

ST. IGNATIUS COLLEGE

Chicago

267.01 Bone

No. 8749 13v.

ST. IGNATIUS
HIGH SCHOOL LIBRARY
1076 W. ROOSEVELT ROAD

H
262

B₀

v. 8

8749

The Faculty Library
St. Ignatius High School
Chicago, Illinois

[illegible]

Demco 292-5

SUMMA AUREA

DE LAUDIBUS

BEATISSIMÆ VIRGINIS MARIÆ,

DEI GENITRICIS SINE LABE CONCEPTÆ.

Digitized by the Internet Archive
in 2013

SUMMA AUREA

DE LAUDIBUS

BEATISSIMÆ VIRGINIS Mariæ,

DEI GENITRICIS SINE LABE CONCEPTÆ,

OMNIA QUÆ DE GLORIOSISSIMA VIRGINE MARIA DEIPARA SCRIPTA PRÆCLARIORA REPERIUNTUR IN
SACRIS BIBLIIS, OPERIBUS SANCTORUM PATRUM, DECRETIS CONCILIORUM, CONSTITUTIONIBUS
ROMANORUM PONTIFICUM ET LIBRIS CELEBERRIMORUM DOCTORUM, HISTORICA
METHODO ET ORDINE TEMPORUM DIGESTA, COMPLECTENS;

NECNON

MONUMENTA HAGIOGRAPHICA, LITURGICA, THEOLOGICA, ASCETICA, ENCOMIASTICA, PARÆNETICA, ETC.
QUIBUS ADSTRUITUR, ILLUSTRATUR, VINDICATUR DOGMA CATHOLICUM DE PRÆROGATIVIS
VIRTUTIBUS, CULTU, INTERCESSIONE ET LAUDIBUS SANCTISSIMÆ VIRGINIS DEIPARÆ.

HOC OPUS VERE AUREUM

CUNCTIS B. MARIAE PIIS CULTORIBUS, DIVINI VERBI PRÆCONIIBUS, ANIMARUM PASTORIBUS,
THEOLOGIS, SACRÆ SCRIPTURÆ INTERPRETIBUS, CATECHISTIS, ETC., ETC.,
PERUTILE, IMO NECESSARIUM,

DEDICAVIT

EMINENTISSIMO S. R. E. CARDINALI F.-N. MORLOT,

PARISIENSI ARCHIEPISCOPO,

COLLEGIT, DISTINCTE ET ORDINATE DISPOSUIT, RECENSUIT, DISSERTATIONIBUS
AC NOTIS LOCUPLETAVIT, ATQUE IN V PARTES DISTRIBUIT

JOANNES JACOBUS BOURASSÉ,

CANONICUS ECCLESIAE METROPOLITANÆ TURONENSIS.

*Hocce opus, quod sub titulo: LIBER Mariæ ET FILIORUM EJUS annuntiaverat,
nunc propriis sumptibus edit J.-P. MIGNE,*

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITOR.

TOMUS OCTAVUS.

Венеунт 12 volumina 80 francis gallicis.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISINA.

1862

ST. IGNATIUS
HIGH SCHOOL LIBRARY
1076 W. ROOSEVELT ROAD

ELENCHUS

OPERUM QUÆ IN HOCCE VOLUMINE OCTAVO *SUMMÆ AURÆ* CONTINENTUR.

SUMMA AUREA DE LAUDIBUS B. VIRGINIS MARIE.

SCHOLASTICA MARIANA. (*Continuatio.*)

PARS TERTIA. — DE VIRGINE DEIPARA PRO STATU CHRISTUM ASCENDENTEM CONSEQUENTE.	col. 9
I. — De actis B. Virginis post Christi Ascensionem.	9
II. — De merito B. Virginis per vitam.	31
III. — De sacramentis a B. Virgine susceptis.	67
IV. — De B. Virgine relate ad angelos.	97
V. — De B. Virgine relate ad Deum trinum.	121
VI. — De morte B. Virginis.	133
VII. — De Assumptione B. Virginis.	143
VIII. — De honore et cultu B. Virgini debit.	162
IX. — De invocatione B. Virginis.	177
X. — De cultu B. Virginis in sacris imaginibus, SS. nomine, reliquiis, luminaribus, ex- structione et ornatu ecclesiarum, ac peregrinatione.	195
XI. — De festis B. Virginis Mariæ.	223
XII. — De beneficentia B. Virginis erga homines.	247
DE DUODECIM PRIVILEGIIS B. MARIE VIRGINIS, AUCTORE ALBERTO MAGNO, EPISCOPO RATISPONENSI.	261
DE IMMACULATA CONCEPTIONE B. VIRGINIS MARIE.	290
I. — DE ORTU ET PROGRESSU CULTUS AC FESTI IMMACULATI CONCEPTUS B. MARIE DEI GENI- TRICIS, auctore P. F. M. A. GRAVOIS, Ord. Min. S. Franc.	290
II. — TRACTATUS THEOLOGICUS DE IMMACULATA CONCEPTIONE B. MARIE VIRGINIS, auctore Fr. SUAREZ, S. J.	437
III. — HISTOIRE DE LA DÉFINITION DOGMATIQUE DE L'IMMACULÉE CONCEPTION DE LA TRÈS-SAINTE VIERGE MARIE, par Mgr. J.-B. MALOU, Evêque de Bruges.	481
IV. — ENUMÉRATION DES DOCUMENTS RELATIFS A LA DÉFINITION DU DOGME DE L'IMMACULÉE CON- CEPTION DE LA TRÈS-SAINTE VIERGE, par M. l'abbé D. SIRE, Professeur et Directeur au Séminaire de Saint-Sulpice à Paris.	585

SECTIO SECUNDA. — POLEMICÆ MARIANÆ.

DE MARIA VIRGINE INCOMPARABILI ET DEI GENITRICE SACROSANCTA LIBRI QUINQUE, AUCTORE P. CANISIO, S. J. theol.	613
Lib. I. — De Mariæ ortu, pueritia, moribus et vita in omni virtutum genere perfecta.	631
Lib. II. — De Mariæ admirabili et perpetua Virginitate.	791
Lib. III. — De Maria Virgine per Gabrielem angelum salutata, eademque Dei et hominis Matre sacrosancta.	1002
Lib. IV. — De variis Evangelii locis in Mariæ injuriam detortis, et catholice vindicatis.	1188
Index Rerum.	1449

THEOLOGIA MARIANA.

SCHOLASTICA MARIANA.

(CONTINUATIO.)

PARS TERTIA.

DE VIRGINE DEIPARA PRO STATU CHRISTUM ASCENDENTEM CONSEQUENTE.

QUÆSTIO PRIMA.

DE ACTIS BEATÆ VIRGINIS POST CHRISTI ASCENSIONEM.

ARTICULUS I. — *Utrum beata Virgo fuerit sancti Joannis evangelistæ individua socia.*

N. 1600. Observo, non sine singulari Dei consilio et providentia esse factum, ut beata Virgo maneret in terris post Christi Domini Ascensionem in cœlos. Sanctus Laurentius Justinianus serm. *De Assumpt.* tres causas assignat. Prima est, ut merita cumlaret, quod utique factum est, dum sanctissima Virgo se præsentia Filii, et ad plures annos visione intuitiva Dei privavit pro gloria Dei et salute fidelium, pro quo indubie centuplum accepit ex promisso Matth. cap. xix. Secunda causa est, juxta eundem Laurentium Justinianum, ut affectus ad Christi præsentiam et intuitivam Dei visionem in sacrata Virgine accenderetur; erat enim absentia Filii flabellum ad continuo excitandas amoris flammam in corde et anima sanctissimæ Virginis. Tertia causa juxta hunc sanctum Patrem est, ut patientiæ exemplum aliis ministraret; spes enim, quæ differtur, affligit animam, et debebat beata Virgo non aliter quam apostoli et cæteri fideles inter persecutores vivere, et varia pro orthodoxa fide sustinere: quia ergo beata Virgo superstes fuit multo tempore post Christi Ascensionem, quæritur utrum semper in societate vixerit sancti Joannis evangelistæ, et in specie, utrum cum sancto Joanne fuerit Ephesi: circa quæ

N. 1601. Dico primo: Beata Virgo post Christi Ascensionem fuit semper in vita cum sancto Joanne. Ita communis sacrorum expositorum, et probatur primo ex illis verbis sacræ Scripturæ Joannis xix, 27: *Ecce mater tua, et ex illa hora accepit eam discipulus in sua*, id est obsequia, quæ ei quotidie exhibuit. Unde ait Flavius Dexter ad annum Christi 42: *Joannes Virginem, dum vixit, nunquam deseruit.* Et Venerabilis Beda lib. *Re-*

tract. in Acta apost. cap. viii: *« Si vero interdum abfuit, per modicum tempus fuit. »*

N. 1602. Probatur etiam ratione: quia sanctus Joannes observantissimus Dominici præcepti fuit, cum fuerit discipulus præ aliis dilectus: ergo quia Christus ipsi Matrem commendavit, et quidem tanquam Matrem, credibile esse non potest, quod eam unquam deseruerit; unde recte expendit Rupertus abbas, lib. i in *Cant.*, cap. 12: *« Unus Joannes præ cæteris apostolis ejusdem Virginis curam egit, et ex mandato Christi in illius obsequium sedulo se redegit, eique ut matri filius obsequentem diligentiam impertivit, et in sua receptæ provisoris ministeria deservivit. »*

N. 1603. Objicies primo. Act. viii, 14, legitur: *Quod cum audissent apostoli, qui erant Hierosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem*: ergo cum nulla ibi mentio fiat de beata Virgine, et simpliciter referatur quid Petrus et Joannes egerint, credendum est quod ibi non fuerit beata Virgo, et quod per consequens non fuerit individua comes sancti Joannis.

Respondeo cum Venerabili Beda in cit. loc.: *« Si vero interdum abfuit, per modicum tempus fuit. »* Unde tamen in sensu morali dicitur individua comes sancti Joannis, sicut vivente Christo dicebatur individua comes Christi, licet interdum abfuerit, ut patet ex multis locis, ubi dicitur Christus solus in monte, et alibi a Matre et fratribus quæsitus. Quod autem Joannes brevi tempore abfuerit Hierosolymis, dicitur in eodem loco, v. 25: *Et illi quidem testificati et locuti verbum Domini redibant Hierosolymam.*

N. 1604. Objicies secundo. Perpetua Joannis et beatæ Virginis societas sinistram suspicionem facere poterat, ob quam causam putat Epiphanius,

heres. 78. nihil de hoc dici in Scripturis : ergo societas hæc non fuit perpetua.

Respondeo, pro societate ista stare communem Patrum sensum. Neque vult aliquid sollicitudo Epiphani, quia et alii plerique apostoli pias secum et religiosas feminas sororum loco circumducebant, uti testatur D. Paulus I Cor. cap. ix, 5, quin sinistra inde suspicio fuerit orta, et multo minus de Deipara Virgine Joannis in conficiendis itineribus socia poterat oriri suspicio propter castimoniam, et religionem omnibus notam, ac pietatem universis vel ex ipsa conversatione et actionibus perspectam.

N. 1605. Dico secundo. Beata Virgo fuit etiam cum sancto Joanne Ephesi. Ita rursus communis, et probatur primo ex Patribus concilii Ephesini in epist. scripta ad clerum Constantinopolit., in qua eisdem significant depositionem Nestorii, prout habetur tom. II *Concilior.* cap. 27, sub hac inscriptione : « Sacra synodus religiosissimo clero, populoque Constantinopolitano, etc. Nestorius impiæ hærescos instaurator in Ephesiorum civitate, quam Joannes Theologus et sacra Deipara Virgo Maria quandoque incoluerunt, constitutus a SS. PP. et episcoporum cœtu, ultro seipsum abalienans post trinam citationem S. synodi sententia condemnatus, omnique sacerdotali dignitate exutus est. » Quibus verbis PP. concilii expresse insinuant, quod beata Virgo cum Joanne evangelista appellato Theologo Ephesi fuerit.

N. 1606. Probatur secundo ex gravibus auctoribus, ex Flavio Dextro ad annum Christi 41, sic loquente : « Joannes Theologus, comitante beata Virgine, Ephesum proficiscitur. » Baronius in Notis Martyrolog. ad diem 27 Octobris. Cornelius a Lapide in Act. x, 19, hæc habet : « Ephesi quoque frequentius morabatur sanctus Joannes apostolus cum beata Virgine ejus curæ a Christo concredita, dum totius Asiæ fundaret et gubernaret Ecclesias. » Ferreolus Lorius in suo opere, *Maria Augusta* intitulo, lib. iv, cap. 9 ; Theophilus Raynaudus, punct. 10, p. 1, et alii.

N. 1607. Probatur tertio ex ratione ; quia quando sanctus Paulus ex Damasco in Jerusalem venit, ait ad *Galat.* 1, quod ibi neminem apostolorum viderit, nisi Petrum, apud quem mansit diebus quindecim, et Jacobum fratrem Domini, sive Minorem Alphæi nuncupatum, ubi cum Joanne necessario abfuit beata Virgo, quia hujus certo mentionem fecisset, et si adfuisset, eam adisset, cum omnes primitivæ Ecclesiæ fideles enixe desiderarint sacratissimam Domini Matrem videre, uti patet ex Epist. I et II S. Ignatii ad D. Joannem evangelistam, et ex litteris S. Dionysii ad Paulum datis, quas refert, et gravibus auctoribus confirmat Lorinus lib. iv, cap. 6.

N. 1608. Probatur quarto. Quando Paulus testatur se tantum Petrum et Jacobum fratrem Domini vidisse, apertum testimonium dat, quod Joannem non viderit, idque ideo sine dubio, quia tunc tem-

poris fuit absens a Jerosolymis, sicut etiam communis auctorum traditio est, quod tunc fuerit absens, et Ephesi commoratus : ad quod iter causam ipsi dedit Herodis persecutio, et sollicitudo pro sacratissima Dei Matre, utpote cui periculum imminabat propter odium hujus tyranni ; unde Josephus a Jesu Maria in *Histor. Virgin.* lib. v, cap. 3, expresse ait : « Sanctus Joannes ad effugiendam hanc persecutionem, et impediendum, ne sacratissimæ Virgini sibi recommendatæ damnum aliquod in odium Filii sui inferretur, Ephesum se contulit. Adeoque beatam Virginem comitem secum habuit Ephesum. »

N. 1609. Objicies primo. Sanctus Epiphanius hæresi 70, circa medium ait : Cum Joannes in Asiam instituit profectionem, nusquam dicit Scriptura, quod adduxerit secum sanctam Virginem : ergo saltem fundamento firmo ex sancta Scriptura desumpto caret, quod beatam Virginem secum Ephesum duxerit.

Respondeo, neque ipsum Epiphanium his verbis factum negare, quod beata Virgo cum Joanne Ephesum venerit, sed tantum contendere, quod hujus rei silentium sit in Scriptura : sufficit autem, quod communis sensus sit Patrum, ipsius etiam concilii Ephesini, et inde fidelium traditio, et maxime, quia ipsa etiam Scriptura affirmat, beatam Virginem fuisse Joanni specialiter commendatam a Christo moriente, et quod Joannes asserat, se ex illa hora Virginem recepisse in sua ; non ergo dubium esse potest, quin secum eandem Virginem Ephesum acceperit ad declinandam Herodis persecutionem, et non exponendam Virginem periculo.

N. 1610. Objicies secundo. Si sanctus Joannes cum beata Virgine fuisset Ephesi tempore persecutionis Herodianæ, tunc illo tempore ibidem Evangelium prædicasset, cum apostoli habuerint mandatum prædicandi : *Præcepit nobis prædicare populo.* (Act. x, 42.) Et indubie etiam cum fructu, præsertim quia coadjutricem secum beatam Virginem habuit : atqui nihil constat de fructu prædicationis ibidem facto, sed potius contrarium, cum Paulus apostolus postea Ephesum veniens Act. xix, neminem talem invenerit per prædicationem Joannis ad fidem conversum, sed tantum aliquos Joannis Baptistæ baptismate baptizatos : ergo non videtur, quod sanctus Joannes evangelista cum beata Virgine Ephesi fuerit.

Respondeo, dato hoc, quod sanctus Paulus civitatem Ephesinam subintrans non statim ab initio repererit Christianos a sancto Joanne evangelista baptizatos, potuit tamen eos postea invenisse, et potuit ille tyrannus sic dictus a dignitate et officio fuisse unus ex Christianis a sancto Joanne evangelista ad fidem conversis, ad cujus scholam nempe sanctus Paulus se recepit per duos continuos annos ibi prædicans, postquam a Judæis viam Domini maledicentibus post tres menses discessit Act. xix. Et certe quod sanctus Joannes evangelista Ephesi

Evangelium prædicaverit, constat auctoritate sancti Hieronymi, qui lib. *De scriptor. eccles.* expresse ponit sanctum Joannem primum Ecclesiæ Ephesinæ totius Asiæ metropolitanæ fundatorem, et hoc ipso, quod civitas Ephesina tanquam metropolis totius Asiæ Minoris fuerit tam ampla et prægrandis, teste Philostrato lib. viii, cap. 3, potuit fieri, ut sanctus Paulus illuc veniens non statim repererit Christianos.

ARTICULUS II. — *Utrum beata Virgo fuerit Magistra apostolorum et fidelium.*

N. 1611. Observo, beatam Virginem una cum apostolis fuisse preces pro adventu Spiritus sancti, haberi in Actis apost. cap. 1, ubi dicitur apostolos ab ascensione Christi et monte Oliveti reversos introisse in cœnaculum, et ibi omnes unanimiter cum Maria Matre Jesu perseverasse in oratione usque ad adventum Spiritus sancti. Ubi additur cap. ii, vers. 4 : *Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.* In quibus liquet, omnes accepisse dona Spiritus sancti ad loquendum, et docendum secundum mensuram Spiritus sancti, prout illis dabat. Videtur ergo indubium et certum, quod beatissima Virgo, quæ aliunde jam erat plena Spiritu sancto, acceperit Spiritum sanctum in tanta abundantia, ut capax esset, non solum alios fideles, sed et ipsos apostolos instruendi. Quæritur ergo, utrum vera dici possit Magistra apostolorum et fidelium? Ad quod

N. 1612. Dico, beatissima Virgo vera fuit Magistra apostolorum et fidelium. Ita constans SS. PP. ex quibus sanctus Ignatius in I Epist. ad Joannem evangelistam eam appellat *Magistram nostræ religionis*. S. August. serm. 6 de tempore : *Magistram gentium*. Idiota part. iii *Contemplat.* cap. 8, *Magistram apostolorum et evangelistarum*. Eodem modo appellant Rupertus abbas lib. 1 *Commentar. in Cant. cantic.* et Richardus a S. Laurent. *De laud. Virg.* lib. ii. Item sanctus Bonaventura in *Psalterio* eam compellat *Magistram evangelistarum*. Eamdem compellationem tribuit sanctus Antoninus in *Summa*, p. iv, lit. 15, cap. 14.

N. 1613. Probatur aliis auctoritatibus sacrorum doctorum, ex quibus sanctus Ildephonsus serm. 5 *De Assumpt. Virg.* hæc habet : « Apostolorum conventui nobili contubernio semper adhærebat Virgo, cum illis semper habitabat, cum illis de humanis Christi actibus ut uberius ac specialius cognoscebat, ita verius ac specialius conferebat, ut ab ea discerent. » Et sanctus Thomas de Villanova, serm. 3, *De Assumpt. Mariæ* : « Propter singulariorem et excellentem eruditionem cœlestis Magister ad Patrem, unde venerat, rediturus, scholas et cathedram suam reliquit Mariæ, non quidem ut oves suas regeret, sicut Petrus, sed ut discipulos suos cœlesti sapientia, quam ab initio didicerat, erudiret; quoniam et propter ingenii vivacitatem, et

diuturnioris scholæ assiduitatem cæteris omnibus condiscipulis sapientior et doctior habebatur; quam quidem scholam duodecim annis, ut fertur, rexit ac tenuit, apostolorum omnium et discipulorum Christi, Ecclesiarumque Magistra. Unde et cunctas hæreses sola interemisit in Ecclesiâ Dei merito decantatur. » Æque energice loquitur Dionysius Carthus. lib. ii *De præcon. Mariæ*, art. 24 : « Ad Mariam Virginem tanquam Magistram sapientissimam creditur nec irrationabiliter, post Paracleti missionem universos Christi apostolos atque discipulos in agendis, itemque in dubiis recurrisset, et ipsius plerumque decretione usus; quanquam etenim Spiritu sancto impleti essent singuli, non tamen æqualiter; et hinc ad sapientiores atque majores cæteri utique pro subsidio aut reverentia profecti sunt, atque in ipsa Domini sui Matre tanquam in Domino confisi consolatique sunt; singulariter autem creditur sanctus Lucas multa ab ea didicisse, ea videlicet, quæ vel solus, vel plenius de Christi annuntiatione, generatione, circumcissione, purificatione atque infantia feliciter fideliterque conscripsit. »

N. 1614. Probatur etiam ratione. Quia licet apostoli per Spiritum sanctum omnem fidem, et omnem scientiam didicerint, et omnia Redemptionis nostræ mysteria, quantum ad substantiam, et modos saltem implicitos cognoverint, plenius tamen a beata Virgine Maria de iisdem informari potuerunt, quæ ista experta fuerat, viderat, audiverat, et nonnulla cum Christo operata erat de modo conceptionis, gestationis, partus, vitæ a tota infantia, pueritia, et adolescentia Christi secum transactæ : ergo poterat illos docere.

Confirmatur. Constat : quod in plurimis conciliis post tempora apostolorum quædam novæ definitiones fuerint factæ, post quas aliqua cœperunt esse de fide quoad obligationem credendi, quæ antecederent cum hac obligatione non erant de fide; sic patet ex Act. xv, quod apostoli post Christum in concilio Hierosolymitano congregati definierint circumcissionem cum legalibus Antiqui Testamenti non esse necessariam, item de fide nunc est, quod errores a concilio Tridentino damnati contra modernos hæreticos in veritate sint contra fidem, et quod dogmata fidei ab ipso concilio formata sint fidei conformia; ex quibus tempore apostolorum plura nondum erant explicite nota : ergo sicut in his Ecclesia potest de novo instrui circa fidem et religionem, ita poterant etiam apostoli instrui in multis per beatam Virginem.

N. 1615. Objicies primo, I ad Timoth. ii, 12 : *Mulier docere non permitto.* Ergo beata Virgo non fuit Magistra fidelium.

Respondeo, Apostolum loqui de ministro publico prædicationis evangelicæ, quales Quintiliani, et Priscilliani, et Phryges volebant ex feminis facere, promovendo illas ad episcopatum et presbyteratum, uti referunt sanctus Epiphanius, hæres. 49, et

sanctus Augustinus, lib. *De hæres.* cap. 27. Apostolus ergo noluit permittere, ut femina tale officium et ministerium publicum gerat, et in publico cætu e suggestu doceat; aliud est de doctrina fidei privatim tradenda, quia privatim docere mulieribus non est inhibuit. Sic Priscilla privatim domi maritum suum nomine Appollinem in fide instruxit, Act. xviii, 26; Cæcilia Valerianum sponsum suum fidem Christi edocuit; Natalia Adrianum, sancta Monica Patricium, sancta Martha Marium catholica fide imbuerunt. Est nempe verum sancti Chrysostomi hom. 60 in *Joan.* effatum: « Nihil potentius est muliere bona ad instruendum et informandum virum. » Ergo idem cum proportionem recte dicitur de superbenedicta Matre Domini circa doctrinam Christi, quam verbo et exemplo efficacissime docuit.

N. 1616. Objicies secundo. Sanctus Thomas p. iii, q. 21, art. 5 ad 3, hæc habet de beata Virgine: « Beata Virgo sapientiæ usum habuit in contemplando, secundum illud Luc. 11: *Maria autem conservabat omnia verba hæc conferens in corde suo*; non autem habuit usum sapientiæ quantum ad docendum, quia hoc non conveniebat sexui muliebri. » Ergo sanctus Thomas est aperte contrarius assertioni, quod beata Virgo docuerit apostolos et fideles.

Respondeo, sanctum Thomam indubitanter loqui de usu actualis scientiæ ad docendum publice ad modum concionatorum, non ad docendum familiari instructione; sic enim id ipsum adnotat Cajetanus in Commentario, et patet ex ratione communi addita muliebri sexui, cui certe familiaris in fide Christi instructio non erat inhibita, ut patet ex Priscilla maritum suum Appollinem nomine instruente Act. xviii, 26. Deinde quia citat textum Apostoli: *Mulier docere non permitto*, 1 Tim. ii, de quo jam ostensum est, quod loquatur de doctione publica, non de privata et familiari, circa quam in beata Virgine specialis ratio locum habet, ut notat Hippolytus Marracius lib. *Apostoli Mariani* intitulo cap. 3, ubi sic habet: « Nec crediderim Apostolum, quando in præfata Epistola ad Corinthios mulieres in ecclesia tacere jubet, Mariæ quoque silentium indicare voluisse: illas enim omnino tangit sermone, quæ necessitate fallentis naturæ vel errare possunt, ut coerceantur, vel deviare, ut dirigantur; cæterum mulierem illam, quæ Mater Capitis et Magistri Ecclesiæ facta, jusque obtinuit in membra, et Magistræ in discipulos, non solum extra institutum habet Paulus, verum etiam tanquam eam, ex qua plurimum ipse cum cæteris didicit, et cum qua etiam aliquando procul dubio contulit Evangelium, tametsi non ab homine acceptum, supra mortales veneratur. »

N. 1617. Objicies tertio. Cajetano: Commentario in div. Thom. p. iii, q. 27, art. 5. Nihil est in Scriptura, quod apostoli et evangelistæ fuerint aliquid edocti a beata Virgine, bene autem quod a

Spiritu sancto: ergo sine firma ratione beata Virgo pro magistra habetur apostolorum et evangelistarum.

Respondeo, hoc argumentum esse minus firmum; quia certum est in ipso Evangelio et traditionibus tum apostolicis, tum divinis, quod non omnia scripta sint, quæ tamen vera sunt, sicut mors beatæ Virginis, ejus in cælos Assumptio, Cathedra Petri Antiochiæ, ejus mors Romæ non annotantur in canonicis Libris, et tamen veritates sunt; sic etiam magisterium beatæ Virginis, licet non exprimatur in sacris Scripturis, sufficit ad illud stabiliendum, quod inferatur ex Scripturis, et sit communis sensus Patrum. Sic sanctus Lucas ipsemet fatetur, quod scribat ex traditione; ipse enim ab initio Evangelii ait: *Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis.* (Luc. 1, 2.) Multa autem ipse refert, quæ nonnisi mediate vel immediate a beata Virgine cognosci poterant, uti de Joannis Baptistæ conceptione, nativitate, de Gabrielis annuntiatione, de Christi incarnatione, Elisabethæ visitatione et mysteriis ibi peractis; de cantico *Magnificat* a Virgine pronuntiato; de Christi partu, circumcisione, fuga in Ægyptum, duodenni in templo inventione, descensu in Nazareth, et quod fuerit subditus Mariæ et Joseph, et aliis usque ad baptismum Joannis, et generatim omnes evangelistæ a beata Virgine multa habuerunt, quæ in Evangelio nobis tradiderunt, uti ait Eusebius Emissenus de festo Assumpt.: « Ab ipsa hæc apostolifaudierunt, et ipsa dictante scripserunt, nobisque legenda mandaverunt. » Unde sanctus Rupertus abbas super cap. 1 Cant. Virginem alloquens ait: « An quia Spiritus sanctus illos docuit, ideoque tuæ vocis magisterio non illis opus fuit? imo vox tua vox illis fuit Spiritus sancti. Quidquid supplementi opus erat eisdem mortalibus, vel testimonii ad confirmandum singulorum sensus, quos acceperunt ab eodem Spiritu dividente singulis prout vult, ex religioso ore tuo perceperunt. » Unde etiam divus Ambrosius lib. *De institut. virg.* cap. 7, inquit: « Mirum non est, præ cæteris Joannem locutum fuisse divina mysteria, cui præsto erat aula cælestium sacramentorum. »

N. 1618. Objicies quarto. Christus Dominus expresse ait, Joan. xv, 15: *Omnia, quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis.* Et Joan. xvi, 13: *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Ergo omnia dogmata fidei fuerunt apostolis revelata a Christo prædicante, et Spiritu sancto postea instruente, et per consequens non illa didicerunt ex magisterio beatæ Virginis.

Respondeo, retorquendo hunc ipsum locum Scripturæ; nam licet Christus dicat Joan. xv, 15: *Omnia quæcunque audivi a Patre meo, nota feci vobis*, tamen poterant adhuc aliqua doceri apostoli a Spiritu sancto propter promissionem, quam addit Joan. xvi, 13: *Spiritus veritatis docebit vos omnem*

veritatem. Licet nempe a Christo, ut notat Pater Simonet, *De fide*, disp. 2, a. 4, omnes fidei veritates generales, in quibus virtualiter et implicite continentur reliquæ, fuerint edoctæ, tamen poterant adhuc doceri a Spiritu sancto veritatum generalium explicationes et determinationes; sic Christus nihil expresse docuit, quot et qualia canonica concilia sint celebranda, et quæ veritates fidei in iis sint stabiliendæ, aut errores damnandi, sed hoc reliquit Spiritui sancto, et ejusdem perpetuæ assistentiæ Ecclesiæ promissæ; pari modo dicimus, quod apostoli quidem omnia generatim didicerint a Christo; potuerint tamen varias explicationes, et determinationes, atque expressiones discere a beata Virgine, seu a Spiritu sancto per beatam Virginem. Quia ut Rupertus abbas antea citatus ait: «Vox beatæ Virginis vox Spiritus sancti fuit apostolis et fidelibus:» quod idem confirmant divus Hieronymus serm. *De Assumpt. beatæ Virg.*; sanctus Ildelphonsus serm. 4, super *Missus est*.

ARTICULUS III. — *Utrum beata Virgo interfuerit conciliis apostolicis.*

N. 1619. Observo, usque ad annum Christi 51 Petrus Annatus in suo *Apparatu ad theol. posit.* lib. v, sect. 2, recenset quinque concilia apostolica Hierosolymis habita, quorum primum est pro eligendo Mathia loco proditoris Judæ anno Christi 34. Secundum est pro septem eligendis diaconis ad sedandum Græcorum murmur anno 34. Tertium pro sanctis apostolis Petro et Joanne mittendis in Samariam anno 35. Quartum pro fidei Symbolo ante dispersionem apostolorum in omnem terram edendo anno 37. Quintum pro definienda quæstione de circumcisione aliisque legalibus servandis anno 51. De his quia beata Virgo superstes, et Hierosolymis fuisse supponitur, ubi celebrata sunt, quæritur utrum eisdem interfuerit? In quo puncto scriptores Mariani præcipue loquuntur de concilio v tanquam proprie dicto, et norma omnium aliorum subsequentium; et huic beatam Virginem interfuisse expresse negant Suarez disp. 19, lect. 3; Sandæus lib. iii Comment., exercit. 3, disp. 1; Lorinus, in cap. 1 Act. apost. Econtra interfuisse affirmant Rupertus abbas lib. i in *Cant.*, circa medium; Canisius lib. v *De beata Virgine*, cap. 4; Joannes Carthagena tom. I *Homil.* lib. ii, hom. 8; Laurentius Kreaiter in *Fast. Marial.* lib. iii, num. 280, et alii. Cum quibus

N. 1620. Dico: Beatissima Virgo interfuit omnibus quinque primis apostolorum conciliis. De primo concilio res est certa, cum hoc supponatur fuisse celebratum, Act. 1, 15, dum discipuli erant congregati et reclusi in cœnaculo ad expectandum Spiritum sanctum a Christo promissum. Nam *in diebus illis exurgens Petrus in medio fratrum dixit (erat autem turba hominum simul fere centum viginti): Viri fratres! oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus sanctus per os David de Juda; oportet ergo*

ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intravit et exivit inter nos Dominus Jesus incipiens a baptismo Joannis usque in diem, qua assumptus est a nobis, testem resurrectionis ejus nobiscum fieri unum ex istis. Et statuerunt duos, Joseph, qui vocabatur Barsabas, qui cognominatus est Justus, et Mathiam, et orantes dixerunt: Tu, Domine, qui corda nostri omnium, ostende quem elegeris ex his duobus unum accipere locum ministerii hujus et apostolatus, de quo prævaricatus est Judas, ut abiret in locum suum: et dederunt sortes eis, et cecidit sors super Mathiam, et annumeratus est cum undecim apostolis. Ex quo loco manifeste patet, quod huic concilio in Domino congregato sanctus Petrus præfuerit, et primatus sui officio fungi cœperit, et quod reliqui etiam præsentis sortis dederint. Insuper, quod in hoc concilio præsens fuerit Virgo Deipara; quia vers. 14, sic habetur: *Hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum mulieribus et Maria Matre Jesu et fratribus ejus.* Ergo dubitari non potest, quin interfuerit huic concilio.

N. 1621. Probatur secundo præsentia ejus pro secundo concilio; nam hoc habebatur pro septem eligendis diaconis ad sedandum murmur Græcorum Act. vi, ubi dicitur: *Convocantes autem duodecim multitudinem discipulorum dixerunt: Non est æquum, nos derelinquere verbum Dei, et ministrare mensis; considerate ergo, fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu sancto et sapientia, quos constituamus super hoc opus; nos vero orationi et ministerio verbi instantes erimus. Et placuit sermo eorum omni multitudini, et elegerunt Stephanum, etc.* Quibus verbis insinuat, quod apostoli convocaverint omnem multitudinem fidelium; in qua utique eminebat Virgo Deipara: ergo dubitari non potest, quin etiam fuerit præsens abstrahendo ab hoc, an etiam una de eligentibus fuerit, an non, saltem una fuit de testibus, et de his quibus placuit sermo apostolorum.

N. 1622. Probatur tertio præsentia ejus pro tertio concilio, nam hoc fuit peractum anno Christi 35, quando, occiso lapidibus Stephano, orta est persecutio magna in Ecclesia quæ erat Hierosolymis, et fugati sunt fideles, exceptis apostolis, per Judææ et Samariæ regiones, ac Samariam venit Philippus diaconus baptizatis ibidem innumeris Samaritis, quod cum audissent Hierosolymis apostoli Act. viii, convenerunt in unum, et congregati per modum concilii definierunt, in Samariam mittendos esse Petrum et Joannem ad Samaritanos illos recens a Philippo baptizatos, confirmationis sacramento muniendos et in fide firmandos. Cui apostolorum concilio præsentem fuisse beatam Virginem, inde patet, cum Joannem beatæ Virginis œconomum miserint, adeoque non sine Virginis consilio et assensu.

N. 1623. Probatur quarto eadem præsentia pro quarto concilio anno Christi 37 pro edendo Symbolo fidei celebrato. Nam imprimis Symbolum fidei vere ab apostolis esse editum negari sine temeritate non

potest, ut notat Annatus *De sacris concil.* lib. v, a. 7, cum sit ex communi PP. et fidelium sensu, unde ait: « Credatur Symbolo apostolorum, quod Ecclesia Romana intemeratum semper custodit et servat. » Hoc Symbolum autem apostoli confecerunt, ut dispergendi et dividendi per orbem uno labio loquerentur, et quæ necessario credenda sunt, proponerent; non autem hoc composuerunt, nisi in unum congregati, et ad conferendum de hoc conciliariter collecti, ubi indubie rursus Deipara Virgo præsens fuit, cum fuerit unum de gravissimis fidei negotiis, et ipsa, uti supra probavimus, fuerit apostolorum ipsorum in fide Magistra, ut eam etiam vocat sanctus Augustinus serm. 7 *De Nativ.*, et sancta Birgitta in sermone Angelico. Ipsi etiam apostolis in unum congregatis semper præsens, uti dicit sanctus Ildefonsus serm. 5 *De Assumpt. Virg.* his verbis: « Apostolorum conventui nobili contubernio semper adhærebat Virgo. » Et sanctus Thomas de Villanova serm. 3 *De Assumpt.*: « Maria scholam a Christo erectam duodecim annis, ut fertur, rexit ac tenuit » (non præsidio, sed directione), « apostolorum omnium, et discipulorum Christi Ecclesiarumque Magistra. »

N. 1624. Probatur quinto beate Virginis præsencia in quinto concilio apostolorum anno 51 pro definienda quæstione de circumcissione et legalibus servandis celebrato Act. xv, 1 et seq.; hoc enim concilium est inter apostolica celeberrimum, et exemplar ac norma subsequentium, cui adfuerunt apostoli et seniores et omnis Ecclesia, ut notatur Act. xv, 22: *Placuit apostolis, senioribus cum omni Ecclesia*, a qua nobilissimum membrum, quod est beata Virgo, non potuit abesse. Licet enim non adfuerit per modum præsidentis, vel definiensis, ac publicum iudicium et sententiam proferentis, uti apostoli, adfuit tamen per modum consultantis, uti seniores, et prima ac Magistra seniorum, et per modum assensum suum dantis, uti tota Ecclesia: *Placuit apostolis, senioribus cum tota Ecclesia.*

N. 1625. Objicies primo. Communiter tantum unum refertur concilium apostolicum, non quinque, aut plura: ergo nequit concludi, quod pluribus interfuerit.

Respondeo a nobis non institui quæstionem de nomine, quodnam debeat appellari nomine veri et rigorose dicti concilii apostolici, sed hoc manu tenere cum eruditissimo Annato in *Apparatu* lib. v, sect. 2, quod apostoli habuerint præcitatos quinque conventus in causa Ecclesiæ, quibus semper interfuit beatissima Virgo. Nam circa primum in eligendo Mathia loco Judæ est certum ex Act. 1, 14: circa secundum pro eligendis diaconis videtur etiam indubitatum, cum convocarint omnem multitudinem fidelium, in qua utique præteriri non poterat Virgo Deipara. Circa tertium de mittendis sanctis Petro et Joanne ad Samaritas, non potuit præteriri Deipara, quia ex mandato, vel dispositione Christi erat Joanni adjuncta, et sic debebat ejus dimissio cum

annutu et scientia beate Virginis fieri. Circa quartum de edendo fidei Symbolo ante dispersionem apostolorum res erat gravissima circa ea quæ omnibus necessaria sunt ad credendum, in quibus consilium saltem et annutus beate Virginis tanquam veræ Magistræ non potuit negligi. Circa quintum denique pro definienda quæstione de circumcissione, aliisque legalibus servandis res erat maximi momenti, ad quam vocati erant apostoli, seniores populi, et omnis Ecclesia, a qua excludi non poterat sine injuria Virgo Deipara.

N. 1626. Objicies secundo cum Suarez loco citato: Neque in Scriptura legitur, neque consentaneum est iis, quæ in Actis apostolorum narrantur, quod beata Virgo interfuerit concilio apostolico: ergo non interfuit.

Respondeo ex ipsa Scriptura constare imprimis, quod beata Virgo præsens fuerit cum apostolis in cœnaculo reclusis usque ad Spiritus sancti adventum, quo tempore jam diximus fuisse habitum primum apostolorum concilium. Deinde Lucius Dexter in suo Chronico ad annum Christi 54 ait: « Nihil grave gerebat collegium apostolorum, quod non Virginis consilio gerebat. » Porro omnino hoc consentaneum est iis, quæ narrantur in Actis apostolorum, ubi hæc referunt, quod ibi præsentes fuerint *apostoli, seniores et omnis Ecclesia*. Quo fundamento ergo ab omni Ecclesia excluditur Deipara, quæ alias juxta SS. PP. respicienda est ut Magistra apostolorum et fidelium?

N. 1627. Objicies tertio, cum eodem Suarez: Ad statum et sexum femineum non spectat concilio interesse, et quia celeberrimum illud apostolorum concilium Act. xv, debebat esse norma cæterorum, etiam non conveniebat, ut beata Virgo interesset. Ergo non interfuit.

Respondeo, hoc argumentum non esse urgens etiam ex mente ipsius eximii Suarez, quia ipsemet fatetur, esse potuisse, quod apostoli beatam Virginem privatim consuluerint, et ab ea sint instructi. Hoc autem potuit fieri in ipso etiam concilio, ubi quæstiones movebantur; nec diximus nos, quod beata Virgo adfuerit tanquam definiens, uti apostoli, sed tanquam consultans, uti seniores, et tanquam approbens vel annuens, uti reliqui de Ecclesia. Cæterum posse etiam homines sæculares cum feminis interesse conciliis, probat factum apostolorum, qui totam Ecclesiam admiserunt, et facta etiam aliorum conciliorum: sic Constantinus et Helena adfuerunt concilio Romano, in quo Sylvester papa præsidebat, qui tantum eis detulit, ut his, quæ in concilio sancita erant, cum episcopis indulserit subscribere; ita enim habetur in eodem concilio cap. 10: « Subscripserunt supradicti episcopi presidente Sylvestro episcopo urbis Romæ; subscripsit Augustus Constantinus cum matre Helena Augusta. » Interfuerunt etiam concilio Chalcedonensi Maximianus imperator et Pulcheria Augusta. Item Constantinus postea, et Euphemia Augusta: ergo in-

conveniens non est, si beata Virgo adfuit concilio apostolorum; imo debitum, quia cum *omnis Ecclesia* adfuerit, non poterat sine injuria excludi Dei Mater.

N. 1628. Objicies quarto cum Novato: Cedit ad modestiam beatæ Virginis, si dicatur voluisse abesse concilio, exemplo suo docere, servandum esse in Ecclesia ordinem hierarchicum: ergo dicendum est, quod non interfuerit.

Respondeo, non cedere contra modestiam beatæ Virginis, quod in die Pentecostes apostolis interfuerit, quando venit Spiritus sanctus, et sic neque modestiæ contrarium erit, si cooperata est in negotiis Spiritus sancti, cujusmodi erant concilia, neque etiam ordo hierarchicus in hoc detrimentum patitur, quia non egit partes definientis, uti apostoli, sed tantum consultantis, uti seniores, et annuentis, uti reliqui de Ecclesia. Deinde si non fuit contra ordinem hierarchicum, quod Helena, Pulcheria et Euphemia Augustæ interfuerint, et consultorie subscripserint conciliis, neque contra eundem erit, si augustissima Dei Genitrix concilio apostolorum adfuerit per modum consultricis; imo cederet contra honorem ejus, si omni Ecclesia admissa ipsa fuisset exclusa.

ARTICULUS IV. — *Utrum beata Virgo in suis verbis habuerit specialem efficaciam.*

N. 1629. Observo, sicut verba Christi in cruce numerantur septem in sacra Scriptura, ita etiam beatæ Virginis verba in sacris Paginis leguntur septem, quorum nullum inane fuit et vacuum. Nam primum erat charitatis salutando Elisabeth. Secundum erat verbum gratiarum actionis: *Magnificat anima mea Dominum*. Tertium fuit verbum castitatis: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Quartum fuit verbum humilitatis: *Ecce ancilla Domini*. Quintum fuit verbum doloris: *Fili, quid fecisti nobis sic?* Sextum fuit verbum commiserationis: *Vinum non habent*. Septimum instructionis: *Quodcumque dixerit vobis, facite*. Ex quibus claret, quod verba beatæ Virginis imprimis hoc sensu fuerint efficacia, quod nullum fuerit vacuum virtute. Sed nunc inquirendum, utrum habuerint specialem efficaciam in ordine ad effectus per verba intentos? Ad quod

N. 1630. Dico: Verba beatæ Virginis habuerunt specialem efficaciam. Ita communiter SS. PP. et probatur primo ex verbis ejus in Scriptura annotatis. Nam dum loquitur cum angelo, ad ejus verba Deus factus est homo. Dum locuta est cum Elisabeth, Joannes in utero adhuc clausus exsultavit justificatus. Dum locuta est cum Filio, factus est hic hominibus subditus; statim enim subdit Evangelista: *Et erat subditus illis*. Dum locuta est in nuptiis, factum est ex aqua vinum: ergo verba beatæ Virginis habent specialem efficaciam in ordine ad suos effectus.

N. 1631. Probatur secundo specialiter in verbis,

quibus allocuta est Elisabetham, quæ juxta graves auctores non tantum erant significativa, sed etiam suo modo effectiva. Sic enim cardinalis Toletus in cap. i Luc. annot. 117, docet: « Verba beatæ Mariæ velut quedam instrumenta fuerunt, per quæ divina omnipotentia effecit in Joanne et Elisabeth, quæ sequentibus verbis narrantur. Sicut enim verba hominum, per quos Deus mira operatus est, erant significativa et efficacia, quale fuit illud verbum Josue x: *Sol, contra Gabaon ne movearis, et luna contra vallem Ajalon*, quod solem stare fecit Deo operante per hominis verbum; et sicut verbum Petri Act. iii, *Surge, et ambula*, claudum ambulare fecit, fuitque instrumentum virtutis Dei; et sicut verba sacerdotis: *Ego te absolvo*, aut *Ego te baptizo*, etc., non tantum significant, sed etiam efficiunt; ita etiam verbum salutationis Virginis significativum fuit, et effectivum, per quod Deus Joannem purgavit a peccato. »

N. 1632. Probatur tertio. Quantæ efficaciæ fuerit alloquium beatæ Virginis, ostendit sanctus Thomas de Villanova in divo Joanne evangelista sermone de eodem ita disserens: « O vere egregium discipulum, qui post Christum Dominum talem promeruit habere præceptorem! Omnia, quæ a Filio suo in familiaribus locutionibus ipsa audiverat, in Joannem sicut in filium libentissime transfudit; unde merito super omnes evangelistas spiritu et intellectu volavit. » — « Non mirum, » inquit Ambrosius in lib. *De instit. virg.* cap. 7, « Joannem præ cæteris locutum esse mysteria divina, cui præsto erat aula cœlestium sacramentorum; nam si una hujus Virginis salutatio Baptistam in utero tanta gratia perfudit, quid putas in evangelista tam diuturna conversatio fuit? Si grande fuit apud Elisabeth tribus mensibus Virginem commorari, quantum erit tot annis apud eandem Virginem in eadem domo conversari? Benedixit olim Deus Obededom, quia in domo sua arcam Domini recepisset, et Joanni quomodo putas benedixit, qui Virginem Theotocoon tot annis apud se habuit? » Quibus verbis claret, quod alloquium beatæ Virginis Joannem super alios evangelistas extulerit, et per consequens miræ efficaciæ in ipso fuerit.

N. 1633. Probatur quarto. Explicari non potest, ait Novarinus in *Umbra virginæ* lib. iv, excursu 166, quot ad Deum suis verbis Virgo traxerit, et quot a perdita ad meliorem vitam traduxerit, ita ut non sine mysterio labia ejus Cant. iv, vitæ coccineæ comparentur. Quippe Rahab jussa est appendere in fenestra funiculum coccineum in signum salutis, ita juxta SS. PP. et interpretes verba Virginis huic funiculo sunt simillima, quia salutem inferunt: quemadmodum nempe hæc verba Virginis: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, vitam mundo dederunt, ita etiam alia Virginis verba, quibus fideles instruere solebat, salutem peperere.

N. 1634. Objicies primo. Non potest ostendi, in

quo consistat hæc major et specialis efficacia verborum beatæ Virginis, quam verborum alterius hominis : ergo sine fundamento eis tribuitur major efficacia.

Respondeo, hanc majorem efficaciam provenire ex meritis beatæ Virginis, quibus inest vis impetrandi quicquid ipsa a Deo suppliciter postulabat ; unde, quando salutavit Elisabeth, erat salutatio conjuncta cum postulatione salutis ipsius Joannis : hinc ibat festinans super montana, ut Joannem citius a peccato originali liberaret per salutationem suam, ut ait Origenes apud Cornelium a Lapide super cap. 1, 39, Lucæ.

N. 1655. Objicies secundo. Si verba beatæ Virginis non solum significativa, sed etiam effectiva fuerunt, uti probatum fuit ex cardinale Toletio, tunc sunt practica ad instar sacramentorum, et vere patrativa miraculorum, uti verbum Petri Act. iii ; atqui hoc est contra communem sensum, et caret omni solido fundamento : ergo nequit dici, quod verba beatæ Virginis non solum fuerint significativa, sed etiam effectiva.

Respondeo verba cardinalis Toleti accipi a nobis non nisi similitudinarie hoc sensu, quod verba beatæ Virginis sint effectiva ad similitudinem verbi in sacramento, vel in patrante miraculum ; non tamen ad æqualitatem in modo efficiendi ; nam verba in sacramento causant gratiam ex opere operato, et juxta Thomistas physice. Econtra ad probandam efficaciam verborum beatæ Virginis non est necessarius influxus physicus, vel ex opere operato, sed sufficit influxus moralis, et ex opere operantis, quatenus verba beatæ Virginis vim habent ex meritis ipsius Virginis impetrandi, quod illa petit, et per verba intendit. Sic dum beata Virgo hæc verba protulit, *Fiat mihi secundum verbum tuum*, impetravit hoc suo consensu, juxta communem Theologorum doctrinam, incarnationis executionem.

ARTICULUS .—*Utrum beata Virgo aliquas epistolas scripserit.*

N. 1656. Observo, sicut apostoli Ecclesiam a Christo plantatam primo rexerunt ore et prædicatione, seu verbo Dei oretenus tradito, et postea etiam scripto, seu litteris consignato tum in quatuor Evangeliiis, tum in variis Epistolis, et Actis apostolorum, ita et beatissima Virgo tanquam communis omnium Magistra ad fidem sui Filii fovendam et promovendam totis viribus incubuit, et non solum ore sed et litteris eam propugnavit et propagavit. Unde divus August. serm. 6, *De temp.*, eam appellat gentium Magistram, quia nimirum omnes tam gentiles, quam Judæos veritatem Christianam edocuit. Et sancta Birgitta in serm. Angel. cap. 19, « Magistram apostolorum, Confortatricem martyrum, Doctricem confessorum, atque omnium in fide Catholica perfectissimam Roboratricem » appellat. Quæ omnia contigerunt non solum oretenus, sed

probabilius etiam calamo et scriptis. Nec refert quod non nemo epistolas a beata Virgine scriptas inter apocryphas et supposititias numeret, uti Baronius ad annum Christi 48, num. 25. Sed Baronius non loquitur de epistolis a beata Virgine scriptis in genere, sed de his in specie, quæ de facto solent assignari, et de his etiam loquitur ex opinione re ipsa non subsistente, quia tomo IV, ad an. 392, putat historiam Flavii Dextri in damnum nostrum periisse, quæ tamen re ipsa non periit, ut Euthrandus in epistola ad Regimundum episcopum Illiberitanum missa, quæ habetur initio dictæ historiæ Cæsaraugustæ impressæ anno 1619, et alii testantur. Un'le

N. 1657. Dico : Videtur saltem probabilius esse, quod beata Virgo etiam epistolas scripserit ad fideles. Probatur primo auctoritate sancti Bernardi, qui serm. 7, in Psal. *Qui habitat*, attestatur beatam Virginem scripsisse epistolas, qui tanquam vir summæ sanctitatis, et in sacris historiis maxime versatus, atque unus de celebratissimis Patribus fidem nobis indubie probabilem facit de hoc, quod beata Virgo epistolas scripserit, quia sine fundamento undecunque demum desumpto id non asseruit.

N. 1658. Probatur secundo ex antiquissima traditione Messanensium, de qua Canisius, lib. v *De Deipara*, cap. 1, ait : « Apud Siculos exstat insignis respublica Messanensium, quæ epistolam ab eadem Virgine Matre missam prædicat, atque ut audio, reverenter in scriniis asservat, propter quam majores eorum, ut tanti beneficii memoriam ponerent, ecclesiam metropolitanam nuncupant *La Madonna de Litria*. Id est, Domina nostra de Litera. » De qua ad Messanenses missa epistola Lucius Dexter antiquissimus scriptor bis mentionem facit, semel quando recens scripta cœpit divulgari ad annum Domini 76, num. 11, ubi hæc profert : « Apud Messanenses celebris est memoria beatæ Virginis Mariæ, quod ipsis ab eadem missa fuerit epistola. » Et secundo, quando in ærario publico inventa est epistola ad annum 430, num. 7, his verbis : « Eodem tempore in tabulario Messanensi reperta est quædam epistola Hebraice exarata a beata Virgine ad eosdem cives Messanenses, et maximi ducitur. » Quod totum confirmat Franciscus Vivarius in Comment. Lucii Dextri ad annum 76, num. 11, ubi simul affirmat transcriptum hujus epistolæ a se repertum idioma Hispanico in bibliotheca cœnobii sancti Bernardi de Spina nuncupati. Confirmatur de epistolis a beata Virgine ad sanctum Ignatium scriptis, quarum iterum testis est Lucius Dexter ad annum 430, n. 6, ubi earum tanquam plurium meminit, et tanquam rem certissimam, et suo ævo celeberrimam his verbis inducit : « Epistolæ beatæ Virginis ad sanctum Ignatium, et ejusdem ad sanctissimam Virginem manibus fidelium nunc tervuntur. »

N. 1659 Probatur quarto ratione, quam adducit

Canisius lib. v *De Deipara* cap. 1 : quia beata Virgo vere erat communis Mater totius Ecclesiæ, ergo maxime conveniebat, ut non solum verbis præsentibus instrueret et consolaretur, sed etiam absentes epistolis lucrificeret, et maternæ charitatis symbola exhiberet, et tum apostolos, tum cæteros fideles non solum fida precatione ad Deum, sed et consiliis per litteras datis adjuvaret. Quod confirmat Viguerius *De mysterio Incarnat.* cap. 20, § 9, dicens : « Complures, qui Deiparam per se consulere nequibant, per litteras instituti perfectioris mandata capessere satagebant. » Ergo sine dubio per litteras etiam rescripsit. Unde Adrianus Lyraeus, lib. II, nodo 26, plures doctores idipsum affirmantes citat, et varias epistolas ab eadem Deipara scriptas assignat.

N. 1640. Obicies primo. Si beata Virgo scripsisset litteras, deberent adesse earum originalia, vel saltem copiæ, ut de iis vere constaret; sed non exstant : ergo nullas scripsit litteras.

Respondeo primo retorquendo in libro *Prophetiarum Enoch*, citato a sancto Juda in Epistola ejus catholica, v. 14, in lib. *Iustorum* relato. Josue cap. x, vers. 15, in lib. *Bellorum Domini*, Num. xxi, v. 14; in lib. *Verborum et dierum*, Salomonis, III Reg. xi, 41; in libris Samuelis et Mathan et Gad prophetarum I Paral. cap. xxix : qui omnes libri certi sunt, et tamen nec originalia nec copiæ exstant. Sic etiam apostoli plures scripserunt Epistolas, quam modo in libris canonicis referuntur, quæ tamen perierunt maxime propter persecutiones, in quibus tyranni ad abolendam Christi fidem sacra scripta flammis tradiderunt teste Eusebio, lib. viii *Historiæ*, cap. 3. Ergo idem contingere potuit Epistolis beatæ Virginis.

Respondeo secundo, quod originale Epistolæ ad Messanenses exstet in scriniis metropolitani Messanensis, teste Canisio, lib. v *De Deip.* cap. 1, ejus transsumptum retinetur in bibliotheca S. Bernardi de Spina, et ita sonat : « Maria filia Joachim de tribu Juda, de domo David, humillima Mater Jesu Christi crucifixi, omnibus civibus Messanensibus salutem, et benedictionem æterni Patris. — Novimus vos misisse magna fide nuntios et oratores confitentes plena recognitione Filium meum esse hominem simul ac Deum unigenitum æterni Patris, et similiter, quod post suam gloriosam resurrectionem ad cælum ascenderit, agnoscentes in omnibus certam veritatis semitam mediante doctrina et prædicatione Pauli apostoli nostri : quapropter vobis et huic nostræ civitati impertimur benedictionem, et promittimus vos semper sub nostra protectione et defensione habere. » Consimiliter refertur passim sequens transsumptum Epistolæ ad sanctum Ignatium : « Ignatio dilecto discipulo humilis Ancilla Christi Jesu. — De Jesu quæ a Joanne audiisti et didicisti, vera sunt, illa credas, illis inhæreas et Christianitatis votum firmiter teneas, et mores et vitam voto conformes. Veniam

autem una cum Joanne te et qui tecum sunt videre. Sta, et in fide viriliter age, nec te commoveat persecutionis austeritas, sed valeat et exsulet spiritus tuus in Deo salutari tuo. Amen. »

N. 1641. Obicies secundo. Sanctus Hieronymus de sancto Ignatio agens in lib. *De scriptoribus ecclesiasticis* non meminit cujusdam epistolæ ad beatam Virginem scriptæ, quam tamen, ut communiter dicitur, ipsemet scripsit, si beata Virgo aliquam ad ipsum dedit. Ergo beatæ Virginis Epistolæ non habent sufficiens fundamentum.

Respondeo, hoc argumentum esse negativum, et hoc ipso non satis firmum, ut patet ab instantiis de operibus Dionysii, quarum nullam mentionem facit sanctus Hieronymus, et tamen sanctus Thomas continuo citat, et in ea commentatus est, ac passim ab aliis recipiuntur. Dein esto, quod sanctus Hieronymus silentio prætereat Epistolas sancti Ignatii ad beatam Virginem, et ab hac ad sanctum Ignatium scriptas, sufficit pro rei veritate, quod Flavius Dexter cœvus sancti Hieronymi, et ejusdem specialis amicus pro iis testem agat, et cum hoc sanctus Bernardus supra citatus, et plures alii gravissimi auctores, inter quos est Gerson, tract. 9, in *Magnificat*; Vivarius, Comment. in *Dextrum* ad annum 116, num. 4, allegans Æneam Sylvium, Sixtum Senensem, Dionysium Carthusianum, Canisium, Franciscum Arias, et plures, quos citat et sequuntur Michael Carthon, *De viris illustribus*; Melchior Inckhofer, in *Vindicatione Messanensis Epistolæ*; Carthagera, tom. III, lib. iv; Novatus tom. II, cap. 1, q. 25, et alii, ut adeo hæc sententia de Epistolis beatæ Virginis videatur altera sibi opposita omnino probabilior.

N. 1642. Obicies tertio. Videtur ratio suadere, quod beata Virgo non docuerit publice, cum id feminis inibeat divus Paulus, I ad Tim. II, 12 : *Docere autem mulierem non permitto*; sed fideles per epistolas instruere est publice docere : ergo beata Virgo non scripsit epistolas.

Respondeo, sanctum Paulum seipsum explicare, dum I ad Cor. xiv, 34, dicit : *Mulieres in ecclesiis taceant*. Vult igitur Apostolus, ut ordo hierarchicus hoc modo servetur, quatenus in *ecclesiis, conciliis et conventibus publicis* mulieres non præsideant, et verbum Dei publice doceant. Aliud tamen est de Epistolis beatæ Virginis; nam in his tantum respondit privatim, in Epistola quidem ad sanctum Ignatium, ut ipsum confirmaret in iis quæ audivit a Joanne; et in Epistola ad Messanenses, ut juxta verbum oratorum eos confirmaret in iis quæ audiverunt a divo Paulo, quæ non est informatio per modum concionis publicæ facta in publica ecclesia, sed privata instructio Deiparæ Virgini, tanquam communi omnium fidelium Matri et Magistræ omnino conveniens, uti habet auctor Supplementi Gabrielis in IV, dist. 49, a. 3, dub. 2, dicens : « Christo ascendente in cælum, beata Virgo ad tempus in terris pro fidelium consolatione et

magisterio est derelicta; ipsa enim, ut scriptores sacri, a Spiritu sancto fuit edocta, ut ita veritatem fidei in omnes ore et calamo diffunderet.)

ARTICULUS VI. — *Utrum aliquando in hac vita intuitive Deum viderit.*

N. 1645. Observo, Tournelium, in *Prælectionibus Theolog.*, q. 12 *De visione intuitiva*, art. 3, tria hic habere pro certo. Primo, quod de lege Dei ordinaria nemo Deum in hac vita intuitive viderit, quod etiam sanctus Thom. 1 part. quæst. 12, art. 4, concludit et probat. Secundo, quod de potentia Dei absoluta possint nonnulli ad visionem intuitivam admitti, cum in hoc nulla contradictio et inde repugnantia appareat. Tertio, quod Christus Dominus semper gavisus fuerit visione beatifica, cum simul viator et comprehensor fuerit. Quæstio ergo hic movetur de beata Virgine, utrum hæc visione Dei intuitiva fuerit donata? Ad quod Tournelius loco citato negative concludit per hæc verba: « Nemini mortalium, quandiu in vivis fuit, concessa est ne quidem ad breve tempus intuitiva Dei visio. » Sed quia hoc contra communio-rem theologorum sententiam pugnat, ideo

N. 1644. Dico: Beatissima Virgo adhuc in carne mortali vidit Deum aliquando intuitive. Pro hac sententia allegat Suarez, tom. II, in III p., disp. 19, sect. 4, D. Antoninum, IV p., tit. 15, cap. 17, § 1; sanctum Bernardum, hom. 4 super *Missus*; sanctum Thomam de Villanova, serm. *De Resurrect.*; D. Cyprianum, serm. *De Nativit.*; Rupertum abbatem, lib. III in *Cant.*; Gersonem Alphabeta 88, tit. 9; Ubertinum Casselium, lib. 1 *Arboris vitæ*; Dionysium, Rischelium, super Dionysium, *De cælest. hierarch.* a. 8; Medinam, super q. 27, a. 5, quos sequitur etiam Salazar, *De Concept.* cap. 52, § 4; de Lacerda, acad. 12, sect. 4; Novatus, *De eminent. Deiparæ*, tom. II, cap. 7, q. 11; Moretus, in *Principatu Filii hominis*, num. 982, et alii passim.

N. 1645. Probatur primo. Auctoritate sancti Thomæ et divi Augustini, ab ipso allegati, I p., q. 12, a. 11, ad 2: dicendum, « quod sicut Deus miraculose aliquid supernaturaliter in rebus corporeis operatur, ita etiam supernaturaliter, et præter communem ordinem mentes aliquorum in hac carne viventium, sed non sensibus carnis utentium usque ad visionem suæ essentiae elevavit, ut dicit August. lib. XII super *Genes. ad litteram*, cap. 26; et in lib. *De videndo Deum*, cap. 15, de Moyse, qui fuit magister Judeorum, et de Paulo, qui fuit magister gentium. » Et 2-2, q. 125, a. 3, in corp.: « Quidam dixerunt Paulum in raptu non vidisse Dei essentiam, sed quamdam refulgentiam claritatis ipsius: sed contrarium manifeste Augustinus determinat, non solum in libro *De videndo Deum*, sed etiam lib. XII, super *Genes. ad litteram*. » Et habetur in Glossa ordinaria super illud: « Usque ad tertium cælum (II Cor. XII, 2). Et hoc etiam ipsa

verba Apostoli designant. Dicit enim se audivisse ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui. » Quibus locis sanctus Thomas manifeste defendit, quod aliqui in hac vita, in specie Moyses et Paulus, divinam essentiam viderint. Quo posito ex communi Regula Patrum sequitur, quod etiam beata Virgo eam viderit; nam ut sanctus Bernardus, epist. 174, ait, « quod vel paucis mortalium constat esse collatum, fas certe non est suspicari, tantæ Virgini esse negatum. » Rationem dat sanctus Thomas, III p., q. 27, art. 1, inquit: « Rationabiliter creditur, quod illa quæ genuit Unigenitum a Patre plenum gratiæ et veritatis, præ omnibus aliis majora privilegia gratiæ accepit. » Adeoque a fortiori, si alii in vita mortali habuerunt gratiam videndi Deum intuitive, eandem etiam accepit beatissima Virgo. Quod confirmat divus Rupertus abbas, lib. III in *Cant.* cap. IV, v. 1: « Si quis dixit raptum se fuisse in paradysum et audivisse arcana verba quæ non licet homini loqui, quanto magis tu, Regina cælorum, persæpe cælestibus interfuisti, et inter hæc didicisti, vel assecuta es aliquid, quod latet et latere nos debet. »

N. 1646. Probatur secundo rationibus SS. Patrum. Sic sanctus Bernardus usurpat titulum maternitatis Dei, serm. 2 *De Virgine* dicens: « Credendum est Christum frequenter Matrem suam ad montem myrrhæ et ad collem turris sublimasse, in cellam vinariam occultasse, et gloriam deificam et supercælestem revelasse. » Ubi sanctus Pater gloriam deificam beatæ Virgini ascribit qua Matri Dei, quia huic omne privilegium, quod eam decet et non repugnat,tribuendum est; decuit autem tantam Matrem perfectissima cognitione, qualis est intuitive cognoscere suum Filium, sicut decuit eam perfectissimo amore amare, nec id repugnabat, cum Christus æque erat in mortali corpore, et tamen visionem intuitivam, eamque permanentem divinæ essentiae habuit. Porro sanctus Bernardinus Senens. tom. III, serm. 36, p. 3, comparisonem instituit inter Paulum et beatam Virginem, dicens « eam fuisse sublimatam cognitione Divinitatis plus quam Paulus apostolus sine comparisone, quia si essent tot Pauli, quot sunt creaturæ, non attingerent suum contemplari; nam Paulus fuit vas electionis, Virgo vero Maria fuit vas Divinitatis. Paulus nempe fuit vas electum ad portandum coram gentibus nomen Jesu Christi; Maria vero fuit vas electum ad portandum omnibus hominibus Verbum æternum: » quod utique dignius est altero; præterea sanctus Thomas de Villanova archiepiscopus Valentinus, serm. *De Resurr. Domini*, ait, decuisse beatam Virginem torrente visionis divinæ absorberi, quia oceano dolorum mersa erat propter acerbissimos Filii sui cruciatus. Sicut ergo nemo in hac vita mortali tanta passa erat, quanta Deipara Virgo, ita nemini tam conveniens erat consolatio ex visione beatifica, utut transeunter concessa.

N. 1647. Objicies primo. Exod. xxxiii, 20, Deus Moysi ait : *Non poteris videre faciem meam, non enim videbit me homo, et vivet.* Et Paulus, I ad Tim. vi, ait : *Quem nemo hominum vidit, sed nec videre potest.* Ergo id etiam de beata Virgine intelligendum erit.

Respondeo Scripturam loqui de via ordinaria, et de iis qui carent speciali privilegio, de quibus verum est, quod Deum nunquam viderint et neque videre possint ; quia tamen a communi lege et regula datur exemptio in vi specialis privilegii, ideo hæc locum non habet in beata Virgine tanquam persona præ omnibus privilegiata, sicut neque in Moyse et Paulo.

N. 1648. Objicies secundo. Deus expresse ad Moysen dixit : *Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris*, id est, videbis miros effectus meos, quos ipsemet operaberis, sed non me ipsum. Ergo non datur privilegium in ordine ad intuitivam visionem respectu Moysis, et sic neque respectu alterius personæ.

Respondeo, Deum hic loqui de oculis corporeis, quibus videbantur miri effectus a Moyse patrati, sed non Deus ipse. Cæterum quod Moyses oculis mentis fuerit elevatus ad videndum Deum, patet ex Num. xii, 6 : *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum ; at non talis servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est ; ore enim ad os loquar ei, et palam, et non per ænimata et figuras Dominum videt.* Et Exod. xxxiii, 11 : *Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut loqui solet homo ad amicum.* Quibus verbis exprimitur clare visio intuitiva tum in hoc, quod ejus visio non sit ænigmatica, sicut aliorum prophetarum, tum quod sit a facie ad faciem, quam Apostolus, I Cor. xiii, 12, vocat intuitivam : *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*, tum quod Deus etiam addiderit Exod. xxxiii, 19 : *Ostendam tibi omne bonum*, quod aliter non fit, nisi per claram et intuitivam visionem Dei. Si ergo Moysi intuitiva visio fuit concessa, non potest ea negari beatissimæ Virgini.

N. 1649. Objicies tertio. Si de Paulo posset probari intuitiva Dei visio, tunc maxime ex raptu in tertium cælum II Cor. xii, sed iste raptus tantum est ad quandam visionem imaginariam, non ad visionem divinæ essentiae, quia tertium cælum non videtur, nisi visione corporali : ergo de Paulo non probatur intuitiva visio.

Respondeo, de sancto Paulo vere probari visionem intuitivam tum ex II Cor. xii, 2 : *Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (sive in corpore, si-*

ve extra corpus nescio, Deus scit) raptum hujusmodi usque ad tertium cælum. Et vers. 4 : *Raptus est in Paradisum, et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui.* Ubi sermo non est de visione corporali et imaginaria, alias scivisset se raptum esse in corpore, et licet tertium cælum, quod juxta sanctum Thomam, 2-2, q. 175, a. 3, ad 4, est Empyreum, et patria beatorum, sit corporeum, sed tamen Paulus non vidit tantum cælum, sed etiam ea quæ sunt in cælo, quia dicitur, quod arcana verba ibi audiverit ; et quia Act. xxvi, 16, de Paulo Christus ait : *Ad hoc apparui tibi, ut constituam te ministrum et testem eorum quæ vidisti.* Ergo vidit Deum secundum veritates fidei, quarum debebat agere testem, et sic hæc visio indubie erat visio mentis, quæ quatenus clara circa Deum non est nisi intuitiva. Si igitur Paulo tribuenda est visio Dei intuitiva, neganda ea non est Deiparæ Virgini.

N. 1650. Objicies quarto. Homo in corpore mortali constitutus non potest intelligere nisi vel formas in materia, vel ad modum rei materialis seu connotative ad res materiales ; atqui visio Dei per essentiam, cum fiat per ipsum Deum menti videntis immediate unitum, non potest fieri connotative ad res materiales ; ergo homo in mortali corpore constitutus, qualis est beatissima Virgo, nequit videre Deum per essentiam. Maj. prob. Modus cognoscendi sequitur modum essendi ; sed homo in mortali corpore constitutus habet animam in materia existentem ; ergo tantum poterit cognoscere formas in materia, vel ad modum rei materialis.

Respondeo, hoc argumentum solvi a sancto Thoma. 1^a p., q. 17, a. 11, ad 2, dicente, hoc fieri non posse modo connaturali et ordinario, sed tamen per miraculum et modo supernaturali. Verba sancti doctoris sunt : « Sicut Deus miraculose aliquid in rebus corporeis operatur, ita etiam et supernaturaliter, et præter communem ordinem mentes aliquorum in hac carne viventium, sed non sensibus carnis utentium, usque ad visionem suæ essentiae elevavit, ut Augustinus dicit de Moyse, qui fuit magister Judæorum, et Paulo, qui fuit magister gentium : » ergo quia paritas hæc maxime urgens est, et longe a fortiori, ideo dubitandum non est de beata Virgine ; quod confirmat sanctus Bernardinus Senens., tom. III, serm. 36, p. 3, dicens : « Beatam Virginem fuisse in contemplationem Divinitatis sublimatam plus quam Paulus apostolus sine comparatione, quia si essent tot Pauli quot sunt creaturæ, non attingerent suum contemplari ; nam Paulus fuit vas electionis, Virgo Maria fuit vas Divinitatis. »

QUÆSTIO SECUNDA.

DE MERITO BEATÆ VIRGINIS PER VITAM.

ARTICULUS I. — *An meritum beatæ Virginis sumat incrementum ex dignitate Matris Dei.*

N. 1651. Observo, auctores qui negant meritum augeri ex majori gratia habituali, etiam negare quod incrementum sumat in beata Virgine ex maternitate Dei, et hujus sententiæ sunt Vasquez, tom. I, in iii p., disp. 6, cap. 4; Medina, i et ii, q. 114, art. 8, dub. ult.; Cabrera, in iii p., q. 1, disp. 4; Lorea, in iii p., disp. 6, num. 13. Econtra quod meritum crescat ex majori gratia habituali, propugnant Suarez, tom. I, in iii p., disp. 4, sect. 4; et lib. xii *De gratia*, cap. 22; cardinalis Lugo in iii p., disp. 6, sect. 2; Petrus Hurtado, tom. I, in iii p., disp. 11, num. 54; Ripalda, tom. II *De Ente supernat.* disp. 81, sect. 2; Simonet, *Instit. theol.* tract. 6, disp. 7, a. 6, et alii plures: cum quibus

N. 1652. Dico: Meritum beatæ Virginis crescit ex dignitate maternitatis Dei. Probatur primo. Hæc propositio num. 20, inter Baianas, damnatur a Pio V et Gregorio XIII; « Opera justitiæ et temperantiæ, quæ Christus fecit ex dignitate personæ operantis, non traxerunt majorem valorem. » Adeoque certum est, quod meritum crescat et trahat majorem valorem ex dignitate personæ operantis; quia ergo maternitas Dei est summa dignitas, ideo merita beatæ Virginis sumunt incrementum ex maternitate Dei. — Confirmatur. Opera Christi de se et physice spectata tantum sunt finita, et tamen dignitas personæ operantis affundit ipsis moraliter valorem meritum infinitum: ergo etiam opera beatæ Virginis, licet de se sint physice finita, moraliter tamen recipient valorem quasi infinitum ex dignitate maternitatis Dei, quæ infinita est moraliter.

N. 1655. Probatur secundo. Meritum in ratione meriti crescit ex majori obsequio cedente ad majorem gloriam et honorem Dei; atqui opera, quæ veniunt a beata Virgine tanquam Matre Dei, augent obsequium cedens ad majorem gloriam Dei: ergo ex dignitate Matris Dei crescit meritum beatæ Virginis. Maj. per se claret, quia majus obsequium afferens Deo majorem gloriam est Deo magis gratum et magis meritorium. Min. prob. Maternitas Dei est major dignitas et major conjunctio ac unio cum Deo: ergo opera quæ veniunt a beata Virgine tanquam Matre Dei augent obsequium cedens ad majorem gloriam Dei. — Confirmatur. Est communis hominum persuasio, quod obsequium eo majoris sit valoris, quo procedit a persona digniore. Sic pluris habetur obsequium, quod præstat eques quam plebeius, vel quod præstat dux quam eques. Ergo quia Mater Dei censetur post Christum persona

nobilissima et dignissima, ideo obsequium et meritum ejus habet valorem majorem ex ipsa dignitate maternitatis Dei.

N. 1654. Probatur tertio. Opera quæ magis sunt grata, sunt magis meritoria; sed opera Matris Dei qua talis magis sunt grata quam alterius justicujuscunque; ergo etiam meritoria. Min. prob. Obsequia parentis sunt filio gratiora quam obsequia servi: ergo ob hoc, quod beata Virgo sit Mater Dei, opera et obsequia ejus gratiora sunt Deo, quam si esset simpliciter una de justis. — Confirmatur. Obsequia magis honorifica sunt de se gratiora, quam minus honorifica, et inde etiam magis meritoria: sed obsequia beatæ Virginis qua Matris Dei sunt maxime et omnium summe honorifica: ergo etiam ob hoc summe grata et meritoria. Min. prob. ex eminentia dignitatis Matris Dei, quam sanctus Augustinus lib. iii *De Symb. ad Catechumenos*, his verbis extollit: « Tanta est Virginis dignitas, eo quod Mater Dei est, ut plane excedat non solum omnium hominum dignitatem, verum etiam angelorum; cum longe præstabilius et excellentius sit esse matrem principis quam ministrum; tanto enim perfectior unaquæque res appellatur, quanto magis unitur et conjungitur Deo, qui est summa perfectio. » Ergo beata Virgo qua Mater Dei est persona dignissima coram Deo, et ob hoc obsequia ejus sunt Deo omnino gratiora et magis meritoria.

N. 1655. Objicies primo. Matth. xvi, 27, dicitur, quod Deus unicuique det secundum opera ejus, quod verum non esset, si daret secundum dignitatem personæ; ergo ob hoc, quod Mater Dei sit dignior persona, non erunt opera ejus magis meritoria.

Respondeo, opera qua meritoria non esse spectanda præcise materialiter et in esse entis, sed formaliter in ratione obsequii Deo præstiti; ad quam rationem quamplurimum confert dignitas personæ operantis, quia hæc facit obsequium dignius, Deo gratius, et inde magis meritorium: patet id ab instantia operum Christi, circa quæ damnata est sententia quæ dicit, quod opera Christi non sumant majorem valorem a persona Christi; fit enim Deo majus obsequium a proprio Filio quam ab aliis justis tanquam servis, et per consequens etiam a Matre quam a servo.

N. 1656. Objicies secundo. Angelus est persona dignior quam homo, et tamen ob hoc merita angeli non fiunt majora quam merita hominis: ergo dignitas personæ non confert merito majorem valorem, et per consequens neque dignitas Matris Dei aliquid addet meritis ejus.

Respondeo, angelum spectatum secundum naturam se habere pure per modum subjecti et materiæ, non per modum formæ valorantis meritum

supernaturale, et ideo dignitas ejus major etiam se pure habet de materiali; at vero dignitas maternitatis Dei est ordinis supernaturalis, et habet se tanquam forma sanctificans, et gratum faciens, ac jus tribuens ad amorem Dei reciprocum, et vitam æternam, uti suppono ex probatis superius, atque ideo se non minus habet ut forma valorans meritum, quam gratia habitualis.

N. 1657. Objicies tertio. Ex hac sententia sequitur absurdum, quod scilicet actus remissus, v. gr. præcise ut duo in homine justo per gratiam ut octo plus mereatur, quam actus intensus ut sex in homine justo per gratiam ut duo, quia præmium responderet operi ex majori gratia habituali profecto, et sic præmium daretur propter habitum, non propter actum: ergo non videtur dicendum, quod meritum augeatur per majorem gratiam habituales vel maternitatem Dei.

Respondeo, in beata Virgine non habere locum actum remissum, quia semper operata est sine defectu morali, seu juxta vires præsentis gratiæ, unde singulis actionibus duplicavit gratiam præhabitam, et sic in ipsa locum non habet præfatum absurdum; nec in aliis sequitur simile absurdum, quia certum est, quod homo minus justus superare possit in merito virum sanctissimum majori intensione operis, arduitate ejus, continuatione, duratione, majore libertate, et circumstantiis, licet superetur ab illo in gratia habituali; cæteris tamen paribus opus æquale in homine magis justo manet magis meritorium, quam in minus justo.

N. 1658. Objicies quarto. Major malitia habitualis non constituit opus malum majori pœna dignum: ergo neque major gratia, vel cum gratia maternitas Dei constituet opus majori præmio dignum.

Respondeo, posse transmitti anteced. et dari disparitatem in eo, quod Deus semper sit prior ad miserendum et præmiandum quam ad puniendum, et ideo licet attendere posset in pœna non solum ad opus, sed etiam ad malitiam habituales majorem, tamen probabiliter tantum attendit ad opus malitiosum in ordine ad pœnam infligendam, cum ex communi theologorum sensu puniat infra condignum. Econtra in præmiando attendit omnes circumstantias favorabiles, inter quas est dignitas personæ non postrema, et sic quia Deipara Virgo habet summam et reipsa quasi infinitam dignitatem, non potest ejus meritum non crescere ex dignitate personæ, sicut idem dicitur de Christo.

N. 1659. Objicies quinto. Quia in nostra sententia dignitas maternitatis Dei est quasi infinita, deberet etiam meritum ejus esse infinitum: sed hoc non videtur dicendum, cum alias non posset condignum præmium assignari pro merito beatæ Virginis: ergo meritum non crescit ex dignitate maternitatis Dei.

Respondeo, quodvis meritum vitæ æternæ esse infinitum, quia jam actu tantum in se possidet, ut semper aliquid sit extra accipere; et nequeat

exhauriri per totam æternitatem, quia nulla dies vel duratio veniet, quæ non fuerit promerita, et quidem condigne, et licet justorum merita id non habeant ex se, sufficit tamen quod habeant conjunctim meritis Christi, quæ simpliciter infinita sunt; quo sensu beatæ Virgini omnino datur præmium meritis ejus condignum, quia vita æterna præmium est duratione infinitum, cum Deum pro præmiatore habeat sine fine, ita ut nulla sit futura dies vel duratio, in qua Deus cesset esse præmiator et debitor.

ARTICULUS II. — *An beata Virgo meruerit semper a principio vitæ usque ad ejus terminum.*

N. 1660. Observo, inquiri hic imprimis, a quo tempore inceperit Virginis meritum; volunt enim aliqui cum Alensi II p., q. 29, memb. 1, a. 7, beatam Virginem non potuisse statim in primo conceptionis instanti mereri; alii cum Joanne Majore, in *Matth.* cap. 1, dub. 8, et in *Luc.* cap. 1, existimant beatam Virginem non potuisse mereri in somno defectu liberi arbitrii; aliqui denique sentiunt apud Suarez, tom. II, in III p. disp. 18, sect. 1, § *De tempore*, Deiparam ab incarnatione usque ad mortem nihil amplius meruisse: contra quas sententias

N. 1661. Dico primo. Meritum beatæ Virginis incepit a primo conceptionis instanti. Ita communis theologorum. Et probatur primo, quia sanctus Thomas, I p., q. 93, a. 1, de primo homine docet, quod pro primo instanti creationis per actus proprios consenserit, et cooperatus fuerit. Idem docet de angelis, I p., q. 63, a. 5, quod in primo creationis instanti meruerint gloriam: ergo idem dicendum est de beata Virgine, cum par omnino sit ratio, imo a fortiori; quia justificatio beatæ Virginis pro primo conceptionis instanti erat longe perfectior, quam in primo homine et angelis, adeoque cum, non sine merito.

N. 1662. Probatur secundo. De lege ordinaria homo se debet præparare ad gratiam per actus suos juxta illud Thren. ult. (vers. 21): *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos*. Qui proinde actus sunt dispositiones ad primam gratiam recipiendam, et simul ad meritum æternæ gloriæ, cum sint actus hominis in amicitia Dei constituti: ergo quia hoc ordinario fit, etiam in Deipara Virgine factum esse censendum est, maxime quia de se præstantius est cooperari suæ justificationi, et statim incipere mereri, quam pure passive se habere, et carere merito; modus enim præstantior beatæ Virgini tanquam electæ in Matrem Dei erat debitus. Nam ut ait sanctus Cyprianus serm. *De Nativit. Virg.*, « Matri plenitudo gratiæ et meritum præstantius debebatur. »

N. 1663. Objicies primo. Pro primo conceptionis vel creationis instanti non datur demeritum per aliquod peccatum: ergo neque meritum per actum supernaturaliter bonum.

Respondeo, hoc argumentum proponi a sancto

Thoma circa angelum, 1 p., q. 63, a. 5, et sic responderi : « Ad tertium dicendum, quod, quidquid est in merito, est a Deo, et ideo in primo instanti suæ creationis angelus mereri potuit, sed non est similis ratio de peccato. » Quia nimirum ad actum primi instantis debet creatura applicari a Deo, cum non procedat de libero arbitrio; potest autem a Deo applicari ad merendum tanquam ad bonum, sed non ad demerendum tanquam ad malum seu peccatum.

N. 1664. Objicies secundo. Beata Virgo pro primo instanti non habuit actum liberum, hoc ipso quod fuerit a Deo applicata : ergo non potuit mereri, cum ad meritum requiratur libertas.

Respondeo, ad meritum non requiri libertatem contrarietatis ad bonum et malum, sed tantum libertatem indifferentiæ ad agendum et non agendum, vel ad agendum hoc vel illud : ut patet in Christo Domino, qui vere meruit, et tamen caruit libertate contrarietatis ad bonum et malum, cum peccare non potuerit. Ergo idem recte dicitur de beata Virgine, quod potuerit mereri, licet non potuerit peccare pro primo instanti conceptionis. Quid vero de ipsa sentiendum sit in vitæ decursu circa potentiam peccandi, constat jam ex supra dictis et probatis.

N. 1665. Dico secundo. Beata Virgo etiam in somnis meruit. Est rursus communis inter theologos Marianos, et probatur primo ex sancto Bernardino Senensi, tom. II, serm. 51, inquit : « Somnus, qui mergit et sepelit in nobis rationis et liberi arbitrii actus et per consequens actum merendi, non credo, quod talia in beata Virgine fuerit operatus, sed anima ejus libero ac meritorio actu tunc tendebat in Deum; unde illo tempore erat perfectior contemplatrix quam unquam fuerit aliquis alius, dum vigilavit; unde ipsa Cant. v, 2, ait : *Ego dormio, et cor meum vigilat*, scilicet in contemplatione perfecta a nulla actione debilitata. » Confirmatur. Confusio specierum, quam sensus interni in somno patiuntur, et quæ libertatem tollit, est pœna peccati, ut Suarez, tom. II, in 11 p., disp. 18, sect. 6; ergo cum beata Virgo non fuerit subjecta pœnæ peccati, etiam non est passa confusionem specierum in sensibus internis sublativam libertatis.

N. 1666. Probatur secundo. Beata Virgo ab instanti conceptionis habuit scientiam infusam independentem a sensibus, uti communis docet, nominatim sanctus Albertus Magnus, lib. *De beata Virg.*, cap. 71; sanctus Bernardinus Senens. serm. 4, *De beata Virg.* a. 1, cap. 4; sanctus Antoninus, iv p., tit. 15, cap. 17, et alii passim. Ergo poterat beata Virgo etiam dormiens uti illa scientia, et per actus ejus libere operari. — Confirmatur. Sanctus Thomas 1-2, q. 113, a. 3, in illa verba Num. xii, 6 : *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, per somnium aut in visione loquar ad eum*, docet prophetam pro tunc habere usum liberi arbitrii : imo talem habuisse etiam Adam in sopore illo a Deo immisso, quando

ex ipsius costa Evam formavit, docent sanctus Thomas, q. 15, *De verit.* a. 2; divus Augustinus, lib. ix, *De Genesi ad litteram*, cap. 19; divus Hieronymus, in cap. v *ad Ephes.* Ergo talis libertas etiam tribuenda est beate Virgini.

N. 1667. Objicies. Si beata Virgo etiam meruisset tempore somni, tunc superasset in ætate vitæ mortalis omnes homines : sed hoc videtur difficile, cum multi sint centenarii, et alii uti Adam ad non-gentos et triginta annos, et Matusalem ultra istos vixerint. Ergo non videtur meruisse tempore somni. Maj. prob. Vita mortalis est vita meriti, cum vita nostra mortalis non sit nisi via et medium ad promerendum cœlum : sed hoc posito, beata Virgo superasset omnes in merendo : ergo etiam in ætate vitæ mortalis.

Respondeo, beatam Virginem sine omni dubitatione plus meruisse quam omnes homines, quancumque tempore vixerint, et in hoc sensu est illis omnibus superior; utrum autem in diuturnitate meriti omnes superet, foret alia quæstio; regulariter tertia pars vitæ mortalis demitur homini per somnum, primi anni per defectum usus rationis, et plurimum temporis per propriam negligentiam et malitiam, id est, peccando, vel saltem non applicando se ad actiones meritorias; quibus omnibus consideratis vix unus ex cæteris hominibus est, qui 72 annos, quibus beata Virgo vixit, et meruit, merendo impendit, et nemo prorsus qui æqualiter meruisse dici posset.

N. 1668. Dico tertio. Beata Virgo continuo meruit etiam post Incarnationem, est rursus communis sententia, etc. Probatur primo ex sancto Thoma, qui in p., q. 27, a. 5, expresse docet, quod triplex sit perfectio gratiæ in beata Virgine, et una major quam altera; prima quidem, qua disposita fuit, ut esset idonea Mater Dei; altera, quam adeptæ est in incarnatione Filii ex ejus præsentia; tertia demum, quam habuit in gloria, quod confirmat Rupertus abbas lib. vi in *Cant.*, dicens beatam Virginem fuisse in prima sanctificatione ut auroram, in Filii conceptione ut lunam, in morte ut solem, adeo ut sic semper in gratia profecerit et merita auxerit.

N. 1669. Probatur secundo, ratione quam proponit Andreas Vega, lib. x in *Concil. Trid.* cap. 2 : « Quis, ait, neget, beatam Virginem sanctiorem et gratiorem Deo fuisse, postquam Filium Dei concepit, peperit, nutrit, et pro nobis patienter tulit in cruce mori? Si fieri potest, ut gravior sit aliquis apud Deum uno tempore quam alio, et sic nescio, quemadmodum possit quis credere, tam parvi apud Deum fuisse tanta illa ac præcellentia obsequia, ut non eam post ipsa multo habuerit chariorem et gratiorem Deus! » Confirmatur. Longe est perfectius et melius homini viatori mereri suis laboribus et obsequiis, quam sine fructu operari : ergo concedendum est beate Virgini, quod semper et continuo meruerit usque ad vitæ terminum.

N. 1670. Objicies primo. Sanctus Thomas, in p.,

q. 27, a. 5, ait, « Gratiā Virginis fuisse consummatam in conceptione Filii. » Et beatus Bernardinus Senensis, serm. 51, *De Conceptione*, inquit, « Beatam Virginem in conceptione accepisse tantam gratiam, quantam potest accipere creatura viatrix, » adeoque jam consummatam, sicut in ea non amplius potuerit crescere et augmentum mereri.

Respondeo utrumque hunc sanctum doctorem loqui de gratia in esse dispositionis ad maternitatem Dei, sic enim beata Virgo jam habebat gratiam consummatam; jam enim erat plene et integre disposita ad hoc, ut esset omnium maxime idonea Mater Dei, et haberet tantam gratiam quantam potest congrue pro dispositione accipere creatura viatrix. Unde sanctus Thomas superius citatus expresse affirmat, quod triplex in beata Virgine sit perfectio gratiæ, et una major altera, sic ut perfectio gratiæ in gloria sit maxima, adeoque semper etiam post Incarnationem potuit crescere in gratia.

N. 1671. Objicies secundo. Angeli in cœlis exhibent obsequia et ministeria divinæ Majestati, et tamen per hæc non evadunt Deo gratiores hoc sensu, ut crescant in gratia; similiter Christus Dominus per sua opera non reddebatur Deo gravior: ergo id ipsum affirmari etiam potest de beata Virgine.

Respondeo, amorem Dei esse effectivum, et ideo, quando aliquis dicitur gravior Deo, intelligitur cum effectu majoris gratiæ; quia vero in beatis gratia jam est consummata, ideo in ordine ad hunc effectum nemo ex beatis fit gravior per quæcunque obsequia, quamvis tamen in ordine ad gloriam accidentalem possint et angeli, et homines beati fieri gratiores, et sic de angelis, et Christo Domino loquendo, non possunt hi gratiores fieri Deo per obsequia in ordine ad augendam gloriam essentialem, cum non considerentur ut viatores, sed ut comprehensores. Beata Virgo vero usque ad vitæ mortalis terminum consideranda est qua viatrix; viatori autem labor et dolor a Deo non præfiniuntur sine mercede et fructu, si in honorem Dei suscipiuntur, et ideo non potest esse, quod beata Virgo non fuerit facta Deo gravior in ordine ad augendam gloriam essentialem.

N. 1672. Objicies tertio. Potest dici, quod beata Virgo meruerit gratiam in conceptione Filii jam consummatam per actus subsequentes novis titulis, sicut Christus Dominus gratiam suam jam in Incarnatione consummatam meruit pluribus titulis: ergo non est necessario dicendum, quod semper meruerit novos gradus gratiæ.

Respondeo, non esse verum, quod Christus Dominus suam gratiam habitalem vel gloriam essentialē animæ meruerit, quia quod gratiam attinet, hæc qua primitus consummate infusa erat principium meriti, et per consequens non cadebat sub merito juxta commune procordicon: « Principium meriti non cadit sub merito; » deinde gloria essentialis ad animam pertinens est Christo

debita debito connaturalitatis titulo unionis hypostaticæ, per quod hoc ipso amittit effectum meriti, cum id, quod habetur ex meritis, debeat convenire contingenter et tanquam aliquid adventitium; quod enim aliunde est debitum et vi intrinseci principii proprium, nequit amplius fieri objectum justitiæ, et ex veris meritis debitum, adeoque diversi isti tituli, quibus Christo supponeretur gloria essentialis et gratia habitualis debita, sunt contra se invicem pugnantes; quo sensu etiam de beata Virgine merito negatur, quod gratia et gloria aliunde ei debita fuerit novis titulis promerita; et ideo necessario dicendum est, quod in conceptione sui Filii nondum habuerit gratiam consummatam, quia post conceptionem veros actus ejusdem meritorios habuit.

ARTICULUS III. — *Utrum beata Virgo per singulas vitæ actiones meruerit, et singulis momentis gratiam duplicaverit.*

N. 1673. Observo, varias esse actiones hominis; nam aliquæ sunt immediate sub arbitrio voluntatis quoad ipsam elicientiam, uti sunt actus voluntatis, et appetitus sensitivi quoad actus deliberatos, et apud beatam Virginem omnes, quia nullos habuit actus indeliberatos vel motus primo primos imaginationem consequentes et rationem prævenientes; porro alii sunt actus ad vitam vegetativam spectantes, qui non sunt in arbitrio voluntatis quoad ipsam elicientiam, sed tantum quoad applicationem materiæ, qua semel applicata potentiæ nutritivæ, augmentativæ, generativæ suos actus independentes a voluntate et necessario exercent, ideoque nec laudis et meriti, nec vituperii et demeriti sunt capaces quoad suam elicientiam; bene tamen quoad applicationem materiæ; unde etiam circa actus vitæ vegetativæ dantur vitia et virtutes, uti sunt actus abstinentiæ et castitatis. Similiter etiam sensus externi quoad applicationem ad sua objecta mediate et indirecte subjecti sunt voluntati, et quoad hanc applicationem vel boni vel mali, ut si oculus cohibeas ab aspectu curioso, quamvis immediate et directe secundum ipsorum actuum elicientiam sint naturales et independentes a motu voluntatis. Præterea aliqui actus sunt ex objecto honesti, uti actus virtutum; et alii ex objecto indifferentes, qui scilicet in bonum et commodum naturæ ordinantur, uti honesta recreatio in naturæ levamen, somnus moderatus post longiores vigilias, quies membrorum post defatigationem corporis, victus et potus ad levandam famem ac sitim; quæ actiones, licet ex objecto non sint supernaturales vel meritoriae, possunt tamen tales fieri ex fine ad quem ordinantur. Quibus observatis,

N. 1674. Dico primo. Beata Virgo per singulos actus vitæ mortalis meruit. Ita communis sententia. Probatur primo ex sancto Alberto Magno, lib. *De beata Virgine*, cap. 176 et seq., ubi expresse docet, beatæ Virgini fuisse hanc peculiarem gra-

tiam concessam, ut quolibet tempore et opere mereatur. Quod etiam confirmat sanctus Antoninus IV p. tit. 15, cap. 20, § 6; et expressius sanctus Bernardinus Senens. tom. II, serm. 51, cap. 4, ubi sic habet: « Plus meruit Deipara Virgo, quam omnes creaturæ, tam angeli quam homines, in cunctis actibus, motibus et cogitationibus suis: » ergo ex mente Patrum per omnes actus meruit.

N. 1675. Probatur secundo. Beata Virgo habebat plenum super omnes actus dominium, et inde nullos actus indeliberatos, et inter deliberatos omnes moraliter bonos, cum nullus detur actus indifferens in individuo saltem in eo, qui perfecte operatur, uti beata Virgo, quæ omnes etiam actus suos referebat in finem supernaturalem, et quidem in Deum, quatenus summe dilectum, cum nullum habuerit sic operandi ex affectibus inordinatis impedimentum, et Deum sibi semper præsentem per cognitionem perfectissimam ex scientia saltem infusa a sensibus independente; ergo quia omnes beatæ Virginis actus ex imperio charitatis processerunt, omnes fuerunt meritorii, quod confirmat sanctus Odilo abbas, serm. *De beata Virgine*, dicens: « Unum pro certo scimus, quod omnis Mariæ actio semper intenta fuit in Domino. » Adeoque quod omnis processerit ex bona intentione et relatione charitatis in Deum.

N. 1676. Probatur tertio, ratione sancti Bernardi in *Signum magnum* (Apoc. XII, 1), ubi hæc loquitur: « Candidissimus seu calidissimus hujus Mulieris amictus, cujus omnia tam excellenter irradiata noscuntur, ut nihil in ea non dico tenebrosus, sed nec obscurus saltem vel minus lucidus, sed nec tepidus quidem aliquid aut non ferventissimus liceat suspicari. » Ne quidem ergo suspicari licet, quod beata Virgo habuerit aliquando actum minus perfectum et non ferventissimum, quia tali modo commisisset aliquam imperfectionem, et se habuisset otiose, non agendo juxta vires sibi præsentis, quod dici non potest, et per consequens omnes suos actus retulit in Deum, et referendo fecit supernaturales et meritorios.

N. 1677. Objicies primo. Beata Virgo multos actus habuit pure naturales, qui nullo modo libero voluntatis arbitrio sunt subjecti, uti sunt respiratio, nutritio, augmentatio et aliæ operationes ad vitam vegetativam spectantes; sed per actus pure naturales mereri non potuit: ergo non meruit singulis actibus suis.

Respondeo, id verum esse, quod beata Virgo actibus pure naturalibus, sicut etiam externis, quales sunt visus, auditus, tactus, gressus et alii, gloriæ essentiali nullum gradum meriti addiderit; adauxerit tamen meritum accidentale, quia omnes quoscunque actus elicit, in Dei honorem obtulit; se et actus suos Deo unice consecravit, et inde potuit jure gloriari, et gaudere idcirco in æternum, quod nihil in se fuerit non in honorem Dei rela-

tum, et ex intimo ac intensissimo amore consecratum.

N. 1678. Objicies secundo. Beata Virgo multa ex motivo naturali, honesto tamen, est operata; eliciebat enim varios actus scientiæ et virtutis pure moralis naturalis: ergo, quia ejusmodi actus non habuerit meritum supernaturale, nequit dici quod omnibus suis actibus meruerit præmium supernaturale, de quo loquimur.

Respondeo, quod Virgo Deipara, cum operata fuerit semper perfectissime et absque omni morali defectu, nihil non fecerit ex motivo supernaturali eoque perfectissimæ charitatis, sic nimirum, ut tales actus scientiæ acquisitæ et virtutis moralis naturalis fuerint quidem de se elicti ex motivo naturali, simul tamen imperati ex motivo charitatis supernaturalis, quemadmodum in nobis contingit, quia multos actus de se pure naturales in Deum referimus per imperium charitatis juxta præceptum Apostoli: *Omnia, quæcunque facitis, in nomine Domini Jesu Christi facite.* (Coloss. III, 17.)

N. 1679. Dico secundo. Beata Virgo singulis momentis meritum et gratiam duplicavit, et sic usque ad finem vitæ immensum in gratia crevit. Ita modo satis communis inter scriptores Marianos, et probatur primo. Angelus bonus eam gratiam, quam in primo instanti ac momento gratis infusam accepit, in secundo instanti duplicavit merendo, et si in tertio mansisset in via, etiam in tertio rursum suo merito duplicasset: ergo beata Virgo eam gratiam habitualement, quam in primo instanti a Deo gratis accepit infusam, in secundo et deinceps per singula momenta duplicavit. — Conseq. prob. « Est principium ex terminis per se notum, » ait sanctus Albertus Magnus, lib. *De beata Virgine* cap. 69, « prorsus nemini B. Virgine inferiori concedi a Deo privilegium, quod ipsi Virgini possit revocari in dubium. » Ergo si angelis datum est ut possent qua viatores merendo duplicare gratiam, id etiam datum fuit Reginæ angelorum.

N. 1680. Probatur secundo. Beata Virgo semper operata est ex tota efficacia charitatis, et ex totis viribus præsentis gratiæ: ergo si habuit antecederet gratiam ut centum, operata est ex totis viribus gratiæ ut centum, et per consequens duplicavit gratiam acquirendo gratiam ut bis centum. Et quia cum gratia ut bis centum rursum operata est totis viribus, iterum duplicavit gratiam acquirendo eam cum augmento gratiæ quater centum, et sic deinceps. Antecedens porro, quod ex tota efficacia gratiæ operata sit, videtur certum, quia potuit sic operari, et sic amare Deum; quis ergo dubitet, quin etiam voluerit sic operari, idque constanter ac indefesse, quia nullum habuit impedimentum, sed plenum dominium sui actus? — Confirmatur: Lux fertur in unico instanti ad remotissimas hemisphærii sui partes, quia nihil habet in via quod obstat: ergo beata Virgo, quia

nullum habebat impedimentum et nullum fomitem peccati, tota agilitate et activitate operata est, et si hoc non fecisset, talentum suum in terram ex dimidio defodisset, et moralem negligentiam defectum commisisset, quod de ipsa dici non potest, sicut dici non potest, quod aliquando peccaverit. Accedit, quod facienti, quod est in se, Deus non deneget gratiam; dicere autem non fecisse semper, quod in se erat, nefas est. Ergo neque ex parte Dei erat defectus, quo minus beata Virgo semper egerit ex totis viribus presentis charitatis, et sic eam semper duplicaverit; unde merito sanctus Bernardinus Senens. serm. 51, cap. 3, ait: « Nihil unquam elegit, nisi quod ei Sapientia divina monstrabat, tantumque semper dilexit Deum, quantum a se diligendum existimavit. » Id est, quantum diligendum esse ipsum præceptum divinum insinuat dicens: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et in tota anima tua, et in tota mente tua.* (Matth. xxii, 27.) Et iterum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua, et ex tota virtute tua. Hoc est primum mandatum.* (Marc. xii, 28.) Quod non plene, et integre observasse beatam Virginem affirmare plane nefas est, adeoque semper ex tota virtute charitatis egit, et sic semper duplicavit gratiam.

N. 1681-82. Objicies primo. Sanctus Thomas, 2-2, q. 24, art. 6, docet: « Non quolibet actu charitatis charitas actu augetur; » ergo non possumus cum fundamento dicere, quod beata Virgo semper duplicaverit gratiam, et charitatem.

Respondeo, sanctum Thomam loco citato tantum dicere, quod non quolibet actu charitatis charitas actu augeatur, addendo rationem, quia « quandoque aliquis actus charitatis cum aliquo tepore, vel remissione committitur. » Ergo expresse supponit, et ipsemet fatetur, quod pro tunc augeatur, quando sit sine tepore et remissione; beatam Virginem autem operatam esse cum tepore et remissione, sustineri non potest, nec id sanctus Thomas admittit, sed expresse affirmat, in p., q. 27, a. 4, « Non esset idonea Mater Dei, si aliquando peccasset. » Tepiditas autem et remissio animi vix sunt sine peccato, vel saltem imperfectiones morales sunt æque inconvenientes, ac veniale peccatum.

N. 1683. Objicies secundo. Si beata Virgo singulis momentis duplicasset gratiam, tunc ad tantum excessum gratiæ pervenisset, cujus pura creatura capax non esset; ergo quia beata Virgo pura creatura est, nequit ei attribui, quod singulis momentis duplicaverit gratiam: ant. prob.: Beata Virgo, uti alibi probavimus, jam in primo instanti conceptionis habuit gratiam tam intensam, ut per eam superaret quemvis angelum, et quemvis hominem beatum in gloria tum presentem, tum futurum. Quantæ ergo intensiōis hæc gratia debuisset fieri, si per 72 annos vitæ Marianæ singulis momentis fuisset duplicata? Justinus Micho-

viensis in Litan. Lauret. discours. 132, in tabula ostendit, quod si gratia beatæ Virginis in primo actu fuisset tantum intensa ut centum, debuisset tunc per hanc duplicationem in actu tricesimo fuisse intensa ut 264. 4274. 5600, id est, gradibus pollere viginti sex, quadringentis, quadraginta duobus millibus millium, septingentis quadraginta quinque millibus, et sexcentis gradibus, et si velle-mus procedere usque ad actum centesimum, vel millesimum, vel omnino usque ad singula momenta totius vitæ Marianæ, et inde usque ad ultimum actum, jam numerus graduum Marianæ gratiæ iniri non posset, quia, ut ostendit Paulus Segneri in Motivis devotionis erga beatam Virginem cap. 3, § 4, si beata Virgo in sua immaculata conceptione non accepisset nisi unum gradum gratiæ, qualem infans a suscepto baptismo statim mortuus, tunc intra sexaginta quatuor quadrantes primæ diei, nimirum spatio sexdecim horarum, duplicando gratiam solis singulis horæ quadrantibus, accepisset summam summe enormem, quæ in gradibus exprimit octodecim milliones millionum, quater centum quadraginta sex millia septingentos quadraginta quatuor milliones millionum, sexcenta septuaginta tria millia, septingentos et novem milliones, quingentos quinquaginta unum mille, sexcentos et sexdecim gradus, his viginti cifris expressos: 1844 6744 67 370 955 1616. Quid ergo fieret in singulis momentis totius vitæ? ergo capax non foret tantæ intensiōis.

Respondeo insistendo sententiæ sancti Th. 2-2, q. 24, a. 7. Charitas et gratia possunt intensive augeri in infinitum, adeoque assignabilis non est quædam intensio gratiæ, et charitatis, cujus non esset capax creatura, et per consequens computatio prius assignata, vera est, et apprimè utilis ad exprimendam immensitatem gratiæ beatæ Virginis, quæ omnino ei est propria; sicuti enim gratia habitualis Christi superat intensive omnes alias gratias etiam collective sumptas in hominibus et angelis, quia Christus est caput omnium hominum et angelorum; et tamen intensiōis ejus capax est anima Christi: ita etiam gratia habitualis beatæ Virginis tanquam Reginæ sanctorum omnium, quamvis superet omnium sanctorum gratias etiam collective sumptas, tamen non excedit capacitatem animæ beatæ Virginis.

ARTICULUS IV. — *Utrum, et quomodo maternitatem Dei meruerit.*

N. 1684. Observo meritum communiter a theologis dividi in meritum de condigno, et in meritum de congruo. Meritum de condigno vocatur, quod importat condignum valorem, et æqualitatem cum præmio secundum rectam et prudentem æstimationem; meritum de congruo appellatur, quod non habet æqualitatem cum præmio in valore, sed tantum quamdam proportionem cum illo, eo quod congruum sit, et dantem deceat tale opus remune-

rari: sic militi stipendium datur de condigno: promotio ad honores, nobilitatem, etc., de congruo. Utrumque hoc meritum recenset sanctus Thomas in II, dist. 27, q. 1, a. 5, inquit: « Dicitur aliquis mereri ex condigno, quando invenitur æqualitas inter præmium et meritum secundum rectam estimationem; ex congruo autem tantum, quando talis æqualitas non invenitur, sed solum secundum liberalitatem dantis munus tribuitur, quod dantem decet. » Porro meritum de condigno, ut advertit P. Mezger in Theol. Salisburg. tract. 9, disp. 9, a. 1, n. 18, requirit aliquod pactum, vel promissionem remunerantis sub conditione talis operis de se æqualis quoad valorem cum præmio, propter quam dicitur hoc tribui ex iustitia; meritum vero de congruo nullam requirit promissionem de essentiali, quamvis eam admittat, cum solum fundet debitum decentiæ et congruitatis resultans ex dantis bonitate et liberalitate, et præsentem promissionem etiam fidelitati conjuncta cum titulo amicitiae; si enim iste desit, beneficium dabitur ex pura misericordia, non ex merito congruo. His observatis,

N. 1685. Dico primo. Beata Virgo omnino gratis fuit electa ad maternitatem Dei sine merito aliquo prævio. Ita auctores p. 1, q. 2, a. 6, allegati. Et probatur rationibus ibidem adductis, inter quas est ipsa confessio beatæ Virginis; dicit enim Luc. 1, 48: *Respexit humilitatem ancillæ suæ*, id est, Eligendo me in Matrem, non respexit in me aliquod meritum, sed gratuita voluntate voluit assumere humillimam ancillam suam, quomodo sanctus Bernardus exponit serm. *De Nativit. beatæ Virginis*, dicens: « Maria non prætendit meritum, sed gratiam quarit. »

N. 1686. Obijcies. Sanctus Augustinus, serm. *de Nativit. Dom.* ait: « Talis eligitur Virgo de toto mundo, quæ tantum haberet meritum, ut Filium Dei in semetipsam susciperet: » ergo beata Virgo non fuit gratis assumpta, et sine merito, in Matrem Dei.

Respondeo sanctum Augustinum loqui de collatione maternitatis Dei in executione, non de prima intentione cum assumendi in Matrem Dei, quæ duo omnino diversa sunt, sicut in electione aliquorum ad gloriam; nam sicut Deus omnino gratis unum præ altero eligit ad gloriam, sic tamen, ut eam postea prout in executione conferendam mereatur ille, qui gratis ad eam electus est; ita etiam beatam Virginem omnino gratis elegit in Matrem præ aliis feminis, simul tamen ipsi præordinavit specialissima auxilia, ut maternitatem prout in executione conferendam mereretur.

N. 1687. Dico secundo. Beata Virgo nullo merito de condigno meruit maternitatem Dei etiam prout in executione conferendam. Ita P. Mezger in Theol. Salisburg. tract. 14, disp. 6, a. 5, § 5, cum aliis communiter. Et probatur primo. Meritum de condigno requirit æqualitatem cum præmio,

uti cum communi docet sanctus Th. in II, dist. 27, q. 1, a. 5, supra citatus: atqui actus meritorii beatæ Virginis quatenus dignificati per gratiam habituales non habebant æqualitatem cum ipsa maternitate Dei: ergo non poterant hanc mereri de condigno. Min. prob.: Maternitas Dei est in sua specie longe altior et præstantior, quam gratia habitualis, uti fuse probavimus p. II, q. 9, a. 6, et patet ex eo quod toto ordine sit superior; spectat enim ad ordinem hypostaticum, cum speciem sumat ab ipsa persona divina in se accepta; e contra gratia habitualis spectat ad ordinem supernaturalem simpliciter, qui speciem habet a Deo non nisi in esse objectivo et intentionali accepto; quæ autem ordinis inferioris sunt, nequeunt adæquare ea quæ sunt ordinis superioris, ut patet in actibus naturalibus, qui etsi infinities multiplicarentur, tamen non possint mereri de condigno præmium supernaturale, vel visionem beatificam: ergo etiam actus supernaturales dignificati per gratiam habituales nequeunt esse æquales in valore cum maternitate Dei.

N. 1688. Obijcies primo. Beata Virgo qua jam actualis Mater Dei potuit suis actibus dignificatis per gratiam habituales et maternitatem Dei simul merito compensativo mereri ipsam maternitatem Dei; sed hoc meritum fuit condignum præmio, et æquale, uti patet: ergo beata Virgo habuit meritum condignum, et quoad valorem æquale ad maternitatem Dei.

Respondeo cum communi theologorum, paucis exceptis, negando suppositum, quod detur meritum compensativum, tum quod alias etiam prima gratia posset cadere sub meritum contra sententiam Apostoli: *Si ex operibus, jam non ex gratia* (Rom. II, 6): nempe pura et gratuito collata. Tum quod expresse contrarius sit sanctus Thomas q. 29, de Verit. a. 6, dicens: « Non ergo potest dici, quod gratiam quis meretur per opera, quæ quis post acceptam gratiam facit, quia est contra rationem meriti; nam meritum est causa præmii, non quidem per modum causæ finalis; sic enim magis præmium est causa meriti; sed magis secundum reductionem ad causam efficientem, in quantum meritum facit dignum præmio, et per hoc ad præmium disponit. » Tum denique quia Christus de facto non meruit suam incarnationem, et homines iusti non meruerunt suam primam gratiam tum actualem, tum habituales ex communi sensu inter Catholicos, quod tamen factum fuisset, si daretur meritum compensativum, et sic neque beata Virgo per actus maternitatem, et sic non meruit de condigno.

N. 1689. Obijcies secundo. Sanctus Thomas I p., q. 23, a. 5, in C., et 1-2, q. 114, a. 5, ponit exemplum meriti compensativi in recto usu equi; quia potest quis alteri donare equum et arma eo fine et condicione, ut per bonum usum illorum equum et arma promeretur merito compensativo:

ergo etiā potuit Deus beatę Virgini dare maternitatem Dei eo etiā fine, ut per actus bonos ipsa maternitate dignificatos promeretur.

Respondeo, sanctum Thomam locis citatis refutare meritum compensativum, et datum exemplum per modum objectionis adducere, et tanquam insufficiens ad probandum agnoscere; nam in illo casu equus et arma non forent principium, neque pręmium boni usus, sed principium huius boni usus foret virtus et industria militis; pręmium vero foret dominium et possessio equi tanquam conditionate traditi, sub conditione nempe boni usus; et quia hæc donatio non sortitur effectum, nequit dici compensativum, et consequens ad pręmium, sed impetratorium et antecedens ipsum pręmium, et sic nihil juvat ad probandum, quod maternitas Dei cadat sub merito compensativum operum maternitatem subsequentium.

N. 1690. Dico tertio. Licet beata Virgo maternitatem Dei non meruerit de condigno, meruit tamen eam de congruo stricte dicto. Ita communis et satis certa sententia, et probatur primo ex mente Ecclesię et præconiis SS. PP. Ecclesia quippe cantat : *Quia quem meruisti portare*, etc. Divus Augustinus lib. *De natur. et grat.* cap. 30 : « Beata Maria concipere Deum meruit et parere. » Et sanctus Hieronymus, Epist. 22, ad Eustochium : « Propone tibi Mariam, quę tantę exstitit puritatis, ut Mater Domini esse mereretur. » Item sanctus Petrus Damianus serm. 20 *De Assumpt.* : « Singularis ejus sanctitas et gratia hoc promeruit, quod susceptione Dei singulariter judicata est digna. » Et sanctus Bernardus serm. 4 super *Missus* : « Vult a se requiri Deus, etiā quod pollicetur; et ideo forte, quę dare disposuit, pollicetur prius, ut ex promissione devotio excitetur, sicque quod gratis daturus est, devota oratio promeretur; hoc Virgo prudens intellexit, quando prævenienti se muneri, gravitati promissionis junxit meritum orationis.

N. 1691. Probatur secundo ex sancto Thoma in iii, ad Annibald. dist. 4, q. un., a. 4, ad 3 : « Beatissima Virgo non meruit maternitatem, nisi supposita incarnatione faciendā, et sic meruit, ut per eam fieret, non quidem merito condigni sed congrui. » Deinde SS. PP. per suas orationes, desideria et obedientiam, meruerunt fieri remoti progenitores Christi. Unde dicitur de Abraham Gen. xxi, 4 : *Benedicentur in semine tuo* (id est in Christo) *omnes gentes terrę, quia obedisti voci meę* : ergo longe magis beata Virgo per suos præstantissimos actus promeruit fieri Genitrix Christi; unde dixit sancta Elisabeth Luc. 1, 45 : *Beata, quę credidisti, quoniam perficientur ea quę dicta sunt tibi a Domino.*

N. 1692. Objicies primo. Si beata Virgo meruit de congruo maternitatem Dei, tunc in eodem genere causę moralis meritorię idem erit prius et posterius, et ipsum principium meriti cadet sub merito : sed hæc communiter habentur pro absurdis :

ergo beata Virgo non meruit maternitatem Dei. Maj. prob. Si beata Virgo meruit maternitatem Dei, tunc meruit concipere Christum, et inde Christum ipsum, qui tamen est causa meritoria etiā ipsius maternitatis Dei, et principium omnis meriti in beata Virgine et aliis : ergo in eodem genere causę moralis meritorię idem deberet esse prius et posterius, et ipsum principium meriti caderet sub merito, si beata Virgo meruisset maternitatem Dei.

Respondeo, quod Christus Dominus non se habet ut causa proprię meritorię respectu maternitatis Dei in beata Virgine, et aliorum donorum, quę ipsam antecedunt, sed tantum ut causa finalis, non repugnat autem idem esse prius et posterius in diverso genere causę; sanitas enim in genere causę finalis prior est sumptione medicinę, et sumptio medicinę prior est in genere causę efficientis. Eodem modo Christus est prior beata Virgine et ejus meritis in genere causę finalis, et simul posterior in genere causę efficientis meritorię, quia beata Virgo cum suis meritis prior exstitit, et sic licet repugnet, ut principium effectivum meriti cadat sub merito, non tamen obstat, quo minus principium fināle meriti Mariani cadat sub merito Marianum, sicut non obstat, quo minus sanitas, quę finaliter causat sumptionem medicinę, sit effectus in genere causę efficientis ipsius medicinę.

N. 1693. Objicies secundo. Beata Virgo tantum fuit congrue disposita ad maternitatem Dei per immaculatam conceptionem et sanctissimos vitę actus; non vero stricte meruit maternitatem Dei, cum ad meritum rigoroſe et stricte dictum requiratur divina promissio, cujus nullum exstat in Scriptura fundamentum : ergo beata Virgo non habet meritum stricte tale ad maternitatem Dei.

Respondeo. Meritum de congruo, quod solum admittimus in beata Virgine relate ad maternitatem Dei, dicitur stricte tale solum per comparisonem ad actus impetratorios in peccatore poenitente, vel orante, qui defectu amicitię proprię nihil meretur, sed tantum impetrat gratiam, vel alia beneficia ex misericordia danda; stat autem hoc meritum de congruo etiā sine promissione, ut patet in milite de congruo merente honores et nobilitatem, etiā non præcedente promissione principis; non excludit tamen aliquam promissionem fundantem titulum justitię, seu promissionem sub conditione operis onerosi in valore aequalis cum præmio; neque merito beatę Virginis ad maternitatem Dei deest divina promissio; quando enim Deus angelum misit, eidem maternitatem obtulit dependentem ab ejus consensu, et sic ipsa meruit de congruo, supposita hac revelatione, maternitatem Dei, tum profundissimę humilitatis actu, quo se electam in Dei Matrem cognoscens, se ancillam nominavit, tum aliis actibus concomitantibus et ipso consensu in maternitatem dato.

ARTICULUS V. — *Quale meritum beata Virgo habuerit circa Incarnationem.*

N. 1694. Observo, Incarnationem quoad præsens intentum dupliciter accipi; nam primo quoad substantiam accipitur, in quantum sumitur pro ipsa conceptione divini Verbi, et unione hypostatica inter personam divinam et naturam humanam; secunde pro circumstantiis accipitur, in quantum sumitur pro tali progenitura ex tali stirpe, et progenitoribus, vel pro acceleratione incarnationis et ejusmodi; item, uti supra observavimus, etiam meritum est duplex: unum de condigno, quod habet æqualitatem cum præmio secundum æstimationem prudentum, et alterum de congruo, quod non habet debitam æqualitatem cum præmio, movet tamen ad præmium dandum titulo operis in amicitia facti, vel etiam titulo fidelitatis fundatæ in promissione sub conditione operis de se inæqualis in valore. His observatis,

N. 1695. Dico primo. Beata Virgo meruit de congruo incarnationis circumstantias, et potuit eas mereri de condigno. Prima pars est certa, quia fundatur in expressis locis Scripturæ sacræ. Sic Gen. xii, 15, dicitur: *Quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo propter me, benedicentur in semine tuo omnes gentes.* Quæ verba Apostolus ad Gal. iii, de Christo exponit his verbis: *In semine tuo, quod est Christus.* Similis promissio facta est Davidi, II Reg. vii: *Stabilitam thronum regni ejus usque in sempiternum.* Ubi revera Deus promittit nativitatem Christi in stirpe Abrahamitica et Davidica, de qua etiam est beata Virgo: ergo supposita hac promissione meruit saltem de congruo cum Abrahamo et Davide nativitatem Christi ex hac sua stirpe, adeoque hanc circumstantiam de ejus origine. Similiter etiam quoad accelerationem, quia sanctus Thomas in iii, ad Annibaldum, dist. 4, q. unica, a. 4, de antiquis Patribus ait: « Deus disposuit, ut eorum meritis et precibus fieret acceleratio. » Congruum nempe est, ut Deus exaudiat preces eorum, qui ei obediunt, et in amicitia perseverant, uti beatissima Virgo.

N. 1696. Secunda pars, quod Beata Virgo potuerit circumstantias incarnationis mereri de condigno, est expressa sententia sancti Thomæ, in iii, dist. 4, q. unica, a. 4, ubi, postquam dixit, quod sancti PP. non meruerint Incarnationem de condigno, hæc addit verba: « Quamvis sic mereri potuerint ejus accelerationem. » Si autem id potuerunt SS. PP., multo magis id potuisset beata Virgo ob merita immensum majora: ergo potuit de condigno mereri circumstantias Incarnationis. Constat id etiam ratione satis potente: quia merita beatæ Virginis sunt æqualia quoad valorem cum circumstantiis incarnationis; sunt enim hæ ipsi unioni hypostaticæ extrinsecæ, et de se æstimabilitatis non nisi finitæ, ut quod sit facta ab hac stirpe, et hoc tempore: ergo non est ratio, cur non potuerit has circumstantias mereri de condigno.

N. 1697. Objicies primo. Circumstantiæ Incarnationis, quatenus conjunctæ Verbo, sunt æstimabiliter infinitæ: ergo non possunt cadere sub meritum de condigno beatæ Virginis; quia, licet maternitas Dei foret infinita, tamen Verbum divinum est infinitatis altioris ordinis, sicut Deus subsistens in natura divina altioris ordinis infinitatem habet, quam ut subsistens in natura humana, et per consequens meritum beatæ Virginis semper caret æqualitate cum circumstantiis incarnationis tanquam præmio, et inde etiam valore de condigno.

Respondeo. Negatur suppositum, quod sumantur hic qua conjunctæ Verbo, quia loquimur de circumstantiis præcisive acceptis, contrarium dicturi de ipsa Incarnatione quoad substantiam, et sic etiam loquitur ipse divus Thomas; nam dum loco citato ait quod SS. PP. potuerint accelerationem Incarnationis mereri de condigno, non intelligit circumstantias una cum Incarnationis substantia, sed præcisive ab ista.

N. 1698. Objicies secundo. Si beata Virgo potuisset circumstantias Incarnationis mereri de condigno, tunc actu meruisset de condigno; quia posita æqualitate, quam statuimus, nihil deficit huic merito; atqui de facto non meruit de condigno, sicut neque SS. PP. teste sancto Thoma loco citato. Ergo neque beata Virgo potuit mereri de condigno.

Respondeo, meritum beatæ Virginis jam habere de facto suum adæquatum terminum pro condigno, qui est, ut sanctus Thomas advertit p. iii, q. 2, a. 2, in corp., plena fruitio Dei in patria, quatenus æternum, ac sine fine possidenda, quæ fruitio, cum quoad durationem infinita sit, et tota duratio actu cadat sub meritum, de præsentī vere adæquat actus meritorios beatæ Virginis, non solum qua dignificatos per gratiam habitualement, sed etiam qua dignificatos per maternitatem Dei; cui in confirmationem accedit, quod præmium meritorum beatæ Virginis sit ipsa quoque maternitas Dei quatenus æternum glorificanda et beatificanda per plenam fruitionem Dei, unde merita beatæ Virginis jam habent suum terminum adæquatum pro condigno, et sic non possunt se de præsentī extendere ad aliquid huic termino extrinsecum, cujusmodi sunt circumstantiæ Incarnationis; verbi gratia origo ex tali Virgine, et ejusdem acceleratio.

N. 1699. Dico secundo. Beata Virgo non potuit mereri de condigno Incarnationis substantiam, meruit eam tamen de congruo stricte dicto. Prima pars habetur pro certa, et est clara mens sancti Thomæ, in p., q. 2, a. 11, in corp. dicentis: quod Christus ipse non potuerit mereri per opera antecedentia unionem hypostaticam, quibus addit: « Sed neque opera alterius cujuscunque hominis potuerunt esse meritoria hujus unionis de condigno. » Accedit ratio, quod meritum de condigno requirat æqualitatem inter meritum et præmium juxta æstimationem prudentum: sed nemo prudens

æstimare potest, quod purus homo, et opera ejus sint æqualia in valore Deo homini : ergo opera beatæ Virginis tanquam puri hominis nequeunt de condigno esse meritoria Incarnationis, per quam fit Deus homo.

N. 1700. Objicies. Merita beatæ Virginis quatenus dignificata per maternitatem Dei habent æstimabilitatem quasi infinitam. Ergo sunt æqualia in æstimatione prudentum cuius præmio, et sic possent se de condigno extendere etiam ad Incarnationem.

Respondeo, id verum esse de præmio sui ordinis ; et falsum de præmio altioris ordinis ; unio hypostatica non est quasi, sed simpliciter in sensu morali infinita, ac toto ordine transcendit merita beatæ Virginis, quia purus homo nunquam æqualis esse potest Deo homini, et ideo etiam opera ejus nunquam possunt esse æqualia in valore ad hoc, ut Deus homo ipsis statuatur pro præmio condigno. Nec refert, quod maternitas Dei pertineat ad ordinem hypostaticum, quia non pertinet ad illum eo modo, quo unio hypostatica, vel Christus, quia hic spectat ad ordinem hypostaticum intrinsece, et constitutive tanquam Deus homo ; Mater Dei vero spectat ad illum non nisi extrinsece et specificative manens in se purus homo, quamvis etiam ipsa tanquam Mater Dei sit superioris ordinis, quam cæteri justii, quia isti respiciuntur a Deo ut servi, illa ut Mater. « Matris enim Dei et servorum Dei infinitum est discrimen, » inquit S. Joannes Damasc. orat. 1 *De dormit. Virg.*

N. 1701. Secunda pars conclusionis, quod beata Virgo mereatur Incarnationem quoad substantiam de congruo stricte dicto, defenditur a Salmanticensibus, Godoi, Gonner, Joanne a Sancto Thoma, et absolute communiore ex theologis contra Vasquez, Hurtado, Mezger et alios. Et probatur primo ex sancto Th., in p., q. 2, a. 11, in corp. dicente : « Ex congruo tamen meruerunt SS. Patres » (et cum his utique B. Virgo) « Incarnationem desiderando et petendo ; congruum enim erat, ut Deus exaudiret eos, qui ei obediebant. » Quam rationem etiam tradit 1-2, q. 114, a. 6, dicens : « Quia homo in gratia constitutus Dei voluntatem implet, congruum est secundum amicitie proportionem, ut Deus impleat hominis voluntatem. » Beata Virgo autem semper implevit Dei voluntatem, unde congruum erat, ut Deus ipsam exaudiret.

N. 1702. Probatur secundo, auctoritate SS. PP., ex quibus sanctus Augustinus serm. 10 *De Nativit.* ait : « Talis eligitur Virgo, quæ tantum haberet meritum, ut Dei Filium in se susceperet. » Et lib. *De Nat. et Grat.* cap. 50 : « Beata Maria concipere Deum meruit et parere. » Item sanctus Hieronymus epist. 22, ad Eustochium : « Propone tibi Mariam, quæ tantæ puritatis exstitit, ut Mater Domini esse mereretur ; » et S. Bernardus serm. *De aqueductu* : « Quomodo ergo (beata Virgo) inaccessam attigit majestatem, nisi pulsando, petendo,

quærendo ? » Nec putes, has preces obesse humilitati beatæ Virginis, si nimirum tam humilis Virgo petiit Incarnationem per se fieri ; quia contra est, quod imprimis ad meritum non requiratur directio ex parte merentis suæ precis ad præmium, quia oratio eo magis est meritoria, quo ea est magis pura ab affectu proprii interesse. Deinde beata Virgo potuit salva humilitate suas preces dirigere ad petendum, ut Deus homo fiat per aliquam feminam vage et indeterminate sumptam ; et denique potuit etiam post visam voluntatem Dei in legatione angelica consentire, ut per se fiat, et rogare, ut per se congruenter fiat.

N. 1703. Probatur tertio. Opera beatæ Virginis habuerunt omnes conditiones ad meritum de congruo pro Incarnatione requisitas : ergo meruerunt Incarnationem. Antec. prob. Ad meritum proprie dictum ex parte merentis plus non requiritur, quam ut opus vel actus de se sit bonus, et fundetur in gratia et charitate hominis viatoris, quia Deus his actibus hominis viatoris solet promittere et attribuere præmium : atqui opera beatæ Virginis pro statu viæ erant de se excellenter bona, et in gratia eminentissima fundata : ergo habebant omnes conditiones ad meritum proprie dictum, et per consequens non est ratio, cur Incarnationem non meruerint, præsertim quia Patres, et cum his beata Virgo de Incarnatione futura promissionem acceperunt, uti expresse docet sanctus Th. 1-2, q. 98, a. 4, insinuans : « Patres ex sola gratuita electione promissionem acceperunt. »

N. 1704. Confirmatur. Si quid obsesset, quo minus beata Virgo meruisset Incarnationem quoad substantiam, tunc hoc, uti adversarii existimant, obstaret, quia in præsentii providentia Christus est principium omnis meriti ; principium autem meriti nequit cadere sub merito : atqui hoc plane non obstat ; ergo nihil obest, quominus beata Virgo Incarnationem meruerit. Min. prob. Christus est tantum principium finale, seu causa finalis meritorum beatæ Virginis quoad opera ejus Incarnationem antecedentia, sed nihil obstat quominus principium finale cadat sub merito, ut patet in gloria, quæ causa finalis est meritorum in electis, et tamen cadit sub ipsorum merita. Item in variis circumstantiis ipsius Incarnationis, quas ex communi sensu beata Virgo et Patres meruerunt : ergo, licet Christus sit principium omnis meriti, tamen potest cadere sub merito : deinde sicut Christus principium est omnis meriti, ita etiam principium est omnis impetrationis et desiderii, Incarnationis ac devotæ orationis. Ergo si hoc non obstante beata Virgo potuit devote orare, Incarnationem desiderare et eam impetrare, potuit etiam mereri.

N. 1705. Objicies primo, Auctoritatem sancti Thomæ qui in p., q. 2, a. 11, ait : « Dicendum, quod beata Virgo dicitur meruisse portare Dominum omnium, non quia meruit ipsum incarnari, sed quia meruit ex gratia sibi data illum puritatis

et sanctitatis gradum, ut congrue posset esse Mater Dei. Idem docet in iii, dist. 4, q. 3, a. 1, ad 6: « Dicendum, quod beata Virgo non meruit Incarnationem, sed præsupsita Incarnatione, meruit quod per eam fieret. » Quod idem est, ac dicere, quod meruerit quoad circumstantiam progenituræ ex hac Matre, seu ex ipsa. Eodem loco repetit: « Nulla merita etiam aliorum Filii Dei Incarnationem meruerunt: » ergo beata Virgo ex mente sancti Thomæ non meruit Incarnationem.

Respondeo, sanctum Thomam in primo loco loqui aperte de merito condigno, quia illud meritum ibi denegat relate ad Incarnationem, quod concedit relate ad sanctitatem; sed relate ad hanc statuit meritum de condigno, sicut omnes justi habent relate ad augmentum gratiæ: ergo respectu Incarnationis negat meritum de condigno. In secundo loco loquitur de Incarnatione, prout primo intenta juxta ordinem decreti intentivi; sic enim Incarnatio præcedit omnia merita, et ideo dicit: « Sed præsupsita Incarnatione, » prout nempe primitiis intenta meruit ejus executionem, seu ut per eam fieret. Neque sanctus doctor hic loqui posset præcise de merito quoad circumstantiam maternitatis; quia si meruit maternitatem, hoc ipso etiam meruit generationem et ejus terminum, qui est existentia Christi. Unde circumstantia hæc necessario connexa est cum ipsa substantia. Circa tertium locum sanctus Thomas seipsum solvit; nam cum dicit: Nulla merita Filii Dei Incarnationem meruerunt, intelligendum se esse aperte explicat de merito condigno, cum iii p., q. 2, a. 11, expresse dicat: « Ex congruo tamen meruerunt SS. Patres Incarnationem: » ergo sententia nostra est consona litteræ sancti Thomæ.

N. 1706. Objicies secundo. Est certum, quod Christus sit principium omnis gratiæ, juxta illud Joan. 1: *De plenitudine ejus omnes accipimus et gratiam pro gratia*: ergo Christus nequit cadere sub meritum beatæ Virginis; quod ipsum fundamentum proponit sanctus Thomas, iii p., q. 2, a. 11, dicens: « Gratia non potest cadere sub meritum, quia est merendi principium, unde multo minus Incarnatio cadit sub meritum, quia est principium gratiæ. »

Respondeo, hoc verum esse de principio efficiente non finali; Christus est principium efficiens meriti non nisi relate ad opera justorum se subsequentia; quia causa efficiens non causat nisi qua existens relate ad ea quæ Christum antecedunt, se tantum habet tanquam principium finale, qua ratione tamen verum manet, quod de plenitudine ejus omnes accipiant vel sub genere causæ finalis, vel efficientis moralis et meritoriæ. Quod autem principium finale possit cadere sub meritum, constat in gloria, quæ est principium finale meritum in electis, et tamen cadit sub meritum. Porro gratia est principium efficiens meriti, et ideo recte

dicatur, quod non cadat sub meritum, cum idem non possit esse prius seipso vel causa et effectus in eodem genere causæ. Et eodem modo loquimur de Incarnatione, quia etiam hæc non cadit sub meritum relate, ad quod est principium efficiens, cadit tamen sub meritum relate ad ea quorum est principium tantum finale.

N. 1707. Objicies tertio. Christi passio est causa efficiens meritoria omnium non tantum se subsequentium, sed etiam se antecedentium, cum omnium sit proprie dictus Redemptor: ergo Christus est principium meriti in genere causæ efficientis relate ad opera beatæ Virginis etiam Christum antecedentia.

Respondeo, a sancto Thoma expresse defendi, quod passio Christi sit causa finalis respectu se antecedentium; sic enim ait, iii p., q. 61, a. 3: « Dicendum, quod passio Christi est causa finalis veterum sacramentorum, quæ scilicet ad ipsam significandam instituta sunt; causa autem finalis non præcedit tempore, sed solum in intentione agentis. » Econtra ad meritum requiritur, ut se habeat in genere causæ efficientis, et tempore præcedat præmium; sic enim ait quæst. 29, De verit., a. 6: « Meritum est causa præmii, non quidem per modum causæ finalis, sic enim præmium magis est causa meriti » (ut patet in gloria relate ad merita in electis); « sed magis secundum reductionem ad causam efficientem, etc. Id autem, quod est causa per modum efficientis, nullo modo potest esse posterius tempore, cujus est causa. » Unde Christus non est causa efficiens meritoria relate ad eos qui se antecedunt, uti est beata Virgo pro statu Christum antecedente, manet nihilominus proprie dictus Redemptor respectu omnium se subsequentium, inter quæ est cælestis gloria, in qua Christus omnes præcessit.

ARTICULUS VI. — *Utrum beata Virgo potuerit aliis condigne mereri gratiam justificantem.*

N. 1708. Observo, quæstionem hanc procedere de potentia absoluta et in alia providentia, quia in præsentī providentia totum meritum condignum justī in via constituti impenditur ad promerendam proprio subjecto finalem perfectionem in cælo conferendam; nam quia viator ad hanc tendit, et aliunde connaturaliter non est debita, ideo statuitur pro justo et condigno præmio meritum, et ideo beatæ Virginis etiam merita, quandiu fuit viatrix, tendebant ad finalem perfectionem seu gloriam in cælis promerendam, et sic non poterant pro hac providentia esse condigna ad promerendam aliis gratiam justificantem, unde quæstio solum est de potentia Dei absoluta, utrum beata Virgo non potuerit absolute ex ordinatione Dei aliis promereri condigne gratiam justificantem. Circa quod

N. 1709. Dico primo. Beata Virgo potuisset absolute justis mereri condigne gratiam secundam,

seu augmentum gratiæ justificantis. Ita communis sententia, et probatur : Non est repugnantia in hoc, quod Deus pactum ineat cum beata Virgine, ut sua opera dirigat ad promerendum aliis gratiæ augmentum : sed hoc posito mereretur aliis condigne hoc augmentum : ergo potest absolute beata Virgo aliis justis mereri augmentum gratiæ. Major est certa, quia Deus simile pactum cum Adamo iniit ad justitiam in alios derivandam. Min. prob. Opera beatæ Virginis erant in valore vere æqualia relate ad augmentum gratiæ in aliis justis, quia nemo justorum habet eam gratiam, quam beata Virgo, et opera ejus per gratiam ipsius dignificata : ergo merita ejus forent condigna relate ad augmentum gratiæ aliis justis conferendum.

N. 1710. Objicies primo. Semen fructificat tantum in proprio subjecto ; sed meritum vocatur semen gloriæ et gratiæ secundæ, quæ est augmentum : ergo tantum se extendit ad gratiam et gloriam proprii subjecti.

Respondeo, hoc tantum verum esse de semine physico, quod in distans agere non potest, et in subjecto alieno ; aliud est circa semen morale, cujusmodi est meritum respectu præmii, et gratia dignificans merita respectu gloriæ et eorum quæ consequuntur ad gloriam ; nam hoc semen virtutem suam exercet in movendo divinam voluntatem ad conferendum præmium sive proprio, sive alieno subjecto, et quod de facto non faciat conferri subjecto alieno, provenit tantum ex defectu promissionis et ordinationis divinæ, non vero defectu sufficientiæ et dignitatis intrinsecæ.

N. 1711. Objicies secundo. Merita beatæ Virginis longe superant augmentum gratiæ in aliis justis, ergo non possunt esse condigna, cum condignitas æqualitatem meriti cum præmio exposcat.

Respondeo, meritum condignum tantum excludere inæqualitatem per defectum relate ad præmium, non per excessum, ut patet in meritis Christi, quæ vere condigna nominantur relate ad satisfactionem pro peccatis mundi, et gratias nobis collatas, licet simul sint superabundantia, quia sufficit, quod in valore tantæ æstimabilitatis sint, quantæ gravitatis est offensa, et bonitatis ipsa gratia nobis collata, quam æstimabilitatem etiam meritum superabundans habet, quia in veritate hoc et plus possidet.

N. 1712. Dico secundo. Beata Virgo potuisset absolute etiam aliis condigne mereri primam gratiam non solum qua justificantem in innocentibus, sed etiam qua remissivam peccati quoad malitiam in peccatoribus. Ita contra Vasquez illustriss Sodoii, magister Gonnet, et alii frequentius. Probatur primo ex sancto Thoma, in p., q. 64, a. 4, ubi concedit, quod Christus possit potestatem excellentiæ collativam gratiæ ministris communicare, dicens : « Talem potestatem potuit ministris communicare, dando scilicet eis tantam gratiæ plenitu-

dinem, ut eorum meritum operaretur ad sacramentorum effectus, inter quos est gratia remissiva peccati. »

N. 1713. Probatur secundo. Gratia secunda, seu augmentum gratiæ non est minoris, sed plerumque majoris valoris, quia majoris intensionis, quam est gratia prima etiam qua remissiva peccati : ergo quia diximus, quod merita beatæ Virginis possint in valore æquare, et condigne mereri gratiam secundam, seu augmentum gratiæ, etiam dicendum est, quod possint condigne mereri gratiam primam et remissivam peccati. Confirmatur. Beata Virgo potest mereri condigne gratiam justificantem innocentibus sine remissione peccati, puta homini in puris naturalibus constituto, cum ejus meritum sit vere æquale tali gratiæ justificanti cum remissione peccati, cum maneat eadem omnino gratia : ergo potest etiam hanc condigne mereri.

N. 1714. Probatur tertio. Remissio peccati duo importat : primum est ipsum donum gratiæ sanctificantis faciens ex peccatore amicum, et ex mancipio diaboli filium adoptivum cum jure ad gloriam æternam ; alterum est cessio juris in Deo ad indignandum, poenam æternam infligendam ; quæ duo quidem meritum beatæ Virginis non arithmetice adæquant, tamen primum condigne meretur, et secundum indirecte et illative tollit, quatenus Deus neminem in gratiam assumit, aut assumere potest, quin simul jus cedat ad indignandum et infligendam poenam æternam, ac exigendam satisfactionem condignam, ut patet etiam ab exemplo contritionis quæ condigne disponit ad gratiam, et simul indirecte et illative infert remissionem offensæ, cui debetur alia condigna satisfactio.

N. 1715. Objicies primo. Sancti Patres generatim docent, non posse genus humanum a peccato liberari per purum hominem. Unde necessarium erat, ut Deus fieret homo, sed beata Virgo, quamvis sit Mater Dei, tamen manet purus homo : ergo per ejus meritum nequit humanum genus a peccato liberari. Maj. prob. ex sancto Augustino in *Enchirid.* cap. 108 inquit : « Neque per ipsum liberaremur mediatorem hominem Christum, nisi esset Deus. » Et sanctus Basilius in illud Psal. lxxxviii, *Frater non redimit, redimet homo* « Non homo nudus, sed homo Deus Jesus Christus : quia nullus alius poterat condignum afferre pretium. »

Respondeo, sanctos Patres loqui de liberatione per condignam satisfactionem, qua ponitur opus tantæ æstimabilitatis, quantæ gravitatis est offensa mortalis ; non vero loqui de merito præcise adæquante gratiam, prout directe remissivam peccati sub ratione malitiæ, et indirecte tantum exclusivam offensæ, quatenus est terminus cum gratia incompossibilis ; quemadmodum remitti solet mediante contritione, quia etiam hæc condigne et directe tantum disponit ad gratiam, et indirecte propter incompossibilitatem excludit offensam, quatenus Deus

moveretur ad remittendam offensam non ex condignitate operis, sed quia hominem contritum vult assumere in gratiam et amicitiam.

N. 1716. Objicies secundo. Qui non potest id quod est minus, neque potest id quod est majus : sed quid majus est mereri condigne gratiam, quæ facit amicum, et filium adoptivum Dei, quam condigne satisfacere pro offensa, quo præcise fit, ut quis desinat esse inimicus? ergo si beata Virgo non potest condigne satisfacere, neque poterit condigne mereri gratiam.

Respondeo negando minorem, quod satisfactio condigna quid minus sit, quam meritum condignum; satisfactio enim condigna fit per opustanti valoris, quantæ gravitatis est offensa, quod ad meritum condignum non requiritur, nec per hoc probatur, quod dicatur plus esse assumi in amicum, quam desinere esse inimicum, quia nemo desinit esse inimicus, nisi fiat amicus, et plus est fieri amicum per condignam satisfactionem, quam per solum meritum gratiæ remissivæ peccati sub ratione malitiæ.

N. 1717. Objicies tertio. Merens alieno subjecto gratiam remissivam peccati, debitum illius ex offensa contractum exstinguit : ergo si beata Virgo nequit satisfacere de condigno, nequit etiam mereri de condigno gratiam remissivam peccati.

Respondeo, aliud esse exstinguere debitum ex offensa natum vi obsequii adæquantis in valore gravitatem offensæ, et aliud esse exstinguere hoc ipsum debitum præcise vi oppositionis physicæ, quam gratia habet cum offensa; merens de condigno non exstinguit debitum ex offensa per actum adæquantem gravitatem, et ita primario et unice tanquam causa adæquata, sed tantum exstinguit debitum offensæ vi oppositionis physicæ cum offensa, in quantum meretur gratiam, quæ excludit primario peccatum sub ratione malitiæ, et ex consequenti, ac secundario offensam cum gratia impossibilem, neque hoc ut causa adæquata, sed tanquam inadæquata una cum liberali et gratiosa remissione Dei; quia pro hoc casu Deus non ex condignitate operis, sed ex congruitate, et gratiosa voluntate movetur ad remittendam offensam quā talem.

ARTICULUS VII. — *Utrum beata Virgo de absoluta potentia condigne possit satisfacere pro peccato mortali.*

N. 1718. Observo, satisfactionem unam esse perfectam, seu condignam, aliam imperfectam, et non condignam. Perfecta est, per quam fit compensatio ad æqualitatem, seu per quam redditur æquale pro æquali; imperfecta est, quæ cum careat æqualitate intrinseca, fundatur in acceptione ejus, quia ea vult esse contentus, quamvis de se non sit condigna, cujusmodi est contritio ex parte peccatoris contritionem elicientis. Porro eadem actio potest esse simul meritoria et satisfactoria sub diversa tamen ratione; nam quā meritoria

tendit ad acquirendum præmium, et sic cedit in bonum merentis, non præmiantis, sed huic obligationem imponit ad extradendum præmium; e contra quā satisfactoria tendit ad delendam offensam, seu injuriam per peccatum illatam, et sic cedit in bonum creditoris, cui satisfit, et liberat simul satisfaciendam ab obligatione satisfaciendi. His observatis,

N. 1719. Dico: Beata Virgo neque de absoluta potentia satisfacere potest condigne pro peccato mortali. Ita communis et certa sententia. Probatur primo ex sanctis Patribus, inter quos sanctus Cyrillus lib. v *Thesaur.*, cap. 7, ait: « Quoniam homo non potuit aliter reparari, quam per Incarnationem Verbi, necessario Dei Filius, homo factus est. » Et sanctus Irenæus lib. iii *Adversus hæres.*: « Quā ratione filiorum adoptionis participes esse possemus, nisi per Filium? » Idem dicunt sanctus Augustinus et sanctus Basilius priori articulo objectionem Verbi, necessario Dei Filius, homo factus est. » Et alii Patres passim.

N. 1720. Probatur secundo ex sancto Thoma in iii, ad Annibaldum, dist. 20, a. 3: « Non potuit genus humanum aliter redimi nisi per Incarnationem et passionem alicujus personæ divinæ; » et iii p., q. 1, a. 2: « Dicendum, quod aliqua satisfactio potest dici dupliciter sufficiens, uno modo perfecte, quia est condigna per quamdam adæquationem et compensationem culpæ commissæ, et sic hominis puri satisfactio sufficiens esse non potuit pro peccato. » Quia ergo beata Virgo est homo purus, ideo per eam satisfactio perfecta non potuit præstari juxta sensum et mentem magistri Angelici. Neque putes sanctum Thomam tantum loqui de moderna providentia, non de absoluta potentia, quia in contrarium est, quod satisfactio perfecta in omni providentia debeat esse condigna, et puri hominis satisfactio hoc ipso, quod talis sit, non exsistat condigna. Item genus humanum non potuit pro hac providentia aliter redimi, nisi per Incarnationem, quia non potuit præstari a puro homine, sed tantum a Deo homine, cum hic solum obsequium præstare possit offensæ æquale.

N. 1721. Probatur tertio ratione. Peccatum grave, quatenus est offensa Dei, habet gravitatem superioris ordinis, quam est valor satisfactionis exhibitus a beata Virgine: ergo hic nunquam potest esse condignus, et æqualis gravitati offensæ. Ant. prob. Quantitas offensæ sumitur a persona quæ offertur, id est, a Deo offenso, et valor satisfactorius sumitur a persona satisfaciente, non a persona cui satisfit, cum ex hac parte satisfactio potius decescat in æstimatione morali: ergo quia beata Virgo tanquam persona satisfaciens semper manet ordinis inferioris, quam est Deus offensus, ideo satisfactio ejus nequit esse condigna et æqualis. Confirmatur. Quia operatio Dei est ordinis divini per essentiam, ideo est absolute superior, et absolute inadæquabilis per nullas operationes Christi theandricas, quia hæc tantum sunt ordinis

divini per communicationem et unionem hypostaticam in persona operantis factam; item quia operationes Christi sunt ordinis divini per communicationem physico-moralem, ideo manent ordinis superioris, quam quaecunque offensa, quia hæc tantum est ordinis divini per communicationem moralem relate ad æstimationem prudentium, quatenus in hac quantitas injuriæ sumitur a dignitate Dei offensi et injuriati: ergo vicissim quia offensa gravis est ordinis divini per communicationem moralem, econtra satisfactio beatæ Virginis manet semper satisfactio puri hominis, ideo semper est inferioris ordinis et inæqualis.

N. 1722. Objicies primo. Dignitas beatæ Virginis tanquam Matris Dei est quasi infinita, ut sæpius adnotavimus: ergo est æqualis in valore cum gravitate offensæ.

Respondeo, Neg. conseq. Quia, licet actus beatæ Virginis qua Matris Dei sint valoris de se quasi moraliter infiniti; infinitas tamen hæc non est simpliciter talis, et respectu offensæ ordinis inferioris, quia manet puri hominis, cum offensa sit ordinis divini per communicationem moralem divinitatis, quantum ad gravitatem; quantitas enim et gravitas offensæ sumitur a dignitate et majestate ipsius Dei; instantia est in operatione Christi qua Dei, et qua hominis; est enim utraque infinita, et tamen una superioris ordinis quam altera; quia una est divina per essentiam, et altera per participationem et unionem hypostaticam personæ operantis, et ideo una per alteram est in valore inadæquabilis, eodem modo quasi infinitas actus in beatâ Virgine est inferioris ordinis, quam infinitas offensæ, ut offensa est, et ideo inadæquabilis.

N. 1723. Objicies secundo. Potest id, quod superioris ordinis est, ab eo quod inferioris ordinis est, adæquari, ut patet pluribus exemplis. Sic primo maternitas Dei est ordinis hypostatici et superioris, quam gratia habitualis, et tamen saltem de absoluta potentia potest maternitas Dei cadere sub meritum condignum puri hominis in gratia constituti. Secundo. Si persona particularis committeret crimen proditionis contra rempublicam et regem, foret talis offensa in ordine superiori quam est satisfactio personæ particularis, cum bonum commune sit quid divinius, quam est bonum unius, teste divo Thoma 2-2, q. 39, a. 2. Et tamen talis persona particularis posset offerre condignam satisfactionem pro tali offensa, ut si eos quos offendit, ab imminente periculo liberaret, vel nova et ampliora regna eis subjugaret. Tertio. Vita est ordinis superioris, quam divitiæ, et juste damnatus ad mortem posset vitam condigne redimere pecuniis, ut si offerret sufficientem summam ad rempublicam ab extrema penuria liberandam. Quarto. Offensa peccati venialis est in ordine superiori, quam satisfactio puri hominis, et tamen pro hac condigne

a puro homine, uti beata Virgo est, satisfieri potest: ergo superioritas ordinis in offensa etiam gravi non obest, quominus a beata Virgine condigne satisfieri possit.

Respondeo, nihil probari his exemplis; quia imprimis circa maternitatem nego, quod possit sub meritum condignum gratiæ habitualis solitarie sumptæ in puro homine cadere, cum valor gratiæ habitualis nunquam adæquet valorem maternitatis Dei; quia unio Matris cum Deo semper altior est, quam unio filii adoptivi cum Deo. Circa reliqua exempla paritas est insubsistens, quia nihil eorum est ordinis simpliciter superioris, et de suo genere inadæquabilis, siquidem loquendo de exemplo secundo personæ particularis respectu regis vel reipublicæ, hæc tantum secundum quid, et sub aliqua ratione est inferior, nempe qua subditus regis et pars totius reipublicæ; est autem omnino rege superior qua protector coronæ vel vitæ ejus, ut si ab imminente periculo vitæ vel naufragio eriperet, vel rempublicam novo regno amplificaret. Idem respondetur ad tertium circa vitam, quia vita unius hominis non est ordinis superioris, quam salus reipublicæ pecuniis liberanda, licet secundum se vita sit præstantior, quam bona fortunæ, seu divitiæ. Circa quartum de offensa peccati venialis patet, quod offensa venialis hoc ipso, quod venialis sit, non existat ordinis superioris in gravitate, et inde tam gravis non sit in ratione offensæ, quam æstimanda est satisfactio in beatâ Virgine, aut alio homine justo, præsertim quia statum gratiæ non tollit, et inde manifestum facit in suo effectu, quod status gratiæ maneat superior et Deo gravior, quam ingrata est venialis offensa.

N. 1724. Objicies tertio. Homo vere contritus potest satisfacere pro offensa propria: ergo etiam et multo magis satisfactio beatæ Virginis potest esse condigna pro offensa aliena. Ant. prob. Debitor nequit obligare creditorem ad remissionem offensæ, nisi afferat æqualem pro offensa satisfactionem: ergo quia homo contritus obligat Deum ad remissionem offensæ, censetur æqualem offerre satisfactionem.

Respondeo, hominem contritum satisfacere non nisi imperfecte pro offensa propria, quatenus offert actum quem Deus acceptat non ex condignatione intrinseca ipsius actus, sed ex quadam congruitate et gratiosa promissione facta. Zach. 1, 3: *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos*. Unde contritio obligat ad remissionem offensæ non absolute, sed pure hypothetice, quod velit esse contentus hac satisfactione.

N. 1725. Objicies quarto. Sanctus Thomas in 11, dist. 20, q. 1, a. 2, ad 1, ait: « Quod in statu innocentiae posset homo ad æqualitatem satisfacere: » ergo quia beata Virgo nacta est primævam innocentiam, et gratiam longe majorem, quam homines pro statu innocentiae, ideo potuit pro offensa lethali ad æqualitatem satisfacere.

Respondeo, verba sancti Thomæ hæc esse loco citato : « Possibile est, hominem esse in tanta dignitate, quantæ fuit in statu innocentie. » Cum quo manet, quod ad abolendam offensam homo de se innocens tamen indigeret extrinseca acceptatione divinæ misericordiæ pro alieno peccato.

N. 1726. Objicies quinto. Actus charitatis in beata Virgine tantam habet amabilitatem, quantam habet odibilitatem offensa, quod inde etiam patet, quia Deus aliunde solet magis præmiare actum charitatis, quam offensam punire : ergo valor in actu charitatis beatæ Virginis æquivalet gravitati offensæ.

Respondeo, Ant. non subsistere, quia, licet actus charitatis in beata Virgine sit mirificæ intensionis, et per dignificationem maternitatis Dei quasi infinitæ æstimabilitatis, tamen non adæquat in valore gravitatem offensæ, cum hæc sit ordinis superioris ; offensa enim speciem et gravitatem sumit a maiestate Dei offensi in esse suo personali accepti, et quidem a Deo ut subsistente in natura divina ; e contra actus charitatis speciem sumit a Deo prout cognito, seu finita et limitata cognitione proposito, et valorem satisfactorium accipit a dignitate operantis, quæ nunquam est æqualis Deo offenso in esse suo personali accepto, adeoque dici non potest, quod actus charitatis tantam habeat amabilitatem, quantam offensa habet odibilitatem. Nec refert, quod Deus magis præmiat actum charitatis, quam puniat offensam ; quia hoc non facit ex meritis objecti, sed quia de se prior est ad miserendum et præmiandum, quam ad puniendum, unde teste Apostolo ad Rom. viii, ultra condignum præmiat, quod de puniendo dici non valet.

ARTICULUS VIII. — *Quid beata Virgo nobis meruit merito de congruo.*

N. 1727. Observo, certum esse ex Tridentino, sessione 6, capite 16, quod omnia dona supernaturalia nobis proveniant ex meritis Christi, siquidem ad perfectum Salvatorem et Redemptorem pertinet, ut omnia ad justificationem et salutem necessaria nobis conferat per sua merita, quæ Adamus delicto suo nobis demeruit, et Christus quidem hæc nobis promeruit merito de condigno, cum ejusdem merita habeant veram, eamque superabundantem condignitatem ad omnia dona gratiæ hominibus collata ; hoc ergo præsupposito tanquam recepto inter theologos, quæstio est, utrum hæc, quæ Christus nobis meruit de condigno, cadant simul sub meritum beatæ Virginis de congruo ? Ad quod

N. 1728. Dico : Quidquid nobis Christus meruit de condigno, etiam beata Virgo nobis promeruit de congruo. Ita teste illustrissimo Querra communis theologorum, nominatim Christophorus Vega in *Theologia Marian.* n. 1722, Garau in *Elucid. Deip.* principio 6, Salazar in cap. viii *Proverb.* n. 167, Hieronymus Quevara, laudatus Querra, Uurritoyti, quos citat et sequitur P. Carolus Moral in

Theolog. Scotico-Mariana ; et Didacus Gonsalez in *Civit. myst. vindicata* a. 5, n. 409, et alii doctores Mariani. Probatur primo ex SS. Patribus, inter quos sanctus Ephrem orat. ad Virginem ait : « Per te reconciliati sumus Christo Deo nostro, Filio tuo ; tu captivorum redemptio et omnium salus. Ave, Mediatrix gloriosissima ; ave, universi terrarum orbis Reconciliatrix. » Si autem beata Virgo est omnium salus, tunc sicut Christus omnium salutem meruit de condigno, sic ipsa eandem meruit de congruo, cum de condigno non potuerit. Idem docet sanctus Irenæus lib. iii, *Contra Valentinum*, cap. 33, dicens : « Universo generi humano causa salutis facta est. » Et iterum : « Quid est, quod sine Mariæ consensu non perficitur mysterium Incarnationis ? Quia nempe vult illam Deus omnium bonorum esse principium. » Sed non potest esse omnium bonorum principium nisi morale per suum meritum. Consentit sanctus Thomas de Villanova archiepiscopus Valentinus, serm. *De Purif.* dicens : « Statutum est velot decreto, ut omnis primogenitus venderetur (*Exod.* xiii), et cum ille primogenitus nasceretur, ipse quoque emeretur a Matre non sibi soli, sed toti mundo, et per hanc ejus emptionem in omnia illius opera actionem sortiretur et jus. » Id est, per hanc emptionem mereretur id omne quod Christus meruit. Quod concludit beatus Bonaventura in *Speculo* his verbis : « Sic Maria dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, id est, Deo Patri offerret, et oblatione hac mereretur id omne quod Christus passione sua meruit. »

N. 1729. Probatur secundo auctoritate sancti Thomæ in præfatione Expositionis Epist. canon. iniquitatis : « Deipara dimidiam partem regni Dei impetravit, ut ipsa sit Regina misericordiæ, cujus Filius est Rex justitiæ. » Id est, ut quod Christus ex justitia ac de condigno, ipsa ex congruitate et intermediente Dei misericordia mereretur. Et idem sanctus doctor in verba Estheris cap. vii, n. 3, subdit : « Esther regina, id est, Virgo Deipara placuit in oculis regis ad restaurationem generis humani, et invenit gratiam coram eo non solum pro se, sed pro toto humano genere ; » meruit nempe de congruo ipsam incarnationem, ut supra probavimus, et inde pro toto humano genere id omne quod cadit sub meritum Filii Dei incarnati.

N. 1730. Probatur tertio ratione. Meritum Christi de se quidem habet suam superabundantem sufficientiam ad nostram salutem, et omnia salutis media condigne promerenda ; non tamen habet ex justissima Dei ordinatione suam efficaciam in actu secundo se solo, secus omnes a Christo redempti salverentur, et ideo requiritur insuper nostra cooperatio, et ut hæc sit fortior, addidit Deus intercessionem beatæ Virginis, et meritum ejus de congruo, ut mediante hoc certius salvemur, et meritum Christi nobis in actu secundo applicaremus pro consecutione salutis ; ergo quia omnia, quæ Christus nobis meruit, indigent pro actuali conse-

cutione, intercessione, et merito beatæ Virginis, ideo recte dicitur, quod omnia nobis de congruo meruerit, quæ Christus nobis meruit de condigno Confirmatur. Merita beatæ Virginis sunt immensa, et intensive majora quam omnium cæterorum sanctorum merita collective sumpta : ergo etiam extensive erunt majora, cum ab intensione descendat extensio ad præmium, et per consequens extendant se ad omne id, quod Christus nobis meruit, cum nihil sit, quod ea ad minorem terminum restringat.

N. 1731. Probatur quarto : Est certum, quod mysterium Incarnationis non fuerit executioni datum sine consensu Mariæ : ergo (ut cum sancto Irenæo supra laudato inferamus) voluit Deus, ut beata Virgo promerita Christum omnium bonorum ab ipso descendantium esset principium, nec aliter nisi per consensus sui in redemptionem humani generis et orationis ejus meritum. Unde sanctus Bernardinus Senensis, serm. *De Concept. B. Virg.* a. 3, cap. 1, et serm. *De Nativit.* ejusdem a. un. cap. 3, non immerito sic sonanter loquitur : « Plus meruit gloriosa Virgo in uno suo consensu conceptionis Filii Dei, quam omnes creaturæ tam angeli quam homines in cunctis actibus et cogitationibus ; » meruit nempe hoc suo consensu Christum Redemptorem, et omnia dona supernaturalia sub redemptionis opere contenta.

N. 1732. Confirmatur omnibus illis argumentis, quæ supra produximus de prædestinatione beatæ Virginis ante omnem creaturam a num. 81 et seqq., et quod sit causa prædestinationis omnium electorum a num. 129 et seqq., nec non mediorum sufficientium ad salutem reproborum a num. 147 et seqq. Item quod sit cooperatrix redemptionis humani generis a num. 1411 ; quæ omnia ex communi sensu Patrum et theologorum asseruntur : ergo omnino firmum est Procardicon theologicum, quod quicquid Christus meruit de condigno, Deipara Virgo meruerit de congruo.

N. 1733. Objicies primo. Beata Virgo tantum meruit Christum ad modum, quo sancti Patres meruerunt adventum ejus : ergo non potest ob hoc dici, quod omnia meruerit, quæ Christus meruit.

Respondeo, esse latissimam disparitatem circa sanctos Patres et beatam Virginem ; quia Deus Patribus solum proposuit in præmium accelerationem ipsius Incarnationis, ut citius veniret Messias, quin fecerit ab ipsorum consensu dependere ipsum adventum, et inde redemptionem humani generis, ac bona sub hac contenta. Econtra Deus voluit alligare voluntati Virginis, et ejus consensui ipsum adventum Messię, seu Incarnationem quoad executionem, et sic ipsa bona per Christum collata fecit dependere a beata Virgine, seu ab ejusdem consensu, nam hunc vere dedit in causa salutis humani generis, et propter communem suam, et nostram salutem, et ita salus humani generis vere

cadit sub meritum et causalitatem beatæ Virginis.

N. 1734. Objicies secundo. Non potest dici quod beata Virgo pro tempore, quo consensit in maternitatem Dei, meritum suum direxerit ad promerendam omnium salutem, quia non legitur, quod pro tunc preces fuderit pro nostra salute : ergo salus nostra et dona supernaturalia cum salute connexa non procedunt immediate ex meritis beatæ Virginis.

Respondeo, non requiri de se ad meritum, ut ex parte merentis dirigatur ad præmium, cum actus eo magis sit meritorius, quo iste magis purus est ab affectu proprii interesse et præmii, quia hunc præmiator eo magis præmiat ; licet igitur consensus beatæ Virginis in maternitatem non fuisset directus ad promerendam nostram salutem, sufficebat tamen, quod fuerit a Deo ordinatus ad hoc præmium : deinde verum non est, quod non fuerit etiam suo modo ordinatus ad salutem nostram promerendam ; intellexit enim beata Virgo ab angelo sub verbis : *Et vocabis nomen ejus Jesum* (Luc. 1, 31), seu Salvatorem mundi, quod Deus exposcat consensum suum in Incarnationem, et hunc propter salutem humani generis ; dedit ergo beata Virgo suum consensum amore salutis humani generis, et sic hanc meruit merito impetratorio ac de congruo.

N. 1735. Objicies tertio. Meritum Christi se solo est condignum ad promerendam salutem nostram, et se solo est causa motiva adæquata divinæ voluntatis ad conferendam nobis salutem ; alias enim Christus non foret perfectus Redemptor : ergo otiosum est meritum beatæ Virginis et sine effectu.

Respondeo, hoc argumentum sic generice sumptum esse Lutheranum exclusivum etiam nostræ cooperationis qua commeritorię salutis ; sicut ergo fide certum est, quod non obstante merito Christi tamen vere mereamur salutem nostram, ita etiam recepta a Patribus et Theologis sententia est, quod etiam beata Virgo influxum meritorium habeat de congruo in nostram salutem sub diversa nempe ratione, quam Christus ; nam hic meretur salutem nostram non solum in executione, sed etiam in intentione ; nos vero eam tantum meremur in executione, cum prima electio ad gloriam fuerit sine meritis nostris facta. Et hoc etiam nostrum meritum non est sine meritis Christi, et subordinatione ad illa, sufficiens ad movendum Deum pro conferenda salute, ut patet in perseverantia finali, quæ non cadit sub meritum nostrum stricte dictum, et sic salus in executione dependet necessario a meritis Christi : eodem modo sicut meritum nostrum, ita et meritum beatæ Virginis subordinate se habet ad meritum Christi, tum quod tantum sit impetratorium, et de congruo ac secundarium, meritum Christi vero de condigno, et primum ac principale, tum quod beata Virgo soleat influere movendo Christum, et Christus Deum, adeoque

illæso Christi merito ; tum quod beata Virgo tantum concurrat applicando Christi meritum, et impetrando a Deo, ut meritum Christi, quod de se habet plenam sufficientiam, a Deo pro nobis impetret efficaciam in executione.

N. 1736. Obijcies quarto. Terminus meriti Christi relate ad nos est infinitus, quia includit totam beatam æternitatem, quæ secundum durationem est infinita, includens dies sine fine decurrentes, qui licet faciant infinitum tantum syncategorematicum, seu in potentia quoad decursum, meritum tamen Christi jam est in actu, non in potentia, et explicat vim quæ per dies totius æternitatis exhaustiri non potest : ergo meritum beatæ Virginis nequit se eo usque extendere, et per consequens beata Virgo non meruit nobis de congruo id omne quod Christus nobis meruit de condigno.

Respondeo, hoc jure retorqueri per meritum nostrum, quia nos quoque meremur, et quidem de condigno beatam nostram æternitatem, et singulos dies beatæ æternitatis, cum nullus sit futurus, quem non actu meruimus nostris bonis operibus. Si ergo nostra merita se eo extendunt, cur non possint se eo extendere merita beatæ Virginis, quæ sunt immensum majora ? Nec refert, quod hoc modo meritum dicatur infinitum, quia solum infinitum morale est, et qua conjunctum meritis Christi, quod de se non repugnat, ut patet in merito Christi, et in offensa et demerito peccati, de quo sanctus Thomas in 1° Sent. dist. 42, q. 1, a. 5, ad 2, ita habet : « Ex hoc quod quis contra infinitum peccat, debetur sibi pœna infinita ; non autem potest esse infinita acerbitate, quia in creatura finita non potest esse qualitas infinita, sed compensatur per durationem infinitam. » Unde sicut demeritum est infinitum, ita et meritum potest esse infinitum, quia utrumque solum tale est in genere moris, et qua conjunctum meritis Christi.

ARTICULUS XI.—*Utrum bonum nullum in nos veniat nisi impetrante Maria.*

N. 1737. Observo : Inter omnia bona quæ nobis a Deo veniunt, non tantum sunt bona supernaturalia, sed etiam naturalia, et ita quæritur utrum nostrum esse substantiale, et conservatio in esse cum omnibus gratiis tam naturalibus, quam supernaturalibus veniant nobis per beatam Virginem, et ejus merita, ita ut nullum omnino a Deo in nos descendat, quod non sit impetrante Maria, seu per merita Mariæ ? Circa quæ

N. 1738. Dico : Nullum in nos bonum de cœlo venit nisi ex meritis impetratoriis beatæ Virginis. Ita communis sanctorum Patrum, ex quibus sanctus Bernardus serm. de Nativit. Virg. ait : « Hæc est voluntas Dei, quæ totum nos habere voluit per Mariam, ut proinde si quid spei, si quid gratiæ in nobis est, ab ea noverimus redundare. » Et serm. super Salve Regina : « Per Mariam speramus nos posse consequi, quicquid totius bonitatis Auctor

dignatus fuerit nobis impertire. » Bernardo consonat Bernardinus Senensis de glorioso nomine Mariæ a. 3, cap. 2, inquit : « Nulla gratia ad animas descendit de cœlo, quæ non a Virgine Maria dispensetur. » Et sanctus Hieronymus serm. de Assumpt. : « In Christo fuit plenitudo gratiæ sicut in capite influente ; in Maria vero sicut in collo transfundente. » Nullus autem descendit influxus de capite, nisi per collum, adeoque nihil boni ad nos venit de cœlo, nisi impetrante, vel merente Maria. » Idem confirmat sanctus Germanus Constantinopol. patriarcha Orat. de Zona inquit : « Nullus est qui salvus fiat, nisi per te, o sanctissima ! nullus est, qui liberetur a malis, nisi per te, o purissima ! nemo est cui donum concedatur, nisi per te, o castissima ! » et Idiota lib. de B. Virg. in Prologo : « Per ipsam Virginem, et in ipsa, et cum ipsa, et ab ipsa habet mundus, et habiturus est omne bonum. » Ergo ex mente sanctorum Patrum, quicquid boni de cœlo ad nos venit, per Mariam descendit.

N. 1739. Probatur secundo ratione. Beata Virgo habet influxum causæ finalis in omne bonum quod de cœlo venit in hominem jam ab origine mundi ; et quia nos existentia præcedit, habet in bona nostra etiam influxum causæ efficientis moralis meritorie : ergo ex duplici capite nullum bonum ad nos de cœlo venit nisi per Mariam. Ant. prob. P. 1, q. 2. a. 3, ex professo probavimus, quod beata Virgo sit causa finalis omnis rei creatæ, quia ipsa est, « propter quam omnis creatura facta est, » uti loquitur sanctus Bernardus serm. 3, in Salve ; item « propter quam post Christum omnia, » ut ait sanctus Henricus Suso cap. 20 Dialogi Sapientiæ, et tanquam « primogenita ante omnem creaturam ; nobilior enim est, et perfectior gratia et gloria omni creatura ; quod autem est primum in unoquoque genere, est quasi causa aliorum, » ut habet sanctus Antoninus in Summa, p. iv, tit. 15, cap. 4, et denique Mater totius mundi : « Quemadmodum enim noverat ipsam in prædestinatione ut Matrem suam, ita elegit ipsam in Matrem totius mundi, » uti inquit sanctus Augustinus tract. 8 in Joan. Si autem Mater est totius mundi, tunc omnis boni nostri Mater est, non aliter nempe, nisi moralis per meritum suum, et sic nullum bonum in nos venit nisi per illam. Confirmatur. Nullum bonum de cœlo nobis venit nisi per Christum : ergo etiam nullum venit nisi per Mariam. Cons. prob. Quicquid Christus meruit condigne, ipsa meruit congrue, et precum impetratione : ergo quia bonum nullum est, quod Christus nobis non promeruit, ita etiam nullum est, quod ipsa non promeruit nobis.

N. 1740. Probatur tertio. Nos per Adæ peccatum omnis boni indigni facti sumus : ergo ut qualecunque bonum ad nos veniat, debet illud venire per Christum condigne quoad sufficientiam, et intercedente merito congruo beatæ Virginis quoad efficaciam. Quod ipsum sanctus Bernardus edicit serm. 3 Vigiliæ Natalis Domini : « Sed quia indignus

eras, cu. donaretur, datum est Mariæ, ut per illam acciperes, quidquid haberes. » Et serm. *De Nativit. B. Virg.* : « Si quid spei, si quid salutis, si quid gratiæ in nobis est, ab ea noverimus redundare. » Ubi nihil boni excipit ; et quamvis principaliter loquatur de bono supernaturali ordinato ad salutem æternam, tamen ratio evincit, quod de omni sit intelligendus, quia omni bono naturali et supernaturali facti sumus indigni per Adæ peccatum. Unde omne debebat in nos venire per merita Christi et beatæ Virginis, et sic per modum doni et beneficii Mariani habemus totum esse nostrum substantiale, conservationem in esse, facultates et concursus ad operandum, et potiendum bonis naturalibus ; quia omnium horum bonorum causa finalis et relate ad nos efficiens et meritoria sunt Christus et beata Virgo. « Nam quemadmodum de Christo dicitur *Propter quem omnia* (Hebr. ii), ita de ipsa prædicatur, *Propter quam post Christum omnia*, » ut ait sanctus Henricus Suso cap. 20 *Dialogi Sapientie*.

N. 1741. Probatur quarto. Est regula Patrum et scholasticorum, id esse asserendum, quod de se fidei non repugnat, et alias cedit in gloriam Christi et Matris : atqui hoc, quod omnia bona per Mariam in nos veniant, cedit in gloriam Christi et ejusdem Matris ejus : ergo id est asserendum. Min. prob. Cedit in gloriam Christi, quod, cum Matris sit debitor, velit ei vices reddere, et pro reddendo omnia bona nobis conferenda committere ; quia hoc et pietatem filialem commendat, et observantiam Christi erga Matrem extollit, ac simul ostendit, quod committendo hæc uni Virgini, se huic debere fateatur, quantum alii filii utrique parenti debent : ergo assertum hoc Christi et Matris ejus gloriam adauget. Confirmatur hoc dicto Theophili Alexandrini, lib. *De Incarnat. Verbi*, sic loquentis : « Gaudet Filius orante Matre, quia omnia, quæ nobis precibus suæ Genitricis evictus donat, ipsi Matri se donare putat, et acceptæ ab illa sine patre humanitatis vices reddere gaudet. » Ergo cedit ad gloriam Christi, ad ejus filialem observantiam et gratitudinem extollendam, dicere, quod omnia bona nobis conferenda suæ Matris obtulerit, et hoc ipso etiam ad gloriam beatæ Virginis, cui ista commissa sunt, et a qua nos in omnibus dependemus.

N. 1742. Objicies primo. Non constat ex Scriptura, quod omnia bona per beatam Virginem ad nos perveniant : ergo non est fundamentum id asserendi.

Respondeo quod, licet non expresse constet ex Scriptura, sufficiat tamen, quod constet ex sanctorum Patrum assertis, qui, quæ obscura sunt, et quæ rationi conveniunt, declarant, uti optime notat sanctus Augustinus serm. *De Assumpt.* dicens : « Ubi Scriptura nihil de Virgine divina commemorat, inquirendum est, quid conveniat rationi, fiatque ipsa ratio auctoritas, sine qua neque est, nec valet

auctoritas. » Dein illat've et virtualiter id constat ex Scriptura etiam, quia hoc ipso, quod Deus consensus requisierit a Virgine, Luc. i, expressum ad Incarnationis mysterium, voluit illam omnis boni in nobis esse principium, sic dicente sancto Irenæo lib. iii, *Contra Valentinum*, cap. 33 : « Quid est, quod sine Mariæ consensu non perficitur mysterium Incarnationis ? Quia nempe vult illam Deus omnium bonorum esse principium. »

N. 1743. Objicies secundo. Si non nisi impetrante Maria omnia nobis bona eveniunt, videntur merita Christi de se inefficacia etiam relate ad electos, quia etiam hi non nisi mediante beata Virgine salvantur ; sed hoc non videtur dicendum, cum cedat in præjudicium meritorum Christi : ergo neque istud, quod omnia bona nobis proveniant non nisi mediante beata Virgine Maria.

Respondeo, merita Christi esse de se sufficientia et quidem de condigno, et superabundanter, sed non esse in actu secundo efficacia sine meritis beatæ Virginis ex libera voluntate Dei, et Christi Domini ipsius, qui voluerunt omnia esse per Mariam, quod sanctus Bernardus serm. *De Assumpt. B. Virginis* edicit : « Ad restaurationem humani generis sufficere poterat solus Jesus, sicut omnis sufficientia nostra ex ipso est, sed bonum non erat nobis hominem esse solum ; congruum magis erat, ut adesset nostræ reparationi sexus uterque, quorum corruptioni neuter defuisset. » Adeoque justum erat, ut, quemadmodum nos perdidit sexus uterque Adam et Eva, etiam restauraret sexus uterque, Jesus nempe pro nobis condigne merendo, et Mater ejus apud Jesum congrue impetrando.

N. 1744. Objicies tertio. Hoc modo aliquid defuit meritis Christi, nempe efficacia in actu secundo ; sed videtur indignum dicere, quod aliquid defuerit meritis Christi, cum hæc fuerint de se valoris infiniti : ergo non est dicendum, quod omnia per merita beatæ Virginis simul advenerint.

Respondeo sufficere, quod meritis Christi nihil defuerit quoad sufficientiam, quia efficacia in actu secundo dependet ex Dei justissima ordinatione, etiam ex nostra cooperatione, et hæc cum imbecillis sit, simul ex intercessionem et beatæ impetratione Virginis. Unde Dionys. Carthus. *De compassionem beatæ Virginis* ait : « Si Paulo dicere licuit (Coloss. i, 24), *Suppleo quæ desunt passionum Christi in corpore meo, pro corpore ejus, quod est Ecclesia*, quanto plus sacratissimæ Matri hoc dicere fas est. » Non quidem hoc sensu, quasi merita beatæ Virginis complementum aut valorem intrinsecum addiderint Christi meritis quantum ad condignitatem et sufficientiam, sed quod sicut nos cooperando, ita beata Virgo intercedendo meritis Christi efficaciam coaddiderit in actu secundo.

N. 1745. Objicies quarto. Si omnia bona nobis provenirent per beatam Virginem, deberemus illius opem in omnibus implorare : sed hoc videtur onus a Christo non impositum, utpote qui nos potius

contrarium edocuit Matth. vi, 9, dicendo : *Sic ergo vos orabit* : *Pater noster, qui es in cœlis*. Ergo a Deo, non a beata Virgine nos bona nostra docuit postulare.

Respondeo, omnino preces nostras dirigendas esse ad Deum, sed non sine Maria; quia per hanc securius postulata obtinebimus. Imo Christus hoc ipsum Matth. vi, 9, tacite insinuavit; non enim dixit : *Sic orabit* : *Deus noster, qui es in cœlis*, per quod tota Trinitas, et quasi Deus solus invocatur, sed dixit : *Sic orabit*, *Pater noster, qui es in cœlis*, quia in Patre etiam Filius invocatur, et in Filio et Patre Mater quoque indicatur, quod optime advertit Tertullianus lib. *De orat.* cap. 2, dicens : « *Sic ergo vos orabit*, *Pater noster*, etc. In Patre Filius invocatur, nec Mater quidem præteritur; siquidem in Filio et Patre Mater recognoscitur, de qua constat et Patris et Filii nomen. » Neque hoc durum, vel onerosum vero Christi et ejusdem Matris amatori videri potest, sed dulce et jucundum, sicut visum est sancto Bernardino Senensi serm. *De beata Maria* dicenti : « Quæ quidem per manus Mariæ collata dulcius sapiunt, et si mihi a Deo daretur optio, an vellem dona ab ipso fonte sic immediate haurire, ut non per preces, et manus Mariæ ad me descenderent, sed soli Deo debitor fierem, vel potius vellem eadem dona per hunc cœlestem aquæductum recipere, et Virgini debere id, quod gratia Dei essem; ego fateor, genibus flexis a Deo instantissime peterem, ut per hoc cœleste collum divinæ influentiæ ad me descenderent, ut per eam possem ascendere ad Deum, per quam Deus descendit ad me. » Id ipsum igitur, quod sanctus Bernardinus Senensis sibi ipsi optavit, et nos optemus, ut nimirum, quia Deus voluit ad nos per Mariam descendere, nos ad ipsum per Mariam cœli scalam ascendamus, quia sic securius ascendemus, imo, ipsa non promovente gradus, non ascendemus.

N. 1746. Objicies quinto. Non habet fundamentum, quod omnia naturalia et supernaturalia dona ad nos de cœlo descendant per beatæ Vir-

ginis merita, et saltem id defendi non potest de hominibus beatam Virginem antecedentibus, cum meritum præsupponat existentiam merentis : ergo sine sufficiente fundamento asseritur.

Respondeo, nullo prudenti fundamento dubitari posse, attentis rationibus theologicis, auctoritate Scripturæ, et Patrum, consensu theologorum, cum quibus cardinalis de Lugo disp. 7, *De incarn.* num. 14, ait : « Sicut Deus dicitur omnia condidisse ex complacentia in uno Christo, et ideo Christus dicitur finis creaturarum, ita cum proportionem dicitur omnia cætera condidisse ex affectu erga Virginem Deiparam, adeoque ipsam esse quodammodo finem creaturarum. » Sic intelligendus est sanctus Bernardus serm. 3 in *Salve* : « Et ut breviter concludam, de hac, et ob hanc, et propter hanc omnis Scriptura facta, et propter hanc totus mundus factus est. » Quod antehac docuit sanctus Isidorus Thessalonicensis serm. *De Annunt.* dicens : « Propter hanc initio creatus est homo, et extensum cœlum, et terra et quidquid productum est propter hominem. » Et sanctus Bernardinus Senensis serm. 51, *De Virg.* a. 2, cap. 4, Virginem alloquens : « Tu ante omnem creaturam in mente Dei prædestinata fuisti; » et sanctus Albertus Magnus super *Missus* cap. 182 : « Mater hominum dignitate, quia ipsa primogenita ante omnem creaturam. » Si autem Deipara cum suis præstantissimis operibus fuit prædestinata, et prævisa ante omnem creaturam, etiam potuit sic Deo placere, et placuit, ut intuitu ejus moveretur ad cætera omnia creanda, quo sensu causa meritoria fuit omnium bonorum in nos descendentium, secundaria tamen et dependens a meritis sui Filii, in cujus superabundantia, et non indigentia sunt talia merita in Matre : item ut merita beatæ Virginis relate ad suos antecessores sint tantum merita dignitatis, et excellentiæ moventia in genere causæ finalis; relate vero ad suos posteros, et nos sint merita operis, et actionis moventia in genere causæ efficientis moralis meritoria, utrinque tamen verè moventia.

QUÆSTIO TERTIA.

DE SACRAMENTIS A B. VIRGINE SUSCEPTIS.

ARTICULUS I. — *Utrum B. Virgo Sacramentum aliquod legis antiquæ suscepit.*

N. 1747. Observo, supposita existentia peccati originalis, quæ salva fide negari non potest, communem esse theologorum sententiam contra paucos apud Vasquez, in viii^a p., disp. 163, cap. 1, exstitisse jam in lege naturæ aliquod verum sacramentum in remedium peccati originalis, quod statui solet in fide Messiae venturi, signo aliquo vel actu externo manifestata, quia sine fide in

Christum Mediatorem non est speranda salus. (Act. iv, 12) : *Non est aliud sub cœlo nomen datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*. Et sanctus Augustinus lib. ii, *De nupt. et concupisc.* : « Fides Mediatoris salvos justos faciebat antiquos, pusillos cum magnis. » Debebat autem hæc fides signo externo manifestari, et inde verum esse sacramentum, quia hoc signo debebant infantes populo Dei adunari, sicut modo per baptismum homines moraliter certificari de justificatione in-

fantum; queritur ergo utrum hoc sacramentum etiam beatissima Virgo susceperit? Ad quod

N. 1748. Dico: Beata Virgo vere suscepit antiquæ legis sacramentum pro delendo feminarum originali institutum. Ita Suarez in 1ma p., tom. II, disp. 18, sect. 3; Vasquez, in 1ma p., disp. 119, cap. 7; Paludanus, in III, dist. 3, q. 2; Mendoza in *Viridario* lib. II, problem. 7, num. 43; Vega, in *Theol. Marian.* num. 1452; Castro in *Vita Dei-paræ* lib. II, cap. 10. Et probatur primo, quia Christus Dominus subjici voluit legi circumcisionis: ergo etiam conveniens fuit, ut beatissima Virgo subjecta esset legi veteri quoad susceptionem sacramenti. Confirmatur. Beata Virgo voluit subjici legi purificationis: ergo non est ratio negandi, quod fuerit etiam subjecta legi sacramenti universim instituti pro parvulis.

N. 1749. Probatur secundo. Mysterium supernaturale conceptionis immaculatæ, et immunitatis a peccato originali non erat notum cognatis et vicinis: ergo si parentes beatæ Virginis se non conformassent legi hujus sacramenti juxta majorum suorum traditionem, dedissent scandalum non applicando hoc signum protestativum fidei in Christum pro remedio peccati originalis in sua prole; deinde neque ipsi parentes notitiam habuerunt de hoc inaudito, et insolito mysterio immunitatis ab originali in sua prole, cum de hoc etiam nihil constet ex sacris Litteris: ergo ipsi parentes erant obligati, ut hoc signum deletivum peccati originalis pro sua prole applicarent, et per consequens beata Virgo sacramentum hoc suscepit.

N. 1750. Objicies primo. Sanctus Gregorius Magnus lib. IV *Moral.*, cap. 2, ait: « Quod apud hos valet aqua baptismi, hoc egit apud veteres vel pro parvulis sola fides, vel pro adultis sacrificium, vel pro iis, qui ex stirpe Abrahamæ prodierunt, mysterium circumcisionis: » ergo parvuli fuerunt a peccato originali purgati sine sacramento, cum sola fides non sit sacramentum, et inde non probatur quod hoc debuerit beatæ Virgini impendi.

Respondeo, sanctum Gregorium loqui de fide signo externo manifestata in sensu sancti Thomæ q. 4, *De malo*, a. 8, ad 12, dicentis: « Fides antiquorum cum aliqua protestatione fidei valebat parvulis ad salutem. » Hæc autem actio externe protestativa fidei in Christum adhibita in remedium peccati originalis est verum, et proprie dictum sacramentum, quia est signum sensibile gratiæ in usu conferendæ pro remissione peccati originalis, quod proin etiam beatæ Virgini a parentibus fuit exhibitum, cum privilegium immunitatis ab originali ipsis non fuerit notum.

N. 1751. Objicies secundo. Hoc sacramentum primo et per se fuit institutum ad abstergendam peccati originalis maculam: ergo quia hæc in beata Virgine non fuit, non potuit hoc sacramentum fuisse institutum pro beata Virgine, et

sic neque potuit ipsa obligari lege hujus sacramenti, quamvis parentes per accidens propter ignorantiam immunitatis ab originali potuerint obligari, ut hæc impenderent suæ proli.

Respondeo, quod etiam baptismus fuerit per se institutus ad delendum peccatum originale, et tamen beata Virgo fuit obligata legi baptismi, quia Christus universim dicit (*Joan.* III, 5): *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Ratio igitur, cur beata Virgo fuerit obnoxia legi utriusque hujus sacramenti est hæc, quod finis horum sacramentorum non fuerit sola deletio peccati originalis, sed etiam initiatio in unam Ecclesiam visibilem; beata Virgo vero, cum fuerit præstantissimum membrum Ecclesiæ visibilis tum in veteri tum nova lege, debebat etiam hoc sensibili signo initiari; debebat insuper veteris legis observantiam ostendere, et per gratiam sacramentalem accrescere, et sic non per accidens, sed per se a parentibus ei impensum est hoc sacramentum protestativum fidei in Christum Mediatorem.

ARTICULUS II. — *Quandonam B. Virgo sacramentum baptismi receperit.*

N. 1752. Observo, constare ex supra dictis p. II, q. 7, a. 4, beatam Virginem fuisse baptizatam, quia, licet caruerit peccato originali, non tamen propter hoc solum baptismus est institutus, sed maxime etiam, ut hominem initiet in membrum Ecclesiæ visibilis, et aptum faciat ad receptionem aliorum sacramentorum: probavimus etiam, quod fuerit omnium prima baptizata a Christo, erat enim primogenita gratiæ, et omnium fidelium, et per consequens etiam primo baptizata, et quia prima est in baptizatis, hoc ipso fuit a Christo baptizata, cum Christus, eo ipso quod baptismum instituerit, etiam primo contulerit, dicitur enim (*Joan.* III, 22): *Venit Jesus, et discipuli ejus in terram Judæam, et ibi morabatur cum eis, et baptizabat.* Quibus præsuppositis, queritur, utrum beata Virgo ibi jam baptismum receperit per modum sacramenti novæ legis? Circa quod

N. 1753. Dico. Beata Virgo pro tunc accepit sacramentum baptismi, quando fuit baptizata, nempe anno Christi trigesimo et mensibus aliquot, ac anno vitæ suæ quadragesimo quinto, et aliquot mensibus. Ita communior saltem sententia. Probatur primo. Christus non aliam baptismum instituit et adhibuit, quam qui est sacramentum: ergo quia Christus jam incepit baptizare anno tricesimo et mensibus aliquot vitæ suæ juxta computationem Euthymii in cap. III *Joan.* et Epiphaniî hæresi 51: ideo etiam pro tunc beata Virgo sacramentum baptismi recepit. Ant. prob. Quos Christus baptizavit, fuerunt irreiterabiliter baptizati: ergo jam in vi sacramenti, seu in vi signi collativi gratiæ; alias debuisset ille baptismus reiterari, sicut baptismus Joannis: qui enim hoc baptismate fuerunt abluti,

debuerunt rursus baptismo baptizari. Confirmatur ex sancto Augustino, qui tract. 13 in *Joan.* in hæc verba : *Demorabatur cum eis ; et baptizabat*, sic glossatur : « Baptizatus baptizat, non eo baptismo baptizat, quo baptizatus est. » Et tract. 5 in *Joan.* : « Baptizabant discipuli ejus, et ibi adhuc erat Judas inter discipulos ejus : si ergo quos baptizabat Judas, non sunt iterum baptizati, et quos baptizabat Joannes iterum rebaptizati sunt, debuit baptismus Christi esse sacramentum et irreiterabilis. »

N. 1754. Probatur secundo. Beata Virgo baptismo suo facta fuit primogenita fidelium, quia tanquam nobilissimum membrum totius corporis excepto capite debebat prima esse inter initiatos in visibilem Ecclesiam : ergo non alio baptismo fuit baptizata, quam qui est verum sacramentum, cum tantum per hoc homo spiritualiter regeneretur mediante gratia collativa filiationis Dei. Confirmatur. Beata Virgo quindecim annos habebat Christo nato, et inde 45, in anno Christi a nativitate tricesimo : ergo quia Christus illo anno incepit baptizare juxta mentem Patrum et interpretum sacræ Scripturæ, ideo beata Virgo anno vitæ 45, sacramentum baptismi, quod idem est cum baptismo Christi, suscepit.

N. 1755. Objicies primo. Christus sacramentum baptismi primum instituit post resurrectionem suam, quando dixit : *Euntes, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* (*Matth. xxviii, 20.*) Ergo beata Virgo non potuit antea suscipere sacramentum baptismi.

Respondeo, his verbis Christum non instituisse baptismum in ratione sacramenti, sed tantum in ratione medii ad consequendam salutem necessariam, quatenus his verbis apostolis fuit imposita obligatio conferendi baptismum, et omnibus populis necessitas suscipiendi post sufficientem Evangelii promulgationem; institutus autem fuit baptismus in ratione sacramenti eo tempore quo Christus a Joanne fuit baptizatus, ut docet sanctus Thomas 1^a p., q. 66, a. 2, in corp., dicens : « Tunc videtur aliquod sacramentum institui, quando accipit virtutem producendi effectum suum ; » hanc autem virtutem accipit baptismus, quando Christus est baptizatus; unde tunc vere baptismus institutus fuit quantum ad ipsum sacramentum.

N. 1756. Objicies secundo. Baptismus institutus fuit in ratione sacramenti, quando formam accepit, sed hanc accepit, *Matth. xxviii, 20*, per verba allegata post resurrectionem. Ergo tunc primum fuit institutus in ratione sacramenti : neque constat ex Scriptura, quod apostoli ante hoc tempus fuerint edocti mysterium sanctissimæ Trinitatis, quod exprimendum est per formam.

Respondeo, non tantum formam, sed etiam materiam esse de essentia sacramenti, et hanc utramque esse statutam pro sacramento baptismi pro tempore, quo Christus fuit a Joanne baptizatus, quia tunc juxta sanctos Patres aquæ vim sanctificandi dedit, et pro materia sacramenti destinavit :

« Baptizatus est Dominus, » ait sanctus Ambrosius lib. 11 in *Luc.* num. 85, « non mundari volens, sed mundare aquas. » Formam autem tunc designavit, quia (ut inquit sanctus Augustinus tract. 6, in *Joan.*) « apparuit Pater in voce, Filius in homine, Spiritus sanctus in columba. » Hinc verum non est, quod apostoli non fuerint prius edocti mysterium sanctissimæ Trinitatis ; unde etiam Petrus, *Matth. xvi, 16*, Christo interroganti quem se esse dicerent, respondit : *Tu es Christus Filius Dei vivi.*

N. 1757. Objicies tertio. Non potuit sacramentum baptismi fuisse ante legem baptismi, sed lex baptismi primum lata est a Christo *Matth. xxviii, 20*, his verbis : *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos.* Ergo etiam baptismus in ratione sacramenti.

Respondeo, legem baptismi constituere baptismum solum in ratione medii ad salutem necessariam, non in ratione sacramenti, quia hoc fit per institutionem, quæ quidem etiam nota esse debet, sed non necessario per modum legis formaliter acceptæ, toti communitati latæ et sufficienter promulgatæ ; sed sufficit, si nota sit per modum doctrinæ divinitus revelatæ, sub qua ratione sacramentum baptismi jam constabat a tempore, quo Christus baptizare cœpit.

ARTICULUS III. — Utrum B. Virgo receperit sacramentum confirmationis.

N. 1758. Observo, existentiam sacramenti confirmationis probari efficaciter ex sacris Litteris, *Act. viii, 14* et seqq. ubi dicitur : *Cum audissent apostoli, qui erant Hierosolymis, quia recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum et Joannem, qui, cum venissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum, nondum enim in quemcunque illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu ; tunc imponebant manus super illos et accipiebant Spiritum sanctum.* Et cap. xix, 5 : *His auditis, baptizati sunt in nomine Domini Jesu, et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, et loquebantur linguis.* Quibus verbis sacramentum baptismi expresse distinguitur a sacramento impositionis manuum, quod est confirmatio collativa Spiritus sancti. Queritur ergo, utrum etiam beata Virgo hoc sacramentum receperit?

N. 1759. Dico : Beata Virgo recepit sacramentum confirmationis non quidem ritu, quo nos illud recipimus, sed tamen quoad effectum ex opere operato ultra meritum proprium, et characterem ad fortiter propugnandam fidem. Ita quoad omnes partes communiter Patres et doctores. Prima pars, quod hoc sacramentum suscepit, non potest verti in dubium, ait Vasquez in 11 p., disp. 119, cap. 7 ; nam sicuti apostoli habuerunt in eminenti supra alios fideles effectum hujus sacramenti, qui est gratia Spiritus sancti, et robur ad propugnandam fidem, ita et beata Virgo habuit, cum *Act. ii, 2*, expresse dicatur : *Re-*

plevit totam domum : ergo vere recepit hoc sacramentum.

N. 1760. Probatur etiam secunda pars, quod non receperit eo ritu quo nos, quia sacramentum confirmationis est propter characterem irreiterabile : ergo quia beata Virgo una cum apostolis hoc sacramentum quoad effectum gratiæ ex opere operato, et characterem jam recepit in die Pentecostes sub signo visibili ignitarum linguarum, non potuit amplius recipere sub eo ritu, quo receperunt primi fideles, sub impositione manuum. Confirmatur. Videtur certum omnino apud omnes quod apostoli, ex quo receperunt Spiritum sanctum in die Pentecostes, non susceperint aliam confirmationem per impositionem manuum ab invicem : ergo idem dicendum est de beata Virgine, et per consequens hæc non recepit confirmationem eo ritu quo cæteri fideles.

N. 1761. Probatur etiam tertia pars, quod receperit vere quoad effectum ; quia id clare deciditur quoad apostolos a concilio Florentino sub Eugenio IV inquitente : « Effectus hujus sacramenti est, quia in eo datur Spiritus sanctus ad robur, sicut datus est apostolis in die Pentecostes, ut Christianus audacter Christi nomen confiteatur : » ergo quia plenitudo gratiæ quæ venit in apostolos, longe superabundantius venit in Mariam Virginem, ipsa certe cum apostolis accepit, quantum ad effectum sacramentalem confirmationis. Confirmatur. Sicut de intentione naturæ est, ut homo corporaliter perveniat ad certam ætatem, ita de intentione Dei est, ut idem spiritualiter regeneretur mediante baptismo, et perveniat ad spiritualis ætatis perfectionem, quod consequimur per effectum sacramentalem confirmationis ; atqui hæc intentio frustrari non potuit in beata Virgine, cum præ aliis eam oportuerit repleri gratiæ plenitudine ac perfectione : ergo effectus confirmationis nequit denegari Virgini Deiparæ.

N. 1762. Objicies primo. Apostolis fuit in die Pentecostes gratia data tanquam causalis ordinata ad hoc, ut in alios redundaret per ministerium et doctrinam pro plantanda Ecclesia ; e contra beatæ Virgini tantum fuit data personalis pro privata ejus perfectione ; ergo ex hoc, quod apostoli acceperint sacramentum confirmationis, quoad effectum, non sequitur quod etiam beata Virgo acceperit.

Respondeo, sacramentum confirmationis non tantum dari pro causanda gratia causali, seu pro aliis instruendis, sed maxime pro causanda gratia personali ad seipsum conservandum in fide ; unde omnes fideles illud recipiunt, adeoque effectus hujus sacramenti etiam locum habet in ipsa beata Virgine. Deinde beata Virgo fuit vera Magistra fidelium, et ipsorum etiam apostolorum, uti superius ostensum est ; ergo debebat etiam ipsa habere gratiam ministerialem, et quidem cum excellentia, ut dirigeret Ecclesiam, et apostolos ac evangelistas erudiret in rebus fidei definiendis, Evangelii conscribendis, et fide a Christo plantata propugnanda ; in

hunc finem enim fuit a Christo in terris post Christi ascensionem relicta.

N. 1763. Objicies secundo. Sancti Patres eundem effectum tribuunt baptismo et Eucharistiæ, quem tribuimus confirmationi, ut nempe nos muniat, confirmet, roboret ac perficiat : ergo non est sufficiens ratio, cur beatæ Virgini tribuamus sacramentum confirmationis distinctum quoad effectum, cum aliunde quoad ritum modernum id ei denegemus.

Respondeo ant. esse falsum ; nam gratia sacramentalis est vere distincta ; cum gratia baptismatis sit gratia innovationis, filiationis et regenerationis ætati infantili accommodata, et gratia Eucharistica sit gratia accretionis, seu augmenti personæ spiritualiter provectæ ad reparandas vires animæ spirituales per quotidianos lapsus imminutas et debilitatas, vel ad eas a lapsibus etiam minutis præservandas, quod beatæ Virgini proprium est ; e contra gratia confirmationis est gratia roboris et virtutis specialis ad fidem tum in se, tum in aliis conservandam, et fortiter defendendam, uti sanctus Thomas docet in p. q. 79, a. 1 ad 1.

ARTICULUS IV. — *Utrum B. Virgo communionem eucharisticam acceperit sub una, vel sub duplici specie.*

N. 1764. Observo, ostensum esse superius p. II, q. 7, a. 9, beatam Virginem quotidie accessisse ad sacram synaxin, uti Canisius lib. I *De Deip.* 4, probat argumento ducto a minore ad majus. « Quis, inquit, neget, nova merita Deiparæ accessisse, maxime cum acciperet Eucharistiam, quæ in illa nascente Ecclesia summo cum fructu, et gaudio Spiritus a cunctis quotidie sumebatur ? » Et lib. V, cap. 1 : « Pia hæc studia erant Deiparæ imprimis nota, usitata, grata, jucunda, imo, ni fallor, necessaria, ut omnes præiret exemplo. » Hoc ergo supposito, Deiparam Virginem quotidie Eucharistiam sumpsisse, quæritur utrum sub una, vel utraque specie id fecerit ? Ad quod

N. 1765. Dico : Virgo Deipara accepit communionem eucharisticam probabiliter aliquando sub una, et aliquando sub duplici specie. Probatur imprimis prima pars, quod aliquando sub una specie nimirum panis suscepit : quia Act. II, 42, dicitur : *Erant autem perseverantes in doctrina apostolorum, et communicatione fractionis panis, et orationibus.* Et v. 44 : *Omnes enim, qui credebant, erant pariter.* Item v. 46 : *Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, et frangentes circa domos panem.* Ubi repetita mentio tantum fit de fractione panis, non de sumptione vini, vel calicis ; et quia additur, *quod omnes credentes fuerint pariter*, comprehenditur indubie etiam beata Virgo cum apostolis ; ergo hæc aliquando cum cæteris fidelibus sumebat communionem eucharisticam sub una specie. Confirmatur. Beata Virgo cæteris fidelibus præibat exemplo in communionem quotidiana : ergo cum hoc fiebat in quotidiana fractione panis circa domos tanquam

solitarie nominata, ideo communionem quotidie accipiebant pro tunc in una specie.

N. 1766. Probatur eadem pars secundo ex Apostolo, 1 ad Cor. x, 16, ubi mentionem quidem facit de communicatione sanguinis et corporis in calice, et specie panis, solam tamen communionem in specie panis omnibus communem facit, dicens: *Et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes, qui de uno pane participamus.* Ubi solitarie de participatione panis loquitur, ut eam ad omnes, qui in corpore Domini sunt, qui est Ecclesia, extendat, adeoque etiam ad beatam Virginem, quæ certe de corpore Domini est. Confirmatur ex 1 ad Cor. xi, 26, 27: *Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat: itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini: ex quo loco Apostolus loquitur partim copulative, partim disjunctive de communionem utriusque speciei: copulative quidem circa consecrantes, quia addit: Quotiescunque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis: quod tantum fit in sacrificio, non in communionem sacramentali; disjunctive vero circa pure communicantes, quia cujuscunque speciei indigna sumptio reum facit, quia additur expresse: Qui manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, unde inferunt Beyrlin tom. III, verbo Eucharistia, pag. 446, lit. C, et Cabassuntius in Historia ecclesiastica, pag. 536, De commun. eucharist., in primitiva Ecclesia licitam fuisse communionem in utraque specie, sed magis usitatam a non consecrantibus in specie panis, maxime etiam propter asservationem usitatam etiam in primitiva Ecclesia tum pro viatico morientium, tum pro devotione et manducatione privata, quæ etiam beatæ Virgini neganda non est.*

N. 1767. Probatur nunc secunda pars, quod beata Virgo aliquando etiam communicaverit sub utraque specie, quia Simeon Metaphrastes in orat. *De ortu et dormit. Deip.*, et Christophorus de Castro in *Histor. Deip.* cap. 16, num. 6, docent quod beata Virgo in eadem domo cum suo Filio Pascha celebraverit, fuisse tamen in alio cœnaculo cum mulieribus, cum quibus post apostolos cœna eucharistica etiam pasta fuit; ibi autem in prima institutione Christus hoc sacramentum dispensavit sub utraque specie, quod etiam beata Virgo participavit.

N. 1768. Probatur eadem pars secundo ex Trident. quod sess. 21, cap. 2, ait: « Licet ab initio Christianæ religionis non infrequens utriusque speciei usus fuisset, tamen progressu temporis latissime jam mutata illa consuetudine gravibus et justis causis adducta (Ecclesia) hanc consuetudinem sub altera specie communicandi approbavit, et pro lege habendam decrevit. » Quibus verbis concilium clare insinuat, quod quidem in prima Ecclesia non

fuerit unicus utriusque speciei usus, sed tamen hic non infrequens: ergo quia in primitiva Ecclesia, *Omnes, qui credebant, erant perseverantes in communicatione fractionis panis* (Act. 11, 42), ideo etiam beata Virgo cum aliis fidelibus subinde una, subinde et non infrequenter duplici specie usa fuit, sicut alii fideles.

N. 1769. Objicies primo. Est Christi sententia Joan. vi, 54, proposita, *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ergo una et sola communio sub utraque specie stat sub jure et præcepto divino, et per consequens etiam beata Virgo unice usa est.

Respondeo primo, hanc Christi sententiam non continere præceptum pro omnibus fidelibus, uti expresse definit Trid. sess. 21, can. 1: « Si quis dixerit ex Dei præcepto, vel necessitate salutis, omnes et singulos Christi fideles utramque speciem sanctissimi Eucharistiæ sacramenti sumere debere, anathema sit. »

Respondeo secundo, multa etiam alia præcepta dari in Scripturis, quæ quidem universæ Ecclesiæ dantur, sed qua implenda per aliquos non per omnes et singulos, cujusmodi est illud teste sancto Augustino lib. 111 *De doctrina Christiana*, cap. 17: *Crescite, et multiplicamini* (Gen. 1, 22), et tale etiam est hoc ipsum: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Datur enim pro omnibus fidelibus, seu in utilitatem omnium, sed qua implendum a consecrantibus propter integritatem sacrificii.

N. 1770. Objicies secundo. Sancti Patres de communionem agentes tradunt communiter usum antiquum sub utraque specie: ergo in primitiva Ecclesia tantum fuit usus communionis sub utraque specie.

Respondeo, non posse negari usum antiquum sub utraque specie, sed usus unicus sub utraque specie rejicitur relate ad primævam Ecclesiam tum ob rationes pro prima parte adductas, tum quia si prima Ecclesia unice habuisset usum sub utraque specie, argueret præceptum divinum, cujus tamen assertio a Trident. damnatur.

N. 1771. Objicies tertio. Major gratia confertur per duplicem, quam per unam speciem: ergo beatæ Virgini major hæc perfectio ex augmento gratiæ neganda non est.

Respondeo, Ant. quod major conferatur gratia ex opere operato, esse absolute negandum, quia sacramentum Eucharistiæ non confert gratiam præcise ratione signi, seu ut signum est duplex: alias qui plures hostias, vel majorem hostiam sumeret, majorem gratiam perciperet, quod absolute falsum est; sed confert gratiam propter rem seu Christum, quem continet, res autem contenta eadem est sub una, et sub duplici specie, et sic eandem gratiam confert. Dein communio sub duplici specie, hoc unum habet, quod

expressius, ac distinctius mortem et passionem Christi exprimat quæ major expressio majoris gratiæ causa non est, sicut baptismus per immersionem majorem gratiam non confert, quam baptismus per aspersionem, vel infusionem, licet immersio mortem, vel sepulturam Christi expressius significet.

ARTICULUS V. — *Utrum aliqua substantia de beata Virgine in sacra Eucharistia possit coli.*

N. 1772. Observo, constare ex parte secunda, quæst. 7, a. 8, quod aliqua sanguinis Mariani portio in Eucharistia permaneat non quoad formam, sed quoad materiam; certum enim est quod materia, quam beata Virgo subministravit, habeat modo aliam formam, quæ est ipsa anima Christi, quæ distincta est ab anima Virginis, et a forma inanimata, quæ supponitur informasse materiam sanguinis a beata Virgine ministrati, sanguis tamen idem manet quoad materiam; nam hæc cum incorruptibilis sit, et ingenerabilis quoad rationem entitativam materiæ primæ, ideo transit incorrupta de una forma ad aliam, et sic manet in corpore genito. Hoc supposito, quæritur utrum aliqua portio substantialis de beata Virgine quoad materiam, quatenus in Christo permanens, uti superius probatum est, possit coli in Eucharistia; circa quod

N. 1773. Dico primo. Aliqua substantia beatæ Virginis sub alia tamen forma substantiali, et supposito colitur cultu latriæ in sacramento altaris: ita re ipsa communis sententia Patrum et theologorum. Et probatur primo. Est de fide, quod humanitas Christi adoretur una adoratione cum divinitate, sic enim definitur in quinta synodo generali can. 9, apud sanctum Thomam in p., q. 25, a. 1, arg. *Sed contra*, his verbis: « Si quis non una adoratione Dei Verbum incarnatum cum propria ipsius carne adorat sicut ab initio Dei Ecclesiæ traditum est, talis anathema sit. » Quod etiam repetitur in conc. Lateran. sub Martino I, et ratio est, quia in omni qui honoratur, non secundaria, sed primaria dignitas respicitur, et sic humanitas Christi honoratur propter dignitatem personæ et divinitatis hypostatice unitæ, et sic una eademque adoratione honoratur cum persona subsistente in utraque natura, et quia personæ debetur latria, etiam humanitas hoc cultu adoratur, uti divus Thomas in p., q. 25, a. 2, in arg. *Sed contra*, ex sancto Damasceno lib. iv *De fide orthodoxa*, cap. 3, his verbis habet: « Adoratur autem caro Christi in incarnato Verbo Dei non propter seipsam, sed propter unitum ei secundum hypostasim Verbum Dei; sed Verbum incarnatum adoratur adoratione latriæ: ergo et corpus sive ejus humanitas. » Quia igitur corpus Christi continet vere aliquam substantiam a beata Virgine susceptam, nempe materiam, quæ tanquam ingenerabilis et incorruptibilis entitative eadem

mansit, et Verbo divino ab initio hypostatice unita, et nunquam dimissa fuit juxta illud: « Quod Verbum assumpsit, nunquam dimisit, » ideo hæc eodem nunc cultu colitur, quo Christi humanitas.

N. 1774. Probatur secundo, ex sancto Augustino (in *Psal. xcvi*): « Invenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum ejus; suscepit enim de terra terram, quia caro de terra est, et de carne Mariæ carnem accepit, et in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit, nemo autem carnem illam manducat, nisi prius adoraverit. » Idem sanctus præsul serm. *De Assumpt.* cap. 5, ait: « Caro Christi, caro est Mariæ; » et infra: « Caro Christi, quamvis gloria resurrectionis fuerit magnificata, eadem tamen mansit, quæ suscepta est de Maria. » Quia nempe Verbum, quod suscepit, non amisit, et sic eadem, quæ a Maria suscepta fuit, quoad materiam adoratur. Idem confirmatur ex sancto Ambrosio lib. iii *De Spiritu sancto*, cap. 11, et cap. 79, per hæc verba: « Adorate scabellum pedum ejus, quia sanctum est; per scabellum terra intelligitur, per terram autem Christi caro, quom hodie in mysteriis adoramus, et quam apostoli in Domino Jesu adoraverunt. » Juxta illud Math. xxviii, 9: « *Videntes eum adoraverunt*: neque enim divisus est Christus, sed unus, neque dum adoratur tanquam Dei Filius, natus ex Virgine denegatur, et sic dum qua natus ex Virgine adoratur, etiam substantia, quam de Virgine habet, adoratur. »

N. 1775. Objicies primo. Portio sanguinis et lactis quæ ex beata Virgine transiit in corpus Christi, non transiit sine mutatione substantiali: ergo nequit amplius dici substantia beatæ Virginis, et per consequens neque qua talis adorari.

Respondeo, verum esse, quod sanguis a beata Virgine ministratus subierit mutationem substantialem, et sic ille sanguis jam sit alius in Christo quoad formam, quo stante tamen verum manet, quod in hac mutatione substantiali, sicut in alia quavis maneant subjectum, seu materia quoad substantiam, et entitatem suam accepta, cum sit ingenerabilis et incorruptibilis quoad entitatem, quod unum sufficit quod in veritate dici possit, aliquam substantiam a beata Virgine acceptam quoad entitatem substantialem adorari in Eucharistia, sicut in veritate dicitur corpus sancti Petri, vel alterius sancti coli, licet de sancto Petro aut alio sancto nihil amplius retineat, in sententia sancti Thomæ, et communi Thomistarum, præter materiam.

N. 1776. Objicies secundo. Portio sanguinis et lactis a beata Virgine accepta non mansit idem specie sanguis, aut caro in Christo: ergo nequit dici, quod aliqua substantia beatæ Virginis in Eucharistia adoretur.

Respondeo ut prius, non manere eandem quoad formam, manere tamen quoad entitatem materiæ, uti testatur modernus summus Pontifex Benedi-

ctus XIV, lib. iv *De beatif.*, p. II, num. 52, dicens : « Caro Christi non est alia quam quæ concepta fuit ex beatæ Virginis purissimis sanguinibus. » Qui etiam in Comment. de Festis p. II, a. 39, ait : « Hoc ipso, quod beata Virgo ministraverit purissimum sanguinem, » recte dici potest quod Christo tribuerit suam propriam substantiam, quæ proinde in Eucharistia manet et adoratur.

N. 1777. Objicies tertio. Modernus sanctissimus summus Pontifex Benedictus XIV, lib. iv *De beatif.*, p. II, cap. 31, num. 32, ait illa verba quorundam Patrum : « Caro Mariæ est caro Christi, » item : « Carnem Mariæ nobis manducandam dedit, » ita explicanda esse, « non ut dicamus in Christo aliquid esse, quod sit Mariæ, sed Christum conceptum ex Maria Virgine materiam ipsa ministrante. » Ergo in sententia Lambertini, nunc summi Pontificis, in Eucharistia nihil de substantia beatæ Virginis adoratur.

Respondeo, sensum summi Pontificis colligi ex ipsis ejus verbis, quibus dicit : « Materiam ipsa ministrante; » si enim materiam ipsa ministravit, vere materia ejus in Christo est, non quoad formam, sed quoad materiam, et sic hæc verba, quæ sunt sancti Augustini, « Caro Mariæ, est caro Christi, » hunc geminum sensum habet : Caro Mariæ est caro Christi quoad materiam, non quoad formam, utpote ipsa materiam ministrante, non formam, quia hæc est anima Christi ab anima beatæ Virginis substantialiter distincta, sicut etiam distinguitur suppositum, cum hoc sit in Christo increatum, in beata Virgine creatum.

N. 1778. Objicies quarto. Modernus summus Pontifex lib. iv *De beatif.* cap. 31, doctrinam Zepherini de Samoire tanquam erroneam, periculosam et scandalosam rejectam esse affirmat, quæ tradit in sacramento altaris aliquam virginæ Deiparæ partem esse, sed hoc videtur tradere nostra sententia : ergo, etc.

Respondeo. Quæ sit doctrina Zepherini de Samoire declarat ipse summus Pontifex laudatus lib. iv *De beatif.*, cap. 31, num. 32, his verbis : « In sacramento altaris aliquam illius (nempe beatæ Virginis) partem adesse, eandem videlicet carnem, quam olim ejus sanctissima anima vivificavit, eundemque illum sanguinem, qui in ejus venis continebatur, et ipsum lac, quo ejus ubera plena erant. » Addebat insuper, « Nos habere in sacramento non tantum sanguinem Deiparæ, quatenus in carnem, et ossa acceptatus est, sed etiam partem sanguinis in propria specie, neque solam veram carnem ipsius (beatæ Virginis), sed etiam aliquid singulorum membrorum, » etc. De hac autem doctrina nihil nobis est proprium; nam imprimis non dicimus, quod beata Virgo subministret sanguinem anima beatæ Virginis vivificatum, quia beata Virgo non subministravit partem actualem sui proprii individui, sicut neque aliæ matres id faciunt; deinde non asserimus quod ministraverit partem sanguinis in propria specie juridica nempe, quod idem

est ac in unitate numerica seu sanguinem individuum, et animatum anima beatæ Virginis, quia id negari non potest, quod beata Virgo sit idem in unitate specifica homo, quam Christus. Tertio non subministravit veram carnem, et minus carnem singulorum membrorum, quia hoc uti supra p. II, q. 3, a. 5, ostendimus, veritati nativitatis, et ipsi fidei repugnat : assertum itaque nostrum tantum est, quod Christus de beata Virgine verum sanguinem susceperit, et hæc sanguinis substantia quantum ad materiam adhuc in Christo maneat, quæ enim Verbum suscepit, nunquam dimisit, et aliunde primogenitæ partes perire non soleant, nec in Christo pro anno incrementi tricesimo tertio demortui perire potuerint, et quod per consequens aliqua vera substantia de beata Virgine in sacramento Eucharistiæ reperiatur, et cultu latriæ una cum persona, et divinitate Christi colatur.

N. 1779. Dico secundo : Hæc ipsa substantia beatæ Virginis nequit per se, et præcise sumpta decenter adorari, vel coli non adorata humanitate, et humanitas non adorato Verbo. Ita Vasquez in II p., disp. 96, cap. 4; Mezger tract. 14, disp. 15, p. I, § 2, et probatur ex sancto Thoma III p., q. 25, a. 1, in corp. : « Proprie honor exhibetur toti rei subsistenti, non enim dicimus quod manus hominis honoretur, sed quod homo honoretur, et si quandoque contingat, quod dicitur honorari manus vel pes alicujus, hoc non dicitur ea ratione, quod hujusmodi partes secundum se honorentur, sed quia in istis partibus honoratur totum. »

N. 1780. Probatur secundo ratione. Quia indecenter aliquid tractatur, si non adoretur, quantum dignum est adorari et honorari : sed substantia beatæ Virginis prout in Christo digna est quemadmodum humanitas propter unionem hypostaticam adorari cultu latriæ, prout superius probavimus : ergo si qua præcise sumpta adoretur cultu quodam inferiore, non tractatur digne et decenter. Confirmatur. Si quis simul habens titulos regis, ducis, comitis, coleretur solum cultu comiti debito prætermissa regia veneratione, non reciperet cultum debitum : ergo etiam humanitas Christi, vel substantia ejus a beata Virgine accepta non decenter et debite coleretur, si reciperet ab aliquo præcise cultum inferiorem hyperdulæ prætermisso cultu latriæ ratione unionis hypostaticæ ei debito.

N. 1781. Objicies primo. Sanctus Thomas III p., q. 25, a. 2, in corp. dicit, « Quod una et eadem persona Christi adoretur adoratione latriæ propter suam divinitatem, et adoratione dulæ propter perfectionem humanitatis, non est inconueniens, quia ipsi Deo Patri debetur honor latriæ propter deitatem, et honor dulæ propter dominium, quo gubernat creaturam : » ergo neque erit inconueniens, si humanitas Christi vel substantia ejus a beata Virgine accepta nonoretur duplici cultu, uno latriæ et altero dulæ secundum se, et præcise accepta.

Respondeo, Ant. esse verum, quia non fit honor minor sine majori, si persona adoretur adoratione simul duplici, nec datur cultus sine ordine ad personam, non tamen esse verum consequens, quia, si humanitas Christi, et substantia a beata Virgine accepta honorentur cultu præcisivo ab unione cum Verbo, non honorantur intuitu personæ nec eo cultu, quo propter unionem dignæ sunt.

N. 1782. Objicies secundo. Possumus substantiam Christi a beata Virgine acceptam adorare cultu respectivo ad beatam Virginem, sicut adorantur, vel coluntur reliquæ sanctorum; sed hic cultus est præcisivus ab unione cum Verbo: ergo potest substantia a beata Virgine accepta adorari cultu præcisivo.

Respondeo, quod, ubi res cultu absoluto et majori est digna, non tractetur digne in prudentum æstimatione, si præcisio fiat a cultu; quia ergo cultus patriæ propter unionem cum Verbo dignior est, quam cultus respectivus hyperdulæ relate ad alienum subjectum, ideo decenter nequit honorari substantia a beata Virgine accepta cultu respectivo ad beatam Virginem, hoc ipso, quod habeat in et per se ratione unionis hypostatice majorem dignitatem ad venerationem; aliud est in reliquiis sanctorum, quæ per se non habent nisi respectivam ad animam illius sancti, cujus sunt, dignitatem.

ARTICULUS VI. — *Utrum B. Virgo sacramentum ordinis suscepit, aut recipiendi capax fuerit.*

N. 1783. Observo, ethnicis in more fuisse, ut etiam feminæ officio sacerdotis fungerentur, et receptum esse inter auctores easdem etiam a nonnullis hæreticis ad munus sacerdotale fuisse admittas: uti docent sanctus Irenæus lib. 1 *Adversus hæreses*, cap. 9; Tertullianus lib. *De præscript.* cap. 41; sanctus Epiphanius hæres. 49; sanctus August., lib. *De hæres.* cap. 27: nominatim a Quintilianis, Pepuzianis, Priscillianis, Cataphrygis, Collyridianis, teste Epiphanio, hæres. 79. Quibus observatis,

N. 1784. Dico. Beata Virgo fuit sacramenti ordinis incapax jure divino, et per consequens non habuit potestatem sacerdotalem: est de fide. Probatur primo ex cap. *Nova* extra de poenitentis, in quo dicit Innocentius III: « Licet beatissima Virgo Maria dignior, et excellentior fuerit apostolis universis, non tamen illi, sed istis Dominus claves regni cælorum commisit. » Unde ait glossa: « Officium clavium non cadit in sexum feminineum; » et sanctus Clemens Romanus lib. III, cap. 6 *Constitutionum apostolicarum*, ait: « Mariæ permissum fuisset munus docendi, nisi officia sacerdotalia omnibus retro sæculis novæ et antiquæ legis mulieribus vetita fuissent. »

N. 1785. Probatur secundo ex perpetua Ecclesiæ traditione, quia, ut advertit sanctus Epiphanius hæres. 79, num. 2 et 3, a tempore mundi conditi

nulla unquam mulier apud veræ religionis cultores officio sacerdotali functa est, quod certo traditionem divinam demonstrat. Specialiter de novo Testamento inquit laudatus Epiphanius hæres. 79, num. 3: « Si sacerdotium mulieribus mandatum foret, aut canonicum quiddam in Ecclesia præstare liceret, nulli potius quam Mariæ committi sacerdotis officium debuisset. . . . Verum longe Deo aliter visum est. » Ergo manifestum est ex traditione veteris et novæ legis, quod mulieres, in quarum numero etiam beata Virgo est, sint incapaces sacramenti ordinis.

N. 1786. Objicies primo. Dantur prophetissæ in Veteri et Novo Testamento, cujusmodi erat Maria soror Moysis, Anna quæ Christi adventum in templo nuntiavit, Elisabetha quæ beatam Virginem in Matrem Dei electam promulgavit, et aliae in lege gratiæ plurimæ cum ipsa Maria Virgine: ergo dantur etiam feminæ sacerdotali potestate præditæ, et inter has beatissima Virgo.

Respondeo, disparitatem dare sanctum Thomam in II, dist. 25, q. 2, a. 1, ad 1: « Prophetia, inquit, non est sacramentum, sed Dei donum, unde ibi non exigitur significatio, sed solum res, et quia secundum rem in his quæ sunt animæ, mulier non differt a viro, cum quandoque mulier inveniatur melior quantum ad animam multis viris, ideo donum prophetiæ, et alia hujusmodi potest recipere, sed non ordinis sacramentum. » In donis scilicet, quæ vocantur gratiæ gratis datæ, uti prophetia, nullus servatur ordo naturæ, et aliquando Deus infirma eligit, ut fortia quæque confundat (*I Cor.* I, 27), sed in ecclesiastico regimine, in quo est sacramentum ordinis, voluit Deus servare ordinem naturæ, et inde sexum debiliorem a sacerdotio excludere; maxime autem hic attendenda est Dei voluntas, nec alia ratio quærenda; sicut nec in aliis, quæ præcise a Dei voluntate pendent.

N. 1787. Objicies secundo. Beata Virgo verbo *Fiat*, et suo sanguine effecit, ut Dei Filius homo fieret in suo virgineo utero: ergo etiam facere potuit, ut Deus homo, qui est Christus, ponatur in Eucharistia sub speciebus panis et vini.

Respondeo, ex hoc probari, beatam Virginem habere potestatem eminentiorem, quam sacerdotes, quia dat verbo *Fiat*, et ministratione sanguinis, suo Filio esse naturæ, cum sacerdos solum tribuat esse et præsentiam sacramentalem; offert insuper suum Filium Deo pro salute omnium quasi eminentius, ut habet Gerson tract. 9 super *Magnificat* alphabeto 89, litt. B.: « Beata Maria, etsi non fuerit insignita characterem sacerdotalis officii, nihilominus nunc, et antea, et postea » fuit in regale sacerdotium præ consortibus suis innuncta, non quidem ad consecrandam, sed ad offerendam hanc hostiam puram, plenam et perfectam in altari cordis sui. Item alphabeto 82, litt. Z: « Non habet characterem sacerdotalem formaliter, fateor, habet tamen eminentius ad reconciliationem peccatorum, ad auxiliandum

contra potestates aereas; contra calamitates, et miserias omnes tam animarum, quam corporum : ergo nequit dici habere potestatem sacerdotalem, quam habent alii sacerdotes.

ARTICULUS VII. — *Utrum B. Virgo sacramentum poenitentiae receperit.*

N. 1788. Observo, pro certo habendum esse ex supra dictis, quod beata Virgo omni caruerit peccato etiam veniali, ut constat ex ipso Trident. sess. 6, can. 23. Hoc praesupposito, nihilominus quidam ex doctoribus catholicis tenent, quod beata Virgo sacramentum poenitentiae suscepit, et sancto Joanni evangelistae confessa fuerit : ita enim tenent sanctus Albertus Magnus super *Missus est*, cap. 69 et 70; Canisius lib. 1 *De B. Virgine*, cap. 9, § *Etsi*; Ludovicus Vivaldus citatus a Sanguinez in 2 *Præcept. Eccles.* lib. 1, cap. 2; Sylvester in *Rosa aurea* tit. 3, casu 53 : contra quos proinde

N. 1789. Dico : Beata Virgo non fuit subjecta præcepto divino confessionis. Ita communior theologorum cum Suarez tom. IV, disp. 33, sect. 1, n. 1, et probatur efficaci argumento : quia præcepto divino confessionis non obligantur, nisi qui habent peccata mortalia post baptismum commissa : sed fide certum est, quod beata Virgo non commiserit aliquod mortale peccatum post baptismum ; licet enim id aliqui ex novatoribus hæreticis velint, in vanum tamen laborant, quia constanti et perpetuæ traditioni Patrum et Ecclesiae repugnant : ergo beata Virgo non fuit subjecta præcepto divino confessionis. Maj. prob. ex Trid. sess. 14, cap. 4, dicente : « Venialia, quibus a gratia Dei non excludimur, et in quæ frequentius labimur, quanquam recte, et utiliter, citraque omnem præsumptionem in confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat, taceri tamen citra culpam, multisque aliis remediis expiari possunt ; » ergo sola lethalia peccata stant sub præcepto divino confessionis, et per consequens beata Virgo, quæ nunquam simile commisit, non est obnoxia præcepto confessionis.

N. 1790. Objicies primo. Sanctus Thomas in p., q. 37, a. 4, ita habet : « Licet beata Virgo nullam haberet immunditiam, voluit tamen purgationis observantiam implere, non propter indigentiam, sed propter legis præceptum. » Et sic poterat etiam qua munda obstringi præcepto mundationis : ergo consimiliter poterat etiam qua innocens præcepto confessionis obstringi.

Respondeo, sanctum Thomam loc. cit. non dicere, quod beata Virgo qua munda fuerit obstricta præcepto, sed quod voluerit purgationis observantiam implere propter legis præceptum, quod immundis erat latum, sicut Christus « voluit circumcisionem, et alia legis onera subire ad demonstrandum humilitatis et obedientiae exemplum. » Deinde idem sanctus Doctor loc. cit. in solut. ad 2,

expresse ait : « Signanter Moyses videtur fuisse locutus ad excipiendam ab immunditia Matrem Dei, quæ non peperit concepto semine, et ideo patet, quod non obligatur ad impletionem illius præcepti, sed voluntarie purgationis observantiam implevit. » Ergo sicut non erat obligata præcepto purgationis, ita neque confessionis.

N. 1791. Objicies secundo. Licet beata Virgo non fuerit obligata præcepto confessionis per se, poterat tamen obligari per accidens, et indirecte, ne daret scandalum non observando, et non præeundo exemplo in observantia universalis præcepti : ergo non potest beata Virgo eximi ab obligatione præcepti confessionis.

Respondeo, beatam Virginem non potuisse dare scandalum in non-observantia præcepti confessionis, quia de ipsa præsumi non poterat, quod aliquando commiserit peccatum mortale, et quod de facto ratione hujus maneat indurata ad non confitendum, et sic neque adesse potuit indirecta obligatio confitendi : deinde obligatio etiam indirecta supponit possibilitatem actus validi, sed beata Virgo validam confessionem deponere non potuit, cum defuerit materia, ut mox pluribus constabit.

N. 1792. Dico secundo : Beatissima Virgo nunquam suscepit sacramentum poenitentiae. Ita communis sententia contra paucos, quos P. Vasquez tom. II, in III p., disp. 119, cap. 7, num. 61, perstringit, quod frivolis rationibus ducti velint contrarium asserere : et probatur primo : In beata Virgine deficit materia remota et proxima, sufficiens et necessaria ad perceptionem hujus sacramenti. Remota quidem, quia neque habuit peccata gravia tanquam materiam necessariam, neque peccata levia tanquam materiam sufficientem, uti omnino certum est : ergo non suscepit, nec potuit suscipere sacramentum poenitentiae. Confirmatur. Ubi deficit aqua naturalis, ibi nequit subsistere baptismus, habens pro materia aquam naturalem : ergo etiam in subjecto, cui deest peccatum, dari nequit sacramentum poenitentiae, habens pro materia remota ipsum peccatum.

N. 1793. Probatur secundo. Specialiter de dolore et confessione tanquam materia proxima sacramenti poenitentiae, uti definiunt Florentinum in decreto Eugenii, et Trid. sess. 14, cap. 3, et can. 4 ; sine his ergo sacramentum poenitentiae non subsistit : atqui beatissima Virgo non potest confiteri peccatum, cum nullum unquam habuerit, nec potest dolere de peccato, quod nunquam commisit : ergo non potest recipere sacramentum poenitentiae. Confirmatur. Sacramentum poenitentiae habet formam judicii, in quo poenitens se habet ut reum, se dolorose accusantem pro reconciliatione obtinenda ; sed beata Virgo non potuit in sua conscientia se habere ut ream, dolorose se accusantem de peccatis, cum nulla commiserit : ergo non potest beata Virgo huic sacramento ministrare

materiam proximam, seu partem ejus constitutam.

N. 1794. Objicies primo. Beata Virgo potest habere dolorem de peccatis sub ratione odii, et detestationis ipsius peccati, et actu habuit, quia summo odio habet peccata contra Deum commissa: ergo potest habere et ministrare materiam proximam, et sic recipere sacramentum poenitentiae.

Respondeo, ad sacramentum poenitentiae non sufficere quodcumque odium et detestationem peccati, quia hoc odium habet etiam Deus ipse, et tamen in Deo nequit esse poenitentia, sed requiri, ut sit odium et detestatio peccati tanquam proprii, et prout a se commissi, quia debet esse retractativa peccati, et cum confessione dolorosa, cum sacramentum hoc habeat formam judicii, in quo poenitens se sistit ut reum, dolorose se accusantem pro reconciliatione obtinenda, et sic non sufficit quodcumque odium, et detestatio peccati in genere, et ut sic accepti, vel ut alieni.

N. 1795. Objicies secundo, cum Sylvestro in *Rosa aurea* titulo 3, casu 53: Potuit Virgo Deipara confiteri sancto Joanni sub conditione, si aliquam forsan culpam commisisset, cum bonarum mentium sit ibi timere delictum, ubi nec levissima culpa est. Imo Salmeron, tom. III, tract. 46, § *Dolentes*, in illa verba: *Pater tuus, et ego dolentes* (Luc. II, 48), ait hunc dolorem forsan ortum fuisse ex timore cujusdam negligentiae in servando tanto deposito admissae, et quia tanquam vere amans humilitatis poterat timere, ne tot et tantis Dei beneficiis in se acceptis sufficienti gratitudine, et bonorum operum fœnore responderet: ergo capax erat sacramenti poenitentiae, quia poterat ipsi dari absolutio sub conditione.

Respondeo, beatam Virginem optime scivisse, se nullius culpae ream esse, quia experientia se introspectit, quod continuo, et sine intermissione feratur in Deum actu amoris intensissimo, et identidem duplicato, cum quo stare non potest vel levissima peccati labes, et sic ne quidem sub conditione, vel dubio potuisset se accusare, et dolere de aliquo peccato prout a se commissio, unde neque capax fuit alicujus absolutionis conditionatae, cum hæc non possit dari, nisi pro casu prudentis dubii.

N. 1796. Objicies tertio. Sanctus Bonaventura *De Medit. Christi* cap. 3, beatam Virginem sic inducit loquentem ad Elisabetham: « Pro firmo habebas, quod, quando eram in templo, ita me reputabam ream, et vilissimam, et gratia Dei indignissimam sicut tu: » ergo beata Virgo potuit nescire, utrum ab omni culpa foret libera, et sic se accusare sub conditione.

Respondeo, sanctum Bonaventuram ita esse intelligendum, quod beata Virgo virtutem humilitatis in summo gradu possederit, et inde se dixerit maxime ream non absolute, sed conditionate, si a

Deo desereretur, quo sensu sanctus Augustinus dixit, non committi ab homine peccatum, quod ipsum etiam non possit alter homo facere, si a Deo desereretur, per quem actum tamen nondum quis est poenitens, sed tantum humilis; eodem modo erat humilis beata Virgo, non poenitens, dum se aestimabat vilissimam et indignissimam Dei gratia, nimirum non propter delicta commissa, sed propter suam nihilitatem sibi unice propriam, cum aliud a se non habeat, nisi inane et vilissimum nihilum.

N. 1797. Objicies quarto. Beata Virgo potuit observare legem purificationis ad aliorum exemplum, licet nullam immunditiam legalem haberet: ergo potuit etiam confiteri, et sacramentum poenitentiae suscipere ad aliorum exemplum, licet nullum peccatum haberet.

Respondeo, esse latam disparitatem; quia, licet in se non fuerit legaliter immunda, tamen in communi hominum judicio habebatur pro immunda, cum nemo præter eam et sanctum Josephum sciverit, quod sine virili semine conceperit, et sic merito se accommodavit legi purificationis implendae, ut scandalum vitaret, et exemplum humilitatis præberet: aliud est in sacramento poenitentiae, quia hoc requirit pro materia sua verum aliquod peccatum, et dolorem de eo quatenus a se commissio: sed Virgo Deipara caruit peccato, et inde etiam dolore de peccato a se commissio, et per consequens non potuit suscipere sacramentum poenitentiae, et per hujus susceptionem aliis exemplum dare, imo majus exemplum dedit non confitendo, quia fideles ejus innocentiam et puritatem ab omni nævo peccati in omni conversatione videbant, et ad omnem possibilem sequelam se ædificabant in sanctissima Virgine.

ARTICULUS VIII.— *Utrum in B. Virgine fuerit virtus poenitentiae.*

N. 1798. Observo, quodvis peccatum continere in se injuriam contra Deum; nam cum ipse sit supremus omnium noster Dominus, cui omnes nostrae facultates et facultatum seu potentiarum usus cum vera proprietate subjiciuntur, ideo eidem fit injuria, si per peccatum usurpantur contra ipsius tanquam Domini nostri præceptum; ad hanc autem injuriam abolendam ordinatur poenitentia; aliae enim virtutes intendunt bonum, vel honestatem specialem sibi propositam, nec fugiunt, nisi quod specialiter illi bono est oppositum. Poenitentia autem ordinatur ad hanc communem rationem cuivis peccato insitam devastandam, id est, ad læsionem divini juris peccato inductam reparandam, et jus divinum integrum et sartum conservandum. Quæritur ergo utrum in beata Virgine detur hæc virtus tum in habitu, tum in actu? circa quod

N. 1799. Dico primo: Beata Virgo habuit pro statu viæ habitum virtutis poenitentiae. Ita communior sententia contra Vasquez. Et probatur primo,

Habitus in aliquo subjecto solum respicit, quid tale subjectum possit simpliciter, non vero quid possit consideratis omnibus circumstantiis; sed beata Virgo poterat absolute habere actum detestationis proprii peccati, et injuriæ Deo a se illatæ: ergo potuit habere habitum poenitentiae. Major tenet, quia quando baptizatur cæcus, vel mutus, infunditur ei habitus temperantiæ ad coercendos sensus omnes, sicut infunditur aliis, licet oculis vel lingua careat, quia infunditur subjecto habita solum ratione subjecti secundum se, licet hic, et nunc aliquam circumstantiam operari non possit, et exercere omnes actus qui de se elicibiles sunt a tali habitu. Minor vero probatur. Beatæ Virgini de se non repugnat absolute detestatio proprii peccati; potuisset enim divinitus Christus procedere ex femina post commissum aliquod peccatum sive mortale, sive veniale, quo casu beata Virgo, si ita peccasset, potuisset elicere actum detestationis peccati proprii: ergo de se non repugnat actus poenitentiae in beata Virgine tanquam Matre Dei.

N. 1800. Probatur secundo. Ad virtutem poenitentiae sufficit, quod subjectum sic sit dispositum, ut si peccatum præcessisset, de eo doleret; sed beata Virgo potuit habere, et habuit dispositionem talem, ac animi præparationem, qua de peccato vere doleret, si quod commisisset: ergo fuit subjectum, cui attribuenda est virtus poenitentiae. Major, in qua sola est difficultas, probatur. Juxta sanctum Thomam, 1^a p., q. 95, a. 3, Adamus habuit pro statu innocentiae virtutem poenitentiae, « quia erat sic dispositus, ut, si peccatum præcessisset, doleret. » Item Christus Dominus habuit, juxta communem, virtutem eutropiæ, quia habuit dispositionem inclinantem ad jocos et ludos moderate eligendos, si statum suum, qui non nisi magna et seria exigebat, decuissent: ergo verum est, quod ad virtutem poenitentiae sufficiat, si subjectum ita sit dispositum, ut si peccatum commisisset, de eo doleret.

N. 1801. Objicies primo. Non possumus poenitere nisi de peccatis actu commissis, quia non possumus retractare quod nunquam tractavimus, sed beata Virgo non habuit peccatum actu commissum: ergo non potuit habere poenitentiam, et sic neque habitum poenitendi.

Respondeo, ad habitum non requiri, ut habeat omnem actum, sed tantum ut sit habitualis dispositio ad omnem, quantum est ex se et ex parte subjecti, licet ex suis circumstantiis hic et nunc repugnet omnis actus; sic egenus potest habere virtutem magnificentiae, licet hic et nunc ob defectum divitiarum tanquam materiae, circa quam eam non possit deducere in actum, sufficit enim animi ejus dispositio. Idem ergo de virtute poenitentiae sentiendum in beata Virgine.

N. 1802. Objicies secundo. Christus Dominus non habuit virtutem poenitentiae, quia propter impeccabilitatem nequibat talem habitum virtutis reducere

in actum; atque etiam beata Virgo fuit impeccabilis, cum carnerit potentia proxima, peccandi: ergo etiam ipsa caruit virtute poenitentiae.

Respondeo, esse latam disparitatem circa Christum et beatam Virginem, quia Christus carebat potentia peccandi ratione subjecti, seu ratione personæ divinae, cui, cum actiones sint suppositorum, debuisset ascribi peccatum, quod absolute repugnat, et sic in Christo etiam repugnabat talis dispositio animi, qua se præparatum ostenderet ad dolendum de peccato proprio, si quod commisisset, cum ipsi potentia absolute repugnet; e contra beata Virgo tantum caret potentia peccandi ratione adjuncti, quod est maternitas Dei, et sic salva manere potest ipsius animi dispositio ad dolendum de peccato, si aliquod commisisset, cum absolute non repugnet, quod aliquod antecederet commiserit, quia omnino potuisset ante maternitatem Dei saltem venialiter peccare, si non Deus præservasset.

N. 1803. Dico secundo: Beatissima Virgo etiam nunc in statu beatitudinis retinet habitum virtutis poenitentiae. Ita rursus communior contra Vasquez, qui admittit virtutem poenitentiae in beatis, qui aliquando peccaverunt, non vero in aliis. Probatur primo ex sancto Thoma in iv sent. dist. 14, q. 1, a. 3, quæst. 3, ad 2, inquit: « Quicumque habet habitum poenitentiae in hac vita, habet illum in futura; » sed Deipara Virgo habuit habitum virtutis poenitentiae in hac vita, uti probavimus: ergo habet illum etiam in statu beatitudinis.

N. 1804. Probatur secundo. Virtutes supernaturales habent connexionem cum gratia sanctificante tanquam proprietates ejus in subjecto et statu, cui de se et absolute non repugnat, sed in statu beatitudinis beata Virgo retinet gratiam sanctificantem, et hic status de se non repugnat virtuti poenitentiae: ergo ipsa virtus poenitentiae tanquam proprietas gratiae manet in beata Virgine pro statu beatitudinis. Minor prob. Status beatitudinis non impedit, quominus subjectum sit ut prius dispositum ad dolendum de peccato proprio, si quod commisisset: ergo virtus poenitentiae non repugnat statui beatitudinis. Confirmatur. Licet infantes pro statu infantiae peccare non possint, nec actum poenitentiae elicere, tamen per primam justificationem, mediante baptismo, obtentam acquirunt etiam habitum virtutis poenitentiae illi statui non repugnantem: ergo pariter beata Virgo servabit habitum poenitentiae in statu beatitudinis huic ipsi statui non repugnantem.

N. 1805. Objicies primo. Licet beata Virgo Deipara pro statu viæ habuerit habitum fidei, eundem tamen non amplius retinet in statu beatitudinis: ergo etiam quamvis habuerit in statu viæ habitum poenitentiae, eundem tamen non retinet in statu patriæ.

Respondeo, disparitatem esse, quod habitus fidei sit forma constitutiva viæ, quæ proinde absoluta via perit, ut patet in angelis, qui locum non

mutarunt, sed tantum fidem in claram Dei visionem verterunt, quæ est propria forma comprehensorum seu patria, deinde intuitiva et clara visio Dei demit auctoritati Dei loquentis efficaciam movendi ad assensum, ut quis mysterium esse credat, ideo quia Deus dixit, quod sit, cum in se ipso videat, et claro lumine exhibitum ad assensum necessitet, et rapiat; aliud est in habitu poenitentiae, nam dispositio animi ad detestandum peccatum potest manere, et quasi crescere cum ipsa clara Dei visione.

N. 1806. Objicies secundo. Repugnat pro aliquo statu habitus virtutis, ubi repugnat actus primarius; sed actus primarius virtutis poenitentiae repugnat pro statu patriæ: ergo et ipsa virtus poenitentiae. Major tenet, quia habitus datur per se propter actum primarium, et sumit speciem ab eo. Minor probatur. Habitus primarius est dolor de peccatis propriis; sed beati dolere non amplius possunt: ergo non possunt habere habitum virtutis poenitentiae.

Respondeo negando, quod actus primarius poenitentiae sit dolor, sed hic est detestatio peccati proprii qua Deo injuriosi, quem pro hac vita concomitari solet dolor, qui proinde « comes » dicitur « poenitentiae » a sancto Augustino lib. *De poenit.*; unde sanctus Thomas, III p., q. 84, a. 4, ait: « Displacencia, vel detestatio dolorem causat in eo, qui est homo in hac vita, post hanc vitam autem sancti non sunt susceptivi doloris, unde displicebunt eis peccata præterita sine omni tristitia et dolore, » qui non tam actus voluntatis sunt, quam passiones, seu affectiones cordis inquieti, turbati, et anxii; quare actus primarius poenitentiae quoad essentiam spectatus est detestatio peccati qua Deo injuriosi, quæ etiam in beatis reperitur, quamvis ibi non sit cum suis concomitantibus pro statu viæ, pro quo est adæquata contritio, quæ a Trident. sess. 14, cap. 4, definitur, « Quod sit dolor et detestatio de peccato commisso cum proposito non peccandi de cætero. »

N. 1807. Dico tertio: In beata Virgine dantur etiam et dari possunt actus poenitentiae tum elicti et interni, tum imperati et externi. Probatur imprimis prima pars. Nam poenitentia est habitus inclinans in actus detestativos peccati qua Deo injuriosi, sed in Deipara habet locum hic habitus qua inclinans in actus detestativos peccati qua Deo injuriosi: ergo in beata Virgine poterunt esse, et fuerunt veri actus poenitentiae. Minor prob. Beata Virgo vere aversabatur injuriam Dei, et propendebat tum in conservationem divini juris cum proposito firmo in eo permanendi, tum in reparationem ejus, si læsisset, et desiderium satisfaciendi, si contra illud egisset: ergo habuit veros actus internos et elictos poenitentiae. Confirmatur. Actus versantes circa objectum formale poenitentiae sunt actus elicti poenitentiae; sed beata Virgo poterat similes actus habere: ergo poterat habere actus formales et elictos poenitentiae. Minor prob. Beata Virgo

potuit habere odium efficax divinae offensæ, et propositum efficax fugiendi divinam offensam; item gaudium de carentia offensæ, et voluntatem conditionatam detestandi peccatum, et Deo satisfaciendi pro eo, si quod commisisset; sed hi omnes actus, cum versentur circa objectum formale poenitentiae, veri actus sunt poenitentiae: ergo beata Virgo hos potuit habere.

N. 1808. Probatur etiam secunda pars. Quia Franciscus Ximenez lib. II *De vita Christi*, cap. 47, refert de sancto Gregorio Turonensi, quod ei divinitus fuerit revelatum, beatam Virginem, ex quo templum fuit ingressa, nunquam sine cilicio carnem pungente vixisse, item quod somnum semper nuda humo, vel in duris tabulis capere consueverit; unde divus Ignatius martyr in suis Epistolis eam vocat « veræ poenitentiae Magistram; » et sanctus Ambrosius lib. II, cap. 2, *De Virgin.* inquit: « Quid exsequar ciborum parcimoniam in Maria, officiorum redundantiam, illic nulla intermissa tempora, hic congeminos jejunii dies? » Unde merito divus Richardus de S. Laurentio lib. IV *De laud. Virg.* ait: « Maria non invenitur in terra suaviter, id est voluptuose et delicate viventium. »

N. 1809. Objicies. Ejusmodi actus reperiuntur etiam in Christo Domino, et tamen in ipso non statuitur habitus ad tales actus inclinans, eliciens et imperans: ergo neque ponendus erit in beata Virgine.

Respondeo, jam fuisse datam disparitatem circa Christum et beatam Virginem, quia poenitentia, cum sit habitus poenitendi et castigandi suum peccatum, quatenus Deo injuriosum, supponit potentiam peccandi in subjecto simpliciter, et secundum se accepto, quam beata Virgo, non item Christus habuit; beata Virgo enim erat persona creata, cui de se et absolute loquendo non repugnabat peccare; repugnabat autem Christo, utpote in quo peccatum debuisset ascribi Deo, qui impeccabilis est; actiones enim sive hæ bonæ, sive malæ fuerint, ascribuntur supposito seu personæ, hæc autem in Christo erat divina, et sic Deo fuisset attributum peccatum, si aliquod Christus commisisset; in beata Virgine sola maternitas est impedimentum, quam tamen non semper habuit, et sic potuisset ante eam peccatum aliquod committere.

ARTICULUS IX. — *Utrum B. Virgo sacramentum extremæ unctionis receperit.*

N. 1810. Observo cum Suarez tom. IV, in II, disp. 41, sect. 1, num. 11, Sacramentum extremæ unctionis non esse per se primo institutum ad peccatorum remissionem, uti sacramentum poenitentiae, uti patet ex illo sancti Jacobi cap. V, 15: « Si in peccatis sit, remittentur ei; » et ex Trident. sess. 14, cap. 5: « Delicta, si quæ sunt explenda, abstergit. » Ubi conditio appositæ satis indicat, hunc non esse effectum primo et per se intentum, utpote qui alius non est, quam augmentum gratiæ ex opere operato, quatenus de se corroborativum ægrotantis

contra difficultates illi supervenientes in articulo mortis, ut patet ex illo Jacobi, *Et alleviabit eum Dominus*, et ex verbis Trident. loc. cit. : « *Ægroti animam alleviat et confirmat magnam in eo misericordiae fiduciam excitando, et spem roborando.* » Quo observato,

N. 1811. Dico, esse longe probabilius beatam Virginem suscepisse sacramentum extremæ unctionis. Ita sanctus Albertus Magn. in *Mariali* cap. 72 et 74; et sanctus Antonius, in p., tit. xiv, cap. § 3; item Sylvester, in *Rosa aurea* tract. 3, casu 43; Bernardinus de Bustis, p. 4, serm. 11, p. 3; Canisius lib. 1 *De B. Virgine*, cap. 6; et alii plurimi apud Lorinum in cap. v Epist. S. Jacobi; et probatur primo: Est probabilis sententia, quod sit præceptum, extremam unctionem recipiendi; sic enim docent Petrus Soto lect. 2, de hoc sacramento; Magister sententiarum in iv, dist. 23; Divus Bonaventura ibidem, et concilium Coloniense de anno 1536, cap. 50, dicens : « *Extremam unctionem esse impendendam mandato apostolico his verbis expresso : Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros,* » etc. Vel si præceptum non est, certo est de consilio, ut docet Suarez tom. IV, in iii p. disp. 44, sect. 1, et alii concorditer; atqui beata Virgo ea indubie egit, quæ sunt de præcepto, vel saltem de consilio: ergo sacramentum extremæ unctionis recepit.

N. 1812. Confirmatur. Concilium Trid. sess. 14, dicit hoc sacramentum contemni non posse sine peccato; ibi non loquitur de contemptu formali et expresso, cum hic in quavis re sacra sit peccatum, sed de contemptu virtuali, seu de singulari effectu hujus sacramenti, qui negligi non potest sine contemptu virtuali et generali incluso in ipsa negligentia; item de gravi moribundi periculo, ad quod evadendum per conducentia media, cujusmodi est hoc sacramentum suscipiendi, quod beatam Virginem, si non per se, saltem per accidens ad evitandum scandalum, et dandum bonum exemplum obligabat.

N. 1813. Probatur secundo. Suarez loc. cit. putat esse prodigalitatem quamdam spiritualem negligere effectum hujus sacramenti, qui est ex opere operato: ergo hoc supponendum non est de beata Virgine, quod commiserit prodigalitatem quamdam spiritualem, seu occasionem omiserit gratiam suam sauctificantem augendi, dum potuit ex opere operato. Confirmatur. Non obstat aliquid in beata Virgine receptioni hujus sacramenti, et consentaneum est homini Christiano sacramentum illud recipere pro exitu ex hac vita, quod Christus vere instituit pro hoc exitu: ergo beata Virgo Christi institutionem non frustravit, et sic non est ratio negandi, quod beata Virgo hoc sacramentum receperit.

N. 1814. Objicies primo. Concilium Trid. sess. 14, cap. 9, de sacramento extremæ unctionis agens vocat illud consummativum poenitentiae, sed beata Virgo non recepit, nec recipere potuit sacramen-

tum poenitentiae: ergo neque extremæ unctionis.

Respondeo, sacramentum extremæ unctionis omnino esse consummativum poenitentiae regulariter, nempe illis qui sunt capaces sacramenti poenitentiae, cujus regulariter omnes sunt capaces, qui aliquando peccaverunt, per quod tamen non probatur, quod innocentes, qui, nunquam peccaverunt, sint hoc ipso incapaces sacramenti extremæ unctionis, quia posset qui veniens ad usum rationis cum perfecto amore Dei incidere in vitæ periculum, et sic capax esse extremæ unctionis, quin capax foret sacramenti poenitentiae, et sic idem dicendum est de beata Virgine, quia nunquam peccavit, effectum tamen hujus sacramenti primum vere percepit.

N. 1815. Objicies secundo. Primarius effectus sacramenti extremæ unctionis est tollere reliquias peccatorum, sed in beata Virgine nec est peccatum nec reliquiae peccatorum: ergo illa non est capax effectus primarii hujus sacramenti, et sic neque ipsius sacramenti.

Respondeo, Majorem non esse veram, quia ad remissionem peccatorum non est per se primario instituta extrema unctio, sed sacramentum poenitentiae, hoc enim est sacramentum mortuorum, illud autem vivorum, unde effectus primarius extremæ unctionis est augmentum gratiae ex opere operato, quatenus alleviativum et corroborativum infirmi in extrema lucta, quod ipsa etiam unctio significat: remissio ergo peccatorum tantum est effectus secundarius separabilis ab hoc sacramento in eo qui illud suscepit ante peccatum actuale, uti beata Virgo quæ nunquam peccavit.

N. 1816. Objicies tertio. Sacramentum extremæ unctionis per se primario institutum est, uti ipsi dicimus, ad confirmandum infirmum adversus morbum, et tollendos ab eo angores animi, et insultus, ac tentationes diaboli; sed beata Virgo his omnibus caruit, cum sine morbo fuerit mortua, et angores animi ac insultus diaboli passa non sit: ergo caruit effectu primario, ad quem hoc sacramentum per se et primario institutum est, et per consequens etiam incapax fuit hujus sacramenti.

Respondeo, effectum primum hujus sacramenti esse augmentum gratiae ex opere operato, quatenus corroborativum infirmi ad tollendos, vel impediendos ab eo angores animi, et insultus daemonum, impedire autem hos etiam beatae Virgini congruit; deinde est corroborativum saltem, quantum est ex se, sicut effectus primarius baptismi est gratia sanctificans quatenus remissiva peccati originalis si adsit, et effectus sacramenti poenitentiae est gratia sanctificans remissiva peccatorum actualium, si necdum remissa sint; pari modo effectus primarius extremæ unctionis est augmentum gratiae quatenus corroborativum ægroti, si indigeat corroboracione.

N. 1817. Objicies quarto. In beata Virgine non verificatur forma hujus sacramenti, quæ sonat:

Ignoscat tibi Deus, quidquid deliquisti, cum beata Virgo nihil deliquerit : ergo beata Virgo non est capax hujus sacramenti.

Respondeo, formam hujus sacramenti intelligendam esse juxta verba Jacobi apostoli : *Si in peccatis sit, remittentur ei*, adeoque sumenda est qua conditionalis relate ad hos effectus, et tantum infallibiliter absoluta quoad augmentum gratiæ ex opere operato, quantum est ex se collativum horum effectuum. Instantia est in eo qui semper caruit aliquo sensu, per quem peccare non potuit, ubi forma nequit esse absoluta quoad remissionem peccati talis sensus : ergo a primo ad ultimum nihil est, quod beatam Virginem incapacem reddat hujus sacramenti.

ARTICULUS X. — *Utrum B. Virgo contraxerit matrimonium ut sacramentum.*

N. 1818. Observo, constare ex p. 1, q. 12, a. 7, et ex p. 11, q. 1, a. 4, quod beata Virgo verum matrimonium contraxerit cum sancto Josepho; de quo nunc est quæstio, utrum hoc matrimonium habuerit veram rationem sacramenti, tum statim ab initio, tum post acceptum baptismum a Christo institutum, si sanctus Joseph eo usque, ut quidam volunt, vixit? Sumitur autem vox sacramenti pro signo rei sacræ, quod duplex est, speculativum et practicum: speculativum est, quod pure repræsentat, et significat rem sacram; practicum est, quod rem sacram quam significat, simul efficit; hoc sensu Eucharistia duo significat, mortem Christi et gratiam nutrientem. Prior significatio pure speculativa est, quia Eucharistia Christi mortem non efficit. Posterior vero est practica, quia gratiam producit, quam repræsentat. Pari modo matrimonium duplicem significationem habet, unam speculativam, qua repræsentatur unio Christi cum Ecclesia, tum per incarnationem, tum per charitatem et gratiæ influxum; alteram practicam, qua repræsentatur et simul producit gratia sacramenti uniens conjuges ad effectus, seu fines proprios matrimonii. Jam ad vere et proprie dictum sacramentum non sufficit significatio pure speculativa, sed requiritur simul practica : quo observato,

N. 1819. Dico primo : Beata Virgo suscepit matrimonium primitus initum in ratione sacramenti speculative et late, non autem stricte et practice accepti. Ita quoad utramque partem communis sententia. Probatur autem imprimis prima pars, quia matrimonium ex primaria et divina sui institutione in paradiso facta hoc habet, quod sit signum unionis Christi cum Ecclesia, uti expresse docent sancti Patres, inter quos ait sanctus Hieronymus in cap. v ad Ephes. : « Primus homo, et primus vates Adam hoc de Christo et Ecclesia prophetavit, » dum nempe dixit (*Gen. 11, 23*) : *Hoc nunc os ex ossibus meis... propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ.* Ob quod etiam sanctus Augustinus lib. 1x *De Genes. ad litt.* cap. 19, ait :

« Adamus prophetia plenus, cum ad se adductam costam, mulierem suam videret, eructavit continuo, quod magnum sacramentum commendat Apostolus, *Hoc nunc os ex ossibus*, » etc. Concilium Trid. sess. 24, can. un. De matrimonio, Adamum eodem prophetico spiritu inspiratum fuisse, affirmat. Et clarissime asserit Innocentius III, lib. 11, cap. 19, his verbis : « Matrimonium quod ante peccatum in paradiso a Domino institutum præter propagationis humani generis fructum, illud ineffabile sacramentum conjunctionis Christi scilicet ad sanctam Ecclesiam Dei, ad fidelem animam, et ipsius Verbi ad humanam naturam nascitur figurare, Apostolo testante, qui de bono matrimonii agens inquit : Ego autem dico magnum in Christo, et Ecclesia sacramentum. »

N. 1820. Probatur nunc secunda pars, quod non susceperit matrimonium ut sacramentum proprie sumptum, prout nempe institutum est a Christo in lege evangelica, quia, licet id aliqui asseverent, uti Alphonsus de Castro, lib. 11 *Adversus hæreses* verbo *Nuptiæ*; Petrus Soto, lect. 2, *De matrimonio*; Catharinus, *Opusc. De matrim.*, Maldonatus, *De matrim.* ad 4 argum. 11 sentent. pag. 454. Alii tamen theologi communiter id negant, et opinionem hoc propugnantem non satis tutam existimant : ut Bellarminus lib. 1 *De sacramento matrim.* cap. 5. Respons. ad 2 Lutheri argumentum. Et Vasquez omnino vocat damnatam disp. 2, *De matrim.* cap. 3, et probatur ex Trid. sess. 24, cap. unic., *De sacramento matrim.* his verbis : « Matrimonium in lege evangelica veteribus connubiis per Christum gratia præstare, atque merito inter sacramenta novæ legis a Patribus, conciliis et universa traditione Ecclesiæ annumerari. » Quod ipsum etiam definit can. 1, et inde demonstrat quod matrimonium veteris legis non habuerit eandem virtutem, et efficaciam cum matrimonio Christianorum, quod Christus tanquam verum et proprie dictum sacramentum causativum gratiæ ex opere operato active sumpto instituit, et per consequens, quod beata Virgo non habuerit matrimonium tanquam sacramentum proprie sumptum, prout hoc est in lege evangelica.

N. 1831. Probatur etiam auctoritate sancti Thomæ in 4, dist. 26, q. 2, a. 2 et 3, ubi ait, « Matrimonium institutum fuisse in officium naturæ pro statu innocentiae, deinde pro statu naturæ corruptæ fuisse illi additum, ut esset in remedium concupiscentiæ, et tandem in nova lege a Christo institutum fuisse in sacramentum, dum Apostolus dicit (*Ephes. v. 32*) : *Sacramentum hoc magnum est in Christo et in Ecclesia.* » Ergo cum matrimonium beatæ Virginis prout primitus initum nondum fuerit a Christo institutum, nondum erat sacramentum proprie dictum.

N. 1822. Objicies primo. Matrimonium est juxta Apostolum loc. cit. magnum Sacramentum, quia significat conjunctionem Christi cum Ecclesia; sed hanc significationem jam habuit in veteri lege :

ergo ibi jam fuit sacramentum magnum, et inde proprie dictum. Min. prob. ex sancto Leone, epist. 2, cap. 4, dicente: « Societas nuptiarum ab initio ita fuit constituta, ut præter sexuum conjunctionem haberet in lege Christi, et Ecclesiæ sacramentum. »

Respondeo, significationem unam esse speculativam et alteram practicam, in veteri vero lege matrimonium habebat significationem illam speculativam conjunctionis Christi cum Ecclesia, quam representabat, et non causabat; poterat tamen dici magnum propter mysterium, per hoc tamen nondum erat sacramentum proprie dictum, quia non erat signum proprie et stricte practicum causativum gratiæ ex opere operato, prout est in lege nova juxta Trid. prius allegatum.

N. 1825. Objicies secundo. Si matrimonium vetus non fuisset sacramentum stricte sumptum, haberemus novam institutionem a Christo factam, sed Christus non instituit de novo ipsum matrimonium, cum hoc jam fuerit: ergo matrimonium vetus fuit verum stricte dictum sacramentum.

Respondeo, Christum non instituisse matrimonium prout hoc est in officium naturæ, et habet naturam contractus, bene tamen elevasse ad esse sacramenti, ut nempe hoc esset signum causativum gratiæ sanctificantis ex promissione et institutione Christi annexæ, uti habet Trid. sess. 24, cap. un. et can. 1, ex Patribus et communi traditione Ecclesiæ, et sic non possumus ex matrimonio beatæ Virginis prout primitus inito facere sacramentum stricte dictum causativum gratiæ ex opere operato.

N. 1824. Dico secundo. Supposito, quod sanctus Josephus, quem plures dicunt vixisse usque ad Christi baptismum, suscepit baptismum, sicut beata Virgo, tunc matrimonium eorum evasit verum sacramentum novæ legis: ita probabilior sententia. Et probatur ratione: quia solus baptismi defectus impediabat, ne contractus iste legitimus foret sacramentum stricte dictum: ergo quando advenit baptismus, ipsum contractum adhuc moraliter perseverantem effecit sacramentum. Confirmatur. Baptismus addit matrimonio jam prius contracto majorem firmitatem, et si consummatum sit, etiam omnimodam indissolubilitatem, quam prius non habuit; sed talem non acquireret, si non fieret sacramentum: ergo talis contractus ante baptismum valide initus universim per baptismum fit sacramentum, et per consequens etiam in beata Virgine et sancto Josepho. Accedit, quod Christus gratiam sacramentalem promiserit ad sustinenda onera matrimonii: ergo quia onera per baptismum crescunt propter indissolubilitatem, ipse baptismus conferet gratiam sacramento matrimonii propriam.

N. 1825. Objicies primo. Ratio sacramenti non convenit matrimonio in facto esse, seu in esse moraliter permanente, sed in fieri, quando actu applicantur materia et forma, cum quodvis sacramentum excepta Eucharistia sit actio transiens: ergo quia matrimonium hoc post baptismum non amplius est in fieri, non accipit amplius rationem sacramenti.

Respondeo, quod fieri matrimonii non sit sumentum physice, sed moraliter in ratione completi sub ratione contractus penitus firmi, et indissolubilis, quo stante contractus immediate fit sacramentum causativum gratiæ. Instantia est in matrimonio contracto sub conditione honesta de futuro possibili, fini matrimonii non repugnante, verbi gratia sub hac: Si pater tuus consenserit, quia contractus per ejusmodi conditionem suspenditur, ut non sit completus, donec conditio impleatur, impleta tamen conditione mox resultat sacramentum matrimonii absque appositione novi consensus, adeo ut contrahentes statim fiant conjuges recipiantque gratiam sanctificantem, etiamsi forte dormiant, uti docent Salmanticenses, De matrimonio cap. 7, dub. 1, num. 67, cum theologia Salisburgensi et communissima canonistarum: ergo idem continget, si contrahentes post contractum, uti beata Virgo et sanctus Josephus, baptismum recipiant, quia et hic potuisset sub conditione apponi.

N. 1826. Objicies secundo. Matrimonium nondum erat sacramentum, quando Christus incepit baptizare: ergo quia beata Virgo prima erat inter baptizatos, uti supra asseruimus, et probabilius etiam sanctus Josephus, si supervixit, baptismum simul cum beata Virgine recepit, ideo non potuit ad receptionem hujus baptismi sacramentum matrimonii resultare, cum hoc postea primum fuerit institutum.

Respondeo, probabilius esse, uti optime Tournellius dicit tom. II, *De sacrament. matrim.*, q. 2, conclus. 3, quod sacramentum matrimonii fuerit a Christo institutum, quando sua præsentia nuptiis benedixit in Cana Galiliæ Joan. n. 1, quod teste Tirino in Chronico sacro factum est primo anno Christi prædicantis quinta die Martii; baptizare autem Christus cepit eodem anno ad initium Aprilis, et per consequens, cum matrimonium jam fuerit per prius institutum a Christo qua sacramentum, vel elevatum ad esse sacramenti, potuit baptismus postea subsecutus tanquam janua reliquorum sacramentorum impedimentum removere, et in causa esse, ut ratio sacramenti matrimonii in iis resultaret, in quibus materia et forma jam esset posita, quia enim effectum majoris firmitatis induxit baptismus, debuit etiam gratiam conferre ad majora inde onera resultantia perferenda.

QUÆSTIO QUARTA.

DE BEATA VIRGINE RELATE AD ANGELOS.

ARTICULUS I. — *Utrum B. Virgo habuerit proprium angelum custodem.*

N. 1827. Observo primo, esse errorem modernorum hæreticorum putantium, omnes angelos promiscue et indifferenter hominibus deputari ad custodiam, et non nisi commentum esse, quod proprii dentur custodes. Ita sentit Calvinus in Psal. xc; et cum eo Magdeburgenses Lutherani, centur. 6, cap. 4; item Gerardus in Epitome fol. 298; et novissime Strauchius Wittenbergensis in Compend. theol. polemiciæ a. 4, aphorism. 2, num. 12, per quod assertum eo collimant, ut cultum et invocationem sancti angeli custodis exterminent, et quo stante etiam beatæ Virgini nullus proprius angelus custos assignabilis est.

N. 1828. Observo secundo, esse etiam auctores Catholicos, qui existimant, beatæ Virgini nullum datum esse angelum in custodiam, sed præcise in obsequium et famulatum. Pro hac sententiâ Christophorus Vega in *Theol. Marian.* num. 1575, allegat Franciscum Maro apud Pelbartum tom. II aurei Rosarii verbo *Angelus*; et Odenem Cameracensem Expositione in *Cant.* quos ipse quoque sequitur in sequentibus suis assertis. Quibus observatis,

N. 1829. Dico primo contra hæreticos: Non tantum promiscue et indifferenter angeli sunt a Deo deputati in beatæ Virginis sive famulatum, sive custodiam, sed ipsa proprium habuit angelum, vel angelos a Deo ipsi deputatos. Probatur primo. Quivis fidelis habet proprium angelum custodem: ergo etiam beata Virgo omnium fidelium prima. Ant. prob. in *Matth.* xviii, 6, ubi Christus ita loquitur: *Nolite scandalizare unum ex his pusillis qui in me credunt. Dico enim vobis: Angeli eorum semper vident faciem Patris qui in cælis est.* Quibus verbis Christus specialiter loquitur de fidelibus propter verba: *Qui in me credunt*: quamvis ratio generalis sit, et se extendat ad omnes, et singulos etiam peccatores, cum *Exod.* xxiii, 21, expresse dicatur: *Nec contemnendum putes, quia non dimittet, cum peccaveris.* Item ex aliis locis sacræ Scripturæ, uti *Gen.* xlviii, 16, ait Jacob: *Angelus, qui eripuit me de cunctis malis.* Et *Tob.* v, 21: *Angelus bonus comitetur ei.* Et *Judith.* xiii, 20: *Custodivit me Angelus.* Rursus *Act.* xii, 41, ubi Petro e carcere per angelum liberato, et ad domum Mariæ Joannis ostium pulsante ancilla Rhode nomine dixit: *Petrus ad januam stat* (*Act.* xii, 14), et reliqui fideles in domo congregati responderunt: *Angelus ejus est* (*Ibid.* 15), per quod claret, quod jam in primæva Ecclesia sensus fidelium fuerit, dari proprios angelos tutelares, adeoque et hunc habuit beatissima Virgo.

N. 1830. Probatur secundo ex Patribus, et sensu fidelum primorum sex sæculorum, pro quibus

etiam heterodoxi primævam Ecclesiam admittunt tanquam errore immunem, ubi sæculo I, uti prius annotatum est, fideles agnoverunt proprium custodem Petro datum dicendo *Act.* xii: *Angelus ejus est.* In sæculo II, Justinus martyr, q. 30, sic clarissime fatur: « Quenlibet hominem angelus sequitur custos, ut sacræ docent Litteræ. » In sæculo III, Origenes, homil. 23, in Lucam: « Ego non ambigo, in cœtu nostro adesse angelos non solum generaliter omni Ecclesiæ, sed etiam sigillatim, quia de omnibus Salvator: *Angeli eorum semper vident faciem Patris.* » Et Tertullianus lib. *De anima*, cap. 37: « Cuique hominum peculiaris angelus est deputatus. » In sæculo IV, sanctus Basilius Magnus, homil. in *Psal.* xlviii: « Cuilibet fidelium est angelus assistens. » Et sanctus Hieronymus, in *Matth.* xviii: « Magna dignitas animarum, quod unaquæque habeat angelum suum ad custodiam deputatum. » In sæculo V, sanctus Chrysostomus, homil. 3, in cap. I ad *Coloss.*: « Unusquisque fidelis habet angelum; » et sanctus Augustinus in *Soliloq.* cap. 37: « Angeli ambulant nobiscum in omnibus viis nostris. » In sæculo VI, Andreas Cæsareensis in cap. II *Apoc.*: « Singulis hominibus angelus custos prepositus est, » pro singulis nempe hominibus mortuus est Christus: ergo pro singulis assignavit angelum in custodem, qui nos defendat contra hostes mortis, pretium evacuare cupientes, et quia iste hostis omnibus, et singulis æqualiter insidiatur, ideo omnibus et singulis, etiam beatæ Virgini angelus proprius datus est.

N. 1831. Objicies primo. Angeli dicuntur in plurali, animam Lazari portasse in sinum Abrahamæ *Luc.* xvi, et Jacobo plures apparuere, *Gen.* xxxii. Ergo non unus est hominibus custos, sed omnes sunt deputati.

Respondeo, Scriptorum quidem sæpenumero loqui in plurali circa angelos, sed æque sæpe in singulari, ut constat ex locis allegatis, et dum loquitur in plurali, non fit juxta sensum hæreticorum, quasi angeli tantum promiscue, et indifferenter humani generis bonum curarent, sed Scriptura diserte affirmat, cuivis ex his qui hæreditatem capiunt salutis assignatum esse angelum proprium, deinde etiam angeli proprii in plurali hominem custodiunt, nempe unus eum respicit ut personam privatam, alter ut partem talis collegii totius ut constitutum in tali officio, v. g. summi Pontificis, episcopi, imperatoris, regis, aut principis, et speciatim de beata Virgine loquendo, unus qua hanc numero personam, alter qua unam de numero fidelium, tertius qua constitutam in officio Deiparentis, et ejusmodi.

N. 1832. Objicies secundo. Custodia est publi-

cum officium : ergo hæc committitur omnibus, non uni privato angelo.

Respondeo, quod negotium incarnationis sit publicum, et tamen id tractaverit unus angelus Gabriel ; sic etiam legatus imperatoris, regis, aut principis tractat negotium publicum sui principalis, et tamen unica persona est : non ergo ex hoc capite omnes omnino angeli pro custodia deputati censeri debent, et quidem, ut hæretici volunt, ad negotium indifferenter, quia uni, vel alteri speciatim prosunt, et utique unus homo præ altero beneficia a Deo et angelis obtinet, cum uni visibiliter appareant, non alteri.

N. 1833. Dico secundo. Beata Virgo habuit vere et proprie angelum custodem. Ita Suarez, lib. vi, *De angelis* cap. 17 ; Salmeron tom. iv, p. 3, tract. 8, *De cavendo scandalo*, prope finem, et communis aliorum, et probatur primo. Quia certum est, quod quivis homo habeat suum proprium angelum custodem, uti prius contra hæreticos probatum est. Et Bannez 1 p., q. 113, a. 2, censet esse de fide quoad fideles, et fidei proximum quoad peccatores : ergo quia ratio conveniens non adest eximendi beatam Virginem, etiam hæc habuit vere, et proprie angelum custodem. Confirmatur. Concors theologorum cum sancto Thoma 1 p., q. 113, a. 4, et 2-2, q. 165, a. 1, docet primos nostros parentes pro statu innocentie fuisse angelorum patrocinio, et custodie addictos : ergo licet beata Virgo fuerit prædita primæva innocentia, tamen habuit angelum custodem.

N. 1834. Probatur secundo auctoritate sancti Petri Damiani, qui serm. 1 *De Nativ.* ait : « Duo leones throni Salomonis sunt Gabriel archangelus, et Joannes evangelista quorum alter dextere Virginis, alter sinistra deputatus est custos ; Gabriel enim mentem, Joannes carnem pervigili sollicitudine servaverunt. » Consonat sanctus Bernardus, qui epist. 77, inquit : « Beata Virgo Gabrieli archangelo servanda ab initio tradita fuisse credenda est. » Unde Christophorus de Castro in *Histor. Beip.* cap. 2, num. 9, ait : « Credimus Matri Dei, et nostræ, quæ, et pullicio Advocatæ munere donata est, Gabrielem archangelum designatum fuisse custodem ; » et Abulensis in cap. xviii Matth. q. 60, duos angelos custodes Mariæ destinatos fuisse tenet : « Alterum quatenus erat singularis persona, alterum, ut Mater Dei est. » Ergo beata Virgo habuit proprium angelum custodem.

N. 1835. Obijcies primo. Beata Virgo tantum habuit angelos in obsequium et famulatum, non vero in custodiam, cum hac non indigerit, unde ait Dionysius Carthus. in *Cant.* a. 12, hanc electissimam omnium creaturarum statim ut in utero matris suæ concepta est, Deus tribus angelis sanctis custodiendam commisit, eamque frequenter vallavit et honoravit multitudo cœlestis militiæ, non tam ob indigentiam quam reverentiam. Ergo quia

custodia proprie non indiguit, non habuit proprium angelum custodem.

Respondeo, ipsum Dionysium Carthus., uti termino *custodiendam*, nec obest, quod addat, *non tam ob indigentiam*, quam reverentiam, quia terminus *custodiendam* jam significat aliquam indigentiam, quamvis non omnem, quam nos habemus ; nos enim patimur duplicem tentationem, unam internam propter fomitem peccati, et alteram externam ex insidiis diaboli, et pericula corporis ex aliis causis tum fortuitis, tum liberis, et necessariis. Dixit enim Deus expresse *Gen.* iii, 13 : *Et tu insidiaberis calcaneo illius*, quod communiter exponitur de diabolo relate ad beatam Virginem.

N. 1836. Obijcies secundo. Christus non habuit angelum custodem, seu angelos in custodiam, sed tantum in ministerium deputatos ; ergo etiam beata Virgo non habuit angelos in custodiam, sed tantum in famulatum ordinatos. Conseq. prob. Ideo de Christo id verum est, quia hic erat Rex angelorum, cui angeli tantum assignantur tanquam servi : ergo quia beata Virgo erat Regina angelorum, etiam huic tantum assignantur ut servi, non tanquam custodes.

Respondeo, disparitatem circa Christum Dominum dari a sancto Thoma. 1 p., q. 113, a. 4, ad 2, his verbis : « Dicendum, quod Christus secundum quod homo immediate regebatur a Verbo Dei, unde non indigebat custodia angelorum. » Beata Virgo autem non habebat alium regentem ab intrinseco, et per consequens indigebat angelorum custodia extrinseca : nec refert, quod angeli sint famuli respectu beatæ Virginis, quia sicut respectu imperatoris, regis, aut principis famuli sunt simul custodes, ita etiam respectu beatissimæ Virginis angeli possunt esse et sunt famuli simul et custodes.

N. 1837. Obijcies tertio. Beata Virgo erat angelis superior, Deoque vicinior : ergo Deus ipsam non custodivit per angelos, sed per seipsum.

Respondeo, quod etiam rex sit superior suis militibus, et tamen eos habeat in sui custodiam propter pericula ; sic etiam beata Virgo, licet sit angelorum Regina, tamen eos nacta est ad sui custodiam propter pericula hujus vitæ quæ ipsi imminabant, non ab interiori, cum caruit fomite peccati, sed ab exteriori maxime propter insidias dæmonis, ut patet in homine pro statu innocentie : nec oportebat, ut immediate a Deo custodiretur, quia hoc officium angelorum est, *cum ipsi sint in ministerium missi* ad Hebr. i, 14 ; deinde sanctus Thomas 1 p., q. 50, a. 2, ad 1, ait : « Mater Dei superior quidem fuit angelis, quantum ad dignitatem, ad quam divinitus elegebatur ; quantum tamen ad statum præsentis vitæ, inferior erat angelis.

ARTICULUS II. — Quo tempore beata Virgo nacta sit angelum custodem.

N. 1838. Observo tria esse tempora, de quibus

disputatur pro exordio custodiæ angelicæ : primum tempus est infusionis animæ ; secundum est natiuitatis ; tertium est baptismi pro lege gratiæ, vel primi sacramenti recepti pro lege veteri ; unde diuus Thomas 1 p., q. 113, a. 3, in Corp. ait : « Dicendum quod, sicut Origenes dicit super Matth. homil. 6 ad finem, angelus ad custodiam hominis deputetur a tempore natiuitatis. » Circa beatam Virginem vero merito inquiritur, utrum non angelum acceperit jam a tempore infusionis animæ ? quo observato,

N. 1839. Dico : Beata Virgo accepit proprium angelum in custodiam jam a tempore infusionis animæ. Ita communis fidelium teste Fulberto Carnotensi serm. *De Nativ. beatæ Virginis* per hæc verba : « Quanta putamus provisio angelorum ab initio suæ procreationis, et excubatio super tantam ingentem sobolem ? Nulli fidelium dubium est, quod circa illam jam tunc omnis frequentia cœlestium agminum invigilabat. »

N. 1840. Probatur etiam ratione : quia Deus dat angelum custodem homini pro statu viæ juxta illud Psal. xc, 11 : *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis*. Sed tempus viæ apud beatam Virginem jam incepit a tempore infusionis animæ, quia, ut constat ex superius dictis, jam pro tunc gaudebat usu rationis, eoque permanente : ergo beata Virgo jam habuit angelum custodem a tempore infusionis animæ. Confirmatur ex doctrina sancti Thomæ 1 p., q. 113, a. 5, ubi ait, quod custodia angelorum « sit beneficium hominis quantum rationalis pro tunc exhibitum, ex quo talem naturam accipit. » Ergo quia beata Virgo pro tempore infusionis animæ non solum accepit naturam rationalem, sed jam actu ratiocinantem, seu ratione præditam, accepit etiam beneficium custodiæ angelicæ pro tunc.

N. 1841. Objicies auctoritatem sancti Hieronymi, qui in cap. xviii Matth. lib. 11, ait : « Magna est dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu natiuitatis in custodiam sui angelum deputatum. » Ergo beata Virgo tempore natiuitatis accepit angelum custodem.

Respondeo, natiuitatem esse duplicem, unam corporalem, qua infans in lucem corporalem editur, alteram spiritualem, qua usum rationis accipit. Juxta sensum ergo sancti Hieronymi infans angelum custodem obtinet ab ortu natiuitatis primæ, et quia hæc apud beatam Virginem prima est spiritualis facta per usum rationis pro tempore infusionis animæ, ideo etiam eo tempore ipsi data est custodia angelica, esse autem illam veram natiuitatem a sacra Scriptura agnitam claret ex Matth. 1, ubi de Christo Domino adhuc in utero Virgineo contento dicitur : *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est*. Et per consequens etiam de beata Virgine recte dicitur, quod tempore infusionis animæ sit nata ad modum, quo Christus ejus filius, in lucem plenæ et perfectæ rationis.

ARTICULUS III. — *Utrum beata Virgo habuerit etiam dæmonem a Lucifero deputatum ad eam impugnandam.*

N. 1842. Observo, malos angelos interdum a Deo ipso mitti : sic III Reg. cap. ult. legitur, quod Deus dæmonem, qui habebat in animo petere facultatem ad decipiendum Achab, sic fuerit allocutus : *Quis decipiet Achab regem Israel ? Egressus est autem spiritus, et stetit coram Domino, et ait : Ego decipiam illum ; cui locutus est Dominus : In quo ? et ille ait : Egrediar, et ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum ejus ; et dixit Dominus : Decipies, et prævalebis, egredere, et fac ita*. Unde Psal. lxxvii, leguntur etiam *immissiones per angelos malos*, ubi Glossa explicando ait, « Malos angelos etiam mitti, » quod tamen ubivis intelligendum est permissive, quatenus diabolo aliunde parato ad decipiendum, et tentandum licentiam dat in tantum, ut non impediat intendendo probationem hominis tentati, ut in Job ; unde solus Lucifer ordinat dæmones ad homines impugnandos subversive. Quo notato quaeritur utrum etiam beatæ Virgini fuerit deputatus dæmon ad impugnandum ? Ad quod

N. 1843. Dico : Beata Virgo habuit etiam dæmonem a Lucifero deputatum ad eam impugnandam. Est communis quantum ad singulos humines. Sic enim habet sanctus Gregorius Nyssenus lib. 11 *De vita Moysis*, inquit : « Cui hominum non adhærebit spiritus nequam ab ipsa etiam janua natiuitatis ? » Et Antiochus abbas homil. 61 : « Duo angeli dati sunt homini assessores, unus quidem justitiæ amantissimus, alter vero malitiæ omnis inventor malignissimus. » Constat etiam ex sacra Scriptura (II ad Cor. xii, 7) : *Datus est mihi angelus Satanæ, qui me colaphizet*. Quem locum interpretes de angelo malo intelligunt, qui datus est ad tentandum per stimulum carnis.

N. 1844. Probatur secundo ex sancto Thoma, qui 1 p., q. 113, a. 4, docet, quod unusquisque etiam pro statu innocentiae habuisset angelum bonum pro custode, quia, ut ait, « Imminebat ei periculum ab exteriori propter insidias dæmonum, ut rei probavit eventus. » Adeoque habuisset ibi etiam suum dæmonem tentatorem ; deinde 2-2, q. 165, a. 1, ait : « Conveniens fuit, ut Deus hominem in statu innocentiae et tentari permitteret per malos angelos, et juvari eum faceret per bonos. » Unde ipse etiam Christus Dominus tentatore non caruit, et quidem ordinario et proprio, quia Luc. iv, 13, dicitur : *Recessit ab illo usque ad tempus*. Ergo idem etiam beatæ Virgini non defuit, quia de ipsius quoque tentatore dicit Deus, Gen. iii, 15 : *Et tu insidiaberis calcaneo illius*. Item Apoc. xii, 4 : *Draco stetit ante mulierem, quem locum Sylveira et Ferrarius cum aliis intelligunt in sensu litterali de Matre Christi et diabolo : suadet etiam ratio, quia Lucifer spirituum damnatorum princeps, ex quo cælo pulsus est, fovet odium internecinum in Christum, et beatam Virginem juxta illud Gen. iii,*

15 : *Ponam inimicitias inter te et mulierem.* Ergo non cessavit per se et angelos suos ipsam tentare et infestare.

N. 1845. Objicies primo. Lucifer non scivit, saltem ante Christi adventum, vel ipsam mortem Christi, beatam Virginem esse Matrem Dei : ergo eidem non deputavit specialem dæmonem.

Respondeo, quod Lucifer ex sua malitia cuivis ex hominibus deputet specialem dæmonem ad procurandam certius perniciem eo ipso, quia Deus cuivis destinat bonum angelum ad quærendam salutem, adeoque etiam beatæ Virgini, imo huic unum ex primoribus diabolis præordinavit, quia ex signis externis et prodigiis præsensit, quod in hac puella magnum quid lateat, et denique postquam vidit, ipsam esse veram Matrem Dei, non abstinuit, ipsam per se et suos infestare, sicut Christum ipsum.

N. 1846. Objicies secundo. Deputatio supponit subordinationem subjectionis et obedientiæ, sed hæc non est inter dæmones : ergo, etc. Minor prob. Talis subordinatio nequit esse ex imperio, et ordinatione Dei, cum sit positive intenta in malum, neque ex mutua conspiratione, quia dæmones inter se non sunt concordēs : *Inter superbos enim semper sunt jurgia.* (Prov. xiii, 10.) Ergo non dantur dæmones deputati ab aliis.

Respondeo, Luciferum fuisse primum in culpa, et incitasse reliquos ad peccandum, qui, quia libere eum secuti sunt, meruerunt, ut modo in pœnam ei sint subjecti, unde dicitur : *In principe dæmoniorum eiecit dæmonia* (Matth. ix, 34) : nec obest etiam dicere Luciferum esse aliorum dæmonum superiorem ex communi sensu, quo censetur conspirasse in prælationem Luciferi, ut per ipsum, et ministros ab ipso instituendos facilius pertraherentur homines in perniciem, et Deus gravius offenderetur, cum sciant malevolentiam in Lucifero esse omnium præcipuam. Exemplum habetur in hominibus malis et impiis, qui, licet sibi invicem non bene velint, et inter se habeant jurgia, conspirant tamen, et subijciunt se libere illi, qui potentior est malitia in ordine ad patranda facinora, ut patet in latronibus, rebellibus, etc.

ARTICULUS IV. — *Utrum angeli in via beatam Virginem cognoverint ut futuram.*

N. 1847. Observo, certum esse quod angeli beati Deiparam Virginem cognoscant non solum in seipsa per cognitionem vespertinam extra Verbum, quatenus habent species infusas omnium rerum existentium representativas, sed etiam in Verbo, seu in essentia divina per cognitionem matutinam, quia ad statum perfecte beatificum angelorum pertinet, ut videant in Verbo Deiparam, ejusque excellentias, cum nullum post Christum sit objectum secundarium beatitudinis tantæ dignitatis, in quo divina sapientia et omnipotentia magis eluceat, sicuti beata Virgo, nullumque etiam objectum secundarium,

quod magis ad ipsos pertinet, quam Christus eorum Rex, et Caput, et Deipara Virgo angelorum Regina ab ipsis tanquam servis et ministris honoranda et amanda, et hoc sensu etiam viderunt ipsam in Verbo et decreto divinæ voluntatis qua futuram, quia debebant prophetis revelare, antequam existeret, et in Scripturis sacris quæ pene tota de ipsa est, præfigurare; adeoque angeli pro statu beatitudinis certo agnoverunt beatam Virginem qua futuram. Quæstio nunc est, utrum etiam in via ejus notitiam habuerint? Circa quod

N. 1848. Dico : Angeli viatores cognoverunt Deiparam Virginem per revelationem. Ita communior saltem theologorum. Et probatur primo ex sancto Augustino lib. v *super Genes. ad litt.* cap. 49, circa medium dicente, « quod sic fuit hoc mysterium absconditum a sæculis in Deo, ut tamen innotesceret principibus et potestatibus in cœlestibus, » et dicit quæst. *ad I Timoth.* iv, « quod apparuit angelis illud magnum pietatis sacramentum : » nempe opus Incarnationis, seu quod Deus ex Virgine sit carnem assumpturus; quod autem Apostolus et Augustinus hic ponit, sanctus Thomas i p., q. 57, a. 5 ad 1, repetit, ubi hic locus ex Apostolo et Augustino fuit objectus, dicens : « De mysterio Incarnationis Christi dupliciter contingit loqui, uno modo in generali, et sic omnibus est revelatum a principio. » Et ad 3, ait : « Quidquid prophetæ cognoverunt de mysterio gratiæ per revelationem divinam, multo excellentius angelis est revelatum. » In quibus locis loquitur de cognitione per revelationem, quæ facta est in via, non per visionem intuitivam in Verbo.

N. 1849. Probatur secundo ex sacra Scriptura ad Hebr. i, ubi dicitur : *Cum iterum introducit primogenitum in orbem terrarum dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei.* Ubi aperte indicatur duplex introductio Christi tanquam primogeniti a beata Virgine, prima nempe per revelationem, et fidem angelorum in via, altera per executionem, seu conceptionem et nativitatem ejus in terra, et in utroque ingressu, seu introductione præcipitur adoratio ejus; decet enim, ut rex et regina, cum cognoscuntur adesse, etiam debitam venerationem accipiant : ergo angeli in via cognoverunt beatam Virginem. Alius locus sacre Scripturæ est Apoc. xii, ubi refertur, quod draco, id est, Lucifer, ut ibidem sacer textus seipsum exponit, *steterit ante mulierem quæ erat paritura*, id est, ante Deiparam, ut, cum peperisset, Filium ejus devoraret, cui mox subjungitur angelorum prælium : *Et factum est prælium magnum in cælo. Michael et angeli ejus præliabantur cum dracone, et draco pugnabat et angeli ejus, et non prævaluerunt, neque locus inventus est eorum amplius in cælo.* Ex quibus aperte liquet, angelos etiam malos, dum erant in via, notitiam Incarnationis et Deiparæ Virginis habuisse.

N. 1850. Probatur tertio. Certum est quod angeli beati pro statu beatitudinis cognoverint Dei Matrem,

quia prophetis revelarunt : *Ecce Virgo concipiet, et pariet filium.* (Isa. vii, 14.) Angelus Gabriel huic ipsi Virgini annuntiavit, quod ipsa sit conceptura Filium, cuius nomen erat *Jesus, qui erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur.* (Luc. i, 32.) Adeoque angeli in statu beatitudinis cognoverunt Deiparam Virginem : ergo eandem etiam cognoverunt per fidem in statu viæ. Conseq. prob. Visio beata respondet fidei tanquam præmium : ergo quia angeli viderunt in Verbo mysterium Incarnationis tanquam præcipuum inter mysteria gratiæ, etiam cognoverunt in via, seu crediderunt.

N. 1851. Obijcies primo. Sanctus Thomas i p., q. 57, art. 5, ad 1, expresse ait angelos cognovisse mysterium Incarnationis a principio suæ beatitudinis : ergo nequit allegari sanctus Thomas pro hoc, quod cognoverint jam in via, seu in principio suæ creationis.

Respondeo, sanctum Thomam ibi clare dicere, quod cognoverint per revelationem, quæ est propria viæ et cognitioni per fidem, quæ revelationi innititur, non per visionem, quæ fidem, et motivum revelationi innixum excludit; nec refert, quod dixerit : « A principio suæ beatitudinis, » quia loquitur de beatitudine inchoative tali, seu de via, et tendentia ad beatitudinem, cui propria est cognitio per revelationem, non vero de beatitudine consummata, seu consummative, quia huic jam est propria cognitio per visionem in Verbo, et essentia divina. Et hoc ipsum confirmat sanctus Thomas i p., q. 64, a. 1, dicens : « Mysterium regni Dei, quod est impletum per Christum, omnes quidem angeli a principio aliquo modo cognoverunt. »

N. 1852. Obijcies secundo. Quidam ex sanctis Patribus, uti sanctus Bernardus homil. 1, super *Missus est*, et sanctus Laurentius Justinianus serm. *De Annunt.*, videntur negare quod angeli pro statu viæ cognoverint mysterium Incarnationis : ergo angeli pro tunc non cognoverunt Deiparam.

Respondeo cum Suarez tom. II, in iii p., disp. 22, sect. 1, § *Secundo pie*, sanctos Patres loqui de circumstantiis ipsius Incarnationis; non enim pro statu viæ sciverunt tempus, locum, et alias circumstantias Incarnationis futuræ, sciverunt tamen per revelationem Incarnationem quoad substantiam, et quatenus futuram ex Virgine Matre, quia hoc sciverunt prophetæ : *Ecce Virgo concipiet* (Isa. vii, 14) : « Quidquid vero prophetæ cognoverunt de mysterio gratiæ per revelationem divinam, multo excellentius est angelis revelatum, » inquit sanctus Thomas i p., q. 57, a. 5, ad 3; revelatio autem est scientia viæ propriæ.

N. 1853. Obijcies tertio. Sanctus Paulus ad Ephes. iii, 8-10, ait : *Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo, qui omnia creavit, ut innotescat principati-*

bus et potestatibus in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. In quæ verba sanctus Hieronymus ait : Angelos ignorasse hoc mysterium, et ex prædicatione illius facta didicisse multiplicem sapientiam Dei : ergo angeli in via ignorarunt hoc mysterium, et inde Deiparam Virginem.

Respondeo, esse certum quod ante Pauli prædicationem hoc mysterium fuerit notum angelis non solum quoad substantiam, sed etiam quoad potiores circumstantias, quia ipsi angeli revelarunt prophetis, annuntiaverunt ipsi Virgini beatæ, fuerunt præsentés natiuitati Christi Domini, pastoribus annuntiantes, præceperunt fugam in Ægyptum, et annuntiaverunt reditum, ministraverunt Christo post tentationem, consolati sunt in monte Oliveti, attestati sunt ejus resurrectionem, et post ascensionem, adventum secundum, et ejusmodi : quare sanctus Hieronymus solum loquitur de plena et perfecta cognitione quoad omnes effectus Incarnationis. De quibus sanctus Thomas Comment. in cap. iii ad Ephes. ait : « Quod beati angeli, qui immediate Verbum conspiciunt, quod est speculum sine macula, in quo relucent omnia, a viatoribus doceantur, dici non debet, nec conveniens videtur. Dicendum ergo est, quod innotuit angelis per Ecclesiam primo per apostolos prædicantes, non quod angeli didicerint ab eis, sed in eis. »

ARTICULUS V. — *Utrum B. Virgo cum sua prole fuerit objectum invidiæ mali angeli.*

N. 1854. Observo primo, esse certum quod primum angelorum peccatum fuerit superbia, quamvis disputent theologi, an fuerit superbia formalis. Fundatur hoc in claro textu sanctæ Scripturæ (Isa. xiv, 11) : *Detracta est ad inferos superbia tua. Quomodo cecidisti de cælo, Lucifer, qui dicebas in corde tuo, In cælum conscendam?* Et (Tob. iv, 14) : *Superbiam nunquam in tuo corde dominari permittas, in ipsa enim sumpsit initium perditio.* Scripturæ consonat sanctus Augustinus lib. *De nat. et grat.* cap. 29, dicens : « Verissimum dictum est : Initium omnis peccati superbia. »

N. 1855. Observo secundo, peccatum superbiæ fuisse conjunctive secutam invidiam, uti rursus Scriptura docet cum Patribus : *Invidia autem diaboli mors* (Sap. ii, 24) : unde sanctus Augustinus lib. xiv *De civitate Dei*, cap. 11 : « Superbus angelus, ac per hoc invidus ; » et tract. 5 in *Joannem* : « Invidia de cælo ejecta est. » Et sanctus Petrus Chrysologus serm. 48 : « Invidia de cælo ejecit » angelum. Item sanctus Thomas i p., q. 63, a. 2 : « Post peccatum superbiæ consecutum est in angelo peccante malum invidiæ, secundum quod de bono hominis doluit. » Non potest nempe invidia omnium primum, et solitarium esse peccatum, quia invidus ex hoc tantum dolet de alterius bono, in quantum æstimat sui boni esse impeditivum, et ideo recte dixit sanctus Augustinus : « Superbus

angelus, ac per hoc invidus. » Talem ergo angelus malus habuit superbiam, ut superbiæ annexam habuerit invidiam, et sic per utramque de cœlo cecidit in sensu Patrum. Quæritur ergo, quale objectum habuerit mali angeli invidia, et num hoc fuerit Deipara cum sua prole? Ad quod

N. 1856. Dico: Virgo Deipara cum sua prole fuit objectum invidiæ angelicæ, qua angelus fuit e cœlo dejectus. Ita omnes theologi, qui docent objectum excellens, quod superbia angelica appetiit, esse unionem hypostaticam vel solam, vel cum complexu aliarum excellentiarum, uti beatitudinis supremæ et principatus super omnia alia, quia ista ad unionem hypostaticam consequuntur. Et sic sentit Suarez *De angelis* cap. 15, num. 15, Joannes a sancto Thoma, Molina, Sylvester Maurus lib. III, q. 132, et alii. Probatur primo ex sancta Scriptura, in qua clare patet, quod angelus malus voluerit similis esse Deo juxta verba Isa. XIV, 14, *Similis ero Altissimo*, in quod sanctus Thomas I p., q. 65, a. 3, ait: « Angelus absque omni dubio peccavit appetendo esse ut Deus; » atqui non potuit angelus similitudinem appetere per essentiam, cum hanc sciverit aperte impossibilem, unde ait sanctus Anselmus lib. *De casu diaboli* cap. 4: « Si Deus cogitari non potest nisi tam solus, ut nihil illi simile cogitari possit, quomodo potuit diabolus velle, quod non potuit cogitare? non enim ita obtusæ mentis erat. » Ergo appetiit similitudinem per communicationem mediante unionem hypostaticam, seu esse Deus-Angelus, sicut Christus est Deus-Homo. Et inde peccavit peccato superbiæ cum invidia conjunctæ. « Superbus angelus, et per hoc invidus, » uti loquitur sanctus Augustinus, invidendo nempe humanæ naturæ unionem hypostaticam cum persona divina tanquam angelicæ naturæ magis, propter ejus excellentiam, quam naturæ humanæ debitam. Et sic invidit sortem Christo tanquam Deo-Homini, et inde etiam beatæ Virginis tanquam Dei Parenti super angelos, et quidquid creatum est, exaltandæ.

N. 1857. Probatur secundo. Angelus in via cognovit mysterium Incarnationis, uti ostensum est articulo præcedente, et quidem cum præcepto adorationis: *Et adorent eum omnes Angeli Dei.* (Psal. xcvi, 7.) Ubi enim scitur Christus esse, ibi vi naturalis præcepti debet adorari, et sic etiam ejusdem Mater titulo dignitatis, quæ omnes alias dignitates et angelorum excellentias superat, quod indubie potuit esse materia invidiæ superbi angeli, et re ipsa fuit, ut propterea Christus Ezech. XVIII, 14, vocetur lapis, ad quem in medio lapidum, id est Seraphinorum igne charitatis flagrantium, offendit angelus, et elatus in superbiam cecidit super eum, et confractus est. Quod singulariter confirmatur Apoc. XII, 3, 5, ubi refertur, *Quod draco ille magnus serpens antiquus, qui vocatur diabolus, et Sathanas, steterit ante mulierem, quæ erat paritura, ut, cum peperisset, filium ejus devoraret, et peperit*

filium masculum qui recturus erat omnes gentes, id est, Christum, quibus mox subjungitur angelorum prælium: *Et factum est prælium magnum in cœlo: Michael et angeli ejus præliabantur cum dracone, et draco pugnabat, et angeli ejus, et non prævaluerunt, neque locus inventus est eorum amplius in cœlo* (Ibid. 7); quibus verbis nihil clarius est, quam quod angeli peccaverint ex invidia erga Christum et ejus Matrem, quia Filium ejus tanquam Rectorem omnium gentium voluerunt devorare.

N. 1858. Probatur tertio. « Christus non solum est caput hominum, sed etiam angelorum. » Unde et Matth. IV, 5, 11, legitur, *quod accesserunt angeli, et ministrabant ei.* Verba sunt sancti Thomæ III p., q. 8, a. 4, in Corp.; et quia conveniens erat, ut angeli suum caput agnoscerent, ideo hoc Deus ipsis in via revelavit, ut constat ex supradictis, et ex sancto Augustino lib. V super *Genes. ad litt.*, cap. 19, uti etiam ex sancto Thoma I p., q. 64, a. 1, ad 4, et 2-2, q. 2, a. 7, ad 1; hoc autem revelato Lucifer superbia inflatus cœpit Christo et capiti invidere, appetiit ipsemet principatum, seu, ut ait sanctus Gregorius Mag. lib. XXXIV *Moral.*, cap. 14, « appetiit, ut præset cæteris, nulli subesset. » Et sicut addit sanctus Basilius orat. 17, De diabolo: « Cum se supra homines extulisset, infra homines cecidit. » Invidia ergo, quia nullum superiorem habere voluit, Christum et Matrem ejus, quam ex dignitate Matris Dei se superiorem esse cognovit, insectatus, misere de cœlo cecidit, et æternis ignibus mancipatus est.

N. 1859. Objicies primo juxta sanctum Anselmum lib. *De casu diaboli* cap. 4: « Diabolus id appetiit, ad quod pervenisset, si stetisset: » sed ad unionem hypostaticam, et maternitatem Dei non pervenisset, si stetisset: ergo appetitus ejus et invidia se ad id non extendebant.

Respondeo, diabolum in veritate id appetiisse, ad quod pervenisset, si stetisset, si nempe id sumitur de formali quoad dignitatem, primatum et superioritatem: quia infra Deum supremus mansisset; appetiit autem hanc superioritatem, ut notat sanctus Thomas I p., q. 63, a. 2, quamvis ad objectum terminativum et materiale, quod est unio hypostatica et maternitas Dei, non pervenisset, quia ipso stante etiam homo angelica tantum tentatione victus stetisset, et sic Incarnatio nullo modo fuisset, ut docet sanctus Thomas in I sent. dist. 1, q. 1, a. 3.

N. 1860. Objicies secundo. Sanctus Thomas agens de objecto peccati angelici nullam mentionem facit de unionem hypostaticam, vel maternitatem Dei, sed I p., q. 63, a. 8, ait, quod se averterit a beatitudine supernaturali, et hanc non voluerit aliter habere nisi ex debito suæ naturæ, non vero ex gratia et auxilio divino juxta dispositionem Dei: ergo objectum peccati angelici non est unio hypostatica cum maternitate Dei.

Respondeo, sanctum Thomam ponere ibidem

art. 2, pro objecto formali et motivo peccati angelici excellentiam singularem, seu primatum supra alios, quia hic proprie erat objectum invidiæ ejus; objectum materiale vero, in quo appetiit hunc primatum, non attigit sanctus Thomas adæquate, sed solum dixit, quod etiam inordinate se habuerit erga beatitudinem supernaturalem ab illa se quasi avertendo, et non appetendo, ut habendam ex gratia, prout Deus dare voluit, sed quasi ex sua natura tanquam superiore natura hominis, et sic omnes excellentias, etiam Christi, et beatæ Virginis appetiit tanquam angelis potius quam hominibus debitas, in quibus objectum formale et motivum semper mansit.

N. 1861. Objicies tertio. Hugo Victorinus tract. 2, cap. 2, *De angelis*, ait: « Angelus malus similis esse voluit Altissimo non per imitationem, sed per æqualitatem. » Ergo non appetiit unionem hypostaticam cum natura divina, sed ipsam naturam.

Respondeo. Juxta Apostolum Christus non *rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, ad Philip. II, 6, non ut Deus esset purus et per essentiam, sed per communicationem, seu unionem hypostaticam, et hanc solam æqualitatem angelus efficaciter et absolute appetere potuit, ut ponderat sanctus Anselmus lib. *De casu diaboli*, cap. 4: « Si Deus cogitari non potest nisi tam solus, ut nihil illi simile cogitari possit, quomodo potuit diabolus velle, quod non potuit cogitare? non enim ita obtusæ mentis erat. » Adeoque non potuit velle esse Deus per essentiam, sed per participationem vi unionis hypostaticæ, et sic hanc eminentiam Christo invidit, et consimiliter beatæ Virgini, quatenus noluit habere se superiorem in creatis.

ARTICULUS VI. — *Quid Deipara fuerit angelis promerita.*

N. 1862. Observo primo, meritum esse duplex, nempe meritum dignitatis et obsequii. Ratio divisionis est, quia meritum ut sic est ratio motiva, propter quam aliquid fit, potest autem aliquid fieri vel propter rei dignitatem et bonitatem, quæ constituit meritum causæ finalis, quo sensu dicitur, quod sumatur amara potio propter sanitatem, quia sanitas intenta hoc meretur. Item dicitur, quod Deus omnia propter semetipsum sit operatus, quia Deus meretur, ut omnia propter ipsum fiant, merito nempe dignitatis et bonitatis, quod spectat ad genus causæ finalis. Alterum meritum est obsequii, seu operis obsequiosi, quod fit in gratiam præmiantis, seu præmii et mercedis, et hoc constituit meritum causæ efficientis moralis, quatenus propter opera obsequiosa exhibita solet conferri præmium, inter quæ duo merita differentia hæc notabilis est, quod meritum causæ finalis non requirat aliam præexistentiam respectu illius, quod meretur, nisi intentionalem, seu in intentione quatenus præcognitam; econtra meritum causæ efficientis moralis exposcit merentis præexistentiam physicam in executione

relate ad præmium; hinc per modum axiomatis dicitur, *Causa finalis causat, ut sit*, nempe ut existat in executione, v. g., sanitas ut procuretur. Deus ut ejus gloria manifestetur; econtra causa efficiens causat, quia est, quia nonnisi opera reipsa exhibita merentur præmium; unde gratia prima nec per absolutam potentiam potest cadere sub meritum operum a se procedentium, quia hæc non sunt ante gratiam.

N. 1863. Observo secundo, quod licet meritum dignitatis, seu causæ finalis non respiciat aliquid rigorose ut præmium, et hoc sensu non habeat rigorosam et proprie dictam causalitatem, quatenus non est correlativum præmii, habeat tamen veram, et rigorose dictam causalitatem et prioritatem in causando omnium primam, et simpliciter talem, quia finis est prior prioritate causalitatis, et causa vere prima relate ad efficientem materialem et formalem movendo immediate efficientem, et mediate reliquas scilicet faciendo causalitate sua, ut causa efficiens quatenus mota a fine materiam faciat recipere formam et formam informare materiam. Unde sanctus Augustinus lib. v *De civit. Dei*, cap. 21; et divus Thomas opusc. 31, cap. 2, et communiter doctores causæ finali tribuunt prioritatem simpliciter talem relate ad omnes causas, et sic meritum dignitatis habet rigorose dictam prioritatem et causalitatem.

N. 1864. Observo tertio, in confesso esse inter doctores, quod Christus cum sua Matre meruerit angelis, merito spectante ad genus causæ efficientis meritoriae, aliqua dona accidentalialia, cujusmodi sunt reparatio ruinæ angelorum per homines Christianos, variae revelationes, illustrationes, manifestationes circa Incarnationem, et gaudia accidentalialia in iis quæ angelis advenere post beatæ Virginis et Christi in terras adventum. Ratio eorum est, quia præsupposita existentia physica Christi et beatæ Virginis, nihil obstat quominus eorum opera potuerint a Deo assumi pro vero meritorio obsequio in ordine ad præmium futurum a Deo dandum, unde quæstio tantum est de gratia habituali, et beatitudine essentiali ipsorum angelorum, utrum hæc cadant de facto sub meritum Christi, et beatæ Virginis, et sub quale? Circa quod

N. 1865. Dico primo: Christus et beata Virgo non meruerunt angelis gratiam habitualement, et beatitudinem essentiali merito spectante ad genus causæ efficientis meritoriae. Ita Salmanticensis *De Incarnat. disp. 28, dub. 10*. Pro qua assertionem referunt plures et gravissimos theologos tam intra quam extra scholam divi Thomæ, et probatur primo ex illo Luc. II, 10: *Evangelizo vobis gaudium, quia natus est vobis hodie Salvator*, per quod angelus voluit dicere, quod Christus tantum sit Salvator hominum, non angelorum, quia dixit *vobis*, et ita solus homo, non angelus gratiam et gloriam essentiali consequutus est per Christi et beatæ Virginis meritum, prout hoc spectat ad genus causæ efficientis merito-

ria, hoc quippe meritum petit prius existere physice, quam præmium, seu gloria angelorum, Christus autem cum sua Matre non existit prius quam fuerint salvati angeli, cum hi jam in tertio suæ viæ instanti, immediate nempe post pugnam cum Lucifero et malis angelis, consecuti sint gloriam.

N. 1866. Probatur secundo, ex sancto Thoma in III, dist. 13, q. 2, a. 2, quæstionc. 1, ubi de Christo relate ad angelos ait: « Christus secundum quod homo est caput angelorum, non tamen ita propriè sicut hominum... quantum ad influentiam; quia non influit angelis removendo prohibens aut merendo gratiam. » Et in p., q. 59, a. 6, inquit: quod angeli subsint judicio Christi secundum quod est Deus, « quantum ad præmium essenziale bonorum angelorum jam a principio mundi, sed quantum ad præmia accidentalialia angelorum, et pœnas accidentales dæmonum subsint judicio ejus, secundum quod est homo. » Et per consequens sicut angeli quoad præmium essenziale non subsunt judicio Christi quia hominis, ita neque subsunt merito ejus spectanti ad genus causæ efficientis moralis.

N. 1867. Probatur tertio ex sancto Augustino in *Enchirid.* cap. 61, inquit: « Non enim pro angelis mortuus est Christus: » ergo si pro his non est mortuus, non ipsis meruit per mortem ipsorum gloriam: sed quia hanc jam aliunde habuerunt, non poterat hæc amplius cadere sub meritum mortis Christi: et quod dicitur hic de Christo quantum ad meritum, dicitur etiam de beata Virgine, quia, ut supra p. III, q. 2, a. 8, satis demonstravimus, quod quidquid Christus meruit de condigno, beata Virgo meruerit de congruo. Si ergo Christi meritum, in quantum est causæ efficientis moralis, defectu existentia physica non potuit se extendere ad gratiam angelorum, non potuit etiam beatæ Virginis meritum se eo extendere.

N. 1868. Objicies primo. Ad causalitatem causæ efficientis meritoria non requiritur existentia physica, et in re, sed sufficit existentia intentionalis in mente, et intentione Dei, cum per hoc jam possit movere Deum ad dandum præmium; atqui Deus jam ab æterno habuit in sua mente et intentione merita Christi et beatæ Virginis: ergo potuit intuitu eorum dare angelis gratiam et gloriam essentialem.

Respondeo, existentiam intentionalem esse duplicem, unam in decreto Dei intentivo, quod ordinat seriem causæ finalis, alteram in decreto Dei executivo, quod ordinat seriem causæ efficientis tum physicae tum moralis meritoria; jam licet merita Christi et beatæ Virginis possint esse priora in decreto intentivo, et ordine causæ finalis, quam gratia et gloria essentialis angelorum, et inde hæc decerni ac intendi propter illa tanquam propter finem, non potuerunt tamen merita Christi et beatæ Virginis esse priora ipsa gratia, et gloria essentiali angelorum in decreto executivo, quia in executione posteriora fuerunt, et sic gloria angelis dari non potuit propter merita Christi et beatæ Virginis,

quatenus præstantia influxum moralem causæ efficientis moralis, cum hæc in executione illa præcesserit: instantia est in ipsis meritis angelorum: nam prima gratia angelorum, prout certum est, non potuit illis dari propter merita futura aliquando facienda, quia secus gratia non foret amplius gratia, sed debitum, non obstante, quod merita angelorum futura jam fuerint in mente Dei ab æterno, quia nempe non fuerunt ibi tanquam priora gratia prima tum auxiliante, tum sanctificante, sed tanquam posteriora in decreto executivo: ergo idem dicendum est de meritis Christi et beatæ Virginis relate ad gratiam et gloriam essentialem angelorum.

N. 1869. Objicies secundo. Christus antiquis patribus meruit gratiam habitualement, et alia auxilia gratiæ, licet physice non præexistiterit quam sancti patres: ergo potuit etiam angelis mereri gratiam habitualement, et gloriam essentialem licet angelis non fuerit prior.

Respondeo negando, quod Christus habuerit meritum per modum obsequii spectans ad genus causæ efficientis relate ad gratiam habitualement antiquorum patrum, sed hoc tantum habuit relate ad gloriam sanctorum patrum, quia in executione hac sola prior fuit aperiendo illis per mortem, et resurrectionem suam cælum; data tamen fuit antiquis patribus gratia sanctificans cum omnibus bonis cæteris propter Christum tanquam causam finalem in decreto intentivo priorem, sicut in hoc etiam prior est angelus, et ideo

N. 1870. Dico secundo: Christus et beata Virgo meruerunt angelis gratiam habitualement, et gloriam essentialem merito dignitatis spectante ad genus causæ finalis, quatenus nempe angeli sunt creati, gratia et gloria donati, propter Christum et Mariam tanquam servi destinati ad ministerium tanti Regis et Reginae. Hæc assertio est in re communis theologorum spectando ea quæ dicta sunt superius de prædestinatione. Probatur primo ex illo Joannis 1, 16, ubi dicitur: *De plenitudine ejus omnes acceperunt.* Videlicet, subdit divus Thomas lect. 10, « Omnes apostoli, patriarchæ, et prophetæ, et justi, qui fuerunt, sunt et erunt, et etiam omnes angeli, etc. Quia plenitudo gratiæ, quæ est in Christo, est causa omnium gratiarum, quæ sunt in omnibus intellectualibus creaturis. » Si ergo angeli primam gratiam et gloriam consecuti sunt propter Christum tanquam causam finalem ex merito dignitatis ejus, etiam consecuti sunt propter Christi Matrem, et ex merito dignitatis ejus, quia quæ Christus meruit de condigno utroque genere meriti, causæ finalis nempe et efficientis, ipsa meruit de congruo.

N. 1871. Probatur secundo, ex illo ad Ephes. 1, 10: *Proposuit Deus instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, et in terra sunt.* Per ea autem, quæ in cælis sunt, non intelligunt interpretes apud Cornelium a Lapide in hunc locum, nisi angelos, quatenus propter Christum justificatos, et salvatos, quod Apostolus confirmat ad Coloss. cap. 1, 19: *Complacuit*

per eum, nempe Christum, reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in cælis, sive quæ in terris sunt. Id est propter dignitatem passionis ejus. Unde idem Apostolus addit ad Hebr. II, 10: *Propter quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat.* Ut nempe causa finalis omnium esset, et quemadmodum ipse, ita et Mater ejus, quia sicut Christus est omnium Dominus, ita et Virgo Deipara est omnium Domina, dicente sancto Augustino serm. *De Nativ.*: « Si Dominam angelorum te vocem, vere esse comprobabis. » Et ideo addit Richardus a S. Victore in *Cant.*: « Utraque creatura potentior judicatur, quia utraque per Mariam reparatur. » Id est, propter Mariam qua Matrem Christi, per quam utraque reparatur, et Reginam omnium, in cujus ministerium et gloriam utraque ordinatur.

N. 1872. Probatur tertio ex Luc. xv, 6, ubi Christus angelos vocat *oves suas*, et se proponit ut Pastorem non solum hominum, sed et angelorum dicens: *Nonne dimittit nonaginta novem in deserto (id est in cælo), et vadit ad illam, quæ perierat?* Nempe in terram per Incarnationem. Unde dicit sanctus Bernardus serm. 22, in *Cant.*: « Qui erexit hominem lapsum, dedit sancto angelo, ne laberetur, sic illum de captivitate defendens, hunc de captivitate eruens, et hac ratione fuit utrique æque Redemptor. » Et sanctus Gregorius Magn. in I Reg. cap. II: « Nullus hominum, neque angelorum sanctus est nisi per Christum; » addens rationem: « Quia sine fide Christi nemo salvatur. » Quod tam de angelo, quam de homine verum habet et insigniter probatur ex illo Apocal. XII, 11: *Et ipsi (nempe boni angeli) vicerunt eum (nempe Luciferum) propter sanguinem Agni.* Ubi triumphus bonorum angelorum ascribitur sanguini Christi, de condigno scilicet, et mulieri, ante quam draco steterat, de congruo: ergo Deipara Virgo meritis suis influit etiam in angelos.

N. 1873. Probatur quarto. Quia Christus est caput angelorum, debet motum et sensum vitæ spiritualis per gratiam sanctificantem et gloriam essentialem influere in angelos tanquam in membra corporis mystici, ideo eosdem influxus per gratiam et gloriam habere debet Deipara in homines et angelos, cum a capite ad corpus nullus influxus descendat nisi per collum, quod, juxta Patres, est beata Virgo. Confirmatur. Deipara Virgo est post Christum primogenita ante omnem creaturam in æterna Dei prædefinitione: ergo quia hæc primogenitura non solum est quoad dignitatem, sed etiam quoad causalitatem juxta illud: Quod est primum in aliquo genere, est simul causa cæterorum illius generis, uti quæstione de prædestinatione dictum est: ideo beata Virgo est causa gratiæ sanctificantis, et gloriæ essentialis in sanctis angelis.

N. 1874. Objicies primo. Christus venit de cælis tantum propter homines, uti dicitur in Sym-

bolo: *Propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de cælis, et incarnatus est:* ergo non est Redemptor præservativus angelorum, sed tantum liberativus hominum, et sic meritum ejus non se extendit ad angelos, sed tantum ad homines.

Respondeo, quod spectando decretum Dei executivum Christus tantum descenderit de cælo propter nos homines, et propter nostram salutem; quia in ordine decreti executivi angelorum salus, et beatitudo essentialis præcessit descensum Christi de cælis, quo non obstante potuit in ordine decreti intentivi, et causæ finalis Christus cum sua Matre prior esse, quam salus et gloria essentialis angelorum, et reipsa prior fuit, quia primogenitus omnis creaturæ, et quia nullus hominum, neque angelorum est sanctus nisi per Christum, uti fatur sanctus Gregorius Magn. in libr. I Reg. cap. II.

N. 1875. Objicies secundo. Illud tantum confertur ex meritis Christi, quod Adamus peccando amisit: sed Adamus peccando non amisit angelis gratiam et gloriam: ergo gratia et gloria angelorum non confertur ex meritis Christi, et inde neque ex meritis beatæ Virginis.

Respondeo, illud, quod Adamus peccando amisit, conferri ex meritis Christi *liberative*, alia vero, quæ Adamus non amisit, et tamen divinitus ordinata, et decreta sunt, conferri ex meritis Christi *præservative*, saltem finaliter, si priora sunt Christo in executione; hoc modo est ex meritis Christi immaculata conceptio beatæ Virginis, gratia habitualis, et gloria essentialis angelorum cum aliis gratis, et donis illis collatis, item fides, spes ipsius Adami, etc.

N. 1876. Objicies tertio. Si gratia et gloria angelorum essent ex meritis Christi, non haberet verum, quod dixit angelus: *Natus est vobis Salvator.* Item quod dixit Christus Luc. xv, nonaginta novem oves fuisse relictas in deserto, et unam quæsitam. Item non esset verum, quod dicit Augustinus, Christum non esse mortuum pro angelis: ergo quia hæc dici non possunt, sequitur, quod gratia et gloria angelorum non sunt ex meritis Christi.

Respondeo, Christum Dominum dici tantum Salvatorem illorum, et illarum ovium salutem quæsisisse, pro eaque mortuum esse relate, ad quorum salutem habet meritum obsequii, quale solum æterno Patri obtulit pro hominibus, quibus cælum aperuit; non pro angelis, qui jam prius salvi erant. Servat tamen etiam relate ad hos nomen Pastoris, Capitis, et suo sensu etiam Redemptoris præservativi, non liberativi, quatenus merito dignitatis a captivitate, uti sanctus Bernardus ait serm. 22, in *Cant.*, « defendit, non eruit; » et quatenus sanctus Gregorius Magnus in I Reg. cap. II, inquit, « Nullus hominum, neque angelorum sanctus est, nisi per Christum. »

ARTICULUS VII. — *Utrum B. Virgo in hac vita angelos quidditative, et per species proprias cognoverit.*

N. 1877. Observo, scientiam beatæ Virginis esse majorem, quam ipsam angelorum scientiam, vix posse negari, nam sicuti angeli superiores species habent universaliores, quam angeli inferiores, uti expresse docet doctor Angelicus 1 p., q. 55, a. 3, ita beatissima Virgo, cum in eminentiori hierarchia sit, quam angeli, etiam scientia gaudet majore, quam ipsi angeli. Dein sanctus Thomas 1 p., q. 94, a. 3, et De veritate q. 186, a. 4, in Adamo probat scientiam omnium creaturarum visibilium reperiri ex ea ratione, quia super omnes illas dominium habuit: ergo quia pariter « imperio Virginis omnia famulantur, » ut ait sanctus Bernardinus Senensis tom. I, serm. 61, a. 3, cap. 6, habebit et ipsa omnium rerum scientiam. Idem confirmat sanctus Albertus Magnus in *Mariali* cap. 149, his verbis: « Potestas imperialis incomparabilis est super omnem potestatem ministerialem; sed potestas Virginis est imperialis, omnium autem angelorum est ministerialis: ergo potestas ejus est super omnem potestatem angelorum; sed in perfecte ordinatis ad majorem potentiam sequitur major scientia, et ad majorem scientiam major operatio: ergo hæc in beata Virgine fuerunt in summo. » Quæritur ergo, utrum Deipara Virgo, cum majorem scientiam habuerit quam angeli, cognitionem etiam habuerit quidditativam et per species proprias divinitus infusas circa angelos? Ad quod

N. 1878. Dico: Beatissima Virgo habuit scientiam quidditativam per species proprias circa omnes angelos. Probatur primo ex sancto Antonino archiepiscopo Florentino p. iv, tit. 15, cap. 18, § 2, et cap. 19: « Ipsa secundum Albertum videre potuit spiritum increatum per speciem propriam. » Adeoque quidditative prout in se sunt. Quod inde etiam liquet, quia, ut prius ostendimus, habuit majorem scientiam, quam ipsi angeli; sed hi habent scientiam quidditativam de se, et aliis angelis; ergo eandem etiam beatissima Virgo habuit. Quod Pelbartus de Temeswar lib. II *Stellar.* p. 1, cap. 3, his verbis confirmat: « Ut breviter singula comprehendam omnium rerum tam supernarum quam infernarum, tam exteriorum quam interiorum perfectam cognitionem humanæ naturæ possibilem, hæc Virgo a suo dilecto Filio plenissime suscepit. » Adeoque etiam cognitionem quidditativam circa angelos et alias res spirituales.

N. 1879. Probatur secundo. Scientia quæ conceditur angelis et animabus separatis, non est deneganda Deiparæ tanquam eorum Regina; atqui scientia quidditativa per species divinitus infusas conceditur angelis et animabus a corpore separatis: ergo hæc non est deneganda Deiparæ. Major sumitur ex regula a Catholicis recepta, quæ est divi Bonaventuræ in *Speculo Virg.* cap. 5, iniquentis:

« Domina nostra omnia habuit dona, quæ in aliis sanctis sunt divisa. » Minor autem est ex se certa, quia angelis sui ipsorum cognitio quidditativa est necessaria, sicut et animabus separatis, utpote quæ, cum extra corpus careant cognitione rerum spiritualium per species alienas auxilio conversionis ad phantasmata acceptas, debent habere scientiam quidditativam per species proprias, cum sine omni cognitione nequidem haberent vitam.

N. 1880. Probatur tertio argumento Bernardini de Bustis p. 4, serm. 11. Beata Virgo habuit omnem illam cognitionem naturalem, quam habet anima non impedita, cum ipsa Virgo propter absentiam peccati originalis careat etiam omni impedimento; atqui anima non impedita prædita est scientia quidditativa rerum spiritualium et angelorum, cum hæc scientia sit animæ de se tanquam naturaliter cognoscitivæ connaturaliter debita: ergo beata Virgo habuit scientiam quidditativam circa angelos. Confirmatur ex sancto Augustino in lib. II *De Genes. ad litt.* cap. 25: « Anima a principio sue creationis in se naturaliter cognoscitiva est, nec est coarctata per aliam naturam. » Ergo quia Virgo Deipara impedimento caruit, habuit species proprias sibi divinitus infusas, quibus meditantibus cognoscere potuit seipsam, angelos et omnes res alias spirituales et corporeas.

N. 1881. Probatur quarto. Deipara Virgo fuit semper angelorum Regina et Domina: ergo semper etiam habuit circa angelos tanquam servos et subditos suos cognitionem propriam et quidditativam, quia alia imperfecta cognitio per species alienas non decuisset Dominam ac Reginam: fuit insuper hæc speciatim per species proprias ipsi necessaria tum ad naturas angelorum debite cognoscendas, tum ad eorum indoles, officia, ministeria, necnon eorum numerum, creationem, reproborum lapsum, et bonorum in gratia confirmationem, item et dæmonum technas, odia, insidias oppugnationes, suggestiones, quibus homines attrahere tentant, et alia circa bonos et malos adjuncta debite dignoscenda, necnon ad sanctæ Scripturæ, quæ varie de angelis agit, debitam intelligentiam obtinendam: ergo indubie habuit hanc scientiam quidditativam circa angelos.

N. 1882. Objicies primo. Beata Virgo non potuit pro statu hujus vitæ aliter cognoscere nisi per conversionem ad phantasmata. Sed cognitio quidditativa angelorum et rerum spiritualium non fit per conversionem ad phantasmata, cum phantasmata nonnisi per sensus accipiantur: ergo beata Virgo pro statu viæ non potuit habere scientiam quidditativam angelorum. Major prob. ex Philosopho lib. III, *De anima*, textu 18, iniquente: « Phantasmata comparantur ad intellectum humanum, sicut colores ad visum; » potentia visiva autem nequit exire in actum nisi convertendo se ad colores: ergo beata Virgo non potuit pro hoc statu

aliter cognoscere nisi per conversionem ad phantasmata.

Respondeo, verbis sancti Thomæ II p., q. 11, a. 2, ad 1 : « Similitudo illa, quam Philosophus ponit, non attenditur quantum ad omnia; manifestum est enim, quod finis potentiae visivae est cognoscere colores, finis autem potentiae intellectivae non est cognoscere phantasmata, sed cognoscere species intelligibiles. » Quæ cum duplicis generis sint, scilicet vel circa res spirituales, seu proprie et quidditative acceptæ per infusionem; vel alienæ depuratæ a phantasmatibus, ideo intellectus humanus duplicem cognitionem habet circa res spirituales, quidditativam et abstractivam si nullum adsit impedimentum, sicut in Christo et beata Virgine, in quibus quasi violentia foret, si connaturalis cognoscivitas maneret suspensa, otiosa et imperfecta.

N. 1883. Objicies secundo. Sanctus Thomas loc. cit. expresse docet, quod intellectus secundum statum præsentis vitæ cognoscat per conversionem ad phantasmata : ergo beata Virgo non habuit pro hoc statu aliam cognitionem, et sic caruit scientia quidditativa rerum spiritualium; aliud est de Christo, quia hic fuit simul viator et comprehensor.

Respondeo, quod sanctus Thomas III p., q. 11, a. 3, admittat præter scientiam beatam, quæ ipsi competit qua perpetuo comprehensori, etiam scientiam infusam et collativam, quæ ipsi competeat etiam qua viatori, quia de ipso etiam qua viatore dicitur Isa. XI, 3 : *Replevit eum spiritus sapientiæ et intellectus, scientiæ et consilii, « sub quibus comprehenduntur (ut sanctus Thomas ait III p., q. 11, a. 1) omnia cognoscibilia.* » Adeoque non solum scientia infusa, seu immediata rerum tum materialium, tum immaterialium, sed etiam mediata, seu collativa tanquam scientia conclusionum, « quia poterat ex vero aliud concludere sicut sibi placebat, sicut Matth. XVII, cum Dominus quæsisset a Petro a quibus reges terræ tributum acciperent, a filiis suis, an ab alienis, Petro respondente, quod ab alienis, conclusit : Ergo liberi sunt filii. » Unde idem recte dicimus de beata Virgine, « utpote quæ, » ut ait Cajetanus Opusc. De spasmo Virg., « credi debet Filio per omnia similis, quantum fas est, » et hoc utique fas est, quia, cum careat impedimento, non debet intellectus ejus concipi privatus cognoscivitate quadam connaturali.

N. 1884. Objicies tertio. Licet Adam pro statu innocentiae caruerit culpa, et ob hoc impedimento ad scientiam quidditativam angelorum, tamen destitutus fuit hac scientia, ut docet sanctus Thomas I p., q. 94, a. 2 : ergo etiam beata Virgo, licet caruerit culpa, et inde impedimento ad scientiam quidditativam angelorum, tamen caruit hac scientia. Conseq. probatur. Sanctus Thomas loc. cit. ad 2, pro ratione assignat, quod Adam non cognoverit angelos et substantias separatas, quia « objectum

connaturale intellectui pro hoc statu est deficiens ab excellentia substantiarum separatarum. » Sed hoc etiam quod beata Virgo non cognoverit substantias separatas, quia intellectus ratione status præsentis habet objectum deficiens a substantiis separatis.

Respondeo, sanctum Thomam loqui de statu præsentis, prout comprehendit Adamum ut caput, et sudditos ejus, quia horum intellectus non respicit nisi objectum subjectum phantasmati, et sic ut deficiens a substantia separata, et pure spirituali : econtra objectum intellectus Christi et beatæ Virginis respicit Christum ut Caput et Regem, et beatam Virginem ut Reginam non solum hominum, sed etiam angelorum et animarum separatarum, et sic de se non est deficiens a substantiis separatis, sed exprimit rationem veri cognoscibilis tum per conversionem ad phantasmata, tum sine conversione ad ea in cognitione quidditativa.

N. 1885. Objicies quarto. Si beata Virgo haberet scientiam infusam quidditative representativam angelorum, et rerum ad angelos pertinentium, tunc nihil eam lateret circa angelos, et nihil amplius discere posset circa eos, quia scientia hæc, cum sit perfecta, comprehenderet totum scibile circa angelos, et animas separatas : ergo beata Virgo non habet scientiam infusam. Min. prob. Beata Virgo non cognovit futura libera circa angelos, et secreta cordium, cum hæc scientia soli Deo attribuitur : *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos. (Isa. XLII, 25.) Tu solus nosti corda. (II Paralip. VI, 30.) Et ego Dominus scrutans corda. (Jerem. XVII, 10.)* Præterea beata Virgo multa etiam obvia ignorabat, uti quando Christum amisit, quod non sit in comitatu, et quando Christus eis respondit, *Non intellexerunt verbum, quod locutus est ad eos (Luc. II, 50)*, id est beata Virgo et sanctus Josephus : ergo non habuit scientiam infusam quidditativam, quia si habuisset, hæc fuisset perfecta, et representativa omnium cognoscibilium.

Respondeo, nos solum loqui de scientia habituali, non actuali, quia licet Deipara Virgo nunquam cessaverit ab actuali cognitione alicujus objecti, in specie a cognitione Dei, tamen non semper fuit in actuali cognitione omnium cognoscibilium per scientiam infusam; sic licet futura contingentia, et secreta cordium de se sint representabilia per species infusas, tamen actu non cognovit sine Deo revelante et consensu ejus, cujus erat secretum, quia futura et secreta sunt jure domini. Deo, et voluntati creatæ ita subjecta, ut Deus non præstet concursum, dum non libet, vel creatura libera denegat consensum euidam tertio ad cognitionem. Quod vero illa varia attinet, quæ beata Virgo dicitur ignorasse. spectant illa ad ignorantiam negativam non privativam, sic ignoravit, ubi Filius esset in triduo amissionis, quia, licet scire potuisset vi specierum infusarum,

ubi moraretur, Deus tamen ob eas causas suspendit concursus specierum, quia hæc notitia pro tunc non erat conveniens, et sic exigebat mysterium: nihil proin ex hoc probatur, quod Virgo beata non habuerit scientiam quidditativam circa essentiam angelorum.

ARTICULUS VIII. — *Utrum beata Virgo sit in sensu proprio Regina et Domina angelorum.*

N. 1886. Observo, nomen reginæ dupliciter accipi, improprie et proprie. Improprie sumitur, quando simpliciter accipitur ad significandam præcellentiam relate ad angelos: sic dicitur sol planetarum rex, Venus regina pulchritudinis, Virgilius poetarum princeps, quia censentur habere præeminentiam in cæteros sui generis. Proprie sumitur nomen reginæ, quando simul significat jus, et potestatem in subditos: quo sensu queritur, utrum beata Virgo habeat verum jus regium et potestatem in angelos. Ad quod

N. 1887. Dico: Beata Virgo est veri et proprii nominis Regina relate ad angelos. Est reipsa communis inter Catholicos, et soli Antimariani Deiparæ Virgini Reginæ titulum auferunt. Probatur autem primo. Christus est jure divino Rex angelorum, ipso attestante Matth. xxviii, 18: *Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra*; sed eodem titulo gaudet Deipara Virgo: ergo et hæc est Regina angelorum. Min. prob. ex Eccli. xxiv, 15: *In Jerusalem potestas mea*, quod diuus Bonaventura de beata Virgine interpretatur, in *Speculo* cap. 3, et inde ait: « Virgo est revera Domina cælestium, terrestrium et infernorum. » Et sanctus Petrus Damiani serm. *De Nativ. beatæ Virginis*: « Fecit in te magna, qui potens est, et data est tibi omnis potestas in cælo et in terra. » Item sanctus Rupertus abbas in *Cant.* cap. 4: « Hæc in cælis Regina sanctorum, et in terris Regina regnorum est, quandoquidem est Mater Regis coronati quem constituit Dominus super opera manuum suarum, ac proinde Regina constituta totum in jure possidet Filii regnum. » Quia nempe Dei Filius voluit in terris suæ Matri famulari juxta verba illa: *Erat subditus illis* (Luc. ii, 5), ideo hoc ipso Matri suæ subjecit omnia, quod seipsum, cui omnia subjecta sunt, subjecerit.

N. 1888. Probatur secundo. Christus Dominus qua homo, et Filius Virginis, jure hæreditario est Dominus omnium in cælo et in terra juxta Apostolum dicentem ad Hebr. i, 12: *Quem constituit hæredem universorum*. Ratione cujus hæreditatis habet dominium regale super omnia, quæ in cælo sunt, et in terra, quia Deus constituit ipsum *hæredem universorum* sine exceptione: ergo etiam Mater ejus hoc ipsum jus regale obtinet, quia quod Christo convenit per naturam tanquam Filio Dei naturali, hoc Deiparæ Virgini convenit per participationem tanquam Matri naturali, et per adoptionem tanquam primogenitæ Filie Dei

Patris, cui proinde jus ad hæreditatem omnium primæ convenit inter filios adoptivos, et ideo merito sanctus Bernardinus Senensis tom. I, cap. 61, a. 1, cap. 6, dixit: « Tot creaturæ serviunt gloriosæ Virgini Mariæ, quot serviunt Trinitati, quemcunque gradum teneant in creatis, sive spirituales, ut angeli, sive rationales ut homines, sive corporales ut cæli, et elementa, sive damnati, sive beati, » quia nempe servitus hæc Matri Filii Regis convenit per participationem, et Filia primogenitæ per hæreditatem.

N. 1889. Probatur tertio. Christus est Rex angelorum titulo meriti, quia certum est contra Calvinum, quod Christus sibi vere meruerit præter gloriam corporis, etiam nominis exaltationem, id est regiam dignitatem, et judicariam potestatem juxta illud ad Hebr. ii, 9: *Videmus Jesum propter passionem mortis gloria et honore coronatum*; ad Philipp. ii, 9: *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum*. Ergo quia quidquid Christus meruit de condigno, ipsa meruit de congruo, ideo pariter meruit dignitatem regiam super cælestia et terrestria, præcipue etiam eo titulo, quia Regem regum genuit, lactavit, nutrit, et eidem in passione et opere redemptionis cooperata est. Unde merito sanctus Ephrem orat. de beata Virg. « eam salutatur Reginam totius mundi, » et iterum, « Reginam supernorum civium et Dominam angelorum, » et ipsa Ecclesia concinit: *Ave, Regina cælorum! Ave, Domina angelorum*.

N. 1890. Probatur quarto. Christus Dominus Rex totius mundi, et Monarcha cæli et terræ est constitutus jam a primo ingressu in hunc mundum juxta illud Psal. ii, 6: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo*. Unde sanctus Thomas lib. iii, *De regimine principum* cap. 13, docet, Augustum Cæsarem a Christi nativitate vices Christi in terris egisse, et licet tanti mysterii fuerit ignarus, tamen tanquam Christi substitutum imperasse ac voluisse, ut totus orbis describeretur non tam sibi, quam Christo nato serviturus; pari modo idem Augustus Cæsar, ut notat Cornelius a Lapide in v. 25, c. viii Proverb. circa finem, eo anno, quo concepta est beata Virgo, qui erat 27 regni, a quo 15 anni currunt usque ad 42 regni quo Christus natus est; hoc igitur conceptionis beatæ Virginis anno Augustus Cæsar divino concilio inductus mysterii de se ignarus in Syriam, ubi concepta est beata Virgo, profectus est, ut provinciam lustret, dominatum ac imperium conceptæ Virgini tanquam Reginæ totius mundi debitum quasi resignaret, ut loquitur Cornelius, quia nempe hæc Virgo jam a die conceptionis Mater Salvatoris constituta et per immaculatam Conceptionem præparata est, ac proin etiam Regina cæli et terræ creata est, siquidem, ut ait divus Damascenus lib. iv *De fide*, cap. 15: « Vere

omnium rerum conditarum Domina effecta est, » cum Creatoris Mater exstitit.

N. 1891. Obijcies primo. Si beata Virgo esset Regina angelorum, foret etiam caput angelorum, sed caput angelorum non est, cum hoc sit Christus juxta Apostolum ad Ephes. 1, 22, *Ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam*, in qua sunt et angeli, quia antecederet dixit : Constituens ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem. Ergo beata Virgo neque Regina est angelorum hoc ipso quod Christus Rex sit angelorum.

Respondeo, esse diversam rationem inter esse capitis, et regis vel reginæ, nam, ut sanctus Thomas in p., q. 8, a. 1, in corp. advertit : « Christus dicitur caput Ecclesiæ secundum similitudinem humani capitis, » humanum caput autem in uno corpore est unum, et sic Christus dicitur caput privative cum exclusione alterius capitis, et inde beata Virgo non solet a sanctis Patribus appellari caput corporis mystici, quod est Ecclesia, sed collum; e contra rex compatitur secum reginam, imo et alium regem quia non semel duo imperatores, duo reges, et plures rectores unius ejusdemque regni, vel provinciæ, et communitatis simul fuerunt, præsertim cum tali subordinatione, et diversa ratione, qualis reperitur inter Christum et beatam Virginem : Christus enim qua supremus illuminans, beata Virgo, qua illuminata a Christo est Regina.

N. 1892. Obijcies secundo. Si beata Virgo esset Regina angelorum, deberet esse ab origine mundi pro statu quo angeli adhuc fuerunt in via, quia in patria angeli non acquirunt aliquam subjectionem, quam non libere et meritorie susceperunt in via, cum subjectione ista angelis fuerit occasio meriti, et non posset pro hac ipsis in patria dari præmium, si non libere in via suscepissent; atqui pro statu viæ angeli non potuerunt beatam Virginem habere pro regina, cum ista necdum pro tunc fuerit : ergo hæc non est eorum Regina.

Respondeo, Deiparam Virginem esse Reginam angelorum, sicut Christus est Rex angelorum, sed

Christus est Rex angelorum vere et indubitanter juxta illud Matth. xxviii, 18 : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra*; ita quidem, ut nunc sit qua existens in cœlo, et regnans, pro via autem angelorum fuerit qua revelatus, et angelis ad adorandum pro meritoria submissione præstitutus; pari modo beata Virgo angelorum Regina est nunc qua regnans, olim pro via angelorum qua revelata, et angelis qua talis futura proposita, unde sanctus Damascenus Orat. 1 *De Nativ. beatæ Virg.* comparat Mariam scalæ patriarchæ Jacob, per quam angeli boni ascenderunt ad cœlum, et angeli mali descenderunt in infernum : illi nempe ascenderunt ad claram visionem Dei, qui se Christo tanquam Regi, et Deiparæ tanquam Reginæ libere subjece- runt; quia in summitate scalæ Christus apparebat; illi vero descenderunt in infernum, qui superbia inflati noluerunt se subicere Christo ut Regi, et Deiparæ ut Reginæ, quod etiam sanctus Cyrillus Homilia habita Ephesi p. 2, a. 1, concil. Ephes. confirmat his verbis : « Per quam (nimirum per Mariam Virginem) angeli et archangeli lætantur, per quam dæmones fugantur, per quam tentator diabolus cœlo cecidit, per quam prolapsa creatura in cœlum assumitur. »

N. 1893. Obijcies tertio. Non potest dici, in quo consistat regimen beatæ Virginis relate ad angelos, seu in quo, et per quod illis imperet in cœlo, cum ipsi sint cœli principes et reges : ergo non est veri nominis Regina.

Respondeo, esse omnino certum, quod dentur inter ipsos angelos hierarchiæ et ordines ex quibus aliqui sunt superiores et aliqui inferiores, et quod superiores regant inferiores per illuminationes, seu manifestationes veritatum quas ipsi accipiunt vel immediate vel mediate a Deo; unde sanctus Petrus Damiani Serm. 4 *De assumpt. beatæ Virginis* ait : « Præelecta ut sol, quia sicut sol solum orbem illuminat, sic hæc sola solidiore lumine et angelos et homines illustrat. » Item sanctus Bonaventura in *Speculo B. Virg.* lect. 3, ait : « Sic ergo illuminans Maria in gloria sua rutilans per omnia respicit, quia per omnes angelos et per homines gloriæ suæ illuminationem extendit. »

QUÆSTIO QUINTA.

DE BEATA VIRGINE RELATE AD DEUM TRINUM.

ARTICULUS I. — *Utrum beatissima Virgo sit primogenita Filia Dei Patris.*

N. 1894. Observo, nomen Patris sumi notionaliter et essentialiter. *Notionaliter*, prout convenit primæ in Trinitate Personæ tanquam sanctissimæ Trinitatis principio. *Essentialiter*, prout convenit Deo, seu omnibus personis per eandem omnipotentiam ad extra operantibus, quamvis omnipotentia soleat

primæ in Trinitate Personæ tanquam omnium rerum principio ascribi, et sic etiam paternitas ad extra ei attribuitur, et convenit quadruplici titulo. Primo, titulo creationis, qua nos ad similitudinem suam creavit. Secundo, titulo redemptionis, qua nos per Christi mortem redemit. Tertio, titulo adoptionis, qua nos per gratiam suam in filios adoptavit. Quarto, titulo vocationis, qua nos ad

cœlestem hæreditatem vocavit. Quæritur nunc, utrum beata Virgo sit primogenita Filia Dei Patris omnibus his quatuor modis. Ad quod

N. 1895. Dico primo : Beata Virgo est Filia primogenita Dei Patris imprimis titulo creationis, non quidem quoad existentiam physicam et temporaneam, sed quoad intentionalem in mente, et serie decretorum Dei. Ita communis sententia contra Vincentium Contenteson, et alios quosdam, ut patet ex i p., a num. 80. Probatur primo ex sacra Scriptura, in qua dicitur Eccli. xxiv, 14 : *Ab initio, et ante sæcula creata sum*, quod Ecclesia in Officio beatæ Virgini appropriat, intelligendo scilicet in mente Dei, quia quoad existentiam physicam constat ex lib. *Genes.* primos homines fuisse Adamum et Evam, et quia eodem loco, nempe Eccli. xxiv, dicitur : *Primogenita ante omnem creaturam*. Ideo est vere prima titulo creationis.

N. 1896. Probatur secundo. B. Virgo est prima inter puras creaturas prædestinatione : ergo est prima titulo creationis in mente Dei. Ant. prob. ex sancto Augustino tract. 8 in *Joannem* : « Antequam Filius de ea natus est, in prædestinatione noverat Matrem, et quemadmodum noverat ipsam ut Matrem suam, ita elegit ipsam in Matrem totius mundi. » Adeoque est omnium prima in electione Dei, alias non potuisset eligi ut Mater omnium

N. 1897. Dico secundo : Beata Virgo est Primogenita Dei Patris titulo redemptionis per mortem Christi. Probatur primo. Redemptio præservativa est prior in dono, seu perfectior et nobilior, quam liberativa, sed beatæ Virgini fuit a Deo Patre intenta redemptio præservativa a peccato de se incurrendo, cæteris e contra omnibus redemptio liberativa ab eo incurso : ergo Deipara Virgo est Primogenita titulo redemptionis per mortem Christi. Confirmatur ex sancto Augustino super *Genes.* ad litt. : « Major gratia impenditur illi, cui conservatur innocentia, quam cui remittitur culpa, » quia nempe talis præservatur a culpa et a pœnis culpæ debitis, a pudore et ignominia, et ab irreparabili jactura innocentiae, et sic longe a pluribus malis liberatur ; quia ergo hoc convenit Deiparæ mediante redemptione præservativa per Christum, ideo vere prima est titulo redemptionis a cœlesti Patre ipsi intentæ, et per Christum exhibendæ.

N. 1898. Dico tertio : Deipara Virgo est etiam primogenita Filia Dei Patris titulo adoptionis per gratiam habitualement. Probatur ex eo, quod beata Virgo habuerit gratiam adoptionis majorem et perfectiorem, quam habuerint omnes sancti angeli et homines simul sumpti, idque jam pro primo conceptionis instanti, uti ostendimus p. i, q. 10, a. 2, ergo est vere primogenita Filia Dei Patris titulo adoptionis hoc ipso, quod habeat majorem gratiam adoptivam. Confirmatur. Dignitas Matris Dei excedit omnes dignitates juxta sanctos Patres, et, ut notat sanctus Thomas iii p., q. 7, a. 10 : « In Matre Dei fuit gratia tali dignitate proportio-

nata ; » ergo et gratia beatæ Virginis omnes alias excedit, et sic beata Virgo est prior omnibus dignitate et perfectione gratiæ adoptantis.

N. 1899. Dico quarto : Beata Virgo est etiam primogenita Filia Dei Patris titulo vocationis ad hæreditatem cœlestem. Ratio est, quia sicut excedit omnes in gratia, ita excedit etiam in gloria, adeoque sicut Primogenita est, et nobilissima in gratia, ita pariter est in gloria. Confirmatur ex Bernardino Senensio tom. III, serm. 3, *De gloria B. Virginis*, a. 2, cap. 1, dicente : « Certitudinaliter tenendum est, quod ipsa sit supra omnem puram creaturam in gloria exaltata, tanquam per se implens et complens unum integrum ac totalem statum, cui secundum rectam rationem altera persona congrue non potest addi, quia nullatenus decet Filium Dei, nisi unam solam Matrem naturalem habere ; sed ratio naturalis dictat, quod Mater Regis omnium prima sit in sede regia super omnes ministrorum ordines collocata ; unde etiam Ecclesia canit : *Exaltata est sancta Dei Genitrix super choros angelorum ad cœlestia regna*. » Ergo beata Virgo vere Primogenita est titulo vocationis ad cœlestem hæreditatem.

ARTICULUS II. — *Utrum B. Virgo sit Christi Domini Soror, Sponsa et Mater.*

N. 1900. Observo, non unum tantum elogium esse beatæ Virginis, sed plura ex merito eidem tribui. Diximus Filiam Dei Patris omnibus titulis primogenitam, et insuper titulo maternitatis Dei condecoratam, per quam in gradu longe excellentiori, quam filia adoptatur, et immensum præstantius quam reliqui justii sanctificentur, cum ipsa maternitas, uti supra ostendimus, forma sanctitatis sit præstantissima. Præsupposito hoc titulo tanquam excellentissimo, quæritur, utrum etiam dicatur Soror, Sponsa et Mater Jesu Christi. Ad quod

N. 1901. Dico primo : Beata Virgo recte dicitur Soror Christi, et probatur primo, ex sancto Gregorio Nysseno homil. 4, in *Cant.*, qui hæc verba Cant. iii, *Soror nostra parvula*, sic exponit : « Sicut rosa inter spinas, sic Soror nostra inter filias, non amplius propinqua, sed Soror, postquam ergo facta est flos, nec a spinosis læsa fuit tentationibus, quominus lilium esset, oblita populi, et domus patris, et matris suæ aspexit ad verum Patrem, et ita vocatur Soror Domini. » Hoc est, quia Filia est Dei Patris, hoc ipso Soror est Christi, qui Filius est cœlestis Patris.

N. 1902. Probatur secundo. Christus nos constanter nominat fratres : *Nuntiate fratribus meis.* (Matth. xxviii, 10.) *Dixerunt ad eum fratres ejus.* (Joan. vii, 3.) *Vade ad fratres meos.* (Joan. xx, 17.) Ergo si omnes sumus fratres et sorores Christi, nequit hoc elogium beatæ Virgini abnegari, quod sit Soror Christi. Insuper omnes nominamur cohæredes Christi ad Rom. viii, et I Petri vii, relate nempe ad cœlestem hæreditatem : ergo quia talis

indubie etiam est beata Virgo, hæc jure vocatur Soror Christi.

N. 1903. Dico secundo : Deipara Virgo etiam gloriatur elogio Sponsæ Christi. Probatur primo ex sancto Adelelmo lib. *De laud. Virg.* cap. 22, ubi Mariam Virginem vocat Nurum Patris his verbis : « Beata Virgo Nurus Patris. » Nurus autem vocantur sponsæ filiorum. Deinde beata Virgo est præcipuum membrum Ecclesiæ, quam sibi Christus desponsavit, et quidem tale membrum Ecclesiæ, quod nomine totius Ecclesiæ consensum dedit pro desponsatione, ut docet sanctus Thomas in p., q. 50, a. 4, dicens : « Congruum fuit beatæ Virgini annuntiari, quod esset Christum conceptura, ut ostenderetur, esse quoddam spirituale matrimonium inter Filium Dei, et humanam naturam, et ideo per annuntiationem expectabatur consensus Virginis loco totius humanæ naturæ. »

N. 1904. Probatur. Omnes justorum animæ vocantur sponsæ Christi juxta illud Matth. xxv : *Simile est regnum cælorum decem virginibus, quæ exierunt obviam Sponso et Sponsæ* : ergo beata Virgo est princeps Sponsa Christi, cum reliquæ justorum animæ sint tantum famulæ et pedissequæ Deiparæ. Confirmatur. In sacrorum sponsalium Cantico quinquies divinum Verbum appellat Mariam Sponsam cap. iv, 8 : *Veni de Libano, Sponsa mea*; et v, 9 : *Vulnerasti cor meum, soror Sponsa mea*; et 10 : *Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea Sponsa*, etc., quæ verba de beata Virgine litteraliter intelligunt non solum communiter sacri interpretes, sed etiam sanctæ Birgittæ lib. vi *Revel.* cap. 6.

N. 1905. Dico tertio : Præstantissimum omnium elogium est, quod sit vera Mater Christi Patri æterno suo modo similis. Nam imprimis de veritate maternitatis Dei constat ex p. ii, q. 4, a. 4; quod vero Patri æterno sit suo modo similis, inde convincitur, quia sicut Pater cælestis totum Filium solus generat sine Matre, ita beata Virgo totum Filium generat sola sine Patre. Item quia sicut Pater in cælis, ita ipsa generat qua Virgo, manens talis ante partum, in partu et post partum. Unde sanctus Damascenus Orat. 1 *De Nativ.* ait : « O Filia semper Virgo, quæ virili opera ad conceptionem minime opus habuisti; sempiternum enim Patrem is habet, quem peperisti. » Item Filium habet communem Patri : ille ipse nempe, qui Filius naturalis est Patris, Filius naturalis est Virginis Matris, quo nihil aliud dici potest excelsius, ut merito advertit Bernardinus Senensis tom. I, serm. 52, a. 3, cap. 2.

ARTICULUS III. — *Utrum B. Virgo vere dicatur Sponsa Spiritus sancti.*

N. 1906. Observo : Deipara Virgo plures sponso spirituales habuit, sic legitur de sancto Roberto Cisterciensium institutore, quod sanctissima Virgo cum sibi desponsaverit dato annulo; idem beneficium accepit Hermannus Præmonstratensis. Et ter-

tius hoc favore insignitus fuit beatus Alanus de Rupe; et hæc erat desponsatio beatæ Virginis cum hominibus. In præsentī inquirimus, quomodo ipsa fuerit desponsata Deo per tertiam in Trinitate personam, quæ est Spiritus sanctus.

N. 1907. Dico primo : Spiritus sanctus Mariam docuit, quomodo se ad desponsationem præpararet. Probatur primo ex verbis sancti Lucæ cap. 1, 25, *Spiritus sanctus superveniet in te*, et deinde primum additur : *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi*. In quod sanctus Anselmus lib. *De excellent. Virg.* cap. 11, ait : Spiritus sanctus venit corporaliter in Mariam, id est reipsa, et vere, non in umbris tantum, et figuris legis veteris, et ipsam sicut in tota vita ex toto venit movendo linguam, ne verbum inutile proferret, movendo oculos et aures, ne visu vel auditu excederet, dirigendo etiam minimas cogitationes, affectus voluntatis et sensationes, ne sine Spiritus sancti instinctu et motione fierent, maxime autem Spiritus sanctus eam rexit, ut in opere Incarnationis, in quo facta est propria desponsatio, se debite haberet, unde ipsi inspiravit, ut pro acceleratione Incarnationis preces funderet, perpetuum virginitatis propositum in animo conciperet, viro se desponsari permetteret, et animum alienum a copula retineret, et pro digno Dei habitaculo præpararet : ergo docuit eam modum præparationis pro desponsatione.

N. 1908. Dico secundo : Beata Virgo fuit vera Sponsa Spiritus sancti. Probatur primo. Quia, licet omnes animæ justæ sint sponsæ Spiritus sancti, principaliter tamen est beata Virgo : ab ipsa enim specialiter requisitus fuit consensus per angelum Gabrielem, qui idcirco etiam Mariæ vigilantī apparuit, non dormienti sicut Josepho, quia consensus matrimonialis debet esse liber, et ideo a vigilante peti, non a dormiente eripi. Confirmatur. Præterquam quod beata Virgo fuerit gratia incomparabili repleta, et inde Sponsa Spiritus sancti effecta, uti alii justī, insuper fuit a sancto Spiritu obumbrata, fecundata et gravidata, ut loquitur sanctus Augustinus serm. 18 *De tempore*, dicens : « Quid est, quod Dominus solus intrat et egreditur per eam, nisi quod Spiritus sanctus imprægnavit eam? » Ergo fuit Sponsa Spiritus sancti longe sublimior, et magis propria ratione quam reliqui justī.

N. 1909. Probatur secundo ex sanctis Patribus, ex quibus rursus sanctus Augustinus ait serm. *De Assumpt.* : « Hæc est, quæ sola meruit Mater, et Sponsa vocari. » Et sanctus Ildephonsus serm. 1, *De Assumpt.* : « Tantis eam Dominus insignivit virtutibus, ut Sponsa jure dicatur, et Mater sui Creatoris. » Item sanctus Chrysologus serm. 146 : « Vere Sponsa, quæ virginali partu novam Christi regniti infantiam. » Sanctus Epiphanius serm. *De laud. Mariæ* : « Invenitur Virgo esse cælestis Sponsa et Mater. » Sanctus Petrus Damianus, serm. *De Assumpt.* : vocat « Sancto conjugata Spiritui. » Et beatus Amadeus homil. 3 *De laud. Virg.* : « Tali

Sponso conjungeris, a tali Marito fecundaberis. » Et denique Gerson super *Magnificat*. Alphabet, 83 : « Beatam respice primo modo, dum ab instanti suæ creationis initiatum est matrimonium cum æterno sponso Deo per arrham fidei, spei et charitatis et cæterarum virtutum. »

N. 1910. Objicies primo. Spiritus sanctus nequit dici Pater Christi secundum carnem, uti docet sanctus Thomas III p., q. 32, a. 3; ergo neque vere et proprie dici poterit Sponsus beatæ Virginis in ordine ad generationem Christi.

Respondeo, cum eodem sancto Thoma, nomen Patris sumi non a quocunque principio activo, alias ignis generans esset pater ignis generati, sed accipi ex eo, quod aliquid generetur in similitudinem generantis; « Christus autem secundum quod homo conceptus est de Spiritu sancto sicut de principio activo, non tamen secundum similitudinem speciei, sicut homo nascitur de patre suo, et ideo Christus non dicitur Filius Spiritus sancti nec iste Pater ejus. » Potest tamen dici, et recte dicitur Sponsus Mariæ Virginis, quia per modum principii activi vere fecundavit, ut beatus Amadeus loc. cit. ait; et vere imprægnavit, uti sanctus Augustinus loc. alleg. habet.

N. 1911. Objicies secundo: Spiritus sanctus non tantum reipsa, sed etiam quoad nomen est Virgo, quia nec generat, nec generatur, sed tantum spiratur. Ergo ipsi nequit attribui nomen Sponsi, nec Mariæ Virgini nomen Sponsæ relate ad Spiritum sanctum.

Respondeo, nomen sponsi, vel sponsæ non dari cum detrimento vel præjudicio virginitatis, cum dari possit, et detur sponsus virgineus, et sponsa virginea, qualis est Christus relate ad animas justorum, uti etiam sanctus Joseph respectu Mariæ Virginis, et Maria Virgo respectu sancti Josephi. Ita etiam sanctus Spiritus verus Sponsus est Mariæ Virginis, quia obumbratio ejus omnis delectationis veneræ expers fuit ex parte Virginis, et impossibilis ex parte Spiritus sancti.

ARTICULUS IV. *Utrum Deus plus diligat unam Deiparam, quam universam Ecclesiam dempta Virgine.*

N. 1912. Observo, dubium esse non posse, quin Deus in eminenti gradu diligat beatam Virginem; nam cum amor Dei sit effectivus, colligitur ex ipso effectu, quo fuit in Matrem propriam electa, quod Deus ipsam præ aliis habuerit in amore et pretio. Quæstio tamen agitari solet, utrum Deus plus dilexerit et actu diligat Matrem suam, quam universam Ecclesiam, dempta Virgine. Circa quod nonnulli doctores sequuntur Abulensem in Prolegom. 1, Math. quæst. 19, et cum eo negativam propugnant; sed communior est contraria cum Suarez tom. II, in III p., disp. 18, sect. 4, conclus. 2, cum qua

N. 1913. Dico: Deus plus diligat unam Deiparam, quam universam Ecclesiam, Virgine dempta. Probatur primo ex sanctis Patribus, inter quos

sanctus Petrus Damiani ait: « Attende Seraphim et videbis, quidquid majus est, minus esse Virgine, solumque Opificem opus illud supergredi. » Quod verum non esset, si Ecclesia hoc opus excederet, quia tunc non solus Artifex illud superaret, sed etiam artefactum, quod est Ecclesia. Idem confirmat sanctus Andreas Cretensis serm. *De Dormit. Deip.*: « Excepto Deo solo, es omnibus altior. » Ergo altior est universa reliqua Ecclesia, quia solus Deus excipitur. Consonat sanctus Damascenus orat. 1, *De dormit. Virg.*: « Dei Matris, et servorum infinitum est discrimen: » sed non foret discrimen infinitum, si a finito, cujusmodi est Ecclesia, æquari vel superari posset. Et sanctus Anselmus, *De laud. Virg.* cap. 9: « Decuit Virginem ea puritate nitere, qua major sub Deo nequeat intelligi: » ergo major esse debet, quam est in tota Ecclesia, secus non foret maxima sub Deo. Idem Anselmus, vel Eadmerus lib. *De excellent. Virg.* cap. 4, inquit: « Ostendit ergo amorem erga Matrem, qua nullum putemus esse posse majorem. » Quod confirmat Bonaventura in *Specul.* cap. 6: « Quid mirum, si præ omnibus diligat, quæ præ omnibus est dilecta? » Ergo sententia Patrum est, quod Deus plus diligat Matrem quam totam Ecclesiam et reliquos sanctos.

N. 1913*. Probatur secundo. Amor Dei est effectivus, et illud is censetur plus diligere, cui plus bonitatis et dignitatis confert; atqui plus dignitatis et bonitatis contulit suæ Matri, quam universis reliquis fidelibus, seu Ecclesiæ: ergo plus diligit Matrem suam quam universam reliquam Ecclesiam. Minor prob. Si munia omnium sanctorum et dignitates conferantur in unam dignitatem, non possunt æquare dignitatem Matris Dei, cum munia et officia servorum, qualiumcumque sint, nunquam ascendant ad dignitatem Matris Dei, et sic neque ad gratiam et bonitatem Matris Dei: ergo hanc Deus plus diligit quam omnem reliquam Ecclesiam. Confirmatur. Deus plus diligit humanitatem Christi, quam omnem reliquam Ecclesiam, tum propter unionem hypostaticam, tum propter gratiam habitalem, et ejus intensionem gratiæ maternitate Dei dignificatam, quia hæc æque excedit gratiam omnium justorum quam gratia Christi.

N. 1914. Probatur tertio ex Methodio serm. *De Purif. Virg.*, ubi eam sic alloquitur: « Euge, quæ debitorem illum habes, qui omnibus mutuatur; Deo enim universi debemus, tibi autem ille debet. » Ex quo debito sic argumentor: Deus nihil debet cæteris justis et Ecclesiæ, debet autem qua subsistens in humanitate suæ Matri, et quidem tanta debet, ut, etsi totum det, et plus quam habet universa Ecclesia, tamen non exsolvat debitum, seu non exæquet id quod a Matre accepit qua homo, nempe vitam infiniti pretii: ergo omnino dedit plus suæ Matri, quam habet universa Ecclesia, ut hac ratione exsolvat debitum suum, quantum congrue saltem fieri potest. Confirmatur. Alius qui-

cunque filius censeretur durus et ingratus, si homines extraneos quibus prorsus nihil debet, præferret parentibus, et his ne quidem vellet, cum commode posset, meliora bona præstare : ergo etiam Deus-Homo videretur durus, si Matrem, ejus debitor est, posthaberet multitudini reliquorum fidelium quibus nihil debet.

N. 1915. Objicies primo. Pars non est dignior toto, nec plus amari meretur, quam totum : atqui beata Virgo est pars et universa Ecclesia totum : ergo beata Virgo non plus amatur quam tota Ecclesia.

Respondeo, beatam Virginem non comparari cum tota Ecclesia; prout hæc includit etiam beatam Virginem, vel Christum Dominum, sed prout comparatur cum reliquis fidelibus, dempto Christo et beata Virgine, et sic hæc in æstimatione et valore longe plus est, et quid majus quam reliqui fideles; instantia est in Christo relate ad reliquam Ecclesiam etiam inclusa beata Virgine, item in cœlo empyreo, quod pars nobilissima est totius mundi, et magnitudine, pulchritudine et æstimatione quid longe præstantius, quam reliquæ mundi partes etiam simul sumptæ.

N. 1916. Objicies secundo. Virgini Deiparæ sunt collata omnia privilegia propter Ecclesiam sanguine Christi ablutam, juxta illud : « Peccatores non abhorres, sine quibus nunquam fores tanto digna Filio. » Ergo tota Ecclesia major, et dignior est una sola Deipara Virgine, ac proinde Deus plus diligit totam Ecclesiam, quam Deiparam Virginem.

Respondeo, quod, sicut Christus Dominus non fuit a Deo dilectus propter reliquos homines, sed propter suas perfectiones, ita etiam beata Virgo non fuerit a Deo dilecta propter Ecclesiam, sed propter se; supra enim ostendimus 1 p., q. 2, quod Christus et Virgo Deipara sint causa finalis omnium rerum, propter quam omnia facta sunt; unde quando dicitur, quod Christus et Mater ejus sint propter peccatores, *ly propter* denotat nonnisi causalitatem causæ materialis, quatenus peccata sunt materia per ipsos destruenda, non quod ipsi peccatores plus apud Deum valeant, et magis diligantur, quam Christus et Mater ejus.

N. 1917. Objicies tertio. Si beatam Virginem Deus plus diligeret, quam totam Ecclesiam, tunc etiam ipsius meritum plus valeret quam omnia justorum merita; sed hoc est nimis incertum, et vix dicendum : ergo neque hoc, quod Deus plus diligit Virginem quam totam Ecclesiam.

Respondeo, hoc esse conforme sanctis Patribus, et omnino tenendum : quia imprimis sanctus Gregorius Magnus in lib. 1 Reg. cap. 1, sic disserit : « Annon sublimis Maria, quæ, ut ad conceptionem æterni Verbi pertingeret, meritorum verticem supra omnes angelorum choros ad solium deitatis evexit? » Quid est hoc dicere, quam quod Virgo beata jam in conceptione Verbi superaverit omnium angelo-

rum merita, ut nimirum præ universis aliis digna existeret? Et quid est erigere meritorum verticem usque ad solium deitatis, quam omnes alios merentes superare, et se Deo proximam efficere? et certe beata Virgo nunquam operata est cum defectu, sed semper juxta vires crescentis gratiæ. Quo modo eum singulis vitæ momentis duplicavit, et ita in fine vitæ necessario eo pervenit, ut totam Ecclesiam superaverit, etsi daretur, quod antea non fuerit omnibus justis collective sumptis superior.

N. 1918. Objicies quarto. Christus principaliter venit ad delendum originale, ergo magis Deus dilexit Ecclesiam Christi sanguine abluendam, quam Mariam Virginem.

Respondeo, Christum primario venisse propter redemptionem præservativam, et secundario propter liberativam, quia præservativa melior est quam liberativa, uti supra probavimus, et de se evidens est, adeoque magis dilexit Matrem, quam reliquos homines collectim sumptos, quos tantum intendit liberare, non præservare; plus etiam dilexit Matrem quam angelos, quia hi tantum servi sunt, illa Mater, et ideo canit Ecclesia : *Exultata est sancta Dei Genitrix supra choros angelorum*, quod idem est ac supra universos angelos.

ARTICULUS V. — *Utrum Deus plus cognoscatur ex Virgine, quam ex cæteris creaturis simul sumptis.*

N. 1919. Observo, certum esse quod Deus ex creaturis possit cognosci. Sic enim ait sanctus Augustin. tract. 2 in Joan. : « Potest inveniri per creaturas evidenter, » dicente Apostolo ad Rom. 1, 19 : *Quod notum est Dei manifestum est in illis (sapientibus hujus mundi); Deus enim illis manifestavit; invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas.* Inquirimus ergo in præsentī, utrum Deus plus ex Virgine quam ex cæteris creaturis simul sumptis cognoscatur? Ad quod

N. 1920. Dico : Plus cognoscitur Deus ex Virgine Deipara, quam ex cæteris creaturis simul sumptis; ita Christophorus Vega in *Theol. Marian.* num. 1811. Probatur primo. Licet existentia Dei ut sic possit evidenter cognosci ex creaturis, dempta Virgine Deipara, non potest tamen clare cognosci existentia Dei ut Trini sine Virgine Deipara : ergo plus cognoscitur Deus ex Virgine, quam ex cæteris creaturis simul sumptis. Ant. quoad primam partem, quod non possit ex cæteris creaturis clare cognosci qua Trinus, patet; licet enim dentur quædam similitudines sanctissimæ Trinitatis, sicut esse, nosse, velle in una anima sunt, et ideo homo ad similitudinem Dei creatus esse dicitur, tamen inde non deducitur clare Trinitas Dei, adeo quidem, ut veteres philosophi quamvis saniores et oculatiores nihil de unitate naturæ in tribus personis realiter distinctis vel minimum subodorati sint. Quoad secundam partem de beata Virgine idem antecedens probatur, quia per cogni-

tionem Virginis Deiparæ ut sic ascendit intellectus noster ad pluralitatem divinarum personarum; non enim Mater Filii Dei vocari posset Deipara, si Filius Dei non constitueret distinctam in Trinitate personam a Patre, nam hoc ipso, quod sit Filius, a Patre distincto est progenitus, cum nemo a seipso generetur; similiter etiam Spiritus sanctus tanquam tertia persona ex Virgine Deipara cognoscitur, dum dicitur Matth. 1, 18: *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto*; et iterum: *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est.* (Ibid. 20.) Item Luc. 1, 25: *Spiritus sanctus superveniet in te*: ergo plus cognoscitur Deus ex Virgine Deipara quali quam ex cæteris creaturis simul sumptis, dempta Virgine.

N. 1921. Probatur secundo. Theologi communiter tradunt in tract. De Angelis, quod angelus inferior perfectius cognoscat Deum per cognitionem angeli superioris, quam per propriam sui ipsius cognitionem, item per cognitionem plurium aliarum creaturarum, quam per cognitionem sui solius; quia ex perfectiori effectu perfectius cognoscitur causa, et per cognitionem creaturarum plures a Deo perfectiones attinguntur: atqui opus omnium perfectissimum a Deo conditum est Deipara Virgo, utpote quæ essentialiter connectitur cum Deo-Homine, cujus Mater est, et dignitatem in se moraliter quasi infinitam continet, ac proinde in suo esse, cognitione et amore universas puras creaturas excedit: ergo ex Deipara Virgine magis cognoscitur Deus, quam ex aliis creaturis simul sumptis. Confirmatur auctoritate sancti Bonaventuræ in *Speculo B. Virg.*: « Gloria Domini relucet in Maria plenissime; nam præter assumptam a Verbo naturam, nullum est opus, nulla creatura, in qua tanta divinæ gloriæ materia relucent. » Et divus Bernardinus Senensis tom. I, serm. 61, a. 6, cap. et tom. III, serm. 11, a. 1, cap. 2: « Singularis magnificentia Dei fuit beata Virgo, quia in ejus exaltatione plus magnificatur, et etiam in ejus humiliatione, devotione, gratiarum actione, et omnium honorum Dei fruitione plus magnificat Deum, quam omnis creatura simul sumpta. »

N. 1922. Probatur tertio. Unus gradus gratiæ plus bonitatis et perfectionis propter jus ad cœlestem hæreditatem continet, quam tota natura simul sumpta cum omnibus suis naturalibus perfectionibus, uti theologi pro certo habent; jam vero Deipara Virgo adunatos habet plures gradus gratiæ quam omnes justi simul, uti supra satis manifeste deduximus, et quia insuper hi ipsi gradus, quatenus adjuncti per se perfectiores sunt quam in pluribus dispersi: ideo beata Virgo perfectior in se est, quam omnes reliquæ creaturæ simul sumptæ, et qua perfectior plus magnificat Deum, et excelsores de eo notitiam infert quam omnes illæ; et

ideo recte dixit illa Luc. 1, 48: *Magnificat anima mea Dominum.* In quod sanctus Bernardus homil. 5, super *Missus*, ait: « Erit magnus (vox est angeli), sed quare hic erit, et non potius est magnus, qui semper æqualiter magnus, non habet, quo crescat, nec major post conceptum futurus sit? Sed verissime ipsa Virgo intonat: *Magnificat anima mea Dominum*, nempe quoad nos, et in esse nobis noti. »

N. 1923. Objicies primo. Major gloria Dei resplendet ex multitudine angelorum, cum unus alterum in perfectione excedat, et inde manifestet, quænam perfectio et activitas in Deo emineat: ergo etiam ex multitudine creaturarum magis Dei magnitudo, et perfectiones manifestantur, quam ex sola Matre Dei.

Respondeo, ex multitudine creaturarum innoscere varietatem divinarum perfectionum quas Deus manifestare intendit, pro qua obtinenda etiam peccata et defectus serviunt: hic autem loquimur de eminentia ipsarum perfectionum, quarum una alteram toto ordine excedit: sic gratia toto ordine excedit naturam, et ideo vel minimus gratiæ sanctificantis exsuperat omnes perfectiones naturales etiam collective sumptas; melior enim est intuitiva Dei visio, cujus principium est gratia, quam omnis cognitio naturalis, quæ non est nisi per effectum, et similiter etiam unio hypostatica excedit toto ordine gratiam communiter dictam, quia majorem adhuc unionem cum Deo infert, nempe per communicationem personalem, cum gratia communiter dicta tantum inducat unionem per communicationem intentionalem in esse objecti; maternitas Dei autem spectat ad unionem cum Deo in esse personali, et sic est superioris ordinis, quam gratia simpliciter dicta, et inde etiam major perfectio, qua mediante, Deus magis communicatur ad extra, et bonitas ejus manifestatur.

N. 1924. Objicies secundo. Deus magis laudatur per plures quam per unum: ergo laus et gloria Dei major resultat ex omnibus justis quam ex sola Deipara Virgine.

Respondeo, majorem gloriam et laudem Dei sumi a majori communicatione Dei ad extra et a majori notitia Dei, eaque primario ex cognitione intensiva, et deinde ab extensiva; magis autem Deus communicatur ad extra suæ Matri, quam suis servis, in esse personali, quam in esse intentionali, majorem etiam intensive notitiam de Deo habet Deipara Virgo, quam omnes justi collectim sumpti, quamvis totus beatorum exercitus majorem extensive notitiam habeat, quia hoc non impedit, quominus sola Christi humanitas, vel sola Deipara magis Deum laudet, honoret et glorificet, quam reliqui sancti simul sumpti.

QUÆSTIO SEXTA.

DE MORTE BEATÆ VIRGINIS.

ARTICULUS 1. — *Utrum B. Virgo vere mortua fuerit.*

N. 1925. Observo, esse doctores, qui mortuam fuisse beatam Virginem omnino negent. Quos, ut ait Serrii in *Exercitationibus criticis*, exercit. 65, longo ordine recenset Franciscus Macedo tom. I, *De clavibus Petri* lib. iv, p. 2, *De peccat. origin.* sect. 3, inter quos etiam est Timotheus presbyter orat. *De sancto Occursu*. His ex parte consonat sanctus Epiphanius, non quod absolute neget mortem ejus, sed quod in dubium vocet lib. *De hæres.*, hæresi 78, inquit: « Non dico, quod immortalis mansit, sed neque affirmo, an mortua sit. » Quæritur ergo, an vere mortua sit. Ad quod

N. 1926. Dico: Beata Virgo est vere mortua. Ita certa sententia Ecclesiæ, et probatur primo, ex universali traditione, quæ hunc per totum orbem felicem transitum et mortem beatæ Virginis celebrat, et quia dies obitus pro die 15 Augusti passim in Martyrologiis Bedæ, Usuardi, Adonis et Romano adnotatur, insuper unanimi consensu Patres attestantur, uti divus Dionysius lib. *De divin. nomin.* cap. 5; sanctus Damascenus *De Dormitione Virginis*; divus Augustinus serm. *De Assumpt.*; beatus Andreas Cretensis orat. 1 *De Dormit. Deip.*; Juvenalis archiepiscopus Hierosolymitanus in *Histor. Euthym.*; Nicephorus lib. II, cap. 21; Metaphrastes die 15 Augusti; Sophronius serm. *De Assumpt.*, et alii.

N. 1927. Probatur secundo cum Suarez tom. II, in II p., disp. 21, sect. 1, ex generali Scripturæ regula, qua dicitur: *Statutum est omnibus hominibus semel mori*, ad Hebr. ix, 27: *Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem* (Psal. lxxxviii, 49), a qua, ut per se patet, recedendum non est, nisi urgeat necessitas ex aliis Scripturæ locis beatæ Virginis exceptivis, et sanctis Patribus desumpta, a quibus tamen nihil habetur nisi contrarium, quod mortua sit: quod etiam persuadent variae rationes ut, primo, quia decebat omnino eam conformari per mortem Christo Domino Filio suo. Secundo, e contra non decebat eam carere commodis et emolumentis quæ justi ex morte bene pieque suscepta colligunt, et mortem pretiosam faciunt in conspectu Domini. Tertio, ut appareret eorum error qui postea dicebant, eam fuisse naturæ angelicæ, quam hæresin recenset sanctus Thomas in III, dist. 4, q. 2, a. 1.

N. 1928. Objicies primo cum Epiphanio: Sacra Scriptura nil memorat de morte beatæ Virginis: ergo illa non accidit.

Respondeo, satis esse quod sacræ Litteræ diserte dicant, *Statutum esse omnibus hominibus semel mori*, a qua nulla fit exceptio per Scripturam et Patres; neque erat ratio narrandi mortem Deiparæ in Evangelio, quia hoc tantum historiam Christi continet usque ad ascensionem ejus in cælum, neque in Actis

apostolorum erat commemoranda, quia hæc tantum complectuntur gesta apostolorum.

N. 1929. Objicies secundo: Mors peccati originalis pœna est: sed beata Virgo nulli pœnæ peccati potuit subjici, cum immunis fuerit a peccato: ergo beata Virgo non fuit mortua.

Respondeo, mortem esse pœnam peccati relate ad inclusos in pacto cum Adamo inito, quia hi, sicut participes fiunt peccati Adamitici, ita et pœnæ ejus; quia vero beata Virgo non fuit inclusa in pacto, et inde neque particeps peccati, ideo neque potuit esse particeps pœnæ ejus; relate vero ad non inclusos in pacto, uti sunt Christus et beata Virgo, mors non est pœna peccati, sed naturalis conditio humanæ naturæ ex contrariis qualitatibus compactæ, quam beata Virgo potuit subire, sicut Christus eam subisset in senectute, nisi tanquam juvenis fuisset occisus, ut docet sanctus Augustinus, lib. II, *De peccatorum meritis et remiss.* cap. 29.

N. 1930. Objicies tertio: Sanctus Augustinus conc. 2 in Psal. xxxiv, ait: « Maria ex Adam mortua est propter peccatum; Adam mortuus est propter peccatum, et caro Domini ex Maria mortua est propter delenda peccata. » Ergo si beata Virgo mortem subiit, eam subiit tanquam pœnam peccati.

Respondeo, hanc propositionem esse inter Baianas damnatam num. 73: « Nemo præter Christum est absque originali; hinc beata Virgo mortua est propter peccatum ex Adamo contractum: » ergo mortem non subiit tanquam pœnam, unde *propter peccatum* dupliciter sumitur, semel ut denotet causam demeritoriam relate ad Adamum, qui mortem meruit; semel ut occasionem, quatenus libere conformari voluit beata Virgo reliquis posteris Adæ, et maxime suo Filio, qui et ipse mortem libere elegit occasione seu causa peccati delendi.

N. 1931. Objicies quarto: Beata Virgo donata est iis privilegiis quibus donati sunt alii sancti; atqui alii sancti sunt ex hac luce translati sine morte, speciatim Enoch, Elias et ipse etiam Joannes evangelista, teste Hilario, Gregorio Nazianzeno et Joanne Damasceno; ergo etiam beata Virgo.

Respondeo, quod licet Enoch et Elias nondum sint mortui, sed in paradysum translati, mortem tamen aliquando sint subituri, antequam ad beatam æternitatem perveniant, futuri nempe martyres pro fide tempore Antichristi: circa sanctum Joannem evangelistam, si mortuus nondum sit, idem sentitur, quod de Enoch et Elia; sed certum est esse mortuum, et Ephesi sepultum, ut tradunt Polycarpus ejusdem discipulus, Polycrates Ephesius, Tertullianus, Eusebius, Hieronymus, Augustinus, Cyrillus Alexandrinus, Joannes Chrysostomus, et ipsa synodus œcumenica Ephesina apud P. Serrii exercit. 65.

ARTICULUS II. — *Utrum B. Virgini dies mortis fuerit prænuntiata.*

N. 1932. Observo, nihil certius esse morte, et econtra nihil incertius esse tempore mortis futuræ, teste Ecclē. ix, 12: *Nescit homo finem suum*; et Christo ipso, Matth. xxv, 13, dicente: *Vigilate, quia nescitis diem, neque horam*: super quæ Venerabilis Beda addit: « Certum est quod morieris, incertum est autem quando, aut quomodo, aut ubi. » Speciali tamen privilegio Deus amicis suis tempus et horam mortis suæ manifestat, et ideo quæritur, utrum idem contigerit beatissimæ Virgini. Ad quod

N. 1933. Dico, probabilissimum esse, quod beatæ Virgini fuerit prænuntiata dies mortis. Probatur primo, quia regula sancti Bernardi est in Epistola ad canonicos Lugdunenses, quod quidquid aliis, licet paucissimis, est concessum hoc gloriosæ Virgini esse concessum dubitari non possit; atqui prænuntiatio mortis futuræ contigit non paucis ex sanctis: ergo et beatæ Virgini. Minor prob. ex sancto Petro, qui II Petri i, 14, dicit: *Brevis est depositio tabernaculi mei, secundum quod Dominus mihi prædixit*. Et ex sancto Paulo II ad Timoth. iv, 16, ubi ait: *Ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat*; et innumeris aliis exemplis: ergo aliis sanctis est concessum, ut diem mortis præsciverint, et per consequens etiam beatæ Virgini.

N. 1934. Probatur secundo, ex Nicephoro lib. ii, cap. 2, sic habente: « Virgo nuntium a Filio per angelum de migratione accepit. » Et ex divo Cosma cognomento *Vestitor* apud auctorem Pommerii lib. x, p. 5, cap. 2, suæ Historiæ hæc scribente: « Quadam die, cum in Filii desiderium cor Virginis vehementer accenditur, æstuans animus commovetur, et internarum lacrymarum abundantia excitatur, crebrisque desiderii sui singultibus cœpit talia verba eructare: O Fili mi perdulcissime, en cupio dissolvi, et esse tecum: utinam, Fili mi, adesses illa hora aurea, qua te videre possem in patria! Ecce mox angelus cum multo lumine eidem astitit, et reverenter, utpote Matrem Domini, salutavit: Ave, benedicta; suscipies benedictionem illius qui mandavit salutem Jacob: ecce Filius tuus Dominus Jesus te Matrem venerandam expectat, cum die tertia de corpore assumeris. » Idem pene iisdem verbis refert sanctus Melito episcopus Sardicensis vel quicumque alius auctor est libri *De transitu Virginis Mariæ*. Confirmat id ipsum Simeon Metaphrastes orat. *De Dormitione Virg.*, et sanctus Vincentius Ferrerius serm. 1 *De Assumpt. Virginis*.

N. 1935. Obijcies. Basis historiæ Eccles. ad usum cleri Augustani cap. 7, q. 8, de beata Virgine sic habet: « Dubium non habeam, quia Deus felicissimum Virginis discessum ex hac vita ostentis et prodigiis celebraverit, postulabat enim hoc dignitas Matris Dei; at quæ fuerint ista prodigia,

nullus, quod sciam, tradit probatus historicus. » Erge non videtur determinate dicendum, quod angelus ei nuntium mortis attulerit.

Respondeo, laudatam Basim non velle inter nominata ostenta, et prodigia comprehendere nuntium mortis ab angelo factum, quia cum horæ mortis revelatio sit valde frequens, non est inter extraordinaria prodigia numeranda; at vero dignitas Matris Dei postulat, ut quod aliis sanctis tam frequenter fuit concessum, ipsi non fuerit negatum: constat enim ex ipsa Scriptura, id sanctis apostolis Petro et Paulo accidisse: quidni ergo et apostolorum Reginæ et Domini Matri?

ARTICULUS III. — *Utrum apostoli astiterint Virgini morienti.*

N. 1936. Observo, inter portenta mirabilia quæ in obitu Deiparæ Virginis patrata sunt, speciatim numerari hoc, quod omnes fere Christi apostoli in omnem terram jam dispersi Hierosolymis convenirent, ut Mariæ mortis testes essent, et sua præsentia funus cohonestarent; vult quidem Turrianus lib. ii, *Adversus Magdeburgenses pro defensione canonum apostolicorum*, id fieri potuisse sine miraculo, quod etiam Canisius lib. v, *De Maria Virgine*, cap. 3, approbat; Joannes tamen de Carthagena lib. xii, homil. 3, ait: Se antiquorum et gravissimorum doctorum vestigiis insistere et arbitrari, adventum hunc fuisse miraculosum et satis portentosum, cum momento temporis per aera rapti sint, ut morienti Virgini adessent. Quidquid tamen de hoc sit, hic nos illud principaliter inquirimus, an apostoli vere morienti Virgini astiterint, sive modo humano, sive ope angelica adducti fuerint? Circa quod

N. 1937. Dico, esse vere probabile, quod apostoli Virgini morienti præsentem fuerint. Probatur primo ex sancto Dionysio Areopagita *De divinis nomin.* cap. 5: « Quandoquidem apud ipsos quoque nostros a Deo afflatis sacrorum principes, quando nos quoque, ut ipse nosti, et multi ex nostris fratribus ad videndum corpus, quod Vitæ principium dedit, et Deum suscepit conveneramus, visumque est, ut post illud spectaculum omnes sacrorum principes hymnum canerent et laudarent, prout poterat unusquisque, infinitam bonitatem divinarum virium. » Nec dici potest cum fundamento, hæc non esse genuina sancti Dionysii Areopagitæ Opera, quia contra est primo, quod hoc fingant Lutherani, Erasmus, Laurentius, Valla, Blondellus, Ballæus et alii hæretici. Secundo, sunt quidem aliqui etiam ex Catholicis, ut Morinus, Launoyus et alii recentiores eruditi id ipsum contententes, sed communis et inconcussa (verba sunt Annati in Appar. lib. iv, de sancto Dionysio) aliorum doctorum opinio est, librum *De divinis nominibus*, et alia scripta sub nomine Dionysii in Ecclesia recepta, genuina esse Dionysii Areopagitæ Opera. Tercio, hæc ipsa Opera jam a duodecim sæculis et ultra sub

nomine Dionysii Areopagitæ fuere recepta, et quod vel solum probabilitatem solidam faceret, a divo Thoma sic æstimata fuere, ut in ea speciatim de divinis nominibus Commentarium fecerit. Quarto, Dionysii Areopagitæ Opera citata fuerunt a concilio Lateranensi sub Martino I; a Gregorio Magno homil. 34 in *Luc.*; ab Agathone in epistola ad Constantinum Pogonatum; ab Adriano I in epistola ad Carolum Magnum; a Nicolao I in epistola ad Michaelem imperatorem: ergo cum fundamento negari non potest, quod hæc sit Dionysii Areopagitæ sententia, ut adeo Christophorus Vega in *Theol. Marian.* num. 1825 existimet, omnino certum esse, quod apostoli Mariæ Virgini adfuerint ex hac vita decedenti.

N. 1958. Probatur secundo ex Juvenali patriarcha Jerosolymitano, et e Chalcedonensis concilii Patribus uno, qui interrogatus ab imperatore Marciano et imperatrice Pulcheria concilio Chalcedonensi præsentibus, de mortis exsequiis et sepulcro beatæ Virginis respondit, sanctum Dionysium Areopagitam in libro *De divinis nominibus* testari apostolos fuisse præsentibus dormitioni beatæ Virginis, et quod hic dicit Juvenalis, confirmant alii ex Patribus, ipsaque Ecclesiæ concilia et summi Pontifices, adeo ut Bellarminus in suo *Catal.* de Ecclesiæ scriptoribus circa Opera Dionysii Areopagitæ dicat: « De his operibus viri eruditi, et catholici nihil dubitant, soli hæretici, Lutherani, et quidam scioli, Erasmus, Valla, et pauci alii opera supra memorata (inter quæ est hoc ipsum de divinis nominibus) negant esse sancti Dionysii Areopagitæ. »

N. 1959. Objicies primo. Baronius ad annum 48, § 14: « Ea quæ traduntur de apostolis eodem momento collectis e diversis orbis » regionibus Jerosolymam ad obitum Virginis per aera in sublime delatis pro apocryphis habet: ergo non subsistit historia quæ tuetur, apostolos simul collectos astutisse beatæ Virgini morienti.

Respondeo, imprimis hoc argumentum nihil valere contra Turrianum, Canisium et alios qui existimant apostolos humano modo potuisse venire Jerosolymam; deinde etiam dato hoc fieri non potuisse sine miraculo, Basis historiæ Ecclesiasticæ merito de beata Virgine q. 8, docet quod dignitas Matris Dei postulet, suam mortem fuisse celebratam miraculis, et si in aliis sanctis admittimus miracula sub obitu patrata, cur abnegemus morienti Dei Matri, si ea probatis testibus firmentur, sicut in nostro casu sunt Dionysius Areopagita libro *De divinis nominibus* cap. 3, Melito, episcopus Sardinensis, ut habetur in Bibliotheca veterum Patrum serm. *De Assumpt.*, affirmans se id ex ore divi Joannis evangelistæ accepisse, qui tantæ auctoritatis alias est, ut ei Catalogus librorum canonicorum soleat ascribi, Juvenalis Hierosolymitanus in responso imperatori Marciano dato de sanctissimo Mariæ obitu. Sanctus Damascenus orat. *De dormit.*

Virginis; Simeon Metaphrastes in orat. *De dormit. Virg.*; Sanctus Greg. Turonensis lib. 1, *De gloria martyrum* cap. 4.; Michael Syngelus presbyter Jerosolymitanus in Vita Dionysii Areopagitæ; sanctus Thomas doctor Angelicus Comment. in divo Dionysio *De divinis nominibus*. Quare Carthagena lib. xxi, homil. 3, num. 7, merito dicit se nescire quonam fundamento cardinalis Baronius hunc adventum apostolorum ad obitum Deiparæ rejiciat ut apocryphum, cum prædicti Patres rem referant non ut scriptis apocryphis, sed pervetustæ et, ut Juvenalis ait, verissimæ traditioni innixam, præsertim quia etiam non omnia libris apocryphis inserta pro apocryphis haberi possint, cum varias contineant veritates Catholicas.

N. 1940. Objicies secundo. Videtur nimis prodigiosum, quod apostoli quasi momento in sublime elati per aera fuerint delati Jerosolymam ad conclave Deiparæ: ergo est apocryphum.

Respondeo, similia miracula fuisse plura facta, uti Habacuc propheta fuit capillis in momento temporis de Judæa in Babyloniam per angelum deportatus pro prandio Danieli parando. Dan. ult. Et Philippus apostolus fuit in ictu oculi Spiritu Domini raptus, ut continuo esset in Azoto, Act. viii, et alia exempla innumera ex Vita sanctorum. Si ergo his habetur fides saltem ratione historiæ probabilis, cur rejiciatur tanquam apocryphum, quod attestantur tot antiqui Patres et viri sancti, et iis subscribunt pene innumeri ex modernis, saltem quod adfuerint cum miraculo, abstrahendo quali?

ARTICULUS IV. — Quo genere mortis B. Virgo fuerit mortua.

N. 1941. Observo, p. 1, q. 5, a. 2, ostensum esse, quod beata Virgo fuerit exempta a morbis corporalibus, et dein art. 3, fuisse conclusum, quod omnino fuerit impassibilis et immortalis impassibilitate, et immortalitate non beatorum, seu ea qua quis pati, vel mori non potest, sed status innocentiae, seu ea qua quis non cogitur pati et mori, sed potest utrumque congruis mediis declinare, quia ergo art. 1 hujus quæstionis diximus, beatam Virginem vere esse mortuam, quæritur an mortua sit morte violenta per martyrium sicut Christus, vel ex infirmitate aliqua Dei ordinatione et voluntate immissa, vel vi amoris erga Deum, Virgine per congrua desideria Deum movente ad negandum concursum conservativum vitæ.

N. 1942. Dico primo. Beata Virgo non fuit mortua morte violenta per martyrium uti Christus. Ita certa sententia. Probatur ex Baronio ad annum 48, § 12, ubi ait eos non recipi ab Ecclesia catholica qui tradunt Mariam Virginem martyrio vita functam esse, et hos etiam confutat sanctus Ambrosius in Comment. ad Evang. sancti Lucae lib. ii, § 61, his verbis: « Nec littera nec historia docet ex hac vita Mariam corporalis necis passione mi-

grasse; non enim anima, sed corpus materiali gladio transfigitur. » Item sanctus Thomas refellens Simeonis oraculum: *Tuam ipsius animam pertransibit gladius* (Luc. II, 35), dicens III p. q. 27, a. 4, ad 2, hoc non intelligendum esse de gladio materiali, qui non attingit animam, sed per quamdam similitudinem ob summos dolores Filii causa toleratos de gladio animæ, seu spirituali. Idem docet 2-2, q. 124, a. 4, ad 1. Ergo beata Virgo non fuit martyr per mortem violentam, uti Christus.

N. 1945. Dico secundo. Beata Virgo nulla infirmitate, nec ullo dolore est mortua, ita sancti Patres communiter. Ex quibus sanctus Damascenus, orat. 2 *De dormit. Deip.* ait: « Neque partus pœnam sensit neque obitus. » Et Nicephorus lib. II, cap. 42: « Quia hic modus mortis videtur excellentior, et innocentie ac puritati Virginis quodammodo debitus, et quia sine libidine concepit, omnique inordinata concupiscentia semper caruit. » Eodem argumento utitur sanctus Laurentius Justinianus serm. *De Assumpt.* « Sicut ab omni mentis et corporis corruptione exstitit libera, ita et a mortis dolore aliena. » Et sanctus Vincentius Ferrerius serm. 2 *De Assumpt.* « Sicut sine corruptione concepit, et sine dolore peperit, ita etiam sine dolore in manibus Filii animam tradidit. » Eodem modo discurrunt beatus Amadæus homil. 7, *De laud. B. Virg.*; Sanctus Albertus Magn. super *Missus* cap. 15; Salazar in *Proverb.* cap. 51; Cajetanus *Opusc. de spasmo*; Galatinus lib. VII, cap. 10.

N. 1944. Probatur etiam exemplis aliorum sanctorum: nam de sancto Joanne evangelista sentiunt Ambrosius serm. *De martyr.*; sanctus Gregorius Turonensis lib. *De gloria plurimorum martyrum* cap. 50; Isidorus lib. *De Patribus Novi Testamenti*; Simeon Metaphrastes in Vita sancti Joannis evangelistæ; Nicephorus lib. I, cap. 35, et lib. II, cap. 42, quod tumulum ingressus sit absque ullo prævio morbo, et in eo sanus obdormierit. Ante ipsum idem concessum fuit Moysi, quia Deuter. XXXII, 49, legitur: *Ascende in montem, et morere ibi.* Et Deuter. XXXIV, 7: *Non caligavit oculus ejus, nec dentes illius moti sunt.* Idem asserunt Laurentius Masellus et alii de Aaron, qui Num. XX, dicitur: *Colligetur et morietur.* Ita et beatissima Virgo sine dolore et infirmitate mortua, cum quod paucis est concessum, non oportet sentire, Deiparæ Virgini esse negatum. Sanctus Bernardus in epist. ad Lugdunenses.

N. 1945. Objicies primo. Juxta Aristotelem lib. II, *De anima*, mors acerbissimum dolorem infert, et constat ex hoc quod divisio animæ a corpore sit violenta, adeoque naturaliter acerba et dolorifera: ergo neque in beata Virgine esse potuit sine dolore et infirmitate.

Respondeo, aliud esse quod fit connaturaliter, et aliud quod fit miraculose per donum Dei: connaturaliter loquendo divisio animæ a corpore sine dolore non est, hoc ipso enim quod sit violenta,

cum naturaliter anima velit esse unita corpori tanquam comparti, resistit anima agenti inducenti divisionem, seu resolutionem a corpore; hanc autem resistantiam Deus per miraculum cohibere potest anticipando dotem omnimodæ impassibilitatis, qua de facto anima in cœlis non dolet de carentia conjunctionis sui cum corpore.

N. 1946. Objicies secundo. Beata Virgo pro conditione humanæ naturæ vere mortem subiit, et per vitam mortalem plures dolores pro augmento meriti passa est; ergo pro eadem conditione naturæ, et in ordine ad idem augmentum meriti passa erit dolores in morte.

Respondeo, beatam Virginem mortem subiisse, ut Christo conformaretur; non vere tanquam debitam propter Adæ peccatum, a quo illa exempta fuit, de qua dicitur Rom. V, 12, *Per peccatum mors intravit in mundum*, et quidem mors cum onere et obligatione ad eam subeundam, eaque cum dolore et infirmitate; talis mors non erat decens Deiparam Virginem; nam cum sit principium vitæ, et integre caruerit peccato, debebat etiam ejus mors carere oneribus peccati, et per consequens esse libere et voluntarie suscepta sine pœnalitatibus peccato debitis, cujusmodi sunt dolor et infirmitas, neque opus erat hoc modo augere meritum, quia hic modus erat simul pœnalis, quem beata Virgo etiam in vita non habuit in ordine ad augendum meritum; dolores enim quos passa est in vita, hos Christo Domino conformiter passa est, nempe cum prævisione voluntarie ac libere, consequenter cum ampliori augmento meriti.

N. 1947. Dico tertio. Beata Virgo mortua est vi amoris erga Deum per congrua desideria Deum movente ad negandum concursum conservativum vitæ. Probatur primo ex sancto Paulo ingemisciente: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo*, ad Philipp. I, 23; nam Paulus non ex impatientia, et hujus vitæ pertæsus cupiebat dissolvi, sed ex amore Dei, ut magis et purius ex visione intuitiva posset Deum amare: ergo multo magis et vehementius Deipara Virgo hoc desiderio et amore flagrabat, quia, ut ait sanctus Anselmus, lib. *De excellent. Virg.* cap. 4, « superat omnium rerum creaturarum amores, et dulcedines magnitudo amoris istius Virginis in Filium suum. »

Confirmatur ex Psal. XLI, 1, 3: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima ad Deum fontem vivum: quando veniam, et apparebo ante faciem Domini?* Si ergo David tanto desiderio ad videndum Deum et unice amandum flagrabat, non potuit non Virgo beata eo fortius flagrare, et inde petere a Deo mori, et obtenta Dei voluntate non amplius impedire mortem.

N. 1948. Probatur secundo. Sanctus Thomas I p., q. 97, a. 4, de statu innocentie docet, quod homo in illo statu fuisset immortalis, non ea quidem immortalitate qua non posset mori, uti beati, sed qua non cogeretur mori invitus, seu qua per esum

ligni vitæ mortem impedire potuisset, usque dum translatus fuisset ad vitam spiritualem in patria, imo etiam impedire tenebatur, ut docet sanctus Thomas ibidem ad 3, unde expectare debuisset divinam voluntatem et ordinationem translationis ad vitam spiritualem in patria. Quod ipsum de beata Virgine, quæ dono status innocentiae gaudebat, cum sanctis Patribus et doctoribus asserimus, quod nempe ex amore erga Deum desideravit dissolvi, et tandem impletum sit desiderium, et Deus sicut homini in statu innocentiae, ita eidem permiserit non impedire translationem abhinc, ibi quidem sine morte, hic autem per mortem, quia ex communi sententia his privilegiis status innocentiae gaudebat.

N. 1949. Objicies primo. Si beata Virgo fuisset mortua ex vi amoris, non fuisset talis amor ordinatus; non enim fuisset spiritualis residens in voluntate, et independens a sensibus, cum talis amor nocere potuisset corpori, sed fuisset sensitivus et amor cordis, qui si nimius est, et nocivus vitæ, corrigi debet a ratione: ergo beata Virgo non fuit mortua ex vi amoris.

Respondeo, sententiam nostram non esse, uti forsitan est quorundam aliorum, quod excessus amoris beatam Virginem occiderit, sed quod excessus amoris fecerit, ut Deus daret potestatem non impediendi mortem, cum posset, sicut factum esset apud homines pro statu innocentiae, qui tandem, in sententia sancti Thomæ, potestatem accepissent a Deo non impediendi translationem ad vitam spiritualem per ulteriorem usum ligni vitæ; item quod per congrua desideria moverit Deum ad suspendendum concursum conservativum præsentis jam mensura meritorum.

N. 1950. Objicies secundo. Non potest ostendi, quo medio beata Virgo impedire potuisset suam mortem præ senio aliunde secuturam: ergo non fuit mortua consimiliter homini translato in statu innocentiae ad vitam spiritualem in patria.

Respondeo, imprimis beatæ Virgini æque fuisse debitum lignum vitæ, vel aliud medium præservativum, quam Adamo pro statu innocentiae, cum vere donata fuerit originali iustitia, et inde immortalitate Adamo competente. Quandiu enim mens est Deo subjecta, tandiu corpus subicitur animæ, et sic Deus non aliter Christo, et beatæ Virgini præordinavit mortem et carentiam mediorum præservantium, nisi dependentes a libera eorum voluntate, unde expresse de Christo dicitur: *Oblatus est, quia ipse voluit.* (Isa. LIII, 7.) Deinde beata Virgo fuit optimæ complexionis et constitutionis, et sic omnino longius potuisset vivere ultra centum saltem, et amplius annos, uti plures alii, cum nullam inordinationem admiserit: fuit ergo non nisi ex amore mortua, quo Deum per congrua desideria movit ad suspendendum concursum conservativum aliunde jam impleta mensura meritorum.

N. 1951. Objicies tertio. Ex hoc non intelligitur,

quomodo beata Virgo sine morbo fuerit mortua, quia, licet concupiverit dissolvi, tamen non exprimitur causa mortis, cum solum desiderium esse cum Christo non inferat mortem, ut patet in divo Paulo, nec supponat morbum illativum mortis: ergo nequit dici quod beata Virgo ex vi amoris fuerit mortua.

Respondeo, beatam Virginem fuisse præditam dono immortalitatis statui innocentiae competentis, uti jam satis probatum est superius. Unde Deus sicut homini pro statu innocentiae lignum vitæ dedit pro conservatione in vita, et simul post congrua desideria patriæ etiam licentiam pro abstinencia a ligno vitæ et translatione ad vitam spiritualem in patria, ita idem concessit beatæ Virgini, ut post congrua desideria patriæ posset adhuc sana et integra renuntiare mediis præservativis vitæ, inter quæ est concursus Dei conservativus, cujus suspensio sequitur quasi connaturaliter ad tanta Virginis desideria, et consummationem meritorum a Deo prævisam.

ARTICULUS V. — *Ubinam beata Virgo mortua fuerit et sepulta.*

N. 1952. Observo, duo celebria esse loca de quibus disputabatur, an sint illa, ubi beata Virgo Deipara mortua et sepulta sit? nimirum Ephesus et Jerosolyma. Sanctum Joannem evangelistam Ephesi fuisse mortuum et sepultum tradunt Polycarpus, Joannis discipulus, Polycrates Ephesinus, Tertullianus, Irenæus, Eusebius, Hieronymus, Augustinus, Cyrillus Alexandrinus, Joannes Chrysostomus, et ipsa synodus œcumenica Ephesina apud Serrii Exercit. 63, n. 3, qui etiam a num. 4, contendit beatam Virginem quoque Ephesi fuisse mortuam ac sepultam, cujus contrarium demonstrat Basis ecclesiastica cleri Augustani de beata Virg. cap. 7, q. 3, cum qua

N. 1953. Dico. Beata Virgo Jerosolymis est mortua et sepulta. Ita tota Patrum antiquitas apud Canisium lib. v, *De Deip.* cap. 3. Id imprimis dicit divus Dionysius Areopagita, lib. *De divin. Nomin.* cap. 5; sanctus Joannes Damascenus, homil. 2, *De dormit. beatæ Virg.* § 18, ubi narrat, quomodo apostoli per orbem prædicationis causa dispersi temporis puncto convenerint Jerosolymam ad Christi Matrem morti proximam, et ejus beatæ migrationi interfuerint, ac corpus in horto Gethsemani sepeliverint, qui etiam refert Juvenalem episcopum Jerosolymitanum Marciano et Pulcheriæ augustis de retegendo, sicubi esset, Mariæ corpore sollicitis respondisse Jerosolymis mortuam et sepultam fuisse. Idem affirmat beatus Andreas ex monacho et presbytero Jerosolymitano episcopus Cretensis Orat. 2. in *Dormit. beatæ Virg.* Idem docent Cedrenus in Compend. histor. pag. 149; et Nicephorus Callistus lib. xv Histor. eccles. cap. 14, et alii passim.

N. 1954. Objicies primo ex P. Serrii Exercit. 63,

num. 4, liber *De divinis nominibus* Dionysio Areopagitæ suppositus est apocryphus : ergo exinde nihil probatur pro morte et sepultura beatæ Virginis Jerosolymis facta.

Respondeo, P. Serrii merito sanctum Thomam tanquam ejusdem celeberrimi ordinis Dominicani contraponi, qui eumdem librum et Dionysio Areopagitæ tribuit, et Commentarium in eum fecit. Dein Annatus in Apparatu lib. iv, a. 8, num. 12, asserit communem et inconcussam contra Lutheranos et alios hæreticos et quosdam recentiores Catholicos sententiam esse, quod hoc scriptum inter alia sit genuinum divi Dionysii Areopagitæ, et hoc solidis probat argumentis, quæ loc. cit. legi possunt, et supra etiam art. 3 retulimus.

N. 1955. Objicies secundo ex eodem. Ea quæ afferuntur ex Damasceno, de Dormitione Virg., Baronius et Possevinus pro commentis habent : ergo carent apud eruditos fide et auctoritate.

Respondeo, P. Serrii confutari ab ipso Baronio : nam hic ad ann. 48, § 19, ipsemet citat Joannem Damascenum serm. 2, *De dormit. Deip.* pro se, adeoque non habet ipsum pro apocrypho. Deinde postquam num. 18 refutasset Pseudo-Hieronimum dicentem, « Dei Genitricis sepulcrum eo tempore, quo vivebat Hierosolymis desuper terram, omnibus fuisse perspicuum », addit num. 19, laud multum ante tempora Juvenalis, « sepulcrum illud fuisse repertum, utpote quod, ut ait, per cladem Jerosolymitanam ruina propinquorum ædificiorum fuit coopertum. » Ita ut per gradus circiter sexaginta ad illum locum nunc pateat descensus, « et qui nostris temporibus illic peregrinati sunt, testantur illud in petra excisum esse. » Ergo Baronius ipsemet stat pro morte et sepultura Deiparæ Jerosolymis peracta.

N. 1956. Objicies tertio cum eodem. Responsum Juvenalis episcopi Marciano datum habet pro teste omnium primo Euthymium historicum ignoti nominis, ex quo etiam Joannes Damascenus, Andreas Cretensis, Nicephorus Callixtus, alique mediæ ætatis scriptores narrationem hanc mutuaverunt, nec Juvenalis vir est integræ fidei, utpote turbatum in latrocinio Ephesino excitatarum incentor, et variorum criminum reus, uti testatur sanctus Cyrillus Alexandrinus, et Leo Papa : ergo ex responso Juvenalis, et allegatis auctoribus nihil probatur.

Respondeo, Euthymium scripsisse circa annum 416, et fuisse monachum Constantinopolitanum imperatori peracceptum. Damascenus vero scripsit circa annum 760, Andreas Cretensis circa annum 720; quomodo ergo verum esse potest, quod Euthymius sit primus testis de responso Juvenalis Marciano et Pulcheriæ dato? Deinde Juvenalis fuit episcopus primum Ephesinus, deinde Jerosolymitanus, et interfuit duobus œcumenicis conciliis an. 451, Ephesino, et an. 451, Chalcedonensi, et quamvis fuerit reus in commentis illis

scriptis a se productis ad obtinendum Palæstinæ principatum, de quo Leo Magnus conqueritur in Epistola ad Maximum Antiochenum, tamen ausus nunquam fuit coram augustis Marciano et Pulcheriæ, et coram episcopis Palæstinæ qui tunc erant Constantinopoli, et interfuerunt concilio œcumenico Chalcedonensi ann. 451, comminisci historiam reperti Jerosolymis sepulcri beatæ Virginis, quia timuisset confundi ab episcopis, si contrarium fuisset tam publicum et compertum, ut si in Ephesino concilio, ut Serrii vult, fuisset declaratum, in prima ejus urbis ecclesia reperiri sepulcrum Virginis.

N. 1957. Objicies quarto, cum eodem. In concilio Ephesino anno 451, celebrato luculentum testimonium ferunt Patres de sepulcro Virginis Ephesi posito in Epist. Synodica ad Clerum Constantinopolitanum, ubi Nestorium in urbe Ephesi damnatum scribunt, « in qua, » aiunt, « Theologus Joannes, et Dei Genitrix Virgo sancta Maria. » Quo loquendi modo significant Joannem Theologum, et Virginem Deiparam « illic esse inhumatos, » quia verbum *est*, non solum commode, sed etiam eleganter subintelligitur : ergo Ephesi sepulta est Deipara Virgo.

Respondeo. Si verum habet, quod sub præcitatiss verbis concilii Ephesini debeat subintelligi, « sunt inhumati, » quomodo ergo id verum habet, quod Serrii in sequente Exercitatione 66, dicit, « sine temeritate negari non posse, beatam Virginem corpore fuisse in cælum assumptam, » si nempe Patres Ephesini eodem modo loquuntur de Deipara Virgine, sicut de Joanne, quia sic utriusque corpus deberet ibi esse? Longe ergo verius est, quod Pagiuss dicit ad ann. 42, § 3, sub his verbis : « In qua Joannes Theologus, et Deipara Virgo sancta Maria » (subintelligendo) « sunt patroni tutelares, » quia major ephesiorum Ecclesia vocabatur a sancta Maria, uti expresse insinuant Acta sacræ ejusdem synodi, ubi sanctus Cyrillus in Epist. ad quosdam de clero Constantinopolitano ait : « Sancta synodus ephesina in Ecclesia magna, quæ appellatur Sancta Maria, congregata, » et in relatione synodi Ephesinæ ad Coelestinum Papam : « Sancta synodus in magna Ephesi ecclesia, quæ appellatur Maria, » sessionem celebravit. Unde nihil probatur de sepulcro beatæ Virginis ex concilio Ephesino.

N. 1958. Objicies quinto cum eodem. Divus Hieronymus, qui magnam vitæ partem Jerosolymis egit, et divus Epiphanius non longe inde locorum spatio disjunctus, dum sacra Palæstinæ loca diligenter et curiose descripserant, nihil unquam de Virginis tumulo vel obiter insinuarunt, sicut neque alii scriptores : ergo non est Jerosolymis ejus tumulus.

Respondeo, Epiphanium floruisse anno 405, et sanctum hieronymum anno 420, quo tempore sepulcrum beatæ Virginis nondum erat repertum, utpote quod primum, ut Baronius præcitato loco

adnotat, paulo ante concilium Chalcedonense anno 451 celebratum, seu paulo ante tempora Juvenalis et Marciani ac Pulcheriæ imperatorum concilio Chalcedonensi præsentium, et testimonium de seculo invento ferentium, fuit inventum.

ARTICULUS VI. — *Quo anno vitæ B. Virgo fuerit mortua.*

N. 1959. Observo, plures esse opiniones circa annos quibus beatissima Virgo vixit in terris. Prima est desumpta ex revelatione facta beatæ Elisabethæ et beato Beutramo apud Baronium ad annum 48, quod unum tantum annum post passionem Christi supervixerit : sed hæc revelatio habetur pro apocrypha, et opinio pro improbabilissima, ut notat Suarez tom. II, in III p. disp. 21, sect. 1. Secunda opinio ponit vitæ annos beatæ Virginis quinquaginta et aliquot, velut vult Evodius apud Nicephorum lib. II, cap. 3; et Hippolytus Thebanus apud Epiphanium. Tertia statuit annos vitæ 60, uti sanctus Antoninus I p. hist. lib. VI, c. 3 et 62; Dionysius Carthusianus lib. IV, *De laud. Virg.* a. 6 et 63, uti sensus est sat celebris inter fideles idecirco Rosario utentes constante sexaginta tribus salutationibus angelicis. Quarta denique opinio quæ est communior, assignat beatæ Virgini annos vitæ 72, ita Cedrenus, in *Compend. hist.*; Canisius, lib. V, cap. 1; Baronius, in *Martyrologio* die 15 Augusti; Suarez tom. II, in III p. disp. 21, sect. 1; Carthagera lib. XIII, homil. 4, n. 15, cum quibus

N. 1960. Dico, probabilius omnino esse, quod beata Virgo anno vitæ 72 obierit. Probatur primo ex Andrea Cretensi, qui *Orat. De dormit. B. Virg.* refert traditionem esse, quod Virgo Deipara, « non nisi in extrema senectute migraverit ab humanis. » Extrema autem senectus exposcit inter opiniones relatas annos vitæ 72; ergo inter sententias relatas ea omnino probabilior ac verisimilior est, quæ Deiparæ Virgini tribuit annos vitæ 72, quia innititur traditioni.

N. 1961. Probatur secundo. Sanctus Dionysius, uti ipse scribit lib. *De divin. nomin.* cap. 3, interfuit dormitioni beatæ Virginis, et hoc utique qua conversus jam ad fidem; conversus autem non fuit nisi post annum Christi 52, cum eo duntaxat anno prædicante Athenis Paulo, fuerit conversus,

ut ait cap. 17, et quinque saltem anni a conversione abierint, donec Jerosolymas venerit, uti notat Baronius ad annum 48, et colligitur ex Actibus apostolorum a cap. XVII usque ad XXI; si ergo his quinquaginta septem annis addamus 15 quos Virgo Deipara numerabat, dum Christum peperit, consurgunt 72 anni vitæ Deiparæ Virginis.

N. 1962. Objicies primo, cum P. Serrii. Beata Virgo mortua circiter est anno 57 Christi, dum eo anno cum Joanne evangelista viæ socia venisset Ephesum, ubi et sepulta est : ergo beata Virgo non pervenit ad annos vitæ 72.

Respondeo, constare ex divo Dionysio Areopagita, quod beata Virgo debuerit habere plures vitæ annos post Christi mortem quam tres, quia, anno tertio post Christi mortem, nondum conversus erat ad fidem Dionysius, ut constat ex Actibus apostolorum cap. XVII, et inde illo anno non poterat esse præsens Virgini morienti, prout ipse scribit.

N. 1963. Objicies secundo, cum eodem, Exercit. 65, num. 7. Commentitia est historia de præsentia Dionysii Areopagitæ in morte beatæ Virginis : ergo inde nihil probatur.

Respondeo, vel solam auctoritatem sancti Thomæ historiam istam a commento liberare. Certum enim est quod sanctus Thomas hanc historiam approbet, sicut et librum *De divinis nominibus*, quem proprio Commentario illustravit : ergo quia sancti Thomæ auctoritas omnibus scholasticis probabilitatem facit, historiam præfatam a fictitio commento liberat, et opinioni huic præ aliis pondus addit. Deinde credibile non est, ait Annatus in Apparatu, illa non esse genuina sancti Dionysii Areopagitæ opera, quæ ab undecim sæculis, et ultra sub nomine Dionysii Areopagitæ solius fuere citata et recepta a conciliis, a summis Pontificibus, a sanctis Ecclesiæ Patribus, et aliis viris eruditis usque ad Lutheranorum et aliorum nunc quorundam contradicentium tempora; fuisse autem sic citata probat Annatus ex concilio Lateranensi, et concilio œcumenico sexto et septimo : item a summis Pontificibus Martino I, Gregorio Magno, Adriano I, Nicolao I, necnon a Patribus Greg. Magn., sancto Maximo martyre, sancto Joanne Damasceno lib. I Orthodoxæ fidei, capite 15.

QUÆSTIO SEPTIMA.

DE ASSUMPTIONE BEATÆ VIRGINIS.

ARTICULUS I. — *Utrum in morte B. Virginis anima statim assumpta fuerit in cælum.*

N. 1964. Observo, primis Ecclesiæ temporibus, et sæculis non paucos scriptores cum Justino, Irenæo et Tertulliano in ea sententia fuisse, quod animæ justorum non nisi post generalem corporum

resurrectionem in cælum ad claram Dei visionem sint assumende : cui sententiæ, pro tunc nondum poterat inuri hærescos nota, quia tunc temporis nondum erat hæc quæstio ultimo Ecclesiæ judicio definita, hæresis autem non est, nisi adsit pertinacia, et cum hac error ab Ecclesia proscriptus de-

fundatur, prout nunc faciunt hodierni sectarii, qui post Ecclesiae iudicium in eodem errore pertinaciter persistunt: contra hos ergo quaestionem proponimus, utrum sanctissima beatæ Virginis anima, ex quo soluta fuit a corpore per mortem, assumpta fuerit in cælum? Ad quod

N. 1965. Dico. Est omnimode certum, quod anima beatæ Virginis, postquam soluta fuit a corpore, statim fuerit assumpta in cælum ad claram Dei visionem. Probatur primo ex definitione Ecclesiae: nam concilium Florentinum Græcorum et Latinorum consensione definit disertis verbis dicens: « Definimus illorum animas qui post sacrum baptismum susceptum nullam omnino peccati maculam incurrerunt, illas etiam, quæ post contractam peccati maculam, vel in suis manentes corporibus, vel eisdem exutæ, sunt purgatæ, mox in cælum recipi et intueri clare ipsum Deum trinum et unum, sicuti est. » Et Tridentinum id pro certo supponens, sess. 25, de Invocatione sanctorum, docet, « Sanctos una cum Christo regnantes orationes suas pro hominibus Deo offerre.... illas vero, qui negant sanctos æterna felicitate in cælo fruantes invocandos esse.... impie sentire. » Idem expresse definit Benedictus XII in Extravag. quæ incipit: *Benedictus Deus*, et integra legitur apud Alphonsum de Castro lib. III, *Adversus hæreses* tit. *Beatitudo* hæresi 6, ut adeo sit declarata, et ab Ecclesia sit proposita fidei veritas, quod sicut quævis alia justorum anima a maculis purgata mox in cælum evolat, ita maxime sanctissima beatæ Virginis anima, quæ semper sine nævo fuit, mox a corpore soluta in cælum assumpta fuerit.

N. 1966. Probatur secundo ex sacris Scripturis, ubi de angelis Christus dicit, Matth. XVIII, 10: *Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei*. Ergo multo magis id de Regina angelorum asserendum est, cum si via finita servis Dei non differatur præmium, multo minus Matri Dei et servorum Reginæ id convenit differri, et si Christus animas justorum veteris legis secum accepit in ascensu suo ad cælum, attestante Apostolo ad Ephes. IV, 8: *Ascendens in cælum captivam duxit captivitatem*, non potuit non Matris suæ animam e corpore solutam ad se assumere in cælum. Præterea hæc firma spes videndi statim Deum post mortem inhærebat Apostolo inquiringi, ad Philipp. cap. I, 23: *Coarctor autem e duobus, desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo*. Et II ad Cor. V, 8: *Bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et præsentem esse ad Dominum*. Atque hæc spes, cum sit supernaturalis et innixa divinæ promissioni, erat infallibilis in Paulo, cur ergo non pariter et totius in Deiparente?

N. 1967. Probatur tertio ratione. Quia nihil est aut ex parte Dei, aut ex parte dilectissimæ Matris, quod retardaret claram et intuitivam Dei visionem pro tempore solutionis a corpore: ergo statim Deum intuitive vidit. Ant. prob. Imprimis nihil impedit

ex parte Dei, quia Christus cælum, quod ante erat clausum, jam patefecit sua morte, et aliunde Deus pronior est ad misericordiam, quam ad vindictam. De malis autem dicitur, Job XXI, 13: *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt*. Et Luc. XVI, 22: *Mortuus est dives, et sepultus est in inferno*. Et per consequens, si malis a corpore solutis non differtur pœna, neque justis et præcipue Matri differtur præmium. Neque quid oberat ex parte Matris; quia erat semper sine macula et visionis intuitivæ Dei capax, cum sit operatio vere spiritualis independens a corpore. Accedit communis sensus fidelium, opem et patrocinium beatæ Virginis, aliorumque apud Deum implorantium, per quod supponunt, quod nos in Deo videant, et preces nostras intelligant, quod non foret, si Deo nondum essent præsentem per intuitivam visionem, quia carent notitia.

N. 1968. Objicies primo. Apostolus, Hebr. II, 39, 40, ait: *Et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur*. Ergo justorum animæ non veniunt ad beatitudinem repromissam nisi nobiscum in die iudicii.

Respondeo, Apostolum expresse loqui de beatitudine consummata, cum utatur verbis, *ut non sine nobis consummarentur*. Consummata autem beatitudo non comprehendit solum gloriam animæ a corpore solutæ, et in cælum receptæ, sed etiam gloriam corporis a morte resuscitati: item non solam gloriam essentialem consistentem in visione Dei, sed etiam accidentalem consistentem in omni eo gaudio, quod beati percipiunt in et extra Deum, quod primum complebitur, et consummabitur post extremum iudicium etiam in beata Virgine, quando tanquam Regina omnium beatorum gaudebit in universis suis servis gloria æterna coronatis.

N. 1969. Objicies secundo. Ecclesia in suis Liturgiis generatim ac sine discrimine orat pro omnibus defunctis, ut illis Deus locum quietis ac refrigerii concedere dignetur; dicimus enim in canone Missæ: *Omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii, lucis et pacis, ut indulgeas, deprecamur*: ergo necdum sunt in gloria.

Respondeo, Ecclesiam loqui de iis omnibus, qui necdum possident locum refrigerii lucis et pacis, cujusmodi sunt animæ in purgatorio.

N. 1970. Objicies tertio. Ecclesia etiam orat pro iis quibus nihil luendum superest, speciatim pro beata Virgine. Sic enim habet Liturgia sancti Gregorii Nazianzeni: *Dignare, Domine, recordare omnium sanctorum.... præcipue sanctæ et gloriosæ semper Virginis Mariæ*. Et Liturgia sancti Cyrilli Alexandrini: *Miserere, Domine, patrum nostrorum... patriarcharum, prophetarum, apostolorum, martyrum, confessorum et omnium sanctorum, maximeque sanctæ et gloriosæ semper Virginis Dei Genitricis Mariæ*. Rursus Liturgia sancti Chrysostomi: *Offerimus tibi rationalem hunc cultum pro iis qui in fide*

requiescunt.... præsertim pro sanctissima immaculata Maria. Ergo Ecclesia supponit sanctos et cum his beatam Virginem nondum esse in gloria.

Respondeo, hæc in sensu accommodo esse accipienda, in hoc nempe, quod Ecclesia petat gloriam illis, qui neeum possident, illis vero qui eam possident, petat non ut in gloria essentiali crescant, sed accidentali, item ut in gloria crescant non tam in se, quam apud nos, id est, ut toti mundo eorum gloria innotescat, et illi ubique magis ac magis glorioficientur.

N. 1971. Objicies quarto. Ecclesia Deum orat, ut fidelium defunctorum animas liberet de morte æterna, et de penis inferni, ac de profundo lacu : ergo supponit, quod nondum sint definitiva sententia judicatæ.

Respondeo, Ecclesiæ notam esse sententiam Apostoli, Hebr. ix, 27, *Statutum est omnibus hominibus semel mori, post hoc autem iudicium.* Unde orationibus præcatis spectat rem sub tempore præterito, seu pro die mortis, orando, ut Deus liberet animas de morte æterna, uti sanctus Augustinus, Epist. 98, ad Bonifacium episcopum, exponit, ad modum nempe, quo sacra Scriptura sequentes propositiones accipit, quasi cum distractione terminorum, intelligendo aliam differentiam temporis, quam per copulam importatur dicendo : *Cæci vident* (Matth. xi, 5), id est, qui fuerunt cæci; *Virgo concipiet* (Isa. vii, 14); *Rorate, cæli, desuper, et nubes pluant justum.* (Isa. xlv, 8.) Respicendo nempe tempus ante Christi adventum.

ARTICULUS II. — *Utrum corpus Deiparæ Virginis fuerit divinitus ab omni corruptione præservatum.*

N. 1972. Observo, corruptionem hominis esse duplicem : unam perfectam, et aliam imperfectam. Perfecta consistit in resolutione putrefactiva, seu resolutione misti in elementa; imperfecta consistit in resolutione viventis in non vivens, seu in separatione animæ a corpore, quam divisionem proponit sanctus Thomas in iii p., q. 50, a. 5, dicens : Corruptionis nomen duo significat : « uno modo separationem animæ a corpore, et alia hujusmodi, alio modo perfectam dissolutionem in elementa. » In præsentī non quæritur de corruptione imperfecta, seu de separatione animæ a corpore, quia hæc est ipsa mors, quam subiisse Deiparam Virginem superius diximus, sed quæritur de corruptione perfecta, utrum nempe beata Virgo fuerit in pulveres resoluta quoad corpus, vel totaliter, vel ex parte, uti alii homines, et ut dicitur Genes. iii, 10, *In pulverem reverteris.* Circa quod

N. 1973. Dico. Corpus Deiparæ Virginis fuit divinitus reservatum ab omni corruptione putrefactiva. Ita communis sensus Ecclesiæ. Probatur primo ex sancto Thoma Opusc. 8, quod est expositio super Salutationem angelicam pag. 76. Ubi agens de tribus maledictionibus, quæ datæ sunt hominibus propter peccatum, sic habet : « Tertia fuit com-

munis viris et mulieribus, ut scilicet in pulverem reverteremur, et ab hac immunis fuit beata Virgo, quia cum corpore est assumpta in cælum. » Idem docet sanctus Damascenus orat. 1. *De dormit. B. Virginis* dicens : « Non enim anima tua in infernum descendit, nec caro tua corruptionem vidit. » Et orat. 2, *De dormit.* : « Quomodo corruptio invaderet corpus illud, in quo vita suscepta est. » Et iterum : « Cujus in partu incolumis virginitas mansit, eadem e vita migrante corpus ita conservatum est, ut non dissolutum fuerit. » Idem confirmat sanctus Augustinus, serm. *De Assumpt.*, vel si quis alius hujus sermonis auctor est : « Si in potestate Salvatoris est, de sanctorum capite capillum non perire, est et Matrem suam in anima et corpore integram posse servare : quod si nullus fidelium dubitat, hoc eum posse, cur dubitandum est etiam eum velle? Legitur Jonam in ventre ceti præter naturalem usum servasse incorruptum sola misericordia, ut habetur Jonæ cap. ii ; Mariam incorruptam præter naturam non servabit gratia? Servatus est Daniel in intemperantissima fame leonum, et non est servata Maria tot dotata meritis dignitatum? »

N. 1974. Probatur secundo ratione. Est una ex certis pœnis peccati originalis corruptio humani corporis perfecta, seu resolutio in tabem et pulverem, quia dicitur Genes. iii, *In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram de qua assumptus es, quia pulvis es, et in pulverem reverteris* : ergo quia beata Virgo fuit exempta a peccato originali, fuit etiam exempta ab ipsa pœna. Confirmatur : Humano corpori non infertur opprobrium vel dedecus sine ejus peccato, sed resolutio corporis in tabes et vermes fuit a Deo statuta in opprobrium humani corporis, et per consequens propter peccatum ejus. Unde dicit sanctus Augustinus serm. 4, *De Assumpt.* : « Putredo namque et vermis humanæ est opprobrium conditionis, a quo opprobrium, cum Jesus sit alienus, natura Mariæ excipitur. »

N. 1975. Probatur tertio ex figura ab arca Veteris Testamenti desumpta. Hæc enim facta dicitur ex lignis imputribilibus, ut habetur Exod. xxv, 10 : *Facies arcam testamenti de lignis imputribilibus.* Quia nempe figura erat Virginei corporis juxta illud Ecclesiæ : *Ventris sub arca clausus est.* Et per consequens et hoc sine putredine mansit, quocirca ipsamet gloriosa Virgo canit Eccli. xxiv, 17 : *Quasi cedrus exaltata sum, et quasi cypressus in monte Sion.* Cedrus nempe, et cypressus nulla carie læduntur, unde statua Jovis in Capitolio, qui ex cedro erat facta, post annos ducentos integra ac sana est inventa, et teste Plinio lib. xiii, cap. 13, libri Numæ Pompilii Cartacei terræ infossi per annos 535, incorrupti reperti sunt, quia liniti erant succo cedrino.

N. 1976. Objicies primo. Non obstante, quod mors sit pena peccati, tamen beata Virgo est mortua : ergo non obstante, quod corruptio putrefa-

ctiva sit pœna peccati originalis, tamen potuit beata Virgo resolvere in putredinem.

Respondeo, quod non quævis mors sit pœna peccati. Sic Christi mors non est pœna peccati in Christo, et sic neque in beata Virgine, quia mors voluntarie suscepta non est propter meritum peccati inflicta, a Christo autem fuit voluntarie suscepta, ut nos redimeret per mortem, et a beata Virgine, ut se Christo conformaret per mortis humilitatem; deinde simplex mors sequitur conditionem naturæ humanæ, et sic ex se non est pœna peccati, bene autem mors cum corruptione putrefactiva, quia hæc statuta est a Deo in pœnam peccati, et ideo in Psal. xv, 10, de Christo legitur : *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*. Et pariter de beata Virgine sanctus Chrysostomus dicit apud Bernardinum de Bustis serm. 1, *De Assumpt.* : « Quomodo illud sacrum, de quo Christus carnem, et naturam humanam assumpsit, tradidit corruptioni. »

N. 1977. Objicies secundo. Corruptio per mortem æque inducit resolutionem usque ad materiam primam, quam corruptio per putrefactionem, quia sicut materia prima, eaque sola manet sub forma cadaverica, ita eadem manet sub forma vermis, vel tabis, aut cineris : ergo si corruptio per mortem tribuitur beatæ Virgini, potest eidem etiam tribui corruptio per putrefactionem.

Respondeo, corruptionem per mortem nondum esse corruptionem perfectam, et licet fiat per resolutionem in aliam formam, fit tamen in talem formam, quæ figuram et similitudinem servat cum homine; e contra resolutio in vermem vel tabem non servat similitudinem cum homine, sed est simul dedecorosa conditio humanæ naturæ. Unde sanctus Augustinus loc. cit. ait : « Putredo et vermis sunt opprobrium humanæ conditionis, a quo opprobrio, cum Christus alienus sit, Mariæ quoque natura excipitur. »

ARTICULUS III. — *Utrum Virgo Deipara fuerit quoad corpus in cœlos assumpta.*

N. 1978. Observo, assumptionis vocabulum non solum corpori sed etiam animæ attribui, ita ut illi quoque dicantur in cœlos assumpti, quorum anima gloriose fuit in cœlos elata : sic divus Cyprianus in Epist. 9 ad martyres instantem Apostoli mortem appellat *Assumptionem*. Et sanctus Gregorius Turonensis lib. *De gloria confessorum* cap. 99, inducit *Assumptionem sancti Aviti*. Et Eusebius lib. iv, *De vita Constantini* cap. 64, scribit Constantinum imperatorem fuisse ex hac luce ad « Deum suum assumptum, atque Gorgoniam sororem assumptam in cœlum » dicit sanctus Gregorius Nazianz. in panegyrica ejus oratione. Quæritur ergo de Virgine Deipara sigillatim, annon solum quoad animam, quod supra deduximus, sed etiam quoad corpus fuerit in cœlos assumpta. Circa quod

N. 1979. Dico, esse certum, quod Virgo Deipara fuerit etiam quoad corpus in cœlos assumpta,

estque hæc sententia adeo vera, ut Canus lib. xii, *De locis*, cap. 11, dicat esse petulantem temeritatem, eam negare, quod idem affirmat Corduba lib. 1, quæst. theol. q. 17, nec sine ingenti temeritate negari id hodie potest, inquit Serrii Exercit. 66, num. 1; Canisius lib. v, *De Deip.* cap. 5; et Henriquez lib. ult. *De fine hominis*, cap. 10, aiunt hæresin sapere oppositam sententiam. Et probatur primo ex Scriptura Psalm. cxxxi, 8, ubi hæc verba : *Surge, Domine, in requiem tuam, tu, et arca sanctificationis tue*, sancti Patres interpretantur de Christo et ejus Genitrice; quia *tu*, et *arca* distinctas personas designant, et sub arca communi interpretatione beata Virgo figuraliter intelligitur. Idem confirmatur ex Psalm. xlv, 10, ubi David de Virgine ait : *Astitit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato*. Ubi per vestimentum deauratum sanctus Athanasius serm. *De Deip.* et alii Virgineum corpus intelligunt dotibus gloriæ exornatum, quod statim etiam post mortem ante sui corruptionem fuisse his dotibus exornatum probat divina lex : *Honora patrem tuum et matrem tuam* (*Deut.* v, 16), quam Christus non potuit non implere honorando matrem uti vivam suis obsequiis, ita mortuum evehendo corpus ejus ad gloriam.

N. 1980. Probatur secundo ex communi sensu Ecclesiæ, quæ non solum assumptam in cœlos Virginem celebrat, sed etiam divi Joannis Damasceni et sancti Bernardi homilias legendas fidelibus proponit, quæ eandem corpore et anima assumptam disertissimis verbis affirmant, ob quem communem Ecclesiæ sensum Suarez tom. II in iii p., disp. 21, ait quod corporea beatæ Virginis assumptio « tam sit recepta, ut a nullo pio et catholico possit in dubium vocari, aut sine temeritate negari; » et cardinalis Goti tom. IV, *De verit. relig. Christ.* p. 11, cap. 41, § 2, inquit : « Tanta certitudine gloriosa beatæ Virginis assumptio in corpore tenenda est, ut sine temeritatis, aut etiam erroris labe negari non possit. » Et iterum ibidem : « Quia communi Ecclesiæ judicio, quæ in simili materia errare non potest, corporea beatæ Virginis assumptio colenda publice proponitur. »

N. 1981. Probatur tertio auctoritate sanctorum Patrum, ex quibus sanctus Gregorius Turon. qui primus assumptæ Virginis solemnitatem, labente sæculo vi, creditur in Galliam intulisse, lib. *De miracul.* cap. 4, sic habet : « Dominus susceptum Virginis corpus sacratissimum in paradysum deferri jussit, ubi nunc resumpta anima cum electis ejus exsultans æternitatis bonis nullo occasuris fine perfruitur. » Et sic idem confirmat sanctus Andreas Jerosolymitanus Cretensis episcopus qui idem festum primus apud Græcos sæculo vii celebre fecit, orat. 2, *De laud. Assumpt. Virg.* Sanctus Gregorius cognomento Magnus in Sacramentario, quod ex Gelasio codice dicitur collegisse. Sanctus Ildephonsus Toletanus episcopus serm. 6, *De Assumpt.*; Sanctus Joannes Damascenus orat. 2,

De dormit. Deip.; Sanctus Fulbertus Carnotensis episcopus serm. 2, *De Nativ. Virg.*; Sanctus Petrus Damiani serm. *De Assumpt.*; Sanctus Bernardus serm. 1, *De Assumpt. Virg.*; Ven. Hugo a S. Victore lib. III, *Erudit. Theol. ex Miscellaneis secundi codicis cap. 125*; Petri Blessensis serm. 28, *De Assumpt.*

N. 1982. Probatur quarto ex aliis rationibus, uti primo ex ipso facto; quia Virgineum corpus nullibi terrarum invenitur venerationi expositum, quod tamen Deipara præ omnibus aliis sanctis promeretur, et sic illis major prærogativa tribueretur, quam Virgini Deiparæ. Secundo, quod alii sancti cum Christo ad vitam immortalem resurrexerint, uti alibi probavimus: ergo hæc prærogativa negata non fuit Virgineæ Dei Matri. Tercio, quod Deus pronior sit ad dona conferenda quam neganda: ergo quia in Dei Matre nihil obest, et ipsa aliunde singularissimis privilegiis donata fuit, omnino sentiendum est, quod ejus corporea assumptio ad gloriam fuerit accelerata. Quarto, quia Christi corpori etiam accidentalis gloria accedit, quod dilectissimam suam Matrem oculis corporeis videat, et inde etiam singulare gaudium accrescat, quod per anticipatam collationem gloriæ honorare et materna obsequia in vita sibi impensa recompensare valeat: ergo omnino sentiendum est, quod corpore fuerit in cælos assumpta.

N. 1985. Objicies primo. Antiqui spectatissimi Patres videntur dubitasse de assumptione corporea beatæ Virginis in cælum, inter quos est sanctus Epiphanius sæculo IV, hæres. 78; ergo ea non est certa, quod tamen nos cum aliis sentimus.

Respondeo, sanctos Patres a nobis citatos, eorumque assertiones indubias auctoritate Ecclesiæ fidelibus in Officio publico propositas pluris esse faciendas, quam adductam dubitationem nulli solido fundamento nixam; nam imprimis sanctus Epiphanius non dubitat de Virginis assumptione, sed de morte ejus, ut ait Florentinus in Martyrologio Hieronymiano, Exercit. 5, *De Assumpt. Deip.* dicens: « Pro assumptione equidem mulierem Apocalypsis profert, cui alicuiusquam aquilæ datæ sunt, et assumpta fuerit in desertum, sed an absque obitu in incertum relinquit. »

N. 1984. Objicies secundo. Sunt quidam ex Patribus, qui solum Christum nunquam deinceps moriturum asseverant, uti divus Ambrosius lib. 1, Interpret. moral. in Job. cap. 1, dicens: « Solus tamen ipse » (nempe Christus) « adhuc resurrectione perpetua resurrexit. » Et beatus Avitus in fragmentis sermone habito primo die Paschatis inquit: « Christus hactenus solus est, qui non moriturus resurrexit; » ergo quia resurrectio beatæ Virginis deberet esse perpetua, utpote ad immortalem vitam, si facta foret, dicendum est ex sensu horum Patrum, quod non resurrexit.

Respondeo, Ambrosium et Avitum id solum

dicere, quod Christus solus sit auctor resurrectionis perpetuæ, et primus, qui resurrectione perpetua resurrexit, aliis vero resurrectio acciderit non nisi ex singulari privilegio; unde Ambrosius inter alia hæc verba habet: « Ipse est primogenitus ex mortuis, in quo omnes quidem prærogativam futuræ resurrectionis accepimus. » Et Avitus: « Cæterum primum resurgendi gaudium primogenito ex mortuis jure debetur. » Judicio tamen multorum Patrum, uti sancti Ignatii martyris, Origenis, Eusebii, Epiphani et aliorum alibi allegatorum, quotquot sanctorum corpora, surgente Christo, surrexere, non ultra morti occubuerunt, sed una cum Christo ascendente in cælum transierunt ad vitam perpetuam.

ARTICULUS IV. — *Quoto post obitum die B. Virginis corpus fuerit in cælos assumptum.*

N. 1986. Observo, pro incerto haberi, quoto die post mortem beata Virgo resurrexit, et in cælum assumpta fuerit; quidam enim apud Suarez tom. II, in III p., disp. 21, sect. 2, existimant resurrexisse et assumptam fuisse quoad corpus quadraginta diebus post mortem suam, id est vicesima tertia Septembris, cum juxta illos mors credatur accidis die 15 Augusti, quando Ecclesia celebrat festum Assumptionis, cui sententia videtur favere Vener. Beda in Martyrologio, ubi secundam Assumptionem ponit IX Kalendas Octobris, et priorem XVIII Kalendas Septembris; e contra alii putant eadem die accidis mortem, resurrectionem et assumptionem: et rursus alii autumant, beatam Virginem corporetenus fuisse assumptam post triduum, cum qua postrema sententia

N. 1986. Dico: Deipara Virgo tertia die a morte resurrexit, et assumpta est in cælum quoad corpus. Ita communior et verior sententia, quam tuentur Suarez tom. II in III p., disp. 21, sect. 2; Azor tom. II, instit. moral. lib. 1, cap. 31; Christophorus Vega in Theol. moral. num. 1885; et probatur primo ex traditione Ecclesiæ, quam refert Juvenalis archiepiscopus Jerosolymitanus in concilio Chalcedonensi, uti testatur Nicephorus lib. Histor. Eccles. cap. 23; dicit enim apostolos toto triduo audivisse ad Virginis sepulcrum divina carmina, post diem autem tertium advenisse Thomam, in cujus gratiam apostoli sepulcrum aperuerunt, et Virgineo corpore jam in cælos elato nil nisi sepulcralia linteamina rite composita viderunt: « Quod miraculum, ait Juvenalis, quasi per manus subinde posteris traditum, ad nos quoque transmiserunt. »

N. 1987. Probatur secundo ex sancto Damasceno serm. *De dormit. Virg.* ubi, enarrata morte et sepultura, subjungit: « Tertia die resurrexit a monumento. » Et Surius die 15 Augusti ita refert ex sancto Damasceno apud Metaphrastem: « Sic igitur sanctissimum corpus præclarissimo imponitur

monumento, sed hinc tertia die in cœlestia transfertur. »

N. 1988. Probatur tertio imprimis ex communi sensu, quod fuerit tertia die facta Deiparentis resurrectio; quia imprimis hic sensus ex traditione primæva manat, uti testis est Juvenalis supra laudatus, deinde propter similitudinem, quæ reperitur inter Christum Dominum, et ejus sanctissimam Matrem singulariter quoad hoc, quod sicut in Christo ad demonstrandum, quod vere fuerit mortuus, et vere resurrexerit a mortuis, ei constitutum fuit triduum mortis, ita etiam ad demonstrandum, quod Deipara Virgo vere fuerit mortua, et a mortuis resurrexerit, concessum ei fuit triduum mortis, post quod Virgineum corpus resuscitatum fuit a morte.

N. 1989. Objicies primo. In *Revelationibus sanctæ Birgittæ* lib. vii, cap. 27, fertur, a Deo ei fuisse revelatum, quod per quindecim dies in monumento jacuerit, et his peractis fuerit resuscitatum et cœlo illatum: ergo non statim post triduum.

Respondeo, huic revelationi opponi aliam ex mystica Civitate Dei p. 3, cap. 21, quæ testatur, beatam Virginem tertia die resurrexisse, et ad cœlum assumptam fuisse, quæ communi ferme sensui conjuncta merito præfertur, licet cæteroquin revelationes sanctæ Birgittæ in genere saltem spectatæ majorem ab Ecclesia approbationem habeant, utpote a summa Sede positivè approbatæ, cui tamen non obest, si una vel altera revelatio ex toto corpore ob suam rationem negetur.

N. 1990. Objicies secundo. Ecclesia utramque assumptionem animæ et corporis colit pro die 15 Augusti, et Ecclesia Græca celebrat nomine *Dormitionis*, imo etiam sub Sergio I summo Pontifice Romæ celebratum fuit sub nomine *Dormitionis*, uti notat Sandinus in Basi Hist. Eccles. de Maria Virg. cap. 7, q. 11; ergo eodem die facta est assumptio animæ, dum hæc a corpore separata est, et assumptio ipsius corporis.

Respondeo, juxta Mabillonium lib. ii, de Liturgia Gallicana pag. 118, memoriam assumptionis beatæ Virginis olim celebratam fuisse die 18 Januarii, quod etiam confirmat Baronius in Martyrologio Romano die 15 Augusti dicens, quod solemnitas pridem ab Ecclesia instituta, postea ad diem 15 Augusti fuerit translata, unde claret, quod Ecclesia determinet diem quo facta est utraque assumptio, prius animæ, deinde corporis, et verificatur vocabulum *hodie* in Officio sub verbis: *Cujus hodie ad æthereum Virgo Mater assumpta est cœlum*, licet pro tunc solum facta sit assumptio quoad corpus, et prius facta supponatur assumptio quoad animam. Hodie enim Ecclesia determinate utitur vocabulo assumptionis, dum dicitur: *Cujus hodie ad æthereum Virgo Mater assumpta est cœlum*, per quod assumptio quoad corpus denotatur.

ARTICULUS V. — *Utrum beata Virgo angelis innixa cœlos ascenderit.*

N. 1991. Observo, passim exstare imagines, in quibus beata Virgo cœlos ascendens repræsentatur ut innixa angelis; quasi nempe fulcimento seu virtute angelorum evecta sit in cœlum ad modum, quo Elias in curru igneo elevatus est in altum, et Enoch auxilio angelorum translatus est in terrestrem paradisum, vel Habacuc crinibus tractus est in Babylonem ad prandium Danieli asportandum. Quæritur igitur, utrum æquali modo beata Virgo in cœlum elata fuerit, et sic angelis innixa ascenderit. Ad quod

N. 1992. Dico: Deipara Virgo non fulero angelorum innixa, sed propriæ agilitatis dote in cœlum ascendit. Ita Christophorus Vega in Theol. Marian. num. 1885, q. 4, et reipsa communis.

Et probatur. Dos agilitatis in homine beato consistit in hoc quod se movere possit de loco ad locum juxta arbitrium et impulsus voluntatis: ergo quia beata Virgo a mortuis corporaliter resurgens gaudebat dote agilitatis beatissimæ propriæ, poterat seipsam movere et evehere in cœlum sine fulcimento, seu adminiculo angelorum. Confirmatur. Quando beata Virgo alicui corporaliter apparet de cœlis, non deportatur per angelos, sed seipsam per dotem agilitatis movet juxta arbitrium voluntatis: ergo etiam quando ascendit in cœlum, non est evecta, vel deportata per angelos, sed seipsam elevavit in cœlum.

N. 1995. Objicies primo. Festivitas Christi in cœlum ascendentis celebratur sub nomine Ascensionis, et festivitas beatæ Virginis in cœlum evectæ nuncupatur nomine Assumptionis: ergo hæc sola erit causa, quod Christus virtute propria ascenderit, et beata Virgo virtute aliena, seu angelorum eam in cœlum deferentium.

Respondeo, hæc vocabula non tam rigore accipi; nam Marci cap. ult. etiam de Christo dicitur: *Assumptus est in cœlum*. Et Act. 1, 22: *Usque in diem, qua præcipiens apostolis per Spiritum sanctum assumptus est*. Ita et de beata Virgine dici poterit, quod in cœlum ascenderit; nam licet vocabulum *assumptio* insinuet plerumque alienam opem, non tamen semper, quia Christus assumptus est in cœlum virtute propria, ita etiam licet ascensio significet vim propriam se evehendi, est tamen hæc diversa in Christo, et beata Virgine; in Christo enim est connaturalis, et per modum debiti, in beata Virgine est per modum doni supernaturalis et gratuiti, inde tamen in beata Virgine recte exprimitur per terminum *assumptionis* per contradictionem a termino *Ascensionis* in cœlum a Christo.

N. 1994. Objicies secundo. Angeli deportarunt animam Lazari in sinum Abraham: ergo etiam recte dicitur, quod deportarint animam beatæ Virginis in cœlos pro prima assumptione, et pro secunda ipsam beatam Virginem quoad corpus et animam.

Respondeo, animam Lazari pro tunc nondum fuisse in statu glorioso, quia non fuit deportata in cœlum, sed in limbum patrum, quo sensu etiam animæ, dum separantur a corpore, deportantur ab angelis in purgatorium, vel rapiuntur a demonibus in infernum. Secus est in anima glorificata, quia hæc dote gaudet activitatis et agilitatis propriæ, ut possit se et corpus suum movere quo vult, quod præcipue affirmandum est de beata Virgine, quæ in omnibus majora dona supernaturalia habuit quam angeli, et in his supremos quoque angelos superavit

ARTICULUS VI. — *Utrum corpus Marianum resurrexerit in sepulcro, vel in cœlo.*

N. 1995. Observo, esse nonnullos de Patribus et doctoribus qui contendunt corpus Marianum ab angelis evectum in cœlum, et ibi unionem cum anima resumpsisse; sic tuetur sanctus Gregorius Thaumaturgus lib. 1 *De Mirac.* cap. 4, his verbis: « Levaverunt apostoli cum lectulo corpus ejus, posueruntque illud in monumento et custodiebant ipsum usque ad adventum Domini præstolantes, et ecce iterum astitit eis Dominus, susceptumque corpus sanctum in nube deferri jussit in paradysum, ubi nunc resumpta anima cum electis ejus exultans æternitatis bonis nullo occasuris sine perfruitur. » Idem sentit Costerus e Soc. Jesu, *Medit.* 54, de Assumpt. beatæ Virg., dicens: « Considera secundo, elapso triduo sacrum corpus Mariæ jussu Filii ab angelis maxima celeritate, ac reverentia ex sepulcro in cœlos transferri, in quod anima beatissima virtute divina ingressa novo splendore, et corpus, et universum cœlum empyreum illustravit. » Queritur ergo an ita sit, vel an potius anima beatæ Virginis e cœlo descenderit, et corpus in sepulcro reassumpserit. Ad quod

N. 1996. Dico. Corpus Marianum resurrexit in sepulcro, ita communis doctorum. Et probatur primo ex sancto Bernardo serm. 1 *De Assumpt.* dicente: « Nam et ipsa de sepulcro resurrexit prorsus ut Filius ejus. » Certum autem est, quod Christus resurrexit in sepulcro: ergo et Mater ejus, et ideo etiam divus Thomas Opusc. 8, ait: « Credimus, quod post mortem Maria resuscitata fuerit, et in cœlum deportata, » dote nempe agilitatis, uti priori articulo ostendimus.

N. 1997. Probatur secundo. Non fuisset decorum et gloriosum beatæ Virgini, si corpus ejus qua cadavericum, pallidum et exanime alienis accidentibus affectum fuisset aliena ope in cœlum illatum, et ante animam constitutum pro reunionem; repugnat insuper ipsi cœlo empyreo, ut illuc intret corpus corruptibile, et in illo per reunionem cum anima corrumpatur, et forma cadaverica in ipso cœlo dissolvatur: ergo beatæ Virginis anima corpus reassumpsit non in cœlo, sed in sepulcro.

N. 1998. Objicies primo. Quidam ex Patribus, uti citavimus sanctum Gregorium Thaumaturgum, tenent

contrarium, quod nempe beata Virgo quoad corpus in cœlo resurrexerit: ergo non in sepulcro.

Respondeo, Gregorium Thaumaturgum commode exponi per hoc quod loquatur non de solo corpore, sed de toto homine, seu ipsa Virgine, quo sensu Christus Lazarum jussit surgere de sepulcro per verba, *Lazare, veni foras* (Joan. 11, 43): sic etiam jussit Virginem surgere de sepulcro, quæ resurgens in nube delata est in paradysum, ubi corpus cum anima in sepulcro resumpta perfruitur æternitatis bonis.

N. 1999. Objicies secundo, sanctum Petrum Damianum serm. *De Assumpt.* inquit: « In tuere mentalibus oculis Filium ascendentem, et Matrem assumptam. » Ubi ascensio activa Filio attribuitur, et passiva, sive assumptio Virgini adoptatur: ergo quia tota Virgo non fuit assumpta passive, ut constat ex articulo præcedente, ideo de corpore dicendum est, quod fuerit passive assumptum, et in cœlos ab angelis deportatum pro reunionem cum anima.

Respondeo cum Suarez tom. II, III p., disp. 21, sect. 2, quod ideo dicatur Christum in cœlos ascendisse, et beatam Virginem assumptam fuisse, quia virtus qua Christus ascendit, fuit personæ ejus connaturalis, beata Virgo vero virtute gloriosa, et de se supernaturali, non propria et connaturali ascendit; item nomen assumptionis etiam, ut notat Suarez, magis corpori quam animæ convenit, quia anima propria et naturali virtute ascendere potest, corpus vero non nisi qua dote agilitatis et subtilitatis affectum, quæ tamen virtus non soli Deiparæ Virgini propria, sed omnibus corporibus gloriosis communis est.

ARTICULUS VII. — *Ad quantam gloriam beata Virgo fuerit assumpta.*

N. 2000. Observo, gloriam aliam esse animæ, et aliam corporis. Gloria animæ est ineffabilis illa visio divinæ essentiae, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (I Cor. 13, 9). Gloria corporis sunt dotes corporis, ejusmodi sunt impassibilitas, agilitas, subtilitas et claritas, sicut etiam exaltatio super alios in throno et sede. Queritur ergo, utrum beata Virgo fuerit in utraque gloria animæ et corporis super omnes alios exaltata? Circa quod

N. 2001. Dico primo. Beata Virgo quoad gloriam animæ transcendit omnium hominum et angelorum hierarchias, est teste Suarez disp. 21, sect. 3, veritas fidei quam Ecclesia profitetur his verbis: *Exaltata est sancta Dei Genitrix super choros angelorum ad cœlestia regna.* Et quam pro certissima veritate, ut dicit Suarez, amplexa est universa Ecclesia: quod etiam confirmat sanctus Anselmus vel Eadmerus ejus coetaneus lib. *De excellent. virg.* cap. 4: « Tota Christianitas novit, quæ illam super omnes cœlos exaltatam, et angelicis choris prælatam certissime credit. »

N. 2002. Probatur secundo ex ratione per sanctos Patres confirmata, quia gloria correspondet gratiæ et meritis, sed constat ex alibi dictis, quod Deipara Virgo omnes omnino antecedit gratia et meritis: ergo etiam gloria. Unde sanctus Bernardus serm. 1 et 2 *De Assumpt.* inquit: « Quantum gratiæ in terris adepta est præ aliis cæteris, tantum obtinuit in cælo gloriæ singularis. » Et Querrius abbas serm. *De Assumpt.* sic Christum loquentem inducit: « Nullus mihi plus ministravit in humilitate mea, nulli abundantius administrare volo in gloria mea, nec satis glorificatus videor, donec tu glorificeris. » Quia nimirum alibi dicit, Marc. cap. ix, 34, *Qui vult inter vos primus fieri in cælis, erit sicut novissimus, et omnium minister.* Quia ergo Deipara Virgo fuit Christo in humilitate omnium simillima, ideo etiam in gloria post Christum erit omnium sublimissima.

N. 2003. Objicies primo. Si beata Virgo excederet in gloria animæ sicut in magnitudine gratiæ omnes angelos, et puros homines simul sumptos, tunc deberet videre ea omnia quæ vident beati simul sumpti, et aliquid plus, sed hoc videtur sine fundamento dici: ergo non excedit omnes angelos et homines simul sumptos.

Respondeo primo: Nego maj.; quia perfectio beatitudinis non sumitur ex objectis secundariis, sed ex perfectiore visione Dei tanquam objecti primarii, unde licet unum de objectis secundariis, vel plura lateant, potest id compensari, et superari in visione objecti primarii, et sic potest Deipara Virgo omnes superare in visionis perfectione, quamvis detur, eam non videre omnia, quæ omnes et singuli beati vident.

Respondeo secundo: Nego min. Quidquid alii beati vident, ad ipsam pertinet tanquam ad universalem causam totius salutis: imprimis enim, ut tradi solet a theologis in tract. de Prædest., omnia etiam naturalia, quæ prædestinatis concessa sunt, effectus esse censentur ipsius prædestinationis, præsertim omnia dona gratiæ et effectus supernaturales; beata Virgo autem cooperatrix est, et causa tum efficiens respectu se subsequenti, tum finalis respectu se antecedenti, et eorum salutis ac prædestinationis, ut supra ostendimus, et edicit cum aliis ex Patribus Andreas Cretensis serm. *De dormit. beatæ Virg.*: « Sola præter naturam fuit electa ad naturam renovandam, sola deservit Opifici universæ naturæ. » Ergo ad statum beatæ Virginis omnia pertinent, et si quis beatus videat ea quæ ad statum ejus pertinent, etiam beata Virgo omnia ea videbit.

N. 2004. Objicies secundo. Si beata Virgo omnia videt in Verbo, quidquid beati collective sumpti vident, tunc omnia etiam videbit, quæ Christus videt, quia ea quæ Filii sunt, etiam ad Matrem pertinere censentur, sed hoc nequit dici, quod omnia videat, quæ Christus videt, quia secus scientia Christi non esset perfectior, cum tamen certum

sit, quod intensive et extensive sit perfectior: ergo beata Virgo non videt omnia, quæ beati collective sumpti vident.

Respondeo negando sequelam majoris; nam cum beata Virgo sit Christo longe inferior tam dignitate quam beatitudine, nequit dici, quod sine manifestatione et consensu ejus videat omnes Christi cogitationes et interiores actus; neque verum est, quod hi pertineant ad statum ejus; non enim pertinet ad statum inferioris, ut omnes cogitationes superioris videat.

N. 2005. Dico secundo. Beata Virgo etiam in gloria corporis omnes alios, excepto Christo, superat, ita ut corporaliter etiam altius evecta sit, quam omnes beati, homines et angeli. Est rursus certa sententia, quia expresse dicitur: *Exaltata est super choros angelorum*, ubi tota Virgo intelligitur, non solum anima: et constat etiam ex sanctis Patribus, inter quos sanctus Hieronymus ad Eustochium ait: « Non immerito creditur, quod ipse Salvator per se totus festivus occurrerit, et eam cum gaudio secum in throno collocaverit; » et sanctus Augustinus serm. *De Assumpt.*, Mariam sic alloquitur: « Tibi, Domina, thronus Regis debetur; » adimpletur nempe in sanctissima Dei Matre, quod pridem fuerat præfiguratum inter Bethsabeam, et filium ejus Salomonem, III Reg. ii, 19: *Hic enim sedit super thronum suum, positusque est thronus matri regis, quæ sedit ad dexteram ejus.*

N. 2006. Objicies primo. Creatura corporalis est longe inferior, quam spiritualis: ergo beata Virgo quoad corpus non fuit exaltata super omnem creaturam spiritualem.

Respondeo, hoc argumentum solvi a sancto Thoma in p. q. 57, a. 5, ubi de gloria et exaltatione corporis Christi resolvit. « Respondeo dicendum, quod tanto alicui debetur altior locus, quanto est nobilior, sive debeatur ei locus per modum contactus corporalis sicut corporibus, sive per modum contactus spiritualis, sicut spiritualibus substantiis: corpus autem Christi licet considerando conditionem naturæ corporeæ sit infra spirituales substantias, considerando tamen dignitatem, qua est personaliter Deo conjunctum, excellit dignitatem omnium spiritualium substantiarum, et ideo secundum prædictæ congruentiæ rationem debetur ipsi locus ultra omnem creaturam alium spiritualem. » Quod igitur sanctus Thomas hic discurret de Christo, consequenter sentiendum est de beata Virgine, cum dignitas maternitatis divinæ dignitatem omnium, quotquot sunt, creaturarum longe antecedit, ac propterea sicut proxima est Christo in dignitate et gratia, debet esse proxima in throno.

N. 2007. Objicies secundo. Cælum empyreum est formæ sphericæ ex communissima sententia, sed in hac forma non datur locus superior omnibus reliquis, cum omnes supremæ æquales sint: ergo non potest dici, quod beata Virgo habeat locum

supremum post Christum, vel altiore omnibus reliquis beatis.

Respondeo cum Cajetano III p., q. 57, a. 5: « Licet superficies convexa illius cœli sit sphaerica, et hac ratione nulla pars sit altior altera respectu centri, posse tamen in eadem superficie considerari quamdam partem v. g. medium cœli divinitus destinatum, ut sit velut solium principis, et ille censetur locus supremus totius cœli, et alia quæ sunt magis vel minus propinqua eo inferiora vel superiora censentur, et hoc modo facile intelligitur, non solum Christum, sed etiam beatam Virginem superare omnes angelos in situ quem habent in cœlis. »

ARTICULUS VIII. — *Utrum Virgo Deipara specialem chorum constituat in cœlis.*

N. 2008. Observo, esse communem Theologorum sententiam, ut notat Suarez tom. II, in III p., disp. 21, sect. 4, beatos homines collocari in iisdem angelorum choris, quia assumuntur tum ad supplendas angelorum sedes, quas angeli apostatæ, si stetissent, occupassent, tum ad implendos angelorum ordines, qui per homines beatos integritatem accipiunt. Queritur ergo, utrum beata Virgo pervenerit ad aliquem chorum ex angelis, vel utrum distinctum chorum et hierarchiam constituat. Ad quod

N. 2009. Dico: Beatissima Virgo specialem et distinctum chorum in cœlis efficit, ita communis sententia, et probatur ex communi sensu Ecclesiæ, quæ dicit: *Exaltata est super omnes choros angelorum*, adeoque non est in aliquo certo angelorum choro, sed super omnes exaltata in aliquo determinato superiore et speciali choro, ita ut de ipsa melius quam de Esther, quæ figura ejus est, dicatur: *Ducta est in cubiculum, et habuit gratiam et misericordiam coram eo super omnes mulieres, et posuit diadema regni in capite ejus* (Esther II, 17). Constituta nempe est omnium Domina ac Regina, et sic super omnes ordines et choros collocata.

N. 2010. Probatur secundo ex ratione quam suggerit Bernardinus Senensis tom. III, serm. 5. *De gloria Nominis Mariæ* a. 2, cap. 1: « Certitudinaliter tenendum est, quod ipsa sit supra omnem puram creaturam in gloria exaltata, tanquam per se implens et complens unum integrum ac totalem

statum, cui secundum rectam rationem altera persona congrue addi non potest, quia nullatenus decet Filium Dei, nisi unam solam Matrem naturalem habere, sed ratio naturalis dicitur ex gratuita lege, quod Mater Regis omnium sit in sede regia super omnes ministrorum ordines collocanda. Idem dicit sanctus Antoninus IV p., tit. xv, cap. 20, § 15; et Gerson tract. 4, super Magnificat inquit: « Virgo sola constituit hierarchiam sub Deo trino et uno, hierarchia prima et summa, apud quam hierarchiam humanitas Filii sola sublimata sedet a dextris virtutis Dei per unitatem suppositi: » ergo beata Virgo tanquam superior omnibus dignitate, constituit distinctum et superiorem chorum omnibus aliis.

N. 2011. Objicies primo. Chorus et hierarchia important pluralitatem personarum: ergo sola beata Virgo non potest constituere distinctum chorum, vel hierarchiam.

Respondeo, quod chorus et hierarchia important pluralitatem vel per formalem, vel per eminentialem continentiam, sic plures angeli faciunt formalem chorum, econtra Christi humanitas constituit eminenter talem, quatenus est in statu perfectissimæ gloriæ eminenter continens perfectionem plurium beatorum, et hoc idem dicitur de beatissima Virgine.

N. 2012. Objicies secundo. Tres hierarchiæ repræsentant sanctissimam Trinitatem: ergo sicut non potest esse in divinis quarta persona, ita neque esse poterit quarta vel quinta hierarchia, quæ beatæ Virgini posset attribui.

Respondeo ex Pelbarto lib. x, p. 5, a. 1, quod si tres angelorum hierarchiæ sanctissimam Trinitatem repræsentent, tunc eam multo magis beatissima Virgo repræsentet, quia hæc est Mater Filii in divinis juxta illud: *Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum; hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur* (Luc. I, 31, 32). Et ubi cognoscitur Filius, ibi repræsentatur Pater tanquam correlativus Filio, et similiter etiam Spiritus sanctus, quia a nullo, quam ex illo concepit: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* (Ibid. 35). Non ergo est ratio, cur negetur beatæ Virgini ratio hierarchiæ, quia longe magis repræsentat Deum trinum, quam angelorum hierarchiæ.

QUÆSTIO OCTAVA.

DE HONORE ET CULTU BEATÆ VIRGINI DEBITIS.

ARTICULUS I. — *Utrum beata Virgo sit honoranda.*

N. 2013. Observo, honorem a cultu differre, sicut genus a specie; honor enim se habet, ut quid magis commune, quam cultus, et de se, ut notat sanctus Thomas 2-2, q. 103, a. 1, « testificationem quamdam importat de excellentia alicujus, » et

exhibetur non solum æqualibus, juxta illud Apost. ad Rom. XII, *honore invicem prævenientes*, sed etiam inferioribus, cum etiam subditi quandoque honorantur a principe, ut Mardocheus ab Assuero, Esther cap. VI. Cultus vero essentialiter exigit, ut ille, cui exhibetur sit superior ipso colente secundum quamdam excellentiam, et idem sentiendum

est de laude, quæ pariter inferioribus et æqualibus impenditur, et in hoc differt ab honore, juxta sanctum Thomam loc. cit. ad 3, quod laus consistat in solis verbis, honor vero in quibuscunque signis exterioribus, item quod honor testimonium reddat de excellentia alterius absolute, laus vero propter effectus in nostram utilitatem ordinatur, secundum quod debetur laus Deo, ut loquitur sanctus Thomas 2-2, q. 94, a. 4, ad. 1. Quæritur ergo imprimis, utrum beata Virgo sit honoranda, laudanda et prædicanda, abstrahendo, an etiam sit colenda; circa quod punctum agendum esse contra hæreticos, speciatim contra Lutherum, qui ad cap. iv, Epist. ad Gal. inquit: « Paulus, ut apparet, quasi per contumeliam Matrem Filii Dei mulierem tantum appellat, » quasi nullo honore differentem a communibus feminis, unde in Postilla majori Dominicæ primæ post Epiphaniam hæc addit: « Omnes evangelica fide renati pares ei sumus in honore, tam sancti sumus, atque ipsa, dummodo in Christo credamus. » Et Joannes Oëcolampadius in concione de omnibus sanctis ait: « Mariæ veneratio cultus idolorum est. » Contra hos ergo Mariani honoris mastiges

N. 2014. Dico. Virgo Deipara est omnino honoranda, laudanda et prædicanda. Ita omnes veri Catholici. Et probatur primo ex sacris Litteris. Luc. 1, 20 dicitur: Ingressus Angelus ad Mariam dixit: *Ave, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus.* Et v. 41: *Repleta est Spiritu sancto Elisabeth, et exclamavit voce magna, et dixit: Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui.* Et v. 48 ipsa Maria ait: *Beatam me dicent omnes generationes.* Item Luc. 11, 27: *Extollens vocem quædam mulier de turba dixit: Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti: at illa dixit: Quinimo, quibus verbis summa laus beatæ Virgini tribuitur, super omnes alias mulieres extollitur, beata ab omnibus deprædicatur, plenitudine gratiæ donata esse a Deo per angelum denuntiatur, et sic iis laudibus effertur ab ipsa Scriptura, quæ nulli alteri creaturæ impensæ cognoscuntur.*

N. 2015. Probatur secundo ex sensu apostolorum in eorum Liturgiis expresso. Sic Liturgia Latina seu Romana, quam divi Petri esse tradit sanctus Thomas 11 p., q. 78, a. 2, ad 5, hæc habet: *Communicantes et memoriam venerantes imprimis gloriosæ semperque virginis Mariæ Genitricis Dei, et Domini nostri Jesu Christi; et Liturgia sancti Marci: Imprimis sanctissimæ, intemeratæ et benedictæ Dominiæ nostræ Dei Genitricis, et semper Virginis Mariæ; et demum Liturgia sancti Jacobi: Dignum est, ut te vere beatam dicamus Deiparam. Semper beatam Matrem Dei nostri, honorabiliorem quam Cherubim, et gloriosiore[m] quam Seraphim, quæ sine corruptione Deum Verbum peperisti, te revera Deiparam magnificamus. Tibi, o plena gratiæ, universa creatura gratulatur, angelorum ætus et hominum genus, quæ es templum sanctificationis, paradisi spiritualis, virginum gloria, ex qua*

Deus carnem assumpsit, tuum uterum thronum fecit. Quæ talia sunt encomia et laudes quibus Deipara Virgo jure meritissimo omnibus antefertur.

N. 2016. Probatur tertio ex sanctis Patribus, inter quos sanctus Athanasius in Evangelio de sanctissima Deipara inquit: « Dicimus eam iterum atque iterum et semper, et undequaque beatissimam. » Et sanctus Epiphanius Serm. *De laud. B. Virg.* inquit: « De qua leviter loqui non debet humana lingua, dum Gabriel ait: *Ave, gratia plena,* » et sanctus Cyrillus Alexandrinus homil. Ephesi in Nestorium habita: « Salve, sancta Deipara, eximium illud totius orbis decus et ornamentum, salve, Mater et Virgo, per quam is benedictus in Evangeliiis nominatur, qui venit in nomine Domini. Salve, Virgo, per quam sancta Trinitas in universo orbe glorificatur et adoratur, per quam cælum exsultat, per quam angeli et archangeli lætantur. » Porro ex Patribus Latinis sanctus Ambrosius lib. 11, *De Virginibus*, inquit: « Quid nobilius Dei Matre, quid splendidius ea, quam splendor elegit? » Et sanctus Ildephonsus lib. *De virginitate sanctæ Mariæ* c. 1: « Beatam te noverunt omnes cælestes virtutes, beatam prædicant omnes vates, beatam celebrant omnes nationes, » et sanctus Petrus Damianus Serm. 1. *De Nativitate Mariæ*: « Quid grandius Virgine Maria, quæ summæ divinitatis magnitudinem intra sui ventris conclusit arcanum? Attende Seraphim, et in illius superioris naturæ supervola dignitatem, et videbis, quidquid majus est, minus Virgine, solumque Opificem opus illud supergredi. » Illis et aliis innumeris encomiis deprædicant Deiparam Virginem sancti Patres omni nempe honore et æstimatione dignissimam, et nullis nostris laudibus satis venerandam.

N. 2017. Probatur quarto: quia illa omnino a nobis veneranda est et honoranda, quam omnes honorant; atqui beatam Virginem omnes honorant, et imprimis quidem Deus, qui primum nomen post nomen Jesu nomen Mariæ in libro vitæ scripsit, et ab æterno in Matrem præ cunctis aliis elegit. Post Deum eam venerati sunt angeli, et primo quidem ab initio creationis suæ per revelationem a Deo ipsis una cum Filio suo propositam adoraverunt, ut docet sanctus Thomas 1 p., q. 57, art. 5, ad 1, et Apoc. 12, et satis clare apparet in dracone minitante devorare Filium, quem mulier amicta sole erat paritura, et quam angeli boni tanquam Dominam et Reginam sibi a Deo constitutam venerati sunt. Deinde quando jam præsentem in terris viderunt, ubi sicut teste Apostolo ad Philipp. 11, 10, ad nomen Jesu omne genu flectebatur *cælestium, terrestrium et infernorum*, ita etiam ad nomen Mariæ, quia, ut divus Damascenus orat. 1, de Nativit. ait: « Decet Dei Matrem ea, quæ Filii sunt, possidere, et ab omnibus adorari. » Præterea hanc Virginem superbenedictam et gloriosam omnes patriarchæ summis votis expetierunt, omnes prophetæ prædixerunt, omnes figuræ Spiritu sancto

præmonstrante adumbrarunt, et quam ipse Dei Filius adeo honorare dignatus est, ut in Matrem elegerit, ei subditus esse voluerit, et in cœlis ad dexteram suam collocarit, et denique quam tota Ecclesia catholica omnibus suis obsequiis honorat, summis laudibus deprædicat, et deprædicandam semper esse censuit, ac fidelibus proposuit.

N. 2018. Obijcies primo. Lutherus in *Comment. super Matth.* hæc habet : « Eo ipso, quod Maria Mater Dei facta est, tam præclara et ingentia ei dona data sunt, ut superent captum cujuscunque ; hinc enim omnis honor ac beatitudo provenit, ut in universo gehere humano unica persona superior sit cunctis, cui nemo sit par, quod cum cœlesti Patre Filium habeat communem : » ergo ipse quoque Lutherus præco est Virginæ laudis.

Respondeo Lutherum pro more suo sibi ipsi esse contradictorium, et ea proferre non quæ veritatis amor, quo penitus vacuus erat, sed quæ spiritus, quo pro ratione temporis agebatur, dictavit.

N. 2019. Obijcies secundo. OEcolampadius expresse sermonem *De laudibus Mariæ* habuit, et in hoc ista profert : « Quid mirum, si parabolice Maria nobiliori creaturæ comparetur? pulchra ut luna, electa ut sol, clarior sideribus enuntiatur? » ergo heterodoxi isti voluit tantum excessum laudis beatæ Virginis vitari.

Respondeo, laudum præconia, quæ beatæ Virginii a veris catholicis attribuuntur, carere omni excessu, adeo ut sicut de Christo Domino verissime dicitur illud Eccli. XLIII, 35 : *Exaltate illum, quantum potestis ; major est enim omni laude*, ita etiam de sanctissima Matre ejus ; dignitas enim maternitatis Dei tantæ celsitudinis est, ut nec ab homine, nec ab angelo, sed a solo Deo satis comprehendi possit.

ARTICULUS II.— *Utrum beata Virgo sit colenda cultu tum interno tum externo.*

N. 2020. Observo, cultum, ut supra diximus, differre ab honore ut speciem a genere ; honor enim latius patet, et potest exhiberi etiam æqualibus et inferioribus, econtra cultus essentialiter exigit, ut ille, cui exhibetur, sit superior ipso colente secundum quamdam excellentiam ; quo sensu cultus est reverentia alicui debita propter suam excellentiam, quæ duo ex part. colentis requirit. Primo actuale subjectionem et submissionem erga excellentiam alterius. Secundo signum aliquod per actus exteriores expressum, quo talem submissionem indicamus, et reverentiam exhibemus. Hæc signa autem inter Catholicos recepta, et præ cæteris usitata solent sex recenseri : nimirum genuflexio, prostratio totius corporis, detectio capitis, osculatio, elevatio manuum et oculorum, tunsio pectoris, quæ tamen heterodoxi rejiciunt statuentes, quod imprimis vera adoratio seu cultus solo spiritu consummetur excluso cultu exteriori, et quod nullus omnino cultus possit Deiparæ, aut aliis sanctis im-

pendi, prout contendit Lutherus sanctorum cultum vocans impiam confidentiam et rem diabolicam, *serm. in Evang. Dom. 25. Trinitatis.* Contra quem et ejus asseclas

N. 2021. Dico : Deipara Virgo est omnino colenda tum cultu interno, tum externo. Ita omnes Catholici. Probatur primo. Angelus Gabriel, quando missus a Deo dixit ad Virginem : *Ave, gratia plena*, Luc. 1, 20, verum ipsi cultum exhibuit ; non enim ipsam his verbis honorare voluit tanquam sibi æqualem vel inferiorem, sed tanquam Matrem Dei cum recognitione et reverentia erga Virginis excellentiam, quæ est Mater Dei, et inde Domina ac Regina ipsorum etiam angelorum ; ergo beata Virgo colenda est exemplo sancti archangeli Gabrielis, et omnium angelorum. Nam sicut omnes præcepto divino jussi sunt adorare Christum, juxta illud Apostoli ad Hebr. 1, 6, *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ dicit, Et adorent eum omnes angeli Dei*, ita etiam jussi sunt adorare Matrem Christi, et ideo dicitur, Apoc. XII, quod inter angelos ortum sit prælium in cœlo, dum aliqui hunc cultum exhibuerint, et alii recusaverint.

N. 2022. Probatur secundo ex Apost. ad Rom. II, *Gloria et honor omni operanti bonum* ; si autem gloria et honor debetur omni operanti bonum, tunc maxime debetur beatæ Virgini, quæ non solum præfulget præ omnibus aliis omni virtutum genere, sed et prædita est plenitudine gratiæ : *Ave, gratia plena*, et constituta est in dignitate, qua sub Deo nequit major cogitari, nempe Matris naturalis Dei. Confirmatur. Cultus est virtus ad alterum reddens ei, cui impenditur, id, quod vere ei debetur, nempe submissionem et reverentiam, quæ vere ei est debita propter excellentiam et dignitatis eminentiam ; ergo quia Deipara Virgo ratione maternitatis Dei et suæ sanctitatis est in summa dignitate constituta, vere ex debito est colenda.

N. 2023. Probatur tertio : Specialiter de cultu in actibus externis. Sic recte colitur beata Virgo per genuflexionem ; si enim Pharao præcepit, Gen. XLI, ut coram Josepho præposito Ægypti omnes genu flecterent, cur genuflexio sit prohibita coram ipsa Regina cœli et terræ ? Pariter recte colitur prostratione corporis in terram ; si enim Christus orans, Matth. XXVI, procidit in faciem suam, cur non et nos orantes recte prosternamur in terram ? Deinde juxta Apostolum I ad Cor. XI, 5 : *Omnis vir orans aut prophetans velato capite deturpat caput suum.* Adeoque recte detegit in oratione ad Deum, et Deiparam Virginem. Rursus osculum potest exhiberi ad ostendendam reverentiam et submissionem, juxta illud Luc. VII, 38 : *Lacrymis cæpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes.* Et per consequens verus cultus est, quo Deiparam Virginem in sua imagine osculamur. Iterum modus orandi et adorandi elevatione manuum et oculorum familiaris fuit Moysi, Exod. XVII ; cur incompetens sit Christianis ? Denique tunsio pectoris

laudatur in publicano, Luc. xvm, 15, dum percutebat pectus suum dicens : *Deus, propitius esto mihi peccatori* ; cur vituperetur in Christiano Mariam Virginem implorante, ut veniam impetret peccatorum ? ergo Deipara recte colitur recensitis actibus cultus externi.

2024. Objicies primo. Vera adoratio in solo spiritu consistit, uti Christus, Joan. iv, 23, mulieri Samaritanæ dixit : *Venit hora et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate* : ergo in nullis actibus externis.

Respondeo negando consequentiam, quia etiam actiones corporales seu externæ in spiritu fieri possunt, ut notat sanctus Thomas 2-2, q. 84, a. 2, ad 1, « Dicendum, quod etiam adoratio corporalis in spiritu sit, in quantum ex spirituali devotione procedit, et ad eum ordinatur. » Neque Christus ibidem loquitur de adoratione pure mentali, sed de adoratione quæ sit in spiritu et veritate, ita ut procedat ex animo, et excludantur figuræ et umbræ Veteris Testamenti.

N. 2025. Objicies secundo. Nomen adorationis ab oratione sumitur, sed oratio in actu exteriori consistit, secundum illud I ad Cor. xiv, 14, *Orabo spiritu, orabo et mente* : ergo adoratio in actu interno, non externo consistit.

Respondeo ex sancto Thoma 2-2, q. 84, a. 2, in Corp., « quod sicut ex duplici natura compositi sumus, intellectuali scilicet et sensibili, duplicem adorationem Deo offeramus, scilicet spiritualem, quæ consistit in interiori mentis devotione, et corporalem, quæ consistit in exteriori corporis humilitatione, ut in genuflexione. » Id tamen fatendum est, quod, ut idem sanctus doctor loquitur ad 2, sicut oratio primordialiter est quidem in mente, secundario autem verbis exprimitur, ita etiam adoratio principaliter in interiori Dei et Deiparæ Virginis reverentia consistat, secundario autem in quibusdam corporalibus humilitatis signis, sicut dum genuflectendo nostram tenuitatem designamus comparative ad Deum et Deiparam quos colimus.

ARTICULUS III. — *Utrum Deipara Virgo sit colenda cultu plus quam civili, et proprie sacro.*

N. 2026. Observo, cultum, ut supra diximus, esse reverentiam alteri debitam propter suam excellentiam, et dividi in quatuor species, latriam, hyperdulam, dulam et cultum politicum seu civilem. Latria est reverentia Deo debita propter increatam bonitatem et excellentiam. Hyperdulia est reverentia alteri debita, uti beatæ Virgini, propter excellentiam supernaturalem non communem, sed eminentem, et Deo in creatis maxime conjunctam. Dulia est reverentia alteri debita propter excellentiam supernaturalem communem in ordine gratiæ et gloriæ constitutam. Cultus politicus est reverentia alteri debita propter excellentiam quandam naturalem, quo cultu prosequitur discipulus magistrum, servus dominum, subditus prælatum,

miles ducem : ex his tres priores sunt religiosi et sacri, quia ad Deum ut auctorem gratiæ et gloriæ ordinati sunt ; postremus vero est politicus et civilis, quia pure naturalis. Quæritur ergo, an beatæ Virgini debeatur cultus plus quam civilis et vere religiosus et sacer. Ad quod

N. 2027. Dico : Deiparæ Virgini est debitus cultus plus quam civilis, et vere religiosus sive sacer. Est hæc indubia et catholica assertio, et probatur primo ex traditione apostolorum, quia « quod universa tenet Ecclesia, nec a conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur ; » atqui cultum religiosum Deiparæ Virginis et aliorum sanctorum universa tenet Ecclesia, nec a conciliis institutus esse noscitur, sed semper fuit retentus : ergo apostolica auctoritate censetur traditus, et ex hac Deiparæ Virgini debitus. Major est sancti Augustini lib. iv, *De Baptismo contra Donatist.* c. 27. Et inde constat, quod evidentius signum traditionis apostolicæ assignari nequeat, quam constans observatio Ecclesiæ, cujus nescitur initium ; Minor vero probatur tum negative, quia nemo sive ex hæreticis antiquis, sive ex novis ostendere hucusque potuit hujus religiosi cultus initium, tum positive, quia constat ex Liturgiis divi Petri et divi Jacobi apostoli, quarum prima sic habet : *Libera nos, quæsumus, Domine, ab omni malo intercessionibus Mariæ Deiparæ.* Et secunda : *Commemorationem agentes sanctissimæ Matris Dei, et omnium sanctorum, ut precibus atque intercessionibus eorum misericordiam consequamur.* Et sanctus Justinus Martyr temporibus apostolorum proximus in Apol. ii, nomine omnium Christianorum ait, « Ut docti et instituti sumus, copiose tradimus... honorum angelorum exercitum colimus et adoramus. » Quemadmodum ergo angelorum cultus derivatur ex primæva apostolorum traditione, ita etiam beatæ Virginis, quæ super angelos est exaltata.

N. 2028. Probatur secundo exemplis sacræ Scripturæ. Sic Balaam vidit angelum stantem in via evaginato gladio, adoravitque eum pronus in terra, Num. xxii, 23 ; Et Josue cum audisset ab angelo, quod sit princeps exercitus Domini, cecidit Josue pronus in terram, et adoravit, Josue cap. v, 15, qui uterque hic cultus vere sacer est, et plus quam civilis, quia angelorum dignitatem et excellentiam ex fide cognoverunt. Eodem modo Abdias administrator domus regiæ Achab et princeps adoravit pronus in terram Eliam de se virum simplicem propter donum supernaturale spiritus prophetici, lii Reg. cap. xviii, et Daniel ii, 46 : Rex Nabuchodonosor cecidit in faciem suam, et Daniele adoravit propter donum interpretationis a Deo ipsi concessum, quia quoad dignitatem civilem et regiam Nabuchodonosor erat superior, et ideo propter hanc Daniele adorare non potuit, et sic

eodem hoc cultu plus quam civili, et sacro Deipara Virgo adoranda est et colenda.

N. 2029. Probatur tertio ratione, quia cultus sacer et religiosus est reverentia alteri debita propter excellentiam supernaturalem: atqui Deipara Virgo est in tali excellentia supernaturali constituta: ergo est colenda cultu sacro et religioso. Major constat ex ratione nominis, et inde est evidens, quia excellentia supernaturalis, hoc ipso quod talis sit, non est naturalis et mere politica vel civilis, cujusmodi reperitur in regibus, principibus, magistratibus, etc. Minor vero probatur: Maternitas Dei, gratia et gloria Deiparæ Virginis sunt mera dona supernaturalia, quibus beatissima Virgo omnes creaturas superat, quia vere est Mater Dei ex dono supernaturali, et in plenitudine gratiæ ac supremitate gloriæ constituta per Auctorem gratiæ: ergo dignitas ejus et excellentia est supernaturalis, ac per consequens cultus eidem debitus est religiosus et sacer.

N. 2030. Probatur quarto. Si beatæ Virgini non esset debitus cultus major, quam civilis, seu religiosus, tunc ideo, quia cultus major seu religiosus creaturis exhibitus contrahit vitium idololatriæ, uti fingunt hæretici, sed hoc est palmariter falsum, quod cultus major, quam civilis seu religiosus quicumque creaturis exhibitus contrahat vitium idololatriæ: ergo etiam suppositum falsum est, quo adversarii fingunt, omnem cultum plus quam civilem creaturis exhibitum esse idololatriam. Minor prob. Idololatriæ est solus ille cultus, quo creaturæ defertur honor soli Deo debitus, seu quo in pura creatura respicitur, seu agnoscitur excellentia quædam increata et divina, uti ex notione termini evidens est, atqui hoc evidenter falsum est, quod omnis seu quicumque cultus major, quam civilis seu religiosus et sacer sit cultus, quo creaturæ, qualis beata Virgo est, defertur honor soli Deo debitus cum respectu ad excellentiam quamdam increatam ac divinam, quia nemo Catholicorum somniavit hucusque, quod talem cultum cogitet deferre Deiparæ Virgini, sed non nisi cultum creaturæ proprium cum protestatione excellentiæ de se quidem supereminentis inter omnes creaturas intellectuales, sed tamen infra Deum et creatæ: ergo evidenter falsum est, quod exhibendo Deiparæ Virgini cultum majorem quam civilem seu religiosum et sacrum, contrahamus idololatriam.

N. 2031. Objicies primo. Cultus est species servitutis: sed Deut. cap. vi, scriptum est: *Deum timebis et illi soli servies*: ergo nemini debetur cultus sacer et religiosus præterquam Deo.

Respondeo, Scripturam velle, quod Deo soli sit exhibenda servitus tanquam Domino supremo et independenti, cum quo tamen stat, quod aliis quoque dominis non supremis tamen et dependentibus simus subjecti, quibus proinde reverentiam, et cultum debemus, et talis Domina est Virgo Deipara,

quæ tanquam Regina totius mundi nos sibi subjectos habet in ordine ad impetranda omnia bona corporis et animæ, quæ nobis a Deo proveniunt.

N. 2032. Objicies secundo exemplis sacræ Scripturæ, quibus reprobatum adoratio creaturæ exhibita. Sic Esther cap. xiii, 16, Mardocheus noluit adorare Aman, addens rationem: *Timeo, ne honorem Dei mei transferam ad hominem*. Deinde Act. x, 26, Petrus non permisit se adorari a Cornelio dicens. *Surge, et ego ipse homo sum*. Et rursus angelus Joanni adoranti se dicebat: *Vide, ne feceris, conservus tuus sum, Deum adora*. Apoc. xix. Ergo nemo, nisi Deus, adorandus, et per consequens neque beata Virgo.

Respondeo, secundum sensum sancti Thomæ 2-2, q. 84, a. 1 ad 1, præcitatis exemplis tantum prohiberi adorationem latriæ ut creaturis impendendam, non duliæ, vel hyperduliæ. Est autem latria duplex, una formalis, quæ fit cum recognitione expressa et formali cujusdam excellentiæ increatæ ac divinæ, altera virtualis vel argutive talis, quæ fit in cultu quoquo maximo, quo Deum solemus venerari, cujusmodi est sacrificium, vel etiam genuflexio profunda, aut totius corporis prostratio, unde hic non consuevit exhiberi beatissimæ Virgini: et merito Mardocheus negavit Aman, cum apud Judæos hic honor Deo proprie fuerit exhibitus. Idem voluit indicare sanctus Petrus Cornelio, et angelus Joanni, ad excludendam idololatriæ occasionem, unde subditur: *Deum adora*, inquit sanctus Thomas loc. cit.

N. 2033. Objicies tertio. Sanctus Augustinus lib. *De vera relig.* cap. 53, omnem cultum negat hominum mortuorum, qualis etiam est Deipara Virgo; unde ait: « Non sit nobis religio cultus hominum mortuorum, quia si pie vixerint, non sic habentur, ut tales querant honores, sed illum a nobis coli volunt, quo illuminante letantur meriti sui nos esse consortes. » Eodem modo etiam sanctus Hieronymus Epist. 13 contra Vigilantium docet, nec martyrum reliquias, nec angelos, nec aliquid creatum adorari et coli posse. Ergo juxta sanctos Patres Deiparæ Virgini non est cultus debitus.

Respondeo, utrumque sanctum Patrem negare sanctis non nisi cultum latriæ, uti expresse se ipsum explicat sanctus Augustinus lib. xx *Contra Faustum Manichæum*, cap. 21, dicens: « Ab illo cultu, qui Græce latria dicitur, Latine uno verbo dici non potest, cum sit quædam Divinitati propria servitus, nec colimus nec colendum dicimus nisi unum Deum. » Et sanctus Hieronymus Epist. 13 *Contra Vigilantium*: « Quis enim (insanum caput) aliquando martyres adoravit, quis hominem putavit Deum? » Econtra cultum latriæ inferiorem, quem duliæ et hyperduliæ vocamus, uterque rursus manifeste concedit sanctis. Unde sanctus Augustinus serm. 1 *De sanctis Petro et Paulo* inquit: « Beatissimum Petrum piscatorem modo genibus

provolutis adorat gentium multitudo. » Et lib. xx *Contra Faustum*, cap. 21 : « Populus Christianus memorias martyrum religiosa solemnitate concelebrat, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adjuvetur, ita tamen ut nulli martyrum, sed ipsi Deo martyrum sacrificemus. » Et sanctus Hieronymus in Epist. 55 ad Riparium : « Honoramus martyrum reliquias, ut Deum, cuius sunt martyres, adoremus. » Et in Vita sanctæ Paulæ : « Vale, o Paula, et cultorem tuum orationibus iuva. »

N. 2054. Objicies quarto. Cultus religiosus, qui beatæ Virgini tribuitur, censetur excellens, cum hyperdulia appelletur : ergo est saltem arguitive et virtualiter latriæ, quia cultus excellens debetur Deo.

Respondeo, Deo deberi cultum cum recognitione excellentiæ divinæ et increatæ, et talis cultus non est Deiparæ Virginis, licet etiam sit cultus excellens : non enim fit cum recognitione excellentiæ divinæ et increatæ, sed tantum fit cum recognitione summæ amicitiae cum Deo, quam beata Virgo tanquam Mater cum Deo habet. Unde sanctus Joannes Damascenus, *De fide orthodoxa* lib. iv, cap. 16, ait : « Honorare decet sanctos, ut amicos Christi, ut filios et hæredes Dei. »

ARTICULUS IV.—Utrum beatæ Virgini tanquam Matri Dei in nullo sit debitus cultus latriæ.

N. 2055. Observo, cultum dividi in absolutum et respectivum. Absolutus est, qui tribuitur rei propter se, et excellentiam ipsi intrinsicam. Respectivus est, qui tribuitur rei ex respectu ad excellentiam alterius suppositi, ad quod habitudinem aliquam vel conjunctionem dicit. Primo modo adorabilis est sola substantia intellectualis, quia sola capax est excellentiæ propter se adorabilis, deinde, quia homo est naturæ intellectualis, non potest hic se honeste et recte submittere rei alteri, nisi sit ejusdem, vel excellentioris naturæ, et habeat hæc excellentiam naturæ intellectuali convenientem. Posteriori tamen modo adorabiles sunt res ordinis inferioris, quia sic non adorantur propter se, sed propter excellentiam illius personæ, ad quam respectum dicunt, et hoc modo adoratio illis exhibita non sistit in illis, sed terminatur ad personam, propter cujus excellentiam adorantur. Quâ ratione crux Christi adoratur non propter se, sed propter excellentiam Christo inexistentem. His observatis quaeritur, utrum beatæ Virgini conveniat cultus aliquis latriæ? circa quod

N. 2056. Dico primo. Beata Virgo nullo cultu latriæ absoluto est adorabilis; ita communis sententia et expressa sancti Thomæ in p., q. 25, a. 5, in corp. ubi hæc habet : « Nulli puræ creaturæ rationali debetur cultus latriæ; » cum igitur beata Virgo sit pura creatura rationalis, non debetur ei adoratio latriæ, sed solum veneratio dulci, eminentius tamen, quam cæteris creaturis, in quan-

tum ipsa est Mater Dei, et ideo dicitur, quod debeatur ei non qualiscunque dulcia, sed hyperdulia.

N. 2057. Probatur etiam ratione. Cultus absolutus est, qui tribuitur rei propter se, et propter excellentiam ipsi intrinsicam; sed excellentia increata, quæ sola cultum latriæ terminat, non est beatæ Virgini intrinseca : ergo hæc non est adorabilis cultu latriæ absoluto. Confirmatur : ille cultus denegandus est beatæ Virgini, qui tam a Scriptura quam a Patribus beatæ Virgini denegatur; sed tam a Scriptura quam a Patribus beatæ Virgini tanquam puræ creaturæ denegatur cultus latriæ absolutus : ergo est omnino eidem denegandus. Minor prob. Imprimis Scriptura aperte dicit : *Dominum Deum tuum solum adorabis*, Deut. cap. vi, 13. Eodem modo sancti Patres loquuntur, ex quibus sanctus Augustinus lib. xx *Contra Faustum*, cap. 21, dicit : « Ab illo cultu, qui Græce latria dicitur, Latine uno verbo dici non potest, cum sit quædam Divinitati propria servitus, nec colimus, nec colendum dicimus, nisi unum Deum. » Et sanctus Epiphanius Hæres. 79, § 4, sic ait : « Sanctum erat Mariæ corpus, fateor, non tamen Deus illa fuit, eadem et Virgo exstitit, et honorata fuit, minime tamen nobis ad adorandum proposita, sed eum adorans ipsum, qui e sua carne genitus e cælo ac paterno sinu descenderat; » ergo beata Virgo non est adorabilis cultu latriæ absoluto.

N. 2058. Objicies primo. Idem honor debetur matri regis, qui exhibetur regi, III Reg. ii, 19, *Positus est thronus matri regis, quæ sedit ad dexteram ejus*; ergo quia Christo defertur latria, etiam Matri ejus deferenda est.

Respondeo cum sancto Thomâ in p., q. 24, a. 5, ad 1 et 2, quod licet in humanis id esse possit, ut mater regis eodem genere cultus adoretur vel honoretur quo rex ipse, non tamen par ratio est in Christo et beata Virgine, quia Christus habet aliam excellentiam personalem, quam Mater, cum ille sit persona divina et increata, beata Virgo persona creata, et ideo Christo competit latria, quæ respicit excellentiam increatam; beatæ Virgini vero non nisi hyperdulia, quia excellentia ejus est creata.

N. 2059. Objicies secundo. Beatæ Virgini non debetur minor cultus, quam sanctæ cruci Christi, atqui sacræ cruci Christi debetur cultus latriæ propter contactum physicum corporis Christi in eo pendentis : ergo quia beata Virgo longe nobiliorem et diuturniorem contactum habuit, debetur illi pariter cultus latriæ.

Respondeo, sacræ cruci Christi solum deberi cultum latriæ respectivum, quo res non colitur propter se, sed tantum propter eum, ad quem dicit respectum, id est propter Christum; at vero Deiparæ Virgini non potest tribui cultus tantum respectivus, cum per hunc solus Christus colatur tanquam objectum motivum, et causa cultus, non ipsa beata Virgo, quæ tamen in se quoque cultu

digna adoranda et oranda est, utpote creatura intellectualis in amicitia Dei constituta, et quidem in summo et eminentiali gradu.

N. 2040. Objicies tertio. Cultus latriæ dividitur in supremum, qui tribuitur subjecto, quod habet divinam excellentiam per essentiam seu identitatem, et in inferiorem, qui tribuitur subjecto, quod habet divinam excellentiam per participationem mediante unione vel physica, uti humanitas Christi, vel morali per consanguinitatem, vel affinitatem, uti Mater Christi : ergo quemadmodum humanitas Christi, ita et beata Virgo coli potest cultu latriæ.

Respondeo, eadem adoratione qua adoratur Christus, adorari etiam humanitatem ejus, uti expresse definit synodus v generalis can. 9. Ratio est quia, cum adoratur persona aliqua, tunc tota adoratur, ut notat sanctus Thomas in p., q. 25, a. 1, in corp. dicens : « Proprie honor exhibetur toti rei subsistenti, » licet excellentia, propter quam adoratur, non sit in omnibus partibus ejus, ut patet in homine sancto, qui dum adoratur adoratione dulciæ propter excellentiam sanctitatis in sola anima residentis, totus, hoc est, non solum secundum animam, sed etiam secundum corpus adoratur ; Christi ergo humanitas vere adoratur adoratione absoluta, et summa latria, unde male dividitur latria in summam et inferiorem, intelligendo, quod per summam adoretur Christi divinitas vel persona, et per inferiorem ejus humanitas ; deinde ejus humanitas præcise sumpta non est orabilis, cum sine verbo nil possit dare, et per consequens neque adorabilis, cum adoratio sit cum oratione conjuncta, et si demum præcise spectetur secundum excellentiam a donis supernaturalibus sibi propriam, non terminat latriam, sed hyperduliam, uti expresse docet sanctus Thomas in p., q. 25, a. 2, dicens : Alio modo potest intelligi adoratio humanitatis Christi, quæ fit ratione humanitatis Christi perfectæ omni munere gratiarum, et sic adoratio humanitatis Christi, non est adoratio latriæ, sed adoratio dulciæ : ergo idem tenendum est de beata Virgine, quia nimirum adoratio latriæ absolutæ non debetur nisi ratione personæ increatæ et divinæ per essentiam, non ratione ejusdam participationis creatæ et temporaneæ.

N. 2041. Dico secundo. Beata Virgo neque est moraliter adorabilis cultu latriæ respectivo, præsertim eo solo, est rursus communis et probatur, quia licet in beata Virgine, si præcise consideretur in ipsa contactus physicus ad Christum, de se possibilis sit cultus latriæ respectivus, sicut in cruce, et aliis instrumentis Dominicæ passionis, nihilominus abstinendum est hoc cultu tum propter periculum idololatriæ, saltem in rudioribus et illiteratis, qui inter cultum respectivum et absolutum versus creaturam intellectualem nequeunt discernere, tum etiam maxime, quia hoc decenter et convenienter non fit respectu beatæ Virginis, ut

nimirum tantum colatur cultu rebus inanimatis communi et longe inferiori, quam alias potest coli, est enim cultus absolutus etiam puræ dulciæ longe major et perfectior, quam cultus pure respectivus latriæ, siquidem cultus respectivus impenditur tantum propter excellentiam extrinsecam et alienam, ac pure illius intuitu, at vero cultus absolutus dulciæ vel hyperdulciæ in beata Virgine exhibetur propter propriam et intrinsecam excellentiam, puta propter amicitiam cum Deo, jus ad hæreditatem cœlestem, et alia dona supernaturalia ; et quidem hæc, loquendo de Deipara Virgine, cum eminentia possessa : ergo Deipara Virgo moraliter loquendo non est adorabilis cultu puro respectivo latriæ. Confirmatur. Non convenienter aliquis tractatur, si minori reverentia afficitur, cum possit majori, uti si quidam rex, qui simul comes est, solo titulo comitis honoraretur, vel si humanitas Christi præcise sumpta cum donis suis creatis tantum coleretur, cum coli possit, ac debeat uno eodemque cultu cum persona Verbi, quatenus actus submissionis terminatur ad eandem personam, ut subsistentem in utraque natura divina et humana : ergo etiam Deipara Virgo non debite coleretur, si in ejus cultu fieret prius respectus ad Christum, et ejus propria excellentia, quam a Deo habet, prorsus negligeretur.

N. 2042. Objicies primo. Omnis ordinatus cultus est respectivus ad Deum, uti patet ex illo sancti Hieronymi in Epist. ad Riparium : « Adoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum : » ergo beata Virgo recte colitur cultu latriæ respectivo.

Respondeo, omnem quidem cultum esse respectivum ad Deum, sed mediate, non immediate et pure, alias nullus daretur cultus absolutus, ne quidem politicus, cum omnis mediate referendus sit ad Deum, quia Deus vult etiam ipsos sanctos in honore haberi, cum hoc promittat in ipsa Scriptura, Joan. xii, 26 : *Si quis mihi ministraverit, honorificabit illum Pater meus*, et I Reg. ii, 50 : *Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum*, et ad Rom. ii, 10 : *Gloria autem et honor et pax omni operanti bonum*.

N. 2043. Objicies secundo. Beata Virgo colitur ut Mater Dei, sed cultus iste est pure respectivus ad Deum, cum sumat speciem ab ipso Deo, sicut ipsa maternitas Dei : ergo beata Virgo proprie colitur cultu divino latriæ respectivo.

Respondeo, cultum pure respectivum ad Deum habere pro motivo non nisi Deum, et ejus excellentiam, quæ beatæ Virgini est extrinseca, sicut fit in cultu sacræ crucis ; econtra cultus hyperdulciæ beatæ Virgini proprius fit propter dignitatem intrinsecam, qualis est maternitas Dei, quæ licet ordinem dicat ad Deum, et speciem sumat ab ipso, tamen manet una cum gratia sanctificante intrinseca beatæ Virgini, et inde terminat cultum vere et proprie absolutum, non pure respectivum.

ARTICULUS V. — *Ad quamnam virtutem pertineat cultus Deiparæ Virginis.*

N. 2044. Observo, cultum, ut ex superius dictis constat, esse quadruplicem: latriam, hyperduliam, duliam et cultum civilem. De his certum est, quod cultus civilis sit quoad habitum distinctus a cultu latriæ, hyperdulæ et duliæ, quia ille purus naturalis est, utpote exhibitus hominibus propter humanam dignitatem et potestatem; isti vero religiosi sunt et sacri, quia exhibitus propter excellentiam supernaturalem fide cognitam, et consistunt in functionibus sacris ad supernaturalia pertinentibus, uti in sacrificio Missæ Deo soli exhibito, in institutione festorum, erectione templorum, jejuniis, vigiliis, peregrinationibus, et aliis quæ sicut primario referuntur in Dei cultum, ita et secundario in sanctorum honorem redundant. Queritur ergo, utrum ad eandem virtutem seu virtutis habitum, qui religio dicitur, pertineant cultus Deiparæ et Dei? Circa quod

N. 2045. Dico primo. Cultus Deiparæ non pertinet ad virtutem religionis, sed ad virtutem duliæ, seu observantiæ religiosæ realiter a religione distinctam. Ita plerique ex theologis præsertim Thomistis cum divo Thoma 2-2, q. 103, a. 3, inquit: «Dulia, per quam homini similitudinem dominii participantem cultum exhibemus, alia virtus est, quam latria, per quam Deo verum, et plenarium dominium obtinenti cultum et honorem deferimus.»

N. 2046. Probatur etiam ratione. Quia de essentiali ratione religionis est, ut non colat nisi solum Deum, et ratio immediate colendi sit excellentia increata, sed hoc non habet cultus beatæ Virginis, quia hic non ordinatur ad colendum solum Deum, nec ipsius ratio motiva immediata est excellentia increata, verum excellentia participata per maternitatem Dei, et gratiam sanctificantem: ergo cultus beatæ Virginis non est religio. Confirmatur juxta sanctum Thomam 2-2, q. 81, a. 1. Religio est virtus quæ hominem ordinat ad solum Deum, quatenus debita submissione reverendum: ergo actus hyperdulæ per quem beata Virgo colitur, nequit saltem elicitive pertinere ad virtutem religionis.

N. 2047. Probatur secundo. Ubi est diversa ratio debiti, quæ fundat virtutem, ibi est diversa virtus; sed in religione et hyperdulia est diversa ratio debiti fundantis virtutem: ergo est diversa virtus. Minor prob. Debitum religionis oritur ex radice primi et universalissimi principii, a quo omnis creatura descendit, et inde ei subjecta est, qua ratione contrahit debitum ad principium hoc cum debita submissione reverendum; econtra debitum hyperdulæ fundatur præcise in præcellenti dignitate et sanctitate Deiparæ Virginis, cui pro merito debetur reverentia et cultus; atqui ista debita sunt omnino specie diversa: ergo etiam ipsæ virtutes. Confirmatur. Ubi motiva sunt diversa, ibi etiam

virtutes sunt diversæ, sed motiva religionis et hyperdulæ sunt diversa: ergo et ipsæ virtutes sunt diversæ. Minor prob. Motivum religionis est increatum et divinum; motivum vero hyperdulæ est creatum, excellentia nempe beatæ Virginis creata: ergo habent diversa motiva.

N. 2048. Obicies primo. Amor Dei et proximi spectat ad eandem virtutem charitatis, ergo etiam cultus Dei et sanctorum spectat ad eandem virtutem religionis.

Respondeo, esse notabilem disparitatem: nam amor Dei et amor proximi, prout hic est actus charitatis infusæ, habent idem immediatum motivum, nempe bonitatem increatam Dei, cum hoc amore proximus non diligatur propter se, sed propter Deum: econverso cultus Dei et cultus sanctorum absolutus habent distincta motiva; ille enim respicit excellentiam increatam, et iste creatam.

N. 2049. Obicies secundo. Iisdem specie signis, et actibus exterioribus colimus Deum, et beatam Virginem, v. g. genuflexione, inclinatione, osculo, etc.; ergo etiam iisdem specie actibus interioribus ad eandem virtutem religionis spectantibus.

Respondeo, actus externos, si de se indifferentes sunt, posse imperari a diversis virtutibus, prout substant diversis motivis et intentionibus, et sic potest genuflexio vel substat affectui religionis erga Deum, vel hyperdulæ erga beatam Virginem; unde etiam specifica diversitas cultus externi non distinguit cultum; genuflexio enim et vocalis confessio divinæ excellentiæ substantes eidem intentioni non differunt specie in ratione cultus, sicut etiam eadem idololatria est genuflectere coram idolo, et illud verbis confiteri ut Deum.

N. 2050. Obicies tertio. Injuria quæ Virgini irrogatur, est verum sacrilegium virtuti religionis oppositum, ut patet ex doctrina sancti Thomæ 2-2, q. 99, a. 3, ubi id docet de omnibus rebus sacris: ergo etiam cultus beatæ Virginis erit actus religionis. Conseq. prob. Quia non subvenire alteri in egestate est contrarium misericordiæ, ideo subvenire alteri in egestate est actus misericordiæ: ergo etiam, quia injuriare beatam Virginem est sacrilegium contra virtutem religionis, erit cultus ejus quidam actus religionis.

Respondeo, admittendo quod injuria beatæ Virgini irrogata sit verum sacrilegium, sicut injuria alterius rei sacræ, v. g. sacrarum reliquiarum reputatur esse sacrilegium, et hoc ratione specialis conjunctionis, quam res sacra ratione sanctitatis habet cum Deo, ob quam rationem talis injuria non subsistit in re illa sacra, sed redundat in ipsum Deum, neque ad hoc necesse est, ut injuriando beatam Virginem, vel rem sacram directe et expresse intendam injuriare ipsum Deum, sed sufficit, si cognoscat talis connexio cum Deo, sicut idem etiam accidit in aliis peccatis, v. g. in furto de loco sacro, quod sacrilegium est, licet non expresse intendam injuriare Deum, quia sufficit, quod cognoscam rem

spectare ad Deum, et cultum ejus: aliud foret in actibus bonis, quia hi formalem bonitatem non accipiunt nisi per expressam intentionem ejus: sic actus misericordiæ non est formalis in specie misericordiæ, nisi expresse intendam subvenire egenti, et respiciam honestatem sitam in subveniendo: quando igitur beata Virgo injuriatur, simul fit injuria Deo, cujus illa Mater est, et intime cum ipso conjuncta, et sic injuria hæc intra speciem simul sacrilegii computatur, et qua talis in confessione exponenda est.

N. 2051. Dico secundo. Hyperdulia, quæ exhibetur Christo reduplicative qua homini, vel humanitati ejus cum sua sanctitate creata, et Deiparæ Virgini ratione maternitatis Dei et sanctitatis ejus, distinguitur specie a simplici dulia. Probatur primo ex sancto Thoma in p., q. 25, a. 2, in corp. ubi sic loquitur: « Honor adorationis proprie debetur hypostasi subsistenti, propter quod honoratur persona, cui illud inest: adoratio igitur humanitatis Christi dupliciter potest intelligi, uno modo ut sit ejus sicut rei adoratæ, et sic adorare carnem Christi nihil est aliud quam adorare Verbum Dei incarnatum, sicut adorare vestem regis nihil est aliud quam adorare regem vestitum, et secundum hoc adoratio humanitatis Christi est adoratio patriæ. Alio modo potest intelligi adoratio humanitatis Christi, quæ fit ratione humanitatis Christi perfectæ omni genere gratiarum, et sic adoratio humanitatis Christi non est adoratio patriæ, sed adoratio duliæ, ita scilicet quod una et eadem persona Christi adoretur adoratione patriæ propter divinitatem suam, et adoratione duliæ propter perfectionem humanitatis, nec hæc inconveniens est, quia ipsi Deo Patri debetur honor patriæ propter deitatem, et honor duliæ propter dominium, quo gubernat creaturam: » quibus verbis claret, quod Christo secundum humanitatem conveniat dulia, non simplex tamen, sed eminenter talis, quæ vocatur hyperdulia, ut idem sanctus Doctor loquitur de beata Virgine in p., q. 25, a. 5, in corp. dicens: « Cum igitur beata Virgo sit pura creatura rationalis, non debetur ei adoratio patriæ, sed solum veneratio duliæ, eminentius tamen, quam cæteris creaturis, in quantum ipsa est Mater Dei, et ideo dicitur, quod debetur ei non qualiscunque dulia, sed hyperdulia. »

N. 2052. Probatur ratione: ubi sunt diversa motiva cultus, ibi est cultus specie diversus: sed hyperdulia et dulia habent specie diversa motiva cultus: ergo sunt cultus specie diversi. Major per se patet. Min. probatur. Hyperdulia in Christo, et maternitate Dei fundatur in dignitate specie diversa

a dignitate aliorum sanctorum; dignitas enim Filii naturalis et Matris Dei est specie diversa a dignitate servorum Dei, in qua sunt alii sancti: item sanctitas in Christo, et Matre ejus excedit sanctitatem omnium sanctorum; ergo manifesta est distinctio specifica. Confirmatur. Cultus politicus regis et reginæ est specie diversus a cultu servorum et ministrorum: ergo etiam cultus religiosus et sacer Christi ut Regis, et Deiparæ Virginis ut Reginæ erit specie diversus a cultu sanctorum.

N. 2053. Objicies primo. Gratia sanctificans est ejusdem speciei in Christo, beata Virgine et aliis sanctis, sicut et lumen gloriæ, et alia dona supernaturalia: ergo quia cultus sacer et religiosus exhibetur propter gratiam sanctificantem, cultus erit idem specie in Christo, beata Virgine, et aliis sanctis.

Respondeo, Christi humanitatem habere duplicem sanctitatem: una est a gratia habituali tanquam forma sanctificante, et altera est ab unione hypostatica tanquam altera forma sanctificante. In beata Virgine duplex est sanctificatio: una, quam præbet ipsa maternitas Dei tanquam forma sanctificans, ut superius monstratum est, altera descendens a gratia sanctificante, et sic Christus et Deipara Virgo vere specie excedunt sanctitatem aliorum sanctorum, utpote de quibus nequit dici, quod sint filii naturales, vel Mater Dei, sed tantum filii adoptivi et servi.

N. 2054. Objicies secundo. Sanctus Justinus Martyr q. 156 ad Orthodoxos docet, beatam Virginem beatiorum esse ob virtutem, quam habuit, per quam meruit esse Mater Dei, quam ob ipsam Matris dignitatem: ergo cultus, qui beatæ Virgini exhibetur propter virtutem, est principalis, et inde hic idem specie cum cultu aliorum sanctorum.

Respondeo, omnino verum esse, quod beata Virgo beatior sit prædicanda, eo quod meruerit esse Mater Dei, quam si sine merito talis facta esset; item quod sit beatior propter meritum, cum maternitate conjunctum, quam propter solam maternitatem; ex quo tamen non probatur, quod cultus exhibetur principaliter propter meritum, quam propter dignitatem maternitatis: licet enim maternitas præcise generice accepta pro obsequiis Marianis, quatenus pure respicientibus humanitatem Christi, minor sit, quam virtus et meritum supernaturale, major tamen est formaliter accepta pro relatione Matris ad personam Christi seu pro obsequiis maternis, quatenus personæ Christi exhibitis, quia major est unio materna, et in esse Matris, quam unio per virtutem et obsequium filiationis adoptivæ.

QUÆSTIO NONA.

DE INVOCATIONE BEATÆ VIRGINIS.

ARTICULUS I. — *An beatissima Virgo in cælis preces nostras intelligat.*

N. 2055. Observo, Lutheranos apud Gerard. lib.

II, p. II, f. 554, et Calvinistas apud Amesium tom. II, f. 205, impie loqui de sanctis illudendo, quod tam longas aures non habeant, ut preces nostras

audiant; quod etiam Calvinus lib. in *Inst.*, cap. 20, § 24, dixit, quasi vero Deo modus deesset, quo sanctis preces nostras aperiat, sive in verbo per visionem, sive extra verbum per revelationem, et hanc vel immediate per se uti relate ad supremos angelos, vel mediate per ipsos angelos. Quo observato,

N. 2056. Dico, esse certum, quod Deipara Virgo et alii sancti in cœlis preces nostras intelligant. Probatur primo ex sacris Paginis; nam, Tob. xii, 12, angelus Raphael fatetur: *Quando orabas cum lacrymis... ego obtuli orationem tuam Domino*, adeoque scivit orationem Tobiae. Idem constat ex Zacharia c. 1, Apoc. viii, Daniel. x, Matth. xviii, et plurimis aliis locis. Si autem angeli ea, quæ circa nos sunt, intelligunt, id longe magis et perfectius intelliget angelorum Regina super omnes angelos in gloria et scientia exaltata. Nec dicant forsitan adversarii, angelos esse custodiæ nostræ deputatos, et ideo scire quæ circa nos aguntur; non item Deiparam Virginem, aut alios sanctos. Sed contra est, quod *animæ beatæ sint sicut angeli Dei in cælo*, Matth. xxii, 30, et *æquales angelis*, Luc. xi, 36, et Christus promittat sanctis regimen et curam super Ecclesiam post mortem dicens: *Beatus ille servus, quem, cum venerit dominus, invenerit sic facientem: amen dico vobis, super omnia bona sua constituet eum*, Matth. xxiv, 47, id est, super Ecclesiam suam in terris militantem; quod etiam exprimitur Apoc. ii, 26, *Qui vicerit, et custodierit usque in finem opera mea, dabo illi potestatem super gentes... sicut et ego accepi a Patre meo*. Si ergo sancti cum Christo regnant, tunc intelligent illa, quæ in terris geruntur, et maxime sanctorum Regina, quæ ad regendum a Deo constituta est.

N. 2057. Probatur secundo ex sancto Thoma in Suppl. in p., q. 72, a. 1, in corp. dicente: « Divina essentia est sufficiens medium cognoscendi omnia, quod patet ex hoc quod Deus videndo suam essentiam omnia intuetur... hoc enim ad perfectionem beatitudinis requiritur, ut homo habeat, quidquid velit, nec aliquid inordinate velit, hoc autem recta voluntate quilibet vult, ut ea quæ ad ipsum pertinent, cognoscat: unde cum nulla rectitudo sanctis desit, volunt cognoscere ea quæ ad ipsos pertinent, et ideo oportet, quod illa in verbo cognoscant, hoc autem ad eorum gloriam pertinet, quod auxilium indigentibus præsent ad salutem, sic enim Dei cooperatores efficiuntur, quo nihil est divinius, ut ait Dionysius cap. 3, *De cœlesti hierarchia* circa medium, et sic manifestum est, quod sancti in verbo cognoscant vota et devotiones et orationes hominum, qui ad eorum auxilium confugiunt. Unde simul patet manifesta ratio, cur sancti et inter sanctos maxime sanctissima Deipara preces nostras cognoscant, quia nempe beatitudo est status omnium honorum aggregatione perfectus, et plene satians omne beatorum desiderium, beata Virgo autem tanquam Regina nostra indubie desiderabit cognoscere preces nostras ad se directas, ut juvare possit: ergo eas indubie cognoscit.

N. 2058. Probatur tertio ex Symbolo apostolorum, ubi profiteamur communionem sanctorum, quomodo autem sancti nobiscum communicabunt, si nihil de nobis sciant? Unde etiam omnes sancti Patres hanc veritatem tradunt, in specie sanctus Gregorius Nazianzenus sub finem orationis 24, ita sanctum Athanasium deprecans: Nos autem, « utinam ipse benignus desuper et placitus aspicias, atque hunc populum gubernes. » Et sanctus Hieronymus Epist. 29, modo 53, Theodorum viduam ita consolans: « Ille jam securus et victor te aspiciet de excelso, et favet laboranti. » Item sanctus Augustinus de sanctis Stephano et Paulo serm. 94, asserit: « Ambo ibi vos videtis, ambo sermonem nostrum auditis, ambo pro nobis orate. » Et sanctus Gregorius Magnus lib. xii *Moral.*, cap. 13, postquam dixerat mortuos ignorare quid hic agatur, addit: « Quod autem de animabus sanctis sentiendum non est, quia quæ intus omnipotentis Dei claritatem vident, nullo modo credendum est, quod foris sit aliquid, quod ignorent. » Ergo dubitare nefas est, an sancti in cœlis, et inter eos sanctissima Virgo Deipara orationes nostras in terris cognoscant.

N. 2059. Objicies primo. Eccles. ix, 5, dicitur: *Viventes sciunt se morituros, mortui vero nihil novērunt amplius*. Ergo juxta Scripturam mortui nihil de nobis sciunt.

Respondeo cum sancto Augustino in *Enchirid.* cap. 110, sensum textus esse, quod viventes sciant se morituros esse, ut agant pœnitentiam, mortui vero, qui neglexerunt pœnitentiam, nullum sciant amplius medium sibi profuturum.

N. 2060. Objicies secundo. Scriptura etiam de sanctis testatur, quod post mortem nihil sciant, juxta illud Isa. lxiii, 16, *Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos*: ergo sancti in cœlis nihil sciunt de nobis.

Respondeo cum sancto Thoma in Suppl. in p., q. 72, a. 1, quod Abraham eo tempore quo hæc sunt dicta per Isaiam, nondum habuerit visionem in verbo, cum ante Christi passionem nullus ad visionem Dei pervenerit, quam tamen nunc possidet beatissima Virgo cum aliis sanctis.

ARTICULUS II.—*Utrum beata Virgo in cœlis pro nobis oret.*

N. 2061. Observo: Non inveni aliquem, ait Suarez tom. II, in iii p., disp. 25, sect. 2, qui negaret potius beatæ Virginis orationem seu intercessio nem pro nobis, quam aliorum sanctorum, quia non potuit hoc in alicujus mentem cadere, quod servi orare possint pro nobis, non vero Mater; in terim hæretici, qui universim negant sanctos pro nobis orare, etiam id de beata Virgine asserunt, quorum auctor est Vigilantius, teste sancto Hieronymo libro contra ipsum, quem secuti sunt Henriciani, Calvinus, Joannes Wicleff apud Suarez loco citato, apud quem Lutherani hunc errorem restringunt admittendo, quod beata Virgo et alii sancti pro

nobis orent in communi, quatenus nimirum cognoscunt indigentiam et pericula nostra in communi, non vero intercedant pro nobis in particulari pro hac vel ista persona singillatim accepta, aut ejus necessitate singulari supplicando. Quo observato,

N. 2062. Dico. Deipara Virgo orat pro nobis non solum in communi, sed etiam in particulari, est certum, et probatur primo exemplo Christi, qui mortem suam non solum obtulit pro omnibus in communi ac promiscue cum sufficientia ad omnes salvandos, sed etiam pro quibusdam in particulari cum efficacia ad salutem infallibiliter consequendam. Unde dicit Apostolus ad Gal. II, 20 : *Tradidit semetipsum pro me*. Et Christus ipse, Joan. XVII, 20 : *Non pro mundo rogo, sed pro omnibus, quos dedisti mihi*. Item oravit singillatim pro Petro : *Rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua*, Luc. XXII, 32; qualiter non rogavit pro Juda et aliis reprobis. Neque hoc Christus tantum fecit in terris, sed idem facit in cœlis : quia expresse dixit : *Vado parare vobis locum*, Joan. XV, 2, ubi non dicit : *Vado parare locum omnibus*, sed *vobis*, quos efficaciter volo salvos. Similiter I Joan. II, 1, dicitur : *Si quis peccaverit, Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum*. Peccatores nempe in particulari habent Advocatum suum apud Patrem : ergo ex Scriptura manifestum est, quod Christus pro nobis oret in particulari.

N. 2063. Probatur secundo de sanctis, tum quod hi exemplum Christi sequantur, tum quod expresse habeatur in sacris Litteris, quod homines adjuvent, et pro illis orent in particulari. Sic Act. XIII, 7, angelus liberavit Petrum e carcere. Et Judith XIII, 20, fatetur : *Custodivit me angelus*. Et Matth. IV, 6 : *Angelis suis Deus mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis*. Item Exod. XXIII, 21 : *Nec contemnendum putes, quia non dimittet, cum peccaveris*. Rursus Tob. XII, 12 : *Quando orabas cum lacrymis, ego obtuli orationem tuam Domino*. Et quod hic dicitur de angelis, etiam alibi confirmatur de aliis sanctis; nam II Petri I, ipse apostolus promittit, quod post obitum suum velit frequentem memoriam habere apud Deum pro fidelibus quibus scripsit. Et Baruch. III, 1, propheta sic orat : *Domine omnipotens, Deus Israel*. Et II Mach. XV, 14, de Jeremia propheta refertur, quod multum oret pro populo et universa sancta civitate Jerusalem. Ubi non dicitur, quod oret pro omnibus hominibus in communi tantum, sed in particulari pro populo Israelitico. Jerem. etiam cap. XV, 1, habetur : *Si steterit Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum*, id est, si oraverit pro hoc, non exaudiam. Adeoque datur oratio sanctorum pro nobis in particulari.

N. 2064. Probatur tertio auctoritate conciliorum generalium, ex quibus generale VII, act. 6, ait : *« Cum timore omnia agamus, postulantes intercessionem incontaminatæ Deiparæ. »* Et Chalcedonense, act. 11 : *« Ecce veritas ! Flavianus post mortem vivit,*

martyr pro nobis oret. » Et denique Tridentinum sess. 25, inquit, *« eos impie sentire, qui negant sanctos cum Christo regnantes pro nobis etiam singulis orare. »* Hos ipsos postea omnino damnat, et jam pridem damnatos esse asserit, et insuper adjungit, hanc doctrinam de oratione sanctorum pro nobis etiam singulis esse juxta usum Ecclesiæ catholicæ a primævis Christianæ religionis temporibus receptam, quod idem est ac procedere ex apostolica traditione : ergo oratio sanctorum pro nobis in particulari est ex ipsis conciliis et traditione rata et certa.

N. 2065. Probatur quarto ratione, quia imprimis oratio specialis pro uno vel altero est ex natura sua magis efficax, quam oratio generalis pro omnibus in communi, prout expresse definitum est in concilio Constantiensi, sess. 8, contra Wicleffum : ergo quia oratio efficacior magis commendat charitatem et misericordiam, beata Virgo, quæ pro statu beatitudinis majori charitate nos prosequitur, et magis nostri miseretur, utetur etiam pro hoc statu oratione particulari. Confirmatur. In gravi necessitate spiritali propria quisque ex recto ordine charitatis tenetur sibi ipsi a Deo et sanctis auxilium petere : ergo ipsi etiam sancti a nobis specialiter in tali necessitate implorati lege charitatis obligantur ad nobis succurrendum sua speciali intercessionem et patrocinio.

N. 2066. Probatur quinto ex absurdis, quia, si beata Virgo pro omnibus tantum in communi oraret, deberent electi et reprobi, fideles et infideles, beatæ Virginis amici et inimici eundem ac æqualem hujus orationis effectum sortiri, quod est de se absurdum, et aperte falsum, cum palam sit, quod non omnes æquales gratias et beneficia assequantur a Deo et beata Virgine, nec omnes illius ope salventur. Sequeretur insuper, quod unus præ alio non sit magis obligatus beatæ Virgini, nec illi debeat majorem gratitudinem, quia oratio communis respicit omnes æqualiter, nec uni magis favet, quam alteri, quod est aperte absurdum, et devotionem minuit erga beatam Virginem.

N. 2067. Objicies primo. Deus ex se paratus est ad benefaciendum nobis : ergo non requiritur beatæ Virginis intercessio.

Respondeo, Deum quidem paratum esse ad succurrendum nobis, velle tamen nobis benefacere per media charitati et aliis virtutibus magis consentanea, et sic vult rogari a Virgine pro nobis, tum ut charitas Virginis fiat magis manifesta, tum ut ipsa Virgo a nobis, ut decet, honoretur, tum quia ipse Virginis debitor est, suum debitum expungat beneficia nobis præstando ad intercessionem virginæ Matris.

N. 2068. Objicies secundo. Christus Dominus præscribit communem tantum formulam orandi dicens Matth. VI, 9 : *Sic ergo orabitis : Pater noster... panem nostrum... da nobis... dimitte nobis* : ergo sancti orabunt juxta doctrinam et institutionem

Christi non nisi oratione respiciente communitatem.

Respondeo, Christum fecisse orandi formulam pro omnibus, et ideo expressisse petitionem boni communis, per quod tamen non exclusit preces pro quibusdam in particulari, sed eas propriis exemplis docuit, dum oravit pro Petro in particulari, Luc. xxii, necnon pro prædestinatis, Joan. xvii.

N. 2069. Objicies tertio. Oratio communis de se melior est, quam oratio particularis, cum bonum commune prævaleat bono particulari : ergo sancti in cælis utuntur oratione communi tanquam præstantiori.

Respondeo, quod oratio communis de se et in genere sit quidem melior, quam particularis, non sit tamen efficacior quam altera, cum longe difficilior sit omnibus, quam uni cuidam aliquid impetrare, et ideo etiam melius est uni efficaciter prodesse, et juvare ad salutem, quam omnibus in communi non nisi inefficaciter, ob quod etiam Christus dixit : *Non pro mundo rogo* (nempe efficaciter), *sed pro iis quos dedisti mihi*. Joan. xvii, 20.

ARTICULUS III. — *Utrum beata Virgo in cælis utatur oratione pro nobis formali.*

N. 2070. Observo, orationem posse dividi in formalem et interpretativam : formalis consistit in actu supplicationis et petitionis ab ipsa beata Virgine pro nobis exhibitio. Interpretativa vero consistit partim in meritis beatæ Virginis pro tempore viæ elicitis, intuitu quorum Deus nos exaudit, quin ipsa actualem petitionem faciat, partim consistit in ipso amore beatæ Virginis perpetuo et nunquam interrupto erga Deum et hominem præsertim fidelem in communi, quatenus Deus intuitu beatæ Virginis Deum et fideles amantis confert bona Ecclesiæ, quin illa pro his in particulari supplicet, uti quidam ex neotericis novissime docet : quo observato,

N. 2071. Dico. Beatissima Virgo non orat in cælis tantum interpretative mediantibus meritis quondam in via positis, et mediante actu perpetui amoris erga Deum et fideles in communi acceptos, sed etiam formaliter per verum actum supplicationis Deo exhibitæ pro nobis in particulari pro hac et illa necessitate. Est certum, uti assertum præcedentis articuli, et probatur primo ex sacra Scriptura, in qua evidens est, quod imprimis Christus, qui semper etiam pro hac via gaudebat amore beatifico perpetuo, tamen habuerit orationes ad Patrem diversas et ab amore distinctas; dicitur enim Matth. xxvi, *Procidit in faciem suam orans... secundo abiit, et oravit... et oravit tertio*, quæ orationes sunt actus ab amore nunquam interrupto distincti. Et hoc modo etiam in cælis orat *tanquam Advocatus, si quis peccaverit*, I Joan. ii, 1. Eodem modo orant angeli. Sic Angelus Zachar. c. i, 12, his verbis alloquitur Deum : *Domine exercituum, quæquæ tu non misereberis Jerusalem, et urbium*

*Juda? iste jam septuagesimus annus est. Et respondit Dominus angelo qui loquebatur in me, verba bona. Et si mali angeli homines particulatim sumptos tentant, sicut diabolus tertia vice tentavit Christum, Matth. iv, et traditionem Christi immisit in cor Judæ, Joan. xiii, item apud Deum Jobum accusavit, Job i et ii; cur non similiter boni angeli eosdem homines singillatim acceptos contra tentatorem defendant, sicut custodivit Judith, cap. xiii, defendit Agar, Gen. xvi, vindicavit corpus Moysis, Jud. cap. ix? Pariformiter etiam formaliter orant cæteri sancti, sicut propheta Baruch, cap. iii, 1, rogat Deum ut orationem eorum exaudiat dicens *Domine omnipotens, Deus Israel. Audi nunc orationem mortuorum Israel. Ubi particula nunc significat orationem præsentem prout ab amore beatifico perpetuo distinctam, prout etiam insinuat, Jerem. cap. xv, 1 : Si steterit Moyses, et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum*, per quod expresse indicatur oratio ab amore distincta, quia amor est præsens, oratio autem sub conditione de futuro : ergo ex sacris Litteris liquet oratio sanctorum formalis pro nobis in cælis.*

N. 2072. Probatur secundo ex conciliis generalibus, in specie ex Chalcedonensi, quod act. 11, sic habet : « Flavianus vivit, martyr pro nobis oret, » ubi sub verbo « vivit » intelligitur visio et amor perpetuus, et sub verbis « pro nobis oret » oratio ab amore distincta, quia non ut præsens, sed ut futura sub voto. Deinde Tridentinum sess. 25, asserit doctrinam illam esse juxta usum primævæ Ecclesiæ, et juxta concilia, quæ dicitur, quod « sancti cum Christo regnantes orationes suas pro hominibus Deo offerant, eosque impie sentire, qui asserunt sanctos pro nobis etiam singulis non orare. » Quibus verbis intelligitur oratio formalis ab amore perpetuo distincta, quia concilium hic agit contra hæreticos non amorem sanctorum, sed orationem negantes.

N. 2073. Probatur tertio confutatione hæresis Vigilantii : nam hic in eo habetur pro hæretico, quod negaverit orationem sanctorum pro nobis; non negavit autem perpetuum sanctorum amorem, uti certum est, sed negavit orationem formalem ab amore distinctam, prout emphatice ostendit sanctus Hieronymus lib. *Contra Vigilantium* cap. 3, inquit : « Dicis in libello tuo, quod dum vivimus, mutuo pro nobis orare possimus, postquam autem mortui sumus, nullius sit præ alio exaudienda oratio; si apostoli et martyres adhuc in corpore constituti, possunt orare pro cæteris, quando adhuc pro se debent esse solliciti, quanto magis post coronas, victoriam, et triumphos? unus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat a Deo veniam, et Stephanus pro persecutoribus deprecatur, et postquam cum Christo esse cœperint, minus valebunt? Paulus apostolus ducentas sexaginta sex animas sibi dicit condonatas, et postquam resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus erit? » Quibus verbis luculenter loquitur de

oratione formali, quæ ore fit mentis vel corporis.

N. 2074. Probatur quarto ex communi sensu Ecclesiæ in precibus fidelium tum publicis tum privatis expresso; quando enim in Salutatione angelica et Litaniis dicimus: *Ora pro nobis*, non postulamus a beata Virgine et aliis sanctis, ut Deum perpetuo ament, quod ex se et quidem necessario faciunt, et inde ad hoc frustra rogarentur, sed petimus ab ipsis orationem formalem et propriam ab amore distinctam, et pro sublevandis peculiaribus necessitatibus ordinatam, quia hæc est verissima fidelium intentio exorandi sanctos, ut nimirum necessitates nostras Deo proponant, ac pro nobis suppliciter orent ac intercedant; quia ergo Deus non permittit, nec juxta promissa sua permittere potest, ut fideles ita communiter in sua devotione decipiantur, manet infallibilis regula ex sensu communi fidelium desumpta, quod sancti pro nobis habeant orationem ab amore perpetuo distinctam.

N. 2075. Probatur quinto ex sanctis Patribus, inter quos sanctus Athanasius in Evangelio de sanctissima Deipara ait: « Et nunc, audi, filia David, et inclina aurem tuam in preces nostras, » ubi alloquitur Mariam Virginem, ut nos exaudiat, et pro nobis oret. Item sanctus Joannes Damascenus serm. *De Annunt. B. Virg.*: « Domina, salva me intercessionibus tuis. » Et serm. *1 De dormit. Deiparæ*: « Bona Domina, bonique Verbi Parens! utinam nos aspicias, et arbitrio tuo regas. » Iterum sanctus Augustinus serm. 18, *De sanctis*: « Sancta Maria, succurre miseris, juva pusillanimes, refove debiles, ora pro populo. » Et sanctus Gregorius Magnus in Antiphonario: *Sancta Dei Genitrix, Virgo Maria, ora pro nobis*. Rursus sanctus Bernardus in deprecatione ad gloriosam Virginem: « Loquere, Domina, quia audit gloriosus Filius tuus. » Et serm. 2. *De Adventu Domini*: « Domina nostra, Mediatrix nostra, tuo Filio nos commenda, tuo Filio nos præsentat. » Ergo in sensu sanctorum Patrum et Ecclesiæ, quæ illorum testimoniis et orationibus in praxi utitur, Virgo Deipara oratione formali apud Deum pro nobis intercedit.

N. 2076. Probatur sexto ratione, quia beata Virgo est nostra Mater, nostra Advocata et Patrona pro tali ab ipso Deo constituta, a Christo Domino e cruce promulgata, a sanctis Patribus et universis fidelibus pro tali agnita; atqui munere Matris, Advocatæ et Patronæ fungi non potest, mediante sola oratione interpretativa, seu amore Dei et Ecclesiæ in communi, sed sola oratione et intercessionem formali, qua mediante Deum exorat, ut necessitatibus nostris succurrat: ergo beata Virgo habet orationem formalem pro nobis. Confirmatur. Beate Virgini tanquam Matri nostræ maxime convenit, ut pro salute nostra aliquid operetur, et de se nihil convenientius operatur, quam ut preces suas pro nobis interponat, divinum Judicem pro nobis mitiget, et ad succurrendum necessitatibus nostris moveat, quia talis oratio nobis est utilis ac

necessaria, et simul Deo ipsi maxime gloriosa ac debita; est enim verus cultus Dei habens pro objecto formali protestationem nostræ subjectionis ad Deum, et dependentiæ ab eo tanquam omnium bonorum largitore: ergo quia beata Virgo non minus Deum colit in cælis, quam in vita mortali, ideo etiam in cælis utitur pro nobis oratione formali.

N. 2077. Probatur septimo ex absurdis, quia in supposito, quod intercessio sanctorum nihil sit nisi purus et simplex perpetuus amor erga Deum et fideles in communi, erit frustraneum invocare sanctos, quia ad amandum frustra invocantur; erunt etiam falsæ omnes apparitiones sanctorum, falsa beneficia et miracula, quatenus ope sanctorum impetrata, quia posito solo amore tolluntur omnes ceteri actus sanctorum in bonum et auxilium nostrum exhibiti. Item si oratio prout ab amore distincta non afferret specialem utilitatem, tunc etiam a vivis solum peti deberet amor Dei et Ecclesiæ, non oratio specialis ac distincta, quæ tamen tam fervide desideratur, uti constat plurimis exemplis sacræ Scripturæ, ubi Judæi clamant ad Samuelem: *Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum, ut salvet nos de manu Philistinorum*, I Reg. vii, 8. Et sanctus apostolus Paulus: *Obsecro vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Judæa*, ad Rom. xv, 30; item, *Fratres, orate pro nobis*, I Thess. v, 25; rursus: *Fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat*, II Thess. iii: quæ certe in vanum tam ardentem flagitasset Apostolus, si oratio non afferret specialem utilitatem præter eam quam affert amor.

N. 2078. Objicies primo. Licet demus, quod sancti pro nobis formaliter non orent, tamen possunt utiliter invocari saltem indirecte, et mediate, quemadmodum Moyses fecit Exod. cap. xxxii, 3, dicens: *Recordare, Domine Deus Abraham, Isaac et Israel, servorum tuorum*: ergo eodem modo poterit invocatio a nobis fieri, ut nimirum Deus rogetur, ut nobis intuitu sanctorum beneficia conferat.

Respondeo, hanc invocationem esse de se quidem utilem, sed non tam efficacem, quia si sancti nobiscum Deum orent, tunc oratio sanctorum defectum supplet orationis nostræ, et ideo Ecclesia in usu habet invocationem etiam directam et immediatam sanctorum; nam fideles in salutatione Angelica et Litaniis immediate clamant ad beatam Virginem et alios sanctos: *Ora pro nobis*. Et II Mach. cap. xv, Judas Machabæus contra Nicanorem dimicaturus vidit Oniam pontificem orare pro populo, et Jeremiam prophetam gladium sibi porrigentem ad decedendos adversarios, et per consequens sancti etiam merito et proficue invocantur directe et immediate, ut nobiscum orent Deum.

N. 2079. Objicies secundo. Ecclesia in orando se plerumque convertit ad Deum rogando, ut intuitu sanctorum opem ferat, ut patet ex omnibus oratio-

nibus in Missali et Breviario repertis : ergo invocatio immediata Dei est saltem conformior usui Ecclesiæ, et suppletiva alterius.

Respondeo, salutationem Angelicam a fidelibus sæpius cum invocatione immediata beatæ Virginis per verba : *Ora pro nobis*, repeti, quam in Missa et Breviario legatur oratio immediata ad Deum cum sola memoria ipsius sancti rogitando Deum, ut intuitu talis sancti opem ferat ; et quamvis orationes in Missa et Breviario soleant immediate dirigi ad Deum, tamen non diriguntur ad Deum cum exclusione intercessionis sanctorum, sed expresse etiam petitur eorum intercessio. Sic in festo Annunt. beatæ Virginis oratio ita habet : *Præsta supplicibus tuis, ut, qui vere eam Genitricem Dei credimus, ejus apud te intercessionibus adjuvemur. Et in Octava sancti Stephani : Omnipotens sempiternus Deus, tribue, quæsumus, ut pro nobis intercessor existat* : ergo invocatio sanctorum, quæ in usu frequentissimo Ecclesiæ est, expresse probat orationem formalem, et intercessionem sanctorum.

N. 2080. Obijcies tertio. Christus non orat formaliter pro nobis in cælis ; secus dicere possemus : *Ora pro nobis, Christe*, quod est inauditum in Ecclesia Dei : ergo neque sancti pro nobis formaliter erant.

Respondeo, quod Christus pro nobis oret, esse manifestum ex Scriptura : *Si quis peccaverit, Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum. (I Joan. II, 1.)* Quod autem in orationibus publicis non soleamus dicere : *Ora pro nobis, Christe*, id inde fit, ut Christus non credatur esse purus homo, prout volebant Ariani, et ideo dicimus : *Miserere nobis, exaudi nos* : non obest tamen in oratione privata et recta fide dicere : *Ora pro nobis, Christe*, sicut legitur de sancto Cypriano, quod moriturus dixerit : *Peto a te, Christe Jesu, ut tu a Patre petas* : quia ergo sancti sunt puræ creaturæ, ideo non obest, ab ipsis petere orationem formalem pro nobis ad Deum, et Ecclesia expresse dicit ad beatam Virginem : *Sancta Maria, ora pro nobis* : ergo de hac omnino tenendum est, quod oret vere et proprie pro nobis ; sicut enim vere agnoscit subjectionem suam et nostram ad Deum, et simul dependentiam ab eo tanquam bonorum omnium largitore, ideo orationem suam pro nobis conferendis tundit ad Deum, et orando simul Deum honorat, ac debitum cultum exhibet.

ARTICULUS IV. — *Utrum beatæ Virginis oratio sit omnium sanctorum precibus copulative sumptis potentior.*

N. 2081. Observo, constare ex supra dictis, quod gloria beatæ Virginis consistens in visione beata omnium sanctorum collective sumptorum gloriam superet : quod sanctus Petrus Damianus serm. *De Assumpt.* his verbis confirmat : « Inter animas sanctorum et angelorum choros, supereminens et evecta, merita singulorum et omnium titulos antecedit, quemadmodum titulus visionis beatæ Virginis su-

perat titulos collective sumptos gloriæ omnium hominum et angelorum. » Quæritur ergo, utrum beata Virgo sicut in gloria omnes sanctos collective sumptos superat, etiam in potentia impetrandi antecedit ? ad quod

N. 2082. Dico : Deiparæ Virginis oratio omnium sanctorum collective sumptorum precibus est potentior. Ita Suarez tom. II, in III p., disp. 25, sect. 2, in fine, cujus verba allego : « Colligitur ex dictis, non solum intercedere pro nobis beatam Virginem, sed etiam ejus intercessionem esse omnium efficacissimam ; quin potius existimo a Virgine in hac potestate et efficacia non solum sanctos singulos, sed omnem etiam cœlestem curiam superari, ita ut si cogitatione fingamus beatam Virginem aliquid postulare, totamque curiam cœlestem illi resistere, sicut apud Danielelem unus angelus alteri resistebat, potentior esset, majorisque efficaciæ et valoris apud Deum beatæ Virginis, quam reliquorum sanctorum omnium oratio, et ideo Ecclesia frequentius et altiori quodam modo orat ad Virginem quam ad reliquos sanctos. » Pro qua eadem sententia stant Christophorus Vega in *Theol. Marian.* num. 1762 ; Mendoza in *Viridario* lib. II, num. 10 ; Salazar. tom. I, in *Proverb.* cap. VIII, num. 23, et alii.

N. 2083. Probatur secundo auctoritate sancti Thomæ 2-2, q. 83, a. 41, in Corp. : « Quanto sancti, qui sunt in patria, sunt perfectioris charitatis, tanto magis orant pro viatoribus, qui orationibus juvari possunt, et quanto sunt Deo conjunctiores, tanto eorum orationes sunt magis efficaces ; » atqui beatissima Virgo superat in charitate omnes sanctos collective sumptos, et habet majorem conjunctionem cum Deo, quam hi omnes simul, quia hi omnes tantum sunt servi Dei, et filii adoptivi, ipsa vero est Mater Dei, consanguinea Christo, affinis Deo : ergo omnes sanctos superat in potentia impetrandi.

N. 2084. Probatur tertio ex sancto Antonino IV p., a. 45, c. 17, § 4, cujus verba sic sonant : « Oratio sanctorum non innititur alicui rei ex parte sui, sed tantum misericordiæ ex parte Dei : oratio autem Virginis innititur gratiæ Dei jure naturali, et justitiæ Evangelii ; nam Filius non tantum tenetur audire Matrem, sed et obedire, juxta illud Apostoli : *Filii, obedite parentibus vestris (Coloss. III, 20)*, quod est etiam de jure naturæ, et ideo oratio Deiparæ erat nobilissimus modus orandi, tum quia habebat rationem jussionis et imperii, tum quia impossibile erat, eam non audiri, juxta illud, quod in figura ejus dixit Salomon matri suæ Bethsabeæ, cum aliquid petere vellet : *Pete, inquit, mater mea, neque enim fas est, ut avertam faciem tuam. (III Reg. II, 20.)* » Ex quibus omnino deducitur, quod oratio Deiparæ Virginis sit efficacior, quam oratio omnium sanctorum collective sumptorum, quia, licet omnes sancti collective sumantur, tamen eorum oratio non habet rationem jussionis, sed simplicis petitio-

nis, nec talem rationem congrui ad exaudiendum, ut fas non sit non exaudiri.

N. 2085. Probatur quarto ex sancto Ambrosio super Epist. ad Rom.: « Impossibile est preces multorum non exaudiri, et si illæ non exaudirentur, exaudiet tamen Filius Matrem. » Adeoque hæc est omnibus aliis potentior, quando orationis ejus vis summum Parentem traxit ad Filii incarnationem, quod prius tota sanctorum cohors non poterat; unde angelus ad Jacobum dixit, Gen. xxxii, 26: *Dimitte me, jam enim ascendit aurora*, id est, jam nata est illa quæ auroræ comparatur: *Quæ est ista, quæ ascendit sicut aurora consurgens*, Cant. vi, 9, in quæ verba Rupertus ait: « Quandoquidem sicut aurora finis præteritæ noctis, et initium sequentis diei est; sic Maria mundo exoriens finis existit dolorum, et consolationis initium, quia Deum detraxit de cælo, quod nemo alius poterat. » Omnibus ergo aliis potentior est.

N. 2086. Objicies primo. Si beatæ Virginis oratio esset efficacior oratione omnium sanctorum, tunc illa sola foret imploranda, sed hoc repugnat consuetudini Ecclesiæ: ergo ipsius oratio non crit efficacior.

Respondeo negando majorem, quia, ut dicit sanctus Thomas 2-2, q. 83, a. 11, ad 4, oportet non solum superiores, sed etiam inferiores sanctos implorare, alioquin esset solius Dei misericordia imploranda; est ergo hic attendenda ordinatio Dei, quæ sic ordinat, ut accessus noster ad Deum sit mediantibus sanctis, iisque non solum supremis, uti est beatissima Virgo, sed etiam inferioribus, quia his mediantibus efficacior est noster accessus ad ipsam beatam Virginem, et hæc mediante ad Deum; si enim angelus noster custos, aut alii patroni nobiscum implorent Deiparam Virginem, et hæc a nobis conjunctive exorata exoret Deum, felicius et citius obtinebimus id quod petimus.

N. 2087. Objicies secundo. Sanctus Thomas loco proxime citato docet, quod sæpe oratio inferioris sancti sit efficacior, quam superioris sancti: ergo ex hoc, quod beata Virgo sit inter sanctos suprema, non sequitur quod ejus oratio sit efficacior quam orationes aliorum sanctorum.

Respondeo ex eodem Angelico doctore loco citato in Corp. quod per se loquendo, « quanto sancti sunt Deo conjunctiores, tanto eorum orationes sint magis efficaces. » Potest tamen fieri ex alia causa, ut oratio alicujus inferioris sancti sit efficacior quam oratio superioris sancti. Verba sancti doctoris sunt: « Contingit tamen quandoque, quod imploratio inferioris sancti efficacior sit, vel quia devotius imploratur, vel quia Deus vult ejus sanctitatem declarare; » manet ergo oratio beatæ Virginis de se semper efficacior, quam reliquorum sanctorum sive seorsim, sive simul sumptorum.

ARTICULUS V. — *Utrum beata Virgo possit dici omnipotens in impetrando.*

N. 2088. Observo, certum esse quod Deipara

Virgo non sit prædita omnipotentia physica, quæ consistit in virtute producendi, quidquid non implicat; et de hac non potest esse quæstio, cum sit attributum soli Deo proprium, sed de omnipotentia morali, quæ consistit in potestate, seu morali facilitate a Deo impetrandi, quidquid sub impetrationem cadit in præsentī divinæ providentiæ ordine, quo sensu etiam in humanis alicui dicti sunt, et dici solent omnipotentes. Sic Eusebius in *Historia ecclesiastica* deprædicat Helenam imperatricem tanquam omnipotentem apud Constantinum filium, et Aman erat in aula Assueri omnipotens, antequam regis gratia exciderat, quia nempe omnia poterat impetrare. Quæritur ergo, utrum beata Virgo pariter possit sic appellari omnipotens apud Deum? Ad quod

N. 2089. Dico: Deipara Virgo recte vocatur omnipotens in impetrando. Ita communis sensus sanctorum Patrum, et probatur primo ex sancto Petro Damiano serm. *De Nativ. beatæ Virginis*: « Fecit tibi magna, qui potens est, et data est tibi omnis potestas in cælo et in terra, et nihil tibi impossibile est, cui possibile est desperatos in spem salutis revocare. » Et sanctus Anselmus vel Eadmerus ejus familiaris, lib. *De excell. Virg.* cap. 12, beatam Virginem ita alloquens: « Sic te Deus exaltavit, ut omnia tibi possibilia esse donaverit; tu velis, et nequaquam fieri non poterit. » Quod idem est, ac dicere Deiparam adeo potentem esse per impetrationem, sicut est Deus per suam omnipotentiam. Idem tenet sanctus Bonaventura in *Specul.* cap. 8, dicens: « Dominus potentissimus tecum est juxta illud: *Fecit mihi magna, qui potens est*, Luc. 1, 49; ideo et tu es potentissima secum; potentissima es per ipsum, potentissima apud ipsum, ita ut vere dicere possis illud Eccli. cap. xxiv, 15: *In Jerusalem potestas mea*, nempe quidvis impetrandi quod volo. » Alios ex Patribus citat Maximilianus Reichensperger in *Vindiciis Mariani cultus*, § 25.

N. 2090. Probatur secundo ratione, quia beata Virgo omne id meruit de congruo, quod Christus de condigno ex supra dictis: ergo quia Christus Dominus propter hoc universale meritum habet potentiam omnia impetrandi immediate a suo Patre, habet etiam beata Virgo propter suum universale meritum de congruo potestatem omnia impetrandi per Christum. Confirmatur ex sancto Thoma Opusc. 8. Beata Virgo salutatur tanquam plena gratia non solum quantum ad se, verum etiam quantum ad refusionem in omnes homines: ergo sicut nullum defectum habet gratiæ in proprio subjecto, ita omnia potest relate ad omnes homines.

N. 2091. Probatur tertio ex revelatione S. Gertrudi facta, lib. iv *Revelat.* cap. 12, quæ sic sonat: « Ab eo momento, quo beatissima Virgo accepta angeli salutatione, in Matrem Dei electa, et Filium Dei in virginali suo utero concepit, donatum ipsi fuit ex speciali influxu sanctissimæ Trinitatis, ut

esset potentissima post Patrem, sapientissima post Filium, et benignissima post Spiritum sanctum. » Ergo nihil erit, quod non possit apud Deum; et verificabitur illud Proverb. cap. xxi, 1 : *Cor Regis in manu Domini, quocunque voluerit, inclinabit illud*, id est, cor Regis Christi in manu Mariæ, quocunque voluerit, inclinabit illud.

N. 2092. Objicies primo. Si beata Virgo esset omnipotens in impetrando, tunc omnes fierent salvi, nec verum amplius haberet illud sacræ Scripturæ, *Multi vocati, pauci electi*, Matth. xx, 16, quia beata Virgo habet pronissimam voluntatem procurandi salutem: ergo quia dici non potest, quod omnes vel plerique fiant salvi, neque dici poterit, quod beata Virgo omnia possit apud Deum.

Respondeo, omnipotentiam moralem beatæ Virginis consistere in facultate impetrandi omnia, salvo ordine hujus providentiæ, in quo hominibus sicut et angelis pro via libertas relinquitur ad salutem consequendam: omnia ergo potest beata Virgo, salva tamen libertate hominis, si ille sibi vult applicare auxilium Deiparæ Virginis, et eidem cooperari: instantia est in Christo Domino, qui indubie habet omnipotentiam impetrandi omnia a Patre, nec ipsi deest sincera voluntas salvandi omnes, non omnes tamen salvi fiunt, non ob defectum voluntatis et meritorum Christi, sed propter culpam eorum qui in numero reproborum computantur.

N. 2093. Objicies secundo. Christus Dominus non potuit omnia apud suum Patrem, cum rogaverit pro avertendo calice passionis, et tamen non impetravit: ergo neque beata Virgo poterit omnia, et supplicare poterit pro aliquo, quod non impetrabit.

Respondeo, orationem Christi pro avertendo calice passionis tantum fuisse conditionatam, quia expresse dixit: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste*, Matth. xxiv, 39; unde tamen verum manet, quod Christus omnia possit impetrare quia homo, quæ efficaciter desiderat, nihil autem efficaciter desiderat, nisi quod scit sibi a Patre esse relictum, ut possit efficaciter desiderare. Eodem modo sentiendum est de beata Virgine, quod nimirum omnia possit efficaciter impetrare, quæ Deus præsentis ordine providentiæ fecit impetrabilia, cum nihil velit nisi conformiter divinæ voluntati et ordinationi.

ARTICULUS VI. — *An verum sit, quod non detur aditus ad Deum, nisi per Matrem ejus.*

N. 2094. Observo, certum esse quod non detur aditus ad Deum nisi per Christum; dicitur enim: *Non est in alio aliquo salus, nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri*, Act. cap. iv, 12. Quia igitur per beatam Virginem obtinuimus Christum, ideo in hoc sensu certum omnino est, quod non detur aditus ad Deum nisi per Mariam, in quantum hæc nobis peperit

Christum. Verum alia etiam ratione agitur hæc quæstio, an nimirum nullus detur aditus per Christum ad Deum sine Deiparæ Virginis intercessionem aut meritis? Ad quod

N. 2095. Dico: Nullus omnino mortalium venit ad Deum sine Deiparæ Virginis intercessionem aut meritis. Ita sancti Patres, ex quibus divus Germanus, patriarcha Constantinopolitanus, serm. *De Zona*, ait: « Nullus est, qui salvus fiat, nisi per te, o sanctissima; nullus est, qui liberetur a malis, nisi per te, o purissima; nemo est, cui donum concedatur, nisi per te, o castissima; nemo est, cujus misereatur gratia, nisi per te, o honestissima. » Et sanctus Bernardus serm. 1, *De Annunt.*: « Totis medullis cordium, totis præcordiorum affectibus, et votis omnibus Mariam hanc veneremur, quia sic est voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Mariam. » Et divus Bernardinus Senensis tom. IV, serm. 5, cap. 8: « Omnia Spiritus sancti dona, quibus vult, quando vult, quomodo vult, et quantum vult, per manus hujus Virginis administrantur. » Idem confirmant alii ex sanctis Patribus, uti sanctus Hieronymus serm. *De Assumpt.*; sanctus Methodius orat. in Hypopante; sanctus Damascenus serm. 2 *De Assumpt.*; sanctitate et doctrina celebris Chrysippus serm. *De Deipara*; divus Rupertus abbas lib. in *Cant.* et alii plures.

N. 2096. Probatur secundo ratione. Quia in hoc ordine providentiæ Deo placuit, amicos et fideles servos suos apud homines honorare et glorificare per dispensationes suorum bonorum; ideoque enim Matth. cap. xxiv, 45, promittit, quod servum fidelem super omnia sua bona constituere velit; quia ergo inter omnes Dei amicos et servos nemo fidelior in ministrando Virgine Deipara, nemo etiam hoc honore dignior, ideo illi hæc dispensatio super omnia bona sic commissæ fuit, ut nullus pateat aditus ad Deum sine Deipara. Confirmatur. Licet Deus de se sit paratus ad benefaciendum, tamen ex justissimis causis non vult nobis bona sua communicare nisi intercedentibus aliorum precibus et intercessionibus, ut constat exemplo Abraham et Jobi, uti dicitur Gen. xx, 17: *Orante autem Abraham sanavit Deus Abimelech, et uxorem ancillasque ejus*. Et Job xlii, 6: *Dominus quoque conversus est ad penitentiam Job, cum oraret ille pro amicis suis*, et ideo etiam monet divus Jacobus cap. v, 16: *Orate pro invicem, ut salvemini*. Quia ergo preces beatæ Virginis sunt potentissimæ, ideo in bonum nostrum id fecit Deus, ut aditum ad se constitueret, mediante Deipara, quatenus cum nos ex nobis non mereamur audiri, haberemus auxiliatricem, per quam certo exaudiremur.

N. 2097. Objicies primo. Juxta sanctum Augustinum, epist. 157, Deus non solam beatam Virginem, sed etiam alios sanctos et amicos suos sic honorat, ut diversos diversarum gratiarum tum spiritualium tum corporalium constituerit dispensatores, uti pro felici morte obtinenda divum Josephum, et divam

Barbaram, contra sævientem pestilentiam sanctos Rochum, Sebastianum, Rosaliam, contra dolorem dentium divam martyrem et virginem Apoloniam, ad recuperandas res deperditas sanctum Antonium Paduanum, et alios pro aliis bonis eventibus : ergo accessus ad Deum datur etiam sine Deipara Virgine.

Respondeo, alios sanctos esse intercessores, non nisi mediatos relate ad Virginem, quia non nisi cum ipsa et ejus meritis intercedunt; nam, ut alibi probavimus, quidquid Christus de condigno, hoc beata Virgo de congruo nobis meruit, et quia sine Christi meritis nullus prorsus est accessus ad Deum, ideo etiam absque meritis Mariæ non est ad Deum aditus.

N. 2098. Objicies secundo. Omnes antiqui Patres salvi facti sunt, quin beatæ Virginis intercessio præcedere potuerit, multi etiam post Christi adventum in terram salutem consecuti sunt, quin opem Deiparæ Virginis imploraverint, vel de imploranda cogitaverint, uti infantes post baptismum citra usum rationis decedentes, et alii usum rationis habentes, sed inculpabiliter omittentes invocationem Deiparæ Virginis : non enim hæc invocatio simpliciter necessaria est necessitate medii, aut divini præcepti ad salutem : ergo datur accessus ad Deum sine Deipara Virgine.

Respondeo, Deiparam Virginem habere influxum in omnium electorum, angelorum, et hominum salutem, in eorum qui ipsam in tempore antecedunt, causalitatis finalis, in eorum vero, qui subsequuntur, influxum causalitatis efficientis meritoriaræ, nec id requiritur, ut invocetur, cum etiam non invocata succurrat, uti Christus Dominus non solum nobis subministrat beneficia et gratias, pro quibus eum flagitamus, sed etiam illas dat, quibus excitamur ad efflagitandum, imo, et illas quas obstinati peccatores tanquam immeriti, et quasi inviti accipiunt, manet tamen semper illis major influxus beneficiorum, qui devota invocatione se dignos reddunt. Cæterum, quod omnes gratiæ, quæ de sursum veniunt, etiam relate ad tempora beatam Virginem antecedentia per manus seu influxum ipsius veniant, jam aliunde satis superque demonstratum suppono; et sanctus Bernardinus Senensis tom. IV, serm. *De Nativit. beatæ Virginis* art. unic. cap. 2, sequentibus confirmat : « Ergo propter illam nobilem creaturam (scilicet Mariam) salvavit Deus parentes primos de prima eorum transgressione; Noe de diluvio inundante; Abraham de cæde regis Chodorlahomor; » et deum sic concludit : « Et ut brevi sermone omnia comprehendam, omnes liberationes et indulgentias factas in Veteri Testamento, non ambigo, Deum fecisse propter hujus benedictæ puellæ reverentiam et amorem, quibus eam Deus in suam prædestinationem præhonorandam cunctis operibus suis in ordine nempe naturæ et gratiæ præordinavit. Beata Virgo ergo influxum habet in omnia beneficia Dei mundo impertienda non solum pro Novo, sed

Veteri Testamento saltem in tantum, ut Deus omnia ex complacentia ejus fecerit.

ARTICULUS VII.—*An invocatio B. Virginis præjudicet Christo Mediatori.*

N. 2099. Observo, Catechismum Heidelbergensem, quæst. 7, absolute pronuntiare, quod invocatio Deiparæ Virginis et aliorum sanctorum sit idololatria Christo ut vero Deo contraria, et quod hæc ipsa Christo sit præjudiciosa, tueri passim Lutheranos et Calvinistas, uti Gerardus lib. II, p. II, f. 549, Amesius tom. II, fol. 205, contendunt. Quæstio ergo est, utrum invocatio beatæ Virginis præjudicet Christo, et quare non? Ad quod

N. 2100. Dico : Invocatio Deiparæ Virginis, prout in usu est inter fideles, neutiquam præjudicet Christo Domino. Est certa ac Catholica sententia, et probatur primo. Quando solus Christus invocatur tanquam intercessor immediatus et principalis, beata Virgo vero tantum ut Intercedrix mediata et secundaria, salva manet auctoritas Christi Domini, et non potest beatæ Virginis invocatio eidem esse præjudiciosa; atqui a fidelibus et veræ Ecclesiæ filiis solus Christus invocatur tanquam Intercessor immediatus ac principalis, beata Virgo autem tanquam intercedens mediata et secundaria, ac dependens a Christo; ergo invocatio beatæ Virginis non est præjudiciosa Christo. Minor probatur ex Trid. sess. 15, in decreto de Invocatione sanctorum, ubi Patres concilii fidelium sensum his verbis declarant : « bonum atque utile esse (nempe sanctos) suppliciter invocare, et ob beneficia impetranda a Deo per Filium ejus Jesum Christum Dominum nostrum, qui solus noster Redemptor et Salvator est, ad eorum orationes, opem, auxiliumque confugere. » Ubi notanter Patres aiunt : *Ob beneficia per Christum impetranda.* Unde Virgo Deipara cum aliis sanctis tantum est intercedens mediate, per Christum scilicet, quæ causa est, quod Ecclesia omnes orationes suas claudat *per Dominum nostrum Jesum Christum*, et inde I. Joan. II, 1, dicitur : *Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum.*

N. 2101. Probatur secundo. Tunc Christo inferretur injuria, si id quod est proprium et peculiare Christo, tribueretur aliis, vel si talis intercessio tribueretur Deiparæ Virgini, quæ independens esset a Christo, et illo neglecto fieret; sed talis intercessio non tribuitur beatæ Virgini a fidelibus, cum expresse fiat per Christum, et tantum imploretur beatæ Virginis auxilium, ut hoc præstet per Christum, et Deum pro nobis oret per Christum : ergo sine omni injuria Christi beata Virgo imploratur. Confirmatur ex sancto Augustino in Psal. cxxviii, ad illa verba : *Et oratio ejus fiat in peccatum*, ubi ait : « Quoniam non est justa oratio nisi per Christum... oratio autem, quæ non fit per Christum, non solum non potest delere peccatum, sed etiam ipsa fit in peccatum; » unde patet, quod fideles non

aliter unquam beatam Virginem, et alios sanctos invocaverint, quam pro ope per Christum, ut eam præstent tanquam intercessores mediati.

N. 2102. Probatur tertio ex sancto Basilio, cujus verba recitantur in Synodo Nicæna II, Act. 4, ad Apostatam Julianum scribente: « Sanctam Mariam, quæ secundum carnem Christum peperit, suscipio, et sanctos apostolos, prophetas et martyres, qui pro me ad Deum supplicant, ut per illorum mediationem propitius sit mihi Deus. » Quare concilium hoc generale intercessionem sanctorum admisit, et licitam atque Christo Domino non præjudiciosam agnovit, et sancti Patres semper statuerunt. Ex quibus sanctus Athanasius in Evangel. de sanctiss. Deipara: *Mater Dei, intercede pro nobis*. Et sanctus Ephrem orat. *De S. Dei Genitrice*: « Adsis mihi, Virgo misericors, et materna liberalitate Filium tuum exora. » Et sanctus Ambrosius orat. 2, præparatoria ad Missam: « Ut efficax sit mea deprecatio, beatæ Mariæ Virginis suffragia peto. » Et sanctus Augustinus, serm. 18 *De sanctis*: *Sancta Maria, succurre miseris, juva pusillanimes*. Et sanctus Bernardus in Deprecatione ad glorios. Virginem: « Loquere, quia audit gloriosus Filius tuus, et quæcunque petieris, impetrabis: » ergo ex sensu Patrum intercessio beatæ Virginis non est præjudiciosa, vel injuriosa Christo Filio.

N. 2103. Objicies primo. Apostolus I ad Timoth. II, 5, ait: *Unus est Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus*: ergo non sunt plures, adeoque non est simul Deipara Virgo.

Respondeo, omnino unum esse Mediatorem principalem et immediatum Christum Jesum, cum quo tamen non repugnat stare mediatorem secundarium et mediatum a primario dependentem, uti optime declarat sanctus Augustinus tract. I in Epist. Joan. his verbis: « Si quis peccaverit, Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum. Sed dicit aliquis: Ergo sancti non petunt pro nobis: ergo episcopi et præpositi non petunt pro populo? sed attendite Scripturas, et videte, quia et præpositi commendant se populo; orat apostolus pro plebe, orat plebs pro apostolo, etc. » Item in

Psal. LXXXV, circa finem: « Dominus noster Jesus Christus adhuc interpellat pro nobis, omnes martyres, qui cum illo sunt, interpellant pro nobis. » Dantur ergo etiam intercessores mediati et secundarii.

N. 2104. Objicies secundo. Christi meritum et intercessio est superabundans: ergo præter eum nullus datur alius mediator. Conseq. prob. Non possunt assignari alii mediatores secundarii, nisi propter aliquam insufficientiam mediatoris primarii. Ergo cum Christus Dominus sit Mediator cum superabundantia meriti, nequit astrui alius mediator secundarius, qualis foret beata Virgo.

Respondeo, Christi meritum esse omnino superabundans quoad sufficientiam, et in actu primo sui effectus, quia est vere infiniti pretii, ac de condigno relate ad omnem effectum; quoad efficaciam tamen, et in actu secundo ipsius applicationis dependet etiam ab ipsis mediatoribus secundariis, sicuti etiam a proprio conatu et applicatione, unde fit, quod non obstante infinito pretio meritorum Christi tam multi pereant. Et ideo merito sanctus Germanus, patriarcha Constantinopolitanus, serm. *De cena Domini*, Deiparam Virginem vocavit « Mediatricem optimam, et totius terrarum orbis conciliatricem efficacissimam. » Quia nempe mediante ipsa per Christum salus efficacissime obtinetur.

N. 2105. Objicies tertio. Non datur mediator ad mediatorem: ergo eum Christus sit noster Mediator, non datur præter eum alius.

Respondeo, quod omnino detur, uti sancti Patres aperte testantur. Sic sanctus Bernardus serm. *Super signum magnum* expresse ait: « Opus est Mediatore ad Mediatorem, nec alter nobis utilior quam Maria. » Et sanctus Arnoldus Carnotensis tract. *De Laud. B. Virg.*: « Habet homo Mediatorem causæ suæ Filium ante Patrem, et ante Filium Matrem; Christus Patri ostendit latus et vulnera, Maria Christo pectus ubi ubera, nec potest ullo modo esse repulsa, ubi concurrunt et orant omni lingua disertius hæc clementiæ monumenta et charitatis insignia. »

QUÆSTIO DECIMA.

DE CULTU BEATÆ VIRGINIS IN SACRIS IMAGINIBUS, SS. NOMINE, RELIQUIIS, LUMINARIBUS, EXSTRUCTIONE ET ORNATU ECCLESIE, AC PEREGRINATIONE.

ARTICULUS I. — *Utrum imagines B. Virginis sint idola.*

N. 2106. Observo, varios fuisse hæreticos, qui cum Mahometanis et Judæis persecuti sunt sacras imagines. Primi fuerunt Marcionitæ, quos secuti sunt Manichæi, Eutychiani, et Theopathistæ; sæculo VIII, Leo Isauricus, Orientis imperator, a Judæis artis magicæ peritis delusus, post eum filius ejus Constantinus Copronymus, et Copronymi filius

Leo IV, IX sæculo, Leo Armenus, Michael Balbus et Theophilus, imperatores Orientis. Eodem sæculo in Occidente Claudius, episcopus Taurinensis, Felices Urgellitani discipulus. Sæculo XII Albigenenses, sæculo XIV Wiclefistæ, et sæculo XVI Carolostadius, Lutheri discipulus, quem secuti sunt Zwingliani et maxime Calvinistæ. Hi ergo sacras imagines execrantur tanquam idola. Quæritur ergo an et quomodo differant ab idolis? Ad quod

N. 2107. Dico : Sacrae imagines beatae Virginis et sanctorum verè differunt ab idolis ; ita certa et Catholica sententia, et probatur primo ex synodo Nicæna Act. 7, quæ sic habet : « Nos venerandas imagines suscipimus, eos, qui secus faciunt, anathemate percellimus : quicumque sententias sacrae Scripturae de idolis contra venerandas imagines adducunt, anathema, qui venerandas imagines idola appellant, anathema, qui audent Ecclesiam catholicam dicere idola aliquando suscepisse, anathema, etc. » Ergo sacrae beatae Virginis imagines verè differunt ab idolis. Confirmatur. Exod. xxv, 1 : *Jussit Deus fieri duos Cherubinos aureos.* Et Num. xxi, Moyses ad præceptum Domini confecit *serpentem æneum.* Neenon III Reg. vi, Salomon sculpsit *duos Cherubinos.* Item cap. vii, *boves duodecim,* et cap. x, *duos leones, et duodecim leucuculos,* quæ omnia fuerunt verè imagines, quin fuerint vocata idola : ergo imagines differunt ab idolis.

N. 2108. Probatur secundo. Idolum est, quod repræsentat aliquid ut divinum, quod tamen in se mere quid creatum est; imago vero est, quæ repræsentat rem secundum ea quæ ipsi conveniunt : ergo imago verè differt ab idolo. Ant. prob. ex Euthymio in sua *Panoplia* tit. xxiii, qui agens de erroribus Bogomillorum, qui sacras imagines idola vocabant, inquit : « Ignorantes aliud esse imaginem, aliud idolum; nulla enim aut falsa sunt idolorum exemplaria, cum deos appellant eos, qui non sunt dii, sed demones, qui sibi falso divinitatem arrogant; at imaginum apud nos vera sunt exemplaria, et verè referunt id quod appellantur, etc. » Ergo verum est, quod idolum differat ab imagine.

N. 2109. Objicies primo. Idolum idem est ac simulacrum, ut constat ex Psal. cxiii, neenon ex Act. xiv et I Joan. ult. : atqui simulacrum idem est ac imago, cum vocetur in similitudine, ut habet Lactantius lib. vi, *De vero cultu* cap. 10 et 15. Ergo idolum non differt ab imagine.

Respondeo, simulacrum non dici a similitudine, sed a simulatione, quæ aliquam falsitatem involvit, unde juxta veram sui acceptionem idem est simulacrum ac idolum, quod etiam sanctus Augustinus docet in Psal. lxxxv. Non tamen dici potest imago, quæ in propria acceptione repræsentat rem secundum ea quæ ipsi in veritate conveniunt.

N. 2110. Objicies secundo. Idolum et imago in hoc conveniunt, quod repræsentent rem subsistentem abstrahendo, an res in veritate ita sit; non enim Deus vel angelus vel anima beatae Virginis tanquam entia spiritualia ita sunt, prout repræsentantur : ergo idolum et imago non differunt quoad rem.

Respondeo, de natura idoli esse juxta acceptionem Scripturae et Patrum, ut aliquid repræsentet qua divinum, quod pure est creatum; de ratione vero imaginis est, ut rem repræsentet abstrahendo a falsa divinitate; unde potest imago etiam esse falsa in hoc quod rem aliter repræsentet, quam est,

quin tamen sit proprie et theologicæ idolum, quia idolum sumitur a falsa deitate : sic etiam idololatra est, qui creaturam, v. g. solem, tanquam Deum adorat, licet sol non sit imago Dei, vel ordinetur ad repræsentandum Deum.

ARTICULUS II. — *Utrum imago B. Virginis sit verè adorabilis.*

N. 2111. Observo, duos hic esse errores, quos sanctus Damascenus lib. *De hæresibus* commemorat. Primus est eorum qui beatorum imagines putant esse colendas more gentilium veluti deos. Secundus est illorum qui nullam venerationem et cultum religiosum sacris imaginibus concedunt : hunc secundum errorem sequuntur moderni sectarii contententes, quod nullus cultus sacer possit tribui imaginibus; quo observato,

N. 2112. Dico primo : Imago beatae Virginis et aliorum sanctorum nequit coli more gentilium tanquam Deus. Est de fide expressum Exod. cap. xx, 4 : *Non facies tibi sculptile... non adorabis ea, neque coles, ego sum Dominus Deus tuus.* Constat etiam, quia quod non est, nequit coli ut Deus, sed imago non est Deus, ergo nequit coli ut Deus. Unde Moyses exsecratus est idololatriam filiorum Israel, qui adorarunt vitulum aurèum instar veri Numinis et Dei.

N. 2113. Dico secundo : Imago tum Dei, tum beatae Virginis et aliorum sanctorum est verè adorabilis tanquam imago, ita certa et catholica sententia. Probatur primo auctoritate sacrae Scripturae, quæ licet populo Judaico simulacra prohibeat, tamen, Exod. xxv, *duos Cherubinos* super arcam ponit, item Num. xxi, *serpentem æneum* erigi, ut ex ejus aspectu vulnerati a serpentibus sanarentur, præcepit, et ipsam arcam, quæ figura est Deiparae, adorari voluit. Psal. xcvm, 5 : *Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est,* ubi per scabellum pedum intelligitur arca Domini, juxta illud I Paralip. xxviii, 2 : *Cogitavi, ut ædificarem domum, in qua requiesceret arca fœderis Domini, et scabellum pedum Dei nostri,* nec tantum jubet arcam adorare, sed et severe inhibet eam inhonorare. Hinc Josue cap. iii, 4, dum arca portaretur, ait : *Cavete, ne appropinquetis ad arcam,* et ibidem cap. vii, 6 : *Josue pronus cecidit in terram coram arca Domini usque ad vesperam tam ipse, quam omnes senes Israel,* et lib. II, Reg. vi, 7, cum Oza manum suam, ne forte caderet, extendisset, percussus est a Domino super temeritate sua. Arca igitur, quæ æque res inanimata erat, quam imago, summo tamen cultu afficiebatur a Judæis non propter se, sed propter respectum ad illud cujus figura erat; erat autem figura beatae Virginis, sicut etiam sacramenti Eucharistiæ.

N. 2114. Probatur secundo ex decretis conciliorum generalium vii, viii, et Tridentini; nam concilium generale vii sequentia anathemata facit : primo in eos qui assumunt dicta sacra Scripturae, quæ sunt contra idola, in venerabiles imagines. Se-

cundo, qui non salutant sacras leones. Tertiò qui eas appellant idola. Concilium viii seu Constantinopolitanum iv, can. 5, sic statuit : « Imagines Christi omnium Salvatoris, beatæ Virginis Deiparæ, angelorum, omniumque sanctorum æquo honore cum libro sanctorum Evangeliorum adorandas esse decernit. » Concilium denique Tridentinum sic statuit, sess. 25 : « Imagines Christi, Deiparæ et aliorum sanctorum in templis præsertim habendas ac retinendas, eisque debitum cultum et reverentiam impertiendam, non quod credatur, inesse aliqua in iis divinitas, vel virtus, propter quam sint colendæ, vel quod ab iis sit aliquid petendum, vel quod fiducia sit in imaginibus figenda, veluti olim fiebat a gentilibus, qui in idolis spem suam collocabant, sed quoniam honos qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ representant. » Ita ut per imagines quas osculamur, et coram quibus caput discooperimus, et procumbimus, Christum adoremus, et sanctos quorum illæ similitudinem gerunt, veneremur, id quod conciliorum, præsertim vero ii Nicæni, decretis contra imaginum impugnatores est sancitum.

N. 2115. Probatur tertio ratione, quia honestum est personam honorabilem honorare non solum in se, sed etiam in sua imagine : nam hoc ipso quod persona aliqua honorabilis sit, digna est, ut honoretur, non solum in se, sed etiam in imagine, et habet jus, ne inhonoretur, vel offendatur sive in se, sive in sua imagine : ergo quia Deus, Deipara Virgo, et alii sancti, personæ per se honorabiles sunt, et omni honore dignæ, ideo honestissime et decentissime honorantur non solum in se, sed etiam in suis imaginibus. Confirmatur. Per imagines representamus nobis personas quas honoramus, dum nempe beatam Virginem et sanctos, et sic accepta ab illis beneficia in memoriam revocamus, ad grati animi sensum et amorem nos incendimus, necnon ad sanctorum imitationem eorum exemplis nos animamus et novum modum Deum, Deiparam et sanctos honorandi per eas habemus, dum nimirum eos in suis imaginibus honoramus et veneramur, quos personaliter præsentés amplexari non possumus, quem modum honorandi etiam in civibus retinemus, dum imperatorum imaginibus cultum civilem exhibemus : ergo imagines sunt vere honorandæ et colendæ.

N. 2116. Probatur quarto miraculis quæ Deus facit ad cultum imaginum, quæ, uti constat ex imaginibus Thaumaturgis in orbe Catholico passim exstantibus, innumera et stupenda sunt ab ipsis etiam sanctis Patribus et scriptoribus omni fide dignis relata, quæ omnia prævidenter rejicere ac negare non nisi insani hominis est ; nec respondeant Centuriatores centur. 8, cap. 9 : Ex hoc quod imagines faciant miracula, non sequi esse eas adorandas ; multa enim alia sunt per quæ Deus fecit miracula, quæ tamen non adorantur, uti Elisæus per aquas Jordanis curavit lepram Naaman, et

Christus Dominus sputo curavit cæcum, quin tamen aqua et sputum adorentur, vel mali homines, per quos quandoque etiam Deus patravit miracula : non, inquam, hoc responsum juvat sectarios, quia finis attendendus, ob quem Deus facit miraculum, cum frustra nunquam faciat, non autem ideo ad mundandum Naaman adhibuit aquas Jordanis, ut eæ colantur, vel Christus sputum adhibuit, ut adoretur, sed ut ille probaret, se esse prophetam, Christus vero se esse Messiam et Filium Dei. Econtra Deus cultum suum, Deiparæ Virginis, et aliorum sanctorum in sacris imaginibus confirmat miraculis hoc ipso, quod eadem ad eorum cultum et sanctorum invocationem patret, et ideo sacræ imagines sunt vere colendæ seu Deus et beata Virgo in his.

N. 2117. Objicies primo. Sacra Scriptura expresse prohibet imagines, dum ait, Deut. cap. v, 8 : *Non facies tibi sculptile, nec similitudinem omnium, quæ in cælo sunt desuper, et quæ in terra deorsum, non adorabis ea, et non coles : ego enim sum Dominus Deus tuus : ergo imagines, et earum adoratio est prohibita in lege divina.*

Respondeo, hic tantum prohiberi imagines cum cultu absoluto, quæ nempe pro diis habentur, vel quibus aliquid divinæ virtutis inesse creditur, ut inde invocentur, et auxilium ab ipsis petatur, vel etiam illæ imagines, in quibus tanquam dii coluntur, qui re ipsa dii non sunt, et sic lex ista non loquitur de imaginibus sub cultu respectivo, in quibus Deus verus, Deipara Virgo et sancti coluntur. Constat enim, Josue c. vii, 6, quod *Josue pronus cecidit in terram coram arca Domini usque ad vespem tam ipse quam omnes senes Israel* : ergo sicut arca recte coli potuit cultu respectivo ad Deum verum, ita et imagines nostræ.

N. 2118. Objicies secundo cum Calvino lib. i *Instit.*, cap. 11, num. 10 : Neque gentiles neque Judæi erant tam stupidi et hebetes, ut idola pro veris diis habuerint, sed in idolis verum Deum coluerunt et adoraverunt : ergo hunc etiam cultum, qui per imagines vero Numini exhibetur, reprobatur Deus.

Respondeo, falsum dicere Calvinum ; constat enim ex ipsis sacris Paginis, eos tam stultos fuisse. Sic Exod. xxxii, 1, populus ab Aaron postulavit : *Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant.* Et Deut. xxxii, 17, expresse dicitur Israelitis Dei sui fuisse oblitos : *Immolaverunt dæmoniis, et non Deo, diis quos ignoraverunt, etc. Deum, qui te genuit, dereliquisti, et oblitus es Domini Creatoris tui* : deinde *vitulum aureum adoraverunt*, qui non fuit imago Dei Israel, sed idoli Ægyptiaci, quod erat vitulus niger albis maculis distinctus. Et Sap. cap. xiii, 10, etiam clare habetur : *Appellarunt deos opera manuum hominum, aurum, argentum, artis inventiones et similitudines animalium.* Nimis ergo quam falsum est quod ait Calvinus, gentiles et Judæos in idolis adorasse Deum verum.

N. 2119. Objicies tertio. Concilium Francofor-

diense damnat synodum vii seu Nicænam ii, quod imagines retinendas et honorandas esse definierat : ergo cultus imaginum non recte a nobis probatur per synodum vii.

Respondeo, decretum synodi vii de cultu imaginum confirmari ab ipso Tridentino, ut patet ex textu superius a nobis allegato : deinde concilium Francofordiense non fuit œcumenicum, nec eidem summus Pontifex Adrianus consensit, sed repugnavit, et sic nullam auctoritatem habere potest contra concilium Nicænum ii, quod fuit vere œcumenicum, et a summo Pontifice approbatum : accedit, quod Patres concilii Francofordiensis versati sint in errore facti, quia putabant synodum vii fuisse sine auctoritate summi Pontificis congregatam, unde ipsimet decreverunt, ut patet ex libris Carolinis, iudicium ultimum controversiarum ad summum Pontificem pertinere : fuerunt insuper in alio errore facti, quia falsis rumoribus et scriptis fuerunt decepti, existimantes in concilio Nicæno statutum fuisse, quod imagines sanctorum sint adorandæ sicut ipse Deus, ut patet ex Jona Aureliensi, qui fuit velut signifer Patrum Gallorum adversus synodum vii, qui lib. i *Adversus Claudium Taurinensem* Græcos sic reprehendit : « Una autem reprehendimus ac detestamur, quia, cum eorum scientiam non subterfugit, imaginibus nihil esse divini, majori digni sunt invectione, eo quod honorem Divinitati debitum impenderint infirmo et egeno simulacro. » Nicænum autem ii, quo nostram assertionem firmamus, de tali adoratione absoluta Divinitati debita nullatenus loquitur.

N. 2120. Objicies quarto. Sanctus Epiphanius, hæres. 79, ait : hæreticos esse, qui imagines beatæ Virginis circumferunt et colunt : ergo beatæ Virginis imagines non sunt colendæ.

Respondeo, quod sanctus Epiphanius ibidem reprehendat Collyridianos, non quod imaginem beatæ Virginis, et ipsam Virginem honorarent, sed quod eam pro Dea haberent, eique sacrificium offerrent, quod uni Deo est debitum; nam, eodem teste, offerebant ei tortam panis per modum sacrificii; unde addidit sanctus Epiphanius : « Revera sanctum erat corpus honoratum, sed non ipsa ad adorationem nobis data, sed qua ipsa adorans eum, qui ex ipsa secundum carnem genitus est. »

ARTICULUS III. — *An imago qua talis beatæ Virginis, et quo cultu sit adoranda.*

N. 2121. Observo, convenire in hoc Catholicos et eorum doctores, quod imagines non sint adorandæ propter se seu cultu absoluto, sed tantum propter earum prototypum, consequenter cultu respectivo : nam illud tantum est adorabile adoratione absoluta, quod habet propriam et intrinsecam excellentiam, propter quam homo honeste potest velle illi tanquam superiori se submittere, et submissionis notam externam exhibere, quam tamen imago tanquam res inanimata respectu substantiæ intellectualis, uti homo est, non habet, et

sic imago tantum adorabilis est respective propter excellentiam existentem in alio supposito, videlicet in prototypo seu exemplari : de solo ergo cultu respectivo quæstio esse potest, et de hoc quæritur primo, utrum sit ad solum prototypum, non ad imaginem nisi præcise qua conditionem, ad cuius præsentiam excitatur memoria personæ adorandæ, ut vult Durandus. Secundo, utrum eodem actu adoretur imago cum prototypo, ita quidem, ut unus idemque actus adorationis tam quoad internam submissionem, quam signum exterius terminetur tum ad prototypum tum ad imaginem, uti docent theologi communius cum sancto Thoma iii p., q. 25, a. 1 et seq. Circa quæ

N. 2122. Dico primo. Imago beatæ Virginis vere et proprie adoranda est cultu respectivo, nec se habet pure tanquam signum excitativum memoriæ objecti repræsentati : est contra Durandum, et probatur, quia beata Virgo est digna de se, ut non solum colatur cultu hyperdulæ absoluto seu in se, sed etiam ut colatur cultu hyperdulæ respectivo seu in imagine : ergo cultus debet etiam terminari ad imaginem, seu hanc respicere ut objectum terminativum, et non tantum ut signum excitativum memoriæ objecti repræsentati. Confirmatur. Quod est simpliciter, et proprie adorandum, illud debet esse objectum terminativum adorationis; sed concilia definiunt, imagines esse simpliciter et proprie adorandas, adoratione nempe respectiva : ergo imagines debent esse objectum terminativum ipsius adorationis.

N. 2123. Objicies primo. Sufficit dicere imaginem adorari *ut quo*, licet non adoretur *ut quod* : ergo non requiritur, ut imago sit objectum terminativum cultus.

Respondeo, concilia et Patres dicere imagines esse absolute adorandas et honorandas, sed quod tantum se habent *ut quo* respectu adorationis, et non *ut quod*, nequit dici absolute adorari, sicut cognitio repræsentans voluntati objectum amabile, non dicitur simpliciter et absolute amata : ergo imago nequit tantum se habere *ut quo* respectu adorationis; constat etiam ex his verbis Tridentini sess. 25 : Imagines porro Christi, Deiparæ Virginis et aliorum sanctorum in templis præsertim habendas et retinendas, eisque debitum honorem et reverentiam impertiendam. Ex quo fit satis perspicuum, quod imago sit respicienda tanquam objectum terminativum, cui cultus exhibetur.

N. 2124. Objicies secundo. Illud tantum est objectum terminativum adorationis, cui per adorationem nostram reverentiam et submissionem protestamur; sed hanc non possumus protestari imagini, cum hæc sit res inanimata, quam recognoscere non possumus tanquam nobis superiorem : ergo imago non potest esse objectum terminativum adorationis.

Respondeo, aliud esse objectum terminativum adorationis absolutæ, et aliud esse objectum ter-

minativum adorationis respectivæ : non dicimus quod imago sit objectum terminativum adorationis absolute, quæ impenditur rei propter excellentiam proprii suppositi, et cum protestatione quod talis res sit nobis superior, cui cultum et servitutem nostram debemus : pro tali enim re nequit a nobis respici imago, sed hæc a nobis respicienda est cum respectu ad prototypum, cujus excellentiam veneramur : oportet ergo, ut veneremur imaginem tanquam objectum terminativum, sed cultu respectivo, ita ut cultus hujus motivum sit excellētia existens in alio supposito, nempe in ipsa beata Virgine, sicut, dum veneramur imaginem imperatoris, imago est objectum terminativum hujus venerationis, sed cum respectu ad ipsam personam imperatoris tanquam objectum motivum, quatenus hic dignus est, ut in sua quoque imagine colatur.

N. 2125. Dico secundo. Est unus idemque actus adorationis tam quoad internam submissionem, quam quoad signum exterius, qui terminatur ad prototypum et imaginem : ad prototypum quidem ratione sui, ad imaginem vero ratione prototypi. Ita communior sententia, et probatur primo ex sancto Thoma III p., q. 25, a. 3, in Corp. : « Duplex est motus animæ in imaginem, unus quidem in ipsam imaginem, secundum quod res quædam est. Alio modo in imaginem, in quantum est imago alterius, et inter hos duos motus est hæc differentia, quia primus motus, quo quis movetur in imaginem, ut est res quædam, est alius a motu, qui est in rem; sic ergo idem dicendum est, quod imagini Christi, in quantum est res quædam, puta lignum sculptum vel pictum, nulla reverentia exhibetur, quia reverentia non nisi rationali naturæ debetur : relinquitur ergo, quod exhibeatur ei reverentia solum, in quantum est imago, et sic sequitur, quod eadem reverentia exhibeatur imagini Christi, et ipsi Christo; cum ergo Christus adoretur adoratione latriæ, consequens est quod ejus imago sit adoranda adoratione latriæ. » Unde idem de imagine beatæ Virginis dicendum est, quod nempe uno eodemque actu colatur beata Virgo, et ejus imago, ipsa quidem propter se, et imago propter beatam Virginem, seu beata Virgo in se et in imagine.

N. 2126. Probatur secundo : licet duo sint motus animæ in imaginem, quatenus unus est in rem, et alter in imaginem, qua talem, tamen primus non est adoratio, quia non fit cum protestatione submissionis, et recognitione ejusdem superioritatis, cum imago, secundum quod res est, non sit superior homine; secundus autem motus in imaginem qua talem, cum sit respectivus ad prototypum, seu ad beatam Virginem, pro motivo habet ipsam beatam Virginem : ergo hic motus est unus idemque actus, qui fertur in beatam Virginem et in imaginem. Confirmatur. Imagini qua tali non potest convenire alius actus nisi ratione prototypi, et qui est ipsius prototypi, quia ipsa representatio imaginis nequit aliqua esse dignitas cultu

digna, neque etiam ipsi tribuitur proprie laus, sed artifici, qui propter imaginem artificiosam laudatur et æstimatur; quia ergo imagini tantum tribuitur cultus respectivus ad prototypum, unus idemque cultus est, qui tribuitur imagini et prototypo.

N. 2127. Probatur tertio ex Joanne presbytero, qui in concilio Nicæno II adducit testimonium divi Basilii in hac forma : « Quia rex dicitur etiam regis imago, et non duo reges; neque enim imperium scinditur, neque gloria dividitur; quemadmodum principatus et potestas una est, quæ nobis dominatur, sic etiam glorificatio a nobis una est, et non multæ, propterea quod imaginis honor ad exemplar transit. » Quo recitato testimonio subiungit : « Unde et beatus Pater indicavit non esse duas adorationes, sed unam ipsius imaginis, et primi exemplaris. » Et sic etiam ab Adriano I, Theodoro, patriarcha Jerosolymitano, Germano, patriarcha Constantinopolitano, Epiphanio Diacono, qui concilio Nicæno II interfuerunt, unica et indivisibilis adoratio imaginis et prototypi statuitur, quia nempe imago in esse representativo ipsum prototypum est, ut adeo unam eandemque adorationem requirat.

N. 2128. Objicies primo. Adrianus I in scripto *De imaginibus*, quod habetur tom. II Epistolarum Pontificum, ait : « Ut his (nimirum imaginibus) osculum et honorabilem salutationem reddat, nequaquam autem secundum fidem nostram veram culturam, quæ decet solum divinam naturam, sed quemadmodum signo pretiosæ et vivificæ crucis, etc. » ergo imago Christi, et per consequens etiam Deiparæ Virginis non est una eademque adoratione adoranda, qua Christus.

Respondeo, Pontificem Adrianum I hic loqui de veneratione honoraria absoluta ipsius imaginis, non respectiva ad Christum, quæ latria, vel respectiva ad beatam Virginem, quæ hyperdulia nominatur; patet id ex verbis : « quemadmodum signo crucis, » et hanc etiam Nicænum II, act. 7, statuit his verbis : « Definimus cum omni diligentia et cura venerandas et sanctas imagines ad modum et formam venerandæ et vivificantis crucis dedicandas et collocandas in templis esse. »

N. 2129. Objicies secundo. Epiphanius diaconus, ut habetur in concilio Nicæno II, Act. 6, tom. II, distinguit latriam qua colitur exemplar, ab ea qua colitur imago, dicens : « Quapropter non indignas habemus eas (nimirum imagines) honore, salutatione et veneratione, debitamque adorationem appellare, idem profecto erit, modo sciamus excludi latriam; hæc enim est alia a simplici adoratione. » Ergo alia est adoratio ipsius exemplaris, et alia ipsius imaginis, atque illa vocatur latria relate ad Christum, hæc simplex adoratio.

Respondeo, Epiphanium diaconum, sicut Joannem presbyterum, distinguere inter adorationem absolutam imaginis et respectivam, secundum rationem objecti terminativi, sic tamen, ut sit idem

realiter actus, quatenus adoratio imaginis est eadem cum adoratione prototypi, et ideo in adoratione imaginis Christi vera latria respectiva, et in adoratione Deiparæ Virginis vera hyperdulia est.

N. 2130. Objicies tertio. Adoratio respectiva nequit esse absoluta, sed adoratio prototypi est absoluta, et adoratio imaginis est respectiva; ergo adoratio imaginis nequit esse una et eadem cum adoratione prototypi.

Respondeo ex sancto Thoma III p., q. 25, a. 3, in Corp., quod motus qui est in imaginem, in quantum est imago, sit unus et idem cum illo qui est in rem, et ideo quia motus in imaginem qua talem est respectivus ad excellentiam alteri supposito inexistente, et motus in rem est absolutus propter excellentiam rei inexistente, propterea unus et idem est motus respectivus et absolutus, habens idem objectum motivum, et diversum objectum terminativum, quia qua absolutus respicit prototypum immediate, et qua respectivus immediate imaginem, et mediate prototypum.

N. 2131. Objicies quarto. Sanctus Damascenus, lib. IV *Orthodoxæ fidei*, cap. 17, dicit adorationem imagini exhibitam eatenus referri ad prototypum, qua ratione honor beatæ Virginis vel sanctorum refertur ad Christum; sed honor beatæ Virginis et sanctis exhibitus non refertur aliter ad Christum, nisi tantum remote: ergo etiam adoratio imaginis solum remote ad prototypum. Major claret, quia, postquam dixit in cruce non coli materiam, sed eum qui in illo pependit, subjungit, « quod etiam de Matre Dei sentiendum est; etenim is honor, quem ei adhibemus, ad eum qui carnem ex ipsa assumpsit, refertur: itemque egregia sanctorum facinora, quæ nos ad animi magnitudinem et zelum, virtutisque eorum imitationem ac Dei gloriam exstimulant; nam, ut diximus, honor ille, quo probos conservos afficimus, nostræ erga communem Dominum benevolentiae argumentum est, atque imaginis honor ad exemplar transiit. » Ergo vera est major.

Respondeo, id sanctum Damascenum velle, quod omnis honor Deiparæ Virginis et sanctorum refertur remote et ultimo ad Christum et Deum, quatenus vere redundat in gloriam Dei, per quod tamen non vult dicere, quod cultus immediate respectivus imaginis non sit unus et idem cum cultu absoluto prototypi, uti hucusque commonstravimus.

ARTICULUS IV. — *Qua adoratione colenda sit sacratissimum Mariæ nomen.*

N. 2132. Observo, consimilem cultum tribuendum esse sacratissimo nomini Mariæ, qui tribuitur ejusdem sacris imaginibus; nam sicuti imago repræsentat Deiparam Virginem, ita et nomen eamdem significat, et sicuti imago unum et idem est in esse repræsentativo cum prototypo, ita et nomen in esse repræsentativo et significativo idem est cum suo

significato, seu cum beatâ Virgine, et ideo merito cultus imaginis ejus cum cultu nominis comparatur, et resolvitur, qualis sit cultus impendendus huic sacro nomini.

N. 2133. Dico primo: sacratissimum nomen Mariæ est adorandum uno eodemque cultu quo adoratur beata Virgo. Ita communius doctores, uti supra. Et probatur. Sicut honor, qui exhibetur imagini, refertur ad prototypum, uti Tridentinum dicit, sess. 25, ita etiam honor, qui defertur nomini, refertur ad personam nominatam, cum nomen de se tam parum habeat excellentiam homine cultore superiorem, quod ad honestum et rationabilem cultum requiritur, quam imago: ergo sacrum Mariæ nomen æque cultu respectivo colitur, quam ejusdem imago. Confirmatur. Cultus adorationis defertur propter dignitatem et excellentiam: ergo in tantum aliqua res adorari potest, in quantum habet aliquam dignitatem et excellentiam, subsumo: sed nomen beatæ Virginis nullam habet distinctam dignitatem et excellentiam homine cultore per cultum se submitte superiorem, quatenus distinctam a dignitate et excellentia Deiparæ Virginis: ergo respectivo ad hanc dignitatem adoratur, et sic una eademque adoratione, qua ipsa beata Virgo adoratur.

N. 2134. Objicies primo. Nomen beatæ Virginis non est beata Virgo, cum sit purus sonus, vel litteræ scriptæ: ergo non potest una et eadem adoratione adorari cum beata Virgine.

Respondeo, nomen beatæ Virginis esse ipsam beatam Virginem in esse repræsentativo, vel significativo, et jure terminare eandem ad orationem propter idem objectum motivum, seu eandem excellentiam beatæ Virginis inexistente; insuper hæc adoratio non eodem modo terminatur ad nomen et personam beatæ Virginis, quia ad nomen terminatur immediate, ad personam mediate, sicut in cultu imaginis sumendo eundem quæ respectivum; quamvis idem cultus qua absolutus etiam immediate terminetur ad personam beatæ Virginis.

N. 2135. Objicies secundo. Legatus regis potest ita adorari, ut rex nullo modo sit terminus hujus adorationis: ergo etiam nomen beatæ Virginis poterit sic adorari, ut nullo modo beata Virgo adoretur.

Respondeo, adesse solidam disparitatem inter nomen beatæ Virginis, et inter legatum regis; nam legatus regis potest dupliciter proprie et stricte adorari civiliter: primo quidem propter solam regis excellentiam, ubi legatus adoratur adoratione respectiva, quæ terminatur immediate ad ipsum legatum et mediate ad regem, unde hæc adoratio simul ac indivisibiliter est adoratio regis in se et regis in legato. Secundo legatus adorari potest propter propriam intrinsecam excellentiam quam habet etiam qua legatus regis, et tunc adoratur adoratione absoluta, quæ adoratio ad ipsum solum terminatur, quamvis in æstimatione morali etiam secundario et remote redundet in honorationem

regis. At vero nomen beatæ Virginis non habet intrinsecam dignitatem vel excellentiam homine cultore superiorem, propter quam posset jure adorari, et ideo quia tantum adoratur propter excellentiam et dignitatem personæ beatæ Virginis inexistens, idcirco una et eadem adoratione adoratur, qua adoratur beata Virgo.

N. 2136. Dico secundo. Adoratio nominis beatæ Virginis est vera hyperdulia specie distincta a simplici dulia. Probatur primo, quia ubi idem est objectum formale, ibi idem est specie cultus; sed adoratio nominis beatæ Virginis habet idem objectum formale cum adoratione ipsius beatæ Virginis, nempe honestatem sitam in honoranda beata Virgine, et exhibendo cultu ipsi propter suam dignitatem debito: ergo quia adoratio Deiparæ Virginis est in specie hyperdulæ, etiam in eadem specie est adoratio nominis. Confirmatur. Ad eundem habitum pertinet inclinare voluntatem ad honorandam Deiparam Virginem in se, et in iis omnibus quæ ad ipsam pertinent, vel specialem habitudinem et conjunctionem cum ipsa habent, quia adoratio utraque fit propter eandem rationem motivam, nempe dignitatem beatæ Virginis: ergo quemadmodum adoratio beatæ Virginis est hyperdulia, ita et adoratio nominis ejus.

N. 2137. Probatur secundo ex festo Nominis Mariæ, qua Innocentius XI, Romanus Pontifex, ob insignem victoriam sub ejusdem Virginis Mariæ presidio ab immanissimo Turcarum tyranno cervicibus populi Christiani insultante Viennæ in Austria partam in perenne tanti beneficii monumentum in Ecclesia universali singulis annis Dominica infra octavam Nativitatis beatæ Virginis Mariæ, ut Breviarium habet, celebrari præcepit, et in cultu solemni aliis festis Deiparæ Virginis æquiparavit, ac sub ritu duplici majoris proposuit, et sic ei veram hyperdulam a dulia sanctorum distinctam propter excellentiam beatæ Virginis attribuit, quod sancti Patres passim suffragiis suis confirmant, ex quibus sanctus Bonaventura in III, dist. 49, q. 3, expresse ait: « Nomini Mariæ non tantum duliæ, sed et hyperdulæ honorem tribui oportere; hoc enim nomen (ita ipse prosequitur) quo Dei Matrem dicimus, tantæ dignitatis est, ut illud non modo viatores, sed et comprehensores, nec solum homines, verum etiam angeli speciali quadam prærogativa venerantur. » Et iterum in I Sent. dist. 44, in Exposit. textus ait: « Tanta est Deiparæ dignitas, ut si omnes creaturæ, quantumcunque ascenderent in gradibus nobilitatis, essent præsentés, omnes deberent reverentiam exhibere Matri Dei. » Et doctissimus Idiota, de Contemplat. beatæ Virg. cap. 5, ipsam Virginem sic alloquitur: « Dedit enim tibi tota supersancta Trinitas nomen, quod post nomen superbenedicti Filii tui est nomen super omne nomen, ut in nomine tuo omne genu flectatur coelestium, terrestrium, et infernorum, et omnis lingua confiteatur hujus sanctissimi nominis gratiam,

gloriam, et virtutem, etc.; » ergo cultus huic nomini debitus non est dulia, sed hyperdulia.

N. 2138. Probatur tertio auctoritate theologorum tum veterum, tum recentiorum. Sic Cajetanus cardinalis in 2-2 divi Thomæ q. 103, disertè ait: « Hyperdulam a doctore Angelico assertam inter omnes Christi consanguineos deberi soli beatæ Virgini, qua sola fines Deitatis propria ratione naturali attingit, dum Deum concipit, peperit, genuit, et lacte proprio pavit. » Et Gabriel inter veteres scholasticos non postremus lect. 49, in can. Missæ, inquit, « hyperdulam complecti servitutem quamdam reverentialem ob singularem eminentiam et excellentiam personæ, qualis reverentia soli Virgini gloriosa exhibetur, in qua est prærogativa excellentiæ et singularissimæ dignitatis puræ creaturæ concessa in eo quod est Mater Dei; in hoc enim ipso excellit Cherubim et Seraphim et omnes angelicos spiritus. » Eodem tono alii loquuntur, et subministrant rationem a priori, quia cultus nominis beatæ Virginis fundatur in dignitate maternitatis Dei, cum sit nomen Matris Dei, dignitas autem Matris Dei est specie distincta a dignitate gratiæ habitualis, in qua fundatur cultus duliæ aliorum sanctorum, et per consequens etiam cultus nominis beatæ Virginis est specie distinctus a simplici dulia.

N. 2139. Objicies primo: licet beatæ Virgini et ejus nomini tribuatur cultus hyperdulæ, tamen hic non est specie distinctus a cultu duliæ, sed tantum est cultus intra eandem speciem intensive et extensive major eo modo quo cultus aliorum sanctorum est propter inæqualitatem gratiæ et gloriæ major et minor: ergo non est dicendum, quod beatæ Virgini et ejus nomini debeatur cultus specie distinctus a simplici dulia.

Respondeo, cultum hyperdulæ beatæ Virginis debitum esse distinctum a simplici dulia, quod sanctus Thomas omnino clare edicit in III, dist. 25, a. 5, his verbis: « Mariæ in quantum Dei Mater est, non qualemunque dulam, sed hyperdulam et eminentiorem, quam cæteris creaturis, venerationem deberi, » et indubie specie superiorem, quia omnibus cæteris creaturis eminentiorem, et quia id doctor Angelicus iterum confirmat 2-2, q. 103, a. 4, ad 2, dicens: « Hyperdulam, quæ Christo ut homini, et Mariæ ut Matri Dei debetur propter affinitatem cum Christo, esse potissimam speciem duliæ communiter sumptæ; » est, nempe dignitas Matris Dei vere specie diversa a dignitate gratiæ sanctificantis in aliis sanctis: ergo et cultus ejus.

N. 2140. Objicies secundo: ex hoc sequeretur, quod etiam adoratio sancti Petri propter dignitatem apo tolicam, et dignitas sancti Joannis Baptistæ propter dignitatem præcursoris sit specie diversa, et sic etiam cultus eorum sit specie diversus; hoc autem nemo adhuc dicere ausus fuit: ergo neque prius asserendum est.

Respondeo, omnes alias dignitates esse ministe-

riales, quæ officia et munia præstant circa procurandam gratiam sanctificantem, et ideo earum dignitatum æstimatio et cultus ab una gratia sanctificante speciem sumunt, et sic manent ejusdem speciei, licet additæ gratiæ sanctificantis aliquam moralem æstimationem majorem faciant; e contra dignitas Matris Dei est ministerialis ad gratiæ auctorem, et simul est ex se forma sanctificans, uti suppono ex supra probatis, speciem habens ab ipso esse personali Dei, et ideo est omnino specie distincta a dignitate gratiæ sanctificantis, cum hæc præcise pertineat ad ordinem supernaturalem communiter dictum.

N. 2141. Dico tertio. Hyperdulia sacro nomini beatæ Virginis debita est tantum respectiva, et inde inferior ex sua ratione quam hyperdulia absoluta beatæ Virgini propria. Est communis et certa, et probatur imprimis prima pars, quod sit adoratio duntaxat respectiva, quia nomen de se non habet excellentiam homine colente superiorem, et ab eo adorabilem, sed est tantum adorabile propter ordinem et respectum ad excellentiam beatæ Virginis, et per consequens adoratio sacri nominis est tantum respectiva. Confirmatur. Adoratio imaginis est tantum respectiva, quia adorans imaginem tantum submittit se beatæ Virgini, et in ea recognoscit superioritatem, non in imagine: ergo etiam adoratio sacri nominis est tantum respectiva, quia adorans tantum proficitur servitutum erga beatam Virginem, non erga nudum nomen.

N. 2142. Probatur secunda pars, quod adoratio nominis respectiva sit inferioris ordinis, et actus secundarius respectu adorationis absolutæ beatæ Virginis, quia licet amor proximi, qui fit propter Deum, sit intra eandem speciem habitus charitatis cum amore Dei, et sæpe idem entitativæ actus, tamen inferior est amore Dei, et actus secundarius respectu illius, quia nimirum differt in objecto terminativo, quod est proximus, licet habeat idem objectum motivum, quod est ipse Deus, seu ejus bonitas: ergo etiam hyperdulia respectiva Mariani nominis, licet habeat idem objectum motivum cum hyperdulia absoluta ipsius beatæ Virginis, et idem sit cum ea intra eandem speciem habitus, tamen inferioris ordinis est, et actus secundarius, quia habet aliud objectum terminativum immediatum, nempe ipsum sacratissimum nomen beatæ Virginis. Confirmatur. Adoratio latriæ, quæ exhibetur imagini Christi propter increatam Christi excellentiam, non est latria absoluta, et simpliciter talis, sed tantum cum addito diminutive seu respectiva, ob quod synodus Nicæna II in definitione fidei adorationem imaginibus exhibitam negat esse latriam absolutam; ergo etiam adoratio nominis Mariæ, quia tantum est hyperdulia respectiva, ideo est inferior, et non simpliciter talis.

N. 2143. Objicies primo. Personæ et ejus nomini debetur idem cultus, cum nomen significet personam, et inde eandem dignitatem ac excellen-

tiam indicat: ergo quia personæ beatæ Virginis debetur cultus hyperdulie absolutus, debetur idem etiam sacro Mariæ nomini.

Respondeo, aliud esse significare personam, et aliud constituere personam: quod constituit personam est idem cum persona, et ideo participat eandem dignitatem; quod autem præcise significat personam, est purum signum personæ, non ipsa persona, ut patet in imagine representante personam: nomen ergo *Maria* quinque litteris expressum non est constitutivum personæ, sed tantum significativum, et ideo participat cultum, sed non propter se, sed propter personam, ac proin nonnisi respectivum ad personam, qui equidem manet intra eandem speciem habitus, est tamen actus inferioris ordinis, quia habet objectum terminativum immediatum distinctum a cultu absoluto ipsius personæ ad modum, quo amor proximi propter Deum est quidem intra eandem speciem habitus charitatis, sed tamen actus nonnisi secundarius et inferioris ordinis.

N. 2144. Objicies secundo. Ex sancto Thoma III p., q. 25, a. 3, in Corp., ubi ait: « Motus, qui est in imaginem, in quantum est imago, est unus et idem cum illo qui est in rem. » Et iterum art. 4, in Corp.: Creaturæ insensibili non debetur honor vel reverentia nisi ratione rationalis naturæ, et hoc dupliciter: uno modo, in quantum representat rationalem naturam, alio modo, in quantum ei quocunque modo conjungitur. Primo modo consueverunt homines venerari regis imaginem, secundo modo ejus vestimentum; utrumque autem venerantur homines eadem veneratione qua venerantur et regem: ergo idem dicendum de nomine Deiparæ Virginis, utpote quod viva imago est beatæ Virginis, unde eadem veneratione colitur.

Respondeo, quod idem sit motus animæ in personam et nomen personæ, quantum est de entitate actus, sicut idem est in imaginem, vel vestimentum regis, et in ipsum regem: differt tamen in objecto immediato terminativo, quia relate ad personam est absolutus, et relate ad ea quæ ipsius personæ sunt, et vel ipsam aliquo modo afficiunt, vel connexa sunt, manet nonnisi respectivus, et per hoc non simpliciter talis et inferioris ordinis.

N. 2145. Objicies tertio. Nomen beatæ Virginis potest invocari ut beata Virgo, ergo etiam coli et adorari sicut beata Virgo. Ant. prob. ex sancto Bernardo homil. 2 super *Missus*: « Si barathro incipiaris absorberi tristitiæ, desperationis abyssu, cogita Mariam; in periculis, in angustiis, in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam invoca... et sic in temetipso experieris, quam merito dictum sit: *Et nomen Virginis Maria.* »

Respondeo, quod sicut imago adorari quidem possit cum exemplari, quia hoc tum in se, tum in ipsa imagine adoratur, non tamen possit

imago ipsa orari, vel invocari, quia oratio terminari non potest nisi ad suppositum intellectuale, quod preces percipere, et id quod postulatur, concedere vel efficere potest, ita pari ratione nomen beatæ Virginis adorari et coli quidem potest cum persona beatæ Virginis, quatenus hæc ipsa adorabilis est tum in se, tum in suo nomine, sed ipsum nomen non potest orari, vel invocari, quia hoc non intelligit preces, nec potest illud dare vel procurare quod peto, sed hoc spectat ad ipsam personam beatæ Virginis, solet tamen nomen Deiparæ Virginis: sicut et nomen Jesu invocari, sicut et Apostolus præcipit in nomine Jesu omnia fieri, *Omnia quæcunque facitis, in nomine Domini nostri Jesu Christi facite*, I ad Corinth. v; hoc modo nempe nomen Jesu vel Mariæ invocatur, quatenus representative idem est cum persona, seu ipsa persona, quo modo sanctus Bernardus ait: « In rebus dubiis Mariam cogita, Mariam invoca. »

ARTICULUS V. — *Utrum reliquiæ Deiparæ Virginis sint adorabiles, et quo cultu.*

N. 2146. Observo, inter primos sacrarum reliquiarum universim sumptarum hostes, teste Hieronymo in Epist. ad Riparium, numerari Judæos et Samaritanos, utpote qui corpora mortuorum tanquam pro immundis agnoscentes, etiam reliquias eorum, vasa, vestes, ossa, capillos, cineres, et alia detestabantur, quod tamen, uti eminentissimus cardinalis Gotti tom. III, tract. 14, quæst. 7, dub. 4, arguit, solum illative est persequi reliquiarum cultum, unde pro primo sacrarum reliquiarum hoste ipse sanctus Hieronymus lib. *Adversus Vigilantium* agnoscit Eunomium Aetii discipulum, et Cyzimenum episcopum ab Eudoxio Ariano creatum, quem secutus est Vigilantius Barcinonensis ecclesiæ presbyter. Sæculo deinde viii sacras reliquias persecutus est Constantinus Copronymus, teste Suida in Vita Constantini Copronymi; postea eumdem errorem amplexus est Wicleffus apud Waldenses tom. III, tit. 15. Post illum Lutherus in Postilla de sacra cruce, et Calvinus De necessitate reformationis: hinc Calvinistæ, ubicunque poterant, reliquias sanctorum sacrilege flammis exusserunt, et cineres in flumen abjecere, ut refert Surius ad annum 1562. Quæritur ergo utrum reliquiæ beatæ Virginis sint adorabiles, et quo cultu. Ad quod

N. 2147. Dico primo. Reliquiæ Deiparæ Virginis sunt vere adorabiles. Ita Catholici omnes, et probatur primo exemplis sacræ Scripturæ circa reliquias aliorum sanctorum. Sic Genes. cap. I, dicitur, quod Joseph cernens obiisse patrem, eum jussit aromatibus condiri. Et Exod. xiii, 19, habetur: *Tulit Moyses ossa Joseph secum ex Aegypto*. Et IV Reg. xii, ossa Elisæi jam sepulta per tactum resuscitarunt aliquem ad vitam, et inde dicitur Eccli. xlviii, 14, *Elisæi mortuum propheta-*

tavit corpus, in vita sua fecit monstra, et in morte mirabilia operatus est. Item Marc. cap. v, refertur, quod mulier per tactum vestimenti Christi a profluvio sanguinis duodecim annorum sanata fuerit. Et Act. cap. v, quod umbra sancti Petri infirmitates sanaverit. Et Act. cap. xix, quod sudaria et semicinctia sancti Pauli languores sanaverint, et spiritus nequam expulerint. Ergo cultus reliquiarum etiam in sacris Paginis celebratur, et a Deo miraculis comprobatur.

N. 2148. Probatur secundo ex sanctis Patribus, ex quibus sanctus Clemenens Romanus in Constit. Apost. lib. vi, cap. 29, ait: « Eorum, qui apud Deum vivunt, ne reliquiæ quidem corporum sunt inhonoratæ, siquidem Elisæus propheta, postquam defunctus est, mortuum suscitavit a piratis Syriæ occisum; attingit enim corpus ejus corpus Elisæi, et excitatus revixit, quod quidem nunquam accidisset, nisi corpus Elisæi sanctum esset. Et castus Joseph patrem Jacob jam defunctum in lecto jacentem amplexus est: item Moyses et Jesus filius Nave reliquias corporis Joseph ferebant. » Et Justinus Martyr quæst. 28, ait: « Sanctorum corpora, et sepulcra martyrum dæmonum amoliuntur insidias, et morborum ab arte medica comploratorum conferunt sanationes. » Et sanctus Gregorius Nazianzenus Orat. 3, quæ est invectiva prior in Julianum: « Non victimas pro Christo cæsas veritus es? nec magnos pugiles extimuiisti Joannem illum, Petrum, Paulum, Jacobum, Stephanum, quibus præclari honores et festa constituta sunt, a quibus dæmones propelluntur, et morbi curantur, quorum vel sola corpora idem possunt, quod animæ sanctæ, sive tangantur sive honorentur, quorum vel sola sanguinis gutta aut exigua passionis signa idem possunt, quod corpora? hæc non colis, sed contemnis? » Et sanctus Joannes Damascenus *De Orthodoxa fide* lib. iv, cap. 16: « Christus Dominus sanctorum reliquias velut salutariter fontes præbuit, ex quibus plurima ad nos beneficia manant. » Et sanctus Hieronymus Epist. 53, ad Riparium: « Honoramus reliquias martyrum, ut eum, cujus sunt martyres, honoremus, honoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum, qui ait: *Qui vos suscipit, me suscipit* (Matth. x, 40); si non honorande sunt reliquiæ martyrum, quomodo legimus: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* (Psal. cxv, 15)? »

N. 2149. Probatur tertio ex facto, quia sanctissimæ Virginis reliquiæ de facto a Catholicis summo honore et religione coluntur, uti toga beatæ Virginis Romæ, indusium Aquisgrani, capilli Carnoti et Aveti, calceus Suessione, et alibi alia in summo cultu et observantia habentur; ex facto autem Ecclesiæ catholicæ merito jus deducitur seu hoc, quod reliquiæ Deiparæ Virginis vere adorabiles existant, cum expresse scriptum sit, I ad Tim. c. iii, 15, quod *Ecclesia Dei vivi co-*

lumina et firmamentum veritatis sit, id est, quod non erret neque in fide neque in moribus, seu cultu, cum eidem promissa sit assistentia Spiritus sancti, et victoria contra portas inferi juxta id Matth. xvi, 10 : *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam*.

N. 2150. Probatur quarto ex ratione, quia pium et sanctum est honorare uti alios sanctos, ita maxime Deiparam Virginem non solum in suis imaginibus, sed etiam, et quidem a fortiori, in ejus reliquiis, quia hæ majorem ad illam habitudinem, et cum ea conjunctionem habent, quam imagines, quibus repræsentatur, unde jure meritissimo in honorem reliquiarum beatæ Virginis etiam magnifica templa et sacella exstructa sunt in Ecclesia Dei, uti Pulcheria Augusta Constantinopoli in honorem zonæ Virginæ et linteaminum insignem Ecclesiam ædificavit, et Carolus Magnus Aquisgrani templum erexit, in quo Indusium beatæ Virginis aurea arcula inclusum collocavit; ergo ex praxi, consuetudine et traditione Ecclesiæ constat pium esse, et sanctum honorare reliquias beatæ Virginis.

N. 2151. Objicies primo. Christus Dominus reprehendit Scribas et Phariseos, quod ædificent et ornent sepulera prophetarum et justorum his verbis : *Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui ædificatis sepulcra prophetarum, et ornatis monumenta justorum*, Matth. xxiii, 15 : ergo cultus sepulcrorum et reliquiarum Deo displicet.

Respondeo, hanc esse objectionem a Juliano Apostata factam, quam sanctus Hieronymus in cap. xxiii Matth. ita solvit dicens : « antiquos Judæos ex odio occidisse prophetas, juniores autem ex superbia et ambitione ædificasse sepulcra eorundem, ac proinde eo facto consensisse operibus patrum suorum, » et sic non cultus sepulcrorum a Christo reprehenditur, sed sinistra Phariseorum intentio, et animus odio et hypocrisi plenus, quam sinistram intentionem sine dubio etiam a cultu sacrarum reliquiarum abesse vult Christus Dominus.

N. 2152. Objicies secundo. In cultu sacrarum reliquiarum multi contingunt abusus, ita ut colantur pro reliquiis veris reliquiæ suppositiæ; nam juxta sanctum Chrysostomum Petrus dicitur esse Romæ, et Constantinopoli, et sanctus Dionysius Areopagita Ratisbonæ et Parisiis; item Parisiis dicitur esse lac beatæ Virginis, quod nemo credet esse verum lac de Virgine Deipara : ergo cultus reliquiarum videtur abolendus.

Respondeo, non solum in cultu reliquiarum, sed etiam in cultu Dei committi multos abusus, præsertim a superstitionis, quin tamen propter hoc abolendus sit cultus divinus, unde nihil per hoc probatur contra cultum reliquiarum per se acceptum : quod autem dicitur in exemplis, nil magis probat; nam quod affertur de sancto Chrysostomo, de corpore sancti Petri, non habet repugnantiam; est enim

pars corporis divi Petri Constantinopoli, et reliqua Romæ, quo sensu loquitur etiam ipse sanctus Chrysostomus homil. 32, circa corpus sancti Dionysii, circa lac vero beatæ Virginis Christophorus a Castro in Historia Deiparæ refert cap. 10, n. 2, quod ex longa traditione a majoribus accepta habeatur, Deiparam Virginem lactando Filium Bethlehemii lactis guttam in rupem effudisse, quæ rupes emollita, et dealbata pulverem tenuissimum ministrat, ex quo etiam parvuli panes efficiuntur, qui varios morbos dispellunt, unde vocantur panes isti *lac Domine nostræ*. Cæterum cultus reliquiarum est actus virtutis moralis, ad cujus veritatem practicam sufficit bona fides, et dictamen prudens simili modo, quo adoramus hostiam prudentialiter consecratam, vel dispensamus eleemosynam pauperi, qui verisimiliter talis est.

N. 2153. Dico secundo. Cultus reliquiarum beatæ Virginis, sicut et aliarum est tantum respectivus. Est communis et certa, quia illud est adorabile adoratione tantum respectiva, quod adorari potest non nisi propter excellentiam existentem in alio supposito; sed reliquiæ beatæ Virginis, et aliæ universim sunt tantum adorabiles propter excellentiam existentem in alio supposito, videlicet propter sanctitatem et relationem maternitatis Dei residentem in anima beatæ Virginis quondam separata, nunc rursus unita cum suo corpore : ergo reliquiæ beatæ Virginis tantum sunt adorabiles cultu respectivo. Confirmatur : quod est absolute adorabile, debet habere propriam et intrinsecam excellentiam, propter quam quis honeste posset velle se ipsi tanquam superiori submittere; sed hoc non habent reliquiæ cum sint res inanimatæ, homine, qui est substantia intellectualis, essentialiter inferiores, et per consequens hic non potest honeste velle se illis submittere propter se, sed tantum propter excellentiam in alio supposito existentem, et sic tantum sunt adorabiles respectivo.

N. 2154. Objicies primo. Christi corpus etiam mortuum fit adorabile adoratione absoluta : ergo etiam corpus beatæ Virginis, et aliæ ejus reliquiæ.

Respondeo, esse disparitatem, quod Christi corpus etiam mortuum manserit unitum hypostaticè cum supposito divino juxta illud : *Quod Verbum assumpsit nunquam dimisit*, adeoque semper erat adorabile propter excellentiam intrinsecam proprii suppositi; econverso corpus beatæ Virginis habebat pro statu separationis aliam subsistentiam, et carebat relatione maternitatis Dei, et sanctificatione per gratiam habitualement, et sic non poterat esse adorabile adoratione absoluta.

N. 2155. Objicies secundo. Humanitas Christi manet adorabilis adoratione absoluta patriæ : ergo etiam corpus beatæ Virginis erat adorabile adoratione absoluta hyperdulæ.

Respondeo, humanitatem Christi adorari secundo adoratione absoluta patriæ propter excellentiam deitatis, quacum hypostaticè est unita, et per unito

nem substantialem in una et eadem subsistentia conjuncta: quatenus nempe adoratur totus Christus ut subsistens in duplici natura, eodem modo adoratur corpus beatæ Virginis adoratione absoluta hyperdulæ, prout illud est unitum animæ, et eadem subsistentia subsistens; si vero accipitur ut separatum, nequit esse adorabile, nisi respective a! excellentiam alieno supposito inexistentem.

ARTICULUS VI. — *An in beatissimæ Virginis honorem recte ecclesiæ exstruantur.*

N. 2156. Observo, Martinum Lutherum in Evangelio pro die Nativitatis Mariæ contra templa et altaria substructa in honorem sanctorum grassari, et velle, quod his sumptibus potuisset consuli dotandis virginibus, et alia majoris momenti opera patrari; Lutheri asseclæ ecclesias in tantum admittunt, in quantum serviunt ad finem prædicandi verbum Dei, et ad administranda sacramenta, non vero in cultum sanctorum et Deiparæ Virginis. Quæritur ergo utrum recte exstruantur ecclesiæ in honorem beatissimæ Virginis. Ad quod

N. 2157. Dico. Ecclesiæ recte exstruuntur in honorem beatæ Virginis, ita Orthodoxi omnes. Et probatur primo ex conciliis, in quibus definitum fuit, quod ex antiquo Ecclesiæ usu recte basilicæ exstruantur sanctis martyribus, et per consequens etiam Regiæ martyrum. Concilium Nicænum II, Act. 6, sic habet: « A temporibus Constantini Magni Christianorum cœtus templa exstruxerunt partim Christi nominis gratia, partim sanctorum martyrum causa, etc. » Et concilium Gangrense can. 20 inquit: « Si quis per superbiam tanquam perfectum se existimans conventus, qui per loca et basilicas martyrum fiunt, accusaverit, anathema sit. »

N. 2158. Probatur secundo ex consuetudine Ecclesiæ circa basilicas Deiparæ Virginis; sic Procopius Cæsarensis orat. 4, ait: « Dei Genitrici passim per Romanum imperium multas ædes Justinianus consecravit. » Et Sophronius Hierosolymitanus orat. 5, in Christi Natal: « Quare intra civitatis hujus portas conclusi, necnon in divino hoc Dei Genitricis templo constituti festum hunc diem celebramus. » Item Germanus Constantino-politanus de Laud. venerandæ zonæ Deiparæ cap. 2, inquit: « Si Maria appellata est civitas animata Regis Christi, merito illius quoque templum sanctissimum, cujus dedicationem hodie celebramus, et est, et nominatur civitas gloriosa. » Et Euthymius orat. De fasciis et zona Deiparæ cap. 16, « Dedicator hodie templum Dei Matris, quod est pulcherrimum et luminosissimum, et cœlo potest æquiparari. » Et sanctus Gregorius Magnus lib. 1, Epist. 54, « indicantes ei oratorium beatæ Mariæ, quod nuper in cella fratrum ædificatum est, Augusto mense disposuisse nos adjuvante Domino summo opere dedicare, etc. »

N. 2159. Probatur tertio ratione. Ecclesiæ ob

quatuor fines exstruuntur Primo ad sacrificium peragendum, ob quod vocantur templa. Secundo ad orandum, ob quod nuncupantur oratoria. Tertio ad prædicandum Dei verbum, et sacramenta dispensanda, ob quod appellantur ecclesiæ. Quarto ad honorifice asservandas sanctorum reliquias, et celebrandum sanctorum cultum, unde dici solent basilicæ. Atqui ob omnes hos fines recte eriguntur ecclesiæ beatæ Virginis; nam imprimis in his celebratur sacrificium Missæ, et sic debitus honor Deo exhibetur. Secundo in his solet orari, propter quod etiam templum a Salomone ædificatum domus orationis vocatur ab ipso Christo Matth. XXI. Tertio in his solet verbum Dei prædicari, et sacramenta administrari, sicut exemplum habemus a primæva Ecclesia, de qua dicitur Act. v, 21, *Intraverunt diluculo in templum, et docebant.* Et I a I Cor. x, 22: *Numquid domos non habetis ad manducandum, aut ecclesiam Dei contemnitis?* circa administrationem, nempe sacramenti altaris? Quarto constat ex lucusque adductis et probatis beatam Virginem et ejus reliquias recte coli cultu religioso: ergo cum in hunc finem ejus erigantur ecclesiæ, omnino recte exstruuntur. Confirmatur: templum Salomonis non solum fuit ædificatum ad sacrificia et orationes, sed etiam ad custodiendam et venerabiliter asservendam arcam Dei, uti David fatetur I Paralip. cap. xxviii, 2: *Cogitavi, ut ædificarem domum, in qua requiesceret arca fœderis Domini, et scabellum pedum Dei nostri:* ergo quia Deipara Virgo vera fuit Arca Domini, in qua iste habitavit corporaliter, recte et sancte in honorem ejus exstruuntur basilicæ seu ecclesiæ.

N. 2160. Objicies primo. Templa tantum ædificantur Deo, juxta sanctum Augustinum lib. *Contra serm. Arianorum* cap. 2: « Si legerunt Ariani templum Salomonis ex lignis et lapidibus Spiritui sancto erectum, non negarent illum esse Deum, cum templi constitutio ad latræ cultum pertineat: » ergo non possunt erigi in honorem beatæ Virginis.

Respondeo, ex jam dictis, quod templum sub ratione templi ordinetur ad peragendum sacrificium, quod soli Deo offertur, et ideo lubentes fatemur, quod templum sub ratione templi non erigatur immediate in honorem beatæ Virginis, sed Dei ipsius: quia tamen erigi potest ob alios fines, uti ad colendam Deiparam Virginem, et asservandas ejus reliquias, seu sub ratione basilicæ, ideo nihil obest, quin etiam in ejus honorem ac memoriam exstruatur templum, sicut templum Salomonis erectum fuit non solum ad sacrificium Deo offerendum, sed etiam ad arcam honorifice asservandam.

N. 2161. Objicies secundo. Idem sanctus præsul Augustinus lib. 1 *Contra Maximum*, argumento 11, de Spiritu sancto ait: « Nonne si alicui sancto angelo excellentissimo de lignis et lapidibus faceremus templum, apathenatisaremur a veritate

Christi, et ab Ecclesia Dei, quoniam creaturæ exhiberemus eam servitutem, quæ uni tantum debetur Deo? etc. » Sed hoc utique fit, quando exstruitur templum beatæ Virginis tanquam Patronæ talis templi : ergo non videtur recte erigi in honorem beatæ Virginis.

Respondeo, omnem ecclesiam in qua peragitur sacrificium Missæ habere primario rationem templi principaliter in honorem Dei erecti, et ideo etiam inscriptio primaria semper est ad honorem Dei, et secundaria tantum ad honorem beatæ Virginis, unde ipse magnus præsul Augustinus expresse distinguit inter templa et basilicas seu memorias sanctorum, lib. viii *De civit. Dei* cap. 27, dicens : « Nec tamen nos eisdem martyribus templa, sacerdotia, sacra, et sacrificia constituimus, quoniam non ipsi, sed Deus eorum nobis est Deus, honoramus bene memorias eorum tanquam sanctorum hominum Dei, » etc.

ARTICULUS VII. — *An recte sumptus fidelium impendantur ad exornandas ecclesias, et Deiparæ statuas.*

N. 2162. Observo, auctorem anonymum Monitorum salutarium beatæ Virginis ad cultores suos indiscretos, monito 16, sub ficto Deiparæ schemate cultores suos ita alloqui : « Ne putetis me recte diligi, si statuæ meæ pretiosis vestibus et monilibus fulgeant, Christus vero in pauperibus egeat, aut fame, vel frigore pereat ; pro eo enim, quod ecclesias non ornarit, nemo unquam accusatus fuit ; pro eo autem quod pauperum non sit misertus, gehennæ et ignis inextinguibilis minæ sunt intentatæ : » ut habet etiam Chrysostomus homil. 4, in *Matth.* : quibus verbis auctor iste perstringere cupit sumptus opulentos in ornandas ecclesias et statuas, vel imagines Deiparæ Virginis, uti v. g. sunt ornatus domus Lauretanæ in Italia, montis Serrati in Hispania, templi Cellensis in Styria, Oettingari in Bavaria, Einsidlensis in Helvetia, Hallensis in Hanonia, et aliorum passim erectorum. Quæritur ergo, utrum sit justus zelus contra similes sumptus, et sic an recte ecclesiæ, et statuæ vel imagines beatæ Virginis exornentur? Ad quod

N. 2163. Dico : recte sumptus fidelium impendantur ad ornandas ecclesias, et Deiparæ statuas ac imagines, ita veri orthodoxi contra sectarios et malos criticos, qualis est citatus anonymus. Probatur primo. Crisis hujus anonymi est similis crisi, quam fecit Judas improbando effusionem unguenti pretiosi super caput Christi, dicens : *Ut quid perditio ista unguenti facta est? poterat enim unguentum istud venundari plus quam trecentis denariis, et dari pauperibus*, Marc. xiv, 4 : quam tamen effusionem Christus approbavit : ergo idem etiam approbat sumptus in honorem suæ Matris factos, quia optima intentione fiunt, et dum quis bona intentione sumptus suos elargitur, non est

idecirco reprehensibilis, quod non eosdem in pauperes distribuerit, quia non præsumitur per hoc neglexisse pauperes in summa necessitate constitutos, quibus divino præcepto obligamur succurrere.

N. 2164. Probatur secundo ex Paludano insigni doctore Lovaniensi, qui in suo Apologetico sic habet : « Ringuntur beatæ Virginis hostes, ejus imaginem bene cultam et decoratam in templis nostris videntes, sed meminisse oportet decori rationem hoc postulare, quæ spectatores heram a serva, et Matrem Domini a vulgaribus internoscere, illamque unam, quæ inter mulieres omnes benedicta floret ac regnat, specialiter venerari decet. Dum itaque nihil sumptuum fieri circa imagines patiuntur tanquam novi Catones, leges sumptuarias ferunt, ut de solis egenis bene mereantur, nullosque sumptus in sacra templa conferamus, interim sub hoc specioso prætextu erogandæ pauperibus elemosynæ suo commodo magis consulunt, quam egentium profectum quærunt ; omnem fere prodigalitem alibi tolerare possunt, in æterno Dei et sanctorum cultu summam exigunt tenacitatem, veterem Judæ cautionem illam tanquam illius collegæ et socii iterantes : *Ut quid perditio hæc?* » Ita Paludanus, et consimiliter concilium Aquisgranense sub Pipino rege celebratum, quod instar Judæ eos habuit, quibus sub prætextu pauperum dona Deo et Ecclesiæ oblata displicebant.

N. 2165. Probatur tertio. Per ornatum ecclesiarum contestamur honorem et venerationem erga Deiparam Virginem, cum id etiam in civilibus contingat, quod aliquis contestetur suam venerationem erga alterum, si bona et pretiosa in alterius obsequium vel gloriam expendat ; atqui contestando honorem et venerationem erga Deiparam Virginem, indubie, recte, pie et laudabiliter facimus : ergo impendendo sumptus ad ornandas ecclesias et beatæ Virginis statuas pie et recte facimus. Confirmatur. Extrinsecus apparatus et splendor cedit ad conciliandam rebus sacris venerationem et æstimationem adeo quidem, ut gravissimus sæculi sui scriptor Tertullianus, lib. *Contra Valentinum* cap. 2, asserere non dubitet, quod apparatus sacrificiorum etiam apud ethnicos venerationem contulerint, econtrario autem plerisque infidelium res Christianæ idcirco viluerint, quod pompa et splendore pro tunc fuerint destitutæ : ergo cedit in venerationem et honorem beatæ Virginis, si ad ornandas ejus ecclesias, imagines et statuas sumptus fiant.

N. 2166. Objicies primo. Multi ex sanctis Patribus reprehendunt ornatum ecclesiarum, uti sanctus Ambrosius lib. ii *De Officiis*, cap. 28 : « Aurum sacramenta non quærunt, neque auro placent, quæ auro non emuntur : ornatus sacramentorum redemptio captivorum est. » Et sanctus Bernardus in Apologia ad Guilielmum abbatem : « O vanitas vanitatum ! sed non vanior, quam insanior : fulget

ecclesia in parietibus, et in pauperibus eget : » ergo splendor et ornatus in ecclesiis, et Deiparæ statuis reprehensibilis est.

Respondeo, sanctos Patres non loqui de ornatu absolute spectato; sed de eo in casu quo sumptus de necessitate præcepti forent impendendi pauperibus, ut si ea quæ pauperibus necessaria sunt, subtraherentur; pauperes enim, cum viva Dei templa sint, non sunt relinquendi in miseriis suis, et ideo episcopi primævæ Ecclesiæ nonnunquam vasa sacra tum aurea tum argentea vendiderunt ad pauperes alendos : hoc tamen locum non habet pro semper, quia non semper adest illa necessitas in pauperibus.

N. 2167. Objicies secundo. Quidquid sumptuum ultra id quod ad conservationem cultus divini simpliciter necessarium est, in splendorem et augustiorem ornatum impenditur, id totum cedit in præjudicium pauperum, quorum miseriis et necessitatibus potuisset, et ex præcepto charitatis debuisset impendi : ergo sumptus in ornatum et splendorem ecclesiæ, et statuas beatæ Virginis non sunt laudabiles et liciti.

Respondeo, hoc omnino esse falsum, et constat absurditas ex eo quod alias non deberent edificari templa lapidea vel marmorea, quia suffecissent lignea, nec deberent usurpari calices aurei vel argentei, quia ad conservationem simpliciter sufficerent stannei, vel cuprei, neque vestes sacrificantium possent confici ex materia serica vel aurea, quia sufficerent lineæ, aut coriaceæ, et quidquid in his redundat, esset totum inter spolia pauperum numerandum, quod utique absurdum esse patet, et expresse refellitur per epistolam sancti Germani Constantinopolitani a synodo Nicæna approbatam, in qua dicitur, quod pretiosa supellex auro, argento et lapidibus pretiosis contexta, qua Deiparæ ac sanctorum imagines, templa et aræ exornantur, ad ipsum Christum, qui in Matre et servis suis honoratur, id totum referatur.

ARTICULUS VIII. — *Utrum luminaria ante aras, et imagines Deiparæ copiose collucentia sint tollenda.*

N. 2168. Observo, auctorem anonymum Monitorum salutarium beatæ Virginis, monito 16, invehi in luminaria ante thaumatargas Deiparæ imagines copiose lucentia, et ideo in persona beatæ Virginis ait : « Curam potius habete de Christo, qui est splendor gloriæ, et viva imago Dei invisibilis, quam de mortua imagine creaturæ; an putatis mihi placere, quod splendeant luminaribus imagines meæ, dum juxta illas squalent receptacula Filii mei? » Quibus verbis sub prætextu consulendi honori sanctissimæ Eucharistiæ perstringit imaginem beatæ Virginis, quam vocat imaginem mortuam creaturæ, et lumina coram ea lucentia quasi præjudiciosa Christo. Quæritur ergo an luminaria ante aras Deiparæ sint tollenda. Ad quod

N. 2169. Dico : Luminaria ante aras et imagines

Deiparæ sine offensione lucent. Ita boni orthodoxi contra sectarios, et probatur primo ex sancto Hieronymo, qui ideo Vigilantium integro libro contra eum confutat, et Epist. 53, cap. 3, sic eum alloquitur : « Quid inde perdis (nempe ex devota luminum accensione)? Causabantur quondam et apostoli, quod periret unguentum, sed Domini voce correpti sunt; neque enim Christus indigebat unguento, nec martyres lumine cereorum, et tamen illa mulier in honorem Christi hoc fecit, devotioque mentis ejus recipitur, et quicumque accendunt cereos secundum fidem suam, habent mercedem, dicente Apostolo : *Unusquisque in sensu suo abundet* (Rom. xiv, 5) : » ergo luminaria etiam ante aras et imagines Deiparæ sine offensione lucent, quia ex devotione erga Dei Parentem pie et sancte accenduntur.

N. 2170. Probatur secundo antiquo exemplo populi Constantinopolitani, utpote qui longo ordine processit ad litus, ut demortui Joannis Chrysostomi sacrum corpus in [navi Constantinopolim adveniens debita veneratione exciperet, uti refert Theodoretus lib. v *Histor. eccl.* cap. 36. Ergo, si hoc honore sacras patriarchæ sui exuvias prosecutus est senatus, populusque Constantinopolitanus, cur non exhibere liceat cælorum Reginæ ad eam venerandam in sua imagine?

N. 2171. Probatur tertio ex synodo VII, Act. 4, quæ expresse definit, ejusmodi luminum accensionem licite et laudabiliter a fidelibus usurpari ante imagines sanctorum, quia symbolum sunt luminis immaterialis a Deo sanctis collati, et ex parte nostra contestatio sunt, et professio fidei nostræ circa Deum et sanctos, uti etiam constat ex antiquissima traditione et ritu Christianorum, uti notat Nicolaus Serrarius lib. II *De process.*, c. 5. Confirmatur. Profanæ principum terrenorum icones et luminis accensione, et pretiosorum aromatum incensatione citra periculum erroris honorantur, et honorari indicarunt tum Gratianus et Theodosius Junior piissimi principes publicis decretis in Codice Justiniano relatis, tum summi Pontifices Gregorius I lib. II Epist., et Gregorius II in Epistola I ad Leonem Isaurum, tum ipsa œcumenica synodus VII, Act. 4 : ergo posteriori jure id genus venerationis conceditur sacris Deiparæ et sanctorum imaginibus.

N. 2172. Objicies primo. Concilium Eliberitanum, quod fuit celebratum ante concilium I Nicænum, damnat accensionem luminum, et profitetur hoc genere obsequii spiritus sanctorum non tam honorari, quam inquietari : ergo non recte lucent ante Deiparæ Virginis imagines.

Respondeo, concilium Eliberitanum loqui de errore ethnicorum et paganorum, qui lumina accendebant divis suis, ne inter tenebras occurrentes alicubi offendant, quo sensu constat ex lege Mævia decedens ff. de manu miss. vindic. qui suo servo ea conditione libertatem concessit, ut singulis

mensibus lampadem ad suum sepulcrum accenderet.

N. 2173. Objicies secundo. Sanctus Hieronymus lib. *Contra Vigilantium* his verbis reprehendit accensionem luminum : « Magnum honorem præbent hujusmodi homines beatissimis martyribus, quos putant de vilissimis cereolis illustrandos : » ergo luminaria non recte lucent ad aras beatæ Virginis.

Respondeo : quæ mens sit sancti Hieronymi, constat ex loco superius allegato, sicut ergo ibi expresse laudat et commendat accensionem luminum ex vera devotione factam, ita hic non vituperat eandem per se, sed tantum propter abusum seu errorem, qui potest irrepere et irrepsit per ethnicos, qui somniabant luminibus nostris illuminari defunctos, et ideo accenderunt luminaria, ut mortuos versantes in tenebris illustrarent.

ARTICULUS IX. — *Utrum recte fiant peregrinationes ad imagines thaumaturgas Deiparæ Virginis.*

N. 2174. Observo, auctorem Monitorum salutarium beatæ Virginis, monito 17, sub schemate Deiparæ sic habere : « Ne arbitremini, me aliam esse hic, aliam ibi, aliam in monte Serrato, aliam in monte Acuto : eadem sum semper, nolite contendere pro hac vel illa figura, pro hoc vel illo loco, » et sic sublatam vellet peregrinationem ad Deiparam Lauretanam, montem Serratensem, Oettinganam, Cellensem, Aspicollensem, imo omnem etiam aliam ad pia loca, quo voto errorem hæreticorum comprobatur et sequitur, qui peregrinationes ad loca sancta universim perstringunt, uti Henricus Tolosanus, qui, teste sancto Bernardo, epist. 241, peregrinationes omnes religionis voto susceptas damnavit, et Wicleffistæ, qui apud Thomam Waldensem tom. III, tit. 5, idololatriæ damnavit peregrinantes ad thaumaturgas imagines. Item Martinus Lutherus responsione ad librum Ambrosii Catharini, et Joannes Calvinus lib. IV *Instit.* cap. 13, § 7. Quo observato,

N. 2175. Dico : omnino recte fiunt peregrinationes ad statuas et imagines thaumaturgas Deiparæ Virginis ; ita genuini Catholici contra sectarios, et probatur primo ex concilio Cabilonensi sub Carolo Magno, et Trid. sess. 24, ubi religio et sanctitas peregrinationum ad sacras imagines commendatur, item ex sacris Litteris, in quibus expresse præcipitur, ut, statuto tempore et loco, Deus adoretur, non quod non in omni loco adorari possit, sed quod certa loca elegerit, in quibus liberalius et benignius nos exaudire velit. Hinc dicitur Deut. c. xvi, 5-16, *Non poteris immolare Phase in qualibet urbium tuarum quas Dominus Deus tuus daturus est tibi, sed in loco quem elegerit Dominus, ut habitet nomen ejus ibi : tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit in solemnitate Azymorum, in solemnitate Hebdomadarum, et solem-*

nitate Tabernaculorum. Quod præceptum observavit Christus ipse cum beata Virgine, et sancto Josepho, ut habetur Luc. II, 42. Si ergo in lege antiqua peregrinationes religiosas recte fiebant, et quidem ex præcepto divino ad templum Hierosolymitanum, cur non pariter in lege gratiæ recte fiant ad certa loca quæ Deus se specialiter elegisse ostendit signis et miraculis, uti sunt loca thaumaturga?

N. 2176. Probatur secundo ex quotidiana experientia, quæ evidenter ostendit, Deum arcano quodam consilio in sacris locis operari, et magis propitium esse in uno loco, quam in alio ad thaumaturgas imagines et statuas præsertim Deiparæ Virginis, quam alibi, quia sic ipsi placet, Matrem suam in uno loco, quam in alio magnificare, et per majora et frequentiora beneficia glorificare, et quemadmodum Deus locum, ubi ipse principaliter coleretur, constituit ad tabernaculum fœderis, et arcam Moysis in Silo, et deinde in templo Hierosolymitano, ubi pariter arca fœderis asservabatur, et ubi Salomoni promissionem fecit fore ut qui templum suum reverenter adiret, et devote oraret, ad peccatorum remissionem et aliorum beneficiorum consecutionem exaudiretur, ita et hodie in locis, ubi colitur viva arca fœderis Maria, Deus clementior est, et ad conferenda beneficia pronior, id quod continua beneficia et miracula demonstrant.

N. 2177. Confirmatur. Hæc verba auctoris Monitorum salutarium : « Deus est, qui facit mirabilia magna solus ; illi itaque gratia est habenda ; non enim, qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus, ille glorificandus est, qui talem potestatem dedit hominibus, » tum tacite tum expresse minuunt et gloriam Deiparæ, et pietatem peregrinantium ad thaumaturgas imagines ac statuas Deiparæ ; quia indicant miracula non esse Deiparæ Virginis meritis et precibus ascribenda, sed soli Deo, adeoque etiam nullam deberi beatæ Virgini ob accepta apud thaumaturgas ejusdem statuas dona et beneficia gratiarum actionem, sed totum privative Deo tribuendum esse ; item nullam exinde gloriam ex ejusmodi beneficiis Deiparæ accrescere, et idcirco non esse ob hæc laudandam et glorificandam, quæ utique absurda et præjudiciosa, et tum fidelium pietati, tum Deiparæ Virginis gloriæ contraria sunt.

N. 2178. Objicies primo. Beata Virgo non est alia hic quam alibi, nec est alia nigra quam candida, in monte Serrato, domo Lauretana vel Oettingana aut alia quacunque ecclesia : ergo peregrinatio inutilis est et superstitiosa.

Respondeo, hoc verum esse, quod beata Virgo non sit alia in hoc aut illo loco, in hac aut illa figura, Deum tamen arcano consilio velle suam Matrem in hoc potius quam alio loco, hac potius quam alia imagine gloriosam reddere per beneficia et miracula ; sic idem etiam est Deus in omni

loco, et tamen ipse dicit Deut. xvi, 5 : *Non poteris immolare Phase in qualibet urbium tuarum, sed in loco quem elegerit Dominus, ut habitet nomen ejus ibi.* Et ideo ibant parentes Jesu per omnes annos in Jerusalem in die solemni Paschæ. Luc. ii, 41. Et Paulus festinabat, si possibile esset, ut diem Pentecostes ageret Jerosolymis (Act. xx, 16). Eodem modo recte faciunt fideles, si peregrinantur ad loca quæ Deus elegit, et se elegerit signis et prodigiis probavit, cujusmodi sunt loca beneficii et prodigiis beatæ Virginis celebra.

N. 2179. Objicies secundo cum Centuriatoribus, centur. 4, cap. 6 : Peregrinationes primum inceperunt tempore Constantini Magni, et fuerunt prioribus et purioribus sæculis incognitæ : ergo sunt abusus noviter introductus, et primævæ Ecclesiæ incognitis.

Respondeo, Centuriatores turpiter falli, cum sanctus Hieronymus epist. 17, cap. 6, expresse testetur quod peregrinationes Jerosolymitanæ ab ascensione Domini ad sua usque tempora semper viguerint. Deinde Origenes contra Celsum scribit speluncam in qua Christus natus est, et præsepe in quo fasciis involutus est, solitam fuisse ostendi peregrinis devotionis causa accedentibus. Rursus Surius tom. I, die 14 Febr. et Martyrologium Romanum die 22 Novembris referunt, quod tempo-

ribus Claudii imperatoris ex Persia Romam venerint Marius et Martha ejus conjux cum filiis Audiface et Abaco ad limina apostolorum; similiter anno Christi 284 sub Numeriano martyrium subierit sanctus Maurus, qui ex Africa Romam ad limina apostolorum devotionis causa venerat, et sancta Zoe anno Christi 286 sub Diocletiano ut peregrina ad limina apostolorum orans capta, et ad supplicium abrepta fuerit, adeoque nimis quam falsum est, quod dicunt Centuriatores, peregrinationes primum incepisse sub Constantino Magno, cum a Christi ascensione apud Christianos semper in usu fuerint.

N. 2180. Objicies tertio. Ipse sanctus Hieronymus scribit contra peregrinationes Epist. 17, cap. 6. Idem facit concilium Cabilonense cap. 45 : ergo sunt abusus.

Respondeo, sanctum Hieronymum et concilium Cabilonense solum carpere illos, qui existimant se sola visitatione sanctorum locorum a peccatis purgari, quod nemo Catholicorum asserit : item in specie sanctus Hieronymus monachos vagantes reprehendit dicens : « Monachos debere in suis monasteriis esse, sicut pisces in aqua. » Cæterum hic ipse in obitu Paulæ Epist. 271, ait : « Cujus enim gentis homines ad sancta loca non veniunt ? » Ergo peregrinationes ipsas minime reprehendit.

QUÆSTIO UNDECIMA.

DE FESTIS BEATÆ VIRGINIS MARIE.

ARTICULUS I. — *Utrum festa beatæ Virginis sint celebranda.*

N. 2181. Observo, alia esse festa Domini, uti Nativitas Domini, Resurrectio, Ascensio, etc., et alia esse festa beatæ Virginis, et aliorum sanctorum. Waldenses et Wicleffistæ omnia festa sanctorum sublata volunt, Lutherani et Calvinistæ admittunt festa Domini esse celebranda, sed sine obligatione in conscientia, verum disciplinæ tantum et politicæ gratia ; festa autem beatæ Virginis esse abolenda, quia sic Martinus Lutherus lib. *De piis cærem. observandis* loquitur dicens : « Assumptionis et Nativitatis Mariæ festa plane rejicimus. » Amesius autem Calvinista, tom. II, f. 285, omnia sanctorum festa absolute rejicit. Quæritur ergo an festa beatæ Virginis recte ab Ecclesia instituantur, et religiose celebrentur ? Ad quod

N. 2182. Dico : Festa beatæ Virginis recte ab Ecclesia instituuntur, et religiosa solemnitate celebrantur. Probatur primo auctoritate et usu continuo a primitiva Ecclesia, quæ semper festa beatæ Virginis et sanctorum coluit ; sic enim dicit Clemens I Constit. Apost. lib. viii, cap. 33 : « In diebus apostolorum vacant, et in die Stephani protomartyris item vacant. » Et sanctus Cyprianus

Epist. 34 de Celerino et cæteris martyribus : « Sacrificia, ut meministis, pro iis semper offerimus, quoties martyrum passiones et dies anniversaria commemoratione celebramus. » Item sanctus Augustinus lib. xx *Contra Faustum*, cap. 21 : « Populus Christianus memorias martyrum religiosa solemnitate concelebrat ; » et quod dicitur de memoriis martyrum, multo certius est de festis beatæ Virginis, utpote quorum mentionem faciunt antiquissimi Patres. Sic sanctus Athanasius, qui floruit circa annum 340, festum Annuntiationis vocat primum ac prorsus venerandum. Quod proin jam a primæva Ecclesia in veneratione fuit. Similiter de festo Assumptionis testimonium dat sanctus Ambrosius, qui floruit anno 370. Festum Purificationis jam fuit celebratum tempore Justiniani imperatoris, ut refert Landolphus in ejus Vita, et affirmat Siffridus presbyter lib. i, epist. 2.

N. 2183. Probatur secundo ratione, quia homines profani celebrant certos dies festos tum ob natales principum, tum propter promotionem alicujus ad magnam dignitatem, tum ob partam victoriam ; ergo idem etiam recte fit in honorem beatæ Virginis ; sicut enim hæc recte colitur et honoratur, ita etiam recte dies præfigitur ad eam colen-

dam et honorandam, et certe in determinatione talis diei, cum nil nisi pium et religiosum sonet, nequit quid mali latere.

N. 2184. Confirmatur. Festa sanctorum nil aliud sunt quam memoria eorumdem, qua partim ipsos ob partam victoriam honoramus, partim nobis ad imitandum vel saltem excitandum proponimus, partim victoribus de obtenta gloria congaudemus, partim eos, ut pro nobis apud Deum intercedant, commonefacimus, et maxime Deum pro eorum exaltatione et glorificatione laudamus, sed hoc utique recte et laudabilissime fit præcipue circa beatam Virginem, propter quam Deum merito laudamus, ipsam honoramus, et opem ejus imploramus : ergo nihil mali reperitur in festis ejus.

N. 2185 : Objicies primo cum Amesio tom. II, fol. 285. Ecclesia non potest facere diem festum : ergo neque potest præcipere observantiam talis diei.

Respondeo, quod facere diem festum non sit aliquis effectus physicus intrinsecus ipsi diei, cum festivitas diei addatur per puram deputationem extrinsecam, qua per legem dicitur : *Memento ut diem Sabbati*, aut alium beatæ Virginis, *sanctifices*; nec dicat Amesius cum aliis sectariis, quod Ecclesia non habeat potestatem instituendi diem festum sub obligatione conscientiæ, eo quod nullum detur præceptum in conscientia obligans, nisi quod in Dei verbo expressum est, quale tamen non exprimitur; non, inquam, dicant hoc sectarii, quia ubinam ipsi ostendunt præceptum ex Bibliis colendi diem Dominicum, quem tamen colendum esse præcepto admittunt? ergo Ecclesia habet potestatem instituendi diem festum etiam beatæ Virginis.

N. 2186. Objicies secundo. Apostolus ad Coloss. II, ait : *Nemo vos judicet in cibo et in potu, aut in parte diei festi* : ergo juxta Apostolum festa Deiparæ non sunt ex præcepto observanda.

Respondeo cum sancto Hieronymo lib. II in *Jovianum*, Apostolum ibi agere de cibis in lege veteri prohibitis, et de festis Judæorum, cujusmodi erant Sabbatum, Pascha, Neomenia, Scenopegia, quia ab initio Ecclesiæ lex vetus erat quidem mortua, sed nondum mortifera, uti modo, et sic erant fideles liberi in sumendis et non sumendis cibis, et observantia dierum festivorum.

N. 2187. Objicies tertio. Si festa beatæ Virginis et aliorum sanctorum essent observanda sub obligatione conscientiæ, tunc jugum Christianorum esset gravius, quam jugum Judæorum in Veteri Testamento, quia Christiani haberent plura festa observanda : sed hoc repugnat Christo affirmanti Matth. XI, 30 : *Jugum meum suave est, et onus meum leve* : ergo non est dicendum, quod festa beatæ Virginis sint observanda sub obligatione conscientiæ.

Respondeo, jugum non consistere in multitudine festorum, sed in dura ac difficili festorum et

legum caeremonialium observantia : lex enim Sabbati obligabat Judæos, ne accendant ignem, ne cibos coquant, ne iter faciant, quod non habent Christiani; item Judæi obligabantur ter in anno ire in Jerusalem ad certa festa celebranda, et in Paschate per dies septem comedere azyma insipida, quæ Dent. vocantur *panes afflictionis*; debuerunt insuper a pluribus cibis et animalibus abstinere, aliasque satis arduas caeremonias servare, quod de observantia festorum in lege nostra dici non potest.

ARTICULUS II. — *An verum sit, quod festa beatæ Virginis sint posteriora concilio Nicæno II.*

N. 2188. Observo, festa Deiparæ Virginis alia esse universalialia et alia particularia; universalialia vocamus, quæ solemniter celebrantur in universa Ecclesia Catholica, quæ numero novem sunt, Conceptio, Nativitas, Præsentatio, Annuntiatio, Visitatio, Purificatio, Assumptio, ad Nives, Sacri Nominis, quibus aliqui addunt festum sanctorum omnium, quia hoc olim festum Mariæ ad martyres dicebatur. Festa particularia appellamus, quæ ob peculiare quasdam causas in certis tantum regnis aut diocæsisibus, vel religiosorum hominum familiis celebrantur, uti sunt festum Desponsationis, Dolorum, Gaudiorum, Expectationis partus, SS. Rosarii, de Monte Carmelo, de Portiuncula, Depositionis, Zonæ, Vestimentorum beatæ Virginis, et alia plura. Jam de his festis queritur utrum omnia recentiora sint concilio Nicæno II, seu anno 787, uti Casimirus Oudinus tom. I, *De scriptor. eccles.* ad annum 266, contendit? Ad quod

N. 2189. Dico, non posse esse verum, quod omnia festa beatæ Virginis sint concilio Nicæno II posteriora ætate. Probatur primo. Sanctus Gregorius Thaumaturgus episcopus Neocæsarensis, qui floruit circa annum 253, habuit tres sermones in festo Annuntiationis Deiparæ Virginis, quos sermones revera esse sancti Gregorii Thaumaturgi evincunt illustres critici Leo Allatius in Diatriba de scriptis Simeonum pag. 92 et 108, Theophilus Raynaudus in Miscellis philologicis pag. 551, Honoratus a sancta Maria tom. I, dissert. 3, a. 40, pag. 308, et tom. II, lib. II, dissert. 4, a. 1, § 5, pag. 270.

N. 2190. Probatur secundo : in lib. *Sacramentorum* sancti Gregorii Magni, et in Codice Gelasianus, qui duobus circiter sæculis conscripti sunt ante Nicænum II, referuntur quatuor festa beatæ Virginis, Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis et Nativitatis, cujus testis est Possevinus in *Apparatu sacro* tom. I, pag. 584, num. 130 et 131. Item in Vita authentica sancti Theodosii cœnobiarchæ apud Surium tom. I ad diem 11 Januarii fol. 77, pag. 2, editionis Venetæ, anno 1581 edita, fit mentio et de die festo Virginis Dei Matris valde insigni et solenni, ad quem magna

venerat multitudo, » cum tamen Theodosius fuerit in Palæstina jam anno 450, quem natum esse anno Christi 425 refert Bollandus in ejus Vita § 1, et in, p. 680 et 682 tomi I sanctorum Januarii.

N. 2191. Probatur tertio ex sanctis Patribus Nicæno II prioribus, ex quibus sanctus Athanasius circa annum 340, sermone in Evangel. *De sanctissima Deipara* festum Annuntiationis vocat primum, et sanctus Gregorius Nyssenus, circa annum 380, orationem habuit *De occursu Domini et Deiparente, et Simeone iusto*. Sophronius senior sancti Hieronymi familiaris circa annum 420, sermonem *De Assumptione*, Andreas Cretensis circa annum 560, orationem *De dormitione Deiparæ*. divus Ambrosius specialem Missam ordinavit pro festo Assumptionis Mariæ, quæ proinde Ambrosiana dicitur. Accedit, quod concilium Toletanum X anno 656 celebratum decreverit, ut festum Annuntiationis cum majore solemnitate posthac celebretur, et concilium Trullanum anno 690 habitum statuit, ut tempore Quadragesimæ præter morem Græcorum in sancto Annuntiationis die novum et perfectum sacrificium habeatur: ergo omnino verum est, quod festa beatæ Virginis sint anteriora concilio Nicæno II, anno 787 celebrato, et sic esse non potest, quod omnia hæc festa illud subsequantur.

N. 2192. Objicies ex Ludovico Dupino in Bibliotheca auctorum priorum sæculorum sæc. III, pag. 572, contra sermones sancti Gregorii Thaumaturgi. Primo de his sermonibus altum est silentium antiquorum, et stylus a cæteris sancti Gregorii scriptis discrepans: ergo non sunt ipsius.

Respondeo, sanctum Gregorium Thaumaturgum in possessione esse suorum sermonum, et criterium de silentio antiquorum et varietate styli nihil habere solidi, cum nihil novi sit pro ætatis et argumenti varietate stylum variari, et argumentum a silentio sumptum est negativum infirmatum a multis antiquorum operibus communiter receptis ut legitimis, licet alii veteres eorum non meminerint.

N. 2193. Objicies secundo cum eodem. Sermones isti utuntur affectatione quadam in appellanda Virgine Deipara cum excessivis laudibus, quæ non nisi post concilium Ephesinum in usu fuerunt: ergo non nisi post hoc sermones isti prodierunt.

Respondeo, hanc crisin esse vanam, quia omnes sancti Patres tam antecedentes quam subsequentes concilium Ephesinum pleni sunt laudibus Deiparæ Virginis, sicut oportet, cum satis laudari nunquam possit, cujus testes sunt sanctus Justinus Philosophus, sanctus Irenæus, Tertullianus, sanctus Hippolytus, Origenes, sanctus Methodius episcopus et martyr, sanctus Ephrem, sanctus Basilus Magnus, sanctus Epiphanius, sanctus Ambrosius, sanctus Gregorius Nyssenus, sanctus Hieronymus, sanctus Joannes Chrysostomus et alii. Et detur denique, re minime concessa, quod sermones

isti non forent sancti Gregorii Thaumaturgi, tamen monumenta adessent superabundantia, quod festa beatæ Virginis sint anteriora, quam Nicænum II, ut patet ex adductis.

ARTICULUS III. — *Quis sit ortus et progressus festi Conceptionis beatæ Virginis.*

N. 2194. Observo, non deesse auctores, qui festum Conceptionis beatæ Virginis ipsis apostolis ascribant; inter hos est Flavius Dexter Theodosii imperatoris cancellarius, sancti Hieronymi familiaris, in libro, cui titulus: *Önnimoda Historia*, edita circa annum 390, sancto Hieronymo dedicata, ac a Sophronio in Græcum versa, ubi hæc leguntur: « Jacobi prædicatione celebratur in Hispania festum immaculatæ et illibatæ Conceptionis Dei Genitricis Mariæ. » Unde Christophorus Vega in *Theolog. Marian.* num. 256, ita habet: « Jure ergo optimo Conceptionis beatæ Mariæ festum ab apostolis institutum credimus. » Quæritur ergo, quis sit ortus et progressus festi Conceptionis Deiparæ Virginis. Ad quod

N. 2195. Dico primo. Non est omnino improbabile, quod Conceptio immaculata Deiparæ Virginis jam fuerit festiva tempore apostolorum. Probatur primo ex Flavio Dextro, cujus auctoritatem multi probati auctores venerantur, qui id in suo Chronico seu Historia clare edicit, et inde illud amplectitur Christophorus Vega in *Theolog. Marian.* n. 256, cum doctore Sanchez de Lucero, et Oviedo ab ipso citatis. Item cum aliis innominatim laudatis a reverendissimo Cælestino Mayr in *Hyperdulia Mariana*, veneratione prima, § 3.

N. 2196. Probatur secundo. Est vere probabile, uti constat ex supra dictis et probatis, quod apostoli immaculatam Conceptionem beatæ Virginis jam agnoverint, et fidelibus tradiderint tum verbo, tum scripto, uti demonstrat textus sancti Pauli ad Rom. v, 15, ubi ait gratiam Christi in plures venisse quam Adæ delictum, a quo nemo alius hominum eximi potest salva fide præter beatam Virginem. Item Evangelium Lucæ, quod eam vocat *gratia plenam*; non autem foret gratia plena, si non mansisset virgo secundum animam, et passa esset jacturam primævæ innocentiae. Insuper sanctus Petrus et sanctus Jacobus apostoli in Liturgiis suis, de quarum probabilitate dubitari non potest, clare et absolute vocant *Immaculatam, ac semper beatam, et omnibus modis Immaculatam* prædicarunt, et in ipso Missæ sacrificio qua talem colendam proposuerunt: ergo improbabile esse non potest, quod apostoli voluerint habere festivam immaculatam Deiparæ Conceptionem, quamvis, forsitan dari possit, quod certum diem, quo festiva haberetur, non præfixerint, vel saltem de hoc die nobis de facto non constet, quia multa et innumera sunt, quæ apostoli fidelibus communicarunt, et nota amplius non sunt.

N. 2197. Objicies primo. D. Casteel in Contro-

vers. 18, de Dionysio Areopagita, Chronicon nomine Flavii Dextri anno 1619, a Patre Calderon Franciscano editum tanquam supposititium propter apertissimas, ut vocat, fabulas rejicit : ergo hoc Chronicon non facit probabilitatem.

Respondeo, hoc ipsum Chronicon fuisse approbatum ab Hispanicæ Inquisitionis tribunali, et ab Hispanis communiter recipi : ergo vel ex hoc capite non est omnino improbabile, prout id solum asserimus.

N. 2198. Objicies secundo. Alii eruditissimi viri apud Casteel notant in ea « falsas chronotaxes, insulas narrationes, commenta inania, et apertissimas fabulas : » ergo caret probabilitate.

Respondeo, quod etiam in Metaphraste, et aliis antiquis inveniantur varia fabulosa, non tamen propterea eos posse ex toto rejici, sed illud tantum, quod pro fabuloso evincitur per sanctos Patres, et orthodoxos scriptores ; hoc ipsum ergo recte dicimus de Chronico Flavii Dextri, quod non mereatur ex integro rejici, si aliquid inveniat distortum, speciatim quoad nostrum testimonium de festo Conceptionis, quia conforme est ipsi traditioni apostolicæ in Liturgiis communicatæ, et quia omni sanæ rationi conforme est credere, quod apostoli beatam Virginem ut Matrem Domini proposuerint fidelibus qua venerandam et colendam, et quidem quatenus *gratia plenam*, prout sanctus Lucas ex traditione accepit, adeoque qua immaculate conceptam, sine qua conceptione non foret gratia plena, et quia festum ejus cultum in Liturgiis proposuerunt, etiam ratio dictat, quod voluerint haberi a fidelibus festum, licet forsam diem certum tanquam festum non præfixerint.

N. 2199. Dico secundo. Festum Conceptionis beatæ Virginis in Ecclesia Græca jam a sæculo v innovatum fuit. Ita Benedictus Piazza in præclaro opere intitulo *Causa Immaculatæ Conceptionis*, etc. Probatur. In libro sancti Sabbæ citato a Guilhelmo Cupero in Commentario Historico ad Vitam sanctæ Annæ num. 46, p. 243, tom. VI, die 9 Decembris signatur conceptio sanctæ Annæ matris Deiparæ, quo nomine Græci intelligunt conceptionem sanctæ Annæ activam et Deiparæ passivam, uti notatur ab initio Operum sancti Andreæ Cretensis p. 252, editis a Francisco Combefisio ord. Prædic. Parisiis anno 1644, et a pag. 685, tom. X Bibliothec. Patrum his verbis, ex sancto Sabba depromptis in Typico : « Tuam hodie, religiosa Anna, telebramus conceptionem, quod absoluta sterilitatis vinculis eam utero conceperis, quæ eum potuit capere, qui nusquam capi potest. » Atqui sanctus Sabbas floruit sæculo v, id est anno 484 : ergo conceptio beatæ Virginis jam sæculo v in Ecclesia Græca fuit festive celebrata.

N. 2200. Objicies primo. Conceptio passiva beatæ Virginis est potius conceptio activa sancti Joachim quam sanctæ Annæ : ergo Ecclesia Græca

sub conceptione sanctæ Annæ non intelligit conceptionem passivam beatæ Virginis.

Respondeo, causam, cur Græci sub nomine conceptionis passivæ beatæ Virginis intelligant conceptionem beatæ Annæ potius quam Joachimi, esse hanc, quia non volunt indigitare conceptionem tantum seminalem et inchoatam, sed conceptionem vitalem et consummatam per animæ rationalis infusionem, quæ in utero sanctæ Annæ perfecta est.

N. 2201. Objicies secundo. Sanctus Andreas Cretensis sic dictus ab episcopatu festum Conceptionis instituit, uti constat ex Operibus hujus sancti p. 252 et seq. ; sed hic floruit sæculo vii, non v : ergo primum sæculo vii in Ecclesia Græca hoc festum fuit institutum.

Respondeo, Andreæ Cretensem non instituisse hoc festum, sed tantum Officium pro eo celebrando instituisse, ut ostendit Franciscus Combefisius ord. Prædic. in Notis ad canones sancti Andreæ.

N. 2202. Dico tertio. Immaculata Conceptio in Ecclesia Latina festo die celebrari cœpit sæculo vii, per sanctum Ildephonsum Toletanum episcopum. Probatur primo : sanctus Ildephonsus creatus est episcopus anno 658, et obiit anno 667, testē Bellarmino de *Scriptoribus eccles.*, adeoque floruit sæculo vii. In hujus autem Vita narratur, quod, postquam dono accepit a beata Virgine vestem sacerdotalem, « etiam festum Conceptionis sanctæ Mariæ, quo scilicet ipsa concepta est, celebrari constituit, et ejus constitutione per totam Hispaniam solemniter colitur vi Idus Decembris. » Refertur etiam hæc Vita sancti Ildephonsi in Actis sanctorum sæculi ii Benedictini Juliani episcopi Toletani nomine inscripta p. 522. Pro qua etiam est Edmundus Martene Benedictinæ congregationis in tractatu de Antiqua Ecclesiæ Disciplina in divinis celebrandis Officiis cap. 30, p. 552. Idem narratur, quod nempe festum Conceptionis sanctæ Mariæ fuerit institutum a sancto Ildephonso Toletano episcopo seu archiepiscopo in Vita ejusdem Ildephonsi, quam Godeschalchus Aquitanix episcopus una cum ejus libro *De virginitate beatæ Mariæ* ex Hispania, quorsum ad sanctum Jacobum oraturus perrexit, in Galliam transtulit.

N. 2203. Probatur secundo. Rex Hervigius, qui mortuus est anno 687, lib. xii *Legis Wisigothorum* titulo 6, « recenset festum sanctæ Virginis Mariæ, quo gloriosa Conceptio ejusdem Genitricis Domini celebratur. » Quæ lex anno 680, non multo post mortem sancti Ildephonsi lata est, quæque sexta est tituli 3 de Novellis legibus Judæorum p. 1004, tom. III Hispaniæ illustratæ edit. Francofurt. an. 1606. Nec solvitur dicendo, quod nomine « conceptionis Genitricis Domini » intelligatur conceptio activa, qua beata Virgo Christum concepit, ita ut coincidat cum festo Annuntiationis, quia in contrarium efficaciter pugnat, quod hoc festum Annuntiationis in antiquis Martyrologiis et calendariis

nunquam nomine « conceptionis Genitricis Domini » veniat, ut optime notant Bollandistæ tom. III Martii die 25, p. 536. Et merito observat Edmundus Martene loco cit. cap. 31, pag. 562. Nec refert, quod post hoc festum notetur festum « Natalis Domini, Circumcisionis et Apparitionis, » et nullum aliud beatæ Virginis, quia neque alia festa Christi recensentur, et quia festum « Natalis Domini, » et connexive « Circumcisionis, et Apparitionis » solemne habere voluerunt, etiam festivam esse statuerunt conceptionem « Genitricis Domini. » Conformiter concilio Toletano x, quod anno 656, statuit, ut « Festum Dominicæ Matris sit solemne sicut ejusdem Nativitas » Verbi, ut habetur l. VII Conciliorum.

N. 2204. Objicies primo. Laurentius Beyrlinckh tom. VI *Theatri vitæ humanæ*, verbo *Religio*, pag. 67, ex Nicephoro Callixto refert, « Justinianum imperatorem, » qui regnavit ab anno 527, usque ad annum 566, « primum Conceptionem beatæ Virginis instituisse honorari festo die toto terrarum orbe : » ergo Conceptio beatæ Virginis festivum diem ante sæculum vii habuit.

Respondeo, a Beyrlinckh hic confundi festum Purificationis cum festo Conceptionis ; nam Nicephorus Callixtus lib. xvii *Histor. Eccles.*, cap. 28, p. 895, hoc solum refert de Justiniano, quod tunc « primum Servatoris exceptionem » (id est præsentationem ejus in templo, quæ eadem est cum Purificatione) « toto orbe terrarum festo die honorare instituit, » et sic nihil probatur pro festo Conceptionis.

N. 2205. Objicies secundo. Festum Conceptionis in Ecclesia Latina introductum fuit circa finem sæculi xi a sancto Anselmo archiepiscopo Cantuariensi, ut patet ex epistola, quam scripsit « coepiscopis suis, et omnibus beatæ Mariæ mysteria colentibus de Conceptione beatæ Mariæ, » in qua epistola, ut ad celebrandum Conceptionis ejus festum fortius animet, revelationem inducit cœlitus factam Elphino abbati Benedictino monasterii Ramesiensi in mari cum sociis periclitanti, dum in Angliam rediret e Dania, quorsum a Guilielmo rege missus fuerat ad explorandum, an in Dania contra Angliam classis pararetur. In hoc ergo reditu, dum in mari periclitaretur, confugit ad Matrem Domini, ad quod hæc verba divinitus audivit : « Promitte Deo, quod diem conceptionis et creationis Matris Domini Jesu solemniter celebrabis, et celebrandum prædicabis, et sanus cum comitibus tuis evades periculum maris : » ergo hoc festum primum inductum fuit sæculo xi, non sæculo vii.

Respondeo, hoc accidisse in Anglia, postquam jam sæculo vii fuerit introductum hoc festum in Hispania et perpetuo continuatum, ita ut Joannes Mabillonius in Observationibus ad scripta sancti Ildephonsi pag. 520, in Actis Sanctorum sæculi ii Benedictini dicat, in dubium revocari vix posse, quod conceptio beatæ Virginis sæculo x celebrata

sit in Hispania. Et Ven. Beda, qui floruit sæculo viii, jam in suo Martyrologio recenset hoc festum dicens : Sexto Idus Decembris Conceptio sanctæ Mariæ perpetuæ Virginis.

N. 2206. Dico quarto. Festum Conceptionis pro tota Ecclesia fuit primo institutum a concilio Basileensi. Secundo, magis authentice a Sixto IV. Tercio, nunquam hactenus interruptum, sed potius a Clemente XI omnibus fidelibus sub præcepto impositum. Probatur prima pars. Concilium Basileense anno 1436, sess. 36, decretum edidit, quo festum Conceptionis beatæ Virginis ab universa Ecclesia celebrandum præcepit, uti habetur tom. XV Concilior. colum. 593 et seq. Et licet hoc concilium non fuerit omni ex parte legitimum, tamen hoc decretum magna consensione Christiani orbis receptum fuit.

N. 2207. Probatur secunda pars. Anno 1476, Sixtus Papa IV hoc nomine, ut concilio Basileensi de se non satis firmo robur adjiceret, Constitutionem edidit, quæ incipit, *Cum præcella*, relatum i. 2. Extravag. communes, et a concilio Tridentino ac Pontificibus successoribus confirmatam, in qua Conceptionis festum universæ Ecclesiæ proponit et Missam ac Officium propria et peculiaria tali festo devotius celebrando instituit, atque hoc recitantibus et Missam audientibus easdem prorsus indulgentias concessit, quas Urbanus IV Missam audientibus et Horas canonicas recitantibus in festo Corporis Christi indulsit.

N. 2208. Probatur tertia pars, quod hactenus nunquam fuerit interruptum, quia Alexander VII Constitutione *Sollicitudo omnium* expresse affirmat « Conceptionis festum in Ecclesia Romana post ipsius institutionem nunquam immutatam fuisse. » Et dein etiam Clemens XI in Bulla incipiente : *Commissi nobis*, anno 1708 edita, omnibus Christianis sub præcepto observandum præcepit : ergo fuit institutum pro tota Ecclesia, et nunquam interruptum, sed potius sub obligatione omnibus fidelibus propositum.

N. 2209. Objicies primo cum Launoiv. Leoni X fuit anno 1515 Opusculum de sacris Ecclesiæ ritibus dictum a Christophoro Marcello Coreyrensi archiepiscopo, ubi notantur dies Mariæ sacri, Purificatio, Annuntiatio, Assumptio et Natalis dies, omissa Conceptione : ergo festum Conceptionis beatæ Virginis ætate Leonis X fuit intermissum.

Respondeo, ipsummet Leonem X in favorem festi et Officii proprii Conceptionis suas edidisse Constitutiones : ergo ex hoc, quod Coreyrensis archiepiscopus illud omiserit, non probatur fuisse sublatum. Et certe illud Coreyrensis omittere potuit, quod nondum esset de præcepto ab omnibus observando, uti modo est.

N. 2210. Objicies secundo cum Valdesio Epist. 47, pag. 225 : Non omnibus Christi fidelibus indicitur festum Conceptionis esse celebrandum secundum piam sententiam : ergo saltem festum Conceptionis

qua immaculatæ non stat omnibus sub præcepto.

Respondeo, hanc Valdesii evasionem esse aperte eversam ab Alexandro VII in Constitutione *Sollicitudo omnium*, in qua declaratur expressis verbis, cultum juxta piam sententiam beatæ Virginis exhibitum in Ecclesia Romana post ipsius cultus institutionem a Sixto IV factam nunquam immutatum fuisse.

ARTICULUS IV. — *Quæ sit origo festi Nativitatis beatissimæ Virginis, et sacri ejus Nominis.*

N. 2211. Observo, Ludovicum Thomassinum in Commentario de diæ. festor. celebrat., lib. II, cap. 20, scribere, « quod festum Nativitatis beatæ Mariæ Virginis sæculo IX nondum fuerit institutum. » Item cardinalis Baronius in Notis ad Martyrol. Roman. die 8 Septembris notat, « Gallicanam Ecclesiam temporibus Caroli Magni et Ludovici Pii hanc festivitatem ignorasse. » Quæritur ergo utrum hæc festivitas non sit antiquior, et quando re ipsa fuerit instituta. Ad quod

N. 2212. Dico primo, Festum Virginis natæ fuit institutum circa tempus concilii Ephesini anno 431 celebrati. Probatur primo ex cardinale Baronio, qui id ipsum affirmat in Notis Martyrologii Romani ad 8 Septembris, ubi etiam refert de Græco Codice manuscripto bibliothecæ Sfortianæ num. 65, Sermones de Nativitate beatæ Virginis, unum sub nomine sancti Joannis Chrysostomi, qui obiit anno 407, et alterum sub nomine sancti Procli, qui mortuus est anno 453. Quia ergo concilium Ephesinum celebratum fuit anno 431, recte dicitur, quod circa tempus concilii Ephesini festum Virginis natæ fuerit institutum, idque non sine ratione, sed, ut notat Baronius, ad confundendas hæreses eo tempore grassantes. Anno enim 395 orta est hæresis Collyridianorum beatam Virginem pro dea habentium, et idcirco eidem Collyridem per modum sacrificii offerentium : unde per festum temporalis Nativitatis confusa est hæc stulta hæresis. Circa annum autem 427 nata est hæresis Nestoriana, quæ beatæ Virgini titulum Matris Dei auferebat, et ideo Ecclesia novo festo virginæ Dei Matri natæ cultum detulit.

N. 2213. Probatur secundo. Sanctus Pulchro-nius episcopus Virodunensis circa annum 453, uti refert Richardus Wassumburgicus lib. II *Antiquit. Gallie Belgicæ* apud Bollandum in Actis Sanctorum Febr. tom. III, pag. 12, Romam profectus præstandæ obedientiæ causa sancto Leoni Pontifici, et inde ad suam Ecclesiam reversus basilicam erexit Deiparæ, et festum Nativitatis cum majore solemnitate introduxit ; ita nempe a Leone Magno, uti verisimile est, informatus. Deinde Gelasius I Papa Nativitatem beatæ Virginis proprio Officio ecclesiastico donavit, et ejus Festum pro sexto Idus Septembris signavit, ut constat ex Gelasiano Codice de Missarum solemnibus inter Opera sancti Gregorii Magni lib. II, col. 50 relato. Similiter ipse sanctus Gregorius Magnus

circa annum 590 sex Orationes cum Præfatione propria, quarum tres adhuc hodie recitantur, in Missa Virginis natæ composuit, uti constat ex Sacramentario Gregoriano a Hugone Menardo Benedictino Parisiis edito anno 1642, et tom. III Operum sancti Gregorii p. 128 : ergo hoc festum jam circa tempus concilii Ephesini institutum floruit.

N. 2214. Objicies primo. Sanctus Sergius Papa anno 687 electus festum natæ Virginis in Ecclesiam Romanam induxit : ergo saltem in Latina Ecclesia non fuit institutum circa tempus concilii Ephesini anno 431 celebrati.

Respondeo, sanctum Sergium Papam festum natæ Virginis non primitus instituisse, sed promovisse et ampliassse, ut constat ex his verbis quæ refert Anastasius S. R. E. bibliothecarius in Vita sancti Sergii Papæ, pag. 89 : « Sanctus Sergius constituit, ut diebus Annuntiationis Domini, Nativitatis et Dormitionis sanctæ Dei Genitricis, semperque Virginis Mariæ, ac sancti Simeonis, quod *Hypapantem* Græci appellant, litania exeat a Sancto Adriano, et ad Sanctam Mariam populus accurrat. » Adeoque sanctus Sergius hæc quatuor festa Annuntiationis, Nativitatis, Assumptionis et Purificationis, jam supponit in Romanam Ecclesiam introducta.

N. 2215. Objicies secundo. Saltem hoc festum nondum erat pro tunc in universa Ecclesia, speciatim in Gallia, uti ipsemet Baronius fatetur in Notis Martyr. ad diem 8 Septembris dicens : « Gallicanam Ecclesiam temporibus Caroli Magni et Ludovici Pii, » adeoque ducentis prope annis post Sergium « hanc festivitatem ignorasse. »

Respondeo, hæc verba refelli ex Uuardo monacho, qui ipsius Caroli Magni imperio conscripsit Martyrologium in quo pro die 8 Septembris ponitur festum Nativitatis beatæ Virginis, ut videre est apud Bollandistas in Actis Sanctorum Junii tom. VII, pag. 521, item ex sancto Paschasio Radberto abbate Corbeiensi in Gallia, qui sub Ludovico Pio floruit, et opusculum de *Partu B. Virginis* scripsit apud Mabillonium in Præfatione ad Acta Sanctorum ordinis Benedictini sæcul. IV, cap. 4, § 4, in quo Opusculo loquitur de festo Virginis natæ tanquam de uno ex solemnioribus in tota Ecclesia dicens : « Cujus etiam Nativitas gloriosa in omni Ecclesia Christi ab omnibus felix et beata prædicatur. »

N. 2216. Dico secundo : Octavam huic festo ad-jecit Innoc. IV anno 1243 creatus, hac occasione, quam refert Platina in ejus Vita. Postquam nempe Cælestinus IV vita functus esset, cardinales propter multiplices Friderici II imperatoris obices ad eligendum Pontificem viginti et uno mensibus convenire non potuerunt, et ideo votum nuncuparunt Deiparæ, se ejusdem Nativitatis Octavam velle instituere, si sublati ejus intercessione impedimentis Pontificem elegissent, quod cum ex unanimi sententia evenisset, Innocentius IV summus Pontifex electus primo sui pontificatus anno eandem Octavam servari jussit.

N. 2217. Dico tertio. Festivitas Mariani nominis fuit primum ab Innocentio XI, qui anno 1676 creatus est, in universam Ecclesiam introducta, occasione nempe insignis victoriae sub beatæ Virginis presidio de Turcis Viennæ Austriæ reportatæ. Licet enim hoc festum jam longis temporibus in variis Christiani orbis partibus foret sacrum, tamen Innocentius XI illud primum ad totum orbem Christianum extendit in memoriam tanti beneficii per repressionem Turcarum a Christianis obtenti.

ARTICULUS V. — *Quis sit ortus festi Præsentationis et Annuntiationis.*

N. 2218. Observo, festum Præsentationis esse illud quod Ecclesia colit die 21 Novembris in memoriam, cum adhuc trimula a parentibus in templo est præsentata atque Deo oblata. Et similiter festum Annuntiationis est illud quo Ecclesia colit mysterium illud quo Deus homo factus est, et beata Virgo Dei Mater effecta, angelo salutem et nuntium ferente, die 25 Martii. Circa quæ duo festa quæritur, quale initium et progressum habeant. Ad quod

N. 2219. Dico primo: Festum Præsentationis fuit in Ecclesia Græca celebratum ab antiquo; in Ecclesia Latina vero ortum habet ab anno 1572. Prima pars constat ex orationibus Græcorum Patrum exstantibus apud Surium tom. VI, ad diem 21 Novembris, et nominatim ex oratione sancti Germani patriarchæ Constantinopolitani, qui floruit anno Domini 715, et Gregorii episcopi Nicomediensis coævi sancti Germani.

N. 2220. Secunda pars liquet ex Constitutione Gregorii XI apud Spondanum ad annum 1572, in qua etiam Vigiliam Præsentationis voluit esse cum jejuniis, potius tamen sub consilio quam præcepto, ut notat Sandinus *De Maria Virgine* cap. 4.

N. 2221. Objicies primo: Paulus II, qui creatus est anno 1464, festum Præsentationis ad preces Guilielmi Saxonie ducis introduxit: ergo habet posteriora exordia quam ab anno 1572.

Respondeo, per Paulum hoc festum non fuisse primitus institutum, sed tantum propagatum in Germaniam, et concessum, ut solemnius ageretur; concessit enim, ut cum eadem solemnitate possit celebrari, cum qua celebratur Assumptio.

N. 2222. Objicies secundo: Pius V, Pontifex Maximus, in recognitione Breviarii Romani, qua festa sanctorum contraxit, hanc festivitatem ex Calendario penitus delevit: ergo non est festum, saltem de præcepto, et pro universa Ecclesia.

Respondeo, Sixtus V, anno 1585 creatum, hoc festum per Constitutionem 1 Septembris anno 1585 emissam confirmasse, et hanc celebritatem tanquam ab antiquissimis temporibus summa ubique gentium cum veneratione observatam restitui mandasse, ac præcepisse ut per universam Ecclesiam suo ritu duplici celebraretur.

N. 2223. Dico secundo: Festum Annuntiationis ortum ducit ex traditione apostolorum, et saltem

solemni Officio jam fuit celebratum circa annum 232. Probatur prima pars ex Chronico Alexandrino medio sæculo viii conscripto, quod tom. XII Bibliothecæ sanctorum Patrum sic habet: « Hacigitur die 25 Martii, uti Romani numerant, catholica et apostolica Ecclesia accepto more a divinis Patribus celebrat sanctæ Domine nostræ gloriøsæ Deiparæ et semper Virginis Mariæ Annuntiationem. » Et sanctus Augustinus lib. iv *De Trinit.* cap. 5, sic habet: « Sicut a majoribus traditum suscipiens Ecclesiæ custodit auctoritas, vii Kalendas Aprilis conceptus traditur, quo et passus. » Ergo hoc festum ex traditione apostolica est.

N. 2224. Secunda pars probatur. Sanctus Gregorius Thaumaturgus floruit circa annum 235, et scripsit de Annuntiatione beatæ Virginis tres sermones, qui habentur tom. III Bibliothecæ sanctorum Patrum, adeoque jam celebris pro tunc erat Annuntiatio Deiparæ Virginis. Deinde sanctus Athanasius, qui scripsit circa annum 340, in Evangelium de sanctissima Deipara, ibidem festum Annuntiationis Mariæ appellat primum, ac prorsus venerandum, utpote in quo Deus homo factus est, Maria Virgo Dei Mater effecta est. Similiter etiam sanctus Joannes Chrysostomus circa annum 400, de Annuntiatione Mariæ orationem habuit, et in *Libro Sacramentorum* Gregorii Magni, qui floruit anno 590, et in Codice sancti Gelasii Papæ, qui creatus est anno 492, recoluntur quatuor beatæ Virginis festa, Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis et Nativitatis. Ergo jam supponebantur pro tunc instituta, et sic etiam progressus iste confirmat, quod festum Annuntiationis circa annum 235, quo sanctus Gregorius Thaumaturgus sermones suos habuit, jam solenne fuerit.

N. 2225. Objicies primo: Tempore sancti Gregorii Thaumaturgi vigeat persecutio: ergo non poterat ibi festum solenne haberi.

Respondeo, quod pro die 25 Decembris annuntientur in Martyrologio Romano multa millia Christianorum, et Menologium Græcorum numerat viginti millia, qui sub Diocletiano Nicomediæ in ecclesia combusti sunt, ad quam diem Natalem Christi celebraturi convenerant, adeoque festivitates Christianorum etiam solennes erant tempore persecutionis. Deinde sanctus Gregorius Thaumaturgus Neocæsaræ in morte sua tantum septemdecim infideles reliquerat, uti narrat sanctus Gregorius Nyssenus in oratione de Vita sancti Gregorii Thaumaturgi: ergo sine tumultu poterat celebrare et solennes habere suas festivitates.

N. 2226. Objicies secundo: Mariana lib. vi *De rebus Hispan.* cap. 9, scribit, quod concilium Toletanum x, cap. 1, sub Eugenio archiepiscopo Toleti anno Domini 656 congregatum, sollemnitate Annuntiationis ad diem 18 Decembris fixerit, et sanctus Ildephonsus postea Eugenii ex fratre nepos, et in cathedra archiepiscopali successor eandem sub

nomine *Expectationis partus* celebraverit : ergo Annuntiatio non est festum uniforme.

Respondeo esse uniforme in Ecclesia Romana et fixum ad diem 25 Martii, uti constat ex Chronico Alexandrino, et divo Augustino locis citatis. Nec refert, quod aliæ quædam Ecclesiæ particulares ad tempus nomen mutaverint, quia id non fecerunt ad festum abrogandum, sed ad suam singularem devotionem et piam intentionem adjunctam promovendam : hodie tamen omnes ceteræ Ecclesiæ una cum Græca, ut constat ex Menologio, Romanæ in die 25 Martii festivo habendo pro Annuntiatione beatæ Virginis assurgunt.

ARTICULUS VI. — *Quodnam sit initium festi Visitationis et Purificationis.*

N. 2227. Observo, per festum Visitationis colli Deiparam ob memoriam dignationis, qua tanquam Mater Dei in utero gestans Deum-hominem voluit summo humilitatis exemplo invisere cognatam suam Elisabeth, et Joannem Baptistam in utero matris latentem voce salutationis suæ sanctificare. Præterea festivitas Purificationis celebratur in memoriam occursus Simeonis; unde a Græcis *Hypapante Domini* seu *occursus* nominatur. In Ecclesia Latina festum Purificationis appellatur ab historia evangelica, quæ hac die agit de beata Virgine purificanda pro legis Mosaicæ more. De utroque nunc festo quæritur, quandonam inceperit. Circa quod

N. 2228. Dico primo: Festum Visitationis institutum est ab Urbano VI, et confirmatum vel verius promulgatum a Bonifacio IX, anno 1389, ad Dei Genitricis opem implorandam in tollendo gravissimo Ecclesiæ schismate, quod juxta computum Bzovii duravit 50 annis. Probatur ex ipsis verbis Bonifacii IX, quæ in diplomate 1, § 3, ita sonant : Hanc igitur Visitationem felicitis recordationis Urbanus VI, prædecessor noster, de fratrum suorum S. R. E. cardinalium consilio annis singulis ut Virginis Matris Dei humile obsequium cognatæ exhibitum « jugiter cordibus fidelium sit infixum, in Ecclesia Catholica vi Nonas Julii in perpetuum celebrari instituit. » Et post intervallum : Suasit etiam, et consuluit idem prædecessor noster, ut ipsius festi Vigilia, uti Vigilia Nativitatis, Assumptionis prædictæ Virginis festivitatum etiam in observatione jejunii devotius observaretur.

N. 2229. Objicies : Dresserus in suo libello *De festis* lib. II, cap. 3, tradit Visitationis festum fuisse institutum in concilio Basileensi anno 1441, et habetur decretum de hoc festo sess. 43, apud Labbeum tom. XII *Concilior.* pag. 648 : ergo non fuit institutum ab Urbano VI.

Respondeo, aliud esse festum primitus instituere, et aliud, institutum præcipere. Primum fecerunt Urbanus VI et Bonifacius IX; secundum concilium Basileense, quod proin Visitationis festum solemnius fecit, et mysterium Visitationis illustravit.

N. 2230. Dico secundo : Festum Purificationis

probabiliter est a tempore apostolorum, vel saltem a tempore apostolis proximo. Ita Joannes de Carthagena tom. II, lib. VIII, homil. 42, cujus ratio est, quia ex communi theologorum sententia illud recte tribuitur apostolis, cujus exordium in Ecclesia ignoratur, et tamen in antiquissimis Patribus reperitur, sed hujus festi exordium ignoratur, et in antiquissimis Patribus reperitur : ergo recte hoc festum apostolis vel saltem proximis ejus successoribus tribuitur. Min. prob. Sanctus Methodius Tyri in Phœnicia episcopus et martyr jam scripsit orationem anno 290, *De Purificatione, de Simeone et Anna, ac de sancta Deipara* intitulatam, ex qua Godefridus Henschenius festum Purificationis, quod Græci *Hypapante* seu *occursus Domini* appellant, tanquam firmum deducit in Actis Sanctorum Februarii tom. I, die 2, pag. 268. Item sanctus Cyrillus archiepiscopus Hierosolymitanus, qui floruit anno 380, scripsit de occursu Domini nostri Jesu Christi, et de Simeone qui Deum exceperit, orationem festivam dicens : « Cum Sion occurramus, cum templo sanctificemur, cum Virgine festum agamus. » Quæ oratio legitur ad finem tom. IV Biblioth. Patrum c. 541. Insuper sanctus Amphilochius Iconii episcopus, et sanctus Basilius a pag. 22 ejus Operum edit., et demum sanctus Gregorius Nysenus *De occursu Domini et Deiparente et Simeone Justo*, qui frater Germanus fuit sancti Basilii et floruit anno 340, scripsere. Ergo festum hoc jam est antiquum, et nullum scitur exordium in sanctis antiquis Patribus, et per consequens vel habet ortum ab apostolis vel proximis successoribus.

N. 2231. Objicies primo : Innocentius III, sermone *De Purificatione* ait, quod Gelasius Papa, abrogatis lupercalibus, festum Purificationis substituerit, et Baronius in Martyrol. ad diem 2 Febr. ait : « Jure igitur optimo opinamur, abrogatis lupercalibus, Romæ hujusmodi solemnitate fuisse introductam : » ergo noscitur hujus festi exordium.

Respondeo, admittendo, quod Gelasius Papa hoc festum Romæ introduxerit, per quod tamen non probatur, quod in Ecclesia Dei necdum ante Gelasium fuerit, cum orationes Patrum tam clare pro eo loquantur.

N. 2232. Objicies secundo : Nicephorus lib. XVII, cap. 28, attribuit initium hujus festi Justiniano imperatori, qui hoc instituerit occasione pestiferæ luis, quæ Constantinopoli grassabatur, et quæ festo hoc instituto beneficio Deiparæ statim extincta fuit anno 542. Ille scas, *De Purificat. Deiparæ*, tribuit exordium hujus festi Vigilio Papæ pro anno 538, et nonnulli alii apud Cælestinum Mayr in *Hyperdulia Mariana*, venerat. 9, § 3, institutorem faciunt sanctum Sergium I Papam. Ergo potest hujus festi assignari initium.

Respondeo, nihil ex his testimoniis convincens afferri, quia omnia convelluntur per antiquiora sanctorum Patrum testimonia; ex quibus claret,

quod hoc festum jam fuerit prius in Ecclesia Dei, quamvis cum eo hoc simul verum habeat, quod ab assignatis auctoribus ampliationem acceperit, sicut a Vigilio Papa et Justiniano imperatore, qui executionem hujus festi universali lege promovit, et specialiter etiam a Sergio I, de quo scribit Anastasius Bibliothecarius in ejus Vita pag. 154, quod constituerit, ut diebus Annuntiationis Domini, Nativitatis, et Dormitionis sanctæ Dei Genitricis semperque Virginis Mariæ, ac sancti Simeonis, quod *Hypapantem* Græci appellant, litania exeat a Sancto Adriano, et ad Sanctam Mariam populus occurrat. Ex quo claret quod Pontifex constituendo processionem, festum jam supposuerit, et sic neque reliqua festa primitus instituerit.

ARTICULUS VII. — *Quis sit ortus festi Dormitionis et Assumptionis beatissimæ Virginis.*

N. 2253. Observo, Dormitionem et Assumptionem esse de se duo distincta. Nam Dormitio significat mortem Virginis beatæ, et Assumptio indicat resurrectionem et triumphalem assumptionem corporis cum anima in cælum. Ecclesia tamen hæc festa conjungit, et simul colit ac celebrat, et ideo utroque hoc nomine festivitas ista compellatur. In Ecclesia Græca quidem consuevit vocari Dormitio, in Ecclesia Latina Assumptio. Quæstio nunc est, quandonam hoc festum initium sumpserit in Ecclesia. Ad quod

N. 2254. Dico primo: Verisimilius est, quod origo hujus festi sit repetenda ab apostolis, vel eorum immediatis successoribus. Probatur primo ex cultu Deiparæ Virginis, utpote qui semper viguit in Ecclesia Dei. Nam, ut bene notat Joannes Bona libro *De divina psalmodia*, cap. 12, § 3, « Quod iste semper floruerit, ex hoc potissimum licet conicere, quod nullum ejus principium ostendi potest; nam nec Pontificis alicujus decreto, aut concilii sanctione, nec consuetudine aliqua, cujus sciatur origo, introductus fuit, sed omni ætate, omni tempore semper fideles cœli Reginam summo honore prosequi et venerari consueverunt: » quia ergo festivus cultus Assumptionis est simpliciter maximus, teste Glossa memorabili et recepta cap. *Alma Mater*, quia triumphum beate Virginis nobis præsentat, ideo verisimile est hunc cultum semper viguisse.

N. 2255. Probatur secundo, quia antiquissimi Patres mentionem faciunt de hoc festo. Sic Sophronius Senior, qui floruit anno 395, epistolam scripsit ad Paulam et Eustochium de Assumptione beate Virginis. Et quamvis hanc Epistolam multi tribuant divo Hieronymo, manet tamen ejusdem antiquitatis et auctoritatis; quia Sophronius sancto Hieronymo fuit familiaris, et ab ipso laudatur. Nec refert, quod Baronius tom. I *Annal. Eccles.* ad an. 48, et in Notis Martyrol. ad diem 15 Augusti hanc epistolam utrique abneget Hieronymo et Sophronio, Honoratus tamen a Sancta Maria tom. I *Animad-*

vers. ad Regul. et usum critices dissert. 3, a. 8, pag. 293, solide vindicat. Et inde etiam Antonius Possevinus tom. I *Apparatus sacri*, in Hieronymo, cap. 5, de hac epistola ait: « Esse Sophronii divo Hieronymo amici pro compertissimo creditur. » Item sanctus Gregorius Nazianzenus, qui mortuus est anno 380, in tragœdia *De Christo patiente* Assumptioni Virginis insignem laudem tribuit. Et sanctus Gelasius I Papa, qui creatus est anno 492, in suo Codice jam numerat festum Assumptionis. Similiter sanctus Andreas Cretensis, qui floruit anno 550, in orat. *De Dormit. Deip.* ait: « Mysterium est festum præsens, cujus argumentum est Deiparæ dormitio. » Et Juvenalis, episcopus Hierosolymitanus, ut legere est apud Nicephorum lib. ii, cap. 2, qui sicut et alii ex antiquis Patribus laudatis a Joanne Carthagena tom. II, lib. xiv, homil. 13, num. 16, tantum decursum, non initium assignat. Ideo jure asserendum est, quod hoc festum apostolis vel eorum immediatis successoribus sit attribuendum, quia nullum scitur initium.

N. 2256. Objicies primo: Sanctus Bernardus Epist. 17, § 3, docet, verisimilius esse, hoc festum fuisse ab Ecclesia decretum: ergo non est ab apostolis institutum.

Respondeo, neque nos dicere, fuisse determinate ab apostolis institutum, sed vel ab his, vel immediatis successoribus; quia refertur a Patribus, et initium ignoratur: pro qua regula est alias communis theologorum, quod tale quid fuerit ab apostolis vel eorum successoribus immediatis institutum.

N. 2257. Objicies secundo: Nicephorus lib. xvii, cap. 28, scribit, solemnitate Assumptionis Deiparæ Virginis edicto Mauritii imperatoris statutum esse: ergo non est referenda ad tempora apostolorum.

Respondeo verbis Baronii in Martyrol. Roman. ad diem 15 Augusti iniquientis: « Hoc sic accipias, ut eam jam antea ab Ecclesia institutam ipse in Oriente sanctione edita promulgarit, et a die duodevicesima Januarii ad diem 15 Augusti transtulerit. » Adeoque hoc ipsum festum jam ante Mauritii tempora celebrabatur in Ecclesia Dei, et certe quia jam erat in Codice Gelasii Papæ, qui scriptus fuit sæculo v, et ejus mentio fit ab antiquissimis Patribus, nec initium ejus noscitur, ob quod merito refertur ad tempora apostolorum aut ipsis proxima.

N. 2258. Objicies tertio: Antiqui spectatissimi Patres dubitarunt de gloriosa Virginis Assumptione, uti habet Natalis Alexander *Histor. Eccles.* sæcul. ii, cap. 4, a. 3, § unico. Ergo festum nondum celebravit Ecclesia, cum hoc non celebret nisi de sancto, ut observat sanctus Thomas iii p., q. 27, a. 1, et inde Patres dubitare non potuissent de veritate Assumptionis.

Respondeo, Alexandrum Natalem in hoc merito et solide refutari a Sandino *De Maria Virgine*

cap. 7, q. 10; dein dato etiam, quod quidam Patres dubitarint, uti de sancto Epiphania refertur, tamen etiam hic non dubitavit de Assumptione, sed tantum de Dormitione, quia sepulcrum ignoravit, et potuisset gloriosa Virgo sine morte in cœlos assumi.

N. 2239. Dico secundo: Festo Assumptionis Octavam addidit Leo IV, anno 847. Ita Sigebertus in Chronico ad annum 847, et passim omnes. Occasionem refert Platina in Vita sancti Leonis IV, quia in ipso Assumptionis festo pestiferum basiliscum, cujus veneno jam multi interierant, sub invocato beatæ Virginis patrocinio e fornice Sanctæ Lucæ expulit. Porro jejunium in Vigilia Assumptionis jam pridem fuit institutum, ut patet ex responso Nicolai Magni, qui anno 858 Romanæ Ecclesiæ præfuit, et sic ad quæsitâ Bulgarorum respondit cap. 4 Epistolæ: « Jejunio Quadragesimali tempore, quod est ante Pascha, jejunio post Pentecosten, jejunio ante solemnitate sanctæ Dei Genitricis et semper Virginis Domine nostræ Mariæ, necnon jejunio ante Natalis Domini nostri Jesu Christi festivitatem, quæ jejunia sancta Romana suscepit antiquitas, et tenet Ecclesia. »

N. 2240. Objicies: Ecclesia Latina hoc festum celebravit tunc temporis, ut Græci sub nomine Dormitionis, non Assumptionis. Nam Sergius I, in sua Constitutione de anno 687, utitur nomine dormitionis, ut patet ex Anastasio Bibliothecario in ejus Vita: ergo Octava addita est Dormitioni, non Assumptioni beatæ Virginis.

Respondeo ab initio hujus articuli jam prænotasse, quod utrumque, Dormitio et Assumptio, ex usu et consuetudine Ecclesiæ hoc festo celebraretur, et ideo promiscue usurpatur modo nomen dormitionis, modo assumptionis. Quia tamen assumptio triumphum denotat gloriosæ Virginis, quem in cœlorum ingressu habuit, ideo Ecclesia Latina utitur fere semper ad laudem Virginis nomine assumptionis.

ARTICULUS VIII. — *Quæ sit origo festi Dolorum, et ad Nives.*

N. 2241. Observo: Festum Dolorum beatæ Virginis idem est cum festo Compassionis, et solet a quibusdam celebrari die 16 Aprilis, ab aliis feria sexta ante Dominicam Palmarum. De quo proinde quæritur, quam habeat originem. Similiter festum ad Nives celebrari solet die 5 Augusti, et est festum Dedicationis basilicæ Romanæ, quæ dicitur de facto Sanctæ Mariæ Majoris. De quo proinde etiam inquiritur, quale exordium habuerit. Ad quæ

N. 2242. Dico primo: Licet de facto a Romana Ecclesia festum Dolorum beatæ Virginis non fuerit universaliter pro omnibus fidelibus institutum, servatur tamen in multis Ecclesiis particularibus etiam de præcepto. Prima pars claret; quia nullum exstat universale præceptum, quamvis, ut optime

notat P. Tausch lib. III, praxi 2, *De doloribus Deiparæ*, maxime optandum esset, ut hic honor Reginæ martyrum decerneretur.

N. 2243. Secunda pars de ecclesiis et communitatibus particularibus inde probatur, quia anno 1423 sub Theodorico Coloniensi archiepiscopo, celebrata est synodus, cui interfuerunt episcopi Leodiensis, Osnabrugensis, Monasteriensis, Mindensis et Ultrajectensis cum aliis ecclesiasticis diœcesi Coloniensi subjectis, ubi decreto undecimo festum Compassionis seu Commemorationis Dolorum beatæ Virginis pro feria sexta post Dominicam *Jubilate* in singulos annos fuit constitutum; similiter in diœcesi Atrebatensi feria sexta ante Dominicam Palmarum solemniter ritu celebratur, uti habet Antonius Spinellus in suo opere *De festis Deiparæ*. Pari modo pro toto Ordine Benedictino festum Dolorum beatæ Virginis cum proprio Officio eadem feria sexta ante Dominicam Palmarum, vel hæc impedita Sabbato sequente servandum constituit, ac præcepit Clemens XI, ut patet ex Proprio congregationis Benedictino-Bavaricæ.

N. 2244. Objicies primo: Sabbatum sanctum celebratur in universa Ecclesia; sed hoc est festum Dolorum beatæ Virginis, sicut feria sexta Parasceves festum Dolorum est Christi Domini: ergo universa Ecclesia servat festum Dolorum.

Respondeo, in Sabbato sancto esse altum de Compassione Matris Dei in Horis canonicis, publico Officio, et Missa solemniter silentium, sed Missa sollemnis cantatur de Resurrectione, et per consequens hic dies non est ab Ecclesia ordinatus ad recolendam festive memoriam Compassionis beatæ Virginis.

N. 2245. Objicies secundo: Quodvis Sabbatum per annum beatæ Virgini est consecratum jejunio seu abstinence a carnibus, Officio et Missa ab Ecclesia ordinatis et statutis jam antiquissimo ritu, quia jam Cassianus lib. III *Instit.*, cap. 10, jejuniis Sabbatini meminit quasi ab apostolis ipsis derivati, et Officium Sabbatinum sanctus Ildephonsus archiepiscopus Toletanus, qui anno 670 floruit, cum novem Lectionibus composuit, et Alcuinus, Caroli Magni magister, circa annum 770, rogatu Bonifacii archiepiscopi Moguntini Missam pro Sabbato ordinavit: atqui hæc ordinata sunt ad honorandam beatam Virginem qua Matrem dolorosam, quia ut notat P. Tausch lib. III, praxi 5, § 2, duæ præcipuæ rationes sunt, cur Sabbatum beatæ Virgini sit consecratum. Prima est: quia in Sabbato consequente passionem Christi in sola Virgine dolorosa mansit fides explicita de resurrectione Christi. Secunda est: quia cum diem Veneris morti Filii consecremus, oportet diem subsequentem luctui Matris dicare, ut die Dominico possimus et de hujus consolatione, et de illius resurrectione exultare: ergo habemus festum beatæ Virginis doloribus consecratum ab universa Ecclesia.

Respondeo, diem Sabbati esse consecratum beatæ

Virgini sub omni mysterio. Nam sicut Sabbatum Judæorum consecratum fuit in memoriam creationis mundi, et ad recolendum tantum beneficium a Deo mundo collatum, ita etiam Sabbatum consecratum est ad rememorandum tantum beneficium, quo per Virginem recreatus est mundus, cum Deus ex ipsius consensu pendere voluerit Incarnationem Dei et Redemptionem humani generis, quæ sine Christo nunquam fieri potuisset. Patet id etiam tum ex Officio Sabbatino, quod determinate ordinatum non est ad recolendos dolores Deiparæ Virginis, sed ad Virginem promiscue sub omni mysterio; tum ex Missa Sabbatina, quæ alia est a Pentecoste ad Adventum, ab Adventu ad Purificationem, a Purificatione ad Pascha, et a Paschate usque ad Pentecosten: sicut ergo, stante Officio Sabbatino, alia specifica statuuntur pro aliis mysteriis uti Conceptionis, Nativitatis, Præsentationis, etc., ita etiam universale festum Commemorationis Dolorum beatæ Virginis expectatur, et piis votis exoptatur, nondum vero constitutum est.

N. 2246. Dico secundo: Festum ad Nives originem sumpsit ex nive mense Augusto, ubi maximi calores esse solent Romæ miraculose delapsa; de qua relatio communis et uniformis sic habet: Vivebant Romæ sub Liberio summo Pontifice pii conjuges Joannes Patritius et uxor ejus, divitiis et virtutibus conspicui, quibus natura heredem negabat, qui proin sanctissimam Dei Genitricem facultatum suarum heredem designarunt cum ardentissimis precibus, ut, quo modo succedere mallet, sancta Dei Genitrix demonstraret. Annuens ter sancta Virgo piis votis in somno apparuit piis conjugibus, et admonuit, ut ecclesiam ædificarent in loco, quem Nonis Augusti, ubi vehementior solis æstus foret, nive conspersum cernerent, et quia id reipsa evenit in colle Esquilino, Joannes, anno Domini 352, basilicam eo in loco exstrui fecit adeo magnificam, ut universalis Ecclesia ejus memoriam eadem, qua nix cecidit, die anniversaria celebritate venerari constituerit.

ARTICULUS IX. — *Quodnam sit initium festi Desponsationis, et Expectationis.*

N. 2247. Observo, beatam Virginem fuisse sancto Josepho desponsatam, esse de fide ex certis verbis Evangelii: *Cum esset desponsata Mater Jesu Maria Joseph (Matth. 1, 18)*: quam Desponsationem fuisse miraculo confirmatam attestatur sanctus Germanus, patriarcha Constantinopolitanus, sermone *De oblatione Virginis in templo*, dicens, miraculo evenisse, ut, dum virgæ eorum juvenum, qui de tribu Jesse descenderant, ad aram ponerentur, Josephi virgæ columba insideret, atque electum Mariæ sponsum proderet. Festum igitur Desponsationis hanc benedictam desponsationem pro objecto habet, et quæritur sub quo initio. Porro festum Expectationis nomen haurit ab expectatione divini partus, per quem ardens desiderium beatæ Virginis et antiquo-

rum Patrum Christi Domini adventum avide expectantium significatur, et de hac quæritur, quodnam festiva esse cœperit. Circa quæ

N. 2248. Dico primo: Festum Desponsationis incepit in Gallia anno 1546, et modo celebratur etiam per totum Romanum imperium sub ritu duplicis majoris. Quam originem describit Justinus Michoviensis tom. II, super Litan. Lauretan., fol. 52, dicens, quod Petrus Auratius ex ordine Prædicatorum, anno 1546, composuerit Officium pro festivo cultu Desponsationis; et suppliciter petierit a Paulo III, summo Pontifice, ut illius auctoritate liceret illud solemniter in Ecclesia decantare, ut sacram Desponsationem celebrare posset vicesima secunda Januarii, quo putabat eam fuisse peractam, et ita hoc festum exordium sumpsit a Gallicana Ecclesia, quam anno 1556 secuta est diœcesis Atrebatensis, quæ hoc festum celebrare incepit die 23 Januarii, pro quo etiam totum Romanum imperium illud recepit sub ritu duplicis majoris.

N. 2249. Objicies primo: Festum Desponsationis et Festum Annuli, quem sanctus Joseph in hac desponsatione tradidit beatæ Virgini, videntur esse unum et idem; sed festum Annuli est longe antiquius. Sicut enim religiose modo asservatur Petrus in capsula aurea sub undecim clavium custodia, ac ibidem colitur cultu respectivo, ita hunc cultum inter fideles, apud quos fuit, semper habuit sub traditione accepta a primæva Ecclesia: ergo festum Desponsationis non habet primum exordium ab anno 1546.

Respondeo, aliud esse cultum reliquiarum beatæ Virginis, quibus accensetur etiam ipse annulus nuptialis; et aliud esse diem festum pro mysterio beatam Virginem attinente; nostra conclusio solum affirmat, quod Ecclesia diem festivum determinavit pro cultu Desponsationis anno 1546, quo stante potest cultus annuli sponsalitii jam pridem fuisse vel eo maxime, quia plurimis claruit, et adhuc claret miraculis.

N. 2250. Objicies secundo: Festum debet esse de re sancta, ut docent Patres: sed desponsatio non est res sancta saltem in antiquo Testamento, uti erat inter beatam Virginem et sanctum Josephum, ubi necdum erat sacramentum: ergo de ea non recte videtur festum institui.

Respondeo, festum debere esse de re, vel de persona sancta. Sic nativitas hominis de se non est res sacra; quia vero persona beatæ Virginis nata est in sanctitate, ideo Nativitas recte agnoscitur esse objectum festivi cultus. Ita similiter licet desponsatio de se ex objecto sit res indifferens, tamen objectum religiosi cultus esse potest tum propter personas contrahentes in summa sanctitate constitutas, tum propter finem, ad quem hæc desponsatio fuit ordinata, qui est supernaturalis et sanctus, undecunque spectetur. Imprimis enim supernaturalis est in ratione signi, quia significat matrimonium spirituale inter Christum et Ecclesiam. Deinde ordina-

tur ad Christum Redemptorem, ne a Judæis pro spurio haberetur, et in ordine genealogico agnosceretur pro descendente ex semine David, et, velut sanctus Ignatius martyr ait, ut partus celaretur diabolo, item ut Christus a Joseph sustentaretur, et in Ægyptum fugiens una cum Matre haberet comitem et cusodem. Similiter etiam ex parte Virginis, ne lapidaretur a Judæis ut adultera, et præservaretur ab infamiæ nota, ac in suo ministerio a Josepho adjuvaretur. Qui omnes fines sancti sunt, et quatenus adjuncti ad Christum, supernaturales existunt.

N. 2251. Dico secundo : Festum Expectationis divini partus exordium debet Hispanis circa annum 660, et celebratur xv Kalendas Januarii seu 18 Decembris octo diebus ante diem Natalem Domini. Patet hoc ex Vita sancti Ildephonsi ex monacho Sancti Benedicti, archiepiscopi Toletani, qui tanquam eximius cultor Deiparæ Virginis hoc festum instituit, et inde in mercedem cœlestem vestem seu casulam ab eadem accepit. Celebrabatur olim ab Hispanis cum hac festivitate etiam Annuntiatio, sed modo etiam Hispania communi ritui Ecclesiæ se conformat, et festum Annuntiationis die 25 Martii celebrat, et festum Expectationis alio nomine *Sanctæ Mariæ de la O*, cum Ecclesiæ in primis ejus Vesperis antiphonas a littera O incipiat, pro die 18 celebre habet, quod nunc etiam sub ritu duplicis majoris per totum Romanum imperium, ad libitum tamen, solemne est.

N. 2252. Objicies : Hujus festi auctor est Gregorius XIII, qui creatus est anno 1572 : ergo hoc festum non est tam antiquum.

Respondeo, festum Expectationis divini partus fuisse usque ad tempora Gregorii XIII constanti pietate et religione in Hispania observatum, et ab ipso Gregorio XIII, et aliis pontificibus subsequentibus tantum confirmatum, et eatenus ampliatum, ut per totum Romanum imperium sub ritu duplicis majoris celebraretur.

ARTICULUS X. — *Quæ sit origo festi Rosarii, et de Monte Carmelo.*

N. 2253. Observo : Festum Rosarii, alio nomine *Sanctæ Mariæ de Victoria*, institutum est ad agendas grates beatæ Virgini propter victoriam navalem beneficio beatæ Virginis contra Turcas obtentam. Fuit hæc victoria vere miraculosa tum propter decertantium inæqualitatem, ex qua minori parti, quæ nostra erat, minima spes affulgebat ; tum propter intestinam fœderatorum nostrorum discordiam, et hostium immanem insolentiam ; tum propter adjuncta favorabilia divinitus immissa, quibus nempe Turcæ vento ipsis adverso excæcati vel se ipsos occiderunt, vel desperata venia necem in vadis quesierunt ; tum propter magnitudinem victoriæ omnibus sæculis admirandæ, cum sine magna Christianorum clade amplius quadraginta hostium millia fuere cæsa, decem et amplius millia capta, centum et nonaginta quinque triremes in potestatem fœderatorum redactæ, et plus quindecim Christianorum

millia reddita libertati, ut adeo tam insolita victoria plus auxilio Virginis a Christianis ferventissime per preces sacri Rosarii implorata debeat ascribi, quam humanæ industriæ, et sic jure commemoratio instituitur *Sanctæ Mariæ de Victoria* Nonis Octobris contra Turcas obtenta. Porro festum sanctæ Mariæ de Monte Carmelo instituitur in memoriam maxime beneficii per sacrum Scapulare a beata Virgine Simoni Stock de cœlo allatum collati anno 1251. Quibus observatis,

N. 2254. Dico : Festum sacratissimi Rosarii fuit institutum a Pio V, anno 1572, et Gregorius XIII, anno 1573, id ipsum celebrandum indixit singulis Ecclesiis, in quibus esset altare Rosarii, et subin Clemens XI sub præcepto ad universam Ecclesiam extendit, quatenus celebrandum sub ritu duplicis majoris Dominica prima Octobris, quo die parva est victoria ad insulas Echinadas, prout partim ex Breviario de festo Rosarii, partim ex Constitutionibus et Actis Pontificum passim clarescit.

N. 2255. Objicies : In Breviario sic refertur : *Innumerabiles porro fructus ex hac tam salutari institutione per sanctum Dominicum facta in Christianam rempublicam dimanarunt, inter quos victoria illa merito numeratur, quam Pius V, et ab eo inflammati Christiani principes apud Echinadas insulas de insolentissimo Turcarum tyranno reportarunt* : ergo festum sacratissimi Rosarii jam ante Pium V, et victoriam ab eo partam fuit institutum.

Respondeo, Breviarium his verbis non loqui de institutione festi Sanctæ Mariæ de Victoria seu sacratissimi Rosarii, sed de institutione ipsius rosarii a sancto Dominico facta, ex qua utique innumerabiles fructus in Ecclesia Dei prodierunt, et inter hos ipsa victoria ad insulas Echinadas reportata, pro cujus beneficii grata memoria festum Rosarii est institutum.

N. 2256. Dico secundo : Festi sanctæ Mariæ de Monte Carmelo nullum videtur notum esse certum initium ; sacri tamen Scapularis donum a beata Virgine collatum comprobarunt specialibus Bullis Joannes XXII, de anno 1317 ; Alexander V, 1409 ; Clemens VII, anno 1550 ; Paulus III, anno 1554 ; Pius V, anno 1606. Sub quo etiam anno 1609 Lectiones divini Officii approbavit sacrorum Rituum congregatio. Confraternitas vero sacri Scapularis fuit saltem confirmata jam a Sixto IV, in diplomate quod incipit : *Dum attempta*, anno 1477, etsic festum sanctæ Mariæ de Monte Carmelo, etiam prout hoc titolare est confraternitatis de sacro Scapulari, est satis antiquum, et demum confirmatum a Sixto V, in Bulla *Eximium*, 1589.

N. 2257. Objicies. Confraternitas sacri Scapularis jam fuit approbata, et indulgentiis donata ab Adriano II, qui fuit creatus anno 867, prout testatur ipse Sixtus IV, in Bulla citata : ergo longe superat annum 1477.

Respondeo, aliud esse confraternitatem ordinis Carmelitarum, et aliud confraternitatem sacri Sea-

pularis. Adrianus II tantum approbavit et indulgentiis donavit confraternitatem ordinis Carmelitani, quæ confratria est nominata, non confraternitatem

sacri Scapularis, quæ tunc nondum erat, cum sacrum Scapulare primum fuerit e cœlo allatum Simoni Stock anno 1251.

QUÆSTIO DUODECIMA.

DE BENEFICENTIA BEATÆ VIRGINIS ERGA NOS HOMINES.

ARTICULUS I. — *Utrum beata Virgo sit benefica etiam erga peccatores.*

N. 2258. Observo, quemadmodum Deus habet summam beneficentiam erga creaturas, specialiter erga rationales, quales sunt homines, adeo ut ipsa ejus natura dicatur esse bonitas, ita etiam beatissima Virgo ad imitationem Dei beneficentissima est post Deum erga nos, utpote quæ tanta nobis beneficia præstitit, ut sit post Christum summa benefactrix : nullum enim majus beneficium est, quam salus et redemptio nostra; ipsa autem consensu suo de cœlo attulit et peperit Christum Dominum, qui vera salus et redemptio nostra est. Quæritur ergo, utrum Deipara Virgo non solum sit benefica erga justos, sed etiam erga peccatores. Ad quod

N. 2259. Dico : Beatissima Virgo est vere benefica etiam erga peccatores. Ita Ecclesia catholica, quæ ideo beatam Virginem compellat *Refugium peccatorum*, etc. Probatur primo ex sanctis Patribus, qui eam passim hoc eodem titulo honorant. Sic sanctus Ephrem serm. *De laud. beatæ Virginis* eam nominat *Refugium peccatorum*. Sanctus Germanus orat. *In Zonam Deiparæ*, « Refugium peccatorum paratissimum. » Et sanctus Joannes Damascenus in *Can. De sanctissima Trinitate*, « Refugium eorum, qui lapsi sunt. » Et idem in Canticis Eccles. Græcorum tom. I, « Refugium peccatorum maximum. » Et Idiota *De beata Virgine* part. ix, contemplet. 14, « Refugium tutissimum peccatorum. » Et sanctus Antonius de Padua Sermon. in *Dominicam III Quadragesimæ*, « Refugium misericordiæ peccatoribus a Deo provisum. »

N. 2260. Probatur secundo. Beata Virgo, dum adhuc in hac terra degebat, jam erat peccatorum refugium, quia, ut refert sanctus Petrus Damianus apud Salmeron tom. X, tract. 40 : « Bonus latro resipuit, quia beatissima Virgo inter crucem Filii et crucem latronis posita Filium pro latrone deprecabatur. » Cujus bonitas erga peccatores etiam patet ex visitatione Elisabethæ, ubi Joannem liberavit ab originali, et ex Cana Galilææ, ubi pro indigentibus exoravit Christum, ut aquam in vinum verteret. Ergo si benefica et misericors jam erat in vita mortali, longe beneficentior erit nunc regnans in cœlis : quod divus Bonaventura in *Specul. Virg.* cap. 8, colligit dicens : « Magna fuit misericordia Mariæ adhuc exulantis in mundo, sed multo major erga miseros est misericordia ejus jam regnantis in cœlo ; majorem per beneficia innu-

merabilia nunc ostendit hominibus misericordiam, quia magis nunc videt innumerabilem hominum miseriam. »

N. 2261. Probatur tertio. Beata Virgo est peccatorum Mater, Patrona et Advocata : ergo est erga peccatores benefica. Ant. probatur imprimis, quod sit Mater peccatorum, quia illos parturit Christo, sicut Eva nos perdidit, et sicuti Apostolus dicit : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*, ad Gal. iv, 19 ; et hoc idem indicatur Apoc. xii, ubi de muliere *amicta sole*, id est beata Virgine dicitur : *In utero habens clamabat parturiens, et cruciatur ut pariat*. Quod cum intelligi non possit de beata Virgine qua Mater est Christi, cum qua pariens Christum cruciatum non senserit, intelligendum est de ea qua Mater peccatoris, qui inde merito vocatur *Bennoni* seu *Filius doloris*. Deinde Patrona est peccatoris ; nam sicut orator, qui reum dicendo defendit, patronus vocatur, ita etiam beata Virgo vera Patrona est peccatoris, quia oratione sua eum defendit, pro eo orat, et iram Dei placat. Nam quemadmodum Deus olim solitus erat fumo aromatico placari sibi oblato, juxta illud Gen. viii, 21 : *Odoratus est Dominus odorem suavitatis, et ait : Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines* ; ita placatur nunc per orationem beatæ Virginis, quæ fumo illi odorifero comparatur. Denique etiam peccatoris Advocata est ; quia eidem ad defensionem simul astat coram Judice, et causam salutis coram Filio agit, prout insinuat sanctus Bernardus serm. 2, *De Pentecoste* : « Mater stat ante Filium, Filius ante Patrem ; Mater ostendit Filio pectus et ubera, Filius ostendit Patri latus et vulnera. » Et ideo Ecclesia catholica exclamat : *Eia ergo, Advocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos converte*. Ergo vere benefica est beata Virgo erga peccatores.

N. 2262. Objicies primo : Beata Virgo in Monitis salutaribus, monito 1 et 2, ita loquitur : « Qui Deo non placent, nec mihi placent ; nemo igitur vestrum confidat, me cultores meos ex inferno ad penitentiam revocare, aut propter aridas quasdam devotionunculas in judicio defendere : » ergo beata Virgo non est benefica peccatoribus, sed tantum justis.

Respondeo, hanc vocem non esse beatæ Virginis, sed vulpini cujusdam hostis virginæ Matris, qui eam sic loqui fingit, ut simplicioribus palmum obtrudat ; Christus amat peccatores, dum propter hos de cœlo descendit, ut dicitur Luc. xxiii : cur beatissima Virgo eos non diligit. Imo Cant. i, ju-

betur pascere hædos, id est reducere peccatores ad boni pastoris pascua : ergo in veritate peccatores amat, et in reducendis eis ad Christum et salutem est ipsis benefica.

N. 2263. Objicies secundo : Ex monito 12 : « Noli dicere, quod Christus sit iudex severus, ego vero Mater misericordiæ ; quod sibi reservavit justitiam, mihi commiserit misericordiam : » ergo non videtur dicendum, quod beata Virgo erga peccatores sit benefica.

Respondeo, auctorem Monitorum, qui Mariam hæc dicere fingit, eidem vere esse injurium ; hæc enim vox est ipsius Ecclesiæ, quæ toties cantat : *Salve, Regina, Mater misericordiæ* ; « Et ipsæ misericordiæ hoc clamant, » inquit Richardus Victorinus cap. 23, in *Cant.*, « quas scire non potest hæc Mater, et non subvenire. » Sanctus Augustinus quoque serm. 8 *De sanctis* sic Mariam alloquitur : « Tu es spes unica peccatorum ; per te speramus veniam delictorum ; in te nostrorum est expectatio præmiorum. » Nec tamen per hoc Christo misericordiam abnuimus, sed ille Advocatus noster est apud Patrem, sicut Mater apud Filium, ut monet sanctus Bernardus serm. *De aqueductu* inquit : « Ad Patrem vereris accedere ? Jesum tibi dedit Mediatorem. An vero trepidas ad ipsum ? frater tuus est et caro tua, tentatus per omnia absque peccato, ut misericors fieret. Hunc tibi fratrem Maria dedit. Sed forsitan et in ipso Majestatem venerare divinam, quod licet factus sit homo, manserit tamen Deus ? Advocatam habere vis et ad ipsum ? Ad Mariam recurre, nec dubius dixerim, exaudietur et ipsa pro sua reverentia, exaudiet utique Matrem Filius, et exaudiet Filium Pater. Filioli, hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei meæ. »

ARTICULUS II. — *Utrum beneficentia Mariana se etiam extendat ad peccatores impœniten-tes.*

N. 2264. Observo, peccatores impœniten-tes esse triplicis generis. Nam primo aliqui sunt impœniten-tes, et simul destituti omni devotione erga beatam Virginem, uti sunt infideles, hæretici et alii multi peccatores obstinati. Secundo, sunt aliqui impœniten-tes, sed tamen devoti erga beatam Virginem, tali tamen devotione, quæ est sine animo deserendi peccatum ; quales sunt, qui Sabbatum jejunium servant, Coronam beatæ Virginis recitant, et alia in honorem ejus agunt, persistunt tamen in prava voluntate et consuetudine peccandi, nec habent animum eam deponendi. Tertio, sunt aliqui impœniten-tes, qui exsistunt devoti erga beatam Virginem cum tali devotione, ut nullam habeant actualem voluntatem peccandi, sed potius voluntatem deserendi peccatum, sed non perfecte contritam. His observatis,

N. 2265. Dico primo : Impœnitens, qui omni caret devotione erga beatam Virginem, vel omnino obstinate se ab illa avertit, caret etiam regulariter

loquendo ipsius auxilio seu patrocinio efficaci ad salutem. Est assertio rationi et communi sensui fidelium conformis, et probatur, quia ex communi sensu et asserto dicimus : *Sic nos tu visitas, sicut te colimus.* Si quis ergo nulla utitur devotione erga beatam Virginem, sed potius obstinate se ab illa avertit, nequit gaudere ejus favore et patrocinio ad salutem. Confirmatur. Qui omni devotione caret, nullum meretur beatæ Virginis favorem, et qui positive se ab illa avertit, ejus patrocinium contemnit, et ejus adjutorio se indignum reddit : ergo eodem etiam ad salutem suam carebit.

N. 2266. Objicies primo : Thomas Massutius in Vita sancti Pauli lib. II, cap. 2, scribit, quod Paulus precibus beatæ Virginis fuerit conversus, quod idem testantur Lorinus et Cornelius a Lapide in cap. VII Act., et Rutilius Benzonius in Exposit. Psalm. LXXXVI, asserens, esse traditionem, quod beata Virgo pro Stephano et Paulo, dum hic vestes custodivit, oraverit. Atqui Paulus ibidem non solum caruit devotione erga beatam Virginem, sed etiam persecutus est Ecclesiam, et inde etiam Ecclesiæ Matrem : ergo non solum devoti, sed omni etiam devotione destituti gaudent patrocinio Deiparæ Virginis.

Respondeo, Pauli conversionem non esse regularem et ordinariam, de qua nos loquimur, sed miraculosam et extraordinariam, de qua regula fieri non potest, nec regulariter expectari. Sic quidam etiam sine pœnitentia defuncti ad vitam pro agenda pœnitentia sunt revocati, uti mater idololatra sanctæ Theclæ, teste Joanne Damasceno, serm. *De mortuis adjuvandis* ; et filius quidam præfecti a diabolo occisus propter stuprum in virginem tentatum, apud sanctum Ambrosium serm. 90 ; et tres ethnici a sancto Francisco Xaverio ad vitam revocati juxta Bullam canonizationis Urbani VIII, a quibus tamen casibus hoc ipso, quod extraordinarii sint, regula fieri non potest ; et sic merito concluditur, quod sine devotione erga Deiparam regulariter quis non gaudeat favore Deiparæ ad salutem.

N. 2267. Objicies secundo : Peccator etiam finaliter impœnitens non caret auxilio sufficiente ad salutem, ut docet sanctus Thomas 1^a p., q. 23, a. 5, his verbis : « Dicendum est, hujusmodi homines obcæcatos et induratos habere auxilium sufficiens ex parte Dei, ut convertantur ; et dicere, Deum decrevisse illis non auxiliari, ut agant pœnitentiam, videtur erroneum, et forte hæreticum, quia essent pro aliquo tempore extra statum salutis. » Atqui hoc auxilium sufficiens, quod impœnienti peccatori vel actu datur, vel certissime saltem offertur, cadit sub meritum Christi et Matris ejus, ut ex superius dictis constat. Ergo sicut Christus Dominus est peccatoris impœnientis verus benefactor, ita et beata Virgo est ejusdem benefactrix.

Respondeo, nos in præsentī non loqui de auxiliis sufficientibus ad salutem, sed de adjutorio efficaci. Auxilia sufficientia præstat beata Virgo ut univer-

salis benefactrix et corredemptrix omnium, ut eam sancti Patres nominant, teste Bernardino de Bustis, in *Mariali*, serm. 2, Coronat. beatæ Virginis. Auxilia vero efficacia ad salutem in adultis non conferuntur sine propria cooperatione, et sic adjutorium beatæ Virginis efficax ad salutem non datur saltem regulariter sine vera erga Virginem devotione.

N. 2268. Dico secundo : Impoenitentes, qui de se habent devotionem erga beatam Virginem, sed manente animo peccandi, non possunt vi hujus devotionis sibi promittere, nec prudenter sperare adjutorium beatæ Virginis efficax ad salutem. Probatur primo. Spes innixa devotioni falsæ est nulla, sed spes manente voluntate peccandi innititur devotioni falsæ; ergo est nulla. Minor probatur. Devotio est juxta sanctum Thomam 2-2, q. 82, a. 1, voluntas prompta exsequendi, quæ sunt Deo et beatæ Virgini grata. Sed falsum est, quod opera cum voluntate peccandi conjuncta sint Deo et beatæ Virgini grata, uti ex. gr. sunt jejunium, orationes, peregrinationes cum animo obstinato peccandi. Ergo spes, manente voluntate peccandi, innititur devotioni falsæ. Confirmatur. Beata Virgo id dicit peccatori, quod rex David dixit Joab : *Servate mihi puerum meum Absalon*, II Reg. xviii, 5, id est Christum Jesum : ergo devotio cum voluntate peccandi non potest beatæ Virgini esse grata, et sic est falsa.

N. 2269. Probatur secundo : Spes cum præsumptione non est vera, sed falsa et temeraria ; atqui spes innixa devotioni manente animo peccandi est spes cum præsumptione : ergo non est vera sed falsa et temeraria spes. Minor probatur. Calvinistæ et Lutherani, qui salutem sperant a solo Deo, exclusis bonis operibus, sunt præsumptuosi, quia sine bono opere non acquiritur cælum. Ergo etiam spes illorum Catholicorum est vana et temeraria, qui devotioni innituntur erga beatam Virginem, et simul manent in voluntate peccandi, quia cum peccato cælum non acquiritur.

N. 2270. Objicies primo : In Chronico Patrum Capucinorum, cap. 41, refertur de aliquo advocato, quod demon ei in forma simiæ per multos annos servierit, animam ejus rapturus secum in infernum pro die illo, quo certas preces in honorem beatæ Virginis dicere solitas omisisset, et quia non omisit, salutem consecutus est. Ergo illi qui beatæ Virgini sunt devoti, etsi careant animo peccatum deserendi, tamen patrocinio ejus salvantur.

Respondeo, hunc casum esse extraordinarium, nec posse ex eo formari exemplum regulariter contingentium, ut inde spes vera ac prudens fieri possit futuræ salutis in casu, quo quis soli quotidianæ devotioni erga beatam Virginem, manente animo et consuetudine peccandi, sit addictus.

N. 2271. Objicies secundo : Oratio in honorem beatæ Virginis peracta est de se actus bonus, et beatæ Virgini gratus, etsi adsit animus inhærendi peccato, quia homo etiam in statu peccati bene

operari potest, cum contrarium sit damnatum in propos. 35 Michaelis Bili. Ergo non est ratio, cur aliquis ex tali oratione quotidie peracta non possit sibi spem facere adjutorii beatæ Virginis.

Respondeo, quod oratio sit de se et ex objecto actus bonus tantum materialiter, non formaliter, si sit conjunctus cum actuali voluntate peccandi, quia hæc voluntas peccandi actum inficit : quod enim formaliter bonum est, debet ex integro esse bonum, et ideo talis oratio non est vera, sed tantum falsa devotio ; siquidem vera devotio est juxta sanctum Thomam 2-2, q. 82, a. 1, prompta voluntas exsequendi quæ sunt grata Deo et beatæ Virgini, sed oratio conjuncta voluntati peccandi non potest Deo et beatæ Virgini esse grata, cum idem non possit simul esse gratum et ingratum.

N. 2272. Dico tertio : Peccator præcise habitualis, etsi necdum sit perfecte pœnitens per contritionem, vel etsi nondum habeat actualem animum deserendi peccatum, potest tamen habere veram devotionem ad beatam Virginem, et vi hujus devotionis sibi formare spem mediante patrocinio beatæ Virginis ad Dei gratiam et ipsam salutem. Probatur : Imprimis est certum ex Trid., sess. 6, can. 7, quod peccator ante justificationem possit habere actus formaliter et vere bonos, cujusmodi est fides, spes, metus gehennæ, attritio, et similes. Ergo poterit etiam habere actum veræ devotionis erga beatam Virginem, puta recitare rosarium, invisere ejus ecclesiam, eam venerari et colere et inde sperare, quod per ejusdem intercessionem possit redire in gratiam Dei et salutem obtinere. Confirmatur. Sancta Gertrudis, lib. iv *Revelat.* cap. 49, vidit sub pallio beatæ Virginis diversi generis bestiolas, per quas notabantur, prout per revelationem intellexit, peccatores ad beatam Virginem speciale devotionem habentes, quos ipsa Virgo tanquam misericordiæ Mater benigne suscipit, et quasi pallio suæ miserationis et benignitatis protegit.

N. 2273. Objicies primo : *Non est speciosa laus in ore peccatoris*, Eccli. xv, 9 : ergo non est vera, et Deiparæ Virgini grata devotio in peccatore nondum perfecte contrito, aut in eo nondum omnino pœnitente.

Respondeo, distinguendum esse inter devotionem beatæ Virgini gratam, et gratiorem. Gravior per omnia est devotio cum animo perfecte contrito ; sed tamen altera etiam, saltem simpliciter loquendo, grata est, quia actus vere bonus est, qui impetrare aliquid potest, etsi necdum sit condigne meritorius.

N. 2274. Objicies secundo : Deus dicit, *Ezech. xxxvi, 9 : Convertimini ad me, et ego convertar ad vos*. Ergo Deus et beata Virgo expectant peccatoris pœnitentiam, et ad ipsum non convertuntur suo auxilio, donec ipse respiscat, et pœnitentiam agere proponat.

Respondeo, ipsam conversionem peccatoris ad Deum jam supponere conversionem Dei ad peccatorem per gratiam, cum conversio sine

Dei gratia non sit supernaturalis et grata; unde sensum habet iste textus, *Convertimini ad me*, ut ego plene convertar ad vos, quomodo etiam beata Virgo admonet peccatores, *Convertimini ad me* per vestram devotionem, ut ego convertar ad vos, impetrando meo patrocinio vobis gratiam veræ poenitentiae et denique salutis.

ARTICULUS III.—*Utrum beata Virgo sit benefica suis clientibus in iudicio divino.*

N. 2275. Observo, auctorem Monitorum salutarium, a. 2 suorum monitorum in persona Deiparae hæc proferre: « Procul a me sit, ut ego hos degeneres meos cultores in iudicio defendam. » Quæ verba omnino scandalosa sunt; quia avertunt pie devotos beatæ Virginis a fiducia, quam in ipsius patrocinio jure collocant. Quæstio tamen etiam merito fieri potest, an Deipara Virgo non solum in vita et hora mortis nostræ Patrona nostra sit, sed etiam sit et esse possit in iudicio divino tum particulari mortem immediate subsequente, tum universali quondam futuro. Ad quod

N. 2276. Dico: Deipara Virgo nos vere defendit in iudicio divino. Ita communis sensus Patrum et Ecclesiæ. Nam Ecclesia eam idcirco salutatur his verbis: *Eia ergo, Advocata nostra*. Talis enim præcipue est coram divino iudicio, et talem etiam sancti Patres recognoscunt, inter quos divus Ephrem in *Deprecat. ad divam Virginem* ait: « Adsis mihi semper, Virgo misericors, clemens et benigna, in præsentem quidem vitam fervens protectrix, et fida auxiliatrix, in terribili autem die iudicii ab æterna damnatione me liberans. » Et sanctus Germanus, Constantinopolitanus patriarcha, serm. *De zona*: « Quæso te ut, in adventu Filii, cum assistemus omnes iudicandi, tu, ut magnam habens potentiam, valida manu tua ab æterno igne nos eripias. » Et sanctus Joseph Hymnographus in *Mariæ*: « O Virgo sanctissima, Patrona nostra sis apud Christum, ut liberemur ab æterno iudicio. » Eodem tono loquuntur alii Patres, ut sanctus Bonaventura in Expositione super *Salve Regina*: « O Maria, Advocata nostra in iudicio animæ nostræ! » Ergo Deipara Virgo in sensu Ecclesiæ et Patrum vere nos defendit in divino iudicio. Confirmatur. Divo Michaeli archangelo inclamamus: *Sancte Michael archangele, defende nos in prælio ut non pereamus in tremendo iudicio*. Ergo multo rectius inclamamus id ipsum Deiparae Virgini, cum hæc sit longe potentior protectrix et validior advocata.

N. 2277. Objicies primo: Beata Virgo stabit ipsamet in iudicio divino aliquando, ut iudicanda, juxta illud Rom. xiv, 10: *Omnes stabimus ante tribunal Christi*. Ergo non erit ibi tanquam Advocata nos defendens.

Respondeo ex dictis p. II, q. 12, a. 5, beatam Virginem tantum esse subjectam iudicio approbationis et retributionis, quo non obstante esse ibi potest Patrona nostra et Advocata. Nam si Chri-

stus promittit Petro et apostolis, Matth. xix, 28: *Cum sederit Filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel*; id genus honoris et gloriæ Matri non negabit; adeoque et ipsa iudicabit inclinando et confirmando sententiam iudicis.

N. 2278. Objicies secundo: Non potest explicari, quomodo beata Virgo possit Advocatam agere coram divino Iudice, cum iudicium illud sit momentaneum, et ferendum immutabiliter juxta vitam peractam. Ergo Deipara Virgo nequit dici Patrona et singulariter benevola suis clientibus coram divino iudicio

Respondeo, quod in iudicio divino locum habeat patrocinium, insinuat sancta Mater Ecclesia in sacrificio Missæ pro defunctis, dicens:

*Quem patronum rogaturus,
Cum viæ justus sit securus.*

Respondeo secundo, patrocinium beatæ Virginis pro divino iudicio salvari tribus modis: primo per hoc, quod nos defendat in porta iudicii seu in articulo mortis; unde Richardus a S. Victore serm. *De Deipara* ait: « Mariam Matrem misericordiæ quæramus, et speremus in porta iudicii misericordiam. » Nam etiam in humanis advocatus, qui clientem suum ita instruit, ut in proxime sequenti iudicio condemnari nequeat, censetur in tali iudicio patrocinatus fuisse, ita et beata Virgo, quia in hora mortis nobis procurare potest efficacia auxilia gratiæ ad seriâ poenitentiam, ut ante tribunal Christi proxime sequens securi simus; ideo recte iudicabitur nobis patrocinari per hoc coram divino iudicio. Secundus modus est nos juvandi in divino iudicio, si ibidem nobis procurat reditum ad vitam, ut probatæ historiæ de multis id narrant, uti de quodam juvene confesso diabolo apparenti sub specie sacerdotis, qui in peccato mortuus obtinuit in iudicio ope beatæ Virginis, ut redire posset ad vitam pro agenda poenitentia. Tertius modus est, quod in ipso iudicio accusatori dæmoni occurrat. Nam sicut dæmon a sancto Joanne appellatur *Accusator fratrum*, Apoc. xii, ita sanctus Augustinus tom. VI, serm. *Contra Judæos* cap. 4, eum vocat accusatorem ante tribunal divini iustitiæ, quem Deipara Virgo tanquam Advocata nostra confundit, ut probat historia de Carolo sanctæ Birgittæ filio, in iudicio divino defenso. Dæmon enim accusabat ipsam etiam Virginem, quod animam sibi debitam eriperet; ad quod Deipara reposuit, se id optimo jure fecisse, quia « Carolus, dum vixit, me semper coluit, et errata sua, quæ in vita commisit, mediante auxilio meo, seria poenitentia expiavit. » Quare nihil esse juris residui, quod dæmon in animam suam haberet, quæ quidem videntur plus exigere, quam est momentum temporis, quod iudicio absolvitur, sed re ipsa in unico instanti fieri hæc possunt. Sanctus Cyrillus Orat. *De excessu animæ* id regulariter fieri affirmat, quod coram Deo

judice angeli boni et mali inter se contendant circa animam purgatorio subjectam.

ARTICULUS IV. — *Utrum beata Virgo sit benefica clientibus in purgatorio detentis.*

N. 2279. Observo, gravissimas pœnas esse purgatorii, constans est sanctorum Patrum et doctorum sententia. Sic sanctus Augustinus in Psal. xxxvii, ait : « Gravior erit ille ignis, quam quidquid homo potest pati in hac vita. » Et lib. *De vera et falsa pœnit.* cap. 18 : « Hic autem ignis, etsi æternus non sit, miro tamen modo gravis est, excedit enim omnem pœnam, quam unquam aliquis passus est in hac vita. » Et Venerabilis Beda in illa verba : *Domine, in ira tua ne corripas me*, Psal. xxxvii, inquit, « Correctionem illam esse gravio-rem, quam quid unquam passi sunt latrones vel sancti martyres, vel quidquid gravius excogitare potest homo. » Idem diserte docent sanctus Anselmus super Epist. I Cor. iii ; sanctus Bernardus de Obitu Humberti; sanctus Thomas in iv, dist. 21, q. 1, a. 1, quæst. 5, his verbis : « Pœna purgatorii minima excedit maximam hujus vitæ. » Quo stante quæritur, utrum beatissima Virgo animabus tam acerbè et graviter afflictis sit benefica. Circa quod

N. 2280. Dico : Deipara Virgo est summe benefica erga animas in purgatorio detentas. Ita communis sensus fidelium. Probatur primo auctoritate imprimis ipsius Christi Domini apud sanctam Birgittam lib. i *Revelat.* cap. 16, ita ad Matrem suam loquentis : « Tu es Mater mea ; Mater misericordiæ. Tu consolatio eorum qui sunt in purgatorio ; omnes pœnæ quæ debentur purgandis pro peccatis suis in qualibet hora, propter preces tuas quodammodo mitigantur. » Unde sanctus Vincentius Ferrerius serm. 2, *De Nativit. beatæ Virginis* ait : « Maria bona existentibus in purgatorio, quia per eam habent suffragium. » Et Bernardinus Sænsis serm. 5, *De glorioso nomine Mariæ*, art. 2, ait : « Beata Virgo in regno purgatorii dominium tenet. » Consonat venerabilis Blossius in *Monili Spirituali* cap. 15, intrepide affirmans, « quaslibet flammæ purgatorii Mariæ precibus mitigari, leviores lenioresque reddi. »

N. 2281. Probatur secundo rationibus, quarum prima est, quod instar alterius matris commiserationem habeat cum filiis dira patientibus ; unde dum audit clamantes, Job xix, 21 : *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei*, non potest non illorum miseriis tangi. Secunda est, quia, attenta est ad monitum Christi : *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis*, Matth. xxv, 40 : quia ergo id scit, et videt placere Christo, vel solius etiam Christi intuitu faceret. Tertia est, quia sicut Job de seipso affirmat : *Ab infantia crevit in me miseria, et in utero concepta est mecum*. Job xxxi, 18 ; ita beata Virgo a primo conceptionis momento incepit misereri et orare

pro afflictis, et hucusque non destitit ; et ideo misericordiæ hæc in ipsa usque ad finem vitæ mortalis summum incrementum sumpsit, et in hoc persistit, quandiu purgatorium durabit. Quarta est, quia liberatio animarum cedit in gloriam Dei, cujus ipsa est studiosissima : liberatæ enim Deum magis cognoscunt, et intensius amant ; et sic minime dubitandum est, quin Virgo Deipara sit addictissima animabus in purgatorio.

N. 2282. Probatur tertio exemplis. Sic Ferdinandus de Castilio i p. *Histor. Dominic. lib. ii*, cap. 14, refert de defuncto ordinis Prædicatorum, cujus animam Robaldus ejusdem ordinis presbyter ad aram eidem Virgini sacram operans vidit e piacularibus flammis ereptam ulnis beatæ Virginis gestari, atque in cælum deferri, quæ utique est admiranda augustissimæ Virginis dignatio. Item sanctus Petrus Damianus Epist. ult. lib. iii narrat quod anno 1072, nocte festum assumptæ Virginis præcedente amitæ suæ apparuerit defuncta quædam, et dixerit, illa ipsa nocte plures animas e purgatorio fuisse per beatam Virginem liberatas, quam Romæ sint hominum capita ; et quia illa credere tardabat, dixit defuncta : « In signum veritatis hæc ipsa die vertente anno morieris. » Quod et factum. Rursus Thomas Cantipratanus lib. ii *Apum*, cap. 55, § 12, recenset his verbis : « Novi canonicum nostri ordinis sancto Joanni evangelistæ valde devotum, post ejus obitum vidit alius ejusdem ordinis sanctum Joannem ad beatam Virginem accedentem, et præmissa debita reverentia dicentem : Domina ! anima amici nostri sustinet gravia in purgatorio tormenta. Eamus, obsecro, et eam liberemus. Exaudivit preces misericordiæ Mater, et una cum divo Joanne descendens, prædictam animam e flammis ereptam in cælum deduxit. » Iterum in Vita P. Balthasaris Alvarez cap. 45, refertur, quod oranti ante imaginem conceptæ Virginis Joanni Ximenez, societatis Jesu, eximie probitatis coadjutori, clara vox ad aures acciderit : « Ximene, memor esto defunctorum : » qua voce ille permotus omnia totius vitæ reliquæ pia opera quoad fructum satisfactorium defunctis attribuit. E converso Deipara etiam ipsos defunctos ablegat ad vivos, ut charitatis sibi gratissimæ exercendæ his faciat copiam, uti claret ex historia de Innocentio III, apud Surium in Vita sanctæ Luitgardis, qui apparens testatus est, se per beatam Virginem impetrasse, ut ad eam, nempe Luitgardem, ad petenda suffragia venire posset, alias usque ad diem judicii cruciandus. Ex his et aliis innumeris exemplis plus quam manifestum est, quod Deipara Virgo sit erga defunctos in purgatorio benefica.

N. 2285. Objicies primo : Status animarum purgatorii justitiæ est, non gratiæ ; in quo proinde pœna justitiæ divinæ debita solvenda est usque ad ultimum quadrantem, non gratis condonanda. Erga

non videtur quomodo beata Virgo juvare possit animas.

Respondeo, id verum esse quoad animas in purgatorio hærentes; nam hæ, licet justæ sint, et Deo gratissimæ, ac multa bona opera faciant amando et laudando Deum in suis pœnis, nullam tamen satisfactionem per hoc præstant, sed tantum satisfactionem justitiæ debitam, et hanc usque ad ultimum quadrantem, nisi alii illis subveniant vel sancti in cœlis, vel homines in terra degentes.

N. 2284. Objicies secundo: Imperium in animas in purgatorio ad solum Deum spectat tanquam supremum Dominum vivorum et mortuorum, et Christum titulo unionis hypostaticæ, vi cujus nascitur Dominus et Judex omnium juxta illud Joan. v, 22: *Omne judicium dedit Filio*. Et rursus: *Potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est*. (Ibid. 27.) Ad alios vero non legitur hæc potestas derivata, nisi pro finali judicio, pro quo Christus promisit: *Sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes* (Matth. xix, 28): ergo beatæ Virginis non est commissæ potestas in purgatorium.

Respondeo, beatam Virginem quidem nihil posse absoluto imperio, bene tamen aliis modis uti intercessionibus de se efficacibus, uti ipsamet dignatur testari his verbis apud sanctam Birgittam lib. iv Revel., 150: « Ego sum Mater Dei et Mater omnium qui sunt in purgatorio; quia omnes pœnæ in qualibet hora propter preces meas aliquo modo mitigantur. »

N. 2285. Objicies tertio: Ad justitiam Dei pertinet, ut unicuique tribuatur pro meritis propriis, juxta illud Psal. lxi, 15, *Tu reddes unicuique secundum opera sua*: ergo unus non juvatur ex operibus alterius; imo neque unus punitur pro malis alterius: ergo neque juvatur pro bono alterius, puta per actus beatæ Virginis.

Respondeo, ex sancto Thoma in iv, dist. 45, q. 2, a. 1, quod actus noster duplicem valorem habeat, unum per viam meriti relate ad acquirendum statum a Deo promissum; et hic innititur justitiæ, et non datur nisi meritis propriis pro consequenda vita æterna. Alius valor est per viam orationis, quæ innititur liberalitati ejus, qui oratur in ordine ad consequendam gratiam pro ponendo merito ad statum, vel consequendum quid accessorium ad statum vel remissionem pœnæ; et hæc possunt per orationem alterius impetrari, inquit sanctus Thomas. Circa id quod dicitur, non posse aliquem puniri pro malis alterius, respondet sanctus doctor, id ideo fieri non posse, quia directe repugnat justitiæ: dare autem aliquid, quod non debetur, non repugnat justitiæ, sed est proprium liberalitati.

N. 2286. Objicies quarto: Beata Virgo neque est amplius in statu meriti, neque in statu satisfactoris: ergo non videtur posse ostendi modum quo juvare possit animas in purgatorio.

Respondeo, modos juvandi animas in purgatorio nequitiam deesse Deiparæ Virginis. Nam primo potest intercessionibus in cœlo obtinere a Deo, ut degentibus in hac vita offerat efficaciam auxilia excitantia illos ad opera satisfactoria pro animabus præstanda. Secundo, potest exorare applicationem suffragiorum, quæ inutilia sunt iis pro quibus destinantur, uti si Missæ legantur pro talibus, quibus prodesse pie sperantur, reipsa vero sunt damnati. Tertio, potest immediate impetrare liberationem interventu suæ intercessionis, quæ est via puri suffragii seu simplicis precis. Quarto, potest applicare æquivalentem satisfactionem et solutionem ex suis satisfactionibus in vita suis superfluis. Quia enim illa nunquam peccavit, et inde nihil habuit pœnæ propriæ solvendæ, immensum thesaurum satisfactorium reliquit, de quo nunc depromere potest. Quinto, potest impetrare a Christo, ut hic ex meritis suis æquivalentem satisfactionem offerat. Quamvis enim Christus claves thesauri hujus tradiderit summo Pontifici, non tamen abstulit sibi potestatem deferendi etiam precibus Matris, cum merita sint infinita, adeoque varii et efficaces modi sunt, quibus beata Virgo succurrere potest animabus in purgatorio.

ARTICULUS V.—*Utrum beata Virgo sit æqualiter benefica erga omnes homines; vel si inæqualiter, erga quos magis sit benefica.*

N. 2287. Observo: Juxta sanctum Thomam 2-2, q. 51, a. 2, beneficentia apud nos sic est constituta, ut se non extendat ad omnes in specie. Verba ejus sunt: « Dicendum, quod simpliciter loquendo non possumus omnibus benefacere in speciali. » Cujus tamen contrarium evenit in beata Virgine; hæc enim omnium benefactrix est in specie seu omnium in singulari: unde ait divus Bernardus serm. De Nativit. beatæ Virginis: « Totis medullis cordium, totis præcordiorum affectibus et votis omnibus Mariam hanc veneremur; quia hæc est voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Mariam. » Et serm. in Apocal. S. Joannis: « Maria omnia omnibus facta est; sapientibus et insipientibus copiosissima charitate debtricem se fecit; omnibus misericordiæ sinum aperuit, ut de plenitudine ejus accipiant universi. » Constat etiam ratione; quia omnia bona nobis adveniunt per Christum, quem ipsa nobis dedit, et consensu suo fecit Deum hominem fieri et, mediante ipsa, incarnari; adeoque nemo hominum est, qui non in specie et singularis debitor sit beatæ Virginis, cum saltem redemptionem suam ab Adæ peccato mediate ipsi debeat. Hoc ergo supposito, quod omnium benefactrix sit, queritur utrum æqualiter benefica sit erga omnes; et, si inæqualiter sit benefica, erga quos magis sit benefica. Circa quæ

N. 2288. Dico primo: Beata Virgo nequit dici æqualiter benefica erga omnes homines. Est re ipsa certa assertio. Probatum primo: Beata Virgo est universaliter benefica ad modum, quo Christus

ejus Filius; quia uno modo est per ipsum benefica; in quantum eum nobis genuit. Atqui Christus est quidem universis, nullo excepto, beneficus, sed inæqualiter, quia omnes quidem redemit quantum ad sufficientiam, et pro omnibus vere mortuus est, voluitque sincere salutem omnium; non omnes tamen gaudent æqualibus mediis ad salutem a Christo paratis, nec omnes sunt ad gloriam electi, sed pauci, Scriptura attestante, Matth. xxii, 14, *Multi sunt vocati, pauci vero electi*. Ergo etiam Christi Mater, licet universis, nemine excepto, sit benefica, non est tamen omnibus æqualiter. Confirmatur. P. I, q. 2, a. 9 et 10, probavimus, quod beata Virgo sit causa prædestinationis omnium electorum ad gloriam, et quidem etiam quantum ad electionem comparativam unius præ alio præcise acceptam. Ergo in effectu est magis benefica erga unum quam alterum; quia non omnibus est causa electionis ad gloriam.

N. 2289. Probatur secundo: Beneficentia est effectus charitatis; sed charitas quidem omnibus impenditur, sed non omnibus æqualiter; nam, ut sanctus Thomas 2-2, q. 26, a. 6, loquitur: « Oportet magis unum proximorum diligere, quam alium; » uti constat ex Levit. ii, 17, ubi præcipitur: *Ut si quis maledixerit patri, aut matri, morte moriatur*: quod non præcipitur de his qui alios homines maledicunt: ex quo deducit sanctus doctor, quod peccata contra dilectionem proximi non sint æqualia, et quod per consequens proximi non sint æqualiter diligendi, et sic etiam beneficentia non est omnibus æqualiter impendenda, sed cum suo ordine, qui servandus est in charitate. Unde licet beata Virgo omnibus sit benefica, non tamen oportet, ut omnibus sit æqualiter benefica.

N. 2290. Objicies primo: Sanctus Augustinus lib. iv *De doctrin. Christ.*, cap. 28, ait: « Omnes homines æquæ diligendi sunt: » ergo etiam beneficentia omnibus æqualiter impendenda est, et ideo beata Virgo omnibus æqualiter est benefica.

Respondeo sanctum Thomam loco cit. ad 1, auctoritatem sancti Augustini in hoc salvare, quod benevolentia dilectionis non debeat esse inæqualis, oportet tamen servare inæqualitatem in beneficentia, quia non possumus omnibus æqualiter prodesse.

B. 2291. Objicies secundo: Objectum charitatis est Deus; sed Deus non est major in uno proximo quam in alio; ergo unus non est magis diligendus quam alius.

Respondeo cum sancto Thoma q. 2, *De charit.* a. 9, ad 4, quod, licet Deus non sit major in uno quam in alio proximo, sit tamen in uno perfectior, quam in alio, per communicationem, sicut in se ipso essentialiter est perfectior, quam in creaturis per communicationem, et ideo omnium primus est diligendus in se ipso.

N. 2292. Dico secundo: Causa majoris beneficentiae in beata Virgine erga nos, est post Deum nostra erga beatam Virginem devotio major. Ex-

plicatur et probatur assertio. Primo, quemadmodum Deus omnes vult salvos fieri, et eatenus erga omnes est beneficus, quod pro omnibus præparaverit media ad salutem sufficientia; ita etiam Deipara Virgo erga omnes in tantum est benefica, quod hæc media omnibus mereatur merito nempe de congruo, sicut Christus eadem meretur, merito de condigno. Quia vero Deus ex altissimis, justissimis tamen judiciis erga quosdam magis est beneficus, quam erga alios, cum quibusdam media efficacia præparet ad salutem, non item aliis: ita etiam beata Virgo tanquam perfectissime conformis divinæ voluntati, illis est magis in effectu benefica, quos Deus elegit, quia his media efficacia ad salutem meretur, et ad hanc cum efficacia cooperatur. Ergo causa primaria majoris beneficentiae in beata Virgine erga nos est imprimis Deus. Quia tamen hic, juxta commune procardicon, *nos quidem creat sine nobis, non tamen salvare vult sine nobis*, ideo salus nostra in executione dependet a nostra cooperatione, et ideo regulariter causa majoris beneficentiae in beata Virgine erga nos est post Deum nostra major erga beatam Virginem devotio, quatenus hæc Deum et Virginem movet ad conferenda media efficacia ad salutem.

N. 2293. Probatur secundo: Sicut genus humanum in vita naturali duplicem primum parentem habuit, Adamum scilicet et Evam, ita etiam in vita spiritali duplicem primum parentem agnoscit, Christum scilicet et Mariam, ut adeo omnes, qui filii Christi sunt, sint etiam filii Mariæ; quia regeneratio per Christum originem habet a consensu Mariæ in incarnationem Verbi; verum non tantum mediate per Christum nostra mater est spiritalis, sed etiam immediate relate ad omnes, quibus primam gratiam ad salutem impetrat. Et vere etiam Mater est legalis respectu eorum quos in adoptionem recepit. Sic sancti Joannis evangelistæ mater fuit, cum Christus in cruce pendens eidem illum in filium dedit, dicens, Joan. xix, 26: *Mulier, ecce filius tuus!* Quomodo etiam Mater nostra est? quia Christus eodem tempore nos omnes in persona Joannis ei in filios tradidit, dum dixit: *Ecce Mater tua!* quatenus quos ipse maximis in doloribus in cruce parturivit, pia Mater charitate fovendos et patrocinio tuendos susceperet, uti sancti doctores et Patres unanimi calculo exponunt, maxime quia sacra Pagina statim subjungit: *Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.* (Joan. xix, 27.) Nec dixit Joannes, sed discipulus, quod est nomen commune omni Christi discipulo, et inde filio, ut Paulus ait: *Per Evangelium ego vos genui* (I Cor. iv, 15); ex quibus titulis magis benefica est erga Christianos quam erga alios; quia horum Mater est. Sed quia iste titulus præcise generalis est, ideo communem tantum affectum probat erga omnes Christianos; quare causa beneficentiae majoris refunditur post Deum in majorem devotionem erga beatam Virginem, quia major devotio speciali titulo sibi Virginem ob-

stringit, et non tantum illud commune verificat : *Sic nos tu visitas, sicut te colimus*, sed etiam ipsam titulo filiationis specialis obligat, ut qua Mater fidelis vices reddat. Confirmatur. Magis devoti sunt erga beatam Virginem, quibus ipsa Mater est, non solum lege Christi, quæ generalis est, sed etiam propria electione et devotione, qua ipsa in Matrem eligitur a nobis, et suscipitur : ergo sibi magis devotis magis est benefica, quia his titulo majoris conjunctionis magis obstringitur.

N. 2294. Objicies primo. Secundum rectum ordinem charitatis magis diligendi sunt meliores quam nobis conjunctiores : sed dici nequit, quod illi, qui beatæ Virgini sunt magis devoti, hoc ipso etiam existant meliores. Ergo neque dici poterit, quod beata Virgo in diligendo et benefaciendo melioribus præferat sibi devotos.

Respondeo, sanctum Thomam 2-2, q. 26, a. 7, expresse concludere, quod magis debeamus « diligere nobis conjunctos, quam meliores, » in quantum illi, qui nobis magis sunt conjuncti, possunt fieri meliores, et majores in beatitudine, et quia major conjunctio subministrat motivum majorem beatitudinem magis conjunctis optandi : « Possum enim

ex charitate velle, » ait sanctus doctor, « ut isse, qui est mihi conjunctior, sit melior alio, et sic ad majorem beatitudinis gradum pervenire possit : » pari modo beatissima Virgo illos quos sibi magis videt devotos, etiam magis diligit, et auxilia, quibus fiant meliores, procurat, et sic magis est benefica circa illos, quam circa alios.

N. 2295. Objicies secundo : Dilectio secundum conjunctionem carnalis originis præcipitur specialiter in Decalogo de honoratione parentum, non item dilectio secundum conjunctionem pure affectivam. Sed conjunctio, quæ oritur præcise ex majore devotione erga beatam Virginem, est pure affectiva : ergo hæc non est sic attendenda.

Respondeo, devotionem clientis erga Deiparam non esse ex affectu pure humano et politico, sed supernaturali, et fundare veram filiationem spiritualem sumptam ex lege Christi promulgata in cruce his verbis : *Ecce Mater tua !* Unde hæc conjunctio tanquam spiritualis æque cadit sub præcepto dilectionis, quam conjunctio carnalis ; et ideo dicit Ambrosius lib. 1 *De offic.*, cap. 7, « Non minus ves diligo, quos in Evangelio genui, quam si in conjugio suscepissem. »

V. - DE XII PRIVILEGIIS B. MARIE VIRGINIS,

AUCTORE

ALBERTO MAGNO, RATISPONENSI EPISCOPO.

CAPUT PRIMUM.

Virginæ carnis privilegia.

Antequam accedamus ad tractandas duodecim prærogativas speciales beatæ Virginis, videndum est de dignitatibus et privilegiis virginæ carnis ejus. Et primo notandum quod caro secundum quosdam dicitur a *carendo* : quia multiplex gloriosa carentia seu gloriosus defectus fuit in carne ipsius. Caro Mariæ caruit peccato originali in sanctificatione. Unde : *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus* (Psal. xlv, 5), quando eam purgavit ab originali, ut tota munda nasceretur. Tunc enim videtur Pater quasi præcepisse Spiritui sancto illud, Proverb. xxv, 4 : *Aufer rubiginem de argento, et egredietur vas purissimum*. Tunc enim cœlestis aurifaber, id est, Spiritus sanctus, qui est *omnium artifex* (Sap. vii, 21), totam rubiginem culpæ originalis abstulit de argento virginæ carnis : et tunc fuit ipsa caro argentum igne Spiritus sancti examinatum, probatum terræ, id est, a terrenis contagiis, et purgatum septuplum, id est, perfecte per gratiam septiformem ; et hoc totum ut egrederetur vas corporis virginei purissimum ad recipiendas gratias et virtutes, et condigna materia fieret, de qua Deus Pater gloriosum corpus aptaret

Unigenito suo. Unde Filius Patri : *Hostiam et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi* (Psal. xxxix, 7 ; Hebr. x, 5), id est, aptum et idoneum dedisti mihi propter quatuor : Primo, quia sine peccato, *Erit Agnus absque macula*. (Exod. xii, 5.) Secundo, quia mortale, ut posset immolari. Tertio, quia perunctum gratia : unde *plenum gratia et veritate* (Joan. i, 14), sicut sacrificium offerebatur cum suis libaminibus. Quarto, quia unitum De tati, et ideo fuit hostia sufficiens pro genere humano ; de qua hostia dicit beatus Bernardus : « Hæc hostia sicut sola prodesse potuit, sic sola sufficit. »

Caruit fomite et pravis motibus in charismatum infusione. Unde (Psal. xlv, 6) : *Adjuvabit eam Deus mane*, id est in principio vitæ suæ adhuc existentem in utero matris, *diluculo*, id est, gratiarum ortu tenebras originalis expellente. Vel *diluculo*, id est, claritate gratiarum adveniente, quæ tunc infusæ sunt ei. Tunc etiam Pater, sicut dicitur : *Adduxit ventum urentem* (Osee xiii, 15), id est Spiritum sanctum, qui in eo quod ventus est, ab æstu concupiscentiæ virginæ carnem refrigeravit, et fomitem exstinxit, sicut flatus venti candelam ; in eo autem quod urens est, humorem ebibit noxalem, et terram corporis exsiccat.

Quod si forte post sanctificationem mansit in ea fomes vel potentia ad peccandum, sanctitate ejus crescente jugiter fomes ille et potentia jugiter decrescebat, donec, superveniente Spiritu sancto in eam, et virtute Altissimi ei obumbrante, extinctus est usquequaque. Ad quod innuendum quasi de illa loquens Dominus ad Job (xxxviii, 15): *Numquid tenuisti concutiens extrema terræ, et excussisti impios ex ea?* Id est, motus pravorum. Quasi diceret: Non tu hoc fecisti, sed ego. Extrema hujus terræ possunt dici conceptio carnalis, et mors corporalis. A primo extremo excussit, ut dictum est, fomitem et motus pravorum in sanctificatione; ab ultimo extremo excussit putrefactionem, vermem et pulverem in resuscitatione.

Omni defectu caruit qui esset ad culpam in gratiæ adimplerione. Ideo dictum est ei: *Ave, gratia plena, Dominus tecum* (Luc. 1, 28); quia in se receperat totum gratiæ fontem. Quomodo enim cum tota gratiæ plenitudo descendisset in eam, vacuum aliquid reliquisset in ea, quo culpa posset admitti? Magister Richardus de Sancto Victore: « Superveniente Spiritu sancto in Mariam et obumbrante ei virtute Altissimi, illud remansit in ea, quod erat ad pœnam; illud totum recessit, quod erat ad culpam. Vitiositas omnino recessit: carnalitas omnino tollitur, sed calamitas non amovetur. »

Adversus spiritum suum omni rebellione: quia nec caro ejus concupivit adversus spiritum, nec spiritus adversus carnem. (Galat. v. 17.) Ipsa enim fuit arca Noe, in qua omnia animalia pacifica. Dixerat enim Dominus in sanctificatione vel in suo ingressu: *Pax huic domui.* (Matth. x, 12.)

Omnimoda vacuitate, ex Dei conjunctione. Unde cum dixisset ei angelus: *Ave, gratia plena*, quasi exponens, hoc statim subjunxit: *Dominus tecum*, qui tam carni quam animæ Matris suæ fuit omnia in omnibus, id est sufficientia omnium. Nam sufficientia tam Mariæ quam nostra ex Deo est. (II Cor. iii, 15.) Tunc enim verissime potuit dicere de sapientia quæ est Filius Dei: *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.* (Sap. vii, 11.)

Sterilitatis opprobrio in Spiritu sancti supervisione, qui ad hoc venit in eam, ut de ipsa carne quamdam portiunculam separaret; separatam amplius reliqua emundaret; perfectissime mundatam in corpus formaret, quod Dei Filius assumeret. Ideo de Spiritu sancto dicitur Maria concepisse: et potest dicere Filius Spiritui sancto illud Job (x, 11): *Pelle et carnibus vestisti me*, etc. Nihilominus tamen tota beata Trinitas operata est Filii incarnationem; nam inseparabilia sunt opera Trinitatis.

Virili tactu, qui non sequebatur ex desponsatione. Unde de Maria specialiter intelligitur illud: *Felix sterilis et incoquinata, quæ nescivit torum in delicto* (Sap. m, 15), etc. Origenes: « Felix umbilicus castitatis, quem amplexus non tetigit maritalis. » In nuptiis enim Joseph et Mariæ defuit vinum carnalis delectationis, de quo vino dicitur: *Luxu-*

giosa res vinum, etc. (Prov. xx, 1.) Caro enim ejus fuit terra illa, per quam non ambulavit vir (Isa. xxxv, 8.), id est maritus suus Joseph.

Pruritu et inquinamento in imprægnatione, quia virtus Altissimi obumbravit ei. Aliæ enim mulieres concipiunt in calore et sordibus: sed hæc in refrigerio et omni moda puritate. Fuit enim ei Filius Dei in sua conceptione firmamentum virtutis, quia concepit cum integritate: tegimen ardoris, nam obumbrante ei virtute Altissimi extinctus est omnino in ea ignis concupiscentiæ: imo et ipsi cineres, id est fomes peccati, consopiti sunt, ut nullus in ea de cætero posset excitari pruritus.

Fractura virginalis signaculi, concipiens absque defloratione. Unde Ezech. (xliv, 2): *Porta hæc clausa erit, et non aperiatur, et vir non transibit per eam, quia Dominus Deus Israel ingressus est per eam; eritque clausa principi*, id est ad honorem principis, scilicet Christi. Et hoc est quod dicit beatus Anselmus super illud: *Intravit Jesus in quoddam castellum*, etc. (Luc. x, 58): « Jesus namque salvat, non violat; confracta solidat, non confringit solida; sicut nomen ejus, ita et opus ejus. » Non enim concepit more cæterarum mulierum, sed per fidem eorum quæ ei dicebantur ab angelo. Unde dixit ei Elisabeth: *Beata quæ credidisti, quoniam perficientur ea quæ dicta sunt tibi a Domino.* (Luc. 1, 45.) Et ita concepit per aurem; quia *Fides ex auditu.* (Rom. x, 17.) Et hoc est quod ipsa dicit: *Dilectus meus*, id est, Deus Pater, *misit in me manum suam*, id est Filium suum, *per foramen* (Cant. v, 4), scilicet auris meæ, etc.

Omni gravamine in portatione. Unde dictum erat ei: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi.* (Luc. 1, 35.) Quod sic exponitur: Umbram tibi faciet, in te fomitem penitus extinguendo; nam tunc fuit ei Filius umbraculum meridiani. (Eccli. xxxiv, 19.) Alii sic: *Obumbrabit tibi*, id est umbram in te accipiet, hoc est, carnem levem et a peccato immunem. Peccatum enim pondus est. Umbra enim figuram habet corporis, sed non ponderositatem. Caro Salvatoris fuit illa nubes levis (Isa. xix, 1), super quam Dominus ascendit in sua incarnatione, quæ solem lucis æternæ tegebat instar nubes, et lipientibus oculis mortalium temperabat.

Omni molestia et dolore in parturitione. Unde canit Ecclesia in Natali: *Nesciens Mater Virgo virum peperit sine dolore*, etc. *Antequam parturiret peperit. Quis audivit unquam tale* etc. (Isa. lxvi, 7, 8.) B. Bernardus: « Quid mirum, si dolorem non intulit Matri, qui tollere veniebat dolores totius hujus mundi? »

Omni peccato totius vitæ præsentis continuatione. Beatus Bernardus: Decuit nimirum Reginam virginum singularis privilegio sanctitatis absque omni peccato ducere vitam, quæ dum peccati et mortis pareret peremptorem, munus justitiæ et sanctitatis omnibus obtineret. Erat enim *electa ut sol* (Cant. vi, 9) quem nec ignis comburit, nec aqua emollit, nec gladius scindit, nec fetor corrumpit, nec vitrum

obstitit, et ita est incorruptibilis. Erat enim sicut vitrum, quod illuminatum a sole non recipit nubium. Propter hoc etiam ter dicitur *porta clausa* (Ezech. XLIV. 2), quia clausa fuit semper peccato cogitationis, peccato locutionis, peccato operationis. Et hoc est quod sub appellatione civitatis Jerusalem dicitur de ea : *Non intrabit in eam aliquid coinquinatum* (Apoc. XXI, 27), per consensum in cogitatione, et faciens abominationem in operatione, et mendacium in locutione. Et sic patet, quod nec peccavit cogitando, nec loquendo, nec operando : nec corruptione sui, quod est coinquinatio, nec contemptu Dei, quod est abominatio, nec deceptione proximi, scilicet mendacio. Propter hoc etiam dicitur de porta, quod *est clausa principi*, id est, peccato quod regnat et principatur in multis : contra quod dicitur : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus.* (Rom. VI, 12.)

Caruit mortis nexibus in resolutione, hoc est, putredine, verme, et pulverisatione, omnino immunis ab illa maledictione qua dictum fuerat Adæ : *Puvis es, et in pulverem reverteris.* (Gen. III, 19.) Et propter hoc comparatur cedro, quæ nec putrescit, nec vermescit, nec ardescit : per ignem enim fiunt cineres qui sunt pulvis. De putrefactione Augustinus : « Credimus quod nunquam caro computruerit in terris, cujus pars glorificata est in cælis. » (De Assumptione Mariæ.) De verme Magister Adam : « Si ipsi pars est quedam cum verme, jam non credam quod sit plena gratia. » De incineratione vel pulverisatione Augustinus : « Integritatem virginei corporis merito secuta est incorruptibilitas, non ulla resolutio putrefactionis. »

Caro Virginis fuit ab originali perfecte mundata, quando in utero sanctificabatur.

Multiplici gratia ditata, quando mane diluculo a Domino juvabatur.

Excellentior decorata, quando virtutibus ornabatur. Fuit enim vas auri solidum ornatum omni lapide pretioso. (Eccli. I, 10.) Fuit vas aureum Regi regum conveniens : quia aurum regibus convenit. Lapidis pretiosi, privilegia superius assignata, et inferius assignanda. Propter hoc dicit de ea in persona Patris vel Spiritus sancti : *Grande opus ego facio.* (II Esdr. VI, 5.) — *Digitus Dei est hic* (Exod. VIII, 19), id est, opus Spiritus sancti. — *Non est factum tale opus in universis regnis.* (III Reg. X, 20.)

Per ignem Spiritus sancti multipliciter colata, quando sanctitas illius semper ampliabatur. De hac ampliacione dicit magister Richardus de S. Victore : « Non novit Spiritus sanctus Virginem corrumpere, sed sanctificare. Nescit Spiritus sanctus munditiam Virginis minuere, sed augere; nescit fœdare, sed fecundare; nescit vilificare, sed glorificare. » Ecce ampliatio sanctitatis.

Mirifice sublimata, quando virginitati perpetuæ dedicabatur : *Gloria Libani data est ei* (Isa. XXXV, 2),

quando scilicet inspiratum est cordi ejus desiderium perpetuæ virginitatis, et prima vovit virginitatem, quæ figuratur in Libano qui interpretatur *candor vel candidatio.*

Ad fructum habitata, quando fonte gratiarum irrigabatur. Unde Gen. II, 5, 6 : *Homo non erat qui operaretur terram*, id est, carnem virginem. Sed *fons ascendebat de terra irrigans*, etc. Item quando Filius Dei descendebat in eam *sicut stillicidia stillantia super terram.* (Psal. LXVII, 6.) Et quando placebat super terram absque homine in deserto. (Job XXXVIII, 26.)

Austro flante fecundata : nam conceptum ejus gratia operabatur. Unde Augustinus : « Filius Dei non mater concupiscentia, sed mater gratia de Virgine generavit. Videtur enim Filius dixisse Spiritui sancto in sua conceptione : *Veni, Auster, perfla hortum meum,* » etc. (Cant. IV, 16.)

Soli Deo conserva, quando nec virum sciebat, nec a viro sciebatur. De primo dixit : *Virum non cognosco.* (Luc. I, 34.) De secundo : *Accepit Joseph Mariam conjugem suam, et non cognoscebat eam*, etc. (Matth. I, 24, 25.) Propter hoc de porta clausa dicitur : *Vir non transibit per eam : quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa principi.* (Ezech. XLIV, 2.)

Dignissime nobilitata, quando naturali unione Christo copulabatur. Est enim unio naturalis arboris ad fructum, matris ad filium. Ipsa enim fuit arbor, Christus fructus; ipsa Mater, et ipse Filius. Et hæc est quod dicitur (Ezech. XVII, 3) : *Aquila grandis*, id est Filius Dei, *magnarum alarum*, id est magnæ sapientiæ et potentiæ, *venit ad Libanum*, id est, ad candorem munditiæ virginis, *et tulit medullam cedri*, id est, quamdam portionem purissimorum sanguinum, secundum Damascenum, vel purissimæ carnis ejus.

Pretiosissimis thesauris ditata, quando Christo implebatur : *In ipso enim sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi.* (Coloss. II, 3.) Et ipse dicit : *Cælum et terram ego impleo.* (Jerem. XXII, 24.) Cælum, id est animam, terram, id est corpus Mariæ. Propter hoc appellatur ipsa terra Evilath, in qua nascitur aurum optimum. (Gen. II, 11.) Ipsa enim fuit ager ille, de quo dixerunt ad Ismael illi decem viri : *Noli occidere nos, quia habemus thesauros in agro, frumenti et hordei, et olei et mellis.* (Jerem. XLII, 8.) Hi thesauri Christum significant, qui fuit frumentum in nativitate, hordeum in vitæ asperitate, oleum in passione, quando petra quæ Christus est fundebat rivos olei Ecclesiæ suæ, sicut ipsa dicit de eo per Job XXIX, 6. Fuit etiam mel in resurrectione.

Quodammodo deificata, quando a Dei Filio inhabitabatur. Nam sicut Christus portionem illius assumens in ea, infirmatus est usquequaque, sic et caro virginea divinum quid nobis ineffabile, et humanum excedens intellectum, ex divina omnipotentia mutuavit.

Mensa Christo preparata, qui ex ea et in ea pascebatur. Ex ea. Unde Ambrosius : « Parvoque lacte pastus est. » In ea. Unde Cant. (ii, 16) : *Qui pascitur inter lilia*, id est, inter manus Mariæ, sicut exponit Bernardus. De hac mensa videtur Pater dixisse Filio : *Transi, hospes, et orna mensam*, etc. (Eccli. xxix, 53.) Transi de sinu meo in uterum Mariæ, et orna mensam istam. Mensa virginitas, quæ signatur in liliis, in quibus Christus pastus est, quam ornavit fecunditas et mirabiliter decoravit.

Filii Dei servitio ex toto mancipata, quando quodlibet ejus membrorum Christo famulabatur, pedes supportando, crura et tibiæ sustinendo, venter bajulando, mamillæ lactando, manus nutriendo, ulnæ amplexando, labia arridendo, os deosculando, lingua colloquendo, nares odorando, aures auscultando, oculi cernendo, caput adorando. Unde canitur in Purificatione : *Virgo post partum quem genuit, adoravit, et hujusmodi*. Idem dicit Ambrosius.

Redemptionem mundi operata, quando portio ipsius a Dei Filio assumpta in cruce immolabatur, et ista portio pro peccatis totius mundi fuit hostia sufficiens, nontamen efficiens. Beatus Bernardus loquens de Christo crucifixo : « Hæc hostia, inquit, sicut sola prodesse potuit, sic sola suffecit. » Verumtamen de quibusdam dicit Psalmista : *Qui confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur*, etc. *Frater*, id est Christus, *non redimit*, » etc. (Psal. xlviii, 7, 8.) Ratione hujus redemptionis dicit beatus Bernardus de carne Mariæ virginea : O dives in omnes et super omnes Maria, de cujus substantia pars assumpta, totius mundi suffecit solvere debita! Grandis in usus proprios remansit divitiarum copia, quatum assumptio redimere et restaurare potuit universa. Nec solum tunc operata est illa caro salutem mundi, vel redemptionem, sed et quotidie operatur : quia carne ejus et sanguine pascimur et potamur in Filii sacramento ; quia caro Matris et Filii una caro. Unde (Gen. ii, 24) : *Erunt duo in carne una*. Et ideo cum Filio potest ipsa dicere illud : *Caro mea vere est cibus*, etc. (Joan. vi, 56.) Et forte propter hoc dicit : *Qui edunt me adhuc esurient*, etc. (Eccli. xxiv, 29.)

CAPUT II.

Privilegia Mariæ.

Signum magnum apparuit in cælo, mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in capite ejus corona stellarum duodecim. (Apoc. xii, 1.) Beatus Bernardus stellas illas in corona Mariæ quæ per istam mulierem designatur, interpretatur duodecim prærogativas in Virgine, propter quas etiam dicitur gratia plena, scilicet quatuor prærogativas cæli, quatuor carnis, quatuor cordis. Fulserunt enim in ea tanquam stellæ de cælo præclara generatio, scilicet de semine Abraham, de tribu Juda, de stirpe David. Item angelica saluatio, Spiritus sancti

superventio, Filii Dei inenarrabilis conceptio. Prærogativæ carnis sunt quod fuit virginittis primicæria, quod facta est sine corruptione secunda, sine gravamine gravida, sine dolore puerpera. Prærogativæ mentis fuerunt mansuetudo pudoris, devotio humilitatis, magnanimitas credulitatis, martyrium cordis. Item prærogativæ Mariæ possunt referri ad quatuor cardinales, quas singulas invenimus eminusse tripliciter in ea. Habuit enim ex temperantia pudicitiam carnis, modestiam sermonis, humilitatem cordis. Habuit ex prudentia, quod siluit turbata, quod intellexit audita, quod respondit ad proposita. Habuit ex justitia, quod morem gessit duris corde in sua desponsatione, in Filii circumcisione, in legali purificatione. Item quod compassionem erubescens ministris exhibuit, vino in nuptiis deficiente. Item quod communionem sanctis exhibuit, cum mulieribus et discipulis perseverans in oratione. Habuit ex fortitudine per magnanimitatem, quod virginittis propositum assumpsit, quod assumptum tenuit, quod rei tam immensæ fidem adhibuit. Nos vero quatuor prærogativas quas beatus Bernardus appellat, omnibus Mariæ prærogativis præponentes, de octo reliquis mediante gratia Virginis alio ordine disseremus.

CAPUT III.

Maria prima virginittis votum emisit.

Prima igitur Mariæ prærogativa secundum beatum Bernardum est quod fuit virginittis primicæria. Bartholomæus enim apostolus dicit manifeste quod prima vovit virginittatem. Et ideo prima, quia ante eam nulla. Nec timuit maledictum illud quod erat scriptum *Exod. xxiii, 26 et Deut. vii, 14*, ubi pro benedictione dicitur obedienti : *Non erit apud te sterilis utriusque sexus*. Unde a contrariis sterilitas pro maledictione reputabatur in lege ; erat enim tempore legis opprobriosa virginittas propter adjunctum, id est sterilitatem. Unde filia Jephthe flevit virginittatem suam (*Judic. xi, 58*). Et erat maledictio ista opprobrii : nam opprobrium et vilittas erat mulieri sterilitas sua. Unde dicit Elisabeth concepto Joanne : *Sic fecit mihi Dominus in diebus quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines*. (*Luc. i, 25*.) Simile dixit Rachel de nato Joseph. (*Gen. xxxiii*.) Sed hanc maledictionem, hanc sterilitatem, hoc opprobrium, hunc contemptum contempsit Maria, ut Deo offerret gratissimum sacrificium virginittis absque omni humano præcepto, consilio et exemplo, sola inspiratione Spiritus sancti, sicut dicit beatus Bernardus. Ratione autem voti appellatur ipsa Virgo virginum, quasi virginittis signifiera et exemplar. Sed quia Dominus dixerat : *Quicumque honorificaverit me, glorificabo eum* (*I Reg. ii, 50*), nec poterat esse mendax, fecit quod promiserat, et glorificavit honorificantem se. Et ne ex oblatione virginittis remaneret in opprobrio sterilitatis, sicut ipsa novum fecerat in terra vovendo virginittatem, et sic in

ipsa novum fecit super terram, quod novum tota terra, quod novum totus non capit orbis. *Creavit Dominus novum super terram, semina circumdabit virum.* (Jerem. xxxi, 22.) Et quia pro amore virginitatis maledictum sterilitatis contempsit, summa benedictione remunerata est in conceptu Salvatoris, dicentibus illi angelo et Elisabeth: *Benedicta tu in mulieribus, vel inter mulieres.* (Luc. i, 28.) Et pro illa maledictione de qua non curavit, tam ineffabiliter meruit benedici. His enim qui maledicta hominum non reputant propter Deum, retribuit ipse benedictionem pro maledictione: *Beati estis cum maledixerint vobis homines* (Matth. v, 41); in Psalmis de amatoribus mundi: *Maledicent, id est, justo, et tu, Domine, benedices.* (Psal. cviii, 28.) Origenes: « Qui bene agit, et injuste maledicitur, præmium illi pro maledicto reddetur. »

Magister Hugo de Sancto Victore: « Notandum quod primum quando factus est mundus, per Creatorem benedicta est fecunditas (Gen. ix, 1, 2), ut multiplicarentur homines. Postea quando ab uno tantum populo agnitus est Deus, per legem maledicta est sterilitas, ut multiplicarentur fideles. Postremo quando instabat tempus, in quo nunc ab omnibus gentibus Deus colitur, benedicta est virginitas, ut ad vitam cælebem a carnis opera cuncti provocentur: nec fecunditatem carnis meritum, nec sterilitatem dicimus esse culpam: nec per multitudinem filiorum, sed per merita virtutum antiqui vel moderni Domino placuerunt: nec ideo sterilitatem carnis maledictam in lege, ut eam damnabilem lex ostenderet apud Deum: quin potius ut eam (illo tempore quando successio generis in multitudinem filiorum quærebatur) apud homines infructuosam, et ob hoc quodammodo inhonoratam demonstrarent. Non ergo culpanda est Virgo Maria, nec accusanda de contemptu legis, in qua sterilitas maledicitur, imo sola singulariter laudanda, quæ prima legis verba non carnaliter sapienda considerans, elegit in terra abjectio plebis fieri, et opprobrium hominum, ut per munditiam integritatis in cælo fieret socia angelorum. Et pulchre prima inter feminas pro amore castitatis maledictum legis in carne sua sustinuit, quæ illum ex carne sua paritura erat, qui ipse in carne sua maledictum legis pro nobis suscipiens, nos a maledicto legis liberavit. (Galat. iii, 1 sequ.) Unde merito ei soli datum est ut Filium Dei pareret, et virgo permaneret: ut, quia prima fecunditati carnis virginitatem sponte prætulit, nunc et fecunda sit in carne et integra virginitate. Si autem quæretur quare post votum virginitatis Maria virum habere consensit, cum propositum virginitatis nunquam mutaverit, nec in carnalem consenserit copulam, potest sic responderi: Quia propter hoc virum habere consensit, ut claretur propositum, approbante et hoc ipsum Joseph et idem proponente. Aut si forte hujus propositi non erat conscius Joseph (quod fieri potuit), parentibus suis nuptias

imperantibus inobediens esse timuit, et ob hoc viro nubere consensit, speciali (per Spiritum sanctum, qui eam a principio castitatis amore accenderat) fiducia confirmata, et spe, quam in Deum habebat, non dubia, quod eam divina misericordia ita custodiret, ut posset et voluntati parentum in matrimonio contrahendo obedientiam exhibere, et tamen nihil in eodem matrimonio impedimenti inventura esset, pro quo votum virginitatis (quod pro amore castitatis suscepit) cogeretur frangere. Suscepit ergo conjugium, sed non mutavit virginitatis propositum. Et quia castitatem dilexit, et obedientiam tenuit, inventa est in ea et sine detrimento virginitatis conjugalitatis sanctitas, et sine opprobrio sterilitatis fecunda virginitas. Sic ille beatus patriarcha fidei forma et obedientiæ exemplum, Abraham in repromissione acceperat quod in Isaac benediceretur semen ejus: et tamen postea jussus a Domino eundem quem unigenitum habebat ex Sara uxore sua filium Isaac immolare, sine mora aut cunctatione paruit, sciens pro certo, quod tametsi secundum humanam rationem promissioni contraria Dei videretur jussio, secundum illam tamen virtutem, qua Deo possible sunt omnia, et cum obedientia jussionis impleri posset promissio. Sicque factum est ut et devotio obedientiæ (qua Deo jubenti parere non distulit) inveniret meritum: et fides qua Deo promittenti credidit, promissionis fidelis consequeretur effectum. Ita etiam hic fieri potuit, ut beata ista Virgo Deo commendans omne desiderium suum, tantam in ipso fiduciam habuerit, ut indubitanter crederet, et parentibus se posse debitam obedientiam exhibere, et votum castitatis, cujus ipse solus conscius erat, quemadmodum vellet eo patrocinante, inviolatum conservare. Sed sive ita factum sit, nos quidem nullatenus ambigere debemus beatam Mariam certa ac rationabili causa post votum servandæ virginitatis propositumque continentiae, conjugii sacramentum suscepisse, et tamen virginitatis propositum non mutasse, veraciterque nomen sumpsisse conjugis, et perseveranter votum tenuisse integritatis.

« Item votum perpetuæ virginitatis se fecisse innuebat Maria respondens angelo filium nuntianti: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* (Luc. i, 34.) Istud quomodo, non est dubitationis, sed admirationis, ut sit sensus: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco*, id est, admirabili modo fiet, et vere admirabili, quia virum non cognosco. Beda: Quomodo, inquit, fieri potest ut concipiam pariamque filium, quæ in castimonia virginitatis vitam consummare disposui? Quasi diceret: Propositum habeo virum non cognoscere, propositum habeo virginitatis decus usque in finem inviolatum custodire. Quomodo si dixerit quis: Vinum non bibo, non possum calicem hunc gustare; hoc est, quia in voto habeo vinum non bibere, non possum hunc calicem gustare. Tale est

illud : Nazaræi comam non incidunt, id est, votum habent comam non incidendi. Nec dixit : Virum non cognovi; hoc enim nihil impediret virginem desponsatam, et virum cognituram, filiumque parituram, sed virginem permansuram. Et ait angelus ei : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* (Luc. 1, 35.) Noli, inquit, propter propositum virginis de promissione proles diffidere. *Spiritus sanctus superveniet in te.* Concipies filium non e viro, sed de Spiritu sancto. Promissio quidem mea implebitur, sed tamen propositum tuum non violabitur. Tu vovisti virum te non cognituram, et ego prædico te filium parituram. Et ideo miraris, ne forte vel promissio cassa sit, permanente proposito, vel propositum violetur, si impleatur promissio. Non enim ratio humana hoc comprehendit, ut pariat virgo, intacta generet, et sine opera carnis caro procedat ex carne. Ideo miraris quomodo fiet istud : quia virum non cognoscis. Nam interim quantum in te est, nihil invenire potes, cur de tua perseverantia debeas dubitare : et ob hoc queris, quomodo de mea possis promissione confidere. *Quomodo fiet istud, quia virum non cognosco? Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Noli propter propositum de promissione diffidere : quia *Spiritus sanctus superveniet in te.* Noli propter promissionem de proposito formidare : quia *virtus Altissimi obumbrabit tibi.* — *Spiritus sanctus superveniet in te,* ne per coitum corrumpatur integritas tua. *Virtus Altissimi obumbrabit tibi,* ne per libidinem polluat castitas tua. *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Ministrabis substantiam, et non senties concupiscentiam. Non suscipies semen ex viro, et secunda fructum ventris germinabis in filio. Noli ergo dicere : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* quia per virum hoc non fiet, sed per Spiritum sanctum. *Spiritus enim sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Ecce jam habemus Mariam desponsatam virginem, et adhuc tamen in virginis proposito permanentem. Veraciter desponsatam virginem, nec minus veraciter in virginis proposito permanentem. Huc usque Magister Hugo. Noverat siquidem gloriosa Virgo divinitus inspirata Filium Dei desiderare virginis in qua pasceret. Unde de ipso dicitur : *Qui pascitur inter lilia.* (Cant. vi, 2.) Et ideo vovit virginis in qua pasceret. Lilia desiderabat, lilia ei exhibeo, id est duplicem virginis in qua pasceret, scilicet mentis et corporis. Quod notatur per hoc quod dicitur : *Inter lilia.* Et hoc est quod Apostolus dicit : *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* (11 Cor. xi, 2.) Cum enim dixisset virginem, noluit subsistere, sed subjunxit castam, ut sic innueret ipsum requirere duplicem castitatem, nec unam sine altera ei complacere. Item ratione huius voti quod ipsa prima emisit, dicunt ei Joachim et omnes sacerdotes, id est Filius Dei et omnes sancti : *Tu gloria Jerusalem,* id est sanctorum ; *tu læ-*

titia Israel, id est angelorum ; *tu honorificentia populi tui,* id est totius generis humani, *quæ fecisti viriliter votum virginis emittendo prima; et confortatum est cor tuum,* eo quod castitatem amaveris, etc. (Judith. xv, 40, 41.)

CAPUT IV.

Maria sine corruptione secunda.

Secunda Mariæ prærogativa, secundum beatum Bernardum, est quod facta est sine corruptione secunda. (Quidquid pertinet ad hoc privilegium habuisti supra.)

CAPUT V.

Sine gravamine gravida.

Tertia Mariæ prærogativa, secundum beatum Bernardum, quod sine gravamine gravida. Hæc autem prærogativa demonstratur in hoc, sicut dicit beatus Bernardus, quod in ipso suæ conceptionis initio, quando cæteræ mulieres miserabilius affliguntur, Maria tota alacritate conscendit in montana cum festinatione, ut Elisabeth ministraret, quam ab angelo audierat concepisse ; et notabiliter dicitur cum festinatione (Luc. 1, 39), id est, non lento gradu, sicut mos est aliquo onere gravatorum. Ostenditur etiam per hoc quod ascendit in Bethleem, imminente jam partu, portans in utero pretiosissimum illud depositum, portans illud onus leve, portans a quo portabatur infantem, portans in quantum scilicet erat homo, a quo portabatur in quantum erat Deus, sub quo curvantur qui portant orbem : *Qui portat omnia verbo virtutis suæ.* (Hebr. 1, 3.) Et ita patet quod corpus quod Christus assumpsit de Virgine, aut fuit sine pondere, aut corpus a quo portabatur, et postea similiter undas maris, quo pondus corporis sustinere possent, sua potentia solidius confirmavit.

CAPUT VI.

Sine dolore puerpera.

Quarta Mariæ prærogativa, secundum beatum Bernardum, quod sine dolore puerpera, et hæc perpenditur ex eo quod natum Filium pannis involvit, et in præsepio reclinavit, cum aliæ matres persæpe pereant in puerperio, aut vix remaneant semivivæ. Et hoc est quod Sedulius, rhetor Romanæ Ecclesiæ, in suo Paschali opere ait inter cætera : *Infans namque parvus ac maximus, membris scilicet et exiguis corpore, sed præcelsus deitate, per hospitalis templi sinceram defluens castitatem, non læsit corpus abscedens, quod non læserat cum venisset.* Ideo canit Ecclesia in Natali : *Nesciens peperit sine dolore,* id est, sine naturalium læsione, Salvatorem sæculorum. Ad hoc etiam innuendum dictum est Mariæ ab angelo : *Ecce concipies in utero, et paries filium* (Luc. 1, 31), sine parturitione media. In aliis enim mulieribus parturitio media est inter conceptum et partum, in Virgine autem sequitur partus immediate. Et hoc est quod dicit Isa. Lxvi, 7, 8 : *Antequam parturiret, pe-*

perit, etc. *Quis audivit unquam tale?* » Magister Richardus de Sancto Victore : Ideo etiam peperit sine dolore, quia concepit sine libidine. Libido sane est causa doloris, et dolor effectus libidinis. Ex effectu igitur causa innuitur ex eo quod dicitur : *In dolore paries liberos.* (Gen. iii, 16.) E contrario autem simul et e converso in conceptu Virginis ex sublatione causæ perpenditur ipsius effectus sublatio. Quæ enim concepit cum virginitate, concepit sine libidine, et portavit sine gravamine, consequenter peperit sine dolore. Et quia conceptus sine concupiscentia, et parturitio sine pressura. Nam si cæterarum more mulierum cum concupiscentia et defloratione concepisset, maledictioni Evæ utique subjacisset, et more cæterarum mulierum in dolore et tristitia peperisset. Propterea etiam dicit Ambrosius in hymno :

*Veni, redemptor gentium,
Ostende partum Virginis :
Miretur omne sæculum,
Talis decet partus Deum.*

Non dicit : Ostende conceptum Virginis, sed partum, qui tantus et talis est, ut et Deum deceat, in quo omne sæculum debeat admirari. Ideo etiam dicit, *Ostende partum Virginis* ; quia in partu plus aliquid declaratur, quam in conceptu. In conceptu namque virgo sine coitu gravidatur, in partu vero tota Virginis incorruptio ostenditur, scilicet quod virgo ante partum, et in partu, et post partum. Unde ter dicitur *Porta clausa*, Ezech. xlv. Exoptat ergo Ambrosius ut partus hic ostendatur ignorantibus eum : quia si Virgo peperisset in sordibus et dolore, nec Deum deceret talis partus, nec esset in eo quod mundus deberet admirari, sed in quo et cum quo lugeret, quod absit ! Item Augustinus, in *Epist. ad Ephes.* explanans illud verbum Psalmi (xciii, 1), *Deus ultionum libere egit* : Quia Christus solus inter omnes liber a culpa, ideo libere egit in nascendo libere ex Maria. Quod etiam ostendit Psalmista dicens (Psalm. xviii, 6) : *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo*, id est, ex utero virginali. Christus enim tanquam sponsus alacer exultans, et totus festivus ad ducendam uxorem, id est, conjungendam sibi Ecclesiam in sua nativitate, processit de thalamo suo, id est utero virginali, qui pervius factus est sibi soli. Nec audiendi sunt illi, imo velut sceleratissimi hæretici peniendi, qui dicere audent, quod tunc doloribus affligerit matrem suam, corruperit viscera, violaverit pudicitiam, gemitus auxerit, multiplicaverit tristitias vel ærumnas. Nec aliter de thalamo suo probabiliter diceretur procedere tanquam sponsus, qui jucundus et alacer, hilaris et festivus, et jucunda circumseptus familia, propulsato et hospitio suo nubilo totius tristitiæ inveniri desiderat et videri. Et ad hoc signandum hora qua Sponsus hic processit de hoc thalamo in sua Nativitate, pastoribus annuntiatum est ab angelo

gaudium magnum et cantatum : *Gloria in excelsis Deo*, etc. (Luc. ii, 14.)

CAPUT VII.

Virgo et Mater.

Quinta Mariæ prærogativa, quod virgo et mater, quod nulla alia. Unde in figura ejus dicitur de eadem : *Non est talis mulier super terram*, etc. (Judith. xi, 19.) Et de ipsa dicit Sedulius quod gaudia matris habens cum virginitatis honore, nec primam similem visa est, nec habere sequentem. Ipsa est enim terra fluens lacte fecunditatis, et melle virginitatis, quæ non est terrenæ vitæ, sed cœlestis, sicut dicit Hieronymus. Unde Dominus imperat Judæis illud ineffabile beneficium, quod recipere noluerunt, nec adhuc recipiunt : *Dedi eis terram fluentem lacte et melle, præcipuam omnium terrarum.* (Ezech. xx, 6.) Terra hæc beata Virgo.

CAPUT VIII.

Virgo et Mater Dei.

Sexta quod Virgo et Mater Dei, quod nulla alia. In hujus enim prærogativa dignitatis non communicat ei homo, non angelus, nec aliqua creatura, sed sola cum Deo Patre dicere potest Filio Dei : *Filius meus es tu.* (Psalm. ii, 7.) Ipsa etiam sola dicere potest de Christo homine illud : *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea.* (Gen. ii, 23.) Unde et dicit ei Filius : *Pelle et carnibus vestisti me, ossibus et nervis compegisti me.* (Job x, 11.) Quod fuit proprie, quando ipsa consensit, quod Filius Dei caro fieret in ea et ex ea, quando videlicet respondit angelo : *Fiat mihi secundum verbum tuum.* (Luc. i, 38.) Dicitur, Gen. iii, 24, et I Cor. vi, 16 : *Erunt duo*, id est, Christus et Maria, *in carne una virginali* ; quia mater et filius una caro. Ideo etiam dicit beatus Bernardus : « Hæc est Virginis nostræ gloria singularis et excellens prærogativa Mariæ, quod filium unum eundemque cum Deo Patre meruit habere communem. » Anselmus Cantuariensis : Deus Filium suum quem solum da corde suo æqualem sibi genitum tanquam se diligebat, ipsum dedit Mariæ, et ex Maria fecit sibi filium, non alium, sed eundem ipsum, ut naturaliter esset unus idemque filius communis Dei et Mariæ. Item super illud : *Intravit Jesus in quoddam castellum.* (Luc. x, 38.) Quoddam, id est, singulare castellum Virgo Maria fuit ; quia singulariter et Virgo et Mater Dei existit, quod nulla alia. Etsi enim aliqua alia virgo possit esse et mater, quod impossibile, etiam sic Virgo singularis Maria erit, quia unicum Dei Filium genuit, qui sicut est unicus unico Patri, ita est unicus unicæ Matri. Et ideo nulla, etiamsi virgo pariat, vel eundem, vel talem generabit. Et nota, quod magnum et laudabile fuit Mariæ fuisse virginem : sed majus per omnem modum et mirabilius in virginitate fuisse fecundam, et post evacuationem uteri habuisse uterum

sigillatum, et hæc fuit *gratia super gratiam*. (Eccli. xxvi.) Et nota supermaximum et ineffabile fuisse Matrem Dei. A sæculo enim non est auditum quod aliqua mulier, excepta Maria, dicere Deo potuerit : *Filius meus es tu*. (Psal. ii, 7.) Et ecce hoc sub sole recens est, quiddid dixerit Salomon. (Eccli. i, 10.) In memoria trium supra dictorum instituit sapientia Græcorum, ut in iconiis, quas ad imaginem beatæ Virginis depingunt, superscriptionem trium nominum imponant in hunc modum : *Virgo Dei Mater*. Tamen apud eos est una dictio, *Theotocos*, apud nos vero duæ.

CAPUT IX.

Peccare non potuit, ex quo Filium Dei concepit.

Septima, quod peccare non potuit ex quo Filium Dei concepit. Unde et dicit : *Et in Sion firmata sum*. (Eccli. xxiv, 15.) Prius autem dicit : *Coram ipso ministravi*. Et sic ministrando, scilicet quando nominavi me ancillam, in ipso momento consensus mei quem expressi, dicens : *Fiat mihi secundum verbum tuum*, concepto Salvatore firmata sum, id est, in bono confirmata. Et hoc in *Sion*, id est, militante Ecclesia adhuc posita : quod fuit mihi privilegium speciale. Alii enim sancti non in hac vita sic firmantur ut de cætero peccare non possint, sed tantum in superna Jerusalem. Et hoc multipliciter persuaderi potest et probari. Primo, quia Spiritus sanctus superveniens in eam, et ei obumbrans virtus Altissimi, exstinxit in ea carnalem concupiscentiam, et abstulit cordis ignorantiam, quæ sunt duæ radices peccati. Filius etiam Dei qui *ignis consumens est* (Deut. iv, 24), in eam descendens, consumpsit in ea ignorantiam, sicut lumen ignis consumit tenebras, et virtus Altissimi, scilicet idem Filius Dei, obumbravit ei, et contra omne incentivum peccati præstitit refrigerium. Vel aliter, sicut dicit magister Richardus de Sancto Victore, si lucida fuit nubes quæ obumbravit discipulos Christi (Matth. xxvii, Luc. ix, et Marc. ix), quam lucida recte creditur quæ obumbravit Matrem Christi? Sed si illud umbraculum quod ei Filius vel Spiritus sanctus exhibuit, lucidum erat, ergo et lucem et umbram exhibebat : lucem ad depellendam ignorantiam, umbram ad extinguendam concupiscentiam. Mira illa obumbratio Spiritus sancti, quæ sub uno momento detersit et exterminavit a Virgine tam ignorantiam boni, quam concupiscentiam mali. Quam integre in ea omnis concupiscentia extincta fuerit, probat profecto, quod cum virginitatis integritate postmodum concepit et peperit. Quam profunde illuminata fuerit, probat quod illud tantæ profunditatis sacramentum, tam veraciter, tam velociter credidit, quod hujus mundi sapientibus vix tandem aliquando per tot et tanta miracula persuaderi potuit. Secundo, quia plena erat gratia Spiritus sancti, et ita nullus locus vacuus quo peccatum posset admitti : quia in pleno

non potest plus recipi. Tertio, quia nunquam eam reliquit Spiritus sanctus, et ita nunquam accessum ad illam habuit spiritus malignus. Quarto, quia Christus lux est, sicut dicit ipse : *Ego sum lux mundi*. (Joan. viii, 12.) Item : *Deus lux est, et tenebræ non sunt in eo ullæ*. (I Joan. i, 5.) Peccata vero tenebræ sunt. Unde Joan. iii, 19 : *Dilexerunt homines tenebras plusquam lucem*. Non est autem conventio Christi ad Belial, vel lucis ad tenebras. (I Cor. vi, 14, 15.) Idcirco Mariæ dicitur Sophen. iii, 15 : *Filia Jerusalem, avertit inimicos tuos rex Israel. Dominus in medio tui, non timebis malum ultra*, malum scilicet culpæ venialis vel mortalis. Ipsa enim erat sicut vitrum quod illuminatum a sole non recipit nubilum. Ideo ei competit quod de Sapientia dicitur : *Sincera est, et ideo nihil inquinatum incurrit in illam* (Sap. vii, 25); quia impossibile erat eam posse peccare de cætero. Quinto, quia ipsa erat triclinium Trinitatis. Pater potens, cui competit vis irascibilis, roborabat eam contra extollentiam superbiæ. Filius sapiens, cui rationalis, contra insipiditatem totius voluptatis pravæ. Spiritus sanctus, cui concupiscibilis, contra venenum totius malitiæ. Omne vero peccatum ab hac triplici mala radice habet originem, sicut dicitur I Joan. ii. Sexto, quia habebat Gabrielem ad sui custodiam deputatum, qui interpretatur *fortitudo Dei*, quo patrocinante nihil in ea proficere poterat inimicus, nec ei nocere iniquitatis filius apponebat : nec solum unicum angelum, sed creditur quod infinitos. Unde ei dicitur : *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis* (Psal. lxxvii, 23), scilicet cogitationibus, locutionibus, actionibus et hujusmodi. Septimo, quia ipsa dicitur *electa ut sol* (Cant. vi, 9), quem nec ignis comburit, nec aqua emollit, nec gladius scindit, nec fetor corrumpit, nec vitrum obsistit, et ita est incorruptibilis. Similiter Maria ex quo electa est in matrem Solis justitiæ, et novus quidem sol factus est ab eo qui fabricatus est auroram et solem. Si vero aliquis dicat, quod vel post partum peccare potuit, respondendum est quia, etsi Filius Dei natus est ex ea, Deus Trinitas nunquam recessit ab ea. De ista confirmatione dicit ipsa : *Et sic in Sion firmata sum* (Eccli. xxiv, 15), etc. Item illud : *Tenuisti manum dexteram meam*. Octavo, quia Maria tota erat cælum, quod dissimilia non recipit, scilicet vitia cum virtutibus. De quo cælo dicitur in Psalmo (cii, 19) : *Dominus in cælo*, id est, in beata Virgine, *paravit sedem suam ministerio Spiritus sancti*. Item de ipsa dicitur sub appellatione supernæ Jerusalem : *Non intrabit in eam aliquid coinquatum* (Apoc. xxi, 27) per consensum in cogitatione, vel faciens abominationem in actione, et mendacium in locutione. Nono, quia ipsa erat *hortus conclusus* (Cant. iv, 12), per quem transire non adiciebat incircumciscus et immundus. (I a. Lii, 1.)

CAPUT X.

Universas et singulas virtutes habuit.

Octava, quod universas et singulas virtutes et dona gratiarum habuit in superlativo gradu, cum alii sancti singuli singulas. Unde Noe dicitur justus, Abraham fidelis, Joseph castus, Moyses mansuetus, Job patiens, David humilis, Salomon sapiens, Elias zelator legis, et hujusmodi. Unde de quolibet sancto confessore canitur illud : *Non est inventus similis illi*, etc. (Eccli. xlv, 20), quia quilibet illorum præcellebat alios sanctos sui temporis in aliqua speciali virtute. Nota, quod istud dicitur de sanctis temporaliter et particulariter; in tempore enim suo non habuit Abraham parem in fide, nec Isaac in obedientia, nec Joseph in castitate, nec Moyses in mansuetudine, nec Job in patientia, nec David in humilitate, nec Elias in zelo. Apostoli vero Domini excesserunt omnes in virtutibus istis et aliis. Sed beata Virgo supergressa est omnes sanctos Veteris et Novi Testamenti, non in quibusdam, sed in singulis virtutibus. Unde dicit, Cant. vii, 13 : *Omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi*. Virtutes et opera virtutum appellantur poma propter refectionem, quia sunt cibus animarum; propter sanitatem, cibus enim sunt infirmitatum; propter odorem, quia delectant, confortant, et refovent audientes, currentes in odoribus hujusmodi unguentorum. Unde Job. ix, 26 : *Dies mei transierunt sicut naves poma portantes*, etc. Dicit ergo : *Omnia poma nova et vetera*, id est, omnia privilegia sanctorum Novi et Veteris Testamenti, in me conjuncta et commassata, *servavi tibi*, custodivi scilicet in me, tibi attribuens quidquid boni habeo, et non meritis meis : quia *gratia Dei sum id quod sum*, etc. (I Cor. xv, 10.) Et propter hoc dicitur : *Multæ filię congregaverunt divitias*, etc. (Prov. xxxi, 29.) Titulo ubi Maria comparatur lapidibus pretiosis. Voluit siquidem Christus ut omni pulchritudini participaret Mater sua, et esset mulier ex omnibus, sicut dicitur Eccli. vii, 29. Propter quod eleganter dicit quidam de ea : Sol luna lacidior, et luna sideribus; sic Maria Deum credentibus omnibus. Item aliter potest illud exponi : *Omnia poma*, etc., in quo verbo bonorum operum perseverantia demonstratur in Virgine. Dicit ergo : O dilecte mi, *omnia poma*, id est, omnia boni odoris opera quæ feci, tam *vetera*, id est, quæ ex mandatis legis veteris processerunt, quam *nova*, quæ præcepta produxerunt evangelica, sine infectionis macula, sine corruptionis putredine, *servavi tibi* tanquam grata xenia præsentanda. Item in hoc etiam quodammodo videtur innuere infantiam Verbi, quod caro factum est in ea : quia pueri diligunt poma. Item ad hoc privilegium pertinet quidquid dictum est de singulari excellentia Mariæ.

CAPUT XI.

Sola Maria potest Christo ut filio materna auctoritate imperare.

Nona, quod cum omnes alii sancti et angeli possint Christo supplicare et a Deo exaudiri : unde et dicit eis : *Petite et accipietis* (Joan. xvi, 24), ipsa sola materna auctoritate potest ei ut filio imperare. Quod signatum est III Reg. ii, 20, ubi legitur Salomon qui signat Christum, respondisse Bersabee, matri suæ, quæ Mariam figurabat : *Pete, mater mi, neque est enim fas ut avertam faciem*, etc. Ad hoc etiam figurandum, III Reg. x, 15, dicitur quod *Rex Salomon dedit reginæ Saba omnia quæ voluit et petiit ab eo*, etc., quæ videlicet regina significabat Mariam. Ideo sic oramus eam : *Monstra te esse Matrem*. Quasi diceretur ei : Imperiose et materna auctoritate supplica pro nobis Filio tuo. Item illud : *Ora Patrem, jube Natum*. Dicunt autem quidam hoc non bene fuisse dictum : sed *mentita est iniquitas sibi*. (Psal. xxvi, 12.) Nonne legitur, Luc. ii, 51, de Jesu, quod *erat subditus illis*, scilicet Mariæ et Joseph propter Mariam? Et ibidem quod ipsa materna fungens auctoritate corripuerit filium dicens : *Fili, quid fecisti nobis sic?* (Luc. ii, 48.) Et paulo post subjungitur, quod audita correctione materna patienter et absque murmure descendit cum illis Nazareth, *et erat subditus illis*. Non enim evacuabitur præceptum in patria illud Dominicum : *Honora patrem et matrem* (Exod. xx, 12), sed perfectissime adimplebitur. Nihilominus hæc omnia intellige de reverentia quam Dei Filius exhibet Matri suæ, et in subjectione qua Christus subditus fuit parentibus, formam humilitatis nobis et obedientiæ commendavit. Nec fuit illa subjectio necessitatis, sed pietatis. Et quid debeamus parentibus ostendit. Item potentia Mariæ ad impetrandum notatur, Esther v, 2, ubi dixit Assuerus : *Quid vis, Esther regina, et quæ est petitio tua?* Etiam si dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. In hoc etiam quod dicit : *Quid vis, Esther, et quæ est petitio tua?* innuitur quod non expectat Filius ut Mater roget, imo etiam prævenit petitiones ejus, secundum quod ipse dicit et secundum quod dicitur ei de veris pauperibus, Isa. lxxv, 24 : *Antequam clament ad me, exaudiam eos*. Et illud Psal. x, 17 : *Præparationem cordis eorum audivit auris tua*.

CAPUT XII.

Mariyr martyrum.

I. Decima, quod ipsa fuit martyris in anima, et gladius doloris qui pertransivit animam ejus in Unigeniti Passione, pro amarissimo ei martyrio computatur. Voluit siquidem Filius, ut omni sanctorum speciositati participaret Mater sua, imo universam sanctorum pulchritudinem excederet, et sicut appellatur Virgo virginum, ita et martyr martyrum deberet appellari : quia quidquid operabatur in Virgine, novum erat, sicut prædixerat, Jerem. xxxi, 22 :

Creavit Dominus novum super terram, etc., et Apoc. xxi, 5 : *Ecce nova facio omnia*, placuit Filio ut gloriosior martyr existeret, et mirabiliter appareret, ut novo et inaudito martyrii genere decoraretur. Et vere novum et inauditum martyrium quod Mater passa est in Unigeniti, Passione, in ea parte quæ est impassibilis, sicut dicit Hieronymus : novum, inquam, genus martyrii multis de causis. Primo cum alii martyres patiantur in corpore, ipsa passa est in anima vel in corde, juxta prophetiam Simeonis : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius*. (Luc. ii, 35.) Sic expone : *Tuam ipsius*, id est, tui ipsius ; vel : *Gladius ipsius tuam animam pertransibit*. Non dicit, movebit lucem rationis obnubilando, sed *pertransibit* velut rem immobiliter stantem, nec resistantem, aut in aliquo vacillantem. *Gladius* siquidem Passionis qui transivit corpus et membra Filii, pertransivit, id est, perfecte transivit per compassionem animam Genitricis : et tunc omnis plaga fuit tristitia cordis ejus. (Eccli. xxv, 31.) Alii enim martyres etsi tormenta sentiebant in corpore, interiori tamen consolatione refrigerabantur in mente : et si eorum corpora pertransibant gladii tormentorum pro Christo, tamen animæ eorum delectabantur in Christo. Filius etiam simul patiebatur et fervebatur : qui fuit in via comprehensor. Unde dicit : *Providebam Dominum in conspectu meo semper*. (Psal. xv, 8.) Sed anima Matris torquebatur in Christo, et totam ejus animam vehementia doloris possidebat. Beatus Bernardus : « Longe eam plusquam martyrem non immerito prædicemus. In qua passionis sensum excessit compassionis effectus, cum ejus animam pertransivit gladius Passionis. Anima quippe Filii jam non erat ibi, sed anima Matris nequibat àvelli. »

2. Fuit enim plusquam martyr : quia duplex pertulit martyrium, dum et mortem Filii vidit, et ejus exemplo membra super terram mortificavit. Quod genus martyrii illo nimirum quo membra caduntur ferro, horrore quidem mitius, sed diuturnitate molestius. Item sicut non fuit dolor sicut dolor ille qui transivit corpus et membra Filii, sicut ipse dicit : *O vos omnes qui transitis*, etc. (Thren. i, 12), sic non fuit dolor sicut dolor ille qui Matris viscera per compassionem pertransivit. Unde et in Psalmis notabiliter dicitur : *Circumdatus varietate* (Psal. xlii, 10), videlicet tot dolorum, quod Filium suum videbat patientem. Huic enim videbat caput spinis coronari, huic genas avelli, huic vultum conspuui, huic pedes et manus configi, huic os felle potari, huic caput expirantis super humerum inclinari, huic latus mortui lancea aperiri. Vere ergo circumdata varietate dolorum, ut vere posset dicere eum Susanna : *Angustie mihi sunt undique*. (Dan. xiii, 22) Et cum David : *Undique me angustie premunt*. (I Paral. xxi, 15.) Et tunc sicut canit Ecclesia, *Circumdabant eam flores rosarum*, id est, infinita martyriorum genera, quæ figurantur in rosis, qua-

rum rubor attestatur martyrio. Propter hoc etiam appellatur ipsa *Rosa plantata in Jericho*. (Eccli. xxiv, 18.) Jericho interpretatur *luna*, quæ secundam claritatem habet post solem, et designat beatam Virginem, quæ post Christum transcendit omnem creaturam. Rosa vero ruborem habet vehementis incensionis : in quo duo figurantur, summa videlicet amoris perfectio, et martyrium intensissimi doloris. Quanto enim diligebat ardentius, tanto vulnerata est profundius. Unde dicit, in Cant. iv, 9, secundum aliam litteram quam ponit Gregorius : *Vulnerata charitate ego sum*. Rosa igitur rubicunda, luna vero candida est. Et quia gratus est color roseus in candore, voluit Filius, qui candidus est et rubicundus, Matrem sibi per omnia similari, sicut ipse per omnia præterquam in sexu in quantum homo similibatur ei. Et ideo noluit ipsam sine martyrio remanere. Rosa igitur in luna, martyrium mentis in carne virginea, id est, in Virgine candida, quæ pulchra dicitur ut luna. (Cant. vi, 9.) Sole enim justitiæ conservo in tenebras per mortem corporis, conserva est hæc luna in sanguinem per martyrium animæ. (Joel ii, 31.) Item : *Factus est sol sicut saccus cilicinus, et luna tota facta est sicut sanguis*. (Apoc. vi, 12.) Vel luna Ecclesia, quæ Christo moriente conversa est in sanguinem : quia aspersa sanguine multorum martyrum. Hujus autem novitas martyrii ostensa est, Isa. lxvi, 7. Unde admirans exclamat : *Antequam parturiret, peperit*, etc. *Quis audivit unquam tale?* etc. Parturire proprie est ante partum et in partu laborare, parere, fetum proferre. Maria vero antequam parturiret, peperit, quia sicut canit Ecclesia : *Sine dolore peperit Salvatorem sæculorum* ; sed longe post parturit, quia in Filii Passione sensit dolores puerperæ.

3. Item quod non fuerit tam amarum martyrium aliorum sanctorum, manifestissime patet. Non fuit talis Filius, non fuit talis Mater, non fuit tanta charitas, sicut inter Matrem et Filium, non fuit tam indigna mors, non fuit dolor tantus. Sciebat siquidem Mater qualis erat Filius, unde conceptus, et quomodo, et cætera hujusmodi. Et ideo quanto dilexit tenerius, tanto vulnerata est profundius, nihil habens omnino consolationis sicut cæteri martyres, ut supra dictum est, sed totum habens tribulationis. Nam absorpta erant ipsius viscera maternis doloribus ultra quam homo vel angelus perpendere possit, non tamen usque ad desperationem. Fuit enim Dominus patiens Matri suæ umbraculum meridiani, sicut dicitur Eccli. xxxiv, 19. In meridie sol fervet et claret, et sol persecutionis in Christi Passione fuit quasi in meridie : quia nulla evidential vel gravior potuit esse persecutionis Matris, quam videre mortem unigeniti Filii sui, qui erat scilicet unicuique Matris suæ. Fuit ergo tunc beatæ Virgini sol persecutionis in meridiano. Unde, Eccli. xlii, 3 : *In meridiano sol exiit terram*. In meridiano enim Passionis sol, id est, Chri-

sti persecutio exussit terram, id est terrenos, scilicet apostolos qui terreni erant: quia percusso Pastore dispersæ sunt oves gregis. (*Zach. xiii, 7.*) In sola autem beata Virgine stetit Ecclesia, nec eam exussit fervor meridiani; et ita tunc fuit ei Filius umbraculum meridiani. Et ideo vere potest dicere Filio suscitato: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, Fili mi, consolationes tue lætificaverunt animam meam.* (*Psal. xciii, 19.*) Et videtur ei dixisse Filius: Resurrexi, et adhuc sum tecum. Videtur tamen ex verbis ipsius Virginis, quod gaudium Filii resurgentis, dolori Matris compatiens Filio plenarie non respondebat: dicit enim Mater quasi de his loquens: *Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris.* (*Cant. iv, 6.*) Myrrham vocat amaritudines suæ compassionis in Filii Passione, et *montem myrrhæ* dicit propter acerbiteriam et cumulum seu vehementiam doloris illius. Sed post dolorem subjungit de consolatione propter gaudium resurgentis: *Vadam ad collem thuris.* Thuris fragrantia Dominicæ resurrectionis gratum odorem demonstrat, cujus odoris consolationem *collem thuris* vocat, ad quem pro doloris levimento se ituram pronuntiat. Per hoc autem quod dicit *montem myrrhæ* et *collem thuris*, cum collis sit minor monte, insinuare videtur quod tunc dolori consolatio non respondit; morientem enim Filium et morientis dolorem plene vidit, non autem plene vidit gloriam resurgentis.

4. Notandum etiam quod in Passione et Mater Filio et Matri Filii quasi relative compatiiebantur. Unde dicit Augustinus loquens ad Christum: « Foderis, Domine, clavis asperere extra, asperius intra ex compassione Virginis Matris tecum hæc omnia participantis: » patiente siquidem Filio potuit de Matre verissime dici illud: *Vere dolores ejus ipsa tulit, et languores ejus ipsa portavit* (*Isa. lxi, 4.*), scilicet per compassionem. Ad hoc etiam in mundum stetit Mater juxta Filii crucem. Et nota quod languor dicitur quasi longus angor: nunquam enim ex quo Filium concepit, fuit nisi in languore. Languit enim timore a nativitate Filii usque ad Passionem, cum semper vitam Filii appeti insidii cognosceret. Languit dolore toto tempore Passionis donec redivivum reciperet. Languit amore post Ascensionem quodammodo pio desiderio felicius, sed mirabilius cruciata: quia sedentem in cælo non teneret. Propter hunc tertium languorem dicit ipsa: *Filiæ Jerusalem*, id est, o vos, virtutes angelicæ, supernam inhabitantes Jerusalem, *nuntiate dilecto*, id est Filio meo, *quia amore langueo.* (*Cant. ii, 5.*) Sic enim Filius licet sit summi fructus gaudii, tam longi factus est illi causa martyrii, ut charissimam ipsius animam tot et tam acuti sine cessatione pertransirent gladii.

5. Attendendum est igitur et jugiter recolendum, quod tam devota coadjutrix existit ad mundi redemptionem, ut sicut non fuit dolor sicut dolor quem sustinuit Filius pro mundi redemptione, sic

non esset dolor sicut dolor ille quem ipsa pertulit in corde pro eadem causa. Quod ergo attulit mundo Filius Passione, hoc et mater contulit conversatione, reos et peccatores reconcilians compassione, acquisita per partum ipsius totius mundi redemptione. Filio etiam ponente animam pro mundi salute, Mater etsi non posuit animam pro mundo, exposuit tamen, et quod potuit fecit. Et hoc præfiguratum fuerat, Genes. ii, 18, ubi dictum est de Christo, novo Adam, quoad statum redemptionis mundi: *Non est bonum hominem esse solum; faciamus ei adjutorium*, etc. Ad hoc etiam martyrium designandum quasi quodam præsidio nuncupata est Maria, quod interpretatur *Mare amarum*. Habes igitur causam primam, quomodo scilicet gladius Filii qui Matris animam pertransivit, ei pro martyrio computatur. Secundo quia cum alii martyres passi sint propter fidelem, Maria passa est propter charitatem. Unde dicit in Cant. iv, 9, secundum aliam litteram quam ponit Gregorius: *Vulnerata charitate ego sum*. Et sicut charitas major est quam fides: *Major horum est charitas* (*I Cor. xiii, 13.*), sic Mariæ martyrium quantalibet excellit martyria sanctorum. Tertio, quia alii in corpore, Maria in corde, quod plus est: *Omnis plaga tristitia cordis.* (*Eccli. xxv, 17.*) Quarto, quia alii diversis gladiis martyrizati sunt, Maria eodem gladio quo Filius. Unde *tuam ipsius animam*, etc. (*Luc. ii, 35.*) Quinto, quia alii diversis actibus, Mater eodem ictu quo Christus. Unde dictum est ei: *Mulier, ecce filius tuus.* (*Joan. xix, 26.*) In his omnibus præeminet Mariæ martyrium martyriis omnium sanctorum.

CAPUT XIII.

Super omnes ordines angelorum exaltata.

1. Undecima, quod in Assumptione exaltata est super omnes ordines angelorum et sanctarum animarum. Unde canitur in sua Assumptione: *Vidi speciosam sicut columbam ascendentem desuper rivos aquarum.* Aquæ istæ, sicut dicit beatus Bernardus, sunt virtutes angelicæ et cælestes populi. Aquæ istæ invitantur ad laudes Creatoris in Psalmo. Unde: *Aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini.* (*Psal. cxlviii, 4.*) Duo rivi angeli et animæ sanctæ. Vel rivi aquarum ordines angelorum, scilicet Angeli, Archangeli, Principatus, Virtutes, Potestates, Dominationes, Throni, Cherubim et Seraphim. Item debent ordinari et enumerari virtutes cælorum, et ordines sanctorum, scilicet patriarchæ, prophete, apostoli, martyres, confessores, virgines, et omnes hujusmodi iusti. Propter privilegium enim suæ Ascensionis super ordines sanctorum universos gloriatur ipsa Cantic. i, ubi dicit: *Introduxit me Rex in cellaria sua* (*Cant. i, 5.*), pluraliter. Contentus est enim suo cellario quilibet ordo sanctorum, et angelorum, id est sua mansione. Sed Maria speciali privilegio in omnia est introducta, quæ sicut merita, ita et præmia omnium creditur assecuta, utpote cui nec continentia virginum, nec sobrietas

confessorum, nec patientia martyrum, nec zelus apostolorum, nec scientia prophetarum, nec fides patriarcharum, nec puritas angelorum creditur fuisse: imo etiam sicut meritis, sic et præmiis supergressa est sanctorum ordines universos. Hieronymus: « Quantum in terris adepta est Maria gratiæ præ cæteris, tantum in cælis obtinet gloriæ singularis. Quod si *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quæ præparavit Deus diligentibus se* (Isa. LXIV, 4; I Cor. II, 9), quid præparavit gignenti se, et quod certum est diligenti præ omnibus? » Item Hieronymus: « Si in domo Patris mansiones multæ sunt (Joan. XIV, 2), credimus splendidiorem in sua Assumptione Matri Filium concessisse. » Beatus Bernardus: « Nec in terris locus dignior virginalis uteri templo in quo Filium Dei Maria suscepit, nec in cælis regali solio in quo Mariam Mariæ Filius sublimavit. »

2. Et propter hoc de Assumptione Matris congrue potest exponi quod de Ascensione Filii dicit Psalmista: *Ascendit super Cherubim, et volavit super pennas ventorum.* (Psal. XVII, 11.) Ascendit super Cherubim, quod interpretatur *plenitudo scientiæ*; quia nulla humana scientia attingere potest quantum ascendit, vel ad quantam gloriam. Nec dicit super Seraphim, licet verum sit quod super illum ordinem exaltata sit ad dexteram Filii; unde: *Astitit Regina a dextris tuis, etc.* (Psal. XLIV, 10.) Quia super Seraphim non est aliud nisi hierothesia, id est sacer ordo Trinitatis, cui Virgo subdita est, sequitur: *Et volavit*, hoc est velociter ascendit. Vel *volavit*, id est avolavit ab humano intellectu. *Volavit super pennas ventorum*, et hoc dupliciter. In præsentī super virtutes et merita sanctarum animarum, in Assumptione super præmia angelorum et sanctorum. Animæ dicuntur venti. Unde, Job XVIII, 25, *Qui fecit ventis pondus*, id est animabus corpus. Et forte propter hoc ponitur bis *volavit*. Dicitur ergo: *Vidi speciosam sicut columbam ascendentem desuper rivos aquarum.* Nec tantum super eos, sed in altiorem quemdam recessum desuper eos innuitur ascendisse. Nec determinat quo ascendit, sed unde: Usque eo enim eam prosequi potuit qui hoc dicit, ex tunc quasi evanuit ex oculis ejus, ut quo ascenderet, vel capere non potuerit, vel dicere ei non licuerit. Nam super angelos exaltatam se testatur ipsa cum ait: *Paululum cum pertransissem eos, scilicet angelos, inveni quem diligat anima mea. Tenui eum, nec dimittam.* (Cant. III, 4.) Ibi enim dilectum invenit, ubi positus est thronus Matri Regis juxta Regem, ubi jam ab eo audit cum gaudio: Maria, ecce Filius tuus. Quasi diceret: Ecce quem genuisti, quem in tanta vides majestate fulgentem. Nam aliquando ab eodem audivit in statu longe alio sibi dici: *Mulier, ecce filius tuus.* Quis enim ibi esset gaudii locus, ubi non tantum dissimulabatur Mater cum ei supponebatur alienus, et proprius Filius tollebatur, imo dissimulabatur, et nota, cum non Maria, sed Mulier

vocabatur. Sed hæc prima jam abierunt. Ideo in sua Assumptione cum multo fervore restituta est et præsentia Filii, et notitia, et affectus, et dicitur ei: Maria, ecce Filius tuus.

3. Si autem quærat, utrum majorem gloriam habuerit Maria in sua Assumptione, quando caro ejus tota sole amicta est, sicut dicitur Apoc. XII, 1, an in conceptione Filii et imprægnatione sua, quando ipsa carne sua totum Solem justitiæ amplectebatur: unde Jerem. XXXI, 22: *Mulier circumdabit virum*: fateor me ignorare; mihi tamen videtur, salva majorum sententia, gloriosius esse suscipere regem hospitem, quam hospitari apud regem. Illa tamen gloria occultior fuit, quando Regem suscepit, et *omnis gloria Filiae Regis fuit ab intus* (Psal. XLIV, 14): ista manifestior, quando a Rege cum regia magnificentia suscepta est: illa secretior, ista solemnior.

CAPUT XIV.

Corona gloriæ Maria coronatur in cælis.

Duodecima Mariæ prærogativa attenditur in corona gloriæ ineffabilis, qua coronata est in cælis in sua Assumptione, quando verus Assuerus, qui interpretatur *beatus* sive *beatitudo*, et signat Christum, dixit Esther reginæ, quæ interpretatur *elevata in populis*, et signat Mariam, quæ exaltata est etiam super choros angelorum et omnium beatorum ad cœlestia regna: dixit, inquam, ei sicut legitur Esther XV, 14: *Ascende huc, et tange sceptrum.* Accede huc, et tene sceptrum, accipe regiam dignitatem, esto Domina cœli et terræ, esto Regina et Imperatrix angelorum et hominum, sede a dextris meis in gloria, quæ semper astitisti a dextris meis serviens pro æternis, *in vestitu deaurato* (Psal. XLIV, 10), id est corpore immaculato. Justissimum enim erat cum Christus, Verbum Patris, factus esset caro de carne ejus, et os de ossibus ejus, ut ubi esset Filius, ibi esset Mater ejus.

Item de coronatione Mariæ dicit ei Filius: *Tota pulchra es, amica mea, etc.* Ergo *veni, coronaberis* (Cant. IV, 7, 8), multiplici victoria videlicet: quia triumphasti de capite Amana, de vertice Sanir et Hermon (ibid. 8), id est, de malitia diaboli, quæ signatur per caput Amana; de mundana sapientia, quæ per verticem Sanir; de perfidia hæretica, quæ per verticem Hermon. Amana siquidem dicitur *deus vigiliarum*, et designat omnium dæmonum collegium, qui dente tentationis hominem rodunt, et semper ad ejus subversionem vigilant, sicut dicit Job, XXX, 17: *Nocte os meum perforatur doloribus.* Ac si dicat: *Nocte*, dum videlicet mihi non provideo; *os meum*, id est, sensus mei; *doloribus*, id est, tentationibus quæ sunt causa dolorum. Et subdit: *Qui me comedunt, scilicet tentatores, non dormiunt, sed in multitudine eorum consumitur vestimentum meum* (ibid.), bonæ scilicet conversationis ornamentum. Hæc concordat Petrus dicens: *Sobrii estote, et vigi-*

late, quia adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret (*I Petr.* v, 8). Hujus autem collegii quod per Amana designatur caput est ille princeps dæmonum, cujus caput beata Virgo contrivit. Sanir interpretatur avis nocturna, quæ de nocte volat, et videt, et cæcatur ad solem. Hi sunt philosophi et sapientes hujus mundi, qui ad lucem divinæ sapientiæ cæci sunt, ad sapientiam vero hujus mundi et ad malitiam subtiliter vident. De quibus dicit Jeremias, iv, 22 : *Filii insipientes sunt et recordes : sapientes sunt ut faciant mala ; bene autem facere nescierunt.* De his triumphat beata Virgo, et pro hac victoria coronatur : quia peperit Sapientiam per quam sapientia hujus mundi stultitia comprobatur. (*I Cor.* i, 20.) Ipsa quoque coronatur de vertice Hermon, id est, de capitaneis hæreticorum : quia ipsa universas hæreses interemit in universo mundo. Hermon interpretatur anathema, vel separatus. Hi sunt hæretici, de quibus sub nomine Ephraim dicit Osee ad Judam, id est ad viros fideles et catholicos participes idolorum : *Ephraim, dimitte eum ; separatum est convivium eorum* (*Osee* iv, 17, 18). Ac si dicat : Hæretica perfidia participat cum idololatria. Tu ergo, vir catholice, dimitte eum, ne communices cum hæreticis ; separatum est enim convivium eorum ; nam anathematizata est hæreticorum doctrina, perfidia, et falsa religio. Coronatur quoque de cubilibus leonum, de montibus pardorum. (*Cant.* iv, 8.) Signant autem cubilia torporem et mollitiem luxuriæ. Per leones intelliguntur superbi, iracundi, potentes hujus sæculi, quos tamen velut leones sic emollit luxuria, ut in cubilibus libidinum suarum torpeant et marcescant. Unde de muliere meretrice dicitur : *Multos vulneratos dejecit, et fortissimi quique interfecti sunt ab ea* (*Prov.* vii, 26). Pardus est diversicolor, et quibusdam notis distinctus sive maculis. Illos designat, qui bonis operibus mala commiscant, quos pro colore diverso Dominus arguit per Jeremiam xii, 9, dicens : *Nunquid avis discolor hæreditas mea mihi ?* Tales cum deberent humiliari ex opere malo, per quod bonum opus inficitur, ex ipso tamen opere bono in superbiam extolluntur, quæ superbia per montes exprimitur, cum dicitur : *De montibus pardorum.* Et quoniam tam his per beatam Virginem subvenitur, quam illis qui per leones signantur, ideo ipsa de cubilibus leonum et de montibus dicitur coronari. Et nota, quod Apoc. xii, 1, dicitur Maria coronari de stellis, hic promittit ei Filius quod coronabitur de feris vel montibus. Et quid est hoc, nisi quod feræ per gratiam et orationes Mariæ fiunt stellæ ut conveniant capiti tantæ Reginæ, ut de stellis corona ei videatur exhibita, quæ de feris fuerat promissa. Et hæc est *mutatio dexteræ Excelsi.* (*Psal.* lxxvi, 11.) De capite Amana, id est, non solum de his qui inveniuntur in peccato cum cæteris, sed qui præ cæteris peccatores existunt. Sæpe enim ubi superabundavit peccatum, per eam superabundat

gratia (*Rom.* v, 20), et ita de nobis peccatoribus novam coronam sibi præparat in cælis. Sanir, quod sonat avis nocturna vel fœtor, signat luxuriosos, quia *oculus adulteri observat caliginem* (*Job* xxiv, 15), et de nocte volat luxuriosus ad cadaver meretricis, amans tenebras, et odiens lucem : et tales fœtent Deo et hominibus. Unde Isa., xxxiv, 5 : *De cadaveribus eorum ascendet fœtor.* Amana interpretatur inquietum vel turbulentum. Hi sunt impatientes et inquieti. Hermon, anathematizatio. Hi sunt sacrilegi excommunicati ; tamen si poenituerint, possunt per eam reconciliari. Horum caput et vertex, qui in hujusmodi sceleribus alios excellunt. Cubilia leonum, hi quibus placet crudelitas et superbia, qui cædibus inhiant et rapinis. Montes pardorum, magni hæreticorum et hypocritarum doctores. Ubi nos habemus Sanir, habent quidam libri Seir, quod interpretatur pilosus, et signat carnis appetitum. Sicut ergo ex lapidibus suscitantur filii Abrahamæ (*Matth.* iii, 9), sic ex bestiis creantur stellæ. Quod ergo promittitur eis ex impiis, solvitur ex justificatis. Sic et David coronatur de corona regis Rabath (*II Reg.* xii, 26 seqq. ; *I Paral.* xx, 1 seqq.) ; et Machabæus pugnat in gladio Apollonii (*I Mach.* iii, 10) : item ratione victoriæ et pugnæ qua dimicat incessanter contra adversarios nostros, dicitur ipsa *terribilis*, scilicet ipsis malignis spiritibus *ut castrorum acies ordinata.* (*Cant.* vi, 5.) Ipsam enim tanquam Reginam sequuntur omnes sanctorum acies ordinatæ secundum status suos, secundum proprias dignitates et merita, ut sub ipsa et cum ipsa pro nobis contra diabolum militent precibus et patrociniis. Unde, *Cant.* vii, 1 : *Quid videbis in Sunamite, nisi choro castrorum ?* In ipsa enim videmus choros castrorum ei adherentes, id est beatas sanctorum acies. Unde de ipsa, *Eccli.* xliii, 9 : *Vas castrorum in excelsis.*

Item justissimum erat ut quia Mater Filium coronaverat in exilio, ab eodem coronaretur in regno, de qua scilicet coronatione dicitur : *Egredimini, filie Sion, et videte regem Salomonem,* etc. (*Cant.* iii, 11.) Triplex egressus malus : 1. De veris ad erronea. Hoc egredimur a Deo per superbiam ; hic est hæreticorum. Unde, *Cant.* i, 7 : *Si ignoras te,* etc. 2. De permanentibus ad caduca. Hoc a proximo per avaritiam ; hic avarorum. Hoc Judas. (*Joan.* xii 2 seqq.) 3. De honestis ad turpia. Hoc homo a seipso per luxuriam ; hic est voluptuosorum. — Triplex egressus bonus. 1. De carne ad speciem per contritionem. Hic est dolor et labor : hoc deducimur de virtute in virtutem. Hæc est triplex dieta (*Exod.* v, 5). 2. De natura ad ea quæ super naturam per divinæ legis meditationem. Hic decor et sapor ; hoc de mansionem in mansionem. 3. De mundo ad cælum per corporis et animæ dissolutionem, vel per contemplationem. Hic gloria et honor ; hoc de labore ad requiem. — *Filie Sion.* Hic sermo dirigitur ad omnes clericos, principaliter ad theologos maxime ad religiosos qui

dicuntur filiae, propter amoris privilegium et contemplationis fastigium, filiae non propter sexum, sed propter prolis fecunditatem. Non filii, quod nomen sonat in virtutem. *Egredimini* de tenebris ignorantiae, de carnalium oculorum consuetudine, *filiae Sion*, et videte regem Salomonem, id est Christum verum pacificum, in diademate quo coronavit eum Mater sua, beata Virgo. Aliae siquidem matres vinculo originalis servitutis filios suos alligant : ista autem magno decore originalis puritatis et innocentiae istum Filium coronavit, id est, coronatum concepit et peperit. Vel mater ejus gratia. Illum enim, ut ait Augustinus, non mater concupiscentia, sed gratia generavit. Diadema quo eum Mater ista coronavit ex auro nobilissimae sapientiae et gemmis virtutum pretiosissimis, quibus nullae aliae comparandae, caput ejus, id est, mentem decore admirabili, instar coronae seu diadematis circumcinxit. Vel aurum divinitas, argentum candida et pura humanitas, argentum scilicet igne Spiritus sancti multipliciter examinatum, lapides pretiosi virtutum universitas. Vel diadema ex auro purissimo caro Christi per Spiritum sanctum fabricata ex auro substantiae virginalis ; lapides pretiosi, virtutes creatae. Vel per aurum mistum argento divina Sapientia quae se immiscuit argento, id est, sibi aptavit corpus de substantia Virginis quae fuit argentum igne Spiritus sancti multipliciter examinatum ; et sic facta est corona de electro propter aurum divinitatis scilicet et argentum candidae humanitatis. (*Ezech. i, 4.*) Nam fulgor divinitatis candore humanitatis quodammodo expalluit, non utique diminutione, aut alia laesione, sed nostrae cognitionis contemperante. Et nota, quod humanitas Salvatoris congrue dicitur diadema, quasi duo demens, scilicet principium et finem, id est, originale quod est principium omnis mali, et poenam aeternam quae est finis ad quem tendit omne mortale peccatum. Unde Apostolus ad Roman. vi, 21 : *Finis illorum*, id est, peccatorum, mors est, aeterna scilicet. Ad Rom. v, 19 : *Sicut per inobedientiam*, etc. Ratione hujus coronationis dicit Salomon de Maria : *Mulier diligens corona est viro suo.* (*Prov. xii, 4.*) Et ipse Christus, Isa. lxi, 10, secundum aliam litteram ubi nos habemus, *Quasi sponsum decoratum corona, alligavit mihi mitram*, etc. Caput mitratum Verbum incarnatum. Vel mater haec Synagoga, quae ipsum diademate spineo coronavit. (*Joan. xix, 5.*) Vel mater haec tota Ecclesia sanctorum, de qua Apoc. xii, 2 : *Mulier in utero habens*, quae nunc eum quasi coronat de justis, sed in iudicio coronabit gloria et honore.

Quod autem sequitur : *In die desponsationis suae*, quatuor his lectionibus convenienter adaptatur. Dies enim desponsationis ejus est dies Conceptionis sive Nativitatis ejus secundum carnem ; in utero enim virginali nupsit ei humana natura sicut dicit Augustinus. Unde dictum est in Psal. xviii, 6 :

Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Potest etiam intelligi dies desponsationis beatæ Virginis : et hoc vult glossula quædam ibi, *Cum esset desponsata*, etc., *angelo nuntiante concepit.* Vel quia illam sibi tunc spiritualiter desponsavit, cum illi tanta se gratia sociavit, ut de carne ejus sacratissimam sibi carnem assumeret. Illa etiam dies lætitiæ cordis ejus fuit, id est, tam ipsius Sponsi quam ipsius beatæ Virginis. Quis enim dubitet de tam dilecta humana natura, tam desiderata salute ipsi Sponso secundum hominem, ex ipsa ejus unionis copula, in qua erat certissima salutis ejusdem securitas, ex isto suavissimo osculo inenarrabilem lætitiâ evenisse? Quis autem digne exprimere verbis sufficiat ipsius sacratissimæ Virginis gaudium, quæ Matrem Dei se factam ipsa die et novit et sensit, quæ nostræ redemptionis thesaurum, angelorum gloriam, et totius humani generis singulare gaudium, et ut uno verbo omnia concludamus, Deum et Dei Filium in utero se habere cognovit? Vel dies desponsationis, dies passionis, quando et Ecclesiae et Synagogæ Sponsus sanguinum, dum aspersus est sanguis ejus super filios Ecclesiae, et super propria vestimenta carnis suæ, scilicet pro redemptione filiorum ejus : unde et dicitur pelicanus (*Psal. ci, 7*). Ipsi etiam Synagogæ factus est Sponsus sanguinum, id est, sanguinis et sanguinis, scilicet propter stragem de eis factam per Titum et Vespasianum quoad stragem corporum, et quoad stragem animarum per culpam et poenam aeternam quæ est duplex mors. Et est Passio desponsatio, quia pacti conjugalis firmatio. Tunc enim testamentum ejus confirmatum est in morte ejus (*Hebr. ix, 16, 17*). Fuit etiam hæc dies lætitiæ cordis Synagogæ : quia de morte ejus insanissime lætata est. Fuit ipsi Sponso dies lætitiæ de hoste triumphato, de nobilissima præda generis humani erepta de manu hostili, de dilectissima Sponsa, scilicet Ecclesia sibi confirmata. Unde dicit, Luc. xii, 50 : *Baptismo habeo baptizari, et quomodo coarctor*, desiderio scilicet. Ideo debebat perfici in gaudio. Gaudium enim nihil aliud est quam desiderati obtentio. Et invitantur filiae istæ eum videre in crucis ludibrio, et diademate spineo, ut admirentur ejus humilitatem, patientiam, charitatem, et abhorreant peccata pro quibus occidendis occisus est, et erubescant tantæ gratiæ se ingratas et quod non calefiunt tanto amoris incendio, nec assureantur per tantum pignus de obtinendo quod promissum est. Item dies desponsationis, dies iudicii, quando filia vel mater Ecclesia ipsum coronabit omnibus electis : et tunc erit ipsa Ecclesia diadema regni in manu Dei sui (*Isa. lxii, 3*). Et tunc erit dies lætitiæ et Sponso et Sponsæ, et glorificationis charissimorum suorum. Beatus Bernardus sic exponit : *Egredimini, filiae Sion*, animæ sæculares, debiles et delicatæ, nihil fortitudinis aut utilitatis habentes, et ideo filiae, non filii ; egredimini de sensu carnis ad intellectum mentis ; et

videte regem Salomonem, non dicit regem Ecclesiastem, vel regem Ididan. Hæc tria nomina habet ille rex qui signat Christum, qui fuit Salomon, id est, concionator, erit in iudicio. Idida, id est, dilectus Domini, erit in regno, ubique rex. In exsilio rector morum, in iudicio discretor meritorum, in regno distributor præmiorum. In exsilio mansuetus, in iudicio justus, in regno gloriosus. In exsilio amabilis, in iudicio terribilis, in regno admirabilis. Egredimini igitur ut videatis regem Salomonem in exsilio, ut secure videre possitis Ecclesiasten in iudicio, et tandem Ididam in regno.

Videte autem eum *in diademate*, id est, in corona misericordiæ, *qua coronavit eum Mater*, scilicet Maria : quia cum corona misericordiæ natus est ex ea. Unde dicit Job xxxi, 18 : *Ab infantia crevit mecum misratio*, etc. Et propter hanc coronam est ipse amabilis. In iudicio coronabitur corona justitiæ, et tunc terribilis. Tandem in regno corona gloriæ, et tunc admirabilis. Videte ergo eum in corona misericordiæ imitando, ut postea videatis eum in corona justitiæ non timendo, tandem in corona gloriæ cum eo perenniter gloriando.

VI. DE IMMACULATA CONCEPTIONE B. MARIE VIRGINIS.

I. DE ORTU ET PROGRESSU CULTUS AC FESTI

IMMACULATI CONCEPTUS

BEATÆ DEI GENITRICIS VIRGINIS MARIE,

AUCTORE P. F. M. A. GRAVOIS,

ORDINIS MINORUM SANCTI FRANCISCI,

PROVINCIAE RECOLLECTORUM S. BERNARDINI IN GALLIA LECTORE THEOLOGO, ET DISCALCEATORUM,
AC EORUMDEM RECOLLECTORUM IN ROMANA CURIA OLIM PROCURATORE GENERALI.

PROCEMIUM.

Quosdam aliquando audiivi, de immaculato gloriosissimæ Virginis Mariæ Conceptu, eodem fere modo his nostris temporibus disserentes, quo ducentis et amplius abhinc annis, peragere vix potuissent. Sacrum patenter impugnare mysterium non audent, sed studiosos ejusdem se fingentes, multo majus, crocodilinis suis argumentis, ei inferunt præjudicium, quam si aperto Marte illud adorirentur. *Immaculatæ Conceptionis* titulum hodie insectantur, specioso nixi fundamento, quod eo uti minime voluerint nec Benedictus XIV, dum favore mysterii pontificiam stabilivit capellam; nec Clemens XI, cum diem octavum Decembris inter festivos annumeravit. Cultus et festi ejusdem sacri mysterii verum et genuinum objectum altera die appetunt, auditorum suorum animis callide instillantes, impossibile prorsus esse, quod sancta Sedes Immaculatæ Conceptionis festum omnibus celebrandum præcipiat, quotiescunque Christi fidelibus libertatem relinquit, inquit, unam, vel alteram, super hac materia, tenendi opinionem. Si fides his adhibeatur viris, nil aliud fecit Sixtus IV, nil aliud

concilium Tridentinum, nisi omnibus inhibere, ne unam, vel alteram censuris inurerent sententiam. Nil aliud Alexander VII, nisi Scotistis permittere, ut Deiparæ, ab originali præservatæ, festum celebrent; aliis vero, ut conceptionem, pro eo instanti quo fuit sanctificata venerentur; de conceptione beatissimæ Virginis eodem prorsus modo loquentes et tractantes, ac si quid fuisset successive peractum, quod peccato originali contaminari primo potuisset, ac deinde ab eodem peccato successive mundari; cum tamen, in casu de quo agitur, nil aliud per conceptionem ab omnibus hodie intelligatur, quam creatio animæ beatæ Mariæ Virginis, et ejus in corpus infusio, quæ est quid instantaneum et indivisibile, ac per varia instantia, vel tempora physica nullo modo commensurabile. Deus enim animam creando, eam infundit in corpus, et infundendo creat. Ne autem per hæc, et ejusdem furfuris plurima alia, incautos decipiant, vel de hac materia parum edoctos; præsens exaravi opusculum, cujus summulam indicabunt sequentes, tum articulorum, tum et summarii, seu regesti do-

cumentorum indices. Interim sub oculis semper habere debemus, quod licet beatissima Virgo, vel ejus anima potuisset peccatum originale per aliquod tempus, vel instans primo contrahere, ac postea ab eodem successive mundari et sanctificari; loquendo tamen de ejus conceptione (quæ nil aliud est quam unio animæ cum corpore, seu infusio animæ in corpus) vel fuit totaliter et simpliciter inquinata, si tunc anima contraxit originale peccatum; vel fuit totaliter et simpliciter sancta ac immaculata, si ab eo tunc fuit præservata; et ut recte observat P. Campanella, ordinis Prædicatorum, § 227, videndus, « Conceptio non potest dici sancta, quia postea sanctificatur; non enim quod non amplius est potest sanctificari. » Unde absurdum est dicere,

quod conceptio possit vocari *sancta*, ex eo quod, post peccatum contractum, fuerit sanctificata. Non est enim ens permanens, quod possit primo peccatum contrahere, ac deinde ab eo mundari; et propter hoc, qui olim præservationem beatissimæ Virginis a peccato originali negabant, sanctificationis beatæ Virginis, non vero conceptionis ejus festum celebrabant. Clare autem videbitur in præsentis opusculo, non adeo novum esse in Ecclesia sacri nostri mysterii festum, prout aliqui insinuare vellent; et in eodem festo semper celebratam fuisse tam in Oriente, quam in Occidente præservationem beatissimæ Virginis a peccato originali, et creationem ejus animæ in gratia.

DE ORTU ET PROGRESSU CULTUS AC FESTI IMMACULATI CONCEPTUS B. MARIE VIRGINIS.

ARTICULUS I. — *De antiquitate, et objecto festi Immaculatæ Conceptionis apud Græcos.*

1. Sæculo v et vi floruit sanctus Sabas, « monasteriorum Palæstinæ abbas, et superior generalis (inquit D. L'Advocat in suo Compend. Dictionario), » et Canones, ac Triodia plurima in honorem immaculatæ Virginis composuit, quæ e Græcorum Menæis extracta videri possunt apud Wangnereckium, infra citandum. Vir, inter alia, gloriosæ Virgini devotissimus, qui, nonaginta trium annorum natus, varias ab imperatore Justiniano petiit et obtinuit gratias, quarum una fuit, « ut Deiparæ Virginis templum, ab Elia, Hierosolymitano patriarcha, ædificari cœptum perficeret, » et sacris instrueret ornamentis. Ita Surius ad diem quintam Decembris, qua die non solum a Latinis, sed et a Græcis, tam catholicis, quam hæreticis, ubique terrarum celebratur illius festum. Guillelmus Cave, *Histor. Liter.* pag. 296, ad an. 484, de isto sancto ait: « Scripsit in usum sui monasterii Typicum, sive ordinem recitandi Officium ecclesiasticum per totum annum, capita 59 complectentem, qui in omnibus monasteriis Hierosolymitanis mox obtinuit. Barbarorum incursionibus depravatum, et pene deperditum, Joannes Damascenus magno studio postea restituit, et renovavit. » In hoc autem Typico, fol. 51 edit. Venet. 1545, ad diem nonam Decembris legitur: *Conceptio sanctæ Annæ, matris Deiparæ*; activa scilicet sanctæ Annæ, quæ est passiva beatissimæ Virginis. Et de eodem, quod Constitutionem vocat, sequentia habet Symeo Thessalonicensis, Dialogo contra hæreses, nempe: « Etenim sanctus Pater noster Saba eam præscripsit, a sanctis Euthymio et Theoctisto acceptam. Hi porro a majoribus, et homologeta Charitone desumpserunt. Sacri vero Sabæ Constitutionem, ut audivimus, locis illis irruptione Barbarorum vastatis, deperditam, sanctus Pater noster Sophronius,

sanctæ civitatis patriarcha, studio laboreque restituit; et post eum rursus divinis, et rebus theologis pertractandis acerrimus Joannes Damascenus renovavit, scriptoque demandatam tradidit. » Et in Responsis ad quæstiones Gabrielis, Pentapolitani metropolitæ: « Typicum Hierosolymitanum, quod, ut supra diximus, SS. Sabam, et post eum, Theologum Damascenum auctores institutoresque agnoscit, quorum alter tempore quartæ œcumenicæ synodi, alter inter sextam et septimam, vitam agebat. Qui ambo Typicum composuere. Nam cum a divino Saba compositum, Barbarorum incursione excidisset, magnus hic Joannes ab initio illud, ut antiquitus erat, conscripsit ordinavitque. » Quæ omnia referuntur a Leone Allatio *Dissert. 4 De lib. Eccles. Græc.* pag. 7 et 8. Et ex his habemus, Conceptionis festum sæculo v apud Græcos jam viguisse, et sanctum Sabam Typicum illud a suis majoribus recepisse.

2. Sæculo vii claruit sanctus Andreas, Cretensis archiepiscopus, qui ecclesiasticum pro Græcis composuit Officium sub hoc titulo: *Die nona Decembris. Conceptio sanctæ, ac Dei aviæ Annæ*; quod Græce ac Latine a Patre Combefisio, ordinis Prædicatorum, vulgatum fuit.

3. Celebratum pariter sæculo viii festum nostrum fuisse, docet nos Leo Allatius § 68 Prolegomenorum ad Opera sancti Joannis Damasceni, ubi de Oratione Joannis, Eubœensis episcopi, anno circiter 744 exarata, sequentia refert: « Quidquid tamen sit de eorum sententia, qui festum Conceptionis ab ipsis Ecclesiæ incunabulis in Ecclesia celebratum fuisse autumant..., ipse multo Leone et Georgio antiquiorem fuisse, evidentissima ratione me probaturum in gratiam φιλοπαρθένων existimo; cum et ante eosdem in *Conceptionem Deiparæ* Orationem conscriptam repererim: fuit illius scriptor Joannes,

qui nunc presbyter, nunc Eubœæ episcopus, orationibus ab eo compositis præfigitur.... quantæ ipse in Ecclesia fuerit auctoritatis, vel illud evincet, Orationes illius in æstimatione adeo fuisse, ut a multis sub Damasceni nomine vulgarentur. Hic itaque Oratione, quam de Conceptione Deiparæ habuit, ejus illud est principium : Ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος, narrat, sua ætate festum de Conceptione a multis celebratum fuisse, a nonnullis ulla habitum in consideratione, celebrandum tamen omnino esse... ibi : *Has porro decem solemnitates non sine honore et lætitia agimus. Primam quidem, licet ab omnibus non agnoscat, in qua beati Joachim et Anna Natalium semper Virginis et Deiparæ Mariæ, nono Decembris die, nuntium acceperunt. Notaque attente, dilectissime, non esse præter fidem et frustra quod nos scriptis mandamus. Nam si templa, nec præter tantæ rei dignitatem dedicamus, quanto magis ferventiori studio, devotione infinita, ac Dei timore solemnitas hæc celebranda est, in qua non ex lapide fundamenta jaciuntur, nec manu hominum Dei templum exædificatur : sed in ventre, Deipara, ac sanctissima Maria, Patris beneplacito, et sanctissimi et vivificantis Spiritus ope concepta est.* — In Oper. sancti Joan. Dam. Venet. 1748, tom. I, versus finem. Vide infra, § 45.

4. Tres habemus Orationes a Georgio, Nicomediensi archiepiscopo, sæculo x peractas, quarum prima inscribitur : *In Oraculum Conceptionis sanctæ Deiparæ.* Secunda : *Laudatio in Conceptionem sanctæ Annæ, parentis sanctissimæ Deiparæ*; et tertia : *In Conceptionem et Nativitatem sanctissimæ Domine nostræ.* Antiquitatem festivitatis prima indicat, ibi : *« Hodiernam tuam celebri conventu festivitatem agamus, non uti novissime adinventam, quinimo uti ordine, ita et ipsa veritate præcipuam. »* Secunda vero celebritatem, et motivum festivitatis astruit : *« Cum itaque hodierna festivitas illustrioribus omnibus solemnitatibus, miraculorum in ipsa consummatorum ratione præeat, iisque eeu fundamentum, ac crepido supposita, quidquid in illis sacramentorum dispensatum est, pro fundamenti ratione in se colligit; par omnino est, ut tanquam principio, et causæ universorum bonorum, venerationem ei adhibeamus, impensorique eam gaudio celebremus. »* — *Bibl. Max. PP.* tom. XII, pag. 692 et seq.

5. Imperabat hoc sæculo in Oriente Leo VI, Sapiens nuncupatus, qui sermonem etiam conscripsit *De Conceptione B. Mariæ.* — Baron. in Notis ad Martyr. die 3 Decembris; et Gerardus Vossius in not. ad Orat. sancti Ephræmi ad B. V. M. pag. 119.

6. Claruit quoque eodem sæculo S. Petrus, Argorum episcopus, qui Orationem pariter exaravit *In Conceptionem S. Annæ, quando concepit sanctam Dei Genitricem*; eamque e Bibliotheca Græcorum manuscriptorum celebri monasterii Sancti Salvatoris prope Messanam adeptus Pater Piazza publicam reddidit in suo Opere *De Immaculata Conceptione* pag. 655. Hæc autem Bibliotheca ea est, ex qua

funebrem in beatum Athanasium Orationem, ab eodem sancto Petro factam, eruerunt Bollandistæ tom. II Januar. pag. 4125; et Octavius Cajetanus tom. II Vit. SS. Sicul. pag. 49, in animadv. ad eamd. Orat. quam *Epitaphium* vocat.

7. Sæculo x jussu Basilii Junioris conscriptum est Græcorum Menologium, in quo, quinto Idus Decembris, notatur : *Conceptio sanctæ Annæ, matris Genitricis Dei.* — Apud Ughel. *Ital. sacr.* tom. X, col. 305.

8. Sæculo deinde xi floruit Jacobus monachus, de ejus Operibus, tom. II *Appar. sac.* pag. 81, ait Possevinus : *« Jacobi monachi sermones quidam manuscripti exstant in Conceptionem beatissimæ Virginis : iterum in ejus Conceptionem et Nativitatem : in ingressum in Sancta sanctorum, etc. »* Verum Pater Combefisius, tom. I *Auctar.*, col. 1287, suspicatur, Possevinum multiplicasse sermones Jacobi monachi, « quando forsan, inquit, unicuique idem est de Nativitate, in quo de aliis mysteriis loquitur. » Sed, ut observat P. Piazza pag. 221, majorem hac in re meretur fidem Leo Allatius, qui in Diatriba *De Symeonum scriptis* pag. 104, inter alias Jacobi Orationes manuscriptas, præter illam *De Nativitate*, recenset et aliam *De Conceptione sanctissimæ Deiparæ*, ejus initium refert

9. Sæculo xn, anno videlicet 1166, Novellam, seu Constitutionem imperialem edidit Manuel Comnenus, in qua inter alia habetur : *« Sancimus igitur, ut dies illi feriat sint, quos in præsentii Constitutione nominatim enumerabimus... Ac primum quidem de omnino feriatis est agendum... Natalis itaque dies purissimæ Domine, ac Dei Genitricis, qui est 8 Septembris, feriat est... Item nonus Decembris, quippe quia tunc Genitricis Dei nostri Conceptio celebretur. »* Theodorus Balsamon, qui paulo post dicti imperatoris mortem, patriarcha Antiochenus exstitit, adorandam vocat illam Constitutionem in suis Scholiis ad Nomocanonem Photii, ibi in scholio ad titulum 7 : *« Cæterum si quonam die judicia cessent, exacte discere velis; lege adorandam illam divinitus coronati, optimi ac sancti nostri imperatoris Domini Manuели Comneni Novellam, mense Martio, indict. 14, anno mundi 6674 emissam, atque hæc post procemium complectentem : Sancimus igitur, ut dies illi, etc. »* Novellam hanc dicit Thomassinus « vetustissimum esse monumentum omnium de Conceptione Deiparæ; » sed quam falso id asserat, abunde constat ex recensitis monumentis.

10. Habemus etiam, quod sæculo xiii celebrabatur hoc festum apud Armenos. Narrat siquidem Matthæus Paris (anno 1259 mortuus) in sua *Historia Anglicana Majori*, in Angliam venisse anno 1228 archiepiscopum quemdam Majoris Armeniæ, eumque in suo monasterio Sancti Albani hospitio receptum, et a quodam monacho interrogatum, *si in partibus suis Conceptio beatæ Mariæ celebraretur*, respondisse : *Celebratur utique.*

11. Tandem antiquitatem nostri festi apud Græcos evidenter probat unanimitas in eo celebrando consensus omnium Ecclesiarum Orientalium, omniumque Græcorum, tam catholicorum, quam schismaticorum et hæreticorum, qui licet in multis, Officia divina concernentibus, ab invicem plurimum discrepent, in hoc tamen unanimiter omnes conveniunt. Interrogentur Syri, Armeni, Maronitæ, Chaldæi, Cophiti, Melchitæ, Albanenses ritum Græcum servantes, et omnes alii qui in dominiis Moscoviæ, Lithuanicæ, Poloniæ, Venetiarum, et utriusque Siciliæ commorantur; interrogentur, inquam, utrum in suis partibus, et in suis Ecclesiis celebretur immaculata gloriosæ Virginis Conceptio; et voce unanimi respondebunt: Celebratur utique, et quidem maxima cum devotione. Videantur apud Bollandistas, tom. I Maii, Ephemerides tum Græcorum, tum et Moscorum; et apud Possevinum, tom. III *Appar. sac.* pag. 175, Kalendarium Ruthenorum, quod tam in Moscovia, ut ibi notatur, quam in reliqua Russia est in usu; et ubique ad diem nonam Decembris invenietur *Conceptio sanctæ Annæ*, activa videlicet, quæ est passiva beatissimæ Virginis. Quis vero asserere poterit, hæreticos Græcos a Catholicis, vel Catholicos ab hæreticis illam recepisse festivitatem? Quis negabit, apud eos institutam eam antiquitus fuisse, antequam in tot sectas ac veluti ramos dividerentur?

12. Quid autem ea die celebrent Græci, certius discere non possumus quam ab Officio divino, pro eadem festivitate in ipsorum Menæis assignato. Continet illud Officium, tum antiquum, sæculo VII, ut supra diximus, a sancto Andrea exaratum, tum et varias alias Odes ac Orationes, a quibusdam aliis Patribus Græcis postea adjunctas. Ex eo autem sequentia extraximus, videlicet, Ode 1: *Anna gloriosa nunc concipit puram, seu immaculatam.* Ibidem: *Mons sanctus, quem prævidit propheta in Spiritu, ex quo saxum recisum est, idolorum altaria contereis virtute divina, tu es, Virgo immaculata.* Ode 1 alterius canonis: *Immaculatam Virginem Dei filiam, Matrem futuram Creatoris, utero excipiens lætabatur Anno.* Et in fine ejusdem: *In utero geritur, ac formatur Templum divinum ac salutare; visceribus Matris plantatur scala, quæ ad superiora mortales omnes superintroducitur.* Ode 1 tertiæ canonis: *Immaculata hodie Christi purpura splendide annuntiatur, de sterili utero ex gratia contexta.* Post Oden tertiam: *Chorus propheticus jamdiu prædicavit Virginem labis expertem, puram ac Dei filiam, quam Anna sterilis et infecunda concepit. Hanc hodie, seu solam omni ex parte immaculatam, qui per ipsam salvati sumus, cordis exsultatione beatam dicamus.* Ibidem: *Sacer Joachim, Annaque legalibus sacerdotibus dona obtulerunt, repulsique ut infecundi ac steriles, universorum Largitorem oratione pulsarunt; ipseque, exauditis precibus, veræ viæ portam illis largitur.* Ejus nos sanctam Conceptionem honore prosequamur. Ode 4 in secundo ca-

none: *Concipit eam, quæ sola est pura.* Ode 5 canonis quarti: *Sapientiæ Dei occulta vere nobis hodie manifestantur mysteria, cum Virginis nulla labecula notatæ, ac solius Matris Dei annuntiatur Conceptio.* Ode 6 canone ultimo: *Ecce divinarum gratiarum fons spiritualis, per promissionem Creatoris, et gratiæ relaxatur, scaturiens gratia in arida matrice.* Ode 8 in secundo canone: *Rubus incombustus, aurea lucerna, animatus Domini Dei thalamus, Virga pretiosa in utero matris ipsum parturientis incipit germinare.* Ode 9 tertiæ canonis: *Veluti astra duo maxima, tulistis auroram lucidissimam, quæ oriri faceret magnum Solem mundo.* Hic addi potest Ode quam iidem ex divo Andrea Gretensi cantant die 8 Septembris: *Qui signas abyssum, atque aperis; qui aquam in nubibus subvehens, pluviam tribuis, ipse, Domine, e sanctæ Annæ sterili radice fructum sine macula, Dei Genitricem virgam efflorere fecisti.* Hæc a septimo, et aliis proximis sequentibus sæculis indesinenter cantare non cessant Græci, quæ immaculatam ab eis celebrari beatissimæ Virginis Conceptionem aperte demonstrant; imo et litteraliter accepta insinuant celebrari activam sanctæ Annæ Conceptionem, relative tamen ad passivam beatissimæ Virginis: *Anna concipit hodie puram. Utero excipit immaculatam Virginem Dei filiam. In utero formatur Templum divinum, plantatur scala, etc. Immaculata Christi purpura, de sterili utero ex gratia contexta. Concepit Anna Virginem, labis expertem, puram, ac Dei filiam, omni ex parte immaculatam, solam puram. Divinarum gratiarum fons nunc relaxatur, scaturiens gratia in arida matrice. Anima us Dei thalamus, lucerna aurea in utero matris incipit germinare. E S. Anna sterili radice fructus sine macula effloret.*

13. Antiquum a sancto Andrea exaratum Officium Latine reddidit Pater Combefisius, prout jam diximus, sed parum fideliter. In eo enim beatissimæ Virginis Conceptionem semel et iterum sanctam nominat sanctus Andreas: Τὴν ἁγίαν σύλληψιν, et qualibet vice Latine duntaxat reddidit Conceptionem, silentio præteriens adjectivum τὴν ἁγίαν, pag. 253 et 256. E contra vero in Encomio Nativitatis, et in ejusdem Officio, quotiescunque idem sanctus τὴν ἁγίαν vocat beatæ Mariæ γέννησιν, sanctam Nativitatem semper traduxit, nec vocem ἁγίαν in suis traductionibus prætermisit, nisi quando conceptioni Deiparæ eam adjectam reperiit. Similiter ubi cantatur, quod Anna concepit Virginem labis expertem, puram ac Dei filiam: τὴν ἄμωμον, ἀγνήν, καὶ θεόπαῖδα Κόρην: ipse propositionem obscuravit, et larva textit dicens, quod Anna concepit « intemeratam, castamque, ac divina progenie puellam. » In Encomio Nativitatis vocem θεόπαῖδα Latine vertit Dei filiam, ibi pag. 4: « Quæ sine filio, et sterilis erat, Dei filiam Virginem suscepit filiam. » Sed in Officio Conceptionis eadem vox alio modo, juxta ipsum, traduci debet. Tandem Ode 1 ejusdem Officii habetur: *Anna glo-*

riosa nunc concipit puram : Ἡ Ἀννα ἡ ἔνδοξος νῦν συλλαμβάνει ἀγνήν; ipse vero traduxit : « Eam hodie Anna gloriosa concipit; » et in aliis locis eandem vocem τῇν ἀγνήν semper interpretatur « castam. » Unde juxta ipsius traductionem, vel suppressenda foret in Officio Conceptionis vox ἀγνήν, ut in Ode 1, mox citata, dicendo duntaxat « eam; » vel dici deberet : « Anna concipit puellam castam : concipit eam, quæ casta est. » Similiter ista verba : Ὅθεν συλλαμβάνει τὴν μόνην ἀγνήν, sic vertit : « Unde castam illam singulariter concipit; » quæ tamen verti debent : *Unde concipit eam, quæ sola est pura*; quasi ibi diceretur : « Concipit eam, quæ sola cum puritate concepta est. » Scio istam vocem Græcam ἀγνήν indifferenter significare *castam, puram, mundam, labis expertem*; sed quis non videt, agendo de puella quæ concipitur, et de festo hujusmodi Conceptionis, ridiculam fore eam loquendi formulam : « Anna concipit puellam castam? puellam, quæ casta est? » Adsunt Romæ Græci quidam Orientales, qui hoc Conceptionis Officium idiomate Arabico recitant. Eos consului, et scire volui qua voce Arabica in eo utantur, quotiescunque in Græco reperitur vox ἀγνήν. Inveni, eos dicere *alnachie, belnachie*, quod significat duntaxat apud ipsos *puram, mundam, lucidam*. Nullibi vero in eodem Officio voce utantur *aafise*, quæ tamen significaret *castam, pudicam*. Deinde licet in Officio Græco pluries habeatur vox ἀγνήν, habentur tamen in recensitis, et aliis Odibus plures aliæ voces, quæ nullo modo « castam » significant. Vocatur enim ibi beatissima Virgo in sui Conceptione *ἄμωμος, πανάμωμος, ἄχραντος, ἁγία*; quæ voces, juxta omnia Dictionaria Græca, expresse verti debent : *Cujuslibet labis expertis : Immaculata : Omni ex parte, et omnibus modis immaculata*.

14. Μῶμος verbi gratia significat *probrum, maculam, labem, infamiam*; unde ἄμωμος idem est ac omnino immunis a macula, a labe, ab infamia; et apud Gasparum Sulcerum, tom. I *Thesauri Eccles. e Patribus Græcis concinnati*, Divus Chrysostomus sequentia habet : « Is est ἄμωμος, qui liber est ab omni crimine, scelere, sordibus; qui extra omnem maculam, iniquitatem et peccatum est constitutus. » Si autem addatur particula πᾶν, et dicatur πανάμωμος, tunc excluditur a subjecto quæcunque excogitabilis labes, infamia et macula. « Πᾶν (inquit Robertus Constantinus in suo Lexico), πᾶν autem vocant quod quocunque modo totum est : *Omni ex parte : Quidlibet : Nihil non : Res tota*. » Et Henricus Stephanus in *Thesauro lingue Græcæ* : « Ἀμωμος, inquit, omni culpa, et reprehensione carens : Πανάμωμος, quod est omnino ἄμωμος, » quasi vocem Latinam non invenerit, quæ sufficienter Græcam πανάμωμος exprimeret. Non enim sufficit dicere immaculatissimam; sicuti παντοκράτωρ non significat potentissimum, sed omnipotentem, qui sunt duo termini valde diversi.

SUMMA AUREA DE B. V. MARIA. VIII.

Et sicuti Deus non diceretur παντοκράτωρ, nec παντοτόκος, *Omnipotens* nempe, et *Omniparens*, si vel minimum ens exstisset in rerum natura quod vel ab ipso productum non fuisset, vel ipsius potentia non subjaceret; ita nec beatissima Virgo πανάμωμος, παναμώμητος, aut πανάχραντος, dici valeret, si excogitabilis esset quædam peccati macula, qua unquam fuisset infecta. Quapropter ista epitheta et alia similia, quæ de beatissima Virgine a sanctis Patribus dicuntur, nulli omnino alteri sancto, quantacunque polluerit sanctitate, proprie tribui possunt. Omnes enim peccato fuerunt infecti. Et licet « per baptismum innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti fuerint, » teste Tridentina synodo sess. 5, iis tamen ignobilibus, et obscuro loco natis aequaliter comparari possunt, qui licet a principe jure nobilitatis donati postea fuerint, « similes nihilominus remanent (inquit Baldus) ægro curato a vulnere, cujus aliqua semper remanet cicatrix; » vel iis libertis, qui, licet vindicta liberi facti fuerint, « in illis tamen (aiebat Marcianus imperator) semper remanet nota apud ingenuos. » Et in hoc sensu intelligi potest ille sacræ Scripturæ locus : *Mundus non facit innocentem* (Nahum. 1, 3) : licet enim faciat, quod hic et nunc peccato coinquinatus is amplius non sit, qui fuit mundatus, non tamen facit quod peccatum non habuerit, prout observat doctor Angelicus in *Psal.* xxxi. Cum igitur sola Maria, in ordine gratiæ, concepta fuerit ingenua et nobilis; cumque sola præservata fuerit, et non mundata : « Caro enim Virginis ex Adam assumpta, maculas Adæ non admisit, » inquit sanctus Petrus Damiani tom. II, fol. 97, edit. Venet. 1743, *Serm. Assumpt.*, qui a quibusdam sancto Hdephonso tribuitur; et, ut ait Georgius Nicomediensis, infra citandus : « Turbidi luti nullæ in ea deprehensæ sunt reliquæ : » sola consequenter et in Conceptione, et post Conceptionem, proprie dici potest πανάμωμος, παναμώμητος, πανάχραντος; sola videlicet, quæ semper fuit non solum sine peccato, sed et sine vel minimo peccati rancore, vel minima peccati cicatrice, vel minima infamia.

15. Nec respondeatur, dicta epitheta ideo beatissimæ duntaxat Virgini vindicari, quia ipsa uberioribus, absque comparatione, quam ullus alius sanctus, ditata fuerit gratiis. Talis, inquam, responsio nullius foret momenti. Illa enim epitheta per se, et directe non significant gratiam, nec gratiarum abundantiam, sed præcise immunitatem a quocunque opprobrio, a quacunque infamia, a quacunque vel excogitabilis macula umbra. Audiamus P. Paulum Segneri in sua de immaculato conceptu panegyrica Oratione, et clare videbimus cur beatissimæ Virgini tribui proprie non possent gloriosa illa epitheta, si peccato originali scdæta unquam fuisset. « Il peccato originale, inquit dictus Pater, e macchia di origine, la quale nella Vergine avrebbe, non so come, offuscate tutte le

sue glorie sequenti, ec. E qual sua grandezza non perderebbe di lustro con questa macchia? Fingasi, ch' ella fu concetta in peccato, e poi mi si dica : Che si afferma di lei, che ella è Reina del cielo? Sì, ma prima fu suadita dell' inferno. Che ella è Madre di grazia? Sì, ma prima fu figlia d' ira. Che ella è Avvocata de' peccatori? Sì, ma prima fu compagna loro vel peccato. S' ella è Genitrice del Verbo; non è anche vero, che prima gli fu nemica? La sposò lo Spirito sancto, ma prima la soggetto il tiranno tartareo. L' addottò il Padre eterno, ma prima la possedè il ladrone infernale. Dite quanto sapete, se la Vergine fu d' origine infetta, basta questa sua prima ignominia ad offuscare tutte le sue susseguenti prerogative. »

16. Ἀχράντος, juxta omnia Dictionaria, idem est ac nulla aspersus macula, nulla vel labecula notatus. Et Leo Allatius, sæculi proxime elapsi eruditissimus Græcus (*L'un des plus savants hommes du XVIIe siècle*, inquit Dominus Ladvocat in suo Dictionario) in suis notis ad Commentarium in Hexæmeron, quod sancto Eustathio tribuit, pag. 283, hæc verba τῆς ἀχράντου Μαρίας sic explicat : « Quæ tota pulchra est, nec ullam admittit omnino maculam. » Cum igitur Græci cum sancto Andrea Cretensi cantant, quod *Deus e sanctæ Annæ sterili radice ἀχράντων fructum efflorere fecit*, asserunt per hæc verba, e sanctæ Annæ sterili radice fructum effloruisse, qui totus pulcher erat, nec ullam omnino admittebat maculam, in illo videlicet instanti, quo Deus illum efflorere faciebat e sanctæ Annæ sterili radice. Idemque dicendum de Ode quinta quarti canonis, supra relata, in qua habetur : *Annuntiatur hodie Conceptio Virginis τῆς ἀχράντου*, Virginis nempe totaliter pulchræ, nec ullam in dicta sua Conceptione admittentis omnino maculam. Sæpe etiam in Græcorum Menæis, seu Officiis divinis, beatissima Virgo non solum ἀχράντος, sed et πανάχραντος decantatur; unde si simplex vox ἀχράντος idem sit ac tota pulchra, et nullam omnino admittens maculam, ex supra dictis de voce πανάχρως, judicet unusquisque quid vox πανάχραντος significare debeat. A quibusdam Græcis, et quidem eruditis, petii quid vere intelligerent per Oden primam tertii canonis, supra relatum, videlicet : Ἡ πορφύρα σήμερον Χριστοῦ λαμπρῶς καταγγέλλεται ἐκ στείρευσης ὑφανθῆναι χάριτι νηδύος ἢ ἄσπιλος : *Immaculata hodie Christi purpura splendide annuntiatur, de sterili utero ex gratia contexta*; quid nempe proprie ibi significet, ἢ πορφύρα ἢ ἄσπιλος. Reque ab eis mature examinata, unanimiter sequentia mihi dixerunt : Cœnosam suppone lacunam, hominum multitudine circumseptam, in quam ex improvviso ingens prolabitur saxum. Luto asperguntur omnium circumstantium vestimenta, omnesque isti homines spilosi, seu luto aspersi et infecti dicuntur. E contra vero beatissima Virgo, quæ purpura, et veluti pretiosum Christi vestimentum futura erat, in sterili beatæ

Annæ utero *ex gratia fuit contexta*; Gallice : *Tissue de grâce*; Hispanice : *Texida de gracia*; Italice : *Tessuta di grazia*; ὑφανθῆναι χάριτι; et nulla vel minima luti labe fuit conspurcata; ac proinde ἄσπιλος in sua Conceptione a nobis decantatur, et cum sancto Andrea Cretensi, τοῦ ὅλου φουράματος ἢ μή φουραεῖσα, *universali fermento non fermentata*. Sicuti etiam die festo Conceptionis cantamus : *Hodie divinarum gratiarum fons relaxatur, in arida matrice scaturiens gratia* : Ἰδοὺ θείων χαρίτων πηγὴ ἀνασπομοῦται χάριτι ἐν ἀνίχνῳ νηδύϊ ἐκβλύσσοσα; per hoc indicantes, beatæ Annæ uterum, in quocunque sui recessu, gratia scatuisset in primo instanti Conceptionis beatissimæ Virginis, quando scilicet Deus in ejus corpus infudit animam, tot gratis jam exuberantem.

17. Ab eisdem ulterius quæsi vi quid significet salutatio Angelica : Χαῖρε, κεχαριτωμένη : *Ave, gratia plena*; de qua infra articulo 16. Et responderunt, quod sicuti ista verba : *Spiritus sanctus superveniet in te* (Luc. 1, 35), sunt de futuro, ita vox κεχαριτωμένη tempus præteritum denotat, cum sit participium præteriti temporis, significans, beatissimam Virginem semper fuisse gratia plenam, seu nunquam caruisse plenitudine gratiæ; ac subjunxerunt, hanc vocem melius explicari non posse, nisi dicendo : « Ave, quæ ex gratia totaliter compacta, seu contexta fuisti; » prout post Andruzzi observavit R. P. Joannes de Luca Dissert. *De Immac. Concept.* pag. 59, edit. Neapol. 1739. Sic enim clare exprimitur, beatissimam Virginem fuisse κεχαριτωμένην, seu eam nec per minimum temporis punctum plenitudine gratiæ unquam caruisse, cum ex Christi meritis gratia fuerit veluti proprietas ejus, et ab ea inseparabilis. Habemus in Scriptura sacra, cœlos in conspectu Dei non esse mundos : *Et cœli non sunt mundi in conspectu ejus.* (Job. xv, 15.) Vel juxta divi Hieronymi versionem : « Astra non sunt munda in conspectu ejus. » E contra vero beatissima Virgo semper munda fuit, tota pulchra, Dei amica, et nulla unquam in ea fuit macula. Quapropter sanctus Andreas Cretensis Orat. 2, *In Dormit. sanctæ Mariæ*, ait, quod « Cœlorum naturam puritate supergressa est. » Sanctus Epiphanius, infra citandus, quod « Natura formosior est ipsis Cherubim, Seraphim, et omni exercitu angelorum. » Sanctus Thomas tom. XVII, *Opusc.* 61 (si sit ipsius), fol. 89, col. 1 et 2, edit. Rom. 1570, angeli diffinitionem ex Dionysio affert, videlicet : « Angelus est imago Dei, manifestatio occulti luminis, speculum clarum, clarissimum, immaculatum, incoquinatum, incontaminatum; totam, si conveniens est dicere, suscipiens in se pulchritudinem omniformis deformitatis, munde resplendere faciens in se bonitatem silentii; » et statim prosequitur : « Fecit ergo summus Artifex, in ostentationem plenioris artis suæ, speculum unum, clarissimo clarius, seraphino tersius, et purius, et tantæ puritatis ut purius intelligi non

posset, nisi Deus esset : personam scilicet gloriosissimæ Virginis (vide infra § 104); et Alcuinus, serm. *De Nativ. B. M. V.*, sic eam affatur : « Tu pulchra es ut luna, imo et pulchrior luna, quia tota pulchra es, et macula non est in te, neque vicissitudinis obumbratio. » Fuit semper *πανάμωμος, παναμώμητος, πανάχροτος*. Plena erat gratia priusquam Spiritus sanctus pro Incarnationis mysterio superveniret in eam, priusquam virtus Altissimi obumbraret ei. *Nubecula fuit*, III Reg. xviii, 44, *quæ* in sua Conceptione *ascendebat* quidem de hujus mundi mari amaro, et vitiorum pondere presso; sed ipsa levis erat, et dulcis; *Nubes diei*, et lucida, non obscura, qualem decebat, *ut in ea appareret gloria Domini*. Exodi xvi, 18. Paradisus fuit, non terrestris, sed divinus. Porta erat, sed *Porta ad Orientem vergens, solius Dei ingressui servata*, Ezech. xliv, 2, omnibus hominibus clausa, et a fortiori diabolo.

18. Sicuti Latini in suis ecclesiasticis Officiis sanctissimam Trinitatem qualibet die et quolibet momento laudant, dicentes : *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*; ita et Græci in suis pariter Officiis, Hymnos et Odas cujuslibet sancti cum insigni aliqua ad beatissimam Virginem apostrophe, seu strophæ terminant, quam *Theotocium* vocant. Quingenta autem hujusmodi Theotocia, in Menæorum Græcorum libris sparsa, in unum collegit, Latine traduxit, et quibusdam illustravit notis Pater Simon Wagnereckius opusculo, cui titulus : *Pietas Mariana Græcorum, Officiis jam tum quotidie usurari consueta, et post tot dæmum sæcula, nunc primum ex antiquissimis, ac Latine nunquam excusis, divinatorum Græciæ Officiorum Codicibus, quos primus collegit sanctus Sabbas, reparavit autem, et auxit post Sophronium patriarcham Hierosolymitanum sanctus Joannes Damascenus, in Latinum sermonem traducta. Monachii 1647*. Quædam ex dictis Theotociis hic afferamus, quæ quolibet anno a Græcis decantantur, videlicet :

Pag. 193. Salve, o cadentis mundi Erectrix, nulli unquam culpæ subjecta! — Ex *Menæis* 2 Januar., Ode 5 de sancto Sylvestro.

Pag. 200. In te, quæ nulli unquam culpæ affinis fuisti, spem omnem meam repono. — 3 Januar., Ode 5 de sancto Malachia.

Pag. 201. Nemo, ut tu, Domina, inculpatus est aque, nec præter te intaminatus quisquam. O nævo nulli subjecta! — Ead. die, Ode 3 de sancto Gordio.

Pag. 322. O semper et ubique inculpatissima Numinis Mater! — 22 Januar., Ode 9 de sancto Anastasio.

Pag. 358. Qui unus et unicus cælum extendit, illud quoque aliud cælum, et quidem animatum elaboravit, te nimirum, O Deipara! — 26 Januar., Ode 6 de sancto Xenophonte.

Pag. 386. Salve, Mons Dei, in quo ante omnia sæcula complacuit habitare Verbo divino. Salve,

Fons integritatis. Salve munditiarum omnium Promptuarium. — 27 Jan., Ode 7 de beata Virgine.

Pag. 407. Ex te sola, tanquam purissimo lilio, in medio spinarum invento, uterum incolens tuum, Sponsus ille tuus processit. — 29 Januar., Ode 6 de translat. sancti Ignatii.

Pag. 449. Tu quidem, o Virgo, illud divinæ originis Verbum, quod prius incorporeum fuerat, corpore humano indutum, peperisti. Nam ab æterno propter splendorem integritatis, et pulchritudinem virginalem, ac demum propter charismata, seu gratiæ dona, quæ ab omni te nævo immunem fecerunt, manifeste sola fuisti digna tanti partus honore. — 12 Februarii, Ode 4 de sancto Meletio.

Pag. 463. O a cunctis sordibus incontaminata, et super omnes inculpato inculpatissima Domina! — 23 Febr., ante initium Odes 4.

Pag. 475. Salve, sacrosanctum paradisi Lignum, ab ipso Deo plantatum! Salve, Exstirpatrix diabolorum! Salve, o Gladiæ utrinque acute, hostis nostri caput abscindens! — 5 Mart., in Vesper. de sancto Conone.

Pag. 534. Deus providentia singulari perfecit, ut sacra Virgo, ab ipso vitæ suæ principio, tam omnino existeret pura, quam esse puram decebat illam, quæ tanto bono, id est Christo digna existeret. — 25 Mart., in Homil. de Annuntiat.

Pag. 535. Nulla hominis profani manus animatam Dei arcem attingat. — 25 Mart., Ode 9 de Annuntiat.

Pag. 602. Animatus ille Domini Thalamus, qui inter confusos spinarum acervos, ad fulgentis lili morem efflorescit; hic, inquam, animatus Domini Thalamus dignus est omnibus, quibus per nos afficitur laudibus. — 25 Junii, Ode 6 de sancta Febronia.

Pag. 624. Verbum divinum, carne de intamantissimis sanguinibus tuis accepta, nos .. plane divinitatis compotes fecit. *Ἐξ τῶν παναχράντων σοῦ αἱμάτων*. — 15 Jul., Ode 8 de sanctis Quirico et Julitta.

Pag. 635. O Joachime, afflatu divino decore! Tu quoque Anna divinitus clara! vos gemini estis Lychni, a quibus orta est Lampas, circa quam nullum umbræ vestigium cernimus. Vos quoque abundanter implevit Dei gratia, id est Genitrix Dei. — 25 Jul., in Vesp. de sancta Aïna.

Pag. 646. Equidem videbaris, o Virgo, esse Filia Adami collapsi; at reipsa eras tu Genitrix Dei, eundem restituentis in integrum. — 12 Aug., Ode 7 de sanctis Photio et Aniceto.

19. Plurima alia, immaculatam beatissimæ Virginis Conceptionem clare designantia, videri possunt apud eundem Wagnereckium, qui pag. 322 notat quod « in voce *πανάμωμος* Latine reddenda, multiplex significatum universale considerandum occurrit, cum *Menæa* hoc epitheton per excellentiam Virgini Deiparæ plus millies tribuant. Primo consideranda est universitas temporis, quia Virgo est

πάντα τὸν χρόνον ἄμωμος, nempe omnibus omnino temporibus inculcata; etiam illo momento, quo sacratissima ejus anima fuit creata. Secundo universitas loci: quia ἐν παντὶ τόπῳ ἄμωμος, quasi dicas, ubique inculcata, hoc est non solum in cælo, aut terris, sed in ipso quoque utero Matris. Tertio universitas culpæ: quia ἐν παντὶ ἐγκλήματι ἄμωμος, id est in omni genere culpæ inculcata, ne culpa quidem originali excepta. Denique consideranda est universitas creaturarum, quia Virgo est ὑπὲρ τὰ πάντα ἄμωμος, super omnes omnino creaturas inculcata. Eadem est ratio significationis in voce πανάχραντος, aliisque similibus, quas perpetuo Menæa de Maria usurpant, de aliis autem cœlestibus, aut nunquam, aut raro; hæc ut ipsa raritas, si quid de aliis simile dicant, exaggerationem esse convincat. Potest addi, quod si aliquando, licet raro, hæc epitheta quibusdam aliis Menæa tribuant, potius illa applicant euidam virtuti, in gradu heroico ab eis habitæ, quam ipsorum personis. Ait etiam Wangnereckius pag. 464: « Quomodo autem Virgo, secundum Theophanem, est ὑπεράμωμος, id est super omnes inculpatos inculpatissima, si peccatum originis habuit, quo caruerunt in creatione sua Protoplasti? » Addere poterat: et omnes hierarchiæ cœlestes. Tandem observari etiam potest, quod in Officio Conceptionis Græci cantant: *In utero geritur, ac formatur Templum divinum: animatus Dei Thalamus in utero Matris ipsam parientis incipit germinare: Anna excipit in utero immaculatam Virginem Dei filiam.* Quæ quidem propositiones primum instans Conceptionis, de qua celebratur festum, explicite significant. Et per annum pariter ab eis cantatur, quod *Deus cælum animatum, nempe beatissimam Virginem, elaboravit; quod ipsa est sacrosanctum paradisi Lignum, a Deo plantatum: quod ipsa est animatus Domini Thalamus, qui inter confusos spinarum acervos, ad fulgentis lilii morem effloruit.* Expressiones omnes quæ idem omnino exprimunt, ac aliæ.

20. Si autem Officia divina, a Græcis tot sæculo- rum spatio usque ad præsens recitata, evidenter demonstrant, ipsos festum immaculatæ Conceptionis, in primo suo instanti sanctissimæ semper celebrasse, non minus ipsorum mens erga sacrum mysterium, ejusque festivitatem apparet ex concionibus, quas de beatissima Virgine ad populos quolibet sæculo habebant, in quibus similes, vel æquivalentes sparsim leguntur propositiones.

21. Sæculo III: Origenes, homil. 4, ex decem in diversos locos Novi Testam. in cap. 1 Matth. pag. 274, part. II ejus Oper. edit. Paris. 1604: « Hujus itaque Unigeniti Dei dicitur hæc Mater, Virgo Maria, digna Dei, immaculata Sancti immaculati, una Unius, unica Unici... quæ neque persuasionem serpentis decepta est, neque ejus afflatibus venenosis infecta. »

22. Sæculo IV: Sanctus Joannes Chrysostomus, Homil. In Christi Nativ. tom. VI, pag. 496, edit.

Paris, 1624: « Quomodo artifex, inventa materia utilissima, vas pulcherrimum fabricatur; ita Christus, invento Virginis sancto corpore, et anima, Templum sibi construxit animatum. »

23. Sanctus Epiphanius, Cypri episcopus, serm. De laudib. S. M. D. tom. II, pag. 291, edit. Colon. 1682, De beata Virgine ait: « Solo enim Deo excepto, cunctis superior existit. Natura formosior est ipsis Cherubim, Seraphim, et omni exercitu angelorum; cui prædicandæ, cœlestis ac terrena lingua minime sufficit, imo vero nec angelorum. » Si beatissima Virgo fuisset sicuti nos omnes « natura filia iræ, » quomodo dici posset « natura formosior Cherubim, et Seraphim? » Putat Petavius, istum sermonem non esse sancti Epiphanii, sed alterius Epiphanii, etiam Cypri episcopi, qui claudit anno 870; quæ si subsisterent, ad sæculum IX amandanda foret ista auctoritas.

24. Sæculo V: Sanctus Cyrillus, episcopus Alexandrinus, Homil. Encom. In S. M. D. tom. V, part. II, pag. 309, edit. G. L. Paris., 1638: « Salve, Maria Deipara, per quam baptisma sanctitatis tremendum, et Jordanicum effulsit. Salve, Maria Deipara, per quam Joannes, et Jordanes sanctificantur, et diabolus rejicitur. » Quidam aliam citant auctoritatem ex lib. VI Comment. in Joan., cap. XV. At, ut optime notat Pater Piazza, iste liber non est sancti Cyrilli, sed Judoci Clitovei, qui cum ex duodecim sancti Cyrilli libris super Joannem, quatuor intermedii non invenirentur, commentatione sua illos supplevit, prout observari potest in edit. Paris. Operum ejusdem sancti, an. 1573 et 1605.

25. Sanctus Amphilochius, Sidæ episcopus, Orat. 4, In S. Deip. et Simeonem: « Cedo percontantibus nobis (Nestorium affatur) utrumne vel sensu Judaico, ut virum, ita et Adæ conjugem, intemeratis Opificis manibus fictam, dicenti legi divinæ assentiris? Et si quidem negaveris, nonne propalam a nobis, et Scripturis extraneus exsisitis? Sin autem affirmaveris; quid, stulte, a veritate dissentis, Dei- que placitum in sanctissima Virgine ad communem salutem provide dispositum detrectas, atque renuis? Qui enim antiquam illam virginem (Evam) sine probro condidit, ipse et secundam (Mariam) sine nota et crimine fabricatus est. Quippe quod est de foris pulchre fecit, etiam quod intus est, ad domicilium animæ sanctæ perornavit.... quanquam quod spectat ad fictionem, complectuntur, et tradunt divinæ Scripturæ. Nihil quippe quod Deo sit amicum ignominiam, aut probum habet. Apage: Confessio enim et magnificentia divinum ejus, et laudatissimum opus. » Pag. 42 et 43 ejus Operum, a Combefisio editorum. Hæc sanctus Amphilochius, qui asserit Deum « sine nota et crimine » fabricasse Mariam; « pulchre fecisse » quod erat in ea de foris, et « sancte » etiam « perornasse » quod intus erat. Quæ omnia sequentibus verbis probat, nempe: « Nihil quippe quod Deo sit amicum ignominiam, aut probum habet; » necnon et pro-

phetae verbis : *Confessio, et magnificentia opus ejus.* (*Psal. cx, 5.*)

26. Sanctus Proclus, patriarcha Constantinopolitanus, homil. ad Patres concil. Ephes. : « Clemens Deus ex muliere nasci non erubuit ; quod enim agebatur, vita erat. Nullam inde ille contrahit labem, quod intra viscera, quæ citra omnem dedecoris notam condiderat, inhabitat. » Apud Labbe, tom. III Concil. col. 579, et Orat. 6, quæ est Laudatio sanctæ Dei Genitricis : « Non meminerat » (de sancto Josepho loquitur, nondum mysterii Incarnationis conscio), « non meminerat, potuisse eam effici Dei templum, quæ ex mundo erat formata luto. Latebat eum, ex virginali rursus paradiso, intemeratis Domini manibus, plasmari secundum Adam. » Putant aliqui, istam Orationem sancto Proclo tribui non posse. Insulsum enim, inquit, continet dialogum, Deiparam inter et sanctum Josephum. Sed ubique reperitur inter Opera istius sancti, nempe tom. VI *Biblioth. Max. PP.* pag. 597, in *Analectis ejus G. L.* pag. 225, et in *Auctario Patris Combefisii*, qui tom. I, col. 476, de eadem Oratione ait : « Ad Romanum unum Codicem, ex quo singulari Riccardus ediderat, accessit alter Regius, ex quo multa emendata sunt. » Quod autem spectat ad dialogum qui objicitur, plures alii fere similes sparsim leguntur in Patrum Græcorum Homiliis, prout videri potest in *Biblioth. Max. Patrum*, et in alia Combefisii.

27. Joseph Simonius Assemanus, Syrus Maronita, *Biblioth. Orat.* tom. I, pag. 510, loquens de Operibus sancti Jacobi, Sarugensis episcopi, qui eodem sæculo v florebat, ait : « De sancta Virgine Dei Genitrice Maria sermones tres. Primus incipit : « Bone, cujus ostium malis, et peccatoribus patet... » Mariam ab omni peccati labe immunem esse, hoc argumento Jacobus probat : « Si qua macula, aut defectus animæ ejus inesset, aliam sibi Matrem quævisset, quæ omnis labis expers esset. »

28. Sanctus Chrysippus, presbyter Hierosolymitanus, homil. *De S. M. D.*, super illa Psalmistæ verba XLIV, 41 : *Obliviscere populum tuum*, beatissimæ Virgini ait : « Populus a quo cognationem contraxisti, nequam est, ignominiam tibi affert. POPULUS INIQUUS TIBI GERMINI MACULÆ EXPERTI NATURA JUNGITUR, et cultura spinarum ferax rosam tuam producit. » Verba, majusculis litteris exarata, in *Bibl. Max. PP.* tom. II, pag. 1044, et in *Bibl. G. L. VV. PP.* tom. II, pag. 427, isto alio modo habentur, videlicet : « Populus imprudens tibi irreprehensæ natura propagini familiaritate junctus est. » En textus græcus : *Λαὸς ἀγνώμων προσοικειούται σοι τῷ ἀνόμῳ βλαστήματι φύσει.*

29. Sæculo vi : Sanctus Anastasius Sinaita : « Et quis... audebit dicere, quod ea (B. Virgo) quæ est ejusdem simul cum Deo essentiae, quoad carnem attinet, non sit ad imaginem, et similitudinem ejus, qui est ex ipsa natus? Quomodo enim est Mater hujusmodi Filii, non ferens in se integram,

et illæsam fœtus sui imaginem? » *Bibl. Max. PP.* tom. IX, p. 885.

30. Hesychius, presbyter Hierosolymitanus, homil. 2, *De S. M. V.* super illa Isaïæ verba VII, 14 : *Ecce Virgo in utero concipit*, ait : « Quænam? Mulierum egregia, e virginibus electa, præclarum naturæ nostræ ornamentum, gloria luti nostri, quæ Evam pudore, et Adamum comminatione liberavit, audaciam draconis excedit ; quam concupiscentiæ fumus non attingit, neque vermis voluptatis earlæsit. » *Bibl. Max. PP.* tom. XII, pag. 187, et *Biblioth. G. L. VV. PP.* tom. II, pag. 425.

31. Sæculo vii : Sanctus Andreas Cretensis, Euc. com. in *Nativ. SS. Deiparæ* : « Hodie omnium Creatoris creatum delubrum ædificatum est ; ac creatura, nova decentique ratione, novum Auctori paratur hospitium... Hodie ex nobis pro nobis Deo Adamus primitias offerens, Mariam primitias facit ; et ex ea universali fermento non fermentata, fit panis ad generis instaurationem. » Combefisius hanc ultimam partem, majusculis litteris exarata, pag. 4, sic refert : « Iisque, quæ de tota conspersione nihil inquinamentum senserunt, in panem formantur ad recreationem generis ; » ac postea in notis ad dictum locum, not. 7, pag. 288, infert, « Nil aliud dicere voluisse Cretensem, nisi solum Christum de tota conspersione nihil inquinamenti sensisse. » Ut autem omnibus, linguam Græcam callementibus, vera et sincera clare appareat sancti Andree mens, utrum videlicet in isto loco Christum Dominum, an vero beatissimam Virginem ab universali conspersione excludat, genuinum idiomate Græco illius textum, prout apud Combefisium legitur, hic afferemus, nempe : *Σήμερον ἐξ ἡμῶν ἀντὶ ἡμῶν ἀπαρχήν, ὁ Ἀδὰμ τῷ Θεῷ προσφέρων, τὴν Μαρίαν ἀπάρχεται καὶ τοῦ ὅλου φουράματος, ἡ μὴ φουραθῆσα. Δι' αὐτῆς ἀρτοποιεῖται πρὸς τὴν τοῦ γένους ἀνάπλασιν.* Quæ quidem mens ulterius apparet ex iis quæ paulo inferius subdit idem sanctus : « Hactenusque siccatis genitalium organorum meatibus, infuso fecunditatis humore, ex non genitalibus genitales ac fetificos reddidit ; ac jam ex infecundis arentibus, ceu irriguis arboribus, perquam gloriosus fructus (καρπὸς εὐκλεής) Virgo hæc, omnibus modis maculæ expers (πανάμωμος) nobis germinavit. »

32. Sæculo viii : Sanctus Joannes Damascenus, *Orat. 1, De Nativ. B. V.* fol. 330 : « Natura gratiæ cedit, progredi non sustinens. Quoniam itaque futurum erat, ut Dei Genitrix Virgo ex Anna nasceretur, natura gratiæ fetum antevertere minime ausa est. Verum tantisper exspectavit, dum gratia fructum suum produxisset. Siquidem oportebat, eam primogenitam in lucem edi, quæ rerum omnium conditarum primogenitum, in quo omnia coagmentata sunt, paritura erat... O beatos Joachimi lumbos, ex quibus prorsus immaculatum semen effluxit ! O præclaram Annæ vulvæ, in qua tacitis incrementis, ex ea auctus, atque formatus fuit fœtus

sanctissimus... Beatus venter, in quo Deus sanctificationis Arcam, hoc est eam, a qua ipse sine semine conceptus est, fabricavit. » (Vide infra § 45.)

33. Joannes, Eubœensis, oratione *De conceptione Deiparæ*, jam relata § 3: « Si templa, nec præter tantæ rei dignitatem dedicamus, quanto magis ferventiori studio, devotione infinita, ac Dei timore solemnitas hæc celebranda est, in qua non ex lapide fundamenta jaciuntur, nec manu hominum Dei templum exædificatur; sed in ventre, Deipara, ac sanctissima Maria, Patris beneplacito, et sanctissimi et vivificantis Spiritus ope concepta est. Christus Dei Filius, qui Lapis angularis, eam extruxit, in qua postea et ipse inhabitavit, ut legem et prophetas, ad nos servandos adveniens, adimpleret. » Theodorus, patriarcha Hierosolymitanus, Epistola, in septima synodo generali lecta, et approbata, de beatissima Virgine ait: « Quæ vere Dei Mater est, et ante partum, et post partum virgo, atque omnis intelligibilis, ac sensibilis naturæ gloria, et claritate creata sublimior. » Apud Labbe tom. VIII Concil. col. 850. Non dicit Theodorus, quod beatissima Virgo paulo post creationem facta fuerit sublimior, sed expresse quod fuerit « creata sublimior. »

34. Sanctus Germanus, archiepiscopus Constantinopolitanus, orat. 1, in *Præsent. B. M. V.* Beatam Annam sic loquentem inducit: « Tandem clemens Dominus, ac ad miserandum promptus, amborum inflexus precibus, angelum suum misit, qui nobis hujusce mæx Filix Conceptionem annuntiaret. Statim ergo, jubente Deo, natura fetum suscepit; neque enim ante gratiam divinam ausa erat suscipere. Verum cum illa prior ingressa esset, matrix hactenus clausa portas suas aperuit, susceptumque a Deo pignus apud se retinuit, donec ejus ipsius nutu quod conceptum erat in lucem prodiret. » *Bibl. Max. PP.* tom. XIII, pag. 62, et *Bibl. Combef.* tom. VIII, pag. 487. Idem Orat. 2 *In Præsent.*: « Ave, summi Regis sacroædificatum, purissimumque Palatium. » Eod. tom. VIII, pag. 491. Idem Orat. 2 *In Annuntiat.*: « Ave, gratia plena, Urna manna habens tota aurea, Tabernaculumque purpuræ revera opere, quod novus ille Beseleel auro intextum, variumque effinxit. » Apud Combefis. tom. I, Auctar. col. 1423. Digna sunt observatione illa præsertim sancti Germani verba: « Summi Regis sacroædificatum immaculatum, purissimumque Palatium. Tabernaculum, quod novus Beseleel auro intextum effinxit. »

35. Sæculo ix: Leo VI, imperator, Sapiens cognominatus, Orat. 3 *In Annuntiat.*: « Tu, inquam, quæ tanquam lilium in medio confusissimi ac perturbatissimi humanæ naturæ passionum agri, effloruisti... Cum adhuc in paternis lumbis contineris, Progenitor tuus clamabat: Audi, Filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum et domum Patris tui. (Psal. LXIV, 11.) Audisti vero, o Filia, commonitionem, et oblita es

populi tui, et sortis et domus paternæ; sortis videlicet illius, quam tua progenitrix toti generi distribuit, immenso illo dolorum cumulo, quasi hæreditatis vice dato, et nihil horum in domum tuam intulisti. Propterea dilexit te Rex ob animæ tuæ pulchritudinem, Sponsamque sibi delegit. » Tom. I Auctar. Combefis. col. 1636 et 1637. Notandum hic, quod beatissima Virgo nihil in domum suam intulit, nihilque recepit « sortis illius, quam Eva toti generi distribuit, et propterea dilexit eam Rex ob animæ suæ pulchritudinem, Sponsamque sibi delegit. »

36. Georgius metropolita Nicomediensis, Orat. 1, *In oraculum Conceptionis S. Deiparæ*: « Cum hodie textitur regia purpura, futurus nuntiatur omnium Regis adventus. » — *Bibl. Max. PP.* tom. XII, pag. 692. Idem Orat. 2: « Nascitur Virgo ex sterili; Deus ex Virgine corporaliter gignitur; ambobusque novam Deus creaturam molitur. » Ibid. pag. 695. Idem Orat. 4, *In Præsentat.*: « Sibi quippe Verbum ex eorum (Joachim, et Annæ) massa tabernaculum exstruens, ex eodem, altiori supra intellectum ratione, humanæ naturæ massam assumpsit... Triennem illam offerunt in templo... Vas illud impollutum... Hodie Columba illa irreprehensibilis in templi penetralia evolans, malitiæ aucupem devitavit... Neque enim decebat, ut tabernaculum illud mundissimum in mundi sordibus versaretur... Decebat, ut incontaminatus Thesaurus, immunis ab humanarum consuetudinum contagio custodiretur. » Ibidem pag. 705. Idem Orat. 5, *In Præsent.*: « Est hæc Regina, quæ astitit a dextris Dei; quæ, inquam, decori proxima, ac Splendori, formosa per naturam, et in quam reprehensio non cadit... Vere illum signatum Fontem, ex quo emanant purissimi latices, ac orbem universum irrigant; in quo turbidi luti nullæ sunt deprehensæ reliquæ. » Ibidem pag. 706. Hic notandum, quod beatissima Virgo « per naturam formosa » dicitur, et quod « in eam non cecidit reprehensio, nec in ea turbidi luti ullæ sunt deprehensæ reliquæ. »

37. Sanctus Petrus, Argorum episcopus, de quo supra § 6, Orat. *In Conceptionem sanctæ Annæ*, quando concepit sanctam Dei Genitricem: « Rosa fragrantissima in sterili terra hodie plantatur. Fundamenta nunc jaciuntur purissimi Christi Templi. Nunc in utero arido divinus plantatur Paradisus. Levis Nubes componitur. Præparatur Porta, unius Dei ingressui servata. In ventre Annæ Mons hodie assurgit, in quo inhabitare Deo placebit. Generis nostri Flos oritur: Palatium purissimum Deo præparatur. Arida tellus (Anna videlicet) Dei Paradisum irrigat. »

38. Sæculo xi: Joannes Geometra, Orat. 3, *In Virg. Deipar.*:

Gaude, concretum sublimi corpus Olympo,
Et vitii nostri crimine Virgo carens...
Gaude, primævi libera labe Patris...

Salve, Aedes sacra, pulchre structa, immensa, Nutrix Altoris cunctorum, atque Patris Genitrix.

Ex *Bibl. Max. PP.*, tom. XXVII, pag. 472.

59. Jacobus Monachus, Orat. *In S. M. Nativit.* : « Viderunt te (prophetæ) Thronum Cherubicum, Regalem Thalamum, supercœleste Cœlum, Templum præsanctum, multis Tabernaculum nominibus celebre. Viderunt te Urnam Spiritus auro conflata. » Tom. I Auctar. Combefis. col. 1282.

40. Sæculo xiii : Joannes Hierosolymitanus, lib. *De institut. primorum monachorum ad Caprasium*, cap. 32, super illa tertii Regum verba, xviii, 44 : *Ecce Nubecula parva, quasi vestigium hominis, ascendeat de mari*; ait, revelatum tunc fuisse Eliæ, « quod quædam infantula, scilicet beata Maria, per illam Nubeculam significata, et instar illius Nubeculæ per humilitatem parva, nasceretur de humana natura peccatrice, designata per mare. Quæ infantula jam in suo ortu (ipsum loqui de cœtu in utero, seu de conceptione liquet) esset munda ab omni peccatorum sorde, quemadmodum Nubecula illa fuit de mari amaro, sine tamen aliqua amaritudine. Licet namque Nubecula illa esset originaliter ejusdem naturæ cum mari, alterius tamen fuit qualitatis, alteriusque proprietatis. Mare quippe ponderosum est et amarum; sed Nubecula illa levis fuit et dulcis. Sic quamvis in quolibet alio homine natura humana instar maris sit in sua origine ita amaritudine peccatorum, et vitiorum pondere pressa, ut fateri cogatur : *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super me* (Psal. xxxvii, 5) : Beata tamen Maria de hoc mari, id est, natura humana, aliter fuit orta; quia in suo ortu non fuit onerata amaritudine delictorum, sed instar illius Nubeculæ fuit levis per immunitatem peccatorum, et dulcis per plenitudinem charismatum. Ipsa enim in suo ortu fuit Nubes illa de qua per Moysen figurate est scriptum : *Ecce gloria Domini apparuit in nube*. (Exod. xvi, 10.) — Ex *Bibl. Max. PP.* tom. V, pag. 880; et P. Piazza pag. 92.

41. Sæculo xiv : Manuel II, Paleologus, Orat. *De venerab. Dei Genitricis Dormitione* : « Simul ac nata fuit, dixerim quoque, simulatque concepta beata Virgo, sua illam gratia implebat qui sibi futuram præstituerat Matrem; imo vero cum illa erat ipse, antequam esset nata. Factum quippe, et compactum est illi corpus temporibus suis, ut loquitur Paulus, de sanguinibus immaculatæ. Nunquam tamen non fuit illi conjunctus statim atque in sterilis matris utero cœpit esse. Cur enim aliter sit sentiendum? » Apud Maracc. *Cæsar. Marian.* cap. 4, § 2.

42. Sæculo xv : Isidorus, archiepiscopus Thessalonicensis, *In festo Præsentationis* : « Decebat, illius congressus, qui concipiendæ Virginis causa fuit, primordiale et antecedentem causam non esse aliud, quam Dei congressum, ut, qua fieri posset, sola purissima propheticum quodque illud

evitare posset : *In iniquitatibus conceptus sum* (Psal. l., 7); possetque de seipsa affirmare : *Solam non in peccatis concepit me mater mea* (Ibid.) : nimirum hoc etiam numerando inter illa, quæ dictum illud complectitur : *Quia fecit mihi magna qui potens est*. (Luc. i. 49.) Quod quidem parentes suo facto ostenderunt; e congressu enim habito cum Deo, devenerunt ad congressum qui suscipiendæ prolis origo est. Optime igitur, et consequenter hoc etiam ad miraculorum ejus cumulum accessit. » — *Bibl. Combefis.*, tom. VIII, pag. 507; et apud P. Piazza pag. 113, qui ibidem sequentia notat, videlicet : « Quod si forte apud eundem Isidorum, Orat. *in Dormit. Deip.*, aliquid contrarium offenderis; lege Hippolytum Maraccium, nota 20, ad istam Orationem, et Raynaudum *in Diptychis Marianis* pag. 140 et 141, tom. VII, supposititium id esse probantes. »

43. Sufficient, puto, hæ Patrum Græcorum propositiones, ad præsens extractæ, ut cuilibet innotescat ipsos constanter et unanimiter tenuisse gloriosissimam Virginem Mariam absque originali peccato fuisse conceptam; imo et immaculatam, ac sanctissimam fuisse formatam, fabricatam et conditam. Scio, varios Patres Græcos Christum Dominum, et quidem solum ab originalis peccati contagio exemisse, præsertim dum generaliter de eodem peccato tractarunt. Sed ad hoc respondet Clichtoveus, lib. II *De purit. Concept. B. V.* cap. 15, ibi : « Sacri auctores cum Dominum nostrum eximunt ab originalis peccati contagio, sub ipso et sacratissimam ejus Matrem intelligunt, atque comprehendunt; et ideo non curant ampliorem et expressiorem ipsius Virginis exceptionem explicare : quandoquidem eodem potiuntur privilegio, et ejusdem censentur juris rex et regina, sponsus et sponsa, filius et mater. » Hæc Clichtoveus, jure quidem, ac merito; ut enim ait S. Leo Magnus, serm. 5, *De Nativ.*, Christus est « unum cum Patre in substantia, quæ nunquam fuit minor Patre; unum cum Matre in corpore quod creavit. » Et sanctus Joannes Chrysostomus, Orat. *De Nativ. sancti Joan. Bapt.* apud Surium tom. III, pag. 907, de Christo ait : « Merito is quoque, qui est natus, Matri talia præbuit privilegia. Quæ enim habuit solus, ea illi quoque soli dedit. » Deinde solus Christus sub lege peccati non fuit comprehensus; solus consequenter de jure ab eodem fuit exemptus; unde sanctus Hieronymus, vel, ut alii volunt, Sophronius, Epist. *De Assumpt.*, asserit quod « Mariæ simul tota se infudit plenitudo gratiæ; quodque in ea totius gratiæ, quæ in Christo est, plenitudo venit, quamquam aliter. » Cohærenter etiam ad humanas leges, nempe : « Augusta, licet legibus secluta non sit; princeps tamen eadem privilegia illi concedit, quæ ipse habet. » Ulpianus L. 1 ff. *De legibus*. Solus igitur princeps (Christus) legibus peccati originalis solutus fuit. Solus in eis non fuit comprehensus; sed, « licet Augusta (Maria) eis soluta

non fuerit, » Princeps tamen eadem privilegia illi concessit, quæ ipse habebat. Scio pariter Patres Græcos pluries asserere, beatissimam Virginem « sanctificatam, mundatam, purgatam et liberatam » fuisse; quæ omnia nihil in casu de quo agitur probant. Ipsemet enim Christus, Joan. x, 36, sanctificatus etiam dicitur: *Quem Pater sanctificavit*. Et doctor Angelicus, objecta sibi quadam auctoritate, quæ suo tempore sancto Ambrosio tribuebatur, nempe: « Superveniens in Virginem Spiritus sanctus... mentem illius... ab omni vitiorum sorde castificavit, » sic in iii dist. 3, q. 4, art. 2, respondet: « Dicendum, quod castificatio a sordibus vitiorum, non intelligitur remotio existentium, sed impedimentum futurarum sordium. » Et in part., art. 3, ad 3 respondens simili fere sancti Damasceni auctoritati, ait: « Et ideo dicit Damascenus, quod Spiritus sanctus supervenit Virgini purgans ipsam, id est præservans ne cum peccato originali conciperet. » Ac tandem in *Exposit. Orat. Dominicæ*, ad illa verba: *Sed libera nos a malo* (Matth. vi, 13), ait quod Christus « hic docet petere præservationem a malis. »

44. Ut autem clarius intelligantur tum Patrum Græcorum dicta, superius relata, tum et ea quæ in Officiis divinis, ab eisdem Græcis, ut supra, recitantur, abs re non erit, aliquid de conceptione hominis in genere, ac de conceptione beatissimæ Virginis in particulari hic dicere. Siquidem per hominis conceptionem non intelligitur, nec intelligi potest imperfecta fetus formatio. Alias falsum foret Prophetæ dictum: *In iniquitatibus conceptus sum: In peccatis concepit me mater mea* (Psal. L, 7); cum fetus imperfectus, et nondum animatus, tam peccati quam gratiæ sit incapax. Sed debet intelligi primum instans quo fetus, rite organicus, ab anima rationali informatur; primum instans, quo vere dici potest: Conceptus est Adæ filius; Incipit existere homo; in quo quidem instanti homo a peccato originali inficitur ex eo quod per naturalem generationem, seu per sexuum commistionem, originem suam trahat ex Adam. Corpusculum beatissimæ Virginis Mariæ formatum fuit per naturalem generationem, sicut alia hominum corpora; sed cum ipsa ab æterno ordinata fuisset, ut Filia, Sponsa et Mater Dei in tempore foret, ut foret ejus Tabernaculum et Templum divinum, consequens erat, ut anima ipsius, in primo suæ creationis instanti, gratiarum abundantia repleretur, nec evaderet dæmonis Filia, Serva, aut Tabernaculum ejus. Statim ac igitur illius corpusculum rite organicum exstitit, anima illius fuit creata; et omnium gratiarum cumulo donata, in illud infusa est; unde sicuti de aliis hominibus Prophetæ dictum verificatur, nempe: *In iniquitatibus conceptus sum: In peccatis concepit me mater mea* (Psal. L, 7); ita, sed e contrario beatissima Virgo cum veritate dicere potuit: *In gratia concepta sum, In gratia concepit me mater*

mea. Fetus enim animatus, seu homo ex corpore et anima compositus, terminus est adæquatus conceptionis activæ parentum; et sicuti de iis ordinariè dicitur, quod generant prolem peccato coinquinatam, ita de sanctis Joachim et Anna dici debet, quod generarunt immaculatam et sanctissimam Puellam.

45. Quibus præmissis, facile intelliguntur omnia quæ superius de immaculata Conceptione dicta sunt. Et incipiendo a Conceptionis Officio, in quo Græci cantant (supra § 12): *Immaculatæ Christi Purpura hodie annuntiatur, de sterili utero ex gratia contexta: Divinarum gratiarum Fons nunc relaxatur, scaturiens gratia in arida matrice*: supponamus bombycem ab erucis, seu vermiculis cum albedine perfecta productam. Pannus sericus, qui ex ea contextitur, non improprie dici potest ex albedine, id est ex bombyce alba contextus. Et licet albedo sit quid accidentale in panno, verum est tamen dicere, quod iste pannus, imo et ipsa bombyx qua textus est, nec per unicum instans absque albedine fuerunt. Sic in præsentī casu loqui debemus. Creavit Deus beatissimæ Virginis animam perfecte albam, id est gratiarum abundantia cumulatam: ex ista anima veluti e trama, contexta fuit sacra Christi Purpura, nempe Maria; contexta videlicet ex gratiis, id est, ex anima gratiis in ipsa sui creatione repleta. Unde verificatur etiam secundum, videlicet quod in ipso Conceptionis beatissimæ Virginis instanti, *gratiarum Fons relaxatus est, in arida matrice gratia scaturiens*. Idem enim fuit, adesse Mariam, *Matrem divinæ gratiæ*, in sanctæ Annæ visceribus, et adesse in eis gratiarum scaturiginem. Similiter « natura fetum gratiæ antevertere minime ausa est, » ut dixerunt sæculo viii sanctus Joannes Damascenus, et sanctus Germanus, necnon sæculo xv, Isidorus Thessalonicensis; Mariam enim non generarunt ejus parentes, nisi prius accesserit ejus anima, gratia jam plena. Semen Joachim *immaculatum* vocatur, et foetus, qui in beatæ Annæ vulva formabatur, *sanctissimus* dicitur; quia statim ac utrumque ad illum pervenit statum, in quo compositum ex eo et ex anima, sanctum, vel maculatum dici poterat, immaculatissimum repertum est. Deinde Deus dicitur *Sanctificationis Arcam*, Templum suum purissimum, Paradisum cœlestem, et Lignum vitæ tunc condidisse, fabricasse et respective plantasse. Hec enim omnia et similia nomina et elogia, ratione solius gratiæ sanctificantis, beatissimæ Virgini competeabant; ac proinde cum solus Deus animam illius tot gratiarum donis repleverit, ita jure ac merito dicitur condidisse et fabricasse Tabernaculum, Paradisum, et sanctificationis Arcam. Eodem modo benigne interpretari possumus Joannis Eubœensis verba, videlicet quod « sanctissima Maria, Patris beneplacito, et sanctissimi, ac vivificantis Spiritus ope concepta est. » Ibi enim de sanctissima Maria loquitur Joannes, prout et ipsa Dei Templum tunc ædifi-

cabatur, » ibi : « Nec manu hominum Dei Templum exædificatur : » eodem sensu quo sanctus Joannes Damascenus beatæ Annæ dicebat (supra § 32) : « Beatus venter, in quo Deus sanctificationis arcem fabricavit; » ac per consequens non præcise ut Puella, dicitur concepta ope Spiritus sancti, sed reduplicative, ut Dei Templum, in quantum absque ullo in Adæ filiis exemplo, a Spiritu sancto habuit, quod in primo suæ conceptionis instanti Templum Dei esset, et quod absque peccato, et plena gratia a suis parentibus conciperetur. Deinde summopere curabant Græci, ne super hoc aliquis apud eos serperet error, prout videri potest sæculo iv apud Epiphanium, lib. iii *Advers. hæres.*, hæres. 79, ibi : « Quamvis autem ex Mariæ historie ac traditione illud habeatur, Joachimo ejus patri divinitus hoc nuntiatus fuisse : *Uxor tua concepit*; non ita tamen accipiendum est, quasi hoc citra nuptialem consociationem, ac virilem satum acciderit. » Et sæculo x, in Basilii Menologio, quinto Idus Decembris : « Concepit igitur Anna Mariam, non, ut quidam dicunt, septimestrem, aut sine viri opera. »

46. Ipsamet Ecclesia et summi Pontifices verba Ecclesiastici : *Ego ex ore Altissimi prodivi, Primogenita ante omnem creaturam* (Eccli. xxiv, 5), sæpe sæpius beatissimæ Virginii applicant, absque eo quod sentiant, eam Spiritus sancti ope fuisse conceptam. Ea verba Deiparæ applicant, non ex eo quod Deus animam illius creaverit : alias omnibus hominibus applicari possent; imò nec ex hoc præcise quod anima illius cum gratia creata fuerit : angeli enim, quorum plurimi ceciderunt, in gratia creati sunt, et tamen non dicuntur ex ore Altissimi prodisse. Hæc igitur beatissimæ Virginii applicantur verba, tum ob gratiarum abundantiam, quibus anima ejus in suæ creationis instanti fuit cummulata, tum et ob confirmationem in gratia, seu impeccabilitatem, ut ita dicam, quam in eodem instanti a Deo recepit. Quidquid enim ex ore Altissimi prodit, *vapor est virtutis Dei, et emanatio quædam claritatis omnipotentis Dei sincera, et ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Candor est Lucis æternæ, et speculum sine macula Dei Majestatis, et imago bonitatis illius* (Sap. vii, 25, 26) : sive hæc omnia ab intrinseco proveniant, prout in Verbo incarnato, sive ὁ extrinseco, et ex mero privilegio, ut in beatissima Virgine. Et sic habemus etiam quomodo beatissima Virgo dicatur ὑπεράγνος, « super omnes purus purissima, » et ὑπεράμωμος, « super omnes inculpatus inculpatisima. » Primum nempe, quod est quid positivum, ob gratiarum abundantiam, quibus nulla alia pura creatura ditata fuit. Secundum vero, quod est negativum, ob confirmationem in gratia, quam in primo suæ creationis instanti sola pariter obtinuit. Unde non solum in illo instanti sine peccato exstitit, sicut angeli, sed ulterius in eodem instanti nullimode obnoxia fuit peccato, quod de angelis dici non potest. « Filius, » inquit sanctus Franciscus Salesius, tract. *De amore Dei*,

part. i, lib. ii, cap. 6, « corde vere filiali Matrem suam prævenit in benedictionibus dulcedinis, eamque præservavit non solum a peccato, ut angelos, sed etiam ab omni peccati periculo. » Et hic notandum occurrit, quod sine ista veluti impeccabilitate posset forsitan dici beatissima Virgo πανάμωμος; ad hoc enim sufficeret, quod nullo unquam qualicumque peccato infecta fuisset; minime tamen dici valeret ὑπεράμωμος, seu plus inculpata, quam cæteri inculpati. Omnes enim sancti angeli absque ulla vel minima umbra peccati semper exstiterunt; et in hoc genere negativo beatissima Virgo eos duntaxat per hoc superat, quod confirmationem in gratia receperit in ipsa creatione suæ animæ, ac, mediante hoc privilegio, fuerit ab eodem primo instanti quodammodo impeccabilis. Tandem, et hoc repetere non piget, licet solus Deus animam beatissimæ Virginis in suæ creationis instanti, gratis repleverit, hoc non impedit, quin sancti ejus parentes Joachim et Anna cum veritate dicantur concepisse immaculatam Virginem, Templum, Tabernaculum et Paradisum divinum. Nam, ut jam diximus, terminus adæquatus conceptionis activæ parentum est homo, ex corpore et anima rationali compositus; et sicuti parentes dicuntur hominem generare, licet solus Deus animam illius creaverit, ita et in casu nostro Joachim et Anna dicuntur generasse Mariam purissimam et immaculatam, licet solus Deus illius animam gratia repleverit, illam creando et in corpus infundendo. Sic etiam id verificatur quod in Conceptionis Officio apud nostros Latinos dicitur, videlicet *Conceptionem* beatissimæ Virginis, quæ fuit *ex semine Abraham, et ex stirpe David*, fuisse *claram, dignissimam et sanctam*; quæ omnia falsa forent, si animatio corporis beatissimæ Virginis vel per unicum instans præcessisset sanctificationem animæ illius.

47. Objiciunt aliqui quod Græci, die 23 Septembris, Conceptionem sancti Joannis Baptistæ celebrant, licet ea nec sancta, nec immaculata fuerit. Sed audiamus super hoc Bollandistas in Præfatione ad Tomum primum *Maii*, in qua Græcorum et Moscorum Ephemerides referunt, ibique ad diem 9 Decembris Ephemeridum Moscorum, pag. 58, edit. Venet. 1737, sequentia habent, videlicet : « Non erit fortassis otiosum observare diversitatem phrasim, qua utuntur Græci, et post eos Mosci, agentes de Joanne et Maria. Siquidem die 23 Septembris, illius Σύλληψιν, id est Conceptionem, celebraturi, non dicunt Conceptionem sanctæ Elisabeth, sed Joannis; hic vero non Mariæ, sed Annæ; quasi voluerint insinuare, hanc quidem in ipso suo principio, seu in ipso generationis actu, quatenus ad eum Anna, virile semen excipiendo, cooperata est, sanctam fuisse; illam vero nullam in se habuisse sanctitatem, sed ab eo qui postmodum esset sanctificandus in utero, veluti per denominationem extrinsecam meruisse, ut ejus memoria in Ecclesiis recoleretur. Et hanc utriusque festi diversitatem

ipsa Iconum diversitas exprimit, dum hic ipse conjugalis congressus, quatenus honeste poterat, exprimitur, prout etiam in Menæis excusis videre est; isthic sola apparitio angeli, stantis ad dextrum cornu altaris, et Zachariam edocentis, qualis ex eo filius nasciturus esset. » Hæc Patres Henschenius et Papebrochius, qui diversitatem ostendunt objecti festivitatum Conceptionis sancti Joannis et Conceptionis beatissimæ Virginis, tum ex diversis titulis, quibus in Græcorum et Moscorum Calendario exprimuntur, tum et præsertim ex diverso modo, quo una, et alia festivitas in Iconibus ab eis indicatur. Qualibet enim mensis die non solum notatur, ut apud nos, festum quod agitur; sed ulterius adest imago, sanctum, vel mysterium repræsentans, ejus festivitas celebratur. Qui usus, x sæculo, nempe tempore Basilii Junioris, introductus jam vel erat, vel fuit. *Baronius croit*, inquit D. Ceillier tom. XX, pag. 221, *que ce fut l'empereur Basile le Macédonien, qui prit soin de faire écrire le Ménologe, et de l'orner des images de tous les saints, dont il y était fait mention; mais on convient aujourd'hui que c'est l'ouvrage de Basile Porphyrogénète, qui commença à régner en 975.* Cum igitur imago diei novæ Decembris expresse repræsentet conceptionem sanctæ Anuæ; alia vero diei 25 Septembris repræsentet duntaxat apparitionem angeli, Zachariæ annuntiantis, quod haberet filium, « qui magnus foret coram Domino, quique Spiritu sancto repleretur ex utero matris suæ; » evidens est, multo diversum esse unius diei festum a festo alterius. Videantur etiam iidem Bollandistæ tom. IV Junii pag. 701 et 709. Hoc unum tamen moneo, parum firmamenti ac virium habere argumentum, e diversis unius, ac alterius festi titulis desumptum, cum in Basilii imperatoris Menologio legatur: *Conceptio sanctæ Elisabeth, genitricis sancti Joannis Baptistæ.*

48. Majorem sine dubio vim et efficaciam illud habet argumentum, quod ex Officiorum diversitate desumitur, quæ a Græcis in dictis diebus recitantur. Siquidem die 23 Septembris Vesperas incipiunt, sequens cantantes Thropharium: *Cum sacerdotale ministerium divus Zacharias exerceret, et intra divinissimum templum versaretur, offerretque populi preces benefactori, ac misericordissimo, divinum angelum vidit, sibi clamantem: Oratio, ac deprecatio tua exaudita est; bono animo esto, senex, neque mihi fidem neges, habebis enim divinum puerum Præcursorem, natos mulierum longe superantem, in Eliæ virtute Christo præcedentem.* Deinde ad Matutinum: *Elisabetha sterilitate liberata est... Præcursor Joannes in utero exsultat, eum, qui in virginali utero erat, Deum præcognoscens, ac Dominum, ob nostram salutem incarnatum.* Ode 1: *Sacer Zacharias, templum ingressus, angelum vidit, sibi filium clare nuntiantem: Post senectutem, sacerdos, habebis Præcursorem.* Ode 5: *In Templum eunti, ac legales Creatori oblationes offerenti prophetæ apparuit angelus sanctus, divinam Præcursoris annuntians*

conceptionem. Ibidem: *Quomodo id mihi potest accidere? sum enim senex, ut vides, sterilemque habeo conjugem (inquit ad archangelum Zachariæ); naturæ adversantes obtrudis mihi sermones.* Ibidem: *Ad Saram Abrahami oculorum tuorum intende aciem, o homo; vide quod et ipsa in senectute Isaac peperit, ac meis dictis merito fidem habeas, respondit ad senem magnus angelus.* Ode 6: *Dubia sum mente, tuisque sermonibus diffido (archangelo inquit sacerdos); populi quippe salutem, non de meis lumbis fructum quæsi.* Ibidem: *Creator naturæ, angelorum Rex (contra respondit minister) voluit ut pareres; meis, homo, verbis fidem ne deroges.* Ibidem: *Species tua ignea est, aspectusque tremendus, et vero etiam mirabilis sermo tuus; nihilo tamen minus non credam tibi, alienigena verba naturam superantia loquenti.* Ode 7: *Quod meis verbis fidem non habueris, taciturnitatem accipe manifestissime; cumque ortam jam videris Verbi vocem, vocem recipe, Benedictus, exclamans, es Deus Israel.* Ibidem: *Exsultibus tanquam verbis usus Christi magnus Præcursor, te, Jesu, patrum Deus, in utero virginali adoravit, qui in ventre Elisabeth gestabatur.*

49. Hæc, et similia, quæ a Græcis die festo Conceptionis sancti Joannis Baptistæ cantantur, evidenter demonstrant, dicta die ab eis celebrari tum apparitionem angeli ad Zachariam, juxta id quod exprimitur in Leone, de qua supra; tum Dei beneficium, qui contra naturæ leges fecit, ut a parentibus sterilibus Præcursor Salvatoris conciperetur; tum tandem et exultationem ejusdem Præcursoris, in utero suæ matris peractam. Econtra vero ad superabundantiam vidimus, Conceptionis Officium apud Græcos evidenter demonstrare, celebrari ab eis purissimam, et immaculatam beatissimæ Virginis Conceptionem. Vidimus pariter, istam devotionem apud eos a quinto ad minus sæculo viginisse. Unde si ea subsisterent, quæ narrat cardinalis Rasponus lib. III, *De Basil. Lateran.*, cap. 12, tempore videlicet Hilari summi Pontificis, exaratas v sæculo fuisse quasdam inscriptiones, quæ antiquitas ad altare immaculatæ Conceptionis in sancti Joannis baptisterio Romæ legebantur, nempe: *Immaculatam Conceptionem Virginis Mariæ celebremus. Christum ejus Filium adoremus Dominum. Gyrum cæli circui soli, et in profundum abyssi penetravi, etc.:* jure ac merito inferri posset, dictum summum Pontificem ex Græcia, quo a sancto Leone missus fuerat, Romam attulisse hujusmodi inscriptiones. Sed quidquid sit de hoc, certum saltem videtur, Sixtum IV, Invitatorium Officii proprii immaculatæ Conceptionis, quod incipit *Sicut lilium*, et primum ejus Responsorium ex dictis inscriptionibus desumpsisse.

ARTICULUS II. — De eodem festo in Hispania.

50. A sancto Ildephonso, Toletano episcopo, institutam fuisse in Hispania sæculo VII eandem festivitatem, tenet Edmundus Martene, *De antiq. Eccl.*

rit., tom. III, lib. IV, cap. 51; idemque senserunt Dacherius et Mabillonius in Notis ad Vitam ejusdem sancti Ildephonsi, in *Actis SS. Sæc. II, Benedict.*, pag. 1095, edit. Paris. 1669, ibi: « Quam vetus sit observatio festi Conceptionis beatæ Mariæ in Hispania, discimus ex lib. XII, *Leg. Wisigoth.*, tit. VI, ubi Ervigius rex lege lata præcipit, ut a Judæis observentur festa Christianorum, in his festum sanctæ Mariæ Virginis quo gloriosa Conceptio ejusdem Genitricis Domini celebratur. Et tamen in concilio Londoniensi, anno 1528 celebrato, hujus festi institutio beato Anselmo tribuitur. Quod fortean de Anglia sola intelligendum. » Et licet idem Mabillonius, elapsis deinde viginti annis, de hoc dubitaverit, pro indubitato tamen tenuit, eam festivitatem celebratam saltem ibidem fuisse sæculo X. Loquens enim de libello vitæ sancti Ildephonsi, a Gotescalco in Galliam asportato, in Notis fusioribus ad Epist. 174 Sancti Bernardi col. 61 edit. Paris 1690, ait: « Quin Conceptio Beatæ Virginis sæculo X (quo libellus prædictus de Vita sancti Ildephonsi a Gotescalco in urbem Anicium est allatus) apud Hispaniam celebrata sit, in dubium vix revocari potest. » Et in Vita sancti Veremundi, abbatis Hyrachensis in Navarra, circa annum 1092 defuncti, habemus apud Bollandistas ad diem 8 Martii, in toto Navarræ regno, eam solemniter sæculo XII celebrari solitam fuisse, ibi num. 6: « Non ita multo post ejus obitum, in eodem monasterio festivitas Conceptionis immaculatæ celebrata est 8 die Decembris. Nam non multo post mortem ejusdem sancti, constat ex antiquissima scriptura, characteribus gothicis exarata, diem illum solemniter celebrari solitum in toto Navarræ regno, ac sententiam juridicam, in quadam lite hujus monasterii, dilatam fuisse usque ad diem Decembris nonam, ob reverentiam festi Conceptionis. » Quantum autem ab illo tempore successive creverit in illis regnis eadem festivitas, omnibus satis, superque notum est, nec probationibus indigere videtur. Quædam tamen infra subjungemus in Appendice § 264, et seqq.

ARTICULUS III. — *De revelatione sæculo XI, abbati Elsino facta, et de epistola sancti Anselmi, eam referente.*

51. Circa finem sæculi XI, sanctus Anselmus, Cantuariensis archiepiscopus, coepiscopis suis, et omnibus beatæ Mariæ mysteria colentibus epistolam scripsit *De Conceptione beatæ Mariæ*, in qua, ut eos, ad istius mysterii festum recolendum, induceret, revelationem narrat, cœlitus Elsino factam, seu Elphino, monasterii Ramesiensis abbati, in mari cum sociis periclitanti, dum in Angliam rediret e Dania, quo a Guilielmo, in Angliæ regem anno 1066 sacrato, missus fuerat. In hac autem revelatione dicto abbati fuit injunctum, ut diem conceptionis et creationis Matris Domini Jesu Christi solemniter, die octava Decembris, celebraret, ac celebrandum aliis prædicaret; quodque Officium Nativitatis dicta

die recitaret, mutato nomine Nativitatis, in nomen Conceptionis, Sum., num. 1; Conceptionis autem et creationis diem celebrari præcipiebatur, ut agnoscerent omnes, non conceptionem imperfectam solius fetus, vel corpusculi nondum rite organici, colendam esse; sed creationem animæ, et infusionem ejus in corpus, quæ fere idem sunt, cum Deus, creando animam, eam infundat, et infundendo creet. « Promitte Deo, et mihi, » dicitur in revelatione, « quod diem conceptionis et creationis Matris Domini nostri Jesu Christi solemniter celebrabis, et celebrandum prædicabis; » diem videlicet conceptionis perfectæ et completæ, in quo vere dici et asseri potest: Concipitur, seu concepta est Mater Domini nostri Jesu Christi. Suam deinde conclusit epistolam sanctus Anselmus, omnes pro viribus exhortando, ut eandem celebrarent festivitatem, ibi: « Et nos ergo, fratres dilectissimi, si portum salutis volumus comprehendere, Dei Genitricis Conceptionem dignis officiis celebremus, ut ab ea, digna mercede remuneremur. »

52. Patres Gabriel Bergeron, et Natalis Alexander hanc Anselmi epistolam, ipsamque revelationis historiam, commentitiam esse contendunt. Sed objectiones eorum adæquate refellere videtur Pater Piazza, lib. cit. pag. 250, et ulterius efficacissima non desunt argumenta, unam et alteram, ad superabundantiam comprobantia. Ad cœlos siquidem evolavit sanctus Anselmus anno 1109, et Gaudfredus, monasterii Sancti Albani in Anglia abbas, anno 1119, statuit Conceptionem beatæ Virginis in Cappis festive in suo monasterio celebrari. Anno 1129, celebratum est in Anglia concilium nationale, et in eo, omnium episcoporum sententia, decretum fuit, Deiparæ Virginis Conceptionem solemniter festo per universum Angliæ regnum celebrandam esse. Anno 1140, aliquam de nostra revelatione notitiam habuit sanctus Bernardus, cum in sua ad Lugdunenses epistola, de Conceptionis festi fundamento loquens dixit: « Profertur scriptum supernæ, ut aiunt, revelationis. » Unde Mabillonius in Notis ad secundam editionem Operum sancti Bernardi, Parisiis, anno 1690 peractam, ad hunc locum ait: « Hujusmodi scriptum Elsino abbati Anglo tribuitur apud Anselmum. » Anno 1150, conquerebatur Potho, monachus Prumiensis, de institutione quarundam novarum festivitatum, ac præsertim festi Conceptionis: « Additur his a quibusdam, quod magis absurdum videtur, festum quoque Conceptionis sanctæ Mariæ. » Anno 1170 Nicolaus, monasterii sancti Albani monachus, idem festum fortiter propugnavit contra Petrum Cellensem, sancti Bernardi discipulum. Anno 1185, sua exaravit Chronica Gaudridus, monasterii Vosiensis prior, et in eis de Guillelmo, Normannorum duce, in Angliæ regem anno 1066, sacrato, sequentia habet: « Ea tempestate triumphator ille Guillelmus Manser, subjugata Anglia, probitate pollebat. Hic misit in Daciam Elphinum, abbatem Remesiensis monasterii, cui in

mare periclitanti angelus apparens, diem conceptionis perpetuæ Virginis Mariæ designavit, eumque a mortis periculo eripuit. » Anno 1193, solemniter celebrabatur in Flandria et in Hannonia festivitas nostra, ut patet ex quodam Balduini diplomate, eodem anno dato in solemnitate Conceptionis gloriosæ Virginis. Eodem modo celebrabatur Rothomagi anno 1197; duo enim episcopi, a pontificalibus ab archiepiscopo suspensi, ad pedes ejus pro reconciliatione perrexerunt in processione solemnī in festo Conceptionis beatæ Mariæ Virginis. Anno 1222, celebratum est in Anglia concilium Oxoniense, et in eo omnia festa beatæ Mariæ declarata sunt de præcepto, « præter festum Conceptionis, ejus celebrationi, inquit concilium, non imponitur necessitas. » Anno 1253, florebat in Anglia Robertus Capito, Lincolnensis episcopus, qui immaculatæ Conceptionis defensor exstitit, et opus exaravit, cui titulus: *De Conceptione et Excellentia beatæ Mariæ, secundum Anselmum, Meditationes duæ*. Anno 1240, *Epilogorum* libros in *Gesta Sanctorum* exaravit P. Bartholomæus Tridentinus, ordinis Prædicatorum, in quibus ait: « Conceptio Matris Dei a plerisque solemniter celebratur, sicut ipse, præsentē Romana curia, nec inhibente, in cathedrali Ecclesia Anagninæ fieri vidi. Sentiant alii quod placet; dicam ego quod sentio. Sive per occasionem, sive ex charitate, sive quocunque alio modo Maria prædicetur, et laudetur, in hoc gaudeo, et gaudebo. Nec causam video, cur illam Conceptionem non dicam venerabilem... Accedit his dictis in testimonium, miraculum quod accidit tempore ducis Normannorum Guillelmi... abbas Elsinus... vidit quemdam pontificalibus indutum, dicentem sibi: Si conceptionem sanctæ Mariæ te celebraturum voveris, liberaberis; qui dum diem quæreret, dixit: Sexto Idus Decembris; Officium vero jussit fieri Nativitatis, mutato tamen nomine Nativitatis, in nomine Conceptionis. Quod miraculum per Angliam divulgatum, et devote receptum est; et de isto festo propria Historia postmodum facta, quæ a multis cantatur. » En præcipua pars epistolæ sancti Anselmi, de verbo ad verbum transcripta.

53. Anno 1250, de Conceptionis festo in suis *Sententiarum* libris ait sanctus Bonaventura: « Ut quidam dicunt, hæc solemnitas celebrari non cœpit humana inventionē, sed divina revelatione. Sed quia hoc authenticum non est, non compellimur credere; quia etiam contra fidem rectam non est, non compellimur negare. » Sed postea, anno videlicet 1263, rebus melius perpensis et elucidatis, festivitatem Conceptionis in suo Franciscano ordine celebrari præcepit, notum per hoc omnibus faciens, se, a tempore quo dicta ediderat Opera, multa super hoc mysterio didicisse, antea sibi prorsus ignota. Anno 1270, Guillelmus Durandus et Henricus Gandavensis de nostra revelatione locuti sunt. Primus quidem lib. vii, cap. 7, *Rat. div. Offic.*, ubi ait, quod quidam Conceptionis Officium facie-

bant, « asserentes hoc fuisse revelatum eidam abbati in naufragio constituto. » Alter vero quodlib. 15, qu. 13, de Conceptionis festivitate sequentia habet, nempe: « Aliqui dicunt, super ejus celebratione faciendā habitam fuisse divinam revelationem; et quod propterea Normanni, in quorum territorio dicitur hujusmodi revelatio facta fuisse, præ cæteris populis illam Conceptionem præcipue celebrant. » Anno 1287, synodus Exoniensis, inter festa solemniter celebranda cum clero et populo annumeravit « Conceptionem beatæ Mariæ. » Anno 1328, concilium Londinense sequens edidit decretum, nempe: « Venerabilis Anselmi prædecessoris nostri, qui... Conceptionis solemnē superaddere dignum duxit, vestigiis in hærentes, statui-mus, et firmiter præcipiendo mandamus, quatenus festum Conceptionis prædictæ in cunctis Ecclesiis nostræ Cantuariensis provinciæ, festive, et solemniter de cætero celebretur. » Et eodem circiter tempore, Joannes Baconius, Theologus Anglus, asseruit, « epistolam sancti Anselmi haberi in multis locis in Anglia et Francia; et Parisiis a se inventam in abbatiā sancti Victoris. » Omnia autem tam in præcedenti, quam in isto paragrapho relata, videri possunt in nostro *Summario* num. 2, ad singulos annos hic citatos. Tandem adest Romæ in Bibliotheca sanctæ Crucis in Hierusalem Codex manuscriptus sæculi xiv num. 363, cui titulus: *Breviarium Franciscanum secundum Romanam curiam*; et pro Lectionibus Officii Conceptionis beatæ Mariæ Virginis habetur in eo dicta epistola, prout etiam legitur in *Breviario Romano* sæculi xv signato num. 372, et in omnibus fere Breviariis tam Romanis, quam particularium Ecclesiarum, vel ordinum, ante Pii V tempora editis; in iis, videlicet, ut plurimum, in quibus pro dicta die assignatur Officium ut in die Nativitatis, mutato nomine Nativitatis in nomen Conceptionis, et exceptis Lectionibus. Unde usque ad Pii V tempora, magis ac magis successive id verificatum fuit, quod anno 1240, de nostra revelatione jam scripserat memoratus Pater Bartholomæus ordinis Prædicatorum, videlicet: « De ea, propria habetur historia, quæ in multis Ecclesiis cantatur. » Et illud pariter, quod anno 1140, dicebat sanctus Bernardus: « Proferitur scriptum supernæ, ut aiunt, revelationis. » Necnon et aliud, quod ex sancto Bonaventura retulimus. Quibus omnibus perpensis, non video quomodo in dubium verti possit memorata sancti Anselmi epistola, quidquid sit de adulterationibus aut additionibus quæ in quibusdam ejusdem epistolæ exemplaribus successive fieri potuerunt. Deinde dato etiam quod hæc epistola genuinus non foret sancti Anselmi fetus, habemus saltem ex recensitis documentis antiquitatem festivitatis nostræ apud Anglos, Normannos et Belgas.

ARTICULUS IV. — *De festivitate Conceptionis beatæ Mariæ Virginis in Anglia, Normannia, Flandria, et ubique fere terrarum, a tempore sancti Anselmi, usque ad concilium Basileense.*

54. Vix in Anglia, Gallia, Germania et alibi crescere cœpit fidelium pietas erga Conceptionis festivitatem, quod varios fere ubique nacta est adversarios : videlicet sanctum Bernardum, anno 1140 ; Pothonem Prumiensem, anno 1150 ; et, ut cæteros non paucos taceam, Petrum Cellensem, anno 1170, *Sum. ibid.* Sed, ut observaverunt Armentarii seraphici auctores, col. 3 dicti Operis : « Hujus mysterii veneratio contradictionibus semper crevit, et palmæ ad instar, quo violentius oppressum est, vehementius assurrexit ; » unde Edmundus Martene tom. III, *De ant. Eccles. rit.*, lib. IV, cap. 31, num. 14, relata oppositione, ad dictam festivitatem facta per sanctum Bernardum et per Pothonem Prumiensem, sic loquitur : « Eorum zelus non impedivit, quominus statim fere per totam Galliam devotissime ab omni Christiano percelebraretur populo, uti scribit Atto, prior monasterii sancti Petri de Regula, in statuto quod, anno 1154, de celebranda solemniter eadem festivitate edidit. » Elenchum exhibeo in Summario, num. 2, jam citato, quo cultus, sacro mysterio variis in locis solemniter exhibitus spatio trium sæculorum XII videlicet, XIII et XIV, agnosci potest. In eo videntur capellæ et ecclesiæ sacro mysterio, annis 1213, 1250, 1264, 1280, 1281, 1312, 1337, 1359, 1374, 1395, dicatæ. Videntur confraternitates, sub eadem invocatione, annis 1261, 1350, erectæ ; et Octava festivitatis, annis 1272, 1323, 1334 et 1364, variis in locis celebrata. Eos vero, qui dictum viderint Elenchum, pro amore beatissimæ Virginis Mariæ oro, ut meæ supplere dignentur negligentia, et alia quæ facile forsitan invenire poterunt, adjungant exempla, ut magis ac magis omnibus appareat, recentem adeo non esse, etiam in Occidentali Ecclesia, hanc nostram festivitatem.

55. Fateor, statuta Galonis et Simonis anno circiter 1215 edita, et in dicto Elencho reposita, in quibus habetur : « Conceptio beatæ Mariæ hodie, de mandato Sedis apostolicæ, celebratur : » in dubium a quibusdam, etiam eruditissimis, revocari. Ea tamen cum aliis, sequentibus inductis motivis, inserui. Primo enim, Bochellus, qui ea in lucem edidit, jurisconsultus erat eruditus, et ejus Opera a viris doctis maxime commendantur, prout testatur dominus l'Advocat in suo *Compend. Diction. hist.*, litt. B. Secundo illud statutum reperio, a Benedictinis sancti Mauri relatum in sua *Gallia Christiana*. Tertio, in *Angliæ Annalibus*, decretum de celebrando solemniter Conceptionis festo, anno 1129 editum, a Romano Pontifice, nullo forsitan contradicente, confirmatum dicitur. Deinde statuta Attonis, anno 1154 edita, a nullo, quem sciam, respuuntur, licet in eis referatur, quod jam tunc temporis, festivitas sacri nostri mysterii « fere

per totam Galliam devotissime ab omni Christiano percelebrabatur populo. » Ulterius, apud Christianum Lupum, ordinis Eremitarum sancti Augustini, doctorem Lovaniensem, tom. IV, *De Moguntino concilio*, anno 1049 celebrato, sequentia lego, videlicet : « Aliud hujus synodi decretum habemus in magno Belgii Chronico : synodus Moguntia generalis celebratur in præsentia sancti Leonis Papæ et Henrici imperatoris, in qua inter alia, instituitur festum Conceptionis beatæ Mariæ Virginis ; » et auctor operis cui titulus : *Traité de l'étude des conciles à Paris 1724*, 1 part., cap. 2, pag. 95, sequentia refert : *La fête de la Conception de la Vierge est instituée dans le concile de Mayence en 1049, selon la grande Chronique de Flandre*. Similiter Joannes Marlot, in *Histor. Eccles. Rhenen.*, tom. II, lib. III, cap. 23, pag. 482, Statuta Galonis, veluti legitima et Bochellum citat, nempe : « Refert Laurentius Bochellus, de decretis Ecclesiæ Gallicanæ lib. IV, cap. 13, quod a Sede apostolica duo legati, etc. » Tandem clarissimum virum Carolum Duplessis Dargentré, doctorem Sorbonicum, *Collect. de nov. error.*, part. 1, pag. 50, his nostris temporibus, sic loquentem invenio : « Apostolica Sedes festivitatem Conceptionis beatæ Virginis in Ecclesiis Hispaniæ, tum Angliæ, tum alibi celebratam non improbavit ; quinimo paulo post, sub Innocentio Papa III, in omnibus diocesisbus Galliarum, concordissime celebratus est hic festus dies de mandato Sedis apostolicæ, ut in quodam decreto Gallicanæ Ecclesiæ fertur apud Bochellum lib. IX, cap. 13 ; tandemque Romæ eadem festivitas instituta est, postquam a multis Pontificibus approbata esset. Hoc pacto, sententia plurimum Ecclesiarum de immaculata Conceptione beatæ Virginis victrix fuit. Ista enim festivitas a sancta Conceptione separari non potest. »

56. Hic autem notandum est, quod licet in variis synodis, vel conciliis, *Sum. num. cit.*, præcipiatur, ut festum Conceptionis solemniter ab omnibus celebretur, non inde tamen sequitur, quod antea in dictis diocesisbus, aut provinciis celebrari jam non consueverit ; sed hoc præcipitur, vel ad renovanda alias jam edita super hac materia statuta ; vel ut festivitas majori solemnitate celebretur. Audiamus super hoc Edmundum Martenne, qui, relato loco citato, concilii Londinensis decreto, anno 1528 edito, illud sic explanat : « Quæ verba non sunt sic accipienda, quasi tunc primum Conceptionis festum per totam Cantuariensem provinciam recipi cœperit ; sed jam observatum diu per universam Angliam, festive, et solemniter recoli præcipit concilium Londinense. » Et tam altas postea apud Anglos peregit radices nostra festivitas, ut post desertam ab eis Catholicam religionem, per aliquod tempus ibidem adhuc vignerit, prout refert Theophilus Raynaudus tom. VIII, suorum Operum, pag. 277, ibi : « In Rituali eorum libro precum publicarum, et in ministerio publicæ ad-

ministrationis Ecclesiæ, Londini cuso cum privilegio Elisabethæ reginæ, diserte præcipitur, ut pridie Conceptionis et Nativitatis beatæ Virginis servetur jejuniū, eaque festa juxta antiquum morem celebrentur. »

57. Notandum pariter quod, licet expresse non habeatur quo tempore ab Ecclesia Romana celebrari cœperit hæc eadem festivitas, jure tamen ac merito asseri posset, hoc evenisse post emanatum divi Bonaventuræ statutum, quo anno 1265 præcepit, ut in universo Franciscano suo ordine admitteretur Conceptionis Officiū. Habemus enim Joannem D'Ildeseim, anno 1350, asserentem, quod « a multis temporibus consueverant in Romana curia visitare Carmelitarum conventum in festo Conceptionis ; » Joannem Thaulerum, ordinis Prædicatorum, qui eodem anno florebat, et apud quem legitur : « Sancta Romana, eademque Catholica Ecclesia festum Conceptionis beatæ Mariæ Virginis solemniter celebrandum, colendumque assumpsit ; » Thomam de Argentina, ordinis sancti Augustini, qui ante annum 1345 scribebat : « Sancta Romana Ecclesia festum conceptionis Virginis gloriosæ solemniter celebrat ; » Engelbertum, ordinis sancti Benedicti, qui anno circiter 1321, asserebat : « Cum Conceptionem beatæ Virginis non festivet Ecclesia nisi ratione sanctificationis ipsius Virginis per gratiam, consequens est, quod Ecclesia non festivat Conceptionem seminalem materiæ ; » et Joannem Baconium, anno 1355, vel 1340, dicentem, quod « publica et diuturna consuetudine celebratum fuerat hoc festum in curia Romana. » Habemus Bartholomæum Brixiensem, qui anno circiter 1280, vel paulo post, « Idem festum in cappella summi Pontificis, in præsentia ejus, et cardinalium solemniter celebravit. » Testatur Bartholomæus Tridentinus ad annum 1240, quod tunc temporis, « Conceptio Matris Dei a plerisque solemniter celebrabatur, sicut ipse, præsentē Romanā curia, nec inhiibente, in cathedrali Ecclesia Anagninæ fieri viderat. » Sum., num. 2, ad dictos annos. Tandem pagina prima Breviarii Franciscanorum notatur, quod Breviarium pro ipsis a Gregorio IX, anno 1241, approbatum, « Officiisque Conceptionis beatæ Mariæ Virginis et aliorum sanctorum, a sancto Bonaventura subinde auctum, adeo Sedi apostolicæ placuit, ut, testantibus Radulpho Tungrensī, Polmerio, Gavanto et cardinali Bona, cum innumeris aliis sacris scriptoribus, a Nicolao III, pro ipsa Romana Ecclesia susceptum fuerit. » Sufficiat pro nunc auctoritatem afferre Radulphi Tungrensīs, qui *De canon. observ.*, propos. 22, ait : « Sciendum tamen, quod Nicolaus Papa III... fecit in ecclesiis urbis amoveri Antiphonarios, Gradualia, Missalia et alios libros Officii antiquos quinquaginta, et mandavit, ut de cætero ecclesiæ urbis uterentur libris et Breviariis Fratrum Minorum... Unde hodie in Roma omnes libri sunt novi, et Franciscani. » Cum autem Nicolaus III,

anno 1277, ad Pontificatum assumptus fuerit, et e vivis anno 1280 abierit, sequitur, quod in illo temporis intervallo, videlicet, ab anno 1277, ad annum 1280, sancta Romana Ecclesia Conceptionis Officiū recitare cœperit, prout jam multorum annorum spatio ipsa Romana curia a pluribus solemniter fieri, absque ulla prorsus repugnantia audierat, imo et viderat ; eo magis quod non indignatur sancta Sedes etiam inferiores ecclesias in his rebus imitari, sicuti postea in casu simili declaravit Paulus IV, in sua Constitutione : *Ineffabilis*, dat. Idibus Januarii 1558, qua ad universalem Ecclesiam extendit Officiū cathedræ Romanæ, quæ in diversis orbis Christiani et præsertim Galliæ, et Hispaniæ partibus celebrabatur. Seraphico ergo doctore, anno 1274, licet defuncto, tribui indirecte saltem potest nostræ festivitatis in Ecclesia Romana institutio ; sicuti doctore subtili, anno 1508, e vivis sublato, jure et merito communiter ascribitur incrementum et propagatio tum ejusdem festi, tum et pietatis fidelium erga sacrum mysterium.

ARTICULUS V. — *De conciliis Bastuensī et Avenionensi, ac de Academia Parisiensi.*

58. Ut quæstionem de beatissimæ Virginis Conceptione decidere posset sacrum Basileense concilium, cardinali Alamano, Arelatensi nuncupato, inter alia, commisit, ut omnia perquiri procuraret documenta, ad hanc materiam spectantia, prout refert Spondanus ad annum 1435, num. 12, tempore, videlicet, quo legitimum et œcumenicum adhuc erat idem concilium : « In Actis Navarricis, » inquit Spondanus, « exstat mandatum concilii, 10 Kalend. Junii, præsentis anni, datum Ludovico cardinali Arelatensi, qui aderat ; quo (post narratas disputationes, quæ factæ fuerant apud delegatos concilii pro rebus fidei tractandis, de Conceptione beatissimæ Virginis, utrum ejus anima, in instanti suæ infusionis in corpore, præservata fuerit a peccato originali, annon), ei injunxit, ut diligenter procuraret per omnes bibliothecas, ac singula archiva universitatum, ecclesiarum, monasteriorum, regumque ac principum, perquiri quoscunque libros, scripta, acta, deliberationes, decisiones, conclusiones publicas, vel privatas quaslibet, in generalibus studiis et alibi, de hac materia factas, aut quæ ad eam quomodolibet spectarent, ut iis adjuncta, posset hanc quæstionem decidere et definire. » Ex hoc autem documento, seu concilii mandato habemus, quid synodi, tunc temporis œcumenicæ, pro rebus fidei tractandis delegati, relate ad beatæ Virginis Conceptionem, examinandum sibi susceperant, videlicet : « An anima beatissimæ Virginis, in instanti suæ infusionis in corpus præservata fuerit a peccato originali, an non : » habemus pariter, quot et quantas peregerint diligentias, ut ad articuli decisionem et definitionem pervenirent.

59. Anno sequenti 1436, Joannes de Segovia, Universitatis Salmanticensis theologus, Allegatione 7, ad sacrum concilium exhibita, pag. 345, de *Immaculata* Conceptione ait : « Cum eam fere ubique locorum cunctus celebraret populus Christianus, Romana Ecclesia, et generalia concilia, sitque solemniter, et authentice connumerata inter majores festivitates sanctæ Ecclesiæ Catholicæ. » Et avisamento 6, ad idem concilium pag. 519 : « In tantum jam multiplicata est, ut celebretur jam fere in omni provincia, aut diœcesi religionis Christianæ. Quodque tribuit auctoritatem magnam, Ecclesia Romana eam celebrat; maximam autem, quod generalia concilia : et quod omni plenum validitate, quia celebratur frequenter in divino cultu, nominando eam expresse sanctam Conceptionem. » Et in avisamento 7, pag. 524 : « Quantum ad primam partem, intelligendum est, quod celebritas hujus festivitatis fuerit jam in Ecclesia Dei celebrata a plusquam trecentis annis . . . Et ad hoc quod allegabant, celebrari non debere, eo quod Romana Ecclesia non celebrabat, jam a tanto tempore, cujus initii memoria hominum non est, in contrarium, hanc festivitatem Ecclesia Romana celebrat sexto Idus Decembris. . . . In generalibus conciliis, quæ celebrata sunt a triginta annis, et permaxime in hac sancta generali synodo Basileensi, ipso die ad celebrandam dictam festivitatem solemniter conveniunt Patres in Vesperis et Missa; sitque sermo juxta condecensiam festivitatis, laudando, sanctam fuisse conceptionem, et absque ulla culpabili macula originalis peccati. » Exposuit igitur Joannes de Segovia anno 1436, sacri concilii œcumenici Patribus, quod festivitas Conceptionis in Ecclesia Dei, a trecentis, et amplius annis tunc celebrabatur; et ab ipsa Romana Ecclesia, a tanto tempore, cujus initii memoria hominum non erat : quod in divino cultu sancta expresse nominabatur Conceptio; quodque quolibet anno, ipsi concilii Patres in Vesperis et Missa, festivitatis die, conveniebant, ubi concionatores, sanctam fuisse Conceptionem, et absque originalis peccati macula prædicabant, et hoc, ut dictum est, tempore, quo concilium œcumenicum adhuc erat, et legitimum, et quo adversarii mordicus sustinebant, sanctitatem Conceptionis soli Christo convenire, prout infra videbimus § 101.

60. Anno 1439, concilium, ab Eugenio IV jam dissolutum, sed, eo reluctante, continuatum, decretum edidit, quo declaravit, sententiam de immaculata Conceptione, « tanquam piam, et consonam cultui ecclesiastico, fidei Catholicæ, rectæ rationi et Scripturæ, ab omnibus Catholicis approbandam fore, tenendam, et amplectendam; nullique de cætero licitum esse, in contrarium prædicare, seu docere. » Renovavit deinde institutionem de celebranda sancta ejus Conceptione, quæ tam per Romanam, quam per alias Ecclesias, sexto Idus Decembris, antiqua et laudabili consuetudine celebrabatur; ac præcepit eandem celebritatem, præfata die, in omnibus Ec-

clesiis, monasteriis, et conventibus Christianæ religionis, sub nomine Conceptionis, festivis laudibus colendam esse; » ac tandem varias concessit indulgentias Christifidelibus, tam Missæ quam divinis Officiis, illa eadem festivitatis die interestibus, *Sum.*, num. 3. Concilio tunc præerat cardinalis Alamanus, seu Arelatensis, cui, ut vidimus, a concilii Patribus anno 1435, injunctum fuerat, ut ubique terrarum documenta perquireret, pro dictæ materiæ elucidatione; quique postea a Clemente VII beatorum fastis ascriptus est, ut videri potest apud Bolland., tom. V Septembris, pag. 436, ubi etiam habentur Lectiones, quæ in Arelatensi metropolitana, die ejus festo, recitantur, in quarum quinta legitur, quod *Immaculata Conceptionis Virginis Mariæ acerrimus defensor, festum ejusdem Conceptionis, sexto Idus Decembris, in Ecclesia summo cum honore celebrandum curavit.*

61. Anno 1449, concilium Lugdunense, de christianissimi regis mandato, ad tollendum schisma, celebratum, observari mandavit decreta, a memorato Basileensi concilio edita : « Concilium Lugdunense, anno 1449, jussu Caroli regis celebratum ad tollendum schisma inter Nicolaum et Felicem, qui rogatus a concilio et a Friderico III imperatore, libere cessit pontificatui : Art. 18. Observentur etiam inviolabiliter decreta sacrosanctorum conciliorum Constantiensis et Basileensis; et in ecclesiis et capitulis ecclesiarum cathedralium et regularium, necnon in conciliis provincialibus et synodis episcoporum publicentur. Labbe, tom. XIX *Concil.* col. 94, et Marten. *Anecd.* tom. IV, col. 375. Eodem tempore, nempe 18 Januarii dicti anni 1449, Nicolaus V, Eugenii in Pontificatu successor, Constitutionem edidit, incipientem : *Tanto nos pacem*, qua litteras, processus et decreta quæcunque, etiam « excommunicationum, suspensionum, interdicti et anathematizationum; ac tandem omnia, et singula, quæ peracta fuerant, tam ab Eugenio IV, quam a seipso Nicolao, contra Basileense concilium, et eos, qui sub nomine generalis concilii, tam in Basileensi, quam Lausanensi civitatibus fuerant ac perseveraverant, » ac tunc adhuc perseverabant, necnon contra Amedeum, Felicem V, in sua obedientia nuncupatum, decrevit ac declaravit, « nullum effectum penitus sortiri, » sed perinde haberi debere, « ac si nullatenus emanassent; » eaque omnia et singula a *Regestis* tam Eugenii quam suis, « aboleri et deleri mandavit, » cassavitque, irritavit, ac « pro infectis haberi voluit; » prout latius videri potest apud Labbe, loco citato, col. 49.

62. Ad Lugdunensis concilii preces et instantias, pontificatum abdicavit Amedeus; et Nicolaus V, aliam edidit Constitutionem, incip. *Ut pacis*, xiv Kal. Julii, ejusdem anni 1449 datam, qua, coherentius ad determinata in dicto Lugdunensi concilio, « omnia et singula, » tam per Basileense concilium, et Amedeum, in sua obedientia Felicem nuncupatum, « quam per illos, qui in Basileensi, et Lausanensi

« civitatibus, sub nomine generalis concilii, » congregati remanserant, « qualitercunque facta, gesta, concessa, » data, indulta, « disposita et ordinata, etiamsi specialem requirerent expressionem, » pro bono pacis et unionis Ecclesiæ, « motu proprio, » ex certa scientia, « et de apostolicæ potestatis plenitudine, » necnon de consilio et assensu vener. S. R. E. cardinalium, « approbavit, ratificavit et confirmavit, » rataque et firma haberi voluit. Apud eundem Labbe, tom. XVII, col. 437.

63. Ad celos anno 1455 evolavit Nicolaus V, eique successit Calixtus III, sub cujus pontificatu, cardinalis de Fuxo, Sedis apostolicæ a latere legatus, una cum cardinali Alano Coetivo, provinciale concilium anno 1457 Avenione celebravit, in quo, inter alia, statutum fuit, quod « decretum in concilio Basileensi, de Conceptione beatæ Virginis Mariæ factum, inviolabiliter observari » deberet; omnibusque, sub excommunicationis pœna districtè inhibitu, ne aliquid in contrarium prædicare, vel publice disputare præsumerent; ibi: « Præterea decretum, in concilio Basileensi factum de Conceptione beatissimæ Virginis Mariæ, statuimus inviolabiliter observari; districtè omnibus inhibendo sub excommunicationis pœna, ne quisquam aliquid in contrarium prædicare, vel publice disputare præsumat. Quod si secus aliquis fecerit, dictam sententiam eum incurrisse volumus ipso facto. Et in prima synodo per diocesim, per quemlibet celebranda, prædicta statuimus prædicari, et curatis ecclesiarum injungi, ut hæc populo manifestent. » Labbe, tom. XIX *Concil.*, pag. 185. Sub silentio præteriri non debet, istum cardinalem de Fuxo, Eugenii IV partes contra Felicem strenue defendisse, uti testatur Giacconius tom. II, pag. 742, ibi: « Orto schismate Felicis Sabaudi, Eugenii partem constantissime defendit... celebravit concilium provinciale Avenionense, cui præfuit, et subscripsit his verbis: Petrus, miseratione divina Albanensis episcopus S. R. E. cardinalis, Avenionensis vulgariter nuncupatus, a latere Sedis apostolicæ legatus. »

64. Ex hucusque dictis ad evidentiam resultat, Avenionense concilium nil aliud peregrisse, nisi vestigia sequi, tum Lugdunensis concilii, tum et Nicolai V, imo, et addi potest, ipsius Eugenii IV, qui, publicato Basileensi decreto, anno 1459 ut supra, favore Immaculatæ Conceptionis emanato, indulta concessit pro firmiori illius executione, prout videre est in *Annalibus servorum B. M. V.*, centur. 3, lib. 1, cap. 12, num. 6 ad annum 1444, ibi: « Cum, eisdem illis diebus, decretum Basileensis concilii, de festo Immaculatæ Conceptionis beatæ Mariæ Virginis solemniter quotannis celebrando, passim et ubique, plausibili reipublicæ Christianæ consensione divulgaretur, brevique ab omnibus pia religione coleretur; ordo Servorum, ut, præ cæteris, huiusmodi honores sospitatrici, et patrônæ suæ Dei Matri promptiori animo exhiberet, annuas

quasdam, pro eo die, Rogationes per urbes publice instituit. Quare adhuc consuetudo nonnullis in locis viget, utpote Senis, et Perusii, ubi ex senatus consensu, et Eugenii indulto, publicæ preces et antiqua vota servantur. » Et certe non videtur, quo animo cardinalis de Fuxo a latere Sedis apostolicæ legatus, acerrimus antea Patrum Basileensium hostis, et cardinalis Alanus Coetivus, cum aliis concilii Avenionensis Patribus, decretum, favore Conceptionis emanatum, veluti in concilio Basileensi factum publicare, ejusque inviolabilem præcipere executionem ausi fuissent, nisi illud a sancta Sede jam approbatum, confirmatumque fuisse pro comperto habuissent. Nec ullibi invenitur, quod Calixtus III, tunc temporis summus Pontifex, de hoc vel minimum conquestus fuerit; quod tamen, restituta jam totaliter Ecclesiæ pace, secure facere potuisset, imo et debuisset, si huiusmodi decretum a suis prædecessoribus, tanquam a concilio Basileensi emanatum, vere et realiter approbatum non fuisset. Inferius similiter videbimus idem decretum, variis in locis, centum et amplius annorum spatio, cum titulo: *Decretum sacrosancti Basileensis concilii*, in divinis Officiis, pro lectionibus recitatum fuisse; necnon, et in plurimis ac fere innumeris Missalibus, Missam sacri Basileensis concilii, pro die festo immaculatæ Conceptionis assignatam fuisse, absque ulla pariter summorum Pontificum vel minima super his querimonia.

65. De cætero, cum Nicolaus V, per suam Constitutionem: *Tanto nos pacem*, omnia contra memoratos Basileenses Patres peracta, nullum penitus effectum sortiri debere decrevit, eaque perinde haberi debere, ac si nullatenus emanassent, et tanquam infecta considerari, et e regestis pontificiis aboleri et deleri mandavit, hoc non sine gravibus fundamentis, maturaque deliberatione determinavit. Siquidem ipsius Eugenii exemplum, in hoc casu, aliquo modo secutus est. Cum enim, anno 1452, per duas vel tres Constitutiones, auctoritate apostolica, idem concilium alia vice omnimode dissolveret Eugenius, dissolutumque publicasset, et multa decrevisset contra eosdem Patres, aperte ipsi obedire renitentes, imo, et eum ad suum tribunal, veluti reum, iteratis vicibus citantes; re tamen melius examinata, xviii Kal. Januarii 1453, Constitutionem edidit, incipientem: *Dudum sacrum*: in qua sic legitur: « Dudum sacrum generale Basileense concilium... ex certis causis, in aliis nostris litteris expressis, de Fratrum nostrorum S. R. E. card. consilio et assensu dissolvimus. Verum, cum ex dicta dissolutione ortæ sint graves dissensiones, et graviores oriri possent... Decernimus, et declaramus, præfatum concilium generale Basileense, a tempore suæ inchoationis, legitime continuatum fuisse, et esse, prosecutionemque semper habuisse, continuari, ac prosecutionem habere debere... perinde ac si nulla dissolutio facta fuisset. Quinimo præfatum dissolutionem irritam et inanem, de con-

silio, et assensu simili declarantes, etc. Præterea duas nostras litteras, pridem in palatio apostolico promulgatas, et alias quascunque, et quidquid per nos, aut nostro nomine, in præjudicium, aut derogationem prædicti sacri concilii Basileensis, seu contra ejus auctoritatem, factum et attentatum est, cassamus, revocamus, irritamus et annullamus, nullas et irritas fuisse et esse declaramus. » — Apud Labbe, tom. XVII, col. 292.

66. Si igitur ipsemet Eugenius in ista Constitutione, attentis temporum circumstantiis, prudenter declaravit, nullam et irritam fuisse primam Basileensis concilii dissolutionem a se factam, nullaque pariter et irrita fuisse omnia, in præjudicium concilii Patrum, tunc a se peracta; si ulterius declaravit, memoratum concilium, non obstante eadem dissolutione, legitime continuatum tunc fuisse: evidenter sequitur, quod in examine secundæ ejusdem concilii dissolutionis, et secundæ pariter, ea non obstante, ejusdem prosecutionis, seu continuationis, efficaces ex una et ex altera partibus inventæ fuerint rationes, quæ necessario causam plurimum intricatam reddere debebant, et prudentissimo indigebant remedio; ac per consequens summopere laudari debet Nicolaus V, qui sui prædecessoris exemplum, si non totaliter, ob aliquam circumstantiarum varietatem, aliquam tamen sequi conveniens judicavit. Idemque judicium fieri debet de alia Constitutione, *Ut pacis*, qua omnia (iis sine dubio exceptis, quæ directe schisma concernebant) a dictis Patribus peracta, confirmata sunt. Omnes enim communiter conveniunt, quod, tempore schismatis (iis iterum dico exceptis, quæ summi Pontificis auctoritatem concernunt) nihil nisi laudabile et Ecclesiæ proficuum decreverint Basileenses Patres. Sufficiat pro nunc R. Patris Natalis Alexandri testimonium, qui *Historiæ eccles. sæc. xv et xvi*, Diss. 8, art. 5, num. 14, schol. 15, sic habet: « Tametsi Basileense concilium tunc œcumenicum non fuisse sentiam, cum decretum edidit de immaculata Deiparæ Virginis Mariæ Conceptione, illud tamen decretum pium et salutare merito vocavi, quod piam et ecclesiasticam sententiam de immunitate sanctissimæ Virginis Matris Dei ab originali peccato promovit adeoque firmavit, ut Academia Parisiensis, in juramento quo suos alumnos ad ejus defensionem astringit, decretum illud commemoret, illudque laudet, ac inviolabiliter observari jubeat Avenionense concilium, anno 1457 celebratum, præside Petro de Fuxo, S. R. E. cardinali, episcopo Albanensi et Avenionensi legato: — Decretum illud, per se spectatum, nemo fuit, et salutare esse negaverit, nisi publicæ pietatis et devotionis fidelium erga Deiparæ Virginis immaculatam Conceptionem hostis. — Piam tamen illam opinionem dogma fidei esse, nec scripsi, nec censeo, nec ut talem definivit synodus Basileensis. » De isto autem Patre sequentia habet Pater Echar-dus *Descriptor. ord. Prædic.*, tom. II, ad an. 1723,

pag. 811, ibi: « Vivit etiamnum emeritus senex, octogenario major, omnibus bonis probatus, apud eruditos maximi habitus, et ab ingenti quibus Ecclesiam ditavit librorum numero nominatissimus. » Natali Alexandro addi etiam potest Simon Starovolscius, Tarnoviensis primicerius, qui in libro *Epitom. concilior.*, anno 1653 Romæ impresso, fol. 352, sic loquitur, nempe: « Primum concilium sub Eugenio IV Basileense universale, sive œcumenicum, non totum, sed ex parte reprobatur, quoad ea nimirum quæ ibidem de auctoritate concilii et depositione Eugenii Papæ decreta et sancita fuerunt. »

67. Academia et sacra Facultas Parisiensis, in suo statuto, anno 1496 edito et 1497 publicato, *Summ.* num. 4, relato concilii Basileensis de immaculata Conceptione decreto, sic loquitur: « Quod sanctum synodi decretum, cum omnium Ecclesiarum, tum etiam totius populi Christiani judicio, consensu ac religione comprobatur confirmatumque videamus, non possumus quorundam vanam superbiam, temerariam, insanamque obstinationem non admirari, non indigne molesteque ferre, qui, hoc nostro adhuc tempore, ejusmodi piam et religiosam doctrinam, universalis synodi et Ecclesiæ (quæ juxta Christi promissionem errare non potest) judicio auctoritateque probatam, aut oppugnare, aut in dubitationem revocare non verentur, implacabile impiissimumque bellum adversus piissimæ Dei Genitricis eximiam dignitatem gerentes. » Hucusque Parisiense statutum, quod Joannes Ludovicus Schonleben, in *Palma virginali*, cap. 15, num. 6, subscriptum fuisse refert ab 82 doctoribus: videlicet a 35 canonicis, 13 Dominicis, 9 Benedictinis, 3 Cisterciensibus, uno Præmonstratensi, 8 Franciscanis, 7 Augustinianis, 5 Carmelitanis, et uno Servita.

68. Conquerebatur Universitas Parisiensis in hoc statuto de eorum pertinacia, qui piam sententiam, adeo probatam, aut oppugnare, aut in dubitationem revocare non verebantur. Sed huic malo remedium attulerunt summi Pontifices, Paulus V videlicet et Gregorius XV, dum, ad evitanda scandala in populo Christiano, contrariæ sententiæ sectatoribus, tum publice, tum et privatim, sub gravissimis pœnis, silentium imposuerunt; necnon Alexander VII, dum prohibuit, ne pia sententia, aut cultus beatissimæ Virginis juxta eam exhibitus, in disputationem, imo et in dubium revocari possint. Asserebat pariter Universitas, quod piam sententiam impugnantes, aut in dubium revocantes, « implacabile impiissimumque bellum adversus piissimæ Dei Genitricis eximiam dignitatem gerebant; » et declaravit Gregorius XV in sua ad Hispalensem civitatem epistola, se memoratum parti adversæ imposuisse silentium, ut cælorum Reginæ dignitati consulere: omnibus per hoc indicans, contrariæ sententiæ assertores cælorum Reginæ dignitati derogare, et bellum ad-

versus eandem gerere. Præcipiebat eadem Universitas, ut contrariæ sententiæ fautores, quique ejus patrocinium suscipere auderent, a suo corpore, et honoribus ejus, ac privilegiis omnino abigerentur; omnesque Galliarum episcopos interpellabat, ut eisdem fortiter resisterent, et eos a suis diœcesibus expellerent. Videbimus infra § 256, Senensem rempublicam idem non solum præcepisse, sed et executioni mandasse. Videmus etiam serenissimum Portugalliæ regem Joannem IV, emissio voto, cum omnibus regnorum suorum proceribus, propugnandi immaculatam Conceptionem, etiam lucis jactura si opus foret, sequentia simul decrevisse ac præcepisse, videlicet: « Quod si mortalium aliquis huic solemnī voto, ac juri-jurando ire obviam audacter tentaverit: si civis, alienigenam facinus, ac nulla interposita mora a finibus nostri imperii illum volumus amandari. Quod si (tam dirum Deus avertat malum!) rex ipse fuerit, diræ omnipotentis Dei, simul ac nostræ subiaceat imprecationi, et nostrorum seriem interrumpat. » Quod quidem decretum non solos respicit sacri mysterii adversarios, sed eos omnes qui voto contradicere auderent propugnandi immaculatam Conceptionem. Videbimus tandem Alexandrum VII, dum prohibuit ne pia sententia, aut cultus qui juxta eam ab Ecclesia Conceptioni exhibetur, scripto, voce, directe vel indirecte impugnetur, aut in disputationem revocetur, hæc vetasse sub pœna excommunicationis majoris, quæ fideles ab Ecclesiæ corpore et cœtu excludit ac separat.

69. Basileensi inherens concilio, declarabat Universitas, immaculatæ Conceptionis sententiam, « tanquam piam, ecclesiastico cultui, fidei catholice, rectæ rationi, et Scripturæ sacræ consonam ab omnibus approbandam, amplectendam et tenendam esse. » Et videbimus infra § 157, quod abbas Hilario Rancati, in obsequium dominorum Vizzani et Hugolini, verbum *piam* demerat ab eo Constitutionis Alexandri VII loco, ubi dicitur: « Secundum piam istam sententiam; » ibique nude posuerat: Secundum istam sententiam; sed quod Alexander VII propria manu dictam vocem ibidem reposuerit, prout pariter illam reposuit, ubi habetur: « Juxta piam, devotam et laudabilem institutionem. » Quapropter omnes hodie admittere tenentur, eandem sententiam tanquam piam approbandam et amplectendam esse. Similiter nisi ista eadem sententia consona foret ecclesiastico cultui, fidei catholice, rectæ rationi, et Scripturæ sacræ, Sixtus IV, tot iis omnibus non concessisset indulgentias, qui ad altare et in choro dicerent: — *Deus qui per immaculatam Virginis Conceptionem dignum Filio tuo habitaculum præparasti... Immaculatam Conceptionem Virginis Mariæ celebremus: Christum ejus præservatorem adoremus Dominum.* Concilii Tridentini Patres, qui in condendis suis de peccato originali decretis (infra

§ 87) « sacrarum Scripturarum, et sanctorum Patrum, ac probatissimorum conciliorum testimonia, et ipsius Ecclesiæ judicium et consensum » secuti sunt, minime declarassent, suæ intentionis non esse comprehendere in his decretis immaculatam Virginem Mariam; nec mox citatam Sixti IV Constitutionem approbassent, nec innovassent; nec summi Pontifices, qui ab eo tempore Ecclesiam rexerunt, eandem sententiam tot favoribus usque ad præsens cumulassent. Tandem asseveranter dicitur in statuto, « quod sanctum synodi decretum, omnium Ecclesiarum et totius populi Christiani judicio, consensu ac religione comprobatum confirmatumque, » tunc temporis reperiebatur; et hoc veraciter assertum fuisse (licet de eo duntaxat dubitare, attento tot doctorum testimonio, nefas videatur), paulo fusius ad præsens probabimus, ut clare appareat, deceptum fuisse Lampridium, cum cap. 10 *De superst. vitand.*, pag. 77, assertuit, contra veritatem pugnare, quod plerique theologi, in Conceptionis materia, concilii Basileensis auctoritati detulerint ac deferant.

70. Jam supra vidimus, Lugdanense concilium anno 1449, executionem præcepisse decretorum concilii Basileensis. Idem vidimus, anno 1457 de immaculatæ Conceptionis festivitate specialiter injectum ab Avenionensi concilio, a duobus cardinalibus, quorum unus erat legatus *a latere* summi Pontificis, ab archiepiscopo Aquisi, tredecim episcopis, et pluribus viris ecclesiasticis ac religiosis, eo tempore celebrato, quo summa pace fruebatur Ecclesia. In *Annalibus Servorum beatæ Mariæ Virginis* ad annum 1444 vidimus, quod Basileense decretum, et immaculatæ Conceptionis festum, passim et ubique, plausibili reipublicæ Christianæ consensione divulgatum fuit, brevique ab omnibus pia religione celebratum. Narrat insuper Gaspar Escolanus, in *Histor. Valentie*, tom. I, lib. v, cap. 20, se antiqua vidisse illius civitatis Hispaniæ monumentum, in quibus refertur, quod, recepta ibidem Basileensis decreti notitia, favore immaculatæ Conceptionis emanati, tanto repleta fuerit gaudio tota civitas, ut omnes, Propheta regii exemplo, per vicos et plateas saltaverint et tripudiaverint. Edictum habetur Mariæ, Aragoniæ reginæ, die 1 Decembris 1459 datum, ac per totum illud regnum publicatum, in quo per extensum legitur Basileense decretum, ejusque demandatur executio; et aliud simile aulæ Barchinonensis, in toto Cataluniæ principatu, anno 1450 executioni mandatum. Ordo Carthusianorum, anno 1470 tempore Pauli II, sequens in suo generali capitulo edidit decretum: « Ob uniformitatem laudabilem in ordine nostro observandam, et præcipue in celebratione divinorum, ordinamus, quod festum Virginis Mariæ, quod modo Ecclesia solemniter celebrat vi Idus Decembris, amodo sub nomine Conceptionis, per totum ordinem universaliter celebretur, quemadmodum alias per Ecclesiam fuit

determinatum. » — Bolland. tom. VI, part. II, mensis Junii, pag. 729, edit. Venet. 1746. Minores Sancti Francisci Observantes, Familiæ, ut dicunt, Ultramontanæ, suam Audomari, anno 1475, celebrarunt generalem congregationem, in qua sequens editum fuit statutum, videlicet : « Cum ab Ecclesia universali, in concilio Basileensi, de festis Visitationis et Conceptionis beatæ Mariæ Virginis proprium fuerit Officium, in littera et in nota specialiter institutum : hinc est, quod ob reverentiam ejusdem Matris Dei, tam in littera quam in nota, prædicta Officia auctoritate hujus congregationis recipimus, ac per singulas provincias et loca nostræ familiæ cantari et legi de cætero mandamus. » Gubern., *Orb. Seraph.*, tom. III, pag. 122. Joannes Tritheimus, in Germania abbas ordinis Sancti Benedicti, tract. *De laud. sanctæ Annæ*, cap. 7, eodem exeunte xv sæculo, sequentia scribebat : « Ecce Conceptionem Dei Genitricis sine macula puram veneratur Ecclesia : ecce festum celebrat devotione annua ; et homines capitosi eam temeraria præsumptione maculare laborant... Omnes diversorum pene ordinum religiones purissimam semper exstitisse confitentur, quos damnare velle, tanquam errent, extremæ dementiæ est. » In immensum protraheretur præsens articulus, si omnes doctorum et theologorum super hoc puncto adducerentur auctoritates ; unde *Sum. num.* 5, eorum Elenchus videri potest, qui asserunt, Basileense nostrum decretum, vel a sancta Sede approbatum, vel ab Ecclesia receptum et confirmatum fuisse, vel ubique terrarum executioni mandatum. Licet igitur Basileense concilium eo tempore œcumenicum non fuerit, quo istud edidit decretum, robur tamen et pondus eidem decreto haud parvum contulit generalis approbatio, ratificatio et confirmatio, a Nicolao V auctoritate apostolica peracta omnium, et singulorum gestorum tam per Basileense concilium, quam per illos qui in Basileensi et Lausanensi civitatibus, sub nomine generalis concilii, congregati remanserant, necnon et unanims Christi fidelium consensus, qui ubique fere terrarum idem decretum sua acceptatione corroborarunt et executioni mandarunt.

71. Romæ in Bibliotheca Passionei, quæ nunc Angelicæ Augustinianorum adjuncta est, adest Breviarium ad usum Ecclesiæ Bambergensis, anno 1501 Bambergæ impressum ; et aliud Basileense, Basileæ anno 1515 editum, in quibus, ad diem 8 Decembris, pro lectionibus habetur decretum Basileense, ibidem sic incipiens : *Sacrosancta generalis synodus Basileensis, in Spiritu sancto legitime congregata, universalem Ecclesiam representans. Ad perpetuam rei memoriam : Elucidantibus divinæ gratiæ mysteria*, etc., prout habetur etiam in Breviario ordinis fratrum Eremitarum Sancti Pauli, Venetiis 1540 edito, quod in Bibliotheca collegii Romani asservatur ; necnon, et in aliis duobus, a Patre Alva *Regest. Seraph.*, col. 142

et 200 relatis, uno videlicet monialium Conceptionistarum, Toleti anno 1508, et alio diœcesis Valentiniæ, Valentiniæ anno 1553 typis mandatis. Præterea in eadem Passionei Bibliotheca adsunt duo Missalia Romana, Parisiis an. 1523 et 1550 edita, in quibus ad diem 8 Decembris habetur *Missæ Officium de immaculata Virginis Mariæ Conceptione ex concilio Basileensi. Introitus : Gaudeamus omnes in Domino*, etc. ; et in Bibliotheca Barberina aliud simile habetur, Parisiis etiam an. 1556 editum. Quinque alia annorum 1511, 1529, 1542, 1555 et 1555, refert Pater Alva, *Milit. pro Immac. Concept.*, pag. 1081 et 1082 ; et pag. 1071 et 1072 triginta et amplius refert Missalia particularia, ab anno 1501 usque ad 1568, variis in locis edita pro usu diversorum ordium, et plurium Ecclesiarum metropolitanarum et cathedralium Hispaniæ, Galliæ, Germaniæ, Poloniæ et aliarum partium, in quibus eadem pariter Missa reperitur. Unde magis ac magis corroboratur veritas propositionis, ab octoginta duobus doctoribus Parisiensibus, anno 1497 assertæ, nempe « quod sanctum synodi Basileensis decretum, omnium Ecclesiarum et totius populi Christiani judicio, consensu ac religione comprobatum confirmatumque exstiterit ; » et falsitas contrariæ Lampridii assertionis, videlicet : « Contra veritatem pugnare, plerosque theologos, in materia Conceptionis, concilii Basileensis auctoritati deferre. »

72. Pro coronide autem præsentis articuli, observare libet memoratum Parisiense statutum, non præcipitanter, nec tumultuarie exaratum et editum fuisse, sed maturo præhabito examine in quinque diversis congregationibus, diebus tertia, sexta et nona mensis Martii 1496, et 23 ac 26 Augusti 1497 celebratis, in quibus executionem ejusdem statuti juraverunt centum et duodecim doctores. Apud Carol. Duples. Dargentré tom. I collect. judicior. *De novis erroribus*, part. II ad an. 1496, sicuti ab illo tempore usque ad præsens jurare, et votum in eo præscriptum, incunctanter emittere consueverunt, prout inter alios testatur Natalis Alexander tom. VIII *Histor. eccles.*, dissert. 8, art. 5, num. 11, ibi : « Facultas Parisiensis doctrinam de immaculata Deiparæ Conceptione, iisdem verbis profitetur, suosque jurare merito jubet, quibus illam concilium Basileense declaravit. » Et in comitiis generalibus, 5 Novembris 1756 ab eadem Universitate habitis, determinatum fuit, ut de novo typis mandaretur dictum antiquum statutum, ejusque exemplaria singulis magistris, baccalaureis et candidatis distribuerentur. Apud P. Piazza, pag. 589, ibi : « Incomitiis generalibus, » verba sunt novi decreti Facultatis, « celebratis die quinta Novembris anni 1756, requirente dignissimo domino syndico, placuit (Universitati) antiquum sacræ Facultatis decretum circa determinationem ab ipsa latam de Conceptione immaculata Virginis Mariæ, mandari typis, et hujusce decreti exemplaria non

solum singulis magistris, sed etiam baccalaureis et candidatis distribui. »

73. Hujusmodi autem Parisiense statutum, illud non modice commendat, quod variae aliae Academiae et Universitates, idem statim, ejus exemplo, determinaverint, inter quas Academiae Coloniensis, anno 1499, et Moguntina, anno 1501, primum occupaverunt locum; quas tamen tot aliae tum universitates, tum civitates, dioeceses et provinciae, necnon et regna integra subsecuta sunt, ut orbis catholici ad minus media pars, hujusmodi voto sese astrinxerit, totis viribus defendendi immaculatam beatæ Virginis Conceptionem; et plura de emittendis ejusmodi votis decreta, iisdem fere terminis, quibus usi sunt olim Basileenses Patres et Parisienses doctores, exarata et confecta reperiuntur; videatur inter alia decretum, seu statutum, ab Academia et Ecclesia Complutensi, anno 1617, publicatum, apud P. Piazza, pag. 592, sequentibus incipiens verbis: « Florentissima Complutensis Academia, et ejusdem loci Ecclesia sancta... Doctrinam, quæ disserit, gloriosissimam Virginem Mariam Dei Matrem, præveniente et operante divini muneris gratia singulari, nunquam actualiter subjacuisse originali peccato, sed immunem semper fuisse ab omni originali culpa, sanctamque et immaculatam, tanquam piam et consonam cultui ecclesiastico, fidei catholice, rectæ rationi et sacrae Scripturæ hactenus semper summa consensione defendit. » Et ex omnibus articulo præsentis deductis colligitur quanti ea fieri debeant, quæ favore sacri nostri mysterii determinata olim fuerunt tum a conciliis Basileensi et Avenionensi, tum et ab Universitate Parisiensi.

74. Anno 1740, suum *De superstitione vitanda* exaravit librum Lampridius, et loco supra citato, pag. videlicet 77, confidenter asseruit, nostri Avenionensis concilii mentionem tantummodo reperiri in Hippolythi Maraccii libris, pro immaculata Conceptione editis, quos, inquit, proseripsit sacra congregatio Romana. Sed forsitan non viderat monumenta ordinis Minorum, Salmanticæ annis 1506 et 1511 edita, in quorum prima editione fol. 42, et in secunda fol. 40 recensitum Avenionense decretum, favore immaculatae Conceptionis editum, integrum legitur. Non viderat Petrum Saxium, Arelatensem canonicum, in suo *Pontificio Arelatensi*, seu in *Historia primatum Arelatensium*, Aquis Sextiis anno 1620 primo vulgata, et iterum a Joanne Burchardo Menckenio, tom. I *Scriptor. rer. Germanic.* col. 107 et 108 Lipsiæ anno 1728 recusa, ubi col. 341, ejusdem concilii mentio habetur; et asserit idem Saxius, quod « exstabant illius canones in autographo Josephi Mariæ Soarez, præpositi Avenionensium electi, doctrina et virtute præstantissimi viri, ipsiusque amicissimi. » Non viderat tomum secundum continuationis Annalium Baronii, a Spondano ante annum 1640 exaratum, in quo ad annum 1457, num. 18, refertur idem concilium,

et ad marginem citatur recensitus mox Saxius. Non viderat Patrem Alva in *Regest. Seraph.* Matriti anno 1649 edito, col. 45 et 46; nec D. Honoratum Bouche *Histoire de Provence*, à Aix 1664, tom. II, pag. 464; nec Fr. Sebastianum Fantoni Castrucci, *Istor. di Avign. e del Contado*, Venet. 1678, tom. II, lib. III, cap. 5, num. 62; nec Natalem Alexandrum *Hist. eccles. sæc. xv et xvi*, dissert. 8, art. 5; nec D. Trevel, *Réfutation des Prescriptions touchant la Conception*, à Rouen 1709, pag. 245; nec auctorem Operis *Traité de l'étude des Conciles*, à Paris 1724, pag. 243; nec aliud Opus *Histoire ecclésiastique*, continuation de l'abbé de Fleury, à Paris, 1728, tom. XXIII, pag. 30, idem concilium referentes; non viderat tandem clarissimos viros Edmundum Martenne et Ursinum Durand tom. IV *Anecdect.*, Paris 1714, in quo col. 381 Acta integra ejusdem concilii e manuscripto Avenionensi excerpta leguntur. Quam facile ignorabat Lampridius quidquid sacro nostro mysterio favere poterat!

ARTICULUS VI. — *De favoribus piæ sententiæ et festivitati Immaculatae Conceptionis, a tempore Sixti IV, usque ad concilium Tridentinum concessis.*

75. Sixtus IV, in aurea sua Constitutione *Cum præcelsa*, dignum, quin potius et debitum reputat, universos Christi fideles indulgentiis invitare, ut gratias et laudes Deo referant de immaculata Virginis Mariæ mira Conceptione; et instituta ad hunc finem in Dei Ecclesia Missas et divina Officia dicant, et illis intersint, ut exinde, ejusdem Virginis meritis et intercessionem, divinæ gratiæ fiant aptiores. Hac postea consideratione inductus, omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate confisus, auctoritate apostolica, dicta sua in perpetuum valitura Constitutione statuit et ordinat, quod omnes et singuli Christi fideles utriusque sexus, qui Missam et Officium Conceptionis a Leonardo de Nogarolis pie, devote et laudabiliter ordinatum, juxta institutionem, quæ a seipso Pontifice emanaverat, in festo Conceptionis et per ejus Octavam celebraverint, aut illis interfuerint, easdem lucrentur indulgentias quas illi consequuntur, qui Missam et Horas canonicas in festo Corporis Christi, et illius Octava celebrant, et dicunt, aut eis intersunt. Officium vero et Missa Conceptionis, de quibus hic agitur, ea sunt, paucis mutatis, quæ a Franciscanis recitantur, et ad omnia Hispaniarum dominia extensa sunt.

76. Quædam autem observatione digna videntur in hac Constitutione. Primo siquidem ad universalem Ecclesiam ipsa dirigitur. Secundo, miram ibi vocat summus Pontifex immaculatæ Virginis Conceptionem, quæ mira non esset, si cum originali peccato fuisset. Tertio, instituta in Dei Ecclesia, pro gratiis et laudibus de eadem Conceptione Deo

referendis, Missam et divina Officia vocat, in quibus decantatur: *Deus qui per immaculatam Virginis Conceptionem dignum Filio tuo habitaculum præparasti; quæsumus, ut, sicut ex morte ejusdem Filii tui prævisa, eam ab omni labe præservasti: ita nos quoque mundos ejus intercessionem ad te pervenire concedas; et in Versiculo: Immaculata Conceptio est hodie beatæ Mariæ Virginis; et in Invitorio: Immaculatam Conceptionem Virginis Mariæ celebremus: Christum, ejus præservatorem, adoremus Dominum.* Quarto tandem, non solum dignum, sed et debitum reputat, universos Christi fideles invitare, ut eadem Officia et Missam recitent, aut eis intersint. Si debitum reputavit Sixtus IV, fideles invitare ad recitationem dicti Officii, vel ad assistendum ejusdem recitationi; debitum vice versa reputarunt iidem fideles dictæ invitationi morem gerere. Sciebant enim, quod si, juxta vulgare axioma, preces, vel exhortationes principum, veluti expressa mandata respicienda sint, hoc præsertim locum habere debet, cum agitur de invitatione, a Jesu Christi Vicario, et ejusdem Christi nomine, ac auctoritate peracta, « omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus auctoritate confiso; » de invitatione quæ respicit gloriosæ Virginis Deiparæ celebriorem cultum; et de invitatione, cui obtemperando, divinæ gratiæ fiebant aptiores, easque lucrabantur indulgentias, quas usque tunc in sola Corporis Christi festivitate et per ejus Octavam consecuti fuerant.

77. Publicata hac Constitutione, non erubuerunt aliqui in suis sermonibus affirmare, imo et typis mandare, « omnes illos, qui tenent, aut asserunt, beatissimam Virginem absque originalis peccati macula fuisse conceptam, mortaliter peccare, vel esse hæreticos; et ejusdem immaculatæ Conceptionis Officium celebrantes, audientesque sermones illorum, qui eam sine hujusmodi macula conceptam esse affirmant, peccare graviter; » unde anno 1483, aliam edidit Constitutionem idem Pontifex (incip. *Grave nimis*), « ut temerariis hujusmodi ausibus, ac perversis assertionibus et scandalis » obviaret; in eaque expresse asserit, quod « sancta Romana Ecclesia de intemeratæ semperque Virginis Mariæ Conceptione publice festum celebret, et speciale ac proprium super hoc Officium ordinaverit, » etc., et hoc jure ac merito: licet enim Leonardo de Nogarolis præceperit Sixtus IV, ut dictum Officium cum Missa extenderet ac componeret, nihilominus, statim ac illud postea approbavit, idemque ab Ecclesia receptum, et veluti adoptatum fuit, non amplius Officium Leonardi de Nogarolis, sed Officium sanctæ Romanæ Ecclesiæ vocari debuit. Deinde, ut falsas, erroneas, et a veritate penitus alienas reprobaret et damnaret summus Pontifex, eorum assertiones, qui affirmare præsumerent, eos, « qui crederent, aut tenerent, eandem Dei Genitricem ab originalis peccati

macula in sua Conceptione præservatam fuisse, » propterea alicujus hæresis labe pollutos fore, vel mortaliter peccare: « aut hujusmodi Officium Conceptionis celebrantes, seu hujusmodi sermones audientes » alicujus peccati reatum incurrere; ac proinde statuit et ordinat, quod « quicumque in posterum ausu temerario præsumpserint, » hujusmodi propositiones sic improbatas et damnatas tenere, vel asserere, excommunicationem summo Pontifici reservatam, eo ipso incurrant. Tandem simili poenæ et censuræ eos subjecit, « qui ausi fuerint asserere, contrariam opinionem tenentes, » videlicet: gloriosam Virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, « hæresis crimen, vel peccatum incurrere mortale; cum nondum sit a Romana Ecclesia et apostolica Sede decisum. » Hæc autem Constitutio, sicuti et præcedens, inserta est in Jure canonico, et habetur inter Extravagantes lib. III *De reliq. et ven. Sanct.* cap. 2, fuitque in forma specifica confirmata et renovata ab Alexandro VI, in alia quæ incipit: *Illius qui*, dat. 22 Februarii 1502. — Apud Vading. tom. XV, pag. 266.

78. Pares quidem poenas in unius alteriusve opinionis censores infligit summus Pontifex, sed causa et ratione longe diversa. Prohibet enim asserere, Conceptionis maculatæ sententiam tenentes, hæresis crimen, vel peccatum mortale incurrere; sed præcise et unice, ex eo quod, inquit, id nondum sit a Romana Ecclesia, et apostolica Sede decisum. Similiter vetat, easdem propositiones contra immaculatæ Conceptionis patronos asserere, quia scilicet falsas, erroneas et a veritate penitus alienas, eas esse, auctoritate apostolica jam definivit. Utrique igitur parti commune est, non posse contrariæ sententiæ fautores, hæreseos, vel peccati mortalis arguere: utrique parti commune, si hoc facerent, excommunicationis poenam incurrere; sed per piæ sententiæ defensores hanc poenam incurrerent, judicium Ecclesiæ et sanctæ Sedis immerito prævenire volentes, quæ id nondum decidere voluit, nec decedit; alii vero e contra, eandem incurrerent excommunicationis poenam, eo quod propositionem falsam, erroneam, et a veritate penitus alienam, et ut talem a sancta Sede expresse jam condemnatam pronuntiarent et affirmarent. Audiamus super hoc Judocum Clithoveum, doctorem Sorbonicum, et hæreticorum olim malleum, qui, lib. I *De purit. Concept.* cap. 16, anno 1515, sic scribebat: « Quis nos ipsos constituit iudices super fratres et proximos nostros, ut eos nostra auctoritate censeamus, aut hæreseos, aut mortis æternæ crimen incurrere? Id plane ex nostro non pendet iudicio, sed universalis solum Ecclesiæ, quæ nondum id definivit... Viderint tamen ipsi, ne pertinaciam, et perviciæ studium adjunctes suæ positioni observandæ, illud apud Deum, tacentibus hominibus, incurrant, quod ad mutuam pacem et charitatem fraternam conser-

vandam, non debet ab hominibus eis impingi; non enim aliorum verba reddunt hominem hæreticum apud Deum, aut mortalis peccati reum, sed propriæ perversitas voluntatis. »

79. Innocentius VIII, *Inter innumera*, pridie Kal. Maii 1489, Beatrici de Silva concessit, ut unum monasterium erigeret « in honorem Conceptionis beatæ Mariæ Virginis, » ejusque monialibus præcepit, ut omnibus diebus per annum, festis non impeditis, Horas canonicas majores de Conceptione recitarent; et ulterius Horas minores et Officium parvum ejusdem beatæ Mariæ « cum antiphonis, versiculis, capitulis, et orationibus de eadem Conceptione dicere deberent. » — Apud Wading., tom. XV, pag. 252.

80. Julius II, *Ad statum prosperum*, xv Kal. Octobris 1511, eisdem monialibus indulsit, ut interdicti tempore, Missas et divina Officia, die festo Conceptionis, apertis januis, et alta voce, celebrari facere possent; et earum regulam in forma specifica confirmavit, in qua, inter alia, præcipitur: primo, quod recipiantur ad professionem, dicendo: Ego si soror N. ob amorem et servitium Domini nostri, et immaculatæ Conceptionis ejusdem Genitricis, voveo et promitto Deo, etc. Secundo, quod pallium deferant hyacinthini coloris, propter mysticam significationem, videlicet, quod gloriøsæ Virginis anima, a creatione sua, tota facta fuit cœlestis, et singularis Regis æterni thalamus. Tertio, quod eundem habeant cardinalem protectorem, ac Fratres Minores de Observantia, ut piis in earum cordibus purissimæ Conceptionis magis ac magis augeatur devotio. Quarto, quod eorundem Fratrum jurisdictioni subdantur, ob indefessum studium et vigilantiam, quibus iidem puritatis et innocentie Dei Genitricis defensores existunt. Quinto tandem, quod in festis solemnibus Breviario utantur Franciscano, in festis vero simplicibus, et Dominicis non primo ponendis, dicant Officium Conceptionis, cum commemoratione Dominicæ, secundum formam Breviarii, ad hoc illis deputati, minus autem Officium Conceptionis dicant, secundum quod sibi moris est. Apud Gubern. Orb. Seraph., tom. II, pag. 698. Habemus autem, apud Patrem Alva, *Regest. Authent.*, col. 142, Breviarium dictarum monialium, videlicet, « Breviarium Immaculatæ Conceptionis Virginis Mariæ, approbatum et confirmatum a quatuor summis Pontificibus, Sixto IV, Innocentio VII, Alexandro VI et Julio II. » Toleti, anno 1508. In Oratione: *Ut qui purissimæ Conceptionis Virginis Mariæ Matris ejus commemorationem colimus.* Ad Laudes, antiph. 3: *Cujus beatam Conceptionem colimus.* Ad Benedictus antiph.: *Virgo Maria, cujus gloriosa Conceptio.* Feria secunda: Lectio prima desumitur ex concilio Basileensi. Feria sexta, respons. 3: *Cujus immaculata Conceptio miraculis coruscet.*

81. In *Gallia Christiana*, tom. I, col. 26, de Bernardo, Albiensi episcopo, refertur, quod in dicta sua civitate, anno 1337, monasterium Conceptionis beatæ Mariæ Virginis erexit, et similes forsân alibi leguntur erectiones, ante tempora Innocentii VIII et Julii II peractæ. At nemo est qui non videat, dicta monasteria ad peculiarem Conceptionis ordinem non pertinuisse, sed solum in honorem et sub invocatione, vel titulo Conceptionis fundata fuisse, ob specialem erga sacrum mysterium devotionem, quæ tunc et multo antea, fere ubique propagata fuerat, prout resultat ex cappellis et ecclesiis ab anno 1213 eidem mysterio dicatis: ex confraternitatibus, ab anno 1281 sub eodem titulo erectis; et ex Octava ejusdem festivitatis, quæ jam anno 1272 instituta reperitur.

82. Anno 1515, Leo X, *Ad ea quæ*, xi Kal. Junii, duos monialium ordines, Conceptionis videlicet et Annuntiationis, in unum, sub titulo monialium beatæ Mariæ Virginis redegit, et unicam pro eis regulam, quam fieri et ordinari curaverat, in forma specifica confirmavit, in qua monialibus præcipiebatur, ut, semel in hebdomada, « Officium de Conceptione beatæ Virginis » recitarent (apud Philip. Labbe, *Biblioth. manuscr.*, tom. II, pag. 395); executionem tamen postea non habuit dicta Constitutio. Eodem anno, nomine serenissimi Poloniæ regis, memorato summo Pontifici representatum fuit, quod tam ipse Sigismundus, quam alii Poloniæ reges, ipsius prædecessores, plurimas et quidem insignes contra hæreticos et infideles obtinuerint victorias, diebus beatissimæ Virgini Mariæ dicatis; quibus permotus summus Pontifex, Constitutionem edidit: *Sacro-sanctæ*, dat. xv Idus Augusti 1515, qua Sixti IV Constitutiones, favore festi Conceptionis beatæ Mariæ Virginis editas, denuo approbavit et confirmavit, præcepitque, ut in omnibus ipsius regis Poloniæ dominiis, memoratum Conceptionis festum eodem prorsus modo coleretur, quo in alma Urbe et in curia Romana celebrabatur. (Per extensum refertur in Const. synod. Gnesnen. Cracoviæ 1630, de mandato eminentiss. Wesik editis, pag. 317.) Præcepit igitur, ut ibi recitarentur Missa: *Egredimini*, et Officium: *Sicut lilium*, a sancta Romana Ecclesia ordinata, et in Dei Ecclesia instituta, ut declarat Sixtus IV, in suis Constitutionibus: *Cum præcelsa*, et: *Grave nimis*. Et reipsa in omnibus Missalibus et Breviariis, pro Poloniæ provinciis ante annum 1568 editis, reperitur tum Officium: *Sicut lilium*, tum et Missa: *Egredimini*. Et in Bibliotheca domus professæ Cracoviensis Societatis Jesu reperitur Diurnale, pro Ecclesiis Poloniæ impressum Venetiis, anno 1517 per Petrum Liechteistein, sumptibus Leonardii et Lucae Alantse fratrum bibliopolarum Viennensium, ubi memoratum habetur Officium: *Sicut lilium*. Reperitur pariter ibidem Missale, Venetiis, pro Poloniæ Ecclesiis, anno 1532, per

Petrum Liechtestein impressum impensis providi viri Michaelis Vechter; et ibi habetur Missa: *Eore-dimini*.

83. Expositum pariter fuit eidem Pontifici, magnam Christi fidelium multitudinem ad Ecclesias Hispaniarum, eodem die festo Conceptionis et per ejus Octavam confluere, pro consequendis indulgentiis a Sixto IV concessis; quod tamen facere sæpe sapius non poterant ob interdicta, quæ passim in illis partibus auctoritate tam apostolica quam ordinaria ponebantur; et sic eorum devotio, et indulgentiæ prædictæ fructu et beneficio defraudabantur. Quapropter Constitutione: *Cum præcellsa*, 22 Maii 1517 data, benigne concessit, ut, non obstante quocunque interdicto, « in omnibus Hispaniæ Ecclesiis et locis, dicto die Conceptionis festo, et per ejus Octavam, » Missæ et divina Officia, apertis januis, et pulsatis campanis, celebrari valerent; et « singuli Christi fideles, » non excommunicati, nec nominatim interdicti, « ad Missas et alia divina Officia audienda, et indulgentiis consequendas » libere et licite admitti possent. Apud Wad., tom. XVI, pag. 64. Deinde, Constitutione: *Pia Christi fidelium, et præsertim in immaculatæ Conceptionis honorem tendentia vota*, dat. 18 Februarii 1518, clero oppidi Molinæ, Seguntinæ diocesis, concessit, ut in nocte ante Conceptionis festum, post Matutinum et Laudes, unam Missam solemnem, sicut in nocte Nativitatis Domini, celebrare possent (apud P. Alva, *Reg. auth.* col. 141); et Constitutione: *Quia nuper*, 10 Februarii 1519, monialibus ordinis Immaculatæ Conceptionis, omnia concessit privilegia, ordini Sancti Francisci, et monialibus Sanctæ Claræ jam concessa, et in posterum concedenda. Apud Wading., tom. XVI, p. 552.

84. Anno 1521, statuta confraternitatis sub invocatione Conceptionis beatæ Mariæ Virginis, in ecclesia Carmelitarum civitatis Rothomagensis erectæ, in forma specifica approbavit per Bullam incip. *Ineffabilia*, datam nono Kal. Aprilis, in qua, relato prius, « Conceptionis festum in Normannia celebrari olim cœpisse, instante Guillelmo, eorum duce, » sæculo videlicet XI, dicta statuta per extensum refert et approbat, in quibus, inter alia, statuitur, quod a viris eruditissimis, per edicta publica invitandis, componantur quolibet anno poemata et alia opera in laudem Virginis, et sanctissimæ Conceptionis, ac postea publice affligantur, ad propagandas ubique et prædicandas laudes hujusmodi, reddendumque Conceptionis festum in dies magis celebre (et hoc ad præsens adhuc observatur). Præcipitur insuper in eisdem statutis, quod mortuo aliquo e confratribus, debeat coram funere deportari unus cereus candidi coloris cum palma, et octo tædis; quodque cereus et palma super tumulo defuncti, usque ad ejusdem cerei consummationem remanere debeant, « ad declarandum, defunctum ipsum PERPETUO FIDEI LUMINE VESTITUM, sinceritatem Conceptionis hujusmodi usque ad mortem tenuisse

ac defendisse, ac palmam virginalem in Cade-exaltatam, quam contra omnem, etiam originalis culpæ labem reportasse ipsam Virginem, vivens contenderat, quasi ANTE SUMMUM DEI TRIBUNAL post obitum representasse. » *Bullar. Carmelit.*, tom. I, fol. 500. Serio ponderentur istius statuti verba, a sancta Sede in forma specifica approbata et confirmata; videaturque infra § 192, vis et efficacia hujusmodi approbationis.

85. Illa autem poematum compositio, de qua in recensitis statutis fit mentio, instituta fuerat tempore Roberti, qui archiepiscopus Rothomagensis ab anno 1485 ad 1493 exstitit, prout legitur in *Gallia Christiana* tom. II, col. 95, ibi: « Ejus temporibus, Roberti videlicet, institutum est Rothomagi certamen poeseos, quod etiamnum perseverat, in quo singulis annis Deiparæ Conceptio laudibus celebratur. » Sibi igitur gratuletur civitas Rothomagensis cum integra Normanniæ provincia, quod prima fuerit e civitatibus, ad Galliarum regna hodie pertinentibus, quæ sacri nostri mysterii festum celebravit. Sibi gratuletur eadem provincia, quod prima forsitan ejusdem regni fuerit, quæ capella, sub invocatione sacri mysterii erecta ditata fuerit. Sibi tandem gratuletur de zelo nunquam interrupto, quo ejusdem mysterii cultum indesinenter promovit. In citata mox Bulla habemus, quod anno 1521, « plurimi prælati, senatores et regii magistratus, ac nobiles præfatæ civitatis ac provinciae, eidem confraternitati aggregari curaverant, cupientes dicti festi devotionem propagare et ampliare, » prout, adjuvante Deo, tractu temporis egregie præstiterunt. Non mirum igitur si hæc nostra festivitas, sæculis XII et XIII, veluti peculiare Normannorum festum a quibusdam considerabatur. Audiamus super hoc Henricum Gandavensem, qui circa annum 1260 scribebat, et quodl. 15, qu. 15, quaerit: « An festum Conceptionis, quod a Normannis celebratur 8 die Decembris, celebrandum sit pro tempore, hora, vel momento, in quo est facta ipsa conceptio Virginis, an pro aliquo alio tempore, hora, vel momento; » ac postea respondet: « Si ergo quaestio intelligatur de conceptione seminis, qua Virgo concepta est mundo in nudo semine deciso per coitum viri et mulieris, Annæ scilicet et Joachim parentum suorum; dico, quod licet conceptio Virginis simpliciter sit celebranda, nequaquam tamen celebranda est ratione talis conceptionis, quia Virgo in illa nec sancta fuit, nec sanctificata, eo quod in hora illius conceptionis nihil Virginis fuit nisi sola materia sub forma seminis, quæ gratiæ, aut sanctificationis susceptiva non fuit; propter hoc nec illa conceptio sancta fuit, nec celebrationis alienius causa, vel ratio. Quare cum dies octava Decembris, videlicet VI idus Decembris, qua a Normannis festum Conceptionis Virginis celebratur, erat tempus conceptionis Virginis in nudo semine, nequaquam debent illud celebrare ratione illius conceptionis, in cujus anni-

versario ipsi semper illud celebrant. » Hæc Henricus Gandavensis, non quod a solis Normannis festum istud tunc temporis celebratum fuerit; sed quia solemnius, et generaliter in tota Normanniæ provincia celebratur, et cæteri, in Gallia saltem et in Flandria, a Normannis illud acceperant, et ad illorum instar illud celebrabant.

86. Paulus III, Constitutione : *Breviarium divini Officii*, data 3 Julii 1536, cardinalis Quinonii approbavit Breviarium, in cuius Præfatione ad eundem sanctissimum, ait dictus cardinalis, illud Clementis VII hortatu fuisse confectum, et deinde Pauli III jussu editum; ibi : « Breviarium Romanum, nuper a nobis, felicis recordationis Clementis VII, Pont. max. hortatu confectum..... tuaque voluntate, sanctissime Pater, editum, » etc. Licet autem in isto Breviario non reperiatur Officium *Sicut lilium*, a Sixto IV institutum, adest tamen in eo, pro Conceptionis festo, veluti compendium illius, cum eadem oratione et eodem invitatorio. Quapropter approbatio compendiosi istius Officii non parum aliud commendat, ostenditque ad evidentiam, qualis fuerit dicti Pontificis erga sacrum mysterium mens ac pietas; qui etiam per Breve : *Decet Romanum Pontificem*, anno 1548 approbavit ordinis Humiliatorum Breviarium, in quo habetur Oratio : *Omnipotens sempiterne Deus, qui per Conceptionem beatæ Mariæ Virginis mundum per Evam perditum salvare voluisti*. In Breviario autem cardinalis Quinonii, quod fere ubique reperitur, adest Breve, ipsum confirmans; sicuti et aliud : *Decet Romanum Pontificem*, in Breviario Humiliatorum, quod Romæ in Bibliotheca Sancti Bartholomæi in Insula videri potest.

ARTICULUS VII. — *De peractis a concilio Tridentino favore sacri mysterii, et cultus ejus; de Officio : Sicut Lilium : de Missa : Egredimini; et de Breviariis et Missalibus, præsertim Romanis, a tempore Sixti IV usque ad Pium V typis editis.*

87. Anno 1546, decrevit sacra Tridentina synodus, sess. 5, *De peccat. orig.*, Adamum in omne genus humanum peccatum transfudisse, quodque contrarium tenentes, Apostolo contradicerent dicenti : *Sicut per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.* (Rom. v, 12.) Simul tamen declaravit, « non esse suæ intentionis comprehendere in hoc decreto, ubi de peccato originali agitur, beatam et immaculatam Virginem Mariam Dei Genitricem; sed observandas esse Constitutiones felicis recordationis Sixti Papæ IV, sub pœnis, in eis Constitutionibus contentis, quas innovat. » Exordium vero istius sessionis sic se habet : « Sacrosancta œcumenica et generalis Tridentina synodus, in Spiritu sancto legitime congregata... Sacrarum Scripturarum, et sanctorum Patrum, ac probatissimorum conciliorum testimonia, et ipsius Ecclesiæ judicium, et

consensum secuta, hæc de ipso peccato originali statuit, fatetur, ac declarat. » Ex quibus pro certo habemus, sacram synodum, declarando non esse suæ intentionis comprehendere in memorato suo decreto beatissimam Virginem, et innovando, ac observari, super hoc puncto, præcipiendo Sixti IV Constitutiones, secutam fuisse « Ecclesiæ judicium et consensum, necnon et testimonia probatissimorum conciliorum, sanctorum Patrum, et sacrarum Scripturarum. » Hæc enim omnia præ oculis habuit, non solum « dum statuit, et passa est » aliqua, peccatum originale concernentia, sed etiam dum aliquid super eodem « declaravit. » — « Quid in nos admisit » (exclamabat postea in suis operibus Pater Joannes a Penna, ordinis Prædicatorum, in opusculo : *La Madre di Dio preservata dalla peste*, etc., pag. 26, citatus), « quid in nos admisit sanctissima Virgo, ut de ejus puritate non credamus, quidquid credi sine scrupulo potest? Et si sacrum concilium illam comprehendere non vult, idque protestatur; nec ego comprehendere volo, sed per illud ingredi ostium, quod mihi synodus, totam Ecclesiam repræsentans, patefacit. »

88. Fateatur Propheta, psal. l, 7, in iniquitibus se conceptum fuisse : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea*. Maledicat Jeremias, xx, 14, diei nativitatis suæ : *Maledictus dies in quo natus sum*. Detestetur Job, iii, 2, dies quibus natus est et conceptus : *Pereat dies in qua natus sum, et nox in qua dictum est : Conceptus est homo*. Jure ac merito hoc fecerunt; ut enim, 2-2, qu. 76, art. 2, ait doctor Angelicus : « Maledixit Job diei nativitatis suæ propter culpam originalem, quam nascendo contraxit : » nascendo scilicet in utero. Ego vero quotiescunque sermo erit de die qua concepta est beatissima Virgo, cum propheta Balaam, Num. xxii, 8, constanter respondebo : *Quomodo maledicam cui non maledixit Dominus? Qua ratione detester quam non detestatur Dominus?* Locutus est Spiritus sanctus per os Tridentinæ synodi, et expresse declaravit, se nolle maledicere diei, se nolle illam detestari diem qua concepta est beata et immaculata Virgo Maria. Dicat Balac quæcunque voluerit, eadem semper erit responsio : *Quidquid Dominus dixerit, hæc loquar.* (Num. xxiv, 13.) Et sicuti Christus Dominus mulieri, licet adulteræ et a solis hominibus non condemnatæ, olim dixit : *Nemo te condemnavit? Nec ego te condemnabo* (Joan. viii, 10) : a fortiori beatissimæ Virginis, omnium Reginæ et Matri benignissimæ, quam Spiritus sanctus, tractando de peccato originali, immaculatam vocavit, dicam et milles inculcabo : *Spiritus sanctus non te condemnavit? Noluit te in ea lege comprehendere quæ pro omnibus facta fuit? Nec ego te condemnabo; nec ego te in eadem lege comprehendam; præsertim cum nullum adhuc sanæ mentis invenerim, qui maledixerit diei Conceptionis beatissimæ Virginis; quod tamen, juxta doctrinam divi Thomæ*

mox relatum, fieri posset, si originale contraxisset peccatum; necnon et juxta divum Augustinum, qui super illa Apostoli verba: *Fuimus et nos aliquando filii iræ* (Ephes. II, 3), lib. VI, *Contr. Julian.*, cap. 24, num. 78, ait: De hac ira dicit Jeremias: *Maledictus dies in quo natus sum*. De hac ira dicit sanctus Job: *Pereat dies, in quo natus sum*. Non solum autem nullum invenio, qui diei Conceptionis beatissimæ Virginis usque ad præsens maledixerit; sed universalem video Ecclesiam, de summorum Pontificum mandato, hilariter ac festive eandem diem celebrantem. Decrevit igitur sacra synodus, « omnes » homines in Adam peccasse: *In quo omnes peccaverunt*; et simul addidit « Suae intentionis non esse, » beatissimam et immaculatam Virginem in hoc decreto comprehendere; coherenter ad ea quæ fortiter coram eodem concilio sustinebat Ambrosius Catharinus, Prædicatorum ordinis, qui super illa sacræ Scripturæ verba, *Noli metuere, non morieris; non enim pro te, sed pro omnibus hæc lex constituta est* (Esther xv, 12, 13), sic loquebatur: « Deus contradictores, hic vos appello. Vos struitis syllogismos, et dicitis: Omnes homines in Adam mortui sunt; ergo et Maria, quæ fuit homo. Sed audite regium verbum et inauditam sententiam: Pro omnibus, sive pro hominibus constituta est hæc lex, sed non pro te, Esther mea. Audite quæ non discuntur in physicis, aut dialecticis: Non est inter omnes, aut inter homines Regina, sed super. » Similia sæculo XII jam, paucis licet verbis, scriperat Petrus Comestor in sua *Historia scholastica*, ibi enim, in cap. V Esther, ait: « Noli timere, pro subditis lex data est, tu vero mihi conregnas. »

89. Quænam autem sint Sixti IV Constitutiones, quas observari præcepit, quasque innovavit sacrum concilium, aperte declarat Alexander VII in sua Bulla: *Sollicitudo*, in qua ut certum asserit, veterem esse Christifidelium pietatem sentientium, beatissimæ Virginis Mariæ animam in primo creationis instanti fuisse a macula peccati originalis præservatam immunem, atque in hoc sensu, ejus Conceptionis festivitatem solemnî ritu colentium, ac deinde subjungit: « Crevitque horum numerus, atque hujusmodi cultus, post editas a felic. rec. Sixto Papa IV, prædecessore nostro, in ejus commendationem, apostolicas Constitutiones, quas sacrum concilium Tridentinum innovavit, atque observari mandavit. »

90. Innovavit igitur, et observari mandavit sacrum concilium Constitutiones editas in commendationem cultus, beatissimæ Virginis, in primo instanti suæ creationis, a peccato originali præservatæ exhibiti, hocque didicit summus Pontifex ab ipsis sacri concilii originalibus Actis. Siquidem in archivo Ghisiano adest Codex (de quo infra) num. 120 signatus, in quo plurima habentur documenta quæ pro extensione dictæ Constitutionis: *Sollicitudo*, Alexandro VII inservierunt. A folio

autem 57 ad 43, adsunt Tridentinorum Patrum de beatissimæ Virginis conceptione sententiæ, summa fide, ut ibi dicitur, ac diligentia ex originalibus Tridentini concilii monumentis collectæ; ibique, relatis quorundam concilii Patrum sententiis potentium, ut legerentur et examinarentur Sixti IV Constitutiones, quæ a sacro concilio innovabantur, et observari præcipiebantur, subjungitur: « Deinde legerunt Extravagantes Sixti IV, circa ipsam Conceptionem; primam, quæ incipit: *Cum præcelsa*; secundam, quæ incipit: *Grave nimis*; et dimissa est congregatio hora decima quinta. » Unde sacri concilii Patres per memoratam declarationem, et per istarum Sixti IV Constitutionum innovationem, omnibus Christi fidelibus, et Ecclesiæ universali indicare ac notificare videntur:

91. Nos, in Spiritu sancto legitime congregati, decernimus, Adamum in omne genus humanum peccatum originale transfudisse, omnesque et singulos homines in primo instanti creationis suæ animæ, et infusionis in corpus, illud contrahere. Declaramus tamen, nostræ intentionis non esse, nec Spiritus sancti per os nostrum loquentis, comprehendere in isto decreto immaculatam Deiparam Virginem Mariam. Imo præcipimus, quod omnimode observentur Constitutiones, in commendationem cultus, qui sacro Conceptionis mysterio, secundum piam sententiam, in Ecclesia exhibetur, a Sixto IV editæ, easque innovamus; ac proinde iterum declaramus, sicuti in eis olim declaravit idem Pontifex, quod Missa *Egredimini*, et Officium *Sicut lilium*, in quibus immaculata colitur Conceptio, et Christus, ut beatissimæ Virginis Præservator adoratur, a sancta Romana Ecclesia ordinata fuerunt, pro ejusdem Conceptionis festo in eadem Dei Ecclesia celebrando; pariterque de novo statuimus, quod omnes et singuli Christi fideles, qui dictam Missam, et memoratum Officium in festo Conceptionis, et per ejus Octavam dixerint, aut illis interfuerint, indulgentias, in eisdem Constitutionibus concessas lucentur; prout septuaginta abhinc annis in sancta Romana Ecclesia quolibet anno acquiri solent, et sicuti nos ipsi eas consequi nitimur, et pro viribus conamur. Declaramus tandem, quod sicuti Sixtus IV in dictis suis Constitutionibus nil aliud sententiæ contrariæ concessit, nisi prohibere, ne hæresis crimen, vel peccatum mortale ii incurrere dicantur, qui eam tenent; ita nec nos nil aliud penitus ei concedere volumus.

92. Adest in Bibliotheca Barberina Missale Romanum, Venetiis anno 1558 typis editum, cui titulus: *Missale secundum consuetudinem sanctæ Romanæ Ecclesiæ*. In prima ejus pagina, caractere antiquo, ejusdem videlicet sæculi, scriptum legitur: *Pro usu sacri concilii Tridentini*. In ejus Calendario, die 8 Decembris habetur: *Conceptio beatæ Mariæ Virginis, duplex maj.*; et die 15 ejusdem: *Octava Conceptionis beatæ Mariæ Virginis*,

duplex minus. In ipso autem Missali, ad diem pariter octavam Decembris, reperitur Missa *Egredimini*, a Sixto IV instituta; et nulla alia ibidem assignatur, nec pro dicto festo, nec pro ejus Octava: signum evidens, quod sacri concilii Patres hanc solam celebraverunt Missam, tam in die Conceptionis festo, quam per ejus Octavam.

95. Hujus vero rei aliud habemus firmissimum pariter argumentum. Quidam religiosus, sacri mysterii studiosus, hoc sibi et quidem libenti animo suscepit, ut omnia accurate examinaret Missalia Romana, quæ variis in urbis bibliothecis reperire potuit, a Sixti IV temporibus usque ad Pium V diversis in locis successive edita. Quinquaginta variarum editionum ibidem invenit. Omnia sunt Missalia Romana, cum hoc solum discrimine, quod in quibusdam, ante Missam Dominicæ primæ Adventus legitur: « Incipit ordo Missalis secundum consuetudinem sanctæ Romanæ Ecclesiæ. » In aliis vero: « Secundum consuetudinem curiæ Romanæ. » Tribus exceptis, Parisiis typis editis, annis 1525, 1530 et 1536, in quibus ultra Missam *Egredimini*, adest alia secunda Missa ex concilio Basileensi: *Gaudeamus omnes in Domino*: et in duobus ex illis, alia tertia, nempe sicut in die Nativitatis, exceptis orationibus; et tandem in uno ex eisdem, anni scilicet 1536, adest alia quarta Missa, *Egredimini*, sed diversa a prima; et ad *Gloria in excelsis*, ibi dicitur: *Tu solus sanctus, Mariam fabricasti. Tu solus Dominus, ab originali peccato præservasti*. Pro versiculo Gradualis legitur: *Qui mundum potest facere de immundo conceptum semine, me formavit Filius meus ullo sine crimine*. Et Communio: *Beata et immaculata Conceptio gloriosissimæ Virginis Mariæ, quæ a Filio suo præservata, nescivit labem originalis peccati*: his, inquam, tribus exceptis, in omnibus aliis, et in quodam chori Graduali cum notis, Taurini anno 1512 impresso, unica adest Missa *Egredimini*, a Sixto IV ordinata; nec ulla alia pro die 8 Decembris aut pro die 15, vel reperitur vel indicatur.

94. Si igitur, centum fere annorum spatio, in omnibus Missalibus secundum consuetudinem sanctæ Romanæ Ecclesiæ, vel secundum consuetudinem curiæ Romanæ, Venetiis, Romæ, Neapoli, Lugduni, Parisiis, Taurini, Saonæ, etc., editis, nulla alia, pro die 8 Decembris, habeatur Missa, nisi ea sola, quæ a Sixto IV fuerat instituta, et a Franciscanis fuit deinde usque ad præsens semper recitata: quis prudenter negare poterit, eos omnes qui Missali Romano tunc utebantur, a summis Pontificibus, usque ad ultimos sacerdotes, tam sæculares, quam regulares, et ipsorum conciliorum, tum Lateranensis sub Leone X terminati, tum et Tridentini Patres, toto tempore quo fuerunt congregati, eandem Missam in Conceptionis festivitate et per ejus octavam recitasse, ut tam ipsi, quam Missæ interessentes, sanctas consequerentur indul-

gentias a Sixto IV concessas, et a Leone X pro Hispaniarum regnis, etiam ad interdictorum tempora extensas?

95. Hoc idem non solum de Missa, sed etiam de Officio *Sicut lilium* testatur Pater Seraphinus a Bononia, ordinis canonicorum Regularium, libro cui titulus: *Paradiso di Delizie*, typis edito anno 1562, tempore scilicet concilii Tridentini. Ibi enim de pia sententia loquens, pag. 12 ait: « Questa asserzione a me piu satisfa, e piu mi piace, vedendo la santa Chiesa questa favorire nel celebrare solennemente la santissima sua Concezzione. Nella Orazione dell' Officio, e della Messa, si dice: *Deus qui per immaculatam Conceptionem Virginis*, se dunque la santa Chiesa nomina la Concezzione della B. Vergine immacolata, seguita, che e stata concetta senza il peccato originale. »

96. Idem testatur pariter sanctus Franciscus Borgia lib. vi *Medit. in Evang.*, medit. 9, part. II, pag. 244, edit. Bruxel. 1675, ibi: « Considerandum est, quod æquum fuerit, ut ille, a quo parentes honore afficere jubemur, et ipse Genitrici exhiberet. Ea de re privilegio, nulli alteri puræ creaturæ concessio, donandam fuisse decuit, nempe Conceptionis in gratia. Siquidem eo frustrari, magnæ indecentiæ verteretur, cum Dei Filium a Matre aliquando dæmonis jugo per peccatum mancipata natum veraciter dici posset; et sic supplices cum Ecclesia Dominum orabimus, *ut sicut eam ab omni labe præservavit, ita nos quoque*, » etc. Quæ verba reperiuntur in oratione: *Deus qui per immaculatam Virginis Conceptionem*. Idem tandem, variis aliis omissis, testatur Annibal Monterentius, in scholiis ad Statuta civitatis Bononiensis, Bononiæ, anno 1561 editis. Libro enim secundo, tit. *De feriis*, pag. 404 litt. D ait: « Hodie Conceptio beatæ Mariæ servatur... Exstat Officium, compositum a Sixto Pontifice, quod cantat sancta Mater Ecclesia. » Et revera, non videtur quomodo aliud Officium, a tempore Sixti IV usque ad Pium V, in Romana Ecclesia cantari potuisset, cum teste eodem Sixto, istud ab eadem S. R. Ecclesia ordinatum fuerat, ut in Dei Ecclesia recitaretur, prout jam visum est, et habetur in duabus ejusdem Pontificis Constitutionibus, supra enucleatis.

97. Eadem diligentia, quæ supra pro Missalibus, adhibita etiam fuit pro perquirendis Breviariis Romanis, et plurima pariter reperta fuere, cum hoc tamen discrimine, quod in Missalibus, ut dictum est, tribus exceptis Parisiis typis editis, alia non habetur Missa, nisi ea quæ a Sixto IV fuit instituta; in Breviariis vero, licet fere in omnibus ad diem 8 Decembris habeatur Officium *Sicut lilium* et in pluribus nullum adsit aliud, nihilominus, duo in variis assignantur Officia pro Conceptionis festivitate, videlicet: « In Conceptione beatæ Mariæ Virginis, sicut in Nativitate, mutato verbo Nativitatis in Conceptionis et exceptis Lectionibus, » quæ ut dictum est § 53, ibi sumuntur ex

Epistola sancti Anselmi, in qua narratur revelatio, sæculo XI, abbati Elino facta, tenoris sequentis, videlicet : « Promitte Deo et mihi, quod diem Conceptionis et creationis Matris Domini Jesu Christi solemniter celebrabis et celebrandum prædicabis. » In quibusdam etiam ex istis Breviariis, post illa verba : « Exceptis lectionibus, » additur : « et Oratione, » quæ ibi assignatur : *Deus qui per immaculatam Virginis Conceptionem*, ut videri potest in editionibus Venetis 1521, 1550, 1553 et 1553. Adest deinde in memoratis Breviariis Officium *Sicut lilium*; vel, ubi immediate non ponitur, adest sequens, vel æquivalens Rubrica : « Officium novum vide postea; » deindeque legitur sequens titulus : Officia nova : quorum primum est : *Sicut lilium* : adsunt postea alia Officia nova propria, nempe Visitationis, sanctæ Annæ, sancti Joachim, nominis Jesu, Angeli custodis, sancti Gabrielis, etc., et in fine habetur : « Explicet Breviarium Romanum. » Tandem in pluribus adduntur « Officia ad usum Fratrum Minorum Sancti Francisci, » inter quæ non reperitur Officium *Sicut lilium*, utpote jam positum inter Officia nova Breviarii Romani. Ex quibus evidenter constat, dictum Officium, a tempore Sixti IV usque ad Pium V, non fuisse Breviario Franciscano appropriatum, sed Romano et universalis Ecclesiæ; licet cuilibet tunc liberum foret recitare illud, vel aliud sicut in die Nativitatis cum lectionibus sancti Anselmi; vel aliud cardinalis Quinonii, pro clero sæculari a Paulo III approbatum.

98. Quodcumque tamen ex his recitaretur, celebrabatur ab omnibus festivitas creationis animæ beatæ Mariæ Virginis et per consequens præservationis ejus a peccato originali in primo instanti, ut declaratum infra videbitur ab Alexandro VII, et sicuti de hoc nullum oriri potest dubium relate ad eos, qui Officium *Sicut lilium*, vel compendiosum Quinonii recitabant, in quibus ipsa Conceptio pluries Immaculata decantatur, et Christus Dominus, ut Præservator beatissimæ Virginis adoratur; ita nec relate ad cæteros, qui aliud tertium dicebant, ut in die Nativitatis. Lectiones enim, in quibus solemniter celebranda, et ubique prædicanda injungebatur Conceptio et creatio Matris Dei, ad sufficientiam hoc indicabant, sicuti et Responsorium, in quo, prout ad præsens, dicebatur : *Sentiant omnes tuum juvamen, quicumque celebrant tuam sanctam Conceptionem* : responsum, quod sic legitur in omnibus Breviariis Romanis modernis et antiquis, unico excepto, saltem quod usque nunc repertum fuerit, Venetiis anno 1478 edito, in quo legitur : *Quicumque celebrant tuam Conceptionem*; licet in eodem pro Officio Nativitatis, dicatur : *Quicumque celebrant tuam sanctam Nativitatem*.

99. Plurima alia passim reperiuntur in Missalibus et Breviariis, in favorem sacri mysterii non parum redundantia. In Missali Romano, anno 1482 edito, cui titulus : « Secundum consuetudinem

Romanæ curiæ, » ad *Gloria in excelsis Deo* habetur : *Tu solus sanctus Mariam præservasti : Tu solus Dominus Mariam fabricasti*. In Bibliotheca Valli-cellana, et in alia Sancti Silvestri adest Missale Ambrosianum, annis 1560, 1594 et 1640 editum, in quo ad diem 8 Decembris in Introitu habetur : *De cujus immaculata Conceptione gaudent angeli et collaudant Filium Dei*. Et in Præfatione : *Quæ nobis vitæ perennis januum quam Eva in paradiso clausurat, reseravit; nosque de tenebris ad lucis antiquæ gaudia revocavit*. Quæ omnia etiam habentur in Missali, quod in ecclesia Sancti Caroli Urbis pro dicto ritu Ambrosiano quotidie inservit. Vidimus supra § 71 quot reperiantur Breviaria, in quibus pro lectionibus legebatur decretum, a Patribus Basileensibus favore immaculatæ Conceptionis editum; quotque Missalia tam Romana quam particularium Ecclesiarum et provinciarum, in quibus Missa assignatur, ex eodem sacro Basileensi concilio. In Bibliotheca Sancti Ignatii adest Breviarium ordinis Teutonici, de expresso magni magistri mandato, anno 1610 editum, in ejus lectionibus legitur : *Non est verus amator Virginis, qui colere spernit hujus diem Conceptionis. Erubescant igitur, qui hunc diem colere nolunt*. Omnia fere Galliarum Breviaria sententiis et orationibus plena sunt, immaculatam Conceptionem exprimentibus. In Lugdunensi, anno 1737 edito, legitur ad Primam decretum sacri concilii Tridentini : *Declarat tamen sancta Synodus, non esse suæ intentionis*, etc., et paragraphus Constitutionis Alexandri VII : « Vetus est Christi fidelium pietas, » etc., necnon et Oratio : *Deus, qui propter eminentissimam Filii tui dignitatem, beatam Mariam Virginem Matrem ejus a peccati labe præservasti*. In Bisuntino anni 1712, habetur : « In festo immaculatæ Conceptionis beatæ Mariæ Virginis. Duplex primæ classis. » Deinde oratio a Sixto IV ordinata : *Deus, qui per immaculatam Virginis Conceptionem*; et ad Primam dicitur : *Christe, Fili Dei vivi, qui Matrem tuam ab originali labe præservasti*.

ARTICULUS VIII. — De Pio V, Gregorio XIII, Paulo V et Gregorio XV.

100. Anno 1568, Pius V, ad tollendam orandi varietatem, plurimasque eliminandas novitates paulatim in Officiis divinis introductas, novum approbavit Breviarium, in quo, pro Conceptionis festo, assignatum est Nativitatis Officium, mutato Nativitatis nomine in Conceptionem : Officium sine dubio, etiam relate ad Conceptionis festivitatem, antiquius alio, a nonaginta tunc circiter annis, a Sixto IV instituto. Per hoc autem, festivitatis objectum non mutavit dictus Pontifex, cum ut jam observavimus, in isto Officio sancta decantetur beatissimæ Virginis Conceptio. Si enim a doctore Angelico quæramus, quid vere et proprie vox *sancta* significet, statim cum sancto Dionysio docebit nos, quod « Sanctitas est omni ex parte

immaculata puritas. » Sanctus Thom., in part., qu. 27, art. 2, docebit nos, idem omnino esse, celebrare beatissimam Virginem, in sui Conceptione sanctam, ac ipsam venerari, a peccato originali, in eadem Conceptione præservatam. Siquidem, loco mox citato, Christum Dominum nullo modo contraxisse originale peccatum, ex eo præcise probat, quod in sui Conceptione fuerit sanctus, ibi : « Nam Christus nullo modo contraxit originale peccatum, sed in ipsa sui conceptione fuit sanctus. » Sique, variis aliis prætermissis, idem sancto Hieronymo proponamus dubium, in cap. vii Epist. ad Ephes., respondebit : « Inter sanctum et immaculatum hoc interest, quod sanctus et immaculatus quoque intelligi potest; immaculatus vero non statim et sanctus : nempe, quia immaculatus dici potest ille, qui peccatum non facit; sanctus autem is est, qui virtutibus plenus est. » Et ut dicit Pater Taulerus, ordinis Prædicatorum, § 104, infra videndus, sancta Romana Ecclesia Conceptionis festum minime celebraret, « nisi illam omnis fuisse contagionis expertem, imo et sanctam, pro certo, exploratoque haberet. » Ubi clare asserit, Conceptionem sanctam aliquid magis, vel expressius significare, quam Conceptionem omnis contagionis expertem.

101. Imo ipsimet, qui contrariam olim tenebant sententiam, idem tunc sentiebant. In Officio enim Sanctificationis beatæ Mariæ Virginis, quod die 8 Decembris ab eis recitabatur, expresse dicebant, sanctitatem conceptionis soli Christo convenire. Lectio ix dicti Officii, ibi : « Sanctitatem vero Conceptionis soli Christo, Sancto sanctorum attribuamus, qui solus, ut sancti asseruere doctores, hac singulari prærogativa gaudet per infinita sæcula sæculorum, amen. » (Breviarium Prædicatorum Venetiis 1347 editum : « In sanctificatione beatissimæ Virginis Mariæ fiat Officium, per reverendiss. Patrem magistrum Vicentium de Castro Novo, totius ordinis nostri generalem magistrum editum, quod est sequens. » Ad Vesperas : *Ista est speciosa*. Repertur in Biblioth. Sancti Silvestri.) Signum evidens, quod per Conceptionis sanctitatem, idem omnino intelligebant, ac Conceptionem immaculatam, seu Conceptionem absque ulla peccati originalis labe peractam. Et hoc jure ac merito; si enim ex sancto Dionysio, et ex doctore Angelico sanctitas « est omni ex parte immaculata puritas, » celebrare sanctam Conceptionem, idem est omnino ac celebrare Conceptionem, omni ex parte immaculatam, omni ex parte puram; et sicuti Nativitas, nec diceretur sancta, nec ut talis celebraretur, si beatissima Virgo cum peccato originali nata fuisset, quantumcumque fuisset sanctificata statim ac nata; ita pariter de Conceptione ejus, cæteris paribus, discurrendum est. Quis igitur stupens, ac mirabundus inscrutabilia Dei judicia non venerabitur, qui suaviter, sed simul fortiter disposuit, ut unus Pontifex, ordinis Prædicatorum, et sanctus, uni-

versæ præciperet Ecclesie, in Officiis divinis sanctitatem Conceptionis beatissimæ Virgini attribuire, ac per hoc omnibus declararet, non Christum solum Sanctum sanctorum hac singulari prærogativa gaudere, sed etiam purissimam ejus Matrem? Negat qui poterit, *Digitum Dei esse hic!*

102. Hoc idem peragebant Franciscani, antiquam Officium *Sicut lilium* instituisset Sixtus IV. Tunc enim, die Conceptionis festo, illud Nativitatis recitabant, simulque Responsorium : *Quicumque celebrant tuam sanctam Conceptionem*, prout inculcatum legitur in eorum Capitulo generali anno 1458 Romæ celebrato, ibi : « In Visitatione et Conceptione beatæ Virginis fiat Officium de Nativitate, mutato nomine Nativitatis in Conceptionem, vel Visitationem. Lectiones vero legantur propriæ, si habentur. » *Chronol. Seraph. P. Joan. a Neap. pag. 124, et P. Gubern. Orb. Seraph. tom. III, pag. 114.* Quod quidem festum solemniter celebrabant, ut resultat ex alio eorum statuto generali, anno 1416 Bercorii peracto, in quo præcipitur, quod in primis Vesperis Conceptionis, nulla sancti Ambrosii fiat commemoratio, ibi : « Item Vesperæ in Vigilia Conceptionis beatæ Mariæ Virginis integraliter dicantur de beata Virgine, sine commemoratione beati Ambrosii. » Apud eumd. Gubern. pag. 81. Et institutum fuerat in capitulo generali ejusdem ordinis, a sancto Bonaventura Pisis anno 1265 celebrato, ibi : « Jussum item, ut novæ hæ festivitates admitterentur in Ordine, videlicet, Conceptionis beatæ Mariæ Virginis, Visitationis ejusdem, beatæ Annæ illius genitricis, et Marthæ virginis. » Joan. a Neap. pag. 27; Gubern. pag. 12, et Wading. ad dict. ann. 1263.

103. Fingendum tamen non est, ut quidam sacri mysterii adversarii faciant, quod Pius V speciale aliquod dederit mandatum tollendi e Breviario Romano Officium *Sicut lilium*, aliudque, ejus loco, pro die festo Conceptionis, substituendi. Talia nec somniavit sanctus Pontifex, nec somnare potuit, cum novissime tam illud Officium, quam Missam *Egredimini* indirecte saltem approbasset sacra Tridentina synodus, dum Sixti IV Constitutiones confirmaverat, et innovaverat, et dum idem Officium et Missam recitaverat. Extensoribus novi Breviarii generaliter præcepit, ut orandi varietates, novitatesque e Breviario Romano expungerent, de medio sublatis omnibus Breviariis, quæ ducentos annos antiquitate non superabant, ac præsertim cardinalis Quinonii Breviario, ob nimiam ejus brevitatem, prout habetur in Bulla, novi Romani Breviarii approbativa. In majori Romanorum Breviariorum parte, et fere in omnibus quæ a tempore Sixti IV in Italia edita fuerant, pro die 8 Decembris, duo assignabantur Officia, vetus scilicet, sicut in die Nativitatis, quod in variis mundi partibus, a sex fere sæculis, et in Ecclesia Romana, a tribus circiter, recitari inceperat, ut supra visum est § 53, et 97; et aliud, *Sicut lilium*, quod a nona-

ginta annis a Sixto IV fuerat ordinatum, quodque in fine Breviarii inter Officia, quæ ibidem vocabantur nova, primum obtinebat locum. Antiquum igitur in novo Breviario retinuerunt ejusdem Breviarii extensores, et novum dereliquerunt, eodem prorsus modo, quo erga alia Officia nova se gesserunt, quæ omnia, nullo prorsus excepto, e Breviario sublata fuerunt. Cumque in Missali nullas apposuerint Missas, nisi Officiis in Breviario existentibus correspondentes, pro die 8 Decembris, Missam, sicuti in die Nativitatis, assignarunt, e medio sublata Missa *Egredimini*, licet in omnibus Missalibus Romanis, a tempore Sixti IV editis reperiretur. De cætero in Breviario Romano Pii V, tot mutationes successive a summis Pontificibus, et a sacra Rituum congregatione usque ad præsens peractæ fuerunt, ut vix decima illius pars intacta remaneat; et inter alia, restituta in dicto Breviario fuerunt Officia sancti Telesphori, sanctissimi Nominis Jesu, sancti Francisci de Paula, sancti Petri martyris, sancti Antonii de Padua, sanctæ Annæ, sancti Nicolai de Tolentino, sacratissimorum stigmatum, sancti Francisci, sanctorum Placidi et sociorum, et Præsentationis beatissimæ Virginis, ab iis sublata, quibus commissæ fuerat novi Pii V Breviarii ordinatio. Imo non solum memorata Officia e dicto Breviario, sed et festivitates, et dictorum sanctorum nomina e calendario Romano omnino expunxerant, ut videri potest in eodem Breviario, Romæ anno 1568 edito, et apud Merati tom. II, part. 1, sect. 7, cap. 2, et seqq.

104. Quid autem super Conceptionis beatissimæ Virginis sanctitate, anno circiter 1350 scripserit Pater Joannes Taulerus, ordinis Prædicatorum, abs re non erit hic referre. Ex hoc enim testimonio, minime suspecto, evidenter patebit, quid, eo jam tempore, apud fideles intelligebatur per sanctam Conceptionem, et quo sensu sancta Romana et catholica Ecclesia Conceptionis festivitatem celebrabat; eo magis quod explanare ibi videtur doctoris Angelici auctoritatem, ex Opusculo ejus sexagesimæ primo a nobis § 17 relatam. Dictus igitur Pater, beati Patris Dominici filius, lib. *De 10 Cæcit.*, cæc. 4, cap. 11, pag. 717 edit. Colon. 1553, sequentia habet, nempe: « Superest nunc aliquid de sacratissimæ Virginis Mariæ, dignæ Genitricis Dei, laudibus proferre in medium; quamque periculose ea in re vel cæcutiant homines, vel errent, aliquot rationibus, quantum quidem Dominus dederit, liquido demonstrare. Cæcitas ergo, quæ, suo ordine, quarta sequitur, non alia est, quam ignoratio inæstimabilis pulchritudinis, bonitatis et amabilitatis gloriosissimæ semperque Virginis Mariæ. Et primo quidem, de pulchritudine ejus id habendum est pro comperto, eam ab initio, et ante sæcula præ cæteris creaturis omnibus a Deo electam atque dilectam, ut esset Mater Dei, Regina cælorum, Porta paradisi, Domina mundi, Mater gratiæ, Mater misericordiæ, nec non a summo Ar-

chite, tempore præstituto, longe nobilissimam, dignissimam, speciosissimam esse creatam, ab omni peccato et macula, tam originali, quam actuali præservatam, uti hoc decebat eam, quæ Mater esset unigeniti Filii Dei. Idque adeo, ut ipse supersanctissimus Spiritus sanctus, in quem nulla cadit admiratio, ejus pulchritudinem, donorumque et virtutum, atque charismatum omnium splendorem, quibus mirifice decorata refulget, per suos electos angelos et homines admiretur, dicens in Canticorum volumine: *Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra es!* (Cant. iv, 1.) Itemque: *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* (Ibid. 7.) Enimvero Deus gloriæ, quem mirabilem in sanctis suis Propheta dicit (Psal. lxxvii, 36), sese mirificissimum ostendit in amabilissima, longeque charissima Genitrice sua, cui similem nunquam fecit, neque facturus est creaturam dignitate, pulchritudine, nobilitate et omni majestate et gloria. Tanta namque puritate, sanctitate, perfectione nitet et emicat, ut omni sit angelica puritate longeque superior, nec ulla major sub Deo puritas queat intelligi, quam Deus per suam omnipotentiam, sapientiam et bonitatem, tam in Conceptione, quam omni illius vita, morte et glorificatione, ultra communem naturæ modum, humanamque conditionem, insigni cum miraculo præservavit, dignam fecit et sublimavit, ut nec levissimam quidem ullius unquam peccati contraxerit labem, uti hoc divinæ erat congruum majestati, quæ ex ipsa carnem sumere dignata est. Et quanquam non defuerint, qui hæc in parte non satis illuminati divinitus, Conceptionis ejus puritatem vocarent in dubium, eam tamen sancta Romana, eademque Catholica Ecclesia, quæ errare non potest, hoc ipso quod festum Conceptionis illius solemniter celebrandum, colendumque assumpsit, haud obscure astruit, et affirmat. Neque enim id ageret ullo modo, nisi Conceptionem tantæ Virginis et Matris Dei, omnis fuisse contagionis expertem, imo et sanctam pro certo, exploratoque haberet. Profana namque festa non novit Ecclesia. Tota ergo pulchra est, et deificata Virgo Maria... Unde de ipsa sanctus David, pater illius, jubilans canit: *Astitit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumduta varietate.* (Psal. xlv, 10.) Neque id mirum, quando in ea, velut in sole, Deus posuit *tabernaculum suum, et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.* (Psal. xviii, 6.) Ipsa plane est mulier illa, amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in sanctissimo capite ejus corona stellarum duodecim (Apoc. xii, 1), quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata (Cant. vi, 9).

105. Hæc Pater Taulerus, de quo et de ejus operibus ait Pater Echardus tom. I *Script. Ord. Prædic.* pag. 678, ibi: « Hujus nostri auctoris apud antiquos nomenclatores parca est memoria; quod exinde putem evenisse, quod Germanice scripsit, operaque ejus extra patriam, regionemque suam distracta non

fuertint. Unde non parum Sarri diligentiae debetur, qui ea, Latinitate donata, in lucem edidit, tantoque thesauro Ecclesiam universam ditavit. » Taulero addi potest Pater Guillelmus Pepinus, ejusdem Prædicatorum ordinis, qui anno 1510 floruit, et serm. *De imitation. sanctor.* fol. 20, edition. Vened. 1594, ait : « Pauciores autem Conceptiones colit Ecclesia, quæ tantum duas, videlicet Christi, 25 Martii, et dignissimæ Matris suæ, videlicet hodie : cujus ratio est, quia tantum hi duo concepti sunt sancti, et absque labe originalis peccati... Referendum est hujusmodi festum, secundum intentionem Ecclesiæ, ad illum diem, in quo primo caro Virginis suscepit animam rationalem... Differunt prædictæ duæ conceptiones, eo quod Conceptio Christi non potuit aliter esse, quam sancta, pura et immaculata; Conceptio autem Virginis Mariæ, nisi divinitus, et ex specialissima Dei gratia fuisset præventa, et præservata, utique fuisset vitiosa, polluta et maculata, sicut et conceptiones cæterorum hominum. » Ejusdem Patris devotio, et pietas erga sacrum mysterium summopere relucet in quinquagena Sermonum Rosarii, quos anno 1513 exaravit in conventu Ebroicensi, ac postea anno 1521 typis mandari curavit. In illis enim sermonibus fere ubique de immaculata Conceptione mentionem habet; quædam duntaxat, brevitatis causa, hic afferemus. Serm. 3 : « Fuit itaque pura, et hoc multipliciter. Primo quidem ab originali, secundum quod communiter tenet Ecclesia. » Serm. 15 : « Beatam autem Virginem tanto privilegio dotavit Deus, quod fuit immunis ab omni peccato, tam actuali, quam originali. Ad cujus confirmationem pro nunc sufficit illa auctoritas Cant. iv : *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* (Cant. iv, 7.) Qui autem totum dicit, nihil excludit. » Serm. 16 : « Primo igitur data est nobis in exemplum totius puritatis et munditiæ. De puritate nempe ejus scriptum est Cant. iv : *Tota pulchra es, scilicet ab originali, et macula, supple actualis, non est in te.* » Serm. 49 : « Peccatorum universitas comprehenditur sub illis verbis Apocalypsis viii, 13 : *Væ, væ, væ, habitantibus in terra.* Primum væ refertur ad peccatum originale, de quo habuit victoriam Virgo Maria per specialem præservationem a Deo; et quantum ad hoc dicitur contrivisse caput serpentis. Nam caput serpentis est peccatum originale, per quod primum intrat diabolus in animas nostras. Sed non sic de Virgine Maria. » Serm. 51 : « Primum privilegium ejus est quod ipsa fuit speculum totius munditiæ, quod notatur cum dicitur *Ave*, id est, Sine væ alicujus culpæ. Nam de ea possumus dicere id quod de Sapientia increata dicitur, videlicet Sap. vii, 26 : *Candor est lucis æternæ, et speculum sine macula.* Fuit nempe sine væ triplicis culpæ, videlicet originalis, mortalis et venialis. » Serm. 53 : « Secunda maledictio cui subest omne femineum genus, dicitur maledictio culpæ; omnes enim mulieres pariter et viri subjacent originali,

cum concipiuntur et nascuntur... Sed ab hac maledictione fuit præservata ex speciali Dei munere, secundum illud Cant. iv : *Tota pulchra es*, etc. Ideo de ea potest intelligi illud Psal. lxxxiv, 2 : *Benedixisti, Domine, terram tuam*, id est Virginem Mariam, et hoc in sua Conceptione. » Hæc Guillelmus Pepinus, de quo pariter ait Pater Echardus tom. II, pag. 87 : « Obscuram originem, eximiis dotibus, ingenio, pietate, disciplinæ regularis studio, doctrina et eruditione, dicendi facundia abunde compensavit, ac eximie illustravit. »

106. Anno 1569, Pius V, Fratribus ordinis Minorum sancti Francisci, vivæ vocis oraculo, inter alia concessit, ut, die festo Conceptionis, et per ejus Octavam, Officium *Sicut tilium*, et Missam *Egredimini* recitare possent, prout usque tunc, centum fere annorum spatio, cum Ecclesia Romana peregerant. Unde in pluribus ejusdem ordinis provinciis invaluit consuetudo, ut, cantatis primis Vesperis, Matutinum et Laudes per totam Octavam successive, non autem media nocte recitentur, ut Christi fideles eisdem interesse, et indulgentias a Sixto IV concessas, nec unquam revocatas consequi valeant. Et in tabellis, typis impressis, quæ Romæ, et ubique terrarum affigi publice solent pro iisdem fidelibus invitandis, ut solemnitati immaculatæ Conceptionis in Franciscanorum Ecclesiis interveniant, de iisdem indulgentiis semper fit mentio.

107. Sanctissimo Pontifici quidam, tunc temporis, suaserunt, quod, licet scandala evenire possent, si de materia Conceptionis, pro una, vel altera parte, coram plebeiis et ignorantibus tractaretur, aut disputaretur, nil tamen foret timendum, quotiescunque in eis duntaxat publicis congressibus hoc fieret, in quibus convenire solebant viri eruditi, capaces, et materiam, de qua ageretur, optime callentes. Ea sine dubio ignorabant hujusmodi consultores, quæ doctissimus magister Dominicus Soto, ordinis Prædicatorum in concilio Tridentino theologus, a viginti jam annis ediderat, Comment., in *Epist. ad Roman.* pag. 150, edit. Antwerp. 1550, super illa verba : *In quo omnes peccaverunt* (Rom. v, 12), sic scribens : « Absit, ut ullum hic verbum de sacratissima Virgine Genitrice Dei faciam. Nam etsi concilium Tridentinum, decretum Sixti innovando, libertatem fecerit sentiendi in utramque partem : est tamen exceptio beatæ Virginis ab hac universali sententia Pauli usque adeo celebris, non modo inter plebes, sed etiam inter bonos doctores, quales præcipue sunt illustrissimi Parisienses, ut si qui hanc sibi sententiam persuadere non possunt, haud tamen debeant publicitus talem prodere disputationem : adeo id absque odio et invidia nequirent facere. »

108. Anno igitur 1570, Constitutione : *Super speculam Domini*, data pridie Kalend. Decembris, inter alia concessit, « ut, in publicis Academiæ disputationibus, sive generalium, aut provinciarum

capitulum, vel ubi alias intersunt, qui rem capere possunt, nec scandali ulla subest occasio, liceret viris eruditis de illa questione disserere, et argumentis utramlibet partem, vel asserere, vel impugnare, dum tamen neutra, veluti erronea prædicaretur. » Et hæc est prima, ac fere unica Constitutio, in qua, favore contrariæ opinionis, aliquid positive concessum fuerit. Sixtus enim IV, et postea concilium Tridentinum, ejusdem Sixti Constitutiones innovando, et executioni mandari præcipiendo, nil, nisi negativum, ut ita dicam, eidem opinioni concesserant, videlicet, quod eam tenentes hæreses aut peccati mortalis notari non possent. Tot autem, tantaque, ex istius Pii V Constitutionis executione, contra sancti Pontificis expectationem, subsecuta sunt inconvenientia, ut Paulus V, die 31 Augusti 1617, decretum in congregatione S. R., et V. inquisitionis conficere et publicare coactus fuerit, in quo, relato, quod ex occasione assertionis affirmativæ in publicis concionibus, lectionibus, conclusionibus et actibus publicis, videlicet, quod beatissima Virgo cum peccato originali concepta fuerit, « orirentur in populo Christiano, cum magna Dei offensa, scandala, jurgia et dissensiones, omnibus, post longam et maturam discussionem, » prohibuit ne de cætero in quibuscunque actibus publicis asserere audent, quod beatissima Virgo fuerit concepta cum peccato originali.

109. Quod tamen ad removenda et sedanda exorta scandala satis non fuit; unde Gregorius XV, per aliud simile decretum, 24 Maii 1622 datum, eandem extendit, et ampliavit prohibitionem ad colloquia et scripta privata, ex eisdem nempe causis evitandi scandala, dissensiones atque discordias in populo Christiano; omnibusque præcepit, ne de cætero etiam in sermonibus et scriptis privatis quis auderet asserere, quod eadem beatissima Virgo fuerit concepta cum peccato originali, nec de hac opinione affirmativa aliquo modo agere, seu tractare præsumeret; iis tamen exceptis, quibus a sancta Sede apostolica foret super hoc specialiter indultum. Et insuper, cum sancta Romana Ecclesia de beatissimæ Virginis Conceptione festum solemniter, et Officium celebret; omnibus et singulis personis ecclesiasticis, tam sæcularibus, quam ejusvis ordinis et instituti regularibus mandavit ac præcepit, ut in sacrosancto Missæ sacrificio, ac divino Officio celebrandis, tam publice quam privatim, non alia quam Conceptionis nomine uti deberent. Hæc autem Constitutio, seu hoc decretum non emanavit, nisi, auditis Patribus Dominicis, prout ex sequenti sacræ congregationis rescripto habetur: « Die 27 Aprilis 1622, Fratres ordinis Prædicatorum deducant suas rationes, in materia Conceptionis, singulis illustrissimis dominis » cardinalibus videlicet, qui, eo tempore, Eminentissimi titulo nondum potiebantur.

110. Sanctificationis Officium usque ad illud tempus recitaverat et recitabat inclytus et quidem

solus, Prædicatorum ordo, et per illud beatissimam Virginem colere ac venerari intendebat, non quidem ut donatam Spiritus sancti gratia in primo suæ creationis instanti, sed ut mundatam a peccato originali in sui Conceptione contracto. Hoc enim apud eos significabat Sanctificationis nomen, quod erat suæ opinionis veluti protestativum, et fere ubique habetur in Sanctificationis Officio, de quo supra § 101. Ad ejus namque Vesperas legitur Antiphona: *Ista est speciosa inter filias Jerusalem. Sicut enim vidistis eam, plenam charitate et dilectione, ita et in utero Matris, per copiosum sanctificationis munus, ab omni sorde peccati mundata est.* Et in Hymno ad easdem: *Namque sanctorum copula parentum femina ut simplex generata constat, unde peccati vel originalis non fuit. expers. Illa sed tanto reparata casu Spiritus sancti bonitate scitur, qui Dei templum genitri futuram sanctificavit.* Et in Oratione: *Deus qui beatam Virginem Mariam, post animæ infusionem, per copiosum gratiæ munus mirabiliter ab omni peccati macula mundasti, et in sanctitatis puritate postea confirmasti.* Semel ac igitur omnibus prohibebatur, ne tam publice, quam privatim asserere audent, quod beatissima Virgo cum peccato originali concepta fuerit, nec de hac opinione affirmativa aliquo modo agere, seu tractare valerent: a fortiori prohiberi, debebat, ne Officium et Missa de Sanctificatione celebrarentur, ac præcipi, ut quicumque Officium et Missam recitare vellent, illa de Conceptione dicere tenerentur. Alias de opinione affirmativa, in choro et in altari agere et tractare perrexissent, festivitatem celebrantes de mundatione beatissimæ Virginis a peccato originali contracto. Et licet idem Pontifex, die 28 Julii ejusdem anni 1622, Patribus Prædicatoribus concesserit, « ut in privatis eorum colloquiis, seu conferentiis inter se duntaxat, et non inter alios, aut cum aliis, de materia ejusdem Conceptionis beatæ Mariæ Virginis disserere, et tractare possint; » nunquam tamen eis concessum est, verbo Sanctificationis uti in divinis Officiis et Missa, nec de mundatione a peccato originali contracto festivitatem celebrare.

111. Omnibus et singulis præcipiendo, quod in Missa et divinis Officiis celebrandis, nomine Conceptionis uti deberent, decretum renovavit Gregorius XV, olim a Basileensibus Patribus anno 1459 editum, quod ægre adeo tulerant opinionis contrariæ sectatores, videlicet: « Statuimus, et ordinamus, eandem celebritatem, præfata die, in omnibus ecclesiis, monasteriis et conventibus Christianæ religionis, sub nomine Conceptionis colendam esse. » Consilium etiam secutus est idem Pontifex, ac votum, a bon. mem. cardin. Bellarmino datum in congregatione sancti Officii, coram Paulo V, die 31 Augusti 1617 celebrata; in quo quidem voto, præmisso, quod a sancta Sede definiri deberet, « Conceptionem esse recipiendam ab omnibus fidelibus, ut piam et sanctam, ita ut nulli deinceps

liceat contrarium sentire, vel dicere sine temeritate et scandalo et suspitione hæresis : » subjunxerat idem eminentissimus : « Si non placet nunc ulla formalis definitio, saltem fieri deberet præceptum omnibus ecclesiasticis sæcularibus et regularibus, ut recitarent Officium de Conceptione, quo modo recitat Ecclesia ; sic enim sine definitione haberetur intentum. » Septuaginta quinque annorum erat dictus eminentissimus, quando istud exaravit votum, quadriennio scilicet, antequam ad cœlos evolveret ; et mens ipsius erat, idem fere esse, præcipere, « quod omnes recitent Officium Conceptionis ; et definire, Conceptionem esse recipiendam ab omnibus ut piam et sanctam ; nec deinceps ulli licere, contrarium sentire vel dicere, sine temeritate, scandalo, et suspitione hæresis. » Executioni pariter id mandavit Gregorius quod suo tempore videre desideraverat felic. rec. cardinalis Toletus (anno 1596 mortuus), qui in III part. qu. 27, art. 2, scripserat : « Utinam oculi nostri videant saltem hoc in Ecclesia constitutum, ut omnes fideles hoc amplectantur ; et Papa prohibeat oppositum legi, doceri, affirmari, prædicari ; imo obliget omnes unanimiter hoc celebrare festum. »

112. Immensæ Gregorio XV redditæ sunt gratiæ post emanatum illud decretum, quod *immortale*, ac prorsus *divinum*, favore sacri mysterii, ubique nuncupabatur *beneficium*. Litteras hic duntaxat afferemus, ab Hispalensi civitate summo Pontifici scriptas, prætermittis, brevitatis gratia, pluribus aliis ; et ex responsione ejusdem Gregorii videbitur, quot laudibus dictæ civitatis incolæ extulerit, ob eorum præcise, erga immaculatam Conceptionem, summam devotionem : tum civitatem, solidæ pietatis fundamentis innixam vocans, tum ejus incolas, scientiam salutis præclare didicisse asserens, declaransque, se per memoratum apostolicum decretum non solum altercantium theologorum dissidia tollere, sed et cœlestis Reginæ dignitati consulere voluisse.

113. Anno 1579 vi Kal. Februarii, Gregorius XIII Constitutione : *Provisionis nostræ*, aliam Pii V incipientem : *Ex omnibus afflictionibus*, promulgaverat Bullam, qua plures damnabantur Bani propositiones, inter quas sequens reperiatur, videlicet : « Nemo, præter Christum, est absque peccato originali ; hinc beata Virgo mortua est propter peccatum ex Adam contractum ; omnesque ejus afflictiones in hac vita, sicut et aliorum justorum, fuerunt ultiones peccati actualis, vel originalis. » Utramque vero Constitutionem confirmavit postea Urbanus VIII, Constitut. *In eminenti*, data pridie nonas Martii 1641 ; et Paulus V, die 21 Januarii 1609, Patribus Minoribus de Observantia, vivæ vocis oraculo facultatem concesserat Officium *Sicut lilium*, et Missam *Egredimini*, diebus Sabbatis non impeditis, recitandi et celebrandi ; ac sacra Rituum congregatio, eodem annuente sanctissimo, idem extenderat ad PP. Conventuales, et

ad PP. Cappuccinos per sua respective decreta, diebus 14 Januarii et 7 Julii 1612 emanata, in quibus memorati vivæ vocis oraculi habetur mentio.

ARTICULUS IX. — *De primis disputationibus circa titulum Immaculatæ, tribuendum, vel denegandum Conceptioni ; et de pluribus Brevibus ac Decretis, post causæ decisionem, cum eodem titulo emanatis.*

114. De titulo *Immaculatæ*, tribuendo Conceptioni beatissimæ Virginis, vel ei denegando, nulla unquam insurrexerat quæstio. Tam piæ, quam contrariæ sententiæ defensores parum de eo curabant, licet acriter tractaretur quæstio, utrum de facto immaculata, utrum sancta et absque peccato originali fuerit eadem Conceptio. In festivitate, in Officio, in cultu, Conceptioni præstando, nomen *Conceptio* protestativum erat piæ sententiæ ; vox vero *Sanctificatio* contrariam a multis annis indicabat, licet plurimi, piam sententiam tenentes, eadem voce usi fuissent ad exprimendum, beatissimam Virginem, in primo suæ creationis instanti, Spiritus sancti gratia fuisse donatam, ac per consequens sanctificatam, eodem prorsus modo quo Christus sanctificatus dicitur : *Quem Pater sanctificavit* (Joan. xx, 36), qui tamen nullo unquam peccato inquinatus fuit, nec inquinari potuit. Ut enim ait doctor Angelicus in part., qu. 7, art 9 ad 2, ibi : « Anima Christi justificata est per gratiam operantem, in quantum per eam facta est justa, et sancta a principio suæ Conceptionis ; non quod ante fuerit peccatrix, aut etiam non justa. » Ambrosiana citavimus Missalia § 99, in quibus ad Missæ Conceptionis Introitum dicitur : *De cujus immaculata Conceptione gaudent angeli* ; e contra vero in aliis Missalibus in quibus habetur Missa, cui titulus : *Missa de immaculata Conceptione beatæ Mariæ Virginis ex sacro Basileensi concilio*, in Introitu legitur : *De cujus Conceptione gaudent angeli* ; et in Decreto ab eodem concilio, favore immaculatæ Conceptionis, anno 1439 edito, concilii Patres, « renovantes institutionem de celebranda sancta Conceptione Virginis, » omnibus præcipiunt, ut sub nomine Conceptionis hujusmodi festivitatem celebrent. Ipsimet Franciscani, in suis generalibus capitulis, Festum, vel Officium Conceptionis præcipient, § 102, de epitheto *immaculatæ* vix cogitantes. Sciebant enim cum Patre Taulero, ordinis Prædicatorum sæculi xiv theologo, § 104, « quod festa profana non novit Ecclesia, » quodque dum agebatur de festo et de Officio, idem erat dicere : Festum Conceptionis, ac dicere, Festum immaculatæ Conceptionis.

115. Sixtus IV, in sua Constitutione : *Cum præcelsa*, Officium Conceptionis illud vocat, in quo pluries decantatur immaculata Conceptio, et in quo Christus adoratur, ut beatissimæ Virginis Præservator ; licet in alia (*Grave nimis*) acriter eos reprehendat et condemnet, qui mortaliter peccare dicebant, celebrantes immaculatæ Conceptionis Officium.

Nec dubitarunt alii summi Pontifices, eundem Immaculatæ titulum, quando sese obtulit occasio, Conceptioni præfigere. Leo enim X favoribus persecutus est pia Christi fidelium in immaculatæ Conceptionis honorem tendentia vota, § 83, variæque concessit privilegia monialibus ordinis Immaculatæ Conceptionis, § eodem. Julius II in forma specifica antea confirmaverat, earumdem monialium regulam, in qua beatissimæ Virginis Conceptio, et purissima, et immaculata nuncupatur. Tandem Pater Alva, *Radii Solis* col. 1922, viginti sex refert Bullas, in quibus titulus Immaculatæ eidem Conceptioni tribuitur; sicuti et datum est ab eminentissimo Arrigonio, necnon a sacra Rituum congregatione. Et eodem titulo plena ubique terrarum erant theologorum Opera, qui una voce defendebant, qui exaltabant immaculatam Virginis Conceptionem; nec ullus unquam piis Christi fidelibus prohibere tentaverat, ne immaculatæ titulum, Conceptioni beatissimæ Virginis tribuerent, iis duntaxat exceptis qui tempore Sixti IV asseruerant, « eos mortaliter peccare, vel esse hæreticos, qui beatissimam Virginem absque originalis peccati macula fuisse conceptam tenebant, vel immaculatæ Conceptionis Officium celebrabant. » Quod quidem asserere non erubescerant post emanatam ejusdem Sixti IV Constitutionem, qua omnes Christi fideles indulgentiis invitabat, ut memoratum immaculatæ Conceptionis Officium recitarent, tam in die festo, quam per ejus Octavam.

116. Primus autem, qui hoc titulo beatissimæ Virginis Conceptionem positive et expresse denuddare ac spoliare tentavit, intacto apparenter relicto mysterio, quidam fuit Cesenæ Sancti Officii vicarius, ordinis Prædicatorum, qui anno 1627, eum admittere noluit in quibusdam conclusionibus, ibidem disputandis, ac de hoc certiore reddidit Sancti Officii congregationem. Unde perfectis ipsius litteris in generali congregatione, die 25 Februarii ejusdem anni, in palatio eminentissimi Bandini celebrata, in qua tres interfuerunt eminentissimi cardinales, et plures memorati inelyti Prædicatorum ordinis consultores, resolutum fuit prout sequitur, videlicet: « Visum fuit DD. cardinalibus, optime se vicarium S. Officii Cesenæ gessisse, non admitto titulum immaculatæ Conceptionis in quibusdam conclusionibus disputandis, sed Conceptionis immaculatæ Virginis; et ita observari mandarunt. » Quibus vero rationibus apud eminentissimos Patres usus fuerit memoratus Cesenæ vicarius, pro hac fulcienda et cohonestanda novitate, usque ad præsens ignoratur. Certum est tamen, quod nullum pro ea afferre potuit, nec breve, nec decretum summorum Pontificum, aut sacrarum congregationum. Certum est, quod agebatur de titulo, spatio centum fere annorum, ubique terrarum, et a Patribus duorum conciliorum generalium, in Officiis divinis et in sacrosancto Missæ sacrificio, decantato,

quodque, ex concessione Pii V et Pauli V, in Missa pariter et in Officio cantare pergebat universus Franciscanorum ordo.

117. Certum est, quod Sixtus IV, Constitutione: *Cum præcelsa*, varias concesserat indulgentias dicta Officia et Missam recitantibus, vel eorum recitationi interessentibus; quodque eadem Constitutio a sacro concilio Tridentino confirmata et renovata fuerat. Certum est, quod a quindecim duntaxat elapsis tunc mensibus, die videlicet 18 Novembris 1625, coronas ac numismata gestantibus, ab abbate Montis Serrati benedicta, centum dierum indulgentiam concesserat Urbanus VIII, quotiescunque dicerent: *Benedicta sit purissima et immaculata Conceptio beatæ Mariæ Virginis*, prout videri potest apud Patrem Amort, *Histor. indulg.*, part. 1, pag. 176. Certum est, quod idem immaculatæ Conceptionis titulus, in tribus decretis reperiebatur, a paucis pariter annis, expeditis, tum ab eminentissimo Arrigonio, tum a sacra Rituum congregatione, necnon in variis summorum Pontificum Constitutionibus, prout in antecedenti paragrapho mox vidimus. Præterea Pius V, Constitutione: *Super Specula*, viris doctis concesserat, ut in publicis disputationibus de illa questione disserere, et utramlibet sententiam asserere ac defendere valerent. Et licet Paulus V et Gregorius XV, ad evitanda in populo Christiano scandala, adversariis successive prohibuissent, ne suam sententiam, sive publice, sive privatim assererent aut defenderent; expresse tamen mandaverant ac præceperant, ut in reliquis omnibus memorata Pii V Constitutio firma et illibata remaneret, et exacte observaretur; ac per consequens, quod immaculatæ Conceptionis sententia, in publicis disputationibus, a viris doctis asseri et defendi posset. Certum est tandem, quod, emanato hoc decreto, plures edidit Constitutiones Urbanus VIII, in quibus titulum immaculatæ Conceptionis admisit, imo et duas, anno 1652 et 1643 datas, quibus expresse præcepit ac mandavit, ut duo auctoritate apostolica erigerentur monasteria sub denominatione et sub invocatione immaculatæ Conceptionis, prout infra videbitur § 281.

118. Quibus omnibus non obstantibus, anno 1639, Anconæ inquisitor Dominicanus ab eodem tribunali petiit, quomodo se gerere deberet circa quasdam conclusiones, in materia Conceptionis typis edendas; et, ut sequitur, determinatum fuit: « Feria IV, die 29 Aprilis 1639. In generali congregatione Sancti Officii... Inquisitoris Anconæ lectis litteris, datis 15 hujus, quibus consulit, quomodo se gerere debeat circa impressionem conclusionum in materia Conceptionis beatæ Virginis, quam facere intendunt FF. Minores Observantes dicte civitatis; eminentissimi mandarunt, eidem inquisitori transmitti decretum, alias factum 25 Februarii

1627, in simili materia emanatum, qui juxta illud se gubernet. » Tandem anno 1644, cum vicarius Sancti Officii Bononiæ Dominicanus, super eadem materia, sacrum consulisset tribunal, die 25 Januarii ejusdem anni fuit ei missa supradicti decreti copia.

119. Silentio sepulta hæc remanebant; et licet facultas typis edendi dictum titulum, a quibusdam ordinis Prædicatorum inquisitoribus semel et iterum denegata fuisset; ignorabatur tamen, unde proveniret talis novitas, quæ etiam ad paucissimorum aures pervenerat. Sed anno circiter 1647, ex improvviso patefacta sunt omnia. Eandem siquidem facultatem denegavit in urbe magister sacri palatii, et paulatim sequens sparsum est clandestine decretum: « Feria iv, 20 Januarii 1644. In congregatione generali S. R. et V. inquisitionis... eminentissimi ac reverendissimi DD. cardinales inquisitionis prædictæ decreverunt, quod, quando agitur de tribuendo titulo Immaculæ, Conceptioni beatæ Virginis, nullo modo permittatur, sed solum dicatur Conceptio immaculæ Virginis; et ita observari mandarunt. »

120. Nomine Philippi IV, Hispaniarum regis Catholici, Innocentio X fuit supplicatum pro opportuno remedio; pluresque tunc sustinuerunt, nunquam a sacro tribunali emanasse generale istud ultimum decretum. In congregatione Sancti Officii, die 29 Novembris 1648, coram Sanctitate sua, habita, idem sanctissimus reverendissimo Patri magistro generali ordinis Prædicatorum præcepit, ut sua, super hac materia, jura deduceret; ibi: « Lecto memoriali regis Hispaniarum, petentis posse continuari in consuetudine tribuendi titulum Immaculæ, Conceptioni beatæ Virginis: Sanctissimus mandavit significari reverendiss. Patri generali ordinis Prædicatorum, ut infra aliquem brevem terminum deducat quidquid intendit, super titulo Immaculæ, Conceptioni beatæ Virginis non tribuendo. » Et in alia congregatione, die 18 Martii 1649, coram eodem sanctissimo pariter habita: « Sanctissimus mandavit reverendissimo Patri generali Sancti Dominici, ut dicat in materia, quidquid illi occurrit, infra mensem. » Hæc autem duo rescripta magis ac magis pluribus iterum persuaserunt, genuinum non esse sacri tribunalis foetum memoratum decretum. Non enim, inquiebant, defensoribus indigeret sacrum inquisitionis tribunal, pro suis executioni mandandis aut defendendis decretis. Cum olim actum fuit, tempore Gregorii XV, de inhibitione Patribus Dominicis peragenda, ne in posterum verbo Sanctificationis in Officiis divinis et in Missa uterentur, æquum quodammodo visum fuit, eos interpellare, ut sua apud eminentissimos deducerent jura, rationesque, si quas habebant, eis repræsentarent; potuisset enim fieri, quod aliquam recitandi Sanctificationis Officium facultatem habuissent, eminentissimis Patribus incognitam. Cum igitur ad præsens, eodem modo citetur semel,

et iterum Prædicatorum ordo, ad evidentiam resultat, tractari causam, dictum præcise et unice ordinem, non autem sacrum tribunal concernentem.

121. Quatuor reperiuntur scripturæ, contra hunc Immaculæ titulum tunc exaratæ. Duas per extensum refert Pater Alva in *Armamentario Seraphico*, a col. 7 usque ad 26, easque erudite et adæquate refellit. Alia apud eundem habetur *Rad. Sol.* col. 2097 et seqq. Quarta vero, et est fere eadem, reperitur in Codice Ghisiano, 120 signato, fol. 95, et in ejus initio, eminentissimis Patribus exponitur, « quod Romana Ecclesia, per Decretum Sixti IV: *Cum præcelsa*, præbuit assensum, ut festum et Officium Conceptionis celebraretur. » Frigida expositio, quæ certe, contentis in Constitutione: *Cum præcelsa*, nullimode cohæret, prout quilibet judicare potest. Deinde, tractando de Officio et Missa a Nogarola compositis, dicitur in eadem scriptura, quod Missa Immaculæ Conceptionis: *Egredimini*, in duobus Missalibus reperitur, Venetiis, an. 1547 et 1558 impressis; et pariter Officium *Sicut lilium*, in paucis duntaxat quibusdam Breviariis; sed utriusque hujus assertionis sinceritas, ex *Summario* nostro, num. 6 et 7, facile agnosci potest, ubi quinquaginta referuntur Missalia Romana, in quibus omnibus, nullo excepto, dicta habetur Missa; nec ullum, a tempore Sixti IV usque ad Pium V, typis impressum reperiri potuit, in quo eadem non exstet. Adsunt ibi pariter triginta et amplius Breviaria Romana, in quibus Officium *Sicut lilium* reperitur.

122. Tandem examinat ejusdem scripturæ auctor, vivæ vocis Pii V oraculum, quo asserunt Franciscani, concessum sibi anno 1569 fuisse, ut Officium *Sicut lilium* recitarent. Et super hoc observat, reperiri propria ordinis Minorum Officia, vi dicti vivæ vocis oraculi, anno 1574 edita, paucis videlicet ab emanato oraculo elapsis annis; sed ibi non reperiri illud Officium: *Sicut lilium*, quod pro prima vice, inquit, insertum est inter eadem Franciscanorum Officia propria, Parisiis anno 1585 impressa: « Sed qua auctoritate, » subdit, « Officium illud connumeretur inter concessa a Pio V vivæ vocis oraculo, non constat, cum inter Officia, anno 1574 impressa vi dicti oraculi, non reperiatur. » Refert Pater Alva, *Rad. Sol.* col. 2112, summam tunc temporis, sed inutiliter, adhibitam fuisse diligentiam pro inveniendâ ac videndâ illa editione, anno 1574, absque civitatis nomine peracta. Nec revera inveniri hodie potuit talis editio, nec ulla a tempore Pii V peracta, in qua non exstet Officium *Sicut lilium*; bene vero una reperta est Veneta anni 1573, Calendarium, Toleti anno 1578 editum, in quo, inter festa propria et specialia ordinis Minorum, proprium tenet locum Conceptio Immaculata beatæ Mariæ cum Octava: signum evidens, falsum esse, quod ante annum 1585 Officium et festum illud annu-

meratum non fuerit inter Officia et festa propria Feraniscanorum. Verum est, quod ante annum 1568 non reperiebatur dictum Officium inter propria fratrum Minorum Officia; cum enim in ipso Breviario Romano cum sua Octava exstaret tanquam commune universali Ecclesiae: « A sancta namque Romana Ecclesia ordinatum fuerat et institutum, ut in Dei Ecclesia recitaretur; » non debebat, nec poterat inter peculiaria Franciscana Officia reponi. Statim ac autem approbatum fuit novum Breviarium Romanum, in eoque assignatum pro die 8 Decembris Officium, sicut in die Nativitatis, sub ritu duplici minori; tunc ordini Minorum licentiam dedit Pius V annuerandi toties recensitum Officium *Sicut ilium* cum Octava, inter specialia propria sua Officia, prout ab eo tempore indesinenter et semper fuit peractum. Pluribusque aliis peculiaria pariter, et propria concessit Officia idem Pius V, ac praesertim Hispaniarum regnis, prout notatur in eorum Breviariis tunc editis; et canonicis regularibus Lateranensibus Sancti Augustini, die 18 Decembris 1570, ut habetur etiam in Officiis eorum propriis, Venetiis, anno 1610, apud Jacobum Antonium Somaschum typis mandatis.

125. Supremum, re infecta, diem obiit Innocentius X, et die 7 Aprilis 1655, in summum Pontificem, ejus loco assumptus est Alexander VII, cui, memorati serenissimi regis Catholici nomine, supplex praesentatus fuit libellus, ut recensitis dissidiis ac novitatibus finem tandem imponere dignaretur. Cum autem idem Pontifex plene informatus reperiretur de omnibus, a sex aut septem annis super hoc negotio tractatis et discussis, « illico (ex ipsa relatione, regi Catholico transmissa, narrat Pater Lossada *Discus. theol. append.*, num. 85) ad se accessiri jussit magistrum sacri palatii, ei indicens ac praecipiens, ne deinceps ullatenus prohiberet imprimi titulum Immaculae Conceptionis. Magister vero sacri palatii adiit regium oratorem, eumque certiores fecit de injuncto sibi a Sanctissimo mandato, quod a se prompto animo fore executioni mandandum testatus est, spondens insuper, se studiose curaturum in posterum ne quid, ex hoc capite, regi Catholico displicens, aut ingratum prodiret. » Idem refert Pater Hippolytus Maraccius, lib. *Cæsares Mariani*, in epistola ad Alexandrum VII, sequentibus verbis, ibi: « Vix pontificatu inito, ut fragrantissimi amoris tui erga Deiparam Virginem signum aliquod explicares; cum nonnulli, vi decreti nunquam publicati, et a Sede apostolica nunquam approbati, titulum Immaculae Conceptionis in typis omnino proscriptum esse vellent; et hanc patrum nostrorum vocem, in libris edendis, exarari deinceps non posse contenderent: tu, ne vocis hujus Immaculae elogium Conceptioni beatæ Virginis posthæc in typo denegaretur, ordinatione tua, summa cum omnium gratulatione, effecisti; et scandalum, quo

fideles ex hujus tituli, ubique ab omnibus decantatissimi, denegatione afficiebantur, imperio tuo, e medio sublatum esse voluisti. Sustineri enim nullo pacto posse judicasti, a Christi fidelibus adhiberi amplius non posse titulum illum quem Sixtus IV, Pontifex maximus, in Extravaganti secunda adhibuit; quem concilium Tridentinum, quem Alexander VI, quem Paulus V, quem Gregorius XV, ejusdem Sixti Constitutionem confirmantes et approbantes, retinendum esse censuerunt; et quem innumeri fere scriptores ecclesiastici, doctrina et sanctitate illustres, in suis Operibus, et omnes fere Christiani orbis Academiae in suis juramentis, jam a multis sæculis libere semper usurparunt; praesertim cum prorsus intelligibile iis qui sapiunt, et tibi omnium sapientissimo videretur, posse scribi, « beatam Virginem sine originali macula fuisse conceptam: » et quod idem omnino est, scilicet: « Conceptionem beatæ Virginis fuisse immaculatam, » non posse litterarum monumentis consignari. »

124. Paucis vero elapsis mensibus, die videlicet 28 Octobris 1655, in sacra et universali Sancti Officii congregatione lectum fuit quoddam memoriale confratrum Immaculae Conceptionis Faventiae, petentium, in festo sanctissimæ Conceptionis, sibi permitti impressionem quarundam compositionum metricarum, ut solitum erat quotannis, cum titulo Immaculae in eodem festo permitti. Ex quo apparet, nil aliud tunc eos petisse, nisi quod servaretur solitum, quodque nihil super hoc in mysterii præjudicium innovaretur. Unde Alexander VII, reverendissimo Patri Sancti Officii commissario præcepit, ut Faventiae inquisitori, ordinis Prædicatorum, juxta petita scriberet, prout fecit die 6 Decembris ejusdem anni. In hac autem epistola quædam attentione digna videntur, quæ relationem a Patre Lossada, et a Patre Maraccio mox peractam, totaliter comprobant. Primo enim dictus reverendissimus commissarius inquisitori Faventiae præcipit, ut quascunque scripturas typis mandari permittat cum titulo Immaculae Conceptionis; quia, inquit, sic practiceatur Romæ, « et in aliis civitatibus, quæ super hoc puncto recursum fecerunt. Aliam deinde affert rationem, a Patre Maraccio ad litteram relatam; quod cum ab omnibus typis mandari permittatur, beatissimam Virginem sine peccato originali fuisse conceptam, nullus debet, imo nec prudenter prohibere potest, ne imprimatur Immaculata Conceptio; siquidem Conceptio immaculata, et Conceptio sine peccato originali idem omnino significant, nec differunt nisi sicut implicitum et explicitum, sicut definitum et definitio; unde ridiculum videretur, unum permittere et aliud prohibere; sicuti foret permittere, quod Petrus sit, vel vocetur animal rationale, et prohibere ne sit, vel dicatur homo. Plura sine dubio adjunxisset idem reverendissimus, si emanatam vidisset Alexandri VII Constitutionem: *Sollicitudo*, in qua toties replicatur præservatio beatæ Mariæ

Virginis a peccato originali in primo instanti creationis suæ animæ, et infusionis ejus in corpus; et cultus, secundum eandem piam sententiam, in Ecclesia Romana, Conceptioni exhibitus, et nunquam immutatus. Si enim Conceptio immaculata, et Conceptio sine peccato originali idem sunt, idem erunt pariter Conceptio immaculata, et præservatio beatæ Mariæ Virginis a peccato originali in primo instanti creationis suæ animæ; idem erunt cultus ab Ecclesia Romana dictæ præservationi exhibitus, et cultus ab eadem Ecclesia immaculatae Conceptioni præstitus.

125. Nulla, vivente Alexandro VII, super hoc articulo insurrexit alia difficultas. Imo, ut verificaretur, quod sacri mysterii veneratio contradictionibus crevit, et palmæ ad instar, quo violentius oppressum est, vehementius assurrexit, supra § 54, varia expedita tunc fuere Brevia pro confraternitatum erecti onibus, cum titulo vel immaculatae vel purissimæ Conceptionis, *Sum. num. 13*, prout etiam a quibusdam aliis Pontificibus deinde fuere concessa. Ibidem lit. A, ubi major dictorum Brevium numerus forsitan reperiretur, si inimicus homo Regestum, a die 27 Julii 1686, usque ad 1 Februarii 1691 emanata confraternitatum Brevia continens, e Brevium archivo non abrupisset. Varia expedita pariter fuere a sacra Rituum congregatione decreta, cum eadem Immaculatae Conceptionis expressione. Cumque Clemens IX Patribus societatis Jesu, anno 1667 per apostolicas litteras concessisset, ut Officium Conceptionis sub ritu duplici secundæ classis cum Octava recitare possent, illud, ejusque Octavam, separatim a Breviario, cum titulo Immaculatae Conceptionis, typis mandari in Urbe curarunt, optime agnoscentes, recitari non posse in Ecclesia maculatae Conceptionis Officium.

126. Silentio prætermitti non debet Constitutio Alexandri VII, *Ad Pastoralis dignitatis fastigium* (de qua infra § 189), qua idem Pontifex in forma specifica approbavit, confirmavit et executioni mandari præcepit statuta congregationis Scholæ Christi, de ejus mandato, a sacra congregatione episcoporum et regularium negotiis præposita, prius examinata, et confirmatione apostolica digna judicata, in quibus cap. 19 habetur, quod recipiendus in ejusmodi congregatione ter primo dicere debeat: « Laudetur sanctissimum sacramentum, et purissima Conceptio Dominiæ nostræ sine labe peccati originalis; » ac deinde « juret in manibus obedientiæ, id est superioris, defensurum se immaculatam Deiparæ Virginis absque labe originalis peccati conceptionem. » Et ulterius cap. 25: « Quod obedientia, seu superior, in principio Scholæ dicat: Laudetur sanctissimum sacramentum, et Fratres respondeant: Amen; ac postea adjungat: Et purissima Conceptio Dominiæ nostræ sine labe peccati originalis, respondentibus pariter Fratribus: Amen. » Hæc autem Constitutio, in mox recensitis circumstantiis, eo fuit sacro mysterio favorabilior, quod prima existi-

cerit, saltem quam invenerim, qua hujusmodi juramenta immaculatam defendendi Conceptionem auctoritate apostolica specificè confirmata fuerint. Anno siquidem 1617 publicato Pauli V decreto, in congregatione Sancti Officii die 31 Augusti edito, quo fuit prohibitum, ne de cætero in quibuscunque actibus publicis ullus asserere auderet, beatissimam Virginem cum peccato originali fuisse conceptam, Universitas Barchinonensis, die 11 sequentis Octobris, et 17 Novembris statutum edidit ac publicavit, quo præcipiebat, ut omnes doctores, cathedratici et officiales juramentum præstarent de nunquam impugnando, sed semper defendendo, beatissimam Virginem Mariam sine peccato originali fuisse conceptam; et quod omnes qui gradum doctoratus vel baccalaureatus recipere, aut cathedras vel officia in Universitate obtinerent, idem juramentum præstare deberent; facultate data et potestate rectori Universitatis, ut quoslibet renitentes compelleret ad hujusmodi statuti inviolabilem observationem per propinarum et stipendiorum privationem, ac cathedrarum suspensionem, necnon et privationem. Huic autem statuto sese opposuerunt quidam doctores, quorum nomine D. Raphael Riera, Ecclesiæ Barchinonensis canonicus, Sancti Thomæ doctor, et ejusdem antea in Barchinonensi Universitate interpres, san. mem. Paulo V supplicavit, ut quid super hac re faciendum existimaret, declarare et mandare dignaretur. Remissus fuit supplex libellus congregationi Sancti Officii; et die 5 Julii 1618, sequens emanavit rescriptum, videlicet: « Sanctissimus dixit statutum videri conforme decreto ultimo publicato a Sanctitate sua circa Conceptionem beatissimæ Virginis. Et si nemo instat pro responsione, nihil rescribendum; sin autem, Sanctitas sua inclinatur rescribi episcopo pro observantia decreti. » In eo vero statu res permansit et executioni mandatum fuit statutum; sed nulla emanavit Constitutio nulloque decretum, expresse et positive illud confirmans. E contra vero pro confirmatione statutorum congregationis Scholæ Christi, emanavit, prævio examine peracto, Breve supra recensitum; et erecta est Romæ eadem congregatio in ecclesia Sancti Ildephonsi Augustinianorum Discalceatorum, cujus confratres, ab eo tempore usque ad præsens, sub oculis summorum Pontificum, et totius sacri collegii, juramentum præstant defendendi immaculatam Conceptionem beatæ Mariæ Virginis, quod est multo plus, quam typis duntaxat dare eundem titulum; eo magis quod Alexander VII præcepit in sua Constitutione executionem statutorum dictæ congregationis Scholæ Christi; ac proinde Fratres ejusdem congregationis de mandato dicti summi Pontificis memoratum emittunt juramentum defendendi immaculatam Conceptionem.

ARTICULUS X. — *De instantia facta Alexandro VII, pro obtinenda Constitutione, quæ incipit: SOLICITUDO.*

127. Piæ sententiæ adversarii, in variis libellis

contra titulum Immaculatæ Conceptionis exaratis, insudaverant plurimum ut probarent verbum, *Conceptio*, quod, ante Gregorii XV decretum, idem significabat ac *Immaculata Conceptio*, iis videlicet temporibus, quibus « ipsi (verba sunt prioris eorum libelli in *Armamentario Seraphico* refutati) ad fugiendam omnem æquivocationem, et melius propriam sententiam explicandam, utebantur voce *Sanctificationis*, et cavebant a nomine *Conceptionis*; quasi idem importaret *Conceptio* et *Immaculata Conceptio*; emanato tamen memorato decreto, æquivocum evasisse illud idem nomen, et non amplius piæ sententiæ esse protestativum, sed *Conceptionem* significare pro eo instanti quo fuit sancta, videlicet pro primo, si præservata; pro secundo vero, si a peccato contracto mundata fuerit: « Necessario dicendum est (§ 25 posterioris eorum libelli, in eodem *Armamentario*), sanctitatem *Conceptionis* beatæ Virginis, quæ colitur in Ecclesia Catholica, et juxta sensum Ecclesiæ Catholicæ, non esse illam, quam aliqui in primo instanti ponunt; nec illam, quæ ab anis ponitur in secundo instanti: quia utrumque dubium, et opinabile est, et a parte rei aliter se habere potest; sed est illa sanctitas pro instanti illo, quo vere fuit sancta. »

128. Econtra vero *Armamentarium Seraphicum*, Matriti anno 1649 contra duos illos libellos editum, contrarium totis viribus astruebat. « Unicam hanc veritatem probare (inquiunt dicti Operis auctores in Præfatione seu Monito ad universitates et theologos), confirmare, suadere volumus, nomine *Conceptionis*, sanctitatem beatæ Virginis in primo animationis instanti, fidelibus colendam proponi. Hoc pontificiæ Constitutiones statuunt, Ecclesiæ suscipiunt, universitates docent, reges et provinciæ statuunt, populus amplectitur, magni cum parvis vovent et jurant. » Et col. 55: « Articulo secundo, totius causæ cardo, et robur continetur, et ejus principalis conclusio est, cultum quem Ecclesia solemniter defert *Conceptioni* beatæ Virginis, modo et semper dicatum esse gratiæ et sanctitati præservativæ a peccato originali, ipsius animæ infusæ in primo instanti creationis et unionis ad corpus, etc. In eodem sensu, quo doctores omnes, nemine dissentiente, intellexerunt immaculatam beatissimæ Virginis Conceptionem, Ecclesia Catholica illam solemniter festo celebrat, indulgentiis, et omni gratiarum genere prosequitur, ubique colens et prædicans præservationem ejusdem beatæ Virginis a peccato originali, et sanctitatem in primo instanti animationis. » Et col. 365: « De *Conceptione* beatæ Virginis, non est apud FF. Minores speciale festum, sed *Officium* tantum. Id enim celebramus, quod tota Catholica Ecclesia, quamvis sub diversa *Officii* formula... Itaque asserimus, in Ecclesia esse legitimam consuetudinem celebrandi solemniter festo præservationem beatissimæ Virginis Mariæ Matris Dei a peccato originali. Hoc confidentissime pronuntiamus. »

129. De his omnibus recentissima, etiam extra Hispaniam, habebant argumenta *Seraphici Armamentarii* auctores. Anno enim 1646, die 25 Martii, serenissimus Lusitaniæ rex Joannes, concurrentibus unanimiter cum eo generalibus regni comitiis, votum emiserat tenendi et tuendi etiam usque ad sanguinis effusionem, si necesse foret, præservationem beatæ Mariæ Virginis ab originali peccato, eo præsertim innixus fundamento, quod sancta Romana Ecclesia sanctissimam et immaculatam ejus *Conceptionem* celebrabat. Cui regio diplomati, inquit Pater Sebastianus Novaes, *Lilium inter spinas*, pag. 256, omnes Lusitaniæ cathedrales subscripsere, præeunte metropolitana Ulyssiponensi. Similiter anno 1647 die 18 Maii, Ferdinandus III imperator in manibus Viennensis episcopi voverat ac Deo promiserat, *Immaculatæ Conceptionis* festum solemniter, etiam quoad forum, quotannis, prævio jejuniis in ejusdem pervigilio, in suis Austriæ dominiis celebrandum fore.

130. Tot in Hispaniis præsertim orta sunt dissidia et scandala, occasione istius ab adversariis suscitæ novitatis, ut serenissimus Philippus IV specialem ad Alexandrum VII deputaverit oratorem, suam exorans Sanctitatem, ut declarare dignaretur, quid celebraret, quidve coleret sancta Romana Ecclesia; quid ubique terrarum colerent Christi fideles: an sanctificationem solummodo beatissimæ Virginis, licet sub nomine *Conceptionis*, ut quidam publicabant; an *Conceptionis* sanctitatem, pro eo instanti quo revera fuit sancta, præscindendo videlicet a primo et a secundo, prout sustinebant libellorum auctores; an tandem præservationem beatæ Virginis a peccato originali in primo sæ creationis et animationis instanti, ut supposebatur in omnibus Hispaniarum dominiis, et ut demonstrabant *Armamentarii Seraphici* auctores? Quid autem declaraverit Alexander VII, inferius videbitur in ejus Constitutione, quæ ad litteram compacta apparet ex ipsismetpropositionibus, quas præfati operis auctores contra piæ sententiæ adversarios astruere sibi assumpserant.

ARTICULUS XI. — *De quibusdam rebus, pro faciliiori intelligentia Constitutionis Alexandri VII inservientibus.*

131. In archivo Ghisiano, duo exstant Codices, num. 120 et 121, signati, in quibus plurima habentur documenta, quæ, vel pro extensione dictæ Constitutionis Alexandro VII inservierunt, vel ejusdem extensionis occasione exarata fuerunt. Primo enim adsunt ibidem Constitutiones summorum Pontificum Sixti IV, Alexandri VI, Pii V, Pauli V et Gregorii XV, favore *Conceptionis* emanatæ. Adest auctoritas sancti Francisci Salesii, lib. II *De amore Dei*, cap. 6, declarantis quomodo Salvator mundi sanctissimæ suæ Matri redemptionem præservativam singulari privilegio applicuerit; necnon et alia Stephani, archiepiscopi Patrensis, et episcopi Torcellani, sess. 10 concilii Lateraneensis

sub Leone X, dicentis quod « Rex magnus, ab initio et ante secula, terram immaculatam præparaverit, in qua ædificaret sibi domum, et de qua gloriose educeret immaculatam æternam Sponsam, Matrem justorum lætantem. » Adsunt pariter variae aliae auctoritates, tum sacrae Scripturae, tum sanctorum Patrum, quæ sparsim olim afferebantur, tam contra ipsam sententiam, quam ipsius favore. A folio 37 ad 43 adsunt, ut supra dictum est, Tridentinorum Patrum sententiæ de Conceptione beatæ Virginis, summa fide ac diligentia, ex originalibus Tridentini concilii monumentis collectæ; ibique, relatis quorundam concilii Patrum sentiis, petentium, ut legerentur et examinarentur Sixti IV Constitutiones, quæ a sacro concilio innovabantur, subiungitur: « Deinde legerunt Extravagantes Sixti IV circa ipsam Conceptionem: primam quæ incipit. *Cum præcelsa*; secundam quæ incipit: *Grave nimis*; et dimissa est congregatio hora decima quinta. »

152. Foliis 79, 257, 272, 278, 283, 327 et 336, adsunt septem formulæ diversæ, seu septem exemplaria, quæ minutas vocant, spatio octo mensium, tum ab ipso Alexandro VII, tum, et de mandato ejus, a Patre Hilarione Rancati, Sanctæ Crucis in Hierusalem abbate, exarata, antequam ad Constitutionis expeditionem deveniretur. A folio 247 ad 256, variae litteræ Alexandri VII ad dictum abbatem; et a folio 262 usque ad finem, necnon et in Codice signato num. 121, variae ejusdem abbatis ad eundem Pontificem, ex quibus habetur, quod pro exaranda et limanda dicta Constitutione plurimum simul insudarunt.

153. Folio 220 adest supplex libellus, nomine Catholici regis, Alexandro VII præsentatus, in quo, relatis omnibus, a summis Pontificibus favore piæ sententiæ, et cultus secundum eam beatæ Virgini præstiti peractis, sic habetur, videlicet: « His non obstantibus, non desierunt adversæ sententiæ assertores contra tot apostolicarum Constitutionum tenorem, multa in contrarium verbis, et scriptis dicere, ex quibus gravia populorum scandala orta sunt, quorum omnium maximum et caput est moderna assertio aliquorum dicentium, sanctam Romanam Ecclesiam non exhibere cultum, nec celebrare festum Conceptionis Immaculatæ, in eo sensu, in quo Hispaniarum Ecclesiæ, a temporibus Sixti IV celebrant, atque a sancta Romana Ecclesia celebratum et institutum credunt, nempe sanctitatis Virginis in primo instanti infusionis animæ, seu præservationis a peccato originali; temere asserendo super hoc a sancta Romana Ecclesia decretum seu Bullam contra prædictum sensum sub san. mem. Innocentio X emanasse. »

154. Varia postea enumerat, in Hispania, super hac materia, scandalose perpetrata, et concludit: « Quibus proinde permotus, dictisque malis occurrere cupiens rex Catholicus... ad Sanctitatem vestram recurrit, ac supplicat, ut tot suorum prædecesso-

rum vestigiis inhærendo... his malis opportunum remedium adhibere dignetur; hanc modernam assertionem repellendo et declarando, festum seu cultum Conceptionis, a sancta Romana Ecclesia et dictis Pontificibus institutum et approbatum, celebrari in laudem et honorem Virginis, in primo instanti animationis a peccato originali præservatæ. »

155. Sub Innocentii X pontificatu, assessoris Sancti Officii munus exercuerat illustrissimus Albitius, inter cardinales deinde, anno 1654, ab eodem Pontifice cooptatus. Omnes contrectaverat, ac sedulo examinaverat scripturas, sacro huic tribunali, spatio plurium annorum, tam contra titulum Immaculatæ Conceptionis, quam ipsius favore, et super cultu eidem mysterio exhibito, præsentatas. Congregationibus intervenerat, in quibus eadem materia agitata et discussa fuerat; ac proinde plenam et perfectam de omnibus consecutus fuerat notitiam. Ipsius præsertim votum, super Catholici regis instantia, exquisivit Alexander VII, quod fol. 126 ac seq. Ghisiani Codicis, per extensum, imo et autographum reperitur.

156. In eo autem refert, qualiter nomine regis Catholici petum fuerit, ut Sanctitas sua ad removenda scandala declaret, sanctam Romanam Ecclesiam festum Conceptionis in eo sensu celebrare, quo fuit a Sixto IV institutum, seu potius confirmatum, hoc est, festum Conceptionis Virginis a peccato originali præservatæ. Pariter refert, quod anno 1625, hæc eadem instantia san. mem. Urbano VIII, et congregationi Sancti Officii a pluribus facta fuerit, quodque eadem congregatio, « communi novem eminentissimorum cardinalium voto censuerit, rem esse adeo claram, ut declaratione non indigeret; quæ tamen declaratio fieri posset, quotiescunque pro ea habenda persisteretur. » Quod hoc non obstante, facta tunc non fuerit illa declaratio, ob quasdam difficultates seu objectiones, quæ Urbanum VIII ab ea detinuerunt.

157. Quod hæc causa, per plures annos silentii tenebris involuta, lucem de novo aspicit, ob novas contentiones a piæ sententiæ adversariis excitatas, qui inter alia, ausi sunt, non solum sermonibus et colloquiis asserere, sed etiam typis edere, verbum *Conceptio*, quo utitur sancta Mater Ecclesia in celebratione festi Conceptionis, per Constitutionem Gregorii XV reddi æquivocum; cui malo, nec per decreta Pauli V et Gregorii XV occurrere potest, cum hoc sit novum inventum, et inde nova oriantur scandala; ac propterea Philippum IV penes Sanctitatem suam instare, ut huic malo et hisce scandalis occurrat, declarando, sanctam Romanam Ecclesiam celebrare festum Conceptionis, non quidem sub nomine æquivoco, sed sub certo Conceptionis Immaculatæ. Cui petitioni censet idem eminentissimus, annuendum esse, prout jam anno 1625 annuerat ipsamet Sancti Officii congregatio. Ut autem hanc suam comprobet sententiam, totus est in

diluvendis objectionibus, quæ alias san. mem. Urbanum VIII detinuerunt ab hac eadem declaratione facienda.

138. Primo ergo dubitavit Urbanus, ne declaratio, si fieret cum facultate aliter opinandi, contraria decerneret. Pugnantia enim inter se videntur quod quis teneatur, in Missa et Officiis divinis Virginem a peccato originali præservatam colere ac venerari, et simul facultatem habeat sentiendi, eam in eodem peccato originali conceptam fuisse.

139. Sed facilis est evasio, inquit noster eminentissimus. Potest enim insimul stare opinio speculativa cum opinione contraria practica, ut docent omnes qui de rebus moralibus scripserunt; et ratio est, quia sicut veritas speculativa et practica habent diversa principia, ex quibus diversæ deducuntur conclusiones, ita et opinio speculativa semper perseverare potest, practica vero pro diversis temporibus et circumstantiis mutari. Potest igitur insimul stare, quod Ecclesia declaret, festum Conceptionis practice celebrari debere sub titulo Immaculatae, et quod relinquat fidelibus facultatem opinandi speculative contrarium. Quod uno vel altero probat exemplo et etiam confirmat auctoritate Patris Francisci de Aravio, ordinis Prædicatorum, asserentis « quod mandatum de celebrando festum Conceptionis Immaculatae, opinionem contrariam tenentes non cogit ad mutandum iudicium. »

140. Constantem autem et invariabilem semper fuisse fidelium et Ecclesiæ intentionem et sensum celebrandi festum Immaculatae Conceptionis, probat pariter idem eminentissimus ex epistola divi Bernardi ad Lugdunenses; ex Bartholomæo Brixienensi episcopo, qui vixit ab anno 1227 usque ad 1287, et Joanne Baconio, qui usque ad annum 1540 floruit; tum ex Bulla Sixti IV, *Grave nimis*; et ex auctoribus præsertim Dominicanis, qui super eadem materia scripserunt. Ostendit deinde, sensum Romanæ Ecclesiæ, in cultu Conceptioni exhibendo, per mutationem Officii, minime fuisse mutatum; nec per Bullam Pii V, *Super speculam*; nec per decretum Gregorii XV, qui nullo modo significationem vocis Conceptio immutavit. Tandem quarundam aliarum minoris momenti objectionum insubsistentiam pariter demonstrat.

141. Quando Constitutionis exemplar extendebat abbas Hilario, Alexander VII, non solum viva voce, sed etiam in scriptis, suam ei aperiebat mentem et voluntatem: « Volumus, scribebat manu propria idem Pontifex, in hac nova Constitutione, multa adversariis prohibere, eisdem ab emanatis usque nunc litteris apostolicis nondum prohibita, videlicet: Quod non possint mysterium in dubium revocare, nec nos a nostra pacifica possessione deturbare; nec Constitutiones favore mysterii emanatas, in sensu diverso interpretari ab eo qui a nobis explicatur. » — « Intendiamo proibire agli avversarii piu cose, che non hanno proibite loro le

altre costituzioni, e sotto maggiori pene; e pero Vostra Signoria puo esprimere queste novita, di *revocare in dubbio il Misterio*: il possesso nostro: d' interpretare diversamente le costituzioni da questo senso, etc. » Epist. Alex. VII ad abbat. Hilar. in Codice, fol. 248. Et in alia simili, fol. 250: « Dalla penna di Vostra Signoria desideraremmo un' altra sorte di minuta, che puo cavare dalla gia fatta, che cominciasse con le parole della parte sopra la pia sentenza, spiegandovi il Misterio chiaro, e le ultime opposizioni, e fastidii inferiti dai Contrarii, non ostante le proibizioni fatte loro; che seguisse la disposizione nostra, cioe che pero per rimediare proibiamo, *che non si possi revocare in dubbio tale pia sentenza, come sopra spiegata.* »

142. Exaravit abbas Hilario hanc novam Constitutionis formulam, juxta exemplar, a Sanctitate sua sibi transmissum, sed cum mutationibus ab eadem Sanctitate sua indicatis, eamque communicavit variis tum cardinalibus, tum prælatis congregationis Sancti Officii, qui omnes suas super eadem exararunt observationes, easque eidem abbati consignarunt, qui in scriptis suam super omnibus aperuit mentem; et cuilibet objectioni et animadversioni sibi factæ responsum dedit, prout mox videbimus. His vero prænotatis, transeamus ad memoratæ Constitutionis expositionem.

ARTICULUS XII. — *Analysis Constitutionis Alexandri VII*

143. « Sollicitudo omnium Ecclesiarum Sane vetus est Christi fidelium, erga ejus beatissimam Matrem pietas sentientium, ejus animam in primo instanti creationis atque infusionis in corpus, fuisse speciali Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Jesu Christi ejus Filii, humani generis Redemptoris, a macula peccati originalis præservatam immunem; atque in hoc sensu, ejus Conceptionis festivitatem solemniter ritu colentium et celebrantium. »

144. Clara sunt istius paragraphi verba, nec ulla indigent explicatione. Hoc solum observari potest, quod in ultima Constitutionis formula, ab omnibus jam correctæ et limatæ, propria manu adjunxerit Alexander VII illud verbum: « In corpus, » quod hic et infra ab aliis omissum fuerat. Cumque in eadem formula diceretur: « Intuitu meritorum passionis Jesu Christi, » verbum passionis delevit, prout ibi videri potest in Codice fol. 79; quædam etiam parvi momenti facta fuit alia mutatio in isto paragrapho, videntur in principio responsionis abbatis Hilarionis. Quæ quidem responsio clarior appareret, si objectiones et animadversiones, in ea refutata, per extensum reperiri potuissent. Observandum est etiam, Constitutionem hic loqui de antiqua fidelium pietate, ante Sixti IV tempora; et asserere, quod tunc temporis solemniter celebrabatur beatæ Vir-

ginis Conceptio, quodque in dicta festivitate celebratur eadem beatissima Virgo, « in primo instanti creationis suæ animæ, » et infusionis ejus in corpus, a macula peccati originalis præservata.

Sequitur textus Constitutionis. — 145. « Crevitque horum numerus, atque hujusmodi cultus, post editas a fel. rec. Sixto Papa IV, prædecessore nostro, in ejus commendationem, apostolicas Constitutiones, quas sacrum concilium Tridentinum innovavit atque observari mandavit. »

146. In hoc secundo paragrapho declarat summus Pontifex, Sixtum IV suas edidisse Constitutiones, « In commendationem cultus, » qui a Christi fidelibus beatissimæ Virginis antiquitus exhibebatur, in primo creationis instanti a peccato originali præservatæ; et concilium Tridentinum easdem innovasse Constitutiones. Quibusdam illa displicebant verba: In ejus commendationem. Sed respondit abbas Hilario, quod licet Constitutio: *Grave nimis*, in commendationem dicti cultus directe non emanaverit, hoc tamen negari non potest de alia, quæ incipit: *Cum præcelsa*. Unde eum concilium Tridentinum ambas innovaverit, et executioni mandari præceperit, semper verificatur, quod Constitutiones Sixti IV, a concilio Tridentino innovatæ, in commendationem memorati cultus emanaverint. Jam supra § 90 probatum est, recensitas ambas Sixti IV Constitutiones a Tridentino Concilio innovatas fuisse, non secundam duntaxat, prout aliqui prætendunt. Tria igitur in isto brevi paragrapho habemus, nempe Sixtum IV suas edidisse Constitutiones in commendationem cultus qui, jam ab antiquo tempore, beatissimæ Virginis a peccato originali præservatæ in primo instanti creationis suæ animæ, a Christi fidelibus tribuebatur; hujusmodi cultum editis eisdem Constitutionibus crevisse; easque a sacro Tridentino concilio innovatas et observari mandatas fuisse

Textus Constitutionis. — 147. « Aucta rursus et propagata fuit pietas hæc et cultus erga Deiparam, post erecta, hoc nomine, approbantibus Romanis Pontificibus, religiosum ordinem et confraternitates, ac concessas ab iisdem indulgentias; ita ut, accedentibus quoque plerisque celebrioribus academiis ad hanc sententiam, jam fere omnes Catholici eam complectantur. »

148. Si, tempore Alexandri VII, « omnes fere Catholici » piam complectebantur sententiam, legitime inferitur, teste eodem summo Pontifice, quod nullus fere Catholicus tunc remaneret contrariæ sectator. Quantum autem ponderis habeat omnium fere Catholicorum unanimis consensus, nemo est qui ignoret. Audiamus divum Hieronymum in Dialogo adversus Luciferianos: « Si Ecclesiam, inquit, per totum orbem diffusam non habet

Christus, aut si in Sardinia tantum habet, nimium pauper factus est. » Audiamus divum Augustinum in Epist. ad Evodium cap. 3, num. 6, de iis agentem quos Christus ad inferos descendens a doloribus inferni solvit: « Et de illo quidem, inquit, primo homine patre generis humani, quod eum inde solverit, Ecclesia fere tota consentit; quod eam non inaniter credidisse credendum est, undecunque hoc traditum sit, etsi canonicarum Scripturarum hinc expressa non proferatur auctoritas. » Et Epist. 39, qu. 5: « Multa in Scripturis sacris interpretandis dici possunt, quæ improbanda non sunt; sed eligo in his verbis hoc eligere, quod omnis, vel fere omnis frequentat Ecclesia. » Videantur etiam duæ sancti Bernardi epistolæ, videlicet 126 ad episcopos Aquitanicæ, et 127 ad Guillelmum Pictavorum comitem, quibus demonstrabat ex unanimi totius fere Ecclesiæ consensu, Innocentium II tanquam legitimum Pontificem esse recipiendum; Anacletum vero, Petrum Leonis antea dictum, veluti antipapam esse abjiciendum. In prima epistola, habita eorum mentione, qui Innocentium sequebantur, de paucis Anacleti sectatoribus ait: « Et tamen adhuc isti, nescio qua contentiosa importunitate et importuna contentione reclamant, vocant in causam orbem, et cum sua paucitate universitatem flagitant judicari. » In secunda vero sic eos alloquitur: « Miror, quam versutia, modo vestra illa prudentia circumventa fuerit, eandem Matrem vestram et Dominam (Ecclesiam) deserere; nisi forte et hoc vobis vestri illi consilarii persuadere conentur, ad solam Petri Leonis domum, universalem Ecclesiam redactam esse. » Unde concludit: « Tutius proinde vobis est, ut ab universitatis consensu et consilio non recedatis. Quem omnis religio, quem regum universitas receperunt, vobis quoque et honorificum et salutiferum est ut recipiatis. » Quæ omnia causæ, de qua agitur, jure ac merito applicari possunt; præsertim cum pietas et devotio erga immaculatam Conceptionem, a tempore Alexandri VII, quamplurimum adhuc creverit, prout infra videbimus. In *Bullario Romano*, anno 1672 Romæ edito, legitur: « Post erecta . . . monasteria religiosorum ordinum; » sed in Constitutione quæ fuit typis mandata, et Romæ publicata anno 1661, et in memorata formula, propria Alexandri VII manu quibusdam in locis correctâ, habetur: « Post erecta . . . religiosum ordinem et confraternitates, » conformiter ad mentem abbatis Hilarionis. Ibidem, litt. B. De cætero si religiosus ordo et confraternitates erecta non fuissent in honorem beatissimæ Virginis, a peccato originali præservatæ, si indulgentiæ in ejusdem honorem concessæ non fuissent, nullimode ansam præbere poterant et motivum adaugendi et propagandi hujusmodi pietatem et cultum.

Textus Constitutionis. — 149. « Et quia ex occasione contrariæ assertionis... oriebantur in populo

Christiano, eum magna Dei offensâ, scandala, jurgia et dissensiones, fel. mem. PP. Paulus V, etiam prædecessor noster, vetuit, horum opinionem, præfatæ sententiæ contrariam, publice doceri aut prædicari; quam prohibitionem, piæ mem. Gregorius Papa XV, similiter prædecessor noster, ad privata etiam colloquia extendit, mandans insuper, in favorem ejusdem sententiæ, ut in sacrosancto Missæ sacrificio, ac divino Officio celebrandis, tam publice quam privatim, non alio quam Conceptionis nomine uti quicunque debeant. »

150. Hic declarat Alexander VII, quod cum præcepit Gregorius XV, ut in Missa ac Officiis divinis celebrandis, tam publice quam privatim, non alio quam Conceptionis nomine uti quicunque deberent, hoc « in favorem piæ sententiæ » peregit, non vero ut prohiberet in Officiis divinis titulum sanctæ, vel immaculatæ Conceptionis, prout quidam tunc somniaverant. Alias prohibuisset, Conceptionem, in Breviario Romano, nuncupari sanctam, aut dignissimam; et sicuti inclytus Prædicatorum ordo (qui tunc, vi præfati Gregorii XV decreti, abstinere debuit a recitatione Officii Sanctificationis) in Conceptionis Officio, quod illius loco subrogavit, vel non dixit Responsorium: *Felix namque es, sacra Virgo Maria*, ut videri potest in ejusdem ordinis Breviariis annis 1639 et 1702, typis editis; vel si recitavit et recitat illud, in eo et cantavit, et cantat: *Sentiant omnes tuum juvenem quicunque celebrant tuam Conceptionem*, ut legitur in aliis ejus Breviariis, annis 1672, 1699 et 1752 impressis (duo præ manibus habentur, nempe 1639 et 1672, alia vero tria reperiuntur in Bibliotheca Minervæ): ita universalis Ecclesia idem Responsorium mutare debuisset, non autem dicere, prout dicit: *Quicunque celebrant tuam sanctam Conceptionem*. Istud autem cantat sancta Romana Ecclesia, quia sic ei præcepit Pius V in ordinatione novi Breviarii Romani; et cum Alexandro VII, mentem Gregorii XV optime novit; ac ulterius, sanctitatem Conceptionis, non soli Christo tribuit, ut § 104 visum est, sed etiam beatissimæ Virgini Mariæ. Non prohibuit igitur Gregorius XV devota et laudabilia epitheta, verbo Conceptionis, a Pio V apposita, nec alia a sancta Romana Ecclesia in Officio *Sicut lilium* ordinata, et a Concilio Tridentino, tum per recitationem dicti Officii et Missæ *Egredimini*, tum per Constitutionum Sixti IV innovationem recepta et approbata; nec præcepit, ut in divinis Officiis nudo Conceptionis nomine, sed solum ut non alio quam Conceptionis nomine quicunque uti deberent, et hoc ad prohibendum, favore piæ sententiæ, ne amplius recitaretur Sanctificationis Officium, prout videri potest § 110. Similiter idem Gregorius mandans, « ut in divinis Officiis non alio quam Conceptionis nomine uti quicunque deberent, » non mutavit significationem vocis Conceptio, nec illam favore sententiæ contrariæ æquivocam reddidit; sed eodem prorsus

modo, eodem sensu, et iisdem terminis, quibus anno 1439 idem mandaverant Basileenses Patres, omnibus in favorem præcise piæ sententiæ præcepit, ut in divinis Officiis non alio, quam illo Conceptionis nomine uterentur. Videantur supra § 110 et 111.

Textus Constitutionis. — 151. « Nihilominus.... pergunt aliqui contrariæ illius opinionis assertores, contra præfatas prohibitiones, tum privatim, tum publice præfatam sententiam aut impugnare aut vellicare, et favorem a Romanis Pontificibus, cultui et festo secundum illam præstitum ita interpretari, ut frustrentur: imo Ecclesiam Romanam huic sententiæ et cultui juxta illam beatæ Virgini exhibito favere negant, pios Christi fideles e sua pacifica quasi possessione deturbare conando; unde offensiones, scandala et jurgia, quibus obviare voluerunt Paulus V et Gregorius XV, nostri prædecessores, perdurant adhuc, » etc.

152. In isto paragrapho respuebant aliqui ista verba: « Pios Christi fideles a sua pacifica quasi possessione deturbare conando: » tum quia hæc verba, pacifica possessio, instrumento magis notarii, quam Bullæ pontificiæ convenire videbantur; tum et præsertim, quia possessio non videbatur fuisse pacifica, attento quod Patres Dominicani, et alii viri eruditi contrariam tenuerant, et tenebant opinionem. Ad hoc autem ultimum respondet abbas, distinguendam esse veritatem, aut probabilitatem piæ sententiæ, a festivitate Conceptionis, quam celebrat Ecclesia Romana. De prima questione, inquit, hic non agitur, sed de secunda duntaxat. Et loquendo de Conceptionis festivitate, quam celebrat Ecclesia, declarat Constitutio, pios Christi fideles esse in possessione pacifica intentionis Ecclesiæ relate ad hunc cultum, videlicet, quod ipsa semper coluit et colit, ac veneratur beatam Virginem, a peccato originali in primo instanti præservatam immunem; prout, coherenter ad Sixti IV Constitutiones, adeo clarum visum fuit Sancti Officii congregationi coram Urbano VIII habitæ, ut ab omnibus unanimiter pronuntiatum fuerit, dietas Constitutiones, super hoc puncto, declaratione non indigere.

153. Nunc vero, subdit idem abbas, Patres Dominicani, post emanatum Gregorii XV decretum, ex improvviso dixerunt, clarum non haberi in dictis Sixti IV Constitutionibus, quod Ecclesia Romana festum celebraverit, aut celebret juxta piam sententiam; sed illud in eo sensu celebrare, qui indifferenter tam piæ sententiæ, quam oppositæ adaptari potest; quod sic probant: Gregorius XV Dominicanis præcepit, ut, sub nomine Conceptionis, festum illud celebrent, prout ab Ecclesia celebratur; et nihilominus eis non præcepit, ut a propria opinione in posterum abstinerent. Censuit igitur dictus Pontifex, verbum Conceptionis indifferenter adhiberi posse a festum celebrantibus, tam juxta piam sententiam quam

juxta oppositam. Et ideo licet Ecclesia, in divinis Officiis, verbo Conceptionis utatur, non inde inferri potest, quod ipsa festum celebret juxta piam sententiam.

154. Hoc argumento, prosequitur abbas, cujus fallacia in aliis scripturis fuit demonstrata, ut sunt Dominicani a tempore Gregorii XV, ut pios Christi fideles a pacifica deturbarent possessione, in qua erant, mentis et intentionis Ecclesiae in colenda beata Virgine, a peccato originali praeservata; et de hac possessione loquitur Constitutio, omnibusque prohibet, ne Christi fideles ab ea deturbent. De hac autem pacifica possessione pluries cum Sanctissimo tractaverat abbas Hilario, et supra vidimus, § 141, Alexandri Epistolam, eidem dicentis: « Multa adversariis nondum prohibita, prohibere volumus, videlicet, quod non possint mysterium in dubium revocare, nec nostram possessionem. » Praeterea in folio 312 Codicis, adest epistola ejusdem abbatis ad Alexandrum VII, ipsi indicantis, cur in Constitutionis formula appositum fuerat: « nunquam immutato: » de quo in sequenti paragrapho; quae quidem epistola sensum verborum, *pacifica possessio*, omnino, ut sequitur, dilucidat: « Beatissimo Padre. In esecuzione ubbidiente de' cenni della Santità Vostra, mando la minuta, stesa per infino al Datum Romæ... Nella minuta mandata dalla Santità Vostra, non si è mutato, se non in qualche parte l'ordine, etc. Non immutato; Questo monsignore dice, che va conforme al *manutenere, et teneri in pacifica quasi possessione*, che Vostra Santità ha sempre costantemente avuto in bocca; e non si direbbe con verità, se la Chiesa Romana, dopo la Costituzione di Sisto IV, apportata di sopra, avesse mutato la festa, ed il culto; il che anco darebbe nota di instabilità e di leggerezza alla suddetta Chiesa, » etc. De hoc igitur negotio unice erat questio, videlicet, utrum Ecclesia Catholica, in Conceptionis festo, et per nomen Conceptionis, beatissimam Virginem veneraretur, in primo sui creationis instanti praeservatam, prout communiter supponebant et tenebant Christi fideles; an vero eandem Virginem sanctificatam, praescindendo a tempore quo peracta fuerat sanctificatio, prout asserebant adversarii; de quibus, ob hujusmodi assertionem, conqueritur summus Pontifex, « quod piam sententiam aut impugnabant, aut vellicabant; et favorem a Romanis Pontificibus cultui et festo, secundum illam praestitum, ita interpretabantur, ut frustrarentur. » Unde jure ac merito dicebat abbas Hilario, argumentum, quo utebantur Dominicani, esse fallacia infectum. Sic enim ad summum argumentari potuissent, nempe: Gregorius XV Dominicanis praecipit, ut sub nomine Conceptionis festum illud celebrent prout ab Ecclesia celebratur, et prout a Patribus Basileensibus, et postea a Pio V praceptum jam fuerat; et tamen eis non praecipit, ut a propria opinione in

posterum abstinerent; censuit igitur dictus Pontifex, eis, ob aliquam causam, quaecunque illa sit, indulgeri potuisse, ut interne, et inter ipsos suam sententiam adhuc teneant, non obstante quod festum debeant celebrare juxta piam sententiam, prout illud celebrat Ecclesia. Videatur infra § 164.

Textus Constitutionis. — 155. « Nos considerantes, quod sancta Romana Ecclesia de intemerata, semperque Virginis Mariae Conceptione festum celebrat, et speciale, ac proprium super hoc Officium olim ordinavit juxta piam, devotam et laudabilem institutionem, quae a Sixto IV praedecessore nostro tunc emanavit; volentesque laudabili huic pietati et devotioni et festo ac cultui secundum illam exhibito, in Ecclesia Romana post ipsius cultus institutionem nunquam immutato, Romanorum Pontificum praedecessorum nostrorum exemplo favere, nec non tueri pietatem et devotionem hanc colendi et celebrandi beatissimam Virginem, praeviente scilicet Spiritus sancti gratia, a peccato originali praeservatam; cupientesque in Christi grege unitatem spiritus in vinculo pacis... Constitutiones et Decreta a Romanis Pontificibus praedecessoribus nostris, et praecipue a Sixto IV, Paulo V, et Gregorio XV, edita in favorem sententiae assertentis, animam beatæ Virginis Mariae in sui creatione, et in corpus infusione, Spiritus sancti gratia donatam, et a peccato originali praeservatam fuisse; necnon et in favorem festi et cultus Conceptioni ejusdem Virginis Deiparae secundum piam istam sententiam, ut praefertur, exhibiti, innovamus, et sub censuris et poenis, in eisdem Constitutionibus contentis, observari mandamus. »

156. Notanda est quædam veluti concatenatio, quæ in isto paragrapho reperitur. Sancta Romana Ecclesia solemniter celebrat Conceptionis festum, et speciale ac proprium pro eodem festo olim ordinavit Officium, in quo ipsa cantabat: *Immaculata Conceptio est hodie sanctæ Mariæ Virginis. Immaculatam Conceptionem Virginis Mariæ celebremus. Christum ejus Praeservatorem adoremus Dominum. Deus qui per immaculatam Virginis Conceptionem*; et similia, juxta piam, devotam, et laudabilem institutionem, quæ a Sixto IV emanavit; volensque summus Pontifex festo ac cultui, secundum illam institutionem, pietatem ac devotionem, beatæ Virgini exhibito, et in Ecclesia Romana non obstante Officii mutatione, nunquam immutato, favere, « necnon tueri pietatem, et devotionem hanc colendi, et celebrandi, » in eadem Ecclesia, « beatissimam Virginem a peccato originali praeservatam, » sicuti illam foverunt, et tuiti sunt alii summi Pontifices, sui praedecessores, innovat et observari mandat Constitutiones et decreta, super hac materia a Sixto IV, Paulo V, Gregorio XV emanata, declaratque, « ea fuisse edita in favorem piæ sententiæ, et festi ac cultus secundum eam Conceptioni » ejusdem Virginis in Ecclesia exhibiti. Videatur, § 128, quid sustinebant *Armamentarii*

Seraphici auctores, et utrum eorum sententia de verbo ad verbum inserta, et confirmata reperitur in præsentī Constitutione. Videatur etiam, § 153, 154, 156 et 157, quid a summo Pontifice desiderabat serenissimus rex Catholicus, et utrum juxta petita ab eo, præsens Constitutio edita fuerit.

157. Ista verba : « In Ecclesia Romana nunquam immutato, » a Constitutionis exemplari, seu formula tolli prætendebant aliqui, ne spiritibus malignis, inquebant, ansa præberetur, sinistre interpretandi mutationem a Pio V, in Conceptionis Officio peractam. Ad hoc autem respondit abbas Hilario : Imo « firmiter teneo, » inquit, « hæc verba » in Constitutionis formula « expresse fuisse apposta, ut malignis tollatur occasio publicandi, Ecclesiam adeo esse, et fuisse instabilem, » ut, celebrato, a tempore Sixti IV, Conceptionis festo juxta piam sententiam, mutaverit postea festivitatis objectum : quando videlicet Pius V mutavit Officium. At sicuti propria mutavit Officia sanctorum Dominici et Benedicti ac Visitationis et Præsentationis beatæ Virginis, absque eo quod cultum mutaret, vel sanctitatis eorum, vel dictorum mysteriorum ; et e Calendario abstulit sanctum Rochum, nil tamen mutando de Ecclesiæ judicio circa sanctitatem ejus in concilio Constantiensi canonizatam ; ita nec mutavit Conceptionis cultum, quando præcepit, ut in dicta festivitate recitaretur Nativitatis Officium, prout revelatione divina abbati Elsinio præceptum olim fuerat, cum in Anglia instituta fuit dicta festivitas. Imo cum doctor Anglicus in part., qu. 27, art. 2 dicat, quod illa sanctitas, de qua festum celebrat Ecclesia, est omni ex parte immaculata puritas ; semel ac in Conceptionis Officio, a Pio V ordinato, eadem Ecclesia adeo clare dicit : *Sentiant omnes tuum juvamen quicumque celebrant tuam sanctam Conceptionem* : sicut dicit : *tuam sanctam Nativitatem* ; ad evidentiam sequitur, quod eodem pariter modo per illud Officium, Conceptionem sine peccato colit, quo sine peccato Nativitatem celebrat. Hic autem notandum est, quod, cum in ultimo Constitutionis exemplari appositum fuisset : « secundum istam sententiam, ut præfertur, exhibiti, » Alexander VII propria manu adjunxit : *piam*, prout ibidem videri potest in Codice fol. 79 et 80. Idemque fecit paulo superius in eodem paragrapho, ubi hodie legitur : « juxta piam, devotam et laudabilem institutionem. » Verbum enim *piam* ab istis duobus locis, in obsequium dominorum Vizzani et Hugolini, erasum fuerat a dicto exemplari.

Textus Constitutionis. — 158. « Et insuper omnes et singulos, qui præfatas Constitutiones, seu decreta ita pergent interpretari, ut favores per illas dictæ sententiæ, et festo, seu cultui secundum illam exhibito frustrentur ; vel qui hanc eandem sententiam, festum, seu cultum, in disputationem revocare, aut contra ea quoquo modo, directe vel indirecte, aut sub quovis prætextu... scripto, seu

voce loqui, concionari, tractare, disputare, contra ea quidquam determinando, aut asserendo, vel argumenta contra ea afferendo, et insoluta relinquendo, aut alio quovis excogitabili modo disserendo, ausi fuerint : præter poenas et censuras, etc. »

159. Non solum in isto paragrapho, variis eos subicit pœnis summus Pontifex, qui piam sententiam, festum, aut cultum secundum eam, in disputationem revocaverint ; sed eos etiam, qui contra ea loqui, aut disserere ausi fuerint ; et inferius addit : « Non obstantibus quibusvis indultis et litteris apostolicis, quibusvis personis quomodolibet concessis. » Observatum autem fuit, per hæc verba revocatum videri Gregorii XV indultum, quo ordinis Prædicatorum Patribus concessum fuerat, « ut de cætero in privatis eorum colloquiis, inter se duntaxat, et non inter alios, aut cum aliis, de materia ejusdem Conceptionis disserere, et tractare possent ; » unde institutum fuit, ut in Constitutione, *Sollicitudo*, aliqua de hoc indulto fieret mentio. Sed respondit abbas Hilario, quod forsitan suæ Sanctitatis mens erat, eandem postea per aliud speciale Breve illis concedere gratiam, si pro ea de novo supplicarent.

Textus Constitutionis. — 160. « Ac libros, in quibus præfata sententia, festum, seu cultus secundum illam, in dubium revocatur, aut contra ea quomodocunque, ut supra, aliquid scribitur, aut legitur, seu locutiones, conciones, tractatus et disputationes contra eadem continentur, prohibemus sub pœnis, etc., et ipso facto, absque alia declaratione, pro expresse prohibitis haberi volumus et mandamus. »

161. Postquam summus Pontifex prohibuit, ne pia sententia et cultus secundum illam, beatissimæ Virginis exhibitus, in disputationem revocentur, aut contra ea scripto, seu voce ullus loquatur, tractet, aut disserat ; ulterius nunc prosequitur, vetatque, ne eadem, scilicet tam pia sententia quam cultus juxta illam exhibitus, in dubium revocentur. Hæc autem inhibitiō, eo dignior est attentione, quod ante Constitutionis extensionem, pluries, etiam in scriptis, suam super eadem aperuerat mentem summus Pontifex, prout supra videri potest in ejus litteris, § 141 citatis et relatis. Verum est, quod in dictis suis litteris expresse et absolute dicebat, « se prohibere velle, ne pia sententia, ut supra explicata, in dubium revocari posset ; quod tamen a Constitutionis extensoribus sic nude et positive appositum in ea non fuit, sed alio modo, prohibendo videlicet libros, in quibus præfata sententia et festum, seu cultus secundum illam, in dubium revocantur.

Textus Constitutionis. — 162. « Vetamus autem, Sixti IV Constitutionibus inhærentes, quempiam asserere, quod propter hoc, contrariam opinionem tenentes, videlicet, gloriosam Virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, hæresis crimen, aut mortale peccatum incurrunt : cum »

Romana Ecclesia, et ab apostolica Sede nondum fuerit hoc decisum, prout nos nunc minime decidere volumus aut intendimus; quin potius, contrariam illam opinionem, hæresis aut peccati mortalis aut impietatis damnare audentes; præter pœnas, etc. »

163. Easdem pœnas, quibus eos subiecit, qui scripto, aut voce, in disputationem, aut in dubium revocaverint tum piam sententiam, tum et cultum, secundum eandem, beatissimæ Virgini in Ecclesia exhibitum; easdem nunc eis infligit, qui opinionem contrariam, hæresis, aut peccati mortalis, aut impietatis damnare ausi fuerint; vel asseruerint, quod eam tenentes, hæresis crimen, aut mortale peccatum incurrant. Hoc enim a sancta Sede nondum fuit decum, videlicet, utrum dictas mereantur notas et censuras, qui contrariam tenent opinionem. Et hic notandum est, quod summus Pontifex expresse et positive, contrariam tenere sententiam non permittit; sed, data hypotesi, quod aliqui eam interne teneant, censuras explicat et designat, quibus affici non debent; prout olim fecerat Sixtus IV in sua Constitutione: *Grave nimis*. « Suadeo (inquit P. Petrus Spinel, ord. Prædicat. in *Apolog.* pro immacul. Conceptione pag. 32), suadeo nostro oppositori, ut integre consideret illum terminum, *vetamus* SS. Alexandri VII; talis enim terminus solum cadit, et appellat, ut sentientes infectionem beatæ Virginis non cernerentur hæretici et peccare mortaliter. » Et pag. 56: « Sed circa libertatem sentiendi, considerandum est, quod hæc libertas sola est circa non esse hæreticos, nec mortaliter peccare; non vero est libertas ad sentiendum Conceptionem puram, licitam, ædificantem,... et oppositam, fidelibus non acceptam; in hoc enim non datur libertas, sed necessitas. » Unam posuerant clausulam in suis respective decretis Paulus V et Gregorius XV, quæ in hac nostra Constitutione apposita non fuit, videlicet: « Per hoc tamen Sanctitas sua non intendit reprobare alteram opinionem, nec ei ullum prorsus præjudicium inferre, eam relinquens in eisdem statu et terminis, in quibus reperitur, præterquam quoad in præsentī decreto disposita. » De hac, inquam, clausula, in præsentī Constitutione non fuit quæstio.

164. Sequens tandem fuit propositum dubium, videlicet: Utrum tenerentur omnes piam amplecti sententiam, semel ac a Sanctitate sua declaratum fuerit, festum Conceptionis, secundum eandem sententiam, ab Ecclesia celebrari. Ad hoc vero fidenter et absolute respondet abbas Hilario, « quod omnes celebrare tenebuntur dictam festivitatem juxta eandem piam sententiam; » quilibet tamen tenere poterit, opinionem contrariam immunem esse ab omni nota hæresis, peccati mortalis et etiam impietatis, cum in Constitutione sic dispositum legatur. « Quod autem hæc duo, subdit, inter se ab invicem non pugnent, in aliis scripturis probatum est. »

165. Peracta, ab abbate Hilarione, responsione, ad præsens simul cum Constitutione, enucleata, negotium iterum cum duobus prælatis, de mandato Alexandri VII, ex integro examinavit, novumque Constitutionis exemplar cum eis confecit, quod Sanctitati suæ, pro Constitutionis mox relatæ expeditione, transmisit, ut patet ex sequenti ejus epistola, in cod. fol. 333, « Beatissimo Padre, Questa mattina sono stati qui da me i duoi monsignori De Rossi, e Vizzani; e dopo considerate maturamente tutte le osservazioni fatte sopra della minuta, si è aggiustata in modo, che è paruta a tutti non vi essere bisogno di farvi sopra nuova congregazione, e che la Santità Vostra possa venire alla spedizione. »

166. His tamen non contentus summus Pontifex voluit ipse omnia de novo perpendere præcepitque memorato abbati, ut scripturas supra hac eadem materia exaratas sibi transmitteret, prout habetur ex alia ejusdem SS. epistola fol. 256. « Se Vostra Signoria ha alcuni altri quinterni, mandati da noi su queste materie, ce gli rimandi, che giacchè vogliamo di nuovo veder tutto, non ostante la stagione, non vogliamo che ci scappi cosa alcuna, che non abbiamo riveduta. » Accurate igitur omnia et singula ponderavit, pensavitque sua Sanctitas et in ultimo Constitutionis exemplari, sibi, ut mox dictum est, transmissio, quædam adhuc propria manu adjunxit, delevitque, ut supra tetigimus et prout in eodem exemplari fusius videri potest. Cod. fol. 79 et seqq. Tandem die 8 Decembris 1661, constitutionem edidit, usque nunc examinatam; et die 10 ejusdem mensis, Philippum IV, de ejusdem expeditione certioravit sequentibus verbis: « Post invocatam, repetitis precibus, Spiritus sancti gratiam, sæpe viros insigniter doctos et religiosos auditos: habitas plures, præsertim VV. FF. nostrorum S. R. E. cardinalium general. inquisit., consultationes; de illorum consilio et assensu Constitutionem edidimus, quam sane, benedicente Domino, conscientiarum et animarum quieti componendæ salutarem, piæ devotionis profectibus accommodam, atque singulari et in hac quoque re, præclare spectatior pietati tuæ magnopere gratam fore speramus. »

167. Ex hucusque relatis evidenter probatur, recentiores quosdam, nil aliud, paucis abhinc annis, in hac materia peragere, nisi eadem, quibus obviare voluit Alexander VII, refricare scandala; de novo asserentes et ubique clandestine ea spargentes sophismata, quæ anno 1661 Philippum IV coegerunt, ut specialem, pro efficaci remedio, eidem Alexandro mitteret oratorem; et quorum insubstantia et fallacia tunc temporis detecta fuit et demonstrata; videlicet, verbum Conceptionis, in Gregorii XV decreto, et post illius publicationem, æquivocum esse ad significandam tum præservationem, tum et sanctificationem beatissimæ Virginis; ac per consequens unicuique liberum esse, sub Conceptionis nomine, unam vel alteram colere ac vene-

rari, nihilque super hoc declarasse, nec statuisset Alexandrum VII. Judicet vero unusquisque, quinam Alexandri VII mentem, ejusque Constitutionis sensum melius agnoscere potuerint : an isti moderni, qui, elapsis ab emanata Constitutione centum annis, proprias scribunt et spargunt inanes ideas; an vero eminentissimus Albitius, cujus votum, veluti Constitutionis basis exstitit et fundamentum; necnon abbas Hilario Rancati, qui ante annum 1631, sancti Officii jam et sacræ Rituum congregationis consultor, ab Urbano VIII, cum aliis peritissimis viris deputatus fuerat pro Breviarii Romani recognitione et correctione. Merati, *Thesaur., sac. Rit.*, tom. II, part. 1, sect. 2, cap. 3. Qui postea, anno 1661, omnes scripturas pro expeditione recensitæ Constitutionis, *Sollicitudo*, exaratas præ manibus habuit et scrupulose, ac minute scrutatus est : qui plures ejusdem Constitutionis formulas confecit, antequam ad ultimo limatam deveniret : qui animadversiones, contra easdem formulas, ab eminentissimis cardinalibus et a prælatis sancti Officii congregationis peractas examinavit et cuilibet responsum dedit; quique octo mensium spatio, cum Alexandro VII, pro eodem gerendo et terminando negotio tantum insudavit. Adde, ut jam diximus, quod præcise et unice emanaverit hæc Constitutio, pro iis refellendis ac improbandis, qui spargere et publicare non cessabant, Ecclesiam non celebrare festum præservationis in primo instanti, sed Conceptionem ut sic, pro eo instanti, quo fuit sancta; prout ad evidentiam resultat ex deductis in præsentī articulo et in duobus præcedentibus.

168. Præcipuam istius Constitutionis partem per extensum refert Pater Natalis Alexander, inclyti Prædicatorum ordinis jubar et lumen, *Hist. eccles., sæc. xiii et xiv*, cap. 13, art. 23, schol. 4, ac præmissa doctoris Angelici auctoritate, 2-2, qu. 10, art. 2, dicentis, « quod maximam habet auctoritatem Ecclesiæ consuetudo, quæ semper in omnibus est æmulanda, » sic concludit : « Auctor sum, inquit, Fratribus meis Prædicatoribus, ut, depositis antiquæ, et jam antiquatæ opinionis præjudiciis, ejus tenebras Spiritus sanctus dispulit, etsi nondum ita plane ac perfecte, ut quæstio ista sit in fidei luce, per divinam revelationem, Ecclesiæ factam, constituta, communem, piam, et ecclesiasticam sententiam, ac devotionem erga immaculatam Deiparæ Virginis Conceptionem amplectantur, prædicent et propagare studeant. » Si quis autem ignoret quid sit opinio antiquata, adeat *Bibliothecam Lucii Ferraris* tom. VI, pag. 342, edit. Rom., ubi recensens idem auctor præcipua censurarum genera, quibus notari possunt propositiones, sequentia habet : « Antiquata est illa, quæ antiquitus admittebatur tanquam probabilis, quia nondum erat cognitum principium certum; sed jam, licet non sit expresse damnata, est tamen impossibilis cum novo decreto Romanæ Cathedræ. » Et Cardenas, apud Joan. Ant. de Panormo, *Scrutin. Doctrin.*, cap. 7,

art. 10, num. 1, discrimen assignat inter propositionem damnatam et antiquatam, quod illa sit « quam expresse damnat Pontifex Romanus, vel per verbum *damnamus*, vel per æquivalens. Propositionis vero antiquata est, quæ licet non inveniatur *damnata* expresse, et formaliter, est tamen impossibilis cum aliquo decreto pontificio, aut alio principio certo, denuo invento. » Addit etiam de Panormo ibidem, num. 5, quod « antiquata reddi potest aliqua opinio, vel per positivam aliquam legem, aut decretum illam expresse damnaus; vel per illationem quæ fieri queat ex aliquo hujusmodi decreto, et altero simili principio certo; vel etiam ab extrinseco, quod ab ea jam fere omnes theologi recesserint, unanimiter illam rejicientes et improbantes. » Cum igitur Pater Natalis antiquatam vocat Conceptionis maculatæ opinionem, idem est ac si diceret, quod, licet tanquam probabilis sustineri olim potuerit, cum tamen Spiritus sanctus tenebras, quibus offundebatur hæc quæstio, hodie dispulerit : cum Romana Cathedra favore oppositæ sententiæ, piæ videlicet, toties, et adeo clare locuta fuerit, cumque omnes fere non solum theologi, sed et cujuscunque generis Catholici illam rejecerint et improbaverint; impossibilis est eadem maculatæ Conceptionis sententia cum novis sanctæ Sedis decretis, et probabilis amplius nec est, nec vocari potest. Econtra vero immaculatæ Conceptionis sententia, licet in fidei luce constituta adhuc non sit, est tamen communis, pia, et Ecclesiæ sententia. Quid enim significare potest ecclesiastica sententia, nisi ipsius Ecclesiæ sententiam? Hæc jam sentiebat, hæc scribebat Pater Natalis Alexander, antequam Clemens XI nostri mysterii festivitatem ab universali Ecclesia celebrari præcepisset : antequam Benedictus XIV capellam pontificiam pro eadem festivitate in perpetuum instituisset; et antequam tot Constitutiones apostolicæ, totque sacrarum congregationum decreta, de quibus infra, favore ejusdem sacri mysterii emanassent.

169. Objiciet hic aliquis, quod Pater Natalis Alexander, aliis in locis, quædam in præjudiciis piæ sententiæ, et cultus juxta illam exhibitī, scripserit : verbi gratia, quod sancti Patres et antiqui doctores contrarium tenuerint, quodque beatæ Virginis Conceptio celebratur, non propter propriam ejus sanctitatem, sed propter sanctitatem et dignitatem personæ conceptæ, quæ prædestinata erat, ut Dei Mater esset. Ad hæc autem facile respondetur, mirum non esse, quod Natalis, juxta doctrinam, quam in suo Ordine suxerat, et juxta præjudicia quædam, quibus a juventute imbutus reperiebatur, aliquando locutus fuerit. Et hic ea applicari possent, quæ Pater Constantinus Roncaglia scribit in Monito prævio ad Opera ejusdem Alexandri, Lucæ typis edita, videlicet : « Illud tamen ingenue fatendum, me tali eruditione, ac omnigena literatura Natalem præditum ubique reperisse, ut, si a quibusdam præjudiciis liber exstisset, non aude-

rem illis contradicere, qui postremis hisce temporibus, nemini esse secundum contendunt. » Deinde auctoritas a nobis allata, legitur in Historiæ ecclesiasticæ scholiis, id est in responsionibus, quas, ætate jam proventus dedit ad censuram, adversus dictum Opus post varias ejus editiones peractam; sicuti desumpta pariter ex eisdem scholiis fuit alia auctoritas, supra § 66 relata, in qua idem Natalis asserit, quod Basileense decretum, favore immaculatæ Conceptionis editum, « nemo pium, et salutare esse negaverit, nisi publicæ pietatis, et devotionis fidelium erga Deiparæ Virginis immaculatam Conceptionem hostis. » Cum autem dicta scholia, Operis compositione longe sint posteriora, magis Natali seni, quam juveni credere, et fidem adhibere debemus. Audiamus super hoc dominum Ladvocat, qui in suo *Dictionario historico*, verbo *Alexandre*, asserit, dictam Historiam ecclesiasticam, « cum scholiis, et correctionibus in folio editam, » plurimi præsertim haberi ob modesta, ac prudentiæ plena responsa, iis data, qui dictum Opus censuris notaverant; ibi : *On a de lui une Histoire ecclésiastique in-8 réimprimée avec des additions et corrections in-folio, qui est estimée principalement à cause des dissertations, et de ses réponses modestes et judicieuses aux inquisiteurs qui avoient censuré cet ouvrage.*

ARTICULUS XIII. — *De variis favoribus, post emanatam Alexandri VII Constitutionem, a sancta Sede, piæ sententiæ præstitis, et de Octava festi immaculatæ Conceptionis.*

170. Quantum, a publicata Alexandri VII Constitutione, auctus fuerit et propagatus iterum ille, secundum piam sententiam, cultus, vix credi poterit. Examinata sunt Regesta sacræ Rituum congregationis, et centum ac septuaginta ibidem reperta sunt decreta, pro ejus ampliacione, ab illo tempore concessa et edita. Examinata sunt Brevium confraternitatum Regesta, et mille Brevia et ultra, ex eis extracta sunt confraternitatum erectionum, quæ sub invocatione, aut titulo ejusdem sacri mysterii, ubique terrarum, auctoritate apostolica, ab eo tempore peractæ sunt; eundem ad minus Bullarum numerum, sub plumbo, pro similibus erectionibus expeditarum inventuri, si Datarie scrutarentur Regesta; cum promiscue erigantur hujusmodi confraternitates, vel per Brevia vel per Bullas. Prima autem ex dictis confraternitatibus, elapso vix mense ab emanata Alexandri VII Constitutione, erecta fuit in Ecclesia Fratrum beatæ Mariæ Virginis de Mercede, civitatis Granatensis, sub denominatione *Triumphus Conceptionis beatæ Mariæ Virginis*, per litteras apostolicas : *Cum sicut accepimus*, 14 Januarii 1662 datas. Sciebat enim Alexander VII, sciebant et ministri ejus, publicata Constitutione : *Sollicitudo*, jure ac merito celebrari posse solemniter Conceptionis triumphum. Et ut, majori adhibita pompa, hoc fieret, benigne variis

concessit locis, quibus Conceptionis Octava nondum indulta fuerat, ut, saltem sequenti anno 1662, per octo continuos dies, illum solemniter celebrare possent, cum Missis cantatis, concionibus, etc., etiam die Dominica Adventus, et duplicibus festis tunc occurrentibus; præcepit idem Pontifex, ut, *ad perpetuam rei memoriam*, quædam ex dictis concessionibus in Acta sacræ Rituum congregationis referrentur, et asservantur similiter conciones, occasione hujusmodi festivitatum habitæ, et typis mandatæ.

171. Nec tacere hic debemus gratiam, a Clemente X, magnæ Britanniæ reginæ anno 1673, absque ullo forsitan exemplo, concessam, videlicet, quod in regia Soversetana ejus capella, votiva SS. Conceptionis Missa quolibet anni Sabbato celebrari posset, adeo paucis exceptis Sabbatis, ut si Epiphania et Circumcisio Domini, ac festivitates Assumptionis, sanctorum Petri et Pauli, sancti Joannis Baptistæ, et omnium Sanctorum, die Sabbato tunc venerint, celebrata est dicta sanctissimæ Conceptionis Missa votiva. Signum evidens ingentis erga sacrum mysterium devotionis, tam in petente, quam in concedente gratiam. Hujusmodi devotionis plurima jam præbuerat signa idem summus Pontifex, inter quæ non infimum tenet locum Breve incipiens : *Exponi nobis*, dat. 30 Jan. 1671, quo duobus monialium monasteriis Conceptionis beatæ Virginis Mariæ, curæ et gubernio Theatinorum Neapoli subjectis, omnia privilegia, omnesque concesserat gratias, quibus gaudent moniales Conceptionis civitatis Toletanæ, simulque eisdem Patribus Theatinis « licentiam, et facultatem impertitus fuerat benedicendi scapularia parva cærulei coloris, illaque Christi fidelibus distribuendi, pio devotionis erga prædictum mysterium affectu, ea gestare cupientibus. » Quæ quidem erga eadem scapularia devotio plurimum nostris crevit temporibus, emanata alia Clementis XI Constitutione, incip. : *Cælestium munerum*, data 12 Maii 1710, *Bullar. Rom.* tom. X, part. 1, pag. 234, qua idem Pontifex, examinato prius negotio in sacra Sancti Officii congregatione, « laudabilem Christi fidelium erga mysterium supradictum devotionem magis magisque in dies augeri et propagari cupiens » (nullus a trecentis annis reperiatur summus Pontifex qui idem non desideraverit), omnibus, et singulis utriusque sexus Christi fidelibus, quibus hujusmodi scapularia benedicta in posterum distribuentur, die quo illa primum susceperint, indulgentiam plenariam : in cujuslibet mortis articulo, itidem plenariam : similem pariter iis, qui die festo ejusdem Conceptionis aliquam ex Ecclesiis Patrum Theatinorum visitaverint; ac alias tandem pro omnibus beatissimæ Virginis festivitibus concessit, et elargitus est. Cumque eodem illo tempore capitulum generale eorundem Patrum, præside eminentissimo Pauluccio, Sanctitatis suæ tunc a secretis status, celebratum Romæ fuerit,

Sanctitas sua, per manus ejusdem eminentissimi, istud Breve Patribus congregatis benigne transmisit cum formula, qua uti deberent pro benedictione et distributione hujusmodi scapularium, in cujus formulæ fine sequentia habentur : « Describatur in Codice nomen illius qui scapulare suscepit, et ipse dicat : Laudetur sanctissimum sacramentum, et benedicta sit puritas, et immaculata Conceptio Virginis Mariæ : » prout refertur in Opusculo, Romæ tunc typis edito, cui titulus : *Succinto Ragguaglio dell' Abitino, che si dispensa da i Padri Teatini ad onore dell' Immacolata Concezzione* : Roma pel Bragni.

172. Transitum nunc facientes ad nostræ festivitatis Octavam, videmus, annis 1272, 1323, 1334 et 1364, eam variis in locis fuisse celebratam. Habemus pariter, quod anno 1477, Sixtus IV, omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli auctoritate confusus, sua in perpetuum valitura Constitutione, omnes Christi fideles, indulgentiarum concessionem invitaverit, ut eandem Octavam ubique terrarum festivis Officiis colerent ; quodque, transactis septuaginta fere annis, concilium Tridentinum dictam Constitutionem innovaverit, ac executioni mandari præceperit. Adrianus Baillet in *Vitis SS.*, ad diem 8 Decembris, negat, Sixtum IV nostram instituisse Octavam ; ibi enim loquens de Conceptionis festivitate, a Sixto IV stabilita, ait : *Quelques-uns prétendent même, quoique sans fondement, qu'il y institua l'Octave.* Sed ex hoc habemus, istum auctorem Breve Sixti VI, *Cum præcelsa*, non vidisse ; alias sequentia in eo legisset, cubitalibus verbis Octavam exprimentia, nempe : « Statuimus et ordinamus, quod omnes, et singuli Christi fideles utriusque sexus, qui Missam, et Officiam Conceptionis ejusdem Virginis gloriosæ, juxta piam, devotam et laudabilem ordinationem dilecti filii magistri Leonardi de Nogarolis, clerici Veronensis, notarii nostri, et quæ desuper a nobis emanavit, Missæ et Officii hujusmodi institutionem, in die festivitatis Conceptionis ejusdem Virginis Mariæ, et per Octavas ejus, devote celebraverint, et dixerint, aut illis floribus canonicis interfuerint : quoties id fecerint, eandem prorsus indulgentiam, » etc. Ex quibus etiam alia resultat falsitas, ab eodem Baillet asserta, videlicet Conceptionis Officium a Sixto IV ut supra approbatum, a duobus religiosis sui ordinis compositum fuisse, nempe a Leonardo de Nogarolis, et a Bernardino de Bustis, ibi : *Il approuva aussi un Office particulier de la Conception, composé par deux religieux de son Ordre, Léonard de Nogarellis et Bernardin de Bustis* ; solus enim de Nogarolis, qui non erat Franciscanus, illud composuit Officium, licet Bernardinus de Bustis aliud postea etiam exaraverit. Publicato novo Pii V Breviario, in quo ad diem 8 Decembris, Conceptionis festum sub ritu duplici minori, ac per consequens sine Octava, fuit appositum, idem Pontifex anno 1569 universo Franciscanorum ordini eam concessit. In Bibliotheca Sanctæ

Mariæ de Scala, adest Breviarium Fratrum beatæ Mariæ de Monte Carmelo, Venetiis anno 1573 editum, elapsis quinque annis a publicatione novi Breviarii Pii V, et in eo habetur Officium *Sicut lilium* cum Octava. In Calendario perpetuo, Toleti anno 1578 impresso, decem videlicet annis a publicatione ejusdem novi Breviarii Romani, notatur eadem Octava pro diocesi Granatensi, et pro ordine beatæ Mariæ Virginis de Mercede. In Bibliotheca Sancti Isidori adsunt Officia propria Fratrum ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis, Romæ 1609 edita, et ibi adest nostra Octava. Ferdinandus, Coloniensis archiepiscopus et elector, die 27 Novembris 1628, edictum publicavit, quo in suis diocesis, diem festum Conceptionis immaculatæ semper Virginis, singularis contra hæreses imperii Patronæ, cum Octava fieri mandavit. In Rubricis particularibus ordinis sanctissimæ Trinitatis, mense Decembri, n. 50, legitur : « Festum Conceptionis beatæ Mariæ Virginis exstat cum Octava in antiquo ordinis Breviario ; et novissime sacra Rituum congregatio, die 12 Junii 1638, indulgit celebrari in toto ordine cum Octava. » Rituale congregationis beatæ Mariæ de Calvaria, sub Regula Sancti Benedicti, editum Parisiis an. 1661 : « Die 8 Decembris : Officium immaculatæ Conceptionis duplex secundæ classis cum Octava. » Die 20 Novembris 1662, clerus civitatis et diocesis Gerundensis, cum ab immemorabili tempore celebraret festum Conceptionis cum Octava, repetendo singulis diebus Lectiones diei festi, obtinuit a sacra Rituum congregatione facultatem recitandi in posterum Lectiones Octavarum Barcinonensis ; ac per consequens eadem Octava, in dicta Barcinonensi diocesi, tunc temporis etiam recitabatur ; et die 15 Martii 1664, Augustiniani Discalceati Galliarum, ab eadem sacra congregatione facultatem obtinuerunt recitandi Conceptionis Officium, pariter cum Octava. Idem etiam festum ii omnes cum Octava recitabant, qui beatissimæ Virginis Conceptionem, vel ut titularem, vel ut patronam venerantur.

173. Rebus sic stantibus, Philippus IV eandem ab Alexandro VII petiit gratiam, pro omnibus Hispaniarum et Indiarum dominiis ; remissaque a Sanctitate sua instantia ad sacram Rituum congregationem, et ibi acriter discussa, ac superatis variis oppositionibus et difficultatibus, quæ apud P. Dominicum Lossada, *Discuss. Theolog. Append.* num. 92, videri possunt, tandem concessa est gratia, et expeditum S. R. congregationis decretum die 2 Julii 1664, et de 7 ejusdem mensis, pro eodem negotio emanavit Constitutio apostolica, incipiens : *Que inter præclara*. Quis autem, iis attentis, quæ in præcedenti paragrafo narrata sunt, sibi unquam persuasisset, quod serenissimus rex Catholicus oppositiones et contradictiones pro hujusmodi obtinenda gratia reperire et repellere debuisset ? De cætero adeo crevit ubique pium eandem recitandi Octavam desiderium, ut, spatio sex

circiter annorum, ad omnes fere orbis Catholici partes de præcepto extensa fuerit, videlicet, 12 Novemb. ejusdem an. 1664, regnis et dominiis imperatori subjectis; 21 Januarii 1665, ditionibus archiducis Austriæ; 15 Junii ejusdem, reipublicæ Venetæ; 17 Augusti, ditionibus ducis Sabaudia: 18 Septembris, regno Neapolis; 19, Etruriæ; 27, provinciis ducis Bojariensis; comitatibus Flandriæ et Burgundiæ; statui tum Mediolanensi, tum Finariensi, Siciliae et Sardiniae regnis. Respublica Januensis ante annum 1666, Officium etiam recitabat primæ classis cum Octava. Anno 1667, 17 Septembris, extensa pariter fuit Patribus societatis Jesu; 21 Octobris, temporalis ditioni Ecclesiæ; 31 ejusdem, Patribus Augustinianis; anno 1668, 8 Februarii, diœcesibus Mutinen.; et Regien. 20 ejusdem, Galliarum regno; anno 1670, 21 Junii, diœcesi Augustanæ et provinciæ Albanæ; 9 Augusti, Portugalliae regno; et 15 Septembris, statui Massæ; tandem anno 1672, 31 Decembris, diœcesi Vercellen., et elapsis deinde viginti circiter annis, anno videlicet 1693, die 15 Maii, ad universalem Ecclesiam ab Innocentio XII extensa fuit; quod quibusdam fere inutile tunc videbatur, cum nullus vix reperiretur orbis terrarum angulus, in quo non recitaretur. Et revera nullum omnino invenietur in sancta Romana Ecclesia Officium, nulla festivitas, nec festivitatis Octava, quæ tot diœcesibus, tot provinciis, regnis ac ordinibus religiosis indulta fuerint, priusquam Ecclesiæ universali concederentur. Nullum reperietur mysterium, nullumque festum, pro cuius cultus ampliatione, tot, et adeo frequentes apud sanctam Sedem peractæ fuerint instantiæ, non a quibusdam duntaxat mysterii devotis, sed ab omnibus, et fere a singulis regnorum Christi fidelibus. Videatur Breve Clementis IX, nostram Octavam statui ecclesiastico de præcepto injungens, in eoque legetur, quod summus Pontifex hoc peregerit, « piis annuens votis cardinalium, archiepiscoporum et episcoporum, necnon et Christi fidelium tam almæ Urbis, quam cæterarum civitatum, oppidorum et locorum » Sedi apostolicæ in temporalibus subditorum.

174. Non solum sub ritu duplici secundæ classis cum Octava, recitatur in Ecclesia Officium Immaculatæ Conceptionis; sed ulterius ad ritum duplicem primæ classis, favore plurium religiosorum ordinum, provinciarum et regnorum, elevatum fuit. Sub huiusmodi enim ritu illud recitant omnes Franciscani religiosi, videlicet Observantes, Reformati, Conventuales, Cappucini, Tertii Ordinis Patres, et tot Moniales, sub Regulis Sanctæ Claræ, Sanctæ Elisabeth et immaculatæ Conceptionis, ubique terrarum militantes: Ordines pariter beatæ Mariæ de Mercede, Carmelitarum Discalceatorum, et Poloniæ Patrum Marianorum: Melitensis religio, respublica Januensis: integra regna Hispaniarum, Lusitaniæ et utriusque Siciliae; necnon Austria, et plurimi Germaniæ principatus; omnesque Ecclesiæ, civita-

tes, Diœceses ac provinciæ, quæ beatissimam Virginem, sub Immaculatæ Conceptionis invocatione, in Patronam elegerunt. Similiter, quando Clémens XI hanc eandem festivitatem, inter festa de præcepto pro universali Ecclesia, anno 1708 annumeravit, pluribus jam in locis, et regnis hoc modo celebrabatur, videlicet, in omnibus Galliae, Hispaniæ, Lusitaniæ, Poloniæ, ducis Sabaudia, et totius fere Germaniæ dominiis, necnon eis in regionibus, quarum, sub illo titulo, beatissima Virgo reperiebatur Patrona. Tandem Benedictus XIV, pro ejusdem mysterii festivitate, cappellam pontificiam in perpetuum decrevit; et sic nulla amplius ex eis prærogativis illi deficit, quæ Nativitati beatæ Mariæ Virginis concessæ fuerant.

175. Imo et pluribus, absque comparatione, gaudet privilegiis sacrum immaculatæ Conceptionis mysterium, quam illud Nativitatis; et videtur paulatim id suscepisse Ecclesia, quod anno 744 jam inculcabat Joannes Eubœensis episcopus, Orat. in *Concept. Deiparæ* (supra § 3), nempe: « Si templum nec præter tantæ rei dignitatem dedicamus, quanto magis ferventiori studio, devotione infinita, ac Dei timore solemnitas hæc celebranda est, in qua non ex lapide fundamenta jaciuntur, nec manu hominum Dei templum exædificatur, » etc., quodque sæculo sequenti Georgius Nicomediensis, in sua etiam *Conceptionis* Oratione (§ 4, citata) Christi fidelibus pariter commendabat, videlicet: « Cum itaque hodierna festivitas illustrioribus omnibus solemnitatibus, miraculorum in ipsa consummatorum ratione, præeat; iisque, ceu fundamentum, ac crepido, supposita, quidquid in illis sacramentorum dispensatum est, pro fundamenti ratione in se colligat: par omnino est, ut tanquam principio, et causæ universorum bonorum, venerationem ei adhibeamus, impensiorique eam gaudio celebremus. » Tot igitur non reperientur, Officium Nativitatis sub ritu duplici primæ classis recitantes, quot mox vidimus de Conceptionis Officio. Non reperientur tot indulgentiæ concessæ, tot confraternitates sub ejus invocatione erectæ, tot ordines religiosi, sub ejus titulo aut protectione fundati, tot vota illam defendendi, ut de fide definiatur. Vix illi numerari possunt qui Officium Immaculatæ Conceptionis, diebus Sabbatis non impeditis recitant; quod pariter de Nativitatis Officio non subsistit. Sub silentio enim prætermissis innumeris fere collegialibus Ecclesiis, et particularibus monasteriis, quæ huiusmodi potiuntur privilegio, illud a sancta Sede, vel a sacra congregatione obtinuerunt ordines religiosi Sancti Francisci, Sancti Francisci de Paula, sancti Augustini, Societatis Jesu, Sancti Joannis de Deo, Servorum beatæ Mariæ Virginis, clericorum Regularium Minorum, clericorum Regularium Sancti Pauli, ordo Hierosolymitanus, congregatio Soma-scha, congregatio beati Petri de Pisis etc. Illud obtinuerunt diœceses Burgen Angelopolitana; Ca-

bilonen, Urbevetana, Egittanien, Januen, Durangen, Brugnaten, Naulen, Basileen, Sancti Jacobi Cubensis, Panormitana, Apten, Ilcinen, Sinnen, Helven, Sanctissimæ Trinitatis de Buenos Ayres, Guamanguen, etc. Et tandem regna et dominia integra Portugalliæ, Poloniæ et Cæsareæ majestatis extra Italiam. Declararunt summi Pontifices, dicta concedi privilegia, ad magis promovendam devotionem erga Immaculatam Conceptionem, ut videre est in decreto Taurinen. 13 Martii 1742 emanato, ibi: « Sanctissimus dominus noster Benedictus XIV, ad magis promovendam devotionem erga immaculatam Conceptionem benigne inclinatus indulgit, ut singulis Sabbatis minime impeditis; Officium proprium cum Missa immaculatæ Conceptionis beatæ Mariæ Virginis sub ritu semiduplici, a capitulo, et canonicis... recitari possit et valeat. » Idem declaravit sacra congregatio, prout pariter videri potest in decreto Durangen 28 Aprilis 1751, ibi: « Sacra congregatio, ad magis augendam fidelium devotionem in illis partibus, benigne concessit, ut ab universo clero sæculari et regulari utriusque sexus præfatæ civitatis et diocesis, Officia nempe... sanctissimæ Conceptionis, singulis Sabbatis non impeditis, » etc. Nec majori istius devotionis dilatationi obstat, quod, sub die 7 Julii 1753, decreverit eadem sacra congregatio, « quod preces de Officiis votivis semel in mense, vel semel in hebdomada recitandis, amplius non recipiantur. » Ab emanato enim hoc decreto, die 23 Januarii 1754, instante eminentissimo Ulixbonensi patriarcha, concessa est iterum gratia, favore nostri mysterii, pro clero sæculari et regulari regni Portugalliæ. Concessa est, die 11 Maii ejusdem anni, universo Societatis Jesu ordini: concessa est, die 24 Julii 1756, instante rege Fidelissimo, pro regno Algarbiorum ac cæteris suæ majestatis dominiis: et 28 Augusti ejusdem anni, diocesi Sanctissimæ Trinitatis de Buenos Ayres: necnon die 15 Decembris 1759, monialibus regii monasterii Xantonen. Ex quibus resultat decretum anno 1753 datum; vel nostrum forsan non respicere mysterium, vel relate ad illud in desuetudinem jam abisse.

176. Locum hic habere id potest, quod refert Pater Franciscus Diaz a Sancto Bonaventura, ordinis Minorum regularis Observantiæ, Catholici Hispaniarum regis olim concionator et theologus, *Appendice 9 ad Arborem Seraphicam*, Innocentio XIII, necnon mundi potentatibus eidem obedientiam præstantibus dicata, et pro capitulo generali dicti sui ordinis, anno 1723, Romæ typis edita et publicata: videlicet, quod ipse, anno 1708, Clementi XI, plurimis et quam maximis perturbato angustiis, quamdam præsentaverat relationem prosperorum eventuum, quos, bellorum et discordiarum temporibus, nati fuerant plurimi qui, ad prædicta vitanda mala, beatissimam Virginem Mariam, in mysterio eusæ Immaculatæ Conceptionis; aliquo obsequio oblato, devote invocaverant. Qua

quidem narratione motus fuit idem summus Pontifex ad statuendum, quod prædictum festum deberet ubique terrarum in posterum ab omnibus et singulis utriusque sexus Christi fidelibus, sicut alia festa de præcepto, servari et celebrari, ac sub præcepto observationis festorum comprehendendi, prout videri potest in Brèvi: *Commissi nobis*, die 6 Decembris 1708 emanato in quo sermo habetur de tot, tantisque, quibus premebatur Christiana respublica et catholica Ecclesia, necessitatibus. Subjungit Pater Diaz, quod, hac publicata Constitutione, statim, elapso vix mense, reciproca secuta est, Domino benedicente, et Deipara opem ferente, ac integra concordia inter sanctam Sedem et augustissimum imperatorem, non sine ingenti lætitia, iam Suæ Sanctitatis, quam totius ecclesiastici status.

177. Accedat igitur Gamaliel (*Act. v, 38*), nobisque declaret, utrum ex hominibus, an potius ex Deo provenerit ista omnium Christi fidelium erga immaculatam Conceptionem pietas et devotio, simulque summorum Pontificum et Ecclesiæ, tot sæculorum spatio, unanimis et nunquam interruptus consensus, pro ejusdem mysterii festo et cultu augendo. Veniat Pater Bartholomæus a Medina, sacri Prædicatorum ordinis, qui, licet alibi sententiæ fuerit contrariæ, a sequentibus tamen, in III part., qu. 27, art. 2, anno circiter 1578, abstinere non potuit, ibi: « Suffragantur huic sententiæ omnes universitates studiorum, in quibus viri docti et magistri sequuntur hanc sententiam, et maxime schola Parisiensis, reliquarum parens et magistra. His accedit consensus totius populi Christiani, qui non est parvæ auctoritatis, siquidem *Vox populi, vox Dei*. Certe hac in re videtur impletum esse illud: *Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem* (*Psal. viii, 3*): sed et illud animadversione dignum est, quod hæc sententia de immaculata beatæ Virginis Conceptione, a parvis initiis profecta, crevit in immensum, quod est argumentum solidæ veritatis, ut insinuat *Actorum c. v.* »

178. Veniat Pater Vincentius Justinianus Antistius, ejusdem ordinis, qui, eodem fere tempore, tractatum *De Immaculata Conceptione* edidit, cujus synopsis exhibent monumenta litteraria Trevoltienisia anni 1709, occasione versionis Gallicæ, anno 1706 peractæ. In dicto autem tractatu, inquit Pater Piazza, pag. 352, decem et octo Considerationibus, piæ sententiæ argumenta, pulchre et erudite perpendit Antistius, in quarum postrema observat, a sancto patriarcha Dominico, usque ad sua tempora, sanctos magnosque viros sui ordinis piæ sententiæ astipulatos fuisse; nominatim vero laudat Albertum Magnum, divum Thomam, Catharinum, Viguierum, Urinum, Thaulerum. Testatur quoque, omnes quotquot sua ætate Dominicanos concionatores audivit, immaculatam Dei Genitricis Conceptionem coram populo prædicasse. Paragrapho decimo ejusdem tractatus, plurimum ponderat Gamalielis dictum:

« Si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissolvetur; » et ex generali omnium fidelium et totius Ecclesiæ, erga illam sententiam, tunc temporis consensione, demonstrat, « Opus Dei esse, non autem hominum; prout, subjungit ibidem, erudite probavit magister noster Joannes a Penna, Universitatis Salamantinæ cathedra-
ticus. »

179. Veniat Pater Laurentius Gutierrez ejusdem ordinis, qui anno 1618 sermonem *De Immaculata Conceptione* coram Catholico rege habuit, et Compluti edidit cum epistola, eidem regi inscripta, ubi sex enumerat rationes, quæ ipsum ad piam sententiam, priori relicta, amplectendam impulerant; quarum una, quarta videlicet, sequentis est tenoris : « La piedad, y devocion de los fieles. Porque esta conspiracion, y unanime consentimiento, no solo de vulgo de ignorantes, sino de todas las gerarquias de ombres santos, y sabios de la Iglesia... es verdaderamente un grandissimo indicio de inspiracion divina; porque no era conforme a tan prudente, y alta providencia permitir, que casi toda la Iglesia errasse, no por un dia, ni dos, sino por muchos : ños en cosa tan grave. » Apud P. Piazza, pag. 551. Pater autem Echardus tom. II, ad an. 1627, de eodem Patre Gutierrez ait : « Cathedram vespertinam in Academia Complutensi... et primariam rexit. Ab ingenii acumine et perspicuitate lectionum, apud omnes plurimi factus. » Et postea inter ejus Opera recenset : *Sermon de la Concepcion immaculada de la B. Madre di Dios, predicado en presencia del rey Catolico D. Felipe III.* Quid ergo ulterius dixissent eruditissimi isti theologi, si his nostris temporibus sua exarassent Opera? Tandem cum apud Græcos, quatuor fere sæculorum spatio, ignotum fuisset qua die natus fuerat Salvator mundi, ac postea per aliquos, qui ex Occidente venerant, indicata fuisset, magna statim solemnitate ab omnibus celebrari cepit. Elapsis autem decem circiter annis, ac in dies, erga ejusmodi 25 diem Decembris, crescente fidelium devotione, sermonem habuit sanctus Joannes Chrysostomus, tom. II, edit. Mauria. 1718, pag. 554, in quo sequentia leguntur, illi : « Habeo porro tres ad probandum demonstrationes, per quas omnino intelligimus, hoc ipsum esse tempus, quo Jesus Christus Dominus noster ac Dei Verbum in lucem est editus. Quarum hæc prima est, quod tanta celeritate quaquaversus hoc festum denuntiatur sit, et ad tantum fastigium exereverit, adeoque inclauerit. Et quod Gamaliel de prædicatione dixit : *Quoniam si est ex hominibus, dissolvetur; si vero ex Deo est, non potestis dissolvere illud, ne forte et Deo repugnare inveniamini* (Act. v, 38, 39) : hoc et ego fidenter de die hoc pronuntiaverim, quoniam ex Deo Deus Verbum est, idcirco non solum non dissolutum esse, quin potius per annos singulos majus incrementum sumere, clarioremque evadere. » Hæc sanctus Chrysostomus, quæ sacrosancto nostro mysterio a fortiori applicari possunt;

cum non solum decem annorum, sed plurium sæculorum spatio, per annos singulos majus sumat incrementum, clariusque et celebrius evadat. Unde si hujusmodi cultus decennale duntaxat incrementum, veluti argumentum demonstrativum a sancto Chrysostomo reputatum fuerit ad probandum, eundem cultum ex Deo provenire, non autem ex hominibus : demonstrativum pariter a fortiori dici potest ac debet in casu de quo ad præsens agitur.

ARTICULUS XIV. — *Novæ insurgunt oppositiones contra titulum immaculatae, tribuendum Conceptioni.*

180. Anno 1668, iterum recrudit, tempore Alexandri VII sopita, imo et decisa controversia circa titulum immaculatae Conceptionis. Sancti Officii congregationi recursum habuit generalis Conventualium procurator contra Bononiensem et Parmensem inquisitores Dominicanos, qui de novo facultatem denegabant typis mandandi hujusmodi titulum; eminentissimosque Patres supplicavit, ut, attenta Constitutione sanctæ memoriæ Alexandri VII, *Sollicitudo*, super hac materia emanata, injungere et præcipere dignarentur Patribus inquisitoribus, ne suos hac in re perturbarent in posterum religiosos. Recursum etiam fecit Bononiensis inquisitor, ab eadem sacra congregatione querens, utrum conclusiones quasdam, a Patribus Conventualibus sibi præsentatas, typis mandari ac publice defendi permittere deberet, in quarum titulo habebatur, eas defendi debere die 8 Decembris, qua ab omnibus Christi fidelibus solemniter celebratur festivitas immaculatae Conceptionis. De solo immaculatae titulo hic revera non agebatur, sed de integra propositione, videlicet, quod ab omnibus Christi fidelibus celebretur festum immaculatae Conceptionis; seu de titulo immaculatae, qui Conceptioni tribuebatur, loquendo de festo quod ab omnibus celebratur. Die 7 Martii ejusdem anni, R. D. assessori injunxerunt eminentissimi Patres, ut Bullam sanctæ memoriæ Alexandri VII referret. Et in sequenti congregatione, die 14 celebrata, ab eodem lecta fuit dicta Bulla; consideratoque illius tenore, fuit resolutum, inquisitori Bononiæ scribendum esse, quod in titulo dictarum conclusionum nihil continebatur apostolicis Constitutionibus repugnans, ac per consequens illas currere relinqueret; et ita scriptum fuit 17 ejusdem mensis. Diuturno autem non indiguit examine hoc negotium; ex una enim parte, clara sunt Constitutionis verba declarantis, sanctam Romanam Ecclesiam, in Conceptionis festivitate, beatissimam Virginem colere, in primo suæ creationis instanti, a peccato originali præservatam immunem; et hujusmodi cultum ab ejus institutione in Ecclesia nunquam immutatum fuisse; et ex alia, varii in sacra congregatione reperiebantur tunc temporis

cardinales, inter quos eminentissimus Albitius, qui pro exaranda dicta Constitutione cum Alexandro VII fatigaverant, ac per consequens germanum illius sensum optime callebant.

181. Die 5 Decembris 1669, assessor Sancti Officii exposuit sacrae congregationi Litterarum inquisitoris Cremonensis Dominicani tenorem, sequentibus verbis : « Non ha voluto passare alle stampe alcuni eloggj presentatili da alcuni Regolari Francescani, e dei Servi, che dicono : *Immacolata Conceptio B. M. V.*, ma gli ha risposto, che osservino la Bolla d'Alexandro VII, che dice : *Officium et Missa Conceptionis beatiss. Virginis immaculatæ*; e non al reverso, come dal congiunto exemplare. Per ovviare dunque all'arroganza di chi altera le Bolle, e decreti apostolici, attende i sentimenti della sagra congregazione. » Quis talia legens subito non crederet, Servitas et Franciscanos apostolicas falsificasse, vel adulterasse Constitutiones? Decrevit nihilominus sacrum tribunal : Rescribatur inquisitori ad formam Litterarum scriptarum inquisitori Bononiæ die 17 Martii 1668, in casu simili.

182. Die 20 Septembris 1673, examinato in sacra congregatione Sancti Officii quodam scripto, in quo continebatur novus modus colendi Immaculatam Conceptionem Virginis Mariæ; eminentissimi, audito prius voto reverendissimi magistri sacri palatii, prout sequitur, decreverunt : Rescribatûr inquisitori (Papiae), ut permittat impressionem folii, cui titulus : *Modo di praticare una divota Novena ad Onore dell'Immacolata Concezzione della gran Madre di Dio*, etc. In hujusmodi autem folio pluries habetur : *Immacolata Concezzione*; et in fine, sequentes reperiuntur versiculi : « In Conceptione tua, Virgo, immaculata fuisti. Immaculata Mariæ Virginis Conceptio sit nobis semper salus et protectio. »

183. Cum reverendissimus Capisuechius, sacri palatii apostolici magister, sub die 17 Februarii 1678, per edictum publicum, parvum quoddam immaculatæ Conceptionis Officium prohibuisset; sanctæ memoriæ Innocentius XI, per litteras in forma Brevis, 18 Decembris ejusdem anni expeditas, imperatorem certiore reddidit, sub dicta prohibitione non comprehendi Officium *Sicut lilium*, a sancta Sede approbatum. Et reipsa, cum correctum tunc fuerit memoratum parvum immaculatæ Conceptionis Officium, non solum nihil ab eo fuit expunctum, quod in Officio *Sicut lilium* reperiretur; sed ulterius, cum in ejusdem Oratione haberetur : *Ut qui nunc tuam sanctam Conceptionem devoto affectu recolo*, fuit emendatum et positum : *Ut qui nunc tuam sanctam et immaculatam Conceptionem devoto affectu recolo*. Quæ correctio eo majoris est ponderis ac auctoritatis, quod pro ea peragenda, deputati specialiter fuerint quinque consultores, inter quos adfuerunt D. Michael Angelus Riccius, ad cujus duntaxat relationem prohibitum fuerat idem Officium, et reverendissimus Capisuechius, qui illud

prohibuerat. Auxitque eandem hujusmodi parvi Officii correcti auctoritatem Innocentius XI, dum, Constitutione : *Credita nobis*, data 7 Junii 1680, in forma specifica confirmavit ecclesiasticorum Bavariae statuta, in quibus præcipitur, quod clerici pueri, qui præ ætatis teneritudine, Officium parvum beatæ Mariæ Virginis necdum orant, Officium immaculatæ Conceptionis, a Sede apostolica approbatum, præcipue pro conservanda castitate persolvant. *Bullar. Roman.* tom. VIII, pag. 133.

184. Acquieverant tandem inquisitores Dominicani, et impressionem tituli immaculatæ Conceptionis, coherenter ad summorum Pontificum et congregationis Sancti Officii mandata plurium annorum spatio permiserant. At cum Clemens XI diem Conceptionis inter festa de præcepto ascripsisset per suum Breve : *Commissi nobis*, dubitavit postea R. P. Ludovicus Gotti, Bononiensis inquisitor, an in posterum impressionem hujusmodi tituli permittere deberet. Non enim, inquiebat, summus Pontifex in dicto Brevi, Conceptioni tribuit titulum immaculatæ, sed solummodo beatæ Mariæ Virginis, dicens festum Conceptionis beatæ Mariæ Virginis Immaculatæ. Sacram igitur super hoc consuluit congregationem, quæ 25 Maii anni 1712 decrevit : Rescribendum Patri inquisitori Bononiæ, quod non impediat imprimi conciones, aliaque themata, in quibus Conceptioni beatæ Mariæ Virginis titulus Immaculatæ tribuatur. Quibus non obstantibus, anno 1734 iterum in sacro tribunali propositum fuit idem dubium; et die 5 Januarii, præceperunt eminentissimi domini cardinales, ut colligerentur decreta sacrae congregationis, ad rem facientia, et causa denuo referretur. Quibus collectis, ac mature consideratis et examinatis, die 19 ejusdem mensis et anni, iterum fuit resolutum : Permittatur titulus Conceptionis immaculatæ. Cumque, his denuo non obstantibus, inquisitor Faventiæ ejusdem tituli impressionem adhuc prohiberet, recursu contra eum habito, die 22 Januarii 1738, iterum emanavit decretum : Scribatur Patri inquisitori Faventiæ, quod permittat servari solitum. Ex quibus decisionibus in judicio contradictorio toties emanatis habetur, non posse amplius, a Sanctitatis suæ vel sacrarum congregationum ministris inhiberi titulum immaculatæ Conceptionis; et coherenter ad Constitutiones apostolicas eos se gerere, qui sustinent, docent, et typis mandari ubique curant, ab omnibus Christi fidelibus, die Octava Decembris, celebrari festivitatem immaculatæ Conceptionis.

ARTICULUS XV. — *Omnia Urbis tribunalia in suis decretis, cardinales Urbis vicarii in suis edictis, et summi Pontifices in suis Constitutionibus, titulum Immaculatæ Conceptionis admittunt.*

185. Tot contradictiones contra sacrum mysterium, toties per temporum intervalla refricatas, quis, amabo, absque admiratione et stupore audire vel legere poterit? Cesset tamen admiratio, cesset

et stupor. Agitur enim de immaculatæ Conceptionis beatæ Mariæ mysterio, quod, divina permittente Providentia, contrarietatibus semper patuit; sed eadem simul disponente, palmæ ad instar, ut alibi dictum est, quo validius opprimitur, eo vehementius assurgit. Hoc autem in præsentī casu, magis forsā quam in ullo alio comprobatur. Jam supra vidimus § 125, quod, dissipatis procellis, quæ contra titulum immaculatæ Conceptionis tempore Innocentii X excitatæ fuerant, plurima emanarunt Brevia ac plura sacre Rituum congregationis decreta, in quibus, cubitalibus litteris, appositus fuit dictus immaculatæ Conceptionis titulus, adversariis adeo exosus factus. Quot autem, ab anno præsertim 1720 usque ad 1746, emanaverint iterum ab eadem sacra Rituum congregatione, cum eadem immaculatæ Conceptionis expressione, decreta, vix numerari potest. Duæ sunt, dictæ congregationis, decretorum formulæ diversæ; in una dicitur: Sacra Rituum congregatio concessit: in alia vero legitur: Sanctissimus dominus noster concessit Triginta, et amplius præ manibus habentur decreta, juxta primam formulam edita, quibus fuit indultum, ut quolibet die Sabbati non impedita, variis in locis recitaretur, sub ritu semiduplici, Officium Immaculatæ, vel Officium Sanctissimæ Immaculatæ Conceptionis beatæ Mariæ Virginis. Plurima alia juxta secundam formulam, et cum eadem immaculatæ Conceptionis expressione emanarunt, pro eadem induigenda gratia. Imo omnibus dominis, Cæsareæ majestati extra Italiam subjectis, sub ritu duplici, et cum eodem Immaculatæ Conceptionis titulo, idem concessum est. Et protestati sunt summi Pontifices, hujusmodi ab eis concedi gratias, ad magis promovendam devotionem erga immaculatam Conceptionem beatæ Mariæ Virginis.

186. Varia similiter, cum eodem nomine immaculatæ, vel SS. immaculatæ Conceptionis, edita sunt decreta, quibus concessa est licentia Missam cantatam de Immaculata Conceptione celebrandi Sabbatis etiam festo duplici impeditis. Varia, quibus festum et Officium Immaculatæ Conceptionis, ad ritum duplicem primæ classis elevatum est. Varia, quibus confirmatæ sunt electiones beatæ Mariæ Virginis in patronam, sub speciali titulo Immaculatæ Conceptionis peractæ. Varia, quibus Officium proprium immaculatæ Conceptionis fuit concessum. Varia tandem, quibus diversæ aliæ concessæ sunt gratiæ favore Immaculatæ Conceptionis. Nec dici potest similia decreta a subalternis sacre congregationis ministris, clandestine cum expressione immaculatæ Conceptionis exarata fuisse; licet enim hoc suspicari quis pesseret, si duo, tria, vel quatuor duntaxat adessent hujusmodi decreta; cum tamen de tot, adeoque ingenti numero agatur, quorum plurima in Urbe typis edita fuerunt, et ubique terrarum publicata; nemo certe inveniri poterit, cui talis suspicio in mentem veniat. Quod autem appo-

sitio, in his decretis, tituli immaculatæ Conceptionis, non subalternis ministris, sed omnibus et singulis, ut plurimum, eminentissimis sacre congregationis Patribus tribuenda sit, perspicue demonstrari ulterius potest. Prævie siquidem ad cujuslibet congregationis celebrationem typis mandantur folia, et omnibus eminentissimis sacre congregationis cardinalibus distribuuntur, in quibus causarum tituli apponuntur quæ ab unoquoque eminentissimo in proxima congregatione referri debent. Il vero causarum tituli in folio exarantur iisdem prorsus terminis, quibus continentur in schedulis, a quolibet eminentissimo Ponente transmissis. Unde cum eminentissimus Tamburinus, die 21 Martii 1744, quamdam referre deberet instantiam, a Barchinensi cathedrali peractam, suamque transmisisset schedulam tenoris sequentis, videlicet: «Barchinonen, Elevatio ritus festi Conceptionis beatæ Mariæ Virginis ad duplex primæ classis, pro cathedrali dictæ civitatis:» eisdem terminis fuit appositā in folio, pro dicta congregatione tunc exarato, et typis dato. Hoc supposito, quædam excerpta sunt e dictis foliis, evidenter probantia, ipsos eminentissimos Patres titulum immaculatæ libenti semper animo tribuisse Conceptioni, quotiescunque agebatur de festo, de Officio et de cultu ejusdem sacri mysterii. Quædam pariter excerpta sunt e similibus foliis, quæ eminentissimis Patribus sacre congregationis concilii distribuuntur, et a reverendis DD. ejusdem congregationis secretariis exarantur.

187. Non solum autem sacre congregationes Rituum et concilii Tridentini interpretum titulum immaculatæ Conceptionis admittunt, verum etiam et alia, reliquiis et indulgentiis præposita. Siquidem Benedictus XIII, die 5 Septembris 1725, per istius congregationis decretum benigne indulsit, ut in omnibus ecclesiis conventualem Germaniæ et Galliarum acquiri posset indulgentia plenaria die festo Immaculatæ Conceptionis, non obstante universali indulgentiarum suspensione. *Summ. num.* 22; et die 28 ejusdem mensis, idem et cum eadem Immaculatæ Conceptionis expressione concessit pro ecclesiis Minorum de Observantia. *Ibid. litt. A.* Anno vero 1727, die 2 Januarii, summarium indulgentiarum pro crucibus et numismatibus ab abbate Montis Serrati benedictis, per sex consultores ad id specialiter deputatos confectum, approbavit, et in eo concessit: Primo, iis qui dixerint: *Benedicta sit purissima et immaculata Conceptio beatæ Mariæ Virginis*, quadraginta dies indulgentiarum; secundo, septem annos iis qui Rosarium vel Coronam beatæ Mariæ Virginis recitaverint in honorem ipsius purissimæ et immaculatæ Conceptionis; tertio tandem, varias alias indulgentias iis qui, recitatis quibusdam precibus, postea adjunxerint: *Benedicta sit sanctissima Trinitas, et laudetur sanctissimum Sacramentum, ac purissima Conceptio sanctissimæ Virginis Mariæ, conceptæ sine peccato*

originali. Hoc autem Summarium die 21 Martii 1729, fuit ab eodem summo Pontifice in forma specifica confirmatum per Constitutionem : *Piis Orthodoxorum*, in *Bullar. Roman.* tom. XII pag. 370 ; et die 23 Decembris 1741, idem fuit concessum crucibus et numismatibus a Patribus Benedictinis Bohemiæ, Moraviæ et Silesiæ benedictis, ac postea in forma specifica confirmatum a Benedicto XIV, per Bullam : *Ad augendam*, datam 12 Martii 1742. (Habetur in scriptura, Romæ eodem anno typis edita pro indulgentia de qua in seq. §.)

188. Anno 1742, serenissima Dorothea, Parmensis ducissa vidua, supplicavit pro confirmatione, aut pro nova concessione indulgentiæ centum annorum, a Gregorio XV Christi fidelibus olim concessæ, qui pie et devote dicerent : *Benedicta sit purissima et immaculata Conceptio beatissimæ Mariæ Virginis.* Inveniri non potuit concessionis factæ decretum ; sed tot argumentis documentisque fuit eadem demonstrata, ut sacra congregatio reliquiis et indulgentiis præposita, sub die 21 Maii ejusdem anni, omnium et singulorum unanimi consensu et voto, sequens ediderit Rescriptum, videlicet : « La sacra Congregazione ha stimato potersi accordare per nuova concessione, e pubblicazione di decreto, l'indulgenza di cento anni, da guadagnarsi una sol volta il giorno, a chi pronunzierà, in qualunque idioma, la giaculatoria : *Benedicta sit purissima et immaculata Conceptio beatæ Mariæ Virginis.* Quale indulgenza si dice già accordata dalla santa memoria di Gregorio XV. » Sic legitur in Actis dictæ sacræ congregationis, in quibus etiam sequens adest san. mem. Benedicti XIV resolutio, sub die 8 Junii a R. D. secretario inserta : « Sanctissimus non approbavit, suamque mentem hoc pacto mihi secretario explicavit, scilicet quod Sanctitas Sua revocare non intendit indulgentiam, vel eam de medio tollere, quæ a san. memoriæ Gregorio XV creditur elargita, quatenus ea a præfato summo Pontifice revera fuerit concessa. Intendit tamen eam de novo non elargiri ; hocque, non ob remissam animi sui erga immaculatam Conceptionem beatissimæ Virginis devotionem, sed ob gravem inter opus injectum, ac ipsam indulgentiam incongruitatem, » etc. Ex quibus resultat, quod summus Pontifex noluit sacræ congregationis approbare resolutionem, quantumcunque unanimi, tum eminentissimorum cardinalium, tum consultorum voto emanatam, non ob aliquam renitentiam promovendi in Ecclesia cultum et devotionem erga immaculatam Conceptionem, sed præcise ob nimiam quam putavit adesse distantiam inter opus quod injungebatur, et indulgentiam quæ concedebatur. Quapropter si sacra congregatio pro concessione minoris indulgentiæ Sanctissimo consulisset, absque ulla vel minima difficultate publicatum tunc fuisset decretum, quo universis Christi fidelibus, ubique terrarum existentibus, qui pie et devote memoratam recitassent orationem : *Benedicta*

sit purissima et Immaculata Conceptio beatæ Mariæ Virginis, aliqua concessa fuisset indulgentia, sicuti pro crucibus et numismatibus benedictis concessam vidimus.

189. Nec pariter renuit sacra eminentissimorum dominorum congregatio, negotiis et consultationibus episcoporum et regularium præposita, nec renuerunt plures alii eminentissimi cardinales, et varii summi Pontifices, eundem immaculatæ Conceptionis titulum admittere et approbare quotiescunque illud peragendi sese eis obtulit occasio. Unde cum scholæ Christi congregatio san. mem. Alexandro VII supplicasset pro suarum Constitutionum approbatione et confirmatione, in quarum capite 19 præcipitur, quod quicumque in dicta congregatione recipiendus erit, ter primo dicere debeat : *Laudetur sanctissimum Sacramentum, et purissima Conceptio Domine nostræ sine labe peccati originalis* ; deinde « quod juret in manibus obedientiæ, id est superioris, defensurum se immaculatam Deiparæ Virginis absque labe originalis peccati conceptionem : » idem Pontifex, audito prius sacræ Congregationis voto, cui illas examinandas commiserat, die 10 Aprilis 1665, litteras dedit apostolicas, incip. *Ad pastoralis dignitatis fastigium*, quibus recensitas Constitutiones in forma specifica sequentibus verbis approbavit et confirmavit : « Nos, .. præinsertas Constitutiones, in congregatione venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. cardinalium, negotiis et consultationibus episcoporum et regularium præposita, de mandato nostro examinatas, et approbatione ac confirmatione apostolica dignas judicatas, auctoritate apostolica tenore præsentium approbamus et confirmamus pro congregationibus, seu confraternitatibus sub nomine Scholæ Christi, et sub earum Constitutionum observantiâ, tam hucusque erectis, quam in posterum erigendis in universis regnis et dominiis Hispaniarum, ac etiam in alma Urbe nostra, » etc. *Bullar. Rom.* tom. VI, part. vi, pag. 54 et seqq. Innocentius XI, per Breve : *Credite nobis*, dat. 7 Junii 1680, in forma etiam specifica confirmavit Constitutiones ecclesiasticorum Bavarie, in quibus præcipitur, quod clerici pueri, qui præ ætatis teneritudine Officium parvum beatæ Mariæ Virginis necdum orant, Officium Immaculatæ Conceptionis, a Sede apostolica approbatum præcipue pro conservanda castitate persolvant. « Istæ autem Constitutiones, inquit summus Pontifex in dicto Brevi, per congregationem nonnullorum ex venerabilibus S. R. E. cardinalibus, super hoc negotio a nobis specialiter deputatam, revisæ, et in nonnullis correctæ fuerunt. » Eodem *Bullar.* tom. VIII, pag. 155.

190. Alexandro VIII pariter pro simili confirmatione suas præsentavit Constitutiones ordo beatæ Mariæ de Mercede, in quarum dist. 1, cap. 3, jubetur recitari quotidie, post orationem mentalem, Antiphona Conceptionis cum Oratione, prout in suo Rituali, ea videlicet quæ incipit : *Deus, qui per*

immaculatam Virginis Conceptionem; et dist. 6, cap. 7, ulterius præcipitur, ut graduandi, prævie ad graduum receptionem, « Jurent tenere, tueri, defendere, prædicare, atque docere, animam beatissimæ Virginis in primo instanti suæ creationis, et infusionis in corpus, a peccato originali præservatam fuisse, et in hoc sensu festum Conceptionis ejus ab Ecclesia celebrari. » Eas nonnullis cardinalibus mature et diligenter examinandas commisit idem Pontifex; cumque ad cælos postea evolasset, Innocentius XII, ipsius successor, per litteras in forma Brevis, incip. *Ex injuncto*, die 7 Decembris 1691 datas, specificè eas confirmavit, sequenti præmissa narrativa, videlicet: « Exponi nobis nuper fecit dilectus filius Martinus Salvator Gilaberti vicarius, et in Romana curia procurator generalis ordinis Fratrum beatæ Mariæ de Mercede redemptionis Captivorum, in sacra theologia magister, quod cum alias... nova Constitutionum ejusdem ordinis coordinatio, seu compilatio facta fuerit, subinde Constitutiones hujusmodi sic coordinatæ, seu compilatæ ad felicis recordationis Alexandrum Papam VIII, prædecessorem nostrum, transmissæ fuerint, ut suo et hujus sanctæ Sedis patrocinio munirentur; ipse Alexander prædecessor easdem Constitutiones sibi exhibitas nonnullis ex venerabilibus Fratribus nostris, tunc suis, S. R. E. cardinalibus, quorum pietas, prudentia, rerum usque, et sacrorum canonum peritia sibi longe perspecta erat, discutendas commisit, qui mandatis ejusdem Alexandri, prædecessoris, morem gerentes, illas mature diligenterque examinarunt, et nonnullis adjectis, aliisque, ubi opus fuit, correctis et emendatis, Constitutiones ipsas in unum volumen redigi curarunt tenoris qui sequitur, videlicet, » etc. *Bullar.* eod. tom. IX, pag. 141. Ex quibus habetur, quod præfati eminentissimi mature et diligenter dictum volumen examinarunt, et quod varia in eo correxerunt et emendarunt, eo tamen intacto relicto et approbato, quod nostrum, ut supra, cernit mysterium ac ejus in Ecclesia festivitatem.

191. Anno 1719, varia edidit decreta generale ordinis Minorum Conventualium definitorium, quorum primum tenoris erat et est sequentis, nempe: « Sacra Minorum Conventualium religio, beatissimæ Virginis Conceptionem singularibus devotionis officiis a suis primordiis quovis tempore prosecuta est. Quamobrem majorum suorum semitis inhærendo decrevit venerabile definitorium, eandem beatam Virginem sub titulo immaculatæ Conceptionis in Patronam principalem sibi assumere; firmissimam ex eo spem concipiens, futurum ut in ordine nostro erga eandem Deiparam, ejusdemque immaculatæ Conceptionis mysterium pietas et religio in dies fervereat et augeatur. » Mature fuerunt examinata a congregatione episcoporum et regularium, ac postea, de ejus consilio, omnia in forma specifica, uno tamen excepto, videlicet nono (materiam de qua agitur nullatenus respiciente) a Clemente XI

approbata et confirmata fuerunt per litteras incip. *Ex injuncti nobis*, 7 Maii 1720 datas. Eod. *Bullar.* tom. II, pag. 161. In forma item specifica confirmavit Innocentius XIII, Constitutione: *In supremo*, data 3 Septembris 1723, Patrum Marianorum congregationis Poloniæ statuta, in quibus præscribitur: « Ut Officium divinum juxta ritum ordinis Minorum, et in specie Officium immaculatæ Conceptionis recitetur: ut renovatio votorum fiat quolibet anno in festo Immaculatæ Conceptionis: ut præpositus in singulis domibus assignet promotores confraternitatis immaculatæ Conceptionis; hique allaborent, ut quamplurimos clientes et cultores Immaculatæ Conceptionis beatæ Mariæ Virginis pariant. » Approbaverat jam idem Pontifex die 26 Martii 1722, per aliam Constitutionem: *Cum sicut*, statuta congregationis immaculatæ Conceptionis et sancti Ivoonis, apud clericos Regulares Sancti Caroli ad Catenarios Romæ erectæ, in quibus, cap. 10, habetur formula promulgandi congregationis officiales, noviter electos, videlicet: « In nomine sanctissimæ Trinitatis, et sub invocatione immaculatæ Conceptionis, ac sancti Ivoonis, pauperum advocati, electi sunt, » etc. Tandem Clemens XII, Const. *Imperscrutabilis*, data pridie Nonas Decembris 1730, specificè etiam, instante Philippo V, rege Catholico, confirmavit Academiæ Cervariæ Constitutiones, de mandato Benedicti XIII, a cardinalibus Pico et Beluga prius examinatas et probatas; in quibus, cap. 26, *De candidatis*, præcipitur, ut jurent se Immaculatam beatæ Virginis Conceptionem strenue propugnuros, ibi: « Jurabunt se immaculatam beatæ Virginis, hujus Academiæ Patronæ, Conceptionem et Constitutionem *Unigenitus* sacræ memoriæ Clementis XI strenue propugnuros. » Eod. *Bullar.* tom. XIII, pag. 114. Ex quibus omnibus collective sumptis habemus, non solum omnes Urbis congregationes, verum etiam summos Pontifices, de earum et plurium aliorum cardinalium consilio et voto, in forma specifica approbasse et confirmasse tum titulum immaculatæ Conceptionis, tum et vota ac juramenta sacrum mysterium sub eodem titulo tuendi et prædicandi, ac ejusdem festum et cultum promovendi. Quæ omnia ab eo præsertim tempore peracta sunt, quo idem titulus ab adversariis impugnari cœperat.

192. Nemo est autem qui ignoret, statuta et decreta, in forma specifica a summis Pontificibus confirmata, veluti ab eisdem directe et immediate emanata considerari debere: « Ea nostra facimus, quibus auctoritatem nostram impertimur. » (In leg. 2. Cod. *De veteri jure enucleando*.) Talia statuta et decreta, papalia evaserunt, teste Barbatio, *Consil.* 60, num. 14 et seq. lib. III, ibi: « Statutum a Papa confirmatum in forma specifica, transit in legem papalem, perinde ac si ab ipsismet Pontificibus confirmantibus fuisset ordinatum; » et cardinali de Luca *De Regal. Disc.* III, num. 4, ibi: « Confirmatio apostolica in forma specifica stat loco novæ

concessionis, quæ suum debet sortiri effectum, perinde ac si gratia confirmata, fuisset facta ab ipsomet Papa. » Idemque tenent omnes, qui de hac materia tractarunt. Si quis vero de hoc iterum dubitaret, Clementis XII Constitutionem mox citatam legat, statuti confirmativam Academiæ Cervariæ, videlicet : « Jurabunt, se immaculatam beatæ Virginis Conceptionem strenue propugnaturus. » Præcipit siquidem in ea summus Pontifex, quod istud statutum, simul cum aliis, de verbo ad verbum, nullo penitus verbo omisso, ad unguem executioni mandetur : « Omnia et singula præinserta statuta, et integrum eorum tenorem, de verbo ad verbum, nullo eorum verbo penitus omisso ; » quodque firmiter et inviolabiliter observari debeat, eodem prorsus modo, ac si ab eo emanasset : « Perinde ac si a nobis emanassent, firmiter et inviolabiliter observari debere, apostolica auctoritate perpetuo decernimus ac statuimus. » Imo indignationem omnipotentis Dei omnibus, et singulis minatur, qui illud vel in minimo infringere auserint : « Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam, » etc. Ex quibus resultat, quanti fieri debeant similia statuta et decreta, in forma specifica a summis Pontificibus confirmata. Tollant igitur adversarii, si possunt, a relata mox Clementis XII Bulla, vel a Cervariæ statutis, specificè in ea confirmatis, verbum « Jurabunt, » vel aliud « Immaculatam. »

193. Tandem eminentissimi Urbis cardinales vicarii, edicta pro festo immaculatæ Conceptionis, auctoritate sua ordinaria, vel etiam de mandato summorum Pontificum publicari curantes, memorata immaculatæ Conceptionis expressione ut plurimum in eis utuntur. In edicto cardinalis Marefuschii, anno 1731 publicato pro immaculatæ Conceptionis festivitate, in Basilica Sanctorum duodecim Apostolorum peragenda, dicitur, quod celebrabitur in dicta ecclesia, 8 Decembris, festum Immaculatæ Conceptionis, et invitantur fideles ad indulgentias ibidem lucrandas, a Sixto IV olim concessas. In alio cardinalis Guadagni anni 1758 invitantur fideles pro festo Immaculatæ Conceptionis in ecclesia archiconfraternitatis Sanctæ Mariæ de Pietate. In alio ejusdem cardinalis anni 1742, idem eminentissimus hortabatur Christi fideles, ut missionibus frequenter assisterent, ac per hoc, juxta summi Pontificis mentem, melius se prepararent ad celebrationem festi Immaculatæ Conceptionis. In alio anni 1743, notificatur Christi fidelibus, quod Benedictus XIV quasdam concessit indulgentias, triduo interessentibus, in ecclesia domus professæ Societatis Jesu peragendo prævie ad festum immaculatæ Conceptionis. In alio ejusdem anni pariter notificatur, quod Sanctitas Sua indulgentiam concessit visitantibus Sacrorum Stigmatum ecclesiam die festo Immaculatæ Conceptionis. In alio anni 1747, invitantur Christi fideles ad Novendium, quod in ecclesia Sanctorum duodecim Apostolorum fieri debet, ut digne se prepararent pro celebrando Immacu-

late Conceptionis festo, et quolibet anno plura videntur in Urbe similia edicta, in quibus pariter legitur Immaculatæ Conceptionis festum.

194. Concludamus ergo, nullum in Romana curia adesse tribunal, quod non admittat, quod venerationi non habeat titulum immaculatæ Conceptionis ; nullumque in orbe catholico reperiri angulum, quo non pervenerit, ubi publicatum non fuerit aliquod apostolicum decretum, eundem immaculatæ Conceptionis titulum continens. Præcepit sancta et universalis inquisitio, præceperunt et summi Pontifices, ut titulus ille, in Urbe, et in orbe libere currere sineretur, non ignorantes illum in basilica Lateranensi, omnium Urbis et orbis Ecclesiarum Matre, cubitalibus litteris palam et aperte, plurium sæculorum spatio, exaratum exstitisse, ut Christi fidelium, Jubilæi præsertim, et quolibet alio tempore, dictam ecclesiam visitantium pietas cresceret, ac devotio erga sacrum immaculatæ Conceptionis mysterium. Videatur super hoc cardinalis Rasponus, qui *De basilica Lateranensi*, lib. III, cap. 12, sequentia refert : « Reperi in Ecclesiæ monumentis, in sacello Sancti Joannis evangelistæ, superioribus sæculis, exstitisse altare immaculatæ Conceptioni beatæ Mariæ Virginis dicatum, quod variis circum ad pietatem compositis sententiis in Deiparæ honorem decorabatur, atque ad superiorem partem altaris sic erat inscriptum : *Girum cæli*, etc. A latere dextro : *Immaculatam Conceptionem Virginis Mariæ celebremus*... Quæ omnia antiquis characteribus expressa fuisse testatur manuscriptus Codex, et forsitan ab usque Hilari sanctissimi pontificis tempore exarata. » Illum eundem titulum centies in suis decretis adhiberunt sacræ congregationes Rituum, concilii Tridentini, Indulgentiarum, Episcoporum et regularium ; et in suis edictis eminentissimi Urbis cardinales vicarii. Illum recipiunt et confirmant summi Pontifices in suis litteris apostolicis ; illumque in suis Constitutionibus adhibent et adhiberi præcipiunt, prout fecit Urbanus VIII. Ipsa tandem sancta Romana Ecclesia Missam et Officia divina olim ordinavit, quæ spatio centum fere annorum decantavit, etiam in duobus generalibus conciliis, Lateranensi scilicet et Tridentino, legitime in Spiritu sancto congregata, in quorum Oratione dicebat : *Deus, qui per immaculatam Virginis Conceptionem, dignum Filio tuo habitaculum preparasti, et in Versiculo : Immaculata Conceptio est hodie sanctæ Mariæ Virginis, ac in Invitorio : Immaculatam Conceptionem Virginis Mariæ celebremus : Christum, ejus præservatorem, adoremus Dominum.*

195. Plures concesserunt indulgentias summi Pontifices iis, qui vel memorata recitarent Officia, vel ipsorum recitationi interessent ; varias itidem iis, qui dixerint : *Benedicta sit purissima et Immaculata Conceptio beatæ Mariæ Virginis* ; qui Coronam beatæ Virginis recitaverint in honorem ipsius purissimæ et immaculatæ Conceptionis ; vel qui dixerint :

Laudetur purissima Conceptio sanctissimæ Virginis Mariæ, conceptæ sine peccato originali. Tandem, Immaculatam fuisse gloriosæ Virginis Conceptionem, ubique terrarum, in scholis et in Ecclesiis, a tempore immemorabili, inter doctrinæ Christianæ articulos traditur, et docetur, ut articulo sequenti mox videbimus, instantibus, exhortantibus et præcipientibus summis Pontificibus. In omnibus Hispaniarum regnis nulla fit, nec fieri potest ad Christi fideles concio, nisi prædicator, quicumque ille sit, per sequentia incipiat verba, videlicet: *Laudetur sanctissimum Sacramentum, et Immaculata Conceptio beatæ Virginis Mariæ.* Et Hispaniarum regna ac Lusitanæ, necnon plurimæ civitates, imo, et integræ provinciæ Germaniæ, Poloniæ et Italiæ, ac fere omnes orbis catholici universitates votum emiserunt, eandem defendendi Immaculatam Conceptionem. Non mirum igitur, si per festum, vel per Officium Conceptionis, nil aliud intelligatur nisi festum et Officium immaculatæ Conceptionis; nec mirum pariter, si per festum, vel per Officium Immaculatæ, ab omnibus Christi fidelibus nil aliud ubique terrarum intelligatur, nisi Immaculatæ Conceptionis festum et Officium. *Immaculée* (dicitur in *Compendioso Dictionario Theologico*, Parisiis Gallice typis edito anno 1756), *Immaculée, sans tache. Terme qui se dit de la Conception de la sainte Vierge, que l'Eglise reconnaît être Immaculée. C'est-à-dire, que la sainte Vierge a été préservée du péché originel au moment de sa conception dans le sein de sa mère.* Si ergo piis lectoribus offensioni ea fuerint, quæ articulo præcedenti contra sacrum mysterium, ac ejus titulum peracta fuisse narravimus, solatio eisdem sint in præsentia relata; et ex eis magis ac magis agnoscant, idem nostrum mysterium eo vehementius assurgere, quo validius opprimitur.

ARTICULUS XVI. — *Ab immemorabili tempore, instantibus et præcipientibus summis Pontificibus, in scholis et in Ecclesiis, tanquam articulus doctrinæ Christianæ, ubique terrarum traditur, et docetur, quod Immaculata fuerit beatissimæ Virginis Conceptio; et hoc coherentem ad sancti Augustini principia.*

196. Majorem cum Officiis divinis connexionem nulla res habet, quam doctrina Christiana, illiusque declaratio, seu methodus, qua populo Christiano explicatur. In illis siquidem Redemptoris nostri, et gloriosæ Virginis, ejus Genitricis, mysteria celebramus, necnon et sanctorum festivitates, qui cœlestem aulam constituunt: per istam vero modum, et legitimum sensum, quo illud peragere tenemur, ab infantia discimus, et cœlestis doctrinæ pabulo enutriti, in semitam mandatorum Domini feliciter dirigimur, ut dicebat felix recordationis Benedictus XIV in sua Encyclica, inferius citanda. De doctrinæ Christianæ libello sermo non est, qui in una vel altera parochia, in una, vel altera diœcesi particulari adhibetur; sed

de illo duntaxat, qui ab immemorabili tempore, de mandato summorum Pontificum, et ad eorum urgentes, et iteratas instantias ubique terrarum omnibus Christi fidelibus proponitur ac explanatur. Hoc autem supposito, de expresso Clementis VIII mandato, Robertus Bellarminus, ad sacram purpuram postea evectus, libellum doctrinæ Christianæ exaravit, in duas partes divisum, unam videlicet brevem et compendiosam pro pueris et incipientibus; alteram vero uberiorem et copiosiorum pro adolescentibus, proventus et magistris.

197. Quanti ponderis et momenti esset pro Ecclesia catholica illud negotium, nemo est qui non videat. Absit enim quod parochi et episcopi ad ipsius sanctæ Sedis instantiam, aliquid falsum in Ecclesiis et in scholis docerent, vel ab eo contrarium, quod in Officiis divinis colere et celebrare curarent! Remissus igitur fuit memoratus Bellarmini libellus sacræ congregationi, pro abusuum reformatione super hac eadem materia in Ecclesiam introductorum deputate, ut illum exacte et rigide, juxta rei exigentiam, examinaret. Quo ab eadem congregatione peracto, dictus summus Pontifex auctoritate apostolica illum approbavit per Breve incip. *Pastoralis Romani Pontificis*, dat. 15 Julii 1598, et, ut posthac unus idemque modus in docendo, et discendo doctrinam Christianam ab omnibus teneretur, illum typis mandari curavit; ac præcepit, ut Romæ, et in ejus districtu, solus ille adhiberetur et proponeretur libellus; omnibusque totius orbis patriarchis, archiepiscopis, episcopis, parochis, etc., plurimum in Domino commendavit, ut in suis respective Ecclesiis et diœcesibus libellum hujusmodi in docendo Christianam doctrinam adhiberent, et adhiberi curarent.

198. Traductus consequenter fuit in omnes fere linguas, Latinam, Gallicam, Hispanam, Polonam; et de mandato summorum Pontificum, ac sacræ congregationis de Propaganda fide, in Arabicam, Illyricam, Armenam, Græcam, Anglicam, Vallicam, Rethicam, Bisayam, quæ est una e principibus linguis insularum Philippinarum, etc. In variis conciliis et synodis provincialibus ac diœcesanis injunctum et mandatum fuit, ut idem in Ecclesiis et scholis reciperetur et adhiberetur libellus. Ille jam de anno 1600 in linguam Gallicam, et de anno 1607, in Polonam traductus est. Cumque Urbanus VIII, in sua Constitutione: *Ex debito*, data 22 Februarii 1633 (*Bullar. Rom.* tom. VI, part. I, pag. 336), varia pro felici progressu missionum Indiarum Orientalium decrevisset, inter alia præcepit, et ut religiosi in instruendis populis Catechismum Romanum, et Doctrinam Christianam parvam, et magnam bonæ memoriæ Roberti S. R. E. cardinalis Bellarmini nuncupati, in linguas prædictorum populorum translatas et impressas, si fieri posset, omnino adhiberent. Et Benedictus XIV, in sua de doctrina Christiana

populis tradenda, ad universos patriarchas, archiepiscopos et episcopos Eneylica, *Etsi minime*, data 7 Februarii 1742 (in suo *Bullario*, tom. I, pag. 67), ponderato prius « quanta cura ab omnibus provehendum sit tam pium, tamque salutare opus doctrinæ Christianæ, » sequentibus verbis eos sic hortatur : « Clementis Papæ VIII, aliorumque prædecessorum nostrorum vestigiis inhærentes, hortamur in Domino, et enixe commendamus, in doctrina Christiana tradenda, adhibere libellum, de Clementis ejusdem mandato, a cardinali Bellarmino conscriptum, mox in deputata congregatione diligenter examinatum et approbatum, ac denique ab eodem Clemente in lucem eo saluberrimo consilio edi jussum, ut unus deinceps, idemque modus in docendo et discendo Christianam doctrinam ab omnibus teneretur. » Tandem bonæ memoriæ cardinalis Guadagni, ejusdem Pontificis in Urbe vicarius, duo edidit, et sub diebus 3 Octobris 1740, et 25 Januarii 1750, publicavit edicta, contra eos, qui dictum Bellarmini libellum, sine licentia archiconfraternitatis doctrinæ Christianæ, typis dabant, aut vendebant; in quorum primo asserit, tum parvam, tum et copiosam dictam Doctrinam, de Clementis VIII mandato editam fuisse, « ut unus in perpetuum, idemque modus teneretur, in iis docendis et discendis, quæ fidelis quilibet credere, sperare et observare debet. » In secundo vero refert, tredecim summos Pontifices, a Clemente VIII usque ad Benedictum XIII, facultatem privativam, ut dicunt, dictæ venerabili archiconfraternitati concessisse typis edendi, vendendi et distribuendi, per totum ecclesiasticum statum, toties jam recensitum libellum.

199. In secunda autem hujusmodi libelli parte, uberiore scilicet, in tot linguas, ut vidimus, traducta, cui titulus, *Dichiarazione più copiosa della dottrina Cristiana*, illa Salutationis angelicæ verba : *Gratia plena*, sic fidelibus explicantur : « La Madonna è piena di grazia, perchè essa non ha mai avuto macchia di peccato veruno, nè originale, nè attuale. » Et ista alia : *Dominus tecum*, hoc modo : « Questa è un'altra lode singolare della beatissima Vergine, la quale ci significa, che il Signore è stato con la Madonna dal principio della sua Concezione con una perpetua assistenza, governandola, indirizzandola e difendendola. » Ista est doctrina, quæ centum et sexaginta abhinc annis in Ecclesia Catholica docetur, plaudentibus ubique omnibus episcopis et singulis Christi fidelibus : « Maria nullam unquam contraxit peccati originalis maculam, et ab initio suæ Conceptionis Dominus fuit semper cum illa. » Hæc Salutationis angelicæ Expositio proponitur ab Ecclesia, et universali Ecclesiæ a sancta Sede, tanquam doctrina, ubique terrarum ab omnibus Christi fidelibus, ab ipsa infantia addiscenda : ita ut de pia sententia dicere id valeamus, quod de

ipsius originalis peccati doctrina, lib. II *Contra Julian*. cap. ultim., num. 37, aiebat Augustinus : « Quam fideles in lacte suxerunt, quam in cibo sumpserunt, ejus lac et cibum parvis magnisque ministraverunt : *Ave, Maria, gratia plena, Ave, Maria*, quæ nulla peccati originalis labe infecta unquam fuisti. » Ut hoc doceatur, hortantur, imo et stricte præcipiunt summi Pontifices, et per eos hortatur et præcipit ipsamet Catholica Ecclesia, legitimum verborum istorum, *gratia plena*, sensum perfecte callens, quæ a sancto Luca per vocem Græcam, *κεχαριτωμένη*, exprimuntur; quæ quidem vox idem significat, ac « fabricata et formata ex gratia, » vel « in gratia, » ut jam vidimus § 17; et licet significet etiam « formosa : » cælorum tamen Reginæ applicata, in sensu communi et generico accipienda non est; si enim ampliandi sunt favores, hoc præsertim fieri debet, cum de beatissima Virgine agitur; ac proinde quotiescunque recitamus Salutationem angelicam; quotiescunque dicimus : *Ave, Maria, gratia plena*; toties coram Deo revera profitemur, Mariam nullam unquam contraxisse peccati originalis labem. Unde Pater Lezzana, in *Apolog. pro Immac. Concept.*, loquens de præservatione beatæ Virginis ab originali, ait : « Hanc veritatem ingenti Ecclesiæ plausu conclamata, omnes firmant, et protestantur fideles, si, intentione minime intorta, Oratione angelica eam salutantes, *Ave, gratia plena*, iterum resonent, et sæpius. »

200. Cum Origene sciebant summi Pontifices, in Scripturis sacris alibi non reperiri illam vocem Græcam, ipsamque pro sola exprimenda Salutatione angelica reservatam videri : « Quod Græce dicitur *κεχαριτωμένη*, ubi in Scripturis alibi legerim, non inveni. Soli Mariæ hæc Salutatio servabatur. » (*Orig. homil. 2, in Luc.*) Sciebant, sanctum Stephanum in textu Græco *κεχαριτωμένην* minime vocari, quamvis *plenus gratia* in nostra Vulgata dicatur. Sciebant, quod ob hanc Salutationem, sanctus Amphiloehius, v sæculo, Mariam vocavit, fabricatam sine nota, et sine crimine : « Qui antiquam illam Virginem (Evam) sine probro condidit, ipse et secundam (Mariam) sine nota et crimine fabricatus est (supra § 25); » et sanctus Proclus, formatam ex mundo luto : « Non meminerat (sanctus Josephus) potuisse eam effici Dei Templum, quæ ex mundo erat formata luto (§ 26), » et conditam a Deo sine ulla dedecoris nota : « Nullam ille inde contrahit labem, quod intra viscera, quæ citra omnem dedecoris notam condiderat, inhabitat (*ibid.*); » sanctus Andreas Cretensis, sæculo vii, universali fermento non fermentatam : « Ex ea universali fermento non fermentata, fit panis ad generis restaurationem (§ 51); » et Græci in suis Officiis divinis, de sterili utero *ex gratia contextam* : in arida matrice *gratia scaturientem* (§ 12); ac Theodorus, sæculo viii, omnis intelligibilis nature gloria et claritate

creatam sublimiorem : « Quæ vere Dei Mater est, ante partum, et post partum virgo, atque omnis intelligibilis, ac sensibilis naturæ gloria et claritate, creata sublimior. » (Theod. Patriarch. Hierosol., *Epist. Synod.*, in vii synodo gener. approbata.) Sciebant, quid sanctus Joannes Damascenus, de ea loquens, eodem viii sæculo dixerit Orat. 1, *De Nativ. beatæ Mariæ Virginis*, ibi : « Natura gratiæ cadit, ac tremula stat, progredi non sustinens... Natura gratiæ fetum antevertere minime ausa est. Verum tantisper exspectavit, dum gratia fetum suum produxisset ; » et ulterius : « O beatos Joachimi lumbos, ex quibus prorsus immaculatum semen fluxit ! O præclaram Annæ vulvam, in qua tacitis incrementis formatus fuit sanctissimus fetus... Beatus venter, in quo Deus sanctificationis Arcam, hoc est, eam, a qua ipse sine semine conceptus est, fabricavit. » Addunt aliqui ex nostris sanctum Basilium Homil. *De Christi gener.* dicentem : « Ex sanctitate compacta caro digna erat, ut deitati Unigeniti uniretur ; » sed de carne Christi, non vero beatæ Mariæ loquitur ibi sanctus Basilius.

201. Sciebant tandem, cœlorum Reginam inferioris non esse conditionis, quam terrarum imperatrices ; quodque, si, juxta Romanas eges, Cæsares omnia istis concedebant privilegia, quæ ipsi habebant : « Augusta, licet legibus soluta non sit, princeps tamen eadem privilegia illi concedit, quæ ipse habet : » Ulpianus l. 1, ff. *De legibus*, idem sine dubio fecerit Redemptor mundi, illius favore, quam propria manu, ut mater sua foret, ipse fabricabat : « Hæc, quam tu despicias, Manichæe, Mater mea est, sed de manu mea fabricata ; ego Matrem de qua nascerer feci ; ego viam meo itineri præparavi. » (Sanctus Augustinus vel auctor libri *De quinq. hæres.* cap. 5.) Unde sanctus Hieronymus, vel, ut alii volunt, Sophronius, *Epist. De Assumpt.*, absque ulla prorsus difficultate asseruit, « quod Mariæ simul tota se infudit plenitudo gratiæ ; quodque in ea totius gratiæ, quæ in Christo est, plenitudo venit, quanquam aliter. » Simul igitur, non successive, Mariæ tota se infudit plenitudo gratiæ, quæ in Christo est, sed aliter ; in ea scilicet per privilegium, in illo vero de jure. Ut enim recte observavit olim Guillelmus Pepinus, ordinis Prædicatorum, supra § 105, citatus : « Conceptio Christi non potuit aliter esse, quam sancta ; Conceptio autem Virginis Mariæ, nisi divinitus, et ex specialissima Dei gratia fuisset præventa et præservata, utique fuisset vitiosa, polluta et maculata, sicut et conceptiones cæterorum hominum. » Sibi igitur persuadeat qui voluerit, vel poterit, Redemptorem nostrum propriæ Matri id denegasse, quod matri Cain concessum fuerat, creationem videlicet animæ, diaboli jugo minime sub-
j. cæ.

202. Quique de immaculata Deiparæ Conceptione adhuc dubitat, sibi, et aliis persuadeat, si possit, sequentes leges omnium hominum favere

(excepta duntaxat beatissima Virgine in casu de quo agitur) emanasse, et publicatas fuisse, videlicet : Iniquissimum est, patrem, aut matrem egere, cujus filius sit in facultatibus. — Ambigua interpretanda sunt in meliorem, et humaniorem partem. — Odia restringenda, favores ampliandi. — Cum de alicujus libertate dubitatur, semper in libertatis favorem sententia ferenda est. — Cum jura partium sunt obscura, reo potius est favendum, quam actori. — Hæc autem sacri mysterii adversarii dicta sint, non vero ejusdem devotis, qui nil ambiguum, nil dubium, nil obscurum in eo reperiunt, imo unanimiter cum venerabili Dionysio Carthusiano, lib. iii *Sent. dist. 3, qu. 1*, versus finem, clamare non cessant : « Horremus Mulierem quæ caput serpentis contritura erat, quandoque ab eo contritam, atque diaboli filiam fuisse, Matrem Domini fateri : insuper et Dominam angelorum, servam fuisse peccati : atque amantissimam Dei Patris Filiam, quandoque fuisse filiam iræ. » Postea subjungunt : « Horreremus dicere, Dei inimicam, diaboli servam, immundam, fædatam et conspueatam, etiam per unicum instans illam fuisse, præ cæteris electam creaturam, quæ quidem ex ore Altissimi prodixit Primogenita ante omnem creaturam, et in omni populo, et in omni gente primum habuit. » (*Eccli. xxiv, 10*). Quis enim absque horrore audire posset, fæditates, spurcitas et immunditias ex ore Altissimi prodixisse ? Quidquid ex ore Altissimi prodixit, vapor est virtutis Dei, et emanatio quedam claritatis Omnipotentis, in quod nihil inquinatum incurrit. (*Sap. vii, 25*.) Sique templum Salomonis quod, ex sanctis Patribus, mera erat figura beatissimæ Virginis, de lapidibus dolatis, atque perfectis fuit ædificatum : Domus autem, cum ædificaretur, de lapidibus dolatis, atque perfectis ædificata est (*III Reg. vi, 7*) : a fortiori ipsa beatissima Virgo (de qua vere dici poterat : *Opus namque grande est* (*II Esdr. iv, 19*), neque enim homini præparatur habitatio (*I Paral. xxix, 1*) : de qua die Conceptionis Festo Græci cantant : *In utero geritur, ac formatur Templum divinum*), formari debuit sine nota et crimine, et citra omnem dedecoris notam, ut inquit sanctus Proclus : a fortiori eadem beatissima Virgo (de qua dicit sanctus Bernardus, serm. 9, *De beata Virgine* : « Magnus Dominus ædificavit sibi Domum, id est, Virginem Mariam ; » et post eum sapientissimus Idiota, Raimundus videlicet Jordanus, *De contempl. Deip.* cap. 4 : « Sapientia ædificavit sibi domum (*Prov. ix, 1*), ipsam scilicet Matrem suam Virginem Mariam) : » eadem, inquam, beatissima Virgo non debuit habitari a diabolo. Non debuit diabolus, hujusmodi domus primitias sibi usurpare in præjudicium, imo et in opprobrium Omnipotentis Architecti, de quo tunc asseri potuisset, « ædificasse domum, » non sibi, sed diabolo. Absit, ut similia de beatissima Virgine dicantur, quæ nihil unquam aliud fuit, nisi domus Dei et porta cæli (*Gen. xxviii, 7*) :

Domus Domini firmiter ædificata, et bene fundata supra firmam petram. Dicamus potius de ea cum Origene : « Accipe eam sicuti Unigeniti mansionem, sicut domum Dei, sicut Creatoris omnium propriam, sicut Regis, cœlestisque Sponsi Domum Immaculatam. » (Orig. homil. 1, *ex variis*, seu in *Matth.*) Dicamus ei cum Georgio Nicomediensi, Orat. *De oblat. Deip.*, ibi : « Tuam gloriam Creator esse propriam putat, et tanquam Filius in hac gloria tua exultat. » Dicamus ei cum sancto Cyrillo : « Salve, per quam dæmones fugantur, per quam tentator diabolus de cœlo decidit, per quam prolapsa creatura in cœlum assumitur; » et cum eodem exclamemus : « Quis unquam audivit Edificatorem prohiberi, ne proprium Templum, quod ipse construxerit, inhabitaret? » (Apud Labbe, tom. III *Concil.*, col. 1114.) Licet enim ista verba de Incarnationis mysterio ibi dicta fuerint, recte tamen etiam applicantur beatissimæ Virginis immaculate Conceptioni. Tandem concludamus cum Cornelio Musso, ad episcopatum Bitontinum a Paulo III promotus : « Ut Adæ filia, non inficior, quod omnino et ipsa cum reliquis omnibus meruit immunditia illa coinquinari. At in Scripturis sanctis non lego eam Adæ filiam. Lego eam Dei Matrem : *De qua natus est Jesus, qui vocatur Christus.* (*Matth.* 1, 16.) Lego eam plenam gratia : *Ave, gratia plena.* Lego eam Dei comitem individuum : *Dominus tecum.* Lego eam simpliciter benedictam : *Benedicta tu in mulieribus.* (*Luc.* 1, 28.) Lego eam ab omnibus generationibus glorificatam : *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* (*Ibid.* 48.) Lego, in ea magna fecisse eum, qui potens est. (*Ibid.* 49.) Cum his omnibus conferens peccatum originale, maculam, reatum, fomitem, pœnam æternam, Dei iram et odium, horret auris pia et religiosa dicere, in Matre Dei (quæ invenit gratiam apud Deum, quæ salutem mundo peperit, quam laudant astra matutina, cum qua est Dominus, cui magna fecit Omnipotens) hanc tantam, vel per instans, labem fuisse, etc. (Comment, in *Epist.*, ad *Rom.* cap. 5.)

205. Doctrinam supra relatam, videlicet quod beatissima Virgo formata et contexta fuerit ex gratia, et ex luto mundo, quod sine nota et crimine fuerit fabricata; et sublimior naturis omnibus creata, plurimum olim illustraverat Pater Alphonsus de Cabrera, ordinis Prædicatorum, qui, anno circiter 1595, tres edidit Hispanico idiomate *De Immaculata Conceptione* sermones, in quorum primo, tom. I, *Consid. sup. Evang.*, pag. 174, edit. Cæsaraug. 1610, supponit, quod Christus Dominus, statim ac fuit incarnatus, sacrificium Patri æterno obtulerit, mortem in illo primo instanti jam acceptans in utero beatissimæ Virginis, quem proinde uterum, veluti altare sacrificii peracti repræsentat. Hoc autem supposito, Machabæorum factum refert, quæ, postquam mundaverunt sancta, « Altare holocaustorum, quod profanatum erat, demoliti

sunt, ne forte illis esset in opprobrium; et acceperunt lapides integros, et ædificaverunt altare novum, secundum illud, quod fuit prius. » Et hoc factum creationi beatissimæ Virginis sequentibus verbis applicat, videlicet : « Multæ sunt animæ sanctæ, in quibus ipse habitat per gratiam, quæ cum contaminatæ fuerint per peccatum, reconciliantur Deo per baptismum, vel per pœnitentiam, quin divinam dedecet Majestatem, quod Deus iterum habitat in eis. Verumtamen altare sacratissimum (beata Virgo Maria) in quo Dei Filius se obtulit æterno Patri in holocaustum immensæ suavitatis, acceptans mortem a primo sue Conceptionis instanti in utero Virginis, non satis mundari poterat, si unquam contaminatum fuisset : foret enim in opprobrium summo illi sacerdoti, si in eo altari sacrificaret, « ubi prius fuerat dæmonis simulacrum. Oportuit ergo, ut fuerit altare novum, ex integris lapidibus constructum, nunquam contaminatum, semper sanctum. » Hæc Pater de Cabrera, de quo Pater Eehardus, ad annum 1598, ait : « Ad concionandum se transferens, nemini secundus parem in Hispania habuit neminem. Omnia in eo confluebant : doctrinæ ubertas, gravitas sententiarum, » etc. Patri vero de Cabrera adjungi potest Pater Taulerus, ejusdem ordinis, § 104 videndus.

204. Jure autem ac merito in doctrina Christiana, de qua mox locuti sumus, docentur omnes ubique terrarum Christi fideles, præcipientibus, vel instantibus summis Pontificibus, beatissimam Virginem a peccato tum actuali, tum et originali fuisse immunem : « La Madonna è piena di grazia, perchè essa non ha avuto mai macchia di peccato veruno, nè originale, nè attuale. » Si enim (seposita concilii Tridentini determinatione favore immunitatis a peccato actuali facta) unice stare velimus divi Augustini doctrinæ, et principiis, fateri tenebimur, in eodem certitudinis gradu reperiri immunitatem beatissimæ Virginis a peccato originali, quo ejusdem reperitur exemptio ab actuali. Censet siquidem sanctus Pater, sufficienter probari exemptionem Christi Domini a peccato originali, ostendendo ipsum nullum fecisse peccatum; et apostolorum principem, per hæc sola verba : *Qui peccatum non fecit* (*I Petr.* 11, 22), ad superabundantiam probasse, non solum ipsum, toto sue vitæ tempore, nullum commisisse peccatum, sed nec in sua Conceptione contraxisse originale, cum nullus sit, nec unquam fuerit homo, qui, contracto peccato originali, actualia deinde, adultus factus, non perpetraverit. Audiamus ipsum, lib. v, *Contra Julian.*, cap. 15, eidem Juliano dicentem : « Illud sane magnum, verumque dixisti, cum posuisses testimonium apostoli Petri dicentis : *Qui peccatum non fecit*, notandum esse, quod judicaverit apostolus sufficere ad ostendendum, in Christo nullum fuisse peccatum, quia dixit nullum eum fecisse peccatum : ut doceret, inquis, quia qui non fecit, habere

non potuit. Omnino verissimum est. Profecto enim peccatum etiam major fecisset, si parvulus habuisset. Nam propterea nullus est hominum præter ipsum, qui peccatum non fecerit grandioris ætatis accessu, quia nullus est hominum præter ipsum, qui peccatum non habuerit infantilis ætatis exortu. » Cum igitur teneat Ecclesia, quod beata Virgo nullum commiserit peccatum, tenere etiam debemus (stando divi Augustini principii, et præsciendando a Tridentini determinatione) in Maria nullum unquam fuisse peccatum. Nec super hoc, ullum potest remanere dubium : « Omnino enim verissimum est, quod, qui non fecit, habere non potuit. » Nam propterea, diceret hodie Augustinus, nulla est mulierum præter ipsam, quæ peccatum non fecerit grandioris ætatis accessu, quia nulla est mulierum præter ipsam, quæ peccatum non habuerit infantilis ætatis exortu : « Peccatum adulta non commisit : ergo originale non contraxit. Peccatum non fecit : ergo non habuit. » Hæc, juxta divum Augustinum, ad convertentiam dicuntur, de adultis loquendo, post Adamum natis.

205. Et hoc argumentum efficax adeo visum est olim Gregorio Ariminensi, addictissimo Augustini discipulo in ii *Sent.*, dist. 50, qu. 2, ut, cum probabiliter teneret, beatam Virginem originale contraxisse peccatum, ibi : « Et ideo absque præjudicio melioris sententiæ, et salva semper reverentia Matris Dei, dicendum mihi videtur, eam fuisse cum originali peccato conceptam : » objecta mox sibi allata divi Augustini auctoritate concluderit, ipsam aliquod etiam actuale commisisse peccatum, ibi : « Ex his patet quod Augustinus de Christo infert, quod si habuisset originale, etiam fecisset actuale ; et contra vult sequi : Non fecit actuale ; igitur non habuit originale. Et ideo idem sequitur : Beata Virgo, secundum attestationem sanctorum, habuit originale : consequenter concedendum esse videtur, quod aliquod etiam aliquando habuit actuale, licet nullum mortale. » Econtra vero Libertus Fromondus, doctor Lovaniensis, *Comment. in Epist. I Petri*, cap. ii, num. 22, relato divi Augustini argumento, ex eo infert et concludit beatissimam Virginem originale non contraxisse, ibi : « Unde quia Virgo Mater nullum peccatum actuale, ætatis accessu fecit, ut Tridentinum, sess. 6, cap. 23, definit ; ab opposito consequentis ad oppositum antecedentis sequitur, nec ipsam habuisse originale, infantilis ætatis exortu. Quod facile, ut puto, Augustinus admisisset, si eo tempore, ejus rei fuisset mota quæstio. » Eadem inferri possunt e divi Anselmi doctrina, qui lib. *Cur Deus homo*, cap. 16, de Christo Domino ait : « Dubium non est eum omnino sine peccato esse ; hoc autem esse non valet, nisi, absque peccato, de massa peccatrice sit assumptus. » Necnon e sancto Gregorio Magno, qui lib. ii in *Ezech.*, homil. 4, num. 17, col. 1590, tom. I, ait : « Quis homo sine peccato est, nisi ille, qui in peccatis conceptus non

est ? » Et lib. ii in *Evang.*, homil. 59, num. 8, col. 1649, pariter asserit, quod « sine culpa in mundo esse non potuit, qui in mundum cum culpa venit. »

206. Plurimum autem crescit istius argumenti vis et efficacia, si cum Patre Benedicto Piazza pag. 55, observemus omnia argumenta, quæ pro exemptione beatissimæ Virginis a peccato veniali afferuntur, æque ad minus immunitatem illius ab originali concludere ac probare. Audiamus doctorem Angelicum, qui in part., qu. 27, art. 4, præmisso illo principio, videlicet : « Quos Deus ad aliquid eligit, ita præparat, et disponit, ut ad id ad quod eliguntur inveniantur idonei ; » pro beatæ Virginis immunitate ab omni peccato actuali, etiam veniali, sic arguit : « Beata Virgo fuit electa divinitus ut esset Mater Dei : et ideo non est dubitandum, quod Deus, per suam gratiam, eam ad hoc idoneam reddidit... Non autem fuisset idonea Mater Dei, si peccasset aliquando : tum quia honor parentum redundat in prole... et per oppositum ignominia Matris in Filium redundasset ; tum etiam quia singularem affinitatem habuit ad Christum, qui ab ea carnem accepit : dicitur autem II ad Corinth. vi, 15 : *Quæ conventio Christi ad Belial?* tum etiam quia singulari modo Dei Filius, qui est Dei Sapientia, in ipsa habitavit, non solum in anima, sed etiam in utero ; dicitur autem Sap. i : *In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis* ; et ideo simpliciter fatendum est, quod beata Virgo nullum peccatum actuale commisit, nec mortale, nec veniale, ut sic in ea impleatur quod dicitur Cantic. iv, 7 : *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* » Hæc divus Thomas, super quibus sequentia observat Ambrosius Catharinus, ordinis Prædicatorum, *Disp. pro verit. Immac. Concept.* ad Synod. Trid., edit. Rom. 1551, col. 62, ibi : « At hæc cunctæ rationes non minus, imo magis concludunt de originali, quam de actuali peccato (veniali tamen), cum illud multo majoris sit ignominie, et majorem constituat affinitatem cum Belial, et magis subditum reddat corpus peccato, majoreque macula fœdet animam, cum faciat hominem iniquum, impium, impurum, Deo inimicum, captivum denique diaboli et peccati... At nihil horum fit a veniale, quod stat cum pietate et amicitia Dei. » Deinde non videtur cur Canticorum verba : *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te*, de beatissima Virgine verificari possent quantumcunque originale contraxisset peccatum, non autem si in sua juventute aliquod vel minimum commisisset veniale. Nulla enim adest vox in Canticis, nec alibi in Scriptura sacra, quæ vocem *macula* ad peccata actualia restringat ; nulla vox, quæ idem verbum ad unum tempus, potius quam ad aliud determinet. Imo in Hebræo non legitur verbum *est*, sed duntaxat, et *macula non in te* ; quasi dicere voluisset Spiritus sanctus, « Nec est, nec unquam

fuit. Si enim, ut alibi diximus, favores ampliandi sint, et odia restringenda, cur quotiescunque de sacro mysterio agitur, contrarium semper fieri debeat, percipere usque nunc non potui.

207. Audiamus divum Augustinum lib. *De nat. et grat.* cap. 56, probantem, beatissimam Virginem peccatum « omni ex parte » vincere debuisse, ex eo quod concipere ac parere meruerit, quem constat « nullum habuisse peccatum. » Ibi : « Excepta Virgine, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo quæstionem : inde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum ex omni parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit, quem constat nullum habuisse peccatum. » Quæ etiam verba idem Catharinus col. 52, sic elucidat : « Hic, quæso, diligenter attendat quisquis contradicit, putans, beatum Augustinum solummodo sensisse de actualibus peccatis. Quæro enim ab illo : Cum de Christo ait, — Quem constat nullum habuisse peccatum, — loquitur ne de actualibus tantum ? Absit ! Hæc igitur ratio quæ utrumque peccatum, et actuale, et originale a Christo excludit, urget pariter ut utrumque a Matre per illam excludatur. Si enim immunis ideo dicitur ab actuali, quia ipsa meruit illum concipere et parere qui venit tollere actuale ; cur non ab originali similiter immunis dicatur, cum illum meruerit concipere et parere qui debuit tollere originale, imo ipsum maxime ? Certe viget prorsus hæc ratio. Tali enim argumento utitur beatus Augustinus, ubi illam vindicat ab incineratione, et perfectam ejus resurrectionem astruit : — Decens fuit, inquit ille, ut esset integraliter vivens, quæ omnium integram perfectamque genuit vitam ; — ita hoc in loco : Decuit immunem esse ab omni prorsus peccato, quæ meruit illum concipere, qui nullum omnino habuit peccatum. » Hæc Catharinus. Et doctor Seraphicus, allata eadem divi Augustini auctoritate in III, dist. 3, qu. 4, art. 2, sequentia addit, præsentī quæstioni plurimum inservientia, nempe : « Congruum etiam erat, ut beata Virgo Maria, per quam aufertur nobis opprobrium, vinceret diabolum, ut nec ei succumberet ad modicum. » Unde de ipsa exponit tam Bernardus, quam Augustinus, illud Genes. III, 15 : *Ipsa conteret caput tuum.* Congruum etiam fuit, ut ea quæ placuit Altissimo, adeo ut fieret ejus Sponsa et Mater Filii Dei unigeniti, sic esset immaculata mente, sicut intemerata carne. Quoniam ergo beata Virgo Maria advocata est peccatorum, gloria et corona justorum, Sponsa Dei et totius Trinitatis trichinium, et specialissimum Filii Dei reclinatorium : hinc est, quod speciali Dei gratia nullum in ea peccatum habuit locum. » Ista autem ultima verba non verificantur, si beatissima Virgo contraxit originale ; sicuti nec verificatur, quod fuerit immaculata mente, sicut intemerata carne.

208. Adde quod si aliqua sint Scripturæ sacræ loca, quæ primo aspectu contraria videantur

immunitati beatæ Virginis a peccato originali, multo plura et expressiora inveniuntur, quæ rigore sumpta, eam a peccatis saltem venialibus exemptam non fuisse probarent : *Non est homo qui non peccet* (III Reg. viii, 46) : *Septies cadet justus, et resurget* (Prov. xxiv, 16) : *Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet* (II Paral. vi, 36) : *Sensus, et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua* (Gen. viii, 21) : *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt* (Psal. xiii, 3) : *In multis offendimus omnes* (Jac. iii, 2) : *Omnes quæ sua sunt quærunt, non quæ Jesu Christi.* (Philipp. ii, 21.) Et idem dicendum de sanctis Patribus, quos nostræ piæ sententiæ opponebant olim adversarii, quique beatam Virginem quædam commisisse peccata saltem levia magis probabant, quam eam cum peccato originali conceptam fuisse. Similiter in pœnam peccati Adæ, omnibus mulieribus, in Evæ persona dixerat Deus : *Multiplicabo conceptus tuos, in dolore paries filios, et sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui.* (Gen. iii, 16.) Omnibus hominibus dixerat : *Pulvis es, et in pulverem reverteris.* (Ibid. 19.) His autem maledictionibus non subiacuit beatissima Virgo ; ergo a fortiori nec ipsi peccato, cum istud multo magis quam cætera, quorum est radix et origo, Dei Matrem dedecisset.

209. Tandem si, ante Urbani VIII tempora, summi Pontifices tot jam piæ sententiæ favores præstiterant, ut (teste eodem Urbano, et cum eo unanimiter testantibus octo eminentissimis Patribus, qui congregationi Sancti Officii 28 Januarii 1627 interfuerunt) nil aliud tunc remaneret, nisi vel quæstionem definire, vel æquipollentia definitioni statuere, quis hodie dubitare poterit, eam eodem sententiam, tot aliis, ab eo tempore, et fere innumerabilibus ditatam et cumulatam successive beneficiis, definitioni æquipollentia obtinuisse ? Quis negare poterit, eam ad minus in eo certitudinis ad præsens reperiri gradu, quo eæ potiuntur sententiæ, inter Catholicas veritates annumeratæ, quibus negatis, aut in dubium positis, fides quatitur, licet penitus non evertatur ? « Est enim aliud fides Catholica, inquit Dominicus Bannesius 2-2, qu. 41, art. 2, et aliud doctrina Catholica, ut advertit magister Canus. Sunt enim aliqua, quæ docentur universaliter in Ecclesia Catholica, quæ tamen non sunt Catholica fides. » Et Melchior Canus, quem citat, lib. xii, *De locis theolog.*, cap. 10, ait : « Quædam enim sunt Catholicæ veritates, quæ ita ad fidem pertinent, ut, eis sublati, fides quoque ipsa tollatur, quas nos, usu frequenti, non solum Catholicas, sed fidei veritates appellavimus. Aliæ veritates sunt, etiam ipsæ Catholicæ, et universales, nempe quas universa Ecclesia tenet, quibus licet eversis, fides quatitur, sed non evertitur tamen. » Et ipse Lampridius, *De superst. vit.*, cap. 2, pag. 12, ait : « Ut pietas dicenda sit germana Catholici hominis virtus, necesse est,

ut... arctissimum fœdus ineat... cum doctrina, quam Catholica Romana Ecclesia, errandi nescia, tradit. » Et pag. 16 : « Nosse quippe, et fateri coguntur vel ipsi heterodoxi, non e privatorum ritibus ac opinionibus, sed ex ipsa Ecclesiæ doctrina, in conciliis potissimum et Catechismis firmata, deducendum esse quid eadem Ecclesia credat ac sentiat. » Ea igitur uniantur, quæ articul. 7, de Tridentino concilio retulimus, cum iis, quæ in Doctrina Christiana card. Bellarmini continentur et ubique terrarum traduntur et docentur; ac postea judicet unusquisque, quid tradat, quidve sentiat Ecclesia Catholica, et utrum pietas erga Immaculatam Conceptionem, dicenda sit germana Catholici hominis virtus. Judicet pariter, utrum jure ac merito antiquatam nuncupaverit Pater Alexander, maculatæ Conceptionis sententiam (§ 168). Videamus tandem quid sæculo proxime elapso respondebat eminentissimus Sfondrati objicientibus, definitam ab Ecclesia nondum fuisse piam nostram sententiam : « At Ecclesia nihil pro Virgine decedit. Esto : sed neque contra Virginem. Imo invitat, rogat, colit, exemploque suo omnes fideles provocat, allicique, ut venerentur sine macula conceptam. Si ergo sine Ecclesia Deiparam Virginem originalis culpæ tu damnas; cur non potius cum Ecclesia a peccato absolvīs? Quid expectas imperium, cum exempla te provocent? Matrem agit Ecclesia, non Dominam; et ideo sufficit exemplo præsisse, quamvis imperio cessante. Quid imperium et præceptum quæris, cum de voto Ecclesiæ constet? » (Præfat. ad *Innoc. vindic.*)

ARTICULUS XVII. — *Festum a Clemente XI, anno 1708, universali Ecclesiæ præceptum, pro objecto habet beatissimam Virginem, ab originali peccato in primo sæculo creationis instanti præservatam; ac proinde sanctam et immaculatam ejusdem Conceptionem.*

210. Alexandrum VII redarguebat Jacobus Piceninus, veluti pugnantia statuentem, cum dixisset, Conceptionem Virginis Immaculatam se nolle decidere, et tamen, ejus festum approbando, reipsa decidisse. Obvium vero aderat huic argumento responsum, videlicet aliud esse, mysterium definire, et aliud ejusdem festum approbare; Assumptionis, Nativitatis et Præsentationis mysteria definita nunquam fuisse, quantumcumque approbatæ fuerint eorum festivitates. Poterat etiam responderi, Alexandrum VII nunquam dixisse nolle se decidere sententiam Immaculatæ Conceptionis : sed duntaxat, se nolle decidere, utrum hæresis crimen, aut peccatum mortale incurrant, qui contrariam tenent opinionem. Aliam tamen viam inire voluit P. Ludovicus Gotti, ordinis Prædicatorum, ad sacram purpuram merito postea evehctus, in Opere cui titulus : *La vera Chiesa di Christo dimostrata*, part. II, tom. II, art. 14, § 5, ibique, memorato Picenini argumento respondens Bellarmini verba primo re-

fert, dicentis : « Fundamentum hujus festi præcipuum non est Conceptio Immaculata, sed simpliciter Conceptio Matris Dei futuræ. Qualisconque enim fuerit illa Conceptio, eo ipso quod Conceptio fuit Matris Dei, gaudium affert mundo ejus memoria; tunc enim primum habuimus pignus certum redemptionis. » Ac deinde subjungit idem P. Gotti : « Huc respexit Clemens XI in sua Constitutione pro dicto Festo, 6 Decembris 1708 : *Cujus Conceptio gaudium annuntiavit universo mundo*. Atque ut nemo sibi persuadeat, voluisse illum hoc facto controversiam decidere, non illud appellat Festum Immaculatæ Conceptionis beatæ Mariæ Virginis, sed Festum Conceptionis beatæ Mariæ Virginis Immaculatæ. » Ulterius observat etiam Valdesius, Epist. 6, pag. 66, indoluisse summum istum Pontificem, quod suæ Constitutionis editor quidam extra Urbem, hunc ei titulum inscripserat : *Ut Festum Immaculatæ Conceptionis beatæ Mariæ*, etc., et sub die 12 Octobris 1709, ordinario loci mandasse, ut acriter corriperet alterationis hujus auctores et vitiatam impressionem supprimeret. Quæ omnia etiam adoptat Pater Eusebius Amort, a Patre Dalmatio Kick, part. III, contin. *Defens. revel. Agred.*, cap. 4, art. 5, argum. 4, jam refutatus. Quænam autem super his cardinalis Bellarmini mens fuerit et sententia, sequens ostendet ac declarabit articulus. Nunc vero argumentum enucleabo cardinalis Gotti, cujus memoriam, quandiu vixero, venerabor, licet eum, juxta præjudicia quædam, a juventute sibi imbibita, locutum in hoc casu fuisse existimem, prout de Natali Alexandro supra § 169 dictum est, et ad præsens demonstrare conabor.

211. Primo igitur examinandum occurrit utrum, dum agitur de festo, de cultu ac de Officio, ly *Immaculata Conceptio* quid amplius significet, quam nudum *Conceptionis* verbum. Cum enim, ut dicebat Joannes Taulerus, « profana festa non agnoscat Ecclesia, » eo ipso quod festum concedi, quod festum celebrat, ac præcipit *Conceptionis* beatæ Mariæ Virginis, idem omnino est, ac si præciperet festum *sanctæ*, aut festum *Immaculatæ* Conceptionis. In Elencho cultus variis in locis sacro mysterio exhibiti ab anno circiter 1100 usque ad concilium Basileense, nil exprimitur nisi festum Conceptionis, Officium Conceptionis, Octava Conceptionis. Statuta habemus ordinis Franciscani annorum 1265, 1416, 1458 et 1475 (§ 70 et 102), in quibus etiam omnibus Officium et festum Conceptionis nude nuncupatur; sicuti in constitutionibus ordinis Carmelitarum anni 1593. Decretum habemus, a Patribus Basileensibus anno 1459 editum, quod adversariis summo opere invisum semper fuit, in quo renovatur institutio de celebranda sancta Conceptione, universoque clero sæculari ac regulari simul injungitur, ut sub nomine Conceptionis dictam peragant festivitatem. Quid autem de hujusmodi festivitate, quæ sub nudo Conceptionis nomine ubique fiebat, dixerit Pater Taulerus,

ordinis Prædicatorum, anno circiter 1550, § 40¹, videri potest : videlicet, quod sancta Romana et Catholica Ecclesia Conceptionis festum nullo modo celebraret, nisi pro certo exploratoque haberet, Conceptionem tantæ Virginis omnis fuisse contagionis expertem, imo et sanctam.

212. Sed ne argumentis immoremur duntaxat probabilibus, audiamus Alexandrum VII, qui expresse assertit Christi fideles, antiquis illis temporibus, beatissimam Virginem, in primo suæ creationis instanti a peccato originali præservatam, solemnî ritu coluisse : « Vetus est, inquit in sua Constitutione, Christi fidelium pietas sentientium, beatæ Virginis animam in primo instanti creationis, atque infusionis in corpus, a macula peccati originalis præservatam fuisse immunem ; atque in hoc sensu ejus Conceptionis festivitatem solemnî ritu colentium. » Transitum facit deinde idem Pontifex ad Sixti IV tempora, et licet iste, in sua Constitutione, *Cum præclsa*, miram duntaxat vocaverit Conceptionem, et tam Officium quam festum nudo Conceptionis nomine nuncupaverit, declarat tamen idem Alexander, dictam Constitutionem emanasse in commendationem cultus, eidem Virgini ab originali præservatæ exhibiti, ibi : « Brevitque horum numerus, atque hujusmodi cultus post editas a felicis recordationis Sixto Papa IV in ejus commendationem apostolicas Constitutiones, quas sacrum concilium Tridentinum innovavit, atque observari mandavit. » Assertit postea Gregorium XV in favorem ejusdem sententiæ præcepisse, ut in divinis Officiis, non alio quam Conceptionis nomine uti quicumque deberent : « Mandans insuper in favorem ejusdem sententiæ, ut in sacrosancto Missæ sacrificio, ac divino Officio celebrandis, tam publice, quem privatim, non alio quam Conceptionis nomine uti quicumque debeant. » Et licet Paulus V et Gregorius XV in suis decretis, non aliud quam nudum Conceptionis nomen adhibuerint, declarat tamen ea emanasse in favorem, non solum piæ sententiæ, sed etiam festi et cultus, Conceptioni secundum eam exhibiti : « Constitutiones et decreta a Sixto IV, Paulo V, Gregorio XV edita in favorem sententiæ asserentis, animam beatæ Mariæ Virginis, in sui creatione et in corpus infusione, Spiritus sancti gratia donatam, et a peccato originali præservatam fuisse ; necnon et in favorem festi et cultus, Conceptioni ejusdem Virginis Deiparæ, secundum piam istam sententiam, ut præfertur, exhibiti, innovamus. » Tandem quamvis in illa Constitutione declaret ubique, se favere velle eidem sententiæ ac cultui secundum illam exhibito, quem affirmat, « in Ecclesia Romana, post ipsius cultus institutionem, nunquam immutatum » fuisse, videlicet, nec per mutationem Officii tempore Pii V, nec per Gregorium XV, prout representatum ei fuerat, quod aliqui, non sine scandalo publicare ausi tunc fuerant ; quatuor tamen vicibus nudo Conceptionis nomine in ea utitur ; nec unquam somniavit, quod

festum Conceptionis, Officium Conceptionis, et cultus Conceptioni exhibitus aliud significarent, quam festum et cultum beatæ Virginis a peccato originali præservatæ, juxta contenta et toties replicata in dicta sua Constitutione.

213. Præterea tam Alexander VII, quam Clemens IX et Innocentius XII, per litteras apostolicas, in forma Brevis expeditas, Conceptionis Octavam indulserunt et in omnibus eisdem litteris, nudam Conceptionis vocem adhibuerunt, dicentes : *Officium et Missa Conceptionis beatæ Mariæ Virginis Immaculatæ cum Octava* ; ut ibidem videri potest, videlicet : Pro Hispania, *Quæ inter præclaros*, 7 Julii 1664. Pro imperatoris dominiis : *Eximia dilecti filii*, 7 Februarii 1665. Pro ditionibus ducis Sabaudia, *Præclara*, 17 Augusti. Pro Etruria, *Egregia*, 14 Septembris. Pro regno Neapolis : *Quoniam charissimus*, 18 ejusdem. Pro comitatibus Flandriæ et Burgundiæ : *Cum charissimus*, 16 Octobris. Pro regnis Siciliæ et Sardinia : *Sacrosancti apostolatus*, 24 ejusdem. Pro ducatu Mediolanensi et marchionatu Finarii : *Ex injuncto nobis*, eodem die. Pro Patribus Societatis Jesu : *Augustissima*, 17 Septembris 1667. Pro dominio ecclesiastico : *Sincera nostra*, 21 Octobris 1667. Pro PP. Augustinianis : *Exigit commissa*, 31 ejusdem. Pro Gallia : *Præclara*, 20 Februarii 1668 ; et pro universali Ecclesia : *In Excelsa*, 15 Maii 1695. In omnibus istis Constitutionibus, conceditur vel præcipitur Officium et Octava Conceptionis beatæ Mariæ Virginis Immaculatæ ; et tamen nullum reperire potui auctorem, qui tunc dixerit, memoratos summos Pontifices noluisse alia uti expressione, dicendo v. g. Officium et Missam Immaculatæ Conceptionis, ne putarent Christi fideles, injunctam, vel concessam sibi fuisse Octavam beatissimæ Virginis, a peccato originali in primo sui creationis instanti præservatæ, vel ne crederent, voluisse summos Pontifices mysterium definire. Hoc, inquam, apud neminem legi, nec ullus dicere poterat. Cum enim plurimæ ex recensitis regnis et dominiis, a sacra Rituum congregatione eandem prius obtinuissent gratiam, cum expressione quod Officium et Missam Immaculatæ Conceptionis beatæ Mariæ Virginis cum Octava, ex præcepto recitare deberent, et deinde litteras apostolicas, pro majori gratiæ obtentæ robore, ac subsistentia, cum alia nuda Conceptionis expressione impetrassent, si una ex istis expressionibus aliquid ab alia diversum significaret, sequeretur, quod idem Pontifex, nempe Alexander VII, unum, die 2 Julii 1664, serenissimo regi Catholico, per organum sacra Rituum congregationis, concessisset ; et aliud, transactis quinque diebus, septima videlicet ejusdem mensis, per organum secretarii Brevium ; sequeretur, quod vi decreti sacra Rituum congregationis, debuissent sub præcepto recitare Octavam Immaculatæ Conceptionis, nempe beatissimæ Virginis, ab originali præservatæ ; et vi Brevis postea obtenti, recitare potuissent, vel debuissent.

sent Octavam Conceptionis ut sic, videlicet, vel præservatæ vel sanctificatæ.

214. Sequeretur, quod sacra Rituum congregatio, concedens in suis decretis ut Sabbato non impedito recitetur Officium Immaculatæ Conceptionis; in aliis, ut recitetur Officium Conceptionis; in aliis, Officium sanctissimæ Conceptionis, gratiam aliquam diversam, per unam ex hujusmodi expressionibus indulgeret, ac per aliam. Sequeretur, quod eminentissimi Urbis cardinales vicarii, invitando per sua edicta Christi fideles, ut digne se præparent ad celebrandum Immaculatæ Conceptionis festum, eos, videntibus summis Pontificibus, imo et sæpe præcipientibus, ad festum celebrandum invitarent ab eo diversum, quod a Clemente XI fuit injunctum. Sequeretur, Benedictum XIII, per organum sacrae congregationis Indulgentiarum, Christi fidelibus indulgentias concessisse, non pro festivitate a Clemente XI de præcepto instituta, sed pro quadam alia diversa. Videant igitur qui talia affirmant, ne sacras congregationes et summos Pontifices alibi deridendos propinent. Videant, quomodo, juxta sua principia, conciliare poterunt concessionem ab Alexandro VII serenissimæ Venetiarum reipublicæ factam, cum declaratione sacrae Rituum congregationis postea emanata. Eidem siquidem reipublicæ sub die 15 mensis Junii 1665, per litteras apostolicas indulserat Alexander VII, ut Officium Conceptionis cum Octava in suis dominiis recitaretur, absque ulla ritus mentione. Unde supplicata deinde sacra congregatione pro hujusmodi ritus determinatione, sub die 10 Aprilis 1666, decrevit, festum Immaculatæ Conceptionis, reipublicæ Venetiarum, auctoritate apostolica concessum, celebrandum esse sub ritu duplici secundæ classis, festum Immaculatæ Conceptionis illud idem nuncupans, quod Alexander VII in suis litteris nudo Conceptionis nomine expresserat.

215. Præterea, die 8 Decembris 1745, coram sacrae memoriæ Benedicto XIV et de ejus expresso mandato, lectum et publicatum fuit decretum, quo approbatæ fuerunt in gradu heroico virtutes venerabilis servi Dei Nicolai Factor; et in dicto decreto legitur: « Nunc autem recurrente solemnī die, Immaculatæ Conceptioni Matris Dei sacra, quam servus Dei præcipuo pietatis ac religionis cultu venerabatur, » etc. Anno deinde 1759, eadem die 8 Decembris, coram sanctissimo Clemente XIII, simile pro approbatione virtutum venerabilis servi Dei Joannis de Ribeira lectum et publicatum fuit decretum, in quo sequentia habentur, nempe: « Hæc vero die 8 Decembris, recurrente festo Conceptionis beatæ Mariæ Virginis Immaculatæ, eadem Sanctitas sua peractis sacrosanctis mysteriis, » etc. Quis autem dixerit aliquam festivitatem in primo existis decretis indicari ab ea diversam, quæ in secundo decreto enuntiatur? Quis dixerit aliud per festum Conceptionis ibidem significari, et aliud per

diem, Immaculatæ Conceptioni Matris Dei sacram? Tandem die 5 Aprilis 1756, idem Benedictus XIV, per Breve: *Cælestium munerum thesauros*, plenariam concessit indulgentiam singulis Christi fidelibus, ubique degentibus, qui die sibi semel in anno assignata, ad honorem Conceptionis beatæ Mariæ Virginis jejunaverint, ac vere pœnitentes et confessi, sacra communione refecti fuerint. Quis autem dubitavit unquam, jejunium perpetuum, de quo ibi agitur, in honorem Conceptionis beatæ Mariæ Virginis a piis Christi fidelibus introductum, Immaculatam duntaxat Conceptionem, et nil omnino aliud respicere? Quis asserere audebit, Benedictum XIV, per hoc Breve devotionem aliquam promovere et augere voluisse ab ea diversam, de qua loquitur Innocentius XII, in sua Constitutione die 6 Decembris 1692 emanata, in qua cubitalibus litteris istud jejunium in honorem Immaculatæ Conceptionis institutum narratur, ibi: « Cum, sicut accepimus, in Ecclesia Conventus Fratrum ordinis Minorum Sancti Francisci de Observantia nuncupatorium, civitatis Salamantini. una pia et devota utriusque sexus Christi fidelium confraternitas sub titulo, seu denominatione jejunii perpetui in honorem Immaculatæ Conceptioni beatæ Mariæ Virginis canonice erecta existat, etc. » In qua expresse testatur idem Pontifex, se desiderare, quo ejusmodi devotio adaugeatur, et dilatetur, ibi: « Nos, ut confraternitas hujusmodi majora in dies suscipiat incrementa, » etc.

216. Similiter Urbanus VIII, Constitutione, *Sanctæ et Immaculatæ*, data 26 Novembris 1631, benigne concessit, ut in Ecclesia sancti Jacobi de Urbe, nationis Hispanæ, Festum Conceptionis beatæ Virginis sub ritu duplici primæ classis celebrari valeret. Innocentius X, Constitutione *In his per quæ*, data 10 Novembris 1644, ad instantiam Philippi IV, regis Catholici, indulsit, ut pro Hispaniarum regnis Festum Conceptionis inter festa, de præcepto observanda, annumeraretur; et Alexander VII, ad instantiam Ludovici XIV, idem pro Gallia, et eadem Conceptionis expressione concessit per Breve *In his quæ*, datum 15 Junii 1657. Idem civitati et universo Senensi dominio olim concesserat Clemens VII, Constitutione, *Cum sicut*, die 27 Octobris 1528 data, in qua nil aliud legitur nisi Festum Conceptionis beatæ Mariæ Virginis. Quis autem somniavit unquam, iterum dico, aliud per dictas Constitutiones Gallis, Hispanis et aliis concessum fuisse, quam celebritatem festivitatis beatæ Mariæ Virginis, a peccato originali præservatæ, seu quod idem est, Immaculatæ Conceptionis? Nunquam pariter somniavit sancta Catholica Ecclesia, Nativitatem sancti Petri, v. g., celebrare, vel in suis Calendariis, cum titulo Nativitatis sancti Petri illam apponere. Festa enim profana non novit Ecclesia. Cumque in tali casu, per Nativitatem sancti Petri, intelligi deberet Nativitas Petri, cum sanctitate nati, ideo de hujusmodi, vel aliorum sanctorum Nativitate, sancto Joanne Baptista excepto, nec in Breviario, nec in

Kalendario habetur mentio. Nec celebraretur Nativitas beatæ Mariæ Virginis, si ipsa cum sanctitate nata non fuisset; nec, ob eandem rationem, celebraretur Conceptio, si post Conceptionem duntaxat sanctificata fuisset, prout jam dictum est §§ 100 et 101, et sicuti versiculus quem cantant Franciscani, *In Conceptione tua, Virgo, immaculata fuisti*, significat, beatam Virginem in sanctitate, et cum sanctitate conceptam fuisse; ita summi Pontifices, præcipiendo festum vel Officium Conceptionis beatæ Mariæ Virginis Immaculatæ, festum et Officium injungunt beatæ Virginis, quæ immaculate fuit concepta. In hac enim Constitutione, in qua de nullo alio agitur, nisi de festivitate Conceptionis beatæ Virginis, epithetum immaculatæ, relationem dicit ad Virginem immaculate conceptam, de qua celebratur festivitas; eodem prorsus modo, quo Nativitas sanctæ Mariæ Virginis, cum agitur de illius cultu et festivitate, nil aliud significare potest, nisi Nativitatem Mariæ, quæ cum sanctitate nata est. Dixi: Cum agitur de cultu et festo Nativitatis, vel Conceptionis: si enim modo historico, v. g., quis narraret, sanctum Petrum natum aut conceptum fuisse tali vel tali die, certum est, quod hoc nullimode significaret, nec probaret, ipsum natum aut conceptum fuisse cum sanctitate.

217. Cum autem Nativitas et Conceptio ideo sanctæ vocentur, quia persona, de qua agitur, nata, vel concepta fuit cum sanctitate, seu cum gratia; sequitur, quod de primario sanctitas competit personæ conceptæ vel natæ, et de secundo duntaxat Conceptioni vel Nativitati. Et propter hoc antiquitus nil aliud dicebant Christi fideles, ut supra vidimus, nisi festum vel Officium Conceptionis beatæ Mariæ Virginis, et summi Pontifices eodem modo se gesserunt, et antiquam litterarum apostolicarum formulam, super hoc articulo, ita conservarunt, ut vix ulla reperitur Constitutio apostolica (aliud vero dicendum de sacrarum congregationum decretis), in qua vel Officium, vel festum denominetur Immaculatæ Conceptionis, excepta duntaxat Constitutione Sixti IV, *Grave nimis*, in qua veluti transeunter sic nuncupatur; sicuti in Constitutionibus apostolicis non præcipitur Officium vel festum sanctæ Nativitatis, nec indulgentiæ conceduntur pro die festo sanctæ Nativitatis, sed pro festo Nativitatis beatæ Mariæ Virginis. Uno verbo, Constitutiones apostolicæ reperiuntur, in quibus nuncupantur moniales ordinis Immaculatæ Conceptionis: confraternitates sub invocatione Immaculatæ Conceptionis: conceduntur indulgentiæ visitantibus ecclesiam sub titulo Immaculatæ Conceptionis; sed inter Constitutiones, in quibus summi Pontifices, festo, vel Officio, eundem titulum Immaculatæ Conceptionis expresse tribuant, unicam usque nunc invenimus, 6 Decembris 1692 emanatam, in qua assignat Innocentius XII, pro festo principali confraternitatis, ibidem erectæ, festum ejusdem Immaculatæ Conceptionis. Superius dicta aliquantulum

elucidabit Henricus Gandavensis, qui tom. II *Quodlibet.*, quodlibet. 15, quæst. 13, anno circiter 1280, sic scribebat: « Causa primaria et per se celebrationis festi cujuslibet, sive Conceptionis, sive Nativitatis, sive Circumcisionis, sive alicujus alterius, non est nisi sanctitas, aut sanctificatio illius de quo, sive in ejus honorem celebratur; non autem ipse actus conceptionis, nativitatis, aut circumcisionis; unde festum Conceptionis Christi non celebratur, nisi quia ipse in sua conceptione, secundum hominem est sanctificatus; neque festum Nativitatis, aut Circumcisionis ejus, nisi quia sanctus erat ille qui nascebatur et circumcidebatur. Quia tamen propter talem sanctificationem in Conceptione Christi, etiam ipsa conceptio sancta est; et propter ipsius sancti nati, et circumcisi sanctitatem, ipsa Nativitas et Circumcisio sancta est; dico, quod causa secundaria celebrationis festi cujusunque dictorum, est ipse actus conceptionis, nativitatis et circumcisionis. »

218. His præmissis, videamus quid peregerit, quidque præceperit Clemens XI in sua Constitutione, *Commissi nobis*. Declarat primo summus Pontifex, « se gloriosissimæ Virginis Dei Genitricis Mariæ, ejus Conceptio gaudium annuntiavit universo mundo, venerationem et cultum, plurimum Romanorum Pontificum prædecessorum suorum more, ampliare velle, ut potentissimam ejus operam, in tot tantisque, quibus premitur, Christianæ reipublicæ et catholicæ Ecclesiæ necessitatibus, promereri valeat; » pergitque deinde sequentibus verbis: « Sincera itaque nostra erga eandem augustissimam cœli Reginam, Patronam et Advocatam nostram devotione incitati, festum Conceptionis ipsius beatæ Mariæ Virginis Immaculatæ, ubique terrarum imposterum ab omnibus et singulis utriusque sexus Christi fidelibus, sicut alia festa de præcepto servari, et celebrari . . . auctoritate apostolica, tenore præsentium decernimus, præcipimus et mandamus. » Si, loquendo de Conceptionis mysterio, protestatur summus Pontifex, se beatissimæ Virginis cultum prædecessorum suorum more ampliare velle; vult igitur, sincera erga suam Patronam et Advocatam incitatus devotione, illum ampliare cultum, quem Alexander VII in sua Constitutione, *Sollicitudo*, declaravit « esse veterem: » quem crevisse declaravit, et auctum fuisse post emanatas Sixti IV in ejus favorem Constitutiones, quas Tridentinum innovavit concilium: in ejus commendationem asseruit idem Alexander, emanasse Constitutiones et decreta, tum ejusdem Sixti IV, tum Pauli V et Gregorii XV: quem asseruit, « in Ecclesia Romana, post ejus institutionem, nunquam immutatum fuisse: » cui declaravit, se, exemplo suorum etiam prædecessorum, favere velle; quem tandem prohibuit in disputationem, aut in dubium revocare; atqui hujusmodi cultus alius non est, ut pluries et pluries replicat idem Alexander, nisi cultus beatæ Virgini exhibitus, a peccato ori-

ginali in primo suæ creationis instanti præservatæ; id est, cultus beatissimæ Virginis, immaculatæ conceptæ; cultus mysterii Immaculatæ Conceptionis: ergo omnibus Christi fidelibus hujusmodi cultum de præcepto mandavit Clemens XI, licet nudo Conceptionis nomine usus fuerit prout omnes sui prædecessores in similibus casibus peregerant. Officia et Missam Conceptionis ordinavit olim et instituit sancta Romana Ecclesia, ut supra vidimus § 156, in quibus pluries decantatur *Immaculata Conceptio*: illa ad altare et in choro recitaverunt et cantarunt concilii Tridentini Patres; idem spatio nonaginta annorum fecerunt summi Pontifices, et fere omnes Christi fideles. Nemo tunc dixit, aut ex adversariis fassus est, controversiam per hoc decisam fuisse; et hodie nobis persuadere vellent, quod Clemens XI, festum nuncupaverit Conceptionis in sua Constitutione, non autem Immaculatæ Conceptionis, ne controversiam decideret? At de verbis contendant quantum voluerint; nobis enim sufficit, quod res certa sit, et in comperto posita.

219. Obijciunt tamen, quod Clemens XI, loquendo de beatissimæ Virginis cultu quem ampliare volebat, sequentem in sua Constitutione apposuerit clausulam, videlicet: « Cujus Conceptio gaudium annuntiavit universo mundo: » ut insinualet, inquit, hujusmodi cultum sanctitatem Conceptionis non respicere, sed beneficium, quod eadem Conceptio universo mundo contulit, sive sancta ipsa fuerit, sive postea solummodo sanctificata. Ad hoc autem facillima est responsio; illa enim verba: « Cujus Conceptio, » etc., ad litteram quolibet anno ab Ecclesia cantantur in Officio Nativitatis beatæ Mariæ Virginis, cujus antiphona ad *Magnificat* pro secundis Vesperis sic incipit: *Nativitas tua, Dei Genitrix Virgo, gaudium annuntiavit universo mundo*. Nullus vero unquam somniavit, in dicto Officio apposita ea fuisse ad insinuandum, Nativitatis cultum ejus sanctitatem pro objecto non habere, sed beneficium duntaxat, quod eadem Nativitas universo mundo contulit. Cur igitur de Conceptione talia fingere licebit, cum nil aliud fecerit Clemens XI, quam illa eadem expressissima verba de Nativitatis Officio, in suam transferre Constitutionem? Persuadeant cui poterunt, quod Clemens XI, « sincera erga suam Patronam et Advocatam devotione incitatus, » id, per hæc verba, in præjudicium primi instantis Conceptionis beatissimæ Virginis, in sua Constitutione significare voluerit, quod in Officio Nativitatis ejusdem beatissimæ Virginis, a quo deprecanda sunt, nunquam nec per umbram indicarunt. Nos vero confidenter sustinebimus, ac ubique prædicabimus, omnes Christi fideles, diebus 8 Septembris et Decembris, beatissimam Virginem respective colere ac venerari, tum natam, tum et conceptam sine peccato; et simul gratias Deo de beneficiis reddere, quæ

tam beatissimæ Virgini, quam nobis omnibus, ex dictis mysteriis provenerunt.

220. Sed dices: Ægre tulit Clemens XI, quod in quadam Italiæ urbe typis mandata fuerit dicta sua Constitutio cum titulo Immaculatæ Conceptionis. Ad hoc respondetur, quod jure ac merito hoc ægre tulerit summus Pontifex, cum nemini liceat apostolicas adulterare Constitutiones. Minime autem ægre tulit, quod ubique terrarum publicaretur, et in concionibus ad populos prædicaretur, ipsum inter festa de præcepto ab omnibus observanda, Immaculatæ Conceptionis annumerasse festivitatem. Si inquisitor Bononiensis, anno 1668, permittere nolisset Constitutionis Alexandri VII impressionem cum titulo Immaculatæ Conceptionis, a Sancti Officii congregatione absque dubio laudatus tunc fuisset. Sed cum in alio casu, in quo de typis mandanda hujusmodi Constitutione non agebatur, licentiam Patribus Conventualibus denegasset typis mandandi ac publicandi, « universos Christi fideles, die 8 Decembris, Immaculatæ Conceptionis festivitatem solemniter celebrare, eminentissimi Patres, examinata prius eadem Constitutione, ei mandarunt, ut dictam propositionem typis mandare ac publicare non prohiberet; supra § 180. Si cum eodem Immaculatæ Conceptionis titulo typis mandata fuisset alia ejusdem Alexandri VII Constitutio, qua serenissimæ Venetiarum reipublicæ Conceptionis Octavam concesserat, ægre id tulisset idem Pontifex, qui tamen nullatenus improbavit, quod sacra Rituum congregatio tunc asservierit, ac veluti declaraverit, ipsum reipsa per illam Constitutionem, Immaculatæ Conceptionis Octavam indulsisse; supra § 214. Similiter ægre tulit Clemens XI, quod dicta sua Constitutio, cum titulo Immaculatæ Conceptionis, typis mandata fuisset; sed cum R. P. Ludovicus Gotti, Bononiensis inquisitor, inter eminentissimos purpuratos postea cooptatus, Sancti Officii congregationem super simili materia consulisset, præcise ob emanatam eandem Constitutionem cum nudo Conceptionis titulo, sacra eadem congregatio 25 Maii 1712 respondit: « Rescribendum Patri inquisitori Bononiæ, quod non impediat imprimi conciones, aliaque themata, in quibus Conceptioni beatæ Mariæ Virginis titulus Immaculatæ tribuatur. » Supra § 184, et ab eo tempore usque ad præsens ægre non tulerunt, nec ferunt summi Pontifices, quod eminentissimi urbis cardinales vicarii, ut dictum est, et totius orbis archiepiscopi et episcopi, quolibet anno, Christi fideles per edicta publica invitent, ut se præparent ad rite celebrandum Immaculatæ Conceptionis festum, et ad indulgentias lucrandas, a sancta Sede pro eodem Immaculatæ Conceptionis festo concessas. Utrum autem expediret in Bullis et Brevibus titulum festi Immaculatæ Conceptionis apponere, ad tollendum quibusdam occasionem fallacias et sophismata in præjudicium sacri

mysterii, et contra Ecclesiæ mentem quotidie renovandi, determinare ad me non spectat.

ARTICULUS XVIII. — *Quænam fuerit eminentissimum Bellarmini et Lambertini mens ac sententia, super objecto cultus, sacro mysterio exhibiti; et quid super hac re senserint etiam omnes fere theologi.*

221. Anno 1576, suum controversiarum fidei opus exarare incepit cardinalis Bellarminus, prout in Bibliotheca scriptorum Societatis Jesu notatum legitur; et lib. III *De cultu sanctorum*, cap. 16, allata objectione quadam contra Conceptionis festum, ab hæreticis facta, videlicet quod Catholici falso, vel saltem dubio innixi fundamento, festum illud celebrarent; respondet primo, « in majori parte Ecclesiæ pie credi, beatam Virginem sine peccato originali conceptam; quod etiam ex adversariis fatentur Lutherus et Erasmus. » Deinde idem fere iterum replicat, videlicet: « Magnum est discrimen inter Matrem Dei, et Præcursores ejus, et inter utramque Conceptionem; nam quia major pars Ecclesiæ pie credit Immaculatam Conceptionem; inde habuit eadem Ecclesia occasionem instituendi hoc festum, quam occasionem non habuit ad instituendum festum de conceptione Joannis Baptistæ. » Postea ultimam, quæ nobis, supra § 210, fuit objecta, affert rationem, scilicet: « Dico secundo, quod fundamentum hujus festi præcipuum non est Conceptio Immaculata, sed simpliciter Conceptio Matris Dei futuræ. Qualiscunque enim fuerit illa Conceptio, eo ipso quod Conceptio fuit Matris Dei, gaudium affert mundo ejus memoria; tunc enim primum habuimus pignus certum redemptionis. Itaque hoc festum etiam illi celebrant, qui putant Virginem in peccato conceptam. » Tandem, lib. IV *De amiss. grat. et stat. peccati*, cap. 15, num. 35, ubi ex professo agit de præsentī controversia, sequentia habet: « Totus fere orbis Christianus celebrat festum diem Conceptionis Virginis Mariæ, eamque Conceptionem Immaculatam vocat. »

222. Ex quibus omnibus collective sumptis habetur, quod varie tunc, et perplexe loquebatur Bellarminus de Immaculata Conceptionis festo. Nec mirum; emanaverat enim, duntaxat a sex annis, Pii V Constitutio, *Super Speculam*: qua cuilibet concedebatur facultas, præservationis, vel sanctificationis opinionem in publicis Academiis et conclusionibus defendendi; videbatque inclytum Prædicatorum ordinem, annuente vel tacente sancta Sede, sanctificationis Officium recitantem. Nondum emanaverant Pauli V et Gregorii XV decreta, quibus, ad evitanda in populo Christiano scandala, silentio, tam publice, quam privatim sepulta fuit maculatæ Conceptionis sententia. Nondum declaraverat Gregorius XV, hujusmodi silentium ad consulendum Matris Dei dignitati fuisse impositum; nec Sanctificationis Officium prohibuerat, omnibus expresse præcipiendo ut in divinis Officiis et Missa, Conceptionis nomine utentes, Ecclesiæ Romanæ exemplum

in hujus festivitatis celebratione sequerentur. Nondum tandem declaraverat Alexander VII, beatissimam Virginem in hac solemnitate coli, a peccato originali, in primo suæ creationis instanti præservatam, et « hujusmodi cultum, in Ecclesia Romana, post ejus institutionem, nunquam fuisse mutatum. » Quapropter plurimi auctores, qui nostris temporibus super hac materia scripserunt, unanimiter ostendunt contra eminentissimum Gotti, Lampridium, seu Valdesium, et ipsum P. Amori, quod Bellarminus aliter prorsus scriberet post emanata memorata sanctæ Sedis oracula. Joan. de Luc., *De Im. Conc.*, art. 15; Candid. Parthen. *De piet. in Dip. amp'if*, num. 70 et 71; Octav. Valer. *De superst. tim. vit.*, cap. 10 et 11; Bened. Plaz., pag. 450, Dalmat. *Kik contin. Just. Defens.*, part. III, cap. 4, art. 5, argum. 4. Inutile tamen videtur investigare, et conicere velle, quid super hoc dixisset Bellarminus post emanata dicta decreta; cum de facto habeamus, illum, elapsis 40 annis ab elaborato dicto suo controversiarum Opere, expresse et absque ulla dubietate suam aperuisse mentem super vero cultus objecto, Immaculatæ Conceptioni exhibiti. Vidimus § 199, ipsum anno 1598, in suo doctrinæ Christianæ libello, de mandato Clementis VIII composito, sententiam piam inter doctrinæ catholicæ articulos, omnibus orbis terrarum Christi fidelibus, in scholis et in ecclesiis explanandos, annuerasse. Anno deinde 1617, in congregatione Sancti Officii, die 31 Augusti, coram Paulo V celebrata, votum obtulit, in quo sequentia de nostræ festivitatis objecto leguntur: « Nec potest responderi, quod in Officio Conceptionis non approbatur Conceptio corporalis Immaculata, sed sanctificatio in utero post animationem. Nam Sixtus IV qui approbavit Officium, declaravit animum suum, tum in Extravagant. *Grave nimis*, quæ est in Corpore juris; tum in approbando Officio Leonardi de Nogarolis, in ejus Collecta dicitur: *Virginem per merita Christi prævisa, præservatam ab omni macula*. Præterea in responsorio octavo dicitur: *Sancta Conceptio; at non est Conceptio, nisi in illo primo instanti, in quo infusa est anima corpori, in quo cæpit esse in rerum natura persona integra Virginis; alioquin si accipiat Conceptio pro sanctificatione post animationem; etiam Jeremias et Joannes Baptista dicerentur concepti sine peccato originali. Denique communis sensus fidelium est, celebrari Conceptionem solius Virginis, quia ipsa sola vere concepta est sine peccato originali.* » Sequamur ergo Bellarminum senem, et relinquamus aliis Bellarminum juvenem.

223. Si autem Bellarmini tempore, communis fidelium sensus jam erat celebrari solius Virginis Conceptionem, non quidem ob gaudium duntaxat quod annuntiavit universo mundo, sed etiam quia ipsa sola vere concepta est sine peccato originali: non video, quomodo post tot, ac tantos favores ab illo tempore usque ad præsens a summis Pontificibus sacro mysterio, et ejus cultui cumulate præ-

stitos, ullus absque rubore possit, non dico asserere, sed nec cogitare oppositum. Innumeri fere sunt auctores, tam antiqui, quam moderni, unanimiter docentes, ac probantes, sanctam Romanam Ecclesiam tenere, beatissimam Virginem sine peccato originali conceptam fuisse, et in eo sensu, ut clare declaravit Alexander VII, festum ejusdem Conceptionis celebrare. Varios, quos præ manibus habui, hic affero, vel in Elencho indicabo, ut quilibet videre valeat quanti sit ponderis una, vel altera æquivoca, et perplexa auctoritas, in contrarium ab adversariis, adhuc his nostris temporibus adducta, non obstante Alexandri VII prohibitione, quod pia sententia et cultus secundum ipsam non possint in dubium revocari.

224. Manuale ordinis Prædicatorum, Hispali anno 1524 editum: « Quia ordo Prædicatorum solitus est sanctorum doctrinæ adherere, sustinuit huc usque opinionem, quod beata Virgo fuit concepta in originali; sed jam de hoc non est curandum, cum sit materia nullius utilitatis, et valde scandalosa; præsertim cum tota Ecclesia, cujus usus et auctoritas, secundum beatum Thomam, prævalet dicto Hieronymi, et cujuscunque alterius doctoris, jam asserat quod fuit præservata. Nec mirum, quia tempore Augustini, tanta quæstio erat de Assumptione beatissimæ Virginis, unde dicit: « Homo non fingat mendaciter apertum, quod Deus manere voluit occultum; » et tamen jam universaliter tenet Ecclesia, quod sit assumpta in corpore et in anima; et oppositum nullus auderet opinari. »

225. Franciscus cardinalis Toletus, anno 1596 mortuus, in in part., q. 27, art. 2: « Virgo gloriosa per copiosam gratiam præservantem fuit absque ulla originis macula concepta. Hanc partem sustinentes, divino favore probare intendimus; et quævis fide non teneamus eam, certior tamen nobis est, quam possimus ratione exprimere et convincere... Probatur secundo ex universalis Ecclesiæ consensu. Celebrat enim Romana Ecclesia, et fere tota Christiana religio festum Conceptionis, et sacrum solemne, in quo sub ista veritate multa peti a Deo... hoc argumentum est tam efficax, ut debuisset convincere omnem fidelem... Quis credet, Deum nos in tanto errore jacere permisisse? Credat qui volet; ego non. Id persuasum est mihi, citra fidem, esse veritatem certissimam, et quod, Deo volente, aliquando certior erit. »

226. Aloysius Lippomanus, episcopus Veronensis, præses concilii Tridentini, tempore Julii III, in *Cantic.*: « Non solum omnes fere theologiæ professores et doctores, sed etiam omnes qui Christiani nominis fidem profitentur, in hanc sententiam (Immaculatæ Conceptionis) uno animo, et uno affectu spirant, ut sine magno populi scandalo jam nemo possit oppositum populo in concionibus exponere. »

227. Thomas Campanella Dominicanus, tract. *De Conceptione*, anno 1624: « Nunc temporis, non

solum aliquæ Ecclesiæ, sed etiam Romana celebrat festum Conceptionis sanctæ, sicut Nativitatis; et eadem encomia, et laudes, et prærogativas dat Conceptioni, quas Nativitati, ex præcepto Pii V et Gregorii XV. Quo præcepto etiam Dominicani obligantur, et mutaverunt nomen Sanctificationis, in Conceptionis, et canunt Officium de Conceptione, ut de Nativitate. Quapropter tota Ecclesia nunc argumentum divi Thomæ et divi Bernardi resolvit, etc.; et cum Cajetanus dicit, quod hæc festivitas non facit argumentum demonstrativum, apprimè fallitur; quoniam in ejus opposito se fundabant Thomas et Bernardus et Turrecremata, et nunc oppositum concludit aliud oppositum, etc., et cum subdit, quod celebratur Conceptio quatenus sanctificata, sive in suo instanti, sive post, etc., nos fateamur, quod celebratur Conceptio, non ut Conceptio, sed ut sancta. At sic etiam celebratur Nativitas Christi, et Deiparæ, non ut Nativitas, sed ut sancta. Verum Conceptio non potest dici sancta, quia postea sanctificatur; non enim, quod non amplius est, potest sanctificari, etc. Quoniam vero nos Ecclesia vult celebrare sub nomine Conceptionis, et non Sanctificationis, manifeste contradicit his, qui post Conceptionem sanctificant beatam Virginem. »

228. Joannes Ludovicus Schonleben, theologus et decanus Labacen, an. 1669, in *Examine synopsis Fr. Marcelli*, cap. 12, num. 4: « Indubitata est in Ecclesia, personæ illius sanctitas, cujus festum celebratur, pro illo instanti, pro quo celebratur: sed de facto celebratur Conceptio beatæ Virginis pro instanti animationis: ergo indubitata est sanctitas beatæ Virginis in Ecclesia pro instanti animationis. »

229. Joseph Maria Perimezzius, episcopus Oppid. *Dissert. dogmat.* part. iv, dist. 202, pag. 16: « En sancti Thomæ verba: Non autem celebratur festum in Ecclesia nisi pro aliquo sancto; ergo beata Virgo in ipsa sua nativitate fuit sancta; fuit ergo in utero sanctificata; atqui ad præsens non solum in quibusdam peculiaribus ecclesiis Immaculatæ Conceptionis Virginis festum, verum quoque in universali Ecclesia sub præcepto celebratur; ergo ex positionibus sancti Thomæ, Conceptio beatæ Virginis fuit sancta, adeoque illibata, et sine macula. » Et pag. 19: « Tertio probatur ex Romanis Pontificibus: Sixtus IV, etc., Clemens XI declaravit, per totam Ecclesiam universalem esse celebrandum de præcepto festum Immaculatæ Conceptionis beatæ Mariæ Virginis. »

230. Ægidius de Præsentatione, ordinis Sancti Augustini, lib. iii, *De Præserv. Virg.*, q. 6, artic. 1, § 6, num 58: « Ecclesia Romana in celebrandis sanctorum festivitatis errare non potest; sed Ecclesia Romana non solum publice celebrat festum Conceptionis beatæ Virginis, et præcipit ut publice celebretur sub titulo Immaculatæ, et immunis ab omni originali labe; sed etiam ad illud

celebrandum indulgentiarum largitione, et privilegiorum concessione fideles allicit et invitat. ergo in celebratione Conceptionis beatæ Virginis sub titulo Immaculata errare non potest; utique a parte rei verissimum est, et certissimum, Conceptionem beatæ Virginis fuisse sanctam, et ab originali immunem. »

De cætero ne nimis in longum protrahatur præsens articulus, plurimi alii auctores, unanimiter idem tenentes et asserentes videri possunt in Elencho, *Sum. num. 27*, qui brevis forsan, et compendiosus iis apparebit, qui Patris Alva *Militiam* præ manibus habebunt, in qua sex fere auctorum millia referuntur, qui sacri mysterii favore scripserunt; sed ii tantum in isto Elencho, et in tribus aliis positi sunt, quorum auctoritates ex integro excerptæ tenentur. Quibus addi potest, quod nullus invenietur sermo ad fideles pro hac nostra conceptionis festivitate a tempore immemorabili habitus, in quo pluries ac pluries non replicetur, celebrari ab Ecclesia festivitatem purissimæ et Immaculata Conceptionis gloriosæ Virginis Mariæ. Unum inveniant adversarii, si possint, in quo habeatur, quod, cum ignoret S. R. E. utrum beatissima Virgo cum peccato originali, vel sine eo concepta fuerit; ideo solemnitatem Conceptionis ut s'c celebra', ab eo instanti præscindendo, quo fuerit vel sancta, vel mundata; nobisque interim dicant, utrum verum, vel falsum in cathedra veritatis ubique terrarum prædicetur; utrumque, ut alibi vidimus, verum, vel falsum, tanquam Christianæ doctrinæ articulus ubique pariter, præcipientibus, vel saltem exhortantibus summis Pontificibus, doceatur.

231. Persuadere voluisset R. P. Eusebius Amort, eminentissimum Lambertini, postea Benedictum XIV, cardinalium Bellarmini et Gotti sententiam, ab eo ut supra relatam, adoptasse, et cum eis sensisse, præcipuum festi, de quo agitur, fundamentum non esse Conceptionem Immaculatam, sed simpliciter Conceptionem Matris Dei futuræ, qualiscunque fuerit illa Conceptio. Hoc tamen, ut loco citato erudite probat Pater Dalmatius Kick, non subsistit; licet enim dictus cardinalis, *Annot. sop. le Feste*, part. II, *Della festa della Concez.* § 208, supra recensitas § 220, tum Bellarmini, tum et Gotti auctoritates modo veluti narrativo afferat, non tamen eorum amplectitur ibi sententiam. Imo § sequenti, videlicet 209, Suaresium citat, contrariam strenue defendentem sententiam, et fatetur illius argumenta efficacia esse et valida, ibi: « Il Suarez per lo contrario nella III parte di san. Tommaso q. 27, art. 2, disp. 5, sess. 5, costantemente sostiene, celebrarsi dalla Chiesa nella festa della Concezione, la Concezione come santa ed immacolata; ed i fondamenti, che egli porta, per dire il vero, sono forti e gagliardi. » Additque, sui muneris non esse tales discutere theologicæ quæstiones: « A noi non appartiene l'entrar di mezzo a queste teo-

logiche differenze. » Et ea repetit, quæ in Opere suo *Canonizationis sanctorum* jam dixerat, videlicet, quod licet Ecclesia festum Immaculata Conceptionis celebret, non inde sequitur, Immaculatam Conceptionem, veluti articulum fidei esse definitam.

232. Audiamus ipsum, cit. loco annot. sup. Fest. Concept. § 187, de hac materia loquentem: « Celebrabatur, inquit, in quibusdam Ecclesiis particularibus festum Immaculata Conceptionis Mariæ, et illius Officium recitabatur. Cumque Lugdunensis Ecclesia eundem ritum, eandemque devotionem amplexa fuisset, sanctus Bernardus, zelo plenus, suam exaravit epistolam 174, in eaque dictum festum nuncupavit novum, Patribus incognitum, et ritui ecclesiastico minime conformem. » Et § 188: « Sancto abbati præsertim displicebat, quod huiusmodi festivitas, inconsulta Sede apostolica, introducta fuisset. Si autem ad præsens viveret, ac summam videret Ecclesiæ propensionem erga Immaculatam Conceptionem Mariæ; si videret illius festum, ubique terrarum, auctoritate apostolica institutum; sequeretur sine dubio unanimem illam disciplinam, a sancta Sede approbatam, cuius iudicio omnia jam submiserat in dicta epistola contenta. » Testatur igitur sanctæ memoriæ Benedictus XIV, antiquitus celebratam fuisse festivitatem Immaculata Conceptionis; Lugdunensem Ecclesiam idem festum recepisse; sanctum Bernardum contra illud insurrexisse; et ad præsens auctoritate apostolica ubique terrarum institutum reperiri. Quæ omnia in Constitutione Alexandri VII gradatim et successive referuntur, vel saltem ab ea inferri facile possunt.

ARTICULUS XIX. — *Quid censerent hodie sancti Bernardus, Thomas ac alii qui olim contrarii fuerunt cultui, qui exhibebatur beatissimæ Virgini, a peccato originali in primo sui creationis instanti præservatæ.*

233. Antonius Lampridius in suo Opere *De superstitione vitanda*, capite 12, cui titulus: *Communis olim theologorum sententia, contraria Scotisticæ.* — *Gabrielis Saavedræ temerariæ quædam conclusiones*, — undecimam affert, pagina 89, Saavedræ temerariam propositionem sequentis tenoris, videlicet, « Dicendum existimo, quod si Angelicus doctor, fulgentissimus sol, vivens nunc, lampade Phœbea cunctas illustraret Ecclesias, procul dubio amplecteretur ultroneus sententiam piissimam (integram potuisset referre propositionem, ac adungere: « et defenderet viribus totis Virginis Conceptionem Immaculatissimam); » ac postea contra eundem Patrem sic insurgit: « At quis tantam huic confidentiam fecit, ut procul dubio hoc futurum affirmet? Tot millia doctorum hominum nunc vivunt, qui Thomæ Aquinatis se discipulos profitentur, lique nondum Scotisticæ adhæserent sententiæ. Et numquid fulgentissimus ille sol eclipsim patiebatur, cum oppositam sententiam tenuit et docuit? Sed hæc somnia missa faciamus. » Hæc Lampridius.

dius, qui propositionem Gabrielis Saavedræ (voluit sine dubio dicere : Silvestri Saavedræ, ordinis beatæ Mariæ de Mercede), temerariam, et hominis somniantis vocat. Qui, in spretum Constitutionum apostolicarum, piam sententiam, quam Scotisticam vocare non cessat, contrariam esse communi veterum theologorum sententiæ, his nostris temporibus ex professo probare nititur. Qui nullatenus concoquere valet, doctorem Angelicum vel minimam passum fuisse eclipsim ; simulque contendit, absque impudentia, et peccato, piam et probabilem eam esse negari non posse opinionem, quæ beatissimam Virginem Dei inimicam, diaboli servam, immundam, foedatam et conspurcatam sustinet. Nunc autem ostendere duntaxat intendo, quis Saavedræ tantam fecit confidentiam, ut recensitam astrueret propositionem ; et an ipse solus temerariam illam, et somniantis hominis propositionem docuerit, quam § præcedenti, a sanctæ memoriæ Benedicto XIV mox defensam vidimus, relate saltem ad sanctum Bernardum.

234. Eminentissimus de Lugo, sermone, quem coram eminentissimis cardinalibus anno 1635, habuit in Octavario solemnī, in ecclesia sanctorum Laurentii et Damasi, a S. P. Q. R. celebrato, ait : « La Chiesa Romana, la quale non propone a' suoi il nero per bianco, ed il cattivo per buono. Questa Chiesa Romana tanti anni sono, sebbene non ha voluto di fede dichiarar questo mistero, dice l'Officio, e celebra festa dell' immacolata Concezione di Maria.... La Chiesa Romana ha fatto l'Officio dell' Immacolata Concezione : dice questo il papa ? Dunque quantunque resti il punto principale senza definizione, non si può dire senza errore, che non fa bene, chi celebra l'Immacolata Concezione. Sapeva bene la forza di questa conseguenza l'ingegno più che umano dell' Angelico dottore san Tommaso d'Aquino, il quale se ne serve per provare, che nacque questa Signora senza peccato : *La Chiesa Romana celebra la festa della sua Natività : dunque nacque senza peccato*. Se questo gran dottore avesse veduto, che la Chiesa Romana celebrava la festa dell' Immacolata Concezione, che cosa avrebbe detto ? »

235. Rutilius Benzonius, episcopus Lauretanus, an. 1612, in *Psal.* lxxxvi, cap. 40 : « Revera usque hodie articulus iste de Immaculata Virginis Conceptione non est definitus ab Ecclesia... Verba sancti Thomæ (part. iii, qu. 27, art. 2) recte scripta sunt pro tempore quo ea scripsit ; hodie tamen Ecclesia Romana festum illud sub nomine Conceptionis celebrat, nec solum tolerat... Porro sanctus Thomas, et alii sancti Patres et doctores contrariæ sententiæ, si hodie viverent, non est dubium, quin etiam ipsi libentissime hanc sententiam amplecterentur... Horrent aures audire, Matrem Dei fuisse aliquando diaboli mancipium ; et eam, quam Deus osculatus est osculo oris sui, amplexatam a diabolo fuisse vel minimo temporis momento. Quæ enim conventio

Dei cum Belial, et lucis ad tenebras (*II Cor.* vi, 15) ? »

236. Cosmus Philarchus, theologus Florentinus, *De officio sacerdot.* tom. II, lib. iii, *De dogmat. fidei*, cap. 20 : « Quod Romana Ecclesia teneat Immaculatam Virginis Conceptionem, multipliciter probatur. Primo quia illius festum solemniter celebrat : » et cap. 21 : « Cum viderit sanctus Bernardus, Ecclesiam Romanam non celebrare tunc festum Conceptionis ; putans id esse, quia fuit concepta in peccato, quærit causam, quare non fuerit concepta sine peccato. Sed videns, id non esse certum, dubitative loquitur, et scriptum correctioni subdit, dicens : Quæ autem dixi, absque præjudicio sane dicta sint sanius sapientis, Romanæ præsertim Ecclesiæ, cujus auctoritati atque examini, totum hoc, sicut et cætera, quæ ejusmodi sunt, universa reservo ; ipsius, si quid aliter sapio, paratus iudicio emendare. Hæc non adduxit Cajetanus, ex quo sequitur, quod sanctus Bernardus pro nobis potius facit, et nunc contrarium nobiscum sentiret, cum Ecclesia Romana celebret illud festum ; et nunc de Conceptione diceret, sicut ibidem de Nativitate... Præcipuum illorum (sanctorum Thomæ ac Bonaventuræ) fundamentum, utpote motorum auctoritate sancti Bernardi est, quia Ecclesia Romana tunc non celebrabat hoc festum ; ex quo sequitur, quod nunc tenerent Immaculatam Conceptionem, cum illam celebret Romana Ecclesia. »

237. Pater Vincentius Justinianus Antist. ordinis Prædicatorum, in calce ad Vitam sancti Ludovici Bertrandi, ejusdem ordinis, § 1, refert, approbat et confirmat ejusdem sancti doctrinam, videlicet, quod antiqui sancti, si viverent, sententiam, relate ad Immaculatam Conceptionem mutarent. Ibi : « Razon será tambien, que en este (capitulo) respondamos por él (siervo de Dios) acerca de otros dos puntos pertenecientes á la especulacion. El primero es, que dijo algunas vezes, que si los santos antiguos vivieran ahora, dixeran, y escrivieran lo mismo que nosotros sentimos de la Concepcion sin mancilla de la Reyna del cielo, por lo mucho que los sumos Pontifices, y casi toda la Iglesia, poco á poco se han ido, y van mostrando favorables á esta pia y santa doctrina. » Et § 15, « De lo dicho queda bien provado, que nuestro santo Padre tuvo bastantes motivos para creer, que los santos antiguos, si vivieran ahora, siguieran lo que casi toda la Iglesia tiene. » Adest istius Operis approbatio, 16 Februarii 1593, de mandato magistri provincialis, a P. Hieronymo Baptista de la Nuzza ejusdem ordinis exarata, quæ sic concluditur : « Come obra tan pia, docta y verdadera, juzgo ser dignissima de impresion, y leccion de toda suerte de personas. »

238. Laurentius de Aponte, ordinis Clericorum Minorum, an. 1628, in *Sap.* cap. 1, num. 4, disgress. 2, § 58 : « Ecclesiæ sanctæ Romanæ de hac re expectans iudicium sanctus Thomas, ejus in

hanc nostram sententiam propensionem si semel vidisset, ut beatus ait Ludovicus Bertrandus, et Vincentius Justinianus antist. Dominicanus, in notis ad Vitam Bertrandi; et Joannes a Fenario, ejusdem ordinis generalis, et simul omnis nunc theologorum schola nunquam contrariam sententiam statuisset. »

239. Gerardus Van Herdegom, canonicus Præmonstratensis, in *D. Virgine candida*, lib. III, cap. 2. edit. an. 1650 : « Sententia hæc usque adeo per universam Ecclesiam hodie recepta est, ut nec ipse quidem sanctus Bernardus, neque sanctus Thomas, si modo viverent, ei amplius, ut existimo, contradicerent. Testimonia enim pro ea, tam ex sacra Scriptura, quam ex sanctis Patribus desumpta, credibilia facta sunt nimis; ut nonnisi inimicus D. Virginis, vel saltem ei parum addictus, contrarium sustinere posse mihi videatur. Scio quidem, a Sede apostolica eam hactenus non esse canonizatam, aut tanquam de fide definitam; sed scio etiam, contrariæ opinioni ab eadem Sede silentium esse indictum; adeo ut si nondum illa contraria sit mortua, saltem prope diem moritura credatur. »

240. Franciscus Bivarius, Cisterciensis, in *Augustino vindicato* § 1 : « Si Augustinus nunc temporis viveret, disertis verbis prædicaret præservationem Virginis ab originali peccato, et festum cum tota Ecclesia in Conceptionis gratiam celebraret; et hoc quidem tam certum esse ac manifestum, ut in dubium verti non possit. » § 2 : « Illud igitur imprimis præter omnium dubitationem esto, sanctissimum antistitem festum Conceptionis, si nunc in vivis esset, celebraturum fore, et pro immaculata subscripturum. »

241. Doctorum multitudo, et theologorum idem docentium veluti quid notorium, et solidissimis rationibus probantium ac defendentium, videri potest in Elencho, *Sum.* num. 28. Qui omnes, si doctiori in hac materia Lampridio fides adhibeatur, inter somniatores et temerarios annumerandi sunt; imo eorum plurimi graviore censura inuri debent; non solum enim cum Patre Saavedra doceant, quod divus Thomas, si hodie viveret, Immaculatam Conceptionem defenderet; sed ulterius quod contraria sententia, si nondum sit mortua, prope diem moritura sit : quod horreant aures, contrarium audire : quod nonnisi inimicus D. Virginis, vel saltem ei parum addictus, contrarium sustinere possit. Hæc et similia communiter docebant, et docent cardinales, episcopi, universitatum doctores et diversorum religiosorum ordinum theologi, partim jam ante tempora Pauli V et Gregorii XV, partim ante emanatam Alexandri VII Constitutionem, *Sollicitudo*; eaque edita et publicata, Patrem Alexandrum Natalem, ordinis Prædicatorum § 66 et 168 asserentem audivimus, quod Spiritus sanctus sententiæ oppositæ tenebras dispulit, quam antiquatam ibidem nuncupat; quodque decretum, « a Patribus Basileensibus favore piæ sententiæ

editum, nemo pium, et salutare esse negaverit, nisi publicæ pietatis, et devotionis fidelium erga Immaculatam Conceptionem hostis. Quid pariter dicerent veteres omnes theologi et doctores, si his nostris temporibus scriberent, post tot ac tantos favores, quibus a sancta Sede, nostra pia sententia, ab emanata Alexandri VII Constitutione, cumlata est? (Supra art. 15.)

242. Adde, quod obscura non est amplius quaestio de qua agitur, prout reperiatur temporibus sanctorum Bernardi, Thomæ et Bonaventuræ. Omnes enim hodie evidenter agnoscunt et sciunt, non celebrari festum Conceptionis seminalis, sed festum creationis animæ beatissimæ Virginis, et infusionis ejus in corpus. Non potest amplius nobis objici : Consulenda erat Sedes apostolica; ipsa enim non solum permittit, nec solum hortatur, sed et omnibus stricte præcipit, ut dictum festum celebrent. Fatentur omnes, etiam piæ sententiæ aciores adversarii (si pauci adhuc reperiuntur), eandem sententiam nullinodo iis opponi quæ dixit apostolus, videlicet, quod *in Adamo omnes peccaverunt.* (Rom. v, 12.) Et quomodo hoc non faterentur, si a Tridentino concilio implicite saltem declaratum jam fuerit? Fatentur omnes, beatissimam Virginem vere et realiter per merita Jesu Christi, ejus divini Filii, redemptam dici et fuisse, quantumcunque maculam peccati originalis minime contraxerit, et in primo suæ creationis instanti ab ea præservata fuerit. Si enim sanctus Augustinus lib. II *Confess.*, cap. 7, gratias Deo reddit, etiam de peccatis, quæ eo adjuvante operatus non est; et dimissa sibi a Deo fateatur, non solum mala quæ sua sponte fecit, sed et ea quæ eo duce non commisit : « Gratia tuæ deputo quæcunque non feci mala. Omnia mihi dimissa esse fateor, et quæ mea sponte feci mala, et quæ te duce non feci. » Ita beatissima Virgo Deo dicere potuit : « Gratia tuæ deputo, quod peccato originali coinquinata non fuero. Dimissum mihi peccatum originale fateor, quod te duce non contraxi. » Et si doctor Angelicus in *Exposit. Orat. Domin.*, ad illa verba : *Sed libera nos a malo* (Matth. vi, 13), ait, quod Christus hic docet petere præservationem a malis. Dicere, quod beatissima Virgo per merita Christi præservata fuerit ab originali peccato, idem est ac dicere, eam liberatam fuisse ab eodem peccato; videlicet liberatam fuisse, ne contraheret illud.

243. Imo si, juxta eundem sanctum Augustinum loco citato, Deum amplius diligere is debeat, qui per eum a peccatis fuit præservatus, quam ille cui commissa peccata misericorditer condonata fuere : « Et ideo te tantumdem, imo vero amplius diligit, quia per quem me videt tantis peccatorum meorum languoribus exui, per eum se videt tantis peccatorum languoribus non implicari : » sequitur quod beatissima Virgo, semel ac præservata fuit ab originali, plus Redemptori debuit, et eum plus diligere tenebatur, quam si ab eodem peccato, jam con-

tracto, sanata duntaxat fuisset. Unde omnes Deo dicere possumus : « Et ideo te tantumdem, imo vero amplius diligat benedicta tua Mater, quia per quem nos videt peccati originalis languoribus exui, per eum se videt eisdem languoribus non implicari. » Ex quibus etiam sequitur, doctorem Subtilem in III *Sent.*, dist. 3, qu. 1, jure ac merito docuisse, quod Christus Dominus perfectissimus Redemptor non fuisset, si beatissimam Virginem ab originali non præservasset. Si enim plus Deo debet qui a peccato præservatur, quam qui ab eodem jam commisso sanatur; signum est, majorem recipere gratiam præservatum, quam sanatum; prout iterum expresse docet idem sanctus Augustinus in *Psalm.* LXXXV, ad illa verba : *Eruisti animam meam*, etc. Præsentem claudat articulum Opus, Romæ nuper approbatum a reverendissimo sacri palatii magistro, ac sanctissimo Patri Clementi XHI dicatum, quod actualiter ibidem typis mandatur cum titulo : *Lettere familiari intorno all' immacolata Concezione della santissima Vergine, spiegata secondo la mente e lo spirito dell' angelico dottore san Tommaso, composte da Camillo Blasi della città di Osimo, e avvocato della curia Romana.* In quo quidem Opere totus est eruditissimus auctor, ut e solis divi Thomæ principiis ostendat ac probet, quod idem doctor, si hodie viveret, piam teneret, tueretur, ac propagaret sententiam. Opus nondum vidi, sed a viris eruditis summopere illud laudari audiui. Dum hæc typis mandantur, ad manus meas pervenit Theologia moralis illust. ac rev. divi Alphonsi de Liguorio, Sanctæ Agathæ Gothorum episcopi, cujus eruditio commendari, ac laudibus extolli olim meruit a sanctæ memoriæ Benedicto XIV. Is autem doctissimus auctor tom. III, lib. VII, præfati Operis, edit. Bononien., 1763, sequentia habet, nempe, § 250 : « Etenim reapse mihi videtur pia sententia, licet usque adhuc non sit de fide declarata, esse hodie luce meridiana clarior. » § 256 : « Si certum est juxta concilium, (Tridentinum) et de fide, divinam Matrem nullam culpam ætalem commisisse; certum consequenter est certitudine theologica, quod ipsa maculam originalem non contraxit. » § 260 : « Hinc patet quod si sanctus Thomas nunc temporis scriberet . . . certe aliter sentiret, ac scriberet. » § 262 : « Ex omnibus his deducitur, piam sententiam præservationis beatæ Virginis hodie tenendam ut certam; et oppositam non esse amplius probabilem . . . Contraria sententia post decretum Alexandri VII prout antiquata, non est amplius nec practice, nec speculative probabilis. » Tandem § 263, contra Lampridium probat, « licere emitte votum profundendi vitam » ob defensionem præservationis beatæ Mariæ Virginis a labe originali.

ARTICULUS XX — *Quamplurimi scriptis, aut factis docuerunt, laudabile esse, sanguinem fundere, ac vitam pro tuenda Immaculatæ Conceptionis sententia. Quid sentiebat Lampridius de sacro mysterio.*

244. Defensionem hic non aggredior voti, quod sanguinarium vocavit Lampridius, et mordicus impugnavit in suo Opere : *De superstitione vitanda*; hoc enim sufficienter, imo et ad superabundantiam peregerunt Candidus Parthenotimus, *De piet. in Deip. amplif.*; C. Octavius Valerius, *De superst. timidit. vitand.*; Benedictus Piazza, *Caus. Immac. Conc.* pag. 596; Dionysius Bernardes de Moraes, Lusitanus, *Animadvers. critic. in Lampridium*; Ignatius Como, Dissert. *De certit. Imm. Concept.*, sect. 6, et alii citati in V volum. *Histor. Litter. Ital.*, pag. 431 et seq., eo magis quod varia, ni fallor, illius argumenta, ex dictis in hoc meo Opusculo efficaciter refutata jam videntur. Sicuti autem in præcedenti articulo modestiam observavimus, qua erga Patrem Saavedra, et innumeros ei adhærentes theologos se gessit Lampridius; ita et nunc ejusdem apparebit moderatio in ea impugnanda opinione, quæ licitum et laudabile esse tenet, pro tuenda Immaculatæ Conceptionis sententia sanguinem, si casus occurrat, fundere et vitam. Ipsum audiamus citato libro *De superst. vit.* cap. 6, pag. 42 : « Quid aliud restat, inquit, nisi temeritatis et sceleris reum esse, qui pro ejusmodi sententia tutanda sanguinem et vitam fundere velit? » Cap. 7, pag. 45 : « Scelus erit, et a pietate alienum, atque adeo imprudens facinus, simulque peccatum, sanguine suo eandem propugnare sententiam. » Et cap. 13, pag. 92 : « Dico primo, imprudenter ac temere emitte votum de sanguine fundendo pro tuenda sententia, asserente sine labe originali sanctissimam Virginem. »

245. Apud Candidum Parthenotimum, *De piet. in Deip. amplific.* dissert. 2, cap. 5, habemus hujusmodi votum cum clausula usque ad sanguinis, et animæ effusionem, si opus fuerit, peractum a metropolitano Panormitano capitulo in sui archiepiscopi manibus; a senatu, populoque ejusdem provinciæ; a Catanensi civitate; ab Academia Granatensi; ab ordinibus Equitum de Calatrava et Sancti Jacobi. Et apud eundem cap. 13, a Joanne IV, Lusitanæ rege, in generalibus suorum regnorum comitiis, in quibus, inquit Parthenotimus (*ex Historia Lusit. restaur., comitis Ericeyra*) eidem voto et juramento consenserunt omnes Lusitanæ magnates, omnes episcopi et archiepiscopi, superiores omnes religiosorum ordinum. Ex eodem habemus pariter, quod idem emiserunt votum confraternitates Jesu Nazareni Palentiæ et Immaculatæ Conceptionis, Hispali in ecclesia FF. Prædicatorum erecta : civitas Tudela : civitas regia Matritensis : plures Siciliæ proreges : ordo Equitum Montesie; et provincia Valentie FF. Minorum Discalceatorum or-

dinis Sancti Francisci. Franciscus Vanden Venne, præpositus metropolit. Mechlinien. in Oratione habita, cum Alexander VII. Aureum Tapetem ad B. Virginem Aspicoll misisset, pag. 13. « Quibus (Academiis) accessere nuperrime (anno 1659.) illustrissimi amplissimique Brabantiae ordines, solemni publice voto contestati, dum per Dei Vicarium licuerit, a Virgine se purissima suspicionem labis omnis, opibus, lingua, manu, vita ac sanguine depulsuros. » Joannes Nadasi, in *Annal. Marian.* Soc. Jesu, ad annum 1651, num. 1226, Viennae Austriae in collegio nobilissimae unius classis, corona universa magistrum suum de amanda Virgine Deipara hortatorem genibus nixa pie audivit, et voto, chirographi subscriptione firmato, suam quisque formulam eidem porrexit. Voti summa erat, Immaculatam Dei Matris Conceptionem tueri usque ad sanguinem, si res ferret, nutu Ecclesiae. » Hi omnes, si Lampridio fides habeatur, et plures alii, qui facile inveniri possent, temeritatis et sceleris rei sunt, a pietate alieni, imprudentes ac temerarii. Hi fere omnes recensita sua emiserrant vota, octuaginta, centum, et amplius respective annis, antequam sua exararet Opera Lampridius; et vix ullus, toto eo tempore, illos de crimine redarguerat; soli Lampridio reservabatur, eos simul et accusare et condemnare. Ab anno 1646, nullus in Portugalliae regnum succedit, nullus in regem solemniter agnoscitur, nisi prius, praesentibus totius regni comitiis generalibus, publicum emiserrit votum, sacrum nostrum, vel etiam lucis jactura, defendendi mysterium. Nec usque nunc advertunt Fidelissimi reges, se, juxta Lampridii principia et doctrinam, temeritatis et sceleris in hoc reos esse, et imprudenter, et temere se gerere. Quis talia non dico asserere, sed nec cogitare audebit?

246. De eis modo sermonem habuimus qui factis docuerunt, laudabile esse, Immaculatam beatissimae Virginis defendere Conceptionem, etiam cum sanguinis et vitae jactura; quique votum eandem hoc modo propugnandi reipsa emiserrunt. Nunc vero aliquos afferamus, qui scriptis idem tutati sunt. Et primo Joannes Antonius Velasquez, Societatis Jesu, lib. *De Imm. Concept.*, pag. 320, relatis summorum Pontificum Constitutionibus favore sacri mysterii editis, asserere non timet, piam sententiam tale, ac tantum robur, et invictas ac insuperabiles vires ab eis recepisse « ut totus post eam mundus, tamque eruditum, quam rude vulgus, cursu vadat; ut videlicet illemet divinus Spiritus qui Ecclesiae Caput ad Conceptionis illibate festum instituendum permovit; ejus item corpus et membra, ad Mariae immunitatem credendam, amplexandam et totis viribus tutandam, peculiari ardore inflammare videatur. Hinc infiniti scriptores (ut ipsemet Cajetanus in tract. *De Concept.* fatetur) pro immunitate Mariae fidejubescentes, quin libros de ipsa scribendi ullus sit numerus; hinc universitatum, regnorum, regum, principum publicati et manifesti affectus;

hinc omnium civitatum et insignium oppidorum emissa vota et juramenta et institutae festivitates hinc denique totius populi Christiani sensus atque consensus, tanto ardore, tanta animi et mentis devotione Deiparam ab originali labe immunem credit, ut et grave scandalum patiatur, quotiescunque audit aliquid ab hac sententia alienum, et paratissimus sit ad vitam sanguinemque fundendum pro hujus veritatis affirmatione et defensione. » Haec, ante emanatam Alexandri VII Constitutionem, scriberet Pater Velasquez, qui, pag. 436 subjungit, quod Hispaniarum primates in comitiis generalibus anno 1644 congregati, Philippum IV supplicarunt, ut apud sanctam Sedem pro definitione mysterii insisteret, sequentia praesertim eidem regi dicentes: « Cum nihil omnino sit, aut excogitari possit, quod animos Hispanos a proposito colendae immunitatis Mariae dimovere valeat, qui ad sanguinem, et vitam profundendam sunt paratissimi. » Testantibus igitur hisce comitiis generalibus, « paratissima erat tota Hispania sanguinem et vitam profundere » pro sacri mysterii defensione; idemque de omnibus totius orbis Christi fidelibus asseruit Pater Joannes Antonius Velasquez.

247. Pater Joannes Antonius a Panormo in *Scrutinio doctrinarum*, cap. 6, art. 9, num. 12, Constitutionem Clementis XI, *Commissi nobis*, refert, qua institutum de praeepto tunc fuerat festum Conceptionis; et postea sic prosequitur: « Ob hoc decretum praeter aliis innumeris titulis erga tantum Pontificem se astrictum profitebitur triplex, sub Francisci vexillo militans Seraphicus ordo, totaque Mariano-Subtilis magistri schola, cujus characteristica prerogativa est praedictam immunitatem Deiparae ab originali labe ad sanguinis effusionem tueri. » Hic docet Pater Joannes Antonius a Panormo, Seraphici ordinis prerogativam characteristicam esse, mysterium Immaculae Conceptionis ad sanguinis effusionem tueri.

248. Testatur pariter Pater Adrianus Miaskowski, Societatis Jesu, Poloniae regnum pro honore immaculae conceptae Virginis fortiter, si opus fuerit, pugnaturum. Loquendo enim de Polonorum erga sacrum mysterium devotione, *De incarn.*, disp. 5, quaest. 2, puncto 1, § 1, num. 46, sic habet: « Contra hanc Polonorum pietatem tumultuatur vicina haeresis; bellum Poloniae minatur. Poloni nihilominus magnanimi his minis non moventur; justitiae causa, et patrocinio Virginis Deiparae confisi, si bellum ipsis inferatur, pro Deo, aris, honore immaculae conceptae Virginis, et fociis fortiter pugnaturi. » Plurimum theologorum Elenchus, *Sum.* num. 29, videri potest qui vel votum, de quo ad praesens agitur, defendunt, vel laudabile asserunt, sanguinem fundere, et vitam pro tuenda Immaculae Conceptionis sententia. Inter eos autem jure et merito annumeratur Dionysius Bernardes de Moracs, doctor Lusitanus, qui anno 1753,

suum Opus edidit *Animadvers. criticae in Lampridium*, quod approbatum reperitur a Patre Josepho a Costa, Societatis Jesu, et a Patre Josepho de Lemos, ordinis Sancti Augustini. In Patris a Costa approbatione, 15 Octobris 1749 data, sequentia leguntur, videlicet : « Inconsultus Muratorius (Lampridius scilicet) sanguinarium appellat votum, in Hispaniarum Academiis, a doctissimis viris religiose nuncupatum, pro tuenda usque ad sanguinis effusionem Immaculata beatissimæ Virginis Conceptione; in illudque amarum adeo effundit stomachum, ut acerbius religionis zelotypus in superstitionem non debaccharetur. » In altera vero P. Josephi de Lemos, primi Decembris ejusdem anni 1749, hæc habentur : « Intumescens ingenii, plenum aulacia, ac mordaci calamo, librum conscriptum *De superstitione vitanda*, in quo votum, pro Immaculata beatæ Mariæ Virginis Conceptione, usque ad sanguinis effusionem tuenda (quod sanguinarium appellat), a sapientissimis viris in celebrioribus Academiis emissum, Muratorius insinuat... Illustriss. auctor... adeo præclare, ac sapienter toties a se votum emissum, ac toties ab aliis in Conimbricensi Academia receptum, ab injuriis Lampridii vindicat, » etc.

249. Nil mirum autem, si Lampridius de memorato voto sic locutus fuerit. Sustinebat enim, in eodem gradu reperiri unam et alteram de beatissimæ Virginis Conceptione sententiam : alterutram tenebris involutam : alterutram in incertitudine positam : alterutram probabilem, et piam; imo sæpe sæpius sententiam de maculata Conceptione super aliam plurimum extollebat. Sic pagina 56 dicti sui Operis : « Hinc autem duo principia fluunt inconcussa. Primum est, tam sententiam faventem immunitati Virginis, quam adversantem, tenebris adhuc circumsederi in Ecclesia, et versari adhuc utramque in incertitudine apud apostolicam Sedem, quæ veri, falsi, ac dubii constituta a Deo fuit index et iudex, falli nescia. Secundum est, in incerto esse, ac futurum esse, quamnam in partem inclinatura erit Ecclesia, si quando maturius examen quæstionis hujus suscipere velit, ac definitivam proferre sententiam. » Pag. 97 : « Id tantum consecuta est Scoti opinio, ut negari pia in posterum, dum pendet judicium, sine temeritate, et culpa non possit; sed pia perrexit esse et altera Thomistarum opinio, neque ei hunc titulum sine impudentia et peccato quisquam auferre potest. » Pag. 149 : « Quanquam zelus eorum laudetur, ac pietas, qui Mariam sine labe conceptam tueatur; eorum quoque zelus et pietas commendanda est, qui vigilant, ne error ac falsitas in doctrinam Ecclesiæ irrepat. » Pag. 158 : « Apostolica Sedes..... nihil aliud hactenus decrevit, quod est ad veritatem sententiarum, nisi ut nemini liceat hanc, aut illam censura configere. » Similibus, et pejoribus plenum est propositionibus istud Lampridii Opus. Si de pia sententia loquatur : « Incertum est, inquit,

pag. 65, quid viri docti revera de hujusmodi quæstione sentiant. » Ob silentium videlicet sententiæ contrariæ impositum. Si autem de opposita, p. 89, « Tot millia doctorum hominum nunc vivunt, qui Thomæ Aquinatis se discipulos profitentur, lique nondum Scotisticæ adhæserent sententiæ; » et p. 155 : « Ut etiam omittam, theologos veteres omnes fuisse, et non paucos etiam e recentibus esse in contraria sententia. » Pag. 203 : « Piæ sententiæ defensores non aliam adinvenere viam conciliandi tolerabili aliqua ratione loca Scripturarum, Patrum ac veterum theologorum cum sententia sua, nisi statuendo in Virgine debitum peccati originalis, atque ab ea excludendo peccatum ipsum ex singulari beneficentia Dei... An autem sit hæc revera mens Litterarum sacrarum, et an sufficiat interpretatio ista, ad rite explicanda tot loca Patrum, ac veterum theologorum; erit apostolicæ Sedis, nos infallibili judicio edocere. » Paulo clarius minatus antea fuerat piis Christi fidelibus apostolicæ Sedis judicium, pag. scilicet 144, ibi : « Judicabit apostolica Sedes, an in doctrina catholica religionis præferendi sint non sancti sanctis, et moderni antiquis doctoribus, uti aiebat cardinalis Cajetanus in iii sancti Thom., qu. 27, art. 2, et præcipue, si concordēs cum præcipuis Ecclesiæ doctoribus theologi veteres deprehendantur. »

250. De his omnibus, ni fallor, quæ suam ab intrinseco confutationem condemnationemque ferunt, inter alia loquebatur felicitis recordationis Benedictus XIV, in suis ad magnum Hispaniarum inquisitorem litteris, die 31 Julii 1748 exaratis, in quibus sequentia leguntur, videlicet : « Notum denique tibi erit nomen Ludovici Antonii Muratorii adhuc viventis (ipse est qui sub nomine tum Lampridii, tum Valdesii, in piam sententiam adeo invehitur), multorum librorum communi applausu receptorum editoris. Oh quam multa reperiuntur in eis censura digna! Quot hujusce furfuris nos ipsi, eos legentes, offendimus! Quot nobis ab æmulis, et accusatoribus oblata sunt! Et nos usque adhuc abstinuimus, et abstinēbimus ab Operum condemnatione, nostrorum prædecessorum exemplis edocti, qui pacis et concordie amore, a proscribendis iis quæ proscriptionem merebantur, cesarunt, quando videlicet censuerunt, plus mali, quam boni, a proscriptione derivandum. » Hæc Benedictus. Quod tamen ipse non fecit, hoc postea per egit supremum Hispaniarum inquisitionis tribunal, Opus illud *De superstitione vitanda* die 19 Junii 1750 condemnans, utpote propositiones continens « falsas, temerarias, erroneas, impias et summe scandalosas. » « Otro libro (verba sunt decreti, recensitis primo et condemnatis aliis operibus), impresso en quarto en Milan de año 1740, con el titulo : *Antonii Lampridii De superstitione vitanda, seu Censura Voti Sanguinari, in honorem Immaculatae Conceptionis Deiparæ emissi*; por contener proposiciones falsas, temerarias, erroneas, impias, en sumo grado es-

candalosas y por estar comprehendido en la Bula de Alexandro, y su Constitucion : *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*. » Unde doctrinam in eo contentam, veluti sanam, et sanissimam, quantum sibi placuerit, commendare et celebrare potest D. Joannes Baptista Araldi in suis litteris, Mutinæ anno 1757 editis; elapsis videlicet ab Operis condemnatione septem annis. Ego vero nullam ei injuriam facere crediderim, iudicium supremi mox recensiti tribunalis pluris faciens, quam ea omnia quæ super hoc congerere et scribere sibi collibuit. De cætero plurimum dubito, quod pii Christi fideles tenebris involutam et in incertudine positam esse, sibi hodie persuadere possint, piam sententiam quam, Alexandri VII tempore, pleræque jam celebriores Academiae, et omnes fere Catholici complectebantur. Quam idem Alexander VII in dubium revocari prohibuit: quæ ab immemorabili tempore, instantibus, exhortantibus et præcipientibus summis Pontificibus, in scholis et in Ecclesiis ubique terrarum veluti doctrinæ Christianæ articulus traditur et docetur: quæ ubique pariter in cathedra veritatis prædicatur; quæque, a tempore præsertim Sixti IV usque ad præsens, tot ac tantis a sancta Sede et ab omnibus fere summis Pontificibus cumulata est beneficiis et favoribus, ut nulla reperire sit natio catholica, nullus populus, nulla civitas, nulla academia, quæ lucem ejus non videat, non fateatur, non prædicet, non celebret, non tueatur. Nullus sanctus, nullus beatus, a tempore quo Ecclesia festum nostrum celebrare incæpit, id est, a quingentis fere annis, qui sacrum mysterium totis viribus, et corde sincero veneratus non fuerit, prout facile probari posset. Dubito, quod sibi persuadere possint, sine impudentia, et peccato, titulum piæ negari non posse adversariorum sententiæ, quæ a summis Pontificibus, tam publice, quam privatim, perpetuo sepulta fuit silentio pro evitandis scandalis in populo Christiano, et ut cœlestis Reginae dignitati consuleretur: quæ de eorumdem summorum Pontificum, et concilii Tridentini Patrum benignitate hac unica gaudet prærogativa, ut hæresis, peccati mortalis, aut impietatis damnari adhuc nequeat: quæ a Natali Alexandro, opinio antiquata nuncupata fuit, cujus tenebras Spiritus sanctus dispulit: ab aliis, si non mortua, saltem prope diem moritura creditur; quamque alii putant sustineri non posse, nisi a beatissimæ Virginis inimico, vel ab aliquo parum ei addicto; alii vero sine horrore audire non possunt. Quæ omnia, emanatis præsertim Pauli V et Gregorii XV decretis, jure riteque de ea sententia dici possunt, cum, teste Lateranensi concilio, sub Martino I celebrato, adversa tantummodo jubeantur (in Ecclesia catholica) merito sepeliri silentio. Concil. Lateran. secret. 4.

251. In Lampridium, probabilem duntaxat asserentem piam sententiam, insurrexerat Parthenotinus, Alexandrique VII in contrarium attulerat Constitutionem, ne pia sententia revocaretur in

dubium interdicentem. Ad hoc autem respondit Valdesius (idem scilicet, mutato nomine, ac Lampridius) Epist. 25, pag. 166: « Quæ sit Pontificis mens e præcedentibus accipiendum est, scilicet non licere, eandem sententiam, festum, seu cultum in disputationem revocare. Alioquin si ex apostolicæ Sedis decreto revocari nequit in dubium pia sententia, eadem certa erit, litemque deciderit Alexander, qui tamen diserte protestatur, se eam noluisse decidere. » Nos vero quæ sit Pontificis mens ab eodem Pontifice, et a litteris, quas Constitutionis extensori super hoc eodem puncto scribebat, accipiendum esse putamus. Eas attulimus § 141, abbati Hilarioni, sequentis tenoris, scriptas, videlicet: « Intendiamo proibire agli avversarii più cose, che non hanno proibite loro le altre Costituzioni, e sotto maggiori pene; e però Vostra Signoria può esprimere queste novità: *Di revocare in dubbio il misterio*: il possesso nostro; d'interpretare diversamente le Costituzioni da questo senso, etc. » Et ulterius: « Dalla penna di Vostra Signoria desideraremmo un'altra sorte di minuta, che può cavare dalla già fatta, che cominciasse colle parole della parte sopra la pia sentenza, spiegandovi il misterio chiaro, e le ultime opposizioni, e fastidii inferiti dai contrarii, non ostante le proibizioni fatte loro; che seguisse la disposizione nostra cioè, che però per rimediare, proibiamo che non si possi revocare in dubbio tale pia sentenza, come sopra spiegata. »

252. Hæ sunt duæ litteræ, manu propria ab Alexandro VII exaratæ, quæ, ut loco mox citato dictum est, in archivo Ghisiano summa cura asservantur. In eis declarat summus Pontifex, se aliquid prohibere velle, a suis prædecessoribus nondum prohibitum; et ideo ibi de prohibitione loqui non poterat, in disputationem revocandi piam sententiam; hoc enim a Paulo V et a Gregorio XV prohibitum jam fuerat. Deinde semel, et iterum præcipit, ut in sua Constitutione prohibeatur « di revocare in dubbio il misterio: Che non si possi revocare in dubbio tale pia sentenza, come sopra spiegata. » Quis autem in his, et similibus expressionibus, et propositionibus unquam invenire poterit simplicem prohibitionem, ne in disputationem revocetur pia sententia? Renovavit Alexander VII prohibitiones a suis prædecessoribus jam factas, disputandi contra mysterium, vel quod idem est, in disputationem revocandi piam sententiam; sed postea aliud prohibuit, ab eisdem prædecessoribus, ut ipse ait, nondum prohibitum, nempe ne in dubium revocaretur pia sententia, ut supra, inquit, explicata; videlicet, « Animam beatissimæ Virginis Mariæ in primo sue creationis instanti, et infusionis in corpus, a macula peccati originalis præservatam fuisse immunitatem. »

253. Verum, dicit Valdesius, si ex apostolicæ Sedis decreto revocari nequit in dubium pia sen-

tentia, eadem certa erit. Hoc totum concedimus, imo tanquam certissimum sustinemus; et hic cum Zacharia cantare possumus: *Salutem ex inimicis nostris.* (Luc. 1, 71.) Ergo, subdit iterum Valdesius, litem per hoc decedit Alexander VII, qui tamen diserte protestatur, se eam nolle decidere. Ad hoc respondetur, mysteria Assumptionis et Nativitatis beatæ Mariæ Virginis pro certis haberi in Ecclesia, et tamen de fide definita nunquam fuisse. Deinde legatur attente Constitutio Alexandri VII, § 162, et ibi videbitur, quid decidere noluerit: « Vetamus, inquit, quempiam asserere, quod, propter hoc, contrariam opinionem tenentes, videlicet, gloriosam Virginem Mariam cum originali peccato fuisse conceptam, hæresis crimen, aut mortale peccatum incurrant; cum, a Romana Ecclesia et ab apostolica Sede, nondum fuerit hoc decissum, prout nos nunc minime decidere volumus. » Nondum fuit hoc decissum, inquit summus Pontifex: pronomen autem *hoc*, in isto loco, vel appellat integram propositionem, videlicet, quod hæresis crimen, aut peccatum mortale ii incurrant, qui contrariam tenent opinionem; vel mediam duntaxat propositionem in ea contentam, nempe: Quod gloriosa Virgo Maria cum originali peccato fuerit concepta. Similiter Alexander VII vel asserit, se nolle decidere, quod gloriosa Virgo Maria cum originali peccato fuerit concepta; vel asserit, se nolle decidere, quod hanc opinionem tenentes, hæresis crimen, aut peccatum mortale incurrant. Nil aliud continetur in isto paragrapho, et pronomen *hoc* ad ea referri non potest, quæ in aliis Constitutionis paragraphis continentur: atqui ridiculum foret dicere, Alexandrum VII declarasse, se nolle decidere, beatissimam Virginem cum peccato originali fuisse conceptam; ergo necessario dicendum est, eum noluisse adhuc decidere, quod contrariam, id est, istam opinionem tenentes, hæresis crimen, vel peccatum mortale incurrant.

254. Quasi diceret: Licet prohibeam, ne pia sententia in dubium revocetur, quia illam fere omnes Catholici complectuntur, certamque, imo et certissimam eam existimo: licet mox declaraverim, Christi fideles die festo Conceptionis colere, semperque a pluribus sæculis coluisse beatissimam Virginem, a peccato originali in primo suæ creationis instanti præservatam immunem, ac hujusmodi cultum in Ecclesia Romana, post ejus institutionem, nunquam immutatum fuisse: licet hic renovaverim Pauli V et Gregorii XV decreta, quibus adversariis, tum publice, tum et privatim impositum fuit silentium ad evitanda scandala, dissensiones, atque discordias in populo Christiano, et consulendum cælestis Reginae dignitati; nolo tamen, quod hæreseos, aut peccati mortalis nota ii inurantur, qui forsan contrariam adhuc tenent opinionem; nondum enim decidere volo, utrum hujusmodi censuris notari debeant; et ad alios non pertinet meum, in hoc, prævenire judicium. Unde statim subjungit summus

Pontifex: « Quin potius, contrariam illam opinionem, hæresis, aut peccati mortalis, aut impietatis damnare audentes, præter pœnas, quibus eos subjecit Sixtus IV, gravioribus aliis pœnis subjicimus. » Ex quibus verbis ad evidentiam resultat, hoc solum usque nunc decissum non fuisse, sed decidendum remanere, utrum scilicet hæresis, peccati mortalis, aut impietatis damnari debeat tam hujusmodi opinio, quam qui illam tenet; quamvis jam decissum fuerit, piam sententiam in dubium revocari non posse. « Nec obstat (aiebat post emanatam Sixti IV Constitutionem, Arnaldus Albertini, Pactarum episcopus, et inquisitor Siciliæ, *De agnosc. assert. cath.* qu. 17), nec obstat, quod inquit Papa Sixtus in dicta Extrav. *Grave nimis*, quod nondum sit a sancta Romana Ecclesia, et apostolica Sede decissum. Quia Papa ibi non loquitur, quod non sit decisa questio super Conceptione Virginis, hoc est, an sit concepta in peccato originali, vel non; quinimo ibi præsupponit, Ecclesiam Romanam tenere, quod non sit concepta in eo, quia ibi dicit, ipsam celebrare festum de ipsa Conceptione, et quod speciale, et proprium Officium ordinavit. Sed dicit, non esse decissum ab ipsa Ecclesia Romana, an tenentes alteram partem incurrant hæresim, etc. Et hæc est mens dictæ Extravagantis, etc. Nam si Ecclesia ipsa Romana non teneret hanc sententiam, quod Virgo Maria fuit immunis ab originali peccato; ad quid de ipsa Conceptione festum celebraret, et Officium celebre ordinaret, celebrandum ab omnibus juberet, et celebrantibus indulgentias, sive expiationes peccatorum concederet? » Tenet igitur Ecclesia sententiam Immaculatæ Conceptionis, licet de fide eam non definierit. Videantur supra quæ diximus § 78, 91, 163 et 164, et præ oculis semper habeatur, ab Ecclesia recitatum fuisse, nonaginta annorum spatio, Officium, in quo cantabatur: *Immaculatam Conceptionem Virginis Mariæ celebremus: Christum ejus Præservatorem adoremus Dominum;* et quolibet anno pariter cantari: *Sentiant omnes tuum juvenem, quicunque celebrant tuam sanctam Conceptionem.*

ARTICULUS ULT. MUS. — *Concluditur præsens Opusculum, et plures narrantur gratiæ, invocata Immaculata Deiparæ Virginis Conceptione, a piis Christi fidelibus receptæ, cum nullæ inveniantur, ad invocationem beatissimæ Virginis mundatæ, a Deo unquam concessæ.*

255. Beatissima Virgo Maria quatuor abhinc sæculis sequentia sanctæ Birgittæ revelare dignata est, videlicet: « Placuit Deo, quod amici sui pie dubitarent de Conceptione mea, et quilibet ostenderet zelum suum, donec veritas elucesceret in tempore præordinato; » prout legitur lib. vi, cap. 55, earumdem Revelationum. Utrum autem adhuc Deo placere possit, quod de hoc mysterio quis dubitet, postquam, ut mox vidimus, Alexander VII expresse inhibuit, ne in dubium revocaretur; utrum ei placere possit, quod antiqua renoventur sophi-

mata, circa ejusdem cultus et festivitatis objectum, et circa sacri mysterii certitudinem: sophismata, ut § 167 vidimus, tempore Alexandri VII agnita, et, ut talia, refutata: utrum tenebris adhuc involuta jaceat; vel ab illo tempore, quadringentis videlicet abhinc annis, de die in diem, magis ac magis illuxerit; utrum tandem, attentis omnibus in præsentem Opusculo relatis, et aliis, in infinitis prope modum auctoribus, contentis, de sacro mysterio, et de pietate ac devotione erga illud vere dici possit, quod Dei opus est, quod *digitus Dei est hic* (*Exod. viii. 19*): judicent beatissimæ Virginis Mariæ omnium Christi fidelium Patronæ et Advocatæ veri ac genuini devoti. Gloriosissimæ Deiparæ et sacri ejus mysterii sinceris hæc dico devotis; de quibusdam enim, licet hodie paucissimis, timeo quamplurimum, ne Lampridii verba eis jure, ac merito applicari possint, videlicet: « Longa experientia didici, adeo composita esse, imo male disposita ingenia, animosque mortalium, ut, quam semel opinionem imbuerunt atque firmarunt, fere semper retineant, ac potissimum si concertationibus res agatur. In incendium quippe maximum facile tunc erumpunt homines; et amore sui, suæque famæ tutela urgente, ita abripiuntur, ut veritatem, vel ante pedes positam, sæpe non agnoscant. » Hæc Lampridius in præfatione sui Operis *De superstitione vitanda*, adversus eos, qui votum, quod sanguinarium nuncupabat, vel defendebant, vel saltem aliquantulum laudabant. Ad eos tamen paucos, ni fallor, potiori jure dirigi possent, qui tum aures, tum oculos, sacri mysterii favore, aperire adhuc recusant. Quibus pariter applicari possunt Doctoris angelici verba 2-2, qu. 138, art. 2, ad 1 dicentis: « Ideo aliquis nimis persistit in propria sententia, quia per hoc vult suam excellentiam manifestare, et ideo oritur ex inani gloria, sicut ex causa. » Id autem peragere dignetur purissima Virgo, quod nec argumenta, nec totius, ut ita dicam, orbis catholici exemplum, usque nunc obtinere poterunt.

256. Plurimas, et fere innumeras invenio gratias, ab eis ubique terrarum obtentas, qui Immaculatam beatissimæ Virginis Conceptionem speciali quadam devotione coluerunt. Aliquas duntaxat, brevitatis gratia, hic referam. Vix emanaverat decretum, favore sacri mysterii, a Patribus Basileensibus editum, quod statim gravissima cessavit pestis, qua vexabatur Basileensis civitas. (Joan. de Segovia ad calcem sui Operis: *Allegationes septem*, etc.) Ut a simili calamitate Roma liberaretur, suam dedit Sixtus IV Constitutionem: *Cum præcelsa*; qua tot iis concessit indulgentias, qui Officium, *Sicut lilium* et Missam *Egredimini*, recitarent, aut eis interessent. (Spondan. ad ann. 1476.) Anno 1526, a duobus exercitibus obsidebatur Senensis civitas, stricteque adeo cingebatur, ut vix ulla, naturaliter loquendo, sibi remaneret spes libertatis. Orationibus servæ Dei Margaritæ Bichi sese commendarunt, quæ, fervorose

Dei invocato auxilio, senatui notificavit, quod beatissima Virgo Maria integram, et completam eis promittebat victoriam, dummodo sequentia ipsi voverent, videlicet: Quod festivitatem sanctissimæ suæ Conceptionis in perpetuum celebrarent: quod nulli eorum eandem immaculatam Conceptionem in posterum impugnare liceret: quodque a suis finibus eos omnes abigerent, qui vel dictam festivitatem celebrare nollent, vel sacro huic mysterio contrarios se exhiberent. In generali reipublicæ consilio proposita hæc fuerunt, simulque unanimiter omnium votis acceptata. Promissis stare subito dignata est misericordiæ Mater, ac totalem et humano auxilio prorsus insperabilem de inimicis suis reportarunt victoriam Senenses, qui vota pariter, ac Deo promissa fideliter adimplere curarunt, prout videri potest apud Achillem Mariam Orlandinum, libro cui titulus: *La gloriosa vittoria de' Senesi.... per mirabil maniera conseguita nel mese di luglio dell' anno 1526*, edit. an. 1527. Et apud P. Isidorum Ugurgerium ordinis Prædicatorum, in *Fastis Senensibus mss.* part. 1, tit. 1, fol. 3, ubi refert, quod obtenta victoria, Virginis immaculatæ conceptæ imaginem statim coronaverunt, sequentibus ibi apposis versiculis:

*Voi, o Donna del ciel, voi foste quella,
Che liberaste noi con poche squadre,
Per far fede quaggiù, che il comun Padre
Non peccò in voi, sempre gradita, e bella.*

In regestis deliberationum supremi magistratus, quem *de Balia* Senenses vocant, omnia usque nunc relata, accurate descripta leguntur; et fol. 246, habetur, qualiter, a reipublicæ dominiis, illi de facto mandati fuerint qui die 8 Decembris 1527 festivitatem et missam sanctissimæ Conceptionis, quæ tunc erat: *Egredimini*, celebrare pertinaciter recusarunt.

257. Anno 1635, octo dierum spatio, celeberrima in Urbe peracta fuit festivitas a ven. archiconfraternitate Immaculatæ Conceptionis, in ecclesia sanctorum Laurentii et Damasi erecta. Duodecim pro ea, variis in Urbis locis, erecti fuerunt triumphales arcus, in quorum tertio aureis litteris scriptum legebatur: « Conceptæ sine labe Virgini: Triumphatrici antequam natæ; cujus ope Urbanus VIII, P. M., Pater Patriæ, nuperas pestes, ac bellicas elades ab hac urbe, pontificiaque ditione longinquas fecit, salutem ac securitatem publicam servavit: » et ad perpetuam ejusdem festivitatis in honorem Immaculatæ Conceptionis adeo solemniter celebratæ memoriam, appositus fuit in capella ejusdem vener. archiconfraternitatis lapis marmoreus cum sequenti inscriptione, videlicet: « Memoriam sæculorum; Urbano VIII, Pont. max. favente: Franc. card. Barberino, S. R. E. vicecancell., protectore munificentissimo, archiconfraternitas Immaculatæ Conceptionis gloriosæ ac beatissimæ Virginis, ab hominum memoria in Urbe erecta, et per totum terrarum orbem propagata, ad augendam, erga Deum param sine peccato conceptam, crescentem quo-

tidie magis fidelium religionem; antiquissimam hanc, et miraculis insignem Conceptæ Virginis iconem magnificentissimo apparatu, ac pompa plane triumphali, plurimis passim fornicibus, statuis, columnis, aris machinisque ornatissimis excitatis, Ælia arce ad publicum plausum instructa, 19 Augusti 1635, veteri sacello restituito et ornato, in triumphi speciem circumduxit, militaribus Urbis copiis tribunitiis, cum vexillis præeuntibus, profanis sacrisque ordinibus, cardinalium ac procerum familiis subsequenteribus, senatu vero Romano, una cum patribus, populoque universo, insueto plaudentis pietatis sensu, claudente triumphum, sibi que mirifice gratulante, Virgine, omni vel originali labe immuni, lustrari urbem suam, quam illius potissimum patrocinio, ab omni semper hæresum labe immunem agnoscebat. »

258. Similem festivitatem, elapsis tunc duodecim annis, in civitate Avenionensi, triumphali pariter cum pompa peractam, abs re non erit hic referre, prout habetur apud P. Strozzi, *Controv. della Concez.* lib. ix, cap. 22, ibi: « Non è da ommettersi qui tra i regni e le città, che elessero la Vergine Immacolata per Padrona, la città di Avignone in Francia. Nel 1647 fu in essa ardito un predicatore, di parlare con poco riguardo della Concezione di Nostra Signora. Scandalezzato e commosso il popolo, determinò di ripararne l'onore. Radunato perciò singolarmente per opera di Bartolomeo Crivelli, avvocato della città, un consiglio generale di tutti i consoli d'Avignone, fu proposto, che si dimandasse a Monsignor Luigi Suarez, allora vicario capitolare, di poter nell'avvenire celebrare con particolar solennità la Festa della Concezione Immacolata, con tener chiuse in tale giorno tutte le botteghe degli artieri e mercanti; e ad alta voce dissero essere inconveniente, che ciò si ponesse in deliberazione, o si rinvocasse in dubbio. Fatta la richiesta al prelato, elessero tosto, di suo consenso, per avvocata della città, la Vergine Immacolata, ed i canonici della Collegiata di San Sinfioriano istituirono nella loro chiesa la Confraternita della Concezione, con obbligarsi a celebrare la Festa con Ottava, e generale processione. L'eseguirono la prima volta con solennissima pompa nel 1648, e la Domenica tra l'Ottava portarono come in trionfo il Misterio; poichè in una devota processione fecero tenero spettacolo, trameschiate con cori di musica, quaranta coppie di fanciulli con rami di alloro alle mani, e con elogi della Vergine Immacolata scritti a gran caratteri, e levati in alto, come usavasi negli antichi trionfi. In mezzo a questa schiera, vedevasi, portata da un sacerdote, una vaga effigie di Nostra Signora, in cui era scritto: IMMACULATA CONCEPTIO. Cantavansi intanto all'armonia di numerosi strumenti, inni composti in lode del Misterio, che ripetendosi alternatamente da' medesimi fanciulli, si udivano tratto tratto, con grato concerto, inter-

rotti da folto stuolo di donne, le quali, applaudendo alla Vergine trionfante, dicevano ad alta voce: Viva l'Immacolata Concezione di Maria: Seguivano appresso tutti gli Ordini della città con doppiieri accesi alla mano, e dopo una maestosa statua della Reina del cielo, i consoli nelle lor toghe, con gran calca di popolo. » Hæc Pater Strozzius. Quisquis autem observaverit, duas illas functiones, tum Romæ, tum Avenione, eo ipso tempore peractas fuisse, quo quidam clandestine tentabant, beatissimæ Virginis Conceptionem Immaculatæ titulo spoliare; fateri tenebitur, nonnisi divina operante Providentia, hæc omnia evenisse, ut magis ac magis confunderentur hujusmodi Immaculatæ tituli osores; observando pariter, ea omnia etiam peracta fuisse ante emanatam Alexandri VII Constitutionem, et ante tot ac tantos sacro mysterio a sancta Sede præstitos favores, articulo 13 recensitos. Tandem eodem circiter tempore Florentina synodus, 16 Junii 1637, tit. 7, *De jejun.* sequentia declaravit: « Cum gravissimo pestilentia morbo nostra hæc civitas vexaretur. .. accepto prius primorum civitatis consilio et consensu, et indicta cleri supplicatione, ad ipsum Virginis Annuntiatæ sacellum perreximus, ubi eidem Virgini voto nos, totiusque civitatis populum ad jejunium obligavimus in posterum singulis annis servandum ipsa die, quæ præcedit festum Immaculatæ Conceptionis ipsius Virginis... Nec dubium est, quin sanctissimæ piissimæque Matri votum reddere debeamus, cujus patrocinio nobis sanitas et salus reddita est. Igitur declarat sacra synodus, dictum jejunii votum servandum esse, et obligare omnes et singulos in civitate tantum, ejusque observantiam etiam atque etiam commendat et præcipit. »

259. In Opusculo, cui titulus: *La Madre di Dio preservata dalla peste del peccato originale*, etc., in Padova 1752, referuntur, § 4 et 5, quinquaginta civitatum exempla, quæ, aliquo peracto voto in honorem Immaculatæ Conceptionis, et pro ejusdem cultus incremento, a peste fuerunt liberatæ. Referuntur pariter, § 7 et 8 sexaginta, et amplius personarum exempla, quæ ab animæ peste, seu a peccato, mediante aliqua erga sacrum mysterium devotione, vel liberatæ, vel præservatæ fuerunt. Vidimus supra § 176, quod Clemens XI variis et maximis liberatus fuit perturbationibus, statim ac Immaculatæ Conceptionis festum pro universalis Ecclesie ab eo fuit de præcepto indictum. Anno 1752, gloriosæ memoriæ Philippus V, obtenta Oranensi victoria, a Clemente XII enixe petiit, ut sententiam de Immacolata beatissimæ Virginis Conceptione, apostolica sua et sanctæ Sedis auctoritate definiret. Cumque hac occasione eidem scripsisset, quod hujusmodi victoriam ferventi referebat obsequio, quo beatissimam Virginem Mariam sine peccato originali conceptam prosecutus semper fuerat, respondit ei summus Pontifex,

quod jure, et merito suæ erga sacrum mysterium pietati ac devotioni acceptam referebat memoratam victoriam, et ut per hanc eandem devotionem patrocinium beatissimæ Virginis demereri pergeret, eum sequentibus verbis hortatus est : « Te autem, charissime in Christo fili noster, etiam atque etiam hortamur et poscimus, ut ferventi isto erga cælorum Reginam obsequio, cui Oranensem victoriam jure ac merito refers acceptam, ejusdem patrocinium ad regnorum tuorum felicitatem demereri pergas. » In Epistola sancti Anselmi, legitur, quod abbas Elsinus cum suis sociis ab imminente naufragio, sæculo xi, præservatus fuerit, statim ac promisit, se festum Conceptionis et creationis beatæ Mariæ Virginis celebraturum. Si autem omnia patrata ab illo tempore miracula, gratiasque a Deo, ob pietatem erga sacrum mysterium, concessas referre vellemus; fusissima et copiosissima non sufficerent volumina; sicuti pariter non sufficerent, si vota hic enarranda forent, a regnis, provinciis, diocesis, civitatibus et ordinibus religiosis peracta, vel celebrandi nostram festivitatem, vel sacrum mysterium totis viribus defendendi; aut si omnes annumerari deberent instantiæ, a singulis fere orbis catholici principibus, variis temporibus peractæ, ut inter articulos fidei nostrum reponeretur mysterium.

260. Nullibi tamen invenio, quod eadem patrata fuerint miracula, vel obtentæ gratiæ, devotionis intuitu erga beatissimam Virginem a peccato originali contracto mundatam. Nullibi invenio, quod civitates, provinciæ, universitates, religiosi ordines, aut regna, beatissimam Virginem, sub hac specie mysterii, mundationis a peccato, invocaverint, ejusque opem imploraverint in suis necessitatibus, sive temporalibus sive spiritualibus. Si qui autem beatissimam Virginem a peccato originali mundatam invocarent, constat apud omnes Christi fideles, quod ab ea nullimode exaudirentur; et cum Elia propheta, lib. III Reg. xviii, 27, eis illudere possemus, dicentes : *Clamate voce majore: Patrona enim vestra aut in diversorio est, aut in itinere, aut certe dormit.* Similiter nulla reperietur capella, aut ecclesia, tali mysterio dicata; licet facultas eam illi dicandi, a summis Pontificibus ironice saltem concessa fuerit, ut refert Theophilus Raynaudus tom. VII, pag. 156, ibi : « Tusculi templum est recentis fabricæ ad Urbis muros, ascripta uncialibus litteris epigraphæ : *Templum Conceptioni Immaculatæ sacrum.* De ea epigraphæ conquerentibus Thomistis respondit Paulus V concedere se, ut ex opposito fabricarent aliud templum, dicandum Virgini cum epigraphæ, Conceptionem ejus maculatam præferente. Quod responsum, quo spectaret intelligentes, hæserunt. » Nulla unquam fuit confraternitas, sub ejus invocatione erecta. Nulla indulgentia, pro cultu ejus promovendo concessa. Nullus Pontifex, qui ad eam tutandam hortatus fuerit, vel ejus cul-

tum laudaverit, aut ad eum fovendum incitaverit; prout etiam anno circiter 1580 jam observabat P. Vincentius Justinianus Antist. ordinis Prædicatorum, ad calcem Vitæ sancti Ludovici Bertrandi. Nulla unquam positiva et expressa licentia recitandi illius Officium; et a tempore Gregorii XV omnimoda prohibitio. Pluries et pluries crevisse video miseras, calamitates et angustias in Christiana republica, et catholica Ecclesia, statim ac pii Christi fideles frigidos, vel tepidos sese exhibuerunt erga sacrum Immaculatæ Conceptionis mysterium. Sæpe sapius ignoramus, unde tot flagella: unde proveniat, quod nostris vocibus et precibus surdam se exhibeat ipsa misericordiæ Mater. Sed pios consulamus historicos et theologos, ac videbimus, quod a nobis exigit Advocata nostra, ut Conceptionis ejus Immaculatæ prærogativam sincera devotione, et toto cordis affectu defendamus, illiusque cultum promoveamus. Nec inde sequitur, ut falso asserit Lampridius, loc. cit., cap. 14, pag. 102, quod « tot aliæ Virginis prærogativæ longe majores, ac divina fide certissimæ, nobis vilescere videantur, aut certe pari studio minime a nobis colantur. » Siquidem hujusmodi prærogativæ a nullo Catholico impugnantur, ac per consequens advocatis et defensoribus in Ecclesia non indigent. Quod si quis eas, alia scilicet beatissimæ Virginis mysteria, perperam interpretari præsumeret et attentaret; pii Christi fideles eodem zelo, et eodem, ac majori æstu in ipsum tunc insurgerent, et mysterii impugnati defensionem totis viribus sibi assumerent.

261. Cum igitur in omnibus suis mysteriis requiem quæsierit beatissima Virgo, et in singulis apud Catholicos invenerit, nostro duntaxat Immaculatæ Conceptionis excepto, licet eam, a septingentis et amplius annis etiam in isto quærat, et per infinita propemodum signa notificaverit, quanto ardore eandem desideret; nil mirum, si ejusdem gloriosissimæ Virginis filii, dicti mysterii cultum tanto studio propagare studeant, ad hoc peragendum inducti, tum ab ipsis summorum Pontificum exhortationibus ac instantiis, tum et a doctrina, quam cum aliis pluribus docet Pater Joannes Baptista Novati, qui lib. *De emin. Virg.*, cap. 5, qu. 5, sequentia habet, videlicet : « Qui ita sunt affecti, ut corde et ore gratulentur Virgini, quod non incurrerit peccatum originale in conceptione; quantum in ipsis est, liberant eam a morte animæ, illique donant in illo momento vitam animæ. Virgo autem, gratitudinis lege, erit iis vitæ spiritualis quodammodo debitor; et sane, cum opus fuerit, vitam spirituales et corporales, aliaque dona eis promptissime impetrabit. » Hæc Pater Novati. Unde in contrarium inferri potest, et pro indubitato asseri : Qui ita sunt affecti, ut corde et ore exprobrent Virgini, quod incurrerit peccatum originale in sua conceptione; quantum in ipsis est, servam, et mancipium eam constituunt diaboli, eique

pro illo tempore mortem animæ donant, ac proinde quid ab ea sperare, quidve expectare possint, ipsi videant.

262. Videant pariter quid a divino ejus Filio sperare possint, qui de peccato originali eam condemnare non verentur, postquam Tridentina synodus ducentis jam et ultra abhinc annis, illam de eodem reprehendere ausa non est; sique *abominabilis est apud Deum, qui condemnat justum* (Prov. xvii, 15), quid de eo dicendum erit, qui contra communem Ecclesiæ sensum, beatissimam Virginem adhuc condemnat? Mirum præterea, et summopere mirum, quod illi qui in omnibus aliis quæstionibus simplex ut vulgo dicitur probabilismum abhorrent, in ista duntaxat, in qua de cœlestis Reginæ dignitate agitur (supra § 112), et de cumulanda et adaugenda ejusdem Deiparæ gloria (infra § 269), non gravantur antiquatam mordicus tenere sententiam, cujus tenebras Spiritus sanctus dispulit (§ 168): quam perpetuo sepelierunt silentio summi Pontifices pro evitandis in populo Christiano scandalis; et cui de conciliorum generalium, et eorundem summorum Pontificum benignitate et indulgentia nil aliud remansit, nisi impietatis, peccati mortalis, et hæreseos nota censurari adhuc non debere; dum pia sententia, ei opposita, tot ab eisdem conciliis et a summis Pontificibus cumulata fuit, ac indesinenter cumulatur beneficiis, ut nihil ei amplius deesse communi theologorum, doctorum et universitatum catervæ videatur, nisi finalis et ultima definitio. Et hic observari potest, Alexandrum VII ultimum fuisse qui anno 1661 prohibuit, ne contrariam sententiam tenentes peccati mortalis nota censurarentur. At in eo certitudinis gradu tunc temporis nondum reperiebatur pia sententia, quo his nostris temporibus tandem accessit, emanata præsertim Clementis XI Constitutione, qua octavum Decembris diem inter festa de præcepto pro universali Ecclesia annumeravit; et in perpetuum pro eodem die stabilita a Benedicto XIV, et demandata pontificia capella. Joannes Baconius anno circiter 1550 dubium sibi examinandum proposuit, nempe: An Ecclesia Romana Conceptionis festum deberet statuere; cui respondit « quod gratissimum esset, et sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ consuetudini consonum, hoc festum generaliter statuere, per totam Ecclesiam celebrandum; quod definitionis, et canonizationis quoddam genus esset, per quod tanta cessaret contradictio. »

263. Anno 1456, Joannes de Segovia (de quo § 59) relatis angelici Doctoris verbis in part., qu. 27, art. 2 ad 3, nempe: « Licet Romana Ecclesia Conceptionem beatæ Virginis non celebret, tolerat tamen consuetudinem aliquarum Ecclesiarum, illud festum celebrantium; unde talis celebritas non est totaliter reprobanda: » sacro Basileensi concilio repræsentabat: « Quid nunc diceret (S. Doctor) quando tota prorsus Ecclesia sub eo Conceptionis nomine celebrat; et ipsa quidem Romana impri-

mis, idque jam tanto tempore? » et ex hujusmodi festo, in Ecclesia Romana instituto, puritatem Conceptionis a sancta Sede approbatam fuisse inferebat; et hæc erat ipsius argumenti summa: Tota prorsus Ecclesia, et ipsa quidem Romana illud festum sub nomine Conceptionis celebrat: ergo sancta Sedes puritatem Conceptionis approbavit. Consequentiam negare ausus non fuit Joannes a Turrecremata, sacri Palatii apostolici tunc temporis magister, sed duntaxat antecedens, nempe: Quinto arguitur ex adverso sic: « Notorie constat, apud Sedem apostolicam in curia Romana annuatim festum Conceptionis publice celebrari, ad quod tam DD. cardinales, quam episcopi, et universi de curia majores conveniunt, et ita videtur approbasse puritatem Conceptionis. Ad istam rationem dicitur negando quod Ecclesia Romana, sive Sedes apostolica festivitatem istam instituerit, aut canonizaverit, aut pronuntiaverit, aut celebraverit, aut in Calendario annotari jusserit. Non enim quidquid fit in Romana curia, aut per DD. cardinales, aut episcopos, aut populum, aut per scriptores Breviariorum ac Missalium, dicitur Ecclesia Romana, sive Sedes apostolica fecisse, aut mandasse, aut instituisse. Non enim Ecclesia Romana (ut loquimur communiter de Ecclesia Romana pro Sede apostolica, in qua totius Ecclesiæ Dominus principatum collocavit, juxta cap. *Basilicas, De consecr.* dist. 1) dicitur celebrare festum aliquod, quando DD. cardinales, aut prælati, sive populus Romanus, aut domini de Cancellaria pro sua devotione conveniunt in aliqua Ecclesia, Missarum solemnias audire; sed quando summus Pontifex cum collegio Romanorum DD. cardinalium solemniter in loco publico, ut moris est in aliis præcipuis solemnitatibus, celebrat et festivat; quod non facit in hoc festo. » Hæc Joannes a Turrecremata, ordinis Prædicatorum. Quid autem hodie responderet, prorsus ignoro; licet ignorare non possum quot gradus certitudinis piæ sententiæ accesserint et summorum Pontificum Constitutionibus et decretis, quibus nostrum festum omnibus Christi fidelibus primo demandatum fuit; ac deinde capella pontificia in perpetuum pro eo stabilita, in qua sancta Sedes apostolica solemniter et publice nostrum mysterium quolibet anno celebrans et canonizans, puritatem Conceptionis beatissimæ Virginis coram omnibus solemniter quoque approbat. Quapropter si aliquo, licet tenuissimo, probabilitatis gradu tempore Alexandri VII adhuc forsitan potiebatur contraria sententia; nulli dubium esse potest, eum omnino evanuisse, accedentibus his favoribus, piæ sententiæ a sancta Sede de novo concessis; et de ista id hodie dicere a fortiori possumus, quod sæculo xvi jam scribebat cardinalis Toletus, videlicet: « Id persuasum mihi est, citra fidem esse veritatem certissimam, certitudine nempe theologica, et quod, Deo volente, aliquando certior erit. » (In iii part. qu. 27 art. 2.) Possumus pariter cum Natali Alexandro de

maculatæ Conceptionis sententia vere asserere, cam esse opinionem antiquatam, cuius tenebras Spiritus sanctus dispulit, et cum divo de Ligorio

(supra § 243), eam nec practice, nec speculative esse amplius probabilem.

II. - TRACTATUS THEOLOGICUS DE IMMACULATA CONCEPTIONE B. Mariæ Virginis,

AUCTORE

FRANCISCO SUAREZ, SOC. JESU.

UTRUM B. VIRGO FUËRIT SANCTIFICATA IN PRIMO INSTANTI CONCEPTIONIS ATQUE ADEO AB ORIGINALI PECCATO PRÆSERVATA ?

1. *Suppono primo non fuisse sanctificatam ante animationem, id est, prius tempore quam corpus ejus fuerit informatum anima rationali.* Patet. Nam si loquamur de formali sanctificatione per gratiam, illius subjectum est ipsa anima rationalis, et hæc non est prius tempore quam informet corpus. Si vero loquamur de sanctificatione quasi in radice, quidam putarunt potuisse hoc fieri per quamdam seminis emundationem a quadam qualitate infectiva animæ; quæ opinio supponit peccatum originale traduci per qualitatem morbidam in hæredem in semine, quæ opinio jam est expuncta e scholis. Unde supponendum est peccatum originale contrahi hoc solo, quod aliquis per seminalem rationem ab Adamo descendit, in cuius voluntate ipse continebatur, cum peccavit Adam, et in illo præceptum accepit de non manducando de fructu ligni scientiæ. Hoc, inquam, solo, et ablato omni privilegio, contrahitur peccatum originale. Quo posito, impossibile est aliquem mundari a peccato originali in emundatione seminis; sed necesse est ex vi suæ originis in peccato concipi, nisi præveniatur, ut bene divus Thomas hic articulo 2 ad 4 et quæst. 27, art. 1; Alensis in part., quæst. 9; Bonaventura et alii in III, dist. 3: dixi tamen oportere filium comprehendere sub lege et pacto Dei; nam per exceptionem a lege posset hic modus sanctificationis aliquo modo intelligi, ut in fine quæstionis patebit.

2. *Suppono secundo fieri non potuisse ut in eodem instanti beata Virgo fuerit concepta in originali peccato, et sanctificata per gratiam,* quia hæc duo privative opponuntur; uti patet ex materia de originali peccato, et late in propositione 9^a tractat Durandus dist. 3, quæst. 2 contra quosdam, qui contrarium dixerunt. In quo ex parte erravit Henricus quodlib. III, quæst. 13. Dicit enim quod, licet ex parte subjecti, id est, Virginis, non potuerit in eodem instanti esse in peccato originali, et recipere gratiam; tamen ex parte agentis, id est, Dei, inquit in eodem instanti fuisse datam gratiam, in quo ipsa erat in peccato originali. Nam

interrogo quid sit dari gratiam ex parte Dei in illo instanti. Vel enim est, quod tunc vere Deus efficiebat gratiam; et tunc necesse esset gratiam in eodem instanti recipi in subjecto, quia non fiebat extra illud: vel solum est Deum esse paratum ad dandam gratiam immediate post illud instans; et hoc nihil refert ad propositum, quamvis fortasse non fuerit impossibile: quod omitto, quia pertinet ad quæstionem physicam. His positis,

3. Prima sententia ponit in Virgine originale peccatum in primo instanti conceptionis, et consequenter negat gratiam. Hæc fuit communis antiquorum scholasticorum in III, dist. 3, divi Thomæ hic et ibi, Alberti Magni, Bonaventuræ, Ricardi, Durandi, Capreoli, Paludani, Alensis et Henrici supra, Gregorii in II, dist. 50, quæst. 2; Antonini in part., tit. 8, cap. 2; Turrecrematæ, in opusc. *De conceptione*; Cajetani hic, et in simili opusculo; Ferrariensis IV Contra gentes, cap. 50, et omnium Thomistarum. Fundamenta sunt: primum generales locutiones Scripturæ, in qua omnes dicuntur peccasse et fuisse mortui in Adamo, ad Romanos III et V, prima ad Corinthios XV, ad Ephesios II. Non licet autem excipere a generali regula Scripturæ sine auctoritate Scripturæ, vel traditione Patrum; propter quod Albertus supra contrarium videtur erroris damnare, et divus Thomas quæst. 4 de malo, art. 6, dicit esse errorem excipere a peccato originali aliquos descendentes ab Adamo per seminalem generationem. Secundum est ex similibus regulis, et propositionibus conciliorum Milevitani, Arausicani, Toletani, etc. Et potest confirmari auctoritate Pii V, qui abstulit Officium Conceptionis, in quo Virgo dicebatur immaculata et præservata. Tertium sumitur ex Patribus. Citat Capreolus multos, Cajetanus quindecim, Cano dist. 7, cap. 1, addendo alios, dicit nullum sanctorum aliter sensisse, sed hoc ultimum postea videbimus. Quoad primum Patres possunt distingui in tria capita. Primum continet generales locutiones, inter quas tamen unam habent vim, qua concludunt omnes in peccato, et excludunt expresse solum

Christum : ita Leo papa, serm. 1 *De Nativitate* ; Cyrillus Alexandrinus dialog. 1 *De Trinit.*, et lib. in *Leviticum* ; Ambrosius lib. II in *Lucam*, quem citat et laudat Augustinus lib. II, *Contra Julianum* ; et lib. *De perfectione justitiæ*, circa medium, inquit excipere alium præter Christum esse contra Paulum ad Romanos V : idem lib. I *De peccatorum meritis et remissione*, cap. 29, lib. II, cap. 4, 10, 29, 33, et lib. III, cap. ultimo, lib. I *De nuptiis*, cap. 24 et 35 ; lib. X *Genesis ad litteram*, cap. 27, I *Contra Julianum* cap. 9, et tractatu 4 in Joannem ; Fulgentius de *Fide*, ad Petrum cap. 3 ; Gregorius M. *Moralium* cap. ult., et lib. XVIII, cap. 33, alias 27 ; Hugo Victorinus in *Summa*, tract. 3, cap. 10 et 12. Secundum caput est eorum, qui in specie loquuntur de Virgine, sed non omnino clare. Primus est Augustinus lib. II *De peccatorum meritis*, cap. 24, ubi inquit : *Non sumpsit Christus carnem peccati, licet de materna carne peccati* ; secundo in illud Psalmi XXXIV : *Ego autem cum mihi molesti essent*, dicit Mariam ortam ex Adamo mortuam fuisse propter peccatum ; tertio Ambrosius serm. 6 in *Psalm.* CXVIII, dicit carnem Christi in Matre fuisse peccato obnoxia ; quarto Eusebius Emisenus, serm. 2 *De Nativ. Domini*, dicit : *Ab originali nexu immunis neque ipsa Dei Genitrix fuit*. Anselmus lib. II *Cur Deus Homo*, cap. 16 : *Virgo in iniquitatibus concepta, et cum originali peccato nata est, quia et ipsa in Adam peccavit*. S. Bernardus serm. 51 *De beata Virgine*, artic. part. cap. 4, dicit, per sanctificationem Virginis remotum fuisse ab illa originale peccatum, et prinitatem ad malum. Vincentius Ferrerius serm. *De Concept. et Nativ. Mariæ* dicit Christum in primo instanti conceptionis fuisse sanctificatum, B. Virginem eadem die vel hora. Chrysippus presbyter Hierosolymitanus in serm. *De B. Virgine* in VII tomo Bibliothecæ dicit : *Cum omnibus purgat de lapsu, in quo illam constituit vel, etc., cognatio*. S. Maximus serm. *De Assumpt.* ait B. Virginem fuisse mundatam ab originali peccato ; Remigius in *Psalm.* XXI similiter loquitur ; Beda eodem modo, et habetur in Glossa ord. Lucæque primo. Nazianzenus orat. *De Resurrect. et Natali Domini* dicit fuisse purgatam a sancto Spiritu. Ultimo Fulgentius serm. *De laud. Virginis* dicit ex integro fuisse exclusam vim primæ sententiæ, et benedictionis gratiam restitutam. In tertio capite sunt qui expresse illud affirmant. Ego reperi duos tantum, S. Bernardum epist. 174, et Rupertum abbatem in primo lib. *super Cantica*, sive ab initio. Citantur alii duo, S. Antonius de Padua in sermone *De Nativitate*, et Erardus vel Gerardus episcopus et martyr in sermone *De Nativitate Mariæ*. Quartum caput sumitur ex rationibus. Primo quia alias B. Virgo fuisset redempta a Christo ; quam statim confirmabo. Secundo ex secunda ad Corinthios V : *Christus pro omnibus mortuus est* : ergo omnes mortui sunt, scilicet morte spirituali ; sed Christus est mortuus pro Virgine :

ergo mortua fuit spiritualiter per originale peccatum. Tertio in Virgine fuit propria radix et origo peccati originalis, videlicet conceptio ex libidine et concupiscentia, ut patet ex Augustino lib. V *Contra Julianum* ; ergo et ipsum peccatum. Quarto fuit in illa effectus originalis peccati, id est mors ; ergo et causa. Quinto quia alias si B. Virgo ante Christum mortua fuisset, fuisset etiam statim beata, quod est absurdum ; alioquin non fuisset illi apertus paradisi per mortem Christi. Sexto quia singulare et proprium privilegium Christi communicatur Virgini, quod est contra Filii dignitatem.

4. Secunda sententia affirmat B. Virginem in primo instanti suæ conceptionis fuisse sanctificatam, et consequenter præservatam ab originali. Sic Scotus in tertio, dist. 3, et Aurelius apud Capreolum ibi ; Gabriel, Almaricus, Argentina, Mairones, Carthusianus, qui refert Alensem in fine vitæ mutasse sententiam ; idem habet Abulensis paradoxo 1, cap. 21, in prologo Bibliæ cap. 6, et Exodi XXXIV, quæst. 8. Driedo lib. III *De dogmatibus* cap. 4, propositione prima circa finem. Rossensis disp. 2 contra Lutherum, et Clittoveus opusc. *De Virginis puritate* cap. 5 ; Lippomanus in *Catena* super XV caput Genesis circa initium, Pighius contra Erasmus, Vigherius cap. 18 *Instit.* § 5, vers. 2 ; et Catherinus opusc. *De Concept.*, et alii fere omnes, qui scribunt contra hæreticos pro beata Virgine ; et quoniam citantur contra hanc sententiam canones plures, pro hac sententiâ multi citantur a Covarruvia in cap. *Alma Mater* § 5, num. 2, et a Navarro præludio 8, num. 9.

5. Dico primo : *Beata Virgo ex vi suæ conceptionis, per se considerata, fuit obnoxia et debitum habuit contrahendi peccatum originale, quoniam in Adamo peccavit*. Hæc conclusio videtur omnino certa, quam probant fundamenta primæ sententiæ, præsertim illud, quia *Christus est universalis Redemptor omnium*, prima ad Timotheum II, et Actorum IV, et sæpe alias, et ab hac universali lege neminem, nec etiam Virginem licet excipere ; quod esse de fide sentit Augustinus lib. I *De nuptiis*, cap. 27 et 28 ; et lib. VI *Contra Julianum*, cap. 8, lib. III *De peccat. merit.*, cap. 7 ; lib. II *Hypognosticon* ; lib. XIII *De civit.* cap. 14 ; et videtur communis Ecclesiæ consensio : nam per peccatum Adami totum omnino genus humanum lapsus est, et totius per consequens est Mediator et Redemptor ; nam, inquit Augustinus lib. III *Contra Julianum*, cap. 3 et epist. 157, ubi allegat Zosimum Papam, et lib. I *De peccat. merit.* cap. 17 et lib. I *De peccat. orig.* cap. 25, *Nullus redimitur, nisi qui est aliquo modo servus peccati* ; nam ubi sonat redemptio, intelligitur pretium ; ubi pretium, captivitas et servitus. Ergo vel in re ipsa, vel saltem in jure ac debito. Confirmatur primo ex Epist. ad Romanos V : *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur*. Si ergo a priori re-

gula excipienda esset Virgo, etiam a posteriori; sed hoc consequens est contra fidem: ergo, etc. Quæ ratio sumitur ex Augustino ex citatis locis *Contra Julianum*, et *De peccat. meritis* et lib. *De natura et gratia* cap. 4. Confirmatur secundo: nam alioquin Christus non satisfacisset pro Virgine, sed ad summum meruisset illi gratiam sicut angelis; sed hoc non consonat principiis fidei. Alioqui si intelligamus post prævaricationem Adæ non statuisse Deum redimere homines per Christum, et intelligamus præterea generationes hominum pervenire usque ad Virginem, illa fuisset concepta et nata sine peccato originali, et consequenter non indignisset neque morte neque passione Christi. Ultimo arguitur, quia beata Virgo vere fuit mortua propter peccatum Adæ, ita ut mors ejus fuerit pœna illius peccati. Ergo peccavit saltem in Adamo. Antecedens sumitur ex Paulo, qui dicit mortem intrasse in mundum per peccatum; nullus ergo moritur nisi ratione peccati: ergo vel ut satisfaciatur pro aliis, quod est proprium Christi, vel quia peccatum ad ipsum aliquo modo pertinet. Unde Augustinus lib. iv *Contra duas epist. Pelagii*, cap. 4, inquit: *Pati mortem sine meritis mortis de uno solo Mediatore catholica fides novit, et hac ratione caro Virginis dicitur caro peccati, quia ex vi suæ originis, et in pœnam peccati fuit mortalis.* Contra hanc conclusionem videntur sentire aliqui recentiores, de quorum sententia dicam commodius in fine quæstionis.

6. Dico secundo: Cum hoc debito B. Virginis fieri potuit ut in re ipsa nunquam contraheret peccatum, sed a primo instanti esset sancta per gratiam. Conclusionem etiam ex auctoribus primæ sententiæ admittunt Bonaventura, Paludanus et Antoninus; et probatur quia non est repugnantia. Nam si per se consideretur satis, Deus potest in eodem instanti, in quo illam creat, infundere gratiam; et si consideretur beata Virgo ut concepta per talem originem, efficacior causa est gratia et omnipotentia Dei ad præveniendum et impediendum originale peccatum, quam sit concupiscentia libidinosa ad immittendum peccatum originale. Ergo potuit, etc.

7. Dicitur forte repugnare ex Dei immutabilitate, stante pacto ex lege posita Adæ; nam in illa lege voluit ut omnes posteri privarentur gratia, et in illa lege continebatur Virgo juxta præcedentem conclusionem: ergo stante illa voluntate immutata, non potuit illa excipi, sicut e contrario, posito illo pacto, si Adam non peccasset, impossibile fuisset aliquem hominem generari ex Adamo, et non in justitia originali, quia jam repugnabat ex promissione Dei, qui non potest negare seipsum; et hoc videtur fuisse fundamentum D. Thomæ, et clarius Alensis et Ricardi. Sed nihilominus contra potest intelligi hoc fuisse possibile, primo excipiendo Virginem ab ipsa lege et

pacto Dei, quod absolute loquendo evidens est fuisse possibile, ut D. Thomas etiam sentit in iii, dist. 3, quæst. 4, artic. 4, ubi ait potuisse Virginem in parentibus præservari, quod non potest alio modo vel ratione verificari. Neque desunt, qui putant ita de facto fuisse: sed hic modus privilegii vix posset consistere simul cum prima conclusione, ut latius dicam in fine quæstionis. Secundo intelligi potest ut præviso Adæ peccato, in quo concludebantur omnes posteri, Deus voluerit Virginem in re ipsa præservari, quod nullo modo est contra priorem voluntatem et immutabilitatem Dei, quia illud pactum et lex non includebat absolutam et efficacem voluntatem Dei, ut, si Adam peccasset, omnes ejus filii conciperentur sine gratia Dei absolute et in re ipsa, sed solum ut perderent omne jñs ad gratiam coram Deo, et ideo, quantum esset ex vi originis, conciperentur sine gratia; non tamen ademit sibi Deus libertatem miserendi cujus velit et quomodo velit; quod aperte patet: primo a simili, nam ex vi illius peccati omnes posteri Adæ sunt condemnati ad mortem temporalem, et nihilominus Deus potest præservare ab illa quem vellet; quod etiam jam cum aliquibus fecisse est probabilis sententia Hieronymi. Similiter ex vi illius pacti omnes noscuntur in peccato originali etiam extra uterum, et tamen ab hoc aliquis præservatur sine dubio. Secundo patet exemplo: nam si princeps fert legem sub pœna mortis, non statim habet absolutam et efficacem voluntatem, ut omnis transgressor legis re ipsa patiatur mortem, sed ut habeat debitum ejus; quam tamen mortem potest princeps condonare. Ex quo patet ad objectionem factam; et ad illud exemplum, quidquid sit de veritate, respondeo non esse simile, et posset evidenter instari in nativitate extra uterum. Ratio ergo diversitatis est, quia in bonis conferendis Deus utitur liberalitate, et promissione, et ideo nullum privat bonis promissis sine causa, et præcipue in spiritualibus bonis; quo modo debent dona Dei esse sine pœnitentia; et quia justitia originalis pertinet ad hujusmodi bonum, homine non peccante, Deus nullum privasset illa justitia, quia hoc per se non est amabile. At vero redditio pœnæ, seu privatio gratiæ est actus justitiæ vindicativæ, cujus remissio interdum est per se conveniens Deo et consentanea, vel maxime decens ad aliquem finem. Ergo, etc.

8. Sed contra secundo: nam qui concipitur ex Adamo, prius natura est filius Adæ quam filius Dei: ergo prius natura est in peccato originali quam in gratia, ergo prius etiam duratione. Confirmatur primo: nam si beata Virgo fuit obnoxia peccato, ergo saltem in primo instanti suæ conceptionis: ergo in illo non potuit habere gratiam, quia gratia non potest esse simul cum illo debito, alias semper maneret simul. Confirmatur secundo, quia impossibile est ut in eo instanti, in quo aliquis actu peccat uno membro, v. g. manu, illi

remittatur peccatum : sed in instanti, in quo quis concipitur ex Adamo, se habet ut membrum Adæ actu peccans, uti constat ex materia de peccato originali : ergo non potest in eodem instanti remitti peccatum. Ad argumentum respondeo negando primam consequentiam : nam etiam filius Adæ secundum esse naturale, prout intelligitur ordo naturæ, priusquam sit sub culpa, oritur, quia natura supponitur sicut gratiæ, ita etiam culpæ ; nam ad utrumque comparatur sicut substantia ad accidens. In illo ergo priori naturæ sub neutro statu intelligitur, sed tantum in sola natura ; et naturaliter quidem secundum statum naturæ corruptæ futurum erat, ut statim in illa persona Adam influeret peccatum originis. Deus tamen potuit prævenire, sicut in aliis rebus difficilioribus facit. Ad primam confirmationem Catherinus, quem sequitur Cordubensis lib. I, in quæst. 44, ad 9, dicit Virginem in se nunquam fuisse obnoxiam peccato vel habuisse debitum, sed in parentibus et in semine, quod debitum duravit extrinsece usque ad instans conceptionis, in quo incipit gratia. Secundo concedo etiam in primo instanti in sua persona fuisse obnoxiam peccato prius naturæ quam gratam, quia prius natura erat capax peccati ; item omnes causæ proximæ et naturales ita erant dispositæ, ut in eo instanti illam essent infecturæ, nisi præveniretur a Deo ; et hoc solum est esse obnoxiam ; cum quo stat optime in eodem instanti fuisse gratam, et causas omnes illas fuisse impeditas ut per se, et ex dictis aperte patet : nec tamen inde fit semper manere obnoxiam, quia, postquam infusa est gratia, jam nulla est causa quæ possit influere peccatum originis, cum omnes illæ causæ solum in primo instanti possint habere suam efficaciam, et si tunc frustrantur, prorsus evanescent, et hoc ratione omnis, qui quocunque modo liberatur ab originali culpa, liberatur etiam ab illo debito. Unde etiam intelligitur hoc debitum non esse proprie reatum, quia antecedit culpam ; reatus autem est obligatio ad pœnam orta ex culpa. Est ergo solum quædam veluti infirmitas vel impotentia vitandi contractionem culpæ, et necessitas contrahendi illam inducta per voluntatem primi parentis, nisi Deus præveniat. Unde ad secundam confirmationem respondeo ex doctrina Augustini lib. VI *Contra Julianum*, non esse illam comparisonem actualis peccati cum originali in omnibus retinendam, ut patet. Nam manente peccato in voluntate, non potest remitti peccatum in membro exteriori : at vero etiamsi Adæ non fuisset remissum peccatum illius, potuisset remitti posteris. Unde ratio differentiæ est, primo quia peccatum originale in filio est numero distinctum a peccato Adæ, et ideo potest tolli, vel impediri sine illo, vel aliter quam illud. At vero in eadem persona idem numero est peccatum voluntatis, et membri ; imo formaliter actus exterioris membri habet rationem peccati

ab actu qui est in voluntate, et ideo si interior sit malus, non potest non esse malus exterior, qui ab illo informatur. Unde secundo est alia differentia ; nam peccatum originale in filio non formaliter, sed quasi effective est a peccato Adæ, et comparatur ad illud ut habitualis culpa ad actuale : unde sicut potest impedire Deus ne causa efficiens producat suum effectum, et ne actus inducat habitum, ita potest impedire ne peccatum Adæ influat originale peccatum in filium, præsertim cum actus ille Adæ jam præterierit, et originale nunc inducatur et suo modo fiat. Ad argumentum ergo negatur illa similitudo, sed potius se habet filius Adæ in instanti in quo concipitur tanquam subjectum passive recipiens peccatum ab Adamo, et ideo facile potest impediri influxus. Unde

9. *Dico tertio : B. Virgo in primo instanti suæ conceptionis fuit per gratiam Dei sanctificata atque adeo ab originali culpa præservata.* In probanda hac conclusione utor illis quatuor capitibus, quibus contraria opinio usa est, ut possint inter se conferri, et evidentius constet differentia opinionum et fundamentorum.

10. *Probatum primo ex Scriptura.* Temerarium esset petere expressam et affirmativam auctoritatem, quia in nullo fere alio privilegio Virginis hoc expectatur ut credatur. Sufficit ergo auctoritas negativa, cum aliunde habeantur sufficientia fundamenta ut postea videbimus. Est autem omnino certum Scripturam non negare Virgini hoc privilegium ; primo quia vel negat expresse, et in particulari, et hoc ut per se constat vel in universalibus locutionibus, et hoc non juxta concilium Tridentinum sess. 5 ; ubi declarat Virginem non comprehendi sub sua definitione generali, et hoc ipso declarat non comprehendi sub generalibus locutionibus Scripturæ, quia illam fidem definit quæ in Scriptura continetur ; et idem sumitur ex Xisto IV definiente, non esse contra fidem dicere Virginem fuisse sine peccato conceptam : non est ergo contra Scripturam : ergo Scriptura non negat Virgini hoc privilegium. Id patet a simili de actuali peccato, nam universales sunt propositiones illæ : *Non est homo qui non peccet*, lib. II Paralipomenon, cap. VI ; *In multis offendimus omnes*, Jacobi III, et : *Nemo mundus à sorde*, etc. Job XIV, secundum Septuaginta ; et Augustinus lib. III *De peccatorum meritis* cap. 6 ; et illud : *Grave jugum super filios Adæ*, Eccli. XL : quod sæpe intelligit Augustinus de peccato originali, et sunt similia multa, per quæ non negantur Virgini privilegia sua ; ergo pari modo, si aliunde sit sufficiens ratio et auctoritas ; de quo videbimus. Tertio possumus hoc colligere ex ea gratiæ plenitudine, quam Scriptura tribuit Virgini, in qua ex sententia Patrum comprehenduntur omnes gratiæ, quæ decent Matrem Dei. Unam autem ex iis fuisse perpetuam innocentiam et carentiam omnis peccati, etiam originalis, ut per se constat, et fiet postea evidens. Major patet

ex divo Thoma artic. primo huius quæst.; nam ex illa colligit postea caruisse omni peccato veniali et fuisse natam in gratia; et in hoc sensu valent etiam ad hoc confirmandum illa loca Scripturæ, in quibus beata Virgo dicitur singulariter benedicta inter mulieres, quia habuit fructum benedictum; sic et verbum illud: *Quia fecit mihi magna qui potens est* (Luc. 1, 49), omne privilegium indicat, quia mensura gratiarum Virginis est omnipotentia Dei, quæ maxime manifestatur tollendo peccatum et singulariter impediendo. Quarto non sunt contemnendæ Scripturæ in sensu spirituali; quia, licet per se non sit efficax, tamen supposito communi usu et accommodatione Ecclesiæ, multum confert, ut est illud Canticorum cap. II: *Sicut filium inter spinas*; et cap. IV: *Tota pulchra es*, etc.; et cap. VI: *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora?* et illud Job III: *Neque ortum surgentis auroræ*. Quod divus Thomas hic intelligit de nocte culpæ originalis, et per auroram intelligit Virginem, sed applicat ad ortum ex utero; tamen æque potest applicari ad ipsam conceptionem. Facit etiam illud psalmi XLV: *Sanctificavit tabernaculum suum*, etc.; quod divus Thomas hic ad primum intelligit de beata Virgine, et Methodius serm. *De Purificatione*. Indicatur autem ibi singularis et excellens sanctificatio, qualis decet thronum de quo in psalmo LXXXVIII: *Thronus ejus sicut sol in conspectu meo*; quod de Virgine intelligit Damascenus lib. IV, cap. 15, et Damianus sermone *De assumpt.*, ubi dicit Virginem comparari soli, quia ita superat alios sanctos, sicut sol alia lucida, quæ in solis præsentia neque apparere possunt. Totus præterea psalmus LXXXIV, *Benedixisti, Domine, terram tuam*, etc., ad hoc accommodari potest: de LXXXVI diximus quæst. præcedenti, et de XCII, *Domum Dei decet sanctitudo*. Ultimo etiam ad litteram uti possumus verbis Genesis, tertio: *Inimicitias ponam inter te et mulierem*; nam illam mulierem ad litteram esse Virginem est communis sententia Patrum, quos partim citavi quæst. 6, partim mox. Ibi autem probatur primo inimicitia perpetua inter dæmonem et mulierem; secundo quia mulier illa contritura esset caput dæmonis; ubi nomine capitis vel originale peccatum non incommode intelligitur, quia est radix omnium, vel tota ipsa potestas dæmonis: et ex his satis responsum est primo fundamento primæ sententiæ, quod solum sumebatur ex universalibus locutionibus Scripturæ; de quibus plura dixi in materia de peccato originali.

11. *Secundum fundamentum est ex auctoritate et consensione Ecclesiæ*; in quo est considerandum, olim Patres occupatos in explicandis mysteriis necessariis fidei nihil fere de hoc ex professo dixisse; postmodum vero quando cœpit hæc res tractari ante 400 annos, quamvis in initio aliqui timuerint propter speciem novitatis, ita tamen cœpit statim insidere animis fidelium ut brevi tempore fere om-

nium consensione, paucis exceptis, firmata sit hæc veritas, præsertim a 200 annis omnes fere scriptores, episcopi, religiones et academix hoc docuerunt, et in aliquibus academiis magnæ auctoritatis non potest aliquis doctor theologiæ creari, nisi prius juramento promittat se defensurum hanc sententiam: non est autem credibile permissurum fuisse Deum in re tam gravi fere totam Ecclesiam decipi.

12. Repones primo celebrari Conceptionem, non quia sancta fuerit, sed quia fuit magnum Dei beneficium. Sed contra est primo: hoc modo neque ex festo Nativitatis poterit colligi sanctitas nativitatis, quod est contra D. Thomam et Patres; secundo id est contra sensum Ecclesiæ, quæ celebrat illud festum non solum in honorem Dei, sed etiam Virginis: non est autem digna tali honore, ut sic, id est concepta, si Conceptio non fuit sancta.

13. Alii reponunt, non Conceptionem, sed sanctificationem celebrari vel certe die Conceptionis, non quia in primo instanti, sed quia intra illum diem sanctificata fuit. Sed contra: hæc responsio facit contrariam sententiam non esse omnino contra fidem: at parum consentanea est menti fidelium, et specialiter Xisto IV in Extravaganti *Præ-excelsa* de reliquiis et veneratione sanctorum, ubi concedit indulgentias, etc., celebrantibus immaculatam et miram Conceptionem; et sanctus Bernardus epist. 174 docet hunc fuisse sensum Ecclesiarum, quæ cœperunt celebrare hoc festum; et in antiquo Officio illius diei illud sæpe repetebatur, quod tamen etiam probavit Xistus IV. Dicit aliquis hoc argumento probari, Virginem fuisse sanctam in eo die quo fuit a patre genita, quia illum diem celebrat Ecclesia, ut patet, quia novem mensibus abest a Nativitate. Respondeo negando consequentiam; etenim constat ex sensu omnium diem illum et instans celebrari in quo primum creata fuit et animata; deinde quia non est certum, quo die primum animetur fœtus in utero matris, ideo elegit Ecclesia illum diem ad illam solemnitatem.

14. *Facit tertio, quia hæc persuasio Ecclesiæ dicitur sumpsisse initium a Dei revelatione*, uti refert Bernardus, qui non dicit fuisse falsam revelationem, sed incertam; et Bonaventura et Henricus illam admittunt, sed nescio quomodo interpretantur. Marsilius refert tres alias revelationes graves, et miraculis confirmatas. Revelatio etiam, quæ dicitur facta sanctæ Birgittæ lib. 1, cap. 3, et lib. VI, cap. 49 et 55, apud viros pios et doctos est magnæ auctoritatis, de qua minus pie loquitur Cajetanus, et ut illam extenuet, objicit contrarium fuisse revelatum S. Catharinæ Senensi; quod nunquam antea fuerat dictum ab iis, qui scripserunt vitam ejus, Raymundo, et aliis; et Antoninus in loco, quem ipse citat, nihil tale habet, neque ubi scribit Historiam illius sanctæ.

15. *Facit quarto esse in Ecclesia religionem mo-*

vialium institutam in venerationem Conceptionis, in cuius regula cap. 3 dicitur, animam Virginis a primo instanti creationis fuisse sanctam; quam regulam et ordinem probavit Julius II, Leo X, Alexander VI concedendo privilegia.

16. *Quinto facit definitio concilii Basiliensis sess. 36; ubi non definitur simpliciter hanc sententiam esse de fide, sed esse piam et consonam fidei et sacræ Scripturæ, et vetat contrarium doceri. Fateor tamen illud concilium non esse legitimum, ut faciat fidem: satis tamen est fuisse totum constans ex viris catholicis, et ostendit magnam consensionem multarum ecclesiarum, et præter ea, quæ pertinent ad auctoritatem pontificis, in aliis habet magnam auctoritatem apud theologos.*

17. *Sexto favet concilium Tridentinum excipiendo Virginem a sua generali definitione; quo etiam solvitur secundum fundamentum contrariæ sententiæ; ita interpretatur decreta aliorum conciliorum, sicut suum, quod etiam per se est evidenter necessarium; nam alia concilia æque loquuntur de Conceptione et de Nativitate, uti patet ex Milevitano cap. 2 et 4. Illa autem Officii mutatio, a Pio V facta, nihil nobis obstat: non enim propterea id fecit, quia aliquid falsi contineret, sed quia voluit ad antiquum morem revocare Officia, sicut etiam abstulit ex ordine Officii S. Roccum et S. Annam, nihil derogando eorum sanctitati. In hoc autem multum favet huic sententiæ, quod eodem modo et eodem Officio voluerit celebrari festum Conceptionis, sicut Nativitatis Virginis, utranque sentiens esse sanctam.*

18. *Tertium caput sumitur ex sanctis, et primo ex iis, qui in specie loquuntur de peccato originali et Virgine. Damascenus serm. 1 De Nativitate Mariæ multa habet de hac re. Sic enim inter alia dicit: In Conceptione Dei Genitricis ex matre naturam non fuisse ausam antevertere gratiam, sed tantisper expectavit dum gratia fructum suum produxit; et infra: O beatos Joachim lumbos, ex quibus immaculatum semen effluxit! o præclaram Annæ vulvam, in qua formatus fuit sanctissimus fœtus! et infra: Forte illud Excelsi brachium, obtusum naturæ ligonem Spiritu sancto tanquam digito suo exacuens, vivam palam sibi ipsi condidit; et infra: Immaculata conservata in Dei sponsam. Alia similia habet sermone secundo; inter alia dicit: In ventre Annæ Deus sanctificationis arcam condidit: in serm. 3, Conceptionem Virginis vocat nostri generis excitationem et in integrum restitutionem; similia habet orat. 1 De Assumpt., et inter alia: Gratiae abyssum invenit, quæ animam, non minus quam corpus, virginem custodiret; et oratione 2: Ad hunc paradisum serpens aditum non habuit; et infra vocat immaculatam, quæ cum terrenis affectionibus nihil habuit commune; et infra sic facit Virginem loquentem ad Filium: « Animam meam tibi charam accipe, quam a peccati labe puram servasti. » Secundo S. Laurentius Justinianus serm. De Annuntiatione:*

A sua conceptione, inquit, in benedictionibus præventa dulcedinis atque a damnationis aliena chirographo. Idem serm. De Nativitate, et lib. De casto connubio Verbi et animæ, et in Fasciculo amoris cap. 9, et lib. De gradibus perfectionis. Tertio Idiota in lib. De contemplatione B. Virginis cap. 1 et 6, ex professo rem tractat et definit. Quarto et Cyrillus Alexandrinus, lib. vi in Joannem, cap. 15, inquit: Excepto solo Christo, et beatissima ejus Matre etiam excepta, omnes in peccato, etc. Hæc verba sunt expressa, et illis utitur Franciscus Feuardentius in scholiis super Iren. l. iii, 33. Sed debuisset admonere illum librum non esse Cyrilli, sed Clichtovei. Possumus hæc tamen utcumque supplere ex verbis citatis Cyrilli, in homilia 6, citata in Ephesino; inter alia, Salve inquit, S. Deipara, pretiosus totius orbis thesaurus, lampas inextinguibilis, per quam diabolus excidit, etc. Et concludit: Quis unquam de architecto audivit, quod suum ipsius templum construxerit et in eo habitare prohibitus sit? Citantur etiam pro hac sententia Sedulius lib. ii Carminum, et Arator lib. i in Acta.

19. *Secundo utar testimoniis Patrum, in quibus in specie loquuntur de Virgine et generaliter excludunt omne peccatum. Primus est locus Augustini De natura et gratia, cap. 16: Excepta, inquit, Virgine Maria, de qua cum de peccatis agimus, nullam prorsus volo habere questionem. Nos enim scimus quod plus gratiæ ei collata est ad vincendum omni ex parte peccatum, quia eum concipere meruit, quem scimus non habuisse peccatum. Hic locus solum potest evitari exponendo de actualibus. Sed primo est contra præcipuam intentionem Augustini in toto illo libro, in quo hoc vult evincere, nullum esse liberum ab omni peccato sive actuali, sive originali. Secundo si de actualibus tantum loqueretur, deberet excipere multos etiam alios, scilicet omnes infantes innocentes, quia non loquitur specialiter de adultis. Tertio ponderanda sunt singula verba, nam prorsus dicit se nullam habere questionem: ergo neque de originali: item ex omni parte, quod in sermone quodam super Canticum Salve Regina, nomine Bernardi, inter opera ejus exponitur, ex parte actualis et originalis. Item addit rationem, quia concepit eum, qui nullum habuit peccatum. Sed in hoc excludit originale et actuale, ergo et in priori parte. Quarto: esto loquatur de actualibus; adjungo alium locum Augustini lib. v Contra Julianum, cap. 9, ubi constituit hanc regulam, nullum esse in ætate adulta liberum ab omni actuali peccato, nisi qui in infantia fuit liber ab originali. Inde concluditur sic demonstratio: In doctrina Augustini omnis qui non habuit peccatum actuale, non habuit originale: sed beata Virgo non habuit peccatum actuale, ex loco quem tractavimus: ergo nec originale. Secundus in hoc ordine fit Cyprianus, in sermone De Nativitate Christi, ubi de B. Virgine*

sic loquitur : *Non sustinebat iustitia ut illud vas electionis communibus afficeretur injuriis, quoniam plurimum a cæteris differens, natura communicabat, non culpa; et infra: Matri plenitudo gratiæ debebatur, quæ carnis et animæ integritate esset insignis.* Tertio Ambrosius serm. 22 in Psalm. cxviii circa id : *Quære servum tuum, Domine, inquit: Suscipe me non ex Eva, sed ex Maria, ut incorrupta sit Virgo et per gratiam ab omni integra labe peccati; et De institutione virginis cap. 5: Non de terra, sed de cælo vas sibi hoc per quod descenderet Christus elegit et sacravit templum pudoris.* Quarto Sophronius in epist. synodali, quæ habetur et probatur in vi synodo, actione 11, vocat Virginem liberam ab omni contagione corporis, animæ et mentis, et in Vaticano codice Græco habetur, ab omni labe. Hieronymus quinto in illud psalmi lxxvii : *Eduxit eos in nube diei, per nubem Virginem intelligens, quam dicit vocari dici nubem, quia semper fuit in luce et nunquam in tenebris. Et quamvis dubium sit an auctor sit Hieronymus, tamen est gravis et antiquus. Idem tamen Hieronymus, Ecclesiast. x, dum facit Virginem liberiores ab omni culpa et cortice ejus, quam cæteros sanctos, hanc sententiam indicat. Sexto S. Brunus in Psalmo ci vocat ab omni peccato liberam. Septimo eodem modo loquitur Richardus Victorinus cap. 26 et 42 in Cantica, et lib. i De Emmanuele, cap. ultimo. Citatur etiam in quodam sermone De Conceptione a Majori in iii, dist. 3. Ultimo Petrus Damianus, serm. De Nativitate Virginis: Quid, inquit, vili in illius corpore, aut anima vindicare sibi potuit locum, quæ totius Divinitatis meruit esse sacrarium? Et serm. De Annuntiatione habet verba, quæ optimam indicant conjecturam. Cum fecit, inquit, Deus omnia opera sua valde bona, hoc melius fecit consecrans sibi in ea reconciliatorium aureum, in quo se post tumultus angelorum et hominum inclinaret, et requiem inveniret.*

20. Tertio principaliter faciunt loca Patrum, in quibus vocant Virginem prorsus immaculatam, incontaminatam, puriorem angelis. Quod ultimum maxime videtur requirere hoc privilegium, quia spiritualis puritas in privatione culpæ consistit. Primus sit sanctus Jacobus in Liturgia, ubi immaculatam vocat, prorsusque puram, quæ habetur in vi synodo, can. 32; similiter Chrysostomus et Basilii, in suis Liturgiis. Secundo Andreas apostolus, uti refert Abdias lib. viii Historiæ, dicebat, sicut primum Adamum, ita etiam secundum fuisse formatum ex terra virginea nunquam maledicta. Tertio in vii synodo, actione 3, vocatur immaculata et quolibet sensibili, et intellectuali natura purior. Quarto concilium Francofortiense, in Epist. ad episcopos Hispaniæ, vocat terram animatam et immaculatam, prorsusque puram. Quinto idem in Lamentat. SS. Virginis. Sexto sic loquitur Origenes homil. prima ex Variis. Septimo Gregorius Neocæsariensis, in Expositione Salutationis angelicæ, dicit illam

solam fuisse sanctam, et prorsus impollutam corpore et spiritu. Octavo Andreas Cretensis, serm. De Assumptione, similia habet, et concludit : *Tu es revera pulchra, et macula non est in te.* (Cant. iv, 7.) Nono sic loquitur Euthymius serm. De zona Virginis. Decimo Augustinus lib. De Assumptione Virginis dicit Christum fuisse formatum immaculatam de immaculata. Undecimo Anselmus lib. De conceptu virginali cap. 18, sic ait : *Decuit Virginem ea puritate nitere, qua major sub Deo nequit intelligi; quæ verba tractans divus Thomas in i, dist. 44, art. 3 ad 3 dicit, hanc summam puritatem Virginis consistere in carentia omnis peccati originalis et actualis. Ultimo Theodoretus in Cantica dixit, unam electam et columbam esse Virginem, quæ puritate Cherubim atque Seraphim antecedit.*

21. Quarto loco possumus uti illis testimoniis sanctorum, quibus affirmant omne donum vel privilegium gratiæ, concessum aliis sanctis, non esse negatum Virgini. Nani unum et maximum est perpetua innocentia, et creatio in gratia a primo instanti; quam rationem infra amplius urgebo. Nunc sufficiant verba Methodii orat. De Purificat. : *Qui dixit, inquit, Honora patrem et matrem (Exod. xx, 12), ut decretum a se promulgatum observaret, omnem Matri gratiam et honorem impendit. Similia fere habet Athanasius serm. De sanctiss. Deipara, et alia citavi in quæst. præcedenti.*

22. Quinto etiam faciunt illa testimonia, quibus affirmant Patres, per Virginem destructum esse originale peccatum, imperium dæmonis, etc., de quibus nonnulla supra adduxi, et infra plura dicam. Nunc solum videntur notanda verba Hesychii concione 2 De Virgine, tom. VII Bibliothecæ sanctorum Patrum, in quibus vocat Virginem præclarum naturæ nostræ ornamentum, gloriam luti nostri, quæ Evam pudore, Adamum comminatione liberavit, audaciam draconis contrivit, quam concupiscentiæ furnus non attingit, neque vermibus voluptatibus læsit.

23. Sexto facit quia, quæ in contrarium citantur partim nobis favent, partim exponi possunt, et denique pauci sunt, qui contradicunt. Nam generales locutiones, quæ in primo ordine ponuntur, habent illum sensum, quem Scriptura et concilia, omnes scilicet esse natura filios iræ, ut Paulus dixit ad Ephesios, ii; cum quo stat Virginem per gratiam fuisse filiam Dei ab initio, et eodem sensu excluditur solus Christus, quia videlicet solus ex vi suæ Conceptionis et Nativitatis fuit sanctus; in quo etiam est notandum, sacram Scripturam, quam Patres imitantur, interdum dicere, eum solum esse talem, quia per se et natura sua talis es, juxta illud : *Nemo bonus nisi solus Deus* (Luc. xviii, 19), scilicet per se, et a se. Quo modo dixit etiam Clemens Alexandrinus lib. i Pædagog. cap. 2, nihil omnino peccare Dei proprium esse. Quo modo etiam loquitur Ambrosius lib. iii De fide, ad Gratianum, et August. lib. i De peccat. meritis, cap. 9. Confir-

matur: nam Patres non solum loquuntur illo modo cum agunt de peccato originali, sed etiam de actuali, ut evidenter patet in August. lib. v *Contra Julianum*, cap. 9, et Ambrosio et Clemente supra: necesse est autem de peccatis actualibus sic exponi. Ergo, etc. In secundo ordine citatur primo Augustinus, cui concedimus carnem Virginis posse dici carnem peccati, quia revera caro ejus fuit passibilis, quia in Adamo peccavit, et erat obnoxia peccato, non quia aliquando jacuerit sub peccato: caro vero Christi non dicitur caro peccati, sed in similitudinem carnis peccati, quia non fuit passibilis ratione peccati, quod ad se aliquo modo pertineret, sed ut alios a peccato redimeret. Citatur iterum Augustinus, et non satis fideliter; dicit enim B. Virginem fuisse mortuum propter peccatum Adæ, quod verum est. Tertio Ambrosius non dicit etiam carnem Christi fuisse in Matre obnoxiam peccato, sed in parentibus, quod solum est dictum propter peccatum Adæ, quamvis ea locutio non est usurpanda, sed explicanda pie, ut supra diximus. Quarto Eusebius Emisenus non etiam citatur fideliter, quia non dicit absolute neminem fuisse immunem a peccato originali, sed neminem per se fuisse immunem; in quo potius nobis favet; nam addendo *per se*, indicat per alium, id est Christum, fuisse immunem. Quinto ad Anselmum, primo respondeo illa verba non tantum esse de conceptione Virginis, sed etiam de nativitate, et ideo ab omnibus vel rejicienda, vel exponenda sunt. Secundo illa verba non sunt Anselmi, sed Bosii, qui cum Anselmo loquitur; de quibus Anselmus postea nihil dicit, sed solum ait Virginem ab omni labe fuisse mundatam, quod per præsevationem potest intelligi, et respectu nativitatis necessario debet ita exponi: cur ergo non respectu conceptionis? Tertio idem Anselmus lib. *De conceptu Virg.* c. 7, videtur se exponere, posse dici aliquem in peccatis conceptum hoc ipso quod per libidinem et concupiscentiam concipitur, non quia habet necessitatem contrahendi peccatum; et cap. 8, dicit etiam illum, qui descendit ex Adamo per seminalem rationem posse dici concipi in peccato, quia per se non potest habere justitiam, quam deseruit; et c. 18 subdit de Virgine verba citata: refertur etiam liber Anselmi *De exordio humanæ salutis*, ubi expresse et affirmat et confirmat nostram sententiam; dicitur etiam Anselmus fuisse primus, qui festum Conceptionis introduxit; de quo citavi supra quamdam ejus epist. Sextus qui citatur est Bernardinus Senensis, qui nihil dicit expresse, et aperte præmittit se velle abstinere ab hac quæstione. Septimus erat Vincentius Ferrerius, qui certe noluit satis clare ibi ponere suam sententiam: dicit enim eodem die eadem hora sine mora fuisse sanctificatam; nunquam tamen dicit expresse in eodem instanti, sed neque id negat, et potius habet verba, quibus id satis indicat: Nam, inquit, quando corpus gloriosæ Virginis fuit organizatum et lineatum et anima conjuncta corpori per cre-

tionem, tunc *Altissimus sanctificavit tabernaculum* (Psal. xlv, 5), et serm. 1 *De Nativitate Virginis*, dicit tunc fuisse sanctificatam Virginem supra omnes sanctos et sanctas, et omnes angelos; et bene accommodat illud psalmi xlv: *Fluminis impetus letificat civitatem Dei.* (Ibid.) Idem repetit in secundo sermone *De Nativitate Virginis*, ubi ad illius conceptionem accommodat illud: *Fiat lux* (Gen. 1, 5), etc., et subdit: Non credatis quod fuerit, sicut in nobis, qui in peccatis concipimur, sed statim ac anima fuit creata, et corpus formatum, fuit sanctificata, et statim angeli in cœlo celebraverunt festum Conceptionis. In aliis testimoniis solum continentur illæ locutiones, Virginem scilicet fuisse mundatam, purgatam, etc.; quas Cajetanus fatetur in toto rigore verificari per præsevationem, quando quis in parentibus fuerat infectus, et per concupiscentiam, et seminalem rationem concipitur; nam illa conceptio dicitur a Patribus immunda, et radix originalis peccati, et ideo illa sanctificatio, per quam sic conceptus sanctificatur, habet pro termino a quo non solum negationem gratiæ, sed privationem propriam, et peccatum originale, non quod re ipsa præcedat in subjecto, quod sanctificatur, sed quod revera inhæreret, nisi gratia Dei hominem præveniret, et ideo vocatur merito purgatio, resurrexio, etc. Ad sanctos Patres tertiæ classis, fateor Rupertum fuisse illius sententiæ; Gerardum non vidi, cum non exstet. Antonius de Padua in concionibus, quæ exstant nunc, nihil tale habet. Sanctus vero Bernardus fuit vere auctor illius sententiæ, sed motus fuit quia timuit solum speciem quamdam novitatis, eo quod Romana Ecclesia nondum eam sententiam amplectebatur, ut expresse dicit in ea epist. 174. Quare si nunc vidisset præsentis Ecclesiæ faciem, non est dubium quin in hanc nostram sententiam descendisset, ut satis ipse indicat; et idem puto certe de D. Thoma, qui ubique multum defert consuetudini Ecclesiæ, et illam præfert quorumcunque doctorum sententiis, uti patet ex 2-2, quæst. 11, art. 12; q. 64, art. 7; quæst. 88, art. 11; quæst. 93, artic. primo; et tertiâ part., q. 68, art. 10, et quodlibeto 2, art. 11; et eodem modo fuisse opinatum S. Bonaventuram constat in III, dist. 3, quæst. 4. —

24. Quarto loco utendum nobis est rationibus, quæ sumuntur ex decentia rei; qui locus arguendi in theologicis est efficacissimus, quando præcipue decentia talis est ut contrarium aliquo modo videatur non decens, ut recte docet Cano lib. XII *De locis*, cap. 14; et constat ex usu sanctorum et theologorum omnium; nam sæpe hoc loco tanquam præcipuo fundamento nituntur ad confirmandas multas perfectiones de Christi anima vel de B. Virgine, uti patet ex dictis supra de scientia et gratia Christi Domini, et in præcedenti quæst. de B. Virgine; et fundatur in dicto S. Augustini lib. LXXXIII *Quæstionum*, in q. 30; et lib. III *De lib. arbit.* cap. 5, inquit: *Quidquid tibi vera ratione melius occurrerit,*

id scias fecisse Deum; quod intelligitur, quando res ita est melior, ut contraria videatur non decere Deum; jam vero hanc rem, de qua agimus, esse talem probatur 1° ex parte Christi, quatenus Deus est et verus Filius Virginis; maxime enim decebat Dei puritatem ac sanctitatem, ut quam sibi elegerat Matrem, faceret perpetuo sanctam et perfectissime puram, atque adeo ab omni peccato immunem; ad quod a fortiori valent omnia, quibus D. Thomas probat in Virgine non fuisse peccatum veniale; et quæ ad hoc propositum citat, ut illud: *Quæ conventio lucis ad tenebras?* II ad Corinth. vi, et illud Proverb. xvi: *Gloria filiorum parentes eorum*; et cap. i: *Nec habitabit in corpore subdito peccatis*: nam magis subditur anima dæmoni, magisque separatur anima a Deo per originale peccatum, quam per veniale; et confirmatur: nam si esset in potestate hominis, qui est amator nobilitatis, condere sibi parentes, sine dubio faceret omni ex parte nobiles, quantum potest. Ergo pari modo, cum Deus sit amator sanctitatis et puritatis. Dicitur fortasse hoc solum probare de eo tempore, quo B. Virgo fuit Mater Dei, nam tunc debuit esse omnino pura et libera a peccato. Sed hoc non recte dicitur, quia ad dignitatem Filii non tantum pertinet dignitas, quam habet Mater cum concipit Filium, sed etiam perfectio et dignitas in sua Conceptione. Deinde illa ratione probaretur ante Filii Conceptionem non habuisse Virginem omnem sanctitatem et puritatem ab aliis peccatis: denique eo instanti quo Virgo concipiebatur, jam erat illa persona, quæ futura erat Filius Virginis, et ideo ad illius sapientiam et providentiam pertinebat habere curam sanctitatis et puritatis ejus, ab illo instanti; sicuti si filius regis decrevisset sumere sibi in sponsam filiam alterius principis, quantum posset, curaret, ut honestissime et nobilissime educaretur. Dicitur forte hoc verum esse, sed aliunde obstat hoc, quia derogat majori Christi dignitati, ut Redemptor est. Sed hinc sumitur secunda ratio: nam ad dignitatem Christi, ut Redemptor est, maxime pertinebat, ut hanc gratiam Matri suæ concederet: duplex enim est modus redemptionis, alter erigendo lapsum, alter est, præveniendū jam casurum, ne cadat; quo modo dicit David, Psal. cxxxiv: *Redemisti servum tuum de gladio maligno*; et hic secundus modus est sine dubio majoris beneficentiæ et potentiæ, ut per se constat, et ex Dionysio cap. 8 *De divin. nominibus*, et Augustino in illud Psalmi lxxxiii: *Eruisti animam meam ex inferno inferiori*; ergo, etc. Confirmatur. Nam vel ad hoc valebant Christi merita, vel non. Hoc secundum impium est; esset enim præferre Adæ peccatum Christi merito: ergo primum; ergo decuit ut illa merita haberent talem effectum maxime et singulariter in Matre, propter singularem et propriam conjunctionem cum Redemptore, cum præsertim ipsa ex suo sanguine quasi dederit pretium redemptionis; propter quod, quamvis Christus omnium sit salus, singulariter

tamen vocat illum Virgo *salutare suum*, Lucæ primo; ad quod etiam potest accommodari illud Isaia lxi: *Gaudens gaudebo in Domino*, etc., et illud quod dicit S. Bernardinus serm. 51, quando dicit *Christum potius pro Virgine redimenda in carne mortali venisse, quam pro omnibus simul aliis hominibus*, citans Glossam in illud Cantic. iv: *Vulnerasti cor meum, soror mea*; et ideo vocat Virginem primogenitam Redemptoris. Ex quo obiter soluta relinquitur prima ratio primæ sententiæ, et tertia etiam; quia efficacior causa est Christi meritum, quam concupiscentia conceptionis, et ideo gratia Dei ex merito Christi potuit impedire aliam causam præveniendū, et inducendū suum effectum. Sexta etiam hinc soluta relinquitur. Tertia ratio principalis sumitur ex munere, et dignitate B. Virginis: nam, ut supra ostendi, Deus dat unicuique gratiam, eo tempore et modo, et in ea perfectione quæ conveniens est dignitati et officio, in quo a Deo ipso constituitur; prima autem et præcipua dignitas Virginis est esse Mater Dei, cui filius debebat summum honorem et amorem, et ideo etiam libertatem ab omni ignominia culpæ: decebat etiam ut omne obstaculum perfectæ similitudinis inter Filium et Matrem, quantum fieri posset, tolleretur e medio: erat item indecens, ut quæ futura erat Mater Dei, vel uno momento esset subdita dæmoni. Secundo sunt alia munera, quæ hanc dignitatem consequuntur, ut fuisse Virginem singulari modo cooperatricem cum Christo ad hominum redemptionem, ut loquuntur Patres. Hieronymus in epist. ad Eustochium: *Mors per Evam, vita per Mariam*. Idem Augustinus serm. 35 *De sanctis*, et serm. *De Assumptione Virginis*, Irenæus lib. iii, cap. 35, Innocentius tertius serm. secundo *De Assumptione*, Epiphanius hæresi 78; Andreas Cretensis orat. *De Dormitione Virginis*: *Sola, inquit, præter naturam fuit electa ad naturam renovandam*. Sunt optima verba Bernardi sermone secundo Pentecostes: *Hinc, inquit, operabatur salutem in medio terræ, in utero videlicet Virginis, qui mirabili proprietate terræ medium appellatur; ad eum enim sicut ad causam, sicut ad medium*, etc. Hinc etiam B. Virgo dicitur Domina et Regina omnium; præcipue Ephrem. orat. ad B. Virginem; optime Anselmus opusc. *De excellentia Virginis*, cap. 9, inquit: *Sicut Deus omnia creando Pater est et Dominus omnium, ita B. Virgo suis meritis cuncta reparando Mater est, et Domina rerum*. Jam vero nihil potest esse his muneribus et dignitatibus magis contrarium et indecens quam peccatum, præcipue quod privat gratia Dei et facit servum captivum dæmonis. Quarto arguitur principaliter a simili, quia non propter majorem decenciam, neque propter efficaciores rationes docent PP. et theologi de Virgine alia privilegia, quæ jam certa sunt ex consensione fidelium, ut immunitas ab omni peccato actuali, perpetua virginitas post partum, corporis post mortem incorruptio et resurrectio et similia; cum tamen illud de quo agimus

sit revera majus, et magis necessarium, ut esset idonea Mater Dei; quod ita explico: nam si Virgini daretur optio quid magis vellet, vel nunquam a primo instanti caruisset gratia Dei, vel ut corpus suum post mortem servaretur incorruptum, sine dubio illud primum esset electura: imo addit Cordubensis lib. 1, quæst. 49, si Virgini daretur optio quid potius vellet, carere peccato originali, vel esse Mater Dei; si alterutrum tantum habere posset, potius fuisse electura carere originali, quia potius est eligendum carere culpa et inimicitia Dei, quam habere quamlibet dignitatem creatam: quod certe esset verum, nisi cum illa dignitate esset conjuncta gratia Dei perpetua. Unde etiam confirmatur, quia negando Virgini hoc privilegium, enervatur omnis ratio affirmandi quodlibet aliud simile.

25. Dicetur fortasse, alia privilegia semper niti aliqua majori auctoritate; sed contra primo, nam nunc non agimus de pondere auctoritatis, sed de vi rationis. Secundo tempore v. g. Hieronymi et Augustini assumptio Virginis in corpore et anima non habebat majus fundamentum auctoritatis, quam nunc habeat hæc sententia de peccato originali; et tamen Augustinus propter vim rationum, inquit, se ita convinci, ut non possit aliter sentire; et Cano supra bene etiam dicit de integritate post partum, licet nulla esset auctoritas, rationibus fieri certam. Denique, ut visum est, etiam hic non deest auctoritas multo etiam major, quam pro parte contraria, quod satis est, ut rationes suam vim retineant. Dicetur forte secundo in aliis privilegiis semper esse aliqua similia et exempla, ex quibus a fortiori similia concludantur de Virgine; sed contra, non loquendo de puris hominibus, major assumpta est falsa, quia nullus homo purus, adultus, præter Virginem fuit immunis ab omni peccato actuali. Item nullus statim post mortem resurrexit ad perpetuam gloriam corporis et animæ. Secundo minor ibi subintellecta in rigore falsa est; ex quo argumentor: nam esse creatum in gratia est donum quoddam concessum primis hominibus; esse item perpetuo conservatum in gratia cum perfecta innocentia est donum datum angelis sanctis: ergo juxta principium positum in præcedenti quæstione utrumque est datum Virgini, quæ tanto melior est angelis effecta, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Dices nullum fuisse præservatum a peccato jam ex necessitate contrahendo; sed contra, nam hoc non refert: solum enim ostendit B. Virginem indignuisse magis hac gratia Dei, et ideo majori misericordia fuisse præventam; et secundo aliquid majus concedendum est matri, quam servis; unde confirmatur primo, nam supra ostendebamus non decuisse, ut Mater Dei futura vel uno instanti minus diligeretur quam angelus; ergo multo magis erat indecens, ut etiam odio haberetur. Secundo confirmatur, nam sancto Joanni præpter munus Præcursoris data est sanctificatio in utero, sed dignitas matris infinite superat mu-

nus præcursoris; ergo debuit Virgini illa sanctificatio concedi, non solum ut Matri, sed etiam quasi cum privilegio quasi alterius ordinis et rationis, quia jus maternum altioris est rationis; et confirmatur tertio hæc et præcedens ratio: Christus dispensavit cum Virgine in aliis legibus: *In dolore paries*, (Gen. iii. 16), *In pulverem reverteris* (Ibid. 19), etc., magis ergo decuit in hac lege peccati dispensari, tum quia magis hoc spectabat ad honorem Matris, tum ne videretur minus potens ad dispensandum in hac lege, quam in aliis. Faciunt ad hoc verba Ulpiani in L. *Princeps*. ff. *de legibus*; inquit: *Princeps legibus subditus non est; Augusta vero licet sit subdita, princeps tamen eadem illi privilegia concedit, quæ ipse habet*. Sexto argumentor ex aliorum hominum parte et motus status beatifici; multum enim spectat ad hominum gloriam, et quasi ad complementum beneficiorum Dei, ut sit non solum aliqua humana natura in Christo, sed etiam aliqua persona creata humana in B. Virgine perpetuo innocens, et nunquam captiva dæmonis; quod etiam suo modo pertinet quasi ad complementum gloriæ regni beatorum, tum ob dignitatem Reginae, tum etiam ut in illo regno splendeant omnia genera gratiarum et misericordiarum Dei. Unde addo septimo: nam Deus non permittit lapsum in culpam, nisi propter majus aliquod bonum, ut tradit Dionysius cap. 4 *De divin. nomin.*, et Augustinus in *Enchiridio*, et per se constat ex bonitate Dei: sed permittere in Virgine hunc lapsum, in B. Virgine non solum non afferret majus aliquod bonum, sed etiam impediret multa, et perfectissima bona, quæ in præcedentibus rationibus explicata sunt. Dicetur forte: Propter humilitatem Virginis permisisset hoc; sed contra, primo quia illa ratione deberet etiam permitti Virgini, actualiter aliquando peccare, quia est major occasio humilitatis, quia habet magis de proprio defectu voluntario: deinde cum humilitas oriri possit ex experientia culpæ, vel ex perfecto lumine supernaturali, et cognitione Dei, et propriæ conditionis et naturæ; in B. Virgine non ponendus est prior modus, sed posterior, qui est multo perfectior, qui etiam fuit in Christo Domino, cui oportuit Virginem esse maxime similem. Octavo, argumentari possumus, quia etiam ex concessione adversariorum B. Virgo fuit sanctificata paulo post conceptionem; et certum est eadem die; fere omnes etiam fatentur eadem hora; multi immediate post primum instans conceptionis. Sed nulla est ratio ponendi hanc dilationem, et Deus eadem facilitate poterat infundere gratiam in primo instanti, et erat multo dignius, et perfectius; et confirmo quod maxime declaratur: nam Deus ut pararet viam adventui Christi, communicavit hominibus gratiam innumeris annis ante incarnationem et quosdam homines, quos voluit esse quasi ex primariis progenitoribus Christi, quibus etiam specialius adventum suum promisit, magnam etiam gratiam ante multos etiam annos communicavit: cur

ergo, vel ob quid in Matre sua eas moras protenderet? Sumi potest argumentum ex effectibus originalis peccati, sunt enim duplices: quidam vel sunt culpæ, vel ad illam inclinant, vel quamdam indecentiam continent ex illa contractam: alii sunt effectus, qui pertinent tantum ad malum pœnæ sine indecentia ulla. Priores non fuere in B. Virgine; unde nec unquam actualiter peccavit, neque passa est fomitem, neque corpus ejus post mortem in cineres est redactum: ergo neque habuit ipsum peccatum, quod est horum causa tum ex sententia Augustini citata, quod inter peccatum originale et actuale est certa et infallibilis consecutio, tum etiam ex ratione, quia, si effectus tolluntur propter solam indecentiam, vel propter habitudinem ad culpam, multo magis ipsa culpa. Neque refert, quod posteriores effectus non fuerint ablati, quia, sicut remissa culpa non aufertur semper omnis effectus ejus, ut patet in baptizato puero; ita impedita vel præventa Virgine a culpa, non fuit necesse omnem illius effectum impediri, neque decuit, vel oportuit in iis quæ nullam habent indecentiam, et conferunt ad conservandam fidem, ad augmentum meriti, ad majorem cum Christo similitudinem, et similia, ut prosequitur Damascenus duabus orationibus *De assumptione*. Decimo sumitur ratio moralis: nam Ecclesia nobis concedit ut possimus ita sentire de Virgine sanctissima, et recta ratio ac pietas postulat, ut quantum fieri possit optimam existimationem de illa habeamus, et uniuscujusque voluntas debet ad illam esse ita affecta ut, si in ejus esset potestate et arbitrio, illi faceret hanc gratiam et hoc privilegium. Ergo multo magis, ut id judicet Ecclesia. Et per hoc responsum satis est rationibus contrariæ sententiæ, præterquam secundæ et quintæ, de quibus statim.

26. Duo enim oriuntur ex dictis dubia in hac quæstione. Primum est, quia, si rationes factæ valent aliquid, non solum probant ultimam conclusionem, sed etiam improbant primam. Videtur enim ex his omnibus pari ratione effici Virginem neque peccasse in Adamo, neque fuisse obnoxiam peccato, sed in ipso pacto, et lege posita Adæ fuisse exemptam, id est ita voluisse Deum omnes voluntates posterorum Adæ constituere in voluntate primi parentis, quoad observationem vel transgressionem illius præcepti, ut simul voluerit ante prævisionem originalis peccati B. Virginem ab illa generali regula excipere, idque propter Christum, et merita ejus jam prævisa. Prima sequela patet, quia hoc cedit in majorem dignitatem et sanctitatem Virginis, sic enim est liberior et magis aliena ab omni peccato: item est major gratia, et consequenter major innocentia et puritas in Virgine beatissima. Deinde nihil videtur derogare Christo, nam nisi obstaret hoc privilegium, B. Virgo fuisset comprehensa sub illa lege, unde fuisset obnoxia peccato; per Christum autem fuit liberata, et præventa altiori modo, unde dici potest etiam redempta, sicuti

si venderetur mulier in servam cum omnibus filiis futuris, quos esset paritura, et in ipso contractu venditionis exciperetur primogenitus, vere posset dici vindicatus, et redemptus a servitute et captivitate: ergo pari modo, etc. In hanc sententiam descendunt Catharinus lib. *De peccat. originali*, cap. ult. et lib. *De concept.* ad synodum Tridentinam, part. 1, cap. 2; Galatinus lib. vii, cap. 10; et Vigherius supra; qui propterea sentiunt mortem in B. Virgine non fuisse pœnam peccati Adæ, sed propter alias congruentias; alii vero catholici omnino damnant hanc sententiam, nec desunt qui putant esse errorem vel hæreticam. Lege Cordubensem lib. 1, quæst. 44. Ego puto esse falsam et non satis securam; primo, quia consequenter omnino negandum est Virginem peccasse in Adamo, quod revera est contra Patres antiquos citatos, maxime Augustinum, qui non dubitavit dicere esse contra fidem, lib. ii *De peccatorum meritis*, cap. 20-29 et 33, propter generales locutiones Pauli, quibus non potest convenienter accommodari exemptio per privilegium, præsertim propter illum locum II ad Cor. v, cit. in secunda ratione, etc.; divum Thomam: *Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui*. Necesse est distributionem esse æqualem in antecedente et consequenti, ne sit aperta æquivocatio: sed esset contra fidem excipere Virginem ab illo antecedenti: *Si unus pro omnibus mortuus est*; ergo et a consequenti *Ergo omnes mortui sunt*; quod aperte intelligitur de morte peccati in Adamo, ut patet ex contextu, ex quo soluta est secunda illa ratio Thomistarum; oportet tamen advertere, ex hoc loco velle Cajetanum teneri nos etiam in nostra sententia absolute concedere B. Virginem fuisse mortuam morte spiritali, quod nullo modo est concedendum, quia absolute nunquam caruit vita spiritali, et propositio illa singularis in determinata persona absolute prolata significat in sese aliquando habuisse spirituales mortem: secus vero est cum illo addito *in Adamo*, quia illud tantum est secundum quid, et in altero; nec refert quod Paulus non ponit illud additum, cum dicit: *Ergo omnes mortui sunt*; quia et ex textu et ex universali locutione distributiva id facile poterat intelligi, et ex alio loco: *Omnes in Adamo peccaverunt*. Secundo hinc consequenter fit B. Virginem non fuisse obnoxiam peccato originali, neque habuisse debitum de facto, sed solum quod futura fuisset obnoxia, nisi sic fuisset exempta, sicuti si quis vendat arborem reservando sibi fructus illius anni, illi fructus nunquam sunt debiti, neque obnoxii emptori; consequens autem est valde absurdum, uti patet ex adductis in prima conclusione. Tertio consequenter fit non fuisse vere et proprie redemptam, quod est omnino falsum. Neque satis est dicere habuisse aliquid majus vel æquivalens redemptioni, quia, uti constat ex Scriptura et Patribus, oportet servare hic veram et propriam redemptionem. Sequela vero patet primo

ex dicto illo Augustini et Zosimi papæ : Ubi non est captivitas aliquo modo, neque redemptio : quæ ratione Christus non redemit angelos. Secundo, hic declaratur exemplo ancillæ venditæ ; nam, si quis postea redimeret illam mulierem servam a servitute, nullo modo posset dici redimere primogenitum ejus, quia ille per se nasceretur liber, neque indigebat redemptione. Tertio ita id patet : nam si fuisset factum cum Adamo illo modo cum illa exceptione, etiam si Deus post prævisum Adæ peccatum non decrevisset homines redimere, neque Christum pro illis mori, nihilominus B. Virgo fuisset concepta sine peccato, et in gratia, quia non peccavit in Adamo ; signum est evidens non indignis mediatore neque morte Christi, quod dicere est hæreticum, August. epist. 28 ad Hieronymum. Quarto pari modo sequitur Virginem non contraxisse mortem ex Adamo, sed assumpsisse illam, et cum mors non sit nisi propter culpam, teste Paulo, vel propriam ut in nobis, vel alienam ut in Christo, sequitur Virginem assumpsisse mortem propter culpam nostram ; quod esse absurdum et contra Christi dignitatem tradit Augustinus lib. 1 *De peccatorum meritis*, cap. 4. Ad dubium ergo principale respondeo negando sequelam, quia quod B. Virgo fuerit hoc modo exempta, omnino nihil refert ad perfectissimam sanctitatem et puritatem ejus, et ita fuisse contentam in Adamo, non est imperfectio derogans gratiæ, sed solum pertinens ad ordinem naturæ, et ostendens originem ejus. Quod ita breviter explico : nam supposita electione Virginis ante prævisum originale peccatum ad dignitatem Matris Dei, dicendum est primo, etiam ante illam præscientiam voluisse Deum, ut Virgo haberet talem gloriam ita perfectam, et talem gratiam a primo instanti sui esse, et perpetuam innocentiam ; nam hæc secundum rectam rationem sunt omnino conjuncta cum illa dignitate ; in quo differunt a perfectionibus corporis, ut sunt immortalitas, impassibilitas, etc., quas propterea oportuit in eo signo efficaciter prædefiniri, et simili modo in eo signo ante præscientiam peccati, non intelligimus definita omnia media, per quæ Deus voluit B. Virginem consequi totam hanc perfectionem, quia nostro modo intelligendi, intentio finis antecedit electionem mediorum. Unde secundo dico : cum Deus voluit communicare justitiam originalem Adamo et in eo toti posteritati, in eo dedisse etiam Virgini ; non enim decuit ut B. Virgo excluderetur a communi dono totius naturæ. Hinc tertio positum fuit in voluntate Adæ, ut posset eam justitiam sicut conservare, ita etiam perdere Virgini ; nam hoc videtur postulare æquitas : item quia si in hoc non dependisset aliquo modo Virgo ab Adamo, nullo modo intelligeretur recepisse justitiam in illo : item ab effectu, quia in illo recepit immortalitatem et impassibilitatem, et ideo in eodem hæc perdidit. Quarto, postquam vidit Deus, Adamum, quod in ipso erat, et sibi et Virgini perdidisse jus

ad justitiam ; ut primum Dei propositum firmum maneret, ordinavit Christi redemptionem, et per Christum dare gratiam Virgini, quæ ab originali peccato præservaret illam : est enim hic modus divinæ Providentiæ ut interdum ad finem intentum applicet medium sufficiens, sed quod non semper et infallibiliter habet effectum, et illo deficiente adhibet aliud, ut tandem voluntas ejus infallibiliter impleatur, sicut intelligendum est factum esse in proposito. Ex quibus constat primo B. Virginem tam in mente ac voluntate Dei, quam in re ipsa semper fuisse sanctam et innocentem, et solum in radice, et primo parente perdidisse justitiam, quod nihil derogat perfectioni ejus : dicit enim Augustinus lib. vi *Contra Julianum*, capite 4 : Peccatum originale, quandiu consideratur in actione alterius, alienum est : fit tamen proprium contagione propagationis : quare sicut peccatum alienum non minuit sanctitatem et innocentiam, ita neque peccasse in Adamo, si re ipsa non contrahitur peccatum ; et aliunde fuit melius Virgini, ut Christus moreretur pro ipsa, quam ut ipsa non moreretur in Adamo ; pertinet hoc etiam ad dignitatem Redemptoris et propterea hoc posito modo optime omnia consonant. Secundo sequitur secundum legem ordinariam, si B. Virgo mortua fuisset ante Christum, non fuisse visuram Deum usque ad Christi mortem ; ita communiter theologi, Bonaventura, Scotus, et alii in 3 dist. ; D. Thomas infra quæstione 53, art. 3, ad 3 ; Alensis in parte, quæst. 9, membr. 3, art. 2 ; Cordubensis lib. 1, quæst. 47 ; ubi refert Gersonem serm. *De concept.* docuisse contrarium. Ratio vero est, quia ad Hebræos x, et ad Ephesios iv, dicitur Christus aperuisse omnibus januam regni ; nam Adam peccando toti naturæ et Virgini clausit cælum, ut ex dictis patet, et ideo donec pro tota natura esset plene satisfactum, nulli patebat. Dixi autem *de lege ordinaria* ; nam dubitari potest, an dispensasset Deus cum Virgine in eo casu ; videtur enim pars affirmativa, quia indecens est ut Dei Mater, finita via et tempore medii, non statim consequatur præmium in cœlesti regno ; aliunde vero non videtur necessaria illa dispensatio, quia illa dilatio præmii solum esset quædam temporalis pœna, quæ nihil derogaret perfectæ sanctitati. Ego vero dico Deum consulto providisse, ne ille casus interveniret : quid autem facturus esset in eo casu, omnino nesciri ; et per hæc patet ad sextam rationem primæ sententiæ, quæ sola solvenda supererat.

27. Difficultas secunda est, quia videtur ex positis fundamentis præcipue ex secundo capite, hanc sententiam esse de fide, vel proximam fidei, et tam certam, quam est certum sanctum canonizatum esse vere beatum, quia canonizata est conceptio. In hoc dubio vitanda sunt duo extrema ; primum dicendum est nostram sententiam esse de fide, quod tenent Parisienses propter concilium Basiliense, Almainus *De potestate Ecclesiæ*, cap. 16 ; Clichtoveus super Damascenum lib. iii, capite 2,

dicat contrariam sententiam esse impiam, et contra definitionem Ecclesiæ. Titelmannus Joannis secundo dicit non sine impietate defendi contrarium. Alterum extremum est Ecclesiam non posse definire hanc controversiam : ita innuit Cajetanus d. opusculo, cap. 5, et clarius Cano, lib. iv, cap. 4 ; lib. vii, cap. 3, conclusione 4 ; lib. xii, cap. 11. Fundamentum est, quia in hac re nihil habetur ex revelatione, vel traditione, aut Scriptura : Ecclesia autem potest solum uti his regulis ad definiendum. Ego vero dico primo, Ecclesiam non posse definire B. Virginem fuisse conceptam in peccato, quia non potest definire aliquid falsi ; secundo, posse definire hanc controversiam, et consequenter nostram sententiam. Hoc videntur supponere tanquam certum Xistus IV, et Pius V in Extravaganti et Bulla de Conceptione ; ita Abulensis ; et Cajetanus tandem ad hoc magis inclinat ; et probatur, quia est veritas supernaturalis, ad pietatem et utilitatem Ecclesiæ multum spectans, et pervenire potest ad statum, in quo Ecclesia habeat sufficientia motiva ad id definiendum ; neque enim requiritur semper expressa revelatio ab ipsa definitione distincta ; sed interdum sufficit implicita revelatio, vel sufficiens quædam propositio, ut addita Ecclesiæ definitione cum assistentia Spiritus sancti, efficiatur veritas de fide ; in proposito autem habet vim implicitæ revelationis, veritatem hanc variis modis esse in Scriptura insinuatam, ab antiquis Patribus et (ut creditur) etiam ab apostolis traditam, universali Ecclesiæ consensione ita exponente plenitudinem gratiæ Virginis acceptatam, et longo tempore firmatam, quod sufficere ad definitionem constat

evidenter ex similibus. Primo hoc modo definitum est, quosdam libros esse canonicos, de quibus prius dubitabatur ; gratiam esse habitum infusum ; item B. Virginem caruisse omni peccato veniali, quod proprie definitum est : ad quod valet, quod docet Gregorius homil. 26 in Ezechielem, et Tertullianus lib. *De velandis virginibus*, Spiritum sanctum paulatim Ecclesiam suam docere et illustrare. Tertio tamen dicitur nondum hanc veritatem esse ab Ecclesia definitam : ita asserunt Xistus IV et Pius V, quia concilium Basileense in hac parte non habet infallibilem auctoritatem. Neque obstat festi celebratio : quia Ecclesia ipsa declarat, festum illud præcipue et per se primo fundari in Virginis sanctitate ; et quamvis etiam credatur illam sanctitatem habuisse in primo instanti, hoc tamen non esse certum, sed pium et probabile : revelationes autem, quæ in hoc dicuntur factæ, non ita proponuntur Ecclesiæ ut obligent ad hoc tenendum de fide. Unde quarto dico, contrariam sententiam neque temerariam, neque impiam dici debere, quia habet sua fundamenta probabilia, et Xistus IV et Pius V satis indicant docentes non esse peccatum mortale ita opinari : esset autem grave peccatum, si esset temerarium vel impium. Quinto tamen dico, tempore hanc nostram sententiam esse tam certam, quantum in latitudine opinionis theologicæ esse potest, ut adducta fundamenta convincunt. Ultimo addo ex præcepto Pii V non licere vulgari sermone et coram plebe hanc controversiam disputare ; ubi non prohibetur, quin possit simpliciter doceri et confirmari, sed solum ne fiat id modo disputationis et controversiæ

III. - HISTORIA DOGMATICÆ DEFINITIONIS

IMMACULATI CONCEPTUS B. V. Mariæ,

AUCTORE J. B. MALOU, BRUG. EPISC.

HISTOIRE DE LA DÉFINITION DOGMATIQUE

DE L'IMMACULÉE CONCEPTION DE LA TRÈS-SAINTE VIERGE MARIE,

PAR MGR J. B. MALOU, ÉVÊQUE DE BRUGES.

DE LA DÉFINITION DOGMATIQUE DU MYSTÈRE DE L'IMMACULÉE CONCEPTION DE LA BIENHEUREUSE VIERGE MARIE.

Lorsque Sa Sainteté Pie IX manifesta l'intention de ranger parmi les dogmes de foi la pieuse croyance à l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge Marie, il y avait plusieurs siècles que

le Saint-Siège n'avait point prononcé de définition dogmatique.

Pie VI, il est vrai, en qualité de chef de l'Eglise, avait condamné dans la célèbre bulle *Auctorem fidei*, les erreurs dogmatiques du concile janséniste de Pistoie ; Pie VII, en supprimant d'abord, et en reconstituant ensuite plusieurs milliers d'églises dans le territoire de l'empire français, avait posé

un des actes les plus solennels de l'autorité pontificale, dont les annales de l'Eglise fassent mention ; mais cet exercice de la souveraineté spirituelle du Saint-Siège sur l'Eglise universelle n'avait point eu pour objet une définition dogmatique.

Le dessein de définir la croyance à l'Immaculée Conception de la Mère de Dieu, dès qu'il fut annoncé, apparut dans le monde comme un acte nouveau, extraordinaire et digne au plus haut degré de fixer l'attention des enfants de l'Eglise. Il produisit même un certain effet au dehors, car tandis qu'il remplissait de joie les pieux serviteurs de Marie, il excitait un sentiment de surprise chez les indifférents et les demi-savants, un sentiment de dépit et de mépris chez les incrédules.

Cependant, il faut le dire, bien peu de personnes en comprenaient la portée et même le sens. Des doutes naquirent, des craintes se manifestèrent, des objections furent soulevées, qui vinrent attester à l'envi qu'une définition dogmatique était pour la plupart des hommes qui s'occupent du mouvement des idées, une chose parfaitement inconnue.

Il est inutile de rappeler ici les choses pitoyables et malheureuses qu'une aveugle témérité, un fol orgueil, une profonde ignorance de la religion, ont débitées à ce sujet : nos lecteurs en éprouveraient un sentiment de profond dégoût et n'en recueilleraient aucune instruction. Il suffit d'expliquer, en peu de mots, la pensée de l'Eglise, et de dire simplement ce qu'on entend par une définition dogmatique ; quel genre de vérités l'Eglise peut définir ; dans quelles circonstances elle a coutume de prononcer ces jugements solennels ; dans quel but elle les prononce ; et quelle obligation une définition dogmatique impose aux fidèles. Il sera bon de faire voir ensuite que la croyance à l'Immaculée Conception, lorsque Sa Sainteté Pie IX manifesta l'intention de la définir, était arrivée au degré de certitude théologique que l'Eglise exige pour cette sorte de jugements ; enfin, de présenter un récit rapide des principales circonstances qui ont précédé, accompagné et suivi la définition dogmatique du mystère de l'Immaculée Conception. Je finirai par montrer, en quelques pages, l'opportunité de la définition, et les immenses avantages spirituels qu'elle a procurés jusqu'ici à l'Eglise, et ceux qu'elle lui procurera infailliblement dans la suite.

ARTICLE 1er. — *De la nature d'une définition dogmatique. Du but que l'Eglise se propose en la prononçant ; des circonstances dans lesquelles elle a coutume de la prononcer ; de l'obligation qu'une définition de foi impose aux fidèles.*

Une définition de foi est un jugement doctrinal de l'Eglise catholique qui, par l'organe des dépositaires légitimes de son autorité, range définitivement une croyance parmi les dogmes de foi, et oblige tous les fidèles à y croire.

C'est au fond une profession de foi publique et authentique de l'autorité suprême, à laquelle tous

les fidèles sont obligés d'adhérer d'esprit et de cœur, sous peine d'encourir l'anathème et de se séparer du corps mystique de Jésus-Christ.

L'Eglise catholique n'exerce son autorité souveraine en matière de foi que par deux organes : le concile général et le Souverain Pontife.

Les décrets dogmatiques d'un concile général ne sont réputés infaillibles qu'après avoir été approuvés par le Souverain Pontife, parlant comme chef de l'Eglise et comme Vicaire de Jésus-Christ sur la terre.

Les décrets dogmatiques du Souverain Pontife, prononçant seul sur une matière de foi, ne sont censés infaillibles que dans le cas où il parle en sa qualité d'Evêque des évêques, qu'il prononce, comme on a coutume de le dire, *ex cathedra*.

Les Gallicans prétendent que les décrets dogmatiques du Souverain Pontife ne sont censés infaillibles qu'après avoir été confirmés par l'assentiment exprès ou tacite de l'Eglise dispersée, c'est-à-dire des évêques ; mais cette opinion factice et surannée n'est pas soutenable en bonne théologie.

Le pouvoir de prononcer en dernier ressort dans les matières de foi, de trancher les controverses qui s'élèvent dans son sein, appartient à l'Eglise, en vertu du pouvoir des clefs, que son divin fondateur lui a conféré. Ce pouvoir est illimité : il a pour garantie de son infaillibilité l'assurance formelle de Jésus-Christ qui a promis de rester avec son Eglise jusqu'à la consommation des siècles. En dehors de l'Eglise, il n'existe aucune autorité spirituelle, infaillible, aucune qui prétende à l'infaillibilité. Les sectes reconnaissent que le secours promis par Dieu aux pasteurs de son Eglise, ne leur appartient pas.

Mais d'où vient la nécessité de définir certains dogmes ? Elle naît de la manière même dont Dieu, dans son infinie sagesse, nous a communiqué le trésor de la révélation. Si tous les dogmes de foi nous avaient été révélés en propositions claires et distinctes ; si aucun doute n'avait jamais pu s'élever dans l'esprit des hommes sur le sens de ces propositions ; si Dieu n'avait point décidé que, dans la connaissance de sa vérité sainte, dont l'étendue est immense, il y aurait eu développement et progrès, toute définition dogmatique eût été inutile. Mais la révélation divine ne nous a pas été présentée ainsi. « Il ne faut pas croire, dit le savant évêque de Trapani, dans sa réponse à Sa Sainteté Pie IX, que toutes les vérités révélées pour notre instruction et notre sanctification, aient été exprimées en propositions strictement logiques, dans lesquelles on ne trouve que le sujet, le prédicat ou attribut et le verbe ou lien de la proposition, sans qu'aucune autre idée y soit sous-entendue : comme si les divins oracles ne se présentaient à nous que sous la forme de simples affirmations ou de simples négations. Au contraire, de l'aveu de tout le monde, le dépôt de la foi a été confié à l'Eglise en général et pour

ainsi tire en masse, tel qu'on le trouve dans les saintes Ecritures ou dans la sainte tradition, dont le sens nous est révélé de plusieurs manières, ou par la pratique ou par la profession constante des fidèles dans le cours des siècles, ou par les écrits des saints Pères, ou par les cérémonies, ou par la liturgie, comme l'Eglise, assistée du souffle de l'Esprit Saint, l'a découvert tant de fois. Nous affirmons donc sans hésiter, qu'à l'exception d'un petit nombre d'articles de foi principaux, la doctrine sainte, destinée, à éclairer l'esprit des fidèles et à réfuter les erreurs des hérétiques, n'a été enseignée au peuple chrétien sous la forme de propositions claires, précises, rigoureuses, que peu à peu, et s'est développée comme par degrés dans l'enseignement de l'Eglise, à l'aide des lumières de la révélation et des secours célestes du divin Esprit : non point comme si on avait découvert ces vérités par des raisonnements nouveaux, mais parce qu'on est parvenu à les exprimer d'une manière plus neuve, plus belle et plus rigoureuse (1). »

De ce que la révélation divine a été présentée sous cette forme, il résulte des controverses parmi les enfants de l'Eglise. Lorsque des esprits orgueilleux, indociles, téméraires, osent usurper le rôle de l'Eglise même, et trancher ces questions obscures, on douteuses, de leur autorité privée, il naît même des hérésies que l'Eglise est obligée de condamner, afin de conserver intact le dépôt de la doctrine sacrée.

Parfois l'Eglise juge utile de terminer par un jugement dogmatique des controverses agitées parmi ses enfants dévoués, afin de faire jouir tout le peuple fidèle d'une vérité longtemps obscurcie, ou pour rapprocher des esprits divisés, aigris peut-être, par la dispute. Alors elle n'introduit aucune nouveauté proprement dite dans le dépôt de la foi, mais seulement dans l'enseignement de la doctrine révélée ; elle discerne une vérité définitivement reconnue, des vérités encore obscures et controversées, et elle augmente ainsi la somme de nos connaissances saintes. La vérité en elle-même reste ce qu'elle était ; mais d'obscur qu'elle paraissait, elle devient claire, de douteuse qu'elle était, elle devient certaine. Ainsi le nombre des dogmes augmente par rapport à nous sans que la révélation divine s'accroisse en elle-même, et sans que la foi catholique change. Le développement de la vérité s'opère par la lumière que les dogmes, révélés d'une manière obscure ou implicite, reçoivent de l'enseignement traditionnel de l'Eglise et de la suggestion intérieure du Saint-Esprit. L'état plus ou moins lumineux où se trouvent successivement par rapport à nous les vérités révélées, les degrés de clarté qu'elles acquièrent, nous expliquent parfaitement le progrès continu de la doctrine catho-

lique, de cette science céleste qui s'accroît sans innovation, qui se développe sans changement.

Mais pour quels motifs et dans quelles circonstances l'Eglise catholique a-t-elle coutume de prononcer une définition dogmatique ?

L'Eglise catholique procède à une définition dogmatique ou bien pour conserver la foi, ou bien pour rétablir la charité, ou bien pour proclamer la vérité : ce sont là ses trois motifs principaux.

Chaque fois qu'une vérité révélée est contestée ou combattue avec éclat, de manière à séduire la foule, et à en imposer aux docteurs ; chaque fois qu'une personne constituée en dignité ou considérée par son savoir, s'élève avec force et opiniâtreté contre la doctrine catholique, et qu'elle s'efforce de faire prévaloir une erreur, l'Eglise se présente et réclame d'abord, puis conjure, proteste ; et si elle n'est point écoutée, elle condamne publiquement l'erreur constatée et définit la vérité contraire.

Il arrive aussi, au sein de l'Eglise, que des écoles ou des docteurs se passionnent pour des opinions hasardées, pour des systèmes arbitraires qu'ils défendent avec autant et plus d'ardeur que la foi même. Entraînés par un vain amour-propre qu'aucune considération n'arrête et ne tempère, ils se lancent dans des disputes interminables et suscitent des querelles dont la charité, hélas ! a tout à souffrir. L'Eglise s'émue à la vue de ces tristes débats : comme une tendre mère elle intervient, ou pour imposer silence aux deux partis, si le silence ne porte aucun préjudice à la vérité, ou pour définir le dogme, si ces querelles semblent devoir le compromettre. Elle rétablit ainsi la paix et l'union, là où sévissait la discorde. C'est dans des circonstances de ce genre que le Saint-Siège a défini la célèbre controverse relative à la jouissance de la vision béatifique avant le jugement dernier, et celle qui concerne le ministre du baptême (2).

Enfin, l'Eglise prononce une définition dogmatique chaque fois que l'intérêt des fidèles ou de la vérité la réclame. Notre-Seigneur Jésus-Christ, le chef invisible de l'Eglise, n'est-il point venu pour rendre témoignage à la vérité ? Pourquoi l'Eglise, qui est son corps mystique, ne pourrait-elle point imiter son exemple ? Est-ce que le désir d'augmenter la somme des doctrines salutaires dont le peuple fidèle jouit, n'est pas un but digne de l'Eglise, un motif suffisant pour elle, d'émettre une profession publique de sa foi ? Quel autre motif eurent les apôtres, lorsqu'ils dictèrent leur Symbole et l'imposèrent au peuple de Dieu ? Ce Symbole est bien une définition dogmatique, et cependant on ne voit point qu'il ait été composé pour d'autres motifs que pour tracer aux fidèles la règle de leur croyance, et pour rendre témoignage à la vérité.

offert à S. S. Pie IX, développe cette thèse avec autant de profondeur que de force. Voy. *Pareri de vescovi*, ix, Append. 1, p. 42.

(1) *Pareri de vescovi*, 1, 47.

(2) Mgr Cugini, évêque de Modène, dans un mémoire remarquable sur l'Immaculée Conception,

Quoi qu'il en soit, il faut tenir pour certain que l'Eglise peut prononcer des définitions dogmatiques, pour imprimer un nouvel élan à la piété des fidèles, ou pour leur fournir un nouveau stimulant dans l'exercice des vertus chrétiennes. C'est là un droit qu'on ne peut raisonnablement lui contester.

Si jamais son silence équivalait à une négation de la vérité, il n'y aurait plus seulement pour elle liberté et convenance de se prononcer sur une question débattue, mais il y aurait même obligation rigoureuse de parler.

On a prétendu que l'Eglise ne peut définir que les vérités de foi contestées par l'hérésie.

C'est une erreur.

L'Eglise peut définir, nous venons de le voir, toutes les vérités révélées qu'il lui paraît utile de définir. Le pouvoir des clefs dont elle jouit, est illimité, et l'usage qu'elle en fait ne dépend que de son jugement. C'est à elle seule qu'il appartient de discerner les motifs qu'elle peut avoir de prononcer un jugement dogmatique, et de choisir le moment opportun pour le prononcer. Ce discernement et ce choix sont au fond une question de discipline, dont seule elle est juge. Quand même pendant plusieurs siècles elle aurait eu la coutume de ne définir que les vérités contestées par l'hérésie, elle pourrait changer cette discipline au moment qu'elle croirait opportun, et ranger parmi les dogmes de foi des vérités qui ne sont contestées par personne. Ces lois disciplinaires ne lient point l'autorité qui les a portées.

On a prétendu que l'Eglise ne peut définir que les vérités révélées *explicitement*, en termes formels, dans l'Ecriture sainte, ou dans les monuments écrits de la tradition catholique.

C'est encore une erreur manifeste.

L'Eglise peut définir, sans aucun doute, même les vérités révélées en termes formels, puisque l'hérésie pousse l'aveuglement jusqu'à nier celles-là. La divinité et l'humanité de Notre-Seigneur Jésus-Christ, par exemple, ont été l'objet de définitions dogmatiques, quoiqu'elles soient expressément enseignées à chaque page de nos Livres saints. Mais l'Eglise peut définir aussi toutes les vérités révélées qui arrivent à sa connaissance d'une autre manière. Les unes sont révélées en propositions claires et incontestables, les autres en termes obscurs ; d'autres, dans des vérités qui les contiennent ou les supposent ; il en est enfin dont l'Ecriture sainte ne fait pas mention, mais que la tradition vivante ou écrite enseigne explicitement ou implicitement : quelle que soit la forme sous laquelle elles arrivent

par une ou par plusieurs de ces voies à la connaissance de l'Eglise, celle-ci peut, à l'aide de l'inspiration du Saint-Esprit, par l'assistance de son divin Epoux, qui ne la quitte jamais, les définir comme dogmes de foi, et obliger tous les fidèles à y croire. Ceux qui ont élevé des doutes à cet égard, ont posé sans motifs des limites à l'infailibilité de l'Eglise, et par conséquent aux promesses de Jésus-Christ. Ils ont oublié les paroles que le divin Sauveur, avant de monter au ciel, adressa à son Eglise : *L'Esprit-Saint*, dit-il, *que mon Père enverra en mon nom, vous enseignera toutes choses ; et vous suggérera tout ce que je vous ai dit* (3). *Lorsque cet Esprit de vérité viendra, il vous enseignera toute vérité* (4). Cette promesse concerne l'Eglise de tous les temps ; elle ne fait point dépendre la connaissance de la vérité de la manière plus ou moins claire dont elle est présentée dans l'Ecriture ou dans la tradition. Au contraire, le Sauveur en disant que l'Esprit-Saint *suggera* toute vérité, fait entendre qu'il enseignera par son onction intérieure, et qu'il fera découvrir par les lumières de la foi les vérités que l'Ecriture sainte ou la tradition ne renferment que d'une manière très-obscur. Il ne faut pas perdre de vue, je le répète, que le pouvoir de prononcer une définition dogmatique fait partie du pouvoir des clefs que Dieu a confié à son Eglise pour résoudre toutes les questions qui intéressent le salut des âmes sur la terre (5), et que le divin Sauveur a promis d'assister son Eglise, jusqu'à la consommation des siècles, surtout dans l'enseignement de la foi (6). La restriction que l'on a mise au pouvoir des clefs, à l'assistance surnaturelle du Sauveur et à l'enseignement intérieur du Saint-Esprit, dans les jugements dogmatiques de l'Eglise, tombe évidemment devant les promesses de Jésus-Christ, devant la doctrine claire, lumineuse des Livres saints. Elle est donc mal fondée, elle est fautive.

Des principes que nous venons d'établir, il résulte qu'une vérité de foi peut être contestée fort longtemps dans l'Eglise, sans que les champions des opinions contraires tombent dans l'hérésie, ou encourent le moindre reproche. La divine Providence a souvent permis des luttes intestines plus ou moins longues, plus ou moins animées, pour dégager, par ce travail individuel, les vérités révélées des nuages dont elles étaient environnées dans les monuments de la révélation. Aussi longtemps que la controverse dure, on apporte de part et d'autre des témoignages de l'Ecriture et des saints Pères ; on accuse, on condamne la doctrine que l'on combat ; on en appelle à l'autorité et au juge-

(3) *Paracletus autem, Spiritus sanctus, quem mittet vobis Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quaecunque dixerō vobis.* (Joan. xiv, 26.)

(4) *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo ; cum autem venerit ille Spiritus*

veritatis, docebit vos omnem veritatem. (Joan. xvi, 12.)

(5) *Quodcumque solveris super terram erit solutum et in cælis.* (Matth. xvi, 16.)

(6) *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* (Matth. xxviii, 20.)

ment de l'Eglise : dès que celle-ci prononce, comme dépositaire de la foi, l'obscurité disparaît, la lutte cesse, tous les esprits se réunissent dans l'unité de la foi par les liens de la paix.

La controverse relative à l'Immaculée Conception de la Mère de Dieu a passé par ces phases; pendant des siècles elle a eu d'ardents adversaires et d'ardents défenseurs. C'est de nos jours seulement que le Saint-Siège a jugé à propos de mettre fin à la discussion, en rangeant la pieuse croyance parmi les dogmes de foi.

Maintenant pour quiconque comprend l'économie de la divine Providence dans le développement des vérités révélées, n'est-il pas évident que l'Eglise peut définir des points de doctrine qui ont été dans son sein l'objet des luttes les plus ardentes, qui même ont été contestés par des hommes de la plus grande autorité? Dès que l'on sort du collège des apôtres qui jouissaient d'une infailibilité personnelle garantie par l'Esprit-Saint, et qu'on laisse à l'écart le prince de la hiérarchie catholique ainsi que les jugements dogmatiques des conciles généraux, on ne trouve personne dans l'Eglise qui soit assuré de ne jamais se tromper. Dieu, qui a promis l'infailibilité à son Eglise, ne l'a garantie à aucun de ses enfants. Quel que soit le savoir de ceux-ci, quelles que soient l'habileté et l'autorité de ceux qui tiennent la clef de la science, il est certain que, dans les questions obscures et controversées, leur opinion peut faillir, leur savoir s'égarer.

Les opinions des docteurs ne font donc pas loi dans l'Eglise, aussi longtemps qu'elles sont contestées avec raison et autorité; jamais elles ne prévalent contre la vérité reconnue : elles lui cèdent sans hésitation, sans délai. Aussi, quand une controverse longtemps tolérée atteint son terme, quand le jour se fait et que l'Esprit-Saint a suggéré la vérité à son Epouse, celle-ci la proclame sans égard aux disputes de l'Ecole, sans égard à l'opinion des docteurs.

C'est ainsi que le dogme naît, se développe et brille enfin au sein de l'Eglise, comme un soleil lumineux : c'est ainsi que le souvenir des anciennes luttes s'efface, et que toutes les autorités individuelles s'évanouissent devant l'autorité infailible de Jésus-Christ.

Mais quand l'Eglise a prononcé un de ces jugements dogmatiques, solennels, quelle obligation en résulte-t-il pour le peuple fidèle? et en particulier, quel est le devoir qui naît, pour les simples Chrétiens, de la définition du mystère de l'Immaculée Conception de la Mère de Dieu?

(7) Dans le projet de bulle il était dit que la sainteté originelle de Marie étant une vérité constamment enseignée par l'Eglise et révélée de Dieu; tous les fidèles devront la croire toujours de cœur pour obtenir la justice, et la professer de bouche pour arriver au salut. Un prélat fit remarquer, dans l'assemblée des évêques, que cette expression rangeait le dogme de l'Immaculée Conception parmi les vérités

Sous le rapport de l'obligation qu'elles imposent aux fidèles, on peut distinguer les vérités de foi en trois catégories : à savoir, les vérités que l'on doit croire de nécessité de moyen; les vérités que l'on doit croire de nécessité de précepte; et les vérités que l'on doit croire au moins implicitement, par un acte d'adhésion générale à tous les dogmes que l'Eglise catholique croit et enseigne.

L'existence de Dieu, la rédemption des hommes, la rémunération des bons et le châtement des méchants, voilà les vérités que tout homme, parvenu à l'âge de raison, doit croire sous peine de se perdre, et que pour ce motif on appelle *vérités de nécessité de moyen*.

Les vérités que l'on doit croire *de nécessité de précepte*, sont celles que Dieu et l'Eglise nous obligent à croire, parce que la connaissance en est nécessaire à tout Chrétien pour remplir les devoirs de son état. Ces vérités sont renfermées dans le Symbole. Tous les fidèles sont tenus d'y adhérer d'esprit et de cœur, et de les professer de bouche plusieurs fois dans leur vie.

Enfin, il est une troisième classe de vérités révélées dont les unes sont définies par l'Eglise, dont les autres sont encore plus ou moins enfouies dans le dépôt de la révélation, et qui sont connues à différents degrés par les savants et par les simples fidèles.

A l'égard de ces doctrines, il y a plusieurs principes indubitables :

D'abord, le degré de clarté que ces vérités révélées ont acquis par rapport à nous, est la juste mesure de l'obligation que nous avons d'y croire.

Ensuite il n'est jamais permis de nier une seule vérité révélée et reconnue telle.

Enfin, la multitude des fidèles, qui doit se contenter des notions ordinaires et communes de la foi, satisfait à ses devoirs, en adhérant en général à toutes les vérités que l'Eglise catholique croit et propose à croire aux fidèles ses enfants.

C'est à cette dernière catégorie de vérités révélées qu'appartient le dogme de l'Immaculée Conception.

Personne ne peut le nier, sans encourir l'anathème de l'Eglise, sans faire naufrage dans la foi, sans se séparer de l'unité.

Quiconque le connaît, doit y adhérer d'esprit et de cœur, comme à une vérité que Dieu même nous a enseignée; et quoique cet acte de foi ne soit pas spécialement commandé par l'Eglise, il est bien certain qu'il est tout à fait conforme à son esprit et très-utile à ceux qui le pratiquent (7). On peut dire qu'il y a au moins une obligation morale d'adhérer

qu'il faut croire *de nécessité de précepte*; qu'elle faisait à tous les Chrétiens une obligation stricte de professer explicitement plusieurs fois dans la vie la croyance à l'Immaculée Conception, et que telle n'était point sans doute l'intention du Saint-Père; qu'il suffisait à la foule de professer sa croyance en général, comme elle la professe, par exemple, au sujet des deux volontés ou de l'unité de personnes

explicitement aujourd'hui à une profession de foi solennelle et publique de l'Eglise, émise pour notre époque et pour nous (8).

Le peuple fidèle l'a compris dans tout l'univers. Il s'est abandonné aux élans de la joie la plus vive, dès qu'il a connu le jugement dogmatique du Saint-Siège, et il a professé sa foi par les fêtes religieuses, et par les démonstrations de tout genre qu'il a multipliées pour célébrer cet événement, et pour témoigner sa vénération et son amour envers Marie.

Le savant et saint évêque du Mans, Mgr Bouvier, qui assista à la définition de l'Immaculée Conception, porté sur son lit de mort, reçut les derniers sacrements dans le palais du Quirinal où il logeait, le jour de Noël 1854. Il renouvela alors en présence d'un grand nombre d'évêques qui étaient venus assister à cette douloureuse cérémonie, son acte de foi à toutes les vérités que Dieu nous a révélées et que l'Eglise nous propose à croire; puis il ajouta spontanément : *Je crois en particulier et très-fortement à l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge Marie, que le Saint-Siège vient de définir; je veux qu'on le sache!* Ce furent ses propres paroles. Le vénérable prélat accomplissait ainsi d'une manière éclatante le devoir moral qui oblige les fidèles à adhérer au dogme défini par l'Eglise.

Telles sont, en peu de mots, les obligations qu'une définition de foi entraîne pour le peuple fidèle; tel est le devoir que lui impose la définition du grand mystère de l'Immaculée Conception.

ARTICLE II.—*La croyance à l'Immaculée Conception était susceptible d'une définition dogmatique, lorsque Sa Sainteté a prononcé son jugement doctrinal.*

Quoique tous les catholiques soient d'accord sur ce point, qu'il appartient à l'Eglise de juger les questions de foi, et par conséquent d'apprécier les circonstances dans lesquelles il convient, pour la plus grande gloire de Dieu et la sanctification des fidèles, de trancher par une sentence définitive les questions de doctrine agitées dans son sein; tous savent néanmoins aussi que l'Eglise ne prononce ces jugements solennels que pour des motifs graves et dans des circonstances solennelles. L'Eglise elle-même, avant de prononcer une définition dogmatique, exige que la vérité sur laquelle doit porter son jugement, ait atteint le plus haut degré possible de certitude théologique; elle veut que d'autres conditions se réunissent encore, afin que sa sentence, dont la vérité nous est garantie par la promesse de Jésus-Christ, paraisse aussi aux yeux des hommes envi-

en Jésus-Christ. Cette remarque fut annotée par les secrétaires, et les paroles de l'Apôtre qui semblaient imposer le précepte d'une foi explicite furent supprimées dans la bulle définitive.

(8) J'appelle obligation morale celle qui existe à notre époque de professer la croyance à l'Immaculée Conception sous peine de la nier au moins implicitement ou pratiquement. Les fidèles qui assistent aux solennités célébrées en l'honneur de l'Immaculée Conception, qui écoutent avec piété l'explication du

ronnée du prestige qu'ajoutent à un jugement humain les conseils de la prudence humaine.

Des amis sincères de Marie ont douté, pendant ces dernières années, que la croyance à l'Immaculée Conception fût arrivée au degré de certitude voulu par l'Eglise, pour procéder à une définition dogmatique; et que les autres conditions ordinairement requises à cette fin fussent réalisées. Nous tâcherons, à l'aide de faits positifs et de raisons solides, de dissiper ces doutes, que l'acte posé par le Saint-Siège a du reste déjà fait évanouir dans l'esprit de tous les bons catholiques.

Pour qu'une vérité révélée puisse être définie, que faut-il? Nous l'avons déjà dit : il faut qu'elle soit révélée, et que l'Eglise reconnaisse évidemment cette révélation. L'Eglise acquiert cette conviction, lorsque les docteurs sont d'accord sur ce point; lorsque tous les fidèles désirent vivement la définition et demandent par d'ardentes prières au Seigneur d'inspirer à son vicaire sur la terre la volonté de prononcer un jugement doctrinal; enfin lorsque le Souverain Pontife sent une inspiration céleste qui le détermine à prononcer.

Il nous serait aisé de prouver, par les monuments de l'histoire ecclésiastique, que ces circonstances se sont présentées à peu près chaque fois qu'une définition dogmatique a été prononcée dans l'Eglise; mais nous devons nous borner à constater qu'elles existaient, au moment où Sa Sainteté Pie IX a défini la croyance à l'Immaculée Conception de Marie.

D'abord l'Eglise avait acquis la certitude que l'Immaculée Conception de la sainte Vierge est une vérité révélée de Dieu. Elle n'ignorait aucune des preuves que nous venons d'expliquer. Les paroles du troisième chapitre de la Genèse lui fournissaient un témoignage explicite et direct, une preuve matérielle, un monument formel de la révélation divine de ce mystère. La Salutation angélique lui indiquait le privilège de Marie d'une manière implicite et indirecte, mais claire et précise, grâce aux lumières de la tradition catholique. Dans les livres Sapientiaux, elle découvrait la pensée de l'Esprit-Saint exprimée dans un grand nombre de sens mystiques positivement entendus et voulus par lui. La tradition vivante qui à elle seule déterminait le concile de Bâle à prononcer la définition dogmatique, il y a quatre siècles, était là, plus forte, plus décisive que jamais. La tradition générale de la sainteté parfaite et indéfinie de la Mère de Dieu avait été mise dans le plus grand jour par les savants théologiens que le Saint-Père avait chargés de discuter la ma-

mystère, qui invoquent la Vierge Immaculée, font cet acte de foi que l'Eglise attend d'eux. La foi pratique suffit ici; c'est elle que l'Eglise a voulu exciter, en définissant le privilège de la Mère de Dieu. La dévotion envers Marie Immaculée est la dévotion du jour, la dévotion de notre époque. Il n'aurait point le sens chrétien, celui qui resterait insensible à la vue des démonstrations que l'Eglise catholique vient de faire pour honorer le mystère de l'Immaculée Conception. On peut dire qu'il entend la nier.

tière. La tradition explicite et directe venait d'être enrichie d'un grand nombre de témoignages de la plus haute valeur. La tradition matérielle de la croyance à l'Immaculée Conception, depuis les temps apostoliques jusqu'à nos jours, était, surtout à l'aide des livres liturgiques des Eglises orientales, visible aux yeux les moins clairvoyants. L'analogie de la foi, mieux méditée, mieux comprise, avait révélé les liens sensibles qui existent entre les grands mystères de la foi et l'origine sans tache de la Mère de Dieu. Toutes les sources de la théologie coulaient pour ainsi dire par torrents; tous les raisonnements mis au jour conduisaient à la même conclusion : Marie a toujours été sainte, Marie a été conçue sans péché ! Que pouvait-on désirer davantage ? La croyance n'était-elle point parvenue alors au plus haut degré possible de certitude théologique ?

De plus, ce fait était reconnu, je ne dirai point par des centaines, mais par des milliers de théologiens qui, depuis plus de quatre siècles, avaient enseigné que la question était mûre pour la définition; que l'Eglise pouvait prononcer quand elle le voudrait; que rien ne s'opposait, du côté de la doctrine, à ce que le Saint-Siège mît fin aux disputes, en rangeant la pieuse croyance au rang des dogmes de foi. L'Ecole était unanime : l'ordre de Saint-Dominique, qui, pendant des siècles, avait résisté presque seul à la croyance commune, venait de s'y rallier : il ne restait plus de dissidents sérieux. La controverse était terminée; la pieuse croyance triomphait de tous les obstacles; les évêques et les fidèles proclamaient d'une voix unanime le privilège de Marie; il y avait accord, consentement universel. Le culte du mystère était répandu dans toutes les Eglises du monde; la croyance à l'Immaculée Conception était célébrée dans la sainte Messe, au milieu des redoutables mystères. Chaque jour des milliers de mains s'élevaient vers Dieu, afin qu'il daignât inspirer au Souverain Pontife la volonté de définir le privilège de la Mère de Dieu; des instances sans nombre étaient faites auprès du Saint-Siège, dans le but d'obtenir cet acte solennel de l'autorité pontificale. De pieux cardinaux, de savants théologiens avaient pris la plume pour prouver que l'heure de la définition était venue. Les successeurs de saint Pierre paraissaient de plus en plus enclins à poser cet acte, à accomplir l'œuvre de leurs prédécesseurs.

Ce fut en 1849, sur la terre d'exil, que Sa Sainteté Pie IX commença à prendre les mesures qui devaient préparer immédiatement le jugement définitif. Le 2 février de cette année il fit un appel à tous les évêques du monde catholique; il institua des commissions de cardinaux et de théologiens pour discuter en dernier lieu les monuments de la tradition; il manifesta le désir et l'intention de prononcer la sentence que l'Esprit-Saint n'avait point inspirée à ses prédécesseurs, et qu'il lui inspi-

rait. Dès lors, on put comprendre que le moment, si vivement désiré depuis des siècles par tous les pieux serviteurs de Marie, était arrivé, et qu'il ne manquait plus rien aux conditions que l'Eglise exige ordinairement pour prononcer une définition dogmatique.

Mais avant de raconter les circonstances qui ont signalé cette dernière époque, il importe de rappeler toutes celles qui, dans les temps antérieurs, les ont amenées; car les mesures prises par le Saint-Siège, dans ces dernières années, n'ont été que le couronnement de celles qu'il a autorisées ou prises dans les siècles précédents, et qui constituent une des parties les plus intéressantes de l'histoire du dogme. Jetons-y donc un coup d'œil rapide, en remontant aux premières tentatives qui ont été faites au xve siècle, pour obtenir de l'Eglise catholique la définition dogmatique du mystère de l'Immaculée Conception.

ARTICLE III. — *Histoire de la définition de l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge. Préparatifs éloignés et prochains qui l'ont amenée.*

L'idée fort juste que le savant évêque de Trapani nous a donnée au commencement de ce chapitre, de la nature du dépôt de la foi, explique comment il se fait que certaines vérités révélées n'arrivent que laborieusement, après de longs efforts, au degré de clarté que l'Eglise veut reconnaître dans les dogmes avant d'en imposer la croyance aux fidèles. Le dogme de l'Immaculée Conception appartient à cette catégorie de vérités que la divine Providence a voulu éclaircir successivement : de là vient qu'il a fallu quatre siècles de discussions pour aboutir au décret dogmatique.

Les tentatives qui ont été faites pour obtenir la définition, sont une des manifestations les plus curieuses de la croyance générale au privilège de Marie; à ce titre elles méritent d'être rappelées ici. Nous les raconterons, autant que possible, d'après les Mémoires des auteurs contemporains.

I. — *Premières instances pour obtenir la définition de l'Immaculée Conception de Marie, faites au concile de Bâle, au xve siècle. Motifs allégués à cette époque en faveur du décret dogmatique.*

Quoique le concile de Bâle ait fini par un schisme, à son origine il était légitime. Le Souverain Pontife avait consenti à ce qu'il fût convoqué; il y envoya ses légats *a latere* avec les pouvoirs les plus étendus, et il se fit rendre un compte exact de tous les travaux des Pères.

On a prétendu qu'Eugène IV avait chargé ses légats d'examiner la question de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge dans le concile de Bâle, et qu'il les avait autorisés à prêter la main à une décision définitive, dont la sanction lui était nécessairement réservée. Ce fait n'est point consigné dans les documents de l'époque que j'ai pu consulter; mais il n'a rien d'in vraisemblable, tant à cause de

la présence des légats du Saint-Siège aux discussions qui ont précédé le décret relatif à l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge, qu'à cause de la part que le Saint-Siège a prise à tous les travaux du concile, antérieurs au schisme.

Une des premières questions que les théologiens de France, d'Espagne et d'Allemagne, soulevèrent, fut la question de l'Immaculée Conception, dont ils sollicitèrent la définition dogmatique. Ce fut en 1435, dès que le concile fut régulièrement constitué. Le cardinal Louis d'Arles, juge de la foi, déféra la question à la congrégation du concile chargée de la discussion des matières de foi, congrégation qu'il présidait.

Le concile avait formé quatre congrégations, appelées *saintes députations*, l'une de la foi, l'autre de la paix, une troisième de la réforme, la dernière pour les choses ordinaires et communes. Chacune de ces congrégations était formée de Pères et de théologiens des quatre nations présentes au concile, à savoir, la nation italienne, la française, l'allemande et l'espagnole; chaque nation était représentée par un nombre égal de membres dans chacune de ces congrégations.

Dans la congrégation qui s'occupait des matières de foi, l'opinion contraire au privilège de Marie fut représentée par le P. Jean de Montenegro, général de l'ordre de Saint-Dominique, et par le cardinal de Turrecremata, religieux du même ordre. L'ouvrage de ce savant cardinal a été publié à Rome en 1447, par les soins du R. P. Spina. La pieuse croyance fut défendue par le P. Pierre Perqueri, de l'ordre des Frères Mineurs, et par Jean Gonzalez ou Contreras, chanoine de Tolède, député au concile comme théologien du roi de Castille, et appelé Jean de Ségovie, du nom de sa patrie.

Ce dernier a publié un ouvrage remarquable en faveur de l'Immaculée Conception. Son but était d'éclairer les Pères du concile de Bâle, et de soutenir la cause de la Mère de Dieu dans la congrégation chargée de la discuter. Nous en devons la publication au R. P. Pierre de Alva et Astorga qui l'a imprimée à Louvain en 1666. C'est ce livre remarquable qui nous indiquera les premières démarches faites par les pieux serviteurs de la Mère de Dieu pour obtenir de l'Eglise la définition dogmatique de l'Immaculée Conception, et les puissantes raisons qu'ils ont fait valoir dès le xve siècle, pour atteindre le but de leurs désirs (9).

Ce fut au concile de Bâle que l'on posa la question pour la première fois. « Quoiqu'on ait souvent

discuté ce sujet, dit Jean de Ségovie, dans les écoles, dans les universités, dans les églises, dans les monastères, dans les tribunaux séculiers et ecclésiastiques et dans la cour romaine, cependant il n'a jamais été, que l'on sache, proposé d'une manière authentique pour être défini, comme il a été introduit authentiquement et d'office dans le saint concile général de Bâle (10). »

De ce concile datent les premières démarches faites pour obtenir la définition.

Dès que la question fut posée, on comprit qu'elle appartenait aux matières de foi; on pria donc la congrégation chargée de ces matières, de la discuter. Quelques partisans du privilège avaient sollicité le concile de déclarer leur croyance pieuse; mais les adversaires s'élevèrent aussitôt contre cette demande, en disant qu'on ne pouvait la déclarer pieuse avant qu'elle ne fût déclarée vraie; que si elle n'était point vraie, loin d'être pieuse, elle était manifestement hérétique. Ce raisonnement était sans réplique. La question fut donc placée sur le terrain de la foi.

Voici comment Jean de Ségovie la présenta au concile, afin qu'il la définît.

Il fit remarquer d'abord combien ses adversaires avaient tort de soutenir que leur opinion était un dogme de foi, parce qu'elle était contenue, d'après eux, dans l'Ecriture. Les vérités de l'Ecriture, dit-il, ne deviennent certaines que de deux manières: par l'évidence et par le jugement de l'Eglise. Aussi longtemps qu'une vérité de l'Ecriture n'est pas constatée ainsi, personne n'a droit de soutenir qu'elle appartient à la nécessité de la foi. Or il est si peu vrai que l'opinion contraire au privilège de Marie soit un article de foi, qu'une multitude de docteurs et de fidèles la rejettent sans briser le lien de l'unité, sans tomber dans l'hérésie, sans encourir aucun blâme. Il n'est donc pas certain que cette opinion soit contenue dans l'Ecriture.

Il déclare ensuite que la pieuse croyance, malgré l'approbation générale, publique, solennelle de l'Eglise, qui équivaut à une déclaration indirecte de sa vérité, ne peut pas encore passer pour un dogme de foi, parce que cette conclusion que la Conception de la Mère de Dieu a été sans tache, repose sur des raisonnements dont plusieurs savants contestent de bonne foi la force et la justesse.

Il importe donc, dit-il, que le concile dissipe toutes les doutes par un jugement doctrinal.

Deux mesures suffisent à cette fin. Que le concile

(9) Le P. Tom. Strozzi, l. vi, c. 2, p. 519 et seq., analyse les travaux du concile de Bâle, dans leurs moindres circonstances.

(10) « Constat quod, etsi de hac quæstione frequenter disputatum sit in scholis universitatum, studiorum, ecclesiis, monasteriis, curiis sæcularium et ecclesiasticorum principum, ac etiam in Romana curia, nunquam tamen, ut verisimiliter creditur, fuit authentice introducta ad faciendam definitio-

nem, quemadmodum authentice et ex officio introducta fuit in hoc sacro generali concilio. » Joan. de Segovia. *Allegationes et avisamenta, pro informatione Patrum concilii Basileensis, an. 1436, circa SS. Virginis Mariæ Immaculatam Conceptionem ejusque præservationem a peccato originali*, etc. Studio ac labore Petri De Alva et Astorga. Bruxelles 1664. Voy. page 528.

approuve la fête et l'étende à l'Eglise universelle ; et puis qu'il déclare la pieuse croyance une vérité catholique, conforme à l'Ecriture, à la doctrine des Pères et à la saine raison.

Ce dernier point est essentiel, dit le docte théologien. Toutes les querelles relatives à la fête ont pris leur source dans la question de savoir si Marie a été conçue dans le péché ou en état de grâce (11). Les adversaires du privilège ont soutenu que leur opinion était un article de foi, et que la pieuse croyance n'est pas une vérité catholique. Le concile ne peut donc pas se borner à déclarer que cette croyance est pieuse, il doit déclarer qu'elle est contenue dans le dépôt de la foi.

Jean de Ségovie énumère ensuite les principales preuves de la pieuse croyance ; après une longue suite de raisonnements solides et frappants, il établit un parallèle entre les deux opinions contraires, parallèle qui est tout entier à l'avantage de la pieuse croyance.

Dans ce parallèle il fait plusieurs observations très-remarquables.

Nous sommes d'accord, dit-il à ses adversaires, sur ce point que la Mère de Dieu, en fait de péché, n'est point comparable au reste des mortels ; et cependant vous êtes forcés d'avouer que Marie a été odieuse à Dieu avant de lui être agréable ; qu'elle a été remplie de péché avant d'être remplie de grâces ; qu'elle a été infectée par l'iniquité, avant d'être ornée de vertus ; qu'elle a été laide aux yeux de Dieu, avant d'être belle ; qu'elle a été esclave avant d'être souveraine, servante du diable avant d'être Reine des anges, fille du démon avant d'être fille de Dieu. En quoi diffère-t-elle donc, d'après vous, du reste des hommes ?

Nous, au contraire, conformément au principe commun, nous disons que Marie a toujours été agréable à Dieu, toujours aimée, toujours pleine de grâces, de bonté, de sagesse, toujours belle, toujours bénie, toujours libre, toujours fille et amie de Dieu.

Voyez, dit-il encore, avec quel joyeux empressement notre croyance est accueillie partout, tandis que la vôtre est insupportable au peuple chrétien et n'attire que des désagréments à ceux qui la défendent. Notre croyance a pris une telle extension, qu'elle est vraiment universelle, qu'elle mérite le nom de vérité catholique (12).

Voulez-vous consulter l'Ecriture ? Ici encore tout l'avantage est à nous. Le sens de l'Ecriture et l'enseignement constant de l'Eglise nous apprennent que la Mère de Dieu a toujours été sainte, parfaite, digne de son Fils (13). Nous entendons ces paroles dans un sens indéfini, simple, sans restriction. Vous, au contraire, vous exceptez de cette doctrine générale le premier instant de l'existence de Marie ; exception que les termes de l'Ecriture n'autorisent

pas, exception que, malgré tous vos efforts, vous n'êtes point parvenus à prouver d'une manière satisfaisante (14).

Ce raisonnement justifie parfaitement l'observation que nous avons faite ailleurs sur la grande valeur de la tradition générale de la sainteté indéfinie de la Mère de Dieu. Cette tradition était si claire, si manifeste, que les défenseurs du privilège n'étaient point obligés de prouver la vérité de l'Immaculée Conception, mais pouvaient forcer leurs adversaires à prouver que Marie a été conçue dans le péché. Par le raisonnement de Jean de Ségovie, on voit qu'au commencement du xve siècle la controverse avait déjà fait ce progrès.

Ne pouvant suivre le savant théologien espagnol dans tous les développements qu'il donne à sa thèse, je citerai, pour terminer, les deux raisonnements auxquels il réduit la démonstration des deux opinions contraires ; on y verra un résumé très-curieux des passages de l'Ecriture dont on se prévalait alors.

Voici, dit-il, comment nos adversaires raisonnent :

« Tous les hommes qui croient en Jésus-Christ, qui ont été justifiés par lui, qui ont péché en Adam, en qui le délit du premier homme a passé, que l'Ecriture sainte enveloppe dans le péché, qui ont eu besoin de Jésus-Christ comme médecin, que Jésus-Christ est venu chercher et sauver, pour qui il s'est livré comme rançon, et pour qui il est mort, tous ces hommes ont été conçus dans le péché originel ; mais la sainte Vierge est dans ce cas : donc elle a été conçue dans le péché originel.

« Ce raisonnement est vicieux sous bien des rapports. La majeure est fautive à plusieurs titres : Adam et Eve, qui ont été justifiés par Jésus-Christ, n'ont pas été conçus dans le péché originel ; ils n'ont pas péché en Adam ; le péché n'a point passé en eux en venant d'autrui. Ce raisonnement suppose aussi que la sainte Vierge est une brebis égarée que Notre-Seigneur est venu chercher et sauver ; que Jésus-Christ est mort pour elle comme étant pécheresse : chose qui n'a jamais été prouvée, et qui paraît démentie par les éloges magnifiques que l'Eglise a toujours prodigués à la bienheureuse Vierge.

« La pieuse croyance raisonne d'une manière bien plus concluante. Elle dit : Il est raisonnable de croire que la personne dont l'Ecriture atteste la sainteté, la beauté, l'excellence, le bonheur avant sa naissance, n'a jamais été pécheresse, mais qu'elle a toujours été l'amie et la bien-aimée de Dieu. Or l'Ecriture atteste tout cela de la sainte Vierge : celle-ci n'a donc jamais été pécheresse, mais elle a toujours été l'amie du Seigneur.

« La majeure a été prouvée longuement. La mineure peut être résumée en ce peu de mots :

(11) Joan. Segob. l. c. p. 530.

(12) Id. l. c. p. 517.

(13) Joan. Segob. l. c. p. 518.

(14) Id. loc. cit.

L'Ecriture enseigne que cette Vierge bienheureuse écrasera la tête du démon; que son origine sera brillante comme une étoile; qu'elle naîtra droite comme une tige; que Dieu posera en elle son tabernacle comme dans un soleil; qu'elle se tiendra debout comme une reine à la droite de Dieu; que le Roi du ciel admirera sa beauté; que le Très-Haut l'a sanctifiée comme son tabernacle, l'aidant dès le matin; que des choses glorieuses ont été dites d'elle comme étant la cité de Dieu, cette cité dont Dieu même a jeté les fondements; que la sainteté convient à cette demeure; que cette Vierge a été la possession de Dieu dès le commencement de ses voies; qu'elle a été réglée avant toutes les créatures et conçue avant les abîmes; qu'elle a été joyeuse devant Dieu, jouant devant lui en tout temps, et qu'elle a trouvé son bonheur dans lui, tous les jours; que tous les jours de sa vie Dieu lui a rendu le bien et point le mal; que la sagesse de Dieu a bâti cette maison; que les fils et les filles (de Dieu) ont loué cette Vierge et l'ont proclamée bienheureuse; que rien de souillé n'entrera en elle; qu'elle sera belle comme l'olivier dans les champs, comme le cinnamome et le baume plein d'aromates, répandant, comme la myrrhe choisie, les odeurs les plus suaves; qu'en elle se trouvera toute grâce de la voie et de la vérité, et toute espérance de la vie et de la vertu; qu'elle figurera entre les filles d'Adam comme un lis entre les épines; qu'elle sera l'épouse et l'amie de Dieu, belle, charmante, douce, brillante, aimée, choisie, parfaite, immaculée, très-belle, très-aimée. Enfin l'Ecriture dit d'elle, qu'elle est toute belle et qu'en elle il n'y a aucune tache, aucun défaut. Voilà ce que l'Ecriture nous apprend en particulier de la bienheureuse Vierge Marie, comme lui étant propre avant sa naissance. Il est donc bien évident que l'Ecriture sainte ne la comprend point dans la masse des pécheurs; qu'elle ne lui applique point ce qu'elle dit en général des autres hommes; d'où il est facile de voir ce qu'il faut penser en particulier de sa Conception personnelle.

« Il est évident que toutes ces assertions répugnent à l'opinion contraire au privilège, qu'on ne peut les concilier avec elle.

« Le Nouveau Testament n'est pas moins explicite. Il y est écrit que Marie est pleine de grâce; que le Seigneur est avec elle, qu'elle est bénie entre toutes les femmes; que toutes les générations l'a proclameront bienheureuse, que le Seigneur a fait en elle de grandes choses, que le Fils de Dieu l'a vénérée comme sa Mère; que Marie est cette femme vêtue du soleil, ayant la lune sous les pieds, et sur sa tête une couronne de douze étoiles....

« Par là on voit que le Nouveau Testament est conforme à l'Ancien, et qu'il ne parle que des qua-

lités et de l'excellence qui conviennent à la Mère de Dieu. »

Cette démonstration était concluante, décisive. Jean de Ségovie avait fait remarquer que l'Ecriture, les saints Pères, la pratique de l'Eglise, la croyance universelle, l'universalité de la fête, l'usage de décider les questions dogmatiques vivement controversées, militaient pour sa cause; qu'il avait apporté tour à tour tous les genres de preuves que la doctrine sainte fournit (15); que la pieuse croyance enfin avait tous les caractères d'une vérité catholique (16).

Il ne lui restait plus qu'à engager le concile à user de l'autorité dont il était revêtu, et à tirer les dernières conséquences des Actes qu'il avait déjà posés. « Le concile, dit-il, porte aujourd'hui la clef de la science et celle de l'autorité. Qu'il en fasse usage pour assurer l'œuvre de Dieu, manifeste dans la pieuse croyance; qu'il confirme la foi des fidèles, qui attend de lui cet appui; qu'il fournisse ce nouvel aliment à la piété (17). Tout est prêt pour ce jugement; et il y aurait de grands inconvénients à différer. »

« La cause a été introduite d'une manière authentique pour la première fois, au concile de Bâle, et elle a été discutée avec le plus grand soin. Douze délégués choisis pour promouvoir les affaires du concile, après une mûre délibération, ont conclu en faveur du privilège, dans une congrégation générale. D'autres délégués ont été chargés d'examiner, comment le concile agirait à l'égard de cette conclusion. A ce propos beaucoup de discussions publiques ont eu lieu. Enfin une troisième série de délégués a examiné les arguments produits de part et d'autre; et l'on a résolu définitivement qu'il fallait décider la question. Le juge de la foi a fait un appel général, invitant tout le monde à produire ses arguments et ses raisons; il a même fixé un terme endéans lequel on pouvait être entendu par les délégués. Voilà plus de deux ans que cette cause a été introduite; la troisième année est sur le point de s'écouler. Si le concile ne prononce pas la définition, tout le monde attribuera son silence à l'obscurité de la matière, aux doutes, aux hésitations des Pères du concile; ce qui tournera au détriment de la foi et de la paix. Des doutes sérieux naîtront aussitôt dans l'esprit des fidèles, et les adversaires du privilège manifesteront une nouvelle ardeur. Ils diront qu'il est permis de douter après le concile général, et la guerre recommencera avec plus d'animosité que jamais. La querelle ne s'agit plus entre les clercs et les religieux seulement, elle préoccupe les soldats, les paysans et les femmes; le peuple a appris à répondre aux adversaires du privilège de Marie. Il est des questions qui se sont assoupies par le temps; mais celle-ci paraît de

(15) Joan. Segob. l. c. p. 515.

(16) Id. l. c. p. 515.

(17) Joan. Segob. l. c. p. 528.

nature à conserver des partisans et des adversaires jusqu'à ce que l'Eglise ait définitivement prononcé (18).

« Maintenant que la pieuse croyance est enracinée dans tous les cœurs, que le concile n'hésite plus à la définir, il a été assemblé pour décider les questions de foi et ramener la paix dans l'Eglise : en prononçant une décision définitive, il sera fidèle à sa mission ; en gardant le silence, il met la foi en danger.

« Ce jugement sera souverainement utile à l'Eglise ; car non-seulement il procurera la paix au peuple chrétien, mais il vaudra aussi à cette sainte assemblée le puissant secours de la Mère de Dieu. Le concile a été assemblé par l'Esprit-Saint pour l'extirpation de l'hérésie, pour le rétablissement de la concorde et pour la réforme générale de l'Eglise. Il a déjà pris beaucoup de mesures importantes sans doute, pour atteindre cette triple fin ; mais il ne l'atteindra point tout entière, s'il n'obtient le secours spécial de la très-glorieuse Vierge Marie. La Mère de Dieu récompense toujours les honneurs qu'on lui rend et l'affection qu'on lui témoigne. Quoique les défenseurs et les adversaires du privilège lui soient également dévoués, cependant les disputes qui les divisent l'affligent sans doute, et elle désire que la controverse vienne enfin à cesser.

« Le seul moyen d'y mettre un terme est de prononcer un jugement définitif par lequel l'Eglise obligera tous les fidèles à croire le privilège de l'Immaculée Conception. Cette définition dogmatique fera cesser tous les scandales, et ramènera enfin la paix dans les âmes (19). »

Tel est l'éloquent plaidoyer que Jean de Ségovie présenta, en l'année 1436, aux Pères du concile de Bâle, afin qu'ils définissent l'Immaculée Conception de la sainte Vierge, comme *vérité catholique*. Les raisons que ce savant théologien fait valoir sont solides ; sa démonstration est plus satisfaisante que celle d'un grand nombre d'auteurs qui ont traité ce sujet après lui. Sa conviction est aussi profonde que son savoir : il n'hésite point à dire que la question est mûre pour la définition, et que les conditions ordinairement exigées par l'Eglise pour prononcer un décret dogmatique, sont toutes réalisées. Ce livre a dû faire et a fait une grande impression sur le concile : il l'a probablement déterminé à porter son célèbre décret ; car ce décret est calqué sur le livre du théologien espagnol. Comme Jean de Ségovie l'avait sollicité, la fête de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge fut enrichie d'indulgences

et étendue à tout l'univers chrétien, et la croyance à ce mystère fut déclarée une *vérité catholique*, conforme à l'Ecriture, à la doctrine des Pères, à la pratique de l'Eglise, et à la saine raison. Le concile défendit de la nier, ou de la contester, sous les peines les plus graves.

Si le concile avait été légitime en 1439, lorsqu'il porta ce décret, et si le Saint-Siège avait approuvé cet acte, l'Immaculée Conception eût été définie, il y a plus de quatre siècles. Mais, nous l'avons déjà fait remarquer et tout le monde le sait, le concile de Bâle, à cette époque, s'était engagé dans les voies du schisme, et les décrets qu'il promulgua alors n'eurent jamais la force de lois universelles dans l'Eglise.

Aussi de nouvelles démarches furent-elles faites de la part des pays catholiques auprès du Saint-Siège, afin qu'il définît la pieuse croyance. Ce furent sans doute ces démarches qui engagèrent Sixte IV à approuver un Office propre de l'Immaculée Conception, et à accorder aux fidèles qui assistaient aux offices de la fête, les mêmes indulgences qu'Urban IV avait accordées aux fidèles qui célébraient la fête du saint Sacrement (20).

Ces mesures importantes équivalaient à une définition indirecte ; c'était évidemment un grand pas vers la définition explicite.

Dans le courant du *xve* siècle, on ne voit point que d'autres tentatives aient été faites par les pieux serviteurs de Marie pour obtenir la définition de l'Immaculée Conception.

II. — *Démarches faites au *xvie* siècle pour obtenir la définition de la pieuse croyance.*

Lorsque Léon X ordonna au cardinal Cajétan et à d'autres théologiens célèbres, de lui exprimer l'opinion qu'ils s'étaient faite du mystère de l'Immaculée Conception et de la possibilité de le définir comme dogme de foi, il avait sans aucun doute l'intention de saisir le cinquième concile de Latran, qu'il célébrait alors, de cette question importante, et d'examiner si le moment n'était pas venu de mettre fin, par un jugement doctrinal, aux querelles qui divisaient à cette époque plus que jamais les écoles catholiques.

Le cardinal Cajétan, dans le traité qu'il présenta, en 1514, au Saint-Père, affirme que telle fut la pensée de Léon X. Mais ce projet n'eut aucune suite, parce que l'attention du Saint-Siège et du concile de Latran fut absorbée par des affaires plus pressantes. Cette assemblée se proposait surtout d'effacer les derniers vestiges du schisme

célèbre plusieurs mystères dont il n'existe pas d'Office propre ; qu'autrefois l'Eglise n'avait point d'Office propre pour les vierges et pour les confesseurs, quoiqu'elle honorât ces bienheureux, etc. Sixte IV enleva ce prétexte en approuvant l'Office propre composé par Léonard de Nogarolis.

(18) Joan. Segob. l. c. p. 529.

(19) Id. l. c. p. 529.

(20) Au concile de Bâle les adversaires de l'Immaculée Conception prétendaient qu'on ne pouvait rien conclure de la fête, parce que l'Eglise n'avait pas encore approuvé l'Office de l'Immaculée Conception. Jean de Ségovie répondit que l'Eglise

qu'avait fait naître, un siècle plus tôt, le concile de Pise. Jules II avait convoqué le concile de Latran pour traiter des questions de discipline ecclésiastique et de morale. Léon X, en le maintenant, se proposa de sanctionner les réformes alors assez généralement réclamées dans l'administration de l'Eglise. Le Souverain Pontife ne permit point que l'on s'engageât dans la discussion des questions de foi, qui aurait pu faire oublier les questions disciplinaires, objet principal des délibérations du concile. Une seule question de foi y fut décidée, celle qui est relative à l'unité et à l'immortalité de l'âme dont certains philosophes contestaient les preuves philosophiques. Au fond cette matière n'exigeait aucune recherche (22).

Le silence du cinquième concile de Latran ne préjuge donc rien contre la possibilité de définir la croyance à l'Immaculée Conception.

Le décret que le concile de Trente prononça quelques années plus tard, en 1546, sur cette matière, fit faire, par contre, un pas immense à la question.

La plupart des évêques qui se rendirent au concile de Trente se proposaient d'y réclamer la définition dogmatique de l'Immaculée Conception. Le cardinal Pacecho, zélé promoteur de la pieuse croyance, saisit le moment où l'article du péché originel fut soumis aux discussions des Pères dans les congrégations générales, pour soulever la question. Il insista vivement auprès des cardinaux légats pour que le privilège de Marie fût défini avant l'existence et l'universalité du péché originel que les hérétiques niaient (23).

Les prélats de l'ordre de Saint-Dominique, pour empêcher cette mesure, alléguèrent aussitôt l'incertitude de la matière, les délais admis par l'Eglise qui avait refusé jusqu'alors de résoudre la question ; le principe posé par le concile de ne pas décider les points de doctrine controversés parmi les catholiques, mais seulement les dogmes niés par les sectes hérétiques ; le danger de réveiller au sein de l'Eglise d'anciennes querelles, et l'inconvénient de blesser dans son honneur l'école de saint Thomas et l'ordre de Saint-Dominique si sincèrement dévoué à la défense de la foi.

Il fut répondu à ces raisons que si le concile définissait l'universalité du péché originel, en vertu des paroles de l'Apôtre : *Par un seul homme le péché est entré dans le monde, et par le péché la mort ; et la mort a passé ainsi dans tous les hommes*

qui ont péché en un seul (24), sans en excepter la bienheureuse Vierge Marie, loin de définir le privilège de la Mère de Dieu, le concile serait censé le proscrire. Le P. Lainez, qui était arrivé depuis peu à Trente, fit remarquer que les anciens ont pu employer les termes généraux de l'Apôtre, sans restriction, parce que la controverse relative au privilège de la bienheureuse Vierge Marie n'était pas encore soulevée ; leur silence à cet égard ne préjugait rien : mais qu'il n'en serait plus de même à une époque où la controverse la plus grave était agitée sur la véritable étendue des paroles de l'Apôtre. Il en concluait que le concile, pour sauvegarder la pieuse croyance, devait absolument excepter la bienheureuse Vierge de la loi commune.

Ces discussions échauffèrent les esprits au point que d'accessoire qu'elle était d'abord, la question devint principale. Cependant le cardinal Pacecho, convaincu que le concile ne pourrait point, faute de temps, prononcer une définition proprement dite, proposa d'insérer au décret relatif au péché originel, l'exception suivante : *Quant à ce qui concerne la bienheureuse Vierge, le saint concile ne veut rien définir ; quoique l'on croie pieusement que la Mère de Dieu a été conçue sans péché.*

Les Pères de l'ordre de Saint-Dominique réclamèrent vivement contre cette rédaction. Déclarer pieuse, disaient-ils, l'opinion qui admet la prérogative de Marie, c'est déclarer impie celle qui la conteste ; c'est trancher indirectement la question.

Afin de concilier les esprits, on s'attacha à modifier la rédaction proposée par le cardinal Pacecho ; on présenta définitivement la rédaction suivante, qui fut adoptée : *Enfin le concile déclare qu'il n'entre point dans son intention de comprendre dans ce décret où il traite (de l'universalité) du péché originel, l'Immaculée Vierge, Mère de Dieu ; mais que l'on doit observer les constitutions de Sixte IV, sous les peines qui y sont contenues ; constitutions que le concile renouvelle* (25).

Le cardinal Pacecho ne fut pas pleinement satisfait de ce décret ; il tenait à ce que le concile déclarât son opinion pieuse : il eût voulu un décret plus favorable encore au privilège de Marie ; mais les défenseurs de l'Immaculée Conception s'applaudirent hautement de la décision du concile. L'Eglise venait de déclarer, par un décret dogmatique, qu'elle n'entendait point comprendre la bienheu-

(22) Wadding, *Legatio Philippi III*, etc., p. 252 et s. ; et surtout les Actes du ve concile de Latran.

(23) Pallav. *Istoria del conc. di Trento*, l. vii, c. 3, n. 8, et cap. 7, per toto, t. II, pag. 453 et 175 et seq. ed. Zaccaria, Faenza 1793.

(24) Rom. v.

(25) E. Dupin a osé dire que ces paroles ne sont pas authentiques, ou du moins qu'elles sont suspectes, parce qu'on ne les trouve pas dans les

éditions primitives du concile. C'est là une très-grande erreur. Ces paroles se trouvent dans les Actes originaux du concile, dans l'édition originale de la ve session imprimée à part pour les Pères du concile ; dans l'édition de cette session faite par Mélanchthon et dans celle de Calvin, qui l'attaquent avec fureur, dans d'autres éditions partielles faites avant la clôture des sessions, et dans les éditions romaines de Manuce. Aucun doute n'est possible sur l'authenticité de cette clause.

reuse Vierge Marie dans la masse des pécheurs dont parle l'Apôtre. La pensée de l'Eglise est donc, disaient-ils, que Marie n'est point nécessairement désignée dans les passages de l'Ecriture qui énoncent l'universalité du péché originel. Tous les textes généraux des Livres saints, dont on s'est prévalu jusqu'ici pour combattre le privilège, sont donc enlevés d'un seul coup aux adversaires de l'Immaculée Conception. Cette réflexion parut si frappante à de savants théologiens qui avaient attaqué jusqu'alors la pieuse croyance, qu'ils se rangèrent parmi ses défenseurs (26).

Le concile ne se borna point à excepter la sainte Vierge de la masse des pécheurs ; il affirma encore qu'elle a toujours été sainte ; car il ajoute aussitôt que tous les fidèles sont obligés d'observer les constitutions de Sixte IV, dans lesquelles la prérogative de la Mère de Dieu est énoncée et proposée à la piété des fidèles en termes formels (27).

En renouvelant ces constitutions le concile de Trente les fait siennes. Il a donc approuvé de nouveau et la fête de l'Immaculée Conception et l'Office de Léonard de Nogarois, dans lequel le privilège est énoncé de vingt manières différentes.

Dans son décret, le concile appelle la sainte Vierge *immaculée*, à propos de sa prérogative et par opposition à la tache du péché originel, que les autres hommes contractent ; comme s'il eût voulu dire que la sainte Vierge a été exceptée du décret, parce qu'elle a été toujours immaculée.

La valeur de ce décret est d'autant plus grande que le concile l'a admis à l'unanimité. Les Pères Dominicains s'estimant heureux d'échapper à la définition explicite qu'ils redoutaient, ne s'opposèrent point à la rédaction définitivement adoptée. Le P. Lancicius, de la compagnie de Jésus, assure avoir constaté dans les Actes inédits du concile de Trente, que cinq Pères seulement s'étaient déclarés contraires au privilège de Marie, que tous les autres l'avaient admis (28).

Après le concile de Trente, les théologiens catholiques ont été à peu près unanimes à croire et à enseigner que l'opinion favorable à l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge a été indirectement définie et, en un certain sens, canonisée par ce concile, de sorte que l'opinion hostile au privilège de Marie ne pouvait plus être définie par l'Eglise (29).

Le décret du concile de Trente raviva, loin de les éteindre, les espérances que l'on avait conçues d'une future définition dogmatique du privilège de la bienheureuse Vierge Marie. Peu de temps après on fonda à Ronda, en Espagne, un ordre militaire de l'Immaculée Conception, lequel avait pour objet principal de poursuivre l'affaire de cette définition, et, dès qu'elle serait obtenue, de la faire proclamer à son de trompe, par l'organe de ses chevaliers, vêtus du grand costume de leur ordre (30). Telle était la conviction que l'on avait alors de la nécessité où l'Eglise se trouverait un jour de prononcer cette définition !

A la même époque, la Sorbonne soutenait, mais à tort, que la définition était déjà prononcée. Elle eut à ce sujet une contestation assez vive avec le P. Maldonat de la compagnie de Jésus. Ce célèbre théologien attirait la foule à son auditoire. Il se déclarait hautement contre les vieilles routines, et ouvrait des voies nouvelles à l'étude de la théologie. La Sorbonne voyait ces succès d'un œil jaloux. Elle crut le moment arrivé de prendre une revanche, lorsque le P. Maldonat eut enseigné que la croyance à l'Immaculée Conception n'appartenant pas aux dogmes de foi, pouvait être contestée sans hérésie. La Faculté de Paris prétendait que la définition prononcée au concile de Bâle avait force de loi dans l'Eglise, et obligeait tous les fidèles. Les théologiens de la Sorbonne avaient pris une grande part aux travaux de ce concile ; leurs idées, plus ou moins schismatiques, y avaient prévalu : ils ne pouvaient laisser contester le décret relatif à l'Immaculée Conception, sans en abandonner d'autres qui leur étaient très-chers. Ils citèrent donc le P. Maldonat à comparaître devant la Faculté pour répondre de ses doctrines relatives à l'Immaculée Conception ; mais ce théologien déclina la compétence de la Sorbonne : il répondit que puisque la Faculté n'admettait point les théologiens de la compagnie de Jésus dans son sein, elle n'avait aucune juridiction sur lui.

La Sorbonne cita alors le P. Maldonat au tribunal de Mgr De Gondy, évêque de Paris, qui, après avoir entendu le savant religieux et les théologiens de Sorbonne, prononça contre ces derniers. Il déclara que le P. Maldonat n'avait enseigné aucune hérésie, ni rien qui fût contraire à la foi (31). Ce jugement, daté du 17 janvier 1573, fit grand bruit et humilia la Sorbonne, qui, dans une assemblée de ses docteurs, osa conclure et établir, malgré la sentence de Mgr De Gondy, qu'il faut croire de foi catholique que la bienheureuse Vierge Marie n'a

(26) Strozzi. l. viii, c. 4, p. 450.

(27) Voy. P. Eusebii Nierenbergii *Exceptiones concilii Tridentini, pro omnimoda puritate Dei-paræ Virginis expensæ, quibus non solum ejus actualis sanctitas, verum et justitia originalis confirmatur*. Inter *Opera parthenica*, p. 105 et 114 et seq. Lugd. 1639.

(28) Nicol. Lancicius, *Opusc. t. II, opusc. 11, c. 13*, et Strozzi, p. 445.

(29) *Armam. Seraphic.* p. 66, et *Regist.* p. 146.

(30) Lettre de Mgr l'évêque de Malaga.

(31) Voy. d'Argentré, *Collectio judiciorum*, t. II, p. 445.

jamais contracté le péché originel, comme l'ont déclaré les Pères du concile de Bâle (52). » Mgr de Gondy frappa d'excommunication les docteurs qui avaient approuvé cette délibération. Ceux-ci en appelèrent comme d'abus au parlement, qui, délibérant en présence de Mgr l'évêque de Paris, membre de ce corps, décida que les bons docteurs, pour toute sûreté, tâcheraient d'obtenir l'absolution des censures qu'ils avaient encourues (53).

Crévier, dans son *Histoire de l'Université de Paris*, affirme que le P. Maldonat a combattu l'Immaculée Conception : c'est une erreur. Dans son traité sur le péché originel, ce grand théologien examine quatre opinions : celle qui soutient qu'il est de foi que Marie a contracté le péché originel, celle qui soutient qu'il est de foi que Marie n'a pas contracté le péché originel, celle qui soutient qu'il est plus probable qu'elle l'a contracté, et celle qui soutient qu'il est plus probable qu'elle ne l'a pas contracté. Il combat et rejette les trois premières, et admet la quatrième. Toute sa discussion a pour but de prouver que la pieuse croyance, quoiqu'elle ne fût pas de foi, était vraie et devait être suivie (54).

Il résulte de ces faits que la Sorbonne, au xvie siècle, croyait que la définition du mystère de l'Immaculée Conception était non-seulement possible, mais encore qu'elle était déjà prononcée.

III. — Démarches faites au xviie siècle en faveur de la définition de l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge.

Ni la décision dogmatique du concile de Trente, ni les mesures disciplinaires que saint Pie V prit dans le courant du xvie siècle, ne purent calmer l'ardeur de la controverse : [au commencement du siècle suivant, elle devint plus animée que jamais.

(52) « Invitis et renitentibus doctoribus qui episcopo Parisiensi pro Maldonato adfuerant, conclusum et statutum fuit catholica fide tenendum B. Virginem nunquam originali macula subiacuisse, contra iter ad sanctionem Patrum Basileensium. » Richer, *Hist. concilior.* t. II, c. 5, n. 5, t. II, pag. 514, ed. Col. 1685. Richer raconte d'une manière assez exacte, mais à son point de vue, toute cette affaire. Il est évident, d'après son récit, que les vieux Sorbonnistes contenaient que l'Immaculée Conception de la sainte Vierge était de foi catholique, en vertu de la décision du concile de Bâle, et que le P. Maldonat le niait. C'était là le véritable objet du litige. L'affaire est racontée aussi dans tous ses détails par Du Boulay, *Hist. universitatis Paris.* t. VI, p. 790, fol. Paris. 1665 à 1675. Crévier, *Hist. de l'université de Paris*, t. VI, in-12. Paris 1771. Le P. Prat, *Maldonat et l'Université de Paris au xvie siècle*, p. 351 et s. Paris.

(53) « Causa in Parlamento perorata est ipsomet D. Gondio Parisiensi episcopo præsente atque sedente, decretumque ab amplissimo ordine, ut boni illi doctores ad cautelam absolverentur. » Richer, loc. cit. p. 515.

L'Espagne surtout était agitée et inquiète. Les divergences d'opinion y dégénéraient en luttes et en voies de fait ; le gouvernement, pour y porter remède, crut devoir supplier le Saint-Siège de mettre fin aux querelles, en tranchant la question.

Le 6 juillet 1616, Paul V, informé de cet état des choses, envoya en Espagne sa lettre *Regis pacifici*, par laquelle il défendit aux fidèles d'agiter la question de l'Immaculée Conception en public. Mais l'entraînement était si grand surtout dans la Bétique, l'Estramadure et l'île de Majorque, que la lettre apostolique ne parvint pas même à ralentir ces luttes. Voyant que les désordres continuaient et s'aggravaient même de jour en jour, Philippe III, roi d'Espagne, envoya à Rome une ambassade solennelle, pour réclamer du Saint-Siège des mesures plus efficaces. Il proposa au Souverain Pontife d'imposer aux perturbateurs du repos public un silence absolu. La tranquillité publique semblait ne pas exiger moins

L'ambassade, à la tête de laquelle se trouvait Placide de Tosantes, obtint, le 31 août 1617, un décret de l'Inquisition romaine dans lequel il était dit : *Jusqu'à ce que cet article (de l'Immaculée Conception) ait été défini par le Saint-Siège apostolique ou que Sa Sainteté en ait autrement ordonné, que personne n'ose désormais affirmer dans des discours publics, dans des leçons, etc., que la sainte Vierge Marie a été conçue dans le péché originel* (55).

Cette défense n'eut pas plus de succès que les précédentes. Philippe III se décida donc à envoyer à Rome en qualité d'ambassadeur, vers la fin de l'année 1618, Antoine de Trejo, général des Franciscains, qu'il avait nommé évêque de Carthagène.

Au mois de janvier 1619, l'ambassadeur présenta au Saint-Père les lettres du roi d'Espagne, avec celles du roi de Portugal, de l'archevêque de

(54) « J. Maldonati *Opera varia theolog.* t. III, p. 73 et seq. Paris 1676. Le P. de Alva et Astorga, dans sa *Militia Imm. Concept.* au mot *Joannes Maldonatus*, pag. 794, cite plusieurs passages des écrits de ce théologien, pour prouver qu'il croyait à l'Immaculée Conception, et qu'il combattit seulement l'opinion de la Sorbonne en ce qu'elle avait d'excessif. Qu'il me soit permis de faire remarquer en passant que le P. de Alva et Astorga, dans ses deux volumes intitulés : *Militia Imm. Conceptionis et Radii solis Imm. Conceptionis*, fournit vingt fois plus de notions utiles sur la doctrine des anciens, que le savant H. Maracci, dans sa *Bibliotheca Mariana*, dont on fait tant de cas. Dans la *Militia* seule, il analyse ou mentionne plus de six mille écrivains.

(55) « Donec articulus hujusmodi a sancta Sede apostolica fuerit definitus, vel per Sanctitatem Suam et Sedem apostolicam fuerit aliter ordinatum, non audeant in publicis concionibus, lectionibus, etc., asserere quod beata Virgo Maria fuerit concepta cum peccato originali. » *Decret. Inquisit. Romanæ*, ap. Wadding, *Legatio Philippi III*, pag. 15.

Tolède et d'un grand nombre d'évêques, de villes, de chapitres, d'universités et d'ordres religieux, qui réclamaient d'une voix unanime la définition de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge.

Antoine de Trejo soutint sa cause avec autant de prudence que de savoir. C'était le savant P. Wadding, une des lumières de l'ordre de Saint-François, qui lui fournissait ses mémoires. Ces documents renferment une démonstration complète de la pieuse croyance, telle qu'on pouvait la présenter à cette époque. Les preuves que nous avons développées nous-même en faveur du mystère nous dispensent d'en donner ici l'analyse. La seule chose qui nous intéresse dans ces savants traités, ce sont les réponses verbales du Saint-Père, dont l'ambassadeur rendit un compte fidèle au roi d'Espagne, et dont le P. Wadding nous a conservé la substance. La pensée du Saint-Siège, au sujet de la définition alors sollicitée, aujourd'hui obtenue, s'y découvre tout entière.

Paul V répondit donc à la première supplique de l'évêque de Carthagène, que la définition de l'Immaculée Conception est une affaire grave, qui ne peut être décidée qu'avec maturité, qu'elle réclame par conséquent beaucoup de réflexion et de temps.

Cette réponse dilatoire était à peine donnée que des lettres des archiducs d'Autriche, qui sollicitaient la définition du mystère, arrivèrent à Rome et furent remises au Saint-Père.

Dans sa seconde supplique, l'ambassadeur d'Espagne fit de nouvelles instances pour obtenir la définition, et, dans une troisième pièce du même genre, il tâcha de prouver que cette définition était nécessaire au repos des fidèles et au bien-être de l'Eglise.

Sa Sainteté répondit qu'elle ne pouvait définir cette controverse sans un long examen, et qu'elle ne pouvait s'appliquer à ce travail, à cause des malheurs des temps. Elle promit du reste de pourvoir à la tranquillité des Eglises et des royaumes, en faisant appliquer avec rigueur, par les juges ecclésiastiques, les peines spirituelles qui avaient été prononcées contre ceux qui troubleraient l'ordre public en attaquant le privilège de la Mère de Dieu. Le Saint-Père voyait aussi un obstacle à la définition dans l'animosité des adversaires du privilège, dont le nombre était encore assez grand, et qui soutenaient avec une profonde conviction que l'Ecriture sainte et les saints Pères étaient pour eux.

L'évêque de Carthagène déclara au Souverain Pontife, qu'il verrait bien volontiers décider la question par l'autorité des saints Pères; et il entreprit aussitôt la réfutation du livre de Vincent Bandelli, dont ses adversaires se prévalaient.

A cette explication il ajouta une sixième supplique, dans laquelle il pria le Saint-Père de prescrire au moins l'uniformité du culte de l'Immaculée Conception, et de ne plus tolérer le culte de la sanctification de Marie dans le sein de sa mère. Il prouva que l'objet de la fête était bien déterminé, que la pensée du concile de Trente était indubitable, et que la question était parvenue, par les discussions antérieures, à un degré de clarté qui rendait toute recherche ultérieure inutile.

Mais le Saint-Père ne se rendit point à ces raisons. Il répondit que ses prédécesseurs avaient refusé de prononcer, sans doute parce qu'ils jugeaient la question trop peu mûrie. Il ajouta que l'état malheureux de l'empire romain et de toute l'Allemagne, où la religion courait de si grands dangers de la part des princes hérétiques qui la couvraient de sang, ne permettait guère au chef de l'Eglise de s'appliquer à cette affaire (36); que dans les circonstances où l'on se trouvait, il valait mieux travailler à ramener la paix parmi les princes chrétiens que d'adopter la moindre innovation qui pourrait aigrir les esprits et exciter des discordes intestines. Les constitutions de Sixte IV et de Léon X, ainsi que le décret du concile de Trente, suffisaient, disait le Saint-Père, si on les applique avec rigueur, pour réprimer les excès de ceux qui troublent les peuples. Il faut éviter aussi de pousser à l'extrême des adversaires passionnés, et peu disposés à entendre raison. D'ailleurs, une définition dogmatique n'est pas une œuvre humaine que l'on puisse terminer pour des motifs politiques ou temporels. Elle ne dépend pas des hommes, mais du Saint-Esprit; c'est donc par la prière qu'il faut la préparer, afin que Dieu éclaire l'Eglise et inspire à son chef la pensée et le désir de prononcer le décret solennel. Qu'on n'en désespère point; mais que l'on prie avec calme et avec confiance. Dieu prêterait un jour l'oreille à ces vœux (37).

Les choses en étaient là lorsque Paul V mourut, au mois de janvier 1621.

Depuis le mois de mars 1619, le roi d'Espagne avait envoyé, comme ambassadeur à Rome, le duc d'Albuquerque, qui devait seconder la mission de l'évêque de Carthagène et solliciter avec instance du Saint-Père la définition de l'Immaculée Conception. Au mois de décembre 1620 Philippe III, désolé de ne point voir terminer cette affaire, chargea le duc de redoubler d'efforts. Mais Paul V étant mort sur les entrefaites, c'est à Grégoire XV que les requêtes furent présentées. Le roi d'Espagne, pour témoigner l'intérêt qu'il portait à cette cause, avait dit, au milieu de sa cour, que s'il avait pu terminer l'affaire en se rendant en personne à Rome, il n'eût pas hésité à entreprendre ce long et

(36) Allusion à la guerre de Trente ans.

(37) Wadding, *Legatio Philippi III*, etc., p. 54, 89, 91, 116, 162, 200, 254, 289, 425, 427.

pénible voyage, pour se jeter aux pieds du Saint-Père, et glorifier ainsi la Reine des cieux.

Grégoire XV, touché d'une foi si vive, d'une dévotion si ardente, promit au pieux souverain de satisfaire à ses désirs, dès qu'il pourrait soumettre la question à un mûr examen, et que les circonstances des temps permettraient cette solennelle démarche.

Le 31 mars de cette année, 1621, Philippe III mourut avec le regret de n'avoir point obtenu l'objet de ses vœux.

Philippe IV, son fils, qui lui succéda à l'âge de 16 ans, avait hérité de ses pieux sentiments aussi bien que de son trône. Il s'empessa de confirmer le duc d'Albuquerque dans son ambassade, et il lui enjoignit de redoubler ses instances auprès du Saint-Siège. Afin de presser l'affaire, il écrivit, le 10 novembre 1621, une lettre autographe au Souverain Pontife, le conjurant de prononcer la définition de l'Immaculée Conception. Il ajouta à sa lettre celles des princes et des princesses de la famille royale qui exprimaient le même vœu.

Le Saint-Père répondit aussitôt que cette affaire lui tenait beaucoup à cœur; qu'il ferait, pour l'avancer, tout ce que les circonstances permettraient. Dans l'entre-temps il avait soumis la question à un nouvel examen : les résultats en furent des plus heureux, car le 22 mai 1622, il publia la célèbre constitution qui défend à tous les fidèles de nier ou d'attaquer la croyance à l'Immaculée Conception, même dans les discours et les écrits privés. Paul V avait défendu d'attaquer cette croyance en public, Grégoire XV étendit la défense aux discours et aux écrits privés : c'était imposer un silence absolu à l'opinion contraire, c'était la proscrire et l'étouffer.

Cette décision produisit une véritable explosion de joie dans l'univers chrétien et surtout en Espagne, où elle fut fêtée d'une manière extraordinaire (58). Séville se distingua par ses manifestations et son enthousiasme. Les magistrats de la cité écrivirent au Saint-Père une lettre de remerciements, à laquelle Grégoire XV s'empessa de répondre dans les termes les plus affectueux. Le pieux souverain accomplit le même devoir; mais sans renoncer, comme nous le verrons bientôt, à la définition explicite, que le Saint-Siège n'avait pas encore jugé opportun de prononcer (59).

Urbain VIII succéda à Grégoire XV au mois d'août de l'année 1623.

Les princes catholiques s'adressèrent aussitôt au nouveau Pontife, afin d'obtenir de lui le jugement que ses prédécesseurs n'avaient point émis. Ferdinand II, empereur d'Autriche, une des gloires de

son temps, devança tous les autres par une lettre qui appartient aux annales de l'Eglise.

Le pieux empereur y déclare tout d'abord au Saint-Siège, que dans sa démarche il est mû surtout par la tendre dévotion dont il est pénétré envers la très-sainte Vierge Mère de Dieu, qui l'a aidé d'une manière prodigieuse au milieu des plus grandes difficultés de son règne, et qui, en maintes circonstances, lui a procuré des secours inattendus, lorsque des sujets rebelles semblaient avoir déjoué, par leur malice, tous les calculs de la prudence humaine. Il ajoute qu'il s'adresse au Saint-Siège, afin d'unir ses prières à celles des rois et des princes qui ont tâché de contribuer à la gloire de la bienheureuse Vierge, en sollicitant du Souverain Pontife la définition de l'Immaculée Conception, définition qui contribuerait puissamment à la gloire de la Mère de Dieu, et à la paix de l'Eglise, au sein de laquelle cette question est devenue une source d'interminables querelles. « Malgré les encouragements et les faveurs, dit-il, accordés depuis un siècle et demi, par vos prédécesseurs, ô Saint Père, malgré les mesures prises par l'épiscopat, les troubles dont on gémit partout ne sont point apaisés; ils ne cesseront point avant que le Saint-Siège y ait appliqué le seul remède efficace, la définition dogmatique. Il était réservé à Votre Sainteté, poursuit le pieux empereur, de prononcer cet oracle à la gloire de Marie et de votre heureux pontificat. Nous vous supplions donc, ô Saint Père, non pas à la légère, mais après la plus mûre réflexion, et par une inspiration intérieure de l'ardent amour que nous professons envers la très-sainte Vierge Marie, notre patronne particulière, de vouloir bien déclarer et définir, par l'autorité dont Dieu vous a revêtu, qu'elle a été complètement affranchie du péché originel, celle que nous vénérons comme la mère de la grâce, comme la plus pure des vierges, comme libre de toute tache du péché, comme élevée en sainteté au-dessus des chœurs des anges. Dès lors les querelles cesseront, et la fête de l'Immaculée Conception sera célébrée partout avec la plus grande solennité, par les ordres de Votre Sainteté, à la prière de l'empereur, et aux applaudissements de tout l'univers catholique. »

Cette démarche fut suivie de plusieurs manifestations éclatantes. Ferdinand choisit la glorieuse Vierge Marie pour la généralissime de ses armées : il remplaça l'aigle de ses étendards impériaux par la statue de la Mère de Dieu; il suspendit dans l'église de Notre-Dame de Lorette, à Vienne, les drapeaux qu'il avait pris sur ses ennemis. Il fit ériger, dans l'église de la Compagnie de Jésus à Vienne, une confrérie de l'Immaculée Conception,

ouvrage bien écrit, solide, intéressant, est un peu long comme tous les mémoires contemporains; mais il a beaucoup de mérite pour la forme comme pour le fond.

(58) Wadding, *Legatio Phil. III et IV*, etc., p. 446 et seq.

(59) Le P. Wadding termine ici, à la date du 25 juin 1622, le récit que nous venons d'analyser. Cet

à laquelle il s'inscrivit lui-même, et à laquelle toute sa famille et les princes de sa cour s'inscrivirent, comme lui, de leur propre main.

L'exemple de ce puissant empereur fut bientôt suivi par d'autres souverains. Sigismond, roi de Pologne; Léopold, archiduc du Tyrol; l'électeur de Mayence; Ernest de Bavière, électeur de Cologne; Wolfgang-Guillaume, duc de Bavière, s'adressèrent à Urbain VIII, afin qu'il daignât définir le privilège de la Mère de Dieu. Philippe IV, roi d'Espagne, ne se contenta point d'écrire au Souverain Pontife dans le même sens, il résolut de lui envoyer une nouvelle ambassade et de renouveler les instances faites autrefois par son père.

Urbain VIII répondit à ces pieux souverains à peu près dans le sens que Paul V et Grégoire XV avaient répondu à leurs prédécesseurs. Il alléguait les malheurs des temps; la difficulté de discuter alors la question si profonde de l'Immaculée Conception; l'animosité des adversaires; le danger d'innover, et d'autres raisons semblables qui ne touchaient point le fond de la controverse, mais qui conduisaient à de nouveaux délais.

Cependant, à la demande de Ferdinand II, il déclara la fête de l'Immaculée Conception, fête de précepte pour tous les Etats héréditaires de la maison d'Autriche; il adressa à Philippe IV une bulle qui confirmait la fondation faite par lui dans l'église des religieuses déchaussées de Saint-François à Madrid; il offrit à Isabelle, reine d'Espagne, l'habit de l'ordre de l'Immaculée Conception, avec de nombreux brefs d'indulgences, et une lettre pleine d'affection. Dans cette lettre il déclarait à la pieuse reine qu'il lui envoyait cet habit afin qu'elle portât au-dessus de son manteau royal l'image de la Vierge immaculée qu'elle portait déjà dans son cœur (40).

L'opinion publique en Espagne était à la hauteur de la croyance et du zèle des souverains. La définition du mystère de l'Immaculée Conception était l'objet de la préoccupation générale. En 1649 un professeur célèbre de l'université de Salamanque soutint, avec un certain éclat, en forme de thèse, que la question de l'Immaculée Conception était si bien éclaircie qu'elle était prête à la définition. » « Dieu a découvert peu à peu, disait-il, ce mystère de la Conception de la Mère de Dieu dans l'état de grâce, et il le découvre encore tous les jours davantage. Je partage l'avis des auteurs habiles qui soutiennent, dans des écrits aussi savants que pieux, que l'opinion favorable au privilège a reçu les derniers éclaircissements nécessaires à la définition, et qu'elle est prête à la définition (41). » L'Université d'Alcala se prononça dans le même

sens en 1652. Mais la pieuse croyance et l'opinion favorable à la définition rencontrèrent un ardent adversaire dans le P. Hyacinthe Parra Valenziano, qui publia, sous le nom d'Hyacinthe Arpalego, un écrit contraire à l'opinion soutenue dans les universités d'Espagne, et déféra même cette croyance au jugement d'Innocent X, dès l'année 1649.

Sans attendre la sentence, Mgr Craspi Borgia, évêque d'Origuola, réfuta avec le plus grand succès les objections du P. Parra, et mérita ainsi d'être député plus tard à Rome pour reprendre les négociations relatives à la définition du mystère.

Ces discussions, quoique triomphantes pour les défenseurs du privilège, prouvaient cependant de plus en plus la nécessité d'un jugement doctrinal. Philippe IV résolut, en 1652, d'envoyer une nouvelle ambassade à Rome, afin de le provoquer. Il nomma pour la remplir Pierre Urbinas, archevêque de Valence, autrefois religieux de l'ordre de Saint-François. Ce vénérable prélat alléguait son grand âge pour s'excuser de cette difficile mission. Mais le roi lui écrivit de sa main, en l'engageant à l'accepter : « Vous ne pouvez me rendre de plus grand service; car la mission est si importante que je n'hésiterais pas à m'y rendre en personne, si je le pouvais, quand même je serais plus âgé que vous (42). »

Sur ces entrefaites l'archevêque de Valence mourut et le projet d'ambassade fut remis. Cependant le travail de l'opinion publique continuait. L'archevêque de Tolède, pour diriger le mouvement, avait établi, à la demande du roi, une commission ou junta composée des théologiens les plus savants du pays, junta qui n'avait point d'autre but que celui de traiter l'affaire de la définition de l'Immaculée Conception. Cette junta jouissait de la plus grande autorité auprès du roi d'Espagne, qui en suivait ordinairement les conseils (43).

Voyant que les disputes continuaient à aigrir les esprits, la junta engagea le roi à faire de nouvelles démarches auprès du Saint-Siège, afin de compléter les mesures prises jusqu'alors par les Souverains Pontifes, mesures qui n'avaient pu encore rétablir la paix.

Les circonstances paraissaient alors assez favorables. Le cardinal Chigi, qui était connu par sa tendre dévotion envers Marie Immaculée, venait d'être élu Pape sous le nom d'Alexandre VII, et cela avec un tel accord du Sacré Collège, qu'on n'en avait point vu de semblable depuis des siècles. Tout le monde connaissait la pensée du Saint-Père; tout le monde espérait que l'heure de la définition avait sonné.

Bientôt des faits publics confirmèrent ces espé-

Salazar, *De Imm. Concept.* p. 443 ed. Paris 1625; F. Suarez, in m part., t. II, disp. 3, sect. 6, p. 30, ed. Colon. 1614.

(42) Strozzi, p. 586.

(43) Id., p. 601.

(40) Strozzi, p. 555.

(41) Id., p. 581. Ils disaient que la pieuse croyance était *proxime definibilis*. Beaucoup d'auteurs avaient émis cette opinion. On peut voir entre autres Wadding, *Legatio Philippi III*, p. 288;

rances. Alexandre VII défendit au maître du sacré palais d'appliquer le décret de l'Inquisition de l'année 1644, qui ne permettait point d'ajouter l'épithète d'*Immaculée* à la Conception de la très-sainte Vierge, et lui ordonna d'approuver sans difficulté les livres et les écrits dans lesquels on appellerait la Conception de la Mère de Dieu *Immaculée*. Le maître du sacré palais fit part de cet ordre du Saint-Père à l'ambassadeur d'Espagne, pour qu'il le communiquât à son souverain; et il approuva sans délai deux ouvrages, l'un du P. Esparza, de la compagnie de Jésus, l'autre du P. Wadding, de l'ordre de Saint-François, ouvrages dont les titres mêmes proclamaient l'*Immaculée Conception* de Marie (45).

Le Saint-Père fit plus : à l'exemple de ses prédécesseurs Clément VIII, Grégoire XV, Urbain VIII et Innocent X (46), il fit graver une monnaie sur laquelle figurait l'image de la Vierge immaculée avec l'inscription : *Virgo concipiet, et une Vierge concevra*, et le mot *Roma* (47).

Comme l'avait remarqué Pierre Comestor, Marie, qui devait concevoir d'une manière merveilleuse le Fils de Dieu, devait elle-même être conçue merveilleusement. Sa conception active future lui garantissait pure et sainte sa conception passive : c'était la pensée que le Souverain Pontife entendait exprimer par l'inscription de cette monnaie commémorative.

Ces hommages rendus par le Souverain Pontife au privilège de la Mère de Dieu eurent un grand retentissement dans l'Eglise. Beaucoup de pieux serviteurs de Marie adressèrent au Saint-Père d'ardentes suppliques pour le conjurer de prononcer enfin la définition du mystère. Une des plus remarquables fut celle du R. P. Eusèbe Nierenberg, de la compagnie de Jésus, homme aussi pieux que savant, dont la renommée était universelle. Le savant religieux, suivant le goût du jour, offrit au Saint Père un anagramme, en forme d'introduction à sa supplique. Il lui fit voir que les mots :

Sanctissimus Pater et dominus Alexander Papa septimus, qui erat antea Fabius Chisius,
par une simple transposition de lettres, forment le sens suivant :

Quartus e Senis Papa, Dei Matri charissimus, ipsi labem Adæ non fuisse statuet; tunc pax.

Ce qui veut dire :

Le très-saint Père et seigneur, Alexandre VII,

(45) L'ouvrage du P. Esparza était intitulé : *Immaculata Conceptio Virginis deducta ex origine peccati originalis*; et l'ouvrage du P. Wadding : *Immaculatæ Conceptioni B. Virginis non adversari mortem ejus corporalem*. Ces deux livres furent imprimés à Rome avec approbation en 1655. Voy. à ce sujet Lossada, *Discussio theologica super definibilitate proxima mysterii Imm. Conceptionis Dei Genitricis*, etc. fol. Madriti 1753. Cet ouvrage est suivi d'un abrégé et d'annales historiques sans pagination. C'est à l'année 1655 que l'auteur fait men-

quatrième pape natif de Sienne, très-cher à la Mère de Dieu, décidera qu'elle n'a pas contracté la tache d'Adam; alors régnera la paix.

L'ingénieux auteur fit remarquer que l'anagramme est non-seulement pur, mais qu'il est encore mystique dans sa forme. Il est composé de *soixante-douze lettres*, nombre des disciples de Notre-Seigneur Jésus-Christ; nombre des cardinaux du Sacré Collège appelés à concourir avec le Saint-Père à la définition; nombre des années que la sainte Vierge a vécu.

A la suite de cet anagramme, le pieux et savant religieux présenta un mémoire dans lequel il s'exprime en ces termes :

« Pour l'honneur du Fils de Dieu, pour la gloire de sa Mère, pour l'autorité du Saint-Siège apostolique, pour la joie des fidèles, pour faire cesser le scandale dans le peuple, pour la concorde et l'unité de l'Eglise, pour la paix de l'Europe, pour la défaite de l'hérésie, pour l'exaltation de la maison de Dieu, pour l'humiliation de l'infidélité, le peuple prie, les princes prient, le clergé prie, les évêques prient, les hommes pieux prient, les savants prient, le consentement de l'Eglise prie Votre Sainteté qu'elle daigne décider et déclarer sainte et sacrée la vérité de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge, et qu'à l'exemple de tant de saints Pontifes qui ont trouvé dans l'exaltation de la Mère de Dieu et dans l'extension donnée à son culte, un puissant moyen de protéger l'Eglise et d'apaiser la colère du Seigneur, elle ne permette à personne de contester désormais son glorieux privilège (48). »

Le P. Nierenberg montre ensuite l'Eglise catholique pressée de toutes parts par les ennemis de la foi. Les Turcs à l'Orient, l'anglicanisme à l'Occident, au Midi les Etats barbaresques, au Nord le schisme moscovite; au sein même de l'Europe, les querelles sanglantes de la France et de l'Espagne étaient des sources fécondes de dangers, de crainte et de larmes. Au milieu de ces maux et de ces périls on ne pouvait espérer la paix et la sécurité que de la Reine du ciel, en la glorifiant dans l'Eglise tout entière, et en la forçant ainsi à écraser de nouveau la tête du dragon infernal. « C'est là, disait le pieux auteur, l'objet du vœu le plus ardent de toutes les nations; l'hommage le plus agréable que l'Eglise puisse rendre aux ordres célestes; c'est la propitiation la plus opportune que l'on puisse offrir à Dieu dans les calamités présentes (49). »

tion de l'abrogation verbale du décret de 1644.

(46) Voy. P. de Alva et Astorga, *Militia Imm. Concept.*, etc., col. 1086. Lovani 1665.

(47) Cette médaille fut expliquée par le R. P. Eusèbe Nierenberg dans l'opuscule intitulé : *De nova moneta SS. D. N. Alexandri VII, pro gloria Immaculatæ Conceptionis perpensa*. 18°, Valentia 1655. Cet opuscule a été reproduit parmi les *Opera parthenica* de l'auteur, pag. 515, Lyon 1659.

(48) Strozzi, p. 595.

(49) Id., p. 596.

Peu de temps après, le R. P. Nierenberg écrit une seconde lettre à Alexandre VII, pour lui montrer que l'honneur de l'Eglise catholique réclamait impérieusement la définition. Le Saint-Siège, disait-il, est engagé par les nombreuses bulles, les décisions et les déclarations favorables, que les adversaires de l'Immaculée Conception mettent en question et éludent de mille manières : le fond de la cause n'offre aucune difficulté, puisque l'objet du culte de l'Eglise et de la vénération des fidèles est certainement saint. Si le Souverain Pontife laisse planer un doute sur l'objet du culte ; s'il permet qu'on le croie seulement probable, il donne lieu à une objection contre l'infailibilité de l'Eglise dans la canonisation des saints, dans l'approbation des ordres religieux, et dans d'autres actes de la plus haute importance. L'Eglise doit appliquer aujourd'hui rigoureusement les règles que les saints Pères nous ont léguées. Saint Augustin, par exemple, dit que le consentement universel de l'Eglise suffit, sans le témoignage de l'Ecriture, pour prouver une vérité de foi ; saint Célestin assure que la loi de la prière détermine la règle de la croyance : *Legem credendi statuit lex supplicandi* ; saint Basile affirme que la coutume de l'Eglise décide les questions douteuses. Si le Saint-Siège n'applique pas ces règles décisives au mystère de l'Immaculée Conception, les hérétiques les repousseront avec une apparence de raison, lorsqu'on les appliquera aux autres dogmes de foi. La tolérance de l'Eglise a duré assez longtemps : les adversaires du privilège de Marie abusent de la patience des Souverains Pontifes ; ils prétendent suivre la doctrine des saints Pères et des anciens scolastiques, prétexte très-injurieux au Saint-Siège, qui est censé dès lors opposé à la doctrine des anciens. Ils ne peuvent plus défendre leur opinion qu'en foulant aux pieds les décrets des Souverains Pontifes et les principes fondamentaux de la théologie, tandis que les défenseurs de la pieuse croyance suivent ces décrets et ces principes, et se fondent sur les décrétales et sur les décisions du concile de Trente.

Le P. Nierenberg fait remarquer ensuite que les scandales dans le peuple, et les querelles parmi les savants, ne cesseront point avant que le Souverain Pontife n'ait défini l'Immaculée Conception. « Votre Sainteté, poursuit-il, comme Père universel de l'Eglise, est obligée de porter remède à ces maux, de mettre fin à ces désordres, de prévenir ces dangers : qu'elle prononce donc la définition tant désirée. »

« Elle peut le faire : la tradition antique est manifeste ; un concile général n'est pas nécessaire. Quand même on réunirait mille évêques, l'approbation de Votre Sainteté serait encore indispensable ; d'ailleurs, le concile que nos adversaires réclament est célébré dans l'Eglise entière, et depuis des siècles, par les vœux de tout l'univers catholique, par les supplices d'une multitude de saints et de

savants évêques, par les solennités célébrées partout, par l'empressement du peuple chrétien à gagner les indulgences, par le consentement universel de tous les enfants de Dieu. »

Cette lettre aussi solide que pressante émut sans doute le Souverain Pontife, qui dut même y voir un écho de la persuasion générale, car, à la même époque, d'autres écrits semblables furent publiés et attirèrent l'attention des fidèles. Mais ce qui est surtout digne de remarque, c'est la conviction des théologiens de cette époque, c'est l'insistance avec laquelle ils faisaient pour ainsi dire une obligation rigoureuse aux Souverains Pontifes de prononcer sans délai la définition de l'Immaculée Conception. Malgré ces insistances le Saint-Siège attendit encore deux siècles avant de prononcer ! Que cette réserve, cette sage lenteur répond bien aux esprits chagrins et inquiets qui accusaient naguère le Souverain Pontife d'avoir précipité l'affaire !

Le roi d'Espagne, qui avait résolu d'envoyer une nouvelle ambassade à Rome pour apaiser tout ce mouvement, voulut consulter d'abord la junta de Tolède sur l'opportunité de ses instances, sur l'objet précis de sa demande, et sur le choix de la personne à laquelle il pourrait confier cette délicate mission.

Après mûre délibération, la junta reconnut la nécessité de faire une nouvelle démarche auprès du Saint-Siège, afin que la question avançât vers la solution définitive ; elle insista beaucoup sur l'importance de la faire de telle sorte qu'elle obtînt un plein succès. Un refus du Souverain Pontife, disait-elle, attirerait le déshonneur sur le roi, et nuirait à la pieuse croyance au lieu de lui servir.

La junta mit en délibération l'objet précis de la demande à adresser au Saint-Père. Jean de Palafox, élu évêque d'Osma, opina pour la demande de la définition directe du mystère. Il tâcha de faire partager sa manière de voir au roi d'Espagne. « La demande, disait-il, est juste et raisonnable ; le père de Votre Majesté l'a déjà adressée au Saint-Siège ; il convient que Votre Majesté imite cet exemple. Si on ne fait pas cette demande, on paraîtra douter de la définibilité du privilège ; on encouragera ses adversaires : si l'on échoue, on pourra ensuite demander autre chose. »

Ces motifs firent hésiter le roi ; mais la junta, mieux éclairée, proposa de solliciter seulement du Saint-Siège une déclaration *ex cathedra* de cette vérité que *l'objet de la fête et du culte rendu à la Vierge Immaculée est le premier instant de l'animation de la Mère de Dieu en état de grâce.*

Cette savante assemblée fit ressortir la haute importance d'une pareille déclaration. « Il est certain, disait-elle, que l'Eglise ne peut honorer une chose ou une action entachée de péché, puisqu'elle paraîtrait ainsi honorer le péché et rendre au démon un culte qui n'est dû qu'à Dieu. Du moment que

l'Eglise déclare honorer le premier instant de l'animation et de la création de la Mère de Dieu, elle déclare que la Conception de celle-ci est sans péché, qu'elle a eu lieu en état de grâce. La définition sera ainsi prononcée d'une manière indirecte.

« Les adversaires du privilège, pour éluder l'argument décisif que fournissent le culte public de la Vierge Immaculée et l'approbation solennelle de Sixte IV, n'ont plus depuis longtemps d'autre ressource que de mettre en question le véritable objet de ce culte et de cette approbation : leur enlever cette dernière ressource, c'est terminer la controverse.

« La déclaration proposée est donc un dernier pas vers la définition explicite, et une condamnation manifeste de l'opinion contraire au privilège. Un pareil résultat vaut bien une ambassade royale, est bien digne de l'ambition et de la piété du roi.

« On a la certitude de réussir dans cette demande. Le Saint-Père ne peut point éprouver de difficulté à faire cette déclaration, comme il en éprouverait à prononcer la définition directe, puisqu'on ne lui demande rien de nouveau quant au fond, mais seulement de proclamer ce qu'il a déjà déterminé de fait, et de confirmer ce qui a toujours été cru ; or il ne peut s'y refuser sans rétracter en quelque sorte ce que ses prédécesseurs ont établi et accordé autrefois. C'est ainsi que l'on arrivera peu à peu à la définition. »

Aux objections de Jean de Palafox la junte répondait qu'il n'était point certain que cet article fût assez éclairci pour être immédiatement défini ; que le Pape qui se déciderait à prononcer la définition devrait encore, d'après les usages reçus, employer plusieurs années pour élever cette croyance au degré de certitude voulu ; que, dans ce but, il faudrait examiner avec une scrupuleuse exactitude les monuments de la tradition, l'enseignement des Pères, les opinions des scolastiques, les raisons des adversaires, les passages de l'Ecriture en apparence contraires, le sentiment de l'Eglise, la doctrine des Souverains Pontifes antérieurs, la pensée du concile de Trente ; examen qui demanderait un temps considérable, et qui ne pourrait certainement point être accompli dans la courte durée d'une ambassade.

En sollicitant une définition directe, on s'exposait à un échec : les prédécesseurs d'Alexandre VII ont refusé de définir la pieuse croyance, malgré les demandes nombreuses et pressantes qui leur ont été adressées par les plus puissants souverains du monde. « Ne doit-on pas craindre, disait la junte, un nouveau refus ? Le Saint-Père pourra-t-il se décider tout à coup à trancher une question de cette importance ? Et cela à Rome, où les antécédents font loi ? Ne peut-il pas répondre, comme ses prédécesseurs, que le Saint-Esprit ne lui inspire

point encore la volonté de poser cet acte ? Et s'il refuse d'accéder aux désirs du roi, l'affaire ne tombe-t-elle point dans un état pire ? Ne recule-t-on pas au lieu d'avancer ?

« En faisant cette demande dans le sens indiqué par la junte, le roi ne manifeste aucun doute sur l'objet du culte que l'on rend à la Vierge Immaculée : tous les jours le Saint-Siège explique et confirme les lois les plus certaines ; le droit canon ne se compose, pour ainsi dire, que d'interprétations authentiques de lois indubitables. Il ne s'agit pas d'ailleurs de demander au Souverain Pontife quel est le véritable objet du culte de l'Immaculée Conception, mais de le prier de déclarer que cet objet est bien celui que les défenseurs du privilège ont toujours entendu honorer, et que l'Eglise honore en effet. Ce sont là deux choses bien différentes. En déclarant d'une manière authentique que l'objet du culte rendu à Marie Immaculée est bien le premier instant de son animation en état de grâce, le Saint-Siège fermera la bouche aux adversaires du privilège de la Mère de Dieu et même aux hérétiques qui prétendent que ce culte n'a pas d'objet certain. C'est là un résultat immense, qu'on serait très-heureux d'obtenir (50). »

Le roi d'Espagne se rangea du côté de la junte ; celle-ci lui désigna, comme l'ambassadeur le plus capable de réussir dans cette importante affaire, Mgr Louis Crespi Borgia, évêque de Placenza, qui s'était distingué par de savants écrits dans la controverse relative à l'Immaculée Conception. Cette docte assemblée étudia pendant un an et demi les instructions qui devaient être remises à l'ambassadeur du roi. Lorsque le moment d'entreprendre l'ambassade fut arrivé, Philippe IV remit à Mgr Crespi Borgia une lettre particulière pour le Souverain Pontife, lettre dans laquelle il expliqua les motifs de sa démarche. Le pieux souverain y déclarait que les dispositions favorables de Sa Sainteté l'avaient encouragé ; que la dévotion envers la Vierge Immaculée, précieux héritage de ses ancêtres, était pour lui un trésor qu'il voulait léguer à ses descendants ; que depuis plus de trente ans il avait adressé au Saint-Siège un grand nombre de suppliques, par douze ambassadeurs différents, à commencer par le duc d'Albuquerque, qui traita l'affaire en 1622, sous le règne de Grégoire XV ; qu'il souffrait des troubles et des désordres qui se perpétuaient dans son royaume, malgré les constitutions précédentes, tout à fait insuffisantes pour calmer l'ardeur des disputes ; que, comme père de la patrie, il se croyait obligé en conscience de rendre la paix à ses peuples, et de rétablir la concorde parmi ses sujets ; qu'en Espagne les évêques, les ordres religieux et l'immense majorité de la nation désiraient vivement que le Saint-Siège fît un nouveau pas et prit de nouvelles mesures, pour consoler et affermir dans

leur croyance tous ceux qui soutenaient dans l'Eglise la prérogative de la Mère de Dieu. Enfin Philippe IV déclarait au Souverain Pontife qu'il ne pouvait lui procurer de plus grand bonheur qu'en accédant à sa demande.

Le roi écrivit dans le même sens aux principaux cardinaux de la cour romaine et au vice-roi de Naples (51). Il ajouta à sa lettre celles de la reine, de l'infante et de toutes les Eglises d'Espagne.

Telles furent les mesures que Sa Majesté prit afin de faire réussir l'ambassade qu'elle envoyait à Rome. J'en ai consigné ici les détails, d'abord comme trait caractéristique de l'époque, ensuite et surtout afin de faire voir combien l'adhésion de la nation espagnole à la pieuse croyance était sage et réfléchie, et combien était générale la haute idée que l'on avait dans l'Eglise, de la prudence du Saint-Siège et de la maturité de ses jugements (52).

Malgré ces préparatifs, lorsque l'ambassadeur arriva à Rome, il fut presque découragé par les difficultés qu'on lui fit entrevoir dans son affaire. Mais il n'hésita point. Lorsqu'on lui eut dit qu'il avait peu de chances de succès, il eut recours avec une parfaite confiance à la sainte Vierge dont il traitait la cause, et il se présenta le 27 janvier 1660 devant Alexandre VII, pour lui exposer les désirs de son souverain et de l'Espagne tout entière.

Le Souverain Pontife, qui ignorait les instructions données à l'ambassadeur, le prévint en lui disant qu'il ne pourrait point prononcer immédiatement la définition de l'Immaculée Conception.

L'ambassadeur lui expliqua aussitôt l'objet de sa demande. « Le roi, dit-il, très-saint Père, ne réclame rien de nouveau, mais seulement que Votre Sainteté ne permette point désormais que l'on révoque en doute ce qui a toujours été certain dans l'Eglise, et ce que les constitutions apostoliques ont confirmé bien des fois, à savoir, le sens qu'il faut attacher à la fête de l'Immaculée Conception. Sa Majesté vous supplie, ô saint Père, en son nom, au nom de ses royaumes et de toutes les Eglises d'Espagne, de bien vouloir maintenir la possession immémoriale dont ils jouissent de célébrer la fête de l'Immaculée Conception, pour honorer dans la sainte Vierge le privilège insi-

(51) Ce fut à Naples que Mgr Crespi Borgia débarqua. Dans cette ville il se rendit au collège de la compagnie de Jésus, où il assista à une discussion théologique sur l'Immaculée Conception, et il y prit une part brillante. C'est le P. Tom. Strozzi, présent à cette discussion, qui en a conservé le souvenir, page 608.

(52) Muratori ne parle de la croyance des Espagnols qu'avec un dédain et un mépris affectés, signe certain de sa mauvaise foi.

(53) Strozzi, p. 608.

(54) Voy. Gravois, *De ortu et prog. cultus et festi Imm. Conceptus B. M. V.* art. 11, p. 152, ed. Luc. 1764. [Supra, col 371.]

gne d'avoir été préservée de la tache originelle au premier instant de son animation !)

A ces mots le Saint-Père parut plein de joie, et il répondit avec vivacité : « Oh ! pour cela oui ! » Il accepta les suppliques et les mémoires de l'ambassadeur et lui déclara qu'il ferait examiner la question en ces termes par une congrégation de cardinaux. Il réclama un récit fidèle des désordres qui avaient eu lieu dans ces derniers temps, ainsi que des livres qui avaient été écrits contre le mystère, afin de mieux connaître le mal auquel il importait de porter remède (53).

Le Saint-Père permit ensuite à Mgr Crespi Borgia de s'entendre avec le P. Hilarion Recanati, de l'ordre de Cîteaux, pour rédiger un projet de bulle, qui, en se renfermant dans les limites convenues, satisfît aux désirs du roi d'Espagne et de ses peuples. A ce sujet Alexandre VII eut une correspondance suivie avec le P. Recanati, et dans une de ses lettres il lui écrivit : « Nous voulons interdire aux adversaires de l'Immaculée Conception plus de choses que ne leur en ont interdit les constitutions de nos prédécesseurs, et sous des peines plus graves. Vous pouvez donc y exprimer comme mesure nouvelle, la défense de révoquer en doute le mystère de l'Immaculée Conception ; de troubler la possession des défenseurs du mystère ; d'interpréter les constitutions des Souverains Pontifes dans un autre sens que celui que nous leur donnons, etc. (54) »

Alexandre VII revit et corrigea cette rédaction jusqu'à sept fois, avant d'adopter le texte définitif de la bulle. Dans les archives de la famille Chigi, à laquelle Alexandre VII appartenait, on trouve le dossier de cette affaire, qui renferme sept projets de bulle successivement modifiés, avec la correspondance à laquelle ce travail donna lieu (55), et les autorités citées de part et d'autre dans cette affaire. Pendant ces discussions le Souverain Pontife avait constamment sur sa table les bulles, les brefs, les écrits et les rescrits de ses prédécesseurs ; et lorsqu'on venait pour le détourner de ses projets : « Voyez-vous là, leur disait-il, cette montagne ? Voilà ce que mes prédécesseurs ont fait en faveur de l'Immaculée Conception ; voulez-vous que je sois le premier à prendre une mesure défavorable ? » Et avec ces paroles il les éloignait (56).

(55) Voy. Gravois, loc. cit. p. 127. [Supra, col. 370.] Ce dossier est marqué n° 120 et 121 dans les archives de la famille Chigi.

(56) « Alessandro VII, che più de tutti i Papi l'ha favorita, mentre stava ordinando la celebre sua bolla, fattosi porre sul tavolino tutte le bolle, i brevi, decreti e rescritti de'suoi predecessori ; venendo poi sovente i contrarii per disturbarlo dall'impresa : Vedete voi, diceva, li quel monte ? Tutto questo hanno fatto a favore dell'Immacolata Concezione i miei predecessori ; ora volete voi, che sia il primo io a fare in disfavore ? E con cio levavasi d'attorno. » Notes du P. Budrioli, ap. A. Ballerini *Sylloge monum.* t. II p. 837.

Lorsque le Saint-Père eut terminé ce travail, il le copia lui-même de sa main, le 8 décembre 1661, a bulle qu'il voulait publier, et adressa cet exemplaire original au roi d'Espagne (57).

Comme cette bulle est la dernière qui précéda la définition, et qu'elle résume en termes remarquables la doctrine de l'Eglise, dont elle est et dont elle restera toujours un des plus beaux monuments, je donnerai ici la traduction fidèle de la partie dogmatique et disciplinaire de cette célèbre constitution. Voici en quels termes Alexandre VII exprima, en 1661, la croyance de l'Eglise universelle, et condamna de nouveau la doctrine contraire au privilège de l'Immaculée Conception.

Après un préambule sur la sollicitude qui anime le Saint-Siège à conserver la paix et à prévenir les scandales dans l'Eglise, le Souverain Pontife poursuit ainsi :

« 1° Elle est certainement ancienne, à l'égard de la bienheureuse Mère et Vierge Marie, la piété des fidèles qui croient que l'âme de cette Vierge sainte, dès le premier instant de sa création et de son infusion dans son corps, a été conservée intacte de la tache du péché originel, par une grâce spéciale, par un privilège unique, en considération des mérites de Jésus-Christ, son Fils, rédempteur du genre humain ; et qui honorent et célèbrent solennellement, dans ce sens, la fête de sa Conception. Le nombre de ces fidèles s'est accru, et ce culte s'est étendu, lorsque Sixte IV, notre prédécesseur d'heureuse mémoire, eut publié, pour recommander cette croyance, les constitutions apostoliques que le concile de Trente a renouvelées, et dont il a ordonné l'observation fidèle. Cette piété s'est accrue encore et s'est propagée davantage ; ce culte a pris de nouveaux développements, lorsque, avec l'approbation des Souverains Pontifes, un ordre religieux en fut fondé, des confréries eurent été érigées, des indulgences accordées, de sorte que, grâce à l'assentiment que la plupart des plus célèbres universités ont donné à cette doctrine, les choses sont arrivées au point qu'à peu près tous les catholiques du monde la professent aujourd'hui.

« 2° Quand de grands scandales, de déplorables querelles et de misérables dissensions furent nés au sein du peuple fidèle, par la faute de ceux qui, dans les sermons, les leçons, les thèses et les actes publics, soutenaient l'opinion contraire, à savoir, que la bienheureuse Vierge Marie a été conçue dans le péché originel, Paul V, notre prédécesseur d'heureuse mémoire, défendit de professer et d'enseigner publiquement cette opinion. Grégoire XV, un autre de nos prédécesseurs d'heureuse mémoire, étendit cette défense aux discours privés, et il ordonna de plus, pour favoriser la pieuse croyance, que dans le très-saint sacrifice de la Messe et dans l'office divin, célébrés en public ou en particulier,

personne ne se servit (pour désigner le privilège de la sainte Vierge) d'un autre nom que de celui de Conception.

« 3° Cependant, comme nos vénérables frères les évêques de l'Espagne presque tout entière, avec les chapitres de leurs Eglises, viennent de nous l'exposer, par les lettres qu'ils nous ont adressées, et comme l'indique aussi notre très-cher fils en Jésus-Christ, Philippe, roi catholique de l'Espagne, qui à ce sujet nous a envoyé, en qualité de son ambassadeur, notre vénérable frère Louis, évêque de Placenza, chargé de nous remettre les suppliques des différents royaumes d'Espagne, il y a encore quelques défenseurs de l'opinion contraire au privilège qui continuent, malgré ces défenses du Saint-Siège, à combattre ou à ébranler en public et en particulier la pieuse croyance, et à interpréter de telle sorte les grâces accordées par les Souverains Pontifes pour favoriser le culte et la fête de l'Immaculée Conception, qu'ils en détruisent la signification. Bien plus, ils nient que l'Eglise romaine soit favorable à l'exercice de ce culte et à la célébration de cette fête, et ils tâchent ainsi d'arracher aux pieux fidèles la possession pacifique dont ils jouissent. De là vient que les scandales, les querelles et les disputes auxquels Paul V et Grégoire XV ont voulu obvier, se perpétuent de nos jours, et l'on craint à bon droit que les efforts de ces adversaires ne suscitent des inconvénients plus graves à l'avenir que par le passé. En conséquence les évêques d'Espagne avec les chapitres de leurs Eglises, et Sa Majesté Philippe, roi d'Espagne, nous supplient instamment d'appliquer à cet état de choses un remède efficace.

« 4° Pour nous, considérant que la sainte Eglise romaine célèbre solennellement la fête de la Conception de Marie Immaculée toujours Vierge, et a approuvé autrefois un office spécial et propre, selon la dévote, pieuse et louable institution qui émana de Sixte IV, notre prédécesseur ; voulant, à l'exemple des Souverains Pontifes nos prédécesseurs, nous montrer favorable à cette louable piété, dévotion, fête et culte, tel qu'il a été institué et perpétuellement conservé sans variation dans l'Eglise romaine ; voulant aussi soutenir cette piété et cette dévotion qui consistent à honorer et à célébrer le privilège de la bienheureuse Vierge préservée du péché originel par la grâce prévenante du Saint-Esprit ; désirant de plus conserver dans le troupeau de Jésus-Christ l'unité de l'esprit dans le lien de la paix, en apaisant les dissensions et les querelles, en éloignant les scandales (qui le désolent) ; à la demande des évêques susdits avec les chapitres de leurs Eglises, ainsi que du roi Philippe et de ses royaumes, nous renouvelons les constitutions et les décrets publiés par nos prédécesseurs, et surtout par Paul V et Grégoire XV, en faveur de la croyance

qui soutient que l'âme de la bienheureuse Vierge Marie, au moment de sa création et de son infusion dans son corps, a été douée de la grâce du Saint-Esprit et préservée du péché originel, et en faveur du culte et de la fête qui sont célébrés conformément à cette pieuse croyance en l'honneur de la Conception de la même Vierge Mère de Dieu. En outre nous ordonnons que ces constitutions soient observées sous les censures et les peines qu'elles renferment.

« 5° Quant à tous ceux qui oseraient à l'avenir interpréter les constitutions et décrets portés dans le but de confirmer la pieuse croyance de façon à annuler la faveur que ces constitutions et ces décrets ont procurée à cette croyance, à ce culte ou à cette fête; ou bien qui oseraient mettre en question cette croyance, cette fête ou ce culte, ou parler, prêcher, traiter, disputer contre elles d'une manière quelconque, directement ou indirectement, même sous prétexte d'examiner sa définibilité, d'interpréter ou de commenter la sainte Ecriture, les saints Pères et les docteurs, ou bien sous tout autre prétexte, ou à toute autre occasion, ou par écrit ou de vive voix, déterminant des propositions contraires, en affirmant, en exposant des objections, et en les abandonnant sans solution, ou d'une toute autre manière quelconque que l'on puisse imaginer, nous les soumettons aux peines et censures fixées par les constitutions de Sixte IV, et de plus nous voulons qu'ils soient privés, par le fait même sans déclaration ultérieure, de la faculté de prêcher, d'enseigner et d'interpréter, et de voix active et passive dans toute élection quelconque; et nous déclarons que, par le fait même, sans déclaration ultérieure, ils encourent l'incapacité perpétuelle de prêcher, d'enseigner et d'interpréter, peines dont ils ne pourront être absous et dispensés que par nous ou par nos successeurs les Souverains Pontifes, outre les peines nouvelles que nous voudrions nous-même ou que nos successeurs voudront leur imposer, conformément aux prescriptions contenues dans les constitutions de Paul V et de Grégoire XV.

« 6. Enfin nous voulons et ordonnons que sous les peines et les censures marquées dans l'*Index* des livres défendus, peines à encourir par le fait même, sans déclaration ultérieure, on tienne pour expressément condamnés les livres dans lesquels la pieuse croyance, la fête ou le culte de l'Immaculée Conception sont révoqués en doute, ou dans lesquels on trouve des écrits, des locutions, des sermons, des traités, des disputes qui soient contraires d'une manière quelconque à cette croyance, à cette fête et à ce culte, soit que ces livres aient été publiés depuis le décret déjà cité de Paul V, soit qu'on les publie dans la suite. Conformément

aux constitutions de Sixte IV, nous défendons d'affirmer que tous ceux qui soutiennent l'opinion contraire, à savoir, que la glorieuse Vierge Marie a été conçue avec le péché originel, tombent dans l'hérésie ou commettent un péché mortel, puisque la chose n'a pas encore été décidée par l'Eglise romaine et le Siège apostolique, comme nous n'entendons et ne voulons pas encore le décider maintenant. Pour ceux qui oseraient taxer d'hérésie, de péché ou d'impiété, ceux qui soutiennent la pieuse croyance, nous les soumettons à toutes les peines fixées par les constitutions de Sixte IV et de nos autres prédécesseurs, et de plus à celles que nous avons établies contre ceux qui violeraient la présente constitution (58)...

« Donné à Rome, à Sainte-Marie Majeure, sous l'anneau du Pêcheur, le 8 décembre 1661, la septième année de notre Pontificat. »

A cette occasion, Alexandre VII écrivit au roi d'Espagne que, conformément aux vœux de sa Majesté et des évêques de ses royaumes, il venait de prendre les mesures les plus efficaces : « Après avoir invoqué, dit-il, par de fréquentes prières, la lumière du Saint-Esprit, après avoir appelé souvent dans nos conseils des hommes d'un grand savoir et d'une haute piété, surtout nos vénérables frères les cardinaux Inquisiteurs, nous avons, de leur avis et consentement, publié une constitution qui, avec la bénédiction du Seigneur sur laquelle nous comptons, suffira pour rendre la paix aux consciences et aux esprits, et qui parfaitement conforme aux suppliques de Votre Majesté, lui sera sans doute très-agréable (59). »

Le 10 décembre ce bref fut expédié au roi d'Espagne avec la bulle; et le 12 décembre l'ambassadeur vint remercier Sa Sainteté, qui, avec un sentiment de joie, s'empessa de lui dire : « Enfin la plénitude des temps est venue... Nous avons examiné cette affaire sous toutes ses faces. Par la volonté et l'inspiration du Seigneur, nous nous sommes définitivement décidé à publier cette constitution que, pendant quatre mois entiers, nous avons gardée sous le pied de notre crucifix, en conjurant le Seigneur de nous inspirer ce que nous avions à faire pour le plus grand bien de son Eglise. Le jour de la fête de l'Immaculée Conception nous avons célébré la sainte Messe à la même fin, après avoir placé la constitution sur l'autel, sous le corporal; et après le saint Sacrifice nous l'avons transcrite avec la plus grande conviction (60). »

Alexandre VII confia à Mgr Crespi Borgia la constitution autographe, pour la remettre à Philippe IV, avec prière de ne point permettre que l'on mêlât des réjouissances profanes aux fêtes que l'on célébrerait désormais en l'honneur de l'Immaculée Conception de la Mère de Dieu.

(58) Voy. *Magnum Bullar. Roman.* t. VI, p. 452, ed. Luxemb. 1727. Les trois derniers paragraphes de cette bulle ne renferment que des formules de droit.

(59) Strozzi, p. 614.

(60) Id. p. 614 et 615.

A peine cette constitution fut-elle connue en Espagne qu'elle y excita une explosion de joie indicible. Tout le monde reconnut que jamais le Saint-Siège n'avait pris une mesure plus importante en faveur de la pieuse croyance.

Non-seulement Alexandre VII renouvelle toutes les anciennes constitutions de ses prédécesseurs, en ce qu'elles ont de favorable au mystère, mais il enchérit de beaucoup sur elles.

Il affirme d'abord que la croyance à l'Immaculée Conception est devenue universelle dans l'Eglise.

Il attribue tous les troubles qu'on déplore à l'audace de ceux qui, malgré les défenses portées par Paul V et par Grégoire XV, osent encore contester le privilège de la Mère de Dieu ; il déclare que le Saint-Siège blâme et entend réprimer ces attaques téméraires.

Il rappelle que le Saint-Siège a autorisé et commandé le culte de l'Immaculée Conception dans la sainte Messe et dans l'Office divin ; qu'il a approuvé un Office propre de l'Immaculée Conception, et proscrit celui de la sanctification de Marie dans le sein de sa mère.

Il ajoute que toutes ces mesures ont été prises par ses prédécesseurs, pour favoriser la pieuse croyance et propager ce culte, et que, dans le sein de l'Eglise romaine ce culte n'a jamais varié ; qu'il a toujours eu le même objet.

Il déclare positivement que cet objet est bien le premier moment de l'existence de la Mère de Dieu, l'instant où elle fut créée, comme l'ont toujours pensé les pieux serviteurs de Marie.

Il renouvelle ensuite les mesures prises par ses prédécesseurs, ainsi que les peines canoniques par lesquelles ils ont sanctionné ces mesures ; il confirme la possession dont jouit la pieuse croyance, et défend dans les termes les plus énergiques d'altérer la signification de ces dispositions anciennes, ou de porter atteinte à cette possession séculaire, de quelque manière que ce puisse être, sanctionnant par des peines canoniques très-graves, et à encourir par le fait même, les règles qu'il vient de prescrire, les ordres qu'il a donnés.

Ses prédécesseurs, malgré les faveurs qu'ils n'avaient cessé d'accorder à la pieuse croyance, avaient toujours ajouté qu'ils n'entendaient point porter préjudice à l'opinion contraire. Alexandre VII a omis à dessein cette clause, qu'il ne pouvait plus concilier avec les dispositions qu'il avait prises. Il

défend seulement de taxer d'hérésie ou de péché mortel ceux qui soutiennent l'opinion contraire au privilège ; mais il frappe aussitôt des censures les plus terribles ceux qui oseraient accuser d'erreur les défenseurs du privilège de Marie.

Si on analysait toutes les expressions de la bulle *Sollicitudo*, comme nous venons d'en analyser les principes généraux, on verrait qu'il n'en est pas une qui ne frappe un argument des adversaires de l'Immaculée Conception, ou qui ne détruise un de leurs prétextes (61). Aussi la bulle fut-elle généralement considérée comme une définition indirecte, implicite du mystère, et comme le dernier pas que le Saint-Siège pût faire avant de prononcer une définition explicite et solennelle (62).

La bulle d'Alexandre VII contribua puissamment à étendre le culte de l'Immaculée Conception et à propager la pieuse croyance. On vit même des théologiens de grand renom qui l'avaient combattue jusqu'alors, l'admettre, la défendre et l'enseigner, parce qu'il leur paraissait impossible désormais de se faire illusion sur la croyance de l'Eglise catholique.

Personne ne manifesta plus de satisfaction ni de bonheur que Philippe IV, roi d'Espagne, qui fit plusieurs fondations considérables en l'honneur de Marie Immaculée, fondations approuvées et sanctionnées par le Saint-Siège (63). Mais peu de temps après, le 17 septembre 1665, le Seigneur appela à lui ce pieux souverain, pour le récompenser de ses vertus et de ses œuvres.

Marianne d'Autriche, son épouse, prit en main les rênes du gouvernement, pendant la minorité de son fils. Un de ses premiers soins fut de confirmer la junte de Tolède, qui s'occupait exclusivement de la question de l'Immaculée Conception, et qui la traitait comme une affaire d'Etat. Elle invita les membres de cette docte assemblée à poursuivre leurs travaux, et à propager la dévotion au mystère, selon les intentions du roi défunt, et conformément à ses propres desirs (64).

En 1675, Charles II, ayant accompli sa quatorzième année, fut proclamé roi d'Espagne, et aussitôt il se montra, par sa dévotion envers Marie Immaculée, le digne successeur de ses pieux ancêtres. De sa main il écrivit à la junte de Tolède que le progrès de la cause de l'Immaculée Conception comptait parmi les premiers objets de sa sollicitude, et qu'elle lui tenait beaucoup à cœur. Par une

(61) Le P. Strozzi fait cette démonstration, p. 619 et 620.

(62) Les protestants, qui ne saisissaient pas la distinction qui existe entre une définition de foi et une déclaration indirecte, implicite, prétendirent qu'Alexandre VII avait défini l'Immaculée Conception comme dogme de foi, et obligé tous les fidèles à y croire. Telle fut l'opinion de Calliste, théologien luthérien de l'université d'Helmstadt. Il en inférait que, l'Immaculée Conception étant une fable, le Saint-Père avait compromis son infailibilité. Les théologiens catholiques n'eurent aucune peine

à lui prouver que la déclaration d'Alexandre VII n'était point une décision dogmatique proprement dite ; que celui qui, après la constitution *Sollicitudo*, niait l'Immaculée Conception ne tombait pas dans le crime d'hérésie, comme Alexandre VII le déclare formellement, et que, par conséquent, le dogme n'était point défini. Voy. Strozzi lib. x, c. 25, p. 625.

(63) Strozzi, l. c. p. 635.

(64) Lossada, *Discussio theol.*, etc. *Annal.* ad an. 1666.

lettre du 19 octobre 1677, il pria la junte de lui indiquer par quels moyens il pourrait obtenir du Saint-Siège la définition dogmatique que son père et son aïeul avaient vainement sollicitée ; et il exprimait l'espoir de réussir parce que la sainte Vierge exaucerait sans doute ses prières, et accueillerait ses ardents désirs (66).

Un témoin oculaire atteste que les larmes vinrent aux yeux des membres de la junte, lorsqu'ils entendirent le jeune roi, qui n'avait alors que seize ans, exprimer avec une piété si vive et une candeur si admirable, les sentiments qu'il professait pour la Reine des cieux. Ils répondirent à Sa Majesté qu'ils examineraient l'affaire avec le plus grand soin ; mais que, dans une matière de cette importance, il fallait tenir compte des circonstances et des temps.

Charles II écrivit aussi à Innocent XI, pour le prier de supprimer le décret de l'Inquisition romaine qui avait condamné le petit Office de l'Immaculée Conception. Le Saint-Père accueillit cette demande avec bonté, et y fit droit. Bientôt après, le frère Diaz de Saint-Bonaventure, procureur général de l'ordre de Saint-François pour les royaumes de Castille et de Léon, fut chargé par le roi d'Espagne de travailler à la cause de l'Immaculée Conception à Rome, où il devait séjourner pour les affaires de son ordre. Afin d'accélérer le jour de la définition, Charles II sollicita, par son intermédiaire, que l'office de l'Immaculée Conception avec octave fût rendu obligatoire pour tout l'univers catholique. Innocent XII, par sa bulle *In excelsa*, du 13 mai 1693, accéda à cette demande. Cette mesure fut complétée lorsque Clément XI, en 1708, étendit la fête à toute l'Eglise (67).

Tels furent les efforts tentés pendant le xviie siècle, pour obtenir du Saint-Siège la définition du dogme de l'Immaculée Conception ; tels furent les succès qui couronnèrent ces efforts. L'ardeur que la pieuse nation Espagnole avait montrée à cette fin, ne s'éteignit point avec le siècle ; mais elle se manifesta encore dans la suite par de nombreuses et éclatantes démarches.

IV. — Démarches faites au xviiie siècle pour obtenir la définition dogmatique de l'Immaculée Conception.

En 1700, Philippe V succéda à Charles II comme roi d'Espagne. Il ne tarda guère d'écrire à la junte

de Tolède pour la prier de l'informer de l'état de la grande question qui préoccupait tous les esprits, et pour l'engager à hâter, par tous les moyens qui seraient en son pouvoir, le moment de la définition qu'il désirait bien vivement. On a de lui une lettre de l'année 1706, et une autre de l'année 1709. Toutes deux attestent sa tendre dévotion envers Marie, et sa vive sollicitude pour la définition de son privilège. Il y invite de nouveau les membres de la junte à lui indiquer par quelles voies il parviendrait à accélérer l'époque de la définition. Il y déclare que son zèle a pour mobile les nombreuses faveurs que la Vierge Immaculée lui a procurées, et en premier lieu les importantes victoires qu'elle lui a obtenues. La sincérité et la vivacité de ses sentiments éclatèrent surtout, lorsqu'il fit construire une magnifique pyramide couverte d'inscriptions destinées à exprimer sa gratitude envers la Vierge Immaculée (68).

Un nouvel effort fut tenté auprès de Clément XI, en 1714. Dans les archives de l'Eglise de Tolède on conserve la copie de dix-sept lettres écrites en cette année au Saint-Père par autant d'évêques espagnols, pour le supplier de prononcer enfin, selon les désirs du monde catholique, mais surtout de Sa Majesté le roi d'Espagne et de ses fidèles sujets, la définition du privilège de l'Immaculée Conception (69).

Cette tentative n'ayant point réussi, Philippe V revint à la charge auprès de Clément XII, en 1732. Il écrivit au Saint-Père, qu'il se croyait plus obligé que ses ancêtres de contribuer à procurer cette gloire à la Mère de Dieu, parce qu'il avait reçu d'elle plus de bienfaits qu'eux (70). Il fit remettre à Sa Sainteté un résumé de l'ouvrage dans lequel le R. P. Lossada, lecteur jubilaire de l'université d'Alcala et membre de la junte de Tolède, avait prouvé la définibilité de la pieuse croyance (71). A ce résumé il joignit une lettre collective des membres de la junte de Tolède (72), et il chargea son ambassadeur d'insister sur cette affaire de vive voix.

Le Saint-Père répondit, le 11 octobre 1732, à Sa Majesté, qu'il ne pouvait assez louer sa piété et sa tendre dévotion envers la Vierge Immaculée ; mais que pour répondre aux désirs qu'elle lui avait exprimés, il fallait, à cause de l'importance de la chose, recourir longtemps aux prières ferventes et supplier le Père des lumières d'éclairer son

(66) Lossada, *Discussio theol.*, etc. *Annal.* ad an. 1673.

(67) Lossada, *Disc. theol.* loc. cit.

(68) id., loc. cit. ad an. 1700.

(69) *Pareri de' vescovi*, VIII, 489. La copie de ces lettres a été envoyée à S. S. Pie IX, par S. E. le cardinal de Tolède. Le recueil original de ces documents a été réintégré dans les archives de l'Eglise romaine, par les soins du P. Giorgi et du cardinal Gerdil, comme le raconte le cardinal Lambruschini, dans sa dissertation *Sull' Immaco-*

lato Concepimento di Maria, p. 112 et s. Roma 1845.

(70) Lossada, loc. cit. ad an. 1732.

(71) Cet abrégé est imprimé à la suite de la *Discussio theologica*, sous ce titre : *Synopsis doctrinæ super proxima definibilitate articuli de Immaculata Deiparæ Conceptione*. Matriti 1733.

(72) *Humilis deprecatio ad SS. Dominum Clementem XII P. M... Theologi pro regali Hispaniarum cœtu Immaculatae Conceptionis Deiparæ*, à la suite de la *Synopsis* du P. Lossada, p. 71.

Eglise, afin que les vœux et les désirs des fidèles croissant de jour en jour, l'on vit s'accomplir enfin le grand acte, appelé de tant de vœux, et désiré avec tant de raison (73).

A peine Clément XII eut-il adressé cette réponse à Philippe V, roi d'Espagne, qu'il reçut de nouvelles instances de Charles VI, empereur des Romains, qui, par une lettre du 24 décembre 1732, pria vivement Sa Sainteté de prononcer enfin la définition si ardemment désirée par tous les vrais serviteurs de Marie. L'empereur faisait remarquer qu'aucun doute n'était plus possible. Les constitutions, les brefs et les concessions liturgiques du Saint-Siège, les grâces et les indulgences accordées, les églises bâties et les autels presque sans nombre érigés en l'honneur de l'Immaculée Conception, le serment prêté par les universités, le culte universel suffisent, disait le pieux souverain, pour élever la pieuse croyance au plus haut degré possible de certitude, au-dessous de la foi divine. Il ajoutait que tous les fidèles désiraient la définition, et que lui-même la sollicitait, afin de témoigner à la Vierge sans tache la vive gratitude qu'il lui avait vouée, en retour des immenses bienfaits qu'il en avait reçus (74).

Les annales de cette époque n'indiquent point si la lettre de l'empereur Charles VI eut quelque suite.

Ferdinand VI succéda à Philippe V, en 1746, sur le trône d'Espagne; et Charles, fils de Philippe, mais issu de son second mariage avec une princesse Farnèse, fut proclamé duc de Parme et de Plaisance en 1731, et roi des Deux-Siciles en 1735. Ce fut en cette qualité qu'il adressa, le 25 juin 1748, à Benoît XIV, une lettre relative à la définition de l'Immaculée Conception, qui mérite d'être conservée (75). La voici :

Très-saint Père,

« Descendant, par la grâce de Dieu, du sang royal de Philippe V, mon père, roi d'Espagne, qui est aujourd'hui dans la gloire du ciel, et de Charles II, de Philippe IV et de Philippe III ses prédécesseurs, rois d'Aragon, j'ai hérité par la même grâce, et je nourris dans mon cœur la dévotion la plus tendre envers l'Immaculée Conception de Marie, Mère, Epouse et Fille de Dieu. Mon sang bouillonne, mon cœur brûle du désir de trouver de nouveaux moyens de témoigner mon amour à cette Vierge bienheureuse. La reine et les rois d'Espagne, mes frères, éprouvent le même sentiment. Je suis porté à renouveler aux pieds de Votre Sainteté la demande

que mes ancêtres ont souvent adressée au Saint-Siège; mais comme j'ignore si le Père des lumières a déjà éclairé sur ce point l'esprit de son Vicaire sur la terre, je n'ose pas lui demander une définition de foi catholique, ou *intra fidem*; mais j'ose supplier Votre Sainteté de m'accorder une chose qui ne souffre aucune difficulté, et qui, si je ne me trompe, causerait la joie la plus vive à toute l'Eglise catholique: ce serait de confirmer la bulle qu'Alexandre VII a publiée en 1661, bulle qui commence par ces mots: *Sollicitudo omnium Ecclesiarum*. Si cette constitution; fruit de soins particuliers et de pieux devoirs, fut pour l'Eglise universelle une source de consolations et de joies, je ne doute point qu'en la confirmant, Votre Sainteté ne donne un cours nouveau à ces sentiments et n'enflamme la dévotion des fidèles.

« En outre, je supplierai Votre Sainteté de déclarer, en sa qualité de grand docteur et d'interprète suprême des conciles, quelle a été l'intention du concile de Trente, lorsque dans la 5e session il dit, qu'il n'entre point dans son intention de comprendre dans ce décret, relatif au péché originel, la bienheureuse et Immaculée Vierge Marie, Mère de Dieu.

« Et afin qu'il reste un souvenir éternel et universel de cette déclaration, je prierai votre Béatitude d'ordonner que dans les litanies de la très-sainte Vierge, après les mots *Mater intemerata*, on ajoute: *Mater immaculata*. Votre Sainteté n'ignore pas qu'il y a peu d'années, on a accordé à saint Joseph, époux de la sainte Vierge, l'honneur d'être placé, dans les litanies des saints, après saint Jean-Baptiste.

« O saint Père, beaucoup de motifs m'ont engagé à vous adresser cette supplique; et d'abord, mon propre intérêt fondé sur ces généreuses promesses (de Marie): *Ceux qui agissent pour moi ne pécheront pas; ceux qui m'honorent, obtiendront la vie éternelle*. En second lieu, j'ai été mû par l'espérance de réussir dans ma demande après avoir vu que Votre Sainteté a fait une démonstration authentique et publique, en déclarant que la fête de l'Immaculée Conception sera désormais une fête solennelle du sacré Palais apostolique. Mais c'est surtout la pensée de la gloire qui en résultera pour la sainte Vierge Immaculée, la joie qui en reviendra à l'ordre séraphique (de Saint-François), à l'Espagne et à toute l'Eglise catholique, qui ont donné la dernière impulsion à mes pieux sentiments. J'espère donc avec confiance que Votre Sainteté se procurera cet honneur, et fera à nous tous cette faveur (76).

Cette lettre de Charles III, roi des Deux-Siciles,

la Vierge immaculée. Il obtint du Saint-Siège diverses faveurs spirituelles, pour étendre ce culte, et érigea un nouvel ordre de chevalerie de l'Immaculée Conception.

(76) *Pareri de vescovi*, iv, 258. Cette lettre a été mise au jour pour la première fois dans le recueil intitulé: *La scienza e la fede*, t. XX, fasc. 120, publié à Naples, en novembre 1850.

(73) Lossada, *Discussio theol.*, etc., p. 199.

(74) Id., loc. cit. à la fin de ses annales.

(75) Charles III ne succéda à son frère Ferdinand VI, comme roi d'Espagne, qu'en 1759. Quoiqu'il ait imprimé plusieurs taches à son règne en prêtant la main aux ennemis de l'Eglise, dont il fut l'instrument, il s'est constamment montré l'héritier des pieux sentiments de ses ancêtres envers

fut sans doute accueillie avec bienveillance par Benoît XIV, qui depuis plusieurs années s'était proposé d'encourager la dévotion envers la Vierge Immaculée. Le R. P. Budrioli, de la compagnie de Jésus, raconte qu'en 1742 le Souverain Pontife lui avait manifesté l'intention de publier une bulle à ce sujet, et qu'il l'avait même chargé d'en rédiger le texte (77) ; mais ce projet ne reçut aucune exécution. Benoît XIV manifesta sa dévotion envers la Vierge Immaculée, comme Charles III le rappelle plus haut, seulement en ordonnant qu'à la fête de l'Immaculée Conception, il y ait chapelle papale, en présence du Souverain Pontife et de toute sa cour.

Pour terminer l'histoire de la définition du mystère de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge au XVIIIe siècle, on plutôt l'histoire des efforts qui ont été faits à cette époque pour l'obtenir, nous n'avons plus qu'un seul document à citer, mais c'est sans contredit un des plus remarquables, parce qu'il semble avoir tracé à Sa Sainteté Pie IX, heureusement régnant, la conduite qu'il a adoptée, avant de prononcer la définition de l'Immaculée Conception.

Il est peu de serviteurs de Dieu plus populaires en Italie que le bienheureux Léonard de Port-Maurice, vénérable et saint missionnaire qui, à l'exemple de saint François de Hieronymo et de saint Alphonse de Liguori, éprouvait une immense charité envers les grands pécheurs, et opérait des prodiges par ses prédications apostoliques. Ce fut lui qui releva la dévotion si belle du Chemin de la croix, dévotion qu'il pratiquait lui-même au milieu des ruines du Colisée à Rome, où le peuple fidèle ne se lassait point de l'entendre ; où les âmes pieuses venaient honorer le sang des premiers martyrs, immolés dans l'amphithéâtre, et adorer le roi des martyrs sur sa croix. Le bienheureux Léonard de Port-Maurice était tout à la fois un prédicateur éloquent et un écrivain habile. Depuis peu d'années on a publié en Italie trois ou quatre éditions de ses œuvres. Parmi ses lettres il en est une qui est devenue célèbre, parce qu'on la considère comme l'expression d'un esprit prophétique. Nous avons lu et collationné la pièce originale, dans la maison de Retraite de Saint-Bonaventure, *il Ritiro di S. Bonaventura*, le couvent le plus pauvre de la ville de Rome, bâti au milieu des ruines du palais des Césars, au haut du mont Palatin. Cette lettre exprime le désir le plus ardent de voir définir le mystère de l'Immaculée Conception, et présage les plus grands biens pour l'époque où le Saint-Siège croira pouvoir prononcer cette définition.

Le bienheureux missionnaire adresse cette lettre

à un prélat inconnu, membre d'un ordre religieux. Après avoir parlé de certains événements qui avaient troublé la ville de Gènes, il poursuit :

« La chose du monde qui me tient le plus à cœur, est que votre illustrissime et révérendissime Seigneurie m'aide à réparer les outrages que l'on fait à notre grande et sainte Mère, la Vierge Marie. Je voudrais que, de la lune qu'elle tient sous ses pieds, on fit un diadème au grand mystère de son Immaculée Conception, et qu'on déclarât ce mystère de foi catholique. Qu'on ne s'épouvante pas de cette idée ; qu'on ne dise point que nous tentons l'impossible. Cette impossibilité supposée est le frein qui enraye la plus grande affaire du monde, affaire que l'on devrait terminer. Que l'on m'en croie, pour la grâce de Dieu, la question est beaucoup plus avancée qu'on ne se l'imagine ; concluez-le de ces explications secrètes que je vais vous donner.

« Quand feu Clément XII, de sainte mémoire, m'accorda le bref qui donnait une nouvelle extension aux indulgences du Chemin de la croix, bref qui a été confirmé ensuite par le Souverain Pontife régnant, j'eus la hardiesse de lui demander qu'il voulût bien déclarer de foi le grand mystère. Je rencontraï les difficultés ordinaires ; et ne pouvant obtenir la douce consolation que je désirais, je demandai la permission de rechercher quelle était, à cet égard, l'opinion des cardinaux. Le Saint-Père me l'accorda. Je me mis aussitôt en course, et tous ceux que je trouvai à Rome se montrèrent disposés à favoriser la pieuse croyance, à l'exception d'un seul, que peu de mois après le Seigneur appela à lui. Ce fut le cardinal Imperiale, d'heureuse mémoire, qui me donna le conseil le plus sage et le plus solide. Dans les affaires, il marchait plus de la tête que des pieds. Ecoutez, mon Père, me dit-il, il y a des personnes qui s'imaginent que le Pape ne peut pas définir le mystère de l'Immaculée Conception sans le concours d'un concile général. Sans vouloir réfuter cette opinion, je vais vous suggérer le moyen d'assembler un concile en évitant toute dépense. Vous tous, Pères Observantins, Réformés, Conventuels et Capucins qui êtes répandus sur la surface de l'univers, obtenez de vos généraux qu'ils écrivent aux Pères provinciaux, pour engager les évêques à faire tous ensemble, en même temps, de nouvelles instances auprès du Souverain Pontife, afin qu'il définisse l'Immaculée Conception, et soyez persuadés qu'à peu d'exceptions près, vous les trouverez disposés à faire cette démarche : et voilà ce concile réuni.

« Allez ensuite, me dit le cardinal, voir les ambassadeurs des couronnes, et obtenez qu'ils écrivent à leurs souverains, afin qu'ils fassent la

(77) Le R. P. Budrioli a réuni, en cinq gros volumes manuscrits, une foule de documents relatifs à la question de l'Immaculée Conception. Le R. P. A. Ballerini remarque que la plupart de ces pièces sont modernes. Il en a extrait quelques notes

intéressantes, et le projet de constitution rédigé à la demande de Benoît XIV. C'est une esquisse assez imparfaite. Voy. *Sylloge Monum.* t. II, p. 835 et 845.

même démarche. Je vis les ambassadeurs ; ils écrivirent ; toutes les puissances sont bien disposées.

« Ajoutez que toutes les universités ont fait le serment de défendre le mystère ; toutes partagent notre manière de voir ; les chefs de tous les ordres religieux, à l'exception d'un seul, professent la même doctrine ; tous sont bien disposés ; toutes les républiques, tous les Etats catholiques, avec leurs villes, leurs archevêques, leurs plébans, leurs curés ; les peuples de tous les pays du monde sont prêts à concourir à ce grand événement. Voilà donc que toute l'Eglise le désire. Vive donc la Conception Immaculée de notre grande Reine !...

« Que voulons-nous de plus ? Prions donc avec instances, afin que l'Esprit Saint inspire à notre saint Père le Pape la volonté de s'occuper avec ardeur de cette affaire de si grande importance, dont dépend le repos du monde ; car on peut tenir pour une chose certaine, qu'au jour où l'on fera ce grand honneur à la souveraine Impératrice du monde, on verra à l'instant renaître la paix universelle. Oh ! quel grand bien ! Oh ! quel grand bien (78) ! »

Cette lettre, à laquelle l'adresse et la date manquent, a été écrite, on le voit, sous le règne de Benoît XIV, successeur de Clément XII, élu en 1740 (79). Elle clôt dignement la série des monuments relatifs à la définition de l'Immaculée Conception que nous fournit le dix-huitième siècle. Les événements qui se sont précipités dans la seconde moitié de ce siècle, hélas trop fameux, n'ont plus permis aux serviteurs de Marie de travailler publiquement en faveur de la définition de son privilège ; mais les saints desirs que nous venons de constater n'attendaient qu'un moment propice pour se produire de nouveau : c'est ce que nous avons vu de nos jours.

V. — Préparatifs de la définition au XIXe siècle.

L'Eglise catholique respirait à peine au milieu des bouleversements politiques et des persécutions dont elle avait été une des premières victimes à la fin du XVIIIe siècle, lorsque le mouvement en faveur de la définition de l'Immaculée Conception se manifesta de nouveau.

Ce fut sans aucun doute pour accélérer le moment de cette sentence définitive, que les Pères Franciscains du royaume de Naples sollicitèrent du Saint-Siège la permission de célébrer l'Immaculée Conception de la sainte Vierge dans la pré-

face de la Messe, chose qui jusqu'alors était inouïe. Pie VII accéda à leurs desirs le 17 mai 1806.

En 1822, le R. P. Rivarola, bénédictin de Sicile, publia un opuscule fort remarquable sur la vérité du mystère. Par des considérations ingénieuses tirées des lois de la nature et des relations physiques qui existent entre les parents et leurs enfants il tâcha de prouver que la sainte Vierge a dû nécessairement échapper à la contagion commune pour que son Fils en pût être préservé (80). Quoique toutes ses preuves ne soient point concluantes, son travail a un caractère d'originalité bien rare, et il contribua certainement pour une bonne part à encourager les pieux serviteurs de Marie dans leurs espérances.

Peu de temps après cette publication, la faveur accordée par Pie VII aux Pères Franciscains de Naples excita la sainte ambition de l'archevêque de Séville : il sollicita à son tour du Saint-Siège pour son diocèse, et obtint la même faveur par un rescrit du 6 septembre 1834. L'archevêque administrateur du diocèse de Lyon, où le culte de l'Immaculée Conception est en vigueur depuis le temps de saint Bernard, s'empressa d'imiter cet exemple, qui fut suivi presque aussitôt par un grand nombre d'évêques et d'ordres religieux, dans toutes les parties du monde. Mon vénérable prédécesseur obtint cette concession le 10 janvier 1840, pour le diocèse de Bruges. Mgr l'évêque de Gand l'avait obtenue le 20 septembre 1839. L'ordre de Saint-Dominique, s'associant enfin à la croyance commune, fut autorisé, à sa demande, par décret du 10 décembre 1843, à célébrer aussi dans la préface de la Messe la grande prérogative de la Mère de Dieu (81).

Une autre dévotion vint, vers la même époque, donner un nouvel élan à la piété des fidèles envers la Vierge Immaculée. On n'avait point encore fait mention du mystère dans les Litanies de Lorette, qui rappellent si bien les autres prérogatives de la Mère de Dieu. Charles III, roi de Naples, avait sollicité de Benoît XIV, comme nous l'avons vu plus haut, la faculté d'ajouter aux Litanies cette invocation : *Mère Immaculée, priez pour nous*. Mais cette demande n'avait pas eu de suite. Le 20 septembre 1839, la congrégation des Rites accorda, par deux rescrits, à Mgr l'évêque de Forlì et à Mgr l'évêque de Gand, la permission d'ajouter aux Litanies de Lorette cette belle invocation : *Reine conçue sans péché, priez pour nous*. En peu de temps cette pratique est devenue générale (82).

(78) *Collezione completa delle opere* del B. Leonardo da Porto Maurizio, tom. II, pag. 57 et seq. Roma, 1853.

(79) Le bienheureux Léonard est mort le 26 novembre 1751. Voy. *Gesta, virtù e doni del B. Leonardo da Porto Maurizio missionario apostol. dei Minori reformati del ritiro di S. Bonaventura in Roma...* dal P. G. M. Da Masserano, p. 150 et s. 4e. Roma, 1796.

(80) *Dissertatione, in cui si prova che Maria Vergine sia stata necessariamente Concepita Immacolata, per necessaria conseguenza dell' infallibile dogma della divina sua Maternità*. Dell' abate Cassinese D. Gaspare Rivarola, 8e. Palermo 1822. Pareri, v. 1.

(81) Voy. P. Perrone, *De Imm. B. V. Mariæ Conceptu*, etc., p. 248 ed. Rom. 1847.

(82) Voy. P. Perrone, loc. cit. p. 242.

Cette extension du culte de la Vierge Immaculée, si ostensiblement encouragé par le Saint-Siège, réveilla les anciennes espérances et provoqua de nouvelles démarches de la part de l'épiscopat, dans le but d'obtenir la définition dogmatique du mystère. Nous avons déjà vu que S. S. Grégoire XVI, du 10 mai au 30 novembre 1840, reçut les suppliques de cinquante-deux cardinaux, archevêques et évêques qui insistaient sur l'utilité et la nécessité morale de prononcer le jugement définitif (83). Peu de temps après, il reçut encore une quarantaine de demandes semblables qui venaient des missions asiatiques, de l'Amérique méridionale, de l'Espagne, de l'Italie, de la Savoie, de la Moravie et de la Bohême (84).

Sa Sainteté Pie IX reçut, avant le 2 février 1849, quarante demandes des évêques du royaume de Naples, avec une nouvelle instance de Sa Majesté le roi des Deux-Siciles; dix demandes des archevêques et évêques de France, quatre-vingts demandes des archevêques et évêques de toutes les parties du monde (85), sans compter les suppliques des ordres religieux, des chapitres et des églises particulières; ce qui fait en tout cent et trente demandes de l'épiscopat adressées à Sa Sainteté dans l'espace de deux ans et demi, et deux cent vingt demandes d'évêques dans le courant de ce siècle, si on tient compte de celles qui furent adressées à Sa Sainteté Grégoire XVI, à dater de l'année 1840.

Dans ce chiffre ne figurent point les demandes indirectes des évêques qui ont sollicité les facultés de célébrer l'Immaculée Conception dans la sainte Messe et dans les Litanies de Lorette.

Je laisse à juger quelle impression dut faire sur un Pontife aussi dévoué à la Mère de Dieu que Pie IX, une manifestation aussi unanime et aussi imposante de l'épiscopat catholique. Le Saint-Siège ne pouvait y demeurer indifférent. Que dis-je? Il avait pour ainsi dire encouragé ces efforts. En 1843, le cardinal Lambruschini, un des dignitaires les plus élevés de la cour romaine, avait publié à Rome, aux applaudissements du Saint-Père et de toute la prélature, une dissertation dans laquelle il s'efforça de prouver que l'Immaculée Conception de Marie pouvait être définie par le Saint-Siège, et qu'on pouvait sans témérité espérer plus que jamais ce jugement solennel (86).

Cette dissertation fut traduite dans toutes les langues de l'Europe, et lue partout. La position de l'auteur, ancien archevêque de Gênes, ancien nonce à Paris, enfin secrétaire d'Etat de Sa Sainteté, donnait à cet opuscule une immense portée.

Aussi voit-on que beaucoup d'évêques, dans leur réponse à l'encyclique de Sa Sainteté Pie IX, invoquent l'autorité de cet écrit, et celle du livre du R. P. Perrone, qui parut en 1847 (87).

Ce savant religieux avait résumé les preuves du mystère, dans le but unique d'en démontrer la *définibilité*. Son travail fut lu avec la plus grande avidité, et contribua sans aucun doute à accélérer le moment de la définition dogmatique.

Lorsque cet intéressant ouvrage parut, Sa Sainteté Pie IX avait déjà conçu le projet d'interroger tous les évêques du monde catholique, afin de réunir ce concile œcuménique dont le bienheureux Léonard de Port-Maurice, à l'instigation d'un pieux cardinal, avait donné l'idée. Le Saint-Père déclare, dans la bulle *Ineffabilis*, que dès les premiers jours de son pontificat il avait été préoccupé de cette grave affaire. En effet, dans le courant de 1847 ou au commencement de 1848, il avait nommé une commission de consultants, choisis parmi les prélats et les théologiens les plus distingués de l'Eglise romaine, et il leur avait soumis la question de savoir si la pieuse croyance à l'Immaculée Conception pouvait, d'après les usages de l'Eglise catholique, être solennellement définie. A la fin de 1848, le Saint-Père, pour échapper aux étreintes de la révolution, dut quitter la ville de Rome et se réfugier à Gaëte. Il fit continuer les travaux de cette commission sur la terre de l'exil. A plusieurs reprises il réunit les cardinaux exilés comme lui, et prit leur avis sur le projet de définir la prérogative de la Mère de Dieu. Ce fut de Gaëte qu'il adressa, le 2 février 1849, à tous les évêques du monde, la célèbre encyclique par laquelle il les invita à adresser au ciel les plus ferventes prières, afin qu'il éclairât le chef de l'Eglise sur cette importante affaire, leur demandant en même temps quelle était, au sujet de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge, la croyance de leur troupeau et leur croyance personnelle.

Le Saint-Père voulait constater le consentement unanime de toute l'Eglise. Son but n'était point de provoquer de nouvelles démonstrations du mystère; cependant un grand nombre de prélats motivèrent si bien leur foi, exposèrent avec tant de profondeur et d'érudition les preuves de la pieuse croyance, que les réponses de l'épiscopat renferment, dans leur ensemble, une démonstration complète et irréfutable du mystère. Il est impossible de les lire, sans concevoir la plus haute idée de la science et de la piété de l'épiscopat catholique; sans admirer son attachement au Saint-Siège et son dévouement à la cause de la Mère de Dieu. L'unanimité des évêques est aussi une chose des plus remarquables.

(83) *Pareri*, ix, au commencement.

(84) *Pareri*, ix, p. 19 et seq.

(85) *Pareri*, ix, 87 et seq.

(86) *Sull' Immacolato Concepimento di Maria, dissertazione polemica del cardinale Luigi Lambru-*

schini, vescovo di Sabina, etc. 8°. Roma, 1843. *Pareri*. v.

(87) *De Immaculato B. V. Mariæ Conceptu, an dogmatico decreto definiri possit, disquisitio theologica*, Joannis Perrone, e S. J. etc. 8°. Romæ, 1847.

Sur environ sept cent cinquante cardinaux, patriarches, archevêques, évêques et vicaires apostoliques que l'Eglise compte dans son sein, plus de six cents avaient répondu au Saint-Père avant que celui-ci prononçât la définition. Si l'on tient compte des oublis, des cas de maladie, de mort, de vacance de siège, de lettres égarées à cause des grandes distances, on peut dire que l'épiscopat catholique tout entier a répondu à l'encyclique du 2 février 1849, et manifesté ainsi le vif intérêt qu'il prenait à l'affaire de la définition.

A côté du mouvement de l'épiscopat et des fidèles que nous venons de signaler, se produisait aussi le mouvement des théologiens et des docteurs qui consacraient leur plume à la gloire de Marie, et qui préparaient à leur manière le grand événement du 8 décembre 1854.

Nous avons déjà indiqué la belle dissertation que le R. P. Rivarola publia en 1822, la dissertation du cardinal Lambruschini qui vit le jour en 1843, et le traité sur la définibilité du mystère que le R. P. Perrone donna en 1847 : en remontant un peu plus haut, nous voyons qu'en 1839, le R. P. Marien Spada, de l'ordre de Saint-Dominique, mit au jour à Naples une dissertation destinée à expliquer la pensée de saint Thomas d'Aquin sur le mystère de l'Immaculée Conception. C'est une des discussions les plus solides et les plus raisonnables que j'ai lues sur ce sujet. Une foule de difficultés disparaissent, des objections que l'on croyait insolubles sont résolues à l'aide de rapprochements ingénieux et de réponses habiles. Le Père Spada qui désire ranger le Docteur angélique parmi les défenseurs de l'Immaculée Conception, eût gagné sa cause si elle avait pu être gagnée. Pour moi, je reste convaincu, comme je le dirai dans le chapitre suivant, que certaines doctrines de saint Thomas n'admettent aucune explication ; mais je ferai voir que le saint Docteur paraît aussi, dans certains passages de ses œuvres, avoir professé la pieuse croyance ; qu'en tout cas son opinion, vu les circonstances où elle se produisit, ne porte aucun préjudice à la prérogative de Marie. Au Père Spada reste le mérite d'avoir discuté cette question en excellent théologien et en courageux défenseur de l'Immaculée Conception (88).

(88) *Esame critico sulla dottrina dell' Angelico dottore S. Tommaso di Aquino, circa il peccato originale relativamente alla Beatissima Vergine Maria*, del P. M. Fr. Mariano Spada, de' Predicatori, già regente del collegio della Minerva in Roma. Napoli 1859. *Pareri*, v, 181.

(89) *Voto in forma di dissertazione sulla definizione dogmatica dell' Immacolato Concepimento della B. V. M.* del P. Pietro Biancheri, prete della Congreg. della Missione. Tivoli, 1848, et *Pareri*, v, 181.

(90) *In lode di Maria Santissima senza macchia concetta, dissertazione panegyrica* del P. Angelo Bigoni, ex ministro generale de' Minori conventuali. Seconda edizione. Venezia 1849.

En 1848, au milieu des commotions révolutionnaires, le R. P. Biancheri, prêtre de la Mission, écrivait à Tivoli un long traité sur le mystère. Il résuma les principaux arguments que l'on apporte en faveur de la pieuse croyance et les objections les plus spécieuses qu'on y oppose. Il examina surtout si la définition dogmatique était opportune, et quelle forme il convenait de lui donner. Il opina en faveur d'une définition qui déclarât Marie exempte de la dette même du péché originel. Malgré quelques légers défauts auxquels nulle œuvre humaine n'échappe, ce travail est un des meilleurs qui aient été publiés sur la matière (89).

Le R. P. Bigoni qui, en 1854, résidait à Padoue, où j'eus l'honneur de le voir, dans le magnifique couvent de Saint-Antoine, après avoir exercé les fonctions de général des Pères Conventuels, consacra ses loisirs à la défense de l'Immaculée Conception. La seconde édition de son excellent opuscule parut à Venise en 1849 (90).

Dès que l'encyclique du 2 février 1849 parvint dans l'Amérique méridionale, où la pieuse croyance était aussi vive qu'en Espagne, elle y excita un grand enthousiasme et donna lieu à plusieurs publications remarquables. J'ai sous les yeux d'abord une savante dissertation de l'abbé Joseph Maria Diez de Sollano, docteur et professeur de théologie à l'université de Mexico ; dissertation qui fut composée sur les ordres de cette université, et offerte par elle à Sa Sainteté Pie IX comme sa réponse à l'encyclique du Saint-Père (91). Ce travail sobre et solide fait grand honneur à cette corporation catholique et savante.

Le chapitre et l'université de Guadalajara, non contents de motiver leur profession de foi au mystère de l'Immaculée Conception, adressèrent au Saint-Père de précieux documents relatifs au culte de la Vierge Immaculée dans ce pays, et insistèrent vivement sur l'opportunité de la définition (92).

Une Thèse publique en faveur de l'Immaculée Conception fut soutenue et imprimée à Rio Janeiro, en 1850, par M. Honoré de Silva dos Santos Pereira (93). Le Brésil se prononçait donc aussi pour la définition du mystère.

Le chapitre de Durango choisit pour interprète

(91) *Theologica de Immaculata Conceptione B. V. M. dissertatio*, auct. Josepho Maria Diez de Sollano, in alma Mexicea universitate doct. theol. etc., ejusdem universitatis jussu elucubrata... unaque cum prædicta universitate SS. D. N. Pio PP. IX... pie reverenterque dicata. Mexici 1849. *Pareri*, v, 217.

(92) *Dictamen sobre la Immaculada Concepcion de Maria santissima*. Guadalajara 1849. *Pareri*, viii, 345. — *Dictamen de la universidad literaria de Guadalajara sobre la Concepcion Immaculada de Maria santissima*. — *Pareri*, viii, 440.

(93) *These em que se sustenta e prova com toda a evidencia a pureza da Immaculada conceicao de Maria santissima por seu mui jeroso e crente devoto*

de ses sentiments envers la Vierge Immaculée, le docteur Joseph Rafaël Aguila, qui lui offrit son travail le 25 mars 1850. Son opuscule fut offert ensuite au Saint-Siège comme un hommage au privilège de l'Immaculée Conception (94).

Son Eminence le cardinal De Romo, archevêque de Séville, dédia, la même année, à Sa Majesté Catholique un discours dans lequel il confirmait la croyance à l'Immaculée Conception. Ce discours fut une nouvelle manifestation du désir général de la nation espagnole (95).

En Italie le même mouvement existait. Un ecclésiastique de l'Oratoire de Venise publia, en 1849, une dissertation dans laquelle il tâcha de prouver que la Mère de Dieu n'a jamais contracté la dette du péché originel (96). Nous avons fait remarquer ailleurs qu'il n'était point nécessaire de soutenir cette thèse. Cette publication fournit du reste une preuve nouvelle de l'attention qu'attirait partout la question de l'Immaculée Conception de la Mère de Dieu.

En 1850, l'abbé Pierre Bigaro, prêtre de Venise, publia, dans sa ville natale, une excellente dissertation sur la prophétie de la Genèse (97). Nous avons eu l'occasion de la louer ailleurs.

Les pages que l'abbé Gaëtan Martorelli, archidiacre d'Osimo, écrivit la même année sur l'opportunité de la définition, ont aussi un grand mérite. Les motifs que le savant auteur allègue à l'appui de sa thèse sont solides, vrais et judicieux (98).

De tous les écrits, publiés en 1850 sur le mystère de l'Immaculée Conception, le plus remarquable sans contredit est le *Mémoire* de Dom Guéranger abbé de Solesmes. Ce petit volume, plein de sens et de raison, a le caractère d'un écrit original. L'auteur a su s'approprier les arguments anciens de telle sorte qu'ils paraissent nouveaux sous sa plume.

Fidelis Honoria da Silva dos santos Pereira, natural do Rio de Janeiro. Rio de Janeiro 1850, et *Pareri*, vii, 565.

(94) *Dictamen sobre el mysterio de la Inmaculada Concepcion de Maria santisima, presentado*, por el Dr. Jose Rafael Aguila al M. J. Y. V. Cabildo ecclesiastico, en 25 Marzo de 1850. Durango. *Pareri*, viii, 299.

(95) *Discurso sobre la Inmaculada Concepcion de Maria, dedicado a S. M. la Reina D. Isabella II*, por el cardenal de Romo, arzobispo de Sevilla. Sevilla, 1850. *Pareri*, viii, 151.

(96) *Dissertazione di un prete della Congregazione dell'Oratorio di Venezia, nella quale, ritenutosi che Maria SS. sia stata preservata dall'atto d'incorrere nella colpa d'origine nel primo instante della infusione dell'anima sua nel suo corpo, studiasi di mostrare che sia stata preservata altresì da ogni debito di incontrarla*. Venezia. Typ. armena 1849. et *Pareri*, v, 665.

(97) *Purissimæ Virginis Mariæ Dei Genitricis Conceptus quomodo Immaculatus biblico τοῦ Πρωτευαγγελίου testimonio statuendus? Brevis disquisitio theologico-critica*. presbyteri Veneti Petri Bigaro. Venet. 1850. et *Pareri*, vii, 81.

(98) *Dissertazione de D. Gaetano Martorelli archidiacono della cattedrale di Osimo, sull'opportunità*

il a fait justice aussi, et d'une manière triomphante, des difficultés que l'on soulevait alors et contre le mystère même et contre sa définibilité (99).

En 1851, le chanoine Cerri de Turin composa un *Manuel des douze fondements ou motifs qui assurent le triomphe de la sainte Vierge sur le péché originel*; ouvrage d'érudition, écrit avec jugement (1), qui eut pour écho à Turin un autre opuscule de même nature, quoique plus faible (2).

A Rome les éditeurs des *Pareri de vescovi* firent traduire en Italien la dissertation que M. Augustin Opitz, archidiacre dans le diocèse de Breslau, avait écrite en faveur de l'Immaculée Conception; ils l'insérèrent, en 1851, dans leur précieuse collection (3).

L'année suivante vit naître quatre ouvrages sur le même sujet. Le premier était dû à la plume du Père Pierre Gual, gardien du collège de la Propagation de la foi, à Ocopa dans l'Amérique Méridionale. Le Père Marcellin de Civezza, professeur d'éloquence sacrée au couvent d'*Ara cæli*, à Rome, le traduisit de l'espagnol en italien, et le fit imprimer dans la ville sainte. Il tend à prouver la possibilité et l'opportunité de la définition (4).

Le second ouvrage a été mis au jour par le R. P. Antoine de Regnano, sous le nom de *Panegyrique de l'Immaculée Conception*. Il est plus pratique que théorique. La troisième édition fut publiée à Prato en 1852. Nous l'avons reçue des mains du savant auteur, qui a fait partie de la Congrégation des Consulteurs instituée par S. S. Pie IX (5).

Un pieux chanoine de Narni, M. Martinez, prêtre d'origine espagnole et professeur de théologie au séminaire de sa patrie adoptive, a publié, en 1852 et dans les deux années suivantes, cinq volumes assez considérables sur le privilège de la sainte Vierge. Il y a déployé plus de zèle que de profon-

del tempo di dichiarar dogma di fede l'Immacolato Concepimento di Maria SS. Recanati 1850, et *Pareri*, v, 721.

(99) *Mémoire sur la question de l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge*, par le R. P. Dom Prosper Guéranger, abbé de Solesmes. Paris 1850. *Pareri*, vi.

(1) *Enchiridion super duodecim momenta fundamentum, ex quibus exsurgit triumphus B. Mariæ Virginis Dei in originale peccatum*, auctore can. hon. Dominico Cerri, theol. jurisque can. prof. emerito. Taurini 1851, et *Pareri*, vi, 1.

(2) *Ragionamento dedicato all'Immacolata Concezione di Maria Vergine*. Torino 1851, et *Pareri*, v, 755.

(3) *Dissertazione dell'archiprete Agostino Opitz, nella diocesi di Vratislavia* (écrite en allemand en 1851, et traduite en italien) *Pareri*, v, 769.

(4) *Della definibilità della Concezione Immacolata di Maria, dissertazione theologica* del P. Pietro Gual M. O. attuale Guadiano del collegio di Propaganda fede in Ocopa; vulgarizzamento dalla spagnuolo del P. Marcellino da Civezza, M. O. prof. di eloq. sacr. in Araceli. Roma, 1852. *Pareri*, viii, 1.

(5) *Novenario e panegirico della Immacolata Concezione di Maria Vergine* del P. Antonio da Regnano M. O. terza ed. Prato 1852.

deur (6). Le traité qu'il a ajouté sur la possibilité et l'utilité de la définition, renferme quelques documents utiles (7).

A la même époque, un pieux religieux de Naples publiait un traité fort étendu sur l'Immaculée Conception. Sa Majesté le roi des Deux-Siciles fit les frais de cet écrit qu'il répandit généreusement dans son royaume et à l'étranger (8).

J'ai loué ailleurs, comme elle le mérite, la réponse substantielle que Mgr Bruni, évêque d'Ugento, fit aux objections que l'on soulevait contre la définition de l'Immaculée Conception (9). Il suffit de la rappeler ici.

Peu d'écrits ont fait autant de sensation en Europe que les articles des rédacteurs de la *Civiltà cattolica*, sur les convenances sociales de la définition de l'Immaculée Conception de la bienheureuse Vierge Marie, articles que je citerai à la fin de ce chapitre, comme démontrant d'une manière convaincante l'opportunité de la définition, eu égard aux erreurs qui règnent de nos jours (10).

Mais de tous les écrits qui ont paru avant la définition, il n'en est aucun qui, par son étendue, son importance et sa solidité, puisse être comparé au grand travail du R. P. Passaglia dont j'ai été souvent tributaire dans le cours de cet ouvrage, et dont j'ai déjà fait voir ailleurs la grande valeur (11).

(6) *De natura et gratia admirabilis et purissimæ Conceptionis Deiparæ V. Mariæ, elucidationes polemicæ ad dogmaticam proximè ferendam sententiam utiliter congestæ*,... auct. sacerdote Hispano D. Raymundo Martinez et Fabrer, cathed. Narnien. canon. atque in ven. seminario dogm. et mor. theol. moderator. 5 vol. in 8. Interamnæ 1852-1824.

(7) *De utilitate et ratione sufficienti ad dogmaticam definitionem super Immaculato Deiparæ Mariæ Conceptu... elucidatio sacra*, auct. sac. Hispano Raym. Martinez et Fabrer, etc. Interamnæ 1855.

(8) *Della origine, progressi e stato presente del culto e festa dell'Immacolatissimo e santissimo Concepimento della grande Genitrice di Dio Maria, e della sua dogmatica definizione, Ricerche storico-chronologico-critiche per F. Agostino Pacifico di Maria addolorata, Alcantarino. Napoli 1852.*

(9) *Breve riposta alle principali obiezioni che si oppongono alla definizione dogmatica del mistero dell'Immacolata Concezione di Maria santissima*, per Mgr Bruni, vescovo di Ugento. Roma, 1855.

(10) *Congruenze sociali di una definizione dogmatica sull'Immacolato Concepimento della B. V. M.* Voy. Pareri, v. 1.

(11) *De Immaculato Deiparæ semper Virginis Conceptu*, Caroli Passaglia, etc., S. J. *Commentarius*. Pars 1. 4°. Romæ 1054. Le second volume parut peu de temps avant la définition, et le troisième dans le courant de 1855. La Bulle de définition a été calquée sur cet ouvrage.

(12) *Sylloge monumentorum ad mysterium Conceptionis Immaculatæ Virginis Deiparæ illustrandum*, cura et industria Antonii Ballerini. S. J. Pars 1. Romæ 1854. Cette première partie forme le dixième volume des *Pareri*. Le second volume a été imprimé à part dans l'imprimerie de la Propagande à Rome, en 1856.

(13) Voici l'ordre dans lequel ce recueil fut publié : *Pareri sulla definizione dogmatica dell'Immacolato Concepimento della B. Vergine Maria*, rasse-

gnati alla Santità di Pio IX. P. M. in occasione della sua enciclica, data da Gaëta, il 2 Febbrajo 1849, Parte 1. vol. I. p. vii.—555. Roma 1851. Parte 1. vol. II. p. 505. Roma 1851.—Parte 1. vol. III. p. 456. On trouve p. 422 : *Primo indice generale alfabetico delle sede arcivescovili e vescovili de'cui rispettivi titolari si contengono le lettere in questa prima parte dei PARERI*. Roma 1851.—Parte II. vol. IV. p. 509. Roma 1851. Ce volume contient les adresses des chapitres, des ordres religieux et des simples fidèles.—Parte III. vol. V. p. xxvi, 792. Ce volume contient divers opuscules sur l'Immaculée Conception. Roma 1851.—Parte III. vol. VI. p. 662. Opuscules et extraits de conciles provinciaux. Roma 1852.—Parte III. vol. VII. p. 345. clx. Roma 1852. Instructions pastorales et supplément aux réponses des évêques.—Parte III, vol. VIII, p. 604. Roma 1852. Opuscules, instructions pastorales, documents.—Parte III. vol. IX, p. 362. Roma 1852. Ce volume contient un supplément aux réponses des évêques, et p. 321 : *Indice generale delle materie contenute nei nove volumi de'PARERI*. C'est la table alphabétique de toutes les réponses des évêques publiées dans le recueil.—Appendice al vol. IX, p. 85. Roma 1854. Supplément aux réponses des évêques.—Appendice II. al vol. IX, p. 399. Roma 1854. Supplément aux réponses des évêques et opuscules.—Parte IV, vol. X. p. x. 560. Gr. Lat. Roma 1854. Ce volume contient la 1re partie de la *Sylloge monumentorum* du R. P. Ant. Ballerini, dont la seconde partie p. lxxxvii. 881. Grec. Lat. in Roma 1856, a été publiée en dehors de la collection des *Pareri*. — *Monumenta de dogmatica definitione Immaculati Conceptus Virginis Deiparæ* pag. 27. C'est l'allocution prononcée dans le consistoire du 1er décembre 1854 et la Bulle de définition. Le premier appendix du IXe vol. et le Xe vol. ont été publiés peu de temps avant la réunion des évêques, et le second supplément du IXe volume, pendant le séjour des évêques à Rome.

Ces nombreuses publications étaient autant de manifestations de la croyance générale.

Sa Sainteté voulut qu'elles fussent reproduites à la suite des réponses des évêques, comme des documents contemporains de la grande cause qu'il allait juger. C'est ainsi que le curieux recueil des *Pareri* que nous avons cité si souvent, atteignit le nombre de dix volumes (13). Au fur et à mesure qu'il était imprimé, on le communiquait aux théologiens consultants ; et lorsqu'il fut achevé, Sa Sainteté en fit remettre un exemplaire complet à tous les évêques présents à Rome lors de la solennité de la définition.

Les théologiens consultants avaient dans l'entretemps repris leurs travaux : chacun d'eux venait d'expliquer son opinion par écrit. Le Saint-Père fit imprimer ces avis en trois volumes distincts, afin de les soumettre au plus sérieux examen. Puis il nomma une commission spéciale, qui se réunissait plusieurs fois dans le courant des années 1852 et 1853, sous la présidence du cardinal Fornari, qui prenait cette affaire à cœur, et qui était,

à cause de son profond savoir et de sa longue expérience, l'un des hommes les plus capables de la juger. Cette commission avait été choisie dans celle des vingt consultants. Elle se composait de Mgr Caterini, aujourd'hui cardinal; du chanoine Audisio, des révérends Pères Jean Perrone, Charles Passaglia, Clément Schrader de la compagnie de Jésus, du R. P. Marien Spada, de l'ordre des Prédicateurs, de feu le R. P. Tonini, conventuel, auquel fut substitué le Père Ange Trullet, du même ordre.

Cette commission spéciale rédigea avec le plus grand soin le procès-verbal de ses séances, sous le titre de *Court exposé des actes de la commission spéciale nommée par Sa Sainteté Pie IX, pour examiner le sujet de l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge Marie* (14).

Dans sa première réunion du 8 mai 1852 elle fixa l'ordre de ses travaux, et les règles qu'elle voulait suivre pour apprécier sainement les monuments de la tradition catholique. Elle avait reçu la mission de réunir les témoignages décisifs de cette tradition et de les peser, afin de voir s'ils étaient tels que le Saint-Siège pût, sans déroger aux usages de l'Eglise, définir la croyance à l'immaculée Conception, comme dogme de foi; elle devait constater aussi que cette définition était opportune.

La maturité avec laquelle l'Eglise catholique procède, je ne dis point dans les matières obscures et controversées, lorsqu'il s'agit d'interposer son autorité souveraine, mais dans les questions déjà éclaircies et certaines, brille du plus vif éclat dans la marche que la commission spéciale suivit en ses importants travaux.

Avant tout examen, cette docte assemblée établit d'un commun accord les principes suivants, que l'on peut considérer comme un modèle de critique en matière de théologie :

1° Pour qu'une doctrine puisse être définie, il n'est pas nécessaire que les opinions n'aient jamais varié à son égard dans l'Eglise, que les fidèles et les maîtres de la foi aient toujours été d'accord.

A l'appui de ce principe on cita des exemples nombreux.

2° Il n'est point nécessaire qu'on ne puisse alléguer aucun passage de l'Ecriture, en apparence contraire à cette doctrine.

On confirma ce principe par un grand nombre de faits.

3° Il n'est point nécessaire qu'on puisse alléguer en faveur de cette doctrine des témoignages explicites ou implicites de l'Ecriture sainte. Une doctrine peut être définie sur l'autorité de la tradition seule, sans le témoignage de l'Ecriture.

4° Il n'est pas nécessaire, pour constater la tradition, qu'on produise une série non interrompue de témoignages des Pères, série qui remonterait aux apôtres pour descendre jusqu'à nous.

Ceux qui soutiennent le contraire, s'appuyent sur plusieurs fausses hypothèses que voici : ils supposent 1° que toute la doctrine enseignée par l'Eglise a été écrite par les Pères; 2° que tous les monuments écrits de la tradition sont parvenus jusqu'à nous; 3° que l'objet de la foi catholique a toujours été distinctement compris et formellement exprimé tout entier; 4° que la tradition d'une époque peut être en désaccord avec la tradition d'une autre époque précédente; 5° que de la doctrine généralement enseignée dans un siècle, on ne peut pas conclure que cette doctrine a toujours été crue, au moins implicitement. Or toutes ces fausses hypothèses étant insoutenables, il faut avouer que la tradition catholique est prouvée! lorsqu'on peut constater l'assentiment général de l'Eglise, à une époque quelconque, ou produire un certain nombre de témoignages décisifs qui le supposent. Les conciles œcuméniques ont toujours pensé ainsi; car ils ont souvent allégué en faveur de la foi le témoignage de Pères qui étaient morts depuis peu.

Après avoir établi ces règles *negatives*, qui écartent une foule d'objections créées par l'ignorance et le demi-savoir, la commission spéciale déterminait aussi les caractères *positifs* auxquels on reconnaît une doctrine susceptible d'être définie.

Le premier caractère est celui-ci : Que l'on produise quelques témoignages solennels, décisifs, qui renferment la doctrine à définir. Ce principe, justifié par les définitions des conciles œcuméniques et les bulles des Souverains Pontifes, fut admis sans contestation par tous les membres de la commission.

Le second caractère : Que l'on puisse indiquer un ou plusieurs principes révélés qui renferment la doctrine à définir. Ce caractère suppose l'autorité décisive de la tradition médiate, implicite.

Le troisième caractère : Qu'on ne puisse nier cette doctrine sans renverser, ou taxer de fausseté un ou plusieurs articles de foi certains. La connexité des dogmes, l'analogie de la foi ne permettent aucun doute sur la vérité de ce principe.

Le quatrième caractère : L'accord actuel de l'épiscopat catholique.

Le cinquième caractère : La pratique de l'Eglise. Il s'agit ici de pratiques religieuses, universelles, solennelles et commandées : car ces pratiques supposent une vérité théorique. Il faut examiner de plus si cette vérité appartient aux matières de foi, et si l'Eglise la croit révélée.

Après avoir adopté ces règles, la commission spéciale examina les témoignages de l'Ecriture sainte que l'on a coutume de produire, et elle en porta un jugement conforme à celui que nous avons adopté dans cet ouvrage.

Ensuite elle divisa en trois classes ou catégories les monuments de la tradition, à savoir, en témoignages efficaces et décisifs, en témoignages moins efficaces et sujets à contestation, enfin

(14) *Breve esposizione degli atti della commissione speciale stabilita della sancta di N. S. sull'argomento*

dell'Immacolata Concezione di Maria santissima, pag. 72, in fol. Roma, 1853.

en témoignages obscurs et secondaires, dont l'efficacité dépend d'un raisonnement. Un des membres de la commission fut chargé de réunir et de coordonner tous ces documents, afin d'en présenter le tableau au Saint-Père.

Au sujet de la possibilité et de l'opportunité de la définition, la commission spéciale fut unanime. Elle appuya son opinion sur l'autorité du concile de Trente, sur le consentement actuel de l'épiscopat, manifesté dans ses réponses à S. S. Pie IX, sur l'absence de tout obstacle, et sur d'autres motifs analogues.

Le Saint-Père ne considéra pas ce remarquable travail comme définitif. Il le soumit à l'examen de deux nouvelles commissions extraordinaires : l'une composée de dix-neuf cardinaux, l'autre composée de Messeigneurs Rossani, Tizzani, Barnabò, Frattini, Angelini, Bizarri, Capalti, Tommassetti, du chanoine Audisio, du chanoine Cossa, des RR. PP. Spada, Perrone, Passaglia, Schrader, Trullet, membres de la commission spéciale, auxquels furent adjoints les RR. PP. Palermo, de l'ordre de Saint-Augustin ; Paul de Saint-Joseph, de l'ordre des Carmes déchaussés ; Antoine-Marie Rigano, de l'ordre des Mineurs observantins, et Theiner, de la Congrégation de l'Oratoire. Le Saint-Père voulut aussi que le R. P. De'Ferrari, de l'ordre de Saint-Dominique, commissaire du Saint-Office, prît part à ces travaux.

Ce fut le 2 août 1853, que cette commission extraordinaire se réunit sous la présidence du cardinal Fornari (15).

A l'exception de deux membres, qui avaient fait partie de la commission des vingt consultants, tous les théologiens réunis furent d'avis que le privilège de la sainte Vierge était solidement prouvé par des arguments tirés de la sainte Ecriture, des monuments de la tradition, de la doctrine, du *magistère* et de l'esprit de l'Eglise, et de

la déclaration du concile de Trente. Tous, à l'exception d'un seul, jugèrent que le Saint-Siège pouvait, sans déroger aux règles ordinaires, prononcer la définition du mystère de la Conception Immaculée de Marie (16). Ce fut aussi l'avis unanime des cardinaux.

Nous avons emprunté ces faits à la *Courte relation de tout ce que Sa Sainteté Pie IX a fait, ainsi que des sentiments manifestés par l'épiscopat et par les consultants, au sujet de l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge Marie* (17), relation qui fut remise aux cardinaux avant le consistoire du 1er décembre 1854, afin qu'ils connussent les précautions que Sa Sainteté avait prises dans cette grave affaire. Un abrégé de cette relation, écrit en latin, fut offert aux évêques réunis à Rome pour assister à la définition (18).

Les préparatifs dont nous venons de parler ont eu lieu dans le courant de l'année 1853. Dans les premiers mois de l'année suivante, on sut que le Souverain Pontife avait pris la résolution de définir le mystère de l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge, et de donner à cet acte solennel tout l'éclat que les circonstances comportaient. Tout l'épiscopat catholique se fût rendu à Rome, si le Saint-Père l'eût désiré. Mais, soit qu'il n'ait pas voulu imposer un veuvage simultané à toutes les Eglises du monde, soit qu'il ait craint de causer quelque ombrage aux puissances, soit qu'il ait eu d'autres motifs, le Souverain Pontife se borna à inviter pour cette solennité les cardinaux étrangers, et un petit nombre de prélats de chaque nation catholique, en laissant parfois le choix de ces évêques au métropolitain (19). Parmi les évêques invités spécialement par le Saint-Père, on en compte plusieurs qui lui avaient fait des observations sérieuses contre l'opportunité ou la possibilité de la définition (20). Le Souverain Pontife qui avait sollicité des évêques une libre profession de

(15) Etaient absents, quoique membres de la commission, Mgr Macciotti et LL. EE. Recanati et Caterini, dont les opinions avaient été imprimées dans les trois volumes des Avis des consultants.

(16) Parmi les vingt consultants primitifs il en était un troisième qui avait opiné d'abord contre l'opportunité de la définition ; mais dès qu'il eut vu les réponses de l'épiscopat, il se rangea à l'opinion commune avec une grande conviction. Un seul membre de la commission extraordinaire fit des remarques critiques contre le travail de la commission spéciale. Ses observations furent imprimées avec des remarques et des notes ; elles formèrent le quatrième volume des Avis des consultants. Dans un cinquième volume le Saint-Père fit publier l'opinion du R. P. De'Ferrari, avec les remarques des RR. PP. Palermo et Perrone. Ces cinq volumes n'ont reçu aucune publicité.

(17) *Breve relazione di quanto si è operato della Santità di nostro Signore Pio P. IX, e de' sentimenti manifestati dall' Episcopato e dai consultori sull' argomento dell' Immacolata Concezione di Maria santissima*. Roma 1854.

(18) *Narratio actorum SS. D. N. Pii IX P. M. super argumento de Immaculato Deiparæ Virginis*

Conceptu. 7 pag. fol. Romæ 1854.

(19) En Belgique, S. E. le cardinal archevêque de Malines fut personnellement invité, avec un évêque belge à désigner. Son Eminence offrit l'invitation au plus ancien, qui l'accepta.

(20) Un de ceux qui ont écrit contre le dogme et contre la bulle *Ineffabilis*, prétend que le Saint-Père n'a invité qu'un petit nombre d'évêques affidés, dont l'assentiment à la bulle était connu. Or je tiens de la bouche même de feu Mgr Sibour, que je vis à Paris lorsque je me rendais à Rome, que le Souverain Pontife l'avait invité plusieurs fois et avec instances à entreprendre le voyage de la ville sainte, et à assister aux solennités de la définition. Personne n'ignore que Mgr Sibour avait élevé d'abord des doutes sur la possibilité de prouver théologiquement la prérogative de la sainte Vierge, et par conséquent de la définir ; mais qu'après la définition, à son retour de Rome, il proclama le jugement du Saint-Père au milieu de son troupeau avec une conviction profonde, et avec une rare éloquence. L'écrivain qui accuse le Saint-Père d'avoir convoqué des évêques affidés, l'accuse aussi de n'avoir eu aucun égard à l'opinion des évêques ; c'est une nouvelle calomnie, mais qui

leur croyance dans la réponse qu'ils firent à son encyclique du 2 février 1849, ne craignait aucune manifestation quelconque. L'assentiment général de l'épiscopat lui était connu d'avance, et avait puissamment contribué à sa détermination.

Trente à quarante évêques étrangers avaient été invités par le Saint-Père à assister à la solennité de la définition ; tous reçurent à Rome, dans les palais apostoliques et dans la maison canoniale du chapitre de Saint-Pierre, une hospitalité royale.

Beaucoup d'autres prélats se rendirent à Rome pour assister à cette fête. Le souverain Pontife soumit à leurs délibérations le projet de bulle déjà élaboré par les théologiens consultants et par une congrégation de cardinaux. Comme ces délibérations ont eu du retentissement, et qu'elles constituent une des circonstances les plus remarquables qui ont précédé immédiatement la définition, j'en donnerai ici une idée aussi exacte que possible.

Les évêques présents à Rome reçurent l'invitation officielle de se réunir, le lundi 20 novembre, au palais du Vatican, à 9 heures du matin, en costume épiscopal, avec le rochet et la mozette. Le Saint-Père leur avait fait remettre le projet de bulle imprimé, les volumes des *Pareri*, et le récit des actes du Saint-Siège.

L'assemblée eut lieu dans la grande salle duale du Vatican, vaste place, peinte il y a deux ou trois siècles par les grands maîtres de l'Italie. Au fond de la salle s'élevait, sous un dais en velours, un magnifique crucifix en ivoire ; sur l'estrade où il était placé, on voyait trois fauteuils destinés aux trois cardinaux Brunelli, Caterini et Santucci, chargés par le Saint-Père de présider l'assemblée des évêques. Trois rangs de bancs à dossier couverts de beaux tapis verts, étaient disposés à droite et à gauche des présidents ; les archevêques et les évêques y furent placés par les maîtres des cérémonies dans l'ordre d'ancienneté. Les théologiens consultants étaient placés le premier jour au fond de la salle, vis-à-vis des présidents, mais afin qu'on les comprit mieux, ils occupèrent, dans les séances suivantes, l'espace qui était resté vide, entre l'estrade des présidents et les bancs des évêques, près des deux prélats secrétaires.

Quand tous les évêques eurent pris place, le cardinal Brunelli se mit à genoux devant le crucifix avec ses collègues et tous les membres de l'assemblée, pour réciter le *Veni Creator* et l'*Ave Maria*. Ensuite, il lut un discours latin, dans le-

quel il déclara que le Saint-Père éprouvait la joie la plus vive de voir qu'un nombre aussi considérable d'évêques étaient accourus de toutes les parties du monde pour assister à la définition du privilège de la très-sainte Vierge, et qu'il désirait entendre leur avis sur le projet de bulle qu'il avait fait préparer, mais qui ne répondait pas encore tout à fait à sa pensée.

Son Eminence ajouta que le Souverain Pontife n'avait point eu l'intention de réunir les évêques en concile ; ni d'autoriser une discussion sur le fond de la question ou sur l'opportunité de la définition, deux points dont il se réservait le jugement, mais qu'il désirait connaître les observations que leur suggéreraient les termes du projet de bulle qu'ils avaient en mains (21).

Comme il était impossible de discuter les termes du projet de bulle sans entrer au fond de la question, et sans faire valoir les considérations de temps, de lieux et de personnes qui engageaient à la modifier, toutes les observations roulèrent sur la valeur des arguments allégués dans le projet, et sur l'opportunité de publier la bulle dans une forme, plutôt que dans une autre. Le cardinal président laissa aux évêques une entière liberté, les écoutant avec la plus grande attention, et faisant prendre note exacte de toutes les observations qu'il croyait devoir soumettre à l'appréciation du Saint-Père. Lorsque des remarques contradictoires avaient été présentées, il les faisait annoter toutes, afin que Sa Sainteté en jugât.

Voici la marche qui fut suivie : un des prélats secrétaires commença la lecture du projet de bulle, et s'arrêta après chaque paragraphe, afin de laisser aux évêques la liberté de s'expliquer. Quand aucun membre de l'assemblée ne demandait la parole, ou quand les remarques étaient terminées, il poursuivait la lecture.

Les observations des évêques portèrent sur trois points principaux, les textes de l'Écriture, les monuments de la tradition et la forme de la bulle

Quelques évêques firent remarquer qu'on citait, dans le projet de bulle rédigé par les théologiens, plusieurs passages de l'Écriture, dont le sens est au moins douteux, et qui certainement dans le sens littéral ne prouvent pas le dogme. Ils ajoutèrent que l'on affirmait d'une manière trop absolue que la victoire de Marie sur le péché est consignée dans nos Livres saints ; que les Écritures expliquent d'une manière admirable la pureté de son âme ; que

détruit la première. Si le Saint-Siège ne tenait pas compte de l'opinion des évêques, pourquoi invitait-il seulement ceux qui étaient favorables au jugement doctrinal ? et s'il n'a invité que les affidés, pourquoi ne s'est-il pas appuyé sur leur sentiment ? L'iniquité a donc menti à elle-même. Le fait est que, dans tout l'univers catholique, il n'y eut que quatre ou cinq évêques qui, avant la défini-

tion, élevèrent des doutes sur l'Immaculée Conception. Tout l'épiscopat était donc affidé, et le choix du Saint-Père était facile.

(21) Chaque exemplaire de ce projet de bulle fut remis aux évêques avec une note manuscrite ainsi conçue : *Da esaminarsi la modalità della espressione. On examinera la forme des expressions.*

les prophètes ont célébré son intégrité originelle : ces expressions leur paraissaient un peu outrées. Ils voyaient aussi un inconvénient à placer les passages des livres Sapientiaux entre la célèbre prophétie de la Genèse et la Salutation angélique, entre le Proto-Evangile et l'Evangile, comme si la valeur des uns était égale à celle des autres. Après avoir entendu encore plusieurs observations de détail, le cardinal président mit aux voix le maintien ou la suppression des passages de l'Ecriture, empruntés aux Psaumes et aux livres Sapientiaux, qui avaient été l'objet principal de ces critiques, et les secrétaires s'apprêtaient à recueillir les suffrages, lorsqu'un des membres de l'assemblée demanda la parole et s'exprima à peu près en ces termes :

Eminence, il me semble que l'assemblée est exposée en ce moment à voter sur une équivoque. Tout le monde est d'accord sur ce point que la sainte Ecriture doit être citée dans la bulle d'après son sens littéral ou mystique ; et qu'il faut y supprimer tous les passages qui ne supporteraient point la discussion. Mais, d'autre part, on ne peut se dissimuler que le projet de bulle renferme beaucoup de passages des Livres saints, que les anciens Pères et l'antique Eglise ont employés en parlant des prérogatives de la Mère de Dieu, et qui sont très-propres à nous faire entendre ce que les siècles précédents ont pensé de cette Vierge incomparable. Il y aurait donc un véritable inconvénient à supprimer ces passages ; car ils expriment la doctrine de l'Eglise. Au fond les critiques dont le projet de bulle a été l'objet, tombent moins sur l'emploi de ces textes que sur la manière dont ils sont employés. Ce qu'on ne veut point, c'est que des passages dont la signification favorable dépend de leur sens approprié, accommodative, figurent dans la bulle, comme s'ils prouvaient par leur sens littéral. Ce qui choque, c'est que ces témoignages des livres Sapientiaux soient cités entre le Proto-Evangile et l'Evangile, comme s'ils fournissaient une preuve semblable à celle que fournissent ces livres ; chose qui n'est pas. Mais si la bulle citait les passages des livres Sapientiaux ou bien dans leur sens mystique, entendu de l'Eglise, ou dans leur sens approprié, comme monuments de la tradition, comme souvenir de la doctrine des Pères qui ont exprimé, à l'aide des ces passages, la croyance de leur temps, il n'est personne sans doute qui réclamerait ; au contraire, tous nos collègues en voteraient le maintien. La seule chose à faire serait donc de placer ces passages de l'Ecriture sainte dans leur vrai jour ; de les employer dans le sens des Pères, et comme monuments de l'antique tradition. Dès lors toute exagération aurait disparu ; toute inexactitude serait corrigée, et le texte de la bulle gagnerait en force et en beauté.

Ces remarques obtinrent un assentiment général très-marqué. Le cardinal président, qui le comprit,

demanda à la vénérable assemblée, si elle entendait conserver les témoignages de l'Ecriture de la manière qui venait d'être expliquée ; et à l'instant tous les évêques se levèrent en corps en signe d'approbation. Il fut arrêté que les secrétaires prendraient note de ce vœu des évêques pour le communiquer au Souverain Pontife, et celui-ci ordonna d'en tenir compte dans la rédaction définitive de la bulle, comme chacun peut le voir aujourd'hui.

Les témoignages des saints Pères furent aussi soumis à un examen sévère. Quelques évêques firent observer que beaucoup de textes étaient cités sous le nom des auteurs auxquels ils n'appartenaient point d'une manière certaine ; qu'en alléguant ces autorités douteuses, contestables, on ouvrait la voie aux disputes et aux récriminations des hérétiques ; qu'il vaudrait mieux citer un plus petit nombre de témoignages incontestables, que cette multitude de textes plus ou moins sujets à contestation.

Un des théologiens consultants répondit que, dans le projet de bulle, on avait soigneusement distingué les livres dont l'auteur était connu, de ceux dont l'auteur est resté inconnu ; que l'on aurait tort de négliger les livres anonymes, lorsqu'ils sont très-anciens ; que ces écrits sont des monuments très-respectables de l'antiquité chrétienne, dont l'autorité est manifeste par la manière dont ils sont écrits et dont ils sont cités par les grands docteurs et par l'Eglise même dans ses conciles.

Ces remarques n'apaisèrent point tous les évêques. Pour satisfaire ceux qui réclamaient encore, le cardinal Brunelli fit mettre aux voix le maintien ou la suppression des deux passages qui avaient été l'objet principal des critiques ; à savoir, les paroles de saint Ambroise, au commentaire sur le psaume cxviii, et celles de saint Augustin, prises dans son livre *De la nature et de la grâce*. Quand les votes furent recueillis, on en trouva une douzaine pour la suppression de ces deux passages, et quatre ou cinq pour la suppression du passage de saint Ambroise seul. On eut alors la mesure de l'opinion des évêques sur les autres témoignages des Pères.

La forme du projet de bulle donna lieu aussi à plusieurs remarques critiques.

D'abord quelques évêques en trouvaient le ton un peu trop vif. Ils y voyaient les traces de la polémique, et les allures de l'Ecole. Ce n'est point là, disaient-ils, le ton qui convient dans un décret solennel du Saint-Siège, dans une définition de foi. Les hérétiques s'empareront de ce document et le discuteront dans ses moindres détails. En donnant prise à leurs critiques, on augmentera les difficultés de la lutte qu'il faudra infailliblement soutenir. Un savant prélat posa même la question de savoir s'il ne vaudrait pas mieux que le Saint-Siège supprimât tous ces développements du projet de bulle, et se bornât

à énoncer la définition en termes sacramentels, comme un canon de concile, sans explication ni commentaire.

Un autre prélat répondit à ces observations à peu près en ces termes :

Il n'est personne dans cette illustre assemblée, révérendissimes seigneurs, qui voudrait à dessein poser une pierre de scandale sous le pied des hérétiques, nos frères séparés, ou même les blesser par des mesures superflues ; mais d'autre part, il y aurait un inconvénient immense à sacrifier les développements de l'enseignement catholique à de malheureux préjugés. Ne nous effrayons pas de l'opposition présumée des sectes. Elles ne combattront pas la définition du privilège de la Mère de Dieu, avec plus d'animosité et d'acharnement que leurs devanciers n'ont combattu les canons du concile de Trente. Que d'objections, que de clameurs n'ont pas été élevées contre les décrets dogmatiques de cette sainte assemblée ? Tous les chefs de la réforme les ont attaqués avec fureur et à outrance. Et cependant qui, parmi les protestants de nos jours, connaît encore ces objections ? qui pourrait, qui voudrait les reproduire ? Elles sont complètement oubliées. Il en sera de même des difficultés que l'hérésie élèvera peut-être contre la définition de l'Immaculée Conception. Si les sectes l'attaquent, leurs trames seront bientôt brisées, et tout ce bruit s'évanouira comme une fumée sous le souffle des vents.

On conçoit que des prélats, qui se trouvent sans cesse en face de l'hérésie se préoccupent de ces difficultés et tâchent de les prévenir ; mais qu'il nous soit permis, à nous qui ne comptons point de frères séparés dans nos troupeaux, de demander au Père commun des fidèles cette doctrine salutaire qui éclaire les esprits et nourrit les âmes. Le chef de l'Eglise, s'il doit éviter de blesser les hérétiques, doit aussi, et à plus de titres, enseigner aux catholiques les vérités saintes, et leur indiquer la base de leur croyance. Pour moi, je trouve admirable l'idée d'énumérer dans la bulle de définition les sources principales des raisons et des arguments à l'aide desquels on prouve le mystère : j'en ai été vivement frappé à la lecture de ce document ; aussi, je vous l'avoue, je regretterais beaucoup que ce trésor nous fût enlevé. Si on supprimait ces arguments, la difficulté se présenterait sous une autre forme, mais elle ne disparaîtrait pas. Les hérétiques soutiendraient alors qu'on ne propose aucun argument, parce qu'au fond on n'en a pas ; que l'on fuit la discussion ; que l'on impose une croyance nouvelle sans motifs, d'une manière arbitraire, en vertu d'un acte despotique, injustifiable. La discussion sur ce terrain, loin d'être plus facile, serait peut-être plus ardue. La vérité ne triomphe jamais sans lutte ; en vain s'efforceraient-on de l'éviter. D'ailleurs, ne nous faisons pas illusion, si l'hérésie s'élève aujourd'hui, c'est bien moins des

arguments par lesquels on prouve le mystère de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge, que de l'unité admirable de l'Eglise catholique qui éclate dans cette assemblée. A la voix du premier pasteur, on a vu accourir autour de la chaire apostolique les évêques des contrées les plus lointaines du globe ; on les a vus se réunir ici pour délibérer avec une union parfaite de pensée et de sentiment, avec un calme, une dignité, une fraternité toute chrétienne, nobles sentiments que nous trouvons tous dans nos cœurs ; voilà ce qui trouble l'hérésie, voilà ce qui émeut l'incrédulité, voilà ce qui fait sensation dans le monde ; mais voilà aussi ce qui fait notre consolation et notre force, ce qui fait notre gloire et notre bonheur.

Ce discours fut salué par des signes éclatants d'approbation, parce qu'il rendait la pensée de toute l'assemblée. Il parut même dissiper les appréhensions qui s'étaient produites dans les observations de quelques prélats et rassurer les esprits les plus timides.

Par un sentiment de prudence, que l'on s'explique facilement, deux prélats, l'un français et l'autre italien, demandèrent au cardinal président, s'il ne convenait point de faire mention dans la bulle du vœu et même du jugement de l'Episcopat ? Ils espéraient pouvoir résoudre ainsi plus aisément quelques objections spécieuses que l'incrédulité ne manquerait pas de faire, et ajouter à la définition une plus grande autorité extrinsèque.

Il faut le dire, cette proposition ne rencontra aucun écho dans l'assemblée des évêques. Un des prélats qui y était contraire, crut devoir la repousser au nom de ses collègues, à peu près en ces termes :

Puisque nous ne sommes point réunis en concile, nous n'avons pas eu l'occasion de prononcer un jugement dogmatique, dans le sens des saints canons. Comment donc faire mention, dans la bulle, d'un jugement qui n'a pas eu lieu ? Pourquoi d'ailleurs faire intervenir le jugement des évêques ? Leur croyance unanime n'est-elle pas assez connue ? Elle est écrite à chaque page du recueil de nos réponses que Sa Sainteté a fait publier, et au besoin notre présence en ce lieu suffirait pour la faire connaître à tout l'univers. Personne n'ignore dans le monde que les évêques, le clergé et les fidèles adhèrent d'esprit et de cœur à la croyance que le Saint-Siège va définir. Aucun doute n'est possible à cet égard.

Il vaut infiniment mieux que le Souverain Pontife prononce seul la définition de l'Immaculée Conception, afin que ce jugement solennel soit catholique dans sa forme, comme il est catholique pour le fond. Je m'explique.

La définition sera catholique pour le fond, parce que l'Eglise seule se préoccupe aujourd'hui des prérogatives et de la gloire de la Mère de Dieu. Nous voyons quel intérêt général ont excité, dans le peuple fidèle, le dessein de Sa Sainteté, et l'at-

tente de la définition qui nous a conduits dans la ville sainte. Tout ce qui contribue à l'honneur de Marie intéresse l'Eglise et lui tient souverainement à cœur. Les sectes au contraire semblent conspirer à couvrir d'injures et d'opprobres la Mère de Dieu. Leurs blasphèmes qui retentissent partout, que de fois n'ont-ils pas attristé nos oreilles ? On peut dire que les hérétiques sont les ennemis naturels de la Vierge incomparable destinée à écraser chaque jour la tête du serpent. Les catholiques seuls la traitent comme leur Mère, et l'aiment de tout leur cœur. La décision dogmatique, qui ajoutera une nouvelle auréole à la couronne déjà resplendissante de Marie, est donc éminemment catholique, par son objet, par son fond.

Elle sera catholique aussi dans sa forme, si le Souverain Pontife prononce seul.

Les communions séparées peuvent prendre certaines décisions dogmatiques dans la forme synodale, à la majorité des voix. C'est ainsi qu'elles ont adopté des symboles hérétiques, et imposé silence à ceux qui déviaient de leurs croyances. Mais ces communions sont incapables d'établir et de faire prévaloir une décision dogmatique par voie d'autorité. Elles n'ont pas de pasteurs, point de docteurs, munis d'une mission divine. Personne, chez elles, n'a reçu du Ciel la promesse de l'infaillibilité.

L'Eglise catholique seule possède une hiérarchie d'institution divine, dont le chef suprême, clef de voûte de l'édifice spirituel, ne peut faillir en matière de foi, mais oblige tous les enfants de Dieu à adhérer à sa croyance et à vivre dans sa communion. Si le Souverain Pontife prononce seul la définition de l'Immaculée Conception, à laquelle tous les fidèles adhéreront spontanément, son jugement fournira une démonstration pratique de l'autorité souveraine de l'Eglise en matière de doctrine, et de l'infaillibilité dont Jésus-Christ a investi son vicaire sur la terre.

Au contraire, si le jugement des évêques intervient dans la définition, loin d'obtenir ces avantages, le Saint-Siège semblera flatter des opinions surannées et depuis longtemps flétries. Applaudissons donc sans réserve à la sagesse du Souverain Pontife qui a résolu, pour le bien de l'Eglise entière, de prononcer seul la définition que nous désirons.

C'était la pensée commune : ces paroles furent applaudies comme l'expression fidèle des sentiments qui animaient tous les évêques.

Ce fut à la suite de ce discours qu'une manifestation générale, animée, presque enthousiaste de respect et d'attachement au Saint-Siège eut lieu et devint un des épisodes les plus touchants de ces assemblées. Les évêques d'une voix unanime protestèrent de leur vénération pour le chef de l'Eglise, et des vœux qu'ils formaient pour son bonheur. Il

est impossible de décrire le spectacle qu'offrit à ce moment l'illustre assemblée.

Ces délibérations que nous venons d'esquisser occupèrent quatre séances, qui eurent lieu les 20, 21, 23 et 24 novembre. Le premier jour on y compta au delà de quatre-vingts prélats, et le dernier jour environ cent vingt.

Le Sacré Collège des cardinaux n'y assista pas. Le Saint-Père voulait, selon les usages, le consulter à part.

Si j'ai retracé en détail les principales circonstances qui ont signalé ces mémorables assemblées, c'est d'abord parce qu'elles offrent un très-grand intérêt pour l'histoire de l'Eglise, et ensuite parce qu'il importait, en les racontant avec fidélité, de faire justice des préjugés et des erreurs de certains esprits inquiets et chagrins, qui tantôt en ont contesté et tantôt exagéré l'importance. Les uns se sont plaints de ce que les évêques avaient été effacés et mis à l'écart ; les autres de ce qu'ils n'avaient point fait leur devoir, accompli leur mission, dans ces conjonctures solennelles. L'histoire impartiale répond à ces injustes accusations : elle prouve que le Saint-Père a su, dans cette grande affaire, concilier d'une manière admirable les intérêts généraux de l'Eglise avec les droits de son autorité et la dignité des évêques. Le pouvoir souverain a gardé ses prérogatives ; l'autorité des évêques a été honorée ; les liens de l'unité ont été resserrés ; la fraternité qui lie les pasteurs au centre de l'unité, et qui les attache les uns aux autres, a brillé d'un vif éclat. Tout le monde a senti que dans ces rapports, fondés sur la constitution divine de l'Eglise, il y a quelque chose de grand, de noble, de consolant et de surnaturel.

Aucune parole ne peut rendre, je le répète, les sentiments dont les évêques étaient pénétrés pendant ces augustes assemblées. Un double sentiment de vénération réciproque et de douce amitié les animait, les rapprochait, en faisait une seule famille.

L'atmosphère y était toute pénétrée de respect, de dignité, je dirai même d'une certaine majesté, manifeste pour tous. Le spectacle de ces vénérables vieillards, de ces courageux confesseurs de la foi, de ces généreux pasteurs, réunis au pied du crucifix, sous la présidence de trois princes de l'Eglise, pour délibérer sur les prérogatives de la Mère de Dieu, était tout à la fois imposant et émouvant ; il élevait naturellement la pensée jusqu'à cette cité de Dieu, dont l'Eglise catholique est l'image sur la terre. La parole ne peut rendre ce que la vue de cette assemblée inspirait de nobles et de saintes pensées. Pour le comprendre il faut l'avoir senti (23).

Après avoir consulté les évêques, le Saint-Père présents à Rome, qui n'étaient pas encore revêtus de cette dignité, avec cette clause que les douze

(23) Le 29 novembre le Saint-Père nomma évêques assistants au trône pontifical, tous les prélats

consulta les cardinaux de l'Eglise romaine qu'il réunit en consistoire secret le 1er décembre suivant. Ces éminents personnages connaissaient déjà tout ce que le Souverain Pontife avait fait pour préparer la définition de l'Immaculée Conception (24). Cependant il leur rappela, dans son allocution, l'extension rapide qu'avait prise la dévotion du clergé et des fidèles envers la Vierge Immaculée; les nombreuses suppliques adressées à Grégoire XVI et à lui-même, dans le but d'obtenir la définition; les travaux des consultants et des cardinaux délégués pour discuter l'affaire, les réponses des évêques à l'encyclique du 2 février 1849, réponses qui réclamaient presque toutes la définition immédiate de la prérogative de la sainte Vierge; et puis il déclara qu'il avait l'intention de prononcer ce jugement le 8 du mois de décembre, fête de l'Immaculée Conception; ajoutant, qu'avant de s'y résoudre, il voulait, à l'exemple de ses prédécesseurs, demander l'avis du Sacré Collège (25).

Le consistoire fut secret. On prétendit néanmoins qu'un cardinal étranger y avait émis des observations contraires au projet du Saint-Père. La chose est fort incertaine; mais ce bruit prouve combien l'on était convaincu que la liberté la plus parfaite avait été laissée aux cardinaux et aux évêques dans toute cette affaire; c'est pour ce motif que nous en faisons mention. Il est bon que l'on sache que le Saint-Siège n'a pas exercé la moindre contrainte morale sur les personnes chargées par lui l'examiner et de discuter cette grande question; mais qu'il a conservé à toutes une liberté sans bornes.

Lorsque le Saint-Père eut constaté l'assentiment unanime du Sacré Collège à son dessein, il s'applaudit de cet accord, et annonça qu'il prononcerait la définition de l'Immaculée Conception le 8 décembre suivant; comme il le fit en effet.

ARTICLE IV. — *Solennité de la définition de l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge, le 8 décembre 1854.*

Quand le jour si impatiemment attendu arriva, la ville sainte était encombrée de pieux pèlerins accourus de toutes les parties du monde, et le peuple romain, fidèle à son antique renommée, s'appêtait à honorer dignement la Mère de tous les Chrétiens.

A 8 heures du matin, les évêques se réunirent dans la grande salle ducale, au palais du Vatican, pour y prendre leurs ornements pontificaux. Revêtus de la chape blanche, et de la mitre de toile blanche, ils se rendirent dans la chapelle Sixtine

où le Souverain Pontife arriva bientôt. Le Saint-Père en arrivant s'agenouilla au pied de l'autel, et récita à haute voix l'antienne : *Sancta Maria et omnes sancti tui, quæsumus, Domine, nos ubique adjuvent, ut dum eorum merita recolimus, patrocinia sentiamus*. Ensuite les chœurs entonnèrent les litanies des saints. Au verset : *Sancte Michael*, les évêques se mirent en rang par ordre d'ancienneté, et descendirent processionnellement le grand escalier du palais, pour se rendre dans la basilique de Saint-Pierre. Les cardinaux en chasuble et mitre précieuses précédaient le Saint-Père qui fermait la procession. Il était ombragé d'un baldaquin blanc. Arrivés au milieu de la basilique, les évêques se rangèrent en demi-cercle devant la chapelle du Saint-Sacrement et y attendirent le Souverain Pontife, avec qui ils s'agenouillèrent tous. Sa Sainteté récita d'abord une courte prière particulière, et puis chanta les trois oraisons : *Deus qui nobis sub sacramento*, etc., *Deus refugium nostrum*, etc., et *Actiones nostras*, qui terminèrent les litanies. Ces prières finies, la procession forma de nouveau ses rangs, et les évêques suivis des cardinaux et du Saint-Père se rendirent, deux à deux, au chœur qui était disposé, derrière le maître-autel de la basilique, avec le trône pontifical au fond, comme pour les chapelles papales ordinaires.

Dès que les cardinaux, les évêques et les prélats eurent pris place, le Souverain Pontife s'assit sur le trône préparé près de l'autel, du côté de l'Épître, pour recevoir l'obédience du clergé. Les cardinaux firent devant lui une profonde inclination avant de baiser son anneau, et après l'avoir baisé. Les évêques firent la gémulation sur le premier degré du trône, et, s'agenouillant sur un coussin placé aux pieds du Saint-Père, ils baisèrent respectueusement l'anneau qu'il leur présentait recouvert de son étoile; en le quittant ils firent une seconde gémulation, et une inclination de tête à droite et à gauche vers les cardinaux assistants.

Je ne décrirai pas les rites magnifiques de l'Office pontifical, tel qu'il est célébré par le Souverain Pontife dans la basilique de Saint-Pierre, d'abord parce que ces cérémonies n'appartiennent pas à mon sujet, ensuite parce qu'elles ont souvent été décrites ailleurs. J'ajouterai seulement que parmi les douze évêques assistants au trône pontifical figurait le vénérable archevêque de Paris, Mgr Sibour. Il porta le bougeoir durant la messe pontificale et pendant que le Saint-Père prononça la définition.

Lorsque le saint Évangile eut été chanté en latin

festati dall'episcopato et dai consultori sull'argomento dell'Immacolata Concezione di Maria SS. fol. Roma 1854.

(25) SS. D. N. Pii, div. Providentia Papæ IX, *Allocutio habita in consistorio secreto die 1 Decembris, anno 1854.*

(24) *Breve relazione di quanto si è operato della santità di N. S. Pio P. IX, e dei sentimenti mani-*

et en grec, selon le rite usité dans l'Office du Souverain Pontife, les diacres des deux rites se rendirent ensemble jusqu'au trône du Saint-Père, au fond du chœur, pour lui présenter le livre des Evangiles, et recevoir sa bénédiction; puis ils retournèrent au maître-autel sur lequel ils déposèrent le volume sacré.

Il était onze heures du matin.

Le vénérable cardinal Macchi, doyen du Sacré Collège, s'avança alors, malgré son grand âge, vers le trône du Souverain Pontife, au fond du chœur, accompagné du doyen des archevêques et du doyen des évêques présents à la cérémonie, et aussi de l'archevêque du rite grec et de l'archevêque arménien, et il adressa en latin au Saint-Père la supplique suivante :

« Très-saint Père,

« Ce que l'Eglise catholique désire ardemment et demande de tous ses vœux, à savoir, que l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge Marie, Mère de Dieu, soit définie par un jugement suprême et infaillible de Votre Sainteté, afin d'accroître les louanges, la gloire et la vénération de Marie, nous venons au nom du Sacré Collège des cardinaux, des évêques du monde catholique tout entier, et de tous les fidèles, supplier humblement et instamment Votre Sainteté de l'accomplir dans cette solennité de la Conception de la bienheureuse Vierge, et de combler ainsi les vœux de tous. A cette fin, daignez, ô saint Père, au milieu de la célébration du sacrifice non sanglant, commencé dans cette grande église consacrée au Prince des apôtres, en présence d'une assemblée aussi majestueuse d'évêques et de fidèles, élever votre voix apostolique, et prononcer le décret dogmatique de l'Immaculée Conception de Marie, décret qui fera naître une nouvelle joie au ciel, et qui remplira le monde entier d'allégresse. »

Le Saint-Père répondit qu'il accueillait volontiers cette demande du Sacré Collège, de l'épiscopat et des fidèles, mais qu'il fallait, avant d'y satisfaire, invoquer le secours du Saint-Esprit. Aussitôt toute l'assemblée se mit à genoux, et entonna avec un ensemble admirable l'hymne *Veni Creator*, dont le chant animé fit retentir les voûtes sacrées de pieux échos, et émut tous les cœurs. Après avoir chanté l'oraison, le Souverain Pontife se tenant debout devant son trône, commença au milieu d'un profond silence, à prononcer d'une voix forte, claire et distincte, la définition du mystère de l'Immaculée Conception.

Lorsque le Saint-Père parvint à ces paroles solennelles : *A la plus grande gloire de la Mère de Dieu, par l'autorité des saints apôtres Pierre et Paul et par la nôtre...*, tout pénétré de la grandeur de l'action qu'il posait, touché de l'impatiente attente du clergé et des fidèles qui tenaient

leurs regards fixés sur sa personne et écoutaient avec avidité chacune de ses paroles, se portant sans doute aussi par la pensée au céleste séjour où la joie des anges répondait à celle des élus de la terre, le Souverain Pontife, ému jusqu'au fond de ses entrailles, sentit sa voix défaillir et ses yeux se remplir de larmes. Mais faisant un effort sur la nature et dominant son trouble, il continua bientôt d'une voix forte, mais émue et émouvante, son discours, et après avoir cédé encore une fois à l'empire de sa sensibilité, il termina la lecture du décret au milieu d'un sentiment de joie universelle.

Cette lecture achevée, le cardinal doyen se prosterna de nouveau aux pieds du Saint-Père pour le remercier du décret de définition qu'il venait de prononcer, et pour le prier de le rendre public par une bulle authentique. En même temps les pronotaires apostoliques se présentèrent, et le promoteur de la foi, comme avocat consistorial, pria le Saint-Père d'ordonner qu'un procès-verbal fût dressé de cet acte solennel; le Souverain Pontife donna aussitôt ses ordres à cette fin.

Ces dernières cérémonies furent à peine aperçues du public et du clergé qui étaient tout absorbés par la douce pensée d'avoir entendu prononcer la définition dogmatique du grand privilège de la Mère de Dieu.

A peine les dernières paroles de la définition s'étaient-elles échappées des lèvres du Pontife, que le canon du château Saint-Ange annonça à coups redoublés le grand événement à la ville sainte et aux contrées voisines. Toutes les cloches de Rome furent mises en branle et les maisons ornées comme par enchantement.

Après l'*Ite Missa est*, le Saint-Père entonna le *Te Deum*, qui fut chanté alternativement par les chœurs de la chapelle papale et par le chœur. Le ton avec lequel on chanta ce cantique attestait, par sa vivacité et son éclat, la joie douce et profonde dont toutes les âmes étaient pénétrées, et ajoutait un nouveau lustre à la fête. Le Saint-Père, après l'oraison d'action de grâces, donna la bénédiction pontificale, récita le dernier évangile et, orné de sa tiare, il bénit, sur son trône, la couronne d'or chargée de pierreries qu'il devait placer sur la tête de l'image de la sainte Vierge, qui est peinte sur l'autel de la chapelle du chapitre de Saint-Pierre. Le couronnement eut lieu en présence des évêques et de la foule qui remplissait la basilique.

On a estimé à cinquante mille le nombre des personnes qui assistèrent à la cérémonie de la définition; ce nombre n'est pas exagéré. L'église de Saint-Pierre était remplie dans toutes ses parties, au point que la circulation y était devenue impossible. On ne se souvenait point à Rome d'avoir vu

une semblable foule réunie sous les voûtes de Saint-Pierre.

Mais l'éclat et l'appareil extérieur n'étaient qu'une ombre du contentement, de la joie qui rayonnait sur les figures. L'impression que la cérémonie avait faite, les sentiments qu'elle avait inspirés, sont de ces choses qu'un cœur chrétien peut sentir, mais qu'aucune bouche ne peut exprimer. Aussi, préférons-nous nous taire plutôt que d'en donner une idée incomplète; la foi seule et l'amour de Marie pourront dire à ses pieux serviteurs, tout ce que les âmes chrétiennes, présentes à cette auguste fête, ont senti de saintes, de douces émotions d'espérance, de joie et d'amour.

Le Saint-Père ne permit point que les évêques quittassent Rome avant qu'il leur eût adressé quelques paroles d'affection et de gratitude. Le samedi 9 décembre, il les réunit avec le Sacré Collège dans la grande salle consistoriale du Vatican, et il prononça devant eux la magnifique allocution, qui a été publiée dans l'Europe entière et qui est aujourd'hui connue de tout le monde. Les maîtres de cérémonie remirent de la part du Souverain Pontife aux prélats présents, le catalogue authentique des cardinaux, patriarches, archevêques et évêques qui avaient assisté à la définition, avec la belle image de la Vierge Immaculée, gravée d'après le type approuvé par Sa Sainteté, et une médaille en or portant d'un côté l'effigie de la Vierge sans tache, de l'autre cette inscription : *Mariæ sine labe Conceptæ Pius IX P. M. ex auri Australia primitiis sibi oblatis cudi fussit vi Id. Dec. A. MDCCCLIV*. Ce précieux souvenir de la fête fut reçu de la main du Souverain Pontife avec une vive reconnaissance.

Son Eminence le cardinal de Bonald, au nom de tous les cardinaux et prélats réunis, remercia le Souverain Pontife et de la généreuse hospitalité qu'il avait accordée aux évêques invités, et de la bonté paternelle qu'il avait témoignée à tous. Il assura aussi que le souvenir du beau jour de la définition resterait à jamais gravé dans la mémoire de ceux qui avaient eu le bonheur d'en être témoins, et les engagerait à redoubler leurs prières pour le bonheur de Sa Sainteté.

Ces paroles furent prononcées en français. Le Saint-Père répondit en italien, qu'il avait été très-heureux de se voir entouré d'un nombre aussi considérable d'évêques, et qu'il espérait que la bienheureuse Vierge, exauçant les prières de ses pontifes et de ses pieux serviteurs, ferait luire désormais des jours de paix et de prospérité sur l'Eglise.

Sur les instances d'un vénérable vieillard, S. E. le cardinal Pecci, Sa Sainteté accorda à tous les évêques la faculté de donner une fois la bénédiction apostolique avec indulgence plénière à leur troupeau.

Le dimanche 10 décembre, le Saint Père consacra

la basilique de Saint-Paul, hors les murs, avec le concours de la plupart des cardinaux étrangers, en présence des évêques et au milieu d'un immense concours de fidèles.

Ce serait ici le moment de raconter avec quelle joie et quel pieux empressement la définition de l'Immaculée Conception a été reçue dans tout l'univers catholique : mais un volume suffirait à peine pour traiter cet intéressant sujet. Forcé de le laisser à d'autres temps, et probablement à d'autres plumes, je tâcherai cependant de faire connaître un jour le saint enthousiasme avec lequel ce triomphe de la Mère de Dieu a été célébré dans le diocèse de Bruges, afin que nos neveux sachent combien la définition de l'Immaculée Conception y a contribué à enflammer la piété, et à encourager la pratique de toutes les vertus chrétiennes. Ce récit arrivera toujours à temps, puisque la fête de l'Immaculée Conception, inaugurée le 8 décembre 1854, durera maintenant, comme celle de la maternité de Marie, jusqu'à la fin des siècles.

Il me reste à montrer que la définition de l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge a été opportune, et qu'elle est souverainement utile à l'Eglise : ce sera le sujet des deux articles suivants.

ARTICLE V. — De l'opportunité de la définition.

Un acte aussi important qu'une définition de foi est toujours opportun, lorsque l'Eglise le juge tel. En pareille matière la masse des fidèles peut s'en rapporter en toute sécurité au jugement de ses pasteurs. A cet égard l'opinion de tous les bons catholiques est formée depuis longtemps. Tous se sont dit : Puisque le Saint-Siège définit l'Immaculée Conception de la Mère de Dieu, c'est que l'heure marquée par la divine Providence pour cet acte solennel a sonné.

Cependant, comme avant la définition quelques doutes ont été élevés sur cette opportunité, je ferai voir en peu de mots que ce jugement doctrinal a été prononcé fort à propos.

L'opportunité d'une pareille mesure est relative aux personnes et aux circonstances. Sous ces deux rapports la définition de l'Immaculée Conception était souverainement opportune.

Il y a d'abord, quant aux personnes, une distinction essentielle à faire.

Si l'on considère la chose par rapport aux indifférents, à cette foule d'hommes ou incrédules ou impies ; si l'on se demande si un jugement doctrinal du Souverain Pontife n'était pas de nature à provoquer les blasphèmes des ennemis de la religion et de Dieu, il est évident que la définition n'était pas opportune. Mais il faut ajouter qu'un acte solennel de la religion, quelque utile, quelque nécessaire qu'il puisse être, n'est jamais opportun pour des personnes aussi malheureuses, c'est-à-dire qu'on ne doit y avoir aucun égard, et qu'il est peu

raisonnable d'examiner l'opportunité de la définition à ce point de vue. L'Eglise n'est pas tenue de prévenir le scandale pharisaïque des hommes égarés qui trouvent, jusque dans les œuvres admirables de la bonté divine et dans les opérations les plus merveilleuses de la grâce, une occasion de malice et d'endurcissement.

On peut ensuite considérer l'opportunité de la définition par rapport à cette classe nombreuse d'âmes faibles, d'esprits indifférents, de demi-savants, de demi-chrétiens qui s'effrayent d'un acte solennel de l'Eglise, qui s'embarrassent dans les objections que le faux savoir sème sous leurs pas, qui reculent devant un accroissement du Symbole. N'avait-on pas à craindre d'étouffer dans ces âmes un mouvement de retour au bien, qui semblait y éclore?

En Angleterre et en Allemagne, une foule de protestants ébranlés dans leurs croyances, par les excès du rationalisme, et touchés de la sainteté de l'Eglise catholique, étaient sur le retour et semblaient promettre de nombreuses conversions. N'avait-on pas à craindre qu'une définition de foi ne donnât de la consistance à la vieille objection des protestants, que l'Eglise catholique substitue des doctrines humaines à la parole de Dieu et crée des dogmes nouveaux de son autorité privée?

Ces difficultés ont été soulevées de bonne foi : elles n'ont pas arrêté le Saint-Siège ; et à vrai dire elles ne devaient pas l'arrêter ; aujourd'hui les effets de la définition le prouvent.

Non-seulement cet acte solennel du Souverain Pontife n'a point provoqué une recrudescence dans la guerre que l'hérésie fait habituellement à l'Eglise ; mais il a plutôt marqué une trêve. J'ai tâché de voir tout ce que les protestants ont écrit depuis deux ou trois ans contre le privilège de l'Immaculée Conception et contre la définition dogmatique de ce mystère, et je n'ai rencontré qu'un petit nombre de brochures insignifiantes, remplies de déclamations vagues, dénuées de science et de raison. Il en est une qui offre cette particularité remarquable, que l'auteur, ministre protestant à Brême, commence son écrit par déclarer que ses amis l'ont vivement détourné du projet d'écrire contre l'Immaculée Conception, au péril de troubler l'harmonie qui existe entre les catholiques et les protestants, en lui disant que si cette croyance venait de Dieu, il la combattrait en vain ; que si elle était fausse, elle périrait d'elle-même. Ainsi les protestants ont détourné un de leurs ministres du projet d'attaquer le mystère de l'Immaculée Conception ! Est-ce là ce qu'appréhendaient les esprits craintifs ?

Quant au mouvement de retour des protestants de bonne foi, qui semblaient se rapprocher du centre de l'unité, il ne s'est point ralenti par suite de la définition ; au contraire, il paraît s'être plutôt activé : car tous les jours la renommée nous

annonce l'une ou l'autre conversion inattendue de personnes aussi distinguées par leur position sociale que par leurs vertus ; et, chose remarquable, l'un des caractères dominants des nouveaux convertis est presque toujours une tendre dévotion envers la sainte Vierge. On m'a cité une famille protestante si vivement émue du touchant spectacle qu'offrit à tous les yeux l'Eglise catholique, au jour de la définition, qu'elle hâta son abjuration et s'empressa de rentrer plus tôt au sein de l'unité.

Mais la question mérite d'être considérée à un autre point de vue.

Tandis que des hommes timides et craintifs présentaient les dispositions des protestants comme un épouvantail qui devait détourner le Souverain Pontife du projet de définir l'Immaculée Conception, des esprits plus positifs avaient droit de se préoccuper des mauvaises impressions que de nouveaux retards auraient pu produire sur l'esprit des protestants réfléchis. Qu'on se rappelle les observations que le P. Nierenberg présenta à Alexandre VII pour le déterminer à prononcer la définition ; et l'on sera convaincu, pour peu que l'on réfléchisse aux circonstances où nous vivons, que dans le cours de ce siècle, la force de ces arguments est doublée.

La croyance à l'Immaculée Conception, qui de sa nature est matière de foi, avait de nos jours, plus clairement qu'au XVIIIe siècle, pour garantie de sa vérité, l'autorité de l'Ecriture, celle de la tradition catholique, la pratique universelle de l'Eglise, le jugement même d'Alexandre VII qui a déclaré que l'Eglise, par le culte et la fête de l'Immaculée Conception, veut honorer la sainteté originelle de Marie, l'innocence parfaite dont elle fut ornée au moment de sa création. On ne pouvait rien ajouter à ces preuves. Sans vouloir empiéter sur les droits de l'autorité souveraine qui, en ces matières, juge toujours en dernier ressort, ne pouvait-on pas dire que, vu l'état de la cause, eu égard aux arguments que l'on faisait valoir, l'Eglise était obligée de définir le privilège de Marie, sous peine de s'infliger à elle-même une espèce de démenti, sous peine de déclarer inefficaces les preuves les plus solides, les plus inattaquables de ses croyances ? Si elle eût hésité encore à définir une doctrine qui avait pour garantie son autorité suprême, elle eût semblé révoquer cette autorité en doute, et mettre en question sa propre infailibilité. Quel parti les sectes n'auraient-elles pas pu tirer de cette espèce d'inconséquence ? Elles auraient pu lui dire : Avant de nous opposer votre autorité infailible, tenez-en compte vous-même ; professez hardiment, hautement les dogmes que vous ne pouvez nier, sans la désavouer vous-même ! C'est ainsi qu'un plus long délai aurait pu, au lieu de faciliter le retour de nos frères égarés, placer une

pierre de scandale sous leurs pieds, et leur fermer la voie qui les ramenait à l'Eglise.

Le même raisonnement s'appliquait à l'argument puisé dans le consentement unanime des fidèles et des pasteurs.

L'Immaculée Conception, qui de sa nature est matière de foi, est admise par l'Eglise universelle; elle est donc évidemment révélée. Si l'Eglise ne la définit point encore; si elle hésite à la ranger parmi les dogmes indubitables de la foi, quoique appuyée sur l'autorité du consentement universel, ce consentement n'est donc pas décisif en matière de foi; les fidèles ne sont donc pas obligés de s'y rallier!

Ce raisonnement eût été certainement très-spécieux. Il prouve que, loin de créer un obstacle au retour des protestants, en prononçant la définition de l'Immaculée Conception, l'Eglise, au point où les choses en étaient venues dans ces derniers temps, eût créé cet obstacle, en ne la prononçant pas. Au lieu de préparer les voies à la conversion des hérétiques, l'Eglise eût confirmé ceux-ci dans leurs erreurs.

Que dirons-nous maintenant des pieux fidèles? que dirons-nous du clergé? Les vœux ardents et unanimes de l'Eglise catholique tout entière n'étaient-ils point connus? Depuis quatre siècles les démarches les plus actives et les plus solennelles avaient été faites et multipliées. Les pieux serviteurs de Marie avaient fatigué le Saint-Siège de leurs instances. Grégoire XVI avait reçu les suppliques d'une multitude d'évêques et d'Eglises particulières. Sa Sainteté Pie IX, à qui le mouvement général des esprits n'avait point échappé, venait de provoquer une manifestation nouvelle, une manifestation décisive. Tous les évêques du monde, officiellement consultés par le Souverain Pontife touchant la croyance de leurs troupeaux et sur leur propre foi, venaient d'attester que tous les catholiques de l'univers honorent le privilège de la Mère de Dieu, que les plus simples sont convaincus de la vérité de cette croyance et ne soupçonnent pas même qu'on y puisse rien ajouter pour la rendre obligatoire; que les autres adressent au Ciel les prières les plus ferventes, afin qu'il inspire au chef de l'Eglise la pensée de la sanctionner par un jugement doctrinal; que les pasteurs et les brebis, les maîtres et les disciples ne forment qu'un seul vœu, celui d'entendre sortir de la bouche du successeur de saint Pierre la sentence qui consacrerait la persuasion générale; que la définition du mystère répandra la joie la plus vive au sein du peuple fidèle, et deviendra pour lui la source d'innombrables bienfaits; que Marie du haut des cieux bénira ses enfants et leur rendra en grâces célestes tout ce qu'ils lui offriront d'honneurs sur la terre.

Plusieurs prélats ajoutaient que de nos jours la définition n'était pas seulement opportune, mais

même nécessaire. L'attente était générale, l'espérance inébranlable, la conviction profonde. La moindre hésitation eût jeté le doute et le trouble dans les esprits, et découragé les cœurs les plus généreux. La divine Providence avait conduit les choses à ce point que la définition était devenue nécessaire, inévitable. Comment dès lors douter de son opportunité?

Je viens de prouver l'opportunité de la définition par rapport aux personnes, examinons-la maintenant par rapport aux circonstances.

Je ne m'arrêterai point à ce qu'on a appelé l'opportunité négative, c'est-à-dire l'absence de tout motif de différer la définition. On a vu, dans les pages qui précèdent, que Dieu a fait disparaître successivement tous les obstacles qui auraient pu s'opposer au jugement de l'Eglise, et qu'il a pour ainsi dire aplani lui-même les voies à la définition. Les anciennes querelles de l'Ecole ont cessé depuis longtemps. L'ordre de Saint-Dominique s'est associé à la croyance commune; les inconvénients que l'on aurait pu redouter de la part des hérétiques, des indifférents et des incrédules, ont été reconnus ou imaginaires ou indignes d'égards. L'Eglise, au moment où le Souverain Pontife a prononcé, n'avait plus aucun motif de se taire; elle avait, au contraire, beaucoup de motifs de parler.

Je signalerai cinq circonstances principales qui ont dû déterminer le Saint-Siège à prononcer son jugement, je veux dire le degré d'évidence que la pieuse croyance avait atteint, l'inspiration que l'Esprit-Saint envoya au Souverain Pontife, la nécessité de procurer au peuple de Dieu un nouveau secours dans le culte de Marie, la nature des erreurs qui désolent notre âge, enfin les grands biens qui résulteront infailliblement de la définition.

Et d'abord le degré d'évidence que la pieuse croyance avait atteint.

L'Eglise n'est pas obligée sans doute de trancher immédiatement, par un jugement doctrinal, toutes les questions que l'on soulève dans son sein. L'histoire montre au contraire qu'elle est très-sobre de décisions souveraines. Elle n'a coutume de prononcer avec autorité que dans les circonstances où la vérité de la foi ou bien le salut des âmes l'exige. Elle tolère les opinions opposées sur des matières fort délicates, aussi longtemps que la vérité n'apparaît point avec un éclat qui éblouit tous les yeux. Mais au moment où la vérité brille de manière à convaincre les esprits les plus rebelles; au moment où l'erreur qui lui est contraire devient manifeste, l'Eglise ne peut plus se taire; elle doit parler. Ce devoir est évident surtout lorsque la question concerne des matières de foi. On conçoit que l'autorité tolère, même après en avoir connu la fausseté, des points de doctrine qui méritent d'être censurés comme téméraires, comme mal sonnans, comme blessant les oreilles pieuses;

parce que cette réserve peut n'entraîner aucun dommage spirituel pour les fidèles : mais il est impossible que l'autorité tolère des doctrines manifestement hérétiques, qui altèrent le dépôt de la foi. Dès qu'une doctrine est reconnue appartenir à la révélation divine, l'Eglise ne peut plus tolérer dans son sein la doctrine contraire : elle est obligée de la condamner.

L'Eglise en a toujours agi ainsi. Le système des millénaires, dans sa partie honnête et spécieuse, a été soutenu par des hommes de grand savoir et de grande renommée, tels que saint Justin et saint Irénée. Il paraissait révélé dans les saintes Ecritures en termes formels ; il ne renversait aucune vérité fondamentale enseignée dans l'Eglise. Cependant le concile de Constantinople le condamna indirectement, en insérant au Symbole de Nicée cette proposition : *Le royaume de Jésus-Christ n'aura point de fin* ; et saint Damase, en ayant reconnu la fausseté, le proscrivit solennellement dans un concile romain.

Citons un autre exemple. La vénération des images n'est point essentielle au culte sacré. L'Eglise l'a réglée de différentes manières à diverses époques. Saint Augustin n'approuve pas les images de la sainte Trinité et des anges que l'Eglise approuve aujourd'hui. Si, à l'exemple des protestants, l'on appliquait au Nouveau Testament les lois de l'Ancien, il faudrait dire que le culte des images est défendu dans l'Ecriture. Cependant l'Eglise, éclairée par la tradition apostolique et par l'esprit de Dieu, n'a pas toléré l'erreur, l'hérésie des iconoclastes qui déclaraient le culte des images illicite et contraire à la loi de Dieu. Elle l'a condamnée aussitôt qu'elle l'a reconnue, et elle a défini que le culte des images, tel que le peuple fidèle l'a toujours pratiqué, est permis, utile et louable.

Eh bien ! l'opinion qui contestait à la sainte Vierge le privilège de son Immaculée Conception, était devenue si manifestement erronée, si évidemment contraire à une croyance générale en matière de foi, que l'Eglise semblait ne pouvoir plus la tolérer ultérieurement sans conniver à l'erreur.

La question ne se présentait plus comme autrefois, lorsqu'elle était vivement débattue, violemment agitée ; elle apparaissait dégagée des difficultés dont on l'avait entourée et obscurcie, et appuyée sur les plus respectables autorités. Un concile œcuménique, le concile de Trente, avait positivement excepté la sainte Vierge de la masse des pécheurs, et réduit ainsi à néant les seules ressources auxquelles pussent recourir les adversaires du privilège, pour soutenir leur cause. Paul V et Grégoire XV leur avaient imposé un silence absolu ; Alexandre VII avait déterminé solennellement l'objet réel du culte rendu dans l'Eglise entière à la Vierge Immaculée ; il avait déclaré que l'Eglise approuvait et favorisait ce

culte ; il avait prononcé les peines les plus sévères contre ceux qui l'entraveraient, ou qui combattraient d'une manière quelconque la pieuse croyance ; les théologiens les plus habiles déclaraient d'une voix unanime que la prérogative de l'Immaculée Conception est une vérité de foi, et affirmaient que, pour la ranger parmi les dogmes incontestables, il ne manquait plus que le jugement définitif de l'Eglise. Il ne restait plus de recherches à faire, de difficultés à résoudre : la pieuse croyance était évidemment vraie, l'opinion contraire manifestement fautive, et cela en matière de foi ; l'Eglise ne pouvait plus se taire ; elle devait parler.

Si elle eût encore gardé le silence, elle eût mis elle-même en question une vérité de foi ; elle eût, comme je l'ai fait remarquer plus haut, paru douter de la légitimité du culte qu'elle autorisait et dont elle avait déterminé l'objet ; elle eût pratiquement révoqué en doute la valeur du consentement universel de l'Eglise ; elle eût méconnu le sens de sa propre tradition ; elle eût enlevé toute valeur aux arguments qu'elle oppose chaque jour à l'hérésie pour la convaincre de la vérité de sa foi : en un mot, son silence eût fini par ressembler à la négation du privilège de l'Immaculée Conception, c'est-à-dire à la profession d'une hérésie manifeste.

L'opportunité de la définition, eu égard au degré d'évidence que la doctrine favorable au privilège avait atteint, est donc incontestable.

Parmi les motifs que Sixte IV, Paul V, Grégoire XV et Alexandre VII lui-même ont allégués pour ne point prononcer la définition doctrinale, on voit figurer celui-ci : L'Esprit-Saint ne nous a pas encore inspiré de prononcer ce jugement. Ces grands Pontifes attendaient le souffle d'en haut pour se déterminer à ce grand acte.

Eh bien ! ce souffle de l'Esprit-Saint s'est fait sentir au grand Pontife qui gouverne aujourd'hui l'Eglise ; nous en avons pour garant la bulle même de définition. Ecoutez Sa Sainteté :

« Pleins de confiance, dit-il, dans le Seigneur, nous avons cru que le temps opportun pour définir l'Immaculée Conception de la bienheureuse Vierge était venu... Après avoir pesé mûrement toutes choses, et avoir répandu nos prières les plus ferventes devant le Seigneur, nous avons jugé que nous ne pouvions plus différer de définir, par notre jugement suprême, l'Immaculée Conception de la sainte Vierge. Nous n'avons pas cessé d'offrir, dans l'humilité et le jeûne, nos prières particulières et les prières publiques de l'Eglise à Dieu le Père, par l'intermédiaire de son Fils, afin qu'il daignât diriger et confirmer notre esprit par la vertu de l'Esprit-Saint, et maintenant que cet Esprit nous inspire ainsi, à l'honneur de la sainte et indivisible Trinité, à la gloire et à l'honneur de la Vierge Mère de Dieu, pour l'exaltation de la foi catholique et l'accrois-

sement de la religion chrétienne... nous déclarons, prononçons et définissons (27).

Voilà certes une opportunité dont aucun catholique ne contestera la valeur ! Quand le Saint-Esprit marque l'heure et le moment de ce grand événement, qui oserait penser que l'heure et le moment ne sont pas encore venus ? Mais prêtons l'oreille à la voix de l'éloquent évêque de Tulle, qui nous expliquera dans son style pittoresque cette incontestable opportunité.

« Le Souverain Pontife, dit-il, a une grâce spéciale d'enseignement. Quand le Saint-Esprit ne l'inspire pas, il ne prononce rien de sa chaire. Un concile général l'appelle admirablement *l'organe de l'Esprit-Saint*. Il y a dans cette expression toute une doctrine : l'instrument musical a une voix, mais l'harmonie dort dans ses flancs ; elle ne s'en échappe que lorsqu'il est frappé : qu'aucun doigt ne le touche, il est silencieux..... Il y a difficulté dans le discernement infailible des objets de la foi, dans la connaissance des moments opportuns, dans l'appréciation de l'état des esprits. Le Souverain Pontife a droit à une assistance complète de tous points... La grâce qui lui est préparée est donc exquise et spéciale. L'Esprit céleste qui était placé sur les bords de la piscine, est l'emblème de l'évêque universel. A cet évêque appartient le devoir de remuer les eaux de la doctrine catholique. Au milieu de ces agitations mystérieuses, les languissants, les faibles vont prendre la vigueur de la foi. Mais remarquez cette circonstance : *L'ange du Seigneur descendait, selon les moments, dans la piscine, et l'eau était remuée*. Il y a donc des temps prédéstinés ; en dehors de ces temps la vertu de l'eau est assoupie, et les flots de la divine sagesse, le beau lac de la vérité, ont leurs heures aussi. Qu'on se garde de les agiter dans des moments inopportuns ; la santé des âmes n'en sortirait pas. Le Souverain Pontife est ce dispensateur fidèle et prudent que le Seigneur a préposé au soin de sa famille. Il doit lui distribuer, selon le temps et dans des mesures exactes, le froment immortel de la vérité... Si la vérité de sa bouche va provoquer quelque part des frémissements, qu'il attende la venue du Saint-Esprit. Avant il faiblirait, peut-être après il sera invincible. Or le Saint-Esprit descend selon sa sagesse ; il a ses heures marquées. Quand le Souverain Pontife sentira au dedans de lui-même les impressions divines ; quand après les jeûnes, les prières et les larmes et les saints sacrifices de l'Eglise, après ses propres et ardentes supplications,

il entendra les commotions célestes, on pourra du moins, aux lueurs d'une pieuse prudence, conjecturer que le moment est venu ; qu'il se mette à l'œuvre ; il domine désormais le temps, la nature, les vicissitudes de la terre ! »

Magnifique opportunité, qui répond à l'opportunité manifestée par les dispositions des fidèles !

« Le Saint-Esprit est dans l'Eglise, dit le même prélat avec autant de profondeur que d'éloquence ; il en est l'âme infinie, forte et suave en même temps ; son habituelle présence s'y révèle sans doute par une action continue ; l'Eglise vit à toute heure ; elle a donc sans interruption au dedans d'elle-même ce souffle inspirateur. Mais dans des moments déterminés, elle est agitée d'un mouvement spécial ; selon l'occurrence de ses devoirs et de ses besoins l'Esprit-Saint la transporte. Dans les jours du martyre, il lui imprime les fières énergies ; aux époques où a lieu la promulgation des dogmes, il anime la multitude des fidèles à croire avec amour. Un grand et doux mouvement est imprimé alors à cette vaste Eglise : ses membres sont excités et entraînés vers la foi. La parole du dogme vient dans les espaces spirituels où tout l'attend et l'aspire ; elle n'est pas une violence, c'est une rosée pour des tiges impatientes. La vertu de foi, l'accoutumance religieuse ne font pas cela sans un concours spécial de l'Esprit-Saint. L'universalité du croire, les empressements uniformes, le bonheur souriant montré partout, vous n'expliquerez pas ces choses autrement que par une action générale et simultanée. Un grand respect seul peut l'inspirer ; c'est l'esprit infini qui, sans se mettre en parcelles, entier, puissant et commun à tous, les dispose souverainement, fait avec le nombre une grande unité, sème dans ces sillons d'âmes innombrables un semblable amour. Que l'on comprenne enfin cette docilité de tant de siècles et de tant d'esprits.

« Quel est le catholique qui n'ait aperçu ces empressements uniformes, et ces tiges impatientes attendant la rosée ? ce doux mouvement des esprits, à propos de la définition du privilège de Marie ? L'heure avait donc sonné ; le moment était venu ; le Saint-Esprit voulait la définition ; il manifestait sa volonté par le pieux entraînement qu'il imprimait aux cœurs des fidèles et par le désir qu'il inspirait au Pontife, le dispensateur du froment de la vérité. Aucun délai n'était plus possible (28). »

Quoique l'Eglise soit constamment en butte aux attaques de l'enfer, et ne triomphe, comme son divin Fondateur, qu'au milieu des douleurs et des

(27) « *Plurimum in Domino confisi advenisse temporum opportunitatem pro Immaculata sanctissimæ Dei Genitricis Virginis Mariæ Conceptione definienda... rebus omnibus diligentissime perpensis, et assiduâ fervidisque ad Deum precibus effusis, minime cunctandum nobis esse censuimus supremo nostro iudicio Immaculatam Virginis Conceptionem sancire, definire... Quare postquam nunquam intermisimus in humilitate et jejuniis privatas nostras et publicas*

Ecclesiæ preces Deo Patri per Filium ejus offerre, ut Spiritus sancti virtute mentem nostram dirigere ac confirmare dignaretur, implorato universæ coelestis curiæ præsidio, et advocato cum gemitibus Paraclito Spiritu, EOQUE SIC ASPIRANTE... declaramus, pronuntiamus, et definimus... » Bulla Ineffabilis, circa fin.

(28) Voy. *L'Univers* du 26 avril 1855.

angoisses, il est cependant des heures où elle est plus fortement opprimée, où elle éprouve un besoin plus urgent des secours célestes pour déjouer les machinations du prince des ténèbres. Dans ces moments d'épreuve, l'Eglise prend son recours vers ses saints protecteurs, et surtout vers Marie qui, selon l'expression de saint Ambroise, est l'aïeule de l'Eglise, en sa qualité de Mère de Jésus-Christ qui en est le père.

Mais, je le demande, à quelle époque l'Eglise a-t-elle eu un besoin plus pressant du puissant secours de Marie, que pendant ces dernières années où toutes les puissances de l'enfer semblaient déchaînées sur la terre? L'Europe a entrevu en 1848 un monstre affreux, qui est endormi en ce moment, mais qui n'est point étouffé, et si le Ciel ne vient au secours de l'Europe, elle en sera dévorée. L'Eglise a donc voulu intéresser Marie au péril de ses enfants, en lui déferant un honneur nouveau; en célébrant une de ses plus glorieuses prérogatives, par un jugement doctrinal solennel; par la proscription d'une doctrine contraire à sa parfaite sainteté; par un hommage éclatant et définitif rendu à son innocence inviolable.

Les hommes clairvoyants ne s'y sont pas trompés : plusieurs prélats, en suppliant avec instances le Souverain Pontife de définir le dogme de l'Immaculée Conception, ont allégué pour motif déterminant la nécessité de procurer aux nations chrétiennes, au milieu de temps difficiles où nous vivons, un secours tout-puissant de Marie.

Telle est, entre autres, la pensée de Mgr Koett, le savant évêque de Fulde, qui, après avoir rappelé que certaines personnes, en égard à la faiblesse des catholiques indifférents, et à la fureur des hérétiques qui ne cherchent que l'occasion de multiplier leurs blasphèmes, voudraient voir différer encore la définition du privilège de Marie, s'adresse au Souverain Pontife en ces termes : « Quoique je ne veuille point mépriser ces craintes, ni les cacher à Votre Sainteté, je dois déclarer, en approchant de votre trône, que je ne les partage pas. Plus le nombre de nos adversaires est grand, plus ils persécutent insolemment Jésus-Christ dans son Eglise, plus le bras séculier est raccourci, plus les rois qui la protègent sont devenus impuissants, plus aussi l'Eglise, qui est en guerre avec les puissances des ténèbres, doit demander l'aide et le secours de Celle qui a brisé la tête du serpent, plus elle doit louer et vénérer Celle qui, en priant son Fils, a écrasé seule toutes les hérésies. L'heure est venue, si je ne me trompe, où Dieu visite de nouveau son Eglise, en portant le van dans sa main, et en purifiant son aire. L'heure est venue où l'Eglise, dont la vie est la vie de Jésus-Christ même, gémit et s'écrie : *Mes ennemis m'ont foulée aux pieds toute la journée, et ceux qui me font la guerre*

sont sans nombre. Seigneur, n'éloignez point votre secours de moi ; mais veillez à ma défense ; délivrez-moi de la gueule du lion, et mettez ma faiblesse à l'abri de l'unicorne. Que les hommes craintifs, poursuit le courageux Prélat, qui n'osent pas résister jusqu'au sang, s'enfuient et qu'ils se cachent ! *La prudence du monde est impuissante pour remédier à ces maux ; car pleine d'inquiétude elle ne songe qu'aux faibles, et la peste qui se répand partout ne peut céder qu'au courage de ceux que l'Esprit-Saint a posés pour gouverner l'Eglise de Dieu, qu'à une confession généreuse de la foi. Il faut maintenant préparer à l'Eglise ses armes sacrées et toujours victorieuses, afin d'abattre les ennemis du royaume de Jésus-Christ, et sans aucun doute l'Eglise catholique a toujours compté le patronage de Marie, comme une de ses armes les plus puissantes (29).* »

Telle est encore la pensée de Mgr Studach, vicaire apostolique en Suède, qui, au milieu de glaces du Nord, répond avec une ardeur toute méridionale, à l'encyclique de Pie IX :

« Je ne sais comment exprimer ma joie de ce que Dieu a inspiré à Sa Sainteté de s'occuper plus que jamais de l'importante question de l'Immaculée Conception, dans ce temps qui a plus besoin que tout autre de l'intercession et de la protection puissante de la sainte Vierge. Certes, la solution catholique de cette question viendra mettre en rage tout l'enfer, mais elle sera le triomphe complet de la Mère de Dieu sur la terre, et fixera les yeux de l'univers catholique d'une manière spéciale et ranimante sur le Saint-Siège, et même ceux des hérétiques de bonne foi. Le monde chrétien est attaqué aux entrailles, donc le remède doit tenir aussi aux entrailles, et c'est ce que fera la définition finale de la doctrine catholique sur l'Immaculée Conception. Nos cinq prêtres catholiques dans la péninsule scandinave en sont ravis, en prévoyant que la décision de cette importante doctrine par le Saint-Siège tombera comme la foudre du haut du ciel sur le monde incrédule (30) ! »

Ce langage, qu'on nous en croie, est bien plus conforme à la prudence chrétienne et à la science de Dieu, que les conseils timides de la prudence humaine. Les circonstances où nous nous trouvons le justifient déjà ; mais l'avenir lui imprimera un cachet plus frappant encore de vérité.

La définition de l'Immaculée Conception était donc opportune, parce que l'Eglise devait y trouver des armes redoutables contre ses ennemis, un gage certain de nombreux et éclatants triomphes.

Enfin il est une quatrième circonstance qui donne à la définition du privilège de Marie un caractère très-prononcé d'opportunité ; je veux dire la nature des erreurs qui aujourd'hui ravagent le monde.

Le peuple fidèle ne vit pas seulement de pain, mais aussi de toute vérité qui sort de la bouche de Dieu. L'Eglise sa mère s'efforce toujours d'adapter son enseignement aux besoins des âmes. Dès qu'une erreur cherche à corrompre les esprits et à troubler les cœurs, l'Eglise s'alarme, avertit, enseigne les vérités contraires, et offre ainsi un antidote efficace contre le poison de la fausse science. Or la définition du mystère de l'Immaculée Conception était sans contredit le remède le plus puissant que l'Eglise pût appliquer, en fait de doctrine, aux esprits malades des erreurs du jour.

Quelle est aujourd'hui l'erreur dominante ?

« La grande erreur du jour, répond avec la supériorité de vue qui la distingue, la *Civiltà cattolica*, est le rationalisme ou effronté ou déguisé. Le rationalisme est la déification de la raison et par conséquent de l'homme. Il a conduit en Allemagne à l'autolâtrie, au culte de soi ; et au panthéisme, qui est une des formes de la déification de l'homme.

« La conséquence inévitable de ce système est la négation de la chute primitive et de la transmission du péché originel avec ses suites.

« Le rationalisme prétend que l'homme est parfait, qu'il se suffit ; qu'il n'a qu'à développer ses qualités naturelles pour être heureux ; qu'il trouve en lui-même son bonheur. Le mal, les misères, les difficultés qu'il rencontre, il ne les attribue pas aux défauts et aux défaillances de l'humanité, mais aux institutions religieuses et civiles qu'il veut abolir et remplacer par des institutions sorties de son sein, par des lois nouvelles qu'il vante comme une source de progrès et de bonheur dans l'avenir.

« Le rationalisme déguisé, propagé en Italie par Gioberti, n'est pas moins hostile au dogme de la chute de l'homme et des suites qui en découlent.

« Ces rationalistes, dit le même écrivain, admettent deux ordres de choses, l'un naturel et l'autre surnaturel, mais ils les confondent ; ils ne nient pas ouvertement le péché originel, mais en pratique ils supposent qu'il n'existe pas : ils combattent la mortification de la chair, tout exercice ascétique, toute expiation par l'esprit, tout ce qui soumet la chair à l'esprit. Ils croient au bonheur de la vie future, mais à condition qu'il n'ôte rien au bonheur de la vie présente ; ils reconnaissent un tribunal de la vérité, mais ils le placent dans l'opinion universelle, qu'ils proclament la reine du monde. La nécessité d'un gouvernement n'est point contestée par eux, mais ils prétendent le faire découler de la volonté populaire. La société a le droit de punir, mais seulement pour se défendre, et non point pour faire expier le crime. Ils rejettent la fatalité

d'un progrès indéfini ; mais ils entretiennent les esprits dans une vive agitation par l'espoir d'un perfectionnement illimité. Ils ne demandent pas une Eglise nouvelle ; mais ils prétendent moderniser l'Eglise catholique ; ils blâment le clergé de soutenir un catholicisme exagéré, suranné, mystique, contraire à la civilisation, ambitieux, qu'ils résument dans l'épithète de Jésuitisme. Ils confessent la rédemption de Jésus-Christ, mais ils la font consister surtout en effets civils, temporels et humains, comme l'affranchissement de la multitude et l'amélioration de la vie sociale. C'est là le libéralisme prôné par Gioberti et par ses nombreux adhérents

« Le rationalisme pur nie la cause du péché originel, le semi-rationalisme en nie les effets ; de sorte qu'ils arrivent au même résultat d'anéantir la croyance du péché originel en lui-même.

« Tous deux méconnaissent la condition actuelle de l'homme sur la terre, tous deux se trompent sur le but et sur les effets de la rédemption.

« Le double rationalisme, poursuit l'écrivain de la *Civiltà cattolica*, a pris mille formes différentes et s'applique à mille questions. Le condamner dans toutes ses applications est une chose presque impossible. D'ailleurs la froideur et l'indifférence sont si grandes chez une foule de chrétiens, qu'ils profiteraient peu de cette condamnation négative, qui proscrireait l'erreur. Il vaut mieux proposer la vérité positive contraire. Mais cette vérité a été définie, il y a longtemps. Le dogme du péché originel a été placé au nombre des vérités incontestables de la foi, dès les premiers siècles de l'Eglise. Il convient donc de proposer plutôt une vérité positive indirecte, qui confirme et renouvelle, pour ainsi dire, cette ancienne définition ; et cette vérité positive n'est autre que l'Immaculée Conception de Marie dont la croyance implique toutes les vérités contraires aux erreurs modernes. Cette vérité a l'avantage de n'être pas purement spéculative et de n'éclairer seulement que l'esprit, comme le serait une condamnation solennelle des erreurs courantes ; elle s'adresse aussi au cœur en se rattachant à l'objet d'un culte cher aux fidèles.

« Du moment que l'Immaculée Conception est proclamée dogme de foi, il en résulte que l'homme est tombé, que le péché originel passe à tous les enfants d'Adam, que Jésus-Christ a dû réparer la chute du premier homme, que la grâce est nécessaire pour l'expiation du péché, que l'homme ne trouve pas son bonheur en lui-même, qu'en ce monde nous vivons dans l'exil, que nous devons expier nos péchés, que nous ne pouvons arriver au ciel qu'en nous appliquant les mérites du Sauveur (31).

(31) Cet exposé est tiré d'un excellent article de la *Civiltà cattolica*, intitulé : *Congruenza sociale di una definizione dogmatica sull'Immacolato Concepimento della B. M. V.* Il est emprunté lui-même à une brochure publiée à Turin, en 1849, sous ce titre : *Saggio intorno al socialismo*. L'article de la

mento della B. M. V. Il est emprunté lui-même à une brochure publiée à Turin, en 1849, sous ce titre : *Saggio intorno al socialismo*. L'article de la

Ainsi le Saint-Siège, en définissant le mystère de l'Immaculée Conception, a rappelé l'ensemble des vérités chrétiennes contraires aux erreurs du jour, et il a condamné ces erreurs par un jugement doctrinal solennel, auquel tous les catholiques du monde adhèrent d'esprit et de cœur. Quel préservatif contre l'esprit de mensonge ! Quelle protestation énergique, calme et efficace contre l'incrédulité ! Quelle garantie pour les autres dogmes de foi ! Par un seul acte l'Eglise a condamné toutes les hérésies du jour, et confirmé toutes les vérités contestées par l'esprit d'erreur. Pouvait-elle poser un acte plus sage, plus opportun, plus utile ?

L'utilité de cette grande mesure expliquerait seule, s'il le fallait, et justifierait au besoin la conduite du Saint-Siège. Mais les avantages qui découlent pour l'Eglise de la définition dogmatique de l'Immaculée Conception sont si nombreux et si importants, que j'en ferai le sujet d'un paragraphe distinct.

ARTICLE VI. — *Avantages, résultats pratiques de la définition de l'Immaculée Conception.*

Des esprits superficiels se sont demandé quel avantage l'Eglise pourrait retirer de la définition de l'Immaculée Conception ? Quel bien, disaient-ils, produira la définition spéculative d'une croyance déjà universelle ? La dévotion des fidèles envers Marie est déjà si grande, qu'il est impossible de l'augmenter : on va donc s'engager dans le péril certain d'irriter les hérétiques et d'effrayer les indifférents, pour obtenir un avantage au moins problématique et tout à fait inutile.

Ce raisonnement repose sur de nombreuses et de bien fortes méprises.

Nous avons déjà fait voir que l'irritation des hérétiques et les inquiétudes des indifférents étaient des fantômes, de vains épouvantails, qui ne devaient, qui ne pouvaient arrêter l'Eglise. Nous dirons maintenant qu'une définition de foi n'est point, comme on le suppose, une chose purement spéculative. A la rigueur toutes les vérités de la foi sont des choses pratiques, d'abord parce qu'elles exigent de nous un acte positif d'adhésion, un assentiment pratique de l'esprit et de la volonté, ensuite parce qu'elles nous éclairent sur les règles de nos devoirs, à la tête desquels se trouve la *pratique de la foi*. Tout chrétien doit croire d'esprit et de cœur, professer de bouche et mettre en pratique les vérités que Dieu a révélées et que l'Eglise nous propose à croire. La spéculation dans tout cela est une chose accessoire.

Civiltà est reproduit à la tête du cinquième volume des *Pareri de' vescovi*. — M. l'abbé Valroger a prouvé avec quelle effronterie les incrédules modernes nient l'histoire de la chute primitive, et le péché originel qui en est la suite. Voy. ses excellentes *Etudes sur le rationalisme contemporain*, pag. 239, 278, 283, 432, etc., etc. On trouve d'autres preuves des mêmes erreurs dans un ouvrage de circonstance

Ainsi, par exemple, quoi de plus spéculatif en apparence que le mystère de la sainte Trinité ? Et cependant, sans la foi en ce mystère, personne ne comprend le dogme de l'Incarnation. Quoi de plus spéculatif en apparence que le mystère de l'Incarnation ? Et cependant, sans lui, la rédemption est inintelligible. La rédemption elle-même, vérité à certains égards spéculative, nous rappelle la chute d'Adam, le vice héréditaire, l'efficacité de la grâce, la sainteté des sacrements, les préceptes du Rédempteur, les justes jugements de Dieu, les espérances de la vie future. Voilà comment tous les dogmes s'enchaînent et conduisent tous à des résultats pratiques.

Il n'est donc pas exact de dire que la croyance à l'Immaculée Conception de Marie est une vérité purement spéculative ; elle est intimement liée, nous le verrons à l'instant, aux mystères les plus pratiques de la foi, et elle conduit à une foule de résultats positifs, les uns momentanés, les autres durables, tous vraiment précieux pour le peuple fidèle et capables de déterminer l'Eglise à prononcer un jugement doctrinal définitif.

Je distinguerai ces résultats en trois classes : les uns découlent de la définition même ; les autres de la manière dont elle a été prononcée ; d'autres enfin de l'ensemble de cet acte solennel.

D'abord la définition de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge a procuré à l'Eglise un accroissement de connaissances surnaturelles ; elle a augmenté le trésor des vérités saintes ; de plus elle a manifesté la vie, l'autorité et l'unité parfaite de l'Eglise.

Ensuite par la forme dans laquelle elle a été prononcée, cette définition a jeté un grand éclat sur le Saint-Siège ; elle a frappé certaines opinions hasardées, peu favorables à l'autorité pontificale.

Enfin dans son ensemble, elle a donné un nouvel élan à la dévotion du peuple fidèle envers la Mère de Dieu, et elle procurera à l'Eglise une protection plus puissante de son auguste souveraine et de grandes victoires sur les puissances de l'enfer.

Expliquons brièvement ces précieux avantages.

Au point de vue de la pratique, ce n'est pas un petit avantage pour l'Eglise d'augmenter le trésor de ses vérités saintes, et de multiplier les lumières qui guident les pas des fidèles dans les voies des vertus chrétiennes. Un savant prélat, que nous avons déjà cité, rencontrant l'objection tirée du danger d'éloigner les protestants du centre de l'unité, loin de voir dans cet accroissement de vérité

mais plein d'intérêt, intitulé : *Le monopole universitaire destructeur de la religion et des lois*. Lyon 1843. Voy. pag. 362 et s. Les catholiques belges savent que ces hérésies ont été enseignées récemment à l'université de Gand, et qu'elles n'ont pas été rétractées jusqu'ici ; quoique signalées et condamnées par Mgr l'évêque de Gand et par nous.

un motif de crainte, y découvre au contraire une source d'espérance. Pour les esprits droits, ce progrès de la doctrine à un attrait réel qui frappe et qui captive, qui attire et qui attache. « Ceux, dit-il, qui n'ont pas le bonheur d'appartenir à l'Eglise, devraient être attirés par un symbole où brillent des splendeurs nouvelles ; c'est plus de substance apparue dans l'objet de la foi ; l'âme famélique se rassasiera mieux après ces longs jeûnes. Si après tout quelqu'un prenait occasion de là pour s'obstiner à rester dehors, qu'y voulez-vous faire ? L'Eglise ne doit pas être frustrée, parce que l'étranger continue d'exercer ces choix dédaigneux. L'hérétique garde son humeur native ; il fait ses perpétuels triages ; le fidèle accepte le don de Dieu dans son entier (32). »

Voyons combien ce don de Dieu jette de lumière sur l'ensemble des croyances chrétiennes.

La définition de l'Immaculée Conception, en dissipant toute espèce de doutes au sujet du privilège de la Mère de Dieu, donne d'abord un nouveau relief au dogme de l'Incarnation, en nous découvrant les vues cachées de la divine Sagesse sur les préparations, éternelles et temporelles de ce grand mystère.

Nous savons maintenant d'une certitude de foi que la Mère du Fils de Dieu incarné a été prédestinée de toute éternité à une sainteté parfaite et perpétuelle ; qu'un miracle de la grâce a été opéré à l'instant de sa création, et a prélué aux autres miracles de son existence ; que la sainteté de Marie a été annoncée aux premiers jours du monde avec la venue du Messie ; que pour devenir la Mère du Fils de Dieu, la sainte Vierge a été soustraite à toute action du démon, à toute influence du péché ; que la virginité perpétuelle de Marie n'a été que l'image et la conséquence de l'intégrité perpétuelle et de la sainteté continue de son âme. Par là nous acquérons une plus haute idée du grand mystère de l'Incarnation, qui, opéré pour notre rédemption et notre sanctification, a été rempli de sainteté jusque dans les instruments dont Dieu s'est servi pour l'accomplir.

La définition de l'Immaculée Conception éclaireit aussi le dogme de la rédemption, en confirmant indirectement la croyance à la chute originelle ; en expliquant mieux l'étendue et la puissance de notre rachat ; en nous montrant, parmi les effets admirables des mérites de Jésus-Christ, une rédemption préventive, anticipée, qui nous révèle la prédilection éternelle du Dieu Sauveur pour sa Mère. La nécessité absolue de la grâce, dont la plus parfaite des créatures a eu besoin, la libéralité de Dieu envers les hommes, reçoivent une lumière nouvelle, et, s'il est possible, un nouveau degré de certitude.

La définition de l'Immaculée Conception éclaire

aussi le dogme de la sanctification de nos âmes, en nous découvrant dans Marie une simple créature, ramenée, comme notre parfait modèle, à la sainteté et à la perfection de nos premiers parents avant leur chute. Marie, sanctifiée dès le premier moment de sa création, marche à la tête des élus et les présente, comme sa famille, à Dieu au plus haut des cieux. Cette sanctification prodigieuse nous rappelle que la sanctification de nos âmes est le but de notre existence terrestre, et que Dieu nous a imposé le devoir d'imiter un modèle, qui est une simple créature comme nous. Si Dieu a ennobli notre nature en la revêtant lui-même, ne lui a-t-il point conféré un nouveau degré de dignité en l'élevant si haut en Marie, et ne nous a-t-il point fourni un nouveau motif et de reconnaissance envers lui, et de perfectionnement de nous-mêmes ?

Les lumières que nous venons d'indiquer ne constituent point un léger bienfait pour l'Eglise ; elles lui procurent pour l'enseignement de la foi un avantage considérable.

A ce bienfait qui profite aux enfants de l'Eglise, ajoutons un bienfait qui doit profiter surtout à ceux qui sont dehors.

Une des erreurs les plus répandues de nos jours consiste à croire que la religion catholique se meurt, que les dogmes finissent, que l'Eglise a fait son temps, que la vie lui échappe.

Ce préjugé aveugle et fatal a reçu un éclatant démenti par la définition de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge.

L'univers entier a vu que l'Eglise catholique a autant de vie aujourd'hui qu'elle en eut jamais ; que son autorité est aussi grande et aussi respectée que dans les siècles de ferveur ; que sa hiérarchie conserve toute sa vigueur primitive ; que Dieu est sensiblement avec elle, comme aux plus beaux temps de son histoire.

Quels signes de vie dans les manifestations populaires qui ont éclaté, lorsque le Saint-Père eut réclamé les prières du peuple fidèle, afin d'obtenir *plus de lumières* du Saint-Esprit ! Quel empressement chez les premiers pasteurs, pour répondre au Souverain Pontife, et pour lui adresser leur profession de foi ! Quelle ardeur et dans les pasteurs et dans le troupeau à solliciter la définition dogmatique du privilège de la Mère de Dieu ? Tandis qu'une philosophie orgueilleuse, mais aveugle, s'engageait de plus en plus dans les ténèbres du paganisme dont Notre-Seigneur Jésus-Christ nous a délivrés, en nous faisant passer à la lumière admirable de son Evangile ; tandis que l'incrédulité accueillait avec dédain et mépris l'annonce de la définition prochaine du mystère, on voyait, dans toutes les contrées du monde, des millions de pieux fidèles accourir au pied des autels, et conjurer l'Esprit-Saint d'inspirer enfin au Vicaire de Jésus-

(32) Dans *L'Univers* du 26 avril 1855.

Christ la résolution de définir la grande prérogative de la Mère de Dieu. Cette question préoccupait vivement les esprits et tenait les cœurs en suspens. C'était, pour les enfants de Marie, une question vitale : il s'agissait d'ajouter une perle à la couronne déjà si riche de la bienheureuse Vierge, et ce projet paraissait à tous les chrétiens une affaire de la plus haute importance. Quelle est la secte séparée, quelle est l'école philosophique qui pourrait exciter dans les esprits un semblable intérêt; un aussi grand mouvement dans le monde ? On a vu, il est vrai, des sectes politiques exciter dans certaines nations un mouvement fiévreux, en remuant les passions les plus viles, en aiguissant les appétits les plus grossiers ; mais ce mouvement, accompagné de désordres, de crimes et d'excès, n'a fait naître autour de lui qu'aversion et terreur, et il a disparu rapidement sous les coups de la réprobation générale. La vie de l'Eglise s'est manifestée au contraire par un mouvement pacifique, généreux, noble, durable, qui n'a effrayé, ni troublé personne, mais qui a pu attester à tout l'univers que Jésus-Christ vit encore dans son Eglise, et que son corps mystique après dix-huit siècles conserve toute la vigueur des temps apostoliques.

La définition de l'Immaculée Conception a fourni une preuve non-seulement de la vie, mais aussi de l'unité de l'Eglise.

On a vu, dans les chapitres qui précèdent, au milieu de quel merveilleux concours de circonstances la tradition vivante de l'Eglise, au sujet de l'Immaculée Conception de Marie, s'est manifestée, à une époque où ce privilège n'était point défini. Pendant des siècles on a pu contester cette belle prérogative de la Mère de Dieu sans rompre les liens de l'unité ; un petit nombre de fidèles l'ont niée ; mais la masse des chrétiens n'en a jamais douté ; bientôt la croyance est devenue explicite, commune, et a été soutenue avec ardeur, je dirai même avec animosité.

Vit-on jamais dans le monde une semblable unité de croyance et de persuasion à l'égard d'une vérité positive qu'aucune autorité n'imposait ? L'accord sur les vérités naturelles qui sont gravées dans l'âme, et qui découlent de la nature raisonnable, n'est point étonnant ; mais lorsqu'il se manifeste dans des matières positives, libres, controversées, il est nécessairement l'effet d'une action divine, qui par des lumières intérieures attache l'esprit des fidèles aux vérités de la foi, avant que celles-ci aient été définies par l'Eglise.

Aux liens d'unité intérieure que l'Esprit-Saint crée dans les âmes, correspondent les liens d'unité extérieure qui naissent de la subordination volontaire de tous les fidèles à leurs pasteurs, et de la concorde fraternelle qui existe entre les pasteurs eux-mêmes.

La définition de l'Immaculée Conception a fait

éclater aussi la force de ces liens extérieurs et sensibles.

A peine le Saint-Père eut-il invité quelques évêques à venir assister à cet acte de la souveraineté pontificale, et laissé entrevoir aux autres que leur présence à Rome lui serait agréable, que l'on vit les évêques des contrées les plus lointaines, malgré la rigueur de la saison, quitter leurs troupeaux, passer les montagnes, traverser les mers, entreprendre les plus longs et les plus pénibles voyages, et tout cela pour obéir, non pas à un ordre, mais à un simple désir du Souverain Pontife.

Ensuite quel touchant accord, quelle parfaite unité de sentiments, quelle douce fraternité entre ces deux cents cardinaux et évêques réunis en quelques jours de tous les pays du monde ? On eût dit des frères qui se connaissaient de longue date ; qui avaient toujours habité sous le même toit. Rien n'était plus propre à manifester les liens d'unité qui attachent entre eux tous les pasteurs et qui les attachent au Souverain Pontife, centre de l'unité, que ces rapports de respect, de vénération et de charité réciproques, qui ont éclaté aux yeux de tout l'univers, et auxquels, j'en suis convaincu, les anges du ciel ont applaudi.

Quand même la définition de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge n'eût procuré à l'Eglise catholique que cette grande manifestation de son unité parfaite, il faudrait avouer qu'elle a procuré à l'Eglise un immense avantage, et que de ce chef elle était souverainement opportune.

La définition de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge a de plus jeté un vif éclat sur l'autorité de l'Eglise en général et du Saint-Siège apostolique en particulier.

Ce fut une grande et noble pensée du grand Pontife qui gouverne l'Eglise, de songer à exercer son autorité souveraine, en matière de foi, à une époque où la tempête révolutionnaire mugissait de toutes parts, et où presque tous les trônes d'Europe chancelaient ou étaient ébranlés. Il est impossible que les hommes réfléchis n'aient pas fait déjà, ou ne fassent un jour la comparaison de l'autorité spirituelle, indépendante des hommes et des événements, qui a l'action aussi entière et aussi libre au milieu des révolutions sociales qu'au milieu du calme le plus parfait, avec l'autorité civile et politique, sujette dans son action à mille vicissitudes, et exposée à mille périls qu'aucune force humaine ne peut conjurer, qu'aucune prudence ne peut prévenir.

Tandis que le pouvoir temporel, tremblant devant l'émeute, faisait des concessions forcées ou spontanées à l'esprit révolutionnaire, et semblait n'avoir point d'autre souci que de détourner de sa tête les orages qui grondaient de toutes parts, le pouvoir spirituel interrogeait les évêques du monde touchant leur croyance et celle de leur troupeau, et se préparait à poser un acte de son autorité

souveraine, dont les effets s'étendraient à tout l'univers.

Quelle différence, et quel contraste !

Eh bien ! en exécution de ces projets, le Souverain Pontife, du haut de la chaire de saint Pierre, a commandé à plus de deux cents millions de catholiques d'adhérer d'esprit et de cœur à une vérité qu'en vertu de son autorité apostolique il déclarait révélée ; il a séparé du corps mystique de Jésus-Christ, du sein de l'Eglise catholique, qui-conque oserait contredire son jugement ; et ces deux à trois cents millions de catholiques ont accueilli ce jugement, je ne dirai pas avec soumission et avec une docilité filiale, mais avec un sentiment très-vif de joie et de reconnaissance.

Qu'on nous montre sur la terre une autre autorité aussi grande, aussi forte, aussi respectée ; qu'on nous indique un monarque qui commande sans contestation aux esprits et aux cœurs ; qui en soit écouté et béni ! La définition du privilège de Marie a fait voir la puissance surnaturelle et universelle dont le Souverain Pontife est revêtu, et elle l'a fait briller aux yeux de tous les peuples comme l'autorité la plus grande et la plus respectée qui soit sur la terre.

Il y a plus : Comme cette définition n'a pas été prononcée par un concile œcuménique, mais par le Souverain Pontife seul, elle est venue fort à propos pour prouver que l'autorité spirituelle du Saint-Siège n'avait souffert aucune atteinte, aucune diminution ; par les attaques et les injures dont avait été l'objet l'admirable Pontife qui en était le dépositaire. Ce jugement solennel a donné un nouveau relief au saint Siège apostolique, comme pour le venger des injures et des outrages qui avaient forcé le chef de l'Eglise à quitter sa capitale et à subir l'exil.

Après la captivité de Pie VI vint le concordat de 1801, qui donna lieu à l'exercice le plus solennel de la primauté du Saint-Siège. Après l'exil de S. S. Pie IX devait venir la définition dogmatique de l'Immaculée Conception, pour attester devant les nations que les malheurs et les souffrances des Souverains Pontifes n'altèrent en rien leur autorité suprême ; que leur pouvoir émane du ciel et ne reçoit aucun dommage des événements qui se passent sur la terre.

L'autorité du Saint-Siège paraît grande sans doute lorsque le successeur de saint Pierre préside à un concile œcuménique, ou qu'il confirme, en sa qualité de monarque spirituel du peuple de Dieu, les décrets dogmatiques ou disciplinaires d'une aussi auguste assemblée ; mais elle paraît à certains égards plus grande encore lorsque seul, de son autorité apostolique, en vertu du pouvoir qui ne réside qu'en lui, il imprime à une décision dogmatique la force, la certitude d'une sentence œcuménique, d'une sentence infaillible, à laquelle personne au monde ne peut contredire. Quand le

Souverain Pontife parle ainsi du haut de la chaire apostolique, et commande à plus de deux cents millions de consciences, les obligeant à un assentiment, de la fidélité duquel ils devront répondre au tribunal de Dieu, il apparaît investi de l'autorité de Jésus-Christ même, entouré du prestige le plus sublime que l'on puisse imaginer.

En exerçant son autorité infaillible dans ce jugement solennel, le Souverain Pontife a porté aussi un coup mortel aux opinions gallicanes qui attribuent surtout aux conciles généraux le droit de décider définitivement les questions de foi, ou qui font dépendre l'infaillibilité et l'autorité définitive des décisions du Saint-Siège, en ces matières, de l'assentiment au moins tacite de l'Eglise dispersée, c'est-à-dire des évêques.

Le Souverain Pontife non-seulement n'a eu aucun égard à ces opinions surannées et fausses, mais il les a solennellement répudiées et frappées. Il a voulu que son jugement obtint immédiatement tous ses effets, en vertu de l'autorité apostolique du chef de l'Eglise seul, sans délai, sans conditions, et l'Eglise catholique tout entière a accueilli avec enthousiasme la définition dogmatique en ce sens et en cette manière. La condamnation pratique, par les faits, du système gallican, est un des avantages incontestables de la définition que nous venons d'entendre.

Enfin je vois un dernier résultat pratique de la définition dans l'accroissement certain, inévitable, de la dévotion du peuple fidèle envers la Mère de Dieu, et dans les faveurs célestes que la bienheureuse Vierge Marie procurera au peuple fidèle en retour de ce culte.

Par ce jugement doctrinal, l'Eglise a écarté plusieurs obstacles qui s'opposaient à la dévotion des fidèles envers Marie, et elle a fourni à cette dévotion un motif nouveau très-puissant.

L'enfer s'acharne à ternir la plus belle des vertus chrétiennes, à déclarer la pureté parfaite impossible, à couvrir d'injures et d'outrages la Mère du bel amour qui en est le premier modèle. La sainteté parfaite, la pureté sans tache, l'innocence inviolée de la Mère de Dieu fait le désespoir de l'incrédulité et l'objet de ses plus affreux blasphèmes. L'impiété voit bien que l'exemple de Marie charme et entraîne le cœur de ses enfants, et leur fait mener sur la terre la vie des anges et des saints. Ce spectacle qui les condamne, les remplit de fureur, et leur inspire une aversion insurmontable pour tout ce qui commande, inspire, honore la pureté, l'innocence et la sainteté.

L'Eglise a attaqué de front cet excès de l'incrédulité moderne. En rangeant la croyance à la sainteté parfaite et perpétuelle de Marie parmi les dogmes de foi, révélés de Dieu, dogmes que personne ne peut nier sans se séparer de l'Eglise, elle a confondu les docteurs de l'impiété, les apôtres du vice, et elle a fourni à ses enfants fidèles un nou-

veau stimulant pour le bien. Elle a réparé les insultes et les outrages dont la bienheureuse Vierge est l'objet de la part des méchants ; et elle a invité les fidèles à louer en Marie avec plus d'amour et d'admiration une prérogative qui nous la montre comme un miracle de la grâce.

S'il est de foi que Marie a été créée dans l'innocence et dans la sainteté, la bienheureuse Vierge est donc digne à un titre nouveau, de notre vénération et de notre amour. De là doit naître dans nos cœurs une confiance plus ferme, une espérance plus vive, une admiration plus sincère et plus expansive. Comment ne point célébrer ce prodige de la grâce, lorsque l'Eglise même nous l'enseigne comme une vérité révélée? Comment ne point aimer davantage Celle qui est plus sainte, et par conséquent plus belle aux yeux de la foi, que les anges, que les chérubins et les séraphins? Quiconque a compris quel haut degré de sainteté, de gloire et de bonheur, cette prérogative assure à la Mère de Dieu, doit se sentir ému des sentiments de la dévotion la plus vive envers elle, et du désir le plus ardent d'éprouver les effets de sa puissante protection.

D'autre part la sainte Vierge ne peut rester indifférente à ce redoublement d'hommages, à cette extension générale de son culte. Plus les demandes que ses enfants lui adressent sont nombreuses et ardentes, plus elle est disposée à les entendre et à les exaucer. Il n'entre dans la pensée de personne de croire que Marie est sensible à ces hommages extérieurs, à la pompe de ce culte, ou à la multitude de ces vœux, de manière à y trouver, comme de faibles mortels pourraient le faire, une jouissance personnelle, ou, comme on l'a dit, une satisfaction d'amour-propre. Non, telle n'est point l'idée que nous avons des dispositions de la sainte Vierge en présence du redoublement d'hommages qui lui sont offerts. Mais nous croyons, et avec raison, que Marie se réjouit et se glorifie dans le Seigneur de la manifestation de cette gloire, de la multitude de ces hommages, de la splendeur de ce culte, parce qu'ils rappellent plus parfaitement les miracles que Dieu a opérés en elle, et lui permettent de dire encore : *Celui qui est tout-puissant a fait en moi de grandes choses* ; et surtout parce qu'ils deviennent pour le peuple fidèle l'occasion d'un grand nombre de bonnes pensées, de bons sentiments et de bonnes actions. Marie y trouve sans aucun doute un puissant motif d'intercéder plus efficacement auprès du Seigneur en faveur de ses enfants, et de répandre plus de grâces sur la terre ; elle s'en réjouit donc au haut des cieux, et bénit le Pontife qui lui a procuré ces joies. Pour nous, nous devons nous en réjouir à cause des immenses bienfaits qu'ils nous procurent.

Pour ne rien dire des innombrables bienfaits que la Vierge Immaculée a accordés à ses enfants dans

le secret des consciences ou des familles, je rappellerai en terminant ceux que l'Eglise espère de sa puissante protectrice, et qu'elle a déjà vus éclore ou poindre d'une manière sensible.

On se souvient de l'espérance prophétique dont le bienheureux Léonard de Port-Maurice a été l'organe. Nous en avons dit un mot dans ce chapitre. Il annonçait pour l'époque de la définition de l'Immaculée Conception une pacification générale, et un grand bien, un très-grand bien. Déjà nous commençons à voir réaliser cette espérance. Une guerre qui semblait menacer l'Europe des derniers malheurs, en l'épuisant, et en la livrant à la longue aux coups de l'anarchie, a été soudainement terminée. Toutes les puissances militaires désarment.

Le grand ennemi de l'Eglise et de l'Europe, l'antique épouvantail des peuples chrétiens, l'empire Turc, en un mot, apparaît abattu et mourant. Mais ce qui est de tous ces pronostics favorable pour l'avenir, le plus inattendu et le plus consolant, la politique anti-chrétienne, inaugurée par le protestantisme en Europe et adoptée, hélas ! surtout dans ces derniers temps, par les puissances chrétiennes, cette politique défiante, hostile à l'Eglise, qui a profondément altéré le droit public de l'Europe, au détriment de la religion et de tous les intérêts chrétiens, vient de recevoir une blessure profonde, et de subir un coup qui lui sera fatal. Je me trompe fort, ou le concordat conclu récemment entre Sa Sainteté Pie IX, et Sa Majesté l'empereur d'Autriche a porté à la politique païenne, au droit public anti-chrétien, une atteinte dont ils ne se relèveront pas.

Cet admirable traité a placé dans des conditions nouvelles les rapports des deux puissances. A la défiance et à la malveillance de la politique qui faisait naître souvent entre elles une hostilité fâcheuse et des conflits sans cesse renaissants, le concordat d'Autriche a substitué la confiance, la concorde et la paix. C'est là pour l'Eglise une victoire d'une portée immense, et qui lui est d'autant plus chère, qu'elle la doit aux idées élevées, aux généreux sentiments et à la tendre piété d'un jeune empereur, qui du haut de son palais peut contempler la statue de la Vierge Immaculée qu'un de ses ancêtres érigea il y a deux siècles, sur une des places publiques de Vienne, afin de consacrer ses Etats, sa famille et ses successeurs à la toute-puissante protection de Marie conçue sans péché.

Témoins de ces premiers effets de la définition de l'Immaculée Conception de la sainte Vierge, nous pouvons, sans témérité, en espérer une paix durable pour l'Eglise, et une ère de bonheur pour le monde.

IV. --- ENUMERATIO DOCUMENTORUM

AD DEFINITIONEM DOGMATICAM IMMAC. CONCEPTUS B. V. MARIE VIRGINIS
SPECTANTIIUM,

AUCTORE DOM. SIRE,

S. THEOLOGIE PROFESSORE IN SEMINARIO S. Sulpitii Parisiensi.

ENUMERATION DES DOCUMENTS

RELATIFS A LA DÉFINITION DU DOGME DE L'IMMACULÉE CONCEPTION DE LA TRÈS-SAINTE VIERGE,

PAR M. L'ABBÉ D. SIRE,

PROFESSEUR ET DIRECTEUR AU SÉMINAIRE DE SAINT-SULPICE, A PARIS.

§ I. Les Actes du Saint-Siège, savoir :

1. Les trois *Encycliques* de N. T. S. P. le Pape Pie IX : du 2 février 1849, du 1er août 1854, et du 1er des Ides de décembre de la même année, toutes relatives à l'Immaculée Conception.

2. Les *Allocutions* relatives au même sujet, notamment celles du 1er et du 9 décembre 1854.

§ II. Les Actes épiscopaux, savoir :

1. Les *Réponses* de NN. SS. les évêques à l'Encyclique du 2 février 1849 ; ces réponses sont contenues dans le grand ouvrage publié par ordre du Souverain Pontife, sous le titre de : *Pareri del l'Episcopato cattolico, di Capitoli, di Congregazioni, di Università, di personaggi ragguardevoli, ecc., ecc., sulla definizione dogmatica dell' Immacolato Concepimento della beata Vergine Maria, rassegnati alla Santità di Pio IX P. M. in occasione della sua Enciclica, data da Gaeta, il 2 febbraio 1849* (1).

Voici l'ordre dans lequel ce recueil si important fut publié :

Parte I, vol. I, p. vii-555. Roma, 1851.

Parte I, vol. II, 505. Roma, 1851.

Parte I, vol. III, p. 456. Roma, 1851.

Ces trois volumes renferment les réponses des évêques. On trouve au 3e volume, à la page 422 :

(1) On trouvera dans les *Pareri*, parte III, vol. IX, les Actes épiscopaux relatifs à la définition du dogme de l'Immaculée Conception, qui remontent au temps du pontificat de S. S. Grégoire XVI ou aux premières années du pontificat de S. S. Pie IX.

La partie 1re de ce volume contient les instances faites à S. S. Grégoire XVI, par NN. SS. les évêques, pour obtenir une définition dogmatique. Là sont réunies les lettres d'un grand nombre de prélats français, de NN. SS. les archevêques ou évêques : d'Alger, d'Arras, d'Alby, d'Avignon, d'Auch, d'Agen, d'Angoulême, d'Amiens, d'Aire, d'Autun, de Bourges, de Bordeaux, de Belley, de Beauvais, de Bayonne, de Cambrai, de Cahors, de

Primo indice generale alfabetico delle sedi arcivescovili e vescovili, de' cui rispettivi titolari si contengono le lettere in questa prima parte dei Pareri.

Parte II, vol. IV, p. 399, Roma, 1851. Ce volume contient les adresses des chapitres, des ordres religieux et des simples fidèles.

Parte III, vol. V, p. xxvi-792, Roma, 1851. Ce volume contient divers opuscules sur l'Immaculée Conception.

Parte III, vol. VI, p. 662, Roma, 1852. Ce volume contient des opuscules divers et des extraits de conciles provinciaux.

Parte III, vol. VII, p. 343 clx, Roma, 1852. Là sont réunies des lettres pastorales et un premier supplément aux réponses des évêques.

Parte III, vol. VIII, p. 604, Roma, 1852. Ce volume renferme des opuscules, des lettres pastorales, des documents divers.

Parte III, vol. IX, p. 362, Roma, 1852. Ce volume contient un second supplément aux réponses des évêques ; à la page 321, on trouve : *Indice generale delle materie contenute nei nove volumi dei Pareri* ; c'est la table alphabétique de toutes les réponses des évêques, publiées dans le recueil.

Appendice I al vol. IX, p. 85, Roma, 1854. C'est

Châlons, de Clermont, de St-Claude, de St-Dié, de Dijon, de Grenoble, de St-Flour, de Langres, de Lyon, de Luçon, de Limoges, de Mende, de Metz, de Moulins, de Montpellier, de Nancy et Toul, de Nevers, de Nîmes, de Périgueux, de Poitiers, du Puy, de Perpignan, de Reims, de Rodez, de la Rochelle, de Strasbourg, de Soissons, de Tarbes, de Troyes, de Tulle, de Verdun, de Viviers.

La partie IIe de ce volume contient les instances faites dans le même but à S. S. Pie IX, avant son encyclique du 2 février 1849. On trouvera là les lettres de NN. SS. les archevêques ou évêques de Bourges, de Bordeaux, de Cambrai, de Fréjus, de Rodez, de Toulouse.

un troisième supplément aux réponses des évêques.

Appendice II al vol. IX, p. 399, Roma, 1854. C'est un quatrième supplément aux réponses des évêques et un recueil de divers opuscules.

Parte IV, voi. X, p. x 560, grec-latin, Roma, 1854. Ce volume contient la 1re partie de la : *Sylloge monumentorum, ad mysterium Conceptionis Immaculatae Virginis Deiparae illustrandum*, du R. P. Ant. Balerini, dont la 2e partie, p. LXXXVII-831, grec-latin, Roma, 1856, a été publiée en dehors de la collection des *Pareri*.

Comme on le voit par ces indications, les *Pareri* forment un très-bel ouvrage de dix volumes in-8.

2. Les Lettres pastorales par lesquelles NN. SS. les évêques ont fait connaître au clergé et aux simples fidèles les trois Encycliques du Saint-Père citées plus haut.

§ III. Après les Actes épiscopaux, proprement dits, viennent naturellement les ouvrages théologiques, composés soit par NN. SS. les évêques, soit par le clergé séculier ou régulier, sous l'impulsion des évêques, avant et après la définition.

1. Avant l'Encyclique du 2 février 1854, il avait déjà paru un certain nombre de ces ouvrages, qui ont été, pour la plupart, par ordre du Souverain Pontife, réimprimés dans les *Pareri*.

Voici leur titre et la date de leur publication :

En 1822, le R. P. Rivarola, bénédictin de Sicile, publia un opuscule fort remarquable, sur la vérité du mystère de l'Immaculée Conception : *Dissertazione, in cui si prova che Maria Vergine sia stata necessariamente concepita Immacolata per necessaria conseguenza dell' infallibile dogma della divina sua Maternità*, dell' abate Cassinese Don Gaspare Rivarola ; in-8°, Palermo, 1822. — On trouve cet opuscule dans les *Pareri*, vol. V, p. 1. Mgr Malou l'analyse rapidement dans son ouvrage intitulé : *L'Immaculée Conception de la B. V. Marie considérée comme dogme de foi*, tom. II, p. 355-36. [Supra, col. 536.]

En 1859, le R. P. Marien Spada, de l'ordre de Saint-Dominique, mit au jour, à Naples, une dissertation destinée à expliquer la pensée de saint Thomas d'Aquin sur le mystère de l'Immaculée Conception ; c'est une des discussions les plus solides et les mieux raisonnées qu'on puisse lire : *Esame critico sulla dottrina dell' Angelico dottore san Tommaso d' Aquino, circa il peccato originale, relativamente alla beatissima Vergine Maria*, del P. M. Fr. Mariano Spada, de' Predicatori, già reggente del collegio della Minerva, in Roma, Napoli, 1859. Cet opuscule se trouve dans les *Pareri*, au vol. V, p. 581. Voy. Mgr Malou tom. II, p. 341-342. [Supra, col. 589.]

En 1845, le cardinal Lambruschini, un des dignitaires les plus élevés de la cour de Rome, publia, aux applaudissements du Saint-Père et de toute la prélature, une dissertation célèbre, traduite dans toutes les langues de l'Europe, dans laquelle il

s'efforça de prouver que l'Immaculée Conception de Marie pouvait être définie par le Saint-Siège, et qu'on pouvait, sans témérité, espérer un jugement solennel : *Sull' Immacolato Concepimento di Maria dissertazione polemica* del cardinale Luigi Lambruschini. Roma, 1845. — Elle se trouve dans les *Pareri*, au vol. V, p. 123. Voy. Mgr Malou, tom. II, p. 558-59. [Supra, col. 537.]

En 1847, le P. Perrone, de la compagnie de Jésus, publia, sur la définibilité de l'Immaculée Conception un livre non moins célèbre : *De Immaculato B. V. Marie Conceptu, an dogmatico decreto definiri possit, Disquisitio theologica*, Joan. Perrone S. J. in-8. Romæ, 1847.

En 1848, au milieu des commotions révolutionnaires, le R. P. Biancheri, prêtre de la Mission, écrivait, à Tivoli, un long traité sur le même sujet : *Voto, in forma di dissertazione, sulla definizione dogmatica dell' Immacolato Concepimento della beata Vergine Maria* del P. Pietro Biancheri, prete della Missione. Tivoli, 1848. Cet ouvrage se trouve dans les *Pareri*, au vol. V, p. 181. C'est un des meilleurs qui aient été publiés ; l'auteur y examine surtout si la définition dogmatique est opportune, et quelle forme il convient de lui donner. Voy. Mgr Malou, tom. II, p. 342. [Supra, col. 540.]

En 1849, on publia plusieurs ouvrages sur le même sujet :

D'abord un excellent opuscule du R. P. Bigoni, ancien général des Pères Conventuels : *In lode di Maria santissima, senza macchia concetta, dissertazione panegirica* del P. Angelo Bigoni. Voy. les *Pareri*, au 2e App., vol. IX, p. 285, 2e éd. Venezia, 1849.

Ensuite une savante dissertation de l'abbé Joseph Maria diez de Sollano, docteur et professeur de théologie à l'université de Mexico : *Theologica de Immaculata Conceptione B. V. M. dissertatio*, auct. Jos. Maria Diez de Sollano, in alma Mexicea universitate doct. theol. Mexici, 1849. Elle se trouve dans les *Pareri*, au vol. VI, page 217. Voy. Mgr Malou, tome II, p. 343. [Supra, col. 540.]

Puis un travail sérieux dans lequel le chapitre et l'université de Guadalajara, non contents de motiver leur profession de foi au mystère de l'Immaculée Conception, adressent au Saint-Père des documents relatifs au culte de la sainte Vierge dans ce pays : *Dictamen sobre la Immaculada Concepcion de la Virgen Maria*. Guadalajara, 1849. *Dictamen de la universidad literaria de Guadalajara, sobre la Concepcion Immaculada de Maria santissima*. Ce double travail se trouve dans les *Pareri*, au vol. VIII, p. 345-440.

De plus, une dissertation d'un prêtre de l'Oratoire de Venise : *Dissertazione di un prete della congregazione dell' Oratorio di Venezia, nella quale ritenutosi che Maria santissima sia stata preservata dall' atto d' incorrere nella colpa d' origine nel primo istante della infusione dell' anima sua nel suo corpo, s' induce a mostrare che sia stata preservata altresì da*

ogni debito di contrarla. Venezia, tip. Armena, 1849. Elle se trouve dans les *Pareri*, au vol. V, page 663.

La courte, mais substantielle *Démonstration de l'Immaculée Conception*, par Mgr Parisi, alors évêque de Langres et membre de l'Assemblée législative, aujourd'hui évêque d'Arras. Paris, chez Lecoffre, 1849, in-8.

Le beau travail de l'archevêque de Téate : *Pro B. M. V. Conceptione dogmatica Immaculata definienda, ad Pium P. O. M. archiepiscopi Teatini Votum, quæ expendantur Romanæ Sedis ordinationes, episcopatus magisterium et fidelium sensus, insuper horum omnium invariata Praxis.* Teate, ex typ. Vella, 1849. Ce travail se trouve dans les *Pareri*, au vol. VII, p. LVII.

Le travail analogue des théologiens de Trévise : *Voto umilissimo della Trevigiana diocesi, innalzato dal suo vescovo, ad illustrazione e difesa del privilegio specialissimo di un Immacolato Concepimento, concesso all' eccelsa Nostra Signora; al Beatissimo Padre e Pontefice Massimo Pio Papa nono.* Treviso, dalla tip. Andreola, 1849. Il a été inséré dans les *Pareri*, au vol. V, page 99-123.

Celui de la Commission nommée par Son Eminence le cardinal de La Tour d'Auvergne, dans le diocèse d'Arras : *Question de l'Immaculée Conception, délibération de la Commission, chargée de l'examiner*, 1849. Voy. les *Pareri*, au vol. VII, p. 137-195.

Enfin, celui des théologiens de Paris, qui a pour titre : *Sur la lettre encyclique de N. S. P. le Pape Pie IX, du 2 février 1849, concernant la doctrine de l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge.* Voy. les *Pareri*, au vol. VII, pages 319-337.

A la suite de ce Mémoire, les auteurs des *Pareri* ont inséré l'écrit d'un savant naturaliste qui conclut contre l'Immaculée Conception. Voy. au vol. VII, page 337-343. Il est précédé de cette observation : « Je joins à la dissertation des théologiens de Paris ce petit écrit, non à cause de ce qu'il vaut par lui-même, mais pour montrer comment les hommes de la science eux-mêmes se préoccupent de cette question. »

L'année 1850 vit paraître encore plus de travaux sur l'Immaculée Conception que l'année 1849 :

D'abord une thèse publique, soutenue et imprimée à Rio Janeiro, par M. Honoré De Silva dos Santos Pereira : *These, en que se sustenta e prova, com toda a evidencia, a pureza da Immaculada Conceição de Maria SS. por son muy fervoroso e creente devoto fidelio Honorio Da Silva dos Santos Pereira*, natural do Rio de Janeiro, 1858. Cette thèse est dans les *Pareri*, au vol. VII, p. 365.

Ensuite un opuscule, composé par le docteur Joseph Rafaël Aguila au nom du chapitre de Durango : *Dictamen sobre el misterio de la Immaculada Concepcion de Maria SS. presentado per el d^r Jose Raphael Aguila al M. J. Y. V. cabildo ecclesiastico*

en 25 marzo de 1850. Durango. Cet opuscule est dans les *Pareri*, au vol. VIII, p. 299.

Puis un discours étendu, dédié par Son Eminence le cardinal de Romo, archevêque de Séville, à Sa Majesté la reine d'Espagne : *Discurso sobre la Immaculada Concepcion de Maria, dedicado a S. M. la reina D. Isabella II, por el cardenal de Romo, arzobispo de Sevilla.* Sevilla, 1850. Ce discours est dans les *Pareri*, au vol. VIII, p. 131. (Voyez l'*Ami de la Religion* du 28 janvier et du 11 février 1851.)

De plus, une excellente dissertation de l'abbé Pierre Bigaro, prêtre de Venise, sur la prophétie de la Genèse : *Parissimæ Virginis Mariæ Dei Genitricis Conceptus, quomodo Immaculatus biblico τοῦ Πρωτευαγγελίου (Protevangelii) testimonio statuendus? brevis disquisitio theologico-critica*, presbyteri veneti Petri Bigaro. Venetiis, 1850. On peut la voir dans les *Pareri*, au vol. VII, p. LXXXI.

En outre, une dissertation d'un grand mérite sur l'opportunité de la définition, par l'abbé Gaëtan Martorelli, archidacre d'Osimo : *Dissertazione di Don Gaetano Martorelli, arcidiacono della cattedrale di Osimo, sull' opportunità del tempo di dichiarar dogma di fede l'Immacolato Concepimento di Maria santissima.* Recanati, 1850. Elle est dans les *Pareri*, au vol. V, p. 721.

Pro solemnî ac pridiana commemoratione diei festi Immaculatæ Conceptioni beatæ Mariæ Virginis dicati, proque ipsomet Immaculato Conceptu dogmaticæ definiendo, duplex Episcopi S. Marci atque Bisi-nianen ad Pium P. O. M. Votum. Napoli, 1850. Voy. les *Pareri*, au vol. VII, page LVII LXXXI.

Cenni sulla Immacolata Concezione di Maria Vergine, Madre di Dio e Regina dell' universo, compilati dall' avv. Cesare Fondra. Lucca. Tip. di Tommaso Torcigiani, 1850. Voy. les *Pareri*, au vol. V, page 985-721.

Mais de tous les écrits publiés en 1850, sur le mystère de l'Immaculée Conception, le plus remarquable, sans contredit, est le Mémoire de Dom Guéranger, abbé de Solesmes : *Mémoire sur la question de l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge*, par le Rév. Père Dom Prosper Guéranger, abbé de Solesmes. Paris, 1850. Il a été inséré dans les *Pareri*, au vol. VII. « Ce volume, plein de sens et de raison, dit Mgr Malou, a le caractère d'un écrit original; l'auteur a su s'approprier les arguments anciens, de telle sorte qu'ils paraissent nouveaux sous sa plume; il a fait justice aussi et d'une manière triomphante des difficultés que l'on soulevait alors, et contre le mystère même et contre sa définibilité. » Tome II, p. 345 [Supra, col. 541]. (Cfr. *Ami de la Religion* du 5 octobre 1850.)

En 1851, le chanoine Cerri, de Turin, composa un manuel des douze fondements ou Motifs qui assurent le triomphe de la très-sainte Vierge sur le péché originel : *Enchiridion super duodecim Momenta fundatum ex quibus exurgit triumphus B.*

Mariæ Virginis, Matris Dei, in originale peccatum, auctore can. hon. Dominico Cerri, theol. jurisque can. professore, Taurini 1851, et *Pareri*, au vol. VI, p. 1.

Cet ouvrage d'érudition, écrit avec jugement, eut pour écho à Turin, un autre opuscule de même nature : *Ragionamento, dedicato all' Immacolata Concezione di Maria Vergine*. Torino, 1851, et *Pareri*, vol. V, p. 755.

On trouve encore dans les *Pareri*, au vol. V, p. 755, cette autre publication de l'année 1851 : *Ragionamento dedicato all' Immacolata Concezione*. Torino, 1851.

Enfin M. Augustin Opitz, archidiacre dans le diocèse de Breslau, ayant aussi publié alors une dissertation en allemand, les éditeurs des *Pareri* la firent traduire en italien et l'insérèrent dans leur collection : *Dissertazione dell' arciprete Agostino Opitz, nella diocesi di Vratislavia*. Voy. les *Pareri*, vol. V, p. 769.

L'année 1852 vit naître cinq ouvrages importants sur le même sujet :

Le premier est dû à la plume du P. Pierre Gual, gardien du collège de la Propagation de la Foi à Ocopa, dans l'Amérique méridionale. Le P. Marcellin de Civezza, professeur d'Eloquence sacrée au couvent d'Ara-Cæli à Rome, le traduisit de l'espagnol en italien, et le fit imprimer dans la ville sainte ; il tend à prouver la possibilité et l'opportunité de la définition ; voici son titre : *Della definibilità della Concezione Immacolata di Maria, dissertazione teologica* del P. Pietro Gual, M. O. attuale guardiano del collegio di Propaganda Fede in Ocopa, volgarizzamento dallo spagnuolo del P. Marcellino da Avezza, M. O. prof. di Elog. sacr. in Ara-Cæli ; Roma, 1852, grand in-8°. Ce travail se trouve dans les *Pareri*, au vol. VIII, p. 1.

Le second ouvrage a été mis au jour par le P. Antoine de Regnano, sous le nom de : *Novenario e panegirico della Immacolata Concezione di Maria Vergine* del P. Antonio de Regnano, M. O. Prato, 1852. Cet ouvrage est plus pratique que théorique.

Le troisième a été publié par un pieux chanoine de Narni, M. Martinez y Febrer, prêtre d'origine espagnole et professeur de théologie au séminaire de sa patrie adoptive. L'ouvrage a paru de 1852 à 1854, en 5 volumes considérables, sous le titre : *De natura et gratia admirabilis et purissimæ Conceptionis Deiparæ V. Mariæ, elucidationes polemicæ, ad dogmaticam proximè ferendam sententiam, utiliter congestæ*. Auct. sacerdote Hispano D. Raymundo Martinez y Febrer, cath. Narniensis can. atque in semin. dogm. et mor. theol. moderatore. 5 vol. in-8. Interamnæ, 1852-1854. Voy. la *Civiltà cattolica* du 20 janvier 1855, p. 206. L'auteur y a ajouté, en 1855, un traité sur la possibilité et l'utilité de la définition dogmatique : *De utilitate et ratione sufficienti ad dogmaticam definitionem, super Immaculato*

Deiparæ Mariæ Conceptu.... elucidatio sacra. auct. eodem... Interamnæ, 1855.

Le quatrième ouvrage, paru dès 1852, est le traité fort étendu (1000 p. in-8) d'un pieux religieux de Naples, Agostino-Pacifico ; Sa Majesté le roi des Deux-Siciles fit les frais de cet écrit, qu'il répandit généreusement dans son royaume et à l'étranger. Voici son titre : *Della origine, progressi e stato presente del culto e festa dell'Immacolatissimo e santissimo Concepimento della Grande Genitrice di Dio Maria, e della sua dogmatica definizione, Ricerche storico-cronologico-critiche*. Per F. Agostino-Pacifico, di Maria Addolorata Alcantarino. Napoli, 1852. (Voy. sur ce livre la *Civiltà cattolica* du 5 février 1854, p. 522.)

Le cinquième, qui est fort intéressant, est le mémoire de Théob. Cæsari, de l'ordre de Cîteaux : *Ordinis Cisterciensis suffragia, pro dogmatica ferenda sententia, super mysterio Immaculatæ Conceptionis B. V. M. elucidata libello, per Dom Theobaldum Cæsari, monachum Cisterc. Cænobii D. Bernardi in alma urbe Abbatem, totiusque ordinis Procuratorem generalem*. Ce mémoire se trouve dans les *Pareri*, au vol. IX, p. 270-312.

On peut ajouter à ces cinq ouvrages principaux, les deux suivants qui sont beaucoup moins étendus : 1° *Defensio Immaculatæ Conceptionis B. M. V. ex rationibus theologicis*. Voy. les *Pareri*. App. 1 ad vol. IX pag. 80-83 ; 2° *Essai historique sur l'Immaculée Conception de la T. S. Vierge*, par l'abbé Daras. Paris, chez Bray, 1852, in-18.

En 1853, Mgr Bruni, évêque d'Urgento, publia une réponse excellente aux objections que l'on soulevait contre la définition de l'Immaculée Conception. Voici le titre de son livre : *Breve risposta alle principali obbiezioni che si oppongono alla definizione dogmatica del mistero dell' Immacolata Concezione di Maria santissima* ; di Mgr Bruni, vescovo di Urgento. Roma, 1853.

En Espagne, le P. Luiz Godinez Garcia, Observantin, commença la publication d'un grand ouvrage intitulé : *Triunfo de la Verdad, en justa defensa del misterio encumbrado de la Concepcion sin mancha, contra un dictamen que pretende negar à la Madre de Dios este privilegio excelso; y su definibilidad*. Madrid, Nic. de Castro Palomino, 1853. in-8, tom. I. L'ouvrage n'a pas été continué.

De plus, entre autres travaux insérés dans la revue de Séville, la *Cruz*, il ne faut pas confondre celui du comte del Valle de S. Juan, qui parut à part sous ce titre : *Defensa del misterio de la Immaculada Concepcion de Maria SS. Sevilla, Juan Moyano, 1853, in-8 de 200 p.*

Vers la même époque paraissaient, dans la célèbre revue de Rome, *Civiltà cattolica*, les articles sur les convenances sociales de la définition de l'Immaculée Conception de la B. Vierge Marie, qui ont fait en Europe une sensation si vive et si profonde : *Congruenze sociali di una definizione dogmatica*

sull' Immacolato Concepimento della B. V. M. Ces articles remarquables, qui démontrent de la manière la plus convaincante l'opportunité de la définition, eu égard aux erreurs contemporaines, ont été insérés dans les *Pareri*, au vol. V, p. 1.

En 1854, quand on apprit, par l'Encyclique du 1er août, qu'on allait recevoir la grâce d'un jubilé préparatoire à la définition dogmatique, l'on se hâta de composer, à l'usage des fidèles, des livres simples et pieux, dont les plus connus sont :

Le petit Manuel d'instruction et de prières pour le jubilé de 1854. Paris, 1854.

Le livre du R. P. Chaignon, de la compagnie de Jésus, qui a pour titre : *Le jubilé de 1854 et les Enfants de Marie*. Paris, 1854.

L'opuscule du R. P. Maurel de la même société : *L'Immaculée Conception de la S. Vierge* ; Lyon, 1854, dans lequel l'auteur développe avec clarté et simplicité le privilège que l'Eglise attribue à Marie, les raisons de ce privilège, et les bases de la définition attendue.

Mais surtout l'excellente instruction populaire du professeur Costa, prêtre romain : *Riflessioni in proposito della definizione dogmatica sull' Immacolato Concepimento della SS. Vergine*, Roma, 1854. Cette instruction, courte et solide, fut traduite dans plusieurs langues et se répandit partout.

C'est alors que parurent aussi en France : d'abord la dissertation latine : *De B. V. M. Immaculata Conceptione in Genesi prædicata, in Evangelio edicta, breve argumentum, utinam grave! auctore C. J.*, in-8, 1854. Ensuite la dissertation française qui a pour titre : *Une étude sur le mystère de l'Immaculée Conception*, par un membre de l'Oratoire. Paris, chez Douniol ; in-8 de 98 pages. Cette étude avait pour but d'exposer aux personnes du monde, avec clarté et méthode, la controverse relative à l'Immaculée Conception ; pour y arriver, l'auteur a divisé son travail en deux parties principales : 1° Y a-t-il des raisons suffisantes de croire à l'Immaculée Conception de la S. Vierge ? 2° L'Eglise a-t-elle aujourd'hui des raisons suffisantes de définir cette croyance ? Cet essai modeste révèle dans son auteur plus d'une de ces qualités qui font l'honneur des maîtres.

En même temps les écrivains, qui avaient entrepris des travaux plus savants, s'efforçaient de mettre la dernière main à l'œuvre :

Le R. P. Gaude, de l'ordre des Frères Prêcheurs, donna dès lors au public le livre intitulé : *De immaculato Conceptu ejusque dogmatica definitione in ordine præsertim ad scholam Thomisticam et institutum FF. Prædicatorum*, auctore P. M. Francisco Gaude, Procuratore Generali ejusdem ordinis, ac rectore pontificii seminarii Pii, Romæ, 1854. Voy. la *Civiltà cattolica* du 5 janv. 1855, p. 91.

Peu de jours avant la définition, le P. Ballerini, de la compagnie de Jésus, publia la première partie

de son recueil grec-latin des monuments rares ou inédits sur l'Immaculée Conception, sous ce titre : *Sylloge monumentorum, ad mysterium Virginis Deiparæ illustrandum, cura et industria Antonii Ballerini S. J. Pars 1. Romæ, 1854*. Cette première partie forme le Xe volume des *Pareri* ; la seconde partie forme un volume à part, imprimé seulement en 1856 à l'imprimerie de la Propagande : ce recueil important, qui a fourni aux défenseurs de l'Immaculée Conception les témoignages les plus précieux, mérite de figurer parmi les publications les plus utiles et les plus recommandables ; aussi il a été réimprimé, de 1855 à 1857, avec le plus grand soin, et d'une manière plus complète, en deux beaux volumes, chez Lecoffre, éditeur à Paris. Voy. *L'Univers* du 3 mars 1857.

Mais, de tous les écrits qui ont paru avant la définition, il n'en est aucun qui, par son étendue, son importance, sa solidité, puisse être comparé au grand travail du R. P. Passaglia, alors membre de la compagnie de Jésus, et professeur célèbre du collège romain ; son livre est intitulé : *De Immaculato Deiparæ semper Virginis Conceptu, Caroli Passaglia, sac. S. J. commentarius*. Le premier volume parut en 1854, à Rome, in-4e ; le second vit le jour la même année, peu de temps avant la définition ; et le troisième, dans le courant de l'année suivante, 1855. Joseph Dura, libraire de Naples, pour le mettre à la portée d'un grand nombre d'acheteurs, en a donné, dans cette même année 1855, une belle édition in-4, de 1400 pages. Voici comment Mgr Malou, dans la préface de son livre, apprécie cet ouvrage : « Par un travail vraiment herculéen, auquel le R. P. Schröder a pris une part active, le savant religieux a analysé presque tous les monuments de la tradition catholique, et il a eu l'excellente idée d'explorer, avec un soin spécial, un champ jusqu'ici trop peu connu en Occident : je veux dire les livres liturgiques des Eglises orientales ; sous ce rapport, il a laissé bien loin derrière lui les célèbres Niemberg, Wagnereck, Théophile Reynaud, Hippolyte Maracci, en présentant successivement les citations les plus remarquables, non-seulement des livres liturgiques grecs, mais aussi des livres liturgiques syriaques, coptes, arméniens et latins, complétés par des fragments bien choisis des homélies et des sermons des saints Pères. Quel que soit le jugement que l'on porte sur ce livre, jamais on ne contestera l'admirable érudition de l'auteur, la fécondité de son esprit, le tendre amour qu'il professe envers la sainte Vierge, ni le service immense qu'il a rendu à l'Eglise en achevant ce prodigieux travail. Ce livre est un des plus beaux monuments qui aient été élevés à la gloire de la Vierge immaculée ; il a fait faire un grand pas à la controverse, et il paraît destiné à faire époque dans l'histoire de la théologie. » (Préface, p. xxii-xxiv.)

Tous les journaux et toutes les revues catholiques ont rendu compte de ce beau livre. Voyez la *Civiltà*

ecclesiastica du 7 octobre 1854, page 69; du 2 décembre 1854, page 552. — Voyez aussi le *Dublin Review* du mois d'octobre 1856; *L'Univers* des 30 et 31 août 1854, articles du P. Lannurien, du 6 juin et du 18 décembre 1855, articles du P. Stumpf, et beaucoup d'autres organes de la pensée catholique.

M. L. Vivès a édité en 1855 le 1er volume de la traduction française de l'ouvrage du P. Passaglia, par l'abbé Dueruet. Ce volume sera suivi de trois autres.

A tous ces travaux, connus du public, il faut joindre des travaux non moins précieux, qui n'ont pas reçu de publicité, quoiqu'ils aient été livrés à l'impression : ce sont les travaux des diverses commissions, nommées par S. S. Pie IX, de 1847 à 1854, pour l'examen de la question de la définition de l'Immaculée Conception.

Déjà, dans le courant de 1847, ou au commencement de 1848, le Saint-Père avait nommé une première commission de consultants, choisis parmi les prélats et les théologiens les plus distingués de l'Eglise romaine, et il leur avait soumis la question de savoir : si la pieuse croyance à l'Immaculée Conception pouvait être solennellement définie. A la fin de 1848, le Saint-Père, pour échapper aux étreintes de la révolution, s'étant vu réduit à quitter la ville de Rome, et à se réfugier à Gaëte, fit continuer les travaux de cette commission sur la terre d'exil; à plusieurs reprises il réunit les cardinaux, exilés comme lui, et prit leur avis sur le projet de définition : ce fut alors qu'il adressa à tous les évêques du monde sa célèbre Encyclique du 2 février 1849, par laquelle il les invitait à adresser au Ciel les plus ferventes prières, afin qu'il éclairât le chef de l'Eglise sur cette importante affaire, leur demandant en même temps quelle était, au sujet de l'Immaculée Conception, la croyance de leur troupeau et leur croyance personnelle. Les théologiens consultants ayant dans la suite expliqué leur opinion, le Saint-Père fit imprimer ces Avis en trois volumes in-folio, afin de les soumettre au plus sérieux examen.

Puis il nomma une commission spéciale, qui se réunit souvent dans le cours des années 1852 et 1853, sous la présidence du cardinal Fornari. Cette commission avait été choisie dans celle des vingt consultants; elle se composait de Mgr Caterini, depuis cardinal, du chanoine Audisio, des rév. Pères J. Perrone, Ch. Passaglia, Cl. Schröder, de la compagnie de Jésus; du R. P. Marien Spada, de l'ordre des Frères Prêcheurs; de feu le R. P. Tonini, Conventuel, auquel fut substitué le P. Ange Trullet, du même ordre. Cette commission spéciale rédigea avec le plus grand soin le procès-verbal de ses séances, sous le titre de : *Court exposé des actes de la commission spéciale, nommée par Sa Sainteté Pie IX, pour examiner le sujet de l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge Marie : Breve esposizione degli atti della commissione speciale stabilita*

dalla Santità di Pio IX sull' argomento dell' Immacolata Concezione di Maria santissima. In-folio de 72 pages, Roma, 1853. On peut voir, dans le livre de Mgr Malou, l'analyse de ce travail, tom. II, page 351-354. [Supra, col. 545 seqq.]

Le Saint-Père ne considéra pas ce remarquable travail comme définitif; il le soumit à l'examen de deux nouvelles commissions extraordinaires : l'une composée de dix-neuf cardinaux, l'autre composée de Messieurs Rossani, Tizzani, Barnabo, Frattini, Angelini, Bizarri, Capalti, Tommassetti, du chanoine Audisio, du chanoine Cossa, des RR. PP. Spada, Perrone, Passaglia, Schröder, Trullet, membres de la commission spéciale, auxquels furent adjoints les RR. PP. Palermo, de l'ordre de Saint-Augustin, Paul de Saint-Joseph, de l'ordre des Carmes déchaussés, Ant.-Marie Rigano, de l'ordre des Mineurs Observants, et Theiner, de la congrégation de l'Oratoire. Le Saint-Père voulut aussi que le R. P. de' Ferrari, de l'ordre de Saint-Dominique, commissaire du Saint-Office, prit part à ces travaux. Ce fut le 2 août 1853 que cette commission extraordinaire se réunit, sous la présidence du cardinal Fornari; un seul membre de cette commission extraordinaire fit des observations critiques contre le travail de la commission spéciale; ses observations furent imprimées, avec des remarques et des notes; elles formèrent le quatrième volume des Avis des consultants. Dans un cinquième volume, le Saint-Père fit publier l'opinion du R. P. de' Ferrari, avec les remarques des RR. PP. Palermo et Perrone.

Les travaux des commissions étant à peu près terminés, et les réponses des évêques du monde entier étant parvenues à Rome, le Saint-Père, vers le milieu de l'année 1854, résolut de convoquer dans sa capitale un certain nombre d'évêques, aux délibérations desquels il soumit le projet de bulle, déjà élaboré par les théologiens consultants et par une congrégation de cardinaux. On peut voir dans le livre de Mgr Malou l'intéressant récit de ces délibérations célèbres, qui eurent lieu les 20, 21, 23 et 24 novembre (tom. II, p. 358-371 [Supra, col. 548 seqq.]).

Après avoir ainsi consulté les évêques, le Saint-Père consulta les cardinaux de l'Eglise romaine, qu'il réunit en consistoire secret, le 1er décembre suivant. Voy. SS. D. N. Pii div. *Providentia Papæ Pii IX allocutio, habita in consistorio secreto die 1^æ decembris, anno 1854.* Lorsque le Saint-Père eut constaté l'assentiment du Sacré Collège à son dessein, il s'applaudit de cet accord, et annonça qu'il prononcerait la définition de l'Immaculée Conception, le 8 décembre suivant, comme il le fit en effet.

Tel est l'ensemble imposant des travaux théologiques antérieurs à la définition.

II. Voici maintenant la liste des travaux postérieurs à cette définition :

En Italie :

1° *Riflessioni, cenni storici e Bolla dogmatica*

della *Immacolata Concezione della Madre di Dio*. Torino, 1855. In-18.

2° *Istruzione sull' Immacolato Concepimento di Maria SS. e sulla dogmatica definizione di esso*. Pistoia, 1855. In-18.

3° *Collezione di divotissime preghiere da recitarsi nella R. chiesa Costantiniana della Magione in Palermo*. Palermo tip. di Barcellonna, 1855. In-4° de 100 p.

4° *Mistero e decreto dell' Immacolato Concepimento della Madre di Dio, solennizzati nella real cappella Palatina, Ragionamento istorico di Alessio Narbone*, S. J. Palermo. Tip. di Fr. Lao, 1855. In-4°.

5° *Sull' Immacolato Concepimento della B. V. M. 6 sermoni detti nella cattedrale di Crema*. Milano. Tip. Arcivesc., 1855. 80 p. in-8°.

6° *La dogmatica definizione dell' Immacolato Concepimento della B. V. M., apologetico di Domenico Gualco*, prevosto dell' ins. collegiata di Santa Maria delle Vigne. Genova. Gio-falsi-como 1855-1856. 2 magnif. vol. in-8° de 910 p. (*Voy. la Civiltà cattolica* du 4 octobre 1856, p. 88.)

7° *Il dogma della Immacolata; Ragionamenti del sacerdote Gaetano Alimonda*. Genova, chez Gaet. Schenone, 1856, p. xxv-450. In 8°. (*Voy. la Civiltà cattolica* du 18 avril 1857, et l'*Armonia* du 18 mars de la même année.)

8° *Il dogma dell' Immacolato Concepimento; Dissertazione di Sua Eminenza Reverendissima il signor cardinale Francesco Gaude*, Trad. del prof. salv. Cumbo. Roma. Tip. delle Scienze. 1856. 141 p. in-4°.

9° *L'Immacolato Concepimento, Pio IX, e il Cattolicismo, per cura del dottor Gian Domenico Mazzota di Antonino da Filadelfia, con 31 sermoni dell' Immacolata*. Napoli, Giuseppe Guerrera, 1856, de 345 p. in-8°.

10° *Il sacro dogma dell' Immacolato Concepimento, ragione del miglioramento della morale, lavoro del cavaliere Nicola M. Santoro, sottintendente di Barletta*. Napoli, stamp. del Fibreno, 1856. In-4°.

11° *Memorie intorno alla festa della purissima Concezione di Maria Vergine SS., che si celebra annualmente da' tre stati del regno di Sardegna*. In-8° de 275 p. sans date.

12° *La fede e la divozione a Maria sempre Immacolata, dichiarata e proposta coi sentimenti e colle parole de SS. Padri*, da Luigi Parodi d. e. d. g. Roma. Tip. della *Civiltà cattolica*. In-12 de 518 p.

13° *La verità e la bugia, ossia la definizione dell' Immacolata e il libro del prete Atanasio Donetti*. Roma, Tip. della *Civiltà cattolica*. 1856. In-12 de 152 p.

14° *Dell' Immacolato Concepimento di Maria e sua dogmatica definizione, dialogo polemico famigliare con appendice di pie pratiche di Giov. Finazzi*,

can. teol. della cattedrale di Bergamo, etc. Milano. Tip. Arciv. 1857. in-12 de 270 p.

15° *Conferenze pacifiche per la soluzione di alcune difficoltà, intorno al dogma dell' Immacolata Concezione, ecc., pubblicate dal sac. Giuseppe Carpanetti, professore di teologia nel Seminario vesc. di Pavia*. Tip. vesc. dei fratelli Fusi. 1857. (*Voy. la Civiltà cattolica* du 19 décembre 1857.)

16° *Undici discorsi e conferenze intorno all' Immacolato Concepimento di Maria SS.* del R. P. Caggione. Parigi, chez Gaume, 1858. In 8° de 282 p.

En France :

1° *La croyance générale et constante de l'Eglise touchant l'Immaculée Conception de la B. V. Marie, prouvée principalement par les constitutions et les actes des Papes, par les lettres et les actes des évêques, par l'enseignement des Pères et des docteurs de tous les temps : par l'éminentissime et révérendissime cardinal Gousset, archevêque de Reims*. Paris, chez Lecoffre, 1855. Magnifique volume in-8 de 810 p. — Dans ce volume sont résumées toutes les réponses des évêques à Pie IX, que renferme la collection des *Pareri*.

2° *Elévations sur l'Immaculée Conception de Marie*. par L. M. Pin. Paris, chez Jourdan, 1855. In 18.

3° *Nouvel office de l'Immaculée Conception*, composé par ordre de Pie IX, en latin et en français, avec une notice sur la proclamation du dogme; sur le scapulaire, le chapelet, les litanies de l'Immaculée Conception, et des prières. — Paris, chez Camus, 1855. in-18

4° *Des joies et des espérances de l'Eglise après la définition dogmatique*, par M. le comte Henri de Riancey, 1855, In-18.

5° *Glorification de la Vierge Immaculée, son heureuse influence*. Paris, chez Lanier. In-18. 1855.

6° *Lettres à une dame russe sur le dogme de l'Immaculée Conception*, par le P. Gagarin, S. J. Paris, chez Casterman, 1855-1857. in-32.

7° *L'Immaculée Vierge Marie*, par le P. Lagier, oblat de l'Immaculée Conception. 3° éd. Paris et Lyon. Pélagaud. In-18.

8° *Ave, salutations à Marie Immaculée, nouveau Mois de Marie*, par M. l'abbé Sagette, précédé de l'*Exposition du dogme de l'Immaculée Conception*, par le P. Faber. Paris, Bray. (*Voy. L'Univers* du 21 avril 1857.)

9° *Traité historique et dogmatique de la définition du dogme de l'Immaculée Conception de la S. Vierge, dédié à Mgr Parisi*, par l'abbé Robitaille, chanoine titulaire d'Arras. Arras, chez Lefranc, 1857. In-12. (*Voy. l'Ami de la Religion* du 1er août 1857.)

10° *L'Immaculée Conception, au point de vue rationnel*, par Arthur de Grandeffe. In-8. Paris, chez Lacour, 1857.

11° *Le mois de Marie de l'Immaculée Conception*,

par le P. Gratry, de l'Oratoire. Paris, Douniol, 1859. In-18.

12° *Le mois de décembre consacré à l'Immaculée Conception.*

13° *Exaltation de saint Joseph dans le mystère de l'Incarnation. Définition réelle du dogme de l'Immaculée Conception de la Vierge Marie. Traité sur les cultes israélite et protestant, par un laïque F. La-brusse. A Paris, chez Dentu, 1858. In-8 de 80 pages.*

En Belgique :

1° *La définition dogmatique de l'Immaculée Conception*, trad. de l'italien, par Maréchal. Courtrai, chez Beyaert, 1855. In-18.

2° *Définition dogmatique de l'Immaculée Conception*, Extraits des *Précis historiques*. Bruxelles, chez Vandereydt, 1855.

3° *Neuvaine en l'honneur de l'Immaculée Conception*, par le P. Denis, S. J. Tournai, 1855, chez Casterman. In-52.

4° *Manuel complet des dévots à l'Immaculée Conception*, par l'abbé Delbos, ancien curé et ex-chef d'institution. Tournai, chez Casterman. In-52 de 34 p.

5° *Trois questions dogmatiques au sujet de l'Immaculée Conception*, par Collaes, prêtre. Bruxelles, chez Fouteyn, 1855. In-18.

6° *L'Immaculée Conception de Marie dans ses figures prophétiques*, par le même, 1855. In-18.

7° *La Vierge Immaculée, patronne de la Belgique*, ou : Témoignages de foi et de dévotion à l'Immaculée Conception, recueillis, dans les annales belges, depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours, par le R. P. Speelman de la compagnie de Jésus. Tournai, chez Casterman. 2 vol. in-18. (Voy. les *Précis historiques* de Bruxelles du 1er mars 1856.)

8° *La parole de Pie IX, ou, la douleur, la joie, et l'espérance de l'Eglise*, conférences prêchées en 1854, par le P. Deschamps, de la congrégation du Saint-Rédempteur. Bruxelles, chez Goemaere, 1856. In-12. (Voy. la *Revue de Louvain* de février 1856.)

9° *Iconographie de l'Immaculée Conception de la Vierge Marie*, par Mgr Malou, évêque de Bruges. Bruxelles, chez Goemaere, 1856. In-8.

10° *L'Immaculée Conception de la Bienheureuse Vierge Marie, considérée comme dogme de foi*, par Mgr Malou, évêque de Bruges. Bruxelles, chez Goemaere, 1857. 2 vol. in-8° de xxviii, 455 et 556 pages. Si le livre du P. Passaglia est le plus important de tous ceux qui ont paru avant la définition, à coup sûr, celui de Mgr Malou est le plus important de tous ceux qui ont paru après cette définition. Il ne m'appartient pas de le louer ; mon unique devoir est de reconnaître qu'il m'a beaucoup servi pour dresser la liste des ouvrages antérieurs à 1854. (Voy. *L'Univers* du 7 août et de septembre 1857, articles de Dom Pitra. — Voy. aussi

l'Ami de la Religion du 13 et du 25 janvier 1858, articles de M. l'abbé Quinard.)

En Espagne :

Un grand nombre de travaux précieux sur l'Immaculée Conception ont été publiés successivement dans les numéros divers de la revue de Séville *La Cruz*, chaque année ; tout le numéro du mois de décembre a été consacré exclusivement à ce beau sujet ; c'est ce qui explique le petit nombre des livres publiés à part, et dont voici le titre :

1° *Reseña historica acerca de los fundamentos, devocion, controversia y festividad de la Immaculada Concepcion de Maria SS. antes de ser definido de se este misterio, y defensa de esta definicion contra sus impugnadores, por Basilio Sebastian Castellanos de Losada. Madrid, 1855. In 8° de 110 p.*

2° *Una pagina de la historia de la M. N. y M. L. ciudad de Jerez de la Frontera. Memoria escrita por D. Manuel Perez y de Molina, licenciado en jurisprudencia. Jerez. 1855.*

3° *Maria Immaculada. Recuerdos historicos y afectuosos desahogos que luego despues de haberse definido dogmaticamente el misterio de la concepcion Immaculada de la SS. Virgen Maria, escribio D. Joaquin Roca y Cornet. Barcelona, chez José Ribet, 1856. In-8° de 180 p.*

En Allemagne, il a paru un assez grand nombre d'ouvrages sur le mystère de l'Immaculée Conception. Déjà, en 1853, avait été publié le livre dont voici le titre : *Sechs Reden über die unbefleckte Empfängniss der allerseligsten Jungfrau Maria, von P. Georg Gaillard...*, c'est-à-dire : Six discours sur l'Immaculée Conception de la B. V. M., par George Gaillard. Soest, 1853. In-8 de 82 p.

En 1854, un protestant fit paraître une brochure qui est admirable, sauf quelques erreurs dogmatiques ; en voici le titre : *Das Geheimniss der unbefleckten Empfängniss in Harmonie mit Offenbarung und Vernunft*, c'est-à-dire : Le mystère de l'Immaculée Conception en harmonie avec la révélation et la raison. Munster, 1854. In-8 de 27 p.

En 1855, virent le jour les livres suivants :

1° *Belehrungen und Betrachtungen über die unbefleckte Empfängniss... nach dem Französischen des ehrwürdigen P. Chaignon von einem Priester der Diocese Mainz*, c'est-à-dire : Instructions et Méditations sur l'Immaculée Conception de la bienheureuse Vierge Marie ; d'après l'ouvrage français du rév. P. Chaignon, par un prêtre du diocèse de Mayence. Mainz, 1855. In-12 de 190 p.

2° *Die Verehrung der allerseligsten Jungfrau Maria im Allgemeinen, und insbesondere in ihrer unbefleckten Empfängniss, zumeist nach den Aussprüchen der Heiligen, von Joseph Locherer*, c'est-à-dire : Le culte de la B. V. M. en général, et en particulier dans son Immaculée Conception, surtout d'après les témoignages des saints, par Joseph Locherer. Augsburg, 1855. In-12 de 72 p.

3° *Die Lehre von der unbefleckten Empfängni*

der seligsten Jungfrau Maria, dargestellt für gebildete Katholiken von Heinrich Denzinger, c'est-à-dire : La doctrine de l'Immaculée Conception de la T. S. V. M., exposée à l'usage des catholiques instruits, par H. Denzinger, Würzburg, 1855. In-12 de 102 pages. Dans ce volume se trouve une série de chants en l'honneur de l'Immaculée Conception.

4e Die unbefleckte Empfängnis der seligsten Jungfrau Maria als Glaubenslehre der hl. katholischen Kirche, von Jos. Haan S. J., c'est-à-dire : L'Immaculée Conception de la B. V. M., considérée comme dogme de foi de la sainte Eglise catholique, par Jos. Haan, de la compagnie de Jésus. Paderborn, 1855. In-12 de 152 pages ; une 2e édition de ce livre a paru en 1859.

5e Die unbefleckte Empfängnis der seligsten Jungfrau Maria von J. Ming, c'est-à-dire : L'Immaculée Conception de la B. V. M., par J. Ming. Schaffhausen, 1855. In-12 de 178 pag.

6e Die Marienverehrung in ihrem Grunde, und nach ihrer mannigfaltigen kirchlichen Erscheinung, mit besonderer Rücksicht auf die vom Papst Pius IX am 8 Déc. 1854 ausgesprochene Glaubenslehre der Kirche von der unbefleckten Empfängnis Mariens ; c'est-à-dire : Le culte de Marie dans son fondement et d'après ses diverses manifestations dans l'Eglise, avec application spéciale à la définition dogmatique du 8 décembre 1854. Paderborn 1855. In-12.

7e Lehrsatz und Dogma der unbefleckten Empfängnis Maria's zur Feier des 8 Déc. 1854. Von P. Karl Brandes, c'est-à-dire : Doctrine et dogme de l'Immaculée Conception de Marie pour le 8 décembre 1854, par Brandes. Einsiedeln, 1855. In-8 de 89 pages.

8e Marienkalender mit beigefügten historischen Erläuterungen, c'est-à-dire : Calendrier de Marie avec des éclaircissements historiques. Coblenz, 1855. In-8 de 116 pages. Ce volume renferme des détails très-précieux.

En 1856 on vit paraître encore de nouveaux ouvrages sur l'Immaculée Conception :

1° Die unbefleckte Empfängnis der seligsten Jungfrau Maria. Eine dogmatische Abhandlung, zunächst für gebildete Katholiken, von J. Einal, c'est-à-dire : L'Immaculée Conception de la B. V. M., traité dogmatique, destiné spécialement aux catholiques instruits, par J. Einal. Augsburg, 1856. In-8 de 44 pages.

2° Die heiligen Geheimnisse Maria's der jungfräulichen Gottesmutter, in einer Reihe von Predigten dargestellt von D. Joh. Theod. Laurent Bischof ; c'est-à-dire : Les saints mystères de Marie, la Vierge-Mère, exposés dans une série de sermons par Mgr D. Joha. Theod. Laurent. Mainz, 1856. 2 vol. in-8 de 576 et xviii. 410 pages.

3° Liebfrauenpredigten von P. Ludwig Fritz, c'est-à-dire : Sermons sur Notre-Dame, par Louis Fritz.

Schaffhausen, 1850. In-12, 2 vol. de xii, 352 et 312 pages.

Dans les pays de langue anglaise on a mis au jour peu d'ouvrages sur l'Immaculée Conception ; voici ceux que j'ai pu découvrir :

En 1855 on a publié à Baltimore un splendide volume in-8e intitulé : *Official documents connected with the definition of the dogma of the Immaculate Conception of the blessed Virgin Mary, in latin and english, with a complete list of the cardinals and prelates present in the Basilica of St-Peter, the 8 december 1854.* Baltimore. John Murphi, 1855, c'est-à-dire : Documents officiels relatifs à la définition du dogme de l'Immaculée Conception de la B. V. M., en latin et en anglais, suivis d'une liste complète des cardinaux et autres prélats présents dans la basilique de St-Pierre, le 8 décembre 1854.

MM. John Murphy et compagnie, de Baltimore, ont édité ce magnifique volume, à la sollicitation d'un pieux Français de Philadelphie, M. Marc Frenaye. Voici ce qu'écrivait M. Frenaye en envoyant un exemplaire :

« Ne pourrait-on pas réimprimer en France cet ouvrage, si glorieux pour la sainte Vierge, et que je voudrais voir dans toutes les bibliothèques et présenté à tous les sanctuaires de Marie ? les archevêques de Baltimore, de New-York, l'évêque de Philadelphie, ont bien voulu accepter les exemplaires que je leur ai offerts pour être déposés dans le piédestal de leurs statues de la sainte Vierge ou dans l'intérieur de ses autels. Ici, à Philadelphie, j'ai obtenu la même faveur dans nos principales églises ; je vais la demander partout : où je serai connu en Amérique, et j'envoie l'ouvrage à Mme K....., à Paris, pour qu'elle ait la bonté de l'offrir au sanctuaire de l'Immaculée Conception de Notre-Dame des Victoires. »

M. Murphy a imprimé aussi à Baltimore, dans la même année 1855, deux autres ouvrages sur l'Immaculée Conception : celui de Mgr Ullathorne, intitulé : *The Immaculate Conception of the Mother of God, an exposition*, c'est-à-dire : L'Immaculée Conception de la Mère de Dieu ; in-12 de 204 pages ; et celui du Père Faber : *An explanation of the doctrine and definition of the Immaculate Conception with a meditation*, c'est-à-dire : Exposé de la doctrine et de la définition de l'Immaculée Conception, suivi d'une méditation. In-32.

De plus il a édité l'ouvrage qui a pour titre : *The Immaculate Conception of our Lady, a historical sketch of the discussions on this dogma with a preliminary solution of the questions concerning it, by a catholic priest*, c'est-à-dire : L'Immaculée Conception de N.-D., esquisse historique sur les discussions relatives à ce dogme, avec une solution préliminaire des questions qui le concernent, par un prêtre catholique. In-18.

M. Patrick Donahoe a édité aussi, à cette époque, dans la ville de Boston, le livre de M. Bryant,

qui a pour titre : *The Immaculate Conception of the most blessed Virgin Mary, a dogma of the catholic church*, c'est-à-dire : L'Immaculée Conception de la très-sainte V. M., dogme de l'Eglise catholique. In-12 de 322 pages.

A Londres, a paru vers le même temps, chez T. Jones, la brochure qui a pour titre : *The eight of decembre 1854; some account of the definition of the Immaculate Conception of the most blessed Mother of God, with the dogmatic bull of his Holiness, and a preface, by a priest of the diocese of Westminster*, c'est-à-dire : Le 8 décembre 1854 : Histoire de la définition de l'Immaculée Conception de la sainte Mère de Dieu, avec la bulle du Pape Pie IX, et une préface, par un prêtre du diocèse de Westminster. In-12 de 80 pages.

Chez Richardson, le poème intitulé : *Mary our Immaculate mother, by one of her children*, c'est-à-dire : Marie, notre Mère Immaculée, par un de ses enfants, in-12 de 44 pages; et l'opuscule qui a pour titre : *The chain of the Fathers, witnesses for the doctrine of the Immaculate Conception of the blessed Virgin Mary, mother of God, by Husenbeth*, c'est-à-dire : La chaîne des Pères, témoins de la doctrine de l'Immaculée Conception de la B. V. M. Mère de Dieu, par Husenbeth. In-12 de 54 pages.

A Dublin, James Duffy imprima de son côté le volume du rév. Michael Tormey, qui est intitulé : *The Immaculate Conception, an essay* : c'est-à-dire : Essai sur l'Immaculée Conception. 1855. In-12 de 256 pages.

En Suède, quelque rares qu'ils soient, les catholiques ont eu la consolation de voir paraître le traité qui a pour titre : *Catholska Kyrkans Lara om Marias obefläckade afsele emot Biskop Fahlcrantz'Inkast sarskildt aftryck af katholska Larans sanning*. Stockholm. Trycks hos G. E. Ljunggren, 1859; in-8.

On voit par cette longue liste d'ouvrages théologiques combien grand a été le nombre des avocats d'une cause si belle.

§ IV. Que serait-ce si j'ajoutais ici celle de tous les Sermons, qui ont été prêchés, de 1854 à 1860, dans toutes les parties du monde catholique, soit par les évêques, soit par les prêtres du clergé séculier et régulier? J'en ai recueilli un très-grand nombre de l'Italie, de l'Espagne, de l'Allemagne, de l'Angleterre, de l'Amérique, de la Belgique et de la France.

§ V. Pour ne rien omettre de ce qui pouvait servir un jour à l'histoire de la définition de l'Immaculée Conception, j'ai compulsé aussi tous les journaux religieux et toutes les revues périodiques de l'Europe et de l'Amérique, de 1854 à 1860. Je me contenterai de nommer, comme ayant plus spécialement fixé mon attention :

1° En France : le *Correspondant*, l'*Ami de la Religion*, l'*Univers*, l'*Union*, le *Rosier de Marie*, la *Revue de l'enseignement chrétien*, le *Mémorial catholique* et le journal principal de chaque département; par exemple, la *Gazette de Lyon*, la *Gazette du Midi*, la *Guienne*, etc.

2° En Italie : la *Civiltà cattolica*, le *Giornale di Roma*, le *Journal officiel des Deux-Siciles*, le *Monitore toscano*, la *Gazzetta di Parma*, le *Messaggiere di Modena*, la *Bilancia di Milan*, l'*Armonia de Turin*, le *Cattolico de Gènes*, l'*Unità de Casal*, le *Courrier des Alpes*, le *Bon-sens d'Annecy*, l'*Echo du Mont-Blanc*, etc.

3° En Espagne : la *Cruz* (2), la *Esperanza*, la *Regeneracion*, la *Estrella*, la *Fé*, la *Gazette de Madrid*, le *Cattolico*, la *Ancora de Barcelone*, et les bulletins ecclésiastiques des divers diocèses.

4° En Portugal : le journal *A Nação* et le *Bem publico*.

5° En Allemagne : les *Feuilles historiques de Munich*, le *Deutsche Volkshalle*, l'*Echo der Gegenwart*, les *Feuilles ecclésiastiques de Westphalie*, etc.

6° En Suisse : les *Annales catholiques de Genève*, le *Chroniqueur de Fribourg*.

7° En Belgique : les *Précis historiques de Bruxelles*, la *Revue catholique de Louvain*, le *Journal historique de Liège*, le *Journal de Bruxelles*.

8° En Angleterre : le *Dublin-Review*, le *Rambler*, le *Catholic Standard*, le *Weekly-Register*, le *Tablet*.

9° Dans l'Amérique du Nord : le *Brownson-Quarterly-review*, le *Métropolitain*, le *New-York Free man's journal*, le *Catholic mirror*, le *Propagateur catholique de la Nouvelle-Orléans*, le *Catholic citizen*, et le *Halifax catholic*.

10° Dans l'Amérique centrale : l'*Album de la Paz*, et la *France d'Outre-mer*.

11° Dans l'Amérique méridionale : la *Revista du Chili*, l'*Orden de Buenos-Ayres*.

12° En Océanie : le *Boletin oficial de Filipinas*.

Ce ne sont pas de savantes dissertations théologiques qu'il faut s'attendre à trouver dans ces journaux et dans ces revues : c'est la mission des livres proprement dits; mais des aperçus ingénieux, des réflexions utiles, des considérations générales sur le dogme défini, sur sa portée, son influence; le récit des fêtes célébrées en l'honneur de la proclamation solennelle du 8 décembre 1854; et surtout des polémiques, des réponses aux attaques dirigées contre le grand acte de Pie IX. Car, il faut bien le dire, si l'Eglise tout entière s'est mise à l'œuvre, depuis le Souverain-Pontife jus-

(2) Cette belle revue renferme une multitude d'articles sur l'Immaculée Conception qui, réu-

nis ensemble, formeraient à peu près 4 volumes in-8.

qu'au plus humble des fidèles, pour glorifier Marie dans le mystère de son Immaculée Conception, un assez grand nombre de mauvais chrétiens, de rationalistes, d'hérétiques et de schismatiques, ont pris la plume pour l'attaquer.

§ VI. Voici l'indication exacte des principales publications contre la définition du dogme de l'Immaculée Conception ; il n'y en a aucune de remarquable et qui n'ait été réfutée.

En Italie : Dans l'année 1854 parurent, à Turin, les deux livres suivants : 1° *Proposta di alcune difficoltà, che si oppongono alla definizione dogmatica della Immacolata Concezione*. Torino 1854. Tip. del Progresso. In-12 de 280 pages. (Voyez la *Civiltà cattolica* du 2 décembre 1854, page 535.)

2° *Lettera di un sacerdote cattolico ai vescovi della Chiesa di Dio, per rappresentar loro che la sentenza dell' Immacolata Concezione della beata Vergine Maria non può essere definita dottrina di fede cattolica*. Torino 1854. Tip. del Progresso. In-8 de 64 pages

Dans le cours de l'année suivante, deux autres livres dont voici le titre : 1° *La questione dell' Immacolata Concezione della B. V. M. trattata e decisa da S. Bernardo, S. Tommaso e S. Bonaventura, con note ed aggiunte di un sacerdote cattolico*. Torino, Stamp. dell' Unione, tipogr. editrice, 1855. In-12 de 80 pages.

2° *Il dogma dell' 8 dicembre, lettera del prete Atanasio Donetti ai veri amatori della religione*. Bellinzona coi tipi del Colombi, 1855, 116 pages. Je range ce livre parmi ceux qui ont paru en Italie, parce qu'il est écrit en italien, et a été imprimé en pays de langue italienne.

On en peut voir la réfutation dans le grand ouvrage de Domenico Gualco déjà cité : *La dogmatica definizione*, tom. II, appendice, page 875, et dans le traité anonyme, qui a pour titre : *La Verità e la Bugia, ossia la definizione dell' Immacolata ed il libro del prete Atanasio Donetti*. Roma, 1856.

En France : Dans l'année 1854, à la veille de la définition dogmatique, M. Alphonse Karr, dans le *Siècle* ; M. Peyrat, dans la *Presse*, et M. Edouard Laboulaye, dans le *Journal des Débats*, unirent leurs attaques ; mais M. l'abbé Sisson et le P. Gagarin les réfutèrent victorieusement dans l'*Ami de la Religion* et dans l'*Univers*.

De plus, on vit paraître deux volumes de M. l'abbé Laborde, intitulés, l'un : *Lettre à N. S. P. le Pape Pie IX, sur l'impossibilité d'un nouveau dogme de foi relativement à la Conception de la S. V.* Dentu, 1854 ; in-12 de 27 pages. L'autre : *La Croyance à l'Immaculée Conception ne peut devenir dogme de foi, en réponse aux divers écrits, qui ont paru de nos jours sur cette controverse, et discours sur quelques fausses légendes, touchant la dernière partie de la Passion de N.-S. J.-C.*, par le même. Dentu, 1854 ; in-12 de 227 pages.

En 1855, après la définition du 8 décembre de

l'année précédente, M. l'abbé Laborde publia un troisième volume intitulé : *Relation et Mémoire des opposants au nouveau dogme de l'Immaculée Conception et à la bulle Ineffabilis*. Dentu, 1856 ; in-12 de 108 pages.

M. Peyrat, de son côté, rédacteur du journal la *Presse*, mit en volume ses articles sous ce titre : *Un nouveau dogme, Histoire de l'Immaculée Conception*. Paris, librairie nouvelle, 1855 ; in-12 de 145 pages. (Voy. l'*Ami de la Religion* du 7 décembre 1854, art. de M. l'abbé Sisson.)

M. Athanase Coquerel, l'un des pasteurs de l'Eglise réformée de Paris, crut aussi devoir donner au public un sermon prêché par lui dans le temple de l'Oratoire : *Un dogme nouveau concernant la Vierge Marie*. Paris, Cherbulliez, 1855. in-12 de 35 pages. (Voy., pour la réfutation de ce sermon, le *Correspondant* du 25 janvier 1855, lettre de M. Alex. de Saint-Albin, et l'*Ami de la Religion* du 9 décembre 1854, art. de M. l'abbé Cognat.)

Un autre pasteur français, M. Puaux, fit paraître quelques feuilles sous ce titre : *Du Pape, à propos de l'Immaculée Conception*. In-8. Rochefort, Mercier.

M. Bungener, protestant suisse, publia à son tour la brochure : *Rome à Paris, lettre à Mgr l'archevêque*. Paris, Cherbulliez, 1855. In-12 de 26 pages. Cette brochure a été réfutée dans les *Annales catholiques* de Genève, avril 1855.

Une autre brochure parut sous ce titre : *Observations d'un théologien sur la bulle de Pie IX, relative à la Conception de la S. V.* Paris, chez les principaux libraires, in-8 de 75 pages.

Vers la fin de la même année commença de paraître une *Revue* mensuelle, destinée principalement à combattre le dogme de l'Immaculée Conception ; elle désignait, sous le titre étrange d'*Observateur catholique*, ses tendances jansénistes. Paris, Huet, 1855, 1856, 1857. (Voy. l'*Ami de la Religion* du 27 et du 30 octobre 1857, articles de M. l'abbé Sisson.)

Enfin, dans le cours de l'année 1857, parut un ouvrage assez considérable, qui a eu deux éditions : *Etudes sur le nouveau dogme de l'Immaculée Conception. — L'Immaculée Conception devant l'Ecriture sainte et la tradition des Pères. — De la fête de l'Immaculée Conception. — Observations sur le dernier ouvrage de Mgr l'évêque de Bruges, publiées par les auteurs des Essais sur la réforme catholique*. Paris, Chamerot, 1857. In-8 de 275 pages.

En Espagne, plusieurs journaux ayant osé attaquer le dogme de l'Immaculée Conception, la célèbre revue de Séville, la *Cruz*, prit avec ardeur la défense de la vraie doctrine. On peut voir dans le tom. IV, page 727, ses réponses au journal el *Latigo* ; dans le tome V, page 71, ses réponses au journal la *Europa* ; dans le tome VI, page 194., ses réponses au journal la *Juventud liberal*. Dans plusieurs autres parties de cette excellente revue,

on a répondu aux autres attaques. (Voy. tome V, page 71 ; tome X, page 770.)

En 1855 le *Cattolico* ayant été poursuivi par ordre du ministre, M. Aguirre, pour avoir publié la bulle *Ineffabilis* avant l'*Exequatur* du gouvernement, il s'éleva de toute l'Espagne un cri d'indignation et les juges s'empressèrent d'acquitter ce journal.

En accordant tardivement l'*Exequatur*, le gouvernement espagnol l'ayant accompagné de clauses restrictives et inusitées, l'archevêque de Saint-Jacques de Compostelle, et tous les évêques ses suffragants, adressèrent à la reine une protestation solennelle, qui produisit son effet ; car, au mois de décembre 1856, non contente de faire retirer ces clauses et ces restrictions, la reine ordonna qu'on célébrât partout avec pompe le second anniversaire de la définition dogmatique.

Mais ce qui mit le comble au scandale fut d'une part : la publication à Madrid d'une brochure très-mauvaise intitulée : *Nulidad de la definicion dogmatica de Su Santidad Pio IX, acerca del misterio de la Immaculada Concepcion*, Madrid, tip. de la Europa, 1855 : in-8 de 32 pages, signé J. J. y T., c'est-à-dire, José Jimenez y Teixido ; d'autre part la mention au procès-verbal des Cortès, qu'un exemplaire de cette brochure avait été reçu avec gratitude. C'était là, si l'on veut, une formule de style, mais elle blessait les sentiments d'une nation catholique comme l'Espagne ; aussi M. Jaen se fit l'organe de ses concitoyens, et ses réclamations furent admises par l'assemblée. Bien plus, les chevaliers de l'ordre de Charles III, institué pour la défense de l'Immaculée Conception, adressèrent à la reine une respectueuse mais énergique pétition, demandant que tout exemplaire de cette brochure fût rejeté des archives des Cortès ; que l'édition fût saisie ; que l'auteur fût livré aux tribunaux. De son côté, la *Cruz* entreprenait une réfutation en règle de ce libelle impie ; on peut la voir aux tome V, page 198-458, et VI page 25-157-375.

Tout récemment encore, en 1859, un nouvel opuscule, hostile à l'Immaculée Conception, ayant été publié à Malaga, l'évêque, les journalistes, les poètes ont pris aussitôt et comme de concert, la plume, pour le réfuter.

La sacrée congrégation de l'Index a prohibé aussi en 1857 un livre écrit en langue espagnole, et dont voici le titre : *Juicio doctrinal sobre el decreto Pontificio, en que se declara articulo de fé catolica que la gran Madre de Dios fué preservada de la mancha del peccado original, escrito por un teologo de los de Cuatro al Cuarto*. Je ne sais où cet ouvrage a paru.

En Portugal, si l'opposition des indifférents ne

fut pas moins vive, la résistance des bons catholiques ne fut pas moins ferme ; on peut voir dans l'*Ami de la Religion* (tome CLXVII, page 452), les détails des discussions soulevées à ce sujet dans les journaux et dans les chambres.

En Allemagne, comme on devait s'y attendre, le protestantisme s'est uni à l'incrédulité pour déclamer contre l'hommage que la sainte Eglise venait de rendre à la Mère de Dieu.

Parmi les journaux qui se sont montrés les plus ardents à l'attaque, je puis citer la *Kreuzzeitung*, organe des piétistes de Prusse, la célèbre *Gazette d'Augsbourg*, la *Gazette d'Elberfeld*, la *Gazette du Weser*, le *Temps* de Berlin. M. l'abbé Cornet, d'Eu-pen (Prusse Rhénane), leur a répondu dans l'*Univers* du 15 décembre 1854, du 26 janvier 1855 et du 12 mars de la même année.

Plusieurs brochures ou livres sont venus au secours des journaux ; en voici la liste :

1° *Die Frage der unbefleckten Empfängniss nach dem Franzesischen des Eduard Laboulaye bearbeitet* ; c'est à-dire : La question de l'Immaculée Conception d'après l'écrit français de M. Edouard Laboulaye. Berlin, in-8 de 55 pages.

2° *Papst Pius IX und sein Dogma von der unbefleckten Empfängniss der Jungfrau Maria, nach der Geschichte beleuchtet, von einem Protestanten* ; c'est à-dire : Le Pape Pie IX et son dogme de l'Immaculée Conception de la Vierge Marie ; éclaircissement donné d'après l'histoire par un protestant. Leipzig, 1855. In-8 de 71 pages.

3° *Ehrenrettung der seligen Jungfrau Maria, der Mutter unsers Herrn und Heilandes Jesu Christi, gegen die päbstlichen Verunglimpfungen von Wimmer Prediger* ; c'est à-dire : Défense de l'honneur de la B. V. M., Mère de notre Dieu et Sauveur Jésus-Christ, contre les erreurs papales, par Wimmer prédicant. Bremen, 1855. In-8 de 70 pages.

4° *Katholische Antwort auf die päbstliche Bulle über die Empfängniss Marias, von Thomas Braun, Priester zu Holzkirchen in Niederbaiern, Bisthum Passau* ; c'est à-dire : Réponse catholique à la bulle papale sur l'Immaculée Conception de Marie, par Thomas Braun, prêtre à Holzkirchen dans la basse Bavière, évêché de Passau. Ottenburg, 1856. In-8° de 240 pages (3).

En Hollande, je ne vois, comme digne d'être signalé, que :

1° La controverse entre le ministre Zaalberg et le prêtre Frentrop, au sujet de l'Immaculée Conception. (Voy. la brochure qui a été publiée dans ce pays, et l'*Ami de la Religion*, tom. CLXXII, p. 291.)

2° La protestation envoyée au Saint-Père par

(3) Sur les oppositions faites au décret dogmatique par les protestants et les rationalistes de

l'Allemagne, voyez un article spécial de M. l'abbé Cornet, dans l'*Univers* du 26 octobre 1857.

Mgr Van Santem, archevêque janséniste d'Utrecht, et NN. SS. Van Bunl et Derkamp, évêques jansénistes de Harlem et de Deventer : *Herderlyk ondericht van den aartsbisschop van Utrecht en de bisschoppen van Haarlem en Deventer over de onbevleete der H. Maagd Maria. Te Utrecht by J. A. Van Woestenberg, 1856...*; c'est-à-dire : *Instructio pastoralis archiepiscopi Ultrajecti ac episcoporum Harlemensis et Daventriensis super Immaculata Conceptione B. Mariæ Virginis. Ultrajecti, 1856.*

En Angleterre, les protestants ne se sont pas montrés moins irrités qu'en Allemagne; les principaux organes de la passion britannique, le *Times* surtout, le *Guardian*, etc., se sont permis les attaques les plus inconvenantes contre la sainte Vierge et contre le Souverain Pontife, principalement à propos du concordat que la cour de Rome conclut avec l'Autriche après la définition dogmatique.

Cependant il a paru, dans ce pays, beaucoup moins de brochures ou de livres hostiles qu'en Allemagne. La principale publication, que je dois signaler ici, est celle de l'évêque d'Oxford, faite d'abord en Angleterre et puis en France : *Rome : her new dogma and our duties, a sermon preached before the university at St Mary's church. Oxford by Samuel, lord Bishop of Oxford. Oxford and London, John Henry Parker, 1855. In-12 de 40 p.*; c'est-à-dire : Rome : son nouveau dogme et nos devoirs; sermon prêché devant l'Université, dans l'église Sainte-Marie, à Oxford, par Samuel, évêque de cette ville. M. John Jérôme a répondu à l'évêque anglican par la brochure : *Cuddesden. V. Vatican, or a Lawyer's demurer to the bishop of Oxford's complaint against the Immaculate Conception and worship of the blessed Virgin Mary*; c'est-à-dire : Réponse d'un avocat au réquisitoire de l'évêque d'Oxford contre l'Immaculée Conception et contre le culte de la B. V. Marie.

Dans les Etats-Unis d'Amérique, il n'y a guère que les membres de la secte des Episcopaliens, qui aient osé attaquer la définition de l'Immaculée Conception; les autres sectes, à cause de leur extrême ignorance, se sont contentées de s'en moquer.

Le premier essai d'attaque fut fait par le ministre anglican Cerberus Coxé, à l'occasion de l'Encyclique du 2 février 1849; son opuscule est la pièce la plus mensongère et la plus ridicule qu'on puisse voir; ce sera un monument de l'impudence avec laquelle les ennemis de l'Eglise se sont permis le mensonge, à la face de l'univers entier. On peut le trouver dans le *New-York Church-Review*, organe de la secte.

Plus tard, en 1855, on vit paraître successivement les trois sermons suivants :

1° *The novelty and nullity of the papal dogma of the Immaculate Conception, preached in Grace church, Baltimore, 25 march 1855, by A. Coxé, printed by James Watters*; c'est-à-dire : Nou-

veau et nullité du dogme papal de l'Immaculée Conception, sermon prêché à Baltimore, dans l'église de Grâce, par Coxé.

2° *The blessed Virgin vindicated; preached in St Lukes church. Baltimore, 25 march 1855, by the rev. Ch. W. Rankin, printed by J. Robinson*; c'est-à-dire : La Bienheureuse Vierge Marie vengée : sermon prêché par le Rév. Rankin dans l'église de Saint-Luc, à Baltimore.

3° *Christ and not the Virgin Mary, the head of the new creation... preached in mount Calvary church. Baltimore, 25 mars 1855, by the rev. Cornelius E. Swope, printed by J. Robinson*; c'est-à-dire : Le Christ, chef de la création nouvelle, et non pas la Vierge Marie; sermon prêché à Baltimore, dans l'église du Calvaire, par le rév. Cornélius Swope.

Le rév. Père Fr. Xavier Knackstedt, de la compagnie de Jésus, réfuta ces trois sermons dans une série d'articles du *Catholic mirror*. (Voy. les numéros des 12 et 26 mai, 2, 9, 16 et 23 juin 1855.)

Bientôt on vit paraître, en une seule brochure, deux autres sermons, prêché l'un, par Russell Trevett, et l'autre, par John Herfoot : *The new papal dogma false and superstitious, two sermons delivered in chapel of the college of Saint-James (Maryland); one by Russel. — The other by Herfoot*; c'est-à-dire : Le nouveau dogme papal faux et superstitieux : deux sermons, prêchés dans la chapelle du collège Saint Jacques. Comme ces deux sermons n'avaient été prêchés que dans un établissement privé, on ne jugea pas à propos de les réfuter.

Mais le docteur Fuller et autres, s'étant encore permis d'attaquer vaguement le dogme de l'Immaculée Conception, on leur répondit dans le *Catholic mirror* du 31 mars 1855.

En Orient, la définition dogmatique ne fit pas une impression moins vive qu'en Occident et dans le nouveau monde.

Le schisme grec chercha, mais en vain, à se faire, du grand acte du 8 décembre 1854, un double argument contre l'Eglise romaine : d'une part, en face des croyants, le clergé semblait s'étonner d'apprendre que ce point de doctrine fût, aujourd'hui seulement, défini et proclamé, tandis que, dans l'Eglise orientale, il est *ab antiquo*, disait-il, considéré comme un dogme de foi. D'autre part, devant les civilisés, que gagne la lèpre du rationalisme, il tenait un tout autre langage, et s'indignait de voir le Souverain Pontife faire des dogmes nouveaux. C'est cette dernière thèse que soutenait le *Télégraphe du Bosphore*, feuille grecque, écho de toutes les sympathies russes.

Le schisme arménien, de son côté, paraissait aussi s'émouvoir et répétait dans son journal les attaques de nos plus mauvais journaux d'Europe. Bien plus, il fit paraître un pamphlet intitulé : *Les Arméniens et leurs ennemis*.

Mais l'Eglise catholique a laissé ses adversaires d'Orient s'abîmer dans le ridicule et dans l'impuissance comme ceux de l'Occident; se livrant partout

aux transports de la joie la plus vive, en voyant l'un des plus beaux privilèges de Marie devenu article de foi.

MILITIA IMMACULATÆ CONCEPTIONIS,

IN QUA RECENSENTUR AUCTORES ANTIQUI ET HODIERNI, QUI LOCUTI SUNT DE IMMACULATO
BEATÆ MARIE VIRGINIS CONCEPTU,

CONGESTA AC DISPOSITA A R. P. ALVA, ORD. MIN.

Militiam Immaculatæ Conceptionis V. Mariæ a R. P. Alva ordinatam, de novo prælis committere aliquandiu in mente habuimus, et inter monumenta, quibus præcipue illustratur dogma catholicum de Immaculato B. V. Mariæ Conceptu, hoc opus Marianum inscribere, præsertim cum a multis non ineruditæ memoriæ viris nobis commendaretur. Re autem maturius perpensa, illud typis iterum non mandabimus. Præter aliqua optimæ notæ testimonia, in hoc libro quamplurima reperiuntur alia nullius momenti, aut saltem levioris ponderis, ex operibus poetarum, historicorum profanorum, aliorumque scriptorum, rebus theologicis omnino alienorum, profusius eruta. Post Pii IX Bullam verissime auream, cum SS. Patrum utriusque Ecclesiæ præstantissimis de B. Virgine documentis itidem aureis, vilem plumbum miscere quis non horresceret, et auri purissimi mutare colorem optimum?

VII. -- PIETAS MARIANA GRÆCORUM,

A P. SIM. VANGNERECK, S. J.

Nemo est, in scientiis theologicis aliquantulum versatus, qui opus P. Simonis Wangnereck, S. J., de *Pietate Mariana Græcorum* in manu non habuerit. Ipse enim vir sacrarum scientiarum peritus, de Græco in Latinum sermonem, multos SS. Patrum Ecclesiæ Orientalis textus in honorem beatæ Mariæ Virginis conscriptos, convertit. Haud contemnendos sane inter hos Patrologiæ textus deprompsit ex antiquis manuscriptis, quæ usque ad hoc tempus non typis divulgata fuerant. Nunc vero auxiliantibus Migneis de Patrologia tum Latina tum Græca editionibus, facile congessimus de sacrosancta Dei Genitrice quasi innumeros maximi pretii, textus qui in hacce *Summa aurea* reperiuntur. Rivulum non contemnimus; sed aquis redundantem nunc habemus animum. P. Simon Wangnereck breves tantum sæpeque brevissimas e libris Græcorum phrases extrahendas censuit; in *Summa aurea* sermones integros, homilias, liturgicas preces, tractatus etiam, aliaque documenta in medium adduximus. Quapropter non judicavimus de novo edendas pagellas, etsi aureas, prælaudati auctoris, post plenas ac surabundantes paginas quas superius de semper laudabili et immaculata Virgine collegimus.

SECTIO SECUNDA.

POLEMICÆ MARIANÆ.

I. DE MARIA VIRGINE INCOMPARABILI
ET DEI GENITRICE SACROSANCTA

LIBRI QUINQUE,

AUCTORE

D. PETRO CANISIO, SOC. JESU THEOLOGO.

Et aperuit (Bestia) os suum in blasphemias ad Deum,
blasphemare nomen ejus, et Tabernaculum ejus, et
eos qui in cœlo habitant. (Apoc. xiii, 6.)

IN COMMENDATIONEM MARIANI HUIUS OPERIS,

CARMEN PHILIPPI MENZELII, MED. DOCTORIS, ET IN ACADEMIA INGOLSTADIANA PROFESSORIS.

*Heu fraudes, priscique odium fatale colubri !
Quam non ille suas vaser obliviscitur artes,
Huc, atque huc sævo pessumdata colla rotatu
Contorquens ! vanisque ferox insibilat iris
Reginam contra superum, Matremque Tonantis !*

*At (recolo) Pater ipse, novum dum conderet orbem,
Multa minans, inimicitias sine fine gerendas
Cum serpente tibi posuit, docuitque futurum,
O mulier, damnatus humo, et protritrus ut idem
Ille tuæ insidias calci meditetur inanes.*

*Hæc ea nimirum rabies, qua perfurit usque
Assultans, et membra sui ciet omnia regni,
Si Marianus honos, si fulgens clarior astris
Gloria, fors aliquam posset trahere obruta labem.*

*Et vetus hoc illi summa cum Virgine bellum
Est equidem, ducibus variis ac milite multo
Pugnatum : sua cuique duci provincia cessit
Debellanda, inter Marianæ illustria famæ
Tot monumenta. Fuit, sumptis temerarius armis
Illæsum partu qui Virginitatis honorem
Appeteret : fuit et materno sanguine cretum
Qui nollet sentire Deum, contraque profanæ,
Ah demens ! hebetem rationis stringeret ensen.
Alter, ut unigenam Matre hac de Virgine Christum
Non daret esse satum, velis pugnavit, equisque.*

*Quid reliquos mundi Domine tot persequar hostes ?
Ecce Gygantæum facinus : quam mystica legis
Mosaicæ transenna olim, sub imagine rerum
Multiplici, ostendit terris, placitamque Tonanti
Ante homines natos, ante astra recentia Matrem
Edocuit : quæque ipsa, Deo dictante, beatam
Per gentes sese cecinit fore : quamque piorum*

*Omnis ubique cohors, sæclis sic omnibus ultro
Cælicolas supra reliquos a Numine primam
Rite sacris coluit precibus, votisque vocavit :
Ecce illam (Stygii virus cognosce Draconis)
Involvit probris hodie gens impia nostris,
Dejectamque alto priscarum culmine laudum
In numerum redigens, miseris mortalibus æquat,
Et solio immensi deturbare ardet Olympi.*

*O genus infelix, nam quis te fascinat error ?
Quæ novitas malesuada ? Animum depone rebellem
In cæli Dominam : meliora monentibus aures
Tandem aperi : clangente tuba canit ecce receptu
Nunc iterum Præco ille Dei, quo vindice nuper
Vidisti Agniferum ripa in Jordanide vatem
Silvarum assertum latebris, vitæque severæ.*

*Ille inter medias acies instructaque Patrum
Agmina sanctorum cælestis robore Verbi,
Fulminat ore sacro, et Marianos impiger hostes
Futilibus revocans nullam spem ponere in armis
Hortatur. Videas illius ab ore loquentis
Divinas exire faces, mox plumbea tela
Ad terram fluere, et cinerem considerare in atrum,
Solis ut a facie nix irradiata liquescit.*

*Vivat honos igitur Mariæ : Mariam arduus æther
Ingeminet : Mariam tellus, pelagique profunda
Dempto fine sonent : Mariam Matremque Salutis
Patronamque cliens, animi nunc æquior, orbis
Antiqua virtute colat, solemnibus aris
Imponens meritis gratanti pectore laudes.*

DEO OPT. MAGNÆQUE MATRI VIRGINI LAUS ET GRATIARUM
ACTIO INFINITA.

AD MARIAM DEIPARAM

ΕΞΑΣΤΙΧΟΝ

MAGNI THEOLOGI GREGORII NAZIANZENI ANTE ANNOS 1200 CONSCRIPTUM.

Ave, Parens, Virgoque plena gratiæ,
 Tu virginum longe omnium pulcherrima,
 Exercituque cœlitum potentior,
 Domina, omnium Regina, mundi Gaudium,
 Nostrum genus benigna semper aspicias;
 Mihique opem tu fers ubique maximam.

Χαῖρ', ὦ κόρη πάγκαρτε, μήτηρ παρθένε,
 Κάλλιστα πασῶν παρθένων ὑπερτάτη,
 Οὐρανίωνων ταγμάτων ὑπερτέρα,
 Δέσποινα, παντάνασσα, χάρις τοῦ γένους,
 'Αεὶ ποτ' εὖ φρονούσα τυγχάνεις γένει
 Κάμοι μεγίστη πανταχοῦ σωτηρία.

AD LECTOREM PRÆFATIO(*).

Superiore libro exposuimus, Christiane Lector, quo nos consilio permoti, novum hoc lateque patens, et arduum sane De corruptelis verbi Dei argumentum aggredi voluerimus, et simul indicavimus quo demum progressa sit multorum verbum Dei nunc corrumpentium effrenata quædam audacia: eo certe, ut primum, et summum sacrosanctæ fidei nostræ de Deo, divinisque personis mysterium, quod adorandum magis quam discutiendum erat, aperte convellatur, ac sacrilege oppugnetur. Sed et vana illorum studia, multiplicesque fraudes deteximus, qui specioso verbi Dei prætextu falsas tegunt opiniones, tetras foveant hæreses, ac exitiales plane sectas, si antehac unquam, nunc summa quidem contentione in Europa excitant, propagant atque tuentur. Semper autem id usitatum fuisse constat, ut malesani, vel superbi homines magnas in Ecclesia turbas hac de causa concitarent, quod ex divinis Litteris utcumque detortis nova sensa elicerent, atque conflarent, Dei verbum audacter jactarent, ad illud omnes provocarent, in illo disputandi fiduciam extremam ponerent, illius denique tractandi, et interpretandi summam sibi sumerent, et aliis adimerent auctoritatem. Proinde quod jam olim vir vere apostolicus dixit Ignatius, id nos etiam jure ob vigentes hodie, lateque grassantes corruptorum verbi Dei familias usurpare posse videmur: « Fugite ut filii lucis et veritatis, divisionem unitatis, et pravam doctrinam hæreticorum, a quibus pollutio in omnem terram egressa est. Multi enim lupi pellibus ovium induti, in Dei stadio currentes, eosque perniciosius voluptatibus illectos captivos comprehendunt¹. » Neque dissimilis, sed ardentis quoque zeli plena est illa Hieronymi communitio: « Cave, Lector, ne legas, fuge viperam: aut si legere vo-

lueris, scito a malis hominibus, et hæreticis esse corrupta². » Atque hæc ego de illis maxime corruptelis dixerim, quas libri novatorum, præsertim in regionibus Septentrionalibus passim habent inspersas, quasque vulgus nunc hominum novandæ religionis studio vehementer incensum, propensissime consecatur. Etenim, ut adversarii quoque fatentur, et imprimis Œcolampadius pronuntiat: « Nullæ persecutiones tam sunt damnosæ sicut Scripturarum adulteratio³. » Tum sectariorum caput Lutherus affirmat, Scripturam sanctam hæreticorum esse librum, quo illi maxime quidem nituntur imo et abutuntur: « Nulla enim unquam, inquit, hæresis tam mala aut rudis fuit, quæ se Scriptura juvare, aut defendere noluerit⁴. » Valeant igitur Gnostici nostri adeo impudentes, ut cum in verbo Dei maxime inter se ipsi dissentiant, ac more Cyclopi digladiantur, tamen ejus possessionem sibi solis propemodum arrogant, ac de sensu illius germano, nunc primum sibi suisque patefacto, vanissime gloriantur. Atqui nullum sceus magis detestandum, nullum toxicum ad Ecclesiæ unitatem scindendam, omnemque atheismum invehendum præsentius, et ad perniciem publicam alendam vehementius, quam Dei verbum adulterare, et e suo privatoque hominum sensu magis quam ex Ecclesiæ judicio libros propheticos et apostolicos interpretari.

Quoniam vero a Joanne Baptista Domini præcursore, nostrique operis veluti prodromo rem omnem sumus exorsi, et evangelicam de illo historiam, in qua mirifice nostri falluntur et fallunt sectarii, utcumque vindicavimus, consequens esse putamus, ut a Joanne porro ad Mariam, id est, a probatissimo viro ad sanctissimam Virginem,

¹ In Epist. ad Philipp. ² In Epist. ad Pammachium et Oceanum. ³ Comment. in Isa. cap. xxii. ⁴ Postilla circa Evang. Dominicæ viii post Trinit.

(*) Libris quinque R. P. Canisii *De Maria Virgine incomparabili*, præmisimus hanc Præfationem libri secundi *De corruptelis verbi Dei*, qui circa SS. Deiparam versatur, auctore eodem Canisio.

Lucæ ordinem insequentes, stylum animumque, Christo propitio, convertamus. Etenim his duabus Evangelii personis inter sanctos Dei omnes (Christum Jesum, qui etiam sanctus Dei dictus est, semper excipimus) nihil omnino sublimius, nihil illustrius atque venerabilius habet ac observat religio Christiana. Sed et Maria est, ad cujus vocem Joannes in matris adhuc alvo conclusus divinam sensit virtutem ut hinc exsiliat gestiatque lætitia, sicut ex Lucæ verbis ⁶ Origenes Christianorum philosophiæ suo quidem tempore princeps (sic enim a ⁶ Gregorio Nysseno dicitur) et Nazianzeni frater ⁷ Cæsarius comprobant. Ac Mariæ quidem ascribit ⁸ Ambrosius, quod non solum incomparabilem virginitatis gratiam in se reservavit, sed etiam his, quos inviseret, integritatis insigne contulerit, idque statim duplici declarat exemplo: « Visitavit Joannem Baptistam, inquit, et in utero matris priusquam nasceretur exsultavit infantulus, obsecutus antequam genitus. Nec immerito integer corpore, quem in tribus mensibus oleo quodam suæ præsentiae et integritatis unguento Domini Mater exerevit: eademque postea Joanni Evangelistæ est tradita, conjugium nescienti. Unde non miror, præ cæteris locutum mysteria divina, cui præsto erat aula celestium sacramentorum. » Ubi non obscure docet Ambrosius, utrique Joanni, Baptistæ nimirum et evangelistæ, quorum laus est in Evangelio, Mariam plurimum profuisse: illi quidem, ut et corporis castimoniam et mentis innocentiam perpetuam consequeretur: huic vero, ut præ cæteris divina mysteria disceret ac doceret. Adjungit hoc etiam de Joanne Baptista: « Nam si primo ingressu tantus profectus exstitit, ut ad salutationem Mariæ exsultaret infans in utero, et repleteretur Spiritu sancto mater infantis, et quantum putamus, usque tanti temporis (cum tribus nempe mensibus apud Joannis parentes diversaretur) sanctæ Mariæ addidisse præsentiam? » Quæ Ambrosii sententia, ni plane fallor, ex Origene desumpta est, ad hunc modum ratiocinante: « Si Mater Domini cum primum Zachariæ domum accessit, suamque cognatam salutavit, tantam infanti Joanni et ejus parenti gratiam attulit, ut et ille in matris utero latus exsiliaret, et hæc Spiritu sancto repleta, prophetiæ donum consequeretur, quanto major et copiosior utrique profectus accessit, Deipara tribus adhuc mensibus in eisdem ædibus perseverante? » Sed et alii Patres in eundem sensum sæpe loquuntur: « Joannes ad introitum Mariæ exsultavit et lusit, » ut Hieronymus ⁹; « Salutatio sanctæ Virginis Mariæ Jesum ferentis in utero Joannem movit ad prophetiam, » sicut Cyrillus ¹⁰; « Nondum natus Joannes in utero Elizabeth ad Mariæ salutationem est prophetica exultatione commotus, » quemadmodum Leo Magnus affirmat ¹¹. Tum Bernardus ¹² Mariam esse

dicat, cujus salutationis vox et ipsos exsultare facit in gaudio, quos materna adhuc viscera claudunt: cum Joannis parvuli necdum nati anima liquefacta sit, ut Maria locuta est. Ac plura quidem id genus de Mariæ virtute a Patribus decantata possent afferri, ne quis novum et absurdum esse putet, quod singularem eximiamque Mariæ virtutem ac beneficentiam, quæ ad mortales juvandos divinitus illi communicata, multisque sæpe comperta est, etiam nunc orthodoxi libenter agnoscunt, et gratis animis prædicant, sicuti nos pluribus alibi comprobamus.

Sed enim quo major veterum consensus, quo constantior piorum usus ad hanc sacrosancam Virginem celebrandam conspirat, quæ nec satis quidem unquam extolli, et pro dignitate honorari queat, eo minus plerique (non de Judæis et Turcis, sed de vocatis Christianis loquor) eidem nunc tribuunt, imo vero ejus laudibus et excellentiæ plus in dies adimere moliantur. Hinc illæ sive sententiæ, sive voces imparæ, quas novus sectariorum spiritus eructare, nec sine multorum offensione clam et palam pergit effundere: Quid est Maria? Christi Mater, inquit. Nam Dei Matrem sive Deiparam appellare hodie non paucis, sicut olim Nestorianis, minus libet. Et virginem hanc esse fatentur, sed perpetuam virginem ægre cum orthodoxis agnoscunt. Est illis virgo desponsata viro, sed eadem a religione voti de integro cælibatu servando aliena. Est gratiosa et gratificata: nam gratia plenam, ut nobiscum vetus legit Ecclesia, piget ac pudet illos dicere. Est benedicta inter omnes mulieres, non autem coram Deo, ut ipsi somniant. Est sancta, sed interim, ut adjiciunt, non perfecta neque sic a peccato libera, quin suas etiam retineat imbecillitates. Beata illa quidem quæ credidit: sed sola fide, non operibus ac meritis, sicut ipsi contendunt, justitiæ ac beatitudinis aliquam laudem adepta. Quanquam nec fidem illi permittunt integram, quia in verbo Dei hæsitantem, in fide infirmam, et humana potius quam divina sapientia nitentem, ac severe quidem a Christo aliquoties objurgatam et publica reprehensione dignam audent fingere: quam præterea in peccato cum prima peccatrice Eva componere non verentur. Est illis ancilla humilis, hoc est, ut interpretantur, vilis, obscura, contempta, misera et apud vulgus abjecta. Est Virgo magnifice ab angelo salutata, a nullis autem, ut putant, nunc iterum salutanda mortalibus, nisi frustra illi laborare contendunt. Ad hæc quoniam Maria illis creatura est Christi egens gratia, ejusque redempta sanguine, id quod nemo pius ignorat, illam post Christum invocare nefarium et idololatrium censent. Divinitus quidem ornata et honorata Virgo, sed juxta horum opinionem aliis in cælo beatis æquanda, non præferenda, utpote

⁶ Homil. 7 in Luc. et tom. IX in Joan. ⁷ In Ora. de Vita Gregorii miraculorum opificis. ⁸ Lib. III dial. ⁹ Lib. De instit. virginis cap. 7. ¹⁰ In Epist. ad Lætam de instit. illiæ. ¹¹ De recta fide ad reginas. ¹² Ser. 5, de Epiphania. ¹³ Ser. 1, de Assumptione Mariæ.

cui præcellens gloria et prærogativa inter cœlestes nulla conveniat : imo quæ aliis etiam in hac vita credentibus exæquanda sit. Demum quæ mirifica fecerit in Maria Deus, jubent considerare : personam vero ipsam Deiparæ sic honorare docent, ut vilitatem ejus et abjectionem intueamur. Prætermitto alios id genus complures cavillos, imo et execrables vel nugas, vel hæreses ab Ecclesiæ spiritu atque consensu tam alienas, quam hodie sectariis usitatas atque familiares, huc imprimis contendente Satana, ut Virgo incomparabilis ipsique angelis admirabilis, vel invito Christo, et Ecclesia universa contradicente, in ordinem redigatur, suaque præstantia et amplitudine, qua cæteris præstat justis ac beatis omnibus, immaniter spoliatur.

Verum hæc paulo luculentiora reddentur, si testimonia quædam ex novis petita scriptoribus repetamus, quorum de Maria judicandi docendique supercilium, petulantia et impudentia tanta est, ut eam pii, sapientes et docti, sive legant, sive audiant, non possint non horrere, simul et cum stomacho detestari. Calvinus quidem non magnopere laborandum censet, ut Mariam ab omni purgemus vitio non solum originali, verum etiam, ut in scholis vocant, actuali, quod ab hominis voluntate procedit, quidquid demum Augustinus et alii veteres in contrarium tradant. Notat et Lossius, in hac Virgine, reliquias mansisse peccati, sicut Brentius quoque confirmat, humani nihil a Maria fuisse alienum, sed eam publico humani generis judicio contineri, quod peccato et injustitiæ omnes subjiuntur. Sic ergo peccatricem Domini Matrem facit Brentius, imo etiam ad marginem luculenter ascribit, ne Lector scilicet hoc tantum ignoret mysterium, quod spiritus non bonus novis istiusmodi doctoribus patefecit. Nisi fortassis adeo deliravit Brentius, ut censuerit, Mariam peccatricem dici ad illius exemplum mulieris, de qua scripsit Lucas, Καὶ ἰδοὺ γυνὴ ἐν τῇ πόλει, ἥτις ᾔν ἀμαρτωλός, id est : *Et ecce mulier in civitate, quæ erat peccatrix* (Luc. vii, 37), sive quæ fuerat peccatrix, ob notam videlicet vitæ turpitudinem, quæ personam vulgo infamem ac bonis invisam reddiderat. Quid porro magister sectariorum Lutherus? Non se continet homo mirabiliter stomachosus, quin animi sui impietatem insignem hac etiam blasphemia voce testetur : « Tam nos sancti sumus atque Maria, et alii divi quantumvis magni, si modo in Christum credamus. » O insanum caput, cujus opinione citra exceptionem tam sancti sunt evangelici, quamlibet sectam amplectantur, modo in Christum credant, quam Dei spiritu pleni, amplissimique virtutibus exornati apostoli, et in his Virgo purissima beatissimaque. Quibus hoc etiam Lutherus adjungit, majore quidem gratia exsuperasse

Mariam, quod Deipara fuerit, quandoquidem non omnes Dei parentes esse possimus : cæterum in aliis illam a nobis nihil discrepare. Quid vero indignius, quid abjectius de Virgine tanta jactaret os impudens, et Spiritui sancto reclamans, qui tot Veteris ac Novi Testamenti præconiis Mariam ornavit ac defendit, sanctisque aliis, cujuscunque illi sint ordinis, longe præstantiorem ostendit, sicut et Patres, ut postea convincemus, magno consensu clarissime docent? Ac iterum Lutherus credentes omnes cum Maria confert, et præsertim quantum ad precandi juvandique vim attinet, parem illis omnibus facultatem et potestatem assignat : « Si credis, inquit, Christum æque in te ac Maria habitare, non minus tibi quam illi proclive est, ut me adjuves. » Quæ autem paradoxa dici et censeri unquam possunt, si hæc non sunt, quæ lectissimam Dei Matrem ex sublimi et præcellenti loco detrudunt, ac tantum non in extremam classem, quam vel infirmi Christiani tenent, conjiciunt, omnemque gratiæ ac gloriæ in cœlis prærogativam illi adimunt, quæ nec primam similem visa est, nec habere sequentem? Estque tam vehemens nonnunquam et acerbus idem Lutherus, ut si quis cum Ecclesia Virginem sacratissimam invocet, hunc ille pro impio aperte damnet, talemque ducat, qui Mariam contumeliis afficiat, et ex illa idolum extruat, dignus etiam, cui execrandum idololatriæ crimen inuratur. Nos autem, qui per Dei gratiam, Catholici sumus, neque cum cæcis ethnicis deos impios colentibus, neque cum fanaticis hæreticis idola sua, id est, falsa dogmata mordicus tuentibus, commune quidquam habemus; quin potius, ut omnem idololatriæ notam et speciem effugiamus, nullius hominis verbum, etiamsi tertius vel quartus Elias dicatur, pro Dei verbo recipimus et adoramus : in illius autem Ecclesiæ judicio acquiescimus, cui non obedire, sit revera se idololatriæ scelere obstringere, si ex Dei verbo judicandum est. Eodem furore percitus ¹³ Lutherus, ut probra probris cumulet, Mariam errasse et ignorasse Christum fingit, quæ præterea in fide nutarit, præsertim quando tribus diebus Filium amiserat, ac minorem quoque fidem habuerit, atque centurio a Christo laudatus. « Et Maria Virgo Deipara, inquit, eo usque erravit, ut nesciret, ubi Christus quærendus. » Sed et ¹⁴ Paulo apostolo audent attribuire, quod hanc Virginem et Filii Dei Matrem mulierem per contumeliam vocet. Quæ mihi sane tam arroganter ac superbe dicta videntur, ut suspicer hunc hominem plura et majora fortasse de seipso, quam de Matre Domini sentire, aliosque judicare voluisse, præsertim cum in laudandæ fidei parte officioque ponat, si quisquam se sanctis vel maximis exæquare conetur ¹⁵. At quis demum pius ob has aliasque plures istorum contumelias tam impure putideque

¹³ In majore postilla circa Evang. Dominicæ tertiæ ab Epiphan. ¹⁴ In cap. iv ad Galat. ¹⁵ In postilla circa Evang. Dominicæ primæ Adventus.

profusas non merito stomachetur? quis non tantæ maledicentiæ pertæsus, cum Ambrosio ¹⁶ simul exclamet: « Claudit ora sua perfidia; et obmutescat, ne Matrem Domini aliquo audeat maculare convitio. » Sed præter hæc omnia pulchre scilicet monet Lutherus, haud ita multum referre, licet nihil prorsus honoris Virgini Matri deferamus, adeoque, si ejus nobis ne in mentem quidem veniat unquam. Ubi certe infernalis bestię aperta se produnt cornua, ne amplius dubitemus, quid mille artifex et infensus ille Satan in suis electis organis molitur. Huc enim plane contendit versutissimus insidiator, ut sacrosanctæ Virginis, quæ maximam ipsius regno cladem invexit, nec honos neque memoria in Ecclesia celebretur, sed perpetuæ potius oblivionis tenebris involvatur, utque si fieri possit, gratiosum Mariæ nomen tum in apostolico Synbolo, tum in sacro Evangelio penitus tandem expungatur. Sed enim nullis aut artibus, aut viribus Satanicis, nedum humanis, divinum decretum potest everti, quo firmissime sancitum est, ut quandiu vox Evangelii sonabit, celebris etiam Mariæ vigeat in orbe memoria, tantique Messię Mater incensis piorum animis ubique gentium prædicetur.

Jam vero qui ex Lutheri schola prodierunt, ut in aliis plerisque dissidentes, ita hic nimium sibi similes atque concordēs, nec minus in exprimendo magistri spiritu, fideles esse consequerunt. Etenim singularem quandam contra Virginem Matrem amarulentiam et mirabilem acerbitem sic animis inclusam gerunt, ut suum livorem et latens odium haud obscure declarent. Scribit inprimis Bucerus ¹⁷, evangelistas Christi, non Mariæ præcones esse, cum tamen res ipsa comprobet, amplissimas Mariæ laudes verbis evangelicis contineri. Tum Catholicis idem tribuit, quod Christi parentem propter opus carnis, vel solum, vel potissimum magnificet: nimirum, ut hoc saltem fucō, et imo splendido mendacio, imperitis imponat. Præterea summos Mariæ Virginis veneratores, summos ejus blasphematores, qui et Christum ipsum blasphemant, audet contra conscientiam nuncupare. Tanta enim hujus quoque Martini est virulentia: tam præceps mordendi carpendique libido, nihil ut pensi habeat, quid non solum hujus, sed et superioris ætatis orthodoxis ad Mariæ cultum sancte conspirantibus imputet, quos idcirco gravissimi sceleris arguit, quoniam Eunomiani et Vigilantiani esse recusent. Quam vero durus et iniquus Lossius ¹⁸? qui Mariæ amissum in itinere illo triduo Filium requirenti multiplicem culpam, ut ignorantię, negligentię, incurię palam ascribit, ac eidem tam sapienti, quam innocentī Matri carnalem, nescio quam, de corporali regno Christi imaginationem affigit. Porro autem ¹⁹

Joannes Pomeranus et ²⁰ Georgius Major, ut omit- tam alios ejusdem farinae assentientes, Matrem Domini sic affectam fuisse fabulantur, quod non solum de damno Filii duodennis amissi, verum etiam ob peccatum coram Deo in conscientia tunc perpetratum extremis fracta fuerit doloribus, ac tantum non desperarit, seque ipsam Eva, quæ peccati et mortis fuit propagatrix, infeliciorem, id est omnium miserrimam, reputarit. Sed et Antonius Corvinus ²¹ Mariam non solum Filio, sed etiam fide erga Deum, cum amissum Filium mœsta quæreretur, privatam fuisse, dicere non veretur. Etsi vero fatetur Sarcerius ²², quod ob perspicuam Evangelii lucem negare non potuit, benedictam illam esse inter mulieres, tamen hoc dictum sic exponit, ut eo ipso negetur prærogativa, quod præ reliquis mulieribus Maria coram Deo sit benedicta. Quomodo autem benedicta, si verum dixit idem Sarcerius, eam veluti non credentem ab angelo esse reprehensam, et huc Gabrielis verba spectare, ut Virgo a rationis argumentis, ab infirmitate, a dubitatione, ignorantia, imo etiam ab infidelitate ad fidem revocetur? Quibus adhuc alia fœdiora, et auditu magis horrenda subjungit, dum vult Mariam sic a Luca describi, ut typus sit omnium hominum, qui natura se opponunt verbo Dei, quique rationis, et sapientiæ humanæ argumentis nituntur, nec in Dei verbo acquiescunt. Tam isti modeste, tam dextre et humaniter tuam, o Christe, Matrem tractant, ut nihil propemodum veræ eximięque laudis illi relinquunt, sed probris potius et maledictis purissimam et beatissimam, quam tu prædicandam et honorandam omnibus proposuisti, per licentiam summam incessant. Nec minus effrenis est Jacobi Schenckii petulantia ²³, cujus pudendo testimonio Maria non solum corruptam et vitiatam naturam habuit, sed in suis etiam cogitationibus, verbis, vita et conversatione damnable persona mansit, mortis et inferni terroribus obnoxia, Deique iram et damnationem æternam in animo suo sentiens, ut propterea verbis angeli fulcienda fuerit et confirmanda, ne in suis angoribus misera desperaret. Non repetam id genus plura, quæ alibi proponuntur simulque rejiciuntur, utpote non inepte solum ac improbe, verum etiam maledice impieque profusa, ut piæ mentes, illa ne audire quidem sustineant, quæ suis tamen libris infarciunt, vulgique mentibus et auribus infundunt sæpe novatores. Hos ego non dissimiles dixerim suis, quæ ut natura sunt immundæ, sic etiam gemma pretiosa inventa gruniunt, et lutosi eam et rostris et pedibus, sæpe et stercore contaminant: tum quoniam stolidum simul et stupidum est hoc animal, sordibus et volutabro magis, quam auro et margaritis delectatur.

Addam solum de Centuriatoribus, ut vulgato nomine illos appellem, qui non tantum in Joannis

¹⁶ In Epist. ad Bonosum. ¹⁷ In cap. xii Matth. ¹⁸ In Explicat. ii cap. Luc. ¹⁹ In cap. xlvii prophetæ Jeremiæ. ²⁰ In Evan. Dominicæ 1 post Epiphani. ²¹ In tractat. ejusdem Evang. ²² In Exposit. i cap. Luc. ²³ In Epist. circa Evangelium de Christi Conceptione.

Baptistæ, sed etiam in Mariæ nostræ historia, non tam contextenda, quam contaminanda sibi certe nimium permiserunt, uti suis quidem locis planum faciemus. Et passim ii censoriam velut virgulam arrogant sibi, ac nulli fere Patrum ac veterum parcunt, qui Mariæ commendationem, innocentiam, perfectionem, excellentiam, invocationem, cultum, imagines, templa, dies festos, miracula suis monumentis prodiderunt, ac ratione ulla confirmarunt. Tergiversantur in dicto Irenæi, ubi Mariam Evæ statuit advocatam : sicut et Gregorium Nazianzenum sugillant, quod Mariam a virgine quadam ipsa Cypriani, hoc est martyrum, ætate, invocata ostendat. Ob eandem Deiparæ invocationem virulente proscindunt Athanasium, Ambrosium, Ephrem, Damascenum, Germanum, Bedam, Nicenæ synodi ii Patres, pluresque alios graves ac probatos doctores et historiographos Ecclesiæ, quos isti tantum non pro idololatris damnant, quoniam sanctissimam Dei Matrem, aut ipsi invocarunt, aut piam ejus invocationem recte ab aliis factam significarunt. Non dicam de Camerario, Chitraeo, Chemnicio : sunt enim in eadem navi cum Centuriatoribus, nihil non molientes, ut et Patrum elevent auctoritatem, et Ecclesiæ invidiam conflent, ubi de Mariæ cultu, et decretis illi jam olim honoribus disputatur. Verum difficile non est veteres excusare, quorum laudandam in hac parte pietatem postea tuebimur, quidquid isti demum tanquam Catharis puriores, et divorum irrisores potius, quam cultores suo more oblatrent ac mordant.

Ex quibus lector oculatus facile perspicit, hoc nostro quidem ut extremo, sic etiam infelicissimo sæculo vere compleri, quod Joannes non propheta minus, quam apostolus et evangelista de Antichristo, ejusque sodalitiis futurum jam olim in Patmo prædixit : « Datum est, ait, ei os loquens magna et blasphemias. » Nec multo post : « Aperuit os suum in blasphemias ad Deum : blasphemare nomen ejus et tabernaculum ejus, et eos qui in cœlis habitant. » Dignus plane locus solerti animadversione, quoniam præsentis sæculi mundique senescentis miserandum statum exponit, in quo pseudoprophetæ valdeque impii homines, ut antea nunquam, impune et publice in summum blasphemiam crimen incurrunt. Sicut autem de Christo multa in sacris Litteris dicta legimus, quæ non solum ad ipsum caput, verum ad corpus etiam ejus mysticum necessario referuntur : ita Joannes de Antichristo sub nomine bestię disserens, simul totum ejus sodalitiis complectitur, nobisque considerandum apte proponit. Tres ergo blasphemantium ordines facit, qui cum suo capite Antichristo sub mundi finem in maximam blasphemandi licentiam ac rabiem se totos petulanter effundunt. Alii quippe summum Deum divi-

namque majestatem, alii divinum illud in terris tabernaculum Deiparam Virginem : alii beatos et cœlites cum Christo regnantes, blasphemis afficere minime verebuntur. Hoc est, quod Petrus ²³ et Judas apostoli, cum extremi sæculi hæreticos et ipsi depingunt atque perstringunt, verbis illis insinuant : Κυριότητα δὲ ἀθετοῦσιν, δόξαν δὲ βλασφημοῦσιν, id est : Dominationem spernunt et majestatem sive glorias blasphemant. Ac nos quidem priore libro demonstravimus, quæ ad nostri temporis blasphemos valdeque contumeliosos in Deum et Christum ejus doctores cognoscendos pertinent, quos paucis abhinc annis in Polonia, Pannonia, Germania, Gallia nimis multos vidimus, ac pii merito detestantur. An vero ulla persona divina, ulla Symboli apostolici pars, ullus sacræ Scripturæ liber nobis superest, in quam novi gigantes impetum non faciant, suaque nefanda commenta et blasphemos errores non congerant? tanta quidem audacia, ira, odio, impudentia inflammati, ut cum cœlo jam ipso atrox bellum gerere, et quidam ex illis, ne cœlum quidem agnoscere, sed omnino negare videantur. Mentior equidem, si mille abhinc annis ulla præter nostram fuit ætas, quæ Joannem hic verum fuisse vatem certius compererit, pluresque blasphemos in divinam majestatem adversarios magis habuerit exploratos.

Nunc ad eos porro veniamus, qui ex Joannis testimonio se in Dei tabernaculum plane blasphemos ostendent, ut ne Matri parcat bestia, quæ sive per se, sive per suos satellites contra Dei Filium omnesque sanctissimæ Trinitatis personas plenis blasphemiarum velis navigat, adeoque furiose decertat. Mariam vero Dei tabernaculum dici, præter veteres alios ²⁴ Methodius et ²⁵ Athanasius annotarunt, illoque Davidis dicto confirmarunt, *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus*. (Psal. xlv, 5.) Nullus enim unquam aut fuit, aut erit mortalium, qui nomen hoc rectius mereatur, præterquam illa benedicta et electa præ omnibus Virgo, in qua Verbum nostro omnium nomine caro factum est, ac velut in lectissimo tabernaculo multis mensibus lætissime habitavit, et ex quo demum velut Sponsus, Matris diademate, id est carne virginea coronatus, ad filias Sion, non sine cordis lætitia processit in orbem. Ac superior quidem ætas multos Mariomastigas tulit, qui contra hoc Dei tabernaculum impetum facere, illudque blasphemiarum cœno ac sordibus conspurcare non reformidarunt. Fecit hoc Cerinthus, fecit Ebion, Manichæus, Valentinus, Helvidius, Jovinianus, Nestorius, ut reliquos id genus Antidicomarianitas postea nobis refellendos silentio prætereamus. At hi blasphemis linguis, impiisque calamis nihil aliud profecerunt, nisi quod Mariæ laudem et gloriam hac sua insectatione uti majorem atque illustriorem, ita veritatis causam longe, quam antea confirmatorem in Ecclesia reddiderint, ac sibi

²³ II Petr. II ; et in Epist. Judæ. ²⁴ In hypapante Domini. ²⁵ In Evangel. de Deipara.

demum, suisque nominibus turpiorem, adeoque indelebilem infamiæ notam conflant. Caterum Joannes de blasphemis tabernaculi hostibus loquens, in nostram et ultimam, fœdissimamque mundi ætatem, vel maxime respicit, quæ complures Mariomastigas, ac sacrorum omnium impios tum contemptores, tum irrisores, tum insectatores, velut turmatim irrumpentes, ac impune grassantes tulit, ac porro latura est. Ex his fuit non ita pridem Lucas Sternbergerus, tanto Mariæ odio flagrans, ut eam virginitatis gloria, omniique honore spoliandam putaret, utpote quam ex Josepho conjugem multos filios peperisse, et a reliquis non differre feminis spurcissime finxit ac tradidit. Deinde Martinus Bucerus, Petrus Martyr, aliiquæ plures sectarii, ut blasphemiam laxent habenas, in hoc irruunt tabernaculum, multisque illud modis deturpare conantur, ideoque perpetuam Virginem aperto utero peperisse contendunt. Quid porro furiosi Anabaptistæ? Summum tabernaculo decus tollunt, cum Mariam Dei Matrem esse, ex quasua carnem, suumque sanguinem Christus assumpsit, veteri Nestorianorum, imo et Valentinianorum et Manichæorum blasphemiam turgidi, nequissime inficiantur. His bonam sectariorum partem adjungo, qui ex Maria, nullius pretii puellam, vereque contemptam, et contemptibilem ancillulam faciunt, ac vulgo spectandam pro suo scilicet candore proponunt: qui præterea illam credentibus aliis admiscent, aggregant et exæquant, nullas ut propemodum prærogativas tantæ Virgini atque Matri largiri dignentur, quam Patrum auctoritas et Ecclesiæ consensus summo semper in pretio habendam, et præ sanctis in cœlo reliquis colendam esse, certissime pronuntiavit. Et dubitamus adhuc, quod Joannes de divini tabernaculi blasphemis insectatoribus est vaticinatus, id nostro blasphemiam omnis feraci sæculo usu venisse? cum certatim hoc ipsum tabernaculum variis et horrendis hæreticorum blasphemis, quas majores nostri pro suo sancto zelo flammis ultricibus expiassent, itentidem afficiatur.

Longum porro esset de aliis referre sanctissimis viris, utpote patriarchis, prophetis, apostolis, quos in verbo Dei apprime laudatos, et ad regnum Christi cœlestis translatos, Mater Ecclesia merito veneratur, quosque sectarii tam odiose, tam acerbè perstringunt ac lacerant, totque criminibus et convitiis gravant, ut sicuti Joannes fore prædixit, in cœlo habitantes illi, multis etiam et nefandis bestiarum blasphemis impetantur publiceque traducantur. Habet enim suos vel satellites, vel, ut Judas apostolus dixit, illusores bestia, per quos suam blasphemando libidinem expleat, et quorum opera inprimis ad maledicendum et blasphemandum gaudet ac solet abuti. Quare Calvinum²⁶ subornavit, qui haud semel in amicum Deo charissimum, et percelebrem

illum credentium patrem Abraham invehitur, hujusque filium Isaac et nepotem Jacob, probatissimos nempe patriarchas, oppido, quam petulanter incusat. Sed ne Moysi quidem parcit, licet inter prophetas spectatissimo, qui ut Calvinus audet effutire²⁷, legem Dei imperiose præscribit, et præcipiti impetu, quantum in se est, externum ejus consilium labefactat, ac inconsiderate sua ipsum justitia exuit. Quid vero Brentius²⁸ de Job et Jeremia prophetis eximie sanctis in Ecclesia Dei? Hos ille pro blasphemis inducit et haberi postulat, quasi non secus ac impii et damnati apud inferos, plenas impatientiæ et blasphemiarum voces evomuerint. Tum de Jona propheta censet Pomeranus²⁹ quod gratiam inviderit Ninivitis, quodque contra Deum et proximum, id est contra omnia Dei præcepta, contumaciter peccarit, cum jam salvus, ut ait, ex inferis rediisset. Opera vero Ninivitarum, quæ Christus publice commendanda putavit, ac Deus ipse respexit grataque habuit, stulta opera Pomerano dicuntur, quoniam illa Deus sua lege non requisiverit. Ac de Patribus quidem universis, audi, quæso, quid arrogantissimus idem simulet et petulantissimus homo audet pronuntiare: « Nostri Patres, inquit, sive sancti, sive non sancti, nihil moror; excecati sunt Montanico spiritu per traditiones humanas et doctrinas demoniorum in hypocrisi loquentium. » Quid vero isthuc est aliud quæso, nisi Dei Spiritum in electis suis organis Ecclesiæque magistris habitantem ac loquentem vel extinguere, vel blasphemare, ejusque possessionem venerandis Patribus ademptam, solis arrogare sectariis, qui præ omnibus quamlibet sanctis et probatis theologis duntaxat et videant et sapiant?

Nunc porro ad sacrosanctos apostolos veniamus, quos primos et præcipuos Ecclesiæ suæ pastores et doctores dedit Deus. Sed neque ab horum insectatione profana et blasphema novatorum procacitas se potuit ac voluit continere. Ægeranus Paulum apostolum, vas illud electionis, gentiumque doctorem sæpe reprehendit, velut indoctum illum hominem censens, qui verbis declamatoriis ad rem non congruentibus perperam utatur, quique sententias mutilas in medium afferat, sicut Joannes Manlius de hoc homine blasphemio testatum reliquit. Anabaptistarum in Gallia coryphæus fuit Quintinus, tam furiosus atque maledicus, ut sanctissimos Christi apostolos per ludibrium appellaret, ac unumquemque illorum aliquo notaret scommate. Paulum igitur Picardico suo sermone vas fractum, Joannem, juvenem stolidulum, Petrum abnegatorem Dei, Matthæum fœneratorem ausus est homo impius appellare, id quod Calvinus³⁰ etiam ab illo factum esse confirmat. O linguam præscindendam! o monstrum in extremas insulas deportandum! Verecundum est profecto dicere, quæ cum

²⁶ In Comment. sup. Genes. ²⁷ In Exod. cap. xxxii. ²⁸ In c. iii Job; et hom. 65, in Lucam Pant. 2.
²⁹ In Exposit. prophetæ Jonæ. ³⁰ In Institut. contra Libertinos.

thyrico Centuriatores ³¹ de Petro apostolorum principe, ejusque gravissimis lapsibus turpissime simul et vanissime fabulantur, sicut nos alibi commodius repetemus. Nemo præter istos, Paulum apostolum suggillavit, quod in Asia supra modum gravatus de vita desperavit ³², quod ob dissensionem de Marco incidentem sese a Barnaba collega se jungi sustinuerit ³³, quodque ut Jacobo et aliis fratribus gratificaretur, Judaicas caeremonias non contempserit, sed eas in templo Hierosolymis venerit observare ³⁴. Rursus eundem Jacobum nescio ejus incusant criminis, quandoquidem Paulo suavit, ut propter Judæos offensos in templo sese purificaret. En tibi profanos, ne dicam insanos et blasphemos magistros, qui cum in sanctos alios de Ecclesia optime meritos, tum in apostolos Christi Spiritu plenos virgam sibi censoriam sumunt, ac præclare ab illis facta tam maligne pervertunt atque convellunt.

Verumenimvero me ipse comprimam, ne longius in hoc amplo dicendi campo præter institutum excurram, neve infinita sectariorum maledicta, quibus cœlestis illius patriæ ac totius Ecclesiæ lumina horrendis modis obscurant, elevant, atque subsanant, pergam congerere. Sic enim ipsis libet os in cœlos (ut dicunt) ponere, cœlestesque in summa illa et beatissima quiete constitutos lacessere. Qui certe, si priscis gigantibus non sunt immaniores, at certe quidem Momos et Aristarchos omnes superare videntur, modo blasphemiam illorum impudentiam et impudentem blasphemiam rite contempleris. Ex quo fonte manat et illa impuritas, quod isti Hagiomachi, ut novos intrudent atque substituunt, veteres plerosque sanctos in suo expungunt Calendario. Non agnoscunt laudatissimos homines, quos tot sæculis veneratur Ecclesia, Christophorum, Georgium, Blasium, Ursulam, Barbaram, Catharinam, ut reliquos catalogo sanctorum jampridem ascriptos, et ab istis, velut in rerum natura nunquam exstiterint, improbe abnegatos omittam. Visum est autem propositum Joannis ³⁵ locum pluribus explicare, quod ad nostri sæculi mores, imo furores rectius et cognoscendos et deplorandos et detestandos non parum valeat, si rite consideretur.

Igitur veniam a lectore precatus, in viam demum redeo, haud sine animi mœrore cogitans, quo demum sectarum colluvies, velut ingens cataclysmus, ab irato Deo nobis immissus evaserit ac exundarit. Eo sane, ut qui in Mariam benedictam non peccet, qui scandalum in illa non patiat, qui fidem de illa non parte saltem ex aliqua nutantem habeat, raro aliquis in multis provinciis, præsertim aquilonaribus, invenitur. Christum quidem et Evangelium jactant omnes, sed de illa quæ Christum nobis edidit et Evangelii testimonio locupletissimo communita est, exigua cura, celebris vix mentio, feriæ raræ solemnes superesse videntur: sed nec amor, nec

honor, nec reverentia huic Matri debita, nisi forte apud paucissimos, viget. Arbitrantur autem nonnulli, nec omnino falluntur, Catholicos a sectariis hoc etiam argumento internosci, quod illi quidem Mariæ memoria, veneratione et cultu haud parum afficiantur, hi vero ab isto pietatis officii genere sint abhorrentes, ut si commendationem et honorem singularem Virginis non aperte contemnunt, ac nequiter supprimunt, at certe quidem ægre sustineant, ac ferme respuant nauseabundi. Qua in re novi Mariomastiges, ubicunque demum versentur, suum ingenium produnt satis, talesque videri possunt, ut non solum Turcis immanibus et Judæis perfidis conferantur, verum etiam eosdem apertos et rabidos Christiani nominis hostes, ne dicam canes, quodammodo superare videantur. Etsi enim Christianæ professionis titulo gaudeant, et se Deiparæ fingant amantes, tamen plus, quam barbarico studio decretos, ac jam olim solemniter firmatos honores, qui Mariæ tribuerentur, e Christianis templis exturbant; dies præterea festos Virgini Matri dicatos abrogant, nec solum in contentionem, sed in risum etiam et calumniam ea cupide rapiunt, quæcunque ad Deiparam cohonestandam majorum pietas introduxit, et Ecclesiæ sanctæ auctoritas constabilivit. Video interim ac miror, haud sine singulari divini Numinis providentia justoque judicio fieri, ut hodie sectarii una cum Judæis ac ethnicis pari propemodum stupiditate plectantur, expertesque maneant sanctæ illius consolationis, voluptatis, virtutis, omnisque sensus spiritualis, quem divini homines Ephrem, Damascenus, Ildefonsus, Anselmus, Bernardus, Bernardinus, alique complures, tum doctrinæ celebritate, tum vitæ sanctimonia illustres, in Maria et per Mariam experti sunt, neque pauci adhuc pii, qui in vera sanctorum communione persistunt, duce divina gratia mirabiliter experiuntur.

Quoniam non ignoro dolensque fateor, hic a Catholicis quoque peccari, qui tametsi de Matre Domini præclare sentiant, loquantur et cantent, nihilque concedant Mariomastigis: tamen aut raro, aut præpostere frigideque curant, quæ ad laudabilem Deiparæ venerationem faciunt: tantum abest ut quod verentur et fingunt adversarii, hic sint immodici stulteque superstitiosi. Multi ne intelligunt quidem, quo pacto et quo fructu Virginem sacratissimam domi publiceque colant simul et imitentur. Alii vix perpendunt, sibi que proponunt unquam, quæ et quanta sit Mariæ nobilitas, præstantia, pulchritudo, sanctitas, bonitas, amabilitas, ut reliquas id genus dotes maxime in illa lucentes, et frequentè seriæque consideratione dignas ultro missas faciamus. Neque paucos torpor quidam impedit atque socordia, quo minus per Mariam ad Christum communem Dominum bonorumque omnium largitorem assurgant, nimirum ut Matris adjuti precibus, et exemplis incitati, summum Deum ac Dominum

³¹ Cent. 4, lib. II, cap. 10. ³² Ibidem II Cor. I.

³³ Act. xv. ³⁴ Act. xxi. ³⁵ Apoc. xiii.

familiarius adeant, ardentius ament, perfectius colant, studiosius prædicent, ac firmiter amplectantur. Igitur ut sectarios minime probamus, utpote a spiritu et disciplina Ecclesiæ sanctæ alienos, ita neque Catholicos, qui re bona non bene utuntur, aut excusamus, aut defendimus: sed partim in illis errores, partim in his præsentis abusus corrigi ex animo desideramus. Illud vero imprimis curandum erat, quo nihil aut tantæ Matri gratius, aut nobis utilius contingere posse duco, ut qui ad commune Christi regnum, in quo Maria fulget pulcherrime, sumus asciti, cum eadem Dei verbum et audiremus et custodiremus, eique verbo constanter puro et simplici pectore adhæreremus, sed et Dei legatis ministrisque prompte obtemperamus, ac præterea si magnis parva componere fas est, pro nostro etiam modulo juxta sensum mysticum nos Christi matres quadantenus exhiberemus. Dulcissima enim et planissima Christi vox est: *Mater mea et fratres hi sunt, qui verbum Dei audiunt et faciunt.* (Luc. viii, 21.) « Fac voluntatem Patris, ut Christi mater sis, » ait Ambrosius³⁵. Petrus vero Damianus³⁶ in hunc modum: « Conceptit Maria Christum in matrice carnis: deferimus et nos in visceribus mentis. Reficiebat Maria Christum, cum teneris labris lac exprimeret uberum: reficimus et nos variis bonorum deliciis operum. » At late patet hic locus, ac rectius alibi excutietur, ne in hac præfatione longius excurramus, et septa, quod aiunt, cum lectoris offensione transiliamus.

Ad extremum ut nostri consilii ac instituti rationem teneas, lector, atque hinc rectius de præsentis opere judices, primo quidem libro ea complectimur, quæ primam Marianæ historiæ partem necessario tangunt: nimirum de tantæ Virginis nomine, genere, parentibus, conceptu, ortu, annis puellaribus, primisque studiis ac totius vitæ moribus, quantum nos quidem ex veterum scriptis potuimus investigare. Secundum librum dedimus Mariæ virginitati, quod ea longam magnique momenti tractationem exigat, si præsertim, quæ illi adhærent alia, rite consideretur. Tertius porro liber angelicam Salutationem defendit, ac multos refellit errores, qui in Mariam, Dei et hominis Matrem incurrunt. In quarto libro certos Evangelii locos, quibus in Mariæ injuriam novatores nunc maxime abutuntur, excutimus atque vindicamus. Quintus demum liber de Mariæ in cælos transitu, sive ut nunc loquimur, Assumptione tractat, eumque cultum religiosum asserit, quo Deiparam in cælos modo regnantem prosequitur, et usque per ætates omnes prosecuta est Ecclesia Dei. Atque hæc de præsentis operis distributione, ac singulorum librorum argumento indicasse sat sit.

Fatemur interim, multa et fortasse non necessaria, veterum testimonia sæpe nobis cumulari, nostrumque calamum in Mariæ laudem aliquando

ita procurrare, ut lectori properanti, præsertim erudito, ingrati esse possimus. Verumenimvero hac qualicunque diligentia nulli obesse, ac bonis quibusdam etiam prodesse voluimus, maxime ut veritas in Ecclesia retinenda hoc nostro studio illustraretur magisque confirmaretur. Neque abs re fore putabamus, si nos velut infusus aquis illatum ab hostibus incendium restingeremus, hoc est, si sectariorum Virgini Matri libenter obtrectantium, maledicentiam non bene, at vere tamen dicendo pro nostra quidem tenuitate retunderemus. Etenim, ut Psalter Regius docet (*Psal.* xiv, 4), ad pii justique viri partes proprias pertinet, sanctos Deumque timentes glorificare, et in sanctis ipsis Deum bonorum auctorem agnoscere et prædicare. Quod si de sancta ulla et illustri muliere, de Maria certe dictum et scriptum videri debet: *Mulier timens Dominum, ipsa laudabitur.* (*Prov.* xxxi, 30.) Nusquam enim tam gloriosum ac mirabilem in suis sanctis se prodidit Deus, quemadmodum in lectissima et augustissima illa Virgine, in qua velut ornatisima domo summus Artifex summum incepit et absolvit opificium, illudque mysterium sacrosanctum, unde salus humana dependet, explevit. Atque ut noster hic conatus paucos laudatores habeat, exstabit tamen in eo aliqua nostri amoris ac studii reverentiæque in Virginem sacrosanctam testificatio: et quidquid superciliosi adversarii judicent, erit hoc qualecunque nostri officii Symbolum, quo fratribus, id est catholicæ Ecclesiæ civibus volumus gratificari. Sic autem in Maria laudanda versamur, ut a Patrum vestigiis volentes nusquam discedamus, atque una cum illis ducibus testatum semper esse velimus, quidquid in laudem Matris a nobis offertur, ad Filium quoque pertinere. Tenemus enim Illefosi regulam³⁷, rati quod servit ancilla, ad Dominum referri: quod Matri impenditur, ad Filium redundare: ac demum in Regis honorem transire, quod in famulatum Reginæ transfertur. Cæterum sunt quædam in hoc opere, ut sic dicam, excursions sive digressiones, dum ob argumenti affinitatem quosdam errores adversariorum arripimus, coarguimus, refutamus, quasi nonnihil a via deflectentes. Id vero liberius ideo facimus, quoniam de verbi Dei corruptelis ita scribere cœpimus, ut cum Ecclesiæ hostibus congredieremur, quorum artes, insidias et fraudes qualicunque ratione detegere, ac pro nostra virili labefactare, ut in superiore, sic etiam in præsentis opere laboramus.

Postremo nos veniam ab omnibus facile impetraturos confidimus, quod in hisce libris ab illa tractandi ratione, quam de Joanne Baptista scribentes observavimus, plane discedamus. Etenim bonorum et sapientum hominum consilio parendum esse putavimus, qui laborem nostrum in hac editione lectori commodiorem et ad docendum gratiorem fore monuerunt, si opus utcunque pro-

³⁵ In cap. xxi Luc. ³⁶ Sermon. 2, de Nativitate Mariæ. ³⁷ Lib. de virginitate Mariæ, cap. 2.

iixum in varios libros et crebriores sectiones, quæ ab aliis capita vocantur, distribueretur. Porro quod ad novos Centuriatores attinet, horum verba non cuique capiti præfigenda, sed sensum potius alicubi repetendum, nec istorum magis quam reliquorum adversariorum rationem habendam esse judicarunt. Superest unum a Christo Jesu Dei et

Mariæ Filio enixe precari, nostrum ut conatum pro summa benignitate sua fortunet, hoc est ut præsentis operis initium faustum, successum optatum, et eventum prosperum ac felicem ad sui sacrosancti nominis gloriam conferre dignetur. Id vero continget, si et ipse in Matre Filius, et Mater vicissim in Filio legitime prædicetur.

LIBER PRIMUS.

DE MARIE ORTU, PUERITIA, MORIBUS ET VITA IN OMNI VIRTUTUM GENERE PERFECTA.

CAPUT PRIMUM.

De Mariæ typo, nomine et ætiologia, deque Mariis evangelicis.

Antequam ad Scripturæ sacræ loca descendam, in quibus Mariæ causa potissimum nobis defendenda est, operæ pretium facturus videor, si quædam prolegomena expedivero, ut sic etiam nonnullis contentiosis occurram, et sequenti tractationi lucem majorem afferam, viamque lectoribus planiorem sternam. Nam et ipsa natura rei postulat, cum de Maria dicendum sit, hujus nomen, familiam, parentes, ortum, pueritiam, educationem, quoad ejus fieri potest, primum ostendi, ac postea de rebus gravioribus ad illam ipsam pertinentibus, e sanctis divinæ Scripturæ fontibus disputari. Igitur, ut rem paulo altius ordiar, Maria nomen Hebræum est, et sane pervetustum, illi mulieri quondam inditum, quæ multo ante urbem conditam, et primam olympiadem, adeoque ante Trojam captam ex Hebræis parentibus Anram et Jochabed nata, puellares tunc annos excessit, cum Hebræa gens ab Ægyptiacis indigne tractata, per mare Rubrum, Deo jubente ac Moysæ duce, profugit. (*Exod.* xv, 4.) Quo tempore mulier eadem percelebris apud suos exstitit, summorum hominum Moysi et Aaronis germana soror, ac nobilis eadem prophetissa, nec male in cantandis Deo laudibus exercitata. Quamobrem cum penes Israelitas præclara staret victoria, et hostes Ægyptiaci cum suo rege Pharaone maris fluctibus obruti oppressique jacerent, illa tympanum arreptum pulsavit, Deoque victori gratias dixit publice, qui sua potentia crudeles adversariorum copias delevisset: simulque genti est suæ gratulata, quod mare Rubrum sicco pede incolumis transisset, ac ex misera servitute ad novam hanc libertatem feliciter pervenisset. Ubi non solum ipsa Deo se gratam præbere voluit, sed feminis etiam omnibus præcinit, et se quasi ducem et antesignanam ad

laudes Deo summo decantandas egregie præstitit, princeps omnium mulierum quæ apud Hebræos erant, insignis sapientia, ut Clemens inquit Alexandrinus¹.

Hæc imagine jam tum prælusit, et pulchre adumbravit Deus, venturam aliquando esse Mariam alteram virtute præstantem, et nulli secundam, sed inter mulieres omnes benedictam, adeoque incomparabilem, quæ prioris hujus Mariæ typo satisfaceret. Illa Moysi, hæc Christi summi vere sacerdotis et legislatoris soror, adeoque mater est, sicut et Ambrosius² annotavit. Illa propheticum accepit spiritum in veteri lege: hæc Novi Testamenti primam egit prophetissam, quæ ante Joannem etiam, ut³ Augustinus comprobat, divino affata Spiritu, vaticinata est. Sed et prophetissam dici Mariam⁴ Isaias docet, probat et⁵ Basilius, ac⁶ Hieronymus quoque confirmat: imo hanc prophetissam prophetarum, et magistram magistrorum, id est apostolorum, Rupertus⁷, et vaticinium prophetarum⁸ Hieronymus, non ineleganter appellat. Illa tympano usa, hymnum pie cantavit, et alias cantare docuit ad prædicandam Dei gratiam, qui suum populum in libertatem asseruisset. Sed quæ unquam peritior, et in modulandis Dei laudibus absolutior hæc una nostra fuit tympanistria? (sic enim et Augustinus⁹ illam vocat), præsertim quando post inchoatam humani generis liberationem, cum promissus Emmanuel ad Satanæ regnum evertendum jam coram adesset, illa in Spiritu sancto exsultavit, et gratulabunda suavissimum Deo canticum in ædibus Zachariæ persolvit, ac plis demum omnibus ubique gentium ad finem usque mundi decantandum reliquit? Illa demum sine viro, sine liberis, hoc est, virgo, ut Ambrosius censet, describitur, quæ inter feminas exercitum quoque femineum post se duxit, illam utique unam designans, ac veteri populo Dei præmonstrans, quæ mulierum et maxime virginum omnium princeps esse debebat. Ambrosii verba si

¹ Lib. iv S romatum. ² In cap. ii Luc. et epist. 81. ³ Lib. vii, De civit. Dei, c. ult. ⁴ Isa. viii. ⁵ In viii c. Isa. ⁶ Lib. i, De nominibus Hebræicis. ⁷ Lib. i, De gloria et honore Filii hominis, et lib. i, comment. in Cantic. ⁸ In cap. vi Michææ. ⁹ Serm. 17, De Nativit. Domini.

quis requirat, hæc sunt: « Multas feminas Scriptura divina in lucem evexit, palmam tamen publicæ salutis, solis virginibus dedit ¹⁰. » In Veteri Testamento terra ac mari clausum Hebræorum populum virgo per maria pedes duxit; in Evangelio Auctorem mundi et Redemptorem Virgo generavit. Sed et Apponius ¹¹ has duas in virginitate componit, adeoque virginum in Veteri ac Novo Testamento principes facit, quæ primæ, inquit, cœperunt sponsæ Ecclesiæ genas mirandas efficere, integritatem servando. Neque dissentit ab Apponio Gregorius Nyssenus ¹², vetustior sane ac celebrior theologus, qui hanc ipsam Moysis sororem cælibem, adeoque primam virginitate perfunctam videri, et a quibusdam doctis probari asserit, quod in sacra historia matrimonii ejus, ac liberorum procreationis nulla fiat mentio, quodque non a marito, sed a fratre Aarone agnominetur, quando feminae caput non frater, sed vir appellari solet. Igitur Deiparam Mariam per eam ipsam et virginem et vatem præsignari colligit. Nunc porro de ipso nomine aliquid enucleatius disseramus.

Sunt hæc ætate, qui pro Maria *Miriah* et *Miriam* per dissyllabon scribunt, ac dici ab omnibus postulant. Tum Laurentius Valla notavit, *Μαριάμ* esse legendum in casu nominativo, ut in *m*, non in *a* dictio exeat, et eundem sicut Abraham, in fine accentum habeat, sitque nomen indeclinabile, quod Hebraico sono efferatur. Teneant vero suam elocutionem Hebræi: quis enim vetat? sed eodem jure Latini certa ac sibi propria utuntur pronuntiatione atque phrasi, quam eo firmitus retinere convenit, quo turpius est semperque fuit, receptum Latine loquentium, præsertim doctorum hominum usum ac morem, qui vim legis obtinet, variare atque deserere. Deinde non ferunt piæ aures ac mentes, ut vocabula in templis et scholis trita veterumque longævo usu corroborata, ob paucos scioles et grammaticos nescio quos, aboleantur vel immutentur. Omitto quantum sit vitii atque periculi in hac peregrinitate situm, cum profanæ et horridæ vocum novitates, quidquid Paulus contradixerit, in Ecclesiam invehuntur, et usus loquendi Judaicus potius renovatur, quam Christianus confirmatur. Cæterum quod ad præsens vocabulum attinet, non hoc nuper apud Latinos natum et inventum, sed a Græcis jam olim acceptum est, ut ab omnibus gentibus Maria dicatur atque scribatur. Nam et peritissimi linguarum Septuaginta Interpretes, qui annis aliquot non paucis Mariæ et Christi Filii præcesse-runt ætatem, Mariæ nomen complexi sunt, ac Veteris Instrumenti libris inseruerunt. Quod nomen Græca deinde Ecclesia usurpavit, et ad Latinos traduxit, quodque tum Græci, tum Latini Patres magno consensu et religiose semper usurpant. Quare istiusmodi interpretibus, qui novis sæpe gaudent inven-

tis, ac Ecclesiæ dare legem malunt quam accipere, non tantum est sane concedendum, quantum ipsi postulant, præsertim ut in illorum gratiam a sapientissimi Regis edicto discedamus: *Ne transgrediaris*, inquit, *terminos antiquos, quos posuerunt patres tui.* (Prov. xxii, 28.) Quid multis? Prohibet ratio, dissuadet æquitas, monet periculum, ne veneranda antiquitate vel contempta, vel neglecta, profanam potius quam necessariam novationem amplectamur, novoque loquendi usu et piorum aures offendamus, et populares animos in Ecclesia perturbemus.

Jam vero ut ad nominis etymon veniamus, quid in mentem Victorino Strigelio venerit, ignoro: et mirandum certè puto, quod is Mariæ dictionem gratiosam et insignem ex Hebræa voce miseriam significante deducat. Nam tractans ¹³ idem verba illa in Mariæ cantico, *Respexit humilitatem ancillæ suæ* (Luc. i, 48), hoc adjicit scholion: « Alludit ad nomen suum, nam *Miriah* significat *miseriam*, id est *Iamer*. » Ubi Victorinus, ut breviter dicam, haud bonum et fidum agit scholiasten, nec se in Hebræa lingua probe versatum ostendit. Etenim si Hebræos vel testes vel judices consulamus, quod illi Miriam vocant, etiamsi radices omnes hujus vocis grammatico studio pervestigemus, cum miseria nihil prorsus commune habet. Deducitur autem vel a verbo *Marah*, quod *rebellionem* designat, vel a *Marar* et *Iam*, quod *amarum mare* interpretantur, vel a *Mon* et *Iam*, *myrrham maris* licet appellare, vel a verbo *Iarah*, quod significat *docere* vel *projicere*, vel a *Morehiam*, quod perinde est, ac si dicas *pluviam maris temporaneam*, vel partim a *mare*, quod est Syriacum, partim a *Iam* quod est Hebraicum, unde *Domina maris* confici potest, vel demum a verbo *Seir* et *Iam*, quod *Illuminatricem maris*, aut sicut alii vertunt, *Stellam maris* denotat. Proinde vel medioeriter in Hebræis versatus, inane Victorini signum merito respuet, qui primus, ut opinor, hujus auctor est fabulæ, ut etymon Mariæ ad miseriam alludere vel pertinere dicatur. Sed neque Luthero ¹⁴ fides habenda est, qui Mariam Hebraicam vocem id Hebræis sonare docet, quod apud nos valet *aquæ guttula*, quæ situla aut hydræ adhæret: « Quæ quidem guttula, inquit, si mari, aut magno fluvio comparatur, nihil quidquam est. » Atque hinc novam ille confingit allegoriam, pusillum Judæorum credentium gregem per Mariam adumbrari. Verum hæc fictitia prorsusque coacta sibi Lutherus habeat atque servet.

Omitto etiam disputationem alibi proponendam, de nomine humilitatis, an hoc, sicut apud Græcos *ταπεινωσις*, pro miseria tantum præsentī loco accipiat, quasi Maria de se dicere voluerit: *Respexit miseriam ancillæ suæ*, sicut Victorinus aliique novatores contendunt. Nunc de Mariæ nomine certamus, de quo Hieronymus, aut potius quem ille

¹⁰ In exhortat. ad virgines. ¹¹ Lib. vi, Comment. in Cantica. ¹² Lib. de virginit. cap. 6. ¹³ In scholiis circa primum cap. Luc. ¹⁴ In Postilla circa Evan. in festo Annuntiat. Mariæ.

Latine convertit Philo, Hebraicarum quidem litterarum peritissimus ita scribit ¹⁵: « Mariam plerique aestimant interpretari: *Illuminant me isti, Illuminatrix, vel Myrrha maris*: sed mihi nequaquam videtur. Melius autem est, ut dicamus sonare eam *Stellam maris*, sive *Amarum mare*: sciendumque quod Maria sermone Syro *Domina* nuncupatur. » Qui alibi quoque monet Mariam perinde sonare, ac si *Illuminatum vel Illuminatricem* vocemus. Alii sic vertunt, ut *Exaltatam, Doctrinem populi ac Magistratam* interpretentur. Præclara hæc quidem nomina, quæ in Matrem Domini pulchre competunt, nullique rectius tribui possunt, sed in quibus explicandis ne sim longior, nolo immorari. Illud negari non potest, quo tempore Maria nata et educata est, Syriaci sermonis usum, quem crebro in Evangelio cernimus, apud Judæos valde receptum et frequentem existuisse. Quare nihil mirum, nec improbabile videri debet, quod nonnulli ex lingua Syriaca nomen Mariæ deducant, ac libentius interpretentur, ut pro *Domina* scilicet accipiat. Nam hæc interpretandi ratio ab Hieronymo, ut diximus, demonstrata, sed et ab ¹⁶ Epiphanio ¹⁷, Chrysologo ¹⁸, Eucherio ¹⁹ et Damasceno confirmata est, eo quod vere Maria dicatur et sit Domina, ut alia mulier nulla fuit, nec in perpetuum esse potest. Damasceni verba, si proprie reddantur, hæc sunt: « Parit itaque *gratia* (id enim Anna Latine sonat) *Dominam*: nam hoc Mariæ nomen denotat. Merito enim creaturarum omnium declarata est Domina: quæ illum enixa est, per quem condita sunt universa. » Tum docet Anselmus ²⁰, « Mariæ jure quoddam competere, ut illam omnis creatura summam Dominam et dominatricem agnoscat, suspiciat et honoret. » Ubi non abs re fuerit, si Epiphanii ²¹ verba subjiciamus: « Mariam interpretari solemus *Dominam* atque etiam *spem*: peperit enim Dominum, qui est spes totius mundi, nempe Christum. » Et paulo post: « Rursum præclaræ puellæ Mariæ beatum nomen, interpretatur *Illustrata*, utpote quæ illustrata sit a Filio Dei, et cunctos usque ad terminos terræ credentes Trinitati, illuminaverit. Sancta enim puella Virgo Maria est Sponsa Trinitatis, et Thesaurus dispensationis plane arcanus, cui Gabriel inquit, *Gratia plena* (Luc. 1, 28). » Sed et rabbinus Haccados ²² gravissimus apud Judæos doctor ante Christum natum scripsit, Messiae Matrem absolute Dominam, ac rursus omnium prophetarum Dominam et Magistratam fore. Neque falluntur qui ex utraque lingua Syriaca et Hebræa hanc nominis interpretationem afferunt, ut sicut indicavimus, Mariam *maris Dominam* dici putent. Beda in hunc modum: « Maria Hebraice *Stella maris*, Syriace vero *Domina* vocatur, et merito, quia et totius mundi Dominum et lucem sæculis meruit

generare perennem. (Ego vero laudandos veteres dixerim, qui Domini Matrem hoc præclaro epitheto libenter ornarunt, ut eam honoris gratia Dominam nostram subinde salutarerent. » Et apud Germanos quidem hic loquendi mos perseverat, ut vulgo etiam cognomen hoc tritum sit, *unsre liebe Frau*, quod perinde est, ac si *nostram dilectam Dominam* dicas. Visum est enim nostris majoribus, quam fidem corde conceptam tenebant, eam et lingua publice testari, suamque simul gratitudinem in honoranda Virgine Matre ingenue profiteri. Facit idem Ecclesia in solemnibus preceationibus, ubi Deiparam gloriosam Dominam super sidera excelsam, et rursus angelorum Dominam, necnon cœli Reginam constanter appellat. Etenim vere hæc Sara, id est, domina seu princeps ac mater multarum gentium, existit, quandoquidem vere Isaac, hoc est, risum nostrum in summo communique mortalium luctu, ut antea Deus promiserat, generavit. Prior Eva mater viventium appellatur, ex qua secundum carnem infelicitur nascimur, qui altera indigemus Eva matre viventium, ut feliciter in Christo secundo Adam, juxta spiritum regeneremur.

Etsi vero hæc Dominae et Matris nostræ nuncupatio, quæ apud Damascenum et Patres frequenter sese offert, longa piorum consuetudine corroborata est, sæpeque multis consolationem sanctam excitat, tamen morosos Ecclesiæ hostes non parum offendit, utpote qui suis et collegarum, ne dicam, et amicarum laudibus magis quam piis Mariæ et sanctorum titulis, præconiis, honoribus delectantur. Quid autem impedit, quæso, si, positis affectibus, ex æquo judicandum est, communem et Dominam et Matrem illam agnosci atque prædicari, quæ omni nobilitatis nativique splendoris genere progenitores, heros, heras, principes et reges omnes facile superavit, summoque beneficio universum genus humanum sibi devinxit, cum mundi Salvatorem edidit atque donavit? « Non alius Christus quam ex Maria, » inquit Tertullianus ²³. « Mariæ Filius nemo fuit nisi Jesus, et omnis vere Christianus Mariæ filius, » quod Origenes ²⁴ perspicue dixit. Tum Augustinus astruit ²⁵, « Mariam corporalem simul et spiritualement Christi Matrem esse: quia non modo caput ipsum et Salvatorem totius mystici corporis enixa est, sed et spiritu Matrem se membrorum Christi præbuit, eo quod charitate sit maxima cooperata, ut fideles in Ecclesia nascerentur. » Quare fidenter cum Athanasio magno dicimus orthodoxi: « Quandoquidem Christus Rex est, qui natus est ex Virgine, idemque et Dominus et Deus, eapropter et Mater, quæ eum genuit, et Regina, et Domina, et Deipara proprie et vere censetur, licebitque nobis ita congruenter dicere, dum ad ipsam et ad eum, qui ex ea genitus est, carni-

¹⁵ Lib. De nominibus Hebraicis.

¹⁶ Serm. De laudibus Virginis.

¹⁷ Serm. 146.

¹⁸ Lib. II, Instruct.

¹⁹ Lib. IV Fidei orthodox. cap. 15.

²⁰ De excellent. Virg. cap. 9.

²¹ In serm. De laudibus Virginis.

²² In responso ad petitiones Antonini Romani consulis.

²³ De præscriptionibus hæreticorum.

²⁴ In Joan.

²⁵ Lib. De sancta Trinit. cap. 6.

ferum Filium respicimus. » Qua ratione ductus Petrus Damianus, ut pie, sic reverenter hanc communem Dominam Matremque compellat²⁶: « Scio, inquit, Domina, quia benignissima es, et amas nos amore invincibili, quos in te et per te Filius tuus et Deus tuus summa dilectione dilexit. » Et rursus: « Merito beata Maria dicitur Parens parentis, fons fontis vivi, origo principii: quia ille ex ea prodiit per materiam carnis, qui caput est et initium omnium rerum per essentiam deitatis²⁷. » Quid? quod Lutherus manifeste docet, Evam primam illam matrem mortalium, ex qua in peccatis nascuntur omnes, cum Matre Maria componendam esse, ita ut singuli Deiparam hoc pacto alloqui possint: En Puer ille, quem tu, Maria, peperisti, meus est: sua caro et sanguis, mea caro et sanguis sunt, atque ideo etiam Mater mea es, et pro tuo filio a te habebor²⁸. Postremo an singulare Matris et Domine nostræ nomen illi non congruit, quæ si cum aliis conferatur electis, secundum æternam summi Patris electionem, quasi primogenita, et præ omnibus benedicta: Christi vero sicuti parens, sic etiam socia, vel, ut Epiphanius vertit interpret²⁹, assectatrix conjunctissima, et demum humanæ salutis cupidissima fidissimaque semper procuratrix existit, ac multo de nobis melius quam parens ulla de suis liberis est merita: ac in cælis porro mereri pergit, ut alibi duce Christo evincemus? Proinde turpiter hallucinantur, nimiumque secundum carnem judicant, qui Mariam perinde ac Adæ filiam, naturæ et communibus gratiæ donis præditam duntaxat intuentur, ac aliis ita intuendam proponunt, ut justis et sanctis reliquis illam exæquent: tantum abest, ut gratis animis eandem pro Matre et Domina incomparabiliter a Deo exornatam suspiciant, prædicent atque venerentur.

Cæterum ut ad Mariæ nomen redeam, etiam atque etiam affirmo, hoc nequaquam novum esse atque vulgare, sed antiquitatis et gratiæ et majestatis refertum, quod legis antiquæ mysterio eleganter respondeat, simulque coruscantis Evangelii splendorem apte commendat: nomen, inquam, tali personæ congruens, quæ summi Dei et Regis æterni digna Mater effecta, non potest etiam Domina nostra et omnium credentium Mater non merito existimari. In quem sensum Anatolius³⁰ auctor Græcus dixit: « Quæ ab æterno prædestinata fuerat, ut Dei domicilium divinumque sempiternæ naturæ templum foret, hæc universorum Regina jure salutatur. » Quare si ullum aliud venustum, præclarum et gratiosum nomen ulli contigit mortalium, quod scribi; legi, decantari, pingi sculpique mereatur, id Mariæ nomen videri potest, dignum sane quod in omnium oculos, aures et mentes incurrat, magnaque cum reverentia et privatim et publice nominetur. Nam

et cum ipso Evangelio natum est, si veram Mariam spectemus, nec abolebitur unquam, quandiu vox evangelica in mundo sonabit, sed ubique gentium, et ab omni credentium ordine, clam, palam celebrabitur, quod ut pios mirifice recreat et oblectat, sic etiam impiis profitur sæpe, quodque nec ab alio quam ab angelo in terras demisso sanctis parentibus primum denuntiatum est: quod demum inter alios omnes, quorum nomina in libro vitæ scribuntur, et excellentius et venerabilius judicatur, sicut doctus Idiota³¹ notavit. Ac multo quidem vetustior Chrysologus³², ne hujus dignitatem nominis ignoremus, sequens illi tribuit eulogium: « Nomen hoc prophetiæ germanum est, hoc nascentibus salutare, hoc virginitatis insigne, hoc pudicitie decus, hoc indicium castitatis, hoc Dei sacrificium, hoc hospitalitatis virtus, hoc collegium sanctitatis. » Merito ergo Matris Christi nomen est hoc maternum. Non quod tanta vis sive ex nuda trium syllabarum compositione, sive ex nominis hujus prolatione pendeat, quando et Maria dicta est civis Hierosolymitana, mulier tam scelestæ, ut suum ipsa filium jugularet, igneque coctum vellet edere; sed quod proprium hoc Deiparæ nomen ad tantæ Matris honorem et sanctitatem relatum, ac pie everenterque prolatum multis sæpe prosit, et singularem quamdam energiam divinamque virtutem contineat.

Vulgaris autem interpretatio, quam sæpe Bernardus, et ante illum Eucherius et Beda sunt amplexi, sed et Hieronymus præter Hebræos comprobant, in eo versatur, ut Maria idem quod *Stella maris* significare dicatur. Ipsa enim quasi sidus eximium inter fluctus sæculi labentis, gratia privilegii specialis refulsit, ut Bedæ verbis utamur³³. « Ipsa est Stella, imo stella stellarum, cujus ductu et interventu ad patriam transfretamus, » si Gilbertum³⁴ audimus. « Tolle Mariam hanc maris stellam, inquit Bernardus³⁵, maris utique magni et spatiosi, quid nisi caligo involvens et umbra mortis ac densissimæ tenebræ relinquantur? Totis ergo medullis cordium, totis præcordiorum affectibus et votis omnibus Mariam hanc veneremur, quia sic est voluntas ejus, qui totum nos habere voluit per Mariam. » Quod si plura de hoc nomine cupis audire, sic idem Bernardus tantopere a Luthero laudatus alibi disserit³⁶: « Ipsa namque aptissime sideri comparatur: quia sicut sine sui corruptione sidus suum emittit radium, sic absque sui læsione Virgo parturit Filium. Nec sideri radius suam minuit claritatem: nec Virgini Filius suam integritatem. Ipsa est igitur nobilis illa stella, ex Jacob orta, cujus radius universum orbem illuminat, ejus splendor et præfulget in supernis, et inferos penetrat, terras etiam perlustrans, et calefaciens magis

²⁶ Serm. 1, De Nativit. Mariæ. ²⁷ Serm. 3. ²⁸ In festo Nativit. Christi circa Evang. Missæ antileucanæ.

²⁹ Hæres. 78, contra Antidicomarianit. ³⁰ In Cantico de Mariæ Nativit. ³¹ In contempl. de Virgine, cap. 5. ³² Serm. 146. ³³ Hom. in festo Annuntiati. ³⁴ De altercat. Synagoge et Ecclesiæ. ³⁵ Serm. de Nativit. Mariæ. ³⁶ Hom. 2, super Evang. *Missus est*.

mentes quam corpora : fovet virtutes, excoquit vitia. Ipsa, inquam, est præclara et eximia stella super mare magnum et spatiosum sublevata, micans meritis, illustrans exemplis. » Scitum est igitur quod ad nomen hoc sacrum alludens poeta Mariæ decantat³⁷ :

*Nunc, o Stelia maris nostri, nos aspice præsens,
Eripe tot pelagi pene haustos fluctibus atris.
Nunc lucem, lucisque tuæ jubar exere, et orbi
Exorere, ac radiis nigrantem discute nubem.*

Ac fortassis huc pertinet, quod Hebræi inter arcana sua celeberrimum ducunt, unam inter creaturas omnes longe perfectissimam esse, ipsi Mitatron, hoc est, principem facierum appellant, quia semper stet ante faciem summi imperatoris, et jus habeat ad ipsius præsentiam bene meritis introducendi. Animadversum est autem ab eruditissimis, Mariæ nomen cum illo (Mitatron) haud perperam convenire, cum et numerus ex litteris collectus respondeat, et supputanti summam efficiat 999, novem videlicet centenarios, novem denarios ac novem unitates. Qua de re, si quisquam plura requirit, aut Hebræos fontes, aut alios eruditos consulat : nos quidem alibi de aliis Mariæ nominibus probatisque in Ecclesia titulis disseremus. Interim vero quod fateri non audent sectarii, utpote nimium scrupulosi, ingenue profiteamur Catholici magnum Athanasium³⁸ ducem nobis proponentes, et Mariæ consona voce accinentes : « Decet te Matrem, Dominam ac Heram cognominari, eo quod ex te prodiit Rex, Dominus et Deus noster. Ave, gratia plena (Luc. 1, 28), et pro nobis intercede Hera, Domina, Regina et Mater Dei. »

Sed quoniam et alias ejusdem nominis feminas, easque sanctas et laudabiles in Evangelio reperimus, de his quædam adjicere, non omnino fuerit intempestivum. Ac habent illæ quidem cum nostra Maria omnium principe non pauca sibi communia, potissimum si et Christi erga illas, et illarum vicissim erga Christum amorem singularem, pietatemque officiosam rite consideremus. De hisce Mariis Theophilus Lebbæus, in Lutheri schola educatus ad hunc modum scribit³⁹ : « In historia evangelica quatuor Mariæ celebrantur. Prima est Maria Mater Jesu Christi, filia Eli, qui alio nomine Joachim dictus est. Matrem ejus fuisse Annam scribit Epiphanius et Joannes Damascenus. Aliqui etiam addunt sanctam Annam, matrem Mariæ, fuisse sororem sanctæ Elisabeth matris Baptistæ. Secunda fuit Maria Cleophae, soror Mariæ Virginis. Tertia fuit Maria Magdalena. Quarta soror Marthæ et Lazari resuscitati. » In quibus verbis multa se nobis offerunt paulo pressius excutienda. Primum et nos cum Lebbæo fatemur, inter quatuor Marias, qua-

tum in Evangelio laus est, Matri Domini primas deberi, utpote inter mulieres omnes plane benedictæ, atque citra omnem controversiam sanctissimæ, celebratissimæque. Recipimus præterea, quod idem Epiphanius et Damascenus sequens, suos Mariæ parentes Joachim et Annam, de quibus postea dicemus, assignat. An vero eadem Anna soror fuerit Elisabethæ, non satis constat ; probabilis videtur, quod magnus ille patriarcha Germanus affirmat⁴⁰, cognatam illam potius fuisse quam sororem hujus Elisabethæ, quæ Joannem Baptistam procreavit. Porro quod ad numerum harum seminarum attinet, quem fortasse Lebbæus ex⁴¹ Theophylacto transcripsit, maximi doctoris⁴² Hieronymi verba subjiciam, a quo facile discedendum non est, si opinionem ut probatiorem, ita et securiorem, amamus. « Quatuor, inquit, fuisse Marias in Evangelio legimus : unam Matrem Domini Salvatoris ; alteram, materteram ejus, quæ appellata est Maria Cleophae ; tertiam, Mariam matrem Jacobi et Josæ ; quartam, Mariam Magdalenam. » Ac alibi rursus se contendere nolle asserit⁴³, quin alia fuerit Maria Cleophae, alia Maria Jacobi et Josetis. Quæ si vera sunt et Evangelio consonant, ut certe consonant, hallucinatur plane Lutherus⁴⁴ qui præter Deiparam et Magdalenam non nisi unam adhuc Mariam agnoscit, eamque simul Mariam Cleophae uxorem, necnon Jacobi, sed et Simonis et Judæ et Josæ sive Josetis matrem constituit. Hinc præterea liquet Mariam Magdalenam a Lazari Marthæque sorore non distinguendam, sed unam et eandem illam unctricem Domini apud evangelistas intelligendam esse. Qua in re⁴⁵ Augustinus, ⁴⁶ Gregorius, ⁴⁶ Beda, ⁴⁷ Christianus Druthmarus, ⁴⁸ Rabanus, alique plures theologi Hieronymo astipulantur ; quorum sententiam eo majoris facere debemus, quo propius ad illam accedit auctoritas Ecclesiæ, non nisi unam Magdalenam Domini unctricem tot sæculis et agnoscitis et publice celebrantis. Nam Græci theologi hic sibiipsis fidem derogant, cum inter se tantopere variant, ut modo tres, modo duas Marias Magdalenas sive mulieres, quæ Christum unxerint, in Evangelio statuere conentur. Adversus hos Joannes episcopus Roffensis, sanctimonia æque ac doctrina præstans, toto libro decertat : ac propterea de præsentī controversia nos pluribus hoc loco non digladiabimur.

Ut ad Marias evangelicas redeam, nihil sane attinebat novatores in illas impetum facere, suamque acerbitatem exercere, ac præter omnem veterum morem easdem calumniose traducere. Nam Georgius Æmilius⁴⁹ infirmitatem et ignorantiam, adeoque incredulitatem illis tantam imputat, quantam meruerint, ut Christum in sepulcro quæsitum, nec

³⁷ Vide in Hymno magnæ Matri Virgini. ³⁸ In Evang. de sanctiss. Deipara. ³⁹ In Onomastico theologico. ⁴⁰ In Serm. de Virg. oblata in templo. ⁴¹ In exposit. Joannis, cap. 9. ⁴² In quæstione quarta ad Hedibiam. ⁴³ In lib. Adversus Helvidium. ⁴⁴ In Comment. Epist. ad Galat., cap. 1. ⁴⁵ Lib. II, De consensu Evangel. cap. 9. ⁴⁶ Hom. in festo Magdalene. ⁴⁷ In cap. VII Luc. ⁴⁸ In cap. VI Matth. ⁴⁹ In cap. VII Luc. Lib. de tribus Magdalenis. ⁵⁰ In explicat. Evangelii de Paschate.

mortuum, nec viventem potuerint invenire. Humanior non est Antonius Corvinus⁵⁰, qui easdem curiositatis simul et incredulitatis accusat, quandoquidem sine mandato Dei aromata compararint, quasi carnali Dei cultui deditæ, cum ad Christum in sepulcro ungendum accesserunt. Sed et Melancthon⁵¹ cum hisce Mariis confert eos, «qui volunt Domino ostendere aliqua bona opera (verbis illius utor) et non ab ipso potius accipere bona. Sed angelus objurgat mulieres.» His accedit Rudolphus Gualtherus bonas matronas ab angelo reprehensas affirmans⁵², quoniam Resurrectionis Christi mysterium, nec intellexerint, nec observarint. Quid autem Erasmo Sarcerio⁵³ vehementius? quid insulsius? qui tot criminibus hasce Marias gravat et infamat, cæcas, stultas, ridiculas, carnales, infideles non semel appellans. Cur ita rogas? quandoquidem sine Dei verbo emerunt aromata, summo diluculo exierunt ad monumentum Domini se contulerunt, de lapide revolvendo inter se contulerunt, ac demum in monumentum ingressæ sunt. O atrocita crimina, quæ distincte Sarcerius numeraret atque publice perstringeret, ob quæ Marias infidelitatis ab angelo convictas esse fingeret, et ex quarum exemplo colligeret, omnem bonam hominis intentionem et actionem, etiamsi sanctissima videatur, sine verbo Dei meram esse infidelitatem. Hoccine sit Evangelium illustrare? Ino pervertere, insignes Evangelii personas malitiose denigrare, laudanda illarum benefacta, diabolico studio convellere, Deique verbum non solum ad sensum omnino peregrinum, de quo nunquam cogitavit antiquitas, sed etiam ad fœdi erroris patrocinium impiedetorque. Totius autem depravationis caput in eo versatur, quod isti pro sua libidine hoc idolum jam antea sæpe protritum extruunt atque defendunt, pro inutili ac damnabili cultu habendum esse, quidquid sine Dei verbo vel instituitur, vel agitur a mortalibus. Atqui nullum Dei verbum scriptum (de apostolicis litteris loquor) tunc exstabat, et ne apostoli quidem Evangelium de Christi Resurrectione adhuc intelligebant. Tum hæ mulieres eodem negotio excusari possunt, quo Christus ipse unam illarum adversus Simonis Pharisei, Marthæ sororis et Judæ apostoli sive querelas, sive sugillationes falsas jam ante purgaverat defenderatque. Hinc illa Domini verba: *Quid molesti estis huic mulieri? Bonum opus operata est* (Matth. xxvi, 10): licet alioquin ea suæ pietatis testimonia ederet, quæ nec Dei verbum, nec Christus ipse flagitare atque præciperet.

Est ita quidem, in hisce Mariis aliquam fidei imbecillitatem apparere, ad quam curandam instructione quadam et opera spiritualis medici in-

digebant, nimirum ut de novo et nondum patefacto vereque sublimi resurrectionis Domini mysterio informarentur. Verum hæc qualiscunque ignorantia vel hallucinatio, eo quidem tempore nulli culpæ fuit affinis, et si qua culpa fuisset, præclaris illis officiosæ pietatis studiis facile potuit compensari atque sarciri. Quod vero Mariis ab angelo dicitur: *Nolite expavescere, Jesum queritis Nazarenum* (Marc. xvi, 5), et quæ sequuntur, non objurgatoria, ut isti fingunt, sed consolatoria est oratio, quæ illarum animi pavidæ (ob aspectum enim et alioquium angelicum non poterant non timore affici) statim erigantur atque confirmentur. Ut enim⁵⁴ Gregorius⁵⁵ et Beda locum interpretantur, tantumdem illis angelus dixisse videtur: «Paveant illi, qui non amant adventum supernorum civium, inter quos erant utique milites sepulcri custodes, omnesque Christi hostes, sanguinarii. Vos autem cur pertimescitis, quæ vestros concives videtis?» Unde Chrysologus⁵⁶ eundem locum sic interpretatur: «Vos gaudere convenit, non timere, quia resurrexit, quem quærebatis mortuum: vivit, quem fugebatis occisum.» Certe non magis hic objurgat Marias angelus, quam Gabriel nostram Virginem illo dicto corripit: *Ne timeas, Maria* (Luc. i, 30): vel cum rursus pastores Bethleemites angelus affatur: *Nolite timere* (Luc. ii, 10). Quæ loquendi formulæ bonis angelis valde sunt usitatæ, ut passim Scriptura declarat, et præsentem consolationem afferunt mortalibus, et usum fere necessarium habent ad metum depellendum, qui ex rerum magnarum, præsertim spirituum apparitione insolitoque conspectu piis etiam et sanctis oboriri consuevit. Qua de re apud Athanasium videre licet, quæ Antonius Magnus⁵⁷ disserat, ut spirituum apparitiones exponat.

Quocirca relictis novatorum næniis, quid veteres de hisce Mariis ac piis earum operibus indicarint, ex uno atque altero Patrum, ascribemus⁵⁸. Gregorii Magni et Venerabilis⁵⁹ Bedæ verba sunt: «Sanctæ mulieres, quæ Dominum fuerant secutæ, cum aromatibus ad monumentum venerunt, et ei, quem viventem dilexerant, etiam mortuo, studio humanitatis obsequuntur.» Tum Eusebius Emisenus⁶⁰: «Considera modo, inquit, quo dilectionis igne interius ardebant, quæ feminei timoris et fragilitatis oblitæ, non solum in nocte veniunt, verum etiam confidenter in monumentum ingrediuntur. Unde et consolationis (non reprehensionis) verba audire meruerunt, dicente angelo: *Nolite expavescere: Jesum queritis Nazarenum crucifixum. Surrexit, non est hic.* (Marc. xvi, 6.) Qui vero Emisenum non audiunt, suum saltem duces et Sarcerii magistrum⁶¹ Lutherum audiant:

⁵⁰ In postilla circa Evang. Paschatis. ⁵¹ In exposit. cap. xxviii evangelistæ Matth. ⁵² In tractat. Marci evangelistæ cap. xvi. ⁵³ In post. circa Evang. festi Pasch. ⁵⁴ Hom. 21, circa Evang. festi Pasch. ⁵⁵ In exposit. Marc. xvi. ⁵⁶ Sermon. 80, de Christi Resurrect. ⁵⁷ In Vita Antonii Magni per Evagr. versa. ⁵⁸ Hom. 21, circa Evang. festi Pasch. ⁵⁹ In exposit. Marc. xvi. ⁶⁰ In explicat. Evangel. in fest. Pascha. ⁶¹ In postilla circa Evang. diei Paschæ.

« Ita certe his matronis erunt æquiores, multaque in ipsis laudanda reperient, utpote quod solæ itineri sese accinxerint, quod sævam Pilati et Judæorum iram contempserint, quod vitæ et salutis periculo sese objecerint, quando sub auroram ad monumentum Dominicum sponte profectæ fuerunt. Huc illas nihil aliud urgebat, inquit, præterquam favor et amor, quo in Dominum rapiebantur. Jam alte enim in corda earum dilectio Christi illapsa erat, ut vel mille cervices ipsius causa incertæ fortunæ commisissent. » Adjungit etiam, Resurrectionis Christi virtutem in illis tunc emicuisse, quæ femineos animos plusquam viriles reddiderit, rursusque illas animarit. Hæc Evangelio certe magis congruunt, quam quæ vani et inepti novatores, præsertim Sarcenius, ut a suo præceptore Lutherò disciscant, optimis Mariis insolenter affingunt. Atque ut mutus hic esset Lutherus, si evangelicam historiam propius inspicimus, tam præclara et multiplex harum mulierum laus est, ut vix aliæ magis evangelicæ vel dici, vel censi posse videantur. Hæ Christum Dominum in illis coruscantis Evangelii primordiis, si ullæ aliæ, familiarius agnoverunt, tantaque sacri Evangelii audiendi cupiditate fuerunt incensæ, ut ex Galilæa proficiscentes, longis itinerum spatiis talem doctorem ultro prosequerentur, quem suis etiam sumptibus in hoc munere liberaliter aluerunt atque sustentarunt. Quid? quod apostolis cordiores, Dominum ab amicis omnibus desertum, ab ipsis magistratibus sævissime tractatum, et in crucem denique cum latronibus suffixum, vel solæ, vel præcipuæ non deserunt, Christi passionibus, ut Petrus loquitur (*I Petr. iv, 13*), haud dubie fideliter communicantes. Quarum pietas in Christi funere honeste curando mirabiliter eluxit, dum nullis curis, laboribus, sumptibus, vigiliis pareunt, dum publicam contemnunt invidiam, dum ingens fortunarum ac vitæ periculum subeunt, suo ut in Christum mortuum amorī faciant satis: adeo charitas vel morte fortior in illis perseverabat. Quæ ob Domini crucem et mortem plenæ doloribus, unguenta sumptuose parant, tota nocte pervigilant, sollicitè lucem expectant, ante solis exortum excurrunt, per sanguinariam urbem, per media castra penetrant, non hostium sævitiâ, non periculorum metu, non sexus et conditionis imbecillitate absterrentur, quominus ad sepulcrum Dominicum perveniant. Nihil aliud erat in votis, nisi Magistri dulces tractare manus, et sacris ejus vulneribus amica indigere oscula, corpus vero non modo unguentis perfundere, sed et rigare lacrymis, totumque locum complere lamentis. An vero amantes illas Christus non redamat? piis harum officiis adeo delectatus, ut non modo per fulgentem angelum illis destinatum, sed per seipsum etiam easdem ante alios

discipulos a morte imprimis invisat, ac verbis amicis consolatus sit. Has primum augustæ Resurrectionis suæ conscias, testes, concionatrices, et quasi apostolorum apostolas fecit: his pedes suos in redivo et glorioso illo corpore contrectandos dedit: has sibi præcipuas velut amicas in terris delegit, ac procul dubio variis illustribusque donis, plus quam a nobis possit intelligi, eximie (*Math. xxiv, 28*) honestavit. Scitum est quod Ambrosius ⁶² illas appellat aquilas, circa Christi corpus congregatas, cum dictum evangelicum interpretatur: *Ubi fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilæ* ⁶³. Rupertus easdem devotas Christo feminas ⁶⁴, Beda sanctas, quæ solæ Christum arctius amaverint, vocat. An vero Salomé, quæ una ex reliquis ad Dominicum monumentum venientibus fuit, proprio Mariæ nomine vocata sit, haud satis constat: quanquam vulgo jam receptum est, ut omnes uno et gratioso illo Mariæ nomine insigniantur. De his propheticum illud in Christi persona dictum esse putant: *Derelicta sunt tantummodo labia mea circa dentes meos* (*Job xix, 20*). Etenim per labia, quæ membra sunt reliquis molliora, hoc loco sexum femineum, virili quidem infirmiore atque molliore, intelligunt, qui tamen viros ipsos vicerit, quando Christo dire afflicto et excruciato firmius adhæsit atque servivit: vere ut hic cum Paulo dixerimus: *Elegit Dominus infirma mundi, ut confundat fortia*. (*I Cor. i, 27*.) His jam Deiparam annumerare decet, quæ si ulla mulierum alia, fidelissime constantissimeque Christo in rebus adversis astitit, et quemadmodum ex Epiphanio meminimus ⁶⁵, individua Jesu assectatrix perpetuo fuit. Neque tamen illa, ut dictæ aliæ, Christo jam mortuo et sepulto fidem vacillantem et imbecilem, sed inconcussam, firmam integramque servavit, sicut alibi pluribus asseremus. Hinc evangelistæ cum alias mulieres circa Dominicæ sepulture curam versantes inducunt atque describunt, hanc unam velut absentem et ab aliis sejunctam omniumque Mariarum beatissimam prætermittunt. Cujus rei causam his verbis Bernardus ⁶⁶ ostendit: « Illa mater, quæ plus habuit pietatis, cum aliis ad ungendum non venit corpus Christi sepultum: quia frustra putabat eum ungi, quem resurrecturum sciebat. Vere fortis hæc mulier, et præ cunctis post Filium honoranda. Vere et Virago dici potest, quæ a viro Christo per animi fortitudinem separata non est; sed eum, quem morientem et mortuum vidit, credidit immortalitatis gloria sublimatum. » Verum satis sit hactenus tanquam e via deflexisse: ad quod diverticulum adversarii nos vel invitos abriperunt, dum Marias evangelicas indigne proscindunt, quarum honorem et officiosam in Christum pietatem aliquo certo studio ob Mariani nominis reverentiam vindicare decebat.

⁶² Lib. viii in Luc. ⁶³ Lib. De divinis offic. ⁶⁴ In cap. xiiii Lucæ. ⁶⁵ Hæc. 78, contra Antidicomarian. ⁶⁶ Tractat. de pass. Domin. cap. 2.

CAPUT II.

De Mariæ præstantia et singulari dignitate, quam non modo Patres, sed etiam ex adversariis quidam agnoscunt.

Mirum hac tempestate complures reperiri, qui ad præclaras Mariæ laudes nauseant: adeo illis invisum, suspectum et immodicum videri solet, quidquid de insigni Mariæ virtute, sanctitate et gloria vel scriptum legunt, vel dictum fortassis audiunt. Horum nos imbecillitati consulere, aut turpi potius errori occurrere cumprimis desideramus, ut eodem velut pharmaco et ægri hac in parte curentur, et sani in sua incolumitate corroborentur, sibi que certius persuadeant omnes, nobilissimum hoc excellentissimumque Dei organum, electis et beatis quibuslibet anteponendum esse. Principio negari nequitiam potest, Mariæ typum primam mulierem Evam exstitisse, et quidquid de hac ipsa cum laude dicitur, in illam longe magis competere, quæ alteram nobis et mundo Evam divino consilio præstare debebat. Quemadmodum igitur haud sine miraculo contigit, ut in rudis adhuc mundi primordiis primo Adam graviter obdormiente, de lateribus ejus portionem unam tolleretur Deus, et ad formandam præclaram vereque formosam feminam Evam accommodaret: ita de Maria sentire fas est, quod a secundo Adam, qui certe cruci affixus, et in profundum mortis somnum conjectus fuit, præcellentem illam virtutem acceperit, ut instar Evæ et ipsa omnium seminarum, imo et mentium humanarum pulcherrima simul et purissima in orbem prodiret, ipsique Adæ et charissima et conjunctissima foret. Eva nomen accepit, ut Mater viventium appellaretur. Eandem appellationem Mariæ largitur Epiphanius⁶⁷, quandoquidem ut omnis hominum generatio ex prima illa, quæ primævam nobilitatem inobedientia vitiauit infelicitate exorta est, sic vera vita, qua Deo secundum spiritum vivimus, per alteram matrem Mariam vere obedientem nobis perditis quasi restituitur, dum hæc ipsum vitæ fontem et auctorem Christum nobis exhibet. Vetus Eva fetus suos priusquam pareret exstinxit, noverca potius quam mater appellanda. Sed nova hæc Eva non morientium, sed reviviscentium mater existit, quæ incogitabili mysterio, de cujus osse fuerat genita, eum ipsum de sua carne vicissim genuit, nec ab alio fecundata, quam quem peperit. Unde Chrysologus⁶⁸ quoque dixit: « In quibus Eva maledicta puniebat viscera, nunc in illis gaudet, honoratur, suscipitur Maria benedicta. Et facta est vere nunc Mater viventium per gratiam, quæ mater ante exstitit morientium per naturam. » Tum Petrus Damianus affirmat⁶⁹: « Per hanc beatissimam Virginem non solum amissa olim vita hominibus redditur, sed etiam beatitudo angelicæ sublimitatis augetur, quia dum homo ad superna reducitur,

illorum numerus, qui diminutus fuerat, reparatur. » Verum de Mariæ et Evæ justa collatione, quæ latissime patet, alius erit locus postea disputandi.

Hæc illa in paradiso mulier promissa, totque sæculis expectata, de qua serpenti primorum hominum nequissimo seductori tam graviter dixit Deus: *Inimicitias ponam inter te et mulierem, inter semen tuum et semen illius.* (Gen. iii, 15.) Qui sermo divinus nec Evæ, neque ulli alteri mulieri, sed soli Mariæ congruit, quæ divinitus electa est, ut inter ipsam et serpentem, et inter utriusque semen non qualiscunque contentio, sed acre et perpetuum bellum intercederet, tam diu nempe duraturum, quoad eadem mulier ac benedictum ejusdem semen maledicti serpentis caput potestatemque summam contereret, ut amissa dignitas (et salus humano generi tandem restitueretur. Nec temere monent Hebraicæ linguæ periti, non simpliciter, sed cum articulo peculiari hoc loco de muliere pronuntiari, perinde ac si dicatur: *Inimicitias ponam inter te et illam mulierem*: sic admonente nos divino Spiritu, selectam prorsus et eximiam mulierem ad beatum illud semen procreandum certo Dei consilio prædestinatam esse. Et mulier quidem appellatur, quando et virgines propter sexum, mulierum nomine solent contineri, sed non mulier passa virum, cum Deus non viri et mulieris, sed mulieris duntaxat ac deinceps Virginis semen polliceatur. « Quo enim de semine hæc dicuntur, ut Rupertus⁷⁰ inquit, nisi de uno, qui est Christus? Ipse namque solus ita semen mulieris est, ut non etiam viri semen sit. » Eodem fere modo Epiphanius⁷¹ admonet, semen non ex viri conjugio, sed a Maria duntaxat acceptum hic intelligi oportere.

Hæc illa Rebecca vere alma, hoc est adolescentula abscondita, viro incognita, eximie speciosa, inter plurimos electa, a magno Patre conquistata, pretiosis donata monilibus, et singulari pudore cohonestata Virgo, solaque digna reperta, cui verus Isaac, omnipotentis nempe Patris risus, idemque omnis veræ lætitiæ nostræ fons, beatissimo spiritualium nuptiarum vinculo conjungeretur. Hæc sancta et sæculis omnibus celebranda Judith, eleganti sane aspectu prædita et decora nimis, quæ superbissimum caput amputat Holopherni, mulier Hebræa, quæ populo Dei pro certa desperatione præsentem salutem ac triumphum affert, de qua recte proprièque dixeris, quod de illa miranda victrice gratus Dei populus prædicabat: *Benedicta tu, filia, a Domino Deo excelso præ omnibus mulieribus super terram. Tu gloria Hierusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri.* (Judith xiii, 23; xv, 10.) Hæc illustris illa Esther, deliciæ Regis æterni, abscondita et custodita, incredibilisque pulchritudinis femina, præ aliis

⁶⁷ Contra Antidicomarianitas. ⁶⁸ Serm. 140. ⁶⁹ Serm. 3, de Mariæ Nativ. ⁷⁰ Lib. de Trinit. et oper. ejus, cap. 19. ⁷¹ Contra Antidicomarianit. hæres. 58.

omnibus electa Regina, et summo Regi summe grata, quæ toti populo ad depellendum triste mortis decretum singularem gratiam impetrat atque conservat. Hæc templum et sanctuarium Dei, aut sicut in Ezechiele Septuaginta transtulerunt (Ezech. XLIV, 16), sanctorum via, quod per hanc Virginem et viventium, id est, sanctorum Matrem, sanctitas ingressa fuerit in orbem terrarum, quodque Sanctus ille sanctorum, qui sanctos omnes efficit ac perficit, per hanc felicem portam sive viam primum apparuerit mortalibus. Hæc præcipua lectissimaque Dei sponsa et amica, quam in mystico epithalamio haud sine divino Spiritu Salomon celebrat, et dulcissimis vocibus affatur, quæ nempe sit Sponsa Domini et amica, sponsaque prorsus immaculata, pulcherrima, coronanda, sed et columba perfecta, talisque mulier, quæ suo miro decore non sit absimilis Hierusalem civitatum omnium elegantissimæ amplissimæque : mulier dico, quam filiæ Sion vident et laudant, imo quam reginæ beatissimam prædicant. Neque sat erat divino huic eucemistæ illam plerisque rebus, quæ ob gratiam, pulchritudinem, speciem et venustatem singularem amantur et appetuntur, conferre, quemadmodum, fonti mundissimo, horto amœnissimo, puteo aquarum scaturientium lectissimo, paradiso et horto deliciarum undique concluso maximeque munito, et aciei castrorum decenter instructæ, ac ideo etiam hostibus formidabili. Sed cum idem animadverteret, se tantæ personæ majestatem nullius quidem verbis, aut symbolis, aut præconiis posse consequi, in hanc demum vocem admirabundus erupit : *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol?* (Cant. VI, 9.) ? Et rursus : *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris, et universi pulveris pigmentarii?* (Cant. III, 6.) Iterum vero : *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum?* (Cant. VIII, 5.) Etsi enim hæc mystice dicuntur, et ab aliis aliter, præsertim vero de Ecclesia explicantur, tamen ut interpretes doctissimi fatentur, ad Mariam quoque spectant, eoque magis, quod sicut apud Aponium legimus, qui non credit Deum per Ecclesiam facere, quod fecit per Mariam, infelix est. Ac probabiliter affirmat Rupertus ⁷², totum Canticorum librum sic esse conscriptum, ut præcipua Dei sponsa Maria, quæ ille nihil habet charius sibi que conjunctus, in eo vel maxime ab amatore divino Deoque ipso depingatur, imo quædam illic ejus esse generis, ut ad Ecclesiam et personam aliam nisi Mariam, vix possint accommodari. Judicat et Andreas Cretensis ⁷³, non vulgaris auctor, Mariam in hoc ipso libro depingi, variisque modis mystice adumbrari.

Hæc demum est, ut paucis multa complectar,

quæ Moysi in rubo et igne, Aaroni in virga et flore, Israelitis in arca testimonii de lignis Sethim fabricata, Jesse in virga nunquam curva et semper erecta, Ezechieli in porta orientali perpetuo clausa et lucida, Gedeoni in vellere et rore depicta multo ante divinitus præmonstratur : ut omittam interim scalam cæli, templum Salomonis, aliasque id genus figuras ac singulares typos Veteris Testamenti, quibus Messie Matrem significari et exprimi, ne Hebræi quidem rabbini dissidentur, qui præclara de illa solent commemorare. Hanc enim petram primariam vocant, ex qua Messiam velut exscindendum esse prædixerit Zacharias : hanc primam creaturarum in humano genere, primumque hominem a peccato prorsus immunem faciunt : hanc prophetissam, quæ cuncta præ cæteris norit, omniumque prophetarum Dominam et Magistratam appellant, sicut et ⁷⁴ Galatinus ipsis rabbinorum verbis repetitis, comprobat. Ego vero sat habeo, unam rabbini Haccados proferre sententiam, qui Messie Matrem his verbis illustrat : « Sicut abacus est armarium, quod principes conficiunt, ut auri et argenti vascula in eo recondant, suamque gloriam et opes cunctis ostendant : ita Regis Messie Mater erit armarium, quod Deus ipse construxit, ut Messias in ea sedeat ad majestatis suæ gloriam mortalibus omnibus demonstrandam⁷⁵. » Atque hæc magister ille noster sanctus (sic enim a Judæis honoris gratia nuncupatur) ad Romanum tunc scripsit consulem, cum ne Mariæ parentes quidem in lucem essent editi. Cæterum ad ejusdem Virginis Matris commendationem, si Judaicos libros quærimus, nihil vehementius facit, quam quod illa in prophetiis litteris prægnans Virgo, et pariens itidem Virgo, quæ Deum inter homines generet, ac rursus prophetissa, necnon femina virum circumdans eximie appellatur.

Quid ergo mirum, credentes omnes, qui inde ab orbe condito Messie et Salvatoris sui desiderio tenebantur, de ipsius Messie Matre præcettare sensisse, et ejus adventum exoptasse? nimirum ut in suis tenebris præsentem veluti Luciferum et rutilantem auroram, veri nempe Solis prænuntiam, cernerent exoriri ⁷⁶. Cæterum Novi Testamenti locos alibi proponendos, eosque apud Lucam clarissimos prætermitto, in quibus de hac sacrata Virgine ac ejus admirabili sanctitate et excellentia singulari supra quam verbis explicari potest, Spiritus sanctus abunde nos commonefecit. Ingens profecto pondus tenent, et in Ecclesia tenere semper hujusmodi evangelicæ voces : *Ave, gratia plena, Dominus tecum* (Luc. I, 28) ; *Invenisti gratiam apud Deum* (Ibid. 30) ; *Fecit mihi magna, qui potens est* (Ibid. 49) ; *Beatam me dicent omnes generationes* (Ibid. 48) ; *Beatus venter qui te portavit : beata ubera, quæ suxisti* (Luc. II, 27) ; *Unde hoc mihi,*

⁷² In append. comment. in Cantica. De gloria Trinit. et process. Spiritus sancti; lib. VII, cap. 13.
⁷³ De Dormit. Beiparæ. ⁷⁴ De Arcanis Catholicæ veritatis, lib. VII, cap. 4, 12. ⁷⁵ In respons. ad 7 petii. Antonini consulis. ⁷⁶ In Evangelio, Maria mirifice commendata.

ut veniat Mater Domini ad me (Luc. 1, 45)? Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui (ibid. 42), ut reliqua id genus testimonia, quæ ad Mariæ dignitatem astruendam maxime faciunt, et in Evangelio piis dulcissime sonant, silentio committamus.

Igitur a Scripturis ad Patres Ecclesiæque doctores transeo, copiosos illos quidem et liberales Mariæ præcones, quemadmodum hoc opus universum luce clarius demonstrabit, sed ex quorum monumentis nunc pauca duntaxat, et veluti carptim ad commendandam hujus Virginis gloriam attingemus. Si de peccatis agitur, nullam de Maria questionem vel disputationem sustinet Augustinus, cum plus gratiæ illi, quam sanctis reliquis ad vincendum omni ex parte peccatum collatum fuerit, quæ concipere ac parere meruit Salvatore. Sicut etiam a Bernardo ⁷⁷ dictum est: « Decuit nimirum Reginam virginum singularis privilegio sanctitatis, absque omni peccato ducere vitam, quæ dum peccati mortisque pareret peremptorem, munus vitæ et justitiæ omnibus obtineret. » Si puritatem eximiam quærimus: « Maria est inter tot hominum, qui salvantur, animas velut electa columba, non solum pulchra penitus et immaculata, sed etiam quæ puritate Cherubim et Seraphim antecellit, una omnium sanctissima et innocentissima et beatissima, quam omnes omnium hominum generationes omnibus vocibus nunquam cessantibus merito prædicent, » teste Theodoro ⁷⁸. Si gratiæ sublimitatem et virtutum sive multitudinem, sive magnitudinem consideramus, sic de illa quidem Chrysostomus ⁷⁹ concionatur: Μέγα γὰρ ὄντως τῆς Παρθένου τὸ θαῦμα. Τί γὰρ μείζον τῶν ὄντων εὐρεθήσεται ποτε; Τῆς γὰρ γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ πλατυτέρα αὐτῇ μόνῃ ἐφάνη. Τίς γὰρ ταύτης ἀγιωτέρα γέγονεν; Οὐ προφηταί, οὐκ ἀπόστολοι, οὐ μάρτυρες, οὐ πατριάρχαι, οὐ Πατέρες, οὐκ ἄγγελοι, οὐ θρόνοι, οὐ κυριότητες, οὐ τὰ σερραφεῖμ, οὐ τὰ χειρουβείμ, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὁρατῶν τε καὶ ἀόρατων ἐν ποιήμασι μείζον ταύτης εὐρίσκεται. Quæ Latine versa hunc sensum exprimunt: « Magnum revera Virgo hæc mundi miraculum est. Ecquid enim in rerum universitate queat hac majus ac subtilius inveniri? Sola hæc cælum et terram amplitudine superavit. Quidnam illa sanctius? Non prophetæ, non apostoli, non martyres, non patriarchæ, non Patres, non Angeli, non Throni, non Dominationes, non Cherubim, non Seraphim, non aliud denique quippiam inter creatas res visibiles, aut invisibiles una hac majus aut excellentius inveniri potest. » In eundem sensum alibi quoque docet, ubi Virginem eandem reverenter affatur ⁸⁰: *Ut vere dignum et justum est glorificare te Deiparam et semper beatissimam et penitus incontaminatam Matrem Dei nostri, honoratiorem Cherubim, et glo-*

riosiorem incomprehensibiliter Seraphim, quæ citra corruptionem Deum peperisti: vere Deiparam te magnificamus: Ave, gratia plena, etc. Cum quæ oris aurei sententia non male congruit, quod Gregorius Nazianzenus ille ⁸¹, qui ab excellenti rerum sacrarum doctrina Theologi cognomentum invenit, suavissime modulatur:

Χαῖρ', ὦ κόρη πάγκαρτε μήτερ Παρθένε,
Κάλλιστα πασῶν παρθένων ὑπερτάτη,
Οὐρανίωνων ταγμάτων ὑπερτέρα
Δέσποινα, παντάνασσα, χάριμα τοῦ γένους.

Hoc est:

Salve, puella gratiæ,
Æquanda nullis, Mater et Virgo supra
Omnes decora virgines, et suprema
Quæ vincis omnes cælum ordines
Regina, Domina, generis humani bonum.

Ubi Gregorium et Chrysostomum sequitur Damascenus ⁸², ejus testimonio Maria res creatas omnes excellit, ac omnibus præest, utpote rerum omnium dominatrix ac Domina censenda, postquam ejus, qui cōdidit omnia, Mater effecta est. Suffragatur his Germanus patriarcha Constantinopolitanus, qui velut Chrysostomum præcipue imitaretur, ad Joannem Synadon episcopum hoc modo scribit: « Vere ac proprie veri Dei Matrem veneramur et magnificimus, et quavis visibili et invisibili creatura superiorem reputamus. »

His Græcis theologis Gregorius Romanus astipulatur, isque vel primariis Ecclesiæ Latine doctoribus annuerendus, qui Mariam montem sublimem, in omnium montium vertice situm, cum Isaia eleganter appellat, ut eam cunctis sanctorum ordinibus eminentiorem atque præstantiorem ostendat. Sic enim sanctus ille Pontifex loquitur: « Potest hujus montis nomine beatissima semper Virgo Maria Dei Genitrix designari. Mons quippe fuit, quæ omnem electæ creaturæ altitudinem electionis suæ dignitate transcendit. An non mons sublimis Maria, quæ ut ad conceptionem æterni Verbi pertingeret, meritum verticem supra omnes angelorum choros usque ad solium Deitatis erexit? Hujus enim montis præcellentissimam dignitatem Isaias vaticinans, ait: *Erit in novissimis præparatus mons domus Domini in vertice montium.* (Isa. 11, 2.) Mons quippe in vertice montium fuit, quia altitudo Mariæ supra omnes sanctos refulsit. Nam sicut mons altitudinem, ita domus designat habitationem. Mons quippe et domus apte dicitur, quæ dum incomparabilibus est illustrata meritis, Dei unigenito, in quo recumberet, sacrum præparavit uterum. » Cum his non male convenit, quod insignis auctor Petrus Damianus ⁸³ non tam suo, quam totius Ecclesiæ nomine testatum reliquit: « Ecquid mirum, inquit, si hæc ineffabilis Virgo in suis laudibus modum humanæ vocis exuberat, cum et

⁷⁷ Epist. 174. ⁷⁸ Lib. III, in Cantica cantie. ⁷⁹ Hom. in hypapant. Domini. ⁸⁰ In Liturgia. ⁸¹ Lib. de Christo patiente. ⁸² Serm. de Dormit. Deipa. et lib. IV de Fide orthodoxa, cap. 15. ⁸³ Serm. de Mariae Nativit.

ipsam humani generis naturam excellentium meritum dignitate transcendat? Non denique excellentissimus ille patriarcharum chorus, non providus prophetarum numerus, non iudex apostolorum senatus, non martyrum victor exercitus, non aliquis antiquorum, non quisquam sequentium Patrum huic beatissimæ Virgini poterit comparari. Quid enim sanctitatis, quid iustitiæ, quid religionis, quid perfectionis singulari huic Virgini desse potuit, quæ totius divinæ gratiæ charismate plena fuit? Neque solum⁸⁴ Bernardus, verum et⁸⁵ Augustinus agnoscit, Mariam esse mulierem illam in Apocalypsi descriptam⁸⁶, quæ et amictum solaribus fulgoribus radiantem, et caput duodecim stellarum corona redimitum habuit, lunam interim suis subiectam pedibus tenens. Jure autem, sole perhibetur amicta, ut Bernardi verbis utamur, quæ profundissimam divinæ sapientiæ ultra quam credi valeat, penetravit abyssum: ut quantum sine personali unionē creaturæ conditio patitur, luci illi inaccessibili videatur immersa.

Quis vero stellas Mariæ caput cingentes, et e quibus regium ei diadema compactum est, digne satis explicet? Notavit de his aliquid quoque Bernardus, duodecim prærogativas gratiarum, velut stellas lucidissimas, indicans, quibus hæc Virgo singulariter adornatur. Adjungit porro: « Sed et defectus omnis sub ea, et quidquid fragilitatis seu corruptionis est, excellentissima quadam sublimitate præ cæteris omnibus excedit, et supergreditur creaturis, ut merito sub pedibus ejus luna esse dicatur. » Eodem pertinet, quod Rupertus⁸⁷ docet, Mariam in Canticis veluti solem jure vocari, quæ licet natura non sit idem, quod Sol verus et æternus, ex ipsa nimirum prodiens, tamen ab hoc ipso Sole honoretur, quemadmodum parentes a filiis decet honorari. Qui enim dixit: *Honora patrem tuum et matrem* (Exod. xx, 2), non dubium, quin et ipse honoret, et ab omnibus amicis suis suam velit honorari Matrem. Hæc una et perfecta illa columba electa Genitrici suæ, antiquæ videlicet Ecclesiæ, ac Matri etiam Jerusalem, quæ sursum est, quia nec inter angelos, inquit, nec inter homines similem vel primam habet, vel sequentem habitura est. Unde alibi hoc etiam Mariæ eulogium defert⁸⁸: « Qua sui corporis parte altius post ipsum caput suum Christum Ecclesiæ sublimitas eminuit, quam singularibus hujus Reginæ angelorum meritis, cujus ex carne sine viro Christus, ut lapis de monte sine manibus, est editus? Et quo in vertice montium tantum myrrhæ, id est, mortificationis, cum thuris, id est, piæ orationis odoribus, inveniri potuit, quantum in hujus beatæ Virginis anima, quam singulariter Dominicæ passionis gladius pertransierat?»

Verum enim vero ne in citandis hoc loco Patri-

bus modum excedam, unum et pervetustum illum duntaxat adjungam, qui præstantem Mariæ dignitatem asserat, solusque sectariis omnibus opponi mereatur. Methodius⁸⁹ is est ab Hieronymo celebratus, nec solum Olympi, et postea Tyri episcopus, sed et clarissimus Christi martyr in Ecclesia, qui Deiparæ laudes longa et diserta oratione prosequitur, ex qua nos quidem pauca mutuabimur, et in lectoris gratiam Græce ascribemus: Εὐλογημένη σὺ, παντευλόγητε καὶ πασιπόθητε, ἐπ' εὐλογίαις Κυρίου. Τὸ θεοχαριτωτόν σου ὄνομα, Θεογεννήτορ καὶ δοδούχε τῶν πιστῶν· ἡ περιγραφή, ἐν οὕτως εἶπω, τοῦ ἀπεριγράπτου· ἡ ῥίζα τοῦ ὠραιωτάτου ἄνθους· ἡ Μήτηρ τοῦ πλάσαντος· ἡ τιτθὴ τοῦ τρέφοντος· ἡ περιοχὴ τοῦ περιέχοντος· ἡ φέρουσα τὸν φέροντα ῥήματι τὰ πάντα· ἡ πύλη τῆς ἐν σαρκὶ ἀνατολῆς τοῦ Θεοῦ· ἡ λαθὺς τοῦ καθαρτικοῦ ἄνθρακος· ὁ βραχὺς κόλπος τοῦ πάντων κόλπου· ὁ πόκος τῆς ἀκαταλήπτου δρόσου· ὁ τῆς ἐπιθυμίας Δαυὶδ ζωοδόχος λάκκος τῆς Βηθλεὲμ, ἀφ' οὗ πόμα ἀθανασίας ἐξέβλυσε· τὸ ἱλαστήριον, ἐξ οὗ Θεὸς ἐγνώσθη ἀνθρώποις ἀνθρωπομόρφως· τὸ ἄστιλον ἐνδυμα τοῦ ἀναβαλλομένου φῶς ὡς ἱμάτιον· ἡ δανείασα Θεῷ τῷ ἀνευδεδει σάρκα, ἣν περ οὐκ εἶχεν, ἵνα ἡ ὁ παντοδύναμος ὑπὲρ εὐδόκησεν. Τί τοῦτου περιφανέστερον; τί τοῦτου ὑψηλότερον; Ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν πληρῶν, οὗ τὰ σύμπαντα κτήματα, σοῦ γεγέννηται ἐπιδοξής. Σὺ γὰρ ἐδάνεισας Θεῷ θείαν σάρκαωσιν, ἣν οὐκ εἶχεν· σὺ ἐθωράκισας τὸν δυνατὸν τὴν εὐπρεπῇ τοῦ σώματος παντευχίαν, δι' ἧς αὐτὸς μὲν ὀφθῆναι χωρητῶς ἐμὸι δεδύνηται, ἐγὼ δὲ εὐπροσίτως ἀντωπίσαι αὐτῷ ἐνίσχυσα. Δι' ἧς πάντα τοῦ πονηροῦ τὰ πεπωρωμένα βέλη σθεοθήσεται. Εὖγε, εὖγε, Μήτηρ Θεοῦ καὶ δούλη· εὖγε, εὖγε, ἡ ὑπόχρευν ἔχουσα τὸν πάντων δανειστὴν· πάντες μὲν Θεῷ ἐποφειλομεν, σοὶ δὲ ἐποφείλεται. Ὁ γὰρ εἰπὼν, *Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα*, πολλῶ μᾶλλον αὐτὸς ἐν τούτοις ἐξετάζεσθαι ἐλόμενος, φυλάξει τὴν χάριν καὶ τὸ ἴδιον δῶγμα τῇ διακονισαμένῃ τὴν ἀνθαίρετον γέννησιν, καὶ δοξάσει θεοπρεπῶς, ἣν ἐπεγράφατο ἀπάτωρ ὡς ἄνδρον Μητέρα.

Hæc si Latine reddantur, in hunc modum sonant: « Benedicta tu, celeberrima et desideratissima: tuum, Dei Genitrix, nomen divinis benedictionibus et gratiis omni est ex parte refertum. Tu fidelium fax, tu incircumscripsi (si ita quidem loqui fas est) circumscriptio, tu speciosissimi floris radix, tu Creatoris Mater, tu nutrix omnia nutrientis, tu cuncta continentis et comprehendendis comprehensio, tu illius gestatrix, qui verbo suo portat universa, tu porta, per quam in carnem ingressus est Deus, tu purificantis carbonis forceps; tu præaugustus illius sinus, qui sinu suo omnia complectitur; tu incomprehensibilis illius roris vellus; tu Bathleemitica illa cisterna, quam velut vitæ refocillatricem David desideravit, et ex qua immor-

⁸⁴ In serm. *Signum magnum*. ⁸⁵ Lib. de Symbol. ad catechum., cap. 1. ⁸⁶ Apoc. xii. ⁸⁷ Lib. vi, in Cantic. ⁸⁸ De divinis offic., lib. vii, cap. 25. ⁸⁹ In Catalogo scriptorum ecclesiasticorum. In oratione habita ob hypapantem Domini.

talitatis poculum immortalibus emanavit; tu, propitiatorium; tu, per quam Deus humanam naturam indutus, mortalibus innotuit; tu impollutum illius indumentum, qui lucenti vestimento circumfunditur; tu Deo nullius alioquin rei indigo, carnem, quam non habebat, mutuata es, quo nimirum hac ratione Omnipotens, id quod esse dignatus est, homo videlicet, vere appareret. Quid hoc illustrius? quidve sublimius? Qui cœlum et terram implet, cuius præterea sunt omnia quæcunque moventur atque subsistunt, is tui factus est indigus. Tu enim admirabilem Incarnationem, quam aliquando non habuisti, Deo mutuo dedisti. Tu potentem illum corpore, tanquam decenti quadam panoplia induisti, per quam quidem ipse facile a me caperetur et cerneretur, ego vero tutum et commodum ad illum accessum haberem; per quam etiam ignita omnia maligni tela exstinguuntur. Euge, euge, Mater Dei et ancilla: euge, euge, quæ debitorem illum habes, qui omnibus mutuatur. Deo namque universi debemus: tibi vero etiam ille debet. Proinde qui dixit: *Honora patrem tuum et matrem tuam* (*Exod. xx, 12*), ut is decretum a se promulgatum observaret, atque adeo hac in parte alios excelleret, omnem Matri et gratiam et honorem impendit, quæ certam secundæ nativitatis ministram illi se præbuit, quamque ipse patrem (hominem) nesciens secundam hanc ipsam nativitatem in matrem viri inexpertem ultro sibi cooptavit. » Quæ verba tam erudite, graviter et ingeniose ab illo martyre proferuntur, qui sub Valeriano et Decio suum pro Christi Evangelio sanguinem fudit, ut pios animos non possint non admodum delectare, præsertim si sensus in his reconditi sedulo exeantur. Totam demum orationem his verbis absolvit: « Quapropter ego cum celebri propheta de immensa excellentia tua nos admonente, concludens dixerim: *Quam magna est domus Dei, et ingens locus possessionis ejus? Magnus est, et non habet finem, excelsus et immensus.* (*Baruc. iii, 24, 25.*) » Nec dubium, quin eadem ratione velit intelligi, quæ passim apud prophetas de domo, de civitate, de monte, de templo Dei, cum laude dicuntur, ut sciamus his veluti typis Mariam adumbrari, nobisque commendari. Idem Methodius⁹⁰ Mariam alibi vocat *νοῦτον θρόνον δεδοξασμένον καὶ Θεοῦ ἐπάξιον*. Hoc est, glorificatam Deoque dignam sedem, quæ solis mentis oculis conspici possit. Appellat itidem vere animatam arcem nostri legislatoris Dei, et ejus, qui loco non potest comprehendi, cœlum vere comprehensibile. Tum pulchre isthæc subjicit: « *Χαῖρε, ἀγάπης Θεοῦ θησαυρὲ. Χαῖρε, ἀνθρωπείας γένου πηγὴ. Χαῖρε, Πνεύματος ἁγίου κατάσκιον*. Salve, inquit, dilectionis Dei thesauri: salve, humanitatis Filii fons: salve, Spiritus sancti umbraculum. » Nec sunt dissimilia, quæ apud Cyrillum Alexandrinum⁹¹ leguntur, sed a nobis alibi fortasse repetentur. A Petro⁹² de-

mum Damiano, qui gravis est et ipse theologus, cum multa possemus, hoc unum eulogium petemus: « Quid grandius Virgine Maria, quæ magnitudinem summæ Divinitatis intra sui ventris conclusit arcanum? Attende Seraphin, et in illius superioris naturæ supervola dignitatem, et videbis, quidquid majus est, minus Virgine, solumque Opificem opus istud supergredi. » Confert igitur Mariam throno Salomonis excellentissime pulcherrimeque fabricato, ut universis regnis opus præstantius non reperiretur. Reginam cœli esse docet, quam ipsi etiam apostoli non sine maximo stupore demirentur, et dicant: *Quæ est ista, quæ ascendit, sicut aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?* (*Cant. vi, 9.*) Ac tandem ad eandem Virginem sermone converso: « Summa gloria est, inquit, post Deum te videre, adhærere tibi, et in tuæ protectionis munimine demorari. »

An vero quisquam sectariorum Deiparam ita commendat, totque divinas in illa dotes tantopere suspicit atque veneratur, quemadmodum cum Methodio et Damiano sancta fecit antiquitas, et in hunc usque diem Ecclesia tum Græca tum Latina proficitur? Ancillam Domini esse Mariam passim inculcant: de Matre Domini honoranda, totque nominibus prædicanda vix ulla mentio: cum tamen Christus se Matri adeo accommodarit, et ejus ministerio egere, uti et potiri voluerit, nullique alteri plus gratiæ et honoris communicarit. Nec est interim, quod quisquam hac minus usitata verborum forma offendatur, qua testatur Methodius, ut auditum est, Deum Mariæ quodammodo indigum, aut illi obnoxium esse factum. Absit ut ideo divinæ virtuti et gratiæ quidquam voluerit derogatum, utve Creatori creaturam anteponat, sed summam potius summi Dei ad Virginem Matrem sese demittentis dejectionem et inexplicabilem exinanitionem aliqua ex parte nobis insinuavit. Sciebat ille utique Christum Mariæ subditum appellari, et postea in cruce oblatum esse, quando quidem ipse ita vellet, ac nullius opera vel præsidio indigeret, cum etiam mortuus seipsum ad vitam potuerit excitare.

Cæterum ne quisquam hæc aliaque Græcorum Patrum testimonia in dubium revocet, quæ in hoc opere subinde recurrunt, et in vulgaribus codicibus non reperiuntur, ingenue quod res est, hoc loco fatebor. Agit Romæ præstantissimus simulque doctissimus cardinalis Guilielmus Sirletus, cui hanc debeo et habeo sane gratiam, quod suas opes ex antiquissimis optimisque Græcorum theologorum scriptis undique corrasas nobis perbenigne communicarit. Ex hujus locuplete et rara quidem bibliotheca, quæ multis Græci thesauris præferri meretur, complures veterum sententias veluti lumina quædam proferimus, ut hinc etiam Catholica veritas illustretur. Quod si hoc studium novatores offendit, at

⁹⁰ In Threnis. ⁹¹ Hom. Ephesi dicta contr. Nest. ⁹² Serm. 2, de Mariæ Nativ.

certe piis, ut spero, non displicebit, qui secundum Evangelicam parabolam vinum vetus musto anteponebant, et ducem sequentes Apponium⁹³, elata voce Mariæ simul accinent: Vere digna, quam solam beatam omnes generationes dicant, quam gloriosam inter omnes feminas non solum diversarum gentium nationes, sed etiam cœlorum virtutes admirantes collaudent, per quam, vitam paratam, mortem fugatam, mundum reconciliatum gaudemus, per quam in terra maledictionis, in terra impiorum primum sanctæ voluntatis tuæ vox conservandæ virginitatis audita est, de qua prædixerat David: *Terra nostra dabit fructum suum. (Psal. lxxxiv, 13.)*

Sed enim infinitum pene sit persequi, quo studio Patres Mariam prædicarint, quibus illam honoribus affecerint, quam excellentem illi gloriam detulerint, quantumque semper tribuerint illius meritis et intercessioni. Ac præter alios quidem Deiparæ amatores atque cultores existere, quantum ex illorum scriptis conjici potest, Ignatius, Methodius, Athanasius, Basilius, Chrysostomus, Ephrem, Ambrosius, Augustinus, Cyrillus, Theodoretus, Andreas Hierosolymitanus, et alter Andreas Cretensis, Damascenus, Germanus, Ildefonsus, Anselmus, Damianus, Bernardus, Richardus, Rupertus, Guericus, Honorius, Idiota, Amadæus, Bonaventura, Dionysius, ut cæteros sive mediæ, sive posterioris antiquitatis theologos prætermittam. Ac nimium est sane vetustatis omnis ignarus, qui nescit Deiparam verbis Patrum honorificentissimis subinde compellari, et his ornari eulogiis: quod sit plena gratia, sanctissima, integerrima, purissima, beatissima, superbenedicta, tota pulchra, intemerata, expers omnis maculæ, Domina, Regina, Mater, Hera et Advocata nostra, super angelos exaltata, ac inter sanctos demum omnes incomparabilis. Quibus de rebus multa veterum testimonia suo loco monstrabimus, ut non solum veteres novique Antidicomarianitæ perspicue coarguantur, sed et Orthodoxi in vera confirmarent sententia, Mariæ autem honos et gloria inconversa persistat, nullaque hostium perversitate vel exstinguatur, vel obscuratur.

Porro ut novus mundus vere immundus non adeo Patribus obtrechet, qui seduli et officiosi Mariæ amici, prædicatores et cultores tot sæculis existerent, utque sectarii nobis in veterum auctoritate acquiescentibus magis fiant propitii, dabo illis quos audiant, non aliunde, quam ex nova ipsorum schola profectos, nec eos vulgares, sed præcellentes, et quasi sectarum antesignanos, qui tametsi multa inepte, falso, petulanter, impieque de Maria garriant, tamen sive prudentes, sive imprudentes ea nonnunquam in medium afferunt, quæ si æque a nobis in Mariæ laudem pronuntiarentur, aut profecto risu ipso-

rum sardonico exciperentur, aut inter nævos et stipulas facile numerarentur. Lutherus nostri temporis hæresiarcha Virgini alias vehementer infestus, sui veluti oblitus, hoc Mariæ testimonium alicubi præbet⁹⁴: « Dignum et justum erat, Mariæ personam ab originali peccato præservari, de qua Christus sumpturus erat carnem, quæ omnia peccata superaret. » Fatetur⁹⁵ præterea, illam Spiritu summe plenam, et Prophetissam esse maximam, quæ doctrina omnes apostolos et prophetas excelluerit, quæ nulli aliquando maledictioni fuerit obnoxia, præ cæteris a Deo benedicta, adeoque a primo conceptu, secundum animam gratiæ plena. Id vero sic alibi declarat⁹⁶, quod gratia Dei Mariam omnis boni abundantem fecerit, eamque ab omni malo liberarit, sed et cum illa Dominum esse, ut prædicat angelus, quoniam omne, quod faceret aut omitteret, non nisi divinum esset, et a Deo in ea perficeretur, qui præterea tutaretur eam atque defenderet ab omni, quod noxium et incommodum esse posset. Ejusdem Lutheri illa quoque vox est⁹⁷: « Nulla mulier tam sancta est, nec fuit, nec in posterum erit, quæ fructum ventris sui benedictum parit, quando nulla citra voluptatem et peccatum concipit. » Quid vero illud⁹⁸? « Eo ipso, inquit, quod Maria Dei Mater facta est, tam præclara et ingentia bona ei data sunt, ut superent captum cujuscunque. Hinc enim omnis honos ac beatitudo provenit, ut in universo humano genere unica persona sit superior cunctis, cui nemo sit par, quod cum cœlesti Patre Filium habeat communem. » Atque hoc ideam Lutherus Mariæ dictum applicat: *Fecit mihi magnifica, qui potens est*: talem enim ac tantum honorem in hac Matris Dei nomenclatura contineri, nemo ut majora de illa prædicare possit, etiamsi tot linguas habeat, quot flores terra, stellas cœlum, mare arenas sustinet. Alto igitur corde perpendendum esse, quid sibi velit Dei esse parentem. An vero mutus est Oecolampadius? Quam pie protestatur! quam egregie Catholicum simulat hæc oratione⁹⁹: « Nunquam de me, ut in Domino confido, audietur, quasi averser Mariam, erga quam minus bene affici reprobatae mentis certum existimem indicium. » Atque ut certius pateat, quantum ille Mariæ tribui velit: « Quæ supra omnes, inquit, quæ Regina est omnium, quam Deus præ omnibus honoravit, cui similis non reperitur alia, quid non assecuta, quod eminentissimam probet? » Neque contemnenda, sed approbanda nobis est Calvini sententia, Mariam ita commendans¹: « Hodie celebrari nequit allata nobis per Christum benedictio, quin simul occurrat, quam honorifice Mariam ornaverit Deus, qui unigeniti Filii sui Matrem esse voluit. » Et recte dicit Bucerus²: « Pius animus de Maria, vase tam sancto atque

⁹³ In lib. iv Cant. ⁹⁴ In postilla majore circa Evan. festi Concept. Mariæ. ⁹⁵ In postilla majore circa Evangel. Dominicæ proximæ ab Epiphia. et in die Concept. Mariæ et in concione 2 festi Visit. Mariæ. ⁹⁶ Circ. Evang. in fest. Annuntiat. ⁹⁷ In fest. Concept. Mariæ. ⁹⁸ In comment. sup. *Magnificat*. ⁹⁹ In serm. de laudando in Maria Deo. ¹ Circ. principium lib. De harm. Evang. ² In exposit. primi capitis Math.

electo, ut Christum nobis pareret, non nisi sanctissima cogitabit. » Confirmat præterea Bullingerus ³, Mariam plurimis maximisque charismatibus a Deo esse donatam, atque adeo omnium gratissimam et charissimam Deo, mulieribusque prælatam omnibus : membrum Ecclesiæ Catholicæ excellentissimum, ab ipsis etiam angelis omnibusque generationibus benedictam vereque beatam prædicatam, cujus memoria per Ecclesiam inter fideles jugis et celeberrima esse debeat, ea, quæ demum in communem vulgarium mulierum sortem iniquissime rapiatur. Neque perperam in hunc modum rationatur : « Si Maria benedicta est inter omnes mulieres, et beata ab omnibus prædicanda nationibus, infelices certe sunt Judæi, qui ipsam nunquam conviciis incescere desinunt : infelices sunt pseudochristiani, qui Judæis nihilo meliores, sua laude ipsam spoliunt. » Præclarum et illud : « Excellentissima sunt in Maria omnia, et hoc splendidiora, quo proficiscebantur ex fide sinceriore, et flagrantiore Dei dilectione. » Æque luculentum est illud : « Oportuit singulari et perpetua virginitate et puritate omnium selectissima, illustrem et esse et permanere, quæ singulariter electa a Deo in sacrosanctum Filii sui thalamum et templum, Mater erat omnium sanctissimi partus, Filii utique Dei æterni, futura. » Hæc propterea nobis repetuntur e scriptis adversariorum, non quod illorum præconiis Deipara egeat, quæ meliores profecto meretur encomiastas, sed ut major horum appareat turpitudine, qui ex eodem ore, ut inquirunt, calidum efflant et frigidum, suasque operas tam inique partiuntur, ut ad eandem Virginem et ornandam et deformandam sæpe Proteros agere, et in varias se formas mutare videantur. Ego vero immortalī Deo singulares ago gratias, qui non solum ex ore infantium et lactentium, sed per jugulum etiam adversariorum laudem suæ Matri perficit, ipsamque veritatem cum Mariæ honore conjunctam nobis in Ecclesia reddit illustriorem.

CAPUT III.

De nobili ac regia Mariæ genealogia, et quomodo circa illam Ecclesiæ hostes multis modis impingant.

Nihil pene intentatum relinquit milleartifex ille Satan, quo minus omni ex parte ter sanctam Virginem scelestus oppugnet : adeo infensus et infectus est huic mulieri, quæ inter cunctas alias clades, regno ipsius gravissimam attulit. Quare ultro citroque suos submittit satellites, qui non modo Mariæ verba et facta in Evangelio descripta mordeant et depravent, sicut postea convincemus, verum etiam qui in genus, parentes et primam ætatem ejus, hostilem impetum faciant, signaque infesta moveant. Ac ætate quidem Augustini Faustus prodiit Manichæus, imo Manichæorum sui temporis princeps, qui tametsi Mariam Hebræam ex Judaicis parentibus ortam fateretur, quod nemo nisi plane stolidus neget, tamen genus

illius ad tribum Levi potius quam Juda referendum esse contendit. Quam novi falsique dogmatis vanitatem non detexit modo, sed etiam fortissime dissipavit Augustinus ⁴, et Faustum eundem inter cætera irrefutabili hac ratione convicit : « Nos credimus, inquit, etiam Mariam fuisse in cognatione David, quia Scripturis eis credimus, quæ utrumque dicunt, et Christum ex semine David secundum carnem, et ejus matrem Mariam non cum viro concumbendo, sed virginem.

Quod vero Christus quemadmodum magni Patris Abrahamæ, et pronepotis ejus ex Jacob geniti Juda, sic etiam Davidis, in quo post Saul regia dignitas primum effulsit, semen et filius fuerit, non solum prophetiis, sed apostolicis etiam litteris luculenter expressum habemus. Quid enim apertius hac Dei promissione Abrahamæ facta, et in Jacob repetita : *Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ ?* (Gen. xxi, 18.) Jacob porro de sceptro Judæ filii, quem catulum leonis et invictum principem fore promittit, omnibusque fratribus anteponit, liquido est vaticinatus : *Ipse erit, inquit, gentium expectatio.* (Gen. xlix, 10.) Multæ autem ac illustres in David, sicut in nullum alium, Dei promissiones concurrunt. *Semel, inquit, juravi in sancto meo, si David mentiar : semen ejus in æternum manebit et thronus ejus sicut sol.* (Psal. lxxxviii, 36.) Ac rursum Davidi dictum est : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* (Psal. cxxxi, 11.) Ut omittam alias id genus promissiones, quæ in Regum historia sæpe commemorantur. Eodem spectat, quod apud Jeremiam loquitur Deus : *Si irritum potest fieri pactum meum cum die, et pactum meum cum nocte, ut non sit dies et nox in tempore suo : pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius, qui regnet in throno ejus.* (Jerem. xxxiii, 20, 21.) Isaias in hunc modum : *Super solium David et super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud, et corroboret in judicio et justitia amodo et usque in sempiternum.* (Isa. ix, 7.) Quocirca talis venire Messias debuit, qui non modo Davidis esset filius, et regnandi jus consequeretur, sed cujus quoque regnum aut potius monarchia perpetuo vigeret, nullisque hostium viribus aboleretur. Persuasum hoc quoque Judæis erat, quorum gratiam ut sibi magis magisque Matthæus conciliaret, his enim suum scripsit Evangelium, statim inde ab initio Jesum Christum, quem de Maria deinde natum ostendit, Davidis et Abrahamæ Filium appellavit. Sed et angelus Gabriel, cum de Christi regno Virginem instruit, et Virginis ejusdem Filium describit, clarissime loquitur : *Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum.* (Luc. i, 32.) Paulus autem suo Timotheo, imo Ecclesiæ universæ hanc credendi præscribit regulam : *Memor esto, Dominum nostrum Jesum Christum resurrexisse a mortuis,*

³ In serm. de beata Virgine Maria. ⁴ Lib. xiiii, Contra Faustum, cap. 9.

ex semine David secundum Evangelium meum. (II Tim. II, 8.) Ac alibi rursus : Manifestum est, inquit, quod ex Juda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est. (Hebr. VII, 14.) Quid, quod Pharisei Judæorum in Scripturis peritissimi, et a nostro quidem Christo alienissimi, dum rogantur : Quid vobis videtur de Christo, cujus filius est (Matth. XXII, 42) ? expedite profitentur, Davidis illum esse filium. Et manet hoc Judæis infixum penitus, quantumvis alioquin perfrictæ frontis et deploratæ sint perviciatæ, ut Messiam alium, nisi qui e stirpe Davidis regiam originem ducat, nolint agnoscere. Qui si pergent de Mariæ Filio esse contentiosi (is enim vere illis est petra scandali et lapis offensionis [I Petr. II, 8], nulloque illum Messiae officio et honore dignantur, sed omni potius probrorum et blasphemiarum genere insectantur), licebit suo illos gladio jugulare, suisque armis, id est, propheticis testimoniis expugnare, imo etiam contra perfidos ingentem testium turbam, a quibus fortissime coarguantur, producere poterimus. Etenim ipsorum pueri, mendici, cæci, pastores, milites, filii, fratres, seniores, probatissimique homines; ut Zacharias, Simeon, Joannes, sed et complures e civibus Hierosolymitanis ac omnium fere ordinum Israelitæ, hunc ipsum Jesum verum et proprium Davidis esse Filium, ipsumque Messiam jam olim publice proclamaverunt, vel certis iudiciis ita declaraverunt, ut de sincera illorum in Jesum fide non possit addubitari. Quæ satis quidem esse putamus, tum ad Augustini sententiam stabiliendam, tum ad stultam Fausti opinionem refutandam, qui Mariam ex tribu Levi potius quam Juda genus duxisse blaterat, nulla interim tot Scripturarum auctoritate commotus, quæ Christum, sicut ostendimus, secundum carnem Davidis Filium et promissum et exhibitum esse testantur. Non potest autem filius ex alia, quam materna prodire tribu, ac talis præsertim filius, quem citra viri consortium Mater Virgo concepit ac peperit, ut hic locum maxime habeat, quod a jurisperitis dici solet : *Ventrem sequitur partus*. Quid vero mirum, Faustum in Virginis genealogiam turpiter impingere, Faustum, inquam, tam insanum ac impium, ut et Christi genealogiam in universum rejicere non dubitaret, aperteque dixerit, genealogiam Salvatoris in Evangelii capite propositam, nec a bono viro scriptam, nec Evangelii partem esse, nec omnino ad Evangelium pertinere, sicut ex Augustino intelligi potest ?

Suppetunt et alia Scripturæ loca, quæ vanum hoc Fausti commentum explodant, certoque nos doceant, Mariæ prosapiam ad tribum Juda, cujus David quoque fuit, referri oportere. An enim ob-

securum est Isaie vaticinium, quod ad genus Messiae proprium pertinet : *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet* (Isa. XI, 1) ? ubi sub virgæ nomine, Mariam de Jesse, ac proinde Davidis semine procreatam, sicut Christum ipsum per florem accipi, nulla quidem jam eget disputatione, quando veteres hunc locum ita constanter interpretantur, præsertim Tertullianus⁶, Hieronymus⁷, Ambrosius⁸, et is quidem sæpe, sed et Augustinus⁹, Leo¹⁰ atque Damascenus¹¹. Nos Bedæ¹² verba subjiciemus : « Egressa est virga de radice Jesse, et Nazareus de radice ejus ascendit, quia intemerata Virgo Maria de stirpe David orta est, de cujus carne Dominus in civitate Nazareth veritatem carnis sine inquinamento carnis assumpsit. » Et Rupertus¹³ eundem Isaie locum tractans, Mariam virgam facit gracilem, pulchram, humilem et rectam, quæ nullum fruticem sibi coherentem habuerit, ejusque virgæ florem Christum Dei et Virginis Filium vocat. Nec temere Lucas indicat Joseph et Mariam, ut censum Cæsari penderent, sub ipsam Christi nativitatem a Galilæa in Judæam esse profectos, ut se Bethleemici oppidi cives, quod sub tribu Juda continebatur, ambo profiterentur. Cum igitur censiti sunt, ut Augustini verbo utar, scriptum est, eos fuisse de domo, id est, de genere David. Unde dixit Tertullianus¹⁴ : « Fuit Christus de patria Bethleem, et de domo David, sicut apud Romanos in censu descripta est Maria, ex qua nascitur Christus. » Ad hæc quoniam Maria in sponsam et conjugem Josepho traditur, non potuerunt ambo non esse contribules, nimirum ex genere David, quod Joseph Mariæ sponso luculenter tribuit evangelista. Apud Judæos quippe legitimum erat ac solemne, ut tribus duodecim, quibus tota illorum respublica continebatur, in conjugii non permiscerentur, sed contribules, regia tamen et sacerdotali tribu excepta, matrimonii fœdere conjungerentur.

Quæ cum ita sint, Erasmi¹⁵ consilium mirari potius, quam probare cogor, qui Mariæ genealogiam nobis tantum non incertam reliquit, cum quod ad illam asserendam et stabiliendam maxime pertinebat, id elevare ac in dubium revocare conatur. Fingit enim litem adhuc esse sub iudice, an Maria et Joseph ejusdem fuerint tribus. Atqui veteres theologi, ut probent Mariam ex Davidis stirpe regia ortam esse, hoc maxime fundamento nituntur, quod eandem cum Josepho familiam tenuerit : non enim hac in parte sponsæ adimi posse, quod sponso ejus Matthæus et Lucas attribuerunt, et ideoque Joseph filium David dici ab angelo, ut Maria quoque de stirpe David esse monstretur, Hieronymo teste¹⁶. Quod si roget forte quispiam,

⁶ Lib. II, Contra Faustum, cap. 1 et lib. III, cap. 40. ⁷ In XI cap. Isa. ⁸ Lib. II, De Spiritu sancto, cap. 5. Et de Benedictionibus Patriarcharum, cap. 4 et in I cap. Luc. ⁹ Lib. III, De symbol. ad catechum, cap. 4. ¹⁰ Serm. 4, De Nativ. Domini. ¹¹ Lib. IV, De fide orthodoxa. ¹² Homil. in galli cantu Nativ. Domini. ¹³ Lib. XI, De victoria verbi Dei, cap. 18. Et in Isa. lib. II, cap. 6. ¹⁴ Lib. LXXXVIII quæstion., qu. 61. ¹⁵ Lib. Adver. Judæos. ¹⁶ In cap. I Matth.

quid in causa sit, ut Evangelistæ, cum Christi genealogiam tractant, longamque tot generationum seriem textunt, successionem omnem non ad Mariam expresse, sed ad Joseph usque deducant, respondet Augustinus¹⁷, in eo personam Joseph propter virilem sexum honorari, satisque Christi Virginem Matrem, adeoque Christum ipsum, quod ex semine David originem trahit, ab evangelista commendari. Eucherius¹⁸ nodum ita dissolvit : « Ideo per generationem Joseph origo significatur, quia consuetudo Scripturarum est, virorum potius quam feminarum seriem in generationem contexere. » Sed et Ambrosius¹⁹ clare testatur, in Joseph origine Mariæ originem demonstrari, quia cum vir ille justus fuerit, non potuit contra id, quod lege præceptum erat, facere, sed secundum legem ex tribu patriæque sua uxorem accepit. Accedit, quod angelus Gabriel de Domino prænuntiaverat, ut supra meminimus, quod illi Deus sedem David patris sui traderet. Certum est igitur, inquit idem Ambrosius²⁰, etiam Mariam de David generatione manasse. Quocirca nihil attinebat, evangelistas in eo versari, ut Mariæ prosapiam aperte describerent, quæ quidem apud Damascenum descripta exstat, maxime cum sit insuetum Hebræis, mulierum genealogias recensere, Scripturarum vero consuetudo habeat, viri semper originem quærere, sicut Ambrosius loquitur²¹, cumque Josephi genere demonstrato, etiam conjugis ejus sive sponsæ progenies liquido deprehendatur. Unde nobis cum Bernardo²² licet inferre : « Non tantum Joseph, sed et Maria descendisse credenda est de domo David. Alioquin non esset desponsata viro de domo David; sed in altera completa est veritas, quam juravit Dominus David (Psal. cxxxi, 11) : altero tantum conscio et teste adimpletæ promissionis. »

Verum hic nobis obstreperit Osiander, homo qui novis Scripturæ sensis effingendis mirifice delectatur, et Christi Domini genealogiam tam dextre tractat, ut fœdis illam erroribus involvat atque contamine. Primum enim veteres sine omni judicio finxisse contendit, quod ubi constet de tribu mariti, consequenter etiam de tribu constet uxoris : non igitur concedit e Matthæo posse convinci, quod sicut Josephus, sic et conjux ejus Maria de tribu Juda atque de domo Davidis suum duxerit genus. Quid vero tum postea, si unus negat Osiander, quod gravissimi Patres tam constanter affirmant, sicut ipsorum verbis paulo ante citatis demonstravimus, præsertim Scriptura divina communem ipsorum sensum liquido comprobante? Sic enim lex habet Mosaica : *Nubant quibus volent : tantum ut*

sua tribus hominibus ; ne commisceatur possessio filiorum Israel de tribu in tribum. Omnes enim viri, inquit, ducent uxores de tribu et cognatione sua : et cunctæ feminae viros de eadem tribu accipient, ut hæreditas permaneat in familiis, nec sibi misceantur tribus, sed ita maneant ut a Domino separatæ sunt. (Num. xxxvi, 6-10.) Divinum igitur est præceptum, velit nolit Osiander, ut Israelitæ conjugali fœdere contribulibus consociantur, eaque de causa, ne honorum et tribuum fiat confusio, quemadmodum supra etiam prohibitum fuerat, ne gentiles seu ethnicas uxores ducerent, neve cum impiis sua connubia commiserent : quemadmodum et Procopius annotavit. Neque sat habet Osiander hæc legis verba quamvis luculenta et certa ratione suffolia eludere, sed veteres etiam omnes superbe contemnit, ut²³ Africanum, ²⁴ Justinum, ²⁵ Eusebium, ²⁶ Ambrosium, ²⁷ Hieronymum, ²⁸ Augustinum, ²⁹ Damascenum, ³⁰ Bedam, ³¹ Theophylactum, ³² Nicephorum, et quotquot demum Mariæ virum Joseph secundum naturam Jacob, et juxta legem Eli filium fuisse testantur, ut hac ratione Matthæus et Lucas in Evangelio rite concilientur. Quid autem impudentius fingeret Osiander, nisi quod eximii Patribus hoc nomine palam insultet, eosque insanos appellet, qui ejusmodi portenta, ut loquitur, primum somniarunt? Sed enim³³ Canus in hoc ipso campo certavit, et quæ Osiander contra communem veterum opinionem argumenta produxit, ita enervavit atque contrivit, ut pluribus illum oppugnare supervacuum arbitremur. Adhæc crassus error est Osiandri, cum eam imposturam vocat, quod theologi in Christi genealogia observandum monent, quosdam illic binomines, aut etiam trinomines reperiri. Unde sic etiam de illo judicant Centuriatores³⁴ : « Osiander existimat commentum esse in sacris Litteris nequaquam receptum et usitatum, quod de pluribus nominibus uni personæ attributis narratur. » Etenim vel mediocriter in sacris Litteris versatus intelligit, ac necessario fatetur, crebras illic nominum immutationes, et varias earundem personarum appellationes, quæ ad magnum etiam sæpe pertinent mysterium, inveniri. Unde idem Raguel socer Moysi, et Jethro, Gedeon et Hieroboal, Ozias, rex Juda, et Azarias, mons Tabor, et Itabyrium appellatur, sicut etiam in Evangelio unus idemque Petrus, Simon et Cephas reperitur, Hieronymo teste³⁵.

Atque ut ad Christi genealogiam redeamus, nisi complures illic binomines agnoscamus, tanta erit inter Matthæum et Lucam dissonantia, quanta certe componi nunquam posse videatur, ac Salo-

¹⁷ Lib. xxiii, Contra Faust. ¹⁸ De difficil. quæst. Novi Testamenti. ¹⁹ In Luc., cap. 3. ²⁰ De fide orthodoxa, lib. iv, cap. 15. ²¹ In Luc., cap. 4. ²² Hom. 2, de beata Virgine. ²³ In epistola ad Aristidem. ²⁴ In quæst. ad orthod. 66. ²⁵ Lib. i, Eccl. hist., cap. 7. ²⁶ In cap. iii Luc. ²⁷ In i, cap. Matth. ²⁸ Lib. ii, De consensu Evangelistarum, cap. 5. Et ii Retractat. lib. cap. 5. ²⁹ Lib. iv, De fide orthodoxa, cap. 15. ³⁰ Lib. i, In Luc., cap. 10. ³¹ In cap. iii Luc. ³² Lib. i, Ecclesiast. hist., cap. 11. ³³ Lib. xi, De locis theologicis, cap. 5. ³⁴ Cent. i, lib. i, cap. 10. ³⁵ Lib. adversus Helvidium ; et lib. quæst. seu traditionum Hebraicarum, in Paralipomenon.

monis posteros cum Nathanicis omnino confundi necesse sit. Quid, quod Osiander ipse postea indicat eundem Eli et Jehoiackim, patrem Mariæ virginis fuisse : ac præterea usitatissimum esse scribit, eadem nomina pluribus, in primis autem insignium, illustrium et laudatorum virorum, imponi ? Quidemum et illud affirmat, nec enim longius cum illo disputare nunc convenit, tam Josephi in Matthæo, quam Virginis Mariæ in Luca genealogiam esse propositam, ut sive Mariam in domum mariti, sive in domum parentum referas, semper tamen ea in domo Davidis constituatur. At vero Damascenus et alii theologi paulo aliter docent, ut supra indicavimus, non Mariæ videlicet, sed Joseph genealogiam tum a Matthæo, tum a Luca describi, neque convenire, ut contra Hebræorum et Scripturæ morem, Mariæ utpote mulieris prosapia in Evangelio referatur, sed hanc satis ex Joseph genealogia colligi, qui cum justus et legis observans esset, non aliam nisi contribulem uxoris loco sibi dari sustinisset. Hinc illud Hilarii dictum ³⁶ : « Quod Joseph potius quam Mariæ nativitas recensetur, nihil refert : eandem enim est totius tribus atque una cognatio. » Viderint et alii, quam fidem mereatur Philo, qui Hebræus de suæ gentis genealogia scripsit, si tamen scripsit : nobis quidem haud convenit, ex illius auctoritate pendere, ut genealogiam Christi Evangelicam tueamur.

Hoc de sectariis in universum dixerim, in præsentī causa tanto minus illos ferendos et audiendos esse, quanto audacius communi veterum opinioni reclamant, dum una cum Erasmo vel Osiandro scrupulum injiciunt, an Maria et Joseph ejusdem fuerint tribus : dumque pro sua mirabili prudentia censeant, ad historiæ fidem parum facere illa, quæ in scholis non solum de Mariæ, sed de Christi etiam genealogia disputantur. Etenim hoc quæstionum genus a Paulo vetari putant, dum nos arcet a genealogiis et non finiendis quæstionibus, quæ non conducunt ad pietatem, sed contentiones et lites pariunt. Unde pro vehementia sua solita, Lutherus in hanc vocem erumpit ³⁷ : « Expeditissimam rationem omnium genealogiarum sanctus Paulus etiam prohibuit, nedum docere voluit, vocans eas interminatas et inutiles. » At nos apostolica verba, quæ ab istis temere arripiuntur, inspiciamus, eaque Timotheo ita scribuntur : *Ut denuntiares quibusdam ne aliter docerent, nec intenderent fabulis et genealogiis interminatis : quæ quæstiones præstant magis quam ædificationem Dei, quæ est in fide.* (I Tim. I, 3, 4.)

Hac oratione Timotheus, qui ex matre Judæa et patre Græco natus, et Christianus episcopus factus fuerat, admonetur, ut vigentibus tum Judæorum, tum ethnicorum morbis norit recte mederi. Judæi quippe una cum pseudoapostolis de veteri more

antiquis fabulis nimium tribuebant, quas de generatione suarum originum, deque Abraham, Isaac et cæteris patriarchis libenter narrare solebant, ut etiam Ambrosius ³⁸ indicavit. His annumerari possunt falsæ Judæorum traditiones, sive *δευτερώσεις*, quales adhuc in Thalmud et Cabala reperiuntur, in quibus tradunt Deum primo homini duas creasse mulieres, ex quibus porro varias texunt genealogias, ut alios ex una, alios ex alia muliere descendisse contendunt. Præterea istiusmodi genealogiis magis illi quam evangelicis testimoniis nitebantur, haud sine gentium offendiculo curiose disputantes, sicut etiam Theodoretus ³⁹ admonet, ac in dubium revocantes, an secundum illas Christus ex Abraham et David legitime natus esset. Quod vero ad ethnicos attinet, suis et illi fabulis ac theogoniis gloriabantur, et sicut Judæi ex avorum et proavorum dinumeratione, sic ipsi ex deorum genealogia non mediocrem sibi gloriam vindicare studebant, ut Chrysostomus, Theophylactus et Œcumenius hunc locum interpretantur ⁴⁰. Jubet ergo Paulus utrisque, Judæis nimirum ac gentibus, indici silentium, omnemque de hujusmodi genealogiis disceptationem et jactationem præscindit, maxime cum vanum et curiosum hoc studium nascentis Evangelii lucem obscuraret atque labefactaret. Tum res ipsa loquitur, Paulum hic loqui de fabulis et genealogiis interminatis, *ἀπεράντοις*, id est, quæ finem non habent, unde Ambrosius vertit *infinitis*, et quæ non solum inutiles, sed et perniciosas pariant contentiones. Cui rei fidem majorem facit Ignatius, cum hoc modo scribit : « Ne patiamini vos seduci aliis opinionibus, nec fabulis, nec genealogiis nunquam finiendis, nec fastui Judaico attendatis. *Vetera transierunt, ecce nova facta sunt omnia.* » (II Cor. v, 17.) Ac rursus alibi eos reprehendit, qui dicere non verebantur : « Nisi Evangelium invenero in archivis, non credo. » Eisdem hoc loco Paulus petere videtur, sed cui nihil minus in mentem venit, cum hæc scriberet, quam doctorum industriam, qui de sancta Christi genealogia pie et sincere jam olim disputarunt, aut nunc etiam in scholis disquirere pergunt, perstringere, vetare ac impedire : huc enim labor eorum pertinet, ut evangelica veritas rectius intelligatur ac solidius defendatur. Nisi fortasse Augustinum ⁴¹ incusabimus, qui propter hanc ipsam genealogiam cum Fausto et Manichæis aperto Marte certavit : ac veteres alios, ut Africanum, Origenem, Eusebium, Hieronymum, Ambrosium, Cyrillum in Pauli præceptum impegisse dicemus, quando quidem Celso, Porphyrio, Juliano et aliis id genus impiis eandem genealogiam insectantibus vi magna restiterunt, multumque in eo studii posuerunt, ut Matthæum et Lucam in hac genealogia, quæ varios et graves affert scrupulos, rite conciliarent.

³⁶ In canon. 1 in Evang. Matth. ³⁷ Tom. IV, Ienens., fol. 293. ³⁸ In eundem Pauli locum. ³⁹ In eandem epist. ⁴⁰ In ejusdem loci explicatione. ⁴¹ Lib. II, Contra adversarium legis, cap. 4. Et in lib. II Contra Faust. Manichæum.

Qua in re si nobis fortasse Lutheri amantes non credunt, saltem suæ farinæ doctorem Brentium audiant ⁴², cujus iudicio hæc Christi genealogia non solum utilem, sed etiam ad fidem in Christum confirmandam necessarium usum habet. Cum vero Paulus monet, ut genealogias devitemus, intelligit supersticiosas, nunquam finiendas, sicut ipse sese interpretatur, inutiles et supervacaneas, quas Judæi magis superstitionis quam pietatis studio inquirebant : quales fere etiam illæ ambitiosæ geneologiæ sunt, quales nobiles, mundanæ gloriæ animalia, ad ostentandam suæ familiæ antiquitatem et claritudinem, avos, proavos, abavos, atavos et tritavos suos, a nescio cujus vel Pompeii, vel Ænææ, vel Evandri genere ductos enumerant. Horum et superstitionem et ambitionem Paulus rejicit, sicut ad verbum idem Brentius confitetur. Cæterum quamvis Catholici theologi, cum in hoc argumento versantur, varias difficilesque quæstiones inducant, et inter se varient aliquando sententias, in eo tamen consentiunt omnes, sive veteres, ut Hilarium, Hieronymum, Chrysostomum, Theophylactum, Bernardum ⁴³, sive recentiores contemplemur, quod Maria simul cum Joseph ex eadem tribu Juda et stirpe David orti fuerint, suumque conjugium inchoarint.

Sic ergo citra hæsitationem ullam habendum est, quemadmodum Ecclesia non modo Latina, sed et Græca constanter tot sæculis proficitur, Mariam ex semine Abrahæ, et de tribu Juda stirpeque David illustrem tenere prosapiam, ac progenitoribus regali principalique dignitate conspicuis refulgere, quos tamen ipsa præcellenti nobilitate facile superarit. Qua ratione Bernardus ⁴⁴ non solum cordis, ut ipse vocat, sed et carnis prærogativas Mariæ tribuit, quibus veluti stellis duodecim pulchre micantibus Reginæ hujus caput coronetur, aliisque præfulgeat omnibus. Verba tantum quæ huc pertinent, ex Bernardo transcribam : « Quid ergo sidereum micat in generatione Mariæ? Plane quod ex regibus orta, quod ex semine Abrahæ, quod generosa ex stirpe David. Si id parum videtur, adde quod generationi illi ob singulare privilegium sanctitatis divinitus noscitur esse concessa, quod longe ante eisdem Patribus cœlitus repromissa, quod mysticis præfigurata miraculis, quod oraculis prænuntiata prophetis. » Ubi vir sanctus uno veluti fasce non pauca comprehendit, quæ Virginis nostræ tum ortum, tum nobilitatem præstantiamque commendant : nec minus illorum stultitiam tacite coarguit, qui hodie de Mariæ natalibus nihil fere præclare vel cogitant, vel admittunt. Sunt qui Deiparam, proh ! pudor, puellam obscuro loco natam, aut sicut Calvinus loquitur, ignobilem, nec ullius coram mundo pretii, contemptam et contemptibilem

faciant ⁴⁵. Lutherus ⁴⁶ eam inopem, abjectam, afflictam, despectam, vilem, nullius coram mundo existimationis ac pretii puellam, quæ in summa vilitate vixerit et permanserit, imo quæ et inanitis et vacua bonorum omnium fuerit, audet appellare. Hæc autem omnia ex uno dicto colligit et concludit vanissime Lutherus ⁴⁷, quoniam in Canticum Maria dixit : *Respexit humilitatem ancillæ suæ.* (Luc. 1, 48.) De qua humilitate nos alibi prolixè respondebimus.

Qualem vero Mariam depingit Brentius? Mulierem longe omnium abjectissimam, et cunctorum ludibrio expositam, quæ ante Christum natum vitam nullo pene loco securam agere potuerit, et durissimam sustinuerit egestatem. Atque hæc fingi ab insanis et impiis calumniatoribus possunt, æquis autem et prudentibus rerum æstimatoribus comprobari non possunt, quoniam nullis aut Scripturæ, aut historiæ, aut veterum testimoniis fulciuntur, cum ipso etiam decoro pugnantia, et quæ duntaxat ex istorum stolido pendent phantasmate, qui Matris despicientiam ad Filii Dei quæ gloriam illustrandam referre conantur. Ergone Christi honos labascet, nisi Maria in ordinem redigatur, ut omnium illustrissima Virgo tantum non infimæ sortis hominibus, ac vilissimis ancillis aggregetur? Unde quis non valde crassus intolerabilem istorum de Maria sine iudicio judicantium petulantiam, paremque stultitiam intelligit, quos nihil pudet in Domini Matrem quidvis evomere, nihil propemodum eximii aut splendidi de Virgine profitentes. Quid ad veram plenamque nobilitatem illi deesset, quæ in suo stemmate quatuordecim reges atque duces et heroes Israelis longa serie computabat, nec solum nobilitate sanguinis, et parentum celebritate, sicuti paulo post monstrabimus, sed etiam virtutis excellentia tam multis antecellebat, ac demum propter eximias dotes in ea fulgentes plerisque commendatior erat sane, quam isti tam iniqui quam imperiti censors, ne dicam illusores, putant, omnibusque persuadere conantur?

In humano genere ille nobilis dicitur, qui claris majorum titulis insignitur : « Beata vero Maria licet generosa sit patrum stirpe progenita (Damiani verbis utor ⁴⁸), ab illo tamen trahit excellentissimæ nobilitatis genus, qui de illa est novo nascendi genere procreatus, et per clarissimam sobolem omnem humani stemmatis excedit nobilitatem. Clara proavorum titulis, sed incomparabiliter clarior generositatis proles : filia siquidem regum, sed Mater Regis regum. » Non moramur interim parvoque in pretio habendum scimus, quid mundus de fucata et vana, crebro et ementita nobilitate sentiat, multis falso existimantibus, vera et egregia nobilitate illos insigniri, qui clara duntaxat progenitorum stem-

⁴² Super Luc., hom. 52, et in cap. 1. lib. 1 Samuel., hom. 2. ⁴³ Vide illorum Commentarios in Mattheum. ⁴⁴ Serm. *Signum magnum.* ⁴⁵ In hanc. Evang. ⁴⁶ In exposit. Canticum *Magnificat.* ⁴⁷ In Evang. de Visitat. Mariæ. ⁴⁸ Serm. 5, De Mariæ Nativit.

mata recensent, et hinc magnificos jactant titulos, licet suis ipsi flagitiis cooperti, ad nullam majorum suorum virtutem prælucentem vel perveniant, vel aspirant. Habet interim suam quoque laudem nobilitas, et duplex ornamentum affert, quæ generis claritate simul et virtutis splendore constat, sicut in Maria profecto constituit, quoniam ex inclyto illo patriarcharum, prophetarum et regum sanguine, velut lectissima radice processit, et pulchriores virtutum fructus adjunxit, ad eam demum gratiæ dignitatisque sublimitatem progressa, ut hujus veluti solis ac lunæ splendor, majores omnes licet stellis clarissimis illustriores obscuret, nullaque vel regum, vel principum tanta sit nobilitas ac celsitudo, quæ Mariano generi non cedere videatur. Unde quemadmodum pretiosæ fulgentesque gemmæ, quæ annulo aureo inseruntur, magis ac magis eum illuminant et illustrent; sic naturæ et animi dotes in Maria tam insignes et cumulate fuerunt, ut præsentem ejus virtutem cum stirpis nobilitate conjunctam cunctis admirabiliorem et gratiosiore redderent, nihilque de illa vulgare et abjectum judicari facile paterentur; tanta donorum Dei affluebat copia, tam divinus morum ornatus apparebat, tam accurata vitæ institutio et parentum honestas accedebat. At vero si fortunas et conditionem vitæ spectes, esto, non fuerit illa Virgo tam dives et copiosa, ut magnorum principum filiabus, aliisque feminis generis sui splendorem ostentantibus vulgo compararetur: nihil hoc sane obstat, quominus suum in regum genealogia teneat locum, quos genere et sanguine utique continebat.

Novatores vero parum ab impio Celso differre videntur, qui non modo Mariæ humile et simplex vitæ genus, quod fabri esset conjunx, exprobrare, sed et Christianis hoc nomine insultare veritus non est. Reprehendit ergo Celsum Origenes⁴⁹ adeo impudentem, ut Mariæ illudens, puellam eam nec fortunatam nec regiam, adeoque suæ vix vicinæ notam, sed potius exosam fuisse diceret. Qui Epicureus philosophus non animadvertit, multos ex egenis opulentos, et ex obscuris claros atque præstantes, quemadmodum Saul et David, effici: tum vicissim e regibus et principibus natos, non æque florere cum parentibus, sed majorum suorum gloriam et claritatem cum plebeia et obscura vita sæpe commutare. Quæ res tanto plus eximiæ virtutis verique decoris homini affert, quo is expressius contempti honoris et amatæ submissionis specimen exhibet. Itaque dum Josaphat, Lotharius, Ludovicus regum diadema ultro deponunt, et summum vitæ splendorem pie fugiunt, ut monasticen profiteantur, tanto illi certo nobiliores exstiterunt, quo se ipsi religionis ergo submissius abjectiusque gesserunt. Ita neque Christus et Dominus et Rex esse desiit, quin potius nominis sui gloriam illustriorem

reddidit, cum oblatum regis honorem recusavit, et sicut Paulus inquit, ἐξένωσεν ἑαυτὸν, id est, *seipsum exinanivit*. (Philip. II, 7.) Verum nos alibi de Mariæ suam et nobilitatem et gloriam nescientis, adeoque contemnentis, humilitate, vita, sanctissimisque moribus disseremus, ut fortius istorum retundatur error, qui nobilissimam ornatissimamque Virginem tantum non terræ, ut vocant, filiam efficere, ac pudendo studio deformare conantur.

Accedit quod non solum in Matrem, sed in Christum quoque Filium quodammodo, contumeliosi esse videntur, qui parum, aut nihil tribuunt Mariæ nobilitati, hoc est, illius tam antiqui, sacri et eximii stemmatis claritati, unde Jessæa virgo et virga Christum suavissimum florem et simul felicissimum fructum orbi apportans prodiit. Nam verissime dixit Irenæus⁵⁰: « Filius Dei Dominus noster existens Verbum Patris est Filius hominis, quoniam ex Maria, quæ ex hominibus habebat genus, quæ et ipsa erat homo, habuit secundum hominem generationem, factus et Filius hominis. Christo igitur ejusque gloriæ detrahunt, qui Matris generi præstantissimo et natalibus laudatissimis detrahunt, cum in illam omnes, ut ita dicam, nobilitates concurrant, quæ splendorem generis ipsi Filio poterant conciliare, ut jure nempe dicatur et sit Filius David, Rex Israel, Leo de tribu Juda, Stella ex Jacob, Dux et Rector populi Dei, Dominator in domo Jacob, super solium David sedens, et sedem habens æternam.

Duplici vero inprimis nobilitate Christus egebat, quam ab illo prophetiæ litteræ postulabant, ut nempe Rex et Sacerdos nasceretur: quod utrumque nobilitatis genus apud Israelitas vigeat maxime, et sacra etiam unctione decorabatur, sicut et Eusebius Cæsariensis⁵¹ annotavit. Jam vero ut hac utraque nobilitate Christus insigniretur, illam habere Matrem debuit, quam et germanam Abrahæ filiam, et ex tribu Judæ stirpeque Davidis regiæ progeneratam esse constaret, et quæ præterea cum tribu Levi aliquam cognationem haberet. Quæ duæ tribus, Juda et Levi, apud Judæos præcipue florebant, ut aliæ præ illis obscuræ viderentur, neque tam illustribus Dei promissionibus et prærogativis ornarentur. Ac Levitica quidem tribus, quæ et sacerdotalis, Dei, non regum erat servitio mancipata, ut Augustinus loquitur⁵², et tertia decima numerabatur, multoque magis quam tribus aliæ, ad regnum Hierosolymitanum pertinebat.

Igitur ut Mariæ nobilitati nihil deesset, quam propter Christum absolutam esse congruebat, non modo illa cum tribu Juda, sed Levi etiam, ut diximus, aliquid habuit affinitatis, eamque nobilitatem in Christum Filium, ut prophetis oraculis satisfaceret, derivavit. Hinc factum est, ut satis non fuerit evangelistis Mariam sponsi Joseph contribulem ex

⁴⁹ Lib. I et II, Contra Celsum. ⁵⁰ Lib. III, Contra hæres., cap. 21. ⁵¹ Eccles. hist., lib. I, cap. 3. ⁵² De Civit. Dei, lib. VII, cap. 21.

Davidico genere progeneratam ostendere, sed eam Elizabethæ quoque συγγενή, id est, cognatam sive consanguineam, ut sacerdotalem in ea stirpem cognosceremus, facere voluerunt. Si enim Elizabethæ cognata est, ut ex Luca intelligimus, non potest tribum Levi non attingere sanguinis affinitate: quod hæc Elizabeth Aaronis esset filia, et Zachariæ sacerdotis uxor, Evangelio teste. Hoc est, quod veteres theologi, ut ⁵³ Gregorius Nazianzenus, ⁵⁴ Augustinus, ⁵⁵ Eucherius perspicue docent, Mariæ genealogiam non solum ex Davidis, sed et Levi quoque stirpe deduci, fortasse quod Mariæ matrem Annam in tribu Levitica ponant, cum et Hippolytus martyr, quem postea producemus, affirmet, Matthæum hujus Annæ patrem, sacerdotem fuisse. Cui rei illud etiam argumento est, quod Matthæus per Salomonem, Lucas vero per Nathan Christi genealogiam pertexit, ne videlicet ignoremus, Mariam ex regali simul et sacerdotali genere prodiisse, atque ita unicum Mariæ Filium vere Christum, id est, omnis divinæ gratiæ liquore præ suis consortibus perunctum fuisse, suo ut jure idem et Rex regum, et Sacerdos sacerdotum de utraque tribu Juda et Levi ortus, ut postremus, ita summus existeret, adeoque summa inter summos omnes mortales dignitate præstaret. Recte igitur monet Julianus Pomerius ⁵⁶, alias generationum lineas a Luca quam a Matthæo describi, cum Christi tractant genealogiam. Lucas enim sacerdotalis generis prosapiam sequens, et a Christo Filio Dei incipiens usque ad Adam et ipsum Deum a quo formatus est, septuaginta septem lineas generationum explicuit. Matthæus autem regię stirpis generationum exsecutus est numeros, in quibus per quaternos et denos generationum articulos tres mundi ætates expressit. Sed et ante Julianum Hilarius ⁵⁷ hoc scriptum reliquit: « Dum Matthæus paternam originem, quæ ex Juda proficiscebatur, recenset, Lucas vero acceptum per Nathan ex tribu Levi genus edocet: suis utque partibus Domino nostro Jesu Christo, qui est æternus et Rex et Sacerdos, etiam in carnali ortu utriusque generis gloriam probaverunt. » Clarius vero in eundem sensum dixit Augustinus ⁵⁸: « Ideo numerus generationum in Matthæo et Luca diversus est, quia uterque sub diversa Christi persona diversam textit genealogiam; Matthæus quidem qui regiam in Christo personam instituerat insinuare, naturales Christi ex regibus Judæorum generationes enumerat. Lucas vero sacerdotalem in Christo personam ostendere volens, generationes adoptionis Christi percurrit. » Tum de Maria diserite hoc admonet: « Cum evidenter dicat apostolus Paulus, *ex semine David secundum carnem* (Rom. 1, 3), Christum, ipsam quoque Mariam de stirpe David aliquam consanguinitatem

duxisse, dubitare utique non debemus. Cujus feminae quoniam nec sacerdotale genus tacetur, insinuante Luca, quod cognata ejus esset Elizabeth, quam dicit de filiabus Aaron, firmissime tenendum est, carnem Christi ex utroque genere propagatam, et regum scilicet et sacerdotum, in quibus personis apud illum populum Hebræorum etiam mystica unctio figurabatur, id est, chrisma, unde Christi nomen elucet, tanto ante etiam ista evidentissima significatione prænuntiatur. »

Quid igitur? inquiet aliquis: si Maria legem observavit, ut dubitare sit nefas, quo pacto utramque tribum Juda et Levi attigit affinitate? Sic enim lege cautum fuisse diximus, ut conjugium Israelitarum, omnisque affinitas intra unius tribus homines limitesque contineretur. (Num. xxxvi, 7, 8.) Nec est nova quidem isthæc, sed antiquis etiam hæreticis usurpata quæstio, cum et illi circa Christi genealogiam offensi, sicut notavit Epiphanius ⁵⁹, hoc modo disceptarint: « Quomodo ea quæ est ex tribu Judæ et Davidis, cognata esse potest Elizabeth, quæ est a Levi? » Respondemus, quod ad prædictas duas tribus Juda et Levi pertinet, hoc in illis peculiare fuisse, ut utrinque conjugia sæpe permiscerentur, et affinitas aliqua mutuo contraheretur. Hæc duæ tribus, inquit Epiphanius ⁶⁰, solæ inter se conjungebantur, regia sacerdotali, et sacerdotalis regiæ. Nec dissentit Beda ⁶¹, Si quem movet, inquit, quomodo beatæ Mariæ cognatam Lucas dicat Elizabeth, cum hæc de domo David, illa de filiabus Aaron originem duxerit, animadvertat, proavos earum, liberis invicem nuptum traditis, utramque tribum potuisse conjungere. Quare summus sacerdos Aaron, si exemplis agendum est, non suæ tribus, sed de genere Juda Elizabetham uxorem accepit, eamque nobilis viri Aminadab filiam, simul et sororem illius Nasson, qui tribui Juda per desertum proficiscenti ducem se inclytum præbuit. Ad hæc de Joiada pontifice maximo legimus, quod stirpis regalis uxorem duxerit, quæ regis Joram erat filia, et alterius regis Ochoziæ soror, nomine Josabetha. (II Paral. 12, 2.) Cum igitur tribus regia cum sacerdotali permista fuerit, idque, salva lege, fieri potuerit, admodum convenienter, ut Cedrenus ⁶² inquit, Dominus ex Maria Virgine, et suæ carnis Matre, Rex idem et Sacerdos natus deprehenditur. Quod vero de duabus tribus, regia et sacerdotali seu Levitica, concedit Epiphanius, etiam ad alias referunt eruditi, ac probabiliter docent, ex Israelitis cujuscunque tribus conjugia cum hac Levitica contrahi potuisse, modo hæreditates impermistæ manerent, et sua cuique tribui jura et bona integra conservarentur. Hoc enim est quod lex illa: Omnes viri uxores, omnes feminae viros de sua tribu accipiant (Num. xxxvi,

⁵³ In carmine de Christi genealogia. ⁵⁴ Lib. II, De consens. Evang., cap. 3. Et lib. VIII, 3 quæst., cap. 61. ⁵⁵ Lib. quæst. Novi Testam. ⁵⁶ Lib. III, Contra Judæos. ⁵⁷ Canon. I in Evang. Matth. ⁵⁸ Lib. II, De consens. Evang., ca. 3 et 4. ⁵⁹ Contra Antidicomarianit. hæc. 78. ⁶⁰ Lib. II, De consens. Evang., cap. 2. ⁶¹ In Luc. cap. I. ⁶² In Compendio historiarum.

7, 8), potissimum urget, sicut et verba legis annexa commonstrant, nimirum ut per nuptias bona in Dei populo non distraherentur, et tribuum hæreditates de una in aliam non transferrentur: idque ad meliorem illius gentis disciplinam, et firmiorem tranquillitatem procul dubio pertinebat. Excusatur ergo David, qui hoc legis decretum non violavit, etiamsi ex tribu Juda ortus, uxorem ex tribu Benjamin, Michol nempe, Saul regis filiam duxerit, quando quidem nulla hæreditatis portio feminam ullam, quæ fratres haberet, consequeretur. Cæterum sacerdotes cum tribu Juda, veluti digniore, crebrius quam cum aliis tribubus inibant conjugia, et cujuscunque demum tribus homines cum Levi hæredibus jungerentur, nulla inde bonorum confusio subsequi poterat, cum lex diserte caveret, ut diximus, ne ad tribum Levi hæreditas ulla perveniret, quod Levitarum commodis aliunde prospectum esset. Itaque, sine omni vitio, et ex recepta populi consuetudine factum fuit, quod Maria, licet in tribu Juda versaretur, cum Baptistæ matre Elizabeth, quæ de filiabus Aaron fuisse scribitur, aliquam habuit cognationem: quæ res tribuum permisionem necessario requirebat. Existimant autem, eandem Elizabeth sic esse natam, ut patrem Aaronitam, matrem vero de tribu Juda, hoc est, ex ipsius David familia obtineret. Etenim, ut veteres tradunt, cum Emerentiana Soloni de tribu Juda nupsisset, et ex illa filias duas Annam et Ismeriam genuisset, prior Joachim viro de domo David, qui et ipse Mariæ pater, obtigit conjunx, posterior vero, Ismeria scilicet, cum a sacerdote in uxorem ducta esset, filiam de qua diximus, Elizabetham peperit, quæ porro Zachariæ conjunx, et effeta Joannem filium Domini Præcurso-rem in lucem edidit. Facit autem hoc ad majorem Messiae commendationem, quod ejus mater e stirpe Davidis orta, feminæ tam illustri, et quæ sacerdotalis esset generis, carnis etiam propinquitate jungatur. Unde rursus Judæi summæ et ingratitude et perfidiæ convincuntur, illum dum recusant Messiam agnoscere, qui per Matrem et ab ipso ortu se Regem simul et Sacerdotem electum esse monstravit, et præter quem ipsi quoque Judæi nullum alium officio utroque fungentem aut sibi vindicare, aut nobis tot sæculis designare possunt.

Verumenimvero non ita Christum facimus Sacerdotem, ut Fausti Manichæi stolidum confirmemus errorem, qui cæcorum dux, in tribu Levi sic Mariam inclusit, ut a tribu Juda illam prorsus excludere videretur. Neque solum hoc Manichæorum fermentum, quod Augustinus⁶³ præclare dissipavit, sed illud etiam inane commentum, aut si mavis, informe fragmentum detestamur, quod fortasse quidam Suidæ operibus subdole agglutinavit, ut novam de sacerdotio Christi opinionem aut inveheret, aut

constabiliret. Etenim si cuidam Rabbino apud Suidam fabulanti fides habenda est, Jesus Mariæ Filius, verusque ille noster Messias communi sacerdotum legalium suffragio fuit cooptatus, et aliorum sacerdotum, qui templo Hierosolymitano serviebant, albo solemniter ascriptus, adeoque pro Aaronico sacerdote a Judæis receptus, agnitus et comprobatus. Hoc ut credamus, ex Hebræorum archivis profertur testimonium, quod scriptum, ut opinor, nullus unquam vidit. Credant tamen isthæc, si velint, doceantque Judæi, homines aut nimium creduli, aut in perfidia obstinati: nobis sane fidem in re tanta non faciet Argentarius, qualem ad hæc probanda Suidas inducit. Quod si ex evangelica historia judicandum est, constare non potest hæc insulsa opinio, quæ Christum fingit externo sacerdotio esse perfunctum, et ritu Judaico sacris in templo ministrasse. Paulus enim de Christi sacerdotio multa Hebræis exponit, qui certe Christi genus haudquaquam poterant ignorare, et quibus persuadere conatur, eundem non esse Aaronicum, sed secundum ordinem Melchisedech Sacerdotem. An vero res ipsa non loquitur, Christum, non ex hominum electione, non per successionem generis, non communi Judæorum ritu sacerdotem unquam fuisse, neque circa externum ac typicum præcursoriumque sacerdotii munus, quod penes unam tribum Levi manebat, laborasse, sed ipsum potius inaudito modo et ineffabili beneficio pro omnibus omnium peccatis expiandis in cruce sacrificasse, ut idem ipse Sacerdos atque Sacrificium esset? Ubi repetere non attinet, quod Patres constantissime docent,* Christum in ara crucis figuram sacerdotii secundum ordinem Aaron expressisse, quando se ipsum cruentam victimam immolavit, seque morti vere tradidit, et rursus se Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech declarasse, quando in extrema cœna corpus sanguinemque suum sub panis et vini specie obtulit, et ad altare offerendum Ecclesiæ commendavit, sicut illud quod Melchisedech obtulit Deo, jam per totum orbem terrarum in Christi Ecclesia videmus offerri, ut Augustini verba sequamur⁶⁴. Unde hic alibi quoque dixit: « Nonne semel immolatus est Christus in se ipso? Et tamen in sacramento non solum per omnes Paschæ solemnitates, sed omni die populis immolatur. » Neque solus Augustinus, sed et vetustiores theologi, quemadmodum⁶⁵ Irenæus, ⁶⁶ Cyprianus, et ⁶⁷ Eusebius Cæsariensis, hoc Christi sacerdotium, quod secundum ordinem Melchisedech in Ecclesia durat, palam agnoscunt et prædicant. Omitto etiam de Christi regno dicere, qui cum e Maria summus Rex et orbis Monarcha esset natus, volens juri suo in dominando cessit, nec seculari honore regnavit, ut Ambrosius⁶⁸ loquitur, quod mallet spiritualiter in mentibus atque intra nos, quam temporaliter atque

⁶³ Contra Faustum, lib. xxiii, cap. 9. ⁶⁴ Epist. 23, ad Bonifacium. ⁶⁵ Lib. iv, Contra hæres., cap. 52. ⁶⁶ In epist. ad Cæciliam fratrem epist. 3, lib. ii. ⁶⁷ Lib. i, Evang. demonstrat., cap. 10. ⁶⁸ Lib. lxxxiii Quest., quest. 61.

coram mundo suum regnum administrare. Neque tamen negandum est, Christi regnum ad externa quoque protendi, cum hæres sit ipse universorum institutus, et secundum hominis naturam pro suo quidem arbitrio cuncta moderetur. Igitur quem thronum regium a Davide patre per Mariam accepit, non penes veterem, sed novum populum manere decrevit, et a Judæis ad Christianos regnum suum traduxit. Qua de re luculenter Athanasius⁶⁹ hoc scriptum reliquit : « Capiens Christus thronum Davidis, transtulit illum, dedit sanctis Christianorum regibus, ut converteret eos ad domum Jacob, qua tradita in opprobrium et direptionem, regnabit in Christianis in æternum, et regni ejus non erit finis. » (Luc. 1, 33.) Eandem Athanasii sententiam, ut thronum David a Christo regibus Christianis esse traditum agnoscamus, Athanasius abbas⁷⁰ qui postea fuit patriarcha Antiochenus, verbis luculentis comprobatur. Verum hæc obiter de Christi regno et sacerdotio, ut hinc etiam Mariæ genealogia illustretur. Illud imprimis meminimus, quod suscepti argumenti caput est, Mariam Abraham et Davidis tam carne quam spiritu generosam et incomparabilem esse filiam, quæ omni virtutum genere suos majores excelluit, longoque post se intervallo reliquit. Honorius⁷¹ ita dixit : « Ex benedicto patriarcharum semine, et præclaro prophetarum germine, atque sacra sacerdotali stirpe, generosa quoque et regali progenie, hæc inclita virtutis Dei virga, insignis Virgo Maria processit, quæ omni genere generositatis jure debuit præfulgere, quoniam ipsum totius generositatis principalissimum et singularissimum Fontem ac Florem meruit germinare.

CAPUT IV.

De spectatissimis Mariæ parentibus Joachim et Anna.

Procul dubio suos habuit parentes Virgo illustrissima, non solum Israelitas ex nobili patris magni Abraham semine, verum etiam ex tribu Juda et regio Davidis genere, ut jam monstravimus, procreatos. Sed enim quinam hi parentes fuerint ambigit⁷² Pomeranus : et quærent adhuc novatores, ex quibus Centuriatores⁷³ quidem planis verbis pronuntiant : « Qui fuerint Mariæ parentes certum non est : quia diserte in sacris Litteris expressum non legimus. » En tibi morosos et iniquos judices, qui tam multa sine Scripturis effutunt, probant, improbant : hic vero Scripturas tanto supercilio exigunt, ut sine illarum auctoritate parentes Mariæ nolint agnosci, sed potius obscuram eam, ac velut puellam exposititiam, videri cupiant. Æqua scilicet postulatio, ut ipsis solis negantibus astipulemur, reliquis autem licet vetustioribus et probatoribus

testibus (de quibus brevi dicemus) affirmantibus fidem nullam habeamus. Facessat autem ridiculum, sed istis tamen familiare argumentandi genus : In sacris Litteris de Mariæ parentibus expresse non legitur, incertum est igitur qui fuerint. Et quam demum certitudinem quærent, ac necessarium statui volunt homines contentiosi ? E sacris Litteris, ut prudenter scripsit Epiphanius⁷⁴, peti non possunt omnia, sicut nec illa quidem, quæ ad Christi doctrinam, opera et miracula pertinent, ut Joannes Evangelista testatur. Palam est interim, ut Augustinus⁷⁵ monet, quod in re dubia ad fidem et certitudinem valeat auctoritas Ecclesiæ Catholicæ. Sed enim jam pridem hæc propria hæreticorum basis eversa atque prostrata est, omnem videlicet sacris de rebus concertantium victoriam in sola Scriptura esse constituendam. Quin et ipsi Centuriatores tot volumina non conficerent, nisi e doctoribus Ecclesiæ multa, et e profanis auctoribus quædam mutuarentur, quæ nusquam in Scripturis divinis reperiuntur, præsertim ubi principum magnorumque hominum nomina, familias, dicta et facta commemorant.

Cur igitur adeo se difficiles ac præfractos modo præbent in Mariæ parentibus agnoscendis ? quorum nomina exstant tam illustria, quæ et antiquis quidem scriptoribus nota, trita, probata fuisse in confesso est. An fortasse ubi Centuriatoribus dubitare libet ac hallucinari, toti est mundo dubitandum et cæutiendum, totique sæculorum fides et traditio contemnenda ? Ubi nunc Paulinum illud : *Quæ audisti, inquit, a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus ?* (II Tim. ii, 2.) Si duorum hominum testimonium verum et recipiendum est, quanto magis quæ per multos testes confirmata, et veluti per manus tradita, perque omnes propemodum regiones decantata, ac tot demum sæculis corroborata, nobis commendantur, et in Ecclesia recipiuntur atque comprobantur ? Scilicet inepti, vani ac mendaces homines erant⁷⁶ Hippolytus, ⁷⁷ Epiphanius, ⁷⁸ Damascenus, ⁷⁹ Anatolius, ⁸⁰ Sergius Agiopolita, ⁸¹ Georgius Cedrenus, ut alios cum Græcos, tum Latinos scriptores præteream, qui de hisce sanctis et præclaris Mariæ parentibus meminerunt. Neque scriptorem ullum exstare puto tam impudentem, qui præter Centuriatores, et id genus fuites novatores, ab hac majorum fide, et constanti honorum opinione certa que traditione Ecclesiæ nos revocare conetur. Tantumdem vero istorum Antesignano Luthero responsum volumus, qui cum aliquando de veterum Saxonum more in statis beatæ Annæ feriis concionem haberet, has ineptas admiscere voces veritus non est : « Dicendum etiam aliquid esset de diva Anna, cui hæ feriæ dicatæ sunt : verum

⁶⁹ In Evang. de sanctiss. Deipara. Et sermo de Nativit. ⁷⁰ Lib. Contra Judæos. ⁷¹ Lib. De laudibus Virg. ⁷² In exposit. cap. xlv Jer. ⁷³ Cent. i, cap. 10. ⁷⁴ Contra hæres. 61. ⁷⁵ Lib. xi, Contra Faustum, cap. 2. ⁷⁶ Apud Nicephorum, lib. ii Eccles. histor., cap. 3. ⁷⁷ Contra Collyridianos, hæres. 79. ⁷⁸ Lib. iv, De fide orthodoxa, cap. 15. ⁷⁹ In Cantico de Mariæ Nativitate. ⁸⁰ In hom. de eodem festo. ⁸¹ In Compendio histor.

de illa ne apiculum quidem in Scripturis offendo. » Egregia scilicet, ac tali doctore, et Arianorum discipulo digna ratiocinatio. Ubi a Luthero duce suo discedit, non modo ⁸² Lebbæus, ut diximus, sed etiam ⁸³ Joachimus Camerarius, qui Mariæ patrem Joachimum Mathetæ filium Zorobabeli nepotem appellat, matrem vero Virginis Annam ex Levitico genere profectam tradit cum hac appendice : « De matre quidem Jesu Virgine Maria credamus sane, id quod et Nicephorus tradit, habuisse illam parentes Joachimum et Annam. » Nicephori ⁸⁴ verba, si quis fortasse requirit, valde sunt luculenta : « Joachim et Anna, inquit, parentum Mariæ erant nomina, ambo accuratiore juxta præscriptum legis vita præstantes et clari, necnon primis quibusque et splendidissimis nobilissimisque genere connumerati. »

Ac Brentius quidem, quicquid cum Luthero suo garriant Centuriatores, de Mariæ patre Joachimo sic libere proficitur : « Mihi ex majorum traditione manifestum est, quod pater Mariæ Joachim vocatus sit. Apud Syros autem, quemadmodum testatur Philo, idem sunt Heli, Eliachim et Joachim. Quare cum pater Mariæ vocatur Joachim, manifestum est ipsum et Heli vocatum : et is est Heli quem Lucas vocat patrem Joseph. » Eandem sententiam ac Lucæ interpretationem sequitur Lossius ⁸⁵, alique plures novatores confirmant. Imo vero, ut Bullingerus inquit, « omnium sententia est, Heli esse eundem, qui et dicitur Joachim, patrem scilicet Mariæ. » His gloriosus ille Osiander consonat ⁸⁶, qui ne parum et ipse hoc loco tribuat vetustati, in hunc modum scripsit : « Ubi dubitatur de patre Josephi, veteris Ecclesiæ traditionem retineamus, quæ docet, Josephum fuisse filium Jacobi, generum autem ipsius Eli, hoc est, Eli, qui vero nomine Jehoiakin dictus fuit, fuisse patrem Virginis Mariæ, et avum Jesu Christi secundum carnem. Nam huic sententiæ omnes circumstantiæ, omnesque conjecturæ accedunt et astipulantur. » Ac postea rursus : « Itaque ut dixi, hoc jam firmiter teneamus, Eli non fuisse patrem Josephi, sed socerum, patrem autem Virginis Mariæ, et avum Domini nostri Jesu Christi, idque apostolorum tempore tam fuisse omnibus notum, ut in genealogia Virginis apud Lucam recte intelligenda nemo errare potuerit. » En tibi testem Osiandrum, qui tum e Scripturæ evangelica, tum ex veteri et perpetua Ecclesiæ traditione confirmat, adeoque certissimum haberi vult, Deiparæ patrem fuisse Joachim, ut vulgo nunc dicitur, quem proprio quidem nomine Jehoiachim dictum esse putant. Cur igitur in aperta veluti luce, quam alii demonstrant, et ex Ecclesiæ traditione comprobant evangelici, adeo cæcutiunt Centuriatores, ut soli non videant,

suosque Mariæ parentes assignent ? Quid quod secum ipsi quoque pugnant, quandoquidem quod ad Eli personam attinet, Osiandro ⁸⁷ alibi astipulantur, ac simul Lucidum citant ex Judæorum traditionibus asserentem, Mariæ patrem binominem fuisse, qui simul Eli et Joachim appelletur ?

Valeat interim liber Gnosticorum, qui de Mariæ prosapia vel stirpe conscriptus olim exstabat, nec solum ab Epiphanio ⁸⁸, sed etiam a piis omnibus ob id quod ex horrendis ac perniciosis constet fabulis, merito repudiatur. Ac fuit istorum narratio fortasse non dissimilis alii operi, quod magnarum interrogationum volumen ab eisdem impurissimis Gnosticis, sed non sine Mariæ contumelia, circumferebatur. Fingebant enim, revelationes a Deipara esse profectas de horrendis ritibus, quos ipsi Dominicæ Cœnæ, imo turpissimæ communioni ex more sacrilego adhibebant. Sed neque Augustinus ⁸⁹ nobis est objiciendus, quod de Joachim ita scribere videatur, velut pro apocrypho habeat, eum Mariæ patrem exstitisse. Etenim si animum diligenter advertas, disputat illic Augustinus adversus Faustum Manichæum de Mariæ generatione Catholicis objicientem, quod cum illa Virgo ex tribu Levi patrem simul et sacerdotem Joachim habuisset, Davidicæ cognationis prosapia non contineretur, in qua nec patrem, nec matrem unquam esset consecuta. Respondet igitur Augustinus in hunc modum : « Quod de generatione Mariæ Faustus posuit, quod patrem habuerit ex tribu Levi sacerdotem quemdam nomine Joachim, quia canonicum non est, non me constringit. » Non igitur vel dubitat, vel negat Augustinus hoc loco Joachim Mariæ parentem esse, sed Fausti commentum ex apocrypho scripto sive Gnosticorum, sive Seleuci, qui et ipse Manichæus de ortu Mariæ falsa sparserat, desumptum rejicit, ac merito quidem, ne Joachim sacerdotem fuisse credamus, neve propter fictam et incertam historiam Manichæis concedamus, Mariam non ex tribu David, sed Levitica tantum, vel maxime prodiisse. Subjungit igitur illic Augustinus : Mariam fuisse de cognatione David, ostendo clarissimo plane ac firmissimo documento quod Scriptura fundatissimæ auctoritatis et Christum dicit ex semine David, et illius Matrem sine ullius concubitu Virginem Mariam. Nos vero in historia nulla, sed ne in Jacobi quidem Prot-evangelio scriptum legimus, Joachim Annæ maritum, et Mariæ patrem pro sacerdote censi : imo vero qui de his conjugibus scribunt, contrarium afferunt, quod nempe a sacerdotibus vir ille tulerit repulsam, et in deserto vixerit aliquando, velut indignus habitus, qui cum secundis maritis locum honestum teneret, quandoquidem in profectam ætatem usque sine liberis vixisset, donec

⁸² In Onomastico theologico. ⁸³ Lib. de Vita Christi. ⁸⁴ Lib. 1, Eccles. hist., cap. 7. ⁸⁵ In Matth., cap. 6. ⁸⁶ In annot. in lib. 1, harm. Evang., cap. 46. ⁸⁷ De emendationibus temporum. ⁸⁸ Heres. 26, Contra Gnosticos. ⁸⁹ Contra Faust. Manich., lib. xxiii, cap. 9.

Anna uxor demum e sterili non sine miraculo fecunda esse cœpisset. Nam et Epiphanius ⁹⁰ auctor certe gravis, ipsoque Augustino ætate non inferior, aperte testatur, « Mariæ patrem Joachim cum in deserto esset, ab angelo ad se misso, hoc accepisse vaticinium : Uxor tua concepit; et hanc sanctam prolem ab Anna genitam, et eidem Joachim per sacras preces divinitus promissam atque concessam fuisse. » Ac alio rursus in loco ⁹¹ : « Anna, gratia interpretatur, propterea quod Joachim et Anna gratiam acceperunt, ut accedentibus precibus talem fructum germinarent, sanctam Virginem adepti. Joachim siquidem precabatur in monte, et Anna in horto suo. Anna vero gravida effecta cœlum et thronum Cherubicum peperit, sanctam puellam Mariam. » Fusius autem hoc ipsum explicat Constantinopolitanus patriarcha Germanus ⁹², « Joachim nempe cum solus in monte ageret, ac pias preces Quadragenario jejuniio adjungeret, Annam vero cum sub dio in horto suo versaretur, opemque divinam ardentibus votis et lacrymis imploraret, tandem exoptatam prolem divinitus impetravisse. » Confirmat eandem veritatem Gregorius Nyssenus ⁹³ apud Græcos quidem probatissimus theologus, qui licet Mariæ patrem nominatim non exprimat, satis tamen eum depingit ac prædicat, cum virum eum vocat insignem in accurata vitæ, quæ ex lege est, institutione, et inter optimos homines apprime notum, quem sine liberis consensuisse dicit, quod uxorem ad procreandas proles non satis aptam obtinisset. Jam vero his tribus, Epiphanio, Gregorio et Germano Nicephorus ⁹⁴ plane suffragatur, nec solum Joachim et Annam Mariæ Virginis parentes recenset, sed eos quoque velut non vulgares homines, accuratius juxta præscriptum legis vita præstantes et claros commendat, qui præterea primis quibusque et splendidissimis nobilissimisque genere Israelitis connumerantur, vitam vero ad senectutem sine prole edita produxerint. Tum de Anna Virginis matre peculiariter narrat, alio illam ad liberorum procreationem infecundam fuisse, qui ob sterilitatis causam negati fuerint honores, cui secundum legem matronis et matribus aliis ob procreatos liberos tribuebantur: quare illam de probro sterilitatis dolentem ad precandi studium sedulo accessisse, et a summo Deo ut ei mater esse liceret, tandem impetrasse.

Quid autem obstat, quominus et illa superioribus adjungamus, quæ libris Hieronymianis inserta leguntur, et horum quoque parentum historiam efficiunt luculentior? Sic autem habent : « Pater Mariæ Joachim, mater vero Anna dicebatur. Domus paterna ex Galilæa et civitate Nazaret : matrum autem genus ex Bethleem erat. Vita eorum simplex et recta apud Dominum : apud homines irreprehen-

sibilis et pia. Nam omnem substantiam suam trifariam diviserunt : unam partem templo et templi servitoribus impendebant; aliam peregrinis et pauperibus erogabant; tertiam suæ familiæ usibus et sibi reservabant. Ita isti Deo chari et hominibus, pii per annos circiter viginti castum domi conjugium sine liberorum procreatione exercebant. Voverunt tamen, si forte Deus donaret illis sobolem, eam se Domini servitio mancipaturos, ejus rei gratia et templum Domini singulis per annum diebus frequentare solebant. » Omitto cætera, quæ tametsi ab Hieronymo scripta non essent, ut plerique suspicantur, tamen probatiorum aliorum scriptis, quæ diximus, haud male congruunt, et probabilem certe narrationem faciunt, sed et antiquæ fidei scriptorem redolent, cum ob alia, tum in eo sane laudandum, quod adulterinam Seleuci Manichæi de ortu Mariæ historiam, quæ olim etiam piis imponebat, hoc suo labore castiget ac dissipet, sicut ipse in Operis sui præfatione testatur. Quid ergo mirum, quod e theologis et historiographis prodierint multi, quemadmodum Germanus, Nicephorus, Metaphrastes, Cedrenus, qui post veteres illos Patres præsentis historiæ sunt veritatem amplexi atque professi, et præcipue suos legitimos Mariæ parentes asseruerunt? Ac inter alios Georgius Cedrenus ⁹⁵ refert, Joachim octogenarium, Annam vero annos natam undeoctoginta e vivis excessisse. Utinam vero exstaret nobis historia, de qua his verbis meminit Epiphanius ⁹⁶ : « Historia, inquit, Mariæ et traditiones habent, quod dictum est patri ipsius Joachim in deserto, Uxor tua concepit. » Ubi addit etiam Joachimum ab angelo instructum in suam rediisse domum, ut a Deo acciperet quod per preces patris ac matris petatum erat, nimirum ut ambo, sublato probro infecunditatis, felici prole gauderent. Tum Andreas Cretensis ⁹⁷, qui archiepiscopus fuit Hierosolymitanus, sic Mariam a generis claritate commendat, ut ejus parentibus insignem tribuat nobilitatem, qui hinc sacerdotalem, illinc regiam dignitatem nacti fuerint, liberorum interim egeni ac steriles, sed quorum pia vota et frequentes preces respexit Deus, soluto illis vinculo sterilitatis, et complens promissionem suam, nimirum ut amota sterilitate, mater fecunda generosam hanc filiam ederet, pulchrumque munus auctori Deo dedicaret. Nec a ratione alienum est, quod inter divinas Birgittæ factas revelationes legimus ⁹⁸, hos duos conjuges Joachim et Annam charitate divina in primis flagrasse, suumque conjugium ita sanctificasse, ut par conjugium per se castius Deoque charius nusquam eo tempore inveniretur. Ego vero præclarum et copiosum quoddam gazophylacium Annæ uterum dixerim, in quo thesaurum

⁹⁰ Contra Collyridianos, hæres. 70. ⁹¹ In sermone nuper converso a Joanne Pico canonico Parisiensi de Mariæ laudibus. ⁹² In serm. habito de Mariæ in templo oblatione. ⁹³ Hom. de humana Christi generatione. ⁹⁴ Lib. 1, Eccles. hist., cap. 7. ⁹⁵ In Compendio hist. ⁹⁶ Contra Collyridian. ⁹⁷ In serm. De dormitione. Deiparæ. ⁹⁸ Serm. angel., cap. 7; et lib. Revel., cap. 9.

pretiosissimum sibi primum recondidit Deus, et vas ornatissimum effluxit, quale nulla mulier suo unquam gremio complexa est, suisque manibus contractavit.

Ex quibus demum facile colligas, Bullingerum⁹⁹ a veterum discrepare sententiis, cum Mariam modicis et tenuibus ortam esse parentibus refert. Æque prudenter alii docent, eosdem parentes obscuro loco natos, ac omnibus fere fortunæ bonis destitutos ita vixisse, ut iis carerent præsiidiis, quæ ad liberalem et honestam filiae institutionem educationemque spectabant: unde vilem magis et abjectam Virginis nostræ conditionem (de qua supra meminimus) ob vulgi oculos ponunt.

Ac ego quidem hujus fabulæ primum auctorem Lutherum¹ esse puto, cujus verba subjicere visum est, ut rectius ab omnibus judicentur: « Maria paupercula, nullius existimationis puellula erat, annos circiter tredecim, quatuordecim aut quindecim nata. Nam credi potest obscuram adeo fuisse apud Nazareth, ut ipsa de se in Ode, quam vulgus *Magnificat* vocat, testatur: *Humilitatem ancillæ suæ respexit* (Luc. 1, 48). Parentes ejus obscurorum natalium et vilis conditionis erant, privati scilicet et plebei, atque adeo quis scit, an parentes ejus tum superstites fuerint? Credi quidem potest eam fuisse pupillam, nec verum est id quod affirmant quidam Joachimum et Annam parentes ejus opibus abundasse, atque in tres partes dispersisse bona sua, unam dedicasse templo, alteram egenis, tertiam Mariæ reliquisse. Merum commentum est. » Hæc superciliosus, et mire semper petulans Lutherus, ut habeat nempe quod mordeat, tum Virgini, tum ejus parentibus, tum orthodoxis opponit. Verum si recte tecum reputes omnia, nihil in his verbis comperies præterquam inanes conjecturas, neque Scripturæ, neque rationis pondere, nec veterum auctoritate suffultas, sed ex contradicendi duntaxat libidine profectas, Ecclesiæque odio confirmatas. Perinde ac si Lutherus dicat: Forte apud Nazareth Maria vixit obscura; forte vilis conditionis et pauperes parentes habuit. Forte pupilla et suis orbatâ parentibus, Christi Mater esse cœpit. Forte commentitium est Joachimum et Annam ejus parentes bona sua, ut referunt, in tres partes distribuisse. Quid vero fimi ex hoc, partim divinationis, partim tergiversationis genere colligas, nisi quod Lutherus Ecclesiæ summus hostis, quoniam ex propriis loquitur, sicut cæteri, et plusquam cæteri reum novandarum studiosi, cum sæpe alias, tum hoc etiam loco et potuit, et voluit falli ac fallere? Scilicet novus hic Legislator nobis necessitatem imponet, ut quod ipse tot falsarum opinionum architectus, velut de cathedra pronuntiat, totus orbis pro Evangelio amplectatur: quod vero alii probatoris fidei et doctrinæ scriptores a suis ma-

joribus ac veteribus partim scripto, partim viva voce traditum acceperunt, suisque monumentis consignarunt, id nullo in pretio a posteris habeatur. Sed unum tamen Mariæ dictum, *Humilitatem ancillæ suæ respexit*, in medium profert, ut ejusmodi mirificas conjecturas defendat, suisque comprobet. O nugatorem, qui ex hisce paucis verbis tantæ Virgini ejusque parentibus obscuritatem natalium, vitæ calamitatem, rerum penuriam aliaque id genus plura ad miseros pertinentia, tam impudenter quam insulse attribuenda esse concludit. Cur non eadem licentia pergit ratiocinari, egenam et ignobilem fuisse Rachel, quandoquidem de se ipsa testetur: *Vidit Dominus humilitatem meam* (Gen. xxix, 32)? Non vilis profecto conditionis, sed spectabilis et honesta matrona erat Anna, quæ magnum illum genuit Samuelem, et quæ vota sua Deo nuncupans dixit: *Si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ* (I Reg. 1, 11), quod sane tantumdem est, ac si pronuntiasset: *Si humilitatem ancillæ tuæ respexeris*. Quod si cæcum ducem Lutherum sequimur, etiam inclytum regem Davidem tantum non sordidis homuncionibus annumerabimus, quandoquidem se ipsum ille dejiciens aperte loquitur: *Vide humilitatem meam et laborem meum* (Psal. xxiv, 18); *Respexisti humilitatem meam* (Psal. xxx, 8); *Ego vero egenus sum et pauper* (Psal. lxi, 6): quod multo est sane amplius, quam in regio illo splendore humilem se duntaxat appellare. An fortasse ita delirabimus, ut ad solos egenos et mendicos contrahamus id, quod apud Isaiam Deus ipse testatur: *Ad quem respiciam nisi ad pauperculum?* (Isa. lxi, 2.) Verum Scriptura sicut paupertatem spiritus, sic et cordis humilitatem, quæ propriam contemnit excellentiam, passim nobis commendat, ac de illa ipsa Virgine loquitur Origenes, Augustinus, Beda, Bernardus alique plures affirmant, ut suo quidem loco planum faciemus. Atque ut alium etiam sensum in his Mariæ verbis admittamus, infirma est tamen et futilis Lutheri ratiocinatio, qui tantam vim in sola humilitatis voce collocat, et inde cum suis sæpe confirmat, Mariam non claris natalibus conspicuam, sed humili et obscuro loco natam puellulam, quam nemo magnopere curaret, et quæ nulli nota, infimæque sortis et prorsus abjecta foret, exstitisse, cujus insuper parentes privati duntaxat ac plebei inter obscuros et pauperes misere versarentur. Non attingemus cætera, velut minoris momenti sint, quæ Lutherus obiter intermiscet, quoto ætatis anno Maria Christum conceperit, suosque parentes amiserit, ut orphana et pupilla videretur. Vetustus et celebris episcopus fuit Evodius², qui apud Nicephorum clare testatur, sicut et alii comprobant, Mariam annum ætatis suæ decimum quintum egisse, cum mundi Lucem generaret.

⁹⁹ In Luc. cap. 1. ¹ In postilla circa explicat. Evang. in festo Annuntiat. Mariæ. ² Eccl. hist., lib. 13, cap. 3.

Nos vero etsi non negamus, Mariæ vitam cum paupertate aliquando fuisse conjunctam, quemadmodum Christi primum nascentis conditio, et Josephi fabrilis opera contestantur, tamen ejusmodi rerum penuriam ac egestatem voluntariam magis quam coactam fuisse arbitramur, simulque divino consilio et moribus novi Messiae congruentibus hoc dicimus ascribendum, quod Mater et Filius vitam minime lautam et opulentam, sed plebeam potius traduxerunt. Eleganter dixit Rupertus³: « Si parentes Christus divites elegisset, quis hodie pauperibus in Ecclesia Christi locus esset? » Nunc autem et potentes Deus non abjicit, cum et ipse sit potens, et sæpius in hoc mundo pauperes eligit, cognoscendo illos in benedictionibus suis, id est, præclara illis dona tribuendo Spiritus sui, qualia nimirum divitibus habentibus consolationem suam rarius concedit. Cæterum de Mariæ fortunis et opibus non temere tacent evangelistæ; ob Christum vero ipsum maxime, qui divitibus minime blandus esse volebat, sed sanctæ paupertatis doctorem, imo absolutum exemplar præstare debebat, unde non habuit ubi caput suum reclinaret, propter nos, cum dives esset, factus egenus, et pauperes quoque discipulos colligens, quibus ob paupertatis amorem et cultum ingentia præmia pollicetur. Igitur quando nascebatur, matrem non locupletem, sed, ut Chrysostomus docet⁴, pauperrimam, et fabro desponsatam elegit, quæ illum in tugurio pareret, ac natum in præsepio collocaret. An vero propterea consequi necesse est, parentes Virginis, sicut isti videri volunt, in genere obscure et vita misera abjectaque conditione, inde ab initio semper fuisse versatos? Quid? quod Eusebius⁵, sive ille sit Emisenus, sive alius, non disputo, manifeste tradit, hos nobilissimos parentes Mariam filiam hæredem instituisse, quæ cum nullos fratres haberet, in bonis parentum unice successerit, suamque possederit hæreditatem, præsertim cum lege cautum esset, ut parentum possessiones ad alienos non transferrentur, sed in eadem familia hæredibus proximis obvenirent. « Quomodo ergo, inquit, sine hæreditate esse poterat, quæ ex nobilissimis parentibus orta fuerat? » Meminit præterea Nicephorus⁶, Josepho et Mariæ in Nazareth non domicilium modo, sed et substantiam et possessionem propriam fuisse, et quoniam utroque loco apud Bethleemitas et Nazarenos proventum aliquem habuerint, utrobique eos habitasse. Neque tacet Epiphanius⁷, cum adversus Nazarenos disputat, Josephi Mariæ sponso suam fuisse domum in Nazareth civitate, in qua a Bethleem digressus habitavit: in ea domo a Joseph Christum puerum educatum esse: id, quod Evangelicæ historiæ non male respondet.

Ac de Virginis quidem honesta in templo

educatione, dignaque institutione postea disseremus, simulque Centuriatoribus respondebimus, qui nihil non admoliuntur, ut veteris historiæ ac traditionis de his optimis conjugibus, clarissimisque parentibus filiam suam Deo dicantibus, fidem prorsus aut abrogent aut labefactent. Quare non modo Nicephoro item intendunt, sed Germanum etiam severe perstringunt, quod ambo Jacobi, nescio cujus, protevangeliis nimium fidant, ac certa pro incertis venditent. An vero quisquam probabile ducat, si rem sedulo perpenderit, non modo Nicephorum et Germanum, sed et veteres alios tam multos adeo cæcutivisse, ut librum illum apocryphum vel probarent, vel sequerentur, in quo præter alia indecora et fabulosa quæ Mariæ, Joseph et Elizabethæ affinguntur, non pauca etiam cum evangelicis Litteris pugnantia tam impudenter quam ridicule talis Jacobus affirmat, qui ob Herodis furorē, ut scribit, fugiens, seipsum in desertum tam pulchre subduxit? O præclarum factum tanto dignum apostolo, qui frater Domini appellaretur, ac simul episcopus esset Hierosolymitanus. Sed more suo faciunt Centuriatores, ut lucem veritatis fugiant et aversentur, ac idcirco latebras quærant, umbrasque sectentur. Quis vero si sapiat, non summopere admiretur, inter veteres etiam Rabbinos unum exstitisse, qui multo ante natos Mariæ parentes præviderit, et ad Antoninum Romanum consulem scripserit, venturi Messiae Matrem ex tribu Juda et stirpe Davidica orituram, hujus patrem Jehoiakim, nomen autem proprium Mariam fore? His enim de rebus meminit Rabbinus Haccados⁸, vir tantæ apud Judæos existimationis, ut illum magistrum nostrum sanctum appellent, cujus testimonium crebro repetit Galatinus, qui nec sine prophetico Spiritu de rebus futuris tam diserte potuit vaticinari. Exstant quoque nonnulla, quæ Rabbinus Haccanas⁹ Nehumie filius edidit, et inter cætera de Maria testatur, puellam illam in Bethleem Judæ, filiam Jehoiakim, et de genere Sorobabel natam fuisse, ut cætera, quæ apud Galatinum leguntur, omittam. Quod si Christianum potius, quam Hebræum doctorem requiras, en tibi Hippolytum Portuensem episcopum, ac eundem insignem Christi martyrem, qui de Anna Virginis nostræ matre, ac ejus genealogia in hunc modum scripsit: « Tres fuere sorores Bethleemiticæ, filie Matthan sacerdotis, et Mariæ conjugis ejus, sub Cleopatrarum et Casoparis Persæ regno, ante Herodis Antipatri filii regnum. Primæ Mariæ, secundæ Sobæ, tertiæ Annæ nomen erat. Nupsit prima in Bethleem Maria, et peperit Salomen obstetricem. Nupsit quoque secunda itidem in Bethleem Soba, et genuit Elizabetham. Nupsit postremo et tertia Anna in terra Galilæa, et protulit Mariam Dei Genetricem, ex qua nobis exortus est Christus, ipsa veritas. »

³ De victoria verbi, lib. II, cap. 21. ⁴ Hom. 67, in Matth. ⁵ Homil. in Evang. de Nativit. Mariæ. ⁶ Lib. I, cap. 15. ⁷ Epiphanius, hæres. 29. ⁸ In lib. qui Revelator arcanorum inscribitur. ⁹ De arcanis Catholicæ veritatis, lib. VII, cap. 42.

Quæ Hippolyti verba prudenter Nicephorus ¹⁰ repetivit, ut divini viri, sicut appellat, testimonio contra istos maledicos sese tueretur, simulque monstraret, Matrem Domini, licet ratione patris ex tribu Juda descenderet, tamen si matrem ejus consideremus, cum sacerdotali etiam genere, sicut supra diximus, affinitatem contraxisse. Cum hoc Hippolyto Germanus ¹¹ patriarcha consentit, sic nobis Annam depingens, ut ramus quidam fuerit ex genere sacerdotali, tribu Aaronica, radice prophetica simul et regia prodiens, et cognata demum Elizabethæ, quæ Joannem Domini Præcursores procreavit.

Longum esset adjicere, quæ in hujus Annæ laudem ¹² Joannes Trithemius abbas Sponheimensis, quæque scholæ Heidelbergensis quondam lumen ¹³ Rudolphus Agricola Frisius, ambo non minus Catholici, quam Germani, paulo ante nostram ætatem pie simul et docte scripserunt. Ille matrem hanc nobilem et nobilioris filię parentem inclytam vocat, divinitus quidem electam et sanctam Salvatoris nostri aviam, quæ Christum Dei Filium in terris nepotem haberet, cujus et dignitas et sanctitas variis miraculis a Deo Ecclesiæ commendetur. Rudolphus ¹⁴ vero Annam Virginis nostræ matrem carmine celebrat, seque in illa colenda et invocanda sedulum fuisse declarat, præsertim quod præsentem invocationis ejus virtutem, quam et Erasmus comprobavit, se frequenter expertum esse dicat. Ego pauca duntaxat, quæ ad communem et matris et filię commendationem spectant, ex Rudolphi carmine petere non gravabor :

*Salve, sancta Parens, et tu nata inclyta, salve,
Quas caro, quas pietas, has quoque jungit honor.
Natum mater amas, et natæ mater amaris,
Laus caput una duas ut tenet unus amor.
Bis tamen Anna potens hoc partu bisque beata,
Et prolis titulus nobilis atque tuus.
Conspicuos præstant alios benefacta parentum,
Tu contra natæ nobilitate nites.
Magna quidem meritisque tuis, pietate fideque,
Quis neget? at nata hæc splendidiora facit.*

Tum alius non indoctus, ut breviter, sic eleganter huic Annæ canit :

*Salve, Parens sanctissima,
Sacro beata conjuge,
Sacratior filia,
Nepote sacratissima.*

Est autem consentaneum, quod eruditi quidem affirmant et probant, hanc Annam univiram, et non tertio nup̄am fuisse, quæ liberos e singulis viris procreavit. Etenim hoc multiplex Annæ conjugium vulgi opinione magis, quam veterum auctoritate nititur, ac recentiores duntaxat habet suffragatores, qui Deiparæ matrem nescio quam prudenter ac so-

lde, tam male castam proponunt. Epiphanius ¹⁵ quidem cum aliis tradit, quemadmodum supra meminimus, parentes hanc illustrem filiam procreasse, cum grandævi et propectæ essent ætatis, ut Mariæ ortus majore Dei miraculo commendaretur. Post quem ortum pater Joachim duodecim fere annis, ut etiam Cedrenus ¹⁶ ostendit, cum Anna conjuge supervixit. Quocirca probabile non est Annam fere decrepitam, et viro suo demum orbatam, ad secundas et tertias nuptias porro transisse, præsertim cum nullo præcepto legis ad repetendum connubium urgeretur, ac procul dubio sciret iteratas sæpe nuptias excusari magis quam probari. Quod igitur de Anna illa Evangelica, quæ unico viro contenta fuit, legimus, de hac Mariæ parente non temere dici posse videtur, eam nimirum univiram viduam, ac ideo beatiorum fuisse, quæ secundas nuptias ideo libentius recusavit, quia in Spiritu noverit, Christo ex Virgine proxime venturo melius continendi studio, quam patiendi officio, et castificandi vidualibus moribus, quam conjugalibus sætandis visceribus serviendum, ut verbis Ambrosianis ¹⁷ utamur. Igitur quod ad majorem et matris et filię laudem pertinet hic retinendum putamus, ut Deipara tum primogenita, tum unica hujus matris Annæ filia constituatur. Testatur enim et Theophylactus ¹⁸, quod Joachim aliam prolem nisi Mariam non habuerit, et Euthymius affirmat, eandem unigenitam exstitisse. Neque his adversatur evangelista Joannes, ubi Mariam Cleophae, Matris Domini sororem vocat (*Joan. xix, 25*), cum in sacris Litteris nomen fratris et sororis ad cognatos et propinquos referri sit perquam usitatum. Sic enim Loth Abrahamæ, et Jacob Laban est appellatus frater, tum Abraham Saram uxorem sororis nomine nuncupavit, quemadmodum et ¹⁹ Hieronymus annotavit. ²⁰ Eusebius vero Cæsariensis ex Egesippo confirmat, quod Cleophas, a quo marito Maria Cleophae dicta est, germanus fuerit frater Joseph viri Deiparæ, eosque habuerit liberos, qui fratres Domini, id est, secundum carnem consobrini, in Evangelio sæpe proponuntur. In quem sensum Beda ²¹ dixit : « Fratres et sorores Domini Judæi secum esse testabantur, qui tamen non liberi Joseph aut Mariæ juxta hæreticos putandi sunt, sed potius juxta morem sacræ Scripturæ cognati ipsorum sunt intelligendi : quomodo Abraham et Loth fratres appellantur, cum esset Loth filius fratris Abrahamæ. » Habemus ergo nunc, ut arbitror, Virginis nostræ nomen, idque dulcissimum, et genus, quo nullum aliud in terris illustrius, et parentes apprime laudatos atque percelebres. Quid superest, nisi ut Mariam sicut cæteros omnes ex primo parente procreatos, conceptam demum et natam fuisse fateamur, cum ita Deo visum esset, ut

¹⁰ Lib. II, cap. 5. ¹¹ In serm. De Virginis in templum oblatione, sive præsentat. ¹² In præcat. ad Matrem Deiparæ. ¹³ In carmine laudatorio Annæ matri decantato post sanitatem sibi restitutam. ¹⁴ In carmine Annæ matri Mariæ edito. ¹⁵ Contra Collyridianos, hæres. 79. ¹⁶ In Compendio histor. ¹⁷ Lib. de viduis, cap. 7. ¹⁸ In cap. XIX Joan. ¹⁹ Lib. adversus Helvidium. ²⁰ Lib. III Ecclesiæ. ²¹ In Mat. cap. vi.

nova hæc et diu exoptata lux in densis hujus mundi tenebris exoriretur? Cæterum an eadem, quæ tot prærogativis abundavit, sine peccato et concepta et nata sit, quæstionem non exiguam, multumque agitatam continet, quæ nobis deinceps propitio Christo excutietur.

CAPUT V.

De triplici genere quæstionum, deque discrimine peccatorum, ad quæstionem difficilem de Immaculata Conceptione Mariæ rectius intelligendam.

Aggressuri gravem et arduam tractationem, quæ Matrem Domini ab omni peccato liberam et immunem faciat, nonnulla hoc loco præfanda putamus, ut studiosus lector, inoffenso velut pede, ad cætera commodius progrediatur. Triplex quæstionum est genus, quod in Ecclesia proponi, recteque tractari solet. Primum sacris et canonicis Scripturis liquido expeditur. Ut cum interrogatur, sitne ut omnium rerum auctor et procurator, sic etiam hominum Rector et Judex Deus, idemque potens, sapiens, justus, irreprehensibilis? An Judæi et gentes egeant Christo Mediatore? Num ad bene beateque vivendum opus habeat homo pœnitentia, fide, baptismo, charitate, obedientia et aliis in Dei verbo expresse præceptis? Etenim de his dubitare vel contendere, quæ clarissimis Scripturæ testimoniis explicata leguntur, non ridiculum modo, sed impium etiam merito videatur. Alterum quæstionum genus ut rite absolvatur, Ecclesiæ constat et nititur auctoritate, quæ certissima est Scripturarum interpret, divinitus in hoc constituta, ut de controversiis et quæstionibus in religione subortis judicet, ac modum demum et finem his, qui de sacris contendunt imponat. Ad hanc classem pertinet, cum quæritur: Utrum Christus duas naturas et duas voluntates habuerit in una persona, idemque Deus et homo una duntaxat adoratione adorandus? An Spiritus sanctus a Patre Filioque procedat necessario, utrique per omnia æqualis, et pari honore colendus? Qui libri vere sancti et Biblici censendi? An parvulos baptizandi potestas non solum Catholicis, sed etiam hæreticis constet? Hic enim quam lucem e Scripturis evidentem capere non possumus, Ecclesiæ nobis definitio subministrat, utique loquente nobis per illam veritatis columnam, Spiritu sancto, qui secundum Christi promissionem docet non uno eodemque sæculo, sed ad mundi finem usque omnem veritatem. Tertium et postremum quæstionum genus quodammodo arbitrarium dici potest, quoniam ubi neque Scriptura, neque Ecclesia certi quidquam constituit, liberum nobis relinquitur (salva interim et fide et charitate) hoc illove modo sentire: et utramlibet partem defendamus, ab hæreseos nota sumus immunes. Tale est, cum in disputationem venit: Num et quando in gratia creati cœlestes spiritus? An qui mortui post

Christum redivivum e monumentis surrexisse leguntur, sint immortalitate donati, ut cum assumptis corporibus Christum in cœlos ascendentem prosequerentur. Verene an simulate facta sit reprehensio, qua Paulus apud Judæos et gentes primum credentes erga Petrum est usus? An idem Paulus et Moyses, cum in corpore versarentur, divinam viderint essentiam? Hic enim et in aliis pluribus variant theologi sententias, et citra reprehensionem licet in utramque partem dissequere atque concludere, quam diu suum Ecclesiæ judicium non interponit.

Jam vero ut ad nostrum institutum redeamus, non dissimilia quæstionum genera sese statim offerunt, si de Maria proprie seduloque tractandum et disputandum est. Primi sunt generis: An illa Filium Dei conceperit, salva virginitate? An vere Christi Mater habenda, ex qua suam ille carnem assumpserit? Num feminis aliis præferenda, et orbe toto celebranda sit? Nisi enim quis plane vel stupidus est, vel malignus, qui Scripturæ divinæ fontes rabiose conspurcet, ex iisdem facile hauriet, quid propositis quæstionibus oporteat respondere. Ad secundum porro genus hæc quæstiones referuntur: An Maria sit perpetuo Virgo, quæ in partu, et post partum, sicut ante partum, semper manserit inviolata? Num eadem Θεοτόκος sive Deipara prædicanda? Nunquid sine peccato nata sit, et vitam semper ab omni labe etiam minima solutam et perfectam exegerit? Hic Ecclesiæ auctoritas nobis patrocinatur: e Scriptura vero peti non potest, quantum ad præfractum adversarium convincendum satis est, sed et tertii generis quæstiones emergunt ejusmodi: Utrum Virgo in utero matris ita sit concepta, ut eam ab omni labe peccati originalis excusare possimus, et singulari Dei privilegio ab omni peccato semper præservatam credere debeamus? Item, an inter Mariam et Joseph perfectum sit matrimonium constituendum? Rursus, quandiu illa inter mortales vixerit, et fueritque post mortem una cum corpore in cœlos assumpta? Multi enim et præclari theologi aliter atque aliter his de rebus sentire videntur, nihil certi Ecclesiæ præscribente. Tametsi quæ sunt hujus arbitrarii generis quæstiones, non omnes eodem loco censi debent, sed quod plures et posteriores theologi re tota pressius excussa probaverint, id magis eligendum erit atque complectendum. Etenim sicut veræ fidei specimen præbet, quisquis in divina Scriptura, et sanctæ Ecclesiæ auctoritate, ubi et quando de illa constat, firmiter acquiescit: ita se Christianæ charitatis studiosum et candidum magis quam contentiosum ostendit, qui a communi et utcumque recepta doctorum sententia non discedit, sed pro eorum, inter quos vivitur societate servat id, quod neque contra fidem, neque contra bonos mores traditur ac docetur, sicut faciendum etiam admonet Augustinus²¹.

²¹ Epist. 118, cap. 2, ad Jovinianum.

Quare non possumus pleisque novatoribus assentiri, qui contentiosis atque distractionis potius, quam Christianæ pacis et unitatis amantes, omne quæstionum genus ad solas Scripturas revocant, et præter illas nihil fere admittunt, sive de Maria, sive de personis et rebus aliis Evangelicis, adeoque divinis in medium afferatur. Quid autem hoc est aliud, quæso, quam cum Deo ipso pugnare, et præpotentis Spiritus gratiam, qui ubi et quando vult, spirat (*Joan. iii, 8*) ac docet, vel exstinguere vel impedire (*1 Thess. i, 19*)? Quid est, inquam, nisi vias illas ad veritatem investigandam atque confirmandam, non sine divino Numine nobis monstratas atque patefactas perturbare, ac pios a laudabili sapientiæ studio, ut minus petant, quærant, pulsant atque proficiant, avocare? Atqui propterea misit Paracletum Dominus (Tertulliani verbis utor²³) ut quoniam humana mediocritas omnia simul capere non poterat, paulatim dirigeretur, et ordinaretur, et ad perfectum perduceretur disciplina ab illo vicario Domini Spiritu sancto. Et paulo post: « Quæ est Paracleti administratio, inquit, nisi hæc, quod disciplina dirigitur, quod Scripturæ revelantur, quod intellectus reformatur, quod ad meliora proficitur? » Facessant igitur nasuti ac morosi censores, qui statim nauseant et offenduntur, cum ea de Maria legunt, vel audiunt, quæ in verbo Dei non sunt explicata, sed ex veterum vel recentiorum theologorum scriptis petita, eaque talis personæ dignitati, sed et rationi in mente piorum lucenti consentanea, ut de Matre Domini recte, pie ac probabiliter asserantur. Cæterum non inviti fatemur, vim in illis quæstionibus esse majorem, lucemque apparere certiore, quæ ipsis Scripturæ testimoniis possunt dissolvi, vel de quibus iudex veritatis Ecclesia pronuntiavit, aut suum sensum nobis utcumque patefecit, ut dubitandi locus non nisi contentiosis et pervicacibus relictus videatur. Hæc de triplici genere quæstionum theologicarum, quantum ad hunc quidem locum satis esse videbatur. Nunc eadem brevitate de peccatis ad præparandum, ut dixi, lectoris animum, nonnulla subjiciemus.

Peccatum cum Ambrosio²⁴ definimus, ut sit prævaricatio legis divinæ, et cælestium inobedientia præceptorum; cum ea peccati natura sit, ut peccantem a summo Deo avocet, ejusque legi repugnantem, vel ab ea certe declinantem faciat. Duplex autem peccatum cum theologis statuimus, ut aliud sit originis, aliud actionis. Illud, velut hæreditaria quædam lues, inde a primo parente mortalium in omnes transfunditur, qui ex viri et femina conjunctione concipiuntur sive procreantur. Jam vero actuale peccatum partim mortale, partim veniale est, suo autem ambitu omnia com-

prehendit, quæ humano corde, ore et opere, sive ex ignorantia, sive infirmitate quadam, sive malitia hominis committuntur. Porro quod vulgus mortale peccatum, et²⁵ Augustinus lethalem culpam appellat, in Scriptura peccatum dicitur regnans et consummatum, quod mortem generet, et carnis opus, quod a Dei regno tum fideles, tum infideles excludat. Venialis autem culpa per ligna, fœnum et stipulam, quæ sunt ignis non adeo diuturni, nedum æterni pabulum, ex²⁶ Augustini multorumque veterum sententia designatur, quia per sordes et maculas velut vesti candidæ inspersas, et tamen eluendas, vel igne purgatorio exurendas, contrahitur, quemadmodum gravissimi Patres e sacris Litteris probant.

Fons autem et caput vitiorum omnium, quæ in homines cadunt originis peccatum est: idque, hominem nobilissime a Deo creatum, et in summa dignitate pulcherrimæque justitiæ possessione collocatum, divina gratia spoliatur, ac in eam calamitatem detrudit, ut statim ille ab ipso conceptu fiat immundus, et natura sit iræ filius, peccati servus, morti obnoxius, sed et hujus mundi principi Satanae subditus, ac demum sive corpus ejus, sive animum spectes, a primævo illo statu, qui Adæ adhuc innocenti contigit, in alium longe deteriorem commutatus. Hoc nimirum est grave jugum, quod idem humani generis princeps Adam, cum Dei pactum inobedientia sua rescinderet, suis liberis et posteris omnibus imposuit. Hæc dura servitus, ex qua nullus in libertatem seipsum asserere possit: hæc tetra et pestilens macula, quæ ejusque ex patre et matre procreata proles animam obscurat, deturpat, corrumpit, adeoque mortem adfert: hæc sæva plaga, quam omnes quidem sentire possumus, satis autem deplorare nequimus, etsi veteres quidem philosophi in aliis acuti, hic stupidi, de hoc summo vitio nihil intellexerunt, atque idcirco naturam veluti novercam temere accusarunt.

Neque solum originale, sed etiam actuale, sive (ut²⁷ Cyprianus vocat) personale, ²⁸ Augustinus activum sæpe et proprium peccatum nominat, in omnibus Adæ filiis reperitur, ut etiam sancti a primo illo et nativo peccato mundati, Deoque reconciliati, cavere tamen non possint, quin saltem in peccata venialia, quæ Augustino²⁹ etiam minuta dicuntur, sæpe prolabantur. Quare sanctorum non vera minus quam humilis est, manetque semper confessio: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est* (*Joan. i, 8*). *In multis offendimus omnes* (*Jac. iii, 2*). *Dimitte nobis debita nostra* (*Matth. vi, 12*). *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me* (*Psal. xviii, 13*). *Pro hac (injustitia) orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno* (*Psal. xxxi, 6*). *Peccavimus, ini-*

²³ Lib. De velandis virginibus. ²⁴ Lib. De paradiso. ²⁵ Lib. De bono conjug., cap. 6. ²⁶ In Enchirid., cap. 68. Et lib. De vide et opere, cap. 15 et 16. ²⁷ Sermon. de jejun. et tent. ²⁸ In Enchirid., cap. 64. ²⁹ Sermon. 14, de sanctis.

quitatem fecimus (Dan. ix, 5). *Non est homo, qui non peccet* (III Reg. viii, 46), quemadmodum et Milevitana Synodus et Augustinus³⁰ hujusmodi Scripturæ testimonia interpretantur: Recte igitur Clemens Alexandrinus³¹ admonet nihil omnino peccare, Dei proprium esse: et apud³² Hieronymum Orihodoxus affirmat, sacrilegium esse vel cogitare, quod homo absque Dei gratia peccato carere possit.

Scio interim quam late hæc pateant, quam copiose de his theologi disputent, quamque luculenter superiora tum Scripturæ testimoniis, tum Patrum suffragiis confirmari possint: sed omissis aliis, unum atque alterum locum de utroque peccatorum genere, quod diximus, ex Augustino³³ theologorum principe huc tantum transferemus. « Suffecerit, inquit, ad condemnationem, etiamsi non esset in hominibus nisi originale peccatum. Quamvis enim condemnatio gravior sit eorum, qui originali delicto etiam propria conjunxerunt (de actualibus loquitur), et tanto singulis gravior quanto gravius quisque peccavit, tamen etiam illud solum, quod originaliter tractum est, non tantum a regno Dei separat, quo parvuli sine accepta Christi gratia defuncti intrare non possunt, verum et a salute et vita æterna facit alienos. » Tum ad Hilarium scribens³⁴ de mortalibus et venialibus peccatis hæc tradidit: « Plane qui misericordia Dei adjutus et gratia, se ab eis peccatis abstinuerit, quæ etiam crimina vocantur, atque illa peccata sine quibus non hic vivitur, mundare operibus misericordiæ et piis orationibus non neglexerit, merebitur hinc exire sine peccato, quamvis cum hic viveret, habuerit nonnulla peccata: quia sicut ista non defuerunt, ita etiam remedia, quibus purgarentur, adfuerunt. » Valeant igitur fastuosi Pelagi ni, qui cum suam volunt sine peccato justitiam statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Valeant cæci Armeni, stupidi Albanenses, et quotquot cum his insanis errorum magistris originale peccatum aut ignorant, aut inficiantur. Sed et anathema sit omnibus, qui cum Manichæo contendunt, hominem peccatum vitare non posse, vel cum Joviniano æque deliro asserunt, hominem peccare non posse, cum pars utraque, sicut Augustinus³⁵ monet, humani tollat arbitrii libertatem. Facessant et illi, qui cum Calvino³⁶ cæcutientes, inter peccatum mortale et veniale, aut, sicut Augustinus loquitur, inter capitale et minutum, discrimen nullum agnoscunt. Detestandi præterea illi, qui justos in omni opere bono peccare, aut solum infidelitatis peccatum Christiano esse damnabile, garriunt: ac demum qui cum Stoicis peccata omnia tantum non æqualia reddere conantur, ut nempe non solum divinam, sed humanam justitiam e medio tollant.

His ita constitutis, atque in mentem lectori summatim revocatis, ad eam nunc quæstionem accedimus, quæ hujus loci est propria: sitne Mariæ, quemadmodum aliis Adæ posteris, tum originale, tum actuale peccatum imputandum? Quod autem originis vitium, ut de illo primum agamus, in Virginem quoque cadat, si solam ejus naturam spectemus, et Scripturæ testimoniis, et Patrum sententiis facile probari potest, multique copiose admodum confirmantur. Etenim Scripturæ passim ita loquuntur ut solum quidem Christum agnum illum, sicut Petrus loquitur, immaculatum et incontaminatum (I, Petr. i, 4), aut juxta Paulum (Hebr. vii, 26), Pontificem sanctum, innocentem, impollutum excipiant (Rom. iii, et v), omnes autem alios Adæ posteros peccati hujus lege constringant, eosque in primo parente peccasse, et (Ephes. ii, 5) natura iræ filios, ac sub maledicto esse, verbis et sententiis generalibus astruant, ac frequenter inculcent. Jam vero Patres, tum Græci, tum Latini eodem modo cum Paulo censent, homines nimicum universos originis peccatum non effugere, sed ab ipso conceptu immundos ac sordidos Christi egere gratia: omnes enim in Adam peccare, et peccando mori, eosque perditos non nisi per Christum, qui solus inter mortuos liber (*Psal. lxxxvii, 6*) esse dicitur, vivificari atque liberari posse, ut quod generatione attractum est, regeneratione detrahatur, utque ex peccatoribus justis, et ex iræ filiis Dei amici per fidem et baptismum efficiantur. Quid multis? *Memento quoniam omnes in corruptione sumus* (*Eccli. viii, 6*). *Non est homo, qui non peccet* (III Reg. viii, 46). *Omnes peccaverunt, et egent gratia Dei* (Rom. iii, 23). *Quod natum est ex carne, caro est* (*Joan. iii, 6*), ut Scripturæ verbis utamur. Præterea veteribus, ut putant, ignota fuit quæstio, quando Maria primum sanctificata, vel ab originali peccato præservata sit. Quingenti autem propemodum anni fluxisse dicuntur quod a theologis publice disputari cœptum est de Mariæ Conceptione, et si verum fateandum est, non leves quidem turbas multis in locis hæc disputatio inter doctissimos excitavit: ac de Romana quidem constat Ecclesia, quod in hac petra, si omnium ætatum scriptoribus creditor, firmissima et sincerissima fidei confessio vigeat, quodque ab hac Ecclesiarum Matre atque Magistra quæstiones fidei plurimæ maximæque definiantur. Verum in præsentis causa nullum Ecclesiæ Romanæ judicium certum reperimus, nisi quod Sixtus IV Pont. Maximus tulit legem, qua constat, neutrius partis damnandam esse sententiam, sive Mariam sine peccato conceptam affirmantium, sive contra, illam ab originis peccato non fuisse præservatam sentientium. Eandem legem et recepit et confirmavit postrema synodus Tridenti celebrata³⁷.

³⁰ Epist. 29, ad Hieron. ³¹ Lib. i Pædagog., cap. 2. ³² Lib. i Adversus Pelag. ³³ Lib. de pecc. merit. et remiss. ³⁴ Epist. 89. ³⁵ Serm. 5, De festo S. Trinitatis contra Arian. ³⁶ Lib. Contra delin. Concilii Trident. ³⁷ Sess. 5, De peccat. orig.

Quæ nos idcirco præfamur, ne quis putet vel a nobis, vel ab orthodoxis aliis asseri, puram et sanctam Virginis Conceptionem pro certo fidei articulo ab omnibus agnoscere et defendi oportere. Nimium ergo est impudens Pomeranus ³⁸, qui Catholicis affingit, quod pro articulo fidei habeant ac tradant, Mariam sic sanctificatam esse, ut absque peccato ex viri semine, imo e Spiritu sancto concepta sit. Nec huic est dissimilis Tilemannus Heshusius, qui sexcentos errores blasphemii in Deum plenos collegit, ac non ita pridem edidit, quos, ut ipse ait, Romana Ecclesia contra verbum Dei furenter defendit. Inter hos errores unus est, Mariam Virginem sine peccato originis conceptam et natam esse: sic enim docere Scotum et concilium Basiliense. Ridiculum censorem, qui sine iudicio de blasphemis, et cum Dei verbo pugnantibus erroribus iudicat, quique non sine spiritu blasphemie sanctam Romanam Ecclesiam tam atrociter accusat, quam perverse condemnat. Certe Scotus dubitanter, non asseveranter de re proposita loquitur, et sicut docti sæpe solent, verisimiliter ratiocinatur. Romana vero Ecclesia, neque Scotum, neque synodum Basiliensem tanti facit, ut ob illorum asseverantium auctoritatem credat, credendique certam tradat regulam de Mariæ sancta Conceptione. Nam de illius Nativitate postea respondebimus. Nihil ergo firmi præscribit, sed hanc piam et probabilem opinionem sibi non displicere demonstrat, præsertim recepto et confirmato die festo, qui de Mariæ Conceptione ritu solemniter celebratur. Unde fatetur etiam Kemnitius ³⁹, et recte quidem, quod Sixtus Pont. Max. auctoritatem suam interposuerit, scriptoque publico declaravit, utramque opinionem, Mariam sine peccato, et cum peccato esse conceptam, relinquere liberam oportere, ita ut una pars hoc illo modo sentiens, alteram hæreseos accusare ac damnare minime possit. Nihil enim hic certi Romanam Ecclesiam et apostolicam Sedem unquam definivisse. Verum cum Heshusio pluribus contendere non attinet, qui certe nisi effrons et maledicus esset calumniator, illi saltem parceret Ecclesiæ, quam tanti semper antiquitas fecit, ut crederet accessum ad illam habere non posse perfidiam, sicut Cyprianus ⁴⁰ luculenter expressit. Nec pudet hunc hominem tam contumeliose Catholicos proscindere, et in illis pleraque dogmata reprehendere, quæ jam olim Græci Latiniq. Patres magno consensu, et uno velut ore tradiderunt, et amplexa est semper Ecclesia. Quod si omnes qui Mariæ Conceptionem illibatam probant, Heshusio errant atque blasphemii sunt; erravit igitur simulque blasphemus fuit Heshusii præceptor Lutherus, quando hanc ipsam tueretur sententiam, ut postea convincemus. Nos vero priusquam novatoribus, qui turpissimam peccati notam purissimæ inurunt Virgini, respondeamus,

committere non possumus, quin Catholicorum quorundam adversus sanctam Mariæ Conceptionem disputantium sententiam, sine gravi contentione, et salvo Christiano candore, paulisper expendamus.

CAPUT VI.

Disputatio contra eos, qui, salva Ecclesiæ fide, immaculatam Virginis Mariæ Conceptionem oppugnant.

Duplex nobis adversantium est genus, qui Mariæ Conceptionem a lege peccati nolunt excipi: alterum quidem Catholicorum contra illam, salva Ecclesiæ fide disputantium: alterum vero sectariorum, qui omni Ecclesiæ auctoritate contempta, nihil præclari de hac Conceptione vel sentiunt, vel admittunt. Priores etsi Virginem aliis omnibus Adæ liberis in peccato conceptis conferunt, mox tamen illam in utero materno sanctificatam esse confirmant, mirabiliter speculantes, eodem quasi temporis puncto animam Virginis cum in corpus infunderetur, contraxisse peccatum, et statim ab eo singulari Dei gratia expurgatam fuisse, semperque postea Virginem prorsus integram, innocentem et culpæ omnis expertem perseverasse. Quare si Joanni Baptistæ, aut Jeremiæ, aliisve ullis in utero materno contigit sanctificatio, ut nefas est subdubitare, eam longe amplius ac perfectius Mariæ contigisse libentissime confitentur fortissimeque defendunt.

Sed enim, si libere quod sentio dicendum est, hi se Mariæ simul benignos, simul rigidos censores præbere videntur. Benigni sunt sane, quando illam aliis in matris utero sanctificatis anteposunt, et præ cæteris omnibus sanctam priusquam natam prædicant, et præterea vitam ejus totam ab omni peccato immunem asserunt ac tuentur, nullum ut Mariæ proprium et activum fuisse peccatum constanter affirmant. Quæ omnia illi sine Scripturis affirmant, solo nitentes privilegio Mariæ concesso, cui multa et magna fecerit Deus, quæ nullis aliis quamlibet eximie sanctis unquam communicavit. Alioquin si secundum Scripturæ normam iudicabimus, quotquot, Adamo secundum carnem in humani generis propagatione succedunt, sive viri sint, sive mulieres, in materno utero non sanctificantur, sed in peccato ac ira divina simul concipiuntur et nascuntur, nati vero sine peccato difficilem illam inter carnem spiritumque luctam nequeunt absolvere, sed omnes in multis offendunt, sæpe in die cadunt, a via sua declinant, nec solum inutiles, sed et mendaces reperiuntur. Contra vero, illi se rigidos exhibent, quando sine omni candore, sine reverentia Virginem Matrem aliis Scripturæ dictis, quibus omnes peccato Adæ subijciuntur et involvuntur, astringunt. Verum si illic Mariæ privilegium ultro tribuunt, cur hic inclementer adimunt quæso? Si absque peccato illa omnem vitæ suæ decursum perficere potuit, absque pec-

³⁸ In comment. Jerem., cap. 1 et 44.

³⁹ In examine contra concit. trident.

⁴⁰ Epist. 55. ad Cornel.

cato etiam concipi non potuit? Qui Virginem in stupendo illo conceptu et partu integram conservavit, et Filii Dei in carne manifestati Matrem effecit purissimam, illene talem Virginem et Matrem in peccati sorte et sorde aliquando reliquit, et prima muliere infeliciorem condidit? quam sane constat nulla peccati labe inustam, sed prorsus nitidam et integram esse formatam.

Sed ad Scripturas expressas provocant, ut quod volunt, evincant. Nos illis verba Scripturæ largimur, sensum negamus, idque constanter dicimus, in Scripturis multas propositiones, ut vocant, universales afferri; quæ commodam interpretationem, sæpe et certam exceptionem requirant, sicut Scripturarum periti omnes agnoscunt, et res ipsa fateri cogit. Etenim ad omnes non pertinent, licet de omnibus tradi videantur hæ sententiæ: *Omnis caro corruperat viam suam super terram* (Gen. vi, 12). *A minimo usque ad maximum omnes avaritiam sequuntur* (Jer. vi, 13). *Omnes conversi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens ad prælium* (Jer. viii, 6). *Omnes quæ sua sunt, quærunt, non quæ Jesu Christi* (Philipp. ii, 21). *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (Joan. i, 9). *Omnes quotquot venerunt, fures sunt et latrones* (Joan. x, 8). *Bibite ex eo omnes* (Matth. xxvi, 27). *Omnia traham ad me ipsum* (Joan. xii, 32). *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt* (Psal. xlii, 3). *Omnis homo mendax* (Psal. cxv, 11). *Omnia mihi licent* (I Cor. vi, 12). *Omnibus omnia factus sum* (I Cor. ix, 22). *Effundam de spiritu meo super omnem carnem* (Joel. ii, 28). *Concludit Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur* (Rom. xi, 32). Adeo vera et certa est ⁴¹ Fulgentii regula, divinis eloquiis esse familiare, ut omnes nonnunquam dicant, nec tamen omne humanum genus in ipsis omnibus semper intelligant. Habet igitur Scriptura leges communes, sed singulis Christi membris non accommodandas: proponit canones, sed quibus potentiam suam Deus non alligavit, utpote suum sibi jus retinens integrum in legibus relaxandis, ac de illarum rigore, quando et quibus ipse vult, aliquid remittendi. Annon contra naturam, et præter communem Dei ordinationem Sara nonagenaria et Rebecca sterilis filios pepererunt? Quomodo Enoch vivus ex hoc mundo in paradysum transfertur? Quid Elias, qui verbo Domini continuit cælum, et a se ignem terræ dejecit, et in turbine ignis et curru equorum igneorum in cælum receptus est? sicut Sirach de illo testatur. Qui præterea Elisæum prædicat, quod *corpus ejus mortuum prophetavit, et in vita sua fecerit monstra, sed et in morte mirabilia fuerit operatus* (Eccl. xlviii, 14, 15). Quo loco alii legunt: Miracula designavit in vita sua, defunctique facta miranda sunt. An obscura est lex antiquæ circumcisionis? Severa illa quidem, et sub gravi Dei interminatione omni-

bus et singulis præcepta masculis, sed multis tamen annis ab Israelitis sine peccato intermissa, et jussu Josue tandem in usum revocata (Josue v, 7). Quis vero nescit quam multa et magna fecerit Mariæ Matri Deus non secundum legem sane communem, sed ex mera et effusa in illam liberalissime gratia? cum nullos fere terminos suæ bonitati ac providentiæ in illa Sponsa, tum sanctificanda, tum exornanda sibi statuisse videatur. Quidni vero? cum summa illi facultas esset, Matrem quam vellet, ex omnibus deligendi, eam vero vellet ad hoc tantum munus asciscere, quæ sibi gratissima, necnon puritate et innocentia simillima foret.

Atqui non decet, inquit, Mariæ Conceptionem Christi Conceptioni exæquari, qui solus absque peccato conceptus, in hunc debuit prodire mundum, ut ex immundo conceptos semine purificaret. Absit procul, ut cum Christi aliqua injuria de Mariæ Conceptione philosophemur, et tanti Filii gloriam propter Matrem, dicam et ancillam, obscuremus. Uni Christo hanc incomparabilem et perpetuam vindicamus prærogativam, quod non ex virili semine, sed supra omnem naturæ ordinem Spiritus sancti virtute in Virginis utero conceptus fuerit: quod eodem plane momento, ut alibi docebimus, quo carnem Verbum æternum assumpsit, perfectus Deus et perfectus homo exstiterit: quod omni ex parte per se purus, ac natura sanctus, nullo vel Mediatoris vel Redemptoris beneficio indiguerit: quod statim ab ipso conceptu tantam charismatum omnium abundantiam acceperit, nulla ut eis facta fuerit accessio, utque justi omnes quicquid bonorum habent spiritualium, ab illo fonte mutuentur, et sine illo nihil omnino possint Deo gratum efficere: quod demum tam eximie semper fuerit innocentie, ut nec peccatum fecerit, nec potuerit quidem peccare, licet pro nobis (II Cor. v, 21) peccatum, imo et (Galat. iii, 13) maledictum factus esse dicatur. Nihil autem horum omnium Virgini tribuunt, qui Conceptionem ejus illibatam pie tuerentur: quinimo aperte fatentur, quod eadem ex maris et femine conjunctione, et secundum legem naturæ procreata sit, peccato utique subjicienda, ac inter iræ filias recensenda, nisi eximia et singulari quadam Christi Filii ac Redemptoris beneficio præservata fuisset, quominus nativi peccati sordibus inquinaretur. Per gratiam, inquam, non per naturam ab originalis peccati contagione exemptam faciunt, quæ tanto magis Christi Redemptoris merito et misericordia eguerit, quanto præstantius est, a peccato ne contrahatur præservari, quam a contracto mundari. Nam utrumque beneficium ad Christum pertinet Redemptorem, et culpam commissam lapsis condonare, et Mariam in perpetua innocentia ne laberetur, conservare. Certe qui alterius ope, ne hostis mancipium fiat, mature liberatur, redimi

⁴¹ Lib. De Incarnat. et Gratia Jesu Christi, cap. 51.

quidem et ille dicitur, suoque Redemptori haud minus debet, quam si captivus ex ipsis vinculis erueretur. Hinc nonnulli geminam statuunt redemptionem, sublevativam nimirum et præservativam, hanc vero illa nobiliorem et perfectiorem esse non leviter probant. Non ergo Christi gloriam immittit, sed singularem ejus bonitatem atque sapientiam magis magisque commendat, quod ut sæpe alias, sic etiam in Conceptione, Matris rationem Filius maximam habuit, sanctamque semper radicem et arborem, ex qua fructus ipse sanctorum prodiret, peculiari studio sibi præparavit. Ubi nobis Durandus⁴² quoque suffragatur, licet alteram interim propugnet sententiam, et in hunc modum scribit: «Puto quod si beata Virgo peccatum originale non contraxisset, posset tamen vere dici redempta a Deo pro eo, quod in radice sua ex natura suæ Conceptionis obligata erat ad incurrendum peccatum, nisi fuisset a Deo præservata.» Fatetur idem quoque Cajetanus⁴³: «Si tenetur, inquit, beatam Virginem non ex vi Conceptionis, sed ex gratia singularissima in ipso instanti infusionis animæ, infusæ illi animæ præservata ab originali peccato, quod tunc incurrisset, nisi illa gratia adfuisset, nihil contra fidem tenetur: sed specialis modus redimendi ac salvandi a peccato originali Christo attribuitur respectu suæ Matris.»

Age vero parumper expendamus, quibus de causis Mariæ faveant et patrocinentur, qui omnis actualis peccati labe illam liberare contendunt, ut nullum unquam mortale aut veniale crimen admisit, ex Dei nempe gratia speciali. Causas ejus rei nescio quis doctius et luculentius, præterquam scholasticorum doctorum facile princeps Thomas Aquinas exposuerit⁴⁴, et his quidem verbis illas recenset: «Illos quos Deus ad aliquid eligit, ita præparat et disponit, ut ad id, ad quod eliguntur, inveniantur idonei secundum illud (II Cor. iii, 6): *Idoneos nos fecit ministrum Novi Testamenti*. Beata autem Virgo fuit electa divinitus, ut esset Mater Dei; et ideo non est dubitandum, quod Deus per suam gratiam eam ad hoc idoneam reddidit, secundum quod angelus ad eam dixit: *Invenisti gratiam apud Deum; ecce concipies* (Luc. i, 30, 31), etc. Non autem fuisset idonea Mater Dei, si peccasset aliquando: tum quia honor parentum redundat in prolem, secundum illud (Prov. xvi, 6), *Gloria filiorum patres eorum*: unde et per oppositum ignominia Matris ad Filium redundasset: tum etiam, quia singularem affinitatem habuit ad Christum, qui ab ea carnem accepit. Dicitur autem (II Cor. vi, 15): *Quæ conventio Christi ad Belial?* Tum etiam, quia singulari modo Dei Filius, qui est Dei Sapientia, in ipsa habitavit, non solum in anima, sed etiam in utero. Dicitur autem (Sap. i, 4): *In malevolentem animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis*. Et ideo sim-

pliciter fatendum est, quod beata Virgo nullum actuale peccatum commisit, nec mortale nec veniale: ut sic in ea impleatur quod dicitur (Cant. iv, 7): *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te*. Præclare hæc quidem et erudite Thomas, ut probet nullum actionis peccatum, sive mortale, sive veniale, in Mariam cadere, quam non modo Matrem, sed et idoneam dignamque Dei Matrem esse oportebat. Quid vero impedit, quinominus easdem rationes tres ab illo redditas amplectamur, eoque convertamus, ut Mariam etiam ab originali peccato vindicemus? Primum illius judicio indecorum, et quodammodo ignominiosum Christo esset, si tanti Filii Matrem actionis vitio pollei fateremur. Sed quanto majorem et Christo et Matri conflabit ignominiam (judicet queso Lector), si originale piaculum, quod hominem Deo inimicum efficit, in Mariam derivemus? cum hoc peccatum quodammodo præponderet actuali, longèque sit existimandum gravius, sive infectionis, sive turpitudinis, sive magnitudinis ratio habeatur. Deinde si Christi consulamus honori, quid minus congruit, obsecro, quam talem illi assignare parentem, quæ peccati serva, Dei inimica, maledicto obnoxia, ipsique dæmoni aliquando subjecta fuisse credatur? Adhæc secundum Thomæ sententiam, nec venialiter quidem delinquere decebat Mariam, ne ullam cum Belial conventionem vel societatem habere videretur illa, quæ Christo semper debuit esse conjunctissima. Sed enim multo minus illam decuit originis macula foedissima conspurcari, ne summa illius cum Christo affinitas perfecta quoque conjunctio hoc infami crimine, per quod Adæ filii omnes diabolo conjunguntur, vel labefactaretur, vel obfuscaretur. Rursus vere a Thoma dicitur, quod æternæ Sapientiæ et Sancto sanctorum non nisi purum sanctumque domicilium instruendum fuerit et accommodandum. Atqui hæc maxime pertinet, si corpus non solum a veniali, sed etiam ab originali peccato purum et incorruptum Matri Redemptoris attribuamus, ut habitet nempe Christus, aptamque sibi sedem æterna Sapientia vindicat in utero non expurgato, sed semper immaculato, quem nulla unquam veteris fermenti labe vel modice asperserit atque vitariar. Hoc nisi Mariæ donemus, ac de illa nobis persuadeamus, non video sane, quam recte perfecteque dicat illi Sponsus ille cælestis, quod Thomas dici recte postulat: *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te* (Cant. iv, 7). Quomodo enim in oculis Dei hæc verba loquentis tota pulchra et immaculata censeatur, quæ tam enormis peccati velut cæno oblita et defœdata, suum primævum debitumque nitorem amisit, et quasi sub nequissimi serpentis pedibus devicta jacuit atque prostrata? Quid? quod idem Thomas⁴⁵ non satis hic sibi constat (pace tanti viri dixerim) cum alibi puram Mariæ

⁴² In in senten. dist. 3, q. 1. ⁴³ In in part. Thomæ, q. 27, art. 2. ⁴⁴ In in part. q. 27, art. 4. ⁴⁵ In in

exposit. Angelicæ salutationis.

Conceptionem astruat, et his verbis confirmet : « Ipsa purissima fuit quantum ad omnem culpam, quia nec originale, nec mortale, nec veniale peccatum incurrit. » Ac alibi rursus docet ⁴⁶. « Puritas intenditur per recessum a contrario : et ideo potest aliquod creatum inveniri, quo nihil purius esse potest in rebus creatis, sine ulla contagione peccati : et talis fuit puritas beatæ Virginis, quæ a peccato originali et actuali fuit immunis. Tamen ista puritas fuit sub Deo, in quantum erat in ea potentia ad peccandum. » Sed et Cajetanus ⁴⁷, qui Thomæ doctrinam defendit acerrime, non diffidetur Mariæ puritatem post Christum fuisse maximam, sed hunc ex vi suæ Conceptionis sanctum facit, qui nullo modo indigeret redemptione : « Mariam vero secundum naturam in peccati maculam incursum fuisse dicit, nisi munus prævenientis gratiæ illam in ipso instanti infusionis animæ impediisset, ideoque Christi redemptione Virginem indignisse. » Hæc ille pro altera opinione profert, licet in contrariam magis inclinet, ut originale peccatum non quidem in tempore aliquo, sed in ipso, ut vocant, instanti, cum anima corpori fuit infusa, Mariæ imputetur : neutram vero partem fidei documentis adversari libere profitetur. Videant interim alii, quam recte Cajetanus ⁴⁸ Thomæ suo Aquinati consentiat, simpliciter asserenti, Mariam si absque originali peccato concepta fuisset, Redemptore Christo, et salute per Christum facta non illi opus fuisse. Secus enim, ut dixi, Cajetano visum est, nec immerito sane.

Sed Scripturas a nobis adhuc exigunt, quibus hanc Mariæ ab ipso Conceptu puritatem probemus. Enimvero qui catholice sentiunt, ignorare non possunt, quam multa sine Scriptura de Maria pii profiteantur, et aliis profitenda commendent. Cur igitur illi ipsi hoc unum, quod ad peccati Deo adversantis exclusionem pertinet, ac minimam veræ justitiæ æternæque salutis partem tenet, de tanta Virgine nolunt profiteri? Cum Thoma ⁴⁹ isti testantur, omnibusque persuasum volunt, Mariam statim post animæ in corpus infusionem præ aliis omnibus in Matris utero divinitus esse sanctificatam, majoreque donatam et repletam gratia, quæ et a malo ipsam liberaret, et in bono perficeret, et ob plenitudinem gratiæ Christo propinquissimam redderet : hanc igitur ab omni peccato actuali sive mortali, sive veniali semper immunem conservatam pronuntiant, quam ne inordinati quidem passionum motus, qui rationem perturbant, attigerint : nec Christi Matrem idoneam videri posse, si aliquando peccasset : tantum in illa gratiæ copiam exundasse. Cur hic vero resistunt, nec longius progrediuntur, ut ad ipsum Mariæ Conceptum suam liberalitatem extendant, ac privilegium, ut sic dicam, dimidiatum absolvant? Agedum porro

quas proferri volunt sibi Scripturas? an Novi Testamenti? Atqui hæc in capite et fundamento salutis nostræ Christo constituendo versantur, et primas velut lineas doctrinæ cœlestis ostendunt, Mariæ vero et apostolorum vitam attingunt magis quam explicant : quanquam nec omnia quæ Christus fecit, si Joanni credimus, eloquuntur atque pertractant. Sin Veteris Testamenti Scripturis agendum est, non illic sane desunt umbræ, typi, figuræ, quibus vetus et rudis ille populus ad veritatem evangelicam præparabatur, quibus et Maria nobis ita depingitur, ut illius præcellentem perpetuamque puritatem, si candidi et non præfracti censorses esse velimus, non adeo difficile sit colligere atque piis comprobare. Nam et Paulus perspicue tradit (I Cor. x, 6), Judæis omnia in figura contigisse, ut quæ ad Novi Testamenti statum pertinent, saltem eminus a priscis illis conspicerentur, et eadem scripto consignata, ad fidem Christiani populi stabilendam adjumentum afferrent.

An mysterio vacat, Adamum primum parentem non aliter a summo Deo conditum esse atque formatum, præterquam de terra virgine, nulli adhuc maledicto subjecta, neque humani sanguinis profusione unquam vitata? Hic typus Christum secundum Adam haud dubie attingit ac refert, qui de Matre nullo unquam peccato inquinata, nulli maledictioni obnoxia, nulla concupiscentiæ, aut libidinis labe aspersa atque infecta, sed sicut in omni vita, sicut etiam in Conceptione, quæ vitæ principium esse solet, sincera et immaculata existeret. Ad Evam porro primam in terra mulierem veniamus, quæ multis modis Mariæ typum gessit et expressit, imprimis vero si creationis et originis rationem rite contemplemur. Nullum in orbe peccatum hominis exstabat, originalis tantum vigeat justitia, quando pura et integra virgo illa, quæ postea Evæ nomen accepit, ex justi viri costa conflata et formata prodiit, eaque primo Adæ vere pulchra et amabilis, ac summæ familiaritatis maximæque charitatis conjunctione digna judicata est. Hæc velut imagine jam tum prælusit et ostendit Deus, quod in altera Eva efficere postea decreverat, ut præ cæteris illa Virginum princeps et Mater viventium, ac vere virago futura, sicut eam Epiphanius ⁵⁰ vocat, singulari Adæ beneficio talis conciperetur, qualem idem secundus Adam ob summæ puritatis ac innocentie rarum pulchritudinem merito sibi ascisceret, summaque conjunctione copularet, ac inter filias Hierusalem unam omnium speciosissimam ac generosissimam sibi statim inde ab ipso principio redderet.

Nec ab hoc negotio aliena est de Salomone rege scripta historia, qui *thronum sibi fecit de ebore grandem, et vestivit eum auro fulvo niniis, nec factum*

⁴⁶ In 1 Sent. dist. 44, art. 45. ⁴⁷ In iii part. Thom. quæst. 27, art. 2. ⁴⁸ Opusculo De humanitate Christi. ⁴⁹ Opusculo De humanitate Christi. ⁵⁰ Contra Antidicomarianit., hæres. 68.

est tale opus in universis regnis (III Reg. x, 18, 20). Ubi Mariam rursus pulchre depictam habemus, sicut et Petrus Damianus ⁸¹ comprobat, nec male adumbratam eburneo grandi et eleganti throno Salomonis, qui certe summam summi Dei sapientiam, ipsumque Mariæ Filium Christum nobis certo certius representavit. Huic alteri Salomoni suus constare debet thronus excellens, sublimis, augustus, ac omni ex parte quidem elaboratus, nihil ut spectandum purius et magnificentius orbis possit exhibere. Quam pulchre autem et quam commode in hoc mystico throno (Mariam loquor) noster Salomon conquiescit, suumque regnum auspicatur? throno, inquam, tam grandi, ut cœli terræque principem suo ambitu contineret: throno eburneo, quem omnis puritatis candor inde ab initio undique commendaret; ac throno demum ob fulvum aurum rutilante, quem fulgens eximiæ charitatis virtus coram Deo et angelis vel maxime cohonestaret. Eodem pertinet, sicut multi confirmant, dicti Salomonis templum, quo nihil erat apud Judæos olim admirabilius, templum, inquam, tam sumptuose sollicitèque constructum, tam sapienter et exquisitè dispositum, tam præclare et splendide intus et foris exornatum, ut etiam ethnicis intuitibus summam simul admirationem et venerationem afferret. Ac nostri quidem Salomonis templum, nisi cæci sumus, in Maria cernitur, meritoque prædicatur, suspicitur et colitur; sed de ipso Architecto non optime profecto judicabimus, si hoc ejus opus non omni ex parte purum, perfectum et expolitum esse fateamur.

Quid ego de arca testimonii porro dicam? quam optimus artifex Moyses sedulo fabricavit, et ex lignis Sethim (*Exod.* xxxvi, 51) imputribilibus accurate compegit, et ne quidquam ad summam deesset elegantiam, intus et extrinsecus auro præstanti affabre textit atque munivit, ut vas nempe mundissimum atque ornatissimum esset, quo Manna illud cœleste contineretur. Annon satis hoc typo admonet Spiritus sanctus, qualem futuri Messiae Matrem esse oporteret, summi profecto artificis Dei nutu et sapientia sic conditam, quam nulla vel peccati corruptio, vel putredo unquam invaderet, quæ ab omni vitiorum carie et situ iamunis perseveraret, quam cum in corpore, tum in animo nulla virtus magis quam flagrans et incredibilis Dei charitas, quæ sicut aurum in igne tribulationis probatur (*Prov.* xxvii, 21), undique cingeret, firmissime tegetet, solidissime corroboraret, et pulcherrime insigniret? O salutiferam et impuritatis omnis expertem arcam, quæ panem de cœlo allatum, et filiis Dei ne deficient in via necessarium, ambitu suo primum complexa est, totque mensibus intimis corporis sui recessibus conservatum ita produxit, ut is demum universo mundo edendus præberetur.

Hæc una illa columba suum nativum et perpetuum candorem retinens, omnis peccati felle vel amaritudine vacans, eademque perfecta columba, omni tempore suo domino Noe, a quo emissa fuit, gratiosa (*Gen.* viii, 8). Hic paradisus nobiliter a Deo plantatus, herbisque pulcherrimis consitus, et angelico præsidio undique munitus, in cujus medio lignum vitæ reperitur (*Gen.* ii, 9). Hic hortus conclusus ipso etiam paradiso præstantior, ad quem nullus serpenti accessus pateat, nulla peccati labes penetret, nulla Dei maledictio ingrediatur. Hæc mulier Hebræa veri Moysis Mater, nunquam servile jugum sub Pharaone passa, in Ægypto semper libera, inter omnes alias mirabiliter conservata, et ingenti ornata privilegio, suum ut Filium ad totius salutem populi et pareret et enutritet. Hæc virga Jesse (*Isa.* xi, 4) nunquam curva et semper erecta, præque omnibus benedicta, quæ benedictum et florem et fructum toti mundo generavit. Hæc demum singularis illa domus, de qua veri Israelite cum propheta dicant: Ecce implevit gloria Domini domum ejus (*Ezech.* xliii).

Cæterum ejuscemodi pluraque id genus legis mysteria, quæ longum sit persequi, infelices Judæi, si velint, contemnant, utpote quorum oculos veluti clausos antiquum velamen impediât, quique suæ vocationis tempus cum suo maximo malo pervicaces ignorant. Sint etiam e Christianis, qui tales typos, aut socordes negligant, aut contentiosi fastidiant, aut nimium nasuti respuant, quoniam illis datum non est, legis typos et mysteria cognoscere, nec didicerunt prophetarum dicta cum evangelica veritate et Redemptoris nostri Matre conferre. Vidit certe in Spiritu David propheta terram, de qua Veritas oriretur, et gaudio inde perfusus, cantavit: *Benedixisti, Domine, terram tuam* (*Psal.* lxxxiv, 22). *Veritas de terra orta est. Terra nostra dedit fructum suum* (*Ibid.* 12, 13), sicut Arnobius hunc Psalmum ad Mariam quoque transfert. Et erunt adhuc, qui ex hac benedicta terra (Mariam inquam) tantum non maledictam facere et proclamare conentur? Vidit idem Psalterius regius domum ac habitationem Messiae propriam: videndo autem quasi gratulabundus in hanc vocem erupit, *Domum tuam decet sanctitudo, Domine* (*Psal.* xcii, 5). Quæ autem sanctitudo tali habitatore digna atque perfecta sit, si cum peccati vel scoria, vel fermento unquam commista fuisse dicatur? Vidit rursus David purum et exornatum tabernaculum, quod promissus sibi et Abrahamæ filius in domo Jacob aliquando inhabitaret, et in quo magna cum voluptate cubaret Dei Filius: nec solum vidit, sed ejus præstanti etiam specie delectatus exclamavit: *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus* (*Psal.* xlv, 5), quemadmodum hunc locum de Maria Methodius ⁸² interpretatur, eamque sanctissimum et augustissimum Dei tabernaculum

⁸¹ Serm. 4, De Mariæ Nativ. ⁸² Hom. in Hypapant. Domini.

culum vocat. « Quomodo autem hoc tabernaculum rectius talique et Filio et Matri convenientius sanctificatum putemus, præterquam gratia, ut vocant, præveniente, et a peccato præservante, omnibusque virtutibus Mariam imbuente, quam sibi soli Deus in purissimum tabernaculum et impollutum plane thalamum, unde tanquam Sponsus in orbem procederet (*Psal.* xviii, 6), elegit, assumpsit, conservavit? Ac de Mariæ sanctificatione postea: « Etsi vero sensus allegoricus est imbecillior, quam qui nobis fidei necessitatem imponat, quique renitentem cogat adversarium, præfracto autem et contentioso vix quidquam satis fuerit: idem tamen bonos in recta confirmat sententia, et veritatem ipsam illustriorem efficit, piosque in suo instituto non parum recreat et consolatur. »

CAPUT VII.

Responsio ad Patrum, et præcipue Bernardi sententias, quæ cum illibata Virginis Conceptione pugnare videntur.

Qui Mariam in Conceptione maculatam potius quam puram et sanctam videre et monstrare gaudent, magnum suæ causæ præsidium in Patribus ponunt, eosque contrariæ sententiæ assertoribus fortiter opponere solent. Enimvero si Patrum verbis mordicus inhæremus, non desunt sane, qui Matrem Domini in Evangelio et reprehensibilem, et reprehensam fuisse doceant, talemque faciant, quam ab actualis vitii nota difficile sit vindicare: quorum tamen opinionem alibi diluimus. Id vero constanter isti, cum quibus disputamus, negant, sicut et Thomas contra illos Patres excipit, qui Mariam actualis peccati turpi onere gravare videntur. Deinde more Scripturæ loquuntur veteres, ut ostendant, secundum legem communem nascentium, omnes peccati lege teneri, totumque mortalium genus ex ipsa conditione naturæ consideratum, nulloque singularis gratiæ privilegio decoratum, in peccato concipi atque nasci. Hinc Propheta regius non de seipso tantum, sed etiam in persona totius humani generis, sicut ⁵³ Hieronymus et ⁵⁴ Augustinus interpretantur, dolens hoc queritur, *Ecce in iniquitate conceptus sum, et in peccato peperit me mater mea* (*Psal.* l, 7), quemadmodum idem Hieronymus juxta veritatem Hebraicam reddidit. De Christo autem iidem constanter affirmant, quod ex vi sui Conceptus, et ex conditione suæ generationis, jureque proprio solus ab originis peccato excipitur, et natura sanctus, sive ut angelus dixit, sanctum existat. Quam Lucæ sententiam sic Rupertus ⁵⁵ explanat: « Multi quidem sancti vel sanctificati dicuntur: unum autem est sanctum, id est, sanctitas, qua sancti omnes sanctificantur. »

Hoc sanctum est, iste Sanctus sanctorum, quem non in delicto prævaricationis Adæ conceptum vel

natum sanctitas accedens sanctificavit, sed essentialiter sanctum Virgo incorrupta de Spiritu sancto concepit. Neque interim hos ipsos Patres latuit, Christi gratiam et merita si in sanctis ullis, tum in Maria vim suam potissimum exseruisse, nihil ut illi ad plenam perfectamque sanctitatem deesset, quæ præ omnibus in paratissimam, purissimam aptissimamque summi Dei domum, ino et Matrem jam inde ab æterno fuisset prædestinata. Fuit idem haud dubie sensus veterum, quem Eusebius Emisenus ⁵⁶ hac est oratione complexus: « A peccati veteris nexu per se non est immunis nec ipsa Genitrix Redemptoris. Solus ille licet ex debito renascatur, lege tamen veteris debiti non tenetur. » Et Ambrosii ⁵⁷ vox est: « Solus per omnia ex natis de femina sanctus Dominus Jesus, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus novitate non senserit, et cœlesti majestate depulerit. »

Sic enim docemus et nos, quod per se Christus potuit, Mariam potuisse nunquam, sed per solam præservantem Redemptoris gratiam accepisse, ut a communi omnium peccato esset immunis, solumque Christum immaculatum esse agnum per omnia, qui legi peccati nihil debet, simulque mundi peccata tollat, unus videlicet Dei et hominum Mediator (*1 Tim.* ii, 5), qui nisi nativa et absoluta puritate gauderet, pro aliis purificandis seipsum offerre, suoque jure dicere non posset: *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam* (*Joan.* xiv, 30), nullum scilicet omnino peccatum, sicut Augustinus interpretatur ⁵⁸. Cum igitur adversus hæreticos olim certarent Patres, communem fidei regulam prudenter urserunt, ac citra discrimen omnes tam parvulos quam adultos Adæ peccato involverunt, ut generales illos Scripturæ canones de originis peccato traditos, sicut diximus, fortius defenderent, simulque Christi gratiam omnibus a peccato liberandis et sanctitate ornandis necessariam confirmarent. Etenim Pelagius et Cœlestius hos tetros tuebantur errores: pueros sine peccato concipi atque nasci, ut neque Christo medico, neque baptismi sacramento ad peccati remissionem egerent, reliquos vero Christianos in hac vita sine peccato sic posse vivere, ut suis ipsi viribus cum vellent sine adjutorio divinæ gratiæ summam veræ justitiæ perfectionem assequerentur. Hinc factum est, ut Patres zelo sancto flagrantibus adversus hæreticos peccatum originis exaggerarent, Christique gratiam et ejus necessitatem fortissime prædicarent. Augustinus ⁵⁹ interim, quem ducem multi procul dubio secuti sunt, et de quo deinde plura dicemus, « expresse cavet, cave-rique vult, ut ubi de peccatis agitur, cujuscunque nempe sint illa generis, nulla illic de Matre Domini quaestio habeatur, sed ea prorsus ob peculiarem prærogativam excipiantur. » Si vero quidam secus sentiunt, et hoc originis vitium Mariæ tribuunt,

⁵³ Lib. comment. in *Psal.* l. ⁵⁴ In *Enarr.* *Psal.* l. ⁵⁵ Lib. i De operib. Spiritus sancti, cap. 10. ⁵⁶ Hom. 1, De Nativit. Domini. ⁵⁷ In *Evang.* *Luc.* cap. 36. ⁵⁸ Tractat. 79, in *Joan.* ⁵⁹ Lib. De nat. et grat.,

recte et illi quidem de illo vitio scribunt, quod in Virgine, sicut in aliis omnibus exstisset, nisi hæc præcellenti Dei beneficio, ut diximus, præservata fuisset.

Quamquam minus attinet excusare Patres, qui re parum considerata, et in nullam adhuc disputationem adducta, suam dicere sententiam libere potuerunt, nullam vero firmam et necessariam credendi regulam aliis hæc in re præscribere aut voluerunt, aut debuerunt. Versabantur illi in aliis de fide quæstionibus longe gravioribus, atque ut res ipsa postulabat, satis habebant præcipua religionis capita de Deo divinisque personis, ac de justificante Christi gratia contra infestos et grassantes tunc hæreticos propugnare. Huc autem ibant maxime, ut probarent atque convincerent, ex tota posteritate Adæ nullum in conceptione, nullum in ortu, nullum in vita vel morte ab omni peccato immunem esse censendum, considerata nimirum humanæ tam imbecillius, quam corruptæ naturæ conditione, et seclusa Redemptoris Christi gratia, cuius ut Augustinus, Hieronymus, Innocentius et Prosper, sic alii etiam assertores acerrimi esse voluerunt. Interim vero quid iidem præpotenti Christi Salvatoris gratiæ non tribuunt? An vero huius gratiæ virtutem sanctis omnibus æque efficacem assignant? Num in quibusdam, et in Maria potissimum, gratiæ plenitudinem negant? Qui certe dum Deiparam in omni vita, adeoque in ortu ipso peccati puram prædicant, an non aliis viam muniunt et ostendunt, ut ex eodem fundamento, nempe Christi erga suam Parentem amore ac studio singulari porro colligatur, nihil omnino vetare, quominus ut omnis Mariæ vita, ipsaque Nativitas, sic etiam Conceptio pura et immaculata constituatur? Denum habuerint Patres suorum temporum rationem, quibus multa vel prorsus incognita erant, vel obscura, neque satis evoluta, quæ posteris diligentius excutienda, et cælius illustranda explicandaque relinquebantur. Non enim homini tantum, sed etiam Ecclesiæ Christi tempus auget sapientiam, et Spiritus sanctus, ut ex Tertulliano ⁶⁰ discimus, aliam atque aliam doctrinæ lucem omnibus sæculis patefacit, ut eadem fide manente, in cognitione veritatis, sicut et in reliquis virtutibus, paulatim proficiamus. Igitur ut cætera, ita hoc etiam gravissime dixit Gregorius Magnus ⁶¹, « scientiam spiritualium Patrum per incrementa temporum crescere, ideoque apostolos plusquam prophetas de divinis mysteriis cognovisse. » Huc refert sententiam Dani-El, *Plurimi pertransibunt, et multiplex erit scientia* (Dan. xii, 4). Et tandem ita concludit: « Quanto mundus ad extremitatem ducitur, tanto nolis æternæ scientiæ aditus largius aperitur. » Sed nos alibi, et hoc ipso quidem in opere monstramus, quo iudicio veteres legendi sint, si ea quæ proferunt, cum Ecclesiæ iudicio, et cum meliore aliorum scriptorum sensu atque consensu

minus congruere videantur. Certe ab initio cum de hac Mariæ prærogativa disputari cœptum est, novitas ipsa non poterat non odiosa existimari, et sicut Bernardum, sic alios etiam plures fortassis offendit, quibus non satis consultum ac tutum fore visum est, novam et non satis agitatam de Mariæ pura Conceptione opinionem recipi ac probari. Qua de re tam diu, tam acriter non solum in scholis, sed etiam in templis est disceptatum, ut qui moderatores et pacis amantes fuere, modum et finem aliquem tantæ contentionis optarent, ne graviores alioquin in Christiana republica motus ob nata theologorum dissidia exorirentur. Ventum est deinde ad synodum Basiliensem, in qua novi super hac quæstione congressus doctorum sunt habiti, ambæque partes auditiæ, et illorum scilicet qui contendebant, Virginem et ejus animam per aliquod tempus, aut instans temporis, originali culpæ, ut ipsorum verbis utar, actualiter subjacuisse, et aliorum qui contra putabant, quod ab initio creationis Mariæ, Deus ipsam amaverit, et amando gratiam contulerit, per quam a macula originali personam illam beatissimam liberarit atque præservavit, ideoque sublimioris sanctificationis genere illam redemerit. Tandem cum rationum momenta essent utrinque ponderata, totus ille doctissimorum hominum cœtus, ut tranquillitati publicæ consuleret, in hunc modum uno velut ore definivit:

« Nos diligenter inspectis auctoritatibus, quæ jam a pluribus annis in publicis relationibus ex parte utriusque doctrinæ coram hac sancta synodo allegatæ sunt, aliisque plurimis super hac re visis, et matura consideratione pensatis, doctrinam illam asserentem, gloriosam Virginem Dei Genitricem Mariam (præveniente et operante divini numinis gratia singulari) nunquam actualiter subjacuisse originali peccato, sed immunem semper fuisse ab omni originali et actuali culpa, sanctamque et immaculatam, tanquam piam et consonam cultui ecclesiastico, fidei catholicæ, rectæque rationi et sacræ Scripturæ ab omnibus Catholicis approbandam fore, tenendam et amplectendam definimus et declaramus, nullique de cætero licitum esse in contrarium prædicare seu docere. » Quæ verba tanto plus ponderis apud sapientes debent habere, quo constat certius, a plurimis et lectissimis variarum nationum episcopis et theologis ea esse profecta, qui post graves ac diuturnas conflictationes in unam hanc sententiam tandem convenerunt, ut Mariæ Conceptio ab omni peccati contagio, imo et suspicione prorsus aliena censatur, adeoque solemnitis et festi diei annua celebratione in Ecclesiâ cohonestetur, sicut passim multis abhinc annis cernimus observari. Atque hæc de illibata Conceptione doctrina tanquam pia, fideique catholicæ, et rectæ rationi, sed et sacræ Scripturæ consentanea, nec minus cultui ecclesiastico consona, et proinde

⁶⁰ Lib. De velandis virg. ⁶¹ Rom. 26, lib. ii, super Ezech.

omnibus amplectenda hic clarissime definitur atque declaratur. Scimus interim, auctoritatem huic concilio majorem posse constare, si Romanæ Ecclesiæ calculum meruisset, quoniam, ut Gratianus ⁶² ex antiquis canonibus probat, quæ concilia episcoporum a Sede apostolica non approbantur, ad definiendum et constituendum invalida reputantur.

At vicissim intelligamus, synodum hanc Basiliensem a multis provinciis receptam, et a Sede apostolica non omnino rejectam esse. Imo quod ad predictum decretum attinet, res ipsa testatur, et fidem et celebritatem de hac ipsa Conceptione non modo nostra, sed etiam majorum ætate cum in aliis Ecclesiis, tum in Romana, ritu publico comprobari. Deinde nullum præclari nominis vel episcopum, vel theologum hac de re scribentem videas, qui eidem decreto, et festi hujus celebrationi se palam opponat. Certe Pontifices Max. qui nostra et majorum ætate Romanam et catholicam Ecclesiam administrant, Sixti IV Pontif. constitutionem mordicus retinuerunt, propositis indulgentiis corroborarunt, et anniversaria festi diei celebratione cohonestarunt. Quis vero Catholicorum non magnificat, meritoque amplectendum putet, quod summa Sedes Ecclesiæ Catholicæ matrix et radix, Ecclesiæque principalis, ad quam necesse est omnem convenire Ecclesiam, sicut ⁶³ Irenæus et ⁶⁴ Cyprianus loquuntur, instituit, recipit, observat atque confirmat, adeoque in cultum divinum introducit, introductum retinet, ac innovat sepe? De Sixto IV Pontifice dubium non est, quin sanctæ Conceptioni Virginis diem esse sacrum voluerit, eumque auctoritate Apostolica confirmavit, et Christianos ad eundem celebrandum exstimularit. Eadem vero severe vetuit damnari eorum opinionem, qui gloriosam et immaculatam Dei Genitricem non absque originalis peccati macula fuisse conceptam, vel privatim, vel publice profiterentur. Et quamvis ejusdem Pontificis auctoritate liberum relinquatur, hanc illamve sequi opinionem, sicut et antea confirmavimus: tamen prior sententia velut pia magis ac probabilior, ut dictum est, palmam obtinuit passim: nec solum in Romana Ecclesia, sed in aliis etiam longe dissitis nationibus mirabili populorum consensu corroboratur, huc omnium animis maxime propendentibus, ut sanctam sanctæ Virginis Conceptionem tam libenter, quam reverenter admittant, seduloque complectantur. Qui vero ecus modo sentiunt, eorum sane rarus est numerus, hique pudore impediti, quod in animo gerunt, secum ipsi tacite loquuntur ac sentiunt, palam ferre ac pronuntiare non satis tutum arbitrantur. Cum si id facere quidam audeant, haud sine publica contradictione vulgique offensione audiuntur: sive adeo et invisa et debilitata et explosa, et quodammodo ejecta est penitus nunc opinio adver-

sariorum. Interim Ecclesiæ Latinæ, quarum vix numerum inire licet, velut obsequentes filię, suæ Matris et Magistræ, Romanæ scilicet Ecclesiæ, ductum et exemplum sequuntur, suamque sententiam et iudicium die stato, et ritu publico, multæque lectionibus et sacris cæremoniis non obscure testantur. De scholis Catholicis nihil attinet dicere, quæ ut jam pridem suspiciunt, sic libenter etiam imitantur theologos gymnasii Parisiensis, quos quidem in Europa tot jam sæculis maxime spectabiles et doctorum ubique sermone predicatos commendatosque videmus. Exstat autem decretum scholæ Parisiensis, quo planissime definitur, quod Mater Domini Maria per nullum instans vel momentum originali culpæ subjecta, sed speciali privilegio ab omni macula immunis fuerit præservata. Cujus decreti observandi Parisienses tanto studio, tantaque religione tenentur, ut in ordinem theologorum cooptari neminem sinant, nisi sancte jurantem, se in asserenda Virginis Matris illibata Conceptione constanter perseveraturum. Nec solum apud Gallos, sed etiam in Hispania et utraque Germania, qui nomine Catholico censentur, quam sententiam Romana jam Ecclesia tanquam magis piam et probabilem amplexa est, eandem nullo contradicente profitendam, ac perpetuo defendendam recipiunt, ac mordicus tenent.

Postremo de uno Bernardo ⁶⁵ dicam, qui hujus sanctæ Conceptionis, ut mihi sane videtur, ut primus, ita præcipuus oppugnator fuit. Scripsit is epistolam ad canonicos Lugdunenses, ac illis dissuadere coratur, ne festum de Conceptione Mariæ diem admittant ac celebrent, quoniam hujus Conceptionis sanctitas novi aliquid dogmatis afferre videretur. Torsit enim religiosissimum virum ea difficultas, quod videret, ac proinde ægrius ferret, nullum hujusmodi novæ celebritatis, ut ipse vocat, exemplum vel apud vicinos, vel in aliis Ecclesiis ejus temporis reperiri, quodque vereretur, ne infelicem haberet exitum contra Ecclesiæ ritum præsumpta novitas, quam eleganter ipse matrem temeritatis, sororem superstitionis et filiam levitatis appellat. Verum enimvero ex ejusdem Bernardi scriptis potest ostendi, ipsum in hoc argumento ne sibi quidem satisfecisse, sed velut animi dubium majorem lucem quævisisse. Primum enim dubitantis ac pavidae mentis hæc est oratio ⁶⁶: « Quod si originalem a parentibus maculam traxit (de Maria sermo est), sed minus a Jeremia sanctificatam in utero, aut non magis a Joanne Spiritu sancto repletam credere prohibet pietas Christiana. Hæc enim festis laudibus nascens honoratur. » Et post pauca subjungit, « Ut omnino pium est credere, proprium Maria delictum non habuit. » Quod si Bernardus constanter affirmaret, certoque credi vellet, nullam in Conceptione Mariæ sanctitatem

⁶² Distinct. 18. ⁶³ Lib. III, Adversus hæreses. ⁶⁴ Lib. IV, epist. 8. ⁶⁵ Epist. 174. ⁶⁶ Serm. 2, in assumpt. Mariæ.

inesse, cur hanc adjiceret conditionem, Si originale a parentibus maculam traxit : aut cur explicate traderet, proprium Mariæ delictum non exstis-
 nisi hoc fortassis de solo actuali peccato intellexit. ⁶⁷ Deinde Augustini sententiam alicubi refert, qui cum de peccatis agitur, Mariam prorsus vult excipi, « quod major illi collata sit virtus ad vincendum omni ex parte peccatum. » Ubi mox ille Augustini verbis interpretationem adjungit, « Ex omni, inquit, parte, hoc est ex parte originalis et ex parte actualis peccati. » Ad hæc notatum dignum est, Lugdunenses hoc maxime nomine a Bernardo reprehendi, quod inconsulta Sede apostolica, fortassis suo etiam episcopo insalutato, et contra morem aliarum Ecclesiarum novum in divino cultu ritum, propter hanc Conceptionem admittere et introducere voluissent. Ac totam demum epistolam, qua suspectum ipsorum studium in cultu innovando coarguit, hoc sermone concludit : « Quæ autem dixi, absque præjudicio sane dicta sint sanius sapientis. Romanæ præsertim Ecclesiæ auctoritati atque examini totum hoc, sicut et cætera quæ hujusmodi sunt, universa reservo, ipsius si quid aliter sapio, paratus judicio emendare. » En tibi singularem viri sancti modestiam, nec minorem sapientiam, qui zelo quidem pietatis incensus, cum his canonicis expostulavit, sed interim aliorum, ac potissimum Ecclesiæ Romanæ judicium in eo ipso saluum manere voluit, adeo in sua opinione non pertinax, ut ad amplectendam alteram sententiam se promptum ostendat, eoque non obscure comonstret, se nonnihil de causa præsentis dubitare, ac certiorē rei definitionem, præsertim ab Ecclesiæ primoribus desiderare. Quid vero illum facturum fuisse putemus, si hoc nostro sæculo vixisset, quo tot Ecclesiæ una cum Romana conjunctæ, non solum in unam eandemque sententiam, sed etiam in dicti festi celebrationem tanto consensu conspirant? Quantum, obsecro, Bernardus, ut alias semper, ita hic etiam Sedi apostolicæ detulisset, si vidisset ejusmodi fidei professionem, ac festi etiam celebrationem non sine ritu solemnī, accedente insuper Pontificis Maximi expressa cohortatione, totque populorum suffragiis consentientibus, in multis nationibus exerceri atque stabiliri? Recte autem ac prudenter vir æque sapiens ac pius, sui temporis rationem habendam duxit, quo fides et solemnitas de Mariæ sancta Conceptione in Ecclesias Catholicas nondum erat inducta, fortassis apud Gallos vix etiam cognita, a primaria quidem Sede necdum recepta probataque.

Ceterum quod jam de Bernardo diximus, ad Thomam etiam Aquinatem potest accommodari, cum nec illius, nec hujus sententia, si rite accipiat, alteri et contrariæ opinioni multum obsistere vi-

deatur. Qui Thomas non magis Conceptionis quam Sanctificationis tantæ Virginis festum aversaretur, si præsentis Ecclesiæ civis esset, ac eandem Conceptionem in Ecclesia Romana publice et constanter cerneret celebrari. Nam is quarundam sui temporis Ecclesiarum vel ordinationi, vel consuetudini tantum tribuit, ut celebritatem Conceptionis ab illis vel inductam, vel receptam non esse spernendam ingenue fateatur. Quanto igitur amplius vir modestissimus et piissimus tot idem sententibus Ecclesiis, ac imprimis suadenti Romanæ, deferret hanc, si faciem et receptum passim usum ætatis nostræ coram intueretur? Sciebat utique permultum deberi Ecclesiæ consuetudini, quam Paulus contentiosis omnibus opponeret (*I Cor. xiv*), et de qua Thomas ⁶⁸ ipse tam præclare testatur : « Dicendum quod maximam habet auctoritatem Ecclesiæ consuetudo, quæ est in omnibus æmulanda : quia et ipsa doctrina Catholicorum doctorum ab Ecclesia auctoritatem habet. » Unde magis standum est auctoritati Ecclesiæ quam Augustini, vel Hieronymi, vel cujuscunque doctoris. Sicut ergo veteres Ecclesiæ doctores cum viverent, Ecclesiam divini verbi interpretem veræque doctrinæ Magistram reverenter audiverunt et ab omnibus diligenter audiri atque consuli præceperunt, idem etiam illi nunc, si superessent, haud dubie verbo simul et exemplo præstarent, seque totos præsentī magisterio Spiritus sancti in Ecclesia sua loquentis, aut certe, quid in præsentī causa probabilius videatur, satis indicantis, accommodarent, nihilque haberent antiquius, quam ut omnes Catholicos, quid Spiritus dicat Ecclesiis, etiam atque etiam observare hortarentur. Ubi Thomæ persimilis est Bonaventura ⁶⁹, qui Bernardi sententiam sequitur quidem, sed hoc timore et pudore sancto ductus, ut dicat se non audere simpliciter eos reprehendere, qui ex speciali devotione tantæ Virginis celebrant Conceptionem, cum nullus possit Mariæ esse nimis devotus, ut ejusdem verbis utamur.

Fæctur autem vel invitus Cajetanus ⁷⁰ qui Leone X Pont. Max. floruit, etiam ætate sua opinionem illorum prævaluisse, qui Mariæ Conceptionem a lege peccati eximunt, ac exemptam solemnē ceremoniam venerantur. Ac eodem sane modo de multis sive theologis, sive Patribus, qui de Mariæ sanctificatione loquuntur, existimabimus, ne alioquin ex legitimis et morigeris spurios et rebelles Ecclesiæ filios faciamus : quamvis illi minus aperte quam Bernardus et Thomas, Conceptioni huic suis in scriptis adversentur. Postremo Joannes Vigerius ⁷¹, recens licet theologus e Dominicanis, in hunc modum scribit : « Si dicatur, quod diva Virgo non habuit peccatum originale, licet processerit ab Adam secundum rationem seminalem, dicendum est,

⁶⁷ Serm. 4, in Cantic. Salve Regina. ⁶⁸ In ii part. Summæ, q. 40, art. 12. ⁶⁹ In lib. iii Sentent., dist. 3, quæst. 1. ⁷⁰ In iii part. Thomæ, q. 27, art. 2. ⁷¹ In lib. Institutionum c. De peccato originali.

quod ipsa sola speciali gratia præventa fuit et præservata, eo quod fuit prævisa esse Mater et domus Dei. Unde Psalmista, *Domum tuam, Domine, decet sanctitudo* (Psal. XLII, 5). Et de illa Salomon : *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te* (Cant. IV, 7). Ex quibus auctoritatibus potest haberi privilegium, maxime autem ex auctoritate Ecclesiæ, quæ non potest errare.

An vero desunt ex Patribus, qui singularem hanc Mariæ puritatem innocentiamque noverint et confirmarint? Pro multis quidem Origenes⁷⁴ esse potest, magnus ille vir ab infantia, vere martyris filius, tum ecclesiasticæ scholæ apud Alexandriam princeps, tantusque voluptatis contemptor, ut ferro etiam genitalia sibi truncarit, Hieronymo teste. Is ipse Origenes⁷⁵ tanti Mariam facit, ut vocet eam non modo Matrem, Virginem unigeniti Dei, sed et dignam digni, immaculatam sancti et immaculati, imo vero celestem thesaurum, deitatis (alii veritatis legunt) divitias, plenissimam sanctitatem, perfectam justitiam, et Regis cœlestis domum immaculatam. Hæc certe tam præclara et illustria sunt epitheta, ut si ex æquitate judicemus, non obscure commonstrent, Mariam omni vacasse vitio, et ab originali labe præservatam, atque sicuti subjungit, neque persuasionem serpentis deceptam, neque venenosis ejus afflatibus infectam fuisse. Quo minus ego miror, Hieronymum cum alias sæpe, tum hic quoque libenter Origeni suffragari, dum legis antiquæ mysterium de nube lucida, quæ Israelitis in deserto peregrinantes præcedebat, interpretatur, illam nempe Psalmographi sententiam tractans⁷⁶, *Deduxit enim eos in nube diei, et tota nocte in illuminatione noctis* (Psal. LXXVII, 14). Ubi nubem hanc pulchre ad Mariam accommodat. Nubes enim illa, inquit, non fuit in tenebris, sed semper in luce : sicut et alibi Virginem eandem sanctis omnibus a peccato liberiores natam esse confirmat.

Igitur annon perpetuo puram prædicat, qui eam ne per momentum quidem in peccati tenebris, sed semper in gratiæ luce collocat, ac sanctis aliis in peccati immunitate proponit? Ambrosius de⁷⁸ Christo recte tradit, quod solus per omnia ex natis mulierum terrenæ contagia corruptionis non senserit : de Maria vero non minus sapienter⁷⁶ judicat, quod Virgo sit per gratiam ab omni integra labe peccati. Ac tantundem nostri quoque docent, Christo nempe per naturam, Matri per gratiam convenire ab omni peccato immunitatem. Unde hoc præclare scripsit Rupertus⁷⁷ : « Sicut luna lucet et illuminat luce non sua, sed ex sole concepta : sic tu, o beatissima, hoc ipsum quod tam lucida es, non ex te habes, sed ex gratia divina, gratia plena. » Ubi ne dubitemus, quousque

gratia Mariæ collata pertingat, sic idem Rupertus eodem in libro sese declarat : « Libera es ab omni iugo peccati. » Eodem referri possunt veterum sententiæ tum antea productæ, tum alibi repetendæ, quibus Deipara semper beatissima et penitus incontaminata, sed et Cherubin et Seraphin puritate quidem ac sanctitate prior et admirabilior clarissime commendatur. His Petrus Damianus⁷⁸ accedit, dum citra omnem exceptionem affirmat : « Quid, rogo, vitii in ejus mente vel corpore vindicare sibi potuit locum, quæ ad instar cœli plenitudinis totius divinitatis meruit esse sacramentum? In Christo enim, sicut per Paulum dicitur, *habitat omnis plenitudo Divinitatis corporaliter* (Coloss. II, 9). Nec mirum, si cunctorum merita transcendat mortalium, quæ et ipsam superexcedit celsitudinem angelorum. »

Ad hæc qui Prædicatorii ordinis est princeps Dominicus⁷⁹, quid in proposita causa sentiret, his quidem verbis satis prodidit : « Sicut primus Adam fuit ex terra virgine et nunquam maledicta formatus, ita decuit in secundo Adam fieri. » Id quod non primus ipse confinxit, qui Matrem Domini alioquin plurimum est veneratus, et de illa semper mundissima mundissimum nasci Filium censuit, sed, ut mihi videtur, ex apostoli Andreæ oratione desumpsit, quem legimus ad Ægeam proconsulem, ut mysterium crucis exponeret, inter cætera hoc modo dixisse : « Et quoniam de immaculata terra factus fuerat homo primus, qui per lignum prævaricationis mundo mortem intulerat, necessario de immaculata Virgine natus est perfectus homo, in quo Dei Filius, qui primum fecerat hominem, vitam perfectam, quam perdidit per Adam homines, repararet. » Sed et ante scholasticos doctores omnes floruit Damascenus, qui de Mariæ patre Joachimo disserens, pure illam esse conceptam his verbis non obscure significavit : « O beati lumbi, ex quibus immaculatissimum semen fluxit. » Exstat ejusdem Damasceni Martyrologium, in quo dies Conceptionis Mariæ notatur, hoc expresse addito, quod illa *πρὸ συλλήψεως ἀγνῆς*, id est ante Conceptionem pura dicatur, sicut et⁸⁰ Galeatius annotavit. Sed et Bruno Carthusianorum ille princeps diserte pronuntiat : « Hæc est incorrupta terra illa, cui benedixit Dominus, ab omni propterea contagione peccati libera, per quam vitæ vitam agnovimus, quæ quia digna fuit, *Dominus de cœlo in terram aspexit* (Psal. CI, 20). Et luculentius adhuc Laurentius Justinianus⁸¹ si non adeo vetus, at certe quidem laudatissimus præsul, ita definit : « Ab ipsa sui Conceptione in benedictionibus est præventa dulcedinis, atque a damnationis aliena chirographo. » Nec multo post : « Erat plane a

⁷⁴ Hom. I, ex variis locis collecta. ⁷⁵ In epist. ad Pammachium et Oceanum. ⁷⁶ Ibidem Hieronymus. In cap. X, Eccles. ⁷⁷ In Evang. Luc. ⁷⁸ Circa versum Psal. CXVIII : *Queræ servum tuum.* ⁷⁹ Lib. VI, in Cantic. ⁸⁰ Serm. 3, de Mariæ Nativit. ⁸¹ In tractat. De corpore Christi. ⁸² Lib. VII De arcanis catholicæ veritatis, cap. 5. ⁸³ Serm. de Annuntiat. Mariæ.

carnis colluvione immunis, ita et ab omni peccati labe extranea. » Tum alio in libro⁸² : « Hæc est originalis pœna delicti, a qua nemo, quamvis eximia polleat sanctitate, liber existit. Quotquot enim ex ipsa nati sunt propagine (excepto duntaxat Mediatore Dei et hominum homine Christo Jesu, et ipsius Matre), sub hac peccati lege sunt conditi ; unde Propheta vice omnium gemens, ait : *Ecce in iniquitatibus conceptus sum* (Psal. L, 7). » Ac alibi rursus⁸³ : « Nemo ab ipso mundi initio usque ad temporis plenitudinem (duntaxat Mediatore ejusque Genitrice exceptis) jugum damnationis evasit. » Demum in opere, quod ante mortem postremum scripsit⁸⁴ : « Ab hoc quippe originali peccato, inquit, nullus excipitur, præter illam, quæ genuit mundi Salvatorem. » Tam aperte, tam constanter suam ille sententiam profitetur, ut nesciam, quid pro Mariæ immaculata Conceptione dici opportunius ac vehementius queat. Exstat vetus quoque nec minus eruditus liber *De alteratione Ecclesiæ ei Synagogæ*, sive scriptor ejus fuerit Giselbertus, ut⁸⁵ Centuriatores cum⁸⁶ Trithemio divinant, sive alius antiquior, apud quem hæc verba leguntur : « Vellus istud (Gedeonis videlicet) sacratissimæ Virginis corpus est, sine omni carnis macula. Cum enim vellus sit in corpore, corporis nescit passionem : sic rore Spiritus sancti vellus, id est, corpus virginale complutum, nullum carnalis vitii sensit contactum. » Quod postremum a Sophronio⁸⁷ mihi videtur acceptum, utpote qui Mariam quoque velleri comparavit. Vellus namque cum sit de corpore, nescit tamen, inquit, corporis passiones, ideoque Mariam gratia plenam fuisse testatur, in quam se infuderit gratiæ plenitudo. An hæc puritati et innocentiae Mariæ non satis patrocinantur ? Sicut et illud ab eodem Giselberto dictum, Virginem omnis corporalis vel spiritualis maculæ alienam, vitæque et moribus præcellentissimam exstitisse. Neque contemnendus est theologus, sed et sanctus episcopus Fulbertus Carnotensis, qui ante quingentos annos Mariam salutavit, et salutare docuit in hunc modum : *Ave, Maria*, electa et insignis inter filias, quæ immaculata semper exstitisti ab exordio tuæ creationis, quia paritura eras Creatorem totius sanctitatis. Quibus non male consonat vir de Ecclesia bene meritus Adam de Sancto Victore, ac doctior ille quidem, quam eloquentior, qui Deiparam his verbis pie compellat :

*Salve, Verbi sacra Parens,
Flos de spina, spina carens,
Flos spineti gloria.
Nos spinetum, nos peccati
Spina sumus cruentati,
Sed tu spinæ nescia.*

Alludit enim ad locum Canticorum, qui a multis

Mariæ merito accommodatur : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias* (Cant. II, 2) : id est, inter animas æterno Patri per Christam reconciliatas, et filiarum loco adoptatas. Hæc siquidem inter se comparantur, præsertim quæ mente simul et carne virgines, lilia et ipsæ videri possunt. Cæterum si eas cum hac Dei sponsa selecta conferas, in spinas abeunt, et nec odorem, nec colorem habere videntur : spinæ sunt, inquam, præ illa horridæ senticosæque tractatu. Hæc una candidissimum et fragrantissimum lilium refert, quod nihil cum spinis habet commune, licet in spinis, sicut rosa nascatur. Quod igitur de viro eximie sancto Job Origenes⁸⁸ et Chrysostomus⁸⁹ prodiderunt, multo id rectius ac sublimius in Mariam competet, ut ea cum aliis collata dicatur Columba in medio accipitrum, Ovis in medio luporum, Stella in medio nubium, Lilium in medio spinarum, Germen justitiæ in oppido iniquitatis. Nec gravabor ex Birgitta⁹⁰ quadam ascribere, quod huic persanctæ viduæ multa sunt arcana divinitus patefacta, et maximorum hominum auctoritate, Romanæque Ecclesiæ calculo ita probata, ut apud Catholicos quidem defensione nequitiam egeant. Illa igitur cœlitus edocta refert, Mariæ parentes in suo conjugio tanta Dei charitate fuisse conjunctos, ut castius conjugium eo tempore non reperiretur, eos vere nunquam nisi ex legis præscripto, et solo suscitandæ prolis desiderio congrredi voluisse. Qui cum ex angelo intellexissent, filiam sibi fore Virginem, ex qua mundi salus procederet, nihil ipsis quidem minus libuisse, quam ad carnis redire commercium, quandoquidem in illa ætate carnis voluptati ac libidini nuntium penitus remisissent : verum eosdem angeli admonitione, ac Dei potius quam carnis voluptate ulla permotos, et divinæ duntaxat obedientiæ ratione habita conjugali officio satisfacisse. Sic Mariæ carnem ex patris matrisque congressu procreatam, sed haud sine singulari divinæ charitatis virtute compaginatam fuisse : Deum vero animam a se peculiariter creatam illi corpusculo indidisse, moxque animam una cum corpore sanctificatam esse, quam angeli postea sedulo et assidue custodierint. Tum alibi hæc apud Birgittam⁹¹ verba legimus : « Vere sine omni ambiguitate credendum est, quod materiam illam statim, quando in Annæ utero concepta et collecta fuit, de qua materia Maria formari debebat, ipse Deus diligebat plus quam omnia humana corpora a viro et muliere generata et generanda per mundum univsum. » Et ne quis cavilletur, hic sanctificatam tantum Virginem dici, quod etiam in peccato conceptæ congruit, alia luculentiora subjungam : « Maria, inquit⁹², de radice Adæ processit, et de peccatoribus nata est, licet sine peccato concepta, ut Filius Dei

⁸² Lib. De casto connubio Verbi et animæ. ⁸³ In Fasciculo amoris, cap. 7. ⁸⁴ Lib. De gradibus perfectionis. ⁸⁵ Cent. 10, cap. 10. ⁸⁶ In Chronico Hirsaugiensi, cap. 14. ⁸⁷ De Assumpt. Mariæ. ⁸⁸ Lib. I, In Job. ⁸⁹ Hom. 2, de patient. Job. ⁹⁰ Lib. I Revelat., cap. 9. ⁹¹ Serm. angel. De virginum excellentia. ⁹² Lib. V Revel. in fine.

de ea sine peccato nasceretur. » Quid autem sequenti oratione, quam ipsa Dei Mater ad Birgittam habuit, evidenti⁹³ ? « Veritas est, quod ego concepta fui sine peccato originali, et non in peccato. Quia sicut Filius meus et ego nunquam peccavi⁹⁴ mus, ita nullum conjugium fuit, quod honestius esset, quam illud, de quo ego processi. » Atque ut minus miremur, quod multis multo tempore, vel obscura, vel ignota incertaque manserit hæc Conceptio, collatione quadam hunc etiam nodum, loquens eadem Virgo sequenti oratione dissolvit⁹⁵ : « Scito, quod Conceptio mea non omnibus nota fuit : quia voluit Deus, quod sicut ante legem scriptam præcessit lex naturalis, et electio voluntaria boni et mali, et postea veniret lex scripta, quæ cohiberet omnes inordinatos motus : sic placuit Deo, quod amici sui pie dubitarent de Conceptione mea, et quilibet ostenderet zelum suum, donec veritas claresceret in tempore præordinato. »

An vero contemnendus est scriptor Nicolaus Cusanus⁹⁶ natione Germanus, dignitate cardinalis, doctrina vero et sapientia summus sui sæculi theologus atque philosophus, qui oratione non disertâ, sed gravi, hoc Mariæ in causa præsentis testimonium præbet : « Virgo gloriosa, cum esset prædestinata ante sæcula, ut ex ipsa reciperet Dei Filius naturam humanam, ut Dei Filius fieret Filius hominis : ita concepta est, ut dignum ad hoc habitaculum fieret. Induere se debuit Deus humanitate Mariæ : quare humana natura Virginis digna facta est ab initio. Nam etsi ipsa concepta fuit ex virili semine, via propagationis ab Adam, et quantum ad suum initium indiguit liberatore, quia in Adam nisi liberentur aut præserventur, omnes moriuntur, ut in Christo omnes, qui vivificantur, vivificentur : tamen sicut anima ejus rationalis nullo tempore fuit, antequam esset corpori unita, ita ipsa dum crearetur, sancta creata fuit : sic etiam quod nulla duratione fuit verum dicere, Virginem fuisse sub peccato. » Et rursus alio in loco⁹⁶ : « Hoc cedit ad laudem Dei et Virginis Mariæ Matris, quod ipsa sub principatu auctoris mortis nullo unquam tempore fuit, in qua Vita debuit incarnari. Non indiguit Virgo Liberatore, qui ipsam absolveret a sententia in Adam et posteros ejus ex voluptate carnis lata, cui nunquam subjacuit, quia prævenit succurrere misericordia electæ Matri misericordiæ, qui concipitur et nascitur liber : nec indiget Liberatore a servitute, in qua nunquam fuit. Præliberatore enim Virgo sancta habuit, cæteri Liberatorem et Postliberatorem. Christus enim sic omnium Liberatorem, quod et Virginis Liberatorem et Præliberatore : cæterorum vero Liberatorem et Postliberatore. Ipsa sola post Adæ lapsum non indiga, sed plena originali justitia ut Eva, et multo magis creata fuit : sicut Christus secundum humanitatis naturam in omni plenitudine justitiæ

multo magis quam Adam creatus. Sola ipsa electissima Dei Mater hoc habet, quod in initio essendi sub nequitia maligni deficere nequivit, puta quod in creatione rationalis animæ in corpore, et separatione a corpore in potestate maligni nunquam fuit. Sola igitur gloriosissima Virgo non reperitur tempore ullo peccato originali subjacuisse. » Præclara hæc quidem, et solerti consideratione digna, quæ summi Dei Creatoris magnificentiam, creatæque Virginis perpetuam excellentiam nobis ob oculos ponunt. Recentiores autem, qui nostro sæculo cum laude scripserunt auctores, et eandem Mariæ gloriam comprobarunt, volens prætermittere, ex omnibus unum citare contentus, eumque percelebrem episcopum, et Ferdinandi regis, posteaque Cæsaris ecclesiasten, Fridericum nempe Nauseam⁹⁷, qui suam de re proposita sententiam his verbis declaravit : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias* (Cant. II, 2) : id est, etsi ex lege naturæ omnes filiæ humanæ spinosæ, id est, in peccato conceptæ sint : Maria tamen sanctissima Virgo per legem gratiæ, immaculata mansit, haud secus atque lilium inter spinas, quæ etsi sint quamlibet horridæ, asperæ rigidæque atque tumidæ, crescit tamen subter ipsas sine macula lilium ipsum speciosissimum, nihil suæ virtutis amittens. Ac ne vir tantus hæc temere ac leviter asserere videatur, sententiæ suæ rationes aliquot hoc modo subjicit. Prima : Si angeli a peccato fuerunt præservati, ergo longe magis Maria, quæ super angelos erat exaltanda. Secunda : Absurdum esset credere, Mariam fuisse aliquando in indignatione Dei (quales fuimus nos) quæ Dei Mater fuit charissima. Tertia : Cum ipsa fuerit speciale Dei tabernaculum, ergo specialiter præparandum : quale non fuisset, si ipsa in peccato originali exstisset. Quarta : Quod Deus facere potuit, et ipsum decuit, fecit. Sed Deus potuit præservare Virginem Mariam, et decuit, ideoque fecit. Quinta : Nulla dignitas erat ab ea auferenda Virgini consona, qualis fuit a peccato originali præservatio. Succincte quidem isthæc, sed luculenter, scholasticorum nempe doctorum more, quorum sententias ex eruditione potius quam eloquentia judicare debemus. Finem faciam tandem, si Baptistæ Mantuani, qui vere christianus poeta est, carmen adjecero, quo breviter ille utramque de proposita quæstione opinionem indicat, et suam pro illibata Conceptione Mariæ sententiam non minus, quam alii supra citati, aperte declarat.

*Ante tener sacra fetus quam viteret alvo,
Conceptus ne prima novos exoraia pullis
Induerent maculis? mens ne sincera nitensque
Communem imbiberet labem, ne pigra liquore
Pectora lethæo ferent : quæ lactea magno
Pabula et amplexa fuerant latura Tonni?
Semine confusas sordes, et virus inustum*

⁹³ Lib. VI, cap. 49. ⁹⁴ Lib. eodem, cap. 55. ⁹⁵ Lib. V, Excitat., de illo dicto : Cælum et terra ransibunt. ⁹⁶ Lib. VIII, Excitat., in dictum illud : Sicut lilium inter spinas. ⁹⁷ Rom. 81, primæ cent.

*Disseuit : felici anima mox imbuat artus.
Sunt tamen audentes contra sentire : nec illos
Incusamus : habent, quo se tueantur : et olim
Ista hominum communis erat sententia : verum
Jam senio exsangui frigens sua robora sensim
Perdit : et amissa jam majestate recedit
Sponte sua : creditque novo Latonia Phœbo.*

Utram vero sententiam ipse amplectatur, his verbis non obscure significavit :

*Sed prior (ut nobis æquum sentire videtur)
Dignior est, et grata magis Nato atque Parenti.
Nam legi assurgens Mariæ decus addit, opusque
Materna dignum attribuit pietate Tonanti.
Adde quod et multis fert adjumenta, fidemque
Roborat infirmam : nam nec venisse sub alvum
Sorde laborantem tali sublimia cœli
Numina nonnulli ingenio præstante putarunt.
Religio major, pietas animosior, istam
Consummata fides legumque peritia fecit.
Altera verborum textum et fastigia tantum
Summa videns, abstrusa Dei mysteria nescit.
Quod si sideri tanto splendoris honore
Fulget, ut æterno qui temperat ordine mundum
Gestavit gremio, lactaverit ubere dulci,
Strinxerit amplexu, summoque vocavit Olympo :
Quare illam in nostras opus est detrudere sordes,
Et turpi infestare luto, mortalibus æquas,
Cui præter Æthereus mentem subjecit et astra?*

CAPUT VIII.

Puram Mariæ Conceptionem a sectariis indigne convelli, a Luthero autem et Erasmo defendi.

Quoniam quidem satis, ut opinor, cum illis disputavimus, qui Catholicam religionem profitentes, nec vulgari zelo, sed fortasse non secundum scientiam præditi, contra sanctam sanctæ Virginis Conceptionem suadent atque pronuntiant, superest modo, ut sectariis, qui ad eundem sane finem, sed longe alia et tortuosiore via contendunt, aliquid respondeamus. Ac duplici quidem ratione hi Catholicis maxime adversantur : tum quod puritatem hujusmodi Conceptionis contra Dei verbum impie defendi vociferantur : id, quod cum Sixti IV simulque concilii Tridentini decreto plane pugnat : tum quod sine omni modestia negant, non solum in Conceptione, sed etiam in Nativitate, imo et in reliquo vitæ decursu Mariam a peccato liberam et integram exstitisse. Etenim præter originale peccatum, etiam proprium et actuale, quod priores alii nulla ratione concedunt, huic uni omnium inculpatissimæ audent imputare. Multum igitur inter utramque partem adversariorum interest, cum hos quidem anathemate feriat atque condemnet, illos vero toleret ac damnari vetet censura ecclesiastica. Unde illud quoque consequi necesse est, novatorum neminem hoc sibi posse sumere, quod vere castus et Christianus poeta⁹⁸, sermone ad Mariam converso, eleganter canit :

*Postquam divino fœdere rupto
Primus in orbe parens hominum se perdidit ipse,
Seque suumque genus veniens corrupt in ævum,
Sola malo exorta es veterique impervia noxæ.*

Ex novatoribus haud est postremus Sarcerius⁹⁹,

qui suam et suorum de Mariæ Conceptione sententiam, ne ignoremus, his verbis patefecit : « Quia nihil facit ad nostrarum animarum salutem, sive diva Virgo in peccato originali concepta fuerit, sive non ; neque inde nostræ religioni quidquam accedit, neque recedit : igitur ea quæstio otiosis ventribus relinquenda est. Quanquam tutius sit credere, divam Mariam communi omnium hominum more conceptam esse. Nam Christus ex peccatoribus nasci voluit ; unde non timuit et Evangelista quosdam peccatores in genealogia Christi recensere. » Ecce tibi petulantem adversarium, qui a sui magistri Lutheri sententia, quam postea producemus, turpiter desciscit, ac optimis doctissimisque viris, qui Mariæ Conceptionem a peccati labe immunem defendunt, perinde ac otiosis ventribus, impudenter insultat. Habet suum sane fructum, et salutarem piis usum assert illorum doctrina et pietas, qui Deum in Mariæ Conceptione præpotentem et efficacem prædicant, atque inde principium aliquod evangelicæ gratiæ sumunt, dum sanctam illam radicem, ex qua fructus sanctior Christus prodiit, grato pectore contemplantur, meritisque laudibus prosequuntur. Nec parum decessit religioni, quidquid contra fingat Sarcerius, cum quod publico ritu, statisque feriis proficitur Ecclesia, id prolevisimorum hominum arbitrio convellitur, atque in dubium revocatur. Præterea religioni apud multos derogat, cum Mater Domini et Redemptoris nostri sanctissima, honore suo fraudatur, hoc est, dum non pulchra ut luna, non electa ut sol, non terribilis ut castrorum acies, sed potius vas iræ, sed filia diaboli, et maledicto obnoxia fuisse aliquando censetur. Auget vero in multis pietatem, cum cogitant sibi persuasum habent, illud omnis puritatis sanctitatisque ornatissimum domicilium tanto crimine infectum et conspurcatum non fuisse, quod in alios omnes cum incredibili clade perniciæque pervasit. Rursus non potest religioni non obesse, cum Christiani de summa summi Dei bonitate sapientiaque non optime sentiunt, sed in eam cognitionem inducuntur, Christum Dominum aut non potuisse, aut noluisse Matris suæ curam jam inde ab initio ducere maximam, sed potius angelis, Adæ, Evæ, imo dæmonibus ipsis fuisse, cum Matri negaverit, quod illis concessit, ut in gratia nempe sine ullo peccato primum crearentur. Alant interim suos ventres sectarii, ne hoc etiam in verbis Sarcerii dissimulemus, quibus satis est, ad justitiam nosse, non observare Decalogum ; hunc enim credentibus impossibilem fingunt ; quique ut Evangelicæ scilicet libertati patrocinentur, omnem ciborum delectum, omne abstinentiæ studium, omnem jejunandi disciplinam vel sponte conceptam, vel ab Ecclesia indictam abrogant, dissolvunt, eludunt. Certe ventres apostolo Paulo dicuntur, qui non solum adversus Christi

⁹⁸ In Hymno ad magnam Matrem Virginem. ⁹⁹ In Postilla circa Evang. in die Concept. Mariæ.

spiritum Ecclesiæque doctrinam, sub quovis prætextu carni ventrique laxant habenas, sed etiam qui suæ venena perfidiæ sinceræ fidei sociare conantur, paneque mendacii sese aut alios foveant ac nutriunt pestilenter. An vero parvi est momenti quæstio : Sine originali crimini Mariæ Conceptio subjiçienda ? Judicet quilibet Sacerius, qui optimis de rebus pessime judicat sæpe, et satis ne quidem ipse intelligit, quid originalis peccati nomine contineatur, si scripta ejus sedulo excutiantur. At vero eruditi hanc quæstionem magni ponderis et tractatione dignam esse tot editis de illa libris et institutis disputationibus abunde commonstrant.

Sed nunc suam et suorum insignem sententiam nobis Sacerius declarabit : « Tutius est, inquit, credere, divam Mariam communi hominum more conceptam esse. » Cur ita vero ? « Nam Christus, inquit, ex peccatoribus nasci voluit. » Quam vero, ut proverbio dici solet, semper habent sibi similes labra lactucas ! quam iste semper crassa Minerva philosophatur ! qui tametsi suam fulcire causam nescit, tamen sapientibus tam leviter obstreperit. Habuit utique Christus plures improbos quam pios in sua stirpe progenitores. Igitur si Sacerium audimus, ut potiori, sic etiam deteriori parti suorum majorum Mariam exæquari decuit, ne præ illis nihil singulare et eximium sibi vindicaret, sed ut hisdem fere vitiis sordidata esset. Quis vero nisi insanus, hoc in animum inducere, nedum alios docere possit ? Ex peccatoribus nasci, et cum illis in terra versari recte voluit Christus, qui velut medicus non bene valentes, sed male habentes curaturus accessit. (*Matth. ix, 12.*) Sed et Matrem sibi puram, electam ac sanctam ascevit, ex qua puram sanctamque carnem peccati expurgatricem, et super omnia exaltandam assumeret, sibi que perpetuo conjunctam retineret. Etenim non malam et maledictam, sed vere bonam ac radicitus benedictam esse arborem conveniebat, quæ fructum tam generosum, tam benedictum ac salutiferum orbi perditum erat procreatura. Jam vero si antehac unquam fas fuit credere, Mariam communi omnium hominum et peccatorum more esse conceptam, nunc profecto minime liceat ac expediat nostris hoc dare adversariis, qui sub peccati originalis involucri tot alunt monstra, et gravissimos quidem tuentur errores. Quid enim est illis Mariam communi hominum more conceptam esse, nisi quod imaginem Dei perdiderit, libero arbitrio caruerit, naturam habuerit depravatam, tantamque naturæ corruptionem contraxerit, ut etiam postquam per Spiritum sanctum renovata et sanctificata est, non Deum dilexerit, non legem impleverit, adeoque nihil nisi contaminatum, et perversum, Deique odio dignum per vitam omnem efficere potuerit ? Hærebat enim, ut videri volunt, nativum et vivum

in illius mente peccatum, et quæcunque recte agere videbatur, immunditia et sordibus conspurcabantur, ut nunquam pura et omni peccato esset immunis, licet propter Christi gratiam a reatu liberaretur, et peccata illa credenti non imputarentur. Sed o deformem, sordidam, impuram, ac tantum non maledictam Dei Matrem, si his doctoribus fides habenda est, qui post hominum memoriam, ut sua placita nova confirmet, tam multa, tam fœda non solum originali peccato inseite assuunt et includunt, sed renatis etiam et sanctis omnibus nequiter assignant, ac revera in ipsum gratiæ Spiritum valde sunt contumeliosi. Sic autem, quemadmodum diximus, de natura, vi et effectibus originalis peccati sentit ¹ Sacerius, docet ² Æpinus, scribit ³ Chemnitius, tradunt ⁴ Centuriatores, multoque ineptius garrit ⁵ Illyricus princeps Centuriatorum. Fingit enim is, peccatum originis in homine non accedens, sed proprie loquendo substantiam esse : sicut et hæc vocabula corruptionem, defectum, concupiscentiam, inordinatam dispositionem, ut in scholis vocant, substantiam denotare contendit. Atque ut hominem bestia deteriore faciat, asserere non veretur, illum post Adæ lapsum gestare imaginem Satanæ, adeoque in illam transformatum esse. Ac eo tandem Illyricana impietas progreditur, ut diabolum creatorem inducat animarum, quæ sint peccatum originis substantiale, sicut Heshusius ⁶ suo contra eundem Illyricum scripto demonstrat, nova hæc et horrenda Manichæorum deliria jure damna atque detestans.

Est autem hæc præcipua, sed inutilis, Illyrici ratiocinatio : « Quidquid inconforme est legi Dei, id peccatum est, sicut scriptum est : *Ἡ ἀναρχία ἐστὶν ἡ ἀνομία*. Tota hæc corrupta natura humana et substantia post lapsum est inconformis legi Dei. Ergo hæc ipsa natura et substantia est peccatum. Et per consequens, hæc ipsa natura, quæ tanquam fons actualium peccatorum accusatur, est substantia. » In eundem errorem pertractus Jeremias Hombergius, qui postea resipuit, carmen hoc cecinit ⁷ :

*Proh dolor ! hinc Satanæ simulacrum nascitur omnis,
Quem patris et matris copula gignit, homo.*

Et rursus :

Ipse ego peccatum sum proprieque vocor.

Exstat autem integra disputatio, quæ de hoc Illyrici, imo Manichæorum errore inter eundem Illyricum et Jacobum Andreæ, sed sine fructu Argentorati multis horis est habita, et ab eodem Jacobo in lucem edita. Illyricus pro se stare Lutherum contendit, qui naturam ipsam et cor hominis peccatum originis esse scripsit.

Alii vero sectarii, etsi non tam crasse ac impie de originali peccato philosophantur, ideoque Mani-

¹ De consensu veræ Ecclesiæ, art. 55. ² De imbecillitate et peccatis sanctorum. ³ Cont. censuram Gollionensem. ⁴ In 11 Cent. de peccato originali. ⁵ In variis lib. de peccato orig. ⁶ In epist. ad Illy. de peccato orig. an sit substantia. ⁷ In Elegia de originali peccato.

chæorum detestandum delirium nobiscum in Illyrico damnant : tamen gravem et perniciosum in eo tuentur errorem, quod soleant originale peccatum cum actualibus, mortale cum venialibus confundere, ex concupiscentia in renatis perpetuum et inhabitans peccatum facere, ad justitiam imputativam omnia referre, ac Mariæ demum, ubi de peccatis agitur, nihil eximium ac sublime supra cæteros concedere. Retinent enim mordicus, quod a magistro non bono Luthero ⁸ didicerunt, nostram nativitatem ejuscemodii esse, ut, sicut ipse loquitur, tota peccatis madeat : peccatum autem originale esse totum humanæ naturæ lapsum, et quicquid est deperditum de iis conditionibus, quas Adam natura integra præditi habuit. Huic præterea peccato tribuit, quod omnes Deum odio prosequantur et contemnant, necnon mammonam diligant ac illi serviant, quod fures et homicidæ sint, quod hominis demum voluntas nihil nisi malum appetat et peccato delectetur. Nihil ergo mirum, quod Jacobus Andree ⁹, ut omnium collegarum, id est, omnium evangelicorum causam agat, in hunc modum, hoc est, omnino Lutheranicè pronuntiet : « Dicimus, scribimus, docemus et monemus, quicquid est in nobis essentialiter, videlicet animam, corpus et spiritum, intellectum et voluntatem hominis, id omne esse peccatum, hoc est, peccato vitiatum et contaminatum. Item, omnes qualitates in nobis, et actiones a nobis provenientes esse peccata, id est, vitiatæ et contaminatæ. » Sed quo pacto hæc paradoxa nobis comprobant? Smalcaldicam profert synodum, in qua sit articulus conditus, ad veram poenitentiae doctrinam necessarium esse statuere, omnia nostra esse peccata, non solum quicquid facimus, loquimur aut cogitamus, sed etiam quicquid sumus. Quid autem hoc est aliud, per Christi Matrem oro, si de horum fanaticis opinionibus recte judicemus : quid est aliud, inquam, nisi Veteris ac Novi Testamenti discrimen tollere, crucis ac mortis Domini virtutem enervare, Spiritus sancti vim comminuere, sacramentorum novæ legis efficientiam proculcare, totiusque Ecclesiæ constantem fidem ac doctrinam apostolicam contemnere ac labefactare? Atque interim isti ad pseudosynodos provocant, qui sacris et œcumenicis conciliis sua idola et magistrum unum Lutherum, omni pudore posito, anteponunt.

Etenim omnia, quæ homines etiam fide præstantes aut agitant animo, aut operibus exsequuntur, hæc isti contendunt imbuta esse flagitio, inquinata scelere, et necessario denique peccati inhærentis contagio maculata penitus et infecta, quæ nec sacris ullis expiari, neque viribus opprimi, nec virtute ulla deleri unquam possint. Igitur quæ sancti etiam homines inflammato in Deum studio moluntur, ex se capitalia quædam esse crimina, supplicio

æterno vindicanda mirabiliter docent pejusque confirmant. Hocine Christum est conculcare, sanguinem fœderis, quo sumus aspersi et expiati, sordidum et inquinatum judicare, ac insignem contumeliam in Spiritum sanctum intorquere? Ut enim qui ædificium damnat, non tam ædificium quam architectum vituperat : sic qui piorum hominum sanctitatem quantavis gloria præcellentem, sceleris semper affinem esse dicit, non ipsis, sed ipsius sanctitatis effectori et principi contumeliam impudenter inurit.

Ex hoc ipso fonte manant, quæ Jacobus Schenckius non ita pridem in Virginem nostram impie putideque profudit, affirmans ¹⁰, « eam verbis angeli consolatoriis fulciendam fuisse, ne desperaret, quod corruptam et vitiatam naturam haberet, suorumque peccatorum sibi esset conscia, mortis ac inferni terroribus affecta, corde demum pavida et pusillanimis. Quæ Virgo tametsi per Dei Verbum et Spiritum sanctum sit renata, sanctificata, et justificata, tamen illa perinde ac Adam, Noe, Loth et cæteri, in hac vita peccatrix, adeoque damnabilis persona exstitit, quantum ad ejus naturam, cogitationes, verba, vitam et conversationem pertinet. » Hæc ille Lutheri discipulus concionari audeat ac scribere, nullo alio fundamento suffultus, nisi quod communi collegarum phantasmate, de originis peccato fascinetur, tam imperitus, ut Mariam a renatis aliis nequeat discernere, sicut Augustinus probe et aperte discrevit. Ad hæc multa et freda in purissimam Virginem evomit, quæ nec Joanni Baptistæ, nec aliis pluribus vereque sanctis hominibus jure possunt ascribi. Verum si ingenium istorum rite perpendas, scelerum consuetudine animos tenent effratos, horrendisque malæ conscientie stimulis agitantur, non modicis peccatis, mortis et inferni angoribus obnoxii, imo et suo ipsorum judicio, si Paulo credimus, condemnati. Igitur eximie sanctos, et in his Mariam ex se stulti homines metiuntur, ac palam de illis perinde ac vulgaribus et sordidis peccatoribus, solent futiliter pronuntiare. Jamne tandem intelligis, lector, quantum periculi et incommodi consequatur, quantumque dedecoris et infamiae hoc ipso Virgini Matri creetur, si eam in originali peccato, sicut isti de illo loquuntur, conceptam fuisse assentiamus? Quanto rectius Erasmo ¹¹ visum est, de nostris enim alibi diximus, Mariæ typum esse floridum illum Salomonis lectulum, quem puritatis amator Dei Filius ita cœlestis militiæ excubiis, omniumque corona virtutum communivit, ut nulli unquam vel cogitationi parum piæ patuerit aditus, in quo uno nihil unquam repertum sit, quod aut delicias offenderet sponsum, aut obstreperet quiescenti. Hanc esse præterea instar turris Davidicæ, quam unam contra omnia nequissimi hostis tela, propugnaculis, clypeis millenis omnigenaque

⁸ In Evang. de Natali Christi et in secundum cap. Genes. et in Osee cap. 13. ⁹ In confuta. respons. Illyrici de peccato originis. ¹⁰ In explicat. Evangelii de Christi Conceptione. ¹¹ In orat. quæ Pæni Virgini inscribitur.

virtutum armatura munivit Bellator egregius, ut neque corpus, nec animum ejus ullus unquam libidinis assultus, non dicam expugnari, sed ne oppugnari quidem. Atque hæc obiter ad Sacerii, Schenckii aliorumque novatorum calumniam depellendam. Etenim paradoxa quæ vel ignoravit, vel damnavit prudens antiquitas, Lutheri scholæ modo integra relinquemus.

Quidquid autem moliantur versipelles, a concilio Tridentino ¹² haudquaquam nos abducent, in quo sapientissimi doctissimique Patres demonstrarunt, propositum sibi non fuisse, ut hoc suo decreto, quod de originis peccato traditur, immaculatam Virginem Dei Genitricem comprehenderent : tantum abest, ut istorum sectariorum sententiam stabilirent, quæ Mariam æque ac cæteros omnes originali peccato durissime subiecit. Nullum enim Virginis privilegium hic agnoscunt, quod etiam oppugnat Chemnitius, ne quid omnino quod in sacro concilio non mordeat, hic audax calumniator omittat. Non enim satis est illi, quod a Patribus confirmetur Sixti constitutio, quæ potestatem in utramque partem de Mariæ Conceptione opinandi facit omnibus, sed ita, ut qui cum peccato conceptam sentiunt, sciant et fateantur, hoc ipsum e Scripturis non colligi et convinci necessario, quandoquidem Mater Domini generalibus illis Scripturæ sententiis non comprehendatur : fas interim esse, ut eam a peccato præservatam fuisse credatur. Cum vero non habeat, quæ vel hujus Pontificis constitutioni, vel dicti concilii Patribus firmiter opponat, novam excogitat fallaciam ad invidiam illis augendam, qui nempe ad hoc decretum edendum per revelationes, miracula, legendas, scriptaque prorsus insulsa incitati fuerint atque permoti. Ita more suo ludit Chemnitius, et rem seriam suis figmentis involvit, ut Sixti Pont. Patrumque illorum omnium voluntatem optimam, et studium sanctissimum non solum invidiose tractet, sed prorsus etiam maligne depravet. Huc enim illi spectarunt, hoc curarunt maxime, quidquid iste calumniatur, ut ob publicam tranquillitatem decretum sapientiæ et moderationis plenum ederent, eoque contentiosis ingeniis frenum imponent, et curiosas magis quam utiles in scholis templisque disceptationes penitus amputarent. Quid isthuc demum est aliud, quam Pauli confirmare doctrinam, ut quæ ad populi offensionem potius quam ædificationem faciunt (*II Tim. II, 16*), magno studio præscindantur? Neque tamen aspernamur, si quæ exstant in hoc genere revelationes, miracula, historiæ, quæ bonorum fidem merentur, et Conceptionis hujus doctrinam confirmant, cum scriptum esse sciamus : *Spiritum nolite extinguere. Prophetias nolite spernere. Omnia probate : quod bonum est, tenete.* (*I Thess. V, 19, 21.*) Sed illud Chemnitio

etiam atque etiam negamus, quod Patres præcipuum suæ sententiæ pondus in his rebus posuerint, aliasque firmiores condendi decreti causas non habuerint. Eodem candore de Augustino judicat, qui non tantum Virginem cum labe peccati originalis conceptam esse senserit, sed etiam diversam sententiam hæresim esse pronuntiavit. Nihil vero tale vel sensit vel pronuntiavit Augustinus, sed ejus verba perverse corrumpit Chemnitius, quemadmodum vir doctissimus Tiletanus, ubi pro concilio Tridentino respondet, hunc adversarium in præsentī causa falsitatis mendacique aperte convicit. Et nos deinceps monstrabimus, ex Augustini sententia, Virginem Matrem in hoc reliquis justis et sanctis præstare, quod ab omni peccato pura sit atque habeatur.

Sed obstreperit nobis quoque Calvinus ¹³, et adversus eandem synodum hoc procaciter ingerit : « De speciali Virginis Mariæ privilegio cum cœleste diploma protulerint, crelemus quod jactant. » Annectit et illud : « Ecclesiæ certe membrum erat Augustinus, qui tametsi amoliendæ invidiæ causa vult alicubi de beata Virgine silere, passim tamen sine ejus exceptione totum Adæ genus peccato involvit. Quin etiam prope disertis verbis eam in peccatorum ordinem aggregat, cum ad Marcellinum scribens, multum eos errare tradit, qui ulli sanctorum præterquam uni Christo necessariam fuisse hanc deprecationem negant : *Dimitte nobis debita nostra* (*Matth. VI, 12*). » Ubi Calvinus non sine vafricie, vel potius impostura Mariam in ordinem redigere, et peccatoribus aliis exæquare contendit, sive de originali vitio, sive de actualibus peccatis agatur. Porro de vero et germano verborum Augustini sensu, quem in suam partem Calvinus rapere et detorquere conatur, non multo infra dicemus, ut tanti Patris auctoritate Virgo semper purissima vindicetur. Illud ridiculum videri potest, quod præfractus Calvinus de speciali Virginis Mariæ privilegio (sicut ipse loquitur) nolit credere, nisi cœleste diploma illi proferamus. An enim Judaicam non sapit perfidiam, et ad tentandum Deum pertinet, signa, et cœlestia signa postulare, quibus modo fides Ecclesiæ astruatur? Sin de divinis oraculis loquitur, rursus merito videatur ineptus, quod solum ex Dei verbo scripto pendere velit omnia, nihilque Ecclesiæ sanctæ, quam Christus simpliciter jussit audiri, tribuat auctoritati. Nec videt interim Calvinus, quanto nos æquius ab ipso postulare possimus, ut cœleste diploma nobis tandem proferat, quo sua ipse confirmet dogmata, imo paradoxa : utpote peccatum nullum esse nisi mortale, hominem libero arbitrio destitui, infantes ex fidelibus parentibus genitos, etiamsi sacro fonte non tingantur, Christi et Ecclesiæ membra esse, nulla necessitate aqua tingi pueros, ut cætera

¹² Sess. 5, in decreto de peccato originis. ¹³ In Antidoto contra concilium Trid.

id genus plurima prætermittamus. Sed et Bren-
tius ¹⁴ nihil humani, vel quod in hominem cadere
possit ac soleat, alienum a Maria fuisse vult, quam
dicit in publico humani generis iudicio contineri,
quo quidem peccato et injustitiæ omnes subji-
ciuntur. Tum Gulielmus Rodingus ¹⁵ Deiparam ita
loquentem inducit : « Ipsa in peccatorum sordibus
concepta, et in mundum nata sum. » Suffragatur
his Hieronymus Weller ¹⁶, se cum Maria improbe
conferens in his, quæ ad communem peccati ratio-
nem pertinent, nec illam magis quam se miserum
de justitia, meritis et dignitate gloriari potuisse
garrit. Adeo istis tantum non ludus est, Mariam
facere peccatricem, et inter Deiparam communem-
que Adæ sobolem nullum fere discrimen statuere,
quasi Christum si non crudelem, at certe quidem
negligentem in curanda et honoranda parente
faciant, quam posset quidem, sed non vellet
eximie pulchram, et prorsus immaculatam, hoc
est, puritate sibi simillimam reddere, aliisque
omni sanctitate præferre. Venio demum ad Cen-
turiatores, quorum iudicio vehementer errarunt
veteres, qui Mariæ innocentiam singulari præconio
illustrarunt. Flagellant igitur Anselmum ¹⁷, omnes
in peccatis esse mortuos, dempta solummodo
Matre Dei, asseverantem. Accusant Idiotam ¹⁸ crassi
erroris, quoniam nihil unquam vitii, peccati aut
turpitudinis in Mariæ anima substituisse testetur.
Verberant et Gisbertum ¹⁹, ejus opinione vellus
Gedeonis pro sanctissimæ Virginis corpore maculæ
omnis experte sit mystice accipiendum. Adeo sunt
proclives et præcipientes ad carpendum Centuria-
tores, qui dum veteres Marianæ puritatis laudato-
res accusant, certe quo loco ipsi, ipsorumque
similes tantæ Virginis obtrectatores habendi sint,
nisi mihi orbi aperte declarant.

Cæterum adversus hos omnes si nihil aliud pro-
ferre possemus, communem eorum patrem et
præceptorem Lutherum magno jure objiceremus,
qui sinceram Virginis Conceptionem astruit, ac de
illa præclarum testimonium mox addendum edidit.
Sed et Luthero Erasmus consonat, si forte hos
doctores audiant, qui concilii Tridentini Patres et
alios rectius de Maria sentientes non audiunt, pro sua
mirabili scilicet æquitate. Ac Lutherus quidem
festum diem Conceptionis Mariæ celebravit, ac fre-
quenter in illo ad populum verba fecit, hisque
verbis est publice concionatus : « In Virginis Mariæ
Conceptione, ejus corpus progressu temporis juxta
aliorum infantulorum ritum factum est usque ad
animi infusionem, non opus fuit tali conceptione,
quemadmodum Christi videlicet, quem solum Deum
et hominem citra viri operam omnibus membris
absolutum concipi oportebat. Potuit enim Maria ab
omni originali peccato præservari, donec anima
infundenda esset. » Et statim postea : « Mariæ Con-

ceptio pie creditur sine originali peccato facta esse,
ut scilicet in ipsa animæ infusione, una etiam ab
originali peccato purificata fuerit, divinis dotibus
redimita, ad accipiendam sanctam animam a Deo
ipso infusam. Atque ita in primo momento cum
vivere inciperet, omnis peccati expertus erat. » Ubi
præterea inter duplicem hominis conceptionem dis-
tinguit, alteram quæ ex naturali commistione viri
et mulieris provenit, alteram cum jam corpuscu-
lum in materna alvo præparatum est, et anima illi
a Deo infunditur creatore, ac tandem ita concludit :
« Sic Virgo Maria quodam modo inter Christum et
alios homines medium tenet. Siquidem Christus
cum conciperetur et viveret, eo ipso articulo tem-
poris plenus gratia fuit. Cæteri homines sine gratia
sunt, tam in priori, quam posteriori conceptione.
Atqui Virgo Maria quamvis juxta priorem concep-
tionem non plena gratia erat, tamen juxta alteram
conceptionem plena gratia erat; atque hoc non
immerito. Nam medium fuit inter omnes natiuitates:
ex patre enim et matre nata est, ipsa vero sine
patre peperit, et mater facta est partim carnalis,
partim vero spiritualis Filius. Equidem Christus
partim de ipsius carne, partim de Spiritu sancto
conceptus fuit. Porro autem Christus Pater multo-
rum filiorum est sine carnali patre, et sine matre
carnali. Jam vero sicut Virgo Maria rite inter car-
nalem et spiritualem natiuitatem medium est, finis
carnalis, initium autem spiritualis, ita etiam juste
medium tenet inter Conceptionem. Nam ut cæteri
homines tam anima, quam corpore in peccato con-
cipiuntur, Christus autem sine peccato tam corpore
quam anima, ita Maria Virgo juxta corpus quidem
sine gratia, juxta animam autem plena gratiæ con-
cepta est. Hoc sibi volunt verba illa, quæ angelus
Gabriel ad eam dicebat : *Benedicta tu inter mulie-
res*. Non enim ad eam dici posset : *Benedicta tu*,
si aliquando maledictioni obnoxia fuisset. Dignum
etiam et justum erat, personam hanc ab originali
peccato præservari, de qua Christus sumpturus erat
carnem, quæ omnia peccata superaret. Illud enim
proprie benedictum vocatur, quod divina gratia do-
natum est, hoc est, quod peccato caret. De hoc alii
longe plura scripserunt, et pulchras rationes osten-
derunt, quas percensere nimis longum fuerit. »

Quæ Lutheri verba interpretem non requirunt,
adeo luculenter ostendunt, quid ipse de Mariæ
Conceptione ac ejus festo die senserit, aliisque
sentendum docuerit. Vult Deiparam ratione Conce-
ptionis reliquis mortalibus omnibus, uno Christo
duntaxat excepto, anteponi. Mariæ animam corpori
sic dicit infusam, ut ab originali peccato fuerit
præservata, omnique peccato caruerit, quæ inde ab
initio plenitudinem habuerit gratiæ, maledictioni
nunquam obnoxia, ac ipso etiam Conceptionis tem-
pore benedicta : sic enim prorsus decuisse, ut

¹⁴ In cap. 11 Evang. Joan. ¹⁵ In orat. Contra scholas Jesuitarum. ¹⁶ In postilla circa festum Annuntiat. Domini. ¹⁷ Centur. 11, cap. 14. ¹⁸ Centur. 9, cap. 10. ¹⁹ Centur. 10, cap. 4.

Christus Dominus carnem de carne illa sumeret, quæ peccata omnia superaret. An hæc non clare, fortiter et generose tradit Lutherus, non per omnia quidem in hac tota oratione laudandus, sed qui tamen suos discipulos aliosque novatores, immaculatam Mariæ Conceptionem oppugnantes, adeoque subsanuantes, multis modis redarguit et convincit, ut longe magis nobiscum quam cum illis facere videatur? Pudeat ergo recentes Mariomastigas, qui cum Sarcerio, Calvino, Chemnitio, Brentio, Heshusio, Centuriatoribus, Mariæ Conceptioni sanctæ turpiter obganniunt, qui præterea festum Conceptionis hujus diem, ubicunque possunt, pro sua libidine abrogant, aliosque illum celebrantes irrident, ac breviter de hoc toto Conceptionis argumento nihil præclari aut sentiunt, aut scribunt, imo vero illud fœdissime, sicut ostendimus, tractant, planeque contemnunt. Sed et alibi perspicue docet Lutherus, quandoquidem Maria ab angelo gratiæ plena salutatur, per hoc illam omnis peccati puram cognosci, idque magnum quiddam et sublime ducendum esse²⁰: « Siquidem gratia Dei, inquit, ipsam omnis boni abundantem facit, et ab omni malo liberat. Secundo Deus cum ea est, hoc est, omne quod facit aut omittit divinum est, et in eo a Deo perficitur: ad hæc tutatur eam et defendit ab omni, quod obnoxium et incommodum esse potest. » Quid autem isthuc est aliud, quæso, nisi Virginem ab omni peccato et peccati suspicione immunem verbis dilucidis pronuntiare?

Superest, ut Erasmus quoque contra istos testem minime vulgarem, et a novatoribus valde probatum inducamus, quantumvis idem Mariæ in multis, ut alibi disseremus, durum se et iniquum præbere non vereatur. Erasmi verba sunt²¹: « Quam magnifice sentiam de sacratissima Virgine, declarat Pæan meus, et obsecratio jam toties excusa, præterea Liturgia cum concione, quam edidi adversus obtretractores Virginis, semperque favi sententiæ, quæ liberat eam ab omni peccato etiam originali. » Et postea: « Profiteor mihi magis probari sententiam illorum, qui Mariam faciunt immunem ab omni peccato. » Ac rursus: « Quod ad originis peccatum attinet, omnes vetusti solum Christum eximunt ab omni peccato, nec hodie desunt, qui in templis suis publice doceant, illam non fuisse immunem a peccato originis, cum ego contrarium sentiam in libris meis. » Quare Maria non solum ab omni labe vitiorum, sed etiam originis peccato immunis, et absque omni contagio concepta fuit, si Erasmi iudicio stare velimus, quidquid idem alibi in contrarium afferre videatur. Tum Bedæ respondens fatetur, etiamsi Christus solus omnium nulla peccati labe contactus et inquinatus sustulerit peccata mundi, se tamen non ob stare Virginis Matris privilegiis, nec illorum sententiam a se rejici, qui puram ejus Conceptionem

nem propugnant. Demum Pæan Erasmus Mariam his verbis affatur: « Tu, felix illa plantula de Jessea radice subnata, nihil tamen inde genitalium sordium trahens. Tu, sacratissimum pacifici Regis templum, tam magnificum, ut in eo Rex Olympi præsideret: tam sacrum, ut nulla unquam peccati labe potuerit profanari. » Verum nec Lutheri, nec Erasmi, nec Budæi oratio, qui certe scholastici theologi non fuerunt, ut nihil de aliis dicam, tantum apud novatores potest, ut illorum auctoritate a sua sententia se dimoveri, atque illibatam Mariæ Conceptionem probandam adduci patiantur. Budæus vero non modo Catholicus²², sed etiam ævo suo Galliæ lumen et decus existimatus, hoc evidenter affirmat: « Immunitas est hæc (a vitiiis malisque animi motibus) singularis omnino et eximia, rarissimique exempli, quod olim providentia in diva Christi Parente Dei atque hominis, non modo a partu salutis integra atque intacta, sed etiam a nævi natalitii conditione immuni, ut credimus, aliquando usurpavit. »

CAPUT IX.

Mariam sanctificatam fuisse antequam nasceretur, nec solum ipsi, sed et Jeremiæ in matris utero sanctificationis donum esse concessum, multisque modis Mariam sanctificatam censeri.

Convenit sane inter eruditos, Deum solum, qui sanctus in Scripturis toties prædicatur, natura sive essentialiter, uti vocant, sanctum et sanctificantem; Mariam vero ex accepto divinæ gratiæ dono sanctam et sanctificatam esse. Verum quando illa sanctificari cœperit, in controversia positum manet, sicut hucusque multis commonstratum est. Alii quippe sanctificationem cum ipsa Virginis Conceptione ita conjungunt, ut animam ejus, cum corpori primum infunderetur, omni peccati contagione liberent, ac ideo Mariam sanctificatam, hoc est, ab originali vitio præservatam appellent. Alii rursus sanctificatam faciunt post Conceptionem, quando ejus anima modico quidem tempore peccato polluta, ac deinde purgata, vereque sancta esse cœperit: et hi sanctificatam, id est, ab originis vitio mundatam interpretantur. Utraque sanctificatio aliquid habet eximii, sed necessario discernenda, ut variantes de Mariæ sanctificatione atque puritate sententiæ rectius dijudicentur. Etenim prior admissa et probata opinio, ut majorem Virgini Matri sanctitatem astruit, sic etiam illustriorem sanctificantis Dei virtutem ac munificentiam arguit, qui templum hoc suum electum, ab omni macula ut semper alias, sic etiam conceptus tempore purum et sanctum conservavit. Posterior vero sententia etsi longe minus Mariæ, velut in peccato conceptæ, largiatur, tamen illam aliis, qui sancti cum Baptista nascuntur, et in matris utero sanctificantur, citra controversiam anteposit, utpote cui plenior et copiosior,

²⁰ In postilla circa Evang. de Annuntiat. Mariæ. De transitu Hellenismi ad Christianismum.

²¹ In Apolog. ad libros Alberti Pii. ²² Lib. III,

quam cæteris, sanctificationis gratia contigerit, quæque maturius ab originis labe fuerit expurgata.

Ex his conficitur, non habere sectarios, cur de catholicis quibusdam, velut secum sentientibus, admodum gloriantur, cum inter utrosque permultum intersit. Illi quippe licet in utramque partem libere disputent, tamen alii alios damnare cavent, utralibet demum sententia defendenda suscipiatur. Deinde ambæ partes non ad solam Scripturam provocant, sed suum iudicium Ecclesiæ Scripturæ interpreti et veritatis magistræ liberum integrumque relinquunt, et hujus definitioni se totos permittunt atque subiciunt. Rursus in eo consentiunt, sanctificationis gratiam quæ Mariæ contigit, si cum aliis in utero sanctificatis conferatur, incomparabilem exstitisse. Cujus quidem effectus proprius fuerit, Mariæ vitam ab omni etiam levissimo peccato, et inordinato sensualitatis, ut vocant, motu quolibet immunem conservari, ac præterea Virginitatem sapientiæ dono, et virtutum perfectione, omnisque gratiæ plenitudine, quantum personæ conditio patiebatur, supra sanctos reliquos insigniter cumulari. Hi vero (de sectariis loquor) qui semper in præcipitia tendunt, omnemque modum prætergrediuntur, illam solum urgent ac retineri ab omnibus volunt sententiam, qua Virginis Conceptio in communi hominum sorte ac sorde relinquitur, abjecta interim ac damnata prorsus altera opinione quasi Scripturis divinis adversa, et tantum non hæretica. Tum ut antiquum obtineant, in hæ ipsa controversia, ut in aliis omnibus, non Ecclesiæ, sed Scripturæ auctoritate convinci postulant, ne sacræ quidem Scripturæ fidem habituri, nisi pro suo ipsorum arbitrio intellectæ. Præterea si maxime concedatur, Virginem in originis peccato fuisse conceptam, in eo isti a catholicis dissident, quod audacter negant, illam in suæ matris utero ab hoc vitio mundatam, gratiaque sanctificationis donatam esse. Quare natalem Mariæ diem, de quo postea disseremus, cum catholicis refugium honorare, et receptum ritum honorandi publicum e suis tollunt Ecclesiis. Postremo ut summam hujus sanctissimæ Virginis puritatem egregie polluant, adversus catholicos omnes Matrem Domini non solum originali, sed actuali etiam peccato subdunt et immergunt, multaque in ejus vita et moribus vitia recensent: quam vere autem, suo loco consideraverimus. Operæ pretium igitur facturi videmur, si ad hos varios coarguendos errores, Mariam priusquam nasceretur, in materno utero vere sanctificatam, et in tota deinde vita ab actuali peccato puram et immaculatam exstitisse monstremus.

Joannes Pomeranus²³, qui sectariis aliis mordacitate et petulantia non facile cedit, ridei catholicos Mariæ sanctificationem in utero matris Annæ factam asseverantes, atque hoc modo ratiocinantes:

Si Jeremias et Joannes Baptista in utero materno sunt sanctificati, probabile est admodum, haud inferiorem sanctificationis gratiam Deiparæ contigisse. Ubi præterea negat, ut hoc obiter addam, quod hactenus docti omnes affirmant, de Jeremia propheta in utero matris sanctificato. Nihil enim aliud illi tribuit, quam quod ad sacrum verbi ministerium electus fuerit atque segregatus, quem admodum apostolus Paulus de seipso testatur, *Deus me segregavit ab utero matris meæ, ad Evangelium videlicet annuntiandum.* (Galat. 1, 15.) Atque hoc est Jeremiam sanctificari, si non solum Pomerano, sed etiam Calvino fidem habemus²⁴, perinde ac si dicat Deus: *Ego te formavi prophetam, et non hominem duntaxat.* « Hæc est sanctificatio non realis, inquit Calvinus, sed tantum quia ordinatus fuit Jeremias antequam natus esset, qui suo tempore manifestaretur. » Negat interim eundem, quemadmodum de Joanne Baptista scribitur, ex utero sanctificatum fuisse: quod et Bullingerus²⁵ confirmare videtur. Verum luculentior est prophetæ, imo Dei sermo, quam ut hoc modo eludi, et a sectariis corrumpi possit ac debeat: *Priusquam te formarem in utero, dicit Dominus ad Jeremiam, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te, et prophetam in gentibus dedi te.* (Jerem. 1, 5.) Hic diserte distinguit illa Deus, quæ isti foede commiscunt, quod Jeremias nondum natus in matris utero a Deo notus et sanctificatus dicitur, quodque natus licet puer adhuc, in prophetam deligitur, qui non solum Judæis, sed et multis in circuitu gentibus propheticum ministerium esset suo tempore præstiturus. Quibus in rebus typum ille gessit Christi Salvatoris, qui in utero virginali notus Patri et sanctificatus fuit, ac præterea prophetam se quasi gentium fecit, dum per suos apostolos gentium nationes omnes e tenebris ad Evangelii sui lucem ascivit. Unde ab Hieronymo²⁶ dictum legimus: « Jeremias in vulva sanctificatur, eligitur, roboratur, et in typo Christi propheta gentibus mittitur. » Ac rursus idem cum in Jeremiam præfatur, sacerdotem illum ex sacerdotibus, et in matris utero sanctificatum, sed et virginem, qui puer exorsus sit vaticinari, nuncupat. Tum alibi hoc de illo prædicat²⁷: « Jeremias antequam formaretur in utero, et conciperetur in vulva matris suæ, notus Deo sanctificatusque perhibetur. » Et clarius adhuc Athanasius²⁸: « Permulti fuerunt viri sancti, inquit, puri omnis criminis. Siquidem Jeremias ex utero sanctificatus fuit, et Joannes dum adhuc a gravida matre gestaretur, exsultavit in gaudio ad vocem Deiparæ Virginis. » Tum Ambrosii vox est: « Jeremias in vulva matris sanctificatus est et probatus. » Quo loco statim illi Joannem Baptistam adjungit²⁹, sicut et priores fecere Patres, ut nimirum utrique prophetæ non dissimilem

²³ In explicat. cap. xi Jer. ²⁴ Ex prælectionibus Calvini in 1 cap. Jer. ²⁵ In cap. i Jer. ²⁶ In Apologia adversus Ruffinum. ²⁷ In cap. i Epist. ad Galat. ²⁸ Serm. 4, Contra Arianos. ²⁹ In Evang. Luc.

sanctificationem in utero datam fuisse sciamus, necque divinum opus in utroque celebremus. Ac Origenes³⁰ quidem Jeremiam reliquis prophetis in materno utero non sanctificatis anteponebat, ac de Abraham quoque fatetur, prophetam illum quidem a Deo dici, sed ad hunc sanctificationis gradum tam mature, ut Jeremiam, minime pervenisse. Cæterum quod ad Paulum apostolum attinet, nullus dubitat prorsus, illum ab utero suæ matris, vel antequam nasceretur, ad prædicationem Evangelii divina fuisse providentia segregatum: sed procul abest, ut idcirco Jeremiæ recte conferatur, cum in peccato natus diuque versatus, in sancti Stephani necem impie consenserit, adeoque crudelis Ecclesiæ persecutor, et in Christum ipsum blasphemus exstiterit (*I Cor.* xv), sicut de se ipse testatur. Jeremias vero præterquam quod ad munus propheticum divinitus prædestinatus et ascitus esset, etiam in ipso matris utero tale ac tantum sanctificationis donum accepit, ut ab originis peccato purgatus, et innocenter natus, per omnem quoque vitam potuerit in Dei gratia perseverare, nullo graviore crimine mentem polluens, ut eo rectius officio suo gravissimo, quod asperrimo tempore, et in summa reipublicæ perturbatione sustinuit, apud Judæos et gentes satisfaceret. Nec interim ignoramus, sed ultro latemur, in Scripturis etiam sanctum et sanctificatum appellari, quod templi usui designatum, Deo ab hominibus offertur atque consecratur, quemadmodum illud dictum ostendit: *Sanctifica mihi omne primogenitum* (*Exod.* xiii, 2.) Igitur et mutæ pecudes, quæ Deo mactantur in templo, et vasa, quibus ad altare ministrantes utuntur, sancta vocantur, sicut et Hieronymus³¹ annotavit. Et Paulus utique christianos baptismo initiatos et semel justificados omnes indiscriminatum sanctos facit, utpote qui Christo omnium sanctissimo regi et sacerdoti, cui sancte per omnem vitam serviant, addicuntur atque consecrantur.

Cæterum quod ad præsentem locum attinet, Lutherus haud licuit, Dei verbum adulterare, quando quidem licenter pro *sanctificavi* transfert: Præparavi et segregavi te, quantumvis Hebræi et Græci codices una cum Latinis refragentur. Unde Castalio quoque vertit: « Priusquam ex utero existiisses, consecraveram. » Pagninus vero transfert: « Antequam prodires de utero, sanctificavi te. » Nec aliter habet Latina versio, quæ juxta fidem Septuaginta Interpretum est reddita. Et neque Pomeranum decuit, veterum sensu repudiato, novam hanc cum ipsius prophetæ injuria interpretationem invehere, aliosque rectius sentientes tam temere ac procaciter insectari. Scholastici doctores merito retinent, quod cum ab aliis Patribus, tum a Bernardo didicerunt ita pronuntiant³²: « Cum omnes in ini-

quitatibus concepti sint, neminem unquam mortaliū intra materna viscera sanctificatum legimus præter Jeremiam et Joannem Baptistam. » Ac iterum³³: « Jeremiæ quidem admiranda sanctificatio, quia etsi in peccato conceptus est, nascitur tamen sine peccato. Ante enim quam exiret de ventre, sanctificatus est, nec poterat nasci non sanctus, qui in utero matris erat sanctificatus. » Mira res, et a transactis sæculis non audita, hominem conceptum in peccatis, nasci sine peccato. Nec pudet tamen novatores, tam abjecte et indigne de Jeremia sentire, illumque hac tanta spoliare gloria, quam illi summus Deus cum paucissimis mortalibus voluit esse communem, ut sanctus antequam natus esset, tantaque sanctitatis polleteret gratia, quæ vitam illius ab omni crimine servaret immunitatem, vereque beatum redderet, hoc est qui in via Domini ambularet, semperque persisteret immaculatus. Prætereo ingentia miracula, quæ ad eximiam ejus integritatem sanctitatemque commendandam Deus per illum non modo vivum, sed defunctum etiam est operatus, sicut Epiphanius et Dorotheus memorarunt. An non rarum et præclarum est eulogium, quod illi defert Hieronymus³⁴? « Certe nullum, inquit, puto esse sanctiorem Jeremiam, qui virgo, propheta, sanctificatusque in utero, ipso nomine præfiguratur Dominum Salvatorem. » Jeremias enim interpretatur *Domini excelsus*. Nec vanum illorum est judicium, qui putant excellens hoc sanctificationis donum, paucissimisque delatum privilegium, Jeremiæ idcirco conferri, quoniam præ cæteris divinitus fuit electus, qui verbis, factis, vita et morte Messiam expressius adumbraret. At prudenter interim causæ suæ consulit Pomeranus, ut cæteros omittam, qui fortassis Jeremiæ, quia cœlibi sacerdoti, minus favet, eique singularem perpetuæ sanctimonie laudem invidet, ægre ferens (ut arbitror) inhærentem quamdam justitiam et excellentem puri animi sanctitatem in illo lucere, cum ipse solum externam et imputativam justitiam doceat, ac in sanctis omnibus velit agnoscere, nullumque locum tribuat characteri, ut vocant, sacramentali.

Hæc ego pluribus explicanda duxi, non solum ad sectariorum sententiam refutandam, qui ut Jeremiæ sanctitatem obscurant, sic Dei verbum quoque corrumpunt, verum etiam ad retundendum simul illorum errorem, qui palam affirmant Jeremiam et Joannem Baptistam non aliter in utero sanctificatos fuisse, quam alios Christianorum parentum filios, qui sancti, id est, Christi et Ecclesiæ membra censentur, veræque justitiæ et salutis participes fiunt, etiamsi vel in alvo materna pereant, vel in lucem editi, sine baptismo e vita decedant. Crassum hoc dogma est sectariorum, neque nostro primum sæculo natum, sed etiam jam olim in Pelagianis damnatum,

³⁰ Hom. 1 in Jer. ³¹ In cap. i Epist. ad Ephesios. ³² Serm. De excellent. et sanct. Joan. Baptistæ. ³³ Ibidem. ³⁴ In cap. xxiii Jerem.

et frequenter ab Augustino ³⁵ dissipatum, qui de illis clarissime docet : « In parvulis nolunt credere per baptismum solvi originale peccatum, quod in nascentibus nullum omnino esse contendunt. » Quid autem ille vicissim ³⁶ ? « Quisquis dixerit, quod in Christo vivificabuntur etiam parvuli, qui sine sacramenti perceptione de vita exeunt, hic profecto et contra Apostoli prædicationem venit, et totam condemnat Ecclesiam. » Ac rursus ³⁷ : « Nulla ex nostro arbitrio præter baptismum Christi salus æterna promittatur infantibus, quam non promittit Scriptura divina. » Prætermitto cætera, quæ ad hunc coarguendum errorem priore libro, cum de Joanne Baptista parvulo disputaremus, in medium allata fuerunt, nullus ut dubitare debeat, hominem sive parvulum, sive adultum, nisi secundum carnem in mundum prius nascatur, secundum spiritum renasci, et in Christo regnum ascisci non posse. Nunc ad Mariam redeat oratio.

Non est sane, cur novatores tam petulanter insurgant, ac fastidiose respuant hoc argumentandi genus, quod ex Joannis et Jeremiæ sanctificatione petitur, ad astruendam Mariæ sanctificationem quæ in utero materno facta sit, accommodatur. Etenim nisi cum rationis ac simul fidei clara luce pugnemus, sic nos docet, sic sentire docet pietas christiana, æternam illam Dei bonitatem erga dilectissimam lectissimamque parentem, non minus quam erga servos et amicos reliquos quamlibet justos faventem, effusam ac liberalem semper exstitisse. Præterea summopere congruisse dubium non est, ut quæ sola totius gratiæ fontem et auctorem orbi erat exhibitura, præstantioris gratiæ donis ac prærogativis, si ullus in terris alius, divinitus illustraretur. Tantum abest, ut Mater Maria præ Joanne Domini præcursore laboraret, atque in peccati fœcibus jaceret eo tempore, quo maternis visceribus clausa tenebatur. Quid si angelici quoque spiritus hanc felicitatem, aut singularem certe gratiam Virginis admirentur, et ob rei novitatem exclament : *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis* (Cantic. vii, 1) ac velut inter se cum stupore quodam colloquantur, *Quæ est ista, inquit, quæ ascendit per desertum quasi virgula fumi ex aromatibus myrrhæ et thuris, ac universi pulveris pigmentarii ?* (Cantic. in, 6.) Neque primi scholastici hoc argumentandi genus invexerunt, quo Mariæ sanctificatio a sanctorum licet paucorum exemplo confirmatur, sed eadem ratione haud semel utitur quoque Bernardus ³⁸ : « Quod, inquit, vel paucis mortalium constat fuisse collatum, fas certe non est suspicari, tantæ Virgini fuisse negatum, per quam omnis mortalitas emerit ad vitam. Fuit procul dubio et Mater Domini ante sancta quam nata. » Et alibi, cum de Jeremia et Joanne in utero sanctificatis posuisset exempla, hoc

statim adjecit ³⁹ : « Quanquam et de singulari Virgine nulla sit ambiguitas, quæ in ipsa maternis circumsepta visceribus, sublimiori sanctificationis genere mundata sit, utpote sanctuarium illud, in quo Deus et Dei Filius carnem fuerat suscepturus. » Quantum vero inter Mariam et alios in utero sanctificatos intersit, ex doctissimo cardinale Cusano ⁴⁰ intelligi potest, cujus verba repetere non gravabimur, ut majorem lucem afferant studioso lectori : « Originale peccatum dividit hominem, ex Adam, a Deo, qui est spiritus : et non reparamur, nisi per Spiritum Christi via regenerationis. Sed confusa fuit in gloriosa Virgine, quando anima infusa fuit et superaddita gratia, quasi ignis illuminans et ornans, et penitus non admittens fontem concupiscentiæ. In aliis vero in utero sanctificatis post animæ infusionem superaddita est gratia, quasi ignis consumens et exsiccans fomitem concupiscentiæ, et purificans atque expellens contagiosam fœditatem, sicut si vino in vas fœtidum infuso statim post superveniret flagrans odor, omnem vasis odorem excedens. » Nec multo post ⁴¹ : « Omnia in Virgine gloriosa ab initio sic se habuerunt, quod ipsa fuit capax gratiæ, non ut cæteri diminute, sed plane, ita quod non habuit opus in vita sua purificatione, sed conservavit animam suam sanam, quia actualiter ita nunquam peccavit, quod aliquid plenæ gratiæ perdiderit. Fuit enim confirmata in gratia : quia lex membrorum, stimulus scilicet peccati et fomes non regnaverunt in ipsa : singulari enim privilegio fuit exempta de principatu et legibus principis hujus mundi. » Atque idem alibi docet ⁴², « solam inter mortales Mariam (Christum semper excipimus) reperiri, quæ non solum originali peccato vacarit, sed etiam originale iustitiam obtinuerit, ut eo dignior esset, ex qua æternus Dei Filius natura humana indueretur. » Id vero de nullo vel angelo vel homine quamlibet sanctificato, recte quisquam affirmarit.

Atque huc spectat firmissimum argumentum, quidquid adversarii calumnientur, quod nobis Ecclesiæ sanctæ suppeditat auctoritas, institutio et praxis tot confirmata sæculis in Mariæ Nativitate solemniter celebranda. Unde Bernardus ⁴³ si non pervetustus, at certe præstantibus theologis annumerandus, ut probet Matrem Domini prius sanctam quam natam esse, hanc adhibet ratiocinationem : « Non fallitur omnino sancta Ecclesia sanctum reputans ipsum Nativitatis ejus diem, et omni anno eum exultatione universæ terræ votiva celebritate suscipiens. » Et adhuc manifestius ⁴⁴ : « Ortum Virginis didici in Ecclesia, et ab Ecclesia indubitanter habere festivum atque sanctum, firmissime cum Ecclesia sentiens, in utero eam accepisse, ut sancta prodiret. » Tum Hildefonsus ⁴⁵ qui

³⁵ Lib. i, De peccat. merit. et remis., cap. 23.

³⁶ Epist. 28, ad Hieronymum. ³⁷ Lib. i, De peccat. merit. et remis., cap. 23. ³⁸ Epist. 174. ³⁹ Serm. De excellent. et sanctitate Joannis. ⁴⁰ Lib. v, Excita., in dictum : Cœlum et terra transibunt. ⁴¹ Ibidem. ⁴² Lib. viii, Excita., in dictum : Sicut lilium.

⁴³ Epist. 174. ⁴⁴ Ibidem. ⁴⁵ Lib. De Virginit. beatæ Mariæ.

Bernardo est antiquior, non dispari modo ad sanctificationem Mariæ probandam argumentatur : « Sancta Virgo, inquit, nisi in utero matris sanctificata fuisset, minime ejus Nativitas colenda esset. Nunc autem quia auctoritate totius Ecclesiæ celebratur, constat illam ab omni originali peccato immunem esse. Nullis ergo postquam nata est beata Virgo, delictis subjacuit, nec originale peccatum jam in utero sanctificata nascendo contraxit. » Aptā igitur et concinna est professio, quam in Commentariis Cyrillo Alexandrino ⁴⁶ ad evangelistæ Joannis explicationem adjectis, hoc modo expressam legimus : « Omnes homines, excepto illo qui de Virgine natus est, et sacratissima ejus Virgine, ex qua Deus homo prodiit in mundum, exempta, cum peccato originali nascimur, et gravissima cæcitate depressi in mundum venimus, quam quidem cæcitatē de radice primi parentis contraximus. »

Et ne fallat aliquem nominis ambiguitas, variis quidem modis loquuntur veteres de Mariæ sanctificatione, quam nonnunquam in matris utero eidem contigisse statuunt ; alias vero cum ipsa Filii Conceptione conjungunt ⁴⁷. Scribit igitur Arnobius, Mariam ingrediente Christo in ejus uterum sanctificatam fuisse, ut ejusdem verbis postea confirmabimus. Testatur et Cyrillus Hierosolymitanus ⁴⁸ : « Spiritus sanctus in Mariam veniens, sanctificavit eam, quo posset eum per quem omnia sunt, suscipere, sicut Angelus prædicabat. » Quibus loquendi formulis haudquaquam negant Patres, Virginem prius, adeoque in utero sanctam et sine peccato natam fuisse, sed indicant tunc majorem gratiæ et sanctitatis eumulum accessisse, cum ipsa Virgo Altissimi virtute obumbrata, et carne et Spiritu concepit Filium, vivumque vivi Dei templum effecta est. Etenim Scripturæ phrasis est propria, ut quod antea non fuit immundum, nec aliquo vitio inquinatum, id etiam sanctificari aliquando dicatur, quia munditiam ac sanctitatem prius acceptam retinet vel auget, aliisve notioem efficit ac illustriorem. Proinde Christus licet sit maneatque semper æque sanctus, innocens et impollutus Pontifex, tamen a Patre dicitur sanctificari, ac seipsum etiam sanctificat, ut Evangelista testatur. (*Joan. x, 17.*) Primum enim si naturam Christi divinam spectemus, a Patre dicitur sanctificatus, qui sanctum illum genuit, atque ut sanctus esset gignendo, ei dedit. Deinde Pater est, qui Christum secundum humanam naturam sine ullo peccato, et cum eximia sanctitate et puritate constituit incarnari : qui præterea eundem sanctificavit, hoc est, pro peccatis et mundi salute offerendum designavit, prout Cyrillus ⁴⁹ interpretatur. Hinc de illo etiam Hieronymus ⁵⁰ : « Iste vere, inquit, priusquam in utero virginali formaretur, et

antequam exiret de vulva matris, sanctificatus in utero est, et notus Patri. » Quo minus admirari, aut veterum dictis aliquem offendi par est, cum scribitur, Mariam, licet in utero matris munda et sancta esset, postea etiam mundari, purgari vel sanctificari. Etenim hæc purgatio, sive sanctificatio, quæ in ipsa Christi Conceptione Matri contigit, non fuit culpæ ejusquam, vel fomitis emundatio, sicut fatetur et Thomas ⁵¹, sed ad sacrosanctum et incomparabile illud opus, quo Verbum caro factum est, preparatio quædam, et majoris gratiæ collatio, quam Christus verus Elisæus per suum ingressum non potuit tam adamatæ hospitiæ non affatim elargiri. Atque hoc est quod Cyrillus Hierosolymitanus ⁵² dixit : « Spiritus sanctus in Mariam veniens sanctificavit eam, quo posset eum, per quem sunt omnia suscipere, sicut prædicebat angelus. » Et apud Gregorium Theologum ⁵³ hoc scriptum exstat : « Christus secundum omnia, præter peccatum, sit homo e Virgine prognatus, carne simul et anima prius per Spiritum præpurgata. » Nec dissimilis est apud Damascenum ⁵⁴ locus, qui « Mariam purgatam asserit, cum Spiritus sanctus in eam supervenerit. » Affirmat et Sophrionius, « quod licet Maria reliquas omnes, quæ sub cælo sunt virgines, excelleret sanctitate, per Christi tamen Conceptionem ampliora virtutum privilegia promeruerit, ut fieret meritis pretiosior et gloriosior sanctitate. »

Quare non est cur quemquam moveat et offendant Arnobius ⁵⁵, valde vetustus auctor, cum in hunc modum scribit : « Jesus autem immaculatus solus, virgineam aulam ingressus, ipsum tabernaculum a maculis carnalibus liberavit, et dedit sanctificationem potius quam accepit. » Non enim hoc vult Arnobius, Mariam ingrediente Christo in ejus uterum, fuisse mundatam a maculis, quibus ante Christi Conceptionem esset infecta, sed sicut esequentibus verbis probare licet, ac etiam fatetur Erasmus ⁵⁶, de his maculis loquitur, « non quæ ante Christi ingressum fuissent in Maria, sed de his, quæ in aliis feminis esse consueverunt, a quibus Christus suam Matrem servavit immunem. » Quid vero mirum sic de Maria loqui Patres, ut quamvis munda et sancta prius esset, tamen sanctificata et purgata dicatur postea, quando etiam angeli, quantumvis puri et immaculati, sanctificari ac purgari ⁵⁷, Dionysio teste, dicuntur? De Maria igitur, sicut a ⁵⁸ Richardo Victorino dictum est, sentire debemus : « Nisi ab omni vitiorum contagio penitus purgata fuisset, Deum et Dei Filium generare non posset. Ut enim virgo conceperet, virgo pareret, summa sanctitate, summa puritate opus habebat. » Id quod Anselmus ⁵⁹ etiam comprobabat, et sublimem Mariæ sanctificationem sive puritatem his verbis astruit : « Nempe decens erat,

⁴⁶ In Evang. Joan., cap. 6 et 15. ⁴⁷ In Psal. xiv. ⁴⁸ Catech. 12. ⁴⁹ In Evang. Joannis. ⁵⁰ In cap. i Jer. ⁵¹ In iii part., q. 27. ⁵² Catech. 17. ⁵³ In hom. Paschali. ⁵⁴ Lib. iv Orthodox. fidei, cap. 15. ⁵⁵ In Explicat. Psal. xiv. ⁵⁶ In præfat. Arnobii scribentis in Psalterium. ⁵⁷ Lib. De ecclesiast. hierarch., cap. 6. ⁵⁸ Lib. ii, De Emmanuele, cap. 51. ⁵⁹ De Concept. virginali et peccato origin., cap. 18.

ut ea puritate, qua major sub Deo nequit intelligi, Virgo illa niteret, cui Deus Pater unicum Filium suum, quem de corde suo æqualem sibi genitum, tanquam seipsum diligebat, ita dare disponebat, ut naturaliter esset unus idemque communis Dei Patris et Virginis Filius. » Eandem ob causam Bernardus ⁶⁰ Mariam, ut sanctis aliis, sic etiam in materno utero sanctificatis anteponebat, et in hunc modum disserit: « Attende diligenter, quam ordinata dispositione Spiritus ille multiplex Jeremiam sanctificat, Joannem replet, et supervenit in Mariam. Ineffabiliore enim modo supervenit in Virginem, quam tota divinitatis plenitudo sine mensuræ discretionem perfudit, ut totum caperet qui fecit totum. » Igitur isthæc quæ in Conceptione Filii Dei contigit Mariæ sanctificatio, longe sublimior fuit quam quæ aliis competat, etsi acceptæ a Deo sanctitatis titulo insigniantur. Una hæc præ omnibus plena dicitur gratia, sive mentem, sive corpus inspicias, quatenus scilicet plenitudo divinitatis (Bernardi ⁶¹ verbis utor) quæ ante in illa, sicut et in multis sanctorum, spiritualiter habitabat, etiam sicut in nullo sanctorum, corporaliter in ipsa habitaret. Quod autem sola per se Trinitas in sola et cum sola Virgine voluit operari, cum hæc virtute Altissimi obumbraretur, soli datum est nosse, cui soli datum est experiri. Meminerit interim lector, propositas Patrum sententias nostris novatoribus adversari, qui de singulari Mariæ sanctitate nugari non desinunt, omnia fere inficiantes, quæ de illa præclare scribuntur. At vero jam ante commonuimus, quo pacto iidem Patres accipiendi sint, quoties primam illam sanctificationem cum pura Mariæ Conceptione conjunctam (quæ veterum ætate non satis discussa, nunc vero plurimis comprobata est) minus recipere et confirmare videntur.

Ubi sane profuerit observare, quod multi sæpe parum animadvertunt, diversos sanctitatis esse gradus, qui Mariæ competunt, et ad prærogativas ejus merito referuntur. Sanctificata est primum in æterna illa Dei prædestinatione, deinde ut sine fidei periculo statui posse diximus, in sacra Conceptione, postea in admiranda illa Verbi Incarnatione, quando Filium mente prius quam carne concepit, et postremo in illa sublimi Assumptione, cum e terris in cælum sublata, redundantem sanctitatis et glorificationis suæ cumulum, imo et præmium immensum adepta est. Nos vero quicumque sacro baptismo initiamur, in Christi quidem nomine abluimur, justificamur atque sanctificamur (1 Cor. vi, 11) : sed ut maneamus ab illa sanctificatione remoti, quæ per adventum Spiritus sancti apostolis in Dei gratia confirmatis contigit, eosque porro ab omni peccato lethali defendit. Plenior adhuc et nostræ Virgini congruens est sanctificatio, quæ cor illius purum semper atque sincerum

adeo consolidavit, ut ab omni etiam levioris peccati labe integra conservaretur. Sed eximia prorsus et incomparabilis est illa Christi sive sanctitas, sive sanctificatio naturalis, reliquos omnes, qui gratiæ munere sanctificantur, excellens, cum is maneat Sanctus sanctorum, uniceque purificet et sanctificet omnes, qui inde ab orbe condito peccati macula expurgantur, et coram Deo sanctificantur.

Etsi vero de Mariæ baptismo non satis constat, an et quando sacramenti hujus unda perfusa sit, tamen probabilis illorum videtur sententia, qui arbitrantur, eam cum aliis primum credentibus sive a Christo Domino, qui Petrum etiam, si Evodio ⁶² credimus, suis manibus baptizavit, sive ab ejus apostolis sacro lavacro perfusam esse. Cum enim veteris legis et caeremoniarum ejus esset observantissima, unde aliis puerperis judaicis in ritu purificationis, et vulgari hominum turbæ templum Hierosolymitanum stato tempore adeunti, certasque ferias celebranti sese impigre conformavit, quis omnino dubitet, quin illa majorem etiam animi promptitudinem et obedientiam exactiorem præstiterit, ut novæ legis observaret ac perciperet sacramenta? Nisi forte aut tam indocilis ea fuit, ut ex Filii et discipulorum concionibus non assequeretur quanta vis et dignitas evangelicis sacramentis inesset : aut rerum sacrarum tam negligens et improvida mansit, ut neque Christi præcepto de baptismo suscipiendo, nec ejusdem exemplo, quem in Jordane a Joanne tinctum omnes noverant (Matth. iii, 15), ullo pacto commoveretur. Jam vero si baptismum accepit, ut credere sane par est, virtutem ejus sacramenti profecto non minimam sensit, ac licet a peccato non munderetur, pura utique jam pridem et immacolata, tamen auctior illi gratia contigit, crevitque majorem in modum sanctimonia, quod sacro baptismi caractere, quem vocant, mens ejus pulcherrime insigniretur. Nec dubium, quin sancta Virgo inter viros et mulieres vixerit, quibus in die Pentecostes donorum maximam copiam et incredibilem gratiam impertivit Spiritus sanctus. Quis vero vel neget, vel ambigat, eo tempore ac sæpe quidem alias, nova merita, nova charismata, novam sanctitatem subinde illi accessisse, ac tum quidem maxime cum sacrosanctam peteret et acciperet Eucharistiam, quæ in nascente illa primum Ecclesia summo cum fructu et gaudio Spiritus a cunctis quotidie sumebatur? Haudquaquam vulgaris auctor est Albertus ⁶³, qui cognomen Magni promeruit, ac diserte scripsit, omnia Ecclesiæ sacramenta, si Ordinis tantum excipiamus, a sacrosancta Virgine fuisse suscepta, ejusque rei confirmandæ multas et graves rationes adducit. Nihil vero mirum videri debet, Ordinis sacramentum sive sacerdotalem potestatem, quæ semper primas in Ecclesia tulit, ne Ma-

⁶⁰ Serm. De excellent. et sanctitate B. Joannis. Eccles. hist., cap. 5. ⁶¹ De laudibus Virginis, cap. 81.

⁶² Hom. 4 de beata Virgine. ⁶³ Nicephorus, lib. II,

riæ quidem Matri Domini contigisse, quam neque sacrificasse, neque sacerdotio functam esse palam Epiphanius ⁶⁶ docet : siquidem femineus ille sexus, qui statum subjectionis obtinet, ut idcirco ne a profanis quidem reipublicæ curandis negotiis adhibeatur, tum in Veteri, tum in Novo Testamento a sacris arcetur muneribus, quæ viris duntaxat publice obeunda demandantur. Enimvero si mulieribus esset præceptum Deo sacrificare, aut regulare quidquam in Ecclesia operari⁶⁸ (Epiphanius verbis utor), oportebat magis ipsam Mariam sacrificium perficere in Novo Testamento, quæ digna facta est suscipere in propriis sinibus universorum regem, Deum cœlestem, Filium Dei. Recte autem ecclesiastica lege cavetur ⁶⁶, ne ulla omnino femina sacrorum ordinum exerceat munus, neve sacra etiam contingat, quantumvis illa sit Deo sacrata. Delirant ergo prorsus Pepuziani et Collyridiani, qui tantum mulierculis tribuunt, ut sacerdotio illas honorent, quos idcirco ⁶⁷ Augustinus et ⁶⁸ Epiphanius hæreseos merito damnant. Sed ad Mariam revertamur.

Proponit Scriptura divina multas et insignes promissiones easque in omnibus et singulis credentibus impleri constat, qui annexas condiciones observant : utpote cum ex fide Deum precantur, cum ex charitate proximum juvant, cum sacramentum suscipiunt reverenter, et cum opus bonum et pium quodlibet studio religionis exercent. Hinc quotquot viva Christi membra sunt, certam vocationem et electionem suam faciunt (*II Petr. 1, 10*) : hinc fidem operibus comprobant et consummant (*Jac. 11, 18*) : hinc jam ante justi atque sancti magis magisque justificantur atque sanctificantur (*Apoc. xii, 11*), sicut Apostoli verbis clarissimis tradiderunt. Quid ergo minus, obsecro, de Maria sentire dignum est, quæ profecto bene beateque vivendo tanto uberiora sibi merita cumulavit, tantoque majorem justitiam et sanctitatem consecuta est, quanto minus cordis impuritatem ullam admisit, ab omni æstu concupiscentiæ et peccati lege semper immunis ?

Verum hæc non capiunt, aut certe non probant adversarii, vulgaribus nempe opinionibus impediti, ut idcirco augustiora illa vereque stupenda divinæ gratiæ munera in Deipara nequeant contemplari. Accedit quod pari veluti pede sanctos omnes metiantur, et nullum pene discrimen agnoscant inter eos, qui sunt in utero divinitus sanctificati gratiaque confirmati, vel a peccati lege immunes effecti, et alios communis quidem ordinis renatos atque sanctos, de quibus plerumque Scriptura loquitur, utpote ad generalem illam hominum indolem atque conditionem accommodata. Proinde nec Deo, nec sanctis honorem debitum tribuunt, non perpendentes hanc insignem Dei esse gloriam, semper nobis præ-

dicandam, quod is mirificas ac sæpe nobis incognitas suis sanctis prærogativas impertit, ut sicut cœlum multiplici et ineffabili claritate stellarum exornatur, sic etiam in Ecclesia sancti præcipui, veluti lumina quædam pulcherrima, spiritualium donorum varietate conspicui fulgeant, nobisque admirandi sæpe potius, quam imitandi proponantur. Recte igitur admonet Rupertus ⁶⁹, quod Paulus de sanctis omnibus affirmavit, eos ante mundi constitutionem in Christo electos esse, ut in conspectu Dei sancti et immaculati in charitate versentur (*Ephes. 1, 4*), id ad Mariam omnibus plenam virtutibus vel maxime pertinere. Sed et divisiones gratiarum in Mariam optime competunt, quas idem Apostolus ad auctorem Spiritum refert, qui singulis Ecclesiæ membris, quantum ipse vult, admirando modo partitur. (*I Cor. xii, 11.*) Quæ pluribus explicare hoc loco super sedemus, sat habentes monuisse lectorem, fidem ut nullam novatoribus habeat, qui Mariæ sive sanctificationem, sive sanctitatem cum peccato et peccandi necessitate imperite commiscant. Ex his præterea colligi potest, parum firmam et solidam illorum esse sententiam, qui Mariam sanctam et sanctificatam sic dici haberi que postulant, ut illam peccato prius maculatam, et postea mundatam, ac non potius præservatam, intelligere debeamus.

CAPUT X.

Mariam ob commissum actuale peccatum falso accusari; quam Patres et scholastici doctores, Augustinus vero præsertim, ab omni vitio immunem fuisse declarant.

Arbitror sane, nullum unquam sæculum perinde ac nostrum exstitisse, quod pluribus et iniquioribus Mariæ censoribus, magisque furiosis sanctissimæ Virginis insectatoribus exundarit. Non satis fore illis visum est, si in ipso conceptu puram et incontaminatam eam esse pernegarent, nisi etiam otiosam et vanam illorum disputationem affirmarent, qui eam ipsam in matris utero sanctificatam, et sine peccato in lucem editam, atque ab omni fomitis, ut vocant, motu atque perturbatione liberam et remotam fuisse confirmant. Verum ut longius adhuc progrediantur, ne vitam quidem ejus satis integram et inculpatam esse sinunt, utpote quam non paucis nec levibus vitiis ex libera voluntate profectis, obnoxiam reddere conantur. Unde insana illa Calvini ⁷⁰ vox : « Non magnopere laborandum est, ut Mariam purgemus ab omni vitio. » Qui præterea concilii Tridentini Patribus impudenter oblatrat, quod speciale privilegium Mariæ deferant, ac deferri velint, ut credamus, quemadmodum tenet Ecclesia, omnia peccata etiam venialia vitari a Virgine potuisse. Et jam satis monstravimus, quot quantisque vitiis niger Sarcerius ⁷¹, candidissimam Virginem contaminare at-

⁶⁶ Hæres. 79 contra Collyridianos. ⁶⁸ Loco citato. ⁶⁹ 15 quæst. in principio et dist. 23, can. Sacras. ⁶⁷ De hæres. ad Quodvultd. hæres. 27. ⁶⁸ Hæres. 79, Contra Collyridian. ⁶⁹ Lib. II Cant. ⁷⁰ In Harm. circa cap. I Luc. ⁷¹ In I et II cap. Luc.

tentarit, tam effrenato quidem conviciandi ardore æstuans, ut multiplicem illi culpam, nimirum ignorantiam, cæcitatem, infirmitatem, subdubitationem, tarditatem, imo et incredulitatem imponere non vereatur. Est illi Maria non speculum et exemplar innocentium, ut Patres de illa semper judicarent, sed typus hominum secundum carnem sapientium, et ex ignorantia saltem peccantium, Deique legem aut violantium, aut præpostere observantium, utpote quæ præceptis secundæ tabulæ plus quam primæ tribuunt, ac humana divinis anteponunt. Nec opus est repetere, quam multa et horrenda crimina congerat Brentius⁷², nihil non rapiens ad Mariam conviciis proscindendam. Hinc illam immodestiæ, stultitiæ, ambitionis arguit, in illa studium moderationis requirit, velut quæ suæ vocationis non contenta terminis, in Messias honorem violenter irruerit, illumque Filio subreptum sibi voluerit usurpare, et quam demum adeo effrenem et immoderatam depingit, ut severa Christi obijurgatione debuerit in officio contineri.

Fingunt et Centuriatores⁷³ nescio quas Mariæ imbecillitates: tum alii alia in optima Virgine licenter sugillant, ex quibus multa jam supra commemoravimus, et postea Deo juvante depellimus. Insimulant illam criminis, quandoquidem ex angelo est sciscitata: *Quomodo fiet istud?* (Luc. 1, 34.) Peccati ream faciunt, quod Filium amisit, cum se ille subduceret parentibus, et solus in templo manere vellet. Peccavit illis, quod amissum Filium dolenter et quasi desperabunda quæsit. Peccavit, quod Filii verba in templo dicta non intellexit. Peccavit, cum in nuptiis Canæ dixit: *Vinum non habent.* (Joan. 11, 3.) Peccavit, cum Filium concionantem interpellavit, et ad colloquium expetivit. Prætereo alia id genus pluravita, quæ tot sæculis non animadversa, nunc tandem isti Chrysippeo quodam acumine in Evangelio primum sibi deprehendisse videntur, et propter quæ tantas tragœdias concitant, omnia pertentantes, Virgo ut pulcherrima propter nævos et lapsus vulgo tantum non exosa et invisa reddatur. Quare si horum judicio arbitrioque stamus, non solum Maria in peccatum prolabi potuit, sed et sæpe graviterque prolapsa est, digna etiam, quæ ad tribunal publicum pertrahatur, sicut ab istis quidem pertracta est, et una cum infelici Eva in judicio statuatur, sicut ab istis quoque factum videmus, ut judices demum decernant, utra quidem gravius, Evane an Maria peccarit, et majorem peccati commissi pœnam pendere debeat. O acutos nimirumque otiosos et curiosos judices, quibus licet et vacat innumerandis æstimandisque Mariæ vitiis tantopere laborare. Jures eos cœno oblitos, ut sic loquar, hoc curare maxime, ut nævulos Virginis diligentissime observent, et severissime judicent gravissimeque

condemnent. Adeo verum est illud, quod ex Evangelio sumpsit⁷⁴ Tertullianus: « Stipulam quis in alieno oculo facilius perspicit, quam in suo trabem (Matth. vii, 2. Luc. vi, 41); » quodque ab⁷⁵ Hieronymo dictum accepimus: « Malorum solatium est bonos carpere, dum peccantium multitudine putant culpam minui peccatorum. »

Verumenimvero quidquid isti calumnientur atque fingant, non cadunt profecto nævi in purissimam, peccata in sanctissimam non competunt, inoffensa perstat Mariæ semper innocentia, per se vero concidit accusatorum perversa nequitia, et mentitur, ut ille inquit, iniquitas sibi. (Psal. xxvi, 12.) Præcipua certe insectationis capita vel ideo rejici merentur, quod partim cum Scriptura divina, partim cum Ecclesia catholica, partim cum sanctis Patribus ex diametro pugnent: cum Scriptura quidem, quæ multis modis beatam commendat et excellenter prædicat, nusquam vero peccato cuiquam obnoxiam hanc Virginem facit, sed eam ab omnibus generationibus usque celebrandam, hoc est, summis verissimisque laudibus virtuti solæ congruentibus afficiendam ostendit; cum Ecclesia vero, quæ inter omnes Dei filias, amicas, sponsas, dicam et animas, hanc unam secundum Christum maxime suspicit, hanc totam pulchram et immaculatam tot sæculis profitetur, eamque præ sanctis reliquis et choris angelicis venerandam proponit. De Patribus mox dicam, si Augustinum prius in medium adduxero, quando⁷⁶ Calvinus et⁷⁷ Chemnitius ad hujus judicium provocant, et ex eo demonstrare conantur, nullum Mariæ fuisse privilegium innocentiae singularis, ut præ aliis peccata omnia potuerit devitare.

Duo sunt apud Augustinum inprimis observanda, nisi in illo interpretando, quemadmodum adversarii accidit, turpiter hallucinari velimus: alterum, quod ad omnes Adæ filios peccato involutos, ex æquo pertinet, quibus necessaria sit precatio: *Dimitte nobis debita nostra* (Matth. vi, 12): alterum, quod Mariæ causam proprie tangit, ut sciamus, illam communi peccatorum ordini non aggregandam, sed a lege peccati peculiariter eximendam esse. Ac de priore quidem Augustini sententia nobis cum Calvino convenit, de posteriore non convenit, cum simpliciter asseramus, primum et secundum ab eodem Augustino tradi, si verba ejus rite accipiantur. Ad priorem sane classem refert illud, quod Marcellino⁷⁸ scribit: « Quicumque in hac vita divinarum Scripturarum testimoniis in bona voluntate atque actibus justitiæ prædicati sunt, et quicumque tales, vel post eos fuerunt, vel nuncusque etiam sunt, vel postea quoque futuri sunt, omnes magni, omnes justī, omnes veraciter laudabiles sunt, sed sine aliquo peccato non sunt: nec quisquam eorum tam arroganter insanit, ut non sibi pro suis quali-

⁷² In Evang. Dominicæ primæ post Epiphan. et in cap. xii Matth.

⁷³ Apologetico. ⁷⁴ In Epist. ad Furiam. ⁷⁵ Cont. Concil. Trident.

⁷⁶ Lib. 1, Cont. duas epist. Pelagianorum, cap. 14

⁷⁷ Cent. 1, de Vita Mariæ. ⁷⁸ In

examine Concilii Trident.

buscunque peccatis Dominica Oratione opus esse arbitretur. » Et alibi rursus : « Multi baptizati fideles sunt sine crimine : sine peccato autem in hac vita neminem dixerim, quantalibet Pelagianus, quia hæc dicimus, adversum nos inflentur et dirumpantur insania. » Hoc est, quod Patres omnes una voce comprobant, non posse sine peccato humanam esse fragilitatem, ut ⁷⁹ Ambrosius loquitur, et pienssimos etiam homines, quod sint peccatores, multifariam deplorare, ut apud ⁸⁰ Cyrillum legimus, sanctosque omnes nec originali, nec personali carere delicto, ut hinc misericordia Dei egeant, per quam edocti et restituti gratias agant Redemptori, sicut admonet ⁸¹ Cyprianus, ac demum nullam animam esse sine crimine, monet ⁸² Tertullianus. Quocirca synodus ⁸³ Milevitana illorum detestatur errorem (Pelagianus autem intelligit) qui contendunt, sanctos humiliter potius quam veraciter inter precandum dicere : *Dimitte nobis debita nostra*. De iisdem Pelagianis dixit Hieronymus ⁸⁴ : « Pudeat eos principum et sociorum suorum, qui aiunt, posse hominem sine peccato esse, si velit, quod Græci dicunt ἀναμάρτητον. »

Progrediamur autem ad alterum ex eodem Augustino probandum, quod Mariæ causa cum aliis quamlibet justis et sanctis non sit communis habenda, sed proprium aliquod illi privilegium tribuendum, quo a peccato et peccandi lege prorsus eximatur. Ubi suam ille sententiam sic nobis ad verbum exponit ⁸⁵ : « Excepta itaque sancta Virgine Maria, de qua, propter honorem Domini, nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo quæstionem : inde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere et parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum. » Hac ergo Virgine excepta, si omnes illos sanctos et sanctas, cum hic viverent, congregare possemus et interrogare, utrum essent sine peccato, una voce clamassent : *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, et veritas in nobis non est.* (1 Joan. 1, 8.) Præclara hæc sane doctissimi viri et probatissimi doctoris verba sunt, quæ cum ad Mariæ innocentiam causamque præsentem convincendam maxime faciant, non ita leviter transmittenda, sed mature potius nobis ponderanda videntur. Primum ex eo libro hæc verba petuntur, qui citra controversiam est Augustini, ac tali quidem dignus auctore, quod Pelagianos accurate solideque confutet. Horum dogma erat proprium, sanctos absque peccato hic vivere posse, imo multos in Veteri Novoque Testamento vixisse, et inter alios quidem, qui probate sanctitatis titulum in sacris haberent Litteris, Mariam existisse, ita ut secundum christianam pietatem fateri necesse sit, sicut Pelagius confir-

mabat, quod Domini et Salvatoris nostri Mater caruerit omni labe peccati. Quid ad hæc Augustinus ? Partim negat, quod de justis et sanctis aliis Pelagius una cum suis assumpsit, quando ne Apostoli quidem post acceptum etiam Spiritum sanctum peccato vacarunt, ut illorum nomine Joannes, sicut dictum est, planissime confitetur : partim concedit Mariæ delatum eulogium, eam sine peccato fuisse. Neque vero semel, sed bis repetit Augustinus ⁸⁶, inter sanctos omnes Mariam, ubi de peccatis agitur, excipi oportere : quod certe nihil est aliud, nisi Deiparam peccati omnis expertem pronuntiare. Nec omittit, cur ita sentiat exponere, ne temere factum putemus, quod unam omnibus anteponat. Testatur ergo, Mariam præ cæteris electam a Deo, ut plus gratiæ acciperet, non solum ad vitandum, sed etiam ad vincendum, non unum dico, vel semel, aut imperfecte, sed omni ex parte peccatum. Id vero fieri non potest, nisi Mariam de peccato triumphatricem intelligamus, de peccato, inquam, sævissimo illo tyranno, mundique principe, cui omnes hominum ordines, si Christum et Matrem ejus excipias, ter miseram servitutem aliquando servire coguntur. Adjungit porro, cur Maria reliquis in eo fuerit felicio, quod ad vincendum omni ex parte peccatum gratiam et virtutem acceperit singularem : « Nam concipere, inquit, et parere meruit Redemptorem, ut idcirco propinquior et conjunctior illi esse non potuerit, qui solus natura est manetque semper impollutus, suoque merito peccati, mortis ac damnationis potuit esse destructor. Si vero hanc tantam dignitatem a Christo non solum Filio, sed et capite Mater accepit, ut a peccato non inquinaretur, sed ut pura purum, benedicta benedictum fructum ederet, quis nisi aut stolidus, aut impius divinæ voluntati contradicat, tantamque laudem Deiparæ tollat ? An hic quoque non locum habeat illud, quod Paulus affirmat : *Quæ participatio justitiæ cum iniquitate ? quæ societas luci ad tenebras ? quæ conventio Christo ad Belial ?* (11 Cor. vi, 14, 15.) *In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* (Sap. 1, 4.) » Observandum et illud, quod prudenter dixit Augustinus : « Scimus plus gratiæ Mariæ fuisse collatum » : Scimus, inquit, indicans nimirum se non dubitanter, aut ex privata quadam opinione loqui, sed multorum, imo cunctorum catholicorum nomine de re tanta fidenter pronuntiare, nec aliud, quam quod certum, et ab omnibus recipiendum sit, decernere. Adde, quod Mariam adeo revereatur, ut omnem disputationem vel tractionem de peccato Virginis respuere, et exhorrere videatur, velut ipse Christi honos aliqua ex parte labefactetur, ubi Mariæ honos periclitatur. Et sane periclitatur, cum de aliis legi peccati subjectis quaeritur, aut disputatur, nulla illius exceptione facta,

⁷⁹ Lib. vi, De Apologet. David, cap. 6. ⁸⁰ Lib. 1, De Trinit. ⁸¹ Serm. De jejunio et tentatione. ⁸² Lib. De anima. ⁸³ cap. 8. ⁸⁴ In Epist. ad Ctesiphon. ⁸⁵ Lib. De nat. et grat., cap. 36. ⁸⁶ Ibidem.

cui cum Christo summa et arctissima conjunctio intercessit.

Utinam vero hunc Augustini animum et singularem religionem illi præstarent, qui peccatum originis in Matre Domini fabricare contendunt, et quod longe quidem est absurdus, actualis etiam voluntarii peccati maculis aspergere purissimam pergunt! Qui dum sanctissimos Mariæ mores arroduct, et nescio quos in illam nævos rejiciunt, petulantia certe vincunt Pelagium hæresiarcham, hoc quidem loco tam prudentem et verecundum, nullam ut Virgini labem auderet imputare, sed eam absque peccato fuisse loco probationis afferret. Quam Pelagii ratiocinationem tantum abest, ut Augustinus impugnet, ut palam etiam approbet, aliisque Christi honorem amantibus complectendam proponat. Eat ergo Calvinus, et apud suos vanissime jactet, ex Augustini sententia totum Adæ genus peccato involvi, et ab illo Mariam non excipi, cum citatus locus, si rite ponderetur, contrarium evidentissime probet. Et huic prorsus affine est, quod idem Augustinus ⁸⁷ ad Hilarium epistolam scribens de iisdem Pelagianis refert: « Sed isti, inquit, utcumque tolerandi sunt, quando dicunt vel esse vel fuisse aliquem, præter unum Sanctum sanctorum, qui nulum haberet omnino peccatum. » Ubi rursus insinuat, sacris Litteris non repugnare, neque damnandam, sed tolerabilem eorum esse sententiam, qui non modo Christum, sed e sanctis etiam aliquem a lege peccati putant eximendum esse.

Quis vero prudens ambigat, quod Augustinus Pelagianis hoc loco concedit, id ad Mariam proprie pertinere, quæ sola propter honorem Domini, et ob acceptæ gratiæ magnitudinem, ut dictum est, hanc meretur prærogativam, ut ubi de peccatis agitur, una sanctos et sanctas omnes excellat, et ad summam capitis Christi puritatem propius, quam quisquam alius, accedere censeatur? Unde cum Augustinus alibi Christum ex Maria Virgine natum esse dixisset, hoc quoque subiecit: « Quæ virgo ante partum semper fuit, et absque contagione vel macula peccati perduravit. » Ac fortassis huc etiam referri potest, quod idem de Maria loquens, affirmat: « Sola nostro vulnere medicinam parare potuit, quæ non ex peccati vulnere germen piæ prolis emisit. » Proinde Joannes Calvinus et quotquot illi adstipulantur, aut nimium oscitanter in lectione Augustiniana versati sunt, aut maligne subticent quod ad probandam Mariæ innocentiam asserit Augustinus. Hujus vero sententiam Tridentina synodus recte percepit, meritoque cum illo definivit Ecclesia, speciale Dei privilegium Virgini competere, ut illam a sanctis reliquis segregemus, et feliciorum hoc nomine prædicemus, quod omnia peccata, etiam venialia, cum viveret, devitare potuerit, et in via Domini semper manserit immaculata.

Ac præter Augustinum multi veteres, quos commemoravimus, ac porro citaturi sumus, hanc Mariæ laudem ac prærogativam agnoscunt, planeque testatum faciunt, Matrem Domini ab omni vitio, si non originis, at certe quidem actionis eximi oportere. Origenis testimonium jam ante protulimus, quo Mariæ perfectam justitiam et plenissimam sanctitatem, maculæque omnis expertem vitam declaravit. Quod si Cyprianum ⁸⁸ audimus, « vas illud electionis (de Maria loquitur) a cæteris plurimum differebat, quibus natura communicabat, non culpa: neque lex carnis in ea, quemadmodum in aliis, legem mentis infestabat, sicut et rebellio nulla quietem Mariani spiritus affligebat. » Quis vero si sapiat, tale quidquam de ullo sanctorum affirmet? quisve summam vitæ integritatem animique puritatem huic Virgini non largiatur? Si Zachariam et uxorem ejus Elisabetham in Evangelio contempleremur, ingens illi quidem suæ sanctitatis obtinent testimonium, sed qui Mariæ ⁸⁹ sanctitate sunt inferiores, cum hæc una sit ⁹⁰, cujus clarum lumen aliarum sanctarum mulierum velut siderum igniculos abscondat ⁹¹, sanctis quidem omnibus a peccato liberior nata, ac tantæ demum puritatis, ut Mater Domini esse mereretur, quemadmodum insignis Ecclesiæ doctor Hieronymus tradit. Jam vero Theodoretus ⁹² sententiam nemo quantumvis versipellis eludet, qui hanc Virginem ut beatissimam, sic etiam immaculatissimam profitetur, de qua disserit Spiritus sanctus: *Una est columba mea, perfecta mea* (*Cant.* vi, 8): hanc unam et electam perfectamque columbam esse Mariam, quæ puritate quidem Cherubin et Seraphin antecellat. At quomodo vitii suspicio in illam possit cadere quæ angelos omnium excellentissimos purissimosque spiritus, et nulli unquam peccato obnoxios, sed in gratia Dei confirmatos quodammodo puritate ipsa præcellit? Ac sæpe quidem Patres ita loquuntur, ut ex Chrysostomo, Gregorio, Germano, Damiano, supra confirmavimus: inter sanctorum ordines, atque adeo inter creaturas omnes, Virgine matre nihil majus, nihilque sanctius inveniri. Unde Proclus ⁹³ etiam Constantino-politanus Mariam facit mundissimum cœlestis pluvie vellus, ex quo Pastor ovem induit, ut alia id genus epitheta, quæ omnem peccati labem et suspensionem excludunt, silentio prætereamus. Huc pertinent Græcanicæ Liturgiæ tanto magis probandæ nobis, quod multis abhinc sæculis ingens obtineant pondus in Oriente, et publico quidem Ecclesiarum ritu commenduntur. In his vero Maria præclare salutatur, quam sit vere semperque beata, modis omnibus irreprehensa, penitus incontaminata, sanctissima, intemerata, præcipue benedicta, ut missas faciam voces et phrases alias hæc affines, et Græcis sane perquam familiares, quæ virtutis,

⁸⁷ Epist. 80. ⁸⁸ De Nativit. Christi. ⁸⁹ Hieron., lib. cont. Pelag. ⁹⁰ In præfat. lib. Sophon. ⁹¹ In cap. x Eccles. ⁹² Ad Eustoch. de custodia virginis. ⁹³ Serm. in Nativitat. Deiparæ.

integritatis, perfectionis et innocentiae Marianæ laudem ut hæreticis invisam, sic piis jucundam, et angelis admirabilem liquido comprobant. Ad hæc Sophronius ⁹⁴, patriarcha Constantinopolitanus, memoriæ prodidit, Mariam non solum quæ Dei sunt sapuisse, sed ab omni etiam contagione corporis, animæ simul et intellectus liberatam fuisse, quam præterea sanctam, præclaram et incontaminatam appellat, ex cujus demum inviolabili et virginali sanguine Deus homo factus sit. Sed et Aretas in *Apocalypsim* scribens, ad Mariam refert eam mulierem, quam Joannes sole amictam, et duodecim stellarum corona cinctam inducit. (*Apoc.* vii, 1.) Ubi eandem Domini Matrem puram, et a terrenis rebus liberam ac alienam appellat, quæ, licet in terris corpore versaretur, tamen in cælo et ipsis æqualis angelis animo esse videretur.

Ex Latinis Patribus Bernardum ⁹⁵ non esse potestimum, fatentur eruditi, qui peculiarem Virgini sanctificationem ascribit, ob quam, sancta prius quam nata fuerit, et quæ vitam ejus ab omni deinceps peccato immunem, servaverit, quod nemini alteri, inquit, in natis quidem mulierum creditur esse donatum. Et mox illustrem hanc probationem adjungit, quæ cum superiore Augustini sententia pulchre quadrat: « Decuit nimirum Reginam virginum, singularis privilegio sanctitatis absque omni peccato ducere vitam: quæ dum peccati mortisque pareret peremptorem, munus vitæ et justitiæ omnibus obtineret. » Tum alibi clare pronuntiat ⁹⁶: « Quæ vel angelica puritas virginitati illi audeat comparari, quæ digna fuit Spiritus sancti sacrarium fieri, et habitaculum Filii Dei? » Ac rursus quod in rem præsentem facit maxime ⁹⁷: « Absit ut proprii quidquam inquinamenti domus hæc aliquando habuisse dicatur, ut in ea proinde scopa Lazari quæreretur. » Proinde si Bernardo fidem habemus, si rationem ducem sequimur, proprium delictum Maria non habuit, sed angelica puritate mortales omnes excelluit, illis etiam sanctior, qui ante sancti, quam nati, vel in gratia confirmati unquam exstiteret. Etenim hi quoque, sicut et cæteri, maculis peccati omnibus minime caruerunt, sed levibus saltem inspersis vestimenta sua, sicut Scriptura loquitur, inquinaverunt (*Apoc.* iii, 4), sordesque suas in Dei conspectu non potuere non dolenter cernere, ac subinde deplorare. Unde licet sanctus esset Jeremias, et in ipso matris utero, ut dictum est, sanctificatus, tamen illum omnis peccati purum non vixisse, hæc ipsius verba declarant: *Castigasti me, Domine, et eruditus sum, quasi juvenculus indomitus. Confusus sum, et erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiæ meæ.* (*Jer.* xxxi, 18, 19.) Quid vero Paulus? Annon idem vas electionis (*Act.* ix, 15), separatus in Evangelium Christi, et ad ter-

tium usque cælum raptus, ac divina etiam revelatione instructus, se a Christi amore et gratia non posse disjungi noverat? (*Galat.* i, 15.) Verum is quoque ut Hieronymi verbis utar ⁹⁸, ob carnis aculeos et incentiva vitiorum reprimat corpus suum, et servituti subjicit (*I Cor.* ix, 27), aliamque videt legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, et captivum se in legem duci peccati, ut hinc post nuditatem, jejunia, carcerem, flagella, supplicia in semetipsum reversus exclamet: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (*Rom.* vii, 24.) Cujuscemodi peccati lex, vel qui concupiscentiæ vigor et ardor, Mariam non pupugit ac infestavit, pura et placida ejus mente, sensibus et membris omnibus liberrime semper impetrante.

Sane quod ad cœlestes, vel angelicos spiritus attinet, perpetuam illi quidem integritatem ex conditione naturæ tuentur, et quia cum carne commercium nullum habent, absque negotio purissimi perseverant. Illud vero in Maria est admirabilius, quod neque carnis, neque sexus, nec naturæ obstaret imbecillitas quominus animum ab omni, ut vocant, fomitis perturbatione liberum purumque servaret, semper ut ejus anima Deum expedite coleret ac magnificaret, spiritusque in Deo salutari ultra, quam assequi possumus, mirabiliter exsultaret. Adeo in carne sine carne, id est angelice vixit: unde Bernardus, Rupertus, alique plures angelicam illi vitam tribuunt, et cœlestem plane conversationem ab omni peccati labe ac suspicione remotam in ea prædicant. Eodem spectat Anselmi ⁹⁹ dictum: « Nulli dubium, inquit, castissimum corpus, et sanctissimam animam ejus funditus ab omni fuisse macula peccati, jugi angelorum custodia protectam, utpote aulam, quam suus et omnium creator Deus corporaliter inhabitaturus, et ex qua hominem in suæ personæ unitate inefabili fuerat operatione suscepturus. Ac sane theologi in eo fere conspirant, quod ex persona Dei in Canticis dicitur: *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te* (*Cant.* iv, 7), id ad Mariam pertinere, quam et ¹ Rupertus Sunamitem ab omni jugo peccati liberam, ut diximus, vocat ²; cujus præterea vitæ tantum integritatis tribuit, ut dicat, illam non habuisse cur gemeret, nisi vulnus charitatis propter dilationem plenæ atque perfectæ beatitudinis in tempore hujus peregrinationis.

Defendit eandem sententiam Thomas ³ scholasticorum doctorum facile princeps, ac licet non valde vetustus auctor, eo tamen plus observandus, quo antiquorum Patrum ille fuit observantior, qui simpliciter fatendum esse concludit, quod beata Virgo nullum peccatum actuale sive mortale, sive veniale commiserit, sed vitam omnem a peccato immunem

⁹⁴ In Epist. prælecta sextæ synodo. ⁹⁵ Epist. 174. ⁹⁶ Serm. 4, De Assumptione Mariæ. ⁹⁷ Serm. 2, De Assumptione Mariæ. ⁹⁸ Ad Eustoch. de custod. virginitat. ⁹⁹ De excellentia beatæ Virginis, cap. 3. ¹ Lib. vi, Cant. ² Lib. vii, De gloria Trinitat., cap. 13. ³ Opus. 60, de human. Christi, et in Quodlibeto 6, art. 7.

servavit. Sed et Thomæ præceptor Albertus Magnus perspicue dixit: « Sanctissima est caro B. Virginis, quæ nunquam admisit aliquid sanctitati contrarium: omnes alii sancti admiserunt. » Volens prætereo reliquos, qui post Albertum et Thomam in eundem sensum de Maria scripserunt, eamque ab omni impuritate peccati, publice defenderunt. Richardus Victorinus ⁴ docet in hunc modum: « In cæteris sanctis magnificum habetur, quod a vitiis non possunt expugnari: in ista mirum videtur, quod a vitiis non potest ipsa vel in modico impugnari. Cæteris sanctis in communi præcipitur, ut in mortali corpore peccata non regnent: soli isti singulariter datur, ut mortale corpus ejus non inhabitent. » Ac rursus: « Quod de exterminio peccati in beata Virgine factum creditur, futurum in omnibus sanctis speratur: futurum, inquam, sed non in corpore eorum adhuc mortali, sed in corpore eorum jam facto immortal. Prius siquidem oportebit corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc, induere immortalitatem. (I Cor. xv, 53.) Sed hoc fuit supra modum mirabile, et præ cæteris sanctis omnibus singulare, quod in ea convenire simul potuit tanta corruptibilitas cum tanta incorruptibilitate, corruptibilitas in his quæ pertinent ad pœnam, incorruptibilitas in his quæ pertinent ad culpam. » Erudite hæc sane Richardus, ut inter Mariæ aliorumque sanctorum puritatem distinguat, suamque Deiparæ prærogativam vindicet, cui magna certe donavit præpotens Deus, ut templum se dignum exornaret, longe quidem ampliora Parenti conferens, quam impuri adversarii possunt speculari. Habuit igitur Maria, si recte perpendamus, hoc etiam sibi cum Christo commune, ut licet originis peccato caruisse dicatur, tamen communes hujus peccati pœnas, quæ totam Adæ posteritatem premunt et affligunt non effugerit, sed sive in corde dolores, sive in corpore molestias et ærumnas, quibus in hac vita probantur electi, ad mortem ipsam usque fuerit experta. Sunt interim nonnullæ peccati hujus originalis pœnæ a quibus et sese Christus et Matrem servavit immunem, peccandi nempe proclivitas, ac virtutis defectus, sicut in scholis loquuntur: quæ vitia nec in hominem ullum caderent, si originalis justitiæ status nobis integre conservaretur. Recte igitur a Richardo ⁵ dictum est: « Nemo tam sanctus, qui maculam non habuerit et defectum, præter Mariam. »

Quid vero si Lucæ sequar exemplum, ut sicut hic Annam viduam evangelicæ veritatis testem produxit, sic ego consonantem Patribus viduam Birgitam ⁶ proferam, viduam, inquam, tot divinis revelationibus claram, vitæque sanctimonia præcellentem? Testatur illa divinitus edocta, quod Maria nec venialiter nec mortaliter unquam deliquerit, sed inde ab infantia semper plena fuerit

Spiritu sancto, et in Dei quidem charitate tam ardens et fervens, nihil ut ei præter voluntatis Dei perfectionem placeret: usque adeo divinæ charitatis ignem in ejus corde flagrasse. Suo autem loco Lectorem admonebimus, ut res ipsa postulat, quo judicio legendi sint Patres, si quando Mariæ perfectionem et innocentiam aliqua ex parte suspectam facere vel in dubium revocare videntur. Facit idem Erasmus quoque, sed qui admonitus sese purgavit, ac aperte professus est, se nihil tale in Patribus probare, imo illorum sententiam sibi magis probari, qui Mariam ab omni peccato immunem statuunt. Nec vulgaris est scriptor Galatinus ⁷, qui in libris et traditionibus veterum Judæorum non parum exercitatus multa et præclara inde profert arcana, quibus et Christianam religionem illustret, et Judaicam perfidiam magis magisque confutet. Is vero inter alia probat, quod nos de Immaculata Conceptione Matris Messiae confirmamus, id longe ante Christum natum veteres sensisse rabbinos, eamque celebrem Judæorum opinionem fuisse. Primum enim hominem, id est, Messiae Matrem, absque peccato et macula constituunt: idque rabbi Simeon ex illo dicto comprobat: *Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.* (Cant. iv, 7.) Omitto cætera, quæ Galatinus ⁸ e Scripturis juxta Hebræorum interpretationem affert, ut evidens faciat hanc de Conceptione sententiam veterum Judæorum calculo approbati, eorumque fulciri testimoniis. Quid? quod Mahometani quantumvis Christianæ religionis expertes, hac in parte vincunt sectarios, cum Mariæ sint æquiores, et ad veritatem hactenus demonstratam propius accedant, multoque rectius judicent. Cum enim religio illorum ex Alcorano pendeat, quod illie scriptum legunt ⁹, certo sibi persuadent, omnibusque persuasum esse volunt, nimirum Mariam filiam Joachim se dirigendo nihil malitiæ aut pravitatis, eum viveret, unquam operatam esse, sed in bonitate perseverasse. Et fixum hoc apud illos manet dogma: « Nullus nascitur de filiis Adam, quem non tangat Satan, præter Mariam et ejus Filium. » Sed et illud constanter affirmant: « Multi perfecti fuerunt ex viris, nulla perfecta unquam ex mulieribus, nisi Maria Mater Ysæ, » sicut Ebumuce ex Mahomet propheta cognovit. Sed et angeli producuntur, sic alloquentes Virginem ¹⁰: « O Maria omnibus viris et mulieribus mundior atque doctior, quæ soli Deo studes perseveranter. » Non quod Alcorani vel cujusvis Mahometanæ doctrinæ auctoritate nitamur, absit stulta persuasio vanitasque pudenda: sed Pauli sectamur exemplum, qui vanorum et impiorum poetarum, ut Menandri, Epimenidis et Arati dicta suis Epistolis miscuit. Et obiter hoc uno Turcarum exemplo indicatum volumus, non sine justo Dei judicio sectarios novos in opiniones tam

⁴ Lib. II, De Emmanuele, cap. 31. ⁵ Lib. II, De Emmanuele, cap. 2, 4 et 11. ⁶ Ibidem, cap. 5.

⁷ Lib. II, De Emmanuele. ⁸ Lib. III, Revelat., cap. 8. ⁹ Lib. III, Eodem lib., cap. 5. ¹⁰ Cap. 75, Azoara. ¹¹ Ibidem, cap. 5.

tetras et absurdas incurrere, ut qui a Christiana religione, non tamen a rationis lumine sunt alieni, commodius aliquando sentire, ac minus a vero aberrare, et de istorum etiam stultitia pronuntiare posse videantur. Ac recte docet Hieronymus¹¹, Ecclesiæ candorem sæcularium litterarum sententiis et exemplis, id est ethnicorum sordibus, non pollui: cum et nonnulla in libris Mosaicis atque prophetiis de gentilium scriptis assumantur, et Paulus apud Athenienses in Martis curia disputans, Aratum testem adducat. (*Act. xvii, 22.*)

Sed finem semel faciam, non ignarus alios exstare scriptores, qui hoc argumentum de Conceptione Virginis longe lateque tractarint. Inter hos numero Joannem Gersonem, Jacobum de Valentia, Gabrielem Biel, Petrum Galatinum, Jodocum Clichtoveum, Albertum Pium, Ambrosium Catharinum, Joannem Eckium, ut cæteros non obscuros theologos præteream, qui tamen cum Catholicis quibusdam potius quam cum illis sectariis in hanc descendunt arenam. Ac minus fortasse nos mirari convenit, eos, qui se publicos Ecclesiæ catholicæ hostes profitentur, cum tam multos et perniciosos mordicus defendant errores, etiam hoc cavere non potuisse, quin impuri impura, contra purissimam Deiparam Conceptionem, ejusque vitam sanctissimam profunderent. Verum de Catholicis ego miror, mirandumque puto, inter eos etiam reperiri nonnullos, qui post lucem in tot Ecclesiisgymnasiisque fulgentem, et post tetram caliginem in hæreticis nunc omnibus apparentem tam agre concedant, ut Dei Matrem innocentia puram, et omni peccato semper immunem ac immaculatam, hoc est virginem cum corpore, tum animo integram perpetuoque incorruptam clam palam, salutare atque prædicare possimus. Scio quam multa et eximia iidem Mariæ ultro tribuant, quodque non postremi Virginis cultores et prædicatores videri velint: sed in eo præpostere scrupulosi, aut suspiciosi, quod existiment, ab ipsis dissentientes cum Christi Domini injuria, Virginem efferre et honorificare velle. Sed profecto in ea opinione falluntur. Quos enim illi petunt, hi libentissime planissimeque fatentur, inter Christi et Mariæ sanctitatem plurimum interesse, omnemque Mariæ sanctitatem ex Christi veluti fontis sanctitate manare: hunc solum secundum naturam, ut sæpe dictum est, sanctum, omnique creaturæ sanctificationem existere, qui ne capax quidem sit ullius ex peccato maculæ, teste Cyrillo Alexandrino¹². Alii vero si velint, aliter sentiant: nobis quidem videtur magnopere in eo laborandum non esse, ut credant homines, tantum non esse piaculum, si vel mente cogitemus, vel diserte dicamus: *Immaculatam Conceptionem Mariæ Virginis celebremus: Christum ejus præservatorem adoremus Dominum.* An sit religio in hunc modum

precari obsecro, ut in plurimis quidem provinciis jam pridem multæ piorum myriades precari pergunt, Sixtum Pontificem imitantes: *Deus, qui per Immaculatam Virginis Mariæ Conceptionem dignum Filio tuo habitaculum præparasti.* Quasi vero ad veram pietatem aliquid conferat, si homines doceantur Christo suam Matrem adeo curæ non fuisse, plus ut tribuere voluerit omnibus Adæ posteris citra exceptionem, si eorum quidem parens non peccasset: sic enim illi procul dubio et a fœditate peccati, et ab ira Dei, et a potestate Satanae liberi et præservati omnino mansissent. Totius autem doctrinæ hucusque tractatæ ea summa sit: Mariam ab originali peccato præservatam, aut certe quidem in ipsa Conceptione statim emundatam ita fuisse, ut ex omni hominum ordine atque conditione nullus post Christum et maturius et copiosius in terris a Deo fuerit sanctificatus. Unde quemadmodum avibus aquila, quadrupedibus leo, piscibus delphis, arboribus palma, et lilium floribus præstare dicitur, ita si magnis modica componere fas est, sanctos omnes illa præcelluit, quæ in mulieribus et supra viros benedicta, nec primum visa est similem nec habere sequentem. Digna certe Chrysologo vox est: « Merito Virginis salva sunt omnia, quæ omnium genuit Salvatorem. »

CAPUT XI.

De sancta Mariæ Nativitate, quæ merito in Ecclesia die festo cohonestatur.

Ostensa est Mariæ illustrissima et sacratissima prosapia: demonstrati ejus parentes non minus virtute quam genere nobiles atque præstantes, qui haud sine ingenti miraculo in tali ætate, et post longum cunctisque notum suæ sterilitatis vitium incomparabilem Filiam, sexto Idus Decembris Beda¹³ teste conceptam, Septembri mense orbi pepererunt. Sicut autem David ex Jesse homine non admodum illustri natus est, idemque suis majoribus excellenti tum sapientia, tum sanctitate præluxit, ut eos illustraret magis quam illustraretur: sic et Mariæ profecto usu venit, ut parentes, avos, atavos, proavos omnesque suos progenitores vera nobilitate superarit magis quam æquarit: utque illis et posteris omnibus, quasi quoddam insolitæ nobilitatis initium, et perfectæ virtutis exemplum præbuerit. Marianus Scotus¹⁴ verbis luculentis admonet: Sancta Maria nascitur ex patre Joachim de tribu Juda et ex matre Anna filia Isachar de genere David. Sive autem Anna isthæc filia Isachar, sive alterius Matthan ex Hippolyti¹⁵ sententia jam ante citata fuerit: sive insuper Mariæ Nativitas in coss. M. Drusum Livium et Q. Calpurnium Pisonem, sive, ut alii volunt; in L. Domitium et P. Corneliū incidit, non adeo magni referre putamus. Ecclesia quidem ejusmodi Nativitatis non tam tem-

¹¹ In Epist. ad Magnum oratorem. ¹² Lib. vi Dialog. de Trinitat. ¹³ In Martyrologio. ¹⁴ In Chron. ¹⁵ Supra, cap. 4.

pus et modum, quam fructum et effectum, qui æque ad Judæos et gentes omnes pertineat, vult sedulo considerari, ideoque diem illi peculiarem dicavit. Verumtamen haud erit abs re, ut existimo, si nonnulla de ipso etiam tempore ad Mariæ natalem illustrandum obiter adjiciamus.

Nata est Deipara, ut ab eruditis observatum accepimus, anno ab Urbe condita septingentesimo tricesimo octavo, qui vicesimus fuit secundus Romæ regnantis Augusti, hebdomada nimirum, si Danielis supputationem sequimur, sexagesima quarta, cum Herodes Idumæus Judaicam rempublicam misere divexaret, ac regni gloriam a tribu Juda subreptam, per summam vim atque nequitiam sibi vindicaret. Igitur hunc primum regem externum Judæi tum habere cœperant, quoniam adventante jam Christo impleri debebat, quod Jacob patriarcha prædixerat fore, ut suis illi ducibus regibusque privarentur, solo nimirum rege Christo contenti, sicut et Sulpitius ¹⁶ annotavit. Sic autem habet Jacob vaticinium: *Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium.* (Gen. xlix, 10.) Quam vero pulchre, quam commodè tunc Maria nascitur, cum furibundus simul et stolidus divini consilii impugnator Herodes regium Davidis genus extinguere, ne quisquam ex illo Messias procreetur, vi summa conatur? Unde in communi fere omnium desperatione, et cum Satan divinum perturbare decretum maxime nititur, Joachim et Anna ex Davidis stirpe superstites conjuges divinitus eliguntur, qui Messiae Matrem lectissimam, vel invitis Herodianis, in locem proferrent. Quod si Abulensi credimus ¹⁷, fuit hic annus quo Maria gignitur, decimus quartus imperantis Herodis, idemque ab orbe condito ter millesimus noningentesimus quadragesimus septimus, a transmigratione autem Israelitarum in Babylonem quingentesimus septuagesimus sextus, ideoque annis plus minus quindecim vel sexdecim Mariæ Natalis Christi natalem antecessit. Nam et Evi-dius ¹⁸ a Nicephoro citatus asserit, annum ætatis decimum quintum, et diem mensis Decembris vicesimum quintum fuisse, quo Maria mundi lucem peperit. Ac licet diversis annis et mensibus, tamen sub eodem Augusto Cæsare et Herode rege, hoc est sub iisdem magistratibus orbi et Judæ imperantibus, Maria et Christus sunt editi, illa quidem sexto Idus Septembris, hic autem in Decembri octavo Kalend. Januarias. Ac fortasse non vacat mysterio, Mariæ natalem in hunc mensem incidere, quo prima mulier Eva mirabili Dei opificio condita, ut Hebræi asseverant, sui que viri Adam oculos ob eximiam corporis elegantiam et pulchritudinem mirifice oblectavit. Idem ergo mensis, secundam nobis Evam mulierum omnium et pulcherrimam et dignissimam non temere dedit, quæ singulari sui

Conditoris beneficio sic formata et exornata prodit, ut, si humano more loquendum sit, lætioribus quidem oculis vivum in terris hominem nunquam aspexerit Deus, in quo post Christum nihil maculæ, et plus gratiæ, veræque pulchritudinis et amabilitatis deprehenderet.

Quod si collatio quædam inter Mariæ et Joannis natalem facienda est, utrinque sancti et infecundi parentes se nobis offerunt, e quorum senilibus et longe a naturæ fervore alienis membris ipsi foetus mirabiles procreantur. Rursus dicti Joannis et Mariæ parentes ab angelo primum de nascitura sibi prole sancta, certiores fiunt, magnamque inde procul dubio capiunt voluptatem. Præterea hi foetus in Matris utero sancti priusquam nati reperiuntur: tum ad excellentissima munera, et ad commune bonum totius Ecclesiæ pertinentia, inde ab initio singulari divini Numinis providentia deliguntur et destinantur. Ad hæc sicut Joannis, sic et Mariæ ortus ex eo celebrior apparet, quandoquidem parentibus in oratione sancte pieque versantibus velut munus quoddam singulare promittitur atque donatur. Etenim ¹⁹ Epiphanius, ²⁰ Damascenus aliique confirmant, hanc benedictam prolem longis et ardentibus Joachim et Annæ precibus simul ab angelo promissam, ac læte tandem exhibitam esse. Ob has igitur aliasque præstantes dotes, utrobique singularis summi Dei elucet gratia, sed quæ tamen in Maria tanto illustrius et copiosius, quam in Joanne fulget, magisque prædicanda est, quanto pluris referebat, Messiam a Matre generari, quam a Joanne servo annuntiari. Quo magis Ecclesiæ institutum probari debet, quæ diem natalem Mariæ consecravit, et anniversarium esse voluit, ut ad gratias immortalis Deo agendas, eaque miracula, quæ in admirabili ortu Virginis mirabiliter concurrunt expendenda, Christiani homines plus otii ac temporis reperirent. Ad quem sane diem hæ voces; quæ magno cum judicio introductæ sent, in Ecclesia personant: *Nativitas tua, Dei Genitrix Virgo, gaudium annuntiavit universo mundo: ex te enim ortus est Sol justitiæ Christus Deus noster, qui solvens maledictionem, dedit benedictionem, et confundens mortem, donavit nobis vitam sempiternam.* Quod Ecclesiæ canticum Græcis ignotum non est, ideoque a Sergio Hierapolita repetitum legitur, ubi de hoc ipso festo tractat. Eodem spectat et illud solemne canticum ²¹: *Nativitatem hodiernam perpetuæ Virginis Genitricis Dei Mariæ solemniter celebremus.* Etenim si natalem Joannis, qui tantum præco et præcursor Domini fuit, die stato ritumque publico cohonestamus, et angeli vaticinium illud: Multi in Nativitate ejus gaudebunt, ad nos quoque pertinere præ nobis ferimus: cur non tantundem operæ ac studii in Natali Mariæ celebrando ponamus, et novam quamdam animorum lætitiā declaremus, quando non Christi modo,

¹⁶ Lib. II Hist. sacræ. ¹⁷ In cap. II Matth. q. 91. ¹⁸ Lib. II ecclesiast. Hist., cap. 3. ¹⁹ Contra Collyrid. hæres. 79. ²⁰ Lib. IV, De fide orthodox., cap. 15. ²¹ In cantico de festo Nativit. Mariæ.

sed nostra quoque Mater primum apparet, suoque adventu Evangelium, hoc est faustum felisque nuntium, affert, ut mundus, tristitia diuturna oppressus, tandem aliquando ut nunquam antea possit respirare? Quid enim? Nonne lucidissimum solem post densissimas longissimæ noctis tenebras statim exoriturum sibi crederent, qui hanc roseam et nitentem auroram jucundissime intuentur? Cur non jure suo dicerent: *Quæ est quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?* (Cant. vi, 9.) Quibus verbis, Mariam describi docet etiam Innocentius²² eamque per auroram designari tradit, upote quæ, fugatis tenebris, mundo lumen ostendat: eam vero auroram consurgentem esse, quod sit finis noctis et origo diei: finis præterea damnationis et salutis origo: eandem porro ut lunam pulchram et rotundam apparere, hoc est ob prolis fecunditatem plene formosam existere, neque minus tamen electam uti solem videri, quod præ aliis ex Dei providentia in hoc orbe per sapientiam splendeat, et calorem per charitatem cum ipso splendore conjungat. Et quoniam in locum Cantorum incidimus, non omittam carmen elegans adjicere, quo locum eundem a quodam reditum esse animal verti:

*Quenam ista est mulier, quæ se huc ceu luce serena
Aurora surgens intulit?
Pulchra velut radios plenis e cornibus effert,
Cum luna puro lumine.*

Tantoque pluris hunc diem Mariæ natalem æstimare debemus, quo præclarius de multis magnisque rebus idem nos admonet, si animum advertamus. Admonet de antiquis Dei promissionibus tum ad Messiam, tum ad Matrem ejus proprie pertinentibus, quas nunc tandem fidelibus in verbo suo Deus certo certius velit implere. Admonet de vera et laudabili nobilitate, quæ singularem gratiam ut Mariæ, sic etiam aliis conciliet. Admonet de officio justorum conjugum et parentum, quibus Joachim et Anna suæ virtutis exemplo egregie præluserunt. Admonet de misera et corrupta nostra Nativitate, quam a lacrymis et vagitu non immerito ad unum omnes auspicamur. Admonet de diligenti et pia liberorum educatione, qui una cum hac Virgine inde a primis annis ad religionis et virtutis studium informantur, et postremo de tota puellæ Mariæ vita et moribus, de quibus nos loco suo disseremus.

Quamquam non solum hic dies nos piosque omnes commonefacit de temporaria Virginis Nativitate, quando ex Annæ Matris utero illa Joachim filia prodit, qui clarissimus sane ortus fuit, verum etiam ad sublimiorem et nobis pene incomprehensibilem electionem ac prædestinationem contemplandam excitat, quomodo hæc ipsa Dei Mater inde ab æterno in mente et præordinatione divina vel nata, vel prædestinata, et præ sanctis aliis electa,

dilecta et ornata, omnique virtute et gratia repleta fuerit, adeo ut in orbem edita verissime diceret, *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio. Ab æterno ordinata sum, et ex antiquis antequam terra feret.* (Prov. viii, 22, 23.) Etsi enim summa et æterna sapientia Christus est, cui superiora verba primum et præcipue competunt, nihil tamen prohibet quominus eadem secundario ad Matrem Domini referantur: nec a Scripturæ phrasi alienum est, ut idem locus ad caput et insigniora ejus membra in alium atque alium sensum accommodetur. Quod cum optime norit Ecclesia, ut prudenter, ita pie hunc morem observat, ut Mariam ad hujusmodi ferias natalitias velut sancte in Domino gratulabundam inducat, eaque singularem sui Conditoris gratiam et gloriam sibi præ omnibus communicatam prædicet, ac nos etiam doceat prædicare. Galatinus²³ perspicue docet, ejusmodi verba, quæ tum ex libro Proverbiorum, tum ex Ecclesiastico ab Ecclesia in Mariæ laudem repetuntur, ne posse quidem divinæ Sapientiæ inde ab æterno genitæ per omnia tribui, sed sanctissimæ Messiæ Matri quædam in illis recte potius adaptari. Hæc nos obiter ad refutandam Lutheri tum stultitiam tum impudentiam attingimus, qui merum mendacium et in Deum blasphemiam esse garrit, supradictam epistolam, quæ divinæ Sapientiæ et ipsi Christo competit, ad Mariam hoc die festo referri et applicari. Atque hic Mariæ ortus secundum altissimum æterni Dei consilium et admirabilem ejus prædestinationem consideratus, tanto nobilior atque præstantior habendus est, quo effusior in illam Creatoris benignitas exstitit, ut ipsa reliquis prælata divis, ad summum dignissimumque munus ascisceretur, supremumque et gratiæ et gloriæ gradum in cælis et terris augustissime obtineret. Illa vero hac summi Numinis præveniente gratia et gratuita vocatione non contenta, inde ab ipso ortu nullam curam, studiumque nullum unquam prætermisit, ut se sensusque et vires animi et corporis ad omnem Dei nutum intentissime converteret, bonaque conscientia diceret: *Gratia ejus in me vacua non fuit, et gratia ejus in me semper manet.* (I Cor. xv, 10.) *Dei sumus adiutores, Dei cooperatores.* (I Cor. iii, 9.) Quæ sedulitas divinam gratiam et conservandi et amplificandi, nobis quidem cum ætatis accessione persæpe languescit ac decrescit: in illa vero, nata puella citra omnem vitii admisionem auctior in dies facta est, ut non solum ætate, sed etiam virtute grandior atque confirmatio effici videretur.

Ubi non abs re fuerit, credo, rationes aliquot commemorare, quæ matris Ecclesiæ in hoc Mariæ Natali celebrando institutum magis magisque comprobent, sicut illas plus æque ac eruditus theologus, et scholasticis doctoribus antiquior, Petrus Damianus²⁴ exponit: « Nativitas, inquit, beatissimæ et

²² Serm. 2, De Assumpt. beatæ Virginis.

²³ Lib. vii,

De arcanis catholice veritatis, cap. 1.

²⁴ In

serm. 2 et 3, De Mariæ Nativit.

intemeratæ Genitricis Dei, fratres charissimi, meritum præcipuum et singulare præbet hominibus gaudium, quæ totius exstitit humanæ salutis exordium. Merito ergo hodie profusis gaudiis totus ubique terrarum orbis exsultat, merito universa sancta Ecclesia, nascente Sponsi sui Genitricis (ut ita præ gaudio dixerim) Fescennini carminis laudes alternat. Exsulemus, inquam, in hac die præcipua, et totis visceribus in Domino delectemur, in qua dum Redemptoris nostri recolimus Matrem, reliquarum festivitatum celebramus originem. Quæ enim cunctis solemnitatibus est antiquior tempore, nequaquam esse debet inferior dignitate. Nam si Salomon cum Israelitico populo in dedicatione templi ex lapidibus facti, tam copiosum et magnificum sacrificium solemniter celebravit (*III Reg. vii, 10*), quale quantumque gaudium beatæ Mariæ Nativitas populo Christiano debet afferre, in cujus æternum, velut revera sacratissimum templum, Deus ipse descendens, et humanam naturam ex ea suscipere, et cum hominibus dignatus est visibiliter habitare? Licet enim et in illud Salomonis templum Deus descendisse credendus sit, in hoc tamen rationabili sanctuario, hoc est in beatissimæ Virginis utero, multo mirabilius, multoque felicius dignatus est manere pro nobis, in quo *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*. (*Joan. i, 14.*) Judaico templo Deus omnipotens gloriam quidem sui adventus contulit, sed nihil ex eo in sua natura suscepit. In beatissimæ autem Virginis uterum non solum dignatus est descendere, sed ex eo etiam perfectam sibi substantiam nostræ mortalitatis unire. Quanto igitur nostri templi major est dignitas, tanto gloriosior debet esse solemnitas, dum illa nascitur, quæ ante constitutionem mundi in consilio æternæ Sapientiæ electa et præelecta, etiam de regali stirpe fuit progenita. Ecce intemerata et gloriosa Virgo Maria, cujus hodie splendidissima Nativitate universa per orbem sancta illustratur Ecclesia, in lege præfigurata, in patriarcharum et prophetarum oraculis prænuntiata, ab angelo singulari honorificentiae privilegio salutata, thronus Dei, solium Divinitatis, palatium Regis æterni, gazophylacium thesauri, quo sumus de cruenti prædonis servitio comparati, nobis proponitur in exemplum. Gaudeamus itaque, dilectissimi, et exsulemus in Nativitate Virginis Dei Genitricis, quæ novum mundo nuntiavit gaudium, et totius exstitit humanæ salutis exordium. Exsulemus, inquam, et sicut gaudere solemus in Nativitate Christi, ita etiam gaudeamus in Nativitate Matris Christi. Hodie nata est Regina mundi, Fenestra cœli, Janua paradisi, Tabernaculum Dei, Stella Maris, Scala cœlestis, per quam supernus Rex humiliatus ad ima descendit, et homo qui prostratus jacebat, ad superna exaltatus ascendit. Hodie apparuit Stella mundi, per quam Sol justitiæ illuxit mundo, illa videlicet,

de qua per prophetam dicitur: *Orietur stella ex Jacob, et exsurgit homo de Israel*. (*Num. xxiv, 17.*) Hodie nata est splendidissima illa Virgo, ex qua processit speciosus forma præ filiis hominum, *tantumquam sponsus de thalamo suo*. (*Psal. xlv, 3 et xviii, 6.*) Hodie prodiiit ex utero Matris, quæ templum fieri meruit Divinitatis. Hodie impleta est prophetia illa, quam eximius prophetarum ille Isaïas, quasi præco factus ad adventum Reginæ mundi, magna voce clamabat, dicens: *Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet*. (*Isa. xi, 1.*) Hæc ego ex diversis et præclaris Damiani concionibus, ne lectorem prolixitas gravaret, excerpti, simulque his verbis monstrare volui varias rationes quibus adducta Ecclesia ferias Virginis natalitias tot sæculis reverenter observat. Eodem referri possunt, quæ de Maria Rupertus²⁵ prædicat, eam nimirum Dei Patris inde ab initio sponsam fuisse, ob quam ille veterem adamarit Synagogam, et quasi conjugis habuerit loco. Etenim ante omnia sæcula id sibi proposuisse Deum, ut Verbum suum, quod ab orbe condito per prophetarum corda et ora promiserat, tandem per Mariæ uterum caro efficeretur, et Deus homo factus, ut antea Synagogæ, sic postea Ecclesiæ Sponsus diceretur et esset. Quibus hoc etiam repetitu dignum adjungit: « Sic beata Virgo prioris Ecclesiæ pars optima, Dei Patris sponsa esse meruit, ut exemplar quoque fuerit junioris Ecclesiæ sponsæ Dei Filii sui. Spiritus enim sanctus, qui in utero, vel de utero Mariæ incarnationem operatus est unigeniti Filii Dei, ipse de utero vel per uterum Ecclesiæ, per vivificum lavacrum gratiæ suæ, multorum operaturus erat regenerationem filiorum Dei. » Nec veretur idem alibi affirmare²⁶, Mariam prophetissam esse, ad quam Isaïas propheta jussus accedat, cujus in utero omnium sanctorum prophetarum completa sit prophetia: nec solum quidem Isaïam, sed et prophetas alios omnes ad hanc prophetissam accessisse. « Omnes, inquit, omnino ad illam convenerunt: omnium enim et singulorum divini gratiæ, et particulares prophetiæ in istam prophetissam simul convenerunt, simul Spiritu sancto superveniente concurrerunt. Et beatum se Isaïas, imo beatos se omnes prophetae sancti non immerito crediderunt, quod hoc modo ad istam prophetissam accessuros se esse noverunt, quod ad istud Dei templum, ad istud Spiritus sancti sacrarium quidpiam verbi boni sese afferre cognoverunt. »

Hæc multaque id genus plura et eximia, quæ longum sit percensere, si alias unquam, tum hoc die maxime considerata videntur, quo Mariæ natalem in Ecclesia celebramus. Nam de sectariis pudet sane pigetque commemorare, qui non Mariæ Virginis, non Ecclesiæ Matris, non publicæ utilitatis ratione tanguntur, ut has aliasque Deiparæ ferias in usu et pretio manere permittant. Interea vero ne

²⁵ Lib. De operibus Spiritus sancti, cap. 8. ²⁶ Lib. De operibus Spiritus sancti.

omnino nihil agant, sancti hujus divi celebritatem sæpe in nuptiarum lasciviam et conviviorum intempestivorum luxus pulchra sane mutatione convertunt, nimirum ne desit symbolum reformatæ ab illis Ecclesiæ, atque ut Evangelii tandem illustrati præclarus fructus appareat, quod antea tenebris, ut inquirunt, velut oppressum jacebat. Ac sapiunt in eo certe, quod Joannis Baptistæ natalem diem agnoscunt, ac quotannis celebrant, si e multis illorum Ecclesiis et novis ordinationibus, quæ tamen mirum in modum discrepant, ferre judicium fas est. Quæ autem sapientia, obsecro, non tantum honoris Matri, quantum præcursori Redemptoris in die natalitio celebrando deferre? Scimus quid angelus Zachariam in templo compellans, de Jæanne nascituro dixerit, hoc inter alia prædicens fore: *Erit gaudium tibi et exsultatio, et multi in nativitate ejus gaudebunt, quemadmodum cognatos et vicinos utrique parenti Joannis gratulantes porro fecisse, satis Lucas ostendit. (Luc. 1, 14)* An vero hic angeli sermo vim præcepti obinet, ut Christianos omnes ad natalem Joannis, qui nunc in Ecclesia colitur, quotannis et ritu publico celebrandum astringat? Nemo quidem prudens hoc ex Evangelio recte convincet, sed fatendum est, ex Ecclesiæ potius auctoritate atque traditione accipi, quod nobiscum etiam sectarii Joannis natalem agnoscunt et celebrant. Cur igitur eodem jure Mariæ natalem, quem synodus etiam Lugdunensis et Gregorius IX, Pont. Max. confirmaverunt²⁷, vel non recipiunt, vel receptum abolent atque tollunt? Sed enim suo isti magistro sive patriarchæ Luthero libenter sese conformant, qui has abolere ferias exoptavit, ac bona ex parte suo desiderio satisfecit. Hinc illa ejusdem Lutheri vox²⁸: « Pervelim hoc festum omitti, cum nullo Scripturæ testimonio nitatur. » Qui cum seipso deterior, et in ritibus Ecclesiæ contemnendis impudentior factus esset, velut iudex de sublimi loco pronuntiavit²⁹: « Assumptionis et Nativitatis Mariæ festa plane rejicimus. » Tum alibi multo petulantius hanc legem generalem sancivit³⁰: « Festa sanctorum in universum aboleantur. » Dignum certe tali legislatore mandatum, qui secum ipse pugnans alibi scripsit³¹: « Tertium præceptum docet dies festos celebrare: idcirco festa apostolorum et beatæ Virginis observari debent. » Verum pejora hujus magistri placita, quæ Christi Ecclesiam contemnere, hoc est Christianismum abnegare docent, plerisque novatoribus magis arriserunt, firmiusque custodiuntur. Ac veterum quidem scriptorum sententiæ, hunc sacrum diem illustrantium paulo post repetuntur, ut interim nihil de Eusebio, Beda, Bernardo, Bernone dicamus. Damascenus³² festi hujus veluti summam complectens,

non ineleganter dixit: « Parit gratia dominam. » Anna enim *gratiam*, Maria *dominam* sonat, ut idem interpretatur: additque protinus: « Merito enim creaturarum omnium domina declarata est, eum quæ genuit, per quem condita sunt universa. » Nec omittit quæ ad hanc Nativitatem explicandam faciunt, pluribus prosequi: « Quemadmodum, inquit, vetus Anna illa, cum sterilis foret, per preces et vota peperit Samuelem (*I Reg. 1, 20*): ita et hæc quoque supplices Deo preces effundens, vota quoque eidem faciens, Deiparam edere promeruit. » Nicephorus³³ habet in hunc modum: « Inventa est beata Virgo Maria dignum Deumque decens Verbi domicilium, etiam ante Nativitatem Deo consecrata, atque ex membris senilibus et longe a nature fervore alienis, tanquam quidam divinitus datus fructus producta. »

Verum hic nobis obstrepunt Centuriatores³⁴, et Nicephorum præcipue hac sua oratione insectantur: « Videmus protevangelium Jacobi hanc unam ob causam constructum esse, ut ortum Mariæ indicet, et summis vehat laudibus, quomodo nimirum a sterili matre nata sit, angelo ejus Nativitatem prædicente. Nicephorus tamen et hæc et alia multa arripuit et coacervavit satis quidem temere. » Accusant præterea Germanum³⁵ virum eximie sanctum, quod scribat, Mariam ex Anna matre sterili esse natam, ut alia id genus plura ab istis temere suggillata, et sequenti capite confutanda prætereamus. Ubi cum illis non pugnabimus de Jacobi protevangelio, quod ita nobis etiam objicit Chemnitzius³⁶, velut ejus libri auctoritate nitamur, cum longe quidem secus res habeat, multoque probatiores in hac historia testes jam ante produxerimus. At vero Nicephorum excusare difficile non est, utpote qui Evodius, Juvenalem, Hippolytum, Methodium, Gregorium Nyssenum, Epiphanium, Andream Cretensem, Joannem Damascenum aliosque plures Græcos theologos, quorum opera pleraque, nostro et sæculo et orbi ignota interierunt, fideliter secutus videtur: tantum abest ut ex Jacobi protevangelio hanc historiæ partem solum arripuerit et coacervarit. Nec major illis fides habenda est, cum in Germanum veluti fabulatorem ipsi nimium sæpe fabulantes, imo et calumniantes invehuntur, Germanum, inquam, præclarum semperque laudatum patriarcham Constantinopolitanum, qui inde a puero sanctus Deoque dicatus, ac multum in sacris Litteris exercitatus, tanti nominis claritate floruit, ut Patres in secunda synodo Nicæna multum ejus tribuerint auctoritati. Quod si Centuriatores neque Nicephoro, neque Germano fidem habere dignantur, suum saltem Camerarium³⁷ audiant, qui superiorem narrationem repetit atque confirmat, quod nimirum

²⁷ In cap. final. de feriis. ²⁸ Circa Evang. in festo Nativit. Mariæ. ²⁹ In lib. De piis ceremoniis observandis. ³⁰ In lib. De formula Missæ. ³¹ In visitat. Saxonica. ³² Lib. 1, De fide orthodox., cap. 15. ³³ Lib. 1, ecclesiast. hist. cap. 7. ³⁴ Centur. 1, cap. 10. ³⁵ Centur. viii, cap. 10. ³⁶ In Examine concilii Trident. ³⁷ Lib. De vita Christi.

Anna, sicut Helcanæ uxor sterilis, suis a Deo precibus sanctam hanc sobolem impetravit.

Agedum vero, ut objectam caliginem amoliamur, lucem veritatis ab illis mutuemur, qui multo ante nostram aetatem de hoc Mariæ festo publice docuerunt, illudque suis concionibus decorarunt. Ac primum testis prodeat dictus modo Germanus patriarcha Constantinopolitanus in huncmodum Græce scribens : Ἡ παγκόσμιος χαρὰ ἐκ τῶν δικαίων ἀνέτειλεν ἡμῖν ἐξ Ἰωακείμ καὶ τῆς Ἀννης, ἡ πανάμωμος Παρθένος, ἥτις δι' ὑπερβολὴν ἀγιότητος ναὸς Θεοῦ ἐμψυχος γίνεται, καὶ μόνη κατὰ ἀλήθειαν Θεοτόκος γνωρίζεται, αὐτῆς ταῦθ' ἰκεσίαις ὁ Θεὸς τῷ κόσμῳ τὴν εἰρήνην καταπεμφὼν καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος. « Commune, inquit, mundi gaudium ex justis hominibus Joachim et Anna hoc die nascitur, laudatissima nimirum illa et celeberrima Virgo, quæ sola propter eximiae dignitatis præstantiam vere recteque animatum Dei templum, ac propria Dei parens et censetur et appellatur. Propter cuius intercessionem, Christe Deus, mundo quidem pacem et concordiam, nostris vero mentibus misericordiam uberem impartire. » Ac idem Germanus cum Psalmum quadragesimum quartum explanat, illaque verba excutit, *Audi, filia, et vide*, ita scribit : Δι' ἀγγέλου προρρήσεως γόνος γόνος πάνσεπτος ἐξ Ἰωακείμ καὶ τῆς Ἀννης, τῶν δικαίων, σήμερον προήλθες, Παρθένε, οὐρανὸς καὶ θρόνος Θεοῦ καὶ δοχεῖον καθαρότητος, τὴν χαρὰν προμηνύουσα παντὶ τῷ κόσμῳ, τῆς ζωῆς ἡμῶν πρόξενε, κατάρτας ἀναίρεσις, εὐλογίας ἡ ἀντίδοσις· διδὼν ἐν τῇ γεννήσει σου, κόρη Θεόκλητε, τὴν εἰρήνην αἰτῆσαι καὶ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν τὸ μέγα ἔλεος. Hoc est : « Secundum angeli vaticinium, o Virgo illustris, proles ex justis hominibus Joachim et Anna in lucem hodie prodisti. Tu cælum et sedes Dei omnisque puritatis receptaculum. Tu mundi universi certum existis gaudium. Tu vitæ largitrix, tu maledictionis interemptrix, tu benedictionis conciliatrix. Quamobrem, o divina Virgo, in hac Nativitate tua, mundo pacem et concordiam posce, nostris vero animabus gratiam et misericordiam impetra. » Iterum vero cum ejusdem Psalmi tractat sententiam, *Vultum tuum, Domine, deprecabuntur*, hæc verba interserit : Στεῖρα, ἄγονος ἡ Ἀννα, σήμερον χεῖρας κροτεῖτω φαιδρῶς. Λαμπροφορεῖτω τὰ ἐπίγαια, βασιλεῖς σκירתώσαν, ἱερεῖς ἐν εὐλογίαις εὐφρανέσθωσαν, ἐορταζέσθω ὁ σύμπας κόσμος· ἰδοὺ γὰρ ἡ βασιλεῖσσα καὶ ἀνυμφος νύμφη τοῦ Πατρὸς ἐκ τῆς ῥίξης τοῦ Ἰεσοῦ ἀνεβλάστησεν. Οὐκ ἔτι γυναῖκες ἐν λύπαις τέξουσιν τέκνα· ἡ χαρὰ γὰρ ἐξήνθησε καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ἐν κόσμῳ πολιτεύεται. Οὐκ ἔτι τὰ δῶρα τοῦ Ἰωακείμ ἀποστρέφονται· τὸ θρῆνος γὰρ τῆς Ἀννης εἰς χαρὰν προσκρίθη, Συγχάρητέ μοι, λεγούσης, πᾶς ἐκλεκτὸς Ἰσραὴλ· ἰδοὺ γὰρ δέδωκέ μοι Κύριος τὸ ἐμψυχον παλάτιον τῆς θείας δόξης αὐτοῦ εἰς κοινὴν εὐφροσύνην καὶ χαρὰν καὶ σωτηρίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν. Id perinde est ac si dixeris : « Anna sterilis hodie manus alacriter et festive complodat. Quæ in

terris versantur. serena lætaque sint omnia. Reges exsultent, sacerdotes in divinis laudibus exhalarent, ac mundus demum universus festum hunc celebret diem. Nam ecce quæ regina et innupta æterni Patris est Sponsa, ex radice Jesse procedit. Femina in posterum parient dolorum expertes : pristina nunc gaudia redeunt ac reflorescunt. Vita in mundo mortalium, fugata jam morte, rursus dominatur. Non repellentur amplius a Joachim munera tua, quando luctus Annæ in gaudium est conversus, ut illa dicat : « Electi omnes Israelitæ, mihi congratulamini, quandoquidem ecce Dominus ipse, in communem mortalium omnium consolationem atque lætitiā, necnon in animarum nostrarum salutem, animatum majestatis et gloriæ suæ palatium mihi est largitus. »

Cum hoc sancto patriarcha connectam Sergium Hierapolitam, Græcum et ipsum scriptorem non ignobilem, qui Mariæ natalem hac ornat oratione : Ἐν εὐσήμεῳ ἡμέρᾳ ἐορτῆς ἡμῶν σαλπίζομεν πνευματικῇ κιθάρᾳ, ἡ γὰρ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ σήμερον τίχτεται ἡ Μήτηρ τῆς ζωῆς, τὸ σκότος λύουσα, τοῦ Ἀδὰμ ἡ ἀνάπλασις, καὶ τῆς Εὐᾶς ἡ ἀνάκλησις· τῆς ἀφθαρσίας ἡ πηγὴ, τῆς φθορᾶς ἀπαλλαγὴ, δι' ἧς ἡμεῖς ἐθεωθήμεν καὶ τοῦ θανάτου ἐλυτρώθήμεν, καὶ βοήσωμεν αὐτῇ σὺν τῷ Γαβριὴλ οἱ πιστοί, Χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, διὰ σοῦ χαρίζομενος ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος. Quæ simpliciter versa hunc sensum exprimunt : « In hac festa celebrique luce buccina spirituali clangamus. Etenim præsentī die ex Davidico semine nascitur vitæ Mater, tenebrarum expultrix, Adæ reparatrix, Evæ revocatrix, immortalitatis fons, corruptionis interitus, per quam nos quidem in divinæ naturæ participationem transferimur, atque a morte ipsa liberamur. Quotquot igitur hoc loco fideles adsumus, illi cum Gabriele æclamemus : Ave, gratia plena, Dominus tecum (Luc. 1, 28), qui propter te, Maria, magnam erga nos misericordiam declarat atque commonstrat. » Deinde quam venuste idem credentes omnes hortatur, ut festum hunc diem religiose colant, et studiis ornent spiritualibus, cum ita pergit concionari : Δεῦτε ἅπαντες πιστοί, πρὸς τὴν Παρθένον δράμωμεν· ἰδοὺ γὰρ γεννᾶται ἡ πρὸ γαστρὸς προορισθεῖσα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Μήτηρ, τὸ τῆς παρθενίας κειμήλιον, ἡ τοῦ Ἀδὰμ βλαστήσασα βῆδος ἐκ τῆς ῥίξης τοῦ Ἰεσοῦ, τῶν προφητῶν τὸ κήρυγμα, καὶ τῶν δικαίων Ἰωακείμ καὶ Ἀννης τὸ βλάστημα· γεννᾶται τοίνυν, καὶ ὁ κόσμος σὺν αὐτῇ ἀνακαινίζεται. τίχτεται, καὶ ἡ Ἐκκλησία τὴν ἑαυτὴν εὐπρέπειαν καταστολίζεται, ὁ ναὸς ὁ ἅγιος, τὸ τῆς θεότητος δοχεῖον, τὸ παρθενικὸν ὄργανον, ὁ βασιλικὸς θάλαμος, ἐν ᾧ τὸ παράδοξον τῆς ἀπορρήτου ἐνώσεως τῶν συνελθουσῶν ἐπὶ Χριστοῦ φύσεων ἐτελειουργήθη μυστήριον, ὃν προσκυνούντες ἀνυμνοῦμεν τὴν τῆς παρθένου πανάμωμον Γέννησιν· Ἡ Γέννησίς σου, Θεοτόκε, χαρὰν ἐμήνυσσε πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. « Agedum, inquit, quotquot Christiani sumus, cursu quodam ad Virginem contendamus. En illa nascitur, quæ

antequam nasceretur, Dei Mater fore designata est. Nascitur singulare virginitatis decus et ornamentum : nascitur Aaronis virga de radice Jesse germinans : nascitur prophetarum præconium, et iustorum Joachim et Annæ germen. Hæc nascitur, et una cum ipsa mundus renascitur : nascitur, et per ipsam Ecclesia decori rursus pristino restituitur. Nascitur templum sanctum, receptaculum divinitatis, organum virginale, Regisque thalamus, in quo admirandum illud mysterium unionis naturarum in Christo inexplicabili modo inter se coeuntium fuit absolutum. Hunc proinde Christum adoremus, immaculatæque virginitatis Nativitatem hoc vel simili laudum præconio celebremus : *Nativitas tua, Dei Genitrix, gaudium annuntiavit universo mundo.* Sed præagit mihi animus, non defuturos morosos hic iudices, quos offendant tam præclari tituli ac producta epitheta, velut Mariæ minus congruentia. Quid autem non Momos offendit? quid Ecclesiæ hostibus non displicet in Mariæ laudatoribus? Illud negari non potest, antiquiores etiam theologos tum Græcos, tum Latinos a similibus loquendi ac salutandi formulis minime adhorrere, nihilque in illis inesse periculi metuentum, modo juxta communem Ecclesiæ sensum, qui ad Christi Filii gloriam hæc Matris refert præconia, et soli Deo cultum latriæ incon vulsum tribuit, prudenter ac legitime accipiantur, sicut alibi pluribus evincemus.

Sed et Ruperti Tuitensis ³⁸ verba subjiciam, qui locum illum Canticorum interpretans, *Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens* (Cant. vi, 9), hoc modo Mariam affatur : « Quando nata es, o Virgo beata, tunc vera nobis aurora surrexit, aurora prænuntia diei sempiterni : quia sicut aurora quotidiana finis præteritæ noctis, et initium diei sequentis, sic Nativitas tua, natiuitas ex semine Abrahæ, clara ex stirpe David, ad quos cum juramento facta est repositio benedictionis, finis dolorum, et consolationis fuit initium : finis tristitiæ, et lætitiæ nobis exstitit principium. » Commendant hæc quoque singularem vereque sanctam Deiparæ Nativitatem, sicut et illa, quæ apud Guericum ³⁹ de hoc natali die concionantem legimus : « Nata est, inquit, hodie Virgo, de qua salus omnium voluit nasci, ut natis ad mortem daret ad vitam posse renasci. Nata est hodie Mater nova, quæ primæ matris maledictionem dissolvit, ut per istam benedictionem, hæreditatem possideant, qui per illam sub præjudicio maledicti æterni fuerant nati. Prorsus nova Mater, quæ nativitatem attulit filiis inveteratis, vitiumque sanavit tam ingenitæ quam superadditæ vetustatis. Prorsus nova Mater, quæ jam novo miraculo parit, ut pariat et Virgo sit, ipsumque pariat, qui omnia Matremque ipsam inter omnia creavit. » Demum ut Thomæ Aquinatis ⁴⁰

verbis utamur, rationabiliter creditur, quod illa quæ genuit unigenitum a Patre plenum gratiæ et veritatis (Joan. i, 14), præ omnibus aliis majora gratiæ acceperit privilegia. Unde angelus ei dixit : *Ave, gratia plena.* Hinc Ecclesia celebrat Mariæ Nativitatem. Atque hæc sint satis tum ad sanctam hujus Nativitatem astruendam, tum ad pium Ecclesiæ institutum vindicandum, quo Mariæ natalis ritu publico condecoratur. Oblatrent interim sectarii, quibus haud dubie suggerit Satan, et animos addit Lutherus ⁴¹, ut hunc diem Mariæ natalem e medio tollant aboleantque, ne piorum animi ad Deum in Maria laudandum, et ad beatam illam publice comprobendam, tunc peculiariter excitentur. Vere sanctus et colendus dies, quo primum ex tot millibus Adæ liberis, in lucem illa prodiit, quæ plus puritatis et sanctitatis quam reliqui omnes, afferret, majoremque causam publici gaudii et incredibilis emolumenti mortalibus exhiberet. Nobis quidem admodum probabile videtur, quod sanctæ Birgittæ ⁴² divinitus revelatum legimus, ipsos etiam in cœlis angelos lætitia quadam insolita fuisse perfructos, cum Dei Matrem ante mundi constitutionem nascituram divino illustrati Spiritu cognoscerent atque præviderent : imo et primum parentem Adam cum hujus Nativitatis esset præscius, magnam inde consolationem et exultationem animo percipisse. Tantumdem de aliis patriarchis et Veteris Testamenti fidelibus judicare licet, quotquot demum Messiæ Matrem in Spiritu præviderunt, cum summo illius desiderio procul dubio tenerentur, quæ sola suo partu unico, plusquam reliquæ mulieres cum liberis suis omnibus, orbi profutura esset. Jam vero cum Maria in lucem est edita, et Deo et angelis, si humano more loquendum est, eadem Birgitta teste, gaudium quoddam accessit. Tum nata puella longe quidem maturius quam infantes alios rationis usu et intellectus acumine vixit, sicut et infanti Joanni accidit, ut multi veteres Lucam interpretantur. Cæterum quamvis hæc certo et solide confirmari nequeant, tamen non contemnenda videntur, et suis sæpe parvulis arcana revelat Deus, quæ mundi sapientes Ecclesiæque desertores tantum non fabulosa et ridicula esse arbitrantur. Nunc quandoquidem de felici Mariæ ortu diximus, ad ea veniamus, quæ cum prima pulcherrimæ hujus puellæ conjunguntur ætate, quantum ex veterum scriptis potest deprehendi.

CAPUT XII.

De Mariæ pueritia et præsentatione seu oblatione a parentibus in templo facta.

Jam pridem traditum, et multorum auctoritate corroboratum est, Joachim et Annam, integerrimos Virginis nostræ parentes, post longam steri-

³⁸ Lib. vi Comment. in Cantica. ³⁹ Serm. 1, De Nativit. Mariæ. ⁴⁰ III part. q. 27, art. 21. ⁴¹ La concione de festo Nativit. Mariæ. ⁴² In serm. angelico, cap. 7.

litem fecunditatis suæ desideratissimum munus, natam scilicet ac ablactatam puellam, eamque trimam in templum Hierosolymitanum reverenter adduxisse, atque adductam ut votum suum re ipsa perficerent, divino Numini, et ejus temporis sacerdotibus solemniter obtulisse. Quæ quidem oblatio, sive, ut vulgo dicunt, præsentatio, partim ob ipsorum parentum offerentium eximiam pietatem, partim propter oblatae puellæ, quæ se ipsam auctori Deo libenter dedicabat, præclaram voluntatem, non potuit summo Deo non esse pergrata, meritoque in hunc diem usque commendatur. Etenim ex hoc raunere singulari, non minus quam ex peccatoris unius conversione, procul dubio angelis novum in cœlo gaudium creabatur: deinde memorandum in Ecclesia, imo imitandum exemplum tum parentibus, tum filiis arcano Dei consilio statuebatur. Accedunt porro Centuriatores, et ne sui dissimiles esse videantur, nihil non admoliuntur, ut omnem hujus historiæ, ac ecclesiasticæ traditionis fidem prorsus, si possint, aboleant, aut certe quidem apud simplices in dubium vocent, ne quid præclari de pueritia, præsentatione et educatione miranda Virginis vel credatur a piis, vel cogitetur. Ubi primum quidem Jacobi Protevangelium, tanquam apocryphum librum improbant: deinde vero Nicephorum, velut qui multa ex eo sine judicio coacervavit, sicut et Germanum, superbe contemunt: postremo quæ de Mariæ pueritia commemorantur, ea cum Veteris Testamenti historiis minus convenire contendunt. Cæterum nos ad priora duo hujus accusationis capita proxime respondimus, iterumque testamur, in præsentis historiæ confirmationem præsidia nobis firmiora suppetere, quam quæ dictum Protevangelium subministrat, de cujus quidem libri auctoritate nunc minime laboramus. De Nicephoro et Germano diximus, atque hic etiam repetitum esse volumus, eos in causam præsentem nihil novi aut suspecti afferre, sed veterum niti testimoniis, bonaque fide quod ipsi partim scripto, partim traditione accepissent, suis prodere monumentis, nimirum ut certius de tantæ Virginis constet historia, quam alii quondam, Epiphanio presbytero teste ⁴³, non sine fraude corruerunt. Falso et illud assumunt Centuriatores, cum historiis Veteris Testamenti non convenire, quod de Mariæ præsentatione et educatione in templo facta refert antiquitas, et Nicephorus probat. Etenim perbelle convenit, quemadmodum veteres etiam, ut ⁴⁴ Gregorius Nyssenus et ⁴⁵ Joannes Damascenus ante Nicephorum annotarunt, et ex ipsis antiqui Testamenti litteris confirmarunt. Etenim quod in libris Regum de Samuele puero ejusque matre traditur, multis modis huic negotio affine est, quod de Mariæ puella et ejus parente tractamus. Nam sicut de Anna Joachimi

conjugæ, sic etiam de Samuelis matre et Helcanæ uxore scribitur, quod multo tempore sterilis vixerit, quod proles desiderio magno teneretur, quod pro fecunditate Deum sedulo precaretur, quod libenter versaretur in templo, quod honesta esset ac religiosa matrona, quod voto se obstrinxerit prolem natam offerendi Deo, sacroque ministerio in templo consecrandi, demum quod statim post ablactationem promissum exsolverit, suamque prolem in templo obtulerit, et oblatum reliquerit, ut pie illic educaretur. Tam pulchre matres hæc duæ inter se consentiunt, totque modis similia faciunt, ut non frustra eodem etiam dici nomine, et quasi germanæ sorores, et ejusdem fere classis esse viderentur. Quod prior Anna ob sterilitatem contempta, precibus a Deo contendit et exoravit, ut Deo charam haberet offerretque in templo sobolem, id nostra etiam Anna, cum simili modo laboraret, ac eodem remedii genere uteretur, feliciter est consecuta, pro Samuele Mariam summo Deo dedicans, ac in templo instituendam relinquens.

Quæ narratio ut paulo illustrior efficiatur, ad Nicephorum ⁴⁶ redeo, cujus testimonio, Anna in suo cum Joachim conjugio senex et sterilis multo vixit tempore, quæ dicto exemplo alterius Annæ ad sedulum precandi studium, ut ei Mater esse liceret, confugit, simulque id quod pareret, ipsi Deo dicaturam se esse sancte promisit. Quibus rebus hanc etiam orationem adjungit: « Sed enim divino nutu ad eam quam petierat gratiam, Anna confirmata atque roborata, postquam puella e maternis prodiit locis, Mariam eam statim nominavit, ænigmate latenter a Deo acceptam gratiam declarans. Ut vero infans a lacte materno jam abhorruit, et mammas attingere noluit, promissionem Mater adimplet: et in templum ascendens, juxta votum, eam Deo consecrat, tertium jam tum ætatis agentem annum. » Et sacerdotes quidem tum eam tanquam sanctius quoddam donarium suscipere, et puellam in sacrario fovendam esse duxere, ad antiqui illius Samuelis similitudinem. Itaque illa ut res divina intacta et sacrosancta in templi sanctiore loco et adytis ipsis vivebat. Quid autem est, obsecro, quod in superioribus Nicephori verbis merito suggilletur? quæ fingendi libido illi tribui potest? annon graviter, pie et commode sic loquitur, ut legis morisque veteris ratio exigit, et Mariæ puellæ dignitati est consentaneum? Facit certe cum Nicephoro iterum Camerarius ⁴⁷, et ab illo narrata confirmat, quod Anna, sicut Helcanæ uxor, sterilis impetraverit precibus suis a Deo sobolem, et hanc illi consecraverit, ac etiam in templo educandam curarit: tandem vero virginitatem ipsius dicatam Deo, custodiæ Josephi senis optimi et sanctissimi, commissam fuisse scribit. Eant ergo Centuriatores, et apud suos porro garriant, Nice-

⁴³ Lib. De vita Mariæ. ⁴⁴ Hom. de hum. Christi generat. ⁴⁵ Lib. iv Fidei Orthodox., cap. 15. ⁴⁶ Lib. 1, Ecclesiast. Hist., cap. 7. ⁴⁷ Lib. De vita Christi.

phorum ea quæ diximus, ex Jacobi Protevangelio temere arripuisse et coacervasse. Atqui non minus ille prudenter quam fideliter hæc aliaque id genus plura ex instructissima Ecclesiæ Constantinopolitaneæ bibliotheca collegit, nec sine singulari Dei providentia nobis conscripta reliquit, ut nimirum hæc veluti luce accedente non solum nova istorum sensa, velut atræ nubes, facilius dissipentur, sed et vetus Ecclesiæ fides ac traditio ab orthodoxis tenacius retineantur. Quam vero sunt multa in illo Protevangelio prætermittenda, et hic alibique a Nicephoro annotata, sed et vigilantibus observatione digna, quidquid Mariomastiges calumniantur! Quo loco Nicephorus, sicut et Simeon Metaphrastes aliique vetustiores, theologum apud Græcos gravissimum atque probatissimum Gregorium illum Nysseum ducem habent atque sequuntur, qui vel unus quidem suffecerit ad vanitatem novatorum fortissime coarguendam, si de miranda Virginis pueritia litem nobis pergent intendere, ac veterem negare traditionem. Sic autem docuit et scripsit ille Gregorius ⁴⁸: « Erat insignis in accurata vitæ, quæ est ex lege, institutione et inter optimos apprimè notus pater Virginis. Consenuerat autem sine liberis, quod non erat ejus conjux apta ad procreandos filios. Erat vero ex lege quidam honor matribus, quem non adipiscebantur quæ carebant filiis. Imitatur ergo ea quoque illa quæ narrantur de matre Samuelis. Et cum fuisset intra templum sanctorum, fit supplex Deo rogans, ne excideret ab ea, quæ est ex lege, benedictione, cum in legem nihil peccaret: fieret autem mater, et Deo consecraret id quod pareret. Cum nutu autem divino confirmata esset ad gratiam quam petierat, postquam peperit puellam, eam quidem nominavit Mariam: ut vel ipsum nomen significaret, a Deo datam esse gratiam. Cum vero jam crevisset puella, ut non amplius opus haberet sugere mamillam, eam Deo tradidit, et promissum implevit, et ad templum adduxit. Sacerdotes autem interim quidem, ad similitudinem Samuelis, inter sanctos educabant puellam.

Sed et Gregorio Nysseo antiquior est Evodius, divinus ille vir, ut ⁴⁹ Nicephorus, vel beatissimus, ut ⁵⁰ Ignatius loquitur, idemque primus Ecclesiæ Antiochenæ post apostolum Petrum episcopus, qui epistolam scribens, hæc verba interseruit: Maria trimula cum esset, in templo est præsentata et ibi in Sanctis sanctorum traduxit annos undecim. Deinde vero sacerdotum manibus Josepho ad custodiam est tradita, apud quem cum menses exegisset quatuor, ab angelo Gabriele lætum illum accepit nuntium. Nec sunt dissimilia quæ scribit Georgius Cedrenus ⁵¹, velut priores, quos dixi, auctores legerit: « Joachimus, inquit, octogenarius decessit: Anna annos nata undecoginta vitam finiit. Ab

his in templum deducta Dei Genitrix anno ætatis suæ tertio, undecim annos nata parentes amisit: neque verò unquam templo excedebat, sed si qua re opus haberet, ad solam Elisabetham ibat cognatam et templo vicinam. Litteras Hebraicas superstite etiamnum Joachimo didicit, ut cætera prætermittam. » Cum his plane consensit Germanus, ut ipsi quoque Centuriatores ⁵² fatentur, cum diserte narrat, Mariam ex Anna sterili matre natam, et post annos tres in templum adductam, Deoque sancte dicatam esse, quæ illic ad secundam usque ætatem manserit. Confirmat eadem Simeon Metaphrastes, qui de ortu et educatione Deiparæ scribens, inter cætera testatur: « Cum jam crevisset puella, ut non amplius opus haberet sugere mamillam, mater eam Deo tradidit, et promissum implevit, et ad templum adduxit. Sacerdotes autem interim quidem ad similitudinem Samuelis, inter sanctos educabant puellam. » Eodem pertinet quod memoriæ prodidit Andreas Cretensis ⁵³ de Mariæ parentibus, qui nempe frequentes preces et crebra sacrificia obtulerint Deo, ut e sterilibus fecundi redderentur, eosque sui voti compotes factos, et divinis revelationibus illustratos fuisse, ut acceptæ per preces gratiæ magnitudinem certius cognoscerent. Itaque Mariam non solum ex sterili matre feliciter natam, sed et puellam in templum adductam, Deoque dedicatam pulchrum munus exstitisse, quæ in templi adytis tanquam aureis thalamis, versaretur, et cœlesti, non communi cibo sustentaretur. Consonat his omnibus Georgius ⁵⁴ Nicomediæ archiepiscopus, a quo clarissime scribitur, « Mariam cum tertium ætatis annum ageret, a parentibus in templum adductam, et Deo simul oblatam, in templi penetralibus ad secundam ætatem usque perseverasse, divino nempe consilio puellam mirabiliter gubernante, ut illa non temere ad opus Dei maximum inde ab initio destinari, ac singulari studio, præter illius ætatis consuetudinem, præparari videretur. » Nam et Dionysius ⁵⁵ Carthusiensis rectissime dixit: « Decentissimum fuit, ut præelecta concipere Dominum templi, in ipso templo consecraretur, obsequereturque Domino, et suam infantiam in exercitiis expenderet sacris, atque ibidem instrueretur Litteris sanctis. » Habemus ergo Mariæ non modo nativitatem, sed et pueritiam ita descriptam, ut una cum Andrea Cretensi merito fateamur, hujus ortum Virginis miraculo plenum exstitisse, ut mediis et extremis, quæ mirari satis in illa non possumus, inusitata quoque primordia responderent. An enim miraculi vim non obtinet, quod Anna multis annis cum viro infecunda, de cujus futuro conceptu ac partu spes nulla reliqua videbatur, tandem optatæ prolis gratiam divinitus impetrat? Quid nisi miraculi gerit imaginem, quod mirabilis filiæ Conceptio,

⁴⁸ Homil. de hum. Christi generat. ⁴⁹ Lib. II, Ecclesiast. hist., cap. 3. ⁵⁰ In Epist. ad Antiochenos. ⁵¹ In Compendio histor. ⁵² Centur. viii, cap. 10. ⁵³ Serm. De dormit. Deiparæ. ⁵⁴ Hom. De oblatione Virginis in templo. ⁵⁵ Lib. I, De præconio et dignitate Mariæ, art. 12.

desperantibus omnibus, per angelum e cœlo missum prænuntiatur? Ita miraculo meretur ascribi, quod puella tenera non parentum modo, sed sua etiam ipsius voluntate, et ardenti quidem pectore divino cultui consecratur, et inde a primis annis in loco sacro summa cum pietate versatur, postquam semel oblata et in templum introducta est.

Sed rident suaviter Centuriatores, quod audiant Mariam triennem in templum introduci, ideoque non aliter factum, aut confictum potius videri volunt, quam si eadem sub papatu monialis esset, ut irrisoriis ipsorum verbis utamur. At vero facessant illusores qui segregant semetipsos, animales spiritum non habentes, qui etiam quæcunque ignorant, blasphemant, ut de istis vere Judas apostolus ⁵⁶ est vaticinatus. Sit his nomen turpe ac infame papatus, habeantque si placet, in deliciis Lutheranismum, Jovinianismum, vel Calvinianismum suum, ut hoc ipso veteris et Catholicæ Ecclesiæ desertores se esse declarent. Nos haud inviti nomen papatus admittimus, ac sub papatu potius, quam in ulla Satanae Synagoga Christum et Christiana dogmata profiteri gaudemus, si hoc quidem papatus nomine cœtum intelligunt Catholicorum, qui omnium Christi ovium pastorem unum et summum in terris Pontificem Romanum agnoscunt, illumque præ aliis Ecclesiæ principem reverentur. Quod qui non faciunt, næ illi cum sacris conciliis et Græcis Latinisque scriptoribus ex diametro pugnant, et papæ nomen veteribus agnitus valdeque probatum ignorant, nec se Christi quidem oves, qui Petrum ejusque successorum ovilis sui præfectum instituit, sed hædos esse re ipsa comonstrant. Cæterum ut ad institutum redeat oratio, de Maria certe puella in templum inducta, et ibidem instituta minus mirabitur, qui ex veterum scriptis didicerit, solemnem Hebræis fuisse morem, ut feminae quædam Deo consecrarentur, ejusque cultui peculiariter in templo vacarent, ab aliis mundi curis negotiisque solutæ. Cujus rei majorem fidem facit, quod Gregorius Nyssenus, paulo ante citatus, testatur, locum virginibus in templo Hierosolymitano proprium, et juxta legem attributum fuisse, id scilicet intervallum, quod inter templum et altare intercedebat. Ibi Mariam Deiparam, Samuelis exemplo in sacris educatam asserit, ac simul negat, consuetudinis et honesti rationem tulisse, ut mulier ulla cum hujusmodi virginibus eodem loco versaretur, ac in sacris conspiceretur. Nec solum Gregorius Nyssenus ⁵⁷, sed illo etiam antiquior Origenes Adamantius de hac meminit traditione, et locum in templo Hierosolymitano virginibus peculiarem assignat, et ab aliis torum virilem expertis, separatim constituisse docet, ut suas ad Deum preces commodius absolvere possent. Tum de Maria sub-

jicit, illam etiam postquam genuisset Salvatorem, suam stationem ac precationem eodem in loco cum virginibus peregissee: quod factum cum ab aliis reprehenderetur, a Zacharia Joannis Baptistæ patre defensum fuisse. Sed et Cyrus Alexandrinus ⁵⁸ perinde ac si Origenem et Nyssenum legisset, in eandem scribit sententiam, ac docet, inter altare et templum spatium fuisse intermedium, virginibus dicatum, et Mariæ quoque concessum. De Zacharia vero in hunc modum narrat: « Hic, prophetico spiritu ad oculorum cognitionem deductus, cum mysterium Virginis de eximio partu probe intelligeret, non arcuit incontaminatam purissimamque Matrem ab eo templi loco, qui virginibus ex lege designatus erat. » His Theophylactus ⁵⁹ consonat, ubi Christi sermonem de Zacharia filio Barachiae interpretatur. « Habet, inquit, ita narratio nobis tradita, quod locus quidam in templo fuerit, in quo stabant virgines. » Ac deinde mentionem facit Deiparae, quæ post partum etiam suum illic cum virginibus habuerit locum, Judæis id indigne ferentibus. Quid ergo mirum, quod etiam Cedrenus ⁶⁰ hæc notaverit: « Erat in templo secretus locus aræ vicinus, ubi solæ virgines stare solebant. Ac reliquæ sane, populo dimisso, domum suam redibant: Maria vero in templo permanebat, atque ab angelo nutriebatur. » Quæ nos ideo pluribus comprobamus, ut petulantes intelligant Centuriatores non ad papatum quidem, sicut ipsi odiose nugaciterque loquuntur, sed ad veterem Synagogæ morem pertinere, quod veteres tradiderunt, Mariam a parentibus Deo consecratam, et adhuc puellam sancte in templo simul oblatam et educatam esse.

Jam vero si veteris Ecclesiæ morem intueamur, quæ summos nobis doctores, optimosque papistas dedit, ut istorum more loquar, non id sane rarum, sed frequens admodum probatumque fuit, quod Christiani parentes suos liberos perpetuo consecrant Deo, sacrisque ministeriis applicant. Hinc Eusebius ⁶¹ quidam commendatur, quod suam filiam Ambrosiam devovisset Deo, commendatur, inquam, a magno doctore Ambrosio, qui hanc sanctam ejus oblationem illis apostolicis verbis approbat. « Qui statuit in corde suo firmus, et judicavit in corde suo servare virginem suam, bene facit. » (I Cor. vii, 34.) Sed et Asella virgo præconem habet Hieronymum ⁶², quod antequam nasceretur a parente Domino et virginitati fuerit consecrata, quæ cum annos pubertatis esset egressa, monasticam vitam arripuerit. Omitto Paulam Lætæ filiam, non sine voto parentis et futuræ virginitatis repromissione conceptam, Deoque consecratam antequam genitam, ut apud eundem Hieronymum legimus ⁶³. Quin et Origenes ⁶⁴ perspicue tradit, quod Christianus vel seipsum, sicut ⁶⁵ Nazareus in

⁵⁶ In epist. Canon. ⁵⁷ Tract. 26, in Matth. ⁵⁸ Lib. adversus Anthropomorph., cap. 27. ⁵⁹ In Enarrat., cap. 25 Matthæi. ⁶⁰ In Compend. historiarum. ⁶¹ Lib. De instit. virg., cap. 1. ⁶² In Epist. ad Marcellam de laudibus Asellæ. ⁶³ In Epitaph. Paulæ. ⁶⁴ Hom. 11, in cap. 20 Levit. ⁶⁵ Num. vi.

lege, vel alium, sicut ⁶⁶ Anna Samuelem, Deo possit offerre atque consecrare. Nec dubitat Chrysostomus ⁶⁷ matres inhortari, ut instar Annæ pro Samuele suos et ipsæ filios Deo consecrent, et in templum adducant. Non igitur novum est ac insolens, quod tam multi scribunt, Mariæ parentes vovisse, si quam sobolem eis dedisset Deus, hanc se illius servitio mancipaturos.

Adde quod in veteri Judæorum Synagoga receptum fuerit ac solemne, ut quædam virgines ac viduæ nuptum non elocarentur, sed quibusdam in locis templi Hierosolymitani recluderentur, ubi precibus et jejuniis aliisque pietatis officiis commode operam darent, suamque continentiam minore negotio tuerentur. In harum viduarum Catalogum et ordinem, sicut eruditi judicant, cooptata fuit Anna Phanuelis, quæ, Luca teste (*Luc. 11, 37*), suam in templo sedem fixerat, ut inde sibi discedendum non putaret, vita interim et moribus tam religiosa, ut jejuniis ac orationibus vacans, et humana negligens, divino cultu noctes ac dies esset occupata. Cæterum de virginibus, quæ templo Hierosolymis deputatæ fuerunt, mentionem apertam facit ⁶⁸ Ambrosius, nec tacent libri Machabæorum (*II Mach. 11, 19*), virgines quæ conclusæ erant, ob tumultum exortum ad Oniam, summum nempe Sacerdotem, confugisse. Quem locum docti interpretes ad virgines nobiles referunt, quæ prope templum Hierosolymitanum inclusæ custodiebantur, donec nupti traderentur. Nec alienum est, quod in Exodo legimus: *Fecit Moyses et labrum æneum cum basi sua de speculis mulierum, quæ excubabant in ostio tabernaculi.* (*Exod. xxxviii, 8*.) Hæc alii transferunt: *Fecit et labrum æneum, et basim ejus æneam, de speculis excubantium, quæ ad ostium tentorii constitutionis excubabant.* Chaldaus Paraphrastes vertit: *Quæ veniebant ut orarent in ostio tabernaculi.* Septuaginta sequitur Hieronymus ⁶⁹, cum has mulieres jejunantes, pro eo quod noster interpres habet excubantes, legit. Utrumque autem piis et religiosis feminis convenit, jejunare atque vigilare, sicut Anna illa insignis pudicitiae vidua, quæ semper crans, semper jejunans in templo depingitur ab evangelista. (*Luc. 11, 37*.) Nec dubium loqui Moysen non de feminis conjugatis, sed de virginibus ac viduis, quæ, mundi vanitate rejecta, soli Deo divinoque cultui inservirent, quæ idcirco singulari religione specula portasse, et Domino obtulisse, perque singulos dies ad tabernaculum pios cœtus habuisse dicuntur, ut se mutuo ad sacras preces et exercitationes ardentius incitarent. Nec levis illorum conjectura est, qui putant, inde a Moysis tempore solemnem in Judaismo durasse morem, ut ejusmodi religiosæ mulieres ante tabernaculum fœderis, quasi strenui milites pro castris vigilarent, ac veluti

militerent, ut hinc Domini exercitus in Scriptura vocentur. Cui rei majorem fidem facit Rabbinius Abenazara, quo teste, hoc seminarum genus relicta sæculi pompa, et sese et bona sua Deo consecravit. Tum Tostadus ⁷⁰ affirmat, præter evangelicam Annam viduam, de qua diximus, multas alias de veteri more Judæis fuisse mulieres, easque singulari religione insignes atque præstantes, quæ de templo non discederent, ac nocturnæ illic precationi vacarent, quasi vigilias et excubias observantes, nec solum precationibus, sed et jejuniis deditæ, ut in divino cultu peragendo essent expeditiores.

Accedit, quod legimus de male castis sacerdotis Heli filiis, quos et loci et temporis occasio, ad nefariam libidinem magis incitavit, ut dictarum mulierum pudicitiam, quæ religionis ergo nocte in loco sacro commorabantur, malis artibus expugnarent. Id quod non solum Josephus commemorat ⁷¹, sed et sacra probat historia, dum filios Heli velut insigniter sacrilegos accusat, quandoquidem nec templi, nec personarum habita reverentia, mulierum ad ostium tabernaculi excubantium castitatem turpissime commaculassent. Historiæ sacræ verba sunt: *Heli autem erat senex valde, et audivit omnia quæ faciebant filii sui universo Israeli: et quomodo dormiebant cum mulieribus quæ observabant ad ostium tabernaculi.* (*I Reg. 11, 22*.) Quem locum tractans Petrus ⁷² martyr, licet in proscindendis Ecclesiæ institutis mire procax et petulans, agnoscit tamen dictos Heli filios in templo rem habuisse cum mulieribus quæ religionis causa turmatim aut frequentes illic congregabantur, ut juvarent sacrum ministerium, et divino cultui operam darent. Id autem, inquit, facillime præstare potuerunt viduæ, quod essent liberæ ac solutæ a jure viro- rum, atque ita scribitur apud Lucam capite secundo de Hennach, quæ putatur ex hoc genere mulierum fuisse. Neque dissentit ab hoc martyre Brentius ⁷³, qui palam fatetur, quod illic mulieres quædam, præsertim viduæ, religionis ergo ante tabernaculum Domini militarint, quæ in obsecrationibus ac precationibus cum Anna prophetissa, nocte diuque perseverarent, in cultu divino assiduæ, quas Scriptura Zebaoth, hoc est, exercitus vocet. Verum haud intelligo, quam prudenter adjungat martyr, has mulieres ab Heli filiis in templo constupratas, cum nostris monialibus cœlibatum impurum servantibus posse conferri: nam eo ipso concedit martyr, Judæis olim suas quodammodo moniales suppetivisse, sive illæ duntaxat viduæ, sive quod probabilius videtur, viduæ simul et virgines ex professo fuerint. Ac de impuris quidem monialibus, quas alicubi in Ecclesia reperiri non probamus, sed dolemus, idem huic martyri respondemus, quod Augustinus ⁷⁴ totum monachorum ordinem defendens, calumnian-

⁶⁶ I Reg. 1. ⁶⁷ Homil. de Anna et Samuelis educatione. ⁶⁸ Lib. 1, De virginibus. ⁶⁹ Lib. 1, Contra Jovinian. ⁷⁰ In comment. circa cap. xxxviii Exod. ⁷¹ Lib. v Antiquit., cap. 11; I Reg. 11. ⁷² In comment. in I lib. Sam. ⁷³ Hom. 10, in lib. 1 Sam. ⁷⁴ In exposit. Psal. cxxiii.

tibus Donatistis aliquando respondit : « Tam sunt monachi falsi, quam et cleri sunt falsi, et fideles falsi. Hæc tria genera, fratres mei, quæ aliquando vobis commendavimus (nec ut puto semel) habent bonos suos, habent malos suos. Merito autem insultant nomini unitatis, qui se ab unitate præsciderunt. »

Verum ut ad apostolicum sæculum porro veniamus, nec illic quidem Deo divinoque cultui dicatæ femina, superioribus haud prorsus absimiles defuerunt. Nam ⁷⁵ Philo apostolorum æqualis testatur, et confirmat ⁷⁶ Eusebius, quasdam solitarias *θεραπευτῖδας*, hoc est, cultrices in Ecclesia dietas esse, quæ ab hominum vulgo semotæ, sibi ac Deo vacarent, sanctamque continentiam et pietatem omnem magno studio amplecterentur. Atque huc referri possunt Christianæ diaconissæ, sicut veteres appellitant, in apostolica quidem Ecclesia celebratæ, cum legem de illis tulerit quoque Paulus, ubi de viduis ab Ecclesia nutriendis disserit (*I Tim. v. 16*), quemadmodum Hieronymus ⁷⁷, Primasius et Sedulius Paulum interpretantur. Certe apostolici sæculi et Petri discipulus Clemens ⁷⁸ fuit, qui simul Judaicum et Christianum, quem dixi, morem de mulieribus in templo pie versantibus comprobatur, cum in hunc modum scribit : « Diaconissæ ad introitus feminarum more nauticorum custodum, in templo scilicet maneant. » Nam in tabernaculo testimonii eadem servabatur forma cum populo Dei. Præterea vir et ipse apostolicus Ignatius ⁷⁹ virginum meminit, quæ Christo se consecrarunt, ac diserte salutatur : *Τὰς φρουροὺς τῶν ἁγίων τελεωνίων, τὰς ἐν Χριστῷ διακόνους*, hoc est, diaconissas, quæ in Christo sunt, et sacrarum portarum, sive, ut alii vertunt, sacrorum vestibulorum custodes agunt. Talem Phœben fuisse putant Cenchreensis Ecclesiæ diaconissam, per quam Paulus suam ad Romanos Epistolam e Corintho misit. (*Rom. xvi. 1.*)

Quæ omnia venerandæ vetustatis non obscura sunt vestigia, et palam ostendunt solemnem Hebræorum morem, qui selectas et pias feminas ante tabernaculum fœderis excubantes, summoque Deo veluti pro castris militantes foverint atque retinuerint. Hinc præterea constat Judaicum hunc morem non prorsus interisse, sed ad meliorem usum Christianæ Ecclesiæ translatum, et a viris apostolicis inde ab initio confirmatum fuisse. Quocirca ⁸⁰ Clemens et ⁸¹ Epiphanius de veteri diaconissarum ordinatione testificantur, et ⁸² Tertullianus apostolicorum temporum vicinus indicat, sacrarum in Ecclesia virginum, quas moris erat velari, et univirarum viduarum ordinationem quo etiam sæculo exstitisse. Constantinus vero Magnus litteras ad provinciarum præfectos dedit, annuam decernens

annonam virginibus ac viduis sacris, quæ divino cultui addictæ, ad sanctiora divinatorum templorum sacraria excubarent. Hosce sumptus illis postea Julianus ademit, ut erat avarus simul et impius apostata, quod tamen successor ejus restituit, atque ex triente pendi curavit, quemadmodum præter alios Nicephorus ⁸³ tradit.

Verum instituti nostri ratio non patitur his rebus non longius immorari, quas antiquitatis aut contemptores, aut dissimulatores adversarii, cum vitæ monasticæ odio flagrent, cæcis velut oculis trans-eunt, ac nostras interim moniales more suo sub-sannant. Nam vere scripsit Nazianzenus : « Facile est reprehendere, sed recta docere difficile, sicut et Demosthenes dixit : *Ἐπιτιμᾶν παντός ἐστι, συμβουλεύειν δὲ οὐ παντός*. Nos alibi plura de monialibus proferemus, quas ⁸⁴ Hieronymus nonnas, et ⁸⁵ Augustinus sanctimoniales appellat, quarum insuper cœnobita Magnus ille Basilius, si ⁸⁶ Gregorio Nazianzeno credimus, non modo passim instituit, sed sacris etiam legibus decoravit. Ad Mariam nostram demum redeo, quæ puella in templo ita vixit ac floruit, ut cum aliarum virginum, tum monialium nostrarum exemplar pulcherrimum fuerit, quod illæ utinam perpetuo intueantur. Ab hac nimirum Matre et Magistra virginum discunt, inde a primis annis jugum Domini avide complecti, ac sustinere constanter. Discunt nuces relinquere, ut vulgo in-quiunt, et ad perfectioris vitæ normam dicta factaque omnia componere, ut, si fieri possit, etiam supra ætatem sapiant. Discunt mundo, amicis parentibusque nuntium remittere, sæcularis autem vitæ luxum ac noxiam libertatem, cum sancta servitute commutare, ac præcipuas quidem voluptates non in aliis, quam in spiritualibus studiis collocare. Discunt conspectum hominum, præsertim virorum et amicorum consortia fugere : Deum vero et angelos suæ castitatis omnisque conversationis inspectores ac testes ob oculos semper habere, simul et ubique locorum revereri. Omitto cætera, quæ sanctæ religiosæque virginis de Mariæ vita, moribus et exemplis rectissime meditantur, quæque illis

⁸⁷ Hieronymus et ⁸⁸ Ambrosius meditando proponunt, sicut sequenti mox capite fusius cognoscetur.

Restat de sacro Præsentationis Mariæ (ut vocant) die aliquid dicere, quando huic sese iterum opponunt Centuriatores, rem suo judicio præclaram facturi, si non solum anniversariam hujus festi celebritatem, sed totam etiam historiæ fidem abolere possent. Ac fateri tamen coguntur, non recens hoc esse institutum, ut dies quidam peculiaris ob honorem oblata seu præsentatæ hujus in templum Virginis quotannis celebretur. Qui mos non solum multis in locis Ecclesiæ Orientalis, et apud Græcos

⁷⁵ De vita contemplat. ⁷⁶ Lib. II Ecclesiæ Hist., cap. 17. ⁷⁷ In eamdem epistolam scribentes. ⁷⁸ Lib. II Const. apostolicarum, cap. 61. ⁷⁹ In Epist. ad Antiochen. ⁸⁰ Lib. VIII Constit. Apostol., cap. 26. ⁸¹ Contra Collyridia. ⁸² Lib. I, ad uxorem et lib. de castit. ⁸³ Lib. VIII Hist. eccles., cap. 26. ⁸⁴ In epist. ad Eustoch. ⁸⁵ In Psal. LXXXIII. ⁸⁶ Orat. in laud. Basil. ⁸⁷ Ad Eustoch. de custodia virginis. ⁸⁸ Lib. II, De virginibus.

maxime receptus durat, sed etiam apud Latinos haud est infrequens. Etsi vero Ecclesia Romana, quam honoris gratia nomino, festum hunc diem modo non celebrat, alios tamen cum privatim, tum publice celebrantes, nec damnat nec vituperat, quin multo etiam tempore jampridem celebravit, priusquam tandem Pio V Pontifici maximo visum est, sanctorum ferias contrahere, minor ut illarum numerus majore cum fructu retineatur. Jactent adversarii (quod vera pietas certe prohibet suspicari) tam insulsos improbosque fuisse scriptores veteres, ut pro veris fictitia, pro certis fabulosa narrent, cum de hac ipsa Præsentatione testarentur, præsertim Germanus Constantinopolitanus, Nicephorus, Calixtus, Gregorius Nicomediensis, Simeon Metaphrastes, Georgius Cedrenus, atque his omnibus antiquiores Evodius et Gregorius ille Nyssenus. Exstant horum aliorumque doctorum complures homilæ coram frequenti cœtu populi habitæ, nobisque ita conscriptæ, ut et de fide historiæ certiores reddamur, et adversariorum latratus nunc fortius merito aspernemur. Quare non video, cur longiore confutatione sit opus, cum nihil aliud adversarii faciant, nisi quod cum Judæis, Turcis et impiis pro suo arbitrato ea negent, quæ adversus ipsos facere, et vel Mariæ gloriam, vel Ecclesiæ consuetudinem, sæpe et doctrinam confirmare posse videntur. Hinc illi toties tergiversantur, excipiunt, mordent, rejiciunt, calumniantur, nullo interim rationum pondere muniti, nullaque veterum auctoritate commoti, nisi quod suo et suorum palato velint satisfacere. Non recipiunt, sat scio, quæ in Operibus Hieronyminiani de Mariæ ortu, præsentatione pueritiæque leguntur, neque nos contendimus, ut isthæc narratio auctori Hieronymo Stridonensi attribuat. Verumenimvero ut opus hoc non sit Hieronymi proprium, an ideoque Christiani etiam ac veteris doctoris bonique theologi opus esse desistet? Quis libros Regum et Job scripserit, nondum convenit inter eruditos, et plura sunt scripta Biblica, de quorum certis auctoribus adhuc sub judice lis est. Idem multorum veterum monumentis accidit, quæ propterea velut suspecta, notha et impura non sunt rejicienda, quod velut exposititii partus, suos parentes ignorent. Annon morosi convivæ, ac nimium inhumani videntur hospites, qui cibos aliunde et ex locis longinquis apportatos, vel a cocis peregrinis præparatos fastidiunt atque, contemnunt? digni sane, quos fames tantisper excruciet, donec se gratiores magisque comes declarent hostiti, a quo sunt invitati. Utinam huic sæculo mentem saniolem largiatur Deus, ut quid dicatur, non vero quis dicat, attenderent homines, ac veritatem ipsam omni studio candide pervestigarent, neque tanto supercilio inexplorata damnarent, ac de alienis tam temere judicarent. Ego nihil omnino vetare censeo,

quominus eas complectamur historias, quæ nihil periculi ac vitii habent admistum, et majorum traditione veterumque scriptorum narratione fulciuntur, nullo unquam ex bonis piisque doctoribus contradicente. Quod si superciliosi quidam et nauseabundi adhuc respuunt, quæ de Mariæ parentibus, oblatione, pueritiæque veteres crediderunt, docuerunt atque scripserunt, non deerunt tamen alii, ac majore quidem judicio sapientiaque præditi, qui eadem non modo libenter amplectantur, sed cum fructu etiam legant, sibi que persuadeant, Deum ut alibi sæpe, ita hic etiam in Maria virguncula gloriosum ac mirabilem exstitisse. Ad quam rem fortasse conferet, si Baptistæ Mantuani⁸⁹ non inelegans carmen ascripsero, quo præsens historia de oblata in templo Virgine haud parum illustratur. Sic ergo canit eruditus ille poeta :

*Mos erat antiquus tongum servatus in ævum
Ede puellares annos includere sacra,
Ætatemque Deo teneram, primumque dicare
Virginæ florem vitæ, et generare pudoris
Ingenui curam, sanctosque inducere mores.
Mox ubi vestitum prima lanugine tempus
Venerat, in thalamos ibant, hymenæaque tecta,
Conjunctæque viris proli indulgere solebant.
Propterea legum memores, et moris aviti
Venturi Solymam trima cum prole parentes
Deseruere solum, Galilæaque Nazareth arva.
Floribus intextis et odore gramine cinctis
Virginis ora parens : stellatæ lumina frontis
Hærebant cælo, teneroque in pectore clausum
Numen erat : niveo tunica talaris amictu
Albebant humeri, quam circumtextus olive
Laureus ambibat torques ad colla per imas
In strophium flexis palma ibat frondibus oras
Matris opus, mollique sinus variaverat auro.
Ventum erat ad magni templum sublime Tenantis,
Quo ducunt ter quingue gradus de marmore vivo ;
Etiam porrectis curvabat prona lacertis,
Sera manus summum ad limen latura puellam,
Cum mox virgineo conceptum pectore Numen
Adfuit, et retrahens promptæ sinuata ministræ
Brachia, debilibus plantis animoque vigorem
Addidit, et supra ætatem fiducia crevit.
Protulit audaces sublata cyclade passus
In sublime volans Virgo, turbamque relinquens :
Sicut ubi multæ volitant ad littora puppes,
Ocuis illa subit portum, quæ mole minori
Labitur, et melius velis et remige fertur.
Vertice jum summo magni penes atria templi
Stabat, ubi ascensu fessos solata parentes,
Risit, et æternum curvato poplite Numen
Cum nurbis venerata piis in claustra recessit
Virginæ secreta domus : flevit parentes,
Cognatæque nurus, gemitumque dedere ministræ.
Quando e conspectu vultus abitura nitente
Vertit, et induxit sublata in tecta sacerdos.*

Congruunt hæc plane cum testimonio Gotfridi Viterbiensis⁹⁰, qui Baptista Mantuano est longè antiquior, minus vero disertus, ac pro sui quidem sæculi ratione simpliciter canit :

*Mos erat in templo teneras servire puellas,
Quas ibi lege sua cum religione reservant.*

De Maria porro hæc adjicit :

Nata maris stella, Regina Maria novella

⁸⁹ Lib. I. Parthene. ⁹⁰ In part. IV Chronici ejusdem auctoris.

*In templo Domini nocte dieque fuit.
Crevit, et a cunctis meruit vehementer amari,
Moribus et specie dignior absque pari.*

Cæterum Hieronymus ⁹¹ Vida, qui nostro sæculo inter poetas floruit, superioris historiæ summam hoc disticho feliciter comprehendit :

*Continuo sedes liquisti parvula avitas,
Templi adytis oblata parentum debita votis.*

CAPUT XIII.

De Mariæ studiis, moribus et vita perfecta, præsertim antequam ab angelo salutaretur.

Petrus Vermelius ⁹², quem specioso martyris nomine indignum censeo, inter cætera in Deiparam petulanter effusa hoc etiam admiscuit, puellam illam reliquis Judaicis puellis exæquandam esse, velut quæ ad normam aliarum apud Hebræos virginum suam quoque vitam instituerit. Quæ injuria tolerari fortasse et contemni posset, si a Cerintho, si ab Ebione vel alio palam impio proficisceretur : sed in homine Christiano adeoque doctore et professore puri, ut dicunt, Evangelii, contumelia censenda, minimeque dissimulanda est, dum in ordinem redigitur, quæ supra omnes cujusvis ætatis mulieres usquequaque sacrosancta, et mirifice semper benedicta permansit. Hæc enim illa Virgo est, ut demonstravimus, quæ sola inde a primo conceptu et ortu aliis feminis, quascunque Synagoga vetus complexa est, longe antecelluit, nulla ut Judaica vel matrona vel virgo illi possit comparari. Id vero evidentius fiet, si de primis Mariæ studiis, moribus et actionibus dicere pergamus, quantum mihi sane in veterum lectione versanti, atque rem omnem diligentius pervestiganti licuit observare.

Ubi duo inprimis prælabor, quæ lector æquus postulanti mihi non gravatim, ut spero, concedet : alterum ad divinam Providentiam spectat, alterum cum digna tantæ Virginis institutione conjunctum est. Non temere quidem aut fortuito, sed certo summi Numinis consilio accidit, ut non modo Mariæ conceptio et ortus, sed pueritia etiam ac juvenus necessariis constaret præsiidiis, sine quibus perfectionem suam obtinere non posset. Permultum autem in prima hominis institutione situm est, cum difficulter eradatur, quod rudes animi perbiberunt, sicut recens testa diu et saporem retinet et odorem, quo primum imbuta est. Quam ethnici poetæ sententiam cum alia multa confirmant, tum Salomonis proverbia hisce verbis comprobant : *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.* (Prov. xxii, 6.) Proinde cum Samuel et Joannes ad sublimia munia obeunda destinarentur, mature illis etiam pueris adfuit Deus, ut is in solitudine, ille in templo mirabiliter et institueretur ut præpararetur. Nam Joannes quidem, licet sanctus sanctorum parentum esset filius, qui domi certe pieque

institui potuisset, tamen urbes fugit, eremi deserta sectatur, locustis et melle silvestri alitur, vestem asperam induit, seque totum ad virtutem, continentiam et poenitentiam præstandam, priusquam docendam duce Spiritu sancto componit ac instruit. (Luc. iii 8; Marc. i, 6.) Samuel vero postquam ex promissione natus, et in templum infans oblatus esset, parentes et amicos deserit, vinum et siceram non bibit, Heli sacerdotis imperio se subjecit, parvulus Deum audit alloquentem, et longævo Heli est longe sapientior ac religiosior. (I Reg. ii, 26.) Sic electa sua organa paulatim præparat Deus, ac pueriles illorum animos inde ab initio rite sancteque formandos curat, ut eo aptius ab adolescentia sua portent Dominicum jugum, quod illius teneræ ac mollis ætatis humeros pulcherrime cohonestat. Hinc tantam quoque primogenitorum curam habuit Deus, ut illa sibi soli in veteri lege vellet offerri atque dedicari, quod puris hujusmodi primitiis, quas majorum pietas in filiis offert, auctor omnium Deus vel maxime delectetur. Statuamus igitur congruisse prorsus, ut si ullus unquam alius, Maria imprimis peculiari et efficaci summi Conditoris gratia frueretur, præsertim in lubrica et prima illa ætate, quæ et optima et diligentissima eget educatione, et sequentium ætatum quasi basis et fundamentum est. Ubi fidissimus simul et sapientissimus Mariæ amator Deus nihil prætermisit, quod ad primam et solidam electæ domus suæ constructionem spectaret, sed ea subsidia, quibus ad præclaram institutionem erat opus, non in domo parentum, sed in loco sacro abunde illi suppeditavit. Etenim quo major personæ hujus dignitas erat, quo excellentiori etiam officio illa destinabatur, eo amplius referebat, singularem et ingentem in eadem educanda curam accedere, et ut jacta jam tantæ virtutis et gratiæ quasi semina feliciter exerescerent, providere.

Ex quibus de altero, quod dixi, judicare facile potest, non vulgarem, sed excellentem et absolutam puellæ hujus institutionem fuisse, licet nihil de illa scriptum uspiam legeremus. Consentaneum est enim in hac tam nobili Annæ filia educanda ad unguem observatum esse, quidquid sapientes vel infantulis vel puellis ad sinceram pietatem recte provehendis unquam præscripserunt, et ab illis exigendum ratione ulla putarunt. Ego vero ex multis unum dabo Hieronymum ⁹³, qui ad rudis ætatis filiam sancte ac religiose instituendam leges præclaras tradidit, quas ut alibi nusquam, in nostra quidem Virguncula expressas reque ipsa comprobatas habemus. « Nihil aliud, inquit, discat audire, nihil loqui, nisi quod ad timorem Dei pertinet : turpia verba non intelligat, cantica mundi ignoret. Surda sit ad organa : tibia, lyra, cithara cur facta sint, nesciat. Nunquam juveneu-

⁹¹ In hymno Magnæ Matri Virgini. ⁹² In scripto contra Smithæum. Et in cap. iv Epist. ad Roman. ⁹³ In Epist. ad Lætiam de instit. filiæ, et ad Gaudentium de infantule educatione.

los, nunquam cincinnatos videat. Spernat hombycum telas, serum vellera, et aurum in fila lente-
scens. Nec egrediatur cum Dina, et velit videre
filias regionis alienæ, ne ludat pedibus, ne trahat
tunicas, non vescatur in publico, id est, in paren-
tum convivio, ne videat cibos, quos desideret.
Discat et vinum non bibere, in quo est luxuria.
Nunquam exeat foras, ne inveniant eam, qui cir-
cumeunt civitatem : ne percutiant et vulnerent, et
auferant theristrum pudicitiae. Habes, a quibus
rebus et Maria primis annis abstinerit, et puella
omnis perfecta pietate imbuenda debeat abstinere :
nunc officia et studia eidem sexui et ætati sectanda
cognosce. Placeat ei comes non compta, inquit,
neque formosa atque lasciva, quæ liquido gutture
carmen dulce moduletur, sed gravis, pallens,
sordidata, subtristis. Proponatur ei probæ fidei ac
morum et pudicitiae virgo veterana, quæ illam
doceat et assuescat exemplo ad orationes et psal-
mos nocte consurgere, mane hymnos canere :
tertia, sexta, nona hora stare in acie quasi bella-
tricem Christi, accensaque lucerna reddere sacri-
ficium vespertinum. Sic dies transeat, sic nox
inveniat laborantem. Orationi lectio, lectioni suc-
cedat oratio. Discat et lanam facere, tenere colum,
ponere in gremio calathum, rotare fustum, stamina
pollice ducere. Cibus ejus olusculum sit et cimilia,
raroque pisciculi : sic comedat, ut semper esuriat,
ut statim post cibum possit legere et psallere.
Adhuc tenera lingua psalmis dulcibus imbuatur,
pro gemmis et serico divinos codices amet. Illo-
rum tractatibus, illorum delectetur ingeniis, in
quorum libris pietas fidei non vacillet. In cubiculo
suo totas delicias habeat. Æmuletur eam de qua
dicitur : *Omnis gloria ejus filiae Regis ab intus*
(Psal. XLIV, 14). Illam videat, illam amet, illam
primis miretur ab annis, ejus et sermo, et in-
cessus et habitus doctrina virtutum est. Nesciat
præterita, fugiat præsentia, futura desideret. »

Hæc ego carptim ex Hieronymo repetivi, multis
interim prætermisissis, quæ sapienter ille puellis et
virginibus ad bene beateque vivendum porro præ-
scribit : quorumque observatio in aliam nullam,
ut dixi, sicut in Mariam Virgunculam, paucis
rebus fortassis exceptis, proprie competit. Nulla
enim unquam tam bene et præclare instituta virgo
fuit, tantesque sub magistris vel nutricibus in
omni virtute progressus fecit : hæc sola pleno
jure id sibi vindicat, quod in ejus persona testatur
Ecclesia : *Cum essem parvula, placui Altissimo.*
Non placuisset autem, nisi acceptum ingentem
gratiæ et sanctitatis innocentiaeque thesaurum
sedulo conservasset, nisi omnis justitiæ perpetuo
esurientissima fuisset, nisi cum ætatis incremento
majorem sapientiæ, virtutis et perfectionis omnis
accessionem conjungere studuisset, nisi denique

sicut sacra Virgo, animam ab omni concupiscentia
mundam et liberam tum sibi, tum Deo retinisset.
Igitur in aede sacra non modo cum ingenti fructu,
sed etiam cum singulari voluptate primos ætatis
annos ita consumpsit, ut in paradiso sibi quo-
dammodo vivere, et sola cum solo Deo suo ambu-
lare videretur, non dissimilis priori Mariæ, quæ
ad concinendas Deo summo laudes aliis exemplar
et ducem se præbuit (Exod. xv, 20). Cæterum ut
non solum corpore, sed et cogitatione a mundi
rebus et curis abducta, majorem continentiae ac
pietati operam daret, locum in templo secretum
et aræ vicinum amabat, illicque coram Deo et an-
gelis ejus subinde suam effundebat animam, ut
non solum in abscondito, sed etiam in Spiritu et
veritate Patrem commodius adoraret. Unde Ce-
drenus⁹⁶ et Georgius Nicomediensis⁹⁷ affirmant,
Mariam in templo libenter mansisse, imo etiam ab
angelo sancto nutritam fuisse, qui frequenter in-
visitatum speciem præ se ferens, puellam inviserit,
quod indicat etiam Ambrosius⁹⁸, et sermones cum
illa miscuerit familiares : tum divinarum appari-
tionum gratiam illi minime defuisse. Quod vero
dictum est, illam ab angelo fuisse nutritam, non
video cur suspecta vel incredibilis narratio debeat
existimari, præsertim si, quæ ad ejus rei confirma-
tionem scribit dictus Georgius⁹⁷, æquis animis
expendantur. « Tu autem, o homo, inquit, admi-
rabilem et novam in templo vivendi rationem audiens
Virginis, noli de eo dubitare : noli examinare
ratione ea quæ capere non potest cogitatio. Vides
ipsum Dei Verbum modo ineffabili habitasse in
ejus utero : et contendes, fueritne alimentum,
quo nempe Maria vesceretur, materiale, an experts
materiæ? Vides paterno consilio Spiritus in ea
adumbrationem : et de ministerio angelorum du-
bitas? Nihil est dubium ex his, quæ sunt castissi-
mæ Virginis, ex ejus magnalibus nihil est, quod
non sit conveniens : omnia a veritate ipsa sunt
confirmata. Oportebat enim divinum tabernaculum
augeri talibus ascensionibus : oportebat agnam
immaculatam tali excipi convivio talibus cibis
exsatiari. »

Porro ad annum ætatis suæ duodecimum Virgo
sacra pervenerat, cum media nocte piis precatio-
nibus incumbens, quarum semper fuit studiosis-
sima, vocem divinitus ad se perlatam audivit :
« Paries Filium meum : neque hoc ex ea quisquam
ante Christi in cœlos ascensum rescivit, ut ex
Cedreno⁹⁹ intelligimus. Is præterea refert, Mariam
vivo adhuc patre in Hebraicis litteris institutam, et
anno ætatis undecimo suis parentibus orbatam
fuisse. Nec mirum veteres in eo consentire, quod
Virgo in divina lege propheticeque scriptis probe
versata fuerit, sicut divinum ejus carmen, quod in
Zachariæ domo postea decantavit, abunde testa-

⁹⁶ In Compendio histor. ⁹⁷ Hom. de oblatione Virginis in templo. ⁹⁸ Lib. II, De virginibus. ⁹⁹ De cibo Deiparæ, quando fuit oblata in templum. ⁹⁸ In Compendio histor.

tur. Quid multis? Maria in templum adducta et oblata, non secus quam olivam frugiferam, si Damasceno⁹⁹ credimus, se præstitit, quæ in domo Dei plantata, divinoque Spiritu impingua, fructus pulcherrimos protulit, adeoque virtutum omnium domicilium effecta est. Mentem igitur ab omni sæculari cura, ut idem docet Damascenus, et a carnis concupiscentia sevocavit, animam cum carne virginem puram illibatamque conservans, prout eam decebat, quæ Deum ipsum in suo utero gestatura esset. Hic enim cum sanctus sit et impollutus, non nisi in sanctis et impollutis requiescere solet. Ad hunc itaque modum illa castimoniam et sanctimoniam omnem exercens, brevi tantopere profecit, ut sanctum, admirabile, summumque numine dignum templum efficeretur. In eandem fere sententiam docet Gregorius Nicomediensis¹. « Erant, inquit, Mariæ mores incomparabiles, et agendæ vitæ ratio composita virtutibus: quomobrem Spiritus dona, ætate in dies procedente, illi crescebant, et cum angelis versabatur, nec erat expers divinarum revelationum. » Tum ad singularem Virginis humilitatem industriamque commendandam pertinet, quod ex majorum traditione repetit Sabellicus², divini otii et negotii rationem ita constitisse Virgini, ut a prima luce ad tertiam diei horam rebus divinis peculiarem operam daret: inde ad meridiem puellare aliquod opus obret, sæpe et lanificio vacaret, mox autem a cibo, qui parcissimus illi fuit, reliquam diei partem Scripturæ sacræ lectioni sedulo impenderet, ita ut cum rite sancteque cœlestia curaret, humana tamen non despiceret, utrumque, munus Marthæ et Magdalensæ complexa. Qui præterea refert, in privato illam egisse, ut etiam a morte Filii nunquam temere ab ullo visa sit, quæ aut orationi intenta esset, aut divina legeret. Sed plenior apud Birgittam³ exstat narratio, ut tantæ Virginis mores rectius cognoscantur, præsertim cum revelationes, quas illi sanctæ viduæ mirabiliter patefecit Deus, a nullo vere pio contemni posse videantur. Igitur Maria Virgo, sicut ab illa refertur, inde ab infantia Spiritu sancto plena fuit, qui cum ætatis progressu magis ac magis in illa se prodidit, sic corpus ejus et animam inbuens, nullum ut in illa locum vel minimi peccati labes haberet. Ut primum autem puella de Deo audire, ac Deum intelligere cœpit, non sine metu et cura de suo munere, quod summo deberet numini, deque illius retinenda gratia non pueriliter cogitavit. Accessit major deinde cum ætate lux, ut Deum suum creatorem, ac omnis vitæ spectatorem et judicem intelligeret: hinc statuit illum majorem in modum amare ac revereri, semper animo secum reputans, ne aut verbo aut opere quidquam committeret, quo tanta majestas offenderetur.

Cum vero perfectius agnosceret, hunc etiam peculiarem Deum Israelis esse, et qui suum populum electum lege sacra, multisque donis et miraculis præstantibus exornasset, hunc solum Deum amare omnino decrevit: quod tanto quidem studio perfecit, ut quæ bona mundus habet ac amplectitur, acerba et amara illi omnia viderentur. Jam vero ad eam cognitionem progressa, eundem Deum mundi redemptorem fore, qui de Virgine nasceretur, ingenti erga illum charitate flagravit, nihil ut præter illum cogitare, nihil desiderare vellet. Quare tum a parentum, tum ab amicorum conspectu atque colloquiis, quantum licebat, libenter sese subduxit, sed et facultates et bona exteriora tantopere contempsit, ut quidquid in bonis haberet, in egenos propense conferre gauderet, eo solo contenta, quod ad tenuem necessariumque victum sat esse videretur. Itaque nulla re nisi solo Deo delectabatur, in votis illud habens maxime, ut præsentis Messias tempore vivere, et ejus augustæ Matri ancillari aliquando posset. Castitatis vero tantus amor et ardor inerat, ut voverit in corde suo, se virginem perpetuo esse mansuram, si ita Deo summo visum esset, ac præterea in hoc mundo nihil possidere proprii, jam tum se omniaque sua Deo et divinæ voluntati dedicans religiose. Cum vero Dei amor magis magisque illius animum incenderet, ac penitus occuparet, diligentiore quoque studio secessum, quietem ac silentium coluit, ut noctes et dies sola versari, et cum solo Deo colloqui desideraret. Accedebat enim hic metus, ne quidquam improvide lingua proferret, ne aures perciperent, oculive cernerent aliquid, quod optimo charissimoque Deo et sponso suo ingratum esse posset. Sed et silentium illam sollicitam reddidit, cum vereretur tacere, sicubi loquendi occasio et fructus sese obtulisset. Corpus ipsum, quod angelis magnæ curæ fuit, sic animæ subiecit, subjectumque tenuit, ut illi velut dominæ per omnia obsecundaret. Præclara vero præsidia et ornamenta, quæ ad corpus rite moderandum et gubernandum faciunt, divina illi bonitas impertiit, ut cibum et potum vitæ sustentandæ necessarium temperatissime sumeret, certumque in vigiliis modum teneret, et in iis quæ corpori amica vel molesta esse solent, singularem quamdam temperiem adhiberet. Nec defuit eidem corpori eximia venustas, ut hinc omnibus et gratiose et amabilis virgo haberetur: sed accessit ea verborum modestia et gestuum gravitas, quæ spectantium lasciviam et impuram concupiscentiam facile reprimeret atque profligaret. Quid sublimis ille animus, qui parata justis in cœlis præmia subinde contemplabatur, ac divitiis temporariis omnibus longe anteponebat? utpote claro mentis acumine providens atque perspicuens, quantum demum intervallo totius mundi pompam et splen-

⁹⁹ Lib. iv, De fid. orth., cap. 15. ¹ In orat. de Maria in templo oblata. ² Lib. ii, Exempl., cap. 4 et 9. ³ Lib. i Revelat., cap. 10, et lib. iii, cap. 8.

dorem vera spiritualisque gloria superaret. Sic demum charitate flagrabat, ut nihil ei, nisi Dei perfecta voluntas probaretur, in nullo quidem opere bono languescens, sed quæ Deo placerent, ut charissima dulcissimaque complectens omnia, reliqua vero felle amariora deputabat.

Quæ omnia cum tantæ Virginis perfectissimæ vitæ sanctissimisque moribus egregie quadrent, e Birgittæ libris ita repetimus, ut sententiam potius quam ejus verba sparsim scripta sequamur, lectoris nempe commodo consulentes. Cum hac sancta vidua virginem æque illustrem et gratam Christo virginem, imo sponsam Mechtildem ⁴ libet coniungere, quandoquidem et ipsa divino Spiritu illustrata, et in sacris revelationibus probe sancteque versata, de Matre Domini memoratu digna prodidit, ex quibus nos pauca tantum repetemus. Ut primum anima corpori Virginis est infusa, replevit illam Spiritus sanctus, et singulari quadam sanctificatione illam sibi in sacrarium elegit, ut velut rosa sine spina, et tanquam lucifer in mundum oriretur: adeo enim illam inde ab utero matris prævenit gratia, ut ad omne bonum mire propensa et parata esset. Prima vero virtus, in qua jam nata infantula sese exercuit, singularis humilitas fuit, per quam nulli se unquam creaturæ prætulit. Cum hac humilitate obedientiam et charitatem sociavit, parentibus quidem adeo subjecta et obsequens, nulla ut illos ratione unquam offenderit et contristavit, utque bonum virtutis singulari et dilectione et delectatione complecteretur, et complectendo imitaretur. Tum prudentiam in puellari ætate tantam præ se tulit, ut nihil unquam puerile contra Dei gesserit voluntatem. Quod ad spiritualium rerum desiderium atlinet, ex patriarchis et prophetis nullus unquam ardentiore venturi Messiae desiderio, quam ipsa, flagravit; nullus etiam gratitudinis dono illam exæquavit, qui pro acceptis Dei beneficiis se fonti bonorum gratiorem ostenderet ac exhiberet. Postremo si de corde Virginis agendum est, fuit hoc et purissimum, unde prima omnium votum virginis emisit, et humillimum, ut si ulla re alia, præcipue quidem humilitate meruerit de Spiritu concipere Emmanuelem, et ferventissimum, quia incredibili Dei et proximi amore succenderetur, et conservantissimum, ut quæcunque infans, puella et grandescens perageret, potuerit conservare. Hæc aliaque plura Mechtildis exponit, virgo tam sancta et sapiens, ut electum Dei organum præclaris divinisque dotibus ornatum cum viveret, merito haberetur, multaque miranda per illam suam sponsam Christus et docuerit et ostenderit. Nec est quidquam in his quæ diximus, vel suspectum, vel improbabile, sicut et fidem meretur, quod Albertus Magnus ⁵, vir suo sæculo clarissimus in medium adducit, Mariam non potuisse non eximia forma et incomparabili pulchritudine præditam esse, quæ multo

rectius in ipsa, quam in Esther conjugē et Judith vidua, vel in Rachel et Rebecca virginibus Mariæ typum exprimentibus, prædicetur. «Habit, inquit, summum et perfectissimum in pulchritudine, quod potuit esse in mortali corpore secundum statum viæ operante natura. Sicut enim Dominus noster Jesus Christus fuit *speciosus forma præ filiis hominum* (Psal. XLIV, 5), ita beatissima Virgo pulcherrima et speciosissima inter filias hominum. Pulchritudo autem exterior hominis in debita corporali quantitate, deinde in eleganti membrorum dispositione et proportionē, postremo in coloris venustate consistit.»

Cæterum ad Marianæ pulchritudinis commendationem facit et illud, quod Galatinus ⁶ annotavit, omnia Virginis membra a vertice capitis ad ungues usque pedum, omnesque sensus ejus et cogitationes animæ imperio absque omni repugnantia obtemperasse, usque adeo quidem ut oculi ejus nihil inhonesti, nihil illiciti unquam aspexerint: imo ut oculos nunquam elevarit, sicut cæteri homines facere solent, sed semper nisi Deum oraret, humi defixos tenuerit. Atque inter cæteras perfectiones eo spiritu prophetiæ donata est, ut si forte aliquid inconcessum seu illicitum vel auditura, vel visura esset, illico ejus aures et oculi clauderentur: ita ut non nisi voluntati divinæ deservire viderentur. Esi vero divinare non possum, ex quo fonte Galatinus ista depromat, tamen nihil dubito; quin prudentes omnes narrationem ejus credibilem esse fatebuntur, præsertim qui cum eodem Galatino in Maria gratiam puræ et illibatæ Conceptionis agnoscunt. Ac nimis profecto stupidum et insulsum esse necesse est, qui in hac sacra semper et admiranda Virgine summæ animi dotes semper latuisse putaverit, ut illæ in ejusdem incessu, sermone, gestu, oculis totoque corporis habitu non apparerent, neque mirificam lucem sive bonis, sive malis multis afferrent.

Itaque non illam vel pupugit, vel polluit illa spiritus carnisque collectatio, quæ vel invitos etiam justos et quamlibet sanctos exercet, nec parum impuritatis in tota illorum vita commisceat, sæpeque ut in via Domini minus expedite procurrant efficit, præsertim si sublime illud Dei mandatum intueantur, *Sancti estote, quia ego sanctus sum* (Levit. XI, 44). Quod mandatum Maria præ cæteris exacte servavit, nullam sanctitatis vel partem vel exercitationem, quæ in hominem mortalem cadat prætermittens: utpote mulier illa fortis, quam Salomon in Spiritu cognovit, ac rarissimam esse præmonstravit (Prov. XXXI, 10). Hæc sola spiritualibus præpotentis Dei gratiæ armis instructa, cæteros quantumvis strenuos et invictos Dei milites, longo post se intervallo reliquit, tanto in vincendis malis generosior atque felicior, quo ab omni carnis rebellionē spiritum infestante liberior, ac in omnibus virtutum studiis et officiis præstandis expeditior

⁴ Vide lib. I, Gratia spiritualis beatæ Mechtildis. arcanis Catholicæ veritatis, cap. 5.

⁵ Lib. De laudibus beatæ Virginis. ⁶ Lib. VII, De

perfectiorque. Vicit in illa, si in ullo alio, quæ nostra est victoria fides, vicit plenitudo legis charitas : vicit regina virtutum iustitia : vicit angelicam vitam referens perpetua puritas : vicit denique summus virtutis omnis amor et ardor, sacrificium Deo gratissimum dixeris, in quo illa non autem merendi, quam vivendi finem fecit. Enimvero quid non pium et sanctum, summaque gravitate plenum exprimeret ac monstraret illa, cujus cogitatio, cura et voluntas omnis in lege Domini noctes ac dies versabatur, ut etiam dormiente illa, sicut meminit Ambrosius ⁷, Mariæ vigilaret animus, qui frequenter in somno aut lecta repeteret, aut somno interrupta continuaret? Igitur quod Sponsa loquitur in libro Canticorum, *Ego dormio, et cor meum vigilat* (Cant. v, 2), ad hanc etiam Virginem pertinet, ut Rupertus ⁸ annotavit.

Quod si de spirituali somno hæc accipiantur, Maria utique cum dormire videretur, tunc vel maxime vigilavit. Ille enim eximie piorum vereque spiritualium hominum mos est, in medio mundi strepitu ac frequenti negotiorum tumultu ita versari, ut crebro velut surdi, cæci et omnino aliud agentes, adeoque dormientes esse videantur. Vigilant interea, sed Deo vigilant, divinæque contemplationi, nulla mundi, sed vix etiam sui ratione habita, dum animus velut a corpore sejunctus, et cum Deo conjunctus, mirabiliter peregrinatur. Sed o vere suavem et salutarem somnum, qui non modo Magdalenam, sed nostram quoque Mariam corripuit et oppressit, ut omnium rerum oblita, illud unum et summe necessarium toto pectore complecteretur, partemque optimam electam studiosissime conservaret. Tribuant alii quantum velint, Moysi, Elie, Joanni, Paulo, aliisque sanctissime jam olim philosophantibus, et in contemplante vita multum exercitatis. Quis vero, si sapiat, Mariam his omnibus in summa sapientia et contemplatione divina peritissimam non anteponat? Mariam, inquam, sacris rebus adeo deditam, ut summo æternoque bono inde a primis annis intente vacaret, et vacando videret simul et gustaret, quam suavis esset Dominus (Psal. xxxiii, 9), et *quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde* (Psal. lxxii, 4). Igitur illa jam puerpera facta, et circa puerum Jesum sollicita, non alia de re magis a Luca commendatur (Luc. ii, 7), quam quod omnia quæ acciderent, sedulo, more suo videlicet, conservaret, et in corde suo accurate conferret. Certe quod ad visiones divinas et cœlestes revelationes attinet, quales Paulo licet ante blasphemio, et Ecclesiæ persecutori Deus mirabiliter patefecit (I Tim. i, 15; II Cor. xii, 4), eas tam sanctæ, tam sapienti, tam dilectæ Matri haudquaquam denegavit, sicut Rupertus ⁹ etiam animadvertit. Quid si et ipsa sive in corpore, sive extra corpus, in paradysum abriperetur, sic in divinitatis arcanis et mysticis rebus instructa, nullus ut assequi possit mor-

talium, quæ illi soli beatissima Trinitas non modo per angelos, sed etiam per seipsam voluit manifestare? Ut hic etiam locum habeat illud : *Fecit mihi magna qui potens est* (Luc. i, 49).

Sic ergo statuamus, Mariam a primis infantiae pueritiæque suæ annis non solum accepisse, sed et conservasse, et excoluisse summa summi Dei munera, ut si ullus in terris alius a Deo dilectus, tum illa quidem in omni benedictione spirituali (Ephes. i, 3), sicut Paulus loquitur, benediceretur, sanctaque semper esset in conspectu ejus, et viveret immaculata. Quæ divinam erga se benevolentiam charitatemque maximam intelligens, quo plenius per ætatem suam auctorem agnovit, eo vehementius illi uni vacare, et amantem redamare curavit, nihil omnino intermittens, quod ad summum illud bonum sibi conciliandum atque demerendum posset excogitare. Quid autem amanti, et Deum amanti difficile, imo quid non jucundum esse videretur? Amica speciosa, qua nihil Deus habebat charius, jam tum cœlesti amore velut multis jaculis vulnerata, et una ex millibus ad castissimos amplexus electa, o quantos æstus, o quantos ignes noctu diuque persensit? Quem vero modum ac finem amandi teneret, cui dulcissimus ille et suavissimus Dei Spiritus pius et amantes ciere lacrymas, quam ad inenarrabiles gemitus provocare, cujus sensus omnes penitus occupare et pascere, cui tam divinos subinde impetus afferre, mens ut illa mirificis splendoribus illustrata, et divinis ardoribus æstuans, in suavissima summi boni contemplatione quodammodo deficere videretur? Nisi fortasse id Mariæ negamus, aut Deum negasse dicimus, quod aliis et longe quidem inferioris ordinis amicis pietas illa immensa sæpe et ultro concessit, ut divino amore velut inebriati, et e sensibus alieni, non nisi divina sentire et eructare possent. Quid vero Maria felicius, quæ ubicunque degeret, sempiternum illud numen ob oculos sibi contemplandum proponere, tantam majestatem intime revereri, Patrem in Spiritu et veritate semper adorare, nihil nisi purum et divinum puro illo sanctoque pectore concipere atque conservare? Quod si qua mens humana unquam in terris, inter Sponsi cœlestis hæsit brachia, et beatissimum illud tulit osculum, quod nemo scit, nisi qui accipit, Mariæ profecto mens illa fuit incredibili numinis charitate flagrans, et ex illo summo bonorum fonte summam sæpe voluptatem hauriens, ut rerum omnium, adeoque sui velut immemor, in excessu mentis diceret (Psal. xxx, 23) : *Quid enim mihi est in cælo? et a te quid volui super terram? Defecit caro mea et cor meum : Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum* (ibid. 26). *Introduxit me Rex in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem* (Cant. ii, 4). *Inveni quem diligit anima mea* (Cant. iii, 4) : *nec dimittam nisi benedixerit mihi* (Gen. xxxii, 26). Ego

⁷ Lib. ii, De virginit. ⁸ Lib. vii, Comment. in cantic. Cantic. ⁹ Lib. iii, In Cant. can.

dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter filia (Cant. vi, 2). Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum (Psal. LXXXIII, 3).

Etsi vero indecorum videri potest, institutum de purissimæ Virginis moribus narrationem impuri apostatæ vel sola mentione interrumpere atque contaminare, tamen facere non possum, quin hoc loco Lutheri testimonium interponam. Is passim insultat Catholicis, Deum in hac vita diligere, legem ejus impleri posse asseverantibus, ne alioquin illius præcepta credentibus impossibilia, et Christi onus non leve, sed intolerabile nostris imponi humeris vanissime judicetur. Contra vero Lutherus vociferatur, ne in sanctis quidem fuisse, vel nunc esse aliquid, a quo Deus ex imo pectore omnibusque viribus et membris ita, ut par est, adametur, lexque divina ex amore et voluptate præstetur¹⁰. « *Detis*, inquit, *mihi ejusmodi mortalium quemquam.* » Nec diffitetur interim, suam conscientiam ita esse constitutam, ut ne scintillulam quidem charitatis, sed igneum clibanum pravæ cupiditatis in se ipso sentiat : imo vero damnatum, maledictum ac Satanæ subjectum esse, quidquid in se, ipse reperiatur. Nos vero testanti de se Luthero non gravatim hæc in parte credimus, quando Dei charitas nulla, sed mera tyrannis Satanæ in hostem Ecclesiæ publicum eadit. Mariam vero fidenter damus atque proferimus, ut cupiditatis omnis expertem, ita veræ et debite charitatis abundantem, et quæ divinam legem non minus obedenter et exacte observavit, quam sapienter intellexerit. Idque verbis ejusdem Lutheri comprobari potest, qui, ut alibi monuimus, aperte fateatur, Mariam sic plenam dici gratia, ut omnis peccati pura, nihil nisi quod divinum esset, faceret omitteretque. Sed fortasse libet lectori non tam nos balbutientes, quam Patres de Mariæ vita disserentes audire.

Ex Patribus illustris est Ambrosius¹¹, qui Mariæ vitam virtutis formam, omniumque disciplinam appellat, in qua secretum verecundiæ, vexillum fidei, devotionis obsequium mirabiliter fulserint. « *Virgo erat non solum corpore*, inquit, *sed etiam mente, quæ nullo doli ambitu sincerum adulteraret affectum : corde humilis, verbis gravis, animi prudens, loquendi parcius, legendi studiosior, non incerto divitiarum, sed in prece pauperis spem reponens : intenta operi, verecunda sermone, arbitrium mentis solita non hominem, sed Deum quærere, nullum ledere, bene velle omnibus, assurgere majoribus natu, æqualibus non invidere, fugere jactantiam, rationem sequi, amare virtutem.* Quando ista vel vultu læsit parentes ? quando dissensit a propinquis ? quando fastidivit humilem ? quando derisit debilem ? quando vitavit inopem ? » Nec multo post subjicit : « *Nihil torvum in oculis, nihil in verbis proceax, nihil in actu inverecundum, non*

grossus fractior, non incessus solutior, non vix petulantior : ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis. » Bona quippe domus in ipso vestibulo debet agnoscere. Inter alia vero quæ Mariæ tribuit Ambrosius, annumerantur ciborum parcimonia, officiorum redundantia, dies jejuniis congeminati, et quod victum obvium ad necessitatem, non ad voluptatem ceperit, omniaque demum virtutis impleverit officia, ut non tam diceret quam doceret. Breviter, talis Maria fuit, si Ambrosio credimus¹², ut unius vita omnium sit disciplina. An vero Chrysostomum, qui ab ore aureo dictus est, audire porro delectat ? « *Erat Virgo*, inquit, *per cuncta mirabilis, cujus animam decebat ab omni esse tumultu cogitationum immunem, quæ tanti electa est ministra mysterii.* » Et rursus in alia oratione, quæ Latine nondum exstat¹³ : « *Beata Maria ultra omnem humanæ naturæ modum, modestiam ac temperantiam excoluit, ac ob id universorum Dominum in utero gestare promeruit.* Quod si qua virgo alia, majore modestia, vel ampliore puritate, aut maturitate præter hæc ornata existisset, illam sibi Dominus præ hæc ipsa omnino in habitaculum elegisset. » Quam Chrysostomi sententiam Basilii¹⁴ quoque Magni confirmat, sic Mariæ virginitatem prædicans, ut ad effectum Spiritus sancti excipiendum nihil illi æquale, nullamque puritatem inter homines uspiam aptiorem reperiri potuisse testetur.

Igitur et Hieronymus¹⁵ Mariam veluti speculum virginibus omnibus contemplandum præbet, et unamquamque illarum hac voce compellat : « *Proponere tibi beatam Mariam, quæ tantæ existit puritatis, ut Mater Domini esse mereretur.* Ad quam cum angelus Gabriel in viri speciem descendisset dicens, *Ave, gratia plena, Dominus tecum*, consternata et perterrita, respondere non potuit. Nunquam enim a viro fuerat salutata. Denique nuntium discit et loquitur. Et quæ hominem formidabat, cum angelo fabulatur intrepida. » Sed et Petrus Damianus¹⁶, quod ab aliis pluribus est traditum, perspicue docet, Mariam in activa et contemplativa vita tam sedulo fuisse versatam, ut nec actio contemplationem minueret, et contemplatio non desereret actionem. « *Considera*, inquit, *quia ipsa est, quæ in contemplativæ dignitatis supervecta dulcedine, in ipsius Dei substantiam lucidiores infixit obtutus. Læva ejus*, inquit, *sub capite meo et dextera ejus amplexabitur me (Cant. ii, 6).* » De illa itidem scriptum esse dicit in eodem¹⁷ Canticorum libro : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Sicut enim lilium inter spinas (Cant. ii, 2), sic beatissima Virgo Maria enituit inter filias : quæ de spinosa propagine Judæorum nata, candescebat munditia virginæ castitatis in corpore, flammeescebat autem ardore geminæ charitatis in mente,

¹⁰ In postilla circa Evang. Dominicæ 3 a Trinit. ¹¹ Lib. ii, De virginit. ¹² Hom. 4 in Matth. ¹³ Hom. in Domini hypapant. ¹⁴ In orat. de humana Christi generat. ¹⁵ In epist. ad Eustoch. De custodia virginit. ¹⁶ Serm. i, de Mariæ Nativit. ¹⁷ Serm. 3, de Mariæ Nativit.

flagrabat passim odore boni operis, tendebat ad sublimia intentione continua cordis.

His Patribus Epiphanium adjungam, non illum Constantiæ Cypri episcopum, sed Constantinopolitanum presbyterum, qui magno se usum studio dicit in Græcis auctoribus relegendis et excutientibus, ut de Mariæ vitâ non solum credibilia, sed et vera firmaque proferret, rejectis interim malæ fidei scriptoribus, inter quos nominat Jacobum quemdam Hebræum, qui fortassis dicti Protevangelii auctor est, Aphrodisianum Forsam, Joannem Thessalonicensem, et alterum Joannem falso cognomento theologum, qui Mariæ historiam parum sincere tractassent. Refert igitur inter cætera hic Epiphanius, sicut et supra commemoravimus, Mariam cum pater adhuc viveret, Hebraicas litteras didicisse, fuisseque εὐμαθῆ καὶ φιλομαθῆ, et quamvis orbatam parentibus, non solum in sacris Litteris, sed etiam in lana, lino, serico et bysso laborasse: illam præterea in sapientia et intelligentia super omnes illius sæculi adolescentulas cunctis admirationi fuisse, quæ et vere consueverit ea, quorum usus in templo esset sacerdotibus. « Alebatur autem ex templo, inquit, donec propter ætatem non deceret illam inter sacerdotes versari, et sponsum Joseph virginitatis suæ custodem accepit. » De moribus Virginis hoc etiam annectit: τὸ δὲ ἦθος αὐτῆς ἦν τοιοῦτο, σεμνὴ κατὰ πάντα, καὶ ὀλιγόλογος, ταχυπήκοος, εὐπροσήγορος, ἀπαρρησίαστος πρὸς πάντα ἄνθρωπον, ἀγέλαστος, ἀτάραχος, εὐπροσκύνητος, τιμητικὴ, τιμῶσα καὶ προσκυνοῦσα πάντα ἄνθρωπον, ὥστε θαυμάζειν ἅπαντας πρὸς τὴν σύνεσιν καὶ τὴν λαλίαν αὐτῆς. Omitto cætera, nec aliam interpretationem Græcis verbis adjungam, quam quæ apud Nicephorum Calixtum¹⁸ exstat, Lango traductore, ubi hæc ipsa Epiphanii oratio non solum de Virginis moribus, sed etiam de modo formæ et staturæ ejus repetita est in hunc modum: « Erat Maria in rebus omnibus honesta et gravis, pauca admodum eaque necessaria loquens, ad audiendum facilis, et perquam affabilis, honorem suum et venerationem omnibus exhibens, statura mediocri, quamvis sint, qui eam aliquantulum mediocrem longitudinem excessisse dicant. Decenti dicendi libertate adversus omnes homines usa est, sine risu, sine perturbatione, et sine iracundia maxime. Colore fuit triticeum referente, capillo flavo, oculis acris, subflavas et tanquam olivæ colore pupillas in eis habens. Supercilia ei erant inflexa et decenter nigra: nasus longior, labia florida et verborum suavitate plena: facies non rotunda et acuta, sed aliquanto longior, manus simul et digiti longiores. Erat denique fastus omnis expers, simplex, minimeque vultum fingens, nihil mollitiei secum trahens, sed humilitatem præcellentem colens. Vestimentis quæ ipsa

gestavit, coloris nativi contenta fuit: id quod etiamnum sanctum capitis ejus velamen ostendit. » Et ut paucis dicam, in rebus ejus omnibus multa divinitus inerat gratia. Sed enim quæ apud Græcum Epiphanium leguntur, sensum aliquanto illustriorem efficere possunt, eumque Latinus interpres nescio an satis per omnia sit assecutus. Recte Mariam prædicat simplicem, ab omni fastu alienam et quæ humilitatem præcellentem coleret, quæ insuper pauca eaque necessaria loqueretur, ac aliis multum deferret. Verum his non satis respondet quod idem adjungit, Mariam adversus omnes dicendi libertate usam esse: tum de suo assuit, eam libertatem fuisse decentem, cum Epiphanius tantum scripserit ἀπαρρησίαστος, quasi diceret, in loquendo cum aliis audaciam illi defuisse. Id enim proprium est sanctarum virginum, ut si usquam, tum in colloquendo sint verecundæ, parcique sermonis, sine omni vitio muliebris loquacitatis. Hinc est quod Ambrosius¹⁹ in Maria verecundiam laudat, imo et erubescuntiam, majoremque pudorem quam in mulieribus esse solet, eidem ascribit. Et digna Bernardo²⁰ vox est: « Solent virgines quæ vere virgines sunt, semper pavidæ, et nunquam esse securæ: et ut caveant timenda, etiam tuta pertimescere. » Sunt interim fide digni testes, qui Venetiis noverint Titianum pictorem nostro sæculo celebratissimum, apud quem exstare dicunt exemplar sacræ picturæ ex archetypo Lucæ evangelistæ, ut arbitrantur, exceptum. Cæterum in eo spectantur omnes illæ notæ, quas non solum Epiphanius, sed et Nicephorus jam a nobis commemoratus expressit. Meminit et Cedrenus²¹, quæ statura corporisque habitus et forma Virgini fuerit, sed fortassis Epiphanium secutus in hac descriptione: « Erat, inquit, statura mediocri, subfusca, fulvo crine, oculis fulvis ac mediocribus, magno supercilio, naso mediocri, manibus ac digitis longis, vestes amplexans nullo colore tinctas. » His non male consonant, quæ Anselmi operibus ascripta hoc modo leguntur: « Maria Dei Genitrix didicit Hebraicas litteras, adhuc patre ejus Joachim vivente. Erat docilis, amans doctrinam, et circa sacram Scripturam perseverabat. Opus vero manuum ejus lanae, lini et serici. Erat itaque locus distinctus in domo Domini, scilicet in templo, prope lævam altaris: ibi stabant virgines solæ, et divino officio peracto ibant omnes ad propria. Maria vero perseverabat et custodiebat altare et templum, sacerdotibus ministrans. Mos ejus erat modicæ loquelæ, expeditæ obedientiæ, munde conversationis, sine audacia, sine risu, sine turbatione, sine ira, benigne salutans, eloquentiam ejus homines mirabantur. Fuscus habebat oculos, rectos aspectu, nigra supercilia, mediocrem nasum, vultus ejus longus, longæ manus, longi digiti, mediocris staturæ, per-

¹⁸ Lib. II, Eccles. hist., cap. 25. ¹⁹ In cap. I Luc. ²⁰ Hom. 3, de beata Virgine. ²¹ In Compendio histor.

severius in orationibus, ferens pannum proprii coloris, lectioni, jejuniis et labori manuum, et omni bonæ virtuosæque operationi se dederat. »

Quæ omnia verbis quidem simplicibus exponuntur, sed si sincere judicabimus, multa et præclara, in mulieribus vero rarissima, et singulari tamen commendatione digna continent ornamenta virtutum, quæ tota posteritas in hac Virgine simul et admiretur, et nunquam satis imitetur. Quod si isthæc fortasse sectariis non admodum probentur, qui ethnicis etiam sæpe magis quam ecclesiasticis rerum scriptoribus fidem accommodant : at pios tamen multos si non oblectabunt, certe non offendent, utpote cum canonem norint apostolicum : *Omnia probate : quod bonum est tenete* (I Thess. v, 21). Credat qui volet, hæc commentitia esse : ego vero tanto magis credenda dixerim, quo ipsorum fides minus habet periculi, quoque fructus major potest consequi, si iis aliique narrationibus veluti per manus traditis, nec paucorum suffragio corroboratis, convenienter utamur. Id vero fiet, si ex his velut quibusdam lineis augustissimam Domini et Dei nostri Matrem, velut in tabella depictam utcumque cognoscamus, ac sæpe quidem ob mentis oculos propositam habeamus. Exstat enim Ambrosianum ²² præceptum, quod non modo virginibus, sed et Christianis omnibus recte inculcari potest : « Sit vobis tanquam in imagine descripta virginitas vitæque Mariæ, de qua velut in speculo refulget species, castitas et forma virtutis. » Sicut et Sophronius ²³ dixit : « Christus Matrem Virginem elegit, ut ipsa omnibus esset exemplum castitatis, in qua veluti in speculo refulget forma virtutis. Habetis igitur in ea magisteria probitatis expressa, quid primum eligere, quid respuere, quid sequi debeatis. »

Cum his omnibus conjungi illa possunt, quæ in epistolis Ignatii reperiuntur, et ad Joannem evangelistam scripta esse dicuntur, sicut salutatio ipsa designat, et Bernardus ²⁴ agnoscit confirmatque ²⁵ Marcus Michael presbyter Cortonensis. Cujuscunque vero sint auctoris, res quidem ipsa cogit fieri, institutam de Maria narrationem vero esse consentaneam, sed et multo excellentiora de tanta Virgine merito prædicari. Fuit utique in persecutionibus et afflictionibus hilaris, in penuriis et indigentis non querula, erga inimicos placida et officiosa, in re læta æquabilis et modesta. Miseris et afflictis commiserationis affectum præstitit, ac impigre illorum subvenit necessitati : non defugit certamina contra vitiorum pestiferos impetus, et præsertim si fidei et pietatis defensio illius operam desideraret. Appellatur illic novæ religionis nostræ veræque poenitentiae magistra, et omnium pietatis operum apud fideles ministra, quæ et humilibus libenter se traderet, et in gratiam piorum se demit-

teret religiose, quantumvis interim ab omnibus mire collaudaretur, a Scribis autem et Phariseis innocenti multum detraheretur. Neque sum nescius, hanc qualemcumque descriptionem, quam nos aliquot in locis correximus, non Mariæ puellæ in templo versanti, sed a partu potius provectiorem jam ætatem attingenti congruere, quando nimirum illa post Filium in cælos assumptum, discipulis tum admirationi, tum venerationi præcipuæ fuit, multi ut eam velut cœleste prodigium, sacrarumque spectaculum reverenter invisere et secretiora quædam ex illa, tanquam fidei magistra, præcunctari solerent, sicut eadem epistola testificatur.

Quis vero ambigat, Marianis virtutibus, quæ in omnem illius ætatem duraverunt, sua etiam fuisse semina, suosque flores primosque fructus in prima illa ætatis institutione apparuisse, cum puella in templo habitans, omnis sanctimoniz pulcherrima et solidissima jecit fundamenta, annos undecim in Sanctis sanctorum transigens, sicut Evodius ²⁶ indicavit, priusquam sponso Josepho sacerdotum manibus ad custodiam traderetur? Vero tunc de illa dixeris, quod in Ecclesia publice decantatur : *Sacrarum Spiritus sancti sola Domino sine exemplo placuisti* : quodque de illa Richardus Victorinus ²⁷ affirmat : « Tota pulchra merito, quia pulchra facie, pulchra mente, pulchra corpore, quæ etiam principibus tenebrarum terribilis fuit. Deterrebat enim eos flamma charitatis, incendebant orationes et fervor devotionis, stupebant immunem a peccatis. Nemo enim tam sanctus, qui maculam non habuerit et defectum præter Mariam. » Ac rursus : « Videtur beata Virgo Maria non solum in omni gratia consummata, verum etiam in omni bono et dono, quod acceperat, confirmata. » Rupertus ²⁸ eandem Virginem esse ait, *cujus vita inclyta*, ut in templis publice decantatur, *cunctas illustret Ecclesias*. « Tu ²⁹, inquit, virtutum operatrix, ac totius sanctæ magistra religionis, qualem nunquam oculus vidit, qualis ab initio quando Eva facta est, non fuit, nec est, nec erit in cogitationibus suis, in verbis suis, in factis suis, in omni odore suavitatis, in omni flore et fructu honoris et honestatis. » Nec pigebit cardinalem Cusanum ³⁰ addere, virum si non eloquentem, at certe quidem eruditum, et qui suam pro Deipara sententiam dicat, nequaquam indignum. « Inter omnes homines, inquit, Maria Θεοτόκος; tam in activa quam contemplativa vita optimam partem habuit : ipsa enim sanctissima fuit, quia tabernaculum Altissimo sanctificatum. » Et rursus : « Quamvis multæ filiz seu animæ rationales illuminatæ verbo vitæ via electionis optimi divitias congregassent : sola illa illuminatissima turris Maria Θεοτόκος et Dei Mater supergressa est universas, ut merito illi in excellentia conveniat illud,

²² Lib. II, De virginibus. ²³ De Assump. beatæ Mariæ. ²⁴ Serm. 7, in Psal. xc. ²⁵ Lib. De viris illustribus. ²⁶ Neophorus lib. II, Ecclesiast. hist., cap. 3. ²⁷ Lib. II, De Emmanuele. ²⁸ Lib. v, in Cantic. ²⁹ Lib. IV, in Cantic. ³⁰ Lib. IV, Exercita, in Evang. dictum : Maria optimam partem elegit.

quod adepta est Maria Magdalena : *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea (Luc. x, 42)*. Unde porro ille ratiocinatur : « Si Maria Magdalena sedens secus pedes Jesu, ex auditu verborum ejus pervenit ad electionem optimi, suo modo, scilicet ut Maria Magdalena : o quam excellenter tunc elevata Virgo Maria super omnes celos, ad electionem optimi perducta est, quæ electa est esse Mater Jesu et Verbi et lucis et rationis et veritatis. O quam alte super omnes visiones intellectuales ipsa unum illud invisibile videt : et quam sano palato unum fontem vitæ gustavit et gustat. Si David ad hoc elevatus est ut diceret, *Gustate et videte quam suavis est Dominus (Psal. xxxiii, 9)* : merito ipsa quanto altior omnibus prophetis, tanto perfectius videt, vidit, gustat et gustavit ipsum, apud quem est fons boni, qui solus est hoc unum bonum, quod omnia appetunt. *Elegit igitur ipsa hanc optimam partem, quæ non auferetur ab ea*, quoniam eligere est unire. » Cusani vero æqualis, imo et amicissimus fuit Dionysius Carthusianus ³¹, doctor exstaticus merito celebratus, et in laudatione Virginis admodum copiosus. Testatur et ille Virginem inde ab initio sui conceptus maximis Dei donis exundasse, quæ nullum verbum illicitum dixerit, nullum indecentem habuerit motum, nullum impudicum stimulum senserit, ab omni inordinatæ passionis affectu semper immunis, sensuallitate illius rationi nunquam vel leviter adversante. Hanc unam dicit ad originalis perfectionem justitiæ pervenisse, quæ non modo trium theologiarum, sed etiam duodecim moralium virtutum catenam pulcherrimam absolverit, studiis interim et exercitiis contemplativæ vitæ cum primis intenta, quæ et sapientissimum Adam in statu innocentie versantem omni virtutum ac donorum copia et perfectione longe superarit, et medio interim modo inter beatorum et viatorum vitam incesserit. Quid

vero si poetam Christianum, pium et disertum asciscamus, qui hoc nobis caput absolvat, simulque suo earmine Mariæ in templo studia et mores exponat ? Is Baptista Mantuanus ³² est, in hunc modum non minus vere quam eleganter canens :

*Assiduis veterum studiis oracula divum
Pervigilique legens cura Mosemque piumque
Isaiam, mœstisque visum qui versibus urbem
Plorat, ab ingenio curas, a lumine somnos
Sedula pellebat, parvo sua vota sacello
Supplicibus palmis narrabat, et ore supino
Otia nulla die carpens, nulla otia nocte,
Cura tibi somnique brevis quæ pasceret artus,
Pauperibus mensis genium fraudabat et ora,
Et castigato tolerans jejunia ventre
Carmina discibat, sanctique poemata regis,
Qui tetricis olim fidibus cantabat ad aras,
Sacraque fatidico psallebat ad organa cantu.*

Et paulo post :

*Nunc lanam pingebat acu, nunc pensa trahebat
Serica, et immixtis per licia pendula filis
Vela sacerdotum sacros texebat in usus.
Terrenum nihil ore sonans, inclusa latensque,
Plena Deo pectus, toti gratissima cœlo,
Nemosæque animo vires : semperque voluntas
Justitiæ rectique memor, moderamine certo
Discordes animæ motus luxumque domabat.
Qualis purpureo radicans carbunculus ore
Obscuros inter lapides gemmasque minores
Splendet.*

Atque hic demum receptui canentes finem libro primo imponemus, non quod satis de Mariæ ortu, pueritia, moribus dictum esse putemus, (quid enim ad tantæ Virginis gloriam atque splendorem satis offerri unquam posset ?) sed quod hactenus allata, humano quidem candidoque lectori sufficere arbitremur, ut bonæ voluntatis nostræ in hoc tam præclaro argumento testimonium aliquod habere, et, si dignabitur, aliqua ex parte probare possit. Jesu Christo Opt. Maxim. Redemptori et Mariæ incomparabili Virgini Matri in cœlo terraque tum gratia, tum gloria.

³¹ Lib. I, II et III, De præconio et dignit. Mariæ.

³² Lib. I Parthenæ Marianæ.

LIBER SECUNDUS.

DE B. VIRGINIS MARIE ADMIRABILI ET PERPETUA VIRGINITATE, ALIISQUE REBUS ANNEXIS.

PRÆFATIO.

Expedite priore libro in his, quæ ad Mariæ ortum, pueritiam et vitam puellarem faciunt, proximum esse putamus, ut ejus virginitatem describere, et adversus multorum hostiles impetus vindicare, duce Christo, pergamus. Etenim hoc insigne donum illam etiam puellam admirabiliter illustrat : hæc virtus in ipsius vita et moribus, ut

alibi nusquam, elucet : hoc nomen illi proprie convenit, ut quemadmodum Abraham Pater, quia est super omnes patres, et Paulus Apostolus, quia super omnes apostolos, dicitur, sic et Maria præcæteris Virgo, et Virgo virginum ab Ecclesia prædicetur. Virgo, inquam, beata inprimis et gloriosa, adeoque incomparabilis, quam cum humanæ tum

angelicæ generationes pro dignitate nunquam extollant. Cæterum ut perspicua sit magis isthæc omnis tractatio, quæ non ita breviter potest absolvi, operæ pretium facturi videmur, si velut viam adsequentia munientes, diversa virginum genera primum exposuerimus.

Habet suas mundus virgines, ex quibus ethnici jam olim Junoni, Palladi, Dianæ, Vestæ sacerdotes et sacrorum antistites, id est primarias dæmonum cultrices, magno studio assignabant. Habet suas etiam virgines Ecclesia, et in his longe ditior atque illustrior veteri Synagoga, quod virginitas apud Israelitas inculta jaceret atque neglecta, ut perpauci manerent cœlibes, iidemque tantum non infelices vulgo existimarentur. Nec unius quidem classis virgines tenet Ecclesia, cum Christus ipse inter virgines prudentes ac fatuas (*Matth. xxv, 2, 3*), licet in uno eodemque regno versantes, aperte distinguat. Facit præterea triplex eunuchorum genus, nativum, factitium, voluntarium: postremo duntaxat palmam tribuens, in quo sane virgines et sancte continentines omnes includit. Hi quippe sunt eunuchi evangelici, qui sponte seipsos propter Dei regnum castrarunt vel absciderunt (*Matth. xix, 12*), hoc est, qui non natura vel necessitate coacti, sed libera voluntate commoti ac religionis ergo continentiam colunt, suum haud dubie præmium, si in ea virtute persistent, inter cœlites consecuturi. Hos Tertullianus¹ spadones appellat voluntarios, qui Dei regno parantur, et suæ vel virginitatis, vel continentiæ mercedem a Domino expectant et impetrant, teste Cypriano². Sunt et coactæ virgines, quia non volentes, sed alieno imperio, vel necessitate quadam adactæ, suum servant cœlibatum. At coacta virginitas flagitia libenter admittit, eodem teste Tertulliano³. Sunt et ostentatitiæ, ut idem appellat, quæ nimirum pudicæ videri magis quam re ipsa esse contendunt, et externa specie castitatis hominum quidem, sed non Dei oculos fallere possunt. Sunt præterea hæreticæ virgines, ut olim apud Manichæos, Arianos et Donatistas exstabant, quæ carnis duntaxat, non cordis retinent puritatem. Ut enim Augustinus⁴ tradidit, « virginitas in carne, corpus intactum; virginitas in corde, fides incorrupta. » Quare ut maxime paucorum sit virginitas in carne, tamen omnium in corde debet persistere, qui Christo sponso nomen in baptismo dederunt, ne spirituali alioquin adulterio polluti, et sincera fide destituti, Christum animarum sponsum amittant. Quod si Chrysostomo credimus, hæreticorum continentia omnifœda libidine flagitiosior habenda est, ac illorum virgines pro scortis habet, haberique vult Hieronymus⁵. Sunt demum Christianæ et evangelicæ virgines, quæ in prophetis etiam Litteris, præsertim apud Isaiam commendantur (*Isa. lvi, 4*), et a Paulo apostolo descri-

buntur (*I Cor. vii, 57*), quod et corpore et spiritu suam tueri sanctimoniam norint. Ex his quædam ad tempus, quædam per omnem vitam in sancto cœlibatu perseverant. Rursus harum nonnullæ castitatem suam sacri voti nuncupatione confirmant, quoniam se Christo dicaverunt, et a carnali concupiscentia recedentes, tam carne quam mente se Deo voverunt, ut loquitur Cyprianus⁶: aliæ ut libertate sua gaudeant, nullam voti adhibent religionem. Et Augustinus⁷ quidem virginum nomen ac honorem vix aliis defert, quam continentiae sanctæque virginitatis, ut ipse vocat, sectatoribus ac sectatricibus, a quibus carnis integritas ipsi corporis et animi Creatori vovetur, consecratur atque conservatur. Qui præterea virginalem hanc virginitatem, et perpiam continentiam ab omni concubitu immunitatem tanti facit, ut angelicam portionem, et in carne corruptibili incorruptionis perpetuæ meditationem appellet, ad quam Christus etiam suos fideles exhortatus sit, cum diceret: *Qui potest capere, capiat.* (*Matth. xix, 12.*) Inprimis vero mirificæ virginitatis et custos et prædicator fuit Paulus (*I Cor. vii, 40*), ut hinc virginum pronubus a Basilio appelletur, omnes sui similes esse percipiens, et in hac virtute commendanda tam sedulus, ut a nuptiis detertere videatur, et perpetuam continentiam viduali simul et conjugali pudicitiae anteponat. In eundem sensum tota conspirat antiquitas, ac virginitati tribuit pudicitiae principatum, multisque modis illorum damnat errorem, qui virginitati conjugium audent exæquare. His de rebus nos alibi disseremus, sat habentes nunc carptim aliquid attingere, majore ut in pretio habeatur virtus, quæ tantum non sordet hodie, maleque olet sectariis, virtus, inquam, evangelica, litteris et exemplis apostolicis confirmata, tum multis Patrum scriptis et encomiis illustrata, ac demum inter præcipua Ecclesiæ Christianæ ornamenta tum a nostris, tum ab ethnicis scriptoribus eximie commendata. Cæterum ut ad nostram Virginem redeat oratio, fuit illa utique non de sæculi virginibus, ut Hieronymi more loquamur, non e Judaicis Evangelium ignorantibus, non e fatuis lucente oleo destitutis, non ex dubiis et vacillantibus, aut mente corruptis, quarum ingens proventus ubique gentium et omnibus sæculis esse consuevit; fuit autem Virgo una inter pudicas pudicissima, inter bonas optima, inter sapientes sapientissima, inter religiosas religiosissima, Virgo carne, Virgo mente, Virgo professione, ac demum illius absolutum exemplar virginis, qualem Paulus omni ex parte sanctam esse postulat (*I Cor. vii, 54*), Virgo, inquam, et corpore et spiritu sola Mater simul et Virgo, Mater Christi et Virgo Christi, uti apud Augustinum legimus⁸.

Etsi vero nulli non Christiano cognitum, et a

¹ Lib. 1, Ad uxorem. ² Lib. De disc. et habitu virginum. ³ Lib. De velandis virginibus. ⁴ In Psal. cxlvii, et tract. 15 in Joannis evang. ⁵ In Epist. ad Eustoch. de cust. virgin. ⁶ Lib. De disc. et habitu virginum. ⁷ Lib. De sancta virgin., cap. 11, 18 et 50. ⁸ Lib. De sancta virginitate, cap. 6.

pueris etiam celebratum, magnoque tot sæculorum et populorum consensu comprobatum est, Mariam Virginem et singularem Virginem existere : quis enim nisi fortasse impius aut insanus, perspicuis apostolici Symboli verbis reclamet ? tamen hæc ipsa fidei nostræ confessio, si paulo penitius inspicatur, multa certe, quæ non solum imperitos et simplices, sed et doctos exerceant, magnumque usum et fructum afferant Ecclesiæ, suo ambitu comprehendit. Et cum hæc ipsa Mariæ virginitate conjuncta sunt non pauca, nec omnibus obvia, et merito tamen considerata divinæ Scripturæ testimonia in quibus arcana quædam religionis nostræ mysteria continentur, ac sane utiliter excutuntur. An vero dormit ? imo lapidem omnem movet Satan, tenebrarum teterrimus simulque impurissimus princeps, ut summam Mariæ puritatem ac propriam ejus virginitatem cominus aggre- diens, eam vi magna convellat. Hoc igitur duce tot Judæorum, ethnicorum, philosophorum, hæreticorum agmina funesta prorumpunt, ne Matrem Domini vel ante partum, vel in partu, vel post partum incorruptam perdurasse, constanter mundus agnoscat, ac prædicet Ecclesia. Unde complures et eximii Patres, quorum postea meminerimus, multum in eo studii ac operæ posuerunt, ut probarent : quod Mariam perpetuam Virginem profite- mur, id et impiis probabile, et orthodoxis con-

stans solidumque dogma videri debere, a quo ne latum quidem unguem sit fas ulli discedere. Accedit, quod in hac foeda tot opinionum atque sectarum colluvie, quam gignit ætas nostra ferrea, laudquaquam desint novatores, qui Deiparæ propriam ac illustrem a virginitate laudem et gloriam non solum clam invidere, sed palam etiam subripere moliantur. Etenim quod libet, id etiam sibi licere plerique putant, ut sepultos veterum hæreticorum cineres in orbem revocent, et damnato serpenti adversus promissam et benedictam illam a Deo mulierem pugnanti, perquam gnaviter famulentur. Quapropter nobis vitio vertendum non arbitramur, sed hujus temporis calamitati, et præsentis operis necessitati potius ascribendum, si librum hunc proximum, eumque integrum, Mariæ virginitati tribuerimus, in quo partim cum veteribus, partim cum recentioribus Mariomastygis aperto Marte congrediamur, ac pro nostra quidem virili oppugnata veritatis causam, ut res ipsa postulat, adversus hostes Ecclesiæ verbique divini corruptores vindicemus. Utinam vero quod ex animo desideramus, id Mariæ Filio adjuvante præstare possimus, illudque consequamur, ut quæ vulgo in hoc argumento non satis evoluta et percepta esse videntur, hæc qualicumque opera multis tum explicatiora, tum illustriora reddantur.

LIBER SECUNDUS.

De Mariæ admirabili et perpetua virginitate.

CAPUT PRIMUM.

Multa quidem superiore libro exposuimus, quæ ad Mariæ conceptum, ortum, pueritiam spectant, ac plane convincunt, eam divinitus promissam, diu exoptatam, ex Joachim et Anna præclaris parentibus procreatam, et in templum Domini Hierosolymitanum adductam, ibique undecim annis, si Evodio ¹ credimus, persancte nutritam et institutam fuisse. Quæ autem et qualis hæc Virgo fuerit, si cum omnibus omnium ætatum, sive virginibus, sive mulieribus conferatur, id porro excutiamus. Virgo est isthæc in locum primæ virginis, quam serpens in paradiso decepit (*Gen. iii, 5*), cooptata, statimque post primum hominis lapsum a Deo promissa, quæ jam nata, cum nubilis esse cœpisset, a Dei legato Gabriele innocens, morigera et gratia plena primum Nazareti inventa ac salutata est. Virgo ex terreno quidem Adam nata, sed terra cœlesti imbre fecunda, et aratro Spiritus sancti culta, atque ut Salvatorem mundi germinaret, unice benedicta. Virgo magni patriarchæ Abrahamæ, si non modo genus, sed fidem quoque spectes. Virgo inclyti regis Davidis, si promissionis et nobilitatis hæredem quæras, filia vere gene-

rosa. Virgo abscondita, Deoque magis quam hominibus nota, per quam vetus virginitatis opprobrium cum Mosaica lege conjunctum, penitus aboletur. Virgo, quæ supra legis morem et institutum, sineque cujusquam exemplo castitatem suam prima, uti monstrabimus, Domino consecravit. Virgo illis instructa et exulta dotibus, quæ sapientissimæ, religiosissimæ et ornatissimæ Virgini, imo et futuræ sui omniumque Conditoris parenti, vel maxime congruebant. Virgo non sterilis, sed fecunda : homini nupta, sed Deo plena : habens Filium, sed nesciens virum : semper clausa, nec tamen prole destituta. Virgo sine corruptione gravida, et in partu inviolata. Virgo ante conjugium, Virgo in conjugio, Virgo prægnans, Virgo lactans, Virgo perpetua. Virgo sine libidine concipiens Emmanuel, Virgo sine onere gestans uterum, sine dolore pariens Deum. Virgo tam auguste promissa, tam diu et ardentem expectata, tamque ab omni parte felix et perfecta, nullam ut aliam visa sit similem, vel habere sequentem. Virgo, cujus fœtus non temporaneus, sed momentaneus exstitit, ut perfectus idem Filius subito intraverit, dum concipere-

¹ In lib. inscripto Lumen.

vir, et sine mora egressus fuerit, cum nasceretur. Virgo matris gaudia sentiens, damna vero matris, incendia matris, libidinemque matris, et sordes angoresque parientis nec leviter quidem experta. Virgo virilis ignara consortii, quæ non solum in conceptu et partu illæsa, sed et gaudio plena, Deoque semper mansit conjunctissima, sic maternum exhibens munus, ut sibi virgineum decus augeter atque incredibiliter illustraret. Virgo carnis integritate, simulque mentis puritate præstantissima, reliquis antecellens mortalibus, et angelos ipsos antegrediens. Etenim quam puritatem cœlestes illi spiritus ex nativa obtinent conditione, quod sint a corporea concretionem omniique contagio remoti, eandem hæc Virgo per gratiam singularem adjuta, et simul arbitrii applicatis viribus sibi comparavit, et in illa terra, cui Deus maledixit (*Gen. iii, 17*), inviolate servavit. Virgo in carne vivens, et cum carne fœdæque voluptate nihil commune retinens, in lege Domini ambulans immaculata, quæ incessu, gestu, sermone modestissimam simul et sanctissimam et amabilissimam se undique proderet. Virgo sanctis et sanctorum ordinibus tanto excelsior, Deoque immortalis charior atque propinquior, quanto a concupiscentia, omni-que labe et lege peccati liberior. Nam incorruptio est, ut Scriptura divina testatur, quæ hominem Deo proximum reddit. (*Sap. vi, 20.*) Virgo una ob castitatem corporis mundissima, præ omnibus perpetuæ virginittatis laude cohonestata, primitiæ, Mater, Regina et Princeps virginum evangelicarum. Nam sacram viam invenit et prima demonstravit aliis, quæ homines integrum docet præstare cœlibatum, ut in carne vitam angelicam degant, et cœlestium spirituum puritatem æmulentur: ad ejus virginittatem omnis alia virginittas, quæ cogitationis libidinem, carnisque molestias effugere non potest, corruptio quædam possit existimari. Virgo demum tam sacra, pura, immaculata carne, mente, sermone, opere, aspectu atque contactu, ut suos inspectores, si sic dicere licet, virgines faceret, ejusque virginittas quasi virgines germinaret.

Quid plura? quod in Ecclesia tot est sæculis decantatum, atque uti putant, a Gregorio Magno profectum, id mihi jure quodam hic usurpare posse videor: « Sancta et immaculata virginittas, quibus te laudibus efferam, nescio: quia quem cœli capere non poterant, tuo gremio continuisti. Fremant interim ac fredeant dæmones, insultent ac furiant ethnici, subsannent ac torqueantur Judæi, calumniantur ac oblatrent hæretici, ne tot illustres Virginis nostræ dotes et prærogativæ in Ecclesia vel agnoscantur, vel deprædicentur. Ægros oculos et obcæcatos animos hic tantus splendor feriat ac offendat: invisa sit et amara veritas filiis tenebrarum: sed eadem filiis lucis tanto gratior jucundiorque futura. Quod mundi principes ac sapientes

aut assequi nequeunt, aut maligne obscurare contendunt, id gratis latisque animis Christi vel infantibus, vel parvuli usque complectentur, rati, quod res est, tantam hujus dignitatem ac sublimitatem esse Virginis, quantam nulla orationis facultas, aut ingenii solertia unquam comprehendat. » Atque hæc ego propter illos maxime dixerim, qui sive Ecclesiæ odio incitati, sive contentionis amore permoti, censores se præbent iniquos Marianæ virginittatis, ac dictis prærogativis obstrepunt, ne Deiparam tot ornatam monilibus, tantisque Dei muneribus cumulata nobiscum agnoscere videantur.

Ceterum in hanc virginittatem nihil sublimius, nihil admirabilius, nihil commendabilius cadere potest, quam illa, ut sic loqui liceat, maternitas quæ Virginem Matrem et Dei Matrem effecit. Quæ Virginis hujus gloria nulli alteri concessa, et ne angelis quidem communicabilis, aliquanto rectius intelligitur, si de communi more feminarum, quæ matres ex virginibus efficiuntur, nonnulla repetivero, ut ex hac qualicumque collatione, magis ac magis veritas inlarescat. Et quidem natura comparatum est, ut arbores quædam sua sponte nascantur, et herbarum genera non pauca sine cultore proveniant. Sunt etiam animantia, quæ ad procreandum nullos, vel non magnos labores suscipiunt, ac suum tamen genus tementur. Ceterum ut homo ex homine generetur (de piis æque ac impiis loquor) rem longe difficiliorem esse constat: adeo multa concurrant necesse est, priusquam suum partum mater edat, et proles hujus vitæ lucem aspiciat. Nulla certe post hominum memoriam fuit femina, quæ prolem sine viri commercio, sine virginittatis jactura, sine pruritu libidinis, sine ardore concupiscentiæ conciperet: nulla quæ conceptum fœtum absque onere, fastidio, lassitudine in utero gestaret: nulla quæ inoffensa valetudine, citra doloris acerbittatem, sine sordibus pareret, ac sine languore suum solveret puerperium. Volens prætereo morbos muliebres et affectus uterinos, ut medici vocant, qui gravidis ad partum usque accidunt: nam de his ² Hippocrates, ³ Aetius, ⁴ Paulus Ægineta, pluresque rerum medicarum docti accurate scripserunt, eosque prægnantes et puerperæ vel invitæ sentiunt. Hinc illæ stomachi exundationes, continuæ vomitiones, sputa crebra, oris ventriculi arro-sio, cibi fastidium, carbonum et rerum sordidarum appetentia, cum more canum aut nihil omnino, aut malos cibos appetunt, Græci *κίττα*, sive *μαλάριον* vocant, ut reliquum et longum illum muliebrium calamitatum tenorem semel abruptam: ob quas, ut arbitror, quædam apud Euripidem non omnino frustra queritur:

*Omnium, quæ sunt animata et mentem habent,
Mulieres sumus miserrimæ plantæ.*

Quocirca velint nolint mulieres, severam justi Dei legem, qua veteri maledicto subjiuntur, non

² Lib. 1, De morbis muliebribus. ³ De uterinis affectibus. ⁴ De curandis passionibus, cap. 1.

possunt effugere, sed acerbo sensu doloris vel invite testantur, quod adversus primam parentem initio decretum fuit, id ad se quoque, tanquam hæredes et filias Evæ, pertinere. Verba legis, quæ a singulis pœnam exigit, in hunc habent modum: *Multiplicabo ærumnas tuas et conceptus tuos: in dolore paries filios, et sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui.* (Gen. iii, 16.) Quod alibi vertit Hieronymus⁵: « In anxietatibus et doloribus paries, mulier. » Nonnulli vero reddunt: « Multiplicans multiplicabo tristitias tuas, et gemitum tuum: in tristitiis paries filios. » Quasi dicat mulieri Deus, sicut Chrysostomus⁶ interpretatur: « Ego quidem volebam te citra dolorem et ærumnam vivere, liberamque ab omni mœrore et tristitia, et omni voluptate repleti, et licet corpore circumdatam, corporalium sensu non effici. At quia non usa es, ut oportet, tanta prosperitate, sed affluentia bonorum in tantam te ingratitudinem inexit, propterea tibi frenum impono, ut ne amplius lascivias, ad tristitias et gemitus te condemnans. Rem magnæ lætitiæ et filiorum propagationem a tristitia te incipere faciam, ut et ipsa, quanta peccati et inobedientiæ magnitudo sit, perpetuam habeas memoriam ex perpetuis doloribus, et præsertim tempore partus. Et ne processu temporis oblivioni tradas quod factum est, quod hæc impostura horum tibi causa facta sit, propterea multiplicans multiplicabo tristitias tuas et gemitum tuum. In tristitiis paries filios. Ille significat parturientium dolores, multiplicemque illum laborem, quem ferre necesse est: utpote tot mensibus gestare uterum, velut sarcinam pueri, et sentire singulares qui inde oriuntur dolores, et membra distendi, et ferre intolerabiles illos cruciatus, quos solæ ille sciunt, quæ expertæ sunt. Nam et mulier ipsa sæpe post menses illos, post noctes insomnes, post membrorum distensiones, parvo quodam intervallo facto, licet ante statutum tempus partum abortiverit informem et nondum lineamentis figuratum: vel etiam formatum quidem, non integrum autem, neque sanum, vel etiam sæpe mortuum, vix e periculis elabatur. Et quid dico? sæpe cum foetu nato commori eas contingit: et neque hoc cæteras terret, neque persuadet ut rem fugiant: tantum Deus tristibus illis insevit dolorem simul et voluptatem. Propter hoc dicebat: « Multiplicans multiplicabo tristitias tuas, et gemitum tuum. In tristitiis paries filios. » Quæ Chrysostomi ratio ut genuinum hujus loci sensum explicat, sic et longam illam calamitatum veluti catenam mulieribus impositam continet, simulque singularem Dei justitiam comprobat, tantas pœnas de muliere prima sumentis, quæ primum a serpente decepta, et virum initio pervertit, et utrumque sexum inexpiabili fere noxæ obnoxium reddidit. Etenim a muliere initium peccati factum est, et per

illam omnes morimur (Eccli. xxv, 35), ut affirmat Ecclesiæ ius. Tum sicut Paulus testatur, *Adam non est seductus, mulier autem seducta in prævaricatione fuit.* (I Tim. ii, 14.) Hæc igitur non modo peccati, sed et mortis initium dedit mortalibus, quæ ubi semel virum docuit, cuncta pervertit, digna profecto, cui perpetuum silentium (ibid. 11), ne unquam in Ecclesia doceret (I Cor. xiv, 54) mandato etiam apostolico imponeretur. « Poterat aliquin Adam, ut inquit Ambrosius⁷, inter illas paradisi inconcussus stare delicias, si Eva ibidem cum diabolicis illecebris non fuisset. » Tertullianus⁸ vero mulieri tantum non exprobrans et insultans, « Tu es, inquit, diaboli janua, tu es arboris illius resignatrix, tu es divinæ legis prima desertrix, tu es quæ eum invasisti, quem diabolus aggredi non valuit: tu imaginem Dei hominem tam facile elisisti: propter tuum meritum, id est mortem, etiam Filius Dei mori habuit. » His dissimilia non sunt, quæ Chrysologus⁹ in mulieris accusationem affert, vocans mali causam, peccati auctricem, mortis viam, sepulcri titulum, inferni janua, lamentis originem, quæ demum jure mancipetur mœroribus, gemitibus addicatur, viribus infirma, sed lamentis onusta. Demum a Salomone probat Hieronymus¹⁰, malorum omnium caput esse mulierem, quia per illam mors in orbem terrarum introierit, ipsaque pretiosas virorum animas capere soleat.

Nunc ad nostram Virginem redeundum est, eo certe laudabiliorem simul et admirabiliorem quo longius eadem a communi et multiplici mulierum maledicto abfuit, quia vere ac plene inter mulieres benedicta, ac nullis ejusmodi ærumnis, quas diximus, et ne dicere quidem satis possumus, unquam obnoxia. Concepit quidem et peperit filium, et gravidis et puerperis annumerata, necnon communi mulierum nomine comprehensa: sed tamen ab istiusmodi morbis muliebribus quos male sana mater dicam, an noverca Eva in orbem invexerat, singulari munere præservata. Etenim ut Petri Damiani¹¹ verbis utamur, « quæ sine contaminatione concepit, et filium sine dolore procreavit. Non secutus est dolor partum, quia non præcessit libido conceptum. Dictum namque fuerat Evæ, *In dolore paries filios* (Gen. iii, 16). Quæ sententia in aliis matribus viguit, in Maria vero modum sui juris amisit. In mulieribus fixa perstitit, in Virgine prævalere non potuit. Quæ enim Virgo permansit concipiendo, dolorem sentire non potuit pariendo. » Nec aliter sane sensit Fulgentius¹², cum in hunc modum scribat: « Evæ dictum est: *In doloribus et tristitia paries, et ad virum conversio tua, et ipse dominabitur tui* (ibid.). Tribus ergo his malis se subjungat femina, quæ Mariam non sequuntur, dolori, tristitiæ, serviuti. » Hanc porro novam Evam esse dicit, cui et concipienti nulla grævedo, et par-

⁵ In Epist. ad Demetriad. de virginit. servanda. ⁶ Hom. 17, in cap. 3 Gen. ⁷ Serm. 25. ⁸ Lib. De habitu mulieb. ⁹ Serm. 79, de resurrec. Christi. ¹⁰ Eccles. vii et ibidem Hieronymus. ¹¹ Serm. 3, De Mariæ Nativit. ¹² Serm. De laudibus Mariæ ex partu Salvatoris.

torienti nulla tristitia potuerit oboriri, quantoquidem ille qui venerat triste lætificare sæculum, ventris non contristavit hospitium. Unde si Mariam cum Eva componamus, justitiæ divinæ rigor in hac quidem valuit ac vixit: in illa vero nec vim suam exercuit, nec locum ullum offendit. Ac tale quid angelus subindicare videtur, cum in ipso ad Virginem ingressu non nisi fausta letaque nuntiat, de gratiæ plenitudine Mariæ gratulans, camque ut benedictam inter mulieres (*Luc. 1, 28*), quæ Deum sibi maxime faventem ac præsentem haberet, agnosceat ac prædicans. Sic enim ostendit, ut verbis utar Fulgentii ¹³, ex integro, iram exclusam primæ sententiæ, et plenam benedictionis gratiam restitutam. Ubi addit præterea, quod Maria facta sit restauratio feminarum, quæ per ipsam a maternæ maledictionis ruina probentur esse substratæ. Virgines autem idem hoc modo compellat ¹⁴: « Venite, virgines, ad Virginem et letamini: ponite maledictionem prævaricationis, et benedictionem restorationis assumite. Projicite dolores quos Eva per serpentem accepit: et quos per angelum Maria suscepit honores, assumite. » Sentit procul dubio Fulgentius Mariam a reliquis mulieribus in immensum abesse, quod non solum a communi sexus maledicto semper vixisset immunis, sed et illarum feminarum princeps esset ac regina, quæ a conjugii sollicitudine, et carnis voluptate solutæ, cœlesti Sponso se totas consecrant, illique soli libere servant. Affirmat igitur ¹⁵ Ambrosius, quod ante illum notavit et ¹⁶ Cyprianus, potiorum virginum quam uxorum esse conditionem, quod illæ cum Maria ærumnis careant, quibus ex Dei lege mulieres astringantur. Hinc et illa ¹⁷ Bernardi vox: « *Benedicta tu in mulieribus*, quæ illam generalem maledictionem evasisti, qua dictum est: *In tristitia paries filios*: et nihilominus illam, qua secutum est: *Maledicta sterilis in Israel* (*Exod. xxiii, 26*): ac singularem consecuta es benedictionem, ut nec sterilis maneat, nec cum dolore parturias. » De aliis vero virginibus, quæ hanc Mariæ benedictionem aliqua ex parte consequuntur, idem Bernardus ¹⁸ alibi hoc disserit modo: « Felices virgines, quæ Sponsum suum Christum accipientes, illi se soli subijecerunt, ejus *jugum suave est et onus leve* (*Matth. xi, 30*), eique soli tota et integra mente placere desiderant, qui sane *speciosus forma præ filiis hominum* (*Psal. xlv, 3*), non dividentes mentem suam, ita ut nec ex parte cupiant, et sollicitæ sint placere Deo, nec ex parte placere viro: sed se totas integras reddunt illi, a quo acceperunt ut essent, et receperunt ut bene essent. »

Sunt porro et alia, quæ Marianam virginitatem ut rem omnino mirandam, omnibusque magnificendam doceant, præsertim si Virginis hujus vitam in

animum sedulo revocemus. Vivit cum Maria Joseph, et multis quidem annis perquam familiariter: ducit ille sponsam in Ægyptum, et ab Ægypto reducit, solus sape cum sola domi versatur, et in convivio, et in thalamo illi præsto est, ambo iter longinquum et secretum una conficiunt. Hæc argumenta Bernardus ¹⁹ profert, ut probet, non arduum modo, sed etiam incredibile multis videri posse, quod Maria eo præsertim tempore, et juventute florente, cum sponsum in virum haberet, virgo prædicetur. « Illane virgo erit, quæ puerum in utero gestat, et post novem menses conceptum parit, ac natum pleno lactat ubere, omnibusque maternis fovet officiis, ut parvulus educetur? A sæculo non est auditum, inquit, quod virgo esset, quæ peperit, quod mater esset, quæ virgo permansit. Nunquam juxta rerum ordinem virginitas, ubi secunditas prædicatur, nec fecunditas ubi virginitas integre conservatur. Quomodo igitur potuit hoc persuaderi generi humano, universo orbi terrarum, in Maria Virgine semel factum esse, quod factum non fuerat, nec fiet in æternum, ut virginitas et fecunditas in illa obviarent sibi? « Audiatur omnis ætas, inquit Augustinus ²⁰, quod nunquam auditur: Virgo partu suo nupsit, virginitatem dum panderet duplicavit, Filium quem genuit adoravit. » Ac iterum ²¹: « Virgo sine viro gravidatur, viri nesciam sermo Dei maritat: simul facta est Mater et Virgo: Mater facta sed incorrupta: Virgo habens virum, nesciens virum, semper clausa, sed non infecunda. » Quis obsecro, si sapiat, non demiretur, quod virginitas conceptu clarescit, quod partum virginitas comitatur, quod generatio assignat virginem, quod virginitas probat matrem, et matrem vicissim virginitas glorificat, quod virginem gravitas matris honorat, ac decus maternum virginitas assequitur, decus vero virgineum magis fecunditate servatur? ut Illeonsi ²² verbis utamur. Ac inter alia quidem miracula, quæ divinam virtutem nobis illustrent, orbique comprobant, nullum fere augustius, quam mortuorum ad vitam resuscitatio celebratur. Atqui virginem parturire majus est miraculum, si Ambrosio ²³ credimus, quam mortuum reviviscere. Hoc enim aliquoties, quemadmodum (*III Reg. xvii, 25*) Elia, (*IV Reg. iv, 35*) Elisæo, (*Act. xx, 10*) Paulo precantibus: illud vero semel duntaxat in orbe factum est, nec in posterum fiet. Notavit et ²⁴ Petrus Damianus, Mariam in virgineo suo partu, quem edidit, sanctorum omnium virtutes ac signa præcelluisse. Tum Sophronius in Synodicis, quæ in sexto concilio Constantinopolitano laudem publicam meruerunt, præcipuis Evangelii miraculis annumerat, Mariam ante partum, et in partu, et post partum intemeratam Virginem permansisse. Quid multa? ænigma inextricabile videri potest, talem reperiri

¹³ Ibidem ut supra. ¹⁴ In eodem serm. ¹⁵ Lib. I, De virginib. ¹⁶ Lib. De disciplina et habitu virginum. ¹⁷ Rom. 2, de beata Virgine. ¹⁸ Tractat. De passione Domini cap. 30. ¹⁹ Serm. 3, in vigilia nativitatis Domini. ²⁰ Serm. 6, in Natali Domini. ²¹ Serm. 9, in Natali Domini. ²² Lib. De virginib. Mariæ, cap. 3. ²³ Lib. De instit. virginis, cap. 3. ²⁴ In Vita Domini loricati.

creaturam, de alterius osse genitam, quæ vicissim de sua carne auctorem patremque suum generet, non ab alio quam quem peperit fecundata, et quæ eidem simul et filia et sponsa et mater existat.

CAPUT II.

Mariæ virginitatem, ut eximium Dei opus, nos suspicere ac venerari oportere.

Hic jam audire mihi videor sive mussitantem aliquem, sive obstrepentem: Quid tu nobis tam multa de unius virginitate? Dicam igitur cur visum sit superiora præfari, atque ut vaide raram, sic etiam merito suspiciendam Mariæ virginitatem utcumque delineare. Primum quidem ut minus illorum vel imbecillitate, vel stupiditate commoveamur, qui hoc mysterium primum auditum ægre sunt assenti: deinde vero, ut Dei sapientia et bonitas in hoc doctrinæ genere magis omnibus elucescat, ac postremo ut et Judæorum perfidia, et Christianorum multorum socordia rectius inde coarguantur. Etenim si prima nascentis Ecclesiæ tempora spectemus, quibus apostolica prædicatio viguit ac floruit, nullum sapientibus dubium esse potest, quin plurimi passim reperirentur, quibus ingratum, durum, absurdum adeoque incredibile videretur, quod primi illi fidei nostræ doctores de Mariæ virginitate virginisque partu constanter et publice concionabantur. Quare Ignatius²⁵, qui apostolorum vidit ætatem, et illius Ecclesiæ certamina expertus est, non semel de impiis queritur, quod Mariæ virginitatem proscinderent atque insectarentur. « Partum Virginis, inquit, calumniantur. » Tam novum et insuetum, adeoque a communi hominum sensu et iudicio alienum, imo et ridiculum, et fabulosum plerisque visum est, cum de salutifera cruce Domini, et Mariæ perpetua virginitate necessariam exigi fidem audirent. *Animalis quippe homo*, ut Paulus affirmat, *non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei (I Cor. II, 14)*: stultitia enim est illi, et non potest intelligere. Audiens enim paganus, quod Salvator clausa velut janua sit in mundum ingressus, qui corpus tamen crassum et loci indigum circumferat (Theodori²⁶ Ancyrorum episcopi verbis utor), audit id quidem, sed non credit miraculo, hujus rei rationem inquirens. « Cum vero audit postea, quod Virgo Salvatorem pariens, virgo persistat, sermonem hunc stultitiæ deputat, ac Deo Deique miraculo fidem habere detrectat. » Igitur huc quoque Pauli dictum pertinet: *Quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes (I Cor. I, 27)*. « Sensus enim carnis est, inquit Ambrosius²⁷, diffidere, Dei potentia Virginem peperisse, quia hoc mundi ratio, qui cognatus est carni, non recipit. » Idemque rursus alibi²⁸: « Quid tam impar, quam Spiritus sanctus et corpus? Quid tam inauditum, quam

Virgo prægnans contra legem, contra consuetudinem, contra pudorem, cujus charior cura est virgini? » Hanc ergo generationem ut inauditam, sic incredibilem esse dicit, quam Isaias quidem fore prædixerit, sed per revelationem, non intelligens, quemadmodum illa futura esset: hoc enim mysterium non hominis, sed angeli ad ipsam Virginem destinati ore depromi oportuisse.

Quid ergo mirum, non modo Judæos valde stupidos et cervicosos, sed etiam ethnicos humanæ philosophiæ ac eloquentiæ vanæ studiis inflatos, mundique sapientes omnes ab hoc dogmate, quod humanæ rationis captum excedit, diu ac multum abhorruisse? Nulla est mortalibus intelligendi vis atque subtilitas, nulla doctrina et præscientia tanta, quanta dæmonibus naturæ vivacitate et ingenti acumine præstantissimis competit: qui tamen in hac sunt ignoratione versati, ut Mariam Virginem simul et Deiparam esse non arbitrarentur. Fallebat enim illos tum desponsatio Virginis cum Joseph viro contracta, tum familiaris ille et domesticus utriusque convictus, atque ita fallebat, ut de his duobus, sicut de aliis omnibus conjugibus, nihil nisi vulgare sentirent. Igitur Mariam aliis mulieribus exæquabant, quæ post viriles amplexus virginitate corrupta uterum gestant, et liberos pariunt. Quod autem hoc mysterium dæmones ignoraverint, ex theologis primus, ut opinor, Ignatius, et post illum²⁹ Origenes confirmavit. Utrumque ducem non solum³¹ Hieronymus, sed et³² Basilii Magnus aliique plures non gravatim sequuntur. Etsi enim tanta sit dæmonis versutia et perspicacitas, ut illum naturæ arcana non fugiant, et virginem a corrupta discernere facile possit mille artifex: tamen singulari Dei nutu factum est, ut ille divini partus rationem, et quod in Maria gerebatur mysterium ignoraret. Hoc enim cognitum ille ad insectationem gravissimam statim rapuisset, ut non solum in Christum infantulum, sed etiam in ejus Matrem immaniter grassaretur. Est interim probabile, quod quidam, ut³³ Chrysostomus³⁴, Damascenus³⁵, Theophylactus asserunt, versutissimum Satanam, cum ex³⁶ Isaiæ vaticinio Messiam peccati et mortis destructorem e Virgine procreandum intellexisset, magnopere in observandis virginibus advigilasse, ut sciret quænam illarum tandem in Messiae Matrem deligeretur. Qui deinde cum Mariam Joseph viro desponsatam cerneret, minus ab illa virgine, uti dictum est, sibi suoque regno metuendum putavit. Hac autem arte callidissimum fallere, et non potentia fortissimum debellare voluit inscrutabilis illa Dei sapientia, qui sapientes, sicut in libro Job scriptum legimus, *in astutia eorum apprehendit, et consilium pravorum dissipat (Job. v, 13)*. In eum-

²⁵ In Epist. ad Trallianos, Philadelphienses, Magnesianos. ²⁶ In serm. De Nativit. Domini. ²⁷ In I cap. ad Cor. ²⁸ Lib. II, in Luc. ²⁹ In Epist. ad Ephes. ³⁰ Hom. 16, in Luc. ³¹ In cap. I Matth. ³² Hom. de humanæ Christi generat. ³³ Orat. in Annuntiat. Mariæ. ³⁴ Lib. IV, De fide orthodoxa, cap. 15. ³⁵ In cap. I Matth. ³⁶ Isa. VII.

dem sensum Basilius docet, virginitatis insidiatorem et observatorem mundi hujus fuisse principem diabolum, qui Mariani conjugii specie illusus, mysterium non deprehenderit: sic enim veterem quemdam theologum, Ignatium scilicet aut Origenem, tradidisse. Ac eodem concedit Ambrosius³⁷, multas rationes afferens, cur Mariam viro esse desponsatam virginem decuerit, priusquam in Matrem Domini eligeretur, et inter alias hanc adjicit: « Non mediocris quoque causa est, ut virginitas Mariæ falleret principem mundi, qui cum desponsatam viro cerneret, partum non potuit habere suspectum. Fallendi autem, ut dixi, principem, fuisse consilium, ipsius Domini verba declarant³⁸, cum apostoli jubentur tacere de Christo³⁹, cum sanati prohibentur gloriari de remedio⁴⁰, cum dæmones præcipiuntur silere de Dei Filio. Fallendi, ut dixi, principem mundi fuisse consilium, etiam apostolus declaravit dicens: *Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam nemo principum istius sæculi cognovit* (1 Cor. ii, 6, 7). » Neque dissentit⁴¹ Bernardus, sed rem fortasse magis illustrans, cum ostendit decuisse prorsus et oportuisse hoc divini consilii sacramentum mundi principi tectum occultumque manere, ut eo modo et ordine hominem sibi reconciliaret Deus, quo cognoverat cecidisse. Itaque sicut diabolus prius seduxit feminam, et postmodum virum per feminam vicit, sic eundem hostem prius a femina virgine convenienter seduei, et post a Christo viro aperte debellari. « Necessario igitur, inquit, desponsata est Maria Joseph, quando per hoc et a canibus sanctum absconditur, et a sponso virginitas comprobatur. » His plane consonat Rupertus⁴², cujus testimonio Virginitis desponsatio, et Joseph maritus puellæ nominatus, diabolus et cunctos ejus satellites fefellit, ut nescirent sacramentum, cujus agnoscendi tempus nondum appetiverat: utque sicuti falsus fuit Saul, cum rex David ungeretur, sic et Herodes, sive habitans in Herode diabolus falleretur in hoc sacramento Regis et Domini, ex utero Virginis incarnati. Quapropter si Mariæ virginitas, et ejusdem partus virgineus Satanam latuerunt, ut meminit Ignatius⁴³, minus aliis Satanæ membris in eundem, ut sic dicam, lapidem impingentibus, sive Judæis, sive ethnicis, sive hæreticis, succensere debemus, qui carnis judicio impediti, stultitiæ deputant mysterium, sibi sui que similibus absconditum, parvulis vero in Ecclesia revelatum.

Proximum est, divini numinis providentiam atque munificentiam exponere, qua factum sit, ut intellectus humani sacris in rebus facile hallucinantis imbecillitas adjuvaretur, ac præsertim ad hoc capessendum arcanum magis magisque proveheretur. Principio jam inde ab orbe fere condito

doctrinæ hujus velut semina sparsit Deus, ne omnino nescirent homines de matre ventura Emmanuelis, qui non e viri, sed mulieris duntaxat, ideoque virginis semine procrearetur. Hinc exstat nobilis illa in paradiso facta, et prorsus evangelica promissio, qua primi illi Adæ filii, ne propter peccatum desperarent, se suamque in Deum fiduciam vel maxime fulciebant. Accesserunt postea priscorum patrum et prophetarum vaticinia, legisque Mosaici typi et ænigmata, quemadmodum alibi docebimus, velut in mediis mundi tenebris prælucentia, ut et sub lege naturæ, et in Synagoga viventes, fidem eandem a majoribus haud dubie traditam et acceptam confirmarent, suosque animos ad promissam de tribu Juda Virginem, quæ mundi Redemptorem conciperet ac pareret, tum expectandam, tum excipiendam paratiores afferrent. Interea miracula quedam excellentia, divini numinis providentia contigerunt, et in magni quidem nominis mulieribus, quemadmodum Sara, Rebecca, Rachel, matre Samsonis, Anna Samuelis parente, ut alias præteream, quæ septem uxores aliis dissimiles in sacris Litteris teste⁴⁴ Ruperto memorantur. Etenim licet natura steriles, aut propter senectutem ætate ad sobolem generandam impeditæ forent, tamen præter communem naturæ cursum et ordinem inelytos filios procrearunt. Cujusmodi matronarum exempla, sicut⁴⁵ Chrysostomus etiam annotavit, benedictam inter mulieres Mariam, quæ majore miraculo Virgo Mater futura esset, pulchre adumbrabant, et ad finem virginei partus crassos rudesque homines⁴⁶ quasi manu ducebant. « Nam propter hoc steriles istæ fuerunt (Chrysostomi⁴⁵ verbis utor) ut credatur virginitatis partus, ipsæque nos manu ducant ad fidem promissionis. » Neque dissimili consilio ductus Lucas Evangelium suum non aliunde quam a Zacharia et Elisabeth voluit exordiri, ab his porro ad virginem parituram statim dilabitur, ut a minore miraculo ad grandius illud, quod in Maria successit, lectorem commode traduceret atque promoveret. Etenim si Joannis mater, anus licet sterilis ac effæta, quod per naturæ facultatem non potuit, gratia Dei duce filium promissum concepit ac peperit, cur adeo mirum ac incredibile videatur, eadem summi numinis effectricæ virtute, Mariam nec ætate senem, nec natura sterilem, in ipsa virginitate fecundam atque Deiparam reddi? Unde Lucam explanans Theophylactus⁴⁷, in hæc verba scribit: « Quia Virgo paritura erat, præordinavit Deus, ut vetula pareret, non secundum legem naturæ, tametsi ex viro. » Gregorius vero Nyssenus⁴⁸ rem fusius explicans, in hunc modum disserit: « Zacharias non solum sacerdos, verum etiam prophetiæ dono ornatus erat: vis autem prophetiæ in libro Evangelii præscripta prædicatur, cum divina gratia viam homi-

³⁷ In cap. i Luc. ³⁸ Luc. ix. ³⁹ Luc. x. ⁴⁰ Marc. i et Luc. iv. ⁴¹ Hom. 2, De beata Virgine. ⁴² In cap. i, Matth., et de victoria Verbi, lib. xi, cap. 19. ⁴³ In Epist. ad Philadelphenses. ⁴⁴ In cap. i, Matth. ⁴⁵ Hom. 49, in Genes. ⁴⁶ Ibidem. ⁴⁷ In cap. i Luc. ⁴⁸ Hom. de sancta Christi generat.

nibus parans ad hoc, ne incredibile putarent, ex Virgine partum edi posse, minoribus miraculis ante exorcendo fideles ad assentiendum et credendum assuefacit. Sterilis ac decrepita filium parit : id quasi præludium est, et principium existit miraculi, quod in Virgine subsecutum est. Ut enim Elizabeth non potentia ac virtute naturæ mater fit : quippe infecunda et sobolis experts consueverat : sed ad divinam voluntatem pueri nativitas refertur : sic virginei partus incredibilitas per hoc, quod ea res refertur ad divinam voluntatem, probabilitatem in se continet. » In eundem sensum scribit Cyillus Alexandrinus ⁴⁹, cum adversus Anthropomorphitas disputat, sed locum brevitatis studio prætermitto, Gabrielis angeli oratione contentus. Is quippe de hoc divino partu Mariam instruens, ut præsentis miraculi fidem astruat, omnemque mentis humanæ dubitationem non Virgini soli, sed nobis etiam eximat, significanter adjungit : *Et ecce cognata tua, et ipsa concepit filium in senectute sua : et hic mensis sextus est illi, quæ vocatur sterilis, quia non erit impossibile apud Deum omne verbum* (Luc. 1, 36, 37). Igitur quod in Joannis matre sterili Deus est operatus, ut cœlestem potius quam naturalem in pariendo virtutem illi conferret, id in Christi quoque Matre et potuit et voluit effectum reddere, nihil ut necesse sit humane vel cognitioni, vel rationi vel consuetudini magis, quam divinæ potentia in re tanta deferre atque tribuere. Sed et Christo ex Virgine jam edito, suam Deus benignitatem declaravit, cum fidem de Mariæ perpetua virginitate non statim per apostolos tradi, neque a quoquam exigi voluit, velut infirmis nempe parcens vasculis, quæ hoc evangelici musti genere haud tuto pragravarentur. Petivit enim cœlos Christus, et Spiritum sanctum in discipulos uberim effudit, priusquam inter alia secretiora fidei nostræ arcana hoc mysterium per illos orbi proderet, ac parvulis aliis revelaret. Nam velut industrius agricola, semen suum sparsit, et sic agere mandavit, ut rationem etiam haberet temporis, quo recte jactum semen felicius exresceret, ac maiores fructus affreret. Tam elementer, tam provide nobiscum egit Deus, ut sublimis de hac virginitate doctrina mundo paulatim innotesceret : et quia res humano sensu atque intellectu non potuit comprehendere, viam quasi præstruxit mortalibus, ut ad veræ fidei rationem facilius adducerentur.

Cæterum quo isthæc gratia Dei ad fragilitatem humanam sublevandam effusior fuit, eo graviore noxa ingrati Judæi sese obligant, qui cum legis ac prophetarum peritiam sibi arrogant, tantam lucem ipsis primum patefactam, jamque toto terrarum orbe fulgentem, cæcis oculis prætereunt, adeoque insani repudiant, ac pervicaciter aversantur. Ac Judaico quidem fermento vitiatos dixerim, qui ex

qualicumque Satanae synagoga prodeant, ne parum et ipsi divino numini adversentur, aut Virginem peperisse negant, aut Mariam non perpetuo Virginem mansisse contendunt. Sunt porro qui hujus doctrinae lucem in Ecclesia divinitus accensam agnoscunt, et Mariam Virginem libere profitentur, vix interim unquam de illa serio cogitantes, sed hoc Dei opus, ut alia fere communia, parvi admodum æstimantes. Nam si de vulgo Christianorum loquendum est, rerum sacrarum plerique sunt, pro pudor, adeo negligentes, ut quod de Christo, de Maria aliisque fidei mysteriis legunt, audiunt, profitentur, id nullo pietatis gustu, nullis vivacis animi sensibus complectantur : tantum abest ut inde ad singularem Dei potentiam, sapientiam, bonitatem tum intuendam, tum amandam assurgant. Igitur ex multis vix paucos reperimus, qui hoc illustre miraculum propheticeis et evangelicis Litteris celebratum in animum studiose revocent, reverenter observent, sæpe suspiciant, remque illam non solum dignitatis, sed et utilitatis et consolationis et admonitionis plenam esse sentiant. At quanto melior ac diligentior Virginis nostræ contemplator, simul et amator Bernardus ⁵⁰ fuit, qui cum angelicam legationem ad Virginem divinitus destinam perpenderet, ex fervore Spiritus in hæc verba prorupit : « O admirandam et omni honore dignissimam Virginem : o feminam singulariter venerandam, super omnes feminas admirabilem, parentum reparatricem, posterorum vivificatricem. *Missus est, inquit, angelus ad Virginem* : Virginem carne, Virginem mentē, Virginem professione, Virginem denique qualem describit Apostolus, mente et corpore sanctam (1 Cor. vii, 34) : nec noviter, nec fortuito inventam, sed a sæculo electam, ab Altissimo præcognitam, et sibi præparatam, ab angelis servatam, a patribus præfiguratam, a prophetis promissam. Scrutare Scripturas, et proba quæ dico. » Neque solum Bernardus, sed et multo ante Chrysostomus ⁵¹ dicta Lucæ verba tractavit : « *Missus est angelus Gabriel a Deo ad Virginem*, quibus non vulgarem ejusdem Virginis commendationem contineri, sequenti sermone monstravit. Missus est, inquit, Gabriel ad Virginem, ut mulieris dedecus in honorem converteret. Missus est Gabriel, ut puro sponso thalamum pararet. Missus est Gabriel, ut inter creaturam et Creatorem sponsalia celebraret. Missus est Gabriel ad animatum palatium Regis angelorum. Missus est Gabriel ad Virginem desponsatam quidem Joseph, sed servatam Filio Dei. Missus est servus incorporeus ad Virginem immaculatam. Missus est a peccato integer ad corruptionis expertem. » At quotusquisque nostrum, cum Evangelium de Maria legitur et cantatur, viva fide in illam Virginem rapitur, ejusque præstantiam cum Chrysostomo venerabundus intuetur? Egregius

⁴⁹ Cap. 27. ⁵⁰ Hom. 2, De beata Virgine. ⁵¹ Orat. in Annuntiat. Mariæ.

autem Mariæ contemplator Petrus quoque Damianus fuit, qui magna illius admiratione commotus, ex animo dixit ⁸²: « O mirabiliter fecunda virginitas, quæ novo et inaudito miraculo et Mater dici possit et Virgo. Qui toto mundo non capitur, puellæ inuuptæ membris infunditur. Sentiebat quidem pondera ventris, quæ pudorem non amiserat castitatis. Mirabatur partus insignia, quæ nulla viri noverat contagia. Erat spes in partu, cum non fuisset voluptas in coitu. Immensum concepit, æternum genuit, genitum ante sæcula parturivit, qui sibi et munus fecunditatis attolit conceptus, et decus virginitatis non abstulit natus. » Luculenter hæc sane non unum, sed multiplex Virginis nostræ miraculum arguunt, quod non suscipere, non venerari ego stupidorum potius quam piorum proprium esse duco. Sed et eximie pius Gregorius ille Nyssenus ⁸³ se continere non poterat, quin ad tantæ Virginis contemplationem admirandus exclamaret: « O miraculum ingens, Virgo Mater filii, et Virgo permanet, vides opus novum naturæ. In aliis feminis, quandiu virgo aliqua est, mater non est. Posteaquam enim mater facta fuerit, virginitatem non habet: hic vero duo illa nomina simul concurrerunt, eadem enim et Mater et Virgo est; ac neque virginitas partum prohibuit, neque partus virginitatem solvit. » Reliqua id genus tum ex Origene ⁸⁴, tum aliis ex Patribus recensere supersedeo, quod superiora plus satis esse arbitror, non solum ad veterum in hac Virgine suspicienda sedulitatem reverentiamque commendandam, sed etiam ad supinam præsentis sæculi socordiam coarguendam, quo summa Dei opera, et præstantissima quæque in Maria Dei miracula, prohi dolor! foedissime negliguntur, frigidissimeque considerantur.

CAPUT III.

Quibus de causis Mariam Virginem et Matrem voluerit esse Deus.

Ut non ingratum lectori, ita neque instituto nostro alienum fore putamus, aliquas si causas hoc loco reddamus, ob quas visum sit sapientissimo Deo, non aliam Matrem nisi Virginem deligere, quæ ipsum Dei Filium modo ineffabili procrearet. Digna profecto res, ejus causas sedulo inquirerent, nobisque scripto consignarent Patres, quantum humani quidem intellectus, qui arcana divina omnia nequit pervestigare, fert exiguitas, et summa Dei sapientia mortalibus manifestare dignatur. Illud in confesso est, Deum inde ab initio voluisse, *omnia vero quæcunque voluit fecit* (*Psal. cxiii, 5*), ac deinde per prophetam prædixisse, Virgo ut conciperet ac pareret Emmanuelem. (*Isa. vii, 14*.) Cæterum non modo licet, sed et decet et prodest divinæ hujus voluntatis atque dispensationis causas, curiositate semota, modeste inquirere seduloque contemplari. Hæc enim animadver-

sio veram et necessariam in Ecclesia fidem illustrat, ac deinde singularem Dei suaviter ac fortiter omnia disponentis providentiam comprobatur: (*Sap. viii, 1*) tum ejusdem Numinis effusam erga nos benevolentiam magis magisque commendat, ac demum Christianis animis haud vulgarem consolationem adducit. Quod si Scriptura, si ratio postulat, ut humana mens auctorem suum, ejusque divinam potentiam, sapientiam et bonitatem in hoc inferiore mundo ejusque certa gubernatione reluctentem observet, ac grato pectore celebret, quanto nos demum pluris facere, et majore gratitudinis studio summum illum divini numinis amorem prosequi convenit, quo demum factum est, maximum ut redemptionis humanæ mysterium non solum per se decentissime, sed nobis etiam utilissime simul inchoaretur atque perficeretur?

Igitur ut ad rem ipsam accedamus, quam ex venerandis Patrum vestigiis indagare certum est, primum ex apostolo Paulo et martyre Irenæo ⁸⁵ satis constat, quod primus ille Adam, de terra nempe terrenus, secundi qui de cœlo cœlestis accessit, et novi mundi quasi princeps fuerit, imaginem gesserit, nobisque repræsenterit. Quemadmodum ergo primus de terra immaculata, et sicut veteres appellant, virgine formatus prodiit (id quod haud sine magno Creatoris miraculo contigit): ita profecto decebat, eandem Dei virtutem præpotenter accedere, ut alter Adam Christus non nisi ex Matre Virgine procrearetur. Qua de re Basilius Magnus ⁸⁶ præter alios multos hoc scriptum nobis reliquit: « Quando primus Adam non ex viri ac femina congressu processit ad ortum, sed e terra formatus est, ultimus Adam ut veteris illius contagionem corruptelamque instauraret sua novitate, corpus assumpsit in virginali utero formatum, ut per carnem in similitudinem esset peccati. » Sed et Christum cum Adamo ita componit Ambrosius ⁸⁷: « Adam de terra virgine natus est, et Christus de Maria Virgine procreatus. Illius maternum solum necdum scissum fuerat: istius maternum secretum nunquam concupiscentia violatum. Adam Dei manibus plasmatur e limo: Christus Dei Spiritu formatur in utero. Uterque ergo oritur cum Patre, uterque Virgine utitur Matre. » Succinetius vero Augustinus ⁸⁸: « Primus Adam, inquit, de limi materia figuratur. Ecce etiam nunc secundus Adam, quasi de intacta ac rudi terra, Virginis de carne formatur. »

« Neque solum Adæ, sed et conjugis ejus Evæ rationem hic habere voluit Deus, ut quod in prima illa omnium morientium parente veluti typo præcessit, id in Maria omnium Matre reviviscentium pulchre consequeretur. Unde sicut Eva dum adhuc virgo esset, in transgressione inobedientiæ fuit, ita rursus per Mariam Virginem obedientiæ gratia facta

⁸² Serm. 3, de Nativit. Mariæ. ⁸³ In orat. de S. Christi Nativit. ⁸⁴ Hom. 1, in diversos. ⁸⁵ Lib. iii, Contra hæres., cap. 33. ⁸⁶ Lib. de vero virginit. ⁸⁷ Serm. 37. ⁸⁸ Serm. 3, in Natali Domini.

est, annuntiato adventu in carne de cœlo, et vita æterna. » Sic enim habet Epiphanius a Cornario versus; meliore autem dignus interprete, quem brevi proditurum esse speramus. Irenæus⁵⁹ rem eandem clarius explicat, cum in hunc modum scribit : « Sicut Eva cum esset virgo inobediens facta, et sibi et universo generi humano causa facta est mortis : sic Maria habens prædestinatum virum, tamen Virgo obediens et sibi et universo generi humano causa facta est salutis. » Nec multo post subjicit : « Quod alligavit virgo Eva per incredulitatem, hoc Virgo Maria solvit per fidem. » In eandem sententiam dixit Tertullianus⁶⁰ : « In virginem adhuc Evam irrepserat verbum ædificatorium mortis. In Virginem æque introducendum erat Dei Verbum exstructorium vitæ, ut quod per hujusmodi sexum abierat in perditionem, per eundem sexum redigeretur in salutem. » Neque dissentit Cyrillus Hierosolymitanus⁶¹, cum hanc collationem adducit : « Eva ab initio de quo nata est? quæ mater conceperat illam, quæ matrem non habuit? Dicit enim Scriptura, quod de latere facta est Adami (Genes. ii, 21). Nunquid igitur Eva quidem de latere viri sine matre nascitur : de virginali autem utero sine viro nihil nascetur? Mutuata est a viris femineo generi gratia. Eva enim ex viro nata est, et non ex matre concepta, sed ex solo viro tanquam partu edita. Reddidit igitur Maria gratiæ hujus mutuū officium, et non ex viro, sed ex ipsa sola impollute, ex Spiritu sancto virtuteque Dei peperit. » Quibus consonans Damascenus⁶² : « Quemadmodum, inquit, prima mulier Eva ex Adam citra coitum formata est : ita et Maria supra communem naturæ cursum, novum Adam in lucem edidit, licet ipsa communi aliarum prægnantium lege et consuetudine uterum gestare videretur. » Quam Christi et Mariæ cum primis illis parentibus collationem, si Fulgentius⁶³ ducem sequimur, sic demum confirmare licebit : « Primum hominem mulier corrupta mente decepit : secundum hominem Virgo incorrupta virginitate concepit. In primi hominis conjuge nequitia diaboli seductam depravit mentem : in secundi autem hominis Matre, gratia Dei et mentem integram servavit et carnem. Menti contulit firmissimam fidem, carni abstulit omnino libidinem. Ille de limo plasmatus terrenos protulit : iste de Spiritu sancto natus, cœlestes effecit. » Ac alibi rursus : « Quia in conditione generis humani, quæ de solo viro facta est, contigit ut mortis vinculo teneremur obstricti : hoc in redemptione humani generis divina bonitas egit, ut per virum, qui de sola muliere natus est, vita hominibus redderetur. Illic humanam naturam nequissima deceptione sibi diabolus in peccati similitudinem sociavit : hic Deus humanam naturam in unitate personæ suscepit. Ibi femina decepta est

ut fieret filia diaboli : hic Virgo gratia repleta est ut fieret Mater summi atque incommutabilis Unigeniti Dei. Ibi angelus dejectus per superbiam, seductæ mulieris animam obtinuit : hic Deus humilians se per misericordiam, incorruptæ Virginis uterum ex ea nasciturus implevit. » Verum hæc abunde satis, ut intelligat lector, magnum subesse mysterium, si cum Christo et Matre ejus Virgine, primi parentes Adam et Eva rite conferantur, idque ad partum quoque virginem pertinere.

Accedit quod Matrem habere Virginem Christo et ejus majestati maxime competit, ut inde utraque ejus natura illustretur, rectiusque a mortalibus cognoscatur. Est ille nimirum verus ille Melchisedech, qui sine patre, sine matre esse Paulus dicitur (Hebr. vii, 3), quandoquidem et matrem in illa divina generatione nescivit, et patrem in Mariæ partu seu nativitate humana respuit, ex Patre solo natus ante sæcula, et ex Virgine sola ortus in hoc sæculo, sicut Ambrosius⁶⁴ annotavit. Qua de re locus apud Lactantium⁶⁵ exstat insignis, qui arcanum hoc explicat mysterium, cur Christus ut Deus e solo Patre, atque ut homo a Matre sola Virgine sit procreatus. « Ipse enim, inquit, Pater Deus et origo et principium rerum, quoniam parentibus caret, ἀπάτωρ et ἀμήτωρ a Trismegisto verissime nominatur, quod ex nullo sit procreatus. Idcirco etiam Filium bis nasci oportuit, ut ipse fieret ἀπάτωρ atque ἀμήτωρ. In prima enim Nativitate spiritali ἀμήτωρ fuit, quia sine officio Matris a solo Deo Patre generatus est. In secunda vero carnali ἀπάτωρ fuit, quoniam sine patris officio, virginali utero procreatus est, ut mediam inter Deum et hominem substantiam gereret, nostram hanc fragilem imbecilemque naturam quasi manu ad immortalitatem posset ducere, factus est et Dei Filius per Spiritum, et hominis per carnem. » Eodem Tertulliani⁶⁶ spectat oratio, qui decuisse negat, ut ex semine humano Dei Filius nasceretur, ne si totus esset Filius hominis, non esset et Dei Filius, nihilque haberet amplius Salomone. « Ergo jam Dei Filius, inquit, ex Patris Dei semine, id est Spiritu, ut esset hominis Filius, caro ei sola erat ex hominis carne sumenda sine viri semine. » Tum luculenter dixit Maximus⁶⁷ : « Dei Filius ab intacta natus est femina, ut Deum pariter et hominem testaretur partus humanus, et Deum probaret æterna virginitas. » Postremo cum sit ingens Ignatii⁶⁸ ut antiquissimi, ita et vetustissimi martyris auctoritas, non possum illius verba prætermittere, præsertim quod supradictas rationes breviter explicat atque confirmet : « Adæ corpus, inquit, ex quatuor elementis confectum est, Evæ corpus ex ipsius Adæ latere : et insolens admirandusque partus ille Domini ex sola Virgine, non quod detestanda sit legitima commistio, sed quod hujusmodi partus dece-

⁵⁹ Lib. iii, Adversus hæres., cap. 33. ⁶⁰ Lib. De carne Christi. ⁶¹ Catech. 12. ⁶² Lib. iv, De fide orthodoxa, cap. 15. ⁶³ Serm. de duplici Christi Nativitate. ⁶⁴ Epist. 82. ⁶⁵ Lib. iv, De vera sapientia. ⁶⁶ Lib. De carne Christi. ⁶⁷ Hom. 3, in Natali Domini. ⁶⁸ In Epist. ad Heronem diaconum.

bat Deum. Decebat namque Creatorem non consueto, sed peregrino et admirando uti partu, utpote omnium Opificem. »

Præterea singularem Christi puritatem innocentiamque declarat, quod Matrem habet virginem, ne quis alioquin putet, illum una cum reliquis Adæ filii impure conceptum et natum, ullaque peccati labe contaminatum, et ideo Mediatoris officio indignum esse. Unde qui erat Agnus sine macula, et mundi peccata expiaturus venerat, ex sola puraque Virgine concipi voluit ac generari. *Talis enim decebat, ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus*, ut Paulus testatur Hebræis (vii, 26). Ac vere quidem segregatus a peccatoribus, cum hoc purissimo conceptu simul et ortu sese ab iræ filii aperte distinguat. Alioquin si ex communi lege judicandum est, quicumque de viri et feminae concubitu vel concipitur, vel nascitur, ex pudenda carnis prodit concupiscentia, eumque non solum peccato subijci, sed etiam Redemptore quodam indigere necesse est. Verum de Christo ita Fulgentius ⁶⁹ : « Dei Filius unigenitus, qui est in sinu Patris, ut carnem hominis animamque mundaret, susceptione carnis atque animæ rationalis incarnatus est : et qui est Deus verus, homo verus factus est : non ut alter Deus esset, alter homo, sed idem Deus, idem homo. Qui ut illud peccatum, quod in concubitu mortalis carnis generatio humana contraxit, auferret, conceptus est novo more, Deus incarnatus in Matre Virgine, sine coitu viri, sine libidine concipientis Virginis : ut per Deum hominem, quem absque libidine conceptum, inviolatus edidit Virginis uterus, ablueretur peccatum, quod nascentes trahunt omnes homines : quibus in corpore mortis hujus talis est nascendi conditio, ut matres eorum secunditatis opus implere non possint, nisi prius carnis virginitatem amiserint. Solis igitur abstulit peccatum conceptionis atque nativitatis humanæ Deus unigenitus, qui dum conciperetur, veritatem carnis accepit ex Virgine, et cum nasceretur, virginitatis integritatem servavit in Matre. Ista causa est, qua Deus factus est Filius Virginis Mariæ, et Maria Virgo facta est Mater Unigeniti Dei, ut quem Pater genuit ex æternitate, ipsum Virgo conceptum proferret in tempore. » Atque hinc non obscure constat, quam apte Paulus et ⁷⁰ Augustinus dixerint : « Christum Dei Filium non in carne peccati, sed in similitudinem carnis peccati, ac veluti sanum medicum ad sanandos ægros accessisse. » Cum igitur nuptialis concubitus in carne peccati fieri non possit sine illa carnis pudenda concupiscentia, quæ accidit ex peccato, sine hac ipsa concipi voluit, qui futurus erat sine peccato, ut Augustini verbis utamur ⁷¹.

Adde, quod mirandus hic Christi ortus ex Virgine nobis in hoc quoque serviat, ut sacri bapti-

smatis admoneamur, ac pulchram ejus velut imaginem adumbratam habeamus. Leo Magnus figuram hanc sic explicat ⁷² : « Originem quam sumpsit Christus in utero Virginis, posuit in fonte baptismatis. Dedit aquæ, quod dedit Matri : virtus enim Altissimi et obumbratio Spiritus sancti, quæ fecit ut Maria pareret Salvatorem, eadem facit, ut regeneret unda credentem. » Ac rursus ⁷³ : « Omni homini renascenti aqua baptismatis est instar uteri virginalis, eodem Spiritu sancto replente fontem, qui replevit et Virginem : ut peccatum quod ibi vacuavit conceptio, hic mystica tollat ablutio. »

Rursus, quod Christus ex pariente Virgine prodeat, absolutam illam novitatem novamque generationem designat, quam orbis innovator hominumque Salvator perfectus perfecte in fine mundi præbebit electis. Non enim satis illi visum est, miserorum nunc animas quærere, et e corruptis quasi castas virgines reddere, sibi que desponsare, sed et justorum corpora demum reformare, suoque glorioso corpori conformare decrevit. Cum vero corpus hoc corruptibile, quemadmodum Paulus loquitur, ad incorruptionem perducet (*I Cor. xv, 53*), hominem etiam exteriorem, tanquam virginem ab omni carnis impuritate sensuque libidinis immunitatem, omnique ex parte purum et integrum, id est, sibi simillimum reddet. Purus igitur et ipse tot virginum sponsus non ex corrupta, sed pura Virgine prodiit, nimirum ut optimam illam humanæ vitæ rationem, quæ cum angelis purissimis nobis erit æqualis, hac etiam ratione monstraret, et suis quasi præluderet. Recte igitur Gregorius ille Nysenus : « Decebat eum, inquit, qui propter integritatem et incorruptibilitatem universitatis, in humana natura versatus est, initium facere ab ea, quæ nativitati ejus inserviret integritate atque incorruptibilitate. » Nec alienum est, quod scripsit Ambrosius ⁷⁴ : « Ille qui carnem sic suscepit, et sic homo factus est, ut hominem redimeret atque a morte revocaret, inusitato tamen quasi Deus itinere venit in terras, ut quemadmodum dixerat : *Ecce facio omnia nova* (*Apoc. xxi, 5*), partu etiam immaculatæ Virginis nasceretur. »

Ad hæc, Christum ex virgine mundo dari congruebat, ut virginitatis institutum antea inusitatum, ac etiam Judæis probrosum, post natum Redemptorem multo et gratiosius et illustrius in Ecclesia efficeretur. Igitur ex omnibus mulieribus eam sibi Matrem delegit, quæ virginitatis floreret gloria, eamque non solum in orbem veniens, sed et per mortem ex mundo discedens, charissimoque discipulo virgini commendans, peculiariter colonestavit. « Decebat enim prorsus, doctore Cyrillo Hierosolymitano ⁷⁵, ut purissimus puritatis doctor ex thalamis puris prodiret. » Et Ambrosii ⁷⁶ dictum est : « Speciale sibi donum virginitatis Christus

⁶⁹ Lib. De fide ad Petrum, cap. 2. ⁷⁰ Lib. iii, De peccatorum meritis et remissione, cap. 12. ⁷¹ Lib. i, De nuptiis et concupiscentia, cap. 12. ⁷² Serm. 5, De Nativit. Domini. ⁷³ Serm. 4, De eadem Domini Nativit. ⁷⁴ Epist. 81. ⁷⁵ Catech. 12. ⁷⁶ Epist. 81.

elegit, et integritatis munus exhibuit atque representavit, quod elegit in Matre. » Neque minus luculenter Augustinus ⁷⁷ : « Diligamus præ omnibus castitatem, quia, ut placere hanc sibi Christus ostenderet, pudicitiam uteri virginalis elegit. » Unde quod in Evangelio de eunuchis (*Matth. xix, 13*) suo erat tempore traditurus, ut credentes multos ad perfectam pudicitiam Deoque et angelis gratam virginitatem perduceret, id partim in seipso, partim in Matre sapientissime præmonstravit, bonus utique et perfectus magister, qui facere cœpisset docere (*Act. i, 1*), idem Virginis Filius, virginumque Sponsus, virginali utero corporaliter natus, et virginali connubio spiritualiter conjugatus, ut Augustini ⁷⁸ verbis utamur. Tam pulchre servavit decoram Christus, non contentus, ut ipse Pontifex esset secundum ordinem Melchisedech sine patre, sine matre, ἀγενεαλόγητος, hoc est sine nuptiis, nisi et prophetam virginem, a quo primum annuntiaretur et baptizaretur, et præcipuum Evangelistam virginem, a quo perfecte describeretur, sibi adjunxisset.

Est et spiritualis quedam virginitas, quæ Christiani hominis mentem a peccati labe puram integramque conservat, ut prudens ac volens a Christo velut unico sponso se nulla ex parte divelli et abstrahi patiatur, sed fidem illi datam sanctissime præstet. Hanc virginitatem nobis et credentibus omnibus illud testatorem facit, quod totius puritatis fons et amator, *qui non habitat in corpore subdito peccatis, et in animam malevolam non ingreditur* (*Sap. i, 4*), ex matre duntaxat virgine, eaque non minus animo quam carne prorsus immaculata generetur. Ut hinc moneat etiam Tertullianus ⁷⁹, decuisse prorsus, ut Dei Filius, novæ nativitatis dedicator, nove de Virgine nasceretur. Unde Cyrillus Hierosolymitanus ⁸⁰, Dominum ut virgines efficiat animas, de Virgine nasci voluisse confirmat.

Præterea isthæc divini numinis dispositio singularem vim habet ad Mariam et ejus præstantiam magis magisque mortalibus commendandam. Hi certe, nisi sint stupidi homines, facile animadvertunt, inter tot virgines quamlibet selectas hanc unam excellentissimam esse, quoniam inde ab æterno summo Dei consilio prædestinata, et per archangelum Gabrielem evocata, vitæ gratiæque fontem suæque castitatis fructum Christum orbi produxit perditio. Quomodo enim perfecta mentis et corporis virginitate non resplenduit, in quo virtutum genere ulli sanctorum illa cessit, quæ immaculata immaculatum peperit mundi Redemptorem? « Talis eligitur Virgo de toto mundo, inquit Augustinus ⁸¹, quæ tantum haberet meritum, ut Dei Filium in semetipsam susciperet, et post partum omni modo Virgo permaneret. » Testatur Basilius quoque Magnus ⁸², tantam Mariæ virginitatem ac puritatem

existisse, ut in aliis feminis nihil æquale, Deoque gratius reperiretur. Et æqualis Basilii Gregorius Nazianzenus ⁸³ carmen edidit, in quo Mater Domini de seipsa in hunc modum loquens introducit :

Οὐκ οἶδα τέρψιν, ἢ λόγῳ κλύειν φέρω
Γραφῇ τε λεύσσειν, οὐδὲ γὰρ ταῦτα σκοπεῖν
Ἐγὼ πρόθυμος, παρθένοι ψυχὴν δ' ἔχω.
Ὅμονοι τὸν σύμπαντα σάφῶς εἰδότες
Μηδ' ἂν θελήσαι, μηδ' ἂν ἐννοίαν λαβεῖν.

Hoc est,

*Expers Veneris omnis ego sum, quam vel verbo
Audire, vel pictam cernere molestum esset.
Aversor enim hæc virginem animum gerens.
Testem facio quem latere potest nihil,
Quod nec attulit libito, nec animum cepit.*

Atque ut ad Augustinum ⁸⁴ redeam, fatetur is palam, virilem appetitionem non fuisse in Maria Virgine tam sancta, ad quam Spiritus sanctus venire dignaretur : Virgine tam speciosa, quam Dominus sponsam eligeret : « Virgine tam copiosa, cujus generationem cunctus orbis exciperet, demum Virgine tam casta, ut etiam post partum Virgo esse posset, ac sanctior etiam fuerit effecta. » Tam prudenter sane Thomas Aquinas ⁸⁵ docet, quandoquidem Christi corpus per Spiritum sanctum formari debuit, oportuisse prorsus eam feminam, de qua suum Christus corpus assumpsit, spiritualibus maxime donis imbui ac repleti, ut non solum ejus anima virtutibus fecunda, sed venter etiam prole divina prægnans esset. « Unde oportuit, inquit, non modo mentem ejus a peccato immunem esse, sed et corpus ejus ab omni corruptela carnalis concupiscentiæ elongari. » Quis ergo, si sapiat, et Christiano saltem sit spiritu præditus, talem ac tantam Virginem non honoret, quam Deus ipse tanti fecit, et ad mysterium hoc augustissimum convenienter instruxit ; quam et Christus ipse cum sæpe alias, tum quando in orbem veniens deus virgineum parenti non abstulit, sed conservavit et auxit, insigniter cohonestavit? « Non enim de terra, ut Ambrosius ⁸⁶ loquitur, sed de cælo vas sibi hoc, per quod descenderet, Christus elegit, et sacravit templum pudoris. » Quid? an Mariam non honoravit, qui talem fecit, ut ipse in illa fieret, qui præterea illi et munus fecunditatis attulit conceptus, et donum virginitatis non abstulit natus, ut alicubi loquitur ⁸⁷ Augustinus? Nec tacet ⁸⁸ Sophronius, Christum Sponsam virginum idcirco Matrem virginem elegisse, ut ipsa omnibus esset exemplum castitatis, in qua velut in speculo, refulgeat forma virtutis. Verum de hoc Christi Domini et Matris ejus exemplo imitando, quod male casti sectarii aversantur, ac prorsus indigne tractant, nos alibi disseremus.

Postremo si Augustino ⁸⁹ credimus, « oportebat

⁷⁷ Serm. 7, in Natali Domini. ⁷⁸ Lib. De sancta virginit., cap. 2. ⁷⁹ Lib. De carne Christi. ⁸⁰ Catech. 12. ⁸¹ Serm. 10, in Natali Domini. ⁸² De humana Christi generat. ⁸³ De Christo patiente. ⁸⁴ Serm. 6 et 15, De Natali Domini. ⁸⁵ Opusc. 3, cap. 27. ⁸⁶ Lib. De instit. Virginis, cap. 3. ⁸⁷ Serm. 9, in Natali Domini. ⁸⁸ Serm. de Assumpt. Virginis. ⁸⁹ Lib. De sancta virginit., cap. 6.

caput nostrum propter insigne miraculum secundum carnem nasci de Virgine, quo significaret, membra sua de virgine Ecclesia secundum Spiritum nascitura. » Ac sæpe quidem hoc ipsum reperit Augustinus, ut lectorum infigat animis, quod in Virgine præcessit, hoc in Ecclesiam sanctam recte competere. In Mariam certe descendit Spiritus sanctus, eidem virtus Altissimi obumbravit, in eadem Christus plenus gratia et veritate habitavit, sua illi munera cumulatissime impertivit, pudicam et incorruptam perpetuo conservavit. Quis vero prudens ambigat, hos gratiæ spiritualis effectus, hæc varia et illustria Christi dona ad sanctam Ecclesiam pervenire, et omnibus quidem ætatibus in illa Christi sponsa, dicam et arca, reperiri? Hæc ipsa est immaculata concubitu, secunda partu, Virgo et casta perpetuo : hæc concipit non e viro, sed Spiritu : hæc parit non dolore, sed gaudio : hæc nutrit non ubere corporis, sed lacte doctoris, ut apud eundem Augustinum⁹⁰ legere licet. Huc plane spectat quod succincte quidem, sed evidenter dixit Gregorius Magnus⁹¹ : « Sicut Maria Christum peperit virgo, et post partum incorrupta permansit ; ita et Mater Ecclesia filios Dei sine dolore generat, et virgo semper illibata perseverat. » Atque utinam hæc notent Ecclesiæ desertores, qui dum nova falsaque serunt aut defendunt dogmata, profecto non minore flagitio sese obstringunt, quam si Deo sacram Virginem, ipsamque Christi Matrem ad stuprum nefarium sollicitarent. « Atqui, ut vere Cyprianus⁹² ostendit, adulterari non potest sponsa Christi, incorrupta est et pudica, unam domum novit, unius cubiculi sanctitatem casto pudore custodit. » Quæ satis fuerint, ut arbitramur, ad qualemcunque rationem de Mariæ virginitate reddendam his, qui rectam et sinceram discendi afferunt cupiditatem, ac de re ipsa positis affectibus judicant. Poterat aliquin hoc argumentum, quod latissime patet, explicari fusius et amplificari : sed gratius lectori fore confidimus, si capita rerum potius indicemus, quam citra necessitatem singula persequamur.

CAPUT IV.

Scripturæ divinæ testimonia virginitati Mariæ patrocinari, et Matthæi locus excussus de sollicitudine Joseph a sua sponsa divertere meditantis.

Plus jam satis experimur, sive afflictæ Matris Ecclesiæ faciem tristissimam intueamur, sive varios præsentis argumenti oppugnatores consideremus, quam vere dici soleat, hostes domesticos externos et barbaris nocentiores, ac proinde magis cavendos esse, quod nullum sit bellum intestino perniciosius. Contemni fortasse poterat argutia philosophorum, surdisque præteriri auribus ethnicorum rabies, et cupiditas Judæorum Mariæ virginitati impudenter

oblatrantium negligi, quando seipsos potius quam illam insani atque blasphemi homines commaculant atque conspurcant. At si Ambrosium⁹³ de simili argumento disserentem sequimur, hæreticorum pertinacia, fidem de Mariæ virginitate tot tantisque modis confirmatam negantium, detestabilior est, quam Judæorum incredulitas, adeoque dæmonum improbitas, qui sæpe vel inviti hanc veritatem agnoscunt et comprobant. Certe nec a Judæis, nec a demonibus tantum periculi, quantum ab hæreticis Ecclesiæ imminet, qui sub velamento pii nominis, sermonem serpentinae disputationis effundunt, atque veritatem Catholicam vertendo ad suæ doctrinæ rabiem, diabolico more traducunt, oviumque simplicitatem defraudant, ut verbis utar Ambrosianis⁹⁴. Quid vero aliud sibi propositum habent versipelles, nisi ut Deiparam candidissima pulcherrimamque veste (sic enim virginitatem appello) nefarie spolient et ex Virgine non virginem faciant impudenter? Contra quas belluas arma sumpturi, *gladium Spiritus, quod est verbum Dei* (Ephes. vi, 17), primum arripiemus, deinde illos etiam milites in aciem producemus, quorum virtus in hostibus Ecclesiæ subigendis, et in multis errorum monstris profligandis præclare jam olim effulsit. Etsi enim contra Judæos multa, quæ Mariam Virginem probent, in medium attulerimus, tamen aliis etiam telis ex eodem divinæ Scripturæ armamentario depromptis utemur, ut minus habeant adversarii, quo se causamque suam adversus veritatis columnam Ecclesiam tueantur. At si nonnullis ut prolixum, ita molestum videbitur hoc studium nostrum, quod in citandis tot argumentis atque testimoniis bona fide præstamus, ventum tamen aequam, ut spero, præsens diligentia impetrabit, ac saltem hoc nobis donabit lector, ut quas escas ipse fortassis ex paratis atque propositis ferculis non attigerit, aliis mensæ sociis gustanda permittat.

Principio Mariæ virginitas tacite insinuat, si non diserte traditur, cum in Paradiso seductori serpenti loquitur et interminatur Deus : *Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius.* (Gen. iii, 15.) Ubi nulla quidem viri, sed mulieris duntaxat ac seminis ejus fit mentio, seminis, inquam, tam sancti ac efficacis, cujus virtute caput maledicti victorisque serpentis contereretur, et omnes ubique gentes benedicerentur. Quod vaticinium recte intellectum, non in Evam, sed in Mariam proprie competit, quæ licet in muliebri sexu versetur (nam et virgines mulierum nomine continentur) nihilque rei cum viro habuerit unquam, tamen hoc cœleste semen accepit ac protulit. Ita hunc locum intelligit⁹⁵ Cyprianus, et⁹⁶ auctor minime contemnendus, qui de viro perfecto scripsit, de illo in hunc modum disserit : « Mater Domini nostri Jesu Christi in illa tum muliere

⁹⁰ Serm. 6, in Natali Domini. ⁹¹ In Psal.

⁹² Serm. 91 et lib. iii. De fide. ⁹³ Epist. 80.

⁹⁴ In operibus Hieron. exstat.

iv, poenitentialem. ⁹⁵ Lib. De unitate Ecclesiæ.

⁹⁶ Lib. ii, Testimoniorum adversus Judæos, cap. 9

promissa est. Hæc inimicitias opposita est serpentis : *Ponam*, inquit, *inimicitias inter te et mulierem* : non certe pono, dicit, ne ad Evam pertinere videretur. Verbum promissionis est, quod transmittitur in futura. *Ponam*, inquit, *inimicitias inter te et mulierem* : illam utique mulierem, quæ Salvatorem parturiat, non quæ generet fratricidam. *Ponam*, inquit, *inimicitias inter te et mulierem* : id est, suscitabo mulierem, quæ repudiata facilitate credendi, non solum te non audiat, sed ipso etiam Gabriele deferente verbum, rationem de promissionis exigat novitate, dicendo : *Quemadmodum erit istud, quoniam virum non cognovi?* (Luc. 1, 34.) Ecce, istud semen mulieris, quod non per traducem genitalium ministeriorum, commistione sexus utriusque infunderetur in uterum, sed claustrum clauso indeploratæ Virginis inveniretur in utero. Ex hac ergo, semen promissum est mulieris, quod semen secundum hominem Dominus Deus noster est, qui non infusus est in utero, sed inventus, evangelista confirmante, cum dicit de Maria : *Inventa est in utero habens.* (Matth. 1, 18.) Omitto cætera, quæ ab eodem theologo afferuntur, ut Mariam a reliquis discernat mulieribus, quibus ad concipiendum et pariendum fœtum, non suum tantum, sed et viri semen est necessarium : in hujus autem virgineo utero, non Patris, sed Matris semen unicum suffecisse, ut Dei Filius, etiam hominis Filius ex semine David secundum carnem efficeretur. (Rom. 1, 3.) Plures Patrum sententias, quæ huc spectant, et a nobis alibi repetuntur, brevitatis studio prætermittimus.

Deinde cum in sacris Litteris nihil otiose tradatur, observatione dignum est, quod Moyses in Levitico diserte præcipit : *Mulier, si, suscepto semine, pepererit masculum, immunda erit.* (Levit. xii, 2.) Ubi Origenes⁹⁷ admonet, Mariam a legislatore prudenter et significanter excipi, ac vere Virginem illam designari, quæ Verbum carnem factum pareret, sed sine suscepto semine, quia non viri opera, sed Spiritus sancti virtute accedente, Deum hominem suo utero complecti ac gignere debuerit. Origenem vero sequitur Theophylactus⁹⁸, qui eandem Moysi legem tractans, « Virgo, inquit, non concepit de semine, sed ex Spiritu sancto peperit : unde nulla jam necessitas urgebat, sed volens implere legem venit in templum. » Loquitur autem de lege purificationis, quam, expleto puerperio suo, Deipara observare voluit, licet ea non teneretur, quandoquidem non suscepto semine masculum peperit, sed Virgo concepit, Virgo peperit, ante et post partum clausa permanens, quod et⁹⁹ Eusebius Emissenus observavit. Eadem¹ Bedæ, ² Bernardi ac aliorum est sententia, Moysen nimirum in alias mulieres hic ferre legem, sed Christi Matrem, quia Virginem, data opera excipere, taciteque monere de

ventura muliere, quæ supra naturæ ordinem absque semine masculum procrearet. Alioquin frustra omnino diceret : *Mulier, si, concepto semine, pepererit*, cum nulla possit parere, nisi semen viri concipiat prius, et amittat virginitatem, Deipara sola duntaxat excepta. Quanquam non me fugit, quosdam in alia esse opinione, quod asserant, hunc locum juxta Hebraicam veritatem non quadrare dicto mysterio, quod vulgatæ quidem editioni est consentaneum, ut ab hac lege Virgo pariens excipiat. Quis autem prudens leviter æstimet aut negligat, quod Græci Latinique Patres concorditer tradiderunt, quodque Judæis etiam objicit Galatinus?

Ejusdem Moysi dictum atque decretum est, sicut citavit et Lucas : *Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur.* (Luc. 1, 25; Exod. xiii, 2; Num. viii, 17.) Hoc veteres, ut Origenes³, Ambrosius⁴, Theophylactus⁵ ita interpretantur, quasi Moyses discrimen aliquod statuatur inter Mariam et alias feminas parientes : his enim viri concubitu maternum uterum aperiri, ut ad generandam prolem secundæ reddantur : soli autem Deiparæ convenire, ut non a viro, sed ab ipso Filio atque primogenito singulari quodam modo aperta fuisse dicatur. « Nullus masculus aperit vulvam, inquit, Gregorius Nyssenus⁶, sed consuetudo viri cum muliere : igitur dictum illud de Domino est intelligendum. » Epiphanius⁷ vero de Christo agens : « Hic est, inquit, qui vere aperuit uterum Matris. Omnes enim quotquot geniti sunt primogeniti (quo etiam castius dicam) non potuerunt hoc implere : verum solus Unigenitus, qui virginem uterum aperuit ; in hoc enim solo perfectum est, et in alio nullo. » Scimus autem adversarios, qui Mariam in partu Virginem negant, hoc ipso Moysi dicto ad suum tuendum errorem abuti, cum audiunt de uteri patefactione, quæ de more parientibus accidit. Quem nos scrupulum, vel potius errorem, ne quis eo fallatur, postea rejiciemus.

Eodem referri potest et illa Dei promissio, quæ Davidi regi facta est : *De fructu ventris tui ponam vel colloabo super sedem tuam* (Psal. cxxxi, 11), vel super thronum tuum. In quæ verba Tertullianus⁸ : « Quis iste venter est, inquit? ipsius David? Utiq; non : neque enim pariturus esset David. Sed nec uxoris ejus, non enim dixisset, ex fructu ventris tui, sed potius, ex fructu ventris uxoris tuæ. Ipsius autem dicendo ventrem, superest ut aliquem de genere ejus ostenderit, cujus ventris fructus esset caro Christi, quæ ex utero Mariæ floruit. Ideoque et fructum ventris tantum nominavit, ut proprie ventris, quasi solius ventris, non etiam viri : et ipsum ventrem ad David redegit, ad principem generis et familie patrem : nam quia viro deputare

⁹⁷ Hom. 8, in Levit. ⁹⁸ In cap. 11 Luc. ⁹⁹ In hom. de Purific. Mariæ. ¹ In cap. 11 Luc. ² Serm. 5, de Purific. Mariæ. ³ Hom. 14, in Luc. ⁴ Lib. 11, in Luc. ⁵ In 11 Luc. ⁶ In lib. Testimoniorum ex veteri Testamento. ⁷ Contra Antidicomarianitas, hæres. 78. ⁸ Lib. viii, Adversus Marcionem.

non poterat Virginis ventrem, patri deputavit. » In eundem sensum docet Irenæus⁹ : « Messiam scilicet hoc loco ex Davidico genere nasciturum prædici, sed per Virginem, non de fructu lumborum aut renum patris David, neque ex viri mulierisque complexu. » Et Augustinus¹⁰ similem affert interpretationem, dum ita scribit : « Poterat dicere, ex fructu femoris tui. Quare ex fructu ventris voluit dicere? Et illud quidem si diceret, verum diceret : sed significantius dicere voluit, ex fructu ventris, quia de femina natus est Christus, quo vir non accessit. » Superior autem promissio quam diximus, ex verbis prophetæ Nathan desumpta videtur, per quem Deus servum suum David affatur : *Cumque completi fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo* (II Reg. vii, 12), vel, secundum Hebræos, de intestinis tuis. Id quod haudquaquam ad Patrem, uti dictum est, sed ad Matrem, ex cuius intestinis Christus exiit, referre convenit : quandoquidem sola Virgo, quæ fuit filia et caro David, Regem hunc et Filium Davidi promissum generavit, cum aliquin reliqui pueri, quotquot nascentur, non sine lumbis viri paternaque virga egrediantur.

Nec prætereunda Dei vox et aperta promissio, quæ Achaz regi, et universæ domui David facta est : *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum : Ecce Virgo concipiet et pariet Filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel* (Isa. vii, 14). Quid enim illustrius, quid accommodatius in rem præsentem potest desiderari, quam quod evangelicus propheta Isaias de Virgine non modo conceptura, sed et paritura prædixit, Matthæus vero in Maria completum esse confirmavit, et cum eo apostoli prædicaverunt, ac universa demum Ecclesia tot sæculis tantoque consensu ubique gentium proficitur? sicut abunde adversus Judæos postea convincemus, nihil ut necesse sit hunc locum pluribus explicare.

Consonat et illud præclarum Jeremiæ dictum : *Novum faciet Dominus super terram, Mulier circumdabit virum.* (Jer. xxxi, 22.) Hoc est, non ab altero viro virum suscipiet, non humana lege concipiet hominem, sed intra viscera intacta et integra virum claudet, ita sane, ut intrante et exeunte Domino, juxta alium prophetam, Porta orientalis clausa jugiter perseveret (Ezech. xlii, 2), ut Bernardi¹¹ verbis utamur. Verum his aliisque veteris instrumenti locis et figuris non immorabimur, cum de illis iterum adversus Judæos nobis sit decertandum.

Igitur ut ad Novum Testamentum accedamus, nescio equidem, an quisquam Patrum ex illo plura testimonia quam Ambrosius¹² congererit, quibus Mariæ virginitas astrui possit. Repetit enim ex Evangelio quod Joseph et Maria non convenerint, quodque Maria dixerit angelo : *Quomodo fiet istud, quoniam virum*

non cognovi? (Luc. i, 34) quod præterea Lucas Virginem illam nominatim appellavit. Citat et illud quod apud Matthæum legimus : *Ecce Virgo in utero concipiet* (Matth. i, 23) : additque de Joseph historiam, qui quoniam prægnantem sponsam videbat, cum qua rem non habnerat, dimittere illam statuebat. Profert demum ex Joanne, quid Christus de cruce, Matri et discipulo dixerit, velut hoc etiam ad probandam hujus Virginis integritatem vim habeat, sicut etiam Epiphanius¹³ et Hieronymus¹⁴ annotarunt. Verum hæc Scripturarum vel indicatio, vel enumeratio ut valde succincta, sic multis, quod vereor, obscura, paucis vero grata fuerit, ac aliquod explicationis lumen profecto requirit. Nos ergo de Lucæ testimoniis, qui vel solus ad Mariæ virginitatem astruendam suffecerit, postea viderimus : nunc ex Matthæo duntaxat excerpturi, quæ ut minimum Ebionitas refellant, utpote primos et præceptuos Marianæ hostes pudicitiae, qui ipso etiam apostolorum sæculo in Dominico agro, ut pessima zizania, pullularunt. Quod hominum genus adeo fastidiosum ac improbum fuit, ut contemptis reliquis evangelistis, solum juxta Matthæum Evangelium recipere dignaretur, quemadmodum post Irenæum¹⁵ indicat Theodoretus¹⁶. Age igitur Matthæum isti superbi audiant, qui alios non audiunt. et ex eo saltem de Josepho Mariæ viro, qui eam ante partum Virginem certo certius deprehendit, cognoscant, ne pergant in sacram Virginem adeo esse petulantes atque contumeliosi. Ubi non abs re fore arbitramur, si paulo fusius declaremus ac illustremus, quæ Matthæus miro quodam compendio complectitur, ut insignis Evangelii locus, a multis fortasse parum animadversus, ad causam Virginis vindicandam rectius accipiat.

Mariæ jam nubili puelle sponsus Joseph, de quo postea disseremus, obligit, quocum illa domesticam consuetudinem nondum egerat, cum e Nazarena domo profecta, Zachariam ejusque conjugem inviseret. Joseph post menses tres redeuntem ad se sponsam excipit, ac utrum ejus intumescens observat, miratus vehementer, quod, nuptiis nondum peractis, gravidam reciperet, quam abiisse virginem certo credebat, utpote ignarus mysterii, quod inter nuntio Gabriele in castis Mariæ visceribus fuerat divinitus inchoatum. Hic multa in mentem illi veniebant, quæ partum Mariæ causam premerent, partim excusarent, quæque justi viri animum inter spem et metum fluctuantem non parum discruciant. Cogitabat humanum videri lapsum, si Virgo in tali ætate, sive volens, sive coacta, cum tandiu a suis abesset, et peregre versaretur, a sollicitatore improbo vitata fuisset. Et auxit illi suspicionem Mariæ silentium, quæ ad se purgandam omnino nihil afferret : fortasse quod divinæ confidens providentiæ, hoc mysterium alio tempore et non per

⁹ Lib. iii, Adversus hæres., cap. 27. ¹⁰ In Enarrat. ejusdem Psal. ¹¹ Serm. 3, in Purific. Mariæ. ¹² In cap. i, Luc. ¹³ Contra Antidicomar. hæres. 78. ¹⁴ Lib. Adversus Helvidium. ¹⁵ Lib. i, Contra Valentin., cap. 26. ¹⁶ Lib. ii Hæreticarum fabularum.

se, sed per alium viro revelandum, suamque innocentiam illi declarandam esse speraret. Contra vero æquior erat Mariæ Joseph, utpote vir humanus, non sævus, et candidus magis quam suspicax, qui ab impotenti illo zelotypiæ morbo, per quem viri in uxores sæpe graviter exasperantur, gravesque motus concitant, haudquaquam se vinci pateretur. Eoque minus in suum induxit animum, sponsam adulterii vel crimine, vel suspitione gravandam esse, quod illam ab optimis optime commendatam, et probatam ab omnibus virginem accepisset, in cujus etiam vita et moribus non nisi admiranda pudicitia simul et eximia sanctitas eluceret.

Abhorrebat igitur pius animus ab ea persuasionem, ut male castam sponsam crederet, quæ contra Dei legem expressam, contra honestatem publicam, contra fidem sponso datam, contra spectatam sive prioris, sive præsentis vitæ integritatem, scortata fuisset. Sed et illud secum fortasse animo reputabat, divino numini nihil esse difficile, cujus virtute Sara et Elisabetha, licet anus infecundæ, uterum gestare, et prolem suscipere potuissent; eandem summi Dei potentiam nunc tanto magis in hac Virgine posse operari, quo certius propheta divinus de paritura Virgine prælixisset. Sed enim cum his curis et æstibus animi vir anxius torquebatur, nihilque certi de re tanta definire posset, cœpit tandem occulti divortii consilia meditari, quod speraret hoc c'anculario secessu non modo suæ conscientiæ, sed et famæ honorique sponsæ rectius consuli posse. Nam in legem divinam et disciplinam publicam sibi peccaturus videbatur, si sponsam corruptam et infamem domi conservaret, vel nuptias cum ea celebraret. Rursus iniquum fore duxit, si crearet periculum innocenti feminae, sive in jus illam vocaret, sive impudicam fingeret.

Sunt qui non temere cum ¹⁷ Origene et ¹⁸ Bernardo sentiant, Joseph summam erga sponsam reverentia commotum, occulte illam deserere voluisse, quod vir modestissimus existimaret se illius indignum contubernio, quam tot tantisque Dei dotibus ornatam suspiciebat, et in quam nulla vel incontinentiæ vel minimæ labis suspicio cadere posse videbatur. Bernardi verba sic habent: « Quare Joseph voluit dimittere Mariam? Accipe et in hoc non meam, sed Patrum sententiam. Propter hoc voluit Joseph dimittere eam, propter quod et Petrus Dominum a se repellebat, dicens: *Exi a me, Domine, quia homo peccator sum* (Luc. v, 8): propter quod et centurio a domo sua eum prohibebat, cum diceret: *Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum*. (Matth. viii, 8.) Ita ergo et Joseph indignum et peccatorem se reputans, dicebat intra se, a tali et a tanta non debere sibi ultra familiare præstari contubernium, cujus supra se mirabilem expavescebat dignitatem. » Sic igitur Joseph animo secum reputasse, taciteque dixisse videtur:

« Egone cum illa domesticam agam consuetudinem, quæ tantæ gravitatis et exquisitæ puritatis, omnisque virtutis vivum velut speculum et exemplar se mihi, ac omnibus admirandum potius quam imitandum præbet? Fortasse de Spiritu sancto concepit, ut ego neque mariti, neque mancipii officium illi digne unquam possim exhibere. Præstat igitur discedere, quam cum periculo illi cohabitare, in qua mirabilis Deus præstantiora quam ego exiguus assequar, fortassis operatur. Verumenimvero fidelis et providus erga electos est Deus, nec sinit illos supra vires tentari, qui per angelum suum Joseph admonet dormientem, ut sollicitudinis plenas cogitationes missas faciat, et ad priorem animi redeat tranquillitatem. *Joseph, fili David*, inquit, *noli timere accipere Mariam conjugem tuam, quod enim in ea natum est, citra tuam scilicet ac alterius cujuscunque viri operam, id ex Spiritu sancto est.* (Matth. i, 20.) Quare non humanum lapsum, sed divinum illapsum huic ascribas Virgini, quæ tibi sponsa dicata est, et cujus intumescentem uterum admiraris. Tantum vero abest, ut illam a domestico convictu debeas semovere, ut nunc etiam reverentius tibi veniat adjungenda, quia non nisi Deum nascituri ex ipsa filii, et summi quidem filii omniumque Redemptoris habet auctorem: te vero fidum ministrum perpetuumque tanti thesauri custodem conservatura est. »

Quis jam prudens, aut modice saltem peritus non videat, singulari divini numinis providentia contigisse, ut Joseph de Mariæ virginitate ad tempus dubitaret, eaque unius dubitatio multis in fide confirmatio, sed et aliis ægris, vel in fide nutantibus quasi medicatio quædam esset? Unde Joseph Thomæ apostolo recte comparatur, quod ambos in aliquam fidei dubitationem prolabi permiserit Deus, ut per hanc quidem Dominicæ resurrectionis, per illum vero Marianæ virginitatis credulitas in multorum cordibus magis magisque corroboraretur, sicut Gregorius quoque Magnus ¹⁹ testatum reliquit. Facessant igitur et obmutescant non solum veteres Ebionitæ, sed et novi Sternbergeriani, ne impudentissime mentiantur, Josephum cum Mariam uxoriâ habuisse, et Christum ex illa sustulisse Filium, licet eximiis alioquin dotibus præcellentem. Quid enim dici a Matthæo clarius potuit, quam quod nulus connubialis congressus inter Joseph et Mariam intercesserit, priusquam illa suum Filium utero complecteretur? Unde diserte providique dixit et illud evangelista: *Cum desponsata esset Mater ejus Maria Joseph, antequam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto* (Matth. i, 18): inventa, inquam, non solum a Joseph, cui pro licentia maritali, ut Hieronymus ²⁰ loquitur, Virginis mores corporisque gestus omnes diligenter licuit contemplari, sed ab ipsis etiam angelis, qui cum Gabriele hoc tantum mysterium

¹⁷ Serm. 4, ex diversis. ¹⁸ Hom. 2, de beata Virgine. ¹⁹ Hom. 26, in Evang. ²⁰ Lib. Contra Helvidium.

divinumque conceptum in castis illis Mariæ visceribus non poterant ignorare, quique beatissimam Virginem, ac ejus animam singulari studio conservabant, Origene ²¹ teste. Accedit quod idem evangelista non contentus angeli verba posuisse, de suo etiam significanter adjungit: *Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: Ecce Virgo in utero habebit, et pariet Filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuel.* (Ibid. 25.) Quod si Maria ad partum usque virgo, et casti Joseph casta sponsa non perstitit, frustra prorsus asserit, adeoque falso pronuntiat evangelista, propheta vaticinium in Maria fuisse completum. Post hæc iterum subjicit: *Et non cognoscebat eam donec peperit Filium suum primogenitum.* (Ibid. 25.) Qui locus etsi prima fronte Helvidiano dogmati favere videtur, quod alibi rejiciemus, tamen, vel ipso Helvidio teste, probat satis, Mariam ad partum usque virginem integram et inviolatam perseverasse. At si tam multa, tam fortia nobis argumenta suggerit Matthæus, quid quantumque præsidii Lucas suppeditabit? qui Mariæ causam egit diligentius, pluribusque perscripsit, præsertim ubi Virginem illam angelo respondentem, suæque virginitatis votum astruentem introducit, ut alibi ex professo dicemus.

CAPUT V.

Patrum testimoniis virginitatem Mariæ astrui atque stabiliri.

Certe non solum ad sanctos apostolos et evangelistas, verum etiam ad probatos Ecclesiæ doctores sive veteres, sive recentiores præclarum illud Christi dictum pertinet: *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* (Math. x, 20.) Quod si supremus veritatis doctor est Spiritus sanctus, et idem in suis electis organis ac nostris venerandis Patribus loquitur, ut divinam veritatem atque sententiam nobis interpretetur atque confirmet, magna certe illorum dictis et scriptis debetur auctoritas, præsertim ubi studiose conspirant, et uno quasi ore de fidei doctrina testantur, unum et idem pronuntiantes. Id vero in præsentī argumento faciunt, quemadmodum huc usque multis commonstravimus, ac pluribus etiam illorum sententiis in medium adductis evidens faciemus, nimirum ut loquentem in illis ipsis veritatis Spiritum, a quo regitur et docetur Ecclesia, majoris æstimemus, et prædicatam tot sæculis Mariæ virginitatem si non adversariis, qui sæpe Spiritui sancto resistunt comprobemus, at certe quidem reverentius amplectamur, firmissimeque retineamus. De Ignatio, Justino, Irenæo, Tertulliano alibi diximus, quod Mariæ virginitatem secundo et tertio nascentis Ecclesiæ sæculo diserte propugnarent, dictum illud propheticum adversariis

objicientes: *Ecce Virgo concipiet et pariet filium.* (Math. i, 23).

Igitur ab Origene Ecclesiarum, ut vocant, magistro incipiemus, qui in hunc quidem modum concionatur ²²: « Maria desponsata fuit Joseph, non tamen in concupiscentia juncta Mater immaculata, Mater incorrupta, Mater intacta. Mater ejus. Cujus ejus? Mater Dei unigeniti Domini et Regis omnium. Plasmatoris et Creatoris cunctorum. Illius qui in excelsis sine Matre, et in terra est sine Patre. Ipsius qui in cælis secundum deitatem in sinu est Patris, et in terris secundum corporis susceptionem in sinu est Matris. O magnæ admirationis gratia! O inenarrabilis suavitas! O ineffabile magnumque sacramentum! Ipsa eademque Virgo, ipsa et Mater Domini, ipsa et Genitrix, ipsa ejus ancilla, plasmatio ejus, ipsa quæ genuit. Quis unquam ista audivit? quis vidit talia? et quis cogitare potuit, ut Mater Virgo esset, et intacta generaret, quæ et Virgo permansit et genuit? Sicut enim quondam rubus comburi videbatur (Exod. iii, 21), et ignis eum non tangebat: et sicut tres pueri in camino ignis inclusi habebantur (Dan. iii, 23), et tamen eos non ledebat incendium, nec odor fumi erat in eis; vel quemadmodum Danieli intra lacum leonum incluso (Dan. vi, 16), claustris non apertis, allatum est prandium ab Habacuc: ita et hæc Virgo sancta genuit Deum, sed intacta permansit: Mater effecta est, sed virginitatem non amisit: genuit Infantem, et ut dictum est, Virgo permansit. Virgo ergo genuit, et Virgo permansit. Mater Filii facta est, et castitatis sigillum non perdidit. Quare? Quia non homo iste tantum qui videbatur, sed unigenitus erat Deus, qui in carne advenerat. » Vides quam luculenter, quam copiose, quam constanter Origenes doceat, suamque doctrinam Scripturæ probatis exemplis illustret, ut ne quisquam si sapiat, admirabilem et perpetuam Mariæ virginitatem in dubium vocet.

Cyprianus ²³ totius Africæ primas et Christi martyr insignis, non modo Mariam agnoscit, et contra Judæos probat virginem, sed ejus quoque virginitatem sequentibus laudibus, licet paulo aliter ab ipso dispositis, non immerito vehit ²⁴: « In Maria incendium originale fuit extinctum, nihil illic petiit ultio, nec præcedens delectatio aliquam expetiit pœnarum usuram. Innoxia affligi non debuit, nec sustinebat justitia, ut illud vas electionis communibus lassaretur injuriis, quoniam plurimum a cæteris differens natura communicabat, non culpa. Non aliqua naturæ injuria Matrem Domini læsit, quoniam sine tormento peperit, quæ in conceptione caruit voluptate. Ultro maturus ab arbore hajula fructus elapsus est: nec oportuit vellicari quod sponte prodibat. Erat ei proprium privilegium, quod nulla mulierum nec ante, nec

²¹ Hom. 4, ex variis locis. ²² Hom. 4, ex variis locis. ²³ Lib. ii, Adversus Judæos, cap. 9. ²⁴ Serm. de Nativit. Christi.

deinceps meruit obtinere, quod erat simul Mater et Virgo, singulis titulis insignita. Unde et Matri plenitudo gratiæ debebatur, et Virgini abundantior gloria, quæ carnis et mentis integritate insignis, spirituali et corporali intus et extra Christi præsentiæ fruebatur. » Præfere hæc quidem sanctus ille martyr, paucis multa complectens, quæ summus Deus in hac Virgine cunctis suspicienda sæculis, præsertim ob puritatem eximiam, potenter effecit, quæque in nullo sanctorum alio liceat reperire.

Hilarius Arianis invisus, et ²⁵ Hieronymo tam eloquens judicatus, ut illum adversus Arianos Romani sermonis tubam, Latinæque eloquentiæ Rhodanum vocet, hoc de Maria testatum reliquit ²⁶ : « Quomodo Filius Dei, hominis Filius erit natus, vel manens in Dei forma, formam servi acceperit, si non potente Deo Verbo, ex se et carne intra Virginem assumere, et carni animam tribuere homo Christus Jesus ad redemptionem animæ et corporis nostri perfectus est natus : et corpus quidem ita assumpsit, ut id ex Virgine conceptum, formam eum esse servi effecerit ? Virgo enim non nisi ex sancto Spiritu genuit. » Et quibusdam interjectis, cum Pauli sententiam : Primus homo de terræ limo, secundus homo de cœlo, repetivisset (*I Cor.* xv, 47), hæc e vestigio adjicit : « Hominem dicens, nativitatem ex Virgine docuit : quæ officio usa materno, sexus sui naturam in conceptu et partu hominis exsecuta est. Et cum ait, secundum hominem de cœlo, originem ejus ex supervenientis in Virginem sancti Spiritus aditu testatus est. Atque ita cum et homo est, et de cœlis est, hominis hujus et partus a Virgine est, et conceptus ex Spiritu est. » Ubi non sit indecorum, episcopum episcopo, Athanasium Hilario licet paulo vetustiorum, et in eodem adversus Arianos certamine gloriosum Christi confessorem adjungere. « Deus, inquit, et Pater Christi, ob nostram salutem ædificavit sibi domum in utero Deiparæ Mariæ sine commercio virili, et homo, sicut dixi, factus est. » Tum ad Epictetum scribens, Mariam vocat impollutam Virginem, in qua novum hujusmodi conditum fuit, quale in nulla alia femina : sicut et ærnone quarto adversus Arianos disputans, Deiparam Virginem frequenter appellat.

Epiphanius ²⁷ valde gravis et celebris auctor qui propter quinque linguarum peritiam πεντάγλωττος, tantæque auctoritatis vir, quem ne regnantes quidem hæretici auderent persequi, ab Hieronymo nuncupatur, contra eos ex professo decertat, Antidicomarianitas autem vocat, qui Deiparam virginis gloria spoliare non verebantur. Quare inter cætera de illis queritur : « Quo-

modo audent impetere impollutam Virginem, quæ digna facta est habitaculum fieri Filii Dei, et ad hoc electa est ex multis millibus Israel, quo vas et habitaculum dignum esset, in signum solum partus ? » Ac iterum ²⁸ : « Nemo rursus debacchetur, contumelia afficiens sanctam Virginem : absit enim, non fuit copulata carni post partum, neque ante partum Salvatoris ! » Huc transfert evangelicam historiam de Christo in cruce pendente, qui Matrem suam Virginem nulli alii Apostolorum, quam soli Joanni propter virginitatem commendavit atque tradiderit, cum diceret : *Ecce mater tua.* (*Joan.* xix, 27.) « Quanquam non esset, inquit, mater ipsius Joannis secundum carnem : sed ut ostenderet ipsam matrem esse principem virginis, quoniam ex ipsa vita erat. » Ac paucis interpositis : « Si non fuisset vere ipsius mater, quæ secundum carnem peperit ipsum, non sane de ipsa curam habuisset, ut semper virginem commendaret, quæ mater quidem facta est propter dispensationem, impolluta autem erat propter honorem erga ipsam, et vas admirabile. Dicit autem Evangelium, Et ab illa die accepit ipsam ad seipsum. (*Ibid.*) Si vero habuisset virum, si habuisset domum, si habuisset filios, in sua secessisset, et non ad alienum. »

Epiphanius Hieronymus, quia æqualis et familiaris ejus, meretur adjungi, vir tantopere ab ²⁹ Augustino laudatus, summam præclaræ victoriæ laudem inde consecutus est, quod Helvidium Mariæ virginis petulantissimum insectatorem arripuerit, protriverit, extinxerit ³⁰ : qui alibi quoque his epithetis Mariam ornat, ut ob perpetuam virginitatem dicatur et sit soror sponsa, hortus conclusus, fons signatus, porta Ezechielis et orientalis. Ejusdem dictum est : « Postquam Virgo concepit in utero, soluta maledictio est. » Ac rursus ex Helvidio querit, « Joseph qui miracula tanta cognoverat in beata Virgine, Dei templum, Spiritus sancti sedem, Domini sui Matrem audebat attingere ? » Sed et alibi sanctæ Mariæ corpus nubem levem a propheta dici asserit ³¹, quoniam hoc nullo humani seminis pondere sit prægravatum : magnoque studio contra Judæos disputat, ut locum Isaïæ ³², *Ecce Virgo concipiet*, ad solam et perpetuam Mariæ virginitatem referri demonstret. Demum ut ejusdem verbis utamur, « Quod clausum est atque signatum, similitudinem habet Matris Domini, Matris et Virginis. Unde et in sepulcro Salvatoris novo, quod in petra purissima fuerat excisum, nec antea, nec postea quisquam positus est : et tamen hæc Virgo perpetua multarum est Mater virginum. » Cæterum quo pacto sepulcrum Domini respondeat Mariæ virginitati, et quid utrinque sit similitudinis, planius ex Maximo, quem

²⁵ In Apologia adversus Rufinum. ²⁶ Lib. x, De Trinit. ²⁷ In Epist. ad Pammach. adversus errores Joannis Hierosolymitani. ²⁸ Hæres. 78. ²⁹ Epist. 16, ad Marcellinum de baptismo parvulorum. Et lib. xviii, De civit. Dei, cap. 43. ³⁰ Lib. i, Adversus Jovinianum. ³¹ In Epist. ad Eustoch. ³² In cap. ix Isa.

postea citabimus, intelligitur. Ubi præceptor Hieronymi Gregorius Græcis summopere laudatus, et proprio Theologi nomine insignitus, haudquaquam est mihi prætereundus. Quoties vero, et quam præclare nostram ille Virginem laudat et approbat? sicut hi quoque versus declarant:

*Veneranda Virgo, honesta, casta, te unicam
Has inter omnes terra matres quas habet,
Matrem absque sponso scimus et viro,
Ut quæ parens
Expers laboris et doloris exstitit
Integra et incorrupta, nescia illius
Etiam voluptatis viri, quæ ex copula est.*

Ac rursus in eodem libro vocat eandem castissimam, felicissimam, nulli æquandam, et supra omnes decoram maximamque Virginem, quæ cunctos cœlium ordines excellat.

Ambrosius ³³ clarissimum Ecclesiæ lumen, quo spirituali patre Augustinus magnopere gloriatur, toto, ut aiunt, pectore se illis opponit, qui cum Joviniano virginitatem Deiparæ saltem post partum labefactant, eosque totius synodi auctoritate condemnat. Sed ut pauca ex illo repetamus: « Speciale, inquit, sibi donum virginitatis Christus elegit, et integritatis munus exhibuit, atque ipse repræsentavit, quod elegit in Matre. Quanta dementia funestorum latratuum, ut iidem dicerent Christum ex Virgine non potuisse generari, qui asserunt ex muliere, et ex his humanorum pignorum partibus virgines permanere? Aliis ergo præstat Christus, quod sibi, ut dicunt, præstare non potuit? Ille vero qui carnem sic suscepit, et sic homo factus est, ut hominem redimeret, atque a morte revocaret, inusitato tamen Deus quasi itinere venit in terras, ut quemadmodum dixerat: *Ecce facio omnia nova* (Apoc. xxi, 5): partu etiam immaculatæ Virginis nasceretur? » Ac rursus aliam epistolam scribens, ex evangelico loco, sicut antea Epiphanius ³⁴ ratiocinatur, « Quid sibi istud vult, inquit, quod cum in cruce Dominus positus peccatum mundi tolleret, pronuntiavit etiam de integritate materna? Aut quid aliud dicitur, nisi ut claudat sua ora perfidia, obmutescat, ne Matrem Domini aliquo audeat temerare convicio? Testis est ergo idem arbiter, idem materni pudoris assertor, quod desponsata fuerit viro tantummodo Joseph, nulla tamen conjugalis coitus consuetudine tori jura cognoverit. Neque enim eam suscepturam ex Joseph filios a viri consortio separare voluisset. Sed si hoc parum est, addidit testimonium evangelista dicens, quod suscepit eam discipulus in suam. (Joan. xix, 27.) Numquid ergo divortium fecit? nunquid a viro abduxit atque abstulit? Ergo qui hoc legit in Evangelio, quomodo quasi naufragus titubat et fluctuat? Hoc ergo testamentum Filii est de Matris integritate, hæc Mariæ locuples integri-

pudoris hæreditas, hic coitus finis consummationis. »

Ex Joanne Chrysostomo ³⁵, qui Oris aurei cognomentum merito tenet, ac eloquentia sua Græciam universam illustrat et commovet, ad Mariæ virginitatem comprobendam multa peti possunt, sed nos uno erimus loco contenti, qui ad ingens hoc Dei opus celebrandum valet, quamvis in libris vulgaribus non inveniatur. Sic igitur de Maria disserit: « Ancilla est et Deipara: Virgo est et Mater. Nemo hic ambigat ac dicat, Quomodo si Dei ancilla est Maria, Dei quoque Parens est? Fide, o homo, quæ dicuntur apprehende, et noli de his ambigere, quæ a Patribus tradita sunt et approbata: illa in dabium vocare noli, sed reverenter et citra curiosam inquisitionem fidem adhibe. Crede, inquam, et anxie noli perquirere. Alioquin si duntaxat id quod ratione assequeris, credere volueris, cave ne in periculum te ipse conjicias. Si vero verbi internuntio et ecclesiastæ fidem adhibueris, non tu rationem de fide tua, sed antistes redditurus est. Crede igitur his, quæ de Virgine a nobis dicuntur, nec dubites eandem et Dei ancillam, et Dei Parentem, tum rursus Virginem et Matrem profiteri. Ancilla quidem est, quia vera illius, qui ex ipsa prodiit, creatura. Deipara est, quandoquidem Deum ipsum, qui carnem ex ipsa suscepit, enixa. Virgo est, utpote omnis virilis seminis omnisque concubitus expers. Ac Mater est denique, quod parens ejus effecta sit, qui absque principio ab ipso Patre suam habuit generationem. »

Cum his pulchre congrunt, quæ tradit elegantis ingenii scriptor copiosissimus ab Hieronymo prædicatus, Eusebius nimirum Emisenus ³⁶, qui et ipse mysterium Marianæ virginitatis his verbis extollit: « Ecce absque ullius seminis incremento de intacta ac rudi terra secundum germen ascendit, et de radice mortali vitæ arbor effloruit, et salutifera propago nullo plantante processit. Obstupescit natura rerum, Virgo procreat sobolem, nullum procreandæ sobolis experta consortem, et venienti in vitam homini per unius confertur mysterium munus duorum. Creator ex creatura nascitur, et fructum ventris sui Mater innupta miratur, ac femina auctoris sui auctor efficitur. Quid primum mirer quidve postremum? quod sine conceptu est collata fecunditas, an quod per partum magis est glorificata virginitas? Sed non mirum, si ita peperit: talis erat ille, cui nupserat. Ait enim angelus stupenti Mariæ: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* (Luc. i, 35.) Ecce præbitura Deo nascenti corporis sui habitaculum, prius mente efficitur Dei templum. »

Accedit et Augustinus ³⁷ Ecclesiæ quidem catholicæ contra hæreticos defensor acerrimus, ac idem tantæ scientiæ vir, ut summorum Pontificum

³³ Lib. i, Contra Julianum, epist. 81. ³⁴ Epist. 79. ³⁵ Homil. in Domini hypapant. ³⁶ Hom. 2, De Nativit. Domini. ³⁷ In epist. pro Prospero et Hilario, cap. 2.

judicio inter magistros optimos sit habitus, quem nec sinistrae unquam suspicionis saltem rumor aspersit, sicut Pontifex Cœlestinus affirmat. Sugillat ille ac inter damnatos hæreticos numerat Antidicomarianitas, Helvidianos, Jovinianistas, quod Mariæ virginitatem nefarie convellant atque corrumpant. Inter alia vero hæc etiam assert³⁸ : « Alius tumescit Virginis, claustrum pudoris permanet, impletur uterus Matris sine ullo complexu patris, sentit prolem, quæ se ignorabat conjugem, angelus ad Virginem loquitur, a Virgine cor præparatur, Christus fide concipitur. Miraris hæc? Adhuc mirare : parit Mater et Virgo facta et intacta : nascitur Filius sine homine patre, qui fecit et ipsam Matrem. » Ac iterum³⁹ : « Si vel per nascentem corrumperetur Christi integritas, non jam ille de Virgine nasceretur : eumque falso, quod absit! de Virgine Maria natum tota confiteretur Ecclesia, quæ imitans ejus Matrem, quotidie parit membra ejus, et Virgo est. Lege, si placet⁴⁰, de virginitate sanctæ Mariæ meas litteras missas ad illustrem virum, quem cum honore ac dilectione nomino Volusianum. » Tum alicubi Matrem Domini de se loquentem inducit, et quidem graviter, si verborum pondera penduntur⁴¹ : « Eram, inquit, in domo mea puella Judæa, ex semine David regis generata ; adulta facta sum, desponsata sum conjugui, et placui alteri, non interveniente adultero, sed intercedente Spiritu sancto. Desponsata sum homini Judæo, et placui homini Deo. Desponsavit me vir Judæus, et amavit me Christus Deus. Ita me virtus Altissimi obumbravit, ut nec æstum paterer libidinis, et Mater essem Creatoris. Porta facta sum cœli, janua facta sum Filii Dei. Illi facta sum janua clausa, qui post suam resurrectionem ingressus est per ostia clausa. Qui natus de ventre meo, me Matrem dimisit intactam, adimplevit ventrem meum divinitate, et uterum meum non evacuavit castitate. Exiit de ventre meo, giganteo cursu magnificus, et venter meus non est pudore evacuatus, nec in Conceptione inventa sum cum dolore. Regnum teneo virginitatis, et Regem genui castitatis. Ingredientem et egredientem habui in palatio ventris Filium imperatoris : et de manibus meis non amisi clavem regni pudoris. Porta facta sum cœlo, janua facta sum Filio Dei, illa porta facta clausa, quam in visione divina Ezechiel vidit propheta. » Ac demum ita concludit : « O mira et laudabilis inter feminas, in qua ab angelo salutatur virginitas, sola imprægnata nec vitata : exornata, nec vacuata, quia sic est ab angelo salutata : Ave, gratia plena, Dominus tecum. (Luc. 1. 28.) Felix umbilicus castitatis, quem amplexus non tetigit maritalis. O femina super feminas benedicta, quæ et virum non cognovit, et virum in utero circumdedit : quæ concubitu carnali non tangitur,

et tamen carnea prole de spirituali semine gratulatur! » Atque ut semel finiam, « Celebremus, inquit, cum gaudio diem, quo peperit Maria Christum, et conjugata conjugii Creatorem, et Virgo virginum Principem. »

Nunc ad posterioris sæculi Patres transeamus, qui eodem veritatis spiritu afflati, non disparem confessionem ediderunt, nulla ut esset ætas Ecclesiæ, quæ Marianæ virginitatis testes atque præcones posset desiderare. En tibi Leonem⁴² illum vere Magnum, cum perfidis hæreticis, tum immani Hunnorum regi et tyranno Attilæ formidabilem : « Humano usu, inquit, et consuetudine, quod credimus caret : sed divina potestate subnixum est, quod Virgo conceperit, quod Virgo pepererit et Virgo permauserit. Non hic cogitur parientis conditio, sed nascentis arbitrium qui sic homo natus est, quia volebat et poterat. » Tum Leonis æqualis Theodoretus⁴³, ob Atticam eloquentiam Chrysostomi sectator idoneus judicatus, perspicue scripsit : « Christus e muliere quidem perinde ut nos, nascitur : habet vero partus quiddam amplius et peculiare, nempe virginitatem. Virgo enim erat, quæ Dominum Christum concepit et peperit. » Ac ne dubitemus, quid quantumque Virgini Matri tribuerit, ac tribui voluerit idem Theodoretus⁴⁴, « Inter tot animas, inquit, omnium hominum qui salvantur, ut electa columba illa sola est, quæ Christum genuit Virgo, Mater, Puella, quæ puritate profecto Cherubim atque Seraphim antecellit. »

Jam vero Maximus Taurinensis, in sacro concionandi munere laudatus antistes, non invenuste dixit : « Cur non tota devotione credamus Salvatorem puerum nasci potuisse per Virginem, qui perfectum hominem credimus de pulvere fuisse formatum? » Tum Deiparæ virginitatem Domini sepulcro mundo componit, sicut et ante Hieronymus⁴⁵ fecit, rem his verbis explicans : « Videamus de hoc ipso Domini corpore, posteaquam de cruce deponitur, quid geratur. Accepit illud Joseph ab Arimathia vir justus, sicut ait Evangelista, et in novo suo sepelivit monumento, in quo nondum quisquam positus fuerat. (Joan. xix, 41; Matth. xxvii, 60.) Beatum ergo corpus Domini Christi, quod cum nascitur, utero Virginis nascitur : cum recedit, justis tumulo commendatur. Beatum plane corpus, quod virginitas peperit, et justitia custodivit. Custodivit illud Joseph tumulus incorruptum, sicut servavit illud Mariæ Virginis uterus illibatum. Illic enim viri pollutione non tangitur : ibi mortis corruptione non læditur : ubique beato corpori deferitur sanctitas, ubique virginitas. Novus illud venter concepit : novus tumulus includit. Dominica ergo et virgo vulva, et virgo est sepultura, quin potius ipsam sepulturam vulvam dixerim : est enim

³⁸ Lib. De hæresibus ad Quodvult leum. ³⁹ Lib. iv, De Symbol. ad Catechumenos. ⁴⁰ In Enchirid. ad Laurentium, cap. 54. ⁴¹ E sermionibus variis de Natali Domini. ⁴² Serm. 2, De Nativit. Domini. ⁴³ Serm. 10, De Providentia. ⁴⁴ In lib. Canticorum. ⁴⁵ Hom. 2, De cruce et sepultura.

similitudo non parva. Sicut enim Dominus de Matris vulva exivit : ita de Joseph sepultura vivus surrexit. » Quid vero Illefosus, in hoc argumento tam copiosus, ut opus integrum de Mariæ virginitate scripserit, illamque multis modis cohonestarit? » « In hac regione, inquit, solitudo Deo tantum et Domino : in hac mansione singularitas hospitio tantum et hosti : hic locus cum uno tantum adventante coheret. Hic uterus unius tantum agnitione congaudet, nec alterius viri quam nascentis unius membra cognoscit. » Tum iterum : « Ecce virgo ex Deo, virgo ex homine, virgo attestante angelo, virgo iudice sponso, virgo ante sponsum, virgo cum sponso, indubitata virgo etiam dubitante sponso. Virgo ante Filii adventum, virgo post Filii generationem, virgo cum Filii nativitate, virgo post Filium natum. »

Bernardus ⁴⁶ vero eximius Ecclesiæ doctor, nec minor hujus Virginis prædicator, quam amator, multa nobis in hoc argumento suggerit, cum nullus fere alius Mariæ virginitatem æque commendat ac vindicet : « Unum est, inquit, in quo nec primam similem visa est nec habere secundam, gaudia Matris habens cum virginitatis honore. *Optimam partem elegit sibi Maria* (Luc. x, 42) : optimam plane, quia bona fecunditas conjugalis : melior autem castitas virginalis : proisus autem optima est fecunditas virginea, seu secunda virginitas. Mariæ privilegium est, non dabitur alteri, quod non auferitur ab ea singulare est : sed continuo etiam indicibile invenitur, ut nemo assequi possit, sic nec eloqui quidem. Quid si et illud adjicias : Cujus mater ? quæ jam poterit lingua etiamsi angelica sit, dignis extollere laudibus Virginem Matrem ? Matrem autem non cujuscunque, sed Dei. » Alibi vero rursus ⁴⁷ : « Offerantur regi virgines, sed post eam : nam primatum sola vindicat sibi : multo magis autem sola sine corruptione concepit, sine gravamine tulit, sine dolore filium parturit. » Ab his non discrepant, quæ Rupertus Tuitiensis ⁴⁸, celebris et ipse scriptor ac Germaniæ decus, memoriæ prodidit, utpote qui virginitatis Mariæ splendorem præ omnibus sanctis et filiis regni Dei admirabilem esse docet : hanc Virginem conceptu floridam, partu fructiferam, virginem in conceptu, incorruptam in partu, virginem ante partum, et incorruptam post partum prædicat. « Nonne igitur, inquit, pulcherrima es mulierum ? vere pulcherrima. Pudicarum omnium virginum, viduarum atque continentium pudor sive pudicitia, religiositas ac verecundia, tuis genis, tuis oculis comparata, non est verecundia, non est pudor, non est aut vix meretur dici pudicitia. »

Demum ne Christianos poetas prætereamus, superioribus Patribus et illi consonant, apertisque verbis Mariæ virginitatem vel invitis impiis comprobant et illustrent. Prudentius quidem valde

vetus, quia sub Valentiniano secundo et Theodosio Magno floruit, nec minus gravis poeta, in hunc modum canit :

*Innuba Virgo
Nubit Spiritui, vitium nec sentit amoris,
Pubertas signata manet, gravis intus et extra,
Incolumis, florens de fertilitate pudica,
Jam Mater, sed Virgo tamen, maris inscia Mater.*

Tum in alio carmine quam venuste et blande modulatur illud :

*Emerge, dulcis pu in,
Quam Matris edit castitas.*

Ac rursus Christum celebrans inquit :

*Hunc quem latebra et obstetrix,
Virgoque sæta et cunulae,
Et imbecilla infantia
Regem dederunt gentibus.*

Ejusdem et illud est :

*O quanta rerum gaudia
Alevs pudica continet,
Ex qua novellum sacculum
Procedit, et lux aurea.*

In Sedulio ⁴⁹ æque vetusto propemodum multa id genus reperias, sed unum atque alterum locum, qui huc spectet, indicasse sat est :

*Et velut in spinis mollis rosa surgit acutis,
Nil quod lædat habens, Matremque obscurat*

Sic Evæ de stirpe sacra veniente Mariam ^{honore}
Virginis antiquæ facinus nova virgo piaret.

Ac rursus idem presbyter simul et poeta canit :

*Angelus intactæ cecinit properata Maria,
Et dictum comitata fides, utrumque puellæ
Siderium mox implet onus, rerumque Crea or
Nascendi sub lege fuit : stupet innuba tenos
Virgo sinus, gaudetque suum paritura parentem.*

In eundem sensum Arator ⁵⁰ diaconus canit, Mariam Virginem et Dei Genitricem intactam appellans. Tum Venantius Fortunatus de partu Virginis opus edidit integrum, inter alia hoc quoque ponens :

*Virgo hæc virga fuit, de qua flos Christus ab ortu :
Hæc porta est clausa, in quam intrat vir nemo, nec* ^{exit.}

O Virgo insignis, Mater pia, nobile semen.

Verum hæc ego sparsim excerpti, nec eodem quo Venantius, ordine collocavi. Apud Alecyum Avitum hæc carmina legimus :

*Tu Mariam sequeris, dono cui contigit alto
Virginis et Matris gemina gaudere corona,
Conciperet cum carne Deum, cœlique Creator
Intraret clausum, reserans mysteria, ventrem.*

Sed enim in proferendis Patribus Græcis et Latinis, oratoribus et poetis, qui sanctam Mariæ virginitatem agnoscant et defendant, finis tandem esto. Quanquam plurimos theologos alios prætermisimus, et e citatis pauca duntaxat excerptimus, veriti etiam ne hæc quæ dedimus, plerisque ad alia

⁴⁶ Serm. 4, in Assumpt. Virginis. ⁴⁷ Serm. Signum magnum. ⁴⁸ Lib. 1, Cant. ⁴⁹ Lib. II, eperis Paschalis. ⁵⁰ Lib. I in Act. Apost.

properantibus nimis multa et prolixa esse videantur. Certe qui æqui simul et candidi censores esse voluerint, plura ab his testimonia de re omnibus sæculis decantata, totiesque perorata, sed et multis sæpe miraculis divinitus orbi comprobata minime desiderabunt. Cæteri vero, qui productos certissimæ probatissimæque veritatis testes non audiunt, alios etiam plures si produceremus, facile, ut arbitramur, continerent, nimirum quod soli sapere, vel potius cum Judæis, ethnicis ac hæreticis, hoc est, deploratis hominibus omnino desipere velle videantur. Fingant interim se nescire, quid antequam ipsi ebullirent, sanctæ Ecclesiæ tot tantique doctores senserint, dixerint, scripserint : illi, inquam, qui vita optime gesta, debellatisque suorum temporum erroribus, gloriosissime de hoc sæculo exiverunt, ut phrasin sequar Augustinianam⁵¹. At vero ut maxime versuti ac infensi sint adversarii, Mariam ejusque virginitatem frustra impetere et oppugnare contendunt. Etenim æterna veritas Christus, neque passus est hactenus, neque patietur unquam, virgineum Matris suæ decus in obscuro versari, sed contra omnes inferorum portas plurimis et optimis firmissimisque testimoniis illud publice perpetuoque cohonestabit. Restat ut illis quoque palam impiis respondeamus, qui Patrum testimonia repudiant, et omnem Catholicæ doctrinæ lucem aversantur, ac velut ex composito principi tenebrarum in eo serviunt, ut Marianam virginitatem nefarie insectentur, aut aliqua saltem ex parte in dubium vocent.

CAPUT VI.

De Mariæ virginitate adversus Judæos aliosque Judaizantes.

Cum invidus et perversus ille Satan, cunctorum errorum ac vitiorum facile princeps, sero tandem magnoque suo malo didicisset, Mariam perpetuam esse virginem, quæ cum sua virginitate summum et decus et emolumentum conjunctum haberet, ardentiore quodam odio inflammatus, fidem hujus virginitatis in Ecclesia primum traditam, et magis ac magis in mundo efflorescentem, ingentibus oppugnare viribus in animum suum induxit. Et haud equidem scio, an usquam alibi perversus ille serpens magis elaboravit, ut divinum nempe oraculum impleretur, quo prædictum erat, illum mulieris, Evæ novæ scilicet, calcaneo insidiaturum. Itaque nonnullos e suo serpentino semine procreatos, atque ad perturbandam Ecclesiæ pacem sua sponte propensos, cum jam Christianismus recens inclaresceret, excitavit, quorum opera primum apud Judæos, deinde apud ethnicos, postremo apud Christianos ad Mariæ virginitatem insectandam, turpissime abuteretur. Atque ut de Judæis tantum agamus, ex his Ebion apostolorum ætate,

ut admonet^{51*} Tertullianus, et ejusdem sæculi Cerinthus fuit, quemadmodum⁵² Irenæus, ⁵³ Epiphanius et ⁵⁴ Theodoretus ostendunt. Cum enim ambo illi se filios Satanae satellites declararent, ac idcirco zizania tritico, Christianismum Judaismo miscerent, sicut in Christum Dei Filium Dominumque nostrum, sic etiam in Matrem ejus Mariam contumeliosi et blasphemii esse non dubitarent. Hoc igitur impiæ doctrinæ sparsere venenum, Deiparam ne ante partum quidem mansisse virginem, sed ex Josepho suum filium sustulisse, quemadmodum et Clemens Romanus⁵⁵ Ebionitis, velut Judaicarum hæresum patronis, ascribit. Neque dispar maledicentia, ne dicam insania, Carpocratem exagitavit, qui Christum ex Joseph generatum esse mentitus est, Epiphanio teste⁵⁶. Ac priores quidem illi Cerinthus et Ebion nobis notiores, sed ipso Carpocrate, qui magus Tertulliano⁵⁷ dicitur, posteriores fuerunt, digni certe omnes, quos Joannes apostolus primis illis seductoriibus et Antichristis, ut appellat, annumeraret. (*1 Joan. iv, 3.*)

Nec desunt etiamnum, qui hos egregios vereque pudendos duces sequi audeant, imperiti nempe, aut stupidi potius talium magistrorum discipuli Judæi, qui eandem cantilenam occinunt, nobisque perpetuo recantant. Tanta libido illos incessit, ut nunquam satis laudatam Mariæ virginitatem vellicent, ac si possint, ex omnium animis funditus tollant. Augent hoc illis odium ejusdem gentis Rabbini, qui Christiano nomini vehementer infensi, subinde vociferantur, Mariam ut Messiae parentem, sic et ante partum virginem a Christianis hominibus mendacissime prædicari. Igitur tantum non fabulosum ac ridiculum censent, quod orthodoxi voce, scripto, cantu libere profitentur, Christum in Virginis uterum descendisse, eamque Virginem, ut Mater esset Emmanuelis, sine virili semine, et e solo Spiritu sancto concepisse, ac postea suum sic absolvisse partum, ut absque pudicitiae detrimento omnique dolore semoto Filium enixa sit. Ubi nimum sibi similes tum antiqui, tum recentiores Judæi esse pergunt, communi et quasi hæreditario morbo laborantes, ut oculos habeant, nec videant tamen, utque a judicio carnis ad fidei simplicitatem nulla possint ratione deduci. Quæ res tam graviter Paulum jam olim afflixit, ut singulari tristitia et continuo dolore pressus, obcæcatam hanc gentem suosque fratres Israelitas ex animo deploraret, hocque de illis judicium ferret : *Dedit illis Deus spiritum compunctionis, κατανύξεως, oculos, ut non videant, et aures, ut non audiant usque in hodiernum diem. (Rom. xi, 8.)* Loquitur autem isthæc more prophetico, sicut Romæ cum iisdem Judæis disputans, seipsum magis explicat hac oratione : *Bene Spiritus sanctus locutus est per Isaianum*

⁵¹ Lib. 1, Contra Julianum. ^{51*} Lib. De carne Christi. ⁵² Lib. 1, Adversus hæres., cap. 25. ⁵³ Hæres. 28, Contra Cerinthianos. ⁵⁴ De fals. hæret. ⁵⁵ Lib. vi Constitutionum Apost., cap. 6. ⁵⁶ Hæres. 27, Contra Carpocratitas. ⁵⁷ Lib. De anima.

prophetam ad patres nostros, dicens : *Vade ad populum istum, et dic : Aure audietis et non intelligetis : et videntes videbitis, et non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi hujus, et auribus graviter audierunt, et oculos suos compresserunt, ne forte videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligent et convertantur.* (Act. xxviii, 25, 27; Isa. vi, 9.) Ex quibus verbis probat etiam Tertullianus⁵⁸, Judæos perversos et ab intellectu suæ legis alienos esse, quibus vix intelligendi ademerit Deus, sacramenta ut spiritualia non possint assequi, ideoque prophetam, ac potius Deum ipsum de illorum stupiditate his verbis conqueri : *Agnovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui : Israel autem me non cognovit, et populus me non intellexit.* (Isa. i, 3.) Tum alio in loco : *Quis cæcus, nisi servus meus ? et surdus, nisi ad quem nuntios meos misi ?* (Isa. xlii, 19.)

Quamquam tolerabilis erat ignorantes ac cæcos esse Judæos, quod vitium in illis Moyses quoque reprehendit (Deut. xxxii, 15), nisi fœdam hanc ignorantiam cum invincibili pervicacia (Isa. xii, 19), simul et horrenda immanitate conjungerent, jure ut illis objiciatur : *Dura cervice et incircumcisi cordibus et auribus, vos semper Spiritui sancto restitistis. Quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri ?* quemadmodum protomartyr noster Stephanus fide et sapientia plenus, nullaque ratione ab adversariis victus, sed Judaicis duntaxat lapidibus obrutus et oppressus, huic cervicosæ genti constanter exprobravit. (Act. vii, 51, 52.) Etenim ne sat quidem illis fuit in sanctos prophetas impetum facere ; sed pari saxitia in venerandos apostolos ac varios ministros Evangelii exarserunt, ut Christus fore illis est vaticinatus. (Matth. xxiii, 32.) Illud omnem tyrannorum vincit immanitatem, quod qui suo Messia debebant plurimum, velut ipsis belluis efferationes, quæ acceptis beneficiis sæpe mansuescunt, hanc malam adeo gratiam illi retulerunt, ut per se ac alios homines sanguinarios, in hunc ipsum Messiam Deique Filium cruentis manibus palam deservierint, ac illum longe innocentissimum ipsi perditissimi teterrimo, probrosissimo, acerbissimo genere supplicii exercebant. Quamquam neque inter hos quidem fines rabies Judaica constitit, sed ne quidquam viperino generi (ibid. 33) ad parentum indolem exprimendam, aut sicut Christus loquitur, ad patrum mensuram implendam deesset, cum jam fractis et amissis velut viribus, aliam vim et injuriam inferre non possunt Ecclesiæ, id quod possunt, æque virulentis animis ac linguis maledicis præstare nunquam intermittunt. Quocirca æternum Regem Christum, ejusque Matrem sacrosantam horrendis probis incessunt, et implacabile Christiani nominis odium quod animis penitus infixum tenent, suis etiam libris continen-

ter instillant. Quid vero turpius aut fingerent, aut dicerent, quam quod Filium Dei ipsorum patribus promissum, ex Abraham semine et tribu Juda hominem factum, ad ipsos peculiariter destinatum, suæque genti et patriæ semper amicissimum fidissimumque doctorem, non nisi pro falso impioque magistro, et totius populi seductore censent, et idcirco Jeschenozere, sed et Tholin, hoc est, in cruce suspensum, et Hannido, id est, ex adulterio natum audent appellare ?

Quomodo igitur Matri parcerent, qui sunt in Filium adeo contumeliosi, Matri alioquin ex ipsorum ortæ familia, Matri in ipsorum libris promissæ acque descriptæ, Matri a priscis Rabbinis sæpe multumque decantatæ, Matri denique totius Palæstinæ luci semper fulgentissimæ ac immortalis ? Quæ autem in hanc Matrem conferunt maledicta ? Nos quidem pudet dicere, quod illos facere non pudet. Putidissimi homines illam vocant Thlua, perinde ac si carnificem dixeris : notant enim vel carnificis uxorem, vel quæ carnificinæ officium gerat. Appellant et Sono, ut publicam peccatricem designent scelerati : tum Thmea dicunt, quæ in omni se libidinis cœno volutarit, indicantes. Horrent præterea insani de Maria præclari quidquam audire : et velut aspis ab aspide mutuatur venenum, sic alius illorum ab alio in Matrem Jesu venenatam discit vibrare linguam. Demum, quod progeniem viperinam egregie decet, cum materno lacte Mariani nominis odium imbibunt, ac per omnem occasionem sic evomunt, ut immanibus Turcis longe quidem rabidiores et efferationes se canes esse declarent. Adeo vere dixit Bruno⁵⁹ : « Revera nulla creatura est, quam sic Judæi habeant odio, sicut Matrem hanc et Filium. Neque enim Matrem diligere possunt, qui tam iniquo odio Filium prosequuntur. » Quid quod æterna lege sanxerunt, ut qui velint apud ipsos esse germani, hoc est, plusquam spurii patris Abraham filii, divinæ Eucharistiæ beatæque Mariæ semper Virgini quotidie maledicant, quemadmodum Joannes Matthias Tiberinus⁶⁰ prodidit, atque ter singulis diebus oratione ad Deum habita Christianam gentem devoteant et exsecrentur ? Docet ea de re tertius liber Thalmud, e ridiculis quidem fabulis et horrendis erroribus plane conflatus, sed qui summam apud istos obtinet auctoritatem. At, o infelicem perditamque gentem, quæ in extrema etiam servitute vindicem perfidiæ Deum adeo non agnoscit, ut suum nostrumque Messiam, et ejus venerandam Matrem incessabili quadam rabie persequatur ! Nihil autem nunc attinet, adversus indociles ac contumaces, Deoque semper rebelles et bonis omnibus invisos Judæos causam novam instituere, partim ne surdis canere, ac margaritas porcis ipsis objicere videamur, partim quod causa hæc a Patri-

⁵⁸ Lib. iii, Cont. Marc. et lib. De cibis Judaicis. nisi pueri Tridentini.

⁵⁹ Serm. De Annuntiat. B. Mariæ. ⁶⁰ In vita Simo-

bus jampridem perorata sit, qui Mariam Virginem contra furiosos horum et Ebionitarum omnium impetus et furores fortissime propugnarunt.

Verumtamen si cum Judæis cominus est congreduendum, quoniam evangelicis et apostolicis litteris nullam tribuunt auctoritatem, veteris Instrumenti testimoniis urgendi sunt, ut saltem in Mariam nostram debacchari desistant, ac de illius quidem virginitate melius tandem sentiant. Ubi me non fugit, quam sit difficile veteres proferre scripturas, quæ pinguibus et repugnantibus illorum animis utcumque satisfaciant, causamque nostræ Virginis tueantur. Indicabo tamen sedes argumentorum, ex quibus plerique Patres causæ propositæ patrocinantur, sed quæ fortasse ad Christianos in accepta fide confirmandos potius quam præfractam hanc gentem e Scripturis solide convincendam pertinent. Postea de Isaïa loco dicemus, qui unus omnium et clarissimus, et gravissimus videri potest, ut vel invitis Judæis Messiae Mater Virgo et esse, et manere constituatur. Principio autem repetendum est, quod Maximus ⁶¹ etiam sapienter animadvertit, præter usitatum humanæ conceptionis modum, tres nascendi species in hoc mundo valde mirabiles exstitisse, ac sacrosanctam Trinitatem in illis virtutem potentiamque suam peculiariter exercuisse: primum quidem cum Adam ex limo formaretur, deinde cum Eva ex virili latere muliebri corpus sumeret, postremo cum Christus ex virgine homo generaretur. Quid enim horum, inquit, idem Maximus, non novum? quid horum non mirabile? quid horum nisi fidem sequamur, inquisitio poterit humana complecti? Ac priores quidem duos nascendi modos Judæi nobiscum haud gravatim agnoscunt et comprobant, verbis nempe Moysi non obscuris convicti: at in posteriore duntaxat improbe tergiversantur, præsertim ne quid commune nobiscum ad Christi ac Mariæ gloriam habere ac profiteri videantur. Deinde antiquæ legis umbris et Scripturæ cortici sic manent affixi, nihil ut fere sublime capiant, omnemque sibi viam præcludant ad ipsum legis finem et scopum, qui Christus et Christiana veritas existit, perveniendi. Ad hæc stultitiæ suæ argumentum in eo præbent, quod certos velut limites divinæ potentiae circumscribant, eamque in Veteri Testamento, quam in Novo efficaciorē esse confingant. Hinc potens illis Deus videtur, et recte quidem, qui primum hominem ejusque conjugem modo tam stupendo creavit, cum semen patris deesset, ac materna viscera nullum ad prolem excitandam officium adhiberent. Item vero Deus illorum judicio tantum non invidus, aut imbecillis, Christo suam gratiam virtutemque subduxit, ne hic sine viro e sola virgine procrearetur. Tam pulchre, tam prudenter isti Adæ et Evæ, hoc est, famuli et

famulæ potiores, Christi vero et Mariæ, maximi nempe Filii optimæque Matris deteriorem conditionem faciunt, nullo quidem vel Scripturæ, vel rationis pondere, sed sola contendendi libidine permoti, certius ut omnes intelligant, Judæos non solum veritati evangelicæ, sed divinæ simul omnipotentiae in hoc doctrinæ genere sine ullo judicio repugnare. Verum nos Ecclesiæ lumina Judaicis tenebris, ne dicam furoribus, opponamus, et Ebionitarum reliquias adhuc pullulantes taciteque serpentes, Patrum testimoniis coarguamus, quorum unus pluris sane valeat, quam impiorum caterva quantumlibet maledicis instructa linguis, ac armatis perfidorum copiis communita unquam valere possit.

Maximus Taurinensis ⁶², quem paulo ante citavimus, velut cum Judæo contendens, in hunc modum ratiocinatur: « Non putas Deum, inquit, novum puerum in alvo Virginis potuisse formare, qui cum primum conderet hominem, nec semen patris, nec viscera materna quæsit? Dic itaque quicumque es supernæ dispensationis arbiter et discussor, quæ tibi videtur virtus eminentior, partum dedisse Virgini, aut perfectum hominem creasse de terra? *Primus enim homo, ut ait Apostolus, de terra, terrenus, secundus homo de celo, celestis. (I Cor. xv, 47.)* Si contra naturam esse contendis, quod in mysterio redemptionis nostræ sine viro puella asseritur concepisse, ejus, quæso, naturæ est, quod in parente generis nostri caro sine carne formata est? Quæ est ista ratio, imo quæ cæca contentio, ut non credatur Deus facere hominem posse de femina, quem creditur fecisse de pulvere? Si Omnipotentis, o homo, tali in negotio esse perspicis voluntatem, de opere cur retractas? *Omnia enim, sicut legitur, Dominus quæ voluit, fecit in celo et in terra. (Psal. cxxxiv, 6.)* Jam vero Tertullianus ⁶³ Maximo longe vetustior, non dissimile argumentum inducit, primi hominis exemplum proponens, quo Judæos eorumque sobolem ad virgineum Mariæ partum agnoscendum impellat. Sic enim loquitur: « Virgo erat adhuc terra nondum opere compressa, nondum sementi subacta: ex ea hominem factum accipimus a Deo in animam vivam. Igitur si primus Adam ita traditur, merito sequens vel novissimus Adam, ut Apostolus dixit *(I Cor. xv, 47)*, perinde de terra, id est de carne, nondum generatione resignata, in spiritum vivificantem a Deo est prolatus. » Ac eodem modo ante Tertullianum docuit ⁶⁴ Irenæus, quem deinde ⁶⁵ Basilius Magnus sequi voluisse videtur, utroque nimirum Mariæ virginitatem virgineumque partum astruente ex ipsa primi hominis, ut diximus, creatione. Sic enim summam colligunt: « Sicut Adam solo Dei verbo de rudi terra, eaque, ut sic dicam, virgine procreatus est, quam nec imber attigerat, neque manus hominis coluerat:

⁶¹ Hom. 3, in Natali Domini. ⁶² Ibid. ⁶³ Lib. De carne Christi et lib. III, Cont. Marcionem. ⁶⁴ Lib. III, Cont. Valentinum, cap. 51. ⁶⁵ Lib. De vera virginitate.

sic et Mater Domini sine viri commercio, et per virtutem Spiritus, Adam secundum produxit, nulla tamen ex parte corrupta virginitate, quæ semper ei illibata permansit. » Sed et Justinus martyr ⁶⁶, ac nobilis idem philosophus, Mariam docet Evæ conferre, quandoquidem utraque virgo et integra fuerit : hæc quidem ubi verbum serpentis in paradiso concepit, ac idcirco inobedientiam mortemque pariens ; illa vero, cum in Nazareth, audito Gabriele, fidem et obedientiam Deo præstitit, et hinc nobis concipiens et proferens Emmanuelem.

Quæ Patrum sententiæ, ut reliquas alibi propositas prætermittam, quo pacto Judæi et eorum asseclæ refutandi sint, non obscure commonstrant, simulque monent, si Scripturas rite conferre velimus, primi parentis Adæ, primæque matris Evæ formationem velut typum ejus esse miraculi, quod in Maria Virgine ac ejus Filio consequi debuit, nec satis potest unquam celebrari. Cur ergo Judæis incredibile videatur, virginem peperisse, toto quidem orbe tot sæculis in hanc fidem conspirante, si credibile certumque videri volunt, ex Adam mulierem, eamque virginem et adultam esse formatam? Tum si femina ex viro etiam dormiente, et nullo concubitu accedente, integra perfectaque prodiit, an vir Christus ex Maria femina, eaque virgine non potuit absolute formari? Ad hæc si e servo famulæ corpus excitatur (nam utriusque primi hominis unus idemque Dominus et Conditor Deus), cur non de Maria, quæ seipsam Domini vocat ancillam, Dominus ipse nasceretur? Postremo si Sara (*Gen. xxi, 2*), licet sterilis anus, et jam nonagenaria, filium peperit, cum per naturam et ætatem et consuetudinem nihil tale assequi posset, ut diximus, cur Maria in ipso ætatis suæ flore, licet ignara libidinis, ad partum non pervenerit? Sed nunc satis erit Cyrillum Hierosolymitanum pro nobis loquentem, et Judæos verberantem inducere, ut qui velit, ejusdem velut telis ex veteris Instrumenti armamentario depromptis utatur. Habet autem in hunc modum ⁶⁷ : « Illis, qui sunt de circumcissione, sic occurrens perquire : Utrum est difficilius, senem et sterilem, muliebribus jam deficientibus parere, aut virginem juvenem generare? Sterilis erat Sara, et deficientibus jam muliebribus, præter naturam peperit. Igitur cum et sterilem, et virginem parere, sit præter naturam : aut utrumque nega, aut utrumque concede. Idem enim Deus utrumque operatus est : neque enim audebis dicere, quod illic quidem possibile, hic autem impossibile est Deo. » Et rursus : « Quæ natura manum hominis una hora in diversas species mutare potest, et rursus restituere? Quomodo igitur Moysis manus sicut nix alba apparuit, et rursus statim albedine illa destituta est? (*Exod. iv, 6.*) Sed dices : Quia Deus voluit, mutata est. Illic Deus volens potest : hic autem nunquid non potest? Ac illud quidem signum ad Ægyptios tantum, hoc au-

tem datum erat signum universo orbi, o Judæi. Utrum autem difficilius est, virginem parere, aut virgam in animal mutari? Confitemini quod tempore Moysis rectissima virga serpentina specie facta est, et horrenda fuit etiam projicienti illam. Et qui antea tenebat virgam, paulo post fugiebat illam tanquam draconem. Revera enim draco erat, fugiebat autem, non metuens id quod tenuit, sed timens mutatum. Dentes habuit virga, et draconis oculos. De virga itaque oculi pullularunt : et de utero virginis puer non nascetur Deo volente? Taceo hic, quod et virga Aaron, quod reliquæ arbores per annos plures faciunt, hoc per unam noctem fecit. Quis enim nescit, quod virga cortice destituta, etiam in mediis fluminibus plantetur, nunquam florebit? Sed cum Deus non naturam arborum sequatur, verum naturæ est factor, etiam infructuosa siccæque virga, et sine cortice effloruit, et nucum fructum protulit. Qui igitur virgæ propter typicum summum Sacerdotem, præter naturam fructum tulit : nunquid Virgini, ut verum Sacerdotem suumque pareret, hoc non conferret? » Deinde vero Judæos perstringens, « O indoctissimi Judæi, inquit, unde Adam factus est? Nonne Deus accepit pulverem de terra, et creavit creaturam hanc admirandam? Quid igitur? lutum quidem in oculum mutatur, et virgo non generabit? quod apud homines maxime est impossibile, numquid Deus præstare non poterit? »

Pergamus autem complures indicare typos et allegorias, nec aliunde quam ex prophetis litteris erutas, ut crassi Judæi illisque suffragantes alii fortius coarguantur, dum tantopere a fide Marianæ virginitatis abhorrent, eamque nulla ratione probabilem videri volunt. Ambrosius ⁶⁸ hæc nobis arma subministrat : « Quid incredibile, inquit, si contra usum originis naturalis peperit Maria, et virgo permanet : quando contra usum naturæ mare vidit et fugit, atque in fontem suum Jordanis fluentia remearunt? (*Psal. cxiii, 3.*) Non ergo excedit fidem, quod Virgo peperit, quando legimus, quod (*Num. xx, 11*) petra vomuit aquas, et in montis speciem maris unda solidata est? (*Exod. xiv, 22.*) Non ergo excedit fidem, quod homo exivit de virgine, quando petra pro fonte flumen scaturivit, ferrum super aquas natavit (*IV Reg. vi, 6*), ambulavit homo super aquas? (*Joan. xxi, 7.*) Ergo si hominem unda portavit, non potuit hominem virgo generare? » Tum Augustinus ⁶⁹, ut eandem causam adversus Judæos urgeat, has Veteris Testamenti figuras commode profert : « Ipsa lex, quam quotidie legis, sine graphio scripta est in tabulis lapideis. (*Exod. xxxi, 18; xxxiv, 1.*) Lege et intellige, quod panem in eremo terra produxerit (*Exod. xvi, 15*), cujus semen arator nullus induxit. Virga etiam Aaron annis siccata plurimis, sine aqua revixit, in templo floruit, nuces produxit. (*Num. xvii, 8.*) Ergo

⁶⁶ In dialogo cum Triphone habito. ⁶⁷ Catech. 12. ⁶⁸ In epist. 81. ⁶⁹ Serm. 14, De Natali Do-

mini.

qui scripsit lapideas tabulas sine stylo ferreo, ipse gravidavit Mariam Spiritu sancto. Et qui produxit panes in eremo sine oratione, ipse imprægnavit virginem sine corruptione. Et qui fecit virgam sine humore folia germinare, ipse fecit filiam David sine semine generare. » Cæterum quod ad virgam Aaron attinet, quæ sola inter alias plures allatas et floruit et fronduit, alibi quoque cum Judæis in hoc argumento disputat Augustinus⁷⁰. « Dominus, inquit, Moysi sancto præcepit de singulis tribubus virgas afferri. Allatæ sunt 12 virgæ, inter quas etiam una erat, quæ Aaron fuerat sacerdotis : positæ sunt a sancto Moysè in tabernaculo Testimonii. Virga autem Aaron post alterum diem invenitur subito produxisse flores et frondes, et peperisse nuces. » Et postea : « Virga ergo petuit contra naturam nuces educere, virgo non potuit contra naturæ jura Dei Filium generare? Dicat igitur mihi Judæus incredulus, quemadmodum arida virga floruit et fronduit, et nuces protulit, et dicam illi, quemadmodum virgo conceperit et pepererit. Sed profecto Judæus nec conceptum poterit virgæ explicare, nec Virginis partum. » Ac demum disputationem ita concludit : « Deus, qui in Numeris mirabile signum ostendit contra naturam, ut asina loqueretur (*Num. xii, 28*), ipse mirabilius facere voluit, ut Christus de virgine nasceretur. » Succinctius vero Bernardus⁷¹ : « Quid, rogo, inquit, virga Aaron florida, nec humectata, nisi Mariam concipientem, quamvis virum non cognoscentem, portendebat? Nec virgæ virorem floris læsit emissio, nec Virginis pudorem sacri partus editio. » Ac mire profecto Mariæ virgineam fecunditatem virga hæc sacerdotalis adumbrabat, quæ neque mortali manu consita, neque terreno succo irrigata, et cœlitus concipiendo floruit, et sine cruciati pariens fructum vivificum edidit.

Non repetam mysticas alias probationes, quibus veteres, ac imprimis Gregorius Nyssenus⁷², Ambrosius⁷³, Andreas Hierosolymitanus⁷⁴ et Bernardus⁷⁵ delectantur, nimirum de horto concluso et fonte signato, de virga florente, deque petra aquas effundente disserentes. His enim illi Scripturæ locis atque typis utuntur, ut Mariæ virginitatem asserant, nec solum piis, sed etiam impiis efficiant commendatiorem. Annon Maria hortus divinæ custodiæ sepe communis, in quo summus ille hortulanus inter lilia pascitur, ac cubat in meridie? Annon eadem, lilium in spineto enatum, et mater pudica Lilii convallium? rosa Hierichana, quæ florem est enixa campestrem? Annon sancta civitas Sion, quam inexpugnabilibus munimentis tutatus est is, qui natus est in ea, quique eam fundavit Altissimus (*Psal. lxxxvi, 5*), cui videlicet ipse est et murus et antemurale? (*Isa. xxvi, 1*). Annon campestris olea, speciosa ac tonsilis, de cuius illibato corpore

virentem semper surculum decerpit is, cui familiare est columbina specie apparere mortalibus? Quamquam propius ad rem facere videtur, quod in Exodo legimus de rubo, quem ardentem in monte, sed sine omni combustione Moyses admirans aspexit. (*Exod. iii, 5*.) Sicut enim rubi naturam excedit, si flammis undique coopertus, nihilominus maneat incombustus, nullumque sui detrimentum faciat, ita non humanæ, sed divinæ virtutis opus proprium fuit, prægnans Mariæ virginitas, quæ cum uxorem nunquam præstitisset, tamen puerperæ nomen promereretur, illæsa semper integritate, sicut Chrysostomus⁷⁶ et Euthérius⁷⁷ hanc figuram explanant. Unde dixit quoque Bernardus⁷⁸ : « Quid rubus ille quondam Mosaicus portendebat, flammæ quidem emittens, sed non ardens, nisi Mariam parientem, et dolorem non sentientem? » Ac alibi rursus⁷⁹ : « Magna plane visio rubus ardens sine combustione : magnum signum mulier illæsa manens amicta sole. » Eodem spectat, quod in Psalmis Davidicis legimus : *Descendit sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia stillantia super terram* (*Psal. lxxi, 6*). Hic propheta locus ad illud vellus alludit, quod Gedeoni forti viro in signum victoriæ de Madianitis hostibus reportandæ divinitus concessum atque monstratum est. Cum enim is de belli successu dubitaret, ac aridam circumquaque terram aspiceret, inusitatum ac mirabilem in vellere humorem spectare jubetur, ut hinc divinam opem atque potentiam in re bellica sibi certius polliceretur. Typus in Mariam optime competit, ejus sterilis virginitas, si secundum carnem iudicemus, apparet : sed ut apertum præcipuæ contra Satanam victoriæ indicium habemus, eadem virginitas cum fecunditate sacratissima conjungitur, Christo nobis per Mariam edito. Igitur niveum hoc Gedeonis vellus virginitatem illius exprimit, quæ a carnis contagio longe semota, at cœlesti rore ter compluta, sanctissimæ Trinitatis opificio mirabilem fetum pura concepit, pura enixa est, et post partum pura usque permansit. Unde Bernardus⁸⁰ etiam dixit : « Gedeonis vellus, quod utique de carne tonsum, sed sine vulnere carnis in area ponitur, et nunc quidem lana, nunc vero area perfunditur, carnem illam de carne Virginis, et absque detrimento virginitatis assumptam designat. » Ac paulo quidem aliter figuram hanc explicat Ambrosius⁸¹, sed ut Marianam quoque virginitatem inde confirmet, quia Christus in Virginem latenter ac secreto descenderit, nullumque in illa viri complexum admisierit. « Quid enim, inquit, tam silenter et sine strepitu fit, quam cum imber in lænæ vellus infunditur? Nullius aures sono verberat, nullius corpus humore repercussionis aspergit : sed sine inquietudine omnium totum imbrem per multiplices effusum partes toto corpore in se trahit,

⁷⁰ Serm. in Dominica ante Natalem Domini.

⁷¹ Epist. 82. ⁷² De dorm. beat. Virg.

⁷³ In Evang. ⁷⁴ In Genes. ⁷⁵ De famul. spiritalibus.

⁷⁶ Hom. 2, De B. Virg. ⁷⁷ Serm. de Virg. Maria

ex verbis Apocalyp. ⁷⁸ Hom. 2, De beata Virg.

⁷⁹ Serm. 5, De Natali Domini.

⁸⁰ Hom. 2, De beata Virg.

⁸¹ De Nativit. Domini.

Missus est. ⁸² In Genes.

⁸³ De famul. spiritalibus.

⁸⁴ Hom. 2, De beata Virg.

⁸⁵ Serm. de Virg. Maria

unius meatus scissuram nesciens, solida molli-
tudo præbens meatus, et quod clausum videtur
per densitatem, est patulum per tenuitatem. Recte
ergo Maria velleri comparatur, quæ ita concepit
Dominum, ut toto eum hauriret corpore, nec ejus-
dem scissuram corporis pateretur, sed esset mollis ad
obsequium, solida ad sanctimoniam. Recte, inquam,
Maria velleri comparatur, de cujus fructu salutaria
populis vestimenta texuntur. Vellus plane Maria est,
siquidem de molli sinu ejus Agnus egressus est, qui
et ipse Matris lacinium, hoc est, carnem gestans,
molli vellere cunctorum operit vulnera populorum.

Sed enim quoniam in hunc sumus campum in-
gressi, non abs re fuerit in prophetis libris, velut
in amœnis pratis diutius detinere lectorem, ut tan-
tum Dei mysterium, quod in Maria celebramus, et
Judæi aliique carnis judicio impediti, cæcis velut
oculis transeunt, rectius observetur, ac majore in
pretio habeatur. Cavendum enim imprimis hoc fœ-
dum et Judaicum vitium, ne tanquam ingrati et
agrestes convivæ, sicco nudoque pane contenti esse
velimus, cum oblatis pretiosis epulis ex liberalitate
hospitis frui possumus, et invitati ad mensam Do-
mini lautissimam assidemus. Unde non temere
monet rex sapientissimus: *Quando sederis ut come-
das cum principe, diligenter attende, quæ apposta
sunt ante faciem tuam.* (Prov. xxiii, 1.) Verum in
vesanos Judæos quadrat maxime, quod Propheta
fore prædixit: *Fiat mensa eorum coram ipsis in la-
queum et in captionem et in scandalum* (Psal. lxxviii,
23), sicut et Paulus hæc verba interpretatur (Rom. xi,
9). Isaias quidem propheta de Mariæ Filio, veroque
Messia disserens, non sine venusta metaphora dixit:
*Ascendet sicut virgultum, et sicut radix de terra si-
tienti* (Isa. lxi, 2), vel sicut Aquila interpretatur,
in via, perinde ac si dicat: Nascetur Christus ut
virgultum elegantissimus, sed mirabiliter nascetur
e solo arido, hoc est, e Virgine Maria, virili semine
non irrigata, nimirum ut opus hoc Dei proprium
et singulare cognoscamus. Nec refert, si cum aliis
interpretibus legas: Ascendens sicut puerulus lac-
tens aspectu de terra sitiens et in via. Idem enim
Christus, qui parvulus natus virginea suxit ubera,
ex matre processit veluti terra siticulosa, quoniam
carnis affectu et viri congressu semineque vacua,
sed ob ardorem et plenitudinem spiritus simul
æstuante: terra, inquam, in via, quia et in partu, et
post partum virginitatem suam hæc Mater integram
conservavit. Ad quod Isaiæ dictum Origenes⁸² allu-
dit, ut plane suspicor, ubi docet Christum veluti
virgultum, sive ramum nasci non ex semine, sed ex
Virgine absque concubitu viri, et sine semine natu-
rali. Nam et Symmachus pro virgulto ramum inter-
pretatur, et Hieronymus⁸³ aperte monet, hic assum-

ptum ostendi hominem, qui processit de utero
virginali, simulque Marianæ virginitatis privilegium
demonstrari. Exstat et aliud Isaiæ vaticinium: *Ecce
Dominus ascendet supra nubem levem* (Isa. xix, 1), aut
sicut alii vertunt: *Ecce Dominus venit sedens super
nubem levem, et ingreditur Ægyptum.* Ambrosius⁸⁴
legit: « *Ecce Dominus venit sedens super nubem
levem,* » per quam accipi docet, Mariam conjugii
onera nescientem, et quæ virgo integra fontem,
quo terrarum orbis irrigatur, complexa est. Hie-
ronymus⁸⁵ perspicue tradit: « *Ascendit Dominus
super nubem levem: corpus sanctæ Virginis Ma-
riæ, quod nullo humani seminis pondere prægra-
vatum est.* » Adjungit autem statim Isaias: *Et in-
gredietur Ægyptum, et commovebuntur simulacra
Ægypti a facie ejus.* (Ibid.) Cum enim nubes illa
levis Virgo sacratissima Christum puerum in Æ-
gyptum deportaret, cuncta illic idola velut præsentis
Messiæ adventum ferre non possent, corruisse dicun-
tur, sicut Cyrillus Alexandrinus⁸⁶ et Nicephorus
Callistus⁸⁷ eundem Isaiæ locum explanant, quibus et
Anselmus⁸⁸ consonat. Quam vero graviter, quam
apposite pronuntiat Jeremias: *Novum faciet Domi-
nus super terram!* sic enim Cyprianus⁸⁹ legit, nec
dissentit Augustinus⁹⁰, pro eo quod vetus habet
interpres: *Creavit Dominus novum super terram:
femina circumdabit virum.* (Jer. xxxi, 22.) Perinde
ac si dicat propheta: Novum quod super terram
dico, Dominum esse facturum, in eo consistit, quod
femina circumdabit virum, eaque super omnes femi-
nas benedicta, quæ licet virum non cognoverit,
omnis virilis congressus expers, tamen carnea prole
de spirituali semine gratulatur, ut verbis Augusti-
niani utamur: nam profecto res nova, inaudita,
stupenda vereque divina est, quod ante lucife-
rum genitus initium carnis ex virgine capiat, quod-
que universitatis parentem unius virginis venter
includat. Succincte Bernardus⁹¹, « *Femina cir-
cumdans virum, inquit, Virgo est concipiens Deum.* »

Neque parum illustris apud Danielelem est locus
(ii, 34), quo veteres theologi frequenter utuntur, cum
promittitur et prædicatur lapis, qui de monte sine ma-
nibus est abscondendus. Hic Irenæus⁹² et alii,
Mariam faciunt montem, sicut et Gregorius⁹³ illam
montem in vertice montium, id est, sanctis et an-
gelis cunctis præminentem ex Isaiâ nuncupat: a
quo montesumptus est lapis ille probatus et pre-
tiosus et angularis, qui fecit utraque unum (I Petr.
ii, 6; Psal. cxvii, 12), et cui innititur omnis ædifi-
catio spiritualis (Ephes. ii, 21): sumptus, inquam,
de monte sine manibus: quæ manus pro opere
nuptiarum hoc loco accipiuntur, Hieronymo teste⁹⁴.
Etenim Christi in hunc mundum adventus sine con-
gressu Joseph, sine viri opera, sola Virgine coope-

⁸² Hom. 17, in Genes. ⁸³ Lib. xiv, in Isaiam. ⁸⁴ Lib. xii, De inst. virgin. ⁸⁵ Lib. vii, in Isa.
⁸⁶ Vide com. ejus in Isa. ⁸⁷ Lib. x, Histor. eccles. 50. ⁸⁸ In cap. ii Matth. ⁸⁹ Serm. De Nativ.
Christi. ⁹⁰ Serm. 5, in Nativ. Domini. ⁹¹ Serm. 5, De Nativ. Christi. Hom. 2, De beata Virg. ⁹² Lib.
iii, Advers. hæres., cap. 28. ⁹³ Lib. i, Exposit. in i cap. Reg. ⁹⁴ In Epist. ad Eustoch. De cust.
virgin.

rante ex summa Dei virtute processit. Augustinus⁹⁵ et Ildefonsus⁹⁶ paulo aliter de hoc Danielis lapide loquuntur, qui de monte, id est, de regno Judæorum præcisus fuerit : sed in eo tamen consentiunt, Christum esse lapidem sine manibus excisum, utpote sine opere humano, sine amplexu maritali, sine matris corruptione de Virgine procreatum.

Præterea huc spectat Oseæ prophetæ dictum : *Adducet urentem ventum Dominus de deserto ascendentem, et desiccabit venas mortis.* (Ose. xiii, 15.) Quis etenim alius mortis desiccabit venas, nisi Christus Jesus, quem nobis intemerati ventris deserto refudit? sicut Gilebertus⁹⁷ exponit. Sed et Hieronymus⁹⁸ probat, hic per desertum virginalem Mariæ uterum designari, quod absque semine humano nulla frutice pullulavit : quoniam Virgo simplex atque purissima, et unione secunda, eum florem edidit, qui dicit in Cantico canticorum : *Ego flos campi, et lilium convallium.* (Cantic. ii, 4.) Vere autem Christus flos campi et castitatis lilium, quia puer mundissimus, et præ filiis hominum forma speciosus, ut Rupertus⁹⁹ indicat : flos, inquam, in tali campo exoriens, qui licet nec aratro scissus, neque rastro vexatus, neque sarculo defossus, nec manu hominis seminatus esset, tamen incomparabilem florem medicamentum animarum progerminavit. Ut hinc recte dixerit Ambrosius¹ : « Inoperata est caro Christi, quam ut Maria Virgo conciperet, inusitato quodam novoque incarnationis mysterio, sine ulla virilis seminis admistione divinæ gratia dispensationis, quod erat carnis assumpsit ex Virgine, atque in illa novissimi Adam immaculati hominis membra formavit. » Idque probat ex illo dicto Psalmographi : Inoperatum eum viderunt oculi tui : pro quo nos legimus : *Imperfectum meum viderunt oculi tui* (Psal. cxxxviii, 16) : Græci habent ἀκατέργαστον, hoc nomine significantes, quod manet sine operatione, vel inoperatum, sicut et Hilarius² annotavit. Quod enim nos legimus *imperfectum*, hic pro incomposito sumi, etiam Hieronymus³ indicat, eoque monemur, vel ipsa elementa hominis, antequam formentur in utero, a Deo Creatore cognosci. Rursus quod apud eundem Oseam sub persona Messiae dicitur, huc referendum est : *Ero quasi ros Israel, germinabit sicut lilium.* (Ose. xiv, 6.) Etenim quasi ros Christus exstitit, quando per Spiritus sancti gratiam Virginem obumbrans, in uterum ejus descendit. Tunc vero veraciter genuit Israel quasi lilium, cum veri Israelitæ apostoli non in carne, sed in spiritu fructificaverunt, nova conversatione imitantes lilium, hoc est, magistrum et præceptorem suum Christum

virginæ pulchritudinis filium, ut a Ruperto⁴ est annotatum. Nec temere Christus in Scriptura prophetica vermis dicitur, quoniam de Virgine sola editus, cum vermis nulla corporis alieni admistione, sed e pura terra procreetur, quemadmodum præter alios Maximus⁵ et Bernardus⁶ explicarunt. Unde quod ex persona Christi Psalmographus cantat : *Ego autem sum vermis, et non homo* (Psal. xxi, 7), Origenes⁷ his verbis declarat : « Ex mare et femina homo nasci solet : ego vero non ex masculo et femina secundum ritum humanum atque naturam, sed in exemplum vermis, natus sum, cujus non est aliunde semen, sed in ipsis et ex ipsis, in quibus coalescit corporibus origo est. » Ac eadem ratione Christo competit, quod alioquin de rege Davide dictum legimus : *Ipse quasi tenerimus ligni vermiculus* (II Reg. xxiii, 8), sicut et Angelomus⁸ interpretatur. « Quemadmodum enim lignum ex se vermiculum procreat, ita quoque beata Maria Virgo, videlicet de radice Jesse, absque opere nuptiali florem protulit Dominum et Salvatorem. » Utinam vero quam Christiane et pie ista dicuntur, et crebro a Patribus ad integritatem nostræ Virginis comprobendam repetuntur, tam facile isthæc adversariis, ac Judæis maxime, persuaderi possent.

Ex Ezechiele propheta plus fortasse lucis apparebit, quo Judæi luculentius redargui possint, quando sic loquitur Dominus : *Porta hæc clausa erit, et non aperiatur, et vir non transivit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per illam, eritque clausa Principi.* (Ezech. xlii, 2.) Hæc porta non ad Aquilonem unde panditur omne malum, sed ad exortum spectat, unde Sol novus et novator omnium oritur : idemque Princeps est pacis, qui ingrediens et egrediens, Marianæ virginittatis claustra non violavit, sed consecravit. Neque vacat mysterio, ter clausam hanc portam a propheta repeti, ut sic etiam admoneamur, Messiae Matrem simul ante partum, et in partu, et post partum virginem integram hoc loco significari. Quæ prophetica verba crebro citantur a Patribus, et ad Mariam vere portam perpetuo clausam, nullique nisi summo Principi perviam sedulo accommodantur. Sic enim locum accipit Chrysostomus⁹, Hieronymus¹⁰, Ambrosius¹¹, Augustinus¹², Eusebius Emisenus¹³, Rufinus¹⁴, Damascenus¹⁵, alique plures, ex quibus unum atque alterum in medium adduxisse sat est, ne alioquin in adducendis Patribus, ubi res minus exigit, simus longiores. « Quæ est illa porta sanctuarii, inquit Ambrosius¹⁶, illa exterior ad orientem, quæ manet clausa, et nemo pertransivit per eam, nisi solus Deus Israel? Nonne est hæc porta Maria, per quam mundum Redemptor intravit? » Ac alibi

⁹⁵ In Tract. 9, in Joannem. ⁹⁶ Lib. De virginit. Mariæ, cap. 5. ⁹⁷ Serm. 15, super Cant. ⁹⁸ Lib. iii, in eundem prophetam Oseam. ⁹⁹ Lib. i, Comm. in Cantic. ¹ Lib. De inst. virg. ² In Enarrat. in Psalm. ³ In eundem Psalm. ⁴ Lib. vi, in Oseam prophetam. ⁵ Serm. in Dominicam Palmæ. ⁶ Serm. De passione Domini. ⁷ Hom. 14, in Luc. ⁸ In eundem locum. ⁹ Hom. de Joan. Bapt. ¹⁰ In xlii cap. Ezech. ¹¹ De instit. virg., cap. 8, et epist. 81. ¹² Serm. 2 et 14, in Natali Domini. ¹³ Hom. 4, De Nativ. Domini. ¹⁴ In Exposit. Symbol. ¹⁵ Lib. iv, De fide orthodoxa. ¹⁶ Epist. 42.

rursus¹⁷ : « Quæ est hæc porta nisi Maria? ideo clausa, quia virgo. Porta igitur Maria, per quam Christus intravit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu, et genitalia virginitatis claustra non solvit. Mansit intemeratum sceptrum pudoris, et inviolata integritatis duravere signacula, cum exiret ex Virgine, cujus altitudinem mundus sustinere non posset. » Tum Augustinus¹⁸ planissime docet Mariam illam portam esse clausam, quam in visione divina, Ezechiel propheta conspectam descripsit : et hæc porro adjicit : « Quid est porta in domo Domini clausa, nisi quod Maria semper erit intacta? Et quid est, *Homo non transivit per eam*, nisi quia Joseph non cognovit eam? Et quid est, quod Dominus solus intrat et egreditur per eam, nisi quia Spiritus sanctus imprægnavit eam? Et quid est, *Clausula erit in æternum*, nisi quia Maria virgo ante partum, virgo in partu, virgo post partum? » ut reliqua ejus generis multa prætereamus. Nec dubium sanc, quin hæc sacra Virgo, et ejus admirabilis sanctitas, supra quam verbis explicari queat, ab Ezechiele depingatur. Quæ si templum et sanctuarium Dei, si clausa semper, quia Deus Israel transivit per eam, si sanctorum via ab eo ipso dicitur, quomodo corpore non simul et animo intacta inaccessaque virgo censenda est? ut ideoque summam summæ pudicitiae laudem præ omnibus feminis promereatur. Quid? quod Eliæ puer, cum jussus contra mare prospiceret, ascendentem de mari nubeculam, et in illa quasi vestigium Filii hominis vidit? Et hic locus præsentī quadrat mysterio, Mariam nobis commendans nubeculæ nomine, quæ de mundi hujus pelago, sicut et cæteri, per carnis propaginem ascendit, ac ipso tamen mundo altior et levior fuit, ut quæ nullis carnis illecebris unquam deprimi potuerit, et puritatem tum animæ, tum corporis illibatam usque servavit. Quis autem præter cæcos Judæos non videat, vestigium Filii hominis, adeoque veritatem carnis illius, qui se Filium hominis dixit, in hac ipsa et per ipsam nubeculam nobis apparuisse? sicut et Joannes Hierosolymitanus¹⁹ exponit.

Verum enim vero ut hunc locum non solum adversus Judæos, sed et Judaizantes institutum absolutam, profecto non modo venia, sed laude quoque sancti Patres digni sunt, cum hujusmodi veteris Instrumenti typos vel ænigmata proferunt, atque in his explicandis suo more versantur. Sensus quippe mysticus, sive ut Paulus vocat, allegoricus, si dextre commodeque tractetur, lucem veritatis jam ante perceptam confirmat, pios frequenter movet ac recreat, magnamque vim et copiam ad multa in Scripturis mysteria pulchre ac subtiliter contemplanda porrigere solet. Quare primis etiam Christianis usitatum fuit, ut sacras Scripturas legentes philosopharentur, et sensum allegoricum quærerent atque tractarent, quod existimarent in

sacris Litteris aperte prodita et explicata, rerum etiam latentium quædam esse symbola et arcana documenta, sicut Eusebius²⁰ Cæsariensis ex Philone Judæo confirmat. Unde minus admirari convenit, qui fiat, ut cum veteres alii, tum Origenes, Hilarius, Ambrosius et Gregorius Magnus in excutiendis allegoriis vel maxime delectentur. Fatendum est interim, sensum mysticum longe quam litteralem, ut vocant, imbecilliores esse, quod hic veluti basin ac fundamentum allegoriæ tribuat ad dogmatum auctoritatem : ille vero in seria contentione neque placet adversarium, ut certi ac solidi aliquid de veritate fidei constituatur, nisi fortasse Scriptura ipsa sensum mysticum diserte porrigat explicetque. Quocirca licet permulta Scripturæ testimonia produxerimus, quæ juxta mysticum sensum accepta, Mariæ virginitatem astruunt, sæpeque a Patribus in hunc finem usurpantur, attamen tantum illi ponderis non afferunt, quantum Judæis ad fidem faciendam sit satis. Imo vero admodum vereor, ne illi, ut sunt ad maledicentiam omnem suapte natura proclives atque præcipientes, novam hinc nobis calumniam struant, et secum indigne agi clamitent, velut pro nostro et nostrorum hominum arbitrio typis propheticiis abutamur, neque sacra sincere tractemus, sed infirmas duntaxat ac fictitias opiniones inepte sequamur, tantumque in Dei verbo ludamus. Habent enim hoc quoque cum sectariis sibi commune, luculentas ut Scripturas exigant, utque non minore impudentia, quos ipsi et Talmudistæ velint, Scripturæ sensus affingant, qui præterea non contenti prophetica dicta contra prophetarum Dominum protulisse, ut eundem etiam vitæ auctorem ad extremum supplicium adigerent, se divinæ legis auctoritate munire stultissime voluerunt. Cum enim reliqua deessent præsidia, et illi sanguinis Dominici essent sitientissimi, sic ad Pilatum judicem inquebant : *Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit*, (Joan. xix, 7.) At vero nunquam isti sanguinarii, quod iniquissime postulant, obtinebunt, ut nos in propheticiis libris tum intelligendis, tum interpretandis ex ipsorum aut rabbinorum judicio pendeamus, hoc est, ut quod sibi suisque rabbinis Christiani nominis odio flagrantibus licere putant, id nos ipsis in Dei verbo licere fateamur.

Sed priusquam ad locum Isaïæ amplissimum transeamus, quandoquidem nostros, id est, Ecclesiæ doctores Judæi perfidi aspernantur, ipsorum magistros sive rabbinos, qui Mariæ virginitati patrocinentur, si his fortasse annuant, in medium quoque protrahamus. Est celebris apud illos Rabbi Berachias, qui Messiam novo modo, hoc est absque viri semine, sive de matre absque patre nasciturum esse tradit, et aliquot Scripturæ locis comprobatur. Huc enim transfert Zachariæ dictum : Ecce vir, germen nomen ejus (Zach. vi, 12) et subter se, id est

¹⁷ Lib. De inst. virg., cap. 7. ¹⁸ Serm. 14, in Natali Domini. ¹⁹ Lib. De inst. Monast. ²⁰ Lib. 1, Eccl. hist., cap. 7.

per se germinavit. Deinde illud Isaïæ producit : *Et ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix ex terra sicca* (Isa. LIII, 2), sicut nos locum eundem citavimus. Præterea e Psalmis duo testimonia huc applicat : *Ego hodie genui te* (Psal. II, 7; CIX, 3), et : De matrice auroræ vel de matrice ex aurora, tibi ros nativitatæ tuæ, licet noster interpretes aliter interpretetur. Utramque sententiam e Psalmis repetitam habent Judæi, si velint legere, in libro *Midras Tillim*, id est, in expositione Psalmorum, ubi Messias non aliorum hominum more, sed nova quadam ratione concipiendus atque generandus esse docetur. Cæterum per matricem auroræ uterum sacratissimæ matris Rabbini accipiunt, quæ absque virili semine, salvaque virginitate, virtute divina id operante conciperet ac pareret Emmanuelem non secus, quam aurora solem recipere, ac sine corruptione parere solet. Rursus in annotationibus Rabbi Moysis Hadursan et Rabbi Ioden offendunt, huc spectare locum Psalmographi : Veritas de terra germinabit, et justitia de cælis respicietur. (Psal. LXXXIV, 12). Hæc enim verba illi de adventu Messiae interpretantur, cujus nativitas futura sit non similis, sed dispar prorsus aliis rebus et personis in hoc mundo conditis : propterea dictum esse : Germinabit, sive, Pullulabit, non vero Nascetur. Nec est ignotum illis Jacob vaticinium : Non recedet sceptrum de Juda, et scriba de medio pedum ejus, donec veniat Silo ipsius, id est, Filius mulieris (Gen. XLIX, 10), sicut hoc verbum Rabbi Kimhi de Messia explicat, qui cum de muliere absque viro nasciturus esset, filius mulieris non sine aperto mysterio nuncupetur. Illustrior adhuc est confessio Rabbini Haccados : hunc ipsi magistrum nostrum sanctum appellant : qui ad Messiam refert Jeremiæ dictum, sicut et nos retulimus : *Creavit Deus novum super terram : mulier circumdabit virum* (Jer. XXXI, 22), vel fortem sive potentem, id est, Deum, sicut et veterum Judæorum scholiis declaratur. Nisi enim Messias a muliere virgine in utero conceptus circumdaretur, nulla veræ novitatis in mundo ratio esse videretur. Nec dissentit Rabbi Hunna, qui locum eundem Messiae deputat. Præterea quod ex Ezechiele diximus, Mariam clausam portam vocari, per quam Princeps ingrediatur et egrediatur, id Rabbi Simeon Ben Iohai satis confirmat, cum scribit, Regem Messiam Principem esse altissimum de vulva clausa mulieris egressurum. Demum, ut semel finiam, Rabbi Jodan et Rabbini Haccados diligenter expendunt, quod in Proverbiis Salomon dixit : *Tria sunt difficulta mihi, et quartum penitus ignoro : viam aquilæ in cælo, viam colubri super terram sive petram, viam navis in medio mari, et viam viri in adolescentulam* (Prov. XXX, 18, 19), quod postremum alii vertunt Viam viri, id est, fortis vel potentis in Alma, id est, in Virginem. Quæ omnia illi ad Messiam referunt, de quo Salomon

hoc loco vaticinetur, ac præcipue quantum illud de via viri in adolescentulam sive virginem. Notant enim filias Jerusalem amari a Deo peculiariter, ex quibus una sit virgo futura et perseveratura, quæ Regem Messiam concipiat et pariat. Unde colligi rectissime potest, viam Ghever, id est, viri fortis, vel potentis, qui ipse Deus est, in Alma vel Virginem, secundum hos rabbinos nihil esse aliud, præterquam Filii Dei ex Virgine incarnationem. Magnum profecto hoc, ac Salomoni etiam regi omnium sapientissimo admirandum, omnibusque aliis incomprehensibile sacramentum, quomodo nempe Virgo absque viri semine concipiat, et suo utero Deum hominemque concludat, ac Filium item pariat, salva semper integritate. Ad quam rem probandam rursus repetunt ex Jeremia, quod sæpe jam proposuimus : *Creavit Deus novum super terram, semina circumdabit Ghever*, id est, virum fortem et potentem. Hæc aliæque plura id genus si quis legere volet, Petrum Galatinum²¹, rerum Hebraicarum peritissimum consulat, qui veterum rabbinorum testimoniis recentiores Judæos fortiter coarguit, et eorumdem auctoritate Mariæ virginitatem astruit luculenter.

Veniamus tandem ad præcipuum propheticæ Scripturæ locum, qui non facile ab istis protervis possit eludi, ac velut ipsos oculos feriat, nec obscurum veritatis specimen præ se ferat. Hunc locum non ab alio, quam a maximo illustrissimoque propheta, qui merito evangelicus dicitur, Isaia petemus, totique Judaicæ Synagogæ tanto fidentius opponemus, quod Matthæus Judæus simul et evangelista illum ipsum in medium adducat, ex eoque palam demonstret, non alium Judæis Messiam, nisi Jesum Mariæ Virginis Filium exspectandum esse, de quo Deus per prophetam sic dixerit atque promiserit : *Ecce Virgo in utero habebit et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.* (Isa. VII, 14.) Aut sicut apud Isaïam habet Hieronymus : *Ecce Virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen Emmanuel.* Alii ut ad Hebræam lectionem propius accedant, sic ad verbum reddunt : *Ecce Virgo prægnans, et pariens filium : vel quod perinde est, sicut Vatablus et Pagninus transferunt : Ecce Virgo prægnans et foeta. Duriusculè dixit Munsterus, Impregnata pariet : pro quo alii legunt : Virgo gravida pariens est filium : nonnulli vero : Ecce Virgo illa concipiens, et pariens est filium. Præclara certe et aureis litteris exprimenda verba²², quæ si Græce juxta translationem Septuaginta virorum singulatim expendas, non alia esse dixeris, quam quibus Gabriel angelus Mariam est allocutus : *Ecce concipies* (Luc I, 31), etc. Et quoniam hoc Isaïæ oraculum jam ante Maria legerat, ut Ambrosius²³ quoque confirmat, et celebris de illo sermo vulgo jactabatur, quis ambigat, sapientissimam Virginem sic ab angelo esse salutatam, ut mox illum ad præsens Isaïæ*

²¹ Lib. VII, De arcanis Catholicæ veritatis, cap. 14 et lib. VIII, cap. 2. ²² In Evang. Luc.

dictum alludentem intelligeret? Quæ prophetica sententia, aut si mavis, vaticinatio de admirabili sacratissimæ Virginis partu tam est gravis, tam illustris, tam vehemens, ut nisi frons ærea Judæis esset, suum illi Messiam, ejusque Matrem Virginem facile agnoscerent, gratoque pectore complecterentur. Quid enim obscure, quid ambigui hæc Isaïæ verba proponunt? annon Virginem parituram loquuntur, eamque matrem faciunt Emmanuelis? Nihil autem profecero in citandis Patrum sententiis, quos Judæi velut suspectos in præsentī causa testes, acerbo stomacho aversantur, quandoquidem illos suæ fidei, ne dicam perfidiæ, norunt liquido repugnare. Nec enim Græci minus, quam Latini theologi, ut Justinus²³, Irenæus²⁴, Origenes²⁵, Epiphanius²⁶, Eusebius²⁷, Basilius²⁸, hoc est, vetustissimi simul et probatissimi quique scriptores, quibus Tertullianum²⁹, Cyprianum³⁰, Lactantium³¹, Hieronymum³² annumerare licet, magno consensu comprobant, ad Matrem Virginem Mariam, quæ pura Christum concepit et peperit, hoc vaticinium pertinere. Nec sane refert hunc Virginis Filium nunquam Emmanuelem vocatum esse, sed Jesum, qui Latine dicitur Salutaris, sive Salvator, quia cunctis gentibus, quod ad ipsius voluntatem attinet, Salutifer venit. « Sed Propheta declaravit hoc nomine, inquit Lactantius³³, quod Deus ad homines in carne venturus esset. Emmanuel enim significat, *Nobiscum Deus*, scilicet quia illo per Virginem nato confiteri homines oportebat, Deum secum esse, id est, in terra et in carne mortali. Unde David in Psalmo octogesimo quarto (v. 12) : *Veritas, inquit, de terra orta est* : quia Deus, in quo veritas est, terrenum corpus accepit, ut terrenis viam salutis aperiret. » An vero mysterio vacat (quid enim in sacris Litteris otiosum videri potest?) quod Isaïas non simpliciter Alma, sed præposita littera scribit, quæ vim habeat articuli, perinde ac si dicas : Ecce Virgo illa concipiet. Notarunt hoc sane mysterium interpretes Septuaginta, ac propterea non *παρθένος*, sed *ἰσὺς ἡ παρθένος* locum Græce reddiderunt. Vix enim in tribus Scripturæ locis reperimus, hanc sacram dictionem cum præposito articulo, qui apud Hebræos He nuncupatur, usurpari, sicut et Galatinus³⁴ annotavit. Sed hanc quoque lucem Judæi respuunt, quos tanta stupiditas occupat, ut Virginem illam peculiarem, eximiam, vereque singularem, quæ Messiam, imo et Deum in mundo Filium edidit, non possint agnoscere et profiteri. Omitto ex Hebræa voce Alma colligi, sicut Hieronymus³⁵ etiam indicavit, eandem Virginem ut intemeratæ ac illibatæ pudicitiae feminam, quæ domi abscondita, et a virorum con-

spectu seclusa degeret, significari. Quid ad hæc vero Judæi? næ illi simul impudentissimi et mendacissimi esse pergunt, dum hanc tantam divinæ Scripturæ lucem videre non sustinent, atque ut suæ impietati qualemcunque fucum prætexant, de propositis prophetæ verbis miris modis altercantur, ac sine fine contendunt, in suos etiam contumeliosi. Accusant enim Septuaginta interpretes, qui ex Hebræa voce Alma, Græce verterint ἡ παρθένος, quos deinde Latine male sint imitati, dum nomen Virginis mordicus amplexi sunt, magnoque studio defendere statuerunt. Non enim virginem, sed juvenulam vel puellam sive adolescentulam hoc loco a propheta scriptam, et a Deo promissam esse. Nec desunt huic Judæorum delirio fautores atque patroni, præsertim Theodotion Ephesius et Aquila Ponticus, cæci dices Hebionitarum, ipsique Judæi proselyti, qui præsentem corrumpere sententiam, et pro virgine adolescentulam sunt interpretati. Hanc illorum fraudem Irenæus³⁶ quoque detexit, et de iisdem hæreticis scripsit Hieronymus³⁷, quod multa mysteria Salvatoris subdola interpretatione celarint. Verum de nomine Alma pluribus postea disseremus.

Est et aliud artificium, quo sacrilegi Judæi totam hanc sententiam, ut ab ea Mariam excludant, obscurare conantur. Fingunt enim de uxore Achaz, quæ mater est Ezechix, vel de ipsa prophetæ conjugē locum intelligi oportere. Sed enim quoniam vere dixit Salomon : *Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum* (Prov. i, 17), ne hac quidem arte vel mediocriter doctis imponent, ut in sole veluti meridiano cæcutiant, et apertam divinæ veritatis lucem sibi adimi patiantur. Nam sive antecedentia, sive consequentia considerentur, multo sublimius aliquid promittit Deus, quam quod ad Ezechiam, vel ad Isaïæ filium nasciturum referri possit, quorum neuter Emmanuelis nomen, nedum officium parte ex aliqua promeretur, et sive digne, sive indigne nunquam accepit. Origenes³⁸ ita respondet : « Si Judæus pergat hæreere verbis, dicens ad Achaz dictum : *Pete tibi signum a Domino Deo tuo* (Isa. vii, 11), rogabimus, quis fuerit natus Achaz temporibus, de cujus nativitate dicatur Emmanuel, quod est, *Nobiscum Deus*? Nam si nullus invenietur, manifestum est id quod ad Achaz dictum est, promissum esse domui Davidis, eo quod scriptum sit, ex semine Davidis natum Salvatorem juxta carnem. Quin et signum ipsum in profundum et in altum dicitur, quoniam *qui descendit, ipse est, et qui ascendit super omnes cælos, ut impleat omnia*. (Ephes. iv, 10.) » His consonat Eusebius Cæsariensis³⁹, qui cavillantes Judæos sequenti oratione castigat :

²³ In Dialog. cum Triphon. ²⁴ Lib. iii, Contra Valent. ²⁵ Lib. i, Contra Celsum. ²⁶ Hæres. 77, Contra Diameritas. ²⁷ Lib. vii, De demonstr. Evang. cap. 1. ²⁸ Hom. de hum. Christi generat. ²⁹ Lib. De carne Christi, et lib. Advers. Jud. ³⁰ Lib. ii, Advers. Jud. ³¹ Lib. iv, De vera sapien. ³² In cap. 7, Isa. et lib. i. Adversus Jovinian. ³³ Lib. iv, De vera sapientia, cap. 12. ³⁴ Lib. vi, De arcanis Catholice veritatis, cap. 45. ³⁵ Lib. i, Adversus Jovinian. ³⁶ Lib. iii, Contra Valent. ³⁷ In Apolog. adversus Rufinum. ³⁸ Lib. i, Cont. Celsum. ³⁹ Lib. vii, De demonst., cap. 1.

« Si Judæi hæc ad Ezechiam referant filium Achaz, et dicant, hunc esse, qui patri suo futurus oraculo promittatur : videant, quomodo Nobiscum Deus fuerit Ezechias, aut quodnam signum sua majestate dignum Deus in illo ostenderit. Sed neque certamen ullum, neque labor in illius ortu Deo exhibitus est. Præterea plane in prophetia excluditur ratione temporum Ezechias. Hæc enim ipso jam tum patre regnante futura caneantur : Ezechiam vero antequam regnum acceperit Achaz, genitum esse constat. Quod si ad hunc ea minime referri possunt, multo minus ad alium quempiam eorum, qui apud Judæos post prophetiæ tempora exstiterunt, præterquam ad ortum ejus, qui verus est Emmanuel. »

Rursus autem isti arguantur : Si de Virgine propositus esset sermo, Bethula hoc loco diceret propheta (alii Vetula contra Hieronymi consuetudinem scribere malunt), quod ea vox Hebraice Virgo dicatur, non autem Alma : quo nomine adolescentula, non itidem virgo soleat significari. Verum enimvero in utraque voce falluntur et fallunt non tam imperiti, quam impudentes mendacesque Judæi. Etenim si de Bethula disputatur, nomen hoc adolescentem mulierem, quamvis aliquando corruptam indicat : quemadmodum Alma virginem, et nunquam adolescentulam, quæ semel sit vitata, designat. Proinde Moyses de Rebecca scribens virginem, quæ ad hauriendam aquam egrederetur (*Gen. xxiv, 15*), prius eam Bethulam Hebraice quidem nominavit, sed ea voce non contentus, utpote quæ non modo virginem, sed corruptam etiam adolescentulam exprimit ; etiam Alma vocandam putavit, ac simul diserte illud adjecit : Vir non cognoverat eam. Ubi vocem Alma, quam hoc loco Isaïas usurpat, bis repetitam videas, et quidem sine ullo additamento, minus ut liceat dubitare, Hebræis per vocem Alma, virginem accipi. Jam vero, quod ad usum et proprietatem vocis Bethulæ spectat, si Scripturæ fontes consulamus, ab Ezechiele scriptum hoc reperiemus : *Ibi sunt fracta ubera et subactæ mammæ pubertatis earum.* (*Ezech. xxiii, 5.*) Quo loco vox Bethula scribitur, et sermo est de meretricibus, quæ licet adolescentiam nondum excesserant, ut ad viri congressum vix aptæ videri possent, tamen in prostibulo quæstum corporis impurissime faciebant : tantum abest, ut ea vox ad virgines proprie referatur. Tum apud Joëlem exstat sententia : *Plange sicut virgo accincta sacco super virum pubertatis suæ.* (*Joel. i, 8.*) Ubi Bethulæ nomen repetitum est, non pro alia virgine, quam quæ adolescentula, vel puella nupserat, suo interim orbata marito, ut eum jam defunctum lugeret, ac suum acerbum dolorem lugubri etiam veste testaretur. Perquirant autem, si velint, Judæi, evolvantque propheticos libros omnes : de voce quidem Alma nihil tale nobis ostendent, quale nos de voce

Bethula simul et Alma ex ipsis prophetiis testimoniis demonstravimus. At quo magis veritati reclamabunt, suamque defendent perfidiam, ut vetus ipsorum mos est, eo sese et impudentiores et ingratiore prodent, præsertim cum a suis ipsis rabbinis doctissimis et licetissimis viris, qui duo et septuaginta fuere, licet commoditatis gratia duntaxat Septuaginta vulgo nuncupentur, tam indigne temereque discedant. Etenim negare non possunt, dictos rabbinos de singulis duodecim ipsorum tribubus acceptos, et ab Eleazaro pontifice primum electos, atque ad Ptolomæum Philadelphum Lagi filium et Ægypti regem destinatos, non solum a tate et auctoritate, sed singulari etiam sapientia et eruditione sic excelluisse, ut in Scripturis divinis et in utraque lingua Hebraica et Græca, tum apud ipsos Judæos, tum apud ethnicos a sacris alienos peritissimi haberentur. Constat et illud, si verum fateri velint, haud sine divini Numinis afflatu certoque miraculo factum esse, ut hi laudatissimi viri, cum Alexandriæ commorarentur, sacros Hebræorum libros Græce transferrent, utque nulla in singulorum versione discrepantia, sed eisdem nominibus atque sententiis conversa atque conscripta omnia reperirentur. Sive autem in cellulis divisi eadem scripserint, quarum vestigia Justinus in Phariæce Alexandriæ se vidisse profitetur, sive in una basilica collecti sua studia contulerint, ut Hieronymus ⁴⁰ Aristæam et Josephum secutus existimat, illud fateantur Judæi necesse est, tantorum virorum interpretationes usque ad summam ethnicorum admirationem per omnia consonas, et velut eodem dictante Spiritu, a singulis consentienter perscriptas fuisse. Qua de re nostri quoque et veteres theologi, uti præter dictum Justinum Irenæus ⁴¹, Tertullianus ⁴², Hilarius ⁴³, Augustinus ⁴⁴ alique plures, quorum verba citare supersedemus, haud obscure testantur. Quid ? quod apostoli et evangelistæ, cum Scripturam veterem citant, Septuaginta interpretum versione libenter utuntur ? neque solum Hilario ⁴⁵, sed aliis etiam pervetustis Patribus fuit omnino persuasum, ab hisce gravissimis et certissimis docendi auctoribus fidissimisque interpretibus haudquaquam discedere oportere. Non quod nostrum judicium, quid quantumque versio Septuaginta nunc valeat, hoc loco interponamus, sed ineptos et agrestes Judæos reprehendimus, qui talibus ac tantis Synagogæ Ecclesiæque magistris tam impudenter obstrepunt, quorum ne umbram quidem possunt assequi, duræ semper cervicis homines atque pervicaces. Quid vero habent, quod juste contra illos velut suspectos Christianæ veritatis testes excipere possint ? qui cum annis fere trecentis Christi ætatem præcesserint, et in Judaismo summi fuerint divinæ legis professores, de præsentibus quidem controversiis ignorarunt, omnique odio et

⁴⁰ In Apol. advers. gentes. In Apol. advers. Ruffin. ⁴¹ Lib. iii, Advers. Valent. cap. 24 et 26. ⁴² In Apologetico. ⁴³ In Enarrat. in Psal. ⁴⁴ Lib. xviii, De civitat. Dei, cap. 42 et 43, tum lib. ii, De doctrina Chris., cap. 15. ⁴⁵ In Enarrat. Psal. ii et cxviii.

pravo affectu vacui, prophetam Isaiam non aliter, quam ipsi sentiebant, sunt interpretati. Sic vero sentiebant, hoc loco divina voce promitti non adolescentulam tantum sive juvenulam, sed quod majoris est momenti, Virginem excellentem simulque prole fecundam, ut quæ salvo pudore conciperet ac pareret filium non qualemcumque quidem, sed qui amplissimo Emmanuelis et nomini et muneri pro dignitate respondere posset. Quem sensum nisi nobis Judæi concedant, et ipsi prophetæ tribuant, præsentem locum honeste tueri, et congrue interpretari, quidquid demum machinentur, profecto minime possunt. Fingamus enim Deum, postquam signum aliquod et prodigium futurum regi Achaz, imo et orbi promiserat, hoc tantum indicasse, quemadmodum isti contendunt, puellam aliquam cum viro congressuram, et ex eo filium habituram esse. Hoccine signum sive prodigium tam amplis promissis, [quæ antecedunt, tantaque summi Dei promittentis majestate dignum esse putemus? *Pete*, inquit, *tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, sive in excelsum supra* (*Isa. vii, 14*): signum, inquam, veritatis, ut cum signum acceperis, credas futura quæ dixi, Deusque magis glorificetur. Ubi rex impius Achaz, velut hanc vero Deo gloriam in signo edendo invideat, Deique verbum contemnat, se nihil petiturum superbe respondit. Verum neque regis obstinatio, neque populi indignitas potuit impedire, quominus divina bonitas se magis magisque proderet, ac oblatam prius benevolentiam non Judæis tantum, sed et orbi profuturam confirmaret, verbisque perspicuis exponeret. *Propter hoc*, inquit, *dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce Virgo concipiet et pariet filium.* (*Ibid. 14.*) Igitur annon Judæi summo Deo notam vanitatis inurunt, dum audent fingere, signum hoc naturale fuisse, quale apud ethnicos et ubique gentium reperire liceat, et ne signi quidem nomen promereatur? Atqui non ludit in suis promissis et signis Deus, sed cum ad signa vel miracula veniendum est, quorum cupidissimi semper fuere Judæi, ardua, inusitata, illustra evidentiaque signa modo per se, modo per suos ministros edere solet. Hinc illa signa clarissima, quæ Moyses adversus Pharaonem (*Exod. vii, 19*), et Elias contra prophetas Baal (*III Reg. xviii, 40*) divinitus patrasse leguntur, ipsique Judæi merito prædicant.

Quare non modo falsum, sed etiam peregrinum et absurdum sensum his verbis inducunt, qui ut Judæos prævæ interpretationis auctores æmulentur, puellam vel juvenulam, aut adolescentulam ex virgine faciunt. Etenim Oecolampadius transfert: « Ecce adolescentula illa prægnans, et pariens filium; » Castalion vero: « Ecce puella prægnans filium pariet. » Utraque interpretatio communi nomine corruptam æque ac incorruptam feminam comprehendit. Tum Calvinus ultro Judæis largitur quod postulant, nimirum ut nomen Alma vel

Haalmah de puella viro cognita intelligatur. Accedit porro Erasmus, et oleum, ut aiunt, ramino additurus, suis in Matthæum annotationibus hæc inserit ⁴⁶: « Apud Hebræos vox est anceps, ut quæ tum puellam significet, tum absconditam. » Ac rursus: « Si cum contentiosis agatur, quantumvis constet, Alma significare virginem, non tamen evincemus ex his verbis virginem fuisse quæ conceperit. » Adeo multum nunc sibi sumunt et arrogant novi doctores, quorum in præsentī loco vertendo vel interpretando studium eo fere tendit, nomen ut virginis supprimant aboleantque, ne tantum honoris deferant Messię Parenti. Cæterum adversus hos Satanæ dolos munire nos debet, quod vir apostolici spiritus et sæculi gravissimus doctor Irenæus ⁴⁷ censuit: « Non vera est, inquit, quorundam interpretatio, qui ita audent interpretari Scripturam, Ecce adolescentula habebit in ventre, et pariet filium. » Nec solus Irenæus, sed et Tertullianus et Cyprianus, qui ambo ætate martyrum floruerunt, tum qui hos porro secutus est Lactantius, ac reliqui demum Latini Patres omnes constanter eandem lectionem, Ecce virgo, retinuerunt. Græci vero theologi, ut Justinus, Eusebius, Basiliius, Chrysostomus, Cyrillus, non discedunt ab interpretatione Septuaginta, eamque contra Judæos fortiter hoc loco tuerunt. Quid? quod Jonathan Urielis filius, paraphrastes Chaldaeus, vir apud Hebræos summi nominis, ita locum quoque reddidit: Ecce virgo, sicut nunc legit Ecclesia. Consentit insuper Matthæi Evangelium Syriace scriptum, nec lingua Punica discrepat, Alma proprie virginem vocans. Viderint itaque nostri novatores, remne pudendam ac poenitendam faciant, cum sive scientes, sive imprudentes non modo Judæis præsentibus, sed et damnatis jam olim hæreticis suo studio favent ac patrocinantur. Nomen enim virginis hic defugiebant Theodotus, Aquila, Tryphon, Carpocrates, Symmachus, una cum impiis Ebionæis, ut Justinus, Irenæus, Eusebius, Epiphanius memoriæ prodiderunt. Quod si rem penitus inspicias, huc profana istorum spectat licentia, ut sensum atque consensum venerandæ antiquitatis superbe repudient, et probatæ fidei corrumpant sinceritatem, utque consolationem piis præsentem, et cum vulgari versione conjunctam eripiant, ac demum illis nos armis spolient, quibus adversus Judæos et Antidicomarianitas tot jam sæculis est legitime decertatum. Nec temere quidem Hebraicæ linguæ peritissimi observant, hanc insignem vocem Alma vel Haalmah in sacris Libris cum littera sive articulo *he*, non sæpius quam ter inveniri, quemadmodum Genesis xxiv, Exodi ii, et in hoc dicto Isaïæ: semper autem eadem dictione intactam virginem, quæ cum viro rem non habuerit, significari. Quam virginitatis laudem eo magis in his prophetæ verbis Messię Matri assignare debemus, quod omnium ætatum Græci Latinique Patres, ac

⁴⁶ In 1 cap. ⁴⁷ Lib. iii, cap. 24, Contra Valent.

adeo veteres rabbini, prout docuimus, eandem veritatem libenter agnoscant, probent atque defendant.

Jam vero, ut maxime novis interpretibus largiamur, Hebraicam vocem Alma, qua Isaias hic utitur, ambiguum esse, ac pro ea etiam, quæ virgo esse desisset, femina usurpari: tamen si propheticorum verborum texturam et circumstantias expendamus, locum hunc non de juvenulæ, vel adolescentulæ, sed virginis conceptu et partu intelligi res ipsa convincit. Etenim ut suis verbis fidem astruat Deus, manifeste promittit se dignum, hoc est non vulgare, sed evidens, insuetum et illustre prodigium, sive signum, quod ipsa nimirum rei novitate, factique magnitudine tum præsentibus, tum futuris mortalibus justam pareret admirationem. Quid vero prodigii sive signi singularis ex re quotidiana, hoc est juvenulæ prægnatu et partu consequeretur? In signum ergo nobis posita Virgo Mater merito creditur, sicut loquitur Tertullianus ⁴⁸. Sed luculentior est Origenes ⁴⁹, ut ejus verba merito ascribamus. « Age, inquit, ex ipsis verbis consideremus sententiam. Dominus scribitur dixisse ad Achaz: *Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundo, vel in altum*. Ac mox subjicitur signum quod datur: *Ecce virgo in utero habebit, et pariet filium*. Quale autem signum esset, adolescentulam non virginem parere? Et utri magis convenit gignere Emmanuelem, quod est, Nobiscum Deus: mulierine coitum passæ, et more feminarum gravidæ, an puræ et castæ virgini? Certe hanc decet parere talem prolem, qua nata dicatur, Nobiscum Deus. » Neque dissentit Eusebius Cæsariensis ⁵⁰, contra Judæos ita disserens: « Si dixerint non virginem, sed puellam apud Scripturam (nominatam esse), sic enim aiunt apud ipsos haberi, cujusmodi signum tandem hoc futurum dicemus, quod divina promissione sit dignum, si usitate, quemadmodum cæteræ omnes mulieres, ubi ex viri conjunctione prægnans evaserit, puella quæpiam fuit paritura? Quomodo præterea Deus erit qui ex illa nascatur, neque simpliciter Deus, sed Nobiscum Deus? » Tum Ambrosius ⁵¹ hoc præsens vaticinium signum salutis appellat, quod generi humano dederit Deus: et ex eo colligit Tertullianus ⁵², virginem esse, quæ concepit et peperit Emmanuelem. Hieronymus ⁵³ vero, qui sæpe Judæos hic percutit, et nulli linguarum peritia secundus est, Origenem, sicut et Basilius Magnus, libenter sequitur, atque in hunc modum scribit: « Si juvenula vel puella, ut Judæi volunt, et non virgo pariat, quale signum poterit appellari, cum hoc signum ætatis sit, non integritatis? » Ut cætera omittam, quæ ab illo amplissime disputantur. Igitur Judæorum simulque Judaizantium præstigiis valedicamus, et Mariam Virginem hac prophetia nobis a Deo denotari absque omni dubitatione cre-

damus, sicut et admonet Cyrillus Alexandrinus ⁵⁴. Verumenimvero de re toties disputata semperque probata in Ecclesia, hoc loco pluribus disserere supersedeamus, ne si longius progrediamur, late-rem lavare, aut Æthiopes dealbare, ut vulgo iniquiunt, velle videamur. Æthiopes vero cum Jeremia et Amos prophetis Judæos appello, utpote quos ex atris candidos facere non liceat: tam gravi morbo laborant, immedicabili nempe pervicacia in sacris Litteris toties deplorata.

De nostris, id est Christianæ gentis hominibus atque Catholicis, hoc in universum pronuntiare fas est, sic ab illis Isaiam legi, ut cum Matthæo intelligant, certoque credant, propheticum hoc dictum ad nullum alium, præterquam ad Christum, et ejus Matrem Virginem pertinere, eamque in concipiendo et pariendo Emmanuele sublimius et augustius orbi exhibere miraculum, quam quod Judæi ac impii omnes possint intueri. Habemus igitur non solum ex Isaiâ verbum promissionis, sed etiam ex Matthæo divini operis exhibitionem, partusque virginis veritatem ita constabilitam, frustra ut impuri et furiosi canes, qui se tamen germanos Abrahæ filios mentiuntur, oblaurent, suoque more mordeant. Utinam vero isti vel tandem sapiant, ac sanctissimi viri Simeonis exemplo, qui suum castigavit errorem, et prudentiores et meliores Deo propitio efficiantur! Is enim homo justus et senex, priusquam Jesum infantem in templo Hierosolymitano amplecteretur, et pro vero Messia publice proclamaret, in dictum Isaiæ locum inciderat, sed humani aliquid passus, ac valde miratus, ne dicam offensus, quod propheta virginem parituram diceret, velut ea res nihil haberet probabilitatis, ipsumque mentis humanæ captum excederet. Verum divina bonitas ut hunc illi scrupulum eximeret, clementer promisit fore, ut ipse diem non obiret extremum, nisi propheta vaticinium re ipsa compleri, et virginis filium suis offerri oculis cerneret, quemadmodum Lucas quidem summo cum illius gaudio factum esse testatur. (*Luc. ii, 10.*) Exstat autem hæc historiola, quam diximus, apud ⁵⁵ Nicephorum Callistum et ⁵⁶ Georgium Cedrenum, sed apud Judæos parum admodum, ut vereor, valitura. Nos porro a Judæis ad gentes, ut apostolicis insistamus vestigiis, Paulique et Barnabæ sectemur exemplum (*Act. xiii, 2*), recta transeamus.

CAPUT VII.

De Mariæ virginitate contra ethnicos, omnesque Christianæ fidei alienos.

Gentium in fide et veritate doctor Paulus (*I Cor. i, 12*) rectissime docet, Evangelii prædicationem, hoc est veram propriamque Dei sapientiam, rem mundo vanam et imbecillum videri, quam et Judæi novorum signorum semper cupidi scanda-

⁴⁸ Lib. Advers. Jud. ⁴⁹ Lib. i, Contra Celsum.

De fide resurrectionis. ⁵² Lib. De carne Christi.

Commentar. in Isaiam. ⁵³ Lib. i, cap. 12. ⁵⁶ In Compendio histor.

⁵⁰ Lib. vii, De demonst. Evang., cap. 4. ⁵¹ Lib.

⁵³ Lib. iii, Commentar. in Isaiam. ⁵⁵ Lib. i, Com-

lum, et gentes sive pagani philosophiæ professione humanaque scientia turgidi stultitiam esse ducant: sapientissimo interim Deo placuisse, per evangelicam prædicationem salvos credentes, cujuscunque illi generis et conditionis essent, facere, suamque illis lucem et gratiam et gloriam ubique gentium elargiri. Jam vero in evangelica prædicatione si quidquam aliud, tum vel maxime quidem doctrina de partu virginis et fructu crucis impios omnes offendit. Cur autem ethnico non offenderet, qui sine Deo, sine lege, sine Evangelio, velut in perpetuis tenebris degentes, supra naturam et sensum nihil saperent, soloque humanæ rationis lumine suffulti philosopharentur? Annon improbabile absurdumque putarent Mariam a reliquis prægnantibus et matribus eximi, quæ sola nulla ex viri contactu, compressu, semine, id est virginitate salva, fœtum suum conceperit, pepererit, educarit, quæ præterea cum gravida esset, ac in ipso etiam partu tam familiaribus ac perpetuis aliarum feminarum incommodis gravibusque molestiis caruerit? Cæterum quo isthæc indignius ab ethnicis omnibusque Christianæ fidei alienis contemptius, velut insana quædam ac ridicula vel commenta, vel dogmata rejiciuntur, eo certe sapientiores, Deoque chariores illi existimandi sunt, qui hanc evangelicæ doctrinæ partem sincerius atque constantius proditentur. Sit receptum ethnicis, maneatque vulgatum proverbium, ut dicant, Cum virgo pepererit, ad eam rem videlicet designandam, quæ nullo unquam tempore fieri posse videatur. An ideo nos, quibus divinum lumen affulsit, virginem peperisse una cum cæcis gentibus decet inficiari? Existimant multi, præsertim Itali, jam olim, Romana monarchia vixdum inchoata, templum Pacis Romæ fuisse constructum, quod vulgo æternum fore crediderunt, nimirum oraculi promissione persuasi, tantisper illud, donec virgo pareret, esse duraturum, idemque fanum Maria Christum pariente, subito corruisse. Alii cum Martino Polono⁸⁷ putant, Romæ auream statuam a Romulo positam in palatio constitisse, et cum hac quidem inscriptione: Non cadet, donec Virgo pariat: cecidisse autem, ut primum Virgo Maria Christum enixa est, aliaque plura tunc Romæ miracula contigisse (de quibus modo non laboramus) ostendunt. Hoc solum indicasse sat sit, ethnicis ut impossibile, sic incredibile semper visum esse, quidquid de partu Virginis vel legerent vel audirent.

Quid verò de Juliano dicam? qui, furore in Christum percitus, et magistri Porphyrii, qui et ipse Christum abjurarat, insana complexus dogmata, postquam suum imperium abnegato impie Christianismo turpissime commaculasset, ac dignum se nomen Apostatæ accepisset, omnium ethnicorum

voluit esse patronus, nec solum aperto Marte, sed virulento etiam calamo nostram religionem atrociter est insectatus. Igitur inter alia, quæ pro suis diis ac simulacris pugnans evomit, hoc etiam exprobrat Christianis: « Si Deus e Deo secundum vos Verbum est, et natus ex substantia Patris, quare vos Virginem Dei Genitricem esse dicitis? Quomodo enim pareret Deum, homo existens, sicuti nos? » Ac rursus alio loco sibiipsi objicit, quod Isaias est vaticinatus: *Ecce virgo in utero habebit et pariet filium*. Respondet autem in hunc modum: « Sit sane et hoc dictum de Deo, quamvis minime dictum sit. Non enim erat virgo quæ nupserat, et priusquam peperisset, simul vocata est cum marito. Detur autem dici de illo. Numquid Deum dicit ex virgine nascendum? At vos non cessatis vocare Mariam Virginem. Sed non dicit eum qui ex Virgine natus est, Deum unigenitum, Filium et primogenitum omnis creaturæ. » Ex quibus Juliani verbis apparet, cæcum illum, ut aiunt, de coloribus judicare, nihilque certi ac firmi de re tanta decernere posse, ut recte in illum competat, quod Salomon pronuntiavit (*Prov. vi, 12-14*): *Homo apostata, vir inutilis, graditur ore perverso, annuit oculis, terit pede, digito loquitur, pravo corde machinatur malum, et omni tempore jurgia seminat*. Confundit impius divinam humanamque Christianitatem, nec videt quid in illa Deo Patri, quid Mariæ Matri, quid utrique Christi naturæ tribuere debeamus. Igitur hic velut Saul inter prophetas, et anser inter olores, de sacris homo ipse profanissimus, imo et magus et necromanticus disserit⁸⁸. Ac objecta quidem hujus hominis argumenta non refellemus, quando caninam ejus insectationem multi veteres, præsertim⁸⁹ Gregorius Nazianzenus et⁹⁰ Cyrillus Alexandrinus, libris integris contriverunt, frustra ille Christianismum eradicare, Græcismum vero et Judaismum instaurare summis viribus laboravit. Sed quoniam doctore Christo didicimus, non solum de nostris, sed etiam de Dei ac veritatis hostibus bene esse merendum, cumque ad fidos spectet medicos, curandis etiam phreneticis operam dare, age ad Græcos ac ethnico, qui a religione nostra remoti sunt, utcunque sanandos, et nobis in hac fide adjungendos, viam aliquam ingrediamur. Notus est Libanius ille sophista, qui multas et graves contumelias in nostram religionem effudit, neque parum Juliani Apostatæ perfidiam confirmavit: sed qui tandem, Basilii Magni consuetudine et auctoritate permotus, superstitioni nuntium remisit, et Christianus effectus est, sicut et⁹¹ Nicephorus indicavit. Quid igitur, si ex lapidibus filios Abrahæ potens excitet Deus (*Matth. iii, 7*), ut non solum Libanii, sed et Sergii, Dionysii, Cypriani, e tenebris ad lucem, et a morte ad vitam duce Christi gratia revocentur?

⁸⁷ Lib. iv, Chronici. ⁸⁸ Nicephorus, lib. x, cap. 55. ⁸⁹ Orat. vel Invectiva 1 et 2, Contra Julian, imperatorem. ⁹⁰ In lib. x, Contra Julian. Apostatam. ⁹¹ Lib. x, Eccles. histor., cap. 36.

Rejiciunt ethnici propheticas et apostolicas Litteras, quibus nihil est, nec esse debet apud orthodoxos firmius, majorisque auctoritatis. Non igitur ex his sacris fontibus hauriendum, quod illis veluti profanis edendum aut bibendum offeramus, ne alioquin Sanctum canibus contra Christi præceptum (*Matth.* vii, 6) obtrudamus: sed potius Pauli sequamur exemplum, qui poetarum ethnicorum (*Act.* xvii, 18) Arati astronomi et (*Tit.* i, 12) Epimenidis Gretensis testimonia ethnicis opposuit, ut illos non aliis quam domesticis telis peteret atque superaret. Ut enim recte Lactantius ⁶¹ docet, «satis firmum testimonium est ad probandam veritatem, quod ab ipsis perhibetur inimicis.» Tum suo nos exemplo fortissimus ille rex David admonet (*I Reg.* xvii, 50) ut ad præclaræ victoriæ laudem reportandam, superbum Goliath, ac reliquos id genus immanes Ecclesiæ hostes, suo velut gladio feriamus. Igitur nonnulli Mariam quoque laudant, velut animosam viraginem, quæ pulcherrimum ausa facinus, Allophylorum ducem, communem humani generis hostem clavo confixerit, quæque mendacissimi colubri venena in ipsius caput retorserit. Ethnici certe inter suos vates Sibyllas maxime venerantur, nihilque aut veracius aut fidelius habent, haberique volunt foliis sive oraculis sibyllinis. Probemus igitur nostræ causæ favere sibyllas, quas ipsi non injuria prædicant, et demonstramus a fidei nostræ mysteriis nequaquam dissidere, imo vero ingens illis munimentum afferre carmina, quæ fatidicæ illæ mulieres (ut ipsi vocant) ante Christum natum, cum Græcorum et Romanorum floreret imperium, verbis clarissimis cecinerunt. Sic autem illæ non de Maria solum, verum de aliis etiam multis magnisque fidei nostræ negotiis, sicut ex antiquissimo codice non ita pridem invento collegimus, singulæ sunt vaticinatæ:

Persica quidem,

*Virgine Matre satus, pullo residebit asello,
Jucundus princeps, unus qui ferre salutem
Rite queat lapsis: tamen illis forte diebus,
Multi multa ferent, immensi fata laboris.
Solo, sed satis est, oracula prodere verbo,
Ille Deus casta nascetur Virgine magnus.*

Libyca vero,

*Ecce dies veniet, quo æternus tempore Princeps,
Irradians sata læta, viris sua crimina tollet,
Lumine clarescet cujus Synagoga recenti
Sordida, qui solus reserabit labra reorum,
Æquus erit cunctis, gremio Rex membra reclinat,
Reginæ mundi, sanctus per sæcula vivus.*

Et Delphica,

*Non tarde veniet, tacita sed mente tenenauum
Hoc opus, hoc memori semper qui corde reponet
Hujus pertentant cor gaudia magna prophetæ
Eximii, qui virginea conceptus ab alvo,
Prodibit sine contactu maris, omnia vincit
Hoc naturæ opera, ut faciet qui cuncta gubernat.*

Tum Samia,

*Ecce dies, nigras quæ tollet læta tenebras,
Mox veniet, solvens nodosa volumina vatum
Gentis Judææ, reseret ut carmina ptebi,
Hunc poterunt clarum vivorum tangere Regem,
Humano quem Virgo sinu inviolata fovebit,
Annuit hoc cælum, rutilantia sidera monstrant.*

Rursus Cumana,

*Jam mea certa manent, et vera novissima verba,
Ultima venturi, quod erant oracula Regis,
Qui toti veniens mundo, cum pace placebit,
Ut voluit, nostra vestitus carne decenter,
In cunctis humilis, castam pro matre puellam
Deliget, hæc alias forma præcesserit omnes.*

Sed et Hellespontica,

*Dum meditator quondam, vidi decorare puellam,
Eximio castam (quod se servaret) honore,
Munere digna suo, et divino numine visa,
Quæ sobolem multo pareret splendore micantem,
Progenies summi, speciosa, et vera tonantis,
Pacifica mundum qui sub ditione gubernet.*

Phrygia itidein,

*Ipsa Deum vidi summum punire volentem
Mundi homines stupidos, et pectora cæca rebellis.
Et quia sic nostram complerent crimina pellem,
Virginis in corpus voluit demittere cælo
Ipse Deus prolem, cum nuntiet angelus almæ
Matri, quæ miseros contracta sorde levaret.*

Ad hæc Tiburtina,

*Verax ipse Deus dedit hæc mihi numina sandi,
Carminem quod sanctam potui monstrare puellam,
Concipiet quæ Nazareis in finibus illum:
Quem sub carne Deum, Bethlemitica rura vide-*

*[bunt.
O nimium felix, cælo dignissima Mater,
Quæ tantam sacro lactabit ab ubere prolem*

Erythræa quoque,

*Cerno Dei Matrem, qui se demisit ab alto
Ultima felices referent cum tempora soles,
Hebræa quem Virgo feret de stirpe decora,
In terris multum teneris passurus ab annis,
Magnus erit tamen hic divino carmine vates,
Virgine Matre satus, prudenti tempore verax.*

Demum Cimmeria,

*In teneris annis, facie præsignis honore,
Militiæ æternæ Regem sacra Virgo cibabit
Lacte suo, per quem gaudebunt pectore summo
Omnia, et ex illo lucebit sidus ab orbe
Mirificum, sua dona Magi cum laude ferentes
Objficunt puero, myrrham, aurum et thura Sabæa.*

Accedit quod Erythræa Sibylla, sicut in libris *Oraculorum* legimus ⁶², Mariæ nomen et Gabrielis legationem, partumque virgineum clarissime tradat. Unde inter alia loquitur vates:

*Verbumque volavit in alvum,
Idque suo factum atque animatum tempore, corpus
Mortali facile cretum est. Puer inde creatus
Virgineo partu. Mira est mortalibus hæc res?
Sed res nulla Deo Patri Natoque stupenda.*

Quæ sane, si sensa ipsa potius quam verba expendamus, tam luculenter ac splendide commemorantur, ut visa potius a sibyllis narrari, quam fu-

⁶¹ Lib. iv, De divina sapientia, cap. 12. ⁶² Lib. viii, Oracul.

tura prædici videantur. Ea vero cum primum audirentur, fabulosi sermones et monstrosa quædam miracula gentibus procul dubio censebantur : at quæ nunc, post completum divinæ dispensationis mysterium tanto majorem fidem debent habere, quo certius evangelica veritate communiuntur, quoque pluribus divinæ potentiae miraculis toto orbe peractis, publicæque commonstratis nobis clarissime comprobantur. Sic igitur sibyllarum dicta sunt accipienda, non ut nova somnia vel vana deliria muliercularum, sed quæ pervetusta et prioribus illis gentium ætatibus celebrata sint vatium oracula, tanto pluris profecto æstimanda, quo magis Christo Domino et evangelicæ veritati serviunt, præsertim apud illos, qui ab omni vera pietate alieni, et impiis cultibus assuefacti, nullas vel prophetarum, vel apostolorum voces perceperant. Est enim ita, ut præclare docuit Augustinus ⁶⁴, ad paganorum vanitatem revincendam valere, quod sibylla, Orpheus, Hermes et alii vates sive theologi, vel philosophi gentium de Christiana veritate prædixisse seu dixisse perhibentur. Quis vero non videat, in hisce citatis versibus Mariam attingi, graphiceque depingi, quæ non modo sit Messiæ Mater, sed et Virgo Israelitica illustri loco nata, tum, sive formam, sive virtutem, sive conditionem ejus contemplemur, Virgo pulcherrima, ornatissima, felicissima, et quod vere augustum est, ipsa quoque cœli Regina, sicut eadem a Patribus sibyllas imitantibus sæpe nuncupatur? Ego vero mihi persuadeo, fieri non potuisse, quin fatidicæ sibyllæ in talem tantamque Virginem intuentes, magno illius desiderio tenerentur, et agnitam Domini sui Matrem intimis quoque sensibus venerarentur, quam nec suo tantum, sed omnium etiam mortalium singulari honore prosequendam esse putarent. Ac ne mireris, decem sibyllas veritatis testes a nobis adduci, certe post ⁶⁵ Varronem ⁶⁶ Lactantius et Suidas ⁶⁷ totidem numerant, easque virgines ⁶⁸ Hieronymus facit, quas jam olim Græci, et postea Romani plurimum suspexerunt atque coluerunt. Quocirca veteres theologi, quemadmodum Eusebius Cæsariensis ⁶⁹, Arnobius ⁷⁰, Lactantius, ⁷¹ Augustinus ⁷² cum adversus ethnicos disputant, e sybillarum carminibus testimonium sæpe mutantur. Quin et Homerus in suam poesin ex Delphica transtulit, et Virgilius apud Latinos de Cumana sumpsit, Augusto nempe regnante, sub quo partus ille virgineus a Maria est editus, ut Romanum imperium ter felici novi æterni Monarchæ adventu vel maxime nobilitaretur atque sanctificaretur. Et quia de Virgilio poetarum principe, qui Homerus Latinus dicitur, modo memi-

nimus, etiam carmen ejus adjungam, quod non solum ⁷³ Augustinus sæpenumero, sed et veteres nonnulli de Christo et Virgine nostra accipi voluerunt. Etenim nimis allegoricum et remotum esse putant, ut is locus ⁷⁴ ad Solonium Asinii Pollionis filium, aut Erigonem referatur; et res ipsa loquitur, sibyllæ vaticinium illic, ubi carminis Cumæi sit mentio, a poeta recenseri. Nec dubium esse potest, quin idem poeta in illud sæculum, quo natus est sub Augusto Christus, inciderit, atque idcirco pacem toto orbe celebrem lætus aspexerit, gravem ut causam haberet non Pollioni ob natum filium, sed universæ potius reipub. ob completum sibyllæ vaticinium congratulandi. Et ⁷⁵ Eusebius quidem Cæsariensis, licet Græcus auctor, præsentem Virgilii locum ad hoc refert institutum, ac eandem eglogam tanquam de Christo sonantem Græce convertit, Virgilium quidem poetarum Italiæ sapientissimum, lepidissimum, doctissimum vocans, qui adventantis virginis nomine Mariam luminis et Spiritus sacri plenissimam, afflatuque divino fœtam hoc loco significavit. Tum in ea oratione, quam ad sanctorum cœtum habuit Constantinus imperator, hi Virgiliani versus ita recitantur, velut illis et Christi adventus, et ejusdem ex Virgine nativitas exprimatur. Versus autem quos diximus, in Bucolicis ⁷⁶ hi sunt :

*Ultima Cumæi venit jam carminis ætas,
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo,
Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna,
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.*

Omitto cætera, quæ alii ad Astræam virginem incommode referunt : cum multo illustriorem sensum exprimant, si juxta sibyllarum verba illi tribuantur Virgini, quæ plena et fœta facta est de Spiritu sancto : quidquid tandem Virgilius poeticis figmentis omnia involvens, hoc loco intellexerit.

Quid habent igitur ethnici, cur nobis non credant de Virgine matre hoc asseverantibus, quod ipsorum sibyllæ non modo verbis liquido prænuntiaverunt, sed intento etiam velut digito demonstrarunt, quodque nonnulli poetæ visi sunt confirmasse? An quod Judæis obstinata malitia excæcatis est scandalum, gentes etiam tot linguis et artibus cultæ stultitiam perpetuo æstimabunt? Veniamus porro ad præcipuam istorum theologiam, in qua Græci vel maxime sibi cauti et sapientes videntur, aliosque multos studio et doctrina haud parvo post se intervallo relinquunt. Vetus illorum theologia ex poetarum fabulis constat, ex quibus hoc tradunt coluntque mysterium, Jovis filiam Minervam ἀμύτροπα, hoc est Dei Sapientiam, ex patris cerebro sine matre, Bacchum autem ex Jovis crure, sed et Vulcanum

⁶⁴ Lib. xiii, Contra Faustum Manichæum, cap. 15. ⁶⁵ In lib. Rerum divinarum ad Cæsarem. ⁶⁶ Lib. i, De falsa religione, cap. 6. ⁶⁷ In nomine sibyllæ. ⁶⁸ Lib. i, Adversus Jovinianum. ⁶⁹ Lib. iv, De Vita Constantini. ⁷⁰ In lib. Contra gentes. ⁷¹ Lib. iv, De justitia, cap. 18. ⁷² Lib. xviii, De civit. Dei, cap. 15. ⁷³ Orat. Contra Judæos, Paganos et Arianos. ⁷⁴ Item, lib. x, De civit. Dei, cap. 27, et epist. 155, ad Martianum; et lib. i, Exposit. Epist. ad Rom. ⁷⁵ In Vita Constantini, lib. iv. ⁷⁶ Virgil. in 4 ecloga.

ex sola Junone sine patre natum esse. Quam profanam ethnicorum vanitatem non ⁷⁷ Cyrillus modo Hierosolymitanus, sed ⁷⁸ Rufinus quoque coarguit: ac recte uterque docet, quod nos de pariente Virgine Maria credimus, multo id quidem esse verisimilius, quam quod de sua Minerva, deque Baccho et Vulcano istorum fabulosa fluxit antiquitas. Rufini ⁷⁹ verba sic habent: « Mirandum, cur hoc gentilibus impossibile videatur, qui credunt Minervam suam de cerebro Jovis natam: quid ad credendum difficilius? aut quid magis contra naturam? Hic femina est, hic naturæ ordo servatur, hic conceptus et partus temporibus suis editur. Ibi nusquam femineus sexus, sed vir solus et partus. Qui illa credit, cur ista miretur? Sed et Liberum de femore ejus asserunt natum. Ecce aliud portentum genus, et tamen creditur. Venerem quoque, quam Aphroditem vocant, de spuma maris (sicut etiam nominis ipsius compositio ostendit) credunt esse progenitam: de ovo natos Castorem Pollucemque confirmant: ex formica Myrmidones: et alia mille sunt, quæ contra rerum naturam venientia, ipsis tamen visa sunt credibilia: ut Deucalionis et Pyrrhae lapides jactos, et hominum ex his segetem natam. Et cum hæc tot et talia figmenta crediderint, unum eis verbum impossibile videtur, quod adolescens femina, divinum germen non hominis vitio, sed deo inspirante conceperit. »

Proinde qui hæc ridicula mysteria talibus quidem cultoribus digna suspiciunt atque venerantur, Græcos autem et poetas maxime intelligo, cur hi absurdum, quæso, indignumque putent, quod ex nostra vereque solida theologia nunc tandem discunt, novam et propriam quasi Minervam, ut ipsorum more loquar, nobis divinitus dari, quæ illasam omni tempore virginitatem tueatur, quæ præterea licet magistra non dicatur, sit tamen, cum et parens existat sapientiæ, et inventrix non artium, sed quod multo est amplius, gratiæ et salutis humanæ, quæque filia est non commentitii et adulteri Jovis, sed veri, summi optimique rerum omnium parentis et principis Dei. Quod si rem paulo penitius inspicimus (omnia enim sana sanis), annon Virgini nostræ competunt, quæ tria stulti Græci in sua Minerva velut eximia et cunctis reverenda prædicant, virginitas, sapientia, fortitudo? Quid juvat autem, o vani fallacesque, et sicut vester divinus Plato ⁸⁰ ait, semper pueri Græci: quid juvat, inquam, theologiam meris fabulis obrutam tradere, ac veteres venditare nugæ? quasi vero non satis habeatis, tot mendaciorum prodigia peperisse, cultusque impios et idolomanias, cum ad externos alios, tum ad Latinos perniciosissime derivasse. Ignorastis hactenus veram Penthesilæam, non quam vestri poetæ commemorant, bellacem, furem, truculentam ac sanguinariam, sed mitem, humanam,

clémentem, paciferam atque salutiferam, quam certe pii lætissimis animis non possunt non mirabiliter amanterque complecti, quæ virgo ipsa amazonum, hoc est sine mammis mulierum optimam se ducem præbeat. Maria siquidem prima est, quæ hanc virginitatis semitam ingressa sit, quamque innumerabiles puellarum vere amazonum copiæ sunt secutæ, sorores omnes angelorum, de quibus ipsi cantant apud Salomonem: *Soror nostra parvula est, et ubera non habet.* (Cant. viii, 8.) Hæc omnes ductricem illam Deiparam Virginem, quocunque ierit, comitantur. Quid vestra, quæso, Athenis Minerva? quid in Cypro Venus? quid apud Carthaginem Dido? quid in Ægypto Isis? Libidinum isthæc mancipia vel certe quidem dæmonum domicilia, non virtutis officinæ fuerunt. Sed enim si candorem decoremque muliebrem spectatis quem in Cleopatra Julius Cæsar, et in Helena vester Paris amavit: si præcellentem feminarum gloriam suspicitis, quæ amazones Alexandro Magno conciliavit, et Tarquinium Lucretiæ adulterum fecit: si demum ullæ vobis curæ est aut sapientia, præclaram cujus ideam ⁸¹ Plato depinxit, aut honestum cujus formam amabilem ⁸² Cicero commendavit, cur illam non in oculis et in sinu fertis, quæ una musas et Veneres, adeoque quidquid in feminis gratiosum et appetendum videri potest excellit, ac immenso post se intervallo relinquit? Si enim tanti vitrum, quanti margaritum? Videte autem, ne dum Clelias, Virginias, Claudias queritis, aliasque a vanis auctoribus vane laudatas jactatis feminas, in Medæas, Semiramides, Cleopatras, Agrippinas, imperii labe, orbis fabulas populique ludibria incidatis. Ac plura quidem de vestris oraculis, quæ obscuris ambagibus et vetustis sæculis nostram Virginem longe antea præsignarunt, prudens non repeto, simulque missa facio doctorum apud vos poetarum ora, qui non intellectis etiam carminibus, de hac ipsa præcuerunt. Est enim Virgo illa aurei sæculi renovatrix: est vera illa Diana perpetuæ virginitatis tum altrix, tum exemplum: est cui Lucinæ nomen unice convenit, quæ et verum Lumen extulit, et nobis uti renasceremur, lucis æternæ fores aperuit. Sat vero querens, ut dicere soletis; a glandibus porro ad fruges vos transire convenit, quia pro Cerere Maria panem verum et vivum edendum mortalibus attulit atque monstravit.

Facessant igitur cum fabularum involucri vestri poetæ, ex quibus tantum vanitatis, turpitudinis, idololatriæ et hausistis et stabilivistis. Valeant mysteria religionis ab Orpheo quondam tradita, quæ vos ridiculis superstitionibus implicitos magis demontarunt. Abjiciantur ænigmata philosophorum, ex quibus veræ sphynxes, et impiarum opinionum monstra, ut veritatem amitteretis, passim emersere. Missum Letargum facite, qui vos majoresque vestros

⁷⁷ In Catech. 12. ⁷⁸ In Exposit. Symboli apostolici. ⁷⁹ Ibidem. ⁸⁰ In Timæo. ⁸¹ In Phæd. sive dialogo De amore et pulchro. ⁸² Lib. i Officiorum.

tam pestilenter oppressit : longævæ et putide vanitatis squalorem absterгите, ne posthac ex libidinis victimis sapientiæ vestræ magistras, adeoque deas insani vobis efformetis. Scio quanti Helenam Menelai regis conjugem faciatis, ut cujus egregia forma divini ingenii virum, ut fingitis, Homerum in describendo, multosque nobiles pictores et sculptores in exprimenda ejus pulchritudine defatigarit. Fallitur cum his omnibus plane Zeuxis Heracleotes, pictor alioquin apud vos percelebris, qui cum ex quinque puellarum mira venustate pinxisset Helenam, se summam formam suis lineamentis complexum esse putavit. Qui certe ullum si veræ sapientiæ sensum tenuisset, non Helenam, ut male pudicam, ita maximorum motuum, publicæque pestis et Trojani incendii auctricem, sed Mariam omni arte pingendam et ornandam sibi proposuisset, Mariam, inquam, primam virginum ducem ac magistram, tanto sane pulchriorem, quanto ab omni libidinis sensu et vitiorum contagio liberiolem, eandemque non solum angelicæ virginitatis, sed et præstantissimæ cujusque virtutis perfectam ideam, quæ demum, ut alia nulla de genere mortalium, quod per feminam afflictum jacebat, et voluit et potuit præclare mereri.

Tres Gratias, ut velint, efferant poætæ, nec solum Græci Penelopem, Alcestim et Protesilai, sed etiam Romani Corneliæ, Porciæ, Cestiliæ, et Varronis Marciæ, ut clarissimas mulieres, quibuscunque possunt laudibus in cælum vehant. His adjungant, si libet⁸³, Aspasiam Phocensem, humili quidem loco natam, sed inter selectas comptasque puellas gratiosissimam, nullam ut sui sæculi secundam haberet, quæ pulchritudine formosior, voce suavior, modestia instructior, morum integritate spectabilior, in summa dignitate moderatior, et ab omni furo alienior esse videretur. Unde rex potens ille Cyrus hanc unam puellam aliis multis adductis prætulit, ac unice deamavit, sicut et postea fecit Artaxerxes. Donemus hanc in judicando stultitiam sæculo tam obscuro et calamitoso, nihil ut recti vel summi principes cernerent, tam corrupto, ut bonorum umbras falsamque imaginem tantum consecrarentur. O beatos, si apertis fidei oculis pro Aspasiam, Musis et Gratiis unam videre Mariam, et præsentem ejus detes utenque cognoscere potuissent! Vos tandem qui meliorem sidere nati estis, ut loqui soletis : vos, inquam, sapientiæ et salutis veræ studiosi, veluti post longissimum altissimumque somnum expergefacti, noctem cum die, tenebras cum præsentem lucem commutate, vosque totos ad eam contemplandam Virginem convertite, quæ si oculis cerneretur, ingentes profecto et mirabiles sui amores vobis excitaret, ut nullius feminæ faciem, aut venustatem, aut præstantiam et amplitudinem plaris unquam faceretis.

Quid ergo superest, nisi ut animos jungamus, fratres, et unius fidei sinceritatem amplexi, Christiano poætæ accinamus :

*Salve, sancta Parens, eadem salve innuba Virgo,
Regia progenies, genus alto a sanguine Judæ,
Cui Pater omnipotens pleno se numine Judit,
Gratiæque acceptam matres super extulit omnes.
Tu, Virgo, longo post tempore prima salutem
Felici peperisti utero mortalibus ægris.*

Quibus de rebus nos obiter, ac veluti per transennam disserimus, non quod sacris quidem profana, nisi apud profanos, valde miscenda putemus, sed potius ut opes Ægyptiacas in usum sancti tabernaculi convertamus, hoc est, ut quæ olim ethnici et poætæ stolide commenti sunt, ac imple usurparunt, ea nos ad Christianam veritatem accommodata, et velut ab injustis dominis erepta, in usum nostrum legitime vindicemus. Quod studium probat Augustinus⁸⁴ multorum Patrum exemplo, qui velut auro et argento vesteque præfascinati, et Ægyptum deseruerint, et Ecclesiam velut spoliis quibusdam allatis locupletarint. Neque Moyses ad summi prophetæ et legislatoris munus asciscitur, nisi postquam omni Ægyptiorum sapientia probe fuit instructus (*Exod. iii, 16*) : et lex divina Judæis præcipit, ut si quam captivam in uxorem vellent ducere, calvitium ei facerent, ungues præsecarent, pilos auferrent, eaque femina repurgata, in victoris transiret amplexus. (*Deut. xxi, 15*.) Hoc mysterio pulchre significatum est, sicut Hieronymus⁸⁵ interpretatur, ut quando scriptores ethnicos legimus, si quid in eis quidem utile reperimus, id ad Christianum institutum convertamus : si vero quid superfluum, vanum, turpe aut perniciosum occurrat, hoc ipsum radere, huic calvitium inducere, id in unguium morem acuto ferro desecare satagamus.

Est et alia ratio vanitatem ethnicorum redarguendi, ut qui sacris non credunt aut Libris, aut doctoribus, saltem ex animantium natura moniti atque persuasi fateantur, non prorsus a vero id alienum esse, quod Mariam simul Matrem et virginem in Ecclesia profiteamur. Qua de re non tacere Patres, sed in eadem veluti arena certantes, rem propositis etiam exemplis illustrarunt, minus ut incredibile vel impiis videatur, in Maria fieri potuisse, quod naturæ vi in mutis animantibus fieri res ipsa commonstrat, omnesque gentes experiuntur. Unde sapienter monet Basilus⁸⁶ ut ad historiam alitum confugiamus, si quando nonnullos irridere conspexerimus arcanum fidei nostræ mysterium, quasi fines naturæ cancellosque transgrediatur, fierique non potuerit, ut Virgo pareret, virginitate ipsius integra intemerataque persistente. Sic enim Deo visum esse, qui tametsi per stultitiam prædicationis salvos faciat credentes, tamen ex

⁸³ De Aspasiam, vide apud Ælianum, lib. xii, Variæ historiæ. ⁸⁴ Lib. ii, De doctrina Christiana, cap. 40. ⁸⁵ In Epist. ad Damasum, de filio prodigo. ⁸⁶ Hom. 8, in hexametro, et orat. 49, de providentia.

ipsa rerum natura multas præmonstravit vias, multaque gentibus argumenta præbuerit, ut et impii mirabilibus quibusdam et inusitatis animantium exemplis commonefacti, ad veram fidem amplectendam facilius permoverentur. Valet sane Lactantius ⁸⁷ in ethnicorum superstitionibus refutandis, et eundem Basilii sensum, licet ætate prior, amplectitur: sicut verba ejus ascripta testantur: « Descendens itaque de cœlo sanctus ille Spiritus Dei sanctam Virginem, cujus utero se insinuaret, elegit. At illa divino Spiritu hausto repleta concepit, et sine ullo tactu viri, repente virginalis uterus intumuit. Quod si animalia quædam vento et aura concipere solere omnibus notum est, cur quisquam mirum putet, cum Spiritu Dei, cui facile est quidquid velit, gravatam esse Virginem dicimus? Quod sane incredibile posset videri, nisi hoc futurum ante multa sæcula prophetæ cecinissent. »

Verum ad ea nunc animantia veniamus, quæ fidem nostram de partu Virginis si non solide comprobant, at certe philosophis aliisque ethnicis jure reddant probabiliorem. De his ita Rufinus ⁸⁸: « Quid mirum videtur, si Virgo conceperit, cum Orientis avem, quam phœnicem vocant, in tantum sine conjugate nasci vel renasci constet, ut semper una sit, et semper sibi ipsa nascendo vel renascendo succedat? Apes certe nescire conjugia, nec foetus nixibus edere omnibus palam est. Sed et alia nonnulla deprehenduntur, uti hujuscemodi sorte nascendi. Hoc ergo incredibile videbitur divina virtute ad totius mundi redintegrationem factum, cujus exempla etiam in animalium nativitate cernuntur? » Ubi recte mentio de apibus facta est, quas ideo laudat etiam Ambrosius ⁸⁹, « quod communis sit omnibus integritas corporis, virginalis et partus, quoniam neque ullo concubitu miscentur, nec libidine resolvuntur, nec partus quatiuntur doloribus, et subito maximum filiorum examen emittunt. » Sed et Virgilius ⁹⁰ apes nec coire, nec gignere fatetur, cum in hunc modum canit:

*Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In venerem solvunt, aut lætus nixibus edunt,
Verum ipsæ foliis natos, et suavis herbis
Ore legunt.*

Qui ergo apibus prolem sine concubitu dare, primosque parentes sine parentibus condere potuit, carnem Christi in utero virgineo formare non potuit? ut etiam Augustinus ⁹¹ ratiocinatur.

Verum inter omnes animantes huc maxime vultures pertinent, quorum exemplo Ambrosius et Basilus, ut ethnicis de Mariæ virginitate fidem astruant, disertis verbis utuntur. Prior habet in hunc modum ⁹²: « Negantur vultures indulgere concubitu, et conjugali quodam usu nuptialisque

copulæ sorte misceri, atque ita sine ullo masculino concipere semine, et sine conjunctione generare, natosque ex his in multam ætatem longævitate procedere, ut usque ad centum annos vitæ eorum series producat, nec facile eos angusti ævi finis excipiat. » Ubi mox isthæc ad Mariæ virginitatem applicat, et ratiocinationem ita concludit: « Quid aiunt, cum audiunt quod Virgo generavit, et impossibilem in nuptiæ, cujus pudorem nulla viri consuetudo temerasset, existimant partum? Impossibile putatur in Dei Matre, quod in vulturibus possibile non negatur? Avis sine masculino parit, et nullus refellit: et quia desponsata viro Maria peperit, pudoris ejus faciunt quæstionem? Nonne advertimus, quod Dominus ex ipsa natura plurima exempla ante præmisit, quibus susceptæ incarnationis decorem probaret, et astrueret veritatem? » Sed nunc Basilium ⁹³ eadem de re disserentem audiamus: « Qui ludibrio habent mysterium nostrum tanquam a natura sit alienum, fierique non posse, ut virgo ea, quæ seminis expers sit, salva virginitate pariat, velim cogitent eum, cui visum est stulta prædicatione eos, qui crederent, servare, innumerabiles ex natura rerum occasiones, ad rerum admirabilium fidem nactum esse. Vultures enim sine concubitu foetus edere fecit. » Et alibi rursus ⁹⁴: « Ut admirabilis, inquit, hæc (Christi scilicet ex Virgine) generatio crederetur, nihil in se continere quod suspectæ esset fidei, haud prorsus incredibile etiam apud eos, qui perperam affecti difficile approbant quæ concernunt divinam dispensationem, rerum Opifex animalia quædam creavit, quæ citra copulam complexumve masculi queant eniti, ac partum edere per solam feminam. Talia enim de vulturibus produnt memoriæ qui de animalium naturis scite tractarunt. » Atqui testantur physiologi, non solum avium, sed et piscium genera quædam sine parentum coitu generari. Et quotidie videmus insecta, ut dicuntur, animantia, corpore quidem modica, sed sensu sæpe peracuta, in quibus mira Creatoris providentia bonitasque relucet, quantumvis nullum propagandæ prolis affectum, nullum gignendi officium vel afferant unquam, vel admittant. Eorum pleraque aut e vivorum corporum vitiis vel purgamentis, vel exhalationibus, aut cadaverum tabe gignuntur: quædam etiam de lignorum et herbarum, aut de fructuum corruptionibus sponte proveniunt. Atque huc demum spectant quæ ad Augustinum scribit Evodius ⁹⁵, variis argumentis colligens, Virginis nostræ conceptionem et partum valde mirabilem quidem, sed non adeo singularem esse, ut ad ejus confirmationem in rerum inferiorum naturis multa desint exempla. Etenim semina ultro e terra provenire atque fructificare, vermi nullum esse parentem, a quo procreetur, de cinere gallinas, de aqua itidem anates,

⁸⁷ Lib. iv, De vera sapientia, cap. 12. ⁸⁸ In Symbolo apostolorum. ⁸⁹ Lib. iv, Hexamer., cap. 21. ⁹⁰ Lib. iv Georgicor. ⁹¹ Lib. De bono conjugali, cap. 2. ⁹² Lib. v Hexamer., cap. 20. ⁹³ In orat. 19, de Providentia. ⁹⁴ In cap. 7, Isa. ⁹⁵ Epist. 3, ad Augustinum.

ac prura id genus animantia sine virili sexu factus proprios edere, quemadmodum et aranea viri conceptionem et partus corruptionem ignorat, sua interim fila mirabiliter proferens atque texens. Et erunt vesani adhuc homines, qui absurdum, stultum, incredibile judicent, in Virgine semel pariente divinitus esse factum, quod in istis tam multis, adeoque minutis animantibus natura toties efficit, in undus quotidie agnoscit, et rerum magister usus ubique gentium probat? De his meminit etiam liber, qui Augustino ascribitur, *De mirabilibus sacrae Scripturae*, et post varia naturæ exempla recitata, locum ita concludit ⁹⁶: « Quod ergo in multis rebus consueto more Dominus operatur, quid naturæ contrarium dicendum est, si quando ipse voluit, ut in virginali utero Spiritus sancti dispensatione Filius sine viri coitu nasceretur? »

Quæ omnia pluribus persequi non attinet, quando Christiana religione vel modice imbutus intelligit, Judæos, Græcos omnesque Paganos falli vehementer, qui Mariæ sanctissimæ virginitatem non modo divinis oraculis et Patrum scriptis consonantem, sed multis etiam rebus in hoc mundo conditis conformem et congruentem aversantur atque contemnunt. Quanquam fatendum est interim, veram et perfectam hujus mysterii cognitionem sine divini Spiritus afflatu non penetrari mortalibus, quod fidei egeant simplicitate, ut hoc arcanum rite percipiant, eoque convenienter utantur. Unde vulgaris ille captus et carnis judicium hie Judæos et ethnicos plurimum impedit, quibus illud propheticum merito dixeris: *Nisi credideritis, non intelligetis* (*Isa. vii, 9*); aut quod Ambrosius ⁹⁷ in simili argumento respondit: « Scrutari non licet superna mysteria: licet scire quod natus sit Christus: non licet discutere quemadmodum natus sit. Illud negare mihi non licet: hoc quærere metus est. Habeat generationis inusitatæ gloriam, qui habet potestatis inusitatæ gratiam. » Ascribam demum et Cyrilli ⁹⁸ locum, qui Juliani Apostatæ adeoque ethnicorum omnium impiam vanitatem hac in parte confringit, ac præsentis virginitatis doctrinam comprobant: « Quoniam, inquit, inconvertibile et immutabile secundum naturam, sicut Deus vivens et substantiam habens Dei Verbum, non ex propria natura unitum sibi formavit corpus, sed accepit de nobis, et non ex somno et voluptate viro operante, sed ex sancta Virgine novo et mirabili modo et ultra naturæ leges. Oportebat enim talem ejus fieri partum, secundum carnem, inquam, et ex muliere, ut habeat divinum quiddam ingressus ejus in mundum et ostensio. Nihil autem omnino ad faciendum difficile est Omnipotenti. » Cæterum inter ethnicos omnes nescio equidem,

an ulli quondam superstitione et impietate Ægyptios superarint, qui primi omnium errori colendi multos deos ac dæmones initium dedisse dicuntur, mortalium omnium supersticiosissimi, summique hostes populi Dei, sicut de illis Eusebius Cæsariensis ⁹⁹ affirmat. Hi Virginem parituram non omnino ignorasse, sed etiam Christo nondum a cœlis dimisso, et in lucem edito cæremoniis quibusdam declarasse videntur. Etenim sicut ¹ Dorotheus, eoque vetustior ² Epiphanius annotavit, propheta Jeremias cum una cum Judæis apud illos aliquando exsularet, sacerdotibus eorum prædixit demolitionem simulacrorum, quæ manu facta ipsi tam vane colerent: ejus rei signum fore cum Virgo pareret, ac una Infantem suum in præsepi locaret, Ægyptumque peteret. Huic vaticinio tantum Ægyptii tribuerunt, ut solemnem induxerint morem, Virginem quamdam in lecto, et infantem in præsepi passim collocandi simulque adorandi. Rogati a rege quodam postea, quid sibi vellet hic ritus, quo virginem et infantem publice proponerent atque venerarentur, hoc esse mysterium responderunt, quod majores ipsorum a sancto propheta traditum jampridem acceperant. Tam clementer cum gentibus etiam impiis quondam egit Deus, ut partum hujus Virginis futurum haud prorsus ignorarent, utque arcani ejus, quod mundo propalandum erat, non solum a sibyllis, sed ab aliis etiam vatibus admonerentur. Cui rei majorem fidem facit vetustissimum monumentum ³ quod Irene matre et filio ejus Constantino imperantibus repertum, in laminis aureis expressam hanc habuit inscriptionem: « Christus nascetur ex Virgine, et ego credo in eum. O sol, sub Irenæ et Constantini temporibus iterum me videbis. » Quisquis autem ita sensit et scripsit, licet inter medios ethnicos viveret, tamen certa Dei revelatione non caruit, veramque fidei suæ confessionem edidit, spiritu etiam prophetiæ donatus, ac merito illis Patribus adnumerandus, qui, ut Paulus ait, *juxta fidem defuncti sunt, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes et salutantes* (*Hebr. xi, 13*). Ad hæc ethnicus poeta est Claudianus, ut ⁴ Augustinus et ⁵ Orosius comprobant, sed qui de Virgine Matre tam evidenter, ut Christianus etiam videri possit, pronuntiavit. Etenim si qua veteribus libris fides habenda est, aliquos enim de auctore dubitare non nescio, carmen hoc Christo cecinit Servatori:

*Quemque utero incluso Mariæ, mox numine viso
Virginei intumvere sinus, inuptaque Mater
Arcano obstupuit compleri viscera partu,
Auctorem paritura suum.*

Ac rursus:

*Angelus alloquitur Mariam, quo præscia verbo
Concipiat salva virginitate Deum.*

⁹⁶ Lib. iii, cap. 2. ⁹⁷ Lib. i, De fide, cap. 5. ⁹⁸ Lib. viii, Contra Julian. ⁹⁹ Lib. vi, De demonst. Evang., cap. 20. ¹ In Synopsi. ² In Vita Jeremiæ prophetæ. ³ Vide Landulphum, Volaterranum et inprimis Thomam 2-2, quæst. 2, art. 7 et 5. ⁴ Lib. v, De Civit. Dei, cap. 26. ⁵ Lib. vii, Adversus Iagos, cap. 55.

Postremo, si ethnicorum astronomi, et in hac quidem arte magistri tum vetustiores, tum præstantiores consulantur, quales Ægyptii et Chaldæi solent celebrari, horum eadem, quæ insignis astrologi Albumazar, est sententia. Is quantumvis a fide nostra sit alienus, inter cætera testatur⁶, quod in prima facie signi Virginis oritur in terra Virgo munda, puella immaculata, corpore decora, vultu venusta, habitu modesta, crine proluxa. Et ne dubitemus, quæ de virgine loquatur, diserte meminit, hanc esse Virginem, quæ Puerum in Judæa nutriat atque pascat, eumque puerum a quibusdam gentibus Jesum vocari, quem nos, inquit, Græce Christum dicimus. Vidi hunc ego locum in vetusto hujus auctoris opere, bonaque fide hoc ipsum testimonium citat Dionysius Carthusiensis⁷.

Nec vero quisquam arbitretur, nos veluti cum larvis hoc loco luctari, et eos adversarios, qui nusquam exstant, petere voluisse, quandoquidem ethnicorum tenebræ splendentis Evangelii fulgore jampridem disjectæ sint atque dissipatæ. Utinam vero Christus Evangelio suo sic orbem impleset, nulla ut usquam exstarent vestigia ethnicorum, aut saltem ut provinciæ, insulæ et gentes plurimæ maximæque densis ethnicorum tenebris non obrutæ et oppressæ jacerent! Ex his profecto sunt Macazaresenses, Amboinenses, Morotiani, Morotaienses, Bazanenses, Papuani, Bengalani, Sebeles, Siani, Canripiani, Bolanenses, Manadii, Tidorenses, Maluceuses, Manomotapani, Inhamicenses, Giloani, Cciliani, Tavancorenses, aliæque plurimæ nondum bene cognitæ, vel a nostris exploratæ insulæ, provinciæ, nationes, quæ Christi nomen atque cultum hactenus ignoraverunt, aut certe quidem jam olim cognitum multis retro sæculis deseruerunt. An vero parvi ducemus Brasiliam, Taprobanam, quam hodie Sumatram vocant, Japoniam, Meccinum, Meacum, Sinas, Scythiam, Gronlandiam, Peru sive Castiliam novam, ut alias Indiæ Orientalis et Americæ nondum satis compertas, easque amplissimas regiones omittam, quibus nostram Germaniam, ne dicam Europam conferre nihil fere sit aliud, quam Bethlehem Hierosolymis, vel Patmos Fortunatis insulis comparare. Quare susceptam hanc adversus ethnicos disputationem sic accipi velim, ut non modo superioris, sed et nostri sæculi hominibus ab orthodoxa fide alienis congruat, quos de Christo Dei et Virginis Filio cumprimis instrui necesse est. Et hactenus quidem ætati nostræ, quamvis et erroribus et moribus inquinatissimæ, gratulandum puto, quod ex densissima et longissima impietate innumerabiles populos, majoribus nostris ne cognitos quidem, magis magisque proferat, summumque in illis amplectendi Christianismi ardorem, nec minorem in suscepta vera religione progressum multis in locis experiatur. Sic

enim divinæ bonitati visum est, sub hunc mundi finem novum fidei ostium gentibus idololatriis aperire, novosque simul veri Evangelii præcones excitare, qui in amplissima illa, sed prorsus deserta messe cum ingenti divini nominis illustratione et evangelici seminis proventu versentur. Quantula vero in Europa, et præsertim apud Aquilonares, eorum est portio, qui veterem fidem cum perfidia nova commutant, et unitatem scindunt ecclesiasticam! quantula, inquam, eorum est portio, si cum tot myriadibus gentium collatio fiat, quæ supra omnium fidem ex novo velut orbe catervatim prodeuntes, paucis quidem abhinc annis ad Catholicam fidem et Romanam Ecclesiam admirandam accessionem fecerunt, atque in dies Deo propitio facere pergunt? ita nimirum suum semper habet populum, suosque discipulos colligit Christus, ad quos regnum suum transferat, quosque tanquam oves ab hædis in hoc etiam mundo ipse pastor segreget atque distinguat. Qua ratione sui quoque contemptum mire vindicat, dum impune non fert, se suosque vicarios, quemadmodum olim a Judeis, sic modo a pseudochristianis indigne accipi, nequiterque repudiari. *Non enim te abjecerunt, sed me*, inquit Dominus ad Samuelem, *ne regnem super eos.* (I Reg. viii, 7). Perit Palestina, perit Africa, perit Æthiopia, perit Græcia, et justo Dei judicio perit: quoniam Ecclesiæ ordinem perturbarunt, ea unitate impie conscissa, quam inter caput et membra in mystico Christi corpore integram constare, et nulla ex parte distrahi oportebat. Quid ergo sanæ mentis, quid Christiani spiritus tenent, qui se salvos adeoque victores fore confidunt, etiamsi non solum a pontificibus, ab episcopis, a conciliis sacris, a legitimis magistratibus apertam secessionem faciant, sed etiam conflatum ex tetrīs erroribus satanismum arripiant, et arreptum invendant, ac invectum obstinate crudeliterque defendant? Ac de his ethnicorum similibus quidem obiter: nunc ad institutum revertamur.

CAPUT VIII.

De Mariæ Virginitate contra pseudochristianos.

Relictis Judæis atque Græcis, velut insanis aut obscœnis præceptoribus, et de Mariæ virginitate nimis imperite philosophantibus, ad hostes domesticos porro veniamus, qui postquam nomen Christo dederunt, et Matris Ecclesiæ sunt lacte nutriti, tamen haud sine summo dedecore in Mariæ virginitatem impetum facere, illamque insipientissimis ac nefandis erroribus aspergere atque conspurcare non reformidant. Eos autem uno pseudochristianorum nomine complector, Augustinum⁸ sequens, qui hoc etiam Manichæis eorumque similibus hæresum patronis, aut orthodoxæ doctrinæ desertoribus ascribendum esse putavit. Igitur post

Lib. vi in Introductorio majori. ⁷ Lib. i, De laudibus virg. art. 50. ⁸ In præfat. lib. x, Contra Faustum.

Cerinthianos, Ebionitas et alios Judaico fermento corruptos doctores, qui primum Mariæ ob virginitatem bellum, idque turpissimum intulerunt, cum Junior Theodosius imperaret, Jovinianus ille non sobrius, sed Epicureus potius quam Christianus philosophus prodiit, qui Mariam Dei Genitricem in pariendo fuisse corruptam, sicut et Augustinus⁹ meminit, ore spurcissimo effutiret. Ac eodem fere tempore vexavit Ecclesiam Helvidius Auxentii discipulus, qui ne suam Mariæ Virgini post partum laudem integram relinqueret, insanum disseminavit errorem, quod illa post Christum editum virgo non manserit, sed cum Joseph viro rem habuerit, ac plures ex illo genuerit filios, qui fratres Domini ab evangelista dicantur. Ac hujus Helvidii discipulos esse puto, quos¹⁰ Epiphanius et¹¹ Damascenus Antidicomarianitas appellant, cum et ipsi doceant, Mariam, post natum Salvatorem, de Joseph filios procreasse : quam nostram opinionem Augustinus¹² hisce verbis confirmat : « Mirum, inquit, nostros (de Helvidianis autem loquitur) prætermisso Helvidii nomine, Antidicomarianitas Epiphanius appellavit. » Ego vero hos duos, Jovinianum et Helvidium, infami Herostrato non dissimiles dixerim, qui cum obscurus ac inglorius viveret, ut nominis claritatem et memoriam immortalem sibi compararet, pessimo apud suos facinore templum Dianæ celeberrimum igne succendere non dubitavit. Sic enim et illi cupiditate gloriæ inflammati, ut vulgo celebriores haberentur magistri, novum et funestum excitarunt incendium, quo, si possent, sacratissimæ Mariæ templo cladem et injuriam non vulgarem inferrent.

At, o miseram et vere deplorandam hanc nostram etatem, qua superiorum hæreticorum errores, ac multis jam sæculis extinctos cineres denuo in flammam summa cum populi Christiani offensione atque pernicie cernimus excitari. Etenim haud ita pridem exortus est Lucas Sternbergerus, hæresum nefariorum patronus, nec vulgare organum Satanæ in illo certe loquentis, imo et putidissime mentientis, Christum non Dei, sed Josephi patris, ut Mariæ matris, esse filium : quin et eundem Josephum ex Maria conjugē duos aut tres filios aliquando sustulisse. En tibi portentum in extremas insulas deportandum, ut tam blasphemum hominem ac sacrilegum doctorem non videat, non audiat, non sentiat orbis Christianus. Tum in Polonia et Hungaria non desunt homines fanatici, quibus libeat adversus hanc Virginem illibatam blasphemias et pestilentes tractare voces, perinde ac si illa Josephi commercium admiserit, ac operi conjugali vacarit. Præter hos, reperire licet quosdam, ut sic dicam, Jovinianizantes, et, sicut Tertullianus¹³ loquitur, super Mariæ uterum disceptantes, a quorum rabiosis morsibus inviolatam Mariæ virginitatem postea vindicabimus. Fingunt porro Centuriatores, qui

Martino Bucero et Petro Martyri astipulantur, Mariam cum in Dei Matrem eligeretur, corpore magis quam affectu virginem exstitisse, quandoquidem communem aliarum apud Judæos nubentium morem sequeretur, cum quibus et ipsa desponsata liberis operam dare cogitarit atque proposuerit. Ad hæc omnes fere novatores in eo conspirant, ut Mariam ex voto fuisse virginem inficias eant : Patrumque sententiam, quod suam Deo virginitatem nuncuparit, ferre minime possunt. Denum eodem candore nobis aliisque piis obtreant et exprobrant, quod Mariam virginitatis magistram et principem prædicemus : nec volunt ejus exemplum sive viris, sive feminis ad sacrum cœlibatum et virginitatis institutum amplectendum servandumque proponi et commendari.

Nihil vero istos Mariomastigas magis præterquam judicium carnis offendit, quo impediti, fideique simplicitate vacui, perspicere non possunt, quæ quantaque sit vis præclari articuli in apostolico Symbolo traditi, quem Christiani homines sæculis omnibus de Christo profitentur, quod idem de Spiritu sancto conceptus, et e Maria Virgine natus, nostrum egerit Redemptorem. Etenim si de Mariæ virginitate nihil præterea scriptum exstaret, hic solus articulus fœda quæ diximus monstra, non modice verberaret, nosque ad confirmandam Deiparæ virginitatem merito impelleret vehementer. Fuere jam olim impurissimi homines Apollinaris, Valentinus, Macedonius, Dioscorus, qui cum in pestilentiae cathedra sederent, hunc ipsum articulum per summam impudentiam oppugnare, aut potius rejicere non dubitarunt, ac propterea de Virgine Matre pessime quoque judicarunt. His impii Anabaptistæ, ut libro sequenti demonstrabimus, aliique hoc ævo plures sese aggregant, qui in eandem Virginem dentes veluti Theoninos infigunt, quandoquidem vim et fructum dicti articuli nesciunt, parumque secum expendunt et ponderant, quam sit mirabilis Deus in Maria Dei Filium concipiente. Concipit illa præter naturam salva integritate, quam et pariendo non minuit. Concipit supra naturam femineæ fragilitatis, adeoque primitivæ conditionis, quam Eva, si vixisset innocens, in Paradiso tenuisset, nunquam eo felicitatis perventura, ut Virgo simul et Mater existeret, Filiumque conciperet de Spiritu sancto inviolata. Quod ut paulo rectius intelligatur, habent sane suos etiam conceptus alii, quamlibet justis et sanctis de parentibus nati filii, omnesque carnis suæ substantiam ex patris et matris substantia per transfusionem immundi seminis mutantur.

Cæterum quod neque prophetis, neque apostolis, nec electis quamlibet eximia gratia præditis contigit, Christo sanctorum capiti unice datum est, Matrem ut habeat ab omni viri congressu, carnisque voluptate remotam, quæ pura e suo sanguine sub-

⁹ Lib. De hæresibus. ¹⁰ Hæres. 48. ¹¹ Lib. De hæres. ¹² Lib. De hæres., ad Quodvultdeum, hæres. 84. ¹³ Lib. De carne Christi.

stantiam Filio suo suppeditet, sicut libro sequenti disseremus, utque rursus pura purum pure procreet. De quo mysterio, quod angelus sub ipsum Christi conceptum Matri exposuerat, gravis auctor Hugo Victorinus ¹⁴ tradit sequentia : « Spiritus sanctus Virgini supervenit, ut per ejus operationem caro Christi de carne Virginis formaretur : et virtus Altissimi obumbravit ei, ne substantiam carnis ministrans, carnali concupiscentia ureretur. Concepit Maria ergo de Spiritu sancto, non quod de substantia Spiritus sancti semen partus acceperit, sed quia per amorem et operationem Spiritus sancti, ex carne Virginis divino partui natura substantiam ministravit. Nam quia in corde ejus amor Spiritus sancti singulariter ardebat, ideo in carne ejus virtus Spiritus sancti mirabilia faciebat. »

Hæc nos obiter ad fidei articulum quem diximus, illustrandum et confirmandum, sicut illum Patres perpetuo intellexerunt : unde præterea Deiparæ virginis maxime commendatur. Neque solum ad Mariæ, sed etiam ad Christi gravissimam injuriam spectat, si quis vel latum unguem, ut dicunt, ab hujus Symboli pulcherrima parte discedat. Si enim Christus de Virgine conceptus et natus non est, aliorum certe hominum more non tantum *in similitudinem peccati*, ut Paulus loquitur (*Rom. viii, 3*), sed cum peccato, et in peccato conceptus atque natus, juxta legem ordinariam idem esse dicitur. Quomodo igitur Agnus ille Dei absque macula (*I Petr. i, 19*), et *sancius, innocens, impollutus et a peccatoribus segregatus* (*Hebr. vii, 26*) Pontifex salutabitur ? Si eandem cum iræ filii originem trahit, quo pacto peccati nævo caruit, seque *immaculatum per Spiritum sanctum obtulit Deo* (*Hebr. ix, 14*), ut delictis mortalium expiandis et exhauriendis satisfaceret, unaque oblatione consummaret in sempiternum sanctificatos ? Quare in Christum sunt plane contumeliosi, et summum Dei beneficium abolere conantur, qui negant humanam ejus naturam assumptam de Virgine : naturam, inquam, ab omni peccati nexu plane liberam, non qualis de utroque sexu nascitur per concupiscentiam carnis cum obligatione delicti, cujus reatus per regenerationem diluitur, sed qualem de Virgine nasci oportebat, quem fides Matris, non libido conceperat. Non illic interfuit carnis concupiscentia, per quam seminatur et concipiuntur cæteri, qui trahunt originale peccatum : sed ea penitus remotissima, credendo, non concumbendo sancta est fecundata virginitas, non illud, quod nascebatur ex propagine primi hominis, tantummodo generis, non etiam criminis originem duceret, quemadmodum scite tradidit ¹⁵ Augustinus. Unde ¹⁶ Fulgentius etiam præclare concludit : « Hoc habuit Dei hominisque mirabilis quidem, sed verus ille secundum carnem conceptus et partus, quo Deum cæli Virgo ineffabiliter concepit,

et peperit, et Virgo Genitrix inviolata permansit illa scilicet gratia plena, et beata in mulieribus vere acriter ab angelo nuncupata, gratiæ prævenienti ope atque opere, Spiritu sancto superveniente in se et virtute Altissimi obumbrante sibi, Deum Dei Filium conceptura, viri coitum nec pertulit omnino nec voluit, sed virginitatem retinens et mentis e corporis, ab eo quem conceptura et paritura fuerat donum incorruptæ fecunditatis, et secundæ integritatis accepit. Ita Deum Verbum, secundum quod caro factum est, Virgo sancta concepit, angelorum hominumque factorem, eundemque nihilominus Virgo peperit hominum Redemptorem. »

Jam vero præter Symbolum apostolorum exstant et aliæ fidei confessiones, quæ communi Ecclesiæ nomine conscriptæ, editæ atque probatæ in concilio Constantinopolitano, Ephesino, Toletano I et IV traduntur, in quibus omnibus Mater Domini Maria virgo diserte pronuntiatur. Tum in synodo Toletana XI, declaratum legimus, solam Filii personam hominem verum sine peccato de sancta et immaculata Maria Virgine assumpsisse, de qua novo ordine novaque nativitate sit genitus. Novo quidem ordine quia invisibilis divinitate, visibilis monstratur in carne : nova vero nativitate, quod intacta virginitas et virilem coitum nesciverit, et per Spiritum sanctum fecundata, carnis materiam monstraverit. Quæ partus Virginis nec ratione colligatur, nec exemplo monstretur. Si enim ratione colligeretur, non fore mirabile ; si autem exemplo confirmaretur, non esset hoc mysterium singulare. Præterea non modo theologorum, sed omnium etiam orthodoxorum more receptissimus, ut quoties de Matre Domini mentio incidit, eam aut simpliciter Virginem, aut beatam vel benedictam, perpetuamve Virginem nominent, sicut illam ubique gentium, ac in omni prope modum lingua audias compellari. Tantum abest ut aut veteri, aut novæ impietati, per quam Mariæ virginitas in dubium revocatur, locum ullum concedere debeant, qui Christianæ professionis titulum sibi modo salvum esse volunt. Hi enim cum Epiphonio ¹⁷ constanter habent dicere : « Unde isthæ malignitas ? unde tanta audacia ? ipsum nomen non testimonium præbet, non tibi persuadet, o contentiose ? Quis unquam, aut quo sæculo ausus es proferre nomen sanctæ Mariæ, et interrogatus non statim intulit Virginis vocem ? Ex ipsis enim nominibus epithetis etiam virtutis signa elucent. » A paucis interjectis : « Non relinquetur et sanctæ Mariæ vox Virgo, et non mutabitur : impolluta enim permansit sancta. Quomodo igitur audent impeter impollutam Virginem, et quæ digna facta est habitaculum fieri Filii Dei, et ad hoc electa est e multis millibus Israel ? » Eodem zelo, parique vehementia in adversarios utitur Ambrosius ¹⁸, ac non etiam uti docet, ut ita respondeamus : « Si doctrinæ

¹⁴ Lib. II, De incarnat. Verbi, cap. 8. ¹⁵ In Enchirid., cap. 54, et lib. xii, cap. 18. ¹⁶ De Incarnat. et gratia Christi, cap. 6. ¹⁷ Contra Antidicomarianit. hæres. 78. ¹⁸ Epist. 81.

non creditur sacerdotum, credatur oraculis Christi, redatur monitis angelorum dicentium, *Quia non est impossibile apud Deum omne verbum.* (Luc. 1, 37.) Credatur Synbolo apostolorum, quod Ecclesia Romana intemeratum semper custodit et servat. Hæc est Virgo, quæ in utero concepit, Virgo quæ peperit illum. » Ac recte quidem Ambrosius non solum ad Scripturæ divinæ auctoritatem, sed etiam ad Symboli apostolici, Ecclesiæque Romanæ traditionem provocat, et præterea episcoporum sive sacerdotum consentientem doctrinam adducit, ut Deiparæ virginis virginem contra protervos et impios hæreticos tueatur, nobisque tuendam esse commonstret. Nec potest a quoquam negari, Ignatium, Justinum, Irenæum, Tertullianum, Origenem, Cyprianum, hoc est, vetustissimos Ecclesiæ scriptores hunc obtinere morem, hancque loquendi formulam libenter implecti, ut non sine Virginis additamento Mariæ soleant meminisse. Quid multa? tulit una omnium Christi Mater virginalis appellationis decus: est quæta et pie et sancte comparatum, ut ubi nomen Virginis, vox cœlo grata, inferis invisâ, gentibus popularis, ore profertur, hic Annæ filia, Christi Parens nominari, nec ulla virginum alia intelligatur, ut venuste Sabellicus¹⁹ dixit.

CAPUT IX.

Mariam etiam in partu virginem permansisse, contra Jovinianistas.

Satis jam demonstratum putamus, Mariam ante partum vere divinum, virginem exstitisse, quæ cum Gabrieli verum Evangelium afferenti assensisset, non ex virili semine, sed mystico spiramine, sicut loquitur Ambrosius²⁰, Filium incomparabilem in utero concepit atque gestavit. An vero simul in partu et post partum inviolata semper virgo perseverarit, proximum ac omnino dignum est, quod paulo accuratius pervestigemus. Etenim nec veteres, nec novi desunt adversarii, qui tum in partu, tum a partu servatæ virginittatis laudem Mariæ detrahant: adeo varios et infensos insectatores peperit virginitas Mariana, quantumvis piis hominibus ipsisque cœlitibus admirabilis et gratiosa. Sic enim sese offert illa porta mystica, quæ spectat ad orientem, ut Ezechiel demonstravit (*Ezech. XLIV*, 1): hic cœlum se aperit Solem nobis proferens, qui semel oriens nullum novit occasum. Ac de Joviniano quidem jam olim profligato hæretico ante neminem, qui cum Romæ monachus esset, multisque sanctimonialibus, ut²¹ Augustinus docet, nuntias persuaderet, primus etiam hunc teterrimum rosemminavit errorem, ut Mariam in partu non mansisse virginem blateraret. Etsi enim de illo nihil tale scribit²² Hieronymus, qui multos ejus errores acriter insectatur, tamen²³ Augustino fi-

des habenda est, semel iterumque testanti, Mariæ virginittatem a Joviniano destrui, utpote qui doceat, eam pariendo fuisse corruptam, neque post partum virginem permansisse. Eidem Joviniano hæc in parte restitit Ambrosius, et contra illius impietatem, ut Augustinus loquitur, etiam post partum permanentem virginittatem sanctæ Mariæ defendit. Idque verum esse liquet ex epistolis Ambrosianis, quæ nominatim non modo citant Jovinianum, sed eum etiam perinde ac hærescos a multis episcopis, ipsoque Siricio papa²⁴ damnatum fuisse declarant. Nec prætermittenda damnationis causa est: « De via perversitatis, inquit, produntur dicere: Virgo concepit, sed non virgo generavit. »²⁵ Ubi Joviniano sive discipulos, sive collegas annectit Auxentium, Germinatorem, Felicem, Protinum, Genialem, Martianum, Januarium et Ingeniosum, quos omnes Siricius quoque recenset, ac novæ hæresis incentores vocat. Offendit autem istos imprimis crassa quædam speculatio, quod cogitarent fieri non posse, ut sine aperto matris utero tanta moles, totque mensium fœtus elaboretur: pudorem ergo Virginis per Christum editum necessario violari. Sic illi carnis iudicio, non Dei virtute nitentes, a vera simplicitate fidei exciderunt, Deique summam potentiam, quam in Christi conceptione præsentem agnoverunt, ab ejus nativitate semoverunt. Ubi nostram merito incusare licet ætatem, qua funesta hæc et obscœna opinio ab orco veluti revocata, et a novatoribus quibusdam confirmata reviviscit. Sunt enim Joviniani hujus satellites et ministri, qui pro sua fingunt audacia, idem Matri Domini, quod aliis mulieribus juxta vulgarem naturæ cursum usu venisse, quæ conceptum fœtum parere non possunt, nisi violata membranula, quæ virginem a corrupta distinguit, ac nisi præterea fœtu ex nota, sed verecunda parte feminei corporis prodeunte. Putant igitur aperteque scribunt, quod sacratissimus ille partus Virginis aperuerit uterum, nec illæso pudoris signaculo in lucem editus fuerit. Hoc vero si concedamus istis, mox longius progredientur, facileque negabunt, quod Maria sine dolore nixus, sine diductione partis, qua fœtus emergit, ac denique sine repurgamenti, quæ fœtum comitari solent, suum et nostrum Redemptorem enixa sit. An vero isthæc nullius aut exigui momenti esse putamus, quæ non modo ad Virginis Matris, sed et Christi Domini honorem proprium spectant?

Non ita pridem exstitit Petrus Martÿr²⁶, insignis Mariæ adversarius, qui Deiparæ uterum post partum non mansisse clausum ausus est contendere, velut Christus maternum uterum nascendo aperuerit. Quam opinionem non solum²⁷ Adamus Reiserer amplexus est, sed etiam doctiores eo Bucerus et Molinæus²⁸ profiteri non dubitarunt.

¹⁹ Lib. vi Exemplor., cap. 5. ²⁰ In hymno *Veni, Redemptor gentium.* ²¹ Lib. iii, De peccatorum meritis et remissione, cap. 7. ²² In lib. Contra Jovin. ²³ Lib. De hæres. ad Quodvultdeum; et lib. i, Contra Julianum. ²⁴ Lib. ii, De nuptiis et concupiscent., cap. 5. ²⁵ Lib. x, Epist. 80 et 81. ²⁶ In Epist. ad Rom., cap. 4. ²⁷ In lib. Germanico de Jerusalem. ²⁸ In tertia unionis Evang. parte.

Quamquam huic postremo nunc æquiores esse debemus, cum eum melius sapere incipientem, et novas opiniones detestantem, non solum ad Catholicam Ecclesiam demum rediisse, sed suum etiam in illa diem obiisse fide digni testentur. Cæterum a prioribus sectariis non discedit Beza²⁹, cui reliqui Calvinianæ factionis addicti, non gravatim, ut arbitror, astipulantur, eoque magis, quod rei Eucharisticæ hostes se acerrimos profiteantur. Nam quod Catholici ad suæ sententiæ confirmationem afferre solent, horrent illi prorsus audire, pari nempe summi Dei virtute fieri, ut Christus et in sacrosancta Eucharistia cum corpore præsens adsit, et per clausam Virginem Matrem in lucem edatur. Hinc Beza mirabiliter speculatur, partes uteri Mariæ, quo tempore pareret, fuisse divulsas, ac rursus tamen brevissimo tempore coaluisse. Facessat vero spurca istorum tum oratio, tum speculatio, quæ mentes et aures religiosas offendit, cum adversus illibatam tantæ Virginis castitatem audiunt vel modice disputantem. Nos vero, priusquam adversariorum argumentis respondeamus, tum e Scripturis, tum e Patribus convincemus, etiam in partu Matri Domini plenam et solidam constare gloriam sanctæ virginitatis.

Principio stat pro nobis Isaias propheta, qui hanc unam Virginem in Spiritu contemplans, omnibusque admirandam ceu digito indicans : *Ecce, inquit, Virgo concipiet et pariet Filium (Isa. vii, 14)*, sicut Matthæus hoc propheticum dictum de Maria est interpretatus. Hic sane Virginem non minus parituram quam concepturam diserte promittit Deus, qui suum etiam promissum, ut semper alias, citra ullam ambiguitatem explevit. Maria igitur non solum supra naturam virgo concepit, sed quod æque stupendum est, virgo etiam peperit Emmanuel. Cæterum quæ parit Virgo, vulvam in partu non aperit, sed florem virginitatis integrum, clausumque uterum servat. Hinc illud exstat Ambrosianum³⁰ : « Quæ potuit Virgo concipere, potuit Virgo generare : cum conceptus præcedat, semper partus sequatur. » Et Augustinus³¹ æque luculenter : « Ubi virginitas concepit, integritas parit. Christus eodem omnipotentis signo conceptus et natus Virginem habuit Matrem, cum portaretur in utero Virginis, et cum ex utero funderetur. Virgo genuit, quia Virgo concepit : inviolata peperit, quia in conceptu libido non fuit. Utrobique miraculum, et sine corruptione gravida, et in partu Virgo puerpera. » Deinde huc pertinet, quod jam crebro ex Ezechiele repetivimus : *Hæc porta clausa erit, et non aperiatur, et nemo transibit per eam. (Ezech. xlv, 2.)* « Quæ est hæc porta, inquit Ambrosius³², nisi Maria? ideo clausa, quia a Virgo. Porta igitur Maria, per quam Christus intravit in hunc mundum, quando virginali fusus est partu, et genitalia virginitatis claustra non

solvit. Mansit intemeratum sceptrum pudoris, et inviolata integritatis duravere signacula, cum exiret ex Virgine, ejus altitudinem mundus sustinere non posset. » Ac iterum³³ : « Hæc, inquit, porta clausa erit, et non aperiatur. Bona porta Maria, quæ clausa erat, et non aperiatur. Transivit per eam Christus, sed non aperuit. » Clarissima quidem hæc Ambrosii verba sunt, sicut et illa Procli Cyziceni, qui ad Mariæ tuendum honorem in synodo Ephesina sic est prolocutus : « Iste Emmanuel naturæ quidem portas aperuit ut homo, virginitatis autem claustra non fregit ut Deus. Sic nascitur ut est conceptus. Impassibiliter introiit, ineffabiliter exivit, secundum quod propheta Ezechiel dixit. » Postremo angeli verba Josepho dicta huc referre debemus : *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est. (Matth. i, 20.)* Indicat enim donorum omnium fontem Spiritum sanctum Mariæ præpotenter adfuturum, ac duplex in ea miraculum effecturum esse, ut et conceptus sit sine semine, et partus sine claustris virginei violatione. Recte igitur Ecclesia, ut suam et orthodoxorum confessionem aperte declaret, nec locum ullum Jovinianistis relinquit, in Symbolo apostolico inde ab initio ubique gentium profitetur, *Natus ex Maria Virgine*. Accedit et illud ejusdem Ecclesiæ canticum solemne, vetus, receptum et probatum : *Natus de Virgine Matris integritatem non minuit, sed sacravit. Maria, virginitatis gloria permanente, et Unigenitum Patris, sancti Spiritus obumbratione concepit, et eundem lumen æternum mundo effudit Jesum Christum Dominum nostrum.*

Secus vero qui cum Jovinianistis sentiunt, næ illi summam Christi potentiam et singularem ab illo Matri habitum honorem aut temere negant, aut negligenter sane perpendunt : quasi non potuerit, aut certe noluerit Filius suam hic exercere virtutem, et simul honori materno consulere, cui semper ille plurimum detulit, hoc etiam suo exemplo admonens utique filios Ecclesiæ, quam eos deceat erga parentes benevolos ac officiosos esse. Quamquam et aliis de causis factum est, et convenientissime quidem, ut illa, virginitate salva, suum partum expleret, virgoque Mater esset. Talis enim partus decebat Deum, qui de incorrupto prodiret Virginis utero : ornabat et Matrem tam castum sanctumque puerperium : et consentaneum erat, per ejus adventum, qui ad corruptionem sanandam veniebat, Matris virginitatem minime violari. Alioquin, ut gravissime dixit Augustinus³⁴, et nos alibi quoque citavimus, « si vel per nascentem corrumperetur Matris integritas, non jam ille de Virgine nasceretur, eumque falso, quod absit, de Virgine Maria natum tota confiteretur Ecclesia, quæ imitans ejus Matrem, quotidie parit membra ejus, et virgo est. » Huc spectat Theodoti³⁵, qui Ancyrorum episcopus fuit, oratio contra Nestorium dicta : « Natura, inquit, post partum nescit

²⁹ Lib. De omnipræsentia carnis Christi. ³⁰ Epist. 81. ³¹ E serm. variis de Natali Domini. ³² De institut. Virginis, cap. 7. ³³ Ibidem, cap. 8. ³⁴ In Enchirid., cap. 54. ³⁵ Hom. 2, De B. Virgine.

ulterius virginem : gratia vero et parientem ostendit, et matrem fecit, et virginitati non nocuit. Gratia enim erat castitatem servans. O terra sine semine et fructum germinans salutarem! O Virgo quæ ipsum vicisti deliciarum paradisi! Ille namque sine semine omne plantationum genus protulit, ex virgine terra exortis plantationibus. Hæc autem Virgo illa terra melior est; non enim pomorum protulit arborem, sed virga Jesse fructum, Salvatorem hominibus afferentem. » Tum Nicephorus Constantinopolitanus patriarcha ³⁶ cum ad Leonem Pontificem scribit, eandem Marianæ virginitatis in partu integritatem gratiamque commendat. « Virginem, ait, quæ supernaturaliter et ineffabiliter pepererat, post partum virginem conservavit, virginitate illius secundum naturam nulla ex parte demutata et labefactata, ad designandum, per secundæ nativitatis processum nullam prorsus naturæ illius accidisse mutationem aut alterationem. » Scribit et Bernardus decuisse prorsus, ut pura Virgo et conciperet et pareret Salvatorem : « Deus siquidem (Deus enim est quem peperit) Matrem suam singulari in cœlestibus donaturus gloria, singulari in terris prævenire curavit et gratia, qua videlicet ineffabiliter et intacta conciperet et pareret incorrupta. Porro Deum huiusmodi decebat nativitas, qua non nisi de virgine nasceretur. Talis et congruebat Virgini partus ut non pareret nisi Deum. Proinde Factor hominum, ut homo fieret, nasciturus de homine, talem sibi ex omnibus debuit deligere, imo condere Matrem, qualem et se decere sciebat, et sibi noverat placituram. Voluit itaque esse virginem, de qua immaculata immaculatus procederet, omnium maculas purgaturus. » Tum ante Bernardum vixit Idefonsus ³⁷, qui non solum eandem veritatem comprobavit, sed et contrariam sententiam, quæ Deiparæ puritatem in partu polluit, his argumentis evertit : « Si Virgini nostræ, inquit, aut generationem, aut integritatem adimis, grandi dedecore Deo injuriam facis. Negas enim valuisse incorruptam servare, quem fateris absque corruptione adire Virginem potuisse. Negas Deum quod vellet facere quivisse, quem concedis Genitricem integram invenisse, corruptioni deditam reliquisse. Ut ergo asseris, Omnipotentis divinitas non profuit virginitati, sed obfuit : quia dum virgineum decus nascendo violavit, summam virginitatem destruxit : ac per hoc ipsum astruis Virginem deturpasse nascendo, quam decoraverat ipse creando. »

Nec desunt variæ rationes atque similitudines, quæ rem probabiliorē faciant, quanquam his nolumus immorari, sat habentes locum unum ex Ivone Carnotensi ³⁸ producere : « Qui lætificare, inquit, venerat triste sæculum, contristare non debuit ventris hospitium. Sicut enim omni cor-

ruptione caruit iste conceptus, ita quidquid hæretici garriunt, in concipiendo et pariendo Virginis uterus permansit intemeratus. Quod indubitanter cognoscere potest, et rationabiliter aliis approbare mansuetudo Christiana, transumptionem faciendo de minoribus ad majora, de prioribus ad posteriora. Sic enim solis radius crystallum penetrans, nec ingrediendo perforat, nec ingrediendo dissipat : quanto magis ad ingressum vel egressum veri et æterni Solis, uterus virginalis clausus et integer perseverat? Sic ille rubus ardens et non combustus in typum virginitatis intemeratæ Moysi sancto legitur esse demonstratus (*Exod. iii, 2*) : sic idipsum præsignans virgo Aaron summi sacerdotis, nec succo animata, nec semine fecundata, quod natura non habuit, flores fructumque produxit. (*Num. xvii, 8*) Quæ ergo ratio est, ut non credatur Deus hominem posse facere sine viro de femina, qui primum hominem nec de viro fecit, nec de femina? Nimirum veram humanitatem testatur conceptus et partus humanus, et veram divinitatem comprobatur uterus intemeratus. »

Reliquum est, ut nos argumentis adversariorum, hanc Mariæ gloriam, ut virgo in partu ipsa credatur, vel suffragantium, vel invidentium aliquid respondeamus. Ac primum illis Lucæ locus favere videtur, qui ex veteri lege repetitus, et ad Marianam historiam accommodatus, in hunc habet modum : *Omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum Domino vocabitur* (*Luc. ii, 23*). Sic enim Israelitis præceptum est, ut primogenita masculini sexus Domino consecrarent, eaque pretio dato redimerent. Indicat vero Lucas, hoc legis præscriptum ad Christum, utpote Mariæ primogenitum, pertinuisse, quasi et is uterum aut vulvam, quo tempore nasceretur, Matri aperuerit. Verum tanta vis in eo faciendi non est, quod a Luca dicitur de vulvæ apertione, cum secundum Hebraicam phrasin vulvam aperire dicatur, qui primum ex utero matris nascitur, et ideo primogenitus, quoquo modo sit procreatus, vulgo appellatur. Unde quidam præsentem locum ita vertunt : Omnis masculus primogenitus sanctus Domino erit : id quod non solum de primogenitis hominum, sed etiam brutorum animalium lex Mosaica definivit. Legis enim verba sunt : *Separabis omne quod aperit vulvam Domino, et quod primitivum est in pecoribus tuis, quidquid habueris masculini sexus, consecrabis Domino.* (*Exod. xiii, 12.*) Sensus est, ut quidquid primum vulvam matris aperit, si masculini sit generis, a profanis usibus separetur, et divino cultui applicetur, ideoque sancte offeratur Deo, neque jus ullum patri constet in primogenitum, nisi oblatum prius juxta præscriptum legis expressum redimatur. Hinc vero non conficitur, Mariæ puritatem in ipso partu lædi, neque propter uteri apertionem, id est, quia Chri-

³⁶ Vide in VI tomo concilii Ephesini. ³⁷ Lib. De virginit. Mariæ, cap. 1. ³⁸ Serm. de Annuntiat. beatæ Mariæ.

stus ex utero ejus prodiit, virgo illa esse desistit. Miraculo enim tribuendum est, quod contra morem parientium virgo clausa persisteret, et Christus tamen ex illa integer generaretur. Accedit quod Scriptura de apertione vulvæ loquens, non semper de naturali sive corporali, sed crebro de legali apertione, qua seminarum procreatio pro nulla censebatur, intelligenda est. Deinde hæc Scripturæ phrasis non veram uteri apertionem, sed hujus apertionis effectum sive in conceptione, sive in partu aliquando designat, sicut cum Deus Rachel et Liæ vulvam dicitur aperuisse (*Gen. xxix, 31*), cum nempe virtutem illis tribuit concipiendi: ne quis putet, hanc phrasin sufficere, ut mulieres plenam et perfectam semper apertionem uteri sustinere dicantur. Christo interim sua constat gloria, qui præ cæteris vulvam Matris aperuit, quia non aliorum more nascentium de matris utero est egressus, sed ut pudorem matris intactum integrumque servaret. Quare sic Euthymius³⁹ monet: « Consecrabantur Hebræorum primogenita Deo, quia olim primogenita Ægyptiorum morti tradidit pro libertate Hebræorum. Sed hæc quidem primogenita jam apertam adaperiunt vulvam: aperitur enim in viri congressu, quando semen infundit. Solus autem Christus nondum apertam supernaturaliter aperuit, et clausam naturaliter servavit: quia etiam solus hic proprie sanctus est Domino, et secundum divinitatem, quia Filius ejus, et secundum humanitatem, utpote unitus Filio ejus. Itaque licet propter dictam causam de omnibus primogenitis præsens verbum statutum est, solum tamen Christum directe respicit. » Et ante hunc theologum Hieronymus⁴⁰ ingenue fatetur: « Magis ad specialem nativitatem Salvatoris, quam ad omnium hominum referri potest hoc, quod dicitur: *Qui aperit vulvam, Sanctus Domino vocabitur.* (*Luc. ii, 24*.) Solus enim Christus clausas portas vulvæ virginis aperuit, quæ tamen clausæ jugiter permanserunt. Hæc est porta orientalis clausa, per quam solus Pontifex ingreditur et egreditur, et nihilominus semper clausa est. (*Ezech. xlv, 2*.) » Quare non minus eleganter quam breviter dixit Græcus quidam scholiastes: « Solus Christus nondum apertam supernaturaliter aperuit, et clausam naturaliter servavit. » Sed et alibi de hoc ipso loco diximus, Christo nempe id proprium esse, ut matris uterum aperiat, Origene⁴¹ quidem his verbis astipulante: « Quemcumque de utero exiit marem dixeris, non sic aperit vulvam matris suæ ut Dominus Jesus: quia omnium mulierum non partus infantis, sed viri coitus vulvam reserat. » De Luca vero evangelista sic existimandum est, longe illum prudentius atque sublimius de Maria sensisse, quam ut illam reliquis Judæorum puerperis vel mulieribus ullis, vere immundis, et purificatione indigentibus exæquaret:

illam, inquam, quæ sine viri commercio, sine libidinis vitio, sine sordibus suum primogenitum peperisset, ac propterea a lege non teneretur, imo quæ verbis etiam legis, ut multos docere monstravimus, a Moysæ ipso exciperetur. Qua ex re non mediocris Mariæ tum modestia, tum obedientia, sed alibi fusius explicanda, elucescit, cum volens illa legi tam duræ se subjecit, quæ inter et super mulieres omnes benedicta, totius legis Dominum et finem, adeoque puritatis omnis fontem esset enixa. Hinc tradit Bernardus⁴², Mariam a lege liberam, nihil in conceptu, nihil in partu impurum, illicitum atque purgandum habuisse: imo etiam ipso immaculato partu purissimam factam esse, quæ sicut non humana lege conceperat hominem, sic et intra viscera intacta et integra virum clausurit, et intrante simul et exeunte Domino, porta clausa jugiter perseveravit. Unum adhuc Bedam⁴³ adjungam, qui vel unus nodum omnem dissolvit, et adversariorum diluit argumentum, cum sic Moysi verba interpretatur: « Quod ait, *Adaperiens vulvam*, consuetudo nativitatis more loquitur, non quod Dominus noster sacri ventris hospitium, quod ingressus sanctificarat, egressus devirginasse credendus sit juxta hæreticos, qui dicunt, beatam Mariam virginem usque ad partum, sed juxta fidem Catholicam, clauso Virginis utero, quasi sponsus suo processisse de thalamo (*Psal. xvm, 6*.) » Ac rursus: « Nota, inquit, quod non omnis mulier pariens, sed ea quæ suscepto semine pepererit, designatur immunda, ritumque legis docetur esse mundanda ad distinctionem videlicet illius, quæ virgo concepit et peperit Filium, et vocavit nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum Nobiscum Deus. (*Math. i, 23*.) Non ergo Filius, qui cum homine Deus est, non Mater quæ Spiritu sancto operante peperit, victimis hostiarum, quibus purgaretur indigebat, sed ut nos a legis vinculo solveremur, sicut Dominus Christus, et ita beata semper Virgo Maria, legi est sponte subjecta. » Quid multis? Hormisdas pontifex⁴⁴ cum Nestorii et Eutychetis blasphemias damnat, graviter ac perspicue docet, « Filii Dei proprium esse, ut Filius hominis factus, intra viscera sanctæ Mariæ Virginis Genitricis Dei, unitis utrisque sine aliqua confusione naturis, contineatur, ac deinde nascatur in tempore hominis more, qui tamen natus Matris vulvam non aperiat, quique virginitatem Matris, deitatis virtute non solvat. » Ac mox rationem adjungit: « Dignum plane Deo nascente mysterium, ut servaret partum sine corruptione, qui conceptum fecit esse sine semine, servans quod ex Patre erat, et repræsentans quod ex Matre suscepit. »

Sed hic nobis objicitur Suidas in suo scribens *Lexico* de obstetricibus, quæ Mariam viderint et invenerint parientem: nec dissimile figmentum exstat in Jacobi Protevangelio, etsi hoc quidem

³⁹ In cap. ii Luc. ⁴⁰ Lib. ii, Contra Pelagianos. ⁴¹ In cap. ii Luc. ⁴² In Epist. 1, cap. 3.

⁴³ Hom. 14 in Luc. ⁴⁴ Serm. 3, de Purificat.

scripto prorsus apocrypho sæpe utantur Centuriatores. Verum nos haud gravatim suam Suidæ permittimus auctoritatem, quam homo grammaticus magis quam theologus promeretur, qui nobis etiam alibi stulte persuadere conatur, Christum Mariæ Filium inter sacerdotes Aaronicos in templo Hierosolymitano ministrasse, sicut idem de Joanne Baptista Centuriatores⁴⁵ fabulantur. At valeant istæ Judaicæ potius fabulæ quam Christianæ opiniones, illudque præsertim, quod nescio quas parienti Mariæ obstetrices affingunt, ut ipsam evangelicæ veritatis lucem exstinguant. Speramus autem neminem adeo imperitum ac delirum fore, qui hisce nugis cum veritate et honestate ipsa pugnantibus multum se sinat commoveri, ideoque in his refutandis non valde laborabimus. Certe Cyprianus⁴⁶ non obscure docet, parienti Mariæ obstetricem nullam affuisse, cum illa sibi hoc officii præstiterit, quod ab obstetrice puerperæ vel parienti solet exhiberi. Unde novum Mariæ puerperium, et primum Christi hospitium his verbis ab eo pulchre descriptum legimus: « Nulla domus ambitio; nisi reclinatorium in stabulo, Mater in feno, Filius in præsepio: tale elegit Fabricator mundi hospitium, huiusmodi habuit delicias sacrae Virginis puerperium. Panniculi pro purpura, et pro bysso in ornatu regio lacinia congeruntur: genitrix est obstetrix, et dilectæ soboli exhibet clientelam. » Tum Hieronymus⁴⁷ aperte testatur, quod obstetrices vagientem Mariæ parvulum non susceperint, et maritus Joseph lassam uxorem, ut aliis puerperis fieri constat, non tenuerit. « Absit, inquit, ut hoc de Matre Salvatoris et viro justo sit existimandum. Nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas intercessit: ipsa pannis involvit infantem; ipsa et mater et obstetrix fuit. *Et collocavit eum*, inquit Lucas, *in præsepium, quia non erat locus ei in diversorio* (Luc. ii, 7). Quæ sententia et apocryphorum deliramenta convincit, dum Maria ipsa pannis involvit infantem: et Helvidii expleri non patitur voluntatem, dum in diversorio locus non fuit nuptiarum. » Ubi suum præceptorem Gregorium (Nazianzenum loquor) sequitur Hieronymus, cum et ille suo carmine testetur,

*Matrem absque sponso scimus et viro: suas
Hic nulla partes, et suam manum obstetrix
Deprædicavit: partus hic divinus est.*

Igitur non solum Hieronymus affirmat, sed etiam evidenter probat, cum Evangelio Lucæ non congruere, sed ad apocryphorum deliramenta spectare, quod Suidas et Protevangelion dictum de Mariæ obstetricibus afferunt: quando illarum opera non eguit, quæ nullo languore impedita, et constanti corporis animique vigore suffulta, natum mox filium et supplex adoravit, et sedulo curavit, omnemque obstetricandi laborem sola suscepit, et

susceptum absolvit, nisi quod casti sponsi fidum ministerium in quibusdam, ut est probabile, adhibuerit.

Præcipua vero istorum objectio in eo versatur, quod causam suam veterum auctoritate defendant, qui Mariam aperto utero peperisse scripserunt. Respondemus, veriori sententiæ nihil hoc derogare, quod aliquando quidam ab ea discrepent: ex veteribus vero perpaucos, ita ut affirmatur, scribere, præsertim ut phantasma Marcionis evertant, Christumque vere incarnatum ac editum hominem esse convincant. Ac mollienda sunt Patrum dicta, si quid durius ac incommodius afferant, quod cum certa Ecclesiæ pugnet sententia, quodque fortasse per humanam incogitantiam aut imprudentiam illis exiit. Nos eam tuemur sententiam, tuendamque dicimus, quam et major et sanior veterum pars amplexa est, quamque postea re diligentius excussa, veritatis columna confirmavit Ecclesia. Est verè piorum, qui succedunt veteribus, constans et laudabilis consuetudo, non solum expressas fidei regulas profitendi, sed et præterea eam doctrinæ partem libentius atque studiosius complectendi, quæ Christo Domino et præcellenti ejus Matri majorem afferunt gloriam atque commendationem. Atqui ut maxime nulla Ecclesiæ regula vel sanctione urgeremur, tamen res ipsa declarat, ad Christi Domini et sanctæ Matris ejus illustrandum honorem magis accedere, quod asseritur: « Deiparam corpore et animo semper incorruptam, omni-que gratia plenam, a viri contactu ante et post partum abstinuisse, neque solum divini conceptus, sed etiam partus tempore integram perfectamque virginitatem conservasse, talemque præbuisse puerperam, quæ languoris et doloris omnis expers, cum pareret, summo et incredibili gaudio perfunderetur. » Ac de veterum quidem auctoritate consectanda, cum multi consentaneæ docent, atque ad eandem veritatem probandam mutuas operas afferunt, suo nos loco ex professo dicemus.

Nunc satis fuerit illos velut imitandos duces proponere, qui præter superiores, luculenter docent, Mariæ integritatem æque in partu, sicut ante et post partum semper incorruptam atque inviolatam fuisse, ideoque Christum clauso ejus utero mirabiliter in lucem prodiisse. Gregorius Nyssenus⁴⁸ habet in hunc modum: « Non prius apertam vulvam virginalem aperuit, signacula virginitatis illasa conservans etiam post processum admirabilem. » Amphilocheus⁴⁹ qui Basilli fuit æqualis, propria disputatione convincit, virginalem Mariæ portam nunquam esse patefactam, et inter alia sic loquitur: « Quantum pertinet ad virginalem naturam, Virginis claustra nullo modo aperta sunt: quantum vero ad potentiam geniti Domini, nihil clausum, omnia aperta. » Testatur et⁵⁰ Cyrillus, virginales Mariæ portas a Christo non esse reseratas, sicut

⁴⁵ Centuriat., de Joanne Baptista. ⁴⁶ Serm. De Nativit. Christi. ⁴⁷ Lib. Adversus Helvidium. ⁴⁸ Hom. De occursu Domini. ⁴⁹ In hypapant. ⁵⁰ In Orat. de hypapant.

Gregorius Nicomediæ⁵¹ quoque tradit, quod nas-
cens ex virgine Dominus incorruptionis signacula
non solverit. Hoc est, claustra virginæ pudoris
Christus nascendo etiam conservavit, quemadmo-
dum Gaudentius⁵², Ambrosio ætate non inferior,
diserte proponit. Suffragatur et ipse Ambrosius⁵³
in hunc disserens modum : « Quid incredibile, si
contra usum originis naturalis peperit Maria, et virgo
permanet, quando contra usum naturæ mare vidit et
fugit, atque in fontem suum Jordanis fluentem remea-
rant? (Psal. cxiii, 5.) Non ergo excedit fidem, quod
virgo peperit : quando legimus quod petra vomuit
aquas, et in montis speciem maris unda solidata
est. Non ergo excedit fidem, quod homo exivit
de virgine, quando petra pro fonte fluens scaturi-
vit, ferrum super aquas natavit, ambulavit homo
super aquas. Ergo si hominem unda portavit, non
potuit virgo hominem generare? » Eiusdem sen-
tentia fuit Leo Magnus⁵⁴, alioquin non dicturus :
« Merito virginæ integritati nihil corruptionis in-
tulit partus Salutis : quia custodia fuit pudoris,
editio veritatis. » Ac rursus⁵⁵ : « Oportuit ut
primam Genitricis integritatem nascens incorruptio
custodiret, et complacitum sibi claustrum pudoris
et sanctitatis hospitium divini Spiritus virtus infusa
servaret, qui statuerat dejecta erigere, contracta
solidare, et superandis carnalis illecebris multiplica-
tam pudicitia donare virtutem. » Consonat his
plane Damascenus⁵⁶ : « Quemadmodum, inquit,
qui conceptus est, virginem concipientem servavit :
sic et natus ipsius virginitatem servavit illasam :
solum transivit per eam et clausam ipsam servavit.
Manet igitur et post partum virgo, et semper virgo. »
Accedit his itidem Fulgentius⁵⁷, cum aperte pro-
nuntiet : « De cœlis medicus transiens per vir-
ginem, post transitum suum, ait, illasam fecit
virginem permanere. Qui enim disrupta corporum
membra in aliis poterat integrare tangendo, quanto
magis in sua Matre quod invenit integrum, potuit
non violare nascendo? Crevit enim ejus partu inte-
gritas potius quam decrevit, et virginitas ampliata
est potius quam fugata. » Et Fulgentio antiquior
Eusebius Emisenus⁵⁸, ut ex Hieronymo colligi-
mus, a superioribus Patribus non discrepat, sicut
hac oratione commonstrat : « Quomodo, inquis,
potuit virgo esse post filium? Hoc utique modo,
quia honor virginis per generantem, non per
nascentem resolvitur. Hic ergo quia corruptionis
injuriam non fuit in conceptu, ideo integritas perse-
veravit in partu. Nemo, virgine nato Filio, calum-
niatur gloriam tantæ Parentis : quam cœlestis
puer non prærupit dum concipitur, non potuit vio-
lare dum nascitur. » Quod igitur Vincentius Leri-
nensis⁵⁹ præcipit, hic sedulo retinendum est, ut

si in ipsa vetustate duorum aut trium doctorum
lapsusprehendatur, Patrum aliorum eadem de
re sententiæ conferantur, atque ex maiore illorum
consensu proposita quæstio judicetur. Hoc si faci-
mus, ut æquum est sane, maiorem et meliorem
Patrum illorum partem sequemur, qui summam
Virginis puritatem in ipso quoque partu agno-
seunt et comprobant. Ita fiet porro, nihil ut dubi-
temus, Christum sine nixu, sine dolore ac sordibus
Matris parientis, adeoque per integra virginis
claustra, quæ nunquam aperta fuerint, in hunc
mundum prodisse. Non aliter sane, quam sol
penetrat vitrum illasum, aut quemadmodum sine
sui corruptione sidus suum emittit radium : sic
enim absque sui læsione Virgo parit Filium, qui
Mariæ integritatem non minuit magis cum nasce-
retur, quam sidus apparens ac irradians suam im-
pedit claritatem, ut⁶⁰ Bernardus ostendit. Sapi-
t ergo⁶¹ Erasmus Roterodamus, qui hanc ipsam
doctrinam sibi placere, magisque piam videri in-
genue profitetur.

Verum hic nobis negotium exhibent Calviniani,
e quibus Petrus Martyr, Bullingerus et Beza, ut
damnatum Joviniani errorem innovent atque con-
firmant, Mariæ in partu virginitatem oppugnant
atque negant. Nec obscura causa est, quæ illos in
re per se odiosa minimeque honesta ad novam hanc
contentionem impellat. Ferre non possunt Catholi-
cum axioma, quo traditur, corpus Christi cum
alio corpore in eodem loco coaluisse. Ad cuius rei
probationem adduci solent exempla, quod Christus,
cum nasceretur, de utero Virginis, et cum mortuis
resurgeret de sepulcro egressus, quodque jam re-
divivus ad suos discipulos januis clausis ingressus
fuerit, ut omnes latenter orthodoxi. Hæc autem
non naturæ, sed soli Deo possibilia esse dicunt, ac
eadem ratione porro colligunt, Christi corpus in
venerabili Eucharistia sine proprio et justo loci in-
tervallo constare. Norunt quippe Christum verbo
suo satisfacere, ac propterea ex virtute divina in
tanto mysterio efficaciter operari, illudque quotidie
præstare, corpus ut suum multis in templis simul
existat, suam quidem retinens quantitatem, ac
partium in se extensionem, sed loco non commen-
suratam, sicut in scholis loqui consueverunt. Hoc
cum dicimus, summam erga nos Christi gratiam
incredibilemque charitatem testamur, qui tametsi
non visibili modo, tamen se totum nobis præsentem
exhibet in Eucharistia, perinde ac si coram affir-
met : Volui frater esse vester : carnem propter
vos et sanguinem assumpsi : vobis vicissim ipsam
carnem et sanguinem per quæ cognatus vester
factus sum, in hoc Sacramento trado, sicut Os au-
reum⁶² scite concionatur.

⁵¹ In Orat. de exitu sanct. Deiparæ. ⁵² Tractat. 2, de lectione Evang. ⁵³ Lib. x, epist. 81. ⁵⁴ Serm. 1, De Nativ. Domini. ⁵⁵ Serm. 2, De Nativ. Domini. ⁵⁶ Lib. iv, De fide orthodoxa, cap. 14. ⁵⁷ Serm. De laudibus Mariæ. ⁵⁸ Hom. de eo : Ecce quam bonum et quam jucundum. ⁵⁹ Lib. Contra profanas novationes. ⁶⁰ Hom. 2, In Evang. Missus est angelus. ⁶¹ In comment. scripto in hymnum Prudentii de Natali Christi. ⁶² Hom. 61, ad populum Antiochenum.

Verum Sacramentarii ut suam impietatem defendant, propositam exemplorum lucem repudiant, ne hac ratione Dominici corporis in Eucharistia veritas a nobis confirmetur atque illustretur. Igitur de Maria sic ratiocinantur; ut tollant miraculum, quo illam clauso utero peperisse, semper credit ac docuit Ecclesia. Sed molliunt interim suam opinionem eo prætextu, quod fingant Mariam, etiamsi suum uterum aperuerit, cum Christum procrearet, tamen virginem permansisse, quia nullum sit virum prius experta: etenim virginitatem non in conceptione, nec in ejus effractione partus tempore, sed in non cognitione viri consistere. O mirabilem philosophiam non theologis, sed medicis, imo et obstetricibus aliisque ad ventrem inspicendum destinatis censoribus congruentem, ut ab illis deum judicetur, in quo consistat corruptio vel violatio muliebris virginitatis. Nec ignoro, de materiali et formali corporalis virginitatis corruptione quosdam disputare, et nonnulla fortasse pudenda magis quam repetenda proferre, quomodo matrix et in conceptione aperiatur, et in partu rumpatur, et utrobique virginitatem amitti. Sed his naturæ arcanis omissis, quæ ad medicos proprie spectant, omnino sentiendum est, Mariæ virginitatem absolutam in sacra Scriptura, præsertim apud Isaiam nobis commendari, simulque ab Ecclesia constanter comprobari, hanc Virginem a viro intactam semperque integram corpore concepisse simul et peperisse, sicut nos antea multis demonstravimus. Ut autem cum Eucharistiæ inimicis fingamus, Marianæ virginitati signacula in partu dirupta, et Christum, patefacto matris utero, procreatum esse, nihil sane sit aliud, quam et sacrosanctæ Virginis dignitatem, et Filii ejus potentiam atque honorem imminuere, simulque sacræ synodi convellere auctoritatem. Etenim in hac præsens Ambrosius⁶³ non suo tantum, sed et aliorum Patrum nomine tradidit, Mariam Dei Genitricem virginem non posse prædicari, si aperto utero peperit, etiamsi virum non cognovisset. Nihil vero mirum, adversarios, quibuseum alibi quoque concertamus, hic magnopere hallucinari, quia divinæ potentiæ certos circumscribere limites volunt, et naturalem potius facultatem, quam cœlestis Numinis potentiam in partu Virginis intuentur. Nobis vero in præsentiarum sat erit, aliquot veterum et probatorum Patrum testimonia repetere, quibus Catholica veritas astruatur, divinam nempe Christi virtutem in utroque miraculo apparere, cum idem de clauso Virginis utero natus est, et de clauso obsignatoque monumento ad vitam mortuus resurrexit.

Ordinemur autem ab Augustino⁶⁴ velut principe theologorum, qui ad Volusianum perspicue scribit: « Ipsa virtus (Dei) per inviolata Matris virginea viscera, membra infantis eduxit, quæ postea per

clausa ostia membra juvenis introduxit. Hic si ratio quæritur, non erit mirabile; si exemplum poscitur, non erit singulare: demus Deum aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis. » His consonat quod idem alibi tradit⁶⁵: « Quid mirum, si Dominus ad discipulos glorificatum corpus claustris stupentibus intromisit, qui, illæso materni pudoris signaculo, januam mundi hujus intravit? » Unde rursus eos alibi reprehendit, qui Dominum Jesum per integra virginalia Matris enixum, et ad discipulos suos clausis ostiis ingressum fuisse non credunt. Ubi Hieronymus Augustino⁶⁶ plane astipulatur, sicut hæc ejus verba convincunt: « Respondeant mihi, quando Jesus ingressus est clausis ostiis, cum palpandas manus et latus considerandum, et ossa carnemque monstraret, ne veritas phantasma putaretur: et ego respondebo, quando sancta Maria sit et mater et virgo, virgo post partum, mater antequam nupta. » Et Chrysostomi consona vox est⁶⁷: « Vultis scire quomodo de virgine natus sit, et post nativitatem Mater ipsa sit virgo? » Mox Christi proponit exemplum, qui per ostia clausa sit ad discipulos ingressus, carnem habens et ossa. « Locus, inquit, non est, per quem intret: et tamen intus est, qui intravit, et non apparet quomodo intravit. Nescis quomodo factum sit, et das hoc potentiæ Dei. Da potentiæ quia de Virgine natus sit: et tamen ipsa Virgo fuerit virgo post partum. » Nec minus luculenter docet Gregorius Nazianzenus:

*Stat ecce Dominus, has fores intrat: novum hoc
Dignumque vero maximo miraculo.
Et quomodo autem foribus occlusis adest?
Quin forte et idem sic sepulcro condito,
Virginis ab alvo prodiit Matris suæ,
Clausoque surgens exiit, velut antea
Infracta servans claustra quam castissime.*

Jam vero Maximus⁶⁸ utrumque Christi miraculum quod tractamus, hac oratione confirmat: « Non usquequaque miremur, si is qui fidei semine acquiritur, salva materni pudoris fide inviolabiliter procreatur. Itaque ad Evangelium recurramus. Miraculum illud quod evangelista protulit tempore Resurrectionis, digne mihi usurpabitur etiam tempore Nativitatis, cum Joanne dicendo, *Venit Jesus januis clausis, et stetit in medio.* (Joan. xx, 26.) Ecce jam nunc januis clausis processit in mundum, materni pudoris signaculo minime resignato, simulque illud impletur propheticum Ezechielis oraculum: *Et porta erat clausa, et non est aperta, quia Dominus transivit per eam.* Eadem nunc prudentia mundi istius januam per partem inviolatæ Matris intravit, qua postmodum ad discipulos clausis foribus penetravit. Quid hic rationem quærimus? quid intellectum fatigamus humanum? *Generatio nem ejus quis enarrabit* (Isa. lxxxviii, 8)? quid novitatem

⁶³ Epist. 82. ⁶⁴ Epist. 3. ⁶⁵ Serm. 56 et 160, De tempore. ⁶⁶ Lib. II, De Civit. Dei, cap. 8. ⁶⁷ Hom. de Joanne Baptista, et hom. 2, de Symbolo. ⁶⁸ Hom. 2, De Nativit. Domini.

stupemus, ubi cernimus majestatem? Miramur Dominum nostrum absque ullius semine intra virginita viscera hominem consummasse, quem scimus cœli terræque immensitatem ex nihilo condidisse? Secundum hanc ergo potentiam credamus, Dominum nostrum absque ullo sexus initio ex sola femina virum creasse, quem scimus inter ipsa initia generis humani ex solo viro feminam condidisse. » Præterea Bedam⁶⁹ eodem modo sensisse constat, cum ita scripserit: « Qui mortalis adhuc clauso virginis utero potuit nascendo mundum ingredi, ipse absque ulla dubitatione jam factus immortalis, clauso licet sepulcro, potuit resurgendo exire de monumento. » Succinctius autem Theodoretus⁷⁰: « Ingressus est, inquit, clausis januis, quemadmodum et egressus est ex utero, cum claustra virginis obsisterent, et sicuti in mare ingressus est. » Demum Euthymius⁷¹ clarissime docet: « Quemadmodum Christus natus est, servatis integris claustris Virginis, ita quoque resurrexit servatis integris monumenti signaculis. »

Habemus ergo concordem septem vel octo Patrum, ut reliquos prætereamus, confessionem, illis jure objiendam, qui modo non sine summa contendunt impudentia, Christum per clausum Virginis uterum in mundum, et vel e clauso sepulcro, vel per obseratas fores pro sua divina virtute penetrare ac ingredi noluisse. Alioquin hos erroneos si sequimur, ea etiam quæ sunt in Christiana religione firmissima, in dubium revocabimus, eoque impietatis facile prolaberemur, ut reliqua id genus evangelica miracula et arcana fidei nostræ mysteria, quæ captum humanæ mentis superant, parvo in pretio habeamus, utque paulatim alia plura, quæ per se ardua, et nobis incredibilia videntur, quolibet propemodum detorqueri, et in sensus arduos ac ridiculos facile abripi patiamur. Hæc obiter dicta sint, ne quis putet, a solis doctoribus scholasticis hoc profectum esse dogma, quod nunc tradit Ecclesia, Mariam in partu virginem asseverans. Unde constat etiam, non dissimilem Christi Domini apparere virtutem, qua is quotidie nobis suum corpus et sanguinem per summum miraculum et impassibili modo exhibet in Eucharistia, et qua jam olim idem corpus virgineis visceribus inclusum eduxit, Matre licet clausa et incorrupta perseverante, ipsoque Christi corpore nullam sentiente jacturam.

Atque hæc diluendis adversariorum objectionibus sufficere arbitramur, quæ si rite omnia perpendantur, multis magnisque de rebus admonent orthodoxos. Primum enim hinc facile intelligunt, Mariæ Virginis partum vere esse opus Spiritus sancti, sicut et Ambrosius⁷² indicavit: opus, inquam, admirandum vereque suspiciendum, quod miracula cuncta præcellat, ut Petrus Damianus⁷³ affirmat.

Deinde dictum propheticum: *Generationem ejus quis enarrabit?* ex his ipsis clarius redditur, ut sciamus hoc non solum ad generationem divinam et æternam, quæ omnem et humanæ et angelicæ mentis facultatem excedit: sed etiam ad humanam ac temporariam Christi nativitatem pertinere, sicut præter Ambrosium⁷⁴ Chrysostomus⁷⁵, Augustinus⁷⁶ et Maximus⁷⁷ annotarunt. Ambrosii hæc verba sunt: « Non sola admirabilis ex Patre generatio Christi: admirabilis etiam ipsa generatio ejus ex Virgine. » — « Etenim si de Christi generatione divina quæritur, ineffabile prorsus est, adeoque incomprehensibile, quomodo natum sit lumen illud de lumine, et unum tamen lumen utrinque maneat: quomodo item genitus sit Deus de Deo, nec deorum idcirco numerus conflatur: qui præterea velut de re transacta dicatur ille natus, in quem nulla temporum cadit vicissitudo. Si vero de humana Christi generatione agitur, nec humanus sermo, neque sensus ullus nostræ mentis consequi potest illum, qui inde ab æterno unius est Patris Filius, tandem sine patre nasci ex Virgine Matre, quæ carne sua Deum induat, cujus uterum Spiritus sanctus cum Patre et Filio sanctificet, ut fiat Virgo fecunda, casta puerpera, mater intacta, et quæ demum de Deo concipiens, Deum sic pariat, ut in illa Filius et sibi reseret genitale secretum, et Matri servet virginale signaculum. » Vere igitur ac eleganter a Maximo⁷⁸ dicitur: « Generatio Christi si narrari non potest, credi potest: si lingua deficit, fides proficit. Magnus enim profectus est fidei, si tantum de Deo suo concipit, quantum sermo non potest parturire. »

Hinc præterea licet animadvertere, quibus quantisque miraculis Mariæ partum illustraverit Deus, partum, inquam, non modo impollutum, ut omni corruptione careret, sed etiam qui nullum doloris sensum, ingentem vero gaudii cumulum afferret parienti. Felix igitur et incomparabilis hæc puerpera, quam Bernardus⁷⁹ non temere ita celebravit: « Mutata est in Virgine nostra maledictio Evæ; peperit enim Filium sine dolore: mutata est, inquam, maledictio in benedictionem, sicut prædictum est per angelum Gabrielem: *Benedicta tu in mulieribus.* (Luc. 1, 28.) O beata sola inter mulieres benedicta, et non maledicta, sola a generali maledicto libera, et a dolore parturientium aliena! Nec mirum, fratres, si dolorem non intulit Matri, qui dolores totius mundi tulit. » Et post pauca subjungit: « Non solum sine pudore conceptus, et sine dolore partus, sed et Mater est sine corruptione. O vere novitas inaudita! Virgo peperit, et post partum inviolata permansit, fecunditatem proles cum carnis integritate, et gaudium matris habens cum virginitatis honore. » Ac multo ante Bernardum docuit Gre-

⁶⁹ Hom. in Vigil. Paschæ. ⁷⁰ In Dialogo secundo. ⁷¹ In cap. xxviii Matth. ⁷² Lib. II, De Spiritu sancto, cap. 5. ⁷³ In Vita Dominici Loricati. ⁷⁴ Lib. De fide, cap. 5. ⁷⁵ In hom. De verbis Psal. *Enarrabo omnia mirabilia.* ⁷⁶ Serm. 8 et 9, in Natali Domini. ⁷⁷ Hom. 1, in Natali Domini. ⁷⁸ Hom. 1, in Natali Domini. ⁷⁹ Serm. 4, in Vigilis Natalis Domini.

gorius Nyssenus⁸⁰, quem deinde secutus est Joannes Damascenus⁸¹, Deiparam sine omni sensu doloris suum partum edidisse. Gregorii verba non prætermittam : « Quod absque dolore parturitio fuerit , primum quidem ipsa te veri similitudo docet : quandoquidem enim omnis voluptas conjunctum habet dolorem, omnino necesse est in iis, quæ conjunctim considerantur, non exstante uno, nec alterum quidem esse. Ubi igitur voluptas partum non antecessit, nec dolor quidem subsecutus est. Deinde vero prophetæ quoque dictio sermonem confirmat, ita sese habens : Priusquam venisset, dolorem parturitionis suæ effugit, et peperit masculum. Aut quemadmodum alius interpretum dixit : Priusquam laboraret ex doloribus partus, peperit. » Quem prophetæ locum, ut hoc obiter addam, ita vertit Hieronymus : *Antequam parturiret, peperit : antequam veniret partus ejus, peperit masculum. Quis audivit unquam tale ; quis vidit huic simile ? (Isa. LXVI, 7, 8.)* Etsi vero alii aliter hæc verba interpretantur, tamen præter dictum Gregorium et Damascenum Rupertus⁸² quoque notat, sermonem hunc propheticum ad Mariam Virginem pertinere, quæ Christum Filium masculum non sibi soli, sed Sion, id est, toti Ecclesiæ peperit antequam parturivit, ejusdem Verbi Mater effecta, quod prius mente, quam carne conceperit. Unde Mariam insigni titulo partem magnam sanctæ civitatis Sion, et regalem aulam sanctæ Ecclesiæ nuncupat. Igitur quam divini judicii sententiam et pœnam Eva ejusque posteritas feminea sustinet, hanc Maria felix evasit, ut de illa dici non possit : *Mulier cum parit, tristitiam habet.* (Joan. XVI, 21.) Hoc enim est, quod Fulgentius⁸³ de Maria loquens, affirmat : « Nulla fieri gravedo potuit concipienti, nulla tristitia parturienti. Qui enim venerat triste lætificare sæculum, ventris non contristavit hospitium. » Bernardus⁸⁴ in hunc modum : « *Benedicta tu in mulieribus*, quæ illam generalem maledictionem evasisti, qua dictum est : *In tristitia paries filios* : et nihilominus illam, qua secutum est : *Maledicta sterilis in Israel*, ac singularem consecuta es benedictionem, ut nec sterilis maneat, nec cum dolore parturias. »

Cæterum quia de Mariæ doloribus postea dissereamus, nunc sat erit monuisse, quem dolorem Virgo pariens per singularem Dei bonitatem et virtutem effugit, non illum omnino sublatum, sed in tempus aliud reservatum fuisse, nimirum ut Simeonis gladius, aut si quid parturientis angores vel æquare, vel excedere potest, animam illius tennerrimam configeret, ac dire vulneraret. Qua de re luculenter ita Rupertus⁸⁵ : « Non habuit, inquit, hæc mulier hanc pœnam, ut in dolore pareret, sicut cæteræ matres, quando infans sibi natus est, sed nunc (quando pendenti et morienti in cruce astat Filio)

dolet, cruciatur, et tristitiam habet, quia venit hora ejus, illa videlicet hora, propter quam de Spiritu sancto concepit, propter quam gravida facta, propter quam completi sunt dies ut pareret, propter quam omnino de utero ejus Deus homo factus est. » Ac iterum : « Si apostolos suos in illa hora suæ passionis Dominus mulieri parturienti recte comparavit, dicens : *Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus* (Joan. XVI, 21) : quanto magis mulierem hanc stantem juxta crucem suam, mulieri parturienti, talem Matrem talis Filius recte similem duxit ? » Demum præclare locum ita concludit : « Proinde quia vere ibi dolores ut parturientis in passione Unigeniti, omnium nostrum salutem beata Virgo peperit, plane omnium nostrum Mater est. » Sed tempus admonet, ut a Jovianistis ad Helvidianos, qui et ipsi Mariæ virginitatem atrociter impetunt, nos porro convertamus.

CAPUT X.

Mariam post partum non fuisse corruptam, contra Helvidianos.

Fuit Helvidius quidam Auxentii discipulus, Symmachi imitator, nec sermone, nec ratione nitidus homo, imo vero rusticanus, et vix primis imbutus litteris, turbulentus, etiam atque ad serendos errores sua sponte proclivis, quemadmodum Hieronymus⁸⁶ et Gennadius⁸⁷ memoriæ prodiderunt. Is Mariam in conceptu et partu virginem quidem agnovit, ut hac saltem in parte Ebionitis, Judæis et Jovinianistis turpiter hallucinantibus non sit comparandus, sed eandem post partum viri admisisse congressum, ac sanctæ virginitatis florem amisisse, haud scio quidem an majore inscitia quam dementia publice blateravit. Neque paucos offendit dogmatis insolentia, præsertim cum Scripturæ locis fucus multiplex ad errorem tegendum et excusandum, sicut postea commonstrabimus, obtenderetur. Nata est igitur publice disputatio, eaque frequens, Hieronymi et Epiphaniæ sæculo, an Mater Domini post partum virgo manserit, et omni concubitus suspensio sit liberanda. Post annos vero ducentos ac eo amplius, cum Helvidius vivere desiisset, nova et infelix ipsius soboles apud Hispanos emersit, tribus viris maxime auctoribus, quorum venena ne longius serperent, Ildefonsus Toletanus archiepiscopus strenue profligavit. Cæterum qui Helvidii sententiam amplexi atque sectati sunt, ut vulgo Helvidiani, sic ab Epiphanio⁸⁸, Augustino⁸⁹, Damasceno⁹⁰ Antidicomarianitæ vocantur : quorum apud Epiphanium propria vox est : « Maria postquam genuit Salvatorem, viro copulata est. » De his Augustinus in universum loquitur, quod virginitati Mariæ contradicant, ut eam post Christum alios etiam filios de viro suo Joseph peperisse contendant.

⁸⁰ Orat. 1, De Resurrect. Christi. ⁸¹ Lib. IV, De fide orthodoxa, cap. 45. ⁸² Lib. II, De Trinitat. et ejus operib., in Isa. cap. xxxi. ⁸³ Serm. De laudib. Mariæ. ⁸⁴ Hom. 5, De beata Virg. ⁸⁵ Lib. XIII, Comment. in Joannem. ⁸⁶ In Catal. scriptorum ecclesiast. ⁸⁷ In Catal. illustrium virorum. ⁸⁸ Hæres. 78. ⁸⁹ Lib. De hæres. ad Quodvultdeum. ⁹⁰ Lib. De hæres. et de Eccles. dog., cap. 69.

in hunc modum garrientes : « Fuit virgo ante partum, non virgo post partum. » Quanquam non satis constat, ut arbitror, hanc hæresin ab Helvidio primum excitatam ac sparsam esse, cum ante illius ætatem alii nonnulli, cujuscunque tandem nominis fuerint, hoc quoque dogma perniciose jactarint. Etenim ex Origenis⁹¹ et Hilarii⁹² scriptis deprehendimus, ipsorum etiam sæculo non defuisse, qui Mariam post partum nupsisse, ac filios peperisse, petulanter effutirent, digni certe quibuseum dicti Patres conflictarentur. Sunt qui Apollinarium quemdam senem hujus sectæ principem faciant et antesignanum : qua de re tamen Epiphanius⁹³ dubitare potius, quam certi aliquid pronuntiare videtur.

Verumenimvero sepultos istorum hæreticorum cineres, ne quid novo huic sæculo ad impietatem desit, nunc infeliciter denuo excitatos, longeque sparsos cogimur intueri. Quid enim nisi Helvidianum foetorem redolet, quod Petrus Martyr audet effutire, inter alia quæ Christiani necessario confitentur, non esse recipiendum, quod Maria semper virgo perseverarit? Magis adhuc pudenda, imo et horrenda vox est impii Lucæ Sternbergeri palam blaterantis, Mariam adeo non perdurasse virginem, ut etiam duos vel tres filios ex marito Joseph progenerit.

Nihil hoc sane sordidius, nihil impudentius vel a nefandis Judæis fugi, et Ecclesiæ veræ filiis objici poterat. Modestior est Chytræus⁹⁴, sed in eo tamen cæcutiens, quod existimet, non lædi Christianam pietatem, etiamsi Maria post Christum editum mariti consuetudinem admisisset credatur. Atque huc ille Basilii Magni verba detorquet, nihil interim aliud agens, nisi quod tacite Helvidianum dogma foveat ac defendat, quodque causæ toties damnatæ turpiter patrocinetur. Basilius⁹⁵ aperte tradit, Christianas aures offendi, si suam Maria virginitatem aliquando corrupisse dicatur : tantum abest, ut idem Basilius vel doceat, vel permittat, dogma de Mariæ perpetua virginitate cunctis arbitrarium liberumque relinqui, neque certi quidquam de illo decerni posse vel debere definiat. Eo interim tendit oratio Basiliana, quod Chytræus non animadvertit, ut qui vere sunt pietatis amantes, solliciti, anxie et curiose non excutiant ac pervestigent hujus mysterii rationem, quomodo Mater Domini post partum æque sicut ante partum, et in partu virgo illibata et integra perseverarit. Hoc enim vere divinum est opus, quod credi potest : ratione autem indagari, et verbis explicari, nedum in disputationem vocari nec licet, nec decet, ut et antea comprobavimus. Alioquin idem Basilius indignum censet, ut pii vel dicant, vel audiant, quod Genitrix Dei aliquando desierit esse virgo : ac inter alias rationes veterum traditione confirmat, Mariam

perpetuo virginem permansisse. Cæterum ea de re pluribus alibi. Ad hanc præterea classem pertinent, qui apud Polonos et Hungaros non ita pridem impie mussitare cœperunt, Joseph cum Maria non aliter, quam virum cum uxore, habuisse rem, ac procreandis liberis operam simul dedisse. En ergo tibi, Christiane lector, quam variis cuniculis et itineribus antiquus ille serpens prorepsit, eoque contendit ut Mariæ virginitatem etiam post Christum in lucem editum violet, aut sicut Ambrosius loquitur, Marianæ virginitatis divitias imminuat, ratus haud dubie, multum se de honore Christi Filii detracturum, si Matris pudicitiam in altera Eva suspectam reddere, vel ullo saltem falsi dogmatis pulvere aspergere et inquinare possit.

Quidquid vero isti ac omnes Helvidianæ sectæ symmystæ repugnent, difficile non est Mariæ causam apud æquos præsertim judices defendere, istosque convincere vanitatis. Etenim primum in Joseph atrociter peccant, quem adeo incogitantem, insulsum maleque castum et salacem videri volunt, ut in summa etiam senectute constitutus, si Epiphanius⁹⁶ sequimur, a re uxoria se non potuerit cohibere : utque libidine nescio qua flagranti concitatus, in sacrosanctum illud templum polluentum involarit, quod certo sciebat a summo Deo mirabiliter electum, plenissime inhabitatum, amplissime sanctificatum, et æterno Dei Filio unice consecratum fuisse. Quomodo igitur laus sua Josepho constabit, quam illi defert Evangelium, virum illum vocans justum sive religiosum, quem divinis etiam revelationibus dignaretur Deus, idoneumque spectatorem ac testem faceret tot miraculorum, quæ circa Christi incunabula contigerunt? Deinde, non potest istorum non insignis esse vel stupiditas, vel perversitas, quod Joseph a Mariæ complexu ante partum abstinnisse fatentur, sicut et Matthæus evidenter affirmat, eundem vero post Christum natum adeo incontinentem faciant, ut tam sanctam Virginem ad rem uxoriam sollicitarit. Quasi vero ille mentis inops, et divini timoris expers Matrem Domini contingere, et ad carnale commercium usurpare non vereretur, præsertim in qua summum illud et cœleste arcanum venerabatur, et quam tanquam cœlestem thesaurum suæ fidei concredendum tantopere suspiciebat, ut etiam cum nondum in illa divinum illud opificium agnosceret, se tamen convictu sponsæ indignum, ut multi sentiant, arbitraretur! In quem sensum dixit Epiphanius⁹⁷ : « Quomodo senex Joseph et provecæ ætatis, tanta signa et miracula audiens, non verebatur debacchari et contumelia afficere corpus sanctum, in quo habitaverat Deus? Quomodo audebat tantæ ac tali sanctæ Virgini copulari? » Ac rursus : « Post tantam et talem, tamque ingentem dispensationem, copulatum fuisse senem Virgini castæ et honoratæ,

⁹¹ Hom. 7, in Luc. ⁹² In cap. i Matth. ⁹³ Contra Antidicomarianitas. ⁹⁴ In Comment. scripto in Evang. Matth., cap. 1. ⁹⁵ Hom. De hum. Christi generat. ⁹⁶ Contra Antidicomar. ⁹⁷ Contra Antidicomar.

et vasi, quod cepit incomprehensibilem, et suscepit tale mysterium signi cœlestis, et vitæ hominum, quæ fuerit impietas hoc asseverare? »

Neque minus in Deiparam isti, quam in Joseph sunt contumeliosi, cum fingunt eam ne Virginis quidem nomine post partum dignam esse, nimirum ut hoc præclaro et proprio epitheto, quod constanter omnis illi defert Ecclesia, velut a Josepho corruptam, scelerate defraudent. Ad hæc, nescio quam levem et inconstantem feminam ex hac Virgine faciant, quæ novo et insano usa consilio id revocandum putarit, quod prius affirmarat, sancteque constituerat, se cum viro nolle congredi. Etenim angelo sincere dixerat, etiam postquam Joseph desponsata esset : *Virum non cognosco* (Luc. 1, 34), suum nempe firmum propositum et religiosum explicans votum, de quo postea disseminemus. Quod si Helvidianis credimus, Maria hujus voti pertæsa, mutavit prorsus animum, perinde ac si aperte et inverecunde diceret : Etsi Christum virgo concepi et peperit, tamen nunc demum a partu cœlibatum deseram : virum enim cognoscere, et cum Josepho rem habere allubescit. Quid porro de hac sacrosancta Virgine vel incontinentius dici, vel ineptius et absurdius fingi a perfidis potest? quæ ad sacrosanctum illud electa mysterium, in omni certe virtute sanctimoniaque progressus maximos fecit, et in qua non decrevit, sed crevit studium puritatis, ut non minus post puerperium, quam ante conceptum et partum, castam se et integram diligentissime conservaret. Quis igitur, nisi cæcus vel impius, arbitretur, quod viri complexum et carnale commercium vel amarit illa, vel sustinuerit, quæ plena Spiritu sancto, carnalem affectum omnem exuerat, quæ suum corpus ad summam puritatem compararat, quæque nitidissimum velut domicilium atque hospitium soli Deo ad summum mysterium voluerat exhibere? Scilicet venerandum hoc sacrarium, quod Sanctus ipse sanctorum sua præsentia tot mensibus habitarat, simulque consecrarat, maritali complexu vel usu ullo libidinis debuit dehonestari ! Est quidem cum sanctis omnibus per gratiam Deus, specialiter tamen Mariæ dicitur : *Dominus tecum* (Luc. 1, 28) : cum qua utique tanta ei consensio fuit, ut illius non solum voluntatem, sed etiam carnem sibi conjungeret, ac sic de sua Virginisque substantia unum Christum efficeret, ut Bernardi⁹⁸ verbis utamur. Tantum abest, ut Christianus animus Helvidianis deliriis se commoveri patiatur, et credat unquam Deiparam a partu deteriore effectam, et excellentis gratiæ plenitudine aliqua ex parte destitutam, adeoque mulierem mente et corpore violatam fuisse. Hinc Epiphanius⁹⁹ istorum impientissimum ac flagitiosissimum dogma vocat, qui sanctam hanc et beatam semper Virginem insigni afficiunt contumelia, quod tradant, illam post maximam Do-

minici adventus in carnem dispensationem carnale cum Joseph commercium habuisse. Hanc enim prænobilem illam esse Leenam, quæ pro hujus præstantissimi animalis consuetudine semel pariat : neque secundum partum admittat, Christum vero Leonem de tribu Juda dictum, et ab hac ipsa Leena matre progenitum esse. Inter alia vero sic habet idem Epiphanius : « Quomodo audent impetere impollutam Virginem, et quæ digna facta est habitaculum fieri Filii Dei, et ad hoc electa est ex multis millibus Israel, quo vas et habitaculum dignum esset in signum solum partus? »

Quid ? quod non solum de Matre, sed de Christo etiam ejus Filio male merentur, qui de tanta Virgine tam sordide ac impure loquuntur, quod Joseph viri congressus sæpe admiserit, ac multos ex illo filios procrearit. Erravit ergo, scilicet, summa illa Sapientia, non meliorem sibi Matrem eligens, quæ diu continens esse vellet et posset. Erravit, in aliis mille virginibus exornandis tam studiosus, in hac una vero conservanda negligens, quæ talem tantumque virginitatis thesaurum Deo angelisque gratum, sibi a mortali viro eripi pateretur. Erravit in hospitio apparando, cum incautus ad illam divertit, quæ summam inhabitantis Dei gratiam, dulcedinemque spiritualem degustans, ad ea quæ carnis atque libidinis sunt, adeo sese abjecit, ut quod Spiritu duce et auctore cœperat, in carne demum consummaret. Erravit denique, majorem sui sepulcri quam materni corporis rationem habere volens, cum mortuus quidem sepulcrum, in quo nullus alius unquam conditus fuerat, vel postea condendus erat, sibi soli vindicavit : vivus autem in eo utero recubuerit, qui Joseph viro ad multos procreandos filios debebat esse communis. Quis vero utcumque prudens non intelligat, Christum Dominum in honoranda Matre semper officiosum ac sedulum, hoc etiam providisse, ut materno pudori sicut ante partum, ita post partum etiam consuleret, utque templum illud sibi gratissimum, quod ipse consecrarat et inhabitaret, omni sanctitatis et integritatis genere cohonestaret? Quare sapienter hoc dixit Ambrosius¹ : « An vero Dominus Jesus eam sibi Matrem eligeret, quæ virili semine autam posset incestare cœlestem : quasi eam, cui impossibile esset virginalis pudoris servare custodiam? Cujus exemplo cæteræ ad integritatis studium provocantur, ipsa ab hujusmodi, quod per se cæteris propositum foret, munere deviare? Et quæ esset, cui majus, quam Matri Domini meritum reponeret, præmium reservaret? » Ac deinde post pauca : « Aliis promittit ut non deficiant : Matrem suam deficere patiebatur? Sed non deficit Maria, non deficit virginitatis magistra : nec fieri poterat, ut quæ Deum portaverat, portandum hominem arbitraretur. Nec Joseph vir justus in hanc pro-

⁹⁸ Hom. 2, De beata Virg. ⁹⁹ Contra Antidicomar. hæres. 78. ¹ Lib. De inst. virginis, cap. 6.

ruisset amentiam, ut Matri Domini corporeo concubitu misceretur.)

Atque huc spectat præclarum Christi in cruce pendentis exemplum, qui de Maire non minus, quam de se ipso sollicitus, eam non Joseph hujusque filiis, qui prætereundi certe non videbantur, sed Joanni, id est, Virginem virgini, commendavit. At nihil isthuc erat necesse, si Mater Domini quatuor haberet filios, ut fingit Helvidius, quorum consortio frueretur : quia vero Joanni unice commendatur, viduitas ejus et solitudo satis insinuata est. Ascribam Ambrosii ² verba, qui dictum Evangelii locum huc applicat, ut Mariæ post partum virginitas fortius astruatur, simulque contrarius Helvidianorum error luculentius evertatur. « Sane, inquit, non possumus negare, de Mariæ filiis jure reprehensum, meritoque vestram sanctitatem abhorruisse, quod ex eodem utero virginali, ex quo secundum carnem Christus natus est, alius partus effusus sit. Neque enim elegisset Dominus Jesus nasci per Virginem, si eam judicasset tam incontinentem fore, ut illud genitale Dominici corporis, illam aulam Regis æterni concubitus humano semine coinquinaret. Qui enim hoc astruit, nihil aliud, nisi perfidiam Judæorum astruit, qui dicunt eum non potuisse nasci ex Virgine. Nam si hanc accipiant a sacerdotibus auctoritatem, et videatur Maria partus fudisse plurimos, majore studio veritatem fidei expugnare contendunt. Et ubi est illud, quod scriptum est, dicente Domino ad Matrem de Joanne evangelista : *Mulier, ecce filius tuus*, et rursus ad Joannem de Maria : *Ecce mater tua*? (Joan. xix, 26, 27.) Quid sibi istud vult, quod cum in cruce Dominus positus, peccatum mundi tolleretur, pronuntiavit etiam de virginitate materna? At quid aliud dicitur, nisi ut claudat sua ora perfidia : obmutescat, ne Matrem Domini aliquo audeat temerare convicio? Testis est ergo idem arbiter, idem materni pudoris assertor, quod desponsata fuerit viro tantummodo Joseph, nulla tamen conjugalitatis coitus consuetudine thori jura cognoverit. Neque enim eam suscepturam ex Joseph filios a viri consortio separare voluisset. Sed si hoc parum est, addidit testimonium evangelista dicens, quod suscepit eam discipulus in suam. (*Ibid.*) Numquid ergo divortium fecit? Nunquid a viro abduxit et abstulit? Ergo qui hoc legit in Evangelio, quomodo quasi naufragus titubat et fluctuat? Hoc ergo testamentum Filii est de Matris integritate, hæc Mariæ locuples integri pudoris hæreditas, hic totius finis consummationis. » Ac alibi rursus eundem Evangelii locum expendens, de Joanne inquit ³ : « Ipse est discipulus, cui Mater commendabatur. Quomodo marito uxorem tolleretur, si fuerat Maria mista conjugio, aut usum thori conjugalitatis cognoverat? » Subjungit et illud ⁴ : « Quomodo extorqueri potest

virginitas Mariæ, quæ fugientibus apostolis supplicia non timebat, sed ipsa se offerebat periculis, cujus tanta gratia, ut non solum in se virginitatis gratiam reservaret, sed etiam his, quos viseret (de Baptista loqui videtur) integritatis insigne conferret? » Adeo detestatur illos Ambrosius, qui Mariæ virginitatem, postquam Christum edidit, in dubium vocant, et liberos ei plures assignant : hos ille ⁵ impios, perfidos et sacrilegos vocat. Sed et Epiphanius ⁶ eandem ex Joanne historiam repetit, ac Helvidianis opponit, significanter addens, Mariam suis filiis, si quos habuisset, aut Joseph conjugii, si superstes et ipse fuisset, vel Petro aliæ apostolo committi a Christo et tradi potuisse : soli autem Joanni id fuisse mandatum, cui dictum sit : *Ecce mater tua*, nimirum, quod hic discipulus virgo existeret : utque Maria simul virginitatis princeps, et Joannis mater juxta spiritum ostenderetur. Tum Hilarius ⁷ eos rejicit, ac homines pravissimos appellat, qui plures Mariæ filios tribuere non verentur.

Quid multis? manet et post partum virgo, et semper virgo : nullo enim modo usque ad mortem viri contactum admisit, sicut loquitur Damascenus ⁸. Aut si Chrysostomum ⁹ audire mavis, « Sancta Maria, beata Maria, Mater et virgo : virgo fuit ante partum, virgo post partum. » Cyrillus ¹⁰ in hunc modum : « Unum et solum Filium peperit sancta Virgo, nempe Emmanuelem : neque ulli alii post illum ex ipsa nati sunt. Perpetuo namque illa virginitatem conservavit. » Age vero ne queratur Helvidius, ad argumenta sua, quæ objicit, a nobis nihil responderi, levi saltem brachio obtusa ejus tela retundamus. Principio magnum ille præsidium in fratribus Domini, quorum meminit Evangelium, locat, eosque post Christum a Maria genitos esse contendit. Ubi verum esse declarat, quod nobilis ejus antagonista Hieronymus ¹¹ dixit, hominem hunc imperitissimum esse, qui toto Scripturarum pelago derelicto, ad injuriam Virginis suam rabiem contulerit. Ignorat igitur phrasin Scripturæ familiarem, juxta quam consobrini, cognati, contribules, licet communem parentem non habeant, fratrum etiam nomine continentur, quemadmodum Abraham et Loth, Jacob et Laban, cum minime germani fratres essent, se mutuo tamen fratres appellarunt. Ac pari laborat incertitia Helvidius, de *primogenito* garriens : quod vocabulum de Mariæ Filio scriptum eo detorquet, ut secundo et tertio genitos Mariæ filios fuisse concludat. Sed nugator observare debebat, non modo primum inter fratres genitum, sicut Ruben filium Jacob, sed et primum solumque genitum, et ante quem nullus alius ab iisdem parentibus editus est, in Scripturis primogenitum appellari : Christo autem nomen hoc proprie competere, sive illum a Patre, sive a Matre genitum libeat contemplari. Solus enim inde ab

² Lib. x, epist. 79. ³ Lib. De inst. virg., cap. 6. ⁴ Ibidem, cap. 7. ⁵ Lib. x, epist. 79, 80 et 81. ⁶ Contra Antidic. hæres. 78. ⁷ In Cant. 1 in Evang. Matth. ⁸ Lib. De fide orthod., cap. 15. ⁹ Hom. De Joan. Bapt. ¹⁰ In hom. ¹¹ Lib. De Mariæ virginit. contra Helvidium.

eterno naturalis est Filius Dei, omnisque creaturæ primogenitus a Paulo nuncupatur, quoniam ante omnem omnium rerum creationem genitus fuit. Idem vero cum homo esse voluit, Mariæ factus est primogenitus, quia primus et solus ex illa natus, nullum ut fratrem habeat ex eadem Matre naturaliter procreatum. Attamen sicut Pater Deus præter unum naturalem Filium, alios quoque filios obtinet adoptatos, qui passim filii Dei in sacris Litteris appellantur: ita de Maria dici potest, quod Christum Filium unum habens primogenitum ac naturalem, filios multos numeret adoptatos: quorum Pater et ipsa vocetur. Inter hos ille dilectus excellentissimus discipulus, cui Christus ipse de Maria dixit: *Ecce mater tua*. Nec desunt, qui Joannem Baptistam Mariæ filium dicant, spiritualem scilicet, quandoquidem illa parentes ejus invisens, magnam præbuit causam, ut idem in utero matris conclusus baptismo Spiritus imbueretur. Ac rursus instat Helvidius, et frigidum prorsus argumentum a mulieris origine derivatum obtrudit, quo suam Christum Patrem nunquam appellat. Ubi suo etiam more arguitur, nec intelligit sexum feminarum universum generali mulieris nomine comprehendendi, nec ab eo excludi virgines, sicut et Eva mulier dicta est, cum in paradiso virgo erat intacta. Ejusdem est farinae cavillatio ex Matthæi verbis exstructa: *Non cognoscebat eam, donec peperit filium.* (Matth. i, 25.) Ut enim Helvidio maxime concedamus, hunc sermonem de conjugali esse congressu, quod Epiphanius¹² negat: tamen vox, donec, ad certum tempus hoc loco et sæpe alibi non est astringenda. Nec enim inspicari fas est, quod Joseph sponsam a partu cognoverit, quam ante partum non attigit: sed indiget evangelista, quod neque ante partum, neque post partum, id est nunquam, Virgo Mater cognita fuerit, quoniam vox, donec, secundum idioma¹³ Scripturæ, tempus non determinat, ut inquit Euthymius, neque tempus aliquod definitum includit, Chrysostomo teste, quem et sequitur Theophylactus. Quomodo enim Joseph contigisset sanctam illam, ut idem adjungit, postquam ineffabilem partum cognovisset? Quare Paulus propheticum de Christo dictum confirmans: *Oportet illum, inquit, regnare, donec ponat omnes inimicos scabellum pedum ejus.* (I Cor. xv, 25; Psal. cix, 2.) Omitto cætera, ne postem jam pridem prostratum atque contractum vano studio persequar, adversus quem¹⁴ Epiphanius, ¹⁵ Hilarius, ¹⁶ Ambrosius, ¹⁷ Damascenus prædicare certarunt, sed nullus majorem de illo triumphum quam Hieronymus reportavit, qui Matrem Domini non solum a partu, sed perpetuam quoque virginem esse summa cum laude convicit. Recte igitur cum Ruperto¹⁸ dixeris: « Monstrum illud Helvidium totus orbis exsecratur. »

CAPUT XI.

De Mariæ desponsatione et quonam consilio hæc ipsa facta sit.

Torquet multos cogitatio, an Mariæ virginitas obfuscetur ea desponsatione, qua se viro permisit ac tradidit. Qua de re hoc loco tractare sit operæ pretium, priusquam ad reliqua huic argumento connexa procedamus, et adversariorum jacula nobis objecta repellamus. Sane Matthæus et Lucas claris verbis enuntiant, Mariam Virginem Josepho nobili viro, quia de stirpe David regia prognato, fuisse desponsatam: tempus vero, et locum, et modum aliasque circumstantias eidem desponsationi cohærentes nec attingunt, nec explicant. Veteres interim tradunt hanc Virginem post annos undecim in templo pie sancteque transactos, ex loco illo sacratiore prodeuntem, ad suos parentes in Nazareth oppido habitantes rediisse. Sic enim visum esse sacerdotibus, Mariam nubilem modo factam, diutius inter templi virgines non asservari, sed de veteri more ad contrahenda cum honesto viro sponsalia traduci oportere. Nam, ut Gregorii Nysseni¹⁹ verbis utamur, « mulieres cum sacerdotibus in templo versari, atque in sanctis ædibus conspici, neque lege permittebatur, nec res erat honesta. Deliberantes igitur sacerdotes, in hanc sententiam divinitus convenerunt, ut Virginem cuiquam viro desponderent, is vero talis esset, qui ad virginitatis custodiam aptus foret. Ad hoc autem unus aptissimus inventus est Joseph, ex eadem nempe tribu et patria, qua erat Virgo: atque is ex consilio sacerdotum puellam sponsam accepit, quæ tamen conjunctio sponsalia non est egressa. » Ac ne dubitemus, hæc verba tam vetusti, quam probati apud Græcos theologi propria esse, eadem prorsus tum a²⁰ Simeone Metaphraste, tum a²¹ Nicephoro Calixto sub dicti auctoris nomine repetuntur. Sed et²² Epiphanius meminit, Mariam seni Josepho, non gratia conjunctionis, sed propter legem sortibus ita postulantibus fuisse traditam a sacerdotibus templi Hierosolymitani, sub quorum cura Virgo nondum desponsata vixerat. Tum Chrysostomus in eundem sensum docet Mariam Virginem per sacerdotes casto Joseph desponsatam fuisse atque commendatam, ut servaretur, non conjungeretur. Vani sunt ergo Centuriatores, quorum fraudem ante deteximus, quod hujusmodi narrationis fidem velut a solo Nicephoro profectam elevare, planeque suspectam reddere conentur. Certe Judæis usitatum fuisse legimus, ut priusquam legitimum inter virum et uxorem conjugium iniretur, sponsa in sponsi domum traduceretur, ac illic nuptias aliquantisper expectaret, sicut et Chrysostomus annotavit. Unde Anselmus²³

¹² Heres. 78. Contra Antidicomar. In cap. i Matth. ¹³ In idem cap. Matth. ¹⁴ Contra Antid. heres. 78. ¹⁵ In cap. i Matth. ¹⁶ Lib. De inst. virg., cap. 5 et 6. ¹⁷ Lib. iv, De fide orthod., cap. 15. ¹⁸ Lib. i, De gloria et honore Filii hominis. ¹⁹ Orat. in die Nativ. Domini. ²⁰ In orat. De ortu et educat. Beipar. ²¹ Lib. i, cap. 7. ²² Heres. 78, Contra Antid. ²³ In cap. i Matth.

quoque scripsit : « Desponsatio fiebat per aliquod tempus ante assiduam cohabitationem, et interim erat sub custodia mariti sui uxor, et frequenti visitatione, donec solemnia nuptiarum celebrarentur. » Existimant præterea nonnulli, inter quos Gersonem numero, desponsationem inter Mariam et Joseph primum Hierosolymis contigisse, ac deinde sive in Joseph, sive in parentum Mariæ domo, aliquem familiarem sponsi et sponsæ convictum successisse, priusquam sollemnis ille nuptiarum ritus de more gentis celebraretur : qui tamen connubialis contractus non accesserat, nisi salutata cognata in ædibus Zachariæ, postquam Joseph de redeuntis sponsæ pudicitia dubius atque sollicitus, simul et ejusdem innocentiam et fœtum in illa divinum ex angelo intellexit, omnemque deposuit suspicionem. Sic enim ad illum nocte dictum est : *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam* (Matth. 1, 20) : *quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* (Luc. 11, 5.) Ubi Maria conjux vocatur, non propter rem uxoriæ, sed ex prima fide desponsationis, quoniam consuetudo Scripturarum est, quod sponsi etiam viri, et sponsæ vocentur uxores, Hieronymo²⁴ teste. Fuit autem sponsa Maria ideo et sanctius et admirabilius jucunda suo viro, quia etiam secunda sine viro, prole dispar, fide compar, ut loquitur Augustinus²⁵.

Cæterum idem Augustinus verum legitimumque matrimonium inter Mariam et Joseph agnoscit, ac sæpe prædicat, quocum multi veteres haud satis convenire videntur, quia solam et primam illam in sponsalibus conjunctionem admittunt, hosque conjuges ad nuptias et matrimonium nunquam pervenisse contendunt. Unde apud²⁶ Abdiam legimus : « Joseph desponsatam, verum minime nuptam Mariam Virginem habebat. » Idem affirmat²⁷ Epiphanius, nec dissentit²⁸ Cyrillus Hierosolymitanus, cujus illa vox est : « Maria Mater propter solam desponsationem uxor Joseph vocabatur. » Hieronymus vero tractans illud evangelistæ : « *Consurgens Joseph accepit puerum et matrem ejus* » (Matth. 11, 14), hoc adjicit : quasi nutritius esset, non maritus. » Notat præterea Euthymius²⁹, Mariam a Joseph non ad nuptias, sed ad custodiam accipi. Quæ proinde si uxor Joseph aliquando dicitur, uxor seu conjux non nisi sponsæ loco usurpatur, sicut post³⁰ Hilarium etiam docet Theophylactus, nimirum ut prægnans Virgo rectius omni suspicionem incontinentiæ liberetur, nec ab ullo vitata esse credatur. Quid multis? Horum Patrum sententia ut cæteros prætermittam, Christus non ex conjugata vel maritata, sed ex desponsata duntaxat virgine voluit nasci. Alii vero cum Augustino³¹ judicant, et evangelicis verbis magis esse consentaneum ducunt, ut et nuptias et conjugium Mariæ et Joseph attribuamus. Nec enim fallaciter ad Jo-

seph ab angelo dictum esse : *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam* (Matth. 1, 20) : nec temere scripsisse Lucam, profectum esse Joseph in Bethleem, *ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore prægnante.* (Luc. 11, 5.) Tum sæpe alias Joseph Mariæ virum sive maritum, et hanc vicissim uxorem Joseph, ambosque Christi parentes licet castissimos, ob fidele conjugium in Evangelio nuncupari. Igitur Augustinus³² manifeste testatur, in eisdem Christi parentibus omne nuptiarum bonum, prolem scilicet, fidem et sacramentum impleri.

Cæterum hæc Patrum dissensio, qualiscunque demum ea videatur, hac poterit ratione componi, si Mariæ conjugium ut perfectum et imperfectum aliter atque aliter consideretur. Perfectum quidem, quoniam prole optima coonestatum, neque adulterio pollutum, aut ullo distractum divortio, sicut Augustinus est interpretatus, cum omne nuptiarum bonum tribus illis partibus prole, fide et sacramento definivit. Imperfectum vero, quoniam Joseph et Maria duo in carne una nunquam fuerunt, neque fructum sive prolem ex conjugio utrinque consummato, ut vocant, sibi quærendam putaverunt, neque divinam illam Christi et Ecclesiæ copulationem ipsa corporum commistione, quæ tanti mysterii sacrum est signum, ut cæteri conjuges, expresserunt. Proinde qui Mariam nuptam sive maritalem negant, ex vulgi more loquuntur, matrimonium nempe non consummatum pro imperfecto deputantes, ut omnem hoc modo incontinentiæ suspicionem excludant, ne quis putet alioquin hos duos conjuges a nuptiis statim, vel ab ipso etiam virgineo partu ad carnale commercium transiisse, et ex virginibus non virgines, sicut impii Ebionitæ et Helvidiani gariunt, per ipsum usum conjugii unquam factos esse. Ad hunc modum verbis quidem discrepant, re tamen ipsa consentiunt Patres, et uterque sensus adductus evangelicæ consonat veritati, quæ Mariam partim ab aliis vulgariter nuptis et conjugatis feminis dirimit (nulla enim simul ante partum et in partu virgo et conjux inventa est), partim legitimam illam Josephi uxorem asserit, quam ipse non solum sibi desponsatam, sed etiam post acceptum in somnis oraculum conjugis loco acceperit tenueritque.

Ut autem præsentī loco de horum sanctissimorum conjugum desponsatione duntaxat agamus, excutienda inprimis est questio, quis Mariæ affectus, quod propositum fuerit in ipsa desponsatione, an aliarum more sponsarum viro nubere, sequē totam in ejus potestatem tradere voluerit, ut etiam cum illo rem habere consentiret. Hoc si factum est, multum illa quidem de proposito et integritate virginali remisit, et animo saltem casta esse desiit, quæ liberorum causa sive sponsalia, sive nuptias

²⁴ Lib. 11, in Matth. ²⁵ Lib. De nup. et concupisc., cap. 14. ²⁶ In Vita Bartholomæi apostoli. ²⁷ Hæres. 78. ²⁸ Catech. 12. ²⁹ In cap. 1 Matth. ³⁰ Comment. in Matth. ³¹ In cap. 1 Matth. ³² Lib. 1, De nuptiis et concupisc., cap. 11.

um viro contraxit, ideoque perpetuæ virginitatis eundem fortasse amisisse videatur. Ac tale quidem non modo sentiunt, sed etiam publice docent secularii, ex quibus non postremi sunt Centuriatores³³, his verbis ratiocinantes : « Testatur Lucas, Mariam desponsatam fuisse viro : quæ res nequaquam per jocum aut simulate fieri potuit. » Et Irsus : « Evangelistæ certo affirmant Mariam Josepho in conjugem fuisse desponsatam : unde quid constet, ita utrumque Joseph et Mariam fuisse affectum, ut statuto tempore, more aliorum conjugum voluerit liberos dante Deo procreare. Alioquin et evangelistæ certissime rerum talium testes iter fuissent locuti. » Atque hic isti, ut in plebsque aliis, magistrum sequuntur Bucerum³⁴, qui similem et æque castam de his conjugibus sententiam tulit. Cum enim Matthæus de illis dixerit : *nequam convenirent*, aut juxta Syriacam interpretationem : *Priusquam societatem inirent, inuenta est in utero habens de Spiritu sancto*, existimat Bucerus, his verbis declarari, Joseph et Mariam, cum inter se connubium contraxerunt, id id futurum fuisse ratos. A qua sententia aliquos novatores arbitror non discedere, cum in fere convenient omnes, ut Marianam historiam ad ænis judicium vulgique morem libenter revocent commodentque. Hinc Petrus martyr³⁵ argutatur, Mariam juxta cursum atque morem aliarum ejusdem gentis virginum nupsisse, et in viri congressum consensisse. Quid enim aliud vel dicerent vel ferrent novi sanctæ castitatis hostes, ac iidem apud inceptus improbi assertores, nisi ut ex castissimis conjugibus non castos faciant, illisque carnalis commercii appetitionem aslingant?

Ubi non moramur sane, quis mos et affectus erit puellarum sive virginum veteris Synagogæ, ex viris haud dubie desponsatarum atque nubentium, sobolis fructum jactura virginitatis libenter prætererent, tantoque se feliciores in Ecclesia, quocumque in conjugio esse arbitrarentur. His in quotidiano, fortassis etiam in deliciis fuit, vivere et videri, amare et amari, virorum simul et verborum capi dulcedine, ac illis amantium serere affectibus, qui cum perfecta castitate pugnant, in lubricam illam puellarum ætatem facile cant. Nam et Isaias nobis Judaicas puellas ita pingit ut satis ostendat, non minus eas quam omnes, luxu, molliæ, lascivia diffluxisse, omnisque ad expugnandam pudicitiam telis et laqueisabolicis abundasse, atque adeo a vanissimis meretriciæ voluptatis blandimentis vix sese abstulisse. *Elevatæ sunt, inquit, filiæ Sion, et ambulaverunt extento collo, et nitibus oculorum : ibant plaudebant et ambulabant et pedibus suis composito gradu incedebant (Isa. 11, 16)*, ut cætera quæ sequuntur, prætereamus. Quod compositum et luxurio-

sum genus virginum Judaicarum si non laudatum, at certe quidem permissum ab illis fuit parentibus, qui legis benedictionem uteri fecunditate, liberorum copia ac externo splendore metiebantur, quique carnalibus ac terrenis rebus affixi, nihil fere sublimè saperent : spiritualia vero studia fastidirent, et in egenis illis mundi elementis, ut Paulus loquitur prorsus detinerentur. (*Galat. iv, 9.*) Quam igitur indignum, quam stolidum istorum phantasma est, qui hoc veluti fundamento nituntur : Aliæ puellæ Judaicæ sic factitabant, sic vivebant, hoc carnis affectu præditæ sua sponsalia celebrabant, et nuptias contrahabant. Idem ergo de Maria judicari par est, Maria, inquam, inde ab ipso ortu præ puellis reliquis benedicta, in qua caro adversus spiritum non concupiscebat, non turpitudinis idola efformabat, nec ullius libidinis æstum, pruritus vel sensum experiebatur. Nam et Cyprianus³⁶ palam affirmat, quod in Maria legem mentis lex carnis non infestaverit, et rebellio nulla quietem spiritus affligerit : cum Virgo esset tam casta, tam pura, sancta, perfecta, ut virginitati ejus, quemadmodum a Basilio Magno³⁷ scriptum est, nihil æquale, et ad effectum Spiritus sancti excipiendum nulla inter homines paritas aptior potuerit reperiri. Valeat igitur et in æternum exsulet profana istorum novitas, qui nihil nisi vulgare, et puellis dignum Judaicis, quodque ad cogitationes amantium pertinet, in sanctissima Virgine fabricantur.

Falluntur autem crassi homines, quod Mariam ignorent Virginem sub lege viventem, et supra legem tamen philosophantem, quæ et Spiritu et carne sancta, id est prorsus Evangelica, jam tum esse cœpisset, cum Evangelium a populo nondum auditum, neque ab apostolis scriptum usquam exstaret. Unctio enim de omnibus Mariam docebat, ac sermo Dei vivus et efficax ante magister illi, quam Filius factus est, priusque mentem illius instruxit, quam carnem induit, ut scite Bernardus³⁸ affirmat. Cur igitur, inquit, si virgo permanere statuit, cum viro sponsalia contrahere, aut etiam nuptias inire decrevit? Multas quidem ejus rei rationes afferunt Patres, sed quorum nullus meminit, Virginem in animum vel tenuiter induxisse, quod ad corpus cum viro commiscendum, et ad liberos ex illo procreandos Josepho sese adjunxerit. Præcipuam vero despondendi causam in eo statuere licet, quod generosa et obediens Abrahæ filia divinæ voluntati, qua nihil in terris habebat antiquius, omni ex parte satisfaceret. Ea voluntas postulabat, ut per hanc occasionem manifestata viri genealogia, ipsius etiam Virginis origo et stirps ab omnibus cognosceretur. Fuit et famæ Virginis consulendum, ne alioquin gravida facta, cum uterum gestaret e Spiritu sancto, male apud vulgus audiret, ac impudica femina

³³ Cent. 1, lib. 11, cap. 40. ³⁴ In cap. 1 Math.

³⁵ Lib. Contra Schmitem. ³⁶ Serm. De Nativ. Christi.

³⁷ Hom. De hum. Christi generat. ³⁸ Hom. 3, De beata Virg.

reputaretur, quæ non expectato marito præmature scortata fuisset. Egebat præterea tutore et adjutore, cujus auxilio et apud Judæos, et inter Ægyptios, præsertim rebus adversis ingruentibus, sublevaretur. Has quippe rationes tradit ³⁹ Hieronymus, ⁴⁰ Origenem, ut puto, secutus : ab utroque non multum dissentit ⁴¹ Basilii Magnus, cui ⁴² Bernardum adjungo, breviter quidem, sed apposite ita scribentem : « Necessario desponsata est Maria Joseph, quando per hoc et a canibus sanctum absconditur, et a sponso virginitas comprobatur, et virginitas tam verecundiæ parcitur, quam famæ providetur. » Nec desunt, qui plures ejusdem desponsationis causas adducant, sed nullus veterum novis, ut dixi, favet adversariis, qui adeo de uxore ducenda et gignendis liberis solliciti esse solent. Unum Ambrosium ⁴³ præterire non possum, qui inter alias rationes ad hoc institutum et illam notatu dignam affert : « Maluit Dominus aliquos de sua generatione, quam de Matris pudore dubitare. » Tanta Christo cura fuit maternum honorem vindicandi, ut suam quoque dignitatem aliquando negligere videretur.

Cæteram non exiguam hallucinandi causam præbet sectariis, quod initium et finem hujus desponsationis, quæ inter Mariam et Joseph, ut inter nullos conjuges alios intercessit, parum accurate perpendant. Initium ex divina revelatione pendebat, quæ Mariam quidem de rebus agendis, ut ante diximus, frequenter instruens, nunc etiam certam reddiderat, sponsum, cui nuberet, castum fore, eumque nihil carnalis commercii a se sponsa desideraturum, sicut postea pluribus ostendimus. Finis vero hujus desponsationis supra monstratus est, ac potissimum ad Mariam virginitatis custodiam, simulque ad summum illud mysterium pertinebat, quod in Christo parvulo sub talis conjugii specie celari ac promoveri debebat. Eleganter enim a Bernardo ⁴⁴ dictum est, quod conceptus sine semine operiatur matris desponsatione. Permultum igitur inter Mariam et qualescunque Judæorum puellas interest, quibus longe dispar initium, ac finis plane diversus contigit tempore desponsationis, per quam singulæ sponso tradunt sui corporis potestatem, nihil sane minus, quam de continentia sive virginitate servanda cogitantes. Verum ut certius constet desponsæ Mariæ consilium, sicut diximus, ab omni concubitu alienum exstitisse, Hugonem Victorinum ⁴⁵, utpote non vulgarem theologum, qui suo sæculo alter Augustinus dici haberique meruit, in medium producemus. « Virum quidem habere Virgo consensit, ut propositum suum celaret, vel quia parentibus nuptias imperantibus inobediens esse timuit, spe quam apud Deum habebat, non dubia, quod eam custodiret. Suscepit ergo conjugium, sed

non mutavit virginitatis propositum. De virginitate siquidem ejus hoc pie fides et pietas fideliter confitetur, quod ejus perfectionem non imminuit conjugalis consensus, sicut ipsius castitatem non violavit conceptus, nec integritatem abstulit partus. Spontaneus enim consensus inter virum et feminam legitime conjunctos, quo uterque alteri debitorem sui se spondet, iste est, quo conjugium est ipsa videlicet societas tali consensu foederata, quæ altero vivente, alterum ab altero non dissolvit. Est et alius consensus, commercii videlicet carnalis ad invicem exigendi atque reddendi, similem inter virum et mulierem constituens pactionem, comes non effector conjugii, officium, non et vinculum : qui et ipse cum utroque pari voto suscipitur, par necesse est et voto teneatur. Sed hujus debita necessitas illos conjugatos ad invicem sibi non subjeit, in quibus dum sanctificaretur conjugium hujus operis consensus non præcessit. Nec tamen hoc officio cessante veritatem seu virtutem conjugii cessare credendum est, imo potius tanto verius ac sanctius esse conjugium, quo non libidinis ardore, sed solo charitatis nexu fundatum est. Quid enim in concupiscentia carnis conjugium sanctum esset, et in charitate non esset? Absit. Sed multo verius ac justius sanctum ac verum dicitur, ubi nihil habet castitas unde erubescat, sed charitas unde gloriatur. »

In quibus verbis eximio theologo sane digni multa sunt solerter observanda, quæ ad rem præsentem maxime pertinent. Primum est, inter Mariam et Joseph non modo sponsalium, sed et conjugii fœdus intercessisse, verum ut illis fuerit ac legitimum matrimonium, utque hic vir sive maritus, illa uxor proprie in Evangelio appelletur. Id quod Augustinus ⁴⁶ plane confirmat, ut diximus, cum omne nuptiarum bonum, prolem, fidem, sacramentum in Christi parentibus impletum esse testatur, etiamsi nullus accesserit concubitu nuptialis. Alterum est, conjugium a Maria sic esse susceptum, ut nihil remiserit de proposito virginitatis, quod mirabili usa consilio integrum et perfectum usque conservavit, spe certa divi adfuturi præsidii sese sustentans ac fulciens. Unde cum Gabriel angelus parituram illam prænuntiavit, ipsa rem prorsus novam et alienam se audi monstravit, ac licet Josepho desponsata esset, tamen ut firmum suæ virginitatis nunquam violandum propositum declararet, diserte respondit : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco* (Luc. 1, 34) sicut sequenti capite pluribus disseremus. Tertium est, quod tametsi viri et femina consensus in omni conjugio requiratur, et ad conjugale vinculum se morte dirimendum utrumque conjugem astringit, tamen consensum in conjugalem congressum si in carnalem, ut vocant, copulam, in hoc Mar

³⁹ Lib. Contra Helvid. et in cap. 1 Matth. ⁴⁰ Hom. 1 et 3, in divers. ⁴¹ Hom. De hum. Christi generat. ⁴² Hom. 2, De B. Virg. ⁴³ In cap. 1 Luc. ⁴⁴ Serm. 4, in Vigilia Natalis Domini. ⁴⁵ Lib. perper. t. virginit. Mariæ. ⁴⁶ Lib. De nup. et concupiscent., cap. 11.

conjugio defuisse. Postremo ex adductis Hugonis Victorini verbis colligi potest, non solum in Joseph et Maria, verum etiam in aliis conjugibus laudantur esse pietatem, cum ex mutuo consensu decernunt, sive ad tempus, sive in perpetuum in casto et virginali conjugio perseverare, ut illic nulla libido, sed sola charitas regnet. « Hæc enim beatorum conjugia judicanda sunt, si Augustino ⁴⁷ credimus, quæ sive filiis procreatis, sive ista etiam terrena prole contenta, continentiam inter se pari consensu servare potuerint. » Neque tamen hæc eo spectant, ut aliorum theologorum sententiam epudiemus, qui cum Thoma ⁴⁸ censent, Virginem ex familiari divini Spiritus instinctu desponsari voluisse, suumque corpus viro tradidisse, cum non dubitaret, divina ope salvum sibi fore propositum virginitatis, nunquam ut ad carnalem copulam perveniret : et quoniam hoc divino commisit arbitrio, illam licet conjugio assentientem, tamen nulla ex parte jacturam fecisse virginitatis. Itaque hinc rursus adversarii confutantur, qui Mariam velut absolute ac expresse in carnale commercium consentientem, reliquis puellis nubentibus videtur exæquant.

Cæterum in eo magnus est consensus theologorum, ut vulgo receptam illam confirment sententiam ⁴⁹ : Solus consensus, non coitus matrimonium facit. Etenim conjugalis ille congressus non ad assentiam, ut in scholis dicunt, sed ad usum conjugii, atque ad fragilitatis humanæ remedium, liberumque solatium potius quam ad matrimonii institutionem proprie pertinet. Quare nec Ambrosius ⁵⁰ dubitare dubitavit : « Desponsata viro Mater Domini, conjugis nomen accepit. Cum initiatur conjugium, in conjugii nomen asciscitur : non enim defloratio virginitatis facit conjugium, sed pactio conjugalis. Cum jungitur puella, conjugium est, non cum virili commixtione cognoscitur. » Verum igitur matrimonium etiam inter illos Augustinus ⁵¹ agnoscit, qui procreationem liberorum nec quærent, nec sperant, sola interim animorum conjunctione contenti. Quod re hujus sacri vereque virginalis conjugii, quod inter Joseph et Mariam celebratum est, magnam rationem veteres habuere, ac illustre hoc exemplum Christianis etiam conjugibus proposuerunt. Sic enim de illo, ut cæteros præteream, disserit Augustinus ⁵² : « Hoc exemplo magnifice insinuatur libelibus conjugatis, etiam servato pari consensu posse permanere voverique conjugium, non per isto corporis sexu, sed custodito mentis affectu. » Et alibi rursus ⁵³ : « Absit, inquit, ut inter illos vinulum conjugale rumpatur, imo firmitus erit, quo agis ea pacta secum inierint, quæ charius concorsque, servanda sunt non voluptariis corporum nexibus, sed voluntariis affectibus animorum. » Ac postea : « Cur ergo non conjuges qui ex consensu

concumbere desinunt, si manserunt conjuges Joseph et Maria qui concumbere nec cœperunt ? »

Ubi operæ pretium facturi videmur, si ad præsens institutum illustrandum eos proponamus conjuges, qui velut Mariæ et Joseph spectatissimum æmularentur exemplum, et simul sectariorum istorum in deprimendo cœlibatu audaciam coercerent, perpetuam in connubio virginitatem servare, sincereque colere voluerunt. Ex horum numero fuerunt Henricus imperator ejus nominis secundus, qui et Claudius appellatur, ejusque conjux Chunegundis Augusta, juvenes licet et principes cum genere, tum virtute illustrissimi. Quare cum idem Henricus morti se proximum cerneret, Chunigundem uxorem et propinquos ejus accivit, eosque intuens : « Recipite, inquit, quam mihi, tradidistis virginem vestram. » Præterea suum in conjugio cœlibatum pure conservarunt Valerianus et Cæcilia, insigne par Romanæ nobilitatis, Julianus item Antiochenus et Basilissa, non modo religionis, sed et martyrii gloria percelebres. Eandem virginitatis laudem Eduardus, Britannorum rex et uxore ejus Editha, non obscuræ sanctitatis conjuges, mirifice coluerunt. Tum præter Amonem Ægyptium Eduardus III Anglorum rex, sicut et Vandesillus comes Palatinus, qui sub Dagoberto rege floruit, ac demum Almericus Pannonius, Stephani regis filius, non immerito inde laudantur, quod illis tam chara ob Christi amorem continentia fuerit, ut Veneris nescii, habuerint quidem, sed non attigerint unquam uxores, utpote cum quibus veluti sororibus, pudicitiae integritatem (o eunuchos evangelicos) intemerate servarunt. His adjungi meretur Alfonsus Aragoniæ rex, casti cognomine honoratus, conjux et ipse nobilis, atque fidus uxori, sed qui ad se pertinere putavit apostolicum dictum : *Bonum est homini, mulierem non tangere ; et qui habent uxores, tanquam non habentes sint.* (I Cor. vii, 1, 29.) Neque dissimilis Theophanes fuit, qui cum ad sponsam nocte nuptiarum ingressus esset, et animi puritatem omni corporeæ voluptati anteponeret, tam piam ac efficacem in thalamo vel doctorem vel coilectorem se præbuit, ut sponsam continentiae suæ sociam et fecerit, et retinuerit semper. Eadem integritas in Eghardo et sanctissimæ viduæ Birgittæ filia Catharina splenduit, conjugium illis tam sancte ineuntibus, ut perpetuam pudicitiam Christo pie oblatam juramento confirmarint, ac seorsum tota vita cubarint.

Quid porro sanctus et illustris Galliæ comes Elzearius ? qui sub Carolo II, Hierusalem Sici-liæque rege clarus est habitus, et cui æque nobilis ac pia Dalphina virgo sponsæ loco contigit in urbe Massiliensi. Non sat illis visum est virginitatis virtutem in aliis suspicere, sed et ipsi admirando consilio ducti, quoniam casti ad

⁴⁷ Lib. 1, De serm. Domini in monte, cap. 14. ⁴⁸ In part. iii, quæst. 19. ⁴⁹ 27 quæst. cap. Matrimonium et cap. Sufficit. ⁵⁰ Lib. De inst. virg., cap. 5. ⁵¹ Lib. De bono conjugali, cap. 3. ⁵² Lib. ii, De consensu evang., cap. 1. ⁵³ Lib. De nupt. et concup., cap. 11.

conjugium accesserant, suæ virginitatis florem nulli præterquam Jesu Nazareno offerre, consecrare, servare voluerunt. Itaque sacram ædem adiere, suas Deo preces effudere, et post sanctissimum Christi corpus reverenter acceptum, flexis genibus, junctis manibus, erectisque in cælum animis vota in hunc modum præeunte sponso diserte fecerunt: « Domine Jesu Christe, a quo bonum omne et donum proficiscitur, ego peccator fragilis et infirmus sine tuo speciali dono non possum caste et continenter vivere: sed de tuo singulari adjutorio confidens, voveo et promitto tibi et sanctissimæ Matri tuæ atque omnibus sanctis, toto tempore vitæ meæ me caste victurum, et virginitatem servaturum, quam hucusque tua benignitate in me custodivisti. Atque hujus promissionis exsequendæ causa paratus sum, quascunque afflictiones et pœnas, atque etiam mortem ipsam perpeti. » En tibi singularem professionis formulam vel a veteribus acceptam, vel sapientissime quidem excogitatam, certe ab omni elatione et præsumptione alienam, sanctæ autem magnanimitatis refertam, ac illis demum pulchre congruentem, qui Mariam et Joseph imitantes, ex mutuo consensu casti esse et manere conjuges volunt. Rarum isthuc quidem, nec omnibus commendandum, sed quo rarius, eo charius Deo laudabiliusque conjugium quod non carnis libido, sed sincera in Christo dilectione conciliat, sanctaque non corporum, sed animorum conjunctio in evangelica castitate confirmat, ut ambo veluti sacrum pretiosumque munus ex communi voluntate Deo reverenter offerant fideliterque persolvant. Quis vero neget, illis quos diximus, ingentem erga Deum fidem suppetivisse, paremque prudentiam et fortitudinem in illorum votis Deo nuncupatis apparuisse, utpote qui toti e Christo casti consilii seminatore penderent, ac divina illius virtute subnixi confiderent, suæ castitatis fragrantiam velut a candidis liliis profectam, in cœlis etiam ut coram Deo suaviter redoleret, esse valituram? Prætermitto plura id genus exempla, quæ apud ⁵⁴ Hieronymum, ⁵⁵ Augustinum, ⁵⁶ Paulinum atque ⁵⁷ Palladium referuntur, illisque laudem immortalem pariunt, qui suum conjugium continenter casteque traduxerunt, sponte id offerentes Domino, quod lege non debebatur, dum vellent sibi non licere, quod cum suo detrimento, ut Augustinus ⁵⁸ loquitur, licuisset. Est ita quidem, ut alteri conjugum post consummatum, ut vocant, matrimonium, absque alterius consensu vovere continentiam nec liceat, nec deceat expediatque, quandoquidem corpus suum non in propria, sed in conjugis sui potestate habet constitutum, ut petenti debitum negare non possit, sicut Paulus perspicue docet. Verumtamen, cum vir et mulier sibi consentiunt, et concordii voluntate perpetuam continentiam vovent, tum vero tanquam sacrificium in

odorem suavitatis super altare fidei vero ac summo Deo in templo sui cordis offerunt, uti scriptum reliquit Fulgentius ⁵⁹, eamque continentiam servare perpetuo debent. Ac ne frustraneam levisque momenti hanc promissæ castitatis observationem esse putemus, constanter Augustinus ⁶⁰ affirmat: « Continentes vel mares, qui defunctis uxoris, vel feminæ quæ defunctis viris, vel utrique qui pari consensu continentiam Deo voverunt, sciant sibi quidem mercedis amplius deberi, quam conjugalis castitas possit. »

Igitur si rem æqua lance perpendimus, quod multis aliis conjugibus, et summo quidem vitæ splendore, generisque nobilitate florentibus largiri cogimur, an id Mariæ et Josepho adimemus? Illi sponsalia contraxerunt, nuptias celebrarunt, vitamque omnem in conjugio transegerunt, atque in sanctæ tamen continentiae studio non inflexerunt animos, adeoque multo illam et illustriorem, Deoque summo gratiorem, et posteris admirabiliorem effecerunt. Ergone Virgo sacrosancta conjugium iniit tam inauspicato, ut non pauci palmam illi præriperent, ipsamque simul et sponsum Joseph castimonie proposito superarent? Quasi vero non illa princeps et decus virginitatis exsistat, cujus vitam non modo virgines, sed et vidui et viduæ, et conjuges omnes, tanquam exemplar omnis pudicitiae propositum, debeant intueri. Omnibus illa quidem omnia facta est, ut omnes ad suæ castitatis maximarumque virtutum exempla provocaret et adduceret: virginibus modestissima virgo, viduis religiosissima vidua, nuptis castissima nupta est. Cæterum in eo excellit vel maxime, quod prima insuetam hanc omnibus retro sæculis rationem et viam virginitatis ingressa sit, quodque prima in conjugio supra humanum morem vixerit, nullo carnis usu, angelica vita, ut custodem suæ pudicitiae sumpserit, non virum: quæ quoniam miracula erant, ideo majore miraculo, stupente natura, Filium mundo edidit. Quæ priusquam Josepho nuberet, aut certe antequam a Gabriele salutaretur, suam Domino virginitatem consecravit: quod verbis quidem expressis factum esse notavit Abdias ⁶¹, ut postea suo loco dicemus. Non enim angelo responderet: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* (*Luc. 1, 34*) nisi Deo virginem se ante vovisset. Sed quia hoc Israelitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro justo, non violenter ablato, sed potius contra violantes custodituro, quod illa jam voverat, ut Augustinus ⁶² luculenter affirmat. Ubi non solum ille de cordis, sed etiam oris voto haud dubie loquitur, eoque gravior et acceptior virgo fuisse dicitur, quod virginitatem Deo perfecte dicasset. Hic enim firmum animi propositum, quibuscunque tandem verbis expressum, Mariæ tribuere par est, quam divina bonitas

⁵⁴ In Epist. ad Rusticum. ⁵⁵ Epist. 45, ad Arment. ⁵⁶ In Epist. ad Aprum. ⁵⁷ In histor. Lausiaca. ⁵⁸ Epist. 45, ad Arment. ⁵⁹ Epist. 1. ⁶⁰ Lib. De bono conjugali, cap. 25. ⁶¹ In Vita Bartholomæi. ⁶² Lib. De sancta virginitate, cap. 4.

in re tanti momenti fluctuare minime pateretur, et quæ certum immotumque voluntatis suæ decreverum, ne ad virum scilicet unquam accederet, neve iberos gigneret, sermone clarissimo præ se tulit, deque ut postea convincemus, constanter angelo renuntiavit.

Sed enim sive Mariæ votum fuerit conditionale, sive, ut multi cum Scoto existimant, absolutum, sive ante suam desponsationem, sive postea se virginem Deo dicarit, illud extra omnem manet controversiam, et apud veteres quidem in confesso est, Mariam animo et corpore virginem usque perseverasse, neque in actum carnalis copulæ unquam explicite, ut inquirunt, consensisse. Præterea inter doctos convenit, uti supra indicavimus, verum conjugium esse posse, si conjugaliter inter sponsum et sponsam consensus intercedat, ut hic procul dubio intercessit, etiamsi ad nullum congressum veniatur, sed aut virginitas, aut continentia ex voto, vel sine voto utrinque perpetuo retineatur. Quid enim matrimonium aliud esse dicemus, nisi, ut omnes affirmant, maris et feminae conjunctionem, quæ individuum vitæ consuetudinem servet, etiamsi nullus conjugaliter congressus accedat? Rursus cur Mariæ idem accidisse miremur, quod de sancta Cælia vetus et probata narrat historia, virginem hanc ante votum virginitatis Deo nuncupatum, viro Valeriano nupsisse, sive revelatione demum, sive inspiratione divina confirmata credidit, nullum inde castitatis suæ detrimentum, sed fructum potius, ut res ipsa docuit, consecuturam esse. Etenim eorum nuptiarum occasione contigit, ut sapiens virgo sponsum eundem et fidei et castitatis, adeoque martyrii sibi collegam et socium faceret, utque sponsi fratrem Tiburtium simul ad Christi fidem perduceret, qui et ipse martyrii lauream cum illius Christiani dogmatis professione conjunxit. Firmum igitur et fixum manet illud, quod ex Hugone produximus: Suscepit Maria conjugium, sed non mutavit virginitatis propositum. Virum habere consensit, sed conjugaliter ille consensus virginitatis perfectionem in ea non imminuit, quæ non secundum legis rationem, et ultra virginum aliarum exemplum, ex inspiratione et operatione divini Spiritus sine carnale viri commercium fugiebat, ut cor mul et corpus Deo summo impollutum offerret, atque sane admodum probabile, quod non obscuri omnis theologi jampridem docuerunt, Mariam cum Joseph non solum de conjugali societate ineunda, sed etiam de castitate servanda inde ab initio convenisse, ut in his castissimis conjugibus impleretur, quod Isaias in spiritu præviderat atque prædixerat: *abitabit juvenis cum virgine, et gaudebit sponsus per sponsam.* (Isa. LXII, 5.) Etenim si propter brevitatem temporis, quod in arcto est, sic debent viri habere uxores suas, tanquam non habeant;

quanto magis inter sponsum et sponsam erit sancta conjunctio? ut eundem locum Hieronymus ⁶³ interpretatur. Verum hæc pluribus persequi non attinet, cum de Mariæ voto et sponso ejus Joseph peculiarem disputationem instituamus.

Ex quibus haud difficulter quilibet judicabit, insulsam et futilem esse ratiocinationem, qua Centuriatores in hunc modum arguantur: « Si Joseph et Maria more aliorum conjugum congredi nolissent, evangelistæ aliter fuissent locuti. » Quod argumentandi genus, quoniam ab inficiatione peti- tum est, apud eruditos quidem parum habere ponderis potest, licet eo sectarii frequenter utantur, imo et mirifice delectentur. Adde, quod isti cavillantes rem pudendam faciant, qui suum telum ex Helvidianorum pharetra depromptum, et jam vetustate quasi consumptum, nunc iterum in Catholicos ejaculantur, ne ignoremus scilicet, sub quibus signis militent novi Antimariani. Etenim Helvidius ⁶⁴, ut Mariæ virginitatem in dubium revocare planeque labefactare posset, ad Evangelii verba provocans, in hunc modum ratiocinatur: « Ecce habes in Evangelio desponsatam, non commendatam, et utique non ob aliud desponsatam, nisi quandoque nupturam. » Conglomerat deinde Scripturæ loca, sed perperam intellecta, quibus persuadere conatur, Mariam nec affectu, nec re ipsa virginem perstitisse, imo eam etiam ex conjugis Josepho multos filios, qui fratres Domini ab evangelista dicantur, genuisse. Quid enim tam absurdum, tam pestilens ac impium videri potest, quod ex Scripturæ verbis confidenter arreptis et scelerate detortis, hæretici non astruere et stabilire laborent? Nihil unquam pene de suo proferunt, quod non etiam Scripturæ verbis adumbrare audeant: sed tanto magis cavendi et pertimescendi, quanto ad suas artes occultandas ingeniosiores et versutiores existunt. Callidi et astuti artificio quodam utuntur, inclusam perniciosam corruptelam exquisitorum verborum velamine contegunt, subre- punt nomine blandientis, occidunt specie religionis, ut verbis Hilarianis ⁶⁵ utamur. Prostratus autem humi jaceret Helvidius, nisi essent hodie, qui una cum Centuriatoribus eum in pedes erigerent, ac novam aciem ad Matrem Domini hostiliter oppugnandam instaurarent. Ex quorum sunt numero, qui specie et nomine desponsationis non tam, ut vereor, inscite, quam nequiter abutuntur, simulque novam et in Ecclesia inauditam hactenus opinionem invehunt, Mariam quo tempore viro desponsata esset, firmum et certum virginitatis propositum non habuisse. Qua de re jam supra copiose dictum est, ac pluribus responderi non convenit, cum Mariæ virginitas, quæ carne simul et mente virgo perfecta, nulla ex parte vitata unquam fuit, invictos habeat propugnatores. Defendit il-

⁶³ In eundem locum Isa. ⁶⁴ Vide Hieronymum, lib. Contra Helvidium. ⁶⁵ In lib. Contra Constantium Augustum.

lam ⁶⁶ Hilarius, ⁶⁷ Epiphanius, ⁶⁸ Basilus, ⁶⁹ Hieronymus, ⁷⁰ Ambrosius, ⁷¹ Augustinus, ⁷² Damascenus, et si vetustiores quærimus, ⁷³ Origenes, ⁷⁴ Irenæus, ⁷⁵ Ignatius, quos omnes divinus ille Spiritus, ut arbitror, huc perpulit, ut contra futuros hujusmodi obtrectatores, Mariæ virginitatem explicatam, magnoque consensu constabilitam hoc extremo sæculo haberemus. Quare nihil erat sane opus, ut Centuriatores tot sæculis sepultum errorem Helvidii hoc sæculo resuscitarent, ac veterem illum hæresiarcham hæc in parte sibi nobisque duceem proponerent imitandum.

Cur vero mirantur, quod hæc de re non scripserint aut locuti fuerint clarius evangelistæ? Satis enim his erat præcipua religionis nostræ capita utcumque complecti : unde permulta, quæ non solum ad Mariæ vitam pertinent, sed etiam de Christo narrari poterant, ultro prætermittunt. Accedit quod auctores divinatorum Voluminum non aliter, quam Spiritui sancto visum fuit, scribere potuerunt : huic vero legem dare mortalium nemo queat. Multa ille nobis obscura, involuta, tecta, difficilia, quæ nemo satis explicet, quæque studiosi perpetuo investigent, in sacris Litteris tradidit : suntque complura tam augusta, sublimia, admiranda et veneranda in hoc signato libro mysteria, quæ doctissimi sanctissimique Patres a se non satis intelligi non tam humiliter quam veraciter confidentur. Sane quid lectissimis Christi discipulis in Evangelio primum audito nsu venerit novimus : nimirum quod ad sermonem Domini hæsitarent sæpe, et velut imbecilles nec capere, neque portare potuerint omnia, quæ illos summa sapientia Christus docere volebat. Ita factum est, ut illis tanquam angustis vasculis pauca et modice infunderentur, bona vero pars evangelici musti in aliud tempus infundenda reservaretur. Jam vero a morte in vitam rediens Christus probe curavit, ut sensum et mentem ad Scripturas intelligendas discipulis aperiret : quanquam ne hæc quidem gratia illis ad Evangelii mysteria plene percipienda aliisque explicanda suffecit. Nam et post acceptum Spiritum sanctum velut omnis sapientiæ fontem, quo mirabiliter illi et copiose repleti fuerunt, nihilominus ad tractandas et componendas de fide controversias inter se ipsi conferre, disquirere et consultare debebant. Adeo mirum non est, quæ ab evangelistis et apostolis dicuntur, sive clara, sive obscura videantur, in varios, peregrinos, distortos sæpe sensus abripi, multisque per omnes Ecclesiæ ætates offendiculo esse. Quam ob rem Petrus apostolus queritur, etiam suo sæculo non defuisse, qui et Paulinis epistolis, et aliis divinis Litteris perniciose abuterentur, nimirum quod Scriptura, sicut Paulus

ex Davide submonet, mensa illis esset in laqueum et in captionem et in scandalum. (*Psal. Lxviii, 25.*) Quales vero Christus ad populum habuit conciones? Certe in parabolis, ut Marcus ostendit, omnia deseruit, easque paucis tantum discipulis velut ad regni mysteria capienda aptioribus secreto patefecit, nimirum ut, sicut evangelista testatur, videntes viderent et non viderent, audientes vero audirent et non intelligerent. (*Matth. xiii, 13.*) Ubi non repetam ex ⁷⁶ Augustino multum in ea re utilitatis esse positum, quod plurimæ maximæque difficultates in arcanis litteris et doctis et indoctis objiciantur. Ac verissime dixit Hieronymus : « Vir qui eruditus fuerit in Scripturis, quanto plus scire cœperit, tanto ei in his quotidie oritur major obscuritas. » Idque confirmat etiam illis verbis Ecclesiastes : *Cuncta tentavi in sapientia : dixi, Sapienter efficiar : et ipsa longius recessit a me multo magis quam erat.* (*Eccle. vii, 24, 25.*) Tum idem Hieronymus ⁷⁷ ex Canticis tractans illud : *En ipse stat post parietem nostrum* (*Cant. ii, 9*), sapienter admonet ⁷⁸, post parietem latere, verbum esse in Scriptura non intellectum, nisi ab his qui inter ecclesiasticæ domus parietes se continent, simulque charitatem nuptialem vestem tenent. Unde consentaneum est prorsus, in Scripturis explicandis non modo veteres, sed ejus etiam temporis sectarios sæpe ac graviter necessarioque labi, partim quod profugi domum illam relinquunt, in qua sola Christi Spiritus veritatem evangelicam docet, quodque domus hujus parietes ac muros, apostolorum nempe Patrumque traditiones et instituta, velut feræ quædam silvestres, hostili impetu subruere, et prorsus dissipare moliantur, partim quod sinceræ charitatis expertes, nimiumque cupiditatis et contentionis amantes, Christi vestem inconsutilem, hoc est unitatem ecclesiasticam nefarie dissuant atque discindant. Hoc vero ab illis nunc fit maxime, qui suum et privatum in Scripturis sensum communi Patrum judicio anteponunt, neque solum a præsentis, sed etiam a veteris Ecclesiæ amabili societate secessionem nefariam faciunt, homines interim animales, spiritum non habentes, illusores, murmuratores, querulosi, quemadmodum Judas apostolus ejusmodi sectarios scite depinxit. At propria vox est orthodoxi : Catholicus sum, nolo esse hæreticus : melius est mihi in hoc sæculo mori, quam alicujus privati potentia dominante castam veritatis virginitatem corrumpere, ut Hilarius ⁷⁹ gravissime dixit.

Quoniam vero pestilens, et tamen communis hic error est novatorum, imo fons plurimorum simul et maximorum errorum, ut Scripturam canonicam nulli non facilem, obviam et luculentam videri velint, seque illius judices superbe constituent, operæ

⁶⁶ Cap. 1, in Matth. ⁶⁷ Contra Antidic. hæres. ⁶⁸ De hum. Christi generat. ⁶⁹ Contra Helvid. et in cap. i Matth. ⁷⁰ Lib. x, epist. 79 et 80 ; et lib. ii, in Luc. ⁷¹ Ad Quodvultdeum. ⁷² In Vita Barlaam. et lib. iv, De fide orthod., cap. 15. ⁷³ Rom. 8, supra Levi. ⁷⁴ Lib. iii, Contra hæres., cap. 26. ⁷⁵ In Epist. ad Philip. ⁷⁶ Epist. 59, ad Paulinam. Et lib. xi, De civit. Dei, cap. 49. Et lib. De vera innocentia, cap. 67. ⁷⁷ Ibidem Hieronymus. ⁷⁸ Rom. 3, in Cantic. cantic. ii. ⁷⁹ In lib. ad Constantium Augustum.

me pretium facturum puto, si ad finem hujus capituli repetam, quæ Picius Mirandulanus⁸⁰ longe doctissimus nostri sæculi princeps alicubi scripsit, et exemplis in rem præsentem perspicue demonstravit. « Hinc omnes, inquit, hæreses pullularunt, dum scilicet aliqui non tam profunditatem sensus introspeciebant, quam quod cortex verborum evangelicorum sonet attendebant. Hinc Arius audiens, *Pater major me est* (Joan. xiv, 28), Patrem credidit esse majorem Filio, et Filium dixit esse creaturam. Hinc Helvidius audiens, quod Joseph non cognovit Mariam, donec peperit primogenitum suum (Matth. i, 25), attendens potius vim grammaticalem illius dictionis, quam veritatem sensus evangelici, de perpetua Mariæ virginitate dubitavit. Hinc Marcion illud Pauli legens, *Lex autem subintravit, ut abundaret delictum* (Rom. v, 20), credidit legem Moysi esse malam, et a malo principio juxta Manichæum. Et Basilides illud legens: *Ego aliquando sine lege vivebam* (Rom. vii, 9), credidit animam Pauli in alio corpore aliquando vixisse. Hinc Eunomius audiens Christum respondentem Judæis accusantibus eum, quod se diceret Filium Dei, scriptum esse et illud, *Ego dixi: Dii estis et filii Excelsi omnes* (Psal. lxxxii, 6), rem potius dictam, et id quod secundum et responsum est attendens, quam intentionem et propositum respondentis, credidit eo modo Christum Filium Dei dici, quo et quilibet sanctus dicitur Dei Filius. Similiter et hæc propositio: Illam diem neque Filius novit, multis fuit occasio credendi, plura intelligere Patrem quam credat Filius: cum tamen alia sit latentis sensus veritas. Possem infinitas similes propositiones adducere ex canone Scripturarum. Et ideo bene dixit Hilarius: « Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subjectus. » Et Gregorius inquit: « Plerumque dum proprietas verborum attenditur, sensus veritatis amittitur. » Et Hieronymus super epistolam ad Galatas testatur, « non in verbis Scripturarum esse Evangelium, sed in sensu, non in superficie, sed in radice rationis. » Verum ex hoc diverticulo in viam redeamus.

CAPUT XII.

Quod Mariæ desponsatio perfectam ejus virginitatem non imminuerit, et ad cælibatus valeat commendationem.

Mariæ desponsationem cum Josepho contractam, de qua tam multa hucusque diximus, adversarii novi haud gravatim admittunt, ne clarissimum Evangelii lucem defugere videantur. Cæterum ut more suo tergiversentur, ejusmodi desponsationem ad sacri cælibatus institutum, favorem, commendationem et cultum referre prohibent, ne tam

insignis Mariæ continentia ullis aliis vel prosit, vel serviat. Ubi bis quidem in Mariam peccant, tum quod illi mentis adimant virginitatem, quoniam in carnalem, ut dicunt, copulam consensit: tum quod ejus desponsationem sic interpretentur, ut ea sola ad conjugii, non autem cælibatus confirmationem valere referrique debeat. Quomodo igitur vera illa et perfecta semperque laudanda virgo censeatur, quæ corpore tantum, et non mente suam retinuit virginitatem? Hieronymus⁸¹ enim hanc definitionem, aut acceptam potius a Paulo descriptionem virginis tradit, « sanctam esse illam corpore et spiritu, quia nihil prosit carnem habere virginem, si mente quis nupserit. » Unde alibi quoque docet: « Nonnullæ sunt virgines carne, non spiritu, quarum corpus integrum est, et anima corrupta. Sed illa virginitas hostia Christi est, cujus nec mentem cogitatio, nec carnem libido maculavit. » Quid vero de nostra Virgine Augustinus⁸²? « Sola, inquit, Maria, ut spiritu et corpore et Mater Christi, et Virgo Christi. » Quam præterea Deo dicatam virginem vocat, adeoque ex ipsis Evangelii verbis evidenter ostendit. Tum Ambrosius⁸³ Mariam non solum corpore, sed et mente virginem fuisse, persæpe docet, quæ nullo doli ambitu sincerum adulterari affectum, et in qua corporis ipsa species simulacrum fuerit mentis, et figura prohibitæ. Quid enim nobilior Dei Matre? Quid splendidius ea, quam splendor elegit? quid castius ea, quæ corpus sine corporis contagione generavit? Reliqua id genus multa et præclara veterum dicta non attinet repetere, cum in hoc argumento alibi simus valde copiosi, et res ipsa sit luculentior, quam ut nova egeat probatione. Laterem igitur lavant, ut dici solet, qui hanc veritatis lucem obscurant, delitumque tantæ virginis splendorem atque principatum si non eripere, at certe quidem labefactare contendunt. Ac tanta profecto istorum est temeritas et audacia, ut parum absit, quin Saram Hebræam virginem, quæ postea Tobie nupsit, Mariæ exæquent, aut etiam anteponan. Fuit enim ejusmodi Saræ confessio: *Tu scis, Domine, quia nunquam concupivi virum, et mundam servavi animam meam ab omni concupiscentia.* (Tob. iii, 16.) Et hactenus quidem Mariam fuisse virginem, eamque præcellentem, eximiam, primariam et incomparabilem, quod antea pluribus monstravimus, obiter indicasse sat est.

Nunc illud dispiciamus, rectene Mariæ desponsationem interpretentur, cum docent, hinc argumentum ad probandum conjugium duci, ac vicissim cælibatum ex ea confirmari oportere inficiantur. Nos cum Basilio Magno⁸⁴ libere profitemur, Mariam viro desponsatam assumi, nobisque proponi, ut ostendat Deus utrumque vitæ genus sibi probari, virginitatem nimirum et conjugium, magis autem

⁸⁰ In Apologia de descensu Christi ad inferos. ⁸¹ Lib. Adversus Helvidium. Et in Epist. ad Eustochium. Lib. i, Adversus Jovinianum. ⁸² Lib. De sancta virginit., cap. 6, 4. ⁸³ Lib. ii, De virginibus. Et lib. De instit. virginis, cap. 5. ⁸⁴ Hom. De hum. Christi generat.

virginitatem. « Virginitas enim, inquit, ut apta proximaque sanctitati, electa est : per dispositionem vero ut umbra nuptiarum cohonestata commercia. » In eundem sensum scribit Gregorius ⁸⁵ Basilio conjunctissimus : ambo enim anima una in duobus inclusa corporibus videbantur, cum affirmat Christum ex virgine nasci, ut et procreationem honore afficiat, et virginitatem honore præferat. Qua de re cum sæpe multumque moneant Patres, ut evidentissimum alibi fecimus, inscite profecto et præpostere nobis, adeoque toti antiquitati reclamant Zuinglius ⁸⁶, Pellicanus, Bucerus, Major ⁸⁷, et quotquot hos errantes duces in eadem via sequuntur. Etenim ad sacri cælibatus injuriam hoc Mariæ detorquent exemplum, illudque ad solum conjugium cohonestandum astringunt, quod Christus Dominus de Matre desponsata nasci voluerit. Ubi nos matrimonio sancto nihil volumus esse detractum, sed cum Hieronymo ⁸⁸ ingenue profiteamur : « Hæreticorum est damnare conjugia, et Dei spernere conditionem. Ecclesia matrimonia non damnat, sed subjicit : nec abjicit, sed dispensat. » Igitur honorabiles nuptias et torum immaculatum, sicut a Paulo didicimus, adversus Marcionitas, Manichæos et Encratitas constanter docemus atque defendimus : quin e septem Ecclesiæ sacramentis hoc etiam unum et magnum, et sanctum esse fidelibus una cum ⁸⁹ Florentina et ⁹⁰ Tridentina synodo palam pronuntiamus. Cæterum de Christo ex virgine nato, deque illius matre, quæ et virgo permansit, ingenue dicimus, quod ambo non minus virginitatem quam conjugium nobis confirmaverint : ille quidem, dum per portam clausam in mundum hunc veniens, virgineum in matre pudorem mirabiliter conservavit et auxit : hæc vero dum sub lege virginitatem amplexa, omnem viri consuetudinem sibi prorsus interdixit, ut Gregorius Nyssenus ⁹¹ comprobat, dumque viro desponsata, per omnem deinde vitam purissimum exegit cælibatum. Hinc illa præclara Hieronymi ⁹² vox : « Christus virgo et Maria virgo, utriusque sexus virginitatem dedicavere. Habeant nuptæ suum tempus et titulum : mihi virginitas in Maria dedicatur et Christo. » Tum idem alibi de Christo testatur ⁹³, quod statim super terram ingressus, novam sibi familiam instituerit, ut qui ab angelis adorabatur in cælo, etiam angelos in terris haberet. Qui rursus ad Demetriadem ⁹⁴ de Christo scribit : « Quasi auctor virginitatis et princeps loquitur confidenter : *Ego flos campi et lilium convallium.* » (Cant. II, 1.) Sed enim ne solus Hieronymus, quem isti suspectum virginitatis præconem esse fingunt, hoc modo sensisse videatur, aliorum quoque Patrum firma testimonia, quæ immodicos conjugii jactatores,

vanosque sacri cælibatus obrectatores verberent, bona fide subjiciemus. Ex his præterea liquido constabit, primordia evangelicæ, dicam et angelicæ virtutis, quæ virginitatis nomine continetur, præcipue ad Christum Dominum, et secundum illud ad Deiparam jam olim relata esse, ac nunc etiam referri oportere.

Gregorius ille Nazianzenus ⁹⁵, qui præceptor Hieronymi fuit, primusque post Joannem apostolum Theologi nomine meruit insigniri, in hunc modum perspicue docet : « Cum vigeat lex et umbræ, et temporarii cultus, tunc primas quoque ferebant nuptiæ velut adhuc pueriles, minusque adultæ : at postquam se subduxit littera, spiritusque illius locum subiit Christusque virgine quoad carnem progressus, supplicio affectus est : tum vero fulsit cælibatus mundum contrahens. » Atque alio rursus in loco ⁹⁶ : « Christus cum propter nos procreatos procreandus esset, ex virgine procreatur, virginitatem lege præscribens, ut hinc abducentem ac mundum contrahentem, vel potius mundum ad mundum transmittentem, præsentem nimirum ad futurum. » Ac fortassis nonnullis mirum videatur, quod hoc loco affert Gregorius, virginitatem a Christo lege præscribi, qui certe nullum de illa præceptum, sicut et Paulus fatetur, tradidit. Sciebat hoc utique tantus Theologus, legis nomine universim complectens, quod Christus partim exemplo verboque suo, partim apostolorum doctrina credentes suos ad sanctæ virginitatis studium incitavit, et hinc novam et insuetam quasi pugnandi vincendique viam ostendit. Igitur idem Gregorius ⁹⁷ hoc alibi quoque scriptum reliquit : « Ex virgine nascitur Christus, ut virginitatis leges sanciret. Postquam Christus ex virgine processit, tum effulsit castimonia. » Hoc est, quod testatur et Athanasius ⁹⁸, Christum inter alia, quæ mirifice in terris patravit, communem hominum opinionem sustulisse, qui putabant in carne hac fragili præstari non posse virtutem virginitatis, ejusque servandæ auctorem seipsum præbuisse. Tum Ambrosius ⁹⁹ cum proposuisset : « Quid est castitas virginalis, nisi expers contagionis integritas ? » confestim adjecit : « Atque ejus auctorem quem possumus existimare, nisi immaculatum Dei Filium, ejus caro non vidit corruptionem, divinitas non est experta contagionem ? Christus ante virginem, Christus ex virgine, Christus virgo virginis Sponsus, et si dici potest, Christus virginæ castitatis. » Sed et dictis Patribus antiquior Origenes ¹ Christum laudat, in quo primitiæ appareant virginitatis, quique hoc tandem perfecit, ut multo plures et excellentiores Christianis quam ethnicis virgines suppetant : unde apud Athenien-

⁸⁵ Orat. de pauper. amore. Et orat. in Christi Nativit. ⁸⁶ Vide horum trium commentarios in, cap. I, Matth. ⁸⁷ In Explicat. Evang. de festo Annunt. ⁸⁸ Lib. I, Adversus Jovinianum. ⁸⁹ Sub Eugenio IV. ⁹⁰ Sessio 24. ⁹¹ De sancta Christi Nativitate. ⁹² Lib. I, Contra Jovinianum. ⁹³ In Epist. ad Eusebium de custod. virgin. ⁹⁴ In Epist. de servanda virginit. ⁹⁵ In exhorta. ad virginem. ⁹⁶ Orat. in laudem Basilii. ⁹⁷ Orat. in laudem Basilii. ⁹⁸ Lib. De humanit. Verbi ejusque corporali adventu. ⁹⁹ Lib. I, De virginibus. ¹ In cap. x, Matth. Et lib. VII, Contra Celsum.

ses quidem vix unicum pontificem inventum esse, qui nonnisi oblitis cicuta virilibus, potnerit cupiditatibus masculis imperare, ut sacris caste operaretur. His plane suffragatur Cyrillus Hierosolymitanus¹: « Adoretur, inquit, qui de virgine natus Christus, et agnoscat virgines sui status vel dignitatis coronam. Agnoscat eorum ordo et institutum, qui vitam solitariam agunt, castitatis gloriam; neque enim privamur castitatis dignitate. In ventre enim virginis fuit novem mensium tempore Servator. » Equidem non video, quid clarius ac gravius possit desiderari, ut omnes intelligant, Christi virginis exemplum mortalibus imitandum proponi, et hinc excitari cælebes, ut instituti sui dignitatem tanto auctore consecratam pluris faciant, purioremque in tota vita conservent. Igitur et Augustinus² Christum virginibus imitandum ob oculos ponit, ut hunc Agnum quocunque ierit, cordis et carnis virginitate sequantur. Nec veretur alicubi dicere: « Ipse Christus puer natus est, exsultent pueri continentiam voventes puero³. » Damascenus⁴ vero planissime docet: « Christus virginitatis gloria non modo ex Patre sine initio, et sine duorum concursu genitus, sed et homo secundum nos factus, super nos ex virgine sine alieno consortio incarnatus est: et ipse virginitatem veram et perfectam esse, in seipso demonstravit. Unde hanc nobis legem non statuit (non enim omnes capiunt verbum hoc [Math. xix, 11], ut ipse dixit), sed opere nos erudit, et ad illam nos confirmavit. » Possem id genus plura ex Bernardo⁵ referre, si præfactis adversariis quidquam satis esse posset, ut Christi Domini factum et exemplum ad cælibatum commendandum fidelibusque imitandum quidquam habere ponderis faterentur. Verum quod semper docuit, et ex verbo Dei probavit antiquitas, ex patre Luthero nati sectarii modo recipere dedignantur, Christi nimirum et sanctorum virtutes ac opera non solum prædicari et extolli, sed etiam ad exemplum nobis converti oportere. Qua de re alibi plura disseruimus.

Ad Mariam porro redeamus, et Patrum sensa investigemus, eamne sic virginem in Evangelio præponi asserant, quæ compluribus ad conjugium ineundum, paucis vero aut nullis ad cælibatum amplectendum debeat esse incitamento? En igitur tibi pervetustum illum Ecclesiæ scriptorem⁶ Origenem, hæc diserte pronuntiantem: « Arbitror rationi consentaneum esse, virilis quidem puritatis in castitate primitias fuisse Jesum, muliebris vero Mariam. Non enim plausibile est, alii præter hanc virginitatis primitias ascribere. » Quid autem Ambrosius, frequens Origenis imitator? nonne palam

de Maria⁷ testatur, quod virginitatis incentivum attulerit, imo quod sacræ virginitatis signum extulerit, et intemeratæ virginitatis pium Christo vexillum levarit? « Omnes, inquit, ad cultum virginitatis sanctæ Mariæ advocantur exemplo. » Igitur et Epiphanius⁸ evangelicæ virginitatis initium ad Deiparam refert, eamque principem virginitatis appellat, in cuius nomen, vel ut alii legunt, exemplum suam vitam virgines componere, et castitatem servare consueverint. Augustini⁹ clarissima vox est: « A Maria cœpit dignitas virginum. » Affirmat et Beda, inter feminas primam esse Mariam, quæ gloriosissimum virginitatis munus obtulerit Deo. Hinc præclara illa, nullisque sæculis abolenda epitheta quæ soli Mariæ tribuere par est, sicut et maximi doctissimique theologi tribuerunt. Ambrosius¹⁰ eam virginitatis Magistram, Nazianzenus¹¹ virginum Lumen, Epiphanius¹² virginitatis Principem, Sophronius¹³ perfectionis virginalis Exemplum, Damascenus¹⁴ Reginam, Matrem et Gloriam virginum, Isidorus¹⁵ virginum Caput, Bernardus¹⁶ virginitatis Primiceriam, Idiota¹⁷ virginitatis Primipilam, Giselbertus¹⁸ ac universa demum Ecclesia Virginem virginum luculenter appellat. Quid multis? Semper id credidit, semper docuit atque confirmavit antiquitas, quod apud Damascenum legimus, Christum virorum virginem, Mariam vero feminarum caput esse: hinc porro agmina virorum et puellarum sanctarum, talibus ducibus perpetua continentia sese conformantium, in Ecclesia pullulare. Quocirca nisi valde sinus ingrati, immortalem his duobus principibus debemus gratiam, qui, cum totus mundus detestandis flagitiis variisque libidinum sordibus involutus, imo Venerea turpitudine undique coopertus mireque conspurcatus non secus quam jumentum in stercore computrescens jaceret, hanc novæ puritatis viam, quam ne sperare quidem orbis poterat, mortalibus aperuerunt atque muniverunt. Sic demum effectum est, ut quæ virtus invisâ prius, et horrida Judæis, ethnicis vero humanas vires excedere putabatur, ea Christianis, qui secundum Spiritum Dei ambulant, et pulchra et plana et jucunda, nec solum fructuosa, sed et honorifica facta sit.

Rem igitur pudendam, piisque omnibus execrandam faciunt novatores, qui propositum Christi ac Mariæ, quod laudari satis non potest exemplum, non tam inscite quam maligne depravant, illoque sacrum deprimunt cælibatum, ac solum conjugium efferunt, licet Patres, ut diximus, contrariam prorsus viam demonstrarint. Ubi non leviter sane in Christum Dominum peccant, cuius adventum, mentem, exemplum si rite considerarent, longe re-

¹ Cat. 12, ad illuminatos. ² Lib. De sancta virginit., cap. 52. ³ Serm. 16, in Natali Domini. ⁴ Lib. iv, De fide orthod., cap. 25. ⁵ Serm. 51, De Passione Domini. ⁶ In cap. xiii Math. ⁷ Lib. De instit. virgin., cap. 5. ⁸ Contra Anticomarian. hæres. 78. ⁹ Tract. 10, in Evang. Joan. ¹⁰ De instit. originis, cap. 6. ¹¹ In carmine de Christo. ¹² Hæres. 78, Contra Anticomarian. ¹³ Hom. de Assump. virginis. ¹⁴ In Epiphania. ¹⁵ Lib. De Eccles. officiis, cap. 17. ¹⁶ Serm. de B. Virg. Signum magnum. ¹⁷ In contemplatione de B. Virgine. ¹⁸ In alterca. Synagoga et Eccles.

etius cum dictis Patribus philosopharentur. Is de summo cœlo veniens non aliud quam virginis pudoris templum elegit, sibi que dedicavit, et de Virgine natus, tanquam sponsus de thalamo penitus incorrupto, id est Virginis, utero in orbem processit, matremque Virginem non sine miraculo conservavit. Is hominis, id est, Virginis Filius dici, virgineisque manibus puer tractari, et in templo primum sese offerre decrevit. Is non modo virginitatem summam tota vita coluit, sed de illa etiam palam docuit, ad illam credentes incitavit, ejusque gratia Joannem præcursorem, et alterum evangelistam habuit chariorem. Is, moriturus Matrem Virginem nonnisi discipulo virgini de cruce ipsa commendavit. Is ut ardentissimum erga nos suum declararet animum, toti Ecclesiæ tanquam adamatæ virgini se fidum sponsum ostendit ac præbuit. Is nullibi magis quam inter castissimos virginum choros, velut inter candidissima lilia totus ipse candidus floridusque versatur et pascitur. Is demum amplissima præmia his proposuit atque decrevit, qui virginalis pudicitie florem ad ipsius honorem et offerunt et servant immaculatum. Quod si Patres audire delectat, hic unigenitus Dei Filius, ut Fulgentius ^{19*} loquitur, unigenitus etiam est Virginis Filius, unus omnium sacrarum virginum Sponsus, sanctæ virginitatis Fructus, Decus et Munus, quem corporaliter sancta virginitas peperit, cui spiritualiter sancta virginitas fecundatur, ut perseveret intacta : a quo decoratur, ut permaneat pulchra : a quo coronatur, ut regnet perenniter gloriosa. — « Hic ipse est, sicut Guericus ²⁰ appellat, Flos de flore, natus Virgo, virginis Filius, Sponsus et Corona virginum, Flos ille quo coronanda est non solum integritas virginum, sed et castitas continentium. » Hic, inquam, amabilis ille virginum Sponsus, de quo tam sancte quam ingenue Agnes virgo vere sapiens, et Mariæ pedissequa, ut vocat Maximus ^{20*}, gloriatur : « Cujus mater, inquit, Virgo est, cujus pater feminam nescit, cui angeli serviunt, cujus pulchritudinem sol et luna mirantur : quem cum amavero casta sum : cum tetigero munda sum, cum accepero virgo sum, » quemadmodum Ambrosius ²¹ ab eadem Agnete dictum fuisse tradit. Agnetem dico beatam et illustrem martyrem, omnium gentium litteris atque linguis celebratam, quæ virginitatem vitæ prætulit, aut sicut ab Hieronymo ^{21*} dictum est, « ætatem vicit et tyrannum, titulumque castitatis martyrio consecravit. » Ea demum suo perfecit exemplo, ut Augusti filia Constantia multæque virgines aliæ Romanæ in hoc sancto vitæ instituto integre et illibate perseverarent.

Neque solum in Christum, sed in ejus quoque Matrem novatores delinquant, cum et Domini consilium in eligenda sibi Matre, quæ Virgo esset de-

sponsa, et hujus propositum, quæ virginitatem deserere statuisset, falso interpretantur. Errant præterea, quod sine judicio negent ad sacri cælibatus commendationem et dignitatem pertinere id quod a regina et principe Virgine tam sancte ac provide factum, de illa dilucide scriptum et in Ecclesia hucusque laudatum fuit, semperque laudabitur. Hinc jam velut fumus ac somnium, istorum evanescit commentatio, qui contra omnium veterum sententiam, Mariæ factum et exemplum eo detorquent, ut virginitatem sacrumque cælibatum impetere audeant ac labefactare. Quod ut exemplis quibusdam fiat evidentiùs, Zwinglii vocem, nec sobriam, nec pudicam primum audiamus ²². « Quod Maria, inquit, perpetuo mansit virgo, ne tu trahas temere in exemplum » (loquitur autem ad virginem, quæ se in cælibatu mansuram sancte promiserat) « quod imitari velis, nisi singulari quadam revelatione ad id vocata et electa. Inter omnes mortales hanc unam ad hoc elegit, ut casto intactoque corpore, Christum Filium Dei gestaret, et Mater esset sine virginitatis et castitatis jactura. Hoc nobis respiciendum erit et videndum, ut debito tempore, matrimonio nos jungamus, nisi certissimum aliud Deum nobis statuisset. » Et rursus : « Ne dicas, Christus non duxit uxorem, ergo nec ducam; neque est enim similis ratio ^{22*}. » Deinde si Cunradum Pellicanum ²³ legas, non minor in eo, quam in Zwinglio, apparet petulantia, quando hæc verba impudenter effutit : « Voluit Dominus desponsatam esse suam Matrem ad conjugii sanctimoniam commendandam, qua non est alia castitas homini possibilis major, et hominibus etiam sanctis utilior, nisi uti prædictum est, specialis Dei gratia et vocatio locum habere certo scitur. Fugiendus potius docetur cælibatus, nisi ad commodius Domino serviendum et proximis, a Domino vocemur ad eundem, cum lex et institutio Dei palam habeatur in contrarium, qua mares patres, feminas instituit esse debere matresfamilias, ut pericula gravia vitentur, et hypocrisis non laudetur. » Cum his plane consentit Bucerus ^{23*}, cujus oratio summam eo spectat, quod Christus cælebs vixit, et Mater ejus Virgo servata est, id nostri quidem causa factum esse, sed ad exemplum quod imitetur, non esse cuiquam facile trahendum. Imo graves et temeritatis et arrogantiae poenas illum jure dicit pendere, qui amplectitur cælibatum, cujus præceptum nullum, et exempla rarissima comperiantur.

Verum hic imprimis meminerit lector, a quibus auctoribus hæc egregia scilicet commenta profisciantur, ab his nempe, quorum genus describens Hieronymus ²⁴ dixit : « Raro hæreticus diligit castitatem, et quicumque amare pudicitiam se simu-

^{19*} Epist. 3, ad Probam. ²⁰ Serm. de Nativit. Mariæ. ^{20*} Hom. in Natal. Agnetis. ²¹ Serm. 90, De passione Agnetis virg. ^{21*} Ad Demetriadem de virginitate servanda. ²² In explicat. cap. 1 Matth. ^{22*} In epist. quadam. ²³ Tract. cap. 1 Matth. ^{23*} In Enarrat. cap. 1 Matth. ²⁴ In cap. vii et ix Osee.

lant, venenato ore mella promittunt. Cæterum juxta Apostolum, quæ secrete agunt, turpe est et dicere. » Id quod Apostolus cum de aliis hæreticis, tum de Nicolaitis, Gnosticis atque id genus obscenis magistris, sicut ex Epiphanio ²⁴ discimus, accipi maxime voluit. Rursus vero Hieronymus ²⁵, « Difficile est, inquit, hæreticum reperire, qui diligit castitatem. » Ac sane qui superiora contra castitatem evomunt, ut Zwinglius, Pellicanus, Bucerus, quibus Franciscum Lamberti, Joannem Oecolampadium, Petrum martyrem, Bernardinum Ochinum, Joannem Spangebergium fas est annumerare, tales ætate nostra fuisse constat, qui e sacerdotibus et monachis apostatæ facti, sacrum cœlibatum, cui se perpetua religione obstrinxerant, cum sacrilegis nuptiis commutarint. Pudet profecto dicere, quod Hetzæum facere non puduit, qui cum insignis esset Anabaptista, ut summam impudicitiam orbi declararet, tredecim simul duxit uxores. Et quem dixi Bernardinus Ochinus libellos tali auctore dignos edidit, quibus polygamiam inter suos docere veritus non est. Placuit et Bucero studium commendandæ polygamie, et quorumdam nobilium in rescindendis conjugii audaciæ vel indulgeret, vel satisfaceret. Calvinianis vero est familiare, modicis levibusque de causis sacrum matrimonii vinculum solvere; sicut in Lutheranis etiam Ecclesiis fieri sæpe solet, ut maritus unus duas simul uxores habeat ex magistratuum auctoritate. Vix annus agitur, quod e Lutherano concionatore Catholicus factus sit Sebastianus Flaschius Mansfeldensis ²⁶, qui certo et crebro se comperisse testatur, ministros evangelicos, ut vocant, inter quos bonam vitæ partem ipse transegit, adeo suis uxoribus non contentos esse, ut ad insatiabilem libidinem suam explendam, juxta Lutheri magistri doctrinam, frequenter abutantur ancillis, ac aliorum etiam uxoribus vim afferant: neque raro, quod in evangelicæ doctrinæ professoribus multo est fœdus, illos mutuo suas inter se conjuges, perinde ac merces videlicet, permutare scribit.

Quis ergo credat unquam, istos insanæ libidinis servos potius quam evangelici muneris ministros ex mali cordis thesauro boni quidquam pro tuenda castitate aut velle, aut posse proferre: ac non potius ad suam incontinentiam apertamque vitæ turpitudinem utcunque legendam et vulgo excusandam nihil non aggredi et admolari? Ex Apocalypsi Joannis veterumque scriptis Nicolaum novimus hæresiarcham qui obscenissimæ sectæ nomen atque originem dedit, istorum fere principem, quandoquidem primus ab illorum instituto desiliit, qui etiam in conjugio versantes, castitatem Deo sancte promiserant, quemadmodum Epiphanius ²⁶ indicavit. Quanto autem deterior Bucerus, qui ruptis

cœlibatus et votorum vinculis, quibus primum sese monachus Dominicanus astrinxerat, nuptias incestas tertio repetivit? Hoc est scilicet, unius uxoris esse virum, et primam continentie fidem conservare, et ab his qui sive intus, sive foris existunt, bonum testimonium emereri, sicut ab evangelicis ministris apostolica doctrina requirit. Igitur non tam veritatis amor, quam vel depellendæ, vel extenuandæ turpitudinis studium atque necessitas istos impellit, ut saltem aliquod impudicitie suæ quasi velamentum injiciant, et continentie sanctæ bellum indicant. Quam vero pulchre opus ipsum tales artifices arguit, qui sanctum suum, quod vocant, matrimonium tam præpostere contra cœlibatum defendunt, cordatus ut lector suspicari sæpe cogatur, eos absque Christo, absque fide, absque Spiritu, adeoque sine ratione homines esse, in hoc unum summis viribus incumbentes, ut evangelicam libertatem in carnis licentiam atque luxuriam possint convertere omnibusque commendare. Nec infeliciter quidem in hoc studio profecerunt, qui adeo secundum carnem vivunt et sapiunt, ut partim Judæis, partim ethnicis de castitate disputantibus non paulo et hebetiores et impuriore esse videantur. Etenim nec virtus illis, nec ratio, nec honestas, nec philosophia, nec ipse quidem rerum usus persuadere potest, ut cœlibatum Christianis possibilem, congruentem ac decorum esse fateantur. Sed horum stupiditatem refellunt Essæi, genere quidem Judæi, voluptatis autem omnis mirifici contemptores, qui nec ducunt uxores, et castitatem tamen perpetuam servant, ac vitam præterea religiosam traducunt, sicut de illis Porphyrius, ²⁶ Josephus et ²⁷ Eusebius memoriæ prodiderunt. Retundit illos quoque philosophorum principes ²⁸, Plato, cum Iccum Tarentinum, Crissum, Astilum, Diopompum, aliosque plures commendat, qui robur animi simul temperantia compararunt, et voluptates virtute continentie superarunt, ut nec feminam sibi attingendam putarent. Hesiodus felicem vocat expertem conjugii: nam et liber lectu optimus, ut antiquitas dixit. Ut de Epicuro interim taceam qui coitum etiam reprehendit, sicut ex ejus sentiis, quas *xyptas*, id est principales, vocavit, deprehendimus, et Clemens Alexandrinus ²⁹ obiter, sed prætermisso auctoris nomine, insinuavit.

Quidquid vero isti confingant, qui sine coitu, sine re uxoria evangelici ministri et magistri esse non possunt, nos duo duntaxat Ecclesiæ lumina, Chrysostomum et Athanasium, licet innumeri suppetant Patres, horum pseudoevangelicorum vesaniæ opponemus. Prior ³⁰ igitur clare pronuntiat, virginitatem veteribus gravem atque tremendam, Christianis vero levem ac expeditam esse, quam vel teneræ puellæ facilem ducant, ut ejus gratia mor-

²⁴ Hæres. 25, Contra Nicolaitas. ²⁵ Loco supra notato. ²⁶ In confessione de causis mutatae religionis. ²⁶ Hæres. 25, Contra Nicolaitas. Lib. IV, De abstinendo a carnibus. ²⁶ Lib. I belli Judaici, cap. 7. ²⁷ Lib. VIII, De præparat. evang., cap. 4. ²⁸ Lib. VI, De legibus. ²⁹ Lib. II, Pædagog., cap. 10. ³⁰ Rom. 9, De poenitentia.

tem quoque aspernentur. Posterior ³¹ autem (Athanasius loquor) in hunc modum scribit : « Quis hominum vel post mortem, vel in vita auctor servandæ virginitatis fuit? ac non contra arbitratu est eam virtutem præstari non posse? » Ubi de illorum hominum persuasionem sermo est, qui Dominicum præcesserunt adventum, sive apud Judæos, sive apud ethnici philosopharentur. Cum vero Christum virginitatis auctorem fecisset Athanasius, tantum illum valuisse docet, ut pueri nondum maturi legum disciplinæ, virginitatem quæ supra legem sit, profiterentur. Ac iterum alibi ³² : « Inter cætera, inquit, dona sua largitus est nobis in virginitate exempla angelicæ sanctitatis. Certe puellas ea virtute præditas sponsas Christi, Catholica Ecclesia solita est appellare, quas ethnici conspectas, ut templum Verbi, admiratione prosequuntur. Nusquam enim alibi sanctum illud et cœleste virginitatis mandatum, nisi duntaxat apud nos Christianos, feliciter adimpletur. Atque in eo magnum documentum est, plane apud nos veram esse religionem. Has reliquis omnibus beatæ memoriæ religiosissimus pater tuus Constantinus Augustus in pretio habuit, et tua religiositas sæpius in scriptis suis pretiosas atque sanctas nominavit. » Hæc vere magnus ille Athanasius ad Constantium imperatorem scribit, non suum modo, sed etiam Ecclesiæ de virginitate iudicium proponens et explicans. Auctorem illius non alium quam Christum prædicat, qui inter alia miracula virginitatem orbi potuit persuadere. Hanc virtutem ejusque possessionem Christianorum propriam valdeque usitatam esse : quæ insuper angelicæ sanctitatis indicium præ se ferat : quæ Catholicæ religionis argumentum et nota sit, res in Ecclesia venerabilis, quam non solum imperatores, sed etiam ethnici demirentur. Nostri vero adversarii, velut omnem pudoris et pietatis sensum amisissent, ut jam nihil e sacris attingam, Patrum auctoritatem, principum judicia, orbis testimonium, experientiæ certitudinem in re tanta contemnunt, cum decantatissimo virginitatis instituto clam et palam obtreant, ipsosque barbaros ineptiendo vincunt, qui tum in suis, tum in Christianis utriusque sexus sacerdotibus cælibatum olim plurimum venerabantur. Certe a veteribus Ebionitis haud ita multum distant, apud quos virginitas et continentia, ut Epiphanius ³³ tradit, erat interdicta. At vero Joviniani spiritum et ingenium referunt plane, qui adversus virginitatem disputando tantum olim Romæ profecit, ut quibusdam sanctimonialibus etiam ætate provectis nuptias persuaserit : sacras enim virgines et fideles conjuges meritis apud Deum æquales faciebat, quemadmodum Hieronymus ³⁴ et Augustinus ³⁵ perspicue docent. An vero Joviniani non vincit insaniam, qui matrimonium cælibatui

anteponit, et homines ad coitum divino quodam jure astrictos et coactos, ad cælibatum vero, etiamsi velint, inhabiles ac impotentes audet affirmare? Castitatem enim rarissimam, fereque miraculum, et supra humanam omnino facultatem esse : conjunctionem vero maris et feminæ perinde ac cibum, potum et somnum requiri, neque magis hominem caste vivere, quam sexum mutare posse : matrimonium summam esse religionem, adeoque spirituatissimum statum, quo Paulus omnes velit obstrictos, qui difficilem sibi cælibatum sentiunt. Hæc tam fœda quam falsa, imo absurda, quæ hoc loco refutare non attinet, scripsit et docuit sæpe Lutherus ³⁶, cujus et isthæc est cynica oratio : « Nemo hominum ad continentiam creatus est, sed omnes una ad generandam sobolem conditi sumus, et ad matrimonii tolerandas miseras. » Qui præterea de seipso pudendum, et multis horrendum testimonium edidit, ne mundus ignoret deploratum carnis mancipium suo ipsius iudicio fuisse Lutherum. Sic enim de se censuit : « Ut non est in meis viribus situm, ut vir non sim : tam non est mei juris, ut absque muliere sim. » O miram sapientiam, non a Patre luminum descendente, quæ primum quidem pudica est, sed terrenam, animale, diabolicam Jacobus dixit. (*Jac. iii, 15.*) Ac ne dubitemus, Lutherum antiquo Joviniano qui Christianorum Epicurus dicebatur, et cælebs tamen vixit, esse salacriorem, monachus idem et sacerdos nonniam ac monialium præfectam, in pellicem sibi delegit, ascivit, servavit, in cujus impurissimis amplexibus ad vitæ finem usque jaceret, ex qua multos etiam liberos procrearet. Sed enim jactent, defendant, sectentur hoc sui principis exemplum sectarii, quos ego quidem Jovis et Veneris spurcissimorum deorum potius, quam Christi Domini et Mariæ Virginis in hac virtute æmulatores atque cultores videri posse censeo. Uni Luthero fidem orbis habebit scilicet, ut Christianorum Cæsarem probatæ jam olim leges evilescent, quibus sacrarum virginum corruptores capitali supplicio plectuntur atque castigantur ³⁷. Nisi fortasse huic magistro tantum tribuet stulta posteritas, nullam ut sacris canonibus reverentiam præbeat, qui professionis monasticæ perfidos violatores atque apostatas a sacris arcent, ac pro sacrilegis damnant ³⁸. Atque ut maxime sibi suisque symnists votorum vincula perrumpenda permittat Lutherus, non tamen apostolicum decretum eludet, quo secundis nuptiis copulati, votoque castitatis obstricti, si ad incestas nuptias provolarint, a sacro ministerio abiguntur. Verum, o ter miseram Germaniam nostram, quæ densis ex tenebris ad lucem evangelicam emergere, et divinitus tandem illustrari non potuit, nisi Luthero apostolo restituenda servaretur atque committeretur. Lu-

³¹ Lib. De hum. Verbi. ³² In Apologia ad imperat. Constantium. ³³ Hæres. 50, Contra Ebion. ³⁴ In lib. Contra Jovinianum. ³⁵ Lib. De hæres., cap. 82. ³⁶ In cap. vii, 1 ad Cor. ³⁷ In hist. tripartit., lib. vii, cap. 4, et lib. Si quis non dicam rapere. C. De episc. et cleric. ³⁸ Vide canones conciliorum apud Gratianum 27, q. 4 et 25, quæst. 2.

thero, inquam, cujus fides, precatio, pietas adeo languit, ut ad munus apostolicum obeundum quotidiano Veneris exercitio indigeret. An huic Thomas verus ille Christi apostolus non valde dissimilis fuit? qui præter Joannem³⁹ et Jacobum virgines, prout Epiphanius⁴⁰ admonet, seipsam regni cœlestis gratia sponte castravit, perpetuamque servavit continentiam, ut idcirco apud Abdiam⁴¹ hoc bona fide testetur: « Tu, Domine, annuntiasti me tuum esse: propter quod uxorem non accepi, ut tibi totus vacarem, ne templi tui gratiam vel conjugalis usus copula minueret, vel consuetudo decerperet. » Quis ergo non miretur, non in Luthero solum, sed in aliis etiam ministris evangelicis, qui se purioris doctrinæ professores ac vindices modo jactant, summam apostolicæ castitatis cerni penuriam, tantamque carnis rebellionem vigere, ut illi nec apostolico consilio, nec evangelicæ functioni, nec vitæ suæ commoditati locum concedant, et ab uxore sese abstineant, quas multi ob leviores etiam causas aut non ducunt, aut ductas quidem nollent? De Gnosticis apud Epiphanius⁴² legimus, tam ingratam illis et invisam virginitatem olim fuisse, ut continentes haberent ludibrio, ac vanum illorum in cœlibatu studium aspernarentur. Quam multos ergo Gnosticos, Deus bone, hæc nostra profert ætas, quibus non modo frustraneus, sed et cum gravi noxa conjunctus labor existimatur, si quis lascivientis carnis petulantiam vi quadam refrénat, sanctæque continentiae sibi necessitatem imponit, ut spado evangelicus esse possit? Verum alibi nos pluribus sanctam tuebimur castitatem, ut opus non sit longius nunc persequi jampridem damnatam sobolem Joviniani, cui monacho simul et monstro, ut Augustinus⁴³ loquitur, Ecclesia fidelissime ac fortissime restitit. Ego vero justum et admirandum Dei judicium esse auguror, istos novæ synagogæ fabricatores hac cœlesti ultione plecti, ut virginitatem, continentiam, abstinentiam, vota, id est, singularia veteris Ecclesiæ monumenta, ornamenta, robora negligant, spernant, fugiant abjiciantque. Cur vero evangelici homines, quibus non nisi Christi gloria et ardor Spiritus cordi esse debebat, cur, inquam, evangelicam virtutem non docent, non admirantur, non colunt? sed potius de servanda virginitate desperant, aliosque desperare jubent, non solum hoc insigni Dei dono, quod in plurimis olim eluxit, sed etiam vera in Deum fide vacui, tantumque carni et luxuriæ dediti, ut a Venere se abstinere miseri nec possint, nec audeant? Unde sicut cum piis hac in parte nihil habere commune volunt, ita cum filiis sæculi belle sese conjungunt, edentes, bibentes, nubentes, ac nuptui tradentes (*Matth. xxiv, 38*), quousque Christi Judicis adventus, veluti cataclysmus quidam, male securos occupet, misereque disperdat. O factum bene certa, uti credo, divini

Numinis dispensatione, ut et suæ et alienæ impudiciæ patroni de Maria virginitatis et castitatis omnis principe nec optime sentiant, nec satis caste pureque loquantur.

CAPUT XIII.

Mariæ sponsum Joseph a singulari prudentia, justitia, sanctitate et castitate merito commendari. Tum quæ consideranda sint circa Joseph et Mariæ familiarem convictum.

Quandoquidem in Mariana historia versamur, et Josephi crebro meminisse debemus, non alienum fuerit, hujus etiam sanctissimi viri, cujus in Evangelio laus est, mores inquirere, et illius honorem contra sectarios vindicare. Nam et Maria sponsa, quam nos ornandam suscepimus, hoc postulare videtur, ut de sponso ejus Deo hominibusque dilecto, et laudatione non exigua digno, nonnihil agamus. Et hactenus quidem de hoc eximio vereque nobili viro inter doctos convenit, quod e regia progenie David, ut et antea demonstravimus, originem duxerit, quodque non sine magna Dei providentia, et quidem, ut veteres quidam testantur, a sacerdotibus ad sponsalia cum Maria Virgine contrahenda delectus et ascitus fuerit. Quod si⁴⁴ Epiphanius, imo Matthæo apostolo credimus, Joseph hic patrem habuit Jacob, utpote naturalem, sicut et Heli legalem, pluribus ut explicat⁴⁵ Damascenus: magnus inter viros, fidelis moribus, ipsaque specie pius Epiphanius appellatus⁴⁶. Verum durat adhuc controversia, fueritne ille tunc confirmata ætate juvenis, ut ad fabrilis operam exercendam, ad victum manu et arte conquirendum, ad variam et difficilem protectionem subeundam, ad rem denique familiarem legitime administrandam satis idoneus esse posset. In qua sententia nonnulli hæc tempestate versantur, aliis qui sunt vetustiores, contra existimantibus, hunc Mariæ sponsum sic satis grandævum probatumque senem fuisse, quemadmodum et bona pictorum pars illum senio confectum, et viribus imbecillum adeoque fractum depingere solet. Qui certe apud Epiphanius⁴⁷ annum ætatis octuagesimum excessisse legitur, cum Virgo Maria non ad conjunctionem illi, sed ad desponsationem cogentibus sortibus traderetur. De qua controversia multis hic disceptare non attinet, judicium penes lectorem esto. Fortasse ingeniosa vetustas dedit hoc populi simplicitati, ut etiamsi Joseph junior fuisset quam pingitur, tamen pro seniore vulgo haberetur, ad depellendam videlicet rei amatoris et conjugalis congressus suspicionem. Hanc enim facile vel pareret, vel auget vegetus et viridi ætate juvenis, qui cum nobili puella vel cohabitans, vel deambulans in tabella spectantium oculis subjiceretur. Illud certo affirmare licet, virum hunc solertem et prudentem admodum fuisse, quia non qualemcumque, sed probe instructum et valde

³⁹ Contra Ebionæos hæres. 30. ⁴⁰ In Vita Thomæ apostoli. ⁴¹ Hæres. 26. ⁴² Lib. III, Contra Pelagianos, cap. 7, et lib. De hæres., cap. 82. ⁴³ Hæres. 78, Contra Antidicom. ⁴⁴ Lib. IV, De fide orthod., cap. 15. ⁴⁵ Contra Antidicomar. ⁴⁶ Contra Antidicomar. hæres. 78.

opportunitatem hominem deligi conveniebat, duplicis nempe et inestimabilis thesauri (Mariam et Christum dico) custodem et procuratorem, quique illis non modo minister, sed et individuus vite socius, actionumque omnium spectator et testis domi ac foris adesset. Non igitur illi defuere dotes, quæ a provido patrefamilias ad varias vite traducendæ familiæque administrandæ rationes merito desiderantur. Nec dubitare fas est, quin ille Mariæ fideliter inservierit, multumque profuerit passim, præsertim cum in Nazareth, Bethleem, Jerusalem, Ægypto, et post reditum ex Ægyptiaca profectioe in Galilæa versaretur. Neque statim quidem Christo jam adolescente Joseph est mortuus, qui duodennem Christum non sine sollicitudine quæsitum, in templo tandem offendit: imo si Cedreno⁴⁷ credimus, ad Christi baptismum usque vitam produxit, mortuus demum anno ætatis suæ centesimo decimo. Epiphanius⁴⁸ plusquam nonagenarium, non tamen centenarium senem obiisse scribit. Cæterum quod ante crucem Domini e vita migrarit, non obscure Joannes ostendit, cum testatur Mariam velut viduam factam, sicut et Hieronymus⁴⁹ vocat, non alii quam discipulo ab ipso moriente Christo unice commendari. Quanquam non ignoro apud Cyprianum⁵⁰ exstare sermonem, qui subindicet, hunc Mariæ conjugem adhuc Christo patiente in vivis superfuisse, atque ut obsequium Virginis virgini traderetur æquanimiter tulisse, ne ipse diutius tanti ministerii præpositura oneraretur. Verum alii secus, nec omnino temere sentiunt, et cum Ambrosio⁵¹ fidenter affirmant: « Non utique Christus faciebat divortium, non Maria relinquebat virum sive conjugem. » Quo quidem in vita superstita nec opus erat, nec omnino decebat, Matrem Domini alieno custodi magis quam legitimo marito sive sponso curandam deputari. Alii ex Ambrosio colligunt, quod putarit et ipse, vivum mansisse Joseph, cum Virgo virgini de cruce commendaretur. Sed recte notavit Petrus Nannius⁵², verisimile non videri, si Joseph in vivis fuisset, eum uxoris et filii ejus curam in extremis calamitatibus, quæ etiam alienissimos excitare solet, relicturum fuisse. Igitur orba jam Maria et marito et unica prole, in Joannis tutelam committitur, qui eam accepit in sua, sicut Græci cum Ambrosio legunt. Cui rei fidem conciliat, quod scribit Epiphanius⁵³, Joseph post Christum puerum duodennem in templum repertum, non multo post e vivis excessisse, ac propterea in evangelicis Litteris nihil amplius de illo narrari, licet de fratribus Domini subinde mentio fiat, et quidam Christum concionantem interpellans nuntiet: *Ecce Mater tua et fratres tui foris stant, quærentes te.* (Matth. xii, 47.) Eodem referri potest, sicut idem confirmat Epiphanius, quod Joannes de nuptiis in

Cana celebratis narrans, Joseph velut jam mortuum prætermittat, Mariæ duntaxat mentione facta, quæ cum Christo Filio ejusque discipulis hisce nuptiis interfuerit.

Illud ex Matthæo probabiliter affirmare possumus, quod hic Joseph Mariam sibi desponsam, sed pro Dei Matre nondum agnitam, magnopere suspexerit, tantumque fuerit veneratus, ut cum gravidam cerneret, novique conceptus causam nesciret, divortium cum illa facere proposuerit, se illius cohabitatione indignum esse ratus. Etenim Origenes⁵⁴ de hoc Evangelii loco, quem alii aliter explicant, in hunc modum scribit: « Justus erat Joseph, et illa immaculata, sed illam ideo dimittere volebat, quoniam virtutem mysterii, et sacramentum quoddam magnificum (licet non proprium illud de Emmanuele) in eadem cognoscebat, cui approximare se indignum existimabat. Ergo humilians se ante tantam et tam ineffabilem rem, quærebat se longe facere. » Confer igitur Josephum Elizabethæ sanctæ matri Joannis, quæ præsentis Mariæ dignitatem admirans, non sine magna veneratione dixit: *Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me?* (Luc. i, 43.) « Sic et Joseph, inquit, juste humilians se in omnibus, cavebat et timebat sibi metipsi tantæ sanctitatis conjunctionem adhibere. Idecirco occulte eam volebat dimittere, Dimittam eam, dicens, et a me longe faciam eam, et a cognatione mea. Major est enim ejus dignitas, superexcellit ejus sanctitas, nec meæ congruit indignitati. » Ubi Origenem pluresque veteres sequitur plane Bernardus⁵⁵, qui, ut antea meminimus, hanc Patrum esse sententiam dicit, quod Joseph singulari Virginis innocentia, suæque indignitatis conscientia permotus, de dimittenda conjuge deliberarit. « Propter hoc, inquit, Joseph voluit dimittere Mariam, propter quod et Petrus Dominum a se repellebat, dicens: *Exi a me, Domine, quia homo peccator sum* (Luc. v, 8): propter quod et Centurio a domo sua eum prohibebat, cum diceret: *Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum.* (Matth. viii, 8.) Ita ergo et Joseph indignum et peccatorem se reputans, dicebat intra se, a tali et a tanta non debere sibi ultra familiare præstari contubernium, cujus supra se mirabilem expavescebat dignitatem. Videbat et horrebat divinæ præsentiae certissimum gestantem insigne: et quia mysterium penetrare non poterat, volebat dimittere eam. » Nec multo post hæc adjecit: « Miraris, quod Joseph prægnantis sese consortio Virgini judicabat indignum, cum audias et sanctam Elisabeth ejus non posse ferre præsentiam, nisi cum tremore quidem et reverentia? » Ac tandem concludit: « Merito ergo vir justus, ne aut mentiri aut diffamare cogeretur innoxiam, voluit occulte dimittere, ne videlicet divortii causa inquireretur,

⁴⁷ In Compendio historiarum. ⁴⁸ Contra Antidicomar. hæres. 78. ⁴⁹ Lib. Contra Helvidium. ⁵⁰ Serm. De passione Domini. ⁵¹ Lib. De inst. virginis, cap. 7 et epist. 79. ⁵² In scholiis adjectis epist. 79 Ambrosii. ⁵³ Contra Antidicomar. hæres. 78. ⁵⁴ Hom. 1, in diversos. ⁵⁵ Hom. 2, de B. Virgine.

exigeretur ratio. » Nec rejicit tamen Bernardus illorum opinionem, qui putant Joseph, sicut hominem, de Mariæ integritate dubitasse, et quia justum, ab ejus convictu abhorruisse, ne in legem peccaret, si fornicariæ adhæreret, ac simul pium exstis-
 se, ut quam diutius domi retinere non auderet, occulte potius dimitteret, quam aperte incusando traduceret, ac vulgo infamem redderet. Quocirca hoc Josephi exemplum, ut singularem ejus viri modestiam ac probitatem arguit, si priorem sensum amplectamur, sic ad Mariam quoque commendandam pertinet, utpote quam vir sanctus, eo etiam tempore cum Domini Matrem ignoraret, tanti fecerit, et cujus contubernium ob insignem virtutis illius excellentiam reformidaret.

Cæterum sive Joseph pro sponsa, sive, ut Bernardus existimat, pro domina, Domini sui Matrem habuerit atque tractarit, sui ille perpetuo similis utique vixit, ut coram Deo et hominibus irreprehensibilis, vereque justus et germanus Davidis esset filius, non mente minus quam genere nobilis, qui a patre suo David nihil degeneraret, cui tanquam alteri David, incerta et occulta sapientiæ suæ summus Deus manifestaret; qui propterea divinis revelationibus in sua procuracione rebusque gerendis crebro illustrabatur. Præclara et illa est Josephi commendatio, Christi Domini generationem, quæ instar longæ scalæ cælos attingentis dormienti Jacob demonstrabatur, ab evangelista Matthæo ita contexti, ut per Joseph ad Christum perveniat, ipseque omnium Dominus eidem Joseph tanquam supremo scalæ gradui, ut Rupertum sequar⁵⁶, inniti quodammodo videatur. « Annon, inquit, illi beato immixtus est, quando pupillus in hoc sæculo, id est, absque carnali patre natus, solatio ejus cum puerpera matre sustentari dignatus est? » Ad hæc Joseph nomen præclarum nullique mortalium communicandum, ut Christi pater et vir Mariæ in Evangelio appelletur, accepit: nec dubium quin utroque titulo et honore dignum se præstiterit, adeo justus et æquitatis amans, ut sanctissimæ Virgini nuntium mallet remittere, quam alieno peccato, quod metuebat, ut quidam sentiunt, consensum, favorem, aut patrocinium ullum præbere, legique divinæ minus satisfacere. Præterea quis facile verbis assequatur, quam ille solers, fidus, impiger ac sedulus in officio fuerit, cum semel hoc munus divinitus injunctum suscepisset, ut tantæ Matris curator domesticus, tantique Filii, imo et Salvatoris sui, pater nutritus foret? Quibus autem oculis vir bonus et sapiens Mariam simul et Christum frequenter aspexit? Quanta illum non solum invasit admiratio, sed etiam voluptas sancta complevit, cum admirabilem Dei mysteriorum testis domesticus, et pro mille unus adesset? Certe Lucas indicat, illum super his quæ de puero Jesu dicebantur,

cum Maria esse miratum. (*Luc. ii, 35.*) Quid si præterea, ut est probabile sane, cum eadem Virgine de sacris multum sæpeque contulit, et in Spiritu sancto subinde suaviter, ut senex justus ille Simeon, exsultavit, et exsultando in laudes divinas erupit? (*Ibid. 34.*) Quo magis ille Dominum Jesum amabat, satis autem dulcissimum puerum amare et amando complecti non poterat, eo sane tulit acerbius, suamque et Mariæ sortem tristius deplo-
 ravit, cum tantum suum et sponsæ communem thesaurum ab Herode ad exitium quæri, ab Israelitis negligi, a paucissimis curari animadvertit. Ne sine acerbo mœrore Christum puerum in Ægyptum adduxit, illicque profugum et exsulem ægre aluit, magis etiam sese discrucians, cum duodennem puerum toto triduo amissum, et studiose pervestigatum, vix tandem in templo recuperavit. (*Luc. ii, 48.*)

Annon varias ille curas et ærumnas ingentes exantlavit, cum tanta rei familiaris angustia premeretur, ut neque Mariæ puerperæ, neque Christo infantule ea quæ vellet ac convenire putaret, ulla ex parte posset subministrare? Nocte monitus de imminente tyrannide Herodiana, quam impigre surrexit! quomodo confestim reliquit omnia, et parum ad iter instructus, in fugam sese cum puero matreque conjecit! Jam vero quos ille dolores et angores non pertulit, sive domi inter Israelitas, sive foris apud exteros et impios versaretur! præsertim in exsilio tam calamitoso, quam diu apud Ægyptios exsulavit, septem vero anno exsulasse scribit Anselmus⁵⁷, et summam rerum vicissitudinem, neque minorem egestatem expertus est. Qui huc et illic profugere coactus, haud sine metu periculoque magno certam sibi sedem quæsit, quod sicut antea sub Herode immanissimo rege, sic et postea sub ejus filio non optimo Archelao, nihil satis tutum sibi polliceri posset, ut charissima pignora suæ fidei concredita secure et commode conservaret. Has varias aliasque plures molestias, cruces, ærumnas æquissimo ille animo tulit, neque seipsum tantum, sed et Virginem Matrem in tot rebus adversis curisque quotidianis studuit consolari: nec dubium quin præsentem Dei virtutem et incredibilem animi fortitudinem gaudiumque vere spirituale in tanta rerum vicissitudine subinde persentiret, jure ut suo cum Propheta diceret: *Secundum multitudinem dolorum meorum consolationes tuæ letificaverunt animam meam.* (*Psal. xciii, 19.*) Nam certo utique intelligebat, se familiamque suam innocentem, non fortuito aut vulgari more, sed propter Christum tot calamitatibus et molestiis objici, Deum æternum ita velle, ut multis ipse durisque modis, velut aurum in igne probatum, exercitaretur, magisque splenderet vulnere virtus. Postremo annon raræ et eximie cujusdam probatatis specimen edidit, cum sponsæ tumentem uterum,

⁵⁶ Lib. iii, De divinis officiis, cap. 28. ⁵⁷ Lib. i Comment. in Matth. cap. ii.

et indubitata conceptus indicia cerneret, præsens vero et latens in Virgine mysterium ignoraret? Sed ne tum quidem ille cum uxore expostularet, neque verbum ullum commutare, non apud affines quere-
retur, nec zelotypia discruciaretur, non in jus iret, nedum ad pœnam vocaret raperetque conjugem : suos astus duntaxat intra se vir modestissimus premit, secumque in animo de secreto faciendo divortio meditatur, quandoquidem sub lege vivens, supra legem philosophabatur. Unde Chrysostomus ⁵⁸ virum illum in omnibus præclarum, ac omni-gena virtute insignitum nominat, qui ea quæ patris sunt, ex mandato divino præstiterit Christo, ac supra legem sapuerit, meditationi prophetarum semper inhaerens, quem idcirco justum dixerit evangelista.

Verum enimvero hanc Josephi commendationem aut negant aut obscurant novatores, ne perfectæ justitiæ laudem illi tribuere et assignare cogantur. Notant igitur Centuriatores ⁵⁹, justum illum a Matthæo dici, sed pro civiliter justo aut honesto viro. Quasi vero inter Socratem et Joseph, inter Apollonium et Noe, inter Simeonem et Aristidem parum aut nihil intersit. Nam et illud præclarum de Joannis Baptistæ parentibus longe probatissimis eulogium : *Erant ambo justi ante Deum* (Luc. 1, 6), ad justitiam suam imputativam, quæ vera justitia non est, perverse detorquent. Victorinus et Chytræus ⁶⁰ sic Joseph justum dici volunt, ut justitia duntaxat particularis intelligatur. Lossius ⁶¹ justum fuisse fingit a justitia inchoata erga legem, perinde ac si proficientem et perfectam aliquam justitiam nec voluerit nec potuerit assequi. Postremo, « justus erat Joseph coram Deo imputatorie, non meritorie, » uti notat Scærius. Sed hic etiam a via procul aberrat, nec scopum vel mentem attingit evangelistæ, qui Joseph justum ab ipso facto studuit comprobare, quoniam ut sponsæ gravidæ parceret, quam accusare atque infamare poterat, occultum divortium pie meditabatur. Verus igitur Abrahæ filius fuit, cui non solum fides ad justitiam reputabatur, sed qui suam fidem benefactis etiam consummabat, nec sola fide justificabatur. Unde Jacobus factores operis (Jac. 1, 22), et Paulus factores legis asserit justificari (Rom. 11, 13). Et sane Scriptura proprie loquitur, cum toties de piorum præstanti et exacta justitia, justitiæque fructa et merito disserit, Deumque ipsum loquentem inducit : *Te vidi justum coram me in generatione hac.* (Gen. vii, 1.) *Si fuerint tres viri isti in medio ejus Noe, Daniel et Job : ipsi justitia sua liberabunt animas suas, ait Dominus exercituum.* (Ezech. xiv, 14.) Ac iterum de impio pœnitente, qui post conversionem suam custodit omnia Dei præcepta, facitque judicium et justitiam : *Omnium iniquitatum ejus quas*

operatus est, inquit, non recordabor : in justitia sua, quam operatus est, vivet. (Ezech. xviii, 22.) In quo sensu testatur quoque Joannes : *Omnis qui facit justitiam, justus est.* (Joan. iii, 7.) David vero : *Dominus retribuet unicuique secundum justitiam suam et fidem.* (I Reg. xxvi, 23.) Qui David de sua justitia bene sibi conscius, dicere non verebatur, *Feci judicium et justitiam* (Psal. cxviii, 121), id est, prohibita vitavi, et mandata feci, sicut Victorinus ⁶² ipse interpretatur, justitiam hic intelligens universalem, id est obedientiam universæ legi Dei debitam, ut verbis ejusdem utamur. Nec aliter sane Ambrosius ⁶³, Augustinus ⁶⁴ et Gregorius Nyssenus ⁶⁵, ut reliquos Patres omittam, de justitia sentiunt atque docent. Tantum abest, eos in divinis litteris justos celebrari, qui ut novatores fingunt, licet interne et coram Deo vere injusti immundique manerent, nihilominus quoniam externe atque imputative just, nec in virtute ulla perfecti essent, justitiæ titulo insigniuntur. Quanto rectius nos docet Bernardus ⁶⁶, justitiam esse rationalis animæ perfectionem, aut, sicut Chrysostomus ⁶⁷ dixit, omnium mandatorum plenam custodiam, et hanc Josepho competere, sicut Euthymius ⁶⁸ etiam confitetur. Ante quos Origenes ⁶⁹ tradidit, Josephum in verbo, in facto, in legis consummatione justum exstitisse. Nec immerito Bernardus ⁷⁰ clarissimum patriarcham Joseph proponit, qui sancti patris Jacob sanctus valdeque charus fuit filius, et ob recusatum dominæ stuprum laudem pudicitiae amplissimam meruit. Huic nostrum Joseph pulchre confert, cum in utroque pares et præclare virtutes eluceant, utpote fides, castitas, innocentia, justitia prudentiæque. Sed evangelicus hic Joseph in eo admirabilior, quod angelum præceptorem, et quidem frequenter habeat : quod Domini sui Matrem continentem, continens et ipse custodiat, tantumque thesaurum suæ fidei concreditum accurate servet : quod ante alios Messiam in carne præsentem tam jucunde contempletur tractetque familiariter : quod plenus itidem piis et sanctis affectibus, prophetica oracula mirabiliter impleri reipsa sentiat : quod demum præ aliis prophetis et regibus longe beatissimis tantam tamque multiplicem Messiæ gratiam, et prima Evangelii miracula coram deprehendat, lætisque oculis clarissime intueatur.

Sed Bernardi ⁷¹ verba in Josephi gratiam scripta, eaque memorabilia interseramus : « Non est dubium, quin bonus et fidelis homo fuerit iste Joseph, cui Mater desponsata est Salvatoris. Fidelis, inquam, servus et prudens, quem constituit Dominus (Luc. xii, 42) suæ Matri solatium, suæ carnis nutritium, solum denique in terris magni consilii coadjutorem fidissimum. Huc accedit, quod dicitur

⁵⁸ In brevi enarr. Matth. ⁵⁹ Cent. 1, lib. 1, cap. 4. ⁶⁰ In scholiis circa 1 cap. Matth. ⁶¹ In explicat. Matth. ⁶² In cap. 1, Matth. ⁶³ Lib. De paradiso, cap. 3. ⁶⁴ In Enarr. Psal. c. ⁶⁵ Lib. De beatitudinibus. ⁶⁶ Serm. 35, in parvis serm. ⁶⁷ Hom. 12, in Matth. ⁶⁸ In cap. v Matth. ⁶⁹ Hom. 1, inter alias extraord. ⁷⁰ Hom. 1, De Maria Virg. ⁷¹ Hom. 2, De B. Virgine.

misce de domo David : vere de regia stirpe descendit vir iste Joseph nobilis genere, mente nobilior. Plane filius David, non degenerans a patre suo David : prorsus, inquam, filius David non tantum carne, sed fide, sed sanctitate, sed devotione : quem tanquam alterum David Dominus invenit secundum cor suum, cui tutum committeret secretissimum atque sacratissimum sui cordis arcanum, cui tanquam alteri David incerta et occulta sapientiæ suæ manifestavit (*Psal. l, 8*) : et dedit illi non ignarum esse mysterii quod nemo principum hujus sæculi agnovit : cui denique datum est, quod multi reges et prophetae cum vellent videre, non viderant : audire, et non audierunt (*Luc. x, 24*) : non solum videre et audire, sed etiam portare, deducere, amplecti, deosculari, et nutrire, et custodire. » Igitur meræ sunt novatorum præstigiæ quibus ad veram et plenam Josephi nostri justitiam elevandam ludificantur, ne quod res est, et vir tantus meretur, cum Patribus fateantur. Quod si adhuc viri hujus justitiæ obstrepent adversarii, concedant saltem aliquid camerario suo, cujus testimonio fuit hic Joseph quoad vixit, vir optimus, integerrimus, sanctissimus, virginittis Mariæ fidelissimus custos, sed et assiduus atque diligentissimus socius educationis et curæ Filii Dei. At cavendum est interim sedulo, ne more stultorum dum evitamus Charybdim, in Scyllam forte incidamus; hoc est, ne Josephi justitiam sic efferamus, ut Mariæ sanctimoniam ac dignitati aliqua ex parte sinus iniquiores. Scribit enim Franciscus Lampertus ⁷², « Nescio quem fanaticum hominem existisse, qui Josephum Mariæ antepone non dubitaret : Illi enim dormienti, huic vero vigilant! angelum apparuisse, ut evangelistæ testantur. O ridiculum argumentum, quod seipsum vel tacentibus nobis evertit, ut inde contrarium, Mariam nempe sponsam Joseph sponso præstare, multo rectius colligatur. Est enim amplius atque commendabilius, vigilant! quam dormienti homini angelum apparere, majusque procul dubio censi meretur, quod Mariæ Filius de Spiritu sancto nasciturus ab archangelo gratulabundo ipsi Virgini nuntietur, quam quod Joseph anxio et dormienti timor et sollicitudo ab angelo quodam auferatur. » Unde Chrysostomus ⁷³ ista recenset : « Doceri debuit Virgo non in somnis, ut Joseph, non per qualemcunque revelationem, ut Zacharias, sed per apertissimam visionem. » Tum apud Irenæum ⁷⁴ legimus : « Danieli angelus Gabriel exsolutionem visionum fecit : hic autem est archangelus Demiurgi, et hic idem Mariæ evangelizavit manifestum adventum et incarnationem Christi. »

Hic jam questio non levis incidit, quam præterire non possumus de Josephi virginitate. Ac latetur sane docti omnes, et partim adversus Ebioni-

tas, partim contra Helvidianos accurate defendunt, eatum illum cum casta semper vixisse Virgine, ac in eo conjugio cœlibatum integrum observasse. Unde Chrysologus ⁷⁵ illum solo nomine Mariæ maritum, conscientia sponsum, testimonium castitatis atque pudoris custodem appellat. A Gregorio ⁷⁶ dicitur integerrimæ custos virginittis, et sponsus non in fœlus solemne conjugii, sed ad consortium communis habitationis ascitus. Cæterum præcipue disputationis cardo in eo versatur, an pudicus ille et castus semper manserit in cœlibatu. Qua de re scripsit Hieronymus, et Helvidium hæc quidem oratione perstringit : « Tu dicis Mariam Virginem non permansisse : ego mihi plus vindico, etiam ipsum Joseph virginem fuisse per Mariam, ut ex virginali conjugio virgo filius nasceretur. Si enim in virum sanctum fornicatio non cadit, et aliam eum uxorem habuisse non sribitur, Mariæ autem quam putatus est habuisse, custos potius fuit quam maritus : relinquatur virginem eum mansisse cum Maria, qui pater Domini meruit appellari. » Quibus verbis testatum satis Hieronymus reddidit, non modo Mariam, sed Joseph etiam cum illa mansisse virginem, et ex utriusque conjunctione virginali conjugium, unde Christus voluerit nasci, evasisse. Quare nullam aliam Joseph præter Mariam conjugem habuit, nisi de tanto viro fingamus, quod male castus duas simul uxores tenuerit, vel quod post Mariæ mortem supervixerit : id vero nullus, ut arbitror, unquam existinavit. Sed neque ante Mariam uxor illi alia contigisse videtur, nisi fortasse Maria illa fuit, quæ ab evangelistis mater Jacobi, Simonis et Joseph, a quibusdam autem uxor Joseph dicta est. Verum hanc Mariam Hieronymus ⁷⁷ et Beda ⁷⁸ Christi materteram, Matrisque Domini sororem vocant, quæ cum aliis etiam mulieribus juxta crucem Domini legitur astutisse. Hoc vero testimonium, quod ex Hieronymo citavimus, repetit et comprobat Rupertus Tuitiensis ⁷⁹, ut eundem Josephum virginem faciat, illicque simul et Mariæ locum ex Canticeis applicat : *Dilectus pascitur inter lilia* (*Cant. ii, 16*) : has enim duas personas præ aliis recte vocari et esse lilia, ob virginales nempe nuptias et castissimam cohabitationem. Nec solum Hieronymus, sed et Augustinus ⁸⁰ Joseph virginem asserere videtur, quando pro concione sic loquitur : « Habe, Joseph, cum Maria conjuge tua communem virginittatem membrorum : quia de virgineis membris virtus nascitur angelorum. Sit Maria sponsa Christi in carne sua, virginittate servata : sis autem et tu pater Christi cura castitatis et honorificentia virginittis, ut de virgineis membris Genitricis, sæculis Christianis nulla sit zelotypia. » Ac paulo post : « Gaude itaque, Joseph, nimiumque congaude virginittati Mariæ, qui solus meruisti virginali affectum possidere conjugii : quia per meritum

⁷² In prophet. Zachar., cap. i. ⁷³ Hom. 4, in Matth. 26 et 27. ⁷⁴ In cap. xviii Matth.

⁷⁵ Hom. 4, in Matth. 26 et 27. ⁷⁶ In cap. xv

⁷⁷ Lib. v, cap. 21. ⁷⁸ Serm. 175. ⁷⁹ Hom. 26 et 27. ⁸⁰ In cap. i Matth.

⁸⁰ Serm. 15, De Nativ.

virginitatis ita separatus es a concubitu uxoris, ut pater dicaris Salvatoris. » Ac ne quisquam isthac ad eam referat castitatem, quam Joseph Mariæ cohabitando servavit, nomen virginitatis et virginalis affectus adjunctum habemus. Beda et Alcuinus⁸¹ nihil habent obscuri, sed perpetuam Josepho virginitatem deferunt, cum in hunc modum scribunt : « Absque ullius scrupulo quæstionis scire et confiteri oportet, non tantum Dei Genitricem, sed et beatissimum castitatis ejus testem atque custodem Joseph absque omni prorsus actione conjugali mansisse semper immunem. » Eandem sententiam tuetur Hugo Victorinus⁸², multique theologi sequuntur, præsertim Thomas et Gerson⁸³, ut recentiores omittam, qui non temere contendunt, Josephum una cum sponsa sua in nuncupando et solvendo virginitatis voto persancte convenisse, divino scilicet id numine providente, ut ad grande illud arcanum, quo mundi salus continebatur, Virgini Mariæ talis socius adjungeretur, qui ut in omni vita, sic etiam in vera pudicitia illi concors atque conformis esset. Gersonis⁸⁴ verba subjiciam : « Vovit Maria virginitatem : vovit et ipse Joseph secundum doctores, cui voto non repugnavit vera matrimonialis conjunctio, neque corporum mutua translatio, in quo matrimonio proles fuit fides atque sacramentum. » Eidem igitur attribuit, quod bona conscientia et ipse testari potuerit : *Tu scis, Domine, quod nunquam concupivi feminam, et mundam servavi animam meam ab omni concupiscentia : uxorem autem cum timore tuo, non cum libidine mea consensu suscipere (Tob. III, 16, 18.)* Cur ergo pura perfectaue Joseph pudicitia non prædicetur, qui sponsus sponsam absque nuptiali affectu duxit ac tenuit, qui virgo virginem adiit atque servavit, qui-que primus ex masculis in conjugii consortio coluit et coli posse docuit sanctum et integrum cœlibatum ?

Sunt interim alii non modo recentiores, sed veteres etiam, qui adeo virginitatem Joseph non agnoscunt, ut eum etiam bigamum faciant, ac illorum parentem esse putent, qui fratres Domini in Evangelio nuncupantur. Probavit autem Aloysius Lippomanus⁸⁵, in hac opinione nonnihil esse incommodi, contrariam vero sententiam, quæ virginitatem Joseph largitur, ut minus perplexam, sic evangelicis etiam litteris magis esse consentaneam censet. Ego de hac lite nolo mihi partes sumere iudicis, sed existimo tamen et tutius et candidius fore, si in hac ambigua doctorum concertatione eam sequamur sententiam, quæ divinæ tum sapientiæ, tum bonitati majorem laudem conciliat : hoc est, si arbitremur, non solum Joanni virgini, sed et Josepho virgini, Virginem Matrem peculiariter commendatam traditamque fuisse. Sic enim cum Ger-

sone⁸⁶ ratiocinabor : Si Dominus Matri suæ jam ætatis propectæ nullum custodem nisi virginem, Joannem puta evangelistam, adhibere curavit, quanto magis existimandum est, parem illi curam fuisse, ut eidem Matri in ætate adolescentiore de custode Virgine provideret ? Nam et Filius Jesus non nisi in puritate virginali nasci voluit atque nutrir. Quod si non virginitatis, at certe quidem cœlibatus peculiarem et necessariam gratiam illi donavit Deus, ad suum munus legitime obeundum, ut vellet nimirum ac posset caste et secure cum Virgine casta domi forisque versari, et carnis illecebris, impurisque affectibus, qui ex viri feminæque familiari convictu suboriuntur, omnino vacare, eoque rectius ad omnem vitæ usum Matri simul et Filio inservire. Cum vero sponsæ integerrimi castissimique mores accederent, illique sponso magis ac magis in dies placerent, quis pius vel neget, vel dubitet, magnum illi calcar accessisse, ut lubenti animo sacræ conjugis imitaretur exemplum, et ex pari consensu propositum castitatis amplecteretur, adeoque interposita pacti votique religione firmaret ? Ut hinc de illo Prudentius⁸⁷ dixisse videatur :

Pacti cui cura pudoris.

Cæterum sive hic Joseph perpetuo cœlebs, ut multi nunc sentiunt, sive bis maritus fuerit, ut quibusdam veteribus visum est, qui ex priore quidem uxore filios procreavit, illud certum nobis et inconcussum manet, quod nostræ disputationis caput est, castum illum cum castissima vixisse Virgine, et ab eadem perpetuo continuisse. Nec potuit in hoc continentiae proposito non magnopere confirmari, cum ex angelo percepisset suam sponsam ad mysterium summum, divinitus electam et assumptam esse, quæ Domini ac Dei sui, imo et omnium Mater, ac vivum quodammodo tabernaculum purissimumque templum existeret. « Erat illa Virgo, ut iterum utar verbis Augustinianis⁸⁸, ideo et sanctius et mirabilius jucunda suo viro, quia etiam secunda sine viro, prole dispar, fide compar. » Alii vero qui Joseph virginem mansisse defendunt, non ex ipso, sed ex fratre ipsius Cleopha natam dicunt Mariam filiam, quæ Alphæo nupserit, ac horum quidem duorum conjugum quatuor illos faciunt filios Judam Thadæum, Simonem Chananæum, Josephum et Jacobum Minorem, qui omnes fratres Domini, quia cognati ejus essent, Judæorum more dicuntur, quomodo et Lot Abrahæ et Jacob Laban frater legitur appellatus. (Gen. XIII et XXIX, 8.) Probatur igitur Hieronymus nec Mariæ, nec Joseph fuisse filios illos, quos Evangelium fratres Domini vocat, fratres, inquam, Christi non affectu, non gentis privilegio, non natura, sed cognatione seu generis

⁸¹ In cap. II Joan. ⁸² Lib. De conjugio Mariæ. ⁸³ In Annotat. super Epist. ad Galat., cap. I. ⁸⁴ Serm. De Nativ. Mariæ, consideratione 5. ⁸⁵ In admonitione præfixa homiliæ Chrysostomi De Annuntiatione Domini. ⁸⁶ Serm. De Nativ. Mariæ, consideratione 5. ⁸⁷ Contra Unionitas. ⁸⁸ Lib. I, De nupt. et concupisc., cap. 11.

propinquitatem. Ascribam Hieronymi⁸⁹ verba luculenta, quibus et Joseph filios adimit, et simul causam erroris ostendit, ob quam nonnulli fratres Domini ex illo patre natos esse putarunt. « Quidam, inquit⁹⁰, fratres Domini de alia uxore Joseph filios suspicantur, sequentes deliramenta apocryphorum, et a quadam Escha muliercula confingentes. Nos autem, sicut in libro, quem contra Helvidium scripsimus, continetur, fratres Domini non filios Joseph, sed consobrinos Salvatoris Mariæ liberos intelligimus materteræ Domini, quæ esse dicitur mater Jacobi Minoris et Joseph et Judæ, quos in alio Evangelii loco fratres Domini legimus appellatos. Fratres autem consobrinos dici, omnis Scriptura demonstrat. Quare non improbamus quod Centuriatores⁹¹ Hieronymo suffragantes admonent, fabulosum videri Jacobi protevangelion, ubi Joseph viduum fuisse, ac plures habuisse liberos, antequam Maria ei desponsaretur, exponit. Verum hac de re alii pluribus disseruerunt.

Libet interim hoc loco, quoniam in Josephi historiam et cum Mariæ cohabitationem semel sumus ingressi, libet, inquam, obiter adjungere, quæ partim admiratione, partim imitatione, partim admonitione digna esse censeo. Admirandum est sane Virginis consilium, quæ, postquam se suamque continentiam Deo dicavit, ut illi soli purissime devotissimeque vacaret, mortali tamen viro nubere adeo non refugit, ut etiam celebratis, ut putant, nuptiis se sociam illi fidenter adjungat, et cum illo quotidie vivat. Quid enim si divinitus edocta cognovit, virginitatis suæ decretum in ipso conjugio salvum ac integrum esse mansurum, ut diximus, atque adeo hoc suum conjugium et Judæis et Christianis profuturum? illis quidem, ut minus offendantur, præsentis matrimonii velut prætextu decepti, dum vulgare conjugium esse putant: his vero, ut ejusmodi continentis sponsi atque sponsæ conjunctionem magis suspiciant, ac in ipso etiam conjugio, si non perfecte, at aliqua saltem ex parte libentius æmulentur. Præclarum et illud magisque imitandum exemplum est, quo simul ad mansuetudinem, patientiam atque fiduciam excitamur, quod Maria, si rite consideramus, perpetuo sibi similis, et ad tacendum quam ad loquendum promptior, nulli hominum, non Zachariæ prophetæ, non cognatis et amicis conjunctissimis, et ne Josepho quidem sponso mysterium ab angelo nuntiatum et suo in utero celebratum patefaciat. Igitur, ut intra summæ modestiæ terminos sese contineat, etiamsi haud sine molestia videret, cum manifesta signa conceptus apparerent, sponsum hinc variis animi curis, suspitionibus, angoribus misere discruciarî, tamen innocentæ suæ purgationem omnem prætermittit, ne seipsam alioquin prædicare videretur, si quod res erat fateri voluisset, se nempe de Spiritu

sancto gravidam, et magni Messiae Matrem electam, sicut Isaias esset vaticinatus. (*Isa. vii, 14.*) Adeo illa silentii tenax, et modestiæ omnis observans fuit, quæ licet famam suam in discrimen adduci, et sponsum haud leviter offendi cerneret, tamen soli Deo sese permittit, ac illius providentiæ totius rei progressum exitumque secura committit. O viam in Deum fidem, qualem in Israel non reperias! o raram et columbinam in Virgine simplicitatem, quæ omnem mundi prudentiam vincit ac dissipat! o excellentem Deo fidentis animi generositatem, qui patris Davidis egregio præcepto pareret! *Revela, inquit, Domino viam tuam, et spera in eo, et ipse faciet.* (*Psal. xxxvi, 5.*) Unde nec sua quidem spe Virgo sancta frustrata est, Deo causam ejus fortunante per angelum, qui non multo post e summo cœlo missus, dormientem sponsum instruxit, instructum omni suspicione falsa liberavit, sponsamque illi tanto chariorem, quanto integriorem reddidit. Quemadmodum enim Daniel divinitus est excitatus, ut Susannæ falso accusatæ, et ad supplicium abductæ præsentem opem afferret, ac objectæ impudiciæ labem omnem abstergeret: ita munus Gabrieli a Deo datum est ad causam hujus Virginis, ne quid majoris periculi silentio crearetur, apud Joseph defendendi, omnemque fœdi criminis suspensionem depellendi. Recte igitur Maria Susannæ a Chrysostomo⁹² comparatur, et in utraque prophetium impletur: *Salus iustorum a Domino, et protector eorum in tempore tribulationis, et adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos, et eruet eos a peccatoribus, et salvabit eos, quia speraverunt in eo.* (*Psal. xxxvi, 59, 40.*) Quod arcanum Maria religioso et diuturno textu silentio, ut ne cum charissimis quidem communicaret, hoc demum Elizabetha divino afflata Spiritu propalavit, et in singularem Virginis Matris laudem prodidit. Ubi primum illa coacta sanctum rupit silentium, et laudem sibi oblatam repudiavit, in summi auctoris commendationem se totam dulcissime modulando profudit.

Quid vero isthuc obsecro, quod Maria cum Joseph, Virgo sacra cum diverso sexu tam vivit familiariter, ut a quotidiano viri conspectu domesticoque convictu se minime absteineat, sed illum et comitem et socium in convivio continuum habeat? Is ducit illam in Ægyptum, et ab Ægypto reducit, solusque cum sola tam longinquam, tam secretam conficit viam, ut Bernardi⁹³ verbis utamur. Quid isthuc, inquam? an vel admonitione, vel purgatione quadam non indiget, ne res in exemplum fortasse trahatur, et castitatem amantes sibi quoque licere putent, quod tunc Mariæ et Josepho licuisse fateamur? Certe non licebat modo, sed decebat etiam, ut talis Virgo cum tali viro conjunctim familiariterque viveret, ac divinæ voluntati satisfaceret, nullumque periculum in suo puro cœlibatu vereretur.

⁸⁹ Lib. Adversus Helvidium. ⁹⁰ In cap. xii Matth. ⁹¹ Centuria I, lib. I, cap. 10. ⁹² Hom. in S. Susannam. ⁹³ Serm. 3, in Vigilia Nativit. Domini.

Nec dubium sane, quin castissimus et sincerissimus amor ex mutuis illis vitæ communis officiis atque obsequiis magis magisque fuerit in dies confirmatus, et ad commodiorem Christi pueri educationem magnum usum et fructum attulerit. Quid autem illi metuerent, cujus incontinentiæ periculo subjacerent, tam firmis et solidis divinæ gratiæ præsidiiis communiti, ut lex carnis et effrenis concupiscentia sanctum et divinum in illis amorem nulla ex parte imminueret atque labefacteret? De Joseph sane scribit Gerson ⁹⁴, « in hoc justo et æque casto viro peccati originalis fomitem vel exstinctum, vel depressum fuisse, sed et prorsus decuisse, ne præstans Virginis forma, et cohabitatio familiaris, ipsum ad libidinem sollicitaret, ac aliqua ex parte commoveret, quem præterea nonnulli in matris utero sanctificatum appellant. » Tum ex Bonaventuræ et aliorum sententia probant quidam, quod licet eximium et admirabilem decorem Maria præ se ferret, nullum tamen mortalium ex ejus aspectu ad foedam carnis concupiscentiam solitum incitari: ex illo enim venerando vultu et corpore divinum aliquid, et virgineum frigidumque prodisse rorem, qui ad impuritatem libidinemque omnem spectantium restringendam et arcendam conferret, ac quasi virginis germinaret, aut certe quidem ad majorem vitæ honestatem provocaret.

Verum enimvero haudquaquam licet, haudquaquam decet ac expedit, ut parem vivendi et cum altero sexu habitandi libertatem nunc sibi permittant homines, et illi præsertim, qui purum exigere cœlibatum, suamque salvam tueri continentiam semel in animum induxerunt. Etenim viri cum muliere, adolescentis cum puella contubernium frequens et quotidianum quid aliud, obsecro, quam aut manifestæ, aut occultæ incontinentiæ, multumque suspectæ cohabitationis indicium præbet? quid præterea inde consequi posset, nisi ut aut plerisque justa detur obtreccionis occasio, aut facilem antiquus humani generis inimicus materiam deceptionis assumat, sicut Gregorius Magnus ⁹⁵ alicubi scribit. Habet hic sane locum, quod dixit Salomon, et in hoc ipso argumento Basilii repetivit ⁹⁶: *Numquid potest homo abscondere ignem in sinum suum, ut vestimenta illius non ardeant? aut ambulare super prunas, ut non comburantur plantæ ejus?* (Prov. vi, 27, 28.) Quo igitur modo qui ignem attigerit statim aduritur, ita viri tactus et feminae sentit naturam suam, et diversitatem sexus intelligit, Hieronymo teste ⁹⁷. Nam, ut Basilus ⁹⁸ quoque confirmat, gravis ac vehemens virorum erga feminas viget concupiscentia, et masculinis corporibus est indita, ut non

possit evelli, quæ nisi vi quadam opprimatur, pudorem omnem paulatim excutit, ipsiusque judicium et sanitatem mentis evertit. Hinc ⁹⁹ vetus illa monialibus indicta, et a concilio Tridentino sancte confirmata, ut vocant, clausura est, ne ullus omnino accessus ad religiosas feminas pateat, quæ mundo mortuæ, uni Christo vivere, rebusque divinis citra impedimentum operam dare assiduam debent. Hinc rursus tot Patrum præceptiones exstant ¹, quibus gravissime cautum est, ut non modo virginis quæ Christo nupserunt, ab omni sint virorum familiaritate remotæ, longeque sejunctæ, verum etiam ut in ordine sacro constituti, vel cœlibatum professi, nulla cum feminis habeant commercia, nec illarum cohabitationem admittant, his duntaxat exceptis, de quibus prava non possit esse suspicio, quasque sacrorum canonum censura permittit.

Præclarum est dictum Gregorii Nazianzeni ²: « Laudo feminas, quas mares minime norunt. » Ex harum classe fortasse soror ejusdem Gregorii ³ Gorgonia fuit, quæ præ pudore virilis aspectus et manus, etiam in gravissimo morbo nullum medicum alium quam Deum petiit atque tulit. Et canon est ejusdem Gregorii ⁴ ad piam omnem virginem pertinens: « Virorum etiam castorum aspectum fuge, ne forsitan macula vulnereris, vel vulneres. » Quare Augustinus ⁵ presbyter et episcopus creatus, ut de illo Possidonius refert, omnem omnium mulierum quamlibet alioquin honestarum convictum respuit, aperteque docuit, nunquam debere feminas cum Dei servis in una manere domo, ne tali exemplo scandalum aliquod infirmioribus relinquatur. Tum Cyprianus ⁷ communi multorum collegarum nomine prohibet, virginis cum masculis, non dico simul dormire, sed cohabitare ac vivere. Nec alio spectat vetus liber, sive Cypriani sit, cui passim ascribitur, sive Origenis, de singularitate clericorum, qui vitam eorundem a seminarum consortio semotam exigit, firmisque rationibus probat. Idem argumentum tractat Hieronymus ⁸, ubi de vitando suspecto contubernio epistolam integram scribit. Exstant et graves Chrysostomi ⁹ admonitiones, ne cum viris habitent mulieres etiam *συνοικιστοι*, quas Budæus ¹⁰ cœlibatus socias vertit, antiquiores vero subintroductas et extraneas, vel canonicas aut regulares sunt interpretati, quoniam nec uxores, neque concubinae, sed tertii cujusdam generis erant feminae, quas ecclesiastici homines non sobolis, nec libidinis gratia, sed pietatis studio, aut certe prætextu domi secum fovere solebant. Cujusmodi muliercularum, ut sic dicam, subintroductores a

⁹⁴ Serm. De Nativit. Virginis Mariæ. ⁹⁵ Lib. vii, in dict. 2, epist. 100 et lib. xi, epist. 40 et 41. ⁹⁶ Lib. De vera virginitate. ⁹⁷ Quæst. 4, in Jovin. ⁹⁸ Lib. De vera virginitate. ⁹⁹ Concilium Cabilon. 2, can. 63; et in 6, de statu regularium, cap. Periculoso. ¹ Sessione 25, can. 5. ² Vide dist. 82. Et concil. Arelaten. sub Carolo Magno, can. 7. Turonen. can. 29. Et extra can. 1, de cohabitatione clericorum et mulierum. ³ In monitorio ad conjugatos. ⁴ In oratione in laudem sororis Gorgoniæ. ⁵ In oratione, qua virginem exhortatur. ⁶ In Vita Augustini. ⁷ Lib. i, epist. 10. ⁸ In epist. *Retulit mihi quidam*. ⁹ Serm. quod regulares feminae viris cohabitant, et serm. adversus eos qui fovent sorores adoptivas. ¹⁰ In Comment. linguæ Græcæ.

Gregorio Nysseno ¹¹ hunc in modum depinguntur : « Nomine duntaxat coelibatum profitentes, a communi vivendi consuetudine non longe absunt, utpote qui non ventris solum voluptati indulgeant, sed et cum feminis aperte contubernii societatem habeant : hanc enim familiarem vivendi consuetudinem fraternæ cognationis nomine appellant, honestiori scilicet vocabulo suam, quæ ad pejora proclivis est, mentem occultantes, » Ut ideo mirum videri non debeat, horum licentiam a veteribus crebro reprehendi, et hoc etiam Siricii ¹² canone castigari : « Feminas, inquit, non alias esse patimur in domibus clericorum, nisi tantum quas propter solas necessitudinum causas cum his habitare synodus Nicæna permisit. » Ac Nicænæ quidem synodi in præsentī causa meminit non modo concilium Aquisgranense ¹³, quod sub Ludovico Cæsare habitum fuit, verum etiam Basilius Magnus ¹⁴, cum septuagenarium quemdam Gregorium presbyterum per epistolam corripit, quandoquidem introductam mulierem domi retineret, suumque factum tueri non erubesceret. Huic ille prudentissime consulit, adeoque injungit illud : « Ejice eam a domo tua, et statue ipsam in monasterio : sit illa cum virginibus, et viri tibi serviant, ne nomen Domini per vos blasphemetur. » Eandem Nicænæ synodi legem concilium Carthaginense ¹⁵ confirmat, dum ita præcipit : « Clericus cum extraneis mulieribus ne habet. »

Quid quod adeo casta antiquitas, et antiqua majorum castitas fuit, ut non solum promiscua virorum et mulierum monasteria simul et lavacra esse prohibuerit, sed etiam sacris in ædibus auditoria, quæ ad verbum Dei percipiendum ex utroque sexu constarent, vix permittenda putarit, quasi dedecorosum minusque tutum sit, viros et mulieres in templis præter ordinem commisceri. Ex Ambrosio ¹⁶ certe intelligimus, quod suum locum in templo designatum, eumque tabulis separatim olim virginibus obtinuerint. Indicat et Chrysostomus ¹⁷, viros olim a mulieribus, cum in ecclesia convenirent, ligneis parietibus fuisse secretos : talemque separationem utriusque sexus in templis exiti Cyrillus Hierosolymitanus ¹⁸, ne studium salutis, inquit, sit occasio perditionis. Imo ex Clemente ¹⁹ Romano discimus, apostolicum hoc esse institutum, ut viri a mulieribus, et virginibus ab aliis seorsim in templo versentur. Ubi severiorem adhuc præbet se Basilius Magnus ²⁰, eodem etiam utero prognatos, id est fratres et sorores, admonens, ut caute admodum inter se, nec sine metu quodam versentur, quod familiaris illa consuetudo nimiaque confidentia, quæ non solum inter domesticos, sed

etiam inter fratres et sorores exstare solet, nonnunquam eo licentiæ prorumpat, ut exitus tristissimi consequantur. Exemplo sit Amon Davidis filius, qui, violata sorore Thamar (*II Reg. xiii, 14*), incestum foedissimum perpetravit, hocque perpetuo dedecore suum nomen ac Davidicam stirpem quantumvis illustrem commaculavit. Quid ergo mirum, clerico majoribus, ut vocant, ordinibus initiato, illud ab Hieronymo præcipi ²¹ ? « Omnes puellas et virgines Christi aut æqualiter ignora, aut æqualiter dilige. Nec sub eodem tecto mansites, nec in præterita castitate confide. Nec sanctior David, nec Salomone potes esse sapientior. » Imo vero si Tertulliano ²² credimus : « Tam sancti viri est suffundi, si virginem viderit, quam sanctæ virginis, si a viro visa sit. » Unde monet etiam Clemens Alexandrinus ²³ : « Videtur super omnia esse aversandus mulierum aspectus : non solum enim, si tangantur, sed etiam si spectentur, peccari potest, quæ maxime vitare oportet eos qui recte et sincere instituuntur. » Quæ omnia vir ille constantissimus Job, sinobis adesset, facile confirmaret, adeo mente oculisque castus, ut bona fide testaretur : *Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. (Job xxxi, 1.)*

Atque hæc satis de virginibus sacrique coelibatus studiosis omnibus, ut quod Joseph et Maria cum laude fecerunt, sibi, si sequantur, vitio vertendum esse norint : adeo plena periculi res est, tales cum diverso sexu magnam et assiduam inire ac alere familiaritatem. Habent interim alia, quæ rectius in hoc utroque conjugio contemplentur, adeoque sibi imitanda proponant, in Maria potissimum, quæ colendi puri coelibatus pulcherrimum semperque memorandum præbet exemplum. Adiit Virginem Gabriel, sed quam domi solam, et otio haud dubie sancto vacantem offendit, et quæ ad angeli occursum expavit, quasi virum quem non solebat, aspiceret, et ab omni viri tum aspectu, tum colloquio esset aliena. Hinc Alma quoque ab Isaia dicitur, hoc est, virgo aspectibus hominum abscondita et secreta, probatæque prorsus pudicitiae, et de cuius integritate nulla vel suspicio vel dubitatio jure conciperetur : iam sedulo vel domi ipsa manebat, vel a parentibus custodiebatur. Sic enim hanc vocem Hebræam non solum Hieronymus ²⁴, sed et Galatinus ²⁵ interpretatur. Nunc audi peritum piæ virginis formatorem ²⁶ : « Imitetur Mariam, quam Gabriel solam in cubiculo reperit : et ideo forsitan timore perterrita est, quia virum quem non solebat, aspexit. » Neque sunt dissimilia, quæ ab Ambrosio ²⁷ ad institutionem virginum afferuntur : « Illis enim Mariæ sectandum

¹¹ Lib. De virg. cap. 23. ¹² Epist. 1, cap. 12. Et in synodo Agathensi, can. 40. ¹³ Cap. 59. ¹⁴ In Epist. ad Gregor. presbyterum. ¹⁵ Concil. Carthag. 3, can. 47. Et Carthag. 4, can. 46. ¹⁶ Lib. ad lapsam virginem, cap. 6. ¹⁷ Hom. 74, in Matth. ¹⁸ In præfatione catechesium. ¹⁹ Lib. II Constitut. apostol., cap. 61. ²⁰ Lib. De vera virginit. ²¹ In epist. ad Nepotianum. ²² Lib. De velandis virginibus. ²³ Lib. III, Paedagogica N. ²⁴ In comment. Isa., cap. 7. ²⁵ Lib. De arca Cathol. veritat., cap. 10. ²⁶ Hier. in epist. ad Latam. ²⁷ Lib. II, De virginibus.

proponit exemplum, quæ non alibi quam domi in penetralibus, et sine comite ab accedente angelo invenitur, quæ cum sola esset, minus sibi sola videbatur, quanquam sola non fuerit, quæ cum tot libris, tot archangelis, tot prophetis quotidie versaretur. » Ad hæc aures religiosas et oculos verecundos illi tribuit, quoniam viri specie commota trepidat, et sicut ipse loquitur, in viro peregrinatur, quæ et salutata obmutescit, et appellata respondet. « Quid præstantius in virgine, inquit ²⁸, cuius præcipuum opus verecundia, quam secretum? quid tutius secreto, et ad omnes actus expeditius? Munia enim pudoris induit, non concursationis. » Ornat præterea silentium virgines, quod neque virginum principi defuit: cum raro hæc quidem, et magno cum pondere gravibusque personis verba sua deprobat. Vix enim septies Maria in Evangelio locuta esse scribitur, quæ primum audito angelicæ legationis mysterio, ut Petrus Damianus ²⁹ asserit, « solitum modesti silentii rigorem tenuit: et licet ipsa intra se discutere non posset, qualis illa esset salutatio, verbis tamen inquirere superfluum deputavit. Sed mox tacendo audire meruit, quod inquirere non præsumpsit. » Prætermisissis vero aliis, ne sim longior, unum Bernardum ³⁰ proferam, quoniam hoc ipsum tantæ Virginis, quæ secessum et silentium amat, exemplum, magno certe iudicio ponderat, et ad virginum profectum præclare convertit. « Solent, inquit, virgines, quæ vere virgines sunt, semper pavidae et nunquam esse securæ: et ut caveant timenda, etiam tuta pertimescere: scientes se in vasis fictilibus thesaurum portare pretiosum: et nimis arduum esse vivere angelicæ inter homines, et in terris more cœlestium conversari, et in carne cœlibem agere vitam. Ac proinde quidquid novum, quidquid subitum fuerit ortum, suspectas habent insidias, totum contra se æstimant machinatum. Idcirco et Maria turbata est, sed non perturbata. » Ac paulo post: « Quod turbata est, verecundiæ fuit virginalis: quod non perturbata, fortitudinis quod tacuit et cogitavit, prudentiæ. » Sed nobis in viam redeundum est, ne in loco communi nimium hæreamus, quem, si velint, Ecclesiastæ facile amplificabunt.

CAPUT XIV.

Mariam ex voto virginem fuisse, ac præterea de aliis ex voto amplectentibus cœlibatum.

Non satis est adversariis de Mariæ desponsatione nugari, ejusque virginitatem multis suspectam reddere, sed et contra votum tantæ virginis, ne suum cœlibatum religione aliqua vel confirmasse vel illustrasse videatur, bellum novum instituunt. Unde nostri Centuriatores ³¹ Augustinum aliosque veteres, qui Deiparam voto obstrictam fuisse virginem tradunt, palam insectantur. Et hi Calvi-

num ³² sibi faventem ac patrocinantem habent, a quo non solum infirmum, sed absurdum etiam ac ridiculum, imo perfidia gravi reprehensione digna reputatur, si perpetuæ virginitatis conceptum votum in Maria constituamus. Ubi præceptorem sequitur discipulus ³³ Beza, qui miris se modis torquet, rem veluti præclaram se effecturum arbitrans, si servandæ virginitatis propositum Mariæ possit auferre: hoc enim in muliere desponsa omni exemplo et testimonio carere contendit. Veterum igitur opinionem rejicit, qui censent, Mariam, antequam ab angelo salutaretur, de servanda virginitate cogitasse vel constituisse, ut idcirco dixerit: Quomodo erit istud, quando quidem virum non sum cognitura, ut idem Beza Lucæ verba interpretatur. Qui Mariæ sermo velut ex incredibili narratione angeli profectus videtur, perinde ac si illa voluerit hoc modo respondere: Tu quidem dicis fore ut concipiam ac pariam: quod fieri non potest, nisi cum viro congregiar, cui sum desponsa. Atqui adhuc ab eo abstinui, et porro consilium est abstinere. Quomodo tandem igitur credibile est fore quod dicis? Hanc veram et germanam verborum Mariæ sententiam, quam postea confirmabimus, fastidiosus Beza respuit, et suum inane phantasma nobis obtrudit, fingens eandem virginem in propositis verbis ab angelo sic percontari: « Quandoquidem in eo quod polliceris, nullus locus est vulgari et consuetæ matrimonii conjunctioni, age qua tandem ratione fiet, quod narras? Hæc autem expositione non video, inquit, quid dici possit accommodatus. »

Egregium sane figmentum, et tali expositore dignum, qui primus, ut opinor, cum suo Calvino somniavit, Mariæ tunc fuisse persuasum, mirificam concipiendi rationem deberi Messie, qui præter communem morem, et non ex maris feminæque congressu in orbem proditurus esset. At multo rectius et sapientius hunc locum communis theologorum schola perpendit, atque cum Athanasio ³⁴ censuit, Mariam in his verbis ad naturam ipsam respexisse, et de Josepho cui nupta erat, cogitasse, cum sibi promitti filium recens intellexisset. Illa igitur cœlesti nuntio assensa non est, nisi provide primum percunctaretur, quomodo inoffensa virginitate, quam Deo sancte promiserat, mater esse posset Emmanuelis. Sic enim absque omni vitio fieri poterat, ut arcanam illam summi Numinis dispensationem, quæ mox erat subsecutura, mente non attingeret, sed putaret Messiam communi hominum sorte, hoc est, ex patre et matre conceptum et ortum esse habiturum. Sed et Gabrielis responsum indicat, Mariam instructione aliqua eguisse, cum adhuc ignoraret mysterium de quo sciscitabatur, quomodo nimirum Filius Altissimi et Rex æternus ille in mundo nasciturus esset, operante hoc solo Spiritu, ut e substantia Virginis carnem

²⁸ Epist. 64, ad Syagrium. ²⁹ Serm. 3, De Nativ. Mariæ. ³⁰ Hom. 3, De beata Virgine. ³¹ Cent. 1, lib. II, cap. 10. ³² In Harmon. Evang. et in Mar. orat. ³³ In scholiis adjectis Evangelio Luc. ³⁴ In Evang. de Deipara.

humanam Dei Filius mutaretur. Nam Isaïæ verba, quæ virginem parituram prædicunt, haud opus est illi, velut ad se pertinerent, mox obvia perspicuaque fuisse, cum præsertim novus et inexpectatus ille hospes Gabriel mirabili aspectu, inusitato colloquio stupendoque promisso virgineum illius animum nonnihil commoveret atque turbaret. Itaque velut rei novitate perculsa, quod mysterium non statim assequi potuit, sola nempe Spiritus operatione Christum esse concipiendum, id ab angelo cupit plenius edoceri, ne alioquin peccet per imprudentiam, si in re tanti momenti dubia, cum possit, non consulat peritiorum. Ex Judæis sane perpauci tunc reperiuntur, qui locum dictum Isaïæ assequerentur, unde justus ille Simeon, qui postea puerum natum in templo amplexus est, in hac ipsa prophetiæ sententia sic perplexus hæsit, ut diu sibi satisfacere non potuerit, quemadmodum e Cedreno supra notavimus. Recte igitur de Maria dixit Ambrosius ³⁵ : « Legerat quia virgo generaret : non legerat quomodo generaret. Legerat : Ecce virgo in utero concipiet : quomodo autem conciperet, in Evangelio primum angelus est locutus. »

Sudat et Petrus Martyr ³⁶, suosque nervos omnes intendit, ut catholicorum sententiam labefactet, ac Marianæ castitatis votum evertat. Aequè sanus et sobrius est Conradus Pellicanus, qui hoc acutum scilicet telum in nos ejaculatur : « Finguntur sunt infelicitèr continentium, qui de emissio verbotenus voto virginitatis, in sanctissima Dei Matre comminiscuntur. » Tum Henricus Pilius, quem fortiter repulit Breidenbachius, falsitatis crimen illis impingere non veretur, qui Deiparæ votum virginitatis ascribunt. Nihil est modestior Franciscus Lambertus ³⁷, cum præsentem locum tractans, in hanc petulantem vocem prorumpit : « Nihil movearis mendaciis illis, quibus asserunt quidam beatam Mariam virginitati perpetuæ se voto astrinxisse. » Longum foret sectarios alios enumerare, qui eundem contentionis funem trahunt, nihil non arripientes, ne hanc Mariæ laudem concedant, quod professione virgo fuerit, et suam pudicitiam Deo sancte nuncuparit. Quid enim facerent, quid docerent aliud sive novi, sive veteres Lamperiani, votorumque contemptores et irrisores improbi, sicut de votis quidem theologi loquuntur, et nos pluribus postea disseremus.

Ubi tum res ipsa, tum novatorum importunitas postulat, ut quædam ex historia evangelica repetamus, ac Patrum sanctorum adjuncta simul interpretatione communicamus, ne querantur adversarii, nos Evangelii lucem subterfugere, et sine Scriptura, sine Patribus Deiparam ex voto virginem prædicare. Lucas evangelista, qui Mariæ studiosissimus fuit, amplissimam ac felicissimam legationem illam describit, quæ a summo Deo præstantissimo Ga-

brieli angelo commissæ, et ad Mariam Virginem omnium nostrum nomine directæ, successum et exitum longe auspiciatissimum habuit. Igitur divinorum mysteriorum conscius idem Gabriel, solus ad Mariam solam otio sanctissimo vacantem intravit, mandata divina exposuit, ejusque animum ut Mater Emmanuelis esse consentiret, instruxit. Maria, simul et nuntii et mysterii novitate permota, sicut laudem oblatam propter ingentem animi modestiam, agnoscere non potuit, sic etiam in angeli verbis mysteriorum plenis majorem lucem desideravit, ut hinc admirabunda quæreretur : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco ?* (Luc. 1, 34.) Ubi sese ab aliis feminis, quæ apud Israelitas erant desponsæ, et viros cognoscebant, non obscure disjunxit. Indicat igitur, se hoc quidem consilio non habere sponsum, ut cæteras, ob carnalem, uti vocant, copulam, sed sibi certum esse, quod nullam cum viro rem in posterum velit habere, voti religione nimirum obstricta. Enimvero si virginitatem suam Deo non devovisset, nullus erat aut admirandi, aut sciscitandi locus, sed in eo acquiescere poterat, quod promiserat angelus : *Ecce concipies, et paries filium* (ibid. 31) : sponsoque suo contenta putaret, promissum filium ex maritali complexu, et ex virili semine, ut sit conjugibus, sibi quoque nasciturum esse. Nunc vero prudens, religiosa et sui voti conscia, piique propositi tenax Virgo non immerito hæret et quærit, quomodo sine viro et citra virile commercium promissi filii mater futura sit. Id perinde est ac si diceret : Non diffido verbis tuis, Gabriel, qui haud dubie divinæ voluntatis fidus interpret es, credoque tam diu exoptatum promissumque nobis Messiam, ut affirmas, brevi suum regnum in domo Jacob auspiciaturum. Illud admiror, quod ais me tanti Filii fore Matrem. Etsi enim sponso Josepho nupsi, tamen ab ea cura et cogitatione, ut mater fiam, sum prorsus aliena, quando viri consuetudinem mihi jam ante penitus interdixi, meamque virginitatem Deo consecravi. Igitur amabo te, sancte Gabriel, quonam modo isthuc fiet tandem, ut et ego promissam virginitatem conservem, et tuum simul nuntium Deique decretum de nascituro ex me, ut dicis, filio perficiatur ? Habes dubitationis ac sollicitudinis meæ causam : nunc tu rationem rei futuræ commonstra : ego quidem opto imprimis ac debeo per omnia et super omnia divino Numini obsecundare.

Hunc germanum præsentis loci esse sensum, nobis etiam tacentibus loquuntur Patres, et eodem fere modo verba Virginis (*Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco ?*) interpretantur, diserteque Mariam sacram et Deo consecratam, imo et voto astrictam virginem faciunt. Igitur Anselmus ³⁸ de hoc Mariæ sermone sic disserit : « Si cuilibet virgini desponsatæ in animo suo disponenti nubere

³⁵ Lib. II, in Luc. ³⁶ In Compendio historiarum. *Intravit Jesus in quoddam castellum.*

³⁷ Lib. comment. in Lucam, cap. I. ³⁸ In hom.

diceretur, Filium habebis, non miraretur, neque interrogaret, quomodo istud fieret, utpote quæ se desponsatam et in proximo nupturam sciret, et a viro gravidari usu naturæ speraret. Hoc autem (Maria) non immerito mirata est, et quomodo fieret quod promitteretur, seiscitur, quoniam, quamvis desponsatam, tamen se nunquam nupturam, neque virum cognituram certo sciebat. » Beda ³⁹ vero Mariæ mentem his verbis exprimit : « Quomodo, inquit, fieri potest, ut concipiam pariamque filium, quæ in castimonia virginitatis vitam consummare disposui ? » Igitur Augustinus quoque Mariam ita loquentem inducit : « *Quomodo fiet istud*, ut ego gravescam ex pudico et castissimo marito, quoniam virum penitus non cognosco ? Desponsata sum homini justo : si cum illo non convenero, unde erit quod generabo ? Sed si poterit fieri ut concipiam intacta, et generem clausa, indica modum, et paratum invenies cor meum. Omnibus enim modis exopto me ego Deo meo, ut habeam prolem, et non perdam pudorem. » Idem vero alibi rem omnem plenius explicans, et Mariæ votum ex eodem Evangelii loco astruens, in hunc modum scribit ⁴⁰ : « Ipsa quoque virginitas Mariæ gratior et acceptior, quia eam non conceptus Christus viro violaturo, quam conservaret ipse præripuit : sed priusquam conciperetur, jam Deo dicatam, et de qua nasceretur, elegit. » Hoc indicant verba, quæ sibi foetum annuntianti angelo Maria reddidit : « *Quomodo, inquit, fiet istud, quoniam virum non cognosco ?* Quod profecto non diceret, nisi Deo virginem se ante vovisset. Sed quia hoc Israelitarum mores adhuc recusabant, desponsata est viro justo, non violenter ablaturo, sed potius contra violentos custodituro, quod illa jam voverat. Quanquam etiam si hoc solum dixisset, *Quomodo fiet istud ?* nec addidisset, *quoniam virum non cognosco* ; non quæsiisset utque, sibi promissum filium quomodo femina paritura esset, si concubitura nupsisset. Poterat et juberi virgo permanere, in qua Dei Filius formam servi congruenti miraculo acciperet ; sed, exemplo sanctis futura virginibus, ne putaretur sola virgo esse debuisse quæ prolem etiam sine concubitu concipere meruisset, virginitatem Deo dicavit, cum adhuc quod esset acceptura nesciret, ut in terreno mortalique corpore cœlestis vitæ imitatio voto fieret, non præcepto, amore eligendi, non necessitate serviendi. » Quæ Augustini verba et Scripturæ, et rationi consentanea, censorem quamvis rigidum non reformidant, et simul graviter docent, Mariam non modo virginitatem suam Deo sancte vovisse, sed etiam propter nuncupatum hoc votum cœlesti Patri gratiorem fuisse, quod se totam scilicet, tum corpore, tum spiritu Deo prima dedicasset, atque jam tum sub Moysis lege vivens, libere et ex amore consecrasset, eaque voti ratione id obtinuis-

set, ut in carne vitam omnino cœlestem meditaretur, et secuturis christianis virginibus ad vovendum egregio præluceret exemplo.

Sed nunc vide, mi lector, quam candide judicent, quam humaniter Augustinum tractent nostri Centuriatores ⁴¹, qui de tanto præsule et nunquam satis laudata Ecclesiæ columna tam futiliter ac irreverenter audent pronuntiare : « Ineptum est quod Augustinus et alii hoc loco affirmant, Mariam castitatis voto obstrictam, atque ideo dixisse, *Virum non cognosco* : sed testatur Lucas eam desponsatam fuisse viro : quæ res nequaquam per jocum aut simulate fieri potuit. » O aristarchos, qui ut sese ineptissimos prodant, clarissimum Ecclesiæ lumen Augustinum dicunt ineptire. Is vero in præsentī causa nihil ab evangelica veritate discedit, sicut illi faciunt, sed sensum verborum genuinum explicat, ac præterea suam Mariæ laudem legitime tribuit, ejusque verba sic interpretatur, ut nemo rectius ac proprie magis possit interpretari. Neque tantum Augustino isti tenebriones obtrectant, sed etiam reliquos ejusdem sententiæ Patres eadem procacitate perstringunt atque mordent. Certe Augustino astipulatur Gregorius non ille Romanus, sed antiquior Nyssenus ⁴², Basilii Magni frater, cujus hæc est oratio : « Si Maria liberorum causa ducta fuisset a Joseph, quomodo parituram angelo prænuntianti se rem novam et alienam audire præ se tulisset, cum ipsa quoque sese obstrinxisset naturæ lege, ut aliquando mater esset ? Verum, quia carnem Deo consecratam, tanquam sanctum aliquid oblatum munus, oportebat intactam integramque præstare : idcirco licet, inquit, angelus sis, licet e cœlo venias, licet id quod ostendis, naturam superet humanam, tamen me virum cognoscere nefas est. Quomodo sine viro mater ero ? Joseph enim sponsum novi, sed virum non cognosco. » En tibi Mariæ carnem Deo consecratam, et tanquam sanctum aliquid oblatum munus Gregorius vocat, et votum ejus agnoscit, ob cujus religionem virum cognoscere, aut liberos aliarum more conjugum generare, illi nefas esset. Eadem Nysseni verba repetit Simeon Metaphrastes ⁴³, simulque confirmat, Mariam ab his quæ in animo secum statuerat, non discessisse, sed suo responso hoc præ se tulisse : « Est mihi prohibita cum viro consuetudo : » vel sicut Antipater ⁴⁴ locum interpretatur : « Ego, inquit, sola naturam innovo, liberos procreandi consuetu ratio in me negligetur : dic mihi modum, o hospes ; nova enim et peregrina nuntias. »

Accedit huic sententiæ Aponius ⁴⁵, breviter quidem, sed expedite sic rem explicans : « Nisi voluntas fuisset in Maria conservandæ virginitatis, non diceret, *Quomodo fiet, cum virum non noverim ?* » Qui præterea Joannem Baptistam et Mariam in evangelica castitate servanda veluti principes facit,

³⁹ Hom. Evang. *Missus est angelus*. Hom. 14, De Nativitate. ⁴⁰ De sancta virgin.; cap. 4. ⁴¹ Cent. 1. lib. II, cap. 10. ⁴² Orat. De human. Christi generat. ⁴³ Orat. De ortu et educatione beate Mariæ. ⁴⁴ Orat. De sancto Joanne Baptista. ⁴⁵ Lib. IV, in Cantica cantic.

et turturi confert, quæ compare semel amisso con-
juge, societatem cum altero nunquam init, sed
vitam perpetuo cœlibem ducit. Unde quod in Can-
tico canticorum legimus : *Vox turturis audita est
in terra nostra* (*Cantic. ii, 12*), idem Aponius in
Maria dicit impleri, quæ nimirum tanquam avis
castissima et innocentissima, in terra licet impura
et co inquinata, vocem illam ediderit, *Quomodo fiet
istud, quoniam virum non cognosco?* « *Quandiu
enim, inquit, prævaricationis velut hiemis tempus
triste constrictumque ab omni germine bono obte-
xerat faciem mundi, et in sua ditione obtinebat
diabolus terram; hæc dulcissima vox turturis per
gloriosam Mariam non est audita in terra. Sed ubi
magnus ille justitiæ Sol, qui nobis indulgentia
æstatis ubertatem adducendo exortus est : cœpit
desiderii conservandæ virginitatis vox turturis in
terra nostra audiri, et quæ prius impiorum nuncu-
pabatur, nunc suam terram vel Ecclesiæ, Dei sermo
vocitare dignatur.* » Vides ex his etiam, quanti
propositam Mariæ sententiam facere debeamus,
quæ sit vox illa mysticæ turturis in terra nostra
primum audita, ac evidens testimonium a Maria
dicatæ Deo virginitatis. Quanquam non sum ne-
scius, propositum turturis exemplum, ad vidualis
potius quam virginalis pudicitie commendationem
valere, et ex omni animantium genere vix quidquam
posse proferri, quod Marianæ castitatis imaginem
satis referat convenienter. Est interim turtur Mariæ
sicut et Christi typus, quoniam avis pudicissima
semper habitans in sublimibus, Hieronymo teste ⁴⁶.

Cum his jungamus Bernardum ⁴⁷, a quo scriptum
legimus, quod Maria in libertate spiritus legis Mo-
saicæ decreta transcendens, illibatam Deo corporis
simul et spiritus sanctimoniam voverit. Tum alibi
verbis tradit clarissimis ⁴⁸ : « Vere sancta corpore
et spiritu et integritatem carnis habens, et propo-
situm virginitatis. » Hoc autem propositum vocat
immobile, ac inde comprobatur, quoniam illa pro-
mittente filium angelo, nulla ex parte dubi-
tavit. Sed et vetustior Bernardus Beda ⁴⁹ non aliter
quam in hunc modum Mariæ verba declarat : « Pro-
positum suæ mentis reverenter exposuit vitam vi-
delicet virginalem se ducere decrevisse. Quæ quia
prima feminarum tantæ se virtuti mancipare cura-
vit, jure singulari præ cæteris feminis beatitate
meruit excellere. » Et rursus ⁵⁰ : « Vere gratia erat
plena, cui divino munere collatum est, ut prima
inter feminas gloriosissimum Deo virginitatis mu-
nus offerret. » Cum his plane consentit Anselmus ⁵¹
jam ante citatus, sed qui de hoc virginitatis pro-
posito rursus in hunc modum disseruit : « Virgo
tenera et delicata, regali stirpe progenita, et specio-
sissima, totum amorem suum, totum studium suum
ad hoc intendit, ut corpus et animam suam Deo,
virginitate perpetua, consecraret. Sciebat enim, quod

quanto sanctius eam servabat, tanto sublimius ei,
qui omnium castissimus, imo qui ipsa castitas est,
appropinquaret. » Nec mediocriter valet in Scriptu-
ris interpretandis Rupertus ⁵², ac perspicue docet,
quod Maria virginitatis votum egregium prima vo-
verit Deo. Idem evidenter et his quidem verbis
affirmat Honorius ⁵³ : « Beate virgines, quæ con-
tempto sæculi luxu, integritatem carnis et propo-
situm castitatis sectantur, Mariam Matrem Christi
imitantur. Hæc enim prima inter mulieres (ut ab
eodem alibi dictum est) vovit Deo virginitatem, et
ideo sola inter mulieres meruit Virgo summæ proles
fecunditatem. »

Tam consentienter atque constanter judicant
Patres, adeoque ex ipsis Evangelii verbis demon-
strant, Mariam ex voto virginem, adeoque voven-
tium virginum primam exstitisse. Quæ res illi
eximiam profecto prærogativam et immortalam
laudem parit, quod non solum perfecto virginitatis
dono excelluerit, sed etiam in hoc pietatis genere
nulli secunda, primas omnino tulerit. Evangelica-
rum nempe virginum Princeps, quæ citra exem-
plum Deo immortalis placuit : quando nulli femine
ante Mariæ ortum hoc contigit, ut sanctam virgi-
nitatem ultro amplecteretur, et in eo cum tanto
suavitatis odore Domino in perpetuum se holocau-
stum offerret. Ubi de veteri lege non attinet dicere,
quæ hoc proprium sibi vindicabat, ut feminas in
conjugio fecundas extolleret, ac singulari privilegio
decoraret : steriles vero ac cœlibes aversaretur :
Non erit infecunda, inquit, nec sterilis in terra tua.
(*Exod. xxiii, 26.*) Et rursus : *Non erit apud te ste-
rilis utriusque sexus.* (*Deut. vii, 14.*) Quid in illo
populo vel optabilius vel beatius, præterquam
liberos gignere, pignoribus abundare, hæredes
relinquere? nulla cura servandi pudoris, sed pro-
creandæ sobolis studium erat maximum. Quare
cum vir nobilis et in pugnando felix, sed ad vo-
vendum præceps Jephthæ (*Judic. ii, 51*), voti se
religione putaret astringi, atque occurrentem
victori sibi primum filiam Domino vellet in holo-
caustum offerre, non hæc tam duro sibi que per-
nicioso parentis decreto restitit, neque propterea
quod insons et ætate florenti occideretur, sed
quoniam absque sobole moreretur innupta, multis
diebus lugendum sibi virgo duxit, utpote filiorum
orbitatem ipsa morte acerbiorē sentiens. *Hæc
solum mihi præsta quod deprecor, inquit : Dimitte
me, ut duobus mensibus circumeam montes, et plangam
virginitatem meam cum sodalibus meis.* (*Ibid. 57.*)
Adeo nulla Judæis gratia, nulla dignitas perpetuæ
et decretæ virginitatis visa est, id quod Bernardus ⁵⁴
expendens, et ad causam præsentem accom-
modans, in hunc modum scribit : « Quæ lex, quæ
justitia, quæ pagina Veteris Testamenti vel præ-
cipit, vel consulit, vel hortatur in carne non

⁴⁶ Lib. 1, Alversus Jovin. ⁴⁷ Serm. *Signum magnum.* ⁴⁸ Serm. in Nativit. Mariæ. ⁴⁹ Serm. 4, in Assumpt. Mariæ. ⁵⁰ Hom. De festo Assumpt. ⁵¹ De excellentia B. Virg., cap. 4. ⁵² Lib. iii, in Cant. ⁵³ Serm. in fest. Nativit. Mariæ. ⁵⁴ Hom. 5, De beata Virg.

carnaliter vivere, et in terris angelicam ducere vitam? Verum eo admirabilior videri debet Maria, quæ, ut idem Bernardus affirmat, cum nullum præceptum, sed nec consilium, nec exemplum haberet, nisi quod unctio illam doceret de omnibus, elegit in Israel esse contemptibilis, et ut illi placeret, cui se probavit, maledictum incurrere sterilitatis. Unde hoc demum assecuta est, ut maledictio benedictione commutaretur, et sterilitas fecunditate recompensaretur, utque antiqua mulierum maledictio excluderetur, et ipsa nova mater novam acciperet benedictionem, adeo ut pro maledictione Israel beatam illam præ omnibus omnes nunc prædicent generationes. Virgo certe admiranda, quæ, licet sub lege viveret, tamen supra legem sic est philosophata, ut evangelico spiritu plena, ad eam corporis animique puritatem, qua major esse non poterat, se totam componeret. Puritatem dico, quam mundus ridebat, non exigebat lex, usus ignorabat, populus pro nihilo ducebat, et fragilis feminarum natura vix sustinere posse videbatur. O heroicum igitur et plusquam virilem novæ Virginis animum, quæ non muliebri moveretur affectu, non mundi iudicium attenderet, non sexus imbecillitati cederet, non carnis illecebris, et molli conditione seduceretur, non denique florida juventute impediretur, quominus se vitamque omnem Deo dicaret, corpore simul et spiritu sancta usque perseveratura. Ut hinc velut attonitus idem Bernardus ⁵⁵ non temere sciscitetur: « Ubi legeras, beata Virgo, de virginibus, quia cantant canticum novum, quod nemo alius cantare potest, et sequuntur Agnum quocunque ierit? (*Apoc.* xiv, 3, 4.) Ubi legeras laudatos esse, qui se castraverunt propter regnum cælorum? (*Matth.* xix, 12.) Ubi legeras: *In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus?* (*II Cor.* x, 3.) Et: *Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit: et qui non jungit, melius facit?* (*I Cor.* vii, 38.) Ubi audieras: Volo vos omnes esse sicut et meipsum: et, Bonum est homini, si sic permaneat secundum meum consilium? (*Ibid.* 40.) Christo ergo devoves te exhibere virginem: et nescis, quod ipsi exhiberi te oportet etiam matrem. Vere igitur primitias accepit Spiritus, quæ multo ante intellexit, desideravit, complexa est cœlibatum, quam Christus hoc vitæ genus vel per se, vel per Paulum suaderet, ac virgines corpore et animo incorruptas sanctasque commendaret. Hæc tanta Virginis est nostræ commendatio, quantam alia nulla promeruit, et in omne tempus non est promeritura: tanta, inquam, ut castior, sanctior, ornatior, augustior ac venerabilior alia virginum nulla possit

existimari. Sola Maria est supra virgines omnes quantumvis nobiles et sanctas, votique religione obstrictas, quæ, nova et insueta religione permota, hanc prima viam invenit, et inventam Adæ filiis dux et magistra demonstravit, ut in carne vitam angelicam degant, purumque ac perpetuum cœlibatum voto sancto confirment.

Nec aliæ quidem virgines olim in Ecclesia commendabantur, perfectæque censebantur, quam quæ suam Deo continentiam sancte promisissent, et quæ, sicut ⁵⁶ Augustinus loquitur, Deo dicatæ pia continentia essent virgines. Eisdem Ignatius ⁵⁷ Deo se consecrantes, Cyprianus ⁵⁸, Deo dicatas, Optatus ⁵⁹, velatas Christi sponsas, Hieronymus ⁶⁰ Christi flamine consecratas, Ambrosius ⁶¹ velatas, et sacro velamine tectas, Augustinus ⁶² Dominicas, sanctimoniales et castimoniales, Fulgentius ⁶³ Deo consecratas, ac alii demum sacras, vel perpetuæ continentię sectatrices, aut virginitatem sive continentiam professas, libenter appellant. Cujusmodi virgines semper in Ecclesia floruerunt, neque solum in privatis ædibus, sed etiam in conclusis monasteriis olim admodum fuere frequentes, calumniatibus interim Manichæis pium studium episcoporum, qui suis suasionibus in populo tantum efficerent, ut pene major in Catholicis Ecclesiis sacrarum virginum, quam mulierum numerositas haberetur. Id quod Augustinus ⁶⁴ apertissime tradit, simulque confirmat Ambrosius ⁶⁵, suo quidem sæculo pauciores homines in occidentalibus Ecclesiis fuisse natos, quam in Oriente et Africa virgines consecrarentur. Tum pervetusti scriptores Justinus et Athenagoras memoriæ prodiderunt, Christianos in utroque sexu innumerabiles olim repertos esse, qui in sacro et perpetuo cœlibatu consensescerent, ac incorrupti plane perseverarent. Attingam duntaxat ritum ac honorem publicum in velandis virginibus jam olim observatum, et a multis Patribus sacrisque synodis comprobatum. Virgo quasi regina in solemnī conventu Ecclesiæ, inter lumina splendida, et a candidatis comitata procedere, sacrumque velamen ad sacrum altare a solis episcopis accipere solebat, populo non solum ad illum consecrationis diem concurrente, sed letum etiam Amen acclamante. Cæterum post factam publice promissionem et consecrationem, cujus memoriam perpetuam retinere debebant, ut Basilus etiam Magnus admonet, jam ille Christo dicatæ sponsæ et sacre virginis, quibus nihil esset inviolabilius, a tota Ecclesia existimabantur. Igitur quod Paulus affirmat: *Si nupserit virgo, non peccavit* (*I Cor.* vii, 28), sic veneranda semper antiquitas intellexit ut ad virginem non dicatam Deo,

⁵⁵ Hom. 3, De beata Virg. ⁵⁶ Lib. De sancta Virg., cap. 2. ⁵⁷ In Epist. ad Antiochens. ⁵⁸ Lib. 1, epist. 11. ⁵⁹ Lib. vi, Contra Donatist. ⁶⁰ Ad Eustochium De custod. virg., et in epitaphio Pauli, nec non ad Demetr. ⁶¹ Lib. De inst. virginis, cap. 18. Et ad virginem lapsam, cap. 5. ⁶² Serm. 23, in cap. II Evang. Matth., et Enarrat. Psal. lxxxiii et lxxxv. ⁶³ Epist. 3, ad Probam, De beata Virg. ⁶⁴ Lib. xix, Contra Faust. ⁶⁵ Lib. i et iii, De virginib. In Apol. pro Christian. Vide Ambr. De inst. virgin., cap. 18; et Ad virg. lapsam, cap. 5, in objurg. Susannæ lapsæ.

neque voto continentiae obnoxiam pertineret. Ad hunc enim modum Pauli verba declarant Epiphanius⁶⁶, Chrysostomus⁶⁷, Ambrosius,⁶⁸ Theophylactus⁶⁹, Photius⁷⁰. Hieronymi⁷¹ verba luce sunt clariora : « *Si nupserit virgo, non peccavit*, non illa virgo, quæ semet Dei cultui dedicavit. » Quamobrem Augustinus⁷² non semel docet, virgini castimoniali, vel quæ jam Christo dicata sit, nullam nubendi aut voluntatem, aut potestatem competere : lapsus autem et ruinam a castitate sanctiore, quæ vowedetur Deo, adulteriis esse pejora. Igitur quod Paulus affirmat : *Si nupserit virgo, non peccavit*, ad nondum velatam Deoque consecratam, cum alii veteres, tum Chrysostomus et Ambrosius, referendum esse diserte testantur. « Nam quæ Christo se sponndit, et sanctum velamen accepit, ut verbis utar Ambrosianis, jam nupta et immortalī viro conjuncta est, ut si nubere voluerit, communi conjugii lege adulterium perpetraret, et ancilla mortis efficiatur. » Tantum abest, ut tam sacrilegi complexus, et incestæ nuptiæ, quibus nunc sectarii turpissime tum indulgent, tum patrocinantur, honesto conjugii nomine vel tegi vel excusari unquam possint. Hinc illi canones jampridem in Ecclesia recepti, et a synodis confirmati⁷³ : « Virgines quæ post consecrationem nupserint, non tam adulteræ quam incestæ sunt. Voventibus non solum nubere, sed etiam velle est damnabile. » Hinc iterum tantus veterum sanctissimorumque Patrum zelus in illis corripiendis, a quibus promissa Deo continentia quovis modo esset labefacta. Certe Chrysostomus Theodorum monachum, Hieronymus Sabinianum diaconum, Ambrosius Susannæ virginis corruptorem severe prorsus objurgat, quandoquidem illi a sanctæ virginittis curriculo ad vitam male castam deflexissent, sacrasque virgines non sine pudendo sacrilegio ad turpitudinem sollicitassent atque pertraxissent. Verum hæc longius prosequi, licet adversus novatores momentum habeat, tamen a nostro quidem instituto alienum est.

Proinde ut ad Mariam redeat oratio, hæc una virginum dux et regina est, quæ viam pulcherrimam cæteris aperuit et munivit, ut quod antea probrosum et maledicto obnoxium videbatur, id honestum fieret ac in laude poneretur, plurimisque Christianis charum ac familiare per omnes ætates, et in omnibus fere hominum ordinibus haberetur. Secuti sunt ergo greges eunuchorum, qui seipso tota vita sancte castrarunt, et cum Maria consilium cœlibatus amplexi, perpetuamque continentiam sponte professi sunt. De his veteres,

præsertim Athanasius⁷⁴ et Basilius⁷⁵ accipiunt illud Prophetæ dictum, *Adducentur Regi virgines post eam*. (Psal. XLIV, 14.) Nam et Epiphanius manifeste testatur, ætate sua multis virginibus familiare fuisse, ut in nomen ipsius Mariæ (sic enim vertit Cornarius⁷⁶) degere, castitatemque servare ac continere studerent. Tum ex Eusebio Cæsariensi⁷⁷, Ambrosio⁷⁸, Augustino⁷⁹, aliisque Patribus luculenter apparet, quam ingens veteris Ecclesiæ studium non solum in feminis, sed in viris etiam viguerit ad sanctam continentiam promittendam, colendam conservandamque. Scite igitur a Bernardo⁸⁰ dictum est : « Castissima Virgo Mater in confinio utriusque legis votum consecravit perpetuæ et integerrimæ virginittatis. » Ac rursus : « Offerantur Regi virgines, sed post eam ; nam primatum sola vindicat sibi. »

Roget fortasse quispiam, quo tempore suam Maria virginittatem obtulerit ac consecrarit Deo. Haud dubie priusquam ad illam salutandam accessit angelus, quantumvis Beza⁸¹ reclamet. Præstat enim uni Augustino⁸² id affirmanti credere, quam Bezæ ac universo ejus sodaliti, tale quiddam Mariæ unquam in mentem venisse perneganti, subscribere. Unde fatetur etiam Thomas⁸³, Mariam, antequam viro desponsaretur, virginittatem in desiderio habuisse, suamque voluntatem divino arbitrio commisisse, votum autem expressum post factam desponsationem et ante Gabrielis adventum cum jam de voluntate divina certior facta esset, accessisse, Josepho quidem sponso in hunc ipsum votum consentiente, ut ex communi voluntate sacra et perpetua virginittas observaretur. Ac rursus quæret aliquis hoc loco : Si vovit Maria virginittatem, quam vovendi rationem secuta est ? Curiosa quæstio, sed cui tamen ex Abdia,⁸⁴ responderi potest, hanc illius voventis fuisse formulam : « Domine, offero tibi virginittatem meam. » Quod votum ex divina revelatione conceptum, et non ex conditione, ut in scholis loquuntur, sed absolute factum et expressum esse, quidam magni nominis theologi docte et probabiliter annotarunt. Sed Abdiæ verba integre ascribam, cum ad præsens institutum faciant, et auctori Bartholomæo apostolo tribuantur : « Hæc Virgo cum exsecraretur omnem virum, prima Deo omnipotenti vovit. Primam autem ideo dixi, quia ex quo homo factus est, ab initio sæculi nulla hoc votum Deo obtulit. Hæc ergo prima inter feminas hoc constituit in corde suo ut diceret : Domine, offero tibi virginittatem meam : cum hoc a nullo homine, nec verbo didicisset, nec exemplo ad imitationem videlicet

⁶⁶ Hæres. 61, Cont. Apost. ⁶⁷ In 1 Cor. 7. Et lib. De vera virgin. ⁶⁸ Lib. De vid. et ad virg. lapsam, cap. 5. Et in Epist. ad Cor. ⁶⁹ In eadem Epist. Pauli. ⁷⁰ In dictum locum Pauli. ⁷¹ Lib. 1, Adversus Jovin. ⁷² In Enarrat. Psal. LXXXV et LXXXIII. Et lib. De bono viduit., cap. 8. ⁷³ Vide canones Gratiani, 27 dist. quæst. 4. ⁷⁴ In Evang. de sanctissima Deipar. ⁷⁵ Contra Antid. hæres. 78. ⁷⁶ Lib. III, De demonstratione Evang., cap. 8. ⁷⁷ Lib. III, De demonstratione Evang., cap. 8. ⁷⁸ Lib. I, De virginibus. ⁷⁹ Lib. III, Contra Faustum. ⁸⁰ In serm. Signum magnum. ⁸¹ In cap. 1 Luc. ⁸² Lib. De virginitt., cap. 4. ⁸³ In in part. quæst. 28, art. 4. ⁸⁴ Lib. VIII, in Vita Bartholomæi apostoli.

invitata constituisset, ut Virgo pro amore Dei specialiter permaneret. » Quæ quidem oratio tam male satisfacit Centuriatoribus ⁸⁸, ut eam nigra sive litura, sive censura coercere et castigare contendant. Sic enim loquuntur: « Quod Abdias in concione regi Polimio Matthæum dicere fingit, Mariam servandæ virginittatis primum Deo vovisse, ab apostolica tum historia, tum doctrina alienissimum est. » Egregium vero isthuc artificium, Centuriatoribus sane dignum, qui tam callide dissimulare norunt, quod odiosum erat fateri, de communi Patrum, quos indicavimus sententia, et unum interim Abdiam oppugnandum arripiunt, quasi solus ipse Mariæ sive joco sive serio tantum largiatur, quæ servandæ virginittatis votum Deo primum voverit atque nuncuparit. Deinde nihil tale Matthæus, sicuti confingunt, sed Bartholomæus apostolus apud Abdiam loquitur, et uterque virginittatis propositum ac institutum mirifice probat. Sit vero isthæc cujuscumque vel apostoli vel apostolici viri oratio, quæ si a nobis recipiatur et legitime ponderetur (nam de toto Abdiæ opere nunc judicare necesse non est), quid, quæso, habet absurdi, quod apostolica vel doctrina vel historia indignum ac merito reprehendendum censeatur? Sed notum est ingenium Centuriatorum, qui statim apostolicum esse negant, quod cum novis ipsorum, adeoque Joviniani magistri placitis pugnat, præsertim si virginittatis aut meritum, aut votum aliqua ex parte commendetur. Contra vero docti multi sæpe probarunt, et nos alicubi significavimus, ea quæ ad sacri cælibatus professionem et vovendi ritum pertinent, primo Ecclesiæ sæculo recepta et confirmata fuisse, et a doctrina quidem apostolorum minime dissidere.

Adde, quod si castitatis votum sæculo apostolorum erat ignotum, et a viduis diaconissis non exigebatur, cur apostolus Paulus eas viduas damnationi obnoxias facit, quæ primam conscientiæ fidem rescidissent, sive irritam reddidissent? Oblatrent hic Brentius, Vermelius, Bidenbachius, Centuriatores, quantum velint: at certe quidem haud decet, haud expedit nobis, desertores Ecclesiæ magis quam doctores audire. Catholici Paulum de ejusmodi viduis loquentem accipimus, sicuti magno consensu Patres interpretantur, nempe Tertullianus ⁸⁶, Ambrosius ⁸⁷, Hieronymus ⁸⁸, Augustinus ⁸⁹, Sedulius ⁹⁰, Beda, Primasius, Anselmus, ut Theodoretum, Theophylactum et Græcos alios his antiquiores, præsertim Chrysostomum ⁹¹ et Basilium ⁹² prætereamus. Epiphanius ⁹³ certe, qui gravissimus est auctor, propositum Pauli locum de viduis post votum renubentibus adducit, ut suam sententiam, imo vero apostolorum traditionem

confirmet, scelus nimirum esse, si quis post decretam virginittatem ad nuptias convertatur. Tum Augustinus ⁹⁴ eundem Pauli locum tractans asserit, « continentiam profitentes, nisi reddant quod Deo voverunt, jure damnari, quoniam primam fidem irritam fecerunt: id est, voluntatem ad nuptias a proposito continentiæ deflexerunt. » Sed et Basilus Magnus ⁹⁵ ex hoc dicto Pauli probat, virgines seu feminas post votum emissum incontinentes gravissimo Dei judicio subijci, illarumque crimen majus quam ejusmodi viduarum esse, cum hæc velut ancillæ, illæ tanquam sponsæ Christi in foedum adulterium prolabantur. Hæc aliaque id genus plura, quæ perpetua Ecclesiæ praxi (optima divinæ Scripturæ interprete) corroborantur, sanctæ continentiæ votum in Ecclesia etiam apostolica cognitum, receptum probatumque fuisse haud obscure commonstrant.

Ad hæc si paupertatis votum nullum erat, nec valebat cum apostoli in vivis agerent, cur Petri animadversione, imo cælesti etiam ultione Ananias et Saphira tam dire plectuntur, quod suæ cupiditati magis, quam promissæ paupertati contra suam ipsorum conscientiam satisfacerent, atque ita Spiritui sancto ob occulti voti perfidiam transgressionem mentirentur, quoniam quod abjicere, aliisve communicare vel in commune conferre sancte promiserant, id aut retinere sibi, aut repetere infideliter voluerunt? Hinc jam Augustinus ⁹⁶ ad hunc modum ratiocinatur: « Si Deo displicuit detrachere de pecunia quam voverant Deo Ananias et Saphira, et utique illa pecunia usibus hominum fuerat necessaria, quomodo irascitur Deus, quando vovetur castitas, et non exhibetur? Vovetur enim ad usus Dei, et non ad usus hominum. » Tum paulo post adjicit: « Potest ergo virgini sanctimoniali nubenti dici, quod ait Petrus de pecunia: Virginitas tua numquid non manens tibi manebat, et antequam eam voveres in tua fuerat potestate? » Ac eodem exemplo veluti telo sese munit Basilus ⁹⁷, ubi cum virgine post votum lapsa expostulat: non enim solum in Ananiæ crimen impingere, ac sacrilegii reos esse, qui rem sacram de loco sacro surripiunt, sed multo magis eos, qui dicata Deo corpora polluunt, et fornicando profanant. Cum his porro congruunt, quæ Fulgentius ⁹⁸ in hunc modum scribit: « Si quis rem Domino jam devotam, carnali victus illecebra crediderit denuo reposcendam, non est legitimus rei suæ possessor, sed divini juris pronuntiatur invasor. Nec immerito continentæ jam devotæ violator immundus audit, quod avarus pecuniæ fraudator audit, Nonne manens tibi manebat, et venundatum in tua erat potestate? Qui utique fecisti hoc,

⁸⁸ Cent. 1, lib. 1 et II, cap. 10. ⁸⁶ Lib. De monogamia. ⁸⁷ In I, ad Timoth. v. ⁸⁸ In Epist. ad Gerontianum. ⁸⁹ Lib. De bono viduit., cap. 89. ⁹⁰ In Eusebio. Psal. LXXV. ⁹¹ In eundem Pauli locum vide sequentes theolog. ⁹² In dictum cap. v, ad Tim. I. ⁹³ Lib. De vera virginitt. ⁹⁴ Cont. Apostol. hæres. 61. ⁹⁵ Lib. De bono viduit., cap. 8. In Epist. ad Amphilocho. ⁹⁶ Serm. 12, in editione Lovaniensi. ⁹⁷ In hom. Quomodo amittim. et recuperam. imaginem Dei. ⁹⁸ Epist. de conjugali debito.

Spiritus sancto mentitus es, hoc est, Deo nedum hominibus. » Et passim quidem vetustissimi scriptores ostendunt, virginitatis continentięque votum in usu Ecclesię primitivę fuisse, quemadmodum qui apostolicis vixere temporibus Dionysius⁹⁹, Martialis¹, Ignatius², Philo³, quique primum nacentis Ecclesię sæculum proxime sunt insecuti, Clemens⁴, Tertullianus⁵, Origenes⁶, Cyprianus⁷, ut de posterioribus nihil dicam, memorię prodierunt. Rideant ergo, si velint, et pro libidine sua relaxent sacra vota insani Lamperiani : rideant, inquam, sive ringantur novi veteresque hostes Ecclesię : orthodoxi vero ab eo canone, quem sacris e Litteris depromptum, et Fulgentii⁸ libris insertum, semperque in Ecclesia usitatum tenent, nunquam se patienter abduci. Sic autem habet : « Quisquis seipsum castraverit propter regnum cœlorum, et in corde suo continentiam voverit, non solum si mortifero fornicationis crimine maculetur, verum etiam si aut vir uxorem accipere, aut mulier nubere voluerit, secundum Apostoli sententiam, damnationem habebit, quia primam fidem irritam fecit. Sicut ergo secundum Apostoli sententiam dignum est, ut *Uxori vir debitum reddat, similiter et uxor viro* (1 Cor. vii, 3) : ita secundum ejusdem Apostoli dictum : Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suę voluntatis, et voverit continentiam suam Deo, debet eam usque in finem tota mentis sollicitudine custodire, ne damnationem habeat, si primam fidem irritam fecerit. Voventi autem Deo et reddenti, quod vovit, ipse quoque Deus reddet cœlestis regni præmia quę promisit. »

Nullam ergo fidem Centuriatores merentur, qui ab apostolica tum doctrina, tum historia videri volunt alienum, quod Abdias cum aliis tam multis de Maria primum vovente commemoravit⁹. Quid quod Bullingerus, quantumvis Ecclesię inimicus tradit, Mariam firmiter sibi proposuisse æternam intactamque servare integritatem virginitatemque suam, et hinc significanter dicere : Cognosco ; non, cognovi, nec, cognoscam ; nimirum, ut tenax suum propositum hoc modo rectius declaret. Addit præterea, propositum idem Joseph sponso castissimo fuisse, hic sanctificante corda utriusque, Spiritu, ut verbis hujus auctoris utamur. Erasmus¹⁰ in hunc docuit modum : « Quod Maria Joseph sponso nupsit, dedit gentis Judaicę consuetudini, dedit auctoritati parentum, et tamen virginitas erat in votis. Id aperit, cum ait : *Virum non cognosco*. Nam hic verbum præsentis temporis animi propositum significat. » Demum Galatinus¹¹ notavit,

veterum Rabbiorum esse traditionem de Judaicis virginibus valde lascivientibus, ut earum impudicitia Deus graviter offensus, diu Messię prorogaret adventum, solam vero Messię Matrem, vere pudicam et integram Virginem fore, quę viri amplexum non appeteret. Id quod Maria reipsa præstitit, propterea dicens : Non cognosco virum, pro, non cognoscam. (Cum enim Hebręa esset Virgo, Hebræorum more locuta est, qui una eademque voce et præsens et futurum tempus sæpe designant. Quare si Bullingerum, Erasmus et Galatinum sequimur, imo si Patres audimus, non est ineptum, ut Centuriatores ineptientes vociferantur, nec infirmum, absurdum et ridiculum, quemadmodum¹² Calvinus cum suo *Martyre*¹³ somniat, sed Evangelio pulchre quadrat id, quod sæpe diximus, Mariam tanto virginitatis amore flagrasse, suum ut cœlibatum certi propositi, aut, sicut nos loquimur, voti religione firmaret. Secus vero qui sentiunt, præterquam quod a Patribus temere discedunt, Evangelii verbis per se non obscuris offendunt caliginem, et suspectę novitatis amantes, peregrinum alienumque sensum inducunt.

Etsi vero non ignoramus, Petrum Martyrem¹⁴ hic tergiversari, et in omni se volutare partem, nullam ut vovendi rationem Marię concedat, tamen haud magnopere cum illo contendendum putamus, cum respondendi labore nos Michael Medina¹⁵ levavit. Is eruditissime amplissimeque scripsit de sacrorum hominum continentia, neque solum dici pseudomartyris, sed aliorum etiam sectariorum fraudes in præsentī causa detexit, viresque ita confregit, alia ut confutatione haud nobis opus esse videatur. Fingit homo ille blasphemus, beatissimam Virginem, quoniam viro desponsatam, cui corpus tradiderit, virginitatem Deo vovere non potuisse, et ad normam aliarum Judaicarum virginum vitam suam instituisse. Cui cavillo satis est opponere, quod Germaniæ lumen Albertus Magnus¹⁶ jam pridem respondit : « Beatissima Virgo licet haberet votum continentię firmum, poterat tamen consentire in maritalem societatem, facta divinitus inspiratione utriusque de altero, quod vellet Virgo permanere : et sic consentit in societatem maritalem, et non in copulam carnalem absolutę. » Eundem nodum ita dissolvit Dionysius Carthusianus¹⁷ : « Virginem benedictam, quę continium erat, et tanquam horizon utriusque legis, virginitatem quidem tanquam sibi placidissimam devovisse : sed quoniam adhuc sub lege erat, non tam absolute, quin honestissimam hanc conditionem addiderit, nisi Deus de ea aliud quidpiam disposuerit. Non quod ipsa dubitaverit, an intacta manere vellet, sed an

⁹⁹ Lib. Eccles. hierar., cap. 6. ¹ Epist. 2, ad Tolosat. ² In Epist. ad Tarsenses. ³ Lib. περὶ τῶν θεοπραπειδῶν. ⁴ Lib. II et in Stromatem. ⁵ In Exhort. ad castitat. ⁶ Rom. 17, in lib. Num. ⁷ De dupli. martyrio. ⁸ Lib. De fide ad Petrum Diaconum, cap. 3, qui etiam in August. operibus reperitur. ⁹ In 1 Luc. ¹⁰ In conc. Liturg. virg. Lauret. ¹¹ Lib. vii, De arcen. cath. veritatis, cap. 16. ¹² In Ilarm. Evang. ¹³ Contra Smythæum. ¹⁴ In Apolog. contra Smythæum. ¹⁵ Lib. iv, De sacerdotum hominum continentia, cap. 1 et 2. ¹⁶ De laudib. Marię Virg. ¹⁷ Lib. De præconio et dignitate Marię, art. 26.

deberet. Præterea Deus excelsus, qui legis auctor Dominusque existit, in amantissima sua supra legem operari elegit, et ob id ex speciali Spiritus sancti instinctu ipsa votum emisit, cum de proposito castimonie sponsi sui cœlitus esset edocta. At vero ad celandum dæmonibus incarnationis mysterium, atque ad parcendum virginali teneritudini, neque ut tanquam fornicaria lapidaretur, præsertim cum de sacerdotali esset prosapia, viro justo desponsata est. »

Utinam vero perique voto castitatis obstricti, de Catholicis loquor, hoc mihi, hoc Ecclesiæ, hoc suo muneri largiantur, ut sæpe multumque secum animo reputent, quam honesta, commoda, pulchra eximiaque sit sacræ virtus continentie, si in ullis quidem aliis, at certe quidem in Ecclesiæ ministris, quos angelos Domini exercituum, et sanctos renibusque præcinctos esse convenit, maxime commendanda. Neque vero sat est de hac Evangelica virtute præclare sentire, publiceque contra novatores disputare : permultum sane in eo quoque situm est, ut qui sacri cœlibatus legem amplexi sunt, in omni vita se castos purosque conservent, et si ullis aliis, tum sibi potissimum Venerem et libidinem omnem, velut nocentissimam turpissimamque pestem fugiendam, et nisi perpetuis gehennæ flammis velint exuri, prorsus interdictam esse meminerint. Considerent illi, per Deum immortalem obsecro, quid ipsis continentie sacræ magistris Christo et apostolis, quid divinis humanisque egibus debeant ¹⁸. Redeat illis in mentem vetus et probata Ecclesiæ sanctio, facta voti professio, ipsa suscepti muneris dignitas, publica hominum ob impuros clericos offensio obtrectatioque. Cogitent, quid horum temporum sævissimæ calamitates exigant, nimirum ut si ulli alii, certe sacris ordinibus initiati, a libidine ad castitatem, a luxu et crapula ad sobrietatem et abstinentiam pietatemque omnem se totos revocent atque convertant. Moveat eos adeoque permoveat nostræ Virginis imitandum exemplum, quæ in Domini templo et apud suos domi forisque caruit omni reprehensione, quæ perpetuum vitæ cursum eum tenuit, ut excellens pietas et spectata integritas eam omnibus conspicuam redderet, quæ et sæpe complures ad perfectæ puritatis amorem et cultum suis virgineis et candidissimis moribus provocaret. An vero in Mariam non peccant, qui sacrum ordinem vita obscœna conspurcant, neque Dei timore, neque sacrorum reverentia, neque votorum religione, neque Ecclesiæ auctoritate deterriti, quominus tantæ Virginis Filium fœdis manibus impurisque membris contrectent, altari simul et Veneri servientes, et suum corpus, quod Christo et æternæ pudicitie consecrarunt, qualicunque

turpitudine clam palamve contaminantes ? Sed ad nostra redeamus.

CAPUT XV.

Mariæ virginitati præcellens competere meritum et in cœlis præmium, quo sacris virginibus reliquis antecellat. Ubi errores etiam cum Catholica de Christianis meritis doctrina pugnantes disjiciuntur.

Inter alios multos et pestilentes errores, qui contra optimam sanctissimamque Virginem hoc tempore disseminantur, duos valde cavendos hoc quidem loco subjiciemus. Unus illorum est, qui, tametsi perpetuam Mariæ virginitatem nobiscum profiteantur, atque Helvidianum dogma damnent : tamen proprium huic virginitati meritum nec ipsi tribuunt, nec ab aliis tribui volunt. Alter ad plures pertinet, qui Mariam aliquo id modo promeruisse ut Dei Mater efficeretur, nec dici nec doceri sustinent. Retinent quippe mordicus, quod a suo præceptore Luthero ¹⁹ traditum acceperunt, Mariæ Virginitatem non magnificiendam nobis, magnificeque commendandam, eandemque ab omni vi et effectum meriti secludendam esse. Etenim coram Deo matrimonium et virginitatem perinde valere : cœlibatum vero, virginitatem, aureolas nonnisi nugas ac mera Satanae mendacia judicari oportere, ut ejusdem Lutheri ²⁰ verbis utamur. Nec ignobilis Lutheri discipulus fuit Antonius Corvinus, qui meriti rationem atque dignitatem satis pro imperio Virgini adimit, cum isthæc malesanus effutit : « Elizabeth laudat Mariam tanquam electam filiam Dei, quæ a Deo ingentem gratiam sine ullo merito consecuta sit, imo quæ propter hanc gratiam et fidem suam perpetuo in mundo glorificanda sit. Et hoc quidem modo nos quoque Mariam honorare, laudare et glorificare possumus. » Quasi vero sit nefas, Mariam sic etiam prædicari atque coli, ut opera ejus meritaque spectemus, aut verbo Dei jubeamur, solum auctoris Dei gratiam, nudamque Virginis fidem contemplari. Scimus divinam esse vocem : *Laudate Dominum in sanctis ejus (Psalm. cxl, 1)* ; sed longe aliter, quam isti velint, a veteribus intellectam, ut nimirum meritum Christianum ipsa etiam Dei laudatione contineatur, a quo tanquam capite, bona omnia profisciscuntur. Elizabeth, divino Spiritu plena, fidem eo quidem tempore admirandam, sed non solam fidem Mariæ prædicat, ac prædicandam nobis ostendit. Agnoscit Virginem gratia cumulata, sed idcirco non illi meritum tollit, quam omni sanctitate conspicuam adeo reverebatur, ut ejus etiam occursum atque congressum se indignam esse profiteretur. Quamobrem ad primum illius occursum voce magna exclamavit, et in illius laudem his verbis erupit : *Benedicta tu inter*

¹⁸ Vide canones distinc. 81 et extra de conversatione, vita et moribus clericorum. ¹⁹ In Post. Evang. de festo Joan. apost. ²⁰ In Exeges. 7, cap. 1, ad Cor. Et lib. De votis monast. In postilla circa Evang. de festo Visitat. Mariæ.

mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi ut veniat Domini mei Mater ad me (Luc. i. 42, 43)? Verum notus est sectæ magister, et meritum omnium depravator oppressorque Lutherus, qui Mariam ancillam humilem, id est, indignam, inanem, miseram ac meriti omnis expertem esse fingit, suisque persuadet, nihil ut præclari ac egregii tantæ Virgini relinquere videatur, quæ satis hoc ipso prædicetur scilicet, si absque virtutibus ac meritis nuda duntaxat et pauperula cum ab hominibus, tum a Deo ipso respiciatur. Quare vaniloquos nugatores eos habet et appellat Lutherus²¹ quantumvis ipse vanus atque nugax, qui de Mariæ meritis et dignitate in Ecclesia docent atque scribunt. Jam vero ut Lutheri pressis vestigiis insistant Centuriatores, claris verbis pronuntiant contra Dei verbum affirmari, quod Maria sua castitate meruerit Domini esse Mater. Etsi enim hoc quoque catholici fatentur, tamen alio sensu et cum ea moderatione, quam scholastici et Patres, ut docebimus, adhibuerunt. In eodem luto hæret Franciscus Lamperius²², nihil meriti Mariæ concedens, atque in hunc modum ridicule colligens: « Si meritis suis nacta est gratiam, ergo non meritis Christi, et non est facta particeps gratiæ ejus. Itidem si ex meritis facta est Mater Dei, ergo non libero illius munere. Nihil ergo suis meritis nacta est, sed meritis ejus, quem erat sancti Spiritus actione paritura. » Dissimulat interim versipellis, quod semper tradidit Ecclesia, sanctorum et Mariæ merita sine gratiæ divinæ injuria, et salva Christi capitis gloria constitui ac prædicari oportere. Sed et Erasmus²³ ad Marianum meritum excludendum detorquet id quod de se Virgo servandæ modestiæ causa dixit: *Respexit humilitatem ancillæ suæ* (ibid. 48), ac ægre fatetur Mariam, ut Mater Dei fieret, promeruisse, velut hoc divino duntaxat favori tribui debeat. De hoc autem postea pluribus.

Nunc priusquam ad ipsum Marianæ virginitatis meritum accedamus, de Lutheri discipulis præfari cogimur, qui cum Manichæis, ne liberum quidem arbitrium nobis concedunt, aut certe illud ad meritum rationem parum aut nihil valere contendunt. Nos autem²⁴ Augustinum, ²⁵ Prosperum, ²⁶ Fulgentium sequentes diserte testamur, divina gratia liberum hominis arbitrium non adimmi, sed liberari; non perimi, sed renasci: non everti, sed converti, non auferri, sed roborari; non evacuari, sed reformari, renovari atque sanari. Deinde palam affirmamus, Christianum meritum toties in divina Scriptura commendari, quoties illa justis eorumque benefactis remunerationem, mercedem, coronam, gloriam attribuit atque promittit. Quod meritum benefactis fidelium conciliari, eaque coram Deo valere, nec solum temporaria, sed et perpetua remuneratione digna

esse pronuntiamus, non ipsorum quidem operum ratione, si in Adæ filiis nude illa spectentur, sed partim ob gratuitam Dei promissionem, qua ultro se ipse amicis fidelibus eorumque benefactis debitorem fecit, partim ob liberalem communicationem Spiritus, qui per baptismum et fidem acceptus, dum per charitatem in mente habitat, bene pieque operandi voluntatem simul et facultatem in Christo renatis suppeditat, ac simul eorum tanquam filiorum opera suo Patri grata, certisque præmiis digna efficit. Igitur gratiam ab operibus meritoriis non secludimus, imo ea ipsa ex Dei gratia et bonitate tanquam radice, pendere fatemur: et rursus piorum opera suo merito et præmio non esse fraudanda dicimus, nimirum ut et Dei misericordia et justitia simul prædicentur. Valeant igitur morosi ineptique censores, qui ne quid meritorum Mariæ, sanctis aliisque justis concedant, meriti nomen Patribus omnibus usitatum, et Scripturis consentaneum, ac ipsius mercedis seu præmii correlativum, ut in scholis vocant, vix audire sustinent, quique cum Calvino, Christi etiam merita oppido quam petulanter oppugnant. Rectius autem nunc sapiunt ex adversariis, qui stoicum Lutheri et Calvinii rigorem fugiunt, et cum Philippo moderatores effecti, de honorum meritis docent. Nam Philippus²⁷ in ultima locorum suorum editione suam et magistri Lutheri sententiam ita correxit: « In reconciliatis bona opera cum placeant fide, propter Mediatorem merentur præmia spiritualia et corporalia in hac vita et post hanc vitam, sicut clare ostendit parabola de negotiantibus: *Habenti dabitur* (Matth. xxv. 29), etc.; et I Timoth. iv dicitur: Pietas habet promissiones præsentis et futuræ vitæ; et Marc. x: Qui dederit potum uni ex minimis propter doctrinam, sed cum tribulatione, et post hanc vitam, vitam æternam. » Ac alibi rursus²⁸: « Verum est bona opera mereri remissionem pœnarum corporalium, sicut Ninivite meruerunt sibi pœnam remitti. » Qui præterea publice disputans, hoc axioma defendit²⁹: « Bona opera merentur multa præmia spiritualia et corporalia, quæ dantur tum in hac vita, tum post hanc vitam, ut multæ tristes pœnæ, publicæ et privatæ mitigentur propter pœnitentiam et bona opera aliquorum in Ecclesia, juxta illud: *Convertimini ad me, et ego convertar ad vos* (Zach. i. 3). » Et post subjicit: « Quia placet Deo obedientia in reconciliatis, merentur præmia in illis legalibus promissionibus proposita, ut: *Date, et dabitur vobis* (Luc. vi. 38). Item: Qui dederit potum aquæ uni ex minimis meorum, propter doctrinam, habebit mercedem. Vult Deus et talibus exerceri fidem, nec dubium est hæc promissa præstari. » His accedit confessio Wirttenbergensis³⁰, quæ tantum bonis operibus largitur, quantum est satis ad præ-

²¹ In Explicat. Cent. Magn. ²² In paraphr. Luc. i. ²³ In paraphr. Luc. ii. ²⁴ Lib. iii. hypognost. et lib. De natur. et grati., cap. 32. ²⁵ Lib. Contra Cassian., et in Epist. ad Rufinum. ²⁶ Lib. De incarnat. et gratia Jesu Christi, cap. 20. ²⁷ Cap. De operum præmiis. ²⁸ In disputat. De justitiæ. ²⁹ In disputat. De bon. op. ³⁰ Cap. De bonis operibus.

mia quædam sive corporalia sive spiritualia promerenda. Verum isti de spiritualibus duntaxat, non de cœlestibus præmiis meminerunt, velut eos fateri pudeat, quod in Dei verbo expresse traditur, cœlestia etiam præmia et vitam æternam piorum meritis a Deo rependi. Hoc enim est, quod legimus in vinea operantibus denarium, in agone certantibus *βραβεῖον* sive palmam, ut Cyprianus atque Ambrosius legunt, in stadio cursum consummantibus justitiæ coronam, sed et bona facientibus vel in Spiritu seminantibus vitam æternam a Deo justo reddi, et temporarias demum afflictiones pie tolerantibus æternum gloriæ pondus operari. Præclare igitur tradit³¹ Augustinus; « Vita æterna totum est præmium, cuius promissione gaudemus, nec præmium potest præcedere merita, et prius homini dari, quam dignus est. » Et rursus³²: « Post hanc vitam merces perficiens redditur, sed eis tantum, a quibus in hac vita ejusdem mercedis meritum comparatur. » Atque hæc de Christiani meriti nomine atque ratione, quoniam plura dicemus postea, nunc attingisse sat est. Gregorius Magnus³³ perspicue dixit: « Præveniente gratia, et bona voluntate subsequente, hoc quod omnipotentis Dei donum est, sit meritum nostrum. »

Jam vero ad catholicam de Christiano merito confessionem illud quoque spectat, ut citra dubitationem omnem asseratur, sanctorum merita, et quæ his respondent in cœlesti regno præmia nequaquam paria esse, quantumvis recentiores veteresque Jovinianistæ ringantur. « Quomodo enim multæ mansiones apud Patrem, si non pro varietate meritorum? quomodo et stella a stella distabit in gloria, nisi pro varietate radiorum? Pro differentia mercedum, operarum credenda distantia est. Majora certamina, majora sequuntur præmia, quemadmodum clarissime loquitur Tertullianus³⁴. « Variis sane modis peccata punit Deus, et ex malis alios mitius, alios gravius damnat, ut e Scripturis evidentissime constat, ac ethnici quoque jam olim sibi persuasum habuerunt. Jam si justitiæ divinæ largiatur, quæ ad castigandos improbos supplicia diversa decernat (*Potentes enim potenter tormenta patientur, et fortioribus fortior instabit cruciatio* (*Sap. vi, 7, 9*), quanto magis est consentaneum, cum qui summa est bonitas, in distribuendis præmiis amicorum, qui plus minusve promeruerunt, rationem maximam habiturum esse? » Adversarii non tenent caput veritatis (ut cum Ambrosio³⁵ loquar) quo evidentissime comprehenditur, non in hoc sæculo, sed in futuro repositam nostrorum remunerationem esse meritum. *Credere oportet accedentem ad Deum*, inquit Apostolus, *quia est, et quia inquirentibus se remunerator sit* (*Hebr. xi, 6*). Non est injustus profecto Deus, ut oblivisca-

tur operis Pauli, qui cunctis amplius laboravit, ut quæ dispar meritum æquali mercede compenset sicut sapienter quidem Hieronymus³⁶ ratiocinatur qui multis et urgentibus argumentis hunc ipsum Joviniani errorem fortissime dissipavit. Eundem coarguit³⁷ Augustinus, ac meritum lumina in sanctis aliis magis, in aliis minus non solum hoc reperiri tempore, sed in æterna etiam vita fulgere commonstrat. Qui vero secus sentiunt atque tradunt, horum velut agrestem ululatum et absurdum plane dogma³⁸ Thelense concilium rejicit et execeratur, quandoquidem ut promiscue confundant omnia diversorum gradus abrogant meritum, et paupertatem quamdam cœlestium remunerationum inducunt, quasi Christo una sit palma, quam tribuat, et non plurimi abundant tituli præmiorum.

Retinendum est igitur, quod in catholicis hucusque scholis constanter asseritur, et a sanctis Patribus sæpissime confirmatur, justorum beatitudinem pro illorum præcedentibus meritis æstimari atque reddi, eamque in cœlis duplicem esse, principalem unam, quæ præmium essentielle dicitur, et accidentalem alteram, quæ specialibus illorum operibus, laboribus, meritis ex Dei promisso attribuitur, quæque illis præter communem remunerationem, excellentis præmii perfectionem sive prærogativam quamdam adjungit. Non quod meriti rationem et gloriæ portionem externis duntaxat operibus metiamur, sed horum quoque radices fidem et charitatem semper complectimur, nullumque sine illis meritum et gloriæ gradum agnoscimus orthodoxi. Habent igitur suam, ut vocant in scholis, aureolam invicti martyres, qui legitime pro fide et justitia ad mortem usque certarunt, suamque erga Christum charitatem profuso sanguine testati sunt, quique jam stolis albis amicti, insigne victoriæ, palmas in manibus tenent, ut legimus in Apocalypsi vii, 13. Habent suam insuper aureolam sacri doctores, qui ad justitiam et pietatem alios sedulo instituerunt, verique fidei doctrinam, ut magni essent in regno cœlorum, vitæ sanctimonia comprobantur, et idcirco *quasi stellæ*, ut inquit Daniel, *in perpetuas fulgebunt æternitates* (*Dan. xii, 3*). Habent demum suam illustrem coronam sive aureolam virgines, quibus Christi fides amorque persuasit, non solum de mundo mundique principe, sed etiam de carne seu lege membrorum triumphum agere, nec spiritu minus, quam corpore purum exigere cœlibatum. Hæc enim tria sunt genera operum excellentiorum, quibus cumulationem gloriam summus ille ἀγνο-
θέτης Deus proposuit, ut in hujus vitæ stadio præclare certantes, aliosque Christianæ fortitudinis laude superantes, sublimioribus etiam præmiis tandem cohonestentur. Etsi enim unus idemque denarius, hoc est, summum æternumque bonum cunctis

³¹ Lib. De moribus Eccles. Catholicæ. ³² Lib. De perfectione justit. respons. 17. ³³ Hom. 9, in Ezech. ³⁴ In Scorpiæ. Et lib. iv, Contra Marcionit. Et lib. ad Scapulam. ³⁵ Serm. 7, in Psal. cxviii. ³⁶ Lib. ii, Contra Jovinian. ³⁷ Serm. De ver. Domini, 46 et 49. Et lib. De sancta virgine, cap. 26. ³⁸ Sub Syricio Papa in Africa.

in vinea Domini operantibus redditur, atque ita sanctorum æqualis beatitudo, quam vocant objectivam, fore censetur: tamen alii alios, sicut in hoc sæculo justitia et sanctitate, sic in futura vita excellenti gloria, beatitudineve essentiali præcellunt, majorisque præmii seu remunerationis participes fiunt. Unde Christus multas et diversas in domo Patris sui mansiones constituit, sicut pluribus quidem Augustinus³⁹, Chrysostomus⁴⁰, Cyrillus⁴¹ et Gregorius⁴² cum tota Ecclesia docent atque confirmant.

Ac de virginibus quidem hic multis agere non attinet, quarum admiranda virtus si usquam alibi, certe in subigenda carne et comprimendis nativæ libidinis aculeis, exstinguendisque flammis tam diu elucet, quam diu lex membrorum legi mentis repugnat, et gravis illa inter carnem ac spiritum pugna, in utroque sexu pios vel invitos exercet. Ea non modo Paulo metum et gemitum attulit, sed et piosque magna virtutis laude florentes, ita prostravit, ut et cordis et corporis amitterent integritatem. At quo rarior, eo sane præstantior Deoque gratior existit victoria, quæ de blando illo insidiatore et domestico hoste refertur, eoque augustiora beatitudinis præmia illibatae virgines tandem consequuntur. His igitur Isaïas nomen melius, adeoque nomen æternum pollicetur. His Joannes canticum novum, quod solæ virgines Sponso suo decantant, et familiariorum cum Agno convictum ascribit. His demum Christus Dominus non sicut aliis, tricesimum et sexagesimum, sed centesimum fructum, ut veteres evangelicum locum declarant, assignat. Ac graviter eos verberat Augustinus⁴³, qui excellentem gloriam et singularem honorem virginibus perpetuoque continentibus tollunt, velut in regno cælorum nihil illis amplius, quam cæteris a Deo promissum atque reddendum sit. Huic errori primum opponit illud, quod Christus et Isaïas de cunuchis sive spadonibus tradiderunt. Quod enim Christus ait eos, qui pio proposito a ducenda uxore se continuerint, castrare seipsos propter regnum cælorum, id ad cælestem remunerationem pertinere, et in eundem sensum ab Isaïa proferri: Dabo eis locum multo meliorem, quam cæteris nempe conjugatis: nomen æternum dabo eis (*Isa. lvi, 5*), æternum hoc nomen gloriam quamdam propriam excellentemque significare, quod evangelici spadones cum aliis in Dei regno constitutis non commune, sed distinctum habituri sint. Propria igitur virginum Christi gaudia, quæ alii beati non percipiunt, a Joanne describi, illisque duntaxat tribui, qui non solum cordis, sed carnis etiam virginitate Christo Agno sese conformant, et castissimis illius vestigiis adversus omnes carnis illecebras voluptatesque pugnantes, diligenter insistent. Quid multa? Mirabiliter desipiunt, inquit, qui putant hujus continentia

bonum non esse necessarium propter regnum cælorum, sed propter præsens sæculum.

Ubi Augustino Gregorius Magnus⁴⁴ pulchre subscrit, cum dictum Isaïæ locum explicat in hunc modum: « Eunuchi sunt, qui, compressis motibus carnis, affectum in se pravi operis abscindant. Quo autem apud Patrem loco habeantur, ostenditur: quia in domo Patris videlicet æterna mansione etiam filiis præferuntur. Audiant quod per Joannem dicitur: *Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt, et sequuntur Agnum quocunque ierit* (*Apoc. xiv, 4*): et quod canticum cantant, quod nemo potest dicere, nisi illa centum quadraginta quatuor millia (*ibid. 5*). Singulariter quippe canticum Agno cantare, est cum eo in perpetuum præcunctis fidelibus etiam de incorruptione carnis gaudere. Quod tamen electi cæteri canticum audire possunt, licet dicere nequeant: quia per charitatem quidem in illorum celsitudine læti sunt, quamvis ad eorum præmia non assurgent. » Omitto Fulgentii et Bernardi verba referre, quibus illi supradictos Scripturæ locos eodem modo interpretantur, clareque commonstrant, prærogativas et dignitates eximias si ullis aliis, certe incorruptis Christi virginibus in cælo servari atque reddi. « Eligunt bonam partem, inquit Fulgentius⁴⁵, quæ non auferetur ab eis, sed perficietur in eis. Quod enim ab eis nunc inviolatum servatur in opere, hoc eis gloria immortalitatis cumulatam reddetur in munere. » Bernardus⁴⁶ vero in hunc modum alicubi docet: « Quanta putas ibi gloria fulgebunt virgines Christi, cordis simul et mentis puritate Christum sequentes? Quis sanctorum chorus melius lunæ comparatur, quam virgines? Solæ sequuntur Solem justitiæ Christum, ut agnum Patris, quocunque ierit: unde et solæ illi similes sunt atque simillimæ. Honoraluntur ergo præ cæteris in eodem regno existentibus splendore quidem excellentiori, sicut lunam videmus præ cæteris sideribus præeminere, possidebuntque in domo Domini locum meliorem multo quam cæterorum filiorum et filiarum, qui virginitatis merito non sunt insigniti. » Plura id genus, quæ passim apud Patres exstant, hoc loco repetere supersedemus, quod præter nostrum sit institutum, nunquam satis laudatam propriam sanctarum virginum lauream hic multis asserere, præsertim cum alibi adversus eos disputemus, qui ne a Judæis, Turcis et Epicuræis discrepent, Christianum omne meritum et cæleste præmium sacris virginibus iniquissime tollunt.

Illud semel admonuisse sat sit, virginitatem nobis commendari et cum conjugio comparari, non ob actiones illas, quæ utrinque tum a virginibus, tum a conjugibus bene aut perperam instituuntur, sed ratione status, ac propter annexa, quæ secundum rei naturam, ac ut plurimum a conjugibus

³⁹ Tract. 67, in cap. xiv Joan. Et de sancta virg., cap. 26. ⁴⁰ Serm. 19, Joan. ii. De præmiis sanct.
⁴¹ In cap. xiv Joan. ⁴² In Evang. de vinea. ⁴³ Lib. De sancta virginit., cap. 22, et sequentibus. ⁴⁴ In
 ii part. pastoralis curæ admonit. 29. ⁴⁵ Epist. 3, ad Probam. ⁴⁶ De passione Domini, cap. 31.

lieri consueverunt. « Res ipsas si comparemus, inquit Augustinus ⁴⁷, nullo modo dubitandum est, meliorem esse castitatem continentiae, quam castitatem nuptialem, cum tamen utrumque sit bonum. Homines vero cum comparamus, ille est melior, qui bonum amplius habet. Igitur multi saepe conjuges, si animi dotes, si annexa virtutum officia contemplerur, plerisque in sacro coelibatu versantibus non dicam aequari, sed et anteferri omnino merentur. Nec desunt, qui Abrahæ conjugium Joannis virginitati par esse dicant, quoniam hic in opere, ille vero in solo habitu, ut Augustinus loquitur ⁴⁸, continentiam habuit, et sicut unius coelibatus, sic et alterius connubium pro varia dispensatione temporum Deo insigniter militavit. Nos vero apostoli Pauli morem sequimur, qui non personas personis, sed statum statui, coelibatum conjugio confert, ipsam rei conditionem et naturam rectissime spectans, ut ab his quæ per se, et non per accidens fiunt, sicut in scholis dicunt, perite ratiocinetur. Ad quem sane modum Patres omnes conjugium deprimunt, et coelibatum Christianum extollunt, ut eos demum, qui propter Christum, regniq[ue] cœlestis gratia se continent, ipsis conjugibus etiam piis beatiores esse concludant.

Ex quibus haud obscure constat, non modo veterum scriptis, sed et Scripturæ sacræ testimoniis esse consentaneum, ut eunuchis evangelicis et utriusque sexus virginibus excellentia quædam merita, et quæ his respondent in cœlo præmia tribuantur. Aliter enim castitas conjugalis, aliter continentia vidualis, aliter integritas virginalis, in patria illa celesti fulgebit, ut licet commune cœlum, dispar tamen splendor aliis aliisque contingat. Et erit adhuc quispiam censor tam improbus, ut Mariæ virginitatem suo tum merito, tum præmio audeat defraudare? Mariæ, inquam, quæ prima, ut diximus, sacræ virginitatis institutum amplexa est, quæ hujus virtutis quasi primitias Sponso cœlesti tam præclare obtulit atque consecravit, quæ incomparabili Spiritus et corporis puritate claruit, eamque omnibus numeris expletam habuit, quæ demum evangelicarum virginum et ducem et magistram et principem se præbuit. « Et quæ esset (cum Ambrosio ⁴⁹ dicere liceat) eni majus quam Matri Dominus meritum reponeret, præmium reservaret? Nulli enim uberiora (sic enim idem pergit dicere) quam virginitati deputavit munera, sicut Scriptura nos docet. » Ac statim hunc Isaïæ locum adducit: *Ne dicat spado, quia ego sum tignum aridum. Hæc dicit Dominus spadonibus: Quicumque custodierint præcepta mea, et elegerint quæ ego volo, et amplectentur testamentum meum, dabo illis in domo mea, et in muro meo locum nominatum meliorem filiorum et filiarum, nomen æternum dabo illis, et non deficient.* (Isa. lvi, 3, 5.) Tum alio in loco ⁵⁰: « Quid loquer, inquit, quanta sit

virginitatis gloria, quæ meruit a Christo eligi, ut esset etiam corporale Dei templum, in qua corporaliter, ut legimus, habitavit plenitudo divinitatis? Virgo genuit mundo Salutem: Virgo peperit Vitam universorum. » Quapropter Augustinus ⁵¹ etsi Susannæ conjugalem castitatem prædicat, tamen Annæ viduæ pudicitiam præfert, Mariæ vero virginitatem sanctamque carnis ejus integritatem, quarumlibet aliarum sive viduarum, sive conjugum laudabili continentiae anteponit. In eundem fere sensum docet Ambrosius ⁵², et cum iisdem sanctis matronis Anna et Susanna confert Mariam, sed ut uni Virgini palmam tribuat, aliasque postponat.

Retineamus ergo, quod a Sophronio ⁵³ accepimus, qui nos docuit hoc modo ratiocinari: « Si quælibet virginitas tantum erigitur, ut angelis comparetur, multo magis beata et gloriosa Maria, quæ singulari commendatur privilegio, et immenso ditatur mercimonio. » Hoc autem dicere videtur (ut locum nonnihil illustremus): Si tam præclare beateque cum piis virginibus agitur, ut immensam coram Deo et angelis gloriam promereantur, qualem quantamque coronam Matri Virginum in cœlo rependi existimabimus, quæ inter sorores et sponas Regis omnes hanc viam incultam, asperam, ignotam, despectam primum invenit, inventam aperuit, apertam munivit, consecravit, ostendit: quandoquidem sola sine præcepto, sine consilio, sine exemplo pretiosum virginitatis munus, ut diximus, obtulit Creatori, tantumque in hac virtute profecit, ut de alia nulla femina rectius dici possit: *Adducentur regi virginæ post eam.* (Psal. xlv, 14.) Adducentur, inquam, post Matrem filiæ, post Reginam pedissequæ, post Magistram discipulæ, et adductæ simul tali Principi, tum suo tum Matris nomine gratias agent sempiternas. Accedet et illa remuneratio, ut non solum virginæ, sed et cœlites omnes hoc insigne virginum decus et lumen jucundissime contemplantur, cum stupore suscipiant, et studiosissime reveantur, quando Regina optimis civibus gratior et augustior nunquam contigit, ad quam illi suos et animos, et oculos lætius ac justius converterent. Verum quod ad beatarum virginum chorum attinet, ut olim Judaicæ feminae Moysi sororem, sic hæc nominis ejusdem antesignanam agnoscent, et præeuntem in laudibus Deo celebrandis ultro cupideque sequentur, et simul sublati cum illa vocibus, nec minus junctis instrumentis musicis, ut humano more dicamus, suavissime modulabuntur. O dulce et mirificum melos tanti Regis aula dignum, ubi et mirantur cantores angeli, et exsultantes chori concinunt, modisque alternantibus et insigni harmonia miscent omnia, sed ut cuncti primas tribuant Mariæ tympanistrice. Mentior, nisi Bernardus ⁵⁴ nobis hac in parte clarissime suffragetur: « Novum quidem canticum

⁴⁷ Lib. De bono conjugali, cap. 23. ⁴⁸ Ibid., cap. 21. ⁴⁹ De inst. virginis, cap. 6. ⁵⁰ Epist. 82, lib. 10. ⁵¹ Lib. De bono conjugali, cap. 8, et circa finem. Et lib. De sancta virg., cap. 20. ⁵² Lib. De viduis. ⁵³ Serm. De Assumpt. B. Virginis. ⁵⁴ Hom. 2, De beata Virg.

Illud, inquit, quod solis dabitur in regno Dei cantari virginibus, ipsam virginum Reginam cum cæteris, mo primam inter cæteras esse canituram, nemo est, qui ambigat. Puto autem illam præter illud, quod solis, licet cum omnibus, tamen virginibus ei, ut dixi, commune erit, dulciori quodam atque elegantiori carmine lætificaturam esse civitatem Dei. Cujus utique dulcisonos depromere vel exprimere modulos, ne ipsarum quidem virginum ulla digna invenietur, quia soli merito decantandum servabitur, quæ sola de partu et partu divino gloriatur. » Cum his plane congruant quæ apud eundem auctorem alibi legimus, in hunc sane modum ⁵⁵: « Si omnes virgines canticum istud cantabunt, numquid illa Virgo virginum primiceria non cantabit? Cantabit utique, et tanto jucundius, quanto castior cæteris: præbebitque toti choro in cantando exemplum, quas ad virginitatis amorem suo incitavit exemplo. » Pulchra isthæc, et cum piorum omnium ultima consideratione digna, tum puris castisque virginibus vel maxime sapissimeque perpendenda. Hinc enim facile colligent, quale quantumque cum Maria non modo meritum hic sibi vindicare, sed et præmium aliquando a Christo sponso consequi possint. Atque huc spectat Hieronymi ⁵⁶ adhortatio Eustochio quidem scripta, sed cuilibet etiam Deo licetæ virgini accommodanda, majorem ut consolationem, quomocunque a carne Satanaque exentur, in sacro suo capiant cœlibatu. « Egretere, quæso, inquit, paulisper de carcere, et præsentis laboris ante oculos tuos tibi pingere mercedem, quam *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit*. Qualis erit ille dies, cum tibi Maria Mater Domini choris occurret comitata virgineis? cum post Rubrum mare submerso cum tuo exercitu Pharaone, tympanum tenens præciens et responsuris (*Exod. xv*): *Cantemus Domino: loriose enim honorificatus est: equum et ascensorem projecit in mare*. Tum Thecla in tuos keta volabit amplexus. »

Hactenus de Mariæ Virginis in cœlo regnantis, omnibusque sacris virginibus prælucentis gloria et prerogativa nos veluti balbutiendo diximus, cum nullis illa mortalium verbis explicari, sed ne mente quidem percipi posse videatur. Felix interim Virgo Christiana, quæ summæ Dominæ visendæ incensa desiderio, formæ fragilitatem, momentaneas carnis voluptates, vanaque mundi blandimenta et oblectamenta contemnit, atque ut dulcissimo Mariæ conubio perfruatur, *de lacu miseriæ et de luto cecis* (*Psal. xxxix, 3*), ut ille dixit, ad virgineum lum ornatissimumque chorum noctes ac dies spirat, in quo Regina non solum humanam, sed angelicam superat dignitatem. Felicior autem, quæ humanæ carnis ergastulo liberata, ad communem Matrem et Principem intuendam accedit, et

ab hac porro ad Filium comitantibus angelis honeste deducta, læteque ab obvio sponso suscepta, peramicis stringitur amplexibus, et blandissimis osculis demulcetur. Tunc mellitis illis vocibus est locus: *Veni, sponsa mea, veni, coronaberis: quam pulchra es et decora, charissima in deliciis*. (*Cant. iv, 8; vii, 6.*) Tunc sponsam amor et ardor incredibilis occupat, cum adamati sponsi aspectu, amplexu, alloquio fruitur, et amore velut ebria fidenter testificatur: *Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia*. (*Cant. ii, 16.*) Necotiaturo profecto Regina mater, quæ pro charitate sua utrique, sponso et sponsæ, ut arbitror, ex animo gratulatur, et veteris Mariæ, quæ populo veteri præcinit, complet officium, ne desit in cœlestibus nuptiis, quæ totum et candidissimum gynæceum cantando præeat, et epithalamium tali loco dignum, quo et sponsus et sponsa nova cœlitesque omnes velut nuptiarum amici recreentur, veluti magistra et princeps absolvat. Sed enim quæ dicendi vis, quæ orationis copia tantæ rei explicandæ, quantam ne mente quidem attingere licet, par unquam esse possit? Gaudete, cantate, triumphate, purissimæ virgines. Adest nuptiarum Agni et tempus et apparatus. Invitat sponsus, quo nihil cultius, blandius, augustius: invitat, inquam, ut omni voluptatum genere diffluatis. Favet mater et ordinis vestri Primiceria, qua nihil castius illustriusque circumquaque resplendet. Applaudunt et angeli, vestri candoris ac decoris ob vitæ similitudinem studiosissimi semper amatores. Gaudete, cœli lumina Christique sponsæ tot ornata monilibus, *quoniam merces vestra in cœlis copiosa* (*Matth. v, 12*), *et mensura bona, conferta, coagitata et supereffluens* (*Luc. vi, 38*), vobis inde ab æterno præparata, nunc vestrum in sinum effusa, nullis vel fortunæ casibus, vel temporum vicissitudinibus, vel hostium insidiis eripi, aut parte saltem ex aliqua intercepti ac imminui potest.

CAPUT XVI.

Quo pacto Maria ut Dei Mater fieret, promeruisse dicatur.

Gravis ac ardua quæstio nunc nobis discutienda est, tantumne Maria cum aliis virtutum officiis, tum virginitate maxime promeruerit, ut Deipara facta dici et censi possit. Quod nisi concedamus, eximios profecto Patres, qui doctorum scholasticorum præcesserunt ætatem sine omni candore perstringere, ac nimium severe damnare videamur. Chrysostomus ⁵⁷ quidem in hunc modum est publice concionatus: « Beata Mater ultra omnem humanæ naturæ modum modestiam ac temperantiam excoluit, et ob id universorum Dominum in utero gestare promeruit. » Ac alibi rursus, cum locum illum, *Quomodo fiet istud*, explicat, Gabrielem inducit sic

⁵⁵ In tract. De passione Domini, cap. 31. ⁵⁶ In Epist. ad Eustoch. De cust. virgin. ⁵⁷ Serm. in Domini pappante. Hom. in 25 cap. Gen.

Virgini respondentem : « Sane propter hoc erit, quoniam virum non cognoscis. Nam si cognosceres virum, non fuisses habita digna ut huic mysterio servires. » Apud Basilium vero Magnum ⁵⁸ hæc verba reperiuntur : « Quoniam ea tempestate nulla puritate par Mariæ virginitas, inter homines ad effectum sancti Spiritus excipiendum est reperta, et illa jam desponsatione erat occupata, electa est beata Virgo, ita ut nihil detrimenti ex desponsatione accesserit virginitati. » Eundem locum Musculus, ac fortasse paulo luculentius ita vertit : « Quandoquidem id sæculum hominum, in quo Maria vivebat, nihil cum puritate Mariæ comparandum haberet, ut sancti Spiritus operationem susceperet, electa est beata Virgo, » ut cætera prætereamus. Ac postea idem Basilius : « Sanctitate igitur compacta caro digna erat, ut sanctitati Unigeniti uniretur. » Vides quantum huic virginitati vir ille magnus tribuat, non solum de corporis, sed etiam animi de puritate, sive de perfecta virginitate haud dubie loquens. In quem sensum etiam Hieronymus ⁵⁹ dixisse videtur : « Tantæ puritatis Maria exstitit, ut mereretur effici Mater Filii Dei. » Ac rursus ⁶⁰ : « Hæc sponsa fabri meruit esse mater illius, a quo ipsæ claves datæ sunt. » Consonat his Ambrosius ⁶¹, ubi Mariam Virginem a Christo eligi, ut corporale Dei templum existeret, meruisse testatur. Tum Bernardi ⁶² vox est : « Virginitas Mariæ digna fuit Spiritus sancti sacrarium fieri, et habitaculum Filii Dei : vere lignum vitæ, quod solum fuit dignum portare fructum salutis. » Nec est dissimile, quod ante Bernardum jam ante commemoratus Chrysostomus ⁶³ dixit, Mariam, quoniam virum non cognosceret, sequi virginem servare vellet, dignam esse habitam, quæ summo ministerio, ut Christi Mater fieret, inserviret. Quid autem Honorii ⁶⁴ dicto luculentius ? « Hæc prima inter mulieres vovit Deo virginitatem, et ideo sola inter mulieres meruit Virgo summæ prolis fecunditatem. » Nihil ergo mirum, quod his consonans Venantius Fortunatus ⁶⁵, in hunc modum canat :

*Virginitas felix, quæ partu est digna Tonantis,
Quæ meruit Dominum progenerare suum.*

Jam vero sunt et aliæ loquendi formulæ Patribus usitatæ, quibus Mariæ meritum agnoscunt et prædicant, nulla etiam aliquando mentione facta virginitatis, sed generatim profitentes illam non fortuito vel indigne, sed merito eam dignitatem, ut Mater esset Dei, obtinuisse. Hinc illud Ambrosii ⁶⁶ dictum : « Maria digna exstitit, ex qua Dei Filius nasceretur. » Et Augustinus ⁶⁷ : « Concipere et parere meruit eum, quem constat nullum

habuisse peccatum. » Tum Epiphanius ⁶⁸ : « Maria digna facta, quæ vas et habitaculum Filii Dei efficeretur. » Eusebius itidem Emissenus ⁶⁹ : « Hæc sola Mater Domini fieri meruit. » Suffragatur et Beda : « Totius mundi Dominum et lucem sæculis meruit generare perennem. » Sicut et Petrus Damianus ⁷⁰ dixit : « Ad instar coeli plenitudinis totius divinitatis meruit esse sacrarium atque templum. » Aut juxta Euthymium ⁷¹ digna aestimata est, quæ fieret Domini Mater. » Tum qui sub Cæsare Marciano claruit Chrysologus ⁷², « Vere benedicta, inquit, quæ et superni conceptus meruit gratiam, et sustulit integritatis coronam. » Sed et Maxentius ⁷³ Mariam, ut fide plena Deum conciperet meruisse testatur. His omnibus Prudentium ⁷⁴ ut vetustum, sic gravem sane poetam addo, eumque ita concinentem :

*Edere namque Deum meruit,
Omnia Virgo venena domat.*

Nec obscurum est aliud Bernardi ⁷⁵ dictum : « Magnum est angelo, ut minister sit Domini : sed Maria sublimius quiddam meruit, ut sit Mater. » His demum, ne plura id genus loca conglomeremus, antiqua et celebris Ecclesiæ cantio non male respondet : *Quia quem meruisti portare, resurrexit sicut dixit.* Quocirca si e Patrum veterumque testimoniis, si ex Ecclesiæ confessione judicare fas est, singulare quoddam et excellens beneficium fuit, quod præ sanctis reliquis promeruit, quæ sola sanctorum Regina et angelorum Domina esse debebat : quodque illa sola non modo Dei Mater, sed etiam pro dignitate ac suo merito, id est *congrue* uti vocant, Dei Mater unice et sit et prædicetur.

In quo argumento ne vel adversariorum calumniis, vel imperitorum scrupulis locum relinquamus, superiores quidem Patrum sententias commode, neque sine certo temperamento accipi volumus et monemus. Primum enim quod ad meriti nomen haudquaquam fastuosum, ut quidam putant, attinet, ecclesiastici sane scriptores eo frequenter utuntur, ubi actio etiam nulla est hominis, cui præmium ex Dei lege proposita debeatur. Scribit ergo Cyprianus ⁷⁶ de infantibus fide licet ac ratione carentibus, quod in ipso statim ortu plorantes ac flentes divinam misericordiam mereantur. Tum Gregorius Nazianzenus ⁷⁷ de Joanne Baptista pronuntiat : Οὗτος Χριστοῦ κήρυξ ἡξιώθη γενέσθαι, quod tantundem est, ac si dicas ille, Christi præco fieri meruit. Sed et Epiphanius ⁷⁸ Petro tribuit, quod meruerit vel dignus factus sit princeps esse apostolorum, et claves habere regni cœlorum, primumque inter discipulos locum obtinere. Ac durat etiamnum hæc loquendi consuetudo, ut Petrus

⁵⁸ Hom. De humana Christi generat. ⁵⁹ In epist. ad Eustoch. De custodia virginit. ⁶⁰ Ad Eustoch. ⁶¹ Epist. 82. ⁶² Serm. 1, in festo Assumpt. Mariæ et in adventu Domini. serm. 2. ⁶³ Hom. 49, in xxv cap. Genes. ⁶⁴ Serm. de festo Nativit. Mariæ. ⁶⁵ In lib. De æternis gaudiis. ⁶⁶ Lib. II, De virginib. ⁶⁷ Lib. De natura et gratia, cap. 36; et lib. De sancta Virgin., cap. 4. ⁶⁸ Hæres. 78, Contra Antidicomar. ⁶⁹ Hom. in Evang. ferie quintæ Adventus. ⁷⁰ Serm. 3, De Nativit. Mariæ. ⁷¹ In expos. Cant. Magnificat. ⁷² Serm. 143. ⁷³ In Dialog., cap. 14. ⁷⁴ In Cathemer. ⁷⁵ Serm. in festo Nativit. Mariæ. ⁷⁶ Lib. III, epist. 8. ⁷⁷ In Epitaphio Basilii. ⁷⁸ Hæc. 51.

apostolatu, Augustinus episcopatu, Gregorius pontificatu dignus fuisse, aut talem dignitatem promeruisse dicatur. Quare non tanta vis in meriti nomine statuenda est, quod sæpenumero tam laxè usurpatur, ut ad qualemcunque bonam actionem vel facultatem piis concessam extendatur, etiamsi nulla ratio subsequentis præmii, cui meritum respondeat, annexa sit. Hinc illæ ut vetustæ, sic usitatæ in templis precandi formulæ: *Te mereamur protegente eripi, te liberante salvari. Per quam nempe Mariam) meruimus Auctorem vitæ suscipere.* Et de cruce Domini: *Digna fuisti portare talentum mundi.* Nam et crebro meruisse dicitur, qui precibus et favoribus aliquid impetravit, vel cui roganti beneficium divinum mere gratuitum contigit. Ad hunc modum iniquus ille servus, qui mala fide bona heri sui administrarat, ut solvendo esse non posset, tamen orando id promeruisse videtur, ut verus contracta debita illi condonaret, sicut et ipsa Eri verba declarant in evangelica parabola: *Omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. Matth. xviii, 32).*

Deinde cum de Mariæ merito agunt Patres, non tam sui immemores esse putandi sunt, ut humani ejus meritum cum divinæ gratiæ injuria eferre, nobisque commendare unquam cogitarint. Non enim solius Bernardi⁷⁹, sed totius etiam Ecclesiæ constans est confessio: «Nolo meritum, quod gratiam excludit.» Stat firma et contra portas inferorum immota sententia: *Sufficientes non sumus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis*, seclusa nempe gratia: *sed sufficientia nostra ex Deo est* (II Cor. iii, 5): sufficientia, inquam, sive ad bonum opus faciendum, sive ad legem implendam, sive ad aliquid promerendum. Deus est nimirum, qui gratuita bonitate commotus, prout ipse vult, bona cuique sua distribuit, eamque largitur gratiam, sine qua nec infantes, nec ætate grandes iusti, sancti et salvi esse possunt; largitur, inquam, gratis, ut Paulus, et pro nihilo, ut Hieronymus,⁸⁰ et sine meritis, ut Augustinus⁸¹ clarissime docent.

Præclare igitur concilium Aursiacense⁸² pronuntiavit: «Debetur merces bonis operibus si fiant: sed gratia quæ non debetur, præcedit ut fiant.» Ac rursus⁸³: «Quoties bona agimus, Deus in nobis itque nobiscum ut operemur, operatur.» Ac tantum hanc abest, ut vel Mariæ, vel cujuscunque hominis primam gratiam sub meritum cadere fateamur, ut tiam de Christo ipso, cujus meritis sanctorum merita inniti necesse est, aperte cum Augustino⁸⁴ diamus, ne illum quidem promeruisse, sed per gratiam accepisse, ut humana ipsius natura in uniatem personæ unici Filii Dei singulariter assumetur. Ac tota quidem theologorum schola in eo conspirat, nec primam hominis gratiam, qua illum

a Deo præveniri, excitari et adjuvari necesse est, nec ipsam Christi Redemptoris incarnationem et passionem sub hominis qui justificatur, meritum cadere posse. De Maria vero cum Bonaventura⁸⁵ ingenue scholastici docent, quod nec illa Dei Mater esse ex condigno meruerit, quandoquidem ea res omne meritum et statum, qui creaturæ debetur excedat, ipsumque meritorum, quæ Virgini competunt, fuerit fundamentum. Cæterum quo I ad meritum congrui attinet, hoc Mariæ tribuunt theologi, quod ante incarnationem Domini meruerit, ut præ cæteris Dei Mater efficeretur. Quæ deinde postquam assensit Gabrieli, et Spiritu sancto repleta fuit, non solum congrue, ut docet idem Bonaventura, sed etiam digne meruit esse Mater Emmanuelis. Quin et Erasmus⁸⁶ scholasticam hanc distinctionem de congruo et condigno non improbat, et res ipsa Scripturis divinis consonat, quantumvis doctrinam scholasticam hic sive imperiti, sive maligni adversarii suggillant atque calumniant. Quod si nomen meriti omnino rigide accipiamus, an quisquam in scholis unquam dubitavit, Mariam priusquam aliquid apud Deum mereri posset, ex mera Dei gratia et benignitate ad hoc tantum Dei mysterium, ut Deipara fieret, prædestinatam, electam et assumptam ab eo fuisse, qui secundum consilium voluntatis suæ, omnia in omnibus operatur, et quibus vult, gratiæ ac libere miseretur, Apostolo teste? (I Cor. xii, 11.) Quæ gratia Virginem præveniens nihil impedit sane, quominus Mariam peculiariter respexerit Deus, et pro sua bonitate magis illi faverit, reliquisque digniorem præparaverit, ac eam præsentī gratiæ suæ vel maxime habuerit cooperantem, et cooperando merentem plus quam sensus humanus percipere possit.

Etenim si Scripturas consulamus, frequens in illis loquendi phrasis sese offert, ut qui se ad gratiam Dei studiose applicant, aut suscepto munere sedulo perfunguntur, hi tametsi non sine Dei gratia recte agant, tamen Deo Deique gratia digni esse dicantur. Cujus rei testem se Christus ipse præbet, de vere piis asserens, quod sæculo illo et resurrectione ex mortuis digni habeantur, hoc est, mereantur. Sic enim Lucas Græce scripsit, Οἱ δὲ καταξιοθέντες τοῦ αἰῶνος ἐκείνου τυχεῖν, καὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς ἐκ τῶν νεκρῶν. Nec dissimilis est alia Domini sententia: *Vigilate omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quæ futura sunt, et stare ante Filium hominis* (Luc. xvi, 36). Ubi quod noster habet interpres, Digni habeamini, Græci pro eo legunt καταξιοθῆτε, hoc est, mereamini. Consonat dictum in Apocalypsi: *Ambulant mecum in albis, quia digni sunt* (Apoc. iii, 4). Quod postremum Græci dicunt significantius, ἄξιοι γάρ εἰσι: hoc est, quoniam meriti sunt, si proprie in-

⁷⁹ Serm. 67, super Cant. ⁸⁰ Lib. Contra Pelagianos. ⁸¹ Epist. 106, ad Paulinum, et lib. vi, hypognosticon, cap. 4, lib. De natura et gratia. ⁸² Cap. 18. ⁸³ Cap. 9. ⁸⁴ Lib. i, De prædestina. sanctorum, cap. 15, et in Enchirid., cap. 57. ⁸⁵ Lib. iii, Sententiarum distinct., cap. 4, q. 2. ⁸⁶ In respons. ad Nat. Bedam.

interpretis. Nam et eloquentiæ princeps Cicero, cum aliquoties hanc loquendi formam κατὰ ἀξίαν vertit, pro dignitate Latine vertit, meriti certe rationem ostendens. Nec dissentit Aristophanes ita scribens: *τί παθεῖν φήσεις ἄξιον εἶναι*. Hoc est, quid meritus es? necem. Eodem spectat et illa Christi sententia: *Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus* (Matth. x, 37). Ita enim subindicat, illos sibi fidos, suoque regno dignos haberi discipulos, qui celestem magistrum suis parentibus bonisque mundi omnibus quantumlibet charis antepont, ac unicum veluti suum thesaurum in Christo collocant, quem sincere deamant, totoque pectore complectuntur. Eadem vis est in oratione Sapientis, quæ ad sanctos proprie spectat: *Deus tentavit eos, et tanquam aurum in fornace probavit eos, et invenit eos dignos se* (Sap. iii, 5, 6). Quid enim istud est aliud, quam si meritos fuisse dixisset? Quo quidem verbo Paulus uti non dubitavit, cum suos Hebræos ad eleemosynas egenis fratribus erogandas inhortans, hoc annectit: *Talibus enim hostiis promeretur Deus* (Hebr. xii, 16), quod alii, demeretur et conciliatur Deus, vertere voluerunt. Nihil ergo mirum, quod vetusti etiam Ecclesiæ Latinæ scriptores, ut Tertullianus, Cyprianus, Lactantius, Hilarius ⁸⁷ eodem modo sæpe loquantur, nos Deum nempe piis operibus et justitiæ officiis promereri. Imo vero, ut scite dixit Tertullianus ⁸⁸: « Promereri nolle, delinquere est. » Et qui Tertulliani perquam studiosus fuit Cyprianus, justitiæ opus esse dicit, ut quis Deum iudicem promereri possit. Ac rursus pronuntiat: « Præceptis ejus et monitis obtemperandum est, ut accipiant merita nostra mercedem. » Id quod Lactantius ⁸⁹ in hunc modum expressit: « Universos oportet operam dare, ut se quamprimum ad rectam viam dirigant, ut susceptis operatisque virtutibus, hujus vitæ laboribus patienter exactis, consolatorem Deum habere mereantur. » Sed et Augustinus ⁹⁰ gratiæ licet assertor maximus ac religiosissimus, præter alia quæ commemoravimus, dicere non veretur: « Post corpus nemo erit in corpore, nisi in resurrectione novissima, non ad ulla merita comparanda, sed ad recipienda pro bonis meritis præmia, vel pro malis luenda supplicia. » Quid quod longius etiam Patres progrediuntur, et meriti nomine delectati, impiis etiam hoc tribuunt, qui nec remissionem peccatorum, nec justificationis gratiam, si proprie loquendum est, unquam promerentur? Disputant quidem in scholis, an aliqua meriti ratio in his qui a Deo justificantur, possit constitui, præsertim ob dispositiones et preparationes, ut vocant, justificandorum. Verum Thomas ⁹¹, qui nunc primas in scholis Catholicis merito tenet, in

ea persistit sententia, quam ex Augustino hausisse videtur, ut doceat, meritum justificationis sive ex congruo, ut appellant, sive ex condigno, in peccatore nullum prorsus existere. Veteres autem, ut dicere cœperam, meriti vocabulum etiam laxius usurpant, et illis qui gratis justificantur, quodammodo tribuunt. Etenim in cruce latro confitens, si Ambrosio ⁹² credimus, indulgentiam meruit. Et filius prodigus tam cito veniam meretur, ut veniente et adhuc longe posito occurrat pater ⁹³, sicut idem affirmat. Tum Cypriano teste ⁹⁴, publicanus in Evangelio meruit sanctificari. Rursus Ninivæ dom se dejiciunt, omnipotentis Dei misericordiam facile meruerunt, ut habet Gregorius ⁹⁵. Probat et Origenes ⁹⁶ exemplo verbisque Davidis, quod pronuntiare peccatum, remissionem peccati mereatur. Ac Hieronymi ⁹⁷ dictum est: « Qui peccata simpliciter confitentur, merentur humilitate clementiam Salvatoris. » Demum Augustinus ⁹⁸, « Ninivæ, inquit, poenitentiam egerunt, et certam misericordiam meruerunt. » Atque ut anser inter olores accedat, Lutherus ⁹⁹ quantumvis merita contemnat et insectetur, dicere non formidavit: « Fides promeretur gratiam, et fide promeremur, ut detur Spiritus sanctus. »

Proinde non adeo durum, asperum et absurdum videri debet, quod Maria tanto digna munere, ut Dei sit Mater, aut quod Deipara esse promeruerit, appelletur. Scriptores enim orthodoxi, venerandæ præsertim antiquitatis, candide et secundum Ecclesiæ regulam commodè sunt interpretandi, ne in communem hujus sæculi vel stultitiam, vel impudentiam præcipites feramur, quæ nullam veterum consuetudinem, vel Ecclesiæ auctoritatem reveretur, et quod jam olim receptum, magnoque tum piorum, tum doctorum consensu probatum est, si novæ sectæ placitis adversetur, facile in calumniam rapit, magnoque supercilio sine judicio damnat et execratur. Ecclesia vero non obscure suam mentem explicat, quod cum Mariæ meritum prædicat, primas quidem gratiæ tribuat, ac tribui velit: idcirco enim Deum publice ita precatur: *Qui gloriosæ Virginis Matris Mariæ corpus et animam, ut dignum Filii tui habitaculum effici mereretur, Spiritu sancto cooperante præparasti*. Gratia proculdubio, et Dei donum, sicut in scholis vocant, indebitum fuit, quo dignatus est Mariam Deus, quodque nullis illa meritis consequi potuisset, ut eum æterno Patre Filium communem haberet, atque sine viro in carne suum procrearet auctorem. Ad quam gratiam nulli alii creaturæ communicabilem tanto illa quidem cæteris aptior digniorque visa est, quanto inde a primis annis purius vixit ac sanctius, quantum homini fas erat, in quo summus Deus summum

⁸⁷ In exhortat. ad castitat. ⁸⁸ Lib. De unita. Ecclesiæ. ⁸⁹ Lib. vii, De divino præmio, cap. ult. ⁹⁰ Lib. De prædest. sanctorum, cap. 12. ⁹¹ In prima secundæ q. ult. art. 5, et in explicat. 4. Epistol. ad Rom. ⁹² Serm. 45. ⁹³ Lib. ii, De poenit., cap. 3. ⁹⁴ In exposit. orat. Dominice. ⁹⁵ Lib. iii, in registro, cap. 4. ⁹⁶ Quom. 5, in Levit. ⁹⁷ Lib. ii, Adversus Pelagianos. ⁹⁸ In Psal. l. ⁹⁹ In Comment. epistol. ad Gal.

mysterium æterno consilio decreverat operari. Unde hoc electum divini Spiritus organum non vulgaribus, sed excellentissimis donis virtutibusque debuit abundare, simulque nulli sanctorum in his cedere, quæ ad gratiam tum accipiendam, tum conservandam, tum augendam ex parte liberi arbitrii pertinent: quemadmodum sub libri primi finem pluribus est demonstratum. Ac sacræ Litteræ non obscure quidem testantur, in hominis potestate situm esse, ut duce gratia, licet nulla ejus sæpe fiat mentio, nos Deum diligere, et diligendo ejus præcepta servare bonorumque cœlestium omnium participes effici valeamus.

Unde suavis et ampla illa Christi exstat promissio, quæ in Maria proculdubio impleta fuit: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus* (Joan. xiv, 23). Alioquin sciebat utique sapientissima Virgo id, quod multo postea docuit Prosper¹, « gratiam in omnibus principaliter præminere dando intellectum, inspirando consilium, cor ipsum illuminando, et fidei affectibus imbuendo. » Sciebat rursus, voluntatem hominis eidem gratiæ subungi atque cooperari, ut divino in se operi cooperetur, et ad meritum incipiat exercere. Quod cum illa Dei Spiritu plena cognosceret, ut in vacuum Dei gratiam non reciperet, accepta divina virtutum semina studiosissime conservavit, et ad frugem cumulatissime perduxit, donec divinæ gratiæ uberrimam quasi segetem reportaret. Quemadmodum enim reliquæ puellæ, ut mundi gratiam emereantur, auro, gemmis atque monilibus pretiosis undique conquisitis corpus exornant, valdeque comptæ procedunt, et amantibus adblandiuntur: sic illa Dei Sponsa ut cœlestem Amatorem magis magisque sibi demereretur, illique soli majorem in modum placeret, externo omni furo contempto, nonnisi spiritualibus ornamentis suum instruxit animam, ad perfectam divinæ voluntatis normam sese componens, atque in omni virtute progressus maximos faciens. Nec enim ignorabat, quam vere dictum esset: *Omnis gloria filiæ Regis ab intus* (Psal. xlv, 14). Quanto autem diligentius in hac parte divina curavit, et summarum virtutum decore animam perfectius cohonestavit, eo dignior etiam cæteris visa est, quæ ad maximum amplissimumque mysterium in Emmanuelis Matre complendum assumeretur. « Digna plane, inquit Bernardus², quam respiceret Dominus, cujus decorem concupisceret Rex, cujus odore suavissimo ab æterno illo paterni sinus attraheretur accubitu. »

Sic igitur habendum est, quod postquam æterno Dei consilio definitum fuit, Messiam mundique Redemptorem ex muliere nasciturum, nullam inter omnes feminas ad hoc tantum munus obeundum,

æque ac Mariam idoneam reperiri potuisse, sive animi puritatem, sive vitæ sanctitatem, omniumque virtutum perfectionem consideremus. Quamobrem veterum scriptorum studiosissimus, et scholasticorum doctorum facile princeps Thomas³ affirmat, Mariam ex gratia sibi data, illum puritatis et sanctitatis meruisse gradum, ut Mater Dei esse congrue posset. Decuit enim, sicut etiam Anselmus⁴ ostendit, Christi conceptionem de Matre purissima fieri, quæ tanta quidem puritate niteret, major ut sub Deo nequeat intelligi. His Bonaventuram⁵ consonare monuimus, cum doceat condigni meritum in Mariam, ut Dei Mater fieret, non cadere, sed congrue tamen illam ante Christi incarnationem hoc meruisse, quoniam præ nimia sua puritate, humilitate et benignitate, ut Dei Mater fieret, erat idonea. « Post Annuntiationem vero, inquit, postquam consensus, et Spiritus sanctus in copiositate gratiæ in eam descendit, non solum congruitatem habuit, sed et dignitatem. »

Jam vero salutata Virgo, si evangelicam historiam sedulo intueamur, quatuor virtutes excellenter ostendit, illisque plurimum haud dubie meruit, ob suam nempe fidem, obedientiam, humilitatem atque charitatem. Quæ dictæ virtutes in una Mariæ sententia, si advertas animum, luculenter apparent, cum angelo respondet: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum* (Luc. i, 38). Magna certe fides, quod Gabrieli de summis et inauditis mysteriis, quæ captum humanum et intellectum omnem excedebant disserenti, firmiter assentiatur, nihilque dubitet Deum fieri mortalem hominem, Deum de femina nasciturum, Virginem sine viro concepturam, Deum parituram, et virginem permansuram. Atque hæc inaudita vereque stupenda mysteria, quæ unius testimonio nitebantur, plenissima Virginis fide comprehenduntur. Magna et prodigiosa humilitas, quod ultro sese dejiciat, et ancillæ loco statuatur, cum jam tot modis laudata, et angelica legatione honorata, adeoque in Dei Matrem delecta, et muneris maximo destinata esset. Magna ejusdem obedientia, quod voluntati divinæ per omnia sese conformet, quodque monitis angeli citra exceptionem se paratam et obsequentem præbeat. Magna denique charitas, quod suæ gentis humanique generis miserta, optet ac desideret optatum illum Messiam promissumque mundi Redemptorem adventare, suum etiam fidem ad hoc offerens ministerium. O dictum igitur aureum toti orbi reverenter amplectendum, quale nullius virginis aut hominis ore, cum majore quidem fructu et pondere tot sæculis prolatum reperias, quod insuper a priscis illis patriarchis, prophetis aliisque Veteris Testamenti patribus, uti putant, jam pridem desiderabatur. Vix autem dictum absolverat, *Fiat mihi secundum verbum tuum*, et e vesti-

¹ Lib. ii, De vocatio. gentium, cap. 26. ² Serm. 4, De Assumpt. Mariæ. ³ In iii part., q. 2, art. 11.

⁴ In lib. De conceptu virginali. ⁵ In iii lib. Sentent. distin. 1, q. 2.

gio *Verbum caro factum est* (Joan. 1, 14), quoniam, operante Spiritu sancto, ex purissimis Mariæ visceribus sanctum Domini corpus fabricatum, simulque anima perfecta dotatum, ac Dei Verbo unitum fuit, ut omnes omnis gratiæ thesauri in illo purissimo sanctissimoque divinitatis templo continerentur. Etenim femina circumdedit virum (Jer. xxxi, 22), et virgo concepit Emmanuelem (Isa. vii, 14), sicut propheticis oraculis fuerat prænuntiatum. Adeo et Deo grata, et orbi salutaris isthæc Mariæ fuit oratio, ut pluribus quidem Bernardus exponit⁶: tuncque virgo, ut⁷ Bonaventura loquitur, non solo merito congruitatis, sed et dignitatis meruit obumbrari, et Altissimi virtute imprægnari. Ex quibus abunde colligi potest, recentiore quidem scriptorem, sed eruditum theologum⁸ Chlichtovæum plane sapienterque dixisse: « Recte tam excellenti et singulari virtute illud attribuimus præconium, quod meruerit portare Regem cælorum et Dominum, id est, digna fuerit atque idonea, ex Dei munere primum, et deinde sua ipsius apta dispositione per bonorum operum studium ferre castis suis visceribus Christum Dei Filium. » Exstat præclarus apud prophetam Daniele locus a Gabriele archangelo in hunc modum recitatus: *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super Urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio et prophetia, et ungatur Sanctus sanctorum* (Dan. ix, 24). Dulcissimum hoc est vaticinium, quo Gabriel mæstum Danielis animum egregie consolatur, exoptati Messiæ certum et maturum adventum ejusque fructum amplissimum promittens, ne propheta dubitet de futura sui populi, imo et orbis redemptione atque instauratione. Quod autem ait, abbreviatum esse tempus, ut, si humano more loquendum sit, Messias properanter venire, ac tempestivius suum inchoare officium velit, haud temere dictum putare debemus. Valuerunt hic sane aliquid, atque, ut multi existimant, suis precibus ardentibusque votis quodammodo promeruerunt patres, ut de priore decreto, quod longiora temporis spatia continere videbatur, nonnihil remitteret Deus, ac in orbem citius prodiret Messias. Hujus enim vox propria illa esse videtur: *Propter miseriam inopem et gemitum pauperum nunc exsurgam, dicit Dominus* (Psal. xi, 6). Sed enim quanto est probabilius, Mariæ divino amore languentis, et humani generis causam fideliter procurantis sanctissima vota maxime desideria cælos ipsos penetrasse, et Patris æterni gratiam ad Messiam citius exhibendum aliqua ex parte nobis conciliasse! Fuit certe Maria veteris Synagogæ vel optima pars, quemadmodum Rupertus⁹ indicavit; Synagogæ, inquam, tot tan-

tosque præcorum patrum gemitus ad impetrandum sibi Messiam olim ad Numen cœleste mittentis. Fuit isthæc vera Esther summo Regi unice grata, et ad singularem populo, mortis terrore perculso, gratiam emerendam efficax: fuit denique plusquam Salomon in omnibus et præ omnibus amabilis Domino, in precando præpotens, et ad incomparabile templum Deo vivo fabricandum idonea. Quid multis moror? ut semel finiam, Mariæ meritum, secundum quod Dei Mater effecta est, ita proponunt et asserunt Patres, sicut veterum scriptorum studiosissimus, et scholasticorum doctorum princeps Thomas¹⁰ his fere verbis declaravit: « Maria meruit ex gratia sibi illum puritatis et sanctitatis gradum, ut congrue posset esse Mater Dei. » Meruit igitur, ut sæpe diximus, ex gratia sibi data et oblata, quæ justos omnes in benefactis ut præcedat et sequatur necesse est: meruit, inquam, cum liberam voluntatem ac ardentis animi studium præsentī adjunxit gratiæ, cumque se totam, ut nemo unquam alius, divino nutui exactissime accommodavit, nihil ut in illa vere humili et perfecte obediēti ancilla Domini posset desiderari.

Neque me committam vasto pelago, ut oratione justa hujus sanctissimæ Virginis merita persequar, merita, inquam, tam pretiosa, inelyta, immensa, nobis plane incomprehensibilia, illique soli perspecta, qui renes et corda scrutatur (Jer. xi, 20), ac est vere qui dicitur *καρδιογνώστης*. An quidquam in Mariæ cogitationibus, desideriis, consiliis, dictis, factis, moribus fuit non nitidum, non integrum, non absolutum, non meritorium, non summo Deo gratum, non denique simul et angelis et hominibus jure suspiciendum? Verum ad has sublimēs Virginis nostræ dotes, et infinitas opes rite contemplandas nulli aptiores esse videntur, quam qui Elizabethæ lynceos oculos et sensus afferunt vere spirituales, ut tantorum meritorum dignitatem licet plene non assequantur, religiose tamen admirrentur ac prædicent studiosè.

Clamat et Augustinus¹¹ Ecclesiæ filiis, ac jure summo clamat: « Mariæ merita quis ignorat? merita, inquam, tot sæculis tantoque piorum consensu probata et decantata. » Verum hanc Augustini Ecclesiæque vocem velut surdi non audiunt adversarii, utpote in schola veritatis perperam instituti, qui Mariæ merita cum impiis omnibus ignorant, contemnuunt, irridunt, nosque Catholicos tantum non damnant superstitionis, qui hac meritorum Mariæ vel confessione, vel prædicatione Christi Domini gloriam insigniter obscuramus. Atqui, ut sæpe diximus, suam Christo capiti gloriam salvam imprimis et inconvulsam tuemur, ejusque meritis vel tantillum detrahēre sacrilegium existimamus. Profecto nisi et sibi et aliis fons omnis gratiæ Christus meruisset, nullus in Maria

⁶ Hom. 4, De beata Virg. ⁷ In lib. iii Sentent., distin. 5, q. 2. ⁸ Lib. ii, De veneratione sanctorum, cap. 13. ⁹ Lib. i, De operibus Spiritus sancti, cap. 8. ¹⁰ In iii part., q. 2, art. 11. ¹¹ Lib. De bono conjugali, cap. ult.

influxus ac vigor gratiæ, nulla merendi vis atque facultas inesse potuisset. Videant interim novatores, ne quod ipsi divini gloriæ illustrandæ studium verbis præ se ferunt, et apud suos jactant, id re ipsa negent, dum arctissimam illam inter Christum Filium et hujus Matrem unionem tam leviter æstiment, et quæ bona meritaque ex hac ipsa conjunctione consequuntur, nullo in pretio habere dignantur. Quid istud est aliud, quæso, quam Christi Redemptoris beneficium obscurare, dum tacite popularibus instillant animis, Christum electis amicis et Mariæ imprimis parenti, aut nequivisse, aut noluisse suo mereri sanguine donum charitatis et Spiritum sanctum, et illis præterea merendi facultatem, sicut et alia divina dona, liberaliter impertiri?

E primariis doctoribus, quos Latina Ecclesia veneratur, magnus est ille Gregorius Romanus¹², quocum ingenue profiteamur, et jam ante professi sumus orthodoxi: « Beatissima semper Virgo Maria Dei Genitrix mons fuit ab Isaia prædictus, quæ omnem electæ creaturæ altitudinem electione sua transcendit. Annon sublimis Maria quæ, ut ad conceptionem æterni Verbi pertingeret, meritum verticem supra omnes angelorum choros usque ad solium Deitatis erexit? Mons in vertice montium (*Isa. II, 2*) fuit (ut idem Isaias appellat), quia altitudo Mariæ super omnes sanctos refulsit. Nam sicut mons altitudinem, ita domus designat habitationem. Mons quippe et domus apte dicitur, quæ dum incomparabilibus est illustrata meritis, Dei Unigenitum, in quo recumberet, sacrum præparavit uterum. » Cum hac Gregoriana, imo catholica confessione non male congruit, quod Caroli Magni quondam præceptor, idemque non vulgaris theologus Alcuinus¹³ hoc modo tradidit: « Beata Maria fuit lana mundissima, et in virginitate clarissima, et incomparabilis universis qui erant sub cælo hominibus: eratque talis ac tanta, ut sola digna esset, qua nullus alius indueretur, nisi augusta præditus dignitate. » Eodem spectat, quod Damascenus¹⁴, Nicephorus¹⁵, alique multi sæpe testantur, Mariam inventam esse dignam Deumque decens Verbi domicilium. Valeat igitur insulsus adversariorum garritus, qui Matrem Domini ut gratiæ et sanctitatis plenam, ita et meritum præstantia reliquis præstare divis, et ad summum illud mysterium digne ascisci tam ægre concedunt, quam improbe scholasticos calumniantur.

Ququam haud ignoramus, nonnulla veterum exstare dicta, quæ Mariæ merita si non excludere, at certe quidem enervare ac negligere videantur. Ut enim nihil eorum dissimulemus, quæ adversariis ansam præbere possunt sua minuendi atque tergiversandi, apud Hieronymum¹⁶ hæc verba,

quibus contra nos gloriatur quoque Calvinus, reperiuntur: « Beata Maria Mater Domini conscientia in se inhabitantis Dei libere proclamat: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes; quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen ejus. Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum. Fecit potentiam in brachio suo* (*Luc. II, 48-51*). In quo anima verte, inquit, quod beatam se esse dicat non proprio merito atque virtute, sed Dei in se inhabitantis clementia. » Tum Fulgentius¹⁷ perspicue docet, quod Maria Deum hominem factum et concipere, et parere non humanis meritis, sed concepti nascentisque ex summi Dei dignatione promeruerit. Accedit Bernardi¹⁸ quoque dictum: « Maria non prætendit meritum, sed gratiam quærit. »

Fatemur isthæc atque alia id genus fortasse plura dici a Patribus, quæ tamen recte accepta, superioribus ad Mariæ meritum astruendum adductis non adversantur. Etenim si Patrum sententiæ sedulo inspiciantur, non Mariæ modo, sed et omnium hominum merita illæ deprimere et negligere aliquando videntur, meritum humanum rigide accipientes, quatenus hoc Dei gratiæ et misericordiæ adversatur, et in operibus sine Christi Spiritu factis ponitur, quod præterea remissionem peccatorum aut justificationis gratiam promereri existimatur. Cæterum quod ad citatum Hieronymi locum attinet, recte ille ad convincendos Pelagianos profertur. Cum his enim ex professo auctor disputat, qui exclusa Christi gratia tantas humani arbitrii vires jactabant, quantæ ad charitatem perfectam obtinendam, et ad omnia Dei præcepta præstanda sufficerent, sicut de illis Augustinus¹⁹ affirmat. Talibus igitur, qui suis viribus ac meritis nihil non tribuerent in negotio justificationis, Mariam unam omnium sanctissimam opponit Hieronymus²⁰, non ut illam quidem meritis exuat, cui Zachariam et Elizabeth quamlibet sanctos, et in Evangelio probatos conjuges justitia et meritis inferiores fuisse testatur, sed ut ostendat, Matrem Domini de sua sanctitate propriisque meritis atque virtutibus, quibus alioquin abundabat, nulla ex parte præsumpsisse. Igitur beatam se dicit non proprio merito atque virtute, sicut Pelagianos facere non puduit, sed omnem meritum ac virtutum causam et laudem, sicut Lucas indicavit, in ipsum bonorum fontem Deum cum humili gratiarum actione transcripsit. Igitur insulsa est istorum ratiocinatio, cum ex verbis Hieronymianis ita colligunt: Maria in se merita non agnovit, non de sua virtute gloriata est, sed seipsam studiose abjecit, Deique munificentiam unice prædicavit; igitur nulla illi merita tribuit Hieronymus, ipsaque ad suam beatitudinem merita non attulit. Imo vero

¹² In lib. I Reg., cap. 1. ¹³ Lib. De Trinit., cap. 14. ¹⁴ Lib. IV, De fide orthodoxa, cap. 15. ¹⁵ Lib. I, Hist. eccles., cap. 7. ¹⁶ Lib. I, Adversus Pelagianos. ¹⁷ Lib. De incarnat. et gratia Christi, cap. 7. ¹⁸ Serm. in Nativit. Mariæ. ¹⁹ Lib. De hæresibus, et epist. 289. ²⁰ In eadem disputatione contra Pelagianos.

quo minorem Virgo tam sancta suorum meritorum rationem habuit, quoque submissius in omni se vita gessit, fidem, spem, laudem et gloriam universam in solo collocans Creatore, tanto magis eadem meritis abundavit. Hæc enim cordis humilitas Christianæ justitiæ quodammodo est plenitudo, de qua Christus Joanni dixisse videtur, *Sic decet nos implere omnem justitiam* (Matth. III, 15). Quæ humilitas non modo pharisaicam justitiam et philautiam omnem excludit, sed et maximam promerendi virtutem obtinet, ac veluti cœlestis scala ex imo ad summum attollit homines, ut gratiæ gloriæque fastigium maximum assequantur. *Qui enim se humiliaverit, exaltabitur* (Luc. XVII, 14). Ac tantum abest, ut de amplissimis Mariæ meritis dubitet Hieronymus ²¹, ut eandem tantæ puritatis fuisse dicat, quæ sicut ante monstravimus, Mater esse meruerit Salvatoris.

Ex his facile constabit, quid ad objectam Fulgentii ²² sententiam sit respondendum, qui Mariæ tantum sane tribuit, ut affirmet, Evam per Mariam ad benedictionis gloriam remeasse, et omne genus feminarum ad se venientium restaurasse. Verum est interim et illud quod asserit, Mariam non humanis meritis per se consideratis, sed summi Dei dignatione promeruisse, ut Deum hominem factum conciperet ac pareret. Humanis, inquam, id meritis non est ascribendum, quæ vere ac mere humana sunt, cum Dei gratia præcedente et cooperante destituuntur, aut etiam ab inani præsumptionis vel superbix vento corrumpuntur. Ubi Fulgentii sententiam scholastici doctores, ut antea meminimus, non obscure confirmant, cum docent, nulli omnino creaturæ competere, ut Dei Mater effici de condigno mereatur. Postremo Bernardi dictum, Maria non prætendit meritum, sed gratiam quærit, admittimus ac probamus. Cur enim meritum prætenderet, quæ omnium plena virtutum, non nisi de sola humilitate sibi gloriandum esse putavit, ac propterea dixit, *Respexit Deus humilitatem ancillæ suæ?* sicut idem Bernardus ²³ locum interpretatur. Loquitur enim de merito, ut solent alii sæpe Patres, qui ad divinæ gratiæ prædicationem attollendam, simulque ad humanam arrogantiam, quæ justorum etiam operibus bonis insidiatur, coercendam, prudenter merita nostra deprimunt, et non humana, sed Christiana merita, quæ a Christi gratia et charitate dependent, inculcant uniceque commendant. Hinc præclarum illud Bernardi dictum exstat ²⁴: « Si quis juxta Apostolum, ut verbum Christi, verbum gratiæ in eo habitet, gratus est, si quis devotus, si quis sollicitus, si quis spiritu fervens, caveat sibi, ne suis fidat meritis, ne suis operibus innitatur: alioquin nec hujuscemodi quidem animum intrat gratia. »

Hæc pluribus explicare visum est, ut de Mariæ

meritis certius constet, et illustris illorum amplitudo intelligatur, quæ a nullo quidem pro dignitate possunt prædicari, ac multo minus a quoquam attingi. Felix Virgo, cui ad promerendum, non ad præsumendum merita suppetebant. Ipsum enim non præsumere, nonne promereri est? ut a ²⁵ Bernardo traditur. Sciebat utique Virgo prudentissima, quod a ²⁶ Chrysostomo scriptum legimus: « Si magna vis reddere merita tua, ea ne magna esse putes, et magna tunc erunt. Nihil enim Deo tam gratum, quam cum extremis peccatoribus semetipsum connumerare. » Erat igitur hoc Mariæ proprium, ut licet inhabitantis gratiæ amplissimo certissimoque testimonio gauderet, ac justis aliis sese conferre atque præferre posset, tamen humilem Domini ancillam potius, quam dignam Dei Matrem seipsam agnosceret atque statueret, utque non in se et suis virtutibus, sed in Deo salutari suo, cum in domo Elisabeth, tum alibi semper exsultaret. In quem sensum etiam Ambrosius ²⁷ dixisse videtur: « Non inflatur Domini Mater quasi secunda de meritis, sed quo meritum magis cognovit, eo votum uberius exsolvit, officium copiosius detulit, munus religiosius vexit. » Atque hoc demum est sapere, sua sic merita cum Maria negligere, ut collectum ex his thesaurum augeas, sive ut Christus loquitur, in cœlo thesaurizes, atque in Deum dives efficiaris. Verum satis isthæc, ut arbitror, ad novatorum injuriam propulsandam, qui adversus communem veterum sensum atque consensum tantam Virginem in ordinem redigere, ac summis pulcherrimisque meritorum ornamentis spoliare tanto audacius moliantur, quanto magis ipsi omnium sunt meritorum expertes, nullumque salutarem fructum proferre possunt, quandiu velut palmites a Christo vite præcisi manent, Christique Ecclesiæ per pœnitentiam integre non reconciliantur.

CAPUT XVII.

An fides de Mariæ perpetua virginitate sit necessaria ob Ecclesiæ auctoritatem.

Non prætereunda nobis est quæstio, quam sectarii hoc etiam sæculo agitare pergunt, de Mariæ perpetua virginitate. Sunt ex illis, qui cum orthodoxis hic per omnia sentiant: alii diserte fateri non audent, recipiendum ac probandum hoc esse dogma propter Ecclesiæ auctoritatem. Quidam rursus putant, quod Maria semper Virgo perseveravit, id probabilem piorum opinionem potius, quam necessarium fidei articulum existimari oportere. Petrus Martyr ²⁸, ut diximus, non vult Christianum hinc dogma extrui, et Brentius in hunc modum pronuntiat: « Si perpetua Mariæ virginitas non potest nec ex littera, nec ex sententia Scripturæ probari, non est articulus fidei

²¹ In epist. ad Eustochium. ²² In serm. De laudibus Mariæ. ²³ Epist. 42, ad Henricum. ²⁴ Serm. 3, in Annuntiat. Dominica. ²⁵ Serm. 68, in Cantico. ²⁶ Hom. 38, De humilitate et quiete. ²⁷ Lib. De viduis. ²⁸ In scripto contra Smithæum.

creditū necessarius. Si autem pro certissimo fidei articulo habenda est, necessarium est, ut contineatur vel in littera, vel in sententia Scripturæ. » Nec solum Brentius, sed et Zwinglius et Bullingerus se divinis e Litteris demonstrare posse confidunt, Mariam non solum in conceptu, sed etiam in partu, et a partu virginem permansisse : ac ideo necessario ita quemvis credere Christianum. Centuriatores²⁹ autem Erasmi dictum repetunt, taciteque confirmant, nimirum quod Maria perpetuo fuerit virgo, licet in divinis Litteris nusquam exprimatur, tamen ex traditione probari, quam inde ab apostolis Patres veluti per manus transmissam acceperunt, et ad nos derivarunt, quamque Christianus orbis magno consensu semper comprobavit. Hanc Centuriatorum sive doctrinam, sive censuram nos libentius amplectimur, quam quod ab eisdem alibi frigide satis affertur : « Virginem usque ad finem vitæ suæ permansisse consentaneum est, idque in honorem Messiae, qui et dona ei concessit ad eam rem necessaria. » Etenim simpliciter fatendum et explicandum erat, non modo quid consentaneum, sed quid secundum fidei regulam certo et necessario cuique credendum sit atque profitendum, cum de perpetua Deiparæ virginitate quæritur atque disputatur. Quod autem addunt Centuriatores, hanc virginitatem ad honorem Messiae pertinere, non gravatim recipimus, simulque miramur, hos homines in cæteris adeo esse præfractos atque contentiosos, quæ ad honorem ejusdem Messiae de Maria, totius Ecclesiæ testimonio, prædicantur.

Est ita quidem, ut fatetur Erasmus³⁰, catholicam de Maria perpetua Virgine confessionem ad illa pertinere dogmata, quæ non Scripturæ auctoritate, sed Ecclesiæ definitione nituntur, quæque summo Patrum consensu nobis tradita non minus tenemur, inquit, credere, quam si sacris Litteris essent expressa. Nullus enim orthodoxus unquam contradixit perpetuæ Mariæ virginitati, quæ cum sacrarum Litterarum evidentibus testimoniis doceri non possit, tamen quoniam magno consensu nobis a priscis orthodoxis tradita est per manus, nemo tolerandum existimaret, qui illam si ullo tempore, tum post partum illum sanctissimum a viro cognitam fuisse blateraret. Quod vero contra Brentius, Zwinglius, Bullingerus et plerique alii sentiunt, ad solam Scripturam judicem provocantes, nihil novi afferunt, sed antiquum ut semper obtinent. Cum enim se hostes Ecclesiæ catholicæ palam profiteantur, ac re ipsa præsent, quid facerent aliud, quam quod sontes in causa non bona, libenter facere solent, ut contra judicem excipiant, ejusque defugiant auctoritatem, a quo castigari metuunt atque damnari. Non obscura est istorum

tum defectio, tum rebellio, qui non ita pridem se ab orthodoxis fratribus, a Catholicis episcopis, a communis Matris Ecclesiæ gremio segregarunt, et in quædam latibula se ipsi abdiderunt. Interea vero ut infamiam publicam fugiant, suæque novitatis velut mantellum obtendant, ingentem verbi divini asserendi zelum præ se ferunt, velut extra illud nihil quærant aut doceant, probandumque putent. Eodem enim se suamque causam tegunt pallio, quo jam olim Ariani, imo et Judei suam pervicaciam opere sunt conati, nihil interim Ecclesiæ judicio, legibus, conciliis et traditionibus concedentes. Ac de Arianiis quidem meminit Gregorius Nazianzenus³¹, quod fraudi suæ Scripturam prætexerent, cujus tantam apud se auctoritatem esse dicebant, ut a voce τοῦ θεοῦ sibi prorsus abstinendum putarent. Et nota vox est hæretici Maximini, qui cum Augustino antiquarum traditionum observantissimo disputaturus, ut Nicænæ synodi et Patrum auctoritatem eluderet, atque ad solum Scripturarum examen omnia revocaret, hanc legem præscripsit : « Si quid de divinis Scripturis protuleris, quod commune est cum omnibus, necesse est ut audiamus : hæc vero quæ extra Scripturam sunt, nullo casu a nobis suscipiuntur. » Quare ut Arianos, sic istos etiam pudet pigetque confiteri, quod omnis recepit, probavit et docuit antiquitas, Christianam nempe doctrinam, quæ cuique ad salutem profitenda est, partim scripto, partim verbo seu viva voce a primis fidei magistris apostolis traditam, ac in Ecclesia porro semper conservatam, hodieque nobis necessario retinendam esse, quemadmodum Dionysius³², Irenæus³³, Basilii³⁴, Epiphanius³⁵, Vincentius³⁶, Damascenus³⁷ perspicue docuerunt. Quod usque adeo verum est, ut plerique novatores, qui secus nunc sentiunt, et ad solas Scripturas provocant, vel inviti multa sine Scripturis admittant, et ex Ecclesiæ traditione sola confirmant, utpote baptismum parvulorum, Symbolum apostolicum, canonem librorum Biblicorum, confessionem veterum synodorum de multis magnisque rebus ad altissimum sanctissimæ Trinitatis mysterium pertinentibus, ut alia non pauca de sacramentis, de disciplina ecclesiastica, de ritibus Christianis dicere prætermittamus. Calvinii verba duntaxat ascribam³⁸, quibus tam acerbus Ecclesiæ hostis concilia præcipua recipit atque probat, quantumvis multa in illis absque verbo scripto definiantur. « Priscas, inquit, illas synodos, ut Nicenam, Constantinopolitanam, Ephesinam primam, Chalcedonensem, ac similes, quæ confutandis erroribus habitæ sunt, libenter amplectimur reveremurque ut sacrosanctas, quantum attinet ad fidei dogmata. » Ac eadem fere illorum est sententia, qui ut veterem religionem cum

²⁹ Centur. I, cap. 41. ³⁰ In respons. 26, ad objectos artic. ³¹ In orat. de laudibus Athanas. ³² In Eccles. hierar., cap. 1. ³³ Lib. II, Contra Valent., cap. 4. ³⁴ Lib. De Spiritu sancto, cap. 27. ³⁵ Contra hæres. 61 et 75. ³⁶ Lib. Contra profanas novationes. ³⁷ Lib. IV, fidei orthodoxæ, cap. 17. ³⁸ Lib. IV, Institut., cap. 9, sect. 8.

nova commutent, in confessionem Augustanam jurarunt, sicut ipsi statim in vestibulo protestantur.

Hæc propterea monere visum est, ut Centuriarum aliorumque sectariorum inconstans docendi et agendi ratio clarius intelligatur, et intellecta fortius rejiciatur, qui Gnatonico more modo aiunt, modo negant quod in Scripturis expresse non est traditum, id credendum nobis vel observandum esse. At certe non temere monet Tertullianus ³⁹, adversus hæreticos plus traditionem quam Scripturam habere virium, et ex illis legitimam Scripturæ sensum ostendi, omnemque cum hæreticis disputationem ad traditiones a majoribus acceptas referri oportere. Igitur Athanasius Arianos, Basilium Eunomianos, Epiphanius Apostolicos, Hieronymus Luciferianos, Augustinus Donatistas pro hæreticis habent legitimeque damnant, quandoquidem omnes illi Scripturæ verbis inhærentes, suo magis sensui crederent, quam in Scriptura interpretanda iudicio ac traditioni Ecclesiæ obtemperarent. Quid autem, nisi cujusdam insolentissimæ est insanix (sicut Augustinus ⁴⁰ loquitur) in dubium revocare, sintne illa credenda vel observanda, quæ licet divinæ Scripturæ non præscribat auctoritas, confirmat tamen traditio, et tota per orbem frequentat Ecclesia? Sed ad rem ipsam proprius.

Si Scripturæ sacræ verbis inhæreamus, nec aliud præterea subsidium requiramus, habet sane unde gloriatur suumque dogma confirmet Helvidius, qui Mariam perpetuo Virginem non esse censendam, multis et speciosis Scripturæ verbis astruit, nec omnino leviter probare videtur. Primum enim ex Matthæo repetit, quod Mater Jesu Joseph viro fuerit desponsata : deinde quod inventa dicatur habere in utero de Spiritu sancto, antequam ambo convenirent, velut maritalis congressus post Christum editum sit consecutus : præterea quod in ejusdem rei confirmationem scriptum videatur : *Et non cognoscebat eam, donec peperit Filium suum primogenitum* (Matth. i, 25). Hinc jam ille colligit, Mariæ primogenitum fuisse Christum, quem secuti sint alii secundo et tertio ex eadem matre geniti, et Josephi opera procreati : hos autem esse, quos fratres Domini secundum carnem videlicet, Evangelica etiam historia sæpe nominavit. Nam apud Lucam ita quidam Christo nuntiat : *Ecce mater tua et fratres tui stant foris, volentes te videre* (Luc. viii, 20), sicut et Matthæus et Marcus eandem historiam narrant. Tum Joannes ait : *Neque enim fratres ejus credebant in eum* (Joan. vii, 5). Marcus vero hos Domini fratres nominatim recenset, qui fuerint Jacobus, Joseph, Judas et Simon. Quod si Deipara non solum Christum edidit, sed multos ex Joseph filiis, id est Christi fratres, habuit, quomodo perpetua

Virgo salutetur? cur non mulieribus potius aggregetur? ut quæ non de Spiritu sancto, sed de virili semine tot liberorum parens effecta est, sicut et vulgus hominum voce clarissima confirmavit. Sic enim de Christo jactabant publice Nazareni : *Nonne hic est faber, filius Mariæ, frater Jacobi et Joseph et Judæ et Simonis? nonne et sorores ejus apud nos sunt* (Marc. vi, 3)? Ad hæc si Virgo fuit mansitque perpetua, cur in nuptiis Cana, et de cruce ipsa non alio quam mulieris nomine ab ipso etiam Filio appellatur? Quid est demum, quod Paulus ne virginis quidem nomine illam dignatur, sed simpliciter ait : *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege*? (Galat. iv, 4.)

Hæc nimirum tela Helvidianorum ad confingendam Deiparæ virginitatem parata, nec aliunde, quam ex maximo illo divinæ Scripturæ armamentario deprompta, quæ aliis ejusdem Scripturæ armis retundere et confringere, nemo facile possit, etsi nos illa prius utcumque disjecerimus, sed Patrum vestigiis insistentes ; imo vero quemadmodum sanctus episcopus adeoque Christi martyr Joannes Rossensis ⁴¹ aperte fassus est, ita nos etiam ingenue asseveramus, ne verbum quidem unum e Scripturis proferri posse, ut Mariam perpetuo virginem fuisse, liquido demonstretur. Ac tantum abest, ut præsens controversia solis Scripturæ verbis dirimatur, ut illis etiam augeri potius videatur. Nam quod Zwinglius ⁴², ut ne quidquam Ecclesiæ vel defensioni, vel auctoritati concedat, hic se munit Isaïæ dicto : *Ecce virgo concipiet et pariet filium*, parum sane ad rem pertinet, neque objectum nodum dissolvit. Hinc enim solum evincere licet id, quod orthodoxis omnibus est indubitatum, Mariam in ipso conceptu, et sicut Ambrosius probat, in partu quoque Filii virginem permansisse. An vero efficax hic est locus ad virginitatem Mariæ perpetuam astruendam, illisque comprobendam, qui cum Helvidianis Scripturas exigunt luculentas? Minime vero : ut omittam, quibus modis et strophis Juæi quidem hoc ipsum dictum eludant, sicut jam antea commonstratum est. Citat deinde Zwinglius, quod in Ezechiele scriptum legimus de porta clausa, quæ soli patere debeat Principi. Et nos ultro fatemur, recte isthæc ad Mariam referri, sicut permultis Patrum testimoniis evidentissimum fecimus, etsi novatores longe alio, ad templum scilicet Hierosolymitanum, hæc prophetæ verba detorqueant. Atque ut maxime docet Helvidius, præsentem vel Scripturam vel figuram probandæ Mariæ virginitati quadrare, nondum tamen hinc obtinuit Zwinglius, eandem Virginem post partum inviolatam usque perseverasse. Id vero est, quod Helvidiani Scripturæ locis armati, ex ejusdem Scripturæ fontibus probari postulant, atque confirmari negant. Sed enim hic mos pro-

³⁹ De corona militis. ⁴⁰ Epist. 118, ad Januar

⁴¹ In præfat. art. Luth. confutatorum.

⁴² Lib. De

prius est adversariorum, ut quoties ipsis libet commodumque videtur, partim novas et a suis confictas interpretationes asciscant: partim ad tropos, figuras et ænigmata confugiant, ut non modo Zwinglius, sed et hujus discipulus Bullingerus ⁴³ re ipsa probavit. Etenim is obscurissimum Psalmi locum a veteribus rabbinis acceptum profert: In splendoribus sanctitatis ex utero velut ex aurora tibi ros juventutis, vel nativitas tuæ; pro eo quod nos legimus una cum Septuaginta: *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ex utero ante luciferum genui te* (Psal. cix, 3). Præclara sane verba, sed quæ constanter Patres non de humana, sed divina et æterna Christi generatione interpretantur, meritoque Judæis et Arianis opponunt. ⁴⁴ Chrysostomus vero et ⁴⁵ Fulgentius eos insectantur, qui cum Bullingero hæc Psalmographi verba ad humanam Christi nativitatem detorqueant, ac veluti pro luce tenebras invehunt. Vana est igitur ejusdem Bullingeri gloria, quod auctoritate divina demonstrare possit, Mariam perpetuo virginem permansisse. Ac tantæ quidem veritatis est vis, ut ex adversariis etiam nonnulli ad solam Scripturam in præsentī causa provocare non audeant, sed fidenter vel ad Ecclesiæ, vel ad veterum confugiant auctoritatem atque traditionem.

Hoc autem ut planius et evidentius fiat, in medium sectarios pertrahamus, qui catholicis armis adversus Helvidianos decertant, et quod Scripturæ verbis nequeunt evincere, Ecclesiæ traditione obtinere nituntur. Atque ut ab ipso Bullingero ⁴⁶ non ignobili Sacramentario exordiamur, is alibi sui velut oblitus, hanc apertam edit confessionem: « Deiparam Virginem Mariam a partu Christi Domini permansisse virginem, a primordiis Evangelii ad hunc usque diem credidit, docuit et asseveravit Ecclesia catholica. » En tibi judicium Bullingeri, qui non Scripturæ, sed Ecclesiæ auctoritate confusus, perpetuam Mariæ virginitatem ornat, et adversus Helvidianos defendit. Facit idem quoque Bucerus in Lutheri schola doctissimus, ut hæc ejus verba minime obscura testantur ⁴⁷: « Pius animus de Maria vase tam sancto atque electo ut Christum nobis pareret, non nisi sanctissima cogitabit: nec unquam suspicabitur, eam quæ gravida semel facta fuit ex Spiritu sancto, sustinuisse, ut postea gravidaretur ab homine. Ad quod credendum consensus perpetuus Ecclesiæ momentum præcipuum affert. » Nihil hic e Scripturis affertur, solus Ecclesiæ consensus proponitur, qui nobis satis esse debeat ad credendum, Mariam cum nullo unquam viro fuisse congressam, sed Virginem perseverasse, de qua non nisi sanctissima pius animus debeat cogitare. Eadem est Pichardorum Waldensium sententia, quos tanti facit Bucerus ⁴⁸, ut solos prope

in orbe viguorem disciplinæ Christi cum puritate doctrinæ apud se retinuisse contendat. Ac suam illi de Mariæ virginitate fidem hisce verbis declarant: « De pudicissima Maria Virgine credimus, et usque ad vitæ extremum stabiliter credituri sumus, quod plena gratia ex inspiratione Spiritus sancti electa est ad id, ut sit Verbi incarnati immaculata Genitrix. Quæ quidem electissima Virgo, uti ante Filii Dei incarnationem, ita eo tempore et post usque ad mortem nunquam virum cognovit, sed perpetua virginitate integra, casta tam animo quam corpore permansit. Hoc revera ordo salutis nostræ exigebat. » Habes igitur eximiam Mariæ commendationem istorum quoque verbis expressam, quod anima simul et corpore Virgo illa semper casta manserit, et nullum virum ad mortem usque cognovit. Verumtamen plenior istorum esset confessio, si, quod fateri vetuit fortasse pudor atque fastus, ingenue adjunxissent, suæ nempe fidei rationem in hac parte non e Scripturæ, sed Ecclesiæ auctoritate pendere. Quid quod Beza cum Pissiaci coram rege ageret, Mariæ Matris virginitatem in partu inter articulos fidei recitavit? licet in ea sententia non diu perseverarit, sicut adversus Brentium scribens, aperte significavit. Postremo ne Lutherum sectariorum hujus ævi principem præterisse videar, perpetuam Mariæ virginitatem illi quoque propugnat atque sicut Helvidii damnat errorem, sic Hieronymi confirmat sententiam evidenter. Idque in eo libello facit, quo sese purgat adversus calumniantes, sparsoque in vulgus rumore confirmantes, secundum novam Lutheri doctrinam, Christi Matrem ante et post partum illibatam non fuisse Virginem, sed ex Joseph semine concepisse Christum, et alios præterea liberos enixam esse. His palam ac fortiter ille reclamation, atque ut intentatam impiæ doctrinæ notam depellat, aperte fatetur, in sacris Litteris nullam de illo fieri mentionem, an Maria post partum virgo permanserit, sed hoc duntaxat exprimi, ante partum et in partu virginem illam perseverasse. At bene habet, quod Lutherus cum suis, ut objecta hæreseos nota liberentur (nam et se mutuo hæreticos vocant atque damnant) catholicis armis sese defendunt, et quando sic usus postulat, ad veterum fidem Ecclesiæque auctoritatem subinde provocant confuguntque.

Quæret autem hoc loco aliquis, Ubi et quando judicavit Ecclesia, ut de hac perpetua Deiparæ virginitate fides et doctrina certa constituitur? Respondemus hoc dogmatis genus inter illa recenseri, quæ apostoli nostræ fidei principes viva voce magis, quam scripto, ut Basilii ⁴⁹ et Epiphanius ⁵⁰ comprobant, Ecclesiæ initio tradiderunt, quæque porro Ecclesia, cum adversariorum procacitas et publica utilitas ita postularet, conceptis etiam verbis contestata est. Exstat liber non vulgaris *De ecclesiasti-*

⁴³ Serm. 4, De B. Virgine. ⁴⁴ Hom. in Psal. cix. ⁴⁵ Ad nonam objectionem. ⁴⁶ In cap. 1 Matth. ⁴⁷ In cap. 1 Matth. ⁴⁸ In scriptis duobus adversariis contra Latomum editis. ⁴⁹ Lib. De Spiritu sancto cap. 27. ⁵⁰ Contra apostolicæ hæres. 61.

cis dogmatibus Augustino ascriptus, quisquis eum tandem cum ex aliis Patribus, tum ex Augustino ⁵¹ primum collegit, in quo etiam hæc fidei traditur regula : « Integra fide credendum est, beatam Mariam Dei Christi Matrem et virginem concepisse, et virginem genuisse, et post partum virginem permanisse. Nec est blasphemiae Helvidii acquiescendum, qui dixit : Fuit virgo ante partum, non virgo post partum. » Certe Augustinus ⁵² ad Laurentium scribens totam ait confiteri Ecclesiam, quod Christus de Virgine Maria nascatur. Mox vero lectorem admonet de legendo libro, quem nunc exstare non arbitror, *De virginitate sanctæ Mariæ*, nisi fortasse sit cum illo unus et idem, qui *De sancta virginitate* ab eodem Augustino inscribitur, cujus mentionem quoque facit in libris *Retractionum* ⁵³. Certe synodus, quæ Nicææ secundo celebrata est, hunc proponit anathematismum : « Si quis non confiteatur sanctam semper virginem Mariam proprie et vere Deiparam, anathema sit : » ubi præterea legimus, Mariam immaculatam et explicitæ castitatis Matrem appellari. Nec temere factum est, quod sancta hæc et gloriosa semper Virgo dicitur in concilio Constantinopolitano ⁵⁴, sicut eadem Dei Genitrix sancta semperque virgo et immaculata in Laterana synodo, quæ sub Martino I est habita, prædicatur. Adhæc Sophronii epistola circumfertur, eaque digna jam olim visa Patribus, quæ in Constantinopolitana synodo recitaretur atque approbaretur. Hujus autem testimonio Mariæ virginitas illibata est, quæ ante partum, in partu, et post partum intemerabilis perseveravit. Postremo apud Ambrosium ⁵⁵ epistola legitur, multorum quidem episcoporum nomine promulgata, et illos anathemate feriens, qui dixerunt, immaculatam Christi Genitricem Mariam concepisse quidem salva virginitate, sed non peperisse. Ac rursus idem Ambrosius aliam scribit epistolam ⁵⁶, in qua confirmat judicium episcoporum, illos plane damnantium, qui Mariam post partum haud mansisse virginem, sed plures ex Joseph generasse filios mentiebantur. Loquitur autem Ambrosius de synodo Thelensi, cui et ipse dicitur interfuisse, quamque Siricius Pontifex confirmaverat. Accedit quod solemnî Ecclesiæ ritu jam olim receptum et probatum cernimus, ut contra Helvidianorum, Antidicomarianitarum et hæreticorum omnium linguas mentesque blasphemias in templis publice decantetur, quemadmodum orthodoxos omnes de Maria sentire et profiteri par est : *Beata es, Virgo Maria, quæ omnium portasti Creatorem : genuisti qui te fecit, et in æternum permanes virgo*. Ac hymni plures de more veteri decantantur, in quibus eadem veritas publice confirmatur, quod Ecclesia de Mariæ perpetua virginitate, velut de monili pretiosissimo, summo opere et crebro sibi gratuletur. Hinc illud carmen ex Fortunato ⁵⁷ repetitum :

*Radix Jesse jam floruit,
Et virga fructum edidit.
Fecunda partum protulit,
Et Virgo Mater permanet.*

Tum in alio hymno ⁵⁸ :

*Hæc Deum cæli, Dominumque terræ
Virgo concepit, peperitque Virgo,
Atque post partum meruit manere
Inviolata.*

Certe in Græcanica Liturgia, sicut ex Basilio Magno discimus, Maria semper virgo vel quinquies salutatur : sicut et Latina et Ambrosiana Liturgia gloriosam illam semperque Virginem publice proficitur.

Jam vero piam vehementiam redolet, quod Ecclesia Judaicæ genti perfidiam contumaciamque palam exprobrans, in has voces erumpit ⁵⁹ : *Erubescat Judæus infelix, qui dicit Christum ex Joseph semine natum esse*. Et statim adjungit : *Virgo Deum et hominem genuisti, et post partum virgo inviolata permansisti*. Quid ergo mirum, veteres Christianos in solemnî more habuisse, ut non modo per Deum omnipotentem, sed etiam per sanctam gloriosam Dei Genitricem, ac semper Virginem Mariam sua juramenta firmarent, eumque morem repetit et approbat imperator Justinianus ⁶⁰.

Habemus igitur et firmissimam Ecclesiæ catholicæ auctoritatem, et perpetuam nostrorum majorum omniumque Patrum traditionem, qua nos adversus quoslibet sectariorum impetus tueamur, ut etiam sine Scripturæ testimonio, quotquot per Dei gratiam Catholici sumus, perpetuam Mariæ virginitatem ingenue, libenter constanterque profiteamur. Alii vero, si velint, aliter sentiant, qui cum ab Ecclesiæ consensu et auctoritate discedant, hæretici cum Helvidianis esse possunt, orthodoxi esse non possunt, in regno quidem Christi nullam habituri partem, quandiu a Christi corpore et columna veritatis manent avulsi. Monstratæ jam sunt et abactæ, ni fallor, immanes belluæ aut (si Scripturæ more loquendum est) silvestres ac Domini vineam devastantes feræ, quibus tum veteri, tum nostro ævo libuit antiquo serpenti nimium obsequi, ut instar viperarum in materna viscera grassarentur. Nec enim sunt veriti tangere montem illum sanctum, montem pinguem, montem coagulatum, montem in quo beneplacitum est Deo habitare (*Psal. lxxvii, 15*), sed impudenter ausi sunt purum hoc et immaculatum sancti Spiritus sacrarium, venerandumque Dei templum, Mariam loquor, putidissimæ lingvæ virulentissimique calami sordibus conspurcare. Verumenimvero sit satis, ac lectori fortasse plus satis, nos isthæc de Mariæ virginitate disseruisse, ut secundo libro finem tandem imponamus. Jesu Christo Opt. Max. Redemptori, et Mariæ incomparabili Virgini Matri in cælo teraque gloria.

⁵¹ Cap. 69. ⁵² In Enchirid., cap. 34. ⁵³ Lib. II, cap. 25. ⁵⁴ In Canon. 15. ⁵⁵ Epist. 81. ⁵⁶ Epist. 79. ⁵⁷ In hymno : *Agnoscat omne sæculum*. ⁵⁸ Hymnus est : *Quod chorus vatum*. ⁵⁹ In cantico : *Gaude, Maria Virgo*. ⁶⁰ In authentico jure can. quod præstat ab his qui administrationem accipiunt.

LIBER TERTIUS.

DE MARIA VIRGINE PER GABRIELEM ANGELUM SALUTATA. EADEMQUE DEI ET HOMINIS MATRE SACROSANCTA.

PRÆFATIO.

Exeussum est nobis argumentum, atque id, ut arbitror, valde copiosum de Mariæ virginitate, quæ desponsa viro, consecrata Deo, secunda partu atque plena Spiritu sancto, cavere non potuit, quin multos et nefarios haberet obtractatores atque insectatores, quorum veluti canum latratibus et morsibus per injuriam maximam appeteretur. Summa quippe virtus invidiæ summæ inde a mundi primordiis patuit, atque ita comparatum videmus, ut, sicut divina Scriptura comprobatur, electorum integritas justitiæque rebus asperis, velut aurum admoto igne, probetur, et probata magis magisque splendescat; ut hinc et jam vulgo jactari cœperit, Virescit vulnere virtus. Igitur nec Mariæ virginitas, velut clarissimum sidus, tantum splendoris in Ecclesiâ obtineret, atque in omnes ætates diffunderet, nisi multis et gravibus cum externorum, tum domesticorum hostium insidiis, viribus atque artibus oppugnata, durisque certaminibus exagitata fuisset. Ad quod Marianum bellum, ut jam ante diximus, malorum omnium sator et inventor Satan sibi satellites plurimos concitavit, armavit, extrusit, nihilque jam inde a primo Christianæ Ecclesiæ sæculo intentatum reliquit, quo suum livorem et vetus odium adversus hanc omnium lectissimam feminam (cujus calcaneis semper imminet) clam palam expleret. Ac hæreticorum quidem artes et fraudes, qui sub tali duce Mariam, ut Dei ac Domini nostri Matrem, peculiariter impetunt, ac delatam illi ab angelo salutationem, ne nobis inserviat, variis modis obscurant atque elevant, suo loco exponemus. Quod si ullus inter electos et sanctos alius ab impiorum injuriis est vindicandus, quis neget, obsecro, Deiparæ imprimis honorem, quæ reliquis electis omnibus facile antecellit, adversus hostes nefarios a nobis defendi, salvumque et integrum conservari oportere? Nam et reipub. Christianæ per multum interest, ut ad tuendam et illustrandam Christi Domini gloriam impura illa dogmata, quæ in Deiparam incurrunt, et olim majore ex parte nata et extincta, nostro nunc sæculo repullulant, singulari studio rejiciantur atque dissipentur, priusquam infelix lolium agro Dominico pestilenter inspersum male succrescat, et cum multorum perniciem longius propagetur. Neque desunt interim, qui suapte sponte ad

novandam religionem insani procurrant, et pro licentia hæretica, ut loquitur Tertullianus¹, quosvis arripiant errores ac foveant, partim veteris Ecclesiæ odio incitati, a qua seipsos turpiter segregarunt, partim occulto superbæ spiritu fascinati, ob quem sibi fere solis de religione judicium sumunt, suaque placita pro sancto Dei verbo elati obtrudunt ac venditant. Eoque magis hodie advigilandum est, præsertim in tanta fœdissimarum hæreseon colluvione, quæ nobis prope opprimit Aquilonem, ut doctrinæ capita cum Deipara causa conjuncta non modo cognoscamus, sed etiam cognita probe confirmemus, et adversus hostiles Mariomastigum impetus, quoad ejus fieri potest, solide propugnemus.

Igitur libris duobus nostri operis utcumque confectis, judicium penes lectorem esto, nunc tertius in duas præcipue partes distributus accedit. Prior de Angelica, ut vocamus, Salutatione tractat, eoque fusius hoc argumentum explicat, quo iniquius et petulantius obsistunt adversarii, nihil non molientes, ut salutationis ejus usum fere nullum nobis concedant, et verba ipsa corrumpant, veterisque Ecclesiæ institutum Mariam libenter salutantis, more suo arrostant aboleantque. Posterior libri pars in Virginis nostræ maternitate, si sic loqui liceat, consumitur, neque tamen Matris tantum, sed Filii quoque gloriam adversus veteres et novos Ecclesiæ hostes vindicare contendit. Quibus de rebus ita disserimus, ut ad Scripturæ sacræ locos, et Patrum orthodoxorum commentarios rectius intelligendos lucem fortasse aliquam, absit dicto arrogantia, bono lectori subministremus. Neque tamen ignoro, sic me pro Catholicis sæpe pugnare, multis ut surdis canere videar, simulque crabrones facile sim irritaturus in hac summa temporum perversitate. Ego vero hoc unum a Jesu Christo summi Patris et sanctissimæ Virginis Filio etiam atque etiam precor, ut adsit propitius cum virulentis adversariis congredienti, utque pro sua summa benignitate hunc nostrum qualemcumque in scribendo conatum ipse Spiritu suo adjuvet, beneque fortunet. Quod si non omnibus fortasse satisfacimus, id quod ne sperare quidem audemus, saltem a candidis censoribus hanc gratiam impetrabimus, ut nostrum de tantæ Matris gloria

¹ Lib. De carne Christi.

testimonium, aut certe quidem testandi studium æqui bonique consulant, præsertim quando res ipsa postulat, ea scripta modo in lucem edi atque

legi, quæ doctrinam et pietatem Catholicam muniant ac defendunt in hoc statu afflictissimo religionis. *Pax autem super Israel* (Psalm. cxxvii, 6).

LIBER TERTIUS.

De Maria Virgine per Gabrielem angelum salutata, eademque Christi Dei et hominis Matre sacrosancta.

CAPUT PRIMUM.

De duabus personis (Gabriele archangelo et Maria Virgine) in Angelica Salutatione primum observandis, et quod ille sit solus ad solam salutandam ingressus.

De Angelica Salutatione dicturi, ut vulgaris loquendi mos obtinet, tractationem et velitationem omnem ab historia evangelica ordiemur, ideoque personam utramque, salutantem nempe Gabrielem et salutatam Virginem, in ipso vestibulo expendemus. Deinde salutationis hujusmodi præstantiam, usum et fructum, quem nobis tollunt ac invident novatores, asserere conabimur. Postremo, an et quomodo Mariam gratia plenam decenter salutemus, explicare pergemus. Intercurrent et alia quædam proposito argumento adhærentia, in quibus sæculi hujus mira improbitas nos vel invitos remoratur, et pluribus quam fortasse quidem cupiant, respondere compellit. Scio interim facile dictu esse: *Ave, Maria*: sed res ipsa demonstrabit, quantum negotii nobis hic exhibeat Dei hominumque adversarius, qui Satan idecirco dictus est, studiose pertentans omnia, ut partim sacrosanctæ Virginis dignitatem extenuet, partim Catholicæ fidei sinceritatem commaculet, ac Ecclesiæ tranquillitatem obturbet. Igitur quæ salutatio Catholicis gaudium et solatium afferre consuevit, tantum ea non est sudes in oculis adversariorum, nihil non in sacris Litteris depravantium, ut more suo vel candida in atra convertant.

Ut igitur a Gabriele, salutationis hujus primario, ut sic dicam, secundum Deum architecto initium petam, fuit is non homo, sed angelus cumprimis illustris ex electis purisque spiritibus, qui maximis Dei donis ornati, perpetuam auctoris sui gratiam et integram justitiam conservarunt, hoc est, qui a Deo jugiter stetit, ut loquitur ¹ Basilius Magnus. Ac veteres quidem theologi, inter quos Ambrosium ² et Augustinum ³ pono, Gabrielem, velut multis sui ordinis collegis imperantem ac præsidem, archangelumque libenter appellant. Irenæo ⁴ quidem ille archangelus Demiurgi dicitur, qui Mariæ manifestum adventum et incarnationem Christi evangelizavit. S. Gregorius ⁵ summum angelum summa nun-

tiantem, Andreas Hierosolymitanus ⁶ unum e præcipuis angelis vocat, qui et primum inter angelos locum obtinet, teste ⁷ Damasceno, sicut et ⁸ Cedrenus principem angelorum appellat. Constat igitur non hunc vulgarem, sed præstantem, et de sublimiori, aut etiam suprema, ut asserunt, hierarchia esse angelum: nec est quisquam cœlestium spirituum, præter eundem et Michaelem in sacris Litteris æque commendatus, qui in summis exponendis mysteriis tam crebro, quemadmodum apud Daniele, Mariam, Zachariam versetur, quique a Deo in terras missus, honestiore legatione fungatur. Neque tacet ⁹ Origenes, quem sequitur porro ¹⁰ Hieronymus, Gabrielem divina providentia electum esse, qui in gerendis bellis, divino sic agente numine, veluti præpositum agat. Sed et nomen ipsum aliquam personæ majestatem ostendit, quod Gabriel, si Latine vertatur, perinde sit ac si dicas, Dei virtus aut fortitudo, sicut post ¹¹ Hieronymum ¹² Bernardus annotavit. Dei quippe virtutem Christum, quem, quæso, melius nuntiare decebat, quam hunc quem simile nomen honorat? ut ab eodem Bernardo dictum est, qui hunc angelum fortitudinem nuncupative, Christum autem sic etiam substantive dici non perperam admonet. Illum quippe nuntiare veniebat Gabriel, qui virtutum Dominus, et potens in prælio ad debellandas aereas potestates humilis apparere dignatus est, quemadmodum ¹³ Gregorius et ¹⁴ Beda dixerunt. Sunt qui Gabrielis nomen aliter interpretentur, ut sonet idem, quod *Deus et homo*: quæ nominis etymologia non vacat insigni mysterio, nec solum a Proculo archiepiscopo Constantinopolitano, sed etiam a Theophylacto traditur. Proculi verba, quibus coram blasphemio Nestorio disserit, in hunc habent modum ¹⁵: « Reverere nomen archangeli, qui nuntium illum apportavit Mariæ, qui Gabriel est appellatus: dictus Gabriel, id est, Deus et homo. *Geber* enim homo, *El* Deus, nomine ipso significans nuntium, quem apportat: quoniam is, quem evangelizat, Christus Deus et homo erat oriturus, nomenclatura ipsa miraculum significat. »

Verum ut ad historiam evangelicam propius accedamus, ingentem profecto hujus angeli laudem

¹ Hom. 9, Quod Deus non est auctor malorum. Domini. ⁴ Lib. v, Contra Valent., cap. 21. ⁵ Hom.

⁷ Serm. De Virginis Assump. ⁸ In epitome histor.

¹¹ Lib. De nominib. Hebraicis. ¹² Hom. De laudib.

¹³ Lib. De nominib. Hebraicis. ¹⁴ Hom. De laudib.

¹⁵ In synodo Ephesina.

² Lib. 1, De Spiritu sancto. ³ Serm. 14, in Nativ.

⁶ Lib. 34, in lectiones evangel. ⁹ Serm. De Salut. Ange.

¹⁰ Lib. De principis, cap. 8. ¹¹ In Daniel, cap. viii.

¹² Hom. 34, in Evang. ¹³ In Explic. i cap.

¹⁴ In Explic. i cap.

esse, necesse est, qui a summo Deo delectus, ad summum conficiendum negotium in terras destinatur, quique Domini sui legantis mandato ad unguem paret, ac injuncto munere in tota legatione sedulo perfungitur, ut Evangelicæ gratiæ prima quodammodo jaciatur fundamenta. Quid illo nuntio expeditius? quid tali monitore sapientius? quid hoc procuratore fidelius? qui de arcanis cœlestibus in conclavi Virginem invisit, salutavit, instruxit, remque totam a piis omnibus tot sæculis vel maxime desideratam rite confecit? « Gabriel e sublimi per æthera ad terrestria loca demissus (Andrææ Hierosolymitani ¹⁶ verbis utor) Nazareth constituit, et ad Virginem accedens, inscrutabilis illius dispensationis indicium ei placide pro suo officio fecit. Hoc illud est divinæ cum humano genere reconciliationis mysterium. » Initium vero legationis, quam cum immortalī laude Gabriel obijt, ab officio salutationis, de qua mox dicemus, sumitur : finis in eo consistit, ut Virginis assensus ad summum illud nobisque maxime necessarium Dominicæ incarnationis mysterium perficiendum accedat. Scite igitur a Bernardo ¹⁷ traditur Gabrielis typum in illo Abrahæ servo exhiberi, quem providus pater amandarat ad quærendam puellam non quamlibet, sed qualem Dominus filio domini sui præparaverat, pulcherrimam atque purissimam : ac eundem servum de puellæ hydria libenter bibere, ut sic etiam Gabrielem indicet, qui cum Mariam unice a Deo electam, Filioque ejus præparatam puellam lectissimam adiret, cognata sibi virtute virginitate non potuit ea non plurimum delectari. De hoc Gabriele Chrysostomus ¹⁸ monet, volitantem illum a pictoribus delineari nobisque repræsentari, non quod Deus illum pennatum condiderit, sed ob sublimes et excelsas cœlestis naturæ vires, atque ut illum e supremo domicilio et cœlesti collegio ad terram nostrā causa devenisse, gratis animis reputemus. Pulchre igitur Chrysologus ¹⁹ : « Ad Virginem Deus aligerum portatorem mittit. » Et rursus : « Agit cum Maria angelus de salute, quia cum Eva angelus egerat de ruina. » Quod postremum etiam attingit ²⁰ Irenæus, et luculentius explicat ²¹ Bernardus, discrimen statuens inter bonum et malum angelum cum Maria et Eva colloquentem. Sic enim loquitur : « Missus est coluber tortuosus a diabolo, ut venenum per aures mulieris in ipsius mentem transfunderet, et sic refunderet in totius posteritatis originem. Missus est Gabriel angelus a Deo, ut Verbum Patris per aurem Virginis in ventrem et mentem ipsius eructaret, ut eadem via intraret et antidotum, qua venenum intraverat. » Monet præterea quod scitu dignum est, Petrus Damianus ²², Gabrielem archangelum et Joannem evangelistam duobus leonibus comparari, quorum alter dextræ Virginis, alter sinistræ custos deputatus sit : « Ga-

briel enim mentem, Joannes carnem ejus pervigili sollicitudine servaverunt. Qui bene leones dicuntur propter rugitum altisonæ vocis. » Sed jam a Gabriele nuntio ad Dominam ipsam transeamus.

Hæc, si sacram historiam rite ac sedulo inspicimus, ex omnibus virginibus nomen nunquam intermoriturum, et primum in Evangelio tenet, semperque servatura est. Hanc tanquam sacratissimum templum et suscipit et reveretur angelus, templum, inquam, in quod Deus ipse descendere, in quo naturam humanam assumere, et tanquam sponsus cum Ecclesia sponsa mysticas celebrare nuptias decrevisset. Hæc ab archangelo priusquam ab homine compellatur, et singulari honorificentiae privilegio salutatur, vocibusque non fortuito quidem confictis, sed certa Dei voluntate serieque dispositis ac pronuntiatis cohonestatur. Hæc postquam salutata est, se oppido quam studiose demittit, nec agit quidquam insolenter, ad respondendum fortasse tardior, ne mentem lingua præcurrat, in loquendo autem tam provida et circumspecta, ejus ut orationem tum gravitatis, tum sapientiæ plenam doctissimi homines fateantur. Huic tantum æterna Sapientia deferre voluit, ut non nisi illius assensu redemptionis nostræ mysterium inchoaretur, hoc est, ut sciens et volens illa fieret Mater Emmanuelis. Assentientis autem ea dulcissima vox est : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Sed enim quæ tunc Mariæ fides in stupendo mysterio, quod prima didicit, penitus acquiescentis? quæ modestia nihil in se ipsa præclarius, quam ancillæ nomen et obsequium agnoscentis? quæ obedientia divinæ voluntati simpliciter et exacte obtemperantis? quæ charitas ad Messiam statim excipiendum aspirantis? quæ puritas et sapientia unum maxime necessarium partemque optimam eligentis? quod opus Deo gratius et magis salutare nobis, ipsa vero dignius, omnibusque sæculis admirabilius juxta et optabilius possit excogitari? Breviter, tale inter Gabrielem et Mariam, quale nullum inde ab orbe condito, habitum est colloquium.

In eo de personis et mysteriis divinis longe omnium sacratissimis, de Dei virtute ac omnipotentia, de sancti Spiritus officio ac efficientia, multoque magis de Filii Dei præstantia, et utriusque in illo naturæ proprietate, ac demum de modo conceptionis, qui in Virginis utero partim humanus, partim supernaturalis mox esset consecuturus, disseritur. Præclara isthæc quidem, et luculentius ante nunquam tradita, vel ab ullo percepta : sed longe præclarior, nobisque utilior finis tam sacri colloquii, quem finem salutata Virgo debuit imponere, uno velut verbo ita concludens negotium, ut et Gabriel et cæteri cœlestes spiritus, dicam et patres in limbo versantes, velut ex Mariæ response penderent, ac de accepto ejus consensu haud

¹⁶ Serm. De Angelica Salutatione. ¹⁷ In parvis serm., serm. 2. ¹⁸ Hom. De incomprehensibili Dei natura. ¹⁹ Serm. 140 et 142. ²⁰ Lib. v, Adversus hæres. ²¹ Serm. 11, De festo Pentec. ²² Serm., 1, De Nativit. Virgin.

dubietum sibi, tum orbi maxime congratularentur. Hæc præfari visum est, ut ad Angelicam Salutationem nobis quasi via sterneretur, simulque lectorem admoneremus, ad totam historiam recte cognoscendam, utriusque personæ, sicut in cæteris dialogismis salutantis angeli et salutæ Virginis rationem imprimis haberi oportere. Neque me continere possum, quin et ego in utriusque personæ contemplationem defixus, cum Bernardo ²³ eadē et sentiam et dicam: « Quidni angelum videas, o Virgo, cum jam angelice vivas? Quidni visitet angelus vitæ sociam? quidni salutet civem sanctorum et domesticam Dei? Angelica plane vita virginitatis: et qui non nubent, neque nubentur, erunt sicut angeli Dei. » (Math. xxii, 30.) Erat virgo corpore et spiritu, cui specialiter esset dicere: *Conversatio nostra in cælis est.* (Philipp. iii, 20.) Ascendit plane supra omne humanum genus, ascendit usque ad angelos, sed et ipsos usque transcendit, et cælestem omnem supergreditur creaturam. »

Mirum autem, quid in mentem venerit Luthe-ro ²⁴, cum in dubium nobis revocare conatur, utrum hunc angelum Virgo agnoverit, et an illa domi aut in conclavi sola reperta fuerit, quam fortasse apud propinquum in familia fuisse, et certas operas pro suo capto in familia obiisse confingit. Quomodo autem illa Gabrielem ignoraret, quæ divinis tum visionibus tum revelationibus assueta, ut plerisque visum esse diximus, familiarem cum angelis vitam debebat, quamque idem Gabriel invisere solebat, ut auctor est Ambrosius ²⁵? suum nempe colloquium libenter miscens cum Virgine, ut semper angelis est cognata virginitas, Sophronio teste ²⁶. Quid? quod sola sancta Deipara Virgo nudam essentiam Gabrielis archangeli pure contemplata est? quemadmodum in eo libro, quem de variis quæstionibus Athanasio cum alii, tum Centuriatores ²⁷ ascribunt, scriptum reperimus. Alii probabilius docent, Gabrielem cum Virgine colloquenti aspectabilem viri figuram formamque fuisse, vel sicut Hieronymus ²⁸ asserit, illum in forma viri descendisse, aut sexus virilis speciem peregrinam, ut est apud Ambrosium ²⁹, assumpsisse. Nec dubitat Augustinus ³⁰ dicere, hunc archangelum, facie rutilante, veste coruscante, ingressu mirabili, aspectu terribili, apparuisse, cum Virginem salutaturus intraret. Illud certo affirmare licet, quod apud Damascenum ³¹ legunt ac probant omnes eruditi: « Transformantur angeli, quomodocunque Dominator jusserit Deus, et sic hominibus apparent, ac divina revelant mysteria. » Quod si ex Evangelio conjecturam capere fas est, Maria non ob personam Gabrielis

ignotam, sed ob salutationem ejus inusitatam, cum oblatas laudes non agnosceret, nonnihil turbata est, ac cœpit animo fluctuare. Secus autem accidit Danieli, Zachariæ aliisque pluribus, quibus angelorum adventus et aspectus tantum horroris incussit, præsentī ut vix animo esse, et recte cogitare ac loqui quidquam possent. Maria vero cum angelo fabulabatur intrepida, ut Hieronymus ³² dixit. Quanquam non ignoro, apud Lucam Græce legi, Ἡ δὲ ἰδοῦσα, hoc est, *Quæ cum vidisset, turbata est in sermone ejus*, sicut et Ambrosius ³³ legisse videtur: eamque lectionem in quibusdam vetustis codicibus reperiri, præter alios annotat Valla ³⁴. Sed enim utrumque fieri potuit, ut non solum ex inaudita salutationis forma, sed etiam ob admirabilem coruscantis angeli aspectum Virgo sacra turbaretur, præsertim quod ille solito spendidius appareret, ac nova quadam luminis claritate suam legationem magis cohonestaret. Alioquin Chrysologus ³⁵ putat hunc angelum in specie blandum, in habitu mitem apparuisse: proinde Mariam, non quod personam videret, sed quod sermonem audiret, fuisse turbatam. Ac in eundem sensum scripsit Eusebius ³⁶: « Turbata est non in vultu angeli, sed in sermone ejus: non enim angelum, sed verbum angeli attendebat, et quid illa tam officiosa salutatio sibi prætenderet, cogitabat. »

Deinde cæcis velut oculis transit Lutherus, quod significanter dixit evangelista: *Ingressus angelus ad eam*, ut palam nobis indicet Virginem suo decore servantem, id est, non foris vagantem, sed domi potius latitantem, privatimque sua curantem, et sacris vacantem studiis, quod ad se quoque pertinere putaret divinum oraculum: *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam: et obliviscere populum tuum, et domum patris tui: et concupiscet Rex decorem tuum.* (Psal. xlv, 11, 12.) Sciebat utique, virgini non minus, quam viduæ ad bene beateque vivendum convenire secessum: ideoque Judith viduam publice ab omnibus prædicari, quod in penetralibus adium suum haberet conclave, et in eo seclusa libenter habitaret, ac sacris meditationibus et precibus operam daret (Judith viii, 5). Quocirca præceptorem discipulus, Lutherum Lossius ³⁷ recte corrigit, cum eundem Lucæ locum explanans, tale scholion annectit: « Hinc pie creditur Mariam solam fuisse in conclavi, aut alio loco precantem, legentem aut meditantem de promisso Liberatore, cujus adventum in carnem, ut multi alii, ardentibus votis exoptavit. » Eadem Viti Theodori est sententia, Mariam nempe solam ab angelo repertam esse, cum precationi absque dubio operam daret. Nisi fortasse

²³ Serm. De Nativit. B. Virginis. ²⁴ In postilla majore cir. Evang. de Virgin. Annuntiat. ²⁵ Lib. ii, De virginibus. ²⁶ Serm. De Assump. Virg. ²⁷ Quæst. 12. ²⁸ In epist. ad Eustoch. De cust. virgin. ²⁹ Lib. i, Offic., cap. 18. ³⁰ Serm. 14, in Nativit. domini. ³¹ Lib. ii, De fide orthod., cap. 5. ³² In Epist. ad Eustoch. ³³ In cap. i Luc. ³⁴ In Annotat. Novi Testam. ³⁵ Serm. 140. ³⁶ In Evang. *Missus est angelus.* ³⁷ In Annotat. circa Evang. fest. Annunt.

delirat ita Lutherus ³⁸, ut Jacobi Protevangelium nobis amplectendum putet, quod inter alias fabulas ridicule narrat, Mariam accepta hydria, foras ad hauriendam aquam prodiisse, atque tunc illi vocem, nescio unde allatam, sonuisse: *Ave, gratia plena*. Virginem igitur in dextram et sinistram partem, ut insolitæ vocis auctorem cognosceret, circumspexisse. Cum vero tremefacta domum rediisset, ac hydriam deposuisset, tum demum angelum domi astitisse, et cum illa egisse pluribus. His nugis plusquam anilibus delectentur, qui parum fidunt sacro Evangelio. in quo Lucas Annæ filiam velut Mariam Magdalenam otio sancto fruentem, solique Deo vacantem non obscure significavit, tacite, ut credo, admonens, permultum illam ab aliarum feminarum moribus abfuisse, quæ vel cum Martha curis domesticis distrahuntur, vel cum Dina foris vagantur, vel cum Jephthe filia lamentis femineisque affectibus libenter indulgent, vel cum Michol Davidis uxore nugantur, vel cum Moysi sorore murmurant, vel cum Herodiadis filia impudice saltant, vel denique cum filiabus Sion elatæ atque pomposæ, ut spectent simul et spectentur, luxu et mundo immodico delectantur. Nihil tale, quod fatuas vel virgines, vel mulieres decet, in nostram Virginem cadit, quæ in theatris, popinis, choreis quæri potuit, sed in loco duntaxat secreto piisque contemplationibus apto et potuit et debuit inveniri, cum bonæ conscientiæ mille testium præsentī sinceritate gauderet, atque a Spiritu sancto quietis et pacis amante, velut hospite suo, tota gubernaretur. Monet igitur et Hieronymus ³⁹, Virginem hanc Hebræis Alma, id est, secretam et absconditam, haud temere nuncupari, ut et antea dictum est, quæ cum primum vidisset et audivisset angelum, idcirco consternata et conterrita fuerit, ut respondere non posset, velut nunquam, aut rarius a viro prius salutata.

Sed antiquum obtinet Lutherus, nihil non exco- gitans novi, Mariam ut in ordinem redigat, ac omni splendore nominis inter æquales exuat. Haud illi satis est, quod illustri Virgini parentes obscuros, conditionem vilem, vitam tantum non sordidam, abjectam et despectam affingat: nisi nunc etiam cum ab angelo invisitur, eandem nescio apud quos fabulantem, aut rei fortassis culinariæ vel agrariæ incumbentem depingat, nimirum ut suæ in maledicendo libidini potius inservire, quam tantæ Virginis, vel ullius decori rationem habere videatur. Retundit autem hoc inane Lutheri figmentum, nec uno quidem in loco Ambrosius ⁴⁰ clarissime pronuntians: « Solam in penetralibus, quam nemo virorum videret, solus angelus reperit: sola sine comite, sola sine teste, ne quo degenerare depravaretur affatu, ab angelo salutatur. » Ac alibi rursus ⁴¹: « Hæc ad ipsos ingressus angeli inventa

domi in penetralibus, sine comite, ne quis intentionem abrumperet, ne quis obstreperet: neque enim comites feminas desiderabat, quæ bonas comites cogitationes habebat, quin etiam tum sibi minus sola videbatur, cum sola esset. » Igitur hoc præclarum nostræ Virginis exemplum, quod virgines omnes merito imitentur, ut libenter a publico abstineant, ac se domi contineant, sicuti superiore libro tractavimus, nunc nobis novatores auferre contendunt. Omitto, quæ ad verecundiæ commendationem ab eodem Ambrosio ⁴² afferuntur, præsertim ut nec videre viros femina, nec videri velit, sicut Mariam fecisse dicit, quæ in cubiculo sola, tacens et mota fuerit illius ingressu, qui virilis sexus speciem præ se ferebat. Ubi enim timor, ibi et pudor, ut Suidas ab Epicharmo dictum esse commemorat. Præterea coarguit Lutherum Bernardus ⁴³, ejus judicio Gabriel per clausum ostium ad abdita Virginis penetravit, ut in secretarium pulchri cubilis subito illaberetur, ubi illa clauso super se ostio Patrem in abscondito precabatur. « Solent enim, inquit, angeli astare orantibus, et delectari in his quos vident levare puras manus in oratione, » sicut et Cornelii Centurionis exemplum ostendit. Et paulo post: « Suspiciandum igitur non est, quod apertum invenerit angelus ostium Virginis, cui nimirum in proposito erat hominum fugere frequentiam, vitare colloquia, ne vel orantis perterbaretur oratio, vel continentis castitas tentaretur. Clauserat itaque etiam illa hora suum super se habitaculum Virgo prudentissima. » Hæc pulchre quadant cum sententia Eusebiana ⁴⁴, quæ Lucæ dictum, *Ingressus angelus ad eam*, his verbis explanat: « Non enim in plateis erat, non in publico morabatur: intus erat, in penetralibus sola sedebat, nec tamen sola tanto virtutum exercitu circumscripta. » Sed et Andreas Hierosolymitanus ⁴⁵ Mariam in thalamo collocat, quæ clausas fores habuerit, cum ad illam angelus placide ingrederetur. Næ isthæc Lutherum feriant, ac vanum ejus commentum, cui veteres omnes reclamant, evertunt: sed nos ad rem ipsam propius accedamus.

CAPUT II.

De præstantia et dignitate Angelicæ Salutationis, quam adversarii frustra oppugnare conantur.

Qui novæ sunt hodie religionis amantes, non nesciunt illi quidem Angelicam Salutationem magno in pretio et frequenti usu apud Catholicos esse, sed quorum institutum reprehendere, quam comprobare malunt, et quod ex Evangelio maxime sumptum est, evangelici homines non sine stomacho tum aversantur, tum calumniantur. Quod si, positis paulum affectibus, rem omnem ex æquo et bono metiantur, habent hic sane non quod fugiant ac insectentur, sed potius quod nobiscum cupide

³⁸ in brevi explicat. Evangeliorum. ³⁹ In cap. vii Isa. et in Epist. ad Eustoch. De cust. virgin. ⁴⁰ In cap. i Luc. ⁴¹ Lib. ii, De virginibus. ⁴² Lib. i, Offic., cap. 18. ⁴³ Hom. 3, De beata Virg. ⁴⁴ In explicat. Evang. de Annuntiat. ⁴⁵ In serm. De salutatione.

amplectantur et ament. Nimirum sancta, sublimis, magnifica et omni observatione digna isthæc est salutatio, sive, ut Ambrosius ⁴⁶ vocat, benedictio, si primam ejus originem spectent. Etenim non ab Ecclesiæ præpositis condita, sed a sanctissimo angelo profecta, et cœlius primum allata, nec ab hominibus inventa, sed sacrosanctæ Trinitatis nomine ac jussu haud dubie tum pronuntiata, tum scripta, tum conservata est. Deinde hæc salutatio non modo Deum et Dei angelum auctorem habet, sed etiam quo sacris in Litteris rarior et inusitatior, eo illustrior atque commendabilior existimanda est. Unde Culmannus ⁴⁷, licet adversarius, aperte fatetur, novo quodam et inusitato modo hic Virginem salutari, ac ideo turbari, quod nunquam alias audita esset talis salutatio, nec similis in sacris Libris reperiatur. Non quod ille primus hunc sensum excogitarit, sed ita visum est etiam antiquis Patribus, ex quibus Ambrosius ⁴⁸ hoc scriptum reliquit: «Benedictionis novam formulam mirabatur, quæ nusquam lecta est, nusquam comperta: soli Mariæ hæc salutatio servabatur.» Ac multo vetustior Origenes ⁴⁹ in eandem sententiam scribit, planeque docet, similem quidem salutandi formulam sive ad virum, sive ad feminam factam, in omni Scriptura nusquam reperiri. Nec solum inconsueta est, verum etiam, ut Sophronius ⁵⁰ admonet, omni admiratione digna, et ab archangelo venerabiliter et officiosissime facta, in qua divinitus declaratur, qualis quantaque sit Virgo ad summum illud electa mysterium, ut hinc illius præstantiam idem archangelus miraretur. Habent omnes fere gentes in more positum, ut in primo ingressu occurrentes forte saluent, illisque bene precentur, sicut et tritæ illæ loquendi formulæ comprobant: Salve, Bene sit tibi, Fortunet te Deus, Felix dies. Est et sollemnis Judæorum salutatio, qua mutuo sibi pacem optant, pacis deinde pignus osculum exhibentes, ut hinc etiam pro illius ætatis ratione juserit Apostolus: *Salutate invicem in osculo sancto* (Rom. xvi, 16), ne fraudulento videlicet ac proditorio osculo, quale Judas Christo præbuit, falsæque amicitiae locus relinquatur. Sed et in Evangelio apostolis mandatur, suam ut benevolentiam, cum peregre venientes domum ingrediuntur, amica salutatione, tanquam officiosæ Christianæque charitatis tessera, comprobent. Verum longe sublimius de Gabriele salutante cogitandum est, qui divina luce perfusus, multo rectius et exactius, quam quisquam alius posset, Virginem perspectam habebat, ac ideo ampliore gratulandi occasionem comperiebat. Quod vero ait: *Ave, gratia plena*, duplicem sensum, et optantis nimirum et affirmantis, admittit. Quid autem vel optaret, vel precaretur Virgini, in qua multijugam gratiam et bene constituta omnia mirabiliter utique et contemplabatur, et revereba-

tur? Igitur affirmantis hæc est oratio, non futurum beneficium precantis, sed de præsentē potius gratia illi gratulantis, simulque testificantis, nuntiati a se gaudii justam adesse causam, quoniam plena jam esset gratia, et cum illa Dominus versaretur, nullique mulieri secunda foret, sed inter feminas benedictionem primariam obtineret.

Atque ut salutationis hujus excellentiam pluribus prosequamur, ex Petro Damiano ⁵¹ libet primum repetere, duo verba esse orbi nuntiata, qualia in terris nec aliquando dicta, neque dicenda sint, in quorum etiam comparatione omnia muta debeant apparere. Primum verbum, quod ipse rugitum altissimæ vocis appellat, in hoc archangeli dicto statuit: *Ave, gratia plena*: eo enim incarnationem Dei, redemptionem hominum et mundi renovationem contineri. Alterum verbum Joanni tribuit, qui ut vere filius esset tonitruī, vocem illam tali aquila dignam protulit: *In principio erat Verbum* (Joan. 1, 1). Scribit ergo et Nicephorus ⁵² æternum et ante sæculum Verbum Dei descendisse, et conditionem naturamque nostram inenarrabili modo suscepisse, cum Maria lætum nuntium, vel angeli salutationem illam accepit, qua dictum est: *Ave, gratia plena*. Hæc vero ex Chrysostomo desumpta videntur, quem in celebranda Liturgia Græci sequuntur ⁵³, ita publice pronuntiantes: *Gabriele dicente tibi, Virgo, Ave, cum voce incarnatus est omnium Deus in te sacrosancta arca, ut dixit justus David*. His Petrus episcopus Alexandrinus, idemque Christi martyr consonat, cum in concilio Ephesino ⁵⁴ in hunc loquitur modum: «*Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*, tum videlicet, cum angelus sacram Virginem ejusmodi oratione salutavit: *Ave, gratia plena, Dominus tecum*, hoc est, Dei Verbum nunc tecum est. Nam illa Gabrielis salutatio Deum Verbum in utero Virginis natum, et carnem factum insinuat.» Alii vero aliter sentiunt, et ex Lucæ verbis non obscuris colligunt, Verbum carnem in Virgine factum esse non inde ab initio Angelicæ Salutationis, sed post Mariæ consensum expressum, cum illa divino mysterio a Gabriele nuntiato se totam accommodasset. Verumtamen Græci scriptores, quos jam citavimus, hac ratione defendi possunt, quod Salutationi Angelicæ, quæ olim publice recitabatur, singularem honorem deferre voluerint, maxime propter effectum proxime consequentem, quodque propterea initium simul et finem tam sacri colloquii permiscuerint, sat habentes, totius et salutationis et annuntiationis fructum in Verbo ipso incarnato constituere, nobisque commendare. Ac rursus hac ratione innuunt, quem in modum Salutatione Angelica in Ecclesia pie recteque uti deceat, cum grata videlicet memoria summi beneficii atque mysterii, quod missus de cœlo Gabriel benedictæ Virgini tunc annuntiavit,

⁴⁶ In cap. 1. Luc. ⁴⁷ Conc. 4, De fest. Annunt. Assump. Virginis. ⁴⁸ Serm. 1, De Nativit. Virg. tom. II, concilii Ephesini.

⁴⁹ In 1. Luc. ⁵⁰ Hom. 6, in Lucam. ⁵¹ In serm. de ⁵² Lib. 1, Hist., cap. 8. ⁵³ In Liturgia. ⁵⁴ Vide

operante simul Spiritu sancto, ut Dei Filius, Virginis Filius propter nos efficeretur. Ejus rei caput in ipsa quidem salutatione consistit, quæ et mirabilis Virginis laudes et dotes brevi summa complectitur, et eam continet orationis formulam, quæ non solum hominibus in terra, sed etiam angelis in cælo ad lectissimam honorandam Virginem, ut alibi demonstrabimus, est accommodata.

Cæterum ut nomen ipsum sit apertius, quod sæpe nobis repetendum est, Angelicam Salutationem appellamus, universum illud complectentes, quod non solum Gabriel ad salutandam Virginem enuntiavit, sed quod vetus etiam Ecclesia ex Elisabethæ sanctæ verbis adjunxit, sicut idem Lucas prodidit evangelista. Quidquid igitur in ea salutatione continetur, prorsus est evangelicum, ex uno eodemque Spiritu Dei per Gabrielem et Elisabetham loquentis profectum, atque ad nostram scriptum utilitatem. His duabus veluti partibus contextitur Salutatio, et tamen Angelica dicitur, quandoquidem angelum primum habet auctorem, et ei præcipue hoc debetur opus, qui et Angelicam sui memoriam, imo et exemplum nobis imitandum reliquit, ut si tantæ Matri grati esse velimus, angelicum et ipsi officium salutando præstare pergamus. « Tum eadem voce (Bedæ⁸⁸ verbis utimur) Maria ab Elisabeth, qua a Gabriele benedicitur, quatenus et angelis et hominibus veneranda, et cunctis merito feminis præferenda monstretur. » — « Nec mirum, inquit, si Dominus redempturus mundum, operationem suam inchoavit a Matre ut, per quam salus omnibus parabatur, eadem prima fructum salutis hauriret ex pignore. »

Hæc præfari visum est, minus ut addubitemus, quod a Gabriele archangelo et Elisabetha sancta cum utriusque laude dictum et factum est, a Christiano quidem officio non alienum posse censerī, cum nos totidem verbis in sacrosancta Virgine salutanda versamur, et voces evangelicas iteramus. Cæterum an hæc salutandi forma fructum aliquem afferat, ut operæ sit pretium Deiparam hoc modo salutare, complures in dubium vocant, bonaque sectariorum pars negantem partem amplectitur atque defendit. Ergone inanem garrum, aut anilem cationem esse dicent lætum initium veri evangelii, aut potius primum ipsum evangelium, quo nihil auspiciatius atque felicius angelus a Deo missus nuntiavit, et orbis percipere poterat? Non intelligunt hoc ipso, quo Maria nunc salutatur, velut novi et aurei sæculi principium demonstrari, hocque pulcherrimum esse exordium sanctissimæ tractationis, quæ inter Gabrielem et Virginem de negotio omnium gravissimo, humanæ videlicet redemptionis, nostra omnium causa intercessit, et mox obstupesciente natura felicissime confecta fuit. Ascribam Laurentii Justiniani⁸⁹ verba, quæ rem nunquam satis memorandam magis explicant, rudibusque

commendent. « Merito, inquit, angelus ad Virginem mittitur, ut novam gratiam novi partus nova salutatione dissereret. Visitationis enim aderat tempus, in quo liberaretur reus, sapientia corporaretur, deleteretur culpa, atque cælestis Hierusalem reædificarentur mœnia. Quamobrem lætus paranympus effectus pro officio, exhilaratus pro gratia, pro obsequio expeditus, insolito fulgore vestitus, in humana effigie descendit ad Virginem. Didicit sane ex præsagio, quanta qualisque erat, ad quam dirigebatur salutanda: *Ave*, inquit, *gratia plena, Dominus tecum*. » Ac talis quidem Gabrielis salutantis fuit affectus, qui in piis quodammodo sancte renovatur, et eximiam illis consolationem creat, cum iisdem angelicis verbis excitati cogitant, tam diu priscis exoptatum nuptiarum tempus adesse, quæ præsentē jam paranympo in Virginis utero celebrantur, ut vitæ auctorem ac principem ex Maria nobis natum, nobis datum habeamus. Inde nova et ardens divinæ laudis confessio in nobis erumpit, sæpeque justas amoris lacrymas vere piis exprimit, ut malorum fere omnium sibi videantur obliti, et velut amici sponsi et sponsæ ad Patrem illum misericordiarum fidenter accedant. Tum vero veterem abjiciunt luctum, quem Eva nostri fundi calamitas filiis omnibus attulit, ut infelicitate nati, et morti perpetuæ destinati non possint non ingemiscere. Hinc receptis animis matrem primam cum secunda, Evam cum Maria commutant, et quoniam ad cælestes nuptias vocati, nuptialem quoque vestem gestare cœperunt, in Spiritu sancto exultantes, cum Zacharia hoc epithalamium canunt: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebi suæ*. (Luc. 1, 68.) Ac deinde ad Redemptoris sui Matrem conversi, et debitæ gratitudinis officio impulsī, suam et nostram felicitatem novam ex animo illi gratulantur. Illi, inquam, ut Dei Patris quasi primogenitæ, ut Christi Dei et hominis Matri, ut sancti Spiritus sponsæ omnium dilectissimæ, quæ angelicis verbis obediendo haud minus orbi commodavit, quam prima femina serpentinis consiliis consentiendo toti mortalium generi incommodavit. Cur ergo illi non Ave dicamus, quæ tota pulchra, tota formosa, Dei amica semper perseveravit, quia gratia plena? quæ non ignobilis, non imbecillis, non orphana, vel alienæ opis indiga, quia cum illa Dominus? quæ non communibus feminarum ærumnis obnoxia, non muliebribus vitiiis aut nævis infecta, non puella lasciva, non virgo fatua, non conjux male casta, non vidua irreligiosa, quia benedicta inter mulieres? quæ in conjugio non sterilis et infecunda, non prolis obscuræ vel pœnitendæ mater, quia benedictus fructus ventris ejus Jesus Christus, isque talis ac tantus, ut ad tremendum ejus nomen genua non solum supra cœlos, et in terris, sed etiam apud inferos incurventur, omnesque terræ tribus omnibus sæculis in ipso benedicantur? O nos

⁸⁸ In cap. 1 Luc. ⁸⁹ In serm. De Annunt. Virg.

ingratos, dicam et maledictos, si benedictam vitæ ac salutis nostræ, id est, Christi Parentem adeo non amplectimur, non suspicimus, non colimus, ut ne salutatione quidem dignam esse arbitremur.

Adhæc salutationis hujus verba, nescio quam latentem vim spirant, nostrisque afflant animis, et Novi Testamenti proprias dotes, sive, ut Paulus vocat, fructus Spiritus nobis occulte commendant. (*Galat. v, 22.*) Nam et charitatem, et gaudium, et pacem loquuntur, et pretiosa dona Spiritus, quæ in Mariam primum abunde sunt effusa, per Christum etiam aliis offerri credentibus monent. Prima sensit illa, maximeque persensit vigorem evangelicum, qui verbis illis propheticis promittebatur: *Et erit in die illa: stillabunt montes dulcedinem, et collēs fluent lacte, et fons de domo Domini egrediatur* (*Joel. iii, 18*). Sed non omnibus tantum lucis suppetit, ut videant vereque intelligant hæc arcana, quæ paucis et simplicibus verbis ab angelo includuntur. Quam enim late patet gratia, et Christianæ gratiæ justitiæque plenitudo? quid non honorum in eo continetur, Dominus tecum? Qualis et quam multiplex ejus benedictio, quæ nunquam fuit maledicta? et illorum deinde, qui in omni benedictione spirituali benedicti, ac omni fructu justitiæ repleti a Paulo dicuntur? Sed hos omnes longo post se intervallo Maria relinquit, tot prærogativis, donis, benedictionibus, fructibus ornata et cumulata, ut eos non dicam effari, sed ne mente quidem consequi valeamus. Cur ergo non sit honestum, non utile ac jucundum, ducem sequi Gabrielem, et has angelicas repetere voces, quæ nos admonent evangelice philosophari, et Christianam proponunt omnibus gratiam, vereque docent, non solum in Deipara, sed etiam in Domino et Emmanuele dulcissime gloriari?

Postremo quis ambigat, salutationem hanc eo Virgini Matri, ipsique Deo tanto acceptiorem esse, quanto major et ardentior pietas animi salutantis accedit? Placeat hoc officium salutatæ Virgini, quæ procul dubio pie salutantes quodammodo resalutat, votis illorum libenter annuens, et divina munera clientibus pro materna fide procurans et impetrans. « Nisi forte aut non creditur Dei Filius honorare Matrem (Bernardi ⁵⁷ verbis loquor), aut dubitare quis potest omnino, in affectum charitatis transisse Mariæ viscera, in quibus ipsa quæ ex Deo est charitas, novem mensibus corporaliter requievit. Ascendens ergo in altum Virgo beata, dabit ipsa quoque dona hominibus (*Ephes. iv, 8*). Quidni daret? Siquidem nec facultas ei deesse poterit, nec voluntas. Regina cælorum est, misericors est, denique Mater est unigeniti Filii Dei. » Hæc cum leguat vel audiunt adversarii, non nobis, sed Bernardo, aliisque ut vetustioribus, ita probatoribus Ecclesiæ doctoribus, quos alibi producemus, succenseant et

obtrecent licet: nos illorum iatratus et morsus suo loco depellemus. Ac recte Patres in evangelio annotarunt, Mariæ occursum et salutationem amicis ejus adeo felicem ac salutarem fuisse in Zachariæ domo ut præcursor Domini Joannes in matris utero, et mater ipsa Elisabetha virtutem illius maximam senserint, utque ingentibus Dei donis ambo præditi, una cum ipsa Virgine in Deo salutari suo mirabiliter exsultarint. Hæc velut imagine nobis præmonstratum putant, nec Mariæ favorem, nec Dei benedictionem defuturam iis, qui Domini Matrem velut præsentem reverenter excipiunt, dignisque modis honorant, aut maternam ejus opem convenienter implorant. Quid autem istis facias, obsecro, qui implacabili Ecclesiæ odio impediti, oculos habent quidem, sed non vident (*Psal. lxxiii, 5*), et quidquid ipsorum placitis repugnat, magno mox supercilio aversantur atque damnant?

CAPUT III

De principio Angelicæ Salutationis, quo Ave dicimus, deque catholico usu et fructu ejusdem Salutationis, quam in Ecclesia retinendam esse quidam ex adversariis probent.

Age vero prima illa Salutationis verba (Ave gratia plena) parumper expendamus, quæ a novatoribus non intelligi res ipsa monstrabit. Multi cum Erasmo ⁵⁸ arbitrantur nihil omnino referre: Salvemur an Ave vertatur, quod a Luca Græce scriptum est *Χαῖρε*. Etsi vero Græcum hoc verbum jam salvare, jam gaudere designet, multo tamen rectius et verius Ave vel Gaude quam Salve hoc loco redditur. Nam avere, si Festo credimus, etiam pro gaudere sumi solet. Aptissimum autem erat, ut gaudii vocabulo salutaretur, quæ veræ voluptatis auctorem erat conceptura, et Jesum salutaris gratiæ Principem paritura, sicut et Erasmus ⁵⁹ fateri necesse est. Monet igitur Andreas Hierosolymitanus ⁶⁰ accedenti Gabrieli hoc propositum fuisse, ut lætitiæ signa statim Virgini annuntiaret, utque ad mentem ejus demulcendam exordium sermonis a gaudio auspicaretur. Sic enim decuisse dicit, lætis ut præconiis Reginam salutaret, quam et lætitiæ organum et immensi gaudii Genitricem appellat. Ipsum vero Ave ceu pignus quoddam esse instituendi cum Maria colloqui, salutis consilium, et immensi gaudii præconium. Nec temere Chrysologus ⁶¹ annotavit, in hac voce Ave non simplex officium salutationis, sed muneris potius oblationem esse, quemadmodum et Sophronius ⁶² diserte scripsit: « Non simplex, fateor, vel consueta fuit ista salutatio, sed omni admiratione digna, siquidem venerationis fuit delectatio, oblatio muneris, famulatus obsequii. Hæc eo quidem probabiliora videri debent, quo causa erat uberior Gabrieli non solum ad salutandum, sed etiam gratulandum Virgini. » Qua de re ita loquitur Laurentius Justinianus ⁶³: « Ipsius gratiæ ple-

⁵⁷ Serm. 4, De Virginis Assumpt. ⁵⁸ In Annotat. Novi Testamenti. ⁵⁹ In Annotat. Novi Testamenti circa cap. i Luc. ⁶⁰ Serm. in Angelica Salut. ⁶¹ Serm. 140. ⁶² Serm. De Annunt. Virg. ⁶³ In serm. De Annunt. Virg.

nitudinem, quæ nimirum in Maria erat, cœlestis nuntius persensit, cognovit, manifestavit et dixit: *Ave, gratia plena*. Salutat illam tanquam sibi Dominam, honoreque dignissimam, ac a Deo singulariter electam atque dilectam. Nec aliunde, quam a salutatione debuit inchoare, quando per hanc novæ Salutationis gratiam Salvatoris mundi prænuntiabatur adventus.

Proinde quidquid tandem fingant novatores, ne mysterio quidem caret vox prima hujus Salutationis, quæ non solum a gaudio sumpta est, sed etiam simul et veterem excludit tristitiam, quæ pro multa primæ mulieri irrogata, totam invaserat posteritatem, et novam gaudendi causam præbet, quam Maria primum persentisceret, et credens Ecclesia, cujus tunc Maria typus erat, deinceps experiretur. Ac pulchre quidem congruebat gaudium illi ante omnes alios prænuntiari atque offerri, quæ secundam Evam se præstare debuit, ut primæ matris, cui dictum est: *In dolore paries filios* (Gen. iii, 16), tristitia solveretur. Iluc spectans Procopius Gazæus⁶⁴, memorabiliter dixit, mulierem secundum Dei sententiam doloribus, luctu et gemitibus, imo et execrationi addictam esse: « Christum vero benignum ex muliere natum hæc incommoda sustulisse. Igitur angelum præcurrentem et gaudio exultantem lætum Mariæ nuntium objecisse, atque sic orationem inchoasse, *Ave*, moxque causam lætitiæ subdidisse, cum diceret: *Dominus tecum*. Evam quidem virginem deliquisse, ac proinde tristitiam et dolores a serpente traxisse, quos deinde in omnes peccatrices transfuderit. Verum Maria, inquit, gaudium et lætitiā toti mortalium generi obnuntiavit, humanique generis maledictionem, in quam devenerat, fugavit. » Retinendum est igitur quod Gregorius Nyssenus⁶⁵ perspicue docet, hanc angeli orationem illis adversari vocibus, quas tristes et acerbas prima mulier audivit, quæ doloribus propter peccatum damnata est. In quem sensum scripsit etiam Fulgentius⁶⁶, feminas a ruina primæ maledictionis per Mariam eximi. « Tria, inquit, mala Evæ a tribus bonis Mariæ probantur exclusa. Nam Evæ dictum est: *In doloribus et in tristitia paries*, et ad virum conversio tua, et ipse dominabitur tui (Gen. iii, 16). Tribus ergo his malis se subjugant feminæ, quæ Mariam non sequuntur, dolori, tristitiæ, servituti. Maria autem e contrario quam præclarissimis tribus bonis sublimetur ausculta, Salutationis angelicæ, benedictionis divinæ et plenitudinis gratiæ. Sic enim eam legitur salutasse: *Ave Maria, gratia plena, benedicta tu inter mulieres*. Cum dixit: *Ave*, salutationem illi cœlestem exhibuit. Cum dixit: *Gratia plena*, ostendit ex integro iram exclusam primæ sententiæ, et plenam benedictionis gratiam restitutam. Cum dixit: *Benedicta tu inter mulieres*, virginitatis ejus bene-

dictum fructum expressit, ut ex ea benedicta dicatur inter mulieres, quæcunque perseveravit virgo. » Ita Fulgentius in hisce primis Salutationis angelicæ verbis philosophatur, Mariam cum Eva, imo et toto femineo sexu componens, sicut ante illum et⁶⁷ Cyrillus Hierosolymitanus, et martyr⁶⁸ Irenæus Mariam cum Eva comparavit. Nobis vero sat erit verba citare Bernardi⁶⁹, quæ totum hunc Evangelii locum illustrent magis et comprobent. « Injungitur, inquit, nova legatio angelo Gabrieli, et novam Virgo professā virtutem, novæ salutationis honoratur obsequio. Antiqua excluditur maledictio mulierum, novam nova mater accipit benedictionem. Impletur per gratiam, quæ concupiscentiam nescit, ut Spiritu superveniente Altissimi pariat Filium, quæ virum dedignatur admittere. » Igitur quod angelus primum *Ave*, vel ut quidam vertunt, *Salve* dixit, tum ad Mariam, tum ad Ecclesiam exhibilandam non parum affert momenti, perinde ac si dicere vellet: *Ave*, una ex millibus electa et sancta priusquam nata Virgo, quæ ut alia nulla femina, tuo jure gaudere potes, quando quidem femineo sexui, et ex hoc procreatis vetus illud infelicitatis eulogium præscindis, et solidæ voluptatis causam, imo et bonorum omnium fontem orbi largiris. Gaude, sola mulier perpetuæ obedientiæ laudem consecuta, et parens augusta benedicti seminis, quo serpentis antiqui caput, omnis humanæ calamitatis seminarium, conteritur, et in quo gentes omnes luscique maledicto subjectæ benedicuntur. Gaude et lætare, magnificum divinæ gloriæ templum, consecratum Regis æterni palatium, et thalame immaculate, in quo humana natura unico Dei Filio desponsatur. Gaude, immensæ latitiæ parens, et nova, pura, pretiosa, nobilis arca, quæ panem cœlestem prima tuo complecteris ambitu, et mundo illum deinde universo subministras. Præterimus multa id genus epitheta, quæ in hunc ipsum locum confert Andreas Hierosolymitanus⁷⁰, hoc etiam coronidis loco pulchre adjiciens: « Decet lætis præconiis ita Reginam salutari. » Nec sine certa numinis providentia factum arbitror, ut multo ante Mariam natam Sibylla⁷¹ sit ethnicis vaticinata, de nostra Virgine procul dubio canens, et Salutationis hujus initio perbellè consonans:

Εὐφράνῃητι, χαῖρε, καὶ ἀγαλλεῖ· σοὶ γὰρ ἔδωκεν
Εὐφροσύνην αἰῶνος, ὅς οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν·
Ἐν σοὶ δ' οἰκῆσει, σοὶ δ' ἑσσεταὶ ἀθάνατον φῶς.

Hoc est, si simpliciter interpretari velimus: Lætare et exulta, o puella: tibi enim gaudium donavit æternum, qui cælum et terram condidit. Is in te quidem habitavit: tu vero lucem sempiternam es consecutura.

Quam ergo apte et convenienter Ave illi dicimus, quæ nihil pristinæ retinet maledictionis, quæ a communibus veræ tristitiæ causis ex peccato ma-

⁶⁴ In Gen. cap. iii. ⁶⁵ Orat. in Natalem Domini. ⁶⁶ Serm. De laudibus Mariæ ex partu Salvatoris.
⁶⁷ Catech. 42, ad Illuminatos. ⁶⁸ Lib. v, Adversus hæres. ⁶⁹ Serm. 2, De Annuntiat. Virginis.
⁷⁰ Serm. De Salut. Angel. ⁷¹ Oracul. sibyllin. lib. iii.

nantibus perseverat immunis, quæ summam gaudendi materiam in seipsa ob incredibilem conscientiae puritatem circumtulit, ac demum in ipso gratiae gloriaeque fonte Christo consolationem et voluptatem maximam primo persensit, nobisque persentiendam obtulit et reliquit? Ut mihi sane pudendum videatur, hæc sacra verba tam parum a Christianis expendi, adeoque a multis fœde negligi, velut ea joco vel aliud agens dixerit angelus, nihilque ad nos illa voluerit pertinere. Atqui longe secus res habet: officium ille suum egregie præstitit, simul et nobis præstandi reliquit exemplum, cum adeo reverenter, atque admiratione plenus ad hanc ipsam salutationem accessit, uti Sophronius ⁷² notat. Nec dubium quin, ut idem existimat, secum Gabriel præmeditaretur, qualis et quanta esset Virgo sibi salutanda, quam summus ille Deus ex tot millibus ad maximam et gratiam et gloriam unice delegisset.

Varias autem justæ admirationis causas, quæ tunc in angelum inciderent, facile intelliget, quisquis Epiphani ⁷³ verba sequentia rite perpendet. Hunc enim sensum ille loquenti tribuit Gabrieli: « Ave, gratia plena, multis virtutibus exornata Virgo, in lampade gestans lucem inextinguibilem, sole splendidiorem. Ave, gratia plena, hami Esca spiritualis: in te siquidem hamus divinitas. Ave, gratia plena, gloriæ Arca spiritualis. Ave, gratia plena, quæ es urna aurea, continens manna cœlestē. Ave, gratia plena, quæ sitientes pereuntes fontis dulcedine satias. Ave, gratia plena, Mare spirituale habens gemmam cœlestem Christum. Ave, gratia plena, splendidum Cœlum, quæ in cœlis incomprehensum continet Deum. Ave, gratia plena, quæ Cherubicum thronum divinitatis fulgore superas. Ave, gratia plena, quæ cœli circulum habes, et Deum incomprehensum angusto potissimum loco in te ipsa continet. Ave, gratia plena, nubes columnæ similis, quæ Deum habes, qui populum deduxit per desertum. Quid dicam? et quid proloquar? quo pacto prædicabo gloriæ radicem? Solo enim Deo excepto cunctis superior existis: natura formosior es ipsis Cherubin, Seraphin et omni exercitu angelico: cui prædicandæ cœlestis ac terrena lingua minime sufficit, imo vero nec angelorum. » Et adhuc erunt Christiano digni nomine, qui ad hanc auream vere salutationem nauseant, ac piis etiam vitio vertant, quod libenter, frequenter, alacriter Gabrielis, Epiphani ac Patrum aliorum, de quibus postea dicetur, exempla sectentur, totidemque verbis in sacrosancta Virgine salutanda versentur?

Ego vero apprime laudandum dixerim vetus institutum, quod ab optimis majoribus sanctissimisque Patribus traditum et acceptum, hodieque apud Catholicos obtinet, nimirum ut semel atque iterum mane ac vesperi campanæ pulsus in templis edatur, eoque Christiani omnes ad salutandam Virginem excitentur. Hinc enim populus tot curis distractus,

et in profanas occupationes continenter intentus, saltem in cujusque diei principio et fine ad sacrorum memoriam revocatur, ut Christiani homines cogitent, se ab illo Christo dici, qui sub hujus mundi finem, ac velut vesperam primum in Mariam cœlitus advenit, et adventu suo longæ et miserandæ noctis, quæ totum genus humanum oppresserat, tenebras discussit, sed et novum gratiæ diem adeoque Solem justitiæ attulit, nimirum ut nos ex filiis tenebrarum filii lucis effecti, ipsam mundi lucem non modo præsentem contueri, sed præeuntem etiam sequi, et in ejus splendore ambulare possimus. Hoc summum beneficium in Maria certe inchoatum est, hujus Christianæ gratiæ primitias illa percepit, hunc exoptati diu Messiæ adventum quem Gabriel in ipso diei crepusculo Virgini nuntiasset creditur, ante alios Maria complexa est, adeoque orbi auspacissime communicavit. Ejus ergo rei memoria ne nunquam nobis excidat, qui rerum divinarum alioquin sumus plus satis obliviosi, rectene provida illa vetustas instituit et observavit, ut mane et vesperi campanæ pulsus in oppidis et pagis omnium aures feriat, omnium mentes incitet, omnium fidem renovet, omnium fiduciam corroboret, omnium gratitudinem exsuscitet ac instauret, hucque demum promoveat, ut summam gratiam, et augustissimum incarnationis Dominicæ sacramentum quod redemptionis nostræ fuit exordium atque caput, in imos demittant animos, ac singulari religione testentur? Unde laudabilis ille mos, qui apud sectarios quidem exolevit, apud Catholicos passim durat, ut multi dictæ campanæ audito sono, ab omni negotio sevoceant animos, caput aperiunt, humi procumbant, manus jungunt, ipsoque demisso corporis habitu, summam et ineffabilem demissionem commonstrent, quam Deus linus sive homo propter homines factus ostendit. Quæ omnia non solum ob Virginis merito salutandæ fiunt reverentiam, sed ad illius etiam honorem cumprimis pertinent, de quo tum cogitamus, sæpeque tum dicimus: *Angelus nuntiavit Mariæ, et concepit de Spiritu sancto. Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Ubi præter angelicam Salutationem etiam Dominica precatio recitari, vel sequens Ecclesiæ Collecta, ut veteres appellarunt, a multis annecti consuevit: *Gratiam tuam, quæsumus, Domine, mentibus nostris infunde, ut qui angelo annuntiante Christi Filii tui incarnationem cognovimus, per passionem ejus et crucem ad resurrectionis gloriam perducamur.* Præterea ut sanctissimum hoc mysterium nobis firmitus imprimatur, in quo summum erga nos amorem summus Deus efficacissime probavit, tempus proprium, quod Adventus Domini nuncupatur, jam inde ab annis amplius mille institutum, quotannis in Ecclesia solemniter celebratur, nimirum ut tanti muneris accepti grata memoria, quæ utinam apud plures pro dignitate vigeat, hoc saltem tempore in nostris animis reviviscat, et ad reddendam amoris vicem pro virili se quisque tunc

⁷² Serm. De Assumpt. Virginis. ⁷³ In serm. Encomiastico Virg. quem vertit Joan. Picus Parisiensis.

maxime accingat. Et adhuc tam sanctum et salutare hoc institutum accusabit ⁷⁵ Brentius, arrodet ⁷⁶ Smidelinus, ridebit ⁷⁶ Marbachius, cæterique pietatis veteris desertores et hostes calumniabuntur? Quid autem aliud efficiunt tandem? nimirum ut ordine perturbato jaceat Ecclesiæ disciplina, et in vulgo Christiana pietas magis magisque languescat. Unde non modo Maria, sed et Christus debito fraudatur honore ac gloria, et e plurimis pauci de Evangelio vix toto die semel cogitant, pauciores cogitando precantur, paucissimi in precando vere pios experiuntur affectus. Bona pars evangelicorum quos vocant, rem præclare confectam putat, si quæ in veteri Ecclesia bene didicerunt, male dediscant, ac præterea si partim in dogmatibus, partim in cæremoniis nunquam satis intellecta sugillant atque damnent. Sunt et plurimi, quos contra conscientiam pudeat, ne fortassis pro Papistis habeantur, suam fidem et religionem externo signo vel symbolo ullo testari. Vulgaris autem pietas duabus maxime rebus, verbum audiendo et Psalmos novos, non dicam quales, cantillando perficitur: reliqua si accedant, hypocrisi Pharisæicæ et superstitioni anili attribuuntur. O mire spirituales homines! ne dicam spiritus meros, qui ut Deum in spiritu et veritate colant, nullis ritibus externis propemodum vel utuntur, vel moventur atque excitantur, sed omnia veteris pietatis vestigia delere et exterminare prorsus, evangelicum esse studium putant. Igitur neque mane, neque vesperi, non sabbatinis diebus, non in Adventu Domini, ut diximus, non statis feriis tantum Mariæ deferunt, ut ejus peculiarem memoriam publice celebrent, vel qualicunque honoris significatione declarent. Affingunt interim venerandæ antiquitati, quod voluerit aut docuerit, ut Mariam homines pro summo Numine venerarentur, ac divinis illam honoribus afficerent, cum Ecclesiæ mens et institutum semper eo spectarit, ut credentes cum Elisabetha per Mariam benedictam fructum ventris ejus magis benedictum agnoscerent, et per Matrem ad Filium majoris semper faciendum, magis laudandum, magis amandum, magis colendum assurgerent, ac denique ut arborem propter fructum, Mariam ob Christum maximis semper honoribus prosequerentur. Sed postea viderimus, quam vim habeant argumenta, quibus doctores novi Catholicos ob auream hanc Salutationem invidiosissime tractant.

Age vero si nobis ac Patribus negatur fides, ut usum et fructum hujus Salutationis agnoscant ac probent adversarii, suos saltem ipsi magistros Spangenbergium, Brentium, Lutherum, Rhegium audiant: eorumque sententias ut in rebus aliis, ita hic etiam apud se valere sinant oramus. Primum igitur Joannes Spangenbergius ⁷⁷ pro concione Germanos docuit, et Latine scripsit in hunc modum: « Hæc est salutatio, qua sancta Trinitas Virginem

Mariam dignata est alloqui: ideo et nos non detrectemus eam ejusdem verbis salutare: ipsa canit in suo cantico: *Humilitatem ancillæ suæ respexit: ecce ex hoc tempore beatam me prædicabunt omnes generationes.* Si hæc verba sunt implenda, necesse est profecto esse homines, qui eam laudibus vehant ac ornet. Elisabeth incepit Luc. i, 45, dicens: *Beata quæ credidisti.* Similiter et mulier Luc. xi, 27, *Beatus venter, qui te portavit, et ubera quæ suxisti.* Quis eam nunc beatam prædicabit? Judæi, Turcæ, gentes, hypocritæ et pseudochristiani procul dubio non faciunt, sed summa ignominia et blasphemia afficiunt. Proinde nostri erit officii, qui Christi Evangelion profitemur. Quare perverse agunt (observa, quæso, lector) qui præ nimia sapientia et sanctimonia ferre non possunt, ut hæc salutatio recitetur. » Deinde objicit sibi, quod ab aliis, uti Calvinio, Bullingero, Luthero et aliis, sicuti ostendimus, Ecclesiæ objectum esse legimus: « Verum est, inquit, non esse orationem: nihil in ea precamur: sed est salutatio, qua sancta Trinitas Mariam salutari voluit. Si ergo placuit sanctæ Triadi, cur non itidem nobis placeat? » Postea movet hanc quæstionem, Num hac salutatione pie uti possimus? Respondet protinus: « Trifariam hac salutatione uti licebit. Primum, inde discimus initium nostræ salutis et redemptionis. Secundo, videmus quantam gratiam Deus Mariæ largitus sit. Tertio, tam gratuiti Dei beneficii in operibus accendimur et adducimur ad orandum Deum, ut et nobis vel scintillam divinæ impertiat gratiæ. »

En tibi luculentum Spangenbergii testimonium, quo Litteris ex evangelicis astruit, et ab omnibus credi vult, sanctissimæ Triadi ita visum esse, sic Evangelij professioni congruere, ut hæc salutatio in Ecclesia recitetur: quod cum facimus, Mariæ vaticinium impleri, Evangelium et evangelicam veritatem corroborari, salutis et redemptionis nostræ initium recolimus, Mariæ dona cognosci, fidem in Deum augeri, animum demum ad orationem et gratitudinem excitari et accendi: eos vero qui salutationis hujus usum ferre non possunt, præpostere sapientes, male sanctos, pseudochristianos et hypocritas esse. Cæterum ne quod hoc loco Spangenbergius de implendo Mariæ vaticinio meminit, novum ac fictitium esse putemus, Leonis imperatoris qui Sapientis cognomentum invenit, consonantia verba subijciam: « Ἀλλὰ γὰρ παρέστηκεν, ὦ μακάριε, ἐπὶ τῶν πραγμάτων τὰ σὰ παναληθῆ ῥήματα, ἰδὲ γὰρ πᾶσα φυλὴ τὰς σὰς αἰώσεις ποιουμένη, τὸν μακαρισμὸν σοὶ προσάγει. » Haud es falsa, inquit, o felix Maria: oraculum tuum verissimum exstitisse res ipsa non obscure declarat. Ecce enim omnes tribus et populi te laudant, te beatam prædicant. » In eundem sensum scripsit Eusebius ⁷⁸: « Vera est prophetia, *Beatam me dicent omnes generationes*, quam Veritatis Mater de se ipsa prophetavit. Nulla enim ex eo

⁷⁵ In serm. cir. Evang. de Annuntiat. Domini. contra Eisengreinum. ⁷⁷ Postilla in die Annunt. Mariæ.

⁷⁶ In lib. De miraculis. ⁷⁸ In Evang. sextæ feriæ Advent.

tempore generatio fuit, quæ ejus beatitudinem non prædicavit. Semper ejus beatitudinem Ecclesia concinit, in qua simul omnes generationes continentur. *Quia fecit mihi magna qui potens est*, imo qui omnipotens est. Vere utique magna et tam magna, quam magna nulli alii et fecit et facturus est. Ex ea carnem suscepit, et cæli terræque Dominam et Reginam eam constituit. »

Neque solum Spangenbergius hanc Salutationem nobis defendit, sed et nobilior illo inter novatores Brentius ⁷⁹ eandem sanctam et observatione dignam esse, optimisque constare verbis asserit, hæc etiam adjecta sive censura, sive regula : « Si absit superstitio et impia opinio, non solum licebit, verum etiam valde utile est, hanc salutandi formam sæpe recensere. » Ac iterum velut ad eam recitandam adhortans : « Quia, inquit, angelus ornat Mariam in Salutatione sua magnis laudibus, commemoremus Salutationem non ad superstitionem, sed ad pietatem. » Nunc audi, quo pacto is homo velit Mariam pie salutari : « Primum, inquit, cum recitamus Mariam gratia plenam et benedictam inter mulieres, cogitemus hæc verba significare, Mariam præ omnibus mulieribus electam, ut sit Mater benedicti seminis Abrahamæ, veri Messiae, et excitemur ad gratiarum actionem, quod quæ Dominus tot retro sæculis de mittendo Messia in orbem terrarum promisit, ea per Mariam Virginem impleverit. Deinde confirmemus fidem nostram, non solum hoc nomine, quod ex hac Salutatione certificamur, Christum jamdudum in hunc mundum natum, nec alium expectandum esse, sed etiam hoc nomine, quod etsi Maria fuerit mulier in hoc sæculo contempta et abjecta, elegit tamen Deus ipsam in Matrem Christi Filii sui. Cum igitur Deus sit tantæ clementiæ, quod respiciat humilia, fiduciam concipimus, Deum nos etiam in humilitate nostra respecturum et servaturum. » Vides hic Brentio non male cum Spangenbergio convenire, et eum vi veritatis coactum fateri, hanc salutandi formam, si verus et pius usus accedat, tum ad fidem confirmandam, tum ad fiduciam nutriendam conducere, et eandem Salutationem a piis utiliter iterari, aut sæpius recitari. Quanquam in eo sane Brentius fallitur, nimiumque sibi una cum Luthero permittit, quod Mariam facit mulierem in hoc sæculo contemptam et abjectam, imo vero, ut paulo post subjicit, longe omnium ea ætate miserrimam contemptissimamque. Ejuscemodi commentum nos libro primo refutavimus, et nullus veterum ne per somnium quidem cogitavit, imo et angelus ipse satis exposuit, Mariam inter mulieres benedictam, hoc est laudatam, de qua omnes bene loquerentur, prædicans, si quidem Erasmo et Culmanno assentiamur. Qua de re postea, cum de Virginis humilitate disseremus, opportuniore loco dicemus.

Quid vero si nobis etiam faveat Lutherus ⁸⁰ ? qui adversus hanc ipsam Salutationem impetum quidem facit, ac more suo debacchatur, sed ut nobis interim ultro largiatur, ac aperte doceat, dupliciter eandem posse tractari. « Primum quidem, ut eam tanquam piam aliquam meditationem accipiamus, in qua donorum quæ a Deo accepit Maria, fiat enumeratio ; deinde vero, ut ceu votum addamus et precemur, omnes ut sentiant et cognoscant, eam talem esse qualis hic prædicatur. » Probat ergo magis quam rejicit hanc Salutationem Lutherus, cum palam affirmet, quomodo illa recte et convenienter utamur, nimirum ut eadem partim nobis ad piam meditationem, partim ad desiderium ac precationem serviat, etsi ne sic quidem Lutherus acu, ut aiunt, rem attigit, neque proprium salutationis usum explicavit. Quid vero Urbanus Rhegius ? a magistro quidem Luthero tantopere commendatus, ut hunc suum discipulum jam demortuum catalogo sanctorum ascripserit, et magnis in cælum laudibus vexerit. Is Urbanus ⁸¹ recepit ac probavit usum dictæ Salutationis, eumque in Ecclesia retineri voluit, his verbis illam exornans : « Jare et nos hanc Virginem benedictam cum angelo, et beatam appellamus cum Elisabetha, quæ beatitudinis et veræ salutis auctorem Christum immaculata peperit, ut impleatur prophetia benedictæ Virginis, quæ Servatorem nostrum in utero gestans virgineo cecinit : *Beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen ejus.* » Hæc non male quidem cum aliis congruunt, quæ Spangenbergius ante tradidit, imo quæ et evangelicis verbis explicantur. Sed reliqua subjungamus, quæ discipulus porro interrogat ex pædagogo, hanc illi quæstionem proponens : « Cur Christiani hanc Salutationem Angelicam quotidie recitant ? » Respondet mox pædagogus, Urbani nempe personam sustinens : « Ad renovandam assidue memoriam maximi illius mysterii, quod Deus homo factus est in plenitudine temporis ante MDXL annos, et quod promissiones Abrahamæ et patribus factæ, exhibite sunt. Beatissima enim Virgo Maria filia est Abrahamæ et Davidis, ex qua nobis genitus est Jesus Christus unicus ille Salvator mundi. Quoties enim Salutationem repetis angelicam, gratias ago ex toto corde misericordie et veraci Deo, qui sic dilexit nos, ut Filium suum unigenitum miserit in hunc mundum, ut homo factus homines ab omni malo liberaret. » Ubi paulo post ab eodem auctore veteres laudari videntur, qui in hac Salutatione attentissimis et religiosissimis animis, quemadmodum sane decebat, Dominicæ incarnationis mysterium semper sunt meditati. Docet ergo Urbanus Rhegius, velint nolint alii sectarii, adeo non aspernandam esse hanc sive angelicam, sive evangelicam Salutationem, ut eam sæpius, imo quotidie utiliter et pie recitent Chri-

⁷⁹ Hom. 6, in cap. i Luc. ⁸⁰ In Explicat. Salutationis Angelicæ. ⁸¹ In minore Catech.

stiani. Verum recentiores rei Catechisticæ scriptores, qui post dictos Lutheranae sectæ antesignanos prodierunt, tam infelicitè in hac pietate progressi sunt, magna ut religione cavissee videantur, ne suis in scriptis locum ullum angelicæ Salutationi reliquum facerent, cuius ne meminisse quidem voluerunt. Et novi blaterones passim vociferantur, de salutanda Virgine nullum Dei exstare præceptum, nullum Salutationis hujus usum et fructum accipi posse, sed oleum, quod aiunt, et operam in Virgine salutanda perdi mortalibus, et quasi surdis a nobis fabulam cani: tam varias et pugnantes inter se sententiâs ut alibi sæpe, ita hoc etiam loco doctores novi afferunt, seque ipsi mutuo confodiunt, velut Andabatarum more concertantes, ipsoque Protheo mutabiliores. Nos vero priusquam adversariis hic oblatrantibus, et Salutationis hujus usum Ecclesiæ invidentibus respondeamus, committere non possumus, quin angeli testimonium, quo Maria gratia plena eximie celebratur, primum sedulo excutiamus.

CAPUT IV.

Retinendam esse veterem lectionem Ave, gratia plena: quibus in verbis novatores multis modis variant ac hallucinantur, gratiæ nomine abutentes, et hoc ipsum cum aliis Lucæ verbis male commiscentes.

Non satis visum est sapientissimo angelo Gabrieli, si inde ab initio sui ingressus et colloquii Mariam ad gaudium provocaret, nisi et veram propriamque gaudendi causam illico depromeret dicens, Χαῖρε, χαριτωμένη. Ubi non de gratia speciali, sed generali universum loquitur, a reliquis credentibus Virginem procul dubio eximens, ac omnibus anteponeus, qui gratia divina præditi, sed non adeo pleni sunt inter electos. Neque enim justitiæ titulum accipere, vel retinere sine gratia quisquam potest: sed sigillatim cum Paulo fateri coguntur omnes: *Gratia Dei sum id quod sum* (I Cor. xv, 10). Caterum inæquales acceptæ divinæ gratiæ portiones et gradus in sanctis et credentibus esse res ipsa comprobât, qui ex eodem quidem fonte, sed valde disparem donorum mensuram hauriunt, sicut et evangelica parabola de talentis a divite hero datis, et inter servos aliter atque aliter distributis ostendit (Matth. xxv, 14). Nullus quidem omnino expers gratiæ Dei, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. i, 9): sed aliis tamen servis unum, aliis duo, aliis quinque talenta tribuit Paterfamilias, et majorem pauperum quam divitum numerum semper et ubique invenire est. Rara nimirum avis, cui nihil desit, et quæ abundet omnibus, et in suo genere felicissima esse videatur. Quis porro mortalium ante Mariam plenus gratia unquam salutatus? Ingens hoc profecto, nec solum angeli, sed Dei etiam per angelum loquentis testimonio confirmatum Virginis est præconium, quod et veteres

theologi, sicuti postea monstrabimus, præclaris sententiis exornarunt. Maria vero tanto plenior ac dignior incredibili gratia fuit, quanto magis hanc suam gratiam ignoravit, minusque ponderavit, quæ, ut erat semper modestissima, se omni gratia indignam arbitrari mavult, quam ab angelo delatam sibi laudem agnoscere, adeo multum scilicet sibi sumens atque placens, ut ex accepta etiam commendatione timorem ausiat, ac pudore suffundatur, nihilque respondere ausit, ac duntaxat cogitet, quid sibi velit isthæc nova, rara et præclara sive salutatio, sive compellatio, Χαῖρε χαριτωμένη, Ave gratia plena.

Scimus interim, ac ultro fatemur, in Scripturis non esse rarum ut justis et sanctis gratia, imo et gratiæ fonte Spiritu sancto pleni vel repleti esse dicantur. Siquidem de Joanne Baptista legimus: *Et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ* (Luc. i, 15). Tum Joannis mater Elizabetha *repleta Spiritu sancto, et pater Zacharias Spiritu sancto repletus* (ibid. 41, 67) a Luca dicitur. Habet præterea Stephanus hanc laudem, ut *plenus Spiritu sancto, plenus gratia et fortitudine* appelletur (Act. vi, 5; vii, 55). Fatemur, inquam, isthæc adversariis, simulque mirandum dicimus, eos adeo Mariæ rigidos, invidos simul et iniquos esse censores, ut quam nominis commendationem et excellentiam sanctis aliis non gravatim concedunt, hanc uni Mariæ adimant, ne et ipsa vel ab angelo, vel a nobis plena gratia salutetur. Queruntur enim cum Marbachio⁸², Latinum interpretem, quem constanter Latina sequitur Ecclesia, Lucæ mentem et sermonem Græcum non assequi, sed perperam vertere, Ave, gratia plena. Quo pacto igitur locum nobis et Latinis proprie reddi volunt? Ad hunc nempe modum, Ave, gratiosa, ut docet Bucerus, vel gratiam consecuta, ut Calvinus, vel gratis dilecta, ut Beza, vel gratificata et dilecta, ut Bullingerus, vel grata Deo passive, quod ipsa sit in gratia, sicut Sarcarius et Æmiliius, vel cui Deus faveat, ut Lessius, vel accepta, ut Castalion, vel quæ in gratiam a Deo recepta sit, ut Hemingius interpretatur. In tot quippe partes vel frustra isti interpretando concidunt ac distrahunt hanc Græcam vocem χαριτωμένης, ut vix Hippolytus, quemadmodum in fabulis est, in tot partes laceratus ac distractus fuisse videatur. Idque faciunt religiosi homines scilicet, ne quid cum veteri versione et ecclesiastica consuetudine commune habeant, quæ perpetuo tot sæculis legit publiceque decantat, Ave, gratia plena. Primus autem, ut opinor, Erasmus hoc loco gratiosam esse interpretatus: sed qui tamen ad excusandam novitatem se ideo non negare Mariam gratia plenam fuisse professus est. Reprehendit autem Erasmus Beza⁸³, se mirari asserens, cur gratiosam ille sit interpretatus. Etsi enim hoc epitheto exprimitur propensus Dei favor, tamen negligitur quod

⁸² In Apolog. contra Eisengreinum de miraculis. ⁸³ In Annotat. Novi Testamenti.

præcipuum erat, Deum nempe pro sua gratuita bonitate Mariam gratam et acceptam habuisse, et idem Beza notavit. Certe Joannes Oecolampadius, linguarum peritia nulli sectariorum hac ætate secundus, cum Theophylactum interpretatur, non solum ita vertit: Gaude, gratiosa, sed et plenam gratia dici posse meminit, uti probat Andreae Cratandri editio, quæ anno xxiv Basileæ, vivo adhuc Oecolampadio, fuit evulgata, et nescio a quibus postea male correctæ. Ubi enim scripserat Oecolampadius⁸⁴: Hoc est gratiosus esse vel plenam gratia, substituerunt recentiores: Hoc est, gratiosam esse vel gratificatam. Vidit autem Lutherus novatorum omnium antesignanus, hunc Lucæ locum Germanice quidem parum gratiæ habiturum, si recentiores Græci Evangelii interpretes in versione Germanica æmularetur: nec veterem tamen et communem Ecclesiæ interpretationem hostis immanis Ecclesiæ voluit retinere. Aliam igitur fraudem excogitavit, ut loquentem hoc modo angelum introduceret: *Ge-grüßet seiest du Holdselige*. Cæterum qui lingue Germanicæ utcunque periti sunt, probe norunt, non singularem Dei gratiam, sed humanum favorem, imo etiam amatorium quiddam hac voce *Holdselig* contineri, ut ideoque etiam proci amatis puellis adblandientes, hoc ipso nomine illas haud illibenter appellent, ac illæ vicissim sic appellari gaudeant. Culmannus⁸⁵ ut magistri Lutheri figmentum comprobet, æque insolenter hanc nobis interpretationem obtrudit, Ave, gratiosa, id est, ejus convictum et consuetudinem plerique omnes ambiunt. O lepidos interpretes! qui Mariam ante vilem, obscuram, sordidam, nunc adeo gratiosam, celebrem, multis familiarem, gratam amabilemque depingunt, ac tantum non omnibus spectandam et amandam proponunt. Erat curæ scilicet tantæ Virgini, ut aut adolescentibus aut vulgo placeret, et hominum vel gratiam vel favorem aucuparetur, ideoque gratiosa tum ab angelo dici, tum ab Evangelista scribi debuit. Mira certe istorum in fingendo licentia impudentique, qui velut duabus sedeant sellis, Mariæ diversa prorsusque contraria tribuunt sæpe. Nam et idem Culmannus⁸⁶ locum sic interpretatur, Salve vel gaude gratificata, dilecta, inquam, et recepta in gratiam insignem, adeoque favorabilis et plurimum consecuta gratiæ, a Deo multijugis gratiis insigniter dotata et locupletata. Rursus vero, Ave, gratiosa, hoc est, summe grata, suavissima, dilectissima, ipsi Deo et angelis et sanctis ejus summe placens, salve. A quibus non discedit Franciscus Lambertus⁸⁷, in hunc modum scribens: « Ave, gratiosa, hoc est, summe grata, suavissima, dilectissima ipsi Deo, et angelis et sanctis ejus, ei summe placens, salve. Nuntius Dei sum, ejus te nomine saluto. Grata et accepta es illi: te amat, te præ cunctis diligit, quam præcelsis

muneribus donet. » Sed enim sive laudent, sive vituperent instabiles adversarii, o nos plane vel stupidos, vel insanos, tantum si concedamus, quantum ipsi a nobis perquam inique postulant, ut in ipsorum nunc primum ebullientium gratiam, evangelicæ Scripturæ verba circumcidi, lacerari, mutari, mirisque modis transformari patiamur, atque adeo leviter a veteri interpretatione discedamus, quæ sanctissimis, doctissimis sapientissimisque Patribus hucusque satisfecit, quæ venerandæ semper placuit antiquitati, quæ suam Virgini Matri laudem quam meretur assignat, quæ demum ipsam loquentis angeli mentem explicat luculenter. Itane istorum libidini serviemus, qui in verbo Dei nihil non arripiunt sibi sumunt, matrem ut Ecclesiam, a qua semel perfidi defecerunt, suis latratibus ac morsibus appetant, utque suas in religione novationes porro augeant atque defendant? Meliorem, ut spero, mentem Christus Catholicis dabit, ac perpetuo haud dubie conservabit.

Sed illi fortasse moderatiores et astutiores et novatoribus videbuntur, qui nobiscum verbis quidem convenire, et usitatum titulum Mariæ largiri dignantur, eam gratia plenam aperte pronuntiantes, Ubi nos ab Athanasii⁸⁸ regula non discedemus, qui sapientissime docet, omnia hæreticorum verba esse suspecta, eosque semper insidias cogitare ac tendere, nihilque propemodum sine animi perversitate dicere vel facere. Ac vere nostri sectarii dolos hic meditantur, qui ut maxime Virginem gratia plenam asserant, tamen gratiæ ubertatem vel plenitudinem eidem Virgini non ampliorem quam aliis electis deferunt, ipsoque gratiæ nomine ad justitiam illam, ut vocant, imputativam subdole abutuntur. Scribit ergo Brentius⁸⁹: « Ne hæc quidem vocabula, Gratia plena, rejicimus, modo recte juxta analogiam fidei intelligantur. » Quæ autem isthæc analogia, Brenti? « Dicitur, inquit, plena gratia, quod sit a Deo recepta in gratiam, et quod Deus faveat ei. » Sed hanc mirificam et Patribus nostris incognitam fidei analogiam sibi servet Brentius, ac tota schola Lutheri, si velit, porro in deliciis habeat. Nos longe aliter in Ecclesiæ schola de Christiana gratia, et sanctorum justitia sentire ac tradere sumus instituti, sicut sequenti mox capite pluribus disseremus. Non igitur nos fallent novi Antidicomarianitæ, qui verbis quidem gratia plenam Virginem aliquando celebrant, sed si propius inspicias, revera illi gratiam tollunt, eamque omni fere gratia exundante, quæ et hominibus et angelis non contigit, vacuum prope relinquunt.

Postremo quid nisi fraudem et imposturam novatorum redolet, quod quidam ut gratiæ plenitudine obscuret vel eludant, angeli dictum, Gratia plena, cum eo quod postea subsequitur, Invenisti gratiam apud Deum, omnino confundunt? Hæc enim duo

⁸⁴ Circa cap. 1 Luc. ⁸⁵ Concione 4, in festo Annuntiat. ⁸⁶ Concione 2 et 3. ⁸⁷ In cap. 1 Luc. ⁸⁸ Serm. 4, Contra Arianos. ⁸⁹ In postilla circa Evang. de festo Annuntiat.

apud illos vim eandem obtinent, ac tertium etiam illud, *Dominus tecum*, admiscunt, velut hoc quoque ab angelo dictum sit, ad rem eandem magis explicandam atque inculcandam. Docet ita Bucerus, nec dissentit Brentius ⁹⁰, in hunc modum disserens: « Quid sit gratia plena, angelus ipse his verbis quæ in Salutatione sequuntur, explicat. Addit enim, *Dominus tecum*. » Respondemus autem sermonis angelici majestatem repugnare, quominus verba confundamus, in quibus singula quæque suum habent pondus, nec tam leviter æstimanda, fœdeque cum dictis aliis commiscenda sunt. Sic et alibi Franciscus Lambertus ⁹¹, ne parum ineptiat, evangelica verba confundit, cum ita docet: « Sequi Christum, est in eum credere, quod pariter est esse perfectum. » Adjungam et Melanchthonis ⁹² nugas, qui tractans Christi sententiam: *Si quis sermonem meum servabit, mortem non videbit in æternum* (Joan. viii, 52), hoc scholio depravat locum: « Dicit se mitti, ut sit victima pro peccato, et homines reconciliari Deo non per legem Moysi, sed fiducia Messiae, et hac fiducia Deum invocandum esse. » Videt lector, quam multa hic temere confundantur, quæ nihil faciant ad institutum. Quod si commentis horum astipulamur, eo facile delabemur ut partim Gabrielem, partim Virginem reprehendere aggrediamur: illum quidem, velut qui nesciret sua sensa verbis propriis enuntiare, ac propterea unum idemque toties repetat: hanc vero, quæ tam rudis, crassa et indocilis fuerit, sermonem ut angelicum non caperet, eadem de re sæpius admonenda. Quis vero pius dubitet, quæso, tum Gabrielem archangelum suo perfunctum esse munere, ut sapienter et aperte diceret omnia; tum ingeniosissimam ac religiosissimam Virginem, quidquid diceretur, attente percipere, facile intelligere, ac retinere fideliter potuisse? Testantur orthodoxi, quamdam gratiæ plenitudinem, quæ aliis renatis non contigit, inde a primis annis Mariæ cœlitus esse collatam, ut et ipse Lutherus postea citandus agnoscit, quæ post virtutes infusas ad eam dignitatem, ut Filii Dei Mater eligeretur et esset, pervenerit: hinc cum illa et ex illa Dominum mirifice perfecteque fuisse.

Sed et ipse Gabriel velut omnem hallucinandi ansam submovens, suum sermonem ita moderatur, ut inter gratiam et ipsius gratiæ auctorem, inter effectum et causam, discrimen aperte statuatur, velitque observari. Nimirum ad donum gratiæ pertinet illud: Gratia plena; auctorem vero et causam gratiæ quod adjectum est indicat: Dominus tecum. Utrumque porro in verbis illis conjunctum et amplificatum videri potest: Invenisti gratiam apud Deum: de quo præclaro dicto postea fusius. Nam et antequam Gabriel accederet, ut diximus, Mariam gratia

præditam, imo et plenam fuisse non dubitant eruditi, et post Gabrielis accessum cœpit cum illa et in illa esse Dominus, ut et antea et postea nunquam in ullo fuit electorum. Dominus tecum in mente, tecum in ventre, tecum in thalamo, tecum in præsidio, ut dixit Laurentius Justinianus ⁹³. « Habitat in angelis Deus, sed non cum angelis: quia cum illis ejusdem non est essentiæ. Habitat Deus in Virgine, habitat cum illa, cum qua unius naturæ habet identitatem, » ut Petrus Damianus ⁹⁴ meminit, pulchre docens, multis modis Deum rebus creatis, sed identitate, ut vocat, Mariæ duntaxat inesse, quoniam idem sit quod illa, secundum carnis assumptæ naturam, non communi tantum illa cum cæteris hominibus ratione, sed et alia peculiari, carnis videlicet ex ipsa ipsiusque purissimo sanguine assumptione, quæ incomparabilem, ac ipsis etiam angelis admirandam identitatem constituit. Ut enim scholasticæ quidem, sed luculenter Dionysius Richelius ⁹⁵ dixit: « Unio ex amore procedit. Tanto itaque specialius ac eminentius Deus adorandus dilexit et prælegit Mariam, quanto intimius, propinquius ac familiarius se illi univit. Sed huic Virgini Deus se conjunxit, non solum per gratiarum charismata, per illuminationem, per dilectionem, aut adhæSIONem extrinsecam, sed etiam per naturalem et realem quamdam identitatem, quia factus est aliquid ejus eo modo, quo proles est aliquid sui parentis. Etenim aliquid substantiæ Virginis sacræ assumpsit, et hypostatice atque realiter sibi univit, et habitavit in medio ejus. » Proinde inter omnes, ut ita loquar, gratias huic Virgini copiose collatas nulla vel esse, vel fingi major potest, quam quod cum ea, ut cum alia creatura nulla, Dominus esse dignatur, merito ut illi dixerit Gabriel: Dominus tecum. Id quod Petrus Martyr Alexandrinus ⁹⁶ interpretatur, perinde ac si affirmasset: Dominus Verbum tecum, Dominus Verbum in utero tuo caro fiet. Quam Martyris hujus interpretationem tanti fecit ⁹⁷ Cyrillus, ut eam repetere non dubitaret. Nec temere notat ⁹⁸ Bernardus, non solum in, sed etiam cum Maria fuisse et Patrem, cujus Filium concepit, et ipsum Filium, quem carne sua induit, et Spiritum sanctum, de quo concepit in utero sanctificata. Ac rursus idem Bernardus ⁹⁹ notat, gratiam non modo generalem, sed et singularem in Virgine prædicari: generalem enim esse, quam de ipsa Christi velut fontis plenitudine accipiunt universi; singularem vero, quod illa sola præ omnibus plenitudinem gratiæ sit consecuta.

Quanquam nihil impedit, quominus hoc dictum, Dominus tecum, non solum ad secundam, sed etiam ad primam et tertiam in sanctissima Trinitate personam una cum Bernardo referamus. Neque san-

⁹⁰ In exposit. Luc. ⁹¹ In Evang. Lucæ. ⁹² In Evang. Dominicæ Judica. ⁹³ In serm. De Annuntiat. Virginalis. ⁹⁴ Sermon. 1, De Mariæ Nativit. ⁹⁵ Lib. 1, De præconio et dignit. Virgin., art. 24. ⁹⁶ In actione 1 synodi Chalcedonensis. ⁹⁷ In definitione primi anathematisui. ⁹⁸ Hom. 5, De B. Virg. ⁹⁹ Sermon. 5, De Annuntiat. Dominica.

etorum ulli potest ascribi, quod angelus velut de tota Trinitate disserens, soli Mariæ tribuit: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi. Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Spiritus sanctus superveniet in te* (Luc. 1, 35). Hinc Maria thronus pudoris dignissimus, aula regia, cella cœlestis, ac totius Trinitatis triclinium jampridem appellatur. Cur igitur, ut cætera quæ ad horum verborum explicationem pertinent, omittamus, cur, inquam, a verbis evangelicis discedamus, et ea quæ Gabriel discrete distinxit, pro eodem accipiamus, velut imperitiæ illum arguentes, quod affirmet Mariam invenisse gratiam, et eam gratia plenam esse, ac Dominum itidem præsentem habere? Nec enim fas est angelicas, dicam et evangelicas, commiscere voces, præsertim admonente nos Basilio Magno¹, sacras Litteras sic legi oportere, ut quia Spiritum sanctum habent auctorem, in illis etiam litteræ, syllabæ et apices, in quibus magna mysteria contineantur, magna religione ab omnibus observentur. Id quod Brentius² quoque, licet adversarius, hac oratione confirmat: « Memineritis, obsecro, nullam apicem divinæ Scripturæ esse, qui non aliquam utilitatem animo pietatis doctrinam affectanti afferat. Quid enim Spiritus sanctus otiosum, quid supervacaneum nobis obtruderet? Et si iota unum ex lege tanti momenti reputetur, ut donec prætereat cœlum et terra, ipsum non prætereat, quoad omnia facta fuerint: qui fieri posset, ut historiæ sacræ apices, quamvis minuti, non suam haberent estimationem et commoditatem? » Atque hæc satis esse puto ad illorum corruptelas ac fraudes patefaciendas, qui hoc illustri Gabriellis testimonio simul et Mariæ præconio per inscitiam, sive potius per malitiam nequiter abutuntur. Quid autem veteres Theologi tum Latini, tum Græci his de rebus jam olim judicarent, postquam de ipso capite, id est, nomine gratiæ dixerimus, in medium afferre non omitemus.

CAPUT V.

Detectio quorundam errorum circa nomen gratiæ, multosque non solum de Mariæ et renatorum, sed etiam de Christi Domini gratia nunc perverse docere ac scribere.

Non temere scribit Gregorius Nazianzenus³, hæreticos esse syllabarum verborumque captatores: et⁴ Hilarius de illis ipsis queritur, quod callidi et astuti artificio quodam utantur, et inclusam perniciosam corruptelam exquisitorum verborum velamine contegant. Hujusmodi autem verborum captatores, et artificiosi sacrarum vocum corruptores, si antehac unquam, nunc agminatim quidem irrumpunt, et sub specioso verborum prætextu pestilentes errores mirabili astu serunt, tegunt atque defendunt. Exemplo esse possunt lex, Evangelium,

sacrificium, sacerdotium, fides, justitia, traditiones, claves, peccatum et quæ sunt id genus plurima vocabula in divinis quidem Litteris usitata, sed nunc in hunc, nunc in illum sensum, prout cuique sectario commodum videtur, insidiosè et prave detorta. Idem est judicium de gratiæ nomine, valde quidem gratioso, et in sacris Litteris trito, sed sub quo isti novarum opinionum vel parentes, vel educatores alunt admiranda monstra, ac præsertim pulcherrimam de justificatione doctrinam magis magisque corrumpunt, non Mariæ solum, sed et justis et sanctis omnibus, ne illis vera constet gratia, mirabiliter injuriosi. Quod ut paulo evidentius fiat, gratiæ definitionem a novis theologis acceptam in medium afferemus, ac aliquanto pressius hoc loco expendemus, ut hostiles laquei et pestilentes errores rectius intelligantur.

⁵ Joannes Bugenhagius Pomeranus, « Gratia, inquit, favor est, quo nobis bene vult Deus. » Aut sicut ⁶ Heerbrando visum est, « gratuitus favor, acceptatio ac benevolentia Dei, qua peccatores remissis peccatis recipit, adeoque gratuita peccatorum ac justitiæ imputatio gratiæ nomine significatur. De tali enim gratia Paulum disserere, quando de justificatione tractat. » Unde illud etiam Bucer⁷ dictum exstat: « Paulus gratia Dei servari nos prædicat, et passim pro gratuita Dei benevolentia et misericordia nomine χάριτος utitur. » Tum Franciscus Lambertus⁸ nobis exprobrat: « De gratia qualitatem fecerunt, cum tamen nihil aliud sit quam favor Dei. » Suffragantur his quoque Centuriatores⁹, quorum testimonio « Gratia est acceptatio gratuita propter meritum Christi, ejusque integra ac plena imputatio. Atque idem valet, inquiunt, in hoc dicto: Ave gratia plena. » Postremo Lossii¹⁰ vox est: « Gratia favorem significat, non qualitatem seu virtutem, quæ tum in Maria fuerit. » Nos vero priusquam de Mariæ causa respondeamus, aperte testamur, vehementer istos in Paulo interpretando falli ac fallere. Ardentè is quidem ac fortiter, ut nullus alius apostolorum, in suis scriptis gratiam prædicat et inculcat: non favorem quidem solum, et donum quoddam externum Dei, sed internum et qualitatem, ut in scholis vocant, inhærentem, et ab externo illo Dei favore profectam hoc nomine complectens, nihilque istis, qui hominem donis internis gratiæ et charitatis justificari pervicaciter negant, assentitur. Etenim gentium ille in fide et veritate Doctor, gratiam etiam legem vocat, quæ, sicut per Jeremiam promiserat Deus, Spiritu Dei scripta sit in cordibus. Deinde hanc gratiam thesaurum nominat, quem justî, sive justificati in vasis fictilibus circumferunt. Hunc præterea Spiritum inhabitantem esse dicit, in renovatorum nempe mentibus, ac demum hanc Dei nostramque

¹ In præmio de Spiritu sancto. ² Hom. 2, in lib. Samuelis. ³ Orat. in laudem Cypriani. ⁴ In lib. ad Constantinum Augustum. ⁵ In epist. ad Rom., cap. 1. ⁶ In lib. disputationum. ⁷ In 1 cap. epist. ad Roman. ⁸ In cap. 1 Luc. ⁹ Cent. 1, cap. 4. ¹⁰ In lib. annotat. scholastic. circa Evang. in die Annuntiat Mariæ.

justitiam facit: quoniam non nobis innata, sed ab illo ceu fonte, qui nos vere justos facit, propter Christum infunditur atque donatur, ut hoc sublimi Dei munere, quod justificatorum est proprium, eosque Deo dilectos ac vere pulchros efficit, locupletentur.

Præterea idem Apostolus hanc gratiam, et quæ cum illa infunduntur dona, non excludit a justificatione, sicut isti contendunt, sed clare pronuntiat, non modo gratiam sive misericordiam Dei, sed et donum per gratiam in multos, qui ex Christo scilicet renascuntur, abundasse, loquens procul dubio de ipsorum credentium justificatione, quos et alibi, ne in vacuum gratiam Dei recipiant, neve Spiritum sanctum in sacro baptismo acceptum contristant et exstinguant, sapienter hortatur. Tum ejusdem Apostoli dictum exstat: *Lex Spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit me a lege peccati et mortis.* (Rom. vii, 2.) Ubi pro gratia legem a Spiritu sancto in corda credentium scriptam, et ipsos propter Christum vivificantem nominat, gratiam, inquam, adeo efficacem, ut eosdem a lege dominioque peccati, cui antea servierant, ac mortis æternæ liberet. Adjungit deinde finem hujus gratiæ justificantis, ut videlicet justificatio legis non dico imputetur, sed impleatur in credentibus, qui non secundum carnem, sed secundum spiritum ambulant, ut nempe opera fidei et charitatis præstent, atque ita legis faciores efficiantur. Lex enim data est, ut gratia quæreretur: gratia data est, ut lex impleretur. « Lex justitiæ facit auditorem, gratia factorem, » ut præclare dixit Augustinus ¹¹.

Erroris autem hujus, sicut et aliorum plurium, causam vel maximam dedit Lutherus, qui ut Christianam gratiam insigniter labefactaret, habitus et qualitates, ut in scholis vocant, a Deo humanis infundi mentibus pernegavit. Unde inter alia scripsit ¹²: « Gratiam accipio pro favore Dei, sicut debet, non pro qualitate animi, ut nostri recentiores dixerunt: gratia Dei est externum donum, favor Dei, opposita iræ. » Contra vero et æquissime quidem censuit synodus Tridentina ¹³, hoc etiam proposito anathematismo: « Si quis dixerit gratiam qua justificamur, esse tantum favorem Dei, anathema sit. » Ac multa quidem Pauli testimonia præter superiora proferri possunt, quibus ille de gratia sic disserit, ut internum Dei donum et qualitatem inhærentem necessario intelligamus. *Gratia ejus, inquit, in me vacua non fuit.* (I Cor. xv, 10.) *Secundum gratiam quæ data est nobis.* (Rom. xii, 6.) *Propter eminentem gratiam Dei in vobis.* (II Cor. ix, 14.) *Habentes donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes.* (Rom. xii, 6.) *Unicuique nostrum data*

est gratia secundum mensuram donationis Christi. (Ephes. iv, 7.) Neque dissentit Melancthon ¹⁴, ut arbitror, qui nisi gratiam pro interno Spiritus dono et inhærente qualitate sumeret, procul dubio non ita loqueretur: « Verissimum est habitare Deum in sanctis, et in eis efficacem esse, et illas pulcherri-
mas virtutes in Joseph, Daniele et similibus sine ulla dubitatione esse motus divinos, justitiam et sacrificia Deo grata. »

Sed præstat veteres quam novos audire doctores, ut constet planius, talem gratiæ a Paulo traditæ naturam atque qualitatem esse, quæ mentibus renatorum infixæ sit, easque Deo gratiosas, imo et divinæ naturæ consortes efficere possit. Dionysius ¹⁵ ille magnus gratiam hanc vocat deificationem, quæ, cum accesserit similitudo, creaturam Creatori amabilem et dilectam reddit. Eadem gratia ¹⁶ Gregorio Nysseno puritas dicitur, a fonte Christo in nos derivata: vel sicut ¹⁷ Basilii loquitur, Spiritus sancti participatio. ¹⁸ Chrysostomus bonitatem infusam, ¹⁹ Eusebius puritatem occultam, ²⁰ Cyrillus Alexandrinus sanctitatem (quæ nobis insit) a Christo communicatam, Prosper virtutem et Deum ipsum in nobis habitantem, ²¹ Macarius arcana quædam cœlestis pulchritudinis vestimenta nuncupat. Postremo ²² Diadocus auctor et ipse vetus, sed recens editus, de hac gratia pulchre testatur, quod, ex quo tempore baptizamur, illam in ima sede mentis abditam, et in profundo animæ residentem habeamus, quæ suam præsentiam et vim sensu quodam inexplicabili declaret maxime, cum baptizatus ad Dominum sese convertit, eumque toto animo amare incipit: ex hac demum gratia ingens et mirabile gaudium in ipso amante consequi solere. Ac eodem referri potest, quod scripsit Ambrosius ²³: « Fidei gratia hanc habet potestatem, ut devotis sibi divinam infundat medelam, indevotis vero conferat morbum, per quem totus homo intereat. »

Quamquam unus est Augustinus ²⁴ hujus gratiæ ut diligentissimus, ita integerrimus vindex, qui pro multis sufficere possit, ut genuinum Paulinæ doctrinæ sensum de gratia et percipiamus et retineamus. Vocat illam occultam quamdam communicationem et inspirationem gratiæ spiritualis et dilectionis, quam Deus infundat et parvulis. Vocat ²⁵ interioris hominis pulchritudinem, et ²⁶ pignus donumque Spiritus, per quod operamur justitiam, et a prævaricationis damnatione liberamur. Eidem gratiæ tribuit novitatem, et virtutem tantam Spiritus vivificantis, quæ justificatos non solum a lege peccati et mortis liberet, sed etiam intus hominem justificet, ac legem universam donet impleri: con-

¹¹ Lib. de gratia Christi, cap. 19 et lib. ii, Contra adversarios legis et prophetarum, cap. 19. ¹² In respons. contra Lovanenses. ¹³ Sess. 6, can. 11. ¹⁴ In disputat. de discrimine veræ Ecclesiæ et aliorum hominum. ¹⁵ Lib. Eccles. hierar., cap. 1. ¹⁶ Lib. De perfecta hominis forma. ¹⁷ Lib. De Spiritu sancto. ¹⁸ In Psal. cxviii. ¹⁹ In corpore et sanguine Domini. ²⁰ Lib. xi, Thesaur., cap. 5 et 5. ²¹ De libero arbitrio. ²² Lib. De perfectione spirituali. ²³ In cap. ii Epist. prioris ad Timoth. ²⁴ Lib. de peccat. merit. et remiss., cap. 9 et 10. Item lib. iv, contra epist. Pelagianorum, cap. 5. ²⁵ Epist. 85, ad Consentium. ²⁶ Lib. De spiritu et littera, cap. 15.

versos enim a Deo gratia ejus adjuvari, ut carnis vincant concupiscentias, et in accepta justitia tum proficiant, tum perficiantur. Ac digna est Augustino²⁷ sane oratio sequens, e pulcherrima gradatione contexta, nec minus huic commoda loco : « Per legem cognitio peccati : per fidem impetratio gratiæ contra peccatum : per gratiam sanatio animæ abolitione peccati : per animæ sanitatem libertas arbitrii : per liberum arbitrium justitiæ dilectio : per justitiæ dilectionem legis operatio. Ac per hoc sicut lex non evacuatur, sed statuitur per fidem, quia sicut fides impetrat gratiam, qua lex impleatur : ita liberum arbitrium non evacuatur per gratiam, sed statuitur : quia gratia sanat voluntatem, qua justitia libere diligatur. » Tam luculenter Augustinus²⁸ quem pro se audent citare adversarii, eos ipsos verberat, qui gratiam in solo Dei favore ponunt, eamque a charitate et legis implendæ studio secludunt, sola fide contenti. Sed et multis Augustini sententiis, quas ultro prætermittimus, evinci facile potest, quod censeat nos justificari gratia, id est, charitate cordibus nostris per Spiritum sanctum infusa, eamque charitatem concupiscentiæ victricem, et sicut Paulus dixit, legis plenitudinem, adeoque verissimam, plenissimam et perfectissimam hominis justitiam vocat. « Id agit gratia, inquit, ut dilectione impleantur mandata Dei, quæ timore non poterant. (Rom. xiii, 3.) » *Gratia quippe Dei diffunditur charitas in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. (Rom. v, 5.)* Propter quod ipse Dominus dicit : *Non veni legem solvere, sed adimplere. (Matth. v, 17.)* Et idem Apostolus, *Plenitudo legis charitas est. (Rom. xiii, 10.)*

Quis autem non videat, hæc Augustini aliorumque Patrum dicta non solum vero similia, sed et divinis Litteris prorsus consentanea esse, in quibus loquentem Spiritum sanctum audimus? *Omnis gloria filiae Regis ab intus. (Psal. xlv, 14.) In maelevolam animam non introibit sapientia. (Sap. i, 4.)* Cum sit una sapientia, omnia potest, et permanens in se omnia innovat, et per nationes in animas sanctas se transfert, quemadmodum hic locus etiam a Gregorio Nazianzeno²⁹ citatur. Prætereo alias id genus voces plane divinas, ex quibus et illæ sunt : *Ego diligentes me diligo. (Prov. viii, 17.) Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. (Joan. xiv, 23.)* Quod si pulchritudo et gloria renatis Dei filiis inest, si sapientiæ Spiritus in corda pia ingreditur, et illic inhabitat, seque in animas sanctas transfert ; si denique se aut Christum diligentes diligit Deus, non potest gratia non habitus quidam et donum infusum sive supernaturale, multoque amplius esse quam gratuitus Dei favor erga eos qui justificantur, vel qui in ipsa justitia per Christi meritum accepta, coope-

rante fide bonis operibus crescunt, atque magis justificantur. Alioquin si hæc gratia, qua per Christum justificamur, et in Christiana justitia conservamur, vel solo Dei favore, vel sola hominis fide constaret, apostolica Scriptura non traderet : *Qui non diligit, manet in morte. (Joan. iii, 4.) Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema (I Cor. xvi, 22),* etiamsi videlicet omnem fidem habeat, ita ut montes transferat (I Cor. xiii, 2), aliisque præclaris et admirandis Dei donis conspicuus videatur. Unde satis patere arbitror, haudquaquam aspernandum esse, quod Petrus Cluniacensis³⁰, vir suo sæculo perquam eruditus tradidit, angeli dictum : Ave gratia plena, sic interpretatus, ut quoniam Virgo charitate cæteris præstitit, gratia plena celebretur. Sed enim perbelle, nec sine Nominis providentia factum puto, ut adversarii quoniam a Christi corpore se ipsi segregarunt, ac ideo a Christi Spiritu sunt alieni, divinam hanc gratiam, quam per contentionem amiserunt, velut impatientes oppugnent.

Sed neque illud fraude vacat, quod isti gratiam nobis ita describunt, ut eam cum peccatorum remissione misceant atque confundant, totam nempe hominis justitiam in sola criminum venia collocantes. Reclamat autem huic sententiæ, ut cæteros prætermittam, Augustinus³¹ aperte pronuntians : « Neque scientia divinæ legis, neque natura, neque remissio peccatorum est illa gratia, quæ per Jesum Christum Dominum nostrum datur. » (I Cor. vi, 11.) Reclamat et Paulus baptizatos ita compellans : Et hæc quidem aliquando fuistis, variis nempe gravibusque peccatis conspurcati, sed abluti estis. Neque hoc verbo contentus, addit et illud, *Sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri. (Ibid.)* Quare sicut inter Christi mortem et resurrectionem distinguere necesse est, sic peccatorum veniam a gratia renatis inhærente discernere convenit, eodem Apostolo admonente, ut non solum baptismo in mortem cum Christo sepeliatur, sed cum eodem etiam in vitæ novitatem resurgamus. (Rom. vi, 4.) Ac rursus idem Paulus, ne in sola peccatorum remissione acquiescamus, novam creaturam et mentem Spiritu renovatam, nec solum peccato mortuam, sed et justitiæ servam exigit. Atque hoc est, quod Christianam gratiam promittens Deus, per Ezechielem iuculenter expressit : *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et ab universis idolis vestris mundabo vos. (Ezech. xxxvi, 25.)* Habes remissionem peccatorum primam quidem evangelicæ gratiæ partem divina voce prædictam, sed mox pars altera quæ renatos perficit, his verbis annexa est : *Et dabo vobis cor novum, et spiritum novum ponam in medio vestri : et auferam*

²⁷ Lib. De spiritu et littera, cap. 30. ²⁸ Lib. i, Retractat., cap. 33, et lib. De gratia Christi, cap. 30 et 42, et epist. 144 ad Anastasium. ²⁹ In tractat. De fide. ³⁰ Lib. v, epist. 4. ³¹ Lib. De gratia et lib. arbit., cap. 14.

cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. (Ibid. 26.) Id quod magis etiam explicans, et ad legem implendam accommodans; factores enim legis justificabuntur; hoc adjicit: *Et Spiritum meum ponam in medio vestri: et faciam ut in præceptis meis ambuletis, et judicia mea custodiat et opere- mini.* (Ibid. 27.) Recte igitur Augustinus³² utrumque tribuit gratiæ, peccata donare et Spiritum charitatis infundere, quo et non sit molesta, et sit etiam jucunda justitia. Factum enim est homini facile in Novo Testamento, ut idem affirmat, quod in Veteri³³ difficile fuit, habenti fidem, quæ per dilectionem operatur.

Vim ergo Scripturis inferunt novatores, qui ad solam peccatorum veniam ea quæ de justorum et in Christiana justitia proficientium gratia legimus, contrahunt, quique cum Bernardo³⁴ non distinguunt inter gratiam, qua impii primum convertuntur, et qua justii sive justificati porro adjuvantur, et qua demum probati remunerantur. Neque sane Christi gratia usquam apparet illustrius, præterquam in his, qui postquam sordidam illam ab Adam acceptam vestem cum veste nuptiali per Christum donata commutarunt, præclaris illis titulis ornantur, ut in Scriptura vocentur, recti et mundi corde, justii ante Deum, immaculati, sinceri, fructu justitiæ repleti, ac demum in omnibus Dei mandatis et justificationibus ambulantes. Ubi multis pugnare non attinet, quando certam et constantem Ecclesiæ doctrinam, quæ in Tridentina synodo³⁵ confirmata est, ad manum habemus, nimirum justificationem non esse solam peccatorum remissionem, sed et sanctificationem et renovationem interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ: per hanc vero fieri, ut non modo reputemur, sed vere justii nominemur et simus: neque solum remissionem peccatorum, sed cum illa quoque fidem, spem, charitatem, ut dona simul infusa, et justitiam inhærentem accipi. Unde perpetui etiam anathematis pœna illis decreta est, qui asserunt homines justificari vel sola imputatione justitiæ Christi, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia et charitate cordibus infusa et inhærente. Sed et³⁶ Cœlestinus Papa, qui Augustini ætate celebris, ab eoque laudatus fuit, eam³⁷ concilii Milevitani partem comprobabat, qua diserte damnatur, quicunque dixerit gratiam Dei, qua per Christum justificamur, ad solam remissionem peccatorum valere atque prodess.

Verumenimvero Centuriatores ut errorem ex errore ferant, quemadmodum in gratia definienda peccant, ita pejus etiam definitionem suam ad Mariam applicant. Etenim hanc non aliter plenam gratia dici censent, nisi ob acceptam veniam peccatorum, quæ illi propter Christi meritum non sint imputata. Nullum quippe alium gratiæ divinæ

usum, nisi in peccatorum remissione norunt constituere, et quoties de gratia sermo est, ad justitiam illam imputativam inscite relabuntur. Deinde Augustino³⁸ sapientiores videri volunt, qui sacrosanctam hanc Virginem, cum de peccatis agitur, una cum Filio ejus Christo Jesu Domino nostro, ut in primo libro diximus, semper excipiendam esse judicavit. Ex eodem fonte manat illorum hallucinatio, qui ut receptam Ecclesiæ lectionem suppriment, et veritatis quoque lucem defugiant, ad novas illas translationes confugiunt, pro gratia plena gratiam consecuta, vel in gratiam a Deo recepta legentes, ut jam ante meminimus. Sed bene habet, quod ex adversariis quidam ad veritatem propius accedunt, et inter hos Wolfgangus Musculus³⁹ modeste quidem, sed juste et docte sociorum castigat errorem, cum præsentem Mariæ causam hac oratione defendit: « Non semper gratia peccatorum remissionem significat: peccatorum verò remissio semper gratia vocari potest. Beata Virgo dum ab angelo salutaretur, vocabatur *καθαρισμένη*: ubi non statim exponendum quod propter peccatorum condonationem sit dicta gratiosa. » Et recte quidem hoc loco Musculus, Græcæ linguæ non imperitus, suos perstringit collegas, præceptoris Lutheri, ut puto, sententiam sequens. Is enim aperte confirmat, quidquid alibi garriat, et ex ipsis angeli verbis probat, ut postea monstrabimus, Mariam plenam gratia, etiam in matris utero conceptam, simulque ab originali peccato præservatam exstitisse. Et tamen Lutheri discipulis libet non solum in ipsa versione, sed etiam interpretatione Lucæ, de remissione peccatorum hic somnare, hoc est, pro aut carbonibus, uti dicunt, vendere, tantum ut tetram peccati vel labem, vel suspicionem inurant purissimæ Virgini, quam ut gratia plenam, sic et innocentiae laude incomparabilem vere et dici et censeri non sistent. Tam acerbo, tam iniquo isti odio Matrem Domini insectantur.

Accedit et alius haudquaquam prætereundus error Centuriatorum, qui, ut dictum est, totius obedientiæ et impletionis legis justitiæque per Christi sanguinem parti imputationem gratuitam, uno gratiæ nomine comprehendunt, eosque coram Deo æqualiter justos faciunt, qui Christi justitiam fide apprehendunt. Hoc ut evincant, Scripturæ loca conglomerant, eaque non minus ridicule quam falso explicant, in hunc modum pronuntiantes: « Pro æquipollentibus utuntur justificare, remittere peccata, salvare, accipere gratiam, vitam habere: item justitia, remissio peccatorum, solus, gratia, beatitudo. » Neque dissentit Wigandus⁴⁰, qui gratiam, charitatem, misericordiam synonyma esse contendit, quantumvis significatione diversa sint, et aliter atque aliter Deo tribuantur. Pari confidentia, ne dicam impudentia, divinas illas virtutes,

³² Lib. 1, ad Simplicianum, q. 2. ³³ Lib. super Exo., q. 166. ³⁴ Serm. 5, De Assumpt. Virginis. ³⁵ Sess. 6, can. 7. ³⁶ In epist. ad Venerium Marinum etc. ³⁷ Canon. 5. ³⁸ Lib. De natura et gratia, cap. 36. ³⁹ In 1 cap. Epist. prioris ad Corinth. ⁴⁰ In parte altera Corp. doctrinæ Christi.

fidem, spem et charitatem, quas Paulus non semel aperte distinxit, pro arbitratu suo confundunt : sicut et æquivalentes formulas in verbis illis constituunt, quibus jubemur Dei verbum audire et facere, in Christo esse et manere : hæc enim tantumdem valere, perinde ac si dicas credere. Quis vero pius non stomachetur et horreat, cum videt ac audit tam multa et præclara Scripturæ verba contra sensum et consensum doctorum, adeoque contra mentem expressam Spiritus sancti tam fœde commisceri, et in sensum non dicam alienum, sed hæreticum perverse converti, ut hinc demum isti apostolicæ doctrinæ perfidi corruptores suum dogma, vel potius idolum exstruant ? Tale idolum dixerim, Imputatio sanguinis seu obedientiæ Christi, ut isti loquuntur, est legis integræ satisfactio. Et quod istorum coryphæus Lutherus evomit : « In Christo omnia paria sunt, et gratiam is plene concedit, et unicuique perfectam salutem apportat, ut certum sit eum omnia habere, qui Christum habet, In fide omnia opera fiunt paria, et unum alteri simile est. Omnes justorum commendationes, quæ in Scripturis nempe proponuntur, eodem modo intelligendæ sunt. »

Hæc nova et portentosa istorum theologia est, plena vel idolis vel paradoxis, eo contendens maxime, ut omnem in Ecclesia ordinem, omnem justorum dignitatem, omnes meritum gradus aut abrogent, aut labefactent, utque sub Christianæ simplicitatis prætextu, novum nobis Jovinianismum obtrudant, ne quid inter cælibes et conjuges, inter jejunantes et edentes, inter sacrum et profanum interesse videatur. In hos autem scopulos non impingerent, nisi absque clavo in vasto Scripturæ pelago navigarent, et tanquam sirenum cantu fascinati, circa inanes speculationes hærent de gratuito illo Dei favore, de servo hominis arbitrio, de imputatitia justitia, de sola fide justificante. Nos Augustinum ducem sequimur, et cum illo ingenue profitermur : « ⁴¹ Ex operibus bonis quæ fiunt per gratiam Dei, justificati sunt homines, justificantur et justificabuntur. » Deinde cum eo ipso ⁴² testamur gratiam « in quibusdam plenior et evidentior infundi : in aliis tantam esse fidei gratiam, quanta ad obtinendum regnum cælorum non sufficiat. » Rursus sicut ab eodem edocti sumus, intrepide pronuntiamus ⁴³ : « Charitas sive gratia inchoata, inchoata justitia est : charitas profecta, profecta justitia est : charitas magna, magna justitia est : charitas perfecta, perfecta justitia est, quæ tunc maxima est in hac vita, quando pro illa ipsa contemnitur vita. » Nam pro eodem Augustinus ⁴⁴ gratiam qua justificamur, et charitatem quæ cordibus nostris infusa, Dei dilectores facit, accipere solet. Meras ergo nugas Culmannus ⁴⁵ profert, cum in hunc modum scribit : « Quilibet Christianus est

plenus gratia, et Deus plene favet nobis, quando nos habet pro filiis suis, nec reputat nobis peccata nostra. » Atque hoc ille, ubi de Maria plena gratia concionatur effutit : sed qui profecto aut ignorat, quid sit plenum esse gratia, aut contra propriam Scripturæ phrasim loquitur, quæ non nisi paucis et valde selectis hoc tribuit elogium, idque non tam ob peccatorum veniam, quam propter eximia dona gratiæ justificantis accepta, et oh alia peculiaria munera, quæ divina bonitas non ita multis electis et jam ante justificatis liberaliter elargitur. Tales vero præter apostolos virtute indutos ex alto, Stephanus, Paulus et Barnabas a Luca commendantur.

Ex quibus haud difficulter apparet, Mariam sic ab adversariis gratia plenam intelligi, nihil ut illi magis quam Magdalenæ, quam Samaritanæ, Cananæ vel alteri bonæ femina largiantur, cum earum unam hoc favore dignatur Deus, ut illam propter Christi meritum in gratiam recipiat, illique peccata commissa non imputet. Quid vero de piis et laudatis in Evangelio feminis dico, quibus credentibus peccata citra controversiam remisit Deus, quas et ex impiis justas effecit ? Certe horum si cæco judicio stare velimus, Deiparæ conditionem nihilo fere potiorē quam latronis faciemus, qui cum ad latus Christi dextrum in cruce penderet, et optatam suorum scelerum condonationem impetraret, de acceptæ gratiæ plenitudine potuit scilicet gloriari. Quo autem jure, quave ratione licebit unquam, per Christum, obsecro, ut quod Mariæ concessum, et ab angelo confirmatum est privilegium, id ad omnes et quoslibet pœnitentes, aut etiam se propter Christum in gratiam recipi credentes detorqueatur ? Ergone sectarios, et in his Anabaptistas sine justitia inhærente justos, sine interiore sanctimonia sanctos, quin et divina gratia plenos homines existimabimus, quandoquidem secum ipsi statuunt certoque confidunt, Mediatoris Christi justitiam, meritum, satisfactionem et obedientiam, qua pro nobis legem implevit, sibi per fidem imputari, adeoque tam cumulate donari, perinde ac si perfecta obedientia legi satisfecissent, et absolutam Christi justitiam coram Deo præstitissent ? Somnia sunt isthæc, imo pudenda et damnanda sunt phantasmata sectariorum, qui tametsi gratia justificante donisque divinarum virtutum careant, utpote non minus a Christo capite quam ejus corpore separati, tamen de fidei justitia et salutis, ut vocant, certitudine tam superbe, quam frivole gloriantur. O stultos vere homines, qui secundum Christi Spiritum non sapient, non renovantur, non ambulant, vivæ tum fidei, tum charitatis expertes, et tamen sibi persuadere audent, se minimo negotio, et quasi dormientes, ad maximam illam apostolorum Petri et Pauli justitiam

⁴¹ Lib. in, Hypognost. ⁴² Lib. 1, ad Simplicianum, q. 2. ⁴³ Lib. De natura et gratia, cap. 70.

⁴⁴ Lib. De gratia Christi, cap. 30, et lib. De Spiritu et littera, cap. 52. ⁴⁵ Concio 4, De Annuntiatio. Virg.

pervenire: imo etiam eandem gratiæ plenitudinem, quæ in purissima et perfectissima Dei Matre ubertim inerat, et aliis non est communicata, subito sibi contingere, quandoquidem Dei verbo credunt, sibi que persuasum tenent, quod integra legis obedientia in Christum credentibus imputetur. De qua imputatitia Christi justitia per fidem apprehendenda, sicut isti plenis buccis crepant, multi multa scripserunt, et nos etiam de Joanne Baptista disputantes meminimus, plura ut subjicere non sit operæ pretium. Hæc autem nobis repetuntur, partim ut obscurum non maneat, cur libeat adversariis novas divinæ Scripturæ interpretationes comminisci, sub quarum involucribus et succis suum de justificatione virus occultent, et receptas in scholis distinctiones de operante et cooperante gratia, deque gratum faciente et gratis data subterfugiant: partim ut quam viliter et abjecte de Matre Domini sentiant, rectius ab omnibus animadvertatur. Sic enim gratiæ nomine abutuntur, ut nullam in Virgine gratiam excellentem, plenam et perfectam nobis reliquam faciant, sed Mariam duntaxat velut puellam nescio quam, et quando in gratiam a Deo receptam, illique reconciliatam imperito vulgo contemplandam proponant. Egregium sane artificium talibus dignum præconibus, qui Mariam nisi peccatis defædatam intueri ac prædicare non possunt, quique ut illam contractis, quas fingunt, maculis liberent, ad gratuitum illum favorem et imputatitiam justitiam more suo confugiunt, adeoque Mariæ confugiendum esse putant. O doctores ingeniosos! qui in his angeli verbis, Ave, gratia plena, tam acute philosophantur.

Verumenimvero cur miremur novatores Virgini derogare, eique gratiæ plenitudinem demere, quando summo etiam Regi Christo sunt adeo vehementer infesti, ut præclarum epitheton, quo plenus dicitur gratia, mirabiliter obscurare et contaminare non erubescant? Valde illustris et pueris notus apud Joannem est locus, qui Christum, aut potius Verbum plenum esse gratia et veritate summa cum nostra consolatione asseverat. Insurgit autem ⁴⁶ Cruciger et vociferatur, hic gratiam pro favore Dei dici, et Christum esse plenum gratia, quia sit Patri vere dilectus, ut et propter ipsum diligantur electi. Bucerus in hunc modum ⁴⁷: « Quod Christum Evangelista prædicat plenum gratia, eo significatur ipsum per omnia divinum adeo apparuisse, ut et Dei erga eum favor egregie declararetur, et bonorum favore judicaretur simul dignissimus. » Nec dissentit ⁴⁸ Hieronymus Wellerus, suffragantur et ⁴⁹ Centuriatores, quorum iudicio gratia hic pro Dei favore nominatur, sicut et in locis adjunctis: Plenum gratia et veritate. Gratia et veritas per Jesum Christum facta est. *De plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro*

gratia. (Joan. 1, 16.) Quod postremum ita Brennius ⁵⁰ interpretatur: « Accepimus favorem Dei pro favore Christi, hoc est, Deus idcirco favet nobis, quia favet Christo Filio suo. » Unde colligit argumentum ut probet, non posse quemquam suis operibus, sed alieno tantum Christi beneficio servari, veramque salutem consequi. Postremo Filius Dei Lossio ⁵¹ plenus gratia, « id est favore Patris, dicitur, quia ipse Patri placet præ omnibus: omnes autem ex Christi plenitudine accipere gratiam pro gratia, hoc est, favorem Dei erga nos propter favorem Patris, quo Filium complectitur. Alioquin totum genus humanum esse sub peccato et reum iræ Dei, plenum tenebris et mendacio. » Quare sic istis gratia plenus est Christus, quoniam pleno favore Pater illum complectitur, eumque inprimis acceptum habet atque charum.

Quod si verum et germanum propositi loci sensum requirimus, longe quidem sublimius quam isti putant, cœlestis aquila volat, eoque contendit maxime, ut Christi Dei simul et hominis majestatem commendet ac illustret. Illum igitur quatenus est Deus, Verbum, vitam et lucem esse dixerat, et deinde Christum hominem factum, a cæteris electis eo ipso distinguit, quod plenus gratiæ et veritatis existat. Ac ne putemus illum, sicut plerosque alios, Deo et hominibus duntaxat gratiosum esse censendum, evidenter seipsum explicavit, quod de illa scilicet gratiæ et Spiritus plenitudine loquatur, quam illi Deus non ad mensuram ut reliquis, dedit, et de ejus plenitudine redundante nos omnes accepimus, et quidem gratiam pro gratia, id est, pro his meritis quæ contulit gratia, ut ⁵² Augustinus, vel pro imperfecta legis gratia perfectam Evangelii gratiam, sicut ⁵³ Chrysostomus interpretatur. His addit demum idem Evangelista: *Lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum facta est.* (Joan. 1, 17.) Sic ergo Christus Joanni gratia plenus dicitur, ut omnem eminentis perfectæque gratiæ, quæ porro in credentes defluit, influxum et principatum huic uni, ceu fonti et capiti, ascribendum esse cognoscamus. Qui sensus aliis etiam Scripturæ locis consonat, quibus liquido asseritur, quod Christum, ut nomen ipsum indicat, unxerit Deus præ participibus suis, ita ut super alium nullum, sicut super illum unum requieverit Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ et intellectus, quem admodum fusiis Isaias de hac gratiæ in Christo plenitudine commemoravit.

Unde Paulus etiam de Christo loquitur, et sæpe quidem illum Ecclesiæ caput esse, totumque corpus mysticum ex illo capite pendere, foveri, regi atque gubernari. Unicuique nostrum, inquit, data est gratia secundum mensuram donationis Christi (I Cor. xii, 7): et addit, quod ascendens idem in altum dederit hominibus dona, ut impleret omnia

⁴⁶ In cap. 1 Joan. ⁴⁷ In cap. 1 Joan. ⁴⁸ In natalem Christi. ⁴⁹ Cent. 1, lib. 1, cap. 4, pag. 96. ⁵⁰ Hom. 12, in Joan. ⁵¹ In Annotat. scholast. circa Evang. in Natali Domini. ⁵² Lib. De correptione et gratia, cap. 15, et lib. De gratia et libero arb., cap. 8 et 9. ⁵³ In Evang. Joan.

(*Ephes.* i, 21, 25), Christum nempe gratia plenum ostendens. Eodem modo Patres Christum etiam secundum naturam humanam gratia plenum agnoscunt, multisque sententiis comprobant, præsertim ⁵⁴ Origenes, ⁵⁵ Basiliius, ⁵⁶ Cyrillus, ⁵⁷ Gregorius, sed quorum verba hoc loco repetere supersedemus. Hinc et theologi quidam fontanam, ut loquuntur, gratiam atque iustitiam in Christo locant, quam postea scholastici in gratiam habitua-lem, unionis et capitis, docendi gratia distinxerunt, solique Christo ut pleno gratia, competere demonstrarunt. Quæ doctrina ut singularem Christi præstantiam et dignitatem astruit, ita longe magis et efficacius credentes consolatur, quam cum audiunt, Christum ob solum Patris favorem, vel quod Deo et hominibus fuerit gratus atque dilectus, plenum gratia nuncupari. Hæc enim interpretatio, præterquam quod Joannis sublimitati minus convenit, ad alios etiam eximie justos homines potest extendi, cum de Moyse scriptum legamus : *Dilectus Deo et hominibus, cujus memoria in benedictione est.* (*Eccli.* xlv, 1.) Sed enim qui renatos gratia inhærente et charitate infusa spoliant, huc demum videntur progredi, ut gratiæ inhabitantis plenitudinem vix etiam capiti Christo permittant, ac eo ipso non modo Matris gloriam, sed et insignem Filii majestatem magis ac magis obseurent extenuentque.

CAPUT VI.

Quomodo veteres theologi, et ex adversariis nonnulli, plenitudinem gratiæ Virgini Matri vere collatam confirmant ac prædicant.

Hactenus quidem satis ostensum putamus, eos magnopere hallucinari, qui evangelicum titulum Virgini Matri de cælo allatum, totque sæculis tritum, quo gratia plena ubique gentium celebratur, haud obscure invident, ac palam derogare conantur. Ex quibus nonnulli eo impudentiæ progrediuntur, sicuti monstravimus, ut seipso ac suos, prohi nefas ! in gratiæ cumulo Virgini sacrosanctæ tantum non exæquare contendant. Fingunt enim se a Deo receptos in gratiam, et per Christi fidem acceptos atque reconciliatos, qui ideo non secus quam Dei Mater, pleni gratia possint nominari atque censi. O miros et miseros vanæ gratiæ jactatores : divina vero et Christiana gratia non plenos, sed vacuos, et a nullo bono angelo prædicandos, quos nobis quintum hoc evangelium procreavit. Nunc promissas Patrum sententias in medium producemus, qui tum vite sanctimonia, tum nominis celebritate, tum doctrinæ præstantia, ac omnis gratiæ splendore commendati, recentiores quidem theologos, ut nihil dicam aliud, longo post se intervallo relinquunt.

Ordinem autem ab Hieronymo tum Latine tum Græcæ linguæ peritissimo, qui, gratia plena, nobiscum constanter legit, eamque suo jam tempore usitatam in Ecclesia lectionem nullo in loco mutavit, hoc ipso indicans, quid aliis faciendum esse putaret. Ac velut rationem retinendæ lectionis hujus redderet ⁵⁸ : « Sancta Maria, inquit, quia conceperat eum, *in quo omnis plenitudo divinitatis habitat corporaliter* (*Coloss.* ii, 9), plena gratia salutatur. » Unde alibi Mariam flumini confert pleno alveo fluenti, et Spiritus sancti gratia redundantanti. Tum a Sophronio ⁵⁹ Hieronymi familiari scriptum legimus : « Dei Genitrix electa et præelecta jure ab angelo salutatur et prædicatur gratia plena : vere plena, per quam largo sancti Spiritus imbre superfusa est omnis creatura. » Nec multo post ⁶⁰ : « Etsi in sanctis Patribus et prophetis gratia fuisse creditur, non tamen eatenus plena. In Mariam vero totius gratiæ, quæ in Christo est, plenitudo venit. » Ejusdem illa vox est : Maria cunctis tanto venerabilior, quanto gratiosior : et quanto virtute Altissimi extollitur ad sublimia, tanto clarior resultat in gloria. Plena siquidem gratia, plena Deo, plena virtutibus non potest non possidere plene gloriam claritatis æternæ, quam plenissime accepit ut Mater fieret Salvatoris. » Et quoniam plena virtutum gratia fuit, recte illam agro pleno, ut Isaac locutus est, et divinitus benedicto conferri monet. Quid autem illo luculentius, quod post Sophronium etiam Chrysologus ⁶¹ repetivit : « Bene plena, quia cæteris per partes præstatur : Mariæ vero simul se tota infudit plenitudo gratiæ ? Hoc quippe est quod David canit : *Descendit sicut pluvia in vellus.* » (*Psal.* lxxi, 61.)

Neque dissentit Ambrosius ⁶², ut ex verbis ejus jam ante citatis, sed nunc repetendis potest adverti : « Bene plena gratia dicitur, quæ sola gratiam, quam nulla alia meruerat, consecuta est, ut gratiæ repleatur auctore. » Quod si discipulus magistro, Augustinus Ambrosio jungendus est, unum profecto idemque ambo senserunt. In Enchiridio Augustiniano hæc exstat oratio ⁶³ : « Sic et ejus Matrem angelus salutavit, quando ei futurum annuntiavit hunc partum, Ave, inquit, gratia plena. » Et paulo post : « Invenisti, ait, gratiam apud Deum. Et hæc quidem gratia plena, et invenisse gratiam apud Deum dicitur, ut Domini sui, imo Domini omnium Mater esset. » Tum alibi ab eodem Augustino scribitur : ⁶⁴ « Cum dixit angelus : Ave, gratia plena, ostendit ex integro iram exclusam primæ sententiæ, et plenam benedictionis gratiam restitutam. » Ac rursus : ⁶⁵ « Gratia refertur pro culpa : plena dicitur non vacua. Impleta est gratia, et evacuata est culpa. Hoc modo ipsa

⁵⁴ Hom. 2. in diversos. ⁵⁵ Hom. De pœnitentia. ⁵⁶ Lib. i, cap. 15 et 17, in Joan. ⁵⁷ Lib. xiii, Moralium, cap. 33. ⁵⁸ In Epist. ad Principium virginem. ⁵⁹ Sermon. De Assump. Virg. ⁶⁰ Ibidem. ⁶¹ Sermon. 142. ⁶² In cap. i Luc. ⁶³ Ad Laurent., cap. 56. ⁶⁴ Sermon. 2, in Natali Domini. ⁶⁵ Sermon. 17, in Natali Domini.

venerabilis Virgo nostra in suo cantico plausit. *Esurientes implevit bonis.* » Ac Ambrosio quidem consonat Beda ⁶⁶, cum luculenter inquit : « Bene gratia plena vocatur, quæ nimirum gratiam, quam nulla alia meruerat, assequitur, ut ipsum videlicet gratiæ concipiat et generet auctorem. »

Cum his pulchre congruunt, quæ apud Eusebium Emissenum, aut si quis alius Eusebius ⁶⁷ librum illum edidit, in hunc modum traduntur : « Quis unquam tantam gratiam habuit, quantam Virgo Maria? Aliis enim ad mensuram dantur : hæc autem gratia plena dicitur. Considera modo, quantæ ante eam, quantæ post eam mulieres et virginæ fuerunt. Hæc tamen sola Mater Domini fieri meruit. Magna enim et ineffabilis gratia est, ut una ex tantis millibus eligatur, quæ cum gratia plena sit, priusquam concipiat, post conceptionem quanta Dei abundavit gratia, quis cogitare possit? »

Unde non perperam sentiunt, qui de Maria dictum accipiunt, quod in Canticis loquitur Spiritus sanctus : *Meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis.* (Cant. i, 1, 2.) Nota est enim Scripturæ phrasis, quæ per unguenta sæpe præclara charismata, ipsamque donorum auctorem Spiritum sanctum accipit, Ambrosio teste ⁶⁸. Illis unguentis perfusa Virgo, non potuit non plena esse gratia, ut hinc ejus odore tota Ecclesiæ domus mirifice fragret, sic uncta nimirum ab hospite suo, quem domi suæ novem mensibus occuluit, ut gratiarum omnium particeps foret, sicut Rupertus quoque notavit ⁶⁹. Addit et illud : « Tota omnino munda materia, de qua sancta Dei sapientia domum æternam sibi ædificaret. » Ac alio in loco, ut datam Mariæ plenitudinem gratiæ clarius demonstret, hunc sermonem inducit ⁷⁰ : « Accepit Maria divisionem gratiarum, ita ut operationem virtutum omnimodam, maximeque fidem et prophetiam, sive omnem haberet propheticam gratiam. Et hæc est, inquit, gratia plena. » Illis affine est quod idem alibi docet ⁷¹ : « Nec inter angelos, nec inter homines similem vel primam habet Maria, vel sequentem habitura est : vere columba, quia gratia plena : vere electa, quæ non solum salva existeret, verum etiam salutem pareret. » Vocat igitur eandem virtutum operatricem, ac totius sanctæ religionis magistram, qualem nunquam oculus vidit, et qualis ab initio quando Eva facta est, non fuit, nec est, nec erit in cogitationibus suis, in verbis suis, in factis suis, in omni odore suavitatis, in omni flore et fructu honestatis. » Tot ille modis gratiæ magnitudinem, imo plenitudinem Virgini defert, et summa quæque dona in hoc electo vase jubet suspicere ac revereri. Quid porro Petrus Damianus ⁷²? « O novum, inquit, et inauditum Angelicæ Salutationis obsequium. Plenam appellat

gratia, quia ipse in eam descendeat, per quem omni mundo collata est gratia. » Et rursus : « Quid sanctitatis, quid justitiæ, quid religionis, quid perfectionis singulari huic Virgini deesse potuit, quæ totius divinæ gratiæ charismate plena fuit? Sic namque ab angelo, dum salutaretur, audivit : Ave, gratia plena, Dominus tecum. Quid rogo vitii in ejus mente vel corpore vindicare sibi potuit locum, quæ ad instar cœli, plenitudinē totius divinitatis meruit esse sacrarium? In Christo enim, sicut per Paulum dicitur, *habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* (Coloss. ii, 9.) Nec mirum, si cunctorum merita transcendat mortalium, quæ et ipsam superexcedit celsitudinem angelorum. » Luculenta sunt hæc sane ac sortia, quibus divinæ gratiæ plenitudo, abundantia, perfectio hie Mariæ tribui liquido significatur.

Nihil vero sit operosum, ex Bernardo ⁷³ multa coacervare, quæ hanc ipsam gratiæ Marianæ plenitudinem astruant, cum in hoc quidem campo sæpe ille versetur. Sed ut paucos duntaxat ex illius horto flosculos decerpamus, « Invenit gratiam plena jam gratia, inquit, ut charitate fervida, virginitate integra, humilitate devota, fieret nihilominus sine viri cognitione gravida, sine muliebri dolore puerpera. » Tum alibi rursus ⁷⁴ : « Legimus in Actis apostolorum et Stephanum plenum gratia, et apostolos fuisse repletos Spiritu sancto (Act. vi et ii), sed longe dissimiliter a Maria. Alioquin nec in illo habitavit plenitudo divinitatis corporaliter, quemadmodum in Maria : nec illi conceperunt de Spiritu sancto, quomodo Maria. Quid mirum, si gratia plena erat, cum qua Dominus erat? » Ac iterum idem ⁷⁵ : « Est sagitta electa amor Christi, quæ Mariæ animam non solum confixit, sed etiam pertransiit, ut nullam in pectore virginali particulam vacuum relinqueret, sed tota virtute, toto corde, tota anima diligeret, et esset gratia plena. » Neque solum Bernardus, sed etiam æqualis ejus Petrus Cluniacensis ⁷⁶, ut antea meminimus, plenam et redundantem in Maria gratiam nominat charitatem, omnium nempe divinatorum charismatum parentem ac principem. Quis enim illud primum et maximum mandatum sic unquam implevit, quis sic unquam implere poterit, sicut Emmanuelis nostra puerpera, in qua divinus amor adeo convaluit, ipsamque in omni bono tantopere solidavit, ut spiritualis qualiscunque defectus in eam omnino incidere non posset, quandoquidem non solum in omni gratia consummata, verum etiam in omni bono et dono quod acceperat, confirmata sit, sicut Richardus Victorinus ⁷⁷ affirmat. Cum igitur in matris utero esset sanctificata, et ante Verbi in carnationem gratia plena, in ipsa quidem incarnatione, auctor illi gratiæ plenitudo contigit, sicut verbi,

⁶⁶ In cap. i Luc. ⁶⁷ In Evang. Lucæ, *Missus est Gabriel.* ⁶⁸ Lib. i, De Spiritu sancto, cap. 8. ⁶⁹ In lib. i Cant. ⁷⁰ Lib. i, De gloria et honore Filii hominis. ⁷¹ Lib. vi, in Cantica. ⁷² Sermon. 5, De Nativ. Mariæ. ⁷³ Sermon. De Nativ. Mariæ. ⁷⁴ Hom. 5, De B. Virgine. ⁷⁵ Hom. 29, super Cant. ⁷⁶ Lib. i, epist. 5. ⁷⁷ Lib. ii, De Emmanuele, cap. 29 et 50.

illis angelus indicavit : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi.* In hac gratia porro magis magisque profecit, ut semper amore divino flagraret, gratiæque vigorem perpetuum conservaret, quam neque per culpam neque per negligentiam minueret vel obfuscaret, ut pluribus explicat Dionysius Carthusiensis ⁷⁸.

Etsi vero tam morosi sint sectarii, ut ad scholarum doctorum mentionem nauseant, tamen hi non minus prudenter quam constanter docent, nuntiata ab angelo gratiæ plenitudinem nulli sanctorum magis quam Virgini convenire. Proinde Thomas Aquinas ⁷⁹, qui scholasticorum doctorum facile princeps est, ac veteres quidem summa fide sectatur, dicere non dubitat : « Beata Virgo Maria tantam gratiæ obtinuit plenitudinem, ut esset propinquissima auctori gratiæ, ita quod eum qui est plenus omni gratia, in se reciperet, et eum pariendo, quodammodo gratiam ad omnes derivaret. » Ac subiungit ⁸⁰ non esse dubitandum, quin eadem Virgo donum sapientiæ et gratiam virtutum, sicut et prophetiæ, acceperit excellenter, licet horum donorum usum non habuerit, nisi quantum personæ et sexus ratio pateretur. Ac Virginem quidem sanctis aliis, sicut et angelis, gratiæ plenitudine vel triplici de causa præstitisse testatur : primum quidem, quod animam omni gratiæ copia refertam haberet, tum ad omne peccati fermentum evitandum, a quo illa quidem fuerit immunis, tota pulchra et sine macula : tum ad omnia virtutum genera exercitanda, in quibus illa velut vivum et absolutum exemplar se omnibus præbuerit atque præluxerit. Deinde quandoquidem plenitudo gratiæ in anima ejus ad corpus sive carnem, sicut in nullo alio, redundavit : adfuisse quippe illi Spiritum sanctum, cujus amor non modo sanctificationis gratiam in pectus Virginis infuderit, sed etiam in eo singulariter arserit, nec solum in ejus corde, sed etiam carne mirabilia fecerit, illudque potissimum, ut ex illa Deus et homo procrearetur. Postremo illam non sibi tantum, sed ad communem etiam totius humanæ gentis salutem præ cæteris omnibus et sanctis et angelis, qui neque a Deo sic illuminantur, neque mundum adeo illuminare possunt, abundante gratia cumulata esse. Accedit et maxima quæ illi cum Deo est familiaritas, quæ ne angelis quidem obtingit, illamque totius Trinitatis nobile triclinium et omnium creaturarum quasi dominam fecerit. Hæc enim summa ejus doctrinæ est, quam idem Thomas erudite proponit, ac variis in locis de Mariæ gratia enucleat diligenter.

Sed et Thomæ præceptor Albertus inter philosophos et theologos sui temporis vere magnus, idemque Suevus Lauvingæ natus et episcopus Ratisponensis ⁸¹, nullam omnino creaturam censet existere, quæ ampliorem gratiæ plenitudinem,

perinde ac Virgo Deipara, suscipere possit, jure ut in ejus persona decantet Ecclesia : *Ego Mater pulchræ dilectionis et timoris et agnitionis et sanctæ spei : in me gratia omnis vitæ et virtutis.* (Eccli. xxiv, 24, 25.) Mariam igitur vas veluti plenum, in quo nihil sit vacuum, quodque plus liquoris recipere nequeat, posse censi : solum Christum interim plenum gratiæ et veritatis persistere, quod hic solus homo citra mensuram per gratiam habeat, quæ per naturam sibi vindicat Deus, quodque plenus sit gratia et veritate : gratia, inquam, sicut ipse vocat, dativa et effluxiva, non autem receptiva : Mariam vero, quæ ad mensuram accepit gratiam, plenam dici gratia quantum ad affectum, non quantum ad intellectum pertinet, quandoquidem in vita non habuerit rerum omnium, nec plenam divinitatis per speciem, ut vocant, cognitionem, quæ uni Christo contigit, in quo thesauri sapientiæ et scientiæ omnes absconditi reperiuntur, imo in quo divinitatis plenitudo corporaliter habet, Apostolo teste. Igitur in Christo esse quasi fontis, in Maria velut fluminis, in sanctis tanquam rivi a flumine descendentes plenitudinem. Demum quam gratiæ plenitudinem angelus in Maria prædicat, hanc Albertus tam lato patere docet, ut ejus ambitu gratia quam vocant, sacramentalis, et gratia virtutum sive theologiarum, sive cardinalium, sed et septem dona apud Isaiam fructusque duodecim Spiritus a Paulo enumerati, octo iidem beatitudines in Evangelio traditæ comprehendantur. Addit porro memorabilem regulam, ipse principium per se notum appellat, non esse dubitandum videlicet, quin Mariæ tribui conveniat, quidquid boni pura quævis creatura vel fecerit, vel receperit, cum Virgo a nullo illustrium, ut Damascenus asserit, superetur. Onitto alios non ignobiles theologos, qui uno velut ore confirmant, plenitudinem quamdam prærogativæ, sicut Bonaventura vocat ⁸², vel, ut alii nominant, abundantiae vel singularis præeminentiae, uni Virgini, ac nullis aliis, tribui oportere, illo semper excepto, de cujus veluti capitis absoluta plenitudine nos omnes, veluti membra, et gratiam et gloriam accipere necesse sit, ut tota Scriptura divina confirmat.

Tantum abest ut vel hodie Catholici, vel jam pridem scholastici theologo, cum gratiæ plenitudinem Virgini Matri assignant, summæ perfectissimæque Christi gratiæ velint aliquid esse detractum. Hunc enim solum proprie et absolute gratia plenum prædicant, nulla ut creatura eminentem et perfectum illum gratiæ gradum sicut Christus, attingat; sive ipsam gratiæ essentiam, ut vocant, sive operandi virtutem, sive nobilissimos effectus gratiæ libeat contemplari.

Superest ut ab adversariis suffragium quoque petamus, aut oblatum potius accipiamus, ne illis videamur ingrati, ubi aliquid de rigore suo remit-

⁷⁸ Lib. iii, De præconio et dignitate Mariæ, art. 7. Thomæ, 60. ⁸¹ De laudib. B. Virginis, cap. 69, 70

⁷⁹ In iii part. q. 27, art. 5. ⁸⁰ Vide opusculum et 72. ⁸² In iii lib. Sentent. dist. 13.

tuat, et velut humaniores facti, nobiscum Ave, gratia plena dicere non dedignantur. Atqui hoc modo legunt et scribunt Vitus Theodorus, Antonius Corvinus, Nicolaus Hemingius, et Georgius Æmilius⁸³, quibus addo etiam Centuriatores aliosque omnes, qui suos præclaros duces Lutherum et Brentium hac in parte sectantur. Lucas autem Lossius mihi prætereundus non est, qui hanc argumentationem ex adversarii persona proponit: Maria dicitur ab angelo plena esse gratia: ergo Christus non est solus plenus gratia. Dissolvit nodum hoc pacto. « Respondeo, inquit, per distinctionem ad antecedens. Maria est plena gratia, scilicet communicata, hoc est, ornata a Deo multis virtutibus præ cæteris mulieribus. Christus autem est plenus gratia, non communicata, sed propria, quam aliis impertit sive communicat. » Obsecro te, lector, quid hic aliud facit Lossius, nisi quod veterem scholasticorum, adeoque totius Ecclesiæ doctrinam repetit atque confirmat? Tum Bullingerus⁸⁴ Mariam gratia repletam agnoscit, quæ Deo sit gratissima facta, et insigniter a Deo multi-jugis gratiis dotata et locupletata. Quid autem hoc est aliud, quæso, nisi gratia plenam Virginem pronuntiare? etiamsi hæc sequentia non adjungerentur: « Agnoscimus libenter illam esse illam benedictam in genere femineo, quæ ex omnibus delecta, gratuita Dei misericordia et dilectione carnem veram dederit Filio Dei: ac idcirco Mater sit Filii Dei, et proinde Sponsa Dei æterni, Virgo perpetua et intacta, sancta Deo, dilecta, benedicta, felix et laudata, adeo et omnibus aliis hisce donis et gratiis prælata divis. » Atque utinam hoc Bullingeri præconium alii plures, qui novas amant opiniones, ingenue profiterentur: longe quidem reverentius de Maria scriberent, et Evangelium fidelius explanarent, simulque ad veterum Patrum sensum propius accederent, in quibus velut electis organis, tam efficaciter se prodit Spiritus sanctus. Cæterum quod ad Marianæ gratiæ plenitudinem declarandam pertinet, potest fortasse aliquid in hoc ipso Bullingeri testimonio desiderari, sed quod abunde tamen Lutherus⁸⁵ compensaverit, si verba ejus sequentia probe considerentur. « Maria gratia plena est, per quod omnis peccati pura cognoscitur. Atque hoc magnum quidem et sublime. Siquidem gratia Dei ipsam omnis boni abundantem facit, et ab omni malo liberat. » Ac alibi rursus, « Ut cæteri homines, inquit, tam anima quam corpore in peccato concipiuntur, Christus autem sine peccato tam corpore quam animo: ita Maria Virgo juxta corpus quidem sine gratia, juxta animam autem plena gratia concepta est. Hoc sibi volunt verba illa, quæ angelus Gabriel ad eam dicebat, *Benedicta tu inter mulieres*. Non enim ad eam dici posset, *Benedicta tu*, si ali-

quando maledictioni obnoxia fuisset⁸⁶. » Nec multo post adjicit: « Illud enim proprie benedictum vocatur, quod divina gratia donatum est, hoc est, quod peccato caret. » Sic Lutherus perspicue scripsit, et pro concione docuit palam, nullum ut tergiversandi locum illius discipuli possint obtendere, qui hodie nobis tam ægre concedunt, adeoque pervicaciter negant, Mariam inde ab ipso conceptu gratia plenam, et ab omni peccato immunem, imo et ab originis vitio præservatam fuisse, quemadmodum Lutherus ingenue profitetur. Confirmat præterea his verbis, quod multi Catholici cum cardinale Cusano explicatius tradiderunt, Mariæ inde a primo ortu, imo conceptu, plusquam aliis in utero sanctificatis, gratiam adfuisse singularem, tantamque gratiæ plenitudinem perpetuo adhæsisse, ut Eva in statu innocentiae non inferior, et sanctis reliquis cujuscunque ordinis sanctior, ac demum pro dignitate Dei Mater esset. Sed enim nec veterum, neque scholasticorum theologorum, et ne Lutheri quidem parentis, aut sociorum ejus auctoritas tanta esse potest, ut hac se constringi et coerceri sinat licentia novatorum, quorum plerisque nunc religio est eum honorem Mariæ deferre, ut gratiæ plenam verbo tenus dicant, nedum ut eam nobiscum talem esse integre sentiant atque profiteantur.

CAPUT VII.

Mariam gratia plenam etiam a Græcis theologis hoc loco intelligi et comprobari, Lucæque verba Græca non repugnare Latine interpretationi, quæ nobis mordicus retinenda sit.

Videor hic mihi videre stomachabundos, qui ut superiora eludant omnia, imperitiæ nos libenter arguent, ac fortasse sicut Arius olim fecit, ita nunc etiam Catholicos ἀκατηχῆτους, hoc est, ineruditos appellabunt. Igitur ut sæpe alias, ad Græcam linguam provocant adversarii, in qua Lucas citra controversiam suum Evangelium scripsit, et Mariam sic ab angelo salutatam esse meminit, Χαῖρε κεχαριτωμένη. Quod vero ad Catholicos sive recentiores, sive vetustiores attinet, eos ob Græcæ linguæ ignorantiam communi errore teneri contendunt, qui Lucæ sermonem non assequantur, ac in nomine quidem gratiæ immodice philosophentur: sicut et Erasmus tale aliquid in Bernardo sugillat. Verum-enimvero non Erasmus,⁸⁷ nec Sectarius quisquam nobis persuaserit, tot sæculis Ecclesiam Catholicam cæcutivisse, et omnium fere populorum antistites, doctores, sacerdotes nec discere, nec intelligere potuisse, quid Lucas evangelista scripserit, quidve hoc loco angelus Gabriel sibi voluerit, et quibus verbis nos doceat Deiparam salutare. Quod vero istorum supercilium, quem fastum esse dicemus, qui nunc primum ebullientes, in divinis Litteris tum vertendis, tum interpretandis tantum sibi su-

⁸³ In suis Postillis, maxime ubi Evangelium de Annuntiat. Virginis, Luc. 1, tractant. In Evang. de Natali Domini. ⁸⁴ Lib. 1 in Luc. ⁸⁵ In postilla majori circa Evang. Annuntiat. Mariæ. ⁸⁶ Circa Evang. testi de Conceptione Mariæ. ⁸⁷ In Annotat. Novi Testamenti.

munt et arrogant auctoritatis, quantum soli Ecclesiae Scripturarum custodi atque interpreti tribuere par est? Hinc soli primum sapiunt, aut plus sapiunt receptis, probatis, sanctisque Patribus, quibus veritatis amor, studium, doctrina, pietas minime deficit, ut mentem evangelistae et Gabrielis verba recte perciperent, bonaque fide aliis interpretarentur? Quin et illud constanter asseveramus, novatores in linguis nihilo magis meliusque versatos esse, quam veteres tum Latinos, quorum testimonia produximus, tum Graecos theologos, quorum sententias modo subiciemus. Nisi fortasse fingent, quod plane ridiculum foret, scriptores etiam Graecos, qui praeclara nominis auctoritate fulgent in Ecclesia, uti Graecae, sic et maternae linguae prorsus ignaros, nimiumve negligentes cum scriberent ac florent, exstitisse.

Ac primum hic sese nobis offert magnus ille Athanasius⁸⁸, quem Graeci omnes suspiciunt, doctique merito venerantur. Is Mariam hoc modo diserte compellat: « Factum est ut gratia plena appellata sis, utpote quae omni gratia abundares, iique per superventum Spiritus sancti, ideoque *vultum tuum deprecantur omnes divites plebis* (*Psal. XLIV, 13*), ditati scilicet istiusmodi bonis et spiritualibus contemplationibus. » Hoc si satis non est, ut Mariam ab angelo gratia plenam appellari certo statuatur, audi rursus eundem Athanasium⁸⁹: « Spiritus sanctus, ait, in Virginem descendit cum omnibus virtutibus essentialibus, induens eam gratia, ut in omnibus gratiosa esset. Atque idcirco gratia plena cognominata est, eo quod ab impletione Spiritus sancti omnibus gratiis abundaret. » Haec ille tam luculenter, tam graviter in ea oratione proposuit, quam Graeci scriptores cum Michaelis Glysea erudito auctore, vere ac proprie Athanasii esse testantur. In eadem repetitis saepe verbis affirmatur, Mariam singulari gratia imbutam, et per Spiritum sanctum repletam fuisse, omnibus ut gratiis et virtutibus abundaret, ac per omnia gratiosa, omnibusque virtutibus et charismatibus insigniter cumulata esset. Etenim sacris Litteris est familiare, virtutes gratiae nomine complecti, illumque solum divitem facere, qui non fortunis, sed gratia virtutum omnium regina et principe caeteris antecellit. Talem Christus in Deum divitem, et Paulus in bonis operibus divitem vocat. Equidem non video, quid Athanasius ad lectionem Latinam nobis comprobendam, quae Mariam gratia plenam astringit, clarius afferre, atque ad os novatoribus obstruendum vehementius opponere potuisset.

Ab Athanasio porro ad Epiphanium⁹⁰ Cypri episcopum transeamus, quem inter Graecos theologos percelebrem esse constat, quique Gabrielem his verbis loquentem inducit: Ave, gratia plena, Domi-

nus tecum, sicut Latina illa fecit Joannes Picus Parisiensis. Docent autem sequentia, si locum rectissime verti, quoniam sanctae Virginis gratiam vocat Epiphanius immensam, et personam multis virtutibus exornatam, gloriaeque spirituales arcem, et auream urnam, quae manna coeleste continet, mare itidem spirituale, ac demum eam, quae cherubicum thronum divinitatis fulgore superet, multisque insuper aliis et praeclaris admodum titulis Deiparam illustrat ob id quod ipsa sit plena seu affluens gratia. Ubi non male Chrysippus presbyter Hierosolymitanus⁹¹ Epiphанию astipulatur, qui et ipse Graecus est auctor, et eodem modo Latine versus legitur, ut dicat et explicet, Ave, gratia plena. Vocat ergo Mariam Armarium vitae, Hortum Patris, Pratum totius fragrantiae Spiritus sancti, Puteum semper viventis aquae, ut reliqua id genus epitheta omittamus. Tam pulchre atque copiose, nec minus ad Scripturam accommodate ambo illi theologi admonent, quomodo praesentem Evangelii locum rite accipiamus, ut Maria videlicet gratia plena privatim et publice merito celebretur. Nihil illi quidem apertius in istos dicere potuerunt, qui ad tantam Virginem obscurandam, ex se illam indignissime metiuntur, cum tantum ex peccatrice in gratiam receptam, vel imputative justam, sicut jam ante diximus, stulte fingere, ac stultius apud populum pronuntiare non verentur.

His jam alius e Graecis, et praeclari quoque nominis doctor accedit Ephrem⁹², Edissenae Ecclesiae diaconus, et cui Graecae linguae peritiam Basilii ille Magnus a Deo mirabiliter impetravit. Is verbis perspicuis Mariam ita compellat: « Ave, Dei splendidissimum et luculentissimum vas: Ave, Domina Maria gratia plena: Ave, in mulieribus Virgo beatissima, » ut reliqua in ejusdem Virginis laudem amplissime ab eo dicta praetermittamus. Nihil ergo mirum, quod horum Patrum vestigiis insistat Andreas Hierosolymitanus⁹³, multa de hoc ipso verbo, gratia plena, excellenter disserens, ac inter caetera hoc afferens: « Gratia plenam te appellamus, quod omnem laetitiam ventre tuo complexa es, et stolam omnino refertam gratia divinorum donorum splendore. » Graecus et hic fuit, ut ejus scripta testantur, idemque patriarcha Ecclesiae sanctissimae Hierosolymitanae. Graecus et Joannes Damascenus⁹⁴, in cujus carminibus illud, Ave, gratia plena, Dominus tecum, non semel videas repetitum. Graecus itidem et celebris auctor Gregorius episcopus Neocaesariensis⁹⁵, qui Mariam sic gratia plenam dici asserit, quod in illa Virgine totus gratiae thesaurus recondideretur, quae sola ex omnibus generationibus sancto corpore et spiritu fuerit, sola ferens eum, qui Verbo portat omnia. « Et non solum, inquit, angelus pulchritudinem sanctae Virginis, sed et virtutes animi admiratur, ac idcirco *χαριτωμένην* appellavit. »

⁸⁸ Serm. in Evang. de sanctiss. Deipara. ⁸⁹ Ibidem. ⁹⁰ In orat. qua Virginem celebrat. ⁹¹ In serm. De sancta Maria Deipara. ⁹² In orat. sua ad Deiparam habita. ⁹³ In serm. De Salutatione Angelica. ⁹⁴ De festo Annuntiat. Mariae. ⁹⁵ In hom. De Annuntiat. beatae Virginis.

Etiam ante meminimus Oecolampadii, qui cum Latine vertit Theophylactum, licet verba Lucæ ita reddat, Gaude, gratiosa, tamen in sequenti mox interpretatione utramque dictionem, gratiosam et gratia plenam conjungendam esse putavit.

Quapropter nihil mirum videri debet, multos Græcorum Patrum interpretes vulgatam sequi editionem, et pro *χαριτωμένη*, plenam gratia vertere, cum in hunc sensum iidem scripserint Patres, ac velut seipsos ut intelligi vellent, exposuerint. Quid vero non anceps et ambiguum erit in religione, neglecta veteri Bibliorum editione, contemptis Patrum interpretationibus, et omni Ecclesiæ tum traditione, tum consuetudine repudiata? Est ita profecto, sicut Calvinus ⁹⁶ veritate coactus pronuntiavit: « Peculiariter notandum est, quod non est extra Ecclesiam sanæ intelligentiæ Scripturarum lux. » Legunt et Græce et Latine adversarii, et in sacris Litteris legunt multos gratia plenos ob præstantes et copiosas illorum virtutes, ut diximus, prædicari. Cur parem titulum invident Virgini Matri, omnium procul dubio sanctissimæ ac beatissimæ, sicut Petrus Cluniacensis ⁹⁷ affirmat? An ira et odium contra Ecclesiam jampridem conceptum hic plus apud illos, quam Patrum auctoritas, et piorum consensus Ecclesiæque iudicium obtinebit? Atque ut maxime perveraces esse pergant, nec a suo sensu velint abduci, quam obsecro contentionis hujus laudem et gloriam assequuntur? Eam videlicet, ut omnes tandem intelligant, quam sint pravo affectu in Mariam Ecclesiamque præditi, tum quanta libidine sanctis Patribus contradicendi, sacrisque de rebus altercandi sese abripi et occupari patiantur, dum neque Græcos neque Latinos theologos audiunt, ac neque cum suæ quidem sectæ doctoribus conveniunt. Sed nimis verum est, quod Calvinus ⁹⁸ de sui similibus dixit, « in omnibus hæreticis reperiri, ut addicti sint suis commentis, ac sibi permittant libertatem, imo effrenem licentiam rejiciendi quidquid visum est: tam pertinaciter defixi sunt in suis erroribus, quia et suas nugas Deo præferunt. »

Nec dubium sane Gabrielem Syriacæ, hoc est, vulgato illius gentis et ætatis sermone, non Græce autem ad Mariam hujusce linguæ, ut probabile est, imperitam loqui voluisse. Syriacus autem interpres, ut locum proprie redderet, sic Latine vertit, Pax tibi, o plena gratia. Sed enim si contentiosi esse pergant, et vocem Græcam a Luca positam nobis objectent, aperte fatemur, *χαριτωμένον* Græcis sonare gratiosum aut unice charum, cum sit participium a verbo *χαρίζω*, quod est gratiosum facio. Unde Achilles apud Homerum adamatum suum Patroclum his verbis affatur: Ἐμὲ χαριτωμένε θυμῷ. Sed et apostolus Paulus hoc utitur nomine, cum ad Ephesios primo capite scribit: *In laudem gratiæ ejus, in qua gratificavit nos in dilecto Filio*

suo, in quo habemus redemptionem. (Ephes. 1, 6, 7.) Ubi a Paulo usurpatur *ἐχαρίτωσεν*, hoc est, gratos et charos reddidit. Cæterum haud sine divino numine factum est, ut Latinus interpres Græcam vocem in hunc sensum potius quam alium voluerit interpretari, utque hanc ejus interpretationem doctissimi Patres ac universa Ecclesia tot jam labentibus annis et sæculis comprobarit. Nec ullus interea repertus est, qui hoc nomine vel cum antiquo interprete, vel cum iudice et matre Ecclesiæ expostularet, aut litem ullam instituendam putaret. Nunc autem tanto magis vulgata, multisque synodis probata hæc lectio retinenda est, quo iniquius et petulantius agunt adversarii, nihil non suis latratibus et morsibus in Latina Evangelii lectione appetentes, ut pro sua libidine non modo sacra verba supprimant atque transforment, sed etiam sub novis verborum formulis novos errores aut involant, aut tueantur.

Unde non attinet, multis hic Lossio respondere ⁹⁹, qui ut neget Mariam gratia plenam vel abundantem esse, hoc nobis argumentum obtrudit: « Vox *χαριτωμένη* gratiosam significat, hoc est, acceptam a Deo, cui Deus favet, quam singulari gratia præ cæteris complectitur. Nam gratia favorem significat, non qualitatem seu virtutem, quæ tum in Maria fuerit. » Etenim hic disputator in eundem impingit lapidem, qui alios multos gratiæ nomine abutentes offendit: neque intelligit, gratiam ad habitum in hærentem ac virtutem infusam etiam a Paulo referri, adeoque cum ipsa charitate conjunctam esse, neque ad externum Dei favorem solummodo pertinere, sicut antea demonstravimus. Accedit quod in præsentia non quærat, an Maria fuerit gratiosa, id quod persuasissimum nobis habemus, sed an vox Græca, cujus hic meminit Lucas, internas Mariæ virtutes et charitatem imprimis excludat. Hoc quisquis cum Lossio asserit, aut Mariam solum Deo reconciliatam, vel imputative justam interpretatur, non potest sane, ut docuimus, in Matrem Domini non esse contumeliosus. Rectius ergo sentit Erasmus ¹, qui vocem, *χαριτωμένην*, non modo gratiosam, sed et dilectam sonare fatetur, simulque declarat, sibi non negari Mariam, gratia plenam fuisse. « Quid enim, inquit, pios homines implet gratia, nisi charitas, qua Deus illos complectitur, et ad se trahit? » Cæterum sive gratiosam, sive dilectam, sive gratificatam hoc loco legas, sive alio modo cum novatoribus verbas, grandius quiddam et efficacius profecto vox *χαριτωμένην*, continet, nec potest a quoquam rectius ac proprie magis, quam ab antiquo interprete factum est, reddi, ut simpliciter dicas, Ave, gratia plena, nimirum ad significandam unice charam Deo, et spiritualibus donis cumulatam atque repletam Virginem, quemadmodum vulgata quidem interpretatione palam

⁹⁶ In epist. ad Hebr. ⁹⁷ Lib. Contra Petrobuss. De veneratione crucis. ⁹⁸ In cap. vii Jerem. prophetae. ⁹⁹ In Annotat. circa Evang. festi de Annuntiat. Mariæ. ¹ Ad Edvardi Lei notationes in Luc.

nos admonet magister Ecclesiæ Spiritus sanctus. Quam Latine versionis lucem procul dubio refugit et exosam habet ille qui princeps est tenebrarum, de cujus proprio sodalitis dixit Christus : *Omnis qui male agit, odit lucem.* (Joan. III, 20.) Observandum et illud, quod apud Lucam articulus participio non adjungatur, cum angelus dicere potuisset, χαῖρε, ἡ κεχαριτωμένη, sed absolute vocat Virginem κεχαριτωμένην, nempe ut ex feminis omnibus hanc unam singulari et omnijuga gratia donatam ornatamque designet. Quod autem hoc participium sine articulo positum vim illam afferat, non est novum sane commentum, sed antiqui grammatici² Apollonii testimonium, et ab³ Epiphanio confirmatur, cum inquit, κατὰ πάντα κεχαριτωμένη. Igitur⁴ Athanasius quoque Mariam κεχαριτωμένην vocat : quia, ut inquit, in omnibus fuit repleta gratis a Spiritu sancto. Et paulo post : Sic enim sentimus, quod erant illi omnia κεχαριτωμένη per Spiritum sanctum et virtutem Altissimi. Nec multo post : A divitiis divinarum charismatum vocata est κεχαριτωμένη, sicut antea pluribus est explicatum. Verum his relictis, ne cum grammaticis contendere videamur, alia tela, quæ novatores adversus Salutationem Angelicam ejaculantur, nobis excipienda simulque disjicienda sunt.

CAPUT VIII.

Mariam citra Christi injuriam gratia plenam prædicari, falsique Lutherum, cum ex verbis angeli Virginem in ordinem redigit, et sanctis reliquis exæquat. Ubi Lucæ locus etiam expenditur : « Invenisti gratiam apud Deum. »

Etsi superiora, ut speramus, non obscure demonstrant, quo sensu Deiparam gratia plenam profiteamur : tamen quoniam ab adversariis hic crebro et graviter accusamur, horum calumnias modesto responso potius diluendas, quam inutili silentio committendas esse putamus. Sic enim nos vulgo traducunt, quod Mariam cum aperta Christi injuria plenam gratia celebremus, quodque Virginem suo Redemptori exæquemus, qui citra controversiam est et dicitur plenus et gratia et veritate. (Joan. I, 14.) Ac⁵ Marbachius quidem aperte scribit, Mariam gratia plenam sic a nobis agnoscere, ut sit veluti fons inundans, et de se ipsa fundens zquas, qui nec possit exhauriri, nec minui. Sugillat et⁶ Brentius illorum errorem, Catholicos haud dubie notans, quibus Maria sic plena dicitur gratia, quod habeat plenitudinem gratiæ de qua hominibus communicet, et qua mortales reconciliet Deo Patri, remittatque peccata. Nihil enim istos pudet hæc aliaque id genus probra jacere in orthodoxos, quibus ne in mentem quidem venire solet, ut Mariam cum Christo componant, et parem utrobique gratiam statuunt. Quantum enim inter solem et lunam est discriminis, est autem plurimum, tan-

tum inter Christum et Mariam interesse censent. Sicut ergo lunā inter alios planetas, quantumvis fulgeat, non suo tamen, sed alieno, et a solē quidem accepto lumine nocte splendet : ita Dei ac Domini nostri Mater, licet gratia et pulchritudine reliquos sanctos excellat, multoque illustrior habeatur, tamen quidquid hoc splendoris et fulgoris est, ab ipso auctore cœlique principe, qui Sol justitiæ dicitur, ex confessione Catholicorum omnium certo mutuatur. Præterea inæqualem splendorem luna præbere solet, quæ non semper æque rotunda, plena et fulgens apparet, ut idcirco jam διεγμνος et διετόμος, jam πανσέληνος appelletur. Ad hunc modum nos gratiæ profectum et progressum Christo, sed non Mariæ largimur, quæ tum quidem solito admirabilius claruit, cum Christum ipsum concipiendo et pariendo velut mulier amicta sole facta est, cumque de hoc mundo assumpta esset, maximis tum gratiæ tum gloriæ opibus, ut antea nunquam, abundavit. Sic enim Rupertus⁷ multo ante nos docuit, dignus sane ut ejus verba, quæ differentem Christi et Mariæ gratiam explicant, hoc loco subjiciamus. « Quando, inquit, Spiritus sanctus in te supervenit (Mariam enim affatur) et virgo concepisti, et virgo peperisti, tunc tu et ex tunc pulchritudine divina : pulchra, inquam, non quomodocunque, sed ut luna. Sicut enim luna lu- cet et illuminat luce non sua, sed ex sole concepta : sic tu, o beatissima, hoc ipsum quod tam lucida es, non ex te habes, sed ex gratia divina gratia plena. Quando autem de hoc mundo assumpta, atque ad æthereum thalamum translata es, tunc tu ex tunc electa ut sol : electa, inquam, nobis : quia sicut ex te natum Dei Filium Solem verum, Solem æternum adoramus et colimus ut Deum verum : sic et te honoramus atque veneramur, ut veri Dei Genitricem, scientes quia totus honor impensus Matri, sine dubio redundat in gloriam Filii. » Præclare hæc sane Rupertus, velut malignantium ora obstruens, qui parem Christo et Mariæ gratiam, gratiæque plenitudinem a nobis attribui hoc sæculo vanissime calumniantur. Nec est dissimilis Bernardi locus⁸, qui pulchre monet fontem vitæ Christum, Mariam vero aquæductum esse, ac fontis quidem plenitudinem de Patris æterni corde manare, sed ab hoc aquæductum primum excipi, ac inde aliis porro spiritualis gratiæ fluentia communicari, tantum vero gratiæ hauriri a Virgine, quantum aliis nullis propinetur : igitur non solum ab angelo, sed etiam ab omni creatura recte dici Mariæ, Ave, gratia plena, et quæ suo etiam jure hoc sibi sumere possit, *Ego sicut aquæductus exivi de paradiso.* (Eccli. xxiv, 41.)

⁸ Caterum inter veteres alios etiam Origenes⁹ annotavit, aliter atque aliter in Scripturis accipi

² Lib. I, περὶ συντάξεως. ³ Contra Antidicomarianitas. ⁴ In Evang. de sanctis. Deipara. ⁵ In lib. De miraculis contra Eisengreinium. ⁶ In explic. Evang. de festo Annuntiat. ⁷ Lib. VI in Cantica canticor. ⁸ In serm. De Nativit. Mariæ. ⁹ Rom. 29, in Luc.

oportere, cum plenitudo gratiæ quibusdam personis accommodatur. Non enim eamdem habere vim, quod apostoli Spiritu sancto repleti, et quod Jesus Spiritu sancto plenus fuisse commemoratur. Verum qui Origenem secuti sunt scholastici doctores, ut rem breviter simul et luculenter traderent, de hac gratiæ plenitudine discrimen statuendum hoc modo indicarunt. Est plenitudo sufficientiæ, per quam apostoli et Stephanus eximiæ vocationi suæ satisfecerunt. Est item plenitudo singularis præeminentiæ, quæ Matri Domini præ sanctis reliquis competit. Est demum omnimoda et omni ex parte perfecta gratiæ plenitudo soli Christo, tanquam fonti, tribuenda, utpote de cujus plenitudine omnes acceperint. Est plenitudo Christi, inquit, quasi fontis, Mariæ autem quasi fluminis, et sanctorum quasi rivi a flumine descendentes, sicut et antea commemoravimus. Igitur Mariam plenam gratia dicunt atque intelligunt, non cum Christo capite, quod suam gloriam sibi semper unice vindicat, sed cum membris hujus capitis quantalibet gratia præditis, facta collatione. Tanto autem plus gratiæ in Mariam effluxisse contententur, quanto magis illam ornari decuit, quæ pura purum gratiæ omnis Auctorem sacro utero complecti, et digna Dei Genitrix esse debebat, ad suum nempe munus obeundum convenienter instructa. Unde qui scholasticorum doctorum sunt principes Thomas et Albertus, gratiæ plenitudinem Christo et Mariæ aliter atque aliter tribui, verbis perspicuis, ut diximus, exposuerunt.

Ubi rursus contra nos Lutherus ¹⁰ insurgit, atque ut Mariam in ordinem redigat, hoc modo cavillatur : « Quamvis Virgo Maria benedicta sit inter omnes mulieres, quod nulli mulieri unquam talis bonos a Deo contigit, tamen angelus ipsam in ordinem redigit, et omnibus aliis sanctis æquat dicens : *Ne timeas, Maria, invenisti gratiam apud Deum*. Nam aperte dicit gratiam esse, et non meritum. » Ubi veteri more suo Lutherus in verbo, gratia, fucum facit, per quod favorem Dei rigide accipit, alia interiora dona et meritum omne Mariæ simul excludens atque repudiens. Quis autem æque ac Lutherus, Christianum meritum ut Mariæ, sic et sanctis omnibus derogavit? quisve longius ac turpius ab illa Prosperi ¹¹ regula semper observanda discessit? « Deus, inquit, his, quos elegit sine meritis, dat unde ornentur et meritis. » Ac rursus ¹² : « Datur unicuique sine merito, unde tendat ad meritum, » ut reliqua jam ante contra Lutherum de meritis allata prætermittamus. Deinde prorsus infirma est isthæc collectio : Maria invenisse vel nacta esse gratiam dicitur, id quod etiam de Christo in aliquo sensu vere affirmaveris : igitur angelus ipsam in ordinem redigit, et omnibus aliis sanctis exæquat. Etsi enim nihil aliud Gabriel dixisset, nisi quod salutatione prius facta conti-

netur, certe Mariam, ut ostendimus, hoc encomio ita cohonestasset, ut illam sanctis reliquis anteponi, nulloque modo in ordinem redigi abunde significarit. Proinde non solum a vero, sed etiam a mente Gabrielis alienum est, quod illi affingit Lutherus, ob verba sequentia Virginem sua orbari prærogativa, quam præ aliis utriusque sexus justis hominibus in his quæ ad gratiæ mensuram et justitiæ magnitudinem meritaque spectant, incomparabiliter tenet. Accedit, quod improvidus Lutherus suo quasi gladio seipsum ferit, ea verba nobis ad Mariam obscurandam opponens, quæ majorem in modum illam illustrant, et sanctis reliquis præstantiore ostendunt, sicut veteres interpretes liquido demonstrarunt. Chrysologus ¹³ enim in hunc modum clarissime docet : « Beata quæ inter homines audire sola meruit præ omnibus, invenisti gratiam. Quantam? Quantam superius dixerat plenam, et vere plenam, quæ largo imbri totam funderet et infunderet creaturam. Invenisti enim gratiam apud Deum. Hæc cum dicit, et ipse angelus miratur, aut feminam tantum, aut omnes homines vitam meruisse per feminam : stupet angelus totum Deum venire intra virginales uteri angustias, cui tota simul angusta est creatura. » Quocirca quod a Gabriele profertur : Invenisti gratiam apud Deum, eximia est Virginis commendatio, simulque jam ante dictorum confirmatio, præsertim illam gratia plenam esse, sicut eundem locum ¹⁴ Beda interpretatur. Eodem pertinet, quod ¹⁵ Andreas Hierosolymitanus annotavit, præsentem angeli sermonem de illa institui gratia, qualem apud Deum nec Sara, nec Rebecca, nec Rachel, nec Anna, veteris Instrumenti matronæ honestissimæ, nec mortalium quisquam aliquando perceperit. Nam ut Chrysologum ¹⁶ quoque dixisse meminimus, « singulis electis gratia se est largita per partes, Mariæ vero simul se totam dedit gratiæ plenitudo. »

Atque hæc satis, ut arbitror, vanum Lutheri commentum evertunt, et communem piorum sensum stabiliunt, qui præstantis perfectæque gratiæ gradum Mariæ, ut nulli sanctorum alii, constanter assignant. Cæterum eo tendit præsens Gabrielis oratio, si veram ejus sententiam assequi cupimus, ut Virgo pavida certam capiat consolationem, illique metus omnis excutiat, quæ præ summa humilitate ferre non poterat, se tam glorioso insolitoque titulo a gratiæ plenitudine sumpto compellari. *Ne igitur timeas, inquit, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum*. Ac mox eandem gratiam explicans adjungit : *Ecce concipies in utero, et paries filium*. (Luc. 1, 30, 31.) Quæ verba non obscure significant, Mariam ab angelo non in ordinem redigi, sed sanctis omnibus a Gabriele præponi, quantumvis obstrepente Luthero. Certe Bernardus ¹⁷ angeli verba, Invenisti gratiam, dili-

¹⁰ In postilla circa Evangelium de festo Annuntiat. Mariæ. ¹¹ Lib. II, De vocatione gentium, cap. ult. ¹² Cap. 2. ¹³ Serm. 142. ¹⁴ In cap. 1 Luc. ¹⁵ In serm. De Angelica Salutatione. ¹⁶ Serm. 143. ¹⁷ Hom. 3, De B. Virgine.

genter expendit, et sensum longe angustiores, reique dignitati congruentiores illis attribuit, quasi dixerit: « O si scires, Maria, quantum tua humilitas Altissimo placeat, quanta te apud ipsum sublimitas maneat, angelico te indignam nec alloquio iudicares, nec obsequio. Ut quid enim indebitam tibi dixeris gratiam angelorum, quæ invenisti gratiam apud Deum? Quam gratiam? Dei et hominum pacem, mortis destructionem, vitæ reparationem. Hæc est ergo gratia, quam invenisti apud Deum. » Neque vulgaris est auctor, et Bernardi æqualis fere Richardus Victorinus¹⁸, qui Mariæ tantam charitatem ascribit, ut non modo Judæos, sed ignotas etiam gentes, omnesque homines amore maximo prosequeretur, pro his indesinenter oraret, ac orando etiam exaudiretur. Hinc enim angelum illi dixisse: Invenisti gratiam apud Deum, nimirum quam quærebas. « Omnium autem salutem, inquit, desideravit, quæsivit et obtinuit: imo salus omnium per ipsam facta est. » Quare Bernardi etiam discipulus non ignobilis Guericus¹⁹ ita scripsit: « Sicut Salomon in omnibus thesauris suis et opibus tantis nihil habuit tam pretiosum, quod in opus illud magnificum, thronum scilicet gloriæ suæ, iudicaret ebori præferendum (*II Paral. ix, 17*): sic Maria singularem præ omnibus electis angelorum et hominum invenit gratiam apud Deum: ut videlicet Dei conciperet et pareret Filium, atque ex ebone corporis ejus thronum sibi virtus Altissimi sine manibus excinderet gloriosum. Gloriosus prorsus ille thronus ac mirabilis, de quo Scriptura perhibet, quia non est factum tale opus in diversis regnis. » Tantum igitur abest, ut hic Evangelii locus Luthero Mariam in ordinem redigere molienti faveat, ut etiam contra illum haud leviter probet, eandem Virginem cæteris præstare sanctis in gratia, et gratiæ plenitudine inveniendâ atque comparandâ. Invenit certe gratiam non solum generalem, quam de fontis Christi plenitudine hauriunt universi, sed et singularem et specialem, ut Bernardus appellat. Albertus Magnus²⁰ in hunc modum, et acute quidem locum excutit: « Invenisti gratiam, non creasti ut Deus, non semper habuisti ut Filius, non rapuisti ut angelus, non perdidisti ut Adam, non emisti ut Simon Magus, non abscondisti ut infidelis doctor, sed restituisti potius. Gratiam dico increatam, et cum illa omnem creatam, spiritualem et corporalem. Spiritualement, inquam, summam nempe charitatem, et specialem summam quæ fuit in aliis. »

Cæterum non inviti concedimus, ut hoc etiam obiter ad superiorum explicationem addamus, Mariam sanctis reliquis æquari posse, quatenus et ipsa creatura est, nec solum Dei creantis, sed et redimentis et justificantis et glorificantis gratia

indignit, sine qua nihil honorum habere, nedum mereri potuisset, ut in illam etiam Ambrosii²¹ dictum competat: « Nullo bono hominis merito Dei gratia prævenitur. » Negamus autem Luthero et ejus discipulis omnibus, Mariam ab angelo in ordinem sic redigi, ut in acceptæ gratiæ mensura, justitiæque et sanctitatis justis reliquis debeat exæquari. Cæterum hoc non possunt illi non inficiari, qui Christianam et proficientem quamdam in renatis gratiam tollunt, ne alii aliis justitia et meritis perfectiores Deoque gratiores esse dicantur, cum tamen et Petrus apostolus gratiam optet in ipsis credentibus multiplicari. Cujuscemodi gratiam in Maria dicimus exundasse, ut perfectionem ejus ac plenitudinem nullus aliquando justorum fuerit assecutus. Neque vero isthæc ad obscurandam Christi gloriam pertinent, sed eam potius majorem in modum illustrant, quod is erga Matrem ea sit usus munificentia, ut nullum servorum et ancillarum æque ac illam longe sibi charissimam exornarit, tantisque donorum muneribus locupletarit, nimirum ut illa inter sanctos omnes tum angelis, tum hominibus, ob incredibilem pulchritudinem maxime tam admirationi, tum venerationi perpetuo esset, neque de ullo alio rectius diceretur: *Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?* (*Cant. vi, 9.*) « Decebat enim prorsus, Laurentii Justiniani²² verbis utar, ut immaculata esset mente et corpore sancta, plena gratia, meritis locuples, virtutum universarum varietate decorata, quæ de cælo suscepit Verbum, fide concepit Filium, conversatione illustravit mundum, manna pavit turbam fidelium, obumbrante Spiritu circumdedit virum, ex se nobis protulit hominem cum honore virginitatis, cum integritate carnis et fecunditate prolis. » Fient autem isthæc non paulo illustriora, si aliorum veterum, quæ postea subjungemus, testimonia cum superioribus, adeoque cum ipsis Litteris Evangelicis sedulo conferantur.

CAPUT IX.

Adversus Calvinum disputatio, qui objicit hanc Salutationem magico exorcismo a nobis verti in precationem, et salutantes Virginem sibi alienum officium usurpare. Tum piorum laborem in officio Virginis salutandæ nequaquam irritum esse demonstratur.

Habent hoc sibi proprium novæ religionis amantes, paucis, quos supra indicavi, duntaxat exceptis, ut Catholicum institutum, quo etiam et palam Deipara salutatur, nec probare velint, nec ferre possint. Ac tantum novi sane doctores apud suum populum profecerunt, ut contra omnem Ecclesiæ morem, contra vetus et solemne majorum institu-

¹⁸ In Cantica canti., cap. 26. ¹⁹ In serm. De Annuntiat. Dominica. ²⁰ Sermon. 3, De Annuntiat. Mariæ et hom. 3, De beata Virg. Lib. de laudibus Virginis. ²¹ Epist. 84. ²² Sermon. in Nativit. Mariæ Virginis.

tum, vix jam quisquam e vulgo verbis utatur evangelicis, quibus ad sacrosanctam Virginem pie salutandam nostros majores frequenter et reverenter usos esse certissime constat. Facit autem hoc procul dubio Satan, qui per suos ministros Matrem Domini honore et cultu, quem illi hactenus tribuit Ecclesia, despoliare molitur, atque huc porro viam sibi munit, ut memoriam summi beneficii, quod Christus Dominus in Virgine conceptus, primumque in mundum ingressus mortalibus attulit, in credentium animis magis magisque obruat et exstinguat. Igitur permoleste fert hostis immanissimus, quod pro veteri more plerique Matrem Domini sæpe salutent, ac salutando summi beneficii memoriam refricent, quo Christus in Matris utero redemptionis nostræ exordium celebravit. Hunc fructum nobis, hunc honorem Christo, hanc laudem Virgini invidet nequissimus ille Satan, qui nulla re disruciatur magis, quam quod cernit caput suum tam benedictæ mulieris calcaneo et semine conculcari. Sed ad rem propius.

Joannes Calvinus, qui se nobis infensum et infestum præ cæteris exhibet, ac tam multas sociorum copias post se ducit, de aliis enim postea dicemus, haud sine blasphemiae Spiritu calumniatur, hanc Salutationem a Catholicis, quos more suo Papistas lepidus scurra vocat, quasi magico exorcismo in preculam verti. O crassam inscitiam et fœdam impudentiam, in Evangelico quidem doctore non ferendam, qui magicum exorcismum adhiberi censet, cum pii etiam evangelicis verbis pie et convenienter utuntur. Ubi de probatis Ecclesiæ exorcismis nihil aliud dicam, nisi eos esse horribiles canones dogmatum de cælo missorum, ut Chrysostomus²³ appellavit, aut tormenta verborum, ut dixit Cyprianus²⁴, et flagra spiritualia, quibus adjurati dæmones de obsessis hominum corporibus per exorcistas ejiciuntur. Quam vero ingens et horrenda cæcitas istos religionis novæ principes occupat, dum in rebus adeo manifestis errant turpiter, execrandæ idololatriæ et flammis vindicandæ magiæ deputantes, quod Catholici Virginem Mariam salutamus? Quid jam superest, nisi ut etiam ex angelo Gabriele aut idololatriam, aut magum faciant? qui certe, si Virginem futuram Dei Matrem tam honorifice compellando, suo est munere rite perfunctus, laudem nos potius quam reprehensionem merebimur, quod eandem postquam Dei Mater effecta est, verbis totidem et reverenter et humiliter salutamus.

Illud nunquam probabit Calvinus hanc Salutationem a Catholicis loco precationis vel proponi vel defendi, si hoc quidem nomen proprie accipiatur, atque ad sola tum angeli, tum Elisabethæ verba illic proposita referatur. His enim non ea orationis pars,

quæ petitio dicta est, sed duntaxat gratiarum actio continetur, in qua Deus summis laudibus celebratur, quandoquidem sanctissimam Virginem omnium cælestium donorum munere cumulavit, merito ut angeli et homines singularem et maximam ipsi gratularentur felicitatem. Cujusmodi gratiarum actio, si perfecte consideretur, aliqua Christianæ orationis pars est, non solum angelis, sed et hominibus egregie quadrans, imo ex hominibus quasi angelos reddens, ut charitate flagrantibus in auctoris sui ac sanctorum laudatione versentur, etiamsi nihil aut boni expetant aut mali deprecantur. Quamobrem precari quoque dicuntur, qui sacris hymnis et spiritualibus canticis, uti Paulus admonet, vacant: sive illi divinam majestatem in se ipsa sive in operibus ejus atque factis privatim aut publice celebrant glorificantque. Unde Lucas Paulum et Silam tunc orasse dicit, sicut etiam verit Erasmus, cum vel media nocte laudarunt Deum, hymnos adhibentes, quoniam Græce a Luca dicitur ὑμνοῦν, nimirum quod Apostoli secundum Davidis exemplum nocturnis etiam hymnis delectarentur. Tum res ipsa docet, ad orationem multa pertinere, quæ formam orationis non expresse, sed tacite continent. Exemplo sint Martha et Magdalena sorores, quæ ut Christi gratiam sibi et ægroto fratri Lazaro concilient, hoc absenti nuntiare jubent: *Domine, ecce quem amas infirmatur.* (Joan. xi, 3.) Hic sane vis orationis comprehensa est, sicut et in illo dicto leprosi: *Domine, si vis, potes me mundare* (Matth. viii, 2), et cum hæmorrhœissa loquitur: *Si tantum tetigero vestimentum ejus, salva ero* (Luc. viii, 44), licet nihil aliolum diserte petatur. Quid ego de reis dicam? qui cum ad iudicis genua supplices procidunt, annon habitu ipso corporis elementiam petunt ac flagitant? Et in mendicis nostris quotidie cernimus, sæpe illos et mutos et cæcos et ulcerosos esse, ac licet nihil ore precentur, libenter tamen prodire in publicum, ut miseranda corporis forma spectantium oculos ad misericordiam flectant. Ita in Psalmis Davidicis occulta quædam precandi virtus inclusa est, cum Dei nomen celebratur, et humana simul imbecillitas, vel præsentis afflictionis vehementia depingitur, licet invocatio propria subiceatur. Quid quod Calvinus²⁵ ipse docet, orationis duas esse partes, petitionem et gratiarum actionem, quæ utraque nobis in usu esse continenter debeat? Petitione quidem cordis nostri desideria apud Deum exponi, sed gratiarum actione ejus erga nos benefacta recognosci et cum laude celebrari: nunquam vero nobis deesse laudis gratiarumque actionis argumentum et materiam, quaquaversum spectemus. Quare si salutationis hujus formulam rite spectemus, ut maxime nulla vel precatio vel invocatio diserte connecteretur, tamen salutantis animus

²³ Hom. 40, in epist. ad Cor. ²⁴ Epist. ad Demetrianum et ad Magnum. ²⁵ In instit., cap. 16, De orat.

a precandi officio vix abesse potest, quando quidem summa beneficia, quæ in Mariam divina bonitas effudit, statim sese contemplanda offerunt, neque solum ad gratiarum actionem, sed etiam ad orationem prudentes excitant, multo ut alaerius Deo supplicemus, tantæ Virginis favore et ope confisi, quam gratia plenam, imo et Dei Parentem, et præ cæteris benedictam esse cogitamus.

Verumenimvero ut est provida semper mater Ecclesia, quæ filiorum saluti percipide consulit, non sat habet illa Virginem salutare, nisi illam etiam addat coronidem, quæ apertam continet precationem: *Sancta Maria, Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus*. Quæ postrema clausula novis quidem sectariis minime probatur, sed Catholicis est viderique debet eo gratior, quod eadem multis retro sæculis a tot piorum cœtibus usurpata, hodieque in sancta Romana Ecclesia, quæ apud orthodoxos irrefutabilem obtinet auctoritatem, trita atque probata, sed et multis veterum Patrum sententiis simul et exemplis adeo comprobata sit, nullis ut hostium aut circumlatrantium, aut grassantium machinis possit aboleri. Igitur Salutatio Angelica quæ nobis recitatur, non solum veræ fidei de Maria ejusque Filio præclarum est testimonium, ex Evangelio ipso desumptum, verum etiam præter debitam utrique personæ laudationem, certam precationem continet, eaque nostrum in Virgine Matre tum honoranda, tum invocanda officium declaramus, simulque novis Ecclesiæ calumniatoribus et Mariomastigis omnibus abrenuntiamus. Qui vero præter hanc petitionem, quod reliquum est, in Salutatione recitant, non magis illi sane quam David, Moyses, Zacharias, a precando alieni sunt, qui tum precari recte dicuntur, cum Psalmos vel hymnos integros, nulla licet admista precatione, in laudando consumunt.

Alia porro Calvini cavillatio est, ut audivimus, salutationem hanc recitantes, in alienum involare officium, utpote quod angelo a Deo fuit injunctum, sibi arrogantes. Sic enim nobis objicit²⁶: « Præterquam quod sola gratulatio hic habetur, temere sibi alienum officium usurpant, quod Deus non nisi angelo injunxit: bis autem stulta æmulatione, quod absentem salutant. » Ubi certe aut suam prodit imperitiam cavillator, aut veritatem ipsam maligne dissimulat, alioquin haudquaquam ignarus, thesaurum divinæ Scripturæ communem, amplum ac locupletem esse, ut in illa minima etiam quæ videntur, latissime pateant, et quod de uno commemoratur, multis multorum usus inservire possit, ac quæcunque demum illie scripta sunt, ad nostram doctrinam, et totius Ecclesiæ profectum, atque communem mortalium utilitatem scripta esse. Alioquin certe vel sacras Litteras plane depravat, vel genuinum illarum usum ignorat, qui sic illas in aretum contrahit, ut quod ab uno fa-

ctum est, ad alium nullum vellet pertinere. Salutavit Mariam utique Gabriel, ut illi Deus injunxit, seque Paranympum fideliter præbuit, ut cœlestes diuque optatæ nuptiæ in hac lectissima Virgine feliciter demum inchoarentur. Quid autem habet incommodi? imo quid non habet emolumenti, si nos illam verbis totidem salutemus, neque solum Gabrielis, sed etiam Elisabethæ, et alterius evangelicæ mulieris, Mariam beatam prædicantis sectemur exemplum? Sed qua lege, quo præcepto Dei, ut id facerent, urgebantur? An quod his ipsis et aliis Deum in sanctis ultro prædicantibus, omnium quidem bonorum judicio laudi vertendum est, nobis vitio dabitur, præsertim cum duces hujusmodi sequimur, Deique Spiritum in ipsis loquentem nobis audiendum, ejusque ductum sequendum putamus? Quod sane cum facimus, Dei verbum ornamus, fidem profiteamur, Evangelium confirmamus, religionis præstamus officium, planeque testamur, non vanum esse Mariæ vaticinium, sed in hunc usque diem impleri, quandoquidem cum tot piorum myriadibus illam æternæ lucis vitæque nostræ parentem sanctissimam, pulcherrimam, augustissimam agnoscimus atque celebramus. Hæc pietas cum fide fideique confessione conjuncta eo laudabilior videri debet, quo magis Evangelicis verbis magni angeli ore prolatis, et a Spiritu sancto dictatis consonat, et quo firmius perpetuo piorum usu et singulari Ecclesiæ auctoritate constabillitur, nullum ut jam hostium impetum ac furorem pertimescat. Aboleri certe nunquam potest isthæc salutatio, Deo res Ecclesiæ suæ tam fideliter moderante. semper ut inveniantur, quos juvet ex animo has angelicas sonare voces, et in illis Deiparam celebrare.

Quandiu ergo in hoc orbe vigeat Evangelium, præsens etiam vigeat salutatio, et in ea beatam, ac præ omnibus aliis benedictam Virginem dicent omnes generationes, quantumvis fremant ac frendeant Antidicomarianitæ. Quid vero mirum, imo cur non congruum, in terris illam sedulo et salutari et coli Reginam, de qua cecinit David, ut multi veteres interpretantur: *Adest Regina a dextris tuis vestitu deaurato, circumdata varietate?* (Psal. XLIV, 10.) Testatur maximus ille diaconus Ephrem²⁷, hac salutatione melos angelicum contineri, quod Gabriel ille clamans decantavit, eamque salutationem maxime congruam et dignissimam, sed et mundi salutem, cunctarumque animarum tutelam esse. Tum si Athanasio Magno fidem habemus, Gabrielis istud præconium non hominum tantum, sed angelorum etiam tali Reginæ gratulantium est proprium, quod partim in terrestri, partim in cœlesti Ecclesia suum habere usum debet: ac tres quidem angelorum hierarchias non sine magna et sonora voce his verbis identidem decantare scribit. Tantum apud cœlites valet, tam

²⁶ In harm. Evang. ²⁷ In orat. De sanctiss. Matris Dei laudib.

honestum, frequens et jucundum est angeli Gabrielis præcinentis exemplum ex Athanasii sententia, quod nunc sectariis propemodum vel anilis fabula, vel puerilis ludus, aut nescio quorum hominum nugantium inanis garritus existimatur.

Ponat igitur inanem suum metum Calvinus, ac si sapit, timere desinat, in salutatione aurea recitanda, nobis officium alienum usurpari. Non ideo Gabriel suo spoliabitur munere, o vir bone, neque nos alienum nobis officium usurpabimus, sed laudem hanc angelicam iterantes, aptos et gratos nos illi duci comites ac socios adjungemus. Probet interim nobis hic homo nimium vel curiosus, vel morosus, vel protervus, Deum hoc angelo suo injunxisse, solus ut ipse, et post illum nullus alius, Mariam salutare possit, sicut alioquin Elizabetha non pie minus, quam reverenter illam postea salutavit. Probet, ad solos angelos pertinere dictum : *Evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo* (Luc. II, 10) : nullus ut Evangelii doctor, præsertim in Christi Natalitio die verba eadem pro concione sibi sumere, et iis populum angeli loco, excitare possit. Probet, angelicum Canticum : *Gloria in altissimis Deo* (Ibid. 14), et quod apud Isaiam exstat : *Sanctus, sanctus, sanctus* (Isa. VI, 3), ita cœlestium spirituum esse proprium, ut nobis et Ecclesiæ non liceat, nec deceat eadem verba in usum revocare. Probet demum, quod Raphael Tobię dixit : *Gaudium tibi sit semper : pax tibi* (Tob. V, 11; XII, 17), id a nobis usurpari, et ad loquendi consuetudinem transferri nullo modo posse : quemadmodum hoc loco asserit, Gabrieli duntaxat has voces : *Ave, gratia plena*, servari et relinqui oportere.

Cæterum Calvinus ne hac quidem cavillatione contentus, eo stultitiæ progreditur, ut vanum et frustraneum nobis laborem in ea quæ absit, salutanda consumi cavilletur. Quæ vero (malum) hæc stupiditas ? quanta mentis vesania ; aut potius linguæ calamique virulentia, ut magister in Israel tam pueriliter ac insulse loquatur, perinde ac si Mariam nemo salutare queat, nisi procul absentem quærat et accedat ? Quasi vero illa in Pathmos exsulet, vel apud Garamantes latitet, aut in fortunatis insulis peregrinetur, vel fortasse humano more dormiens, sopitos habeat sensus, aut eorum mortuorum instar, qui nondum beati sunt, vota et preces mortalium percipere nequeat, aut velut denique res humanas longe minus intelligat atque curet, quam fidi custodes, et procuratores hominum angeli perpetuo facere solent ? Hi certe nobis nusquam non adsunt, hi res agnoscunt mortalium, pro his curam gerunt et orant : et præterquam quod ob clarissimam Dei visionem summa perfunduntur voluptate, nobis ministrare gaudent, et quos homines improbiore vitæ pœnitudo cœpit, illis ex

animo favent, ac eisdem non sine communi tripudio gratulantur. Ad hæc non solum mœstos et afflictos in mediis ærumnis consolantur, sed piis etiam defunctis amicam operam præbent : ac præterea nunquam non suas pro nobis preces fundunt, nostrasque demum ad sublimem Dei thronum deferunt, quemadmodum divina Scriptura non obscure testatur. Unde in hunc etiam modum, ut alios præteream, scripsit Augustinus²⁸ : « Sancti angeli sicut habent permanendi æternitatem, ita cognoscendi facilitatem, et requiescendi felicitatem. Sine difficultate quippe nos adjuvant, quoniam spiritualibus motibus puris et liberis non laborant. » Ac alibi rursus : « Grandis est eis cura de nobis : magnus est affectus dilectionis erga nos. » Id quod scribens in Psalmos pluribus et²⁹ ipse, et³⁰ Hilarius comprobat.

Quod ergo sanctis angelis tribuit Deus, ut cum aliis, tum in primis credentes clarissime videant et intelligant, eosque fidelissime ament, et custodiant in viis omnibus, id angelorum Regina negatum esse credemus ? Regina, inquam, quæ ascendens de hujus mundi deserto, etiam angelis sanctis, ut firma cum fide canit Ecclesia, *Speciosa et suavis in deliciis suis facta est*, quæque uti Bernardus³¹ prædicat, quantum gratiæ in terris adepta est præ cæteris, tantum et in cœlis obtinet gloriæ singularis. Utinam vero tantum veræ lucis adversariis affulgeat, ut ipsi, positis affectibus, quod multi tum ex Scripturis, tum e Patribus copiose monstrarunt, considerarent : ita profecto cognoscerent, non Mariæ modo, sed aliorum etiam sanctorum animas, quæ sempiterna felicitate fruuntur, vera nobis velut in Christo commembris charitate, connecti, assiduam salutis nostræ curam gerere, pia mortalium desideria percipere, nimirum fulgore divini vultus cœlites omnes irradiante, in quo tanquam in speculo, res humanas ex alto prospiciant, multo quidem magis et efficacius, quam in hac vita mortales, communem pro nobis Deum, Deique gratiam implorantes atque impetrantes facere possint. Etsi enim aliud sanctorum sit officium, aliud angelorum, quos constat nobis ministros sive administratorios, ut Paulus vocat, spiritus mitti : tamen utrique sincera erga nos charitate flagrant, eamque virtutem sibi communem obtinent, utpote quæ sicut et ipsa quam habent inferorum mortaliumque rerum cognitio, ex communi utrisque beatitudine proficiscitur.

Verum hæc toties a doctissimis viris disputata, probata, repetita sunt, ut nos frustra eos pluribus coarguamus, qui solidis tot tantisque argumentis solam pervicaciam, immedicabilem certe morbum opponere solent. Tantum Germani, præclari certe patriarchæ Constantinopolitani³², dictum ascribam, qui clarissimis fidei oculis Mariam non absentem,

²⁸ Lib. XI, De civitat. Dei, cap. 31 et in Soliloq., cap. 27. ²⁹ In Psal. LXII. ³⁰ In Psal. XXIX. ³¹ Serm. I et 4, De Virginis Assumpt. ³² Serm. 14, De Virginis Assumpt.

sed præsentem aspiciens, uti graviter, sic etiam opportune dixisse videtur: Ζῆ σου τὸ πνεῦμα διὰ παντὸς καὶ ἡ σὰρξ σου διαφθοράν οὐκ ὑπήνεγκεν ἐν τάφῳ· πάντα ἐπισκέπηται καὶ ἡ ἐπισκοπὴ σου πρὸς πάντας, ὥστε καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν κεκράτηνται τοῦ μὴ βλέπειν σε, ἀλλὰ σὺ, παναγία, τοῖς ἁγίοις ἐαυτὴν ἐμφανίζεις, ἡ γὰρ σὰρξ οὐκ ἐμποδίζει τῇ δυνάμει καὶ ἐνεργίᾳ τοῦ πνεύματός σου. Latine sic verti potest oratio: « Spiritus tuus (o Maria) vivit in æternum, et caro tua in sepulcro corruptionem non sustinuit: omnia observas, omnia contueris, et inspectio tua ad omnes se porrigit. Quamobrem licet oculi nostri impediuntur ne te videre queant, tu tamen, sanctissima Virgo, dignis te ipsam patefacis: caro enim tua spiritus tui virtutem et efficacitatem nihil quidquam remoratur. »

Quod si iudicio carnis isti non obcæcarentur, et vitæ gratiæque spiritualis non essent expertes, multo quidem sublimius de Virgine tam gloriosa sentirent, neque illam adeo cæcam, surdam ac impotentem fingerent, quæ neque mortales de cælo aspicere, nec vota eorum audire, nec ærumnis electorum affligi, nulla ex parte opem afferre mortalibus aut quippiam a Deo impetrare posset. Sed antiquum obtinent, qui animales cum sint, de spiritualibus nequeunt recte judicare, nescio, quibus mortis umbris semper affixi. Nam ut Christum etiam ex vivo mortuum faciant, plerique ipsum vivo corpore et sanguine spoliati in sacrosancta Eucharistia. Ecclesiam vero nescio quod cadaver, veritatis Spiritu jampridem vacuum, et in densis errorum tenebris tot ætatibus quasi sepultum effingunt, ac sanctos demum omnes, qui cum Christo in cælis conjunctissime beatissimeque degunt, mortuos magis quam vivos appellare atque constituere solent. Nos igitur contra Calvinum ejusque socios omnes id, quod apud Bernardum³³ legimus, aperte testamur: « Oportet ut nobis præsentem esse dicamus, quam præsentem salutamus: et ut totam animæ nostræ Trinitatem in eam dirigamus, quam tam devotissimis precibus exoramus. Agnoscit certe, et diligit diligentes se, et prope est in veritate invocantibus se, præsertim his quos videt sibi conformes factos in castitate et humilitate. »

CAPUT X.

Depulsio cavillationum et argumentorum, quibus inter alios novatores Wigandus, Brentius, Bucerus, Pellicanus, Bullingerus, Marbachius, Jacobus Andreas et Franciscus Lampertus, angelicam Salutationem oppugnant, ut ab ejus usu revocent ac deterreant orthodoxos.

Qui hodie catholicum nomen profitemur, non solum a Joanne Calvino, verum etiam ab aliis adversariis incusamur, quod solemnem frequentem-

que morem in Virgine Matre salutanda retineamus atque defendamus. Ac longo quidem piæ vetustatis usu comprobatum est, ut qui Dominicam recitant Orationem, angelicam quoque Salutationem, quam isti petulanter arroddunt, statim adjiciant. Etenim postquam divina institutione formati, se per Christum adoptionis esse filios declararunt, et quæ ad bona comparanda malaque depellenda pertinent, a Patre suo cœlesti precati sunt, ad sacrosanctam illius Virginis memoriam libenter descendunt, quæ ipsis et mundo peperit Redemptorem, et humanæ salutis in Christo jecit quodammodo fundamenta. Deum ergo auctorem, uti par est, gratis animis celebramus, quod sanctissimam Virginem omnium cœlestium donorum munere cumulavit, eamque perditis nobis alteram Evam, hoc est, vitæ parentem donavit: hinc Virgini Matri singularem quoque felicitatem ex animo gratulamur. Succedit deinde precatio sive invocatio: *Sancta Maria, Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus.* Ita enim sanctæ Dei Ecclesiæ visum est, cum superiore gratiarum actione preces conjungere ac invocationem, quæ pie atque suppliciter ad Matrem Dei sanctissimam confugeremus, rati per illam sæpe multos criminibus obrutos, Deo summo conciliari, eaque bona consequi, quæ tum ad hanc, tum ad æternam vitam necessaria, summatim in Dominica precatione petuntur. Atque in hunc fere modum Catechismus Romanus³⁴ docet, verbis etiam luculentis adjungens: « Nos exules filii Evæ, qui hanc lacrymarum vallem incolimus, assidue misericordiæ Matrem, ac fidelis populi Advocatam invocare debemus, ut oret pro nobis peccatoribus, ab eaque hac prece opem et auxilium implorare, cujus et præstantissima merita apud Deum esse, et summam voluntatem juvandi humanum genus, nemo nisi impie et nefarie dubitare potest. »

Verum hæc catholica sententia si ullos alios, certe Vigilantianos, Wicleffianistas, Waldenses, horumque doctorum discipulos novos, majorem in modum offendit, quantumvis cum veterum et sanctissimorum Patrum testimoniis egregie quadret, sicut ex professo postea convincemus. Stant enim pro nobis, et Mariam reverenter salutant ac invocant³⁵ Athanasius Magnus, ³⁶ Gregorius Nazianzenus, ³⁷ Joannes Chrysostomus, ³⁸ Ephrem diaconus, ³⁹ Ambrosius Mediolanensis, ⁴⁰ Augustinus Hippo- nensis, nunquam satis laudata ac toti orbi conspiciua Ecclesiæ lumina, quibus ⁴¹ Fulgentium, ⁴² Damascenum, ⁴³ Anselmum, ⁴⁴ Bernardum multosque alios alibi commemorandos Ecclesiæ doctores volumus esse annumeratos. Ac nos quidem cum talibus tantisque Patribus malumus errare, quam cum istis religionis aut novæ, aut damnatæ professori-

³³ In serm. 1, tractatus super *Salve Regina*. ³⁴ De oratione in genere, cap. 6. ³⁵ In Evang. de sanctiss. Deipara. ³⁶ In traged. Christus patiens. ³⁷ In Liturg. ³⁸ In oratione de laudibus Deipar. ³⁹ In oratione 2, ad Mis. præparatoria. ⁴⁰ Serm. 18, de sanctis, et lib. Medita., cap. 24. ⁴¹ In serm. De laudib. Virg. ⁴² In carm. de Annunt. Mariæ. ⁴³ Lib. De excellent. Virginis, cap. 12. ⁴⁴ Serm. 4, in Assumpt. Virginis, et hom. 2, De beata Virg.

bus bene sapere, ubi de cultu Virginis agitur. Habeant interim ac jactent suam isti pietatem atque prudentiam, qui evangelici esse non possunt, nisi sanctis aliis, ac imprimis Deiparæ nullum cultum, venerationem nullam, privatim publiceque deferant, nisi cœlites omnes meritis, precibus, patrocinii spolient, nisi demum novam fidei regulam condant, atque definiant, sanctos Deo in cœlis conjunctissimos, nobisque addictissimos longe minus, quam vivos in terra mortales pro fratribus efficere ac impetrare posse. Sed ne aliena intempestive commisceamus, rem nostram, hoc est, angelicam Salutationem ab Ecclesiæ hostibus oppugnatam, et minore in pretio apud multos nunquam habitam, recta persequamur.

Wigandus inter stoicos Lutheranos non infimus, sicut et⁴⁵ Jacobus Andreas inter Ubiquetarios modo primus, mandatum a nobis divinum exigunt, quo probemus, credentes omnes ad Mariam salutandam impelli. Sic enim istis libet, ut Ecclesiæ vel consuetudini vel auctoritati nihil tribuant, ad solas Scripturas, quarum etiam sensum sibi solis vindicant, omnia revocare. Quasi vero Augustino,⁴⁶ sint sapientiores, a quo gravissime dicitur, in re dubia ad fidei certitudinem valere Ecclesiæ auctoritatem. Qui præterea legem hanc tradidit⁴⁷: « Multa sunt facienda non jubente lege, sed libera charitate: et ea sunt in nostris officiis gratiora, quæ cum liceret nobis etiam non impendere, tamen causa dilectionis impendimus. » Qua ratione priscos illos valdeque laudatos homines Abel, Noe, Abraham, Job, qui ad altare summo Deo sacrificarunt, defendimus, et Magdalenam Christi pedes et caput ungentem, ac egenam viduam in gazophylacium bona sua omnia conferentem, sed et Ninivitas vehementis pœnitentiæ indicia declarantes, probamus, tametsi hæc pia illorum facta e nullo expresso Dei mandato penderent. Deinde quam multa, quæso, sectarii nullo Dei urgente præcepto sibi permittunt, ac permissa volunt, utpote pueros tingere, certas ferias observare, quibusdam cæremoniis ornare sacramenta, novos ritus inducere, veteres abrogare, multaque alia in sacris et templis constituere, ac subinde variare, non ut Dei verbo, sed ut suo arbitrio, et insano sæpe cerebro satisfaciant? Et non licebit catholicis, ut in plerisque matrem et magistram sequantur Ecclesiam, quam Christus serio audiendam esse præcepit, et e cujus præscripto, sensu atque consensu tam multa et salutaria quæ scripta non sunt, christianus orbis tot sæculis observavit? Postremo si veteris Ecclesiæ institutum, quo Mariam salutare docemur, pergent calumniari, suæ sectæ doctores et collegas, qui nobiscum faciunt, et Ecclesiæ ut diximus, suffragantur, simul ab illis condemnari necesse est.

Idem verò Wigandus, ne a duce Calvino discedat,

etiam hoc objicit, Gabrielis officium et factum esse singulare in Virgine salutanda, ac ejus exemplum ad alios non pertinere. Habet certe angelus injunctum sibi munus propriæ legationis, ut non modo salutet Virginem, sed etiam de futuro eam instruat mysterio. Utrumque sedulo præstitit, non modo eximium præconem et lætum nuntium, sed fidum etiam admonitorem, sive ut quidam appellant, pædagogum Mariæ exhibens. Atque hoc quidem officium ille sibi retinet singulare, qui præterea nobis et Ecclesiæ serviens, suo prætulit exemplo taciteque monet, quod ad ejusdem Virginis salutationem pii erant porro non sine divino Spiritu dicturi atque facturi, totque jam sæculis cum laude ab illis dictum et factum esse constat. Nihil itaque prohibet, etiamsi Gabriel in hac salutatione habuit aliquid sibi proprium et peculiare, cum primus ad Virginem cœlitus demissus fuit, nobis tamen hoc cum illo esse commune, ut cum ad Virginem salutandam accedimus, haud sine admiratione et reverentia peculiaria Dei dona in ea ipsa contemplerur, et contemplando tali Matri præ cæteris gratulemur, nosque illi et gratos et devotos exhibeamus. Id vero ut faciamus, tanto magis haud dubie probat Gabriel, quanto perfectius intelligit, ad salutandam atque laudandam Virginem nunc nobis potiores atque uberiores causas suppeditari. Etenim non in Nazarenæ cubiculo latitantem, paucisque notam et obscuram Virginem quarimus, sed in amplissimo cœli palatio regnantem, atque ut nullam aliam, vere sublimem, totoque orbi celebratam Dominam nobis præsentem apertis veræ fidei oculis contemplantur. Neque vero eandem humanis calamitatibus ac pœnis, quas in carne multas gravesque pertulit, obnoxiam, sed ab omnibus corporis vitæque hujus ærumnis remotam spectamus, ipsamque ad felicissimum cœlestis vitæ statum perductam, et angelicis prælatam choris suspicimus atque veneramur. Rursus non suademus, non expectamus, quemadmodum Gabriel fecit, ut Maria divinum consilium amplectatur, et venturo Emmanueli et animum et corpus paratum offerat, seque simul et Matrem virginem futuram credat, sed in eo perfecte beatam ducimus, et salutando confirmamus, quoniam angeli verbis credidit, divino nutui paruit, de Spiritu sancto concepit, et casta peperit mundi Redemptorem. Igitur laudes quæ Salutatione angelica continentur, tanto nunc in Mariam rectius pleniusque competunt, quo illa plus veræ virtutis, dignitatis et gloriæ obtinet, quoque sublimiorem cœlestis vitæ statum, qui omnem mentis humanæ captum excedit, jampridem consecuta est. In quem sensum dixit Eusebius Emisenus⁴⁸: « Cum gratia plena sit Maria, priusquam concipiat, post conceptionem quanta Dei abundavit gratia quis cogitare potest? » Sic enim et nos pro-

⁴⁵ In serm. 40, circa Catechismum. ⁴⁶ Adver. Manichæos. ⁴⁷ Lib. De adulterinis conjug., cap. 14.

⁴⁸ In Evang. *Missus est angelus.*

itemur, sic Virginem salutamus, certo persuasi, quidquid gratiæ in Maria primum laudavit Gabriel, id non solum post Conceptionem Verbi in Matris utero, sed post Virginis etiam in cœlos Assumptionem ingentes accepisse profectus, et longe perfectiorem habere sensum, et in illam, a quocunque demum salutetur, pulcherrime quadrare. Quando enim illa sic in terris plena fuit gratia, sicut hoc tempore, quo post peractum divinæ dispensationis mysterium et gratiæ et gloriæ bonis in cœlo semperternis affluit? Quando magis cum illa Dominus præterquam eo loco ubi sine impedimentis, quæ mortales a vita cœlesti remorantur, divini vultus gloria perfruitur, et cum regnante Filio conjunctissime vivit? Quando autem rectius ac plenius inter mulieres benedicta, nisi cum perfecta et exhibita sunt illi, quæ Matri suæ Filius et munera et præmia maxima præparavit, donavit, impendit? Et adhuc nobis cantillabit Wigandus dicetque sectarius, Salutationem haud sine piaculo recitari posse, vel a Gabriele quidem vetitum esse, ne Matrem Domini ad immensum illum beatitudinis gradum evectam, velut cœli Reginam suspiciamus, et suspiciendo compellemus, et demum compellendo dicamus: *Ave, gratia plena; Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui?*

Ubi aliud et gravius telum in nos intentat Wigandus, haud sine impetu quodam, si non furore, in hæc verba prorumpens: « Qui Mariam hac salutatione compellant, in crimen superstitionis incurrunt, quia contra Dei verbum ex creatura efficiunt deam, et Mariæ divinitatem adscribunt. » Gravis hæc quidem et severa censura est, qua unus homuncio et nuper natus Lutheri discipulus tot piorum millia sine omni candore perstringit, atque in universum idololatriæ condemnat. Ego vero demiror, doctorem evangelicum in primo Dei præcepto tum intelligendo, tum interpretando tantopere hallucinari, ut ex eo nos ac universam Ecclesiam execrandæ damnet idololatriæ. An enim quisquam catholicus ex Maria facit idolum sicut non modo Wigandus sed et ⁴⁹ Calvinus et ⁵⁰ Pomeranus nobis audent imputare, perinde atque Virginem super ipsum Christum efferamus, et supremi loco Numinis habeamus, quemadmodum etiam falso nobis Bullingerus ⁵¹ affingit? Adeo illos non pudet Satanæ partes sibi sumere, dum calumniantur et falso fratres accusant, eaque maledicta evomunt, quæ mala mens, ira, odio, invidiaque flagrans suggerit, nimirum ut hoc modo suam effrenem in prosciendenda Ecclesia et obscuranda Virgine libidinem expleant. Inauditum est catholicis, Mariam pro dea colendam, aut honorem divinum in illam transferendum esse. « Hunc enim cultum, quem

Græci *λατρεῖαν* appellant, et Augustinus ⁵² servitutum proprie Divinitati debitam interpretatur, nec cœlestibus spiritibus, nec terrenis hominibus, nec alicui creaturæ, nec ipsi omnium creaturarum beatissimæ Matri suæ Creator largitus est. » Sic enim Petrus Cluniacensis, quem Bernardus ⁵³ prædicat, non suo tantum, sed et totius Ecclesiæ catholicæ quam defendit, nomine publice confitetur. Damnat igitur Ecclesia Colyridianos Mariam pro dea colentes, et quotquot olim femina Virgini Matri nefarie sacrificarunt, illamque loco Numinis adorandam esse putarunt, sicut Epiphanius annotavit ⁵⁴. At vide interim novam istorum sapientiam, qui dum catholicos, imo sanctissimos Patres ob invocatum Virginem superstitionis, adeoque idololatriæ audent insimulare, Constantinum Copronymum pro pio et religioso principe coguntur agnoscere atque prædicare. Copronymum, inquam, qui tum in religione, tum in vita ac moribus, omnium veterum iudicio impurissimus, et Satanæ organum lectissimum fuit. Is enim non modo Mariæ cultum in Ecclesia receptum improbat, sed hanc legem etiam publice promulgavit: « Ne Mariæ quidem intercessionem quisquam petat, neque enim juvare illa quemquam potest, » sicut Suidas et Paulus diaconus memoriæ prodiderunt.

Eant igitur novatores, et hunc scelestissimum principem, si velint, æmulentur, habeantque patronum, ut ne habeant quidquam cum Mariæ invocatione commune. Fingant præterea, totam Christi Ecclesiam tam diu in tenebris jacuisse, et idololatriæ sordibus immersam fuisse somnient, quandiu sonuerunt hæc voces: *Sancta Maria Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus*. Atque hoc est scilicet, si novis et cæcis catechistis credimus, primum Dei præceptum violare, Christum abnegare, ex Maria numen constituere, et Creatori demum creaturam exæquare. Cur ita rogas? Quoniam Mariæ invocatio, ut dicunt, cum Dei verbo pugnat, et est idololatria. Sed probandum hoc erat inprimis, quam nos invocationem Mariæ et sanctis deferimus, ac olim delituit Ecclesia, cum excellenti cultu, qui soli naturæ divinæ competit, impie conjungi atque commisceri. Sed enim hanc invocationem (nec enim Dei solum, sed et hominum, licet defunctorum, invocationem Augustinus ⁵⁵ agnoscit ac statuit) haudquaquam idololatricam esse, multi e nostris sæpe ac solide demonstrarunt. Tum sectariorum antesignanus Lutherus non repugnat, quominus pro veteri more sanctos invocemus, si tamen ita sensit, quemadmodum scripto testatus est. Scripsit autem in hunc modum ⁵⁶: « De intercessione divorum cum tota Christianorum Ecclesia sentio et iudico, pios sanctos a nobis esse honorandos et invocandos. Quis enim potest contradicere

⁴⁹ In post. de fest. Annunt. Mariæ. ⁵⁰ In cap. XLIV Jeremiæ prophetæ. ⁵¹ In cap. II Joannis. ⁵² Lib. viii, cap. 27 et lib. xxi, cap. 10, De civitate Dei. ⁵³ Lib. Contra Petrobrussianos, cap. De veneratione S. Crucis. ⁵⁴ Hæres. 79, contra Colyridianos. ⁵⁵ Lib. I, locution. de Genes., cap. 200. ⁵⁶ In purificatione quorundam articulorum.

his, quæ adhuc hodierna die mirabiliter et visibiliter apud divorum corpora et sepulcra operatur Deus? Hoc tamen fateor me dixisse, non esse christiani hominis, divorum suffragia magis pro temporalibus quam spiritualibus rebus et commodis invocare. » Et paulo post : « Proinde sic invocandi sunt, ut Deus per illos invocetur, sicut in Psalmo cxxxi legimus : *Memento, Domine, David et omnis mansuetudinis ejus*. Sic sanctus Moyses in precationibus suis affert Deo Abraham, Isaac, Jacob, quemadmodum et Ecclesia hæc omnia suo exemplo pulchre docet. » Tum in Postilla⁸⁷, quæ germanum Lutheri spiritum cum arrogantia maledicentiaque summa conjunctum egregie prodit, hæc ejus verba leguntur : « Ad hoc sanctis uteris, ad quod proximo tuo. Quemadmodum enim proximo dicis : Ora pro me Deum, ita de illis dicere potes : Dive Petre, ora pro me. Non peccas, si eis ut pro te orent, instes. » Ac alibi rursus de Maria sic loquitur⁸⁸ : « Pro deprecatrice eam libenter habebimus, ut et alios sanctos. » Tum ut se Vigilantium non esse commonstret, ingenue scribit ad Georgium Spalatinum⁸⁹ : « Non fuit mens mea unquam, venerationem sanctorum esse superstitionis : neque invocationes vitiosas pro causis vel corporalissimis. Hoc enim sapiunt hæretici nostri Pichardi et Bohemi. » Ac eodem modo sese purgat, cum pugnat contra Lovanienses⁹⁰ : « Non negavi unquam, inquit, nos meritis et precibus sanctorum quantumlibet imperfectis juvari, quod subdole mihi inurere conantur miseri homines. » Tam crebro ac serio agit Lutherus, ut communem Ecclesiæ doctrinam de sanctis invocandis non abjicere, sed potius approbare videatur. Et qui Lutherum, licet non per omnia, secutus est Bucerus⁹¹, ingenuam hanc confessionem edidit : « Intellexerunt sancti Patres, etiam divos, qui jam apud Christum vivunt, pro nobis intercedere, et hoc pacto intercessionem meritaque eorum respici a Deo oraverunt. » Sed neque Camerarius⁹² ab hac sanctorum invocatione alienus est, quam nisi probaret, nunquam ita scriberet : « Pia affectio erga illos et votum communium precum non possit, ut opinor, damnari, cum neque adversetur doctrinæ veritatis cœlestis, et exempla vetustatis exstent. » Quid vero OEcolumpadius⁹³ ? « Sancti in cœlis, ait, sua charitate flagrant non desinunt pro nobis intercedere. Quid igitur mali, si hoc petamus fieri, quod credimus Deum velle, etiamsi nihil tale præceperit ? Quid mali, si et concedamus patrocinia sanctorum, modo id circumspice, opportune et modice fiat pro auditorum qualitate ? Id quod agit Chrysostomus, et Nazianzenus quoque in laudibus Cypriani : et observant hoc ferme omnes Ecclesiæ tam Orientis quam Occidentis. » Ego vero id genus

plura quæ Mariæ invocationem confirment, ex⁹⁴ Bucer et⁹⁵ Brentii monumentis possem afferre, in quibus illi sanctorum invocationem, si absit superstitio, sic excusant, ut Dei verbo nihil prorsus adversari comprobent. Quid ergo frontis ac mentis habet Jacobus Andreæ, qui velut imperitus faber, nihilo rectius quam plerique minorum gentium socii, sine calce et arena, ut dicunt, infirmam construit machinam, qua constans et insigne salutationis hujus opus concutiat atque labefactet ? Sic enim dum pueros instituit, arguitur⁹⁶ : « De hoc salutandi et invocandi genere nec Maria, nec Deus præcipit ; igitur salutare et invocare Virginem, vanum atque criminis est. » Omitto reliquas id genus nugas persequi, in quibus adversarii sunt valde loquaces simulque petulantes, ne desit scilicet quod in Maria mordeant, utque suam expleant libidinem in proscindenda fide ac pietate, non dicam muliercularum, quas omnis ætas Mariæ venerandæ addictas tulit, sed etiam totius Ecclesiæ orthodoxæ, quæ suas Mariæ laudes religiose decantat, tantæque Matris honorem frequentibus feriis, et solemnibus ritu, et bis quotidie adhibito campanæ pulsu ubique fere gentium proficitur. Annon Brentii⁹⁷ mera et pudenda est calumnia, quod scribit, hanc Salutationem a nobis usurpari ad expianda peccanda, et quorumdam opinione tantum valere, quantum valet ipsa passio Domini nostri Jesu Christi, ac toties etiam hanc repeti Salutationem, ut præ ea nullus pene locus Dominicæ precationi relictus fuerit ? demum a nobis existimari, eam civitatem perituram, in qua non singulis diebus hæc Salutatio pulsu suo commendetur ? Dici hæc quidem ab impudenti sycophanta possunt, probari vero ab homine modesto et sincero non possunt, cum Catholicis omnes, nisi fortasse sint admodum rudes, rem longe aliter habere et videant, et audiant, et experiantur. Quam vere dixit Tertullianus⁹⁸ : « Bonæ res neminem scandalizant, nisi malam mentem : » hoc est, quam contendendi studium, et calumniandi libido, et Ecclesiæ odium semel occupavit. Mentior, si ex mille catholicis unum reperias tam agrestem ac ineptum, qui in suum animum induxerit unquam, ut quæ Brentius effutit, de hac salutatione sentiret ac crederet.

Jam vero Bucerus, Pellicanus, Franciscus Lambertus et Bullingerus alia ratione nobis oblatrant, ut si possint, tetræ superstitionis notam his, a quorum sancta societate turpiter desciverunt, inurant. Accusant igitur, quod hæc salutatio sæpe repetatur a nostris, et inde sertæ, coronæ, rosaria contextantur. Quod si fiat, nefandam blasphemiam auctore⁹⁹ Bucero committimus, estque apertissi-

⁸⁷ Circa Evang. festi de Joanne Bapt. ⁸⁸ In fest. Nativit. Mariæ. ⁸⁹ In epist. ad Spalatinum, anno 1518 data. ⁹⁰ In responsione ad condemnationem Lovaniens. ⁹¹ In cap. 8 epist. ad Rom. ⁹² In lib. De piis Ecclesiæ precibus. ⁹³ In tom. VI Operum Chrysost. ⁹⁴ In Apologia contra Abrincensem episc. ⁹⁵ In II tom. Operum. ⁹⁶ In serm. 10, circa Catechismum. ⁹⁷ Hom. 6 in Luc. ⁹⁸ Lib. De velandis virgin. ⁹⁹ In cap. xi Luc.

num Satanæ inventum et Lucifericum commentum : est submurmuratio Deo et electis odiosa, omnique studio devitanda, ut ⁷⁰ Franciscus Lambertus pronuntiat. Sed pergant isti, ut velint, maledicere : *Sepulcrum enim patens guttur eorum, os plenum maledictione et amaritudine (Psal. xiii, 5)*, ut propheticiis verbis utamur. Quis enim in illis residet evangelicus candor? quæ vel prudentia, vel æquitas reliqua esse potest, cum suos avos et atavos, nostrosque majores ut integerrimos, ita et religiosissimos viros tam atrociter accusant, tantoque supercilio damnant, qui sane omni superstitione remota, et ex ordine quodam, magnæque religionis Mariam tot sæculis et ipsi salutarunt, et alios salutare docuerunt? Cujus vero criminis Damascenum ⁷¹ doctrina non minus quam virtute et auctoritate præstantem theologum insimulabunt? qui nisi alios ad salutationem hanc sæpe recitandam inhortaretur, haudquaquam hoc inter concionandum diceret : « Clamemus cum Gabriele, qui primum locum obtinet inter angelos : Ave, gratia plena, Dominus tecum. » Et huic est simile, quod suis auditoribus protulit Sergius Hierapolita ⁷² : « Quotquot hic adsumus fideles, inquit, cum Gabriele acclamemus Virgini : Ave, gratia plena, Dominus tecum. » Atque hoc ipso vetustior Andreas Cretensis ⁷³, quem sanctissimum patriarcham Michael Glysea vocavit : « Omnis lingua, inquit, choros ducat, et Deiparæ occinat : Ave. Hoc Gabriel prius sumpsit exordium mysterii. » Nec multo post : « Et nos quoque rursus oportet hoc tanquam comparatum ad agendas gratias offerre Reginae nostri generis. Illi enim post excessum convenit dicere : Χαῖρε. Sola enim nobis introducto gaudio, expulit dolorem primæ parentis. » Cum his recte congruunt, quæ in sua concione proponit Chrysippus ⁷⁴ presbyter Hierosolymitanus, quoniam Virginem Matrem celebraturus, sic monet auditores : « Agite ergo et nos, si munera digna offerre nequimus, pro viribus tamen bonam voluntatem afferamus. Mox vero sumamus initium a verbis, quæ Gabriel apud Mariam fecit, Ave, gratia plena, Dominus tecum. » Et post multas repetitiones, cum frequenter Ave dixisset Virgini, tandem ita concludit : « Illis atque aliis multis hujusmodi cuncti qui Deum gestant, particulatim Mariam alloquantur. » Quid autem Hesychius presbyter ⁷⁵ et ipse Hierosolymitanus? annon luculentissime dixit et scripsit : « Jure procul dubio omnis grati animi lingua salutat Virginem et Deiparam, ac pro viribus Gabrielem angelorum principem imitatur? »

En tibi, quomodo vetus ille catholicorum spiritus angelicam Salutationem repeti suadet : novus autem sectariorum genius vetat, quodque a sanctis laudatum est, in crimen peculiare transformat. Deinde suorum magistrorum, ut Lutheri et Spangenbergii testimonio coarguuntur, quoniam hi

præsentis Salutationis recitationem, ut docuimus, aperte probant atque defendunt. Quod ergo semel recte, et spiritu evangelico sive privatim, sive publice dicitur, cur idem sæpius iteratum cuiquam vitio tribuatur? Jam vero quid magis evangelicos homines deceat, quam evangelicas sonare voces, et piam illorum sedulitatem comprobare, qui citra hypocrisin verbis evangelicis libenter ac frequenter utuntur? Ferunt isti in procis et scurris voces amatorias : admittunt compellationes et salutationes obscenas, quæ passim in comicis leguntur, ut nihil dicam de leporibus et salibus, quos vulgo in circulis et popinis permittunt, quosque fortasse et ipsi non solum audiunt, sed etiam inter se facete permiscunt. Sed enim fabulari, garrire, ineptire licet : sacra verba sonare et repetere non licet, præsertim apud hos qui evangelico nomine præ cæteris gloriantur.

Cur autem piis exprobrant, tantoque supercilio eos damnant, quibus forte libet certum numerum, certas preces facere, eademque verba in precando repetere, præsertim si hoc fiat, ut in divinis de Christo et Maria mysteriis rectius dirigendis utilisque contemplandis mentem habeant attentior? Quindecim de Verbo incarnato Virgineque Matre mysteria præcipua recensentur, et e sacro Evangelio colliguntur : horum sacra est, et piis frequens esse debet meditatio : ea igitur in recitando Rosario adhibetur. An hoc criminis loco ducent? Quibusdam placet quinquagies duntaxat, aliis frequentius Virginem ex more salutare, intermistis Dominicæ precatione. An isthuc nefario sceleri dabunt? Ubi tamen nihil certi præscribit Ecclesia, sed in suo quemque sensu, qui cum aliqua sit pietate conjunctus, sinit abundare, ut qui velit, hoc illove modo Matrem Domini salutet ac veneretur. Qui majore judicio valent, et evangelicæ historiæ sunt utcumque periti, utiliter ita Rosarii pensum absolvunt, ut secum animo reputent, quæ læta et tristia Christo ejusque Matri in Evangelio legimus potissimum accidisse. Hinc porro et gratulandi et commiserandi occasionem christianus colligit animus, sequæ ad Mariæ imitationem præclare componit. Hæc enim Virgo est, quæ ut nemo alius, divina et humana Christi opera intimis animi sensibus percepit, ac præsens fere conspexit omnia, quæ nos ex Evangelio discimus, et jam olim gesta fidei tantum oculis contemplamur. Felix et sapiens illa meditatrix, quæ in serinio sancti pectoris ea, quæ et in Christo videbat et audiebat, accuratissime conservabat, ac subinde animo ardentissimo post Christum etiam in cælos subductum secum reputabat. Ad hujus exemplum ea pietatis exercitatio pertinet, quam nostri majores in recitandis, uti vocarunt, Rosariis religiose admodum posuerunt. Igitur globulos precatorios,

⁷⁰ In cap. i Luc. ⁷¹ In serm. De dormitione B. Virginis. ⁷² In serm. De festo Nativit. Mariæ. ⁷³ In prædicatione de Assumpt. Virginis. ⁷⁴ In serm. De S. Maria Deipara. ⁷⁵ In hom. 2, De Deipara.

sive calculos benedictos, uti vocant, in usu habuere, et ad salutandam sepe Virginem seipsos et alios excitarunt, rati et Deo et Matri gratum offerri munus, cum spirituale velut sertum mysticis contextum floribus, et ex evangelicis conflatum tum vocibus, tum mysteriis, in fide non ficta apportarent. Rideant isthæc sectarii, quos juvat quamvis probata Ecclesiæ instituta, ipsaque Christi veneranda sacramenta vel flocci pendere, vel subsanare, vel conculcare. At certe quidem res ipsa, quæ cum evangelicæ veritatis meditatione, et cum christianæ precationis usu conjuncta est, non modo justa reprehensione vacat, sed et sapientum laudatione, et bonorum imitatione digna est. Neque vero de hoc modo agitur, ut in hujusmodi rebus externis vel iustitia, vel fiducia, vel salus animi collocetur, sicut adversarii calumniantur: sed huc itur, ut inter alia veteris pietatis exercitamenta, quæ veluti per manus nobis tradita accepimus et retinemus, hoc etiam adversus hostes Ecclesiæ tueamur, et in usum legitimum ad Christi et Mariæ gloriam sedulo revocemus.

Ubi rursus offendit æmulos, quod ex his qui Mariæ devoti velint esse cultores, cœtus aut societas quædam (vulgo fraternitatem vocant) pie constituatur. Cur autem offenduntur, si in hoc studium pii cocant, sanctamque ineant societatem, nullius quidem lucri aut quæstus, vanæve laudis cupiditate permoti, sed divini cultus et Marianæ laudis amore ac desiderio inflammati? Deinde cur non ferat, non probet, non sibi gratum ostendat, non spiritualibus præmiis, non sancta liberalitate compenset Mater Ecclesia, quidquid pie a piis in hoc genere instituitur, præsertim ut per hanc occasionem plerique non solum in fide, sed etiam in precatione et charitate piisque operibus magis exercitentur? Atque utinam permultos habeamus, qui in hanc præclaram societatem dent nomina, et parte saltem ex aliqua compensent, quod alii tam multi sive per socordiam, sive per malitiam in colenda Virgine prætermittunt. Etenim si verum fatebimur, avita fides ac pietas passim jacet proculcata, oratio tum privata, tum publica prope in desuetudinem venit, divini timoris et amoris vincula quælibet disrupta videntur, ac demum novarum de fide contentionum et hæresum flammæ sic populares animos incenderunt atque devastarunt, ut plerique solius fidei et nudi christianismi professione contenti, non Deum revereantur, non Christo gratias agant, non Mariam ament, non superos agnoscant, et vix inferos quidem esse credant. Ac licet multis inter se modis hodie sectarii de fidei rebus gravissimis conflictentur, multaque errorum monstra foveant, et ab omni veteri sint pietate remoti, tamen in hoc facile consentiunt atque conspirant omnes, rem ut credant cumprimis egregiam Deoque gratam, et orbi

salutarem se facere, si possint mortis Christi memoriam in Missæ sacrificio abolere, decretos Mariæ et sanctis honores e medio tollere, omnemque veteris Ecclesiæ disciplinam dissolvere et exterminare. Hæc obiter indicasse sat sit, non solum ut putres arbores a tetrīs fructibus rectius agnoscantur, verum etiam ut catholici in Virgine salutanda magis magisque confirmentur, et neque per apertos, neque per clancularios Ecclesiæ hostes, quibus nunc plena sunt omnia, se a veteri pietate divelli facile patiantur. Sed enim quidam hac salutatione solent abuti. Quid vero isthuc novi, ut rebus optimis, ac sacris etiam divinisque Litteris pessimi abutantur? Ineptiunt prorsus, quibus argumentandi ratio a quorundam abusibus deducta, nimium est familiaris. Atque ut maxime hic irrepsissent abusus, tritico enim zizania in agro Dominico permista deesse non possunt, non propterea rem tolli, sed emendari, bonumque ejus usum asseri convenit.

CAPUT XI.

Refutatio sententiæ Stephani de Malescot, quomodo veteres usi sint hac Salutatione, et Deiparam non solo imitationis cultu et exemplo honorandam esse: demum variis et præclaris modis a sanctis Patribus Mariam salutari.

Stephanus de Malescot Belarbornensis ⁷⁶, qui de Theophilogum vocat, litem in præsentī causa nobis aliam movet, modis et ipse obsistens omnibus, ne cum angelo, Ave Maria dicamus. Etsi enim fatetur, morem salutandæ Virginis veteribus orthodoxis agnitum et usitatum fuisse, quod alii inficiantur: tamen hoc ita factum videri vult, ut Evangelii quædam esset lectio, ex qua populus veram fidem de Mariæ virginitate et Christi conceptione in templis confirmare admoneretur, præsertim quo tempore hæc ipsa fides a Manichæis et hæreticis aliis non leviter oppugnabatur. Pulchrum scilicet inventum sacramentario doctore dignum, qui nunc primum nobis persuadere conatur, veteres hanc salutationem pro lectione Evangelii habuisse, ac duntaxat ob hæreticos, usum ejus ad tempus recepissee.

Cur vero non profert vel testimonia, vel indicia saltem levia eruditæ vetustatis, quibus flaccidam conjecturam suam approbet, fidemque nobis faciat de præcepta vel decantata in templis, ejusmodi salutatione? Certe non recens est auctor, sed ante annos fere mille floruit Andreas patriarcha Hierosolymitanus ⁷⁷, qui nulla hæreticorum ratione habita, commentarium in hanc ipsam Salutationem luculentum edidit, atque ut videtur, apud populum eadem est concionatus. In qua concione ⁷⁸ satis ostendit, sibi non cum hæreticis, sed cum catholicis esse negotium, quibus hujus salutationis usum et fructum explicat, sui nempe sæculi consuetudinem receptam ostendens. Igitur eandem saluta-

⁷⁶ In nova sua Catechesi. ⁷⁷ Serm. De Salutatione angelica. ⁷⁸ Exstat Græce et Latine.

tionem divinæ Scripturæ sententiis multis exornat, et ad Mariæ commendationem singularem applicat, etiamsi hoc præclarum ejus studium sugillant mordaces lucisque fugientes Centuriatores ⁷⁹. Tum qui hoc ipso Andrea vetustiores et celebriores fuere scriptores Athanasius et Ephrem, hanc Salutationem in tanto pretio habuerunt, illam ut suis monumentis et precibus inserere non dubitarint. Ac plura quidem id genus Patrum testimonia, quæ fortassis hic homo nunquam aut legit, aut perpendit, postea in medium adducentur.

Quod ad veterem Ecclesiam attinet, longe illa prudentior atque cautior profecto fuit, quam ut præsentis hæreticos per Salutationem angelicam coarguendos convincendosque putaret. Sciebat utique sagax vetustas, aperta Scripturæ testimonia non desesse, quæ magis in rem præsentem facerent, et impugnata fidei causam contra hæreticos solidius vindicarent. Quare consentaneum est, pro hac Salutatione in illum quidem usum, alia e Scripturis prælecta atque decantata, præcipue vero a doctoribus e suggestu populo tradita et inculcata fuisse. Cui rei majorem fidem præbet, quod jam olim, cum antiqua floreret pietas, ad altare sacrificantes, sive sacris operantes hac salutatione passim uterentur, quemadmodum formulæ de re Liturgica græce conscriptæ non obscure demonstrant. Has vero Jacobus apostolus, Joannes Chrysostomus et Basilius Magnus ediderunt, editasque recepit ac multis porro sæculis in usu habuit Ecclesia Orientalis. Quid vero mirum, salutationem hanc de more, pietatis causa tunc dictam esse, cum solempne ac usitatum etiam foret, sanctorum nomina quotidie in sacrificio recitare, et eorumdem apud Deum pro vivis ac mortuis fratribus petere intercessionem? De hoc more ⁸⁰ Cyrillus meminit Hierosolymitanus, sed et ⁸¹ Augustinus eoque vetustior ⁸² Dionysius Areopagita testatur. Jamque probatum est, Patres ad hanc salutationem sæpe recitandam hortari.

Quocirca ut semel finiamus, et libenter et frequenter si sapinus, Deiparam salutemus, nostræque et avitæ pietatis declaremus affectum, ut evangelico spiritu afflati, et ex hostium maledicentia ad benedictionem quodammodo inflammati, sæpe multumque dicamus ⁸³ : *Ave, Maria, gratia plena; Dominus tecum.* Gaude, inquam, Virgo sacrosancta, multis prophetarum promissa oraculis, priscis desiderata patribus, et magno Dei summi munere nobis exhibita, non morientium, sed reviviscentium, imo Dei etiam ac hominis Mater. Gaude non solum ab omni peccatorum nœvo libera, sed et inexplicabili gratia præ sanctis omnibus plena, vere stella cœlum et terram illustrans. Gaude adeo unita Deo, ut carnis tuæ substantiam divinæ naturæ in una persona copulandam suppeditaveris, ita

ut et Deus homo, et homo fieret Deus. Gaude quæ sola incomprehensibili modo, et summa summi Dei virtute concepisti, gestasti, peperisti, lactasti, educasti dulcissimum Emmanuelem. Gaude, benedicta inter virgines, quibus sterilitatis opprobrium abstulisti, et inter mulieres omnes, quibus primam dignitatem a prima muliere corruptam et perditam restituiisti : nec minus benedicta inter et supra creaturas omnes, solo Filio ac Deo inferior. Et benedictus fructus ventris tui, in quo tribus terræ et hierarchiæ angelicæ in æternum benedicuntur atque sanctificantur : fructus, inquam, Jesus Christus, quem tu sola communem cum Deo Patre habes Filium, et perditio mundo exhibes Redemptorem. Sancta Maria, Mater Dei, quam Deus in summum provexit honorem, ut generationes omnes te in primis beatam celebrent, magnoque cum fructu colant, ora pro nobis peccatoribus, ut quem tu Salvatorem pastoribus atque Magis, hoc est, Judæis et gentibus primum manifestasti, eum nos etiam propitium iudicem habere, et in regno ejus tecum perpetuo gaudere possimus.

Nos vero in depellendis adversariorum argumentis finem faciemus, si vanum et illud commentum rejecerimus, quod nobis objectare solent, Mariam imitatione morum et exemplo vitæ honorari oportere, ac ideo factam ab angelo salutationem, quæ ad laudationem, non ad imitationem faciat, frustra nobis repeti et usurpari. Hinc dictus ille Stephanus ⁸⁴ audet dicere, Mariam imitatione morum et vitæ duntaxat honorandam esse. Equidem non ignoramus, quin et libenter fatemur, Mariam una cum sanctis aliis in exemplum nobis proponi, ut quorum triumphos et æternam gloriam suspicimus, præclara etiam facinora imitando exprimamus, eosque duces ad felicitatem præeuntes eadem velut via sequamur. Ex his ducibus erat, qui cæteros Christi milites fidenter exhortans, ac velut signum erigens dicebat : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.* (I Cor. iv, 16.) Quem sanctæ imitationis cultum, ut Maria rite a mortalibus honoretur, non modo semper laudabilem, sed et inprimis necessarium esse pronuntiamus, ne quis fortasse sola Virginis veneratione vel invocatione contentus, corrigendæ vitæ curam abjiciat, et contra Mariæ morem et exemplum a præscripta divinæ legis norma, quæ Christi et sanctorum imitatores exigit, pudendo studio sese subducat. Præposterum enim et frustraneum prorsus in colendis sanctis est studium ubi de sectandis illorum vestigiis et exemplis nulla vel exigua cura suscipitur, quemadmodum ⁸⁵ Augustinus et ⁸⁶ Chrysostomus prudenter admonuerunt.

Vicissim autem et illud novimus, qui cultus et honos Mariæ sanctisque debetur, non sola imitatione constare ac perfici, sicut suo quidem exem-

⁷⁹ Centur. vi, cap. 4. ⁸⁰ In Cateches. 5 mystagog. ⁸¹ Lib. xx, Contra Faustum, et lib. De cura pro mortuis agenda. ⁸² De Eccles. hier., cap. 3. ⁸³ In sua Catechesi. ⁸⁴ Serm. 2 et 22 De martyribus. ⁸⁵ Hom. 42, in cap. 42, epist. ad Corinth.

plo Ecclesia tot sæculis in sanctis eorumque feriis celebrandis luculenter ostendit. Sanctorum enim memoriam celebrat, et inde ab initio celebravit, non solum ad excitandam in nobis imitationem, verum etiam ut meritis ipsorum consociemur, atque orationibus adjuvemur, quemadmodum ⁸⁶ Augustinus, ⁸⁷ Isidorus, ⁸⁸ Rabanus perspicue docent, ac post ⁸⁹ Origenem, ⁹⁰ Bernardus quoque confirmat. Hinc illæ solemnes, antiquæ, probatæ, quæ adhuc durant in Ecclesia, loquendi formulæ Deum ita precari docent : *Ut quorum natalitia colimus, per eorum ad te exempla gradiamur ; Ut quos veneramur obsequio, eorum pium jugiter experiamur auxilium ; Ut quorum gaudemus meritis, accendamur exemplis ; Præsta nobis ex eorum imitatione proficere, et oratione fulciri, per Jesum Christum Dominum nostrum.* A quo Latinorum usu non dissident Græci, quemadmodum eorum non modo preces quotidianæ sacris e Patribus collectæ, sed etiam Liturgiæ tot sæculis recitatæ commonstrant.

Videant interim ac judicent sapientes, rectene adversarii de sanctis hodie mereantur, quibus ut cultum omnem adimant, imitationis etiam honore eos fraudare, et nos fructu ejus spoliare, quidquid tandem fuci prætexant errori, haud obscure nituntur. Exemplo sit Joannes ille Baptista, quo major nemo sanctorum, Christi testimonio, in orbem prodiit, sed qui a novis doctoribus ita depingitur, populoque commendatur, diserte ut moneant, doctrinam ejus, non vitam observandam esse. Igitur de imitando illo, quod ad abstinenciam, continentiam, pœnitenciam attinet, nullum sollicitum esse oportere contendunt. Imo vero illorum studium reprehendunt, qui rem familiarem pietatis ergo deserunt, qui paupertatem voluntariam colunt, qui vitam privatam et austeram pietatis ergo deligunt, hoc est, qui Joannem Zachariæ filium summumque prophetam quadantenus imitari in animum suum inducunt, etiamsi ad imitandum illum se sentiant divinitus excitatos. Atque ut ad nostram Virginem redeam, etsi hanc isti verbis aliquando prædicant et honorant, tamen si propius inspicias, revera elevent parvique pendunt, et ab ejus imitatione homines avocant, dum fabulantur, decretam illius pudicitiam ne illis quidem qui legem sacri cœlibatus amplexi sunt, in exemplum esse vertendam, nec virginitatem magis quam conjugium Deo placere, hominique prodesse., Prætereo alia id genus recensere, quæ nos de Joannis Baptistæ historia disputantes produximus, simulque planum fecimus, sanctos ac præclara eorum facinora, vota, decreta, instituta, quæ tot sæculis probavit Ecclesia, ab adversariis odiose convelli, ac vulgo tantum non deridenda proponi. Tam pulchre isti, quod a nobis exigunt, præstant, ut sanctorum imitationem veram proponant, eosque, sincero imitationis cultu in Ecclesia

vel ipsi prosequantur, vel alios prosequi doceant atque sinant.

Scimus autem, ac ingenue profiteamur, multa in sanctis admiratione potius digna, quam ad imitationem trahenda reperiri, et res ipsa docet, rara quædam Dei dona, quæ in electis illis Spiritus sancti organis jure laudantur, omni omnium hominum ordini minime congruere, neque propterea vocationes varias misceri oportere. Quocirca severam Joannis Baptistæ vitam magistratibus, perpetuam Mariæ castitatem conjugibus, apostolicam rerum omnium abdicationem civibus et mercatoribus imitandam proponi, aut præstandam injungi, quis demum, obsecro, nisi stolidus, aut doceat, aut probet? Reprehendimus autem in adversariis, quod sanctos nonnullos, ut Georgium, Christophorum, Catharinam, Barbaram, de quibus nihil ipsi forte legerunt, pro meris chimæris deputant, et in rerum natura nunquam exstitisse, nunc primum impie fabulantur. Reprehendimus, quod præclare et divine ab illis facta, quæ naturæ nostræ captum excedunt, carnis judicio metiuntur, atque tam leviter inficiantur, et stulte contemnunt. Reprehendimus, quod cum alibi, tum in sanctis bonorum operum doctrinam mala fide tractant, obscurant atque depravant. Reprehendimus, quod sanctorum opera quantumvis Ecclesiæ calculo comprobata, ipsi pro nævis, corruptelis et lapsibus sæpe ducunt, nonnunquam superstitioni, vel hypocrisi deputant, eaque vanissime insectantur, quod Dei verbo et præcepto expresso, ut dicunt, caruerint. Reprehendimus, quod simul communes, ut sic loquar, et peculiarias virtutes, quas velut lumina in sanctis Deus voluit elucere, tenebriones isti si non extinguere, at certe multum imminuere, nec raro suspectas omnibus reddere sine ullo candore conantur. Reprehendimus demum, quod multis ad socordiam aperire fenestram solent, ne facile modo quisquam ad heroicas sanctorum virtutes aspiret, neve ad meliora charismata cum sanctis æmulanda, vel ob meritum, vel ob præmium sese aliosve excitet atque cohortetur.

Verum ut a nostra Virgine non longius discedamus, constans doctorum hucusque fuit et est sententia, illam non solum in vita et moribus imitandam, sed et egregiis laudibus, publicisque honoribus afficiendam esse. Unde nec Erasmus ⁹¹ fateri puduit, sanctissimæ Virginis cultum quatuor in rebus potissimum consistere, in laudibus, in honoribus, in invocatione et in imitatione. Tum vetus auctor Sophronius ⁹² ut inter venerationis et imitationis Marianæ cultum distingueret, in hunc modum scribit : « Quoniam hæc est ortus conclusus, fons signatus, puteus aquarum viventium, ad quam nulli potuerunt doli irrupere, nec prævalebit fraus inimici, sed permanebit sancta mente et cor-

⁸⁶ Lib. xx, Contra Faustum, cap. 21, et lib. viii, De civit. Dei, cap. 27. ⁸⁷ Lib. i, De offic. Eccles., cap. 34. ⁸⁸ Lib. ii, De inst. cleric., cap. 45. ⁸⁹ Hom. 3 in diversos. ⁹⁰ Serm. in Vigilia Petri et Pauli apostolorum. ⁹¹ In concione quam adjunxit Liturgiæ Lauretanæ. ⁹² Serm. De Assumpt. Mariæ Virgin.

pore, multis donorum privilegiis sublimata : idcirco hanc imitamini moribus, sequimini castitate, hujus implorate auxilium. » Agnovit et Bernardus ⁹³ nec solum venerandam, nec solum imitandam esse Mariam, ac propterea dixit : « Veneramini, conjuges, in carne incorruptibili integritatem ; miramini etiam vos, sacræ virgines, in Virgine fecunditatem ; imitamini, omnes homines, Dei Matris humilitatem. » Ac alibi dilucidius, cum de Maria invocanda non pauca dixisset, hoc etiam adjecit ⁹⁴ : « Non recedat ab ore, non recedat a corde : et ut impetres ejus orationis suffragium, non deseras conversationis exemplum. Ipsam sequens non devias : ipsam rogans non desperas, ipsam cogitans non erras. Ipsa tenente non corruis : ipsa protegente non metuis : ipsa duce non fatigaris : ipsa propitia pervenis. » Tam sapienter monet Bernardus, semperque docuit Ecclesia, Mariæ sola invocatione nobis non esse nitendum, sed et imitandi studium, quoad ejus fieri potest, ad bene beateque vivendum a singulis adjungi oportere. Unde mulier evangelica, quæ Mariam peculiariter extollebat, hoc a Christo responsum tulit, eos demum beatos esse, qui simul Dei verbum audirent et custodirent, Mariæ scilicet prædicatæ moribus et vestigiis adhærentes. Hoc enim est dicere : Et mater mea quam appellatis felicem, inde felix, quia verbum Dei custodit, ut Augustini verbis utamur ⁹⁵.

Jam vero Patres cum de Maria tractant, de hac ejus imitatione nullam sæpe faciunt mentionem, sed duntaxat in ejus vel invocatione, vel laudatione versantur, ut sequentes veterum Sententiæ commonstrabunt. Illustris poeta Sedulius ⁹⁶, qui ante annos mille floruit, etiam notus Hieronymo, Virginem Matrem hoc carmine prædicat atque salutatur :

*Salve, sancta Parens, enixa puerpera Regem,
Qui cælum terramque tenet per sæcula; cujus
Numen et æterno complectens omnia gyro,
Imperium sine fine manet, quæ ventre beato
Gaudia Matris habens, cum virginitatis honore,
Nec primam similem visa es, nec habere sequentem,
Sola sine exemplo placuisti femina Christo.*

Tum Gregorius Nazianzenus ⁹⁷ qui Theologi nomen promeruit, ac Græcis irrefutabilis doctor est, in suis poematis sic Domini Matrem affatur :

*O filia cælestis et interior gloriosa,
O magnis choris assistens Regnatoris
Cantoribus, et si te corpus et terra continet,
Huc ades, et fare verbum : ego vero ante te
Stabo, quippe enim mihi divino munere
Venisti...*

ut reliqua libro quinto citanda prætermittam.

Quid isthæc, quæso, aliud sibi volunt, nisi quod vir tantus Mariam allocuturus, seipsum prorsus deiecit, et venerabundus tantæ Reginae ambit gratiam, quam apud Deum valere, et mortalibus pro-

desse posse, certo credebatur? Nec solum Gregorius, sed et Sedulius nos admonet, Mariam etiam seposito, sed non contempto imitationis cultu rite laudari, adeoque invocari mortalibus, sicut et plerique male sibi conscii, quos nondum ex animo scelerum poenitet, Deum colere possunt, et adorare solent, multaque virtutum opera in Dei honorem exercent. His adjungam Cyrillum Alexandrinum ⁹⁸, coram gravissimo Patrum cœtu, et in Ephesino templo Deiparæ dicato disserentem, quam et præclaris epithetis additis reverenter ita compellat : « Salve, sancta et arcana Trinitas, quæ nos omnes ad hanc Deiparæ Mariæ celebritatem convocasti. Salve, et tu quoque Dei Genitrix Maria, eximium universi terrarum orbis decus et ornamentum. Tu lampas inextinguibilis, tu virginitatis corona, tu rectæ fidei sceptrum ac norma, tu templum inviolatum, tu ejus sedes, qui nullo capitur loco. Tu Virgo et mater. Per te *Benedictus qui venit in nomine Domini*, in Evangeliiis appellatur (*Matth. xxi, 9*). Salve, quæ Incomprehensibilem in sancto virginali utero comprehendisti. Salve, per quam et sancta Trinitas sanctificatur, et veneranda crux colitur, et in universo terrarum orbe adoratur. Per te cælum exultat, per te angeli et archangeli lætantur, per te demones fugantur, per te diabolus tentator e cœlo decidit, per te prolapsum plasma sive figmentum in cælum recipitur. Per te universa creatura idololatriæ vanitate occupata, ad veritatis cognitionem deducta est. Per te sacrum baptisma et oleum exultationis obtingunt credentibus. Per te in universo mundo fundantur Ecclesiæ. Per te gentes et infideles ad poenitentiam adducuntur. Et quid multis moror? Per te unigenitus Dei Filius iis, qui in tenebris et in umbra mortis sedebant, tanquam lux vera resplenduit. Per te prophetæ futura prædixerunt. Per te apostoli salutem gentibus prædicarunt. Per te mortui resuscitantur. Per te reges sancta Trinitate duce regnant. Et quis adeo valet eloquentia, qui Mariam plurimum laudatam Matrem et Virginem (stupendum rei miraculum) pro dignitate celebrare et deprædicare possit? » At scio isthæc præconia morosis adversariis non placitura, quæ tamen theologus ille sapientissimus simul et religiosissimus ad Mariam ornamendam coram doctissimis Patribus, et sacro in loco confidenter exposuit, nihil veritus ejusmodi momos, qui sua verba laudatoria improbe calumniarentur. Similis autem Damasceni ⁹⁹ est oratio, Mariam hoc modo salutantis atque prædicantis : « Salve decus omnium honorificentissimum. Salve o Deipara ac Verbi Mater. Tu enim paradisi claustrum nobis aperuisti, tu aditum nobis ad cælum patefecisti : tu Filio ac Deo familiares nos reddidisti. »

Exstat Chrysiopi presbyteri Hierosolymitani ¹ oratio non ita pridem Latine versa, quæ de Maria

⁹³ Hom. 1. De B. Virgine. ⁹⁴ Hom. 2. De Maria Virg. ⁹⁵ Tractat. 10 in Joan. Evang. ⁹⁶ Lib. II carmin. ⁹⁷ In Tragedia, Christus patiens. ⁹⁸ Hom. 6, contra Nestorium dicta. ⁹⁹ In orat. De dormitione Virgin. ¹ In serm. De S. Maria Deipara.

præclare disserit, atque ad angelicam Salutationem recitandam hortatur, his etiam verbis prima ejus verba declarans : « Ave semper, Ave gratia plena, Ave quæ vulvum adepta es præter naturam, vel ipsis cœlis latiore : quandoquidem per hanc comprehendisti eum, quem ne cœli quidem capiunt. Ave fons lucis omnem hominem illuminantis. Ave, solis ortus, qui nullum ferre potest occasum. Ave, armarium vitæ. Ave quæ es hortus Patris. Ave quæ es pratum totius fragrantiae sancti Spiritus. Ave radix omnium bonorum. Ave specimen gemmæ omne pretium excedentis. Ave vitis uvæ pulchras producens. Ave nubes pluviae potum animis sanctorum exhibentis. Ave quæ es puteus semper viventis aquæ. Ave quæ es rubus ardens igne spirituali, nusquam tamen adureris. Ave porta clausa, soli Regi aperta. Ave mons unde lapis angularis abscissus est sine manibus. His enim atque aliis multis hujusmodi cuncti qui Deum gestant, particulatim eam alloquuntur. » Quæ postrema verba non obscure commonstrant, multorum frequentem tum fuisse consuetudinem ut in salutanda et celebranda Virgine versarentur,

Quid autem Methodius ? qui superiores Græciæ doctores non ætate solum, sed et splendore martyrii et celebritate nominis facile superavit ? Salutavit et ille profecto Virginem Matrem, ac nos etiam docuit hoc modo salutare² : *Χαίρε εἰς ἀεὶ ἡ ἀλλάγη-τος ἡμῶν χαρὰ παρθένε Μαρία, ἐπὶ σὲ γὰρ πάλιν ἀνατρέχομεν. Σὺ τῆς ἑορτῆς ἡμῶν ἀρχή, σὺ μεσότης, σὺ τέλος · ὁ πολῦτιμος μαργαρίτης τῆς βασιλείας · τὸ ὄντως οὐθαρ τῆς πάσης ἀγιστείας · τὸ ἐμψυχον θυσιαστήριον τοῦ ἁγίου τῆς ζωῆς. Χαίροις ἀγάπης Θεοῦ θησαυρὲ. Χαίροις φιλανθρωπίας Υἱοῦ πηγῇ. Χαίροις Πνεύματος ἁγίου κατάσκιον ὄρος. Ἦστραψας γλυκύδωρε γεννήτορ φωτὸς ἡλιακοῦ πυρσοῖς ἀκαρτερήτοις, ἀγάπης ὑπερξεούσης · τὸ πρὸ ἀρχῆς συλληφθὲν, ἐν τῷ τέλει τεκοῦσα · φανερώ-σασα τὸ χρυσὸν μυστήριον, καὶ ἀλλάγητον ὁράτου Πατρὸς Υἱὸν, εἰρήνης πρυτανευτὴν πάσης γενόμενον.* Sensus verborum est : « Salve in æternum ineffabile gaudium nostrum, ad te namque rursus recurrimus. Tu festivitatis nostræ principium, tu medium, tu finis. Tu pretiosa cœlestis regni margarita, tu vere fons uberrimus totius sanctitatis, tu animatum altare, panis vitæ. Salve divinæ charitatis promptuarium, salve humanitatis Filii fons, salve Spiritus sancti umbraculum. In te perbenignus ille Conditor ferventissimæ charitatis flammæ, quasi confertos quosdam solis radios, est ejaculatus. Tu ante omnia sæcula conceptum in fine temporum enixa es. Tu inaspectabilis Patris Filium, per quem omnis pax nobis est restituta, mysterium utique absconditum et ineffabile, mundo patefecisti. » Succedit postea, quæ hæc omnia concludit ad Mariam facta invocatio, ut ipsa nostri apud Deum perpetuo meminisse dignetur. Hæc ille

Olympi episcopus Methodius, qui singularem doctrinam martyrii laurea cumulavit, sub Valeriano et Decio suum pro Christo sanguinem fundens, et a novatorum quidem fide alienus, qui Mariam salutare prohibent, quasi multum momenti in eo sit situm, si nullus Gabrielis exemplum sequatur, nullus augustissimam Dei Matrem religiose compellet, honorificisque titulis illi congruentibus, prosequatur.

Prætereo alia id genus, quæ apud Patres tum Græcos, tum Latinos exstant, atque a nobis alibi proferuntur consona testimonia, in quibus suam illi venerationem reverentiamque maximam Virgini Matri deferunt, ac nos etiam hoc sanctum salutandi, non autem solum imitandi, officium docent. Quocirca istorum latratus contemnendi surdisque auribus transeundi sunt, quibus nec angelica, nec humana Mariæ oblata salutatio satisfacere, sed potius fœtere videtur. Esto sane, ut isti perfriktæ frontis esse pergant, ac bene monentes non audiant, sed piorum etiam in salutanda honorandaque Virgine studium omne subsannent ac probris afficiant. Quid ? ergone pii et idonei tantæ Matri præcones deerunt ? quos istorum quidem maledicentia, ut sæpius Ave et Salve clam palamque inelament, fortius excitabit, ac fortassis etiam ut ejusmodi maledicis illusoribus anathema perpetuum dicant, ardentius permovebit. Habuit hactenus, et deinceps habebit Ecclesia innumerabiles credentium generationes, quæ ut frequenter, sic et reverenter te, Domini ac Dei nostri Mater Maria, salutent, suamque de te fidem, et erga te pietatem tum solemnibus ritibus, tum frequentibus cœtibus, tum lætissimis canticis ingenue contestentur. Atque huc spectant illæ voces, suavi quidem melodia conditæ, et ubique fere gentium in Ecclesia Latina modo receptæ : *Salve Regina misericordiæ, Ave maris stella, O gloriosa Domina*. His vero canticis ut piorum mentes in luce Ecclesiæ versantes mirifice afficiuntur ac recreantur, sic nostri Mariomastiges in suis speluncis errorum caligine obductis circumerrantes, mirabiliter offenduntur, ac misere disruciuntur. Cæterum quod ad eximios titulos Mariæ delatos attinet, in quibus maxime reprehendimur, et Mariæ causa graviter premi, ac vulgo traduci solet ab adversariis, postremo libro respondebimus, quandoquidem nunc ad finem tractationis, quæ de Salutatione angelica nobis suscepta est, non temere properamus.

CAPUT XI.

Quibus ex causis usus catholicus in Maria salutanda hodie potissimum improbetur : quomodo iidem Salutationis angelicæ verbis multiplex Mariæ dignitas et excellentia contineatur.

Cogitanti mihi pauloque accuratius inquirenti, quomobrem adversarii tam multa præclaræ huic et maxime prædicandæ Salutationi objiciant, et fre-

² In oratione quam habuit in hypapanten Domini.

quenter insultent, nullumque ejus usum nobis catholicis fere permittant, hæc quidem causæ potissimum in mentem veniebant. Primum hodie viget libertas de sacris judicandi, pestis una in religione omnium perniciosissima, quæ multorum hodie ingenia nequaquam infelicia depravavit, eoque deduxit, nulla ut veterum aut Ecclesiæ auctoritate commoveantur. Ex hac libertate, aut potius licentia, quidam non aliter angelum hic salutantem intelligunt, quam qui voluerit, ut omnium fere gentium mos est, in primo congressu Virginem salutare, eique salutando fausta precari. Unde Marbachius³ hoc modo prima verba Germanice interpretatur, *Frew dich und sey guter ding*, hoc est : Eia, lætare, bono animo esto, sive frontem porrige, teque jucundam præsta, etsi Germanicus idiotismus, nescio quam majorem vim et emphasin tenet. Quid vero istud est aliud, quæso, præterquam ad usum civilem, imo et rusticanum, quo vel infimæ sortis homines utuntur, angelica verba transferre ac transformare? Nam et nostri compotores cum in caupona sedent, ad frontem exporrigendam, et ad calices epotandos simili oratione, quæ illis valde amica videtur, se invicem strenue provocant, et sicut boni milites in acie ad feriendos hostes, sic ipsi ad sicandos cyathos iisdem fere verbis sese mutuo inhortantur. At facessat procul tam crassæ mentis, tam pinguis et stolidæ imaginatio, ubi Gabriel et Maria, angelus et Virgo, id est, personæ ab omnibus mundi cogitationibus vanisque studiis alienæ, et summa puritate sapientiaque præditæ de rebus inter se sacratissimis colloquuntur.

Ex eadem ingeniorum libertate et insolentia, quæ hoc sæculum, ut diximus, vitiavit, factum est, quod nonnulli angelum fingunt ea bona precari et optare Virgini, quæ ex hominum arbitrio et opinione pendent, non quæ animi vere bona sunt, et ad interiorem hominis justitiam spectant, ac justos Deo summo commendant. Quare Culmannus⁴ ut paraphrasten hoc loco agat, angelum sic salutantem inducit : « Ave gratiosa, cujus convictum et consuetudinem plerique omnes ambiunt. Benedicta vero seu prædicata præ omnibus mulieribus, ut de qua omnes omnia bona dicant et laudent vehementer. » Nam et⁵ Erasmus pro benedicta *laudatam* interpretatur, de qua omnes bene loquantur; et juxta⁶ Brentium Hebraicam phrasin hic sapit benedictio, bonamque fortunam designat. Verum hoc rursus est in Evangelicis verbis ludere, et sensum Judaicum vel ethnicum potius quam christianum afferre, imo vero carnis judicio contra omnem decori rationem et Scripturæ morem ridicule indulgere.

Ubi magis etiam peccat Joannes Agricola, tam crassus et impurus, ut scribere non perhorrescat : « Ingressus cubiculum puellæ Gabriel adolescentis

forma, amatorium quiddam et nuptiale orditur, virginem (ut apparet) plectetur ad concubitum : Ave, inquit, *καγαριτωμένη* gratiosa, cujus convictum et consuetudinem plerique omnes ambiunt. » Ac ne putemus hæc tali auctori leviter excidisse, confirmat eandem sententiam postea, atque his verbis lectori magis infigit : « Meditetur apud animum suum qui volet, pia curiositate, quid sit, videre comptulum adolescentem, solum cum puella, clauso cubiculi ostio, dulciter alloquentem virginem, quam se ambire nihil obscure, et gestu et oratione declaret. » Et miramur adhuc, populum a talibus doctoribus institutum, de hac Salutatione aurea sentire perperam, aut ab ea penitus abhorre? Proh pudor, quam fœdos et obscenos doctores quintum hoc Evangelium profert? quibus adeo libet in divinis Litteris scelerate nugari, ut ex angelo Gabriele procum et amasium faciant, et in cujus oratione, nescio quid amatorium et impudicum, ipsi primum post hominum memoriam deprehendant. Quis pius, obsecro, hoc plus quam poetico atque portentoso commento, ac intolerabili petulantia vel scurris ipsis ac lenonibus indigna, non jure commoveatur, atque adeo stomachetur?

Hæc ipsa liberrima philosophandi, et in sacris Litteris commentandi ratio facit, ut opinionum et errorum fœda colluvies magis ac magis in dies invalescat, ac præsertim eam doctrinæ partem, quæ ad Mariæ et sanctorum cultum pertinet, in multorum animis labefactet atque corrumpat. Exorti sunt igitur, qui sanctis e vita migrantibus, etsi hoc plerique fateri vereantur, nullum ad cœlos aditum præbent, nullumque in cœlesti patria locum relinquunt, sed illorum animas corporeis vinculis solutas, ad carnis usque resurrectionem sine sensu et intellectu dormire arbitrantur. In ea opinione fuit Thomas Deuvayius Hungarus : ac eundem pudentem errorem mordicus retinent quidam ex nefariis Anabaptistis. Quod ergo Christus sanctis et priscis illis patriarchis Abraham, Isaac et Jacob aperte tribuit, quod latroni in crucem suffixo promisit ac præstitit, hoc isti Mariæ et sanctis aliis adinere non formidant, ut nempe non illi vivere, sed mortui esse, et manere debeant tantisper, donec ad mundi finem ventum sit, ac corpora defunctorum simul ad vitam excitentur. Alii ut paulo prudentiores, sanctorum animas in pace esse, et in cœlo versari, atque apud Christum præsentem vivere confitentur quidem, sed quæ suo gaudio contentæ, vel fortassis ebriæ, haud sciant aut curent res mortalium, et ne illa quidem, quæ sub vexillo crucis militans in terris Ecclesia vel facit, vel sustinet, vel precatur. Atqui perspicue docet⁷ Irenæus, beatorum spiritus ante supremum judicium clara Dei visione frui, et præterea mortalium, a quibus recesserunt, meminisse, suamque sententiam illis

³ In lib. De miraculis contra Eisengreinium. ⁴ Serm. 4, De Annuntiat. Virginis. ⁵ In Annot. Novi Testamenti. ⁶ In Evang. De Annuntiat. Virginis. ⁷ Lib. v, cap. 63.

verbis, quæ Christus de divite et Lazaro recitavit, comprobatur. Tradit et ⁸ Cyprianus hoc piorum solatium, qui a magno amicorum numero in cœlis expectentur, et ⁹ Augustinus ut viduam Italicam consoletur, ipsius conjugem in cœlo ei notissimum fore pollicetur.

Sunt rursus, qui concedant in sanctis ac beatis omnibus vigere charitatem, per quam bene velint fratribus, ut de illorum salute in cœlesti patria sint solliciti : ac propterea piam esse cogitationem, quod illi pro Ecclesia nostra precari existimentur. Cæterum hanc illorum precationem pro credentibus in genere tantum offerri Deo contendunt, et illis facultatem vota nostra percipiendi adimunt, nostrique curam ac patrocinium ab illis suscipi negant, nullo autem modo eos ad opem et auxilium invocari posse sustinent, perinde ac si hoc nihil sit aliud, quam Deo contumeliam, et Christo injuriam manifestam inferre, ac primum violare præceptum. Interea ut novum invocationis genus, quod prorsus Arianismum sapit, invehant ac usurpent, sedulo inclamant : Jesu Christe, ora pro nobis. Quasi vero Christi duntaxat proprium sit, juxta formam hominis pro nobis apud Patrem intercedere, ac non potius etiam ex communi quam cum Patre habet potestate, nobis possit auxiliari. Impium certe phantasma est, Christum in cœlos modo receptum, et sedentem ad dexteram Patris, perinde ac prostratum coram Patre jacere supplicem oportere, qui præterea solus pro nobis conficiat omnia, ut singularis ejus tum intercessio, tum mediatio quaslibet amicorum operas ac preces excludat, cum ille sanctorum caput et corona, fidis eorum patrociniiis juvare nos gaudeat, ac soleat, sicut antiquitas universa litteris et exemplis clarissime confirmavit.

Itaque tam multi diversi et adversi, sæpeque jampridem profligati et damnati hodie grassantur errores, quibus vulgus hominum misere circumagitur, et in varias partes scinditur, ut nihil fere sublime, nihil excellens de Maria et sanctis aliis in Christi regnum ascitis, hoc est, de vera et præcipua sanctorum communione jam credat, vel cogitet, sibi sine persuaderi, præsertim quod justorum animæ in cœlis sacrificia pro nobis offerant, ac preces pro populo fundant, ut Gregorius Nazianzenus ¹⁰ alicubi dixit. Quod cum ita sit, fieri certe non potest, quin complures ab hujus etiam Salutationis usu et amore avocentur, adeoque abhorreant, nimirum circumfusus istis sectariorum velut nebulis, densaque caligine miserandum in modum impediti. Ex quo fonte dimanat et illud, quod crassi homines in angeli verbis parum inesse mysterii putent, quodque totam salutationem cum uno Gabriele simul et venisse et abiisse statuunt, quasi ad Virginis vel salutationem, vel invocationem

hodie factam fructus nullus consequatur. Quid multa ? Homines judicio carnis inflati, et Ecclesiæ odio excæcati, perindeque gratiæ Spiritu vacui, Christum plenis buccis crepare possunt, Mariam vel a limine salutare, ac salutantes ferre non possunt in hac summa temporum iniquitate.

Ubi ex adversariis unum, valdeque petulantem et maledicum (rhetorem dicam an scurram ?), Guilhel-mum Rodingum ¹¹ in medium sistam, qui recentem orationem quasi furiosus edidit, et in ea Deiparam his verbis loquentem induxit : « Desine me salutare, et salutando venerari : desine sanctos et vita defunctos adorare : istam tuam salutationem tuasque preces execramur : tu ubi terrarum sis, quid agas, vivas, denique an mortuus sis neque scimus, neque curamus ; tantum abest, ut te precantem exaudiamus. » En tibi præclarum exemplum, non dicam Sacramentarii, sed Epicurei, qui de Maria et sanctis uti sentit, ita loquitur impie, cum tantum non cæcos, surdos ac stupidos illos cœlestis patriæ cives constituat, qui nihil in cœlis intelligere, nihil curare, vel audire unquam possint eorum, quæ in terris Ecclesiæ nostræ geruntur. Modestius sane confessio Saxonica docet, et ex colloquio Moysis et Helix cum Christo colligit, beatis in cœlo curæ esse Ecclesiam, et beatos orare pro Ecclesia, ne videlicet quis arbitretur, animas piorum post separationem a corpore, ut fanaticos somnare jam diximus, usque ad resurrectionem carnis, sine sensu et intellectu nescio ubi dormire et stertere. Quid vero frontis aut mentis obtinet Rodingus, tam parum in sacris versatus, ut de Mariæ et sanctorum felicitate cum tota pugnet antiquitate, simulque Judæorum ac ethnicorum amentiam stabilire videatur ¹² ? « Si Agnus ubique, ut ¹³ Hieronymus ratiocinatur, ergo et qui cum Agno sunt, ubique esse credendi sunt. Et cum diabolus et dæmones toto vagentur in orbe, et celeritate nimia ubique præsentibus sint, martyres post effusionem sanguinis sui ara operientur inclusi, et inde exire non poterunt ? » Ex iisdem sacris Litteris Eucherius ¹⁴ non male ratiocinatur : « Si propheta Heliseus puerum suum Giezi absens corpore vidit accipientem munera, quanto magis in illo corpore spiritali videbunt sancti omnia, non solum si oculos claudant, verum etiam unde sunt corpore absentes ? » Unde nec Maximum ¹⁵ piguit affirmare : « Non clauditur locis, quod diffunditur meritis. Invocasti ubique martyrem, ubique te exaudit ille qui honoratur in martyre. Moderante itaque eo, qui pensat vota tua et dispensat munera sua, in tantum vicina præsentia efficacia præbebitur advocati, in quantum fuerit fides devota suscepti. » Proinde quod angelis rerum humanarum consciis et administris largiri necesse est, si Scripturis fidem habemus, id homo hic invidus Mariæ et beatis omnibus auferre non

⁸ Lib. De mortalitate. ⁹ Epist. 6. ¹⁰ In oratione de laude Basilii Magni. ¹¹ Contra scholas Jesuitarum. ¹² Apoc. xiv. ¹³ Lib. Adversus Vigilantium. ¹⁴ Lib. iv, in lib. Reg., cap. 20. ¹⁵ Serm. de S. Nazario et Celso.

veretur, et catholicos præterea improbe calumniatur, qui adorationem supremo Numini debitam ad sanctos impie transferant, eosque mortuos potius quam vivos æstimat et appellat. Quantulum hic quæso, ab insano differt Vigilantio ¹⁶ jam olim garriente, sanctos alicubi considerare, nec posse suis tumultis et ubi voluerint, adesse præsentem, quique postquam cum Christo in cœlesti patria esse cœperunt, minus quam olim in carne constituti valeant, ac proinde suis fratribus, imo commembris prodesset nec velint, nec possint. Sed nota, imo et damnata est Eunomii Vigilantiique soboles, quæ in hunc usque diem nos catholicos petulanter irridet, quod sanctorum suffragia postulemus, ut ¹⁷ Bernardi verbis utamur, nosque sicut ¹⁸ Hieronymi sæculo factum est, probrose idololatrias ob sanctorum cultum appellat.

Cæterum ut his relictis, quos alibi satis confutavimus, nostra persequamur, e superioribus jam satis constare putamus, Gabrielem summi mysterii et divinissimi operis nuntium ac interpretem, non humano more, sed ex Dei voluntate, et longe quidem sublimius, quam hæc salutationis verba præ se ferunt, suam obiisse legationem, eique gravissimum et augustissimum exordium tribuisse: in quo exordio talis orator supra vulgarem captum disseuerit; nec humanas loquendi formulas admisserit; neque optantis, sed affirmantis angelicum hunc esse sermonem, qui simul ob inhærentes Mariæ dotes sit gratulatorius, et præsentem Dei gratiam in Virgine prædicet, illamque sanctis omnibus anteponat, ac demum haud sine maxima erga Virginem reverentia sit pronuntiatus. Quod salutantis angeli officium tanti apud catholicos valet, ut illud sibi perpetuo retinendum, ac novo subinde studio in usum revocandum putent, nulla ut obrepat oblivio, sed grata vigeat semper memoria summi beneficii, quo Deus ut redemptionem ordiretur, humanam hanc suam ancillam e cœlo respexit, et in electissimam Matrem elegit, ac præ sanctis aliis glorificavit, nosque per illam in Christo christianos effecit. Igitur ad christianum officium pertinere arbitrantur, ut Filii Dei Gabrielem ducem sequentes, Mariam et Christi et suam Parentem jam immortalem effectam, nullique cœlitum secundam reverenter admodum habeant, atque cum aliis modis, tum his etiam verbis e cœlo delatis officiose salutent. Quod cum faciunt, satis autem facere non posse videntur, Deum æternum in tali tantaque Regina prædicant, tanto quidem libentius huic Matri gratulantes, quanto rectius illam de se et humano genere meritam esse norunt, quantoque certiores facti sunt, constantem illius erga nos maternæ pietatis affectum perseverare, cum illa nunc in cœlesti regno apud omnipotentem Deum, haud minus, sed multo amplius quam iustorum qui-

libet in terris, orando valeat, et magna nobis subinde munera impetret, sicut tot honorum myriades non solum a Patribus veluti per manus traditum et retentum acceperunt, sed certissimis etiam documentis hucusque confirmatum habent, ac sæpenumero experiuntur.

Habes jam, Christiane lector, ni me mea fallit opinio, aliqua ex parte adumbratam Mariæ præstantiam, quam Gabriel eulogio suo confirmavit, quam veteres clarissime docuerunt, quam quotidie pii suspiciunt, quamque tot indicii et ritibus profitetur Ecclesia, sed quæ in nullo propemodum loco et pretio apud sectarios esse videtur. Hi in Maria quid fecerit Deus, contemplandum quidem esse pronuntiant, sed personam ipsam fere negligunt, perinde ac si rem inanimatam ob illustres quosdam effectus, velint considerari, honorari autem minime: aut quasi ex mera Dei imputatione justam illam sanctamque tantum faciant. Age vero si spiritu, si ratione ducimur, si Christianæ gratiæ et cœlestis gloriæ varios in sanctis gradus ex Dei verbo metimur, quisnam honos, obsecro, quæ reverentia par, quæ laus tribui potest æqua tantæ virtuti, tanto decori, tot meritis, tam excellenti gloriæ Virginis Matris? Eamne sibi Deus velut sponsam inter omnes unice non adamaret atque complecteretur? In qua unquam amica et filia vel exornanda, vel dotata impensiori studio pater elaboraret? Quod lumen ac decus ex hoc orbe nostro prodiit illustrius, ac prodire unquam potest? Quid habent cœlites omnino secundum Christum fulgentius, quid augustius, quid amabilius, aut venerandum magis? An hoc cœli terræque miraculum, divinumque sacrarium dies et noctes angeli atque archangeli in cœlos non jucundissime contemplantur? Quod si omnes qui sancti fuerunt, et sunt, et erunt, Christi membra censentur, Maria verò intemerata Christi Mater existit, annon consequi necesse est, eam ipsam non modo Dei Sponsam et Matrem, sed sanctorum quoque Matrem esse communem, illis omnibus ob hanc maximam Dei dispensationem præeminere, ab illis ipsis peculiariter agnosci, excellenter diligi, atque studiose cohonestari? Et quoniam cœpi, pergam nonnihil hoc loco ratiocinari, ut verba evangelica dicam et angelica, quibus Mariæ laus amplissima continetur, paulo rectius saltem a rudibus et simplicibus, in hac ipsa salutatione intelligantur.

Enimvero si gratia plena est, dicique Maria mereatur, quomodo peccati macula leviter etiam aspersa, veteris culpæ fermento infecta, aut sordibus ullis inquinata, et non potius pura, ornata, elegans, splendida, divinis opibus exaggerata et exulta, prorsusque innocens existimanda est? Quod virtutis studium, quis charitatis ardor, qui gradus perfectionis in illa, quæ divina redundat gratia, queant desiderari? Si perfecte locutus est angelus,

¹⁶ Vide Hieronymum adversus Vigilantium et in epist. ad Ripariam. ¹⁷ Serm. 65. ¹⁸ In epist. ad Ripariam.

si vere promissum ac divinitus affirmatum est : *Dominus tecum*, quis inficietur, cum illa Deum Deique gratiam singulari ratione versari, illamque non modo *Χριστοτόκον*, sed et *Θεοτόκον* (quia Christum Deum non minus quam hominem genuit) legitime nuncupari? Si cum illa Deus Pater, ut de sua ipsius Virginisque substantia unus Christus efficeretur; si cum illa Filius, ut carnem ejus virginē induerit: si cum illa Spiritus sanctus, ut summum in ea mysterium operaretur, illamque omni ex parte sanctificaret ac exornaret, quis vel cœlitum, vel mortalium æterno Numini tam familiaris? quis dona divina percepit uberius, gustavit suavius, pleniusque conservavit? Cum qua creatura, sicut cum hac ipsa, supremus Monarcha egit, ac agere quodammodo debuit clementius, liberalius, admirabilius diviniusque? Cujus demum corpus et animum ad majus honoris fastigium eveheret atque transferret? Sed ad reliqua, si libet, progrediamur.

Quod si benedicta hæc in mulieribus, ut sane dubitare sit nefas, cur eadem a communi, tristi, ærumnoso et multiplici feminarum maledicto non libera pronuntietur? quid illa cum morbis et vitiis femineis habeat commune? quo vel tenui vanitatis aut libidinis sensu afficiatur? Si benedicta, inquam, in mulieribus, quid mirum illam sine corruptione effœtam, sine onere gravidam, in ipso partu integram, et absque dolore puerperam, semperque inviolatam virginem perseverare? An isthæc inter mulieres tot modis benedicta, prima muliere infelicio fuit, quam ab omni peccati labe, cum primum a Deo formaretur, immunem fuisse certissime constat? Si inter omnes alias hæc benedicta, quomodo non tota pulchra et immaculata, quam unam cœlestis ille sponsus et amator se suisque amplexibus dignam amicam et sponsam haberet, cui se maxime adjungeret, et cujus in sinu jueuadissime recubaret? Cur igitur quod Evæ datum est, huic non competat, ut ipsa etiam Virago, ac omnium viventium, qui secundum Spiritum Deo vivunt, in Christo regenerati, Mater appelletur? Quæ laus, quæ virtus aliis unquam feminis tributa, et huic adimenda est? Præclara apud Ægyptios Cleopatra, fateor: celebris apud Romanos Lucretia, quis neget? Nec ignobilis apud Carthaginenses Dido, demus et hoc antiquæ antiquitati. His longe tamen præstant, quæ in verbo Dei commendantur, et apud Hebræos olim floruerunt matronæ Sara, Rebecca, Rachel, Anna, Esther, Judith, Machabæa. Illustriores adhuc illæ Christi sponsæ tot monilibus et evangelicis opibus ornatæ virgines, Tecla, Valeria, Agnes, Cecilia, Justina, Dorothea, Lucia, Ursula, quæ cum candida virginittatis stola purpuream martyrii coronam pulcherrime conjunxerunt. His demum si libet, adjuuge virgines, viduas, matronas, quotquot ulla vel nominis celebritate, vel virtutis laude in orbe tot sæculis claruerunt. Omnium velut siderum igni-

culos clarum Mariæ lumen abscondit, Hieronymo teste¹⁹, aut sicut Poeta dixit, «velut inter ignes luna minores.» Hæc una est Regina nostra Esther, quæ ab hostibus afflicto, ac tantum non desperanti populo præsidium solatiumque maximum præbet. Hæc virago et victrix illa Judith, cui credentes omnes de superato tyranno, deque libertate suo populo restituta merito gratulentur. Postremo si benedictus est fructus ventris Mariæ, quomodo non selecta et generosa censeatur arbor, fructum hunc longe lectissimum et generosissimum ferens? Quanta illius paradisi ubertas et amœnitas, Deus bone, quæ hoc vitæ lignum ad mortem arcendam et immortalitatem conservandam edentibus præbet? Quæ autem rursus peccati labes, quæ impuritas illic hæere possit, ubi munditiæ omnis auctor ac amator suum domicilium collocavit, totque mensibus tenuit? Quid inde pollutum ac fœdum oriatur, unde peccati destructor, mortis profligator, vitæ restitutor, omnisque justitiæ præceptor, velut sol e cœlo post densam noctem appareat? unde lapis a monte sine manibus absconditur, unde tanquam sponsus e suo procedit thalamo, ac velut gigas ad currendam viam exsultat, in qua se nobis fratrem, mediatorem ac ducem præstat, ad immortalitatem? Quid illo Dei templo vivo sanctius, in quo Sanctus sanctorum tanto cum gaudio requiescit? Quid illo utero benedicto purius, qui totius puritatis et gratiæ fontem ambitu suo concludit? fontem, inquam, patentem domui Jacob et habitantibus Jerusalem, ut peccatoris et menstruatae perfecta fiat ablutio, sicut loquitur Zacharias.

Quid moror? mente concipi potest, oratione explicari non potest, quam longe lateque pateat hæc nunquam satis laudata Salutatio, si quis modo non crasso, ut aiunt, in aere natus, verba ejus rite perpenderit, et in illis ipsis dotes Mariæ, cui magna profecto fecit qui potens est, paulo accuratius considerarit. Equidem, ut paucis dicam, tam multa ac magna illic mysteria et admiranda sensa mirificus angelus, et post illum Elizabetha sancta, imo Spiritus divinus conclusit, ut qui de his verbis conscripti exstant commentarii, multi autem circumferuntur, Marianæ virtutis et gloriæ opes non explicare, sed parte saltem ex aliqua tenuiter ostendere videantur. Delirat ergo Sarcærius, et toto, quod aiunt, cœlo aberrat, summam hujus pulcherrimæ Salutationis in eo statuens, quod Mariæ sine suis meritis in tantam gratiam, et ad tantum opus suscepta esse dicatur. Cæcetit et Georgius Æmilius²⁰, dum hæc angeli verba velut ad excitandam Virginis attentionem et fidem dicta jejune detorquet, quasi studiose caveat, ne ad Mariæ dignitatem illa, quæ possunt et debent, legitime referantur. At nos jam supra docuimus, hoc angelicæ orationis exordio, non modo singularem Dei bonitatem et misericordiam erga Mariam ostendi, sed eximiam

¹⁹ Ubi præfatur in Sophoniam. ²⁰ In explicat. Evang. de Annuntiat. Virginis.

etiam ipsius Virginis dignitatem astrui, nobisque et posteris omnibus commendari. Hæc habui, quæ prolixus simul et succinctus in angelicam Salutationem, hoc est, humanæ salutis inchoationem, pro mea tenuitate conferrem : prolixus fortasse tibi, si properas, lector, et majore compendio delectaris : mihi vero succinctus fuisse videor, cum et rei quæ tractanda fuit amplitudinem, et salutatæ Virginis dignitatem, et adversariorum petulantiam mecum mente reputo atque perpendo. Reliquum est, ut Mariæ titulum ob quem Christi Deique Genitrix celebratur, ac maternam ejus excellentiam, porro excutiamus.

CAPUT XIII.

Illustrem ac primariam Mariæ laudem ac prærogativam esse, quod Christi Dei et hominis vera et naturalis Mater existat, sicut non veteres modo, sed etiam ex adversariis quidam profitentur.

Angelo Gabrieli satis visum non est, lectissimam Virginem in Nazareno cubiculo salutare, nisi statim illi quod mater Emmanuelis esset futura, verbis perspicuis, magnoque refertis pondere denuntiaret. Cum enim Virgo eadem admiraretur, et admirando percunctaretur, qua ratione, juxta promissum angeli mater evaderet, quæ cœlibatum integrum atque perpetuum, ut antea probavimus, æterno Deo dicasset, hoc responsum ab eodem angelo tulit : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : ideoque quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.* (Luc. 1, 35.) Qua verborum periphrasi Gabriel non modo tres in sanctissima Trinitate personas comprehendit, sed etiam divinum consilium inde ab æterno decretum, ingensque miraculum mox in Maria complendum ostendit, ut illa sciret, se salva virginitate fore matrem, quia Christum Deum et hominem modo inscrutabili esset paritura. Perinde ac si dicat, Chrysologo²¹ teste : *Quod de carne natum est, caro est : et quod de Spiritu, Spiritus est* (Joan. 11, 6) : qui ergo de Spiritu nascitur, sine controversia Deus est, quia *Spiritus est Deus.* (Joan. 4, 24.) Virgo, te gratia matrem præstitit, non natura : genitricem te dici pietas voluit, quam non sinebat integritas : in tuo conceptu, in tuo partu crevit pudor, aucta est castitas, integritas roborata est, est solidata virginitas, omnes perseverare virtutes. Ac totius quidem angelicæ Salutationis atque legationis, quam sedulo describit Lucas, hæc vel præcipua causa fuit, ut Virgo divinum ac stupendum opus, quo Verbum caro factum est, nostramque naturam assumpsit, præsentī fide complecteretur, sciensque ac volens fieret Mater Emmanuelis : cum prorsus congrueret, adesse nostræ reparationi sexum utrumque, quorum corruptioni neuter defuisset, ut Bernardus²² affirmat. Sed nunc operæ pretium fuerit, ut quale quantumque isthuc donum

sit, Dei Matrem existere, paulo accuratius consideremus.

Poterat haud dubie summus Deus, cujus potentia semper infinita est, nec e causis pendet secundariis, poterat, inquam, Filium suum unigenitum cœlitus mittere nobisque donare, qui sine Matris opera corpus e cœlo vel aere, aut cæteris elementis conflatum, vel aliunde compactum assumeret, quale Christo nonnulli, ut postea dicemus, impie attribuerunt. Ac de angelis quidem constat, quod etiamsi ex patre et matre non generentur, tamen Abrahæ, Loth, Danieli, Zachariæ, multisque aliis sub humana specie apparuerint, humanoque more fuerint cum illis versati, quorum unus cum Tobia cibum sumere visus est (Tob. 12, 19), et alter cum Jacob nocte luctatur. (Gen. xxxii, 24.) Quare omnipotenti Deo difficile non fuisset, peculiari et arcano quodam modo suum nobis Filium communicare, et per illum genus humanum restituere, matre nulla intercedente, sicut et pater ad Christi hominis procreationem nullus accessit. Sedenim qui non solum maximus, sed etiam sapientissimus et optimus est Deus, se decere, et nobis convenire magis judicavit ut summum redemptionis humanæ mysterium, in Matre virgine inchoaretur, ac Messias etiam Filius hominis nuncuparetur et esset. Quocirca quod inde ab æterno constitutum habebat, in mundi etiam primordiis homini lapso denuntiavit atque promisit, fore nimirum, ut caput nequissimi serpentis, qui hominem sibi servum, et Dei hostem fecerat, per semen mulieris contereretur. Ad quam rem deinde certus electus est populus, certaue Judæ et Davidis familia constituta, ut de hac promissa muliere, ejusque semine, in quo gentes omnes benedicerentur, major fides atque fiducia conciperetur. Rursus hanc non putativam aut fictitiam, sed veram et naturalem matrem simul et virginem futuram, vel inde Judæi discere poterant, quod ad regem Achab divinum dixisset oraculum : *Ecce Virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.* (Isa. vii, 14.) Ad quæ verba velut alludit Gabriel, cum hoc vaticinium non in alia femina nisi in Maria complendum ostendens, luculenter inquit : *Ecce concipies in utero et paries filium* (Luc. 1, 31), quemadmodum de his aliisque Scripturæ locis huc pertinentibus liber secundus fuse disseruit. Nihil ergo mirum videri debet, quod hæc toties in Evangelio Mater Jesu dicatur, et constanter in Ecclesia Dei Genitrix sive Deipara celebretur : quoniam, ut Matthæus dixit, *Inventa est in utero habens de Spiritu sancto* (Matth. 1, 18), et Sanctum quod ex illa natum est, evidenti testimonio angeli vocatum est, imo et revera fuit Filius Dei, Patri nimirum æterno consubstantialis.

Cæterum ut sublime hoc et sacrosanctum, nec satis unquam extollendum mysterium, a quo salus

²¹ Serm. 132. ²² In serm. ex verbis Apocal. *Signum magnum.*

humana dependet, aliquanto rectius intelligatur, ex ²³ Damasceno repetere sit operæ pretium, quod post consensum sacratissimæ Virginis, quæ verbis et promissis angeli, imo Dei, non modo fidem habuit, sed et suam paratam operam obtulit, Spiritus sanctus in eam efficaciter supervenit, ac mirificam virtutem, quæ omnem naturæ facultatem excederet, virtutem, inquam, divinitatis Verbi susceptivam simul et generativam eidem Virgini præbuit. Proinde illa non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, id est, non ex conjugali congressu et semine, neque cum ulla carnali voluptate, sed ex Patris bona voluntate et Spiritus sancti cooperatione cum sancta et spirituali delectatione, tantum virginei et quidem purissimi sanguinis Christo suppeditavit, quantum ad hominis humanique corporis formationem sufficeret. Neque minus admirandum ac divinum opus fuit, hoc ipsum corpus ex ipso Virginis corpore assumptum, non paulatim, sed sine mora, et eodem temporis momento coagulari, tenui membranula vestiri, in masculum formari, rationali anima informari, et in Verbi persona, quæ in principio apud Deum, adeoque Deus erat, naturæ divinæ artissime sociari, ut hinc Joannes verissime dixerit: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (Joan. 1, 14). Dicto enim citius Virgo lectissima simul perfectum Deum et perfectum hominem concepit, ac mulier, ut propheta fore prædixit, *virum circumdedit* (Jer. xxxi, 2), virum, inquam, non solum in figura lineamentorum, sed etiam in anima omni ex parte gratia et virtute perfectum, sic ut postea pluribus evincemus. Unde liquido consequitur, Dei Filium et unigenitum, Mariæ quoque Filium et unigenitum esse, utpote qui de purissima Matris hujus sanguine corpus humanum in sacro ejus utero formatum assumpserit, ita ut qui conceptus et natus est de ipsa Virgine, non homo tantum, neque Deus tantum, sed homo et Deus exsistat, nec solum Filius hominis, sed etiam Emmanuel, id est, nobiscum Deus merito appellatur.

Quare si unquam alias, tunc sane sacra Virgo vel maxime, cum Dei Mater esse cœpit, tanti muneris auctorem prædicare et plena Spiritu sancto, in Deo salutari suo summo cum mentis jubilo exultare, suoque jure pronuntiare potuit: *Ecce ex hoc beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est* (Luc. 1, 48, 49). Quem locum tractans Eusebius ²⁴: « Vere utique magna, inquit, et tam magna, quam magna nulli unquam alii et fecit, et facturus est. » Rogas fortasse quænam isthæc magna sint sive magnalia: nimirum quod supervenit in illam Spiritus sanctus, quod Altissimi virtus eam obumbravit, quod Virgo sine viro concepit, et pura peperit Emmanuelem, cujus et corpus, quamvis sensibile

atque passibile, sine onere ullo prægnans gestavit, et clauso demum utero, in mundum effudit: hoc est, ut breviter dicam, quod ex æterno sanctissimæ Trinitatis decreto Dei parens facta est. Id quod fieri non poterat, nisi summa illa, et ne angelicis quidem mentibus pervestiganda mysteria in virgineo Mariæ utero concurrerent, infinite distantium immediata unio, præsubsistentis personæ vera generatio, divinæ ac humanæ naturæ hypostatica conjunctio, infiniti circumscriptio, et recens æterni productio, ut paucis multa, et scholastico quidem more complectar. Spectet ac miretur qui velit, pulcherrimi hujus mundi fabricam atque gubernationem: quidquid autem vel in cœlo, vel in terra creatum est, quantumvis amplum, excellens, illustre videatur, ab hoc opere uno divino, quod in Maria tam electo vase peractum est, multis sane modis superatur atque obfuscatur. « Pensa si potes, inquit Richardus Victorinus ²⁵, quæ et quanta sit ista mirificentia, Virginem concipere, Virginem parere, et post partum Virginem permanere. Æstima si vales, quæ et qualis sit ista mirificentia, partum Virginis ab hora conceptionis suæ omnem plenitudinem accipere, et in humanitatis veritate plenitudinem divinitatis obtinere. Singularis gloria, specialis et gratia beatæ Virginis Mariæ, quæ cum virginitatis honore genuit et peperit Filium, nec qualemcunque, sed Deum. Merito igitur dictum, merito dicendum: *Benedicta tu in mulieribus, et benedictus fructus ventris tui*. (Luc. 1, 42.) Quis crederet, quis credere potuisset, quod talem fructum Propheta de Dei dono promitteret, cum diceret: *Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum* (Psal. LXXXIV, 13), cumque scriptum sit, quia *omnis homo mendax* (Psal. cxv, 11), quam magnificum esset genuisse hominem veracem? Quale quæso, ergo, vel quantum erit genuisse ipsam Veritatem? *Veritas*, inquit, *de terra orta est*. » Ac merito quidem doctissimus ille Richardus rem incredibili gratia et inæstimabili dignitate plenam in eo statuit, quod creatura gignat Creatorem, atque ita sicut Maria gignat.

Certe in rebus creatis et porro creandis, quæ ullum generis et propagationis habent ordinem ac successionem, nihil adeo fecundum reperimus, quod cum hac virginea fecunditate et fecunda virginitate comparari unquam possit. Sola enim hæc Mater suum et rerum omnium genuit Creatorem, sola ut suo jure testari queat: *Qui creavit me, requievit in tabernaculo meo* (Eccl. xxiv, 12). Quod cum ita sit, spectabilior nobilitas, quam quæ huic inclytæ parenti congruat, apud mortales quidem nusquam conspicitur. Nam et filiorum principum nobilitas ad matres redundat, regiaque proles parentem suam reddit illustriorem, sicut Bersabeæ docet exemplum. Hæc enim stipendiarii militis

²³ Lib. III, cap. 2, et lib. IV, cap. 15, De fide orthodoxa. ²⁴ Hom. in Evang. feriæ 6, Advent. ²⁵ Lib. II, de Emmanuele, cap. 25.

primum uxor, post a filio rege Salomone sic nobilitata est, ut regnandi potestate et gloria publice potiretur, atque tum a rege ipso, tum ab Israelitis omnibus summo in pretio haberetur. Norunt ethnici quoque inter parentem et filium summam et perpetuam esse necessitudinem, tantamque hujus propinquitatis manere vim, ut filius parenti parem referre gratiam in omni vita non possit. An vero minor Christo cum Matre sua necessitudo intercessit? qui præterquam quod patrem communi more in terris non habuit, certe in conceptione haud minus quam quisquam filius, a matre sua percepit, eamque idcirco et chariorem sibi et devinctiorem esse debere semper existimavit. Unde quod non angeli, neque archangeli, non Cherubin aut Seraphin sibi sumere unquam possunt, personam ut divinam Filii loco habeant, suumque Filium vere dicant, id Maria jure quodammodo facere potuit, sicut his etiam verbis Bernardus affirmat ²⁶: « Annon Deum et hominum angelorum Maria suum audacter appellat Filium, dicens: *Fili, quid fecisti nobis sic?* (Luc. 11, 48.) Quis hoc audeat angelorum? sufficit eis, et pro magno habent, quod cum sint spiritus ex conditione et gratia facti, sunt et vocati angeli, testante David: *Qui facit, angelos suos spiritus* (Psal. ciii, 4). Maria vero matrem se agnoscens, majestatem illam, cui illi cum reverentia serviunt, cum fiducia suum nuncupat Filium. » Huc præterea refert Bernardus ²⁷ illam Salutationis angelicæ partem: « *Domine tecum*: specialiter enim cum Maria Dominum esse plus quam cum creaturis et sanctis aliis, cum qua duntaxat ei tanta fuerit consensio, ut illius non solum voluntatem, sed etiam carnem sibi conjungeret, ac sic de sua Virginisque substantia unum Christum efficeret, vel potius unus Christus fieret. » Tum alio in loco ²⁸: « Ipsa est, inquit, Virginis nostræ gloria singularis et excellens prærogativa Mariæ, quod Filium unum eundemque cum Deo Patre meruit habere communem. » Et rursus ²⁹: « Quod verum Deum et Dei Filium genuit, ut idem ipse Dei atque hominis Filius, unus omnino Deus et homo prodiret ex Maria, abyssus est luminis: nec facile dixerim, quod vel angelicus oculus ad hujus fulgoris vehementiam non caliget. » Tam accurate notat, totiesque nobis commendat Bernardus ³⁰ summam hanc nostræ Virginis prærogativam, ob quam cum Ignatio tum Christiferam, tum Diiparam eandem appellat ³¹. Hancque solam esse dicti, quæ in se felicissime meruerit experiri mysterium, quod sola per se Trinitas in ipsa sola, et eam sola voluit operari: cum nos ne intellectu quidem percipere, vel ratione discernere possimus, quomodo splendor ille inaccessibilis virgineis sese visceribus intulerit, illaque inaccessibilem accedere ad se sustinuerit.

Præterea ex hac illustri prærogativa, quod in carne Christum Maria genuit, suumque Filium fecit, reciprocus et immensus quidam amor, qui inter Matrem et Filium singulariter intercessit, evidenter apparet. Cur enim illa non summe summum amaret? quem summe amabilem, utpote pulcherrimum, nobilissimum, sapientissimum, optimum, maximum, perfectissimum noverat, quem et unicum, et sibi cum nullo viro communem, sed e suis duntaxat visceribus progenitum esse certum habuerat: quem denique infantem et puerum cum tanta voluptate in suo gestabat gremio et ubere lactabat, et brachiis amplectebatur, et sinu fovebat, omnique charitate materna domi forisque prosequabatur? Aliæ matres sic adamant proles quamvis deformes et fœdas, ut tantum non insaniant: sed nulli alii matri tot tantæque amandi causæ quot Matri Domini suppetere potuerunt, sive naturalem, sive acquisitum, sive infusum, uti vocant, amorem animo reputemus. Jam vero, qui vicissim diligentes omnes, sæpe et immerentes diligit, suam ille Matrem non redamavit Filius? non amoris sui signa monstravit? non vim et copiam singularis amoris præ se tulit? non frequentem effectum, et uberem fructum divinæ charitatis, et gratus et fidus et obsequens Matri charissimæ re ipsa probavit, largeque semper communicavit? Qua de re Dionysius ³² ille Richelius non docte minus, quam pie philosophatur, atque in hunc disserit modum: « Ex quo Deus, quod Mariæ erat assumpsit et induit, ipsi, ni fallor, quod suum est rependit. Assumpsit autem ex ea naturam, gratianque refudit. Clementissimus itaque Creator, qui a principio angelos, ac demum homines electos tam gratuito, tamque misericorditer ac supereffluenter illustravit et docuit, a quibus utique nihil suscepit, quorum nondum bonis eguit: quid illuminationis et gratiæ ei præstitisse credendus est, cujus sibi substantiam induit, cujus lacte nutritus, cujus insuper diligentia educatus consistit, cui se tam incomparabiliter obligavit? Decebat prorsus, si non nimis decipior, nec vatem, neque apostolum Dei ipsius coequari Genitrici: ut tanta cordis sapientia incarnationis materiam atque mysterium, Christique naturas, personalitatem et item proprietates cognoscerent, quemadmodum illa, cui tam ineffabili immensaque gratia impertitum est, ut per eam prophetarum implerentur vaticinia: Regem quoque apostolorum ac sæculi Salvatorem effunderet. »

Postremo ne hic diutius hæreamus, nullis verbis ea dignitas præstantiaque potest explicari, quam Christi Domini et Dei nostri vera et naturalis Mater obtinet ac promeretur, ut peculiariter beatam illam prædicent generationes omnes sæculorum, et nati natorum, et qui nascentur ab illis. Etenim quæ pul-

²⁶ Hom. 4, de Maria Virg., Luc. 11. ²⁷ Hom. 3, de beata Virg. ²⁸ Serm. 2, De Incarnat. Virg. ²⁹ In serm. ex verb. Apoc. *Signum magnum*. ³⁰ Serm. 6, in Psal. xc. ³¹ Hom. 4, de beata Virg. ³² Lib. 1, de præcon. et dignitate Mariæ, art. 6.

christudo, quæ virtus, quæ nobilitas, quæ gratia perfectioque Dei parenti non competit? an ab homine vel angelo sublimius et augustius quidquam excogitari queat? Nulli scholasticorum doctorum secundus est Thomas Aquinas ³³, qui docere non dubitat, infinitatem quamdam dignitatis illi personæ, quæ Dei Mater est, attribui oportere. Si enim quo altior est Filius, eo dignior Mater censenda est, quis jure ambigat, quin Filii infiniti auctoritas ac dignitas ad Matrem ipsam redundet, ac honorem immensum illi conciliet, quæ sola cum Patre Filio æterno dicere potest: *Filius meus es tu, ego genui te?* Judicat et Dionysius Richelius ³⁴, eo quod Maria veri omnipotentisque Dei Mater vera facta sit, tantam gratiæ plenitudinem contineri, quantam ne ipsa quidem Virgo, nisi Dei contempletur essentiam, prospicere possit. Et hujus Dionysii familiaris cardinalis Cusanus ³⁵, qui suo sæculo inter doctissimos floruit, sapienter monet, in eo quod Matrem Dei asserimus, omnem fere laudem contineri atque superari, ac idcirco vulgares illos titulos, quibus Maria Regina cœlorum, Mater angelorum et hominum Jubilusque prophetarum appellatur, ad illam jure referri. Quid multis? inter omnia nomina, quæ puræ quidem creaturæ competunt, nullum eo majus atque excellentius, præterquam Dei Matrem nuncupari.

Quibus de rebus dictum jam satis arbitror, ut primaria nostræ Virginis prærogativa, quæ nunquam satis efferi potest, summumque tali personæ honorem conciliat, majore in pretio ab omnibus habeatur, simulque sanctissimæ Trinitatis majestas et operatio inde clarius elucescat. Honoratur enim Pater æternus, cum grati agnoscimus, quod ipse pro summa potentia sua, ut mundum perditum renovaret, femineum sinum tantæ muneris atque omni capacem reddiderit. Honoratur et Filius Dei, cum immensæ illius erga nos charitati gratias agimus, quod in utero Virginis de sinu Patris Ithro descenderit, quodque mortalem carnem assumptam una cum anima, hypostasi suæ univerit, et unitam supra omnia exaltarit. Honoratur et Spiritus sanctus, cum ejus bonitati acceptum rimus, quod in Maria Virgine, tanquam venerando sacrario, ad communem mundi salutem nobiliter conceptum atque formatum fuit, ut illic crosanctum divinæ incarnationis mysterium lebraretur, ac initio a Maria facto, toti mundo manifestaretur.

Sed quoniam de scholasticis duntaxat doctoribus nimis, veteris etiam Ecclesiæ scriptores audiendi sunt, qui de hac materna dignitate reverenter admodum, sæpe et cum admiratione loquuntur, et si itidem loqui utique suo docent exemplo. Per-

vetustus auctor est ³⁶ Tertullianus, cujus testimonio Maria beatissima et gloriosissima, quia Mater Christi, disertis verbis prædicatur. De ³⁷ Methodio martyre alibi diximus, qui Dei Genitricem miris laudibus vehit, quæ incircumscripti, ut sic dicatur, sit circumscriptio, radix venustissimi floris, Mater Creatoris, nutrix nutritoris, ejus qui euncta comprehendit, comprehensio, quæ nullius rei indigo, sed tamen carnem non habenti Deo fuerit carnem mutuata. Miratur et ³⁸ Origenes hoc maternum decus, ac præ stupore in has voces prorumpit: « O inenarrabilis suavitas! O ineffabile magnumque sacramentum! Ipsa eademque Virgo, ipsa et Mater Domini, ipsa et Genitrix, ipsa ejus ancilla, plasmatio ejus, ipsa quæ genuit. Quis unquam ista audit? quis vidit talia? et quis cogitare potuit, ut Mater Virgo esset et intacta generaret, quæ et Virgo permansit et genuit? » Exaggerat itidem evangelistæ dictum, qui Mariam indicaturus, Matrem ejus posuit. « Cujus ejus, inquit? Mater Dei unigeniti, Domini et Regis omnium, Plasmatoris et Creatoris cunctorum: illius qui in excelsis sine matre, et in terra est sine patre, ipsius qui in cœlis secundum deitatem in sinu est Patris, et in terris secundum corporis susceptionem in sinu est Matris. » Ita vero nos docet Origenes, et recte quidem, in eo quod Matrem Domini vel legimus, vel dicimus, philosophari. Nec dissimilis admiratio Gregorium Nyssenum ³⁹ cepit, dum in rei et personæ tantæ contemplationem defixus exclamat: « O beatum uterum illum Mariæ, quæ bonitatis præstantia, ad se traxit animi bona! In reliquis enim omnibus, hominis animus purus Spiritus sancti præstantiam capit: hic autem caro fit Spiritus receptaculum. » Quid vero ⁴⁰ Petrus Damianus? « Quæ lingua, inquit, in ejus laude invenitur idonea, quæ illum genuit, quem omnia benedicunt, et cum tremore obediunt elementa? » Est profecto ita, ut ⁴¹ Illeconsus affirmat, conceptionis et generationis modum in Maria omni miraculo mirabiliorem, omni opere potentiorum, omni signo augustiorem esse. Unde dixit etiam ⁴² Epiphanius: « O Virgo sanctissima, quæ exercitus angelorum in stuporem deduxisti. Stupendum enim est miraculum in cœlis, mulier gestans lucem in ulais, stupendum miraculum in cœlis, alter thronus Cherubicus, stupendum miraculum in cœlis, mulieris Filius, qui et ipsius et sæculorum est Pater: stupendum miraculum in cœlis, thalamus Virginis habens Filium Dei, Deum sponsum Christum. »

Atque huc spectat præclara oratio Procli episcopi Ciziceni ⁴³ (fuit is Nestorii post Maximianum in sede quoque Constantinopolitana successor), qui de Christi Nativitate disserens, Virginem Matrem

³³ In 1 sententiar. ³⁴ Lib. II, cap. 8, de præconio et dignitat. Virg. ³⁵ In dialogo de Annunt. Virg. ³⁶ Lib. de Resurrection. carnis. ³⁷ Ora. in Hypapant. Domini. ³⁸ Hom. 1, ex collectis in unum. ³⁹ In orat. de Nativ. Domini. ⁴⁰ Sermon. de Nativitate beatæ Virginis. ⁴¹ Lib. de Virgine Maria. ⁴² In serm. Latine verso a Joanne Pico canonico Parisien. ⁴³ Vide I tom. concilii Ephesini.

vocat impollutum et purum illibatæ virginis thesaurum, decusque et ornamentum : « Hæc, ait, spiritualis secundi Adami paradisi : hæc unitarum inter se naturarum officina, hæc salutaris reconciliationis panegyris, hæc thalamus, in quo Verbum humanam carnem sibi desponsavit. Hæc animatus naturæ rubus, quem divini partus ignis non combussit. Hæc vere lenis illa nubes, quæ super Cherubin sedentem in corpore suo gestavit : hæc vellus mundissimum cœlesti pluvia madens, ex qua pastor ovem induit. Hæc ancilla et mater, Virgo et cœlum : hæc sola, pons est, per quem Deus ad hominem descendit, hæc admirandæ illius œconomiae tela, ex qua et in qua ineffabili quodam modo admirabilis illius unionis tunica confecta. Cujus quidem textor exstitit Spiritus sanctus, natrix virtus ex alto obumbrans : lana, vetusta villosaque Adami pellis : trama, impolluta Virginis caro : radius textorius, immensa gestantis gratia : artifex, Verbum per auditum illapsum. Quis vidit, quis audivit talia ? Incircumscriptus Deus uterum inhabitat : quem cœli non capiunt, venter complexus est Virginis. » Venustæ sunt hæc metaphoriæ sive similitudines, quibus Mater Domini utcumque nolis depingitur, si humano quidem more loquendum est, cum alioquin rei præstantia orationem omnem excedat. Cyrillus reginas instituens, Mariam vitæ Genitricem, pulchritudinis matrem, et magnificentiae lucisque parentem appellat. Eodem illustria spectant epitheta, quibus ⁴⁵ Ephrem Diaconus, ⁴⁶ Andreas Hierosolymitanus, alique veteres ad Deiparam indicandam ac ornandam libenter utuntur. Est illis Virgo Mater, sancta tellus, ex qua novus Adam ineffabili fictione formatus nascitur : est sacrum Dei fermentum, quo tota generis humani massa conspersa, et ex quo Christi corpus, tanquam panis conficitur : est nova gloriæ arca, et urna aurea, quæ dulce manna continet atque præstat : est misticum arum, ex quo cœlestis Agricola suam sine semine spicam educit : est agnium templum, ex quo Deus sacerdos secundum ordinem Melchisedech egreditur, atque ut semel absolvam, est ardens ipsique Moysi admirabilis rubus, quem divini partus flamma non adussit.

Neque ita pridem Latine conversus prodiit auctor Græcus Hesychius, presbyter Hierosolymitanus ⁴⁶, qui vel solus multa et præclara encomia, ut Mariæ Deiparæ congruentia, subministret. Hanc vocari docet quod sit Mater lucis, Stella vitæ, Dei Thronus, Templum majus cœlo, Cathedra non inferior cathedra Cherubica, Arca vitæ, quæ ipsa Noe arca sit latior, longior, illustriorque. « Hæc, inquit, universum Trinitatis complementum. Quandoquidem et Spiritus sanctus adveniebat, atque hospitabatur, et Pater obumbrabat, et Filius utero gestatus inhabitabat. Vides, quanta et qualis est Deiparæ et Vir-

ginis dignitas : unigenitus enim Dei Filius, mundi Conditor velut infans ab ea gestabatur. » Conjungit et miracula quædam, quæ in solam Deiparam competunt : « Peperit, inquit, et uterum non aperuit, concepit et vulvam non corripit : eduxit infantem, et uterum signatum reliquit : lac suppediavit, ubera tamen intacta conservavit : portabat puerum, pueri tamen patrem non agnoscebat : mater effecta est, quæ minime sponsa fuit : nutritur filius, et non inveniebatur pater. » Neque tacet hasce venustas similitudines : « Ager fructum edebat et fructus carebat cultore, messis reddebat, quæ semen non acceperat : currebat fluvius, et fons quacunque ex parte clausus erat, ut perspicuum fieret, te matrem esse factam, et tamen non esse passam ea quæ mulieribus accidunt. »

Quocirca quod a Petro Chrysologo ⁴⁷ scriptum est, a piis omnibus in Matris hujus præconium merito deprædicatur : « Vere benedicta Virgo, quæ et virginis possidet decus, Matris et pertulit dignitatem. Vere benedicta, quæ et divini germinis suscepit gloriam, et Regina totius exstitit castitatis. Vere benedicta, quæ fuit major cœlo, fortior terra, orbe latior : nam Deum quem mundus non cepit, sola cepit : portavit eum qui portat orbem, genuit Genitorem suum, nutrit omnia viventium Nutritorem. » Quæ omnia evangelico fundamento nituntur, quoniam sanctæ mulieris Elizabethæ tum verbis, tum exemplo consonant, quæ non humano, sed prophetico spiritu permota, imo et Spiritu sancto repleta, non modo Matrem Domini reverenter excepit, sed illud etiam ingenue proclamavit : *Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui* (Luc. 1, 42). Notarunt enim veteres, ad se quoque et Christianos omnes pertinere, quod ad Matrem Domini publice celebrandam, tum ab illa Joannis Baptistæ matre, tum ab aliâ evangelica muliere non dissimili Spiritu afflata dictum factumque legimus. Sic enim Matrem Domini predicante, re ipsa declarant, se ad illas credentium generationes pertinere, de quibus in suo cantico Maria est verissime vaticinata : *Eccœ enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes* (Luc. 1, 48). Quid quod Joanni Damasceno ⁴⁸ tantum sit isthuc quod tractamus privilegium, ut non semel de Virgine pronuntiet : « Revera Dominæ facta est omnium creaturarum, cum omnium Creatoris facta est Mater? » Id vero ille non primum excogitavit, sed ab Athanasio Magno ⁴⁹ potius traditum, ut alibi meminimus, suo calculo approbasse videtur.

Ac bene quidem habet, quod plerique novatore propositam Mariæ prærogativam astruant, ne hæc in parte clarissimis Evangelii verbis obstrepere et Deiparæ perpetuo detrahere videantur. Calvinus enim hæc est confessio : ⁵⁰ « Hodie celebrari ne

⁴⁵ In preceatione ad Deiparam. ⁴⁶ In explicatione Angelicæ Salutis. ⁴⁷ In serm. 2, de sancta Dei para. ⁴⁸ Sermon. 145, de Annuntiatione Virginis. ⁴⁹ Lib. iv, cap. 15, De fide Orth. ⁵⁰ In Evangelio de sanctiss. Deipara. ⁵¹ In harmonia Evangeliorum circa 1. cap. Luc.

quæ allata nobis per Christum benedictio, quin simul occurrat, quam honorifice Mariam ornaverit Deus, qui unigeniti Filii sui Matrem esse voluit. » Et rursus : « Felix Maria, quæ Dei promissionem corde amplexa, sibi totique mundo salutem concepit ac peperit. » Tum Joannes Bugenhagius Pomeranus : « Fatemur, inquit, per omnes generationes beatitudinem hujus mulieris, de qua dixit Deus : Semen mulieris conteret caput serpentis (Gen. iii, 15), quemadmodum Maria cecinit : *Ex hoc beatam me dicent omnes generationes* (Luc. i, 48). Hæc laus Virginis, quod est Mater Dei, quod concepit de Spiritu sancto, et gestavit in utero, et peperit Jesum Christum, Filium Dei unicum Dominum nostrum, superat intellectum omnium hominum et angelorum. Ibi non fecit vir aliquis, sed Dominus Deus suo Spiritu sancto per Filium, creavit rem novam in terra Israel. *Femina circumdedit virum* (Jer. xxxi, 22), id est, gestavit in utero verum et æternum et omnipotentem Filium Dei, per quem omnia facta sunt, et sine ipso factum est nihil. » Hæc de Matre Dei beatissima Pomeranus⁵¹, magistrum Lutherum haud dubie sequens, a quo diserte traditur, Mariæ tam eximia et ingentia bona in eo, quod Dei Mater facta est, cœlitus contigisse, ut illa cujusvis hominis captum excedant. Omnem enim honorem ac beatitudinem inde provenire, quod in universo humano genere unica personæ sit cunctis superior, cui nemo par, et quæ cum cœlesti Patre Filium tantum communem habeat : neminem de illa majora prædicare, vel illi nuntiare posse, etiamsi tot sit linguis præditus, quot flores ac herbulas terra, quot præterea cœlum stellas, ac mare arenas sustinet. Quare illam ipsam, cum Dei parens effecta esset, ac rem tantam verbis explicare non posset, in vocem illam ardentem eructasse : *Fecit mihi magnifica qui potens est, et sanctum nomen ejus*. Quid vero Brentius⁵²? Pålæ et ipse fatetur, hac gloria nihil excellentius dici, hac beneficii majestate nihil majus atque sublimius excogitari, hoc dono nihil admirabilius esse posse, quod perpetua Virgo Mater fiat, non prophetæ alicujus aut patriarchæ, non regis terreni, non angeli cœlestis, sed Messiae omnium patriarcharum et prophetarum Domini, sed unigeniti Filii Dei, Creatoris cœli et terræ. Etsi vero neque Calvini, neque Lutheri, neque sociorum utriusque testimoniis, quæ passim in illorum scriptis exstant, hoc loco indigemus, tamen ad Catholicæ veritatis confirmationem valere putamus, quod Ecclesiæ hostes non sine occulto Dei iudicio nobis ultro concedunt, et contra sectarios alios, de quibus mox agemus, Catholicæ docent, ut ita demum et Deum et Dei donum amantibus in bonum omnia cooperentur, et salutem, sicut ille ait, ex inimicis etiam nostris comparemus.

Manet igitur hæc propria et primaria semper Mariæ prærogativa, quod vere propriè dicatur et sit Deipara, sicut jam ostendimus, et pluribus adhuc evincemus. Unde⁵³ Bernardus Mariam evangelicæ mulieri eleganter comparat, quæ tres farinæ mensuras, sive, ut noster legit interpres, tria sata modice addito fermento commiscuit atque contemperavit, ut tota deinde conspersio in unum simul corpus conflectur atque uniatur. Etenim Mariam nobilem hanc esse mulierem ostendit, quæ præstantis fidei suæ fermento id, quod alius nemo potuit, perfecit, ut in suo utero tres naturæ, Verbum, anima et caro, perinde ac tria sata, in unitatem personæ Christi conjungerentur, et conjunctæ non divellerentur. Plane *beata*, inquit, *quæ credidit, quoniam perfecta sunt in ea, quæ dicta sunt ei a Domino* (Luc. i, 45). Perfecta autem non esset, si quominus juxta verbum Domini esset fermentatum totum et perpetuo fermentatum, ut nec divisione quidem facta carnis et animæ, a carne vel anima Verbum divideretur. Quæ cum ita sint, quis vel communi sensu præditus non intelligat, singularem puritatis gratiam in ea fulsisse, quæ præ omnibus ad summum hoc dignitatis genus evecta est? Vidit hoc quoque Justinus Martyr⁵⁴, et his verbis prodidit : « Quia non quamlibet e vulgo feminam Deus delegit, quæ Genitrix Christi fieret, sed quæ mulieres omnes virtute anteciret : non abs re ejusmodi virtutis nomine Matrem suam beatam deprecari voluit, per quam virtutem honore eo digna habita est, ut virgo mater fieret. » Atque hoc est, quod ex Anselmo⁵⁵ repeti solet : « Decebat ut illius hominis conceptio de Matre purissima fieret. Nempe decens erat, ut ea puritate, qua major sub Deo nequit intelligi, virgo illa niteret, cui Deus Pater unicum Filium suum, quem de corde suo æqualem sibi genitum, tanquam seipsum diligebat, ita dare disponebat, ut naturaliter esset unus idemque communis Dei Patris et Virginis Filius, et quam ipse Filius substantialiter facere sibi Matrem eligebat, et de qua Spiritus sanctus volebat et operaturus erat, ut conciperetur et nasceretur ille, de quo procedebat. » Quam Anselmi sententiam Richardus Victorinus⁵⁶ comprobat, cum aperte doceat : « Nisi ab omni vitiorum contagio Maria penitus purgata fuisset, Deum Deique Filium generare non posset. Ut enim virgo conciperet, virgo pareret, summa sanctitate, summa puritate opus haberet. » Ab his demum non est alienum, quod sancta vidua Birgitta⁵⁷ testatur, ac ego piis plerisque jam persuasum esse puto, eximiam Mariæ Virginis puritatem fecisse, ut summe illa Deo placeret, ac Deitatem ipsam in se pertraheret, quæ quidem ex calore Spiritus inflammata, verum Deum et hominem in utero suo concluderet : Christum igitur sicut florem germinantem (hic enim

⁵¹ In explicat. cantici *Magnificat*. ⁵² Hom. 8, in cap. i Luc. ⁵³ Lib. v, ad Eugenium De consideratione. ⁵⁴ In lib. Quest. ad responsionem quest. 136. ⁵⁵ Lib. de conceptu virginali et peccato originali, cap. 18. ⁵⁶ Lib. ii, de Emmanuele, cap. 26. ⁵⁷ Lib. i, de Revelatione, cap. 50 et 51.

sui seminis naturam referre consuevit) Mariæ Matris persimilem exstitisse, ut idcirco, si singularem sexus tantum proprietatem excipiamus, utrinque membra, forma et facies sibi pulchre mutuo responderent.

Egredimini ergo, filiæ Sion, et videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua in die desponsationis illius, et in die lætitiæ cordis ejus (Cant. III, 11). Libet enim præclarum hunc Scripturæ locum repetere, et ad præsens institutum accommodare, quem et veteres præsertim ⁵⁸ Origenes, ⁵⁹ Ambrosius et ⁶⁰ Gregorius Magnus, de Maria et ejus Filio non perperam sunt interpretati. Est autem hæc gravis ad Christianas mentes, quæ mystice dicuntur filiæ Sion, adhortatio, ut verum Regem ac Salomonem Christum erectis fidei oculis in hujus vitæ tenebris sedulo contemplantur, in eoque sibi proponant diadema, elegans scilicet ac mundum splendidumque indumenti genus, quo filium Salomonem mater virginea cohonestavit. Diadema vero mystice dictum est pro carne Christi non modo labis experte, sed et omnis gratiæ nitore splendente, in qua speciosus ille præ filiis hominum apparuit. Dies autem faustissimus desponsationis, qui huic Salomoni contigit, ad illud tempus pertinet, quo spirituales illæ nuptiæ propter divinæ humanæque naturæ in una Christi persona conjunctionem, in utero Virginis sunt celebratæ, ut coelestis Sponsus æterno amoris suo satisfaceret, ac sponsæ Ecclesiæ in eadem carne arctissime sese conjungeret atque consociaret. Cum vero primum ex Matre Virgine natus est Christus, regium illum decorem seu diadema, quo mater illum jam antea induerat, mundo spectandum præbuit : quandoquidem tanquam sponsus ornatus videlicet, processit de thalamo suo, ac propterea sicut gigas ad currendam viam, ut Propheta loquitur, exsultavit (*Psal. XVIII, 6*). Ac ab eo quidem tempore sponsa Ecclesia ob Sponsi tam pulchre coronati præsentiam gaudet in Spiritu sancto, et gaudendo dulce canit epithalamium, ac toties fere canit, quoties Sponsum suum Virginis Filium coram spectat, osculatur, amplectitur. Id vero fit maxime, cum ad mensam illius divinam accedit, ejus carne et sanguine pascitur, ejusdem Spiritu movetur ac verbo delectatur.

Summa enim illius et firmissima est consolatio, quod cum Psalmographo dicere, et inter summos angores, quoniam cruci in hoc exilio subjecta est, decantare possit : *Dominus regnavit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem, et præcinxit se (Psal. XCII, 1).* Quorum verborum sensus est, sicut locum Epiphanius ⁶¹ explicat, Christum in hunc mundum venientem, novo modo regnare cœpisse, specioso carnis indumento ex Maria sibi sumpto, in quo post mortis supplicium

redivivus, suam potentiam adversus atrocissimos hostes, peccatum, mortem, diabolum maxime declaravit. Igitur caro ex Virgine procreata, licet mundo vilis appareret, tamen coram oculis Dei et Mariæ, dicam et angelorum, in seipsa præstantem et incomparabilem decorem continebat, Christique victoris ac triumphatoris singularem virtutem ostendebat, ac demum eandem, cum ad extremum judicii diem ventum erit (tunc enim *videbit omnis caro salutare Dei [Luc. III, 6]*) vivis ac mortuis simul ostendet. Recte igitur ab Ambrosio ⁶² dictum est : « Beatus Mariæ uterus, qui tantum Dominum coronavit, quando formavit. Coronavit eum quando generavit : quia hoc ipso quod ad omnium salutem eum concepit et peperit, coronam capiti ejus æternæ pietatis imposuit, ut per fidem credentium fieret omnis viri caput Christus. » In eundem sensum, et fortasse clarius, disseruit Cassiodorus ⁶³ dictum locum sic explicans : « Vox Ecclesiæ invitantis animas fidelium, quam mirabilis et speciosus sit Sponsus ejus. Ac si diceret : Considerate Christum pro nobis carne indutum, quam carnem de carne Virginis Matris assumpsit. Diadema namque vocat carnem, quam Christus assumpsit pro nobis, in qua mortis destruxit imperium, in qua etiam resurgens, resurgendi nobis spem contulit. Mater vero sua eum coronasse dicitur, quia Virgo Maria illi de sua carne carnis materiam præbuit in die desponsationis ejus, hoc est, in tempore incarnationis ejus, quando sibi Ecclesiam conjunxit. »

Hæc pluribus fortasse, quam sit opus persequor, ut proposita e libro Canticorum sententia rectius intelligatur, indeque pii velut divina voce provocati, hanc tantam Mariæ collatam, ac nobis deinde in Christo communicatam gratiam sæpe ac multum expendant. Neque vero hanc tantam Deiparæ præstantiam offuscat vel impedit, quod in Evangelio scriptum legimus, eos omnes qui Patris voluntatem audiunt et faciunt, Christi matres posse censerī, adeoque Christo ipso censore compellari. *Quicumque inquit, fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, soror et mater est (Matth. XII 50).* In quem sensum dixit etiam Augustinus ⁶⁴ : « Mater Christi est omnis anima pia faciens voluntatem Patris ejus fecundissima charitate. » Similem appellationem Paulus apostolus ad se transfert, perinde ac si esset mater Galatarum, eosque in Christo genuisset, ac porro grandiores vellet efficere. Sic enim loquitur : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis (Galat. IV, 19).* Sed enim quod Christi matres nonnulli appellantur, non propria, sed metaphorica est appellatio, eaque Mariæ dignitatem illustrat magis quam obscurat. Hæc enim sola inter omnes non modo spiritualiter, sed etiam vere atque corporaliter Christi Mater facta est, quoniam animo simul et corpore Verbum Do-

⁵⁸ Tom. I. ⁵⁹ Lib. De institut. virginis, cap. 16. manitas. ⁶² Lib. De instit. virg., cap. 16. ⁶³ In lib. et tractat. 10 in Evang. Joan.

⁶⁰ In expos. lib. Cantic. ⁶¹ Hæres. 69, contra Arianitatem. ⁶⁴ Lib. De sancta virginit., cap. 5;

mini concepit, conceptum peperit, lactavit, nutrit, omnibusque perfectæ Matris officiis tota vita præcæteris colonestavit. Adde, quod nullius credentis pectus unquam Dei verbum sacraque mysteria tam exacte cognovit, tam alte recondidit, tam sedulo secum expendit, tantamque voluptatem obedientiamque et utilitatem ex Dei verbo reportavit. Verum de hoc alius dicendi dabitur locus. Igitur Maria primas tenet inter omnes, qui verbum Dei recte tractant, Patrisque faciunt voluntatem: neque solum corpore Mater capitis, sed et Spiritu Mater membrorum Christi sola reperitur. Etenim cooperata est charitate, ut fideles in Ecclesia, qui Christi capitis membra sunt, nascerentur: et duas præterea res, virginitatem et fecunditatem, in corpore venerandas habuit, quia et integra permansit et peperit, quemadmodum ⁶⁵ Augustinus asseverat. Quare sapienter notat ⁶⁶ Cyrillus Alexandrinus, complures quidem Christi genitrices dici posse, mystice scilicet, aut juxta sensum spirituales: solam vero Mariam Christi simul et Dei Genitricem intelligi ac proferri oportere. ⁶⁷ Rupertus vero ut Matrem Domini a reliquis omnibus, quibus hoc nomen generale tribui potest, segreget, significanter dixit: « Est Maria Christi Mater vera, cui carnis substantiam ministravit, quem peperit, lactavit et educavit. Est Mater tota, quia totam ei substantiam ministravit, nulla viri usa consortio vel semine. Est Mater pia et studiosa, quia sollicitè Filium Dei in domum suscepit, pannis operuit, ubere lactavit, et in cruce velut carcere visitavit. » Demum Alcimus Avitus, non ignobilis ac vetus poeta, dictum Evangelii locum vertit carmine, et Mariam simul honorat, quæ inter omnes primam tulerit laudem, ut Christi Deique Mater appellaretur. Canit autem in hunc modum:

*Sic virgo secunda fuit, quæ pondere casto
Factorem portare suum, Dominumque perennem
Edere promeruit, dignoque agnomine dici
Virgo Dei Mater, cujus super omnia primæ
Laudis eris, si forte voles charissima consors:
Religiosa pio, si Christum, et credula, corde
Concipiens, sperum cælo pia germina gignas.
Si quis enim, Christus, mea jussa peregerit, inquit,
Atque voluntatem Patris compleverit almi:
Is soror et frater meus est, is denique mater.*

Verum de hoc Evangelii loco, ut satisfiat adversariis, nos alibi plura dicemus, sat habentes utcumque nunc exposuisse, quantum momenti ac dignitatis apud orthodoxos habeat, Mariam veram Christi Matrem, adeoque Deiparam non esse minus, quam per totam Ecclesiam prædicari.

CAPUT XIV.

De novis et antiquis hæreticis, Mariam Dei et Domini nostri Matrem esse nefarie inficiantibus.

In illum tandem campum sumus ingressi, qui multos contra Deiparam aperto Marte furiose certantes exhibet, nimirum ut summum Virgini honorem, quem diximus, eripere, et parte saltem ex

aliqua derogare possint. Ex his primum ætatis nostræ sectarios, ac deinde illorum progenitores ac patriarchas æque detestandos proponam, ut et rivi et fontes aquæ spurcissimæ, qui Catholice veritatis plenum, in hoc dicam, alveum, et necessarios meatus obstruunt, in hoc argumento certiusprehendantur. Valentinus vere gentilis, aut certe quidem falso fidelis, de quo Bernenses sumpsere supplicium, teterrimum dogma non multis abhinc annis defendit, Christi Domini corpus humanum non ex Maria Virgine natum, sed ex Patris substantia cœlitus allatum esse. Et Menno Simonis non ignobilis dux Anabaptistarum, sic Wismarice de humana Christi natura disputavit, ut ejus originem ex cœlesti Dei Patris semine, non autem ex Mariæ Virginis substantia esse pervecaciter affirmaret. Æque pius et modestus fuit Suenckfeldius, cum materiam, ut sic dicam, originem Christo detrahit, ejusque carnem et sanguinem non creatoralem, sed, sicut ipse vocat, supercreatoralem, hoc est, mere spirituales ac plane divinam somniat. Tum Servetus horrendæ impietatis architectus, corpus Christi, corpus deitatis, et carnem ejus divinam, carnem cœlestem de substantia Dei genitam esse confligit. Docuit et Petrus quidam Germanus, Christum nihil carnis ex Maria sumpsisse: et Foxus tamen illum pro martyre inter totos ætatis hujus pseudomartyres, qui suorum scelorum sæpe justas dedere poenas, ipsisque Donatistis jam olim inter schismaticos merito plexis deteriores sunt ⁶⁸, audent celebrare.

Cæterum qui de Christo tam nefarie sentiunt et loquuntur, nec duplicem naturam in una ejus persona distinguunt, quid aliud faciunt, queso, quam quod antiquis Gigantibus immaniores, utrique Matri et Filio bellum movent execrabile, et si non cœlum petere, at certe quidem ipsum fidei nostræ fundamentum, sine quo uno labuntur cætera, concutere moliantur? Pergunt interim Anabaptistæ, quorum ingens adhuc est numerus, hoc suum tueri dogma, Christum e cœlo spirituale et cœleste corpus secum attulisse, et a Maria nihil assumpsisse. Unde non ita pridem, cum inter Calvinianos et Anabaptistas colloquium prope Heydelbergam instigaretur, quemadmodum tota novit et admirata est Germania, etiam hoc in disputationem venit: Sitne Christo tribuendum, ut carnis suæ substantiam ex carne Mariæ Virginis, aut aliunde quidem assumpsisse credatur? Hæc quæstio præsentibus ac colloquantibus Diepoldo Winter, et alio Rauff Bisch, tanquam primariis Anabaptistæ doctrinæ patronis, diu ac multum agitata est. His Calviniani doctores se palam opposuerunt, multisque modis contra eos disceptarunt, sed non majore cum fructu, quam quod surdis, ut aiunt, fabulam canerent, lateremque lavarent. Etenim præfractis hostibus persuadere nunquam potuerunt, Christum secundum.

⁶⁵ In lib. De sancta Virg., cap. 6 et 7. ⁶⁶ In tractatu De Incarnat. Domini ad Ægypti monachos
⁶⁷ Lib. 1, De operib. Spiritus sancti, cap. 10. ⁶⁸ Vide Aug. lib. 1, contra epist. Parmeniani, et in epist. ad Buchicum.

carnem semen esse mulieris, in paradiso primum, ac deinde Abrahæ patriarchæ, sicut et Davidi regi promissum, ipsumque benedictum ventris Mariæ fructum, ad eum nempe sensum, ut Christi caro ex maternæ carnis substantia deducta et accepta certissime constituitur.

Quis vero sapiens atque cordatus, si libere dicendum est, non magnopere demiretur, tot modis impios, blasphemos, pervicaces, impuros, seditiosos, ac jampridem ab utroque Christianorum hominum ordine tum ecclesiastico, tum politico damnatos et explosos Anabaptistas, ad familiare colloquium, imo ad publicam longamque multorum dierum disputationem, quæ coram aulicis et plebeis habeatur admitti, et tales tantasque contentiones de summis fidei nostræ mysteriis adversus ecclesiasticas et Cæsareas sanctiones haleri, eaque dogmata religionis, quæ magno Christiani orbis consensu jampridem rejecta et exterminata sunt, in dubium palam revocari publiceque defendi? Quæ isthæc, quæso, prudentia, imo quæ non corruptela, vesania, turpitudine, damnatæ fidei, ac tantum non emote mentis hominibus potestatem publicam facere, de causa religionis pro sua libidine, et non ex Patrum atque synodorum auctoritate coram populo et talibus iudiciis disceptandi atque pronuntiandi ⁶⁹? Hoc est scilicet, hæreticos homines devitare (*Matth.* vii, 22; *Tit.* iii, 9), et impia docentibus anathema dicere ⁷⁰, nullamque cum illis (*II Thess.* iii, 4; *Apoc.* ii, 3) habere consuetudinem, qui ab apostolica et ecclesiastica traditione discedunt. Imo vero nihil isthuc est aliud, quam furiosis ut magis insaniant, ac pluribus noceant animos addere, ut cuique demum quodlibet impune fere liceat de religione sentire ac spargere. Nulla porro vel commodior vel expeditior via est ad omnem tum Satanismum, tum Atheismum, qui tanta vi passim irrumpit, omnemque magistratum contemnit, et invehendum et propagandum. Verum satis isthæc de Anabaptistis, qui non solum Deiparam suam primariam dignitatem spoliunt, sed in Christum etiam ipsum adeo sunt contumeliosi, ut utramque naturam, divinam et humanam, in una ejus persona presentem agnoscere dedignentur.

His jam nefandissimæ sectæ principem adjungamus, qui verum Christum sese jactare ausus est; ac nonnullos ut ita crederent, demeravit. Is est David Georgius Hollandus, eo impietatis progressus, palam ut negaret Filium Dei Verbum illud æternum, corpus ex Virgine assumpsisse, atque divinam humanamque naturam conjunxisse ut Deus et homo una esset in ea persona. Qui præterea, ut erat post hominum memoriam superbissimus, de seipso prædicavit, quod ipse non ex carne, sed Spiritu sancto natus, quodque Jesu Christi Spiritu, ac multo quidem pleniore divinitate cumulatus, perfectam et

coelestem nunc primum doctrinam afferret, ulpote divinitus ad domum Israel instaurandam excitatus atque missus. Sed, o præclarum instauratorem, imo vero improbiissimum impostorem, justo et Dei et hominum judicio condemnatum, cujus exhumatum cadaver et ossa eruta flammis ultricibus Basileæ, ut tali Christo sane dignum erat, absumerentur. Quid vero ille largiretur Mariæ? cur matrem suam Christi parente potior non duceret, qui se Domino majestatis tam impudenter æquavit, imo etiam ab orbe terrarum anteponi postulavit? Postremo tum in Polonia, tum in Ungaria non paucos reperire licet, in quibus repullulat vetus Nestorianismus, et quibus Mariam Virginem Dei Matrem appellare tantum non ludus, adeoque abominatio reputatur.

Quæ mihi satis quidem esse videntur, ut quivis, modo non cæcus, videat, quos venenatos halitus antiquus ille serpens hoc ævo in Europam nostram infuderit, quantumque profecerit intolerabilis hominum perditorum insania, qui ex veterum hæreticorum fontibus sive lacunis isthæc detestanda, quæ profundunt et renovant, deliria depromserunt. Loquor de illis damnatæ memoriæ sectariis, qui jam pridem ejusdem pestiferi serpentis afflatu seducti, ut ipsam religionis nostræ basin funditus demolirentur, aperto Marte nec dissimili studio in Mariam, ejusque Filium palam debacchabantur. Etenim Cerdoniani Christum neque natum ex femina, neque habuisse carnem, nec vere mortuum, vel quidquam passum, sed simulasse passionem, Augustino teste ⁷¹, mentiti sunt. Nec dissimile commentum in Proclianitis deprehendimus, quibus accedunt Apellitæ, cum Christi carnem non de Matre, neque de cælo, sed ex mundi elementis deducunt, et in eadem elementa post resurrectionem dissolvi oportere contendunt. Jam vero Manichæi, Marcionis et Manis, id est, pestilentissimorum magistrorum execrandi discipuli, eundem fere funem trahunt, Christo corpus phantasticum affingentes, ut verum hominem ex utero Virginis prodiisse inficientur, corpusque de Maria sumptum in spectrum inane convertunt, ideoque veram Domini nativitatem, passionem et resurrectionem eludunt. Quid vero Valentinus, Pythagoricus magis quam Christianus, qui et ipse nomen fœdum sectæ dedit, nefandarium fabularum inventor? Is nihil Christo quod ex Virgine assumpsisset reliquum fecit, utpote qui a Patre missus celeste corpus secum attulerit, ac per Mariam solum tanquam per rimam, canalem aut fistulam quamdam transierit. Unde suo etiam sæculo juste questus est Tertullianus ⁷²: « Lieuit Valentino ex privilegio hæretico carnem Christi spirituales comminisci. Hebion constituit Christum nudum hominem, et tantum ex semine David, non etiam Dei Filium. Interfector veritatis Marcion, ut Christi carnem negaret, negavit etiam nativitatem

⁶⁹ In canone Apostol. 12, et epist. 4, Fabian.; Tertull. de Præscript. hæret.; August. ad Vincentium epist. 48. Item C. de apostat., L. Hi qui sanctam fidem, et C. de summa Trinit. L. Nemo clericus.

⁷⁰ In ii epist. Joan. Galat. 1. ⁷¹ In lib. De hæresibus. ⁷² Lib. De carne Christi.

carnis Christi. Apelles Christo carnem, sed non natam carnem concedit, ut ejus substantiam de sideribus, et de substantiis superioris mundi sit mutuatus. » His omnibus adjungi meretur impurus Apollinaris, carnem et ipse Christo ex Virgine assumptam adimens, sed tamen divinitatis aliquid in carnem ejus conversam esse confingens. Damascenus ⁷³ istiusmodi Apollinarios vocat Dimoritas, qui Verbum carnem factum esse admiserint, sed carnem Christi de Maria sumptam pernegarint.

Etsi vero diversis itineribus isti progrediuntur, eodem tamen concedunt, et in una impietatis quasi cymba vehuntur omnes, quoniam Christum verum perfectumque hominem, qui ex Mariæ materna substantia sit procreatus, nobis e medio improbisime tollunt. Ejusdem metalli sunt Eutychemi (nam de Nestorianis postea dicemus), nec solum Verbi et carnis unam esse naturam, verum eandem quoque carnem non de sacro Mariæ Virginis corpore assumptam, sed de cœlo deductam fuisse deblaterant, Vigilio teste ⁷⁴. Quid vero attinet, his aliisque pluribus recensendis, qui blasphemandi arte in Satanæ synagoga jam olim claruerunt, et commune Christo Mariæque bellum intulerunt, nos longius immorari? Effracta, profligata, contrita istorum execranda sunt dogmata, quibus et corporis in Christo veritas, et Mariæ, ut sic dicam, maternitas sacrilege convellitur, atque nunc iterum, ut suum regnum stabiliat augeatque Satan, contra omnem divinæ Scripturæ ecclesiasticæque doctrinæ auctoritatem, a perfidis in dubium cœpit revocari. Verumtamen quando cum aliorum recentiorum, tum Anabaptistarum insanus furor non conquiescit, ac late, proh dolor! sese diffundit, facere non possumus, quin et Scripturæ et Patrum sententiis veritatem evangelicam aliquantum illustremus, nefarioque errori, quo verum humanumque Filii Dei corpus aliunde, quam ex carne Mariæ Virginis esse sumptum impii fabulantur, pro nostra virili omnem aditum intercludamus.

CAPUT XV.

E Scripturis Novi ac Veteris Testamenti demonstratur, Christi naturam humanam non alteri, quam Mariæ tribui oportere, in illaque et ex illa Verbum æternum incarnatum esse.

Principio, si Christus Deus ex Virgine nihil assumpsit, si verus homo ex homine non est editus, quid, quæso, Mariæ utero erat opus, ut illa prius conciperet ac in utero haberet, sicut angelus Josepho testatur, quod expleto tempore in lucem ederet? *Impleti quippe sunt dies ut pareret: et peperit Filium suum* (Luc. II, 6, 7), quemadmodum Lucas discrete narravit. Nec enim aut propheta Isaias, aut Gabriel angelus est mentitus, cum ambo de Maria Virgine primum concipiente, ac deinde pariente Emmanuelem clarissime vaticinantur.

Quis ergo non videat, quantum ad Christi generationem Maria contulerit, in cujus utero foetus ille conceptus et formatus, certisque dierum et mensium incrementis nutritus, ac tandem procreatus fuit? Confirmat hoc Elizabeth cognata Virginis, cum Spiritu sancto afflata protulit, quæ non nisi ad Matrem referri possunt: *Benedictus fructus ventris tui* (Luc. I, 42). Ac iterum: *Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me* (ibid. 43)? Illud vero singularem habet emphasisin ἐξ ἧς ἐγεννήθη, de qua natus est Jesus, sicut a Matthæo scribitur (Matth. I, 16), ut substantiam carnis Christi, non ex semine Joseph, sed ex Virginis Mariæ substantia desumptam fuisse certo intelligamus. Hinc ille de Maria natus, et ejus sive hominis Filius, ob carnis videlicet communionem, quæ ad humanæ naturæ veritatem constituendam pertinet, diserte in Evangelio nuncupatur. Eodem spectat angeli oratio, qui Joseph sponsum consolaturus, ut sollicito et anxio ejus animo retinendæ conjugis metum omnem eximat, de Maria jam gravida dixit: *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est* (Matth. I, 20). Ubi natum, hoc est conceptum, in Maria foetum audimus, sicut ⁷⁵ Tertullianus et ⁷⁶ Augustinus interpretantur: et præterea discimus, quod Maria Virgo concepit et peperit, opus partim esse divinum, ineffabile, incomprehensibile, quatenus illic Spiritus sanctus vim et potestatem suam Dominicæ Incarnationis effectricem exercuit et ostendit, qui propterea Virgini dicitur obumbrasse: partim naturale, si Virginem cooperantem species, quæ de sui corporis substantia virum illum nobis dedit, suaque carne induit, de quo prædixerat Jeremias: *Femina circumdabit virum* (Jer. xxxi, 22). Unde significanter utrumque dixit angelus, conceptionem Domini et miraculosam esse, quia de Spiritu sancto, et naturale, quoniam in Virginis utero id natum sive formatum fuit, ut assumeret hominem Filius Dei, Matre suum illi sanguinem purissimum suppeditante.

Accedit quod apostolus Paulus talem Dei Filium prædicat, qui ex semine tum Abrahæ, tum Davidis secundum carnem factus sit, ut Dei nempe promissio gentes omnes in uno Abrahæ semine benedicendas, et Messiam Davidis filium fore, re ipsa præstaretur. Hæc certe non in divinam, sed in humanam Christi naturam competunt, et Matrem ejus Hebræam ex Davidico genere ortam exigunt. Alioquin, quo pacto ille jam inde ab æterno, ex Patre genitus, secundum carnem tandem appareret, et sive ex Judæis, sive ex Patribus, ipsisque lumbis Davidis (II Paral. vi, 9), ut Scriptura loquitur, natus prodiret in orbem, ac hominem se proderet, nisi ex Matre Maria gigneretur, et homo ex homine naturam assumeret ac servaret humanam? Sed rursus Doctorem gentium audiamus: *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum natum*

⁷³ In lib. De hæresibus. ⁷⁴ Lib. II, contra Eutychem. ⁷⁵ Lib. De carne Christi. ⁷⁶ In Enchiridic, cap. 28, et epist. 57 ad Dardanum.

ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret (Galat. iv, 4). Sic enim locum, qui Græcis est γενόμενον, legit ⁷⁷ Cyprianus, eamque lectionem sequitur ⁷⁸ Augustinus, ubi vulgata quidem editio, factum ex muliere, interpretatur. Quod si Christus ex muliere natus est, et ex ea corpus assumpsit, si legem servavit, et minister fuit circumcisionis, ut idem Paulus affirmat (Rom. xv, 8), humanam certe naturam ex Matre desumpsit. Solvunt ergo Jesum, vereque sunt Antichristi, ut Joannes affirmat, quicumque humanam Christi substantiam aliunde, quam ex Maria deducunt, ut negent Dominicam carnem ex virginalis uteri substantia provenire. Omnis, inquit, spiritus, qui non confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo non est : et hic est Antichristus (I Joan. iv, 2, 3). Quod Græci etiam significantius ad hunc modum legunt : Omnis spiritus qui non confitetur Jesum in carne venisse, ex Deo non est. Solvit autem Jesum etiam Bedæ ⁷⁹ sententia, quisquis ejus vel divinitatem, vel animam, vel carnem negat, ut in his fidei catholicæ aliqua ex parte adversetur. Præterea ex Pauli testimonio constat, quod Christus ob humanæ naturæ consortium credentes, et fratres et pueros vocare non dedignetur (Hebr. ii, 11) : fratres quidem, quod cum illo ex matre singuli, si solum demas peccatum, communem habeant naturam humanam : pueros vero quandoquidem sicut cæteri mortales a mulieribus procreati, sic et ipse natus ex femina, carni et sanguini communicarit. At quomodo fieri unquam posset, ut Christum vere fratrem haberemus, ipseque nos fratres agnosceret, nisi eandem ipse naturam acciperet, et susceptæ carnis dispensationem a matre mutaretur? Ac toties quidem Scriptura veritatem hanc nobis commendat et comprobatur, quoties Redemptionis humanæ mysterium ad ipsum Christi sanguinem refert, et assumptæ carnis imbecillitates, uti famem, sitim, lassitudinem, dolorem, tristitiam Filio hominis evidenter ascribit. Non cumulo loca ; sunt enim propemodum infinita, quæ huc pertinent, et in apostolicis litteris passim offerunt sese lectori.

Jam vero nec pauca prophetica, seu veteris instrumenti, testimonia suppetunt, quæ et impios retundant, et pios confirment in proposito argumento. Isaias non contentus Emmanuelis Matrem, eamque Virginem et concepturam et parturam promittere, de partu ejusdem ac ortu Filii hoc clarissime dixit : *Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis* (Isa. ix, 6). Quod si plura de nati hujus Parvuli Matre ac origine libet audire : *Egredietur, inquit, virga de radice Jesse, et flos, sive ut alii legunt, germen de radice ejus ascendet* (Isa. xi, 1). Ubi radix Jesse genus David, et virga ex radice Maria ex David, flos autem ex virga Filius idem et fructus Mariæ Christus, qui et ipse flos intelligitur, teste Tertulliano ⁸⁰. Quare sicut germen de natura ejus-

dem virgulti prorumpit, suæque naturæ formam accipit : et quemadmodum lignum ex eo quod sui generis est proprium, non aliud ex alio quotidie producere solet : ita Christi Mater, veluti virga florem germinans, e suæ carnis substantia hominem sibi similem procreavit. Iterum vero Isaias, ut ardens et suum et totius Synagogæ in excipiendo Messia desiderium explicet, velut longioris moræ impatiens, in vocem illam plane vehementem erumpit : *Rorate, cæli desuper, et nubes pluant justum : aperiatur terra, et germinet Salvatorem* (Isa. xlv, 8). Nam hoc etiam loco Messias indicatur, ex Maria velut benedicta terra procreandus, qui germen et fructus terræ sublimis ab eodem propheta nuncupatur. Hujus enim corpus non solum de Matre assumptum, sed etiam post crucis ignominiam ad summum honoris fastigium evectum fuit, nihil ut regnantis Christi gloriæ et magnificentiæ vel in cælis, vel in terris possit exæquari. Tum Propheta regius Mariam terram appellat, de qua veritas orta sit (Psal. lxxxiv, 12), et quæ fructum suum dederit, cum ille videlicet, qui in sole posuit tabernaculum suum, tanquam sponsus de thalamo virginalis uteri processit, atque sicut gigas ad currendam viam exsultavit (Psal. xviii, 6, 7). Nec obscura est illa Messiae precatio : *Domine, ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ* (Psal. cxv, 16), sicut et in alio Psalmo : *De ventre matris meæ Deus meus es tu* (Psal. lxx, 6). Quod si Christus de ventre matris, quæ se Domini ancillam dixit, nihil acciperet, non eum intra famuli appellationem servilis naturæ conditio detineret, neque idem ipse per Isaiam se servum ex utero esse formatum profiteretur. Nam et Tertullianus et ⁸¹ Vigilus, cum ambo contra hæreticos disputant, ejusmodi dicta huc pertinere monstrarunt.

Ex quibus prophetica et apostolica Scripturæ testimoniis, plura enim adjicere sit supervacaneum, satis detecta simul et rejecta est, ni fallor, Anabaptistarum vesania, qui damnatum jam olim nefandum errorem instaurare, et in orbem nostrum velut ex orco revocare non erubescunt. Etenim cum suis cæcis ducibus, stolidisque majoribus, quos recensuimus, turpiter ignorant, aut se scire quidem impudenter dissimulant, Verbum cum natura humana sic esse conjunctum, ut eam quæ carne et anima constabat, assumendo sibi univerit, et uniendo assumpserit, Matre interim totam materiam, id est, carnem sive corpulentam substantiam ex suis purissimis sanguinibus, ut diximus, eidem Verbo subministrante. Reliquum est modo, antiquos simulque probatos religionis nostræ magistros ac judices adhibere, ut de germano divinæ Scripturæ sensu quem indicavimus, longe constet certius, ac istorum perversitas fortius conteratur, qui non sine summo scelere Filium a Matre, Christum a Maria dissociare conantur

⁷⁷ Lib. II. Adversus Judæos. ⁷⁸ Lib. De Trinit. et unitate Dei, cap. 3. ⁷⁹ In Epist. eandem Joan. ⁸⁰ Lib. De carne Christi et contra Marcionem. ⁸¹ In lib. Contra Eutychen.

CAPUT XVI.

Græcos et Latinos Patres magno consensu tradere, Christum Dominum ex Matre Maria humanam sumpsisse naturam : qui vero aliter sentiunt, eos turpiter hallucinari : adeoque salutis humanæ hostes esse perniciosos, et Mariæ imprimis permultum detrudere.

Ignatius apostolorum æqualis, et apostolico vere Spiritu præditus martyr perspicue scripsit ⁸² : « Vere genuit Maria corpus, habens in se Deum habitantem, et revera natus est Deus Verbum ex Virgine, vestitus corpore obnoxio iisdem passionibus nobiscum : vere natus ex vulva, qui omnes homines in vulva fingit, et corpus sibi fabricavit ex sanguinibus Virginis, hoc solum excepto, quod nulla viri consuetudo intercesserit. » Eodem plane modo, cum Trallianos et Smyrnenses per epistolas instituit, Christum ex Maria vere natum asseverat, et piorum aures obdurari jubet ad eorum voces, qui Jesum Christum Filium Dei ex David et ex Maria natum, vereque ex Deo et ex Virgine, licet dissimili modo, genitum esse dissimulant.

Martyr et episcopus quoque, ut Ignatius, fuit Irenæus ⁸³, qui in hoc campo acerrime certat, multisque Scripturæ locis adductis nefarium errorem convincit, Christum ex Virgine nihil accepisse contententium. « Non ergo, inquit, alterum Filium hominis novit Evangelium, nisi hunc qui ex Maria, et qui et passus est. » Tum ab incommodo et absurdo sic ratiocinatur : « Si de Maria nihil accepit, putative apparuit, non carnis hæreditatem, non hominis similitudinem servavit, supervacua est ejus in Mariam descensio, non quæ a terra erant escas ad corpus nutriendum percepit, non post quadragenarium jejunium esurivit, non fatigatus sedit in itinere, non super Lazarum flevit, non anima ejus ad mortem usque tristis fuit, non sudavit stillas sanguinis, non ex percusso ejus latere sanguis exivit et aqua, demum vana et inania fuere carnis signa omnia, quæ in illo secundum Evangelium apparuerunt. »

Tum Irenæi sectator diligens Tertullianus ⁸⁴, præsertim in libris adversus Marcionem editis, alicubi regulam fidei vocat, qua creditur, Verbum illud quod Filius Dei appellatur, patriarchis varie visum, et in prophetis semper auditum, postremo ex Spiritu et virtute Dei, in Virginem Mariam delatum, in utero ejus carnem factum, et ex ea natum hominem, ac propterea Filium hominis appellatum esse. Quam suam sententiam alibi repetitis Elizabethæ verbis comprobatur ⁸⁵, quæ Spiritu sancto repleta dixerit : *Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui.* Sed et more suo, id est, acute sic ratiocinatur : « Cur homo Christus et Filius hominis, si nihil hominis et ex homine ? nisi

si aut aliud est homo quam caro, aut aliunde caro hominis, quam ex homine, aut aliud est Maria quam homo. »

Jam vero duos invictos Christi pugiles, eosque veteres, Justinum et Hippolytum adjungamus, qui doctrinam eandem non scriptis modo, sed et profuso sanguine comprobant. Prior in hunc modum docet ⁸⁶ : « Filium hominis seipsum Christus dicebat, vel quia natus est de Virgine oriunda a Davide, Jacobo, Isaaco Abrahamoque, vel quia ipse Abraham etiam reliquorum deinceps pater est, ex quibus Mariæ stirps exinde deducitur. Scimus enim patres filiarum etiam liberorum patres esse, quos illæ pariunt. » Alter vero, Hippolytum loquor ⁸⁷, « Dic mihi, inquit, o beata Maria, quid erat, quod in tuo erat utero conceptum, et quid erat quod a te in virginali matrice gestabatur ? Sermo erat Dei primogenitus a cœlis ad te descendens, et homo primogenitus in utero formatus, ut primogenitus Sermo Dei homini primogenito conjunctus ostenderetur. »

Quod autem a stolidis Valentinianis affertur, Verbum per Mariam quasi per canalem transiisse, neque tamen ex illa quidquam contraxisse, in hunc modum Origenes ⁸⁸ vetus et ipse theologus refutavit : « Si Verbum per Mariam penetrare turpe non duxit, nec ex ea aliquid sumere puduit : et in quem finem transiret, nisi inde aliquid delibaret ? Si hominem non accepit ex Maria, quomodo consistent verba apostolorum ? quomodo mortuorum primogenitus erit ? quomodo primitiæ dormientium (I Cor. xv, 20) ? » Tradit igitur hunc canonem Origenes : « Non oportet aurem inclinare his qui dicunt per Mariam, et non ex Maria Christum natum, quod Apostolus præsciens ita prædixit : *Cum autem venit plenitudo temporum, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret* (Galat. iv, 4). Vides quia non dixit factum per mulierem, sed factum ex muliere. »

Neque solum Origenes, sed et Ambrosius ⁸⁹ ad hoc institutum valere vult, ut revera valet plurimum, quod ab angelo Virgini nostræ dicitur : Quod natum est, non per te, sed ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. i, 35). Nec discrepat Syriacus interpres, qui sic Latine vertit : Is qui nasciturus est ex te, Sanctus ipse ac Filius Dei vocabitur. Addit autem Ambrosius : « Ex se generavit Maria, ut quod generaretur ex ipsa, in eo, salva generationis Dominicæ prærogativa, corporis esset vera natura. » Ac rursus : « Virtus venit in Virginem, sed natum est corpus ex Virgine, et ideo cœlestis quidem descensio, sed humana conceptio est. » Quid autem illo luculentius ⁹⁰ ? « Habuit de suo Virgo, quod traderet : non enim alie-

⁸² Epist. ad Trallianos. ⁸³ Lib. iii, Contra Valent., cap. 18, 27, 28, 32. ⁸⁴ Lib. de Præscription. hæreticorum. ⁸⁵ Lib. de velandis virginibus et de carne Christi. ⁸⁶ In dialogo cum Tryphone habito.

⁸⁷ In serm. in Helcanam et Annam. ⁸⁸ Dialogo de Christo homine. ⁸⁹ Lib. De incarnat. sacramento, cap. 6. ⁹⁰ Lib. De incarnat. Domini sacramento, cap. 9.

num dedit Mater, sed proprium e visceribus suis contulit inusitato modo, sed usitato munere. Habuit igitur carnem Virgo, quam naturæ solemnibus jure transcripsit in fœtum. Eadem igitur secundum carnem, generantis Mariæ genitricis natura. »

Sed et Athanasius⁹¹ qui Ambrosium ætate præcessit, ex ejusdem angeli verbis dictis colligit, Christiano nomine indignos esse censendos, qui audent ambigere, sitne Dominus ex Mariæ editus substantia Deus, et natura Filius Dei : corpore autem ex semine Davidis et ex carne Mariæ. Tum idem alibi testatur⁹², quod Christus carnem nostram ex Maria decisam acceperit, quodque idem ex Mariæ carne et ossibus, veluti ex veteri Adamo, ut vicem ejus expleret, costam sibi sinxerit, ipsam nimirum incarnationem, quam semel indutam perpetuo gestet, ac proinde ista nova Eva, inquit, Mater vitæ appellatur. » Tractat eundem Evangelii locum Gelasius⁹³, et ostendit, Quod ex te nascitur, idcirco ab angelo dici, ut proprietas humanæ conditionis, quam Christus de Matre sumpturus erat, explicetur : Sanctum autem appellari, quoniam sine contagione carnalis concupiscentiæ generetur : ac interim eundem Dei esse Filium, ut simul humanæ divinæque naturæ sacramentum, quod hac conceptione in Maria mirabiliter unendum erat, significetur. Verum ad Athanasium⁹⁴ redeo clarissime pronuntiantem : « Erat ergo humanum naturæ corpus, quod ex Maria natum est, ut volunt Scripturæ divinæ. Verum autem erat, quoniam idem erat cum nostro. Soror enim nostra Maria, quoniam omnes sumus ex Adam : nemo autem de hoc dubitaverit, qui recordabitur eorum quæ Lucas scripserit. » His plane subscribit Chrysostomus et affirmat⁹⁵, quod Spiritus carnem Christi non ex nihilo, sed ex carne virginali formavit, etsi nullo id modo possit explicari.

Jam vero ex Augustini⁹⁶ sententia divinitas in utero Virginis adveniens, carnem sibi ex substantia Mariæ fabricavit, et ea quidem auctoritate, qua in paradiso Adam de limo formavit. Impium igitur et fugiendum dicit⁹⁷ illorum errorem, qui beatam Virginem solum Deum peperisse contendunt, eo quod sibi Salvator noster cœlestem, nescio quam carnem inter viscera materna perfecere, et ita transierit per Virginis uterum. Quin et disertis verbis pronuntiat⁹⁸ : « Detestandi etiam illi sunt, qui Dominum nostrum Jesum Christum Matrem Mariam in terris habuisse negant : cum illa dispensatio utrumque sexum et masculinum et femininum honoraverit, et ad curam Dei pertinere monstraverit, non solum quem suscepit, sed etiam illum per quem suscepit, virum gignendo, nascendo de femina. » Quid autem eo manifestius, quid ef-

ficiat⁹⁹ : « Qui non credunt Christum in carne venisse de Virgine Maria ex semine David, quod apertissime Scriptura Dei loquitur, non utique sunt in Ecclesia, quia ipsum caput Ecclesiæ non tenent, quod est Christus Jesus? »

Ad hæc Augustini sedulus imitator Fulgentius¹, fidei regulam omnibus amplectendam hoc modo præseribit : « Firmissime teneas, et nullatenus dubites, unam ex Trinitate personam, id est, Dei Filium, qui de natura Dei Patris so us natus est, et unius ejusdemque naturæ cum Patre est, ipsum in plenitudine temporis secundum susceptionem formæ servilis voluntarie in Virgine conceptum, et de Virgine natum : Verbum carnem factum, ipsum quoque esse, qui essentialiter natus est de Patre, et essentialiter conceptus est, natusque de Virgine, ipsumque unum esse et unius naturæ cum Virgine. » Et non multo post subjicit² : « Firmissime tene, et nullatenus dubita, Christum Filium Dei, sicut de Deo Patre plenum perfectumque Deum, ita de Virgine Matre plenum perfectumque hominem genitum, id est, Verbum Deum habentem scilicet sine peccato veram nostri generis carnem et animam rationalem. »

Præterea scite ratiocinatur Euthymius³ : « Quid opus Filio Dei fuit de Virgine nasci, si nihil ex ea ad humanæ naturæ constitutionem accedit? Adhæc, cur Dominus cum apostolos docuit, se esse hominis Filium pronuntiavit? Propter veram utique Matrem suam et Dei Genitricem. Cur insuper misit præcones in universum orbem terrarum, qui illud ipsum prædicarent, nempe se humanam carnem ex Virgine suscepisse, atque hominem factum esse? »

Sed et vetustior Euthymio Theodoretus⁴ (ut paucis multa complectar incommoda, quæ ex falso adversariorum dogmate consequuntur) docte in hunc modum colligit : « Si nihil ex nostra natura (per Mariam nimirum) accepit Deus Sermo, non sunt vera, quæ cum patriarchis a Deo universorum facta sunt pacta, conventa : inutilis autem est et Judæ benedictio (*Gen. XLIX.*, 8) : falsa vero est quæ (*Psal. LXXXVIII.*, 4) David facta est promissio : supervacanea est et Virgo, quæ Deo incarnato nihil nostræ naturæ attulit : quæ autem prophetæ prædixerunt, nondum finem cepere : *Inanis ergo est prædicatio nostra : inanis fides nostra* (*I Cor. xv.*, 14) : vana quoque spes est resurrectionis : mentitur etiam, ut videtur, Apostolus, cum dicit : *Suscitavit, et condere nos fecit in cœlestibus in Christo Jesu* (*Ephes. II.*, 6). »

Finem in citandis Patribus faciam, inter quos⁵ Ambrosius, ⁶ Cyrillus, ⁷ Vigilius valde luculenti sunt atque copiosi, unum si addidero⁸ Eusebium

⁹¹ In epist. ad Epictetum. ⁹² Serm. contra omnes hæres. et in Evang. de sanctissima Deipara. ⁹³ Lib. De duabus naturis in Christo. ⁹⁴ In epist. ad Epictetum, citante Theodoretum, dialogo 2. ⁹⁵ Hom. 25, in Joannem. ⁹⁶ De verbis Domini, sermo 58. ⁹⁷ In serm. 3, de Ascensio. Domini. ⁹⁸ Lib. De fide et Symbolo. ⁹⁹ Contra epist. Petilianum, cap. 4. ¹ Lib. De fide ad Petrum Diaconum, cap. 15. ² Cap. 14. ³ Part. II, Panopliæ. ⁴ Dialogo 1. ⁵ Lib. De Incarnat. ⁶ Epist. ad Achatium. ⁷ Lib. III, contra Euthyc. ⁸ Hom. 1, de Nativit. Domini.

Emissum, qui docte in primis ac graviter in rem propositam disserit: « Ubi sunt, ait, hæretici, qui recenti errore decepti, et novo antiqui serpentis dente percussi dicere ausi sunt, carnem Domini Salvatoris nihil habuisse de Maria? Hoc dicunt illi Orientales hæretici, nihil illum participasse de Matre. Hic pestifer sensus Orientales Ecclesias occupavit, nihil Christum de nostra consanguinitate traxisse, sed per Virginis transiisse uterum, quasi per corpus alienum. Et quid egit illis novem mensibus intra illud materni corporis genitale secretum? illic utique de ejus ossibus et medullis ratione operante collectus, illic natura stupente compositus, illic per legitima nascendi spatia de carne carnis incrementa mutuatus est. Quod si nihil attracturus erat de propriae Parentis materia, quid opus erat longa hospitii mortalis injuria? Si, inquam, nihil de suo erat corporeus Matris sinus cœlesti Puero quotidianis horarum ac dierum profectibus collaturus, ubi primum legitur conceptus, statim consummatus, statim fuit et genitus. Sed non ita est. De prima dicatur parvuli confirmatione, unde ossium compago, membrorumque perfectio prodiiit? Nota sollemnis temporis consuetudo. Itaque cum animam aliunde susceperit, si corpus de matre non habuit, ergo Sermo divinus caret veritate, cum veritas sit quæ cum Filium hominis protestatur. Quo quidem loco debemus advertere, quod dum non hominum, sed hominis dicitur, ex uno creari parente monstratur. Legimus: *Et peperit filium suum primogenitum* (Luc. ii, 7). Si nihil in eum de se transtulit Mater, non peperit proprium, sed profudit alienum. Sed non ita est. Nam sicut totus Deus ex Deo est, ita totum hominis corpus ex homine. De carne Mariæ coagulatus, de ejus formatus visceribus, de ejus substantia consummatus, et sanguinem, quem pro Matre obtulit, de sanguine Matris accepit. ⁵

Quapropter si venerandis Patribus ulla fides habenda est, nam synodorum decreta suo loco repetemus, non possunt in verbo Dei non turpiter hallucinari, qui vel cum antiquis, quos diximus, hæreticis, vel cum novis horum discipulis Anabaptistis Christum sine matre impie fabricant, veramque Dei et hominis Genitricem nefarie aspernantur. Hi primum in Christum horribiliter insultant, ac summam Dei gratiam abnegant, qua duce naturalis Dei Filius, dum ex Maria carnem induit, sibi corpus de corpore nostro, carnem de carne nostra, ossa de ossibus nostris aptavit, ut idem nobiscum esset, ac quod proprium habebat, ad nos sponte transferret, atque ita in commune nobiscum et Filius Dei et Filius hominis permaneret. Quare non modo perversi doctores, verum etiam crudeles humanæ salutis hostes dici haberique merentur, quotquot sanctissimam

illam, ut sic dicam, fraternitatem e medio tollunt, per quam unicus idem Dei Filius jure sibi soli cœlestia omnia vindicans, nos tam amanter complexus est, ut ex iræ filiis et gehennæ mancipiis electos sibi fratres, ac hæreditatis æternæ consortes humanissime adoptaret, nostram naturam eousque provehens, ut ne altius quidem assurgere posse videatur. Quam dignitatem non obscure Christus ipse nobis subindicavit, cum e terris in cœlum digredi volens, suis, quos fratrum nomine dignabatur, suavissime affirmavit: *Ascendo ad Patrem meum et ad Patrem vestrum, Deum meum et Deum vestrum* (Joan. xx, 17). Quid vero a Christiana pietate et gratitudine magis alienum fingerent adversarii, quam cum hoc tantum tamque salutare nobis Christi beneficium sic obscurant et extinguunt, ut hujus immensæ gratiæ fons, caput et auctor non agnoscat, non celebretur, non invocetur, non redametur, sicut ipse a nobis vel maxime postulat, atque justissime promeretur?

Deinde in Mariam sunt iidem valde procaces atque petulantes, quod hac impia opinione laudem illi vel maxime debitam, atque a piis omnibus tribuendam, semperque in Ecclesia usitatam scelerate suppressere et abolere contendunt: laudem, inquam, evangelicis Litteris consentaneam, quam et Gabriel angelus confirmavit, et cognata Elizabetha Mariæ Matri Domini perspicue, ut diximus, detulit. Nec parentem ullam sol vidit in orbe, quæ majore jure quam nostra Virgo, de suo diceret Filio, id, quod primus mortalium parens de uxore sua jam olim protulit: *Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne mea* (Gen. ii, 23). Et enim proprium duntaxat de suis visceribus, ut Ambrosius loquitur⁶, Christo Filio contulit modo prorsus inusitato, ut qui de cœlo venit, Filius hominis efficeretur, ipsosque homines instauraret ac Deo reconciliaret. Pudeat ergo tum novos, tum veteres sectarios in tanta Evangelii luce cæcutire, nihil ut illos moveat, quod legunt et audiunt, Christum ex Virgine juxta prophetiam esse conceptum, Mariam gestasse uterum, in Bethleem peperisse Primogenitum, natum pannis involvisse, in præsepio reclinasse, ipsamque Matrem postquam in templo quæsitum invenisset Filium, una cum ipso partim in Ægypto, partim in Nazareth habitasse. Ignorant stolidi decuisse prorsus, ut Pontifex noster per omnia fratribus assimilaretur (Hebr. ii, 17), et fraternæ charitatis nexu nobis intime copularetur. Sed ne his quidem omnibus placari possunt veteres et improbi Manichæi, qui plurimum negotii Ecclesiæ tot sæculis exhibuerunt, et partim linguis blasphemis, partim scriptis virulentis sanctissimam Dei Genitricem petulantissime appetiverunt. Quocirca committere non possumus, quin hos insanos Mariomastigas,

⁵ Lib. De Incarnat. Domini sacramento, cap. 9.

quorum in Patrum scriptis toties fit mentio, in medium quoque protrahamus.

CAPUT XVII.

Disputatio partim adversus Manichæos, Christo carnem de Maria sumptam impie adimentes, partim contra Sacramentarios, corporis Christi veritatem in Eucharistiæ sacramento nefarie inficientes.

Manichæi, quorum caput et antesignanus Manes Persa secundum nomen suum insaniens fuit, ut suam stultam impietatem, et impiam stultitiam orbi magis proderent, cum Matre Domini Maria nihil habere negotii voluerunt. Etenim talem sibi Christum fabricabant, qui ad virginalia viscera nunquam descenderit, neque in feminei ventris sordibus, sicut sordidissimi homines audent dicere, habitavit. Nam et Spiritus sancti opificio indignum, et Christo Domino ignominiosum fore putabant, si corpus passioni et morti obnoxium a muliere mutuari, et ex Mariæ carne carnem assumere affirmaretur: corpus ergo Christi non verum et humanum, sed duntaxat imaginarium exstitisse contendunt. Cæterum absit hoc a nobis nefarium sceleratumque ludibrium: Manichæorum sit ista dementia, ut cum Vincentio Lyrinensi¹⁰ loquamur: qui suis innixi somniis, quæcunque subjecta sunt sensibus, a malo principio derivari fingunt, ac indignum etiam censent Christo attribuire, quod aliorum hominum more ex matre carnem sumpserit, maternisque visceribus incubarit, atque ex femineo utero natus in orbem prodierit.

At vero non vident cæci ac stolidi homines, infelix Marcionis soboles, se non solum Mariæ Virgini, sed etiam immortalī Deo notam fœdam inurere, dum vanissime comminiscuntur, ab illo summo rerum auctore impurum, turpe, infectum, despicabile, quodque merito reprehendatur, creatum aliquid atque institutum esse. *Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, et erant valde bona* (Gen. 1, 31), sicut Moyses diserte testatur, et secundum doctrinam apostolicam, *Omnis Dei creatura bona est* (I Tim. iv, 4), præsertim si prima ejus institutio, et accedens mox auctoris benedictio consideretur.

Deinde Optimo Maximo Deo tantum non insultant impij, cujus consilium et sapientiam et bonitatem, si usquam alibi, certe in summo humanæ Redemptionis mysterio relucens gratissimis animis agnoscere et celebrare debebant. Atqui mirabilis illa œconomia descensus Filii Dei quid illis aliud, nisi merum phantasma est, cum tam multa et egregia, quæ de Christi hominis natura, corpore et afflictionibus in Evangelio legunt, ad inanem quamdam simulationem referre non erubescunt? Exstant luculenta vaticinia de venturo Messia, et

ex quibus ille majoribus procreandus esset, matremque Virginem Gabriel angelus planissime designavit. Quid vero magis a Dei majestate simul et bonitate sit alienum, præterquam illum, qui æterna est Veritas, in suis promissis fallacem ac mendacem esse, cum nobis ejusmodi mittit Messiam, qui non sit homo, sed duntaxat se hominem esse simulet atque fingat? Ad hæc natura humana, quæ Deum juste iratum et offensum habebat, restitui, Deoque suo reconciliari non posset, si pro illa quiddam imaginarium satisfaceret, nullusque justus et innocens eandem naturam in personam suam assumeret, ut verus homo pro hominibus commune debitum penderet persolveretque. Illud vero stultis Manichæis imponit maxime, quod carnis judicio excæcati non intelligant, Christum ineffabili modo, et supra naturæ captum, et tamen hominem ex homine conceptum ac editum, facile cavere tum potuisse, tum voluisse, nullæ ut sordes virginei ventris accederent, sed pura et integra utrinque manerent omnia, præsertim illo qui ad sordes mortalium eluendas venerat, hoc primum suæ matri beneficium conferente, ut sacro suo conceptu, fœtu atque partu longe mundior ac purior efficeretur, utque mater eadem immaculata immaculatam, benedicta benedictum fructum sui ventris in lucem proferret. Recte igitur Leo Magnus Manichæos phantasmaticos, et Vincentius phantasie prædicatores appellat, homines tot flagitiis obrutos, ut ad imam scelerum nequitiam pervenerint, sicut de illis merito judicant imperatores¹¹.

Quod si veteres audire libet, qui hisce monstris olim cum laude restiterunt, Gregorius Nazianzenus¹² perspicue docet, Dei Filium extremis diebus, hominis quoque Filium nostra causa factum esse, qui arcano et inexplicabili modo, ac citra ullas sordes ex Virgine Maria progressus fuerit: « Nihil enim sordidum, inquit, ubi Deus est, et cujus beneficio et opera salus paratur. » Eosdem Manichæos haud dubie petit Venantius¹³, cum ita disserit: « Quod vero Deus majestatis de Maria in carne natus est, non est sordidatus nascendo de Virgine, qui non fuit pollutus hominem condens de pulvere. Denique sol aut ignis si lutum inspiciat quod tetigerit, purgat, et se tamen non inquinat. Nec fuit Deo injuriæ causa misericordiæ, neque sit incredibile, quod est ipse natus de Virgine, qui Adam de pulvere, et primam mulierem potuit de costa formare. » Augustinus vero¹⁴, qui vel novem annos in Manichæorum nefaria secta consumpsit, ac se illi postea totum opposuit, præsentem errorem multis refellit ac dissipat. « Nesciunt, inquit, quomodo substantia Dei administrans omnem creaturam inquinari omnino non possit: et tamen prædicant, istum visibilem Solem radio suo per omnes fæces et sordes corporum spargere, et eos mundos

¹⁰ Lib. Adversus profanas novationes. ¹¹ In lege Arian. Codi. de hæret. et Manich. ¹² Oratione in sanctum baptisma. ¹³ In exposit. Symb. apostolici. ¹⁴ Lib. De agone Christiano, cap. 48.

et sincere ubique servare. Si ergo visibilia munda visibilibus immundis contingi possunt et non inquinari : quanto magis invisibilis et incommutabilis per Spiritum animam, et per animam corpus suscipiens, toto homine assumpto, ab omnibus eum infirmitatibus nulla sua contaminatione liberavit ?) Ac alibi rursus ¹⁵ : « Ideo magis probatur Filius Dei non posse de sanguine feminae coinquinari, quia per feminam natus est, quam si non per feminam nasceretur, et membra illa devitasset : videretur enim judicasse, posse se inde pollui, et minus a nobis fidenter coinquinabilis diceretur. Consecravit autem virginitatem, quia de Virgine nasci voluit : et sola illa mater in terris eligenda erat ad suscipiendum hominem, quia jam Patrem habebat in cœlis. » Omitto præclarum ejusdem Augustini locum ¹⁶ qui docet, in sanctorum membris, etiam genitalibus, nullam omnino turpitudinem esse statuendam : unde porro in Virginis nostræ laudem, atque ut simul verberet Manichæos, hæc subjicit : « Quanto magis ergo in sancta Virgine Maria, quæ Christi carnem fide concepit, nihil habuerunt turpitudinis membra, quæ nec humano licitoque conceptui, sed divino tantum partui servierunt, merito plane sic honestata, ut nobis Christum, quem cordibus integris credendo conciperemus, et confitendo quodammodo pareremus, etiam corporaliter servata integritate transfunderet. Nullo modo enim Christus Matrem nascendo faceret deteriorem, ut cui munus fecunditatis attulerat, decus virginitatis auferret. Hæc veraciter, non fallaciter facta sunt : sed nova sunt, sed insolita sunt, sed contra naturæ cursum notissimum sunt, quia magna, quia mira, quia divina : et eo magis vera, certa, firma. » Nec minus luculenter, quam succincte dixit Atticus ¹⁷ : « Si Deo turpe est in Virgine habitare, modis omnibus turpius erit Virginem formare. Quod vero si turpe non est, neque opus suum inhabitare, turpe erit. » Quare nisi prorsus perfrictæ frontis essent Manichæi, non possent non erubescere, qui ex honesto turpe, ex puro et sancto immundum et sordidum faciunt, ac opus auctore Deo dignissimum ad summam referunt indignitatem, carnis nempe judicio penitus obcæcati. An indignior Christi morte nativitas, et cruce infantia, et natura pœna, et carne damnatio ? Si vere ista passus est Christus, minus fuisset nasci, ut verbis utar Tertulliani ¹⁸.

At rursus ut Mariæ oblatrent isti canes, Christi vultum objectant, qui de Matris præsentia monitus, internuntio respondit : *Quæ est mater mea* (Matth. xii, 46) ? Hoc enim ad Matrem abnegandam valere contendunt. Enimvero quod Christus dixit bene, hoc isti perfidi Scripturæ depravatores, ut optimam Matrem a Filio suo sejungant ac abalienent, in alienum falsumque sensum perverse distorquent.

Ego vero gratiam veteribus theologis ago, qui multum ac sæpe Mariam præsentem calumnia liberarunt, Matrisque Domini causam diligenter egerunt, nihil ut nostro novoque labore sit opus ad hanc qualemcumque glaciem, imo telam araneam perfringendam. Hieronymus ¹⁹ cavillum objectum ita retundit : « Non juxta Marcionem et Manichæum Matrem negavit, ut natus de phantasmate putaretur, sed apostolos cognationi prætulit, ut et nos in comparatione dilectionis, carni spiritum præferamus. » Hilarius in hunc modum ²⁰ : « Christus non fastidioso de Matre sua sensisse existimandus est, cum ipsi, in passione positus, maximæ sollicitudinis tribuerit affectum. » In eundem fere sensum habet Ambrosius ²¹ : « Hic non, ut quidam hæretici tendiculas aucupantur, mater negatur, quæ etiam de cruce agnoscitur, sed necessitudini corporali præscriptorum cœlestium forma præfertur. » Id quod Augustinus hoc modo clarius reddit ²² : « Exemplo suo jam docebat, negandos esse terrenos parentes propter Deum. Opera enim divina facienti terreni affectus obstrepere non debebant. » Cum his congruit pervetustus ille Tertullianus ²³. « Solet, inquit, etiam adimplere Christus, quod alios docet. Quale ergo erat, si docens, non facere Matrem aut fratres, quanti Dei verbum, ipse Dei verbum nuntiata Matre et fraternitate desereret ? Negavit itaque parentes, quomodo docuit negandos pro Dei opere. » Consonat et Epiphanius ²⁴ : « Non abnegans Matrem, inquit, hæc dixit Salvator, sed intempestivitatem nuntii avertit, cum tanta circumstante turba salutarem profunderet doctrinam, et circa sanationes et prædicationes esset occupatus : sicut etiam propter ejusmodi importunitatem Petrum Satanam dixit. » Prætermitto quæ Chrysostomus et Euthymius in eundem sensum proferunt, nec attingam, quid hoc facto Christus nobis adumbravit, de matre videlicet Synagoga cum suis incredulis filiis, et secundum carnem Christi fratribus rejicienda, ut regnum Dei Judæis velut domesticis ablatum, creditoris gentibus, licet alienigenis, traderetur. Nostro quidem instituto sat est, ex hoc Patrum consensu Manichæorum delirium commonstrasse, qui Christi dictum et factum ad sanctæ Matris contemptum et abnegationem stultissime rapiunt atque contorquent. Pari audacia nobis obtrudunt, quod Christus in nuptiis Matri dixit : *Quid mihi et tibi est mulier* (Joan. ii, 4) ? velut hoc quoque dicto Mater abnegetur. At recte monet Augustinus ²⁵, Manichæos ex hoc loco perfidiæ suæ prætextum frustra obtendere : non enim aliam esse Christi mentem, nisi quod Mariam carnis quidem et humanitatis, non vero divinitatis, per quam futurum erat statim miraculum, Matrem suam agnoscat, et agnosci ab omnibus velit. Justinus

¹⁵ Lib. De fide contra Manichæos, cap. 24. ¹⁶ Lib. xxix, Contra Faust., cap. 4. ¹⁷ Ex tomo II, concilii Ephes., cap. 28. ¹⁸ Lib. iii, Adversus Marcionem. ¹⁹ In cap. xii Matth. ²⁰ In cap. xii Matth. ²¹ Lib. vi in cap. viii Luc. ²² Lib. De fide contra Manichæos, cap. 25. ²³ Lib. De carne Christi. ²⁴ Contra Marcionem. ²⁵ Tractat. 8, in Evang. Joan.

perspicue dixit ²⁶ : « Non verbis Matrem increpuit, quam operibus cohonestavit. » Nec temere notavit Rupertus ²⁷, Christum parentum suorum obsequentissimum filium, his ipsis verbis usum esse in principio miraculorum, quæ deinde pro divina majestate patravit, hac qualicunque verborum severitate admonens, ut sui discipuli in colendis amicis atque parentibus, divino quidem honore nihil in terra charius, nihil antiquius habeant atque colant. Sunt et novatores, quos hæc verborum asperitas in Christi cum Matre colloquiis apparens, haud parum offendit, ut hinc et ipsi cum Manichæis de Matre Domini perperam sentiant ac maledice scribant. Verum de hac aliisque similibus Evangelii dictis, quæ contra Virginem durius aliquid sonare videntur, nos libro sequenti (si Dominus faverit) ex professo disseremus.

Cæterum ne longius evehamur, sive de Manichæis agatur, qui Christo phantasticum corpus affingunt, sive de Anabaptistis sermo sit, qui corpus verum, sed ex Dei substantia sumptum Christo tribuunt, utrinque intolerabilis contumelia tum Mariæ, quæ Mater Domini naturalis esse negatur, tum Matris hujus Filio palam irrogatur. Quapropter adversus istas aliasque omnes inferorum portas, quæ Dei domum solidæ petreæ innitentem subruere non possunt (*Matth.* ixv, 18), firmam et invictam Ecclesiæ confessionem hucusque durantem, et contra omne mendacium porro duraturam fidenter retineamus. Sic autem habet ²⁸ : *Dominus noster Jesus Christus Filius Dei, Deus et homo est : Deus ex substantia Patris ante sæcula genitus : et homo ex substantia Matris in sæcula natus : perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali et humana carne subsistens.* Quemadmodum enim Deus ex sua substantia genuit eum, per quem cunctis originem dedit : ita beata Virgo Maria de sua carne mundissima peperit illum, qui decorem primæ creationis omnium cunctis restituit, ut Anselmi verbis utamur ²⁹. Eodem spectat illius præclaræ, nec unquam satis laudatæ synodi Nicænæ sententia, per quam venerandi Patres definiverunt, ut confirmat Ambrosius ³⁰, Verbum quidem ex paterna processisse substantia, carnem autem Filii Dei esse ex Virgine. Quam fidei doctrinam toties confirmat Ecclesia, quoties de nato sibi et circumciso Emanuele stas ferias publice celebrat, sibi que sancte gratulatur, et in his læte decantat : *O admirabile commercium : Creator generis humani animatum corpus sumens de Virgine, nasci dignatus est et procedens homo sine semine largitus est nobis suam deitatem.* Exstant præterea complures anathematismi in eos a veteri Ecclesia promulgati, qui cum superioribus hæresiarchis carnem Christi ab æterno, vel saltem ante Mariam, sive e cælo, sive

ex elementis, sive ex ipsa Dei substantia, sive de nihilo creatam, atque ita Dei Filium ex Matre Virgine hominem vere factum non esse, impie fabulantur. Hos anathematismos alibi, capite nimirum hujus libri penultimo, exponemus.

Confert autem superior tractatio non solum ad Manichæorum et Anabaptistarum deliria profliganda, verum etiam ad veteres et novos Berengarianos rectius confutandos, qui constantem Ecclesiæ doctrinam de veritate corporis et sanguinis Christi in sacrosancta Eucharistia, si antehac unquam, nunc furiosissime quidem et pestilentissime insectantur. Ac priores quidem adversarii dum naturale corpus ex Maria sumptum Dei Filio adimunt, necessario in eundem cum Berengarianis errorem præcipientes ruunt, ut quod de Virgine procreatum negant, in Eucharistia non superesse contendunt. Igitur vetustissimi scriptores Ecclesiæ, Ignatius, Justinus, Irenæus, cum adversus hæreticos sui temporis digladiantur, utramque causam de Incarnatione Christi et Eucharistia sæpe conjungunt, et adversarios in utroque argumento errare convincunt. Ignatius quidem sic loquitur apud Theodoretum ³¹ : « Eucharistias et oblationes non admittunt, qui non confitentur Eucharistiam esse carnem Salvatoris nostri Jesu Christi, quæ pro peccatis nostris passa est, quam Pater sua benedictione suscitavit. » Justinus vero palam affirmat ³², ad divinum cibum, qui Eucharistia dicitur, jam olim admissos non esse alios, nisi hanc fidem profitentes, Christum qui carnem et sanguinem e Virgine pro nostra salute assumpsisset, eandem corporis veritatem nobis in Eucharistia donasse ac reliquisse. Unde verbis disertis et illud pronuntiat ³³ : « Quemadmodum per Verbum Dei incarnatus est Jesus Christus Salvator noster, et carnem et sanguinem pro nostra salute assumpsit : ita quoque per preces Verbi illius, cibum ex quo sanguis et caro nostra per imitationem aluntur, cum benedictus fuerit, Jesu ipsius incarnati carnem et sanguinem didicimus esse. » Neque aliter docet Irenæus ³⁴, cujus, ad hæreticos refellendos, hæc est ratiocinatio, ut rem in pauca contraham : « Si Christus verum et naturale corpus de Virgine non assumpsit, falso credimus, nos Christi sanguine redimi, et in Eucharistia nos carne ejus pasci et sanguine, cum sanguis non dicatur, nisi qui naturalis est, et per humani corporis venas diffunditur. Ac frequenter solent Patres ita de Eucharistia loqui, ut veritatem carnis ex Maria susceptæ simul proponant, indeque colligant, corpus et sanguinem Christi proprium in hoc venerabili Sacramento contineri, percipi, adorari, nobisque prodesse ad immortalitatem : indeque non modo spiritualem, sed et corporalem unionem inter Christum caput

²⁶ In respons. ad quæst. 136. ²⁷ In dictum cap. 11 Joan. ²⁸ In Symbolo Athanasii. ²⁹ Lib. De excellentia B. Virg., cap. 11. ³⁰ Lib. De incarnat. Domini sacramento, cap. 6. ³¹ Vide Theodoretum dialogum 3. ³² In apologia 2 ad Antonium Pium. ³³ In eadem Apologia, sicut Nannius vertit. ³⁴ Lib. v, Contra Valentin., et lib. iv, cap. 34.

et membra ipsa constare decernunt. Nos autem de causa Eucharistica hoc loco non disputabimus, sed aliquot veterum testimonia solum repetemus, qui Mariæ mentionem diserte faciunt, ut veritatem corporis Christi astruant in Eucharistia, quantumvis hodie non calamo tantum, sed et ferro armati, summaque vi grassantes Sacramentarii, impie adversentur.

Ignatii ardore sancto flagrantis vox est ³⁵ : « Panem Dei volo, panem cœlestem, panem vitæ, qui est caro Jesu Christi Filii Dei vivi, qui natus est in novissimo ex semine David et Abrahamæ. » Per Mariam scilicet, ut idem sæpe alibi prædicat. Hilarius hac utitur ratiocinatione ³⁶ : « Si vere carnem corporis nostri Christus assumpsit, et vere homo ille, qui ex Maria natus fuit, Christus est, nosque vere sub mysterio, carnem corporis sui sumimus, et per hoc unum erimus, quia Pater in eo est, et ille in nobis : quomodo voluntatis unitas asseritur, cum naturalis per sacramentum proprietas, perfectæ sacramentum sit unitatis ? » Ambrosius habet in hunc modum ³⁷ : « Nunquid naturæ usus præcessit, cum Jesus Dominus ex Maria nasceretur ? Si ordinem quærimus, viro mista femina generare consuevit. Liquet igitur, quod præter naturæ ordinem Virgo generavit, et hoc quod conficimus (sacerdotes) corpus, ex Virgine est. Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Jesus partus ex Virgine ? Vera utique caro Christi quæ crucifixa est, quæ sepulta est : vere ergo carnis illius sacramentum est. Ipse clamat Dominus Jesus : *Hoc est corpus meum* (Matth. xxvi, 26). » Gregorii Nysseni oratio est ³⁸ : « Hujus corporis panem non aratio, non satio, non agriculturæ opus effecit, sed terra intacta permansit : et tamen pane plena fuit, quo famescentes mysterium Virginis perdocti facile saturantur. » Et Gregorii Nazianzeni discipulus Hesycheus ³⁹ : « Sancta sanctorum, inquit, sunt propria Christi mysteria, quia ipsius est corpus, de quo Gabriel ad Virginem dicebat : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : ideo quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.* » Quid vero Augustinus ⁴⁰ ? Quam evidenter Christum Christique carnem de Maria susceptam, in Eucharistia tum manducandam, tum adorandam esse confirmat ? « Suscepit, inquit, de terra terram, quia caro de terra est, et de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne hic ambulavit, et ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit : nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adoraverit, inventum est, quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini, ut non solum non peccemus in adorando, sed peccemus non adorando. » Ac alibi rursus ⁴¹ :

« Totus erat apud Patrem, quando venit in Virginem : implevit illam, nec recessit ab illo. Veniebat in carnem, ut eum homines manducarent, et manebat integer apud Patrem, ut angelos pasceret. » His Chrysologus consonat ⁴², qui succincte quidem, sed graviter et scite dixit : « Ipse Christus est panis, qui satus in Virgine, fermentatus in carne, in passione confectus, in fornace coctus sepulcri, in ecclesiis conditus, illatus altaribus, cœlestem cibum quotidie fidelibus subministrat. » Nec obscurus in eodem argumento est Damascenus, de Eucharistia loquens ⁴³ : « Corpus secundum veritatem conjunctum est divinitati, quod ex sancta Virgine corpus est : non quod ipsum corpus assumptum ex cœlo descenderit, sed quod ipse panis et vinum transmutatur in corpus et sanguinem Dei. Si autem modum requiris, quoniam pacto fiat, sat sit tibi audire, quoniam per Spiritum sanctum, quemadmodum ex sancta Deipara, se ipso, et in se ipso Dominus carnem sustentavit. » At ne sim longior, suffragantem his omnibus unum adhuc Haymonem adjungam ⁴⁴, qui planissime docet : « Sicut caro Christi, quam assumpsit in utero virginali, verum corpus ejus est, et pro nostra salute occisum : ita panis, quem Christus tradidit discipulis suis, omnibusque prædestinatis ad vitam æternam, et quem quotidie consecrant sacerdotes in Ecclesia cum virtute divinitatis, quæ illum replet panem, verum corpus Christi est. Nec sunt duo corpora illa caro quam assumpsit, et iste panis, sed unum verum corpus faciunt Christi. »

En tibi, Christiane lector, quis veterum Patrum Græcorum et Latinorum, recentiores enim theologos prudens omitto, sensus atque consensus fuerit de Christi carne non aliunde quam ex Mariæ carne suscepta, nec solum Verbo æterno inseparabiliter unita, et in summum cœlum evecta, sed etiam juxta ipsius omnipotentem remanente nobis in Eucharistia ad mundi usque consummationem. Facessant ergo, qui sine fide contra fidem disputant sacramentarii, et si quid sanæ mentis obtinent, sanctissimorum hominum auctoritatem reveriti, totiusque Ecclesiæ perpetua fide commoti, desinant tandem tum Mariæ, tum Christo esse contumeliosi. Mariæ quidem, cui laudem amplissimam adimunt, cum illam carnis in Eucharistia vivificatricis et operatricis benedictam esse parentem revera inficiantur : Christo autem, ejus verba clarissime dicta, et a certissimis testibus conscripta corrumpunt, ejus verum corpus pro nobis traditum, verumque sanguinem nostra causa profusum, in mera symbola et inania signa convertunt, ejus denique corporalem præsentiam (summum piorum solatium) e medio crudelissime simul et impiis-

³⁵ In epist. ad Rom. ³⁶ Lib. viii, De Trinitate. ³⁷ Lib. De iis qui mysteriis initiantur, cap. 9. ³⁸ In lib. De vita Moysi. ³⁹ Lib. vi, in Levit., cap. 22. ⁴⁰ In Psal. xcvi, exponens illud Adorate scabellum pedum ejus, quoniam sanctum est. ⁴¹ In serm. de verb. Evang. ut a Beda citatur. ⁴² Serm. 67. ⁴³ Lib. iv, De fide orthod., cap. 14. ⁴⁴ In priorem Epist. ad Corinth., cap. 11.

sime tollunt, omnique honore despoliant. At enim tanto fortius inclamare, tanto majorem religionis cultum adhibere decet hodie orthodoxos, quando-cunque sacrosanctum et adorandum mysterium ipsis spectandum offertur, ut cum piis majoribus dicant supplices : *Ave verum corpus Christi natum de Maria Virgine, vere passum et immolatum in cruce pro homine* : nimirum ut quod corde in hoc Sacramento credunt ad justitiam, non solum ore, sed etiam externo λατρίᾳ cultu ad salutem confiteantur, sicut et synodus Tridentina æquissime docet ⁴⁵. Cujuscemodi religio et fides in Francisco Pico Mirandulano et Laurentio Medices clarissimis viris, neque minus in Hieronymo Stridonensi et Thoma Aquinate probatissimis theologis excelluit, quando ex hac vita migraturi, tanti fecere oblatam sibi Eucharistiam, ut in ea Christum Verbum, simul cum carne, hoc est, Dei et Mariæ Filium una et eadem adoratione, sicut quinta synodus Constantinopolitana præscripsit, supplices adorarent. Ac Thomas quidem Aquinas morti jam proximus, quantumvis æger esset, continere se non potuit : tanta erat illius erga hoc sacramentum reverentia, quin sese humi abjiceret, suamque fidem his verbis coram omnibus testaretur : « Ego plane credo, imo pro certo novi, hunc esse verum Deum et hominem Jesum Christum æterni Patris et Virginis Matris Filium, et quod puro corde credo, etiam labiis sincere confiteor. » Ac similis exstat plane confessio Hieronymi ⁴⁶, quam is moribundus non sine lacrymis edidit, cum ad æternam patriam profecturus, sacro illo viatico sese muniret. Sed ad nostrum institutum reflectenda est oratio.

CAPUT XVIII.

Mariam non solum Christi, sed etiam Dei Genitricem esse, neque illam Χριστοτόκον, sed Θεοτόκον, dici oportere : simulque de tota historia et causa Nestorii et aliorum ei jampridem et hoc nostro ævo suffragantium.

Satis superque contra illos disputatum arbitror, qui Christi majestatem sic extollunt, ut eo ipso injuriam Mariæ inferant, quique Filium Dei aliter prædicare nolunt, nisi in Filium hominis ex Maria conceptum et natum contumeliam simul intorqueant. Certe si Maria non concepit, non peperit, non lactavit vere Filium, cur credant, quæso, Judæi, se in promisso sui patris Abrahamæ semine benedici, et Messiam nostrum Davidis filium esse? Aut quomodo nobis ex ethnicismo credentibus consolatio summa non eripiat? Ubi tum frater et Pontifex (Hebr. II, 11; IV, 14), qualem prædicat Paulus, qui sensustrarum infirmitatum possit affici, quique fratribus per omnia assimilatus, et undique tentatus, se advocatum nobis apud Patrem præstet, cujus demum carni et sanguini communicemus? Adhæc si Mariæ partus et munus Emmanuel fidem nullam meretur, annon in execrandum Mani-

chæorum relabemur errorem, et humanæ dispensationis mysterium totum evertemus, simulque divinæ benevolentiae testimonium longe maximum abnegabimus, aut certe inane reddemus? De his autem proxime diximus, iterumque monemus serio, ut cum aliorum sectariorum, tum Anabaptistarum furoribus aditus omnis præcludatur : utque veræ salutis amantes tanto constantius in Emanuele nato, et in Virginis Filio dato acquiescant, quanto vaniores atque pestilenciores illi sunt, qui ab hoc maximo Christianæ doctrinæ capite, ac salutis humanæ fundamento deficiunt, simulque falsum sibi Christum effingunt atque jactant.

Nunc cum illis hostibus congregiendum est, qui Christum vere hominem, ejusque matrem ac simul virginem Mariam ingenue profitentur, sed Christum solum hominem, non etiam Deum, et perinde Mariam Christi hominis duntaxat, non Dei matrem esse contendunt. Quare, sicut priores quos rejecimus, adeo divinam Christi naturam urgebant, ut humanam omnino tollerent, sic isti plus æquo naturæ veritatem humanæ cum aperta videlicet injuria divinitatis, retinere student, ne Christum simul Deum et hominem a Maria genitum nobiscum agnoscant ac statuunt. Neque tamen de omnibus hæreticis loquor, qui Christum divinitate jam olim impie spoliaverunt, inter quos Ariani nunc vulgo sunt notiores, sed Nestorianos maxime intelligo, qui unicum Filium et Verbum Dei pro nobis incarnatum in duos filios partiebantur, ut alterum ex Deo, alterum ex Mariæ editum esse confingerent, duas nimirum hypostases in uno Christo collocantes. Causam erroris hujus nonnulli, inter quos maxime Cassianus est ⁴⁷, ad Pelagianos paulo antiquiores referunt, quorum opinione Salvator noster de Maria Virgine natus quidem fuit, sed qui post baptismam Christus, et post resurrectionem suam Deus primum evaserit, quandoquidem paulatim per singularem vitæ sanctimoniam prormeruit, ut se divina majestas illi uniret atque sociaret. Hinc Nestorianum dogma vel conditum, vel stabilitum putant, quo Christo personæ divinitatis una, et altera humanitatis fabricantur. Sic enim Emmanuel agnoscunt ac dictum volunt, non quia simul Deus et homo sit, sed quoniam in humana ejus natura, perinde ac in templo, divinitas habitavit, ac idcirco Christum non Deum, sed Deiferum vocant. Igitur et Mariam hominis Matrem faciunt, quæ Filium hominis, ut Scriptura loquitur, generavit, et idcirco Christiferam illam, non Deiparam dicunt, dicique postulant.

Verum nos rem totam a primo, ut aiunt, ovo repetemus, ut historia de Nestorianæ sectæ principe, ac simul Mariæ ab illo impugnata causa, quæ non levis est sane momenti, et plurimum perturbavit Ecclesiam, rite accipiatur. Nestorius genere Germaniciensis, in litteris mediocriter insti-

⁴⁵ Sess. 13, cap. 4. ⁴⁶ Vide Eusebium de morte Hieronymi. ⁴⁷ Lib. I De incarnat. Christi.

tutus, Antiochiæ porro presbyter et ecclesiastes factus, non parvam eloquentiæ, castitatis et abstinentiæ laudem sua tulit ætate, hoc est, cum Cælestinus Pontifex et Theodosius Junior monarchas agerent orbis Christiani. Ac Theodosius quidem celebri doctoris hujus fama delectatus, illum Constantinopolim accersivit, et florentissimæ tunc Ecclesiæ præsulem sive patriarcham constituit. In qua publica et gravi functione magis ac magis ille, ut fieri solet, in dies se prodidit, ut lupus ovili pelle tectus diu latere non posset, quin a pestiferis fructibus agnosceretur. Quod si mores hominis attingendi sunt, fuit hic Nestorius natura vehemens, contentiosus, arrogans, ob eloquentiam turgidus, ad popularem auram captandam intentus, veterum scriptorum negligens, tantumque sibi præfidens, ut se aliis omnibus facile anteferebat. Neque parum depravavit hoc ingenium Anastasius perversus ille doctor ac presbyter, Nestorio valde familiaris ac intimus consiliarius, qui has quidem voces ex hæretica officina profectas pro concione jactabat : « Mariam θεοτόκον, hoc est, Dei Genitricem nemo vocato. Maria enim homo fuit, et ut Deus ab homine generetur, fieri neutiquam potest. » Hæc novi erroris semina cum a presbytero male jacta essent, pejus illa fovit episcopus Nestorius, suæque tum oratione, tum auctoritate publice confirmavit, graves ut turbæ ob hoc novandæ religionis studium in populo excitarentur. Ubi cum alii Mariam θεοτόκον, hoc est, Dei Genitricem, alii ἀνθρωποτόκον, hoc est, hominis genitricem vocandam assererent, egregius conciliator Nestorius novam vocem χριστοτόκον, id est, Christi Genitricem excogitavit, quam est populo persuadere conatus. Atque ut callido consilio fucum faceret, « Deum, inquit, ex Christipara Virgine prodiisse ex divina Scriptura sumus edocti : Deum vero ex ipsa genitum nusquam edocti sumus. » Ac rursus : « Procedere Deum de Christi genitrice Virgine a Scriptura divina didici : nasci vero ex ea nusquam didici. » Iterum vero : « Nusquam divina Scriptura Deum ex Christi Genitrice dicit natum, sed Jesum Christum Dominum. » Placuit enim Nestorio ejusque discipulis meris insistere negativis : quod argumentandi genus Arianis et Helvidianis prius placuisse, multisque sectariis usitatum fuisse legimus, ut ab auctoritate, sicut in scholis loquuntur, negative ratiocinaretur, omnemque de religione controversiam non synodi vel Ecclesiæ judicio, sed e solis divinis Litteris dirimi postularet. Respondit autem ⁴⁸ Cyrillus, concedens Nestorio, Mariam Jesu Matrem, non Dei Matrem in Evangelio nuncupari, sed ob Patrum tamen doctrinam et auctoritatem Dei Matrem recte et catholice asseri, et ab eo dicendi more, quem et veteres observarent, nemini discedendum esse, sicut in Ephesino concilio planissime constitutum fuit. « Sic, inquit,

sapere didicimus a Patribus sanctis. » Accessit porro Dorotheus episcopus, qui ut incensum augeret ignem, ausus est et ipse palam effutire : « Si quis dicit Genitricem Dei Mariam, anathema sit, » sicut idem Cyrillus affirmat ⁴⁹. Ac difficile quidem sit recensere, quas turbas dederit, et quam funestas hic pseudoepiscopus : declarat hoc intestina et civilis effusio sanguinis inde consecuta, quæ totam pene Ecclesiam misere opplevit.

Synodus ergo Ephesi coacta est, in qua ducenti episcopi apparuerunt, ut publici motus, Nestorii conatus pessimi reprimerentur. Verum auctor schismatis de sua sententia non potuit dimoveri : tam impudens enim fuit ac pervicax, ut missos ad se episcopos repelleret, nullumque locum sanis bonorum consiliis reliquum faceret, quidquid etiam Cælestinus pontifex, et qui tum maxime florebat Cyrillus Alexandrinus, alique Patres et episcopi hortarentur. Proinde cum magis ac magis nefarium tueretur errorem, nullamque spem faceret resipiscentiæ, non solum a synodali conventu rejectus, ac omni episcopali dignitate privatus, sed etiam a Cæsare proscriptus, quartoque exilio multatus fuit. Interea vero cum inflictæ pœnæ acerbitas illum angeret atque discruciet, fucatæ pœnitentiæ specimen præ se tulit, ac velut priorem mutasset sententiam, hoc modo fateri cœpit : « Dicatur etiam Dei Genitrix Maria, et contentiones tristes facessant, » periinde ac si harum ille pertæsus esset, et palinodiam canere vellet. Sedenim neque Patrum censura, neque Cæsaris severitas vel plio meliorem illum effecit, cum vitam profugam plenamque miseriis agere cogeretur. Nam, ut meminit Suidas, contra Virginem sacrosanctam bellum perpetuum gessit, Dei Genitricis vocabulum ubique exterminavit, neque blasphemias in illam voces destitit identidem eructare. Quocirca tantæ Matris honos ab hoste nefario violatus, a fido Filio tandem acriter vindicatus est, providente simul divino numine, ut Ephesini concilii judicio divinum accedens, suo quasi calculo id approbare videretur. Etenim non satis fuit, tale monstrum a beato Patrum cœtu, ut diximus, rejici, sacerdotali honore spoliari, a Christianis principibus proscribi, frequenti duroque exilio circumagi, et a bonis omnibus velut exitialem quasi pestem devitari, nisi et maledictæ linguæ, quam toties in Mariæ contemptum flagitiose vibrarat, pœnas sub mortem meritas daret. Igitur ut divina ultio in illum sæviret, en tibi horrendos vermes ebullientes, qui carnificum loco missi, blasphemam Nestorii linguam certatim corradere misereque depascerentur. Ac neque terra ipsa hunc suum tam tetrum alumnum diutius ferre potuit : mirum dictu, corpus ejus humo coopertum et absorptum fuisse scribunt, nimirum ut recta detrusus blasphemus ille ad inferos, temulentissimæ insanix pœnas lueret sempiternas.

⁴⁸ In scripto De incarnat. Domini ad Ægypti monachos. ⁴⁹ In epist. ad Achatium

Exstant Cæsareæ sanctiones Theodosii, Valentini et Martiani augustorum⁵⁰, quibus hic perentose superstitionis auctor, sic enim eum appellant, ejusdemque scripta publice et severe condemnantur. Nos tantum verba Justiniani, Christiano Cæsare vere digna subjiciemus⁵¹: « Anathematizamus, inquit, omnem hæresim, præsertim vero Nestorium Anthropolatram, dividentem unum Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, et Deum nostrum, nec diserte et secundum veritatem confitentem sanctam gloriosam semper Virginem Mariam θεοτόκον esse, hoc est, Deiparam. »

Quamquam ecclesiasticæ politicæque leges prohibere non potuerunt, quominus pestilens Nestorianismus Christianum orbem late pervaderet, multosque Christi et Mariæ perduelles faceret, adeoque a veræ Ecclesiæ castris abductos exitio dederet sempiterno. Certe Anastasius imperator, quod Nestoriano faveret dogmati, a nonnullis insinulatur. Cosroes Persarum rex crudelis æque ac impius adeo Nestorianis fuit addictus, ut plerisque ad errores eorum amplectendos adegerit, vi nefaria sectam propagans atque confirmans. Præterea Græcos, Jacobitas et monachos quosdam in Syria, quibus impura Nestorii doctrina non sine Christi Dei et Mariæ Deiparæ contemptu placuit, diuque retenta est. Verum inter alios qui velut sepultos Nestorii cineres in orbem revocarunt, et novum excitarunt incendium, non multo post synodum Ephesinam exstiterunt seditiosi præsules Theodorus Mopsuestiensis, Anthemius Constantinopolitanus et Ibas Edissenus, qui ut novas in Ecclesia rixas gignerent, contentiose vociferabantur, Mariam non Dei, sed hominis Matrem appellandam esse, quod ea purum hominem Christum, non Deum peperisset. Fuit et Theodatus Coriarius Bisantius⁵², qui Mariam non Dei, sed hominis duntaxat Matrem habendam ac appellandam esse tradidit, sicut a Philastro et Nicephoro annotatum est. Neque componi hoc dissidium religionis potuit, nisi coacta synodo Chalcedonensi: magni et illa est neminis, quæ factionem Nestorianam novo studio examinatam damnavit, quæque prioris Ephesini concilii, quemadmodum et Cyrilli Alexandrini, qui perstrenuus Nestorii fuerat antagonista, defendit auctoritatem. Quocirca rejectum plane dogma est quod cum suis Ibas jactitabat, Verbum de sancta Genitrice semperque Virgine Maria incarnatum hominem non esse factum, et ideo illam non Deum, sed hominem duntaxat peperisse, ut χριστοτόκον, non θεοτόκον eam oporteat appellare. At nolo de his rebus plura ex⁵³ Theodoro, ⁵⁴ Socrate, ⁵⁵ Paulo Diacono, ⁵⁶ Zonara, ⁵⁷ Nice-

phoro aliisque historiographis commemorare, quod hæc non solum nostro quidem instituto, sed etiam juvando lectori ad justam Nestorii damnationem, simulque illustrem Mariæ defensionem judicandam sufficere putem. Recte igitur a Gregorio ejus nominis IX Pont. Max. traditur, Nestorium hæresiarcham spiritu diaboli plenum, inter alias suæ perversitatis blasphemias tale virus evomuisse: « Dei Genitricem Mariam nullus appellat. Maria enim homo fuit, et Deum ab homine generari nimis impossibile est. »

Quid, quod nobiscum quoque facit Lutherus⁵⁸ qui Mariam Dei Matrem adversus Nestorium aperta fronte propugnat, et rei explicandæ causa ejusmodi similitudinem profert: Sicut mulier vere dicitur et est filii mater, quem concepit et peperit, licet illi non animam, quæ e solo Deo infunditur, sed corpus duntaxat e natura sua subministret: sic et Mariam Dei Matrem nominare et agnoscere par est, etiamsi Christo non tribuat divinitatem, sed solum illum secundum humanitatem generet. Est enim in confesso apud orthodoxos, utramque naturam, divinam et humanam, postquam Spiritus sancti virtus Mariam secundam reddidit, in una Christi persona statim unitam, eamque hypostaticam unionem ne morte quidem postea separatam fuisse. Quamquam alibi Luthero non male cum Nestorio convenit, quem ut excuset, causam ejus non satis a veteribus cognitam esse fingit, in quo plura atque adeo majora damnari oportuerit, quam quod Mariam noluerit θεοτόκον affirmare. Ac idem est plane judicium Jacobi Andreæ sive Schmidelii⁵⁹. Sed valeat cum Achate suo Lutherus, qui doctissimos plurimosque Patres tum Græcos, tum Latinos, ac utrumque concilium, Ephesinum et Chalcedonense, tam fæda erroris ac ignorantie nota audet aspergere, velut solus ipse sapiat, ac veteres omnes, licet ætate Nestorio viciniore, et doctrina usuque rerum præstantiores, in tanti momenti causa deliraverint, aut certe sine omni iudicio judicaverint. Sed et falsum assumunt, cum dicunt Nestorium in eo reprehendi ac damnari maxime, quod Mariam Dei Matrem esse negaret, cum idem ob varios et tetros de Christi utraque natura errores assertos notetur, ac præterea Pauli Samosatani, Photini et Apollinari dogmata confirmarit, multaque prorsus execranda tradiderit, sicut Cyrilli, Cassiani, Vigili, Rustici et aliorum veterum scripta luculenter ostendunt. Multa de his Vincentius Lirinensis annotavit⁶⁰, qui hoc inter cætera pronuntiat: « Anathema Nestorio neganti ex Virgine Deum natum, asserenti duos Christos, et explosa Trinitatis fide quaternitatem nobis introducenti. »

⁵⁰ In Authent. de hæret. L. Damnati, et L. Quicumque, et L. Idem est. ⁵¹ In edicto de fide per Confessum Latine reddito, et L. V. C. de summa Trin. et fide Catholicæ. ⁵² Lib. De hæresibus. ⁵³ Lib. iv Fabularum hæreticarum, cap. de Nestorio. ⁵⁴ Lib. vii, Histor. eccles. ⁵⁵ Lib. xviii Rerum Roman. ⁵⁶ Tom. III. ⁵⁷ Lib. xiv, Histor. eccles. Lib. adversus præsumptiones Michaelis et Leonis, cap. 8. ⁵⁸ Lib. de conciliis et Ecclesia. ⁵⁹ In Apologia contra Theses Ingolis adienses, de majestate hominis Christi. ⁶⁰ Lib. Adversus profanas novationes.

Se ipsum certe nimium profudit Nestorius, non minus blasphemus quam arrogans, cum primum in consessum Patrum ingressus, hanc diabolicam vocem profudit : « Ego cum qui duorum vel trium mensium fuit (de Christo loquitur) nunquam contibor Deum : quare ter mundus sum a sanguine vestro, et amodo ad vos non accedam. » Vanus est ergo Lutherus, quod ut Patres fere omnes mendacii arguat, Nestorium ob solam Mariæ causam judicatum atque damnatum esse calumniatur. Cur vero sectarius sectario, Lutherus Nestorio non faveat atque patrocinetur ⁶¹? Nestorianismum plane redolet quod scribit, Christum non esse hominem omnipotentem, non omnia animadvertisse, nec cogitasse omnia.

Nestorianum fermentum etiam in Lutheri hæret discipulis Erasmo Sarcero, Cyriaco Spangenbergio, aliisque sociis, qui cum has examinant propositiones ⁶² : Deus natus est ex Maria, Deus passus est, Nestorii placita confirmantes, sensum illum excludunt, quod Maria peperit Christum, qui simul Deus est, hoc est, integrum Christum negant, qui simul verus Deus et verus homo in eadem persona constituatur. Exstat iudicium Wittenbergensium theologorum, qui suos collegas, id est, Flaccianos pro Nestorianis condemnant ⁶³, quia dicant illi, quod Filius Mariæ impleatur a Filio Deo, quod Filius Dei assumpserit Filium Mariæ, quod dona divina et eorum proprietates in humanam Christi naturam effundantur. Hæc enim non modo Nestorii blasphema dogmata confirmant, sed ejusdem quoque verbis et loquendi formulis consonant.

Adhæc Nestorianis facibus conspurcati Sacramentarii, sacrosanctam Eucharistiam impugnant, sed et orthodoxos insimulant idololatriæ, quoniam hi non communem, sed divinum illic cibum, ipsumque Christi corpus sanctissimum adesse, recteque adorari sentiunt. Unde Lutherus non temere Zwinglium Nestorianum appellat, et Calvinus plane sub Nestorii vexillo militat, quatenus Christi corpus et sanguinem ab ipsis Sacramenti speciebus distrahens cum duce Nestorio negat Filii Dei corpus existere in Eucharistia ⁶⁴. Neque solum Nestorius Christi carnem a propria ejus et adjuncta divinitate in hoc Sacramento disjunxit, verum etiam, ut ex Cyrillo intelligimus, catholicos tum anthropolatrias, tum anthropophagos facere veritus non est, Christumque Deum simul et hominem in Eucharistia sumi et adorari posse pernegavit ⁶⁵. Quare Sacramentarios non male damnat Chemnicus ⁶⁶, nec modo Lutheri, sed etiam veterum Patrum testimoniis probat, Christum Deum et hominem in divina et humana natura vere et substantialiter in Eucharistia præsentem, ac proinde in spiritu et veritate adorandum esse, idque neminem nisi vel

Arianum, vel Nestorianum negare contendit. Ac Epiphanius quidem ex hoc ipso cultus genere, quo Ecclesia pro veteri more Christum in Eucharistia publice colit et adorat, pulchre ratiocinatur, ut Christum non Mariæ solum, sed et Dei Filium, adeoque naturam Deum esse cum Patre et Spiritu sancto coadorandum evineat.

Adhæc redivivus nunc apparet Nestorius in Brentianis, cum de Christi majestate, omnipotentia, omnipræsentia et ubiuitate inaudito modo philosophantur, et unionem illam personalem, quam utraque Christi natura sibi vindicat, in majestatis, auctoritatis, potestatis, virtutis seu energię communicatione vel effusione collocant impudenter. Nam et Nestorius hypostaticam divinitatis cum humanitate unionem, quæ sine summo sacrilegio divelli nequit, turpissime rejiciebat. Hinc Brentii defensor Jacobus Andreæ progressus ⁶⁷, suam et Brentianam illam, quam vocant, ubiuitatem, sive carnis Christi omnipræsentiam fabricare confidit, nimirum ut nunc primum novus fidei articulus condatur, Christum secundum corporalem humanitatis præsentiam omni loco, adeoque apud inferos adesse : quasi parva sit fides habenda Scripturis diserte adstruentibus, Christum juxta corpus non solum ante, sed et post resurrectionem non ubique fuisse, ac de cælis in orbem ad judicandos vivos ac mortuos esse venturum. Omitto quibus probari rationibus possit, ut quidam eruditi certe probarunt, Brentianos in stabilienda ubiuitate, infelici talium parentum filia, tam inauspicata versari, ut pejus etiam quam impius Nestorius, de duarum naturarum in Christo personali unionem loquantur. Postremo Nestorium ducem sequitur Beza, qui duas uniones hypostaticas Christo tribuit, unam in corpore et anima simul personaliter unitis, alteram in λόγῳ et homine ad unum Christum personaliter constituendum coeuntibus. Sic isti alique plures, dum nova sectantur placita, de Christo insane nugantur, atque dum duas uniones hypostaticas in Christo ponunt, redivivum nobis Nestorium exhibent, cujus vel totam hæresim Adamus ille Pastoris hoc sæculo pestilentissime renovavit.

CAPUT XIX.

Refutatio Nestoriani dogmatis ad Christi Dominum ac Virginis Deiparæ honorem vindicandum : et de ipso nomine Deiparæ.

Nova monstra obiter indicavimus, quæ nobis ex veteri Nestorianismo renata hoc ævo grassantur, neque vulgarem impietatem, sed et perniciem publicam foveant. Nunc ad ipsum Nestorium non Mariæ modo, sed et Christi Domini capitalem hostem redeo, dignum illum sane, quem non modo venerandæ synodi, sed et pii omnes in perpetuum

⁶¹ In Epist. ad Hebræos, Bucero interprete. ⁶² In Confess. Mansfeld. cap. contra Stancarum, etiam Lutheri discipulos in Nestorianismum prolabi. ⁶³ In lib. De persona et humanitate Christi. ⁶⁴ In 41 reprehensione Theodor. ⁶⁵ In expositione Nicænæ ⁶⁶ In disputat. de majestate hominis Christi.

exsecrentur. Legit ille in Evangelio multa de Filio Dei, multa de Filio hominis recenseri, et jam ea quæ divinæ, jam quæ humanæ naturæ competunt, Christo attribui observavit. Unde porro colligit, ut diximus, alium Dei, alium hominis Filium constitui oportere, unam quidem divinitatis, sed alteram humanitatis esse personam. Tum quod ad Mariam pertinet, non eam Dei, sed hominis duntaxat matrem esse concludit, quæ idcirco Deipara falso nuncupetur. Verissimum est enim, quod Socrates in ecclesiastica scribit Historia⁶⁸, Nestorium hominem imperitum et veterum scriptorum negligentem, simulque arrogantem fuisse. Ac prodit certe suam imperitiam, cum hoc novum et juxta impium dogma, imo phantasma sine ullo firmo Scripturæ fundamento nobis persuadere conatur. De Christo quidem nullus omnino rectius ac purius, quam angelus de cælo missus Gabriel disseruit : is vero sub ipsum Christi conceptum, cum multa de illo referret, hoc etiam ad Mariam Matrem clarissime dixit : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : ideoque et quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.* (Luc. 1, 35.) Quibus verbis ille humanam simul et divinam Christi naturam expressit, neque nugaciter, sed certo ac graviter fore promisit, ex Maria licet virgine, non hominem nudum, ut fingit Nestorius, sed eum filium proditurum, qui non solum homo, sed Dei etiam Filius vocaretur et esset. « Ecce Deum dixit superventurum (Bedæ verbis utor⁶⁹) Dei Filium nasciturum. Quomodo ergo aut Dei Filius Deus non est? aut quæ Deum edidit, quomodo θεοτόκος, id est, Dei Genitrix non esse potest? » Tum Theophylactus⁷⁰ : « Confundatur, inquit, hoc loco Nestorius dicens, quod non fuerit Filius Dei in utero Virginis quiescens incarnatus : sed nudus homo e Virgine fuerit natus, posteaquam habuerit Deum factum sibi comitem. Audiat igitur quod illud, quod nascebatur in utero, erat Filius Dei. Et non alius quidem fœtus est uteri, alius autem Filius Dei, sed unus et idem fuit Filius Virginis et Filius Dei. » Perinde ac si Gabriel ad Virginem dicat : Quod natum est ex ipso Patre, ex te quoque nascetur, ut tamen non sint duo filii, sed unus utriusque Filius, vere sanctus, per Spiritus nempe sanctificationem ac Verbi assumptionem.

Nec est dissimilis oratio, quam sive idem, sive alius angelus ad Mariæ sponsum habuit : *Joseph, fili David, inquit, noli timere accipere Mariam conjugem tuam : quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est* (Matth. 1, 20). Quo loco natum, aut in Maria formatum dixit, ut discamus Christum non paulatim modo fœtum communium in Virginis utero productum, sed quantum ad ipsam formationem attinet, repente ac perfecte factum esse, sicut⁷¹

Basilius et⁷² Euthymius annotarunt. His plane consonans⁷³ Augustinus : « Agnoscamus, inquit, geminam substantiam, divinam scilicet, quæ æqualis est Patri, et humanam, quæ minor est Patre, utraque autem simul, non duo sed unus est Christus, ne sit quaternitas, non Trinitas Deus : et per hoc Christus est Deus anima rationalis et caro. » Jugulatur ergo Nestorius angelicis verbis quæ Christum nobis ita depingunt, ut dubitare sit nefas, unam eandemque Filii Dei et hominis personam ex Maria procreari. Neque aliter hunc locum Chrysologus interpretatur⁷⁴, pulchre illum ad nostrum applicans institutum : « Veniant, audiant, inquit, qui requirunt quis sit, quem Maria genuit. *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Veniant, audiant, qui Græco turbine Latinam nubilare nisi sunt puritatem, ἀνθρώποτόκον, Χριστοτόκον (ut θεοτόκον tollerent) blasphemantes. *Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est :* et quod de Spiritu sancto natum est Spiritus est, quia Deus Spiritus est. (Joan. iv, 24.)

Sed et illud Nestorium verberat, sicut⁷⁵ Leo Magnus et⁷⁶ Gregorius Romanus observarunt, ac Mariæ Christique causam communem defendit, quod sancta Elisabetha non leviter quidem, sed præmeditate ac divino Spiritu impellente prægnantem Virginem reverenter ita compellat : *Et unde mihi hoc, ut veniat Mater Domini mei ad me?* (Luc. 1, 43.) Dominus enim divinæ substantiæ est insinuativum, ut Damasceni verbis utamur⁷⁷, ac Dei loco sæpe in sacris Litteris usurpatur. Nestorius ergo non potest non malo spiritu actus videri, dictus merito ἀνθρωπολάτρης, qui et Christum hominem adoranda exuit divinitate, et sacrosanctam ejus Matrem vere ac proprie Deiparam esse inficiatur, ne quid commune habeat cum matre Baptistæ, quæ Spiritu sancto repleta, Domini et Dei sui Matrem grato pectore prædicavit. Adhæc quam nobis legem dabit Nestorius, ne Deiparam illam appellemus, per quam *parvulus natus est nobis, parvulus*, inquam, non solum Emmanuel, sed etiam *Deus fortis et Pater futuri sæculi* a propheta nuncupatus? (Isa. ix, 6.) Ut intelligamus videlicet, non carnis esse hæc vocabula, sed divinitatis, et quia nasciturus in homine Deus erat, nomina ipsa per dispensationem sacram fuisse divisa, ut et carni hominis nomen inderet, et divinitati Deus, quemadmodum Joannes Cassianus affirmat⁷⁸. Facit huc præterea sermo angeli, verum Evangelium pastoribus annuntiantis : *Natus est, inquit, vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David* (Luc. ii, 11). Ubi calumniandi fenestra omnis Nestorio præcluditur, cum non solum homo, sed et Christus et Salvator, id est, Deus ex Maria prodiisse docetur, quando salvandi virtus non nisi divinæ competit

⁶⁸ Lib. vii, ecclesiast. Hist., cap. 32. ⁶⁹ In cap. i Luc. ⁷⁰ In Enarrat. Luc. cap. i. ⁷¹ Serm. De Nativit. Domini. ⁷² In cap. i Matth. ⁷³ Tractat. 78, super Joan. ⁷⁴ Serm. 145. ⁷⁵ Epist. 97, ad Leonem Augustum. ⁷⁶ Lib. ix, epist. 61. ⁷⁷ Lib. iii, De fide orthod., cap. 12. ⁷⁸ Lib. ii, De incarnat. Domini.

potestati, ut idem ⁷⁹ Cassianus annotavit. Unde Paulus quoque dixit significanter : *Apparuit gratia Dei et Salvatoris nostri* (Tit. II, 11), ut Salvatoris ex Maria orti vocabulum a Christi divinitate non discernendum esse commonstret.

Sunt plura Scripturæ sacræ loca, quibus veluti telis, in proposita contra Nestorianos pugna sæpe Patres utuntur, ac inter hos maxime Theophylactus. Opponit igitur illis aureum Joannis dictum : *Verbum caro factum est* (Joan. I, 14), et quod Christus apud eundem affirmat : *Descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me* (Joan. VI, 38). Affert et illud : *Ego sum lux mundi* (Joan. VIII, 12), quodque Dominus ad cæcum oculis restitutum loquitur : *Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est* (Joan. IX, 37). Proponit denum quod Paulus inducit de conculcante Filium Dei, et ducente sanguinem testamenti pollutum, in quo sanctificatus est (Hebr. X, 29). Hasce sententias eo modo tractat Theophylactus, nam verba ejus ascribere longum est, ut aculeum Nestorianis infingat, ac eorum principem, totumque dogma veluti pestiferum damnet. Ac inter cætera monet evidenter ⁸⁰ : « Omnino ille qui ex Maria natus quidem et Filius Dei : non alius ergo et alius. Unde proprie Θεοτόκος sancta Maria, utpote quæ Filium Dei carnem factum genuerit indivisibilem existentem, et unum duplicem, qui est Jesus Christus. »

Nec est interim, cur suis Nestorius tergiversetur et dicat, Scripturam aliter de Filio Dei, quam de hominis Filio subinde loqui, ideoque duas in Christo personas a se construi, et alterius duntaxat matrem Mariam agnosci atque constitui. Etenim qui Scripturas sincere tractare volunt, meminerint oportet unam Filii Dei et Filii hominis hypostasim et personam esse, et propter hanc unitatem quæcunque de Filio Dei dicuntur, etiam de Filio hominis, et contra, vere affirmari. Cui rei argumento esse potest, quod Christus de se ipso testatur : *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo* (Joan. III, 13). Ubi certe videt Nestorius, nisi sit plane cæcus, eundem Christum Filium Dei, qui de cælo descendit et in cælo est, rursusque Filium hominis dici, cui tamen ea quæ deitati competunt, aperte tribuantur. Est enim frequens in Scripturis hæc idiomatum sive proprietatum, ut vocant, communicatio, aut quemadmodum Græci rectius expriment *ἰδιωμάτων κοινωνία*, per quam nonnulla vel humanitati, vel divinitati Christi peculiariter congruentia, jam huic, jam illi naturæ promiscue ascribuntur. Exemplo sit quod a Paulo scribitur, Judæos Dominum gloriæ crucifixisse (I Cor. II, 8), et Deum Ecclesiam sanguine suo acquisivisse (Act. XX, 28), cum utrumque ad humanam Christi naturam proprie spectet.

Quapropter Nestorius in Scripturæ verbis est præpostere scrupulosus, dum Christum duplicem, unum Dei et alterum hominis Filium constituit, ac utrumque in precaria, non autem hypostatica, vel personali unione conjungit. Veretur enim, ne gravi scelere sese obliget, si Filii Dei nomen ei tribuat, qui ex muliere nascitur, sicque Mariam Dei Matrem appellet. Sed multo magis vereri debebat, si saperet, quod divinam naturam ab homine Christo non sine summa impietate disjungat, et admirabilem utriusque naturæ nexum in hypostatica unione dissolvat. Hoc enim nihil sit aliud quam Jesum solvere, sicut Beda Joannem interpretatur ⁸¹, et justæ damnationis promereri sententiam, quæ a Leone Magno graviter lata est, in hunc modum pronuntiante ⁸² : « Anathematizetur Nestorius, qui beatam Virginem Mariam non Dei, sed hominis tantummodo credidit genitricem esse, ut aliam personam carnis, aliam faceret Deitatis, nec unum Christum in verbo Dei et carne sentiret, sed separatim et se junctim alium Filium Dei, alium hominis prædicaret : cum tamen manente illa incommutabilis Verbi essentia, quæ ei cum Patre et Spiritu sancto intemporalis atque coæterna est, ita intra virginea viscera Verbum caro sit factum, uti per id quod ineffabile est Sacramentum, uno conceptu unoque partu eadem Virgo secundum veritatem utriusque naturæ, et ancilla Domini esset et Mater. »

Igitur orthodoxi divinitatem in Christo humanitati ita conjunctam et unitam asserunt, ut sua utrique naturæ solida proprietas maneat, et tamen ex duabus illis unus Christus constituatur, dum hæ duæ naturæ in unam personam conjunguntur et coeunt. Quam conjunctionem trito vulgi nomine incarnationem dicere possumus, verbis autem explicare non possumus. Quanquam ad hujus mysterii cognitionem, si quid in rebus humanis aptum et commodum satis potest reperiri, hominis certe similitudo valde consentanea videtur, ut ideoque veteres, præsertim ⁸³ Justinus, ⁸⁴ Augustinus, ⁸⁵ Cyrillus et ⁸⁶ Damascenus, eadem sæpe ac libenter utantur. Summa similitudinis in eo versatur : *Sicut anima rationalis et caro unus est homo : ita Deus et homo unus est Christus*, ut verbis Athanasianis ⁸⁷ utamur. Augustinus ⁸⁸ in hunc modum : « Sicut in unitate personæ anima unitur corpori ut homo sit, ita in unitate personæ Deus unitur homini, ut Christus sit. » Proinde Verbum cum natura humana ita conjunctum est, ut eam quæ constabat carne et anima, assumendo sibi univerit, et sibi uniendo assumpserit. Hoc quoniam in Maria et ex Maria factum est, non potest illa Deum ac simul hominem Christum non concepisse atque genuisse, quantumvis præfractus et impudens Nestorius obijciatur. De quo jam satis sit (veremur enim esse prolixiores) Damasceni censuram attexuisse ⁸⁹ jure optimo et

⁷⁹ Lib. II, De incarnat. Domini. ⁸⁰ In cap. IX Joan. ⁸¹ Et in eundem locum Beda. I Joan. ⁸² Epist. 85 et 97. ⁸³ In explic. fidei. ⁸⁴ Ad Dardan. epist. 57 et in Enchirid. cap. 16. ⁸⁵ Lib. De incarnat. unigeniti, cap. 8. ⁸⁶ Lib. III, fidei orthodox., cap. 3. ⁸⁷ In Symbolo. ⁸⁸ Ad Volusianum, epist. 3. ⁸⁹ Lib. III, fidei orthodox., cap. 12.

pro veritate, inquit, Deiparam incontaminatam nominamus Mariam : hoc enim nomen omne dispensationis mysterium commendat. Nam si Deipara est, quæ genuit, revera Deus est qui ex ipsa genitus est, revera etiam et homo. Quomodo enim ex muliere genitus natusque Deus est, ante sæcula hypostasim habens, nisi homo factus est ? Si autem ipse qui ex muliere natus est, Deus est, unus est profecto qui ex Deo Patre natus est secundum divinam et sine initio substantiam, et qui novissimis temporibus ex Virgine natus est secundum initium habentem et temporalem substantiam, id est humanam. Hoc autem unam hypostasim, et duas naturas, et duas nativitates Domini nostri Jesu Christi significat. Christiparam autem nequaquam dicimus sanctam Virginem, quia id ad renuendum vocabulum θεοτόκον, id est, Deipara et Dei Genitrix, scelestus, et odibilis, et cum Judæis sapiens Nestorius adinvenit : ut vas contumeliæ, in contumeliam solius vere honoratæ super omnem creaturam Deiparæ, tametsi ipse cum patre suo diabolo disrumpatur. »

Ubi fraudem Nestorii præterire non possum, nec debeo, qui Mariam dici Deiparam fassus est aliquando, præsertim cum in exsilio versans, Joanni Antiocheno gratificari vellet, ac idcirco illam vocem protulit : « Dicatur etiam Dei genitrix Maria, et contentiones tristes facessant, » sicut et supra meminimus. Laudanda quidem isthæc oratio, si e sincero pectore prodisset : ille vero, ut erat versipellis, ludit in nomine θεοτόκου, et quod verbis agnoscit, re ipsa negat, a sensu catholico semper alienus. Sic enim Deiparam intelligit, quæ Christum nudum hominem conceperit atque pepererit, Christum, inquam, in quo velut templo divinitas non inde ab ipso conceptu, verum vel post acceptum baptismum, ut ex ⁹⁰ Cassiano intelligimus, vel post ipsam a mortuis resurrectionem, sicut ⁹¹ Theophylactus meminit, cœperit habitare : tunc enim primum Mariæ Filium dedicatum esse. Itaque de Maria sic loquitur, quemadmodum si quis Monicam Augustini episcopi parentem esse dicat, non quoniam is talis ex matre gigneretur, sed quia ex puero vir ille factus, et a Valerio ascitus pervenerit ad episcopatum. Quid autem isthuc est aliud, quam fucum facere imperitis, et nefandam blasphemiam Christo irrogatam ad ejus quoque matrem derivare ? nimirum ut duæ personæ Filii Dei et Filii hominis fabrirentur, et Maria nonnisi hominem seu hominis Filium genuisse fingatur, ne verum sit illud quod angelus prædixerat fore, ut Filius Dei inde ab ipso Matris utero Mariæ quoque Filius procrearetur. Eandem imposturam detexit Vincentius Lyrinensis ⁹², et sequenti oratione perstrinxit : « Non ita, inquam, sancta Maria θεοτόκος, sed ideo potius, quia

in ejus sacrato utero sacrosanctum illud mysterium perpetratum est, quod propter singularem quamdam atque unicam personæ unitatem, sicut Verbum in carne caro, ita homo in Deo Deus est. »

Cavendum igitur imprimis fuerit, ne Mariam Dei Matrem dici magis quam esse putemus, neve ob solam appellationem θεοτόκον illam profiteamur, sicut Nestorius faciebat, eandem contra Ecclesiæ sensum nudi hominis matrem, qui in ejus utero natura Deus non fuisset, ex hæretico spiritu somnians. Ut autem commentum hoc impium explodatur, recte ac sapienter veteres, qui contra Nestorianos disputant, Mariam vere ac proprie Deiparam esse dicendam verbis luculentis inculcant. Hinc illæ loquendi formulæ veteribus usitatæ ⁹³ : « Deus Mariam θεοτόκον proprie et veraciter demonstravit, ut Sophronius loquitur patriarcha Hierosolymitanus. Deiparam Dei Genitricem Deique parentem et proprie et vere sanctam Virginem celebramus, sicut inquit Damascenus ⁹⁴. Nam ut verus Deus est qui ex ipsa natus est, ita vere Dei Genitrix verum Deum ex ipsa incarnatum genuit. » Ac iterum Damascenus ⁹⁵ : « Proprie et vere Dei Genitrix et Domina, quæ omnium creaturarum Dominatrix. Ancilla et Mater omnium Conditoris effecta est. » Tum Hildelphonsi est oratio ⁹⁶ : « Virgo Maria jure Dei Genitrix vocatur, quæ genuit Deum et hominem, Verbum caro factum : non ut cæteri nascuntur infantes, aut ex dono gratiæ fiunt homines, sed, sicut beatus Gregorius ait in *Moralibus*, salva proprietate utriusque naturæ, essentialiter in suam assumpsit personam hominem. » His consonat Nicetas Colossensis ⁹⁷ : « Sanctam Virginem, quæ illum in carne peperit, Dei proprie vereque Matrem credo, ait, et confiteor. » Eandem phrasim et sententiam sequitur Joannes Maxentius ⁹⁸, Mariam vere et proprie Dei Genitricem appellans. Nec mirum sane cum æque convenienter in Mariam, sicut in Elisabetham, quæ Joannem Baptistam peperit, matris nomen competat. Etenim utraque corpus sive corpoream substantiam suo filio subministravit, licet nec illa Joanni animam, neque hæc divinitatem Christo communicarit. « Totum enim parientes animal, ut Cyrillus ⁹⁹ inquit, quod ex anima constat et corpore, non partem peperisse dicuntur. Etenim Maria non minus Filio, quam parens ulla proli de suo ministravit, quandoquidem sine viri congressu et semine, ac e suo duntaxat puro sanguine, ut alibi monstravimus, concepit, gestavit, fovit, peperit et lactavit Emmanuelem, sola ut dicere potuerit : De meis visceribus Deum et hominem genui. Absit igitur, ut quisquam (Vincentii Lyrinensis verbis utor ¹) sanctam Mariam divinæ gratiæ privilegiis, ac speciali gratia fraudare conetur.

⁹⁰ Lib. 1, De incarnat. Domini. ⁹¹ In cap. ix Joan. ⁹² Lib. Adversus profanas novat. ⁹³ In Synodo confirmata a Patrib. concilii Constantinop. ⁹⁴ Lib. iii, De fide orthod., cap. 12. ⁹⁵ Lib. iv, fidei orthod., cap. 15. ⁹⁶ Lib. De perpetua virginitate Mariæ et ejus parturitione. ⁹⁷ Lib. xx, Thesauri orthod. ⁹⁸ Lib. iii, Dialogorum. ⁹⁹ In tractat. De incarnat. Domini ad totius Ægypti monachos. ¹ Lib. adversus profanas novat.

Est enim singulari quodam Domini ac Dei nostri, Filii autem sui munere, verissime ac beatissime θεοτόκος confitenda. »

Ac fortasse quispiam dixerit : Si Maria, ut asseris, hoc nomen promeretur, cur non eadem divinitatis, aut Trinitatis, aut saltem non Patris et Spiritus sancti Mater agnosci atque salutari possit? Nestoriana isthæc est objectio, cui jampridem Joannes Maxentius ² ita respondit : « Non est divinitatis Genitrix, sicut tu nos credere autumas, quamvis vere et proprie sit Dei Genitrix : quia non divinitatem Dei Verbi, sed Deum Verbum ex se hominem factum, sicut superius dictum est, genuit. » Cyrillus ³ idem cavillum hæc oratione subvertit : « Sancti Patres non dubitarunt sanctam Virginem dicere θεοτόκον, non quod Verbi natura deitasque in sancta Virgine sumpsit exordium, sed quod ex ea natum sit illud sacrum corpus animatum anima rationali, cui substantialiter adunatum Dei Verbum, carnaliter natum esse dicitur. » Simplicius fuerit, si dicamus, Mariam non aliter Deiparam asseri, nisi quatenus Dei nomen ad solam secundam in deitate personam, quæ carnem sumpsit humanam, contrahitur, ut nimirum Dominicæ Incarnationis mysterium expressius cognoscatur. Sicut ergo illa Christum secundum divinam naturam non genuit, quod solius Patris est proprium, ita nec ejusdem Patris, neque Spiritus sancti, neque totius Trinitatis, sed solius Filii, cujus est proprium humanæ naturæ conjungi, Mater illa existimanda est. Quibus de rebus hoc loco pluribus agere non est sane operæ pretium. Ubi discrimen etiam inter Christiparam et Deiparam observabimus, quod his verbis doctissimus Cyrillus ⁴ ostendit : « Licet gravis erroris accusari non possit, qui aliorum matres Christiparas appellare vellet, Deiparam tamen sine magno errore appellare nequitiam potest. Sola namque inter omnes sacra Virgo Christipara simul et Deipara appellatur, et esse dignoscitur, quandoquidem una hæc non merum hominem, ut cæteræ solent, sed Dei Patris Verbum incarnatum et hominem factum peperit. » Recte autem visum est Patribus Ephesinis, Christiparæ nomen, licet commode accipi possit, rejicere et abolere, ne locus tergiversandi, et suum errorem apud simplices occultandi relinqueretur doloso illi Nestorio, qui hoc solum nomen de Maria jactabat, ac Deiparam quidem dicere vel audire modis omnibus fugiebat. Sicut enim ex malis moribus bonæ leges natæ sunt, ita ob hæreticorum perversitatem selectæ et propriæ loquendi formulæ in Ecclesia paulatim successerunt, et singulari Patrum auctoritate corroboratæ perdurant. Eoque studio religiosa antiquitas nobis declaravit, corruptas fidei doctrinas sive hæreses non moderationibus et dissimulationibus, ut multi hodie

arbitrantur, sed contrariis omnino viis ac apertis rationibus confringi et aboleri oportere, ne alioquin sermo adversariorum admissus et receptus, ut cancer serpat, et serpendo vires exitiales apud multos acquirat. Igitur adeo diligens et severa veritatis custos est, fuitque semper Ecclesia, ut non solum hæreticorum congressus atque libros tanquam pestes devitari, verum etiam eorum in loquendo morem, et subdolas voces non secus quam Sirenium cantus, quæ multis perniciem afferunt, suspectas haberi et caveri voluerit. Hoc modo Christifera et Christipara nomen explosum est, non quia per se, ut diximus, incommodum ac intolerabile, sed quia Nestorianis tam amicum et familiare, ut eo, ad nomen Deiparæ obscurandum et abrogandum, turpiter abuterentur.

Ephesina interim synodus nomen θεοτόκου primum non excogitavit, sed ab antiquis Patribus veluti per manus traditum et acceptum, novo et peculiari studio, uti res postulabat, extulit et approbavit, omnibusque mordicus in posterum retinendum esse sancivit. Etenim negari non potest, vel ante synodum Ephesinam multos et excellentes theologos exstitisse, qui Mariam θεοτόκον sive Deiparam publice professi sunt, quem admodum Athanasius, Basilii, Gregorius Nazianzenus, Joannes Chrysostomus, Theophilus, Atticus, quibus et vetustiores Origenem et Eusebium licet annumerare. Sed quoniam singulorum proferre testimonia longum est, quorum sane ⁵ Cyrillus, ⁶ Theodoretus et ⁷ Rusticus diaconus meminerunt, nos Athanasii duntaxat ac Epiphaniî verba repetemus. Ille in hunc modum præclare loquitur ⁸ : « Quandoquidem ipse est rex qui natus est ex Virgine, idemque et Dominus et Deus, eapropter et Mater quæ eum genuit, et Regina et Domina et Deipara proprie et vere censetur. » Ac rursus in *Dialogis* ⁹, quos nobis Beza nuper fecit Latinos, quærenti Apollinariî sectatori : Hominem igitur genuit Maria? Athanasius sive orthodoxus ita respondet : « Nudum et duntaxat hominem nequaquam, sed Deum qui hominem induerat. Primum enim Dominus fuit cum ea divine, et tum demum infantulus ex ea æconômice : quamobrem etiam Deipara est Maria : Ἀδὲ γὰρ καὶ θεοτόκος ἡ Μαρία, » inquit. Epiphanius ¹⁰ vero, qui et ipse Nestorii præcessit ætatem Mariam, hisce verbis scite compellat : « Sancta Maria Virgo Deipara, beata tu inter mulieres, quæ nunc genuisti eum, qui olim in paradiso formavit Adam de luto. Tu enim es Deipara, quæ Verbum ex te incarnatum peperisti. Deipara existis, quæ Deum Verbum in forma servi concepisti. Deipara existis, quia Deum Verbum suscipiens, incarnatum peperisti. Deipara existis, quæ sola solius Dei unigenitum Filium genuisti. Non temporaneum Deum genuisti ex te incarnatum,

² Lib. III *Dialogorum*. ³ In epist. ad Nestorium missa et a syno. Chalcedon. commendata. ⁴ Epist. ad presbyteros et monachos. ⁵ In epist. ad Achatium et in concil. Ephes. ⁶ Lib. IV hæreticarum fabularum. ⁷ Contra Acephalos. ⁸ In Evang. de sanctissima Deipara. ⁹ Dialogo 4, de S. Trinit. ¹⁰ In serm. Mariæ laudatorio, quem vertit Pious canonicus Parisiensis.

sed æternum, qui ante te est, et ante omnia. » E quidem haud video, quid tum ab Athanasio, tum ab Epiphanio clarius ad hoc nomen asserendum afferri, ac Nestorianis fortius opponi possit. Quid multis? Antiquissimi orthodoxæ fidei prædicatores ex apostolica traditione Mariam Deiparam nominare, et Matrem Domini credere, sicut et Theodoretus comprobat¹¹, aperte docuerunt. Quapropter Christi Genitricem dicere non esse blasphemiam, ut mentitur Nestorius, sed negare θεοτόκον hæreticum esse, nos cum Rustico diacono¹², si sapimus, semper asseverabimus. Cætera quæ ad Nestorii causam plenius cognoscendam, pluribusque coarguendam pertinent, ex Ephesina synodo peti possunt, eaque nuper copiose et luculenter, ut antea nunquam, e Græcis conversa libris, et typis excusa Iuglostadii prodiit. Nos porro Nestorianæ sectæ, quæ adhuc serpit, reliquias persequemur.

CAPUT XX.

Disputatio contra Mahometanos Nestoriano fermento corruptos, et pseudochristianos, quibus Deiparæ nomen ingratum est, ac itidem adversus Cæsarem Constantinum Copronymum.

Bellum Nestorianis indictum recte nobis confici non potest, nisi petitis etiam ac profligatis eorum sociis, qui sub eodem quasi duce militant, Turcis sive Mahometanis: quo nomine Saracenos aliosque omnes complector, qui pro suo propheta Deique nuntio et apostolo Mahometem colunt, hominem illum natione Arabem, officio vilem antea mercatorem, post principem latronum, religione impium atque nefarium, doctrina nugatorem et fabulatorem insignem, animo demum mire ambitiosum, ut ex nova religionis forma, quam ipse populo scriptam tradidit, et simul ex imperii quod invasit, tyrannica occupatione gloriam sibi maximam compararet. Cæterum cum iudicio ac eruditione parum valeret, ad Sergium pseudomonachum eumque nobilem Nestorianum se contulit, ac sub illo doctore tantum profecit, ut præclara illa scilicet novæ doctrinæ arcana, quæ Turcico Alchorano continentur, rudissimo populo promulgarit, adeoque pro sacro Evangelio suis amplectenda esse persuaserit, se interim prophetam simul et regem superbe venditans. Nihil autem aliud hic Alchoranus esse videtur, præterquam fœtida cloaca ex omnium fere antiquarum fabularum et hæresum colluvione conflata, huc homines instituens, ut Christianam fidem tum corrumpant, tum abneget, utque summam stultitiam cum perfidia maxima conjunctam imbibant ac profiteantur. Unde qui tali obtemperant legislatori, ad ventrem et pastum abjecti sunt homines, suamque felicitatem in carnis voluptatibus sibi promissis collocant, illudque doctrinæ ac fidei genus, quod natura et rationis humanæ iudicio adblanditur, sibi maxime propositum tenent. Nam de Deo divinisque personis, et sacrosanctis fidei nostræ mysteriis homines prorsus animales,

uti Paulus vocat, non intelligunt, quantumvis interim ex Veteris et Novi Testamenti libris pannos quosdam, ut sic loquar, nobis subripiant, eosque suo Alchorano et Mahometicis fabulis assutos ostentent. Verum quod veteres hæreticos hæc secta æmuletur, ac ex illorum ovo malo veluti pullus infelix prodeat, exemplis clarissimis potest evinci. Etenim cum Anthropomorphitis isti Deum corporeum stulte constituunt, et ne Cerdonianis de impietate concedant, impossibile esse contendunt, ut Deus Filium habeat, quod nimirum uxore careat, sine qua filium gignere non possit. Igitur et cum Arianis Christum exuunt divinitate, satisque habent, sicut et Carpocrates fecit, sanctum et excellentem illum prophetam agnoscere. Et cum Sabelianis quidem plane conspirant, quod sacrosanctæ Trinitatis mysterio contradicant, illudque prorsus repudient. Sed neque a Manichæorum furoribus sese abstinere, nihil ut eos pudeat Christum pro nobis passum, crucifixum et mortuum inficiari. Cum Ebionitis Judaicam exigunt circumcisionem, atque ut vita sunt impurissimi, non secus quam Nicolaitæ, gaudent polygamia: tum ne minus quam Origenistæ delirent, tetros dæmones sub mundi finem in Dei gratiam redituros, ac beatos fore somniant.

Quid autem ego vanas istorum opiniones, ac damnatas jam olim hæreses, quæ vix recenseri possunt, longius persequor? Mihi sane mirari horrendum summi Dei iudicium libet, cum cogito sceleratam et magicum hominem Mahometem, intra paucos annos, cum Cæsar Heraclius imperaret, partim audacia tyrannica, partim insulsa impiaque doctrina tantum perfecisse, ut urbes, provincias, regiones maximas ad se sectamque suam pertraxerit, ac paulatim non in Asia solum, sed in Africa quoque virus suum sparserit, hocque tyrannicum imperium tantis bellorum successibus per se suosque socios auxerit. Nam justus nostrisque peccatis iratus Deus hos Ismaëlitas et Judaicæ synagogæ spurios nongentis abhinc annis potenter admodum regnare, et in Christianos desævire sustinet. Vere in his flagellum Domini gravissimum experimur, cum inter omnes hostes, qui in Christianæ gentis perniciem conjurarunt, multis abhinc sæculis nullo alios vel immaniores, vel nocentiores terra marique grassari, et funestas Harpyas tamdiu agere videamus. Nec satis est horum incredibili crudelitati, quod universum pene Orientem per summam rabiem atque nequitiam suo imperio subjectum, et diabolica sua doctrina infectum opprimant: nostris adhuc finibus imminet, nostras fortunas magis ac magis eripiunt, in Christianum sanguinem toti desæviunt, ac demum sicut Asiam et Africam sibi rabiose subegerunt, sic etiam Europam reliquam omnibus viribus et artibus divexare ac vastare pergunt, nullum his barbaris et furiosis conatibus finem imposituri, nisi (quod summus Deus cle-

¹¹ Lib. iv hæreticarum fabularum. ¹² Lib. contra Acephalos.

enter avertat) etiam veræ fidei et religionis eam in Ecclesiis nostris extinguant, et impiis Mahometanæ sectæ cultibus Christianum orbem ampleant ac profanent.

Porro ut ad institutum redeam, Mahometani historiis etiam deteriores, a Sergio apostata nem dixi, tam perverse instituti sunt, ut in hodiernum usque diem nos impietatis incessant atque amment, quandoquidem Dei Matrem Mariam agnoscimus atque prædicamus. Id enim fieri non posse putant stupidi homines, nisi personam eamdem vel Dei vel Deæ loco constituamus atque veneremur. Nec dissimile probrum nunc in Catholicos jacitur ab his, qui novam religionis doctrinam amplectuntur, quia subinde vociferantur, Mariam ita coli in Ecclesia, ut loco Numinis habeatur atque adoretur. Multa enim sunt alia, in quibus inter utramque partem, Mahometanos atque Sectarios, haud male convenit, nisi quod in quibusdam hi certe illos superare videantur. Utrunque hominem libero arbitrio exuunt, novæ legis proprium sacrificium e medio tollunt, pleraque sacramenta rejiciunt, sacros ordines aspernantur, Mariæ et sanctorum cultum ac ferias abrogant, pias imagines ex hominum aspectu submovent, aliaque demum veteris Ecclesiæ et catholicæ religionis probata instituta præ se superbe despiciunt, subsannant exterminantque. In quibus tamen furor hæreticus Mahometanam crudelitatem frequenter excellit, Turcis quidem suam cuique religionem integram permittentibus, nec prohibentibus Christianâ sacra in suis ditionibus publice celebrari, Sectariis vero sic novam suam religionem inveherentibus, ut veterem aboleant, omnesque ejus cæremonias in templis mutant abjiciantque. Nos vero alibi de Mariæ cultu rationem reddemus, quem, ut Ecclesiæ calumniatoribus nunc breviter respondeamus, in Collyridianis damnamus, in Catholicis approbamus, in quibusdam non defendimus, qui adversus communem Ecclesiæ sententiam, inter Dei Mariæque cultum discrimen observandum negligunt, ac pro pietate superstitionem exercent. Testamur et nos, quod Gallasius¹³, licet Sacramentarius, alicubi scripsit: « De Maria Virgine non potest idem dici quod de Christo, Deum esse. Illa enim tantummodo homo fuit. » Cum Epiphanio¹⁴ semper et credit et docuit Ecclesia: « Tametsi sanctum erat corpus Mariæ, minime tamen Deus. Virgo ipsa erat, et honorata, non autem ad adorationem data, verum ipsamet eum qui ex ventre ejus carne est genitus, de cœlo vero e paterno sinu prodiiit, adoravit. » Qua de re copiosius libro quinto disseretur. Ac rursum cum eodem Epiphanio¹⁵ dicimus orthodoxi: « Non cœlitus venit Maria cum corpore suo, neque Deus est, sed ex conceptu et complexu viri et mulieris carnem accepit, et se-

cundum promissionem, sicut Isaac, corporatio ejus est patrata. »

Mahometanis autem, uti plane agrestibus atque crassis fidei hostibus, in præsentī causa responderi sat est, quod ante ducentos annos pro Christianis respondit Joannes Cantacuzenus, ævo suo rex Constantinopolitanus, qui deinde ad vitam privatam simulque religiosam sese contulit, et calamo magis quam ferro sinceritatem fidei adversus Turcarum dogmata sibi tuendam suscepit. Verba illius ascribam, quæ Mahometanam retundunt maledicentiam, simulque Mariæ causam et dignitatem nefarie oppugnatam egregie vindicant: « Nos equidem, ait, qui Christum profiteamur, unum Deum adoramus, Creatorem omnium, visibilium et invisibilium, hujusque Verbum et Filium, Christum scilicet. Hæc vera sunt, nec sentimus aliter. Talem enim hunc credimus et fatemur. Divam vero Virginem Mariam creaturam Dei judicamus, et Dei ancillam. Credimus autem et confitemur, quod huic similis homo nec natus sit, nec posthac ex viro et muliere nasciturus usque ad consummationem sæculi. Et secundum humanam quidem naturam eam angelis inferiorem esse judicamus, tanquam hominem: honore autem et sanctimonia ipsam omnibus angelis indubie præferimus, eo quod Verbum et Filium Dei secundum carnem peperit: omnesque nos illam advocatam et auxiliatricem agnoscimus. Orat et intercedit indesinenter pro peccatoribus. Miracula edit, et operatur admiratione et stupore digna. Hanc autem colimus non ut Deum, sed ut Matrem Filii Dei secundum carnem. Cæterum anathema sit, quisquis vel duos vel tres pluresve deos adoraverit: sed adoramus unum Deum, creatorem cœli et terræ, omnium visibilium et invisibilium. »

Offendit hæc confessio Rodolphum Gualterum Tigurinum¹⁶, neque aliis placere potest procul dubio, quotquot de sanctorum cultu, invocatione, miraculis hoc sæculo Vigilantibus et Waldensibus potius quam orthodoxis docentibus credunt atque subscribunt. Cæterum haud video, quid hic eruditos et sapientes jure possit offendere, qui in eandem sententiam tam multa, tam solida passim apud veteres dicta, scripta, facta, et in hunc usque diem probata atque comperta esse meminerunt, quique sine Christi Mediatoris injuria Virginem Matrem suo modo invocari atque coli in Ecclesia didicerunt. Certe multo ante Cantacuzenum Gregorius Magnus floruit¹⁷, et similem confessionem edidit: Mariam nempe sic a nobis coli, ut eam simul pro Dei ancilla et Matre habeamus: ancillam quidem, quia Verbo æterno, ut nemo alius, ministravit: Matri vero, quod æqualis Patri Filius in virginis ejus visceribus e Spiritu sancto et materna ejus carne homo factus sit atque procreatus.

¹³ In v librum Irenæi. ¹⁴ Contra Collyridianos. ¹⁵ Contra Antidicomar. ¹⁶ Cum præfatur in opus Confess. dicti Joannis Cantacuze. ¹⁷ Lib. ix epist., cap. 61.

Quid vero ¹⁸ Epiphanius? « Maria, inquit, solo Deo excepto, cunctis superior existit. » Tum ¹⁹ Ephrem in hunc modum illam invocat: « Tu meus portus, o Virgo inviolata, et praesens auxiliatrix. »

Cæterum de Mariæ cultu et invocatione, quæ a tot Patribus, synodis, miraculis approbata, et semper in Ecclesia conservata est, nos, uti promissimus, libro ultimo disseremus. Fallit autem crassos Mahometanos, quod sine fide, et secundum carnem tantum de saceris, sicut cæci de coloribus, judicent, imperite colligentes, Mariam idcirco nobis Deam haberi, quia Dei Genitricem illam prædicamus. Ridicule censent, sic nobis Deiparam dici, ut quod Christus ab æternitate Deus est, id a Maria homine desumptum esse existimemus. Quæ de re jam antea, cum Deiparæ nomen explicaremus, responsum est Nestorianis. Præterea cum sectariis habent sibi commune, quod inter honorem eum, quo persona divina, et quo Maria Christi Mater inter sanctos alios decenter colitur ac honoratur, discrimen nullum observent, sicut Cantacuzenus paulo ante monstravit. Stulti homines dum pseudopropheta et idolo suo Mahometi tantum non divinos honores tribuunt, vanosque cultus sibi confingunt, aut confictos usurpant, nostrum in Maria colenda studium damnant. Quam sunt autem isti ab omni vero Dei cultu alieni, qui nec Patrem sine Filio, nec Filium sine Patre possunt cognoscere, nedum in spiritu et veritate Deum colere et adorare? Insignes hypocritæ domesticam trabem facile sustinent, et in alienis oculis tam curiose festucam inquirunt. O sanctuli et Cathari, quibus religio est Dei Matrem agnoscere et honorare, ne alioquin magno se crimine contaminent, si eandem Christiano cultu prosequantur. Quid vero si de honoranda Virgine Matre maxime solliciti forent? omnem sane operam scelesti luderent, quia nullum vel cum Matre, vel cum aliis Dei domesticis communionem et pacem habere possunt, qui caput sanctorum ignorant, illique tam petulanter insultant, ut alterum Barrabam, id est, suum Mahometem, præferant Redemptori, utque crucem et mortem Domini perfide abnegent, ac eundem in suis membris omni crudelitatis genere quotidie persequantur.

Nihil ergo mirum est Matrem ab illis negligi, qui suæ sectæ tenebris impediti, abiciunt Filium, quem ut e suo sublimi throno exturbare possint, sacrilegi summa illum excellentia, id est, divinitate fraudare ac spoliare contendunt. Quid enim scirent ac eructarent aliud, præterquam quod ex foetido Alchorani sui fonte depromptum imbiberunt, in hunc nempe modum ²⁰: « Sciendum, eos incredulos esse, qui Jesum Mariæ Filium Deum esse dicunt. » Ac rursus, ut eandem impietatem confirmet ²¹: « Omnes, inquit, dicentes, Christum

Mariæ Filium Deum exsistere, mendaces inventi sunt atque increduli. Christus Mariæ Filius non est, nisi nuntius Dei: quia et ipsum plures nun præcesserunt, Materque ejus et ipse comestibus vescabantur. » Verum hæc quoque Nestorianismum redolent, cum præter Photinum Nestori Christum ex Maria genitum quidem fateatur, surmisque illum laudibus vehat, sed tamen nonni hominem faciat, illumque propria exuat divinitatem quam in sacris Litteris, ut clarissime, ita sapientissime confirmatam habeamus. Quoniam ne huiusmodi sibi constat monstruosus ille Alchoranus ex meris fabulis erroribusque conflatus, qui Christum aliquando plusquam hominem prædicat, verba ejus rite considerentur: « Christus, Jesus, inquit, Filius est Mariæ et Apostolus Dei et Verbum Dei, quod in ea posuit per Spiritum sanctum. » Et rursus loquitur in Alchorano Deus: « Dedimus Jesum Christum Filium Mariæ, ut faceret prodigia et miracula manifesta, et perfecimus eum per Spiritum sanctum. » Præterea de Christo testatur, quod suæ Matri per angelum suum annuntiatus, per Spiritum sanctum sanctificatus nec operatione naturæ, sed Dei virtute conceptus et ex Maria Virgine sanctissima, et supra muliere omnes munda procreatus. Fatetur idem evangelicum miracula, quoniam Christus cæcos illuminavit, leprosos mundavit, et mortuos ad vitam excitavit. Nec potuit idem Christus non eximius esse doctor cum secundum Alchoranum Deus illi dixerit: « O Christe, considera, quomodo dedi Spiritum sanctum ut loquaris. In cunabulis docui te librum, et sapientiam, et legem Moysi, et Evangelium. » Qui ergo habent insani Mahometani, si suo credunt Alchorano, cur nobis vitio ludibrioque vertant quod Christum Deum, et Mariam Dei Matrem esse testamur? Legunt in eodem Alchorano, hunc Mariæ Filium non modo sanctissimum hominum, et omnium gentium faciem, sed quod multo est augustius, Dei Verbum, Dei Spiritum, Dei animam esse. Quod si Dei Verbum est, cur non ejusdem erit cum Patre naturæ? Si Dei Spiritus, quomodo a Deo mittente diversus aut separandus? Si Dei anima, cur ipsa divinitas minus, quam quod humanum est, Christo attribuatur? Neque pudeat tamen istos, suum prophetam et Dei nuntium, ut appellant, Mahometem tanti facere, ut impurissimum hominem, sive vitam, sive doctrinam spectes. Christo Domino, id est, tenebras luci, mendacium veritati anteponant, Christique cultores Vatiniano olio, ferro etiam atque igne palam insectentur. Tam pulchre isti canes præceptum observant, quod in suo Alchorano ²² habent expressum, ut libros Moysi et Christi, aliorumque prophetarum firma fide complectantur.

Jam vero quemadmodum Christum Mariæ Fi-

¹⁸ In serm. Mariæ laudatorio. ¹⁹ In precat. ad Mariam. ²⁰ Cap. 12 Alchoran. ²¹ Ibidem. ²² In cap. 1 Alchoran.

um, ut divinum hominem, agnoscunt, mirisque
 indibus extollunt, ita de ipsa etiam Maria, licet
 in Dei Genitricem pernegent, tamen ut hoc etiam
 ficiam, honorifice admodum ac reverenter lo-
 quuntur. Nec mirum, quando in suo Alchorano,
 o nihil habent antiquius, illam frequenter lau-
 ri, et ab ipsis etiam ornari angelis certissime de-
 prehendant. Etenim angelorum hæ voces illis reci-
 untur ²³: « O Maria, cunctis viris feminisque
 clarior, soli Deo perseveranter studens. » Ac
 rursus ab eodem dicitur: « O Maria, Deus utique
 egit te, et purificavit te. Elegit te claram super
 mulieres sæculorum. » Iterum vero: « O Maria,
 sus annuntiat tibi Verbum ex ipso: nomen ejus
 sus Filius Mariæ, et erit honorabilis in hoc sæ-
 clo et in futuro. » Quid autem eo luculentius?
 Maria se dirigendo nil malitiæ aut pravitatis
 operata est: unde nostram ei animam insufflavimus.
 Ileo enim Mariam Alchoranus extollit, ut inter femi-
 nis omnes illam sanctissimam et lectissimam, sed et
 virginem simulque Christi Matrem esse confirmet,
 utique de illa recitet, quæ cum Litteris evange-
 lis quadrare videantur. Certe non obscura et illa
 mahometis vox est: « E viris multi perfecti fue-
 runt: nulla autem ex mulieribus unquam perfecta
 est, nisi Maria Mater Jesu. » Et quoniam non
 solum Alchoranus, sed etiam Liber Alkoan magnæ
 auctoritatis est, audiant ex eo etiam,
 si nos non audiunt, Dei vocem ita sonantem:
 « Nullus de filiis Adam nascitur, quem non tangat
 Adam: et ideo plorat vociferans ex ejus tactu, præter
 Mariam et Filium ejus. » Ubi ne quis fortasse,
 quandoquidem sacris profana miscemus, temere
 tendatur, jam supra monuimus satis, quo nos
 consilio, non solum hæreticis, sed etiam ethnicis
 profanisque testimoniis nonnunquam utamur, rati
 æ ipsa Mahometana dicta, quæ citavimus, suo
 loco et tempore quibusdam usui esse posse. Pri-
 mum enim huc conferunt, ut eorum etiam qui
 sunt foris, suffragiis et confessione, Christiana ve-
 ritas et firmior et pulchrior appareat. Deinde
 spiritus sancti vaticinium hinc magis elucescit,
 quo prædictum est, fore, ut generationes omnes in
 Mariæ beatitudine prædicanda versentur, id quod
 etiam in Mahometanis hactenus impleri non semel
 videmus Lyranus indicavit ²⁴. Postremo ejusmodi sen-
 tentiæ nos admonent, jure illos coargui, qui etsi
 Christiano nomine gloriantur, tamen animi per-
 versitate, et linguæ calamique virulentia impios
 Turcas propemodum superare videntur, quando in
 ordinem redigunt, imo et peccatricem feminamque
 vulgarem faciunt eam Virginem, quam a nostra
 fide alieni Mahometani tantopere suspiciunt, san-
 tissimam prædicant, a peccato immunem faciunt,
 et reliquis feminis omnibus anteponunt. Habent
 interim adversarii cum Mahometanis hoc sibi

commune, ut Mariam verbis quidem prædicent,
 sed re ipsa insectentur, omnemque illius cultum
 contemnere, et ubicunque possunt, abrogare gau-
 deant. Ego vero singulare hoc et metuendum Dei
 judicium esse puto, quo jampridem factum est, ut
 sepulti Nestorianorum cineres per Mahometanos
 non solum resuscitarentur, sed etiam in majore
 orbis parte dispersi flammæ ingentes ederent, quæ
 cum summa hominum perniciæ longe lateque tot
 sæculis grassarentur. Habeant vere sibi ac servant
 insani Turcæ, ut reliquarum hæresum, sic etiam
 fæces doctrinæ Nestorianæ, ut porro in Christum
 petram incurrant, et ab illo feriantur, cujus sa-
 crosanctam abjiciant divinitatem. Vindicabit is
 quoque Matris honorem, si in illam blasphemi
 esse, et contra stimulum, ut inquit, calcitrare
 pergant, Judæis perfidis in hac quidem parte nihilo
 meliores.

Nec est interea, cur et veteres et novi isti Nesto-
 riani nos insectentur, stulteque vociferentur, quod
 nemo se antiquiorem pariat, et ideo Mariam
 Deiparam non posse recte censer. Hunc nodum
 Cassianus ²⁵ ita dissolvit: « Non solum antiquiorem
 se Maria peperit, sed et ipsum sui auctorem, om-
 niumque progenitorem. Facta est parentis parens:
 quia quam facile Deo fuit, ut hominem nasci face-
 ret, tam facile ut ipse ex homine nasceretur. »
 Proinde quod aliis creaturis nullis competit, Ma-
 riæ certe magno Dei miraculo competit, antiquum
 nempe dierum et omnis creaturæ primogenitum
 parere, illudque Verbum quod erat in principio
 apud Deum, per quod facta sunt omnia (Joan. 1,
 1, 2), carne vestire, non sua quidem, aut naturæ
 vi, sed singulari et admirando divini Spiritus opifi-
 cio, ut secunda in Deitate persona id quod ante
 Mariam erat, sibi proprium retineret, et rursus
 quod non erat, id ex Maria secundum Gabrielis
 promissum assumeret, atque ita non Dei modo, sed
 et Mariæ primogenitus simul et unigenitus esset.
 Quamvis enim Christus aliud ex Patre, aliud ex Vir-
 gine, sicut Gregorius Magnus ²⁶ prudenter annota-
 vit, non tamen alius ex Patre, alius ex Virgine:
 sed ipse est æternus ex Patre, ipse temporalis ex
 matre: ipse qui fecit, ipse qui factus est: ipse
 ante sæcula de Patre sine matre; ipse in fine sæ-
 culorum de matre sine Patre. »

Cæterum, omissis Mahometanis, quos immanes
 et sanguinarios Ecclesiæ Christianæ hostes iratos
 nobis Deus excitavit, illos modo petamus pseudo-
 christianos, qui pro domesticis ac fratribus censi
 postulant, ac nihilo secius parum aut nihil referre
 putant, de nomine Θεοτόκου, quod sacris Litteris
 expressum non est, digladiari. Sunt itidem, qui
 Dei Matrem vel nominare vel nominatam audire,
 tam delicati ægre sustinent: neque pauci habent in
 usu, ut Christi Matrem nunquam non dictitent,

²³ In 5 cap. et 74 Alchorani. ²⁴ In cap. viii Isa. et in Apologia contra Judæum. ²⁵ Lib. iv, De incarnat. Domini. ²⁶ Lib. xviii Moral., cap. 27.

Dei vero Genitricem vix unquam reverenter appellent. Nos vero tum manifestos, qui apud Polonos et Hungaros insaniunt, tum occultos Antimarianos non solum agnoscere, sed etiam corrigi desideramus, et cavendum in primis arbitramur, ne in ipso etiam sermonis genere vel Nestorianis, vel sectariis ullis potius, quam Ecclesiæ catholicæ matri gratificari, et sanctissimis Patribus conformari velle videamur. An vero leve peccatum est, in dubium revocare, vel ipso loquendi usu labefactare, quæ nobis columna veritatis Ecclesiæ præscripsit, ac sacra vestustas sine scripto credenda et confitenda tradidit ac reliquit? Præclare quidem admonet Augustinus²⁷: « Liberis verbis loquuntur philosophi, nec in rebus ad intelligendum difficillimis offensionem religiosarum aurium pertimescunt. Nobis autem ad certam regulam loqui fas est, ne verborum licentia etiam de rebus, quæ his significantur, impiam gignat opinionem. » Tum vere non minus, quam prudenter quidam, licet ethnicus, docet²⁸, verba a vetustate repetita auctoritatem antiquitatis habere, adeoque majestatem quamdam afferre orationi. Probat igitur, consecratis utendum esse vocabulis, præsertim si quæ immutari vetat religio, cujus et voces et formulas proprias manere tanto magis necesse est, quanto plus periculi ex illorum mutatione consequi cernimus. Sanorum verborum formam nobis retinendam etiam Apostolus commendavit²⁹, multoque severius hanc legem, si adesset, nobis confirmaret, ob communem et effrenam illorum audaciam, qui ut suos tegant ac defendant errores, ad novas voces confugiunt, suique sermonis fuco et coloribus simplicis veritatis lumen tum obscurare, tum extinguere consueverunt.

Sane concilii Chalcedonensis Patres³⁰, qui laudem puræ doctrinæ et religionis maximam meruerunt, ut sensum et spiritum Ecclesiæ nobis comprobent, uno velut ore proclamant illud: « Christus Deus est, sancta Virgo Θεοτόκος: Sancta Maria Θεοτόκος scribatur. Qui non sic capit, hæreticus est. Nestorianos mitte foras. » Cum his congruit, quod Hellanicus Rhodi episcopus in concilio Ephesino dixit: « Sanctam Virginem Mariam Dei Genitricem confiteor: anathema vero sit ei qui non credit. » Nec dissimilis fuit Patrum reliquorum confessio in eodem concilio Ephesino, quod ex primariis quatuor unum est, ac summam in Ecclesia tenet auctoritatem, hancque certissimam fidei regulam promulgavit, Dominum nostrum Jesum Christum in una eademque persona vere Deum ac hominem adorandum ac prædicandum esse: Matrem vero ejus Virginem, quæ illum carne indutum peperit, Dei Genitricem jure vocari atque celebrari. Nihil ergo mirum, quod Rusticus diaconus³¹, quemadmodum in Ecclesiæ schola erat edoctus, hoc aperte pronuntiavit: « Negare Θεοτόκον

hæreticum est, dum et divinitus inspirata Scriptura dicat, et hoc sæpius: Mater Jesu, et ex qua genitus est Jesus, qui dicitur Christus. Insuper si Deus est ille, quem genuit, recte dicitur Θεοτόκος: et quia Christus est, qui natus est, recte dicitur Χριστοτόκος. Amplius si Dei Genitrix existens, Christi Genitrix non est, Christus, quod absit! non erit Deus ratione conversa. Si enim qui Χριστοτόκον confitetur et Θεοτόκον abnegat, Christum non dicit Deum, qui Dei Genitricem confitetur, et Christi Genitricem refutat, similiter Deum denegat esse Christum. » Proinde quisquis orthodoxus est, libenter cum Basilio Magno³² dixerit: « Confiteor Filii Dei incarnatam οὐκονοµίαν, deinde sanctam Mariam, quæ secundum carnem illum peperit, hanc Deiparam vocans. »

Quid ergo frontis ac mentis omnino habuit princeps et imperator apud Græcos Constantinus, qui tametsi Christiano nomine gloriaretur, tamen Mariam non eo est dignatus honore, ut Dei Genitricem vocaret, adeoque ne quis Mariam Θεοτόκον in posterum nuncuparet, legem nefariam promulgavit? Ejusdem illa fuit vox non sine blasphemiae spiritu profusa: « Maria quoadusque Christum gestavit in utero, honore digna fuit: eum porro ubi enixa est, nihil feminis aliis dignitate præstitit. » O insanum hominem, qui Venerem libentius quam Mariam semper benedictam, semper gratia plenam coluit, qui dæmones invocavit, pueros mactavit, et victimas humanas in sacris nocturnis sacrificiis obtulit: qui denique magus potius quam Christianus dici haberique meruit. O impium et stolidum legislatorem, qui dignum Copronymi cognomentum a stercore sumptum accepit, malitiæ domicilium, et multorum capitum draco, ut quidam appellat, aut sicut Suidas affirmat³³, mortalium omnium impurissimum, et grassantium eo sæculo iconoclastarum valde furiosum caput³⁴, quique post sanctarum reliquiarum ludibria, post sacrarum ædium devastaciones, post multorum piorum cædes, cum omnium mortalium gaudio mortem funestissimam cum summa desperatione conjunctam, dignum certe tam sacrilego præmium, tulit. Huic paternæ impietatis hæredi, mali quippe corvi, Leonis Isauri, malum, ut inquirunt, ovum fuit, damnatæ infamæ Nestorii causæ, imo et Saracenorum et Judæorum execrandæ peridiæ libuit patrocinari: huic Mariæ Χριστοτόκον potius quam Θεοτόκον appellare placuit, nimirum ut pestilentis erroris venenum, quod prius effusus perierat, rursus plenis poculis ipsa pestis mortalium orbi propinaret.

CAPUT XXI.

De Maria complures olim hæreses exstistisse, quas Ecclesiæ censura damnarit, et nos etiam condemnare debeamus.

Satis hucusque monstravimus, ac nobis etiam

²⁷ Lib. x, De civitat. Dei, cap. 23. ²⁸ Quint. lib. i, Orat. instit., cap. 11. ²⁹ II Tim. i, 13. ³⁰ Actione 5. ³¹ Lib. contra Acephalos. ³² Ex concil. Nicæno secundo. ³³ In Collectaneis. ³⁴ Vide Paulum Diaconum lib. xxi et Zonaram lib. iii sicut et Cedrenum et Michaellem Glycam in Annalibus.

tacentibus, res ipsa fateri cogit, non paucos neque vulgares Mariæ obrectatores et adversarios jampridem exstitisse, qui una cum suo maledicto parente, id est, antiquo serpente adversus benedictam hanc mulierem magnis se viribus opposuerint, ac valde furiose pugnarint. Qui cum veritatis ac rationum pondere destituerentur, et Mariæ tamen causam aliqua saltem ex parte suspectam et invisam efficere in votis haberent, quid aliud demum facerent, nisi ut invidia, odio, mendaciis et fraudibus se suasque copias armarent atque defenderent? Ac fuit id fere proprium hæreticorum, qui furis quibusdam agitati, inde ab initio in Christum nostræ salutis Principem irruerunt, ut ne a Matris quidem ejus injuria sibi temperarent, divino, ni fallor, numine sic providente, ut Mater et Filius, quibus nihil potest esse conjunctius, ab eisdem etiam hostibus et fidei corruptoribus plerumque impeterentur. Cujus rei testes esse possunt Cerdoniani²⁵, Ebionitæ, Valentiniani, Apollinarii, Manichæi, Collyridiani, Nestoriani, Euthychiani, Iconoclastæ, ut reliquos id genus Satanae ministros mendacique satores, qui cum Maria et ejus Filio bellum commune gesserunt, silentio prætereamus. Nec enim nobis est animus, hæreses omnes de Maria tot ætatibus excitatas atque disseminatas, Patrum vero diligentia jam olim recte sancteque damnatas persequi. Nostro quidem instituto satisfacisse videbimur, si novos Mariæ hostes in medium maxime protraxerimus, et juvante Christo illos gladio Spiritus utcumque prostratos atque jugulatos reliquerimus. Prodest interim non ignorare, qui primi falsa severint dogmata, quique illa jampridem extincta hoc nostro sæculo in orbem revocarint, quod hæreses suam ad originem revocasse, sicut Hieronymus admonet, quodammodo refutasse sit. Præcipuos autem errores, quos antiqua impietas adversus Mariam invexit, equidem haud scio, an quisquam aptius quam Bernardus, uno sit veluti fasce complexus. Bernardi verba ipsa subjungam²⁶ : « Nimirum Maria est quondam a Deo promissa mulier, serpentis antiqui caput virtutis pede contritura, cujus plane calcaneo in multis versutiis insidiatus est, sed sine causa : sola enim contrivit universam hæreticam pravitatem. Alius non de substantia carnis suæ Christum edidisse dogmatizabat : alius parvulum non peperisse, sed reperisse sibilabat : alius ante vel post partum viro cognitam blasphemabat : alius Dei Matrem audire non sustinens, magnum illud nomen, Θεοτόκος, impliissime suggillabat. Sed contriti sunt insidiatores, conculcati supplantatores, confutati derogatores, et beatam eam dicunt omnes generationes. »

Hic ego Bernardum ut generosum Christi athletam, et strenuum Mariæ propugnatorem videre videor, qui varia et execranda hæreticorum monstra uno velut ictu sternat atque conficiat. Ex his pro-

fecto Cerdon, Marcion, Manichæus æque in Christum ac Mariam impii, neque Christo carnem, neque Mariæ carnis substantiam ad Christum procreandum concedunt. Valentinus et Apelles ut Christum ex Maria nihil accepisse contendunt, corpus illi partim e cœlo allatum, partim ex elementis acceptum affingunt. Cerinthiani et Hebionitæ Virginem ante partum corruptam, et ex Josepho gravidam factam, audent dicere. Jovinianus in partu, Helvidius post partum illi laudem salvæ pudicitiae tollit. Demum Nestorius non Dei, sed hominis duntaxat matrem statuit et agnoscit. Sedenim omne hoc genus Mariomastigum, pugnante pro Matre et Filio Ecclesia, sicut sole densas atræ noctis tenebras dissipante, tandem detectum, dissipatum, elisum est, ut verissime rectissimeque Bernardus dixerit : « Contriti sunt Mariæ insidiatores, conculcati supplantatores, confutati derogatores, et beatam eam dicunt omnes generationes. »

Quandoquidem porro de multis et antiquis erroribus, quos impii contra Dei et Domini nostri Matrem perniciose sparserunt, hoc loco agi cœptum est, operæ pretium facturus videor, si variis e veterum monumentis aliquot protulero anathematisimos. Ita enim fiet, spero, ut falsæ ac pestilentes de Maria doctrinæ, quas deinde, ut ostendemus, judicavit atque damnavit magistra veritatis Ecclesia, rectius cognoscantur et cognitæ diligentius caveantur. Neque vero potest non frugiferum videri, si Ecclesiæ canones, veluti præsentia quædam antidota proponantur, quæ Christianos animos adversus tot errorum pestes, quot in Mariam jam olim excitavit Satan, præmuniant : quandoquidem si præsentem speciem ætatem, omnium fere oppressarum hæresum virus aut nunc impune grassatur, aut paulatim repullulascit. Accedit, quod hic veterum errorum index et annexa damnatio non obscure testatur, quam sedula pietas, et pia sedulitas in nostris eluxerit majoribus, qui sæpe ac multum ad Mariæ gloriam vindicandam sua concilia, suos conventus, suas synodos, suasque sententias contulerunt, et in proligandis erroribus, qui cum Mariæ dignitate pugnant, nihil fere intentatum reliquerunt. Quod si fortasse quidam in his canonibus, qui sequuntur, majorem explicationis lucem desiderabunt, hi meminerint, interpretes alicubi obscurius, quæ apud Græcos clariora sunt, Latine vertisse, et constantem piæ vetustatis observent morem, quo factum cernimus, ut quæ late patent, paucis verbis sæpe comprehendantur, utque fidei doctrina summam explicetur, aut solis etiam damnatis erroribus, de quibus maxime contendebatur, breviter indicetur. Nihil vero dubitet quisquam, hos aliosque similes Patrum anathematisimos (plures enim exstant quam a nobis repetuntur) ab illo doctore et Ecclesiæ rectore profectos, illique maxime tribuendos esse, quem Christus apud suos mansurum, omnemque veritatem docturum perpetuo esse

²⁵ Serm. de Maria Virgine ex verb. Apocal.

promisit. Sic igitur habent vel canones, vel anathematismi, præsertim in synodis pronuntiati :

³⁶ Si quis hominem solum dixerit Filium, qui ex Maria est, anathema sit.

Si quis Deum et hominem ex Maria dicens, Deum ingenitum eundem intelligit, anathema sit.

Si quis Christum Deum, Filium Dei ante sæcula ministrantem Patri, ad omnem creationem non dixerit, sed ex quo ex Maria natus est, ex eo dicit filium et Christum esse vocatum et initium accepisse, ut Deus esset, anathema sit, sicut Samosatenus.

³⁷ Anathematizamus Photinum qui Hebionis hæresin instaurat, qui Dominum Jesum Christum tantum ex Maria Virgine confitetur. Anathematizamus eos, qui duos filios asserunt, unum ante sæcula, et unum post assumptionem carnis ex Virgine.

³⁸ Si quis non confitetur, Deum esse secundum veritatem Emmanuel, et propterea Dei Genitricem sanctam Virginem (peperit enim secundum carnem factum Dei Verbum, secundum quod scriptum est : Verbum caro factum est), anathema sit.

³⁹ Si quis non confitetur Dei Verbi esse duas natiuitates, unam quidem ante sæcula et sine tempore ex Patre incorporaliter, aliam vero ejusdem in ultimis diebus descendentis de cælo, et incarnati ex sancta Dei gloriosa semperque Virgine Maria, qui natus est ex ea, talis anathema sit.

⁴⁰ Si quis abusive, et non vere Dei Genitricem dicit sanctam gloriosam semperque Virginem Mariam, aut per relationem tanquam homine pure nato, aut si quis hominis Genitricem vocat eam, aut Christi Genitricem, utpote Christo non existente Deo, et non specialiter et secundum veritatem Dei Genitricem eandem confitetur ob id, quod ante sæcula a Patre genitus, Deus Verbum in ultimis diebus ex ea incarnatus et natus est, atque ita pie sanctam Chalcedonensem synodum Dei Genitricem eam confiteri, talis anathema sit.

⁴¹ Si quis secundum sanctos Patres non confitetur, proprie et secundum veritatem ipsum unum sanctæ et consubstantialis et venerandæ Trinitatis Deum Verbum e cælo descendisse, et incarnatum ex Spiritu sancto et Maria semper Virgine, et hominem factum, etc., condemnatus sit.

⁴² Si quis secundum sanctos Patres non confitetur, proprie et secundum veritatem Dei Genitricem sanctam, semperque Virginem et immaculatam Mariam utpote ipsum Deum Verbum specialiter et veraciter, qui a Deo Patre ante omnia sæcula natus est, in ultimis sæculorum absque semine concepisse ex Spiritu sancto, et incorruptibiliter eam genuisse,

indissolubili permanente et post partum ejusdem virginitate, condemnatus sit.

⁴³ Si quis secundum sanctos Patres non confitetur, proprie et secundum veritatem ipsius et unius Domini nostri et Dei Jesu Christi duas natiuitates tam ante sæcula ex Deo Patre incorporaliter et simpiternaliter, quam de sancta semper Virgine Maria corporaliter in ultimis sæculorum temporibus : atque unum eundemque Dominum nostrum et Deum Jesum Christum consubstantiali Patri secundum deitatem, et consubstantiali homini et Matri secundum humanitatem, ac eundem passibilem carne, et impassibilem deitate, circumscriptum corpore, incircumscriptum deitate, eundem inconditum et conditum, terrenum et celestem, visibilem et intelligibilem, capabilem et incapabilem, ut toto homine, eodemque et Deo, totus homo reformaretur, qui sub peccato cecidit, condemnatus sit.

⁴⁴ Impium dogma Nestorii omnes anathematizamus. Cunctus orbis terrarum anathematizat impiam religionem Nestorii. Qui hunc non anathematizat, anathema sit. Hunc recta fides anathematizat. Hunc sancta synodus anathematizat. Qui communicat Nestorio, anathema sit. Ad eundem fere modum Chalcedonensis et quinta synodus Nestorium, ejusque de Maria sententiam gravissime condemnarunt. Idem est fere judicium episcoporum ex Ægypto, ita scribentium :

⁴⁵ Anathema denuntiamus omni hæresi tum Arii, tum Eunomii, tum Manetis, tum Nestorii, tum eorum qui dicunt carnem Domini nostri de cælo delapsam, et non ex Maria Deipara et semper Virgine sumptam, eamque nostræ omnium carni omnino, peccato excepto, similem.

His adjungi possunt canones, non quidem in catholica et legitima synodo conditi, sed ab his facti, qui nomen septimæ synodi apud Nicæam celebratæ falso sibi usurparunt. At si sensum verborum spectes, catholici et illi canones dici possunt, nec ab ullo lactenus catholico reprehenduntur, et ne ab Epiphanio quidem diacono, qui reliquos ejusdem concilii canones ex professo impugnavit atque damnandos ostendit. Prior autem canon qui sequitur, ex Ephesina synodo, alter a ⁴⁶ Germano Constantino desumptus videtur :

⁴⁷ Si quis non confitetur, Deum esse secundum veritatem Emmanuel, et ob id Virginem sacram Deiparam, quæ secundum carnem factum ex Deo Verbum genuit, anathema.

Si quis non confitetur sanctam semper Virginem Mariam proprie, vere Deiparam, quavis visibili et invisibili creatura superiorem : et cum sincera fide ejus intercessionem, tanquam quæ libertatem apud eum, qui ex se genitus est Deum habeat, non postulaverit, anathema.

³⁶ Ex concil. Syrmienti sub Julio Papa I. ³⁷ Ex Romana synodo sub Damaso Papa. ³⁸ Ex concil. Ephes. sub Celestino Papa et Theodosio, Joan. 1. ³⁹ Ex 5 synodo Constantinopolita. ⁴⁰ Ibidem, canone 6. ⁴¹ Ex Lateranensi synodo sub Martino I, canone 2. ⁴² Ibidem, canone 3. ⁴³ Ibidem, canone 4. ⁴⁴ Ex concil. Ephes. ⁴⁵ Episcopi Ægypti in epist. ad imperat. Marcianum, ut narrat Evagrius, lib. II. ⁴⁶ In epist. ad Joan. Synadem. ⁴⁷ Ex act. 6 synodi Nicænæ secundæ.

Cum vero permulta id genus quæ huc plane spectant, passim apud Patres reperantur, nobis quidem sat erit, quæ Athanasius, Gregorius Nazianzenus et Hilarius alibi prodiderunt, huc solum translata repetivisse.

⁴⁸ Si quis confitetur Filium Dei, sicut aqua per fistulam, sic per corpus Mariæ transitum fecisse, ut nihil de ea assumpsisse affirmet, anathema illi.

⁴⁹ Si quis sanctam Mariam Deiparam non credit, extra divinitatem est. Si quis Christum per Virginem, tanquam per canalem, decurrisse ac defluxisse, et non in ea divino modo, quia absque viri opera, sed humano, quia procreationis lege, formatum esse dixerit, in simili impietate versatur. Si quis de cœlo dicat corpus habere Christum vel consubstantiali Deo carnem, anathema sit. Si quis non confitetur carnem Domini ex sancta Virgine et hominibus consubstantiali, anathema sit.

⁵⁰ Si quis innascibilem Deum, vel Patrem ejus de Maria natum esse audet dicere, anathema sit. Si quis hominem solum dicat de Maria Filium, anathema sit. Si quis Deum et hominem de Maria natum dicens, Deum inaccessibilem sic intelligit, anathema sit.

⁵¹ Nec alienum est edictum Cæsaris Basilisci, quod apud Evagrium exstat in hunc modum : « Hæresis eorum, qui non confitentur Filium Dei unigenitum ex Spiritu sancto et sancta Maria semper Virgine et Deipara vere incarnatum, hominemque factum, sed carnem ejus aut e cœlo delapsam, aut visu quodam et specie figuratam monstrose contingunt, et omnis omnino error funditus profligetur. » Demum præclara est Justinii Cæsaris sive confessio, sive constitutio, quam ille per omnes provincias promulgari voluit ac observari, in hunc sane modum :

⁵² « Confitemur ipsum unigenitum Filium Dei, Deum Verbum ante sæcula et ab æternitate a Patre genitum, non factum : et in novissimis diebus propter nos et propter nostram salutem descendisse de cœlis, et incarnatum ex Spiritu sancto, et ex Domina nostra sancta et gloriosa Deipara semperque Virgine Maria, et natum ex ea, qui est æqualis Patri et Spiritui sancto. »

Hæc sunt quæ Mariæ causam ab hæreticis olim oppugnatam evidenter vindicant, ac editis contra illos anathematismis aperte castigant. In quibus fortasse fucus elegantiaque verborum deest, sed rerum ac sententiarum pondus non deest, si omnia pressius excutiantur. Præterea huc nobis conferunt dicti anathematismi, ut non modo Patrum majorumque nostrorum in honore Mariæ propugnando diligentiam et zelum laudabilem intelligamus, quod et antea submonuimus, verum etiam ut studium hoc vere orthodoxum libentius æmulemur, præsertim tam iniquo et pestilenti sæculo, quo plures

Mariæ detractores, quam cultores atque præcones sese passim effundunt. Ex antiquis autem et probatis Mariæ præconibus fuit Eusebius Emisenus⁵³, qui suam de illa fidem publice professus est, atque nos ad idem profitendi officium his verbis provocare videtur : « Agnosce, o vere beata Maria, gloriam tuam, quam tibi vel angelus nuntiavit, vel Joannes per os Elisabeth matris adhuc de secreto uteri prophetavit : *Benedicta itaque tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Et unde mihi hoc, ut veniat Mater Domini ad me ?* Exsulta, Mater salutis humanæ. Ecce Domini mei universo mundo per tanta retro sæcula promissum prima suscipere mereris adventum, habitaculum immensæ majestatis efficeris, spem terrarum, decus sæculorum, commune omne gaudium peculiari munere novem mensibus sola possides : Initiator omnium rerum abs te initiatur, et profundendum pro omnium vita sanguinem de corpore tuo accepit. »

Dabo et alterum insignem Mariæ præconem, eumque valde laudatum, patriarcham Hierosolymorum Sophronium, tantæ auctoritatis virum ut testimonium quod citabimus, recitatum fuerit in sexta synodo Constantinopolitana⁵⁴. Profitetur is inter alia, quod Deus Verbum unigenitus Patris Filius ex inviolabili et virginali sanguine sanctæ atque immaculatæ Virginis Mariæ veraciter homo proderit, quodque virginem generantem conservarit, et θεοτόκον eam proprie et veraciter demonstrarit. Hanc Virginem Matrem præclaram, quæ Dei sunt sapientem, ab omni contagione corporis, animæ et intellectus liberam, in anima corporeque sanctam, mundam, castam atque incontaminatam appellat. Accedat his tertius præco Mariæ, ac idem non temere dictus Venerabilis, Beda, qui veteres hæreticos Mariæ oblatrantes cum infensis et infestis Christi hostibus Pharisæis, ac rursus Ecclesiam Catholicam cum evangelica muliere Domini Matrem publice celebrante rectissime confert. Hæc quippe insanis et blasphemis Pharisæorum clamoribus nihil offensæ, sed ad liberiores veræ fidei confessionem magis provocata, suam de turba vocem extollit, ac publice proclamatur illud : *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti* (Luc. xi, 27) : nimirum divino providente numine, ut illa non modo præsentium Judæorum calumniam, sed et futurorum hæreticorum perfidiam hoc unico dicto refellat ac dissipet. Nunc porro audi Bedæ confessionem⁵⁵ : « Et nos igitur his contra Eutychem dictis extollamus vocem cum Ecclesia Catholica, cujus hæc mulier typum gessit. Extollamus et mentem de medio turbarum, dicamusque Salvatori : *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti.* » Vere enim beata parens, quæ, sicut quidam ait (Sedulium intellige), enixa est puerpera Regem :

Qui cælum terramque tenet per sæcula, cujus

⁴⁸ Athanas. lib. vi, De beatitud. Filii Dei. ⁴⁹ Ex Gregor. Nazianz. ad Cledonium. Eadem in concilio Ephesino recitata fuerunt. ⁵⁰ Hilarius, de Synodis adversus Arianos. ⁵¹ Evagrius lib. iii, cap. 4. ⁵² Evagrius lib. v, cap. 4. ⁵³ Hom. 1 de Nativit. Domini. ⁵⁴ Actio 11, sub. Agathone. ⁵⁵ In cap. xi Luc.

*Numen et æterno complectens omnia gyro,
Imperium sine fine manet, quæ ventre beato
Gaudia Matris habens cum virginitatis honore,
Nec primam similem visa est, nec habere sequentem.*

Tanta veterum fuit tum in damnandis erroribus, qui Mariæ dignitatem obscurarent constantia, tum in asserendis honoribus, qui Mariæ deberentur industria, tum in tuenda fidei veritate, quæ Mariam aliqua ex parte attingeret, sedulitas vigilantiaque.

Et quoniam Eutychetis nos admonet Beda, de illo impudente sene et abbate Constantinopolitano breviter dicam, qui perfidia sua causam vel maximam synodo Chalcedonensi cogendæ præbuit, homo non solum in Christum, sed in Mariam quoque blasphemus, quanquam veteris patronus potius quam novi inventor erroris. Nam Valentini, Manetis et Apollinaris insana revocavit dogmata, eam Christo carnem affingens, quæ nostræ non fuisset similis, illumque non de sacro Mariæ Virginis utero vere natum esse, sed per eundem Virginis uterum tanquam solis radios penetrasse contendens. Præterea utramque Christi naturam impie commiscuit, et carnem quidem in divinitatem cum Verbum caro factum est, commutatam fuisse turpiter asseveravit. At facessat isthæc impietas Eutychiana, in prioribus illis, quos diximus, hæresiarchis sæpe damnata, simulque a nobis jam ante confutata, sed et a Leone et Gregorio Magno summis Pontificibus, multisque synodis profligata, et libris demum integris Vigili, Gennadii, Fulgentii, Prosperi sic omnino contrita, nihil ut sit opus extinctum hoc monstrum persequi. Solum Leonis Magni ⁵⁶ censuram adjiciemus: « Sicut Nestorius in suo dogmate execrabilis, sic et Eutyches damnatum olim sectatus errorem, alia profanitate blasphemans, a Catholice soliditatis compage resecatus est, quia indoctis quibusdam nimiumque simplicibus persuadere tentavit, quod Verbum Dei ita caro sit factum, ut veram carnem de ventre Virginis non sumpserit, nec nostri illum generis corpus habuisset, sed divinitatis ejus et carnis una esset natura, ut unum Dominum nostrum Jesum et falsum hominem, et Deum diceret esse passibilem. » Damnant hanc quoque pestem leges Cæsareæ, et in ⁵⁷ Eutychianistas omnes jubent serio animadverti, quorum nec libros habere, nec monumenta servare fas sit. Hinc illa censura Cæsaris Justiniani ⁵⁸: « Neque vero Nestorium solum anathematizamus, sed Eutychem mente captum, phantasiam inducentem, negantem autem veram ex sancta semper Virgine et Deipara Maria incarnationem, hoc est, nostram salutem. » Et tamen novos ævo nostro vidimus Eutychianos Mennonem, Adamum Pastoris, Suenckfeldium: ne desint scilicet perfidi, quorum insectatione, velut igne urente, probetur aurum Ecclesiæ, ac probatum deinde clarius fugeat. Sed et Brentiani quoniam Christi corpus in pane sic collocant, ut corporis naturam sive

naturalem proprietatem illic reliquam non faciant, eundem cum Eutychianis funem trahunt, quod et hi, sicut unam Christi personam admittebant, sic unam in illo quoque naturam constituent.

CAPUT XXII.

Detectio et refutatio errorum circa quæstiones sequentes, hodie vigentium: An Christi conceptio in utero Virginis fuerit momentanea? Item, Christusne sapientia, gratia et aliis animæ dotibus, cum puer esset, aliorum more hominum profecerit? Præterea, Possitne ignorantia, vel error ullus Christo ascribi? Adhæc, Quomodo ille inde a primo conceptu sanctus dicatur, verèque secundum animam in omni sit virtute perfectus? Quomodo idem in conceptione sanctus? et quamobrem Mariæ dictum sit: Virtus Altissimi obumbrabit tibi? Rursus, An statim post colloquium angeli, cum Virgine habitum, conceptus fuerit Christus? Demum, Eane Domini Conceptio vicesimo quinto die mensis Martii, et natalis Christi vicesimo quinto Decembris contigerit?

Quandoquidem de sacrosancta Christi Domini et Dei nostri Matre multa jam diximus, simulque concepti in ejus utero Filii Dei, frequentem fecimus mentionem, committere non possumus, quin errores nonnullos, qui circa hoc ipsum argumentum a novatoribus commiscuntur, et fortasse a plerisque non adeo facile deprehenduntur, obiter detegamus. Ex his primus Martini Bucer est, Christi in Virginis utero conceptionem minime momentaneam exstitisse, sed communi hominum consuetudini potius respondisse, quorum corpora priusquam anima infundatur, in utero materno formantur, et ex semine coalescunt. Nam de maribus constanter asserunt eruditi, conceptum a matre fœtum nonnisi post quadragesimum diem expleri, atque, ita progressu temporis ad humanum embryonis modum perveniri. Cæterum de Christi conceptione ita Bucerus ⁵⁹: « Quæ superioris sæculi theologi de consummatione Domini nostri, ut hominis, in instanti (ut loquuntur) conceptionis perfecta disputant, ipsis relinquamus: nam ex se illa commenti sunt. » Sic ille pro suo evangelico scilicet candore censet, omnesque scholasticos theologos oratione satis odiosa perstringit, imo et innocentes damnare contendit. Disputant illi quidem, ut res evangelica postulat, de modo et ordine conceptionis Christi, ac diligenter inquirunt, utrum corpus Domini nostri in primo, ut vocant, instanti conceptionis formatum, animatum, et a Verbo ipso assumptum fuerit in Virgine Matre? Ac inter alia definiunt tandem, nullo, ut opinor, excepto, in hoc summo et sacratissimo incarnati Verbi mysterio quædam supra naturæ ordinem, quædam naturæ vi et more humano effecta esse. Etenim quod ex matris sanguine Christi corpus formatur, et anima corpori ejus unitur, in eo naturam humanam agnosci, omniumque hominum corporibus id esse commune, ut ex

⁵⁶ Epist. 52. Eundem v. ide. epist. 62 et 83. ⁵⁷ C. de hæreticis et Manichæis I. Quicumque in hac sacra urbe. ⁵⁸ L. V. C. de summa Trinit. et fide Cathol. ⁵⁹ In Enarrat. cap. II Luc.

materno sanguine formentur, ac rationalem animam cum corpore terreno conjunctam assumant. Illud vero supra naturæ ordinem esse, et humanam excedere facultatem, quod simul atque Virgo Gabrieli assentiens dixit : *Fiat mihi secundum verbum tuum* (Luc. 1, 38), ex ejus mundissimo sanctissimoque sanguine corpus formetur integrum, idemque omnibus suis organis et lineamentis perfectum, cui eodem temporis momento non solum anima infunderetur, sed et divinitas hypostatice conjungeretur. Qua de re Dionysius ille Richelius ⁶⁰, ut scholasticum unum pro multis inducam, hoc loquitur modo : « Corpus Christi ex purissimis sanguinibus sacratissimæ Virginis Mariæ operatione Spiritus sancti formatum est, et perfecte organizatum in instanti. Divinæ enim virtuti, infinitæ ac omnipotenti, competit agere in instanti ; eodemque instanti creata fuit anima Christi, et corpori illi formaliter unita. Rursus eodem instanti humanitas illa conjuncta est Verbo æterno hypostatice unione. » Quæ cum docent, scholastici, non modo nihil a Scriptura alienum docent, sed etiam Christi honorem excellentem illustrant, cui soli supernaturalem ejuscemodi conceptionem tribuunt, ac præterea mirandam Spiritus sancti virtutem commendant, quæ dicto citius et eodem temporis puncto, sine ulla viri opera, solaque vi suâ id perfecterit, ut Virgo Mater totam materiam, id est, carnem ex suis purissimis sanguinibus suppeditarit, et Verbum carnem simul et animam assumpserit, sibi que arctissime ac inseparabiliter copularit. Unde quivis intelligat, præstantissimum sanctissimæ Trinitatis opus, quod in Christi concepti mysterio vehementer elucet, non minus a Bucero quidem obscurari, quam a scholasticis illustrari atque celebrari.

Et tamen ut habeat Bucerus quod in scholasticis mordeat atque calumniatur, novum ipsorum commentum vocat, quod ipsi certe non solum in Scripturis divinis indicatum, sed etiam a Patribus traditum de hac ipsa veneranda et miraculorum plena Domini conceptione firmiter tenent atque defendunt. An enim cum hac sententia non pulchre congruit, quod Jeremias prædixit fore ut femina virum circumdaret (*Jer. xxxi, 22*), sicut et Bernardus interpretatur ⁶¹ ? Nisi enim Christus ab ipso conceptu perfectus foret, non ingens et novum hoc miraculum promitteretur, quo et femina priusquam pariat, intus virum pro filio circumdaret, et vir idem intra unius feminei corpusculi membra sese contineret. Eodem spectat angeli dictum : *Joseph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam : quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* (*Matth. 1, 20.*) Ubi ⁶² Ambrosius et ⁶³ Chrysostomus legunt, Quod enim ex ea nascetur. Maluit enim angelus nascen-

di quam concipiendi uti vocabulo, ut diceret, Quod natum est, non Quod conceptum est in ea, nimirum ut Christi corpus statim a sua conceptione perfecte formatum et animatum fuisse significaret. Id enim proprie natum, quod formam suam, ut vocant, essentialiter assequitur, solet appellari. Quem sensum Basilium Magnus comprobans ⁶⁴, « Hinc deprehendi licet, inquit, quod non secundum communem modum carnis constitutio Domino fuit. Conceptum namque illico perfectum fuit, non per intervalla paulatim formatum, ut plane verba declarant. Non enim dicit, Quod in ea conceptum est, sed, Quod in ea natum est. » Euthymius ⁶⁵ Basilio plane consonat, cum docet, formatum in Maria idem quod genitum dici, ut Christum non paulatim modo seminis formatum, sed quantum ad formationem, repente perfecteque factum esse intelligamus. Demonstrat igitur hic angeli sermo, Christum in Matris utero simul conceptum et natum, id est, perfectum hominem exstitisse, sicut et Gabrielis illa confirmat oratio : *Ideoque, quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei.* Quibus verbis conceptum Mariæ mox perfectum fore declarat, quoniam non de homine, sed de Spiritu sancto virtutem Altissimi, hoc est, Filium Dei conceptura esset. Quidquid autem Maria conciperet, absolute ac singulariter sanctum haberi et esse vult angelus, partim ob Spiritus sanctificationem, partim ob Verbi assumptionem, quod de purissima Virginis carne naturam sibi humanam cum anima perfecta mox anivit atque conjunxit. Verum ut eo magis veritas appareat, quo illam plura Ecclesiæ lumina illustrarint, aliquot veterum sententias his quas, diximus, consonas porro subijciamus.

Gregorius Magnus, qui primariis Ecclesiæ Latinæ doctoribus annumeratur, inter Christi conceptum et perfectam Dei hominisque in illo unionem nullum temporis intervallum admittit, cum ad Quirinum episcopum planissime scribit ⁶⁶ : « Non prius in utero Virginis caro concepta est, et postmodum Divinitas venit in carnem, sed mox ut Verbum venit in utero, mox Verbum servata propriæ virtute naturæ factum est caro : et perfectus homo, id est, in veritate carnis et animæ rationalis, natus est per uterum Virginis unigenitus Filius Dei. Unde et unctus præ participibus dicitur, sicut Psalmista ait : *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* (*Psal. xlv, 8.*) Unctus quippe est oleo, dono videlicet Spiritus sancti. Sed præ consortibus unctus est, quia omnes nos prius peccatores homines existimus, et postmodum per unctionem sancti Spiritus sanctificamur. Ipse autem qui existens Deus ante sæcula, per sanctum Spiritum in Virginis utero homo conceptus est in fine sæculorum, ibi ab

⁶⁰ Lib. 1, in sectam Mahometan., art. 15. ⁶¹ Hom. 2, de B. Virgine. ⁶² Lib. II, De Spiritu sancto, cap. 5. ⁶³ In Opere imperfecto. ⁶⁴ In hom. de humana Christi generat. ⁶⁵ In cap. 1 Matth. ⁶⁶ Lib. IX, Epist., cap. 61.

eodem Spiritu unctus est, ubi conceptus. Nec ante conceptus, et postmodum unctus est: sed hoc ipsum de Spiritu sancto ex carne Virginis concipi, a sancto Spiritu ungi fuit. » Pugnans hæc prorsus cum Bucerica sententia, et singularem conceptionis Christi gloriam astruunt, qui statim ut in utero materno conceptus fuit, perfectam habuerit animam, nunquam non divino Spiritu præditus ac repletus. Quam Dominicæ incarnationis prærogativam etiam Augustinus agnovit ⁶⁷, et ante Gregorii sæculum his verbis Volusiano declaravit: « Ipsa magnitudo divinæ virtutis animam sibi rationalem, et per eandem corpus humanum, totumque omnino hominem in melius mutandum coaptavit. Quod si autem mox, quod conceptum erat, animatum fuit, ergo etiam fuerat corpus figuratum, omnibusque suis membris et organis distinctum. Nam ante hujusmodi figurationem anima corpori non infunditur, ut omittamus informe corpus a Divinitate assumi, non fuisse conveniens. » Eandem sententiam Theodoretus comprobatur ⁶⁸, quoniam evidenter docet in Christi conceptione factam esse duarum naturarum unionem, et ne momentum quidem inter carnis assumptionem et unionem intercessisse, eamque unionem nulli alteri similem, et prorsus ineffabilem esse, atque adeo intelligentiæ captum omnem superare testatur. Nec aliter profecto sensit Damascenus ⁶⁹, Bucerum clare coarguens, cum in hunc modum docet: « Simul conceptus et subsistentia mirabiliter confecta sunt: conceptus quidem Verbi, carnis autem in Verbo subsistentia. » Ac rursus: « Simul caro, simul Verbi Dei caro, simul caro animata rationis particeps et intelligens: propterea non dicimus hominem deificatum, sed Deum humanatum. »

Eat ergo cum suis Bucerus, et sacrosancam Christi conceptionem hac peculiari fraudet gloria, ut momentaneam illam, vereque stupendam fuisse inficietur. Novum plane figmentum est, quod ipse nobis et mundo credendum obtrudit, non quod scholastici tot sæculis tradunt, utpote cum veteris Ecclesiæ probatis Patribus conspirantes, cum docent de consummata seu perfecta Domini nostri conceptione, quæ sine mora, sive, ut loquuntur, in instanti facta sit, cum virtus Altissimi Mariæ modo ineffabili obumbravit, et obumbrando contexit mysterium, quod sola per se Trinitas in sola Virgine perfecte voluit operari. Tunc enim inaccessible ille splendor virgineis illis visceribus sese infudit, et de portiuncula ejusdem corporis, cui se animate contemperavit, reliquæ massæ umbraculum fecit, ut ⁷⁰ Bernardi verbis utamur. Retineamus ergo eam credendi regulam, quam scholasticis omnibus antiquior ⁷¹ Fulgentius docuit, et cuivis orthodoxo asserendam præscripsit: « Firmissime tene, et

nullatenus dubites, non carnem Christi sine divinitate conceptam in utero Virginis, priusquam susciperetur a Verbo, sed ipsum Verbum Deum, suæ carnis acceptione conceptum, ipsamque carnem, Verbi incarnatione conceptam. » Agnovit eandem veritatem Franciscus Lambertus, licet insignis apostata, qui cum Mariæ verba, *Ecce ancilla Domini*, explicat, dicere non veretur: « Concepit Maria in carne Dei Filium, mox ut credentis sermonem protulit, et id quidem perfectissime, ut tunc hæc duo, anima perfecta et corpus perfectum simul creata fuerint, et Divinitati copulata, ut fieret eadem persona verus Deus verusque homo Christus Salvator noster. » Sic ille sectæ socios aliter docentes tacite perstringit, et suam Christo gloriam aperte tribuit, Catholicamque doctrinam in præsentī causa confirmat.

Visum est autem hunc Bucericum errorem pluribus retundere, ut eadem opera Bucerī magister Lutherus coarguatur ⁷², ex quo suum ille venenum hauserit. Exprobrat enim Catholicis Lutherus, quod sibi novum fidei articulum fluxerint, Christum in instanti conceptionis ejus secundum hominem fuisse plenum Spiritu et sapientia, qua de re mox plura dicemus. Hinc præterea perspicui potest, eos cum Calvini et Bezæ discipulis pudendum in modum hallucinari, qui humanam Christi carnem et naturam a Verbo in genitricis utero aliquando seorsim exstitisse contendunt. Hi certe nihil e Scripturis ad suum tuendum errorem afferunt, et non modo cum recentioribus, sed et cum antiquis, ut probatum est, theologis pugnant. Nam et Ambrosius perspicue docet ⁷³: « Nihil in Christo imperfectum. Suscepit carnem, ut resuscitaret. Assumpsit animam, sed animam perfectam, rationalem, humanam assumpsit atque suscepit. » Ac iterum: « Non Verbum ipsum Dei vivum in sua carne ad nostræ animæ vicem factum est: sed sicut carnem nostram, ita et animam nostram perfectam naturæ humanæ assumptione suscepit. » Tum rursus: « Quid opus fuit carnem suscipere sine anima, cum utique sensibilis caro et irrationabilis anima nec peccato sit obnoxia, nec digna præmio? » Quid, quod hic secum pugnat quoque Lutherus, et Catholicam confirmat sententiam, cum in hunc modum concionatur ⁷⁴? Ita fieri oportebat, ut Christus Deus et homo conciperetur absolutus omnibus membris. Quare necessarium erat, ut hæc omnium spiritualissima et sanctissima conceptio esset. Neque multo post: « Christus cum conciperetur et viveret, eo ipso articulo temporis plenus gratia fuit. Cæteri homines sine gratia sunt tam in priori, quam in posteriori conceptione. »

Jam vero cum his aliis novatorum cohæret error, ob argumenti cognationem minime prætereundus, de divinis nempe dotibus animæ Christi,

⁶⁷ Epist. 5. ⁶⁸ In dialogo 2. ⁶⁹ Lib. III, de fide orthod., cap. 12 et 2. ⁷⁰ Hom. 4, De B. Virgine. ⁷¹ Lib. De fide ad Petrum Diaconum, cap. 48. ⁷² In postilla circa Evang. Dominicæ primæ post natalem Domini. ⁷³ Lib. De incarnat. Domini sacramento, cap. 7. ⁷⁴ In explicat. Evang. diei conceptionis Mariæ.

quibus inde ab ipso conceptu ille mirabiliter ornatus, atque ubertim cumulatus fuit. Nam plerique novatores, Christo puero usu venisse putant, ut maiorem cum ætate rerum notitiam, sapientiam et gratiam acquisiverit, donaque Dei paulatim illustriora et exercitatione maiora effecerit, sicut aliis puerilis ætatis hominibus accidere solet. Experts enim agnitionis infantia, per humanam utique imprudentiam quod adhuc non didicit ignorat, ut verbis utar⁷⁸ Ambrosianis. Quare⁷⁶ Lossius Christo puero id tribuit: « Proficiebat, id est, augebatur in eo sapientia, ut in aliis hominibus, exercitatione et usu. » Neque dissentit⁷⁷ Melancthon, qui Christum ut corpore, ita et spiritu incrementa, sicut ceteros homines, accepisse, atque confortatum fuisse testatur. His consonans⁷⁸ Hemingius, « Quemadmodum, inquit, puer Jesus corpore adolevit paulatim, ita secundum animam magis ac magis dotes animi creverunt. » Sed hos omnes petulantia convitiisque vincit⁷⁹ Franciscus Lambertus, qui contra nos ita debacchatur: « Defugienda est commentitia illa sophistarum opinio, qua Servatorem in his quæ ad spiritum attinent, succrevisse negant. » Et rursus: « Necesse est profiteri ipsum animæ dotibus profecisse. »

Ad hunc autem muniendum errorem, qui Christo Domino et conceptu et nato indecora prorsus affingit, ex Lucæ verbis fucum et prætextum obtendunt, quoniam ab eo scriptum est: *Jesus proficiebat sapientia et ætate et gratia apud Deum et homines.* (Luc. II, 52.) Hic enim sapientiam accipiunt, ut eo nomine dona quævis spiritualia, vel ceteras animi comprehendant, in quibus paulatim puer Jesus sumpserit incrementum. Quod si ita est, nihil ille in dotibus inde ab initio conceptionis perfectum habuit, non ingenium, non iudicium, non præscientiam, non doctrinam, non prudentiam, nec aliis id genus donis est præditus, quorum duntaxat igniculi et semina in puerorum natura insunt, quæ nec sine progressu ætatis et animi studio perveniunt ad maturitatem. Proinde si hos audimus doctores, non paucis annis in Christo stupiditas et rerum imperitia hæserit, ut quæ postea cognovit et docuit mysteria, prius aliquando, cum nondum adolevisset, ignoraverit, quandoquidem dotes illas in puero magis ac magis crevisse contendunt. Quin et Georgius Major⁸⁰ Christo necessum fuisse dicit, ut sicut figura ceu habitu tanquam homo inveniebatur, sic etiam juxta morem aliorum hominum ratione, sapientia et spiritu proficeret, quemadmodum ætate ipsa crescebat. Fuit autem e novatoribus primus (quod sciam) Erasmus⁸¹, hunc qui cœpit movere lapidem, quique adversus receptam theologorum sententiam dinicans, nihil obstare putavit, quominus Christus, ut

vere profecit ætatis accessu, ita dotium incrementis vere profecisse dicatur. In eandem petram Nestorius, Arius, Eunomius et plures hæreticorum veterum impeerunt, sed longe turpius. ut alibi fortasse dicemus, de Christo sentientes.

Verum inter adversarios, qui Catholicam nunc Ecclesiam maxime insectantur, præcipue Lutherus post Erasmum huic errori est patrocinatus, aliisque erroneis velut facem prætulit, quando in hunc modum docere veritus non est⁸²: « Sicut corpus pueri per incrementa temporis succrescebat, et rationis usus quotidie reddebatur auctior pro modo naturæ, uti et in aliis hominibus evenit: ita et Spiritus continuo penitus illi sese immisit, movitque pro ætatis ratione, potentius et ad plura. Neque enim figmentum est, quod Lucas scribit: Corroborabaturque spiritu; sed ut verba sonant, ita simplicissime quoque res evenit, ut quantum accessit ætatis, tantum et magnitudinis: quantum vero magnitudinis, tantum et rationis, utque ratione auctior, ita et spiritu evasit robustior, et sapientia plenior coram Deo, in seipso et coram hominibus. Neque ulla opus habent hæc verba alia glossa. » Adjungit et illud: « Cum itaque sic comparatum sit, ut omnes homines augeantur corpore, ratione, spiritu et sapientia, neque sit qui aliter se habeat, voluit Lucas hic id de Christo prædicare, quod Paulus scripsit eum se exinanivisse, ac posita Dei forma, et assumpta forma servi, in similitudinem hominum sese exhibuisse. » Concludit ergo Lutherus, Christum ad eundem modum sicut pueros, in ea ætate sese habuisse, et in his, quæ ad ingenium et intellectum pertinent, subinde profecisse: licet interim æqualibus ingenio præstaret, divinisque dotibus magis commendatus esset. Ubi Lutherus non modo Lucæ verba ad singularem Christi semper æque sapientis injuriam ignominiamque detorquet, ut illum in ordinem redigere, et vulgaribus pueris exæquare possit, sed etiam alium præclarum Scripturæ locum de Christi exinanitione corrumpit. Paulus enim de similitudine naturæ, non autem, sicut ille fingit, de similitudine morum habitusque loquitur, indicans nempe Christum, qui eandem cum Patre naturam haberet, celata dignitate, sese ad naturam usque humanam assumendam nostra causa dejecisse, summæque humilitatis exemplum omnibus, præsertim in crucis supplicio, præbuisse, sicut præter alios veteres Theodoretus et OEcumenius Paulum interpretantur⁸³. Exinanitio enim Filii Dei hoc loco non est evacuatio, vel aliqua illorum, quæ ad divinitatem proprie spectant, quæve ad perfectas humanæ simul et beatæ illius animæ dotes referri possunt, imminutio, sed ob naturam assumptam Verbi humiliatio, adeoque incarnatio, ut Rabanus

⁷⁸ Lib. De incarnat. Domini sacramento, cap. 7. ⁷⁶ In expos. cap. II Luc. ⁷⁷ In tractat. ejusdem Evang. Dominicalis. ⁷⁸ In explic. Evang. infra octavas Nativit. ⁷⁹ In cap. II Luc. ⁸⁰ In declarat. Evang. circa Domini c. infra octavam Nativitatis. ⁸¹ In annotat. Novi Testamenti circa II cap. Luc. ⁸² In positi a circa Evang. Dominica prima post Christi Natalem. ⁸³ In explicat. loci ejusdem apud Paulum Philip. II.

doctet, ac etiam mors in cruce perlata. Hinc vero perverse Lutherus suum munit errorem, ut probet Christum aliorum more hominum tantum rationis et prudentiæ, quantum ætatis et magnitudinis corporalis, per intervalla temporum accepisse.⁴

Cæterum non intelligunt isti, quod apud theologos in confesso est, Christo quatenus in unitate personæ Deus et homo est, sicut utramque naturam, sic duplicem quoque sapientiam, increatam et creatam competere, et rursus ad creatam ejus sapientiam referri cognitionem et scientiam, quam idem cum beatis communem ad videndam Dei essentiam obtinet, et illam quam præterea infusam vocant, nihil ut eorum ignoret, ad quæ naturalis animæ perfectio se unquam extendere potest. Constat autem inter doctos, Christi animam inde ab ipso conceptu sicut omni gratia, sic etiam sapientia tam perfecte donatam esse, ut in se nullum profectum vel augmentum admisit. Fuit interim alia in Christo etiam sapientia: quam experimentalem vocant, quæ humano et naturali lumine comparatur, quamque Paulus apostolus Christo tribuens, inquit, *Didicit ex his quæ passus est obedientiam* (Hebr. v, 8), quod nihil est aliud, quam si expertum fuisse dixisset. Hinc illud Richardus Victorinus prodidit⁸⁵: « Anima Christi ab hora conceptionis suæ tam sapientiæ quam scientiæ plenitudinem accepit: nihilominus tamen ad eam, quæ per experientiam est, scientiam per temporum intervalla profecit. » Ac rursus, « Quemadmodum, inquit, secundum Apostolum ex his quæ passus est, didicit obedientiam: sic juxta eundem modum profecit ad sapientiam. Ab ipsa enim incarnatione per experientiam didicit, cujus humilitatis fuerit, Dominum majestatis ad servilis formæ susceptionem se inclinare. » Demum ut uno veluti verbo rem expediat, de Christo luculenter inquit: « Exercendi peritiam ab initio habuit: sed ad experientiæ notionem per accessum temporis accrevit. » Nos vero ne verbum quidem cum adversariis commutaremus, si Christum et illi tantum in hac experimentalis sapientia sive scientia profecisse traderent: sed illud in ipsis reprehendendum dicimus, quod absolute loquantur, Christum, instar aliorum parvulorum ut corpore, sic animo adolevisse, atque sicut in corporis viribus, sic etiam in animi dotibus, uti ratione, spiritu et sapientia profecisse: perinde ac si ab initio cum homo factus est, nulla præditus fuisset sapientia, sed eam vulgari hominum more per gradus, usu et experientia sibi comparasset, et cum ætatis accessu dotium etiam incrementa sumpsisset.

Quamquam novatorum licentia longius etiam progressa est, atque ut errorem ex errore sererent, non solum nobilissimam Christi animam gratiæ et sapientiæ plenitudine spoliare, sed etiam Christo

jam adulto ignorantiam ac errorem attribuere haudquaquam erubuerunt. Quid enim aliud sibi volunt hæc verba Bullingeri⁸⁶? « Ut omnia alia humanæ infirmitatis in se Christus recepit, hominibus per omnia similis factus, excepto peccato: ita et humanam scientiam et ignorantiam, rationem videlicet mentemque humanam, quæ per intervalla augetur sive increscit atque diminuitur, assumpsit, secundum quod nimirum, aliquid nescire dicit. Ideo alibi habetur: *Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines.* » Quod si rem succinctius explicatam velis, en tibi Brentium asserentem⁸⁷, Christi animam ignorantiam fuisse subjectam, quia per omnia ille similis nobis, excepto peccato. Ac eadem est Calvinii sententia, qui dicti Pauli locum sic interpretatur⁸⁷: « Certe cum docet Apostolus, Christum per omnia fuisse nobis similem, excepto peccato, procul dubio hoc quoque comprehendit, quod ejus anima subjecta fuerit ignorantiam. » Ac alibi rursus, ut Christo ignorantiam notam inurat, « Nihil, inquit, absurdi est, si dicamus, secundum hominem Christo accedenti ad ficum speciem arboris illi fuisse incognitam. » Adeo Christus Jesus, si Calvino credimus, in ignorantia et errore versari potuit, præsertim cum ad ficum forte obviam accederet, et in ea non fructum, sed folia duntaxat reperiret. Crassius adhuc illud est, cum de Christo pronuntiat, qui Patrem in horto suppliciter orans, suum errorem correxerit. Sed et Rudolphus Gualterus Christum ita depingit, ut eum communi hominum ignorantiam subiciat: asserit itidem Molinaus, Christum non ab initio, sicut Papistæ somniant, scientiæ plenitudinem habuisse; ac demum Gallasius Christum ita ignorasse scribit⁸⁸, ut more hominum disceret ac erudiretur. Quid enim aliud Sacramentarii eructarent, quam quod a suo magistro Zuinglio jampridem traditum acceperunt⁸⁹, « Christum sapientia profecisse, quia secundum humanam naturam finitus sit atque mensus? » Tum ejusdem vox est propria: « Deus non fuit in Christo vice animæ, sed animam creatam intellectualemque in corpore suscepit, quæ in dies profecit, cum ab initio non omnia nosset. Unde alibi quoque tractatur, quod Christus filius hominis extremi judicii diem ignoraverit. » Quis vero pius ad impias istorum voces, per Christum ipsum obsecro, non horreat, nec suas aures obturet, aut tacite saltem non ingemiscat, hancque manifestam et detestandam nostri sæculi petulantiam non detestetur? Certe parum hi ab exsecrandis distant Gnosticis, qui Christum sub ferula præceptoris Alphabetum didicisse fingeant, sicut Irenæus ostendit⁹⁰. Nec alieni sunt a Photinianis, qui Christum Deum pernegabant, quod diem judicii se ignorare in Evangelio fateretur. Ac Ignoritas redolent plane, sicut illos Isidorus appellat, qui vitiosam et turpem ignoran-

⁸⁵ Lib. II, De Emmanuele, cap. 48. ⁸⁶ In explic. cap. xxiv Matth. ⁸⁷ Vide Marloratum in cap. II Luc. ⁸⁸ In harm. Evang. circa II cap. Luc. ⁸⁹ In v lib. Irenæi. ⁹⁰ In confessione ad Carolum imper.

⁹⁰ Lib. I, cap. 17.

tiam Christo, quādoquidem Filium de die vel hora iudicii ignorare diceret, imputabant.

Novit utique Christus, ut hunc nodum obiter dissolvamus: novit, inquam, secundum divinitatem, de certo iudicii tempore, qui suæ scientiæ infinitate simul universa comprehendit, nihil ut illum latere possit, velint nolint Ariani, contra quos Hilarius recte hoc protulit⁹¹: « An credibile, ut aliquid ex omnibus nesciat, qui omnibus ad id quod sunt atque erunt, auctor est? Si omnia per Christum, et in Christo, et ita per ipsum, ut omnia in ipso sint, id quod nec extra eum, neque non per eum est, quomodo non etiam in scientia ejus sit? » Cogitationes humanas non tantum præsentī motu incitatas, sed etiam instinctu futuræ voluntatis agitandas Christus non ignorat, Evangelista testante: *Sciebat Jesus qui essent non credentes, et qui esset traditurus eum.* (Joan. vi, 65.) Novit præterea Christus, si humanam ejus naturam spectemus, quo tempore sit futurus Judex omnium, qui cum mortalī in terris degeret, cogitationes hominum et arcana cordium, ut in Evangelio legimus, sæpe perspexit ac prodidit, vere ut dicerent apostoli: *Tu scis omnia.* (Joan. xvi, 30.) Cæterum quod Pater æternus ex natura duntaxat sua agnoscit, id Christi hominis anima secundum suam naturam et absque revelatione cœlesti considerata, ignorare dicitur, quæmadmodum et angeli, si naturalem eorum scientiam solummodo contemplerur, diem et horam extremi iudicii nescire dicuntur. Aut si Augustinum sequimur⁹², « hoc nescit Filius, quod nescientes facit, id est, quod non ita sciebat, ut tunc discipulis indicaret: sicut ad Abraham dictum est: *Nunc cognovi quod timeas Deum* (Gen. xii, 12), id est, nunc feci ut cognosceres. Quo sensu, etiam dies læta vel tristis dicitur, quia lætitiā vel tristiā accit. » Quapropter licet sibi norit Christus, nobis tamen ignorat, quibus utiliter hoc abscondit mysterium, ut ad extremum ipsius adventum tantum usque vigilantiores. Utramque interpretationem probat Gregorius: posteriorem vero Hieronymus, Chrysostomus et Theophylactus amplectuntur. Ab his non dissentit Anselmus⁹³, cum docet, in Christo thesauros omnes sapientiæ et scientiæ absconditos quidem esse, eumque scire quæcunque novit Pater, sed qui nescire dicatur, cum non facit homines scire quod inutiliter sciretur. « Vult enim, inquit, ut semper simus incerti de adventu Judicis, ut sic quotidie vivamus, quasi in alia die iudicandī simus. » Atque hæcenus de verbis evangelicis, quæ adversarii, ut Christum ignorantiae vitio gravent, indigne corrumpunt.

Sed et apostolum Paulum obtorto velut collo ad se pertrahunt, atque ut Christum imperfectum fabricent, ex illo repetunt quod dixerit: *Debuit per omnia fratribus assimilari, et tentatus est per omnia,*

excepto peccato. (Hebr. ii, 17, iv, 15.) Et recte quidem ille decuisse docet, ut Christus qui non angelicam naturam, sed Abrahæ semen apprehendit, non modo fratribus Judæis, sed et omnibus hominibus sese conformaret per omnia, non quantum ad culpæ defectus, sed quantum ad omnes passibilis naturæ proprietates, quæ ad redemptionis nostræ opus complendum spectabant, ut erudite Lyranus animadvertit⁹⁴. Vel per omnia, intelligit Paulus ea, quæ carnem et sanguinem corruptibilem sequuntur, quæque Christum Dominum pro nobis pati conveniebat, teste Theophylacto. Haudquaquam vero conveniebat, ut Verbum Dei cum humanæ naturæ conditionem assumpsit, sive peccatum, sive proclivitatem ad peccandum ignorantiamque, seu vitiosum quemlibet intellectus habitum vel actum, ut in scholis loquuntur, admitteret, quod istiusmodi labe cum anima Christi ut purissima, sic et omni ex parte perfecta pugnent maxime. Hæc enim anima Verbo æterno unita, non mortalium modo, sed et beatorum in cœlis Deum clarissime contemplantium animas excellere, et absoluta scientia sapientiaque pollere debebat, nihil ut penitus ignoraret, nulloque vitio intellectualis animæ laboraret. Quid enim minus, imo quid non amplius Adæ secundo, quam primo et terreno tribuamus, cujus corpori sic animam indidit Deus, ut ille omnem intelligentis vim et efficacitatem nulla interposita mora subito consequeretur. Unde quod Paulus dixit: *Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem.* (I Cor. xv, 45.) utrinque non sine miraculo stupendo contigit: in illo quidem, cum Deus in faciem ejus de limo formati spiraculum vitæ inspiraret; in hoc vero, ut primum in Virginis Matris utero conciperetur. Unde Dionysius Rickelius⁹⁵ rem eandem confirmans, ita scripsit: « Quia non decuit humanam naturam a Verbo æterno assumi nisi pulcherrimam, id est, sanctissimam, idcirco eodem instanti, quo condita fuit anima Christi, fuit omnium divinorum charismaton habitibus excellentissime perornata, omni videlicet dono Spiritus sancti, omni virtute nullam imperfectionem in sua ratione includente, omni sapientia, et fructu et beatitudine eam decente, tantaque gratia, quod tota capacitas ejus fuit omnino repleta. » De quo argumento pluribus ageremus, nisi laborem hunc nobis Melchior Canus perdoctus episcopus⁹⁶ ademisset, copioseque in eos disseruisset, qui gratiæ sapientiæque plenitudinem Christo secundum naturam humanam aliquando defuisse contendunt. Probat igitur, et solide quidem, Christo inde ab initio suæ creationis non ad mensuram datum fuisse Spiritum, sed quantum mens creata capere poterat, spiritum, inquam, non modo gratiæ sed et sapientiæ, scientiæ ac intellectus: qui vero secus

⁹¹ Lib. xiii, De Trinitate. ⁹² Lib. ii, q. 60, et lib. i, De Trinitate, et lib. xii, De Genesi contra Manichæos. ⁹³ In cap. xxiv Matth. ⁹⁴ In epist. ad Hebræos. ⁹⁵ Lib. i, in sectam Mahomet., art. 15. ⁹⁶ In locis communibus, lib. xii, cap. 44.

docent, eos ait, non, solum a schola, sed etiam a veteris theologiæ institutione desciscere, sicut et multis Patrum adductis testimoniis luculenter evincit. Ac in schola quidem rotunde dicunt : Suscepit in se Dominus omnes nostros defectus, qui communiter naturam humanam ex peccato primi parentis consequuntur, et perfectioni scientiæ et gratiæ non repugnant ; eosque defectus Damascenus naturales et indetractabiles vocat, quia scientiæ et gratiæ imperfectionem nullam secum adducunt.

Crassus igitur ac detestandus novorum doctorum error est, talem nobis Christum effingentium, ut credat facile populus, congenitam pueris ignorantiam, ne dicam et stultitiam, ineptitudinem, lasciviam, inconstantiam, ingenii hebetudinem, rerum imperitiam, animi, veluti inculti agri, vacuitatem, aliaque id genus communia, nec probanda vitia, quibus prima illa ætas laborat, in Christum etiam puerum incidisse, ut idcirco et nuces, quod aiunt, aliquando reliquisse videatur. Cur itidem Judæi, Turcæ aliique Christianæ fidei hostes infensissimi, non suum tetrum confirment errorem, quo delusi, adorandam Domini et Redemptoris nostri majestatem, quæ per omnes ætatum gradus in illo duravit, furiosius etiam insectabuntur? Annon grata et jucunda istis erit cantio, si a nostris affirmari audiant, Christum puerum instar aliorum parvulorum, in animi dotibus imperfectum fuisse, et nonnunquam errasse, aut errare et ignorare multa potuisse? Unde quoniam hic de Christi gloria non leve certamen est, non possumus committere, quin veterum sententias subjiciamus, ut si ægros curare non possumus, saltem sanis adhuc mentibus aliquod antidotum adversus novum et pestilens virus porrigamus.

Ac pro multis quidem Augustinus unus, utpote iam theologorum, nobis satis esse queat, qui Christum puerum a reliquis æqualibus eximit, omnemque ignorantiam notam ab hoc uno manifeste secludit ac removet⁹⁷. « Quis est enim, inquit, qui audeat dicere Dominum Christum tantum majoribus, non etiam parvulis factum Jesum? qui venit in similitudinem carnis peccati, ut evacuaret corpus peccati, in quo infirmissimo nulli usui congruis vel idoneis infantilibus membris anima rationalis miserabili ignorantia prægravatur. Quam plane ignorantiam nullo modo crediderim fuisse in infante illo, in quo Verbum caro factum est, ut habitaret in nobis, nec illam ipsius animi infirmitatem in Christo parvulo fuerim suspicatus, quam videmus in parvulis. » Ac rursus idem alibi disputat, ut ostendat⁹⁸, quantum inter mortales et Christum intersit, eumque solum ab omni peccato et ignorantia immunem esse declarat. Ubi Augustino Bernardus plane consonat, dum Christum

infantem non solum ab ignorantiae nota et suspitione liberum, sed et omni sapientia plenum inde ab initio exstitisse confirmat⁹⁹. « Neque enim, inquit, minus habuit sapientiæ, vel potius non minus fuit sapientia Jesus conceptus quam natus : parvus quam magnus. Sive ergo latens in utero, sive vagiens in præsepio, sive jam grandiusculus interrogans doctores in templo, sive jam perfectæ ætatis docens in populo, æque profecto plenus fuit Spiritu sancto. Nec fuit hora in quacunque ætate sua, qua de plenitudine illa, quam in sua conceptione accepit in utero, vel aliquid minuere-tur, vel aliquid eidem adjiceretur : sed a principio perfectus, a principio, inquam, *plenus fuit spiritu sapientiæ et intellectus, spiritu consilii et fortitudinis, spiritu scientiæ et pietatis, et spiritu timoris Domini.* » (Isa. xi, 2, 3.) Ad eundem modum qui Bernardo longe vetustior atque celebrior doctor in Ecclesia fulsit Cyprianus¹, perspicue tradit, Verbum in utero virgineo sic carnem esse factum, ut mox divinitas plenitudinem sui exiguo infuderit vasi, et licet infantilem assumeret infirmitatem, tamen virtutem et gratiam incomparabili viro dignam ab illo perpetuo retentam fuisse. Unde Christum ut ab Isaia parvulum natum, sic ab Jeremia virum, quem mulier novo modo esset circumdata, nuncupari, ne ignoremus, ei nunquam defuisse virtutem, sed semper virilis ætatis adfuisse fortitudinem, quam infantilis tamen infirmitas occultaret. Quæ omnia illo Jeremiæ dicto confirmat : *Creavit Dominus novum super terram, femina circumdabit virum.* Cyprianum porro sequitur Hieronymus², ac eodem modo dictam prophetæ sententiam interpretatur, indeque confirmat Christum, licet in utero matris conclusum, et in cunis vagientem, tamen virum etiam fuisse perfectum, eundemque non vere, sed apparenter sapientia et gratia profecisse. Stat igitur immota, ac a Catholicis probata semper sententia : Christo etiam puero nihil gratiæ, nihil sapientiæ (experimentalem semper excipimus) defuisse, qui ob gratiæ plenitudinem puer adhuc puero Joanni, id est, suo præcursori necdum nato, ac iterum Simeoni justo seni dotes mirificas liberaliter communicavit. Hinc vetus illud Ecclesiæ canticum exstat : *Senex puerum portabat, puer autem senem regebat.* Ac regebat plane Simeonem Jesus parvulus, qui velut optimus præceptor, grandævum illum divina virtute ac sapientia sic mirabiliter instruebat, ut idem ex ministro legis evangelicus doctor, et Christianus psaltes, eximisque propheta in templo subito evaserit. His vero sit satis cordatum monuisse lectorem, haud tuto istis fidendum esse doctoribus, quos non pudet venenata tela in Christum Dominum vibrare, et simul astu Satanico ad majestatem illius obsecrandam divinas adulterare Scripturas.

⁹⁷ Lib. II, De peccatorum meritis et remissione, cap. 29. ⁹⁸ Lib. LXXXIII, quæst. quæstione 65.
⁹⁹ Hom. 2, De beata Virgine. ¹ Serm. de Nativit. Domini. ² Lib. VI Commentar. in Jer., cap. 31.

Quod enim ad suum excusandum et confirmandum errorem Lucæ verba proferunt, qui Christum sapientia et gratia profecisse scripsit, nihil certe novi proferunt, sed veteres hæreticos, qui in eundem, ut aiunt, lapidem crebro impegunt, perperam imitantur. Atqui hoc sermone significat Evangelista, quod indita Christo puero sapientia magis ac magis in illa ætate in dies declararetur, neque repente, sed paulatim apud homines eluceret, non autem quod iuxta mensuram ætatis corporeæ sapientior ille redderetur. Etenim ne quid monstrosum introducere videretur, atque ut humanæ naturæ, quam à Matre assumpserat, veritatem certius comprobaret, sicut per ætatum gradus corporis incrementa sumpsit, sic etiam interioris animi divitias, et in primis sapientiam, ad aliorum quibuscum versabatur, profectum sensim accommodavit, seque subinde clarius agnoscendum præbuit, ideoque aliorum puerorum, qui cum ætate augment sapientiam, similitudinem et morem communem expressit. Hoc est quod nonnulli breviter dicunt : Crevit puer Jesus in effectibus et operibus gratiæ ac sapientiæ, quia in dies perfectiora opera faciebat. Quod enim in effectu crescit, hoc crescere quandoque dicitur, si Scripturæ phrasin observemus. Sic enim legimus : *Proficiebat David vadens et crescens* (I Paral. xi, 9). *Crevit Josaphat et magnificatus est usque in sublime* (II Paral. xvii, 12) ; *Illum oportet crescere, me autem minui* (Joan. iii, 30) ; *Verbum Dei crescebat* (Act. vi, 7), et fortiter crescebat, ut reliqua id genus prætermittamus. Sed nunc Patres audiamus, qui Lucam hoc loco, ut diximus, probe sunt interpretati.

Bernardus ³ Christum profecisse dicit, non secundum quod erat, sed secundum quod apparebat : non quoniam aliquid e novo accederet, quod antea non haberet, sed quod accedere videretur, quando volebat ipse ut videretur. « Constat ergo, inquit, quia semper Jesus virilem animum habuit, etsi semper in corpore vir non appareret. » Et æqualis fere Bernardi Hugo Victorinus ⁴, qui de hoc loco multa disserit, Christum sapientia et gratia profecisse scribit, quam ipse quidem in humanitate sua plenam et perfectam semel et simul acceperit, sed qui voluerit pro ratione temporum eandem gratiam ac sapientiam magis ac magis aliis aperire, ut homines proficerent in ejus cognitione. Cum his Beda ⁵ consentit inquit : « Juxta hominis naturam proficiebat Christus sapientia, non quidem ipse sapientior in tempore existendo, qui a prima conceptionis hora Spiritu sapientiæ plenus permanebat, sed eandem, qua plenus erat, sapientiam cæteris ex tempore paulatim demonstrando. » Id quod alibi verbis paulum immutatis hoc modo repetit ⁶ : « Juxta hominis naturam proficiebat

gratia, non ipse per accessum temporis accipiendo quod non habebat, sed pandendo donum gratiæ quod habebat. » Nec obscura est Damasceni oratio ⁷ : Proficere Christus dicitur sapientia, et ætate, et gratia : ætate quidem crescens : per incrementum autem ætatis sapientiam quæ ipsi inerat, in apertum promens. Item et proficientiam hominum et consummationem in sapientia et gratia bona Patris voluntate, id est, Dei agnitionem et hominum salutem propriam proficientiam faciebat, omnifariam quod nostrum est, sibi peculiariter ascendens. »

Sed et Patres vetustiores, si quis eos fortassis requirat, cum supradictis in Luca interpretando quasi conspirant, ex quibus Cyrillus Alexandrinus ⁸ inducit adversarios ita loquentes : « Si plena est gloria Christi gratiæ et veritatis, quomodo sapientia, ætate et gratia profecisse apud Lucam scribitur ? Aut quid accidere potest ad plenum, ultra quod nihil est ? » Respondet statim : « Non ut Verbum et Deus profecisse intelligitur, verum quia magis in dies homines admirabantur, eorum potius de Jesu opinio, quam illius perfecta crescebat gratia, ut magis in dies cognoscentes, magis illum procedere ac gratia crescere arbitrantur. » Ac alibi rursus ⁹ : « Cum audis profecisse Christum in sapientia et gratia, noli putare quidquam ipsi additum fuisse, qui nullius unquam rei egere potest : sed quia videntibus atque audientibus eum sapientiore gratioreque se præbebat, idcirco scribitur profecisse. » Tum ante Cyrillum Hieronymus expedite dixit ¹⁰, uti meminimus, Christum non vere ¹¹, sed apparenter sapientia et gratia profecisse ; sicut et alibi ab eodem scriptum legimus : « Juxta incrementa quidem ætatis, per vagitus et infantiam proficere videbitur sapientia et ætate : sed perfectus vir in ventre femineo solitis mensibus continebitur. » Ubi suum præceptorem sequitur Hieronymus, Gregorium nempe Nazianzenum, a quo clarissime affirmatur ¹² : « Christus ut ætate, ita etiam sapientia et gratia proficiebat : non quod hæc incrementum caperent (quid enim eo quod a principio perfectum est, perfectius esse possit ?), sed quod paulatim patefierent et elucerent. » Ac eadem pene verba Euthymius repetit. Suffragatur et Athanasius ¹³ in hoc tractando loco frequens, qui de illo inter cætera sic disserit : « Quanto magis divinitas Christo revelabatur, tanto plenius gratia crescebat, ut hominis apud homines. Infantulus enim gestabatur, puer autem factus remansit in templo, sacerdotesque interrogavit de lege. Paulatim autem corpore adolescente, Verboque seipsum in corpore manifestante, factum est deinde, ut agnosceretur pro Filio Dei. » Et rursus ¹⁴ : « Hominum est proficere :

³ Hom. 2, De B. Virgine. ⁴ Lib. II, De incarnat. Verbi, cap. 6. ⁵ Hom. 1, in Evang. Domin. 4 post. Epiphani. ⁶ In Evang. Luc. cap. 2. ⁷ Lib. III Fidei orthodox., cap. 22. ⁸ Lib. I, in Evang. Joan., cap. 17, et lib. X, Thesaur., cap. 7. ⁹ Lib. X, Thesaur., cap. 7. ¹⁰ In cap. XVII et VIII Isa. ¹¹ In cap. XXXI Jerem. ¹² In laudem Basilii Magni. ¹³ In cap. II Luc. Sermon. 4 contra Arianos. ¹⁴ Ibidem.

Filius autem Dei quandoquidem non habeat quo proficeret, utpote perfecte existens in suo Patre, humiliavit seipsum pro nobis, ut in illius humilitate nos magis ac magis increceremus. » Quid multis? Has pluresque veterum sententias, quas longum sit percensere, more suo scholastici breviter complectuntur, cum simpliciter dicere solent: Christus gratia et sapientia proficiebat non secundum habitum interiorum, sed secundum apparentiam, non essentialiter, sed effective vel significative. Igitur sicut olim Ariani, ut Christi divinitatem, velut qui Patre inferior esset, hostiliter convellerent, ex hoc Lucae sermone arma funesta sumpserunt, sic novi adversarii, ut humanam Christi naturam deprimant ac obfuscent, ex eisdem verbis iniquum sibi praesidium petunt. Ita vero Jesum puerum una cum reliquis pueris ninium pueriliter tractant, cum eum animi defectibus cum vera scientia sapientiaeque pugnantis aspergunt atque contaminant, cumque veluti arbitri finium regendorum in Christi regnum coelitus missi, particulatim Sancto sanctorum majorem minoremque gratiam distribuunt, pro sua scilicet sapientia singulari. Nova profecto isthaec et mirabilis est ratio philosophandi, Christique Domini gloriam illustrandi, ut credamus, illum hominem quidem existisse, sed non adeo semper sapientem, adeoque semper perfectum, ut non aliquando etiam sit in ignorantia et errore versatus, aut certe quidem qui, cum ignorare quaedam et errare potuerit, aliquando gratia indigerit proficiente.

Quod si totius erroris, qui adversarios impedit, causam et quasi fontem indagare velimus, parum illi accurate perpendunt praestantia miracula, quibus Deo visum est, humanam Filii conceptionem, ut opus ejus in Christo primum et maximum, insigniter exornare, totique orbi perpetuo admirandam proponere. Miraculum est, ad talem tantumque foetum formandum viri omnem operam excludi, et post talem legationem Virginisque consensum, virgineum duntaxat uterum adhiberi. Miraculum est, tantum de purissimo Virginis sanguine transferri et coagulari, in masculumque formari, quantum ad generationem hominis sufficiebat. Miraculum est, consuetum dierum numerum, qui ad formandum hominis corpus desideratur, non expectari, ut et semen ad figuram corporis aptetur, et anima in corpus ipsum postea influat, sed eodem plane momento, et sine successione temporis, corpulentam substantiam a Virginis corpore dividi, formari, simul et animari, vegetandi, sentiendi et intelligendi vires omnes pariter adesse, et ad suas functiones in ipso corpore rationali anima jam perfecte informato, exercendas conspirare. Miraculum est, dum anima corpori jungitur, eodem momento divinitatem homini in unam personam uniri, ac Verbum aeternum se carni inseparabiliter sociare, ut idem Dei et hominis Filius in virgineo utero constitueretur.

Miraculum est, Mariae Filium inde ab ipso conceptu tanta cumulari gratia, ut anima ejus cum angelis Dei essentiam clarissime intueri, ac Dei gloria beatissime perfrui posset. Miraculum est, ejusdem animam ab initio undecunque perfectam, et summis Dei donis refertam fuisse, ut non solum omnes thesauri scientiae et sapientiae Dei illic recondentur, sed etiam ut simul atque Verbum caro factum est, mox plenitudo divinitatis in homine Christo corporaliter habitaret. Omitto plura id genus miracula recensere, quae circa sanctissimam Christi conceptionem pro dignitate nec satis explicari, nec ab ullo tum in Matre, tum in Filio praedicari possunt, quaeque uti singularem Redemptoris nostri gloriam et magnificentiam astruunt, sic a novis aetatis hujus theologis vel bona ex parte negantur, vel foede negliguntur, malaque fide tractantur. Non enim illis libet hanc Christo dare gloriam, ut nobiscum diserte ac ingenue fateantur, Dominum ac Redemptorem nostrum eodem tempore, quo simul homo et Deus in Virginis utero esse coepit, ad tantae gratiae, veritatis ac virtutis omnis plenitudinem pervenisse, qui certe quidquid in terris unquam meruit, id nobis mereri coepit ab instanti, ut vocant, sacrae conceptionis.

Quae si rite perpenderent, ac in animum serio revocarent Centuriatores, reverentius quidem per beatam Christi Domini conceptionem tractarent, neque tam abjecte loquerentur, Mariae Filium vere sanctum, hoc est, labe peccati originalis non foedatum, simpliciter interpretantes. Quam rudem, jejunam ac frigidam interpretationem quis non demiretur, in illis praesertim doctoribus, qui tam seduli ac strenui gloriae Filii Dei assertores ac vindices haberi gestiunt? Sanctum Mariae Filium in conceptu et ortu fatentur, sed ut sanctitatem ejus omnem in sola peccati originalis vacuitate collocent, neque longius illam, ut oportebat, extendant. Natus est Joannes etiam ex utero sanctus, multorumque doctorum judicio, ut indicavimus, Mariam labe peccati originalis non attigit. Nonne igitur Christo Domino plus tribui par est? qui non solum sine peccato conceptus et natus est, Agnus nimirum sine macula, sed etiam absolute sanctus, adeoque sanctus partim natura, quia Filius Dei, partim officio, quia electus et destinatus ab aeterno ad sanctificandos eos qui cum natura sint irae filii, per hunc Mediatorem Deo debent reconciliari, qui praeterea nobis factus est et justitia et sanctificatio (*I Cor. i, 30*), ut in hoc semine Abraham gentes omnes, et qui sub maledicto sunt, benedicantur atque in veritate sanctificentur (*Gen. xxii, 18*), utque credentibus deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna. (*Dan. ix, 24*.) Id vero parum placet Ecclesiae novae ministris, nunc tanta contentione jactantibus, in Christo renatos et justos, etiamsi justitiae operibus incumbant maxime, tamen ob originis peccatum perpetuo contaminari ac damnabiles esse, qui duntaxat in Christo imputa-

tive sola fide justificentur, sanctificentur atque salventur.

Non expenderunt, opinor, Centuriatores, quanta sit vis hujus verbi, sancti sive sanctitatis, quam definit Areopagita, ut sit ab omni peccato libera perfecta que et omni ex parte incontaminata puritas. Hebræi pro sancto Cadmos usurpant, ut insignem puritatem integritatemque designent, ob quam aliquid non solum a rebus profanis, et quomodolibet impuris secernitur, sed singularem etiam reverentiam et honorem facile promeretur. Ac eadem fere vis est nominis, quod Græci ἅγιος dicunt, quodque adhuc majorem vim obtinet ὑπεράγιος, nulli quidem personæ rectius, quam Christo congruens, utpote sanctitatis omnis et auctori et consummatori. Igitur non satis isti ponderare videntur, quid sibi velit præclarus ille ac late patens angeli sermo dictus Virgini: *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*. Ubi sanctum, quod ex Maria proditum erat, absque additamento, et in neutro magis quam masculino genere dici constat, sicut et Bernardus et Rupertus egregie observarunt: Multi quidem sancti vel sanctificati dicuntur: unum autem est sanctum, id est sanctitas, qua sancti omnes sanctificantur. Hoc sanctum est iste Sanctus sanctorum, quem non in delicto prævaricationis Adæ conceptum vel natum sanctitas accidens sanctificavit, sed essentialiter sanctum Virgo incorrupta de Spiritu sancto concepit, ut Ruperti¹⁵ verbis utamur. Bernardus¹⁶ vero in hunc modum: Non habuit angelus, quo proprie digneve nominaret illud eximium, illud magnificum, illud reverendum, quod de purissima videlicet Virginis carne cum sua anima unico Patris Filio erat uniendum. Si diceret *sancta caro*, vel *sanctus homo*, vel, *sanctus infans* quidquid tale poneret, parum sibi dixisse videretur. Posuit ergo indefinite *sanctum*, quia quidquid illud sit, quod Virgo genuit, sanctum procul dubio ac singulariter sanctum fuit, et per Spiritus sanctificationem et per Verbi assumptionem. Sed hæc obiter de sancti sive sanctitatis nomine.

Nec dissimilis est hallucinatio, ne dicam fraus Melanchthonis, pertinet enim hoc etiam ad Christi conceptionem, dum ludit in verbis illis evangelicis: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*. Sermo est angeli Gabrielis Virgini respondentis, quomodo citra jacturam integritatis concipere possit ac parere Filium Dei, nimirum per divinam quamdam obumbrationem. Sed hanc refert Melanchthon¹⁷ ad confirmationem et consolationem animi, qua Virgo timore concussa eguerit, ne imbecillis natura terroribus divinis consumeretur. Addit exempla de peccatoribus, qui iudicium et iram Dei sentiunt ac dicunt: *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, in ira tua defecimus*. (Psal. lxxxix, 8, 9.) Nemo hominum, inquit, sustinere ju-

dicium vel opus Dei potest, nisi fiat obumbratio, id est, nisi misericordia foveat et vivificet hominem. Ideo et hic fit mentio obumbrationis. Vident autem facile sapientes, isthæc tam longe petita, nihil in rem præsentem facere, ac inepte prorsus ad Virginis dignitatem obscurandam detorqueri, quasi ipsa non sine quibusdam pavoribus et terroribus concipere potuerit, adeoque conceperit Emmanuel. Etsi enim cum primum Gabriel ingrederetur ac salutaret, nonnihil illa conturbata fuit, tamen omni metu statim per eundem angelum liberata est, ut deinde cum illo libere ac familiariter colloqueretur. Quod vero de virtute Altissimi obumbrante dicitur, Gabrielis est responsio Virgini data, ut sciret ipsa summam summi Dei potentiam sibi mox adfuturam, per quam non modo virginitatem tueretur illæsam, sed et Virgo fecunda, et Mater ad conceptum divinum idonea efficeretur. Alioquin si de terroribus pellendis verba intelligas, fateri necesse est, inepte angelum ad quæstionem Virginis, qua suæ conceptionis modum indagabat, eo tempore respondisse. Dicit autem angelus: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*, hoc est, conteget te et undique circumdabit, sicut avis obumbrat pullos suos, eosque totos alis suis complectitur, quemadmodum Theophylactus locum commode interpretatur, Euthymio non dissentiente. Bernardus in hunc modum¹⁸, «Habuit Maria, inquit, de Christi corpore umbram, quæ audivit: *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi*. Nec enim vilis umbra, quæ de virtute Altissimi formatur. Et vere virtus in carne Christi, quæ Virgini obumbravit, ut quod impossibile erat mortali feminæ, objectu tamen involucri vivifici corporis ferret præsentiam majestatis, et lucem sustineret inaccessibilem. Virtus plane, in qua omnis contraria fortitudo debellata est: et virtus et umbra fugans dæmones, tutans homines. » Alii per obumbrationem accipiunt mentis refrigerium, quod Mariæ divinitus datum sit, ut ab æstu carnalis concupiscentiæ præservaretur. Fallitur vero Melanchthon, quod alienam prorsus, et haudquaquam Mariæ congruentem explicationem invehit, in qua de necessariis conscientiæ angoribus et terroribus more suæ sectæ philosophatur, quodque tantum Virginem jam ante sanctam aliis impuris exæquat, qui juxta legem communem non sine præcedenti timore justificantur. Horum enim vera est et propria confessio: *A facie tua, Domine, concepimus, et quasi parturivimus et peperimus spiritum salutis*. (Isa. xxvi, 17, 18). Unde Augustinus¹⁹ cum ex Ecclesiastico citasset illud: *Qui sine timore est, non poterit justificari* (Eccli. i, 28), statim adjecit: «Opus est ergo ut intret timor primo, per quam veniat charitas: timor medicamentum, charitas sanitas. » Qui vero pavores ac terrores illius mentem, quæso, attingerent, quam nulla peccati labes unquam infecit,

¹⁵ Lib. i, De operib. Spiritus sancti, cap. 40. ¹⁶ Hom. 4, de B. Virgine. ¹⁷ In Evang. de fest. Annunt. Virg. ¹⁸ Sermon 51, super Cantica. ¹⁹ In tractat. 9 in can. Joannis.

quæque charitate illa flagravît maxime, de qua Joannes dixit : Perfecta charitas foras mittit timorem : quoniam timor pœnam habet : qui autem timet, non est perfectus in charitate ? Nec dubium sane, quin Maria Christum ita conceperit, ut non solum omni timore vacaret, sed et mentis immensam delectationem persentisceret, ejusque spiritus circa totum illud divinæ incarnationis mysterium in Deo salutari suo incredibiliter exsultaret. Proinde quo tempore mulieres angoribus maxime obruuntur atque discruciantur, illa doloris omnis fuit immunis, ut sicut de Spiritu sancto volens gaudensque concepit, sic etiam a communi maledicto et dolore parturientium aliena, nova cum exultatione novam prolem ederet, quemadmodum Idelphonsus ²⁰ et Bernardus ²¹ ostendunt.

Jam vëro si de tempore conceptionis Christi agitur, novam porro litem nobis injiciunt ac movent contentiosi Centuriatores, cum in dubium vocant, et quod pejus est, in ambiguo relinquendum censent, an post colloquium angeli Gabrielis, quod in Nazareth cum sacrosancta Virgine habitum fuit, admiranda illa Christi conceptio statim sit subsecuta. Nos affirmativam partem tanto magis amplectendam dicimus, quanto magis huic partim veterum, quos mox producemus, sententiæ, partim Ecclesiæ sanctæ traditio, partim recepta piorum opinio suffragatur. Quid autem impediret, obsecro, quominus clementissimus, idemque salutis nostræ sitientissimus Deus, promissionem suam per Gabrielem internuntium factam re ipsa præstaret, cum præratissimum Virginis animum experiretur, ejusque fide et charitate perfecta imprimis delectaretur ? Quid non obtineret, quid non efficeret cœlos et nubes penetrans humilitas Mariana, et summa illa Virginis cum divina voluntate consensio, quam angelus ad hoc tantum complendum mysterium unice desiderabat ? Cur cœlestis ille Sponsus adamatæ Sponsæ desiderio incensus et æstuans, non ad suum lectissimum thalamum properaret, in quo amica speciosa tam promptum, tam gratum et ornatum illi hospitium appararat ? Aut si Anselmum audire mavis ²² : « Quid, inquit, quod venientis Dei oculos offenderet, in illa poterat residere, in qua tantarum virtutum insignia veniens invenit redolere ? Certe sola fide Abraham fertur Deo placuisse, et hoc quia Deo credidit, ad justitiam illi reputatum fuisse. Super humiles autem et quietos ac verba sua tremantes Spiritum suum requiescere, et obedientiam se pro sacrificiis malle asserit Deus. Cum igitur in his quæ tantopere Deo placent, sancta Virgo Maria tam excellenter illi placuit, ut nequaquam crederet quis, illam aliqua ratione excellentius placere potuisse, » ut reliqua prætermittamus.

Sed Patrum sententias, ne quem fallant callidi Centuriatores, bona fide subjiciamus. Gregorius Magnus in hunc modum disserit ²³ : « Nuntiante angelo et adveniente Spiritu, mox Verbum in utero, mox intra uterum Verbum caro, et manente incommutabili essentia, quæ ei est cum Patre et cum sancto Spiritu coæterna, assumpsit intra virginea viscera, unde et impassibilis pati, et immortalis mori, et æternus ante sæcula temporalis posse esse in fine sæculorum : ut per ineffabile sacramentum conceptus sancto et partu inviolabili secundum veritatem utriusque naturæ eadem Virgo et ancilla Domini esset et Mater. » His Petrus episcopus et martyr suffragatur ²⁴, cujus testimonio tunc *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*, cum angelus Virginem salutavit. Tum Nicephorus affirmat ²⁵, præsentem adhuc angelo et cum ejus voce Verbum Dei æternum intransibiliter descendisse, et conditionem, naturamque nostram inenarrabili et superante naturam modo subiisse. Verbum, inquam, massæ et fermento humano mistum atque temperatum. Ad hæc Euthymius ²⁶ Lucæ locum explanans (quo dicitur angelus a Virgine discessisse) claris verbis id factum esse asserit, simul ac Maria jam per verbum suum conceperat. Eadem Ruperti est sententia ²⁷, « Mariam vix absolvisse sermonem, Ecce ancilla Domini, quin e vestigio adfuerit Spiritus sanctus, et sese in Virginis uterum infuderit, ut Matrem illam faceret Emmanuelis. » Tum qui hos omnes auctores ut antiquitate, sic etiam doctrina superat Augustinus ²⁸, disertis verbis affirmat : « Quando angelus istam Virginem salutavit, tunc eam Spiritus sanctus fecundavit, tunc illa femina virum sine viro concepit, tunc est repleta gratia, tunc Dominum suscepit, ut esset in ea, qui fecerat eam. » Ac iterum alibi ²⁹ : « Noli morari, Virgo; nuntio festinanter responde verbum, et suscipe Filium : da fidem, et senti virtutem. Ecce, inquit, ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Nec mora, revertitur nuntius, et virginealem thalamum ingreditur Christus. Efficitur subito prægnans beata Dei Genitrix, et cuncta per sæcula prædicatur felix. Concepti mox divinitatem Verbi, virilis ignara consortii. »

A quibus haud discrepat Damascenus ³⁰, cum de Verbi incarnatione disserens, in hunc modum scribit : « Post consensum sanctæ Virginis Spiritus sanctus supervenit in eam, juxta sermonem Domini, quem dixerat angelus instruens eam, et virtutem divinitatis Verbi susceptivam præbuit, simul autem et generativam. Et tunc obumbravit ei Dei altissimi in sua subsistens hypostasi sapientia et virtus, Filius Dei, Patri consubstantialis, velut

²⁰ Lib. Contra eos qui disputant de perpetua Mariæ virgin. et parturitione. ²¹ In serm. de verb. Apoc. *Signum magnum*. ²² De excellent. B. Virg., cap. 3. ²³ Lib. xviii Moral., cap. 27. ²⁴ Lib. de Deitate, et citatur in conc. Ephesino. ²⁵ Lib. 1, Hist. Eccles., cap. 8. ²⁶ In cap. i Luc. ²⁷ Lib. 1, De operibus Spiritus sancti. ²⁸ De Symbol. ad Catechumenos, cap. 5. ²⁹ Sermon. 2, in festo Annunt. Dominicæ. ³⁰ Lib. iv, De fide orthod., cap. 15.

divinum semen, et construxit sibi ipse ex castis et purissimis sanguinibus carnem animatam anima rationali et intellectuali, primitias nostræ conspersionis, non cum semine, sed conditorio opere per Spiritum sanctum. » Quæ posteriora verba nonnulli paulo aliter legunt, atque sic malunt interpretari : « Copulavit sibi ipse ex sanctissimis et purissimis ipsius Virginis sanguinibus nostræ antiquæ conspersionis carnem animatam anima rationali et intellectuali, non seminans sed per Spiritum sanctum creans. » Verum hac oratione, ne quid volens dissimulem, perperam se tuetur Erasmus ³¹, ut objectam sibi lasciviæ notam effugiat, quando fingit Deum Patrem procum, qui mittat angelum paranympum, Mariam vero ceu adamatam puellam, quæ simul atque assensa est, perinde ac sponsam conjugis complexu compressam esse, in quam aliquid vice seminis masculini, unde novus fœtus in utero ejus oriretur, fuerit illapsum. Etsi enim Patres ita nonnunquam loquuntur, ut Gabrielem Dei faciant paranympum, tamen venerandum hoc mysterium multo religiosius tractant, sicut et Damascenus loco jam citato castas aures et mentes suis verbis nihil prorsus offendit. Contra vero Erasmus obscene philosophatur, et sacri Evangelii majestatem profanat, aut certè obscurat potius quam illustret, dum crasse ad carnalem coitum tot modis alludit, et de re sacrosancta, velut amatoria, sermonem omnem instituit. Quanto autem et castius et prudentius disserit Augustinus, aut, sicut alii volunt, Fulgentius ³², Deum per angelum ad Mariam protulisse verbum, et cunctis sæculis vitam effudisse : angelum sermonem ejecisse, et Virginem concepisce : conjunctionem vero sine sordibus factam esse, in qua et maritus esset sermo, et uxor auricula : hoc splendore Filium Dei concipi, hac munditia generari. Pari dexteritate hoc mysterium Rupertus Tuitiensis explicat ³³, ut alios Patres omittam, ac de Maria in hunc modum disserit : « Ubi bene credula mentem suam, et os suum aperuit, ut diceret : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*, mox juxta dictum angeli, Spiritus sanctus superveniens in eam, per apertas fidei januās sese infudit. Quo autem sese infudit? nimirum in sacrarium pudici pectoris, deinde in templum sacri et incorrupti uteri, in domum pectoris, ut prophetissam faceret; in uterum, ut matrem faceret. »

Postremo nec illud possumus dissimulare, quod Centuriatores ad solam vel conjecturam, vel opinionem referunt pervetustam et receptam veteris Ecclesiæ traditionem de tempore ac die Dominicæ conceptionis vel incarnationis, quam hucusque

tractamus, vereque sacrosanctam et incomparabilem fuisse, nullus dubitat orthodoxus. Quod autem illa in octavum Kalendarum Aprilis, hoc est, in vicesimum quintum Martii diem incidat, complures et illustres theologi, quibus ne matulam quidem porrigere digni sint Centuriatores, clarissime docuerunt. Inter hos Chrysostomus ³⁴ fere primas tenet, qui rationem etiam reddit, cur hoc ipso die, qui fuit æquinoctialis, angelus ad Mariam missus, et Christus conceptus, imo etiam in progressu ætatis mortem in cruce passus fuerit. ubi præterea Domini nostri et Præcursoris ejus conceptionem pulchre componit. In eodem argumento versatur Augustinus ³⁵, et inter cætera pronuntiat : « Conceptus est Dominus æquinoctio verno, et natus est solstitio hiberno. » Ac alibi rursus ³⁶ : « Octavo Kalendarum Aprilis conceptus Christus creditur, natus autem octavo Kalendarum Januarii. » Tum Cyrillus Alexandrinus ³⁷ Christum angelo nuntiante in utero Virginis Mariæ conceptum, et in cruce mortuum esse, eodem nimirum die, testatur. His ³⁸ Beda subscribit, neque dissentit ³⁹ Athanasius, etsi alii alium ejus libri auctorem faciunt, in quo sequentem quæstionem proponit : « Quare vicesimo quinto die mensis Martii in utero Virginis clausus cœpit Christus, et Deus noster veniens in terram? » Respondet e vestigio : « Quia eodem die in mundi principio Deus creavit Adam. Hinc est, quod in hoc ipso mense (Martio scilicet) omnes arbores et herbæ, animalia itidem ad proferendum fructum et ad proles procreandas commoventur, tanquam a Deo hoc tempore creata sint. » Præter hos omnes Orosius ⁴⁰ et Nicephorus ⁴¹ indicant satis, se quidem de certo conceptionis et ortus Christi tempore, quod diximus, nihil dubitasse, quandoquidem octavo Kalen. Januarii, sive vicesimo quinto Decembris Natalem diem Domini luculenter ascribunt. Id quod evidentius apparebit, si nonnulla, quæ huc maxime spectare videntur, a Christophoro Roffinacio ⁴² accepta repetiverimus. Sic ergo ille tradit : « Maria, Virgo sanctissima, ineunte ætatis suæ anno decimo quinto sub brumam quidem, seu sub hibernum solstitium, nimirum octavo Kalendas Januarii, Christum peperit nostrum Dominum, quem novem ante menses eadem Virgo integra et illibata conceperat quidem ex Spiritu sancto, tum annos nata quatuordecim, octavo Kalendarum Aprilis. Porro cum conceptus est Christus, agebatur tunc Olympiadis centesimæ octogesi-mæ quartæ tertius annus medius. Natalis vero ejusdem Christi dies confertur in finem propemodum quadragesimi secundi anni Augusti imperii. » His demum accedit vetus, constans et probata Ecclesiæ Catholicæ consuetudo, quæ tot sæculis vene-

³¹ In respons. ad annotat. Lei in appendice ad Antapologiam Sutoris. ³² Serm. 11, in Natal. Domini. ³³ Lib. 1, De operibus Spiritus sancti, cap. 9. ³⁴ In serm. de Joan. Baptista, sive in 4. cap. Evang. Luc. ³⁵ Serm. xviii, in Natal. Domini, et lib. iv, De Trinit., cap. 5. ³⁶ In lib. Contra Ju. Pagan. et Arianos, cap. 5. ³⁷ In epist. ad synod. Carthaginens. ³⁸ Lib. De temporib., cap. 47. ³⁹ Lib. De variis quæst. sacræ Scripturæ, quæst. 17. ⁴⁰ Lib. vii, Hist., cap. 7. ⁴¹ Lib. 1, cap. 12. ⁴² In Comment. hist. de Romanorum origine.

randum hoc concepti simul et nati Christi mysterium præscriptis anni temporibus, certisque diebus mensium Martii et Decembris publice celebrat, ac solemni ritu ubique gentium jubet ab omnibus concorditer celebrari, tacite quidem insinuans, ut diei Dominici, sic harum etiam feriarum institutionem ad traditionem apostolicam pertinere. Unde factum et illud esse putant, multorum ut sit more receptum, annum novum a vicesimo quinto die mensis Martii recensere, nimirum quod ab ipsa Christi conceptione seu incarnatione tempus gratiæ sive salutis, ut vocant, cum Dionysio Romano supputent. Id quod in multis Bullis, ut dicunt, apostolicis videre licet, quanquam a Domini natalitate, quæ semper in Decembrem incidit, annum inchoare nunc sit usitatus.

Nos vero isthæc non solum ob Centuriatores longius persequimur, verum etiam quod recens prodierit liber, in quo Matthæus Beroaldus ⁴³ de Christi concepti natiqque tempore novas et æque absurdas, aut certe quidem hactenus a nullo doctore clare receptas, ac fortasse nec auditas, vel cognitatas invehit opiniones, easque orbi Christiano persuadere conatur. Docet enim Christum mense Septembri, ipso æquinoctii autumnalis tempore natum et baptizatum esse, adeoque Christi natalem cum eo die, quo Magis est revelatus, confundit, sed et totius anni principium ad eundem Septembris diem refert. Vultque mirabilis et insolens hic supputator temporum, Christum in Decembri, ad decimum quintum ejus mensis diem, in Virgine Matre conceptum existimari, quoniam novem mensibus uterum illa gestavit, et in Septembri tandem, ut ipse somniat, genuit nobis Redemptorem. Neque hoc inaudito figmento contentus, venerandos Patres majoresque nostros pudendæ ignorantiae et vanitatis palam arguit, quod dies festos supradictos, de Christo nimirum concepto et nato, aliosque itidem male constituerint et numerarint, imo tempora omnia conturbarint. Quanta vero isthæc hominis vanitas, arrogantia impudentiaque, rem tot sæculis compertam in dubium revocare, ut solus ipse post hominum memoriam in gravissimo negotio sapere, et cornicum, ut aiunt, oculos configere videatur? Ubi plus apud illum valent Ægyptiaci, si tamen vera de illis refert, quam dictæ et aliorum gravissimorum Patrum sententiæ, veterumque synodorum decreta, et quævis tum Orientalis, tum Occidentalis Ecclesiæ tanto majorum nostrorum consensu corroboratæ consuetudines, et retentæ semper piorum observationes. Atque interim ut suam stultitiam magis magisque prodant, pergit ille et synodos ob leges de festis hujusmodi celebrandis latas convellere, et veteres audet accusare, qui tam fœdo laborarint errore, ut quo die, aut quo tempore mundi lumen

Jesus Christus Dominus noster conceptus atque natus sit, tandiu ignoraverint.

At multo rectius judicat Georgius Major ⁴⁴, qui in Lutherana schola diu professus est, nobisque et veteribus astipulatur, cum scribat, illud opus inter omnia miracula maximum, omniumque cum lætitia et laude perpetua celebrandum, vicesimo quinto Martii die circa vespere contigisse, ut Filius Dei λόγος humanam naturam assumeret, divinaque et humana natura in unam Christi personam unirentur, anno videlicet post mundum conditum 5965, Maria tunc annum fere decimum quintum agente. Probat igitur veteris Ecclesiæ institutum, quæ hoc ipso die publice canit: *Hæc est dies quam fecit Dominus* (Psal. cxvii, 24): hodie Dominus afflictionem populi sui respexit, et redemptionem misit. Hodie mortem quam femina intulit, femina fugavit. Hodie Deus homo factus, id quod fuit, permansit, et quod non fuit assumpsit. Ergo exordium nostræ redemptionis devote recolamus, et exsulemus dicentes: *Gloria tibi, Domine*. Neque solum Christus tunc primum homo factus est, sed etiam eodem mensis Martii die post annos triginta tres, ob peccata nostra passus et mortuus esse ab eodem Majore, sicut et a veteribus theologis affirmatur. Verum id quoque contemnit Beroaldus, longe alia et passionis et resurrectionis Domini tempora definiens, adeoque superbus, ut veræ Paschæ observationem nobis prope oblitteratam, et quæ nunc recepta est, velut Judaicam magis quam Christianam, orthodoxis omnibus audeat exprobrare. Nos vero hoc unum pro veneranda vetustate, quod jam olim apostolorum æqualis fere Tertullianus scriptum reliquit ⁴⁵, adversario petulantissimo respondemus: « Passio Christi perfecta est sub Tiberio Cæsare, Coss. Rebellio Gemino, et Rufio Gemino, mense Martio, temporibus Paschæ, die octavo Kalendarum Aprilium, die prima Azymorum, quo agnum ut occiderent ad vespere, a Moyse fuerat præceptum. » Atque utinam solus Beroaldus tantopere ineptiret! Huic certe dissimilis non fuit, qui superioribus annis, cum fortasse Francofurti ad Menum habitaret, natalis Christiani festum diem agere, nimirum veteris Ecclesiæ odio adductus, præfracte recusavit, sicut Erasmus Alberus exponit ⁴⁶. Eodem spiritu Jacobus Schenck agitur, cum Lutheri doctrinam Berlini profiteretur, juxta solemnem Ecclesiæ morem de Resurrectione Christi die sancto Paschatis noluit concionari, sed de Passione Domini, quidquid monerent alii, disserendum sibi putavit. Tanta in istis libido est contradicendi, omnemque obedientiam majoribus debitam defugiendi, sed et novos errores ac ritus introducendi, ne frustra scilicet novam ipsi religionem amplexi, novamque doctrinam professi esse videantur. Unus homuncio Beroaldus (quis non miretur?) totius Ecclesiæ au-

⁴³ In Chron., cap. 2 et 3, lib. iv. ⁴⁴ In ii part. hom. circa Evang. in die Assumpt. Mariæ. ⁴⁵ Lib. Adversus Judæos. ⁴⁶ Lib. Contra Carlstad. et Sacrament.

cloritatē, consensionem, traditionem et consuetudinem non majoris facit, quam, sicut ipse vocat, vulgo receptam stulta quorundam præsumptione sententiam, nihil interim solidi afferens, quo suas novas et monstrosas opiniones vel leviter eruditus merito comprobet. Reviviscit in his plane spiritus, ne dicam furor Manichæorum, quibus Augustinus exprobrat⁴⁷, quod Paschati et passioni Christi solemniter consecratos dies rejiciant et aspernentur. Quare sicut olim, ita nunc etiam filii Belial, si non verbis, at certe quidem factis loquuntur, *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra* (*Psal. LXXIII, 8*), quemadmodum de hoc pessimo impiorum genere Psalmographus canit. Nos vero nimium profecto dormimus, ac velut in summa tempestate supini stertimus, si nequissimi Satanæ consilia non observamus ac fugimus, qui ut adventanti Christo, et irrumpenti passim atheismo viam muniat, sicut Mariæ et sanctorum ferias bona ex parte apud novatores sustulit, ita nunc reliquas etiam planeque solemnes quæ Christo Domino dicatæ sunt furiose passim labefactare et prorsus abro-

gare contendit. Huc ille sua et sectariorum expandit retia, quibus plerique parvuli, ut Scriptura vocat, facile capiuntur, si a semitis antiquis, quas nobis Propheta commendat, vel modice digrediantur.

Habemus igitur (nam hic tandem rivuli claudendi sunt) quæ ad Virginem nostram non solum ab angelo salutatam, verum etiam in Dei Matrem cooptatam et assumptam pertinent, quantum de his quidem gravissimis rebus contra Ecclesiæ hostes disserere nostræ licuit tenuitati. Miranda fecunditatis prærogativa, quod talis talem taliter genuit. Talis, inquam, virgo ante partum et virgo post partum. Talem, dico, Sanctum nempe sanctorum, unicum Matris Virginis Filium, unigenitum Dei Patris, Deum et Dominum majestatis. Taliter demum, ut angelo annuntiante, Spiritu sancto operante et virtute Altissimi obumbrante, ut Innocentii verbis utamur. Jesu Christo Opt. Max. Redemptori, et Mariæ incomparabili Virgini Matri in cœlo terraque tum gratia tum gloria.

⁴⁷ In serm. 2, de Annunt. Mariæ. ⁴⁸ In orat. de propheta Simeone.

LIBER QUARTUS.

DE VARIIS EVANGELII LOCIS IN MARIÆ INJURIAM HOC ÆVO MALITIOSE DETORTIS, ET CATHOLICE VINDICATIS.

PRÆFATIO.

Summa libri quarti, quem nunc Christo duce aggredimur, nobis in eo consumetur, ut sacri Evangelii loca, in quibus Mariæ Deiparæ causa describitur, a novatorum corruptelis atque calumniis utcumque vindicetur. Quod enim de Christo Domino prædictum est fore, ut is, quantumvis per se probatus, electus et pretiosus lapis, plerisque in lapidem offensionis ac petram scandali convertatur, idipsum de nostra quoque Virgine quamlibet sancta et immaculata, non perperam accipi potest. Nam et nobilis ille Bernardi discipulus Guarricus admonet⁴⁸, petræ nomen in Mariam recte competere, ut quæ in amore integritatis proposito firma, affectu solida, sensu quoque ipso adversus illecebram peccati tota insensibilis fuerit atque lapidea. Quam petram Isaias, adeoque vetus Synagoga desiderans dixit: *Emitte Agnum, Domine, dominatorem terræ de petra deserti* (*Isa. xvi, 1*), hoc est, Abscinde petram de petra: Sanctum et inviolabilem sancta et inviolata proferat virginitas, ut ejusdem Guarrici verbis utamur. Notat præterea Timotheus⁴⁹, presbyter Hierosolymitanus, non modo

Christum, sed Mariam quoque signum, cui contradicitur, ob infestos nimirum utrique personæ frequentes adversarios, vere nuncupari. Ac de Christo quidem Domino dubium non est, quin ejus verba et gesta, quæ in Evangelio scripta legimus, Capharnaitas et Judæos primum, ac deinde ethnicos et hæreticos sæpe multumque offenderint, ut haud temere Simeon justus, cum Mariæ filium in templo complecteretur, in ruinam et signum contradictionis illum esse positum asseruerit, quemadmodum hactenus omnes ætates Ecclesiæ plus satis experiuntur, ac res ipsa toto orbe testatur. An vero tantumdem Mariæ Matri non accidit, contra quam velut alteram, ut diximus, petram tot conjurati hostes incurrunt, quot pro sua libidine sacra Evangelii testimonia de illa conscripta jam olim scelerate depravarunt, ac etiamnum depravare contendunt? Cujusmodi Mariomastiges morem araneorum mihi referre videntur, quæ in hortum amœnissimum, herbisque salutaribus refertissimum subinde arreptantes, non fructum inde colligunt, et ir. alvearia recondunt, id quod industriæ apes facere

⁴⁷ Lib. Contra epist. Manichæi, cap. 8. Et lib. xix, Contra Faustum, cap. 22.

solent, sed pro sua indole prava venenum e floribus exsugunt, novaque sibi arma comparant, quibus infirmiora deinde configant et perdant animacula. Ita enim qui Deiparæ causam sibi oppugnandam sumpserunt, e spiritali divinæ Scripturæ paradiso, in quo serpens etiam cum semine suo versatur, præterquam quod bonam frugem non reportant, sacra etiam verba perverse decerpunt, quibus ad Marianæ virtutis ac dignitatis injuriam, apud imperitos saltem ac simplices, abuti posse videantur. Nam qui totius pudoris et Christianæ reverentiæ metas semel transgressi sunt, si antehac unquam, eo temeritatis nunc maxime prolabantur, ut in divinas Litteras irrumpentes, et rebus et personis evangelicis quantumvis illustribus, vim manifestam inferant, ac virgam sibi censoriam in sacra fere omnia præfracti audeant usurpare. Idque tanto impudentius faciunt, quod (sicut sæpe questi sumus) gravissimo φλαυρίας morbo occupati, cæteros omnes in verbo Dei cæcutire et hallucinari, seque solos fere sapere, ac recte probare spiriuis, vanissime arbitrentur.

Cæterum hic liber non obscure monstrabit, quam infelicitè cum istis agatur, qui ut evangelica loca corrumpant, duos se et iniquos Matri Mariæ censores, aut Momos potius præstare consueverunt, dum suæ in verbo Dei interpretando libidini magis indulgere, quam illustrandæ veritati dare operam student. Etenim si adversas animum, Lector, mira et horrenda istorum licentia, ne dicam insania est, in Mariæ dictis et factis convellendis atque depravandis, velut hoc unum studiose caveant, ne de

tali tantaque Virgine nos adeo reverenter ac sublimiter, quemadmodum ab optimis et prudentissimis nostris majoribus didicimus, sentiamus atque loquamur. Quominus mirari convenit, sanctos alios, quantumvis Ecclesiæ calculo cohonestatos, a novis etiam sectariis virulenter appeti malediceque proscindi, quando ne illi quidem parcitur Virgini, quæ citra controversiam, una omnium electorum post Christum sanctissima probatissimaque semper est habita, et ubi de vitiis agitur, omni major est exceptione. Adeo nunc vigilat ac furit Apocalyptica bestia, ut partim per se, partim per suos satellites omnem blasphemandi artem et operam adhibeat, et Deo Deique tabernaculo, sanctisque omnibus immane bellum intentet: præcipue vero, ut mulierem illam sole amictam una cum suo Filio in solitudinem fugere compellat. Nos autem hoc unum Lectorem oramus, ne moleste ferat, quod in quibusdam Evangelii locis et historiis excutiendis longius hære, ac tardius progredi videamur: quandoquidem propositi argumenti majestas, dignitas ac venustas, tum insignis adversariorum improbitas, ac denique multorum imbecilliorum qui fortassis hæc potissimum legent, simplicitas et imperitia, calamum aliquando nostrum, ut longius excurrat, impellit. Faxit æterna Bonitas, summaque Sapientia, quæ habitat in excelsis, ut hic quoque liber, qui ad verbi Dei corruptelas detegendas maxime pertinet, veritatem Catholicam rite defendat, Virginisque nostræ causam oppugnatam vindicet, ac simul honestæ Lectoris expectationi satisfaciat in Christo Jesu Domino nostro.

CARMEN AD MATREM SEPTEM DOLORUM

PER PHILIPP. MENZELIUM D. ET PROFES. MED. INGOLSTAD

*Quid tibi mentis erat, Virgo, quos pectore planctus,
Quas lacrymas (si non lacrymas dolor hauserat omnes),
Diva, dabas, gemitu, heu, inconsolabilis alto,
Dum miseranda tuum, solo jam nomine mater,
Unigenam infando mactari funere Natum
Insolem, penitusque alienæ ob crimina culpæ,
Aspicias, ah! oculosque vides morientis et ora,
Et circum gelidos letho complecteris artus?*

*Sol equidem tam triste nefas ne cerneret ipse,
Abruptis mæstus radiis in nubila fugit:
Bruta sed et tellus acri concussa dolore
Horruit, et sceleris tanti sub mole laborans
Luxavit rigidos tremefacto corpore montes.*

*Hoc hoc illud erat, tibi quod longævus ad aras
Interpres dirum, quondam pia dona ferenti,
Prædixit Simon: Veniet labentibus annis
Tempus, ait, quando immani tibi vulnere adactus
Trans animam hanc gladius, Virgo miserabilis, ibit.*

*Hei mihi, quis salum dicat Simeona? liquet res
Indubitata palam: cerno, cerno amplius unum,
Qui te, Diva, petiit, qui te transverberat, ense.*

*Quippe nec impressum spinoso tegmine gnati
Dulce caput, pallorque genis suffusus, et atra*

*Morte graves oculi, concreti sanguine crines,
Lingua sitim confessa acrem, cumulatæque mille
Vulnera vulneribus, neque te clamantis ab alta
Jam cruce luctificæ, mediæ inter funera, voces,
Immenso tantum tua confixere dolore
Pectora: quin etiam diri sors prima Satanae
Cerinthusque, Ebionque, eversoresque sacrorum
Nestor, et Helvidius, stimulis furialibus acti,
Direxere aciem, strictisque tot ensibus omnes
Te contra sua castra movent, tibi vulnera crebri
Ingeminant: quorum facinus crudele propagat
Hoc ævi Hæreseon legio non una per orbem,
Bella serens, dum cuncta tuo meditaturs honori
Extrema, et rabido passim te dente lacessit.*

*Tu tamen, o firma nunc ætheris arce beati,
Diva, sedens, omnem millena in gaudia luctum
Solvisti: procul est, quidquid dolet: unicus ille,
Quem propter tot dura lubens, tot acerba tulisti,
Filius, æterno præsens te mulcet amore:
Ille truces plagas, atque intentata propulsat
Vulnera, maternæ vindex tutelaque famæ.*

DEO LAUS.

LIBER QUARTUS.

Evangelica loca ad Mariam Virginem pertinentia malitiose detorta, catholice autem v indicata.

CAPUT PRIMUM.

Mariam inique prorsus, ut in fide imbecillum, infirmam ac infidelem a novatoribus reprehendi, eamque sine omni vitio, imo cum sapientiæ laude angelo respondisse : « Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco ? »

Singularis Mariæ prudentia cum ex variis Evangelii locis, tum ex illo sacro, nec satis unquam laudato colloquio, quod in Nazareth cum angelo Gabriele habuit, haud difficulter potest animadverti. Ubique gravitatis et sapientiæ plena est ejus oratio : nihil absque magna ratione proponit et quærit : sed et animi sui sensa paucis explicat, tunc solum liberior et copiosior in loquendo, cum laudes divino numini sunt decantandæ. Quis vero neget veram loquendi tacendique artem, ut per se pulcherrimam, sic in feminis maxime desiderandam, tali personæ potissimum congruissimæ, imo et decus illi maximum addidisse ? Cæterum ut intra dicti vel colloqui vel dialogi septa consistamus, Gabriel angelus non modo Virginem apprime laudarat, sed et adventus sui susceptæque Jegationis causam exposuerat, Dei nempe consilium ac decretum esse, ut ipsa filium haberet magnum illum Emmanuelem. Ubi Maria laudatorio illo sermone primum turbata, non delectata fuit, ac deinde modestissime percunctari cœpit : *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco ?* (Luc. I, 34.) De quibus verbis jam ante disseruimus, ut sanctæ perpetuæque virginitatis laudem et gloriam, cum religiosa vovendi ratione conjunctam et inprimis Mariæ debitam assereremus, utque consonas veterum sententias, qui Virginem illam ex voto faciunt, adversus novatorum garritus et sibilos defenderemus. Nunc illud excutiendum est, rectene philosophentur, qui ad optimæ Virginis insectationem eadem rapiunt verba, et nescio quam Marianæ fidei imbecillitatem inde colligunt, vulgoque contemplandam in suis libris exhibent.

Tam enim petulans est Sarcerius ¹, ut præsentem Mariæ sermonem hoc scholio, imo convitio excipiat : « Verba, inquit, ipsissimæ rationis, quæ nihil percipit eorum quæ sunt Dei. » Ascribit deinde Apostoli sententiam : *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus* (I Cor. II, 14). O virum spiritualem Sarcerium, qui tam belle de Maria, ut animali homine, audet pronuntiare. Sed gravis et acutus censor hæc etiam adjicit : « Proponit locus nobis exemplum infirmitatis, dubitationis et ignorantiae in Maria, quæ verbo et operibus Dei ab angelo revelatis, ex rationis et humanæ sapientiæ argumentis se opponit. » Tum idem Lucæ tractans Evangelium,

ut pergat Mariam vexare, exemplum infirmitatis, infidelitatis, subdubitationis et ignorantiae in Virgine hoc loco monstrari asserit, quæ judicio rationis percussa, verbis angeli non crediderit. Addit et illud, quod magis est horrendum audire ² : « Maria typum gerit omnium hominum, qui natura se opponunt verbo, rationis et humanæ sapientiæ argumentis. » Quod porro respondet angelus, eo detorquet hic evangelicus scilicet interpres, ut dicat revocari Mariam a rationis argumentis, ab infirmitate, infidelitate, subdubitatione et ignorantia ad fidem, ut credat verbo. Accedit porro Leonardus Culmannus, et eodem fere penicillo, quo usus est Sarcerius, Matrem Domini audet depingere, quando ad Peiparam infamandam pro concione his putidis vocibus destomachatur : « Maria (hæc angeli verba) judicio rationis et sensu assequi non potest : Quomodo filium possum concipere et parere, siquidem virum non agnovi ? Est infirma et infidelis : non enim credit verbis angeli, subdubitat, eaque plane ignorat percussa judicio rationis. Est exemplum eorum hominum, qui natura se opponunt verbo, argumentis rationis et humanæ sapientiæ. Sic et Joannes Baptista opposuit se Christo. » Tam pulchre Culmanno cum Spangenbergio suæ impietatis socio convenit, dum ambo de Mariæ fide sic garriunt, ut ex eadem (quod aiunt) fidelia, eundem dealbare, imo vero denigrare parietem velle videantur. Bone Deus, quam infeliciter cum populo ab hisce doctoribus instituto agitur, quorum exemplo etiam levissimi homines discunt et assuescunt de Maria Domini Matre, et Joanne Baptista Christi præcursore, id est, de sanctissimis et omnium celeberrimis in sacra Scriptura personis, tam indigne sentire, tam futilliter loqui, tam improbe pronuntiare, ut existimem sane, quod et res ipsa testatur, immanissimos Turcas non impune laturos esse, si quisquam in Jesu Nazareni Matrem adeo procaciter debaccharetur. Horum vero pseudoevangelicorum insaniam, ne furorem dicam, paulo post fusius coarguemus.

Sunt, quos libido incessit, alia quadam via, nec tamen dissimili fraude, hæc ipsa Virginis nostræ verba depravandi. Nam Georgius Major judicat ³, Mariam humanæ rationis cogitationes ac disputationes adhibuisse, neque soli verbo Dei, quod annuntiari audiverat, innixam fuisse, nec ei firmissime sine ulla disputatione vel hæsitazione credidisse. Eadem est Georgii Æmilii sententia, qui Virgini Matri nihilo se præbet æquiores. Quid enim docerent, quid creparent discipuli aliud, quam quod a suo dilecto

¹ In Evang. de festo Annunt. Mariæ. ² In feriis Annunt. Mariæ, concione 1. ³ Circa Evang. de Annuntiat. Virginis.

magistro, sive, ut ipsi vocant, reverendo patre Luthero traditum acceperunt, cum præsertim in ejus verba quodammodo jurasse videantur? Cæterum ut is Mariam omnino vulgarem feminam faciat, et sicut affectibus, sic etiam fide imbecillum ostendat, inter cætera quidem hoc modo concionatur⁴: « An putatis Mariam nullam impressionem in corde suo sensisse? Nequaquam. Ipsa profecto in se incredulitatis sensum quemdam et insultum habuit: alioquin non interrogasset ac dixisset: Quomodo erit istud? quandoquidem virum non agnosco. Quare et Angelus cum ea blandule agit, peramice loquitur, et eam fulcit. » En tibi, quam petulanter in Mariam insurgit Lutherus, cum illi tenuem adeo et vacillantem fidem tribuit, cumque fidei nescio quas tentationes et incredulitatis insultus, ac mentis tam male constitutæ statum in Virgine Matre jubet considerari.

Quid ergo jam superest, quæso, nisi ut censoribus quidem Luthero et ejus sodalibus, innocentissimam Virginem improbæ et infelici Evæ, quæ de verbis divinis ex suggestione Satanica dubitavit, vel conferamus, vel exæquemus? Erravit ergo sanctus et sapiens angelus, qui Mariam paulo ante non suo tantum, sed et sanctissimæ Trinitatis legantis nomine tam honorifice compellarat, tantique faciendam esse significarat, ut dubium esse non possit illam gratia plenam, et inter mulieres benedictam omnibus esse censendam. Quomodo autem gratia plena et abundans, vel Deo insigniter chara esse queat, quæ statim post, eodem in loco atque colloquio, tam leviter ab hac ipsa laude desivit, et in fide tam turpiter fluctuavit, quæque sub tali magistro Gabriele tam indocilem ac rudem discipulam se præbuit? Cur iterum inter mulieres omnes benedicta, hoc est, juxta Bullingerum⁵, in genere femineo universo laudatissima, vel, sicut Bucerus fatetur, donis Dei præ mulieribus aliis nobilitata prædicetur, quæ alioquin a Judith, Elisabeth, Anna et reliquis id genus matronis ob fidem laudatissimis, nec ullo modo vacillantibus longe superabatur? Demum quæ languidæ et vacillantis fidei pars, quis omnino incredulitatis sensus vel insultus posset in illam cadere, cui Spiritus firmissimum hoc testimonium præbeat: Beata quæ credidisti, fide utique non ficta, non dubio vel inani, sed sincera, sed constanti, sed inconcussa, perfecta et solida, fructuum optimorum feraci, quæ malum omni ex parte vincebat, et bonum omne per dilectionem incredibiliter operabatur? Ac sane probabilis illorum est sententia, qui putant singularem Mariæ fidem, si usquam alibi, tum hoc ipso loco potissimum effulsisse, adeoque ipsi etiam angelo admirationi fuisse, cum tam multa inaudita, naturæ vim hominumque captum excedentia, et illis quidem temporibus incredibilia mysteria concurrerent, quæ tamen Virgo ob unius personæ dictum fide firmissima complecteretur. Nuntiabat enim angelus Deum fieri mortalem hominum Deum de

femina nasciturum, virginem sine viro concepturam, Deum parituram, et virginem simul permansuram, postremo pauperis matris filium, incomparabilem orbis fore Monarcham, Regemque sempiternum. Hæc nos quidem inde ab incunabulis et discimus et audimus, multisque modis ac ætatibus ut longe certissima verissimæque comprobata tenemus: sed quæ diligenter animadversa vel ab aliis explicata, novum sæpe stuporem nobis ingenerare et excitare consueverunt. Eoque rarior et commendabilior Mariæ fides exstitit, quæ cum primum ab angelo isthæ exposita percepisset, ac simul sanctissimæ Trinitatis mysterium proponi audivisset, nihil aut dubitat, aut sciscitatur, sed e vestigio se totam suumque intellectum Deo subjicit, nec aliter Gabrielem, quam Deum ipsum loquentem reverenter audit, plenaque fide comprehendit omnia, quæ supra modum ardua et fere incomprehensibilia videbantur. Unde Lutheri discipulus Joannes Agricola⁶, ut reliquos præteream, non perperam certe Mariæ fidem hoc ipso loco vel maxime nobis esse spectandam admonet. Sic enim scribit: « Colloquium angeli cum Virgine præ aliis locis hunc habet insigniorem, quod potuerit verbis angeli tanta et tam sublimia nuntiantis consentire Virgo, ut angeli persuasionem inducta, omnino conceperit eam fiduciam, ut se Matrem Domini (id quod alicubi in Virgine admiratus est Bernardus quoque) futuram crederet. Majus est omnino potuisse credere Virginem, ut fieret mater, quam quod mater facta est, spiritu prius quam corpore facta mater. »

Nullum igitur sensum et insultum incredulitatis admisit nostra Eva, quæ, ut priori Evæ prorsus se dissimilem ostenderet, ejus perfidiam atque inobedientiam cum perfecta fide et summa obedientia felicissime commutavit. Nec enim solum Deum in Gabriele loquentem audivit, sed etiam auditio verbo libenter constanterque credidit, ac se totam, ut promptissimam Domini ancillam, summo mysterio in se perficiendo statim obtulit et accommodavit. nanis ergo fœdaque Lutheri ac aliorum est garrulitas, qui tantam lucem, id est, certam et exploratam Mariæ fidem vel extinguere nobis, vel obfuscare conantur. Fingant licet, Matrem Domini aut noluisse, aut non potuisse angelo credere: somnient Gabrielem blandulum fuisse concionatorem, cujus confirmatione dubius et imbecillis femine animus fulciri debuerit atque sustentari: nos frivola et ridenda potius quam confutanda isthæ commenta suis relinquamus auctoribus. Nam pii et prudentes omnes facile judicabunt, horum nugæ tum Scripturæ tum rationis pondere destitutas, et execratione potius quam responsione dignas judicari et explodi penitus oportere. At postea de Mariæ fide, quæ nunquam satis laudata est, nec pro dignitate

⁴ In Postilla circa Evang. in festo Annuntiat. Virginis. ⁵ In cap. 1 Lucæ. ⁶ Ibid.

laudari ab ullo queat, plura in medium adducamus.

At vero tanta est Sacerii et Culmanni præ cæteris maledicentia, qui Mariæ fidem et famam atrociter impetiverunt, ut ad eam asserendam plura subijcere debeamus. Vix enim intelligo, an labe ulla turpiore, et crimine graviore purissimam beatissimamque Virginem aspergere et inquinare potuerint, quam quod illi probrosam infirmitatem ac dubitationem in fide, imo et infidelitatem, peccatum unum omnium deterrimum atque perniciosissimum, palam ascripserunt. Neque hanc tam infamem notam illi inussisse contenti (o insana capita) quorum libet vere carnalium et impiorum Deique verbo adversantium typum et exemplum in Maria Virgine statuunt, et vulgo considerandam proponunt. Ergone, Sacerii, Mariæ imitatores tibi videntur, qui contra verbum et opera Dei luctantur, seque rationis et sapientiæ humanæ argumentis muniunt, et in his quæ ad religionem pertinent, iudicium carnis potius quam fidei lumen sequuntur? Quod si ita est, accedant duræ cervicis Judæi, veniant perfidi hæretici, adsint etiam sanguinolenti Ecclesiæ persecutores, catervatim denique omnes impiorum cohortes in Christianorum perniciem tot sæculis sævientes sese conglomarent. Quid? universam hanc et funestam Satanæ synagogam cum Matre Domini sanctissima componetis? Proh Deum immortalem, quam est pudenda istorum hominum vanitas! quam execranda licentia! quam multis suppliciis vix expianda blasphemia! utpote quæ non in Matrem tantum, sed in Filium etiam Dei simul et Virginis ab his censoribus conjicitur et detorquetur. An hoc est Evangelium pro dignitate tractare? Imo vero Evangelium prodere, et per illud Virginem post homines natos lectissimam insigni contumelia dedecorare. Eam dico Virginem, ad quam veluti laudatissimam filiam, hunc tantum legatum Pater æternus demisit, quam se dignam habere Matrem voluit Filius Dei, quam Spiritus sanctus ut sponsam et amicam unam omnium charissimam, ab omni æternitate delegit, et inde a prima infantia tot tantisque donis cumulavit, nullus ut e sanctorum numero nitidior, excultior, admirabilior unquam fuerit, aut nunc etiam esse possit.

Equidem nihil vereor pronuntiare, objecta hæc Mariæ probra in istorum Aristarchorum capita sine injuria retorqueri, cum apertum exemplum fœdæ imbecillitatis, non ferendæ dubitationis, crassæ nimium arrogantiae, obstinatæ malitiæ, castigandæ sycphantiæ, ac horrendæ demum infidelitatis re ipsa declarent orbique testentur. Qui velut justo Dei iudicio in sensum reprobum traditi, nec jam sanctæ fidei, nec rationis humanæ, nedum divinæ sapientiæ argumentis ducuntur, ac nihilo secius, ut suo impuro impioque fermento Mariæ nitorem contaminent, Dei verbo, Dei Ecclesiæ, Dei ministris et organis sese impudenter opponunt. Quem vero hujus procacitatis insanique suæ fructum

infelices demum reportabunt, dum et Mariam Dei verbo, et Baptistam Christo adversari voluisse confingunt? Eum certe, quem contra stimulum calcitrantes, et in cælum ipsum, ut dicunt, expuentes, vel in petram durissimam impingentes suo malo maximo, et cum justissimo aliorum probro reportare consueverunt. Quid tandem sanctis aliis hi Momi largientur, imo quæ crimina illis affingere non audebunt, qui præstantissima Christi membra, Ecclesiæque lumina, et cælestis patriæ ornamenta præcipua tam virulentis linguis, et calamis appetunt, tamque horrendis probris incessunt? Deum Opt. Max. ex animo precor, ut blasphemis id genus impiisque scriptoribus imperet, hosque cæcos tot mille cæcorum duces in viam aliquando revocet, ne in hoc pessimo docendi fallendique instituto ad suum et commune multorum exitium persevereant. Nam qui summum infidelitatis probum in Dei Matrem inculpatissimam scelerate jaciunt, quique crassum carnis iudicium, aut stultam hominum sapientiam illi Virgini, quæ sapientia sanctos omnes præcellit, imo quæ ipsum sapientiæ Ducem et Auctorem orbi peperit, audent attribuire, fieri certe non potest, quin illi summo crimini obligati et Numen iratum, et cruciatus inexplicabiles demum experiantur. Quis vero prudens non facile intelligat, istiusmodi doctores de sua quidem et magistri Lutheri quam de Mariæ fide et sapientia præclarior existimare, perinde ac si vere ipsi sint evangelicæ fidei præcones et vindices, Maria Dei vero verbum aut nesciat, aut excutiat, aut negligat, constanti nempe fide verbi Dei destituta, iudicio autem rationis et sensu in fidei rebus decepta, nec solum ignorans et infirma, sed etiam (horrendum dictu) infidelis effecta, quæ verbis angeli, imo Dei non crederet, et ad diabolicam illorum classem pertineret, qui se humanæ rationis et sapientiæ præstigiis sinunt deludi, atque ita quod omnium est deterrimum, Deo Deique verbo resistunt.

Quid igitur sibi volunt hi novi theologastri? tanta enim rei indignitas me nec tacere, nec mitiorem, nec breviorē esse permisit. Ergone quam generationes omnes in omni Ecclesia beatam, et fide beatam prædicant, quæque primam sinceræ fidei laudem in Evangelio consecuta est, eam ipsam generatio hæc prava et adultera fide spoliabit ac exuet, ut primum etiam iustitiæ ac felicitatis gradum, qui fide comparatur, Mariæ aliquando defuisse credamus? Hoc certe novum est plane paradoxum, quod plurimis aliis nuper excogitatis, si velint novatores, per nos quidem adjungant: hanc purioris scilicet doctrinæ partem sibi suisque discipulis retineant, adeoque pro expresso Dei verbo venditent. Neque sic tamen efficient, Christo bene propitio, ut de perfecta Maria fide vel male suspicandi, vel aliqua ex parte dubitandi locum reliquum faciant orthodoxis.

Quid, quod nobis etiam tacentibus suos habet Maria defensores, nec solum venerandos Ecclesiæ

Patres, quorum sententias postea proferamus, sed ex ipsis etiam adversariis non infimos duces, a quibus in presenti causa sic excusatur, atque ab omni vitio liberatur, ut horum accusatio consistere et valere non possit, qui tam sacrae Virgini non solum dubitationem et ignorantiam, sed sensum etiam peccatumque infidelitatis impingunt. Haud postremi nominis apud istos est Brentius, qui de proposito Mariæ sermone sic judicat ⁷ : « Hæc non sunt verba incredulitatis, qualia fuerunt Zachariæ, sed sunt verba quæ proficiscuntur ex admiratione fidei. Non enim dubitat Maria de certitudine verbi Dei, quod ex angelo audierat, sed dubitat de modo, quo promissa implenda sunt. » Ac iterum ⁸ : « Ut hæc verba non sunt incredulitatis, ita nec sunt curiositatis, sed potius necessitatis, videlicet Maria pudicitia suæ observantissima discat, quid sui sit officii, quod agendum sit, ut promissus filius in utero ipsius concipiatur. » Porro Spangenbergius, velut triarius in suo exercitu miles, plus etiam quam Brentius, Mariæ largiri dignatur. « Hæc verba, inquit, non sunt incredulitatis verba, sed (observa, quæso, lector) præstantissimæ fidei. Nihil dubitat prorsus de verbo Dei, quod sit mater futura, et nihilominus virgo mansura, et non solum mater simpliciter, sed Mater Dei : id illi præter opinionem auditur et admirabile videtur. Etenim nullum ejus rei in toto orbe habet exemplum, in nulla creatura, unde argumentum fidei et solatium habuisset : quasi dicat : Verbis tuis credo et persuasum habeo esse verisimile. Nec me latet id ab Isaia prædictum. Si vero ego ea sum virgo, dic mihi : Quomodo fiet istud ? » Tum Bucerus, Pellicanus et Bullingerus ⁹, ut alios præteream, Mariam omni vitio liberant, ejusque verba, ut diximus, ad propositum et sollicitudinem de conservanda virginitate volunt accommodari. Proinde illorum sententia non postulat ab angelo signum, quemadmodum fecerat Zacharias, sed rei gerendæ modum duntaxat, verecunde simul et prudenter inquirens cupit cognoscere, perinde ac si dicat : Hæreo, quo pacto ejus matrem fieri me oporteat, an conjunctione viri, cum quo, ut statui, nulla mihi unquam erit connubii consuetudo, an alia fortasse ratione diviniore. Nec perperam dixit Zuinglius ¹⁰ : « Rem ipsam credit Maria, de modo tantum interrogat, quod arguit ejus integritatem. Nam hinc claret Virginem Mariam nulli unquam viro fuisse commistam, et fœtum ex Spiritu sancto esse. Zacharias in re et modo dubitat. »

Et hactenus quidem illi commode satis, ut etiam ab adversariis tum veritas confirmetur, tum sua Mariæ dignitas ab hostibus violata et subrepta, ab eorundem sociis aliqua ex parte restituatur. Quid vero Calvinus ¹¹ ? Hunc manu una lapidem et gladium altera gestare, ut vulgo, inquit, non injuria dixeris. Principio, enim non magnopere

laborandum censet, ut Mariam purgemus ab omni vitio, videri eam non minus maligne restringere Dei potentiam, quam prius Zachariam. Ubi bis peccat hic nefarius calumniator : primum quidem, quod sanctissimam Virginem ab omni peccato semper eximendam, ut Augustinus docuit ¹², et a nobis antea probatum est, indiscriminatim peccatoribus aliis velit aggregari : deinde vero quod eandem Zachariæ in vitio vel incredulitatis, vel curiositatis conferre non pertimescat. Sed jam velut de sua severitate remittat Calvinus, et æquior videri velit Virgini, quanquam illi plus debebat concedere, perinde ac de sublimi loco ista pronuntiat : « Scierum est Mariam non ita dubitare vel sciscitari, ut sensibus suis Dei potentiam vel subicere, vel æquare velit : tantum subita admiratione perculsa, ad movendam hanc quæstionem rapitur. Quod autem obedienter amplexa sit promissionem, hinc colligi potest, quod cum multa occurrerent in contrariam partem, nonnisi in uno hæsitat. » Ac tandem ita concludit : « Hæc quæstio fidei adversa ideo non fuit, quia ex admiratione potius quam ex diffidentia oriebatur. » Nonne hæc tibi satis esse videntur, si animum, lector, advertis, ad Lutheri et aliorum hunc ducem sequentium impuras tetrasque calumnias amoliendas, ac insuper ad Mariæ fidem integram asserendam ? Ex quibus omnibus non obscure colligi potest, in una eademque Lutheri familia non modo diversas, sed et contrarias concurrere sententias, ut neque cum præceptore discipuli, neque sectæ ejusdem socii hoc loco congruere possint et convenire. Sic enim justo Dei judicio Ecclesiæ hostes sæpe plectuntur, ut suis se gladiis mutuo jugulent, utque mutua dissensione et perpetua concertatione, se Babylonicae turris potius strenuos ædificatores, quam germanos divinæ Scripturæ interpretes esse orbi testatum relinquant.

Nunc ad Patres ut sanctiores, ita meliores profecto sacrae Scripturæ explanatores accedo : qui plane testantur Mariam in hac sua quæstione omni reprehensione carere, neque sicut Zachariam Baptistæ patrem verbis evangelicis diffidere voluisse. Qui Zacharias cum eodem Gabriele in templo est collocutus, sed tanto nuntio Joannem filium sibi seni, et uxori tum seni tum sterili nasciturum prædicenti non credidit, quandoquidem de naturali difficultate, seniorumque conjugum imbecillitate, et diuturna sterilitate cogitabat, carnis nimirum judicio impeditus, quominus divinam potentiam et angelicæ promissionis fidem in animum suum inducere posset. Quamobrem improvidus et præceps in verba curiosa et a fidei simplicitate aliena prorupit, ut ita sciscitaretur : *Unde hoc sciam ? Ego enim sum senex, et uxor mea processit in diebus suis* (Luc. 1, 18). Maria vero cum ex hoc ipso Gabriele parituram se

⁷ Hom. 6, in cap. 1 Luc. ⁸ In Evang. de Annuntiat. Virginis. ⁹ In explicatione Lucæ cap. 1. ¹⁰ In cap. 1 Luc. ¹¹ In harmonia Evang. ¹² Lib. De natura et gratia, cap. 56.

filium audivisset, eumque Messiam homine majorem, et regem in domo Jacob æternum ex se nasciturum credidisset, nullum sibi signum externum dari postulavit, neque rem impossibilem nuntiari putavit, cum sciret se per ætatem procreandis liberis operam dare et parere posse, ideoque angeli promissionem in dubium minime revocavit. Hoc solum quærit, quod ex prioribus angeli verbis non intellexerat, quomodo sine viri commercio conjugalique congressu promissum filium conceptura et paritura esset, salvo interim decretæ virginitatis proposito, sicut jam ante pluribus est demonstratum. Quomodo igitur fiet istud (sic enim dicere voluisse videtur), ut ego Mater efficiar, promissoque filio gaudeam, quæ nullam viri operam ad liberos gignendos admitto, sed decretam virginitatem custodire certum habeo? An isthuc non erat summæ prudentiæ, ut in re tanta sollicite percontaretur, nihilque vel temere vel inconsulte cum suæ conscientiæ offensione ageret, sed voluntatem divinam, qua nihil habebat antiquius, mox plenius investigaret?

Recte igitur Augustinus ¹³ inter Zachariam et Mariam (quod ad fidei rationem attinet) semel et iterum hoc pacto distinxit: « Zacharias quando ait: *Unde hoc sciam*, vel per quid hoc cognoscam, qui sum adeo cum uxore senex? desperando dixit, non inquirendo. Maria vero cum interrogat: *Quomodo fiet istud, quia virum non cognosco?* inquirendo dixit, non desperando. Propterea illi (Zachariæ) dicitur, Tacebis, quia, non credis: huic vero causa exponitur, quia dum interrogaret, de promissione non dubitavit. » Sed et Ambrosius ¹⁴ Domini Matrem defendit, ac fidei imbecillitatem in solo Zacharia ponit. « Maria, inquit, jam de negotio tractat: Zacharias adhuc de nuntio dubitat. Negat ille se credere, qui negat se scire; et quasi fidei adhuc quærit alium auctorem. Ista se facere profitetur, nec dubitat esse faciendum, quod quomodo fieri possit, inquirat. » Tum alibi haud temere sanctum in Maria pudorem commendat ¹⁵, quæ præ verecundia non resalutarit angelum, nec ullum ei responsum dederit, nisi postquam de nascituro ex se Filio ab eodem intellexisset. Ac tum quidem ita respondit, « ut qualitatem, inquit, effectus disceret, non ut sermonem refelleret. » Nec dissimilis exstat locus de Abraham magno illo credentium patre, qui cum terram Chanaan sibi suisque posteris esse donandam audiret, divino credidit oraculo, sed ut nihilo secius percontaretur: *Domine Deus, unde scire possum, quod eam terram sim possessurus?* (Gen. xv, 8.) Cum quo Abraham dicto rursus confert Ambrosius ¹⁶ Mariæ verba, et ostendit utrobique de modo quæstionem esse, et Mariam quidem hoc velle dicere: « Cum id quod naturæ est, non suppetat, quia non solet parere virgo, quæ viro

non fuerit copulata, quæro, quomodo præter instituta naturæ possim generare? » Quocirca notavit etiam Antipater, « Mariam hic angelo non contradicere, sed per interrogationem quærere. »

Ex quibus manifestum evadit propositum Mariæ sermonem non esse diffidentis, carnisque judicio et rationi duntaxat humanæ obsequentis, et propterea illam ab exemplo quidem Zachariæ prorsus dissidere, nullam ut mereatur reprehensionem, sicut ille, cui propterea velut male fido, nimiumque rudi discipulo magister Gabriel diuturni silentii multum irrogavit. *Pro eo*, inquit, *quod non credidisti verbis meis, ecce eris tacens, et non poteris loqui* (Luc. i, 20). Quanto autem prudentior, circumspiciet laudabiliorque Maria existimanda est, quæ nihil aut temere dicere, aut in tanto negotio improvide facere voluit, ne omnino quidquam in divina lege et voluntate perficienda negligere videretur? Adde, quod tantum non cogebatur interrogare, ut injectum conscientiæ suæ scrupulum explicaret, animique sui tranquillitati consuleret, nos etiam tacite admonens piæ sollicitudinis, quam ad Dei voluntatem tum exacte cognoscendam, tum sedulo præstandam afferre debeamus. Unde Brentius ¹⁷ etiam, ut audivimus, verbum hoc Mariæ non incredulitati, nec curiositati, sed necessitati tribuendum esse fatetur. Cum enim certum et decretum illi esset, ut probavimus, cum viro non congregi nunc matrem se fore audiens, non injuria cogitat et timet, ne promissæ virginitatis accipiat detrimentum, si vulgari quidem more, hoc est, ex virili congressu filium debeat generare. An igitur justa et quolammodo necessaria quærendi causa non fuit, ut a suo magistro, id est angelo Gabriele, hujus nodi peteret solutionem, planeque diceret: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Virum subindicare videris, qui se mihi admisceat, et ex me procreet hunc promissum abs te Filium: quod plane cum fide jam antea Deo data repugnat: nec ego in animum inducere possum, ut vel Josepho sponso, vel ulli unquam viro mei corporis faciam potestatem. « Quid multis? luculenter dixit Bernardus ¹⁸, Mariam fide confirmatam hic non dubitasse de facto, sed modum requisivisse et ordinem, et ideo non quærere, an fiet istud, sed quomodo. Quasi dicat: Cum sciat Dominus meus, testis conscientiæ meæ, votum esse ancillæ suæ non cognoscere virum, qua lege, quo ordine placebit ei, ut fiat istud? » Id vero ex Ambrosio ¹⁹ videri potest acceptum, cum ita scribat: « Non fidem renuit, non officium refutavit, sed accommodavit affectum, spondit obsequium. Etenim cum dixit: *Quomodo fiet istud?* non de effectu dubitavit, sed qualitatem ipsius quæsivit effectus. » Negat præterea fas esse, sicut revera est, ut ad unicum Dei Filium generandum electa, fuisse incredula videatur. Quibus et Bedæ ²⁰ verba con-

¹³ Lib. xvi, De civitat. Dei, cap. 24. ¹⁴ In exposit. Luc. cap. i. ¹⁵ Lib. i Officiorum, cap. 48.
¹⁶ Lib. ii, De Abraham patriarcha, cap. 8. ¹⁷ Hom. 6, in Lucam. ¹⁸ Hom. 4, super Missus est.
¹⁹ In cap. i Luc. ²⁰ In explicat. Luc. cap. i.

sonant : « Non ait, quomodo hoc sciam, sed quomodo fiet, inquit, ordinem videlicet, cui subdatur inquirens, non autem signum, cui credat flagitans. Neque enim decebat, electam generando Deo Virginem dubiam diffidentia, sed prudentia cautam existere. » Atque hæc fortasse plus quam satis, de Mariæ dicto a gravissimis hostium calumniis vindicando, quidquid demum novatores in contrariam partem sentiant atque scribant. Fient autem isthæc longe illustriora, si de fide Virginis quædam adjecterimus, huc præsertim a Luthero et Erasmo provocati.

CAPUT II.

De Mariæ fide sublimi atque perfecta contra Lutherum, quodque Christum Deum circa suum puerperium plene cognoverit, quantumvis Erasmus tergiversetur.

Basis et fundamentum Christianæ justitiæ, omnisque Felicitatis radix fides est, sine qua nullus mortalium justificari, et Deo placere potest, Paulo apostolo teste. Quod si nulla, vel saltem imbecillis et exigua in Maria fides inesset, quascunque demum illi virtutes alias tribueremus, hæc vanam certe, aut jejunam illi commendationem afferrent, et esset hoc velut domum sine fundamento ædificare. « Beata quidem illa, quæ sola felici uteri sui ambitu Deum incomprehensibilem complexa est : sed eadem, ut Augustinus affirmat ²¹, percipiendo fidem Christi, quam concipiendo carnem Christi, beatior. » Etsi vero magna fuit veterum hæreticorum petulantia, qui variis cuniculis hanc Virginem sæpe oppugnaverunt, illamque multis et exsecrandis, quæ supra deteximus, probis affecerunt, tamen vix ullum tam insanum, vel impudentem ex illis omnibus reperias, qui Mariæ fidem suspectam reddere, aut in dubitationem vocare ausus aliquando fuerit. Nostra solum ætas, ut postrema, sic et plane petulantissima novos et inauditos tulit Mariomastigas, qui sacrosanctam Virginem verbo Dei diffidentem, in fide nutantem ac infirmam, carnali etiam prudentiæ innitentem, imo et infidelem, quodque teterrimum est, carnalium et impiorum omnium typum et speculum facere non erubescunt. Tam impii Mariæ detractores Lutherus, Culmannus, Sarcerius exstiterunt, sicut propriis illorum verbis paulo ante commonstravimus : quorum nos importunitate commoti, præter ea quæ supra respondimus, paulo nunc fusius de Mariæ fide tractandum arbitramur.

Magno semper piorum et doctorum hominum consensu confirmatum habemus, laudem Mariæ integram ex certa, constanti, eximia perfecta que fide constare, et ad eandem fidem vix ullam posse quidem fieri accessionem. Pervetus Irenæus clare pronuntiat ²² : « Quod alligavit virgo Eva per incredulitatem, hoc Virgo Maria solvit per fidem. » Id si ita est, quam non dico reprehensionem pro-

mereri, sed saltem imbecillitatem et imperfectionem Mariæ fides incomparabilis admittere potest? Irenæum vero sequitur Augustinus ²³, ejus testimonio, « sancta Maria plena fide, plena gratia dicitur, quæ fecerit voluntatem Patris, inde felix, quia verbum Dei custodivit, per quod facta est, et quod in illa caro factum est. » Legerat utique Maria, ut prophetarum fuit studiosissima, quod vaticinatus erat Isaïas : *Ecce virgo concipiet et pariet filium* (Isa. VII, 22) : legerat, inquam, atque ideo futurum credidit : sed quomodo fieret, ante non legerat, ut Ambrosius docet ²⁴. Postea cum plenius didicisset, quemadmodum virgo apud Isaïam promissa Emmanuel sine virili consortio esset editura, mysterio credidit, quod illi Deus non per hominem, sed per archangelum voluit revelare. Tantum enim mysterium non hominis fuit, sed angeli ore promendum ; nec Isaïæ quidem prophætæ revelatum, ut idem Ambrosius docet ²⁵, quemadmodum scilicet virgo generaret, Maria id primum audit et credit. Credentis autem vox illa præclarissima fuit : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* (Luc. I, 38.) Et illa : *Fecit mihi magna qui potens est.* (Ibid. 49.)

Manebit igitur perpetuum ac proprium Mariæ hoc eulogium, quod mulier Spiritu sancto plena, ut illius dignitatem demirata atque reverita, non submissa, sed sublata voce prodidit, quodque nos iterum contra omnem Satanae synagogam repetendo diserte testamur : *Beata quæ credidisti.* In quem locum sic Ambrosius ²⁶ : « Vides, inquit, Mariam non dubitasse, sed credidisse, et ideo fructum fide consecutam, et vere beatam, quæ sacerdote Zacharia præstantior. » Imo uti Beda testatur ²⁷ : « Cum sacerdos negasset, virgo correxit errorem. » Præcipue vero Mariæ fides in eo sacro colloquio, quod cum Gabriele in suo conclavi habuit, elucescit, ubi tantus præceptor angelus de tribus personis divinis eo tempore incognitis, deque harum personarum propriis operationibus, sive, uti vocant, attributis, ac potissimum de stupendo incarnationis Verbi arcano, tam sublimia disserit, quæ nullus tunc alius (ut opinor) animo vel cogitatione complecti potuisset. Quid vero, si Mariæ fidem cum illius fide conferamus, qui amicus Dei constitutus, et pater credentium factus a Paulo quidem mirifice laudatus, sed et amplissimo Spiritus testimonio condecoratus fuit? Is Abraham dicitur, qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei : Sic erit semen tuum, sicut stellæ cœli et arena maris (Gen. XXII, 17), et non est infirmatus in fide, neque consideravit corpus suum emortuum, cum jam fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ : *In repromissione etiam Dei non hesitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens, quia*

²¹ Lib. De sancta virginitate, cap. 3. ²² Lib. III, Contra Valentinianos, cap. 33. ²³ Lib. De sancta virginitate, cap. 3 et 5. ²⁴ In cap. I Luc. ²⁵ In eodem cap. I Luc. ²⁶ In Evang. Lucæ, cap. I. ²⁷ In cap. I Luc.

quæcunque promisit Deus, potens est et facere : ideo reputatum est ei ad justitiam (Rom. iv, 20, 22). Ita enim Apostolo visum est illustrem Abrahamæ fidem commendare : quæ tamen nostræ Virginis fide si non obscuratur, at certe quidem multis nominibus superatur. Etenim ille sterilem anum parituram, hæc virginem fore matrem credidit. Ille sibi fœtum ex se jam viro sene, hæc sibi filium ex se absque viro nasciturum promisit. Ille purum hominem, hæc Deum et hominem in lucem edendum esse certissime constituit. Ille, usitato naturæ modo, hæc præter omnem naturæ usum procreationem futuram non dubitavit. Ille ut facta sibi promissio impleretur, Deum etiam posse mortuum suscitare, persuasum habuit : hæc Deum nasci et mori posse, ut omnes in eo legis promissiones perficerentur, assensit. Demum credidit ille, sed simul risit etiam in corde suo, ac præ futuri miraculi admiratione dixit : *Putasne centenario nascetur filius, et Sara nonagenaria pariet* (Gen. xvii, 17)? Ac rursus velut addubitantis more, respondit Domino : *Utinam Ismael viveret coram te* (Ibid. 18). Iterum vero, cum terram Chanaan sibi promissam andisset, percontari ausus est : *Domine Deus, unde possum hoc scire, quod possessurus sum eam* (Gen. xv, 8)? At nihil tale in Mariam competit, quæ nec petit exemplum, nec miraculum quærit, sed in promisso angeli, cum mysterium incomprehensibile nuntiaretur, simpliciter acquiescit. Igitur et Moysen maximum legislatorem, et Aaron primum pontificem, et Gedeonem fortissimum principem, quos in fide dubitasse legimus, hæc Virgo fidei constantia divinaque sapientia excelluit, tantumque sua fide profecit, ut mons altissimus in hoc nostrum mare descenderet, imo ut ipsa Unigenitum in sinu Patris recubentem in sinum suum virgineum deduceret, eumque carne humana vestiret. Quæ Mariæ fides tanto est viderique debet admirabilior, quod nullum quidem futuri miraculi exemplum præcederet, aut usquam tantæ demissionis ac unionis vestigium appareret. Noverat sane præclara Virgo, ingentem et exundantem scelerum flagitiorumque omnium quasi catæclysmum esse, qui totum obruisset orbem, pœnisque gravissimis Judæos ac ethnicos involvisset, ac totius demum reipublicæ statum ubique gentium afflictissimum esse, quippe quem Deus justo vindici perpetuos debere cruciatus non ignoravit. Credit tamen jam adesse tempus, quo idem Deus velut iræ omnis immemor, totum se homini dare, et quem admodum jam pridem promiserat, propter hominem corpus humanum e suis virgineis visceribus assumere dignetur. Credit etiam se illam electam a Deo esse Virginem, in qua hoc tantum mysterium, quod omnem humanum excedat intellectum, perficeretur. Credit demum, ex levibus primordiis, quæ mundus non perciperet, tam felicem progressum ac successum in mundo consecuturum, ut suus Filius omni exceptione major, cunctis imperet, ac perpetuo dominetur. De his enim arcanis narrat

angelus, et Maria statim assensa est, quoniam confortata fide, qualem nullus verbo Dei antea præstitit, gloriam dedit Deo, plenissime sciens, quoniam non est impossibile apud Deum omne verbum (Luc. i, 37), sed quod omnia, quæ ille vult, citra negotium ubi, quando et quomodo vult, effecta reddat, suæque promissa certissime præstet, quantumvis illa nobis ardua, et sive naturam, sive rationem spectes, incredibilia videantur. Quare si Abrahamæ fides tantopere commendatur, æternamque illi viro laudem apud posteros parit, certe Mariæ fides tanto et præstantior et spectabilior et memorabilior existimanda est, quanto illa simplicius ac firmitus in divinis promissis longe grandioribus acquievit, de tot tantisque mysteriis sibi nuntiatis, quæ vel ipsi Cherubim agre caperent, nihil omnino dubitationis admittens. Quid etenim aut inositatius, aut difficilius, aut incomprehensibilius videri queat, quam sine viro virginem effici gravidam, et in conceptu partuque salvam conservare pudicitiam, tum in Virginis utero divinam humanamque naturam inseparabili fœdere uniri, ut hominem induat Deus, idemque Dei et Virginis Filius sit ac maneat consubstantialis? Hoc qui rite animadvertit, et cum aliorum hominum captu, ejusque temporis hebetudine componit, annon merito Elisabethica verba confirmet, ac tantæ Matri gratulabundus acclamet : *Beata quæ credidisti?* beatior etiam credendo, quam Christi carnem concipiendo, nunc autem et carne et quadantenus spiritu Domini Mater, nulli prorsus fide secunda, ac Christo æterna sapientia digna mater inventa. *Credidisti quæ dicta tibi sunt a Domino*, quantumvis ardua, sublimia, inaudita : et ante alios firma fide complexa es stupendum et adorandum illud sanctissimæ individueque Trinitatis sacramentum, evidenter per apostolos Ecclesiæ revelatum, magnumque illud pietatis mysterium in carne jam glorificatum, quod eadem sola Trinitas in te et tecum plusquam in aliis creaturis omnibus voluit operari, ut summam illam potentiam, summam sapientiam, summamque bonitatem tu præ cæteris agnosceres, agnoscendo crederes, credendo experireris, et experiendo demum omni gratia cumulareris. Beata, in qua semper heroica fides ad mysteria divina mirabiliter et contemplanda, et percipienda præluxit.

Nec dubium, quin angelus in eodem venerando conclavi sit diutius commoratus, et plura quam ab evangelista narrentur, docuerit; Maria vero narrata sibi omnia certa fide comprehenderit, nullus ut Evangelii auditor vel paratior aures, vel majorem fidei simplicitatem, ac perfectiorem obedientiam afferre posse videatur. Quid, si non uni Gabrieli, sed et infinitis angelorum agminibus credidit? quos nocte illa (ut putant) circum se volitantes, et carmen letissimum modulantes habuit, ne videlicet sanctissimis nuptiis in tante Virginis thalamo celebratis sacrum deesset epithalamion. Creditur deinde felix puerpera pastoribus Bethleemiticis au-

gelicam cantionem referentibus, quos ipsa, veluti primos nati Messiae testes atque praecones, haud dubie magis ac magis in fide confirmavit. Credidit Simeoni reverendo seni de Christo Filio publice concionanti, sibi que acerbi doloris gladium praenuntianti. Nec minus quidem Zachariae ejusque conjugi Elisabethae, cum ad illam divertisset, sicut et Annae prophetissae Phanuelis filiae, aliisque pluribus suum Messiam profitentibus credidit, magnam vicissim lucem et consolationem omnibus impertiens, qui orientis Evangelii lucem primum aspexere, aliisque sine invidia tradiderunt. Cur enim non crederet, non solum in divinis Litteris exercitata, sed etiam divinitus illustrata, multisque miraculis in fide confirmata, rerumque celestium sensu et gustu praeter ceteris omnibus praedita, sed et prophetissa facta, quemadmodum post Isaiam Origenes, Epiphanius, Basilus et Hieronymus eam appellant? Cujus eximiae nec unquam satis praedicandae fidei vel exemplum, vel testimonium praebet hymnus, quem eadem Virgo in domo Zachariae tam divine cantavit, ut nobilis inter Sacramentarios Beza fateatur, ex hoc ipso Virginali cantico, Mariam in prophetarum lectione fuisse valde exercitatum intelligi.

Quod si beati sunt omnes Christi sententia, qui cum fide audiunt et opere custodiunt verbum Dei, quanto illa, quæso, beator digniorque censenda est, quæ omnes pie contemplantis, Deoque vacantis Magdalenae partes obiens ac superans, Christi Evangelium cupidissimo pectore semper hausit, quæ Filium tot annis domesticum velut praeceptorem aluit, cujusque aures semper divinis illius vocibus circumsonuerunt, quas illa tanto majore cum fide percepit ac imbibit, quanto Verbum ipsum praeter ceteris cognovit praesentius, et amavit vehementius, et in omni vita studiosius observavit. An de illa ejusque fide semel atque iterum Lucas non praedicat: *Maria autem conservabat omnia verba haec, conferens in corde suo* (Luc. ii, 19)? Quid illa in fide constantius atque firmitus excogitari potest, quæ nutantibus fidei columnis, hoc est fugientibus apostolis, a Christi latere, imo cruce non potuit dimoveri? Passi sunt in Domino scandalum amicissimi quique, illa duntaxat excepta, quæ stare in fide prope crucem potuit, quantumvis praecutus ille gladius a Simeone praedictus cor ejus tenerimum atque moestissimum penetraret. Cecidit Judas nefarius proditor, qui extremam desperationem cum scelere summo conjunxit. Cecidit Petrus, a mentis statu et firmitate dejectus, adeoque mortis metu debilitatus, ut Christum Dominum semel et iterum ac tertio abnegaret. De Paulo dicere supersedeo, qui ignorantia obcaecatus, adeoque incredulitate seductus ac blasphemus, etiam Christo maledixit, et a cruenta caede piorum ac innocentum

hominum sese non abstinuit. Non cecidit Maria, sed usque invicta perstitit, quam divinae lucis adeo illustravit fulgor, ut in fide nec erraret, nec haesitaret, quam praeterea singularis gratiae virtus corroboravit infantem, provexit puellam, armavit adolescentulam, ac deinceps in omni vita se instruxit, ut a cujusvis peccati labe libera atque omni culpa vacans, sicut libro priore diximus, sanctos omnes puritate et sanctimonia longe multumque superaret,

Fide singulari subnixa, Dei Filium suum filium fecit, beator quidem Christi fidem percipiendo, ut iterum Augustini verbis utamur²⁸, quam carnem ejus concipiendo. Fide praedita, eum quem portavit timuit, et eundem cum pareret, adoravit, ut idem asserit Augustinus²⁹, ejusdemque resurgentis gloriam prima conspexit, Ambrosio teste³⁰. Nec desunt qui Mariam fidei magistram faciant, a qua Lucas, Joannes, Ignatius et alii nec pauca, nec levia mysteria didicerint, quoniam (ut Bernardus etiam praedicat³¹) a principio de mysteriis omnibus plene ac coelitus fuit instructa. Quare nec dubitat Anselmus³² hoc de illa testari: « Licet ipsi apostoli per revelationem Spiritus sancti edocti in omnem fuerint veritatem, incomparabiliter tamen eminentius ac manifestius ipsa per eum Spiritum veritatis, illius veritatis profunditatem intelligebat, ac per hoc multa eis per hanc revelabantur, quæ in se non solum simplici scientia, sed ipso effectu, ipso experimento didicerat. » Eandem Mariae praerogativam, quod apostolis fide et virtute praestiterit, Rupertus agnoscit³³, hisque verbis ad illam ipsam institutis comprobatur: « Tanquam malum punicum, inquit, in medio tintinnabulorum tu praecipue fuisti. Virgo virginum in adjutorio, vel etiam in regimine praedicantium apostolorum, cujus etsi verba non loquuntur vel audiuntur, ubi praedicaverunt, opera tamen vel merita non ignorantur, non minora, imo majora tintinnu praedicantium. » Miratur Christus Chananæ fidem, utpote charitate, modestia, longanimitate, constantia commendatam. Miror et ego Mariae fidem tot sustentatam columnis, tot depictam coloribus, tot fulgentem stellis, tot micantem radiis, quot erant heroicae cum ejus fide conjunctae virtutes. Sed haec abunde sunt satis, ut arbitror, ad illos coarguendos, qui Mariae fidem nunc demum elevare, suisque somniis, ut levissime dicam, conspurcare nituntur.

Quæ omnia, si forte prolixitatem nostram admittaris, lector, idcirco pluribus persequi visum est, ut hinc Mariae fides, cum adversus alios, tum contra duos maxime Lutherum et Erasmum rectius vindicetur³⁴. Etenim princeps ille sectariorum non solum in his quæ diximus Mariae fidem plane suspectam reddit, sed etiam tanti centurionem illum evangelicum facit, ut eum Virgini Matri, fidei no-

²⁸ Lib. De sancta virginitate, cap. 3. ²⁹ Serm. 15, de Nativit. Domini. ³⁰ Lib. iii, De Virginibus.

³¹ Hom. 4, super Missus est. ³² Lib. De excellentia B. Virg., cap. 7. ³³ Lib. iii, in Cantica. ³⁴ In Postilla circa Evang. Dominic. 3 post Epiph.

mine antepone non veretur. Huc vero Christi verba detorquet : *Non inveni tantam fidem in Israel* (*Luc. vii, 9*). Dissimulat interim versipellis, Christum hoc loco suam collationem ad Israel, hoc est, ad communem Judæorum populum, maximeque præsentem astringere, et sicut sæpe alias, per tropum synecdochen, in uno hoc centurione quasi universam fidem gentium proponendo, eandem perfidorum Judæorum incredulitati opponere. Quod autem hac collatione fidem in gentibus illustriorem, efficaciorē, magisque in orbe propagandam præludat atque designet, statim verba indicant sequentia : *Dico autem vobis, inquit, quod multi ab Oriente et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, Isaac et Jacob in regno cælorum : filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores* (*Matth. viii, 11, 12*), ob suam nempe incredulitatem. Hinc prophætæ Judæorum tenebras, cæcitatem ac duritiam crebro deplorant, quibus et Joannes illud exprobrat : *In propria venit, et sui eum non receperunt* (*Joan. i, 11*). Verum hæc de communi Judæorum gente dicta debent accipi, non de singulis, non de patriarchis et prophetis, non de Joanne Baptista, Joseph, Simeone, multoque minus de sanctissima Virgine Matre, qui omnes, licet non solum origine et patria, sed etiam religione et moribus fuerint Israelitæ, tamen fidei præstantia non cesserunt ethnico huic centurioni, et de quibus Isaias totius Synagogæ nomine illud dixisse videtur : *Nisi Dominus exercitum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, et quasi Gomorra similes essemus* (*Isa. i, 9*). Recte igitur Anselmus Hieronymum sequens³⁵, præsentem locum sic explicat : « Non de omnibus patriarchis et prophetis hoc dixit, sed de omnibus præsentis temporis, quibus prædicabat, quibus fides centurionis antefertur. » Consonat Simon de Cassia, diserte monens³⁶, Christum non de singulis personis in eum veraciter credentibus, sed de vulgo Judæorum hæc verba pronuntiasse. Lyranus hoc loco Israel, Judæorum principes ac præcipuos quosque interpretatur, quos in Christum male affectos fuisse jam constat, tametsi longe illis major quam gentibus credendi occasio præberetur.

Quanta vero Lutheri est impudentia, cum hoc Evangelii loco Mariæ fidem obscurare conatur, adeoque in universum definit, Christum prædicationis suæ tempore neque in Matre, neque in apostolis tantam fidem, quantam in hoc uno centurione, reperisse? Ac de Maria quidem isthæc subjicit : « Fieri potest, ut Matri suæ, dum se gestabat in utero, et dum peperit, magnam fidem donarit, et postea nunquam, vel raro tantum, imo etiam ut ejus fidem identidem passus sit nutare ; uti ei usu venit, quando triduo ipsum amiserat. » Verum de hoc posteriore nos alibi viderimus, ut omnes intelligant Mariam, cum amissum triduo filium quæreret, haudquaquam in fide vacillasse. Quod ad

reliqua pertinet, omnium piorum consensus in eo conspirat, certoque confirmat, quod Maria non solum gestans uterum, et partus sui tempore, uti concedit Lutherus, sed etiam post partum, ac in omni vita fidem integram perfectamque servavit, in eaque fide tanto magis profecerit, quanto pluribus et majoribus confirmandæ fidei argumentis abundaret. Etenim non modo Zachariæ domus, sed etiam pastorum ac magorum adventus, et præterea Simeonis et Annæ confessiones illustres, multoque plura quæ circa infantem natum contigerunt mysteria, in fide illam maxime poterant corroborare. Quare Lucas non tacuit, quemadmodum illa ejusmodi gesta simul et verba conservavit, et in corde suo contulerit, viva nimirum et ardenti fide prædita, ideoque studiosior, ut oracula prophetarum, quæ legerat, cum factis præsentibus compararet, atque hinc certioris fidei argumenta non sibi modo, sed aliis etiam profutura colligeret, animoque suo infixæ retineret. Tantum abest, ut quæ Virgo ante partum de fide per Gabrielem edocta erat, post partum vel tentationis impetu, vel incuriæ culpa sibi de fide aliquid excuti ac imminui pateretur, ideoque in hoc tam necessario Spiritus dono languidior et imperfectior unquam efficeretur. Igitur absurdum ac futile prorsus habendum est, quod e suo cerebro nunc primum effingit Lutherus, magnam illam et illustrem fidem, quæ ab initio Mariæ donata est, successu temporis, et præsertim a partu illo sanctissimo decrevisse. Nihil tale prodit Evangelium, sed hoc potius consentaneum esse monstrat, veræ fidei laudem, quam in Deipara prædicavit Elisabetha, salvam illi semper incolumemque mansisse : ut sicut gratia, sic etiam fide plena, præsertim postquam Dei Mater facta est, felicissime perseveraret. Hoc enim nisi Mariæ largiamur, ac eximiam ejus fidem centurionis fidei multis partibus anteponendam astruamus, parum sane reverenter Matrem Domini tot modis benedictam, et in omni gratia confirmatam tractabimus, eamque vix a fœda ingratitude nota et peccati labe poterimus vindicare.

Nunc a Lutheri ad Erasmus, qui nimium sæpe Lutherizat transeo, quod is, nescio quo spiritu ductus, sibi non liquere scribat, Christusne Deus esset, necne, utrum Matri Domini in pueritia et infantia Filii perfecte fuerit revelatum. Atque hanc pudendam dubitationem, quam non gravatim arripere Ariani, comprobarentque ultro Judæi, adeo non revocavit Erasmus, ut etiam a Parisiensibus theologis monitus, eandem retinere ac defendere non dubitavit, sui nimirum semper similis in tergiversando, longeque paratior in suis lapsibus excusandis, quam saniore judicio revocandis. Inter cætera vero quæ ad sui purificationem adducit, hoc etiam lemmate utitur : « Nusquam profecto legimus Christum vel a Matre, vel a Joseph fuisse adoratum

³⁵ In explicat. Matth., cap. 8. ³⁶ Lib. v, De religione Christiana, cap. 11.

pro Deo, cum esset infans. » Sic ille, ut in re seria nugas agat, eoque minus nobis ferendus, quod non obscurus divinitatis Christi hostis permultis visus fuerit, quamvis hoc etiam subdole, ut alii notarunt, excusare conetur, negans interim in evangelicis Litteris evidenter exprimi, Christum Deum esse. Tum Scripturæ testimonium a nobis exigit, qui tam multa sine Scripturis temere docet, ac in Mariam etiam (ut sequenti libro dicemus) insulse profundit. Quid vero attinebat, in evangelicis Litteris ea diserte narrari, quæ tum ex antecedentibus, tum ex consequentibus, utcumque colligere non erat difficile, si tantum homines non nimium crassi et rudes accederent. An parum videri debet, quod Spiritus sanctus per organum suum pronuntiat, Mariam non modo vera fide præditam, sed etiam ex fide beatam, et inter mulieres omnes etiam credentes benedictam esse? Eximiam ergo atque perfectam de Christo infante fidem habuit, quæ priusquam pareret, præclaro fidei titulo est decorata, suæque fidei confessionem, ut diximus, in Zachariæ domo integram ac vere illustrem edidit.

Sedenim quam tenuem ac languidam in ea fidem fuisse dicemus, quæ Christum esse Deum, ut fingit Erasmus, aut ignorabat, aut imperfecte credebat, quia de Christo infante divinam non habuit revelationem? Quasi vero legatus Dei Gabriel defuerit muneri suo, nec satis explicate narrarit arcanum, quod inprimis Virgini erat aperiendum, ut sciret id quod suis visceribus nasceretur sanctum, verum Deum et hominem fore. Hoc mysterium Patres in verbis angeli deprehenderunt, ac res ipsa testatur, in scriptis propheticiis multa proponi, quæ nobis et Judæis ad Emmanuelis divinitatem clarissime comprobendam satis esse queant. Ergone tam obtusa et indocilis erat Maria, cui nec prophetica testimonia, nec Gabrielis verba ad faciendam de utraque Christi natura fidem sufficerent? Accedebant et miracula circa Domini infantiam gesta, quorum ipsa non fuit otiosa certe spectatrix, simulque auscultatrix verbi sedula, quodeunque tandem a piis proficisceretur. Quid angelorum circa cunas astantium chorus atque concentus? quid pastorum Bethleemiticorum adventus, fides, narratio? Quid regia Magorum suppliciter adorantium oblatio? quid senis Simeonis in templo evidens testimonium? quid Annæ viduæ publica confessio? ut alia id genus mysteria, quæ Mariæ, utpote ipsa præsentē gesta, ignota esse non poterant, prætereamus. Hæcine sat erant ad Mariæ fidem de Christo Deo licet infante vel conciliandam vel nutriendam confirmandamque? Nec solum audiebat atque cernebat coram, sed etiam in se ipsa multo amplius, quam quisquam alius, et maiestatem et divinitatem Emmanuelis experiebatur, jure ut suo et præ cæteris quidem perfectius, diceret: *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis: et vidimus*

gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis (Joan. 1, 14). Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ (Joan. 1, 4). Hæc enim Joannes ita dixit, ut non modo de suis collegis apostolis, sed etiam de Matre Domini dicta videri possint et debeant. Quid igitur? quod servis prophetis largimur, imo quod Judæis ac ethnicis, ipsisque Magis tribuunt evangelistæ, Christum infantem amplectentibus, profitentibus, adorantibus, id pro sua æquitate Matri non concedet Erasmus? Putat fortasse illis videntibus lumen, cum Oriens ex alto apparuit, Mariam in tenebris permansisse, suumque et Deum et Filium ignorasse, quem cælum, terra, viri, feminae, divites, pauperes tanto consensu et claris testimoniis in templo et alibi prædicabant, ac tantum non decantabant. Sinamus autem Erasmus tam præpostere sapere, ut sibi demum plus quam Mariæ divinitus revelatum esse putet in iis, quæ ad Christum spectant infantem. Orthodoxorum certe firma est sententia, cognitionem et fidem de tanto arcano perfectam in Maria non minus quam in cognata ejus Elisabetha exstitisse, quæ Christum verum Deum et hominem haud obscure confessa est, adeoque una cum infante Joanne in utero ipso visa est persentiscere.

Quod si Patres Erasmo anteponimus, ut res ipsa postulat, Ambrosius perspicue docet³⁷, Christum non solum a Maria, sed etiam a Joseph adoratum esse, quoniam ambo Deum verum esse in illo corpore confiterentur, de quo solo dictum est: *Laudate eum, sol et luna: laudate eum, omnes stellæ et lumen (Psal. cxlviii, 3).* Repetit igitur et illud, quod Jacob patriarcha Joseph filio, qui typus erat Christi, dixerat: *Nym ego et mater tua et fratres tui adorabimus te super terram (Gen. xxxvii, 10)?* Hoc enim in Christi parentibus puerum adorantibus impletum fuit. Præterea idem Ambrosius tantum fidei Mariæ largitur, ut dicat, illam etiam ante partum, anima et spiritu Patri Filioque devotam, et unum Deum ex quo omnia, et unum Dominum per quem omnia, pio affectu veneratam esse. Id quod probat verbis illis Cantici: *Magnificat anima mea Dominum, et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo (Luc. 1, 46, 47).* Quanto enim major est prærogativa, Dei esse Matrem, tanto maiorem fidem Mariæ reservari debuisset testatur. Tum Augustinus cum tractat locum³⁸, *Femina circumdabit virum (Jer. xxxi, 22)*, in hunc modum pronuntiat: « Circumdabit Maria virum angelo fidem dando, quia Eva perdidit virum serpenti consentiendo. » His porro subjungit, « quod divinorum Librorum scientia non potuerit illam præterire, quæ ipsam prophetarum plenitudinem esset paritura. » Tantum abest ut vel dubitet vel dubitari velit Augustinus de fide Mariæ, cum jam puerpera esse coepisset. Quomodo perfecta, quæso,

³⁷ Lib. De Joseph patriarcha, cap. 2. ³⁸ Serm. 9, de Natali Domini.

fides in illa desideraretur, de qua Isaias dixit : *Accessi ad prophetissam, et concepit et peperit filium (Isa. viii, 3)* ? « Hæc prophetissa, inquit ³⁹ Rupertus, ad quam propheta justus accedit, sancta est Maria, cujus in utero omnium prophetarum sanctorum completa est prophetia. Nec enim quod carne concepit, mente ignorare potuit. » Ac alibi rursus : « Neque enim hæc beata Virgo particularem, ut singuli prophetarum, Verbi gratiam, sed universam Spiritu sancto superveniente suscepit ex eo Verbi Dei substantiam, et prophetissa singularis facta est, plenam Spiritus sancti gratiam suscipiens. » Sed et scholasticorum doctorum princeps ⁴⁰ Aquinas non esse ambigendum docet, quin Virgo beata donum sapientiæ gratiamque virtutum, necnon gratiam prophetiæ acceperit excellenter. Quo pacto autem his tantis muneribus divinitus cumlaretur, ac secundum omnium Patrum sententiam gratia plena sub ipsum filii conceptum rite prædicaretur, si post natum etiam filium (ut fingit Erasmus) perfecta de Christo fide destitueretur?

Sed et Thomæ præceptor Albertus Magnus ⁴¹ vir eximie doctus, dum varia hujus Virginis narrat privilegia, quæ ad plenam cognitionem illi contulit Deus, hæc duo veluti præcipua constituit, quod sanctissimæ Trinitatis et mysterii Dominicæ incarnationis notitiam clarissimam, ut nemo alius, fuerit consecuta. Ac de Mariæ fide sic loquitur ⁴² : « Fidem habuit in excellentissimo, quæ tam immense rei sibi promissæ fidem adhibuit, quæ etiam discipulis dubitantibus, non dubitavit, quæ omniaabilia esse credenti certissima fuit. » Et præterea Dionysius Rickelius ⁴³ multis colligit argumentis, Mariam præ cunctis prophetis in fidei rebus illuminatam, et in sacris Litteris eruditam, peculiariter vero sanctissimæ Trinitatis cognitione majorem in modum cumulatam exstitisse. Alioquin si ante Gabrielis adventum hac fide notitiaque caruisset, quo pacto dictum, vel potius responsum illud evangelicum intellexisset : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : ideoque et quod nascetur ex te Sanctum vocabitur Filius Dei (Luc. i, 35)*? Quo sermonis genere, si diligenter mentem advertas, tres personæ divinæ continentur, de quibus Virgo jampridem edocta, nihil amplius percontatur, et in quarum cognitione progressum utique maximum fecit, cum efficacem et ineffabilem totius Trinitatis operationem sentiens, Dei Mater effecta est. Postremo ex adversariis non vulgaris est Brentius ⁴⁴, qui Mariam ab Isaia prophetissam vocari aperte fatetur, non tam hoc nomine, quod composuerit carmen propheticum, priusquam Christum pareret, quam quod more prophetarum impleta sit Spiritu sancto. Sed imprudens Augustinum ⁴⁵, aliis fere omnibus quos adduxi, præstan-

tiozem omisi, ut qui de Mariæ fide hoc egegria profitetur : « Non potuit divinitatis Christi non esse credula, quæ se noverat hunc non ex virili semine secundum ordinem naturæ, sed divino spiramine, nuntiante archangelo, concepisse, videns semper famulantium angelorum ei adesse frequentiam, ut nascituro et nato, et in Ægyptum fugienti atque inde iterum redituro. Quibus liquido cognoscere potuit, quia talia obsequia non nisi Deum decuerant. Unde et stellæ annuntiatio et Magorum de longissimis partibus inspirata adductio, quam maximum illi exstitit indicium veritatis : similiter et Simeonis et Annæ prophetali dignitate insolitus cœtus, et huic specialis occursum. Quæ omnia procul dubio Maria conservans, his cunctis altius a fidei roborata pio corde conferebat : in tantum ut omnino non nutabunda, sed certa de filii potestate, tanquam de Dei virtute vera, deficiente in nuptiis vino dixerit : Quia vinum non habent, sciens plane illum hoc potuisse, quod eum mox contigit divino miraculo complevisse. Ecce igitur Maria fide et opere Christi ministratrix. » Tam multis, tam manifestis, et evangelicis exemplis Mariæ fidem astruit Augustinus, quæ inde ab initio confirmandæ fidei suæ testimoniis abundavit, ut de Filii sui divina tum natura, tum potestate non potuerit addubitare. Quare ut semel finiam, inter omnes virgines evangelicas vereque sapientes, quæ Christo sponso unquam charæ, et fide viva tanquam incensa lampade semper instructæ fuerunt, Maria primas facile obtinet. Illa enim longe lateque splendentis fidei lumen omnibus prætulit, prima in Evangelio hanc assecuta laudem, quod divinis promissis et angelicis dictis in re omnium gravissima fidem maximum minimeque nutantem adhibuerit. Hoc si Christo nondum edito præstitit, suoque præclaro Cantico comprobavit, et præterea cognatæ verbis confirmatum habuit, uti probavimus, satis demum constare arbitror, quod post divinum illum partum fidem eandem retinuerit, ea ipsa fide Christum, licet infantem, Deum agnoverit, agnitumque una cum fidei sponso pro Christiano officio adoravit. Qua in re neque Melanchthon dissentit ⁴⁶, de Maria scribens, quod veram de Messia doctrinam in oblatione primogeniti optime intellexerit : « Ideoque principaliter venit in templum, ut ipsa testaretur hunc esse primogenitum illum præcipuum, propter quem omnes oblationes institutæ fuerunt. » Affirmat quidem Lucas, Mariam et Joseph ob ea quæ de puero dicebantur admirari, cum miracula miraculis addi cernerent : quæ admiratio non ex ignorantia, incredulitate, dubitatione vel imperfectione quadam, sed ex rerum de Christo dictarum profunda contemplatione, et sicut Brentius quoque fatetur, ex vera fide, provenit. Atque huc nos ab-

³⁹ Lib. xxvi, De Trinit. et operib. ejus in Isaiam, cap. 34; et in quatuor Evang., cap. 9. ⁴⁰ In iii parte, quæstione 26. ⁴¹ In lib. De laudibus beatæ Virginis. ⁴² In cap. i Luc. ⁴³ Lib. ii, art. 17. De Mariæ præconio et dignitate. ⁴⁴ In cap. viii Isaiæ. ⁴⁵ Serm. 1, de Assumpt. Virginis Mariæ. ⁴⁶ In concione de Purific. Mariæ.

duxit Erasmus ⁴⁷ cui de Mariæ fide nunquam satis laudata dubitanti, imo adversus communem doctorem et piorum omnium sensum atque consensum pugnanti, non potuimus non aliquid respondere.

CAPUT III.

De historia Deiparæ cognatam Elisabeth visitantis, quæ multis modis illic commendatur, nobisque prædicanda et imitanda proponatur.

Suum munus obivit angelus Gabriel, ob quod legatus Dei venerat in Nazareth, relicta tandem Virgine gravida de Spiritu sancto. Ut autem ille suis dictis fidem majorem conciliaret, ac divinæ virtutis in Maria operantis præsens miraculum miraculo confirmaret, rem novam et admirandam inseruit de Mariæ cognata Elisabetha, quæ in grandæva ætate et veteri sterilitate Joannem filium concepisset, eumque jam in utero mense sexto gestaret, Maria hoc læto nuntio recreata, Deo imprimis haud dubio gratias egit, qui senile ac sterile conjugium in præsentem omnium desperatione tam mirabiliter prosperasset, ac simul de cognata quamprimum invisenda sanctum cepit consilium, ut illi ex animo gratularetur. *Abiit igitur in montana cum festinatione in civitatem Judæ, et introivit in domum Zachariæ, et salutavit Elisabeth* (Luc. 1, 39, 40), ut reliqua Lucæ verba prætermittam. Quod Mariæ visitantis institutum et officium permulta notatu digna complectitur, et ad ferias visitationis, ut vocant, ex more Ecclesiæ celebrandas causam idoneam præbet. Videant autem adversarii, quam prudenter et evangelice cum solemnes alias ferias Mariæ dicatas, tum festum hunc quoque diem in multis Ecclesiis non ita pridem abrogarint. Evangelica est certe historia, quæ hoc die commendatur atque proponitur, quam præterea non pauci ex ipsorum schola doctores suis concionibus cohonestare studuerunt. Igitur ut reliquos taceam, Georgius Major de hac historia sic censuit atque scripsit ⁴⁸: « Quod illæ honestissimæ matronæ plenæ fide et Spiritu sancto conveniunt, et mutuis testimoniis datis et acceptis ad invicem declarant Messiam præsentem et exhibitum esse, et esse hunc Jesum Filium Virginis recens jam conceptum, cui infans in utero Elisabethæ assiluit gaudio inusitato et præternaturali, illa tanta sunt et tantorum honorum testificatio ac confirmatio, ut in tota æternitate celebrari satis et exhauriri cogitatione et sapientia omnium creaturarum nequeant. » Nos autem totius historiæ capita quædam, ut Mariæ causa festique hujus celebras rectius illustretur, in lectoris gratiam decerpita proponemus.

Principio Virgo tenerrima, ut multi sentiunt, paucis vel nullis comitata, iter longum ac asperum ingreditur, quandoquidem per montanam regionem illi transeundum, et urbs tribui Juda subjecta petenda fuit, priusquam ex Nazareth ad Zachariæ

domum perveniret. Fatetur Melanchthon ⁴⁹, iter viginti fuisse milliarium (Selneccerus novemdecim supputat) a Maria puella confectum, nimirum a Nazareth Hierosolymam usque, et Mariam non propter privatam amicitiam ad cognatam se in viam dedisse confirmat. Domum vero Zachariæ non alibi quam apud Hierosolymitanos fuisse, non recentiores modo, sed etiam Augustinus et Beda comprobant. Quando autem hanc instituit profectionem? Statim post discessum angeli, a quo tam reverenter salutata, ac Dei Mater proclamata, ipsum Dei Filium in suo virgineo utero jamprimum cœperat circumferre. Adeo illa sui rationem non habuit, gravida licet effecta, ne vel incitanti ad iter Spiritui sancto, vel cognatæ, quæ non procul a partu aberat, obsequio deesse videretur. Quid vero tandem, nisi officiosa sive prodiga charitas, nostram Virginem ab adamata abstraxit solitudine, quæ sacris meditationibus amica est, et ad publicum conspectum, iterque laboriosum extrusit? Charitas illi temporis moram et quietis cultum abruptit: charitas celeres pedes dedit, puellare corpus exercuit, ad insuetum laborem perpulit, totius itineris molestias mitigavit. Charitas ad gratulationis officium ultro præstandum permovit, ut non vocata, neque expectata, fortasse nec de facie quidem nota, domum alienam intraret, nec solum cognatam amanter, sed et sacerdotis tanti conjugem reverenter salutaret. Charitas ad gratulandum et serviendum pertraxit, ut paratam operam omnem, si grata foret, nulli non libenter offerret ac impenderet. O præclarum admirandæ ac vividæ charitatis exemplum, quæ in Maria vere *patiens*, vere *benigna*, non *quærit quæ sua sunt*, non *inflatur*, non est *ambitiosa*, *congaudet autem veritati*, *omnia suffert*, *omnia credit*, *omnia sperat*, *omnia sustinet* (I Cor. xiii, 4, 7). Itaque superior ad inferiorem libenter accedit, Virgo et Mater Domini ad vetulæ ministerium sese modeste demittit, nihil etiam domesticis operis vel laboris, si ita ferret usus, in Zachariæ ædibus recusatura.

Jam vero quantam in summum Deum reverentiam et pietatem cum hac ipsa in cognatam charitate conjunxit? Ingentes, sed veras tamen laudes a matre Joannis, ac potius a Spiritu sancto sibi delatas non agnoscit, sed eas cum percipit, statim sui suæque dignitatis oblita, in solum honorum omnium auctorem et fontem respicit, in illius laudem tota prorumpit, ac hymnum extemporaneum modulans, alios itidem ad Deum celebrandum excitat et iuvat. Quid, quod in familiari colloquio versans quamprimum de Deo Deique gratia sermo incidit, illa velut extra se rapitur, sine negotio cum Deo, ut solet, mentem conjungit, Deum in Spiritu et veritate colit, sensusque et vires omnes ad Deum honorandum intendit, ita ut cor et caro Mariæ in Deum vivum penitus exsultarent? Ubi non solum psaltricem, sed

⁴⁷ Hom. 17, in Lucam. ⁴⁸ In vi parte Hom. in epist. Vigiliæ Visitationis. ⁴⁹ In concione de Visitatione Mariæ.

et prophetissam nobilem agit, quæ sibyllis omnibus merito præferatur, adeo divine philosophata est. Verum de hoc Mariæ hymno sive Ode postea.

Quod si de fructu Marianæ visitationis dicendum est, haud profecto vanus, sed utilis, sed efficax, sed salutaris illius ad Zachariæ domum fuit adventus. Felix enim tali cognata, quæ continuo Spiritu sancto repleta, et prophetiæ dono instructa, non nisi sacra mysteria novit eructare. Felix infanti Joanni visceribus licet maternis incluso, qui sonantem Mariæ vocem sentiens, perinde ac si præsentem Redemptorem, ejusque Matrem agnosceret ac revereretur, quos potest gaudii et venerationis motus edit, simulque in matris utero sanctificatur. Felix demum Mariæ occursus ædibus Zachariæ, in quibus totius honestatis vivum refulget speculum, et ubi divina charismata, sive, ut Paulus vocat, fructus Spiritus, ut nunquam antea, per tam electum Dei organum dimanarunt, ac fortassis ad multos etiam sive domesticos, sive vicinos, tribus illis mensibus, quibus illic Maria demorata est, copiose fluxerunt.

Sed hanc visitantis Mariæ virtutem, quæ morosos et invidos novatores offendit, veterum etiam testimoniis munimus, ne quis fortasse nos Lucæ verbis auferre vim, aut novi aliquid attribuere suspicietur. Ambrosius de Maria perspicue scribit ⁵⁰ : « Visitavit Joannem Baptistam, et in utero matris priusquam nasceretur, exsultavit infantulus, obsecutus antequam genitus. Nec immerito integer corpore, quem in tribus mensibus oleo quodam suæ præsentiae et integritatis unguento Domini Mater exercuit. » En tibi oleum præsentiae et integritatis Marianæ, quo Joannes Baptista, priusquam lucem aspiceret, vel imbutus, vel delibutus est, ut hinc etiam corporis castimoniam et mentis innocentiam sibi compararet. Addit porro Ambrosius ⁵¹ : « Si primo ingressu tantus profectus exstitit, ut ad salutationem Mariæ exsultaret infans in utero, et repleretur Spiritu sancto mater infantis, quantum putamus, usu tanti temporis (cum tribus nempe mensibus in illis ædibus diversaretur), sanctæ Mariæ addidisse præsentiam ? » Idque ab Origene ⁵² videtur acceptum, qui multo ante Ambrosium scripsit : « Si eo quod tantum venit Maria ad Elisabeth, et salutavit eam, exsultavit infans in gaudio, et Spiritu sancto plena Elisabeth prophetavit ea, quæ in Evangelio scripta sunt, et in una hora tantos profectus habuit, nostræ conscientiae relinquitur (considerandum) quid in tribus mensibus Joannes profecit assistente Maria Elisabeth. » Nec multo post : « Exercebatur ergo, et quodammodo in athletico a sancta Matre per tres menses ungebatur Joannes, et præparabatur in matris utero, ut mirabiliter natus, mirabilius nutriretur. » Sed neque Cyrillus dubitat affirmare ⁵³ : « Salutatio sanctæ Virginis

Mariæ Jesum ferentis in utero Joannem movit ad prophetiam. » Tum si auctorem homiliæ Eusebio Emisseno inscriptæ sequimur ⁵⁴, quemadmodum Mariæ adventus singulare gaudium, eximiumque fructum Zachariæ ac ejus uxori simul et filio attulit : ita vicissim ejusdem Virginis discessus maerorem ac luctum in illis omnibus excitavit. Postremo Bernardus nos docet in hunc modum ratiocinari ⁵⁵ : « Si Joannis parvuli nondum nati anima liquefacta est, ut Maria locuta est, et vox salutationis ejus ipsos in gaudio exsultare facit infantes, multo major et amplior cœlitum est exultatio, qui vocem tantæ Virginis audire, et videre faciem, et beata ejus frui præsentia meruerunt.

Plura id genus testimonia proferri ex veteribus possunt, ac nos etiam quædam in operis hujus vestibulo citavimus, unde liceat confirmare, quod vox Deiparæ et Matrem et Filium haud parum affecerit, ac mirabiliter operata fuerit in ædibus Zachariæ. Nam quod Bullingerus admiscet ⁵⁶, hæc non Virginis virtute, sed Verbi incarnati potentia effici, id hactenus admitti potest, si solam Virginis virtutem, secluso divinæ gratiæ adjutorio, intueamur. Norunt autem sapientes, secundariis causis quædam attribui, non exclusa interim primaria causa efficiente, ideoque ad Mariam etiam posse referri, quæ per illam cooperantem Deus vel in Zachariæ domo, vel alibi ad utilitatem mortalium operari dignatur. Ac sane Catholici, quidquid præclaræ virtutis Mariæ vel sanctis tribuunt, non sine divinæ gratiæ concursu ac prædicatione tributum esse volunt, quia soli Deo, a quo et ad quem bona omnia, primas ubique largiuntur, suo deinde loco sanctos et agnoscentes, et venerantes, per quos divina bonitas sua sæpe dona dispensat mortalibus, ut alibi fusius ostendemus. An obscura est Christi sententia : *Qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet* (Joan. xiv, 12) ? Quare virtus miraculorum, quæ Christo capiti in primis accepta referenda est, ipsis etiam membris electis, si Christi doctrinam sequimur, recte a nobis attribui potest. Sed et multis exemplis divina Scriptura confirmat, sanctorum adventum albis fortunatum et salutarem crebro exstitisse. Venerunt tres angeli ad Abraham, quibus hospitio exceptis, cum pro peregrinis haberentur, patriarcha ille diuturni voti compos factus est, ut in extrema propemodum ætate, contra omnium expectationem, ex uxore sterili et valde annosa diu optatum filium ac hæredem acciperet (Gen. xviii, 10). Venerunt rursus angeli duo, et ad Lot Sodomis commorantem diverterunt, qui non solum hospitem suum, sed et filias ejus duas summo vitæ periculo liberarunt, ut communi et horrendæ vastationi patriæ incolumes superessent (Gen. xix, 15). Venit Jacob ad iniquum et impium Laban, suoque

⁵⁰ Lib. De institut. Virg., cap. 7.

⁵¹ Ibidem. ⁵² Hom. 10, in Lucam.

⁵³ Lib. De recta fide ad reginas. ⁵⁴ Feria sexta in Adventu. ⁵⁵ Sermon. 1, de

Assumpt. Mariæ. ⁵⁶ In cap. 11 Luc.

adventu singularem Dei benedictionem illi idololorum cultori obtinuit, ut palam et ipse fatetur : *Experimento didici, quia benedixerit mihi Deus propter te* (Gen. xxx, 27). Venit Eliseus ad hospitam suam Sunamitidem, qui ut se illi gratum demonstraret, filium ejus mortuum ad vitam revocavit (IV Reg. iv, 34). Venerunt apostoli pacem domesticis, ad quos forte divertissent, optantes, imo etiam nisi se indignos illi præberent, ad suum ingressum elargientes (Matth. x, 14). Et solius Mariæ demum in Zachariæ domum adventus tam infaustus ac inanis fuit, nullum ut cuiquam usum et fructum, nullamque consolationem et opem afferre potuisse credatur? Bene ac feliciter cum Obededom Gethæo actum fuisse legimus, cum arcam Domini a Philistæis restitutam in suas aedes reciperet : *Benedixit enim Dominus Obededom et omnem domum ejus* (II Reg. vi, 11), ut Scripturæ verbis utamur, quandiu videlicet apud illum arca Domini habitavit. Qui successus David regem non multo post excitavit ac perpulit, ut eandem arcam ab hoc Gethæo in suas aedes transferri, et honorifice quidem deportari curaret, ea nempe spe desiderioque ductus, ut similem Dei benedictionem ac prosperitatem ex arcæ præsentia experiretur. Quid vero in ædibus Zachariæ, quid, inquam, nisi vivam Dei arcam, in qua verum manna verusque panis de cælo descendens continebatur, offendimus atque contemplamur? cujus arcæ virtutem Elisabetha in se filioque suo ad ipsum statim Mariæ ingressum, ac sæpius etiam postea, ut veteres monuere, persensit, nulla ut cognata suo adventu tantum thesaurum illi apportare, nullus ut hospes tantum utilitatis, decoris et voluptatis alienis ædibus inferre ac donare potuisse videatur.

Reliquum est ut ad Elisabethæ dicta et gesta veniamus, quæ magnam præsentis historiæ partem occupant, simulque singularem et illustrem continent Mariæ commendationem. Nihil vero mulier illa dicit vel facit, quod ipsi auctori Spiritui sancto non mereatur ascribi, sed solo illius afflatu et impulsu, nulloque alio accedente internuntio vel admonitore, Christi Matrem præsentem esse cognoscit, cognoscendo suspicit, suspiciendo confitetur, confitendo laudat, suæque laudatione totam domum, imo Ecclesiam complere videtur, ut qui vere aures habent ad audiendum, ad illius voces et gestus jure obstupescant. Annon lynceis, ut sic dicam, oculis Virginem nostram aspexit, cum ad primum intuitum tam multa et magna in illa perspexit et detexit arcana, nullo licet mortalium revelante? perinde ac si conscia esset omnium, quæ inter Gabrielem et Mariam jam essent ante transacta, divinitusque corroborata? Etsi vero Lucas non explicat omnia, subindicat tamen, hanc insignem matronam ac dignam tali Sacerdote conjugem, Mariæ plurimum ætulisse, et sicut in ipso statim

ingressu, sic etiam postea eandem tribus mensibus in magna veneratione habuisse, ac aliis etiam vicinis vel amicis, qui Messiæ desiderio tenebantur, apprime commendasse. Nec occulte quidem, sed sublata voce suam de Maria confessionem edidit, ejusque dignitatem ita depinxit, ut res diu latere et intra privatos manere parietes non potuisse videatur. An tacerent domestici, sanctam et præclaram, multisque dotibus ornatam adesse puellam, quæ Messiæ Mater ab hera sancta proclamaretur, et ad cujus ingressum nova veluti lux magnaque prosperitas in ædibus appareret? Ac sane fatendum est Elisabethæ verbis miram emphasin, multaque mysteria contineri, quæ mulier Spiritu sancto plena persenserit magis, quam expresserit, cum Evangelicæ gratiæ quasi primitias degustaret.

Sunt hodie, qui modicis Mariæ verbis offensi, quod suam humilitatem dicat respici, nihil illi eximium fere concedunt, sed abjecta et vilia quæque de illa insulse fingere ac jactare consueverunt. Quanto autem prudentior est Elisabetha, tanto sublimius de Maria judicans, tantoque propensius illam laudans, quanto ipsa sese submissius gerit, nec factis minus quam verbis extenuare conatur, ut quod ante Gabrieli se ancillam Domini dixerat, nunc re ipsa præstare, atque adeo unius etiam vetulæ ancillam agere videatur. Igitur Spiritu Dei edocta cognata, cum hanc inauditam modestiam, quam et angeli fortasse mirati sunt, agnosceret, quid illi, quæso, animi fuisse putemus? Certe visitantis personæ majestate deterrita, non audet salutantem resalutare, sed mox partim de illius majestate, partim de sua indignitate præfatur, inquires : *Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. Et unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me?* Quod poeta quidem hoc carmine, ut mihi videtur, non invenusto reddidit ac illustravit ⁵⁷ :

*O decus, o laudis mulier dux prævia nostræ,
Cælitibus sola humanum, quæ digna reperta es
Conciliare genus, cælusque attollere ad astra
Femineos : gremium cujus divinus obumbrat
Palmes, inexhaustis terras qui compleat uvis :
Quis me, quis tanto superum dignatur honore ?
Tunc procul visura humileis Regina penateis
Venisti ? tunc illa mei pulcherrima Regis
Mater ades ?*

Quare sancta matrona sanctiori Virgini hoc modo dicere videtur : Ubi consistam, quidve respondeam nescio : tantum me non obruis hac tanta pietate ac charitate tua, Virgo regia, generis nostri primum decus, adeoque totius feminei sexus gloria incomparabilis. Ego misera, tu felix : ego egens, tu plena gratia : ego ob longam sterilitatem apud meam gentem infamis, tu apud nationes et generationes celebranda. Ego velut annosa quercus, quæ cito cadere potest, diu superesse non potest ; tu arbor usque virens vereque sacra, sacrationem fructum, ipsumque vitæ lignum orbi proferens, ut

in fructu ventris tui gentes omnes benedicantur. Tu strenue quidem dissimulas cœleste mysterium, pretiosumque thesaurum, quem tibi concrediditum in utero tuo circumgestas, quemque angeli reverenter adorant. Verum quod præ summa tui submissione reticere cupis arcanum, jam Spiritus mihi patefacit, jam meus fœtus in utero subsiliens comprobatur, et si porro filii Israel non intelligent, certe ipsi lapides clamore prodent, publiceque celebrabunt. Meus ac rerum omnium princeps et Dominus suam in te sedem fixit, te sibi Matrem assumpsit, ut semen Abraham, quo caput serpentis conteritur, et filius David tam diu desideratus suum populum in his ærumnis maximis, in extrema fere dissipatione Ecclesiæ consoletur. Ego vero etsi tuum institutum non ausim reprehendere, tamen adventus tui causam cogor admirari, quod ancillam Domina, et anum Virgo, et prægnans de Spiritu sancto immundam mulierem ultro adeas, et amanter invisas, itinere tam longo confecto, et magno assumpto labore, nullis meis vel meritis vel præmiis provocata. Annis quidem te supero, sed electione Dei, et gratia Spiritus et meritum copia tibi longe sum eroque semper inferior, ne digna quidem tuorum pedum vestigia osculari. Meum erat sane ad te properanter accurrere, novamque tibi felicitatem gratulari, nec meo tantum, sed et cognationis et gentis et Ecclesiæ nomine gratias singulares, quod Mater esse Domini, qui regnum Israel restituat, non recusaris, quin potius ad hoc summum munus electa, te promptam divino numini feceris administram, ut alteram nobis Evam, non mortis, sed vitæ parentem exhiberes. Pudet et piget me hujus exiguitatis, quod etiamsi velim, non possim tamen te veram et naturalem Domini et Messiae Matrem, ut par erat, excipere, ac domi pro dignitate tractare, cum secundum eum, quem utero circumfers, nihil in cœlo terraque te dignius et augustius esse possit, quæ juxta Isaia vaticinium Virgo concipis et paris orbi Emmanuel. Nonne igitur te benedicam, te beatam prædicem Abraham filiam, et fide in primis tali patri conformem, quando divinas promissiones, quæ omnem naturæ facultatem excedunt, non minore fide quam ille fecit complecteris? Ea fides te neutiquam fallat, sed bonorum omnium compotem reddet, ut non modo Gabrielem, sed et Deum ipsum veracem ac fidelem experiare. Hoc enim illis verbis indicatur: *Beata quæ credidisti*, vel, ut alii legunt, quæ credidit, quoniam perficientur in ea quæ dicta sunt tibi a Domino. (Luc. 1, 45.)

Nec me fugit apud veteres exstare permulta, quæ hanc ipsam Lucæ historiam magis explicant, simulque Mariæ dignitatem commendunt, et ad formandos hominum mores illius exemplum proponant. Sed nostri propositi est, his prætermisissis, ne omnia congerere velle videamur, unius doctissimi

Bernardi ⁵⁸ verba, quæ Mariæ causam hoc loco imprimis illustrent, commemorare. Docet igitur ille, « singularem Virginis prærogativam esse, quod hæc in ipso suæ Conceptionis initio, quando cæteræ mulieres gravidæ miserabilibus affliguntur, tota alacritate, ut cognatæ ministraret, montana conscenderit. Etenim illud molestissimum tædium, quo reliquæ omnes gravidæ laborare noscuntur, sola non sensit, inquit, quæ sola sine libidinosa voluptate concepit. » Monet præterea ⁵⁹, singularem Virginis gloriam Elisabethæ cognatæ per Spiritum revelari, quæ personam venientis admirans dixerit: *Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me* (Luc. 1, 43)? Notat itidem, vocem salutantis Mariæ verbis illis cognatæ commendari: *Ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exsultavit in gaudio infans in utero meo.* (Ibid. 44.) Rursus observat illud, quod fides credentis Mariæ beatificetur, testante cognata: *Beata quæ credidisti, quia perficientur in te quæ prædicta sunt tibi a Domino.* Subjungit postea: « Magna quidem præconia, sed et devota humilitas nihil sibi passa retineri, jam in eam magis universa refudit, cujus in se beneficia laudabantur. Tu, inquit, magnificas Matrem Domini: sed *Magnificat anima mea Dominum* (Ibid. 46). In voce mea Filium perhibes exsultasse in gaudio: sed *exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo.* » (Ibid. 47.) Nec multo post: « Verumtamen, inquit, nunquid putamus, fratres, Elisabeth sanctam in eo quod per Spiritum utique loquebatur, errasse? Absit! » Tum in alio sermone sic de Virgine disserit ⁶⁰: « Fervebat in quaerenda gratia charitas, splendebat in carne virginitas, humilitas in obsequio eminebat. Etenim si *omnis qui se humiliat, exaltabitur* (Matth. xxiii, 12), quid hac humilitate sublimius? Venisse eam mirabatur Elisabeth, et dicebat: *Unde hoc mihi, ut veniat Mater Domini mei ad me?* Sed jam magis miretur, quod instar utique Filii, et ipsa non ministrari venerit, sed ministrare (Matth. xx, 28). Merito proinde cantor ille divinus in ipsius admiratione præcinerens aiebat: *Quæ est ista, quæ ascendit sicut aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum acies ordinata* (Cant. vi, 9)? Ascendit plane super omne humanum genus, ascendit usque ad angelos: sed et ipsos quoque transcendit, et cœlestem omnem supergreditur naturam. » Atque hæc paulo fusius dicta sint, non solum ad historiam Evangelicam illustrandam, quæ prorsus pathetica, et omnium observatione digna est, verum etiam ut occasionem meditandi, et orationem amplificandi, studioso lectori simul et bono Ecclesiastæ subministremus.

Etsi vero inter doctos non convenit de auctoritate concilii Basileensis, tamen præterire non possum præclaram et piam constitutionem, quam præstantes in illo viri de festo Visitationis Mariæ

solemniter celebrando ediderunt, multæque postea Ecclesiæ receperunt, et in hunc usque diem observant. Ejus vero constitutionis et observationis causam in eodem concilio explicatam habemus, quam si Ecclesiæ contemptoribus comprobare non possumus, tamen idcirco piis placitum speramus, quod ad illustrandam Evangelii historiam momentum habeat, ac magnis de rebus hoc die meditando nos commonefaciat. Sic enim illic inter cætera legimus ⁶⁰: « Virgo beatissima cœlesti edocta nuntio, et Spiritu sancto duce, ascendens cum festinatione in montana, humilem Zachariæ domum intravit. Jesus enim qui in utero illius erat, festinabat adhuc in ventre matris Joannem positum sanctificare: et ipsa Virgo gloriosissima cognatam Elisabeth visitans, non minus illam sua visitatione, quam fructuoso salutavit colloquio. Maximam namque lætitiā fidelium mentibus debet ingerere excellens illud mysterium, quo matres illæ gloriosæ totius salutis nostræ ferentes primordia, tam familiariter inter se exsultarunt: cum Virgo excellentissima de stirpe David Maria, et veneranda inter filias Aaron Elisabeth invicem colloquuntur: quarum altera Creatorem omnium et Salvatorem nostrum, altera Præcursores Joannem gestat in utero: et sanctæ illæ miraculo matres effectæ, divina inter se beneficia commemorant. Felix quidem illa conventio, et magnis divinæ gratiæ splendoribus illustrata, qua tales et tantæ in unum matres pariter adfuerunt: quarum altera Virgo ex Spiritu sancto, altera sterilis et in senectute conceperat, et utriusque partum cœlestis angelus prænuntiavit: qua Joannes adhuc maternis reclusus claustris, venientem ad se Dominum in Mariæ utero veneratur: qua repleta Spiritu sancto Elisabeth, conceptui Filii Dei et Salvatoris hominum gratulatur: qua et ipsa prophetans, beatissimam dixit Mariam quæ credidit, et revelata sibi mysteria pandit: qua denique repleta ineffabili gaudio Mater Domini Maria, omnia in corde suo conferens, quæ vel prius ab angelo, vel tunc ab Elisabeth perceperat, in canticum et laudem Domini prorumpit. » Et paucis interjectis, hæc adjiciuntur: « Quis tanta mysteria condignis laudibus prosequatur? Quis hæc gaudia sufficienter exponat, dum Joannes nondum natus exultat, Elisabeth adventu Virginis collætur, Maria in mysteriis gaudet, clausus in utero Salvator a suo recognoscitur præcursores, lætantur angeli, cœlum et terra jucundantur, et tota Trinitas novis laudibus glorificatur? Hæc igitur gaudiorum magnitudo specialibus est extollenda præconiis: hæc singularibus solemnitatibus celebranda, in qua et Dominum, qui gestatur in utero, et Virginem, quæ portat, et sterilem, quæ concepit, et præcursores, qui visitatur, condecensibus prosequi debemus honoribus. »

CAPUT IV.

De variis novatorum corruptelis, quibus eadem Lucæ historia et Mariæ causa hoc sæculo misere depravatur.

Reliquum est de sectariis novis dicere, illorumque sententias pro instituti nostri ratione quasi ad trutinam revocare, qui sane hanc ipsam Evangelii partem egregie contaminant, nostramque Virginem mala fide tractant, ubi illam maxime prædicare et exornare debebant. Primum in quæstionem vertunt, quo consilio Maria iter istud instituerit, respondetque Calvinus: « Non absurdum esse ducendum, quæsitam a Maria fidei confirmationem fuisse ex miraculi conspectu, quod angelus non frustra illi in medium proposuerat. » At certe quidem absurdum videri potest et debet, Deiparam nudo verbo Domini, quod ab angelo didicerat, non fuisse contentam, sed ad cognatam inquirendi causa venisse, ut accepti nuntii veritatem eventu ipso comprobaret, atque ita fidem languidam confirmaret. Brentius habet in hunc modum: « Maria visitavit cognatam suam Elisabetham, ut verbo angeli obediret, et sacramentum quod angelus annuntiaverat, re ipsa experiretur, et rursus Elisabeth confirmat fidem Mariæ. » Ubi duo commiscet Brentius, quæ cum probare non possit, ac temere prorsus affirmet, justam meretur reprehensionem. Primum pro suo arbitrio confingit mandatum angeli, ut nisi Maria iter susceperet, inobedientiæ rea esse videretur. Sed nullum tale mandatum exstat, indicante solum Luca, vel potius angelo miraculum, quod in sterili anu Deus recens effecisset, eoque confirmat divinam potentiam in Virgine paritura: nihil autem adjectum est, ut Maria cognatam invisat. Deinde quæ fidei puritas in Deipara fuit, aut quomodo Judaicæ curiositatis fermento caruit, si Deo Deique verbo non simpliciter credidit, sed quando ad cognatam profecta est, fidem suam signis et experimentis (ut somniat Brentius) voluit corroborare? Non tam languida certe Mariæ fides erat, ut vel Elisabethæ, vel alterius concione debuerit confirmari, nec potuit ignorare, quod postea scripsit Gregorius ⁶¹, nullum fidei meritum esse, ubi humana ratio præbet experimentum. Jam vero ante probatum est satis, singularem fidei puritatem atque præstantiam in Maria excelluisse, quæ non minus Filium Dei in corde suo per fidem, quam in utero revera conceptum fovebat, quæque propter fidei perfectionem testimonio Spiritus in Zachariæ domo publice commendabatur. Igitur Ambrosio et Bedæ ⁶² assentiendum est, qui velut novatores istos feriant, veramque susceptæ perfectionis causam explicant, perspicue scribunt: « Maria non quasi incredula de oraculo, nec quasi incerta de nuntio, nec quasi dubitans de exemplo, sed quasi læta pro voto, religiosa pro officio, festinans præ gaudio in

⁶⁰ Sessione 43. ⁶¹ Rom. 26, in Evang. ⁶² In concil. Basileensis explicat. Evangelii Luc. cap. 1.

montana perrexit. » Tum Bernardus ⁶³ Calvinum simul et Brentium probe castigat, cum scribit in hunc modum : « Quid fuit necesse, etiam hujus sterili Virgini nuntiare conceptum? Numquid forte dubiam adhuc et incredulam oraculo, recentiore voluit confirmare miraculo? Absit! sed ideo sterilis cognatæ conceptus Virgini nuntiatur, ut dum miraculum miraculo additur, gaudium gaudio cumuletur. » Igitur eodem consilio Maria suam instituit protectionem, quo ductus angelus novum de cognata gravida miraculum nuntiavit, majoremque Virgo charitatis et gaudii spiritualis, quam confirmandæ fidei rationem habuit in hac sua peregrinatione.

Errat præterea Lutherus ⁶⁴, qui, ne omnino quidquam de solita virulenti animi acerbitate remittat, et ut Lucæ historiam quoque depravet, in has voces prorumpit : « Maria non sua causa Elisabetham adiit, nec aliam ob causam, quam ut prægnanti inserviret. Per hoc subruuntur omnia instituta et ordines, qui eo tantum intendunt, ut sibi, non etiam aliis commodi sint, etc. » Hic donamus convitianti Luthero, quod primum affirmat, Mariam non sua causa esse profectam, quia nec decebat quidem tam sanctam Virginem, eamque viro desponsatam sine gravi causa tam procul abire, ac tam diu, id est, mensibus tribus abesse : tum sequens eventus, lætusque rerum successus declaravit, certo Dei consilio, et ob multiplicem aliorum utilitatem hoc iter ad Elisabeth institutum esse. Reliqua vero non donamus, sed vana Lutheri commenta esse dicimus, quæ discipulus ejus Sarcerius ⁶⁵, ut alios præteream, hoc ipso refutat, quod quatuor aut quinque rationes, sive, ut ipse vocat, finales causas, ob quas Maria in montana properans adierit Elisabetham, exponit : « Primum, inquit, ut illam saluaret : deinde ut exhibitam sibi gratiam cum Elisabeth communicaret : tertio, ut Elisabeth ad credendum Deo provocaret : quarto ut suo exemplo Elisabeth de exhibitâ illi misericordia certificaret, sicut et ipsa exemplo Elisabeth ab angelo certificata erat. Tandem quo vel illi vetulæ inserviret et administraret. » Ac abbi rursus verisimile esse monet ⁶⁶, Mariam longe majores causas, quam salutationis officium, sui ad Elisabeth tam laboriosi et cum festinatione suscepti itineris habuisse, nimirum ut illi prædicaret exhibitam erga se misericordiam, vel ut illam ad eandem et sperandam et amplectendam incitaret, vel ut solaretur illam, etc. « Quæ omnia, inquit, sub verbo *salutavit*, commode comprehendendi possunt. » Hæc sane veterum auctoritati ac ipsi rationi magis, quam quæ Lutherus incogitantè profert, sunt consentanea. Nec ignotus hic hostis est, qui more suo Mariam, ut vulgarem puellam, vili servitio et tantum non re culinaria occupatam libenter depingit, vulgoque intuendam pro-

ponit. Igitur in eadem concione vocat illam humili et obscuro loco natam, pauperulam et infimi ordinis puellulam, quam nemo magnopere curaret, et quæ cunctis ignota esset. Sed facessant hæc impuri hominis contumeliosæ voces, quas ut pie auri omnes exhorrent, sic nos etiam alibi coarguimus. Præterea solum Mariæ ministerium urget Lutherus ⁶⁷, utpote qui cum suo Bucero nullum opus bonum agnoscit, nisi eo proximis bene fiat, et in illorum commodum instituitur, velut sola dilectione fraterna, omnis Evangelica justitia, omneque Christianum officium ita contineatur, ut non interim cæteris quoque virtutum operibus cuique sit insitendum.

Sed hunc crassum errorem, cum de Joannis operibus disputaremus, satis elisimus, ex eoque fonte porro manat, quod Lutherus tam petulanter addit, ut uno velut ariete monasticam vitam et disciplinam omnem subruat ac evertat. Quid enim aliud faceret ex monacho insignis apostata, imo apostatarum omnium nostri sæculi princeps, nisi ut quem ordinem perfide deseruit, rabiose insectaretur? Quis vero non rideat, monachorum institutum auctore Luthero propterea convelli atque damnari, quandoquidem Maria suam cognatam ad ministrandum invisit? Esto, id Virgo sancta fecerit, nec solum uni prægnanti feminae, sed multis etiam aliis minus honoratis, magisque pauperibus utriusque sexus hominibus inservierit, quod nusquam tamen proditum legimus : ergone in hoc ministerii genere vitam omnem traduxit, aut aliis omnibus unice traducendam esse putavit? Ergone, inquam, laboriosum Marthæ munus continenter obivit, et sanctum Magdalene otium, partemque optimam, quæ in contemplante vita consistit, nec elegit nec tenuit, nec amavit unquam : sed solum in his quæ ad proximi beneficium spectant, ætatem omnem consumpsisse dicenda est? Testantur autem veteres, quidquid Lutherus lingat, utriusque vitæ, activæ et contemplativæ, absolutum specimen et exemplar, sicut in Christo Domino, sic etiam in Virgine Matre inveniri, nobisque ad vitam perfecte instituendam proponi. Docent præterea, nullam mulierum, perinde ac Mariam, divinæ sapientiæ toto vacasse pectore : hanc præ cæteris gustasse, quam suavis sit Dominus, quæ sicut angelorum, pastorum ac magorum, sic et Christi Filii verba, ut nullus piorum alius, in corde suo summa cum reverentia conservavit, prout etiam Rupertus asseverat ⁶⁸. De monachis autem Lutherus cum suis nunquam probaverit, otiosum et proximis infrugiferum hoc hominum genus esse, cum de Ecclesia illi quidem, si suo instituto et scopo satisfaciant, præclare mereantur, sicut Chrysostomus, uterque Gregorius, Cassianus, Damascenus, alique monachorum pa-

⁶³ Hom. 4, super *Missus est*. ⁶⁴ In serm. 2, De visitat. Virg. ⁶⁵ In cap. 1 Luc. ⁶⁶ In Postilla circa Evang. de festo Visitat. Mariæ. ⁶⁷ In cap. v Matth., et contra Pighium De justificatione. ⁶⁸ Lib. v, in Cant. et in Evang. Matth.

troni et collegæ non minus factis quam scriptis summa laude dignis liquido comprobant.

Succedit jam alia contentio, quam in præsentī historia nobis excitant novatores, ut illis Lucæ verbis abutantur, quibus infans Joannes in matris utero dicitur exultasse, sicut ejus mater aperte professæ est. Hinc jam Wellerus argutatur ⁶⁹ : « Illustre hoc testimonium est, Spiritum sanctum etiam in parvulis esse, et in parvulis singulares quosdam motus ciere, licet nobis incognitos, ut in isto exemplo conspicitur, infantem in utero Elisabethæ ad salutationem Mariæ exsilire gaudio. Loquimur autem de illis infantibus, qui ad Christum perferuntur precibus Ecclesiæ et piorum parentum : in illis dicimus Spiritum sanctum certos motus efficere, quales sunt sanctorum, qui sunt membra veræ Ecclesiæ. » Nec est dispar Brentii ratiocinatio ⁷⁰ : « Si infans Joannes adhuc in utero matris conclusus capax fuit Spiritus sancti, quanto magis hi infantes, qui jam in mundum nati sunt, Spiritus sancti per gratiam Dei, capaces erunt ! » Saffragantur his Hemmingius ⁷¹, alique scholæ Lutherani doctores, indeque baptismum parvulorum tuentur adversus Anabaptistas.

Nos vero paucis respondemus, infirmum satisque coactum hoc esse præsidium, ac propterea veteribus ignotum, ut non modo baptismus parvulorum qui Ecclesiæ auctoritate maxime nititur, sed et fides propria infantum ex hoc Evangelii loco astruatur. Etenim non satis constat, et in dubio relinquit Augustinus ⁷², an Lucas infanti Joanni sensum proprium pietatis, verumque judicium tribuat, ita ut is Spiritu sancto præditus Christum præsentem cognoverit, quantumvis in matris utero exsultaret : id enim fieri poterat, ut pars quædam esset divinæ in matre operationis, infante licet nihil intelligente. Deinde ut maxime fateamur, Spiritum sanctum in Joanne infante tam efficacem fuisse, qui gratiæ divinæ et fidei illum participem redderet, motusque pios quosdam in illo excitaret, nihil hoc quidem ad reliquos infantes pertinet, quibuscum simile miraculum Deus non operatur. Aut si ordinarie quidem hoc operatur, ut Calviniani somniant, fingamus porro eosdem pueros in materno etiam utero sanctificari, imo et ante baptismum justificari, sicut eisdem Calvinianis libet ridicule argumentari. Unde sic etiam scribit Bullingerus ⁷³ : « Discimus ex his optime sperare de infantibus in sinibus materni uteri septis, quod videlicet Deo curæ sint, adeoque Dei sint. » Verum absit, ut pestilentem recipiamus errorem, qui sacri baptismi, et baptismalis, quam vocant, gratiæ tollit necessitatem, et morientibus sine baptismo parvulis non modo justitiam Christianam, sed et vitam æternam sine ullo Dei verbo, imo contra Dei verbum expres-

sum, omnemque Ecclesiæ definitionem vanissime pollicetur ! Valeant præterea, qui nescio quos motus in parvulis fabricant, eosque actu, ut vocant, credentes fingunt tempore baptismatis, cum nulla ratione pollent, nullumque rationis usum tenent : tantum abest, ut infanti Joanni, qui in matris utero sine Sacramento, et ingenti cum miraculo est sanctificatus, comparari possint ac debeant. Sed hoc stolidum phantasma, sicut et alia paradoxa, quæ novum hoc sæculum exstruit, suis auctoribus cæcisque doctoribus permittamus. Nos enim de sanctificatione Joannis et propria fide infantum, quam novatores stulte confictam stultius propugnant, satis multa de Joanne disserentes exposuimus ⁷⁴.

Ut ad nostram Virginem redeamus, memorabilis est sententia, quam de illa Spiritus sanctus per os Elisabethæ pronuntiavit : *Beata quæ credidisti*. Sed vim hic quoque faciunt, sed obstrepunt ac detrahunt Deiparæ novatores, ex quibus Culmannus in hunc modum erumpit ⁷⁵ : « Per fidem beata est, non per ulla opera, et sola fides glorificanda est, ut hic vides, non ullum opus. » Corvinus æque prudenter, ne dicam petulanter, locum interpretatur ⁷⁶ : « Elisabetha, inquit, Spiritu sancto afflata, Matrem Domini agnoscit, quam etiam benedictam et beatam pronuntiat. Sed qua de causa ? Quod angelo crediderat. Quis jam nunc neget fidei deberi omnia ? » Ac rursus : « Hæc sententia justitia fidei contra justitiam operum confirmatur. » Quid vero Sargerus ⁷⁷ ? Commendat in Maria fidem, et excludit meritum. « Beata, inquit, quæ credidit. Non inquit, beata quæ meruit. Petenda est hinc gratia commendandi sanctos. » Tum Brentius hoc verbum diligentissime observandum esse monet ⁷⁸. « Explicat enim perspicue, inquit, id per quod Mariæ beatitudo contigit ; contigit autem ei per eandem rem, per quam et Abraham contigit, videlicet, quia credidit. » Et postea : « Beatitudo Mariæ ex eo contigit, quod credidit divinæ promissioni, in qua dictum est Filium ejus esse verum Messiam, in quo gentes benedicantur. »

Quam sunt autem isti, bone Deus, insulsi interpretes ! proprium Scripturæ morem vel ignorantes, vel dissimulantes, quæ dum unum dicit, non excludit aliud, fidemque sic extollit, ut simul pœnitentiæ, charitati, sacramentis aliisque Christianæ justitiæ officiis et operibus bonis vim laudemque suam relinquat et astruat. Unde vim Scripturis faciunt, qui hoc solum urgent, *Justus ex fide vivit* (Rom. 1, 17 ; Habac. 11, 4), ac cæcis interim oculis dicta illa transeunt : *Justus ex justitia quam operatus est, vivet* (Ezech. xviii, 9) ; *Qui facit justitiam, justus est* (1 Joan. iii, 7) ; *Beatus in facto suo erit* (Jac. 1, 25) ; *Fides sine operibus mortua est* (Jac. 1, 20) ; *Cha-*

⁶⁹ In explicat. Evang. de visitat. Virg. ⁷⁰ Hom. 7, in Lucam. ⁷¹ In tractat. Evang. de visitat. Virg. ⁷² Epist. 59, ad Dardan. ⁷³ In cap. 1 Lucæ. ⁷⁴ Cap. 1 de Joan. Bapt. sanctificat. ⁷⁵ In Postilla circa festum Visitationis Mariæ. ⁷⁶ In explicat. Evang. de eodem festo. ⁷⁷ In Evang. Lucæ. ⁷⁸ Hom. 7, in Lucam.

ritas operit multitudinem peccatorum (I Petr. v, 8) ; *Baptisma salvos facit* (I Petr. iii, 21). Quoad Mariam attinet, fide illa quidem beata est, sicut ab Elisabetha celebratur : nec quisquam sanæ mentis, ut arbitror, de illo unquam dubitavit. Beata, inquam, fide inchoative, ut in scholis appellant : unde fides radix justificationis et origo beatitudinis a Catholicis semper est habita, ut sine illa Deo nullus placere, et beatitudinis gradum ullum attingere possit. Sed isti falso inferunt, quia fidē beata sit, nullam beatitudinis partem virtutibus et operibus Mariæ deberi, sed totam Mariæ justitiam sola fide contineri. Scimus quod ad primam justitiam Virginis attinet, ut Abraham patriarcham, sic ipsam quoque sine meritis præcedentibus esse justificatam, et in Dei Matrem gratis electam : sed quemadmodum idem Abraham jam fide justus, magis magisque ex operibus fidei est justificatus, et iis fidem suam consummavit, ut Jacobus affirmat (Jac. ii, 1), ita de Maria quoque judicare par est, beata ut sit, non solum quia cum fide verbum Dei percepit, sed et quia verbi Dei auditi fida custos et perfecta operatrix fuit, ut etiam Augustinus ingenue profitetur⁷⁹. Fallit autem istos Eunomianum dogma, vel si malis, idolum de sola fide justificante, quod ut mordicus tueantur, mirabiliter Scripturæ loca de fide dicta torquent atque depravant. Quam novatorum imposturam multi detexerunt, ac nos etiam ante coarguimus, ut jam de singulari et beata Mariæ fide novam telam ordiri sit supervacaneum. Hæc illius fides per charitatem assidue, cum in terris militaret, operabatur, ut sicut Tabitha, bonis operibus plena esset, ac in fide virtutem omnem, sicut Petrus postulat, ministraret, ipsisque operibus justitiæ coronam, ut Paulus appellat, sibi auctiorem redderet, tanto quidem justior atque beator, quo charitate perfectior, in qua legis plenitudinem Paulus agnoscit, et plenam hominis justitiam collocat Augustinus⁸⁰.

At rursus garrit Corvinus : « Elisabeth laudat Mariam, non tamen pro dea eam extollit, aut adorat. Vis igitur Mariam colere? Crede sicut ipsa credidit : age vitam honestam sicut ipsa modeste vixit. » Est illud quidem extra omnem controversiam, Mariam pro dea nec habendam, nec adorandam esse, cujus fidem tamen ac vitam sic oporteat intueri, ut ad ejus imitationem, sicut antea diximus, nos quoque componamus. Hæc imitatio tanta esse non potest, ut Virginis hujus fidem maximam, ac mores ejus integerrimos quisquam satis exprimat, et vix quidem attingat. Caterum quod niger hic homo, ut suo respondeat nomini, omnem Mariæ cultum hoc uno concludit, si fidem ejus ac vitam imitemur, communis adversariorum error est, quo illi Deiparæ cultum in Ecclesia receptum futiliter abrogare conantur. Præterea jam

ante docuimus, Catholicos in Maria colenda hoc pacto versari, ut eam neque pro dea unquam habeant, neque adorandam ut deam arbitrentur, quidquid obstrepent improbi calumniatores. Atque interim orthodoxi constantem veteris Ecclesiæ pietatem et consuetudinem in Maria veneranda tanto libentius retinent, ac fortius profitentur, quanto certius ex Evangelio præsens exemplum Elisabethæ cognoscunt, diligentiusque perpendant. Cur enim et ipsi talem tantamque Matrem Domini non religiose suspiciant ac venerentur, probatoque veterum more citra Dei injuriam saluent ac invocent, cum sancta mulier Elisabeth Deiparam adhuc in mortali corpore constitutam, tam reverenter habuerit, tam honorificis verbis salutarit, et coram multis domi suæ celebrarit, publiceque beatam et benedictam proclamavit? Perfecta nunc sunt omnia in Virgine, quæ angelus Gabriel et dicta Zachariæ conjux vaticinabantur, neque solum in terris, sed in cœlis etiam maxima felicitate lætatur, inter electos omnes Christo semper proxima, Mater a Filio summe honorata. Sed de his alibi dicta non repetemus.

Quid? quod Philippus Melancthon et Lucas Lossius⁸¹ præsentem historiam eo detorquent, ut et Ecclesiam et synodum statuati in ædibus Zachariæ, quoniam illic sit cœtus et confessio quedam piorum hominum, nimirum Mariæ et Elisabethæ de doctrina veritatis testificantium. Est ita quidem, nomen Ecclesiæ sicut et synodi stricte sic posse accipi, ut ad unam domum familiamque transferatur, sicut ex Paulo discimus. Sed nefaria fraude non caret, quod novatores, cum hæc aliaque id genus exempla decerpunt, per istiusmodi paucorum hominum cœtus privatos publicam Ecclesiæ auctoritatem eladunt, ac reverenda synodorum judicia defugiunt extenuantque, nullam vel exiguam veterum conciliorum rationem habentes, in quibus juxta constantem Ecclesiæ morem Patres et episcopi coeunt : et non solum ob Christi promissionem, et Spiritus sancti præsentis efficaciam, sed etiam propter auctoritatem ordinis de sensu Scripturæ, de fidei doctrina, et de disciplina Ecclesiæ jus habent legitimum judicandi, definiendi, atque præscribendi. Nec vident adversarii, quam pulchre fenestram insano vulgo vanisque mulierculis aperiant ad synodos instituendas. Cur enim prænti Mariæ et Elisabethæ non abutantur exemplo, sibi que jus arrogant synodos celebrandi et Ecclesiam integram repræsentandi, si satis est privatis convenire personas, et de sacris colloqui atque testari? Nam et pro se stare dicent Christi promissionem : *Ubi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum* (Matth. xviii, 20). Quis autem ferendam, ac non ridendam, prorsusque monstrosam dicat synodum vel Ecclesiam, quæ ex fanaticis hominibus, vel e meris mulierculis con-

⁷⁹ Lib. De sancta Virgine, cap. 3 et 5. ⁸⁰ De natura et gratia, cap. 42. ⁸¹ In explicat. Evang. de festo Visitationis.

flata de verbo Dei et fidei rebus judicandi sibi sumeret potestatem? Errant autem, ut et alibi probavimus, qui veram Dei Ecclesiam eo tempore penes pontifices ac synagogæ procures non fuisse fingunt, et ad cœlum paucorum electorum, ut Mariæ, Elisabeth ac Zachariæ duntaxat astringunt. Divina certe et immutabilis est ordinatio, ut major sit pastorum, quam ovium, sacerdotum, quam populi auctoritas, utque synodi non a personis privatis, sed episcopis instituuntur atque celebrentur, sicut inde ab initio semper Ecclesia observavit. Convenire quidem pii possunt, et Spiritum sanctum vivificantem ac inhabitantem habere: sed non Spiritum ad docendum, pascendum ac gubernandum alios ex officio recte sibi vindicant, ut sicut in sacra synodo Patres, jure sibi sumant illud: *Visum est Spiritui sancto et nobis* (Act. xv, 28), etc. Qua de re Catholici scriptores, ut Pighius, Canus, Villapandæus, amplissime disseruerunt.

CAPUT V.

De præstanti multisque modis commendabili Mariæ cantico, quod vulgo Magnificat dicunt, ac in eo personam auctricis mirabiliter elucere.

Sacra Virgo, quæ nullum socordiae, nullum torpori locum unquam reliquum fecit, ad aedes Zachariæ festinans pervenit, et cognatam prægnantem salutavit. Salutando autem matrem, ejus infantem licet nondum editum ita commovit, ut in audientibus admiratio, illuminatio et lætitia incredibilis e vestigio consequeretur. Elisabeth autem quo rectius venientis ad se personæ præstantiam intellexit, divino nimirum Spiritu edocta, eo chariorem sibi gratiorem talem hospitam habuit, digniusque tractavit, multis quidem modis erga illam officiosa. Id suo insolito clamore, id honorificis verbis, id variis gestibus satis publice declaravit, ut mihi sane probabile videatur, modestissimam Virginem, ut prius ex angelico sermone turbatam, ita cognatæ laudatione si non pudefactam, at non leviter sane commotam exstitisse. Illic a Gabriele salutata, nihil omnino respondit: hic ab Elisabeth commendata servat quoque silentium, et suam tantum mentem ad Deum religiose convertit. Pulchrum profecto exemplum animi Deum ardentem amantis, qui vel in mediis turbis atque negotiis, curas et cogitationes omnes, perinde ac muscas circumvolitantes, abigit, et rerum humanarum oblitus, cum et quando vult, prompte et expedite cum summo bono sese conjungit, deque sacris quiete et suaviter philosophatur, adeoque immensæ totius felicitatis abyso videtur immersus. Agnovit hanc veritatem Franciscus quoque Lambertus⁸², ut unum ex adversariis testem producam, quoniam hac utitur oratione: « Super se a Spiritu sancto elevata, et Dei ineffabilem bonitatem summamque potentiam sentientis et ex-

pertæ verba sunt ista. Etenim eum solum magni et multi fecit, cujus omnem magnitudinem esse agnoscit: omnia vero reliqua cum eo collata nihili pendit, et perinde atque stercus vilissimum arbitrat. Anima, inquit, mea Deum magnificat. Id est, quidquid virium et sensus in me est, quidquid sum et vivo, ejus tantum gloriæ est intentum et vivit. Absorpta quippe erat a Spiritu sancto, ut jam non ea vetus homo, imo non ipsa in se, sed ipse, quem conceperat Christus, viveret, sentiret, operaretur et loqueretur. » Et rursus postea: « Omnis hæc Mariæ exultatio in Spiritu est consideranda, ut sit alta et vehementis mentis excessus meditatio, quæ Virginis meus in Deum sæpe erigebatur. »

Addemus et nostram paraphrasim, ut initium eximii cantici, et mens loquentis Virginis aliquanto rectius accipiatur. Sic enim illam dicere voluisse putari: O admirabilem et inscrutabilem divini numinis dispensationem, quæ me latere non sinit, sed in publicum prodire vult mysterium nulli mortalium, ut arbitrarar, tam cito, tam facile revelandum. Tu qui solus arcana cordium perspicis, fons idem et auctor bonorum omnium, hos oculos ad vivendum hancque linguam ad confitendum nostræ cognatæ præbuiisti. Ego vero nihil tale vel expectabam, vel cupiebam, quod ad me quidem ornandam spectaret, quæ postquam me tibi totam, ut obsequentem ancillam consecravi, ut antea semper, ita porro etiam mundo ignota esse, et a te sola respici amarique desiderabam: unde nulla vel hominum, vel angelorum laudatione, nullaque amicorum gratulatione delector. Sed enim quando sanctissimæ voluntati tuæ visum est, ut gratia summa in Nazareno cubiculo nuper mihi collocata, hic primum aliis propaleatur, et habitans in me Emmanuel prodire incipiat, ego non meo tantum, sed et præsentium et absentium nomine non possum non gratias agere, tuasque laudes, æterne Pater, celebrabo. Alii tubis, cymbalis, organis, aliisque musicis instrumentis admotis, nonnulli verbis exquisitis et hymnis elaboratis plenisque buccis, tuam gloriam prædicant: *Magnificat autem anima mea Dominum*, et intentis animæ viribus omnibus, ut perfectior harmonia sit, summum illud bonum glorificat, quo nihil præsentius et intimum magis esse potest. Sed et spiritus meus non sibi diutius temperat, quin hymno gratulabundo interiorem animi lætitiā testetur, simulque in gratiarum actionem prorumpat, ut si antea unquam, nunc vel maxime in Deo salutari suo laudando profuse gestiens multis modis exsultet. Etenim tam vehementi amore, tam flagranti ardore ad meum omniumque rerum auctorem celebrandum rapior et occupor prorsus, ut mihi neque memoria, nisi illius beneficia, neque intellectus, nisi ejusdem sapientiam apprehendere, neque voluntas, nisi ipsius amorem complecti possit. Quis ergo quamlibet pius, et quantumvis com-

⁸² In Evang. Luc. cap. 1.

mendatus, si Mariæ sequatur exemplum, ob quævis benefacta jure sibi placeat, vel aliena laudatione commoveatur, ac non potius si *gloriatur*, in *Domino gloriatur* (I Cor. 1, 31)? Beda⁸³ Virginem ita loquentem facit: « Tanto me Dominus tamque inaudito munere sublimavit, quod non ullo linguæ officio explicari, sed ipso vix intimo pectoris affectu valeat comprehendi. Et ideo totas animi vires in agendis gratiarum laudibus offero, totum in contemplanda magnitudine ejus, cujus non est finis, quidquid vivo, sentio, discerno, gratulanter impendo, quia et ejusdem Jesu, id est, salutaris, spiritus meus æterna divinitate lætatur, cujus mea caro temporali conceptione fecundatur. » Et concinnus quidem in hoc hymno servatur ordo, prædicante primum Virgine declaratam sibi benignitatem et potentiam Dei, cujus et sanctitatem deinde canit, ac demum ejusdem veritatem in servandis promissis concelebrat.

Laudant hoc quoque canticum adversarii, et merito laudant, quod vere dici potest virginale, encomiasticum, triumphale. Calvinus insigne et memorabile sanctæ Virginis canticum dicit, ex quo clare appareat, quanta Spiritus gratia excelluerit, quodque probe fuerit in Scripturæ doctrina exercitata, sicut Beda quoque testatur. Brentius carmen triumphale et thesaurum celestem: Bullingerus hymnum plane divinum et excellentissimum: Lutherus carmen sanctissimum, virgineum epithalamium, et divinum encomium: Wellerus dulcissimum atque eruditissimum Mariæ canticum vocat. Ego vero primum hunc Novi Testamenti hymnum dixerim, sicut primum Veteris Testamenti canticum, quod sibi femina vindicavit, altera Maria Moysi soror decantavit, quæ post novam victoriam de Pharaone reportatam agmen femineum duxit, ac Deo victori laudes publice celebravit, ita ut reliquis præcineret, ac esset velut antesignana. Hæc nobilis prophetissa ut aliis rebus pluribus (quemadmodum alibi demonstravimus), sive etiam psallendo veram nobis Mariam adumbravit, quæ toti Dei populo ad psallendum viam aperuit, et formam non voce tantum, sed et corde mundo perfectoque spiritu psallendi proposuit, quando pulcherrimum hoc canticum ad finem usque sæculi in Ecclesia duraturum nobis reliquit. Hic demum fortissimam Judith audimus, quæ de hostibus divina virtute subactis non suo tantum, sed et totius populi liberati nomine dulcissime gratulatur.

Quid autem vulgare in eo cantico esse posset, quod ab anima purissima, cœlestibus radiis illustrata, et in summorum Dei operum contemplatione defixa, solo quidem Spiritu mentem et linguam virgineam gubernante, proficiscitur? cum illa quæ loquitur, velut attonita, et extra se rapta, ut etiam adversarios fateri diximus, voces et sententias omnes cantici tanta cum gravitate et suavitate pronuntiat. Id verum esse cum ex aliis, tum ex illo

colligi potest, quod modestissima Virgo, quæ superiores laudes tum a Gabriele, tum a cognata sibi delatas agnoscere non sustinuit, nunc sui velot immemor, seipsam efferre ac prædicare palam videatur. Etenim humilitatem, de qua postea dicemus, sublimem vere virtutem, iam sibi ipsa tribuit, ac per eam summo Deo se placuisse testatur, tantumque gloriæ et beatitudinis præterea sibi audent polliceri, ut ab omnibus ubique familiis et populis nomen suum venerandum ac prædicandum esse vaticinetur. Quis Judæus, quæso, aut impius, cum hæc fortasse legit vel audit, non illico suspicetur, parum illam humilitatis, et multum arrogantiae præ se ferre? Adhæc singularem ejus animi gratitudinem gratamque lætitiâ continet, quod de fonte illo summæ bonitatis omnisque virtutis prædicat: *Fecit mihi magna qui potens est*, magna, inquam, et stupenda miracula, quæ mortales omnes non cogitatione, nedum sermone consequi unquam possint.

O humilem simul et excelsam Virginem, quæ Dominum adeo mirabiliter magnificavit, et plena Spiritu sancto non minus corpore, quam corde in Deo salutari suo cum ardore incredibili exultavit! O inelytam prophetissam, quæ divinitus illustrata, de præcedentibus et sequentibus ætatibus Ecclesiæ varia denuntiat, quæque cum superbos et potentes hostes memorat, non solum Ægyptios, Philistæos, Assyrios, Babylonios aliosque Israelitici populi hostes capitales, sed etiam Ecclesiæ Christianæ adversarios, immanes ethnicos, hisque nocentiores pestes hæreticos, adeoque præpotentes et extreme superbos dæmones intelligit, ac simul comprehendit. Nec obscure indicat Judæorum synagogam rejiciendam, quos tanquam divites inanes jam dimisit Deus, et Ecclesiam porro, ut cernimus, ex gentibus vere pauperibus evangelicam justitiâ esurientibus colligendam esse, ut vetus Dei benedictio, quæ Abraham et semini ejus facta erat, in novo credentium populo compleretur. Sed neque illud caret mysterio, quod peculiariter depingit et commendat electos, qui sunt humiles et esurientes, ad eum nempe modum, quem Mariæ Filius postmodum observans, pauperes spiritu et justitiâ esurientes in Evangelio nuncupavit.

Origenes hoc virginale vaticinium dixit, quoniam prophetiæ Spiritus in eo clare perspicitur. Nonnulli canticum hoc dulcissimum ac divinissimum vocant, quod pectus divini Spiritus gratia refertum eructarit. Ubi primum quidem Virgo beneficia sibi, ac deinde toti humano generi collata, postea vero incarnationis Dominicæ gratiam orbi exhibitam Deum laudando prædicat. Alii cum Gersone⁸⁴ de hoc Mariano hymno etiam accipi posse putant, quod Psaltes regius habet: *Deus, canticum novum cantabo tibi, in psalterio decachordo psallam tibi* (Psal. cxlii, 10). Nam vere novum hoc esse canticum, et

⁸³ In cap. 1 Luc. ⁸⁴ In 12 tractat. de hoc cantico.

psalterium decachordum, quia decem constat versibus, quorum duo priores totius cantici velut propositionem complectuntur: proximi vero tres misericordiam Dei tum erga Virginem, tum erga omnes pios alios, seu totam Ecclesiam prædicant: sequentes tres Dei potentiam extollunt: postremi duo veritatem etiam in his quæ promittit Deus, comprobant luculenter. Fatentur hoc etiam adversarii, sed qui suis scholiis, ne dicam scoriis, divinum hoc canticum, uti monstrabimus, indigne conspurcant. Hoc nunc monuisse sit satis, quod nullum fere canticum, quantumvis multa in propheticis Litteris reperiantur, huic præferendum exstet, sive loquentis in eo Spiritus majestatem, sive confitentis Virginis exuberantem gratiam, sive argumenti et scopi propositi præstantiam contemplemur. Valde laudantur meritoque celebrantur quæ Moyses, David, Salomon, Isaias, Jeremias jam olim ad Dei gloriam decantant, et decantanda conscripserunt. Multo autem suavius, augustius, perfectius Maria nostra modulatur, ut merito tympanistria evangelica dici possit: multoque efficacius ad divinas perpetuasque laudes cunctos et homines et cœlites excitat, si rite omnia considerentur. Ac præcipue quidem castis virginibus exemplo est, ut novum et inimitabile canticum, aut si mavis, epithalamium, quod soli quidem virginum gynæceo convenit, cœlesti Sponso exultabundæ modulentur. Sic enim et Augustinus, aut quisquis ille auctor fuit, Mariam inter cætera compellans, loquitur. « Tu in cœlestibus regnis prælata es cunctis virginum choris: tu Agnum, quocunque perrexerit, sequeris. Tu virgineos choros et ab incentivæ carnis illecebris alienas, per absentia lilia rosasque vernantes ad fontes perennis vitæ potandos invitas. Tu in illa beatorum felicissima regia primi ordinis dignitatem adepta, plantis roscidis oberrans, inter paradisi amœnitatem gramineosque crocos tenero poplite peragis, felicique palma violas immarcescibiles carpis. Tu concinis sine fine choris, et conjuncta summis angelis, archangelisque sociata, indefessa voce. Sanctus, sanctus, sanctus clamare non cessas. » Nec aliter quidem sensit Bernardus⁸⁵, hanc etiam prærogativam Mariæ in cœlo tribuens, quod inter concinentes æterno Sponso sponsas virgineas locum ipsa principem teneat. Verum de hoc alibi disseruimus, nec longius remorandum rectorem putamus.

Hactenus de Mariæ cantico, quod illius excellenti fidei, ut mihi sane videtur, tanto locupletius testimonium præbet, quo plura verba in eo, quam usquam alibi, Virgo sapientissima et in Dei laudibus admodum exercitata depromit. Quod studium et institutum Deo gratias agendi, laudesque divinas celebrandi a Christianis omnibus exigit Paulus, vereque piis vult esse frequens ac familiare. Tantum abest, ut hoc necessarium confitendæ fidei et

exercendæ pietatis officium, a nostra Virgine negligeretur, quod procul dubio non solum in ædibus Zachariæ cum immortalī laude præstitit, sed etiam alias sæpe, ut omnes ætates vitæ in auctoris sui ardenti laudatione consumeret, pro sua insigni pietate observare curavi, tanto utique sanctissimæ Trinitati gratior atque devotior, quanto majoribus ejus beneficiis cumularetur. Libuit autem de hoc mirabili cantico pluribus disserere, ut vetus institutum Ecclesiæ comprobarem, quæ hunc hymnum multis jam sæculis tanti faciendum censuit, nullum ut sine illo diem sineret præterlabi, sed eundem quotidie in templis sonare vellet, atque ab ecclesiasticis etiam hominibus qui sacris initiati sunt, exigeret, ut inter preces canonicas et vespertinas totidem verbis cum Maria ex animo Deum laudent atque magnificent. Ac decenti quidem est more receptum, Christianus ut populus religionis ergo, cum hunc audit hymnum publice decantari, reverenter assurgat, simulque Deum in Maria stans veneretur, et Christi Redemptoris beneficium, qui de sinu Patris in utero Virginis sponte descendit, grato pectore complectatur. Qua de re meminit quoque Beda, ut ejus sententiam merito attexamus: « Optimus, inquit, ac saluberrimus in sancta Ecclesia mos inolevit, ut hymnus beatæ Mariæ quotidie cum psalmodia vespertinæ laudis ab omnibus canatur, quatenus ex hoc animos fidelium et frequentior Dominicæ incarnationis memoria ad affectum devotionis accendat, et recogitata sæpius exempla Genitricis illius in virtutum soliditate confirmet. » Sed et Hugo Victorinus⁸⁶ amplissimam hujus cantici laudem est complexus, cum de illo ita disseruit: « Nemo hujus cantici verba putet leviter æstimanda, quæ nimirum de tam profunda conceptione prolata sunt, et absque profunda investigatione digne penetrari non possunt. Et omne quod dictum est, ab illa summæ veritatis intima luce, cui mens Virginis excellenter inhæserat, emanavit, nec aliud quidquam dicere potuit, quæ meditando locuta non est. » Tum ex adversariis fatetur quoque Wellerus⁸⁷, in singulis verbis istius cantici mirifica pondera et ἐμφάσεις contineri. Neque tacet Bullingerus, orationem in hoc carmine sublimem esse dictionem, quæ phrasin superet quotidianam, quæque troporum, locutionum et figurarum luxuriet lenociniis, et gravitatem quamdam habeat singularem. Demum Hemmingius ejusdem psalmi usum esse docet, ut cognita misericordia Dei credamus, ut cognita potentia timeamus, ut cognita veritate speremus ac expectemus cum patientia, quæ Deus nobis ex gratia promisit. « Atque his de causis, inquit, Ecclesia vetas ordinavit, ut quotidie in cœtu piorum caneretur hoc Virgineum carmen. » Hæc propterea nobis repetuntur, ut adversarii suis etiam telis configantur, cum vel veritate coacti laudent antiquos

⁸⁵ Hom. 2, super *Missus est*. ⁸⁶ In hom. ferie sextæ 4 Temporum in Adventu. ⁸⁷ In tractat. de Evang. de festo Visit. Mariæ.

orthodoxos, a quorum tamen piis et præclaris vestigiis et exemplis discesserunt. Et ne quidquam cum veteribus in Mariæ laudatione haberent commune, cum alia multa, tum hoc etiam usitatum et sanctum cantandi institutum, quod probat Hemmingius, in suis templis passim modo abrogarunt. Mirum interim, quantopere novis odibus evangelici delectentur, ad cantillandum valde proclives, ut hac in parte Arianis novos subinde maleque sanos psalmos invehentibus, et in Ecclesiæ odium omnia tentantibus nequaquam cedere videantur. Quod si humanis inventis psalmisque depravatis, adeo afficiuntur, ut ubique fere locorum illa personent, cur hoc Virginalis carmen illis tam parum arridet, in quo pius animus suam erga Deum gratitudinem religiose declarat, ac primum quidem ingens divinæ Incarnationis mysterium, perpetuo meditandum celebrat, tum Dei misericordiam, potentiam et veritatem erga nos amplissimam commemorari gaudet, ac demum illius Virginis sacram recollit memoriam, quæ secundum Christum, beata et gloriosa quam maxime ab omni generatione prædicanda est.

CAPUT VI.

Variae et graves corruptelæ, a novis doctoribus adversus Mariæ canticum hoc sæculo inductæ, indicantur atque profligantur.

Quoniam de illustri, nec satis unquam prædicando Mariæ cantico diximus, quod Lucas ex ipso Virginis ore sibi recitatum fortassis excepit, nobisque scriptum tradidit, consequens esse videtur, ut adversariorum sententias expendamus, quamquam illi fide ac æquitate (evangelicos enim cumprimis se jactant) in hoc virginali cantico explanando versentur. Ordinem autem a Bullingero⁸⁸, quo censore beata Virgo perspicua dissertatione nobis hic exposuit verum justificandi modum, nempe quod qui de suis viribus et operibus desperant, et ad solius Dei misericordiam confugiunt, fideque Christo inseruntur, gratis a Deoificentur. Lutherus vero summam hujus cantici facit⁸⁹: « Nihil sumus, ut verbis illius utar, Deus omnia est, potens, misericors, fortis, probus, justus, et quidquid tandem bonum dici potest. Atque hæc ode quidem eo tantum tendit, ut homo suam dejectam conditionem, et Domini sublimitatem exsuperantiamque divinorum bonorum agnoscat. » Notat præterea Zuiniglius⁹⁰, sacerdotes, monachos et omnes justitiosos, sicut et Sarcerius vocat, præsentis Mariæ cantico damnari ac rejici: hos enim esse divites ac superbos mente cordis sui, qui vacui ac inanes dimittantur, imo et prorsus abjiciantur, suam vero injustitiam agnoscentes, et eam, quæ per fidem est, justitiam esurientes, expleri justitia, sanctitate et omnibus bonis, sicut et Bullingerus affirmat⁹¹.

Verum ut his aliisque pluribus eundem, ut dicunt, funem trahentibus respondeamus, nihil profecto tale, quale ipsi pro sua libidine communiscuntur, Mariæ in mentem venit, dum exultans in Spiritu sancto, apud Zachariam cecinit, et suam animi gratitudinem erga Deum publice testata est. Ubi nec locus sane, nec tempus ferebat, ut de justificationis negotio, vel de fide solum aut maxime justificante dissereret. Nam quos potentes, divites et superbos hoc perstringit canticum, certum est eos ad veteres potius quam Novi Testamenti tempora pertinere, quos ideo jam antea justo Dei judicio plexos fuisse manifeste declarat, cum temporis præteriti verbis utatur. Atque ut maxime concedamus plures, et in his Christianos hypocritas, suæque justitiæ nimium confidentes (ut fuere Pelagiani) hisce verbis contineri, ne ita quidem suum tueri dogma possunt, qui ut Christianum meritum explodant, et bonorum operum necessitatem tollant, per solam fidem se aliosque in Christo justificari identidem vociferantur. Imo vero hos vanæ fidei jactatores Maria suo cantico percutit, promittens Dei misericordiam non omnibus fide præditis, aut Dei misericordiam per fidem apprehendentibus, sed Deum timentibus, ut ideo significanter dixerit: *Misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum.* Hoc est: Non soli mihi fecit magna qui potens est, ut Beda interpretatur⁹², sed et in omni gente et progenie qui timet Deum, et operatur justitiam, acceptus est illi (Act. x, 35), Petro apostolo teste. Consonant his Prophetæ dicta: *Misericordia Domini a sæculo usque in sæculum super timentes eum.* (Psal. cii, 17.) *Prope timentes eum salutare ipsius.* (Psal. lxxxiv, 10.) *Beneplacitum est Domino super timentes eum, et in eos qui sperant super misericordia ejus.* (Psal. cxlvi, 11.) Nam qui sine timore est, ut alius testatur, non potest justificari. (Eccli. i, 28.) Igitur si ex hoc cantico judicandum est, non fide tantum, sed et timore opus habent, qui divinæ misericordiæ et Christianæ justitiæ participes esse volunt. Manet enim firmum et immotum Mariæ dictum, quidquid solius fidei buccinatores garriant: *Misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum.* (Luc. i, 50.) In quem locum scribens Origenes⁹³: « Misericordia, inquit, non in unam generationem, nec in duas, neque in tres, sed nec in quinque, verum in sempiternum extenditur, in generationes generationum, timentibus potentiam ejus. »

Sed hic quoque fraudem adhibent novatores, atque ut simplicioribus imponant, propositam Mariæ sententiam scelerate corrumpunt, dum pro timentibus credentes audent interpretari. Facit hoc præter alios Brentius, facit Sarcerius: sicut et Hemmingius ad fiduciam in Christum habentes nomen credentium aperte detorquet. Quasi vero et

⁸⁸ In cap. i Luc. ⁸⁹ In Postilla circa Evang. de festo Visit. ⁹⁰ In cap. i Luc. ⁹¹ In Evang. Luc. ⁹² In cap. i Luc. ⁹³ In Lucam hom. 8.

Scriptura et ratio et usus loquendi non doceat, inter timorem et fidem sive fiduciam permultum interesse. Imo rerum magister usus quotidie docet complures Christianos, licet præclare credant atque fident, tamen divini timoris expertes degere, et poenitentiae magis quam fidei prædicatione indigere. An non Scriptura divina credenti præcipit: *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in iustitia, et in timore* (Eccli. ii, 1)? Et rursus de huius timoris fructu scriptum legimus: *Qui timent Dominum, præparabunt corda sua, et in conspectu illius sanctificabunt animas suas.* (Ibid. 20.) Nec ulli sane misericordia Dei scedius abutuntur, quam qui iustitia fidei suæ contenti, quidvis hodie sibi licere putant, nec justum Dei iudicium pertimescunt, neque operum iustitiam et fructus poenitentiae curant, ut in timore Dei Christianam sanctificationem perficiant, sicut Paulus non minus exemplo quam verbo admonet. Præterea humiles et esurientes non temere in hoc cantico commendantur, ut qui fide iusti sunt, magis etiam iustificentur (Apoc. xxi, 11), et ideoque Dei donis, non sine summa modestia convenienter utantur, maioremque iustitiam semper esuriant, et cum Maria non solum audiant, sed et faciant Dei voluntatem, quemadmodum et ipsa ministros nuptiales, adeoque omnia Ecclesiae veræ membra dicto illo commonefecit: *Quodcunque dixerit vobis, facite.* (Joan. ii, 5.)

An vero adversarii nostram Virginem non tractant pessime, quam tantum non Lutheranam videri mulierculam volunt, velut cum illis senserit de sola fidei iustitia, de virtutibus et operibus et meritis credenti non necessariis, de servo hominis arbitrio, et de actionibus Dei in nobis non inhærentibus, de iustitia imputativa, ac de toto demum argumento justificationis? Nam quod Maria loquitur: *Fecit mihi magna: qui potens est*, tali scholio depravat Culmannus: « Istud *potens* dicitur contra liberum arbitrium et contra vires humanas. Ipse, inquit, fecit mihi magna, non ego, non opera mea. » Sequitur enim suum præceptorem Lutherum, in eadem verba scribentem, perinde ac si Maria dicere voluerit: « Ipse solus fecit, ego nihil operata sum. » Rursus quod Maria meminit: *Sicut locutus est ad patres nostros* (Luc. i, 55), Victorinus eo rapit⁹⁴, quod actiones Dei in nobis hoc dicto excludantur, quia Virgo misericordiam Dei propter Christum promissam attollit et amplificat. Adhæc quod in cantico dicitur: *Recordatus misericordiae suæ* (ibid. 54), id Culmannus arripit contra merita et opera quælibet. Præterea ex eo quod Maria suam humilitatem a Deo respici testatur, colligit egregie, scilicet, ac artificiose Lutherus, Virginem inanem fuisse ac vacuum, nihil ut bonorum, vel meritorum, vel dignitatis haberet, sed neque aliquid ex suis viribus præstare posset. Quis autem paulo cordator, istiusmodi non rideat adeoque damnet

interpretes, tam audacter quam insulse hoc sacrum canticum pro sua libidine contaminantes, totque indignis modis, ut nunquam antea factum est, sacrosanctam Deiparam dedecorantes, tametsi nullis argumentis instructi sint, quibus hasce sacrilegas depravationes eruditi lectori vel leviter comprobent? Annon puerilis est argumentatio, quam vel pueri in scholis iudicarent ac exploderent: Maria in suo cantico Dei gratiam prædicat, et non loquitur de libero arbitrio, de viribus humanis, de operibus et meritis renatorum, de virtutibus infusis et actionibus Dei inhærentibus: igitur ab his aliisque rebus similibus, quæ traduntur ab Ecclesia, et magno Patrum consensu approbantur, fidem et sententiam habuit alienam? Qui enim hoc modo ab inficiatione ratiocinatur, præterquam quod in Arianorum et Nestorianorum castris militat, sacra pueriliter tractat, et ne partem quidem illam Symboli intelligit, qua Christianus quisque sanctam et catholicam Ecclesiam, ejusque irrefutabilem auctoritatem ingenue profitetur.

Omniū vero erroneū istorum coryphæus ac princeps Lutherus est, qui toto libro canticum sacre Virginis laceravit, et inter cæteras fraudes verba etiam quædam illius mala fide convertit. Etenim ubi noster legit interpres: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*, ille Germanice hoc modo reddidit: *Sieh von nun an werden mich selig preisen alle Kinds Kind*, hoc est: Ecce ex hoc beatam me narrabunt filii filiorum, nimirum ut suam Mariæ laudem iterum detrahat, et a Lucæ sensu omnino discedat. Græci enim legunt, εἰς γενεὰν καὶ γενεάν, id est: In generationes generationum, vel sicut Laurentius Valla legit, εἰς γενεὰς γενεῶν, hoc est, in generationes generationum, sive, ut alii volunt, in progenies et progenies, quod perinde valet ac si dicas, in progenies vel ætates innumerabiles, nimirum Hebræorum more, sicut et confirmat Erasmus. Recte igitur vetus legit interpres: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.* Verum Lutherus ut hanc tantam Mariæ laudem vel tollat, vel extenuet, beatitudinem ejus, nescio in qua familia ejusque posteris celebrari permittit, neque sensum integrum ad generationes et familias omnes quamvis longe lateque patentis extendi patitur, in quibus Mariæ gloria perpetuo sit prædicanda, ut omnes de Matre Domini ubique gentium, ne Saracenis quidem exceptis, præclare sentiant, magnifice loquantur, cum laude scribant, libenterque decantent⁹⁵. Vanum autem non esse hoc Spiritus sancti testimonium sequens eventus ostendit, ac omnium ætatum orthodoxi, imo et hæreticorum et schismaticorum greges faventibus animis, linguis, calamis et ritibus toti orbi comprobaverunt. Nec pudet tamen Culmannum inter nugas reliquas effutire, quod Maria se aliis hic compararit. Accedit quod Lutherus ex eo tem can-

⁹⁴ In scholiis Novi Testamenti. ⁹⁵ In ultima concione de festo Visitationis.

tico decerpit: *Ecce ex hoc beatam me dicent*, et verbis illis hunc sensum affingit: « Quia Deus utilitatem meam inspexit, beata prædicabor. » Quod enim Lucas de tempore dixit, *Ex hoc me dicent*, ille ad præcedens humilitatis verbum maligne detorquet, ac in humilitatis nomine sophisticatur, simulque a Græcorum et Latinorum codicum fide discedit. Nam Græce scripsit Lucas ἀπὸ τοῦ νῦν, id est, posthac, vel ex hoc tempore me beatificabunt, cum Græce sit μακαριοῦσι. Sed ita Luthero libuit ad Deiparam obscurandam vim verbis inferre, suumque de vilitate somnium, quod postea a nobis refutabitur, immiscere, et quæ Lucas disjungit, in unum perverse conflare non erubescit.

Est et alia, multoque gravior huius loci depravatio, in quo Spiritus sanctus singularem Mariæ laudem toto orbe celebrandam astruit, quamque Lutherus hoc suo defœdavit scholio ⁹⁶: « Maria non ait futurum, ut prædicentur laudes ejus, ut commendentur virtutes, virginitas aut humilitas extollatur in altum, aut ut carmine aliquo præclara ejus gesta canantur: at hoc solum ingeminat, quod ipsam Deus aspexerit, et quod inde beata prædicanda sit. » Ac eandem cum Luthero viam Calvinus ingreditur ⁹⁷, ex hoc ipso Mariæ dicto colligens, graviter peccare Papistas, qui magnificos titulos Mariæ ascribunt, quod sit Regina cœli, Stella salutis, Porta vitæ, Vita, Dulcedo: « Hæc enim omnia, inquit, uno verbo sancta Virgo repudiat, dum totam suam gloriam in Dei beneficiis statuit, qui magnifice cum ipsa egerit. » O impudentes calumniatores et insani, hostes Ecclesiæ, qui præclaro sermone Virginis tam turpiter audetis abuti, vestram ut modo libidinem in proscindendis Catholicis expleatis. Falsum est imprimis. Mariam beatam esse censendam, facta collatione cum priore illa sua vilitate, et abjecta conditione, quam isti sine omni fundamento cōflungunt. Falsum insuper hic quidquam proponi vel indicari, quod virtutum, et præsertim virginitatis et humilitatis Mariæ publicam commendationem, sive oratione soluta, sive ligata institutam impediatur. Falsum præterea et ridiculum prorsus, Deiparam præclaris et jam olim receptis in Ecclesia titulis, de quibus sequenti libro dicemus, ob hoc ornari non posse, quandoquidem humilis Virgo divinæ gratiæ accepta fert omnia, totamque suam gloriam in Deo ac Dei beneficiis statuit. Nam et Christus Dominus licet plenus esset gratiæ et veritatis, tamen Patri suo gloriam et honorem omnem ascripsit, nec propterea minus colendus est atque prædicandus. Falsum denique Mariam a nobis sic honorari atque coli, ut Deo Deique Filio debitam gloriam eripiamus, et Matrem sacrilege Filii spoliis induamus. Scimus enim, nec dubium Catholicis unquam fuit, quidquid bonorum in Maria est, et propter quæ illam veneramur atque

suspiciamus, a Deo ipso bonorum omnium perenni fonte proficisci, illique dona mirifica divinitus esse tributa vel pueri norunt. Summam vero Dei munificentiam, Dei potentiam, Dei sapientiam in Maria, ut in alio nullo sanctorum, agnoscimus atque prædicamus; et ideo quia fecit illi magna qui potens est, magnis illam titulis et congruis honoribus in Ecclesia cum sanctissimis Patribus veneramur. Quid vero stultius, quam quod isti sapientibus persuadere conantur, Mariæ virtutes et benefacta, ingentiaque merita non tanti facienda esse, ut ea vel commemoratione, vel laude, vel veneratione publica digna esse omnes arbitrentur; præsertim cum Scriptura divina tot locis sanctorum præclaras virtutes et heroica facta proponat, simulque postulet, nos in illorum laudatione, simul et imitatione studiose versari. Nihil vero mirum istos ad qualemcunque Mariæ laudationem et cultum nauseare, qui sola fide omnia metientes, et Vigilantiano Eustachianoque spiritu allati, cuncta fere contemnunt, quæ de sanctorum operibus, meritis, honoribus vetus Ecclesia credidit, docuit, observavit. Hinc illa furiosa potius quam sobria, valdeque pudenda Lutheri solito more debacchantis vox exstat ⁹⁸: « Si omnium virginum castitate, sanctorum martyrum passione, et, ut uno verbo dicam, si universorum divorum operibus, quæ unquam fecerunt, perspicuus esses atque claresceres, unoque cumulo haberes, adhuc tamen nihil esset. » Ac rursus ⁹⁹: « Qui credit, is salvatur citra tum meriti sui, tum operum respectum. » Quare tertius hic Helias de summo etiam apostolo tam procaciter loqui non veretur: « Divi Petri merita ne asse quidem redemerim. » Jam vero quem Mariæ honorem tribuit ac tribui docet? Nimirum ut ita dicamus: O beata et virgo et parens Dei, quam omnino nihil et contempta fuisti: attamen propitius in te defixit oculos prædixit Deus, ac magnifica in te operatus est, quorum ne uno quidem unquam digna fuisti!

Hic eximius ille honos est scilicet, quem auctore Luthero Deiparæ mundus tribuet, ut indignitatem tantæ personæ intueatur, et sicut ipse ait, Mariam tanta divina gratia vocet indignam, quæ bonis omnibus sit inanis et vacua: tantum enim divinæ gratiæ derogari, et hymno virgineo eripi, quantum ejus dignitati ac meritis attribuitur. Monet igitur ut Matrem Domini denudemus, ejusque abjectionem aspicimus, si vero illam honore velimus prosequi. Quis vero unquam vel ex antiquis, vel ex recentioribus theologis de colenda et honoranda Virgine Matre tam præpostere sensit atque scripsit? Quis Mariæ dignitatem et excellentiam cum ipsa Dei gratia bonorum omnium effectricæ pugnare putavit, ac non potius tanto majorem Dei gratiam prædicavit, quo majores in Maria virtutes et merita cumulatio- reperirentur? Quis quamlibet eruditus ex

⁹⁶ In exposit. cantici *Magnificat*. ⁹⁷ In harm. Evang. ⁹⁸ In Postilla circa Evang. de Christi Ascensione. ⁹⁹ In Postilla circa Evang. de Dominica 9 Trinitat.

præsenti cantico colligere potuit et docere ausus est, tam nobis humiliter de Maria esse judicandum, quemadmodum de seipsa pro incredibili modestia sua judicavit, præsertim cum partim coram Gabriele, partim coram cognata de se tam submisce locuta est? Quis hæc Mariæ verba: *Beatam me dicent omnes generationes*, adeo in arctum contrahat, ut illis contineri neget quaslibet Deiparæ dotes, omnemque laudem et gloriam, quam illi constanter defert Ecclesia? Cur vero non deferat? sui nimirum officii proprium esse rata, ut divini Spiritus oraculo pareat, et cum in sanctis aliis, tum in sanctissima Dei sui Genitrice Conditozem et Redemptorem Opt. Max. laudet. Lutheri discipulus est Franciscus Lambertus ¹, a quo tamen manifeste vereque scribitur: « Vide quod sacra Dei Genitrix in hoc gaudet et exultat, quod in Domino dicatur beata, Deusque in illa prædicetur gloriosus. » Tum OEcolumpadius librum totum de laudando in Maria Deo conscripsit ac edidit, ibique virtutes, dotes et prærogativas ejus fuscè recenset. Cum vero Lutherus ab hisce rebus contemplandis, et a Virginis justitia, sanctitate, gloria spectanda nos avocat, quid, quæso, aliud, quam Deum ipsum in Maria laudare vetat, ut non modo Virginem, sed et ejus auctorem debita laudatione ac veneratione defraudet? Ac Hieronymus ² quidem tanti Mariæ sanctitatem facit, ut eam sanctis conjugibus Elisabeth et Zachariæ anteponat, neque dicere vereatur, quod Mater Domini conscientia in se habitantis Dei libere proclamet: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes, quia fecit mihi magna qui potens est*. Postremo quis ex his verbis non intelligat, eo sublimiorem honoris gradum Virgini competere, quo illa studiosius sese ipsa deiecit, sicut et Filius ejus quo magis seipsum humiliavit, tanto sublimior factus est, majoremque in cælo et terra gloriam sibi comparavit? Verum de hac Mariæ humilitate paulo post agemus, quando in hoc cantico universo si quidquam aliud, certe dictum illud: *Respexit humilitatem ancillæ suæ*, ad contentiorem maximam rapitur.

Illud minutulum, neque tamen prætereundum est, quod Sarcerius ³ non intelligens Mariæ dictum: *Suscepit Israel puerum suum*, nomen pueri ad Christum Mariæ Filium refert, velut illa suum puerum emphatice dixerit. Nescit enim puerum hic pro servo accipi, sicut et per Isaiam inquit Dominus: *Et tu, Israel, serve meus Jacob, quem elegi, semen Abraham amici mei* (Isa. xli, 8). Ignorat præterea, nomen Israel hic esse casus accusativi, ut sit sensus: Deus, ut se memorem declarem promissæ misericordiæ, jacentem populum Israel, suum servum erexit, et opem illi tulit. Ad quem modum etiam per prophetam dicitur: *Auxiliatus sum tibi, et suscepi te dextera justi mei* (ibid. 10).

Unde interpretes Euthymii locum ita vertit: *Auxiliatus est Israel puero suo*. Falluntur et boni Centuriatores ⁴, de Maria fabulantes, quod coram in domo Zachariæ spectaverit miracula, cum aus Joannem peperit, et Zacharias usum linguæ recepit, quæ postea rursus se ad Zachariam contulerit. Quod si evangelicis verbis essent contenti, Mariam cum sua cognata tres mansisse menses dicerent, aliaque non assuerent, quæ Lucas prætermisit, sacram nempe Virginem cognatæ parienti adfuisse, et octavo etiam post partum die, quando Zachariæ lingua restituta est, in iisdem ælibus perseverasse. Hoc solum Lucas affirmat, sexto jam mense gravidam fuisse cognatam, cum primum Virgo illam accederet, quæ vix mensibus tribus integris illuc hæsit, ad suos Nazarenos procul dubio reversa, antequam Elisabethæ tempus partus appeteret, ut Joannes in lucem ederetur. Unde cum dixisset evangelista: *Reversa est in domum suam*, hæc verba subjecit: *Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, et peperit filium*, post nonum scilicet mensem, cum Maria digressa domum jam repetivisset. Ille de re monere visum est, tum ob Centuriatores, ne quis nimium illis fidat, tum ad majorem nostræ Virginis commendationem, tum ad tuendam quorundam veterum auctoritatem, qui decuisse putant, ut Maria præsentis cognatæ partui non adesset. « Abscedit enim Virgo, inquit Theophylactus ⁵, propter eorum multitudinem, qui ad partum conventuri erant: indecens autem Virgini in talibus versari. » Deinde moris fuisse dicit Euthymius ⁶, ut cum prægnantes parerent, virgines non adessent. Nihil vero dubium, quæcunque optimis et integerrimis virginibus maxime congruebant, nullam diligentius, ac matrem et principem illam virginum observasse. Tum Rupertus Tuitiensis ⁷ non solum ex evangelicis verbis colligit, Mariam in partu cognatæ non adfuisse, sed etiam singulari consilio factum esse dicit, ut illa tanti gaudii, tantæque exultationis tempus, quod Joannis natalis attulit, non expectaret, sed se potius mature subduceret, antequam cognati, vicini et amici concurrerent, novæque puerperæ post natum filium ex more gratularentur. Sed jam tempus postulat, ut ad Mariæ humilitatem, quæ in hoc cantico graviter oppugnatur, nos deinceps convertamus.

CAPUT VII.

De Mariæ dicto: Respexit humilitatem ancillæ suæ, in quo multum Deiparæ detrahunt novatores, ne illi laudem veræ et perfectæ humilitatis concedere videantur.

Versamur adhuc in ædibus Zachariæ, quas fortasse felices quis jure dixerit, quandoquidem Virgo sacrosancta illas venerabili sua præsentia cohonestavit, suoque illustri cantico, quod illic primum insonuit, omnium fere piorum animos, ut et ipsi

¹ In exposit. Lucæ cap. 1. ² Lib. 1, Adversus Pelagianos. ³ In scholiis circa Lucam cap. 1. ⁴ Centur. 1, lib. 1, cap. 10. ⁵ In cap. 1 Lucæ. ⁶ In explicat. Lucæ. ⁷ Lib. 1, in Cantica.

in Deo salutari suo jubilent, et de mirabilibus Dei novum ac evangelicum prorsus decachordum usurpent, exsuscitavit. Cæterum inter reliquas hujus cantici sententias, non postrema est, sæpeque citatur illa: *Respexit humilitatem ancillæ suæ*, nimirum ut psallens Virgo suæ laudationis et exultationis causam exponat. Quæ verba sic arripiunt, detorquent et obscurant novatores, ut quia superbi potius et arrogantes, quam humiles esse volunt, ad Virginis contemtionem et despicientiam potius, quam ad Marianæ virtutis modestiæque commendationem ea pertinere contendunt. Huc enim tendunt, ut persuadeant omnibus, Mariam ignotam et abjectam potius quam vere modestam et sancte humilem hoc loco significari.

Quare Calvinus⁸ Mariæ verba sic interpretatur, ac si sacra Virgo dixisset, se ignobilem et contemptam, seu vilis et abjectæ conditionis, ac nullius coram mundo pretii esse, quam insuper abjectam et contemptibilem vocat. Et Lossio⁹ placet hæc expositio: *Respexit ad abjectionem, miseriam et contemptum ancillæ suæ*. Eadem est Melancthonis, Bucerii et Sarcerii sententia; nec dissentit Franciscus Lambertus¹⁰, Mariam hic in carnalium oculis dejectam et parvulam nuncupans. Joannes Agricola¹¹ vilitatem et parvitatem pro humilitate interpretatur. Vehementior est adhuc¹² Georgius Major, cujus testimonio Mariam erexit Deus ex squalore et stercore, quod pauper et abjecta prius esset. Quid vero Brentius¹³? « *Respexit humilitatem ancillæ suæ*, hoc est, inquit, abjectionem et miseriam meam, cum essem veluti ancilla longe omnium abjectissima et contemptissima. Ducebam quidem genus e prosapia Davidis regis clarissimi et sanctissimi, sed tanto miserior et calamitosior, quanto majores mei celebriores fuerant. » Itaque humilis Maria respici et probari a Deo non potuit, nisi ancilla esset, ut somniat Brentius, longe omnium abjectissima et contemptissima, quæ fortassis suæ sortis etiam pertæsa, ad meliorem fortunam aspiraret, et muliercularum more lamentaretur. Nec enim visum est satis Brentio, Mariam ut vulgarem puellam in sorte et classe infima ponere, nisi etiam humanis affectibus et vitiis eam subiceret, ut suo loco demonstrabimus. Tum alibi sic Mariam depingit idem Brentius¹⁴, quæ omnium ludibrio exposita, vitam nullo pene loco securam ageret: id quod cum præsentis sententia de Mariæ humilitate conjungit. Hemmingius¹⁵ ne a reliquis sectæ sociis dissentiat, hæc affert interpretationem: « Deus respexit et gratuito favore complexus est me humilem et vilem ancillam, quæ jam spreta, vilis instar vilium servorum vixi. » Æque vanus est Corvinus¹⁶, docens Mariam a Deo in hoc respici, quoniam pauper, contempta et spreta, nullius in mundo

respectus fuerit. His accedit quoque Culmannus¹⁷, fingens Mariæ humilitatem sic respici, quoniam in carnalium oculis fuerit dejecta et parvula, vilis et nihili. Demum nuper obscuri quidam scriptores ex Austria prodierunt, ac præter alias in Christum effusas blasphemias, etiam in Mariam suis velut cornibus incurrere voluerunt. Igitur hæc ipsa quæ tractamus verba Virginis, nova et inaudita versione depravarunt, cum Germanice locum ita sunt interpretati: *Er hat angesehen sein elende Magt*. Bellum scilicet artificium, quo tales auctores Matrem Domini deformarent, ut vere illustrem et generosam Virginem in misellam et calamitosam ancillam transformarent. O miserum ferme Strigelium¹⁸, cum prioribus ineptientem, quandoquidem humilitatem pro miseria vel calamitate accipit, et Mariam ad suum nomen, quod alii tacuerunt, fingit alludere. Verum hoc illius inane figmentum, quod cum præclaro et gratioso Mariæ pugnat nomine, si Hebræos fontes consulamus, alibi a nobis detectum atque dissipatum est¹⁹.

Cæterum venia discipulis danda est, qui errantem magistrum Lutherum, a quo avelli tam ægre possunt, hic plane sequuntur, ac velut ex illius fonte cœnosam hanc aquam hauriunt. Is vero multis contendit, hic non de animi virtute, sed de Mariæ parvitate et obscura natalium conditione sermonem haberi²⁰. « Humilitas, inquit, nihil est aliud, quam contempta, nullius respectus, depressa abjectaque res vel conditio. Quod genus sunt inopes, languidi, esurientes, sitientes, carceribus mancipati, tribulationibus obnoxii, morientesque homines, qualis et Jobus erat in sua afflictione. » Unde verborum Mariæ hunc sensum esse dicit: « Deus super me inopem, abjectam, despectam, vilem, nulliusque existimationis vel respectus puellam, direxit oculos. » Atque ut magis humilitatem istam nobis explicet, non veretur idem Lutherus has porro nugas misero populo vendere, Mariam depingit, ex ærumnosis, contemptis et vilibus prognatam parentibus, civis cujusdam privati et pauperis filiam, ad quam nemo adverterit animum, cujus sive cura, sive existimatio neminem tenuerit. Hanc præterea puellam apud vicinos, et horum liberos simplicem fuisse, cui ratio pecoris, et cura domus commissa sit, nec majore habitam loco, quam misera et domestica hodie in ædibus ancilla solet haberi. Sed et postquam Dei Mater electa, et ex domo Zachariæ digressa esset: « Abit, inquit Lutherus, remque domesticam, ut antea, curat, boves mulget, coquit, patellas et paropsidas mureat, pavimentum verrit, adeoque quæ sive ancillam, sive matrem familias decent, in vilibus contemptisque rebus exequitur. » Suadet igitur, ut si quis Mariam laudibus tollere instituat, non

⁸ In harm. Evang. ⁹ Ubi tractant in suis homeliis Mariæ cantie. ¹⁰ In expositione cap. i Luc. ¹¹ In Lucam cap. i. ¹² In Evang. de Visitat. Mariæ. ¹³ Hom. 8, in Luc. ¹⁴ Hom. 6, in Luc. ¹⁵ In Evang. de Visitat. Virginis. ¹⁶ In Postilla circa idem festum. ¹⁷ In Agenda nova. ¹⁸ In scholiis Novi Testamenti. ¹⁹ Lib. 1, cap. 1. ²⁰ In libello de Mariæ cantico *Magnificat*.

id faciat oratiunculis et cantuunculis Ecclesiae, sed ita dicat : « Ecce quam paupereula et infimi ordinis fuit hæc puella : Deus tamen humilem ejus conditionem respexit. » Atque hoc demum est laudare Virginem Matrem, si perexiguum, aut nihil ei tribuamus, uti post hominum memoriam sectorum princeps Lutherus hoc sæculo excogitavit.

Cæterum, priusquam his fœlis et horrendis Mariæ ludificatoribus respondeamus, operæ pretium fuerit admonere lectorem, humilitatis vocem in sacris Litteris amphibologicam esse, et variis modis usurpari. Fuit enim humilitas in Judæis afflictis, cum a suis hostibus, ut Ægyptiis, Babylonis ac aliis, gravissime vexarentur et mundi humanisve præsidii omnibus destituerentur. In horum igitur persona dictum est de Deo populi sui liberatore : *In humilitate nostra memor fuit nostri* (Psal. cxxxv, 23). Ubi humilitas pro afflictione sive justis sive iniquis illata usurpatur, ut cum fratres Joseph pro exploratoribus habiti dureque tractati fatebantur : *Merito hæc patimur, quia peccavimus.* (Gen. xlii, 21). Fuit et humilitas in puero Davide, non quod miser esset, sed reliquis fratribus ignobilior et abjectior : erat enim parvulus, et in agro pascibat oves (I Reg. xvi, 11), ut Scriptura commemorat. Quare de seipso ille testatur : *Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium : de post fetantes accepit eum* (Psal. lxxvii, 70). Ad hunc modum scripsit Paulus, fore aliquando ut reformetur corpus humilitatis nostræ (Philip. iii, 21), id est, corpus hoc vile et ignobile, quod mortales circumferimus. Et membra hominis, quæ Paulo ignobilia et inhonesta dicuntur (II Cor. xii, 5), humilia poterunt appellari, facta nimirum cum membris honestioribus collatione, sicut et sexus femineus cum virili comparatus, Latinis humilior, quoniam abjectior, dicitur. Fuit demum humilitas in viro Davide, cum in regia dignitate constitutus, bona conscientia dixit : *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me. Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam* (Psal. cxxx, 1, 2), ut reliqua præteream. Unde, ut superbam uxorem Michol, ejusque subsannantis petulantiam retunderet : *Vilior, inquit, fiam plus quam factus sum, et ero humilis in oculis meis* (II Reg. vi, 22). Cæterum de hac virtute humilitatis, quæ propria Christi virtus a quibusdam dicitur, et in evangelicis Litteris toties commendatur, nos postea dissereamus. Unde consequitur, apte et sacris Litteris consentanee scripsisse Ambrosium²¹, humilitatem non semper esse virtutis, sed etiam afflictionis ; nec semper voluntariam, quæ sola Deo grata est, sed etiam aliquando ex necessitate susceptam. Et cotta quidem humilitatis exemplum superbus rex Pharaon præbet, cum variis et asperis irati Dei flagellis attritus, Moysen et Aaron sibi apud Deum petit intercessores. *Peccavi etiam nunc, inquit, Do-*

minus justus : et ego et populus meus, impii (Exod. ix, 27). Ac de Achab æque impio rege divinum testatur oraculum : *Nonne vidisti humiliatum Achab coram me ? Quia igitur humiliatus est mea causa, non inducam malum in diebus ejus.* (III Reg. xxi, 29.)

Nunc ut propius adversarios petamus, pudentium in modum illi sane hallucinantur, quod secunda et tertia relicta, primam illam, quam diximus, humilitatis significationem unice amplectantur, ut Mariam, priusquam Dei Mater deligeretur, tum ob parentes, tum ob vitæ conditionem contemptam, afflictam et miseram faciant, quoniam ipsa testetur : *Respexit humilitatem ancillæ suæ.* Quod si dicerent, hoc sermonis genere significari, illam ut modicam et meritis exiguam seipsam coram Deo deicere, et solius Dei gratiæ acceptam ferre præsentis beneficii a cognata laudatæ magnitudinem, aliquid profecto dicerent ; neque cum illis magnopere contendere mus. Cæterum hæc nova, inaudita et fœda procacitas, nisi a perfidis forte Judæis, ferri non potest, et piis omnibus execranda venit, qui certo intelligunt, hanc rationem in laudanda Virgine Matre sibi minime gentium complectendam, sed exemplum potius Gabrielis, Elisabethæ et Patrum, præstantissimas Mariæ dotes summasque virtutes commendantium, imitandum esse : *Respexit humilitatem ancillæ suæ* Deus. Sancta profecto talique Virgine digna confessio, sed hisce fabris indigna prorsus materia, ex qua nobis tot fuitiles tetrasque nugas conflarent et extruerent. Quid enim impudentius, quam quod hujus dicti ratione Lutherus, Brentius et alij ejusdem farinae scriptores persuadere conantur, talem tantamque Virginem obscuro loco natam, parentum abjectissimorum et miserimorum filiam, vicinorum ac vulgi ludibrium, in caulis educatam, re culinaria semper occupatam, vile mancipium, vaccis mulgendis et ollis extergendis deditam semper ancillulam, et in rebus vel rusticanis vel domesticis, iisque longe abjectissimis fœtentem ac sordentem puellulam, omni omnium favore, gratia et ope perpetuo caruisse ?

O insignes et justi Mariæ laudatores, imo vero o perversi calumniatores et invidi nugatores, qui de Maria quidvis fingendi nullum facitis finem, et ad lucem illius exstinguendam omnem vestram operam studiumque confertis, et eam Virginem linguis maledicis insectamini, cujus laudibus nulla potest oratio par inveniri. Profecto majorem illa quondam apud Judæos, quam apud vos, pueritiæ adolescentiæque suæ præclare transactæ gloriam et commendationem est consecuta. Nec video sane, qua ratione isti despicabiliorem nobis Mariam depingere, vel ignobiliorem vulgo exhibere possint, utpote quam adeo naturæ, fortunæ animique bonis propemodum exuunt, imo vacuum et inanem statuunt, nihil ut in illa eximii quod intuentium oculos et mentes alliceret ac oblectaret, multorum-

²¹ Lib. x, epist. ult.

quæ benevolentiam ipsi conciliaret, reliquisse videantur. Quod autem hoc supercilium? quæ petulantia? quis in iudicando stupor? Pro sua isti fingunt libidine, quod nunquam probabunt, Mariam obscuris natalibus ortam, velut terræ filiam, sic a primis annis vixisse, nihil ut egregii præ se ferret, ut obscura semper esset, ut neglecta passim atque contempta domi ac foris tantum non exhiberetur, ut denique nulla illam prorsus gratia commendaret. Quis unquam hactenus Mariæ tam fuit acerbus? quis non sublimiora de illa et cogitavit et scripsit?

Ut enim omittamus, quod sacris Litteris toties expressum est, Christum ex David esse semine: non esset autem, nisi Maria ex eodem processisset; annon Gregorii Nysseni, Ambrosii, Damasceni, Metaphrastis, Nicephori et aliorum exstant monumenta²², quibus probare liceat, jamque ante nobis probatum est, generosam hanc Abrahamæ filiam ex regio et Davidico stemmate traxisse genus, nec omnino tenuis fortunæ, spectatæ autem virtutis parentes habuisse, qui ambo juxta præscriptum legis ob vitam bene actam præstantes fuerint et clari, tum inter splendidos et genere nobiles connumerati? Præterea monstravimus²³, Mariam puellam a parentibus Deo consecratam, religiose a teneris zavis in templo educatam, in omni virtutum genere profecisse, et Scripturis divinis, quod et Origenes confitetur²⁴, operam dedisse, neque solum æqualibus, verum etiam sacerdotibus præstantem et admirabilem visam esse: imo talem extitisse, ut sicut Ambrosius loquitur²⁵, ejus vita omnium fuerit disciplina. Quare si beati a propheta censentur, qui sanctos et timentes Deum glorificare student, quomodo isti non miseri et insulsi, ad-oque infelices blaterones ac graculi habendi sunt, qui Mariam sanctorum decus omnium et lumen, ejusque pueritiam et adolescentiam sancte et præclare transactam tam nequiter obscurant atque insidiosè depravant?

Probat autem homilia Eusebio Emisseno inscripta²⁶ (sicuti meminimus) hanc Virginem nobilissimam hæredem, quæ fratribus careret, suis parentibus in hæreditatem unice successisse, nec sine hæreditate esse potuisse, cui tam honesti nobilesque parentes obtigissent. Cui rei argumentum illud adjungit²⁷, quod ex præscripto legis Judæi prohiberentur hæreditatem suam abalienare, quam etiamsi vendidissent, tamen redeunte Jubilæo recuperabant. Atque huc spectat etiam veterum traditio, quam scriptis Hieronymianis insertam supra protulimus²⁸, Mariæ parentes tam amplas facultates et fortunas habuisse, ut bona sua in tres partes distribuere solerent, unam in Dei templum templique ministros, alteram in peregrinos et pauperes pie conferentes, tertiam vero sibi suæque familiæ sustentandæ reservantes. Quo loco de voluntaria et

laudabili Virginis paupertate nihil dicam. Nam et sapiens norat, et religiosa volebat sacris se mysteriis accommodare, inter quæ arcanum illud Dei consilium haud dubie intelligebat, Messiam Filium suum in sancta paupertate nasci et educari oportere, ut vaticinium illud in Messiae persona prædictum impleretur: *Pauper et in laboribus ego sum a juventute mea* (Psal. LXXXVII, 16). Sic enim supremo visum est Numini, ut Christus, qui dives erat, nostra causa fieret egenus, et inde a primo ortu stultam mundi sapientiam exemplo suo confunderet, novumque bonorum fortunæ contemptum doceret, suisque voluntarium, ut paupertatis, sic etiam crucis amorem in sanctissimo illo corpore commendaret. Ergone vel Christum hæc ratione vilem ac despicabilem faciemus? vel ejus Matrem tam abjectam ac sordidam proclamabimus, ut illa etiam ante Christum natum tantum non omnium vilissima, despectissima et extreme inops ancilla fuisse credatur? sicut profani novatores liberrime fingunt ac docent palam; nimirum ut scurrarum more convitientur, et Mariam contemnere doceant potius, quam Evangelium fideliter interpretentur. Sed fortasse dicent, quod se ancillam Maria semel atque iterum appellarit. Quid tum postea? non vile, sed magnificum nomen est, si quis cum Paulo apostolo Christi servus, vel cum Maria Domini ancilla dici mereatur. Nam ejusmodi servitus, quæ totum hominem summo Deo vel Redemptori Christo addicit ac mancipat, non ex timore, sed dilectione procedit, summamque homini tum libertatem, tum nobilitatem conciliat. De hac servitute, quæ filiorum et filiarum Dei est propria, rex David gloriatur: *Ego, inquit, o Domine, servus tuus* (Psal. cxv, 16): ob hanc Moyses Dei famulus toties nominatur: imo et Christus universorum Dominus servi nomine a Patre suo insignitur.

Verum tamen ut aliquem colorem suæ indurant audaciæ, ad Mariæ verba provocant, in quibus Lucas ταπεινῶσιν posuit: quæ vox non humilitatis virtutem, sed parvitatem atque contemptum designat. Respondemus in sacris Litteris perpetuum non esse discrimen, quo isti cum primis nituntur, inter hæc duo nomina ταπεινοφροσύνην et ταπεινότητα sive ταπεινώσιν, ut illud semper ad virtutem humilitatis tantopere commendatam, hæc ad vilem tantum conditionem, quæ abjectis personis convenit, referantur. Notavit enim et Hieronymus²⁹, ταπεινοφροσύνην non pro virtute, sed et pro vitio interdum accipi. Tum quod sive ταπεινότης, sive ταπεινώσις, pro virtute dicatur, illustris ille probat sententia Petri et Jacobi apostolorum, Ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν, hoc est, *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (I Petr. v, 5; Jac. iv, 6). Ubi expresse ταπεινότης τῇ ὑπερηφάνῳ, humilitatis

²² Lib. I, cap. 3 et 4. ²³ Lib. I, cap. 12 et 13. ²⁴ In Evang. Luc. ²⁵ Lib. II, De virginibus. ²⁶ Hom. in Evang. de Nativit. Mariæ. ²⁷ Lib. I, cap. 4. ²⁸ Lib. I, cap. 4. ²⁹ In epist. ad Algasiam, quæst. 10.

virtus superbiæ vitio adversatur, et e vestigio sequitur illud : ταπεινώθητε οὖν ὑπὸ τῇ κραταίᾳ χειρὶ τοῦ Θεοῦ. Pro quo sic legit vulgatus interpretes : Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis. Ille bis habes positum nomen ταπεινός, et verbum ταπεινώθητε : utrumque nonnisi ad veram humilitatis virtutem potest accommodari. Quis vero tam hospes in lingua Græca, ut ignoret, nomen illud ταπεινώσεις, quo Deipara in suo cantico utitur, a verbo illo ταπεινώθητε derivari, ac proinde ad virtutem etiam recte proprieque referri? Quinet Christus ipse apud Matthæum se ταπεινὸν τῇ καρδίᾳ, hoc est, corde humilem vocat, de perfecta nimirum humilitate ac virtute sentiens, quemadmodum hunc locum veteres cum Origene³⁰ interpretantur, adeoque Lossius³¹ ipse interpretandum esse confirmat.

Verumenimvero ut maxime donemus adversariis, quod postulant, humilem hanc esse Virginis confessionem, quæ se vilem et abjectam ancillam a Deo respici dicat, ut nonnulli etiam veteres locum intellexisse videntur : non ideoconsequitur, Mariam a vulgo spretam et despectam, adeoque miseræ omnino sortis ancillam apud suos vixisse, sicut isti ob unam humilitatis voculam fabulantur, tragice rem exaggerantes. Etsi enim fortunæ bonis omnibus abundasset, et in summo semper honore vixisset, vere tamen hoc ipsum dictum sibi sumeret, seque ancillam exiguam, et virtutis inopem feminam profiteretur, eo quod divini Numinis majestatem sibi ob oculos proponeret, certoque sciret, ad ejus quidem collationem exiguum et vile videri, quidquid creatum exstaret. Unde Christus quoque dixit : *Nemo bonus, nisi unus Deus* (Marc. x, 10). Aliud est sane se ab hominibus neglectum et contemptum fateri, quemadmodum David canem mortuum et pulicem unum apud Saul seipsum facit (I Reg. xxiv, 15); aliud, se suæque bona omnia coram Deo flocci facere atque contemnere, quo modo Chananæa se catellum (Matth. xv, 27), Abraham vero se pulverem et cinerem (Gen. xviii, 27), sed et David jumentum sive bestiam sese vocat (Psal. lxxii, 25). Imo justorum hoc est proprium, ut, juxta Salomonis sententiam, in principio seipsos accusent, suamque indignitatem agnoscant ac aperte declarent : præsertim quando cum summa et æterna illa majestate loquuntur, in cujus conspectu omnia quamlibet excelsa et illustria, parva et nullius fere momenti, vel, sicut Isaias inquit, *quasi stila situlae reputantur* (Isa. xl, 15). Neque propterea illi virtutibus et meritis destituuntur, sed potius quidquid boni habent exstructum atque comparatum, forti vallo muniunt, cum cor contritum et spiritum humiliatum (sacrificium Deo in primis gratum) adjungunt (Psal. l, 19), ut ita

quid ipsi a natura sint, et secundum Dei iustitiam esse possint, sincere contemplentur. Hac studiosa sui dejectione, quæ cumprimis justos ac electos decet, vanæ gloriæ arrogantiaque pestis gravissima, et filii Adæ congenita profligatur, veraque et solida comparatur gloria, et ad pulcherrimum Christi exemplum, qui totius humilitatis magister sibi non complacuit (ut Paulus affirmat), propius acceditur, ac demum illi evangelico præcepto paretur, quo ad cœlestes nuptias invitari convivæ admonentur, ut in novissimo loco sese collocent, ac potiores partes aliis deferant semper. Fecit hoc profecto Paulus, qui post acceptum baptismum nullius sibi criminis conscius erat, et se multis tamen modis accusat, suam indignitatem a vitæ retroactæ criminibus exaggerat, seque nimirum apostolorum, et peccatorum omnium primum, sive maximum scribere non veretur. Quis autem propterea minoris Paulum faciat, illumque non potius extollat, sicut et seipsum ille sancte gloriabundus aliquando extulit, primas quidem Dei gratiæ tribuens : *Gratia enim Dei sum, id quod sum* (I Cor. xv, 10), inquit, sed deinde hujus gratiæ sese talem adiutorem et cooperatorem constituens, ut illustret justitiæ coronam a justo judice Christo sibi suisque laboribus esse reddendam aperte significaret. Sic enim affirmavit : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex.* (II Tim. iv, 7, 8.)

Jam vero ut ad Mariæ causam redeamus, quod illa se humilem facit, suamque humilitatem a Deo respici dicit, non de humiliatione coacta, vel de afflictione ab aliis intentata, ut nugarum adversarii, sed de humilitate voluntaria, sive sponte suscepta loquitur, qua nimirum seipsam coram Deo vilipendit, nihil præclari de seipsa sentit, et quidquid boni habet, eo se indignam reputat, ac infimæ ancillæ loco sese constituit. Atqui tanto illa nobis laudabilior ac sanctior debet existimari, tantoque coram Deo et angelis ejus sublimior tunc est habita, quo ipsa jam in Dei Matrem electa, se virtutis ac meriti egentior, divinaque gratia indigniorem reputaret. Quid enim sapientius, quid præclarius ac sanctius ab illa dici agique poterat, præterquam ut divinis tunc donis cumulata, et magnificis ornata titulis, ad summumque humanæ felicitatis gradum assumpta, seipsam velut ignoraret, suasque dotes omnes tanto studio tegeret? Hinc adeo se vilem et exiguam, non heram ac matrem, sed ancillam Domini vocat, nihilque in se boni ac præclari suspicit, sed solam inbecillitatem et tenuitatem suam agnoscit et ponderat, atque ita soli auctori Deo laudem et gloriam omnium munerum, benefactorum et meritorum ascribit.

³⁰ Rom. 8, in Lucam. ³¹ In explicat. Matth. II.

Quis vero nisi stupidus et emotæ mentis homo, inde jam colligat, realem, ut sic dicam, bonorum omnium vacuitatem et inanitatem in Maria fuisse, nullum usum liberi arbitrii, nullas virtutes et actiones ejus ad Dei gratiam accipiendam, conservandam et augendam concurrisse, sed eandem tantum non stipitem et truncum permansisse, ut suo duntaxat respectu et favore illam Deus dignaretur? Huc enim cum suis tendit Lutherus, ad obscurandam Virginis dignitatem omnia conferens: quasi hoc demum sit Dei gloriam asserere et illustrare, illis Mariæ virtutibus, actionibus et meritis, quæ gratiæ tamen divinæ innituntur, vim, efficaciam et laudem omnem detrabere, ac demum per solam fidem imputative justam et beatam illam pronuntiare. Quod profecto nihil est aliud, ut breviter dicam, quam Mariæ verba sancte dicta sacrilege depravare, et a germano verborum horum sensu discedere, quem Euthymius docte quidem his verbis expressit³²: « Humiliat ac deprimit seipsam beata Virgo, indignam se existimans tanto dono suo. Vel etiam id facit ob humanæ naturæ exiguitatem, si ad altitudinem et sublimitatem divinæ naturæ comparatur. »

Quidquid ergo aut ludant, aut fingant novatores in verbo *ταπεινωσις*, quo hic usus est evangelista, alterum e duobus fateantur necesse est, nimirum *ταπεινωσις* aut pro humilitatis virtute hic posse accipi, aut si ad cujusdam exiguitatis vel tenuitatis propriæ confessionem referatur, ne tum quidem a vera virtutis ratione, qua seipsum homo, quamvis bonus et justus, coram Deo abjicit, quæque Christiana humilitas dicitur, debere disjungi. Priorem sensum non modo sequitur, sed etiam diserte defendit Origenes, auctor e Græcis vetustissimus, quem Ambrosius toties æmulatur, dum in hunc modum scribit³³: « In quam humilitatem Mariæ respexit Dominus? quid habet Mater Salvatoris humile atque dejectum, quæ Dei Filium gestabat in utero? Quod ergo dixit: *Respexit humilitatem ancillæ suæ*, tale est, quasi dixerit: Respexit in justitiam ancillæ suæ, respexit in temperantiam, respexit in fortitudinem atque sapientiam. Dignum quippe est, ut virtutes respiciat. » Ac iterum³⁴: « Respexit Deus in humilitatem beatæ Mariæ: propterea fecit illi magna qui potens est. » A quo sensu Origenes non discedit auctor veteris homiliæ, quæ tot sæculis in Ecclesia recitatur, ac de præsentī loco sic disserit: « Hæc Virgo gloriosa beatam se dici ab omnibus generationibus manifestat, eo quod ejus humilitatem Deus respexit. Nam subdit: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. O vere beata humilitas, quæ Deum hominibus peperit, vitam mortalibus edidit, cælos innovavit, mun-

dum purificavit, paradysum aperuit, et hominum animas ab inferis liberavit. O, inquam, vere gloriosa Mariæ humilitas, quæ porta paradisi efficitur, scala cæli constituitur. Facta est certe humilitas Mariæ scala cælestis, per quam Deus descendit ad terras. *Quia respexit*, inquit, *humilitatem ancillæ suæ: ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. Et quid est dicere, *respexit*, nisi comprobavit, et placuit ei humilitas mea? Unde per prophetam Dominus dixit: *Ad quem respiciam, nisi ad pauperulum et humilem, et trementem sermones meos* (Isa. LXVI, 2)? Hinc David Domino dicit: *Quia respexisti humilitatem meam, salvasti de necessitatibus animam meam* (Psal. XXX, 7). Multi siquidem videntur in hominum conspectu humiles esse, ut ab eis beatificentur: sed eorum humilitas a Domino non respicitur, quia falso et non vere de humilitate gloriantur. » Quæ oratosive Augustinum, cui passim ascribitur, sive alium auctorem habeat, non obscure testatur, nec leviter probat de humilitatis virtute Lucam scribere, illamque in Maria eximiam floruisse, ac Deo inprimis gratam, nobisque salutarem fuisse.

Contendunt isti, velut quod Maria loquitur, ejus sit feminæ confessio, quæ suam infimam sortem vel explicat, vel deplorat. At longe aliter Bedæ et Bernardo visum est, qui testimonium hoc de virtute sibi sancte gratulanti ac gaudenti Virgini tribuunt, cum exultaret illa in Spiritu sancto. Sic enim Bernardus³⁵: « Maria, inquit, virginem se oblita, gloriatur de humilitate. » Et mox præsentem locum adducit, in quo non plorantis, aut trepidantis, sed gaudentis verba jubet observari. Beda vero sic disserit³⁶: « Cujus humilitas respicitur, recte beata ab omnibus cognominanda gratulatur: sicut e contrario ejus superbia despecta condemnatur, Eva, id est, Væ sive calamitatis nomine multata tabescit. Decebat enim, ut sicut per superbiam primæ nostræ parentis mors in mundum intravit, ita denno per humilitatem Mariæ vitæ introitus panderetur. » Id vero mihi ab Augustino videtur acceptum³⁷, qui Mariam humilem cum Eva superba comparat, quando ita scribit: « Eva propter superbiam abjecta, Maria propter humilitatem electa: superbam Deus despexit, et humilem respexit; id quod superba perdidit, humilis recepit. Ideo ait: *Respexit humilitatem ancillæ suæ*. » Idelphonsus³⁸ ante nongentos annos perspicue dixit, hanc Mariæ vocem mira devotione plenam et admirabilem philosophiam esse, qua Virgo suam humilitatem, nullamque virtutem aliam magis a Deo respici confessa est: ideoque exaltatam sanctam Dei Genitricem, tum quia humilis inventa, tum quia ineffabiliter gratia repleta sit. Ac Bernardus³⁹ quidem locum eundem non aliter quam de humilitatis virtute dictum accipit, et crebro interpretatur:

³² In explicat. Cantici *Magnificat*. ³³ Hom. 8, in Lucam. ³⁴ Serm. 2, de Assumpt. Virginis in Augustin. ³⁵ Hom. 1, super Evang. *Missus est*. ³⁶ In cap. 1 Luc. ³⁷ Super *Magnificat*. ³⁸ Serm. 2, de Assumpt. Virginis. ³⁹ Hom. 1, de laudib. Virginis.

nec dicere dubitat quod ancillæ suæ humilitatem potius quam virginitatem respexerit Deus, placuisse illam quidem ex virginitate, sed ex humilitate concepisse filium.

Tum Rupertus Tuitiensis ⁴⁰ eandem sententiam sæpe producit, et singularem Mariæ humilitatem inde confirmat, quam veluti nardum fragrantem et odoriferam, Rex æternus de accubitu suo senserit et respexerit, eaque fuerit valde delectatus. Sed et præcipuam Mariæ pulchritudinem fide et humilitate metitur, illamque beatam ex humilitate prædicari, præsentī loco comprobāt, ac eandem Virginem humilium Reginam appellat. Neque vulgaris est auctor Ambrosius Ansbertus ⁴¹, qui ante sexcentos annos scripsit Commentarios in Apocalypsin, et de proposita sententia sic disseruit: « Ad humilitatis divitias auctor omnium divitiarum discipulos invitabat, cum diceret: *Discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* (Matth. ii, 29). His locupletata fuerat beata Virgo quæ dicebat: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. Cum itaque Maria Virgo ideo beata credenda sit, quia sine humano semine ex Spiritu sancto concepit; quia Dei Filium hominem factum, intemerata virginitate, mundo edidit: radicem tamen beatitudinis suæ ipsa solerter inspiciens, ait: *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. Ac si diceret: Quia humilitas vera præcessit, quæ Dei Filium ad habitaculum carnis meæ invitavit, quæ Spiritum sanctum ad munditiam cordis mei attraxit, ut Verbi carnem cum Verbo et Patre in visceribus meis formaret, propterea beatitudinis nomen in cunctis generationibus ipsa promerui. O quantum meruisti, o quantum, beata humilitas, in sacra Virgine valuisti! Quid enim in sacra Virgine meruisti, nisi ut Deum homini conjungeres, ut Verbum carni unires? » Non quod eruditus hic auctor humilis Mariæ meritis tantum tribuat, ut ipsa de condigno, sicut in scholis loquuntur, Verbum carnem, et se Dei Parentem fieri promeruerit, sed singularem Virginis humilitatem ita commendat, per quam Virgo præcipue ad supernaturalem sui elevationem, qua Dei Mater facta est, disponebatur, sicut Dionysius Rickelius interpretatur ⁴². Clementer enim illam respexit Deus per approbationem et acceptionem, sicut et alibi per prophetam loquitur Deus: *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum et contritum spiritu, et trementem sermones meos* (Isa. lxi, 2)? sicut hæc verba Eusebius Emissenus ad præsens institutum adducit ⁴³. Etenim propria Scripturæ phrasī est, ut quæ probat et grata in hominibus habet Deus, ea respicere dicatur. *Respexit* igitur ad Abel et munera ejus: ad Cain autem, quem juste

oderat, et ad munera illius non respexit (Gen. iv, 4, 6). *Vidit opera Ninivitarum et misertus est eis* (Jon. iii, 10). In eundem sensum dixit sancta Judith: *Humilium et mansuetorum semper tibi placuit deprecatio*. (Judith ix, 16.)

Quæ Patrum testimonia (nolo enim pluribus, quæ passim exstant, onerare lectorem) adversariorum imperitiam, aut potius malignitatem non obscure coarguunt, quod mordicus negent, Deiparam hoc loco a virtute posse laudari, quodque Mariæ humilitatem ut Deo valde gratam, sic ipsi Virgini meritoriam, nobisque salutiferam fuisse nullo modo concedant. Quoniam vero Ludovicus Vives, licet ex recentioribus hujus ævi scriptoribus unus, non vulgari apud multos auctoritate pollet, longe is quoque reverentius, quam adversarii de Matre Domini sentit ac scribit: « Mariæ modestia, inquit, et moderatio animæ, quam humilitatem vulgo dicimus, tanta illa fuit, ut cum omnia illi contigerint maxima atque amplissima, nihil tamen fuerit, quod illam animo extolleret, quod ei spiritus faceret, nobilissima puella, quæ in stemmate quatuordecim reges et iudices Israelis computabat, ditissima orta parentibus, ditata etiam a Magis, formosissima, ingeniosissima, doctissima et sapientissima. » Hæc profecto ut rationi sunt consentanea, sic plane cum nova istorum opinione pugnant, qui Mariam adeo vilem et abjectam, adeoque tantum non stercorariam nobis inducunt, eaque omnia ex eo duntaxat probant fundamento, quoniam ancillam humilem seipsa pronuntiavit. Quid vero si certo et justo Dei judicio factum sit, ut homines a vera et evangelica humilitate remoti, et carnis judicio multum inflati, nec Mariæ humilitatem agnoscant, et circa illam humilium Reginam, sicut Rupertus appellat, misere hallucinentur? Quidquid autem de tantæ personæ vilitate confingant, non male quidem illud talibus auctoribus congruit, qui pro evangelico defendunt dogmate, gratiam et justitiam credentibus non inhærere, sed a Deo tantummodo imputari. Igitur astuti homines studiose cavere videntur, ne Mariæ humilitatem Deo tantopere gratam, et ipsi personæ, ut diximus, meritoriam extollendi aliquam nobis occasionem relinquant, neve credamus, tantam virtutem quidquam ad id valuisse, ut Maria Messiae Deique Mater dignior constitueretur, et constituta a veteribus prædicaretur. Pius autem animus non nisi sanctissima cogitare et honorificentissima loqui potest de illa, quam et corpore et animo nobilissimam descripserunt evangelistæ, quam porro archangelus non suo tantum, sed etiam sanctissimæ Trinitatis nomine officiosissime salutavit, ad cujus præterea venerabilem præsentiam sanctissima Joannis mater non parum expavit, quam insuper ipse Christus Filius et vivens et moriens haud vulgariter hono-

⁴⁰ Lib. i, in Cantica.

⁴¹ Lib. ii, in Apocalypsis. Joannis.

⁴² Lib. iii, De laudib. Virginis, art. 47.

⁴³ In Evang. feriæ sextæ in Adventum.

ravit, et quæ demum post Filium summam, et sibi cum alio nullo communem gratiam et gloriam apud Deum omnipotentem invenit, obtinuit retinuitque.

CAPUT VIII.

De vera virtute humilitatis, quæ Matrem Domini majorem in modum commendat ac illustret, sæpeque ac multum in illa nobis consideranda sit.

Quoniam de humilitate sermo susceptus est, tantaque virtutis mentio in sacris Litteris frequens incidit, quæ nostram Virginem cumprimis illustrat, non possumus committere, quin hoc loco de illa paulo fusius disseramus. Ac primum Bernardus acute dixit ⁴⁴ : Humilitas justificat nos, et non humiliatio. Utrumque nomen confundunt adversarii, dum Mariam, ut diximus, humiliatam potius, quam vere humilem fuisse fingunt. Et ne quemquam offendant nominis amphibologia, prudenter veteres humilitatem cordis pro virtute ipsa dixerunt, Christus paupertatem spiritus appellavit, eamque, de hominis beatitudinis disserens, primo loco collocavit. « Etenim humilitas, primus in mundum Christi ingressus, primus nostræ religionis introitus, ipsumque sanctitatis omnis fundamentum est, » ut loquitur ⁴⁵ Cyprianus : « Virtutum hoc caput et inexpugnabilem fortitudinem, » Ambrosius ⁴⁶ vocat, Hieronymo ⁴⁷ autem humilitas, præcipua conservatrix, et quasi custos quædam virtutum dicitur. Nec falluntur, qui eam Christi virtutem absolute nuncupant, quod ille cum inde ab æternitate maximus esset, post hominis naturam assumptam, per humilitatem sese ministrum et infimum, atque (sicut ipse vocat) ministrum omnium fecerit : nulla etiam virtute, ut apparet, sive ad agendum, sive ad docendum omni vita magis delectatus, nimirum ut eam mortalium omnium, sive magni sive parvi essent, animis altissime infingeret, infixamque stabiliret. « Nihil enim est charius humilitate, nihil acceptius modestia, nihil perosius gloria et studio hominibus placendi, » ut planissime dixit Tertullianus. Hæc humilitas Christianorum et piorum est propria, cum ethnici etiam nomen ignorent, rem vero hæretici semper excutiant, ut qui superbi mente cordis sui, sicut Maria loquitur, Ecclesiæ unitatem simplicitatemque contemnunt, et contra præceptum apostolicum alta sapere, neque humilibus consentire gaudeant. Unde Augustinus ⁴⁸ non aliam nisi superbiam, quæ humilitati potissimum adversatur, omnium hæreticorum matrem esse definit. Nulla demum virtus est, quæ Christianam vocationem et Deo et hominibus æque commendat, quæque credentes in officio magis contineat, ut adversus Pharisæicam justitiam omnemque hypocrisin se fortius tueantur. Igitur præclare ab Augustino dictum accepimus ⁴⁹ : « Non aliam

tibi ad capescendam et obtinendam veritatem viam munias, quam quæ munita est ab illo, qui gressuum nostrorum tanquam Deus, videt infirmitatem. Ea est autem prima humilitas, secunda humilitas, tertia humilitas, et quoties interrogares, hæc dicerem. Non quod alia non sint præcepta, quæ dicantur, sed nisi humilitas omnia, quæcunque benefacimus et præcesserit, et comitetur, et consecuta fuerit, et proposita quam intueamur, et apposita cui adhæreamus, et imposita qua reprimamur, jam nobis de aliquo bono facto gaudentibus totum extorquet de manu superbia. Vitia quippe cætera in peccatis, superbia vero etiam in recte factis timenda est, ne illa quæ laudabiliter facta sunt, ipsius laudis cupiditate amittantur. » Quod ergo Græcus orator Demosthenes in arte dicendi valere putavit, ut primas, secundas et postremas tribueret pronuntiationi, id evangelicus doctor Augustinus ad Christianam humilitatem accommodavit, quæ tantum ad bene beateque vivendum homini conferret, ut vere sapientiæ et salutis humanæ initium, medium, ac finem hac una virtute metiri fas sit.

Sed enim quid ego tam multis de Christiana humilitate? quam verbis ornare facillimum, in Davide, Baptista, Paulo, Publicano monstrare non laboriosum, cujus specimen præ se ferre nec ab hypocritis alienum, virtutem vero ipsam præstare difficillimum semper fuit. Atque utinam ad nos minime pertineret, quod jampridem de suo sæculo questus est Theophylactus ⁵⁰ ! « Nostra humilitas, quam plerique præ se ferunt, si verum fatebimur, inquit, non est ταπεινοφροσύνη, id est, humilium rerum affectus, sed potius ταπεινότης, id est, in verbis tantum et lingua consistens humilitate. » Pium profecto illius votum fuit, qui aliquando in hanc vocem erupit ⁵¹ : « O si superbiæ spiritus minueretur in nobis, et ipsa paupertas, ipsa diminutio spiritus, nunquam perituras humilitatis nobis afferret divitias. Quid enim boni non haberet, qui humilitatis spiritu elationem calcavit? » Et alius cum perpauco vere humiles reperiret ⁵², non minus religiose precatus est : « Utinam, fratres mei, utinam, nos illam haberemus humilitatem in peccatis, quam vere sancti habuerunt in virtutibus suis ! » Qualis autem humilitas vere piis sanctisque congruat, non est hujus loci disserere, sed breviter tamen ex Cassiano colligi potest ⁵³, apud quem præclara hæc abbas Pyamoni exstat oratio : « Vera est cordis humilitas retinenda, quæ non de affectata corporis atque verborum, sed de intima mentis humiliatione descendit. Quæ tunc demum evidentissimis patientiæ suæ fulgebit indicitiis, cum quis non ipse de se crimina ab aliis non credenda jactaverit, sed ab aliis sibimet arroganter ingesta contempserit, et inroga-

⁴⁴ Serm. 34, in Cantic., et tractat. de gradib. humilit. ⁴⁵ Serm. de Nativit. Christi. ⁴⁶ Lib. x, epist. 81. ⁴⁷ In epist. ad Celantian. ⁴⁸ Lib. ii, De Genes. contra Manich., cap. 8. ⁴⁹ Epist. 56. ⁵⁰ In cap. i, Epist. i ad Timoth. ⁵¹ Ambrosius Anbertus lib. ii, in Apocalyps. ⁵² Guericus serm. 4, de Purificat. Virginis. ⁵³ Collat. 18, cap. 11.

tas injurias mansueta cordis æquanimitate toleraverit. »

Ego vero hanc raram, insuetam difficilemque virtutem si in sanctis ullis, tum in Maria sic eluxisse dixerim, ut nihil fere admirabilius in ea reperiatur, quæ nec omnium sive prima, sive Domina effici potuisset, nisi omnium ancillam et novissimam se prius ipsa fecisset. Quare cum Bernardo ingenue profiteamur ⁵⁴: « Maria quanto major erat, humiliabat se non modo de omnibus, sed et præ omnibus. Merito facta est novissima prima, quæ cum prima esset, omnium sese novissimam faciebat. Merito facta est omnium Domina, quæ se omnium exhibebat ancillam. » Ac merito quidem tantum ex hac virtute decoris nostræ accedit Virgini, quantum et probri et infelicitatis prima illa Eva, quia superba, meruit et accepit. Unde sicut per hujus superbiam mors in mundum intravit, ita per illius humilitatem, si Bedæ fidem habemus ⁵⁵, veræ vitæ introitus panditur. Deinde tam mitem et humilem Dominum paritura, nonne sancta humilitate, sine qua virtutes omnes flaccescunt et concidunt, imprimis debuit insigniri? Magnum sane, quia virgo : magnum, quia mater : majus, quia utrumque : maximum, quia Unigeniti Dei et Creatoris omnium parens existit. Majus adhuc, quod cum tanta sit, nihil sibi, sed soli gratiæ tribuit omnia. Hæc demum humilitas perfecta est iustitia, Chrysostomo teste. Etenim quo cæteris gratiæ donis ditior et dignitate sublimior, eo juxta suam existimationem inferior ac humilior semper inventa est. Prodigiosa vero humilitas, ut quidam dixit, tantæ agglomerata virtuti : gratia super gratiam, decor super decorem, humilitas virtutibus cumulata. Celebrantur ergo sancti alii, et singulari humilitatis præconio decorantur : an vero illis, unde subinde lugerent et plorarent in vita defuit? cum et a lege membrorum divexarentur, et in medio cursu non raro offenderent, variisque nævis subinde, cum contra hostes pugnarent, inficerentur, ut merito cum apostolo Paulo ingemiscerent, seque vere humiliarent. At longe his omnibus Maria præstitit, tantis divinæ gratiæ præsidiiis corroborata, et undique communita, ut nihil fœdum, deforme, lubricum, vel cum aliqua levis etiam peccati contagione in illa conjunctum, sed candida, splendida, pura et heroica omnia reperirentur. Eoquarior magisque stupenda illius humilitas, quæ cum tota pulchra foret, ac plena gratia, ex tam sublimi virtutum fastigio seipsam quasi dejicere, atque in summum honorem evecta, se in suis oculis exiguum reputare sæpe multumque consuevit. Hæc una virtus illius alias, sicut multas gemmas una pretiosissima et fulgentissima, præcellit, ac quemadmodum jubar solis, parvos stellarum igniculos obruit et obscurat.

Non habent sane adversarii, cur Mariam in ordinem redigant, eamque præ aliis, vilem, abjectam

contemptam ancillam videri velint, dicto nimirum evangelico, ut ostendimus, abutentes. Habemus autem nos, quamobrem de sancta et magnifica ejus humilitate gloriemur, illamque nobis et orbi admirandam et laudandam et imitandam sedulo proponamus. Quid enim, obsecro, in Maria tam eximium et rarum contemplari possumus, ut dicere cœperamus, quam quod in omni virtutum profectu singularis et magna, se magnam ipsa nescivit, se studiose depressit, nihil elati præ se tulit, verbis autem et exemplis vere ancillam Dei sese perpetuo declaravit? Ejus rei præclarum specimen præbuit in suo cum Gabriele colloquio, adeo non altum sapiens, ut etiam Salutationem angelicam honoris plenam refugere, ac suspectam habere videretur. Igitur quæ in Dei oculis talis et tanta erat, ut angelica legatione honoraretur, ac totius adorandæ Trinitatis nomine plena gratia, et inter alias feminas omnes benedicta per archangelum salutaretur, non laude propria delectatur, non inani lætitia dissolvitur, non blandis subrepentis arrogantiae stimulis agitur, nec vanæ gloriæ sensu ullo tangitur, sed laudata turbatur, seque et legantis benevolentia, et legati officio, et salutationis præstantia prorsus indignam arbitratur. Etenim se statim dejiciens ac nihili reputans, ita dicere voluisse videtur : Unde hoc mihi, ut mittat ad me summa et æterna illa majestas? Unde mihi, ut veniat angelus Domini mei ad me, atque hac tanta verborum dignitate compellet ac ornet ancillam? Deinde cum ex eodem Gabriele dictum audisset : *Quod ex te nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei*, seque jam Conditoris sui Matrem electam intelligeret, non alio, quam obsequentis ancillæ nomine seipsam appellat, atque nihilo sublimius ab aliis procul dubio voluit existimari. « Vide humilitatem, vide devotionem, inquit Ambrosius ⁵⁶, ancillam se dicit Domini, quæ Mater eligitur, nec repentino exaltata promisso est : simul ancillam dicendo, nullam sibi prærogativam tantæ gratiæ vindicavit, quæ faceret quod juberetur. »

Cumque jam Mater Dei esse cœpisset, ad ades Zachariæ nec vocata, nec expectata proficiscitur, suum in gratulando officium, et in ministrando obsequium, major minori ipsa sponte offert, multisque mensibus cupit exhibere. Ubi a cognata insigniter quidem prædicatur, ut tanta virtus diutius latere non posset : sed vel invita suas laudes efferri sustinet, ac patefactum mysterium, suamque dignitatem, quantum potest, virgineo illo pudore contegit, seque sub potenti manu Dei humiliat vehementer. Proinde simul atque dicendi et laudandi finem cognata facit, mox illa omnem laudem et gloriam in solum Deum refert, omnesque animæ suæ vires in hymnum decantandum gratulanter impendit, nec minus humili, quam ardenti oratione Dei magnalia confitetur ; quasi dicat : Magnificas tu quidem, Elisabeth, Domini Matrem : sed *Magnificat*

⁵⁴ In serm. de verbis Apocalypsis : *Signum magnum.*

⁵⁵ In Lucam cap. 1 circa Cantic. *Magnificat.*

⁵⁶ In Lucam cap. 1.

anima mea Dominum. Testaris in voce mea filium tuum præ gaudio exultasse : sed *exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.* Tu me Domini Matrem inter mulieres benedictam et fide beatam elata voce prædicas : ego de his aliisque beneficiis nihil tibi arrego, sed honorum omnium fonti gratias ago, quia fecit mihi magna qui potens est, et sanctum nomen ejus. Humilis Virgo Cæsari se subditam profitetur, censum pendit, ideoque cum sponso in Bethleem proficiscitur. Nec irascitur aut offenditur, se partui proximam, omnium ædibus ac hospitibus excludi, se in partu et obstetrice et nutrice aliisque famulantium obsequiis privari, ut sibi sola debeat ministrare. Quid illius cunis et puerperio simplicius ! quæ alieno stabulo et vili præsepio contenta, et vix a pæcudum pastoribus abjectissimis visitata, divinum illum partum et puerperium sacrum absolvit, quæ triste postea exilium subiit, quæ tot cruces et ærumnas non humili minus quam forti animo perpessa est ? Quid porro aliud, quam singularem redolet humilitatem, cum post expletum puerperii tempus in ædem sacram cum aliis immundis et expiandis puerperis se contulit, et pauperum hostiam obtulit, seque feminis et matribus aliis Judaicis ultro annumeravit ? Eodem spectat, quod se fabro desponsari, ab eoque gubernari non gravatim passa sit : quod cum eodem manibus laborare, victumque quotidianum sibi et Filio quæritare, ut ²⁷ Basilii comprobatur, non abnuerit : quod conjugem suum jure maritali sibi præponens tanti aestimavit, quanti ulla uxor suum aestimare conjugem potest. Huic demum adhæsit ac paruit fideliter, sive in Bethleem pendendi census, sive in Ægyptum fugæ causa proficiscendum, sive in Galilæam, Herode jam mortuo, redeundum, sive alibi demorandum esset. Unde cum Filium diu et dolenter quesitum in templo reperisset, Josephum etiam sibi antepositum, eumque propter fidem conjugii patrem Filii, quem alioquin sola de Spiritu sancto conceperat, vocare dignatur : *Ecce, inquit, pater tuus et ego dolentes quærebamur te.* (Luc. ii, 48.) Increduli et abjecti erant fratres Domini sive cognati, et his tamen se libenter adjungit, cum his ipsis ad Christum concionantem accedit. Nuptiis interest, sed vocata venit, ne pauperes amicos contemnere, et in humilitatis leges peccare videretur.

Ubi non excutimus verba singula, quæ si Evangelium perlustremus, sexies aut septies magno certe judicio Maria prolocuta est. In his videas summam ejus humilitatem cum pari verecundia prudentiaque conjunctam. Dei Mater facta, omnibusque prælata fuerat : divinum mysterium in suo utero celebratum noverat : et religiose tamen tacet arcanum, quod neque Joseph, neque cognata, neque Zacharias, neque quisquam alius ex illa vel disceret, vel audiret. O humile silentium, quod illi

fuisse perpetuum, nisi tantam gratiam et Eumænelis præsentiam Deus ipse mirabiliter prodidisset, atque per ejus cognatam plerisque propalasset ! Coacta demum, pertinacis sanctique silentii pondus rumpit, et non nisi sermones Dei loquitur, magna ubique verborum gravitate servata. Intelligebat certe secretorum Dei conscia prophetissa, quam minime sit homini tutum a sancta humilitatis via deflectere, et illum offendere, qui dispergit superbos mente cordis sui, quique deponit potentes de sede, et exaltat humiles, quemadmodum ipsa testatur. (Luc. i, 51, 52.) Quam pulchre autem et commode in humilitatis schola profecit, cui totius humilitatis magister domi tot annos alendus, et quotidie audiendus obtigit, cujus præterea solo conspectu toties de hac virtute admoneri potuit, quoties magnum illum Deum in suo parvulo et adolescente et juvene Filio, utpote hypostatice unitum, cum fide spectavit, tractavit, amplexa est ? Poterat utique Christi sequens exemplum, aliquando sancte gloriari, et in Spiritu sancto exultare, præsertim cum Filium haud sine singulari auctoritate docentem audiret, et multa miracula patrantem cerneret, magnosque negotii evangelici successus intelligeret. Sed enim rebus hujusmodi lætis tristitia multa permiscebantur, quæ gladium a Simeone prædictum in mentem illi revocabant, nec minorem humilitatis quam patientiæ præstande ansam præbebant, nimirum impiorum cæcitas, Judæorum ingratitude, Phariseorum invidia, æmulatorum obtrectatio, magistratum injustitia, Judæ perfidia, discipulorum inconstantia, tortorum immanitas, crucis acerbitas, ac demum Filii morientis, quem vita ipsa chariorem habebat, aspectus longe miserrimus et acerbissimus.

Quid multis ? Humilem, verecundam, simplicem Virginem Matrem in Evangelio descriptam, nobisque propositam reperimus, quæ cum elationis et præsumptionis Spiritu, eumque loquacitate et vanitate commune nihil habuerit, sicut Bernardus ²⁸ duplici confirmat exemplo. « Primum enim foris stabat, inquit, quærens loqui Filio, neque tamen materna auctoritate aut sermonem interruptit, aut in habitationem irruit, in qua Filius loquebatur. Deinde Maria toties Filium audit non modo turbis loquentem in parabolis, sed et discipulis seorsum regni Dei mysteria revelantem : vidit miracula facientem, vidit deinde in cruce pendentem, vidit expirantem, vidit resurgentem, vidit ascendentem. Sed in his omnibus quoties verecundissimæ Virginis, quoties pudicissimæ turturis vox memoratur audita ? In omni textu, inquit, quatuor Evangeliorum, si bene meminimus, nonnisi quater Maria loquens auditur. Primo quidem ad angelum, sed cum jam semel atque iterum allocutus eam fuisset. Secundo ad Elisabeth, quando vox salutationis ejus Joannem exultare fecit in utero, et ea magnifican-

²⁷ De constitutionibus monast. ²⁸ In serm. *Signum magnum.*

te Mariam, ipsa magis Dominum magnificare curavit. Tertio ad Filium, cum jam esset duodecim annorum, quod ipsa et pater ejus dolentes quæsisent eum. Quarto in nuptiis ad Filium et ministros. Recte quidem isthæc Bernardus, ut nobis Matrem Domini vere pleneque humilem et mansuetam ostendat, ac Matrem a Filio haudquam degenerasse, sed Filium potius Matris indolem ac naturam expressisse declaret, quando e re nostra futurum erat maxime, ut utroque sexu perfectæ tum humilitatis, tum mansuetudinis Magistrum et Magistram incomparabilem simul haberemus. Ac licet alicubi Christus cum Matre colloquens, eam vel negligere vel compellere durius videatur, qua de re postea disputabimus, tamen illa usque mitis et humilis corde perseverat, nihilque de sua in Christum fide remittit, ad loquendum quidem et respondendum minime præceps, velox autem ad audiendum, studiosissima vero ad meditando.

Unde conservaret in corde suo confert omnia, quæ vel a Filio, vel de Filio recitarentur, quæque per illum vel circa illum privatim et publice gererentur. Et quoniam in schola humilitatis erat præclare instituta, rebus adversis æque ac prosperis magnam et perpetuam retinuit animi æquabilitatem, nihil ut magis eam Magorum ac divitum, quam pastorum et rusticorum hominum adventus et congratulatio delectaret. Placebat ei fausta Simeonis precatio, sive, ut Lucas habet, benedictio: nec interim ejusdem de gladio venturo triste vaticinium displicebat, qui materna ipsius viscera propter Filii cruciatus dirissime vulneraret atque transfigeret. Sciebat demum, sicut Paulus inquit, et abundare et penuriam pati. (*Philipp. iv, 12.*) Sic enim animum in alta humilitate defixum confirmarat, ut libens divinæ voluntati obsecundaret, quæcunque sors, quæcunque molestia et afflictio esset subeunda. Quid vero acerbum, quid durum et asperum illi videretur, quæ omnis humilitatis patientiæque ducem ac magistrum Filium ob oculos haberet, eumque ad crucem pro genere humano sustinendam natum, et a Patre destinatum esse procul dubio non ignoraret?

Sed quæ causa est, inquires, quod Lucas Ecclesiæ nascentis atque in unam domum collectæ consessum ita describit, ut Mariam in postremis ponat, ac post viros et mulieres, omnesque credentes ultimum illi locum assignet? Commendat hoc quoque Mariæ humilitatem, quæ cum primas tenere posset, nullique secunda esset, tamen nec sibi locum digniorem sumpserit, nec ab aliis delatum admiserit, sed extremo loco contenta ministrare aliis, quam ab ullo sibi ministrari maluerit, nimirum ut opere, sicut et sermone se totius humilitatis magistram et exemplar omnibus demonstraret. Nisi forte apostolos et discipulos reliquos,

qui tunc in illo cœtu aderant, tam crassos, et ab omni humanitate, ne dicam æquitate, alienos fuisse putamus, ut rationem maximam benedictæ Virginis non haberent, quam perinde ac Magistri Dominique sui Matrem non possent non venerari, nec solum Joannis, sed etiam suam Matrem suscipere, cujus et sapientiam et sanctitatem illustrem merito admirarentur, ad quam demum, velut sacrosanctam divinitatis domum et felicem arcam contemplandam non pauci concurrerent, ut veteres meminere, et nos alibi commonstrabimus. Verum enimvero sic prorsus decebat, nobisque congruebat, omnem justitiam non solum a Christo et illius præcursore Joanne, sed etiam a Matre Maria compleri, et ab his tribus præceptum evangelicum posteris in Ecclesia omnibus commendari. Sic enim præceptum habemus, *Vade et recumbe in novissimo loco.* (*Luc. xiv, 10.*) Ubi abs re non fuerit citare Bernardum, qui de hoc ipso Mariæ exemplo præclare in hunc modum scripsit⁵⁹: « Legimus in Actibus apostolorum, quod redeuntes a monte Oliveti, unanimiter perseverabant in oratione. (*Act. i, 14.*) Qui? si forte Maria adfuit, nominetur prima quæ super omnes est tam Filii prærogativa, quam suæ privilegio sanctitatis. Petrus et Andreas, ait Jacobus et Joannes et cæteri qui sequuntur: *Hi omnes perseverabant unanimiter cum mulieribus Maria et Matre Jesu.* Itane et mulierum sese ultimam exhibebat, ut novissima omnium poneretur? Vere carnales adhuc discipuli, quibus necdum *Spiritus erat datus, quia Jesus necdum fuerat glorificatus* (*Joan. vii, 39*), quando facta est inter illos contentio de primatu: cum Maria quanto major erat, humiliaret sese non modo de omnibus, sed et præ omnibus. Merito facta est novissima prima, quæ cum prima facta esset omnium, sese novissimam faciebat. Merito facta est omnium Domina, quæ se omnium exhibebat ancillam. Merito denique super angelos exaltata est, quæ et infra viduas et pœnitentes, infra eam, de qua ejecta fuerant septem dæmonia, ineffabili sese mansuetudine inclinabat. »

Verum inter alia Evangelii testimonia, quæ Mariæ humilitatem nobis considerandam admirandamque proponunt, magnam sane vim tenet finis colloquii, quod illi cum angelo et suavissimum et sanctissimum fuit. Nam quæ nullius peccati sibi erat conscia, et Gabrielem locupletem suæ virtutis testem habebat, seque ad summum dignitatis, quæ in terris esse potest, fastigium evectam esse noverat, illa se sponte abjicit, nullique præponit, sed hoc solum haud sine stupenda sui submissione respondet: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* « Mitem enim humilemque paritura, humilitatem debuit etiam ipsa præferre, » ut Ambrosii verbis utamur⁶⁰. Neque is solum, sed Bernardus⁶¹ etiam Mariæ proposita verba miratur, ac in hunc modum proloquitur: « Quæ est hæc, tam sublimis humi-

⁵⁹ In serm. de verbis Apocal. *Signum magnum.* ⁶⁰ In Luc. cap. i. ⁶¹ Hom. 4, super Evang. *Missus est.*

litas, quæ cedere non novit honoribus, inolescere gloria nescit? Mater Dei eligitur, et ancillam Dei se nominat. Non mediocris revera humilitatis insigne, nec (oblata tanta gloria) oblivisci humilitatem. Non magnum est esse, humilem in abiectione: magna prorsus et rara virtus humilitas honorata. Nec perperam annotavit paulo ante productus Ambrosius⁶², quod eadem Virgo semper humilis, tunc etiam humilior facta sit, ubi se a Deo ad tantum mysterium cognovit electam. Hinc enim postquam angelus obita legatione discessisset, ex otio summo ad laboriosam profectionem statim sese convertit, solaque forte per montes anni servitura properavit, ejusque voluntati, ut dubium non est, libentissime paruit. Felix igitur Maria, in cujus et carne splendet virginitas, et obsequio eminet humilitas, et conversatione charitas fulget singularis. Sed enim quo illa se dejecit impensius, quo aliis inservivit fidelius, eo nimirum sublimius a Deo erecta et honorata est, nec hominum modo, sed et angelorum laudem amplio-rem et meruit et accepit. *Gloriam enim præcedit humilitas* (Prov. xv, 33); *Qui se humiliat, exaltabitur* (Luc. xiv, 11); *Humilibus dat gratiam Deus*. (Jac. iv, 6.) Ac ne dubites quam gratiam et gloriam Mariæ sit humilitas consecuta, veteris theologi, quisquis tandem ille fuit, exponam sententiam⁶³: « Tu, inquit, spiritum elationis ea virtute humilitatis complo-risti, quam in te respexit Dominus, ut ipsius merito supra omnes choros angelorum te sublimare dignam æstimaverit. Nunquam enim supra omnes angelos glorificata ascendisses, nisi prius infra omnes homines humiliata descendisses. »

CAPUT IX.

Sannazarii elegans carmen de partu Virginis et Christi Domini Nativitate. Potissimum autem de Mariæ Purificatione, quando suum primogenitum puerpera obtulit et redemit in templo Hierosolymitano. Ad hæc quomodo Christi pueri, Mariæ puerperæ, et aliorum in templo præsentium personæ circa eandem historiam rite considerentur.

Antequam ad Mariæ Purificationem, ut recepto utamur vocabulo, accedamus, operæ pretium sane videtur de hac pariente Virgine vel pauca præfari, atque tam sacram omnibusque sæculis memorandam historiam, quæ tum parientem Matrem, tum natum Filium vehementer illustrat, haudquaquam prætermittere. Scripsit autem de partu Virginis Actius Syncerus Sannazarius, inter poetas nostro et majorum ævo laudatos insignis, scripsit, inquam, adeo venuste, ingeniose, polite, ut dignus videatur cujus carmen non integrum quidem, quod nimis prolixum esset, sed parte saltem ex aliqua repetitum, hoc loco subiciamus. Ita vero ille canit:

*Nec minus et casta senior cum Virgine custos
Ibat, ut in patria nomen de more, genusque
Ederet, et jussum non segnis penderet aurum.
Ile domum antiquam, et regnata parentibus arva*

*Invisens, secum proavos ex ordine reges,
Claraque facta ducum, pulchramque ab origine ge-
[tem]*

*Mente recensebat tacita, numerumque suorum
(Quamvis tunc pauper, quamvis incognitus ipsis
Agnatis) longe adveniens explere parabat.*

*Ecce autem magnis plenam contentibus urbem
Protinus, ut venire, extremo e limine portæ
Aspiciunt, mistum confluxerat undique vulgus,
Turba ingens, credas longinquo ex arquo-
re vectas
Ad merces properasse, aut devastantibus arva
Hostibus, in tutum trepidos fugisse colonos.
Quæ pater admirans tacito dum singula visu
Percurrit, circumque domos, et limina lustrat,
Nec superesse locum tecto videt: Ibinus, inquit,
Quo Deus, et quo sancta vocamur oracula patrum.*

*Est specus haud ingens parvæ sub mœnibus urbis,
Incertum manibusne hominum, genione potentis
Naturæ formatus, ut hæc spectacula terris
Præberet, tantosque diu servatus in usus
Hospitio cælum acciperet: cui plurima dorso
Incumbit rupes pendentibus undique saxis
Aspera, et exesæ cingunt latera ardua cantes,
Defunctis operum domus haud ingrata colonis.
Huc heros tandem superata ambage viarum
Sic monitus, ducente Deo, cum conjuge sancta
Devenit, multaque senex se nocte recepit,
Cum silvæque urbesque silent, cum fessa labore
Accipiunt placidos mortalia pectora somnos.*

*Ecce autem nitior ex alto novus emicat, omnem-
[que]*

*Exsuperat veniens atræ caliginis umbram,
Auditque chori superum, et cælestia curvas
Agnina pulsantum citharas, ac voce canentum;
Agnovit sonitum, partusque instare propinquos
Haud dubiis Virgo sensit latissima signis.
Protinus erigitur stratis, cæloque nitentes
Attollit venerans oculos, ac talia satur:*

*Omnipotens genitor, magno qui sidera nutu
Aeriosque regis tractus, terrasque, fretumque,
Ecquid adest tempus, quo se sine lube serenam
Efferat in lucem soboles tua? quo mihi tellus
Rideat, et teneris depingat floribus arva?
En tibi maturos fructus, en reddimus ingens
Depositum, tu ne qua pio jactura pudori
Obrepat, summo defende, et consule cælo.
Ergo ego te gremio reptantem, et nota petentem
Ubera, chare puer, molli studiosa forebo
Amplexu? tu blanda tuæ dabis oscula Matri
Arridens, colloque manum, et puerilia nectes
Brachia, et optatam capies per membra quietem.
Sic memorat, frui-turque Deo, comitumque micanti
Agmine, divinisque animum concentibus explet.*

Jam læta laborum,

*Jam non tacta metu, sæcli regina futuri
Stabat adhuc, nihil ipsa suo cum corde caducum,
Nil mortale putans; illum natusque, paterque,
Quique priusquam sol cælo, quam luna niteret,
Spiritus obscuras ibat super igneus undas,
Stant circum et magnis permulcent pectora curis.
Prætersa redeunt animo quæcunque verendus
Dixerat interpretes, acti sine pondere menses.
Servatusque pudor: clausa cum protinus alvo
(O noctem superis lætam, et mortalibus æyris)
Sicut erat foliis, stipulaque inivisa rigenti
Divinum spectante polo, spectantibus astris
Edit onus, qualis rorem cum vere tepenti
Per tacitum matutinus desudat Eous:
Et passim teretes lucent per gramina guttæ,
Terra madet, madet aspersa sub veste riator
Horridus, et pluviae vim non sensisse cadentis
Admirans, gelidas udo pede proterit herbas.*

*Mira fides: Puer æthereas jam lucis in auras
Prodierat, fenoque latus male sultus agresti
Impulerat primis resonum vagitibus antrum.*

⁶² Lib. II, De virgin. ⁶³ In serm. de Nativit. Virgin. quæ incipit: Creatoris Matrem.

*Alma parens nullos intra praeordia motus,
Aut incursantes devedi ponderis ictus
Senserat, haerebant immotis viscera claustris.
Haud aliter, quam cum purum specularia solem
Admittunt, lux ipsa quidem pertransit, et omnes
Irrumpens laxat tenebras, et disculit umbras;
Illa manent illaesa, haud ulli pervia vento,
Non hiemi, radiis sed tantum obnoxia Phœbi.
Tunc puerum tepido genitrix involuit amictu.
Exceptumque sinu, blandeque ad pectora pressum
Detulit in praepepe, hic illum mitia anhelu
Ore sovent jumenta (O rerum occulta potestas!)
Protinus agnoscens Dominum procumbit humi bos
Cernuus, et mora nulla, simul procumbit asellus.
Quis tibi tunc animus, quæ sancto in corde vo-*

luptas,

*O Genitrix, cum muta tuis famulantia cunis,
Ac circum de more sacros referentia ritus,
Aspiceres Domino genua inclinare potenti,
Et sua commotum trahere ad spectacula cælum?
Vocibus interea sensim puerilibus heros
Excitus, somnum expulerat, noctemque fugarat
Ex oculis, jamque infantem videt, et videt ipsam
Majorem aspectu, majori et lumine Matrem
Fulgentem, nec quoquam oculos, aut ora moventem
Sublimemque solo, superam cingente caterva.
Miratur lucem insolitam, miratur ovantes
Cœlicolum canius.
Mox ipsum accedens praepepe, ulvaeque palustri,
Impositum spectans Dominum terræque marisque
(O timor, o mentis pietas!) puerilia membra
Non ausus tractare manu, sic voce quieta
Incipit, et lacrymis oculis suffundit obortis:
Sancte Puer, non te Phariis operosa columnis
Atria, non variata Phrygum velamina textu
Excepere (jaces nullo spectabilis auro)
Angustum sed vix stabulum, male commoda sedes,
Et fragiles calami, lectaque paludibus herbe
Fortuitum dant ecce torum. Laqueata tyrannos
Tecta, et regifico capiant aulae paratu.
Te Pater æterno superum ditavit honore
Illustrans, tibi siderei domus aurea cœli
Plaudit, inextinctosque parat natura triumphos.
Tu, Pastor, tu dispersas revocare per agros
Missus ovis late, pectusque offerre periclis.
Nate Deo, Deus ipse æterno e lumine lumen,
Te te ego, te circum Genitrix, letique ministri
Concinimus, primique tuos celebramus honores.*

Cæterum his omissis, quæ ad partum longe augustissimum nostræ Virginis pertinent, et aliquam libri secundi partem occupant, ad diem a partu Virginis quadragesimum, et ob Mariæ Purificationem in Ecclesia celebratum, unde nomen jam olim acceptum retinet, nunc recta progrediemur. Hunc enim ipsum diem invident nobis adversarii, variisque modis contaminant, ut de illo tractare, ni prorsus fallor, operæ quidem pretium esse videatur. Quod argumentum cum evangelica historia conjunctum est, et insignem quoque Mariæ commendationem secum affert, nec modo lætis et solemnibus canticis, sed etiam propriis et præclaris cæremoniis Ecclesiæ multis abhinc sæculis publice cohonestatur. Neque solum Purificationis Mariæ, sed etiam oblationis et præsentationis Christi nomine hic dies insignitur, et utrinque nobis amplam dicendi materiam præbet. Igitur antequam de Maria quomodo sese in templo gesserit disseramus, non possumus de Christo Domino non aliqua præfari.

sed ita ut historiam evangelicam a Luca scriptam attingere magis quam explicare constituamus, cum eandem eruditi homines suis commentariis, qui passim exstant, satis illustrarint: postea de adversariorum sententiis, vel potius corruptelis judicabimus.

Atque ut a singulari Christi submissione ordiamur, hæc in ipso infante paulatim sese magis magisque prodidit, ut sic communi mortalium morbo, eique gravissimo, a quoque vitiorum omnium fonti, quem superbiam dicimus, in prima etiam ætate illa optimus et cœlestis Medicus vel tacite mederetur. Cum ergo primum natus est, vere hominem inter homines se esse monstravit: unde vagit infans, ut ille ait, inter arcta conditus præsepia⁶⁴. Cum deinde more gentis octo dies natus, legem subiit circumcisionis, non homo tantum ex Abraham aliisque Patribus procreatus haberi voluit, sed etiam peccatoris imaginem præ se tulit, utpote communi peccatorum, qui sub lege nascebantur, cauterio patienter adustus. Nec multo post, id est, hodierno die, qui a natali est, ut dixi, quadragesimus, rursum se legis Mosaicæ observatorem, simulque pauperem evidenter ostendit, quoniam inter pauperum filios ac primogenitos qui peccatores et peccatoribus nascebantur, in templo et offerri, et redimi non est dignatus. Adeo verum est, quod Paulus affirmat, eum qui in forma Dei et æqualis Deo erat, semetipsum exinanivisse, et servi formam accepisse (*Philip. ii. 6, 7*), suamque obedientiam Patri perpetuo declarasse. Igitur et suos parentes excitat, ut legem de primogenitis offerendis observent, seque ipse pueris aliis libenter exæquat, ac una cum Matre illustranda templum petit Hierosolymitanum. Etenim si qua mulier primogenitum apud Judæos peperisset, quoniam immunda reputabatur, post partum quadraginta diebus a sacris abstinebat, et ad peccati expiationem templum adire, suumque Filium sacerdoti ad altare offerre debebat. Quæ si dives esset puerpera, agnum ac turturem, si vero pauper, duos turtures vel pullos columbarum oblationis loco pendebat, quinque autem siclis redimere primogenitum poterat, eumque redemptum sibi parentes pleno jure postea vindicabant. Magna hæc sane dejectio Filii Dei, ob quam et servus idem a prophetis dicitur, qui cum veteri legi nihil omnino deberet, sed ejus Dominus, ac longe innocentissimus, solusque primogenitus, et a peccato peccandique facultate immunis foret, tamen Judaicam et circumcisionem et oblationem inter pueros ultro suscepit, simulque domum sui Patris publice honoravit, et secundum prophetæ vocem implevit gloria. Etenim virgineis manibus illic oblatus, gratissima Deo Patri hostia fuit, utpote finis ipse legis ac veterum sacrificiorum. Deinde suo conspectu non solum Simeonis et Annæ, sed et multo

⁶⁴ Prudentius in hymno: *Pange lingua.*

plerium Emmanuelis adventum ardentem expectantium diuturnis votis satisfecit, magnamque veræ fidei lucem, ut antea nunquam, in multorum animis excitavit. Hæc nobis de Christi pueri persona pie et utiliter hodie consideranda, delibasse sat est.

At erunt fortassis, qui de personis aliis adjunctis dulcem meditationem velint adjungere, quantum videlicet, sanctæ consolationis ac insoliti gaudii præsentem tum ex amabili talis pueri contemplatione, tum ex prophetæ et prophetissæ mirando sermone conceperint atque persenserint. Nunquam enim antea suum Messiam Israel vel clarius agnovit, vel suavius amplexus est, vel studiosius prædicavit. Quod enim de Simeone legimus, pluribus etiam id evenisse sit probabile, ut et videntes intelligerent, et intelligendo mirarentur, et mirando exsultarent in Jesu salutari suo utque fidem et gratitudinem suam publice declararent. Igitur non pauci erant (ut arbitror) apud Hierosolymitanos, qui hunc diem candido, ut aiunt, lapillo notandum, nec sibi tantum, sed etiam aliis cum summa sanctissimaque gratulatione ac voluptate transigendum putarent, quod exortum esset tandem in tenebris lumen *miserator et misericors Dominus* (*Psal. cxi, 4*), lumen, inquam, de quo Isaias prædixerat: *Surge, illuminare, Jerusalem: quia venit lumen tuum, et gloria Domini super te orta est: quia ecce tenebræ operient terram, et caligo populos: super te autem orietur Dominus: et gloria ejus in te videbitur.* (*Isa. lx, 1.*) Ubi de Christo infantulo, sive is Matris, sive senis brachiis in templo gestaretur, judicent alii: ego sic sentio, tantum in illo et gratiæ et gloriæ apparuisse ut præsens puerulus præclaræ Simeonis et Annæ confessioni haud leve pondus afferret, utque intuentium oculos et audientium animos mirifice oblectaret. Quid, si *speciosus ille forma præ filiis hominum* (*Psal. xlv, 5*), jam tum specimen de se aliquod dederit, ut quod divini homines asseverabant, certius crederetur, hunc ipsum esse Salutare Dei populis omnibus paratum atque missum; hunc unice lumen ad revelationem gentium, hunc gloriam plebis Israel (*Luc. ii, 32*) usque futurum? Sed enim, o cæci et infelices Israelitæ, quos tanti muneris velut in propriam domum illati præstantia et amplitudo nihil movet, quibus tanquam surdis probatissimi vates canunt, et quos denique nec præsentis Messia, nec Matris ejus veneranda præsentia huc excitat, ut divinæ visitationis tempus agnoscant, velut brutis etiam pecudibus sint stupidiore. Ut enim non temere per prophetam queritur Deus: *Milvus in cælo cognovit tempus suum, turtur et hirundo et ciconia custodierunt tempus adventus sui: populus autem meus non cognovit judicium Domini.* (*Jer. viii, 7.*)

Ad nostram puerperam venio, quæ suum hodie puerperium absolvit, suum Filium in templum intulit, suum munus sacerdoti obtulit,

suum primogenitum redemit, suam a Simeone tum benedictionem, tum præmonitionem accepit. Atque ut de illius in templum ingressu primum agam, quis dubitet, obsecro, Virginem Matrem non minus quam Simeonem in Spiritu templum illud celeberrimum petivisse, et cum singulari quodam desiderio, animique præparatione hunc expectasse diem, et cum gaudio tandem excepisse? Joannes et Lucas meminerunt de more gentilium, qui remotis etiam e locis profecti Hierosolymam accesserint, et hoc ipsum templum religionis ergo inviserent, ac illic Deum adorarent. Quid ergo Mariam fecisse putemus? an cessit ethnicis studio religionis? pulcherrimamve divini cultus celebrandi occasionem, quam et locus et tempus porrigebat, improvide fœdeque neglexit? imo vero libenter ac studiose complexa est. Felix puerpera, quæ, ut cum fide obedientiaque perfecta Dei legem implemet, et cæremonias observaret, e longinquo accessit (Hierosolymis enim non habitabat), sacram ædem primum adiit, gratumque in ea Dei cultum, cum sæpe alias, tum hoc die diligenter absolvit. Ubi suum Emmanuel ut mihi persuadeo, lætioribus oculis sæpe conspexit, et Joseph sponso comitata, tanque dulci sarcina onerata, in publicum prodiit, multoque sane alacrius in templum ob Dei cultum, quam prius in Zachariæ domum propter cognate obsequium, properavit. Annon animus illi præsiget (nam et rerum futurarum sæpe conscia fuit) Deum efficaciter hoc die operaturum, ut Messias populo Israelitico cum fructu insolito manifestaretur? Certe novi et ingentes fidei, spei charitatisque motus, in virgineo pectore sunt excitati, et tam sancta Mater sibi cumprimis gratulata est, quod ad publicum piorum cœtum et ecclesiæ ministerium redire, quod rebus divinis libere interesse, quod in Dei domo suo more versari, quod æterno Patri, totique Ecclesiæ suam gratitudinem declarare, demum, quod non pro se tantum, sed et communi aliorum omnium nomine tale sacrificium ac munus offerre posset, quale cunctis sacrificiis muneribusque longe præstare, imo sacrificiorum, et sacramentorum et hostiarum omnium scopum ac finem esse, certissime intelligebat.

Sed in templum modo cum nostra puerpera, si libet, ingrediamur. Cum ad sacram ædem ventum est, novit qui aderat castissimus ille sponsus Joseph, quam graviter et modeste mirabilis illa bajula procederet, quam religiose locum sacrum honoraret, quibus oculis non parietes aspiceret, sed ipsam summi Dei majestatem suspiceret, quam reverenter in Spiritu et veritate numen æternum cohereret, ac postremo quibus gestibus et cæremoniis suas illic preces exornaret, nullum ut eximie pietatis vel officium, vel exemplum in illa sacrosancta femina posset desiderari. Laudatur Samuelis mater Anna, quod in orando Deo sedula fuerit, sicut orationis ab eo factæ fructus (nam e sterili secunda est reddita) evidenter ostendit: ac de Maria quidem

legimus, frequenter illam adisse templum : nec dubium, quin proprium instituti templi usum et noverrit sapientissima et religiosissima observavit, nimirum, ut illie, tanquam in domo sua, Deum peculiariter compellaret, coleret, adoraret, celebraret ac publice honorificaret. Idem officium hodierno die nec minore quidem studio, quam Anna illa laudabilis, præstitit : imo tanto in oratione ferventior, quanto cogitatione purior, mente sublimior, vita sanctior contemplatione diviniore, amore ardentior, et demum in omni religionis cultu exercitior perfectiorque. Quid illa, obsecro, in Dei domo faceret aliud, nisi quod in ædibus Zachariæ jam ante fecisset, cum plena Spiritu sancto Dominum ex animo magnificavit, atque in Deo salutari suo non sine ineffabili spiritus jubilo exsultavit? Annon tacite in hunc fere modum secum cogitaret, vel diceret : En, summe Pater et æterne Deus, cujus majestati ac gratiæ me tuam ancillam amplius, quam reliquas mulieres omnes debere scio atque profiteor, tu, inquam, in divinum tuum conspectum prodeoque tuamque erga me beneficentiam, si antehac unquam, nunc hoc loco tam sacro vel maxime gestio celebrare. Clementissime tu quidem simul et efficacissime tandem in me perfecisti, quæ non ita pridem, partim per archangelum Gabrielem, partim per cognatam Elisabetham mihi tale nihil vel petenti, vel expectanti promittere dignatus es, quæque propheticiis Litteris de Messia ex Virgine nascituro jam olim prædicta fuerunt. Quantum igitur tuæ debeo majestati, o Veritas æterna, qui nec fallis, nec falleris, quod Spiritus tui operante virtute, et mei voti servata integritate Mater facta sum, ut exoptatum Emmanuelem, tuum ac meum promogenitum, quo nihil quidem aut majus, aut melius abs te dari, vel accipi a me poterat, ego meo sinu complecterer, gestarem ac parerem? Igitur hunc nobilem immensumque thesaurum, hunc dilectum Filium tuum, in quo bene complacitum est animæ tuæ, hunc Sanctum sanctorum, per quem cuncta in cælo et terra instaurantur, modo coram sisto, tuisque oculis offero mundi propitiatorem. Adest desideratus cunctis gentibus, ut domum suam impleat gloria : venit ad templum suum Dominator, tam diu patribus desideratus : offert se Angelus testamenti, semen Abrahæ, filius David, rex Israel, in quo gentes omnes benedicantur. Tu nunc, quæso, cæcos Israelitas novo illustres lumine, ut apertis fidei oculis præsentem lucem, in hanc domum ipsis illatam, suumque Messiam meis brachiis comprehensum aspiciant ac revereantur. Neque illi solum, verum etiam quotquot ubique gentium in tenebris et umbra mortis sedent, hoc lumen toti mundo exortum, hoc Dei salutare omnibus populis paratum et expositum, grati excipiant, ac intimis etiam sensibus complectantur. Ita fiet, ut et te verum Deum, et quem nunc misisti Jesum Christum agnoscant, agnitum utrumque colant, et colendo domus et ipsi fiant spirituales in quibus tu habites, trus-

que Filius regnet, ac tua demum laus et gloria perpetuo celebretur.

Hæc ego de Maria precante, vel in templo Filium offerente ut pie cogitari, sic etiam probabiliter dici posse censeo : ne quis fortassis idem illi, quod plerisque mulierculis aliis, accidisse suspicetur, ut in templo vel otio vacaret, vel fabulis, aut corpore magis, quam animo sacris præsens adesset. Jam vero, quis oratione ulla consequatur, quam pulchre Maria personam puerperæ sumpserit, quantoque studio ad talem personam spectantia præstare curavit, ut solidum et perfectum obedientiæ suæ fructum reportaret? Nam quod aliæ puerperæ ob vitium morem, vel ex timore legis in adeundo templo, in offerendo munere, in honorando sacerdote, in redimendo filio, ac demum in observando legis ritu factitabant, id illa singulari veræ pietatis divinique cultus et obedientiæ sanctæ amore incensa, et spiritualibus desideriis plena, cum fide perfecta sibi faciendum esse putavit. Igitur talis tantaque Mater ultro se dejecit, cupitque ac studet ad unguem observare, quæ vilis alia muliercula quamlibet egena et abjecta, tum ex lege, tum ex consuetudine Judaica post partum statim tempore in templo peragebat. Quid autem legi mulier illa debebat, quam ut Legislator exciperet, quemadmodum multi sentiunt, significanter hoc modo sancivit : *Mulier, si suscepto semine, masculum pepererit, immunda erit septem diebus* ? (Levit. xii, 2.) Perinde ac si tacite indicaret, futuram aliquando femineam, quæ sine viri semine, hoc est, virgo pareret, ab hac lege prorsus eximenda. Quid Mariæ cum aliis puerperis commune, quæ a viri contactu se semper abstinuit, de Spiritu sancto concepit, nullum parturientis dolorem experta est? Quomodo lex purificationis illam teneret astrictam, quæ nihil sordium attraxit, nihil expurgandum habuit, cum alias, tum in ipso etiam partu atque puerperio pura semper et immaculata? Cur aliis pauperibus feminis sese aggregaret, quam tot muneribus, ipsoque gratiæ fonte summus Deus præ mortalibus omnibus locupletarat? Postremo quid referebat de filio redimendo sollicitam esse, quæ ipsum mundi Redemptorem, ipsum æternum Dei Filium, hæredem ac Dominum honorum omnium apportaret? Igitur ut perpetuum imitandæ colendæque humilitatis exemplum haberemus, non divitibus, sed pauperibus adjungit sese, tam egena domi, ut agnum anniculum in holocaustum offerre ac donare non posset : neque contubernium vulgare puerperarum, quamvis immundæ et abjectæ forent, refugit, sed una cum his accedit et offert, quod potest munusculum, Dei ministros honorat, nihilque a se alienum putat, quod ad legis ritum implendum, ad cultum Deo præstandum, ad Ecclesiæ ministerium honorandum pertineret. Recondunt suas opes avari divites, et vix exiguum aliquid egenis potentibus sæpe largiuntur. Nostra puerpera, quem thesaurum cælitus datum acceperat, non

sibi servat domi, sed exportat, sed expendit, sed ignoto seni totum communicat, aliisque libenter impertit, ut et ipsi Christum amplectantur et osculentur, eoque thesauro divites facti, in salutari suo penitus exsultent, pacemque referant sempiternam.

O faustum lætumque diem, sive Hierosolymitanis, qui Natalem Christi primum tunc agnovisse, et in templo celebrasse videntur : sive justo Simeoni, cui nullus in omni vita dies jucundior exortus est atque beator : sive Mariæ parenti, quæ Messiae Mater hodie primum longe honorificentius, quam pridem in Zachariæ domo, prædicata, a multis etiam agnita merito videatur. Cum enim Simeon ut senio, sic etiam auctoritate gravis et venerandus, Mariæ palam benedixit, eamque verbis lætis simul et tristibus peculiariter affatus est, quis ambigat, multorum illic oculos et animos in sacram Virginem fuisse conversos, qui non modo celebratum ab eo Messiam, uti par erat, gratissimis animis exciperent, sed hujus quoque Matrem præsentem agnoscerent, tantoque magis suspicerent, quanto mirabilius eximia quadam sanctitas in illius facie, oculis et moribus perpetuo reluceret? Mihi certe non improbabile videtur, quod perspicue scripsit Timotheus presbyter Hierosolymitanus, Simeonem Spiritu sancto afflatum, postquam venit in templum, suos circumtulisse oculos, ut matres cum filiis ingredienti, et ad sacrificium purificationis peragendum properantes observaret : qui deinde inter alias Virginem solam infinito et divino lumine circumdatam conspicatus, haud sine clamore in hanc vocem proruperit ⁶⁵ : « Ecquid ancillæ quæ esis, cum libera et Domina concertatis? » ut reliqua prætermittam. Ego vero nihil ambigo, sanctissimum Mariæ pectus hoc die novo et incredibili gaudio fuisse perfusum, ut in Spiritu sancto exsultaret, divinoque Numini si non hymnum novum decantaret, at saltem gratias ageret singulares. Neque secus illi, quam grandævo Simeoni in templo accidisse dixerim, ut partim corporeis, partim spiritualibus brachiis, intimisque sensibus dulcissimum Puerum præ summo gaudio complecteretur, indeque sibi et populo maxime gratularetur, quod ignotus, vel paucis certe cognitus hucusque Messias, tam celebres in templo præcones inveniret, tam præclaris titulis exornaretur, tam luculenter Israelitis omnibus velut digito demonstraretur, tamque mirifice completendus demum omnibus offerretur. Quid enim Virgini magis cordi ac voluptati esse posset, atque veram Christi Filii cognitionem, quæ hactenus apud Israelitas tantum non exstincta jacebat, in multorum cordibus excitari et accendi, neque solum a Simeone propheta viros, sed etiam ab Anna prophetissa mulieres evangelicam concionem audire? Quam etiam neque frustra, neque apud paucos habitam esse sit

probabile, et Hilephonsus plurimos e sanctis qui tunc Hierosolymis degebant, Domino a parentibus in templum deportato adfuisse testatur ⁶⁶. Neque tacuit evangelista, quod Anna hoc ipso loco ac tempore superveniens confitebatur Domino, et loquebatur de illo non paucis, sed omnibus, qui expectabant redemptionem Israel, aut ut Greci legunt, Hierusalem. Tales vero permultos in amplissimo populo, et in tam frequenti urbe fuisse constat : qui post auditum Simeonis et Annæ testimonium non potuere summo Deo non gratias ingentes agere, quod Messiam tam diu sibi et aliis exoptatum, tandem suis oculis contemplarentur. Valeat igitur cum suo commento Sacerius, cum docet ⁶⁷ unum Simeonem expectasse consolationem Israel, et vidisse atque agnovisse Christum : paucissimos vero tum fuisse, qui non pro ridiculo æstimarint omnes de Christo promissiones. In eodem errore Corvinus, Spangenbergius aliique plures novatores versantur, qui nullos alios, nisi Simeonem et Annam, aut certe paucissimos, Christum cognovisse, ac de illo curasse comminiscuntur.

Postremo si Christum puerum una horula conspici atque complecti, tantum ardoris, tantum gaudii aque felicitatis seni decrepito peperit, ut ille cœlesti amore flagrans, et rerum humanarum pertæsus mori mallet quam vivere, et quasi tantum cygnæum absolvens, toti mundo valediceret : quid tandem benedictæ Matri ejusdem Pueri non hoc die tantum, sed crebro alias etiam accidisse dicamus, quos æstus, quas flammæ illa persenserit? Non enim modo cum summa voluptate pulcherrimum Puerum vidit, sed etiam crebrius quam opinamur, materno jure tractavit, gestavit, demulsit, complexa et exosculata est : his domesticis deliciis tot annos abundavit, tale pignus, tantumque thesaurum non minore fide et charitate quam consolatione et gaudio in suo materno sinu subinde fovit atque circumtulit. Hos maternæ pietatis affectus, quibus nihil vehementius esse solet, natura inseruerat, fides auxerat, charitas absolverat. Nisi fortassis tam rudis, et imperita illa fuit, ut vitæ Auctorem, salutis principem, omnis boni fontem sibi coram adesse nesciret : aut adeo se ingrati præstitit, ut summe amantem, quo nihil amabilius esse poterat, non redamaret, et Filium unicum non materna charitate complecteretur. Ridebunt hæc fortasse aliqui ut puerilia : ego vero eadem piorum meditatione digna, et a ratione nihil prorsus aliena esse censeo, quæ ut Mariæ personam in præsentī historia rite contemplaremur, bona fide et simpliciter in medium afferenda putavi, præsertim quod mihi persuadeam, bonos ac sapientes viros isthæc, quæ diximus, ut verosimilia, quidquid etiam malevoli sentiant, non gravato approburos.

⁶⁵ In oratione de propheta Simeone. ⁶⁶ In serm. de Purificat. Mariæ. ⁶⁷ In Postilla circa festum Purificat.

CAPUT X.

A veteribus novisque sectariis varias invehi corruptelas, quibus historia evangelica de Purificatione Virginis depravetur. Ac præterea de veteri sollemnique more in Ecclesia cereos deferendi, cum purificatione Virginis memoria in templis catholicis publice celebratur.

Duplex adversariorum genus nobis obsistit, quominus evangelicam historiam de nostræ Virginis purificatione, et Christi pueri oblatione loquentem, salvam et integram retinere possimus. Etenim non solum ex veteribus hæreticis Ariani et Helvidiani hic irruunt, verum etiam novatores ejusdem historię verba evangelica in sensum peregrinum falsumque detorquent, ac præterea institutas ob Mariæ purificationem ferias calumniantur. Ac de Ariani quidem refert Cyrillus Alexandrinus, quod Mariam Deiparam, instar aliarum puerperarum, quæ lege tenebantur, purificationis sacrificio ac ritu indignis, atque una cum illis in templo expiatam fuisse tradiderint. Crassus profecto ac pudendus error, quem ipsa Mosaica legis verba non obscure subruunt ac refellunt, cum non aliam mulierem, sive puerperam, nisi quæ suscepto viri semine concepisset, ad solennem illum purificationis ritum astringant, nimirum ut illa partim corporali, partim spiritali immunditia liberaretur, et homines simul ad memoriam vitiosæ generationis, quæ tum parentes, tum filios commaculat, certoque proinde eget remedio, revocarentur. Cæterum neque corporalis, neque spiritalis immunditia Deiparam polluere et expiationem aliquam flagitare potuit, quoniam ut carne, sic et spiritu omni ex parte pura esset ac incontaminata, quæ sola inter mulieres et puerperas benedicta, benedictum ventris sui fructum in lucem simul et templum attulit, ut jam ante pluribus est demonstratum.

Recte igitur Beda Mariam ita defendit ⁶⁸ : « Nota quod non omnis mulier pariens, sed ea quæ suscepto semine peperit, designatur immunda, ritumque legis docetur esse mundanda, ad distinctionem videlicet illius, quæ Virgo concepit et peperit Filium, et vocavit nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, *Nobiscum Deus*. (Matth. 1, 23.) Non ergo Filius, qui nobiscum Deus est, non Mater, quæ Spiritu sancto operante peperit, victimis hostiarum quibus purgaretur indigebat, sed ut nos a legis vinculo solveremur, sicut Dominus Christus, ita beata semper Virgo Maria legi est sponte subjecta. » Nec male Guaricus consonat ⁶⁹ : « Maria non tam purificata fuit, quam mysterium purificationis commendavit, implendo legalem, significando spiritua-lem. Quid enim in ea purificandum esse potuit, quæ virgo concepit, virgo peperit, virgoque permansit? Suscepit tamen Mater totius puritatis, pur-

gationis speciem, ut simul et obedientissimæ humilitatis virtutem, et evangelicæ purificationis insinuaret veritatem. » Eandem sententiam tuetur Bernardus ⁷⁰, et confirmat Ildephonsus ⁷¹ : neque dissentiant hodie adversarii, præsertim Melancthon, Culmannus, Spangenbergius, Artopæus, Sarcerius, Joannes Agricola, Franciscus Lambertus, ut cæteros omittam, qui Mariam lege purificationis nequaquam indignis, sed ab illa per Moysen non sine divino nutu exceptam fuisse fatentur ⁷². Docet interim hoc præclaro exemplo suo Maria, cum ultro se legi subiecit, omnesque ritus legis diligenter observat, magnam aliorum, præsertim imbecilliorum fratrum rationem habendam esse, ne Christiana libertate cum cujusquam offensione turpiter abutamur. Docet, ad sinceram et officiosam charitatem pertinere, ut de jure nostro aliquando cedamus, nostroque incommodo alienum commodum promoveamus, et inprimis quæ sunt pacis et ædificationis, sedulo custodiamus. Docet spirituales purificationem, si mundi esse cupiamus, humilitate et obedientia nobis comparare. Docet cum laude nonnulla præstari et in divino cultu recte adhiberi, quæ alioquin divinitus præcepta, et in sacris Litteris expressa non sunt. Docet Ecclesiæ ministerium publicum honorare, sacros cœtus et ritus piorum libenter adire, ac demum sacerdotes templique ministros nostro sumptu alere, et ex animo revereri. Unde Culmannus quoque fatetur ⁷³, magnificum fidei, charitatis et obedientiæ exemplum nobis in Maria proponi, quæ observet legem purificationis, quam tamen observare non tenebatur, inquit, quia solæ illæ mulieres tenebantur, quæ suscepto semine pepererant.

Jam vero præter Arianos alii Mariæ hostes emer- serunt, quos alibi depinximus, Helvidiani, qui in Hispaniam usque penetrarunt, et ante noningentos annos illic pestilens effudere virus, ut ex præsentī historia in hunc modum ratiocinarentur ⁷⁴ : « Ecce cum dicit Lucas, completos dies purificationis ejus, ostendit evangelista, legali naturæ eam subjacuisse, et sordibus coinquinatam fuisse, simul et Jesum vulvam Matris aperuisse. » Quos obscenos non minus quam imperitos doctores, Helvidianos quidem nominat Ildephonsus, nos etiam cum Augustino Jovinianistas possumus appellare ⁷⁵, quoniam Christi Matrem corruptam in partu faciunt, et de re sacra prorsusque divina secundum carnem gariunt impudenter. Generationem enim Domini non solum æternam, quæ consubstantialē illum Patris Filium facit, sed etiam temporariam, per quam ex Virgine clausa nascitur, quis vel angelorum, vel hominum digne satis enarrabit? Falluntur autem nefarii homines, nec discrimen intelligunt, quod inter communem aliarum, quæ legi erant astrictæ, et

⁶⁸ In Lucam cap. 11. ⁶⁹ Serm. 4, de Purificat. Mariæ. ⁷⁰ Serm. 3, in Purificat. Virginis. ⁷¹ In serm. de Parturitione et Purificatione B. Mariæ. ⁷² Vide horum Commentarios in Postillis et Lucæ explicationem, cap. 2. ⁷³ Concione 2, in feriis Purificat. ⁷⁴ Vide Ildephonsum in lib. Contra disputantes de perpetua virginitate et parturitione Virg. ⁷⁵ Lib. de hæresibus.

Mariæ propriam, quæ in Evangelio describitur, Purificationem statuendum est. Illa quoniam secundum legem erant immundæ, post partum in templo per oblationes lege decretas expiantur: hæc quoniam perpetuo munda perstitit, purgationis tantum gerit similitudinem, quæ illi loco et tempori congruebat. Unde in hos recte competit, quod Augustinus adversus Manichæos disputans, non sine vehementia dixit⁷⁶: « Stulte, unde sordes in Virgine Matre, ubi non est concubitus cum homine patre? Unde sordes in ea, quæ nec concipiendo libidinem, nec pariendo est perpessa dolorem? Unde sordes in domo, ad quam nullus hospes accesserit: solus ad eam Dominus et fabricator venit: vestem quam non habebat, induit, eam quam sicut invenit, clausam reliquit? Sicut ille natus est solus inter mortuos liber, sic istius ex qua natus est Matris pudor, solus est integer. » Tradunt ergo theologi, multisque confirmat Ildephonsus⁷⁷, Christum sine nixu, dolore, tristitia ac sordibus parturientis, a leoque clauso Virginis utero per integra virginitatis claustra prodiisse, et Emmanuelem, ut se Deum ostenderet, clausis in visceribus non modo conceptum, sed ab intemerata etiam Virgine procreatum esse. Quare scribit Hesychius presbyter Hierosolymitanus⁷⁸, Mariam vocari portam clausam in oriente sitam, quæ clausurarum portarum Regem introduxit atque iterum eduxit. « Nequaquam enim, inquit, Rex gloriæ dum conciperetur aut ederetur, vulvæ tuæ portas prorsus aperuit, neque virginitatis vincula laxavit. Vocavit te hortum conclusum, et fontem signatum is qui ex te ortus est sponsus, et prædixit in Canticis. » Oportuit enim, ut novo nasceretur ordine, qui novam impollutæ sinceritatis gratiam humanis corporibus inferebat: oportuit, ut primam Genitricis integritatem nascens incorruptio custodiret, et complacitum sibi claustrum pudoris et sanctitatis hospitium divini Spiritus virtus infusa servaret, sicut Leo Magnus asseverat⁷⁹. Neque his adversatur, quod Lucas ex lege Moysi repetit illud: *Omne masculinum vulvam aperiens, sanctum Domino vocabitur* (Luc. ii, 23): quo loco adversarii maxime gloriantur. Etenim hoc dictum eo detorquendum non est, ut Christus sacri ventris hospitium, quod ingressus sanctificaverat, egressus devirginasse credatur, ut cum Beda loquamur⁸⁰, sed ejusmodi apertio juxta consuetum humanæ nativitatis morem dicta, non virginalium claustrorum reserationem, sed Christi proles de Matris utero egressum designat, sicut et Thomas indicavit⁸¹. Cæterum, quoniam de hoc argumento liber secundus disseruit, et Jovinianistas multis refutavit, nunc satis fore putamus, unum atque alterum præstantissimi theologi testimonium proferre, ut non modo contra superiores, sed etiam hujus ævi adversarios, præ-

sertim Sacramentarios, Mariam sine aperto utero peperisse certius constituitur. Augustinus igitur communem Ecclesiæ fidem his verbis profitetur⁸²: « Moli corporis Christi, ubi divinitas erat, ostia clausa non obstiterunt: ille quippe non eis apertis intrare potuit, quo nascente virginitas Matris inviolata permansit. » Ac alibi rursus non molo sui, sed nostri etiam temporis impios homines ita verberat⁸³: « Non credunt, inquit, qui etiam Dominum nostrum Jesum Christum per integra virginalia Matris exitum, et ad discipulos suos ostiis clausis ingressum fuisse non credunt. »

Nunc de recentioribus theologis duntaxat agemus, contra quos mihi senex Simeon inprimis est defendendus: quoniam is tametsi in omni Ecclesia tot sæculis prædicatur, imo in Evangelio laudem maximam tenet, iniquissime tamen ab istis tractatur. Lucas nobilissimus pictor, his velut coloribus illum depinxit (Luc. ii, 25 et seqq.): *Et ecce homo erat in Jerusalem, cui nomen Simeon: et homo iste justus et timoratus, expectans consolationem Israel, et Spiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit in Spiritu in templum, ut omittam sequentia, quod nempe diuturni voti compos factus, Christum acceperit in ulnas suas ac benedixerit, neque solum cantico, sed etiam concione illum læte ac publice celebravit. Amplissima profecto isthæc viri laus est, quæ non modo senis hujus personam illustrat, sed etiam ejusdem de Christo testimonio tantam fidem conciliat, ut merito de Messia decenti credant universi. Et tamen Joannem Agricola, ut splendide mentiat, dicere non pudet⁸⁴, hunc Simeonem nulla hic prorsus alia ratione, nisi quod redemptionem Israelis expectaverit, nobis commendari. Notat præterea Brentius⁸⁵, hunc civem fuisse Hierosolymitanum, nullo nec divitiarum, nec dignitatis, nec officii nomine clarum, qui fortasse in oculis hominum delirare et mentis suæ inops visus sit, cum ad salutandum et complectendum Puerum accurreret. Ita enim libet Brentio sæpe nugari, cum circa illustres Evangelii personas versatur, quibus indecora et inaudita petulanter affingit, ut suam in conviciando libidinem magis expleat, quam Evangelii veritatem explicet. Addit et illud ad hujus nunquam satis laudati viri justitiam elevandam: « Quanquam, inquit, Simeon honestissimæ vitæ coram mundo fuerit, tamen non est reputatus coram Deo justus operibus suis: sed hæc fuit justitia ejus, quod expectavit consolationem Israelis, hoc est credidit in Christum, quod per ipsum gratis habebat remissionem peccatorum et salutem. » Sed et Hemmingius non aliter Simeonem justum agnoscit⁸⁶, nisi quod civilem justitiam habuerit, incul-*

⁷⁶ Lib. de quinque hæresibus, cap. 5. ⁷⁷ In loco citato. ⁷⁸ Hom. 2, de laudibus Virginis Mariæ. ⁷⁹ Serm. 2, de Nativit. Domini. ⁸⁰ In Lucam, cap. ii. ⁸¹ 37 quæst. art. 5 ad 1 argumentum. ⁸² Tract. 121 in Evang. Joannis. ⁸³ Lib. xxii, De civitate Dei, cap. 8. ⁸⁴ In Lucam cap. ii. ⁸⁵ Homil. 16, in Lucam. ⁸⁶ In explicatione Evangelii de festo Purificationis.

pate ac honeste inter homines vivens. Tum Selnecero justus ille homo dicitur ob justitiam imputatam, quoniam consolationem Israel expectavit: ita enim hæc duo confundunt, et alienam duntaxat justitiam, quæ apud Deum valeat, huic demum viro sancto concedunt. Wellerus eum vocari justum asserit⁸⁷, quod acceptus sit coram Deo per misericordiam, propter fidem in Christum. Et Georgius Major inquit: « Quia senex Simeon credidit divinis promissionibus, ideo Spiritus sanctus consolator et vivificator in ipsum effusus est. » Adhæc Sarcerius⁸⁸ hic justitiam pro fide vult accipi, sanctos enim a fide præcipue, non a vitæ operibus prædicari. Præterea e sequenti cantico colligit Brentius, Simeonem, quia oraculi sui compos non est redditus, multo tempore non admodum tranquillam conscientiam habuisse. Demum Lossius personam Simeonis a Luca describi docet, ut præcipue quidem a fide commendetur, qua promissum Messiam expectavit, eaque fide illum justum, id est, Deo acceptum fuisse intelligit et exponit.

Verum enimvero ut plura id genus maxime fingant atque conglomerent adversarii, hos enim veluti fumos oculis imperitorum offundunt, tamen eximiam hujus venerandi, nec satis laudati senis et justitiam et pietatem minime obscurabunt, quoniam illa dilucidis Evangelii verbis expressa perpetuo elucebit. Ac sane demiror, qua temeritate isti ad solam vel præcipuam fidem tam multa revocent, quæ de hoc sanctissimo viro Lucas accurate perscripsit, ne semel quidem fidei mentione facta, quæ tamen, ut ejus verba testantur, in illo singularis effulsit. Ac minus referebat, hunc prophetam insignem ratione fidei commendari, ut quam ille cum aliis tam multis communem haberet, sicut paulo post indicat evangelista, de Anna prophetissa scribens, quod *conflabatur Domino, et loquebatur de illo omnibus qui redemptionem Israel expectabant* (Luc. ii, 38), hoc est, qui in Christum credebant, hunc nimirum infantem esse Messiam, verumque Salvatorem et Redemptorem a prophetis prædictum, et tanto tempore expectatum, sicut idem Brentius interpretatur. Quod vero Lucas fidem nec solum, nec præcipue in Simeone laudavit, ex aliis etiam ejus dictis colligi potest, in quibus Joannis Baptiste parentes ornantur, quoniam justii ambo ante Deum incesserint in omnibus mandatis, et justificationibus Domini sine querela. Tum Zacharias ut illorum, qui evangelicam gratiam amplexuri essent officium proprium et laudem præcipuam explicet, hoc illis tribuit, quod in justitia et sanctitate coram Deo omnibus diebus ipsi essent servituri. Præterea idem Lucas ad Annæ prophetissæ commendationem inducit, quod in statu virginali, coniugali ac viduali vitam semper integram ac sinceram exegerit, quodque ad extremam usque sene-

ctam longum cælibatum retinuerit, et curam assiduam precandi Deum, et corpus jejuniis exercendi, Deoque in templo inserviendi adhibuerit.

Proinde cum ab his bene beateque factis Anna tantopere commendetur, quis non merito credat, Simeonem non ob justitiam civilem aut imputativam, neque ob fidem tantum, sed potius ob vitæ sanctimoniam et exactam divinæ legis observationem, hoc loco tam accurate describi atque laudari? Unde ut illum vere spiritualem, et sicut Paulus vocat, factorem legis agnosceremus, hoc etiam adjectum legimus, quod in illo esset Spiritus sanctus, quodque responsum haberet ab eodem Spiritu, qui præterea illum in templum adduxit. Igitur, etiamsi sub lege viveret, tamen evangelicæ gratiæ Spiritum inhabitantem habebat, eoque duce in Dei præceptis ambulabat, Deique judicia custodiebat et operabatur (*Ezech. xviii, 9*), sicut propheta loquitur, et quoniam Spiritu agebatur, Dei erat Filius, Deique charitatem per eundem Spiritum in corde suo diffusam retinebat, ut e verbis Paulinis evinci potest. Nec sit difficile plura Scripturæ loca proferre, quibus justitiæ nomen longe aliter quam isti volunt, non ad alienam, sed ad propriam, neque ad imputatam, sed inhærentem justitiam, atque ad vitæ innocentiam morumque sanctitatem referatur, sicut alibi cum de Joseph justo ageretur, demonstravimus. Sed enim ut isti novum et Eunomianum de sola fide justificante dogma defendant, apertis etiam Scripturæ testimoniis manifeste reclamant, quibus nos admonet Spiritus sanctus hominem non ex fide tantum, sed etiam ex operibus justificari, fidemque operibus consummari, ac justum esse, qui facit justitiam: et faciendo magis magisque illum justificari oportere, ut per bona opera certam vocationem et electionem suam faciat (*II Petr. i, 10*), mercedem tandem secundum opera sua percepturus. Valeant igitur novatorum commenta, in quibus præclaras et distinctas optimi senis et evangelici prophetæ laudes sola fide et justitia imputativa, vel civili metiuntur. Fuit enim ille non modo fide præditus, per quam operabatur justitiam, sed etiam veræ justitiæ fructibus abundavit, ita coram Deo justus, sicut ille, cui divinum dixit oraculum: Te vidi justum coram me (*Gen. vi, 9*), et juxta exemplum Abrahamæ, qui præcepto divino paruit, cum audisset: *Ambula coram me, et esto perfectus.* (*Gen. xvii, 1.*) Neque justus hic fuit tantum, sed et timoratus, fidei suæ non jactans justitiam, neque vana inflatus fiducia, ut sine respectu propriæ dispositionis et obedientiæ, ob solam Dei misericordiam fide apprehensam, de gratia Dei, suaque salute certo statueret⁸⁹. Timoratus, inquam, idem et justus fuit, quia difficile sit, ut et Beda testatur, justitiam sine timore custodire, et justus quanto ardentius Deum diligit,

⁸⁷ In Evang. de festo Purificationis, Circa idem Evangelium. ⁸⁸ Locus supra citatus. ⁸⁹ In Lucam cap. ii.

tanto solertius eundem cavet offendere. Cæterum in argumentum præstantis justitiæ, quæ hunc senem cohonestabat, Ecclesiæ pacem et utilitatem publicam privatis commodis anteposuit, ideoque redemptionem et consolationem populi solidam, quæ a Messias pendebat adventu, ardenti et longo cum desiderio expectavit, dignus etiam habitus, cui Deus Messiam in carne revelandum, quem ipse cerneret, polliceretur. Interea vero hic non solum per fidem agnovit, sed obedienter etiam audit, et fideliter secutus est suum ducem ac monitorem Spiritum sanctum. Per hunc futura præscivit ac prædixit, hujus arbitrio se totum permisit, ejusdem promissis et consolationibus sese ac alios in magnis fulcivit ærumnis. Neque vero Messiam solummodo conspicatus, sed etiam suavissime complexus, ac in templo itidem publice confessus est, simulque incredibili divinæ charitatis amore flagrans, suo quasi jure dixisse videtur: *Inveni quem diligit anima mea.* (Cant. iii, 1.) *Cor meum et caro mea exsultaverunt in Deum vivum.* (Psal. lxxxiii, 2.) *Mihi mori lucrum est, et vivere Christus.* (Philipp. i, 21.) *Vidi Dominum facie ad faciem; et salva facta est anima mea.* (Psal. ii, 12.) Nas kubar, id est, Adorate Filium, sicut Hebræi legunt pro eo quod noster interpres vertit, *Apprehendite disciplinam* (Gen. xxxii, 50), ut Hieronymus annotavit⁹⁰. Alii sic locum transferunt, Osculmini filium.

Nugentur igitur novatores more suo, et tanti viri eximiam justitiam obscurare contendunt, de quo ipsi soli tam abjecte viliterque loquuntur. Scribit certe Nicephorus, eundem grandævum senem virtute, dignitate, vitæque sanctitate tunc temporis excelluisse, qui cum Christum Dominum coram conspexisset, ac eundem in ulnis gestasset, carnis mole statim solutus sit ac liberatus, quemadmodum in suo nimirum cantico visus erat desiderasse. Timotheus presbyter Hierosolymitanus⁹¹, hunc Simeonem pulchre vocat primum et ultimum justum, ultimum legis, primum gratiæ, Judæum religione, Christianum gratiarum actione. Cyrillus Hierosolymitanus⁹², ac præterea Epiphanius eundem fuisse sacerdotem aperte confirmat⁹³, quantumvis repugnet Erasmus⁹⁴, qui neque sacerdotem illum, neque levitam dignatur agnoscere, sed nescio quem plebeum et obscurum hominem facit. Augustino senex famosus, annosus, probatus, coronatus dicitur⁹⁵, qui Christum non modo coram cognoverit, sed etiam adorarit, cum illa verba mirifica protulit: *Nunc dimittis servum tuum, Domine* (Luc. ii, 29), quæ dulcissimam et cignæam plane continent cansionem. Beatus profecto ille præ cæteris patriarchis et prophetis, cui tantum videre lumen, tanta frui gratia, totque mysteria paucis

verbis complecti contigit, ut sapientissimum et optimum theologum appellare possis. Quam felix hic Simeon, cui se Christus tam efficaciter quam dulciter contrectandum, deportandum et exosculandum præbuit, nullæ ut opes atque deliciæ talem senem magis explere, magisque in terris beare potuerint; vidit enim et gustavit, si quis alius, quam suavis esset Dominus.

Ubi neque Sarcerium præterire possum, qui nobis expositurus quod Lucas ait, Simeonem Spiritu in templum venisse, hoc scholion adjicit⁹⁶: « Nihil tribuitur hic humanis viribus. » O ineptum et ridiculum scholiasten, nihil humanarum virium illis tribuentem, qui cum Simeone aguntur Spiritu sancto, et hujus afflatu atque ductu se gubernari permittunt, suntque interim, ut Paulus loquitur, Dei coadjutores et cooperatores (I Cor. iii, 9), ut in illis gratia Dei vacua non sit. (I Cor. xv, 10.) Eodem Spiritu repleti apostoli, quam multa et præclara, quæso, gesserunt? quæ primum gratiæ omnis auctori Spiritui sancto, ac deinde ipsorum industriæ, obedientiæ, charitati atque virtuti merito ascribuntur. Promittit Christus discipulis, Spiritus Patris vestri loquetur in vobis: hinc non colliget Sarcerius, eosdem discipulos velut truncos et stipites, neque mentem, neque voluntatem, neque linguam adhibuisse, humanasque illorum vires cum Dei gratia non libere conjunctas fuisse, quando Spiritus sanctus in illis et per illos, velut electa sua organa, loqueretur?

Nec de Brentio mihi tacere fas est, qui mox adjunctam a Luca, planeque coherentem de Anna historiam fœde contaminavit. Describit hanc Phanuelis filiam evangelista, commendans illam a generis nobilitate, et spiritus excellentia, quoniam fuerit prophetissa, et a vitæ sanctimonia, ut quæ pudicissimam virginem, honestissimam conjugem, et denum religiosissimam viduam præstiterit. Quid vero ad hæc Brentius⁹⁷? Primum illustrem generis Annæ nobilitatem in dubium vocat, ac tribus ejusdem humilitatem accusat. Deinde tam præclaræ matronæ jejunium sic interpretatur, ut eam duntaxat sobriam vixisse contendat, sicut et Lossius hunc locum explicans dixit⁹⁸: « Per jejunium in genere significatur temperantia totius vitæ, sine aliquo discrimine vel certi temporis, vel victus. » Corradit et Corvinus Scripturæ de jejunio testimonia, uti, *Sanctificate jejunium*, inquit Joel⁹⁹. Hoc genus dæmoniorum non ejicitur nisi oratione et jejunio e Christi sententia. Ex his aliisque id genus Scripturæ locis colligi potest, si Corvino¹ et Gresero credimus², Christianorum jejunium nihil esse aliud, atque perpetuam a superfluo cibi ac potionis usu, imo ab omni peccatorum genere abstinentioniam. Sed, o suaves ac Epicuræi gratos

⁹⁰ In Comment. circa Psal. ii. ⁹¹ In oratione de Occursu Domini. ⁹² In lib. de prophetarum vita et interitu. ⁹³ In Paraphrasib. ⁹⁴ Serm. 9, de Nativitate Salvatoris. ⁹⁵ In Lucam cap. ii. ⁹⁶ Hom. 18, in Lucam. ⁹⁷ In Dominicam I post Nativitatem. ⁹⁸ In epist. Domin. 6 post Pascha. ⁹⁹ In epist. Domin. 6 post Pascha. ¹ In evang. Domin. 1 Quadragesimæ.

jejunii prædicatorum, qui ut carnali licentiæ laxarent habenas, ecclesiasticum jejunium in quotidianum fere vulgi luxum transformarunt.

Igitur quod Anna usque ad extremam senectam diu nocturne jejuniis et orationibus in templo servivit, nihil aliud est Brentio, nisi, ut ipse loquitur, quod semper sobria verbi Dei discipula fuerit. Ubi manifestam istorum fraudem cernimus, qui locum illustrem ad bona opera comprobanda tam indigne corrumpunt, ut pro jejunio evangelico, non nisi victus parcimoniam et sobrietatem nunquam non omnibus observandam intelligant, utque preces divinas et nocturnas solo vel præcipuo verbi Dei audiendi discendique studio metiantur. Nos priorem errorem, de Joanne Baptista ejusque jejunio disserentes explosimus, satisque convicimus, Christianum jejunium a philosophica in victu temperantia sive parcimonia multum abesse: ne alioquin Christum, apostolos aliosque Patres merita fraudemus gloria, qui non solum sobrie et parce semper vixerunt, sed et austere jejunando subinde sua corpora castigarunt, certosque dies precationibus et jejuniis impenderunt.

Alterum vero figmentum vix ulla eget confutatione, quoniam evangelista non solum Annam extollit, sed etiam in una illa viduarum omnium specimen et exemplar proponit, nimirum ut ille juxta præceptum apostolicum (*I Tim. v, 5*) nocte et die instent obsecrationibus et orationibus, atque auditi verbi, suæque fidei fructum castigatione corporis, sedulitate precandi, et assidua pietatis exercitatione testentur. Et adhuc blandi doctores isti Annæ fidem urgere pergunt, opera vero studiose negligunt, quæ Lucas alioquin diligenter expressit et peculiariter ornavit, ut cultus esse Dei, et ad latriam spectare dixerit, si Græca ejus verba rite considerentur. In eundem sensum Paulus, cum a credentibus hospitalitatis et beneficentiæ opera postulat (*Hebr. xiii, 9*), eas hostias ad Deum placandum, vel promerendum valere docet: sicut et Hieronymus³ jejunare, dare eleemosynam et pudicitiam colere, vera nominat holocausta, de quibus illud præceptum accipi potest: *Sacrificate sacrificium justitiæ. (Psal. iv, 6.)* Verum Sacerius, ut qualescunque suæ sectæ suppetias ferat, vociferatur⁴: « Ad fidem sanctorum necessario ligamur: ad sanctorum opera non ligamur. » Cui succinete respondemus, non solum sanctorum fidem, sed et opera nobis in sacris Litteris commendari, opera, inquam, obedientiæ divinis præceptis debitæ, et quæ ad propriam cujusque vocationem pertinent. Unde scriptum habemus: *Hoc fac et vives. (Luc. x, 28.) Si filii Abraham estis, opera Abraham facite. (Joan. viii, 39.) Volo omnes esse, sicut meipsum. (I Cor. vii, 7.) Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. (I Cor. iv, 16.)* Idemque

Paulus non solum de imitanda sanctorum fide, sed et conversatione, patientia et morte admonet, nimirum ut una cum illis non solum auditores, sed et factores legis, si justificari volumus, nos totos præbeamus. Novi vero sectarii, ut re ipsa probent, se a sanctorum moribus et exemplis abesse plurimum, sola fide justitiæque imputativa contenti, non jejuniis, sed ventri, non obsecrationibus, sed maledicentiæ et obrectationibus, non in Dei templo, sed in Satanae synagoga nocte ac die utinam non serviant! Verum longius digredi supersedeo.

Reliquum est de feriis dicere, quas ob præsentem historiam veneranda instituit antiquitas, et religiose hactenus observat Ecclesia, solemnibusque cæremoniis publice cohonestat, ob quas diem hunc Luminarium quidam appellant, nimirum quod cerei ex veteri more in templo deferantur. Hoc Ecclesiæ institutum rident ac subsannant adversarii, ethnicamque imitationem ac superstitionem Catholicis petulanter exprobrant, quandoquidem veterum ethnicorum vanitatem in candelis hoc tempore accendendis et deportandis in usum revocarunt. Hanc vero tetram calumniam non tam nobis, quam optimis majoribus sanctissimisque Patribus intentatam æquum est depellere, ne quis fortassis falsis et maledicis istorum vocibus, qui totam Dei Ecclesiam insani proscindunt, facile commoveatur. Et quidem antiquam ethnicorum consuetudinem parum attingam: *Quid enim ad nos de his qui foris sunt?* ut Apostolus dixit, (*I Cor. v, 12*) quo nempe consilio illi Februa, et postea mensem Februarium tum instituerint, tum celebrarint. Macrobius ab Augustino laudatus ita rem explicat⁵: « Secundum mensem, Numa Februo patri Ditis deo dicavit, qui lustrationum potens creditur. Lustrari autem, eo mense, civitatem necesse erat, quo statuit, ut justa diis manibus solverentur. » Plinius habet in hunc modum: « Vulgata priscis temporibus opinio obtinuit, Februa esse omnia, quibus malefactorum conscientiæ purgarentur, delerenturque peccata, aut manes defunctorum placidi redderentur. » Nec obscure Ovidius canit⁶:

*Februa Romani dixere piamina patris,
Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem.*

Notavit et Augustinus⁷, sicut Januarium a Jano, sic Februarium a Februis sacris Lupercorum appellari: tum notum est eruditis, februare pro purgare jam olim ethnicos accepisse, quemadmodum Varro etiam indicavit⁸. Romæ igitur hoc mense suas lustrationes habebant, totamque urbem annuis et profanis ritibus de solemniori more purgabant: Quæ idololatrica lustrandi consuetudo, cum initio non facile abrogari posset, a Christia-

³ In Amos prophet. ⁴ In Luc. cap. ii. ⁵ Lib. i Saturnaliū, cap. 13. ⁶ Lib. ii Fastorum. ⁷ Lib. xviii, Contra Faustum Manichæum, cap. 5. ⁸ De vita populi Rom.

nīs in alium ac meliorem usum provide et religiose translata est, nimirum ut eodem mense dies Deiparæ sacer, et purificationis ejus memoria in Ecclesia celebraretur, tumque clerus et populus pium publicumque convenit instituerent, in quo spiritualia cantica modularentur, et cereos ardentes a pontifice traditos deferrent, sicut ante nougentos annos Beda⁹ et Ildephonsus¹⁰ memoriæ prodiderunt. Proponit igitur et hanc quæstionem Innocentius¹¹: « Quid est, quod in hoc festo cereos portamus accensos? » Respondet autem duplicem hujus instituti rationem esse: primum quidem, ut mos ethnicus cum Christiano ritu commutetur, et quod a stultis idolorum cultoribus ad honorem Cereris ac Proserpinæ agebatur, id prudenter a piis ad honorem laudemque Mariæ Virginis convertatur. Deinde, ut qui per Christi gratiam sunt purificati, hac cæremonia moneantur, prudentes illas virgines imitari, quæ, ut evangelica docet parabola, non sine lampadibus accensis ad Christi sponsi nuptias ingrediuntur.

Tertiam institutionis causam Rupertus assignat¹², ut nos ipsos quadantenus et fide et gaudio Spiritus Simeoni justo in complectendo Emmanuele conformemus. Sic enim ille loquitur: « In Purificatione sanctæ Mariæ ideo candelas portamus, ut felici gaudio justi Simeonis aliquatenus participemus, qui Christum infantem gestans in ulnis, agnovit, et confessus est paratum ante faciem omnium populorum lumen ad revelationem gentium. (Luc. II, 31, 32.) Hoc enim signo commoniti exterius, ipsum verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum (Joan. I, 9), in mente nostra fidei ulnis arctius attingimus, et absentiam ejus corporalem, sursum tendentibus desideriis gementes quærimus, quærentes gemimus. » Quarto, de Maria Domini Matre monet hæc ipsa cæremonia, ac fidem veram de conservata ejus virginitate, virgineoque partu contra hæreticos excitat atque confirmat. Sicut enim apīs ceram cum melle virginali producit opere: sic Maria Virgo Christum Deum et hominem salva uteri sui genuit integritate. Apes namque neque ullo concubitu miscentur, neque libidine solvuntur, neque ullis partus doloribus concutuntur: et subito tamen magnum filiorum examen emittunt, ut idem Rupertus annotavit¹³. Rem eandem Ivo Carnotensis episcopus hac oratione complexus est¹⁴: « Sicut caro Christi de mundissimo et bono odore virtutum referta carne processit, et nec in concipiendo, nec in egrediendo Matris integritatem violavit: sic cera quæ hodie gestatur fidelium manibus, de mundis et odoriferis floribus collecta, fructus est apīs, virginis videlicet animantis; ejus, sicut legitur, sexum nec masculi violant, nec foetus quassant. » Cum his recte con-

junguntur, quæ in solemnibus precibus ad Deum fusis, hoc die proponit Ecclesia, suam nobis mentem explicans, ne quis fortasse aliter, quam par est, de hoc ejus instituto sentiat, aut calumniose loquatur. Precatur igitur omnium rerum Creatorem Deum, qui liquorem per operam apum ad cerei perfectionem mortalibus provenire concedit, ut ipse utilem et salutarem candelarum usum nobis præbeat, justique Simeonis in hoc Christiano cœtu faciat imitatores. Precatur, ut omnes sancti Spiritus gratia illuminati atque edocti, æternum lumen Christum veraciter agnoscant, et fideliter diligant. Precatur, ut qui candelas hoc ipso die in manibus deportant, suum Auctorem cantando laudare, et sancto igne dulcissimæ charitatis accendi, atque in templo sancto cœlestis gloriæ aliquando repræsentari possint. Precatur denique, ut sicut hæc luminaria igne visibili accensa, nocturnas depellunt tenebras, ita corda credentium invisibili igne, id est, sancti Spiritus splendore illustrata, omnium vitiorum cæcitate careant, et purgato mentis oculo, ea quæ Deo sunt placita, suæque saluti utilia, rite cernant, ac tandem post hujus sæculi caliginosa discrimina, ad indeficientem lucem tanquam portum optatum perveniant.

Hæc pluribus repetere libuit, ut boni omnes rectius judicent, quas cæremonias tam sacer dies nobis ostendit, haud sine magno consilio certoque judicio sanctissimorum Patrum jam olim institutas, ac tot sæculis in Ecclesia conservatas esse, in quibus et Dei honos, et Christi gloria, et Mariæ memoria, communisque credentium utilitas sincere spectetur, nulla vero aut vanitatis, aut superstitionis ratio habeatur. Quid igitur, nisi fœda et aperta est criminatio, cum Arsatius Schofer nobis impudenter objicit¹⁵: « Valde inepti sunt, qui cereis, nimirum caduceis rebus, præter verbum Dei excogitatis confidunt, quasi his Satanas fugetur. » Petulantior etiam Bullingerus¹⁶, qui stupendam cæcitatem Papistarum appellat, quod hoc die cereos et faces incendant. Sic enim isti sacrorum irrisores, et Ecclesiæ odio obcæcati calumniatores audent dicere, nihilque pensi habent, quod cerei a Catholicis non per se considerentur, quodque nulla in illis aut justitiæ, aut salutis portio collocetur, sed quod ad spiritualem finem, ut dictum est, omnia referantur, ut per signum et ritum externum de historia illorum, qui hodie Christum lætissime in templo agnoverunt, atque cum fructu professi sunt, potissimum vero de imitando Simeonis exemplo admoneantur, qui Christum lumen nunquam occidens suis oculis cum incredibili voluptate vidit, suis ulnis deportavit, suo ore laudavit, omnibusque gentibus denuntiavit. Est enim ita, si verum fatebimur, quemadmodum Ivo Carnotensis affirmat¹⁷:

⁹ In lib. de temporibus. ¹⁰ Serm. de Purificatione beatæ Mariæ. ¹¹ In serm. de Purificatione beatæ Virginis. ¹² Lib. III, De divinis officiis, cap. ult. ¹³ Loco supra citato. ¹⁴ In serm. de Purificatione Mariæ. ¹⁵ In postilla circa Evangelium de festo Purificationis. ¹⁶ In Lucam, cap. II. ¹⁷ In serm. de Purificat. Virginis.

« Consuetudo ecclesiastica multas ex rebus gestis retinet similitudines, quibus et rerum gestarum repræsentat veritatem et simplicium corda excitat ad pietatem, ut per ea quæ foris venerantur, ad interiorum amorem rapiantur. » Neque omnino hic nobis adversarii refragantur, ex quibus Nicolaus Selneccerus aperte concedit ¹⁸, quod jam olim Christiani purificationem Mariæ memoria repeti jusserint, ut mos ethnicorum idololatricus aboleretur, utque a lychnis idololatricis corda converterentur ad Deum, quem lumen gentium Simeon nominat. Præterea usum luminarium Gregorii Nazianzeni sæculo, id est, ante mille et ducentos annos, in Ecclesia usitatum fuisse, ejusdem Nazianzeni probat testimonio ¹⁹. Eadem Danielis Greseri est sententia, qui inter cætera scribit ²⁰: « Valde vetus hoc festum de Purificatione Mariæ esse videtur. Nam Gregorius Nazianzenus mentionem ejus facit in Monodia, quam in laudem Basilii Magni scripsit, ac dicit, Valentem imperatorem hoc die, quem diem Luminarium vocat, cum frequenti populo in ecclesiam, in qua Basilius Magnus episcopus fuit, convenisse. »

Nos vero hunc Nazianzeni locum integre transcribemus, ut de illo certius judicari queat: « Nam in die Luminarium, inquit, quando populus omnis in ecclesiam convenit, ingressus et ipse (Valens videlicet imperator) ubi ordinem psalmodiæ, cæremonias rite celebratas, aras omni decore ac reverentia cultas, populum denique divino cultui assistentem vidit, admiratus est. » Hic primum quivis animadvertat, quam male conveniat adversariis cum veteris Ecclesiæ statu, in qua frequentes cæremoniæ, fulgentes aræ, certique psallentium ordines studiose observabantur. Deinde quod ad Luminarium diem a Nazianzeno memoratum attinet, falluntur ambo, Selneccerus et Greserus, cum illum de hoc purificatæ Virginis festo interpretantur, fortasse delusi Germanica voce *Liechtmess*, quæ inde a Carolo Magno recepta nobis durat, ob consuetum nempe usum luminarium sive lychnorum, qui præsentī festo peculiariter adhibetur. Gregorius vero Theologus cum diem luminarium vocat, festum sanctorum luminum pro festo baptismatis Christi accipit, quod octavo Idus Januarii Græcis solemniter celebrabatur, atque etiamnum ab illis celebrari solet, facibus in signum lætitiæ publice tunc accensis, quoniam Christus non modo sit in Jordane baptizatus, sed nobis etiam lavacrum Christianum instituerit. Hoc autem ipsis *φωτισμός* dicitur, id est, illuminatio animarum, lustratio, purgatio, luminis participatio, tenebrarum expulsio. Quibus nominibus præclaros sacri baptismi effectus declarant, præsertim quod catechumenos purget atque illuminet hoc sacramentum. Hinc et illæ Cyrilli ac aliorum veterum catecheses sive institutiones ad illuminatos et illuminandos exstant. Ac Nazianze-

nus quidem seipsum explicat, semel atque iterum scribens orationem panegyricam huic festo Luminum sive Luminarium congruentem, docteque Nicetas ejus scholiastes diem hunc luminarium sic accipi oportere, demonstrat. Hinc et illa Gregorii oratio ²¹: « Sanctus Luminum dies, ad quem pervenimus, quemque hodie divino beneficio celebravimus, Christi mei, hoc est veræ lucis omnem hominem in mundum venientem illuminantis, baptismum pro principio habet. »

Quod si testimonium a veteribus repetendum est, quo præsens cereorum sive luminarium usus in Ecclesia confirmetur, en tibi Cyrillum Hierosolymitanum, qui sub Cæsare Constantio vixit, atque hoc ipso die Mariæ sacro, ad populum habuit orationem, inter alia sic disserens: « Læti hodie lampades ornemus: tanquam filii lucis ceras, veræ luci Christo offeramus: quoniam lumen ad revelationem gentium mundo apparuit, ideo lumina ex lumine supra nivem resplendeamus. » Sic insignis ille archiepiscopus, ut ad usitatum Ecclesiæ suæ Hierosolymitanæ morem alludat, de cereis meminit, qui tunc populi manibus gestabantur. Hic enim festus dies perquam vetustus, a multis præclaris Patribus, qui sacras in illo conciones sive homilias publice habuerunt, nobisque scriptas reliquerunt, eximie condecoratur. Inter hos pono Joannem Damascenum, Timotheum presbyterum Hierosolymitanum, Amphilochium Iconii episcopum, Joannem Chrysostomum, Gregorium Nyssenum, et qui superiores, omnes non solum ætate, sed etiam, martyrii gloria excellunt, Methodium, ut qui sub Valeriano et Decio suum pro Christi fide sanguinem fudit. Vocatur autem ab his festum idem Hypapante, hoc est festum exceptionis, sive obviationis, quod non sub Justiniano Cæsare institutum est (ut quidam arbitrantur), sed in peculiarem usum ab eo principe conversum, ut certis poenitiæ ac pietatis officiis inserviret, iraque Dei suppliciter obviarent et occurrerent homines, quando quidem terræ motus eo tempore per totum orbem esset universalis, sicut et Selneccerus annotavit.

Nunc eundem adversarium non suo tantum, sed etiam sociorum nomine conviciantem audiamus: « De superstitionibus, inquit, consecrationibus candellarum et ceræ nihil ne somniavit quidem Ecclesia: et blasphemia est adjuratio quæ adhibetur. » E quibus verbis colligere licet, Lutheri discipulos, supersticioso quidem, sed non omnino veteri et pervetusto cereorum usui, quem contra Vigilantium defendit etiam Hieronymus, repugnare, quoniam in veteri lege Deum ipsum habet auctorem, et semper in Ecclesia ubique gentium, retentus durat. Unde Basilius etiam Ecclesiæ suæ morem in eo fuisse monstrat ²², ut ad templum populus frequens accederet, atque cum vespertino lumine lucernarum

¹⁸ In explicatione Evangelii de festo Purificationis. ¹⁹ In Evang. de festo Mariæ Purificat. ²⁰ In Monodia dicta in laudem Basilii. ²¹ Orat. Panegyrica in sancta lumina. ²² Nazian. in Monodia Basilii.

gratiarum actionem conjungeret, suamque Deo gratitudinem declararet. Indicat Eusebius Cæsariensis²³, Ecclesiæ Hierosolymitanæ jam olim proprios luminarium fuisse ministros, qui tum acolythi, tum ceroferarii dicti, certum in Ecclesia ordinem tenent, ejusque mentionem frequentem facit pervetustus ille Cyprianus²⁴. Tum Paulinus²⁵, et præter Gregorium²⁶ Hieronymus²⁷ hunc cereorum usum, ut suo sæculo receptum et probatum agnoscunt. Præterea mos erat sollemnis, ut Christiani defuncti honore quodam afficerentur, neque sine facium gestationibus et accensis luminaribus ad sepulturam efferrentur: præcipue vero nocturnis cantionibus et luminaribus funebris pompa constabat, quæ principibus (ut Constantino et Constantio) post mortem exhibebatur. Hanc veterum consuetudinem, quam postea de factis Virgini exsequiis tractantes confirmabimus, Gregorius Nazianzenus aliique plures veteres astruunt luculenter²⁸.

Ad novatores redeo, qui se germanos non modo Lutheri, sed etiam Wicleffi discipulos, Waldensiumque fratres in eo declarant, quod cereos a sacerdotibus benedici molestissime ferant. Timent enim fortasse, ne hac in parte sibi etiam adversentur, si sacerdotum muneri et dignitati, vel in benedicendo, vel in offerendo aliquid deferant, qui jam pridem externum omne sacerdotium in suis ecclesiis abrogarunt. Tum qui sacramenta integra e medio sustulerunt, cur non pari audacia, ne dicam impietate, sacramentalia, sicuti vocant, rejiciant ac aspernentur? Neque video tamen, qua fronte Selneccerus consecrationes candelarum ut superstitiones tam severe damnet, ac prorsus Ecclesiæ incognitas esse dicat. Quod enim superstitionis periculum metui potest, ubi complures in Christi nomine conveniunt, et ab æterno Deo precantur, ut allatas candelas ad corporum et animarum sanitatem pro sua pietate benedicere et sanctificare dignetur? Quid hoc est aliud, nisi, quemadmodum Paulus dixit, creaturam per verbum et orationem sanctificari? (*1 Tim.* iv, 5.) Ubi Chrysostomus per verbum sane signum crucis interpretatur, quod cum precatione conjunctum, vim habet sanctificandi sive benedicendi, nimirum ut quod sanctificatur, per implorationem auxilii, quæ fit in verbo Dei, virtutem quamdam accipiat spiritualem, qua nobis in hac vita misere laborantibus, et in omne malorum atque infortuniorum genus facile prolabantibus, rectius prospiciatur. Cur enim fidei virtutem et divini nominis implorationem hic etiam non liceat ac deceat exercitare, cum credenti omnia possibilia esse legamus? Ecclesia certe largiorem benedictionem, majoraque dona Dei percipit, quam vetus et sterilis illa Synagoga: ideoque Christiani sacerdotes, quando communi Ecclesiæ, adeo-

que Christi nomine benedicunt, rebus ipsis quæ benedicuntur, longe ampliorem et efficaciorē, quam legis antiquæ ministri gratiam a Deo impetrant applicantque. Cujusmodi benedictionibus tanto plus tribuere par est, quo certius e verbo Dei cognoscimus, post primi hominis lapsum terram et mundum hunc inferiorem Dei maledicto subjacere, mundique principem perpetuo credentibus insidiari, omnemque movere lapidem, ut terre munera et externæ creaturæ nobis obsint magis quam prosint, ne videlicet ad optatam animi corporisque incolumitatem electis proveniant. Proinde qui humanæ fragilitatis nobis probe consci sumus, et adversus hostem nequissimum nunquam non vigilare debemus, non tantum fide et oratione propria, sed etiam aliena, et præsertim sacerdotis, nostram communis imbecillitatem, simulque benedictiones creaturarum more catholico adhibemus. Neque vero rebus et signis illis externis tribuimus, quod solius Dei creatoris est proprium, sed ejusmodi mediis cum fide Deique timore utimur, pie confidentes fore ut Deo potenter operante Satanas impedire non possit, quominus creaturis bene et convenienter utamur. Etenim re ipsa sæpe compertum est, diabolicis artibus et fraudibus effici, ut creaturæ quædam mirabiliter inficiantur atque corrumpantur, utque usus illarum plerisque non commodum, sed detrimentum, nec medelam vel opem, sed exitium afferat.

Quidquid autem hoc benedictionis est genus, quod rebus externis a sacerdote præstat, id Ecclesiæ prorsus ignotum esse somniat Selneccerus, aut potius nimis impudenter confingit. Atqui tum Græca, tum Latina Ecclesia non modo benedicendi, sed etiam exorcizandi, ut vocant, proprias semper formulas habuit, quibus ex officio sacerdotes uterentur. Neque veteribus dubium unquam fuit, quin Deus invocatus hic etiam publico Ecclesiæ ministerio clementer adesset; nimirum ut Christiani sacerdotes et exorcistæ nunc longe amplius, quam olim sub lege Judaici, orando simul et adjurando valere et præstare possint. Hanc fidem non vanam esse multis et certis indicis comprobavit Deus, sicut Eusebius²⁹ et Epiphanius³⁰ exemplis ostendunt, et nostro itidem sæculo sæpe comprobatur, ipsique dæmones vel inviti fatentur. In vera certe Ecclesia fuit Prudentius valde laudatus ac vetus poeta, qui carmen integrum, et in Ecclesia receptum de Paschalis cerei benedictione conscripsit, cui synodus Toletana quarta plenissime suffragatur³¹. Fulsit in vera etiam Ecclesia Hilarion³² utpote cujus eximiam sanctitatem miraculis plurimis et maximis Deus illustravit, qui pani et oleo benedixit: eumque benedicendi morem episcopis et sacerdotibus Constitutio apostolica, quæ apud Clementem Romanum

²³ Lib. vi Eccles. hist., cap. 9. ²⁴ Lib. i epist. 5, et lib. iii epist. 22. ²⁵ In Natali et 6 Feliciis. ²⁶ Lib. i et iii, Dialog. ²⁷ Lib. contra Vigilantium. ²⁸ Orat. funebri in laudem Cæsarii et orat. 2 in Julianum. ²⁹ Lib. ix Hist. eccles., cap. 21. ³⁰ Lib. i contra Ebionitas. ³¹ Capite 8. ³² Vide Hieronymum in Vita Hilarionis.

exstat, non obscure commendat ³³. Sed et vetustus Ecclesiæ pontifex Eutychianus;³⁴ et Basilius Magnus³⁵ sacerdotum consecrationes et benedictiones ad traditionem apostolicam referunt. Ejusdem Basili vox est : « Benedicimus aquam baptismatis, et oleum unctionis, insuper ipsum qui baptizatur. » Meminit Ambrosius ³⁶ de splendente cereorum ornatu, qui festo Pachali et sacro fonti baptismatis adhiberetur: nec tacet Hieronymus ³⁷, quod benedictiones clerici darent. Tum Augustinus perspicue docet ³⁸ : « Omnia quæcunque sanctificantur, nimirum a sacerdotibus, hoc signo dominicæ crucis cum invocatione Christi nominis consecrantur. » Qui præterea de conjurationibus et exorcismis suo sæculo usitatis indicat sæpe, ac inter cætera prudenter admonet ³⁹, in his non conjurari creaturam, sed eum qui decepti hominem, ut possideret hominem, et pro suo arbitrio etiam reliquas creaturas possidere vellet. Quidquid ergo Ecclesiæ hostes cum Wiclefitis impiis garriant, nos cum veteri Ecclesia credimus et confitemur, non vanum ac superstitiosum, sed pium, utilem et salutarem usum esse, quo non modo cibus antequam gustatur benedicitur, sed etiam candelæ, aqua, sal, resque id genus aliæ per sacerdotem in Christi nomine benedicuntur, quæ porro benedictæ sive sanctificate, in credentibus etiam divinitus operentur. Nec enim inanis et irrita est Ecclesiæ precatio, *ut ipsæ creaturæ sacris mysteriis serviant, divinæque gratiæ ad salutares credentium usus sumant effectum, utque salubritas per invocationem sancti et divini nominis expetita, ab omnibus impugnationibus sit defensa per Christum Dominum nostrum.* Nam ridiculum est prorsus, quod garrit Brentius ⁴⁰, ejusmodi benedictiones vanas, et civilem tantum morum honestatem, aut verba, ut vocat, honoris esse : quod commentum non solum Ecclesiæ dignitatem commaculat, sed etiam cum erudita pugnat antiquitate.

Non igitur hodierna cereorum consecratio est superstitiosa, neque adjuratio catholico ritu peracta, blasphemia, sed potius Selnecceri criminatio improba et blasphema, qua sanctam Dei Ecclesiam in hoc laudabili benedicendi adjurandique instituto religiose versantem, adeo temere ac proterve infamare conatur, non solum quidem Ecclesiæ, sed etiam ejus rectori atque doctori Spiritui sancto contumeliosus. Ubi minor dicti Brentii petulantia nobis retundenda est, qui ut hoc ipsum Mariæ festum in odium catholicorum detorqueat, hanc velut invectivam ingerit ⁴¹ : « Quia lex dicit : *Nihil sanctum tanget, nec ingreditur in sanctuarium* (Levit. xii, 4), sentiunt puerperas esse in potestate Satanae, et excogitaverunt remedia varia ad fugandum Satanam, videlicet aspersiones aquæ benedi-

ctæ, incensiones luminum sanctificatorum, suffimenta herbarum consecratarum, et mirabiles multarum crucium characteres. » Et postea rursus : « Habent quidem herbæ et lumina verbum Domini, quod sint bonæ Dei creaturæ, et in usum nostrum civilem sanctificatæ, sed non habent verbum Dei, quod expellant Satanam : imo potius sic de ipsis sentiendum est, quod abutentes eis, impia superstitione advocent magis, quam expellant Satanam. » Atque hæc profanus ille non solum veteris Ecclesiæ, sed etiam Dominicæ crucis derisor Brentius, pro sua criminandi libidine, atque contra suam ipsius, ut arbitror, conscientiam profundit, nimirum ut adversus omnes hujus et superioris ætatis Catholicos falsum et publicum testimonium ferat. Qua in re maledicum Brentium sequitur maledictus et ipse Spangenbergius, qui non minorem virulentia suæ significationem dedit, cum hodiernum festum probrosa oratione conspurcans dixit ⁴² : « Ut de Judæis nihil dicamus, in Ecclesiam Christi hæc impia opinio injecta est : puerperas non membra Ecclesiæ, sed eo tempore abscissas, et in potestate esse Satanae. Hinc tot tamque abominandæ superstitiones effluerunt, videlicet aspersiones aquæ benedictæ, incensiones luminum sacrificatorum, suffimenta herbarum consecratarum, et mirabiles multarum crucium characteres. »

Adeo isti perfrictæ frontis homines, novæque sectæ professores, ut catholicis vulgi odium et invidiam conflent, quid veri falsique dicant et scribant, nihil pene pensi habere videntur. Veniunt quidem in templum nostræ puerperæ, et cum puerperii tempus absolutum est, tum suo, tum genitæ prolis nomine immortalī Deo publicæ gratias agere, simulque sacerdote se benedicendas offerre solent. Sciunt enim evangelicum exemplum Deiparæ, nimirum omnium sanctissimæ in orbe puerperæ, quæ cum Deum et hominem genuisset, præclarum et imitandum pietatis, humilitatis obedientiaque suæ specimen dedit, quando post expletum puerperium religionis ergo, non alio, nisi in domum Dei primum se contulit, æternoque Deo gratias reverenter egit, ac simul templi ministris se suumque munus obtulit : Simeonis etiam benedictionem excipere non dedignata. Deinde ritus quidam more catholico adhibentur, ut puerperæ in Ecclesiam introductæ, ut vocant, juxta præscriptas veteris Ecclesiæ formulas benedicantur. Quidquid autem hoc est sanctæ, totque sæculis probatæ consuetudinis atque benedictionis, quod homines, ac præsertim parentes ad Dei cultum et pietatis exercitationem provocat, quoniam jampridem in suis abrogarunt Ecclesiis novatores, in nostris porro convellunt, ac pror-

³³ Lib. viii, cap. 34, 35 et 36 Constitutionum apostolicarum. ³⁴ In epist. 1 decretali. ³⁵ Serm. 181.

³⁶ Lib. de Spiritu S., cap. 27. ³⁷ Lib. de mysterio Paschæ, cap. 5. ³⁸ In epist. ad Eustochium de custodia virginitatis. ³⁹ Lib. De fide et oper., cap. 8. Et in serm. de sacram. fidei. Item de Symbol. ad catechum., lib. 1, cap. 4. ⁴⁰ Hom. 17 in Lucam. ⁴¹ Hom. 6 in Lucam. ⁴² In Postilla circa Evang.

de festo Purificationis.

sus abolitum volunt. Ad quam rem hac etiam sycophantia turpiter utuntur, ut nobis inauditam opinionem affingant; perinde ac si sentiamus, puerperas non membra Ecclesiæ, sed excommunicatas, adeoque Satanæ potestati traditas esse, unde neque liberari, neque restitui possint, nisi multi ritus, quos recensent, per sacerdotem adhibeantur. Quis vero catholicorum tam insolue unquam aut docuit, aut scripsit? An tale quidquam sensit, aut etiam per scholasticos doctores tradidit Ecclesia? Nihil minus, imo vero aperte definivit (sicut ex Gregorii et Innocentii decretis luculenter apparet) umbram legis veteris evanuisse, et Evangelii veritatem eluxisse, ideoque Mosaicum de purificatione præceptum ad christianas puerperas non pertinere: has autem a peccato, excommunicatione, et a potestate Satanæ adeo liberas esse, ut primo etiam post partum die, si velint, Ecclesiæ adire, et in ea Deo gratias agere non sint prohibendæ. Hæc sane tum Brentium, tum Spangenbergium apertæ vanitatis, putidique mendacii convincunt, quando illi nobis non modo falsam, sed et ridiculam opinionem de puerperis excommunicatis, et velut a malo spiritu obsessis exprobrant impudenter.

Jam vero quod ad aquæ benedictæ aspersionem, et luminum sanctificatorum incensiones, aliarumque rerum consecratarum vel institutionem, vel observationem attinet, de quibus modo dicendi locus non est, habent illa quidem suum in Ecclesia usum, sed minime, qualem isti maligne confingunt, ad puerperas a Satanæ potestate vindicandas, vel ut per se ad fugandos dæmones sufficiant, utve rebus externis ejusmodi affixos animos habeamus, eisque magis quam Deo divinæque virtuti confidamus; aut demum ex his quidquam ad superstitionem aliquam convertamus. Videt interim lector, ac si sapit, nobiscum jure deplorat istos, non solum cæremoniarum Ecclesiæ, sed etiam crucis Christi inimicos, qui in arte quidem blasphemandi tam insignes fecere progressus, ut omnem Christianum fere cultum in magiam et idololatriam ausint convertere atque transformare. Nam et sacrosancram crucem, qua Christiano nihil est ac esse debet venerabilius, Brentiani apostolicam traditionem esse negant, nec elementum, sed figmentum appellant, et non hoc signum Christi maximum, quod in cælo sub adventum extremi Judicis apparebit, sed asinum potius adorandum, qui naturalem dorso portat crucem, affirmant. Nos vero cum Augustino contra hos impios hoc unum dicimus⁴³: « Habent Christianorum arcana illius Dominicæ crucis, quasi quoddam venerabile monumentum, quod de crucis ipsius imaginatione crucem cognominant, quod et nos etiam omni veneratione dignissimum fatemur, et ad recordationem Crucifixi nostri veneramus. » Sed enim ego modum omnem

excedam, si ad vivum cuncta reseceam, quæ insani calumniatores cum hoc argumento fœde commissent, nihil non ad invidiam et contemptum Ecclesiæ rapientes.

CAPUT XI.

Affectus humanos, ac præsertim gaudii, in Maria Domini Matre laudabiles existisse, eosque variis modis ex Evangelio demonstrari.

De rebus atque miraculis tum in Zachariæ domo, tum in templo Hierosolymitano gestis, dictum est, quæ lætitiæ certe sanctamque voluptatem Virgini Matri maximam pepererunt. Neque solum cognatæ Elisabethæ, sed et Magis, Simeoni, Annæ, aliisque pluribus ad Christum vere conversis, procul dubio gratulata est; et in Deo salutari suo sæpius exultavit, cum natum Emmanuel magis magisque revelari et cognosci cerneret. Rursus vero Mariam ob amissum Filium doluisse legimus, quæ Simeonis vaticinium haudquaquam vanum fuisse re ipsa comperit, quoties ejus animam doloris gladius propter Filium penetravit. Ubi de affectibus humanis pauca præfabimur, ac statim de propriis Mariæ affectibus (præsertim gaudio) dicere pergemus: sic enim ad sequentia, in quibus adversarii de Mariæ affectibus mire fabulantur, commodiorem nobis viam patefaciemus.

Sunt in homine quidam animi motus, quos Græci πάθη, Cicero perturbationes, multi affectiones et passiones appellant, nosque illas communi affectuum nomine complecti solemus. Et Christiana quidem schola in eo veterum philosophorum sententiam probat, quod ejusmodi affectus, uti gaudium, tristitia, spes, timor, ira, misericordia sive compassio, in bonos etiam ac sapientes homines cadant. Quidquid enim Stoici tandem fingant, qui cum sapientem hominem affectibus omnibus exuunt, se vere homines esse obliviscuntur, humanos id genus affectus natura inseruit et ratio moderatur, pulchriores reddit virtutis exercitatio, modo rite ad usum justitiæ convertantur. Unde Paulus apostolus ἀσφόργους, hoc est, a charitatis et pietatis naturalis affectibus alienos reprehendit, eosque homines sine affectione noster vertit interpretes. Etenim cum Christi doctrina humanitatis et misericordiæ plena nihil æque pugnât, quam crudelis et bellunia illa ἀπάθεια, quam in tyrannis etiam impii merito detestantur. Igitur et Christum variis affectibus obnoxium fuisse videmus, quandoquidem miseretur (*Luc. vii, 13*), lacrymatur (*Joan. ii, 35*), contristatur (*Marc. iii, 5*), irascitur (*Ibid.*), variisque sæpe modis commovetur, quod nihil a communi hominum natura remotum habere vellet, sed per omnia, excepto peccato, suis fratribus assimilaretur (*Hebr. ii, 17.*) Tum passionum nomina, si Scripturas consulamus, consuetudine locutionis humanæ bonis etiam angelis

⁴³ Lib. ii De visitatione infirmorum, cap. 5.

tribuuntur (*Gen.* xviii, 2), non propter affectionum infirmitatem, sed propter quamdam operum similitudinem. Imo et Deus ipse secundum Scripturæ phrasim irascitur, nec tamen ulla passione turbatur, ut S. Augustini verbis utamur⁴⁴. Cæterum inter passiones et propassiones, ut ita dicamus, multum est discriminis, quandoquidem sapientes, licet his commoveantur, tamen ita moderantur ac refrenant, ut rationi subjectas teneant, neque menti dominari permittant, qui alioquin, ubi modum excesserint, homines quantumvis intelligentes a mente, quasi a sua possessione dejicere, ac non insipientes modo, sed et quasi pecudes, efficere consueverunt. Atque huc referri potest dictum Hieronymi: « Difficile est, quin potius impossibile, perturbationis iniitiis carere quempiam, quas significantis Græci *προπαθειας* vocant: nos, ut verbum vertamus e verbo, *antepassiones* possumus dicere, eo quod incentiva vitorum omnium titillent animos, et quasi in meditullio nostrum iudicium sit, vel abjicere cogitata, vel recipere. »

Jam vero alii affectus alios homines magis occupant et infestant, et in mulieres quidem, quam in viros incurrunt vehementius, ut non temere poeta dixerit⁴⁵:

Varium et mutabile semper

Femina.

Videmus igitur hunc infirmiores sexum ad ex-candescientiam, impatientiam, odium, vindictam, lamentationem, contentionem, atque ad omnem fere intemperantiam natura esse procliviores, terrique præcipitem, ut ex multis vix paucae mulieres in suis rebus et affectibus modum servare, ac in gravibus negotiis iudicio integro valere possint. Unde ubique fere gentium observatur, ut viri, non mulieres, consiliis officiisque publicis adhibeantur, quod magno consensu omnium, feminae non tam rationi obtemperare, quam affectibus indulgere soleant. Atque inter omnes mulieres præcipue matres existunt, in quibus vehementissimæ erga filios *στοργαὶ* regnant et affectus, ut quos incredibiliter nocte ac die amant, et perpetua cura, summaque affectione prosequuntur. Igitur sive otientur, sive negotientur, de liberis cogitant, et naturæ vi quadam incitatur ad illos lactandos, fovendos, demulcendos, tuendos sponte procurrunt, horum causa quævis adeunt pericula, et tantum non intemperantissimo eorum amore insanire solent, licet deformes, ignavos, viles et difficiles, multisque molestiis et ærumnis obnoxios deprehendant. Hæc pluribus explicare visum est, quæ ad nostræ matris affectus cognoscendos lumen aliquod afferre possint, eamque a reliquis mulieribus et matribus suo quasi jure eximere. Etsi enim humanis non caruit affectibus, ut postea dicemus, tamen nihil in illis reprehensione dignum fuit, utpote quos semper

temperatissimos habuit, ut hæc etiam in parte mulier mulieribus quibusvis et matribus longe præstet, ac in toto illo femineo genere vere ac unice benedicta prædicetur. Quare Damascenus Mariam depingit⁴⁶, quæ fuerit virgo intemerata in nullis terrenis versata perturbationibus, sed cœlestibus educata cogitationibus. Et Andrea Hierosolymitani vox est⁴⁷: « Nequaquam vincebatur ab animi perturbationibus, quæ erat puritate omnibus superior. Quod autem ita viveret, ut non haberet omnino easdem quas aliæ proprietates, erat proprium ejus, quæ illi cum Deo intercedebat propinquitatis. » Sed et Epiphanius eandem laudat⁴⁸, quod moderate semper et constanter egerit, fœdis affectibus atque perturbationibus nunquam obnoxia. Demum ut Metaphrastes affirmat⁴⁹ doctorum iudicio Maria ab initio usque ad finem se fortiter et constanter gessit, honeste quidem et non indecore utens motu animi, quem certis finibus etiam Christo moriente continuit.

Crassi sunt igitur homines et cæci doctores, qui tam crasse de Maria philosophantur, ac illius tum innocentiam, tum sanctitatem puritatemque multis ac fœdis affectibus aspergunt contaminantque. Non enim in evangelicis Litteris, ut par erat, animadvertunt, quam reverenter Gabriel, licet angelus, de illa loquatur, quantique illam faciat Elisabetha veneranda matrona, et afflata, imo repleta Spiritu sancto; nec observant quam pura fuerit illius anima, quæ tam facile, tam mirifice, et effuse, ut diximus, ex toto corde Dominum magnificaret, et in Deo salutari suo, plusquam nos sane assequi possumus, exultare nosset. Parum itidem expendunt receptum divinæ gratiæ amplissimum munus, adeo post partum a Deipara non fuisse imminutum, ut etiam quam maxime sit auctum atque cumulatam. Non advertunt quam incredibiles in omni genere virtutum ea fecerit progressus, præsertim in sapientia, cum sacra illa, de quibus Gabriel discernerat, mysteria clarissime perdisceret, certissimeque persentiret. Demum haud cogitant sic Mariam instituisse vitam, ut acceptam veræ fidei lucem sedulo retineret, in charitate magis magisque proficeret, omnis pietatis cultum augeret, divinæque gratiæ semper cooperaretur. An vas tam electum, ornatum, sincerum, Deoque inhabitante dignum pravis et immoderatis pateret affectibus, quos multi pii Spiritu duce, comiteque virtute fortissime profligarunt ac sapientissime temperarunt? Tantum abest, ut ad tumidos, profanos tragicosque sermones erumperet, sicut impuri fingunt adversarii, præsertim quæ sicut ab omni morum honestate, sic etiam a verbis provide, modeste et circumspecte dictis, satis laudari non potest, et ab intemperantis linguæ vitiis semper fuit aliena. Erat enim vere et plene spiritus, ut antea probavimus, sacris

⁴⁴ Lib. i De civitate Dei, cap. 5. ⁴⁵ Virgil. iv, *Æneidos*. ⁴⁶ In orat. de Virginis obdormitione. ⁴⁷ In Salutatione angelica. ⁴⁸ In orat. de Laudibus Virginis. ⁴⁹ In serm. de Vita et dormitione Virginis.

rebus inde a prima ætate continenter intenta, nec ea quæ mundi, sed quæ Dei sunt curans unice, Christi amoris maxime dedita, cum quo nullus in terris vixit diutius, vixit conjunctius, vixit suavius atque familiarius.

Nunc vero tempus postulat peculiarem gaudii affectum, qui nostram Virginem insigniter occupavit atque complevit, paulo fusius explicare, ut ita novum Brentii commentum simul explodatur. Is enim alicubi scribit⁸⁰ Mariæ parum gaudii et exultationis in hoc sæculo contigisse, imo vero inferni dolores (horrendum dictu) illam in hac vita obruisse: perinde ac si tam innocens Virgo, quæ nullius malis sibi unquam esset conscia, cum perpetuis semper doloribus conflictaretur. Nihil tale prodit Evangelium, neque credere par est, prædictum illi a Simeone gladium ad assiduos Virginis angores, vel ad omnem sancti gaudii carentiam et privationem pertinere. Noverat utique Virgo sapientissima, quid germanæ charitatis officium postularet, nimirum ut cum gaudentibus et ipsa gauderet: ideoque læta in domum Zachariæ profecta, et cognatæ ex animo gratulata est, neque solum Joannem infantem in utero matris, sed totam etiam domum, ut est verisimile, ad spiritualem lætitiā incitavit atque perduxit, ut cum ipsa etiam alii plures in Spiritu sancto exsultarent. Prætermitto, quantum veri ac solidi gaudii Gabriel Mariæ attulerit, cum primum illud Evangelium solus soli annuntiaret, eumque statim divinæ incarnationis mysterium in ejus utero perficeretur, quod sola ipsa sentire meruit, feliciterque sola experiri. Felix deinde Puerpera, quæ omnis doloris expers, et gaudii plena, atque (ut putant) ingenti angelorum choro undequaque circumsonante non mediocriter animo recreata, talem Infantem enixa est, eumque prima conspexit, tractavit, pannis involvit, et involutum præsepi imposuit! Quæ mater, obsecro, ex nato filio majore lætitiā unquam perfusa, majoremque causam ad filium amandum, dulcissimeque curandum assecuta est? Ob quem tanto magis gaudere potuit et debuit, quo illum novit exactius, certiusque perspectum habuit, illum unum omnibus aliis, non dicam filiis, sed etiam creaturis longe præstare, ac universis donis abundare, nihilque illo majus ac melius posse expeti vel desiderari. Quos igitur æstus, quas flammās, quæ tripudia non persentisceret, quæ tanto thesauro se ditatam comperit, tantoque filio mater sola noctes ac dies gavisā est? Perge vero speciosa speciosum amplecti, ana redamantem, quo nihil amabilius; genas, oculos, faciem intueri dulcis infantuli, brachiis complectere, sinu fove, lacta uberibus, sæpius osculare et demulce sive aridentem, sive adblandientem pusionem pulcherrimum, suavissimum, ornatissimum. Habe quem sola ex tuis visceribus concepisti: habe quem sola genuisti, neque cum alio nisi cum Patre cœlesti communem Filium accepisti. Tuo jure profecto

præ omnibus dixeris: *Ego autem in Domino gaudebo, et exultabo in Deo Jesu meo* (*Habac.* III, 18). Et cum alio propheta: *Gaudens gaudebo in Domino: et exultabit anima mea in Deo meo* (*Isa.* LXI, 30). Tales deliciae tali debentur Matri: has epulas Pater æternus illi, ut nulli alii, in Filio præparavit; Filius ne sit ingratus, eidem parenti se totum tribuit et impendit. Quis pius rem tantam non magni faciat? Quis cum gaudente Matre gaudentem infantulum non gaudens ipse recogitet? Quis cum Hidelphonso non simul exclamet⁸¹: « O felix Maria, o Genitrix gloriosa, o sublimis Puerpera, ejus visceribus Auctor cœli terræque committitur; o felicia oscula labiis impressa lactentis! » Ergone quisquam præter Mariam verius pleniusque percepit, quod electis, Deumque diligentibus Propheta promisit: *Inebriabuntur ab uberibus domus tuæ et torrente voluptatis tuæ potabis eos: quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen*? (*Psal.* xxxv, 9, 10). Quid vero, nisi vitæ fontem et lumen æternum, apud Mariam et in Mariæ sinu reperimus? Ex hoc fonte amplissimas lætitiæ aquas haurire, in hoc lumine divinum lumen videre, nectar ei erat et ambrosia suavissima. Est autem in lumine videre lumen, Spiritu Filium cognoscere, sicut Nazianzenus interpretatur⁸².

Expendant porro alii, quantum veræ consolationis hæc Mater consequeretur, cum primos veluti Christianos ex Judæis pastores, et ex gentibus Magos ad Filii sui incunabula properantes exciperet, ac etiam fortassis in fide erudiret. Quid? nonne gauderet in templo Puerpera, sicut jam ante probavimus, cum homines vere spirituales ac probatæ fidei testes adesse cerneret, eosque præclaras et publicas de Filio suo edere confessiones, ut sincera fides de nato Messia in multorum animis excitaretur atque confirmaretur? Quam vero alacriter et suaviter, Jesu bone, te verum Salomonem domi et foris audit, tuamque divinam sapientiam non minus cupide ac intente, quam olim illa regina Saba, tuis in verbis et factis demirata est, planeque obstupuit? (*III Reg.* x, 6). Rursus qua spiritus consolatione perfusa est, cum vidit jactum abs te filio Evangelii semen tam feliciter surgere, tamque ubertim propagari? Non ex animo lætaretur, cum animadverteret proprias in te Messia notas magis ac magis elucere, et palam tandem a multis agnosci, Satanæ vero regnum indies labefactari, ac miseros perditosque homines, te duce, ad bene beateque vivendum pervenire? O lætos Mariæ oculos, quibus novam Ecclesiam surgentem aspexit, cum et pane cœlesti a suo Filio pauperes reficerentur, et humiles exaltarentur, et esurientes bonis implebantur, et prophetarum oracula perficerentur. In his aliisque successibus Evangelii efflorescentis, quomodo Mariæ anima non recrearetur? non propense magnificaret Dominum? non tota exsultaret, ac velut jubi-

⁸⁰ Hom. 17 in Lucam. ⁸¹ In serm. de Nativitate Mariæ. ⁸² In orat. in Ægyptiorum episcoporum appulsum.

lando gestiret in Deo salutari suo? Equidem qui Evangelio credit, et Evangelii nascentis primordia rite contemplatur, facile hos ac similes deprehendet affectus, quos si in ullis aliis Christum amantibus, certe in Maria eximie pios et admirabiliter lætos, nec minus innocuos et sanctos viguisse necesse est. Commendatur Magdalena, et jure quidem, quod tantos lacrymarum imbres super Dominicos pedes profuderit, Christumque fuerit intimo amore complexa: quid minus de Maria nostra sentiamus? quam uberrimas, et simul suavissimi amoris lacrymas frequenter effundere tam tenero mollique Virginis pectori pulcherrime congruebat.

Jam vero si ante unquam, certe tunc maxime suum in Christum amorem novo gaudio cumulavit, cum post acerbissimum luctum ex Filii morte et sepultura perceptum respiravit, eundemque Filium, quo nihil habebat charius, coram in carne rediivum, nitidum planeque gloriosum aspexit. Quid illi optabilius, quid jucundius accidere poterat, quam quod illius infirmitatem in virtutem, mortalitatem in æternitatem, contumeliam in gloriam transivisse certo deprehenderet, suisque oculis contempleretur? Quid, si Christus a tristissima morte lætissime resurgens, primum se Matri et videndum et contrectandum præbuit, ut summe compatiendi summam consolationem afferret? ut multi sane et graves theologi, quos alibi producemus, probabiliter docent. Unde Rupertus pulchre et laudabiliter a piis majoribus traditum esse scribit⁵², ut religiosi quidam cunctis per annum Dominicis diebus, ac præsertim sacro die Paschatis beatæ Dei Genitricis memoriam celebrent singularem, ac ecclesiasticam ideoque instituant processionem. Mariam enim Deiparam esse, cui ante omnes alios rediivus Filius suam victoriam annuntiari, et dulcia carnis suæ vulnera, quam illa veram de carne sua carnem conceptam pepererat, præbuerit deosculanda. « Quid vero pulchrius, inquit, quid venerabilius, quam congratulari Matri Virgini super resurrectione Unigeniti jam non morituri, in cujus passione gladius animam ejus pertransivit? » Ac deinde, ut illorum objectioni respondeat, qui Christum Magdalene primum apparuisse ob Marci verba sentiunt: « Omnibus, inquit, beatam Virginem Matrem excipimus testibus præordinatis, quos solos nominare ad Evangelistas pertinuit, vel quos Christi resurrectionem annuntiare decuit. »

Sunt et alia lætitia plena, quæ sapientes pique homines circa historiam evangelicam in Maria merito contemplantur, eam videlicet aliis utriusque sexus personis credentibus adfuisse, cum Christus quadragesimo post resurrectionem die suis amanter valediceret, seque ab illorum subduceret oculis, et in assumpta carne gloriosus victor cœlos peteret, ut Rex gloriæ cum summo triumpho ad Patris

dexteram resideret. An vero Maria inter alios, quibus tanta Christi ascendentis gloria summo gaudio fuit, non lætitia diffunderet, non sibi, non Filio, non discipulis, non humano demum generi ex animo gratularetur? Sibi quidem, quod caro e sua carne sumpta, super omnia exaltaretur; Filio qui jam pontifex cœlos tam potenter penetraret; discipulis qui fidum advocatum apud Patrem perpetuo habituri essent, ac omnibus demum mortalibus, quibus expedita via in cœlum tali duce præeunte pateret. Rursus huc pertinet mysterium Pentecostes, cujus et ipsa particeps fuit, quandoquidem promissum a Christo Spiritum ac cœlitus demissum in forma ignis specieque linguarum accepit, ut non modo cum aliis ineffabili gaudio et exultatione perfunderetur, sed etiam præ aliis fructus Spiritus amplissimos modo insolito experiretur. O quam bonus et suavis est, Domine, Spiritus tuus, qui, cum repleti omnes Spiritu sancto, loqui cœperunt magnalia Dei (Act. II, 4), Virgineum illud pectus mirabiliter imbuit, novisque charismatibus ita complexit, ut divinarum consolationum copia in vase tam sancto exundaret, indeque multis modis in recentem illam Ecclesiam dimanaret! Sed omitto isthæc pluribus persequi, cum verear me in hoc uno Mariæ affectu, qui gaudio continetur, hactenus excessisse modum, tametsi multa sint a nobis prætermissa, quæ historia evangelica studiosis ultro suppeditaverit. Verum sit satis lectorem de his obiter monuisse, simulque Brentii vanitatem contrivisse, qui, ut diximus, gaudium et exultationem Mariæ sic adimit, ut inferni potius doloribus ipsam expositam, imo et obrutam in hac vita fuisse conflingat. Sunt interim, qui e superioribus omnibus insigniora Virginis nostræ gaudia colligant, et septenario numero succincte concludant, sicut rhythmī quidam ostendunt, verbis quidem non elegantes, sed sensu dilucidi, et jam vulgo celebrati, quibus etiam insignis Christi martyr Thomas Cantuariensis olim, ut scribitur, fuit delectatus. Eos rhythmos ascribere non gravabor: « Gaude, Virgo Mater Christi, quæ per aurem concepisti Gabriele nuntio. Gaude, quia Deo plena peperisti sine pœna cum pudoris lilio. Gaude, quia Magi dona bona tuo Nato ferunt, quem tenes in gremio. Gaude, quia juxta legem obtulisti mundi Regem in templi sacrario. Gaude, quia tui Nati, quem dolebas mortem pati, fulget resurrectio. Gaude Christo ascendente, qui in cœlis te vidente motu fertur proprio. Gaude, Virgo, quia emisit Paraclætum, quem promisit sanctorum collegio. Gaude, quæ post ipsum scandis, et est honor tibi grandis in cœli palatio. » Quoniam vero de Mariæ gaudiis, quæ in vitam ejus mortalem cadunt, utcunque dictum est, consequens erat de doloribus ejusdem aliquid adjungere: sed nos adversariorum sententiam, quomodo ipsi Dei-

⁵² Lib. VII De divinis officiis, cap. 25.

param ob amissum Filium doluisse doceant, primum expendendam esse putamus.

CAPUT XII.

Nimum acerbos et procaces esse Novatores, qui Matrem Domini ob amissum triduo Filium supra modum doluisse, et improbis affectibus succubuisse contendunt.

Nota est historia evangelica de puero Jesu duodecimum ætatis annum agente, qui cum in templum Hierosolymitanum adductus et amissus esset, ingens plane sui desiderium et piæ Matri Mariæ, et nutritio patri Joseph reliquit. His enim duobus dõmum redeuntibus, cum Paschales feriæ solemnæ Judæorum ritu celebratæ forent, puer ipse in templo remansit, ac triduo fere diversis in locis quæsitus, non potuit usquam inveniri. Quem cum tandem in templo sedentem, et cum doctissimis quibusque colloquentem offendissent, non potuere non demirari, quod præter suam expectationem, et contra morem puerorum ille se parentum contubernio subduxisset, magnamque ipsis in quærendo curam et sollicitudinem creavisset. Hinc illa sive amica bonæ Matris cum puero expostulatio, sive simplex mœstæ, simul et admirabundæ Virginis interrogatio: *Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus et ego dolentes querebamus te* (Luc. II, 48). De quibus verbis quid nunc demum censeant, et quomodo Mariam in illis male accipiant adversarii, primum audire sit operæ pretium, ut nostra deinde responsio, ipsaque veritas rectius intelligatur.

Culmannus in præsentem Virginis orationem hæc congerit⁵⁴: « Mater accusat Filium, quæ quasi perturbata dicit: Non debebas hoc nobis facere: hæc enim verba dolor expressit. Nemo facile concipit, quanta passi sint hic parentes per tres dies. » Sed crassius adhuc Brentius⁵⁵: « Quid, inquit, si vero parentes Jesu non solum desperabundis curis, verum etiam aliis malis offendiculis affecti sunt? secum fortasse in animo suo ejusmodi quæpiam volventes, quid? si hic esset Messias, qualis est ab angelis et hominibus quibusdam prædicatus, qui fieri posset, ut juxta divinum præceptum, non obediret parentibus, sed clam se ab illis subduceret et in tantum mœrorem conjiceret? Et quomodo posset esse Messias, omnis felicitatis auctor, quando hactenus nulla unquam prospera fortuna in eo usi sumus? » Concludit tandem Brentius: « Non est incredibile hos dolores animum parentum Jesu pupugisse: nec id ipsum dissimulat ipsa Mater, cum postea dixit: Pater tuus et ego dolentes querebamus te. » Quare ergo si Brentio conjectanti fidem habemus, Mariam non solum dolentem cum Luca dicemus, sed illam una cum Josepho etiam desperabunde anxiam, gravisque peccati et accepti a puero scandali ream faciemus. An enim sit leve peccatum, adversus Dei providentiam et Christum

ipsum mussitare, ac de vera Christi fide talem amittere dubitationem, adeoque Filium Dei reputare plus quam fastidiosum, ingratum, impudentem, inobedientem, qui nihil nisi adversa ferat secum, ut propterea illis Messias esse non posse videatur? Quantulum hæc absunt, si rite perpendantur, a spiritu diffidentiae et incredulitatis, præsertim cum dicti parentes, si Brentium sequimur, tandem ita concluderint: « Quis igitur crederet ipsum esse Messiam populi sui salvatorem? » Nihil hoc est aliud sane, quam animum plus quam muliebrem Mariæ una cum Josepho largiri, eamque prorsus impatientem, imo et contra Deum murmurantem, et de constanti fide plane suspectam reddere. Itane vero, Brenti, sanctissimam Virginem nobis depingere, et vulgo tantum non irridendam exponere decuit, ut evangelicum nobis interpretem exhiberes?

Accedit Georgius Major, qui et ipse oleum, sicut aiunt, addens igni, ut muliebres planeque immoderatos affectus exprimat, Mariam per prosopopœiam sic lamentantem inducit: « O me infelicissimam, quæ antea felicissima videbar. Satiùs fuerat nunquam Matrem Domini fieri, quam commissum Dominum Servatorem mea negligentia amittere. » His adjungo alium ex eodem ovo prognatum doctorem Spangenbergium, cujus testimonio Maria tam misere quam indecore sic quoque lamentatur: « Nostra culpa scelus tantum admissum est, quod æterno supplicio Deus ultro vindicabit, et a nobis pœnas meritas exiget. » Hæc si vera essent, ut novi blaterones effingunt, multum profecto impunitatis, gravesque mentis perturbationes hæserunt in Virgine Matre: imo vero, hi timores ac terrores, hi atroces conscientiae stimuli satis esse queant, ut miserandæ et nefandæ feminae, quæ Maria fuit civis Hierosolymitana, attribuantur. Hæc enim quemadmodum Josephus et Egesippus meminerunt, suum ipsa infantem crudeliter enecavit; non dissimilis Medæ poetarum fabulis celebratæ, quæ in trucidandis liberis simile, scelus perpetravit. Tum parentes ambos Joseph et Mariam Brentius ita colloquentes introducit: « Profecto videmus nos nihil aliud quam extremam interneccionem et perpetuam damnationem manere. » An hæc voces, obsecro te, lector, de salute desperantium, et quasi ad laqueum procurentium, non expressum specimen præbere videntur?

Unus adhuc deest hujus actor fabulæ Corvinus, qui, ne postremus videatur, audacter hoc evomit, quod ego haud sine horrore possum repetere: « Non solum Filio, sed etiam fide erga Deum Maria privatur, dum hæc cura semper remordet: Deus irascitur tibi, et fortasse non vult, ut tu amplius Filio ejus nutricandi officium præstes. » Et unde hæc tam gravia istorum maledicta, aut si malis, plusquam anicularum deliramenta? Ex eo nempe fonte, quoniam Maria dixerit: *Ecce pater tuus et*

⁵⁴ In Evang. Dominicæ 1, post Epiph. post. 4 concionem. ⁵⁵ Hom. 19 in Lucam.

ego dolentes querebamus te. Quis vero non demitteretur, evangelicos doctores ob exilem causam, imo ob hanc solam voculam, *dolentes*, tantas agere tragedias, et in Mariæ causa tam petulanter ingeniosos esse? Quid attinet, quæso, in re tantilla homines præpostere artificiosos, vaneque curiosos nihil non sibi permittere in affectibus Mariæ contra omne decorum tribuendis et amplificandis? Hocce demum est Evangelium asserere et illustrare, tam enormia et horrenda, sed et per se quidem falsa comminisci, quæ in odium ac dedecus innocentissimæ semperque sanctissimæ Virginis vulgo instillentur: nimirum quod hæc immodico dolori tam fœde indulserit, quod rerum humanarum suæque vitæ pertæsa, mortem propemodum desiderarit; quod plenas diffidentiae cogitationes admiserit, quod se ingenti peccato obstrictam senserit; quod admissi criminis pœnam peracerbam luerit, quod cum gravissimis animi curis tentationes diabolicas conjunxerit; quod contra summum illum æternumque bonum (Christum loquor) non parum amarulente ac indignabunde cogitarit ac dixerit; quod in vera Messiae fide titubarit, et circa illum passa offendiculum fuerit, quod denique non solum sine Filio, verum etiam sine fide, sicut niger ille Corvinus, quem tu, Romane, caveto, procaciter garrit, extremæ desperationi se proximam aliquando monstravit, mulier scilicet horum iudicio infelicissima miserimæque?

Quid, quod eo demum progreditur licentia novatorum, ut neque Maria, neque Christus ipsis satisfaciat: utramque personam momi isti audent proscindere, suisque caninis dentibus lacerare. An enim Christum Opt. Max. non vituperat et accusat Joannes Agricola, cum in hunc modum aperte scribit⁵⁶: « Durius quidem quam alioquin conveniebat, alloquitur Matrem expostulantem secum Jesus. » Quid hinc aliud colligas, quæso, lector, nisi Christum immoderate, vehementer, severe, imprudenter egisse, et in Matrem peccasse, ut ob immodicam duritiam vel acerbiter meritò incusetur? O impuros et maledicos homines, quibus post hominum memoriam nunc primum de Virgine Deipara, adeoque de Christo ipso libet tam nefanda cogitare, scribere, docere et in publicum spargere. Proh nefas! quantum in his electis organis suis valet bestia, quæ contra Deum, contra Dei tabernaculum et in eos qui in cœlo habitant, ingentes blasphemias eruclabit, ut Joannes est vaticinatus (*Apoc. xiii*, 2). Sicine tandem ferre cogimur, ut qui volunt, etiam impune possint Christum æterni Dei Filium, Deumque ipsum reprehendere, simulque illibatam et sacrosanctam Dei Matrem non dico conspuere, sed etiam in deformem et sordidam Satanæ filiam transformare? huc nimirum enitente eodem antiquo serpente, ut Christum, sicut monstravimus, perfecta sapientia exuant, jamque ex mansueto severum, ex

bono vel iniquum, vel amarulentum et decori negligentem faciant. Cæterum ut de Maria duntaxat agere pergamus, equidem nescio, quid animales homines, qui divina non sapiunt, quidve impii prorsus de illa ipsa indignius effutire, quidve impudentius docere possint: nisi quod æquioribus etiam illi animis erga hanc venerandam Virginem eamque Dei Spiritu semper plenam affecti persæpe comperiuntur. Quare non immerito dubitari potest, an aliquot retroactis abhinc sæculis ulli fuerint Mariomastiges vel Antidicomarianitæ, qui apertiore marte, et effreni magis petulantia in illam debaccherentur, quæ alioquin, ut Ambrosius loquitur⁵⁷, nullo erat convitio temeranda.

Quamquam minus ego mirandum puto, abominandis probris nunc Deiparam conspurcari, cum meliora discipuli tradere non soleant, quam a suis præceptoribus, Philippo nimirum et Luthero, didicerunt. Ac de Philippo quidem postea videbimus. Lutherus vero non minus exemplo quam sermone scriptoque suos in templis auditores, et in scholis discipulos ad hanc scurrilem dicacitatem, et plusquam histrionicam levitatem præclare informavit. Ad hunc quippe modum velut furis agitatus vociferatur⁵⁸: « Quid potuit cogitare Maria, nisi sua culpa amisum Filium Dei, et Deo Patri visam indignam, cui Filium semel commissum denuo relinqueret? Melius fuisset non factam esse matrem, quam rapi ab eo improviso. » Ac tandem in vocem hanc æque furiosam ac impiam prorumpit: « Et quis inter homines fuit major peccator (ut est conscientia tenerrima) quam hic est ipsa Mater Dei? » Quid autem putidius, quid magis blasphemum, non dicam ab homine, sed ab ipso cacodemone in Mariam evomi posset? Prætereo quæ Lutherus ibidem admiscet de signis horribilis iræ Dei, et de peccati tentationibus, quæ in cor illud piissimum atque candidissimum inciderint, ut maximos ei dolores et angores cumlarent, eosque omnes ex peccato commissæ negligentiae judicat provenisse. Valeat autem cæcorum dux, errantiumque princeps cum Theseo Philippo Lutherus, qui suis et salibus et sannis, cum alia sacra fere omnia, tum Deiparam aspergere et contumeliose proscindere non solum in more, sed etiam in deliciis habuisse videtur. Sed enim quis Christiano spiritu vel modice imbutus, hæsitasse possit, adeoque non libenter agnoscat Mariam Dei Spiritu sic instructam, Deique gratia plenam exstitisse, ut sui semper esset similis, hoc est, in fide constans, in spe longanimis, in cruce patiens, in prece sedula, in charitate perfecta, in gratia confirmata; demum in omni actione ubicunque locorum æquabilis, gravis atque circumspecta? Sed omitto de Mariæ vita et moribus integerrimis dicere, ne sæpius eadem repetendo, lectori tedium afferamus.

Illud sane libenter ab adversariis percontarer,

⁵⁶ In cap. ii Lucæ. ⁵⁷ Epist. 79. ⁵⁸ In Postilla circa Evang. Dominicæ post Epiph

majorne fuerit Mariæ dolor, cum Christum in cruce suspensum, totque vulneribus consauciatum coram cerneret, ac mortuum etiam, ut arbitror, in sinu foveret atque contrectaret, majorne, inquam, fuerit ejus tunc dolor, quam cum vix toto triduo eundem amissum mœsta quæsivit? Nisi enim communi sensu destituti sunt, diffiteri non possunt, ex cruce et morte Filii longe quidem acerbius doloris vulnus, quam ex triduana ejus absentia pectori materno allatum esse. Sed quæro iterum, an Mater propter Filii crucem et mortem afflicta desperaverit? an fide et fortitudine animi caruerit? an aliquid effeminatum gesserit, quod illa esset indignum Virgine, cujus etiam corporis species (ut Ambrosius dixit ⁵⁹) simulacrum fuit mentis et probitatis? Quod si firma et immota in illo gravissimo luctu perstitit, animumque semper infractum conservavit, ut postea evincemus, qua fronte isti nobis persuadere conantur, quod in mœrore multo leniore succubuerit, quodque in hoc tristi quidem illo, sed minus tamen acerbo casu non modo Filium, sed et animum amiserit, fidemque plane languidam, si non extinctam, habuerit; aut saltem quod horribiles illas admiserit cogitationes, quæ in pectus illud longe omnium purissimum cadere minime potuerunt. Nam et Bernardus confirmat ⁶⁰ Mariam de morituro Filio indubitanter præscivisse, ac de illo resurrecturo fidenter sperasse, simulque tamen doluisse vehementer, ut si ante unquam, tunc vel maxime senserit penetrantem illum ac sævientem gladium, quem justus Simeon in templo illi præ-nuntiavit. Verum de hoc alibi disseremus.

Accedit, quod Philippus ipse alicubi docet ⁶¹, Mariæ fidem ac fortitudinem talem ac tantam fuisse, quæ robur humanum longe superarit, cum illa suppliciorum Filii spectatrix adesset, et dolore tamen non exstingueretur, quoniam fide resurrectionis, quam certo et brevi secuturam credebat, suum sustentavit animum atque confirmavit. Proinde neque nunc tam languida et imbecillis Mariæ fides existimanda est, ut in leviori certamine succumberet, et propter amissum Filium in fide nutaret, aut quidquam ageret effeminate, quod reprehendi merito possit. Etenim propter honorem Domini cumprimis cavendum est, ne opiniones illas, vel invehamus, vel stabiliamus, quæ citra necessitatem sanctissimæ Virgini derogant; ut cum traditur, quod peccato se contaminavit, et nescio quos ex peccato terrores et horrores senserit, ut irato sibi Deo se vivere arbitraretur. Quasi vero pii cum Maria non sæpe doleant, suspirent, illacrymentur ac plorent, adeoque vitæ longioris tædio cum Paulo non afficiantur, etiamsi de ira divina, de suppliciis æternis, de admissis criminibus ne cogitent quidem, nec sollicitudine ulla tangantur. Sciunt enim et experiuntur, quam vere dictum sit illud: *Secura*

*mens quasi iuge conjugium (convivium) (Prov. xv, 15), et quod Propheta regius affirmat: Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum (Psal. cxviii, 165): quia certo sibi persuasum habent, ac re ipsa comperiunt, diligentibus Deum, ut et Paulus testatur, in bonum omnia cooperari (Rom. viii, 28). An justorum non est, fuitque semper proprium, secundis rebus non extolli, et adversis supra modum non deprimi, sed ad omnes hujus vitæ casus invicto durare pectore, quin et præsentis cruce lætari? Notum est dictum Salomonis: *Non contristabit justum quicquid ei acciderit (Prov. xii, 21)*. Cur igitur, si æqui volunt esse censores, cur, inquam, perfecte fidei, invictæ patientiæ, constantis animi et heroicæ fortitudinis præconium nunc uni Mariæ detrahunt, quod multis aliis Veteris Novique Testamenti viris et feminis vere piis et justis necessario largiuntur?*

Cæterum qui lucem fugientes amant tenebras, volentesque peccant, hi suam conscientiam velut carnificinam tristes circumferunt, et quantumvis in suis malefactis exsultent, surdo illo, ut dicunt, verbere commonefacti facile persenscunt non tenere dictum esse: *Sæva semper præsumit perturbata conscientia (Sap. xvii, 10)*. Nihil vero mirum, in scriptis adversariorum de conscientiæ terroribus crebro legi, et consolationum doctrinam usque ad fastidium repeti, cum animos in hac sua synagoga sic constitutos habeant, ut asperis tentationum ac terrorum velut ventis, dirisque tempestatibus misere circumagantur, interiore quidem pace et tranquillitate Spiritus plane destituti: *Non enim est pax impiis, dicit Dominus (Isa. xlviii, 22)*, nec ulla securitas et vera consolatio schismaticis magistris ac sociis contingere potest. Qui etiamsi a sceleribus aliis, quod fieri nequit, immunes forent, tamen ob solum odium, quo adversus fratres et magistratus catholicos flagrant, non possunt non male sibi esse conscii, adeoque, sicut Paulus asserit, suo ipsorum judicio jam condemnati tenentur, et conscientiam, ut idem appellat, canteriatam (*I Tim. iv, 2*), illisque peccatis oneratam circumferunt, quæ nulli schismatico extra Ecclesiam catholicam remittuntur. Ut enim Augustinus Cypriano consonans perspicue dixit ⁶²: « Quisquis ab Ecclesia Catholica fuerit separatus, quantumlibet se laudabiliter vivere existimet, hoc solo scelere, quod a Christi unitate disjunctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum. » Interea vero qui justo Dei judicio pleni terroribus vivunt, et undique consolationes captant, ex se alios metiuntur, ac similes pavores et angores in sanctissimis etiam hominibus reperiri lingunt, qui etiam morituri trepident, et iram Dei ob sua peccata extimescant. Talem enim Joannem Baptistam, cum in carcere moriturus esset, descripsit nobis Brentius ⁶³: eam-

⁵⁹ Lib. ii, De virginibus. ⁶⁰ Serm. qui incipit: *Signum magnum*. ⁶¹ Enarrat. in Joan., cap. 19.

⁶² In epist. contra Donatistas post collationem. ⁶³ Cap. 4, de Joan. Bapt.

que pudendam commentationem suo nos loco refutavimus. Eadem ergo licentia nunc Matrem Domini beatissimam tractant, ut sibi suisque persuadeant illam quoque ab his pavoribus et angoribus, quos ipsi acerbissimos quotidie sentiunt, alienam minime fuisse. Sed enim toto, quod aiunt, cœlo aberrant, qui tot vitæ sordibus doctrinæque corruptelis immersi, sese cum sanctis ullis, nedum cum Deipara, comparare non erubescunt. Reliqua vero quæ ad præsentem tractationem ac Virginis defensionem pertinent, sequenti capite fusius explicabuntur.

CAPUT XIII.

Deiparæ falso imputari, quod puerum Jesum duodennem amittens peccarit per negligentiam, quodque idcirco cum Eva conferri mereatur: præterea in præsentē historia non pauca reperiri, quæ valeant ad Mariæ commendationem.

Nunc propius inquirenda causa est (ut reliquam superioris historiæ partem absolvamus) quid nostris demum adversarios commoverit, ut sævum et vehementem Mariæ dolorem propter puerum Jesum amissum non eloqui et exaggerare sibi satis posse videantur. Res tota, quantum equidem intelligo, ex hac una quæstione pendet, an Maria negligens fuerit (quod etiam de Josepho dictum sit) in puero Jesu custodiendo, dum alter alterius diligentia et cura confusus, hunc sibi concredidum filium simul amittunt? Hic enim novatores plerique Mariam peccasse contendunt, eamque non vulgaris negligentia, sed damnaudæ ejusdam incuriæ palam inculcant, uti Lossius⁶⁵, Brentius⁶⁶, Philippus⁶⁶ et Lutherus⁶⁷, quos et nostri Centuriatores porro sequuntur⁶⁸. Tantum enim istis a suis rebus est otii, ut non solum aliena curent, sed etiam in purissimæ Virginis oculis festucam quærent, de domestica interim trabe nihil cogitantes. Centuriatorum verba subnectam, ut constet Mariam cæco illorum judicio graviter deliquisse: « Solet hic de peccato Mariæ ob amissionem Filii Messia, facta collatione ad peccatum Evæ, quæ salutem hominum initio perverit et amisit, quæri. Exaggeratur factum Mariæ, quia circa majus objectum versatur, nempe mundi Salvatorem. Sed cum ea res alterius fori sit, et in commentariis explicari talia soleant, contenti sumus in præsentia brevi explanatione, quod utraque delicta Evæ et Mariæ, non sint exigua. Eva sciens et volens facit contra mandatum Dei: Maria insciens et contra voluntatem amittit Filium. Sed nihilominus graviter peccat. » De Spangenbergio jam antea diximus, qui hoc scelus a Maria commissum tanti facit, ut illam putet in extremos pene angores animi propterea deductam esse, quod vereretur se hujus peccati poenas æternas justissimo Deo daturam.

Quid, quod Lossius ex hoc Mariæ peccato colligit argumentum, in sanctissimis hominibus multa et magna hæere peccata? Sequitur enim Philippum præceptorem, quo judice Maria non solum peccavit, sed et suam agnovit negligentiam, cogitans sibi præcipue hujus Filii custodiam demandatam, et se officii sui oblitam esse⁶⁹: « Præterea conferebat se, inquit, cum Eva, quæ antea perdiderat genus humanum, et cogitavit omnia miracula, quibus Deus ipsam ad curam hujus Filii excitaverat. Cum igitur videret, quantum peccatum esset hæc negligentia, necesse est fuisse ingentes dolores toto triduo, quorum magnitudinem nemo hominum intelligit. Hinc igitur discamus, qualia sint peccata sanctorum. » En quam severum et iniquum Mariæ judicem nunc se præstat Philippus, cum inclementer illam accuset, cujus tamen fidem ac fortitudinem in alio, ut diximus, eoque multo graviore casu summopere commendavit atque defendit. Sunt quidem in sanctis nonnullæ imbecillitates, ob quas illi se quotidie peccatores agnoscunt, et a Deo veniam supplices petunt, cum Propheta etiam sancto precantes: *Ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo* (Psal. xviii, 13). Errant autem novatores, ut hoc obiter dicam, quod sanctos etiam peccatis lethalibus nunquam non obnoxios videri velint, quod justos in omni opere bono peccare decernant, et neque originis vitio quidem pios liberent, quod præterea ignorantia et fragilitatis humanæ delicta eum destinatae malitiæ peccatis sæpe misceant, nullamquerenatis puritatem ac perfectionem pro hujus quidem vitæ ratione concedant. Ut enim suum dogma de sola fide, et passiva, ut vocant, justitia mordiens tueantur, aliis atque aliis erroribus, adeoque labyrinthis inextricabilibus involvuntur. Hinc illa Lutheri dogmata, imo paradoxa, veteribus, nisi forte Jovinianistis incognita, eruditis intolerabilia, piis abominanda⁷⁰: « Caveamus a peccatis, multo magis ab operibus bonis et legibus, solamque Dei promissionem attendamus et fidem. Ipsa enim brevis est perfectio, nec aliqua lex requiritur, nec opus, imo et legem præscindit, et opus, et omnes leges, omniaque complet opera. Christianus etiam volens non potest perdere salutem, nisi nolit credere, nulla peccata eum posse damnare nisi incredulitatem. » His Brentianum etiam paradoxum æque stolidum adjiciamus⁷¹: « Quæcunque, inquit, atrocissima scelera et impietates in flagitiosissimis quibusque adultis vides, ea in infantibus et pueris latere, et coram oculis Deo apparere sentiendum est. Quidquid homo operatur, indiget remissione peccatorum. » Jam vero insulsum atque ridiculum videtur et illud quod Philippus et Lossius, egregii dialectici, horumque

⁶⁵ In Annot. in Lucam cap. ii. ⁶⁶ In Lucam hom. 19, parte 1. ⁶⁶ Dominica 1 post Epiphan. ⁶⁷ In Postilla circa Evang. Dominica 1 post Epiphan. ⁶⁸ Lib. 1 Centur. 1, in Evang. Dominica 1 post Epiphan. ⁶⁹ In Postilla circa Evang. dicta Dominica. ⁷⁰ In propositione ultima de Novo Testamento, et lib. De captivitate Babylon. ⁷¹ Hom. 19 in Luc. et 14.

similes ita docent ratiocinari: « Maria suum aliquando Filium amisit: igitur hærent in sanctis quoque peccata. » Quam argumentandi rationem istis demum relinquamus, qui ut falsa concludant, vera quidem, sed adeo disparata assumere non verentur, ut risum vix teneat quisquis legerit. Quam vero male his cum Augustino convenit, qui cum de peccatis agitur, nullam de Matre Domini quæstionem admittit, sed eam prorsus excipi flagitat ⁷³! Cæterum Centuriatores ne a Philippi discedant exemplo, non solum in Maria peccatum statuunt, sed etiam odiosam prorsus, et nobis catholicis inauditam disputationem ingerunt, in qua illud quæritur: Utrius peccatum præponderet, graviusque sit existimandum, Evæne pomum vetitum in paradiso comedentis, an Mariæ commissum sibi Filium per negligentiam apud Israelitas amittentis?

Ubi ego primum doleo vicem adversariorum, quos magis ac magis experior non pietati, non rationi, non iudicio suum tribuere locum in Evangelio explanando; sed libidine potius ac rabie quadam ad calumniandum et maledicendum præcipientes agi, ut hinc sibi temperare non possint, qui toties in purissimam Virginem, et eandem sacratissimam Matrem stolide, nullaque de causa debacchentur. Hanc si nobiscum venerari et extollere nolunt, cur tam odiose tractant? cur accusant publice? cur novi et inauditi criminis insimulant apud credulum vulgus, adeoque indicta causa condemnant? Ponunt etiam in vitio, quod Filium duodecim annos natum in illa refertissima hominum turba, summaque festi diei celebritate fortuito semel amiserit. Atqui non dubitat asserere Theophylactus ⁷⁴, quod Joseph et Maria quærentes puerum, de amisso eo minime suspicabantur, et causam adjungit, quod sapientissimæ Mariæ non congruerit ita suspicari, ut quæ plurimas de hoc puero acceperat revelationes, sicut et Josepho revelatum erat, illum ipsum esse a Spiritu sancto: « Verum quærebant illos, inquit, quo pacto ab eis abiisset, ne forte illum reliquisset. » Sic Theophylactus.

Amiserit vero Maria Filium, sed ignorans ac non volens amisit, ut isti etiam censores vel inviti testantur, et confirmat Lossius ⁷⁵: atque ita quidem insciens, ut nulla culpa fuerit, amisisse. Hoc enim satis est indicatum, cum ita loquitur Evangelista: *Existimantes autem illum in comitatu esse, venerunt iter unius diei (Luc. II, 44).* Annon erat probabilis justaque ratio eum non requirendi toto itinere illius diei, cum eum in comitatu et inter cognatos esse, ut sæpe alias, existimarent? Ubi certe non obscure monstrasse videtur Evangelista, parentes omni vacasse culpa, cum puerum amiserunt, ac proinde ad excusandos illos hoc fortassis addidit, quod eum in comitatu relictum putarent. Accedit quod sacra Virgo, si ullius culpæ aut negligentie

sibi conscia fuisset, in hac amissione, de se potius quam de puero queri potuisset, quanquam amissa prorsus hæc fuit interrogatio, nec ita diceret: Fili, ut quid fecisti nobis sic? statimque putativi patris expressam facit mentionem. Et audent adhuc isti censores, sicut serpens eis procul dubio suasit, hanc ipsam Virginem Matrem, quæ peccati sibi conscia non est, de peccato damnare, ac publice perstringere! Quam vero immane et crudele est istorum odium in Ecclesiam, ut, quia nos Mariæ sanctissimæ puritatem omnis maculæ ac peccati expertem prædicamus ac proflitemur, publicaque religione celebramus, ipsi illam ita excusando accusent, ut ne Helvidius quidem accusandam esse putavit! Ingens profecto et portentosa istorum est procacitas atque perversitas, ab aliis (quod sciam) non detecta, ob quam, jure nostro cum Ambrosio exclamare possumus ⁷⁶: « Claudat ora sua perfidia, obmutescat ne Matrem Domini aliquo audeat temerare convicio. » An vero maledicum et blasphemiam proximum non est, lectissimum illud Ecclesiæ membrum, immaculatum Spiritus sancti habitaculum, consecratum inde ab initio Dei templum, tantamque munditiam, quantum ne mente quidem consequi possumus, tetra impuritatis labe aspergere, ac gravis peccati nota fœdere? Næ isti Christo Domino ejusque parenti sunt injurii prorsus, dum præcellentem Mariæ tum puritatem, tum sanctitatem, de qua tam multa diximus, grati non agnoscunt et prædicant? Unde tandem, obsecro, Verbum æternum puram sibi et immaculatam carnem assumpsit? Ex illibata certe substantia Virginis, quæ cum sancta esset, priusquam nata, multo tunc sanctior, et in omni gratia perfectior evasit (uti docuimus) cum Patris eam virtus obumbravit, et Spiritus sanctus in eam supervenit, ipsaque Dei Filium Virgo concepit, ac novem mensibus dulcissime in se inhabitantem gestavit, neque sine angelorum gratulatione felicissime peperit, studiosissimeque educavit.

Et audent adhuc isti Philisthæi incircumcisi probrose dicere: « Utraque delicta Evæ et Mariæ non sunt exigua. » Pergunt deinde innocentem vereque beatam Mariam cum nocente et infelici Eva conferre: in qua collatione hoc addunt Centuriatores ⁷⁶: « Eva sciens et volens facit contra mandatum Dei: Maria insciens et contra voluntatem amittit Filium; sed nihilominus graviter peccat. » O miros et intolerabiles Aristarchos, quibus etiam graviter illa peccasse dicitur, quæ neque sciens neque volens peccavit, imo quæ contra voluntatem Filium amisit, ut ipsi testantur. Enimvero qui non voluntate peccant, non peccant: hoc arbitror omnibus apertum esse atque perspicuum, ut Augustini verbis utamur, qui rursus clarissime dixit ⁷⁷: « Ego dico peccatum non esse, si non propria voluntate

⁷³ Lib. De natura et gloria, cap. 36.
⁷⁵ Epist. 79, ad Theophilum et Anysium.

⁷⁴ In cap. II Luc. ⁷⁶ Postilla in Dominicam I post Epiphani.
⁷⁷ Centur. I, cap. 1. ⁷⁷ In disputat. 2, contra Fortunatum.

peccetur. » Quare tum Augustini iudicio, tum communi omnium consensu a peccati lahe Maria manet immunis, quoniam non solum insciens, sed etiam contra voluntatem suam amisit Filium, ut ipsi etiam Centuriatores affirmant. Sed enim quod Augustinus omnibus apertum atque perspicuum esse censet, id isti videre non possunt, invidia scilicet, atque contradicendi libidine obcæcati, dum in sanctissimam Virginem tam levi de causa peccatum, atque illud gravissimum quidem intorquere conantur.

Cæterum quod ad indignam prorsusque fœdam Evæ cum Maria collationem attinet, non dubito pios et christiano animo præditos sua sponte confessuros, horum iniquam, turpem, contumeliosam censuram explodi potius quam confutari oportere. Quis enim ignorat Evam serpenti morigeram, Deo rebellem, mortis inventricem, ex qua nefarius et primus ille fratris jugulator natus est, adeoque omnis humanæ corruptionis, calamitatis et perditionis matrem exstitisse? Quare Tertullianus his verbis, quæ alibi a nobis quoque citantur, Evæ insulavit⁷⁸ : « Tu es diaboli janua, tu es arboris illius resignatrix, tu es divinæ legis primæ desertrix; tu es quæ eum suasisti, quem diabolus aggredi non valuit; tu imaginem Dei hominem tam facile elisisti; propter tuum meritum, id est, mortem, etiam Filius Dei mori habuit. » Tum Paulus Evam incusans, non Adam seductum, sed Evam prævaricatricem esse confirmat : a qua demum muliere initium et scaturiginem omnis peccati derivari Scriptura divina testatur (*Eccli. xxv, 33*). Nec pudet tamen novatores, cum hac Eva maledicta, et sicut Augustinus vocat⁷⁹, diaboli filia, licet postea in gratiam recepta, conferre Mariam gratiæ inventricem, vitæ parentem, Domini Matrem, Evæ advocatam, præ omnibus benedictam mulierem, sacrosanctam Virginem, totius Trinitatis vivum tabernaculum, ac humani generis, quatenus Christum peperit, reparatricem. An decet, obsecro, venenum cum antidoto, ancillam cum hera, noctem cum die, stultam cum sapiente conferre? Atqui Maria est, de qua venuste Bernardus asserit⁸⁰ : « Redditur femina pro femina, prudens pro fatua, humilis pro superba, quæ pro ligno mortis gustum tibi porrigat vitæ, et pro venenoso cibo illo amaritudinis dulcedinem pariat fructus æterni. » Prætermitto cætera, quæ ad veram ac propriam Evæ Mariæque collationem faciunt, quoniam sequenti capite profertur.

Excutiamus porro et illud dictum Centuriatorum : « Solet hic quæri de peccato Mariæ ob amissionem filii Messiæ. » Solet quæri, inquiunt; a quibus vero? An a veteribus probatisque Patribus? Minime quidem. A scholasticis forte doctoribus? Ne hoc quidem. A quibus igitur? Nimirum a novis novæ sectæ professoribus, qui omnem veræ theologiæ

formam corrumpunt, qui de justificatione, libero arbitrio, Eucharistia, sacramentis, aliisque gravissimis fidei rebus maximas excitant contentiones; qui nova sua placita pro Dei verbo venditant, variasque de religione leges pro suo arbitratu subinde figunt atque refigunt, ut de illis vere dictum videatur, semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. Cæterum ad Centuriatores omnesque alios coarguendos, qui ex hoc loco Mariam criminis ream agunt, nunc illis etiam præsiditis et armis nos munimus, quæ novatorum quorundam paravit industria, et ad Mariæ causam vindicandam ultro nobis porrigit.

Atque a Zwinglio primum testimonium petam. Is non modo Deiparam, sed sponsum ejus etiam Joseph in præsentī causa his verbis excusat⁸¹ : « Providentia Dei factum est, ut puer Jesus maneret Hierosolymis, non pueri contumacia, nec parentum negligentia. Nam quoad Christum attinet, doctrina fuit, negligendos parentes esse, si negotium Dei incidat et alio vocet. » Bullingerus eisdem parentibus hoc modo patrocinator⁸² : « Discedentibus parentibus a festo, manet Jesus in urbe, Deo singulari quadam providentia rem istam temperante, non ut affligeret parentum animos, sed ut specimen quoddam futurarum in Christo rerum maximarum ederet. Et parentes pueri curam satis diligentem habentes, nihil hic peccarunt per negligentiam. Arbitrabantur puerum versari cum cognatis et in itinere notis, quorum in ea peregrinatione magna copia erat procul dubio. Nam singularis parentum sedulitas et vigilantia in eo relictæ, quod primo mox die diligenter inquirunt puerum. Simul autem atque non inveniunt, repertunt anxii et celeres urbem, nihil parentes laboribus, nullam non adhibentes in inquisitione diligentiam. Excitant hæc omnia vigilantiam, curam et diligentiam, quam parentes in educandis custodiendisque liberis adhibeant summa. » Eadem est Calvinī sententia, qui et ipse hunc explicans locum, omnem negligentiae suspicionem a Maria et Josepho amolitur, cum ita scribat⁸³ : « Ex pluribus Scripturæ locis constat, turmatim iter facere solitos, qui diebus festis veniebant in templum adorandi causa. Quare non mirum, si primo die Joseph et Maria de puero minus solliciti fuerunt : postea vero se non pigritia vel neglectu securos fuisse ostendunt. » En igitur tibi non duorum, sed trium adversariorum testimonia, qui ut proprium Evangelii sensum declarent, non modo Mariam, sed etiam Joseph omni peccati suspicione et negligentiae culpa liberant, adeoque sollicitam horum conjugum curam ac diligentiam in requirendo puero laudant, et christianis aliis conjugibus, uti par est, imitandam proponunt.

Quod cum ita sit, gravi certe peccato, fœdaque calumniæ nota se polluant, qui tam insolenter pa-

⁷⁸ Lib. De habitu muliebri. ⁷⁹ De fide ad Petrum, cap. 1. ⁸⁰ Hom. 2 de B. Virgine. ⁸¹ In cap. 11 Luc. ⁸² In Lucam cap. 11. ⁸³ In harm. Evang.

rentes Domini ac odiose sugillant, ut criminosæ negligentiae palam accusent sanctissimos conjuges, quibus aliud par conjugum vel castius, vel inculpatus, vel spectabilis sol nunquam aspexit. Quare nihil aut frontis aut mentis habere mihi videtur Brentius, qui hosce parentes in iudicium audacissimè vocat, et contra eos tragice ita vociferatur⁸⁵: « Quod ad hoc, de quo nunc tractamus, negotium attinet, parentes Jesu nullam mediocritatem servant. » At vero nos confidenter negamus verum esse, Brenti, quod tu probandum impudenter assumis, illudque testamur, parentes illos in tota vita mediocritatis omnis longe observantiores fuisse quam vos esse consuevistis, qui christianæ tum humilitatis, tum modestiæ, tum æquitatis limites omnes exceditis, nec mediocritatem ullam tenetis, quando in sanctissimos et laudatissimos homines virgulam censoriam vobis ipsi assumitis, vestramque in maledicendo libidinem virulentis linguis et scriptis amarulentis expletis, nulla propemodum vel personarum, vel rerum sacrarum habita ratione. Sed enim qua de causa nullam hi parentes mediocritatem servant? « Aut nimis incurii sunt, inquit, aut nimis solliciti. Dum egrediuntur e Jerusalem, non dant operam ut puerum simul cum ipsis abducant. In primi quoque diei itinere, ne gry quidem de puero: ibi stertunt, ibi securissimi sunt. Postquam vero vel tandem inquisitum non repperunt inter cognatos, ibi tum de summa incuria in summam et extremam sollicitudinem evadunt, atque ita se gerunt, perinde ac si nullus esset Deus in cœlo, qui aliquam rationem puerorum habeat. »

Hæc pro sua prudentia, imo singulari procacitate Brentius stomachabundus effutit, homo tam in reprehendendo mordax, et in accusando petulans, ut alio in loco Job probatissimum virum, et in verbis prorsus irreprehensibilem semper habitum, divinaque voce laudatum, putida oratione insectetur, adeoque condemnet: sic enim audet dicere⁸⁶: « Job evomit horrendas blasphemias adversus Deum. » Quid vero vehementius homo blasphemus in illum posset evomere, qui præclaræ et immortalis divino Scripturæ ac totius Ecclesiæ encomio est celebratus? An uni Brentio magis quam divinæ Scripturæ credere fas est? Ea vero clarissime testatur: *In omnibus non peccavit Job labiis suis, neque stultum quid contra Deum locutus est* (Job 1, 22). Ac rursus: *In omnibus his non peccavit Job labiis suis*. Denum in fine libri amicos ejus Deus ita compellat: *Non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Job* (Ibid. xli, 7). Et iterum: *Neque locuti estis ad me recta, sicut servus meus Job*. Videtur ille quidem diei suo natali maledicere, sed divino Spiritu afflatus et prophetico more loquitur, sicut Origenes⁸⁷ et Ambrosius⁸⁸ locum interpretantur; ideoque Augustinus Job in tentatione stabili patientiæ robore et armis

pietatis invictum appellat⁸⁹. Nec veretur idem Brentius⁹⁰ in Petrum apostolorum principem Christi ore laudatum, totque prærogativis ornatum dicere, quod is tradiderit seipsum captivum Satanae, nullumque illi parem inveniri posse toto orbe terrarum, qui horribilius Deum abnegarit. Hæc aliaque id genus horrenda probra, quibus et Joannem Baptistam proscindit⁹¹, in hujus auctoris libris non sunt infrequentia, ut idcirco minus admirari oporteat, quod præsentī etiam loco tam odiose illos tractet conjuges, quorum nomina, damnatis etiam et ardentibus apud inferos hæreticis, vigeant in omni memoria seculorum.

Quidquid autem maledicus iste scriptor effundat ac fingat, satis jam demonstratum arbitror, Christi parentes neque incurios et stertentes, sed cura negligentiae vitium secudos et diligentes fuisse, neque rursus immodice sollicitos et anxios, sed ex amisso puero pium, moderatum, nec injustum dolorem cepisse. Præterea, monstrata causa est, cur primo die puerum illi non abduxerint secum. Ubi non torpor illos aut oscitantia impedivit, ut veluti stertentes a scurra mereantur illudi, neque falsa et exprobranda securitas illos, qui puerum tenere ac vehementer amabant, retardavit, sed cum illi non simul extemplo digrederentur, ac diversæ proficiscentibus viæ paterent, non poterant non suspicari, hunc puerum vel in turba virorum, vel in alio mulierum cœtu ex templo ivisse, vel certe cum amicis et notis aliis brevi secuturum esse. Sed et aliæ causæ quas percensere nobis difficile sit, illis in mentem venire poterant, ob quas puer sapiens non statim adesset, quidquid tandem illum sive in templo, sive in itinere retardaret. Et pergit tamen conviciari Brentius⁹², Deiparam ejusque sponsum in suo mœrore aliquid, improbe, diffidenter, impatienter, indignabunde designasse. Hæc ab impiis fingi possunt, et nobis jam ante satis contrita sunt, a docto autem et prudente probari non possunt, utpote indigna prorsus, quæ talibus personis tribuantur. Ejusdem farinae videri potest, hos conjuges divini timoris obliotos, et a fide divinæ providentiæ alienos, tantum non in summam et extremam sollicitudinem animique perturbationem proruisse, sicut nobis idem Brentius persuadere conatur. Sed pudet ac piget his adversariorum nugis inanibusque commentis longius immorari, præsertim cum Scripturæ auctoritate, rationumque pondere destituti tam iniqua postulent, ut credamus in Maria et Joseph eam negligentiae culpam hære, qua Deum offenderint et in Christum peccarint, sique muneris rationem nullam habuerint.

Quid multa? Non agnovit, o evangelici, non deploravit Maria suam in hac parte negligentiam, ut fabulatur Philippus⁹³: non læsit conscientiam, ut fingit Lutherus⁹⁴: non meruit poenam, ut nuga-

⁸⁵ Rom. 19, in Lucam. ⁸⁶ In Joan. hom. 18. De patient., cap. 11. ⁸⁷ In cap. xvi Joan. ⁸⁸ In cap. 5 de Joanne Baptista. ⁸⁹ In eadem Dominicam.

⁹⁰ In Levit. homil. 8. ⁹¹ In cap. iv Lucæ. ⁹² Lib. ⁹³ In eadem Dominicam.

tur Spangenbergius ⁹⁴, non animi perturbationem extremam admisit, ut Brentius calumniatur ⁹⁵: multo minus peccatum cum summo et nocentissimo Evæ flagitio comparandum perpetravit, ut Centuriatores maxime ridiculi disputant, aut potius amentes somniant ⁹⁶. Nec minus hallucinatur Hemmen-
gius, cum ita pronuntiat ⁹⁷: « Maria contulit summam miseriam suam cum miseria Evæ. Nam ut illa genus humanum a diabolo seducta perdidit: ita Virgo existimavit se sua negligentia amisisse mundo promissum Salvatore. » Hanc vero Mariæ negligentiam non leve peccatum fuisse, et a Luca taxari idem aperte definit. Ita vero cæci comites cæcum ducem sequuntur, Philippum videlicet, Melancthonem, ac eisdem plane armis adversus Deiparam dimicant, ut, si possint, ex pura impura faciant, et sanctam, si non criminis, at certe quidem fœdioris affectus suspicione gravent ac infament. Nos vero libenter id Philippo damus, cujus verba jam ante citavimus, non vulgares dolores pium Mariæ pectus hoc triduo sensisse; sed pernegamus causam horum dolorum ad negligentiam peccatum, et ad poenam ullam peccato debitam referri oportere. Tum Philippicum et inane phantasma ducimus, quod Maria fingitur se alteram Evam esse putasse, et peccati periculum timuisse, gravesque conscientiae angores hinc asportasse. Solus autem et immensus ille Matris amor erga Filium sufficiebat, cujus gratia mœror et luctus in illius animo vehementissimus et acerbissimus concitaretur, præsertim cum se tali tantoque thesauro videret orbatam, et de voluntate Dei, felicique successu negotii prorsus esset ignara.

Age vero, si libet, eandem Lucæ historiam, quam ad Mariam insectandam arripiunt novatores, nos in ejus laudem aliqua ex parte convertamus, capitibus duntaxat ex illa paucis excerptis. Mater vere pia, Hierosolymitanam urbem petit non ad nundinas in foro, sed ad ferias in templo obeundas intenta. Nec semel, sed sæpius, atque adeo singulis annis hoc longinquum conficit iter, dum a Galilææ finibus per Samariæ montana peregrinatur. Nec sola, sed cum puero Jesu, sed cum Joseph sponso hoc iter absolvit, huncque sibi comitem perpetuum tenet. Neque vero quisquam cogit, non præcipit Deus, non exigunt magistratus, sed injussa venit, ut piorum non desit cœtui, utque rebus divinis intersit, a quibus non divellitur, nisi feræ peragantur, et cultus in templo divinis absolvatur. Quam vero multa et præclara in his rebus latent mysteria, de quibus præsentī loco sigillatim dicere non attinet, quæ tamen Mariæ prudentiam, pietatem diligentiam abunde commendant? Annon ardentī in Deum religione flagravī? Quid nisi zelum divini honoris amplificandi præ se tulit? Quem non laborem sacris cæremoniis ac divinis rebus impendit? Quam diligenter Ecclesiæ, ejusque magistratibus

obsecundavit? Quam pulchre honestis matronis piisque conjugibus exemplo suo præluxit? Annon tacite docuit, receptum Ecclesiæ morem, sive in celebrandis feriis, sive in sacris locis pie visitandis, sive in publicis honorum cœtibus cohonestandis nulli negligendum, sed omnibus sedulo servandum esse? Nec enim lex divina postulabat, ut feminae statas ferias Hierosolymis coram celebrarent, sed viris duntaxat præceptum erat, quotannis ter in eo convenire loco, ubi tabernaculum fœderis asservaretur, et Deum Israel adorare. Jam vero quis non laude dignum judicet, quod Maria cum sine culpa, sicut docuimus, charissimum pignus amisisset, ingentem animi curam, nec modicum corporis laborem nocte ac die ad puerum quærendum et recuperandum impendit? Ut hinc etiam certiores reddamur, quantopere hunc filium suspexerit et amaverit mater, cujus gratia nullus labor illi molestus, nullum periculum fugiendum videretur. Prætereo quanta illa dolores et angores persenserit, dum in quærendo thesauro unico, quem amiserat, tam accurate anxieque versatur, ut tunc etiam gladius ille a Simeone prædictus virgineum ejus pectus pertransisset, direque transverberasse merito videatur. Nec solum hoc loco, sed et sæpe alias crudelem hujus gladii aciem experta est, quæ cum Christo et propter Christum multiplicem profecto acerbamque crucem pertulit, ut alibi pluribus ostendemus. Veremur enim, ne si hunc locum de cruce Mariæ pertractemus, aliquanto longius ab instituto deflectere videamur.

CAPUT XIV.

De Mariæ et Evæ justa collatione, sicut veteres illam tradiderunt.

Libet adversariis Mariam cum Eva tam inique comparare, ut publice disputent, utra alteram peccando superarit; et graviusne Maria Christum amittendo, quam Eva serpenti consentiendo crimen perpetrarit. Hic sacra Virginis honorem offendi certum est, quæ in ratione peccati eum Eva omnium peccantium matre, falso impieque confertur, ac pristinum illum eximiumque splendorem amittit, quem illius perpetuæ puritati tot ætatum Patres et populi magno consensu largiuntur, quemque nos antea vindicare conati sumus. Quoniam vero huc nos provocant novatores, ut Mariæ et Evæ comparatio instituatur, non defugiemus certamen indicitum, sed veram ac propriam harum personarum collationem meliorem fide in medium afferemus. Ita fiet spero, ut non modo sectariorum hac in re vanitas detegatur, ac deinde vehementius ab omnibus explodatur; verum etiam ut eadem collatione Mariæ honos illustretur, et adversus omnium hostium maledicentiam constantius retineatur. Ubi non alios vel arbitros, vel judices, quam Græcos Latinosque Patres mihi deligendos arbitror, ut ex horum gravissima sententia res tota constituatur.

Exordiar autem ab Irenæo, quem apostolorum

⁹⁴ Supra Evang. ejusdem Dominicæ. ⁹⁵ Hom. 49 1 post Epiphan.

in Lucam. ⁹⁶ Cent. I, ib. 1. ⁹⁷ In Evang. Domin.

successorem Epiphanius ⁹⁸, et Polycarpi discipulum Christique martyrem Hieronymus vocat, quique has præclaras sane antitheses de Eva et Maria scriptas reliquit ⁹⁹. « Quemadmodum, inquit, Eva per angelicum sermonem seducta est, ut effugeret Deum, prævaricata verbum ejus : ita et Maria per angelicum sermonem evangelizata est, ut portaret Deum, obediens ejus verbo. Et sicut Eva seducta est ut effugeret Deum, sic Maria suasa est obedire Deo, uti virginis Evæ Virgo Maria fieret advocata. Et quemadmodum astrictum est morti genus humano per virginem, sic salvatur per Virginem, æqua lance disposita virginalis inobedientiæ per virginalem obedientiam. » Tum idem alibi ¹ : « Sicut Eva inobediens facta, et sibi et universo generi humano causa facta est mortis : sic et Maria habens prædestinatum virum, tamen Virgo obaudiens, et sibi et universo generi humano, causa facta est salutis. » Et paulo post : « Evæ Inobedientiæ nodus solutionem accepit per obedientiam Mariæ. Quod enim alligavit virgo Eva per incredulitatem, hoc Maria solvit per fidem. » En tibi locupletissimum minimeque anceps Irenæi judicium, quantopere Maria innocens ab Eva peccatrice inobediente et humani generis corruptrice discrepet. Quod una perdidit, restituit altera, et hæc non solum Evæ, sed etiam, si verum fateri velimus, nobis advocata et mater salutis effecta est. Verum de hoc postea disseremus, quomodo Maria sine incommodo Evæ advocata intelligatur.

Jungamus autem Irenæo Justinum, paulo quidem antiquiorem, et gloria martyrii parem, qui hæc de Maria et Eva scribit ² : « Homo natus de Virgine, ut per quam viam fraude serpentis subintravit inobedientia, per eandem sequeretur venia. Cum enim integra virgo esset Eva, concepto verbo serpentis, inobedientiam mortemque peperit. At Virgo Maria postquam concepit fidem cum gaudio, afferente sibi Gabriele lætum nuntium respondit : *Fiat mihi secundum verbum tuum.* » Atque ut istiusmodi collatio vetustissimorum theologorum hic mire consentientium sit illustrior, succedat Justino Tertullianus, scriptor et ipse pervetustus, absque ejus lectione Cypriano dies nullus præterit : ejus hoc dictum est ³ : « In virginem adhuc Evam irrepserat verbum ædificatorium mortis : in Virginem æque introducendum erat Dei Verbum exstructorium vitæ, ut quod per ejusmodi sexum abierat in perditionem, per eundem sexum redigeretur in salutem. Erediderat Eva serpenti, credidit Maria Gabrieli. Quod illa credendo deliquit, hæc credendo delevit. » Quid igitur si de peccato agitur, Maria cum Eva potuit habere commune : cum illa hujus vitio quodammodo medeatur, et contrariis quasi vestigiis gradiatur ?

Jam vero superiores theologos, (Irenæum, Justinum et Tertullianum dico) Augustinus theologorum fere princeps, omnino secutus videtur, quando ita scripsit ⁴ : « Eva inobediens meruit pœnam ; Maria obediendo consecuta est gratiam : illa gustando prohibitum maledicta, hæc credens angelo est benedicta. Illa nobis mortem contulit, hæc Virgo vitam nobis peperit. » Idemque cursus alibi : « Eva mater generis nostri, pœnam intulit mundo : Genitrix Domini nostri, salutem et feminae suggessit, et viro : auctrix peccati maledicta, auctrix meriti benedicta. Illa occidendo obfuit, ista vivificando profuit : percussit illa, at ista sanavit : pro inobedientia enim obedientia commutatur, et fides pro perfidia recompensatur. » Tum alio loco ⁵ : « Ibi femina decepta est, ut fieret filia diaboli : ibi Virgo gratia repleta est, ut fieret mater summi atque incommutabilis Unigeniti Dei. » Quid hæc aliud sibi volunt, obsecro, nisi ut Mariam ab Evæ vitiis prorsus liberam et immunem esse cognoscamus, alteramque peccati, alteram meriti auctricem certo constituamus ? Apud Epiphanium, qui Augustino etiam est antiquior, hæc inter Mariam et Evam exstat comparatio ⁶ : « Eva mortis causa facta est hominibus ; per ipsam enim ingressa est mors in mundum ; Maria vero causa vitæ, per quam genita est nobis vita, et per hanc Filius Dei accessit in mundum. Et ubi redundavit peccatum, ibi superabundavit gratia : et unde facta est mors, illinc processit vita, ut vita pro morte fieret. » Tum rursus ⁷ : « Ab Eva, inquit, omnis hominum generatio genita est in terra ; hic vero a Maria hæc vita mundo genita est, ut viventem gigneret : et facta Maria mater viventium. » Quod vero discrimen manifestius, quam inter vitam et mortem, inter matrem viventium et morientium, potest excogitari ?

Gregorius Nyssenus in hunc modum ⁸ : « Defenditur et purgatur mulier a muliere. Prima aditum et locum introeundi peccato dedit ; hæc vero introeundi justitiæ subservivit, et ancillata est. Illa consilium serpentis amplexa atque secuta est ; hæc interfectorem serpentis præbuit, et lucis auctorem peperit. » Neque hic præteriri omnino debet ejus auctoritas, qui sua præstanti eloquentia oris aurei cognomentum invenit, et quam indigne illa Evæ conferatur, his verbis satis indicavit ⁹ : « Mors per Adam, vita per Christum : Evam serpens seduxit, Maria Gabrieli consensit : sed seductio Evæ attulit mortem, consensus Mariæ peperit sæculo Salvatorem. Restauratur per Mariam, quod per Evam perierat : per Christum redimitur, quod per Evam fuerat captivatum : per Gabrielem promittitur, quod per diabolum fuerat desperatum. Denique peccatum aboletur per Christum, quod per Adam fuerat ante scriptorum eccles. ¹ Lib. iii, cap. 55. ² In col-

⁹⁸ Contra Basilidianos hæres. 24. ⁹⁹ In Catalogo loq. cum Tryphone Judæo. ¹ Lib. De carne Christi. in Natali Domini. ² Lib. De fide ad Petrum. ³ Contra Antidicomarianitas. ⁴ Contra hæreses, lib. iii, cap. 2. ⁵ Hom. de Nativitate Christi. ⁶ Hom. de interdictione arboris ab Adam.

⁷ Lib. iii, cap. 55. ⁸ In col-
⁹ Lib. De quinque hæresibus, cap. 6. Et serm. 7.

contractum. Redditur per Mariam vita, quæ per Evam fuerat interempta. » Quod si peccavit, et graviter peccavit Maria, ut adversarii fingunt, quomodo Evæ adeo dissimilis, tantisque digna laudum præconiis existimanda est, per quam et restauratur, quod per Evam perditum fuit, eodem Chrysostomo teste ?

Quid autem Chrysologus ¹⁰ ? annon Mariam celebrat, et satis ab Eva disjungit hac oratione : *Benedicta tu in mulieribus*, quia in quibus Eva maledicta puniebat viscera, nunc in illis gaudet, honoratur, suspicitur Maria benedicta. Et facta est vere mater viventium per gratiam, quæ mater ante exstitit morientium per naturam. » Et alibi rursus ¹¹ : « Agit cum Maria angelus de salute, quia cum Eva angelus egerat de ruina. » Maximus autem ad hunc modum ¹² : « Parturit femina salutem mundi, ut quæ exstiterat fomes iniquitatis, fieret ministra justitiæ, et per quam mors sibi in hunc mundum aditus patefecit, per eam ad nos vita haberet ingressum. » Nec est inter Patres obscurus Fulgentius, qui non semel Mariam cum Eva comparavit, simulque docuit, matrem illam huic novercæ admodum esse dissimilem. Verba ejus si quis requirat, licet alibi producta, repetere non gravabimur ¹³ : « Attendite, fratres, inquit, medicinalis gratiæ lineas, divina nobis benignitate monstratas. Tunc ad Evam angelus malus accessit, ut per Evam homo, quem Deus fecerat, a Deo separaretur. Nunc autem ad Mariam bonus angelus venit, ut in ea humanæ naturæ Deus unigenitus uniretur. Venit ad Evam diabolus, ut vitam nobis malignus auferret : venit ad Mariam Gabriel, ut vitam reddendam hominibus nuntiaret. » Tum idem alibi ¹⁴ : « Quoniam diabolus per serpentem Evæ locutus, per Evæ aures mundo intulit mortem, Deus per angelum ad Mariam pertulit verbum, et cunctis sæculis vitam effudit. » Et rursus ¹⁵ : « Est, inquit, Maria fenestra cœli, quia per ipsam Deus verum fuit sæculis lumen. Facta est Maria scala cœlestis, quia per ipsam Deus descendit ad terras, ut per ipsam homines ascendere mereantur ad cœlos. Facta est Maria restauratio feminarum, quia per ipsam animæ primæ maledictioni probantur esse subtractæ : nam Evæ dictum est : *In doloribus et in tristitia paries, et ad virum conversio tua, et ipse dominabitur tui* (Gen. iii, 16). » Tribus ergo his malis se subjugant femina, quæ Mariam non sequuntur, dolori, tristitiæ, servituti. Maria autem e contrario quam præclarissimis tribus bonis sublimetur auscultat, salutationis angelicæ, benedictionis divinæ, et plenitudinis gratiæ. Quod si Maria tantopere a Patribus commendatur, et nondum Mater Emmanuelis effecta Evæ anteponitur, an non post conceptum et editum Dei Filium ab omni vitio sincerior, omnique gratia cumulator, Evam et omnes

ejus filios ac filias longo penitus intervallo post se reliquit ?

Ad Bernardum veniamus, qui cum sit amator maximus Virginis, veram et propriam Evæ Mariæque collationem, certe, si quis omnino alius, animadvertisse videtur ¹⁶ : « Crudelis nimis Eva, inquit, per quam serpens antiquus pestiferum etiam ipsi viro virus infudit : sed fidelis Maria, quæ salutis antidotum et viris et mulieribus propinavit. Illa ministra fuit seductionis, hæc propitiationis : illa suggessit prævaricationem, hæc injectit redemptionem. » Tum Evam appellans, hæc interponit ¹⁷ : « Propterea curre, Eva, ad Mariam ; filia pro matre respondeat, ipsa matris opprobrium auferat, ipsa patri pro matre satisfaciatur ; quia ecce si vir cecidit per feminam, jam non erigitur nisi per feminam. » Ac præ cæteris Rupertus, quanta sit inter Mariam et Evam dissimilitudo, eleganter ac perspicue his verbis declaravit ¹⁸ : « Eva quasi inimica, Eva quasi vipera, Eva quasi deformis et ignominiosa : mihi inimica, viro suo vipera, sibi met confusa ignominia. Inimica per superbiam, qua intus tumuit ; vipera per malitiam, quam ex serpente concipiens foris tentata facile cessit : ignominiosa per pruritus libidinis, qua statim scaturire cœpit, unde et nudam se cognoscens, folio pudenda contextit. Tu autem (ad Mariam Dei vox est) amica mea per humilitatem, columba mea per charitatem, formosa mea per castitatem. Tu contra Deum non tumuisti, imo mente humili Altissimo complacuisti, et ecce amica es. Tu serpenti aurem non præbuiisti, imo inimicitias inter te et serpentem ego posui, et ecce columba es. Tu nuditatem libidinis non incurristi, imo Spiritus sanctus obumbravit tibi, et ecce formosa es. Veni ergo, Maria, veni : nam Eva ad latebras fugit. Veni et crede angelo evangelizanti : nam Eva credidit serpenti susurranti. Veni et contere caput serpentis : nam Eva et capite illecta, et ventre oblectata, et cauda est obligata serpentis. » His omnibus Innocentium, ut dignitate pontificem, ita eruditione theologum insignem adjungam, quoniam in Maria et Eva recte comparanda lucem quoque subministrat ¹⁹ : « Oportebat enim, ut, sicut per feminam mors intravit in orbem, ita per feminam vita rediret in orbem. Et ideo quod damnavit Eva, salvavit Maria, ut unde mors oriebatur, inde vita resurgeret. Illa consensit diabolo, et vetitum primum comedit, secundum illud : *Tulit de fructu et comedit, deditque viro* : ista credidit angelo, et filium promissum concepit, secundum illud : *Ecce concipies, et paries filium*. Illa comedit pomum ad mortem, juxta quod fuerat illi prædictum : *Quacunque die comederis, morte morieris* (Gen. ii, 17) : ista concepit Filium ad salutem, sicut ei fuerat prænotatum : *Vocabis nomen ejus Jesum*. Ipse enim saltem faciet populum suum a

¹⁰ Serm. 140. ¹¹ Serm. 142. ¹² Hom. 6, de Nativitate Christi. ¹³ Serm. de duplici Nativitate Christi.

¹⁴ Serm. de laudibus Mariæ. ¹⁵ Ibidem. ¹⁶ De laudibus B. Virginis. ¹⁷ Hom. 2, super *Missus est*.

¹⁸ Super Cantica, lib. ii. ¹⁹ Serm. 2, in festo Assumpti. Mariæ.

peccatis eorum. (Matth. 1, 21.) Illa peperit in dolore, secundum illud : *Multiplicabo ærumnas tuas et conceptus tuos, et in dolore paries* (Gen. iii, 16) : ista generavit in gaudio, secundum illud : *Annuntio vobis gaudium magnum, quod erit omni populo : quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus in civitate David.* (Luc. ii, 10, 11.) Et post pauca : « Illa fuit plena peccato, sed tu plena gratia. Illa fuit maledicta in mulieribus, sed benedicta tu in mulieribus. Fructus ventris maledictus Cain, sed fructus ventris tui erit benedictus Jesus. »

Quid vero si tot Patribus poetas, eosdemque veteres et Christianos, Sedulium et Aratorem adjiciamus? Uterque cum prioribus plane consentit. Ille quidem ita modulatur :

*Et velut e spinis mollis rosa surgit acutis,
Nil quo lædat habens, matremque obscurat honore :
Sic Evæ de stirpe sacra veniente Maria.
Virginis antiquæ facinus nova Virgo piavit.*

Arator vero de Maria in hunc modum ³⁰ :

*Maria Dei Genitrix intacta creantis
A natoque ornata suo mala criminis Evæ
Virgo secunda fugat : nulla est injuria sexus.
Restituit quod prima tulit : persona ruinam,
Non natura, dedit : tunc femina facta periculum.
Nunc tumuit paritura Deum, mortalia gignens
Et divina ferens, per quam Mediator in orbem
Prodiit, et veram portavit ad æthera carnem.*

Nihil vero necessum est plures veterum sententias aggregare : satis fuerit hactenus nos adversariis obsequi, voluisse, qui sua iniquitate hanc æquam Mariæ et Evæ collationem a nobis extorserunt. Pergant illi, si velint, profane disputare, utra fuerit graviore peccato obnoxia. Contra vero sanctissimi doctissimique Patres, quorum sensum et consensum propriis ipsorum verbis demonstravimus, propter Evæ morbum Mariam velut antidotum divinitus datam esse docent, solique primæ illi, non huic alteri Evæ peccati rationem imputant et ascribunt. In quibus quidem Patrum sententiis illud etiam observare par est, quantam in his collationibus tum excellentiam, tum reverentiam Virgini Matri deferant, ut majorem certe vix deferre posse videantur. Nec minus fortiter illi confutant adversarios, qui cum de peccato agitur, tam insecite quam improbe Mariam Evæ, hoc est, lucem tenebris, vitam morti conferunt : et personas adeo dissimiles, sibi plane adversantes sub unum peccati jugum quodammodo redigere moliantur. Prodest etiam Patrum testimonia in unum velut conspectum ita proferri, ut in illis loquentem et adhuc in Ecclesia unum idemque sonantem Spiritum rectius observemus, neque locum istis Mariomastigibus reliquum faciamus, qui de Matre Domini ut sentiunt, ita levissime petulantissimeque scribere consueverunt. Atqui hæc ipsa veterum dicta lucem nobis præsentem si volumus, et illu-

st em exhibent, quæ istorum oculos nimium imbecilles vi sua ita perstringit, ut nec videre nec sentire possint Virginis Matris sanctitatem, quam certe magnificis titulis veteres eohonestant, et sicut ante quoque probatum est, sanctis reliquis anteponunt. Irenæus ³¹, quem adduximus, Evæ advocatam vocat, quæ universo generi humano salutis causa extiterit, ut sequenti libro a nobis pluribus evincetur. Augustino ³² eadem dicitur auctrix meriti, quæ obediendo consecuta sit gratiam. Epiphanius ³³ et Chrysologus ³⁴ matrem viventium faciunt. Fulgentius cœli scalam et fenestram appellat ³⁵. Bernardus alicubi Reginam cœlorum et Matrem misericordiæ nominat ³⁶. Et tamen irascuntur nobis, imo toti etiam obtreccant Ecclesiæ sectarii, quod ad novas ipsorum sive cantiones, sive vociferationes obsurdescamus, et venerandis Patrum vestigiis insistamus, nostramque fidem et pietatem cum illis Ecclesiæ columnis arctissime jungamus. Sed ad nostrum institutum redeat oratio.

CAPUT XV.

Vanam et falsam esse sententiam novatorum, qui Mariæ tribuunt expositulationis, et commoti animi vitium, quando suum Filium duosennem in templo compellavit.

Quo plures et sœdiores corruptelas in unam eandemque Lucæ historiam novi doctores congerunt, eo nos pluribus respondere, et in ea ipsa historia longius hæere necesse est, ut violatum Virginis honorem utcumque vindicemus. Agit Lucas de puero Jesu, quem parentes ejus, Joseph pater putativus et Maria, uno et altero die non sine dolore quidem, sed frustra tamen quæsitum, nusquam alibi quam in sacro templo tandem invenere. Nec otiosus illie quidem erat Jesus, sed rebus divinis operam seriam dabat, non solum intentus precationibus, nam hoc templum domum orationis et ipse vocavit, sed sedens etiam in doctorum medio, ibique tum attente audiens, tum prudenter ac modeste peritissimos legis interrogans, et haud dubie non tractans alia, quam quæ ad arcana Scripturæ fideique causam, vel ad salutem hominum maxime pertinerent. Cum vero Maria Filium sibi charissimum diu quæsitum et magnopere desideratum in hoc templo invenisset, his illum verbis compellavit : *Fili, quid fecisti nobis sic ? Ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te.* (Luc. ii, 48.) Quæ compellatio ut materna, sic etiam blanda et amica fuisse videtur, imo etiam plena affectuum gaudii et lætitiæ propter redditum Filium, cujus ingenti desiderio, ut matris verba declarant, parentes ambo hactenus tenebantur. Neque nobis displicet, quod existimant quidam, Mariam hæc non dixisse nisi post finem disputationis, quam Dominus cum templi doctoribus habuit, atque ita quod majoris erat modestiæ argu-

³⁰ Lib. 1, in Acta apostolorum. ³¹ Lib. v, Contra hæres. ³² Serm. 17, in Natali Domini. ³³ Contra Antidicomarianitas. ³⁴ Serm. 140. ³⁵ Serm. de laudibus Virg. ³⁶ De adventu, serm. 2.

mentum, soluto cœtu ad Christum accessisse videbitur, sicut etiam sentiunt Centuriatores ²⁷. Hinc et Calvinus admonet ²⁸, fieri potuisse, ut seorsim et remotis testibus Maria egerit cum Filio, postquam is a conventu discessit. Certe si verba ipsa spectemus, candideque judicemus, maternam quamdam sollicitudinem, simulque fiduciam et libertatem in Filio compellendo præ se ferunt, sed ut sine stomacho et amarulentia mitissimæ Virginis dicta hæc omnia sint accipienda, in quibus interrogationem simplicem cum admiratione conjunctam licet considerare. Nec ullus est veterum interpretum, qui Mariam hic aliquid immodestius atque immoderatus fecisse, vel graviter cum Filio expostulasse notavit. Imo vero a Græco interprete scriptum legimus ²⁹: « Miranda Dei Genitrix maternis affecta visceribus, quasi cum lamentis inquisitionem dolorosam ostendit, et omnia (sicut mater) fiducialiter et humiliter et affectuose exprimit. » Sensus igitur maternæ cum Filio colloctionis hic est: Arbitramur sane, fili, aliquam et justam suscepti consilii tui rationem exstare, quod hisce tribus diebus a nobis quæri volueris, cum ubi esses ignoraremus. Nunc ut omni sollicitudine liberemur, expone causam, quæso, qua commotus, volueris in quærendo nos circumcursitare, tuique desiderio torqueri, ut qui unus nobis es charissimus, et a quo etiam ad breve tempus avelli, non potest nobis non valde molestum et amarum esse.

Quid vero nostri sectarii? Ex his quidam sic sanctam Virginem locutam esse putant, ut suum in Filium imperium voluerit ostentare, velut Matrem impulerit ambitio ad novam expostulationem, illaque seriam Filii objurgationem aggrediatur. Eam calumniam velut ineptam refutat Calvinus ³⁰, et recte quidem, quod nihil minus deceat honestissimam simul et modestissimam parentem, atque vani ostentatio imperii et ambitiosa expostulatio cum eo, quem illa non tantum filii loco ducebat, sed et pro Domino et Deo suo post tot revelationes acceptas haud dubie reverebatur. Unde luculenter Augustinus asserit ³¹: « Non potuit Maria divinitati Christi non esse credula, quæ noverat hunc se non virili semine secundum ordinem naturæ, sed divino spiramine, nuntiante archangelo, concepisse. » Vocat igitur illam Christi fide et operibus ministratricem, et devotam usque ad mortem ejus assectatricem. Alios vero tanta contradicendi et Mariam sugillandi incessit libido, ut præsentem ejus sermonem in sinistram plane partem abripiant, mirisque modis depravent. Bullingerus igitur ad hunc modum scribit ³²: « Expostulant parentes pro jure suo cum Filio, et non sine commotione rogant, cur ipsos conjecerit in tantum mœrorem atque discrimen. » Quod autem jus Mariæ et Josepho competit, quæso,

ad expostulandum cum puero innocente? vel quam commotionem ac affectus vehementiam illis ascribi necesse est? Et habent hoc sibi cum Bullingero commune Centuriatores ³³, Pellicanus ³⁴, Corvinus ³⁵, Major aliique plures ³⁶, ut omnino velint Mariam cum puero Jesu hic expostulasse, et commotum ostendisse animum, et nescio quid humani passam esse.

Spangenbergius vero Brentium secutus, permultum hic acerbitalis admiscet, dum per prosopopœiam ita loquentem Virginem introducit ³⁷: « Me tuam esse matrem non ignoras, te filium. Novisti præceptum illud Dei: *Honora patrem tuum et matrem tuam.* (Exod. xx.) Novisti pœnam, quam exsoluturi sunt immorigeri parentibus. Cur igitur nobis sic fecisti? qui tibi nullam nos ita contristandi præbuimus occasionem, sed quibus potuimus beneficiis te prosecuti sumus, et multa incommoda passi tecum in Bethleem et in Ægypto, maximis te curis atque molestiis educavimus. Sed hanc gratiam nobis modo rependis? » Quod si hoc modo tantaque vehementia dixisset Maria, quemadmodum videri vult Spangenbergius, vere et serio cum puero expostulasset, seque non parum commotam et indignabundam demonstrasset. Eamdem amarulentiam præ se fert Lossius, cui Maria videtur sic dicere voluisse ³⁸: « Cur contra obedientiam, quam nobis debes, mansisti Hierosolymis? ex qua re in dolore ingentem incidimus. » Nec mitior est interpres Sarcerius, dum fingit Christum de facto non admodum honesto, imo de peccato contra obedientiam erga parentes præceptam, hic a Matre insimulari et objurgari. Deum immortalem! an quisquam magis turbulentos et patheticos interpretes Evangelii sacri unquam vel legit, vel audivit? Ira, odio, invidia, aliisque fœdis et insanis affectibus hos flagrare necessum est, qui tam fœda et ab omni humanitate aliena, nec ab impiis, sed a sanctis, in Christi contumeliam dicta profundunt, tantamque virulentiam et acerbitalatem ubique profundunt. Scilicet in fide Christi tam parum erant hi venerabiles conjuges instituti, ut de tali tantoque puero tam inhoneste improbeque sentirent? Sed nullus Mariæ vel durior, vel iniquior est Brentio, qui hanc tragicam et tantummodo non furiosam vociferationem a Matre ad Christum habitam audet effutire ³⁹: « Filius es: an nescis igitur, quid filius debeat parentibus? *Honora*, inquit *lex, patrem et matrem, ut sis longævus super terram.* (Exod. xx, 12.) Ergo qui parentes non honorat, non dimidiabit dies suos. Et alias dicitur: *Maledictus qui exasperat matrem suam.* (Prov. xx, 20.) Cur igitur fecisti nobis sic? Nullam prorsus causam habes nos sic despiciendi et contemnendi. Nihil enim unquam mali in te commisimus, sed potius omnia, quæ potuimus, beneficia in te contulimus. Ego te in

²⁷ Cent. I, lib. 1. ²⁸ In harm. evang. ²⁹ Vide Catenam auream in cap. 11 Luc. ³⁰ In harm. evang. ³¹ Serm. 1, de Assumpt. Virg. ³² In cap. 11 Luc. ³³ Centur. I, lib. 1. ³⁴ In cap. 11 Luc. ³⁵ In Postilla. ³⁶ In Dominica 1 post Epiphan. ³⁷ Ibid. ³⁸ Annotat. in Evang. Domin. 1 post Epiphan. ³⁹ Rom. 20, in Lucam.

præsepio adhuc jacentem magna cura fovi : postea quas non molestias, quos non labores, quæ non pericula nomine tuo perpassi sumus, quando necesse habuimus tecum in Ægyptum fugere? et quanta sollicitudine te usque ad hoc ætatis educavimus? Sed si alia quædam calamitas te invito nobis accidisset, boni consuluissemus : nunc autem hoc nobis molestum est, quod nobis fecisti sic? quod tua sponte nos coniecisti in tantum dolorem, ut malleus mortem oppetere, quam iterum tantis terroribus objici. Quid autem inter se distant, parentes gladio interficere, et parentes in terrores mortis, qui ipsa morte graviores sunt, sua culpa adigere? Non est igitur mediocre scelus, fili, quod in nos parentes tuos designasti. Hæc est increpatio, qua Maria Jesum objurgat. »

Atque hactenus rhetoricari conatur Brentius, velut contra Mariam partes non theologi sustineat, sed nescio cujus rabulæ, et forensis seditiosique declamatoris personam apud judicem gerat. An vero decet in Scripturis hoc modo ludere, neque modo suspectam, sed et infamem Mariæ personam levissimæ de causa omnibus reddere? Id vero nec decet, nec licet, nec expedit prorsus, quidquid tandem Brentius per summam petulantiam molitur. Si Virgo præ omnibus benedicta vere in Christum credidit, si illum omnis culpæ semper expertem scivit, si summam ubique servavit modestiam, ut nullus dubitat probe Christianus, quomodo ad has vanas et acerbas illa descenderet querimonias? cur exprobraret Filio, velut ingrato, sua beneficia? quo consilio velut ignarum de præceptis divinis admoneret, ac tanquam immorigerum increparet? qua fronte demum haud secus illum ac parricidæ similem de summo scelere accusare et damnare tentaret? An fortasse illa tam sui ac divinorum erat oblita, ut de majestate ac proprietate Messiae nihil cogitaret, quem ex prophetis Litteris et angelicis verbis ipsam Dei sapientiam atque virtutem esse, non poterat ignorare, quemque grato pectore palam in suo cantico commendarat, et de quo insuper tam multa et illustra acceperat testimonia, quemadmodum ea Lucas describit, si tamen describit omnia? Quoniam igitur pacto hæc aliaque id genus miranda, quæ tum viderat, tum audierat Virgo fide plena, vento committeret, ac demum de tanto Filio tam temere abjecteque sentiret, imo etiam illum tam arroganti et probrosa objurgatione simul et exprobratione tractaret atque castigaret? O infelicem Domini Matrem, sapientiæ gravitatisque vacuum, indignabundam, impatientem, contentiosam ac ferocem Filii sui Deique nostri objurgatricem, quæ nec ab apertis conviciis sibi potuit temperare, si tantum ex novatorum verbis judicare fas est! Non enim solum indecoros et plus quam muliebres affectus, eosque nulla quidem ratione excusabiles, sed et superba, contumeliosa et atrocia multa Deiparæ im-

pudenter ascribunt. Habent isti suas domi mulierculas, sine quibus vivere nec vellent, nec possent, doctores licet evangelici, sed homines male spirituales ac minime continentes. An vero Mariam cum istis suis ancillis et uxoreculis cupiunt comparari? Sic enim profecto Mariam nobis depingunt, velut vulgaris fuerit muliercula, in qua communes et omnibus notæ feminarum perturbationes existerint, præsertim, si quando graviter commota, vel rixantur cum filiis, vel bilem omnem in obvium quemque impatienter effundunt. Sed longe rectius de Maria sensit ac scripsit Matthæus Philadelphiensis apud Ephesum metropolitanus ⁴⁰, upote qui vocat illam a peccati contagio immunem, ab omni-que levissimarum culparum nævo puram juxta ac sinceram, in qua non modo culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuerit subsistere, quæque animum ab omni rerum humanarum cupiditate vacuum habuerit, verecundia et temperantia vitæ perpetua, niveis moribus, humilitate pariter ac puritate, cæterarumque virtutum laude cumprimis decorata.

CAPUT XVI.

Mariæ dignitatem ac perfectionem in dubium temere idcirco vocari, quod Christus in templo illam durius alloqui videatur, dicens : An nesciebatis, quia in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse? (Luc. 11, 49.) Item de illis Lucæ verbis : Maria conservabat omnia verba hæc, confereus in corde suo. (Ibid. 51.)

Brevis apud Lucam est historia de puero Jesu, non solum sine culpa parentum amisso, ut diximus, verum etiam in templo tandem ab iisdem læte invento, atque sine amarulentia compellato. Quis vero suspicari posset, tantum fellis et acerbitalis in nostris novatoribus residere, quam tum in hanc unam historiam cumulatim illi profuderunt, dum ad Mariæ insectationem, pro suo candore scilicet, nihil non rapiunt atque detorquent. Nec vero sat habent priorem dictæ historici partem, quam excussimus, tetrus veluti notis tantæ Virgini inustus contaminare, nisi sequentem etiam Domini sermonem, quo Matri responsum est, ad singularem ejus vel injuriam, vel contumeliam interpretentur. Quid est, inquit Christus, quod me quærebatis? An nesciebatis, quia in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse? Hac oratione Christus puer exponit parentibus, cur minus admirari debeant, quod ipse in urbe Hierosolymitana hoc triduo manserit, illos vero in quaerendo permiserit sollicite et anxie laborare. Subindicat etiam, se ex nullo illorum contemptu, sed ob amorem et honorem summi Patris in templo remansisse, quodque hoc exemplo velit docere alios perfectioris obedientiæ præstandæ normam atque rationem; ac demum dicto et facto quasi præluditea quæ post baptismum in publico docendi et disputandi munere, ad æterni Patris gloriam apud Judæos erat exhibiturus. Sic ergo

⁴⁰ In lib. preceationum.

respondet, ut neget, ipsi Matri et viro ejus Josepho causam fuisse necessariam ita dolenter inquirendi, aut periculum ullum ob suam absentiam extimescendi, quando citra sui Patris æterni voluntatem faceret nihil, ad hujus vero cultum et gloriam pertinuisse, quod relictis hoc brevi tempore amicissimis, se ipse totum rebus divinis in templo dederet, ibique cum præstantibus in Synagoga viris legisque doctoribus sacris de rebus colloqueretur, sui primum quasi specimen præbens Israelitis.

Quæ Christi verba, si rite examines, nulla ex parte novum istorum errorem vel muniunt, vel excusant, qui Mariam tum in amittendo, tum in quærendo, tum in compellendo Filio reprehendunt, cum Christus ea de re nihil pronuntiet, aut ostendat, multoque minus parentes ambos objurget. Cur enim vel reprehendat, vel objurget laude dignos, qui non modo præsentis, sed absentis etiam, ac potissimum amissi pueri rationem et curam singularem habuere, quemadmodum ipsis injuncta a Deo muneris ratio flagitabat? Tunc vero reprehensione illi merito digni fuissent, si in officio suo torpentes, maleque securi, omnem quærendi curam et fidem dolendi affectum eo tempore abjecissent nihilque de amisso tanto thesauro fuissent solliciti, quem certe summe amare et diligentissime custodire, omnibusque mundi rebus longe anteferre debebant. Adde quod Christi verba rite perpensa, eosdem parentes excusent, omnique culpa liberent, cum aperte declarent, id quod factum erat, non ipsorum negligentia, sed divinæ Providentiæ dispositione, ac officii sui ratione sic exigente contigisse, quandoquidem se ipse Messiam debuerit modo exhibere. Præterea non erat sane Christus tam ingratus vel inhumans, ut maternam simul et paternam Mariæ et Joseph erga se charitatem gravemque sollicitudinem omnino negligeret ac repudiaret: sed procul dubio etiam absens, quærentes, laborantes et dolentes illos haud sine pio quodam commiserationis affectu sæpe respexit, eosque suo nomine afflictos singulari est gratia persecutus. Quid enim faceret aliud tam piæ Virginis quam mansueti Davidis filios, omni plenus semper misericordia, qui præter alios omnes, super egenum et pauperem intellexit, qui et suorum laborem, dolorem et gemitum nunquam non libenter aspexit, ac eorundem, quantumvis pauperum et abjectorum, desideria libenter exaudivit.

Igitur illos magno in errore versari necesse est, qui hoc Domini responsum eo detorquent, ut sit quasi amarulenta quædam cum matre exposulatio; utque Christus a parentibus objurgatus, vicissim illos gravissime objurgare, imo et pene abnegare voluerit, sicut Brentius pro sua quidem in calumniando inexplibili libidine conviciatur.

Aliena sunt hæc prorsus ab eo, qui optimam charissimamque Matrem nullius usquam peculiaris peccati legitur insimulasse, qui præterea non solum auctor, sed etiam observator fuit sanctissimæ legis, qua filiis præceptum est, ut suos parentes, licet immerentes etiam omnis benevolentiae, amoris, obedientiae ac studii genere prosequantur. Et quis demum unquam æque, sicut Christus, et amavit et honoravit parentes? Quis plus debuit Genitrici, cum solus ipse patrem in terris nullum tenens, carnem et sanguinem ab hac Matre sola suscepit; et idcirco (ut multorum est opinio) Filium hominis recte prædicetur, nec alunde quidem quam ab hac una id privilegii, quo Messias, Rex et Pontifex salutatur, acceperit? Absit igitur foeda suspicio, et stulta isthæc carnis imaginatio, quæ nostris imponit adversariis, dum fingunt, Filium acerbe et amarulente respondere Matri, et cum illa semper, licet innocentissima, duriter et inhumaniter agere voluisse. Absit, inquam, ut qui se ad legem perficiendam missum esse testatur, vel parentes contempserit, vel ad negligendos illos fenestram filiis aperuerit, ansamque ulli ætati, ut majoribus essent immorigeri subditi, subministrarit. Accedit quod Christus si hoc loco quidquam objurgatione et correctione dignum parentibus opponere voluisset, non tam tecte et obscure loqueretur, ut ab illis ipsis, quos arguebat, non posset intelligi, sicut Lucas factum esse describit: sed reprehensionem claram et apertam illis, quos emendatos volebat, pro sua prudentia exposuisset.

Sed enim si in his Christi verbis est aliquid, quod duriuscule, vel non satis blande dictum videatur, id cum Joanne Hosselio non vulgari theologo, sic possumus interpretari⁴¹, quod suos parentes Christus, tanquam eis superior, magna cum auctoritate publice sit allocutus, ut ceteri qui illum parentibus esse subjectum atque morigerum jam ante noverant, hinc ansam arriperent cogitandi, eum ipsum puerum amplius quam hominem esse, sicque paulatim ad pleniorum illius notitiam adducerentur, quem in ipsa pueritia tam mirificis ornatum dotibus deprehenderant. Et tamen sine increpandi acerbitate loquitur Christus, perinde ac si diceret: Quæ vobis causa est me requirendi, nisi quandoquidem me hominem esse novistis, quem parentum affectu prosequimini, neque de natura mea divina nunc humanæ præferenda cogitatis? Accedit, quod Christus insolita dicendi libertate utens, sub parentum horum persona omnes filiorum curatores ac adolescentum institutores occulte admonitos, remque maximi momenti eorum mentibus penitus infixam voluit. Videmus enim passim, et communis sapientum querela est, liberos a parentibus perditæ amari, indulgenter haberi, ni-

⁴¹ In explicatione Salutationis angelicæ, cap. 12.

niumque molliter educari; unde ad illorum vitia sæpe convivent, et peccantibus adblandiuntur magis quam irascuntur; tegunt, non sanant eorum vulnera. Hinc vero summorum malorum tum in familiis, tum in civitatibus exstat seminarium, hinc ætatum fere omnium labes et corruptelæ magna ex parte dimanant. Ac (proh dolor!) si verum fatendum est, ex multis parentibus vix paucos reperire licet, qui juxta spiritum perinde ac secundum carnem, suos ament liberos, et eorum animis ad Dei timorem, veræque pietatis et omnis virtutis studium informandis serio vacent. Alii, ut gravius etiam in filios peccent, pios eorum conatus velut injecta manu satagunt impedire, et ad perfectiora tendentes pueros ac adolescentes tum exemplo, tum imperio suo avocant atque deterrent. Quos ego crudeles impiosque parentes dixerim, utpote, qui non solum ad luxum, fastum, ambitionem, atque voluptatum omnium illecebras, fluxarumque opum studium liberos instituunt, verum etiam, uti pestes quædam, eosdem inficiunt, a bonis sanctisque studiis abducunt, et sæpenumero secum ad exitium sempiternum devolvunt.

En igitur tibi singularem Christi sapientiam, qui quod in suis parentibus quamlibet innocentibus culpæ videtur, id aliorum parentum dixit fecitque gratia; qui nempe liberorum depravatores potius quam progenitores possunt haberi, quando illorum salutem et piam institutionem vix unquam cordi habent, et quod pejus est, haud raro Dei Spiritum in illorum extinguunt animis, aut eos a melioribus revocant institutis. Neque solum parentes, sed et filii hoc præclaro Christi exemplo atque responso admonentur, nulla esse sanguinis, necessitudinis, vel propinquitatis tam areta firmaque vincula, quæ perrumpi non debeant, cum ad meliora vocat Deus, et æternæ salutis ratio sic flagitat. Tunc enim locum habet plane, quod graviter Hieronymus dixit⁴²: « Licet parvulus ex collo pendeat nepos, licet, sparso crine et scissis vestibus, ubera, quibus te nutrierat mater ostendat, licet in limine pater jaceat: per calcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis evola. Solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem. » Sic demum impletur, quod Christus ipse a suis exigit militibus, ut præ se uno, contemnunt omnia, totique mundo remittant nuntium, nulla vel parentum, vel amicorum, vel familiarium, vel denique quorumcunque aliorum, qui impedimento esse possint, habita ratione, si uni et summo velint Domino expedite servire, et illi se totos in perpetuum consecrare. Alioquin *qui amat*, inquit, *patrem aut matrem plus quam me*: imo qui suo tempore et loco non

odit patrem suum et matrem suam, non est me dignus. (Matth. x, 37; Luc. xiv, 26)

His ergo Christi propositum exemplum et responsum est imprimis accommodatum, qui se totos perfectioris disciplinæ instituto tradidere, ut evangelicæ philosophiæ partem optimam, quæ in sui abnegatione, et ferventi Dei amore consistit, sincere complectantur. Tales Christus puer docet in templo, ut propter parentes, cognatos et amicos non exultant, neque contristent Spiritum sanctum, et de loco quem semel sunt amplexi, nulla vi se dimoveri patiantur; utque ad aratrum Dominicum semel adjuncti ne retrospectent, sed potius ut cognatorum affectum, tanquam telum diabolicum, et venenum plerisque pestiferum fugiant, omnes vero ætatis industriæque suæ nervos ad cultum et studium æterni Numinis conferant ac impendant. Unde Basilii ille Magnus cum veræ pietatis studiosum institueret, inter alia præcepit⁴³: « Cognatos tuos ne plus quam Dominum curaveris, quibus si una cum Christo mortuus es, quid iterum inter eos conversari cupis? Si, quæ propter Christum destruxisti, eadem denuo propter eos ædificas, transgressorem te constituis, promissis minime stas. Ne igitur propter eorum necessitudinem loco tuo discesseris. » Ac iterum de cognatis amicisque deserendis admonet⁴⁴: « A propinquis, amicis et parentibus tantum affectu separatos esse convenit, quantum a vivis mortuos. » An vero in Scripturis est inositatum, ut qui loquitur, aliorum personam sustineat, et non tantum ad præsentem, sed etiam ad locorum intervallis disjunctos, imo etiam a nondum natos, sua dicta convertat? Sic Job, sic Salomon, sic Paulus ex aliorum persona loquuntur: sic ipse Christus cum infrugiferæ ficui maledicit, Judæos velut steriles arbores, exitio proximos haud obscure notavit. Nihil ergo mirum videri debet, Christum Dominum, qui ad Ecclesiæ suæ profectum nihil non dixit, scribique voluit Evangelium, hoc loco sic parentes affari, ut etiam longius respiciat, et communes parentum affectus notet, simulque filiorum consulat imbecillitati.

Sed et omnium credentium animi hoc Christi dicto et facto excitantur, ut sicut indicavimus, corporalis affinitatis affectum, et quemlibet respectum, ut loquuntur, humanum nunquam tanti faciant, ut desint divinæ vocationi et obedientiæ, utque animi sui conscientiam lædant. Pereant ergo facultates, deseratur patria, irascantur affines, offendantur amici, ac universus contra nos mundus conspiret, frendeat, tumultuetur: tantum ne offendatur Deus, aut fidei sinceritas vitietur, animæve salus in discrimen adducatur. Atque ut habeant adversarii quem audiant, si nos forte minus audiunt in præsentis loci evangelici interpretatione: Dabo illis e suo ipsorum grege Petrum Artopæum

⁴² In epist. ad Heliodorum. ⁴³ De vita solitaria seu cœnobarum concilio antepenultima. ⁴⁴ De vita solitaria.

qui hoc modo scripsit ⁴⁵: « In divina vocatione et negotio parentes in filios jus non habent, nec respiciendi sunt, aut de eo interrogandi. Ideo Christus jus matris in se non admittit in divino negotio. Unde, inquit Joannis secundo: *Quid mihi et tibi est, mulier?* (Joan. ii, 4.) » Verum de hoc loco alibi plura. Tum Culmannus eisdem pene verbis, quæ jam ex Artopæo citavimus, utitur, nisi quod hæc etiam subjiat ⁴⁶: « Obedientia erga priorem tabulam in omnibus præferenda est obedientiæ posterioris tabulæ, idque hoc exemplo Jesu, quo docemur, chariorem nobis esse debere gloriam Dei et salutem animarum, quam ullum parentum affectum. Deus enim parentibus et rebus omnibus præferendus. » Recte hæc quidem adversarii, nisi quod in Maria misere fallantur, quam in utraque legis tabula observanda cessasse fingunt, quamque peccato, nescio cui, affinem esse volunt, veluti de puero Jesu male secuta, et vehementi objurgatione digna fuerit, sicut ipsis, ut novi aliquid afferant, vane libet philosophari. Nec veretur dicere Sarcerius ⁴⁷, ut auditum est, quod Maria Christum de facto non admodum honesto, imo de peccato contra obedientiam erga parentes præceptam ignorans objurgarit. Sed hæc aliaque id genus futilia, quæ tam facile a nobis negantur, quam leviter a novatoribus asseruntur, suis quidem auctoribus integra relinquamus.

CAPUT XVII.

Maria non omnia quidem intellexisse, neque tamen turpi et reprehensibili ignorantia laborasse, ac idcirco illam indigne culpam, quod non satis percepit Christi in templo Hierosolymitano responsum.

Necdum satis est adversariis in una eademque historia tot modis Deiparam exagitasse, nisi calumniæ adversus illam struendæ ausam inde quoque novam arripiant, quod Lucas de Maria et Joseph commemorat: *Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos* (Luc. ii, 50). Hic enim momi isti rursus insurgunt, utque serpentinos sentes beatissimæ Dei Matri pergant infigere, varia contra illam commenta producant. Etenim si Lossio credimus ⁴⁸, Christi parentes propter carnalem imaginationem de regno Messiae corporali, verbum Domini non intellexerunt. Expectabant enim in Jesu non doctum quemdam rabinum, sed illustrem in hoc sæculo regem, quemadmodum et Brentius arbitrat ⁴⁹. Eodem errore tenetur Spangenbergius ⁵⁰, parentes, rerum sacrarum tam ignaros fuisse somnians, ut putarent, velut potentem et pompaticum regem Israel (sic enim loquitur) inter expeditos exercitus arma tractaturum, non autem Scripturæ doctorem vel magistrum in Israel evasu-

rum esse. Quibus breviter nos respondemus, Mariam et Joseph multo sanctius et sublimius de Christo sensisse, quam ut congruat temere illis carnalem et Judaicam illam de regno Messiae affingere persuasionem. Certe varia ac illustra de puero Jesu oracula acceperant, et ab angelo ipso erant edocti, et multiplici experientia vel in ipsis Christi incunabulis, quæ vilia maxime et abjecta fuere, satis superque didicerant, Christi regnum fore spirituale, minimeque mundanum et corporale, quod crassi homines rebus tantum externis, ut splendore imperii, opum affluentia, militum copiis, armorum præsidiiis, aulicorum strepitu et magnifico apparatu metiri consueverunt. Pellicanus putat ⁵¹, sublimitatem divinæ virtutis ab his parentibus non fuisse perceptam: falso tamen, cum de Christi cœlesti origine, et quod conceptus esset de Spiritu sancto, non obscure illis angelus fuisset locutus, cumque multis jam testimoniis hunc Jesum, vere Altissimi Filium ac Sanctum sanctorum esse, comprobatum persuasumque habuissent, quemadmodum multis antea demonstratum est.

Lutherus ⁵² hic Mariæ causam premit, urgetque paulo quam cæteri gravius, ut non vereatur eam rudem, ignorantem et errori obnoxiam facere: sed et Mariæ similes omnes videri vult, qui se fatigant frustra, Christum in loco proprio, sive templo non quærentes: solum vero templum, in quo Christus reperiatur, esse verbum Dei. Unde porro æquus ille censor semel et simul sanctorum conciliorum et Patrum auctoritatem explodit, ad quam nullus debeat provocare, quia solo verbo Dei scripto niti, omnes deceat oporteatque. O ridiculum doctorem qui sic ludit in fletitiis allegoriis, et ex mystico sensu novum falsumque et pestilens dogma confirmat, et pro sua duntaxat libidine historiam evangelicam ad sensum inauditum detorquet, quem ipse sibi confluxit, ac velut idolum sectariis erexit omnibus, nihil ut jam credendum vel probandum putent, nisi quod Scriptura expresse testetur! Docet autem clarissime Basilius Magnus ⁵³, et confirmat Hugo Eterianus ⁵⁴, non omnia quæ credit et observat Ecclesia, scripto contineri, multaque, vel sola traditione, ad nos, veluti per manus transmissa pervenisse, quibus auctoritatem maximam tribuere par sit, sicut nos alibi, nec semel quidem, demonstravimus. Sed notum est hujus hominis ingenium, ut ad serendos errores, sic ad sectas etiam propagandas natum, qui ne parum sit iterum in Mariam contumeliosus, pro suo fanatico spiritu ruditatem ei et errorem ascribit ⁵⁵. Existimat fortasse, cum tam multis præferat se Patribus, et utriusque magistratus contemnat auctoritatem, id quod a multis sæpe probatum est, se cum Maria quoque posse

⁴⁵ In Evang. Dominicæ 1 post Epiphan. ⁴⁶ In Evang. ejusdem Dominicæ. ⁴⁷ In Evang. Lucæ, cap. ii.

⁴⁸ Annotat. in Lucam, cap. ii. ⁴⁹ Hom. 2, in Lucam. ⁵⁰ Dominica 1 post Epiphan. ⁵¹ In Lucam, cap. ii.

⁵² In Postilla majori circa Evang. Dominicæ 1 post Epiphan. ⁵³ Lib. De Spiritu sancto, cap. 27.

⁵⁴ Lib. De anima corpore jam exuta, cap. 14. ⁵⁵ In epist. contra duo mandata Caesaris, et de potest. seculari.

certare, quod ad peritiam et sapientiam in verbo Dei singularem præstandam pertinet.

At vero nos gratias Mariæ singulares debemus (ut hoc obiter adjiciamus) quæ orthodoxos contra Lutherum ejusque socios exemplo suo nunquam satis laudato potenter instruxit atque munivit, nihil ut jam dubitent, multa quæ sacris Litteris expressa, et in verbo Dei mandata non sunt, a se recte pieque præstari. Nullus profecto credentium majora, quam illa uti fruique potuit et legali et evangelica libertate, cum et illam Moyses a lege puerperarum exemisset, et Christus maximis quibusque privilegiis cohonestasset, et Gabriel inter mulieres benedictam pronuntiasset. Et tamen modestissima simul et sapientissima Virgo sua potestate et evangelica libertate neque uti, neque abuti voluit, sive Cæsari solvendus census, sive sacerdotibus præstanda oblatio, sive ritus purgationis observandus, sive templum quotannis adeundum, sive sacri coetus visitandi, sive feriæ celebrandæ, sive traditiones et consuetudines veteres retinendæ, sive sacramenta novæ legis recipienda, sive cæremoniæ divino cultui adhibendæ, sive magistratibus tum ecclesiasticis, tum politicis obtemperandum esset. Etsi enim Spiritu sancto plena foret. neque, uti nos, externis illis præsiidiis ad bene beateque vivendum tantopere indigeret, tamen omnia omnibus fieri voluit, non quærens quod sibi utile esset, sed quod multis, ut omnes faceret salvos, nihil omnino a se putans alienum, quod ab Apostolo postea scriptum atque mandatum est: *Quæcunque sunt verâ, quæcunque pudica, quæcunque justa, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate.* (Philipp. iv, 8.)

Sed quoniam Lutherum hoc loco ineptientem audivimus, nunc ejus etiam discipulum Franciscum Lambertum, quoniam in eundem fere scopulum impingit, et errorem errore cumulat, non gravate audiamus⁵⁶. Quod enim Lucas ait, Christum in templo a parentibus inveniri, hoc ille non solum de Dei verbo, in quo veritas omnis unice invenitur, cum suo magistro interpretatur, sed etiam eandem historiam ad sacrarum ædium injuriam et contemptum scelerate detorquet: «Nulla sunt, inquit, Dei templa præter ipsos fideles: templum illud quod sub lege fuit corruit: sola enim viva Dei templa, nempe credentes, manent: in his templis Christus reperitur et adoratur: impie ergo quidam templa multiplicarunt, in eis volentes potius quam alibi Deum adorari.» En tibi doctorem insulsum, qui templa interiora et mystice accepta, vivis ex lapidibus constructa, Christoque ceu fundamento et primariæ petræ innixa, tam præpostere commendat et urget, ut exteriora Christianorum templa damnare et rejicere videatur; velut impium sit loca sacra

construere et multiplicare, in quibus peculiariter Deus adoretur, et mysteria Novi Testamenti celebrentur. Eversum est procul dubio, et cum suis ritibus et sacrificiis extinctum jacet templum Hierosolymitanum, uti Daniel propheta fore prædixerat. (Dan. ix, 26.) Habet vero Ecclesia ubique gentium, et jam inde a tempore apostolorum habuit ad adorandum et sacrificandum loca Deo consecrata, in quibus exemplo apostolorum ac primorum Christianorum perseverat, et ea quæ Christianæ religionis sunt propria, reverenter exercet. Reclamat igitur hic Lambertus apostolo Paulo, qui Ecclesiam Dei, sive ut veteres appellarunt Basilicam, adversus Corinthios sedulo defendit, ac eandem decentibus ritibus cohonestari, reverenterque haberi præcepit. Confirmat deinde hic homo veterem, et jure damnatum errorem impii Eustathii, Christiana templa improbe contemnens, quod ea nullius utilitatis esse blateraret⁵⁷. Ac multos ille quidem socios nefarii acceperit erroris, ut Waldenses, pseudoapostolos, Thaboritas, ac nostro quidem sæculo innumera- biles Antiochi, Juliani et Copronymi, hoc est sacrilegorum principum satellites sibi subservientes invenit, qui inter aram et haram, inter templa et stabula, inter loca sacra et profana nullum fere discrimen agnoscunt: imo vero qui in Dei domiciliis diripiendis, fœdandis, evertendis magna cum voluptate, neque minore crudelitate versantur. Contra hos immanes et plusquam barbaros Dei Ecclesiæque hostes, quos infelicissimi exitus consequi solent, alii satis disputarunt. Nos Græcum et antiquum theologum Maximum præterire non possumus⁵⁸, qui præclare Christianos hortatur adire ecclesias, tanquam domos orationis, ac libenter in illis versari, ejusque rei fructum explicat, quoniam præ- sentes illic et faventes comprecantesque habeant angelos, ac præterea singularem Spiritus sancti gratiam, quæ semper ibidem invisibiliter permanet, assequantur. Tum Chrysostomus perspicue docet⁵⁹:

«Domi quidem orari potest: sic autem ut in ecclesia non potest, ubi tanta Patrum multitudo, ubi clamor ad Deum unanimiter emittitur.» Verum hæc attigisse sat est, ne quisquam divini cultus externi, et sacrarum ædium insanis contemptoribus, quorum nunc plena sunt omnia, facile assentiatur. Jam vero Centuriatores, ut se germanos Lutheri discipulos monstrent, præsentem quoque locum in Mariæ injuriam trahunt, eamque non obscure perstringunt, cum hanc de illa severam nimium censuram afferunt⁶⁰: «Nequaquam perfectissima fuit Maria, sed habuit et ipsa quasdam imbecillitates.» Quas vero isti nominant imbecillitates? Si communes illos humanæ naturæ defectus intelligunt, quos nostra causa etiam cum Mariæ carne Christus assumpsit, quoniam sicut Paulus prædicat, *per omnia debuit fratribus assimilari* (Hebr. ii, 17), non repu-

⁵⁶ In cap. ii Luc. ⁵⁷ In concil. Gangrensi. ⁵⁸ In lib. De ecclesiastica mystagogia. ⁵⁹ Hom 79, ad populum Antiochanum. ⁶⁰ Centur. I, lib. i.

gramus, quin Maria, licet purissima perfectissimaque, quasdam habuerit naturæ imbecillitates, quæ Christianæ virtuti adeo nihil derogant, ut majorem etiam exercendæ augendæque virtutis segetem præstent. *Virtus enim perficitur in infirmitate.* (II Cor. xii, 9.) Unde affectus humani non defuerunt Virgini Matri, quemadmodum antea demonstravimus, maximisque doloribus sæpenumero fuit obnoxia, nec modo languorem et debilitatem corporis, sed inevitabilem quoque mortis necessitatem experta est. Si vero per imbecillitates peccata, fœdique lapsus accipiuntur, quibus et Deus offenditur, et mens contaminatur, et aliqua peccato debita pœna conflatur, haudquaquam assentimur Centuriatoribus, sed aperte testamur, ita perfectam Domini Matrem fuisse, ut hujus generis imbecillitatibus caruerit, semperque vixerit illibata ac immaculata. Qua de re toties dictum est, ut plura nunc repetere vereamur. Quod si ullas habuit imbecillitates cum peccato conjunctas, justæque reprehensioni obnoxias, cur eas non expriment, non recensent tam arguti et oculati Centuriatores? Hactenus enim nullus tam acutus et solers exstitit, qui eas potuerit deprehendere: nullus tam invidus et curiosus, qui eas voluerit investigare. Soli post hominum memoriam reperti sunt Centuriatores, qui cum suo magistro Luthero, Mariæ ruditatem, errorem et imbecillitates affingerent, eamque peccantibus aliis exæquarent, quam Augustinus⁶¹ omnesque pii suspicione culpæ liberant, et peccati expertem, totamque pulchram et gratia plenam esse confirmant, imo quam alieni etiam a fide nostra Mahometani, ut docuimus, inter mulieres omnes unice perfectam agnoscunt et prædicant.

« Sed non est assecuta, inquit, Domini verba, cum Lucas clare dicat: *Et ipsi, Joseph et Maria videlicet, non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos.* » Et rursus: « Maria hæc verba observabat, et longius spectare cogitabat: ut videas ipsos (Joseph et Mariam) non fuisse omnino perfectos, quia responsionem Christi non assequuntur. » O crimen horrendum, o fœdam imbecillitatem, cujus gratia Deiparæ vel puritas contaminetur, vel perfectio labefactetur ac ab istis negetur publice! Quasi vero sancti et perfecti homines, sicut eos Paulus vocat, quandiu in hoc corpore peregrinantur, non ex parte cognoscant (*Philip. iii, 10*), neque duntaxat in ænigmate per speculum videant (*I Cor. xiii, 12*), ac sæpe multa in verbo Dei non assequantur. An apostolorum perfectioni quidquam adimit, quod eodem tempore, et post acceptam Spiritus plenitudinem, de mysteriis divinis aliquid non intellexerunt, quodque in his cognoscendis paulatim profecerunt? Si imbecillitas dicenda est, aliquid ignorare, cum illam etiam electis et perfectis angelis non exprobrant? qui certe multa nesciunt, et non solum a

Deo, sed etiam alii ab aliis subinde docentur atque illuminantur, magno Dionysio teste⁶². Sed enim si hoc modo Mariæ et angelis imbecillitatem exprobrare pergant, Deum ipsum humanæ angelicæque naturæ auctorem reprehendant necesse est. Etenim si vere dixit Salomon: *Qui despiciit pauperem vel calumniatur, exprobrat factoriejus* (*Prov. xiv, 31*), cur non eodem jure creatori Deo exprobrare dicatur, qui Mariæ sanctisque aliis eam donorum carentiam vel vacuitatem objicit, quibus illos Deus noluit præditos esse, et sine quibus suam illi naturam, suasque dotes et virtutes integras pro hujus vitæ conditione non tenuerunt? Nunc satis est admonuisse, sacris in rebus ignorantiam omnem non esse peccatum, ac tum quidem potissimum, cum nesciuntur, quæ Deus ut cognoscerentur, nondum revelavit, aut non satis explicate, per se vel per suos ministros proposuit et declaravit. Multa nescire licet absque piaculo, et sicut scite dixit Chrysostomus⁶³: « Satis est ignorare bene, quam scire male. » De Maria eruditi sic quidam sentiunt, solos defectus naturæ, qui apud Damascenum⁶⁴ naturales et innoxii nuncupantur, quia defectus gratiæ et scientiæ non secum afferunt, in illa mansisse, et eandem Matrem tam innocentia, quam pœna Christo Filio conformem exstitisse. At impie facit Lutherus⁶⁵, qui ut optimæ sanctissimæque Virginis contemptum suos doceat, ruditatem ei ac errorem impudenter exprobrat. Tum Centuriatores aperte calumniantur, qui Mariam imbecillitatis ac ignorantie condemnant, nec alia de causa perfectæ virtutis laudem ei detrahunt, nisi quod Christi responsum in templo non fuerit assecuta.

Ejusdem erroris socius et magister est Culmanus qui Mariam hoc etiam loco errantem statuit, ac præterea errantis illius exemplum huc detorquet, ut universam Ecclesiam hinc audeat erroris nota commaculare. Sic enim acutissimus, scilicet, ratiocinatur⁶⁶: « Si erravit Maria, ergo et Ecclesia potest errare. Plena gratia erat Maria, et tamen erravit, et permittit Deus hujusmodi desperationes et ignorantias in sanctis, ne desperemus, si accidant similia, neque magnificemus ejusque hominis doctrinam, quia fallere potest. » Ubi primum hic homo suam satis inscientiam prodit, quod inter ignorantiam et errorem, ac rursus inter ignorantiam culpabilem, præsertim quæ affectata dicitur, et eam quæ omni vitio vacat, nullum discrimen agnoscit ac statuit. Deinde nullus est Catholicorum tam imperitus, qui doceat aut credat, Mariam cum in humanis esset, scivisse omnia. Ignoravit procul dubio non pauca, et idcirco cupida discendi, Gabriellem, veluti suum præceptorem interrogavit, et post partum de iis quæ circa Christum infantem vidit et audivit, admirata est; nec dubium, quin paulatim in illa cognitio doctrinaque cœlestis auctior facta sit. Cæterum quod ad fidem fideique

⁶¹ Lib. De natura et gratia, cap. 36. ⁶² Lib. De cœlesti hierarchia, cap. 7. ⁶³ Hom. 10, de providentia. ⁶⁴ Lib. iii, De fide orthodoxa, cap. 20. ⁶⁵ Loco supra dicto. ⁶⁶ In Postilla circa Evang. Domin. I post Epiphani.

doctrinam attinet, in his quidem quæ necessario cognoscere debuit, nec dubitavit unquam, nec erravit Virgo sapientissima, multo certe in rebus divinis peritior, quam putent novatores, imo quam quisquam nostrum animo facile comprehendat. Fuit hoc interim illi cum multis, ipsisque Christi apostolis divinitus edoctis commune, vere ut posset dicere: Ex parte cognoscimus, et ex parte prophetamus: videmus nunc per speculum in ænigmate: nondum arbitramur nos comprehendisse.

Errat sane et sophisticatur, quisquis collectionem huiusmodi fere instituit: Apostoli etiam post acceptam divini Spiritus gratiam, in his quæ ad Deum spectabant, nonnulla ignoraverunt: igitur in aliis etiam quæ docuerunt, scripserunt atque constituerunt, vel quæ illos omnino scire oportuit, ab erroris nota non fuerunt immunes. Parem vero in argumentando vanitatem Culmannus inducit, cum ex Mariæ ignorantia colligit argumentum ut totius Ecclesiæ fidem, doctrinam auctoritatemque convellat, et plane suspectam orbi reddat. Quid enim aliud sibi vult, quod nobis obtrudit: Erravit Maria, ergo et Ecclesia potuit errare? Nec videt homo parum in disputando solers, ex falso antecedente consequens falsum inferri: tametsi antecedente quoque concesso, negare possit et consequens, quod culpabilis quidem erroris ratio, si maxime in Virgine tanquam privata persona locum habuisset, tamen in Ecclesiam quæ communis et fida omnium credentium magistra est, minime cadere possit. At longe rectius hoc modo Culmannus, si saperet, ratiocinaretur: Quemadmodum in rebus creditu necessariis non erravit Maria, et quoniam eadem in gratia Spiritus confirmata fuit, nec potuit quidem errare; sic nec Deus Ecclesiam, cujus ipsa typum gerebat, in necessariis errare sinit, præsertim cum divinus ille Spiritus, ut antea Mariam, sic nunc etiam Ecclesiam doceat omnem veritatem, quemadmodum efficaces Christi promissiones luculenter ostendunt.

Ubi longiorem de Ecclesia ejusque certissima veritate, fide ac doctrina disputationem prudens ac sciens omitto, ratus orthodoxis omnibus satis esse persuasum, illam errare non posse, quam tanto honore dignatur Deus, ut non modo dicatur, sed sit etiam ac maneat *columna ac firmamentum veritatis* (I Tim. iii, 15), cui præterea velut supremæ judicii tam sublimem auctoritatem tribuit Christus, ut qui dicto ejus minus sunt audientes, hos tanquam ethnicos aversari ac fugere jubeat. (Math. xviii, 17.) Irenæus clarissime docet⁶⁷: « Ubi Ecclesia, ibi et Spiritus: et ubi Spiritus Dei, illic Ecclesia et omnis gratia. » Negat igitur Cyprrianus Christi sponsam adulterari posse, eamque semper incorruptam et pudicam manere confirmat⁶⁸. Erraverit vero Tertullianus, Origenes, Lactantius, alique plures fallantur ac fallant, quorum errores nullus

probat orthodoxus, multos autem rejicit Ecclesia. Quid? an hinc recte Culmannus colliget, quorumlibet sanctorum et probatorum Patrum doctrinam et fidem (ut nihil de sacris et œcumenicis conciliis dicam) elevari, reddique suspectam oportere? Scilicet, ita delirabimus tandem, ut sectariis omnia divina humaneque miscantibus, non autem orthodoxis pulchre consentientibus, Ecclesiæque calculo comprobatis adhæreamus, præsertim ubi de doctrina religionis, de germano divinæ Scripturæ sensu, deque rebus fidei necessariis agitur atque definitur.

Nihil vero attinet cum hoc sectario pluribus digladiari, qui tam erasse philosophatur, dum ex Lucæ verbis ineptissime colligit, errare posse Ecclesiam, et quod auditu non minus horrendum est, in sanctis desperationem inesse: tum neque Patres, neque doctrinam hominum quantumvis illustrium et probatorum, in pretio haberi oportere. Quæ omnia ut cum Lutheri doctrina pulchre congruunt, sic ab Evangelii sensu exemploque Mariæ tam remota sunt, ut nesciam quid insulsius in medium afferri a quoquam possit. Præterea Melancthon in eundem impingit lapidem, ac turpius etiam fortasse labitur, cum Lucæ dictum exponit⁶⁹: *Erat pater ejus et mater ejus mirantes super his quæ dicebantur de illo.* (Luc. ii, 35.) Hoc enim ridiculum scholion adjicit: « Ut non dicas sanctos non errare. Inter homines non querendus Jesus, sed in his quæ Patris sunt ejus, hoc est, in verbo ejus. » Indicat ergo Melancthon, Mariam et Joseph errasse, atque hinc colligit, de sanctis aliis idem judicandum esse. Sed Melancthon egregie fallitur, cum Christi parentes admirando errasse fingit, quia vel ignorat, vel non observat discrimen, quod statuendum est inter admirationem dubitationis, quæ ex quadam infidelitate procedit, et aliam quæ cum reverentiæ et congratulationis officio conjuncta est. Vitiosa quidem Zachariæ admiratio, cum filium ex se nasciturum audiret: Maria vero salutantem angelum sine vitio admiratur, ipsique angeli ob novam Christi in carne gloriam apud Isaiam obstupescunt, simulque sancte gratulantur. Ac vere piorum, ut Mariæ et Joseph, est proprium, cum stupore, et citra omnem tamen errorem divina mysteria contemplari, et contemplando in Spiritu sancto gaudere. Rectius ergo sensit Franciscus Lambertus, cum inter cætera hoc modo scripsit⁷⁰: « Non fuit horum parentum admiratio, sicut dum quis miratur, de his quæ ante a nemine agnovit, sed quod de illo, de quo toties admirati fuerant, semper major admirationis ratio sese offerebat. Multum enim distat inter admirationem et gaudium mundi, et admirationem ac gaudium Spiritus Dei. » Cæterum Culmannus ut eidem Melancthoni subscribat, hæc quoque profundit: « Habemus hic exemplum contra illos qui dicunt, habentes Spiritum sanctum errare non posse, cum Maria errarit. » Nos vero satis

⁶⁷ Lib. iv, cap. 40. ⁶⁸ Lib. De unitate Eccl. ⁶⁹ In scholiis. ⁷⁰ In cap. ii Lucæ.

probavimus, quidquid isti cum suis obganniant, in Virginem sacram semperque sapientem errasse nunquam, quæ cum in gratia divini Spiritus confirmata esset, nec erravit sane, ut diximus, nec errare potuit in his quæ de fide ac religione scire illam et confiteri oportebat. Unde Richardus etiam Victorinus in ea est sententia⁷¹, quam libenter comprobant eruditi, Mariam non solum in omni gratia consummatam, verum etiam in omni bono et dono, quod acceperat, confirmatam videri, cui de plena virtutum perfectione defuerit nihil. Falsum et illud vel assumit, vel indicat Culmannus, quod Catholici doceamus, habentes Spiritum sanctum errare non posse, cum aperte vel cæci videant et experiantur, quod renati post acceptum in sacro baptismo Spiritum sanctum, excutiant gratiam sæpe, nec solum in varia scelera, sed etiam in perniciosos errores prolabi possint, et vero quotidie prolabantur. Quid, quod nulli turpioribus se erroribus contaminant, quam qui sunt Spiritu sancto, ejusque donis excellenter ornati, suisque tamen ingeniis nimium attribuunt, atque ut nova vel condant, vel stabiliant dogmata, sensa sua communi Ecclesiæ judicio superbe anteponunt? Quod si nescit quidem isti desistent errorem obicere Virgini, satis eam hac labe purgaverit Ambrosius⁷², qui docet Deiparæ personam, quo esset melior, eo etiam prophetia plenior fuisse, quæ prorsus nesciret errorem.

Tum Rupertus Tuitiensis Mariam facit magnam prophetissam, sicut ab Isaia quoque prædicatur, quæ cum plena esset gratia, non prorsus ignoraverit, quod Lucas alioquin hoc loco illam ignorasse testatur. Proponit enim hanc quæstionem⁷³: Quid est quod in Evangelio Maria dixit: *Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce ego et pater tuus dolentes, quærebamur te.* (Luc. II, 48.) Subjungit porro, quæ sequuntur apud eundem evangelistam de Christi responso, et quod parentes eorum, quæ dicta fuerant, nihil intellexerunt, quodque continuo Lucas annectit: *Maria autem conservabat omnia verba hæc in corde suo.* (Ibid. 51.) « Igitur ecce duo, inquit Rupertus, quasi repugnantia. Si enim Maria non nesciebat, quomodo quærens dolebat, et dolens quærebat? Si autem nesciebat, quomodo, vel de quibus in corde suo conferebat? Ergo neque a dextris, neque a sinistris sermo fit: quia veraciter magna hæc prophetissa quid ageretur non ignorabat, quoniam gratia plena erat: et tamen dolens quærebat, quoniam dispensatione divina ipsa suo silentio serviens, quamvis cum illis quærentibus quæreretur, tempus tacendi custodiebat, et dolentibus condolebat. » Quæ Ruperti verba, quoniam subobscura videntur, ex aliis ipsius commentariis in Matthæum scriptis facile illustrantur, ubi docet duo tempora esse circa Mariæ historiam in Evangelio descriptam conside-

randa: alterum quidem tacendi, cum Christus in terris ipse doceret; alterum vero loquendi, cum idem in cælos esset assumptus, ac jam res ipsa postularet non tacere, sed loqui sapientissimam Virginem, nimirum ut et apostoli per illam instruerentur, et nova Ecclesia ædificaretur. Unde post adventum divini Spiritus, qui omnem docet veritatem, Maria in loquendi officio se fidam aliis matrem præstitit, multaque cum discipulis et Ecclesiæ salutaria communicavit, mulier illa vere spiritualis, in quam recte convenit illud dictum in Canticis: *Favus distillans labia tua, sponsa, mel et lac sub lingua tua. Emissiones tuæ paradisus malorum puniceorum cum pomorum fructibus, cyprus cum nardo, nardus et crocus, fistula et cinnamomum cum universis lignis Libani, myrrha et aloë cum omnibus primis unguentis, fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu de Libano.* (Cant. IV, 11.) Nec dubium, hæc mystice intellecta, si ad ullam dilectam Deo sponsam aliam, ad Mariam vel maxime pertinere: quibus in verbis eadem ab incredibili sapientia, loquendique gratia commendatur. Vocat ergo Rupertus Mariam vere fidelem, et veraciter magnæ fidei Virginem, imo et magistram magistrorum, id est, apostolorum, quæ nullam habuerit unquam sui ignorantiam, ut jure quodam dicere potuerit: *Introduxit me Rex in cellaria sua.* (Cant. I, 5.) Nec enim satis visum est Patri cœlesti unigenitum Filium Mariæ tradere atque infundere, nisi cum illo etiam ditissima cellaria, id est, quæcumque sacris Litteris continentur, mysteria, et reliqua præstantissima dona eidem Matri amplissime impertiret.

Hæc ego non ex propria, sed Ruperti doctissimi viri officina profero, isque non concedit Mariam simpliciter ignorasse, quæ Dominus illi respondit in templo, sed in hunc sensum, quod instar aliorum pro ignorante se gesserit, agnitumque mysterium sapienter celarit, magna interim fide complectens omnia, quæ suo quidem tempore, cum ita vellet Deus, efferret, aliisque cum fructu patefaceret. Et enim a Patre suo regeque sapientissimo Salomone filia tam solers et ingeniosa didicerat, suum et tacendi et loquendi tempus observari oportere, et sermonem quidem intempestivum parum hominibus gratum et fructuosum esse noverat. Quæ omnia Bernardus confirmare videtur⁷⁴, cum Mariæ fidem et sapientiam singularem prædicat, et ex eo quidem demonstrat, quod Virgo sancta per angelum, priusquam ab homine ullo, traditum sibi Evangelium acceperit; videlicet ne Mater Dei a consiliis Filii videretur amota, si eorum quæ in terris tam prope gererentur, remansisset ignara. Accedit quod decuerit prorsus, ut Bernardus idem colligit, de mysteriis omnibus a principio cœlitus illam ac plene instrui, quæ rerum tempus et ordinem tenens,

⁷¹ Lib. II, De Manuele, cap. 50 et 29. ⁷² Lib. II expositionis in Lucam. ⁷³ Lib. I, Comment. in Cant.

⁷⁴ Hom. 4, de B. Virgine.

Evangelii scriptoribus ac prædicatoribus veritatem erat reseratura. Tum, si ab adversariis petendum est suffragium, Melancthon aperte fatetur ⁷⁵, Mariam post resurrectionem Filii annos aliquot superstitem fuisse, quoniam Claudii Cæsaris tempore ex hac vita discesserit : quæ non solum Ecclesiæ primæ viderit initia, sed suis etiam consiliis rexit apostolos. Quomodo autem illa commode regeret, ac ipsos Evangelii orbisque doctores gubernaret, si vel in fidei doctrina nutaret, vel aliqua ex parte caligaret, nec omnino sapientia et Spiritu sancto plena, ipsos etiam apostolos multis et illustribus donis facile superaret?

Sunt qui præsentem Evangelii locum aliter interpretantur, eumque per synecdochen accipi volunt : sicut et illud quod de latronibus cum Christo in crucem suffixis legimus, qui in Christum blasphemi fuisse leguntur, cum tamen unus duntaxat id fecisse videatur. Ad hunc modum quod Lucas de utroque parente commemorat, ad unum Joseph veluti rudiores referunt, qui non adeo sicut Maria, in fide profecerat, ideoque minus assequeretur, quid illo sermone puer insinueret, cum nihil ab eo simile unquam exaudisset. Rursus quidam in hac opinione versantur, non ad Domini parentes, sed ad auditores vel spectatores in templo alios id pertinere, quod puerum tam sublimiter Matri respondentem non intellexerint. Verumtamen ne ambages et latebras consecrari videamur, simplicem et proprium verborum sensum retinemus, neque illud dare veremur, quod evangelista scribit, ad Mariam nimirum et Joseph Christi pertinere responsum. Etsi vero hi conjuges multis modis jam ante didicissent, quod Christus etiam infans plusquam homo, imo verus et perfectus æternusque Dei Filius esset, de quo summa quæque merito expectarent : tamen necdum satis intelligebant, an hoc responso fortasse significaret, quod in Hierusalem perpetuo manere, ac in templo versari, vel aliorum more adolescentum, quibus Hierusalem erat academia sacra, quotidie legem et prophetas audire vellet. Præterea non satis intelligebant, an in animo haberet, non amplius inter privatos latere parietes, suisque parentibus commorari, ut hæcenus fecerat, sed potius prædicandi munus aggredi, suamque divinitatem publice prodere. Nec dubium, quin illis esset incertum, quem ille modum ac ordinem in reliqua vita servaturus, quosve progressus in obeundo Messiae munere facturus esset ; ut hinc circa ipsum et res ejus gestas admiratione quadam perpetua tenerentur, præsertim si quando clarius in illo Dei Spiritus eluceret. Illud vero præter expectationem et spem omnem illis accidit, ut puerum tantopere desideratum sibi charum eo nunc loco spectarent, ubi hominum doctissimorum corona cingeretur, suumque cum illis collo-

quium gravissimis de rebus institueret. Audiebant de Patre loquentem, et majestas quadam haud dubie non deorat orationi, ut nunquam antea minus familiariter et majore zelo cum ipsis egisse videretur. Nec statim divinare licebat, de quo tandem negotio diceret, cum late pateat sermo, si dicas : *In his quæ Patris mei sunt* (Luc. II, 49), vel *In negotio a Patre mihi commissio versor*, ac me versari necesse est. Nam et Joseph patrem suum dicere jam ante solebat, sicut et mater ob loquendi consuetudinem hoc nomine Joseph appellavit. Certe primum et admirandum hoc sui specimen præbebat Jesus, ut non parentes modo, sed et præsentem omnes ad hoc pueri factum attoniti starent, nec satis ejus prudentiam suspicere possent. Sic enim præludebat Dei sapientia iis quæ omnibus admiranda populis, docturus et facturus erat Messias. Deinde via fortasse populo præstruebatur, ut virum majoris aliquando facerent, qui puerum tanta præditum indole et gratia multo ante cognovissent. Quid ergo mirum, obsecro, si Joseph et Maria nondum caperent, quæ tum agerentur et responderentur, præsertim cum vehementi sollicitudine impediti accederent, ac novi spectaculi admiratione percursi, minus præsentem paratoque essent animo, ut fieri solet, ad Christi mentem et orationem perfecte cognoscendam. Non intellexerunt, inquam, tam paucis verbis tam multa et magna, quæ docuimus, contineri ; nec erat facile conjectare, præsentem sermone absentes potius in filiorum educatione peccantes, quam præsentem ac innocentes vere parentes notari atque perstringi.

Quod si Origeni credimus ⁷⁶, non intellexerunt, utrum Christus his verbis de templo exteriori, an vero interiori verba faceret. In mentem enim illis venisse potuit, altius quiddam fortasse quam ipsi putarent, aut sicut Theophylactus existimat ⁷⁷, sacramentum aliquod hoc ipso pueri verbo accipi oportere. Dionysius Rickelius de toto negotio ita respondet ⁷⁸ : « Indubitanter felix et gloriosa Maria certissime noverat, quod Unigenitus per Patrem suum, designavit Patrem æternum : quod item per ea quæ Patris sui sunt, intellexit divinum cultum atque quod cultui Patris cœlestis oporteret eum secundum assumptam naturam semper esse intentum : sed circumstantias loci ac temporis, modumque occupandi se in his, quæ Patris sunt, nondum cognovit. Quemadmodum etiam Filium suum cum dolore quesivit, non quod putavit eum errasse, periisse aut perditum esse, sed separationis a dilecto impatiens, verebatur ne ex proposito ad alia divertisset aut demigrasset : vel, ut Origenes exponit, ne forte relisset ad cœlos, inde dum sibi placeret, rediturus. » Probat igitur Dionysius, hunc locum nihil impedire, quominus excellens ac perfecta sapientia, rerumque divinarum

⁷⁵ Lib. III, Chronic. ⁷⁶ Rom. 20, in Lucam. ⁷⁷ In cap. II Lucæ. ⁷⁸ Lib. II, De præconio et dignitate Virginis, cap. 13.

exacta cognitio Mariæ veræ æternæque sapientiæ Matri, plusquam sapientissimis et divinitus edoctis apostolis tribuatur : hanc enim unam in Scripturis rebusque sacris cognoscendis tanto plus lucis præ cæteris accepisse, quanto semper puriore, humiliori, dociliore, multisque dotibus instructiore mente gauderet, Deo quidem maxime familiaris atque conjuncta.

Absit igitur ut etiamsi maxime fateremur, quod hi conjuges vel unum, vel plura mysteria, quæ hic sane concurrebant, ignorarent, eaque mirarentur magis, quam assequerentur : absit, inquam, ut eos vel minus pios, vel parum sapientes, vel nimium rudes atque crassos, nedum errantes fuisse dicamus. Illustrem illi de Christo cognitionem habebant, sed et amabant plusquam dici possit, hunc Puerum, quo nihil amabilius et speciosius, etiamsi hoc illis a Deo pignus commendatum non esset, ad cuius sane curam et obsequium se totos accommodabant. Etsi vero non singula, quæ circa illum viderent et audirent, eo tempore cognoscerent, ac nullus mortalium satis posset cognoscere, non tamen ob hoc illorum conditio deterior fuit, præsertim cum sic Deo visum esset, ut in Christi cognitione ac rerum sacrarum intelligentia, sicut diximus, magis ac magis proficerent, ac seipsos quotidie superarent, nec uno quidem tempore tam multa et arcana discerent ac assequerentur. Obmutescat igitur ignarus ac cæcus Sacerdus⁷⁹, quem nihil pudet tam abjecte ac viliter de Maria scribere, ut in illa exemplum statuat ignorantiae, simul et cæcitat. Quasi vero prudentissima Virgo, licet omnia de Christo distincte patefacta nondum haberet, tam diu ignorantiae tenebris immersa, et fidei lumine destituta, cæcæque manserit, nec Filio semper plurimum detulerit, cujus cognitionem tot modis et illustribus argumentis intus ac foris confirmatam habebat, ut ad credendum nihil magnopere desideraret. Cæterum inter adversarios Franciscus Lambertus reliquis tolerabilior esse videtur, quando in hunc modum scribit⁸⁰ : « Indubie noverat beata Virgo quod Christus Filius Altissimi esset, sicut ab angelo audierat, neque id Joseph ignorabat. Sciebant quoque et templum et eloquia de quibus tractabat, Dei esse. Nesciebant autem, ad quid tunc illud dixisset, quod in his quæ Patris sui erant, illum esse oporteret. Ad quid autem tunc tantum potius quam alio tempore id fecerit, et ad quid triduo a Matre requiri voluerit, quis satis novit?

Postremo si Lucæ verba diligenter inspiciantur, non obscure docent, quæ ad Mariæ quidem laudem et gloriam non leviter animadvertenda sunt, majoremque fructum præbent, quam quæ calumniantes adversarii effllexerunt. Non enim ille sat habuit dicere de Christi parentibus : *Et ipsi non intellexerunt verbum*, verum etiam illud significanter adjun-

git : *Et descendit cum eis, et venit Nazareth, et erat subditus illis. Et Mater ejus conservabat omnia verba hæc in corde suo.* (Luc. II, 51.) Primum enim quantum, obsecro, decoris et ornamenti Mariæ parit, quod immortalis Deus, cui angeli subditi sunt, cui Principatus et Potestates omnes obediunt, huic Matri, et propter illam (ut diserte Bernardus notat⁸¹) ipsi Joseph sit subditus? Deinde annon singularem modestiæ commendationem præ se fert ac ostendit, quod Maria, etsi sermonem Filii non assequatur, tamen nec rogat amplius, nec mussitat, nec pro materna libertate aut muliebri loquacitate quidquam opponit? quod sane poterat, ut suam et sponsi causam ageret ac excusaret.

Præterea tantum venerationis charissimo Filio defert Mater, ut quæcunque ab illo dicuntur et geruntur, aut quæ circa illum, etiam infantem et puerum, alii narrant ac faciunt, hæc observatione digna censeat, eaque singula notet, colligat, revolvat, ac menti penitus infixæ servet. Hoc est quod semel ac iterum Lucas tradit : *Maria conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo*, per verba nimirum designans etiam opera et mysteria, quæ inde ab initio cum novi Messiae conceptione, ortu et educatione conjuncta fuerunt. In his autem initiis, quæ multis vilia et abjecta visa sunt, Virgo prudentissima fide viva cognoscit, certo Dei consilio cuncta geri, ac plena esse illa dignitatis atque utilitatis, quæ boni omnes intimis animorum sensibus merito complecterentur, ac memoriæ perpetuæ consecrarent. Id quod illa suo præclaro demonstrat exemplo ; non otiosa spectatrix, vel negligens auditrix eorum, quæ sese passim offerebant, sed sedula meditatrix et observatrix, ut sacro et arcano pectoris sui scrinio illa divinæ dispensationis opera commendaret, commendataque conservaret, ne unquam effluerent. Nec enim sibi tantum, sed et aliis, Mater provida inserviebat, ut pretiosum pararet thesaurum, opportune aliquando depromendum multisque utilissime communicandum. Proinde non temere Ambrosius Mariam arcæ fœderis comparavit⁸² : « Siquidem, inquit, arca intrinsecus portabat Testamenti tabulas : Maria autem ipsius Testamenti gestabat hæredem : illa intra semet legem : hæc Evangelium retinebat : illa Dei vocem habebat : hæc Verbum : arca intus forisque auri nitore radiabat : sancta Maria intus forisque virginitatis splendore fulgebat : illa terreno ornabatur auro : ista cœlesti. » Ac rursus alibi Mariam celebrat⁸³, quæ non minus ore pudica quam corpore, secreta quæ noverat, nulli divulgavit, congruum nempe tempus, quo hæc Deus evulgare vellet, reverenter expectans. Interea vero quæcunque de Domino vel a Domino facta cognovit, sive ea intelligeret, sive nondum illi revelata essent, in memoria sua recondidit omnia, ut quando

⁷⁹ In scholiis super Lucam, cap. II. ⁸⁰ In cap. II Lucæ. ⁸¹ Hom. I, super Evang. *Missus est.*
⁸² Serm. 81. ⁸³ In glossa ordinaria. Lucæ II.

tempus prædicandæ seu scribendæ incarnationis ejus appeteret, sufficienter universa, prout essent gesta, posset explicare quærentibus, ut Lyranus etiam comprobat ⁸⁵.

Sed et Beda prudenter expendit ⁸⁶, quod Lucas ait, Mariam in corde suo et conservasse verba, et contulisse. « Debit dicere, inquit : Considerabat in corde suo, et conservabat in corde suo : sed quia sanctas Scripturas legerat, et sciebat prophetas, conferebat ea quæ secum sunt acta de Domino cum his, quæ noverat a prophetis scripta de Domino, et collata ad invicem cognovit instar celestium Cherubim socia sui vultus luce concordia. » Demum ex eadem Lucæ sententia; quæ Mariæ modestiam prudentiamque commendat, scite nos docet Dionysius Rickelius hoc modo ratiocinari ⁸⁶ : Si sacra Virgo alios de Filio loquentes diligenter advertit, eorum verba memoriter tenuit, in corde suo libenter contulit, sæpeque revolvit, nimirum quæ ab angelis, pastoribus, Zacharia, Elizabeth, Magis, Simeone, Anna aliisque pluribus denuntiabantur, quanto illa cupidius atque accuratius Filium suum, sive domi de sacris disserentem, sive publice concionantem audivit, quanto eadem audita clarius intellexit, et sæpius mente revolvit, et sublimius contemplata est, majoremque inde tum admirationem, tum voluptatem, tum utilitatem usque persensit? Ac est probabile quod sanctæ viduæ Birgittæ a Deo revelatum legimus ⁸⁷, Christum adhuc puerum et adolescentem in privato et domestico illo cum parentibus contubernio ita vixisse, ut multa illis arcana exposuerit, suisque suavis colloquiis eosdem recrearit, magnam ut inde voluptatem lætitiæque sanctam crebro perciperent, et in Dei amorem talibus monitis excitarentur. Scio singularem Magdalene laudem, quæ verbum Domini sedens ad Dominicos pedes audivit, eoque velut cœlesti manna cumprimis delectata est. Sed quæ unquam Maria in verbo Dei audiendo et custodiendo quam hæc nostra, studiosior? quæ mens in vita tum agente tum contemplante profector, divinisque rebus ac desideriis magis unquam intenta? Omitto cætera, ne hoc loco sim longior : ex adversariis duos tantum dabo, qui propositis Lucæ verbis impulsî, Mariam quoque laudandam ostendant. Prior est Culmannus in hunc modum scribens ⁸⁸ : « Ecce Mater etiam non intellecta conservabat in corde suo, olim ad honorem Filii Dei profutura. Hæc est ardens fides in Maria : sciebat Filium Dei, sed quomodo peracturus esset redemptionem humani generis, non sciebat. » Posterior est Wellerus citatum Lucæ locum sic explicans ⁸⁹ : « Hoc est, inquit, summo studio et intentione animi hæc verba consideravit atque perpendit, eaque intimo pectori infixit. Ideo tam emphaticis

verbis evangelista usus est, *συμβάλλουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς*. Est igitur Maria imago eorum, qui vero studio ardentique pectore verbum Dei amplectuntur, nec possunt assidua ejus lectione et meditatione obsaturari, sed summa contentione et aviditate animi, intimo pectori illud infigere, et in ipsam vitam moresque transferre student, juxta illud Cant. viii, 6 : *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signacula super brachia tua*. Nos vero his omissis quæ satis in Maria laudari non possunt, ad aliam historiam Evangelii, in qua Virgo eadem hodie accusatur, gradum faciamus.

CAPUT XVII.

Adversus novos calumniatores Maria defenditur, quæ in nuptiis Canæ per muliebrem et ambitiosum affectum nihil peccaverit, nec Filii sui reprehensionem vel objurgationem promeruerit, multis aliisquin nominibus ob eandem historiam commendanda.

Præclara est historia de nuptiis in Cana Galilææ oppido factis, quas quidem solus Joannes et ipse Galilæus describit, sive idem sponsus in his nuptiis, ut Augustinus ⁹⁰, Beda ⁹¹, Albinus ⁹², Abdias pronuntiant ⁹³, sive alius quispiam affinis fuerit, quem constat, etiamsi architrictim habuisse dicatur, exiguis tamen fortune fuisse, cum ne vinum quidem nuptiali convivio necessarium suis potuerit hospitibus exhibere. Nec moramur, an sponsus aut sponsa Christum ejusque parentem ob cognitionem, sive vicinæ familiaritatisque gratia invitaret : tantum quæ ad Mariam a novatorum calumniis tuendam proprie spectant, hoc loco dispiciemus. Igitur quas innocentî Mariæ labe novî Ecclesiæ hostes aspergant, citatis ipsorum verbis indicabimus, antequam ad ejusmodi labe, adeoque fœdissimas maculas abstergendas, spongiam adhibeamus.

Duo Mariæ dicta exstant in hac præclara historia : *Vinum non habent*, et : *Quodcumque dixerit vobis, facite* (Joan. ii, 3, 4) : utrobique virtutem sapientiamque suam singularem Virgo sancta declarat. Adversarii vero, ut sunt Virgini Matri frequenter infesti, priorem ejus sententiam mire convellunt, magnæque vi eo detorquent, velut Mariam muliebris, et nescio quis carnis affectus ad hæc dicenda impulerit, ut omnis æqui et decori oblita, sese per Filii miraculum ostentare, et hominum gloriam aucupari studeret. Tale quiddam indicat OEcolumpadius, hunc locum sic explicans ⁹⁴ : « Quid Mater volebat? nonne hoc urget, ut cæteri videant Filium suum longe præstantiorem? Non potuit ignorare quem genuit Filium, quasi diceret Christus: Tu fortassis hoc velles ut sic prodirem : ut etiam infra ab amicis audit, ut ascendat in Hierusalem, et palam se monstret. » Quibus verbis ostendit

^{85, 86} In cap. ii Lucæ. ⁸⁶ Lib. ii, De laudibus Virginis, cap. 26. ⁸⁷ Lib. vi Revelationum, cap. 58. ⁸⁸ In Evang. Domin. 4 post Epiphaniæ. ⁸⁹ In Postilla circa dictum Evang. ⁹⁰ In prologo suorum tractat. in Evang. Joan. ⁹¹ In principio exposit. Evang. Joan. ⁹² In Evang. Joan. ⁹³ In libro de hist. apostolorum, in Vita Joan. ⁹⁴ In cap. ii Joan.

Œcolampadius, haud parum ambizioso affectu commotam Virginem ad hunc prorupisse sermonem, opemque filii sui pro novis conjugibus postulasse, ut ille suam nempe gloriam hac occasione proderet, quos Joannes ad Christum dixisse scribit: *Transi hinc et vade in Judæam, ut et discipuli tui videant opera tua, quæ facis.* (Joan. vii, 3.) Nemo quippe in occulto quid facit, et quærit ipse in palam esse. Si hæc facis, manifesta teipsum mundo. Neque enim fratres ejus credebant in eum. Igitur hisce fratribus, sive cognatis tam vanis et ambiosis, imo penitus incredulis, ut Joannes affirmat, qui nihil nisi vulgi favorem ac fastum in Christo cognato quærerent, Mariam pudendum in modum confert, et conferendam Œcolampadius putat, nihil ut de Matre Domini perpetuo sancta et innocente, ut demonstravimus, hic homo abjectius fingere potuisse videatur.

Pari candore judicat Brentius ⁹⁵, cum dicit quoddam exstare significationes, nec illas tamen nominat, quæ testentur nihil humani alienum fuisse a Maria, quippe quod et ipsa contineatur in publico humani generis judicio: *Propter unum hominem peccatum in mundum introiit* (Rom. v, 12), etc.; *Non justificatur in conspectu tuo omnis vivens* (Psal. cxlii, 2); ac iterum: *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt.* (Psal. xlii, 3.) Proinde ad marginem quoque scribendum curavit, Mariam Virginem esse peccatricem, ne videlicet de illa sublimius, quam de aliis Adæ filiis et filiabus peccato subjectis, una cum Augustino sentiamus. Tum ad rem propius accedens: « Ubi Maria, inquit, non cum tantum honorem quærit, qui debetur parentibus, sed etiam ambit honorem Messie, et cupit esse quasi sociam administrandi ejus officii, quod Christo divinitus mandatum erat: ibi tum Christus durissime eam alloquitur, ut contineat ipsam intra terminos suæ vocationis. » Hoccine est Deiparam accusare? imo vero læsæ majestatis divinæ ream peragere, ut quæ Brentii judicio maximum Messie ambivit honorem, et una cum Filio proprium Messie officium, quod uni personæ divinitus erat injunctum, partiri voluerit atque administrare. Utrumque profecto sine intolerabili fastu ac tartarea superbia fieri non potuit, et haud scio, an in prima muliere peccatum enormius exstitit, quæ sui criminis pœnas vindici Deo gravissimas dedit, cum intra terminos suæ vocationis non constitit, et serpenti consentiens, ad sublimitatem sapientiamque divinam aspiravit.

Nunc vero pœnam ab adversariis definitam, et Mariæ impositam audiamus, quam ob peccatum hoc loco commissum subivit. Sic enim decernunt adversarii ⁹⁶: « Christus Matrem rejicit, ut æquet aliis hominibus, cum inquit: Quid mihi tecum est, mulier? Quasi diceret: Quia mater es, ideo videris

alicujus prærogativæ merito a me impetratura. Ideo scias, te non plus esse apud me, quam vel mulier peccatrix est, vel syrophœnissa (Marc. vii, 26): tantum impetrabis, quantum credes misericordiæ. » Atque hanc damnationis sententiam Philippus ille aliorum præceptor tulit, ut sciamus, Mariam ob hæc verba dicta: *Vinum non habent*, tam severe a Filio castigari, ac sua prærogativa spoliari, in ordinemque redigi, ut non amplius benedicta inter mulieres habeatur, sed illis etiam feminis, quæ ante suam conversionem coram Deo impie, et in hoc mundo impure turpiterque vixerunt, in posterum aggregetur. Ac bis quidem Philippus hoc velut insigne mysterium repetit, Matrem a Christo rejici, ut omnibus, adeoque etiam mulieri peccatrici aut syrophœnissæ exaquetur. Quis vero pius, si hæc tam procaces ac vere blasphemias novatorum censuras secum expendat, non merito demiretur audaciam, non jure impietatem exhorrescat? Proh pudor! itane vero fas est, non dicam Judæis ac Mahometanis, sed evangelicis, ut se ipsi vocant, sanctissimam Dei Matrem proscindere maledictis, et hoc nitidissimum Dei organum non modo scurrili et impia diacritate conspurcare, sed et vulgo damnandum atque conspuendum prostituere? Ubi certe Calvinus multis aliis et moderatiorem et æquiorē sese præstat, cum affirmat ⁹⁷, conjecturam hanc nihil rationis habere, qua fingitur, Mariam muliebri affectu sibi et Filio nescio quid favoris captasse, hanc certe scientem et volentem non peccasse: sed qui tamen ad gravandam Mariæ causam hoc temere adjicit, peccasse illam in eo, quod fines suos excesserit, quamvis neque ambitio, neque alius carnis affectus ipsam ageret. Prudentior etiam Philippo et aliis fuit Pellicanus ⁹⁸ atque benignior, sed in eo mox immodicus: quod putet Christi Matrem muliebri quadam ac vana sollicitudine detineri, cum suum compellans Filium, vini defectum indicat. Atqui hanc sollicitudinem sanctam non muliebris et vanus affectus, sed Dei Matre digna charitas suggererat, et fides efficiebat, ut Virgo piam voluntatem suam et præsentem aliorum necessitatem ei aperiret, qui merito in die tribulationis a piis omnibus invocatur, neque minus est quam dicitur, *in opportunitatibus et tribulationibus adjutor, refugium, virtus, protector atque susceptor.* (Psal. ix, 10; xlv, 1, 8.)

Rogabis fortasse, quam ob rem igitur Mater tam duriter a Christo repulsa sit, ut illi negetur quod postulat, et Filius illam nec Matris nomine dignetur, sed hoc duntaxat, quod satis acerbum videtur, respondeat: *Quid mihi et tibi est, mulier?* (Joan. ii, 4.) Respondemus, ob hæc Christi verba, qualiacunque ea sint, nullam adversariis fuisse causam in Matrem Domini tantopere debacchandi, ac de sincero illius affectu tam impure et contumeliose pronuntiandi.

⁹⁵ In Joannis Evang. Hom. 21. ⁹⁶ Melancthon in annotationibus circa Evang. Joan. cap. ii. ⁹⁷ In harm. evang. ⁹⁸ In explic. Evang. Joan. cap. ii.

Deinde affirmamus, quidquid acrimonie verba illa præ se ferant, et candorem Matris Filio fuisse perspectum, et Christum re ipsa testari, quod Matri detulerit, ejusque piis votis fuerit obsecutus. Lutherus vero ut in Maria oppugnanda (præsertim ubi de illius gloria disputatur) more suo est vehemens atque procax; ita hoc etiam loco, ut oleum (quod aiunt) camino addat, satis acerbe contendit⁹⁹, quod Christus hic se difficilem ac imitem ostenderit, Matremque dure repulerit, quam adeo et responso inhumano coram tot convivis pudefecerit. Auger præterea non parum verborum asperitatem, cum quod Græcedictum est: *Τί ἐπὶ καὶ σοί, γύναι;* ipse Germanice in hunc modum vertit, *Weyb was hab ich mit dir zuschaffen?* Quæ versio præterquam quod a Latina et probata Evangelii editione discedit, etiam novorum confirmat opinionem, ut eo libentius Mariæ causam elevent ac oppugnent. Verum Ecclesiæ lectio vel idcirco magis retinenda est, quod non modo prædictam verborum Christi duritiem leniat, sed etiam ex aliis Scripturæ locis comprobetur, quæ simili phrasi Græcis et Hebræis familiari enuntiantur, ac eodem fere modo Latine vertuntur. Nam Paulus ita Corinthiis loquitur: *Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνετε;* hoc est: *Quid enim mihi de his quæ foris sunt judicare?* (I Cor. v, 12.) Nec dissimilis est phrasis, qua Pilati uxor utitur: *Nihil tibi et justo illi* (Matt. xxvii, 19), hoc est: *Ne quid tibi sit cum Christo justo negotii.* Tum in libro Regum: *Quid tibi et paci?* (IV Reg. ix, 19), hoc est, *Quid tibi cum pace?* Ad hunc modum, *Quid mihi rei est tecum?* Christus ad Matrem hoc loco dicere voluit, sed ita ut sine acerbitate, et amarulentia hoc dixerit, et nullam in Matre culpam redarguere voluerit, sicuti postea monstrabimus. Neque solum Christus pronuntiavit: *Quid mihi et tibi est, mulier?* sed statim adjecit: *Nondum venit hora mea* (Joan. ii, 4), nimirum, ut hos insanos præverteret criminatores, ac seipsum nobis explicaret. Perinde ac si diceret: *Etsi quod a me beneficium petis, pro tua pietate petis, ut præsentī necessitati, ac novorum conjugum pudori consulam: tamen si profectum ac salutem spectemus præsentium, non est sane, cur tuæ petitioni annum, sed major quædam Temporis opportunitas expectanda est, suum ut usum et fructum habeat miraculum, quod te postulante facturus sum. Nondum venit hora mea, id est, tempus miraculo congruum et opportunum tunc præsto erit, cum vini penuriam convivæ certo deprehendent, ut inde magis intelligant auxiliatorem, et sincerius glorificent Deum, qui educit panem de terra, et vino lætificat cor hominis.* (Psal. ciii, 14.) Unde sapienter etiam Cyrillus admonet¹, quod Christus non a se, neque non rogatus ad actionem miraculorum pervenire, sed potius

necessitati atque usui hominum suam præbere gratiam soleat, quamvis et gratiora sunt sæpe quæ impetrantur, si petita eadem aliquantulum differantur.

Quod si de mulieris nomine, quo Christus hic utitur, agendum est, ne id quidem ad suam acerbitem vel tegendam, vel tuendam recte obtinent adversarii: quandoquidem ex usu Scripturæ commune hoc sexus est vocabulum, neque minus ad Virginem, quam ad vitiatam vel nuptam pertinet. Probat hoc Augustinus², ex Moysis testimonio et Hebraicæ linguæ proprietate: probat et Origenes ex usu loquendi vulgo quoque recepto³. « Si recte, inquit, dicitur vir ille pro sola temporis ætate, qui nullius admistionem feminae noverit, quomodo non eadem consequentia etiam Virgo, quæ intemerata permansit, pro sola ætatis maturitate mulier nominetur? » In eundem sensum Gaudentius docet⁴, ac Mariam hic a Christo vocari asserit mulierem veritate sexus, non detrimento integritatis, quoniam divino partu sic cœperit esse Mater, ut virgo sacratior permaneret. Quanquam hoc raro invenias, et his quidem duntaxat in Evangelio, ut mulier Maria dicatur: octies vero post partum, Matrem Jesu vocari legimus, ut etiam Metaphrastes animadvertit⁵. Nec desunt qui ad singularem Mariæ laudem referant, quod Christus eam nusquam nisi hoc nomine, mulier, vocaverit: idque præstantius esse putant, quam si Virgo (quippe quod apud Judæos eo tempore non expediebat) tantum appellaretur. Quemadmodum enim Christus inter viros primatum tenet, ac viri nomen maxime promeretur; sic Maria inter mulieres principatum obtinens, mulieris nomine merito nuncupatur, cum sit rara illa mulier, quam ardenti desiderio Salomon in Spiritu querebat, cum diceret: *Mulierem fortem quis inveniet?* (Prov. xxxi, 10.) Sed et Paulus Fili Dei Matrem non nisi mulierem vocat, ex qua illum esse factum, legique subjectum dicit, *ut eos qui sub lege erant, redimeret.* (Galat. xvi, 55.) Si enim a muliere peccati omnis initium et quasi seaturigo defluxit, cur non mulier quoque dicatur, ac imprimis honoretur, per quam gratiæ et salutis æternæ principium, et certum velut antidotum aëris mortalibus donatum est?

Facessat ergo Lutherus, et Paulo et Mariæ tam durus, acerbus, iniquus, ut in hæc verba scribere non vereatur⁶: « Paulus, ut apparet, quasi per contumeliam, Virginem Matrem Filii Dei, mulierem tantum appellat. » Quinimo si recte judicemus, per contumeliam Lutherus hoc Paulo tribuit, veramque ejus loci interpretationem Hieronymus hoc modo declarat⁷: « Quod Apostolus sanctam et beatam Matrem Domini, mulierem, non virginem, nominavit, hoc idem et in Evangelio scriptum est, quando

⁹⁹ In Postilla circa Evang. de nuptiis. ¹ Lib. ii in Joan., cap. 25 et 24. ² Lib. De fide contra Manich., cap. 22. Et de verbis Domini, serm. 63, et lib. ii, De consensu Evang., cap. 28. ³ In Leviticum, hom. 8. ⁴ Tract. 2, de lectione Evang. ⁵ In orat. de Vita et Dormitione Deiparæ. ⁶ In cap. 4 Epistolæ ad Galat. ⁷ Lib. ii, in Epistolam ad Galat.

uxor appellatur Joseph, et ab ipso Domino quasi mulier increpatur. Non enim necesse erat semper, quasi caute et timide Virginem dicere : cum mulier sexum magis significet, quam copulam viri, et secundum intelligentiam Græcitatæ γυνή tam uxor, quam mulier valeat interpretari. » Tertullianus vero clarissime docet⁸, mulieris nomen in Scripturis accipi, ut etiam his competat feminis, quæ viros passæ non sunt, et ad sexum ipsum, non autem ad gradum sexus pertinere, quo nomine virgines etiam censeantur. Unde cum Gabriel angelus mulierem sciret dici pro virgine, Mariam quamvis virginem, inter mulieres benedictam salutavit. Sic igitur Paulus Mariam, sicut Moyses Evam primum conditam et intactam adhuc virginem, mulierem nuncupavit. Hoc est, quod Gerson suo, id est, scholastico more dixit⁹ : « Domina nostra appellatur mulier, sicut Eva appellata fuit in creatione sua ; et est nomen perfectionis et sexus, non autem corruptionis, quemadmodum aliqui hæretici dicere nisi sunt, et propter hoc Dominam nostram non esse Matrem Jesu Christi, cum tamen præsens Evangelium prorsus asserat contrarium. » De quo demum nomine quid Georgius Major prædicet, paulo post subjiciemus, ut illius quoque testimonio veritas adversus Lutherum ejus magistrum corroboretur.

Cæterum ut ad historiam evangelicam propius accedamus, hæc vel sola, si a capite usque ad calcem rite pervideatur, adversarios Mariam temere insectantes coarguit, ac vanissima illorum probra subvertit. An illic quidquam exstat, unde colligi possit, optimam simulque modestissimam Virginem in Messiae officium involare, eumque pro affectu suo gubernare voluisse, quemadmodum isti proterve confingunt ? Nihil ejusmodi proponit, aut leviter etiam indicat evangelista, sed alia multa ad Marianæ fidei, charitatis modestiæque singularem laudem spectantia, et cum novis ejusmodi portentis quasi pugnancia, nobis ob oculos ponit. Fidei erat excellentis, quod inter præsentem ipsa sola, in præsentem necessitate ad Christum, velut sacram anchoram confugeret, quod divinam illius tum bonitatem, tum virtutem, etiam inter edendum suspiceret, quod ab illo qui nullum adhuc miraculum patraverat, eique subditus hucusque fuerat, tanta cum fiduciâ supernaturale auxilium desideraret et exposceret. Neque precibus urget negotium, sed verbo uno solum indicat, pudore levandos novos conjuges, et convivas vini munere donandos esse, remque totam spe summa, nec minore reverentia uni Filio committit : velut ille qui vellet et posset majus etiam præstare beneficium, quam vel ipsa peteret, vel aliorum necessitas postularet. Et hanc ingentem Mariæ fidem illud illustriorem efficit, quod, licet Christi in speciem duriori responso exciperetur, ac repulsam quodammodo passa vide-

retur, tamen nihil offensa, bene, ut antea de miraculo sperare pergat, adeoque hac fidei probatione quasi constantior effecta, e vestigio mensæ ministros sedulo admoneat Christi dicto parere, quidquid ille mandaret. Tam rara fides, tamque sublimis de Christo et eximia opinio, qui patratione miraculorum se mundo manifestare statim vellet ac posset, in Maria sola eo tempore inveniebatur.

Cum hac fide (qualis non erat certe in Israel) officiosa et vivida charitas, de qua mox dicemus, conjungebatur : nec deerat perfecta obedientia, cujus officium optima institutrix Maria non suo tantum exemplo, sed etiam præcepto, per omnes ætates duraturo commendavit, atque his verbis pulcherrime tradidit : *Quæcunque dixerit vobis, facite*, perinde ac si juxta sublimiorem quidem sensum, renatis in Christo congruentem, diceret : Vos qui ad spirituales nuptias vocati accessistis, et amici cœlestis Sponsi per fidem facti estis, æterni Patris testimonium præceptumque tenetis, ut dilectum et gratiosum ejus Filium audiat ; habete nunc et Matris testimonium ac præceptum alterum, ut quomodo idem Filius audiendus sit, intelligatis. Quæcunque dixerit vobis non solum audite, credite, magnificate, sed et factis præstate : quæcunque, inquam, vel per se, ille, vel per Spiritum suum Ecclesiæ promissum vobis dixerit et annuntiavit. Nullus in posterum, de solius fidei justitia sibi falso blandiatur : nullus de Filio meo vane et inaniter gloriatur. Cœpit is facere et docere (*Act. 1, 1*), neque legis tantum auditors, sed et factores requirit (*Rom. 1, 15*), suam cuique mercedem secundum ejus opera tandem redditurus. (*Jac. 1, 18.*) Mecum et matres ejus eritis, si feceritis et Patris et Filii voluntatem. (*Matth. 23, 50.*)

Quid vero nisi Mariæ charitatem maximam arguit, quod nec monita, neque rogata, sponso et sponsæ condoleat, et sponte alienis incommodis commoveatur, quod de pauperibus conjugibus bene mereri studeat, quodque, cum per se non possit illorum inopiam sublevare, beneficium tamen apud Christum, officiose procuret, et sua demum intercessione impetret ? Jam si eventum ipsum, qui mox consecutus est, intueamur, cum fida Mater patratum vidit miraculum, non potuit Christo, qui suam gloriam illic declarasset, non ex animo gratulari, simulque præsentibus amicis et convivis in charitate non ficta congaudere, liberata, scilicet, pia sollicitudine, et jam re ipsa comperiens, urgentem penuriam depulsam, optimique vini copiam exhibitam, ipsos conjuges pudore ignominiaque levatos, honestatem denique nuptialis convivii apud amicos integram conservatam. Accedit his sancta jubilatio, quam nihil dubium, quin Spiritus sanctus in ejus pectore excitavit, cum suæ petitionis tam felicem effectum Virgo cerneret, ut primum et præclarum,

⁸ Lib. De virginibus velandis. ⁹ In serm. de Evang. Domin. 1 post Epiphan.

veroque Messia dignum, ac denique multorum fidei non mediocriter adjumentum, miraculum consequeretur. Postremo ingentem Virginis commendat modestiam, quod, ubi alioquin summa est aliorum loquendi agendique licentia, hæc paucitate verborum contenta, necessaria tantum loquitur; certe a communi muliercularum vitio aliena, quæ garrulitati adeo libenter et licenter indulgent, ut linguæ frenum imponere, loquendique artem tenere difficile possunt. Brevi quidem oratione plura complecti non potuit, quam cum sola soli dixit Filio: *Vinum non habent*. Id perinde erat ac si loqueretur: Nihil est opus a me sapientissimum admoneri; vides ipse, Fili, et intelligis, vinum, ad ignominiam sponsi ac sponsæ depellendam, atque ad consolationem hospitibus exhibendam, desiderari: quibus vero modis utrique parti consulendum sit, tuæ et potentiae et charitati commendatum volo, nihil ambigens, te nec meæ postulationi, nec illorum utilitati defuturum. Meum erat hoc, fidei erga te, et charitatis erga illos officium verbo uno præstare. Sed enim adversarii aliquid largiremur, et eorum commentis majorem fidem haberemus, si Maria coram omnibus in has fortasse voces, ut illi confingunt, prorupisset: Da eis vinum, ostende quid possis; Messiae virtutem et gloriam omnibus tandem declara, mundoque te manifesta, diu satis domi latuisti. Nihil vero tale verecunda Virgo, et gravis Mater, omnisque honestatis et virtutis speculum clarissimum, suggerit vel ostendit: tantum abest, ut humanis consiliis Messiam regere, et in ejus officium involare, ejusque administrationem cum Filio partiri, vel cogitaret, vel cuperet, sicut petulantissimi homines non sine nequissimi serpentis afflatu in medium proferre voluerunt.

Porro in Christi verbis, quibus Matri suæ respondet, prima quidem fronte aliquid subasperum et duriusculum esse non negamus, unde cum alii hæretici, tum nostri adversarii causas hallucinandi varias acceperunt. Quare notandum est Christum non tam Matris, quam aliorum causa sic locutum esse, sicut non modo Bernardus asserit¹⁰, sed etiam Calvinus aperte fatetur. Ut enim alias semper, ita nunc etiam Christo cum Matre charissima et probissima, perbelle conveniebat, ipseque, ut Filius omnium obsequentissimus illam et unice diligere, et piissime venerari nunquam intermittebat. Præclare Augustinus¹¹: « Certi sacramenti gratia, inquit, videtur Matrem de qua Sponsus processit, non agnoscere, et dicere illi: *Quid mihi et tibi est, mulier?* » Docet igitur contra futuros hæreticos hoc ipso responso, se majus habere aliquid, quam quod ex Maria sumpsisset, seque non solum illius, sed et Dei Filium esse, ac divinam quidem naturam sine Matre, sine tempore perfecte sibi constare, ac etiamnum in carne libere operari. Docet miraculo-

rum patratorum auctoritatem, non ab humanis affectibus, neque a Matre quidem, sed a divina virtute pendere, solique Deo ascribendam esse. Docet, suum et aliorum, qui negotium Evangelicum probe curatum volunt, proprium esse munus, sepositis carnis affectibus, et affinium parentumque consiliis rejectis, non humana sapere, sed divina curare. Docet demum ad veram pietatem pertinere, si parentes et conjunctissimi quique, cum a studiis melioribus nos avocant, non audiantur, non cognoscantur, non honorentur, non diligantur, sed potius negligantur, ita ut illorum voluntati ac imperio Dei voluntas, honos et gloria sincere anteponanatur. Hæc alibi pluribus a nobis explicantur, nihil ut modo superesse putem, nisi ut veterum sententias nobis hæc in parte suffragantes bona fide proponamus. Sic enim facile apparebit, quanto illi reverentius, acutius, simulque verius, quam arrogantes et nugantes hodie novatores de Domini ac Dei nostri Matre loquantur.

Atque ut a Cyrillo exordiar, demonstrat is luculent¹², Mariam ex officiosa humanitate et benignitate, vini defectum indicasse Christo, qui deinde perinde ac si excuset, quod Matris petitioni non statim annuat, majorem ac meliorem futuri miraculi opportunitatem expectarit. Unde præterea colligit singularem parentibus honorem deberi a filiis, cum statim Dominus ad miraculum perpetrandum propter Matrem accedat, quod alioquin, quantum in eo erat, parumper fuerat dilaturus. Tum Chrysostomus, ut hic Mariæ patrocinetur, monet¹³, maternum honorem a Christo non violari, neque hæc verba esse loquentis ad Matrem liberius, cum maternus honor Filio curæ fuerit, qui etiam Matris impleverit voluntatem, ut Matri honorem exhiberet. Quid, quod Maximus hoc loco Mariæ propheticum Spiritum ascribit, in hæc verba loquens¹⁴: « Venerabilis Maria vere, ut Mater Domini, in Spiritu futura prænoscent, ac Dominicam prævidens voluntatem, sollicitè ministros admonuit, dicens: *Quodcunque dixerit vobis, facite*. Sciebat profecto Mater sancta, objurgationem illam Domini Filii que sui non irascentis offensam prætendens, sed miserantis portare mysterium. » Tum ante Maximum Gaudentius Brixinensis, Ambrosii æqualis floruit, ac in eandem sententiam scripsit, prophetiæ spiritum Mariæ hæc loquenti tribuens¹⁵: « Ipsa, inquit, beatissima, agnito responsionis hujus profundo mysterio, intellexit non suggestionem suam præsentem aspernanter acceptam, sed secundum illam spiritualem rationem in mysterio tunc delatam. Cæterum nunquam mandaret ministris: *Quodcunque dixerit vobis, facite*, nisi Spiritu sancto post partum divinum plena, non solum responsionis Christi virtutem cognovisset, verum etiam futuri ab eo tunc ex aqua vini universum ordinem prævidisset. Quid enim lateret sapientiæ Matrem capacem

¹⁰ Serm. 2, de Domin. 4 post Epiphan. ¹¹ Tractat. 8, in Joan. ¹² Lib. II, in Joan., cap. 25. ¹³ Hom. 20, in Joan. ¹⁴ Hom. 1, in festum Epiphanie. ¹⁵ Tractat. 2, de lectione Evang. qui est in ordine novus.

Dei, ædem dignissimam tantæ virtutis, veritate facti historialiter approbata? » Longe igitur aliter Gaudentius, multoque reverentius, quam adversarii, Mariæ animum factumque depinxit, quæ in his etiam nuptiis Spiritu sancto plena, et prophetico spiritu prædita, non modo, ut valde sapiens, intellectum illustratum habuit (spiritualis enim judicat omnia), verum etiam cum Christo Christique voluntate conjuncta mansit, ac Filii sermonem omnem probe assecuta est. Id quod confirmat etiam Eusebius Emissenus¹⁶, ut qui Matrem Domini, de vini penuria loquentem plenam facit Spiritu sancto, per quem illustrata, jam tunc illud miraculum, quod Filius ejus erat patraturus, antea præviderit. « Quod ergo, inquit, Jesus facere cogitabat, hoc illa ut faceret admonerat. » Ubi Mariæ prudentiam prædicare licet, sicut et Metaphrastes prædicavit, hoc modo disserens¹⁷: « Vide autem hic quoque Dei Matris insignem moderationem et prudentiam. Nec enim jubet audacter tanquam mater filio, ut faciat miraculum, sed eum solummodo admonet, idque cum magna quadam reverentia et submissione: *Vinum non habent*. Nam etsi ea illum esse suum cognoscebat Filium, non tamen ignorabat esse suum quoque Creatorem. » Unum adhuc eumque pervertustum et martyrii gloria præstantem, sive theologum, sive philosophum, utpote Justinum, dabo, qui non modo Mariæ honorem in hac historia præclare defendit, sed et omnem calumniandi aditum præclusisse videtur. Movet is questionem¹⁸: « Si parentes aspernari sacris est Litteris interdictum, et qui interdicta consecratur, peccator dicitur: quomodo Dominus Christus multis in locis parentes suos aspernatus, immunis a peccato probatur? In nuptiis enim per illud: *Quid mihi et tibi est, mulier?* Matrem objurgavit. » Huic questioni deinde respondet: istud, *Quid mihi et tibi est, mulier?* non ad Matris objurgationem dictum est a Salvatore, sed ad istud ostendendum: « Non nos, inquit, delecti sumus, quibus consumptum in nuptiis vinum curæ esset. Ex singulari tamen charitate, si vis, ne eos vinum deficiat, ministris dedito, ut quæ dixerō faciant: et videbis non defore illius vinum: id quod et factum est. Non igitur verbis Matrem increpuit, quam operibus cohonestavit. » Quod si unum e scholasticis doctoribus libet audire, en tibi Albertum vere Magnum, qui præsentem locum sic explicat¹⁹: « Non hoc Christus ex ira dixit, ut quidam male sentiunt, vel ex indignatione, vel ex contemptu, ut hæretici dixerunt: sed humillimus noluit detegere virginitatem Matris, ne per hoc gloriosus in conspectu hominum appareret, antequam per miracula manifestaretur. Et est hæc locutio instructoria, quia in divinis quæ Dei sunt, matrem recognoscere non debemus. »

Ex quibus omnibus (ne in citandis Patrum

testimoniis longius immoremur) plane consequitur, Mariam nullo modo a Filio Filii que responso contemptam et abjectam, publiceque pudefactam in nuptiis fuisse, quidquid obstrepant novatores. Næ isti non intelligunt, inter Christum et Mariam, cum summa esset semper conjunctio, nunc etiam optime convenire, illudque amicissimis sæpenumero accidere, ut sententiis et voluntate conjuncti maneant, quamvis oratione dissidere videantur. Vidit hoc etiam Eusebius Emissenus, et eundem locum tractans, pulchre his verbis comprobavit²⁰: « Inter se loquebantur Mater et Filius: ipsi se intelligebant; ipsi sua secreta noverant; ipsi quid tum fieri oportebat, et quid postea futurum erat, sciebant. Cæteri autem, quid ipsi dicerent, ignorabant. » Præterea ex his quæ hucusque diximus, probabilem illorum sententiam videre licet, qui putant Matrem Domini, cum pro aliis opem implorat, adeo repulsam non esse passam, ut Christus eam exaudierit, ac peculiariter honorarit. Quomodo enim fida petitio et probata fides, certaque fiducia optimæ Virginis et charissimæ Matris, mollissimum Filii animum non afficeret, non inflecteret, non permoveret? Quid, si locum illie etiam habuerit, ut sane arbitror, quod postea dictum est Chananæ: *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi, sicut vis?* (Matth. xv, 28.) Perinde ac si Christus tacite responderet: Non propter convivas, sed tua causa tempus illud patrandi miracula præveniatur: tibi tanquam Matri in vera fide petenti, quærenti, pulsanti deferam, tuæ voluntati morem geram, qui temporibus dominari possum, et subijci non debeo. Utantur ergo convivæ et fruantur hoc meo munere, quod materna tua sollicitudo ac pietas procuravit. Ut hinc satis constare putem, quam recte scripserit Bernardus, quod Christus non velut indignans aut confundere volens Virginis Matris teneram verecundiam, dixerit²¹: « *Quid mihi et tibi?* præsertim cum venientibus ad se juxta Matris præceptum ministris, nihil cunctatus fecerit, quod illa suggererat. Et statim adjungit, nosra causa esse factum, ut in hac oratione Filius Matri durior esse videretur. » Optime, inquit, nos docuit Dominus, ne solliciti simus super propinquis carnis nostræ, plus quam religio postulat: quando ipsi Matri, et tali Matri respondit: *Quid mihi et tibi est, mulier?* » Omitto cætera, quæ non solum a Bernardo, sed etiam ab ejus discipulo Guarrico²² in eundem sensum fuse traduntur, et de quibus postea, cum de sensu mystico erit agendum, commodius disse-remus.

Tantum ex adversariis unum et alterum testem, quamvis plures adduci possent, nequeo præmittere, ut illos aliis omnibus Mariæ hic obtreantibus opponamus, tantamque Virginem hoc loco non tam excusandam, quam vere laudandam, hostium etiam suffragiis comprobemus. Habet igitur in

¹⁶ In explicat. Evang. de nupt. Joan. II. ¹⁷ In orat. de Vita beatæ Virg. ¹⁸ Lib. quæst. quæstione 136. ¹⁹ In Evang. Joan. cap. II. ²⁰ In Evang. Domin. 2 post Epiphan. ²¹ Serm. 2, in Domin. 1 post Epiphan. ²² In serm. 4, de Assumptione Virginis.

hunc modum Lossius ²³ : « Proponitur hic affectus excellentis charitatis erga proximum in Maria, quod pro miseris interpellat : et fidei, quod de exauditione non dubitabat, etiamsi duro responso excipiat a Filio. » Eandem sententiam confirmat Georgius Major, et hoc insuper adjungit ²⁴ : « Quod Matri modeste vinum petenti durius respondet his verbis : *Quid mihi tecum est, mulier? Nondum venit hora mea*, id ideo facit, ut ipsius fidem exerceat. Non enim propter hæc verba paululum duriora fidem abiecit Mater, quasi repulsam passa a Filio, sed fidem retinet, cum ipsius naturæ bonitatem, et omnes juvandi studium et voluntatem noverit. » Et rursum : « Quia certa est de Filii bonitate et misericordia, et suas preces exauditas, et facturum Filium, quod ab ipso petatum est, ideo dicit ad ministros : *Quodcunque dixerit vobis, facite*. » Postea vero quæstionem tractans, cur Christus mulierem, et non dulciore voce matrem Mariam appellet, hæc non vulgare illi laudem tribuit : « Utitur voce mulier ad promissionem primam respiciens : *Ipsam semen mulieris conteret caput serpentis* (*Gen. iii, 15*), tanquam appellatione omnium honorificentissima, et soli suæ Matri inter omnes mulieres conveniente. Hæc enim sola mulier peperit semen, in quo benedicuntur omnes gentes terræ, quam præ omnibus mulieribus orbis terrarum ab initio usque ad finem angelus Gabriel, et Elisabeth hac salutatione et hoc magnifico titulo dignatur et ornat : *Ave Maria, gratiosa, Dominus tecum : benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui* (*Luc. ii, 28*). Vocat igitur mulierem Filium, appellatione et titulo omnium honorificentissimo, et huic soli mulieri conveniente. Hæc enim sola mulier seminis benedicti, et hæc sola propter hoc semen, cujus ipsa mulier, hoc est, mater est, et benedicta; cæteræ omnes mulieres, nisi per semen hujus mulieris benedicantur, sunt maledictæ. Itaque appellatio mulieris omnium maxime juxta promissionem honorifica, et huic soli mulieri competens est. Ita et in cruce pendens Dominus, priusquam exhalaret animam suam, summa *στοργή* et affectu erga Matrem accensus, quam videt orbatam dulcissimo et unico solatio suo, Filio unigenito, et quidem tali Filio, qui et Altissimi Filius est, in hoc, inquam, ardenti erga Matrem affectu, et pro ea sollicitudine commendat eam discipulo Joanni : *Mulier, inquit, ecce filius tuus*. Deinde dicit discipulo : *Ecce mater tua* (*Joan. xix, 26, 27*), mulierem, non matrem appellans, ut digniori appellatione, quasi dicat : Commendo tibi hanc mulierem, quæ pro omnibus in toto genere humano ad hoc electa, et inter omnes mulieres benedicta est, ut sit mulier, id est, mater seminis contrituri caput serpentis, quæ contritio capitis serpentis jam impleta est, sicut mox subjicitur ibi-

dem : *Omnia jam consummata sunt*. Sic appellatione mulieris Matrem præ omnibus aliis mulieribus in genere humano, jam in cruce exspiraturus coronat et ornat. Absit enim, ut quis cogitet, in hoc agone novissimo, Filium Dei quasi per contemptum Matrem suam mulierem appellasse ! » Sic Major haud perperam nobis Mariam celebrat, multisque verbis inde commendat, quod mulier potius quam Mater, partim in nuptiis, partim in cruce a Christo ipso dicatur.

Quapropter ut hunc locum semel absolvam, a vero Evangelii sensu discedunt, Christique et Mariæ honori male consulunt, qui duram Filii oburgationem et severam parentis increpationem ex his paucis verbis exstruunt, præsertim cum longe sit convenientius ita Christi dictum accipere, ut ad nullam severitatem Matrisque contemptum, sed ad mansuetam potius et modestam Filii responsionem verba referantur. Etenim, ut a nobis probatum est, res ipsa cogit fateri in hoc Christi sermone nihil acerbitalis inesse : aut si qua inesse dicatur, a nullo eam rectius, quam a Matre ipsa posse intelligi. Illa vero sic Domini responsum excipit, ut nullam in eo duritiem agnoscat, nullam illius recusationem vel repulsam timeat, nec pudore afficiatur. Quin potius conceptam prius animo fiduciam retinet, paremque mentis æquabilitatem ostendit, plane nimirum intelligens, se desideriumque suum non refutari, sed solum differri beneficium, ac meliorem miraculi occasionem a Filio sapientissimo expectari. Nam plane conveniebat, ut præsentem convivæ quorum salutem pia quoque Mater, teste Ruperto ²⁵, expetebat, præsentem vini penuriam certius agnoscerent, et post agnitam necessitatem præsens beneficium pluris facerent, atque hinc denique ad Christi cognitionem veramque fidem propius et facilius adducerentur. Maria igitur audito jam responso Filii adeo non offenditur, neque indignatur, aut desperat Mater, ut perinde ac si apertam habeat futuri miraculi promissionem, ministris convivii serio injungat obediendi officium, quidquid imperaret Filius, quoniam imperaturum esse jam certo sibi persuaserat. Scio interim alias ab Augustino et quibusdam Patribus rationes afferri, quare Christus Matrem hoc loco mulierem vocet, eamque durius alloqui videatur. Verum neque nostri est instituti, neque res postulat, ista hæc omnia persequi : et postea subjiciemus, quo pacto Mariæ gloria inde non imminuatur, si quædam in his Christi verbis asperitas inesse vel maxime concedatur. Et Gerson quidem, ut breviter, ita perspicue mihi dixisse videtur ²⁶ : « Jesus Christus sic respondit Domine nostræ, vel ad demonstrandum Divinitatem, ad quam spectabat facere miracula, non Matri esse subjectam, vel quasi diceret defectum esse in ministris, vel ad ostendendum, ne nimium traha-

²³ In explicat. n. cap. Joan. ²⁴ In Evang. Domin. 2 post Epiphan. ²⁵ In Joan. lib. ii. ²⁶ In serm. circa Evang. Domin. 1 post. Epiphan.

mur per carnalem amorem matris vel propinquorum. » Neque minus luculenter Rickelius, ut hoc loco Virginem simul excuset ac laudet (illius autem oratione caput hoc universum absolvemus) in hunc modum scripsit ²⁷ : « Universæ evangelicæ retexe veritatis historiam, et cerne, si quidpiam durum, aut certe crudele seu minatorium de Maria inveneris. In nuptiis ad Filium, asserit : *Vinum non habent* ; et ecce clemens compassio. Et in his quidem a Filio increpata videtur, quippe cui dictum est : *Quid mihi et tibi est, mulier* ? Verumtamen revera increpata non est, quippe quæ culpam omnino non habuit, atque ab omni redargutionis causa immunis exstitit. Nam si culpabilis erat, cur tam prompte ei Filius acquievit ? Etenim irrationabili utique precii non assentiri par est. Verum tamen ad ejus instantiam Auctor naturæ, ejus certe filius, vinum produxit. Quod autem in his austerius ei Filius, virtus utique et sapientia Patris respondisse videtur, propter nos fecit, erudiens, ne parentibus carnaliter nimis afficiamur. Denique et ipsa secretissimorum Unigeniti sui consiliorum conscia, loquentis mentem magis quam verba cognovit : atque ob id nuptiarum ministris : *Quidquid, inquit, dixerit vobis, facite* : optime sciens sanctissima, quia omne quod ipsa monuerit, ille repente impleveret. Igitur cuncta quæ de Maria evangelica pandit narratio, rememorans atque revolvens, aliud prorsus non invenis, quam quod in omnibus verbis factisque mitissima fuerit, universæque demum crudelitatis ac amaritudinis expers, misericordiæ atque dulcedinis visceribus supereffluenter redundans, singulis exorabilis, cunctis existens placabilis. »

CAPUT XIX.

Mariam ambitionis et importunitatis, præsertim a Brentio, immerito accusari, eo quod alios cognatos secum adducens, ad Christum docentem vellet accedere, eumque compellere.

Cum Dominus in terris cum hominibus versans, sacrum Evangelii sui semen spargeret, forte accidit Matrem ejus et cum illa cognatos quosdam adventare, ac præ foribus expectare. Nuntiatur igitur hoc Domino : *Ecce mater tua et fratres tui foris stant quærentes te* (Matth. xii, 46). Vel, sicut Lucas recitat : *Mater tua et fratres tui stant foris volentes te videre* (Luc. viii, 20). Cui internuntio respondet Christus : *Quæ est mater mea ? et qui sunt fratres mei ?* (Matth. xii, 48.) Hinc circumflectit oculos, videtque in circuitu sedentes circum se discipulos, et manum in eos protendit, hac addita oratione : *Ecce mater mea et fratres mei. Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, soror et mater est* (ibid. 50). Id quod idem Lucas verbis paulum immutatis ita refert : *Mater mea et fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt et faciunt* (Luc. viii, 21). Hæc

de historia evangelica breviter, ut sequentis tractationis argumentum rectius cognoscatur, minusque credatur adversariis, qui Mariæ honorem labefactantes, novo hic studio et arte varia illam impetere non erubescunt.

Calvinus non vulgaris Mariæ hostis sic in illam impetum facit ²⁸ : « Non dubium est, inquit, quin his verbis carpatur Mariæ importunitas ; et certe præpostere cursum doctrinæ ejus abruptum tentabat. » Deinde Lossius ²⁹ non modo fratribus Domini, sed et Mariæ peccatum tribuit ambitionis, quoniam carnali affectu una cum illis prædita, non nisi vanam gloriam ex Christi excellentia venetur, ejusque colloquium expetat, ut hinc nimirum cum iisdem fratribus apud turbam clarior et gratior habeatur. Unde rursus colligit, peccati reliquias in Maria fuisse. Sed et Sacerius hoc loco Mariæ carnalem taxat affectum ³⁰. Neque dissentit Joannes Agricola ³¹, opinionem illorum recensens, atque, ut videtur, etiam comprobans, qui putant Matrem et fratres Domini, sicut erant homines, humana passos, et aucupandæ gloriolæ causa accessisse atque vocasse Jesum. Tam multa isti sine candore, sine judicio conglomerant, suis ut sordibus sincerissimam Mariæ mentem aspergant atque contaminent, velut studiose cavere et impedire conentur, ne de illius innocentia et eximia sanctitate, præclare sentiamus, nobisque et illi in Ecclesia gratulemur. Vincit autem hos omnes acerbitate solitæque petulantia sua Brentius, qui Mariæ tam se infensum ostendit, ut illi atrox et perpetuum bellum indixisse videatur. Considerentur ejus verba, et judicet lector, quæso, an quidquam illa candoris ac spiritus evangelici præ se ferant ³² : « Est, inquit, vehementer inhonestum et incivile publice in magna hominum turba concionantem, et in gravi argumento versantem, privatorum negotiorum causa interpellare. Non possumus igitur de Matre et cognatis Jesu hoc loco aliud sentire, quam quod importuna sua evocatione leges publicæ honestatis violarint. Deinde etsi candidus quispiam auditor possit aut factum Matris et cognatorum Jesu interpretari, quod evocaverint Jesum magis rudi simplicitate, quam malitia, multa tamen argumenta indicant, et ecclesiastici quidam magni nominis scriptores testificantur, Matrem et cognatos evocasse Jesum arrogantia quadam et elatione animi. » Et rursus : « Ambitio peccatum est adversus secundum præceptum Decalogi, et si recte interpreteris, ambitio blasphemia est in nomen Domini Dei nostri : quippe quod id sibi suæque virtuti usurpare solet, quod illi divino numini et clementiæ tribuendum est. Mater igitur et cognati Jesu ambitione sua tam graviter peccant, ut etiam palam per Christum pudeant. »

Igitur si censori Brentio credimus, cum sacra

²⁷ Lib. iii, De laudibus Virginis, cap. 19. ²⁸ In harm. Evang. ²⁹ In cap. xii Matth. ³⁰ Schol. in Lucam cap. viii. ³¹ In annot. cap. viii Lucæ. ³² In rom. 78, in Lucam cap. viii.

Virgo Christum docentem voluit adire, de quo postea viderimus, rem valde inhonestam et incivilem egit, leges honestatis publice violavit, arrogantiam et elationem animi attulit, in secundum Decalogi præceptum ambitione deliquit, et ne a blasphemiae quidem peccato fuit immunis, sed et in nomen Domini sui blasphemavit, sibi demum suæque virtuti id, quod erat soli divino numini et Christi clementiæ tribuendum, usurpavit. Hæc tam multa, tam atrocia crimina, quorum vel solam commemorationem piæ aures exhorreant, unus homo congerit ac evomit in vulgus, ut præclari, scilicet, ac evangelici doctoris munere perfungatur. Ego vero qui toties Brentianam audaciam reprimere et compescere cogor, quid huic tantæ insanie vel maledicentiæ primum respondeam, ignoro. Illam furiose appeti et oppugnari video, quæ cum innocentissima Virgo et sanctissima summi Dei parens existat, nihil sane minus, quam ut nomen ejus reverendum arroderetur, tantisque sectariorum convitiis configeretur, promerebatur. Dari fortasse venia potest Judæo, Mahumetano, vel alii palam impio, cui Evangelii lumen nondum illuxit, si Dei ac Domini nostri Matrem non cognoscat, non amet, non veneretur ac prædicet, ut in Ecclesia pii facere consueverunt. Quis vero convenienter excuset, aut ulla dignum putet eum venia, qui se magistrum in Israel, et evangelicæ puriorisque doctrinæ vindicem profitetur, tam turpiter scribere, tam contumeliose concionari, ut etiam honestis utunque matronis, non dicam sanctis feminis, Mariam longe faciat inferiorem? Qui si furiosus plane, aut etiam atheus fuisset, certe graviolem in te (o sacrosancta Mater) contumeliam intorquere vix potuisset.

Nemo tot sæculis inventus est tam audax et impudens, qui te suis dentibus, tanquam immanis bellua, mordendam atque dilacerandam appeteret: nullus qui tanto studio conceptum animi virus in te, benedicta Virgo, effunderet; nullus qui contra te leges iniquiores et acerbiores decerneret; nullus demum, qui summam ac etiam angelis admirandam puritatem, tot sceleribus objectis inquinare, conspurcare ac penitus obnuere conaretur. O nos ter infelices, in quos non modo delirantis hujus mundi finis pervenit, sed etiam omnis iniquitas, et cum eadem conjuncta nefanda impietas, nunc demum mirabiliter exundavit! Sedenim postquam ad contemptum Deiparæ Virginis ventum est, quid aliud consecuturum speres, nisi ut hinc porro ad Mariæ Filium et rejiciendum et abnegandum fiat progressio, quam nunc sane multis in Europæ locis, præsertim per novos Arianos, Nestorianos, Eutychanos, factam esse cernimus? Igitor et in sanctissima Eucharistia, et in divina humanaque natura sua Christus hodie gravissimis modis affligitur, et plurimos sui mystici corporis habet per-

secutores, irrisores, conculcatores, cum nihil ferò in Ecclesiæ sanctionibus, institutis, moribus integrum inviolatumque relinquatur, sed veluti a rabiosis canibus sacra omnia passim mordeantur, lacerentur ac dissipentur. Tam sedulo ac indefesse procurat Satan, ne quid omnino desit ad atheismum nobis inducendum, ad mysterium iniquitatis consummandum, quod ille in suis quidem ministris in dies magis ac magis operatur. Sed querelis omissis ad rem propius.

Qui hoc loco de Maria tam indigne, ut ostendi sentiunt, inter quos etiam est Oecolampadius³³ turpiter illi quidem in eo hallucinantur, quod sanctissimam Virginem exæquent aliis, quos in præsentī historia conjunxit evangelista. Hi fratres Domini, hoc est, consanguinei vocantur. Etenim secundum carnem fratres nullos habuit Christus, utpote non solum primogenitus, sed et unigenitus Matris, quidquid demum Helvidius calumniatur³⁴, a quo sancta et perpetua hujus Matris virginitas, sicut libro secundo diximus, ex hoc etiam loco impie oppugnabatur. Hic vero Scripturæ mos est, ut qui ejusdem sunt cognationis, aut sanguinis propinquitate conjuncti (quemadmodum Abraham et Lot, Jacob et Laban) fratrum quoque nomine censeantur. Sunt qui fratres Domini dictos velint Joseph filios, velut quos integerrimus Mariæ sponsus ex alia conjugē sibi procreavit. Sed refellit hunc errorem Hieronymus³⁵, eumque tum ex deliramentis apocryphorum, tum ex mulierculæ cujusdam Escæ figmentis natum esse, Joseph vero cælibem et virginem mansisse testatur, sicut et supra docuimus. Recte igitur docet Albinus³⁶: « Cum audieritis fratres Domini, Mariæ cogitate consanguinitatem, non iterum parientis ullam propaginem. » Recte et Beda fratres Domini sic accipiendos monet³⁷ ut nec sint filii beatæ semperque Virginis Mariæ, nec filii Joseph ex alia uxore, sed ejus potius cognati, sive Mariæ consanguinei.

Jam vero de his Domini fratribus et illud legimus, quod a fide et doctrina Christi fuerint alieni, et hostes potius quam amici, fortasse vel in Nazareth, vel in Capharnaum habitantes. In utraque civitate tametsi diu multumque versatus sit Christus, perpaucos tamen gratos et credulos invenit, ut satis indicant Evangelistæ. Joannes hos Domini fratres velut curiosos homines describit, qui Christo auctores esse voluerint ad præclara facinora sive miracula perpetranda, sed ut apparet, ob hominum laudem et gloriam non Christo tantum, sed et sibi etiam publice comparandam. Hinc illæ voces: *Transi hinc et vade in Judæam, ut et discipuli tui videant opera tua quæ facis. Manifesta te ipsum mundo* (Joan. vii, 3, 4). Quorum fratrum improbitatem breviter idem Joannes indicavit, quando hoc addidit: *Neque enim fratres ejus*

³³ In cap. vii Joan. ³⁴ Vide Hieronymum lib. contra Helvidium. ³⁵ In xii Matth. et lib. contra Helvidium. ³⁶ In Joan. lib. iv. ³⁷ In eundem locum.

credebant in eum. In quæ verba sic scribit Augustinus³⁸ : « Isti fratres, id est consanguinei, Christum consanguineum habere potuerunt : credere autem in eum ipsa propinquitate fastidierunt. » Et iterum : « Quare in eum non credebant ? Quia humanam gloriam requirebant. » Et rursus : « Intelligite, fratres, quo animo illi loquebantur, qui quasi fratrem suum monere videbantur : dabant ei consilium consequendæ gloriæ, veluti sæculariter et terreno affectu monentes, ne esset ignobilis et latitaret. » Igitur sicut confirmat Oecolampadius³⁹, hi fratres sive consanguinei Christum ad vanam gloriam instigabant, ut in loco celeberrimo miracula operaretur, et celebrabilis esset in toto mundo, suum interim magis quam Christi sectantes honorem, ut etiam ipsi essent honorifici, eo quod ex suo genere propheta tanti nominis prodisset. Tum juxta Brentium iidem non modo non crediderunt, sed etiam Christum deriserunt et fastidierunt⁴⁰.

Quæ cum ita se habeant, non solum imperite, sed et scelerate faciunt novatores, quod sacrosanctæ Virgini licenter eos imputent affectus, qui non in alios quam in cognatos hujusmodi ambitiosos cæco carnis judicio ductos, imo et incredulos cadunt. Quid vero luci cum tenebris candori cum nigrore, hoc est, Mariæ cum istis fratribus commune sit ? cum hanc ubique commendat, illos vero damnet Evangelium : et hæc plane spiritualis, intimeque conjuncta Filio ; illi vero carnales Christoque contrarii reperiantur ? Ad Christum quærendum simul quidem accedunt, sed certum est in Maria mentem, fidem, religionem longe aliam (hoc est, sinceram perfectamque) fuisse, atque in illis perversi sæculi filiis, aut certe quidem exigua fide ac virtute præditis fratribus, quos tamen Virgo tum sanctissima, tum sapientissima in hoc sibi fortasse comites adjunxit, quod optaret ac speraret illos mentem et frugem eamdem assecuturos, quam ex audita Christi doctrina plerique publicani et flagitiosi peccatores reportaverant, utpote qui Christo postea fideliter adhæserunt. Nam hoc etiam consilio Joannes Baptista est usus, cum ex Herodiano carcere discipulos duos non solum legatos audiendos, sed etiam ægros ad Christum magistrum et medicum curandos destinavit.

Nihil igitur habent adversarii quo suas inanes fulciant conjecturas, ac mera confirmet somnia, dum Mariam plane carnalem et ambitiosam faciunt, quæ non minus quam vanissimi fratres, quos Joannes ut incredulos aperte perstringit, arrogantia et elatione animi peccavit. Atqui non cadit vel minima suspicio ambitionis in eam Virginem, cujus ingens humilitas divino testimonio commendatur. Ambitionis, inquam, suspicio in Mariam non cadit, cum hoc vitium sit planè dia-

bolicum, quod in angelis et hominibus vel maxime detestatur Deus, quod omnem animæ sanitatem puritatemque corrumpit, quod familias et civitates integras, adeoque imperia et regna florentia dissolvit ac funditus evertit ; quod demum ex angelis dæmones, et ex hominibus mancipia dæmonum facit. Quare sapiens ille Tobias inter alia mandata, quæ moriturus præscripsit filio, ac velut testamenti loco reliquit, non postremum hoc posuit : *Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas : in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio* (Tob. iv, 14). Jam vero quod ad carnis affectus attinet, ab his alienam prorsus fuisse Mariam docuimus, quæ tantum profecto in spiritualibus profecerat studiis, ut nunquam non de seipsa modeste sentiret, mundi fastum sperneret, quæ humilia sunt quæreret, veram sitiret justitiam, solam vero Dei gloriam ubi et quando posset, ex animo procuraret. Tantum abest, ut illi unquam in mentem perpetuo mundissimam vetus Evæ fermentum veniret, ex ambitione sibi suæque virtuti, non dicam humanum aut vulgare aliquid, sed quod soli divino numini et Christi clementiætribuendum erat usurpare, sicut blasphemus homo non explicat quidem, sed indicat satis. Peccavit Brentius hæc tam pudenda et nefanda scribendo : non peccavit Maria tale aliquid vel in omni vita cogitando, sibi que vindicando. Nulla illi magis, quam Christi gloria cordi fuit, omnem suam curam et fiduciam in illo uno defixam habuit : nec illi charius, antiquius, suavius quidquam esse potuit, quam divini nominis gloriam et cœleste regnum Filii sui conatibus egregie promoveri atque amplificari.

Sed objicit Brentius, scriptores magni nominis hoc testificari, quod Mater et cognati Domini haud sine arrogantia quadam et animi elatione Christum evocarint. Nos vero sub hujus libri finem respondimus de Patribus, sicubi Mariæ minus favere, vel vili quidquam in illa ponere videantur. Ex his præcipue Chrysostomus⁴¹ Mariæ tribuit nonnihil ambitionis, verum ut ex impetu quodam et fervore dicendi, qui et oratoribus et concionatoribus non est infrequens, multorum judicio modum excedat. Aut sic ille intelligendus est, Christum cohibuisse in Matre affectum, non qui revera ei inesset, sed quem alii forsitan eidem inesse existimare potuissent. Ad quem modum humanissimus theologorum scholasticorum princeps Thomas Aquinas⁴² et Chrysostomum civiliter excusat, et Mariæ integritatem sapienter defendit. Ubi nos minus idcirco laborabimus, quod quidam ex adversariis, præsertim Calvinus, et ante illum Zuinglius, hic etiam sanctissimæ Virgini contra Brentium patrocinentur. Calvini verba sunt⁴³ : « Quod Ambrosius et Chrysostomus Mariam ambitionis insimulant, nihil, inquit, habet coloris : quod summa ejus pietas et

³⁸ In Evang. Joan. tractat. 28. ³⁹ In annotat. Evang. Joan. cap. vii. ⁴⁰ Hom. 60, in Evang. Joan. ⁴¹ Hom. 45, in Matth. ⁴² Par. iii, quæst. 27, art. 1. ⁴³ In harm. Evang.

modestia Spiritus testimonio commendetur. » Ad eundem fere modum Mariam tuctur in nuptiis, ut omni ambitionis suspicione liberetur. Sic enim habet ⁴⁴ : « Chrysostomus eam muliebri affectu sibi et Filio nescio quid favoris captasse suspicatur. Sed hæc conjectura nihil rationis habet. » Verum de præsentī loco ita Zuinglius : « Quod Chrysostomus affectum hic ambitionis aut vanæ gloriæ attribuit Mariæ, nihil opus fuit. » Nec possum Erasmus Roterodamum omittere, qui nodum eundem ita dissolvit ⁴⁵ : « Chrysostomus Mariæ tribuit importunitatem et ambitionem, qua Dominum evocavit cum fratribus. In alia editione (nam variant codices Chrysostomi) hanc imperiosam importunitatem in fratres potissimum idem refert, matri parcens. » Subjungit postea ex Hieronymo, et recte quidem, quod hic nuntius Christum insidiosè tentaverit, num ob suorum affectum prædicandi munus intermissurus esset, atque ob id acrius a Christo fuisse responsum.

Sed ad Calvinum redeo, qui utinam quod hoc loco dixit, alibi meminisset, nimirum summam Mariæ pietatem et modestiam Spiritus sancti testimonio ubique commendari ! Hoc enim si ita est, nullus dubitandi restat locus, quin Maria, et fortassis cognati etiam, ut putat Calvinus ⁴⁶, non ambitione, sed pio studio ad Christum querendum, eumque compellendum accesserint. Cæterum hoc minime concedimus, illis Domini verbis : *Quæ est mater mea ?* Virginis carpi importunitatem, ut statim postea, cum eandem sententiam ex professo tractaverimus, planum faciemus. Ac multo minus verum est, quod Mariæ innocenti rursus affingit Calvinus, præpostere illam tentasse, ut cursus doctrinæ Christi abrumperetur. Nihil tale significant verba evangelistæ, qui narrat solum, quid Christo de Matris et cognatorum adventu fuerit renuntiatum. Nec est sane probabile Virginem tam prudentem, quam religiosam (si tamen illa nuntium ad Filium destinavit) rem suam præpostere sic instituisse, ut docentem Dominum vellet interpellare, aut ad cursum doctrinæ abrumpendum ullam illi præbere occasionem. Quis enim credat, eam vel tam importunam, vel tam imprudentem, aut rudem fuisse, ut non cogitaret atque intelligeret, divini verbi prædicationem (officium in Ecclesia certe præstantissimum, maximeque necessarium, et Christo a Patre demandatum, ac Ecclesiæ pastoribus, quibus vae, nisi evangelizaverint, imprimis commendandum) haudquaquam impediri ac interrumpi, sed modis omnibus provehi oportere ? An Dei verbum præter illam quisquam studiosius audivit, et majori cum fructu percepit, ejusque cursum ad communem salutem hominum promovendam ardentius desideravit, ac demum pro sua virili magis adjuvit, præsertim apostolorum ætate, ut alibi monstrabimus ? Ego vero

sic arbitror, Mariam pro sua pietate atque sapientia Christum docentem per se, vel per alium non interpellasse, sed potius accessum ad Filium propterea expetivisse, ut, quia præ turba non licebat accedere propius, quemadmodum Lucas meminit, locum ad audiendum verbum sibi et cognatis opportunum pararet atque acciperet. Neque multum est dissimile, quod Hesselus doctus theologus ad Mariam excusandam affert, cum hac utitur oratione ⁴⁷ : « Non ob hoc eadem Virgo arguenda imprudentiæ est, quod ad Filium cum in domo prædicaret, foris stans miserit nuntium, qui eum vocaret. Non enim cupivit eum impedire a prædicatione verbi Dei, sed ei tantummodo significare voluit, quod, quando ei placeret, sive prædicatione finita, ei loqui cuperet. » Hoc certe constat nullum Evangelistarum expressisse, an et quomodo et quando ad Christum Maria miserit : potuit autem internuntius, quisquis ille fuit, a Maria non jussus, et omnino præter et contra ejus mentem, Christum prædicationis tempore interpellare.

Quid plura ? ut fuse dicta in pauca demum contraham, de illo qui Mariæ Matris adventum Christo nuntiavit, sic habendum est, quot aut sponte animo (non bono, sed tentandi gratia Dominum concionantem interpellavit, sicut Hieronymus interpretatur : aut quod ab ambitiosis Christi cognatis, non a Matre subornatus accesserit : aut demum, si a Matre missus dicatur, non id quidem factum esse ad sacrum docentis Christi officium impediendum, eumque moleste interpellandum, sed potius ad significandum se quidem præ foribus expectare, ipse vero ut pro suo nutu quid velit, decernat ac jubeat. Atque hæc sufficere putamus tum ad Mariæ Virginis tuendam innocentiam, tum ad improbam adversariorum calumniam depellendam, qui certe nimium inhoneste et incivilter faciunt, cum totius honestatis speculum tam graviter accusant, quod inhoneste et incivilter admodum egerit, et propter suam importunam evocationem, de qua nihil certi demonstrare possunt, leges honestatis publicæ violaverit. Quin et ipse Brentius ⁴⁸, qui tanto maledicendi fervore abreptus, multis hic criminibus Matrem Domini gravat, in eo quidem fit æquior, cum fateatur non modo Mariæ, sed et cognatorum factum sic excusari posse, ut magis quadam simplicitate, quam malitia Christum evocaverint.

CAPUT XX.

De sensu verborum Christi : Quæ est mater mea (Marc. III, 35) ? Neque idcirco Mariam a Filio negligi, pudefieri, rejici vel abnegari, ut novatores audent comminisci.

Plura nobis exentienda sunt, quæ ad superiorem historiam spectant, et ab adversariis perperam accipiuntur. Nam ex propositis Christi verbis (quæ

⁴⁴ In cap. II Evang. Joan. ⁴⁵ In annotat. circa XII cap. Matth. ⁴⁶ In Matth. cap. XII. ⁴⁷ In explicatione Salutationis angelicæ, cap. 12. ⁴⁸ Hom. 78, in Lucam.

ipsis admodum dura videntur) Mariam non leviter peccasse colligunt, quandoquidem Filii sermone aspero reprehendatur, imo etiam palam pudeat, ac propemodum abnegetur, ut certe Brentio libet calumniari. Quid ergo Christus? Nuntianti suorum adventum ita respondit: *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei?* ac deinde manum extendens in discipulos qui circumsedebant, ut ex Marco discimus, *Ecce, inquit, mater mea, et fratres mei:* statimque rationem hanc adjungit: *Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, soror, et mater est.* Ubi Melanchthon Christi verbis hæc assuit⁴⁹: « Cum tam duriter respondeat interpellantibus de Matre et fratribus, satis apparet, magna cum ira tunc flagrasse, cum illam priorem terribilem concionem habuit, et in ista ira durius respondet. » Atque hæc quidem suo nomini haud male respondens Melanchthon.

Scimus alicubi Christum sic loqui et agere, præsertim cum negotiis exturbat de templo, et contumaces refellit adversarios, ut sancto Dei zelo fervere, et aliquam indignantis ac irascentis animi commotionem præ se ferre videatur, adeoque declarasse dicatur. Nihil autem attinet, ut præsentī loco iratus respondere, vel, sicut Philippus parum modeste contendit, magna ira tunc flagrasse, aut prioris excandescentiæ aliquid adhuc retinuisse asseveretur. Cum enim de gravibus animi perturbationibus hic sermo sit, non decet sane illas Christo sæpius, atque aliter quam Scriptura divina exigat, attribuire, partim ne homines hac ratione liberius discant irasci, partim ut perfectissimo Magistro suum et exemplum et præceptum constet inviolatum: *Discite, inquit, a me, quia mitis sum et humilis corde* (Matth. xi, 29). Nec temere mansuetos extollit, ut inter beatos numeret, hinc etiam ovium nomine toties in Evangelio delectatus, et idem tam severe, ne cuiquam irascamur, edixit.

Cæterum, ut redeam ad institutum, non est sane cur suspicetur quisquam, Mariam commoverisse, cui succenseat Dominus, et quam publice pudefaciat, aut severo sermone castiget. Sic enim verba Christi semper accipienda sunt, ut nullam infirmis pariant offensionem, nec leviculam quidem irreverentiæ afferant suspicionem; quasi vel duriores, vel iniquiores se Matri semper innocenti præbeat. Recte igitur ac prudenter admonent Patres, quod Christus hoc loco dicit et facit, ad nullum Matris ejus vel injuriam, vel contemptum pertinere. Patrum vero sententias, cum libro tertio Manichæos refelleremus, in medium adduximus, atque idcirco paucas nunc alias adjungemus. Fuit enim hoc Manichæorum proprium, quod Mariam mulierem a Christo dici, et Matrem abnegari traderent, utpote ex qua corpus nullum vere

assumpsisset. Quid vero Ambrosius⁵⁰? « Ergo hic, inquit, non, ut quidam hæretici tendiculas aucupantur, Mater negatur, quæ etiam de cruce agnoscitur. » Eundem Ambrosium Beda sequitur⁵¹, neque dissentit Anselmus. Sed et Chrysostomus admonet Christum hoc loco illi respondere, qui de Matris et cognatorum adventu significaverat: neque tamen hoc dicere⁵²: « Abeas, et dic mulieri hoc, quia mater mea non est: cum de Matre sua non verecundaretur, neque natum se ab illa negaret, cujus tantam habuit curam, ut cum vel in cruce penderet, amantissimo eam discipulo commendaret. » Eadem est Hieronymi sententia⁵³. Euthymius planissime dixit⁵⁴, « Matrem ab illo abnegari non potuisse, qui morti suæ vicinus magnam illius curam habuit, quique propter reverentiam quam erga illam gerebat, aquam convertit in vinum, ac ei subditus esse dignatus est. Si enim negaturus illam fuisset, aut ob eam pudore afficiendus, nequaquam ab ea natus fuisset. »

Quæ Patrum testimonia non obscure docent qua fide ac reverentia Christus Matrem sit semper persecutus, ut recte Chrysostomus dicat⁵⁵, eum non modo Matris Filium, sed et Dominum et curatorem fuisse. Ac nullum quidem argumentum a Christo edi poterat evidentius, quo summum erga Matrem honorem omnibus testificaretur, quam hoc ipsum, quod Hilarius⁵⁶, Ambrosius⁵⁷ et Chrysostomus⁵⁸ hic annotarunt. Nempe in supremo illo et acerbissimo agone, velut omnium et sui etiam oblitus esset, charissimam simul et afflictissimam Matrem de alta cruce respexit, amanter compellavit, fideliter commendavit, illique custodiendam tradidit discipulo, quem omnium charissimum habuit, ut ad illum amorem ac honorem tunc Matri tributum, nihil accedere potuisse videatur. Etenim cum dilexisset eam, in finem dilexit eam, ut non solum propter ipsam, finem vivendi, verum et in ipsam, finem pene faceret loquendi: dum velut inter ultima verba testamenti curam Matris, cujus debitorem se cognoscebat, charissimo transcribit hæredi, ut Guarrius scite notavit. Ambrosius habet ad hunc modum⁵⁹: « Hoc testimonium Filii est de Matris integritate, hæc Mariæ locuples integri pudoris hæreditas, hic totius finis consummationis. » Pluris putatur, ut idem alibi docet⁶⁰, quod victor suppliciorum pietatis officia Matri exhibeat, quam quod regnum cœleste donabat vitæ æternæ: « nam si religiosum est, quod latroni donatur venia, multo uberius pietatis est, quod a Filio Mater tanto affectu honoratur. » Ac rursus idem Ambrosius⁶¹ hoc testamentum vocat domesticum, quod condebat Dominus, et signabat Joannes, dignus tanto testatore testis. » Eodem spectat quod apud Cyprianum legimus⁶², « Christum in cruce adeo

⁴⁹ In cap. xii Matth.⁵⁰ In Lucam, lib. vi, cap. 32.⁵¹ In eundem locum Matth.⁵² Hom. 45, in⁵³ In cap. viii Lucæ. ⁵⁴ Hom. 45, ⁵⁵ Cap. xxiii in Matth.⁵⁶ Hom. 45, in Matth.⁵⁷ In cap. xii Matth.⁵⁸ Homil. 45 in Matth.⁵⁹ Serm. 4, de Assumpt. Virginis.⁶⁰ Lib. x, epist. 82.⁶¹ Lib. x, in eadem epist.⁶² Serm. de Passione Christi.

de Matre sollicitum fuisse, ut materno moveretur affectu, et thalamum humanitatis suæ dilecto cubiculario commendaret, ac benedictæ inter mulieres apostolicam clientelam sedulo provideret, obsequiumque Virginis virgini discipulo traderet. »

Falluntur ergo, qui hæc Christi verba in Mariæ detorqueant injuriam, velut Filium suæ Matris pudeat, aut eandem publice pudefaciat, cognatisve aliis, qui tum aderant, respondens exæquet, vel demum ejus importunitatem reprehendat. Agnovit hanc veritatem quoque Zuïnglius, quando in hæc verba : *Qui sunt fratres mei, et mater mea?* ita scripsit ⁶³ : « Hoc non loquitur Matrem aversans aut dedignans. Nam qui matrem honorare docet, quomodo is Matrem suam contemneret? » Viderit ergo Brentius, ne se Manichæorum errore contaminet, quando de Christo audet dicere, quod non solum palam reprehendat ac pudefaciat Matrem, verum etiam pene abneget : id vero Litteris evangelicis, et veterum scriptis, et Christi bonitati haudquaquam est consentaneum. Cæterum adversarios in errorem impellit, et illud quod non animadvertunt, Christum aliquando nonnullis loqui durius, aut eos etiam reprehendere, qui culpa vacare videantur. Quid, quæso, ea increpatione acerbius, quæ Petro facta est : *Vade retro me, Satana* (*Matth.* xvi, 23), cum ille animo non malo, et commiserationis motus affectu, priusquam crucis mysterium cognosceret, horrendam Domini ac Magistri sui mortem auditam deprecaretur? Pia erat Marthæ voluntas atque petitio, ut ad convivium Christo et apostolis instruendum sororem sociam et auxiliatricem obtineret : nihilominus a Domino quodammodo est objurgata. Ita enim nobis conveniebat, ut aliorum, quibuscum tunc Christus agebat, exemplo disceremus, bonis meliora præferre, et divina potius quam humana in rebus agendis inniti sapientia. Idem vero de Maria nostra sentire fas est, quæ licet a peccato semper esset immunis, tamen ob quasdam causas postea recitandas, tum coram, tum absens, parum amice blandæque a Christo tractata videri potest.

Sed nec illud Mariæ quidquam adimit, imo ejus honorem magis illustrat, si rite consideretur quod Christus pergit asseverare : *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, hic meus frater et soror et mater est.* Etenim an propterea suam Matrem excludit, eamque apostolis ac veris Dei cultoribus aliis, quos ac Matris et fratrum nomine dignatur, postponit? Nunquid in Matre illam inveniri negat obedientiam, quam in electis Dei voluntatem facientibus tantopere laudat, ut illos blandius ac amabilius vix possit appellare? Quis, nisi male sanus, aut omnino rudis, hæc Christi verba sic interpretetur? Non placet Deo, non probatur a Christo, non beat commendatque hominem carnalis cognatio, qua præsentibus Domini fratres temere gloriabantur, ut hinc vani

homines Dei spiritu vacui, non modo nimium sibi placere, sed etiam se aliis anteponeere viderentur, Christi utpote sui consanguinei stupenda opera fastuose jactantes. Alios ergo cognatos et fratres requirit, et sibi adjungit Christus, eosque non sanguinis propinquitate, sed Christianæ obedientiæ metitur officiis, et ex præceptorum Dei observatione jubet internosci. Tales ille quærit et amat, et retinet sibi amicos conjunctissimos, qui evangelicæ doctrinæ obediendo, ac vera imitatione sibi cohærescant, etiamsi nulla carnis propinquitate jungantur : adeo ille spiritualem cognitionem carnali propinquitati semper anteposit. Vere igitur obedientes, fratrum, sororum, quin etiam Matris loco numerat, et consanguineis reliquis omnibus præfert, spirituali illa cognitione gaudens maxime, quæ tum fide, tum observatione mandatorum Dei declaratur atque perficitur.

Nihil autem isthæc Mariæ dignitati adimunt, sed hoc solum ostendunt, ne Matrem quidem Domini ad tantum fastigium perventuram fuisse, si in ipsa, sicut in cognatis aliis, nihil præter carnalem propinquitatem, quam cum Christo contraxit, forte consideremus. Sed amplius profecto pii ac sapientes omnes in Maria considerare solent ac debent, utpote quod non modo carne, sed etiam spiritu Christo conjunctissima, simulque per divinorum mandatorum obedientiam Deo subditissima fuerit, ad unguem observans, quæ ab ancilla Domini et obsequientissima et diligentissima poterant desiderari. Proinde cum Christus suos juxta carnem cognatos hic negligit, vereque justis et obedientibus Dei filiis ac filiabus postponit, Mariam procul dubio excipit, et beato illorum cœtui aggregat, qui Patris faciunt voluntatem. Sic enim locum etiam Augustinus interpretatur ⁶⁴, nosque docet hoc modo ratiocinari : Si omnis anima pia Dei faciens voluntatem his, quos charitate parturit, donec formetur in eis Christus, mater est, atque hæc nomine honorari potest : quanto magis Maria omnium Christi membrorum mater habenda est, quæ tam ardenti charitate, ut Christi membrum fieret, cooperata est? Nec gravabor ex Augustino plura subjicere, quibus præsentem Evangelii locum, ut graviter, ita luculenter explanat ⁶⁵ : « Extendens Dominus manum in discipulos suos dixit, non pertinere ad cognitionem suam, nisi qui facerent voluntatem Patris ejus. In quo numero profecto etiam ipsam sanctam Mariam benignus includit. Faciebat enim et illa voluntatem Patris ejus. Ita optimus magister atque divinus et maternum nomen, quod ei quasi privatum propriumque nuntiaverant, quia terrenum erat in comparatione cœlestis propinquitatis, abiecit : et eandem cœlestem propinquitatem in discipulis suis commemorans, quo sibi rursus consortio generis cum cæteris sanctis Virgo sancta cohæreret, ostendit. » Igitur quod ad Mariam obscurandam

⁶³ In cap. xii Matth. ⁶⁴ Lib. De sancta virginitate, cap. 5 et 6. ⁶⁵ Epist. 38, ad Lætum.

inducunt adversarii, ad singularem ejus laudem refert, ac referendum docet Augustinus, Christique verbis confirmat Deiparam non modo corporali, sed et cœlesti propinquitate Christo cohærere, ac proinde inter cæteros, qui Patris voluntatem faciunt, vere, proprie ac excellenti Christi Matrem existere. Ubi Augustino Justinus, insignis et vetus ille Christi martyr consonat ⁶⁶, Mariæ causam itidem hoc loco defendens, ut doceat, Christum neque hic, neque alibi quidquam cum Matris contumelia protulisse, ac alios qui Dei verbum audiunt et faciunt, eidem nequaquam opposuisse: « Non Matrem, inquit, honore debito privat, sed cujusmodi materni juris genere beatissima esset Virgo, declarat. Si enim qui audit verbum Dei et custodit, is frater est Dei, et soror, et mater, et utraque hæc Mater ejus inerant: nempe ejuscemodi materni juris laude beatificatam oportuit Matrem ejus. Nam audire et servare verbum, Dei virtutis est, et animi puri, qui totus in Deum respiciendo sit intentus. Et quia non quamlibet e vulgo feminam Deus delegit, quæ Genitrix Christi fieret, sed quæ mulieres omnes virtute anteiret: non abs re ejusmodi virtutis nomine Matrem suam beatam deprædicari voluit, per quam virtutem honore eo digna habita est, ut virgo mater fieret. »

Quare, si sapimus, his aliisque Patrum testimoniis communiti, propositum Christi sermonem sic accipiamus, ne hinc parentem vel negligendi vel contemnendi, filiis ullis præbeatur occasio, neve cum sectariis de Matre Domini ulla ex parte peperam sentiamus. Imo vero est, cur ex hoc ipso loco communem piorum de præstanti Mariæ virtute sententiam stabiliamus; quandoquidem ipsa, non materna propinquitate contenta, Patris qui in cœlis est fecit voluntatem, ut Christo perfecte, sicut diximus, tum carne tum spiritu cohæreret. Nec est cur quispiam hoc novo et insueto loquendi genere offendantur, cum audit divinam voluntatem facientes omnes tantopere commendari, ut non modo fratres et sorores, sed etiam matres Christi censeantur atque dicantur. Nam prior appellatio utrumque sexum, viros ac mulieres, ad Christianam obedientiam præstandam habiles esse, atque divinitus vocari designat. Posterius Matris Christi nomen ad eos pertinet, qui Dei verbum prædicando, salutarem fructum proximis afferunt, aut bonæ vitæ moribus et exemplis alios ad meliorem frugem adducunt. Nam utrique Christum, velut in animis hominum, procreant, et quasi matres aliorum spirituales efficiuntur, quorum salutem magna fide zeloque ardenti procurant. Talem se matrem Paulus præbuit, qui totus animarum lucris intentus, Christum in tot hominum millibus generavit, quot ad Christi cognitionem amoremque perduxit, ut hinc etiam suis Galatis dixerit: *Filioli mei quos iterum parturio, donec Christus in vobis formetur* (Galat.

iv, 19). Felices profecto matres, quibus cordi est filiorum amor atque successio, ut spiritualiter fecundæ, in multis etiam Christum parere ac fovere, eosque tanquam filios ad cœlestem patriam secum inducere satagant. Hinc Anselmus eandem Christi sententiam ita declarat ⁶⁷: « Qui est frater et soror Jesu credendo, Mater efficitur prædicando. Quasi enim parit Dominum, qui eum cordi audientis infuderit, et mater ejus efficitur, si per ejus vocem amor Dei in mente proximi generatur. »

CAPUT XXI.

De triplici genere cognatorum Christi, quos omnes Maria excelluit, carne simul et spiritu perfecta Domini Mater.

Quæ hucusque diximus, ac porro de Maria disputaturi sumus, haud paulo luculentiora reddentur, si triplex cognatorum genus quos, Christo tribuunt Evangelistæ, rite distinxerimus. Habuit enim cognatos secundum carnem, qui passim fratres Domini, ut diximus, nuncupantur; habuit et alios spirituali propinquitate sibi conjunctos, nimirum omnes recte credentes, quos Apostolus non modo fratres, sed hæredes etiam Dei et cohæredes Christi vocat (Rom. viii, 17), inter quos idem Paulus Christum primogenitum facit (*ibid.* 29); habuit demum alios, partim secundum carnem, partim secundum spiritum cognatos, suos nempe majores, qui illum non modo secundum carnem, sed et propter veræ fidei virtutem, spirituali cognatione attingebant. Tales in Christi genealogia se offerunt Abraham et sancti patriarchæ, quibus regem David aliosque prophetas et justos ab eximia virtute laudatos, licet annumerare. Nullam vero sanctarum mulierum in genealogia Salvatoris assumi, sed eas duntaxat, quas Scriptura reprehendit, Maria solum excepta, etiam Hieronymus annotavit ⁶⁸: nimirum ut qui propter peccatores venerat, de peccatoribus nascens, omnium peccata deleteret. Sunt quibus bimembris placeat partitio, ut cognati Domini, aut secundum carnem, aut secundum spiritum esse dicantur. Sed nos docendi gratia trinebrem hic sequimur divisionem, ut rectius intelligatur, qua in classe Maria locanda sit, quemve locum inter hos Dominici cognatos promoveatur.

Ac primum si collatio ejus fiat cum omnibus, quos Christus carne propinquos habuit, nullam dare vel fingere queas hac una propinquiorem, ex qua sola immediate, ut dicunt, Verbum carnem assumpsit, ut divinam naturam humanæ copularet. Neque solum hæc Parens de purissimis visceribus carnem et sanguinem Christo largita est, sed etiam genitum sacris suis lactavit uberibus, omnemque maternam curam et fidem illi accuratissime detulit, digna prorsus quæ non solum Χριστοτόκος, sed etiam Θεοτόκος (vel invitis Nestorianis) publice decantetur. Rursus vero si spiritualement, quæ aliis cum Christo fuit, cognationem spectemus, quis illi Filio fuit vel

⁶⁶ In lib. quæstionum ad responsionem, quæst. 136. ⁶⁷ In cap. xii Matth. ⁶⁸ In cap. i Matth.

erit unquam conjunctior matre Maria, quæ in Patris voluntate præstanda, tanto reliquis et voluit et potuit et debuit esse perfectior, quanto uberiore donorum copia vas illud suum replevit et exornavit Spiritus sanctus? Hanc gratiæ præstantiam ac plenitudinem agnovit Gabriel, Elisabetha confirmavit, sed et universa prædicat Ecclesia, primas Mariæ post Christum tribuens, ac sanctis eam præponens omnibus, qui secundum Spiritum regenerati, in sancta obedientia justitiæque perfecta unquam emicuerunt. Postremo, si tertium illud genus expendimus, quis ex omnibus Christi progenitoribus eam felicitatem consecutus est, obsecro, ut simul carne et spiritu summam cum Christo contraheret affinitatem? Nullum enim conjunctus et arctius vinculum atque fœdus, quam quod inter Christum et Mariam intercedit, excogitari potest. Multis quidem et præclaris virtutibus excelluerunt Patres, ex quorum genere Virginis Filius et semen mulieris, in quo benedicuntur omnes, prodiit: sed quos omnes longo post se intervallo hæc relinquit Mater, quæ amissam et invenit et attulit gratiam, non tam a suis accipiens majoribus, quam illis ipsis conferens veræ nobilitatis insignia, quibus vel in carne, vel in spiritu, illi possunt commendari.

Quocirca si plane vel stupidi, vel maligni censores esse nolumus, ingenue fatendum est, Mariæ laudem hic a Christo non violari (ut adversarii somniant), imo etiam confirmari, augeri et illustrari. Etenim, sicut ex Augustino comprobatum est ⁶⁹, indicat Dominus, Mariam suam esse Matrem non modo secundum carnem (quod ipsum est donum incomparabile, nullique alteri communicatur), sed et maxime secundum spiritum, qua ratione illam nobis, omnibusque credentibus imitandam proponit. Recte igitur Leo Magnus ⁷⁰: « Virgo regia Davidicæ stirpis, inquit, sacro gravidanda fœtu, divinam humanamque prolem prius, mente concepit quam corpore. » Cui Rupertus etiam astipulatur, cum in hæc verba scribit ⁷¹: « Generationis Christi vera beatitudo est in eo, quia Verbum ipsum, quod Virgo fidelis secundum carnem peperit et lactavit, ipsa secundum fidem prius, et corde concepit, et ore peperit. » Ut hinc jam intelligat lector, quomodo Scriptura nobis Mariam depingat semperque spectandam præbeat, ut bis Matrem Christi esse meminerimus, quod privilegium illi soli competit: cum sit Mater tum carne, tum spiritu, quæ simul carnalem et spirituales generationem tam absolute conjunxit, ut inter sanctos omnes nihil illa vel in corpore purius, vel in anima sanctius, vel in justitia perfectius, vel inter cœlites excellentius reperiatur.

Cæterum de aliis Christi cognatis, aut potius progenitoribus, et horum cum Maria collatione libet ascribere, quod Rupertus ad præsentem Evangelii locum alludens erudite tradidit ⁷²: « Felices,

inquit, quorum etsi caro patres sive generationem Jesu Christi non contingit, anima tamen audiendo et custodiendo verbum Dei mater facta est ejusdem Jesu Christi. Felicissimi vero, qui utroque modo patres sive parentes sunt tanti Filii, quorum nomina sic insigniter enuntiantur in capite libri hujus (Evangelii Matthæi scilicet) filii David, filii Abraham. Et de genitura quidem carnis, veritas nostra assertionem non indiget, quod secundum illam beata Virgo Maria ipsorum filia sit vel fuerit: de illa vero qua secundum fidem, sive observationem verbi Dei quælibet anima fit mater ejusdem Jesu Christi, non superfluum est memorare, quomodo illorum filia fuerit; videlicet habendo fidem, habendo humilitatem, facta est filia Abraham, filia David. Habuit enim fidem, quæ angelo sibi inaudita cunctis sæculis evangelizanti, imo Deo, cui Abraham crediderat, loquenti sibi per angelum, velociter credidit. Habuit humilitatem, quæ audiens et credens sese fieri matrem Domini, ancillam professæ est: *Ecce, inquit, ancilla Domini*, secundum similitudinem ita dictorum Abraham atque David, quorum quanta fuerit humilitas, ex ipsorum verbis palam innotescit. » Vult igitur hic eruditus auctor, cum Christus varios non modo cognatos, sed et parentes in Scripturis habeat, eos fuisse omnium felicissimos, quibus non modo secundum carnalem, sed et juxta spirituales cognitionem affinitas atque propinquitas cum ipso Christo contigit: eos enim non modo fratres, sed et parentes Domini posse censerî juxta hanc Christi regulam: *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, soror et mater est* (Matth. xii, 50). Cæterum quod ad Mariam spectat, idem Rupertus illam prioribus patriarchis, prophetis et regibus recte confert, præcipue vero præstantissimis illis duobus heroibus, Abraham et David, quorum illa sit præ cæteris tum carne tum spiritu, vera germanaque filia, maxime ob ejus singulare studium, quod in illorum principum fide et humilitate exprimenda præstitit, semperque servavit.

Quid igitur est, quod adversarii sic loquantur et scribant, perinde ac si Christus Matrem non pluris, ac matronam aliam honestam et piam faciat, sed illis tamen affectibus humanisque vitiis obnoxiam significet, ut frequenti et seria reprehensione atque objurgatione corrigenda veniat, et in officio sit continenda? Quasi vero qui omnibus tantum non pessimis, mansuetus, comis et benignus esse solebat, qui miseris etiam consolationem præsentem usque pollicetur et præstat, hic ipse cum Matre omnium præstantissima mitissimaque vel contendere, vel dure et insuaviter agere consueverit, et vix illam quidem agnoscere, nedum honorare fuerit dignatus. An fortasse putant Mariam nobis hactenus unice, vel certe maxime commendari, quod secundum carnem Christi sit Mater, illumque conceperit

⁶⁹ Tractat. 10, in Joan. ⁷⁰ Serm. de Natali Domini, qui incipit: *Salvator*. ⁷¹ In libros Regum Ed. vii, cap. 14. ⁷² Lib. 1, De gloria et honore Filii hominis.

genuerit, educarit? Nunquam sane hac in parte aliud docuimus Catholici, quam quod ab Augustino scriptum ⁷³, imo etiam ab Ecclesia traditum accepimus, nimirum beatiorum esse Mariam percipiendo fidem Christi, quam concipiendo carnem Christi; et sicut fratribus Domini, id est, cognatis ejus, qui in eum non crediderunt, nihil profuit carnalis illa cognatio, sic et maternam propinquitatem nihil Mariæ, nisi felicius Christum corde quam carne gestasset, profuturam fuisse sentimus. Imo nullam prophetiam, nullam virginitatem, nullam carnis prærogativam, nullum corporale donum tanti facimus, ut hinc Deo nos commendari gratosque fieri existimemus, nisi et alia spiritualia et justificantia dona, ut fides, spes, charitasque concurrant. Jam vero inter corporalia Dei dona maximum et præstantissimum est utique Christi matrem existere, donum quidem gratiæ gratis datæ, ut in scholis appellant, et a gratia gratum faciente separabile, siquidem secundum se accipitur, quemadmodum illud adversarii accipere consueverunt. Verum theologi, præsertim recentiores, quoties de hoc ipso dono loquuntur, illudque, uti par est, cum Bernardo magnifice prædicant ⁷⁴, summisque privilegiis divinitus exornatum ostendunt, alia Dei dona spiritualia, conjuncta, et in eadem Virgine Deo gratissima semper intelligunt, atque ab omnibus intelligi volunt. Alioquin si corporale hoc Mariæ donum a spirituali disjungatur, nemo prudens dubitat, hoc illi præponderare, et Mariam fidem Christi percipiendo magis quam carnem ejus concipiendo beatam omnibus esse censendam.

Alienus igitur a nobis hic error est, ut Mariam duntaxat secundum carnem judicemus atque laudemus; sed sicut Scriptura postulat, bis Matrem Domini, ut jam dictum est, statuimus, et veneratione publica dignam esse censemus. Peccant hic potius adversarii, seque Judæis non dissimiles præbent, qui ut homines erant valde carnales, carnalem in hac Matre spectabant generationem, et spiritualem alteram, qua Deo maxime commendabatur aliisque prælucebat, neque contemplari, neque admirari, neque imitari dignabantur. At tanto magis Christo laborandum fuit, ut relicta carnali, de spirituali illa generatione atque cognatione sermonem institueret, rudesque Judæorum animos commonefaceret, neque aliter quam peritissimum decebat medicum, verbi sui pharmacum ægrotorum, vigenibus morbis provide adhiberet. Unde factum videtur, ut præsentis cognatos negligat, falsamque illorum fiduciam, et stultam de affinitate conceptam opinionem retundat, spiritualem vero illam commendat cognationem, quam veri Messiae fides et præceptorum Dei obedientia conciliat, quæque singularem et salutarem cum Christo efficit conjunctionem.

Fortassis et hoc artificium summi Magistri fuit, ut de Matre neglectius loqueretur, sic suorum consanguineorum saluti consulens, qui se perstringi eo ferrent moderatius, cum viderent, ipsam Domini Matrem eadem oratione percelli, sibi quodammodo exæquari. Noverat enim cœlestis medicus gravem et pestilentem illorum esse morbum, qui non vulgari remedio indigeret, præsertim cum illi rebus affixi terrenis, et cæca ambitione prorsus occupati, nihil sublime saperent, nec solum in Maria, sed in ipso quoque Christo nihil præclari divinique muneris, et quod ad spiritualem cognationem generationemque filiorum Dei spectaret, suspicere et contemplari didicissent. Proinde cum Chrysostomus Mariam idcirco laudasset, quod peculiarem ejus curam susceperit Christus, quam in cruce pendens charissimo discipulo commendavit, de præsentem quidem historia hæc statim adiecit ⁷⁵: « Nunc vero non tantum honoris Matri conferre videtur, quantum in cruce pendens nempe contulit, quoniam fratrum qui nudum hominem illum censebant, inanem ambitionem ejicere studebat. »

Postremo in hac historia insigne latet mysterium, quo partim increduli Judæi, ab evangelico negotio rejiciendi, quantumvis nobilitate generis, parentum meritis et Dei promissionibus fiderent, partim gentes fideliter audituræ Evangelium, et ad Christi regnum vocandæ præfigurantur. Cui mysterio pulchre respondet, quod Christus Matri simul et fratribus ex Judaismo natis se durum exhibet, ac illos gratia sua velut indignos aversatur. Unde dixit Hilarius ⁷⁶: « In Matre Domini ac fratribus Synagoga et Israelitæ præfigurantur, ingressu ejus atque aditu abstinentes. » Tertullianus in hunc modum ⁷⁷: « Figura est Synagogæ in Matre adjuncta, et Judæorum in fratribus incredulis: foris erat in illis Israel, discipuli autem novi intus audientes, et credentes et coherentes Christo, Ecclesiam delineabant, quam potiorē matrem et digniorem fraternitatem, recusato carnali genere, nuncupat. » Eandem interpretandi rationem sequitur Gregorius Magnus ⁷⁸: « Mater Domini, inquit, cum quasi non agnoscitur, foris stare perhibetur: quia videlicet Synagoga idcirco ab auctore suo non recognoscitur, quia legis observationes tenens, spiritualem intellectum perdidit, et sese ad custodiam litteræ foris fixit. » Nec multo aliter locum explicat Ambrosius ⁷⁹, Hieronymo etiam suffragante ⁸⁰, ut reliquos jam ante citatos prætereamus.

Chrysostomus aliud quoque mysterium in hac historia deprehendit ⁸¹, quasi Christus idcirco cum Matre simul et fratribus severius agat, ut hoc exemplo castiget errorem vulgo nimis usitatum, qui amicitiam ac propinquitatem non imitatione studioque virtutis æstimat, sed sola carnis et sanguinis conjunctione metitur. Sic enim Chrysostomus

⁷³ De sancta virginitate, cap. 3. ⁷⁴ In serm. de verbis Apocalypsis: *Signum magnum*, et hom. 2 super *Missus est*. ⁷⁵ Hom. 45, in Matth. ⁷⁶ Canon. 12 in Matth. ⁷⁷ Lib. De Carne Christi. ⁷⁸ Hom. 3, in Evang. ⁷⁹ In cap. vii Lucæ. ⁸⁰ In cap. xii Matth. ⁸¹ Hom. 45, in Matth.

loquitur ⁸²: « Probat Dominus, nec Matrem, nec fratres suos, nec quoscunque alios sua fretos necessitudine, virtutem negligere oportere. Nam si nullam Mater etiam, in quantum mater, utilitatem consequitur, nisi virtutem colat, multo minus alii necessitudine salvabuntur. Una enim sola et vera et communis nobilitas atque necessitudo cum Christo est, ut voluntatem Dei facias: hic propinquitatis modus multo melior illo est ac uberior. Quæ omnia probe tenentes, nec de filiorum gestis gloriemur, nisi virtutes eorum imitemur: nec de parentum nobilitate quidquam nobis arrogemus, nisi probam eorum vitam sequamur. Potest quippe etiam quæ non genuit mater esse, et quæ genuit eodem modo non esse. Idcirco alibi cum mulier quædam dixisset: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti* (Luc. 11, 27), non respondit: Nullus me portavit venter, nec, nulla ipse ubera suxi; sed: *Beati qui faciunt voluntatem Patris mei* (Matth. vii, 21). Vides quemadmodum nullibi conjunctionem hanc naturæ hominum negat, sed addit semper quæ a virtutibus est. » Euthymius uno veluti verbo rem explicans dixit ⁸³: « Si nec Dei Matri genuisse illum profuisset, nisi virtutem secuta fuisset, cui alteri proderit viri sancti esse cognatum, si virtutem non habeat? O admirandam virtutem, quæ ad se accedentes ad tantum extollit honorem, ut ipsos Christi faciat esse cognatos. » Ab hac interpretatione non multum discedit Augustinus ⁸⁴, qui hoc toto Evangelii loco Christum ait genus nostrum spirituale, cognitioni carnali præponere, nec beatos inde esse animos, si iustis et sanctis carnis propinquitate jungantur, sed si eorum doctrinæ ac moribus obediendo atque imitando coherescant. Atque ut rem summam exponat ⁸⁵: « Docebat Dominus, inquit, exemplo suo negandos esse terrenos parentes propter Deum. » Quæ omnia non obscure commonstrant, vehementer eos errare, qui quod Christus de Matre hoc loco dicit, in illius injuriam audent detorquere, velut ab optimo humanissimoque Filio Mater tam sancta foede negligatur atque contemnatur. Etenim singulari consilio prudentiaque factum est, ut ad profectum aliorum Christus Matri verbotenus non parceret, sed eodem quasi loco et numero Matrem, quo fratres haberet, pro aliorum nempe qui aderant capti, qui nihil in Maria sublimè, sed solam carnis cum Christo conjunctionem propinquitatemque spectabant. Verum hac ipsa de re, ac mystico sensu si quis plura desideret, sequenti capite tractabimus.

CAPUT XXII.

Quas ob causas Christus in Evangelio Mariam parce laudet, ac duris etiam verbis alloqui videatur: hoc ejus exemplo multa hominum genera de rebus gravibus admoneri.

Etsi multa hucusque produximus, quæ inter

Christum et Mariam dissidium nullum, multam vero consensionem et singularem conjunctionem fuisse declarant, tamen non abs re fore putamus, si ad veritatem comprobendam, quæ nonnullis Evangelii locis recte intelligendis est necessaria, hoc loco plura subjiciamus. Primum si personam Christi recte contemplemur, apud cordatos omnes, illud certo constat, summam et æternam illam sapientiam provide ac prudenter dixisse et fecisse omnia, et ad nostrum etiam retulisse profectum etiamsi complures arcana illius consilia et agendi rationes omnes mirari potius quam perscrutari et assequi aut effari possint. Est et illud extra controversiam, Christum, cum puer esset ac adolescens, parentum rationem et curam habuisse maximam, illisque subditum fuisse ac obedientem non in uno atque altero ministerii genere, sed ubicunque suam illis operam dare posset, ut nihil in eo desiderare liceret, quod probum et obsequentem filium erga suos parentes facere par sit. Quare Basilius Magnus de hoc puero dicere non veretur ⁸⁶: « Primæva quidem ætate parentibus subditus, quemvis corporalem laborem mansuete et laboriose cum illis tulit. Cum enim homines essent iusti quidem ac pii, pauperes tamen ac rerum necessariarum haudquaquam abundantes, ejus rei testimonium dat præsepe, verisimile est assiduo corporalium laborum exercitio victum sibi necessarium una comparasse. Jesus autem istis, ut Scriptura inquit, subditus, obedientiam suam omnem etiam his præstitit, ut simul cum illis laboraret. » In eundem sensum Birgitta scribit ⁸⁷, cum revelationes sibi divinitus factas aperit, Christum nempe puerum et adolescentem, atque ad grandioræ ætatem progredientem, sacris precationibus divinoque cultui valde deditum et intentum, suis parentibus subditum ac obedientem, quibuscum subinde Hierosolymam concedens solemnes ferias celebravit, ne a labore quidem manuum abstinuisse, et utriusque parentis dicto e vestigio semper paruisse. Nec temere factum apparet, quod Christus a Nazarenis faber apud Marcum dicatur, ob fabrillem videlicet operam quam cum Joseph fabro communem habuisse videtur, ut sibi suisque parentibus, quos pauperes elegit, quotidianum victum mechanico opificio quæriraret. Ac Hieronymus quidem clarissime scripsit ⁸⁸: « Dominus Jesus Christus subjectus erat parentibus suis, venerabatur Matrem, cujus ipse erat pater. Unde et in cruce pendens commendat Parentem discipulo, quam nunquam ante crucem dimiserat. » Quidquid ergo ad exactam obedientiam plenamque reverentiam parentibus exhibendam, eorumque necessitatem sublevandam attinet, et Joseph et Mariæ Christus abunde præstitit, ac tanto quidem Mariæ libentius, quanto huic plus quam Josepho debuit, ex sola nimirum Virgine procreatus. Proinde nec rationi,

⁸² Hom. 45, in Matth. ⁸³ In cap. xii Matth. ⁸⁴ De sancta Virgin., cap. 3. ⁸⁵ De fide contra Manich. cap. 25. ⁸⁶ Lib. De constitut. monach., cap. 5. ⁸⁷ Lib. vi, Revelat., cap. 58. ⁸⁸ In epist. de vi-

nec Scripturis consentaneum videri potest, quod Christus, ut sæpe dictum est, honori materno quidquam detraxerit, aut in illa colenda et observanda ulli filiorum cesserit, quin potius ut præclarum ac perpetuum omni juventuti ad honorandos parentes præberet exemplum, Joseph et Mariæ voluntati se maxime diligentissimeque accommodavit, ac, sicut decebat, per omnem occasionem Matris honorem defendit promovitque potius quam labefactavit.

Jam vero si Mariæ personam consideramus, est id quidem sapientibus in confesso, piam hanc fidelemque Matrem sic erga Filium sese gessisse, ut materno jure et officio, quod in Christum non repugnantem habebat, nunquam abuteretur, ideoque tali Filio nihil aut imperiose mandaret, aut æquo gravius imponeret. Etsi enim illum suum esse cognoscebat Filium, tamen non ignorabat suum quoque esse Creatorem, ut Simon Metaphrastes affirmat⁸⁹. Unde cum eodem, quem non modo Filium habebat, sed et Deum colebat, simul amanter et reverenter admodum versata est, sicut vivida in Christum fides, quam a Gabriele ipsa semel fuit edocta, et in suo semper pectore conservavit, omnino postulabat. Quis ergo dubitet Mariam fide gratiaque plenam, perfectæ Matris officium in Christo tum educando, tum gubernando diligenter obivisse, neque unquam maternis affectibus tantum indulxisse, ut ejus præstantiæ, nobilitatis, sapientiæ, potestatis, virtutis ac majestatis oblivisceretur, quam in Christo non solum viro, sed etiam infante, puero et adolescente, prorsus decebat ubique locorum suspicere atque venerari? Ac recte quidem Dionysius Rickelius⁹⁰ illud, ut probabile constitui postulat, Mariæ et Filii, triginta illis annis suavissimum fuisse convictum, tantoque majorem et ardentem Matris erga Filium amorem, tam naturalem quam spirituales viguisse, quanto illa clariorem ejusdem adorandi Filii cognitionem haberet; quæ cum valde studiosa et docilis esset, etiam a sapientissimo Filio arcana multa interrogavit atque didicerit; cum nihil dubitaret omnes sapientiæ et scientiæ thesauros in hoc suo Filio absconditos esse (*Coloss.* II, 3).

Quæ cum ita sint, ut neminem pium arbitror negaturum, mirum profecto videri potest, quid denum in causa sit, quod Christus in Evangelio, de Matre sacrosancta omnique laude digna et de se optime merita, tam parce ac tecte loquatur? Deinde cur non solum a Matris laudibus absteineat, verum etiam illam asperere magis quam blande compellet, ut etiam increpare videatur? Ad primam questionem respondemus, haudquaquam convenisse, ut Christus Dominus, qui ad Judæos sibi suæque doctrinæ conciliandos missus fuerat et omnis modestiæ prudentiæque magister esse debebat, Matrem

suam et præclaras ejus dotes publice commendaret. Etenim ingrata, suspecta et infrugifera Judæis fuisset omnis ejusmodi laudatio, et vel mendacii, vel arrogantiae vitio forte tributa ab his qui ad calumniandum alioquin erant suapte sponte proclives, et Christum libenter vanitatis insimulabant. Ferre illi homines non poterant, sed obstinate spernebant Dominum concionantem, adeoque factis, verum se esse Messiam, et unius cum Deo Patre naturæ Filium, clarissime demonstrantem. Quam ergo fidem et rudes et efferati homines illius testimonio præbuisent, si totius humilitatis magister Christus, cum in terris superesset, vel per se, vel per alios, Mariæ virtutes prædicasset, illamque mulieribus et justis aliis prætulisset, aut se virginis filium proclamasset? Hinc sane illi non meliores, sed prorsus deteriores effecti, magis ab evangelica prædicatione abhorruissent, et perceptæ veritati vel maxime repugnassent.

Accedit, quod ratio temporis non ferebat, Mariæ laudes variasque prærogativas ante Christum in cælos assumptum efferri; et ne orbi quidem credibile videri tum potuisset, si Mariæ tribuisset Christus gratiæ plenitudinem, virtutis Altissimi obumbrationem, Verbi conceptionem; quod illa insuper sine gravamine grvida, sine dolore puerpera, inviolata pariter et secunda fuisset, quas prærogativas (ut alias omittam) Mariæ Bernardus assignat⁹¹. Quocirca divinæ sapientiæ non fortiter modo, sed et suaviter omnia disponenti visum est, sicut et alibi meminimus, ut paulatim sacri Evangelii mysteria innotescerent, et quæ præcipua essent Christianæ fidei fundamenta, primum jacerentur, firmiterque stabilirentur. Multa igitur evangelicæ doctrinæ sunt capita et membra jam ante quidem a prophetis utcumque delincata, a Christo autem expressius tradita, sed post Domini glorificationem et sancti Spiritus missionem primum patefacta, recepta probataque publice. Ac ideo hæreses oriri sæpe permittit Deus, ut de quibus fidei rebus non satis antea conveniebat, quod adhuc lateret potius quam pateret veritas, de his posterior ætas diligentius quærat ac statuatur duce Spiritu sancto, qui secundum Christi promissionem non modo manet in Ecclesia, sed fidus quoque magister docet omnibus ætatibus omnem veritatem. Unde illud etiam perspicui potest, gravi eos errore teneri, qui hac tempestate de Mariæ ejusque dignitate tam multa inficiantur, quæ vel in Scripturis prætermissa, vel tempore apostolorum non statim tradita, sed posterioribus sæculis ut certa, primum a Deo revelata, et ab Ecclesia nobis tandem commendata fuerunt. Qua de re alias plura.

Adhæc Christi ornat sapientiam, quod is de Joanne Baptista, Petro, Nathanaele, Centurione prædicandis, deque Magdalena commendanda ma-

⁸⁹ Grat. de Vita et obdormitione B. Virginis. ⁹⁰ Lib. I, De laudibus Virg., cap. 30. ⁹¹ Serm. 2, super *Salve Regina*.

jorem, quam de Parente sua laudanda curam in Evangelio gerit. Hoc enim exemplo apostolos, ac eorum in ministerio evangelico successores egregie docet, a cognationis affectu, a parentum desiderio, omnique specie mali, præsertim si ad ecclesiasticam dignitatem veniendum, sedulo abstinere; utque in evangelico ministerio versantes, suum munus integrum ac incorruptum tueantur, et divina potius quam humana curent, neque tanti parentes et amicos faciant, ut eorum gratia et sollicitudine, qui (ut ne quid gravius dicam) pretiosi saltem plerumque fures sunt temporis, a sacris studiis se avocari patiantur. Hinc Dominus venientes ad se cognatos, licet discipulos, Jacobum et Joannem, eorumque matrem quamvis rogantem et adorantem, tam aspere arguit, nedum eorum votis annuit: *Nescitis*, inquit, *quid petatis: non est meum dare vobis* (Matth. xx, 22). Suum quippe regnum, quod non est de hoc mundo, nequaquam carne, sanguine, affinitate, sed gratia et merito vult comparari: et spiritualis regni seu Ecclesiæ gubernacula non tam consanguineis et amicis, quam probatis et dignis committi postulat.

Nunc questionem alteram, eamque difficiliorem exequiamur; cur Christus nempe non solum a Matris laudibus absteineat, sed verbis etiam asperioribus illam aggredi dureque tractare videatur. Fingamus enim sic esse, quemadmodum adversarii postulant, ut quod Matri loquitur Christus, cum severitate et asperitate quandam jungatur. Sonet insuaviter quod in Cana Galilææ dicit: *Quid mihi et tibi est, mulier?* quando ne Matris quidem nomine Mariam dignatur. Acerbitatem quandam præ se ferat, quod de Matris adventu nuntianti respondit: *Quæ est mater mea?* ubi vix Matrem suam agnoscere, aut piis certe aliis exæquare videtur. Tum increpantis potius quam blandientis illa in templo est oratio: *Quid est quod me quærebatis? An nesciebatis*, ut cætera prætermittam. Et cum audisset mulierculam, quæ felicem Matris Mariæ sortem prædicaverat, quid illi responderit non est ignotum, sequentique capite repetetur. Demum in supremo crucis supplicio constitutus, vidit quidem et compellavit Matrem adstantem, sed mulierem, non Matrem voluit appellare. Nec veretur dicere Cyprianus⁹², quod Christus cum evangelizaret, ac Mater illi loqui vellet, non modo negaverit illi colloquium, sed etiam verbi auditores spiritu pauperes prætulit Mauri. Nec sit difficile plura id genus Patrum testimonia coacervare, quibus probemus Christum cum Matre parum leniter egisse, imo illam increpasse, et aliis non prætulisse. Quid igitur? an idcirco Mariæ honos et gloria periclitatur, quod a Filio parce admodum modiceque laudetur, aut verbis etiam austeris, ac velut increpatoriis excipiat, sicut nostri quidem adversarii nimium credunt ac docent insolenter?

Verumenimvero ne lectorem diutius remoremur, quod Christus Matrem dilectissimam simul et sanctissimam non blande mulcere, sed dure potius in Evangelio compellare videtur, variae et graves afferri causæ possunt. Primum Messiae officium, quo nihil sanctius, id exigebat, ut legem ipse non solveret, sed adimpleret. In lege autem dictum ac promissum erat, futurum illum sacerdotem secundum ordinem Melchisedech, qui sine patre, sine matre, sine genealogia in hoc mundo vixit, cum nullam quidem de his mentionem fecerit divina Scriptura. Accessit Christus, verus haud dubie ac æternus ille sacerdos secundum ordinem Melchisedech, qui, ut umbræ satisfaceret, ac veterem figuram re ipsa compleret, secundum naturam divinam ut Patris Unigenitus, omni cognatione caruit, et quatenus homo ex Virgine natus, a patre mortali nihil accepit, talemque in terris sese gessit, ut ne Matrem quidem Mariam, nec regiam genealogiam, neque cognatos suos agnoscere videretur. *Quæ*, inquit, *mater mea, et qui fratres sive cognati mei?*

Quoniam vero idem Israelita et semen Abraham fuit, ut ad secundam causam progrediar, a circumcisionis lege non debuit alienus esse, sed veram perfectamque illam præstare simul et docere circumcisionem, quæ gladio spirituali omnes carnis rescindit affectus, quæque filium a patre et matre separat, nec ulli parit parentum amor, neque legem propinquitatis reveretur. Pulchre igitur Christus, qui venit ut gladium in terras mitteret (Matth. x, 34), quo nexus omnes humanæ amicitiae et necessitudinis, si pietati officiant, amputantur, gladium et ipse arripit, adeoque in sua quasi viscera, ut antiquus dixit auctor⁹³, convertit, dum nec Matri sanguine sibi conjunctissimæ charissimæque parcit, quandoquidem illam velut alienam quasi aversatur: *Quæ est*, inquit, *mater mea?* Et rursus: *Quid mihi et tibi est, mulier?* Annon crudele fuit, si rem humana ratione perpendamus, Matrem, ac talem Matrem peregre venientem, præ foribus exspectantem, colloqui cupientem repudiare, vel certe non admittere velle, eandem aliis licet infimis, vilissimis, alienigenis exæquare? Verum de hoc sensu plura postmodum.

Rursus ac tertio hic videmus mirabiliter impleri, quod ad secundum Adam pertinet vaticinium, sic a primo Adam expressum: *Relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ* (Gen. ii, 24). Reliquit plane Christus Patrem, quoniam qui in forma Dei erat, forma servi assumpta, seipsum exinanivit, adeoque sese ad mortem usque crucis humiliavit (Philipp. ii, 7). Reliquit Matrem quoque dum evangelico muneri totus intentus, omnem ejus curam abiecit, ut ne ferret quidem se docentem ab illa interpellari, vel in nuptiis de præsentem vini penuria verbo unico admoneri. Relictis vero parentibus uxori constanter adhæsit, nimirum Ec-

⁹² Serm. de Passione Christi. ⁹³ In lib. De vera circumcisione inter opera Hieron.

clesiæ, quam sibi copulaturus, tanquam sponsus processit de thalamo suo (*Psal.* xviii, 6), quam et carne sanguineque suo, nedum Matre chariorem habuit, pro qua demum in acerbissimam mortem seipsum volens tradidit, ne aliquid omnino majoris facere ac impensius diligere videretur.

Quarto, haud sine certa consolatione hinc discimus, et præsertim afflictis admonemur, communem piorum omnium eam esse sortem, ut cum Maria Domini Matre, non nisi egregie primum probati atque dejecti, ad summa et æterna illa bona perveniant. Certe si Bernardo credimus⁹⁴, Mariæ magnificentia super cœlos elevata, ipsaque in regali solio supra omnes cœlestium regionum exaltata est, et quantum sine personali unione creaturæ conditio patitur, luci illi inaccessiblei videtur immersa: nec est apud cœlites quidquam secundum Christum illa sublimius, angustius, felicius, venerabilius. Sed interim libet Christo, priusquam Matrem exaltet, aliisque præferat, tentando probare, probando quasi deprimere, ac singularem ejus patientiam exercitare. An igitur illa non suo quodam jure dicat: *Bonum mihi quia humiliasti me* (*Psal.* cxviii, 71): *Meliora sunt vulnera diligentis, quam oscula odio habentis* (*Prov.* xxvii, 75): *Deposuit potentes de sede et exaltavit humiles* (*Luc.* i, 52)? Non enim fallacis mundi morem et ingenium sequitur Christus, ut primum suis blanda proponat, et amaro tandem fine speciosa promissa concludat; sed quos evehere et coronare decrevit, hos prius ad crucem vocat, et per angustum tramitem et spineta ducit, suæque passionis prius quam resurrectionis et gloriæ socios atque participes facit (*I. Reg.* ii, 6). Ac semper hoc Dei proprium fuit, ut sicuti Scriptura loquitur, mortificet ac vivificet, deducat ad inferos et reducat (*I. Cor.* i, 7). Neque solum ille vult, sed nobis etiam expedit maxime, ut non nisi ab humilitate ad gloriam, a luctu ad gaudium, a morte ad vitam (hæc enim regia via est) perveniamus, atque ita imaginis Filii Dei conformes efficiamur (*Rom.* viii, 29).

Postremo sic verba Domini accipienda sunt, ut scopus et animus loquentis non contra Mariæ personam, sed in alios potius dirigatur. Nobis enim serviebat, nos respiciebat atque docebat Christus, cum ita se durum Matri præstaret, nihilque minus quam ei indulgere ac blandiri vellet. Hinc enim, ut diximus, parentum plurimorum depravati corriguntur affectus. Hinc filii adversus parentes, fratres contra fratres impios, pie crudeles esse monentur, ut illis ex animo etiam puellus dicat: *Nescio vos, ignoro vos* (*Deut.* xxxiii, 9). Hinc senes et juvenes excitantur, ut cogitent, divino cultui, veræque pietatis officio nihil antepondere, omniaque salutis æternæ negotio posthabere oportere. Hinc perfectioris vitæ studiosi, qui a mundi negotiis

abstinent, ac divino cultui se dedicarunt, parentum et propinquorum curam omnem discunt abjicere, et vel amicissimos homines, qui religioso ipsorum instituto obesse magis quam prodesse possunt, vigente vincenteque Spiritu, absque parricidio, ut Evangelium loquitur, odisse et perdere admonentur. Nimis enim verum est frequenter illud, quod dixit Hieronymus⁹⁵: « Grandis in parentes pietas impietas in Deum est. »

Hinc demum qui apostolorum, imo et Christi vices in Ecclesia gerunt, sive doctores sint, sive pastores, pulchre informantur, ut carnem et sanguinem non respiciant, ne ullus humanitatis sensus aut propinquitatis affectus in illis ecclesiasticæ functionis aut pastoralis officii constantiam labefactet. Vix enim dici potest, quam sit alte nobis infixus, et quam multis, alioquin cordatis et doctis, imponat spiritus, qui sub specie honestæ amicitiae et cognationis arreptit, et tanquam toxicum melle illico inficit, enervat, frangit animos, priusquam fere sentiantur: nonnunquam et sacrum ministerium, adeoque totum ordinem supra modum obscurat, dedecorat, infamat. Eoque laudabilior olim Moyses exstitit, adeo ab hoc tenaci et fallaci visco, id est, carnis et sanguinis affectu alienus, ut nec propriis quidem filiis eum honoris gradum, quo ipse alios omnes anteiverat, post se deferendum, sed servo Josue potius tradendum putaret. Id quod Origenes quoque notavit⁹⁶. Proinde novus Legislator Matri esse blandus non debuit, præsertim qui discipulos, eorumque successores, ut evangelico muneri rectius inservirent, tales esse cupiebat, qui mundo mortui, Deo autem et divinis duntaxat intenti, sæcularibus negotiis atque curis omnibus renuntiarent, parentes odio persequerentur, domesticis valedicerent, et ne parenti quidem mortuo pium quamvis sepulturæ officium exhiberent.

Quid multis? Si Christus in templo et concionandi munere constitutus, Matrem intervenientem non admittit, ne divina humanis, et spiritualia terrenis postponere videatur, quid nobis, obsecro, si sapimus, tam conjunctum, tam charum ac pretiosum esse potest, quod Dei gratia et salutis studio non contemnamus atque abjiciamus? Valeat mater, quæ a Dei cultu avocat; eruat oculus, qui affert offendiculum: amputetur dextera, cujus dispendio salus animæ redimi potest: pereat mundus demum universus cum suis vel illecebris, vel terribilitatibus, qui nos a Christi amore, ab Ecclesiæ unitate, a pœnitentiæ fructibus, a justitiæ officiis remoratur. Sed hæc fortasse longius quam pro nostro instituto, non tamen a præsentī loco aliena, nec eo quidem pertinentia, ut quisquam putare debeat, ex earum matrum numero Mariam fuisse, quæ liberos suos a Dei cultu præpedire conantur, sed ut ostendamus, quanto majore jure

⁹⁴ Serm. de verbis Apocalypsis *Signum magnum*, et serm. 4, de Assumpt. Virginis. ⁹⁵ In epist. ad Paulum. ⁹⁶ Hom. 25, in lib. Numer.

ac zelo tum illis matribus, tum generatim parentibus et amicis omnibus, qui simile aliquid erga suos conantur, renuntiandum sit, quando Christus Matri suæ, ut charissimæ, sic ab ista omnique alia labe alienissimæ, nullum ad se accedendi locum præbuit, cum evangelicæ prædicationi operam daret.

Nunc paucae veterum sententias adjungam, ut ea quæ de mystico sensu diximus, antiquis etiam theologis non ignota, scriptoque aliis commendata fuisse liquido intelligatur. Exstat veteris auctoris liber *De vera circumcissione* ⁹⁷ (quidam Hieronymo, alii Tertulliano illum ascribunt), in quo isthæc legimus: « Christus sane nec suis parcat affectibus. Nam eum gladium, quo alios circumcidebat docendo: *Si quis amaverim patrem et matrem supra me, non est me dignus* (Matth. x, 37), sua convertit in viscera. Et sibiipsi facit, quod credentibus est facturus, cum dicit: *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei?* O mysterium! matrem Mariam sibi Dominus abjurat, cum extra verbi esset audientiam constituta. » Et paulo post: « Quis hic erit, rogo, qui excusationem præferat aut gratiæ, aut amoris, si et Mariam merito nulla vincit, et Christum Dominum nostrum nemo superat pietate? Illa Mater enim negatur a Filio, ut vera illa circumcisio doceatur: quoniam Magister et Parens vitæ debuit vivere, prout docebat esse vivendum. Hic est ille gladius femoralis, quo levitæ suos propinquos et proximos occiderunt (Exod. xxxii, 28). » Sixtus vero III Pontifex, isque pereruditus, in hunc modum docet ⁹⁸: « Quales illi parentes sunt, qui te nolunt hoc esse quod melius est? Tales enim aut filium non diligunt, aut perfecte non credunt futura. Nemo enim est, qui filiis suis non hoc optet evenire, quod perfectius noverit, nisi qui aut de perfectione ipsa dubius est, aut, quod credendum non est, filiorum invidus bono. Hujusmodi inimici potius habendi sunt, quam parentes. De talibus dixisse Dominum reor: *Inimici hominis domestici ejus.* (Matth. x, 53.) Et iterum: *Qui dicit patri aut matri, Non novi te, et fratres suos non agnovit, et filios suos non cognovit, observavit justitias tuas, et testamentum tuum conservavit.* (Deut. xxxiii, 9.) Et iterum: *Qui non odit patrem aut matrem, non est me dignus.* (Luc. xiv, 26.) Non debemus ei nostros præferre parentes; quia nec suos nobis, nec seipsum quidem prætulit, qui cum discipulos doceret, et matris ac fratrum nuntio fuisset interpellatus, respondit dicens: *Quæ est mater mea? et qui sunt fratres mei? Quicumque fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, hic meus frater, et soror et mater est.* Non quod sanctam Matrem despiceret, sed ut nos, quales parentes magis computare deberemus, suo doceret

exemplo, et ostenderet, præferre nos cum malis saltem debere parentibus, quibus ille nec bonos quidem prætulit. »

Nec vulgaris est scriptor Guarrieus, qui Evangelii sententias jam ante tractatas diligenter expendit, et in hunc modum præsentem Mariæ causam illustravit ⁹⁹: « Merito in cruce Maria Mater agnita, et cura ipsius idoneo tutori delegata est, ubi maxime est probata et Matris ad Filium sincera charitas, et Filii de Matre vera humanitas. Nam alias Christus velut dissimulasse Matrem visus est, sive cum in nuptiis flagitanti miraculum ait: *Quid mihi et tibi, mulier?* sive cum in mediis sermonibus Evangelii dicenti cuidam: *Ecce mater tua et fratres tui foris stant, quærentes te:* *Quæ est, inquit, mater mea?* Sed et Matri, cum miraculum posceret, sic respondendum erat; ut aliunde quam a Matre miracula haberi significaret; et illi qui sermonem Evangelii parentes annuntiando interrompebat, melius responderi non poterat; ut, scilicet, spiritualia carnalibus præferenda monstraret, ac si more suo diceret parentibus, se occupatum in negotio Evangelii quærentibus: *Quid est quod me quæritis? Nescitis, quia in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse?* Absit enim ut Matrem aspernatus sit, qui tanta cura de parentibus honorandis legem dedit. Absit, inquam, ut in terra fastidierit Matrem, cujus e cælo concupivit decorem. Imo potius ordinabat in nobis charitatem, tam verbis quam exemplis nobiscum agens, ut carnalium affectibus necessitudinum, non solum Dei præponamus dilectionem, sed etiam eorum, qui Dei faciunt voluntatem. Ille siquidem affectus de cordibus exigitur omnium nostrum, quos summi Patris adoptavit dignatio, quo fideliter dicamus cum ipsius Unigenito: *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei qui in cælis est, ipse meus frater et soror et mater est.* Prorsus filiis Dei competit vox ista, nec ullum fidelis testimonium reddit ipse Spiritus spiritui nostro, quod simus filii Dei, quam ut sonet de cordibus nostris hæc vox Unigeniti Dei. Itaque Mariam quæ secundum carnem mater erat, alia quoque ratione matrem sibi Jesus probat, quandoquidem et ipsa voluntatem Patris in tantum faciebat, ut de ipsa prædiceret Pater: *Vocaberis Voluntas mea.* (Isa. lxi, 4.) Igitur ubi eam visus est ignorasse Filius, ibi amplius honorasse invenitur, dum ei, scilicet, materni nominis honos duplicatur, pro eo quod eundem Filium, quem alvo gestaverat incarnatum, etiam nunc animo gestabat inspiratum. »

Ubi Guarrieus præceptorem suum Bernardum sequitur ¹, qui eodem fere modo interpretatur, quod Christus dure acerbique Mariæ Matri loquitur, idque ad pœnitentes et religiosos, qui mundo renuntiarunt, pertinere docet, ut hi nulla parentum cura sollicitentur, neve in spiritualibus exercitiis

⁹⁷ Inter opera Hieron. ⁹⁸ Lib. iii, De castitate. ⁹⁹ Serm. 4, de Assumpt. Mariæ. ¹ Serm. 2, de Miraculo facto in nuptiis.

ob carnales propinquos et necessitudines impediantur. Legerat fortassis uterque, Basilium Magnum², haud multo aliter disserentem, planeque prohibentem monachis, ad consanguineos et amicos invisendos egredi, quando Christus etiam in docendi munere Patrisque negotio versans, adeo se a Matre alienum ostendit. Legerat Hieronymum ex multis divinæ Scripturæ locis astruentem³, ut qui totum se Christo consecravit, pristinarum necessitudinum non recordetur, sed calcatis parentibus, et diruptis vinculis omnibus, ad vexillum crucis evolet, nudusque nudum Christum sequatur. Atque hæc satis esse puto ad omnem tum admirationem, tum offensionem infirmis eximendam, quod Christus Matrem suam quantumvis dilectam et innocentem, eo habuerit loco, ut in Evangelio non semel eam durius alloqui et increpare videatur. Nunc porro ad aliam historiam evangelicam, in qua Virginis nostræ causam rursus premunt æmuli, recta transeamus.

CAPUT XXIII.

Defensio mulieris evangelicæ, quæ Mariam coram Christo et turbis palam celebrans, dixit: Beatus venter qui te portavit. (Luc. xi, 27.) Ac de eodem loco adversus novatores, sed præcipue Calvinum, disputatio, et illorum confutatio, qui evangelica dicta de Dei verbo custodiendo, et de Patris voluntate facienda corrumpunt.

Factum est, inquit Lucas, cum hæc diceret, extollens vocem quædam mulier de turba dixit illi: Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti. At ille dixit: Quinimo, beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud. Habemus hic duplicem et præclaram sane confessionem, mulieris unam, et Christi alteram, utramque semper merito jungendam. Vult enim a suis non solum agnoscere Deus, sed etiam in se sanctisque suis, et præsertim in Dei-para Virgine, prædicari atque coli. Deinde non solum laudatores, sed et verbi sui custodes atque factores habere postulat, iisque solis veram promittit felicitatem, ne sola fide justificari hominem falso existimemus. Etenim custodia sermonis Dei, ejus est adimpletio, quemadmodum Euthymius annotavit, et nos deinceps, ne quis cum novatoribus erret, admonebimus.

Cæterum, quod ad mulierem hanc evangelicam attinet, quæ nonnullis Marcella dicitur nullus veterum hactenus dubitavit, eam divino afflatam Spiritu, de Christo recte sensisse, et quod amplius est, blasphemis Christi adversariis, qui tunc aderant, feliciter æque ac fortiter obstitisse, sinceræque fidei et Christianæ veritatis illustre hoc testimonium palam edidisse. Laudat igitur illam non immerito Beda, hisque verbis commendat⁴: « Magnæ devotionis et fidei hæc mulier ostenditur, quæ Scribis et Phariseis Dominum tentantibus simul et blasphemantibus, tanta ejus incarnationem

sinceritate cognoscit, tanta fiducia confitetur, ut et præsentium procerum calumniam, et futurorum hæreticorum confundat perfidiam. » Narrat deinde aliquot impias opiniones sive hæreses, quæ hæc mulieris insigni sententia queat non incommode confutari; quoniam magnum illud pietatis sacramentum, quod in carne manifestatum (I Tim. iii, 16), et a multis impie oppugnatum fuit, aperte comprobatur, majusque aliquid in Christo quam in homine alio esse suspiciendum declarat, ob quod mater etiam ac nutrix ejus beata merito cunctis prædicetur, hancque solam Domini Parentem agnoscit, nihil viro aut virili semini in hoc divino partu concedens. Probat et Augustinus præsentem confessionem⁵, quam hæc mulier non suo tantum, sed et aliorum piorum fecerit nomine. Theophylactus⁶ mulierem hanc simplicem, doloque carentem vocat, quæ Domini miracula celebrat. Videmus autem in illa typum quemdam Ecclesiæ gentium nobis expressum, cum præclare hoc suo exemplo præludat, credentes ex ethnicis non passuros, ut blasphema Synagoga Christi gratiam et doctrinam insectetur, sed tanto quidem ardentius Christi nomen et honorem vindicatos, ac Matris ejus gloriam publice celebraturos esse, quo indignius impii Judæi et mundi sapientes utriusque personæ splendorem obscurare, ac oblatam Evangelii gratiam aversari non erubescunt. Quid multis? Hæc mulieris vox non secus quam pro Spiritus sancti testimonio debet accipi, quo non modo præsentium Phariseorum calumnia retunditur, sed futurorum etiam hæreticorum perfidia confutatur, nobisque Christiana veritas, ut de Christo et naturali ejus Matre probe sentiamus, pulchre corroboratur. Atque haud scio, an quidquam sub illa brevitate verborum ab hac muliere aptius, tempestivius atque decentius in medium proferri potuisset. Vere in illa etiam videmus impletum illud Davidicum: *Ex ore infantium et lactentium perfectisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem* (Psal. viii, 3): quodque Paulus affirmat, quæ stulta et infirma sunt mundi, a Deo eligi, ut eo magis sapientes ac potentes confundat. (I Cor. i, 27.)

Hæc propterea repeto, quod sectarii nostri adversus hanc piam vereque laudabilem feminam sive Marcellam, oppido quam insolenter insurgant, eamque taxandam potius quam laudandam censeant. Quæ Brentio⁷ quidem videtur aliquatenus male sensisse, et cui Æmilium pium quidem, sed carnalem affectum tribuit⁸. Multo magis id facit Sarcerius, cum doceat⁹, illam prorsus carnaliter sensisse de regno Dei, et de beatitudine seu justitia regni gratuita. Sed et Lutherus in illa stultam et carnalem mulierculæ devotionem reprehendit¹⁰. Franciscus vero Lambertus, etsi fidelem hanc fuisse mulierem, cui suavissima Domini eloquia

² In regulis fusius disputatis. ³ In epist. ad Heliodorum. ⁴ In Lucam, lib. iv, cap. 49. ⁵ In Evang. Joan., tract. 10. ⁶ In Lucam cap. xi. ⁷ Rom. 101, in Lucam. ⁸ In Domin. 3 Quadrag. ⁹ In cap. xi Lucæ, et in Evang. de Conceptione Mariæ. ¹⁰ In Postilla majori circa Domin. 3 Quadrag.

placuerint, confitetur, tamen hoc etiam fermentum admiscet ¹¹ : « Affectu carnis hæc protulisse videtur, quemadmodum et moris est feminarum, eas felices prædicare, quæ filios cæteris honoratiores genuerunt. Unde Salvator, qui et affectus et hudes carnis detestatur, illi respondit, etc. » Neque minus vehemens, durus et acerbus est Spangenbergius ¹², cum hanc mulierem accusat erroris, quæ rationi humanæ, non verbo Dei inhæreat, quæ beatitudinem sive iustitiam rebus et operibus externis tribuat, quæ optet se tanti prophætæ Matrem esse, et cujus opinionem Christus demum sugillet. Nec dissentit Corvinus ¹³, qui fidem in hac requirit muliere, et carnali affectu præditam dicit in eo, quod beatam Christi Matrem pronuntiat.

Quæ omnia cum sine probatione, sine iudicio proferantur, ac temere tantum effutiantur, ridenda mihi potius quam hoc loco multis confutanda videntur. Nec ullus quidem sapiens æquum censebit, bonam matronam nunc primum tot nominibus ineusari, quam ornat sacrum Evangelium, quam defendunt Patres, et res ipsa non obscure commendat; præsertim si adjunctæ circumstantiæ, unde, cui, quo tempore, apud quos et de qua persona suum vel testimonium, vel eulogium protulerit, sedulo discutiantur. Nec enim rogata, sed sponte, cum plena tumultus essent omnia, in medio blasphemantium hostium, ut Christi contempti et accusati causam tueatur, muliebrem pudorem, humanumque timorem exiit, neque apud se mussitat, sed vocem intendit, et sola utitur tanta libertate dicendi, publicum de innocentia Christi testimonium ferens atque proclamans. Sunt autem isti fortasse huic feminae propterea iniquiores, quod haud obscure cernant, illius testimonio Mariæ laudem illustrari, et in hac veneranda, veterem Catholicorum morem aliqua ex parte confirmari. Quidquid enim ad Virginis gloriam confert, mirum quam ferant impatienter novatores, quamque illud studiose supprimant, lacerent ac torqueant, ita ut, si possent, id prorsus abolitum cupiant in Ecclesia Dei. Sed frustraneus hic labor est Antidicomarianitarum, qui, quantumvis honoris divini zelum suæ prætexant temeritati, dum Mariæ gloriam certatim depriment et obscurant, hoc tantum assequuntur, ut quo ipsi Deiparæ laudem et venerationem oppugnant hostilius, eo plures et præstantiores Marianæ dignitatis præcones et vindices emergant, qui non sine providentia divina hoc sustineant obeantque munus, quod Gabriel, Elizabetha et hæc præsens mulier, ad Virginem celebrandam præclare sancteque admodum inchoarunt. Nec aliter sane fieri potest, quin suum cursum et vigorem perpetuum habeat, quod divino est oraculo prænuntiatum atque sancitum, ut Mariam, cui magna

fecit qui potens est, beatam dicant omnes generationes. (*Luc.* 1, 48, 49.) Quid quod sibylla Tiburtina, non multo quidem aliter, atque hæc mulier, Mariam vel nondum natam celebravit, ac divino haud dubie Spiritu edocta, sic cecinit vaticinando :

*O nimium felix, cælo dignissima Mater,
Quæ tantam sacro lactavit ab ubere prolem.*

Eodem pertinet vetus et insigne carmen, quod vel ante mille annos Christianus edidit poeta, et in solemnem usum recepit Ecclesia, quodque in hunc usque diem vel invito serpente et ejus semine, per omnes catholicas sonat Ecclesias :

*Salve, sancta Parens, enixa puerpera Regem,
Qui cælum terramque tenet per sæcula, cujus
Numen, et æterno complectens omnia gyro,
Imperium sine fine manet : quæ ventre beato
Gaudia Matris habens cum Virginitatis honore,
Nec primam similem visa es, nec habere sequen-*
[tem,

Sola sine exemplo placuisti femina Christo.

Quod Sedulii carmen nobis alibi citatum, hoc loco cum Beda repetere visum est, quoniam cum præsentem mulieris confessione ad Mariæ laudem confirmandam pulchre consentit : quanquam ad præsentem locum propius etiam facit, quod idem Beda cecinit ¹⁴ :

*Et tu beata præ omnibus,
Virgo Maria, feminis,
Dei Genitrix inclita,
Nostris faveto laudibus.
Pudica cujus viscera
Sancto dicata Spiritu,
Davidis ortum semine
Regem ferebant sæculi.
Beata cujus viscera
Summo repleta munere,
Terris alebant unicam
Terræ polique gloriam.*

Nec omittam ejusdem Bedæ prudentem piamque commonefactionem, cum huic etiam pertineat ¹⁵ : « Nos, inquit, his contra Eutychen dictis extollamus vocem cum Ecclesia catholica, cujus hæc mulier typum gessit : extollamus et mentem de medio turbamus, dicamusque Salvatori : *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti.* Vere enim beata Parens. »

Alludit ad hunc quoque locum Gregorius Nysenus ¹⁶, et piæ mulieris exemplum æmulatus, hoc Mariæ præconium defert : « O beatum uterum illum, qui bonitatis præstantia ad se animi traxit bona. In reliquis enim omnibus vix animus purus Spiritus sancti præsentiam capit, hic autem caro sit Spiritus receptaculum. » Nec est dissimile, quod ab Epiphanio scriptum legimus ¹⁷ : « O uterum impollutum habentem circulum cælorum, qui Deum incomprehensum, in te vere comprehensum portasti ! O uterum cælo ampliorem, qui

¹¹ In cap. xi Lucæ. ¹² In Postilla circa Evang. Domin. Oculi. ¹³ In Evang. ejusdem Dominicæ.
¹⁴ In Natali sanctæ Dei Genitricis. ¹⁵ In Evang. Luc. cap. xi. ¹⁶ In Natalem Domini. ¹⁷ In serm. de Virg. laudibus.

Deum in te non coarctasti ! O uterum, qui cælum es septem circulis constans, et capacior illis existis ! O uterum septem cælis sublimiorem atque latiorum ! O uterum, qui es octavum cælum, septem firmamenti celsius ! O uterum, habentem inextinguibile lumen septies lucentis gratiæ ! Eodem Augustini verba spectant ¹⁸ : « O Virgo Dei Genitrix gloriosa, o sublimis Puerpera, cujus visceribus Auctor cæli terræque committitur ! » Et rursus ¹⁹ : « O femina super feminas, quæ et virum non cognovit, et virum in utero circumdedit : quæ concubitu carnali non tangitur, et tamen carnea prole de spirituali semine gratulatur ! » Igitur de hac evangelica muliere sic habendum est, illam in hac laudatione veræque fidei confessione nihil omnino peccare ; cujus cum exemplum sancti Patres libenter æmulentur, satis declarant, ejusdem affectum femine spirituales potius quam carnalem esse, nulloque modo reprehendi oportere. Etsi enim a solo corporali dono maternitatis (ut loquuntur) Mariam extollere, ac beatam proclamare videatur, quandoquidem mundi Redemptorem genuit ac aluit, tamen ejusdem Virginis fidem insignem ab Elisabetha laudatam, aliasque virtutes, quæ illam Deo præcipue commendarent, nequaquam excludit. Ac de Christi quidem responso postea viderimus, qualem quantamque vim habeat ad conjecturam adversariorum vel tegendam vel fulciendam. Peccant igitur adversarii, dum piæ mulieris mentem et affectum ad solam carnem carnalemque sensum detorquent, dumque in Deipara ventrem et ubera, sive ipsam maternitatem, ut dicunt in scholis, contra ea quæ supra diximus, et postea subjiciemus, solummodo intuentur. Nemo certe castissimum Mariæ uterum, et sanctissima ejus ubera satis extollat, quam ex Filii unione, communione, contactu et obsequio (ut Rickelius loquitur ²⁰) inestimabiliter dignificatam ac deificatam quodammodo esse, credendum est. Georgius Amilius præsentem locum rectius quam ejus collega, sic explicat ²¹, ut venter et ubera pro matre sumantur, utpote præcipua generationis et nutritionis instrumenta, quibus felicissima Domini Mater usa est, ut æternum Dei Filium primum in lucem ederet, et editum suo lacte nutret. Rideant autem, si velint, adversarii, ut philosophis mundique sapientibus sese conforment, quod nos de ventre et uberibus Mariæ gloriemur : hæc sane gloriatio ad Christum ipsum a Maria genitum et nutritum refertur, et propter illum, talem Matrem in corpore simul et anima non possumus non beatificare.

Hæc pluribus persequi cogimur, ut Calvini criminationem depellamus, quam impudens homo toti Ecclesiæ petulanter intentat ²². « Mirus, inquit,

papatus stupor, quod in Mariæ honorem cantillent hæc verba, quibus tam discrete refellitur eorum superstitio : in agendis vero gratis mulierculæ vocem decerpunt, omissa correctione. Verum ita modis omnibus obstupesceri decuit, qui pro sua libidine sacrum Dei verbum data opera profanant. » Quorsum vero isthæc tam acerba procacitas, et procax acerbitas tua, Calvine? quin teipsum respicis, improbe calumniator, et de oculo tuo demis trabem, qui festucam in alienis oculis tam accurate consideras, tam atrociter accusas? An tu potius pro libidine tua verbum Dei non tractas, multisque in locis data opera non profanas? sicut Claudius, Demochares, Horantius, Camerarius, ut nihil de Westphalo, Heshusio aliisque multis, qui suos in te calamos acuerunt, modo dicam, luce clarius orbi commonstrarunt? Quod vero in catholicis reprehendis, si recte tecum reputes omnia, tibi nimiam ac tuis propriè competit. Nisi enim velut in stuporem, adeoque sensum reprobum a justo Deo essetis traditi, facile cognosceretis laudandum potius quam suggillandum illorum esse studium, qui ad prædicandam Deiparam his evangelicis verbis utuntur. Jam vero utentibus, quis, quaeso, stupor, quæ imperitia recte potest ascribi? Est hæc sane, si sincere judicabitur, veræ fidei professio, est spiritus evangelici testimonium, est Christianæ pietatis officium, est ecclesiasticæ confessionis adversus Antidicomarianitas perpulchrum symbolum, ac demum non obscurum grati pectoris argumentum. Enimvero mulier, de qua agimus, haudquaquam hic loquitur muliebriter, sed eodem quo Elizabetha Spiritu afflata, Mariam publice celebrat, et celebrandam esse docet, nunquam non habitura facti sui comites, socios, sectatores atque sectatrices, a quibus etiam Christus toto orbe in Maria prædicetur atque honoretur.

Quem igitur errorem, quamve superstitionem in veteri Ecclesia notabit jure Calvinus, qui tam ab omni pietate remotus est, ut ne terre quidem possit suam Mariæ laudem a piis tribui, etiamsi verba tantum evangelica privatim vel publice proferant? Scilicet si Calvino credimus, nefas erit ita dicere : *Beata viscera Mariæ Virginis, quæ portaverunt æterni Patris Filium; et beata ubera quæ de cælo plena, Christum Dominum lactaverunt.* Et rursus canit Ecclesia : *Beata Virgo cujus viscera meruerunt portare Dominum Christum*, quemadmodum et sancta Elizabeth, ubi Mariam benedictam celebrat, ventrem illius benedictum speciatim prædicare non dubitavit. Quid vero, si sancti viri multis abhinc sæculis his aliisque modis dixerint, scripserint, decantaverint? Tam sunt aures delicatæ Calvino, ut hanc quoque catholicæ pietatis partem et exercitationem non solum in templis, sed in privatis etiam ædibus et mensis penitus

¹⁸ Serm. 55, de Sanctis. ¹⁹ Serm. 9, de Tempor. ²⁰ In explicat. Luc. cap. xi. ²¹ Circa Evang. Domin. 5 Quadrag. ²² In Harm. evang.

aversetur? Fortassis et notam tetræ superstitionis inuret nobis hoc nomine: tam male illi convenit cum Mariæ laudatione, in qua se mutos esse gaudent sectarii, quamvis alibi, dum se suaque jactant, vel graculis soleant esse loquaciores. Haud enim male referunt Achillam et Arrium, de quibus hoc Sozomenus memoriæ prodidit ²³, quod laudem propriam aucuparentur, et quæcunque contra Catholicos possent, afferrent, ac derisiones negotiarentur, seditionesque illis quotidie ac persecutiones molirentur.

Sedenim veterem morem hic Momus incusat, quod sola verba quæ ad Mariæ laudem serviunt, ex hoc Evangelio decerpantur. Fit hoc, fateor, sicut etiam ab Ambrosio factum cernimus, quando his verbis est usus ²⁴: « Mariæ ubera benedicta, quibus sancta Virgo poculo Domini potum lactis immulsi. » In templis autem est usitatus, ut cum priore sententia jungantur et illa, quibus Christi responsio continetur. Cum autem ob studium brevitatis hæc mulieris verba, sive in agendis ad mensam gratiis, sive alibi non integre usurpantur, quid vel periculi, vel piaculi, in eo esse potest? Sed omittitur correctio, inquit Calvinus: Quid tum postea? quanquam ne id quidem concedimus, ad correctionem pertinere, quod Christus e vestigio subintulit. Quinimo, μὲν οὖν γε. Ea conjunctio neque negat quod dictum est, neque rejicit, ut Lossius quoque fatetur ²⁵: quia non modo non negatur quod a muliere dictum est, sed etiam confirmatur. Perinde ac si diceret: Ob sermones meos auditos recte cognoscis in me aliquid homine majus esse admirandum, et ideo meam Genitricem ac nutricem speciatim honoras, vereque beatam prædicas. Est ita sane: sed hoc tibi simul affirmo, beatitudinis laudem non in illam solam competere, sed et aliis communicari posse, qui sermones meos sic audiunt, ut eos corde spiritualiter concipiant, et conceptos pariant, eosdem custodiendo et adimplendo. Licebit enim et illis meos esse cognatos; quæ dignitas nullis quidem verbis potest explicari. Quod si Zwinglio credimus, non alia mulieris mens fuit, præterquam si hoc affirmaret ²⁶: « Vos Pharisei calumniamini factum Christi, et dæmoni hanc ascribitis virtutem. Ego autem contra vos pronuntio, ipsum esse sanctissimum hominem, adeoque beatum, ut etiam Mater ejus et ubera beata sint. Sanctitas ergo Mariæ ex sanctitate nascitur Christi. » Tum, eodem Zwinglio teste, *quinimo* hic est concedentis, quod ideo Germanice non male vertitur, *Das ist immer wahr*, pro eo quod Latini, certe vel *perfecto* dicunt. Sed et alibi Scriptura sic eadem voce utitur, ut plane sit asseverantis, quemadmodum dum David loquitur Jonathæ: *Quinimo vivit Dominus, et vivit anima tua, quia uno tantum, ut ita dicam, gradu ego morsque dividimur.* (I Reg. xx, 5.) Ubi prius illud sic alii linguæ sanctæ

peritissimi transtulerunt: Et profecto *vivit Dominus, et vivit anima tua.*

Fallitur ergo Calvinus, dum ex hac voce, *quinimo*, tantas turbas excitat, totamque in jus vocat Ecclesiam. Hoc vero Christi responsum: *Quinimo beati qui audiunt et custodiunt verbum*, sic idem interpretatur, Christum hic adeo mulierculæ non subscribere, ut potius hoc dictum contineat aliquam reprehensionem. Quid igitur? an verum ingenue confirmans, præsertim ubi de fidei oppugnata negotio agitur, in aliquam justam reprehensionem incurrit? Christone displiceret Matri delata laudatio? Non magis hæc certe, quam illa vel a Gabriele, vel ab Elisabetha profecta commendatio poterat offendere. Sed hoc imponit Calvino, sicut et Georgio Æmilio, et Spangenbergio, quod adversativam hic faciant dictionem, *quinimo*. Quasi vero in dubium vocari possit, rectene Maria dicatur beata, quod Virgo Christum Dominum in suo sacro ventre gestarit, suisque lactarit uberibus, de cælo plenis, ut canit Ecclesia? Item verene dicatur beatus ille venter, et beata ubera, quibus duobus, veluti præcipuis organis et instrumentis, sacra Virgo usa est, et sanctissime usa est non absque miraculo, ad summi Regis nostrique Redemptoris tum generationem, tum educationem nobis maxime salutarem? Quocirca Erasmus utramque sententiam mulieris et Christi hoc modo conjunctim proponit ²⁷: *Beatus Mariæ Virginis uterus, qui te (Jesu) gestavit juxta carnem, ac beata ubera quæ te lactaverunt: sed et omnes illi beati, qui divini sermonis cæleste semen spiritualiter concipiunt ac retinent, donec gignant in eis vitam æternam.*

Nullus vero, nisi sit impius plane, hanc singularis beatitudinis laudem Mariæ ad hoc tantum Dei opus electæ atque assumptæ unquam adinere queat. Augustinus perspicue docet ²⁸, Christum in hoc suo responso non rejicere, sed simul includere Matrem, quæ non minus quam reliqui audientes et custodientes verbum Dei, beata censenda sit. Unde tractans hæc ipsa verba, *Beati qui audiunt*, hoc est, inquit, dicere, Et mater mea, quam appellastis felicem, inde felix, quia verbum Dei custodivit. En quantum Augustinus Mariæ tribuat, quod nimirum vere perfecteque fuerit evangelica, quia non solum audit, neque tantum in corde suo conservavit et contulit, ut Lucas affirmat; sed et custodivit verbum Dei, ut veluti terra benedicta, fructum benedictum et usquequaque perfectum copiose proferret. Eandem sententiam sequitur Chrysostomus, qui sic dictum vult ²⁹: *Quinimo beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud*, ut Mater Domini hic minime negligatur. Sed et Beda hoc loco Christum affirmasse et confirmasse censet id quod mulier, Mariam, imo et Christum ipsum laudando, dixerat. Adjecit tamen Dominus generale

²³ Hist. eccles., lib. 1, cap. 14. ²⁴ Lib. de Joseph, cap. 11. ²⁵ In loci hujus explicatione. ²⁶ In cap. xi Lucæ. ²⁷ In Liturgia Virg. Lauretanæ. ²⁸ Tract. 10, in Joan. ²⁹ Hom. 20, in Evang. Joan.

quoddam axioma, quod auditoribus omnibus inservire ac prodesse posset, et ex occasione dicti quod attulerat mulier, regulam tradidit omnibus ad bene beateque vivendum et scitu et observatu necessariam, ne quis aliquin putet, Mariam aut fuisse aut fore solam in terris ac cœlo beatam.

Sed verba Bedæ subjiciamus, quæ plane convincunt, hoc Christi dicto sive responso suum etiam Mariæ honorem, quem labefactare conantur adversarii, integrum permanere. « Pulchre, inquit ³⁰, Salvator attestationi mulieris annuit non eam solummodo quæ Verbum Dei corporaliter generare meruerat, sed et omnes qui idem Verbum spiritualiter auditu fidei concipere, et boni operis custodia vel in suo, vel in proximorum corde parere, et quasi alere studuerint, asseverans esse beatos. Quia et eadem Dei Genitrix et inde quidem beata, quia Verbi incarnandi ministra est facta temporalis : sed inde multo beatior, quia ejusdem semper amandi custos, manebat æterna. Qua sententia sapientes Judæorum clam percutit, qui verbum Dei non audire et custodire, sed negare et blasphemare quærebant. » Sed et alibi non minus luculenter Mariæ gloriam ex hoc loco confirmat, cum explicans verba illa Virginis : *Et misericordia ejus a progenie in progenies timentibus eum*, ita scribit ³¹ : « Concinit his beatæ Mariæ verbis ipsius Domini sermo, quo non tantum Matrem, quæ se corporaliter meruit generare, sed et omnes qui sua præcepta servarent, pronuntiavit esse beatos. » Et postea citatis verbis illis : *Beatus venter qui te portavit* : « At ille, inquit, testimonium veritatis prolatum libenter accipiens, continuo respondit : *Beati qui audiunt verbum Dei, et custodiunt*. Ac si aperte dicat : Quamvis singulare privilegium habeat, quæ Filium Dei incarnatum Virgo in utero gestare, parere ac nutrire digna exstitit, præcipuum (hoc est præclarum et honestum) tamen in eadem vita perpetuæ beatitudinis locum et ipsi sunt habituri, qui ejus fidem ac dilectionem casto in corde concipiunt, qui sedula in mente præceptorum ejus memoriam portant, qui hanc et in mente proximorum, solerti cohortatione nutrire satagunt. » Prolixè docentem Bedam introduximus, quod præsentem locum sedulo excusserit, et genuinum ejus sensum reddiderit clariorem, simulque suam Mariæ laudem contra novatores vindicavit. Ac multos quidem in audiendo et custodiendo verbo sedulos perfectosque fuisse dubium non est : sed horum justorum nullus Mariæ anteponi meretur, quæ intellectu, et affectu, et actu (Bernardi verbis utor ³²), super omnes mortales decalogum habuit et observavit.

Quod vero Christus de verbo custodiendo meminit, recte sic Beda Euthymiusque declarant, ut ad boni operis custodiam referatur, quandoquidem ad bene ac beate vivendum satis non sit Dei verbum cum fide percipere, sicut illud Herodes libenter a Joanne

Baptista percepit, sed perceptum etiam atque in agro cordis reconditum, veluti bonum semen ex-crescere, ac fructus Deo dignos proferre debet, ut evangelica docet parabola. Unde Bernardus hoc ipsum dictum tractans admonet ³³, Dei verbum non in sola memoria custodiri, sed sicut ipsum cibum corporis, omnino deglutiri atque masticari oportere, ut salutarem ex eo vitæ fructum percipiamus. « Trajiciatur, ait, in viscera quædam animæ tuæ, transeat in affectiones tuas, et in mores tuos. » Non enim auditores tantum, etiamsi cum fide dicant, *Domine, Domine* (Matth. vii, 22), sed et factores, Dei verbum requirit. *Qui facit voluntatem Patris, intrabit in regnum cælorum* (Ibid. 21), sicut Christus in Evangelio sæpe multumque confirmat, eos demum suos amicos et beatos pronuntians, qui Dei præcepta faciunt, custodiunt atque servant. Sed quia fulgentissimam hanc Evangelii lucem ferre non possunt novatores, ejusmodi loca coactis interpretationibus obscurant, adeoque adulterant plane. Quod enim Christus inquit, *Beati qui audiunt verbum et custodiunt illud*, hoc est, inquit Sarcarius ³⁴ : « Qui serio audiunt auribus, et fide in corde apprehendunt, atque credunt ad justitiam. » Tum alio loco ³⁵ : « Audire verbum est corde suscipere; facere est corde credere. » Sic enim explicat, imo depravat illam insignem Christi sententiam, *Mater mea et fratres mei hi sunt, qui verbum Dei audiunt et faciunt*. Ubi Melancthon hoc adjecit scholion ³⁶ : « Ille facit voluntatem Patris, qui credit in Christum. » Consonat Corvinus aperte scribens ³⁷, quod is qui credit, Patris sui faciat voluntatem. Accedit his quoque Calvinus, qui facere voluntatem Patris præcipue ad fidei commendationem refert, quandoquidem, ut idem alibi notat ³⁸, « Sola fides sufficit, quia hoc unum a nobis Deus postulat, ut credamus. » Tum hujus discipulus Marloratus pronuntiat ³⁹ : « Credere in Christum Filium Dei, et audire verbum Christi, ut verbum Dei, est facere voluntatem Patris, qui in cælis est. » Atque his frivolis commentis illi non modo clarissima Christi verba eludere, sed etiam suum, aut potius Eunomianum de sola fide justificante dogma tueri confidunt; quasi voluntatem suam et Pater et Filius non satis declaraverit, ut sciamus ad justitiam et salutem hominis pertinere, si non solum verbum Dei audiat et credat, sed etiam si credens divinis præceptis pareat, ac fidem ipsam operibus consummet, suamque vocationem per illa certam faciat, secundum illa ipsa mercedem a Christo judice recepturus. Pudenda certe fraus, et licet in speciem blanda, sed pestilens tamen doctrina est, quod isti tota reclamante Scriptura, fidem solam pro factis bonisque operibus, quæ passim in verbo suo exigit Deus, substituunt, fidem eandem unice homini necessariam clamant, ut ita partim præceptorum Dei, ut vocant, impossibilitatem statuunt, partim honorum

³⁰ In Evang. Lucæ.

³¹ In solemnitate Visitationis Mariæ.

³² Serm. 4, super *Salve, Regina*.

³³ Serm.

8, de adventu Domini.

³⁴ In cap. xi Lucæ.

³⁵ In cap. vii Lucæ.

³⁶ In annot. Matth. cap. xii.

³⁷ In expli-

³⁸ In cap. xii Matthæ.

³⁹ In cap. xvii Matthæ.

operum, quæ a piis fiunt justitiam, merita, et necessitatem excludant rejiciantque. Atqui res ipsa docet, verbum Dei a multis cum fide audiri, sicut a principibus Judæorum, qui in Christum docentem credidisse leguntur, sed tamen non custodiri, cum semen divinum ab illis acceptum, fructum dignum non afferat, quin potius illorum vitio suffocetur. Veruntamen, inquit Joannes, et ex principibus multi crediderunt in eum : sed propter Phariseos non confitebantur, ut e synagoga non ejicerentur. Dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam Dei (Joan. xii, 42). Igitur ad justitiam et salutem illud Dei verbum confert, quod et auribus percipitur, et memoriæ mandatur, in animo conservatur, et in opus ipsum convertitur, veræque obedientiæ fructibus commendatur. Qui enim habet mandata mea et servat ea, inquit Christus, ille est, qui diligit me. (Joan. xiv, 21.) Hæc de re alibi tam multa diximus, ut hoc quidem loco isthæc satis fuerit attigisse. Perpetuo igitur exsulet vox impia Lutheri⁴⁰ : « Nullum opus tam malum, quod hominem damnare queat, neque ullum tam bonum quod salvare : cæterum sola fides servat, sola incredulitas damnat. »

CAPUT XXIV.

Ejusdem mulieris adversus Lutherum aliosque sectarios propugnatio, et rursus de verbis illis : Beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud (Luc. xi, 27), admonitio. Item in Matre Domini plusquam ministerium nudum esse spectandum. Ac demum multa in Deipara reperiri, quæ nos etiam hodie beatificare possimus.

Non solum Joanni Calvino, ut explicuimus, verum etiam Martino Luthero ejusque symmistis libuit præsentem Evangelii locum insano studio et audacia hæretica convellere, simulque præclarum mulieris dictum et factum, quo Mater Domini in confera hominum turba publicæ commendata est, insigniter depravare. Lutheri verba subnectam⁴¹ : « Probe notandum, inquit, quomodo stultæ et carnali devotioni, ut loquuntur, mulierculæ exclamantis beatum ventrem qui ejusmodi filium gestasset, Christus obviavit. Quo profecto summam omnium, quæ hæc historia nobis proposita sunt docuit : nimirum ne opera aut dignitatem sanctorum spectemus : sed solum verbum Dei, ut illud audiamus et servemus. Nihil enim nostra refert, nihil nobis conducit, quam sancta et eximia sit hujus Filii Mater, imo nec quam præstans et insignis Filius et hic et fructus sit, sed quid iste nobis Filius fuerit, quod nos ex gratia citra nostra opera ac meritum de potestate liberaverit Satanæ. » Quibus verbis multa certe Lutherus non solum insulse, sed etiam falso et impie, et ad hunc quidem locum prorsus inepte coacervat. Primum enim anon acerbus et contumeliosus est hic gigas honestæ et piæ mulieri ? quam, ut ante probatum est, multis nominibus commendare possumus, insectari vero non debemus, nisi fortasse omni posito Christiano

candore, cum Luthero fœde libeat calumniari. Qui statim hic se ita prodit, ut cognoscamus illum ex mundi esse sapientibus, qui, suo more, simplices ac parvulos Christi superbe contemnunt, ut ipsi præ aliis sapere videantur. Unde alibi⁴² quoque mulierem eandem, velut a Christo rejectam et despectam asserit, perinde ac si dixisset : Gravant me carnales laudes, nec Mater mea hinc beata est : tua laus nullius momenti est, non enim adhuc ea quæ Dei sunt assequeris : tu emolumentum et voluptatem carnis quæris, mire tibi hisce muliebribus et noxiis cogitationibus places. Quocirca cor tuum ab his frivolis, inanibus et vanis cogitationibus avertas. Ita enim in bonam ac piam, perinde ac stultam et culpabilem feminam superbus Lutherus debacchatur.

Falsum et illud quod adjungit, hoc doceri loco, ne opera dignitatemque sanctorum spectemus. Quasi vero Christus tam male Matrem honoret, aut sese adeo iratum illi præbeat, ut beatam fuisse inficietur, vel certe ut eidem publicam invidet commendationem. Hæc nullus sanæ mentis dixerit, ac res ipsa testatur, haud sine Christi voluntate factum esse, quod beatam hanc suam Parentem multo ante non vulgares personæ prædicarint : imo certum divinumque decretum est, loquentis per Mariam Spiritus, fore ut beatam eandem omnes prædicent generationes. Quod autem sanctos alios, eorumque opera et dignitatem spectamus, admiramur, et in pretio habemus, nihil cum præsentem loco pugnat, sed sacris Litteris est consentaneum. Fingat ergo quidquid volet cum Achate suo Spangenbergio Lutherus⁴³, illud nobis ex verbo Dei concedat necesse est, Mariæ et sanctorum præclara Deoque grata opera, quæ defunctos etiam comitantur, et æternam mercedem justitiæque coronam certam accipiunt, non esse paria, sed dignitatem differentem habere, et in hoc nobis recte proponi, ut quemadmodum alibi tradidimus, sæpe multumque spectentur et celebrentur, neque solum suam et perpetuam in Ecclesia laudem habeant, sed multos etiam ad studium virtutis et justitiæ officium excitent impellantque. Quod autem Lutherum secutus addit Spangenbergius : « In regno cælorum nullam prærogativam relinquit, sed omnes beatos facit æquales, et eadem eis præmia privilegiaque largitur, quoniam gratuito ex misericordia Dei per fidem apprehensa æqualiter omnes beantur, » partim fœdum Joviniani dogma jam pridem explosum continet, partim ad novas Lutherianæ scholæ corruptelas sæpe disjectas et protritras pertinet, partim ab aliis ejusdem sectæ professoribus qui rectius modo sapiunt, ita confutatum est, ut non deceat hic nos longius immorari.

Est et ille non dissimulandus Lutheri dolus, quod solum Dei verbum audiri et custodiri postulat.

⁴⁰ In Evang. Domin. 8 a Trinitate. ⁴¹ In Postilla majori in Dominicam 3 Quadrag. ⁴² In Evang. de die Conceptionis Mariæ. ⁴³ In Evang. Domin. 3 Quadrag.

Quod autem verbum? quod ille tot modis ac locis adulterat, quod nec integrè cum Ecclesia recipit, quod receptum pro sua libidine contorquet, lacerat ac depravat, eo demum impudentiæ progressus, ut quidquid ipse pro sua libidine docet ac statuit, id verbi et Evangelii titulo audeat venditare. Ex eadem (ut sic dicam) fidelia depromit Corvinus putidam vocem, qua lepidus homo affirmat⁴⁶, papatum cum omni sua sanctimonia succumbere et ruere, quia Christus dixerit: *Beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud*. Solum enim verbum Dei audiendum esse. Sed ingrati sectarii quod e papatu (uti vocant) verbum Dei acceperint, obliviscuntur, et subdoli, inter verbum scriptum vivaque voce traditum Ecclesiæ non distinguunt, ac præterea improbi, Ecclesiæ auctoritatem in verbo Dei fundatam rejiciunt, et demum arrogantes sinceram verbi interpretationem ut legitimis doctoribus adimunt, ita sibi solis imperiose sumunt, et petulanter usurpant. Hocce sit solum Dei verbum audire, tractare, profiteri, amplecti, asserere atque custodire? verbum, inquam, tot novis scholiis et scoriis et læcibus contaminatum, ut plane vilissimorum hominum abjectissimum commentum potius quam pretiosum sanctumque Dei verbum dici promereatur?

Illud vero impietatem plane sapit, quod porro subjicit Lutherus, nihil nostrum referre, nihil conducere, quam sancta et eximia sit hujus Filii Mater. An enim impius dici non meretur, quisquis expresso Dei verbo palam contradicit, et quod illic affirmatur, id nihil nostra referre, nihil Ecclesiæ conducere, impudenter asseverat? Atqui ratio, antiquitas et Scriptura simul ostendunt, Mariam præ cæteris piis eximiam, sanctam, beatam, benedictam, electam, dilectam, eVectam, ac idcirco magis etiam a mortalibus honorandam esse, quæ et sola Dei Mater et Virgo perpetua dici mereatur. Interest profecto nostra omniumque credentium, hanc ut veritatem et Mariæ dignitatem cum tota Ecclesia profiteamur, et quod verbo Dei consentaneum est, contra sectarios omnes sedulo defendamus. Tum ad Christi gloriam asserendam haud parum affert momenti, si suus Deiparæ honos integrè constet, nec in ordinem illa redigatur, quam aliis adeo prætulit Deus, cujus decentissimam ordinationem, qui vere sunt pii, fide et reverentia debita prosequantur necesse est. Nam et Lutherus ipse fatetur, ac merito sane⁴⁷: « Nulla mulier tam sancta est, nec fuit nec in posterum erit, quæ præter Mariam, fructum ventris sui benedictum pariat, quando nulla citra voluptatem et peccatum concipit, propterea et angelus Gabriel ad Mariam dicebat: *Benedicta tu inter mulieres*. » Et rursum: « Christus, inquit, sine peccato tam corpore quam anima; ita Maria Virgo juxta corpus quidem

sine gratia, juxta animam autem plena gratiæ concepta est. » Ac piorum semper proprium fuit, non sine certa voluptate, parique utilitate illa Dei magnalia contemplari, quæ fecit Mariæ Deus, si in aliis quidem sanctis, tum in Virgine Matre vel maxime gloriosus atque mirabilis, quemadmodum alibi demonstramus. « Una hæc columba et electa est, ut Ruperti verbis dicam⁴⁸, quia nec inter angelos, nec inter homines similem vel primam habet, vel sequentem habitura est: vere columba, quia gratia plena: vere electa, quæ non solum salva existeret, verum etiam ipsam salutem pareret. » Ingens profecto Zachariæ et Elisabethæ laus est et gloria, quod justî fuerint ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini, sine querela, uti sacrum de illis Evangelium tradit. An his vero Maria non præstitit, majoremque præ illis commendationem non promeruit? quemadmodum Hieronymus his quoque verbis comprobatur⁴⁹: « Elisabeth et Zacharias nos docere possunt, quanto inferiores sunt beatæ Mariæ Matris Domini sanctitate, quæ conscientia in se habitantis Dei libere proclamat: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*. » Ubi hoc etiam addit epiphonema, quod scio Lutherani doctrinæ adversari: « Quid mirum, inquit, in collatione sanctorum alios esse meliores, et alios inferiores, cum e contrario in collatione peccatorum hoc intelligi possit? » Albertus Magnus principium per se notum vocat⁴⁸, ut quidquid boni aliqua creatura fecit vel recepit, id Mariæ quoque sine dubio sittribuendum, cum a nullo illustrium superetur, sicut Damascenus affirmat. Nec veretur dicere Bernardus⁴⁹: « Quod vel paucis mortalium constat fuisse collatum, fas certe non est suspicari tantæ Virgini esse negatum, per quam omnis mortalitas emersit ad vitam. »

Postremo haud minus impium et blasphemum nobis videtur, quod idem hæresiarcha, ne Christo quidem parcens, audet pronuntiare, nihil nostra referre, nihilque nobis conducere, quam præstans et insignis Mariæ sit Filius et fructus: modo sibi de Christo persuasum habeat homo, quid nobis ille fuerit atque profuerit ad salutem perpetuam comparandam. Etenim qui tam crasse docet ac loquitur, an non prophetis et apostolicis insultat Litteris, divinique verbi sensum genuinum vel abnegat vel labefactat? Proponit passim divina Scriptura, et a nobis considerari vult pleraque de Christo et ejus majestate, præstantia, justitia, judicio, sapientia, divinitate. An vero parum aut nihil refert ac prodest hæc docere ac credere? Cæterum quod ad Christi gratiam et promissionem homini salutarem pertinet, nemo nisi prorsus atheus vel negat vel ambigit, Christum, quatenus Redemptor et Salvator nobis est, gratis animis a cunctis amplectendum, et in fide in primis acceptandum

⁴⁶ In Postilla circa hoc Evang. ⁴⁸ In Evang. de Conceptione Mariæ. ⁴⁹ In Cantic., lib. vi. ⁴⁷ Lib. 1, Adversus Pelagianos. ⁴⁸ In lib. de laudibus Virginis. ⁴⁹ Epist. 174 ad canonicos Lugdunenses.

esse. Sed refert interim plurimum, ut cui, propterea quod Mediator est, credimus et fidimus, eidem etiam velut Legislatori obtemperemus, et ut brevi venturum uniuscujusque Judicem, ac justum remuneratorem revereamur, eidemque et vitæ et mortis Domino, ad cujus numen omne genu flectitur, cum timore et tremore in justitia et sanctitate, noctes et dies inserviamus. Verum Lutherus, qui suos discipulos sola fide justificat et salvat, sicut et olim Eunomius mentiebatur, rem se dignam facit, nihil referre judicans, quid de Christo vel scribatur, vel doceatur, vel credatur, modo sui norint certo secum statuere, propitium sibi esse Christum, hujus merita et meram gratiam ad se pertinere, seque in Christo sola fide justos et beatos esse, quantumvis ab Ecclesia vera disjuncti, multisque erroribus contaminati, neque Christi vestigiis insistant, neque mandata observent, ut quæ ne servari quidem posse persuasum habeant. Quid, quæso. in rem præsentem insulsius hic auctor afferret? aut quo pacto magis depravaret id quod Christus urget sæpe, ut qui beati esse cupiunt, ad verbum Dei audiendum et custodiendum sese component, ut legem charitatis observent, ut præcepta decalogi moribus expriment, Patrisque faciant voluntatem? Sed hæc pluribus confutare non attinet, cum idem Lutherus apertos hic involvat errores, ut suam de justificatione doctrinam male cœptam pejus urgeat atque defendat.

Sedenim ad primum Lutheri errorem tandem revertor, quo plures alii falluntur et fallunt, dum in hac muliere crassam et Judaicam opinionem statuunt, velut illa in Matre Domini nihil eximii, sed carnem solum et sanguinem spectaverit, ac suo eulogio tantum quæ sunt corporea, voluerit commendare. Nos vero jam ante monstravimus, de hac muliere candidius et sublimius esse judicandum, neque tantam ruditatem illi, quæ tanta libertate Christum graviter tunc temporis oppugnatum publice defendit, quæque totius Ecclesiæ typum gessit, ascribi oportere, sed majore illam fide fideique confessione instructam, nobis ab Evangelista proponi. Atque ita Christi responsum quadrat aptius, ut qui hoc modo mulieri respondere voluisse videtur : Scio quod ex animo loquaris, et veritatem confessa, præsentem ac valde blasphemum Evangelii mei adversarios non reformides. Tu Matrem et gestatricem Verbi prædicas beatam, in illa Deum prædicas, et me simul honoras. Quod autem de Matre affirmas, equidem non negaverim : quin eam etiam beatam esse confirmo. Nolim autem ut quisquam putet, illam solam beatitudinis participem esse, sed generatim hoc dixerim, justos et beatos etiam omnes posse censer, quicunque idem illud verbum quod a me prædicatur, corde, sicut illa, susceperint, atque, opere fideliter conservarint. Quocirca fugiendus in-

primis hic error est, ne fingamus Christum refutare magis quam approbare dictum mulieris de beato ventre Mariæ, qui magnam sane et incomparabilem illi tribuit prærogativam. Etenim vere hactenus et eximie illa beata, quod corporalis fuerit Filii Dei Mater, et ex hoc beatam illam dixere tot sæculis, et porro dicent (vel invitis hæreticis) omnes generationes. Non intelligunt isti, quale quantumque hoc Mariæ sit donum, etiam secundum carnem Dei Matrem existere. Hoc enim solum de sancta Virgine prædicari, quod Dei Mater est (ut Anselmi verbis utamur⁸⁹), excedit omnem altitudinem, quæ post Deum dici vel cogitari potest. Hinc illa exstat confessio ex sacris contexta Litteris, quæ totius Ecclesiæ nomine in templis jampridem recitatur⁹⁰ : *Bene in te Spiritu sancto complacuit, o Maria, cum ad tam divina mysteria uterum tuum consecrare dignatus est. Ipse est enim ignis consumens, qui sanctissimam animam tuam in seipso inflammavit, ac splendore divinæ majestatis implevit, tuumque uterum ineffabili modo imprægnavi, fecitque ut Deum et hominem clausa conciperes, clausa pareres, et post partum virgo permaneres. Jam ergo uterum tuum, Domina, velut sacratissimum Dei vivi templum, totus mundus veneratur, quia in eo salus mundi initiata est. Et rursus : Vere paradiscus Dei tu es, quia lignum vitæ mundo protulisti, de quo qui manducaverit, vivet in æternum : Fons vitæ, qui ex ore Altissimi prodiiit, de medio ventris tui exsilivit.*

An vero quisquam adeo sit vecors et mentis inops, ut existimet Mariam duntaxat nobis ideo beatam prædicari, quod Christum secundum carnem conceperit, gestarit, pepererit, educarit? sicut nec apostolos quidem beatos facimus, quod sola corporali Christi præsentia fruerentur. Illud vero singularem Mariæ beatitudinem arguit, quod apud Nazarenos degens, verbum Dei ab angelo prædicatum, quo mysterium altissimum continebatur, perfecta primum fide percepit, et mox æterno Deo maternum, vereque purum et exquisitum hospitium præbuit, nunquam etiam Dei futura Genitrix, nisi fidem angeli verbis prima dedisset, sequæ promptam et lubentem ex ardenti charitate ad divinum illud opificium exhibuisset. « Prius in illa, ut scriptor vetus affirmat, natus est Christus per fidem et amorem, quam per corporalem incarnationem nasceretur. » Et scite Rupertus expendit illud quod scriptum est : *Januas cæli aperuit, et pluit illis manna ad manducandum*⁹¹. (Psal. LXXVII, 23, 24). Docet enim cujuslibet just, sed Mariæ potissimum animam, Dei cælum habitationem vel sedem esse; ac hujus quidem Mariani cæli duas januas reperiri, quas Dominus Deus aperuerit, mentis nimirum ac ventris. « Januam mentis, inquit, Deus aperuit, quia beata hæc credidit quæ dicta sunt ei : januam ventris

⁸⁹ De excellent. beatæ Virginis Mariæ, cap. 2. ⁹⁰ Ex homiliar. doct. hom. in festo Nativitatis Mariæ.

⁹¹ Lib. I in Matth., de gloria et honore Filii hominis.

aperuit, quia sine viro virgo concepit, virgo peperit et post partum virgo permansit. »

Quare si sedulo animadvertas, vana isti speculatione delusi, in errorem duplicem prolabantur. Primum enim dum carnis iudicio nituntur, carnalem Christi generationem præpostere contemplantur, ideoque nihil fere præclari de illa (ut ita dicam) maternitate sentiunt, quæ tamen summam, ut liber tertius explicat, habuit prærogativam, et in immensum Mariæ auxit beatitudinem. Quod si Paulus dicere non veretur, salvari mulierem per filiorum generationem (*I Tim. II, 15*), et virum infidelem per mulierem fidelem sanctificari (*I Cor. VII, 14*), quanto amplius Mariæ tribui par est, quæ nulli omnino matri cessit fide, pietate, omniique officii diligentia, quæ aut viro aut filio, a muliere potest unquam impendi? Deinde uno velut pede metiuntur illam carnis propinquitatem, quæ in Maria, et quæ in aliis Domini consanguineis fuit, sicut sæpe diximus: hi vero de sola carnis conjunctione gloriabantur, non intelligentes generis claritatem et personarum dignitatem per se quidem consideratam, ad justificationem Christique amicitiam conciliandam nihil prorsus valere; sicut Judæi potissimum arbitrabantur. Habet igitur Maria singulare hoc beatitudinis privilegium, sicut a Beda dictum est⁵², quod Verbum Dei incarnatum Virgo in utero gestare, parare ac nutrire digna existit, quæ, sicut probavimus, etiam antequam Christi Mater efficeretur, singulari Dei gratia cumulabatur, et ad hoc tantum Dei opus, cui ab æterno destinata erat, a summo artifice Deo parata et instructa pervenit. Tantum abest, ut nudum ministerium, postquam Dei Mater ab angelo fuit electa, sit in illa contemplandum: in illa, inquam, quæ sancta et beata Virgo fuit, priusquam sanctior et beator Filius Dei conciperet ac pareret. Recte igitur de illa proficitur Bernardus⁵³. « Nec in terris locus digni ruteri virginalis templo, in quo Filius Dei Maria suscepit. » Et alio in loco⁵⁴: « Magnum est angelo, ut minister sit Domini, sed Maria sublimius quiddam meruit, ut sit Mater. Fecunditas itaque Virginis superveniens gloria est, tantoque excellentior angelis facta munere singulari, quanto differentius præ ministris nomen Matris accepit: hanc invenit gratiam plena jam gratia, ut charitate fervida, virginitate integra, humilitate devota, fieret nihilominus sine viri cognitione gravida, sine muliebri dolore puerpera. Parum est, quod ex ea natum est? Sanctum vocatur et est Filius Dei. »

Atque huc pertinent præclara illa eulogia, quibus Maria tanquam Domini Mater a Patribus plurimum commendatur. Prædicat igitur illam Chrysostomus⁵⁵, et vocat animatum Palatium Regis angelorum, rationalem Paradisum, alterum Cælum, divinum Templum, Habitatulum Verbo Dei dignum, Thalamum divinæ humanitatis, purum Cubiculum

ortus Christi, animatum Dei Templum, cœli terræque pariter Domicilium, incomprehensibilis naturæ amplissimum Habitatulum. Celebrat eandem Ephrem Basilii Magni diaconus⁵⁶, a quo dicitur Acerra aurea, Lucerna micantissima, Urna cœli Manna gestans, Tabula scriptam legem ferens mortalibus, Arca vera, Charta divinissima, Paradisus deliciarum et immortalitatis, Signum vitæ et Thronus Creatoris. Plures id genus typos repetit Georgius Nicomediensis antistes⁵⁷, quibus Messiæ Parens jam olim mirabiliter adumbrata, et credentibus omnibus commendata sit. Appellat igitur illam Portam semper clausam, animatum Velum quod in se celavit divinitatem, inauratum Candelabrum, Mensam in qua vitæ panis propositus, aureum Thuribulum, Arcam sanctificationis, quæ portavit cœleste manna, Novi Testamenti Thesaurum, Urnam inclytam ac gloriosam, Virgam sacerdotalem, quæ absque irrigatione florem produxit, sanctam Terram et desiderabilem, ex qua orta est justitia et veritas, Montem umbrosum, in quo habitare placuit Verbo, Montem a quo abscissus est lapis qui replevit orbem, Oleam fructiferam, Thronum gloriosum, regium Vehiculum, sanctam Sion, Lectum Salomonis, Librum ob-signatum, Reginam a dextris stantem, quæ nullam suscepit maculam libero suo arbitrio, Sponsam Christi, Hortum conclusum, Fontem signatum, ex quo manant fluentia purissima, animatum Dei Civitatem, sanctificatum Dei Tabernaculum, Domum gloriosam, indissolubile Templum, Agnam immaculatam. Quid vero Andreas archiepiscopus Hierosolymitanus⁵⁸? quam illustribus epithetis Mariam exornat, quantisque illam evehit laudibus! ut eas omnes non audeam repetere, ne sim lectori ad nauseam usque prolixus. Hoc satis sit ex illo citasse, quod vocet Virginem præclarissimam, ornatissimam, divinæ gloriæ Templum, sacrosanctum Regis Palatium, Thalamum, Thesaurum, Cælum et Domicilium cœlo præstantius, Terram virgineam, ex qua novus Adam formatur, novam Dei arcam, Urnam auream, Forcipem seraphicam prænæ mysticæ, spirituale Speculum, prophetarum et patriarcharum Decus.

Quid igitur? præcurreunt tot illustres typi, præcesserunt hujusmodi mystica Legis symbola, sed et prophetica accesserunt sæpe oracula, quibus felix Messiæ Parens antiquis Patribus pulchresane atque artificiose adumbratur, ut eo magis ad toties promissæ Matris expectationem et desiderium, pii omnes excitarentur, utque si non diserte loqui, at certe quidem secum cogitare ita possent: Beatus ille venter, beata ubera, beatum corpus universum illius benedictæ Matris, quæ nobis exoptatum et orbi salutarem proferet Emmanuelem. Longa nobis omnis mora est: rorent tandem cœli, et aperiatur hujus uteri terra, ut salutis fructum proferat, nobisque germinet Salvatorem. (*Isa. XLV, 8.*) Et stul-

⁵² In præsent. Evang. ⁵³ Serm. 1, de Assumpt. Virginis. ⁵⁴ Serm. de Nativitate Mariæ. ⁵⁵ In orat. de Assumpt. Virginis. ⁵⁶ In orat. de laudibus Mariæ. ⁵⁷ In orat. de oblatione Deiparæ in templo. ⁵⁸ In orat. de festo Annunt., et ejusdem Dormitione.

tam adhuc muliereculam vocat impudens plane Lutherus, eam nimirum, quæ cœlestis revelationis luce perfusa, vel sapientissimos et doctissimos hactenus superavit; quod exhibitum Messiam et singularem ejus Matrem non modo reverenter agnoverit, sed et intrepide, publice, perfecte prædicarit? Cur illa non cogitaret ac diceret: Perquam beatus est venter tuus, o Maria, arca illa intus et foris aurea, in qua cœleste nostrum manna sedulo primum conservasti. Felicia et ubera tua, non fracta libidine, sed de cœlo plena, et lac illud dulcissimum suppeditantia, quo sæpe in tuo gremio æternum Dei Filium refecisti. Deinde tum Græci, tum Latini Patres, quorum non paucos citavimus, uno velut ore sibi et orbi gratulantur, felicem illam venisse Matrem, quam vetus instrumentum passim insinuat, multisque modis et typis tam belle præludebat, de qua etiam vetustissimi rabbini egregie philosophantur. Tam celebris erat de Matre Messiae jam olim omnium, qui aliquid apud Judæos judicio doctrinaque valebant, existimatio.

Et vetabit adhuc nobis Calvinus, ne sit parum imperiosus et iniquus, vetabit, inquam, nos reperto gaudere thesauro, præsentem spectare lucem, oblatam amplecti gratiam, beatam salutare Matrem, et ex illa ipsa nobili arbore generosum illum fructum decerpere atque gustare, qui nobis perditis vitam, desperatis salutem, mortuis immortalitatem omnem adducit atque conservat? Quod hoc est novum, infestum maleque feriatum hominum genus, quod nos a divinis laudibus, ab evangelicis vocibus, a solemnibus concionibus avocat, et avocatos abducit? Quo autem abducit? Ad atras speluncas, ad psalmos depravatos, ad hymnos effeminatos, ad cantiones auctorum obscurissimorum, ad concentus haud dissimiles Arianicis⁵⁹. Nam Arianis etiam, quod alibi meminimus, olim familiare fuit, cantiones ecclesiasticas fastidiose respuere, novas et sæ sectæ aptas substituere, substitutas vulgo commendare, illasque gratiores reddere melodice suavitare, ut sic molles animi pestilentis doctrinæ dulci quidem, sed venenato succo affecti, facilius ab orthodoxa veritate deflecterent, cum scilicet de sacris omnibus et commentandi, et cantillandi, et disputandi nulli non potestas libera relinqueretur⁶⁰. Adeo vere dixit Tertullianus⁶¹: « Nemo venenum temperat felle et helleboro, sed conditis pulmentis, et bene saporatis et plurimum dulcibus, id mali injicit. » Verum ad rem ipsam propius, atque ut summam agamus.

Si beati sunt omnes qui verbum Dei audiunt et custodiunt illud, ut hic veritas aperte testatur, quanto beatior demum Christi Mater est existimanda, quæ antequam ad hoc maximum dignitatis genus, ut Domini Mater esset proveheretur, non solum ab homine, sed etiam ab angelo Dei verbum

audivit, auditumque summa et fide, et humilitate, et pietate complexa est, divinisque aucta muneribus, dignissimam se verbi custodem semper præbuit, ut a Filii docentis, imo et in cruce pendentis latere non posset avelli? Annon Christus ipse suis loquitur: *Beati oculi qui vident, quæ vos videtis?* (Luc. x, 25.) Si ergo beati oculi apostolorum, qui verbum illud quod fuit ab initio, coram et familiariter, sed non toto quadriennio, et fide imbecilla præditi intuebantur, cur sit nefas, quæso, nunc dicere: Beati oculi Mariæ, qui mundi lucem et Verbum carnem factum (Joan. i, 14), illumque speciosum præ filiis hominum (Psal. xlv, 5), ante alios primum spectavere, simulque per omnes ætatis illius progressus incredibili cum voluptate, et fide nunquam dubia spectando, sese oblectavere? Pari ratione, cur non recte dicamus: Beatæ aures, quas Maria plusquam regina Saba (III Reg. x, 9), non dicam ad regem Salomonem, sed ad ipsam Dei sapientiam, sed ad justitiæ doctorem et magistrum unum Christum, privatim et publice audiendum cupidissimas attulit, nullus ut illum vel attentius, vel lætius, vel utilius de summis illis disserentem mysteriis vel interrogasse, vel auscultasse videatur? Cur non beatas quoque Virginis manus appellemus, quæ tot annis, tanta cum animi suavitate de verbo vitæ contrectaverunt? manus, inquam, quæ huic divinissimo infanti, puero, adolescenti in victu atque vestitu noctes ac dies materna quævis officia fidissime præstiterunt? Cur non beatos pedes etiam agnoscamus, quos Dei amor, Christi cura, et obedientiæ lex ad longas, difficiles et sacras illas peregrinationes, frequenter extrusit, pedes, inquam, quos ad Christi vestigia tum insequenda, tum revisenda, ante et post Filium in cœlos assumptum libenter exercuit ac defatigavit? Cur demum beata non fateamur oscula, quæ dilecta dilecto, in charitate non ficta toties et tam reverenter delibavit, quæ a nato vicissim amanter accepit, cum talem Filium talis Mater in sinu amplecteretur, et tam dulce dulci de collo penderet onus, quod eadem parens et nutrix et gerula manibus circumferret, gestaret in ulnis, foveret in gremio, ac sæpenumero blandissime demulceret? Quem vero demulceret? Liliū convallium, Israelis gloriam, lumen gentium, delicias orbis terrarum, suum cor, suum thesaurum, suum decus, suum solatium, suum præsidium unicum.

Videantur hæc aliis tantum fuisse vulgaria et communia quædam maternæ pietatis ministeria, quæ parentes et nutrices suis liberis ultro exhibeant, dum illos quam possunt, tenere et amanter educant. Sed enim quid aliis matribus cum hac, quæso, commune? quæ quod illæ faciunt, a se quidem alienum esse non putavit; quiddid autem faceret, quia non homini solum, sed Deo etiam ex

⁵⁹ Vide Augustinum contra Maximinum Arianorum episcopum lib. i et epist. 174. ⁶⁰ Vide et Athanasii epist. de rebus gestis Arimini. ⁶¹ Lib. De spectaculis.

se carnem induto serviebat, longe rectius intellexit, et exactius obivit, et persensit suavius, et absolvit dignius; quemadmodum illam profecto decebat, quæ maximo fidei lumine illustrata, et eximie charitatis igne flagrans, nullis carerebat præstitiis, ad tale ministerium tali nutrici necessariis atque opportunis. Cui rei majorem fidem faciet, si quod piorum contemplatione dignum est, in animum revocemus, Christi Domini, licet infantis et pueri, carnem per se tenerrimam, dulcissimam, mundissimam simul et efficacissimam exstitisse, per quam intus latens ejus Divinitas suo modo resplenduerit, ac suavem quandam fragrantiam ediderit, admirandamque virtutem, ut multi senserunt, exseruerit sæpe. Hinc apostolorum oculi et aures, ut diximus, a singulari beatitudine commendantur, quod Christi Magistri ac Domini non tantum spirituali, sed etiam corporali familiaritate, dulcique consuetudine fruerentur: qui et sancte postea gloriantur, quod illum audiverint coram et oculis viderint, suisque manibus contrectarint. Tum, sicut Evangelium docet, ex hoc ipso corpore virtus exibat et sanabat præsentibus omnes (*Luc. v, 13; vi, 10*), nemo ut frustra vel Dominicam carnem, aut Christi tunicam attingeret, si quando suam gratiam Christus liberaliter vellet populo communicare. Quid, quod sanctis hominibus hoc sæpe contigit, ut eorum conspectus, colloquia, tactus, oscula, multis præsentem opem afferrent, utque accedentes non solum ex ægris incolumes, sed etiam vita integriores, et spiritu, in vero Dei amore atque cultu alacriores efficerentur?

Jam quod ad Mariam attinet, non minus illa quidem ac reliqui omnes, quibus corporalis Christi præsentia profuit, divinæ influentiæ per Christi carnem operantis capax fuit, ac majorem certe quam alii, fidem et charitatem, ad hoc divinitatis organum rite tangendum atque tractandum attulit, præsertim dum Filio adhuc infanti, et puero, et adolescenti operam maternam impendit. Quis igitur nisi insulsus ambigat, illam in summa illa cum Emmanuele familiaritate atque conjunctione, singularem e Christi carne fructum hausisse, ut proinde mirificus quidam sensus sanctissimi gaudii, maximæ dulcedinis, incredibilis virtutis, et præsentissimæ voluptatis Matri lectissimæ accederet, utque per crebram divinæ carnis contrectationem ipsa subinde mundior, sanctior, atque (ut sic dicam) divinior effecta sit? O matrem et nutricem vere beatam; o reverenda et prædicanda ejusdem Matris membra; ut et intus et foris vere pleneque gustaret, quam suavis esset ille parvulus, cujus carne nihil sacratius ac fragrantius, cujus aspectu nihil lætius, cujus complexu nihil purius, cujus familiaritate nihil in terris jucundius queat excogitari! Cogitare quidem et admirari possumus, pro dignitate autem æstimare non possumus illas divitias atque delicias, quibus tunc Messie Mater in illo diurno nocturnoque contubernio abundavit,

quam divinis de rebus abdita sublimique sensa conceperit, quos perfecti amoris æstus et ardores pertulerit, quas iidem familiares ac dulces sæpe lacrymas profuderit, cum se totam Filio non solum humili, ut ancillam, sed etiam amanter, ut matrem, offerret, commendaret, impenderet. Igitur sicut mulier illa evangelica Virginis Matris uterum et ubera ob Christi contactum beatificavit, ita nos etiam reliquas Mariani corporis partes, quibus ad tantæ prolis partum et educationem sanctissime usa est, merito suspicimus atque prædicamus. Hic si curiosi et morosi homines, quibus nunquam fere satisfacere possis, nobis pergent obstrepere, et scripturam expressam requirant, nã illi parum expendant, quantam sensuum et intelligentiæ copiam ex paucis Evangelii verbis hauriant ii qui humili ac studioso animo in ipsius commentatione versantur.

CAPUT XXV.

De gladio Mariæ Virgini prædicto a Simeone, ac de variis acerbisque doloribus, qui virgineam ejus animam pertransierunt: nullam vero infidelitatem, aut in fide dubitationem in hisce doloribus illi adhæsisse. Tum de multiplici causa, quæ ob Filium dolores et angores Mariæ maximos creaverunt.

Superest de Mariæ doloribus, qui animum ejus graviter vulnerarunt agere, partim ut fidem ante datam liberemus, partim ut hoc grave et utile argumentum, de quo multi multa scripserunt, in hoc Opere non prætereamus, simulque a quibusdam connexis erroribus pro nostra virili vindicemus. Primum vero justi Simeonis dictum, velut totius tractationis nostræ fundamentum excutiemus: deinde occasiones et causas dolendi, quæ Mariæ moerorem justum creare poterant, ex historia evangelica indagabimus. Quibus de rebus tanto diligentius agendum censeo, quanto plures hodie sunt male persuasi, acerbos dolores et gravem multiplicemque luctum Virgini Matri non competere, quin etiam tantæ personæ sanctitati atque constantiæ satis indecorum esse. Nec desunt, qui pro sua mirabili sapientia veterem morem piorum, Mariæ dolores et angores contemplantium ac venerantium plane contemnunt ac subsannent, nulloque in pretio haberi velint, quæcunque ad Mariæ compassionem, ut nostri dixere majores, aliqua ex parte referuntur.

Cum justus ille Simeon, Spiritu sancto afflatus, in templum venisset Hierosolymitanum, et Jesum puerum a parentibus allatum, in suas ulnas accepisset, lætissimis illum laudibus senex lætissimus publice celebravit. Hinc ad pueri parentes Joseph et Mariam sese convertit, illisque benedixit, sive illa benedictio fuerit sacerdotalis, ut multi autumant, sive laudis et gratiarum actionis, sive religiosæ cujusdam imprecationis. Probabile quidem non est, Simeonem illis more vulgari tantum fausta esse precatum, sicut hoc loco vertit Castalion, multique cum Luthero et Spangenbergio explicant. Etenim præterquam quod isti sacerdotum munus

exosum habent, quorum est proprium in Ecclesia benedicere, veteris etiam legis morem solemnem ignorare videntur, in qua Heli sacerdos Annæ Samuelem filium in templum adducendo benedixit, ad eum fortasse modum, quem Moyses filiis Aaronis ad benedicendum in lege præscripsit. (*Num. vi, 24.*) Cui rei maiorem fidem præbet, quod ex Judæorum rabbinis non obscurus Moyses Maimonis testatur⁶³, huiusmodi benedicendi morem in templo ad Simeonem justum usque pervenisse, atque in eo demum cessasse, nimirum, quod jam tempus appeteret, Aaronicum sacerdotium cum Christiano, legale cum evangelico commutandi, et in Christi nomine omnia consecrandi. Sacerdotem vero Aaronicum hunc fuisse Simeonem non solum Epiphanius, sed etiam Cyrillus Hierosolymitanus, ut et antea meminimus, perspicue tradit. Quod si Galatino credimus, magister ille fuit Gamalielis, ad cuius pedes Paulus est institutus, ac eo gravatim adductus, ut Isaïa crederet vaticinanti, Messiam ex Virgine nasciturum, sicut libro secundo significavimus. Errat autem Erasmus de hoc Simeone iudicans⁶⁴, quod, sicut Mariæ et Joseph benedixit, sic etiam puero Jesu sit bene precatus. Prius illud Lucas asserit evidenter; posterius autem non attingit, sed ostendit quod Simeon Dominum benedixerit, id est, laudando prædicarit, cum nec decesserit senem puero, ut aliis bene precari, de quo tam illustrem plenamque cognitionem haberet, sicut oratione sua publice testatus est. Qui Simeon Mariam peculiari certe honore dignatur, cum illi soli seorsim suum depromit et committit vaticinium, haud dubie per spiritum intelligens, quanto præstantior esset vera et naturalis pueri Mater, quam Joseph putativus ac nutritius pater, hancque unice suspiciens, uti nobilem et Virginem et prophetissam quam Isaïas multo ante promississet, multique pii tot sæculis expectassent. Ego vero nihil ambigo, quin ille in ipso colloquio personam tantæ Matris revereretur, et cum eadem plura conferret, quam Lucas hoc loco exposuerit. Cæterum, ut ad nostra veniamus, inter alia, quibus propheta Simeon Mariam affatur, hoc etiam graviter nuntiât : *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes.* (*Luc. i, 35.*)

Ubi mox vetus incidit quæstio, de quo gladio Mariæ animam pertransituro Simeon vaticinetur. Est enim gladius quidem corporeus, de quo Christus ad Petrum loquitur : *Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit.* (*Matth. xxvi, 52.*) Est et spiritualis gladius, quem Paulus Christi militibus commendans inquit : *Accipite gladium spiritus, quod est verbum Dei* (*Ephes. vi, 17*) : isque gladius omni ense ancipite penetrabilior, quia vivus sermo Dei et efficax. (*Hebr. iv, 12.*) Rursum est scandali et ambiguitatis

gladius, quo certe imbecilles apostoli percussi ceciderunt, quando ob crucem et mortem Domini offendiculum passi, Magistrum deseruerunt. Est demum tribulationis sive doloris atque compassionis gladius, qui hominis quamlibet iusti animam vulnerat, suoque modo pertransit ac penetrat sæpe. *Multæ enim, ut ille ait, tribulationes iustorum.* (*Psal. xxxiii, 20.*) Itaque de probo castoque adolescente Joseph canit David, quod ferrum animam ejus pertransierit, quandoquidem alienigenis fratrum injuria venditus, et impudicæ heretæ calumnia in vincula coniectus, ad tempus vitam duxit calamitosam. (*Gen. xxxvii, 36, et xxxix, 12, 20.*) Docent autem Ambrosius et Beda⁶⁵, Simeonem de corporeo gladio non agere, cum nulla exstet historia, quæ Mariam ferro, gladio, aut violenta morte affectam, ex hac vita migrasse confirmet. Deinde nihil novi aut præclari assereret Simeon, si Mariam non nisi verbo Dei seu gladio transfigendam diceret : hoc enim veluti quotidiano et lauto cibo illa vel maxime pascetur atque oblectatur, cum in deliciis haberet, auditum Dei verbum secum animo reputare atque revolvere. Igitur metaphora vehementius aliquid ac asperius, quod animam feriat, Scripturæ more designat.

Origenes gladium scandali et ambiguitatis, adeoque infidelitatis hic Mariæ attribuit⁶⁶, perinde ac si illa cum apostolis commune sibi scandalum habuerit, atque in vera fide nutarit, cum Christum Filium in horrendis et extremis illis versari suppliciis vidit. Sed hæc interpretatio non placet eruditis, quinimo cum recepta probataque fidei veritate pugnat, partim quod Scriptura hoc modo gladii nomen nusquam usurpet, partim quod non sit consentaneum, Matrem Domini post tot tantaque gratiæ acceptæ præsidia tam fœde lapsam, suique dissimilem exstitisse. Quin potius constat, eandem in morte Filii fortem et invictum præstitisse animum, et apostolis in fide constantiorem usque perseverasse, sicut postea pluribus ostendimus. Stabat igitur ante crucem Mater, et fugientibus viris stabat Filii vulnera, per quem sciebat omnibus futuram redemptionem. Non enim ignara erat mysterii, quod genuisset resurrecturum, ut verbis Ambrosianis utamur⁶⁷. Augustinus de Maria simile quiddam ut Origenes, refert⁶⁸, velut illa dubitationis, vel infidelitatis gladium fuerit experta, ac penetrantem senserit. Cæterum hæc Augustini sententia non ex alio libro citatur, quam qui de quæstionibus Veteris et Novi Testamenti inscribitur, et doctorum judicio Augustinum nec habet nec habere meretur auctorem. Dionysius Rickelius, ut veteres excuset, qui Mariæ fidem hic suspectam faciunt, in hunc modum erudite censet⁶⁹ : « Sapientissima et constantissima Virgo, quæ Filii sui

⁶³ In lib. Mor. ⁶⁴ In Paraphr. circa cap. ii Lucæ. ⁶⁵ In Lucam cap. ii. ⁶⁶ Hom. 17, in Lucam. ⁶⁷ Lib. De institutione Virginis, cap. 7. ⁶⁸ Lib. de quæstionibus Veteris et Novi Testamenti. ⁶⁹ Lib. iii, De præconio et dignitate Virginis, cap. 23.

Passionem, Passionisque modum clare et distincte præcognovit, magis quam David, Isaias, Daniel, aut aliquis prophetarum, in Passione ipsius nullatenus dubitavit, imo fidelissima mansit. Ideo Patrum verba exponentur non de dubitatione infidelitatis, sed admirationis naturalisque pietatis, qua quis de veritate aliqua omnino certissimus miratur, et per modum dubitationis stupet, seu discutit, qualiter res ita se possit habere. » Atque hæc non minus vere, quam candide Dionysius, ut sciamus Patrum dicta de Mariæ dubitatione cum venia sic posse accipi, ut ea dubitatio non ex infidelitate, sed ex ingenti admiratione proveniat, qualis et sanctis oboritur sæpe, et cum stupore quodam conjuncta est, cum præter naturæ modum et ordinem insolitæ quædam rerum species illis sese offerunt, et quasi attonitos tenent. Quare Franciscus Lambertus, ut unum ex adversariis proferam, hic etiam Virgini nostræ patrocinatur, atque, uti par est, hunc sive dubitationis, sive infidelitatis gladium, velut a Simeonis mente ac sensu alienum, atque ut tali Matre prorsus indignum rejicit, minimeque probandum putat. Sic enim scribit⁶⁹ : « Quod lic quidam infidelitatem gladio volunt intelligi, nullatenus est audiendum. Nam præter id quod probare nequeunt, quod sentiunt, et quod sentiunt textui minime convenit, temerarium est, et ut confidenter loquar, a veritate alienissimum. Qui enim fieri potuit, ut sancta Dei Mater infidelitatis gladio transfigeretur, in cujus pectore nihil minus unquam fuit, quam infidelitas? Atqui a principio fidei integerrima exstitit. Quiescant, obsecro, ejusmodi blasphemiarum, et impia carnis inventa. Ego quidem nihil tribuere volo beatæ Virgini plus quam scriptum reperimus : volo tamen asserere quod de ea scriptum est, nempe quod beata quæ credidit. De fide ejus testimonia habemus : verum quod infidelis fuerit, nec minimum quidem verbum usquam reperies. »

Quod igitur nonnulli veteres, et Græci maxime scriptores, ut Chrysostomus⁷⁰, Amphiloehius⁷¹, Theophylactus hic impeerunt⁷², cumprimis Origeni multorum errorum principi imputare fas est⁷³, qui hunc sensum Simeonis verbis primus, ut opinor, affinxit. Sic autem habet : « *Et tuam ipsius animam, quæ scis absque viro peperisse te virginem, quæ audisti a Gabriele : Spiritus sanctus veniet super te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : pertransibit infidelitatis gladius, et ambiguitatis mucrone ferieris, et cogitationes tuæ te in diversa lacerabunt, cum videris illum quem Filium Dei audieras, et sciebas absque semine viri esse generatum, crucifigi et mori, et suppliciiis humanis esse subjectum.* » Ubi certe Origenes non modo nimium sibi permittit, sed et evangelicum locum in Mariæ injuriam vi magna detorquet, duplici quidem argu-

mento delusus. Primum est : « Quid ? inquit. Putamus quod scandalizatis apostolis Mater Domini a scandalo fuerit immunis ? » Alterum : « Si scandalum in Domini Passione non passa est, non est mortuus Jesus pro peccatis ejus. » Quis enim non videt, utramque rationem adductam, si rite ponderemus, ad præsens institutum probandum infirmam, ac nullius momenti esse ? Enimvero si Maria sanctitatem habet superexcellentem et plenissimam, justitiamque perfectam (ut idem Origenes astruit luculenter⁷⁴), cur non putemus, eandem Virginem apostolis sæpe lapsis, et a Christo non semel merito reprehensis, laudabiliorem purioremque fuisse, ut non solum a dicto scandalo, sed etiam ab omni peccato maneret immunis, sicut et Augustinus aperte definit⁷⁵ : « Præterea cum perpetuam Mariæ innocentiam constituimus, nihil hoc sane prohibet, quominus pro ea Christus mortuus esse, suaque morte omnem illi gratiam promeruisse dicatur, sicut libro primo demonstravimus. Quare sic omnino habendum est : Simeonem in hoc vaticinio nec cogitasse, nec innuisse quidquam, quo Mariam apostolis exæquandam aut illam in vera de Christo fide vacillantem, nedum infidelem futuram, ob qualescunque Filii afflictiones, significaret. Imo vero, si unquam antea, tunc vel maxime Virginis hujus fides, veluti in gravissima lucta refulsit, cum, apostolis omnibus constantior, juxta Filii sui crucem fide plena constitit, eumque ab impiis tam indigne contemptum et graviter excruciatum mœsta conspexit. Sed hoc Origenis lapsu tanto nos minus commoveri decet, quanto ille turpius in rebus aliis etiam sacratoribus hallucinatur ; utpote cum Christum pro angelis atque sideribus passum, ejusque animam prius in cœlo beatam fuisse, et adhuc peccata nostra lugere, et Spiritus sancti ab ipso facti auctorem esse vanissime fabulatur, ut reliquos id genus impios, crassos ac damnatos Origenis lapsus non attingamus. Igitur stuporis potuit, infidelitatis dubitatio non potuit in Mariam cadere, cujus fides si usquam alibi, certe acerrimo illo in cruce certamine maxime agitata et vexata, sed nulla dolorum vi labefactata et eversa, imo vero magis vivida, illustris et admirabilis effecta debet existimari. Atque ut Græcum auctorem Græcis opponamus, aperte docet Simeon Metaphrastes⁷⁶, neque consentaneam neque Maria dignam illorum esse opinionem, qui dubitationem, offensionem atque tentationem tempore crucis, Deiparæ animam pervasisse sentiunt : neque enim hunc esse gladium a Simeone prædictum, quandoquidem illa plusquam mulier afflicto in cruce Filio propius astiterit, atque constanti animo adhæserit semper, nihilque timuerit quod esset formidabile : unde alias quoque mulieres ut secum circa crucem in medio hostium versarentur, hortata sit atque persuaserit.

⁶⁹ In exposit. Evang. Lucæ, cap. II. ⁷⁰ In Enarrat. Psal. xlii. ⁷¹ In hom. de Occursu Domini. ⁷² In cap. II Lucæ. ⁷³ Hom. 17, in Evang. Lucæ. ⁷⁴ Hom. 1, in diversos locos Evang. ⁷⁵ Lib. De natura et gratia, cap. 35. ⁷⁶ De ortu et educatione Deiparæ.

Errat autem cum Origene Brentius ⁷⁷, ac turpiter sane, qui post veritatem a multis confirmatam publiceque receptam, adeo in Mariam est contumeliosus, ut illi non minus quam apostolis dubitationis ac scandali notam audeat inurere, illamque de fide prorsus suspectam reddere, ideoque hæc verba imperite simul et petulanter effundit : « Qui credebant in Christum apostoli, discipuli et Mater ejus, nihilominus tamen videntes eum a pontificibus condemnatum et turpi cruci affixum, offendebantur in eo, adeoque apparebat tunc, ipsorum quoque cogitationes vanas, et corda impia esse. » Ergone cor impium Mariæ attribuis, Brenti, ut tuam ipse prodas impietatem? id vero ne apostolis quidem omnibus ascribi fas est, quorum fides ad tempus quidem suffocata, sed non prorsus extincta fuit, qui non tam cordis impietate quam imbecillitate, in cruce Domini offendiculum sustinuerunt. Ubi Brentius verba illa Simeonis depravat, *ut revelentur sive retegantur ex multis cordibus cogitationes* : hoc quippe membrum orationis connectendum est cum illa sententia magis remota, quod Christus positus sit in ruinam, etc. Illud vero quod adjungit, ut de gladio, parenthesi debet includi, sicut et Erasmus indicavit. Atque ut maxime concedamus, locum non solum ad Christi hostes, sed etiam ad discipulos propter ipsum offensos pertinere, tamen cum Simeone Metaphraste dicimus, hic Christi Matrem excipi oportere. Æque probrosum, et Mariæ ignominiosum est, quod idem Brentius paulo superius dixerat, cum Simeonem Mariæ sic loquentem inducit ⁷⁸ : « Cælum ipsum in hac terra exspectas, sed inferni potius dolores te, propter ipsum, in hac vita obruent. Magnam lætitiā tibi promittis, sed extrema tristitia propter ipsum afficeris, adeoque gladius doloris animam tuam penetrabit. » Quis verò pius, quæso, audire non horreat, Domini et Dei nostri Matrem inferni doloribus obrui, quocumque tandem modo id Brentius interpretetur? Et quis omnino vel suspicetur, Virginem tam parum in vera pietatis doctrina versatam, tamque prave mundi amore captam et vanitatibus addictam fuisse, ut cælum in hac terra exspectaret, utque magnam lætitiā potius quam crucem in hac vita sibi polliceretur, præsertim cum sciret de Filii et electorum ferenda cruce prophetas toties concionari?

Libet autem impudenti Brentio, ut alias sæpe, ita nunc etiam in ordinem redigere Virginem sacrosanctam, et quod auditu horrendum est, eam fide et fortitudine animi spoliare, velut in supremo illo Christi agone mœrore succubuerit. Qua in re non ille nostris tantum theologis, quorum sententias etiam vulgo notas repetere non attinet, sed suis etiam collegis ac sociis, qui a catholica Ecclesia sæpe dissentiant, hic autem cum illa fere consentiunt,

proterve adversatur. Etenim illi fidem integram et inconcussam Virgini Matri, cum juxta Filii crucem astaret, perspicue largiuntur. Ex quibus Melancthon ⁷⁹ ingentes quidem dolores et tristissimas cogitationes fuisse scribit, cum Virgo Mater cruci Filii præsens adesset, cum corpus Filii mortui contrectaret, cum genas et manus oscularetur, cum corpus idem mortuum, sicut alia cadavera, jacere videret. Sed hic dolor mixtus fide et spe fuit, cum sciret Mater Filium esse Messiam, et per eum deleri peccatum et mortem, justitiāque et vitam restitui. « Ideo sciebat, inquit, certo resurrectionem esse. » Ac alibi rursus docet, quod Maria sustentaret et confirmaret animum fide resurrectionis, quam certo et brevi secuturam credebat. Monet igitur, ut in veris doloribus et in agone mortis simus similes Mariæ, et cum illa Dominum sub cruce jacentem intueamur. Quid vero Pellicanus ⁸⁰? « Stabat, inquit, juxta crucem magnanimiter, Spiritu sancto pectus ejus digne confirmante et consolante. » Suffragatur Bullingerus ⁸¹, in summo illo Mariæ dolore vividam fidem agnoscens, animumque illi firmum et integrum tribuens, ut nimirum mortem Filii toto mundo salutarem æquiore animo ferre vellet ac posset. Fatentur præterea Centuriatores ⁸², quod necesse sit excellentem in Maria fidem flagrasse, cum staret spectatrix horrendi supplicii et tormentorum in Filio, quoniam statuerit illum ista omnia superaturum esse. Postremo Caspari Crucigeri verba subjiciam ⁸³ : « Hic cogitemus de fide et fortitudine Matris. Longe superat robur humanum hæc fortitudo, quod adest Mater spectatrix talium suppliciorum Filii, et non exstinguitur dolore. Nec credibile est ullam matrem in toto genere humano tale spectaculum perferre potuisse, aut posse. Necesse est igitur magnam in ea lucem et magnum robur fidei fuisse; meminerat conceptum, norat prophetarum prædictiones de sacrificio Messiae, et melius eas intelligebat quam apostoli. » Atque, hæc ego satis esse puto ad petulantiam Brentii proterendam, qui si veteres theologos negligit, suos tantum symmistas audiat, quorum testimonio, stans Mater Domini juxta crucem, non solum omni scandali ac dubitationis nota vacavit, sed etiam perfectam fidem, paremque animi fortitudinem cum summo illo mœrore conjunxit, partim apostolis quidem dubitantibus et offensis, partim mulieribus ad Christi monumentum ob unctionem properantibus ac male credulis, longe anteponenda.

Cæterum ut ad Simeonis verba de gladio proposita redeam, hunc gladium nonnulli ad linguarum contradictionem ac virulentiam referre conantur, quoniam in sacris Litteris sic aliquando gladii nomen accipitur, testante Psalmographo : *Gladius in labiis eorum.* (Psal. LVIII, 8.) Et rursum : *Lin-*

⁷⁷ Hom. 17, in Luc. ⁷⁸ In serm. de ortu et educatione Deiparæ. ⁷⁹ In cap. XVII Math. ⁸⁰ In exposit. Joan. cap. XIX. ⁸¹ In eundem locum Joan. ⁸² In Centuria prima, cap. 10. ⁸³ In Evang. Joan. circa cap. XIX.

qua eorum gladius acutus. (Psal. lvi, 5.) Quæ interpretatio, ut nova, sic etiam satis coacta videri potest, partim quod portionem duntaxat aliquam afflictionum earum contineat, quæ Christo magis quam Mariæ congruunt: partim quod Spiritus in Simeone loquentis verba sensumque nimis astringat. Magis igitur illorum amplectenda est sententia, qui metaphoricam hanc locutionem ad omne molestiarum, calamitatum et dolorum genus, et præcipue ad vehementem acerbumque illum compassionis affectum transferunt, qui tantæ Matris animam, et intima quæque propter Filium postea feriret, pungeret, vulneraret, prorsusque penetraret, ut nisi illa divino præsidio suffulta fuisset, multiplicis et immensi doloris aculeos vix perferre et superare posse videretur. Perinde ac si dicat illi vates: Læta quidem et augusta ego jam multa de hoc tuo Filio, beata Mater, pronuntiavi, ut qui venerit salutare Dei, summum mihi et piis gaudium afferens, qui præterea sit lumen ad cæcas gentes in suis tenebris illustrandas, et demum gloria Israelitarum, ut novo et præcellenti splendore tandem et illi restituantur. Verum is ipse, uti dixi, non solum in resurrectionem, sed etiam in ruinam permultis, nec solum exteris, sed etiam Israelitis tanquam domesticis est constitutus. Huic clam palam contradicent, ut sibi tandem in exitium vertant, quod illis Deus alioquin in commune remedium, atque ad præsentem mundi salutem per hunc ipsum destinaverat. Ac tu quidem reipsa comperies, verum hoc meum esse vaticinium, tuusque erga Filium sincerus et ingens amor efficiet, ut ob summam hominum ingratitude atque perversitatem, qui se illi opponent, summopere discrucieris, utque non solum illorum, sed multo magis Filii tui nomine condolescas, cum summa illius beneficia summis populi maledictis atque sceleribus videris compensari. Hinc ille gladius, multiplexque dolor et angor, qui in materna tua viscera sæviet, ut vita tibi acerba videri possit. Nulla quidem mater te una fortunatior, nulla lætior et augustior, quæ talem Filium nullis regum filiis æquandum, ac reliquis omnibus ex muliere natis longe pulchriorem, amabiliorem et honorabiliorem sortita es. At rursus nulla mater, mihi crede, cum filio et propter filium tam diris periculis obnoxia, tot ingentium malorum incursibus exposita, tam horrendis hostium insidiis atque insectationibus obijcienda est. Tu incredibilem quidem ex hoc parvulo Filioque tuo voluptatem et consolationem percepisti atque perceptura es. Sed non minorem porro mœstitiam et calamitatem cum eodem ipso subibis, ut veluti gladiatorum ensibus ac telis undique appetaris, ac dire prorsus vulnereris. Nam utrique vestrum ingens malorum agmen impendit, conjuratis contra vos animis mundus insaniet,

quando sic Deo visum est, ut calicem ambo bibatis, et Mater dolores quos in partu effugit, alibi experiatur, suoque Filio quodammodo commoriatur. Sic demum tua virtus velut aurum in igne probabitur, et probata splendescet, divinumque decretum in te perficietur, ut gloriam humilitas, victoriam pugna, lætitiæ mœror, et vitam mors ipsa præcedat. Postea vero, cum hic veluti imber transierit, et nullus pungentis gladii aculeus, qui tenerum cor tuum transverberet, reliquus fuerit, tum cœlestis Regni æternique gaudii cum tuo Filio consors futura es, ac potioribus bonis, quæ ille suo sanguine comparabit, perbeate frueris. Tunc posito luctu vestimentis gloriæ indueris, ac deliciis afflues, ut eidem Filio gratulabunda tuo jure decantes: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam.* (Psal. xciii, 19.) *Beati enim qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* (Matth. v, 5.)

Nunc ad veterum testimonia veniamus, ne quis novum aut imbecillum ducat quod diximus, Simeonem gladii nomine maternorum viscerum dolores inexplicabiles hoc loco complexi, et præsertim ob afflictum in cruce Filium, Matris condolescentiam præsignificare. Euthymius habet in hunc modum⁸⁵: « Gladium nominavit dolorem acutissimum maximeque dividendum, qui penetravit cor Matris Dei, dum Filius ejus cruci affixus est; de hoc enim cruciatu nunc vaticinatus est. » Tum Simeon Metaphrastes⁸⁶, cum Origenicam illam opinionem, cujus paulo ante meminimus, rejecisset: « Convenientius est, inquit, quod dolorem ipsum gladii nomine significaverit, qui quidem tempore passionis Mariam invasit. » Cum his Beda pulchre consentit ita scribens⁸⁷: « *Tuam ipsius animam pertransibit gladius*, id est, dolor Passionis Dominicæ: quia non potuit videre eum crucifigi sine affectu materni doloris, etsi speraret eundem resurrecturum, et mortem devicturum. » Ejusdem Bedæ carmen est, quod Virgini Matri cecinit⁸⁷:

*Cujus pium pertransiit
Evis doloris spiritum,
Natum tuo de corpore
Deum mori dum cerneret.*

Nec dispar est Cassiodori ac Ludolphi sententia⁸⁸, qui ambo ex Scriptura probant, hic Simeonem de tristitia Dominicæ Passionis, quæ Matrem illam gloriosam affligeret, sermonem instituisse. His accedit Joannes Damascenus clarissime docens⁸⁹: « Ipsa beata et super naturam donorum digna effecta, dolores partus, quos effugit pariens, illos tempore Passionis sustinuit, ex materna compassione viscerum lacerum reparturiens; et quem Deum per nativitatem agnovit, illum ut maleficum interfectum videns, tanquam gladio cogitationibus discerpitur. Et hoc est: *Tuam ipsius animam per-*

⁸⁵ In cap. ii Luc. ⁸⁶ In orat. de ortu et educatione Deiparæ. ⁸⁷ In Evang. Lucæ. ⁸⁸ In Natali P. Virginis. ⁸⁹ In Psal. civ. ⁹⁰ Lib. iv, De fide orthod., cap. 15.

transibit gladius, quemadmodum ille prædixerat Dei expectator Simeon, Dominum gestans in ulnis. Sed commutat tristitiam gaudium resurrectionis, Dominam carne mortuum redivivum prædicans. » In eundem modum Bernardus locum interpretatur⁹⁰, et Mariam ob hunc acerbum doloris gladium, qui animam ejus crudeliter pertransivit, sæpe commendat, quoniam non solum Christus, sed etiam Mater ejus in via liberit de torrente Passionis. « Quod enim in carne Christi agebant clavi et lancea, hoc in Virginis mente passio naturalis affectionis et materna angustia : Clavi utique et lancea Passionem, affectio materna compassionem. » Ac rursus alibi⁹¹ : « Mater sentiebat Filii dolores : Virgo quæ peperit, gladio patiebatur doloris. Christi morientis vulnera Matris erant, doloresque Matris Christi fuerunt, et dolores nati Matris animam penetrabant ut gladius acutus. » Tum Rupertus dilucide dixit⁹² : « Stabat Mater juxta Filii crucem, sine dubio dolens, et dolores tanquam parturientis habens. Cruce namque ejus nimium ipsa cruciatur, sicut ei prædixerat Simeon. » Ac Anselmus quidem in hoc argumento est copiosus⁹³, ut de Mariæ compassionem moneat, imo et moveat pios, huncque Simeonis gladium de summis illius doloribus juxta crucem Domini exantlatis interpretatur. Idem facit qui hos omnes ætate præcelluit Ephrem diaconus⁹⁴ : facit et Sophronius⁹⁵, necnon Ildefonsus⁹⁶, sicut sequenti mox capite monstrabimus.

Quamquam non attinet, nos pluribus veterum testimoniis congerendis operam dare, cum hic etiam nobis adversarii ultro suffragentur, et in eandem sententiam locum præsentem explanent. Unde Sarcerius hæc Simeonis verba sic explicat⁹⁷ : « Omnium maximo dolore afficeris, cum videbis Filium tuum ab omnibus damnari, contemni et rejici. » Et Brentius doloris gladium hic statuit⁹⁸, eo quod Mater extrema tristitia propter Filium sit afficienda, præsertim quo tempore ille crudeliter, tanquam homo longe omnium sceleratissimus, cruce occideretur. Consonat Franciscus Lambertus⁹⁹, gladium immensi doloris intelligens, qui Mariæ animam propterea penetrarit, quod ob impios Filio contradicentes, acerbæ mœroris admodum torqueretur. Tum Arsadius Schofer¹ : « Hic sermo, inquit, nihil aliud sibi vult, quam Virginem Mariam variis periculis propter Christum Filium suum exerceri et premi. Tandem immensum dolorem sustinuit, quando vidit Christum in cruce pendentem ab inimicis subsannari. » Lossius hoc pacto² gladium vocat acerbissimos dolores, quos Maria sensit in summo contemptu et persecutione Filii. »

Demum princeps horum omnium Lutherus de Simeone docet, quod insignis amator et prædicator fuerit crucis Christi, quodque non ad partem Joseph, sed ad Matrem hæc dixerit, ad quam solam, omne doloris pondus de passione Filii reditum erat. Ac inter alia loquitur³ : « Sic voluit his verbis Simeon Mariæ prædicere futurum ut mortis tormenta animo pateretur, etsi corpore non esset cruciatus passura. Quomodo autem id eveniret, nemini potest esse ignotum. »

Quid igitur? nullamne aliam dolendi causam habuit Maria, nisi quod Filium in extremis illis angoribus atque suppliciis positum coram aspexit; et mysticum hunc gladium, qui cor ejus terribilissimum penetravit, ad solam Domini crucem astrinximus? Longius profecto Simeon propheta respexit, pluresque calamitates, angustias et ærumnas, quas propter Filium sæpe multumque Mater experta est, uno gladii nomine comprehendit nobisque contemplandas reliquit. Nec est difficile piis atque studiosis, si historiam tantum evangelicam ob oculos ponant, complures et graves reperire causas, quæ Mariæ animam exagitarent, atque ad tristitiam non levem impellerent, variosque doloris aculeos in corde mollissimo excitarent, ac tristes etiam lacrymis et singultus illi crebro extorquerent. Quod enim de omnibus electis affirmat Christus : *In mundo pressuram habebitis* (Joan. xvi, 33), in Mariam etiam competit, cujus tota vita molestiis, ærumnis, periculis et afflictionibus repleta fuit, ut virtus ejus eximia Deo et hominibus magis magisque commendaretur, et eo in cœlis esset beator, quo graviolem et frequentiolem in terris crucem cum Filio et propter Filium sustinisset. Ambo sane de torrente in via biberunt, et propterea inter cœlestes omnes exaltantur capita (Psal. cix, 7), statumque tristissimum et luctuosissimum cum longe lætissimo et amplissimo regno commutarunt. Sic enim per crucem ad gloriam et Filium et Matrem transire oportebat, ut hæc quidem quo impensius præ cæteris illi crucifixo compateretur, eo felicius etiam postea coregnaret. Annon veræ germanæque charitatis officium exigit, *gaudere cum gaudentibus, et flere cum flentibus* (Rom. xii, 15); quemadmodum Paulus non modo per Epistolam docuit, sed suo etiam exemplo comprobavit? (II Cor. xi, 29.) Non enim stoicos et stupidos, sive ab omni humanitate alienos, sed molles, sed clementes, sed faciles, id est, sui similes homines amat Christus non frustra e mitissima Virgine natus, qui et aliorum successibus ex animo faveant atque congaudeant, ac vicissim eorum incommodis, perinde ac suis vere indolescant. Decebat igitur

⁹⁰ In serm. de verbis Apocal. *Signum magnum*; et in expos. Evang. *Stabat juxta crucem*, et in serm. de Passione Domini. ⁹¹ In tract. de compassionem Virginis. ⁹² In Evang. Joan. cap. xix. ⁹³ In serm. meditat. et tractat. de compassionem Virginis. ⁹⁴ In lament. Deiparæ. ⁹⁵ In serm. de Assumpt. Virginis. ⁹⁶ Sermon. 2, de Assumpt. Virginis. ⁹⁷ In Evang. Domin. 1 post Natal. ⁹⁸ Hom. 17, in Lucam. ⁹⁹ In cap. 11 Lucæ. ¹ In Evang. Domin. 1 post Natal. ² In annotat. circa Evang. Domin. 1 post Christi Natalem. ³ In Postilla circa Domin. 1 post Christi Nativitatem.

Matrem Domini, cum gratia plena esset, in hoc ipso charitatis genere non cedere, sed præstare matribus omnibus, et acerbissimis Filii sui cruciatibus gravissime commoveri: cum non modo sciret, sed etiam coram cerneret illum et corpore et animo supra omnem modum et consuetudinem discerni, ut vir dolorum et sciens infirmitatem a Propheta recte dicatur, ipseque Patri testetur: *Omnes fluctus tuos induxisti super me (Psal. LXXXVII, 8): Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me (Psal. LXVIII, 5)*. Enimvero si Maria tot tantisque Filii afflictionibus, vulneribus, calamitatibus, quæ nulla orationis copia explicari possunt, non valde compateretur, suæque commiserationis intima viscera dolenti capiti et morienti Filio non impenderet, non hunc suum Opt. Max. Filium cognoscere, non diligere, non se naturalem ac veram ejus Matrem exhibere, sed potius Manichæorum de phantastico corpore nugantium, vanitatem confirmare, ac demum cum perfecto Christi et dolentis et commiserantis, et lacrymantis exemplo, pugnare videretur.

Quod si rationis lumen cum Evangelii veritate jungimus, ut aliquas dolendi causas in Virgine commonstremus, primum, quomodo pia Mater, obsecro, non mœreret, cum partui proxima, summam hominum inhumanitatem in Bethleem aspexit, omnium ædibus exclusa, omnium ope et subsidio destituta, ut ad solum stabulum et commune bestiarum præsepe fuerit confugiendum, si se suumque puerperium et tenerrimum infantulum a noctis, frigoris et hiemis asperitate, variisque injuriis, utcumque tueri vellet? Deinde non affligeretur maternum pectus, cum suavissimum molliissimumque parvulum vix dies octo natum, legi durissimæ subiceret, atque ex more gentis circumcidendum traderet? haud ignara certe, innocentissimum puerum hac sacri sanguinis effusione quasi præcludere et præsignificare, qua via et ratione tandem nostrorum criminum, adeoque totius mundi sordes et maculas gravissimas deleturus esset. Ad hæc triste vaticinium, quod partim de Filio, partim de Matre ejus in templo dixit Simeon, tanto majorem dolorem illi creavit, quanto frequentius illud secum animo reputavit, ac re ipsa certius deprehendit. Quo autem mœrore, quantaque commiseratione matres et infantes Bethleemiticos prosecuta est? illas quidem, quod charissimis pignoribus Herodiano gladio sæve trucidatis orbarentur; hos vero, quoniam in tali ætate tam multi tam temere atque barbarice a tali rege ob suum Filium jugularentur. Jam vero an illi ludus esse potuit, intempesta nocte, insalutatis amicis, rebus male compositis, domum et patriam deserere, capitales Filii quamvis infantis hostes, et in his Herodem sævientem lugere, tum apud impios, barbaros, ignotos Ægyptios cum Filiolo et Josepho aliquotannis exulare, totque itinerum molestias et difficultates cundo ac redeundo devorare? Non dicam quæ

apud Bethleemitas, Ægyptios, Nazaræos, doloris aculeos illi parere et angere maximos potuerunt, cum Filii paupertatem, neglectum, contemptum, calamitatem, persecutiones et ærumnas, velut perpetuas illius vitæ comites, haud sine variis curis et maternis angoribus experta est, cumque suarum labore manuum victum sibi et Filiolo necessarium ægre comparavit. Dolens et anxia Filium duodecimum, tanquam unicum suum thesaurum amissum requirit, ut sua etiam voce in templo testata est, huncque dolorem una cum Joseph communem habuit. Sic enim Filium affatur: *Ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te*. O graves et nobis inexplicabiles animi cruciatus, quos illa cum Filio et propter Filium annos triginta sæpe sustinuit, atque, ut arbitror, pro sua modestia nulli mortaliū patefecit. Notus et charus illi utique fuit Joannes Baptista, qui tunc apud omnes maxima valebat auctoritate: sed eo molestius illa tulit, justiusque ingemuit, cum audiret, virum sanctum atque præstantem filiique sui præcursorem et consanguineum, in adulteræ gratiam Herodianis vinculis tradi, et capiteque, ut impudica saltatrix expetito frueretur præmio, in tetro carcere amputari, ac regis epulis adhiberi.

Præterea fieri non potuit, quin gentem patriamque suam miserata, intimis animi sui sensibus condolesceret, cum certo intelligeret, multisque indiciis compertum haberet, quam immanis et obstinata Judæorum, et præcipue magistratuum esset pervicacia, quam indigne vulgus prædicatum Christi Evangelium repudiaret, quantaque hominum adversus præsentem Messiam impietas et ingratitude magis ac magis serperet, ita ut vix pauci tandem (quarta enim pars jacti seminis tantum fido seminatori fructum optatum attulit) ex tot auditis Filii concionibus, visisque miraculis suum Messiam agnoscerent, ejusque gratia se dignos exhiberent. Illa vero quo sincerius ardentiusque Christum amavit, omnemque justitiam evangelicam esurivit, eo gravius illorum vicem et doluit et deploravit, qui se Christi ac Evangelii hostes infensissimos declarabant, quique voces illas putidissimas subinde jactitabant: Est Samaritanus (*Joan. VIII, 48*), vorax vini potator (*Math. II, 19*), publicanorum socius (*Luc. XV, 2*), Sabbati transgressor (*Joan. VII, 12*), legis violator ac demoni familiaris (*Joan. V, 40*). Jam vero, quæ sollicitudo, quis timor et angor illam non corripuit, cum decretum senatus de perdendo Christo publicaretur, cumque procerum animos velut furiis quibusdam agitados non solum in Filii sui necem conspirasse, sed etiam extrema quæque moliri non dubie cognosceret?

Quam durum et amarum optimæ Matri fuit, parantem se ad mortem Filium invisere, illique valedicere, quandoquidem consentaneum est plane, hunc dilectæ Matri non reticuisse mysterium, quod sæpe discipulis patefecerat, de atrocibus dirisque

suppliciis adeundis, atque ut Scripturæ impleverentur prophetiæ, in urbe Jerusalem, et a sua gente perferendis. Testatur Bernardus ^a, ac probat Dionysius Rickelius ^b, quod Maria, utpote prophetissa, in prophetiis litteris exercitata, inter alia mysteria, Christum Filium moriturum intellexerit, sicuti vel e solo Isaia, qui horrenda Christi supplicia sæpe recenset, assequi poterat. Hoc ergo si præcognovit, ingens profecto mœroris ac pavoris affectus, cum Dominicæ Passionis tempus appeteret, in cor illud maternum irrui; quippe cum ab hoc Filio tota penderet, omnemque suam spem et consolationem in eo solo defixam haberet, nihilque illi charius in terris et optabilius esse posset. Multoque magis illam affixit nuntius, qui prædictum Filii certamen jam adesse, et frendentes lupos in Agnum illum immaniter grassari significavit. Certe Christus vel sola suæ mortis recordatione commotus, ad mortem usque tristem habuit animam, ac incredibilem illam tristitiam sanguineo sudore profuso comprobavit, hinc ab angelo cœlitus demisso in pavore illo maximo confirmatus: et dubitamus adhuc, Mariæ pectus immenso mœrore obrui, cum Filium iniquissime tractari, et velut a canibus laniari atque discerpi cognosceret, ac præsens omnino spectaret? Quod si Matrem nescisse fingimus talem calicem Filio bibendum esse, certe quo inopinatus, eo acerbius ac funestius illi spectaculum accidit, cum Judaici simul et ethnici magistratus velut in Filii necem conjuratis animis, ut injustissime, ita sævissime grassati sunt. Annon luctuosum illi fuit audire, secumque perpendere, quanta invidia passim apud procures innocens Filius laboraret, quamque nefariis illorum consiliis et machinationibus, non solum justus, sed ipsa etiam iustitia opprimeretur? Atque inter alios diaboli filios, ob quorum cæcitatem atque perfidiam summopere semper contristata est, altum profecto vulnus illi Judas infixit, cum illum stolidum mercatorem, insanum apostatam, immanem latronum ducem, simulque sanguinarium Magistri sui proditorem vitam ipsam sibi gladio ademisse cognovit. Nec parum ejus animum pupugit inconstantia discipulorum, qui fide violata et relicto Magistro, turpiter fugerant, ac velut oves sine pastore dilapsi, securo nusquam loco poterant consistere. Non dicam de Phariseorum effrenatis animis, de populo furioso, de militum nequitia, et carnificum crudelitate, aliisque pluribus in summa illa ordinum iudicii forensis perturbatione tumultuantibus, et omnia demum pertinantibus, ut morte Christi acerbissima, sese immaniter oblectarent. Hæcine pium et æquitatis amantem, et innocentiae Filii conscium animum non maxime commoverent atque discruciant?

Quid? an materna illa virgineaque viscera dolore gravissimo non concuterentur, et velut acutissimo gladio non transfugerentur, cum tandem nuntiarentur,

tur, charissimum et unicum Filium non solum a discipulis desertum, sed etiam a militibus victum, a pontificibus accusatum, ab Herode derisum, a Pilato cæsum, a tortoribus sæpe multumque divexatum, ab omni populo spretum, e civitate sancta exterminatum, sceleratis latronibus annumeratum, omni hominum favore, ope, tutela destitutum, toto corpore fractum, nullo solatio sublevatum, pro flagitiosissimo habitum, ad horrendum supplicium usque in tali urbe, publica via raptari? Quæ tum Mariæ mens, quis angor et luctus (o Deum immortalem!) cum suum dilectum, et unice dilectum tam crebro, tam fœde vestibibus exutum, tortorum libidini expositum, et ab illis in crucem actum atque suffixum, nudum, expansum, tremulum, flagris lacerum, sanguine manantem, et quidem inter latrones duos medium suspensum, suis ipsa oculis intueretur? Tum audiendum illi fuit (o linguas maledicas!) quibus convitiis atque probris infimi pariter et summi Agnum illum immaculatum proscinderent, et insaturabili quadam rabie palam insectarentur. Quid, nisi acutissimus gladius materna illa viscera penetravit, cum ex alto clamantem et miserabili voce testantem Filium, se a Deo ipso esse desertum tremebunda percepit? Annon jure tunc suo diceret, quod aliquando Job de seipso predicavit: *Flebam quondam super eo qui afflictus erat, et compatiebatur anima mea pauperi?* (Job. xxx, 25.) Ac vere quidem extremeque pauper in cruce Christus, quippe qui omnibus fortunæ bonis orbatus, ubi caput reclinaret suum non habuit (Matth. viii, 20), neque pauper solummodo, sed totus etiam sanguinolentus et lividus solam in orbe Matrem sibi fideliter assistentem invenit. Verum de hac condescendunt, quam Christo in cruce suffixo, et extreme calamitoso Mater detulit, nos paulo post fusius. Satis hactenus, ut opinor, probatum est, multas ingentes justasque dolendi causas nostræ Virgini suppetivisse, quæ animam ejus, quantumvis puram et sanctam, non solum in fide, sed etiam in fortitudine et patientia mirabiliter exercerent, ac velut spiculis infixis gravissime vulnerarent. Quis ergo non videat, pulchre impletum esse vaticinium, quo præacuti gladii nomine, sævi dolores varique angores animi, propter Filium sæpe, et sub ejus mortem maxime subeundi Mariæ in templo prænuntiabantur?

CAPUT XXVI.

Expenduntur verba Joannis: Stabat juxta crucem Jesu Mater ejus (Joan. xix, 25), et quomodo veteres illa intellexerint: hinc Mariam ob singularem erga Filium compassionis affectum merito commendari, et martyribus non esse inferiorem, multumque promeruisse.

Inexplicabiles angores, Virgineæ Matris animum cum sæpe alias, tum illo tempore potissimum occuparunt, cum Filium, ut innocentissimum, ita

^a In serm. de verbis Apocalypsis: *Signum magnum.* ^b Lib. II, De laudibus Virginis, cap. 26.

longe sibi charissimum, et natura quidem corporis tenerimum in crucem suffixum, pessimeque a pessimis hostibus tractatum suis ipsa oculis, quod fere inaudium est, coram aspexit. Qua de re etsi multa protulimus, tamen ob adversarios, qui in re tristissima gravissimaque tantum nonolari videntur ac ludere, paulo fusius disserendum putamus, ut simul Joannis evangelica verba illustrentur. Hic autem tanto majorem fidem in præsenti historiae parte meretur, quod oculatus testis adfuerit horrendo Dominicæ crucis spectaculo; ejus contemplatione non solum humana corda, sed etiam sol, saxa, monumenta, cadavera merito commoveantur. Sed jam Evangelistæ voces audiamus: *Stabant juxta crucem Jesu Mater ejus, et soror Matris ejus Maria Cleophæ et Maria Magdalene. Cum vidisset ergo Jesus Matrem et discipulum stantem, quem diligebat, dicit Matri suæ: Mulier, ecce filius tuus; deinde dicit discipulo: Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam.*

Res profecto et narratio admirabilis, quam Joannes præ cæteris evangelistis tradidit, post fugam discipulorum, et amicis huc illucque dispersis, prope tunc Matrem astare, et tam crudeli spectaculo ad finem usque adesse, neque tamen exanimem aut fractam doloribus, sed sui semper similem, animi plenam, in fide constantem, nulli tristitiæ succumbere, femineos autem affectus omnes superare, et hoc supremum officium morienti in cruce Filio coram truculentis hostibus ultro præstare velle atque posse. Stabat ergo fida custos et Mater anxia, se totam fide sustentans, dum cogitat nihil illic fortuito geri, sed volentem illum Agnum, ut pro omnibus immoletur, in hanc carnificinam esse pertractum; sicut oraculis propheticis erat prænuntiatum. Stabat, non sine stupore contemplans illam inexplicabilem Dei bonitatem, qui pro servis Filium in tam acerbam mortem traderet, et justitiam, qui tam atroces ab innocente poenas pro sordibus pendi vellet, et liberalitatem, qui scelerato mundo pretiosum illum donaret sanguinem, et copiosam Unigeniti redemptionem etiam ingratisimam cuperet applicare. Stabat partim gratulabunda, quod Filium tam gloriose certantem, hostesque omnes brevi victurum intelligeret, partim moerore quasi confecta, quod solum calcantem torcular Filium, et non humana modo, sed et divina quasi ope destitutum, et undique suo conspersum sanguine, extremosque trahentem spiritus conspicaretur: se vero hoc unico in terris thesauro suo fraudatum iri doleret. Stabat, suæ virtutis atque constantiæ, quæ rebus adversis probanda erat, memorandum exemplum posteris præbitura, quandoquidem nec tribulatio, nec angustia, nec periculum, nec persecutio, nec gladius, nec mors, nec vita, neque alia creatura illam separare posset

a charitate Christi, cui mente penitus cohærebat (*Rom. viii, 35, 39*). Stabat sexu imbecillis, animo virilis et intrepida, ipsis etiam apostolis fortior, tanto licet impiorum et immanissimorum hostium agmine circumsepta, tantoque sanctæ dilectionis igne succensa, ut neque Judæorum furore, neque militum sævitia, neque comprimentium turba, neque doloris acerbitate a statione sua posset dimoveri. Stabat novo velut transfixa spiculo, cum illam Filii moribundi vocem exciperet: *Mulier, ecce filius tuus*, sive mulier dicta sit, ut minus invidiosum hoc, quam Matris nomen esset apud adversarios; sive ut materni doloris magnitudo levaretur atque leniretur, quemadmodum et Baptista Mantuanus dixit:

*Talibus et monuit Matrem, sine nomine matris,
Ne materna pium laniaret viscera nomen.*

Tantus enim Christi erga Genitricem fuit amor, tantaque pietas et sollicitudo (o præclarum omnibusque liberis ad honorandos parentes imitandum exemplum!) ut summis etiam doloribus occupatus, mortique proximus, illam clementer respicere, illam amanter compellere, et charissimo lectissimoque discipulo fideliter commendare non intermitteret. Tantum abest, ut in aliis colloquiis cum Matre prius habitis illam negligere, increpare vel rejicere voluerit, cum in supremo illo agone non minus de illa, quam de seipso sollicitus fuerit, maternæque charitati, ut antea semper, ita moriturus etiam plurimum detulerit, talemque procuratorem et administrum, imo et filium adoptivum illi suo loco sub mortem, velut testamento condito, assignarit. Ac ne leve seu vulgare hoc esse putemus, quod Christus de cruce Matri præstitit, certe Ambrosius dicere non veretur⁶: « Pluris putatur quod victor suppliciorum, pietatis officia Matri exhiberet, quam quod regnum cæleste donabat vitæ æternæ. Nam si religiosum est quod latroni donatur venia, multo uberius pietatis est, quod a Filio Mater tanto affectu honoratur. » Et recte colligit Epiphanius⁷, Joseph Mariæ virum tunc suum obiisse diem, atque idcirco illam viduam alieno, utpote Joanni, a Domino commendari, ut princeps virginitatis Virginem custodem haberet. Rursus propter amoris privilegium Christus dilectum imprimis discipulum voluit cohonestare, ut hæreditatem Virginis Domini, Virginem Matrem Filius Virgo susceperet, sicut Hieronymus⁸ et Paulinus affirmant⁹. Nunc Gregorii Nazianzeni verba subjungam, quibus Christi sermonem ob Mariam de cruce prolatum, pulchre complexus est¹⁰:

*O inter omnes mulier optima, en tibi
Qui virginali dote præditus: loco
Hunc Filii chari habueris tibi; en quoque,
O discipule, Virgo, parentis in loco
Quam reveareis.*

⁶ Lib. x, epist. 82. ⁷ Contra Antidicomar. hæres. 78. ⁸ Lib. 1, contra Jovinian. et in epitaphio Marcellæ ad Principiam. ⁹ In epist. ad August. ¹⁰ In tragœdia de Christo patiente.

Nec temere Bernardus notavit ¹¹, dictum illud Christi; *Mulier, ecce filius tuus*, sic posse accipi, ut aliquid habeat acerbitalis admistum. Joannes enim, qui hoc loco filius nominatur atque constituitur, Virgini Matri traditur: ita vero servus pro Domino, discipulus pro Magistro, filius Zebedæi pro Filio Dei, homo purus pro vero Deo deputatur, Matrique adjungitur. Quæ commutatio non modo dura videtur, sed etiam gladius quidam Mariæ animam pertransiens Bernardo nuncupatur ¹²: Et recte idem in Christi Matrisque admirationem hoc loco defixus exclamat: « O ineffabilis reciprocatio sancti amoris. Filius patitur, et intus valde compatitur Matri: Mater vero compassa est patienti Filio. Tantus nempe impetus passionis Domini Jesu fuit, ut quasi torrens ipsum impleret patientem et inebriaret, quia, teste Psalmo, de torrente, scilicet, Passionis ejus, in via bibit Christus (*Psal. cix, 7*), et sic Christo impleto, in Matrem fluere patientem, qua similiter impleta, ad Filium redundaret inundatio amaritudinis et mœroris. »

Vere igitur magna fecit Mariæ qui potens est, ut mulier tot malorum et suppliciorum Filii spectatrix astaret, nec latum tamen unguem a fidei vitæ curriculo deflecteret, et eadem fide contra summos naturæ animique dolores, quibus undique obruebatur, invicta persisteret, simulque Christum, veram et vivam hostiam pro mundi peccatis expiandis offerret. Hoc est quod Anselmus dilucide tradidit ¹³: « Stabat Maria in fide Jesu constantissima et patientissima. Nam discipulis fugientibus, cunctisque viris recedentibus, in gloriam totius feminei sexus, inter tot pressuras Filii sui, constanter ipsa sola stabat in fide Jesu firma, et pulchre stabat, ut deceat pudicitiam virginalem: non se laniabat in tanta amaritudine, non maledicebat, non murmurabat, nec vindictam hostium a Deo petebat; sed stabat disciplinata, verecunda, Virgo patientissima, lacrymis plena, doloribus immersa. » Ac prudenter quidem hoc loco Anselmus talem Mariæ luctum indicat, qui tametsi gravissimus foret, tamen modum teneret, ac justam bonorum reprehensionem effugeret. Si enim ulli alii, tum mulieres in eo plurimum peccant, quod ob mortem suorum sese lacrymis et lamentis conficiant, ac velut desperabunde candant, nonnunquam et insaniant, neque sapientum admonitioni, neque amicorum consolationi locum ullum relinquentes. Nihil tale de nostra Virgine suspicari fas est, quæ singularem animi fortitudinem cum summo mœrore conjunxit, ideoque tristitiæ prorsus se non dedit, nec affectui magis indulsit, quam rationis ac fidei ratio sustineret. Non poterat illa non lugere, sive Filii, sive suam, sive hostium, sive amicorum, sive aliorum conditionem rite

perpenderet: ac homines quidem ejusmodi Matræ nihil miserabilius ac infelicius reputabant. Illa vero, quæ se tam tristi spectaculo subducere poterat, Filii flagranti amore commota, vel in medium hostium se ultro ingessit, et quæ antea libenter domi latitare solebat, in conferta impiorum turba, et juxta patibulum, suam stationem accepit atque servavit. Sic enim, si Bernardo credimus, secum tacite loquebatur ¹⁴: « Stabo, et aspiciam oculis manus perforatas et pedes. Videbo quomodo pendeat in patibulo mundi Salvator, et quomodo transeat ex hoc mundo. Accedam propius, et amplectar brachiis, et depositum de cruce osculabor Filium Deum et Dominum meum. » Cæterum qualiscunque hic mœror et luctus in Maria fuit (ut dicere cœperam) intra terminos propriæ vocationis rectæque rationis semper constitit, ac leges publicæ honestatis non violavit, sed eum cursum tenuit, ut Virgo neque dolori succumbere, neque in conspectu populi quidquam impatientius agere unquam videretur.

Cæterum hic nobis Bullingerus obstrepit, ac impatientia victus vociferatur ¹⁵: « Deus bone, quanta nugarum plaustra invexerunt spermologi verius quam sermologi papistici! quantas excitarunt de compassione beatæ et intemeratæ Virginis Mariæ tragœdias! Adeo autem inolevit apud plebsque compassionis illius existimatio, ut historiam Passionis non plene videatur exposuisse, tametsi fide optima, omnia quæ de Christo Domino scripserunt evangelistæ, enarraverit quisquis istorum quoque non adjecerit de compassione Virginis figmenta. » Ac rursus: « Quorsum pertinet prodigiosa quedam de Mariæ ploratu et lamentatione apud plebem deprædicare, et ad miserationem propensa pectora ad largissimas provocare lacrymas? Nam hic quorundam monachorum hæc in re unicus finis est. » At ego responderim: Quorsum pertinet, Bullingere, has tragicas voces in catholicorum odium spargere, et propter paucos, nescio quos, totum ordinem vulgo exosum reddere? Quorsum, inquam, pertinet, in zelum quorundam scientia et discretionem forte carentium, de quorum tamen animo et scopo difficile sit pronuntiare, tantas excitare turbas, et ad meras referre nugas, quæ vel illi, vel sancti Patres de tantæ Virginis compassione ita docent ac scribunt, ut in auditoribus sive lectoribus luctum excitent salutarem, ac piis piis sæpe lacrymas expriment? Frigidi sunt certe in suis concionibus sectarii, quemadmodum eorum quoque scripta jejuna testantur, neque ad luctum et penitentiam, sed ad nimiam fiduciam falsamque securitatem plerumque movendam comparata. Eoque minus ferunt ac probant, quod multos in Ecclesia catholica non modo disertos, sed etiam vehementes, ardentes ac efficaces concionatores passim habea-

¹¹ In serm. de verbis Apocal.: *Signum magnum*. ¹² In hom. super Evang. *Stabat juxta crucem*. ¹³ In serm. super Evang. *Stabat juxta crucem*. ¹⁴ In serm. super Evang. *Stabat juxta crucem*. ¹⁵ In explicat. Evang. Joan., cap. 19.

mus, qui populares animos mirabiliter flectant, et historiam evangelicam ad inflammandos hominum affectus scite convertant, ut non minus moveant, quam doceant atque delectent. Fatemur interim, sicut in omni virtutum genere, et in quavis honesta functione sæpe peccatur, ita in præsentī argumento tractando modum posse violari, præsertim si prodigiosa quædam ac nugarum plaustra, quemadmodum loquitur Bullingerus, historiæ tam sanctæ admisceantur. Quis vero sapiens ineptos, aut etiam stolidos concionatores defendat ac probet? sicut nec illos quidem excusamus, qui vel pingunt, vel docent Matrem Domini juxta crucem fuisse collapsam, syncopi stupefactam, dolore prorsus exanimatam, illarumque mulierularum similem, quæ fractæ doloribus palam ejulant, et pectus pugnīs contundunt, et capillos lacerant, ac genas unguibus decerpunt, seque demum clamitant infelices. Hæc enim aliæque id genus, quæ honestas etiam matronas dedecorant, et prudentes ostendunt, ad gravissimos materni cordis angores exprimendos et explicandos non decet ellingere, ubi de Maria juxta Filii crucem dolente agitur, ut quæ affectum humanum spiritu robore coercuit, nihil tale designans, quod cum sancta modestia et debita gravitate pugnaret. Et tamen quoniam spectatrix acerbissimæ mortis Filii astitisse legitur, sensumque doloris cor illud tenerrimum habuit, procul dubio vultum et habitum corporis eo tempore mœstissimum præ se tulit, majusque specimen sui luctus quam novatores existimant, edidisse videtur. Quid mirum, si mœrorem suum singulibus et lacrymis testaretur, et præterea locum aliquem concederet lamentationi, quam certe veteres, ut mox probabimus, Mariæ attribuerunt. Est ita profecto, ut ethiœus poeta dixit ¹⁶ :

Mollissima corda

*Humano generi dare se natura fatetur,
Cum lacrymas dedit: hæc nostri pars optima sensus.*

Ubi non abs re fuerit commemorare, quo pacto Bernardus ¹⁷ ingentem mœrorem ex germani fratris Gerardi morte conceperit, diuque servavit, ut summo illius desiderio torqueretur. Graviter ergo apud suos queritur, suique doloris rationem ex professo reddit, quamobrem charissimi fratris obitum tantopere deploret, crebrisque lacrymis prosequi pergat. Cum vero erudita sit ejus oratio, quæ nostro etiam instituto ad tuendos Mariæ dolores congruit, eandem hoc loco repetere non sit supervacaneum: « Plango, inquit, primum super mea ipsius plaga, atque hujus jactura domus. Plango deinde super pauperum necessitatibus, quorum ille pater erat. Plango certe et super universo statu nostri ordinis, nostræ professionis, quæ de tuo (Gerarde) zelo, consilio et exemplo robur non mediocriter capiebat. Plango postremo, etsi non super

te, propter te tamen. Hinc prorsus, hinc afficior graviter, quia vehementer amo. Et nemo mihi molestus sit, dicens non debere sic affici, cum benignus Samuel super reprobo rege, et pius David super parricida filio satisfecerint affectioni, et non ad injuriam fidei, non in superni suggillationem judicii: *Absalon, fili mi*, ait sanctus David, *fili mi*, *Absalon* (*II Reg. xix, 4*); et ecce plus quam Absolon hic. Salvator quoque videns civitatem Jerusalem, et prævidens ruituram, flevit super eam. (*Luc. xix, 41*). Et ego propriam, et quæ in præsentī est desolationem non sentiam? Plagam meam recentem et gravem non doleam? Ille flevit compatiendo, et ego patiando non audeo? Et certe ad tumulum Lazari nec flentes arguit, nec a fletu prohibuit, insuper et flevit cum flentibus: *Et lacrymatus est*, inquit, *Jesus* (*Joan. xi, 35*). Fuerunt lacrymæ illæ testes profecto naturæ, non indices diffidentiae. Denique et prodiit mox ad vocem ejus, qui erat mortuus: ne continuo putes fidei præjudicium dolentis affectum. Sic nec fletus utique noster infidelitatis est signum, sed conditionis indicium. Ita vir ille pius et sapiens suum de fratris morte dolorem prodit, ac simul exemplis e Scriptura productis apud suos excusat. Eadem ad Mariam translata sensum commodissimum efficiunt, valdeque probant, qualescunque illius dolores, dicam et planctus, ob morientem Filium, et ex ardenti charitate profectos, non modo venia, sed et laude dignos merito judicari. Et sunt morosi adhuc simul et iniqui censores, qui hanc singularem Mariæ charitatem, tristitiam, compassionem erga confixum in cruce Filium vel contemnunt, vel pro nihilo ducunt, aut certe pro dignitate celebrari non sustinent.

Ego vero majorum nostrorum pietatem non possum non probare, qui hos ipsos Mariæ commiserantis affectus et dolorum acerbitates cum perfecta fide et charitate conjunctas sedulo perpenderunt, aliisque perpenderas commendarunt, nimirum ut aliquando, et præsertim Hebdomada sancta (sicut eam Chrysostomus vocat ¹⁸) Filii Dei, ceu viva membra suo capiti cum Matre sanctissima comparentur, idemque sentirent, quod in Christo Jesu illa præ omnibus sensit mortalibus, atque ita passionibus Domini nostra nempe causa susceptis, gratis et ipsi animis, neque citra piæ commiserationis affectum, communicarent. De quo pervetusto Ecclesiæ more; et Christiano piorum luctu nihil aliud modo dicam, quam quod vir doctus æque ac sanctus, Rupertus Tuitiensis jam olim sapientissime scripsit ¹⁹: « Non ita gaudere debemus de gratia tradentis (æterni Patris scilicet) vel de charitate morientis (Filii Dei), ut non etiam doleamus, quod tanto Domino tormentorum et mortis causa fuimus, siquidem non gaudere ingratitude, non dolere autem crudelitatis est. » Ac paulo post admonet,

¹⁶ Juvenal. ¹⁷ Serm. 26, super lib. Cantic. ¹⁸ Hom. 11, in Gen. ¹⁹ Lib. vi, de divin. officiis, cap. 2 et 13.

ut quo tempore sollemnis illa Christi crucifixi et mortui memoria in Ecclesia celebratur, tristitia in nobis regnet, ut contristemur ad pœnitentiam, ut exemplo Mariæ ferrum Dominicæ Passionis nostram pertranseat animam; ut clavi manuum et pedum ejus carnem nostram configant; ut denique crux ejus nostram suspendat concupiscentiam: *Compatimur ergo, inquit, ut conregnemus* (Rom. viii, 17).

At, inquiet aliquis, cum Christus suis humeris crucem, gravissimum onus gestaret, ac mulieres Hierosolymitanas sua causa plorantes cerneret, velut reprehendens eas dixit: *Nolite flere super me* (Luc. xxiii, 28). Respondeo, piam harum compassionem non prohiberi, sicut et Lyranus affirmat²⁰, sed aliam et potiozem lugendi causam a Domino illis inculcari, nimirum ob urbis patriæque futurum exitium prorsus calamitosum, ut severa ultio de præsentibus crucis inimicis sumeretur. Atque hæc spectat sequens Christi oratio: *Nolite flere super me, sed super vos ipsas flete*, utpote quæ me tantam quam miserum, moriturum, neque statim a morte redivivum fore putatis. Quare non fletum illarum, sed flendi plorandique rationem in illis improbat, simulque prophetico more de tota gente disserit. Aliud est enim cum hisce mulierculis in sola Christi commiseratione versari, cum ignoras qua de causa, et quo fructu passus sit pro nobis Dominus: aliud vera fide prædicitum dolenti Christo compati, quemadmodum Ecclesia, ut se Mariæ compatiens exemplo conformet, Redemptoris sui Passionem cum intimo doloris sensu meditatur, omnibusque meditandam proponit. Unde Bernardus de Hebdomada pœnosa (sic enim cum veteribus loquitur, pro eo quod Germanis dici solet, *die Martyrwoche*) in hunc modum scribit²¹: « Universi Christiani sacra hæc Septimana, aut præ solito, aut præter solitum pietatem colunt, modestiam exhibent, humilitatem sectantur, induunt gravitatem, ut Christo patienti quodammodo compati videantur. » Et paucis interjectis: « Adest Passio Domini usque hodie terram movens, petras scindens, aperiens monumenta. » Vocat igitur hanc generalem Ecclesiæ observationem et ritum perpetuo celebrandum; nimirum ut quo tempore salutem nostram in cruce operatus est Christus, et horrendos cruciatus nostra causa pertulit, nos etiam, sicut in morte primogeniti, ut propheta fore prædixit, dolorem et luctum Matris afflictissimæ assumamus. Hinc ille rigor sanctæque disciplinæ severitas, quam veteres inde ab apostolorum ætate traditam retinuerunt, et circa finem Quadragesimæ, singulari abstinencia et carnis maceratione simulque cordis contritione comprobant, quemadmodum et Epiphanius docet²².

Nos vero quoniam de Mariæ compassione loquimur, ut hoc obiter adjungam, totam illam historiam Evangelii complectimur, et complecten-

dam affirmamus, quæ in hujus Matris animam circa crucem tum ante, tum statim post mortem Domini ad sepulturam usque gesta est. Cum vero pleraque gravissima et tristissima tunc inciderint, mirum sane et prodigiosum videri potest, Mariam in tantis doloribus durare, atque, ut mœrore et luctu non exstingeretur, firmam persistere potuisse. Videbat Christi manus pedesque duris clavis confixos, et corpus undique vulneribus saucium et dilaceratum. Audiebat verba Christi septem in cruce prolata, et rursus impiorum sarcasmos, et insultantium blasphemias in Filium suum profusas, ut reliqua id genus jam ante narrata prætereamus. Novum porro et ingens vulnus accessit, cum in mortuum etiam Filii corpus desæviit miles, tantumque sanguinis et aquæ ex latere Filii aperto defluxit. Quid vero, cum illa corpus de cruce depositum cominus potuit intueri, contrectare, complecti, osculari, venerari et singula perscrutari vulnera, omniaque tantæ crudelitatis vestigia non modo tangere, sed et amarum lacrymarum imbribus perfundere? quem luctum deinde amici et sociæ mulieres suis lamentis haud dubie cumularunt, quousque tandem hoc proprium Divinitatis organum, in quo nec species, nec decor jam supererat, sed foeda et aspectu horrida omnia, et tamen sacrosancta apparebant, sepulturæ tristissimæ mandaretur. Non errat sane Melanchthon, cum hanc totam historiam, quæ vel saxum moveat pectus, serio contemplandam proponit, eamque utilem nobis ac salutarem esse censet, ut sciamus, cum gravior crux, dolendique causa vel mortis etiam timor ingruit, Mariam intueri simul et imitari, quæ ob Filium afflictissima fuit, et præsentem tamen in Deum fide suum animum confirmavit²³: « Cogitate, inquit, qualis lucta fidei fuerit in Maria. Simul fuit magnus dolor, et tamen mistus fide et spe. Ipsa mortui Filii corpus contrectavit, genas et manus osculata est, vidit ibi jacere corpus mortuum, sicut alia cadavera. Et tamen scivit, quomodo conceptus erat, scivit esse Messiam, scivit per eum deleri peccatum et mortem, et per eum restitui justitiam. Ideo sciebat certo resurrecturum esse. Prorsus ita nos quoque consolemur nos in nostra morte, intuentes in hunc ipsum Dominum, et has ipsas cogitationes Mariæ apud nos sæpe consideremus. » Quanquam non probamus quod initio Melanchthon assumit, si luctum fidei in Maria sic asserit, ut eam ab aliqua mentis vacillatione et inconstantia profectam intelligat: cum nihil tale vel suspicari sincera et constans Mariæ fides admittat. Cum his jungi possunt, quæ Casparus Cruciger annotavit, quod Maria non minus generis humani peccata, quam ipsius Filii mortem luxerit²⁴: « Sed in his doloribus, inquit, obediendum esse Deo norat,

²⁰ In cap. xxiii Lucæ. ²¹ Serm. in feria 4 hebdom. pœnosa. ²² Contra Arium, hæres. 75. ²³ In explicat. Evang. Matth. cap. xxvii. ²⁴ In explicat. Joan. cap. 19.

et expectabat resurrectionem Filii. In hæc duo bona objecta, id est in voluntatem Dei et resurrectionem intuitu fide, aliquantulum leniebatur magnitudo doloris. Meminerimus autem hoc exemplum in nostris afflictionibus, ut obedientiam et fidem præstare nos quoque discamus. » Igitur adversarii quoque fatentur, ut pluribus eorum suffragiis jam ante probatum est, Mariæ non modo fidem, sed etiam patientiam atque compassionem sub cruce Filii admirandam et incredibilem, quæ robur humanum longe superaret, exstitisse. Unde scripsit etiam Erasmus²⁵ : « Doluit Maria dolore Filii, sed affectum humanum spiritus robore coercuit. Flebant aliæ mulieres, et præ desiderio sublatis Domini, quem nondum spiritualiter amabant, pene delirabant : sola Maria pectus inconcussum habens, tacet expectans voluntatem Altissimi. »

Libet autem et veterum proferre sententias, quibus superiora illustrentur : sic enim evidentius apparebit, non solum Ruperti, Bernardi et Anselmi sæculo (ut ostendimus), sed etiam apud antiquiores hoc institutum agnitus receptumque fuisse, quo acerbi Mariæ dolores sub Filii cruce tolerati, a piis pie considerantur, et ab Ecclesia merito prædicantur. Ambrosius Ecclesiæ lumen et Augustini pater spiritualis, in hunc modum docet²⁶ : « Maria, ut Matrem Christi decebat, fugientibus apostolis ante crucem stabat, et piis spectabat oculis Filii vulnera, quia expectabat non pignoris mortem, sed mundi salutem. » Alibi vero de infracto et constanti Mariæ animo, quem Christo Filio in cruce pendenti præbuerit, hæc clare pronuntiat²⁷ : « Stabat ante crucem Mater, et fugientibus viris, stabat intrepida. Videte utrum pudorem mutare potuerit Mater Jesu, quæ animum non mutavit. Spectabat piis oculis Filii vulnera, per quem sciebat omnibus futuram redemptionem. Stabat non degeneri Mater spectaculo, quæ non metueret peremptorem. Pendebat in cruce Filius, Mater se persecutoribus offerebat. » Et paulo post : « Non ignara fuit mysterii, quod genuisset resurrecturum. » Huc spectat Virginis prope crucem astantis lamentatio, quam illustris ille diaconus et Basilii Magni familiaris Ephrem edidit²⁸, digna certe, ex qua nonnulla ob superiorem Bullingeri calumniam repetamus : « Stans, inquit, apud crucem purissimæ Virgo, Salvatoremque in ligno suspensum suspiciens, plagas reputans, intuens et clavos, querelas, colaphos ac flagellationem, cum gravibus suspiriis, cum fletu ingenti, cum lamentis dolorosissimis exclamavit dicens : Mi Fili, dulcissime Fili, quomodo crucem sustines ? Mi Fili et mi Deus, quomodo sputa, clavos et lanceam, quomodo pateris alapas, risus, injurias, spineam coronam, pur-

puream vestem, spongiam, arundinem, fel, acetum ? Quomodo pendes in cruce denudatus, mi Fili, qui cælum nubibus contegis ? Quomodo sitim fers, qui es opifex, quique mare et omnes aquas creasti ? Quomodo moreris insons in medio scelestorum ? Quidnam commisisti ? Qua in re, Fili mi, Hebræos offendisti ? Et cur ergo te isti, simul iniqui, simul ingrati cruci suffigunt, quorum claudos et permultos valetudinarios sanasti, mortuos vivificasti ? Tu vero quomodo niteris, Fili mi dulcissime, magnanime Deus ? Deficio te suspiciens in ligno suspensum, conclavatum, plagisque plenum, mi Fili ! Ubi nunc pulchritudo tua ? ubi tuus modo decor ? Sol lumen suum obscuravit, et alius factus est : splendida luna in tenebras evanuit, petra sunt perfractæ, et monumenta aperta, templique velum in duo est discissum, creaturæ Conditorem suum et Opificem cognoverunt : et hi perversi ac miseri Hebræi aures obstruxerunt, oculos clausurunt, ne solem nunquam occidentem suspectarent, Fili mi ! O Simeon admirande, en nunc gladius, quo mihi prædixisti cor meum trahendum. Ecce gladius, ecce vulnus, Fili et Deus mi ; tua mors meum cor subiit, viscera mea sunt disrupta, meum lumen obtenebratum est, et pectus meum gravis pertransivit gladius. Horrendam cerno passionem tuam, mi Fili et Deus meus. Video immeritam cædem tuam, nec opem ferre possum. Lugete mecum, omnes discipuli Domini, dolorem meum et vulnus profundum cordis mei contuentes. » Tandem vero præsentem Mariæ consolationem, qua seipsam in tantis angoribus fulciverit, fidemque suam confirmarit, his verbis annectit : « Fili mi charissime, veneror tuas afflictiones : colo et adoro tuam misericordiam et magnanimitatem. Dedecus tuum, Fili mi, decus cunctis factum est : mors tua facta est mundi totius vita. Cæterum resurgito quamprimum, Fili mi et Deus, quemadmodum prædixisti mihi, ut salvus fiat mundus, utque gaudeam ego humilis Mater tua, et mecum lætentur dilecti tui : in confusionem autem tui inimici omnes deveniant. » Cum hac lamentatione, quæ et Scripturæ testimoniis, ac ipsa luce rationis facile stabiliri potest, haud male consentit illa, quam Gregorius Nazianzenus eleganti conscripsit carmine, Mariam quidem sic loquentem inducens²⁹ :

*Eamus ergo, eamus hinc, absit pavor :
Hic vita nobis esse quæ suavis potest ?
Quin efferamus hinc pedem, ut videam mei
Tormenta Nati. Hei, hei mihi miserimæ,
Charæ o sodales, cerno nihil hic Filii,
Usque adeo forma rara mutata et color.
Dilectæ, o inquam, Filii ut vultum mei
Squalore vidi plurimo et sanie obsitum,
Mors sola votum est, vita mors tantum mihi.
Agite jam, agite vos, non fero vitam amplius.
Qui vita cunctis es datus mortalibus*

²⁵ In Liturgia divæ Virginis. ²⁶ Lib. x, epist. 82. Mariæ. ²⁹ In Tragœd. de Christo patiente.

²⁷ Lib. De institut. Virginis, cap. 7. ²⁸ In Lament.

*Communis, o dilecte Fili mi, quid hæc,
Aut quo jure nunc pateris? admissum tibi
Quale istud, ob quod tam graves pœnas luis?*

Longum sit reliquam subjicere lamentationem, Matre mœstissima dignam, et fideli tamen consolatione conditam, quam his verbis porro Maria declarat :

*Infesta nobis cuncta damnum agmina
Facile fugabis, morte mortem destruens.
Mox inferorum e Tartaro ut caput efferes,
Tibi perditorum hominum hoc genus pœnas dabit.*

Pergamus vero alios quoque proferre testes, qui singularem Mariæ dolorem ex Filii cruce et morte collectum ostendant et comprobent, minus ut dubitari queat, summi perfectique amoris in eam affectum competere, quæ summos dolores, Christi causa persenserit pertuleritque. Effugit illa quidem dolores, quos parturientes feminæ, propter maledictionem a Deo primæ parenti inflictam, sævissimos experiuntur. Sed quæ sola cum gaudio peperit, ut Cyprianus³⁰, Athanasius³¹, Gregorius Nysenus³², Damascenus³³, Bernardus pluresque testantur³⁴, non effugit dolores alios, qui parturientium omnium internos externosque cruciatus excedebant, cum vita morte esset illi acerbior, in qua dilectio mortem ipsam superavit; cumque suam et nostram vitam Christum morti omnium crudelissimæ et amarissimæ et contemptissimæ traditum, prorsus afflicta conspexit. Qua de re libet exponere, quod Rupertus egregie docet³⁵, ut hinc etiam Mariæ sub cruce dolores incredibiles rectius intelligantur : « Si, inquit, apostolos suos in illa hora suæ Passionis Dominus mulieri parturienti recte comparavit, dicens : *Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus : cum autem peperit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur nunc tristitiam habebitis, iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum* (Joan. xvi, 21, 22) : quanto magis mulierem hanc stantem juxta crucem suam mulieri parturienti talem Matrem, talis Filius recte similem duxit? Quid autem dico similem, cum vere sit mulier, et vere mater, et veros habeat in illa hora partus sui dolores? Non enim habuit hæc mulier hanc pœnam, ut in dolore pareret, sicut cæteræ matres, quando infans sibi natus est : sed nunc dolet, cruciatur et tristitiam habet, quia venit hora ejus ; illa videlicet hora, propter quam de Spiritu sancto concepit, propter quam gravida facta est, propter quam completi sunt dies ut pareret, propter quam omnino de utero ejus Deus homo factus est. Cum autem hæc hora præterierit, cum totus iste gladius parturientem ejus animam pertransierit, jam non erit memor pressuræ propter gaudium, quia natus erit homo in mundum, quia declaratus

erit novus homo, qui totum renovet genus humanum, totiusque mundi sempiternum obtineat imperium : natus, inquam, id est immortalis atque impassibilis factus, et angustias vitæ hujus in æternæ patriæ amplitudine supergressus, mortuorum primogenitus. Proinde quia vere ibi dolores ut parturientis, et in Passione Unigeniti, omnium nostrum salutem beata Virgo peperit, plane omnium nostrum Mater est. »

Quid, quod Anselmus hos compatiens Mariæ dolores tanti facit, ut eam sanctis martyribus, quamlibet atroces et horrendos illi cruciatus pertulerint, anteferre videatur, cum ita scribit³⁶ : « Quidquid crudelitatis inflictum est corporibus martyrum, leve fuit, aut potius nihil, comparatione tuæ passionis. Non crediderim te potuisse ullo pacto stimulos tanti cruciatus, quia vitam amitteres, sustinere, nisi spiritus dulcissimi Filii tui te intus doceret, non esse mortem eum absumentem, sed magis triumphum omnia ei subjicientem. » Sequitur autem Anselmus hoc loco, ni fallor, Sophronium longe vetustiore, qui et ipse Mariam plus quam martyrem facit, et hanc rationem adjungit³⁷ : « Alii namque sancti, etsi passi sunt pro Christo in carne, tamen in anima (quia immortalis est) pati non potuerunt. Beata vero Dei Genitrix, quia in ea parte passa est, quæ impassibilis habetur : ideo (ut ita fatear) quia spiritualiter, et caro ejus passa est gladio Passionis Christi, plus quam martyr fuit. Unde constat, quia plus omnibus dilexit, propterea et plus doluit, in tantum, ut animam ejus totam pertransiret et possideret vis doloris, ad testimonium eximie dilectionis. Quæ quia mente passa est, plus quam martyr fuit : nimirum quod dilectio ejus amplius fortis, quam mors fuit, quia mortem Christi suam fecit. » His plane Bernardus consonat³⁸, qui Mariæ lamentationem integro est sermone complexus, et martyrium Virginis non solum ante, sed et post mortem unigeniti Filii gravissimum fuisse declarat : « Nam postquam in cruce spiritum Christus emisit, crudelis lancea ipsius animam plane non attigit, lancea, inquam, quæ nec mortuo parcens, cui nocere non posset, illius latus aperuit ; sed Mariæ animam undique pertransivit. Unde plus quam martyr merito illa prædicatur, in qua nimirum corporeæ sensum passionis, ut idem loquitur, excesserit compassionis affectus. » In eandem sententiam concedit, Bernardo vetustior Ildephonsus³⁹, et Mariam inter martyres candidiorem digne prædicari asserit, quandoquidem gladius a Simeone prædictus ad animam ejus usque pervenerit, quando, fugientibus apostolis, ad crucem stetit, et Dominum in cruce pendentem vidit : « Tunc plus quam martyr fuit, quia in animo non minus amoris quam

³⁰ Serm. de Nativit. Christi. ³¹ In descriptione Mariæ et Joseph. ³² In Nativ. Christi. ³³ De Dormitione Deiparæ. ³⁴ Serm. 2, in Vigilia Nativitatis. ³⁵ Evang. Joan., lib. xiii. ³⁶ Lib. De excellentia beatæ Mariæ Virginis, cap. 5. ³⁷ Serm. de Assumpt. beatæ Virg. ³⁸ Serm. qui incipit : *Signum magnum.* ³⁹ Serm. 2, de Virginis Assumpt.

mœoris gladio intus vulnerata est, parataque stetit ad pœnam quamlibet excipiendam, si percussoris manus accessisset: quæ nimio amore demum vulnerata, testis exstitit Salvatoris, et pio mœore in animo cruciatum sustinuit passionis. » Tum Bernardi discipulus Guarrius⁴⁰, quod Maria fida Christi assectatrix, et ad ejus mortem usque ministra sedula fuerit, hac oratione confirmat: « Sed et cum evangelizans circumiret Jesus civitates et castella, Maria comes individua vestigiis ejus adhærebat, pendebatque ex ore docentis, adeo ut nec procella persecutionis, nec horrore supplicii a consecratu Filii et Magistri potuerit absterri. Stabat, inquit, juxta crucem Jesu Maria Mater ejus: plane Mater, quæ nec in terrore mortis Filium deserebat. Quomodo enim morte terri poterat, ejus charitas fortis ut mors, imo fortior quam mors erat? plane juxta crucem Jesu stabat, ejus mentem dolor crucis simul crucifigebat, suamque ipsius animam tam multiplex pertransibat gladius, quantis confossum corpus Filii cernebat vulneribus. Merito igitur ibi Mater agnita est, et cura ipsius idoneo tutori delegata est, ubi maxime probata est, et Matris ad Filium sincera charitas, et Filii de Matre vera humanitas. » Notat et Gerson nobilis ille cancellarius⁴¹, Mariam non solum cum Jesu gaudente gavisam esse, sed et cum flente flevisse, ac tempore quidem Dominicæ Passionis tam in Filio quam in Matre duplex quoddam canticum, profundissimæ nimirum lamentationis et altissimæ exultationis repertum esse. Summum enim luctum, nec minorem lamentationem sicut super morte Primogeniti hæc pia Mater assumpsit, quæ simul quoniam humanæ redemptionis fuit singularis amatrix, suum Filium suaque viscera in crucem ac mortem dirissimam tradi consensit, neque sine gaudio talem hostiam, quæ toti mundo purificationem et salutem afferret, una cum ipso Filio Patri cœlesti obtulit in odorem suavitatis. Quæ ratione illud implevit, quod a Paulo scriptum est: *Hilarem datorem diligiti Deus* (II Cor. ix, 7.)

Ex quibus omnibus, ut semel finiam, quivis facile animadvertat non solum Christi Domini toleratas in cruce afflictiones sed et Mariæ tunc in animo perceptos dolores acerbissimis illis suppliciis, quæ ullus martyrum subit aut subiturus est, anteferri oportere. Deinde hinc colligi potest nostram Virginem tanto magis doluisse, quanto vehementius eum diligeret, qui summe amabilis fuit; ex hujus autem amoris magnitudine incredibilem compatiens Matris mœorem prodiisse, ut illa etiam a Deo veluti derelicta videri posset. Rursus quoniam hos illa dolores cum perfecto Christi amore conjunxit, consequi necesse est eandem maxime promeruisse, ut a Christo, de ejus calice tantum amaritudinis bibit, maximam reciperet

consolationem, atque a nobis etiam hoc nomine peculiariter et amaretur et honoraretur. Quæ de re libet adjungere, quid Bonaventura scripserit⁴², primariis quidem scholæ doctoribus merito annumeratus, et cujus non modica laus est in Ecclesia Dei: « Præcipue, inquit, merebatur in Christi Filii sui Passione beatissima Mater et Virgo Maria, cui patienti, quantum sexus muliebris fragilitas sustinere poterat, compatiebatur. Nullo tamen modo est dubitandum, quin virilis ejus animus et ratio constantissima vellet etiam tradere Filium suum pro salute humani generis, ut Mater per omnia conformis esset Patri. Et in hoc miro modo debet laudari et amari, quod placuit ei, quod Unigenitus suus pro salute generis humani offerretur; et tantum etiam compassa est, ut, si fieri potuisset, omnia tormenta, quæ Filius pertulit, ipsa multo libentius sustinisset. Vere ergo fuit fortis et pia, dulcis pariter et severa, sibi parca et nobis liberalissima. Hæc ergo præcipue est amanda et veneranda post Trinitatem summam et ejus prolem beatissimam Dominum nostrum Jesum Christum. » Quæ doctissimi, licet non valde disertis theologi sententia tanto majorem fidem promeretur, quanto certius e sacris litteris constat, Christum inquerentibus se, et calicem suum bibentibus, aut propter se crucem sustinentibus ut fidissimum, ita et liberalissimum esse remuneratorem, qui et omnem lacrymam ab oculis eorum velit abstergere, illudque demum efficere, ut in quibus membris suæ passionis abundant, in eisdem abundet etiam sequens consolatio, atque ut præcedens levis et momentanea tribulatio, supra modum in sublimitate pondus æternum gloriæ operetur. (II Cor. iv, 17.)

Proinde cum Christus a morte funesta revixit, se continere non potuit, quin gratitudinis ergo mœstissimam Matrem primum inviseret, illamque ante alios suæ gloriæ et consciam et participem redderet, sicut his fere verbis Rupertus exponit⁴³: « Ingens gaudii torrens repente inundans, locumque vulneris replens, Mariæ animam ferro doloris confossum inebriavit, cum redivivus Filius illi ante omnes mortales victoriam suam annuntiavit, et dulcia carnis suæ vulnera deosculanda præbuit. Absit enim, ut qui in lege sua patrem et matrem honorare præcepit, matrem propter se doloris gladio transverberatam, tam dura negligentia, ut idem, inquit, talis filius inhonoraverit. » Sed et Ambrosius, qui Rupertum multis præcessit sæculis, dicere non veretur⁴⁴: « Videt Maria resurrectionem Domini, et prima vidit et credidit. Vidit et Maria Magdalena, quamvis adhuc ista nutaret. » Tum præter alios confirmat Anselmus, quod resurgens a morte Christus Matri primum apparuerit: quemad-

⁴⁰ Serm. 4, de Assumpt. Virginis. ⁴¹ Tract. 2 de cant. decachordo. ⁴² In lib. i, sentent. distin. 48, quæst. ultima. ⁴³ Lib. vii, de divinis officiis, cap. 25. ⁴⁴ Lib. De excellentia Virginis, cap. 6.

modum multo ante docuerat etiam Sedulius hoc carmine ⁴⁵ :

*Hæc est conspicuo radians in honore Maria,
Quæ cum clarifico semper sit nomine Mater,
Semper virgo manet. Hujus se visibus atans.
Luce palam Dominus prius obtulit, ut bona Mater
Grandiæ divulgans miracula, quæ fuit olim
Advenientis iter, hæc sit redeuntis et index.*

Jam si veris Christi membris capiti suo compati-
entibus promissum est illud : *Si compatimur, et
conregnabimus* (Rom. VIII, 17) ; *Si commortui su-
mus, et convivemus ; si sustinebimus, et conreg-
nabimus* (II Tim. II, 11, 12), quantum demum
gloriæ atque splendoris, quantum gaudii ac præ-
mii, quæso, Christus in regno suo liberalissimus
tali rependet Matri, quæ sibi cum alias semper,
tum in extremis illis maximisque pœnis, ut nul-
lus alius, intime compassa fuit, et ad mortem
usque fidelissime astitit, tot jaculis gladiisque
confixa, quot immanes angores ac dolores ob Chri-
stum subit, ac mœstissimo corde consumpsit ?
Quid tali Matre nunc lætius, quid in cœlis augus-
tius, Christoque charum magis et conjunctum
esse potest, ut sequens liber ostendit ? Quid vero,
si Maria suis in cruce doloribus hoc etiam prome-
ruerit, ut non solum Joannis apostoli, sed et no-
strum omniumque credentium spiritualis Mater
diceretur et esset ? Sensit ita quidem supra citatus
Rupertus, atque hisce verbis ostendit ⁴⁶ : « Quia
vere ibi dolores ut parturientis, et in Passione
Unigeniti omnium nostrum salutem beata Virgo
peperit, plane omnium nostrum Mater est. Igitur
quod de hoc discipulo dictum est ab eo, qui justis-
sime curam suæ Matris habebat : *Mulier, ecce filius
tuus* : itemque ad eundem discipulum : *Ecce Ma-
ter tua* : recte et de alio quolibet discipulorum,
si præsens adesset, dici potuisset, quod omnium
illa mater sit. » Atque ut minus ab hoc loquendi
genere abhorreant adversarii, quo Maria creden-
tium Mater appellatur, utitur eo quoque Lutherus ⁴⁷,
ac magni gaudii præcipuæque consolationis loco
haberi vult, quod credat Christianus atque glorie-
tur Mariam veram suam Matrem, Christum fra-
trem, et Deum Patrem esse : « Hæc enim omnia,
inquit, vera sunt, ac omnia ita contingunt, si modo
credimus. » Nec pudet Calvinum dicere Mariam
nostram esse magistram, cujus sese quasi discipu-
lum his verbis proficitur ⁴⁸ : « Libenter Mariam am-
plectimur magistram, ejusque doctrinæ et præce-
ptis obtemperamus. » Nos vero ut Mariam et Ma-
trem et magistram in vera Ecclesia esse, semper-
que futuram haud gravatim concedimus : ita Lu-
therum, Calvinum ac alios, qui Christi tunicam,
hoc est, Ecclesiæ unitatem nefarie scindunt, ad
Mariæ familiam et scholam pertinere omnino nega-

mus, præsertim, cum a sanctæ humilitatis obe-
dientiæque disciplina, quam a suis filiis et disci-
pulis, Maria inprimis requirit, sint prorsus alieni.
Atque hactenus de Mariæ doloribus dictum sit : ea-
que, omnia suo carmine, velut illustri sigillo, nobis
consignabit poeta, imo poetarum nostri sæculi prin-
ceps Hieronymus Vida, idemque Albæ episcopus.
Is Mariam circa crucem Domini versantem hoc modo
venuste depingit ⁴⁹ :

*Hæc memorans simul ibat ; eam sine more ruentem,
Rumpentemque aditus, per tela, per agmina densa
Rejiciunt clypeorum objectu, et longius arcant :
Jam magis atque magis non vani signa timoris
Clarescunt, propiusque in vertice conspicitur crux,
Ingens, infabricata, et iniquis aspera nodis.
Ut vero informi multatum funere natum,
Affixumque trahi media jam in morte teneri
Aspexit coram infelix, ut vidit athena
Cuspide trajectas palmas, palmisque pedesque,
Vulnificisque genas, sædataque tempora sertis,
Squalentem ut barbam, turpatum ut sanguine crinem,
Dejectosque oculos dura jam in morte natantes,
Inque humerum lapsos vultus, morientiaque ora,
Alpino stetit ut cautes in vertice surgens,
Quam neque concutiunt venti, neque sæva trisulco
Fulmine vis cœli, assiduus neque diluit imber,
Hispidæ, cana gelu, longoque immobilis ævo.
Ipsi illam montes, ipsa illam flumina longe
Videre ingentem sessæ miserata dolorem,
Eque sacro aeræ lacrymarunt vertice cedri.*

*Filius at postquam pinu conspexit ab alta
Dilectam Genitricem, animi miseratus in illa,
Ut potuit, subito morientia lumina fixit
Semianimis, dulcemque oculis respondit amorem.
Mox sic exsangui visu, victamque dolore
Affari extremum, curasque avertere dictis.
Hactenus, o mulier, stetimus : non te tamen ægram
Tantus edat tacite dolor : haud sine mente Pa-*

[rentis

*Hæc ferimus, solo qui temperat omnia muti.
Hic tibi pro nato (admotum nam sorte parenti
Vidit Joannem lacrymantem, et multa gementem)
Semper erit, juvenem mox idem affatur amicum
Hæc tibi erit Genitrix : oro, tutare relictam
Tu saltem, et matris serva communis amorem.*

*Hic dictis lacrymas percussis mentibus hostes
Non ipsi tenuere : seræ ingemere cohortes.
Hic demum Matri rediit vox faucibus ægræ,
Ingentemque dedit gemitum, tum robora largo
Tristis, inexpectum lacrymans, lavit humida fletu,
Et tales amplexa trahem dabat ore querelas :
Nam quem te miseræ Matri pulcherrime rerum
Nate refers ? talin' voluisti occumbere letho ?
Nec tibi noster amor subiit, ne funera adires
Talia, ne culpam alterius hac morte piores,
Et lethale dares miseræ sub pectore vulnus ?
Heu quem te, Nate, aspicio ! tuane illa serena
Luce magis facies aspectu grata ? tuine
Illi oculi ? Quæ tam scelerata insaniam tantum
Ausu nefas ? heu quam nato mutatus ab illo,
Cui nuper manus impubis, omnisque juvenis
Occurrit festam venienti læta per urbem,
Perque viam ut regi velamina picturata,
Arboreasque solo frondis, et olentia sertæ
Sub pedibus stravere, Deum omnes voce satentes :
Iis exornatum gemmis, hoc murice cerno !*

*Hos hos horribili monitu trepidantia corda
Terrificans senior luctus sperare jubebat,
Et cecinit fore, cum pectus mihi figeret ensis.
Nunc alte mucro, nunc alte vulnus adactum.*

⁴⁵ Lib. V carminum de abiectione Synagoge. ⁴⁶ Lib. XIII, in Evang. Joan. ⁴⁷ In Postilla circa Evang. de Natali Christi. ⁴⁸ In harm. Evang. circa I cap. Lucæ. ⁴⁹ Lib. V, Christianos.

*Saltem huc ferte oculos vos, o quicumque tenetis
Hac iter, et comitem dulci me reddite nato,
Quando nulla mihi superant solatia vite,
Atque meo major nusquam dolor, oddite me me
Huic etiam, si qua est vietas, et figate trunco.*

CAPUT XXVII.

*Quo judicio legendi sint Patres, sicubi Mariæ Virgini
parum esse propitii, vel dignitatem ejus imminuere
videantur: quid præterea veterum testimoniis quæ
objiciuntur, sit a catholico respondendum.*

Vereor equidem, ne morosi quidam, ac etiam iniqui censores tacite cogitent secum, adeoque palam querantur, nos multa quidem hæcenus ad Mariæ dignitatem astruendam ex Patrum scriptis afferre, sed alia interim callide dissimulare, in quibus iidem Patres de Matre Domini non optime sentiant, sed causam illius interdum premant, ac ita faciant suspectam, ut Maria vix a peccato excusari ac defendi posse videatur. Nec desunt profecto, qui sibi blandiantur, magnamque voluptatem capiant ex Patrum dictis, cum in his Mariæ parum deferri, et ab ejus veneratione homines abduci, ac virtutem ejus et gloriam obscurari putant. Tanta enim istorum imprudentia, ne dicam insania, esse solet, ut velut ex horto amœnissimo et optimis floribus referto, spinas quam rosas colligere malint, et sicut immundæ sues, siliquis potius quam gemmis delectentur, in hoc uno perverse ingeniosi, ut quæcunque possunt, ex veterum monumentis ad contentionem, imo ad præsentis Ecclesiæ despicientiam rapiant detorqueantque. Igitur quæ ad sacratæ Virginis laudem et reverentiam spectant, quoniam Ecclesiæ pergrata esse intelligunt, cæcis velut oculis transeunt, et crebro in Patribus calumniantur. Contra vero quidquid ad tantæ personæ vel extenuationem vel injuriam aliqua ex parte referri potest, id si apud veteres legant, stellulis et asteriscis et indiculis adjectis subnotant, idemque studio quodam excerpere, repetere, efferre, inculcare, decantare mirisque modis exaggerare consueverunt. Tanta nunc demum libido est, Mariæ in his præsertim quæ ad venerationem et cultum ejus pertinent, clam, palam obtrectandi: atque hunc præclarum, scilicet fructum nostri homines ex veterum lectione venantur atque consequuntur. Quocirca committere non possum, quin sub libri hujus finem simul et quorundam imbecillitati consulam, et aliorum perversitati resistam, et quoad ejus fieri potest, omnibus hac in parte pro nostro modulo satisfaciam. Primum vero de adversariorum petulantia, tum de Patribus recte intelligendis, et postremo de locis quibusdam veterum quæ objiciuntur, prudenter mitigandis, favente Domino, disseremus.

Inprimis bonis dolendum omnibus puto, tantam eorum, qui novandæ religioni student, et audaciam

et petulantiam existere, ut veterum Ecclesiæ doctorum scripta, dicta, facta, leviter deserant, severe carpant, improbe calumnientur, utque venerandam antiquitatem ridere magis quam Patribus debitam tum auctoritatem, tum reverentiam præstare videantur. Nam quod afferre solent atque obtinere, sententias Patrum ad Scripturæ divinæ normam, et ad fidei analogiam revocari et expendi oportere, inanis duntaxat istorum fucus et aperta fraus est, nimirum, ut eo prætextu sibi omne de Patribus judicium sumant et usurpent, neque plus illis quam sibi commodum videtur, largiantur. Sic enim viam sibi muniunt, ut quancumque velint, Patrum auctoritatem et sensa modo recipere, modo damnare possint, perinde ac si vel soli, vel maximi sint ipsi judices religionis, et de sensu Scripturæ arbitri omni exceptione majores. Quid vero isti tandem sibi volunt ac arrogant, qui post hominum memoriam bellum cum Patribus tam apertum, iniquum, atrox, ut nulli unquam fecerunt Hagiomastiges, tot jam annis instituunt atque gerunt? Sed res exemplis illustranda est. Annon eximius Ecclesiæ doctor Hieronymus tot sæculis, nec injuria quidem, existimatur? et hunc infamis Beza⁵⁰, ne parum sit impudens, Apostolo injuriam, aperte blasphemum, sceleratum, impium, et qui audacia intolerabili Scripturas palam detorserit, aulet appellare. Quis inter primarios Ecclesiæ Latinæ doctores Gregorium esse Magnum ignorat? sed hunc Bezæ magister Calvinus,⁵¹ in spiritus Dei schola edoctum negat, sicut idem sanctissimi martyris Ignatii epistolas tot modis probatas pro insulsis naniis ducit, ac eandem fere notam Patribus omnibus de satisfactione scribentibus hic ipse Calvinus inurit. Rursus non obscurum est, quam præstantes Ecclesiæ doctores ac Patres tertium Ecclesiæ sæculum tulerit: sed hos tanti criminis insimulant Centuriatores⁵², qui doctrinam de pœnitentia mire depravaverint, ac iidem rhapsodiarum consarcinatores hoc sibi vel maxime propositum tenent, ut ætatum omnium Patres depravatæ doctrinæ, præsertim in justificationis articulo, reos agant, eorumque doctorum fidem elevent, qui justitiam hominis in sola fide locandam esse inde a primis Ecclesiæ temporibus negaverunt. Præclare in Ecclesia fulsit theologorum lumen Augustinus: admirabilis doctor, et ante hunc invictus martyr Christi fuit Cyprianus, ut totus prædicat orbis Christianus. Verum de his aliisque similibus audi, quæso, bestiam resonantem⁵³: « Nihil curo, etiamsi mille Augustini, mille Cypriani, mille Ecclesiæ contra me starent; » sicut pro sua modestia Lutherus cum rege colloquens pronuntiavit. Tum hujus discipulus Melancthon⁵⁴ se veteris Ecclesiæ tam iniquum judicem præbet, ut nullus fere Patrum illi satisfaciat, sed in omnibus, nescio quas stipulas et nævos et corruptelas

⁵⁰ Annotat. in xxiii cap. Actor. ⁵¹ Lib. I, institut. cap. 11, ses. 5. Et lib. III, cap. 20, ses. 2. ⁵² In III Cent. ⁵³ Lib. contra regem Angliæ. ⁵⁴ In lib. de auctorit. Ecclesiæ.

sui sæculi hæsisse more suo queratur. Pomeranus vero ⁸⁵, ut suæ acerbitalis virus in Patres effundat, eos Montanico spiritu per traditiones humanas et doctrinas dæmoniorum excæcatos dicere non veretur et pro suo, scilicet, imperio hanc legem tradit: « Non debetis Patribus credere, qui ex uno ore calidum et frigidum efflant. » Prætermittam alios id genus maledicos ævi nostri scriptores, quibus tantum ludus est, Patres minima de causa perstringere, lacerare, conspuere, vulgoque ridendos proponere, nimirum ut horum ignominia sibi ac suæ sectæ gloriam parent, utque novos doctores veteribus anteponan. O pudendam igitur simul et deplorandam horum temporum calamitatem, in quibus cæci et ingrati homines, illas columnas, illa lumina civitatis Dei non suspiciunt ac venerantur: illos veterum labores et sudores pro communi fide et pietate susceptos non agnoscunt ac exosculantur: eorumque singularem auctoritatem, in quibus, velut electis organis suis, locutus est, et Ecclesiam docuit Spiritus sanctus, non audiunt atque colunt, sed maledictis potius ac blasphemis hos præcipuos Evangelii testes et Ecclesiæ cives publice insectantur!

Jamvero ut ad cautionem in Patribus observandam accedamus, non eadem sane omnium illorum ratio habenda est, quoniam non æque profecto sancti, non æque docti et probati omnes exstiterunt. Ac rursus non rata et firma omnia, quæ probati etiam ab Ecclesia doctores litteris prodiderunt, sed ab his quædam disputandi potius quam affirmandi gratia proferuntur, neque pro certa necessariaque fidei regula vel doctrina traduntur. Licuit veteribus de nonnullis rebus ambigere, quod iudex et magistra veritatis Ecclesia suam de illis sententiam nondum interposuisset: ejus alioquin Ecclesiæ judicio Patres omnes orthodoxi, se suæque scripta omnia semper promptissime subjecerunt, nihil laturi molestius, quam si a veritatis columna (ut vocat Apostolus) vel modice avellerentur. Loquitur interim (quis neget?) in his suis selectis Spiritus sanctus, sed non æque infallibiliter et certo, sicut in primariis illis fidei nostræ ducibus et magistris, prophetis ac apostolis sacrosanctis. Loquitur autem tunc maxime in Patribus, cum illi uno velut ore de veritate testantur, ac docent consentienter, illo nimirum afflato Spiritu, qui Spiritus unitatis et pacis merito nuncupatur. Est et illud Spiritus in Patribus loquentis evidens argumentum, cum Ecclesiæ calculo sensa illorum comprobantur, quia Christus non huic aut illi doctori, sed Ecclesiæ, Spiritum veritatis perpetuum in ea doctorem se missurum esse promisit. Atque huc spectat quod Vincentius Lyrinensis, ut Christianum tyronem adversus hæreticorum artes et fraudes armaret, clarissime scripsit ⁸⁶: « Quidquid non unus aut duo tantum, sed omnes pariter, uno

eodemque consensu aperte, frequenter, perseveranter tenuisse, scripsisse, docuisse cognoverit Catholicus, id sibi quoque intelligat, absque ulla dubitatione credendum. » Atque hæc satis in præsentia de Patribus, partim ut viam nobis ad tractationem reliquam muniamus, in qua veterum quorundam dicta expendenda sunt; partim ut adversariorum arrogans supercilium reprimamus, qui prorsus inutili, imo et perverso studio undecunque corradunt Patrum sive opiniones, sive sententias, quæ contra Ecclesiæ sensum atque consensum Virginis nostræ gloriam extenuare, et aliqua ex parte labefactare posse videntur. Quid vero mirum est, quædam a Patribus cum de Maria tractant, non ita circumspecte fuisse dicta, quæ curiosos, imbecilles et sciolos facile offendant, et ab illis aliter, ac in deteriorem plerumque partem accipiuntur? Etenim res ipsa docet eosdem de summo sanctissimoque Trinitatis mysterio duriuscule, tamque incommode loqui aliquando, ut illorum verba cum recepta theologorum sententia ægre possint conciliari. Sicut igitur Divinitatis ac Trinitatis mysterium, quo nihil exstat venerabilius, propterea convellendum non est, quod nonnulli veterum de tantis arcanis ambigue, suspecte parumque solide disseruerunt, cum nondum satis de veritate constaret: ita Mariæ honos et gloria non periclitatur ex auctoritate paucorum, qui vel inconsideratius, vel acerbius de illa forte loquuntur, cum alioquin alii protectores ex Patribus, et acerrimi vindices eidem neutiquam desint.

Cæterum ut ad ejusmodi veterum dicta veniamus, quæ cum Mariæ virtute et excellentia in speciem pugnant: primum apud Cyprianum legitur ⁸⁷, quod Christus auditores verbi pauperes spiritu Matri suæ prætulit, cum dixit, eos esse sibi pro matre et fratribus, qui Patris obtemperant voluntati. Ut autem omittamus, a doctis quibusdam dubitari, sitne γυνήσιον Cypriani opus, quod Sermo ejus titulo circumfertur, certe, quoad propositam sententiam attinet, non video, cur Mariæ dignitas hoc dicto valde obscuretur ac imminuatur. Quod enim ex Evangelio nobis affertur, non aliter accipiendum est, quam ipsa Evangelii verba recte intellecta deposcunt. Docuimus autem, quod hic necessario repetendum est, Mariam in præsentii Evangelii loco, duplici modo spectari oportere; aut quatenus Mater est Domini secundum carnem tantum, ut nudum Filio exhibuit ministerium, ac nihil alioquin spiritualis habuit cum Christo cognationis (quemadmodum fratres Domini, qui in eadem historia proponuntur, carnali duntaxat affinitate Christo fuere conjuncti), aut ut Mater est non carne tantum, sed spiritualiter etiam Christo conjunctissima, et in voluntate Dei facienda nulli sanctorum postponenda. Cyprianus igitur, cum discipulos Evangelio Christi obediens Mariæ præ-

⁸⁵ In explicat. Jonæ prophetæ. ⁸⁶ Lib. contra profanas novationes. ⁸⁷ Serm. de Passione Domini.

ferre videtur, priore modo de Matre Domini loquitur, illorum nempe opinionem sequens, qui Matrem eandem illic a Filio increpari, et ab ejus colloquio severe repelli sentiunt: non quod Maria peccasset, aut gratia plena esse desiisset (uti fingunt novatores), sed propter mysterium, quod admiranda Dei sapientia eo facto, ut diximus, primum Judæis, ac deinde gentibus omnibus voluit demonstrare.

Idem responsum volumus Tertulliano⁵⁸, qui satis dure scribit, Matrem æque sicut fratres alios, quos incredulos fuisse fatetur, Christo non adhæsisse, cum Martha et Maria alia (ut verbis ejusdem utar) in commercio Domini frequententur. Sed per incogitantiam hoc exciderit Tertulliano, sicut alia multa non solum falso, sed etiam hæretico spiritu delusus effutit, quia suo magis ingenio quam communi Ecclesiæ judicio in multis fidere voluit. Verum testimonio Spiritus sancti Maria defensa est, ut sanctis mulieribus aliis vel æquari, vel posthaberi minime possit, quæ inter mulieres omnes benedicta, præcellentem et incomparabilem virtutis dignitatisque gradum adepta est, sicut libro tertio demonstravimus. Quid, quod seipsum quasi corrigit Tertullianus, cum paulo post nobiscum plane sentit, ac veram præsentis loci sententiam explicat: « Solet, inquit, adimplere Christus quod alios docet. Quale ergo erat, si docens non tanti facere Matrem ac fratres, quanti Dei verbum, ipse Dei verbum, annuntiata Matre et fraternitate desereret? Negavit itaque parentes, quomodo docuit negandos pro Dei opere. Sed alias figura est Synagoga in matre adjuncta, et Judæorum, in fratribus incredulis. Fons erat in illis Israel, discipuli autem novi intus audientes et credentes, et cohærentes Christo, Ecclesiam delineabant, quam potiore matrem et digniorem fraternitatem, recusator carnali genere nuncupat. Eodem sensu denique et illi exclamationi respondit, non Matris uterum et ubera negans, sed feliciores designans, qui verbum Dei audiunt. »

Unde non obscure colligi potest, Cyprianum et ejus magistrum Tertullianum hoc loco sic de Maria scribere, ut illius collationem, cum gentibus Evangelium recte et cum fructu audientibus faciant, quia Synagogæ typum in Maria ejusque cognatis a Christo exclusis proponunt. Præterea hi Patres innuunt, vere credentes et obediētes Evangelio, quadantenus Matre Christi feliciores esse, si hæc nempe sine fide et obedientia consideretur, et carnalem solum cum Christo cognationem habere intelligatur, sicut vulgus tunc hominum existimabat, quorum capti et persuasioni Christus neglectim de Matre loquens, non temere sese accommodasse videtur. Quod autem Cyprianus omnino senserit⁵⁹, Mariam piis et justis præferendam magis quam exæquandam, nedum postponendam esse, aliis ejusdem verbis perspicue potest evinci. Tantum enim sanctus ille mar-

tyr Mariæ tribuit, ut clare testetur, huic Matri plenitudinem gratiæ, et Virgini abundantiorē gloriam deberi. Præterea docet eam carnis et mentis integritate insignem exstitisse, quæ spirituali et corporali intus et extra Christi præsentia frueretur: in qua legem mentis lex carnis non infestaverit, neque rebellio ulla quietem spiritus affligerit. Affirmat etiam, quod Spiritus sanctus ad verbum Gabrielis elapsus, a venerabili pectore Matris hujus non recesserit: qui spiritus domum suam possederit, et templum, quod sibi consecraverat, adornarit, suumque sacrarit sacrarium, et sanctimoniam thalamum honorarit. Quis ergo ambigere possit, quin Cyprianus Mariam non solum extulerit, sed etiam sanctis aliis prætulerit, de qua nihil nisi sublime, perfectum, eximieque sanctum voluerit existimari? Tum si Tertulliano credimus⁶⁰, quod Eva credendo deliquit, Maria credendo delevit, et quod per illam abiit in perditionem, per hanc redactum est in salutem: tantum abest, ut hic excellentem Mariæ sanctitatem et gloriam aut ignoraverit, aut negaverit; quam et ipse alibi beatissimam et gloriosissimam vocat⁶¹.

Sunt præterea veteres, qui Mariæ virginitatem aliqua ex parte in dubium vocent. Idem enim Tertullianus⁶² et Origenes⁶³ (Ambrosium⁶⁴ enim excusare difficile non est) negare videntur, Mariam clauso utero peperisse. Demus autem hoc paucis et pervetustis Patribus, qui de perpetua Mariæ virginitate nec legem acceperant Ecclesiæ, nec aliis legem credendi promulgare volebant, sed aliquando sine magno fidei periculo in suo sensu abundarunt. Nos vero supra commonstravimus, quid postea Ecclesia præceperit, docuerit, probarit; Christum videlicet, sine nixu, sine dolore ac sordibus parturientis, clauso Matris utero, per integra virginitatis claustra prodiisse, non aliter sane, quam solaris radius per vitri soliditatem sine ulla ejus læsione ingreditur. Igitur Christum patefacto corpore Virginis esse natum non secus accipiendum est, quam a Patribus explanari solet illud⁶⁵: *Masculus adaperiens vulvam* (Luc. 11, 25), de solo Christo dictum videlicet, non quod ille materni ventris hospitium ipso egressu devirginaverit (sicut Beda loquitur), sed quod apertionis nomine humana corporis Filii Dei, qui ex incorrupto utero nascebatur, veritas designetur. Qua de re tam multis antea disseruimus, ut pigeat ac tædeat, et ne deceat quidem pluribus nunc agere. Recte igitur Ildephonsus affirmat, et Patrum testimonia probat⁶⁶, quod Christus Matris uterum non aperuerit, utpote miraculose natus, cum per clausam Virginem in ortu suo egrederetur, sicut a morte resurgens, per sepulcrum signatum et clausum prodiit, ac deinde per clausas januas ad discipulos venit: « Beata Dei Genitrix, inquit, ut vere virgo dicatur, dum parit,

⁵⁸ In lib. De carne Christi. ⁵⁹ Serm. de Nativit. Christi. ⁶⁰ Lib. De carne Christi. ⁶¹ Lib. De resurrectione carnis. ⁶² Lib. De carne Christi. ⁶³ Hom. 14, in Lucam. ⁶⁴ Lib. 11, in Luc. ⁶⁵ Vide Thomam parte III, quæst. 28, art. 2. ⁶⁶ Serm. de Parturitione et Purificatione B. Mariæ Virginis.

ex toto recte clausa more virginum et incorrupta creditur : quod si non ita maneret incontaminata , ut reliquæ virgines, vere virgo non esset. »

Nec ignoramus contra ea (quæ Basiliius ⁶⁷ aliquæ a nobis adducti Patres asserunt) ab Origene tradi ⁶⁸, Mariam post partum purificatione indiguissæ. Sed hic ab aliis responsum est, Origenem sic Mariam purificationis indigentem facere, ut non loquatur de purgatione ab immunditiis et sordibus peccati, quibus Mariam non fuisse obnoxiam constat, sed de ritibus et cæremoniis, quibus Moyses communes puerperas lustrari jusserat : hoc igitur purgationis genus necessario, id est, decenter usurpari a Matre illius, qui legem cum suis cæremoniis impleturus venerat, non destructurus. Alioquin non veterum modo, sed et novatorum testimonia nobis hoc ipso libro citantur, quæ aperte convincant Virginem a lastrandarum puerperarum lege omnino immunem exemptamque fuisse, quam, velut indicans Moyses, dixerit : *Mulier, si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus* (Levit. xii, 2), ut veteres interpretantur. Monuimus etiam Origeni non esse fidendum ⁶⁹, ubi temere Mariam in fide suspectam reddit, velut circa Filii sui crucem ac mortem scandalum, ac in fide dubitationem, et nescio quam infidelitatem admiserit, cum illic excellentem fidem Deipara vel maxime declararit : cujus erroris causa ex vaticinio Simeonis nata videtur, Origene sensum falsum affingente his verbis, *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius* (Luc. ii, 35). Hoc enim non de scandali, ut ille putavit, sed de doloris gladio accipiendum erat, sicut norunt eruditi, nosque multis confirmavimus. Et tamen Græci quidam ex veteribus Origenicum sequuntur errorem, quorum dicta quomodo excusari, et sine offensione accipi possint, supra itidem indicavimus.

Jam vero nec illud quemquam debet offendere, si quando apud veteres legat (quod perraro quidem usu venit) in Maria non fuisse plenam divinitatis Christi cognitionem. Id quod recte ac sane acceptum nihil habet absurdi, modo intelligas Mariæ fidem atque sapientiam eo non pervenisse, ut quæcunque ad divinam humanamque Christi naturam spectant mysteria, in terris plene sit assecuta, cum in horum cognitione profecerit, et subinde alias atque alias acceperit revelationes. Testantur interim docti, quibus Albertum Magnum ⁷⁰ et Dionysium Rickelium annumero ⁷¹, Mariam ea, quæ sunt fidei, quantum puris, ut vocant, creaturis comprehendere fas est, clarissime penetrasse, et fide inter alios etiam prophetas excelluisse, ac religionis nostræ arcana non modo per signa certissima, sed etiam per experientiam bona ex parte cognovisse, et perfectam rerum earum cognitionem habuisse, quæ secundum

hujus vitæ statum, ad excellentem ejus beatitudinem pertinerent.

Durum et illud asperumque satis, quod Chrysostomus ⁷²; cujus tamen codices hic non consentiunt, et Theophylactus ⁷³, utpote individuus Chrysostomi comes, nonnihil ambitionis Mariæ tribuunt, ac illam vitioso affectui obnoxiam facere videntur. Sed bene habet, quod ex nostris adversariis insignes sanctissimam Virginem, ut ostendimus, tam fœda nota liberant, præsertim quando ex Evangelio nihil ejusmodi, quod vitiosum Virginis affectum redoleat, recte ac necessario colligi potest. Tum Patres qui hac de re meminerunt, dubie potius, et ex sua vel aliorum opinione magis, quam certa assertione loquuntur. Thomas Aquinas, ut Mariæ honorem tueatur, duplici modo respondet ⁷⁴ : Primum; Chrysostomo et aliis ita loquentibus nonnunquam idem usu venire, quod eximiiis oratoribus et concionatoribus accidere solet, ut impetu quodam ac fervore dicendi abripiantur, ac modum excedant. Deinde quod Christus in Matre affectum, non qui ei revera inesset, sed quem alii forsitan inesse crederent, cohibuerit. Sic Thomas, ut doctissimus, ita humanissimus Chrysostomum civiliter excusat, satisque suo monet exemplo, quo nos candore in veterum scriptis judicandis, et in leniendis potius quam damnandis illorum dictis, si quæ minus arident, versari debeamus. Certe multis abhinc sæculis nullum ego theologum celebrem fuisse puto, qui sanctissimæ Virginis privilegium ab Augustino agnitum atque probatum, non suo etiam calculo confirmaret ⁷⁵. Privilegium, inquam, conservate semper innocentia, nullaque peccati actualis etiam levissimi labe contaminatæ, sicut libro primo demonstravimus, quidquid demum adversus illam nonnulli et pauci veteres sui fortassis oblitii, aut de re ipsa non satis instructi, in contrarium asferre videantur. Nam quod Brentius in Mariam hoc loco debacchatur, ne ipsis quidem adversariis probatur, et cum intolerabili petulantia conjunctum est, ut frequenter admonuimus.

Iterum vero Chrysostomus ⁷⁶, cum Joannem interpretatur et primum Christi miraculum in nuptiis factum exponit, haud parum Mariæ causam odiosam reddit, ut quæ humano affectui nimis indulserit, et gloriam, nescio quam, ex Filii miraculis apud homines quæsierit; unde factum sit ut Christi verbis etiam durioribus exciperetur. Chrysostomum vero hic et alibi passim, ut proxime diximus, sequitur Theophylactus ⁷⁷ : Neque hoc quidem Chrysostomus asseverat, aut constanter affirmat, sed fortasse, inquit, aliquo humano afficiebatur affectu. Franciscus Titelmannus theologus, qui ætate nostra Lovanii sacras Litteras cum laude professus est, multaque docte et pie conscripsit,

⁶⁷ Hom. de hum. Christi generat. ⁶⁸ Hom. 14, in Luc. ⁶⁹ Hom. 17, in Luc. ⁷⁰ In lib. De laudib. beatæ Virginis. ⁷¹ Lib. ii, De laudib. ejusdem Virginis, art. 22. ⁷² Hom. 45, in Matth. ⁷³ In cap. xii Matth. ⁷⁴ In iii parte, quæst. 27. ⁷⁵ Lib. De natura et gratia, cap. 36. ⁷⁶ Hom. 20, in Joan. ⁷⁷ In cap. ii Joan.

hoc modo respondet ⁷⁸ : « Quod Chrysostomus ait, Mariam ex quodam affectu humano quasi gloriam apud homines quærentem ex Filii miraculis, de vino querelam proposuisse, atque ob hoc durius ei locutum esse Dominum, nequaquam tutum fuerit hac nostra tempestate approbare : quando ex Ecclesiæ totius unanimi consensu constat, et sic ab omnibus piis creditur Virginem Mariam ab omni actuali peccato, etiam levissimo, fuisse semper immunem. Adde, quod nec ab originali peccato libera pertinaciter negari sine impietate potest. Neque profecto hac in re vel tanti est facienda a nobis illius auctoritas, posteaquam totius Ecclesiæ unanimis sententia contrarium clamat. Neque tamen ob hoc Chrysostomum ipsum damnamus, qui ea suis dixit temporibus, quando Matris Dei dignitas nondum plene Ecclesiæ innotuit : quæ sinunc dicantur, impietatis notam non effugient, postquam universo fidelium cœtui, per latissima orbis terrarum spatia, Spiritus sancti haud dubie operatione certius persuasa est diversa sententia, et Deiparæ Matris sanctitas plenius revelata innotuit. » Adjungit porro generalem veluti censuram, quæ in his aliisque Patrum sententiis recte judicandis, sæpeque mitigandis et caute legendis observatione digna est, præsertim ut adversus liberiora nostri sæculi ingenia et judicia, quæ et sanis et ægris valde officiant, præsens quoddam antidotum ad manum habeamus. Sic ille igitur sapienter hortari pergit : « Ista quidem hoc in loco admonere visum fuit operæ pretium, ut simplicioribus quique lectores nostra hac admonitione præmuniti, si forte in locum aliquem hujusmodi apud Chrysostomum atque Theophylactum inciderint (nam et alibi nonnulla prædictis similia auctores isti dixisse comperiuntur) non illorum auctoritate commoveantur, ut vel tantillum mutent de pia erga Christi Matrem affectione, quam a cunabulis juxta antiquæ fidei traditionem et observationem a piis parentibus imbibierunt. Sed nec illi culpa ante Deum vacare se arbitrentur, qui nostra hac tempestate, ista quæ sepeliri et celari magis decebat, ex hujusmodi auctoribus collecta, simplicioribus lectoribus non sine exaggeratione ponunt ob oculos, atque etiam, quod majoris est periculi, et pueris decantant, et indoctis mulierculis in sinum obtrudunt. » Quam Titelmanni sinceram prudentiam, et prudentem admonitionem æquis quidem vel lectoribus vel censoribus placituram esse confido, cum in ea consilium fidum, atque antidotum huic sæculo necessarium proponatur, si quis modo in Patrum lectione, ut Paulus jubet, ad sobrietatem sapere, et cum Ecclesia recte potius sentire, quam cum novatoribus errare, ne dicam insanire, in animum suum inducat.

Quid longius moror? multa in Patribus caute et cum judicio legenda sunt, ubi Mariæ causa odiose

tractatur, et ea quæ cum præsentis Ecclesiæ norma sententiaque non congruunt, præterire potius quam amplecti debet prudens orthodoxus. Ducem enim fidum, ut in via lubrica non labatur ac erret, sequetur Hieronymum ⁷⁹, qui de seipso testatur : « Meum propositum est antiquos legere, probare singula, retinere quæ bona sunt, et a fide catholice Ecclesiæ non discedere. » Tum Augustini meminerit ⁸⁰, qui quantumvis eximie doctus, ac incomparabilis doctor esset, tamen suorum operum non modo pium lectorem requirit, sed et liberum correctorem admittit : hac cautione addita ⁸¹ : « Ille me non amet amplius, quam catholicam veritatem. » Ut enim idem alibi quoque docet : « Hoc observandum est quod observat Ecclesia Dei. » Sicut et Origenes dixit ⁸² : « Illa sola credenda est veritas, quæ in nullo ab ecclesiastica discordat traditione. Igitur etsi gravis auctoritas est veterum, ut etiam Hilarius affirmat ⁸³, tamen Ecclesiæ judicio præjudicare nec potest nec debet, præsertim in his quæ ad sinceram fidei doctrinam faciunt, et ubi non omnes simul, sed pauci aliqui in unum conspirant ; ac posteriores demum theologi quædam exactius quam antiquiores, excusserunt atque definierunt. Ex veteribus profecto fuerunt, qui Millenariis sive Chyliastris faverent, qui præterea baptizandi potestatem hæreticis tollerent, ac nescio quæ sanctorum post mortem receptacula constituerent, velut animæ corporibus exutæ ad cœlestem gloriam evolare non possent. Has aliasque id genus opiniones non probavit, sed postea rejecit Ecclesia, multaque certius quam prior ætas, de Scripturæ canone, translatione variisque locis et doctrinæ capitibus ob contentiosos tradidit, salva interim, quæ sanctis illis et antiquis fidei defensionibus debetur, honorificentia, quibus constare omnia non potuerunt. Est igitur non utilis modo, sed etiam observatu necessaria, vereque aurea illa Vincentii Lirinensis regula ⁸⁴, quod cum Ecclesia doctores recipere, et non cum doctoribus Ecclesiæ sententiam deserere debeamus.

Atque si de adversariis dicendum est, toto illi quidem cœlo, ut iniqui, errare videntur, quod neque recentioribus doctoribus, neque vetustioribus Patribus suum tribuunt locum, si novis ipsorum placitis alicubi adversentur. Verum qui hoc modo communem doctorum sensum atque consensum repudiant, non sibi tantum, sed etiam hæreticis ac fanaticis omnibus fenestram aperiunt, certamque muniant viam, ut pleraque hactenus de Christiana fide et religione recte pieque sancita et constituta in dubium revocent, aperteque convellant, ac ipsi demum soli sacras Litteras præ sua libidine, hoc est, cum suorum errorum qualicumque defensione interpretentur. Et similis illorum est insania, qui ab Ecclesia licenter ad Patres

⁷⁸ In explicat. Evang. Joan. cap. 2. ⁷⁹ In epist. ⁸⁰ Epist. 164 ad Emeric. ⁸¹ Lib. 1, περί ἀρχῶν. profanas novationes.

ad Minerium. ⁸² In procœmiolib. in de Trinitate. ⁸³ Lib. de synodis contra Arianos. ⁸⁴ Lib. contra

appellant, eosque antiquissimos tantum, ut callidi homines, et mediæ et præsentis Ecclesiæ auctoritatem eludant. Ita vero Christum ipsum in suis promissis, quæ ad omnem spectant Ecclesiam, tantum non mendacem faciunt, et Spiritum sanctum, velut officio suo defuerit, neque perpetuum omnis Ecclesiæ doctorem ac rectorem agat, infamant; tum et post fruges inventas crudis glandibus magis quam coctis panibus præpostere delectantur, ac demum sanctorum hanc esse cum aliis hominibus conditionem communem, ut cum ætate temporisque progressu sapientiam augeant, misere obliviscuntur. Quapropter nisi valde ingrati ac vani esse velimus, amplectamur hoc doctrinæ lumen, quod non modo prioribus, sed etiam posterioribus ætatibus in Ecclesia Deus ostendit: relinquamus spinas, et legamus rosas a veterum monumentis: ac postremo si

fraternæ charitatis et ecclesiasticæ pacis, qua nihil nobis debet esse antiquius, vere studiosi sumus, ad quosdam veterum nævos ac lapsus potius conniveamus, quam ut propter illos sanctæ charitatis necessariæque societatis vincula, quibus Christi membra debent arctissime copulari, perniciose ac turpiter dissolvamus. Ita demum fiet, ut libenter in Ecclesiæ iudicio acquiescamus, nihilque illorum dictis et scriptis commoveamur, qui de sanctissima Dei Matre vel per incuriam suam, vel ob aliorum fraudem, qui bonorum auctorum veterumque scripta sæpe depravarunt, minus honorifice sensit, ac incogitanter etiam quædam scripsisse videntur. Sed quoniam huic quoque libro finis accessit, Jesu Christo Opt. Max. Redemptori, et Mariæ incomparabili Virgini Matri in cœlo terraque tum gratia tum gloria.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

THEOLOGIA MARIANA.

SCHOLASTICA MARIANA. (*Continuatio.*)

PARS TERTIA. — DE VIRGINE DEIPARA PRO STATU CHRISTUM ASCENDENTEM CONSEQUENTE. 9

QUÆSTIO PRIMA. — De actis beatæ Virginis post Christi Ascensionem. 9

Articulus I. — Utrum beata Virgo fuerit sancti Joannis evangelistæ individua socia. 9

Articulus II. — Utrum beata Virgo fuerit magistra apostolorum et fidelium. 13

Articulus III. — Utrum beata Virgo interfuerit conciliis apostolicis. 17

Articulus IV. — Utrum beata Virgo in suis verbis habuerit specialem efficaciam. 21

Articulus V. — Utrum beata Virgo aliquas epistolas scripserit. 23

Articulus VI. — Utrum aliquando in hac vita intuitu Deum viderit. 27

QUÆSTIO SECUNDA. — De merito beatæ Virginis per vitam. 31

Articulus I. — An meritum beatæ Virginis sumat incrementum ex dignitate Matris Dei. 31

Articulus II. — An beata Virgo meruerit semper a principio vitæ usque ad ejus terminum. 34

Articulus III. — Utrum beata Virgo per singulas vitæ actiones meruerit, et singulis momentis gratiam duplicaverit. 38

Articulus IV. — Utrum et quomodo maternitatem Dei meruerit. 42

Articulus V. — Quale meritum beata Virgo habuerit circa Incarnationem. 47

Articulus VI. — Utrum beata Virgo potuerit aliis condigne mereri gratiam justificantem. 52

Articulus VII. — Utrum beata Virgo de absoluta potentia condigne possit satisfacere pro peccato mortali. 55

Articulus VIII. — Quid beata Virgo nobis meruit merito de congruo. 59

Articulus IX. — Utrum bonum nullum in nos veniat nisi impetrante Maria. 63

QUÆSTIO TERTIA. — De sacramentis a beata Virgine susceptis. 67

Articulus I. — Utrum beata Virgo sacramentum aliquod legis antiquæ suscepit. 67

Articulus II. — Quandonam beata Virgo sacramentum baptismi receperit. 70

Articulus III. — Utrum beata Virgo receperit sacramentum confirmationis. 72

Articulus IV. — Utrum beata Virgo communionem eucharisticam acceperit sub una vel sub duplici specie. 74

Articulus V. — Utrum aliqua substantia de beata Virgine in sacra Eucharistia possit coli. 77

Articulus VI. — Utrum beata Virgo sacramentum ordinis suscepit, aut recipiendi capax fuerit. 81

Articulus VII. — Utrum beata Virgo sacramentum

pœnitentiæ receperit. 83

Articulus VIII. — Utrum in beata Virgine fuerit virtus pœnitentiæ. 86

Articulus IX. — Utrum beata Virgo sacramentum extremæ unctionis receperit. 90

Articulus X. — Utrum beata Virgo contraxerit matrimonium ut sacramentum. 93

QUÆSTIO QUARTA. — De beata Virgine relate ad angelos. 97

Articulus I. — Utrum beata Virgo habuerit proprium angelum custodem. 97

Articulus II. — Quo tempore beata Virgo nacta sit angelum custodem. 100

Articulus III. — Utrum beata Virgo habuerit etiam demonem a Lucifero deputatum ad eam impugnandam. 102

Articulus IV. — Utrum angeli in via beatam Virginem cognoverint ut futuram. 105

Articulus V. — Utrum beata Virgo cum sua prole fuerit objectum invidiæ mali angeli. 106

Articulus VI. — Quid Deipara fuerit angelis promerita. 109

Articulus VII. — Utrum beata Virgo in hac vita angelos quidditative, et per species proprias cognoverit. 115

Articulus VIII. — Utrum beata Virgo sit in sensu proprio Regina et Domina angelorum. 119

QUÆSTIO QUINTA. — De beata Virgine relate ad Deum trinum. 121

Articulus I. — Utrum beata Virgo sit primogenita filia Dei Patris. 121

Articulus II. — Utrum beata Virgo sit Christi Domini soror, sponsa et Mater. 124

Articulus III. — Utrum beata Virgo vere dicatur sponsa Spiritus sancti. 125

Articulus IV. — Utrum Deus plus diligat unam Deiparam, quam universam Ecclesiam dempta Virgine. 127

Articulus V. — Utrum Deus plus cognoscatur ex Virgine quam ex cæteris creaturis simul sumptis. 130

QUÆSTIO SEXTA. — De morte beatæ Virginis. 135

Articulus I. — Utrum beata Virgo vere mortua fuerit. 135

Articulus II. — Utrum beatæ Virgini dies fuerit præ-nuntiata. 135

Articulus III. — Utrum apostoli astiterint Virgini morienti. 136

Articulus IV. — Quo genere mortis beata Virgo fuerit mortua. 138

Articulus V. — Ubinam beata Virgo mortua fuerit et sepulta. 142

Articulus VI. — Quo anno vitæ beata Virgo fuerit mortua. 145

QUÆSTIO SEPTIMA. — De Assumptione beatæ Virginis. 145

Articulus I. — Utrum in morte beatæ Virginis anima statim assumpta fuerit in cælum. 145

Articulus II. — Utrum corpus Deiparæ Virginis fuerit

divinitas ab omni corruptione preservatum. 149
 Articulus III. — Utrum Virgo Deipara fuerit quoad corpus in cœlos assumpta. 151
 Articulus IV. — Quoto post obitum die beatæ Virginis corpus fuerit in cœlos assumptum. 154
 Articulus V. — Utrum beata Virgo angelis innixa cœlos ascenderit. 156
 Articulus VI. — Utrum corpus Marianum resurrexit in sepulchro, vel in cœlo. 157
 Articulus VII. — Ad quantam gloriam beata Virgo fuerit assumpta. 158
 Articulus VIII. — Utrum Virgo Deipara specialem chorum constituat in cœlis. 161
 QUESTIO OCTAVA. — De honore et cultu beatæ Virginis debitis. 162
 Articulus I. — Utrum beata Virgo sit honoranda. 162
 Articulus II. — Utrum beata Virgo sit colenda cultu tum interno tum externo. 163
 Articulus III. — Utrum sit colenda cultu plus quam civili, et proprie sacro. 167
 Articulus IV. — Utrum beatæ Virgini tanquam Matri Dei in nullo sit debitus cultus latræ. 171
 Articulus V. — Ad quamnam virtutem pertineat cultus Deiparæ Virginis. 175
 QUESTIO NONA. — De invocatione beatæ Virginis. 177
 Articulus I. — An beata Virgo in cœlis preces nostras intelligat. 177
 Articulus II. — Utrum beata Virgo in cœlis pro nobis oret. 180
 Articulus III. — Utrum beata Virgo in cœlis utatur oratione pro nobis formali. 183
 Articulus IV. — Utrum beatæ Virginis oratio sit omnium sanctorum precibus copulative sumptis potentior. 187
 Articulus V. — Utrum beata Virgo possit dici omnipotens in impetrando. 189
 Articulus VI. — An verum sit, quod non detur aditus ad Deum, nisi per Matrem ejus. 191
 Articulus VII. — An invocatio beatæ Virginis præjudicet Christo Mediatori. 194
 QUESTIO DECIMA. — De cultu beatæ Virginis in sacris imaginibus, SS. nomine, reliquiis, luminariis, exstrukione et ornatu ecclesiæ, ac peregrinatione. 193
 Articulus I. — Utrum imagines beatæ Virginis sint idola. 195
 Articulus II. — Utrum imago B. Virginis sit vere adorabilis. 198
 Articulus III. — An imago qua talis beatæ Virginis, et quo cultu sit adoranda. 201
 Articulus IV. — Qua adoratione colendum sit sacratissimum Mariæ nomen. 203
 Articulus V. — Utrum reliquæ Deiparæ Virginis sint adorabiles, et quo cultu. 211
 Articulus VI. — An in beatæ Virginis honorem recte ecclesiæ extruantur. 213
 Articulus VII. — An recte sumptus fidelium impendantur ad exornandas ecclesias, et Deiparæ statuas. 217
 Articulus VIII. — Utrum luminaria ante aras et imagines Deiparæ copiose colluentia sint tollenda. 219
 Articulus IX. — Utrum recte fiant peregrinationes ad imagines thaumaturgas Deiparæ Virginis. 221
 QUESTIO UNDECIMA. — De festis beatæ Virginis Mariæ. 225
 Articulus I. — Utrum festa beatæ Virginis sint celebranda. 223
 Articulus II. — An verum sit quod beatæ Virginis festa sint posteriora concilio Nicæno II. 226
 Articulus III. — Quis sit ortus et progressus festi Conceptionis beatæ Virginis. 228
 Articulus IV. — Quæ sit origo festis Nativitatis beatæ Virginis, et sacri ejus Nominis. 233
 Articulus V. — Quis sit ortus festi Præsentationis et Annuntiationis. 235
 Articulus VI. — Quodnam sit initium festi Visitationis et Purificationis. 237
 Articulus VII. — Quis sit ortus festi Dormitionis et Assumptionis beatæ Virginis. 239
 Articulus VIII. — Quæ sit origo festi Dolorum, et ad Nives. 241
 Articulus IX. — Quodnam sit initium festi Desponsationis et Expectationis. 243
 Articulus X. — Quæ sit origo festi Rosarii, et de Monte Carmelo. 245
 QUESTIO DUODECIMA. — De beneficentia beatæ Virginis erga nos homines. 247
 Articulus I. — Utrum beata Virgo sit benefica etiam erga peccatores. 247
 Articulus II. — Utrum beneficentia Mariana se etiam extendat ad peccatores impenitentes. 249
 Articulus III. — Utrum B. Virgo sit benefica suis clientibus in judicio divino. 25

Articulus IV. — Utrum B. Virgo sit benefica clientibus in purgatorio detentis. 253
 Articulus V. — Utrum B. Virgo sit æqualiter benefica erga omnes homines; vel si inæqualiter, erga quos magis sit benefica. 258
 V. — DE XII PRIVILEGIIS B. MARIE VIRGINIS. 261
 Caput primum. — Virgineæ carnis privilegia. 261
 Cap. II. — Privilegia Mariæ. 267
 Cap. III. — Maria prima virginitatis votum emisit. 268
 Cap. IV. — Maria sine corruptione fecunda. 272
 Cap. V. — Sine gravamine gravida. 272
 Cap. VI. — Sine dolore puerpera. 272
 Cap. VII. — Virgo et Mater. 274
 Cap. VIII. — Virgo et Mater Dei. 274
 Cap. IX. — Peccare non potuit, ex quo Filium Dei concepit. 275
 Cap. X. — Universas et singulas virtutes habuit. 277
 Cap. XI. — Sola Maria potest Christo ut filio materna auctoritate imperare. 278
 Cap. XII. — Martyr martyr. 278
 Cap. XIII. — Super omnes ordines angelorum exaltata. 282
 Cap. XIV. — Coronæ gloriæ Maria coronatur in cœlis. 284
 VI. — DE IMMACULATA CONCEPTIONE B. MARIE VIRGINIS. 290
 I. — DE ORTU ET PROGRESSU CULTUS AC FESTI IMMACULATI CONCEPTUS B. MARIE DEIPARÆ. 290
 Proœmium. 290
 Articulus I. — De antiquitate et objecto festi Immaculatæ Conceptionis apud Græcos. 291
 Articulus II. — De eodem festo in Hispania. 316
 Articulus III. — De revelatione sæculo XI abbati Elsinio facta, et de epistola sancti Anselmi eam referente. 317
 Articulus IV. — De festivitate Conceptionis B. Mariæ Virginis in Anglia, Normannia, Flandria, et ubique fere terrarum, a tempore sancti Anselmi, usque ad concilium Basileense. 321
 Articulus V. — De conciliis Basileensi et Avenionensi, ac de Academia Parisiensi. 324
 Articulus VI. — De favoribus piæ sententiæ et festivitati Immaculatæ Conceptionis, a tempore Sixti IV usque ad concilium Tridentinum concessis. 356
 Articulus VII. — De peractis a concilio Tridentino favore sacri mysterii, et cultus ejus; de Officio *Sicut illicum*; de Missa *Egredimini*; et de Breviariis et Missalibus, præsertim Romanis, a tempore Sixti IV usque ad Pium V typis editis. 343
 Articulus VIII. — De Pio V, Gregorio XIII, Paulo V et Gregorio XV. 350
 Articulus IX. — De primis disputationibus circa titulum *Immaculatæ* tribuendum vel denegandum *Conceptioni*; et de pluribus Brevibus ac Decretis, post causæ decisionem, cum eodem titulo emanatis. 360
 Articulus X. — De instantia facta Alexandro VII, pro obtinenda Constitutione, quæ incipit: *Sollicitudo*. 368
 Articulus XI. — De quibusdam rebus, pro faciori intelligentia Constitutionis Alexandri VII inservientibus. 370
 Articulus XII. — Analysis Constitutionis Alexandri VII. 374
 Articulus XIII. — De variis favoribus, post emanatam Alexandri VII Constitutionem, a sancta Sede, piæ sententiæ præstitis, et de Octava festi Immaculatæ Conceptionis. 387
 Articulus XIV. — Novæ insurgunt oppositiones contra titulum *Immaculatæ*, tribuendum *Conceptioni*. 396
 Articulus XV. — Omnia Urbis tribunalia in suis decretis, cardinales Urbis vicarii in suis edictis, et summi Pontifices in suis Constitutionibus, titulum *Immaculatæ Conceptionis* admittunt. 398
 Articulus XVI. — Ab immemorabili tempore, instantibus et præcipientibus summis Pontificibus, in scholis et in Ecclesiis, tanquam *articulus doctrinæ Christianæ*, ubique terrarum traditur, et docetur quod *Immaculata* fuerit beatissima Virginitas *Conceptio*; et hoc cohærenter ad sancti Augustini principia. 407
 Articulus XVII. — Festum a Clemente XI, anno 1703, universali Ecclesiæ præceptum, pro objecto habet beatissimam Virginem, ab originali peccato in primo suæ creationis instanti preservatam; ac proinde sanctam et immaculatam ejusdem Conceptionem. 419
 Articulus XVIII. — Quænam fuerit eminentissimorum Bellarmini et Lambertini mens ac sententia, super objecto cultus, sacro mysterio exhibiti; et quid super hac re senserint etiam omnes fere theologi. 429
 Articulus XIX. — Quid censerent hodie sancti Bernardus, Thomas et alii qui olim contrarii fuerunt cultui, qui exhibebatur beatissimæ Virgini, a peccato originali in primo suæ creationis instanti preservatæ. 431

Articulus XX. — Quam plurimi scriptis aut factis docuerunt, laudabile esse, sanguinem fundere, ac vitam pro tuenda Immaculatæ Conceptionis sententia. Quid sentiebat Lampadius de sacro mysterio. 440

Articulus ultimus. — Concluditur præsens Opusculum, et plures narrantur gratiæ, invocata Immaculatæ Deiparæ Virginis Conceptione, a piis Christi fidelibus receptæ, cum nullæ inveniantur, ad invocationem B. Virginis *nundata*, a Deo unquam concessæ. 448

II. — TRACTATUS THEOLOGICUS DE IMMACULATÆ CONCEPTIONE B. MARIE VIRGINIS, auctore SUGGEEZ. 453

Utrum B. Virgo fuerit sanctificata in primo instanti Conceptionis atque adeo ab originali peccato præservata. 458

II'. — HISTOIRE DE LA DÉFINITION DOGMATIQUE DE L'IMMACULÉE CONCEPTION DE LA TRÈS-SAINTE VIERGE. 482

De la définition dogmatique du mystère de l'Immaculée Conception de la bienheureuse Vierge Marie. 482

Article I. — De la nature d'une définition dogmatique. Du but que l'Eglise se propose en la prononçant; des circonstances dans lesquelles elle a coutume de la prononcer; de l'obligation qu'une définition de foi impose aux fidèles. 483

Article II. — La croyance à l'Immaculée Conception était susceptible d'une définition dogmatique, lorsque Sa Sainteté a prononcé son jugement doctrinal. 491

Article III. — Histoire de la définition de l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge. Préparatifs éloignés et prochains qui l'ont amenée. 494

§ 1. — Premières instances pour obtenir la définition de l'Immaculée Conception de Marie, faites au concile de Bâle, au xve siècle. Motifs allégués à cette époque en faveur du décret dogmatique. 494

§ 2. — Démarches faites au xve siècle pour obtenir la définition de la pieuse croyance. 502

§ 3. — Démarches faites au xvie siècle en faveur de la définition de l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge. 507

§ 4. — Démarches faites au xviie siècle pour obtenir la définition dogmatique de l'Immaculée Conception. 529

§ 5. — Préparatifs de la définition au xixe siècle. 535

§ 6. — Solemnité de la définition de l'Immaculée Conception de la très-sainte Vierge, le 8 décembre 1854. 562

Article IV. — De l'opportunité de la définition. 562

Article V. — Avantages, résultats pratiques de la définition de l'Immaculée Conception. 575

IV. — ÉNUMÉRATION DES DOCUMENTS RELATIFS À LA DÉFINITION DU DOGME DE L'IMMACULÉE CONCEPTION DE LA TRÈS-SAINTE VIERGE. 586

Militia Immaculatæ Conceptionis. 611

VII. — PIETAS MARIANA GRÆCORUM. 611

SECTIO SECUNDA. — POLEMICÆ MARIANÆ.

DE MARIA VIRGINE INCOMPARABILI ET DEI GENITRICE LIBRI QUINQUE. 614

Carmen in commendationem hujus operis Mariani. 614

Prælatio ad lectorem. 615

LIBER PRIMUS. — De Mariæ ortu, pueritia, moribus et vita in omni virtutum genere perfecta. 631

Caput primum. — De Mariæ typo, nomine et ætiologia, deque Mariis evangelicis. 631

Cap. II. — De Mariæ præsentia et singulari dignitate, quam non modo Patres, sed etiam et adversarii quidam agnoscunt. 645

Cap. III. — De nobili ac regia Mariæ genealogia, et quomodo circa illam Ecclesiæ hostes multis modis impingant. 657

Cap. IV. — De spectatissimis Mariæ parentibus Joachim et Anna. 673

Cap. V. — De triplici genere quæstionum, deque discrimine peccatorum, ad quæstionem difficilem de Immaculatæ Conceptione Mariæ rectius intelligendam. 685

Cap. VI. — Disputatio contra eos qui, salva Ecclesiæ fide, Immaculatam Virginis Mariæ Conceptionem oppugnant. 692

Cap. VII. — Responsio ad Patrum, et præcipue Bernardi sententias, quæ cum ilibata Virginis Conceptione pugnare videntur. 701

Cap. VIII. — Pura Mariæ Conceptionem a sectariis indigne convelli, a Luthero autem et Erasmo defendi. 715

Cap. IX. — Mariam sanctificatam fuisse antequam nasceretur, nec solum ipsi, sed et Jeremie in matris utero sanctificationis donum esse concessum, multisque modis Mariam sanctificatam censeri. 726

Cap. X. — Mariam ob commissum actuale peccatum falso accusari; quam Patres et scholastici doctores, Augustinus vero præsertim, ab omni vitio immunem fuisse declarant. 758

Cap. XI. — De sancta Mariæ Nativitate, quæ merito in Ecclesia die festo celebratur. 750

Cap. XII. — De Mariæ pueritia et præsentatione seu oblatione a parentibus in templo facta. 762

Cap. XIII. — De Mariæ studiis, moribus et vi a perfecta, præsertim antequam ab angelis salutaretur. 775

LIBER SECUNDUS. — De Mariæ admirabili et perpetua virginitate. 791

Prælatio. 791

Caput primum. — De Virginitate B. Mariæ. 793

Cap. II. — Mariæ virginitatem, ut exitium Dei opus, nos suscipere et venerari oportere. 808

Cap. III. — Quibus de causis Mariam Virginem et Matrem voluerit esse Deus. 800

Cap. IV. — Scripturæ divinæ testimonia virginitati Mariæ patrocinari, et Matthæi locus excussus de sollicitudine Joseph a sua sponsa divertere meditantis. 817

Cap. V. — Patrum testimoniis virginitatem Mariæ astrui atque stabiliri. 825

Cap. VI. — De Mariæ virginitate adversus Judæos aliosque Judaizantes. 835

Cap. VII. — De Mariæ virginitate contra ethnicos, omnesque Christianæ fidei alienos. 860

Cap. VIII. — De Mariæ virginitate contra pseudochristianos. 876

Cap. IX. — Mariam etiam in partu virginem permansisse, contra Jovinianistas. 881

Cap. X. — Mariam post partum non fuisse corruptam, contra Helvidianos. 898

Cap. XI. — De Mariæ desponsatione et quoniam consilio hæc ipsa facta sit. 905

Cap. XII. — Quod Mariæ desponsatio perfectam ejus virginitatem non imminuerit, et ad cælibatus valeat commendationem. 921

Cap. XIII. — Mariæ sponsum Joseph a singulari prudentia, justitia, sanctitate et castitate merito commendari. Tum quæ consideranda sint circa Joseph et Mariæ familiarem convictum. 954

Cap. XIV. — Mariam ex voto virginem fuisse, ac præterea de aliis ex voto amplectantibus cælibatum. 951

Cap. XV. — Mariæ virginitati præcellens competere meritum et in cælis præmium, quo sacris virginibus reliquis antecellat. Ubi errores etiam cum Catholica de Christianis meritis doctrina pugnantes disjiciuntur. 963

Cap. XVI. — Quo pacto Maria ut Dei Mater fieret, promeruisse dicatur. 978

Cap. XVII. — An fides de Mariæ perpetua virginitate sit necessaria ob Ecclesiæ auctoritatem. 992

LIBERTERTIUS. — De Maria Virgine per Gabrielem angelum salutata, eademque Dei et hominis Matre sacrosancta. 1002

Caput primum. — De duobus personis, Gabriele angelo et Maria Virgine, in Angelica Salutatione primum observandis, et quod ille solus ad solam salutandam ingressus. 1005

Cap. II. — De præstantia et dignitate Angelicæ Salutationis, quam adversarii frustra oppugnare conantur. 1010

Cap. III. — De principio Angelicæ Salutationis, quam in Ecclesia retinendam esse quidam ex adversariis probent. 1016

Cap. IV. — Retinendam esse veterem lectionem *Ave, gratia plena*: quibus in verbis novatores multis modis variant ac hallucinentur, gratiæ nomine abutentes et hoc ipsum cum aliis Lucæ verbis male commiscentes. 1025

Cap. V. — Detectio quorundam errorum circa nomen gratiæ, multosque non solum de Mariæ et renatorum, sed etiam de Christi Domini gratia nunc perverse docere ac scribere. 1051

Cap. VI. — Quomodo veteres theologi et ex adversis nonnulli, plenitudinem gratiæ Virgini Mariæ vere collatam confirmant ac prædicant. 1045

Cap. VII. — Mariam gratia plenam etiam a Græcis theologis hoc loco intelligi et comprobari, Lucæque verba Græca non repugnare Latine interpretationi, quæ nobis mordicus retinenda sit. 1050

Cap. VIII. — Mariam citra Christi injuriam gratia plenam prædicari, fallique Lutherum cum ex verbis angeli Virginem in ordinem redigit, et sanctis reliquis exæquat. Ubi Lucæ locus etiam expenditur: *Invenisti gratiam apud Deum*. 1055

Cap. IX. — Adversus Calvinum disputatio, qui obijcit hanc Salutationem magistro exorcismo a nobis verti in precationem, et salutantes Virginem sibi alienum officium usurpare. Tum piorum laborem in officio Virginis salutandæ nequaquam irritum esse demonstratur. 1060

Cap. X. — Depulsio cavillationum et argumetorum, quibus inter alios novatores Uviganus, Brentius, Rucerus, d'Ellicanus, Bullingerus, Marbachius, Jacobus Audreæ et Franciscus Lampertus, angelicam Salutationem oppugnant, ut ab ejus usu revocent ac deterreat orthodoxos. 1067

Cap. XI. — Refutatio sententiæ Stephani de Malescot, quomodo veteres usi sint hac Salutatione, et Deiparam

non solo imitationis cultu et exemplo honorandam esse; demum variis et præclaris modis a sanctis Patribus Mariam salutari. 1078

Cap. XII. — Quibus ex causis usus catholicus in Maria salutanda hodie potissimum improbetur: quomodo itidem Salutationis angelicæ verbis multiplex Mariæ dignitas et excellentia contineatur. 1086

Cap. XIII. — Illustrem ac primariam Mariæ laudem ac prærogativam esse, quod Christi Dei et hominis vera et naturalis Mater existat, sicut non veteres modo, sed etiam ex adversariis quidam proficiuntur. 1095

Cap. XIV. — De novis et antiquis hæreticis, Mariam Dei et Domini nostri Matrem esse nefarie inficiantibus. 1109

Cap. XV. — E Scripturis Novi ac Veteris Testamenti demonstratur, Christi naturam humanam non alteri quam Mariæ tribui oportere, in illaque et ex illa Verbum æternum incarnatum esse. 1115

Cap. XVI. — Græcos et Latinos Patres magno consensu tradere, Christum Dominum ex Matre Maria humanam sumpsisse naturam: qui vero aliter sentiunt, eos turpiter hallucinari: adeoque salutis humanæ hostes esse perniciosos, et Mariæ imprimis permultum detrahere. 1117

Cap. XVII. — Disputatio partim adversus Manichæos, Christo carnem de Maria sumptam impie adimentes, partim contra Sacramentarios, corporis Christi veritatem in Eucharistiæ sacramento nefarie inficiantes. 1125

Cap. XVIII. — Mariam non solum Christi, sed etiam Dei genitricem esse, simulque de tota historia et causa Nestoriani et aliorum et jampridem et hoc nostro ævo suffragantium. 1131

Cap. XIX. — Refutatio Nestoriani dogmatis ad Christi Domini ac Virginis Deiparæ honorem vindicandum: et de ipso nomine Deiparæ. 1138

Cap. XX. — Disputatio contra Mahumetanos Nestorianos fermento corruptos, et Pseudochristianos, quibus Deiparæ nomen ingratum est, ac itidem adversus Cæsarem Constantinum Copronymum. 1147

Cap. XXI. — De Maria complures olim hæreses existisse, quas Ecclesiæ censura damnalet, et nos etiam condemnare debeamus. 1156

Cap. XXII. — Detectio et refutatio errorum circa quæstiones sequentes, hodie vigentium: An Christi conceptio in utero Virginis fuerit momentanea? Item Christusne sapientia, gratia et aliis animæ dotibus, cum puer esset, aliorum more hominum profecerit? Præterea, Possitne ignorantia vel error ullus Christo ascribi? Ad hæc, Quomodo ille inde a primo conceptu sanctus dicatur, vereque secundum animam in omni sit virtute perfectus? Quomodo idem in conceptione sanctus? et quamobrem Mariæ dictum sit: *Virtus Altissimi obumbrabit tibi*? Rursus: An statim post colloquium angeli, cum Virgine habitum, conceptas fuerit Christus? Demum, Eane Domini Conceptio vicesimo quinto die mensis Martii, et natalis Christi vicesimo quinto Decembris contigerit? 1164

LIBER QUARTUS. — De variis Evangelii locis in Mariæ injuriam hoc ævo multithose detortis, et catholice vindicatis. 1188

Præfatio. 1188

Carmen ad Matrem Septem Dolorum. 1191

Caput primum. — Maria inique prorsus, ut in fide imbecillum, infirmam ac infidelem a novatoribus reprehendi, eamque sine omni vitio, imo cum sapientiæ laude angelo respondisse: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco*. 1195

Cap. II. — De Mariæ fide sublimi atque perfecta contra Lutherum, quodque Christum Deum circa suum puerperium plene cognoverit, quantumvis Erasmus tergiversetur. 1205

Cap. III. — De historia Deiparæ cognatam Elisabeth visitantis, quæ multis modis illic commendatur, nobisque prædicanda et imitanda proponatur. 1215

Cap. IV. — De variis novatorum corruptelis, quibus eadem Lucæ historia et Mariæ causa hoc sæculo misere depravatur. 1224

Cap. V. — De præstanti multisque modis commendabili Mariæ cantico, quod vulgo *Magnificat* dicunt, ac in eo personam autricis mirabiliter elucere. 1231

Cap. VI. — Variæ et graves corruptelæ, a novis doctoribus adversus Mariæ canticum hoc sæculo inductæ, indicantur atque profligantur. 1237

Cap. VII. — De Mariæ dicto: *Respectat humilitatem ancillæ suæ*, in quo multum Deiparæ detrahunt novatores: ne illi laudem veræ et perfectæ humilitatis concedere videantur. 1244

Cap. VIII. — De vera virtute humilitatis, quæ Matrem Domini majorem in modum commendat ac illustret, saepeque ac multum illa nobis consideranda sit. 1257

Cap. IX. — Samazarii elegans carmen de partu Virginis et Christi Domini Nativitate: Potissimum autem de Mariæ Purificatione, quando suum primogenitum puerpera obtulit et redemit in templo Hierosolymitano. Ad hæc quomodo Christi pueri, Mariæ puerperæ, et aliorum in templo præsentium personæ circa eandem historiam rite considerentur. 1265

Cap. X. — A veteribus novisque sectariis varias invehit corruptelas, quibus historia evangelica de Purificatione Virginis depravetur. Ac præterea de veteri solemnique more in Ecclesia cereos deferendi, cum purificatæ Virginis memoria in templis catholicis publice celebratur. 1275

Cap. XI. — Affectus humanos, ac præsertim gaudii, in Maria Domini Matre laudabiles existisse, eosque variis modis ex Evangelio demonstrari. 1294

Cap. XII. — Nimium acerbos et procaces esse novatores, qui Matrem Domini ob amissum triduo Filium supra modum doluisse, et improbis affectibus succubuisse contendunt. 1301

Cap. XIII. — Deiparæ falso imputari, quod puerum Jesum duodennem amittens peccarit per negligentiam, quodque ideo cum Eva conferri mereatur: præterea in præsentem historiam non pauca reperiri, quæ valeant ad Mariæ commendationem. 1307

Cap. XIV. — De Mariæ et Evæ justa collatione, sicut veteres illam tradiderunt. 1316

Cap. XV. — Vanam et falsam esse sententiam novatorum, qui Mariæ tribuunt ex postulationis et commoti animi vitium, quando suum Filium duodennem in templo compellavit. 1322

Cap. XVI. — Mariæ dignitatem in dubium temere ideo vocari, quod Christus in templo illam durius alloqui videatur dicens: *An nesciebatis quia in his quæ Patris mei sunt, oportet me esse*. Item de illis Lucæ verbis: *Maria conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo*. 1326

Cap. XVII. — Mariam non omnia quidem intellexisse, neque tamen turpi et reprehensibili ignorantia laborasse, ac ideo illam indigne culpari, quod non satis percepit Christi in templo Hierosolymitano responsum. 1331

Cap. XVIII. — Adversus novos columniarios Maria defenditur, quæ in nuptiis Canæ per muliebrem et ambitosum affectum nihil peccaverit, nec Filii sui reprehensionem vel objurgationem promeruerit, multis alioquin nominibus eo eandem historiam commendanda. 1346

Cap. XIX. — Mariam ambitionis et importunitatis, præsertim a Brentio, immerito accusari, eo quod alios cognatos secum adducens, ad Christum docentem vellet accedere, eumque compellere. 1359

Cap. XX. — De sensu verborum Christi: *Quæ est mater mea?* Neque ideo Mariam a Filio negligi, pudeferi, rejici vel abnegari, ut novatores audent comminisci. 1366

Cap. XXI. — De triplici genere cognatorum Christi, quos omnes Maria excelluit, carne simul et spiritu perfecta Mater Domini. 1372

Cap. XXII. — Quas ob causas Christus in Evangelio Mariam parce laudet, ac duris etiam verbis alloqui videatur: hoc ejus exemplo multa hominum genera de rebus gravibus admoneri. 1377

Cap. XXIII. — Defensio mulieris evangelicæ, quæ Mariam coram Christo et turbis palam celebrans, dixit: *Beatus venter qui te portavit*. Ac de eodem loco adversus novatores, sed præcipue Calvinum disputatio, et illorum confutatio, quæ evangelica dicta de Dei verbo custodiendo, et de Patris voluntate facienda corrumpunt. 1387

Cap. XXIV. — Ejusdem mulieris adversus Lutherum aliosque sectarios propugnatio, et rursus de verbis illis: *Beati qui audiunt verbum Dei et custodiunt illud*, admonitio. Item in Matre Domini plusquam ministerium nudum esse spectandum. Ac demum multa in Deipara reperiri, quæ nos etiam hodie beatificare possimus. 1397

Cap. XXV. — De gladio Mariæ Virgini prædicto a Simone, ac de variis acerbisque doloribus, qui virginem ejus animam pertransierunt: nullam vero infidelitatem, aut in fide dubitationem in hisce doloribus illi adhesisse. Tum de multiplici causa, quæ ob Filium dolores et angores Mariæ maximos crearentur. 1408

Cap. XXVI. — Expenduntur verba Joannis: *Stabat iuxta crucem Jesu Mater ejus*, et quomodo veteres illa intellexerint: hinc Mariam ob singularem erga Filium compassionis affectum merito commendari, et martyribus non esse inferiore, multumque promeruisse. 1422

Cap. XXVII. — Quo judicio legendi sint Patres sicubi Mariæ Virgini parum esse propitii, vel dignitatem ejus imminuere videantur: quid præterea veterum testimoniis quæ obijciunt, sit a catholico respondendum. 1439

Index rerum. 1449

24-B2130.5

GETTY RESEARCH INSTITUTE ^L

3 3125 01360 0172

